COMMENTARIORVM

IN

EVANGELICAM HARMONIAM, SIVE CONCORDIAM,

EX ANTIQVIS ECCLESIÆ PATRIBVS CONGESTORVM.

IN QVIBVS, QVÆ AD INTERPRETIS ET ECCLESIASTÆ MVNVS FACIVNT, CONTINENTVR:

TOMI DVO.

Per F. THOMAM BEAVX-AMIS, *Carmelitam, Doctorem Theologum Parisiensem.*

Cum Indice amplissimo.

IN VIRTVTE

ET FORTVNA.

LVGDVNI,

Apud Hæredes Gulielmi Rouillij.

M. D. XCIII.

BEATISSIMO DOMINO,

D. NOSTRO PAPAE GREGORIO XIII.

CATHOLICÆ ECCLESIÆ PONTIFICI

Optimo Maximo, ad humillima pedum oscula.

HANC nobis legem ipse Christus præscripsit, Beatiss. Pater, vt à Petro fidei plenitudinẽ requiramus, non modò cùm supra Petram Ecclesiã ædificandam assereret, sed & pro Petro rogaret, ne deficeret fides eius. subiunxit enim, Tu autẽ conuersus confirma fratres tuos; quòd ab ipsius solicitate cæteri Apostoli pendere deberent. Eapropter Petrus in medium prosiliit, cùm de electione Mathiæ ageretur. Idẽ in die Pentecostes Apostolos à calumnia vindicauit. Idem Apostolis præsentibus sæpissimè causam Domini egisse legitur. Sed & ad eum Paulus, vas electionis, licèt per Iesum edoctus, de Euangelio contulisse gloriatur. Liceat autem hic mihi Theodoreti ad beatissimum Leonem Pontificem verba vsurpare: Si Paulus prædicator veritatis, & Spiritus sancti tuba, ad Petrum accurrit, vt iis qui Antiochiæ de viuendo secundum legem Moysi discrepabant, definitionem & explicationem ab eo ferret: multo magis nos, qui pusilli sumus & viles, ad solium vestrum Apostolicum accurremus, vt à vobis medicinam vlceribus Ecclesiarum feramus. Reuerà enim, vt Basilius scribit in Epistola ad Romanum Pontificem, dignum est illa excellentissima voce, qua te Christus beatum prædicauit, quod pietati tuæ à Domino donatum est, vt quod adulterinum est, à legitimo & puro discernas, ac fidem Patrum sine vlla subtractione confirmes. Hac potissimùm ratione miuimus ego eorum omnium, qui Dei verbum in Ecclesia Catholica profitẽtur, hunc nostrum manipulum, post messores, è vasto & fertilissimo sanctissimorum Patrum agro, in Euangelia collectum, tuæ Sanctitati offerendum existimaui: vt ea quæ de fidei regula traduntur, firmarem, ne fallax cuiusquam simulatio, quæ selecta sunt, incerta esse iudicaret. Hæc enim supremæ vestræ sedis authoritas est, vt ad eam, quæcunque in Ecclesia credenda, & quæcunque recto ordine agenda sunt, reuocare conueniat. Nimirùm, vtar enim verbis D. Irenæi, maximæ & antiquissimæ, & ab omnibus cognitæ Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ fidem per successiones Episcoporum ad nos vsque peruenientem indicamus.

Hoc autem opus, qualecunque est, idcircò aggressus sum, vt quæ longis & assiduis iam per 26. annos in concionando laboribus, viua voce, in

Matth. 16. — *Luc. 22.* — *Act. 1. Act. 2.3.4. 5.8.10.11.12. 15.* — *Theodoretus.* — *Gal. 1. & 2.* — *Basil. Epistola data Damaso ad Rom. Pontif.* — *Matth. 16.* — *Iren. lib. 3. cap. 3.*

magnis vrbibus, etiam Christianorum Principum frequentia, asserueram, scripto prodita, & sacro Gazophylócio commissa, saltem minimum quid ad sarta-tecta templa conferant, mihíque peccatori apud misericordem iudicem patrocinentur. Et quoniam nihil vnquam perniciosius esse iudicaui, quàm vt quisque ad mentẽ suã scripturæ sensum conuertat: fieri enim vt flores, quos hi in mellis dulcedinẽ conuertũt, isti velut araneæ ad veneni frigiditatẽ traducant: eapropter cauendũ duxi, ne aut dicendo aut scribendo quicquã credendorũ efflueret, quod non à sanctis Patribus proficisceretur. Siquidem, vt tradit Irenæus, in Apostolorum doctrina, secundum successiones Episcoporum, & secundum scripturas expositio legitima & diligẽs, & sine periculo, & sine blasphemia est. Nimirùm, vt Tertullianus, ordo rerum desiderat, illud priùs proponi, à quo, & per quos, & à quibus sit tradita disciplina, qua fiunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit & veritas scripturarum, & expositionum, & omnium traditionum. Nam, vt Clemens diui Petri discipulus & interpres docet, oportet ab eo discere intelligentiam scripturarum, qui eam à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruauit, vt & ipse possit ea, quæ rectè accepit, competenter asserere. Sic sanè Basilius & Gregorius Nanzianzenus, diuina Ecclesiæ lumina, verum scripturarum sensum perscrutati sunt, vt earum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis & authoritate depromerent, eorum sanè, quos ex Apostolica successione, intelligendi regulam suscepisse constabat. Idem superioribus temporibus in Euangelia fecisse constat Theophylactum, Euthymium, Bedam, Remigium, Albertum, Thomam Aquinatem, Zachariam Chrysopolitanum, aliósque permultos, quos, vt Patres, veneror & amplector: à quibus minimè recedo, cùm nec ipse sententiam feram, sed ea tantùm interseram, quæ fusiùs dicendi argumentum suppeditant.

Orig. lib. 3. in Cels. Chrys. hom. 34. in Epist. ad Hebr.

Iren. lib. 4. c. 63.

Tertull. lib. de Præscr.

Clem. Rom. Epist. 1.

Ruffin. lib. 2. hist. Eccl. cap. 9.

Vt autem id, quicquid est nostri laboris, vestræ Sanctitatis pedibus audenter prouoluerem, præter ea quæ diximus, fecit paterna vestra benignitas, in eos maximè profusa, qui communem Ecclesiæ causam suscipiunt. Hanc & ipse hactenus expertus sum, non modò Romæ facto ad ipsam accessu, sed & nuper data edendi istius operis licentia, quam prosequendis studiis minimè defuturam esse confido.

Quod reliquum est igitur, supplex ad beatorum pedum oscula, Beatitudinem tuam rogo, vt duos istos priores Tomos gratos & acceptos habere, méque paterna benedictione donare digneris, qua simul & Dei gratia comite, breui tandem posteriores emittam. Deus interim Beatitudinem illam tuam ad communem totius Ecclesiæ bonum prouehat, & incolumem seruet. VII. Non. April. M. D. LXXXIII.

Lutetiæ.

Vestræ sanctitatis

Obsequentiss. seruus & humillimus filius
F. Thomas Beaux-amis ordinis
Carmelitarum.

AVGVSTISSIMO AC SERENISS.^MO PRINCIPI ALBERTO AVSTRIACO S.R.E. CARDINALI, REGNI Lusitaniæ gubernatori maximo.

VT morum vitaq́ Ethnica ratio, Princeps Augustiſsime, circa religionis cultum, honestatem, & conuerſationem politicam, ſeruaretur, apophthegmata & ſententias olim plurimùm valuiſſe, non modò ex Heſiodo, Phocylide, Pythagora, Theognide, alijsq́ multis, qui in hoc ſcripti genus incubuerunt, fit perſpicuum, ſed ex eo etiam, quòd videamus hiſtoricos & oratores eiuſcemodi ſententias non minùs frequenter vſurpare, quàm laudare, & Philoſophos præcepta ſua illis, ὡσπερεὶ σφραγῖδι, tanquam ſigillo quodam, obſignare. Fructum quoque ſuarum γνωμῶν polliceri minimè dubitauerunt, quemadmodum Flaccus:

Feruet auaritia, miſeroq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poſſis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recuſare libello.

Sed cùm Ethnici homines illi πολυθείαν ſomniarint, falſum Dei cultum ſint amplexati, religionē è ſuggeſtione Cacodæmonis hauſerint, denſiſsimis denique immerſi tenebris, infeliciſsimè vixerint, illorum de piè recteq́ viuendi modo præcepta manca ſunt, nec ipſis, aut etiam nobis, ad ſalutem commodi quicquam afferunt. Chriſtiani verò nos vnum, verum, æternum Deum, videlicet Ieſum, naturæ & vniuerſi parentem, firmiter agnoſcimus, eumq́ fide vera & orthodoxa veneramur, pietatis omnis ac religionis normam ex ipſius ſanctorumq́ Apoſtolorum habentes Euangelica traditione. Seruatoris igitur noſtri præcepta, Biblicam & Euangelicam doctrinam, magno ſtudio nos, qui à Chriſto genus & nomē ducimus, poſthabitis Ethnicorum dictis, complecti fas eſt: quæ ſola, ſi ex eorum præſcripto vitam inſtituerimus, hìc nos ab omnibus vitijs immunes tueri, ac tandem ad cæleſtem beatitudinem inter Angelos transferre poſsint. Cæterùm quia Deus Opt. Max. verbum ſuum ſacratiſsimum noſtræ ſalutis cauſſa nobis reliquit, & non Apoſtolos tantùm, qui per orbem terrarum illud, Chriſti nomen euangelizantes, propagarent, verùm ſucceſſores quoque Apoſtolorum, qui per omnem æui durationem illud conſeruarent, ordinauit: nequaquam laude ſua

frustrandi sunt fideles Ecclesiæ Patres, ac pij concionatores, quotquot aut viua voce salutarem Christi doctrinam in hominum Christianorum cœtu promulgarunt, aut etiam scriptis suis interpretati sunt, & illustrarunt. In quorum numero cùm hic noster Euangelicæ Harmoniæ author, omnium præstantium Theologorum iudicio positus esset, ac ipsius exemplaribus post primam Parisiensem editionem distractis, inuentu rarus, per bibliopolia certatim requireretur, existimauimus nos Reipublicæ Christianæ rem gratam pariter & vtilissimam facturos, si nostris sumptibus in lucem denuò prodiret. Itaque vt excuderetur pro dignitate sua, operas industrias, ac fidos errorum, quales à Grammatolectis admitti solent, emendatores adhibuimus. Vt autem hæc editio, Princeps Inclyte, non solùm genti patriæ, sed exteris quoque populis communicaretur, opus fuit aliquo, cuius authoritate & patrocinio, non per Hispanias modò, sed per Catholicas orbis Christiani quasuis nationes tutiùs diuulgari posset, ac circunferri. De te igitur vnico votis nostris optatissimo cogitauimus: vnico, inquam, cùm sis nobis non tantùm πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, sed instar multorum millium, quemadmodum Antimachus de vnico Platone dicebat auditore. Quis enim te non miretur, seu generis tui celsitudinem & gloriam, seu mentis Heroicas & diuinas planè dotes inspexerit? Hinc per Imperatoriæ, illinc per Regiæ Maiestatis auos generosissimam longa serie propaginem ducis. Et si laudem ex Maiorum meritis licet accersere, potes optimo iure tu de proauorùm factis gloriari: qui semper Imperij Romani, & Apostolicæ religionis assertores, vindices, & propugnatores inuicti, contra infideles & barbaros Mahumetistas, contra scèleratas & pestilentes hæreticorum factiones, acerrima bella gesserunt. Immortalitati consecrauit ob rerum gestarum magnitudinem fabulosa antiquitas Herculem: immortalitati consecrauit hæc ætas Carolum V. Heroëm maximum, Turcorum & Luteristarum terrorem, vera heroicæ virtutis eius inspectrix ac testis. Auunculo verò tuo Philippo II. adhuc per Dei gratiam superstite,

Præteritos vtinam referat cui Iupiter annos,

quis hodie Monarcha viuit in orbe terrarum Catholicæ religionis ac fidei zelo flagrantior? quis ad eam tuendam & propagandam studiosior? quis ad expugnandas hæreses potentior? Nullus tot opes in militiam pro Christi nominis defensione profudit, nullus tot hostes sustinuit, nullus tot labores exantlauit: nullius denique tot extant in Ecclesiam Dei, orbémque Catholicum beneficia. Viuat Rex Hispaniarum. Viuat Philippus II. Catholicus, cum Ecclesiæ Romanæ, & orbis Christiani commodo maximo. Iam Natalium splendore & gloria te serenissimum, non minùs Heroica & cælestis illustrat indoles, & animi virtus. Nam cùm Ecclesiæ suæ Christus seruator noster te præfecerit, quòd eam, cultúmque religionis Apostolicæ, tanto studio vigilantiáque, quanta potes maxima, defendis ac tueris, optimíque pastoris exples officium, commissarum tibi ouium sedulam habens curam & rationem, istuc dignè sanctissimo tuo facis munere, & sacrarum literarum præceptis congruenter, Schelomóh sic παροιμιαζόμενος. ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים. Cui tuæ erga Ecclesiam, & greges tibi traditos solicitudini, accedunt, pietatis & in Christum ardor feruentissimus: scripturæ diuinæ studium indefessum, & assidua lectio: morum sanctitas, & vita imitatrix Angelorum: demùm prudentia in gubernando singularis. Ista verò laus, quæ in Ecclesia prælatis est hodie perrara, tribuitur omnium testimonio tibi peculiariter: quòd à rebus terrenis animo ad cælestia abducto, nihil minùs cogitas, quàm diuitijs & temporarijs bonis cumulandis opu-

lesiere.

lescere. Quinimò thesauros in Cœlo tibi comparas, dum maiorem pauperum curam geris, quàm tuiipsius, ex facultatibus, quas habes, ipsis aßiduè opem ferendo: longè profectò sentiens aliter, quàm qui dixit in Plauti Trinummo:

De mendico malè meretur, qui ni dat, quod edat, aut quod bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit, & illi producit vitam ad miseriam.

Itaque sapientißimus es, cui aurea semper hæc ob oculos versatur sententia:

οὐ διαμειψόμεθα
Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεί,
Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Hæ tuæ laudes procul dubio maximæ sunt, quæ animos omnium in tui sic trahunt admirationem, vt instar Dei cuiusdam terrestris, te suspiciant, ament, colant, revereantur. Duos igitur hos, Serenißime Princeps, in Euangelicam Harmoniam tomos, à nobis editos, Illustrißimo nomini tuo dedicamus: Tum quòd, etsi hoc opus per se commendatum, sit placiturum Catholicis & eruditis, cùm tamen viderint illud tui Nominis Augustißimi titulo præsignatum, & authoritate tua præmunitum, qui Natalium maximarúmque virtutum luce præfulges, in quorumuis, non modò mediocrium & communium, sed in Principum quoque manus venturum sit faciliùs, tanquam à te præceptore, atque sic maiorem allaturum vtilitatem. Siquidem præclarè dixit Isocrates: Qui priuatos instituunt, ijs tantùm vtiles esse: at qui erudiunt nos, qui principatum aliquem obtinent, illis pariter, & multis quoque priuatis quibus imperant prodesse: *Tum etiam, vt nostræ erga te, quem tantoperè suspicimus & admiramur, aliquod reuerentiæ monumentum extaret: simúlque, dummodò, quod impræsentiarum mittimus, lubenter ac benignè, vt speramus, acceperis (quemadmodum Rouillij nostri piæ memoriæ libris legendis delectatum te fuisse imprimis, audiuimus) ad alia pleraque in posterum ex nostris officinis vulganda, accenderemur. Iesus Christus, verus Pastor, te pastorem, Serenißime Princeps, Ecclesiæ suæ, & Reipublicæ Christianæ, diutißimè dignetur incolumem seruare. Vale.*

Sereniſſimæ T. Celſitudinis clientes humillimi

Hæredes Gulielmi Rouillij.

COMMENTARIORVM

IN EVANGELICAM HARMONIAM EX ANTIQVIS ECCLESIÆ PATRIBVS QVÆ AD interpretis, & Ecclesiastæ munus faciunt, per F. Thomam Beaux-amis Carmelitam selectorum, Tomus primus.

Quo insertis iis quæ de Ioanne præcursore leguntur, Christi diuina generatio & humana natiuitas, infantia, pueritia, baptisma, priora miracula, prædicatio, discipulorum vocatiu, explicantur: ea nimirùm quæ contigerunt vsque ad secundum Pascha ab eius baptismate.

PRAEFATIO EX LVCA, QVA AGITVR DE SVPPOSITITIIS *& mendacibus Euangeliis. quòd tantùm sint vera quatuor Euangelia, & quatuor Euangelistæ: qui illorum typi & figuræ præcesserint: quid Euangelium, à quibus Euangelistæ hoc didicerint: qua occasione, & quo ordine scripserint.*

LVC. I.

QVONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: Visum est & mihi assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, vt cognoscas eorum veritatem.

Irenæus.

QVEMADMODVM multi sunt, qui apud simplices & ignaros vitreum arte quadã assimilatum pro smaragdo, aut altero magni pretij lapide haberi faciũt, quoadusq; non adest q probare, & artificium arguere possit: Ita quoque olim multi conficta quædam Euangelia populo proposuerunt, & ita suis dolis effecerunt, vt apud quosdam pro veris haberentur. Quum enim commixtum fuerit æramentum argento, quis facilè poterit, cùm ipse rudis sit, hoc probare? Hæc similitudo ex Irenæo in Præfatione libri primi contra hæreses sumpta est. Et ad eundem sanè modum tot tantisque præstigiis hæretici suos dementare solent, vt quia mendacium à veritate non discernunt, illis facilè per libros falsos & suppositos illudant, quasi à magnis quibusdam Apostolis editi sint. Tertullianus lib. 4. contra Marcionem. Constituimus autem imprimis Euangelicum instrumẽtum Apostolos authores habere, quibus munus hoc Euangelij promulgandi ab ipso Domino sit impositum: si & Apostolicos, non tamen solos, sed cum Apostolis, & post Apostolos: quoniam prædicatio Apostolorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si nõ assistat illis authoritas magistrorum, immò Christi, quæ magistros Apostolos fecit. Denique nobis fidem ex Apostolis Ioannes & Matthæus insinuant, ex Apostolicis, Lucas & Marcus instaurant, iisdémque regulis exorsi, quãtum ad vnicum Deum attinet creatorem, & Christum eius, natum ex Virgine, supplemẽtum legis & Prophetarum. Et quidem Lucas medicus in sui Euangelij Præfatione, multos idem quod & ipse, conatos esse scribit: suæ tamen narrationis authoritatem horum testimonio astruit, qui & ipsi illi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Quod autem dicit, πολλοὶ ἐπεχείρησαν, attentarunt, seu conati sunt: Ambrosius, Theophylactus Euthymius in malam partem accipiunt. Ambros. in expositione Procemij, quod Lucas in Euangelium suum fecit:

Hæreticorum Euangelia supposita qualia fuerint.

Tertul.

Qui autores ver. Euangelij.

Ambros.

Multi enim conati, Ambrosius inquit, sed gratia Dei destituti sunt, qui implere nequiuerunt. Qui enim conatus est *ordinare*, suo labore conatus est, nec impleuit. Sine conatu enim sunt donationes & gratia Dei, quæ vbi se infuderit, rigare consueuit, vt non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, nõ conatus est Marcus, non Ioannes, non Lucas: sed diuino spiritu vbertatem dictorum rerumque omnium ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerunt. Theophylactus in Lucã. Qui fuerunt illi multi qui attentarunt? Pseudoapostoli, sed non perfecerunt: quia enim absque diuina gratia cœperũt, ideò non absoluerunt. Quod & ipse & Ambrosius, & Euthymius in Luc. sed & Hieronymus, probãt, cùm ex his Euãgeliis, quæ ipsis Apostolorum temporibus, tum ex his quæ postea ab impiis & prophanis hominibus conscripta sunt. Theoph. Multi enim tunc conscripserunt Euangelia, vti est quod vocatur Euangelium secundũ Ægyptios, & quod inscribitur Euangelium secundum duodecim. Clemens Alexandrinus lib. 3. Stro. Euang. illius secũdum Ægyptios meminit, quo & Tatiani hæretici vtantur. Origen. hom. 1. in Luc. Sicut enim olim in populo Iudæorum multi Prophetiam pollicebantur, & quidam erant Pseudoprophetę, ex quibus vnus fuit Ananias filius Agor: alij verò Prophetæ: Et erat gratia in populo discernẽdorum spirituum, per quam alij inter Prophetas recipiebantur, alij verò quasi ab exercitatissimis trapezitis reprobabantur: Ita & nũc in nouo Testamento multi conati sunt scribere Euangelia, sed non omnes recepti. Et vt sciatis non solùm quatuor Euangelia, sed plurima esse conscripta, è quibus hæc quæ habemus, electa sunt, & tradita Ecclesiis, ex ipso Procemio Lucæ cognoscimus. Nam hoc quod ait, *Multi conati sunt*, latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus sancti, ad scribenda Euangelia prosilierũt. Ecclesia quatuor habet Euangelia, hæreses plurimas, è quibus quoddam scribitur secundum Ægyptios, aliud iuxta duodecim Apostolos. Ausus fuit & Basilides scribere Euangelium, & suo nomine titulare. Scio quoddam Euangelium, quod appellatur secundum Thomam, & iuxta Matthiam. Ambrosius hæc Origenis verba secutus esse videtur. Sed

Euangelistæ non humano artificio se conati sunt.

Theoph. Euthym.

Quænam fuerint Euangelica mendacia.

Clem. Alexand. Origen.

Hiero. ay.

& Hieronymus ad ea alludit in Proœmio Commentariorum quos scripsit in Matthæum. Plures fuisse, inquit, qui Euangelia scripserunt, Lucas Euangelista testatur, dicens, *Quoniam quidem multi conati sunt, &c.* sicut perseuerantia vsque in præsens tempus monimenta declarant, quæ à diuersis authoribus edita, diuersarum hæresum fuere principia: vt & est illud iuxta Ægyptios, & Thomã, & Matthiã, & Bartholomęũ, duodecim quoque Apostolorum, & Basilidis, atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cum hæc tantum in præsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam, qui sine spiritu & gratia Dei, conati sunt magis *ordinare narrationem*, quàm historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud Propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum, & qui dicunt, Hæc dicit Dominus, & Dominus non misit eos.

Eusebius.

Eusebius hist. Ecclesiast. lib. 3. cap. 25. scribit præter Euangelium Thomæ, & Matthiæ, fuisse & Euãgelium Petri, & alia continentia Andreæ, Ioãnis, & aliorum Apostolorum Acta, quæ, inquit, ab hæreticis proferuntur, quorum nullam vspiam, vel aliquis Ecclesiasticæ successionis scriptor mentionem in Commentariis suis facere dignatus est.

Hæreticorum mendaces libri nominibus Apostolorum donati.

Porrò & phraseos character à consuetudine Ecclesiastica variat, & ipsa sententia, & propositum illorum quæ adferuntur, plurimùm à veritate rectæ doctrinæ discrepant, & quòd hæreticorum sint hominum figmenta, perspicuè conuincunt. Quapropter ne inter adulterina quidem ponenda, sed tanquam omninò absurda & impia auersanda sunt.

Cyrill. Hierosol.

Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. Noui igitur Testamenti quatuor tantùm Euangelia, inquit: reliqua autem falsò inscripta, & perniciosa sunt. Scripserunt enim Manichæi secundum Thomam Euangelium, quod Euangelico nomine coloratum animas simplicium corrumpit.

Epiphan.

Epiphanius lib. 1. tom. 2. contra 26. hæresim, quæ est Gnosticorum, scribit Gnosticos, vt turpitudinem execrandæ suæ libidinis aliquo verbo prætexerent, Euangelium Philippi Apostoli Domini nomine cõfinxisse.

Leontius.

Leontius Bizantinus ex Theodoro Abbate Lib. de sectis art. 3. Euangelium nomine Philippi & Thomę à Manichæis cõfictum scribit.

Epiph.

Epiphanius denique lib. 1. to. 3. in hæres. 46. quæ est Tatianorum: Dicitur, inquit, ab ipso Tatiano factus esse liber, qui ex quatuor Euangeliis constat, quem aliqui Euangelium secundum Hebræos vocant.

Irenæus.

Irenæus lib. 1. contra hæreses cap. 35. meminit Euangelij Iudę, quod Ophitæ & Cainæi hæretici conflarant, quo Iudam Domini proditorem summis laudibus efferebant.

Origen.

Origen. in Matth. cap. 13. Euãgelium conscriptum nomine Petri narrat, ex quo colligerẽt nonnulli Ioseph alteri priùs nupsisse quam D. Virginem in coniugem accepisset. Sed, vt idem scribit hom. 1. in Lucam, in his omnibus nihil aliud probamus, nisi quod Ecclesia probauit, quatuor scilicet tantùm Euangelia recipienda esse.

Quo argumento discernenda sunt vera Euangelia.

Eusebius.

Hanc Origenis sententiam Eusebius Cæsariensis lib. 6. hist. Eccles. cap. 25. vt summæ authoritatis, trãscripsit.

Iren.

Probatur autem expressis argumentis ab Irenæo lib. 3. contra hæreses, cap. 11. Concludit enim neque plura, nec minus quàm quatuor esse posse Euangelia.

August.

Mysteria numeri quaternarij Euangeliorum, & eorum.

August. tom. 8. Enarrat. in Psal. 103. Quia enim quatuor sunt orbis partes, & totus orbis ad Euangelium vocabatur, inde quatuor Euangelia conscripta sunt: & quia totus orbis in nomine Trinitatis vocatur, vt congregetur Ecclesia, ideò duodecim Apostoli sunt, quia quatuor ter ducta duodecim fiunt.

Hierony.

Hieron. in Proœmio Commen. in Matth. Ecclesia enim, inquit, quæ Domini voce supra petram fundata est: quam introduxit rex in cubiculũ suum, & ad quã per foramen descensionis occultè misit manum suam, similis damulæ, hinnuloq; ceruorũ: quatuor flumina paradisi instar eructans, quatuor angulos & annulos habet, per quos quasi arca testamẽti, & custos legis Domini, lignis immobilib. vehitur. Cõparat enim quatuor Euãgelistas quatuor paradisi fluminib⁹, & quatuor annulis, quibus arca Domini portabatur.

Anastas.

Anastas. Episc. Nicenus quæstionum in scripturam quæst. 65. Quia, inquit, quatuor mundi regiones, & quatuor spiritus vniuersè & in genere: Ecclesia meritò habet quatuor columnas vndique spirantes incorruptionem, & homines instar ignis suscitantes. Ex quibus manifestum est, quòd Verbum opifex omnium, qui sedet super Cherubim & continet omnia, hominibus manifestatus dedit nobis quadriforme Euangelium, sed quod vno spiritu continetur: Cherubim enim habent quatuor facies, & eorum facies sunt imagines operationis filij Dei. Vnde & Dauid in eum dicit: Qui sedes super Cherubim manifestare. Et propterea homini data sunt vniuersè & in genere quatuor testamẽta. Vnum quidem diluuij datum est Noè sub arca: secundum Abrahamo, sub signo circuncisionis: tertium verò legis sub Moyse: quartum Euangelij per Dominum nostrum Iesum Christum.

Augustin.

Visio Ezechielis Prophetæ.

August. lib. 1. de consen. Euangel. cap. 6. Vnde mihi, inquit, vidẽtur, qui ex Apocalypsi (cap. 4.) illa quatuor animalia, ad intelligendos quatuor Euangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid attendisse, illi qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt. Matthęus enim regiam Christi dignitatem explicat, qui est leo de tribu Iuda, ad quem adorandum venerunt Magi ab Oriente, quem etiam rex Herodes reformidans, tot paruulos necauit. Lucas per vitulum exprimitur: orditur enim à sacerdotis oblatione, & narrat sacramenta primi sacerdotij in infante Christo impleta. Marcus, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotium narrare voluit, in his versatus ostenditur, quæ homo Christus operatus est: vnde & homini assimilatur. At verò Ioannes super nubila infirmitatis humanæ, velut aquila, conscendit: & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis cordis oculis intuetur.

Hierony.

Hierony. in Proœmio Comment. in Matth. Hæc igitur quatuor Euangelia multò antè prædicta Ezechielis quoque volumen probat. In quo prima visio ita contexitur, Et in medio similitudo quatuor animalium, & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæũ significat, qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quæ Euangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Ioannem Euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de Verbo Dei disputat.

Idem.

Visio Zachariæ Prophetæ.

Idem lib. 1. Comment. in Zach. cap. 6. quo visio quatuor quadrigarum per orbem discurrentium describitur. Legi, inquit, in cuiusdam volumine, quatuor quadrigas, in quibus sunt equi ruffi, & nigri, & albi, & varij ac fortes, quatuor Euangelia intelligenda, & equos Apostolos, per diuersitatem colorum diuersas gratias possidentes, quorum alij ruffi sint in martyrio, alij obscuri & nigri, & Christi mysteria cognoscentes, de quibus dicatur in Psalmis, (Psal. 17.) Caligo sub pedibus eius. Et posuit tenebras latibulum suum. Alij albi gratia virginali: alij varij & fortes, habentes gratiam curationum diuersarumq; virtutum. Hæ quadrigæ quatuor, siue currus missi sunt in quatuor ventos cœli, id est, ad cardines mũdi, & vniuersum orbem terrarum, vt expleient Domini voluntatem: quibus postea infertur ab Angelo, Ite & perambulate terram, & in cunctis terrarum finibus Euangelium seminate.

Chrysost.

Vnicũ in pluribus est Euangelium.

Chrysost. tom. 4. lib. Comment. in epist. ad Galatas cap. 1. Quid igitur dicemus, an quòd etiamsi decies mille sint Euangelistæ, qui scribunt Euangelia, modò scribant eadem, multa illa esse vnicum Euangelium, neque quicquam obstare scribentium multitudinem, quo minùs vnum sit Euangelium? Quemadmodum ex aduerso si quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnum Euangelium, quæ scribuntur. Vt enim vnum sit Euangelium, aut non vnum, non æstimatur numero scribentium, sed hinc, eadémne sint, an diuersa quæ scribuntur. Vnde dilucidum est quatuor Euangelia vnum esse Euangelium. Quum enim quatuor eadem loquantur, non est aliud atque aliud ob personarũ differentiam, sed vnum ob eorum qui loquuntur, consonãtiam.

Basilius.

Quid Euangelium.

Basilius Enarrat. in cap. 8. Esaiæ. Adest Euangelium, inquit, hoc est faustum fœlixque nuncium. Quem enim prisci patres flagrantibus votis & spe certa credebant affore è cœlo, præsentem nobis annunciat Euangelium. Euangelium enim vox Græca est, bonum siue lætum nuncium significans. qua voce 70. interpretes vsi sunt, quoties occurrit verbum Hebraicum *Basar*, quod nun-

ciate est, ex quo *Besora* nuncium, & *Mebaser* nuncians. Hanc vocem vsurpant Luc. cap. 4. Paulus Gal. 1. Hebraica autem voce vsus est Esaias capitu. 61. vbi legimus, Ad euangelizandum pauperibus misit me. Definit autem Lucas Euangelium, *narrationem. quæ in nobis completæ sunt, rerum.* Res completæ, non tam peractæ intelliguntur, quàm certissima fide confirmatæ. πληροφορία enim idem quod plenissimè doceo. Vnde Orig. ho. 1. in Luc. Effectum, inquit, suum Lucas indicat ex sermone, quo ait: In nobis manifestissimè sunt ostensæ. rerum enim est πεπληροφορημένων quod vno verbo Latinus sermo non explicat. Certa enim fide & ratione cognouerat, neque in aliquo Lucas fluctuabat, verum ita esset, an aliter. Hoc autē illis euenit, qui fidelissimè crediderunt, & id quod Propheta obsecrat, consecuti sunt, & dicunt, (Psal. 117.) Confirma me in sermonibus tuis. Vnde & Apostolus de his qui erant firmi atque robusti, ait (Ephes. 3.) Vt sitis radicati & fundati in fide. Ambros. in exposit. Procemij Lucæ. Itaque Euangelium completum est, & redundat omnibus per vniuersum orbem fidelibus, & mentes omnium rigat, animumque confirmat. Ergo fundatus in petra, & qui omnem fidei sumpserit plenitudinem, firmamentumque constantiæ, rectè dicit, *quæ in nobis completa sunt*, quoniam non signis & prodigiis, sed verba vera à falsis discriminant, qui salutaria Domini gesta describunt, vel qui animo mirabilibus eius intendunt. Euthym. in Luc. *Res* autem sunt opera & sermones Christi, miracula ac dogmata, & vt semel dicam, conuersatio eius in carne. Authoritatem autem eorum, quæ de Christi in carne dispensatione & miraculis, sumit à traditione. *Sicut*, inquit, *tradiderunt nobis. qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 3. Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire, & habemus enumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt in Ecclesiis, & successores eorū vsq; ad nos. Et cap. 4. Non oportet igitur apud alios quærere veritatem, quam facile est ab ipsa Ecclesia sumere: cùm Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissimè in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, vt omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui fures sunt & latrones: propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, etsi de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de presenti quæstione sumere, quod certum & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias? Theophylactus in Matth. Et primùm quidem magni illi atque diuini viri, qui ante datam Mosi legem vixere, non ex literis & libris discebant, sed munda mente præditi, spiritus illustratione illuminabantur, atque in hunc modum Deo ipsis ore ad os colloquente, quæ illi placita erant, cognoscebant. Tales erant Noë, Abraham, Iob, Moses. At postquam deteriores facti sunt homines, & indigni qui à Spiritu sancto illustrarentur, & docerentur: concessit tandem misericors Deus scripturas, vt per illas diuinæ voluntatis essent memores. Eapropter cum Christus Apostolis coràm in sua persona locutus esset, & Spiritu sancto doctore illustrasset: occurrentibus & pullulantibus hæresibus, operæprecium visum est, vt ea eorum traditione Euangelia conscriberentur. Hinc fit, vt Lucas traditionem agnoscat, & ab ea se edoctum esse fateatur. Augustin. tom. 10. ser. 146. de tempore. Nam cùm sint quatuor Euangelistæ, Matthæus, Ioannes, Marcus & Lucas, duo, Matthæus scilicet & Ioannes, sunt ex duodecim Apostolis. Sed illorum præcessio infecunda non fuit, vt sequentes comites non haberent. Ideò voluit Spiritus sanctus etiam ex his, qui inter duodecim non fuerunt, eligere ad Euangeli[illegible] conscribendum duos, ne putaretur gratia euange[illegible] di vsque ad Apostolos peruenisse, & fontem g[illegible] illis defecisse. Eorum igitur duo testes sunt.

De quibus sit Euangelium. Orig. Ambros. Euthym. *A quibus & quomodo acceptū sit Euāgelium.* Irenæus. Idem. Theophyl. August. *Qui sint Euāgelistæ.*

stum viderunt, & cum illo conuersati sunt, & eius sermones audierunt: Marcus autem & Lucas per traditionem suum acceperunt Euangelium. Exprimit autem à quibus hoc acceperint, dicens, *ab his qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Possumus autem D. Virginem Mariam intelligere eorum nomine qui ab initio viderunt: Nam & illa omnia mysteria nouerat, quæ & Lucas recensuit, non tamen primùm ab Apostolis cognita, nec ipsorum conspectui oblata: vt sunt, quæ ad Christi conceptionem, natiuitatem, & infantiam pertinent. Illa enim maximè à sanctissima Virgine didicerunt Apostoli, vt scribit Hierony. in serm. de assumptione eiusdem. Fuerunt tamen illi testes eorum, quæ fecit & dixit Dominus, ab initio publicæ prædicationis suæ, vsque ad gloriosam suam in cœlos ascensionem. Orig. hom. 1. in Luc. Videre transfert ad intellectum potius quàm ad sensum. In Exodo scriptum est, inquit, Populus videbat vocem Dei. (cap. 19.) Et certè vox auditur potiùs quàm videtur: sed propterea scriptum est, vt ostenderetur nobis aliis oculis videri vocem Dei, quibus illam aspiciunt, qui merentur. Porrò in Euangelio non vox cernitur, sed sermo, qui voce præstantior est. Vnde nunc dicitur, *sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Igitur Apostoli viderunt sermonem, non quia aspexerunt corpus Domini saluatoris, sed quia verbum viderunt. Si enim iuxta corpus vidissent Iesum, hoc est, Dei vidissent sermonem: ergo & Pilatus, qui condemnauit, sermonē Dei vidit, & Iudas traditor, & omnes qui clamauerunt, Crucifige, crucifige eum. Sed absit, vt incredulus sermonē Dei viderit. Qui videt me, inquit, videt & patrem meum. Interim tamen potest & id intelligi de iis, qui & ipsis oculis corporalibus Christum viderunt: alioquin etiam id de omnibus fidelibus dici poterit, quòd & ipsi videant Christum per fidem, & cognoscant illum spiritualibus oculis. Atqui præter illam superabundantem cognitionem, viderunt etiam corporeis oculis Apostoli: ad quos Christus, Multi reges cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, & non audierunt. Ministros autem sermonis dicit eosdem Apostolos, quos Euthym. & Theoph. cum Origene, ministros Christi vocat, vt hic λόγος non doctrinam, sed ipsum Christum significet. Eundem sensum sequitur Ambrosius, licet etiam possit pro Christi doctrina, & omnibus eius gestis, quæ recenseri possunt, accipi. Euthym. in Luc. Hoc autem scribens, ostendit quòd ipse illis posterior ad ipsum accessisset: ideóque hæc ab illis didicerat, qui semper cum Christo fuerant, ac singula viderant, & audierant. Ministros autem hos nominauit, vtpotè auditores, & ad fidei prædicationem emissos. Chrysost. hom. 1. in Luc. Sed principio requirendum est, quænam illa causa sit, quòd ex tam multis discipulis, duo tantùm scribunt Apostoli, & duo eorum qui Apostolos sunt secuti. Vnus enim Petri, alter Pauli discipulus post Ioannem atque Matthæum Euangelia condiderunt. quia scilicet nihil omninò pro humanæ gloriæ, sed cuncta pro diuinæ gratiæ amore faciebant. Quid igitur? Non sufficiebat vnus Euangelista cuncta memorare? Sufficiebat quidem: sed cùm quatuor sint qui Euangelia conscribant, neque eisdē certè temporibus, aut in eisdē locis, neque pariter congregati, neque mutuò colloquentes, & tamen quasi vno ore pronunciant, fit hoc sine dubio veritatis grande documentum. Quod autem & variis temporibus, & occasionibus, & locis scripserint, satis colligi potest. Matthæus enim, inquit Chrys. ho. 1. Oper. perf. in Matth. accedentibus his qui ex Iudæis Christo crediderant, & rogantibus vt quæ verbis docuisset, hæc eis literis seruanda dimitteret, Hebræo sermone Euangelium scripsisse dicitur. Idem asserit Hieron. Præfatione sua Comment. in Matth. Cyrillus, Hierosoly. catechesi 14. Matthæus, inquit, Euangelium suum lingua Hebraica scripsit. Irenæus lib. 1. in hæres. c. 26. hoc solo quod secundum Matthæum est Euangelio E[illegible]ionitæ vtebantur. Epiph. lib. 1. to. 2. in hæres. 30. quæ E[illegible]onæorum est, hoc Euangelium Hebraicum fuisse testatur, & ab Ebionitis vocatum Hebraicam plantam. Eu[illegible] [illegible] Hist. Eccles. cap. 10. scribit, Pantenum Euangelij C[illegible] prædicatorem Orientalibus Gentibus deputa-

D. Virgo testis. Hierony. Origenes. *Videre sermonem quid.* *Qui ministri sermonis.* Euthym. Theophyl. Ambros. Chrysost. *Cur tā pauci scripserunt.* *Cur non solū vnus.* *Euangelium Matthæi quibus & qua occasione est scriptum.* Idem. Hierony. Cyrill. Hierosol. Irenæus. Epiphan. Eusebius.

tum, & ad Indiam vsque missum: apud Indos quosdam fuisse Christum cognoscentes, quibus Bartholomæus vnus ex Apostolis prædicauerit, Euangelium Matthæi reperisse, quod Bartholomæus scriptum Hebraicis literis reliquerit, & ad hoc vsque tempus seruatum sit. Cedrenus in Compendio historiar. narrat, repertum Euangelium Matthæi in Cypro prope reliquias S. Barnabæ, ipsius Barnabæ manu descriptum, & à Zenone in palatio repositum esse. Hieron. in Proœmio Comment. in Matth. Secundus autem Marcus, inquit, interpres Apostoli Petri & Ecclesiæ Alexandrinæ primus Episcopus, Dominum quidem saluatorem ipse non vidit, sed ea quæ audierat magistrum prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit, quam ordinem. Nicephorus Callistus lib. 5. hist. Eccle. cap. 16. hæc Origenis verba citat, quæ in Enarr. primi Psalmi conscripsit. Secundum, inquit, Euangelium à Marco, sicuti à Petro est illi dictatum, quem is in Catholica epistola sua eam ob causam filium suum agnoscit, inquiens: Salutat vos in Babylone electa & Marcus filius meus. Tertium secundum Lucam à Paulo laudatum est Euangelium, quod is Gentibus scribi curauit. Euseb. hist. Eccles. lib. 3. cap. 39. ex Papia antiquiss. & Apostolicis viris contemporaneo, eadem de Marco & Matthæo refert, quæ diximus, ita vt & Orig. & Hieronymus, & cæteri qui eum secuti sunt, idem cum eo scripsisse videantur. Idem lib. 2. hist. Eccles. cap. 5. scribit, Marcum a Romanis Christianis, post deiectũ Simonem Magum, impulsum, vt quæ à Petro audierat, literis complecteretur: atque ita causam dedisse Euangelio, quod secundum Marcum dicitur, conscribendo. Aiunt autem Apostolum Petrum, cùm ex instinctu Spiritus sancti factum hoc cognouisset, delectatum esse virorum istorum voluntate, & scriptum hoc Euangelium Ecclesiis ad legendum authoritate sua confirmasse. Clemens in sexto Hypotyposeon, historiam hanc ponit. Porrò Marcum hunc primum aiunt ad Ægyptum missum, Euangelium illic, quod & conscripserat, prædicasse. Inde, vt Chrysostomus homi. 1. Operis perfect. in Matth. scribit, Marcum quoque in Ægypto idipsum rogantibus tradidisse discipulis. Ideò etiam Lucas de seipso adiicit, *Visum est & mihi assecuto omnia à principio diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile.* παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, assectato a summo omnia exactè. παρηκολουθηκέναι enim est adesse, & subsequi, & præsentem esse: vt qui indiuiduus eorum comes fuerit, qui & ipsi audierant & ministri fuerant sermonis. Ne quis fortè arbitretur illum non hac in re summa & accurata diligentia, & tenaci memoria vsum, vt ea ordine conscriberet quæ reliquit: nec enim ignorantia lapsus est, aut aliquid retulit, quod non ei satis notum esset. Noluit ne in minimo quidem hallucinari: omnia, & ab initio, seu summo, & diligenter inuestigans, & requirens: ita vt nihil elapsum sit, quod non à fide dignis testibus accepisset. Tertull. lib. 4. contra Marcionem: Porrò Lucas, inquit, non Apostolus, sed Apostolicus: non magister, sed discipulus: vtique magistro minor, certè tanto posterior quanto posterioris Apostoli sectator, Pauli sine dubio. Occurrit autem hic Tertullianus quæstioni, quæ ita moueri posset. Cùm Lucas asserat se ex his didicisse, qui ab initio ipsi viderunt, quomodo igitur à Paulo suum Euangelium accepisse censetur, qui post Christi in cælos ascensionem ad fidem conuersus est? Sed respondemus, primùm illum vidisse Dominum in illo raptu, cùm & loquentem audiret, Saule, Saule, cur me persequeris? Vnde ita scribit: Nónne & Dominum nostrum Iesum vidi? Sed & ab eodem edoctus est. Euangelium, inquit, nõ ab hominibus, neque per hominem, sed per Dominũ nostrum Iesum accepi. Demum respõdet Tertullianus, Paulum de Euangelio, quod diuinitus acceperat, cum Apostolis, qui & ipsi Dominum viderant, & ministri erant sermonis, contulisse. Siquidem propterea, inquit, Hierosolymam ascendit, ad cognoscendos Apostolos & consulendos, ne fortè in vacuum cucurrisset, id est, ne non secundò illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Deinque vt cum authoribus contulit, & cõuenit de regula fidei, dexteras miscuere, & exinde officia prædicandi distinxerunt, vt illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & nationes. Igitur si ipse illuminator Lucæ authoritatem antecessorum & fidei & prædicationi suæ optauit, quanto magis eam Euãgelio Lucæ expostulem, quæ Euangelij magistri eius fuit necessaria? Cæterùm Theophilus iste κράτιστε nuncupatus, quod non solùm optimum, sed & strenuum virum indicat. Arist. li. 3. Ethicor. ad Nicomac. κράτιστος στρατιώτης, optimus miles, aut strenuus. Sic Paulus Festum nuncupat, vnde & Theophylactus Theophilum istum primatẽ aliquem fuisse colligit. Et ita quod reliquum est interpretatur, *Vt cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem.* Duos, inquit, in hoc sensus habeo. Vnus quidem est hic. Prius te sine scriptis institui, ô Theophile, nunc scriptum tibi trado Euangelium, atque ita mentem tuam munio, vt ne obliuiscaris eorum, quæ sine scriptis tradita sunt. Alter verò, Solemus nos homines, quando quis nobis sine scripturis loquitur, suspicari ne fortè quid mendacij admixtum sit: quando autem etiam scribit quæ loquitur, tunc credimus quòd non scripsisset, nisi vera se dicere confideret. Ideircò & Euangelista dicit: Propterea scripsi tibi Euangelium, vt ea, de quibus sine scriptis eruditus es, in maiori securitate conserues, maiorem fidem nunc habens, qui adeò de his quæ non scripto docui, confidam, vt etiam scripturis prodere non formidarim. Attende quod etiam dicit ἐπιγνῷς, agnoscas, non simpliciter γνῷς, scias, hoc est, secundò maiorem accipias scientiam, & fiduciam ac securitatem quod non mentiar. Potest & istud ita intelligi, quod cùm multi Pseudoapostoli falsa proponerent Euangelia, ne his fortè allicerentur, & deciperetur Theophilus, hanc historiam contexuerit. Cæterùm vltimus Ioannes Apostolus, vt scribit Hieronym. Proœm. Comment. in Matth. is est, quem Iesus amauit plurimùm, qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potauit, & qui solus de cruce meruit audire, Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent, Cherinthi, Ebionis, & cæterorum qui negant Christum in carne venisse, quos & ipse in Epistola sua Antichristos vocat, & Apostolus Paulus frequenter percutit: coactus est ab omnibus penè tunc Asiæ Episcopis, & multarum Ecclesiarum legationibus, de diuinitate saluatoris altiùs scribere: & ad ipsum (vt ita dicam) Dei Verbũ, non tam audaci quàm fœlici temeritate prorumpere. Vnde & Ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur vt scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur: quo expleto reuelatione saturatus, in illud proœmiũ è cælo veniens eructauit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Porro tantum honoris sacris Euangeliorum libris primi illi Christiani detulerunt, vt frequẽter Chrysostom. in suis ad populũ homiliis notet, pretioso velamine opertos a quibusdam magna cũ veneratione seruatos esse: sed & Cedrenus in Compendio historiar. scribit, Constantinum illum magnum Imperatorem aureum Euangeliorũ volumen, lapidibus pretiosis opertum, admiratione dignum, in magna Constantinopoleos Ecclesia reposuisse. Theodorus Lector lib. 2. Collectaneorum, scribit Euangelium Matthæi à Zenone Imperatore in loco palatij digniore reconditũ fuisse. Idem lib. 1. Euangeliorum volumẽ igni grassante oppositum tantæ virtutis fuisse recenset, vt & ipsum cõsopierit. Gregor. Nazanzen. Orat. in laudem Basilij: Neque verò inquit, Euangelistas ideircò inter se pugnare dixerimus, quoniam alij in exponẽda Christi humanitate plus operæ posuerunt, alij ad explicandam diuinitatis maiestatem se contulerunt: atque alij ab humana natiuitate, alij ab his rebus, quæ naturam nostram superant, opus suum auspicati sunt: sic videlicet prædicationem inter se partiti, vt eorum qui illam excipiebant, vtilitas ferebat, atque à spiritu, quem domesticum habebant, informati sunt.

Cedrenus. [illegible]
Hierony.
Niceph.
Origen.
Luca Euangeliũ à Paulo.
Eusebius.
Papias.
Clemens.
Chrysost.
Luca summa diligentia in audiendo.
Tertull.
Quomodo Lucas à Paulo acceperit, qui ab his qui viderant se accepisse fatetur.
Quis Theophilus.
Aristot.
Theophyl.
Cur Lucas scripserit.
Cur & quando Ioannes scripserit.
Hierony.
Quantus honor Euangeliorum voluminibus.
Chrysost.
Cedrenus.
Theodor.
Greg. Nazanz.
Nulla contrarietas inter Euangelistas.

De æterna Christi filij Dei generatione, & cur Verbum dicatur: quomodo Patri coæternus, consubstantialis, & coæqualis filius sit.

IOAN. I.

Matth. | Mar. | Luc. | In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: Hoc erat in principio apud Deum.

Athanas. in Symbolo.

CVM NOSTRA sit hæc catholica fides, vt credamus & cōfiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est: Deus quidē ex substātia patris ante secula genitus, & homo ex substantia matris in seculo natus: Chryso. hom. 5. in Ioan. Hinc factum est, vt Ioannes à Christi diuina generatione sumat initium. Reliqui enim Euāgelistæ ab humanitate Christi suum orsi sunt Euāgelium. Nam Matthæus incipit, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Lucas de Maria prima verba facit. Marcus similī ferè vtitur principio, & de Ioanne Baptista illic nobis intexit historiam. Porrò Ioannes hoc paucis significauit, dicens, Et verbum caro factum est. Et reliquis prætermissis omnibus, conceptione, partu, educatione, incremēto, quamprimùm supernam nobis generationē aggreditur. Cur ita fecerit, iam vobis aperiam. Cùm reliqui Euāgelistæ circa carnem immorati essent, timendum erat, ne idcircò nonnulli nihil altum, sed caduca tantùm & terrena conectantes, in ea solùm doctrina confirmarentur: quod & Paulus Samosatensis opinatus est. Theophyl. in Ioan. Etsi tamē neque illi de Deitate vnigeniti dicere neglexerunt, sed eius mentionem fecerunt, quamuis nō diffusè. Author catenæ. Itaque Ioannes ad instar aquilæ in verum iustitiæ solem in æternam illam generationē oculos irreflexos erexit: & sicut à Christo filius tonitrui cum fratre Iacobo (Mat. 3.) dictus est, ita tantæ maiestatis orbis oraculum profudit, vt tonitru potiùs quàm verba sonare videatur. Et quidem legimus (Ioann. 12.) cùm precationi Christi pater ille cœlestis annuisset, & vox eius audita fuisset, & clarificaui, & iterum clarificabo: turbā quæ audierat, tonitruum factum esse, alios existimasse vocem illam ab Angelo profectam esse. Nunc autem, vt scribit Psaltes (Psal. 76.) vox tonitrui diuini in rota. Nam si rotas illas, quæ primùm ab Ezechiele, tandem ab ipso Ioāne visæ sunt, si spiritum vitæ in rotis, & ipsarum partes quatuor expendamus, quomodo non vt in vetere & nouo Testamento, ita maximè in Ioanne vocem diuini tonitrui admirabimur? Greg. Nyssen. lib. de fide. Deus igitur est, per id quod Euangelium tonitruum firmum credentibus facit. Hugo de S. Victo. in Psal. 76. Nec mirum, vt canit Dauid, quia vocem dederunt nubes, celebres scilicet Apostoli, de quibus Esaias ait, Qui sunt isti qui vt nubes volāt? Etenim *sagitta tua*. verba illa diuinæ scripturæ, *transeunt* ab ore prædicatorum ad corda audientium: *Vox autem tonitrui tui* vox, inquam, prædicationis Apostolorum terribilis & aperta facta est, *in rota* & circuitu orbis terrarum, quando in omnem terram exiuit sonus eorum. Author. Quem verò non in ipso statim limine stupenda ista enunciant, *In principio erat verbum?* Inde fit vt Cyrus Theodrorus Prodomus ita exclamet in Tetrastichis, quæ vice capitum scripturæ cōfecit.

Chrysost. — Quæ statim, & quod initium Euangeliorum. — Theophyl. — Alcuinus. Ioānes aquila, & filius tonitrui. — Euangelium Ioannis tonat. — Greg. Nyss. — Hugo de S. Vict. — Cyrus Prodromus.

Βροντῇ ξένῃ κτυποῦμαι φεῦ τίς ὁ κτύπος; id est,
Tonitru externo (q. inaudito) obstrepor. me Heu quis fragor?
Ne timueris: filij enim Zebedæi scriptura est.

Cyrillus Alex. Procemio in Ioannem. Nam etsi diuinorum dogmatum expositio æqualis omnibus proposita sit, sic tamē diuersa eis oratio est, vt licet in vnam vrbem peruenerint, in magnificentiores tamē ædes alius alio ingressus esse videatur. Nicephor. lib. 10. hist. Eccl. cap. 31. Libellus iste, cùm diu in specu latuisset, sub Apostata Iuliano in lucem eductus, stuporem omnibus incussit, nec solum Iudæos, verum etiam Græcos consternauit. Statim eius ab initio literis grandioribus promulgauit, *In principio erat Verbum*. August. libr. 10. de ciuit. Dei, cap. 29. Hoc, inquit, initium sancti Euangelij, cui nomen est secundum Ioannem, quidam Platonicus, sicut à sancto sene Simpliciano, qui postea Mediolanensi Ecclesiæ præsedit Episcopus, solebamus audire, aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. Chrysost. hom. 3. in Ioann. Ita, cùm Matthæus ab Herode rege, Lucas à Tiberio Cæsare, Marcus a Baptismate Ioannis exordiatur: his omnibus omissis Ioannes supra omne tempus & seculum ascendit, auditorum animos ad id, quod in principio erat, erigens, neque eos vsquam sinit consistere, neque terminum aliquem ponit, quemadmodum illi Herodem, Tiberium, & Ioannem. Augustin. tract. 1. in Ioan. Transcendit omnia cacumina montiū, terrarum, trāscendit omnes campos aëris, omnes altitudines siderum, omnes choros & legiones Angelorū. Nisi enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, non perueniret ad eum per quem facta sunt omnia. Author. Atqui hucusque progredi oportuit, vt nostræ salutis authorem requireremus, non hominem, aut Angelum, sed Deum verum de Deo vero, qui suo tempore in carne manifestatus sit. Nam cùm eius virtute cōsistant omnia, cùm sit & ille omnium opifex: cùm hominem a seipso, & ad seipsum, qui est imago & character paternæ substantiæ, effictum agnoscat: eius fuit operis sui misereri, lapsum restituere, collisum reparare. Misereris enim omnium, ó Deus, quia omnia potes, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Et qui Christum redemptorem & saluatorem generis nostri confitentur, certò primùm constituunt, quod hic Ioānes exprimit, ipsum Deum & omnium creatorem esse: & duo summa meditatur, bonitatem scilicet, & potentiam. Gregor. Nyss. catech. mai. cap. 23. Bonitas enim in eo deprehenditur, quòd perditum seruauerit: Potentia in eo cernitur, quòd ille qui dissimilis homini factus sit, atque adeò spem omnibus iniecerit, se posse in hominum similitudine de morte triumphare, fecerit autem quod sibi naturâ propriū erat & peculiare. Proprium verò luminis fuerit, vt tenebras abolceret: vitæ autem, vt mortem destrueret. Quia ergo aberrantes à recta via in ipso mundi primordio vitâ excideramus, mortemque subieramus: quid absurdi quæso nos mysterium docet, si puritas peccato corruptos, si vita mortuos, si directio aberrantes excipiat: vt & corruptio expurgetur, & error emendetur, & quod mortuum est, ad vitam reuocetur? Dionys. Areopag. epist. 9. ad Titum. Cæterum eorum qui diuinam illam maiestatem explicant, duplex est traditio: arcana altera ac mystica, altera verò manifesta atque notior. Et altera quidem significatiua ac perficiens, altera verò sapientiæ studiosa ac demonstratiua est. Hæc sanè indocibilibus occultisque docendi modis cōcilita, collocataque in Deo: Illa verò ex his quę effari possumus, illud quod ineffabile est, persuadet, colligit, & confirmat. Author. Abstrusior illa quidem est, quæ meditatur filium Dei consubstantialem patri, coæternum, eiusdem cū ipso omnipotentiæ, coæqualem, inseparabilem: altera verò, quæ ducitur ex ipsius operibus, promptior & facilior est, cum inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt inuisibilia cognoscātur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, vt scribit Paulus. In priorem impegerunt multi, quibus melius fuisset, timere, quàm altum sapere: cùm Christi ipsius maiestatem in certamen prouocarunt Marcionitæ, Ebionitæ, Cherintiani, Ariani, & eiusmodi cætera monstra. Posterior, quæ operationem eius & manifestationem in carne docet, satis eos conuincit, fidemque nostram confirmat. Priorem paucis Ioannes attingit, dicens, *In principio erat Verbum hoc erat in principio apud Deum*: Posteriorem statim subiicit, quòd omnia per ipsum facta sunt. Thomas Aquinas lect. 1. in cap. 1. Ioann. Nam quia in vnaquaque re duo cunsiderāda sunt, esse nimirùm, & illius operatio, siue virtus ipsius: ideò primò agit de esse Verbi, quatorum ad naturam diuinam, secundò de virtute atque operatione ipsius. Anastas. Antioch. lib. 1. de rectis dogm. fid. Nemo iotetum putet se comprehendere posse eum qui sit incomprehensibilis, neque se inuenturum illum speret, qui nullo apprehenditur loco: inutile siquidem fuerit illum persequi, quem nequeas apprehendere. Itaque licet vtamur

Cyrillus. — Nicephor. Reuelatur Euangelium Ioannis. — Augustin. Platonici mirantur Euāgelium Ioānis. — Chrysost. — August. Ioannes trāscendit omnia. — Oportuit nosse Christum esse Deum. — Duo in Christo meditanda. — Greg. Nyss. — Dionys. Areop. — Duobus modis diuinitas Christi explicatur. — Tho. Aquinas. Deus incōprehensibilis est. — Anastas. Antioch.

innumeris exquisitæ eloquentiæ verbis, tantum est, videbimus ventos iuxta prouerbium in sinum colligere, & aquam in pallio contrahere. Si enim quæ extrema sunt diuini opificij, neutiquam à nobis mortalibus exactè cognoscuntur: quis enim altitudinem cœli dimensus est? Aut quis apprehendit maris profundum, aëris latissimam effusionem, procellosos ventorum impetus, molem pondúsve terræ, & eiusmodi reliqua corporalis istius substantiæ: Quonam pacto hanc creatricem rerum naturam se arbitrari posse comprehendere, non extremæ sit desipientiæ? Necesse igitur sit vt taceamus, verba cohibentes: diuerso verò intonet supernus ille filius tonitrui, quæ mundo hoc longè superiora sunt, edisserens, nempè è cœlo edoctus sapientiam. Proposito sermoni donet ipse proœmium. Viam nobis ij sic præmuniat, vnà cum spiritu principali, cuius haud dubiè particeps fuit, a quo est & edoctus, ad quem enixè contendimus, & dicat: *In principio erat Verbum. & Verbum erat apud Deum. & Deus erat Verbum.* Tantilla hac verborum prælusione, quod notum est Dei, innotuit mortalibus sed Deo dignis. Notum autem dico, Pauli disciplina edoctus, per notum & ignotum Dei iudicantis. Author. Alludit autem Ioannes ad ipsum Geneseos exordium, vt creatoris cum creatura talis habeatur ratio, qualis illius quod æternum est, cum iis quæ sui esse principium aliquod habent, vt docet Chrysostom. hom. 2. in Ioan. Moses enim ita exorditur, In principio fecit Deus cœlum & terram: Ioannes verò, In principio erat Verbum. Tantum autem differunt omnia illa quæ conferuntur, Fecit, & Erat, Cœlum, & Verbum, quantum creator à creatura, æternus ab eo quod non nisi cum tempore extitit. Thomas Aquin. Cæterum primùm ostendit, quando erat Verbum, secundò vbi erat, tertiò quid erat. Circa primum autem videndum est, quid sit hoc quod dicitur, *In principio erat Verbum.* Et quidem ibi tria diligenter inquirenda sunt, secundum tres dictiones huius orationis. Et primò, quid sit hoc quod dicitur *Verbum*: secundò quid sit *principium*: tertiò quid hæc connexa valeant, *Verbum erat in principio.* Ad intellectum autem huius nominis *Verbum*, sciendum quòd secundum Philosophum ea quæ sunt in voce, sunt signa earum quæ sunt in anima passionum. Consuetum autem est in scriptura, quòd significata nominentur à signis, sicut & illud, Petra erat Christus. Hinc fit, vt conceptus ille animæ nostræ intrinsecus, si exteriori verbo proferatur, verbum vocetur. Interim tamen verbum quod in anima est, prius est verbo quod ore profertur, & eius est causa. Author. Iam verò quid in diuinis Verbum significet, requirendum est. Multiplex enim est huius dictionis acceptio in scripturis, quam דבר *Dauar* nuncupant Hebræi. Rem significat Exodi 18. Non est bonum hoc verbum quod facis: & 2. Reg. 11. Displicuit verbũ hoc quod fecerat Dauid. Amos 3. Non faciet Dominus Deus verbum, quod non reuelauerit seruis suis Prophetis. Verba dierum historiam designant in libris Regum. Sumitur pro præcepto, Deuter. 4. Non addetis super verbum quod præcepi vobis. Pro iudicio aut ratione, Deut. 19. Hoc est verbum homicidæ. & Ios. 5. Hoc est verbum, propter quod Iosue circuncidit populum. Frequentiùs autem sumitur pro sermone Dei, aut hominum, quauis ratione proferatur, aut ad docendum, aut arguendum, vt apud Hieremiam c. 1. Dedi verba mea in ore tuo: & Psal. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Sumitur etiam aliquando pro filio Dei, si quando illi summa maiestas, aut summi Dei operatio tribuitur: vt cùm legimus apud Dauidem (Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt. & rursus (Psal. 106.) Misit Verbum suum. & sanauit eos. Sed & expressior eius significatio est apud Ioannem, tum in Euangelij, tum in suæ Epistolæ initio. Ad quod allusisse mihi videntur Targum, & quidam ex antiquioribus Rabbinis, secreta & mystica quadam ratione, etsi non omnibus peruia. Vbi enim nomen illud Dei tetragrammaton occurrit, יהוה *Iehoua*, illius loco quod apud eos propter reuerentiam est ineffabile, legunt, מימר *Memar*, voce Chaldaica, quæ verbum significat. Petrus Galat. lib. 3. de arc. Cathol. fid. c. 4. Nam quod Isaias scribit in cap. 45. Israël saluatus erit in Deo tetragrammaton salutatione seculorum vel sempiterna, sic Targum Ionathæ dicit, Israël saluatus erit, במימרא *Bememera* id est, in verbo, vel per verbum Dei salutatione sempiterna. Per quod Deum esse verbum palàm ostendit. Author. Quin & ibi de Christo promissio fit, & consummanda per eum salute, qui Iesus, id est, saluator dictus est. Idem autem ab Hebræo Propheta vocatur *Iehoua*, quod solius Dei nomen est, & ab interprete Chaldaico *Memar*, id est Verbum. Petr. Galat. Vt & apud Hoseam c. 1. dicitur, Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos, ביהוה אלהיהם *Baiehoua Elohehem*, in Domino Deo suo: quod interpres ille in Chaldæum vertit, Et super domum Iuda miserebor, & saluabo eos in verbo Domini Dei eorum. Et vbi Esaias capitul. 41. ita habet, Ego auxiliator tui, ait Deus, & redemptor tuus sanctus Israël: ita ille Chaldaicè exposuit: Verbum meum in auxilio vestro, dixit Deus & redemptor vester sanctus Israel. Iustinus Martyr ser. exhort. ad Gentes. Quin & Græcorum maiores multa per diuinam prouidentiam coacti sunt in eandem rem eloqui præsertim quotquot in Ægyptum peregrinati, à Mose huiusque posteris ad pietatem instructiores sunt redditi. Orpheus sanè ille, qui primus apud eos complures Deos videri poterat, & hanc opinionem docuit, quid deinde Musæo filio, cæterisque germanis auditoribus de vno solo Deo & Verbo eius) prædicet, audire operæpretium existimo. sic enim inquit:

> Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε
> Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ τ' ἐπίβαινε
> Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα.
> Εἷς ἔστ' αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται. id est,
> *Tu verò ad diuinum Verbum intuens, huic asside.*
> *Dirigens cordis mentale vas & rectè insiste.*
> *Vnum solùmque intuere mundi regem.*
> *Vnus est per se genitus, ab eo vno cuncta progignata sunt.*

Author. Quibus verbis Orpheus & vnum solum Deũ prædicat, & vnum λόγον θεῖον, Verbum diuinũ, ad quod mens cæteraque nostra dirigenda sint. Cyrill. Alexandr. lib. 1. *contra Iulianum* notat & ipsam illam esse vocẽ apud Orpheum celebratissimam, quam primum Deus elocutus est. Quin etiam Erythræa Sibylla iam ante Christi temporalem generationem λόγον ipsum appellauerat. Sic enim habet, cum natalem ipsius in Bethleem prædicit:

> Καὶ λόγον ἐν Βηθλεὲμ πατρὸς θείοιο ἐλέχθη. idest,
> *Dicta logi Bethleem est diuino patria nutu.*

Hanc itaque dictionem non nisi è sancto Spiritu, quo plenus erat, Ioannes exhausit, quæ maiestatem illam æternam significaret. Basilius hom. in initium Euang. Io. Quærit mens nostra, Quis erat in principio? Verbum, inquit. Quale verbum? humanúm ne, an Angelorum? Sed & ipsius Verbi duplex est significatio: alterum enim per vocem profertur, & hoc postquàm ad aërem prolatum est, perit: alterum verò in cordibus nostris dispositum est, & mentis conceptus existit. Est & aliud artificiosum verbũ, siue sermo artificiosus. Vide itaque ne te vocis æquiuocatio fallat. Quomodo enim in principio erat humanum verbum, siue sermo, cùm homo posterius generationis principium acceperit? Ante hominem bestiæ, feræ, ante hominem pecora, reptilia, omnia terrestria & aquatica volatilia cœli, stellæ, sol, luna, herbæ, semina, terra, mare, cœlum. Non igitur in principio erat humanum verbum. Chrysost. hom. 3. in Ioan. Multa verò sunt Dei verba, quæ & Angeli faciunt, nullum tamen eorum Deus est. Quare de Angelis loquens, ait (Psal. 102.) Potentes virtute, qui facitis verbum eius. Basilius, vt sup. Sed neque in principio erat Angelorum verbum. Omnis enim creatura posterior seculis est, principio vt sit à conditore accepto. At verò verbum in corde etiam ipsum posterius est seculis quæ intellecta sunt. Sed accipe verbum velut Deo conuenit: nam vnigenitum ipsum Verbum nuncupauit. Quemadmodum enim & lucem paulò pòst, & vitam & resurrectionem eum esse diceret, neque tamen vbi hæc audieris, sensibilem hanc & oculis visibilem lucem & vitam intelligis, qua etiam bruta viuunt: ita etiam vbi verbum audis, caue ne quando propter mentis imbecillitatem, ad terrenas ac humiles intelligentias deferaris, sed vocis significationem perscrutare. Author. Ita non facilè laberis in eorum sophismata, qui adinstar

Marginal notes: *Alludit Ioannes ad initium Geneseos.* — Chrysost. — Thom. Aquin. — *Tria inquirenda.* — *Verbũ quid.* — *Verbi quotuplex acceptio.* — 1. — 2. 3. — 4. — 5. — 6. — *Verbum pro Dei filio Christo.* — Petr. Galat. — *Christus Deus.* — Idem. — Iust. Mart. — Orpheus. — Cyril. Alexand. — Basilius. — *Verbum duplex.* — *Quomodo Verbum erat in principio.* — Chrysost. — Basilius. — *Similitudo.*

Theoph.

Porphyrij sic disputant. Theoph. Ille enim tentans euertere Euangelium, talibus vtebatur diuisionibus. Si filius Dei verbum est, vel est pronunciatiuum, vel mentale. Verum neque hoc est, neque illud: ergo neque illud. At verò dicimus, quòd neutrum illorum congruit in filium Dei: verba enim illa naturalia sunt, & qualia apud nos. Verbum autem Patris super naturam est, nec subiectum artificiis illis loquendi inferioribus. Sed & si quidem nomen Verbi dignum esset Deo, & propriè de illo diceretur, haberet vtique locum Gentilis dubitatio. At verò tantùm per quandam similitudinem hæc dictio de filio dicitur.

Verbũ supernaturale.

Thom. Aquin.

Thomas Aquin. lect. 1. in 1. cap. Ioan. Hanc autem vt intelligamus, cùm interiori verbo Dei filius cõparetur, notandum est, quid sit Verbum, quod exteriore voce significatur, & probandum ipsum esse in omni natura intellectiua. Et ne quis in eius discretione erret, sciẽdum quid non sit Verbum interius. Nam in intellectu nostro sunt tria, ipsa potentia intellectus, ipsa species rei intellectæ, quæ est forma eius, se habens ad ipsum intellectum, sicut species coloris ad pupillam: & tertia ipsa operatio intellectus, seu ipsum intelligere. Nullũ autem istorum significatur verbo exteriori voce prolato. Nam hoc nomen Lapis non significat substantiam intellectus, nec speciem qua intellectus intelligit, nec ipsum intelligere, cùm actio illa intellectus in ipso maneat, nec exteriùs progrediatur. Illud ergo propriè dicitur verbum interius, quod intelligens intelligendo format.

Comparatio Verbi diuini cum interno Verbo nostro.

Quid Verbũ internum.

Intellectus autem duo format, secũdum duas operationes: cùm spectat indiuisibilia, efficit diffinitionem: cùm componit & diuidit, format enunciationem, & aliquid huius: & hoc quidem sic expressum per operationem intellectus, vel diffinientis, vel enunciantis exteriori voce significatur. Ex quo efficitur, vt cùm verbum non sit species impressa, nec potentia intellectiua, nec operatio intellectus: species sit expressa & formata. Et sic non est id quo intellectus intelligit, sed id in quo intellectus intelligit. Et ex his patet, quòd verbum procedit ab intellectu in actu existente, quòd ratio sit, & similitudo rei intellectæ. Sed & manifestum est, quòd in qualibet natura intellectuali aliquod verbum statuere necesse est. Est enim de ratione intelligendi, quòd intellectus intelligendo aliquid formet. Porrò natura intellectualis triplex est, humana, angelica, & diuina: & ideò triplex est verbum, humanum, de quo Psaltes, Dixit insipiens in corde suo: Angelicum, de quo Zacharias (cap. 1.) & in multis scripturæ locis, dicitur, Dixit Angelus. Tertium est verbum diuinum, cuius hic meminit Ioannes dicens, *In principio erat verbum.*

Natura intellectualis triplex.

Greg. Nyss.

Gregor. Nyss. lib. in Iudæos de sancta Trinitate. Non igitur verbum illud, quo cœli firmati sunt, aëris est impressio significatiua, quæ per instrumenta vocis edatur, sicut nec spiritus oris Dei, quo iuxta Psalten, cœlorum virtus consistit, est oris anima, quæ ex respirandi partibus excitetur, sed spiritus veritatis, qui à patre procedit, (Ioan. 15. & 16.) Tria igitur intellige, iubentem & imperantem Dominum, creantem sermonem siue verbum, firmantem & solidantem spiritum. Vt autem scias hoc verbum intelligi, quod reipsa personaliter subsistit, idem alibi dicit, (Psal. 77.) Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Sermo autem est verbum, quod substantia & essentia caret, non emittitur. Et rursus, (Psal. 106.) Emisit verbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos ex discriminibus & periculis ipsorum. Et, Quis stetit in firmamento Domini, & vidit verbum eius?

Verbum personaliter subsistens.

Author. Et quidem latiorem habet significationem Græca dictio λόγος, quàm vt Latina aut Gallica dictione exprimatur, vt docet Hieronymus epist. ad Paulinum: quin & ipse Græcæ linguæ peritissimus Budæus. Quid enim aut ipsa dictio Verbum aut Sermo apud nos tantum valeat? Budæus in Commentar. ling. Græcæ. At λόγος multiplicis est significationis, vt λόγοι τῆς κηδεμονίας, rationes tutelæ, λόγον ἔχειν, rationem habere, & proportionem. λόγος enim, proportio est in numeris & phthongis, causa, rei alicuius æstimatio, vanitas, fama etiam & existimatio hominum, alicuius optatio & propositum. Sunt & λόγοι studia literarum, & disciplinæ liberales, vt in Epistola Synesij ad Troilum, Hinc οἱ ἔξωθεν λόγοι dicuntur studia externa, & disciplinæ quæ seculares appellantur, & nihil ad scripta sacra pertinent. Est & λόγος disceptatio & disputatio.

Hieronym.

Budæus.

Verbi varia acceptio.

Apud Philosophos autem, est ratio substantiæ, hoc est finitio. Inde λόγιοι apud antiquos dicebatur, qui in vnaquaque natione patria instituta interpretari, & eloqui poterat. λόγος verò Dei filius dicitur, verbum, quod Cyprianus lib. 2. in Iudæ. c. 3. his verbis enarrauit.

Verbũ apud Philosophos

Cur Dei filius Verbum dicatur.

Cyprianus.

Indulgentiæ igitur diuinæ & gratiæ arbiter & magister sermo, & filius Dei mittitur, qui per Prophetas omnes illuminator, & doctor humani generis prædicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius & gloria. Author. Insigniorem ergo aliquam maiestatem illa voce designat Ioannes, quam quæ vnica è nostris dictionibus exprimatur. Hinc factum est, vt non simplex sit & nuda ipsa dictio λόγος, quasi de communi & vulgari aliquo verbo loquatur, sed articulo Græco ad emphasim coniungitur ὁ λόγος vt ad certum & definitum verbum mentem eleuemus. Est enim sæpius tanta vis articulo, quanta pronomini Latino *Ille*. vt si diceremus, *In principio erat illud verbum.*

Verbum emphaticum.

Cyrillus.

Cyrill. lib. 1. cap. 4. in Ioan. Sed & illud apprimè tenendum est, quòd quando diuina scriptura nominibus secundum Græcæ linguæ vsum articulos præponit, tunc & vnum & quod solum propriè & verè tale dicitur, significat: articulo autem non adiecto generaliùs cuncta designat. Vt exempli causa, Multi sunt vocati dij: sed quando cum articulo Græca lingua dicitur Deus, tunc solus & propriè Deus designatur: Cùm verò absque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus est, intelligitur. Sic cùm homo sine articulo dicitur, homo quispiam designatur: quando verò articulus accedit, vnicum atque singularem hominem denotat. Ideò videmus filium hominis articulo ad vtrumque nomen præposito, pro saluatore nostro proferri, vt sit ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, quando se solum ab infinita multitudine velit significare. Hæc cùm ita se habeant, quomodo intelligendum est, *In principio erat*, ὁ λόγος, *illud verbum*, cùm huic nomini, verbum, articulus sit adiectus?

Articuli præpositio vim auget.

Greg. Nazianz.

Gregor. Nanzianzen. orat. 4. de Theolog. Porrò filius Verbum dicitur, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα οὕτως ἔχει ὡς πρὸς νοῦν λόγος quia ita se habet ad patrem, vt sermo ad mentem, non modò propter generationem passionis omnis expertem, verùmetiam propter coniunctionem ipsius cum patre, vimque enunciatricem: fortasse etiam, quia eodem modo se ad patrem habet, quo definitio cum definito. Nam hoc quoque λόγος dicitur. Qui enim filium cognouit, ait Christus (Ioan. 4. hoc enim significat illud. Qui vidit) patrem quoque cognouit. Ac breuis & compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio filius est. Omnis enim fœtus progenitorem suum tacita quadam voce prædicat. Quod si quis etiam, quia rebus omnibus insit, λόγον vocari contendat, à ratione non aberrabit. Quid enim in rerum natura est, quod non vi verbi coagmentetur & conseruetur?

Filium patere na natura declaratio.

August.

August. serm. 38. de verbis Domini. Est enim verbũ, forma quædam non formata, sed forma omnium formatorum, forma incõmutabilis, sine lapsu, sine defectu, sine tempore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus, & fundamentum quoddam in quo sint, & fastigium sub quo sint. Dictum est enim ipsum verbum sapientia Dei. Habemus autem scriptum, Omnia in sapientia fecisti.

Verbum diuinum quale.

Clem. Alexan.

Clemens Alexandr. lib. 1. Pæd. cap. 11. & Orat. adhort. ad Græcos. Adeò vt ex hoc apertum sit vnum, solum, verum, bonum, iustum, imaginem & similitudinem patris filium Iesum, Verbum Dei, esse nostrum pædagogum, cui nos Deus tanquam pater beneuolus filios commendauit.

Theoph.

Theoph. in Ioan. Et eius quidem gratia ipsum vocauit Verbum, vt discas, quòd sicut verbum gignitur ex mente sine passione: ita & hic à patre natus est absque vlla affectione. Vel aliter, ideò Verbum appellauit, quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annunciat.

Basil.

Verbum imago Patris.

Basil. hom. in initium Ioan. Verbum enim, quia imago est genitoris, totum in se genitorem ostendit nulla illinc parte deducta: sed & affectionis expertem patris generationem tibi proponit: nam & verbum nostrum mentis fœtus est, qui citra affectionem generatur. Neque enim secatur, neque diuiditur, neque fluit mens ipsa, sed in propria constitutione tota

Greg. Nyss.

manens, totum verbum & absolutum producit: & progressum verbum omnem genitoris ipsius mentis potentiam in seipso complectitur. Gregor. Nyssen. catech. mai. cap. 1. Sed etsi nostrum Deique verbum similitudine quadam intelligatur, inde tamen ad altiorem considerationē transferri oportet.

Verbum nostrum correlatiuum est.

Nam verbum naturâ correlatiuum est, quemadmodum cætera quoque omnia. Vis enim quędam, & vita, & sapientia rebus humanis inest. Neque tamen est quòd quisquam ex hac nominis communione Deum, huiusmodi vita, vel potentia, vel sapientia præditum esse autumet: quin potius huiusmodi nominum significationes ad nostræ naturæ modulum demittuntur. Cum enim corruptioni obnoxia & infirma natura nostra sit, cō fit, vt vita quoque breui, potentia instabili, & verbo infirmo donati simus. At filius Dei licet Verbum dicatur, non tamen ad nostri similitudinem in nihilum euanescit.

Thom. Aquin. In quibus verbum diuinum differat a verbo nostro. Prima differentia.

Thom. Aquin. lect. 1. in 1. c. Ioan. Ita verbum diuinum differt à verbo nostro in tribus. Prima differentia est, secundum Augustinum, quia verbum nostrum prius est formale quàm formatum. Nam cum volo concipere rationem lapidis, oportet quod ad ipsam ratiocinando perueniam, & sic est in omnibus quæ à nobis intelliguntur. Nisi fortè in primis principiis, quæ cum sint simpliciter nota, absque discursu rationis statim sciuntur. Et inde est, quòd in anima nostra cogitatio est, per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & verbum quod iam est formatum, secundum perfectam contemplationem veritatis. Sic ergo verbum nostrum prius est in potentia quam in actu. Sed verbum Dei semper est in actu, & ideò nomen cogitationis Verbo Dei propriè non conuenit.

Aug. ser. 38. de verb. Domini.

August. lib. 15. de Trinit. capit. 16. Quapropter ita dicitur illud Dei verbum, vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod accipiat, nunc recipiat formam, vt verbum sit, eamque possit amittere.

Idem Thomas. Secunda differentia.

Thom. Secunda autem differentia est, quod verbum nostrum est imperfectum, verbum autem diuinum perfectissimum est. Nec enim possumus omnes nostras conceptiones vnico verbo exprimere: in Deo autem non sic. Cùm enim intelligat & seipsum, & quicquid etiam intelligit per essentiam suam vno actu, vnicum verbum diuinum est, expressiuum totius quod in Deo est, non solum personarum, sed etiam creaturarum.

August. Tertia differentia.

August. lib. 15. de Trinit. cap. 15. Sed & nonne multa dicimus quę nescimus? Falsum est ergo isto modo verbum nostrum, non cùm mentimur, sed cum fallimur. Verbum autem illud quod Deus est, hoc non potest. Sed nec hoc nobis est esse quod est nosse. Multa quippè nouimus, quæ per memoriam quodammodò viuunt, & obliuione quodammodò moriuntur: atque ideò cum illa iam non sint in notitia nostra, nos tamen sumus: & cùm scientia nostra animo lapsa perierit à nobis, nos tamen viuimus.

Thom. Damascenus.

Thom. Aqui. Atqui verbum diuinum eiusdem est naturę cū Deo, & ideò est aliquid subsistens in natura diuina. Damascenus lib. 1. de fid. orthod. c. 6. Semper enim habet sui ipsius Verbum ex se genitum, viuens, in se subsistens, absolutum, non extra ipsum vt separabile euagans, sed in ipso semper immanens. Vbi enim erit, si extra ipsum gignitur? Atqui quoniam naturæ nostræ temporalis est conditio, & facilè dissolubilis, hanc ob causam & verbum nostrum subsistentiam non retinet.

Thomas. Cur Verbum nostrum aliquod esse subsistens nō potest.

Thom. Nam ratio intellecta, quam intellectus videtur de aliqua re formare, habet esse intelligibile tantum in anima nostra. Intelligere autem in anima nostra, non est idem quod naturale animæ, quia anima non est sua operatio. Et ideo verbum quod format intellectus noster, non est de essentia animæ, sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse, & ideò Verbum diuinum non est accidens sed pertinet ad naturam eius. Vnde oportet quòd sit subsistens, quia quicquid est in natura Dei, est Deus.

Conclusio secundum doctorū.

Ex his consequitur, quòd Verbum propriè loquendo semper personaliter accipitur in diuinis, quodque sit similitudo eius à quo gignitur, cum non prius fuerit formale quàm formatum, sed semper in actu: sit & consubstantiale & coæquale patri, cum sit perfectum, & totius illius essentiæ expressiuum.

Theoph. Verbum patri coæternū.

Theoph. ostendit insuper, coæternum esse patri filium. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse sine verbo, ita neque patrem & Deum absque filio.

Thom.

Tho. Et quemadmodum consilium & sapientia, seu verbum interiùs conceptum, si in lucem emittitur, mentis proles nuncupatur: & in qualibet natura, quicquid coessentiale procedit, eius a quo procedit, filius dicitur: efficitur, vt Verbum per omnia simile & eiusdem naturæ cum patre, dicatur & propriè filius eius, & illa eiusdem productio generationis nomen sortiatur.

Verbum mentis est proles.

Chrysost.

Chrysost. hom. 1. in Ioan. Et quidem consultò Verbum ipsum, & non Dei filium nuncupauit in ipso sui Euangelij initio. Cum enim nos docturus esset, hoc Verbum vnigenitum esse Dei filium, ne passibilem quispiam naturam suspicaretur, præoccupata Verbi appellatione omnem aufert suspicionem. Inde enim & filium, & nulli passioni subiectum significat.

Cur Ioannes Christum non Dei filium, sed Verbum nuncupauit.

Augustin.

Author. Sed & nomen Verbi magis explicat Christi respectum ad patrem, & ad nos. August. lib. 83. quæstion. q. 63. Ex quo fit, vt licet dictio λόγος Latinè rationem & verbum significet, hoc tamen loco melius verbum interpretemur, vt significetur non solum ad patrem respectus, sed ad illa etiam, quæ per Verbum facta sunt, operatiua potentia. Ratio autem, etsi nihil per illum fiat, rectè ratio dicitur.

Clem. Alexan.

Clemens Alexand. lib. 1. Paed. capit. 7. Veritas autem, quæ est gratia patris, est æternum Verbi opus: & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Nam & Moses propheticè perfecto cedens pædagogo, nempe Verbo, & nomen, & pædagogiam prædicit, & populo commendat pædagogum, præcepta ei obedientiæ tradens. Prophetam, inquit, vobis suscitabit Deus, tanquam me de fratribus vestris: per Iesum Naue filium, Iesum Dei significans. nomen enim Iesu, quod in lege prædicabatur, erat adumbratio Domini. Subiungit itaque, quod vtile futurum erat consulens, Ipsum audietis.

Verbo fuit manifestata voluntas patris.

Author. Itaque cùm filius Dei ad hoc potissimùm in mundum venisset, vt patris voluntatem manifestam faceret, Verbi potius nomine, quàm filij munus suum eius Ioannes significauit.

Theophyl.

Theophyl. Comment. in Ioan. Nam & ideò Verbum ipsum appellauit, quia paternè nobis annunciauit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annunciat.

Chrysost.

Chrysost. hom. 1. in Ioann. Verum quonam pacto nulla habita patris mentione, de filio sermonem aggreditur? Quia omnibus patrem esse constabat, si non vt patrem, saltem vt Deum: vnigenitus autem ignorabatur. Quare haud immeritò ad eius cognitionem a principio statim festinauit, vt nescientibus eum ostenderet. Præterea neque patrem in filij mentione subticuit: & cognosce quæso spiritualem sapientiam. Nouit homines antiquitùs præ omnibus maximè Deū & venerari, & asserere: idcircò hinc principiū fecit. Et prosequēs, Deū inquit esse, non qualem Plato, qui alterū mentē, alterū animū esse profitetur: hæc enim a diuina & immortali natura, quæ nihil habet nobiscum commune, longè absunt: sed seclusa communicatione ad creaturam, secundum substantiam dico, non secundum habitudinem.

Cur nulla facta mentione patris Ioannes statim de filio scribit.

Verbi significatione expedita, quod in cognoscendum fit.

Author. Expedita verò ipsius Verbi significatione, videndum quid huic Ioannes tribuat, & quæ de illo prædicet: quid principium, & quid esse in principio. Ex ipso enim Euangelij initio multi confutantur errores.

Fulgentius.

Fulgētius lib. 1. ad Thrasimundum cap. 6. Nam cùm dicitur, *In principio erat*, & apud Deum erat, & Deus erat: his tribus Euangelistæ sententiis & sempiterna Verbi natiuitas, & personalis inconfusa proprietas, & indiscreta substantialis vnitas patris filijque monstratur. Vt in Verbo caro facto, & habitante in nobis, quod *in principio erat* sempiternitatis agnitio suspicionem susceptæ natiuitatis auferret: quod, *apud Deum erat*, persona vtriusque inconfusa proprietas, vnionem Sabelliani erroris excluderet: quod autem *Deus erat*, essentialis nominis veritas, vnitatem substantiæ genitoris genitique monstraret.

Origenes. Principium multipliciter accipitur.

Origen. tom. 1. Comment. in Ioannem. Porrò hanc vocem principij multa significare, non tantum Gentiles fatentur, sed & diuini sermones. Est nāque principium aliud transitus, quod ad viam pertinet, & longitudinem, vt hæc verba declarant, Viæ bonum principium est facere iusta. Rursus est principium aliud generationis, quod videri potest in hoc dicto: (Iob. 40.) Hoc principium figmenti Domini factum, vt illudatur ei ab Angelis eius. Est & principium ex quo, vnde tanquam ex præexistenti materia oriuntur alia, quod maximè existi-

mant

mant [illegible] materiam inge [illegible] ruunt. Est & principium [illegible] dum formam. Sed & duplex est principium [illegible], [illegible] respectu nostri. Il principio [illegible] sibi succurrant principio significata, quærimus de quo intelligi oporteat illud, *In principio erat Verbum.* [illegible] fuum no posse pro [illegible] pio transitu [illegible] & longitudinis. [illegible] quod neque de principio generi [illegible]. Author. Disputat demum Origenes num de ipso Dei filio id intelligi possit, cum sit principium omnium creaturarum, per quod & a quo sunt omnia: dicat ipse se principium. Interrogantibus enim Iudæis, Tu quis es? [illegible] Principium. Resultare tandem hanc sententiam, *In [illegible] erat Verbum*, non velut diuersa, sed eadem: vt si quis diceret ipsum esse principium, aduistar scilicet huius subsequentis [illegible]. *In Deo vita erat*: cum tamen Deus & ipse Christus [illegible] sit, sicut & alibi [illegible]: Ego sum via, veritas, & vita. Cyrillus autem Alexandrinus & Gregorius Nyssenus lib. de fide [illegible] principij nomen de patre intelligi posse scribit. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 1. Dicitur enim filij principium [illegible] ipse [illegible], nulla pro[illegible] alia significatione, quàm vt e[illegible]. Quod Psalmista de secundo saluatoris nostri aduentu, Spiritus sancti gratia cômotus ostendit, filio dicens: (Psal. 109.) Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum tuorum. Dies enim virtutis filij illa est, in qua orbem [illegible] æquitatis, merita singulis secundum opera [illegible] tribuet. Veniturus autem sic est [illegible] & ipse [illegible] patre, & pater in ipso [illegible] æternum illi principium patre est, [illegible] vt diximus [illegible] significatione, vt [illegible] quo, quoniam ex patre est. *In principio*, inquit, *erat Verbum.* Multa nobis atque varia vndique veritatem dogmatum indagantibus, principij significatio subiicit. Recte namque saluator dicit: Scrutamini scripturas, quia in ipsis vos putatis vitam æternam habere, & ipsæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Beda Exposit. in Ioan. cap. 1. Si enim filius principium est, qui habet patrem: quanto facilius Deus pater intelligendus est esse principium? Sic pater quidem erit principium, lumen, & Deus: filius verò Deus de Deo, lumen de lumine, & principium de principio. Basilius lib. 1. Euers. in Eunomium. Est enim quædam ordinis species, non ex nostra positione consistens, sed ad naturæ consequentiam contingens, veluti igni ad lucê quæ ex ipso est. In his enim priorem causam dicimus, posterius verò id quod ex ipsa est, non interuallo hæc inter se dirimentes, sed ratione causam priorem causato intelligentes. Author. Eo quidem modo quidam [illegible] Scholastici Patrem principium originis filij censent, nulla tamē admissa temporis inter vtrumque distantia, cûm filius vt coëssentialis, ita & patri coæternus sit. Tertull. lib. aduers. Hermogenem. Possunt & aliter principium interpretari. Nam & in Græco principij vocabulum, quod est ἀρχὴ, non tantùm ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & ἄρχοντες dicuntur Principes & magistratus. Author. Si hanc interpretationem sequamur, idem erit, ac si diceremus, In principatu, & summa potestate Verbum fuisse, aut recurret ad præcedentem sententiam, si per principatum Patrem intellexerimus, sicut & statim eundem Dei nomine implicat, vt in patre filium fuisse asserat. Hic enim summa maiestas est, & principium. Athanas. Orat. in Arianos, de [illegible], Deus est Verbum. Poterit enim & ad istū modum dici, Vnum esse principium deitatis, non duo: vnde propriè monarchia vnius dominatus haberi debet. Ex ipso deinde principio per naturam existit filius, qui est Verbū: non quasi alterum principium seorsim subsistens, neque aliunde genitus, ne ratione secundi, duo principia, pluriumque principatus oriantur: sed vnius principij suus propriusque filius, propria sapientia, proprium verbum, ipso principio ortum habens. Tertull. lib. aduers. Hermog. Est autem principium non originis modò, sed & ordinis. Non autem vnicuique vocabulo proprietatem suam vindicamus principium initium esse, & ita competere [illegible] poni rebus incipientibus fieri. Ita principium [illegible] est verbum, non alicuius substantiæ nomen. Sic Moses dicit, non *ex principio*, quasi ex materia, sed in principio fecit Deus cœlum & terram. Sic enim Euangelium, In principio, inquit, erat sermo, in quo principio scilicet fecit Deus cœlum & terram. Chrysost. hom. 1. in Ioan. Itaque si quis

Verbū principium & in principio.

Greg. Nyss.
Cyril. Alexand.

Beda.

Basilius
Quæ ordo sit in diuinis.

Principium originis.

Tertull.

Principium potestatiuū.

Athanas.

Tertull.

Principium ordinis.

Chrysost.

eum, qui ex litore ciuitates, oras, portusque conspexisset, in medium postmodum pelagus prouehet, priorum conspectu amoto, in nullum certum obiectum, sed in infinitum eius deinde intuitum: sic Euangelista supra omnē nos creaturam ad cœlestia erigens, erectum oculum dimittit, nullo fine, vt arcana illa aspiciamus, nobis assubito, quippe qui nullus est. Ascendens igitur ad Verbum quod in principio erat, hoc inquam principium: quū semper eius mentis aciem magis perstringat, no habet vbi ea [illegible]: sed intime inspiciens, cū cessare nequaquā ab inquirendi labore possit, rursus ad inferiora descendit. *In principio* enim *erat Verbum*, nihil aliud, quàm quod semper sit, significat. Ecce vera Philosophiam, & diuina dogmata, non qualia Gentilium, qui tempora, & Deos, antiquiores [illegible] iuniores posuerunt: sed nihil tale in religione nostra. Id. in hom. 3. in Ioann. Hoc Paulus his verbis manifestauit. Neque principium dierum, neque finem habens. Hebr. 7. quibus verbis & principio & fine carere planè demonstrauit. Sic enim de Patre Propheta dicit: Psal. 89. A seculo & vsque in seculum tu es. Nunquid et terminum aliquem his verbis præscripsit? Nequaquam, sed eius significat æternitatem. Idem hoc in loco intelligi necesse est, quippè cum nullum ei terminum constituat, neque dicat principium habuisse, sed *In principio erat*. Hinc tibi suadet, vt filium sine principio intelligas. Theodoretus dialog. 2. Inconf. Etenim quod est, In principio esse, contrarium est, esse ex Abraham, aut creatum proauum, aut atauum habuisse. Author. Licet enim Christus sit filius Abraham, non tamen eius naturæ respectu, qua in principio erat. Alexander Alexan. Epist. ad Alexand. Constantinop. legitur apud Theod. libr. 1. hist. Eccles. capit. 4. Itaque Ioannes sanctissimus, cum illud *erat*, quod est Verbi Dei proprium, immensum esse, & longè supra mortalium captum & cogitationem positum animaduerteret, eius generationem eloqui noluit, immo [illegible] ne ausus quidem est verbis, literis eisdem, ac syllabis compositis gignens & genita nominare: non quod Verbum Dei ingenitum sit (nam solus pater est ingenitus) sed quod ineffabilis filij Dei subsistentia, non modo solertem intelligentiam Euangelistarum, verùm fortasse etiam Angelorum comprehensionem superat. Itaque, meo quidem iudicio, ne quidem inter pios numerandi sunt, qui in istarum rerum inquisitionem intrare non dubitant, spreta relictaque illa sententia: Altiora te ne quæsieris, & sublimiora ne scruteris. Quod si cognitio aliarum rerum, quæ sunt sine dubio his longè imperfectiores, comprehensionem fugiat humanam: quales sunt illæ, de quibus Paulus loquitur 1. Cor. 2. Quas oculus non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparauit Deus diligentibus se: quales sunt præterea stellæ, quas Deus negauit Abrahamo posse numerari: qualis denique est arena maris, & stillæ pluuiæ? Quid est ergo quod quisquam, nisi insanus & mente captus, Verbi Dei subsistentiam curiosè peruestigare moliatur? Hilarius li. 2. de Tri. Æstuo igitur, hebesco, & vnde incipiam nescio. Nescio enim quādo natus sit filius, & nefas est mihi nescire quod natus sit. Quē imprecer. Quem implorem? Ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationem verba præsumam? Euoluam omnem Græciæ scholam? Sed legi. Vbi sapiēs, vbi cōquisitor huius seculi? In hoc ergo sophistæ mundi, & sapientes seculi muti sunt: sapientiam namque Dei reprobauerunt. Scribam ergo legis consulam? Sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, veste vuida, pedibus limo oblitis, totus è naui ipse nos edocebit. Quærite & intelligite, circumspicite verum mirabilius fuerit mortuum excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse. Ait enim piscator: *In principio erat Verbum.* Quid est illud, *In principio erat*? Transeuntur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates: pone aliquid quod voles, tua principium opinione: non tenes tempore. *Erat* enim. Respice ergo ad mundum, & intellige quod de eo scriptum sit, In principio fecit Deus cœlum & terram. Fit ergo in principio, quod creatur, & ætatem continens, quod in prin[illegible]pio [illegible]etur vt fieret. Meus [illegible]

Idem Chrysostomus.

Filius Dei sine principio temporis.

Theodoretus.

Alexander Alex.

In curiosæ de Verbo diuino quæstiones.

Hilarius.

Incomprehensibilis Verbi generatio.

illuc

illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur vt cœperit, quod erat potius in principio, quàm fiebat. Anastas. Antioch. lib. 1. de dog. fid. Quemadmodum igitur mens, quantolibet nixu contenta semper ad superiorum perceptionem, nunquam apprehendet illud principium, omninò enim deprehendet hoc principium seipso anterius: itidem impossibile est transcendere illud, *Erat*. siquidem ante omnia, semper tibi occurrit superius illud *in* erat. Nam & principium antecedit et quod extremum est, nulli concedens prae se priinas partes. Si enim principium est, iam nulli fuerit secundum. Quod item secundum est, non iam est principium. Si igitur Verbum erat in principio, necesse vt & Verbum contempleris, & principium in quo illud erat. Theodoretus lib. 5. diuin. decret. cap. de filio. Qui enim erat, semper erat. Non enim dixit, In principio factus est, vel In principio creatus est: sed, Erat in principio. Ambrosi. lib. 2. de incarnationis dominicæ sacramento, c. 3. Nondum erat cœlum, quando in principio erat Verbum. Nam etsi cœlum habet principium, Deus non habet. Denique in principio fecit Deus cœlum & terram. Aliud est, Fecit, aliud est, *Erat*. Quod fit, incipit: quod *erat*, principium non accepit, sed præuenit. Cyril. Alexan. lib. 1. c. 1. in Io. Quid igitur ad hæc, qui nouissimum nobis filium ita esse prædicant, vt nec Deus esse credatur? Author. Aut quid Seruetiani, qui ipsum filium Dei esse cœpisse contendunt, postquam è Virgine natus est: quasi non ante omnia secula, immò & ab æterno fuerit? Cyrillus. Non erit tibi Deus recens, scriptura clamat (Psalm. 80.) Quomodo autem non erit recens, si nouissimis temporibus natus est? Quomodo etiam non mentiebatur, dicens ad Iudæos (Io. 8.) Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Neminem enim fugit multis seculis post Abraham, a sanctissima Virgine Christum natum fuisse. Quòd si *in principio erat* quæ mens poterit vnquam vltra illud *erat* conuolare? Meritò igitur stupore perculsus clamat Esaias, (c. 53.) Generationē eius quis enarrabit? Principium sanè temporis nullo modo possumus in vnigenito filio Dei intelligere. Qui enim ante cuncta secula est, eius æterna substantia est. Præterea, cum ad exitum peruenire diuina recuset natura (eodem enim semper se modo habet, iuxta illud, Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient) à quonam principio temporis spacijs mensurato filius incipiet? Principium enim temporis quantitate significatum, nunquam in seipso sic esse, immò nec intelligi quidem potest, vt finem & exitum suum non respiciat. Quasi enim ad finem principium dicimus. Sic in profundissimam, atque incomprehensibilem generationem, *erat* istud, cogitantis sententiam adducit. Author. Quodcunque enim principium assignaueris seu temporis, ordinis, numeri, quantitatis: semper fuisse Verbum consequetur. Quòd si erat in ipso rerum omnium principio, cōsequitur nec ipsius esse principium aliquod temporis, sed ipsum æternum esse. Quod si quis obijciat filium non posse coæternum esse patri, cùm ne hoc locum habere inter homines dici possit. Thomas lect. 1. in c. 1. Io. Dicendum principium originis prius esse duratione inter creata, eò quòd ex se ortum duci, propter tria. Primò quidem, quia principium illud præcedit tempore actionem, qua producit rem, cuius est principium: vt homo prius est, quàm gignat filium. Secundù, quia cùm actio successionem habeat, & ideò etiamsi simul cum agente incipiat, actionis tamen terminus est post agentem: vt quamuis statim atque ignis generatus est, sursum tendit, & tamen prius ignem esse, quam sursum ferri contingit, cùm motus, quo sursum tendit, quodam tempore mensuretur. Tertiò, quia ex voluntate principij determinatur initium durationis eius quod est in principio: sicut ex voluntate Dei determinatur initium creaturæ: vnde priùs fuit Deus, quàm creatura. Nihil autem horum trium in generatione diuini Verbi inuenitur. Non enim Deus prius erat quàm Verbum generaret. Nam cùm generatio Verbi nihil aliud sit quàm intelligibilis conceptio, sequeretur quòd Deus esset priùs intelligens, quam in actu, quod est impossibile. Sed neque ipsa Verbi generatio successiua esse potuit: alioquin diuinum Verbum prius fuisset informe quàm formatum: sicut accidit in nobis, qui cogitando, verba formamus. Sed neque pater sua voluntate initium durationis filio suo præstituit: quia Deus pater non generat filium suum voluntate, vt dixerunt Ariani, sed naturâ. Deus enim pater seipsum intelligendo, Verbum concipit, & ideò non antè fuit Deus pater quam filius. Cyrill. lib. 1. in Io. ca. 1. Quomodo enim erit sol splendore priuatus? Author. Est enim filius splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Nec prius fuit sol suo splendore: etsi aliud sit splendor, & aliud sol. Cyrill. Ignis verò quomodo erit calore carens: vel calor vnde manabit nisi ab igne, aut ab alio forsan, non procul a qualitate ignis disiecto? Author. Quinetiam ipsa splendoris è sole generatio impassibilis est, & impassibilem Verbi à patre generationem designat. Et sicut neque sol est splendor, ita neque filius pater est: differunt enim ratione hypostatica. Hoc tandem Ioannes explicat, inconfusam assignans personarum patris & filij proprietatem. *Et verbum*, inquit, *erat apud Deum*. Thom. Quid sit Verbum, & quid principium, iam expositum est. Nunc ergo duo hæc consideranda sunt, quæ in secunda clausula ponuntur, quid hic *Dei* nomine, quid item præpositione *apud* intelligat. Itaque imprimis sciendum est, quòd hoc nomen *Deus* significat diuinitatem, sed in supposito & concretè: Deitas autem significat naturam & maiestatem illam diuinam in abstracto & absolutè: vnde fit, vt non possit supponi pro persona, ex naturali virtute & modo significandi. Hoc verò habet dictio *Deus*, vt pro aliqua diuinarum personarum supponi possit: sicut nomen *homo* suppositum humanitatis designat. Author. Itaque si ad tres homines aliqua actio referenda sit, de qua sermo fuit, vnus hic sit agens, ille patiens, & ille ad actionem medius, concurrens, & auxiliaris fuerit, vt si curatum Aristotelem à Socrate auxilio Platonis significare voluerimus, non expressis personarum nominibus, sed illo generali & communi *homo*, quod prò indiuiduo supponat, hoc, illo, & illo: & dicamus hominem curatum ab homine, beneficio seu auxilio hominis: necesse est profectò, cùm ad tres illos tantùm nostra sententia referatur, vt qui hoc audierit, & nouerit hæc de illis dici, sciat autem de Aristotele prædicari quòd curatus sit, de Socrate quòd ipsum curauerit, de Platone quòd auxilium Aristoteli curando præstiterit: non dubitet hoc propositum, Aristoteles curatus est ab homine, hominem supponere pro Socrate. Ita in diuinis considera, dictionem *Deus* supponere modò pro patre modò pro filio, modò pro Spiritu sancto: discerni autem quem significet ex attributis, seu adiecto illo quod infertur. Vt si quis dixerit Deum gigni à Deo, non erit nobis dubium, quin Deum genitum & Deum genitorem distinguat. Et quidem vulgaris hic est loquendi modus, vt si quis nouerit apud Platonem sæpius diuertere Socratem, roget autem vbi est Socrates, & respondeatur, esse apud hominem, facilè intelliget hominis nomine Platonem designari: ita cùm credamus filium à patre inseparabilem, & ab eo genitum ab æterno, audiamus autem ipsum esse apud Deum, nemini dubium erit Dei nomine Patrem intelligi. Et ne fortè aliquem, qui participatione Deus nuncupetur, quales olim Moses, Prophetæ, & iusti, apud quem recubuerit Verbum: aut de verbo dici putemus, id est, reuelatione, præcepto: Euāgelista prudenter articulū præmisit vtrique dictioni verbi, dicēs, *καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν*, *Et verbum illud erat apud illum Deum* illum nimirum æternum, omnipotentem, infinitum, & ineffabilem. Basi. hom. in Io. initium. Dici enim posset, Vbi erat Verbum (antequàm formarentur omnia, cùm iam esset in principio ipso?) Non in loco. non enim continentur in loco, quæ circunscribi non possunt. At vbi erat? Apud Deum. Neque pater in loco, neque filius in ambitu aliquo ac circunscriptione, sed infinitus pater, infinitus filius. Sed & adnotare exactam vniuscuiusque vocis certitudinem. Non dixit, In Deo erat verbum, sed apud Deum, vt proprietatem subsistentiæ proponeret ac declararet. Non dixit, In Deo, vt ne confusioni substantiæ occasionem daret. Nam & illorum maligna est blasphemia, qui miscere omnia conantur, & vnum subiectum dicunt, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: verum appellationes differentes de vna re dici. Thomas lect. 1. in 1. cap. Ioā.

Anast. Antio. — Theodor. — Ambros. — Cyrillus Alexand. — Cyrill. — *Principium temporis non est in Verbo.* — Thomas. *respondet Arianorum obiectioni probans filium Patri coæternum.* — Cyrill. *Argumenta a simili, probantia filium Patri coæternum esse.* — Cyrillus. — Thomas. *Quid significet, apud Deum.* — *Dei nomen pro persona patris.* — *Hominis nomen pro certo homine.* — Basil. — *Apud consubstantialitatem dicit.* — *substātia hic pro subsistentia.* — Thomas.

Nam ἐν quidem significat quandam coniunctionem intrinsecam, sic præpositio *apud* extrinsecam coniunctionem importat. Vtrunque autem in diuinis dicimus filium esse in patre, id est consubstantialem ei: & esse apud patrem, vt discretam ab eo personam. Sciendum itaque per præpositionē *apud* quatuor significari, quibus quatuor obiectiones excluduntur. Aut enim subsistentiam significat, sicut dicimus hominem esse apud hominem, & lapidem apud lapidem, quæ supposito differunt: aut authoritatem in obliquo, vt si miles dicatur esse apud regem: aut distinctionem, non enim propriè dicitur aliquis esse apud seipsum, sed apud alium: aut coniunctionem & societatem quandā. Apud eos enim esse dicimus, quibuscum viuimus, & communionem inimus. Author. Itaque si quis subsistentias patris & filij confundat, ex his verbis tamen alium λόγον esse, & alium Deum Patrem fateri cogetur.

Differentia subsistentiarum.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexand. lib. 1. In Ioan. cap. 2. Quum enim apud Deum Verbū esse prædicet, vnum quidem esse filium, subsistentemque in seipso, & vnum rursus Deum Patrem, apud quem Verbum est, apertissimè ostendit. Quomodo enim vnū quod vnum numero est, ipsum apud seipsum esse intelligetur? Præterea, si qui est filius, ipse quoque pater est: quæ ratio varietatem nominum induxit? si enim nullo modo genuit, quare pater vocatur? Aut quomodo filius dicitur, si genitus à Patre non est? Hanc enim sententiam nomina ipsa declarant. Accedit quòd beatus Paulus ad Philippenses, in forma Dei esse filium, nec rapina consecutū, vt sit æqualis Deo, affirmat: nónne igitur necesse est alium eum esse, qui non rapina æqualitatem Dei consecutus est, alium ipsum in cuius forma esse cognoscitur? Saluator quoque idipsum nobis aperiens, Ioan. 10. Ego, inquit, & Pater vnum sumus. Nisi enim vterque subsisteret, non Sumus, sed, Sum vnum ego & Pater, dixisset. Nunquam enim de vno, *Sumus*, etiamsi disrumpantur hæretici, prædicari poterit. Adde quòd splendor Patris, quasi lumen à lumine filius appellatus, (Heb. 1.) quomodo alius quā pater nó erit? Quod enim sicut splendor emanat ab alio, non à seipso necessariò emanabit. Denique cùm se à Patre exiuisse dicat filius atque venisse, & rursus se ad Patrem proficisci ostendat, (Ioan. 16.) quomodo non alia quàm Pater, erit hypostasis? Nulla enim ratio patitur, vt quod ab alio effluxit, ab eo à quo effluxit, non distinguatur. Præterea, cum ait discipulis, Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & filij & Spiritus sancti: si vna hypostasis atque persona horum nominū diuersitate intelligitur, quare nō in vnitatem, sed in Trinitatem baptizari fideles voluit? Non sunt ergo idem numero Pater & filius: sed subsistit vterque, & alter in altero propter identitatem substātiæ inspicitur.

Probatur Filium Patri consubstantialem.

Origenes.

Origen. hom. 2. in diuersos. Nam ne quis existimaret, ita in principio Verbum subsistere, vt nulla substantiarum (id est subsistentiarum) differentia intelligatur inesse, cōtinuò subiunxit, *& Verbum erat apud Deum*, hoc est, Et filius subsistit cum Patre in vnitate essentiæ, & substantiali distinctione. Author. Quòd si in præpositione *apud*, authoritas filij apud Patrem consideretur, nihil maius meditari possumus, quā quòd ipse sit λόγος, sapiētia & consiliū Patris. Quis consiliarius eius fuit, inquit Apostolus? (Ro. 11.) O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? Sed filius qui est in sinu Patris, ipse annunciauit nobis. Ipse filius, ipse vnicus, ipse Patris virtus & verbum: quid ergo quæritur amplius? Ipse est, cui hæc attestatur voce è cœlo allata, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite: ipse in quo complacuit omnem plenitudinem diuinitatis habitare corporaliter, ipse est per quem accessum habemus ad Patrem, qui & dicit: Nemo venit ad Patrem nisi per me: quomodo igitur non *apud* Patrē vt summæ, immò supremæ authoritatis apud ipsum esse dicatur?

Authoritas Verbi apud Patrem.

Rupertus

Rupertus Comm. in Ioann. 1. Magnificè enim huius verbi dignitatem insinuat, dicens, Erat apud Deum. Nam apud Deum quid est, nisi in magno erat honore, in summa dignitate, in magna dilectione? *Erat apud Deum* sed non quemadmodum apud diuitem aurum suū. Nam apud diuitem aurum est in arca, non in ipsius substātia misera atque vitiosa, fortassis & leprosa. Erat autem apud Deum, quomodo apud sapientem sapientia, apud fortem fortitudo. Nam per beatū Iob dicitur, (cap. 12.) Apud ipsum est sapientia & fortitudo. Aurum diuitis in marsupio eius, verbum Dei in corde eius.

Quomodo Verbū erat apud Deum.

Author. Quòd si distinctio obseruetur, in eo quòd apud alterum esse dicitur, illa iam ex his quæ dicta sunt, manifesta est. Nam sicut Patris & filij vnica essentia, ita & diuersa hypostasis est demonstrata. Quòd verò quarto loco Thomas præpositionem *apud* quandam communionem significare docet, illa quidem & in eiusdem naturæ, & supremæ apud Patrem maiestatis demonstratione colligitur. Vnde licet in scripturis verbum factum ad Prophetas, non tamen esse apud Prophetas legimus: ne fortè Verbum creatum, cū increato confundamus, vt monet Origenes Tomo. 2. in Ioan.

Esse apud, multis modis dicitur.

Origenes.

Gregorius.

Author. Assignat autem Gregorius Pontifex quintā rationem. Gregor. libr. 4. in Iob. cap. 20. Verbum quippè absconditum inuisibilis filius vocatur, de quo Ioannes ait, *In principio erat verbum.* Quod ipse quoque absconditum insinuat, cùm subiūgit, *Et Verbum erat apud Deum.* Sed hoc verbum absconditum electorum mentibus dicitur, cùm potestas vnigeniti filij Dei credentibus manifestatur. Author. Quòd si quis fortasse curiosiùs loquitur præpositionis, πρὸς, significationem, & illam non *apud* modò, sed *ad* significare contendat: quoniam id neminem ex antiquis attigisse legimus, respondebit è recentioribus Caietanus.

Thomas de vio.

Thomas de vio. Comment. in Ioann. cap. 1. Hoc quidem dicetur ad differentiam cuiuscunque creati verbi, cuiuscunque creatæ substantiæ. Nam de nullo verbo creato, de nulla substantia creata verificari potest, quod est ad Deum, sed quod pendet à Deo. Nullius enim creati verbi, aut substantiæ creatæ esse, est relatio ad Deum. Nam eo quod dicit, *Et Verbum erat apud Deum* duo reuelantur. Vnum quòd esse Verbi, ac per consequens omnium personarum diuinarum, est res relatiua: immò, vt rectiùs loquar, est relatio realis. Alterum, quòd Verbum realiter distinguitur à Deo dicente ipsum, ac per hoc, quòd personæ diuinæ distinguuntur inter se.

Nullum substātia creata relatio est ad Deum, qualis Verbi ad Patrem.

Author. Mutua est enim relatio patris ad filium, & filij ad patrem: vt qui patrem dixerit, significet & ei filium esse, & qui filium dixerit, eum ad patrem referat. Ita fiet, vt respondeatur illis, qui curiosiùs requirent explicari sibi præpositionem Græcam, pro præpositione Ad, ac si πρὸς dicamus, Et verbum erat ad Deum: velut si diceremus, Et filius erat ad patrem, facilè quidem hæc conciliari, cùm mutua sit patris ad filium relatio. Et hinc illud verificetur, quod antiqui patres Ecclesiæ contendunt, nunquam fuisse patrem sine filio, neque filium sine patre. Quod illi fusiùs in scriptis suis contra Arianos exagitant. Sed iam ad tertiam clausulā procedamus. *Et Deus erat Verbum* Hoc axioma tollit omnes quæstiones, quæ de Verbo, quid sit, moueri possent: ne fortè illud velut accidens apud patrem in principio fuisse arbitretur. Et quidem hic ordo doctrinæ conuenientissimus est, vt cùm Ioannes dixerit de Verbo, quando erat, & vbi erat, nunc quid sit explicet.

Quid sit Verbum.

Chrysost.

Chrysost. hom. 3. in Ioan. Nam ne quis filij diuinitatem parte aliqua patre minorem arbitretur, mox id adfert, per quod eius suprema diuinitas significatur.

Cyrillus.

Cyrill. libr. 1. in Ioan. capit. 5. Nō enim ignorauit diuinus Euāgelista, venturos posterioribus seculis nōnullos, qui deitatem filij negarent. At verò si verè filius Dei est, verè quoque illum Deum esse consequitur. Id enim filiatio vera significat. Nam cùm paternitatis nomen non à nobis in Deum, sed à Deo in homines defluxerit: Ab eo enim in cœlo & in terra omnis paternitas est, vt ait Paulus: dic quęso quare nos patres filiorum nostrorum secūdum naturam sumus, si exemplari cuius imitatione id habemus, hoc non inest? Author. Atqui Adam genuit filium ad imaginem & similitudinem suam: num vt Adam, ita & Seth eius filius verè homo erat? Distabāt quidem supposito & hypostasi, vna tamen, eadémque vtriusque natura erat. Et vt absurdum esset, si quis diceret ab homine bouem aut equum generari, ita hominē ab homine propagari manifestum est.

Filium Dei idē & Deum est.

Argumētum à minori ad maius.

Cyrillus.

Cyrillus vt suprà. Sed neq; filius hominis ea ratiōe qua homo est, minor est patre. Nullo enim modo homo homine, aut maior aut minor est, inquantū homo: nec aliud quicquā minus aut maius eo esse potest, cuius substantiæ atque naturæ rationem

Substantia non suscipit magis & minus.

sui.

suscipit. Author. Hoc nimirum ipsi in prædicamentorum descriptione Philosophiæ tyrunculi proclamant, substantiam non suscipere magis & minus. Cyrill. Vnde si Pater naturâ Deus est, & qui ex eo genitus est filius, naturâ Deus erit. Quomodo igitur Deus Deo, ea ratione qua vterque Deus est, minor erit? Gregor. Nyss. lib. de fid. ad Simplician. Sed & qui dicunt quòd genitum non genito naturâ dissimile sit, ex similitudine & exemplo Abelis & Adami discant haud stultè iudicare. Etenim Adam quoque secundum naturalem hominum natiuitatem genitus non fuit, Abel verò ex Adamo genitus est. Et qui genitus non fuit, ἀγέννητος, id est, non generatus, & qui genitus est, γεννητὸς, id est natus dicitur. Sed nihil prohibuit, Adamum esse hominem, quòd genitus non erat; neque natiuitas Abelem aliud ac diuersum quiddam ab humana reddidit natura: sed tam hic quàm ille homo fuit, etsi hic quidem natus erat, ille verò absque natiuitate extiterat. Igitur in diuinis quoque dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum, vel non genitum esse; sed quemadmodum in Adamo & Abele vna humanitas siue natura humana, eodem modo in patre quoque ac filio deitas, seu diuina natura vna est. Alexand. Alex. ep. 1. ad Alex. Constantinop. Nam quod ad ingenuam, propriam, naturalem, & eximiam eius filiationem attinet, Paulus Apostolus explanat de Deo, loquens his verbis. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis, videlicet non natura filiis, tradidit illum. Nam vt ab aliis filiis, qui nó sunt proprij, distingueretur, eum proprium filium nominauit. Porrò in Euangelio sic scriptum legimus, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Author. Ita occurritur obiectioni, quæ fieri posset in hunc modum. Filij quidem Dei sumus, veruntamen quantum ab eius maiestate distamus? At verò ille propriè filius & dilectus, nos per adoptionem: Ille vnigenitus Dei, quomodo igitur non sit Deus de Deo, & lumen de lumine? Tatianus Assyrius Orat. contra Græc. Quemadmodum enim faces multæ ab vna face accenduntur, nec tamen primæ facis lux minuitur, propter plures inde succensas: sic etiam Verbum, è Patris potentia progressum, nó reliquit genitoré Verbi expertem. Aoth. Sed neq; lumē è lumine diminutionē inducit, aut alterius est naturę. Hinc cósultò quidé Ioãnes, cùm priùs dictioni ὁ θεὸς, articulum ὁ præmisisset, vt ipsam pro persona Patris supponeret, dicens; καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς θεόν, *Et Verbum erat apud Deum.* id est, apud Patrem: Nunc ne quis eandem dictionem pro eadem persona sumi, & personas Patris & filij confundi existimet, articulum tollit, & dicit, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat Verbum*: non, καὶ ὁ θεὸς, Et ille Deus. Alioquin nonnulli sic interpretandum existimassent, Et ille Deus, nempè Pater, erat illud Verbum. Nunc autem cùm absque præfinitione articuli scribit, Et Deus erat illud Verbum, diuinam naturam de Christo enunciat. Nam & hoc facilè ducto è nobis exemplo colliges. Norunt omnes, Hic, & Quidam, & cætera demonstratiua pronomina nomini etiam communi adiuncta, illud iam non commune, sed definitum & demonstratiuum reddere, id est, indiuiduum vagum efficere. Etsi enim communis dictio Homo, de omnibus eiusdem speciei dicatur, vbi tamen accesserint illa demonstratiua, hic homo, aut quidam homo, iam pro indiuiduo supponunt. Ita nobis cogitandum est in dictione Deus, maximè cùm rationem habet relatiuè se habentem ad aliam personam: Vt in hoc proposito, *Et Verbum erat apud Deum.* Deus ibi cum articulo ὁ præferebatur. Relatio enim habebatur Verbi ad patrem, apud quem Verbum erat. Nunc quia non de relatione, sed quidditate agitur: est autem vt relationis propria ratio personarum, ita quidditatis propria ratio substantiæ, ideò consultò videtur articulum omisisse. Non quòd non, vt diximus, etiá illo posito Pater & Filius & Spiritus sanctus intelligantur, maximè in ratione operum ad extra, vt cùm legimus, Dixit Deus, Vidit Deus, Fecit Deus, cum articulo ὁ θεὸς, sed quòd hîc non de externis disserat, & Dei interpretationem pro eo supponat, quod plenam atque perfectam habeat diuinam maiestatem. Theoph. Comm. in Ioan. Confundantur igitur & Arius, & Sabellius. Arius quidem, qui filium Dei creaturam esse dicit, & facturam, confutetur per hoc quod dicit, In principio erat illud Verbum, & Deus erat Verbum. Sabellius verò negans personarum trinitatem, sed asserens vnitatem, reiciatur per illud quod dicitur, Et illud Verbum erat apud Deum. Manifestè enim hoc loco alium esse Patrem, & alium esse filium declarat magnus Ioannes: etiamsi non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur, aliud & aliud de naturis. Et vt exemplo manifestius faciamus, Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ, sed non aliud & aliud: Vna autem eorum natura est humanitas. Sic igitur de Patre & Filio dicendum, Alius enim sunt & alius duæ personæ: non autem aliud & aliud: vna enim natura eorum est Deitas. Author. Hinc fit vt Christus dicat, Ego & Pater vnum sumus: quasi dicat, non alius. Et ipse Ioannes: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Hoc igitur vnum de Verbo dicitur, non minùs quàm de Patre. Athan. in Symbolo. Deus enim Pater, Deus filius, Deus Spiritus sanctus. Et tamen non tres dij, sed vnus est Deus. Author. Itaque dictio θεὸς, sine articulo hîc posita, pro illo vno quod est contra aliud, sumitur, & maximè quidditatem, id est essentiam significat, qua denominat suppositum, id est Verbū: non autem adeò concretam habet suppositi rationem, vt cùm adiuncto articulo profertur, in illo proposito, Et verbum erat apud Deum, id est, apud patrem. Quòd si quis ex ipsa articuli substractione, suspicetur minus quid Dei nomen sonare, cùm de filio dicitur, quàm cùm Patrem significat, articulo nimirùm adiuncto: & hinc putet Verbum nuncupari Deum, non per essentiam, sed per participationem, respondet Ioannes Chrysostomus id necessariò consequi non posse, si locum hunc cæteris conferamus. Chrysosto. hom. 3. in Io. Quid ergo? Cùm Apostolus inquit, (Tit. 2.) Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, καὶ σωτῆρος ἡμῶν, & saluatoris nostri: Et iterum, Qui est super omnes Deos, sine articulo, filij meminit. (Et interim illum vt saluatorem, ita magnum Deum qui venturus sit asserit.) Itidem de Patre ad Philippenses (ca. 2.) scribens: Qui ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Et ad Rom. (c. 1.) Gratia vobis & pax ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, neglexit articulum. Superuacaneum namque est vbique id præponere, præsertim cùm superiùs eo frequenter vsus sit. Quemadmodum enim de spiritu loquens, inquit, (Ioan. 4.) πνεῦμα ὁ θεὸς, Spiritus est Deus: neque cùm Spiritui articulum non adiiciat, idcircò Deum esse incorporeum negamus: ita hoc in loco quamuis filio articulus non præponatur, non propterea patre minor est. Athanas. Orat. in hoc, De Deo Deus est. Deus enim principium est, & quia ex principio Verbum est, ideò quoque Verbum erat Deus. Ait enim, (Exod. 3.) Ego sum qui sum, & non duplex, vt non sint duo principia. Verbum enim quod ex vno est, non fluxibiliter & caducè, aut simpliciter vox significatiua est, sed substantialis sapientia. Nam si substantialis non sit, sequetur Deum in aërem Verbum suum profundere, Verbumque corpus habere, nihilque eximium vltra humanam sortem possidere. Hoc autem, cùm Deus homo non sit, fieri non potest. Hoc ipse Thomas post resurrectionem cognouit, exclamans (Ioann. 20.) Dominus meus, & Deus meus. Hilarius lib. 2. de Trinit. Num ergo fefellerat rusticum (Euangelistam) quid esset inter esse, & inter inesse, & adesse momenti? Id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Statum Verbi & nomen expecta. Adiicit namque, *Et Deus erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res est, non sonus: natura, non sermo: Deus, non inanitas est. Augustin. lib. quæst. ex vtroque Test. qo. 122. Sic verbum Dei non tale est quale & nostrum, quia nostrum postquàm fit, non est: illud autem manet. Quid autem tale Verbum est, quod audit, & loquitur, & operatur? Non solùm autem Verbum Dei est, sed & virtus & sapientia Dei: qui quantum ad effectum pertinet, filius dicitur Dei: quantum autem ad locutionem, qua nos alloquitur Deus per ipsum, Verbum dicitur Dei: quantum verò ad sapientiam, qua nos Deus per ipsum docet sacramentum suum, sapientia dicitur Dei: quantum verò ad operationem, qua per ipsum omnia facit, virtus dicitur

Dei.

Margin notes: Greg. Nyss. — *Ingenitū & genitum nullam naturæ differentiam dicunt.* — Alex. Alexand. — *Aliter Verbum, aliter nos Dei filij sumus.* — Tatianus Assyrius. — *Deus de Deo lumen de lumine.* — *Nomen commune supponit pro indiuiduo.* — *Deus nomen substantiæ est quæ enunciatur de Verbo, non minùs quàm de Patre.* — Theoph. — *Euertuntur hæreses hac Ioannis præfatiõe. Alius & alius de persona: aliud & aliud de naturis dicuntur.* — Athanas. — *Etiam ablato articulo remanet dictionis in ratione naturæ.* — Chrysost. — *Psal. 94.* — Athanas. — *Verbum substantiale.* — Hilarius. — August. — *Verbum dei non genitum est, & manet.* — *Quæ Verbi nomina.*

Filius Dei per æternam generationem æqualis est Patri.

ei. Hoc nulli alij posset competere, nisi filio Dei. Propterea enim quòd ex Deo Deus est, omnia Dei habere debuit Nascendo enim omnia consecutus est Dei. Nec enim conueniens erat, degener dici Verbum Dei, & virtutem & sapientiam Dei. hoc enim Deus Verbum, & virtus & sapientia. Author. Hoc etiam sacer poëta Nonnus Panopolites sua in Ioannem translatione complectitur, tres istas clausulas expleans, In principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Noonus in translation. Euang. Ioannis.

Nonnus.

Ἄχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀῤῥήτῳ λόγος ἀρχῇ,
Ἰσοφυὴς γενετῆρος ὁμήλικος, υἱὸς ἀμήτωρ,
Καὶ λόγος αὐτοφύτοιο θεοῦ, φῶς, ἐκ φάεος φῶς.
Πατρὸς ἔην ἀμέριστος, ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ·
Καὶ θεὸς ὑψιγένεθλος ἔην λόγος. id est,
Expers temporis erat, incomprehensibilis, in indicto Verbum principio,
Eiusdem essentiæ cum patre coætaneo, filius sine matre,
Et verbum per se existentis Dei, lumen de lumine lumen.
A patre erat inseparabile, interminata considens in sede:
Et Deus altigenitus erat Verbum. id est,

Lactant. Sibylla.

Lactantius lib. 4. de vera sap. cap. 6. Hunc Sibylla præcipit oportere cognosci.

Αὐτὸν σὸν γίνωσκε θεόν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα.
Ipsum tuum cognosce Deum. Dei filium existentem.

videlicet & ipse est Dei filius. Author. Idem & Erythræa in iis versibus fatetur, quos Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei c. 23. & alij pridem pro Sibyllinis agnouerunt, & in Latinum sermonem conuerterunt: è quorum primis literis, hanc consequenter sententiam collegerunt,

August.

Iesus Christus Dei filius seruator cruci. Sibylla lib. 8. Oracul.

Sibylla.

Οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεύς, ὁ παθὼν ἕνεχ' ἡμῶν.

id est, *Rex tibi nunc nostras descriptus in ordine summo*
Versibus hic noster Deus est nostreq; salutis
Conditor æternus, perpessus nomine nostro.

Messias, nomine soli Dei exprimitur in scripturis.

Hoc etiam ex eo maximè confirmatur, quòd frequenter in scripturis, cum Messias promittitur, nomine tetragrammato יהוה Iehoua, quod solius Dei est, Messias exprimitur. Galatinus lib. 3. de arcanis fid. nostræ in Talmud, cap. 10. Nam quòd nomen Dei tetragrammaton, sit ipse Messias, per illud euidentissimè ostenditur. quod Esaiæ 28. capit. dicitur, In die illa erit יהוה צבאות Iehoua tsebaoth, Deus exercituum ad diadema gaudij, & ad sertum ornatus residuo populi sui. Hæc enim verba Rabbi Ionathan Vzielis filius in Chaldæum vertens, ita exposuit, In tempore illo erit Messias (tetragrammaton) quod est יהוה ibi R. Ionathan משיחא Messiha, quod est Messias, transtulit. Quare Messiam esse, nomen Dei tetragrammaton, palàm est. In Bereschith quoque Rezara, id est, expositione abbreuiata super Genesin, super illud, (cap. 49.) Non recedet sceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec veniat שילה, id est Messias, ita dicitur: Quia futurum est, vt Gentes seculi deferant munus Messiæ filio Dauid, sicut dictum est Esaiæ 18. c. In tempore illo offeretur munus Deo (tetragrammaton) exercituum. Cùm igitur munus, quod Deo nomine tetragrammato scripto deferendum Esaias prædixit, traditio ista Messiæ filio Dauid offerẽdum exposuerit, sequitur planè Messiam ipsum no-

Galatinus. Rabbi Ionathan.

men Dei tetragrammaton esse. Author. Multa loca in vetere Testamento occurrunt legẽtibus in eam sententiam, quæ Galatinus, & alij quicunque Iudaismum euertere cõtendunt, in vnum corpus collegerunt, è quibus manifestò probant vt Messiam, ita & Dei filium, seu ipsum Dei Verbum verè Deum esse. Hilar. lib. 2. de Trin. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo commouit. Audio, *Et Deus erat Verbum*, cùm vnum Deum Prophetæ nunciauerint. Sed ne quò vltrà trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti Piscator meus (Ioannes) dispensationem, & refert ad vnum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tẽpore. At enim, *Hoc erat in principio apud Deum.* Cùm hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cùm Deus est, non refertur ad vocem: cùm est apud Deum, nihil nec confunditur, nec consertur: nam nec aboletur in alterum, & apud vnum ingenitũ Deum, ex quo ipse vnus vnigenitus est, Deus prædicatur. Basil. hom. in init. Euang. Ioan. Sic rursus paucis verbis omnem suam Theologiam in summam redigit. *Hoc*, inquit, *erat in principio apud Deum.* Hoc, inquit: quale hoc? Ne foras oculos vertas, per demonstratiuam vocem id quod ostẽsum tibi est, circumspectans, sed ad occulta animæ tuæ ingredere, & quem edoctus es Deum in principio existentem, hunc vbi cognouisti & admiratus es, & velut Dominum tuum adorasti, qui per doctrinam tibi insitus est, cognosce quòd hic erat in principio, hoc est, semper apud Deum Patrem. Ambros. lib. 1. de fid. cap. 5. Semper igitur Pater, semper & filius. Erat, erat, erat, erat, ecce quater erat. Vbi impius inuenit, quòd non erat? Alibi quoque Ioannes (1. cap. 1.) in Epistola sua dicit: Quod erat in principio, indefinitè tẽditur, erat. Quicquid cogitaueris, erat filius. Epiphan. lib. ancorato. Erat semper Verbum, & non est tempus ante Verbum: ne dicat Arianus, erat aliquando, quando non erat. Orig. tom. 2. in Ioã. Ita tribus prædictis propositionibus, tres ordines nos docens Euangelista, tria in vnum connectit, videlicet quòd in principio: & apud quem hic erat, videlicet apud Deum: & quisnam λόγος erat, videlicet quòd Deus. Tanquam ergo demonstrans sermonem quem antè dixerat, nunc in quartam propositionem superiores congregat, dicens, *Hoc erat in principio apud Deum.* Author. Ita omnes hæreses paucis verbis confundit Euangelista. Si Ebion, & Cherinthus, Verbum initium ducat à Virgine, confunditur, quia *in principio erat.* Ne scilicet obstrepant, illum purum hominem fuisse, sed Dei nomen meruisse per pietatis opera: erat enim ante matrem, immò ante omnia. Sic conticescet etiã Photinus, & Paulus Samosatenus. Si rursus Sabellius Patris & filij personas confundat, obmutescat. Dicit enim Ioannes, *Et Verbum erat apud Deum*, vt alius apud alium. Si verò aut Eunomius filium Patri dissimilem, aut Arius minorem esse Patre obganniat, audiat, quòd *Deus erat verbum.* Erubescant etiam hi, qui Verbum pro cogitatione, aut simplici quadam & leui idea statuunt. Theophy. Comment. in Ioan. Nec est etiam quòd quis diabolica illusione quosdam perturbet dicens: Ergo quia, Et Verbum Deus est, aliquando insurget contra Patrem, vt Gentiles fabulantur, & segregans se ab eo, aduersarius erit. Propterea dicit, quòd licet Deus sit Verbum, nihilominus cum Patre est, & ab eo nunquam separatur.

Hilarius.

Quomodo Deus erat Verbum, & Deus erat Pater, cum tamen Deus vnus sit.

Basil.

Ambros.

Filius Patri coæternus.

Epiphan.

Origen.

Confunduntur omnes hæreses, à Ioanne.

Thom lect. 1. in Ioã. c. 1

Theoph.

A quibus effectis filius Dei cognoscitur esse Patri coæternus, consubstantialis, & eiusdem cum ipso potentia.

IOAN. I.

Matth.	Marc.	Luc.	Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Chrysost.

CHRYSOST. hom. 4. in Ioan. Moses veteris Testamenti librum historiamque exorsus, quæ sensu percipiũtur, ea nobis pluribus verbis enumerat. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram. Inde subdit lucem, secundum cœlum, stellarum naturam, varia animantium genera creata, & cætera denique omnia, ne singulatim prosequẽtes, simus longiores. His autem omnibus præcisis atque omissis, vno verbo & ea, & longè altiora cõprehendit, nec immeritò, vtpotè cùm satis cognita essent auditoribus, & ipse ad altiorẽ, præstãtioremq; materiã proreperet, & omni conatu non circa creata, sed ipsum creatorẽ incumbat. Idcircò ille, quãuis minorẽ creationis partẽ aggrederetur, nihil enim nobis de inuisibilibus virtutibus disputat, his tantũ immoratur. Verũ Ioannes ad ipsum omniũ cõditorẽ ascẽdere festinans, meritò & quę ille prosecutus est, & quę conticuit, prætermissis paucis, omnia cõprehendit. Author. Nã cũ institutũ Ioan. fuerit hoc in Euãgelij exordio Christũ Deũ profiteri, diuinã illã naturã, & Patris filiiq; hypostasin æternãq; generationẽ, paucis numerũ quatuor clausulis

Cõfertur initio Geneseos, cum initio Euangelij Ioannis.

expressit. Thomas lect.2. in cap. Ioan. 1. Nunc autem manifestat eius virtutem, primùm quantum ad omnia quæ in esse procedunt, singulariter verò tandem quantum ad homines.

Damasc.

Damascen. lib. 1. de fide orthod. capitu. 2. Oportet enim de Deo aut dicere, aut audire volentem apertè cognoscere, neque omnia ineffabilia, neque omnia effabilia ea esse, quæ Theologicę curę incumbunt.

Chrysost.

Chrysost. lib. De eo quod comprehendi non potest: Mirabilis, inquit Psaltes, facta est scientia tua ex me, exaltata est, & non potero ad eam. Hæc est sapientiæ diuinæ profunditas, vt in ea exprimenda, Propheta vertigine quadam laborare videatur.

Deus incomprehensibilis.

Quis eò quæso temeritatis prolapsus est, vt naturam Dei sibi cognitam & perspectam dicere audeat? An qui dicit, Incerta & occulta sapientię tuæ manifestasti mihi: Sed & ipse cecinit, Sapientiæ eius non est numerus.

Greg. Nanzanz. Nicetas Thesauri Orth. li. 4.

Gregor. Nanz. Apol. 1. cur in Pontum fugerit. Altum est cœlum, terra verò depressa & humilis, ecquis ascẽdet, eorum imprimis qui inde peccato deiecti sunt? Quis hac terrena caligine, carnisque crassitie adhuc obductus tota mẽtè obtueri, atque iis misceri poterit, quæ obfirmata sunt, & sunt inuisibilia, quandiu ipse inter illa manebit, quæ infirma sunt, & oculis obiiciuntur? Vix enim, ac ne vix quidem, eorum quispiam qui hîc perpurgato & defæcato sunt animo, vel solum boni simulachrum contrà obtueri queat, non aliter atque ij qui solem in aquis intuentur.

Idem. Greg.

Idem Orat. 2. de Theologia. Currebam quidem hoc animo, quasi Deum percepturus, sicque in montem ascendi, ac nubem penetraui, à materia nempè, rebusque materia constantibus reductus, atque in meipsum, quoad eius fieri poterat, collectus. Vt autem oculos ad intuendum fixi, Dei posteriora ægrè vidi, idque petra, hoc est Verbo, nostræ salutis causa incarnato, contectus. Atque aliquantulum prospiciens, non primam illam atque incorruptam naturam, sibique ipsi, id est Trinitati notam, quæque primo velo obtenditur, & à Cherubinis obtegitur, conspicatus sum: verùm postremam, atque ad nos pertingẽtem.

Petra cõtegi, vt Dei posteriora videantur.

Ea autem est, vt quidem ipse cognitione assequor, maiestas illa, vel, vt Dauid appellat, magnificentia, quæ in rebus ab eo creatis productisque & gubernatis eluces. Dei quippè posteriora nihil aliud sunt, quàm ea quæ post eũ signa & argumenta, quæ eum nobis indicant, quemadmodum vmbræ illa solis, & imagines quæ in aquis cernuntur, infirmis oculis solem repræsentant: quandoquidem eum intentis oculis obtueri non possumus, vtpotè incomparabili lucis puritate, sensum omnem superantem.

Psal. 8. 18. 67. 97. & 144.

Nec verò hæc verba ita accipi velim, quasi percipi non posse dicam quòd sit Deus, sed quid, & quale. Plurimùm namque interest certò tibi persuadeas aliquid esse, an quid tandem illud sit, compertum habeas. Etenim quòd Deus sit, ac princeps quædam causa rerum omnium procreatrix, & conseruatrix, cum oculi ipsi, tum lex naturalis docet: illi dum rebus in aspectum cadentibus aciem affigunt, easque & egregia stabilitate præditas esse, & progredi, & immotè, vt ita dicam, moueri voluique perspiciunt: hæc autem, dum per res oculis subiectas, præclareque constitutas authorem earum coniectura quadam colligit atque assequitur. Quonam enim modo vniuersa hæc rerum moles vel producta vnquam fuisset, vel consisteret, nisi Deus hæc omnia in rerum naturam protulisset, atque conseruaret:

Percipi quidẽ pōt quòd Deus est, non tamen quid sit, & quale.

Theophyl.

Theophyl. in Ioann. Itaque si scire vis quale sit Verbum Dei, audi reliqua quæ sequuntur. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ne existimes, inquit, verbum quod in aera diffunditur & dissoluitur, sed factorem omnium, tam mentalium, quàm sensibilium.

Nicetas. Eugenius Carthus.

Nicetas lib. 2. Thes. cap. 17. Idem Eugenius Carthus. lib. 1. de Cathol. fide. Est enim eiusdem cum Patre potentiæ, eique similis, & æqualis in omnibus, vt ex eius doctrina discere quiuis potest. Ait enim: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Et, Quemadmodum Pater suscitat mortuos & viuificat, ita & filius quæ vult viuificat. Et rursus, Omnia tua mea sunt.

Eadem opera Patris & Filij.

Ambros.

Ambros. libro secundo de fid. ad Gratian. cap. 2. Nec vereor, quia scriptum est de Deo, (1. Tim. 6.) Beatus & solus potens. Nec enim ab eo Dei filius separatur, cùm scriptura Deum solum potentem dicat, non patrem solum, & ipse de Christo Deus Pater asserat per Prophetam, (Psalm. 88.) Posui adiutorium super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Non ergo Pater solus potens, sed potens etiam Dei filius. In Patre enim laudatur filius. Certè ostendat aliquis quid sit, quod non possit Dei filius. Quis ei fuit adiutor cùm cœlum faceret? Quis cum conderet mundum? (*Omnia enim per ipsum facta sunt.*) An qui in constitutione Angelorum & dominatuum adiutore non eguit, vt hominem liberaret?

Filius omnipotens.

Author. Verbi igitur omnipotentia & suprema maiestas his eius effectis agnoscitur. Nam, vt scribit Psaltes, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum.

Greg. Nãz.

Omnipotẽtia docetur ab effectis.

Greg. Nanzanz. Orat. 2. de Theolog. Quemadmodum enim quispiam citharam pulcherrimè constructam & elaboratam conspiciens, eiúsque concinnitatem & constitutionem, aut etiam citharæ cantum audiens, nihil aliud quàm ipsum citharæ conditorem, atque citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ipsi ignotum: eodem quoque modo nobis is, qui res vniuersas procreauit, easque mouet atque conseruat, sese declarat, etiamsi animis nostris ingeniisque comprehendi nequeat.

Author. Quod maius igitur nobis eluxit diuinæ Verbi maiestatis, & eius omnipotentiæ argumentum, quàm quòd quæcunque voluit fecit in cœlo, terra, mari, & omnibus abyssis? *Per ipsum enim omnia facta sunt.*

Cyrill.

Cyrill. lib. 1. in Ioann. capit. 5. Quoniam igitur Gentilitas sapientiæ huius mundi adhærens, & spiritum principis huius seculi possidens, veritate contempta inanimata idola coluit, & alius quidem ligno dicebat, Deus meus es tu: alius verò lapidi, Tu produxisti me: & nonnulli non meliores multitudine, quamuis ita viderentur, Deitatis gloriam cœlo ac elementis tribuebant: necessariò Ioannes summus veritatis Theologus, vt fraudes illorum retundat, & viam attendentibus rectam aperiat, creatorem naturæ magna voce ostendendum putauit, dicens omnia per vnigenitum producta, & sine ipso nihil penitùs factum esse.

In idololatras.

Esa. 44. Hier. 2.

Confundit & hæreticorum imposturas. Dei enim maiestatem hæc verba vnigenito Dei filio tribuunt, cùm omnia naturaliter ac verè inesse ei ostendant, quæ Deo Patri dicuntur inesse. Non enim desorìs, sicut hominibus per gratiam hæc appellatio illi accidit, iuxta illud, (Psalm. 81.) Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Si enim omnia per ipsum facta sunt, non potest ille simul cum omnibus enumerari. Quũ enim *omnia* dicantur, nihil est quod in omnibus non contineatur. Sic certè etiam Paulus omnia intellexisse comperitur. Nam cùm sub pedibus saluatoris nostri subiecta esse omnia dixerit, illicò intulit: In eo enim quòd ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Quare quoniam per filium facta esse omnia credimus, nullo pacto aliquid omnium ipsum esse intelligimus: sed ab omnium numero ipsum separantes, & à natura creaturarum ipsum seorsim ponentes, nihil aliud esse seipsum, quàm Deum ex Deo naturaliter confitemur.

Omnia sunt facta: non tamen Deus. 1. Cor. 15.

Cassianus.

Cassianus lib. 4. de incarnat. Dom. Et idem quidem aliud Apostoli dictum paucis complectitur. Vnus, inquit (1. Corinth. 8.) Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Nunquid ad prædicandum tanti mysterij sacramentum aliqua verborum circuitione vsus est? Considera (contra eos qui alium Christum, & aliud Verbum statuunt) vbi hoc de Verbo Patris legeris, quod idem de Christo legis. *Omnia*, inquit Euangelium, *per ipsum facta sunt.* Apostolus dicit, Per Christum omnia. Euangelium dicit, Per Verbum omnia. Nunquid repugnant sibi sermones sacri?

Theophyl.

Theophy. Commen. in Ioann. 1. Hic verò iterum insurgunt Ariani, & dicunt, quòd sicut asserimus securi fabricari ianuam, quasi instrumento, & alium esse fabrum qui hoc mouet, ita per filium fieri omnia. Non quòd ipse sit factor, sed instrumentum, sicut securis Dei. Et ita factura, aiunt, & filius, id hoc facta, vt per ipsum fiant omnia. Nos autem quid illis dicimus? Simpliciter ac rectè. Nam si in hoc creauit Pater filium, vt instrumentum haberet ad completionem creaturæ, indignior fuerit filius creaturis. Sicut enim securi, quæ est instrumentum, alia quæ per eam fiunt, digniora sunt, propter illa enim fit securis, non illa propter securim: ita & creatura dignior erit vnigenito. Propter illam enim, vt dicunt, ipse pater creauit eum, & ita, vt si non fuisset omnia creaturus, neque vnigenitum produxisset.

Non per filium, vt per instrumentum, operatus est Deus.

Irenæus. Quid his verbis insipientius? Irenæus lib. 2. aduers. hæres. cap. 2. Sed & proprium est hoc Dei supereminentiæ, non indigere aliis organis ad conditionem eorum quæ fiunt: nam & idoneū & sufficiens est ad formationem omnium propriū eius Verbum, quemadmodū & Ioannes Domini discipulus dicit de eo, *Omnia per ipsum facta sunt.* Mundus ergo a Verbo eius factus est, sicut scriptura Geneseos dicit, Omnia quæ sunt, secundū nos, fecisse Deū per verbū suum. Similiter autē & Dauid exequitur, Quoniam ipse dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt. Aug. li. qu. in vtrūque Test. q. 122. Nā legimus, In principio fecit Deus cœlū & terrā. Quomodo fecit? Nunquid sicut nos manu facimus opera? Et in subiectis: Et dixit, inquit, Deus, Fiat lux: & facta est lux. Cui putamus locutum esse Deum? Quia non vtique homini locutus est, sed ei qui posset facere, qui etiam hominē facturus erat, sicut & fecit. Sed quomodo locutus est? Nūquid sicut nos loquimur organo corporali? Absit. Vocabula quidem nobis & Deo communia sunt, sed discrepant in effectu. Basil. hom. 3. Hexam. Poterat enim, velut ab initio dixit, de omnibus dicere, In principio fecit Deus cœlum & terram: deinde, fecit firmamentum: Nunc autē Deum imperantem & loquentem inducens, eum cui imperat, & cui dicit, tacitè subindicat, non inuidens nobis cognitionem, sed inflammans nos ad desiderium, ex eo quòd vestigia quædam, & significationes arcani subiicit. Vox etenim propter auditum est, & auditus propter vocem. Vbi autem non est aër, non lingua, non auris, non meatus intortus ad sensum in capite deferens sonos ac strepitus, ibi neque verborum vsus est: sed ex ipsis intra cor conceptis, vt ita dixerim, cogitationibus, voluntatis traditio contingit. Sic via quadam & ordine nos ad intelligentiam de vnigenito perducit. Sic vt erigatur mens nostra ad inquisitionem personæ, ad quam sermones fiunt, sapienter & artificiosa figura hæc loquendi assumpta est. Theoph. in Ioann. Itaque Pater per Verbum suum fecit omnia, neque tamen velut per organum. Finge enim regem quendam, qui habeat filium regem, & conditurus sit ciuitatem, & illi concredat illius extructionem. Sicut qui per filium regis conditam esse ciuitatem dicit, non propterea filium regis seruum esse dicit, sed monstrat quòd hic filius habeat patrem, & non sit solus: sic etiam hoc loco Euangelista dicens per filium facta omnia, manifestauit quòd pater mediatore illo ad conditionem rerum, vt sic dicam, vsus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis. Insuper hoc tibi dixerim, quòd si te offendit præpositio *per*, & quæris inuenire in scriptura sermonem quendam, qui dicat quòd Verbum ipsum fecerit omnia: audi Dauid dicentem: (Psal. 101.) Principio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarū sunt cœli. Vides quomodo non dixerit, Quia per te facti sunt cœli, & fundata est terra: sed, Tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt. Disces etiam hoc, & ab ipso quidem Apostolo de vnigenito, & nō de Patre intelligi, qui vtitur hoc dicto in Epist. ad Heb. (cap. 1.) sed & ex eodē Psalmo, cum dicit: Dominus in terram aspexit, vt audiret gemitum compeditorum, & solueret filios interemptorum, vt annunciet in Sion nomen Domini. Nunquid alium significat quàm filium Dei? Hic enim in terram aspexit, seu habitabilem, seu hanc nostram naturam quæ terræ inuoluta est, & soluit compeditos peccatorum vinculis, & filios occisorum ab Adam & Eua: vt annunciet in Sion nomen Domini. Stans enim in templo, quod erat in monte Sion, docuit de patre suo. Subdit autem: Et tu ab initio Domine terram fundasti, filium Dei factorem inducens. Quòd si præpositio *per*, diminutionem tibi inducere videtur, quid dices, cum Paulus apponit hanc Patri? Dicit enim, (1. Cor. 1.) Fidelis Deus per quem vocati sumus in societatem filij sui. Et iterum, Paulus Apostolus per voluntatem Dei. Author. Scilicet & de Deo dicitur, In ipso & per ipsum sunt omnia. Et rursus, Per ipsum viuimus, mouemur, & sumus. Basil. lib. de Spir. sanc. cap. 8. Et cum Apostolus (Rom. 8.) dicat, In his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos, neutiquam humile quoddam ministerium ex tali voce suggerit, sed auxilium in fortitudinis robore operans. Sic sanè accessum per ipsum habemus ad Patrem, translati ex potestate tenebrarum ad portionem sortis sanctorum in luce. Quapropter dicit Dominus, Mea omnia tua sunt: tanquam ad ipsum principium opificiorum referenda sit: & tua mea, tanquam illinc causa creandi ad ipsum deueniat. Non quòd auxilijs vtatur ad operationem, neque quòd particularibus permissionibus vniuscuiusque operis ministerium ipsi commissum sit: seruile enim hoc esset, & valde à dignitate diuina alienum: Sed plenum est Verbum paternis bonis, & à Patre resplendens, omnia facit ad genitoris similitudinem. Si enim iuxta essentiam nihil variat a Patre, nihil euariabit etiam iuxta potentiam. Quorum autem potentia æqualis est, eorum sanè æqualis est & operatio. Christus enim Dei potentia est, & Dei sapientia. Et sic per ipsum omnia facta sunt. Non quòd instrumentali ac seruili ministerio fungatur, sed quòd velut conditor, paternam perficiat voluntatem. Augustinus lib. quæstion. in vtrumque Test. quæstione 122. Hunc sensum Apostolus Paulus memorat (Coloss. 1.) inter cætera dicens: Qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus ante omnem creaturam, quoniam in ipso condita sunt omnia, in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue dominationes, siue sedes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Conueniunt autem in hoc Euangelia duorum Apostolorum Ioann. & Pauli: eadem enim dicunt: Quia filius Dei ante omnem creaturam genitus est, vt crearet potentias spirituales, & mundum, & quæ in ipso sunt visibilia. Per ipsum autem Pater creauit, quia in substantia idem Deus est, hoc est pater in filio, in ipso verbo: quoniam sic generauit filium, vt haberet potentiam faciendi omnia visibilia, & inuisibilia. Cyrill. lib. 1. in Ioā. cap. 5. Quemadmodum enim si quis in olfactione odoris, qui ex flore quodam est, operationem odoris ab ipso flore, à quo naturaliter odor profunditur, nullo modo seiungat: quanto minus à patre seiungetur filius? Nec tantùm, ait, omnia per ipsum facta esse, sed adiicit, *Et sine ipso factum est nihil.* Ad quod & illud rectè potest afferri: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non enim imperat, nec tanquam ad seruum & ministrum dicit, Fac hominem: sed vt cum indiuisibiliter & secundum naturam coniuncto (dicam enim humano more) colloquitur, atque deliberat. August. tract. in Ioan. 1. & Thom. lect. 2. in Ioan. c. 1. Quicunque enim aliquid facit, oportet quòd illud præconcipiat in sua sapientia, quæ est forma, & ratio rei factæ, sicut forma præconcepta in mente artificis, ratio est arcæ faciendæ. Sic ergo Deus nihil facit, nisi per conceptum sui intellectus, qui est sapientia ab æterno cōcepta, sc. Dei verbum, & Dei filius: & ideò impossibile est aliquid à Patre fieri, nisi per filium. Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. Quod enim fit, num fit ex verbo seu ratione? Si non enim verbo seu ratione agamus, citra rationem fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. *Et nihil sine ipso factum est*, inquit: Verbo scilicet, Deo, seu ratione. An non etiam Dominus omnia fecit verbo seu ratione? Thomas lib. 4. Summæ contra Gent. cap. 13. Sciendum tamen, quòd Verbum Dei in hoc differt à ratione quæ est in mente artificis, quia Verbum Dei, Deus subsistens est: ratio autem artificiati in mente artificis, non est res subsistens, sed solùm intelligibilis forma. Formæ autem non subsistenti non competit propriè vt agat, cùm agere sit rei perfectæ & subsistentis. Nam ratio domus in mente artificis non facit domum, sed artifex per eam domum ædificat. Verbum autem Dei, quod est ratio rerum factarum à Deo cum subsistat, hoc habet vt agat. Est enim illa sapientia, qua Deus seipsum & alia cognoscit: quæ & loquitur Prouerb. 8. Cum eo eram cuncta componens. Tatianus Assyr. Orat. cont. Græcos. Quippè Dominus mundi, cùm ipse sit vniuersorum substantia, nondum condito mundo, solus erat: si verò respicis potentiā eius, in qua visibilia & inuisibilia cuncta consistunt, omnia cum ipso erant. In ipso enim per potentiam Verbi, tum ipse, tum Verbum, quod in eo erat, extitit. Cùm voluit autem ipse, Verbum ex eius simplicitate prosiliit. Et Verbum non inaniter prolatū, primogenitū opus fit ipsius spiritus. Eusebius

Deus nullo indiguit ad creationem.

Cui Deus dixit, Fiat lux.

Quid significat cùm legitur, Dixit Deus, fiat.

Quomodo per filium condita sint omnia.

Exemplo probatur Per, non significare, quia minus.

Quomodo Pater per Filium creasse dicitur.

Quomodo Pater deliberat cum filio.

Quomodo Verbum Dei differat à ratione quæ est in mente artificis.

Verbum primogenitum.

Margin: August. — Basilius. — Theoph. — Basil. — 1. Cor. 1. — August. — Cyrill. — August. Thomas. — Cle. Alex. — Thom. — Assyrius. Tat. — Euseb.

Cæsar.

Cæsar. lib. 11. de præp. Euang. cap. 10. Hæc est sapientia, quæ attingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Philo. apud eundem, ibidem. Etsi nondum aliquis filius Dei appellari dignus est, tamen studeat primogenitum eius verbum sequi. Origo enim, & Deus, & Verbum, & imago est, ad quam homo creatus est, & Israël Iudæus appellatur. Author. Verbum autem, rationem, seu diuinam sapientiam, per quam cuncta consistunt, ab ipso Platone & celebrioribus Philosophis olim agnitam, confirmat Eusebius Cæsareensis: quòd illi sanè, aut diuino quodam afflatu, aut ex sacris libris, aut mystica quadam Hebræorum & Chaldæorum traditione, quam sua ad eos peregrinatione didicerant: aut sanè ex ipsis Sibyllarum oraculis affirmarunt.

Philo.

Verbum nouerunt celebriores Philosophi.

A

Eusebius

Eusebius ibidem. Nonne scilicet tibi videtur Plato Hebræorum scripturis insudasse? Aut quis vnquam apud Græcos à diuinissimo Verbo mundum esse ordinatum dixit? Plato in Epimenide.

Plato.

κόσμον ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος, Mundum, inquit, in ordinem redegit Verbum omnium diuinissimum. Idem Epistola ad amicos tres, Hermiam, Horastum & Coriscum. Hanc epistolam omnes tres vnà legetis, vel ad minus duo communiter, toties quoties poteritis. Oportet enim vos vti hac lege, iureiurando confirmata, diligentia eleganti, & studio, cum sorore doctrina, vt per Deum principem omnium præsentium & futurorum, τῶν ἡγεμόνα καὶ αἰτίων τῶν πάντων, & per patrem dominum principis & causæ iureris. Quæ si rectè philosophamur, clarè, quantum homini contingere potest, cognoscemus.

Idem.

B

Author. Quod autem causam, eandem alibi Verbum, alibi Ideam, alibi sapientiam nuncupat: sed & in Timæo, seu de natura, tria constituebat, ad vniuersi istius considerationem. Plato in Timæo. Vnum quidem, inquit, exemplaris loco semper idem, solaque intelligentia, comprehendendum: Alterum simulachrum ab ipso exemplari deductum, generationi oculisque subiectum. Tertium est generationis horum receptaculum, & quasi nutrix omnium.

C

Tria ad Vniuersi considerationem

Author. Quid verò per exemplar illud æternum, nisi Verbum & diuinam sapientiam intellexit, per quam facta sunt omnia? Huc enim recurrunt quæ toties de Ideis disputat, vnicam omnium perfectissimam & diuinissimam Ideam, velut omnium principium agnoscens.

Plato.

Idea quid.

Hinc fit vt Plotinus Platonis discipulus in lib. contra Gnostic. tria statuat mundi principia: Primam scilicet omnium causam, ipsum bonum siue vnum, vnde & quo dependet viuitas, nixusque ad bonum, cognoscit: Secundam verò rerum causam, mentem illam primam ad quam spectat ordo formalis: Tertiam autem, animam primam qua omnis vbique vitalis motio regitur.

Tria mundi principia apud Platonicos.

D

Plotinus.

Plotinus lib. de intelligibili pulchrit. cap. 5. Sed & quæcunque vel arte vel natura fiunt, sapientia quædam facit, & vbique actionem sapientia ducit. Artifex enim rursus in naturalem sapientiam reuocatur, secundum quam ars & quodlibet opus agitur, & secundum quam non ampliùs ex speculationibus congregatam, sed totum vnum quiddam: neque compositam ex multis in vnum, sed ab vno potiùs in multa se resoluentem.

E

Sin autem rationem quidem in natura, huius verò principium naturam esse dixerit, interrogabimus vndenam natura habeat rationem. Quòd si habere dicatur ab alio, de alio rursus illo quæremus: ac si ex seipso habeat, iam ibi conquiescemus. Proinde si in mentem ipsam confugiant, ibi rursus inuestigandum nunquid mens genuerit sapientiam. Quod si fateamur, vndenam quæremus? Si autem ex seipsa conceperit, non potest id fecisse, nisi mens ipsa sapientia sit. Vera igitur sapientia est essentia, ac vera vicissim essentia sapientia est: ipsaque essentiæ dignitas à sapientia vendicatur. Constat enim essentiam veram à sapientia esse. Quapropter Ideas entique entia & essentias appellant.

F

Vera sapientia est essentia.

Author. Ita recurrit ad sapientiam primam omnium causam, quæ vera essentia sit. Euseb. Cæsar. lib. 11. de præpar. c. 10. Quin etiam ipsum Plotinum audi, quid in eo libro dicat, quem de tribus hypostasibus, à quibus omnia principium habent, inscripsit. Mundum, inquit, hunc sensibilem si quis admiratur, magnitudinem, pulchritudinem, & perpetui motus ordinem considerans, & Deos qui sunt in eo, alios visibiles, alios inuisibiles, dæmones etiam, animalia, plantas, cæteraque omnia, ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀληθινώτερον ἀναβάς, ad primitiuum & verius exemplar ascendens, ibi cuncta intellectualia contempletur, eorumque omnium æternam mentem, atque sapientiam præsidentem.

Eusebius Cæsar.

Mens æterna, & sapientia præsidens, prima omnium causa.

Et progressus aliquantulum addit: Quare quod semper est, & semper perfectum est, semper generat, τὸ δὲ ἀεὶ τέλειον, ἀεὶ καὶ ἀΐδιον γεννᾷ, & quod ex eo generatur, perpetuum est. Multis etiam in locis ipsum ens & intellectum ipsum Ideam nominat. Numenius lib. de bono. Orandum autem prius, deinde distinguendum.

Numenius.

A

Deus primus quidem (Pater) cùm in semetipso sit, indiuisibilis ac simplex est. Secundus autem & tertius (ordine doctrinæ, & personarum, non essentiæ, cum ipsa vna sit & simplicissima) vnus est. Et paulò pòst: Res quidem humanæ ab eo qui dat, ad accipientem transeunt: diuinæ verò à Deo dantur, & ab eo non absunt, quale quid scientia est, quam qui accepit, melior factus est: qui autem dedit, nihil amisit. Lucerna etiam ab alia lucerna sic accenditur, vt prima nō extinguatur. Materia enim vouis ab igne alterius accenditur: sic & scientia non recedit à dante, & tamen in accipientem transit, cuius causa humana non est.

Res diuinæ à Deo dantur, & nō absunt ab eo.

B

Author. Sic videntur Platonici ad sensum sacræ scripturæ concurrisse, & Verbum æternamque Patris sapientiam ita agnoscere, vt per ipsam genitam quidem, sed increatam, incompositam, omnia facta sint. Eusebius. Ita Platonici omnes, & ante Platonicos ipse Plato, ab Hebræis ea omnia videntur habuisse, quibus excelluerunt. Nam & si non rectè intellexerunt, verbis tamen suis manifestò ostendunt, cuncta se ab Hebræis accepisse.

Eusebius.

Iustinus Martyr serm. exhort. ad Gentes. Hoc ab eisdem Orpheus didicit, quod in iuramentis protestatur, his verbis:

Iustin. Martyr.

Orpheus.

C

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, τὴν φθέγξατο πρῶτον,
Ἡνίκα κόσμον ἅπαντα ἑαῖς στηρίξατο βουλαῖς.

id est, *Cælum adiuro te, Dei magni sapiens opus,*
Orationem adiuro te patris, quam locutus est primùm,
Cùm mundum vniuersum suis firmaret consiliis.

Hoc autem loco, inquit Iustinus, Dei sermonem nominat, per quem cœlum, terra, vniuersaque creatura est condita: sicut nos docent sanctorum Prophetarum oracula. Verbum autem αὐδὴν, id est, orationem nominat metri gratia, cum non abhorreat a Verbi vocabulo, vbi per leges carminis licet, cum paulò antea vocauerit illud θεῖον λόγον.

Sermo quo omnia condita.

D

Euseb. Cæsar. Amelius quoque illustris inter iuniores Platonicos, quamuis Euangelistæ Ioannis nomen celauerit, barbarum ipsum, quoniam Iudæus fuit, appellando, verbis tamen eisdem ferè vtitur, dicens: Καὶ οὗτος ἄρα ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ ὁ Ἡράκλειτος ἀξιώσειε, καὶ νὴ Δί' ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, hoc est, Hoc profectò erat Verbum, quo semper ea quæ sunt, facta sunt, vt Heraclitus etiam dixit. Quod etiam ipse barbarus (Ioan. Iudæus) putat, in ordine principij atque dignitate constitutum apud Deum esse, & Deum esse, per quod vniuersa ad esse producta sunt, in quo quæ viuunt, vitam habent.

Eusebius. Cæsar.

D. Ioannes a Philosopho vocatur barbarus.

E

Author. Et ne qua fiat exceptio, quin omnia à Verbo facta esse fateamur, ne sint qui alia bono, alia seuero Deo tribuant, vt primi quondam hæretici: ne spiritualia sic à corporalibus diuellantur, quasi non ab eodem creatore pendeant, adiicit Euangelista: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Verùm antequàm ad huius clausulæ interpretationem procedamus, dicendum est primò, quàm varia sit huius lectio.

Varia lectio huius loci.

F

Tertullianus lib. contra Hermog. & Irenæus lib. 1. contra hæres. cap. 2. Hilarius lib. 2. de Trinit. Ambrosius, Augustinus, & ferè omnes Latini, ita legunt, *Sine ipso factum est nihil.* vt clausulam sequentem ab eo incipiant: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Athanasius etiam eundem ordinem sequitur, cùm ita disserit. Athanas. sermon. 3. in Arian. Si enim filius opus est (& non ipse operans Deus) in quo verbo, aut qua tandem sapientia iste filius conditus est? Omnia enim per verbum & sapientiam condita sunt, & sine ipso factum est nihil.

Tertull. Irenæus. Hilar. Ambros. August.

Athanas.

Author. Eandem punctorum rationem sequitur Cyrillus Alexandrinus libro. 1. in Ioan. cap. 5. Origenes tom. 2. in Ioann. & Beda.

Cyril. Alex. Origen. Beda.

Mult

Vtraque lectio facilè intelligitur.

Multi tamen ex Græcis ita legũt, vt clausula incipiat alia, ex eo quod sequitur, *Quod factum est, in ipso vita erat.* Siue autem hæc, siue illa lectio admittatur, parum refert, modo rectè intelligatur.

Augúst.

August. tom. 6. l. 1. de natura boni, cap. 25. Sine ipso factum est nihil, id est, non est factum sine ipso aliquid. Neque enim audienda sunt deliramenta hominum, qui Nihil hoc loco affirmatiuè accipientes) aliquid intelligendum putant, quod nihil non aliquid significat: & ad huiusmodi vanitatem propterea cogi posse aliquem putant, quasi aliquid non factum sit per Verbũ.

Multum interest inter Nihil, & Aliquid.

At verò multũ interest inter nihil & aliquid. Nam si alicui dicant, Quid fecisti? & ille respondeat, Nihil se fecisse: an calũniari quis eũ poterit, dicẽs: Fecisti ergo aliquid, quia nihil fecisti, ipsum enim nihil aliquid est.

Thomas.

Tho. lect. 2. in c. Ioan. 1. Ex hoc processit triplex hæresis. Prima fuit Valentini, q, vt dicit Orig. posuit multa principia, ex quibus 30. secula processerint.

Duplex hæresis emersit ex eo quod legitur, Nihil factum sine ipso.

Duo autẽ prima principia esse, profundum, quod vocat Patrem, & silentium. Ex his duobus decem esse secula: duo quoque principia, intellectum & veritatẽ, ex quibus octo secula. Rursus etiam ex his duobus principiis esse alia duo principia, Verbum sc. & vitam, ex quibus duodecim secula. Ex Verbo demum & vita secundum æuum processisse asserebat hominem, Christum & Ecclesiam.

Valentiniani.

Itaque fatebatur Valentinus per Verbum omnia facta, sed consequentia, sc. 12. secula, non autem antecedentia, quæ per *nihil* intelligi volebat, quòd humanam rationem excederent, nec capi possent ab intellectu.

Manichæi.

Secundus error fuit Manichæorum, qui duo statuebant principia, vnum rerum incorruptibilium, & aliud corruptibilium: Incorruptibilia autem intelligi per ea quæ facta sunt, corruptibilia verò per *nihil*: vt quorum sit continuè transmutari in nihil, sic scribit Lucretius:

Lucretius.

Ex nihilo nihil in nihilum nil posse reuerti.

Tertius error eorum est, qui per nihil diabolum intelligi volunt, quasi non ipse cum Angelis creatus sit, qui vt scribit Christus, in veritate non stetit, vtique qui in veritate creatus erat. Verùm hinc errores illi prodeunt, qui *nihil* affirmatiuè sumunt, quod negatiuè debet accipi.

Origenes.

Origen. tom. 2. in Ioan. Sed & intelligamus necesse est, quo pacto accipere debeamus vocabulum *omnia*, & dictionem *nihil*. Fieri enim potest, nisi explanauerimus vtrasque dictiones, vt si appellatione omnium comprehendatur, & vitium & omnis fusio peccati, & omnia praua, vt intelligamus etiam hæc per sermonem facta fuisse, quod est falsum. Creaturas enim per Verbum factas fuisse nihil est absurdi, atque etiam beatos viros omnia præclara facta & egregia facinora per Verbum peregisse: non tamen lapsus & peccata. Propterea quidem exposuerunt, ea propter quòd non subsistat vitium, neque enim fuit ab initio, ac ne in seculum quidem futurum est, ideò nihil esse. Synonyma igitur erunt, hæ voculę, nihil, & nõ ens, cùm non ens dicatur nihil, & nihil non ens.

Nihil & non ens, synonyma.

Itaque videtur Apostolos (1. Cor. 1.) non entia dicere, non quæ omninò nequaquã sunt, sed ea quæ sunt praua, existimãs praue nõ existere. Vocat, inquit, ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quin Mardochæus etiam in libro Esther (cap. 14.) iuxta Septuaginta, non existentes vocat inimicos Israel, dicens: Ne tradideris sceptrum tuum Domine non existentibus. Possumus etiam adiungere, quòd mali propter vitium appellẽtur nõ existentes, ex Dei nomine quod scriptũ est in Exodo, Existens hoc mihi est nomen. Et, Nemo bonus nisi solus Deus: igitur bonus idem est cum existente.

Augustin.

Augustin. tract. in Ioann. Peccatum quidem non per ipsum factum est: & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines, cùm peccant. Et idolum non per Verbum factum est.

Idolum nihil est.

Habet quidem formam quandam humanam, & tamen forma hominis in idolo non per verbum facta est: Et scriptum est, (1. Cor. 8.) Scimus quia idolum nihil est. Ergo ista non sunt facta per verbum. Sed quæcunque naturaliter (non voluntariè) facta sunt, quæcunque facta sunt in creaturis, ab Angelo vsque ad vermiculũ, Omnia per Verbum facta sunt.

Greg. Nyss.

Gregor. Nyss. Catech. mai. cap. 7. Omne enim vitium boni priuatione censetur, non quòd per se sit, aut in hypostasi consideretur: nullum enim malum, excepta voluntate, per se constat, sed quia bonum non est, ita denominatur. Quod autem non est, minimè subsistit, nec eius quod minimè subsistit, creator dici potest. Quare Deus autor malorum non est, quippè qui fecerit ea quæ sunt, non autem ea quæ non sunt: qui visum, & non cæcitatem creauerit: qui virtutem, non eius priuationem fecerit: qui voluntatis præmium, quod bonorum congiarium est, iis proposuerit, qui ex virtutis præscripto vitam instituunt: non coacta necessitate quapiã suæ ipsius sententiæ naturã humanam subiiciens, non secus ac si vasculum quodpiam inanimatum, vi ad id quod bonum est, attraheret. Quòd si puro serenoque sole lucente, palpebris suis tenebras vltro quispiam offundit, cæcitatis eius sol in causa non est.

Origenes.

Origenes hom. 2. in diuersos. Et ne fortè existimares, eorum quæ sunt, quædam quidem per Dei Verbũ facta esse, quædam verò extra ipsum, aut facta esse existentia per seipsa, ita vt non omnia quæ sunt, ad vnum principium referantur, ad conclusionem tutius prædictæ Theologiæ subdit: *Et sine ipso factum est Nihil*: hoc est, Nihil extra ipsum factũ est, quia ipse ambit omnia intra se, comprehendens omnia: & nihil ei coæternum vel consubstãtiale intelligitur, vel coessentiale, præter suum patrem, & suum spiritum.

Extra Verbũ nihil.

Et hoc faciliùs in Græco datur intelligi. Vbi enim Latini ponunt, *sine ipso*, ibi Græci χωρὶς αὐτοῦ, hoc est extra ipsum. Similiter & ipse Dominus discipulis suis dixit: (Ioan. 15. ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν, Extra me nihil potestis facere. Et melius quidem extra, quam sine: Quia dum quis audiuit *sine ipso*, potest putare sine ipsius consilio, vel adiutorio: ac per hoc non totum, nec omnia illi distribuit. Audiens verò extra, nihil omninò illi relinquit, quod in ipso, & per ipsum factum non sit.

Thomas.

Thomas lect. 2. cap. 1. in Ioã. Sed & per Verbum, & in Verbo omnia conseruantur, iuxta illud Pauli (Heb. 1.) Portans omnia verbo virtutis suæ. Quædam enim sunt, quæ non indigent operante, nisi quantum ad fieri, cùm possint subsistere, postquàm fuerunt facta, absque agentis influxu: sicut domus indiget quidem artifice quantum ad suum fieri, sed tamen persistit in suo esse, absque artificis influẽtia. Ne ergo credat aliquis omnia per Verbum sic facta esse, ac si causa esset eorum quantum ad fieri, & non quantum ad conseruationem in esse, ideò consequenter subiunxit, *Et sine ipso factum est nihil*: id est, nihil factum est extra ipsum, quia ipse ambit omnia, conseruans ea.

Verbũ causa est verũ quãtum ad fieri, & quantum ad conseruationem.

Hilarius.

Hilar. lib. 2. de Trinit. Cùm etiam lego, *Nihil factum sine eo*, intelligo non esse solũ, quia alius est (Filius) per quem alius (Pater) operatur. Neq; tamen hic aliud fecisse est, aliud interuenisse facienti. Nam cũ omnia per ipsum facta sunt, subuens, & enarra quid non sine eo factũ sit? Author. Ad eorum verò interpretationem transeamus, qui clausulam latiùs extendunt, inter quos est Chrysostomus, Theophylactus, Nonnus, & ii potissimùm è Græcis, quibus studium fuit reiicere deliramenta Macedonianorum Pneumatomachorum, qui è corrupta hac sententia Spiritum facturam esse contendebant.

Nonnus in transla Euãgel. Ioan.

Nonnus quidem ita vertit, vt clausulam cum Chrysostomo, & Theophylacto, latiùs protrahat. Ait enim:

—καὶ ἐργοπόνου δίχα μύθου
οὐδὲν ἔφυ τόσον ἔσκε. id est,
—Et opifice absque sermone
Nihil factum est, quod factum est,

Theoph.

Contra Pneumatomachos, qui spiritum factũ esse contendebant.

Theoph. homil. 4. in Ioann. *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* hoc est, eorum quæ creata sunt, siue visui, siue intellectui tantùm subiecta, nihil sine filij virtute productum est, & conditum. Neque cùm dixerimus, *sine ipso factum est nihil*, profectò id puncto notabimus, vt hæretici opinantur. Hi enim cùm velint spiritum creatum esse, sic legunt: *Quod factum est in ipso, vita erat.* Verùm nulla profectò ratione hæc intelligi potest oratio. Primum namque neque temporis huius, neque propositi erat spiritus meminisse. Quòd si ita ei visum est, cur tam obscurè illius mentionem fecit? Vnde autem constat de spiritu, dictum est, quòd vita in eo fuerit. An non hæc vita lux etiã appellata est, cùm subdidit: *Et vita erat lux hominum.* At verò manifestum est ex sequentibus, idem Verbum & Deum, vocari vitam & lucem.

Theoph.

Theophyl. Comment. in Ioann. Pneumatomachi verò, qui spiritum negant esse Deum, sequentem particulam sic legunt: *Quod factum est in ipso vita erat*: quasi hoc loco de Spirito sancto fiat

Varia lectio huius sententiæ.

mentio. Nos autem non sic, sed puncto facto, postquam dixit, *quod factum est*, nouum principiũ legimus: *In ipso vita erat.* Postquam enim dixit de opificio, quòd omnia per ipsum facta sunt, dicit postea de eius prouidentia. quòd non solùm côdiderit, sed etiam quòd ipse sit is, qui vitam omnium creaturarum conseruet. Scio autem a Sanctorũ quodam particulam hanc sic lectam: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso.* Deinde posito signo, cœpta quæ sequuntur, *Vita erat.* Opinorque etiam hanc lectionem non malam, sed rectam habere sententiam. Sanctus enim iste orthodoxè intellexit, quia sine Verbo nihil factum est, quod factum est in ipso. Oĩa enim quæcunq; facta sunt, & côdita in ipso Verbo, sine ipso nô sunt facta. Author. Veruntamen vt salua sit hæc interpretatio, si quæratur quid in Verbo factum sit, cum ipsum Deus sit, & per consequens simplicissimæ essentiæ, quæ nullam eorum quæ facta seu creata sunt, compositionem admittat: recurrendum erat ad illam meditationem, quam faciunt ex Latinis doctoribus præcipui, in eo explicando *quod factum est*, & primùm quidem *in ipso vita erat.* Sed & Græcorum celeberrimos primum audiendus est, Origen. hom. 2. in diuers. *Quod factum est in ipso vita erat.* Hæc sententia dupliciter pronunciatur. Potest enim subdistingui, *quod factum est*, ac deinde subiungi, *in ipso vita erat*. Ac proinde in duabus pronunciationibus duos speculamur intellectus. Non enim eadem theoria est, quæ dicit: Quod factum est, locis, temporibus, numeris & formis discretum, hoc totum in ipso vita erat: & ea quæ declarat, Quod factum est in ipso, nihil aliud erat quàm vita: vt sit sensus. Omnia quæ per ipsum facta sunt, in ipso vita sunt, & vnum sunt. Erant enim, hoc est, in ipso subsistebant causaliter, priusquàm essent in semetipsis effectiuè. Aliter enim sub ipso sunt ea, quæ per ipsum facta sunt, & in ipso viuunt incommutabiliter, & vita sunt: In quo neque fuerunt omnia omnibus interuallis, seu localibus, nec futura sunt, sed solummodò super omnia tempora, & loca vnum sunt in ipso. Hoc autem si quæris, quomodo & qua ratione fiat, accipe paradigmata ex creaturarum natura. Disce factorem in ijs quæ in ipso erant, & per ipsum facta sunt. In ipso enim, vt os diuinum loquitur, viuimus, mouemur, & sumus: &, vt ait magnus Dionysius Areopagita, esse omnium, est superessentia & diuinitas. August. tract. 1. in Ioan. Potest etiam sic dici, *Quod factum est in illo vita est.* Ergo totum vita est, si sic pronunciauerimus. Quid enim non in illo factum est? Ipse enim est sapientia Dei, & dicitur in Psalmo, Omnia in sapientia fecisti. Ergo sicut omnia per ipsum facta sunt, ita & in illo facta sunt. Ergo & terra vita est, & lignũ omne vita est. Inhonestum sic intelligere, ne fortè surrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitam lapis, & habet animam paries, & lana, & vestis. Itaque ne te abducant, pronuncia sic, *Quod factum est.* hîc subdistingue, ac deinde infer, *in illo vita est.* Quid est hoc? Facta est terra, sed ipsa terra quæ facta est, nô est vita. Est autem in ipsa sapientia ratio quædam spiritualiter, qua terra facta est: hæc vita est. Ergo quod factum est, in illo vita est. Quomodò possum, dicam charitati vestræ. Faber facit arcam. Primo in arte habet arcam. Si enim in arte arcam non haberet, non esset vnde fabricando illam proferret. Sed arca sic est in arte, vt non ipsa sit arca, quæ videtur oculis. In arte inuisibiliter est, in opere visibiliter erit. Ecce facta est in opere, nunquid destitit esse in arte? Et illa in opere facta est, & illa manet, quæ in arte est. Nam potest illa arca putrescere: & rursum ex illa arca, quæ in arte est, alia fabricari. Attendite ergo arcam in arte, & arcam in opere. Arca in opere, non est vita, arca in arte vita est, quia viuit anima artificis, vbi sunt ista omnia, antequàm proferantur. Sic ergo fratres charissimi, quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem côtinet omnia, antequam fabricet omnia: hic quæ fiunt per ipsam artem, non continuò vita sunt, sed quicquid factum est, vita in illo est. Thomas lect. 2. in Ioan. cap. 1. Ergo res dupliciter considerari possunt: aut enim secundum quod sunt in semetipsis, aut secundum quod sunt in verbo. Si considerentur secundum quod sunt in seipsis, sic non omnes res vita, nec etiam viuentes, sed vita carent vita, & altera viuunt: si considerentur secundum quod sunt in verbo, non solú sunt viuentes, sed etiam vita sunt. Author. Quis enim, vt superiùs diximus, arbitretur Deum vniuersa hæc condidisse, non summo consilio, sapientia, & ratione? Priùs ergo mundum apud se habuit, quàm ipsum conderet. Et hoc quidem sensu summorum Philosophorũ opinio de mundi æternitate salua erit, si mundũ istum sensibilê ad suum exemplar, illud scilicet quod in diuino Verbo erat, antequam conderetur, reuocauerimus. Sic colligit Platonicam doctrinam Marsilius Ficinus, Compendio suo in Timæum Platonis. Marsil. Compendij in Timæum capite decimoquarto, Quantũ, inquit, habemus scientia, affirmamus Platonem nostrum affirmauisse mundum non ex se existere, sed ex causa: nô ex causa fortuita, sed ex certa: non ex naturali duntaxat causa, sed ex intellectuali: non ex intellectu per modum naturæ determinato, sed potiùs voluntario: non voluntate ex quodam instinctu naturæ compulsa, sed libera. Nihil enim magis liberum, quàm quod per se est, & per se agit omninò, neque tamen contingente aliqua voluntate. Quam ex eo ostendit liberam esse, quod sæpe ait, Deum architecti more consultauisse atque deliberauisse de opere construendo. Idem cap. 15. Mundum ergo fecit voluntate, id est, bonitate sua ob immensam fœcunditatem exuberante: quæ primùm quidem se ipsa gaudet, ob idque sua hac delectatur imagine: sed in ipso exemplari atque principio delectationis huius côstituit finem. Quoniam ergo bonitate fecit mundũ, idcircò boni gratia fecit ipsum. Non enim vt esset, viueret simpliciter, & intelligeret, fecit ipsum: sed vt bene esset, viueretque, & bonum intelligeret, atque compararet. Id illi Mosaico valde consonat, Vidit Deus hoc, & illud esse bonum, & cũcta valde bona. Et quia pulchritudo splendor est bonitatis, ideò subdit ab optimo Deo mundum esse pulcherrimum procreatum, temporalem quidem, sed ad æterni exemplaris imaginem. Dicet & sæpè Plato, quot species sunt in archetypo, id est principali mundo, intelligibiles atque imitabiles, totidem rerum formas in hoc mundo disposuisse, atque ita sibi similem effecisse: vtpotè qui intelligat ideas rerum non inter nubes, vt maledici quidam calumniati sunt (Anytus, Melitus, & Aristophanes, contra Socratem) sed in ioundanti architecti mente consistere. Vbi verò Plato ait (in Timæo) in ipsa vita ideas esse, vaticinari videtur Euangelicum illud: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Et vbi ait, repentque sæpè mundum diuina prouidentia côstitutum, totam confirmat religionem. Quod quidem cùm obseruasset Theophrastus, tanquam in Philosopho mirum, ait: Plato solus vel certè maximè omnium, à diuina prouidentia rerum causas assignauit. Plato in Timæo. Et quidem fateri oportet esse speciem, quæ semper eadem sit, sine ortu atque interitu: quæ nec accipiat quicquam aliud aliunde, nec ipsa procedat ad aliud quicquam, sensuque corporis nullo percipiatur. Atque hoc est, quod ad solam intelligentiam pertinet, eiusque intentionis est proprium. Author. Ita manifestum est, Platonem mundi æternitatem ad primam illam ideam retulisse, quæ & ratio, & intelligentia, & Verbum dicitur. Quid autem magis diuinũ de illa dicat, quàm quòd semper eadem sit, sine ortu, sine interitu, nec aliquid aliunde accipiat? Nunc autem illud est Verbum, quod & Deus erat, & in principio erat apud Deum? Ad Platonis, immò veritatis dogma accedit & Boëtius, ipsius etiam Platonis sententiæ interpres. Boëtius metro 9. lib. 3. de Consolatione Philosph.

Tu qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœliqu[e] sator, qui tempus ab æuo
Ire iubes, stabilisque manens, das cuncta moueri:
Quem non externæ pepulerunt fingere causa
Materiæ fluitantis opus: verùm insita summi
Forma boni liuore carens, tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans,
Perfectasque iubes perfectum absoluere partes.

Lactant. lib. 4. de vera sap. cap. 9. Hoc diuinum exemplar, hanc Dei sapientiam, hunc sermonem diuinum ne Philosophi quidem ignorauerunt. Siquidem Zenon rerum naturæ dispositorem, atque opificê vniuersitatis λόγον prædicat,

Origen. — *Omnia facta, in Verbo vita sunt, & vnũ sunt.* — *Dionys. Areop.* — *August.* — *Quomodo vitanda hæresis Manichæorũ. Idea rerum, & ratio, in op[ifice] Deo vita est.* — *[Th]omas.* — *Deus omnia summa ratione condidit.* — *Marsil.* — *Quæ fuerit opinio Platonis de mundo constitutione.* — *Idem.* — *Deus bonitate sua fecit mundum.* — *Socrates non [il]posuit ideas inter nubes.* — *Plato.* — *Species semper eadem quæ.* — *Boëtius.* — *Lactant.* — *Zenon Verbũ agnouit.*

dicat, quem & fatum, & necessitatem rerum, & Deum & animum Iouis nuncupat, ea scilicet consuetudine, qua solent Iouem pro Deo accipere. Sed nihil obstant verba, cù sententia congruat veritati. Euseb. Cæsar. lib. 11. de præpar. Euang. cap. 10. & Plotinus lib. de tribus hypostasib. Quis igitur mundum hunc fecit? ait Plotinus. Ille simplex scilicet, qui ante hunc est, qui causa est, vt ille sit, & tantus sit, qui numerum facit. Non enim numerus primus est, cùm ante dualitatem vnum sit, deinde dualitas ab vno sit nata. Author. Ergo cùm ad vnum omnia reduci oporteat, redacta autem iam non sint temporalia, & caduca, sed æterna: non sensibilia, sed spiritualia: non plura, aut composita, sed vnum & simplicissimum: consequitur & illa iã reduci ad opificem suum, & ad ipsius opificis sapientiam. Cùm autem nihil sit in eo compositum, nihil labile, nihil mortuum, ipsam etiam illum vitam esse: consequitur & eam vitæ nomen sortiri, cùm sint ipsamet ratio, species, ipse λόγος Dei. Ergo quod *factum est*, in tempore, *hoc in ipso* ab æterno, *vita erat*: quia ipsum erat eius ipsius consilium, non vt accidens aliquod, aut quid creatum, quum nihil tale ab æterno sit, sed ipse ille author vitæ, ipsa vita. Cyril. Alex. lib. 1. in Ioan. cap. 6. Quòd si verbum Dei, vt per naturam vita est, participatione sui viuere omnibus præbet, alius certè est, quàm ea quæ sunt, quæ præsentia sua viuere creduntur. Aut quomodo id Paulus quasi præcipuum Deo attribuit, cùm viuificantem ipsum appellet? Nam si creatus est filius (vt dicunt Ariani) & omnia viuificat, seipsam ergo creatura viuificat: sicque nihil præcipuum vltra creaturam in Deo erit. Creatura etiam Dei ad viuendum nequaquam egebit. Præterea, diuinæ admiratus naturæ dignitatem Psalmista canebat, (Psal. 35.) Quoniam apud te est fons vitæ. Si ergo filius creatura esset, & ideò quæ facta sunt viuificat, & vt viuificans secundum naturam vita est: frustra igitur, q. præcipuum soli Deo fontem vitæ Psalmista attribuit? Ergo frustra dixit filius, (Ioan. 14.) Ego sum vita? Præterea, cum vita sit, aut creatura est, aut non creatura, sed Deus verus. Si primũ, falsò illud igitur dixit, Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi, & do vitam mundo. (Ioan. 6.) Habet enim ipsa creatura vitam, nec participare vita opus est ei, quæ vita est. Sin verò creatura nõ est, proprium id præter creaturas bonum habebit, vt sit secũdum naturam vita. Et hac quidem ratione Psaltes filium à creaturis distinguit, asserens quidem cœlos quasi vestimẽtum veterascere: de filio autem adduciens, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Nam aut etiam ipse, quemadmodum & nos, deficiet, & corrumpetur, & ita vita ipse nõ est: aut si creatura simul & vita est, creatura quoque perpetua & incorruptibilis erit. Atqui & hoc absurdum est. Ipse enim eodem se modo semper habet, creatura autem deficit. Accedit, quòd nihil seipso participat, creatura autem omnis filio, vt vita, participat: nec ergo filius creatura, nec creatura vita est. Author. Sequentia verò supremam illam diuini Verbi maiestatem, & immensam in nos beneficentiam magis illustrant: quæ vt veteri Testamento correspõdent, ita nec primos illos totius Græciæ sapientes non omninò latuerunt. Thomas lect. 3. Euangelista quidem suprà insinuauit Verbi virtutem, secundum quam omnia produxit in esse, hic verò designat eius virtutem, secundum quã se habet ad homines, subijciens. *Et vita erat lux hominum.* Primùm autem statuit lucem esse, deinum eius irradiationem fieri, postremò participes quidem illius fieri, sed non omnes. Hoc autem totum dupliciter exponi potest: Vno quidem modo secundum influxum cognitionis naturalis: altero, secundum communicationem gratiæ. Primùm autem considerandum est, quòd secundum Augustinum, & plures alios, nomen lucis magis propriè dicitur in spiritualibus, quàm in sensibilibus. Nam de quocunque nomẽ lucis dicatur, ad manifestationem refertur, siue illa manifestatio sit in intelligibilibus, siue in sensibilibus. Si ergo manifestatio intelligibilis & sensibilis comparentur, secundum naturam prius inuenitur lux in spiritualibus: sed quoad nos, qui nomina rebus imponimus, ex earum proprietatibus nobis notis, priùs inuenitur in sensibilibus, quia priùs impositũ est à nobis hoc nomẽ ad significandũ lucem sensibilem, quàm intelligibilem: quamuis secũdum virtutem priùs & veriùs conueniat spiritualibus, quàm sensibilibus. Dionys. Areop. lib. de diuinis nom. par. 1. cap. 4. Ex ipso namque bono lux est, & imago bonitatis. Idcircò lucis quoque appellatione laudatur bonum, velut in imagine expressa primitiua forma. Sicut enim transcendens omnia Deitatis bonitas à supremis antiquissimisque substantijs ad extremas vsque pertingit, & supra omnes est: cùm neque superiores ipsius attingant eminentia, neque inferiores effugiant, quin ab ipsa contineantur: sed illuminat quæ lucem admittunt omnia, & creat, atque viuificat, continétque & perficit: mensuraque subsistentium est, & seculum, & numerus, & ordo, & continentia, & causa, atque finis. Ita profectò & liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste & perlucidus, sempérque lucens sol, perexigua boni similitudine, omnia quæ haurire ipsum possunt, illuminat, habétque lucem eminenter explicitam. Author. Quemadmodum autem, si quis contemplatus fuerit hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, magis quidem propriè de Deo dici fatebitur, quæ imaginis & similitudinis illius sunt, quàm de homine: ita cum sol, vas admirabile excelsi, seu lux ista sensibilis, vestigium aliquod habeat creatoris, non tam propriè illustrare, recreare, fœcundare, aut alio quouis modo benefacere dicetur, quàm ipse illius opifex. Deus quidem lux est, & pater luminum: Christus autem Deus de Deo, & lumen de lumine. Quod & Eusebius Cæsareens. lib. 11. de præp. Euang. Plotinum non omninò latuisse docet, cùm hæc scribit Plotinus lib. de tribus hypostasibus. Quomodo igitur, & quid intelligendum est, circa illud quod stabile manet? περίλαμψιν ἐξ αὐτοῦ μὲν, &c. id est, splendorem ex illo, ex illo scilicet manente, similem splendenti luci ex sole, & ita ex eo semper profluentem. Damascenus libro primo de fid. orthod. capit. 9. Quemadmodum etiam simul ignis, & simul ab ipso lux, neque priùs est ignis, & postea lux, sed simul sunt: & quemadmodum lux ab igne semper gignitur, & nequaquam separatur ab eo: hunc in modum & filius à Patre gignitur, & nequaquam ab eo separatur, sed semper in eo est. Sed lux, quæ ab igne inseparabiliter gignitur, in ipso semper manens, non habet propriam subsistentiam præter ignem: nam natiua qualitas ignis est: Verùm filius Dei vnigenitus à Patre inseparabiliter genitus & indiuisibiliter, & in eo semper manens, propriam habet subsistentiam, præter eam quæ Patris est. Verbum autem & splendor fulgórque dicitur, propterea quòd incommixtibiliter, impassibiliter, intemporaliter, & indefluxibiliter, ex Patre genitus est. Filius verò est character paternæ substantiæ. Author. Ita fit, vt lucis similitudo diuinam filij naturam explicet. Sed & eius in nos beneficentiam exprimit, maximè cum Euangelista adijcit, quòd sit *lux hominum*. Thomas. Ad huius autem sententiæ euidentiam sciendum quòd multiplex est gradus vitæ. Quædam enim viuunt, sed absque luce, quia nullam cognitionem habent, sicut sunt plantæ, vnde vita earum non est lux. Quædam verò viuunt, & cognoscunt: sed tamen eorum cognitio, cum sit sensus tantùm, non est nisi particulariũ & materialium, sicut est in brutis: & ideò hæc & vitam habent, & lucem quandam, sed non lucem hominum, qui viuunt & cognoscunt, non solùm ipsa vera, sed ipsius veritatis rationem, sicut sunt creaturæ rationales: quibus non solùm manifestatur hoc vel illud, sed ipsa veritas, quæ manifestabilis est, & ipsa manifestatiua omnium. Dicit autem hominis potiùs, quàm Angelorum ipsum lucem esse: primùm quia de Verbo agebat, ea potissimùm ratione qua ad hominum salutem ordinabatur: deinum quia participatio huius lucis maximè ad homines pertinet, cùm sint rationis participes, seque ipsos moueant. Nam & illa propriè viuere dicuntur, quæ seipsa mouent, libera nimirùm voluntate. August. tract. 1. in Ioan. *Vita erat lux hominum.* Pecora non illuminantur, quia non habent rationales animas, quæ possint videre sapientiam. Homo autem factus ad imaginem Dei habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Origen. hom. 2. in diuers. Sed & quasi specialiter ac propriè lux hominum dicitur, quia omni creaturæ diuinæ cognitionis participi seipsum declarauit. Author. Et tamen hominũ maximè, cùm ad ipsum, velut ouem errantem reducendam vene-

Marginalia: Eusebius Cæsar. — Plotinus. *Ab vno omnia.* — Cyril. Alex. *Cum verbum viuificet omnia, cõsequitur ipsum Deum esse.* — *Solus Deus secundum naturam vita est.* — Thomas. — *Tria per hãc sententiã significantur.* — *Nomen lucis magis propriè dicitur in spiritualibus.* — Dionys. Areop. — *Lucis ad bonum comparatio.* — *Solis instar Deus.* — *Lux a sole, Verbũ a Patre.* — Plotinus. — Damasc. — *Lucis & Verbi cõparatio.* — Thomas. *Multiplex gradus vitæ.* — Augustin. — Origen. *Verbum etsi lux omnium rationalis creaturæ, tamen hominum maximè.*

Nonnus. et, non autẽ ad Angelos qui ceciderant reparandos. Nonnus [illegible] etiam ad gratię communicationem lucis illius splendorem [illegible] cum de eo hominum statu disserat, qui morti præcipites facti sunt. Ita enim habet (in translatione Euang. Ioan.)

--καὶ ἐμπεδὸς ἦεν ἐν αὐτῷ

Ζωὴ πάντων αὐ[illegible] [illegible] φῶς ἐν [illegible] φῶν,

Ζωὴ παντ[illegible] id est, *Et insita erat in ipso*

Vita, [illegible] omnibus quæ esse debet, & esse periturorum lumen [illegible]

Vita omnis; arens erat.--

Irradiatio æternæ lucis.

Cęterum lux ad viuentem est, aut vt obiectum, vel vt quid participatum. Et quidem est obiectum hominum, non iumentorum: sed & ipsius participatione in ęternum bonum eleuamur. Vnde & Psaltes, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui Domine. *Et lux in tenebris lucet.* Cùm de eius irradiatione, & iis agat, qui tanti luminis participes facti sunt, primùm sciendum est quid nomine tenebrarum intelligat. An scilicet Chaos illud primum, cui illud æternum Verbum illuxit, cum, vt Platonicus poëta scripsit,

Ouid. lib. 1. Metamorphoseon.

Hanc Deus, & melior litem natura diremit.

Primum enim tenebræ ferebãtur super abyssum. At verò,

Hæc postquam euoluit cæcóque exemit aceruo,

Ignea conuexi vis, & sine pondere cœli

Emicuit, summáque locum sibi legit in arce.

Huius quidem summę & omnium opificis lucis beneficio, lucem hanc sensibilem in nos illuxisse nemo negauerit: neque tamen hîc de primæ illius creationis splendore, sed de hominum reparatione agi intelliget, quicunque subsequentia Ioannis verba considerauerit. Hic quidem est, qui facit de tenebris lucem splendescere, vt scribit Paulus: cuius & Psaltes meminit, Tua est dies, & tua est nox: ita tamen vt cùm de tenebris, quibus per gratiam illuxit, cùmque illas tenebras, quæ eius aduentum non comprehenderunt, cogitemus, de hominibus agi fateamur, in quorum reparationem venerat. Origen. hom. 2. in diuers. Audi Apostolum: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Audi Esaiam: Sedentibus in regione vmbræ mortis lux orta est. Nam totum genus humanum merito originalis peccati in tenebris erat, non exteriorum oculorum, quibus sensibilium formæ coloresque sentiuntur: sed interiorum, quibus intelligibilium species & pulchritudines discernuntur: non in tenebris huius caliginosi aëris, sed in tenebris ignorantiæ veritatis. Author. Luxit in tenebris, non solùm cùm per Prophetas loqueretur peccatoribus, sed & cùm ipse Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: cum in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Nos enim tenebræ eramus, nos cæci, & de quibus Psaltes; Via illorum tenebræ & lubricum. Venerat enim, teste Zacharia, illuminare, his qui in tenebris & in vmbra mortis sedebant. Quòd si quis fortè obijciat, quibus profuerit incarnatio Verbi, si nos tenebrarum nomine intelligamus, cùm subiiciat Euangelista: *Et tenebræ eum non comprehenderunt?* Orig. hom. 2. in diuers. At verò totum genus hominum in duas velut partes diuiditur: in eos videlicet, quorum corda cognitione veritatis illuminata sunt: & in eos, qui in obscurissimis impietatis atq; perfidiæ tenebris permanent. Author. Primi quidem tenebræ dicebantur, sed non illæ crassæ & palpabiles, quales in Ægypto, adeò vt nec proximo proximus notus esse posset. Nec enim tam excæcata illorum mens erat, vt non remanente aliquo diuinæ lucis splendore, agerentur in bonũ & quietem animæ suæ, & laudabili aliquo in proximos affectu ducerentur. Ex his tenebris fecit Christus lucem splendescere, cum aut ipse sua, aut Apostolorum prædicatione, eos ad se, quamuis peccatores, ad gratiæ lumen erexit. Idẽ etiam efficit, cùm nobis quotidie illud Pauli occurrit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Sunt & alij obdurati, & excæcati sua ipsorum malitia, qui clauserunt oculos suos, vt non viderent solẽ. Quales olim scribæ & pharisæi, de quibus id Christus dixit: Sinite eos, cæci sunt, & duces cęcorũ. His quidem illuxit lux

Origen.

Tenebræ interiores.

Luc. 1.

Quid profuit [illegible] [illegible], si ille lux, nos tenebræ?

Origenes.

Totum hominum genus in duas partes diuiditur, & ab[illegible] [illegible] alia tenebra.

[illegible] similitudine docetur omnes sua malitia perire.

illa vera, & vita vera: sed istę tenebræ eum non cõprehenderunt. Ita obiter notat Euãgelista sua quemque malitia perirẽ, cum vltrò & vita, & lux sese nobis porrigat: hoc autẽ tantùm requiratur, vt cooperemur sanitati, & vitæ nostrę, & vitam ante nos constitutam firma fide, & ardenti inuocatione desideremus: oculos etiam aperiamus, ne in vanũ sol ille iustitiæ nobis illuxerit. Dionys. par. 1. cap. 4. lib. de diuin. nomin. Nam quemadmodum [illegible] iste non cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationem lucis admittunt: ita & summum illud bonum solem superans (non secus ac obscuram imaginem primitiua excellenter forma) ipsa sua substantia omnibus quæ sunt, pro captu cuiusque, totius bonitatis iniicit radios. August. tract. 1. in Ioan. Ergo quomodo cæcus in sole positus est, & præsens est illi sol, sed ipse sol absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, omnis impius cæcus est in corde. Præsens est illi sapientia, sed ille sapientiæ absens est. Quid ergo faciat? Mundet, vnde possit videri Deus. Quomodo? Si propterea videre non possit, quia sordidos & saucios oculos haberet irruente puluere, aut pituita, vel fumo: diceret illi medicus, Purga de oculo tuo quicquid est mali. Puluis, pituita, fumus, peccata & iniquitates sunt. Tolle inde ista omnia, & videbis sapientiam quæ præsens. Nam dictum est, (Matth. 5.) Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Chrysost. hom. 4. in Ioan. Sic cùm primùm creationem nos edocuisset, beneficia tandem, quæ in aduentu suo nobis elargitus est, vno verbo commemorauit Euangelista, cùm ait, *Et vita erat lux hominum.* Non Iudæorum, sed omnium hominũ. Non enim Iudæi duntaxat, sed Gentiles quoque in hanc cognitionem deuenêre. (Lumen est, vt cecinit Simeon, ad reuelationem Gentium, & gloria plebis Israël.) *Lux autem in tenebris lucet.* Tenebras & mortem & errorem appellat. Siquidem sensibilis hæc lux non lucet in tenebris, sed ad omnem lucem penitus secedunt tenebræ. Prædicatio autẽ inter eum, qui omnia comprehenderat, errorem effluxit, eúmque penitus aboleuit: & moriens Christus sic mortẽ vicit, vt eos qui iampridem morte detinerentur, liberaret. Cùm igitur neque mors, neque error hanc lucem exciperet, sed charitate incredibili, propria vi vbique effulgeat, idcircò inquit, *Et tenebræ eam non comprehenderunt:* quæ etsi vinci nequeat, non tamen illorum, qui illuminari nolunt, animus patitur immorari. Quamobrem si non omnes cõprehenderit, nolite turbari. Non enim necessitate & vi, sed cùm nos volumus, quum assentimur, Deus ad nos venit. Nolimus huic luci & tantis delicijs ostium claudere. Hæc lux per fidem nobis exoritur, & exorta in eorum, à quibus piè suscipitur, animis affatim radios diffundit: cui si puram & immaculatam vitam exhibeas, semper tecum permanet, semper in te habitat. Qui diligit me, inquit (Io. 14.) mandata mea seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eũ faciemus. Theoph. Dicuntur etiam tenebrę, aduersariæ (seu Sathanicæ) potestates. Author. Sic enim Christus, cùm de sua passione, & aduersariorum furore loqueretur, Hæc est, inquit, hora & potestas tenebrarũ. Sed principatus & potestates traduxit confidenter, palàm triumphans in semetipso: adeò vt nec tenebræ comprehenderint eum, id est, vicerint, & subiecerint aut in desperationem, aut mortem: aut sanè comprehenderunt, id est, salutem ab eo consecutæ sunt, cùm econtrà sua cæcitate sibi maiorem damnationem conquisierint. Theoph. Quidam etiam tenebras existimarunt, & carnem, & vitam. Non quòd secundum naturam sit talis, absit: sed propter peccatum. Caro enim nihil omninò habet malum, si naturaliter moueatur: sed si præter naturam moueatur, & peccato seruiat, tenebræ fit, & dicitur. Author. Verùm quomodo caro ipsum non comprehendit? Num in ipso plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit? Illud quidem. Interim verò nec corpus comprehendebat diuinitatem, quæ incomprehensibilis est: nec illud ipsum corpus seu caro tenebrarum nomen sortiri poterat. Erat enim ab omni peccato libera, de Virgine pura & immaculata, virtute Spiritus sancti concepta.

Dionys.

August.

Purgandus oculus ad solem.

Chrysost.

Quomodo luce perfrui possimus.

Theoph.

Theoph.

Tenebræ, caro, & vita hom.

De Ioanne præcursore, quæ inter illum & Vitam esset distantia, quomodo operatur in nobis hæc vita: & quòd vt operaretur, plurimum Dei incarnari oportuerit.

IOAN. I.

Matth.	Mar.	Luc.	
			Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius (gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ & veritatis.

Chrysost.

CHrysost. hom. 5. in Ioan. CVM DE VERBO Dei, in Euangelij sui principio, ea Ioannes disseruisset, quæ mentes nostras facilè allicere possent ad credendum: via & ordine procedens, ad ipsius Verbi præconem & nuncium venit. Nam cùm illũ à Deo missum esse scribit, nihil iam humanum ab eo dictum esse ostendit. Non enim suum quicquam, sed mittentis arcana denunciabat. Idcircò Angelus, id est, nuncius appellatur. Est enim nuncij officium nihil ex se dicere. Fuit autem hoc in loco, non transitus ad esse, sed ipsius Apostolatus est significatiuũ. *Fuit*, inquit, *missus*, pro, missus est. Theophylactus in Ioan. *Missus*, inquam, *à Deo*. Pseudoprophetæ enim non à Deo missi erant. Cæterùm cùm apud Malachiam (cap. 3. & Matth. 11.) id legeris, Ecce ego mitto Angelum meum, idque de Ioanne prædictum esse videris, ne putes eum naturâ Angelum esse, vel ex cœlo descendisse, sed ita vocari propter opus & ministerium: ideò adiecit, *Fuit homo*. Thomas lect. 4. in cap. 1. Ioan. Cæterùm cùm Euãgelista loqueretur suprà de æternis, vtebatur hoc verbo ἦν, *erat*, quod est præteritum imperfectũ, ostendens per hoc æterna interminata esse. Nunc verò cùm loquitur de temporalibus, vtitur hoc verbo *fuit*, ἐγένετο, vt ostendat temporalia ita præteriisse, vt finem aliquẽ assequantur. Cyrillus Alexand. lib. 1. cap. 7. in Ioan. Sic cũ de Verbo Dei diceret, ἦν, *erat*, consequenter subiunxit, vt æternitatem eius ostẽderet, & vltra omne temporis principium esse creatorem, non creaturam esse significaret. At de beato Ioanne Baptista, vt homine mortali, ἐγένετο, fuit, inquit Author. Quinetiam consultò non præmisit articulum homini, cùm tamen Christum, apud Deum esse affirmans, dictioni Dei illum adiiciat & dicat, ὁ λόγος, verbũ, πρὸς τὸν θεόν, apud illum Deum Patrem. Et ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς, hæc vita erat hoc lumen. Et cùm Christus in Cęsarea Philippi suos interrogat, Quem dicunt homines esse filium hominis, articulus præponitur dictioni filij, & hominis. εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Verùm hoc in loco dictio hominis, quæ de Ioanne enunciatur, naturam tantùm humanam significat: vt hac singulari naturæ proprietate, Ioannẽ à Christo seiungat, qui simul Deus erat & homo. Rupertus lib. 1. in Ioan. Sed quid dignum habet singulari tãtæ enunciationis præconio, quod fuit hic homo missus à Deo, cùm omnes sancti Prophetæ à Deo missi sint? Multum, per omnem modum. Primum quidem, quia dies aliorum, qui missi sunt, velociores cursore fuerunt: Est enim cursoris officium vel tantillum expectare, donec videat quid nunciet eis, ad quos recursurus est. Sic illi priùs hinc per viam vniuersæ carnis recurrerunt, quàm præstolatum Domini videre mererentur aduentum. Hic autem eo tẽpore missus est, quo illum videre posset, & eundem viuens viuentibus digito ostenderet, mortuus mortuis apud inferos paulò pòst affuturum nunciaret. Deinde sic missus est, vt suprà naturam veniret, natus ex sene & sterili vtero, quod non naturæ vsus, sed solius Dei est opus: vt nasciturum nascendo, prædicaturum prædicando, baptizaturum baptizando, morituruum moriendo præueniret. Singulariter ergo missus est, cui nusquam subsistere, nusquam diuertere, nullum vacauit cum seculo sermonem habere: nõ domum, non agrum possidere, nec affines cognoscere: sed vrgente sermone Domini, vrgente negotio mittentis patris & subsequentis, nudus & expeditus currere habebat ante faciem eius, velut qui ad hoc solum factus erat, & natus, vt pararet coram eo vias suas. Thomas lect. 4. in cap. 1. Ioan. Porrò tripliciter quosdam à Deo missos esse legimus. Aut per internam inspirationem, vt Esaias, (cap. 48.) Et nũc, inquit, misit me Dominus, & spiritus eius. Aut per expressam & apertam iussionem, siue corporalẽ, siue imaginariam. Et sic iterum missus est Esaias. Vnde dicit, (c. 6.) Audiui vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Item per Prælati iniunctionem, qui Dei authoritate nituntur, 2. Cor. 2. Nam & ego si quid donaui propter vos in persona Christi. Hinc fit, vt qui à Prælatis mittuntur, à Deo mittantur, sicut missi sunt ab Apostolo Barnabas & Timotheus. Dionysius Carthus. art. 4. in c. Ioan. 1. *Fuit* autem Ioannes *missus à Deo*, vel ex sola inspiratione interna, vel ex allocutione & apparitione Angelica exterius facta, quæ non est ab aliquo Euangelistarum descripta. Author. Manifestum est enim ipsius Ioannis testimonio, illum multa per reuelationem accepisse: vt cùm ait, Qui misit me baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, ipse est Christus. Neque tamen legimus, fueritne illa reuelatio interna aut externa. Sic & de missione intelligi potest. Iacobus de Victriaco, serm. in die Natali Dom. super, In principio erat Verbum. Sicut autem per Angelũ malum & mulierem incurrimus mortem, ita per bonum Angelum & Mariam recuperauimus vitam. Ioannes enim tanquam Lucifer, Maria tanquam Luna, alij sancti tanquã Stellæ, Christus tanquam Sol, mundum illuminauerunt. Si autẽ Ioannes missus fuit à Deo, ergo intrauit per ostiũ. Mentiuntur ergo Paterini, qui dicunt Ioannem nõ fuisse sanctum, sed à Deo reprobatum. Mentiuntur & alij hæretici, qui dicunt Ioannem non fuisse hominem, sed Angelum. Cyrillus vt suprà. Porrò nomine ipso missum à Deo nuncium, vt magnam sibi oratio fidem acquirat, notum facere voluit. *Erat autem*, inquit, *homini nomen, Ioannes*. Sic enim Angelus Gabriel, qui coram Deo, vt ipse dixit, assistit, filium Zachariæ annuncians, (Luc. 1.) cæteris adiunxit, Ioannes est nomen eius: nec aliud scilicet, quàm quod diuinitùs nomen accepit, nascituro puero inditũ est. Quanto igitur honore dignum, quanta pollere illum authoritate arbitramur, qui vel antequàm in vtero cõciperetur, nomen à Deo consecutus est? Rupertus vt suprà. Sic non casu, sed certam ob causam nomen hoc accepit: quia videlicet totius prædicationis eius summa fuit Domini gratia. Ioannes autem idem quod Dei gratia est. August. tract. 2. in Ioan. Magnum aliquid iste Ioannes, ingens meritũ, magna gratia, magna celsitudo. Mirare planè, mirare, sed tanquam montem. Mons ille in tenebris est, nisi luce vestiatur. *Hic venit ergo, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum*. Cyrillus, vt suprà. Singularem atque præcipuam virtutem ista dictio οὗτος, *Hic*, significare mihi videtur. *Hic* enim qui missus à Deo fuit, qui excellẽtia suæ virtutis commouit Iudæam, qui Prophetarum voce venturus scribebatur, quem Psalmista lucernam Christi præparatam nominauit, (Psal. 131.) *Hic*, inquam, *in testimonium venit*. Thomas, vt suprà. Ex officij dignitate describitur, quia *venit in testimonium*: sed & ratio officij assignatur, vt *testimonium perhiberet de lumine*. Vbi notandũ est, quòd Deus & homines, & omnia quę facit, propter se operatur. (Prouer. 16.) Vniuersa propter semetipsum operatus est Deus. Sed & esse creaturę, testimonium quoddam est diuinę bonitatis: magnitudo autem creaturæ, testimonium est virtutis & omnipotentiæ: pulchritudo verò, diuinæ sapientiæ argumentum est. Speciali verò modo ordinantur à Deo quidam homines, & non solum naturaliter, inquantum sunt: sed & inquantum per bona opera Dei gratiâ & glo-

Margin notes (left): *Ioannes Baptista fuit missus.* — Theoph. — Thomas. *Dictio quæ de Ioanne enunciatur, alia est ab ea quæ de Verbo.* — Cyril. Alex. — Rupertus. — 1. *Præ cæteris Prophetis Ioannes singulariter est missus.* — 2. — 3. — Thomas.

Margin notes (right): *Tripliciter quidam mittuntur.* — Dionysius Carthus. *Quo modo Ioannes missus est.* — Iaco. de Victriaco. — *Errores hæreticorum in S. Ioannem.* — Cyrill. — *Ioannis nomen unde impositum est, & quid significet.* — Rupertus — August. — Cyrill. — Thom.

Quomodo testis Dei quis esse potest.

tiam annunciant. Sic Christus. (Matth.5.) Luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, vt glorificent Patrē vestrū, qui in cœlis est. Sed tamen illi, qui non solum participant dona Dei in seipsis, benè operando, sed & qui gratiam in alios diffundunt, docendo, monendo, & exhortando, specialiùs testes esse dicuntur. Et hoc quidem modo Ioannes Dei testis erat. Hoc autem munus valde magnum est, cùm nullus alicui attestari possit, nisi eiusdem particeps fiat. Sed quæritur, num idē cum Christo officium Ioannes acceperit, cū Christus dicat: In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeā veritati. Sed aliter Christus, & aliter Ioannes. Christus enim testis est, ipsum lumen, non solùm comprehendens, sed & existēs: sed Ioannes ipsius tantùm lucis erat particeps.

Dionys. Carth.

Dionys. Carth. vt suprà. *Hic* ergo *venit* à secretis locis deserti ad publica loca baptizaturus, *in testimonium* perhibēdum, id est, ad testificandum, non autem ad saluandum, *vt testimonium perhiberet de lumine*, id est, veritatem annunciaret de Christo, *vt omnes* homines, primò Iudæi, deinde Gentiles, *crederent* in filiū Dei, *per illum*, hoc est, mediante testificatione Ioannis, sicq; credendo consequerentur salutem æternam. Nō dicit, *vt omnes crederent in illum*, quoniam fides, cùm sit virtus Theologica, habet Deum pro obiecto: concernit enim Deum sub ratione primæ veritatis: ideò non est credendū in hominem purum. Hinc infrà saluator ait, Creditis in Deum, & in me credite: quod consequens non esset, nisi & filius esset Deus.

Thomas.

Duplici causa testimonium verò perhibetur.

Thomas, vt suprà. Duplici verò de causa, testimonium alicuius rei perhibetur: nimirùm aut ex parte ipsius rei, si dubia sit, vel incerta: aut ex parte audientium, si duri sint, & tardi ad credendum. Neque sanè Ioannis testimonio opus erat ex parte rei, cū non obscura, sed manifestissima esset. Quod enim lumine manifestius est? sed ex parte eorum qui audituri erant, vt faciliùs & familiariùs per hominem allicerentur ad credēdum. Author. Illustrabatur ergo Ioannes à lumine, & lumini testimoniū dabat. Docebatur à Verbo, & eiusdem tamen testis erat, hanc ipsam veritatem infundens in alios, quam acceperat. Hoc enim lumen insitum est, vt & ipsum visibile sit, & per ipsum alia videantur. Inde Thomas concludit, Verbo omnia manifestari oportuisse. Nam omne quod manifestatur, lumen est, inquit Paulus, (Ephes.5.) Et cū vnumquodque manifestetur per suam formam, omnes autem formæ sint per Verbum, & suam in Verbo rationem habeant: consequitur ipsum Verbum non solùm lumen in seipso esse, sed & omnia manifestare. Hinc verò emerget alia quæstio. Si per Verbum omnia manifestentur, quid opus erat vt ipsi Ioannes testimonium perhiberet? Hinc scilicet Manichæi Prophetas omnes, & vetus Testamentum eludebant, quasi non opus illis esset ad Christi fidem. Lex enim pædagogus noster fuit in Christo, vt scribit Paulus.

Cùm Verbo manifestentur omnia, quid opus fuit Ioanne.

Origen.

Orig. tom.5. in Ioā. Ita quidam ex his, qui ab Ecclesię decretis dissentiunt, credere se dicentes in Christum, & eo quòd fingāt Deū aliū, diuersum à mundi fabricatore, vt est ipsis consequens, nō admittentes aduentum ipsius à Prophetis pronunciatum esse, subuertere conantur Prophetarū testimonia de Christo, dicentes, opus non esse testibus filio Dei, vt qui sibi fidem conciliaret, tum ex salutaribus sermonibus potentia plenis, tum ex prodigiosis & admirandis operibus. Et dicunt: Si Mosi fides habita est, nullis pręuiis testibus, qui ipsum annunciarent: quomodo Mose atque Prophetis præstantior non poterit absque Prophetis, quod velit, proficere, & hominum generi adiumento esse? Quibus respondendum est, multas causas esse posse, quæ ad credendū inuitent, vt qui ab vna miraculorum demonstratione non percellerentur, ab alia demonstratione permouerentur.

Multa causæ ad credendum Christo inuitant.

1\. 2. Nec deesse voluit Deus complures causas, quæ nos ad credendum pellicerent, ne cui postmodùm dubium esset, Deū qui est super omnia genita, humanam assumpsisse naturā. Vnde etiam euidenter cernere est, nonnullos ex Propheticis vaticiniis, in admirationem Christi venire, cū tot Prophetæ, qui ante ipsum fuerunt, prædixerint, & quicquid ad locum pertinet, in quo genitus fuit, & eam regionē in qua enutritus fuit, & vim ipsius doctrinæ, & rerum admirabilium operationem, ac denique passionem humanam à resurrectione destructam. 3. Quòd si quis negauerit Christi aliquos esse *martyras*, hoc est testes, videant Christi germanos & discipulos hoc titulo donatos esse. Sed & (vt ima ad summa per media accedant) ita pietas & religio ordinata est, vt per mediatorem, & summum sacerdotem & paracletum ad Deum vniuersorum accedamus. 4. Sic etiā cultus antiquorum patrum diuinus, tum intelligentia, tum fide, tum denique Christi expectatione sacer erat, & apud Deū charus. 5. Quin hoc quoque considerandum est, quod prodigiosa & admirāda Christi virtutes (seu miracula) eos quidē, qui Domini ætate extitissent, inuitare poterant ad credendum: at non seruassent post multa tempora euidentem demonstrationem, quinimò fabularum loco habitæ fuissent. Itaque Prophetia opus fuit, quæ miraculis comparata, iisdem etiam fidem faceret. 6. Fortasse verò Prophetica testimonia non tantū prædicant Christum venturum, sed multam Theologiam, & quomodo sese habeat Pater ad filium, & filius ad Patrem.

Chrysost.

Cur dominus à seruo testimonium acceperit.

Chrysost. hom.5. in Ioan. Quid hoc, dicet fortassè quispiam, seruus de domino testimoniū perhibet? Verū cùm non solùm à seruo testimonium perhibitum sit, sed ad seruum etiam venerit, & cū Iudæis baptizatus sit, nonne magis cōmoueberis, & dubitabis? Sed quid perturbari, commouerique oportet? Admirare Dei benignitatem. Quòd si quis adhuc in perturbatione dubius existit, dic ad illum id, quod ad Ioānem dixit: (Matth.3.) Sine modò, sic enim opus est nobis implere omnem iustitiam. Nam cùm Deus ego sim, & vnigenitus Dei filius, nullius sanè indigeo testimonio. Etsi enim nullus mihi testimonium perhibeat, nihil propterea natura mea fit minor, nihil deterior. Sed cū mortalium salus mihi curæ esset, in hāc descendi humilitatem, vt hominum testimonio me subiicerem. Nam propter Iudæorum imbecillitatem, hoc pacto melius, faciliusque fides in eum extendi propagarique poterat. Sicut igitur carnem induit, ne si nuda se diuinitate exhiberet, omnes perderet: ita virum qui se annunciaret misit, vt cùm familiarem vocem populi audirēt, faciliùs ad credendum adducerentur. Sic neque suæ duntaxat dignitati, sed auditorum vsui facilitatique consuluit.

Cyrill.

Cur non omnes Ioanni misso crediderunt.

Cyril. vt suprà. Verum quoniam Ioannes in testimonium missus esse affirmatur, vt omnes per ipsum crederent: illò temeritatis nonnulli proruperunt, vt obiicere non dubitarent. Cur ergo non omnes diuinitùs misso crediderunt? Aut quomodo Dei nuncius omnibus non persuasit? Non culpa Ioannis, sed audientium duritie id factum est. Nam quoniam suæ potestatis est vnusquisque, prauitate animi multi, qui Ioannem audierunt, nō crediderunt. De quibus illud Propheticum dicendum est, (Ezechiel.3.) Qui audit, audiat: & qui non credit, non credat.

Theoph.

Theophyl. vt suprà. Quamuis ergo quidam discredant, non tamē ideò ille reprehendendus est: quoniam & sol in hoc lucet, vt omnes illuminet. At si quis caliginosæ se domui incluserit, nec solis lumine perfruatur, quid hoc ad solem?

Chrysost.

Chrysost. vt suprà. Prosequitur autem, *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.* Neque id temerè. Sed quoniam frequēter apud nos, qui testimoniū perhibet, maior est eo de quo perhibetur, & maioris plerunque authoritatis apparet: ne qua de Ioanne huiusmodi oriretur suspicio, ab ipso statim principio eam penitùs tollit.

Theoph.

Quomodo Ioannes lux non est, & tamen lucerna est.

Theophylactus. Sed dixerit quispiam, Igitur non erit vel Ioannes, vel aliquis sanctorū vocandus lux? Lucem vtique rectè dixeramus vnumquemque sanctorum, sed quòd sit τὸ φῶς, lux illa, cum articulo τὸ nequaquam dicemus. Vnde si quis tibi dixerit, Ioannes lux est annon? Si autem te interrogauerit, Nunquid Ioannes lux illa est? dic, Non. Non enim ipse propriè lux est, sed per participationē, habens fulgorem à vera luce. Author. Sed neque semel articulum τὸ, expressit: verùm ad maiorē emphasim illum & substantiuo & adiectiuo adiecit. Ita enim habet, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, id est, erat hoc lumen illud verum, seu, erat hæc illa lux vera. quod etiam Caietanus annotauit.

Thom Aq.

Verum quibus opponatur.

Thomas Aquinas, vt suprà. Notandū autem est, quòd verū in scriptura tribus opponitur. Aliquando enim diuiditur contra falsum, sicut illud Ephes. quarto. Deponentes mendacium, loquimini veritatem. Aliquādo autem diuiditur contra figurale, vt Ioannis primo: Lex per Moysen data est, & gratia & veritas per Christum facta est: quia omnia in figuris contingebant illis. Aliquādo verò diuiditur contra participans, vt primo Ioannis vltimo: Vt simus in verò filio eius, vt qui non sit filius per partici-

patio

pationem. Porrò autem Christi aduentum lucem quandã se Philosophi habere iactabant, falsa autem erat. Euanuerũt enim in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor eorum. (Rom. 1.) Sed & Iudæi de luce gloriabantur, quam è doctrina legis assequerentur. Fuit autem hæc lux typica, vmbram habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, vt scribit Paulus. (Hebr. 10.) Erat, & in Angelis, & in sanctis hominibus lux quædam, qua illustrati specialiori quodam modo Deum cognoscebant: sed hæc lux participata erat. Iob. 25. Super quem non resplendet lumen eius? Atqui Verbum Dei non erat lux falsa, non typica, non participata, sed lux vera per essentiam & naturam. Origenes hom. 2. in diuersos. Ideò Ioannes negatur esse illa lux. Præcursor luminis erat, sed non illud lumen. Quare ergo lucerna ardens, astrùmque matutinum vocatur? Hoc vtique, quia non à seipso lumen accepit, sed quia gratia eius, quem præcurrebat, in eo ardebat & splendebat. August. tractat. 2. in Ioannem. Mons quidem magnus erat Ioannes. Non tamen erat ille lumen. Montem tanquã montem mirare: erige autem te ad illum qui illuminat montes. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum.* Quare additum est, Vera? Quia homo illuminatus dicitur lux: sed vera lux: sed vera lux est, quæ illuminat. Nam oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accẽdatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo & Ioannes erat lux, sed non vera lux, quia non per eum illuminantur tenebræ, sed illuminatione factus est lux: nisi enim illuminaretur, tenebræ erat, sicut omnes impij, quibus iam credentibus dixit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ. Cyrillus Alexandrinus, capite octauo, libro primo in Ioannem. Sic permultum interest inter veram lucem, & non veram. Accedit quòd non posset reddi ratio, quare filius Dei *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, si creatura quoque lux vera est. Quòd si filius Dei nos illuminat, non sunt ergo secundum substantiã affinia, filius Dei & creatura, quemadmodum nec participans & participatũ. Nam vera lux nunquam alterius lucis participatione indigebit. De humano autem genere dicitur, Accedite ad eum, & illuminamini. (Psal. 33.) Nec Psalmistam mentiri putamus, cũ ad Verbum Dei magna voce clamitet: (Psal. 17.) Quoniã tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Fulgentius libro Respons. in Arianos ad obiect. 6. Ipse quoque filius lucem se esse propria voce testatur: Ego sum lux mundi. Vt autem agnoscatur pater in filio, lumen in lumine esse, Ioannes docet: Deus, inquit, lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ, (cap. octauo, & primæ Ioannis primo.) Demonstratur etiã filius Dies, sicut & Pater est dies, Propheta dicente, (Psalmo 95.) Euangelizate diem, ex die salutare eius. Itaque vbi non inuenitur diuersitas luminis, non negetur æqualitas Deitatis. Theophy. vt suprà. Itaque dicturus Euangelista de incarnatione vnigeniti, quòd venerit in propria, quòd caro factus sit: ne quis suspicetur quòd prius nõ fuerit, antequàm incarnaretur, eius gratia subuehit mentem nostram in substantiam, quæ vltra omne principium est, & inquit, *Erat*, etiam antequam incarnaretur, *lux vera*. Et per hoc Photini & Pauli Samosateni subuertit hæresim, qui dicunt vnigenitum tunc cœpisse, quãdo de Maria natus est, & ante hoc non fuisse. Audi & tu Ariane, qui negas verum Deum filium Dei, *Erat lux vera*. Audi tu quoque Manichæe, qui dicis quod sumus creaturæ opificis diaboli, audi quia lux illa vera *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Si igitur ille malignus opifex tenebræ est, nullum vtique illuminat: atque ita veræ lucis creaturæ sumus. Author. Cæterùm duobus modis illuminamur à Verbo, aut lumine naturali, aut lumine gratiæ: vnde fit, vt si mundus pro hoc sensibili habitaculo sumatur, illuminet quidem lumine naturali omnem hominem, seu illius corporeum lumen, seu intellectuale consideres. Et si lumen gratiæ intelligas, omnes quidem illuminet, & quantum in se est, & quotquot illuminantur. Quod etiam Patres Ecclesiæ latiùs exprimunt. Chrysost. hom. 7. in Ioannem. Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto tot homines sine lumine permanent? Illuminat profectò, quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua, mentis oculis conniuentibus, ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris perseuerant: sed malitia sua, qui sponte tanto se donò indignos reddiderunt. Cùm enim omnibus aditus pateat, & à nemine prohibeatur: perditi quidam & nequam homines propria duntaxat malitia ingredi recusant. Augustin. tractat. 2. Illuminat ergo quotquot illuminantur. Theoph. Nonnulli hanc dubitationem ita soluunt, quòd eos illuminat qui sunt in statu meliori, & dant operã vt ornetur anima sua, neque illam inornatam & turpem esse sinunt. Author. Cõciliantur ergo eodem sensu & ista verba, & Pauli sententia, quòd Christus Iesus venerit in hunc mundum peccatores saluos facere: vtique quantum in se est, quódque nemo nisi per Christum saluatur, aut illuminatus. Coincidit & hæc Psaltis sententia, (Psal. 44.) Alleuat omnes qui corruũt, & erigis omnes elisos. Non quòd omnes corruẽtes & elisi alleuentur, & erigantur, sed quòd nemo eorum eleuetur, aut erigatur, nisi à Deo. Ita nemo illuminatur, saluatur, aut ad Patrem trahitur, nisi per Christum. Nemo, inquit, venit ad Patrem nisi per me. Et Paulus, Per ipsum, inquit, habemus accessum, ambo in vno spiritu ad Patrem. Sic & Christus, (Ioann. 12.) Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum: omnia, inquam, quæ trahi possunt, cùm hominis vis impendatur. Sic, Benedicentur in ipso omnes tribus terræ. (Psal. 71.) Cyrill. Alexandr. cap. 9. lib. 1. in Ioann. *Venientem in hunc mundum*, non lucem, sed hominem intelligamus. Nam à primo statim creationis tempore natura hominis illuminata est, & vnà cum esse, vim etiam intelligendi ab vnigenita luce, quæ in mundo est, adipiscitur. Omnia enim loca, & omnem creaturam diuina manus conseruat, vitam infundens iis quæ vita indigent, & intellectualem lucem susceptibilibus impertiens: etsi nec in loco sit, nec transeundi motum patiatur. Sed quispiam obiiciet: Cùm ipse Christus sit lux mundi, & Psaltes sic orauerit, (Psalm. 42.) Emitte lucem & veritatem tuam: consequitur filium Dei à mundo abfuisse, antequàm veniret. At verò venisse in mundum dicitur, quãuis in eo semper præsens fuerit, vtique ratione habita ad incarnationis mysterium. Visus est enim in terra, & veluti homo cum hominibus conuersatus est, manifestiorem præsentiam suam in mundo efficiens. Author. Agis autem hæc sententia in illos qui simul cum Platonicis, animam cuiusque hominis ab initio conditam esse censent: cùm veniat homo in mundum, id est, non solùm formetur hic eius corpus, sed & anima à Deo creata corpori infundatur, vt tum homo existat cùm in mundo est, nec priùs eius anima fuisse censeatur, quàm corpus formari inciperet. Interim verò & alia quorundam occurret obiectio: Si homo venit in mundum, alicundè igitur venit. Cyrillus Alexandrinus, vt suprà. Venit omnis homo in mundum, quia ex nihilo ad esse producitur. Locus enim quasi quidam creaturarum confingitur ipsum nihil, à quo, modo quodam profectæ, locum, vt ita dicam, essendi acquirunt. Author. Cyrillus Alexandrinus cap. nono lib. 1. in Ioann. hunc textum explicans, multis tandem argumentis ostendit, nec eos esse audiendos, qui dicunt animam deliquisse, antequàm corpori infunderetur. Ideò autem infusam esse, vt humiliaretur & torqueretur. Huic sententiæ fauere videtur Origen. tom. 5. in Ioann. maximè cùm explicat id quod interpretati sumus, fuisse hominem missum à Deo. Origenes. Si cum missus est Ioannes, alicundè missus est, sicut emisit Dominus Adam è Paradiso voluptatis, vt coleret terram è qua sumptus fuerat. Proinde fatendum est antiquiorem esse Ioannis animam quàm corpus, & antea subsistentem missam fuisse ad ministerium testandi de luce. Author. Hanc opinionem Iudæos tenere ex ipsis etiã audiui. Cyrillus verò hanc illustrit, pet[illegible]mum his rationibus. Cyrillus Alexand. cap. 9. lib. 1. in Ioann. Si ante hominum corpora fuerũt animæ, & corporibus velut loco supplicij connectuntur: quomodo venientes in hunc mundum illuminari dicuntur? Non enim vexatus, qui lumini diuino participat. Si autem dum in corpus venit, illuminatur, necesse est antequã veniat, ipsam lumine carere. Quomodo ergo intellectus integer ac purus erit, si tunc tandem illuminari cœpit, cùm venit in mundum? Sed & iniuriæ ac ignorantiæ crimine Deus medicus accusari posset,

Marginal notes (left column): *Lux typica.* — Origen. — August. — *Lux vera quæ.* — Cyrill. Alex. — *Vera lux non indiget participatione alterius.* — Fulgentius. — Theoph. — *Photini & Pauli Samosateni hæresis.* — *Duobus modis illuminamur à Verbo.* — Chrysost. *Quomodo lux illuminat omnes, & tamen quidam sine lumine sunt.*

Marginal notes (right column): August. Theoph. — *Quomodo pro omnibus Christus venerit.* — Cyril. Alex. — *An lux abfuerit à mundo, antequam veniret in mundum. Anima non est condita ab initio.* — Cyril. Alex. *Vnde venit Ioannes.* — *Error Origenis.* — Origenes. *An anima sit antiquior corpore.* — Cyrillus Alex. — 1. — 2.

set, qui ea ratione ægram sanari posse putauit, si in maiora pluraque delicta depelleretur. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Quòd si vt torquetentur, corpori immersa est, oporteret ergo statim atque corpore liberatur, à pœnis eximi: quod absurdum est in multis. Insuper si ad supplicium corpus animæ connectitur, quid boni nobis destructa morte, ac immortalitate corpori per resurrectionem donata seruator contulit? Augustin. tom. 7. lib. 1. de peccat. merit. & remiss. c. 25. Ex eo autem quod dictum est, *illuminat omnem hominem venientem in mundum*, hæc opinio nata est, quòd in exortu corporali ab vtero matris recentissimo illuminet mentes nascentium paruulorum, quamuis in Græco ita sit positum, vt possit etiam intelligi lumen ipsum veniens in hunc mundum. Author. Vrget etiam Cyrillus hanc difficultatem, ratione habita dictionis ἐρχόμενον, quam nos aut in neutro genere, & casu nominatiuo vertimus, referentes ad τὸ φῶς, lumen, vt sit sensus, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem veniens (id est, ipsum lumen apparens & accedens) in mundum: aut etiam in masculino genere, & accusatiuo casu reddita hæc dictio, referetur ad, πάντα ἄνθρωπον, vt sit sensus, quòd illud lumen illuminet omnem hominem venientem in mundum. Cyrillus vt suprà. Sed ne ambiguum fieret, vtrum venientem hominem in mũdum illuminet, accuratissimè, quasi sua exponens verba de luce subijcit; Quia ipse in mundo erat, vt venientem in mundum non hominem, sed lucem, intelligamus. Augustinus vt supra tom. 7. lib. 1. de pec. mer. & rem. Aut ergo hoc simpliciter dictum est, aut propter aliquam distinctionem. Simpliciter, si rationem ipsam, qua humana anima rationalis appellatur, consideremus. Hæc enim ratio velut quieta & quasi sopita, tamen insita, & quodammodò inseminata in paruulis latet: quæ & illuminatio dicitur. Si autem distinctionem admiseris, hoc fortassè ad discernendam spiritualem illuminationẽ ab ista corporali: qua siue per cœli luminaria, siue quibuscunque ignibus illuminat oculos carnis. Tanquam diceret, Illuminat omnem hominem venientem in corpus, secundum illud quod scriptum est: (Sapien. 8.) Sortitus sum animam bonam, & veni in corpus coinquinatum. Veruntamen necesse est, vt ipse iam creatus oculus in tenebris maneat, si non credit in eum qui dixit: Ego lux in seculum veni, vt omnis qui credit in me, non maneat in tenebris: quæ per sacramentum baptismatis in paruulis fieri non dubitat mater Ecclesia, quæ cor maternum eis præstat, vt sacris mysterijs imbuantur, quia nondum possunt corde proprio credere ad iustitiam, nec ore proprio confiteri ad salutem. Author. Sic tantum abest vt ex hoc loco Diuus Augustinus virtutem, & necessitatem baptismatis euerti putet, quasi statim atque natus est infans, illuminetur à Verbo: quòd ex eo loco, contra Pelagianos & Anabaptistas baptismum paruulorum elicit. Nec enim sufficit in illis lumen naturæ, seu vis quædam animis eorum insita à Verbo, quæ eos à brutis secernat, nisi accedat & lumen gratiæ per baptismi sacramentum, quæ eos à peccatis expurget, & maioris cognitionis participes efficiat. Nam baptismus, etiam à Dionysio Areopagita cap. 2. lib. Eccles. Hierarch. mysterium illuminationis dicitur. Sed & consequentia satis ostendunt, ita debere illuminationem intelligi, cùm adijcitur, *Qui non ex consanguinibus sed ex Deo nati sunt*. Renascimur enim ex aqua & spiritu sancto, vt Christus ipse docuit. Alioquin eodem, sed deprauato sensu, abuterentur Turcæ, Saraceni, & quique infideles, etiamsi Christum nesciant. Se enim illuminatos dicerent, statim atque in mũdum venerunt: seque filios Dei factos esse gloriarentur: quod omninò absurdum esset. Titelmanus elucid. Ioan. Vera igitur illa lux erat, quæ non solùm vnam aliquam mundi portionem, nec vno solùm tempore illuminat, quemadmodum Ioannes in sola Iudæa, & modico luxit tempore, sed qua mundum vniuersum omni tempore & vult, & potest illuminare, omnem scilicet hominem qui vel natus est, vel nascetur in mundo. Nihil enim omninò luminis est in quoquam vel naturæ, vel gratiæ, quod non ab illa vna, & prima luce effluxerit. *In mundo erat*. Theophyl. vt suprà. Sicut Deus vbique præsens, quin & propter prouidentiam & conseruatiuam vim, dicendus est in

4. | 5. | Augustin. | *Lumen veniens illuminat.* | Cyrillus. | August. | *Alia lectio huius loci interpretatur.* | *Paruuli baptizandi sunt, cum apti sint ad lumen.* | Dionys. Areop. | Titelmanus. *Omne lumen naturæ & gratiæ à Verbo est.* | Theoph.

mundo esse: quamuis ita in mundo fuerit, vt neque mundus ipse fuisset, nisi illum condidisset. Thomas lection. 5. in cap. 1. Ioan. Ita verò in mundo erat, quia si Deus in momento virtutem suam à rebus conditis subtraheret, omnia in nihilum redigerentur, & esse desinerent. Origenes hom. 2. in diuers. In hoc ergo loco mundum appellat, non solùm generaliter sensibilem naturam, verumetiam specialiter rationalis creaturæ, quæ in homine est, substantiam. In his siquidem omnibus, & (vt simpliciter dicam) in vniuersitate conditum Verbum lux vera erat: idẽ subsistit, & semper erat, quia nunquam in omnibus subsistere desistit. Vt enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox eius desinit, & euanescit: sic cœlestis pater, si Verbum suum loqui cessauerit, effectus Verbi, hoc est, Verbo vniuersitas condita non subsistet. Vniuersitatis namque conditæ substitutio atque permansio, Dei patris locutio, hoc est, æterna & incommutabilis sui Verbi generatio est. Thomas Aqui. Vnde sicut videmus, quòd deficiente verbo nostro, vox sensibilis deficit: ita si virtus Verbi diuini subtraheretur à rebus, statim omnes in ipso momento deficerent. Portat enim Deus omnia verbo virtutis suæ, vt scribit Paulus Hebr. 1.) Ex his etiam manifestum est, quòd defectus diuinæ cognitionis nõ est in hominibus ex Verbi absentia, quia *in mundo erat*. Non est etiam ex Verbi occultatione: fecit enim opus, in quo eius quædam similitudo reluceret. Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt visibilia, cognoscuntur: (Rom. 1.) sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ideò subiungit Euangelista, *Et mundus per ipsum factus est*. Theophy. vt suprà. Vbique ipsum ostendit opificem, partim vt Manichæi insaniam reprimeret, qui dixit malignum opificem produxisse omnia (visibilia) & Arium confundat, qui dixit filium Dei esse creaturam: partim & omnem hominem induceret, vt confiteatur factorem, & non seruiat creaturis, sed adoret conditorem. Author. Ingratitudinem enim humanã maximè exaggerabimus, si consideremus nos in conditorem, & patrem nostrum delinquere. Sic per Prophetam exprobratur, Deum qui creauit te, dereliquisti. Et rursus: An non ipse pater tuus est, qui fecit te? Thom. Aqu. Mundus etiam per ipsum factus est, vt sicut ars artificis in suo opere, ita lux ipsa in mundo manifestaretur. Augustin. tract. 2. in Ioan. *Per ipsum factus est mundus, Et mundus eum non cognouit*. Quid est. Mundus factus est per ipsum? Cœlum, & terra, mare & omnia quæ in eis sunt, mundus esse dicuntur. Iterum alia significatione dilectores mundi, mundus sunt, qui eum non cognouit. Num scilicet cœli aut Angeli non cognouerunt creatorem suum, num ipsa etiam sidera, quem confitentur dæmonia? Omnia vndique testimonium perhibuerunt. Sed non cognouerunt eum, qui amando mundum, dicti sunt mundus. Nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo, sed carne inhabitant cœlum, sicut Apostolus dicit, (Phil. 3.) Nostra autẽ conuersatio in cœlis est. Origenes hom. 2. in diuers. Animaduertere igitur debemus beatum Euangelistam quater mundum nominasse, tres tamen mundos oportet nos intelligere. Quorum primus, qui absolutè solis inuisibilibus, & spiritualibus virtutum impletur substantijs, in quẽ quicunque venerit, plenam veræ lucis possidet participationem. Secundus, qui præfato ponitur è diuerso, quoniam absolutè ex visibilibus & corporalibus naturis constituitur: & quamuis vniuersitatis infimam obtineat proportionem, in eo tamen erat Verbum, & per Verbum factus est, & est primus gradus, ad cognitionem veritatis ascendere per sensum volentibus. Species namque visibilium ratiocinantem animum attrahit. Tertius mundus est, qui ratione medietatis, & superiorem spiritualium, & inferiorem corporalium in seipso copulat, & de duobus vnũ facit: & in homine solo intelligitur, in quo omnis creatura adunatur. Corpore enim constat, & animá. Corpus de hoc mũdo, & anima de altero collecta, vnum facit ornatũ & corpus. Omnis namq; creatura in ipso, velut in officina quadã conflatur. Iste igitur *mundus*, hoc est homo, creatorẽ suum *non cognouit*, neque per legis scriptæ symbola, neque per visibilia creaturæ paradigmata Deum suum voluit cognoscere, carnalium cogitationum vinculis detentus. Author. Neque verò de omni homine hoc intelligendum

Thomas. | Origenes. | *Mũdus quid.* | *Sine Verbo pereunt omnia.* | Thomas Aquin. | Theoph. | *Ingratitudinis humanæ argumentum.* | Thom. Aq. | August. | *Quomodo mũdus à Verbo factus est, & tamen nõ cognouit verbum.* | Origenes. *Tres mundi significationes.* | 1. | 2. | 3.

est.

Propheta Verbum cognouerunt.

est. Fuerũt enim & Patriarchæ & Prophetæ Deo dilectissimi, istius veræ lucis cultores. Chrysost. hom. 7. in Ioan.

Chrysost.

Nam Dei amici, & venerabiles illi viri etiam ante Christi incarnationem ipsum cognouerunt, & Patriarcham eius præuidisse aduentum, ipse Christus nominatim testatur: (Ioan. 8.) Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit & gauisus est. Et frequenter in eos inuectus, Mosi meminit. (Matt. 22.) Et q. Dauid ipsum præuiderit, Iudæos arguens ostendit. Quomodo Dauid in spiritu dominũ ipsum vocat, dicens: (Psal. 109.) Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Et quòd reliqui Prophetæ eandem habuissent cognitionem, Apostolus Petrus testatur his verbis: (Act. 3.) Et omnes Prophetæ à Samuele, & deinceps qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Iacob autem & patri, quemadmodum auo apparuit Deus & locutus est: multa & magna eis se daturum bona pollicitus, quę quidem reipsa executus est. Hoc igitur loco, mundum peccantium multitudinem & terrenis rebus deditã, stultumque & abiectum, & omnibus obnoxium perturbationibus vulgus appellat. Author.

Mundus pro terrenis, & peccatoribus hominibus.

Huc recurrunt & istæ sententiæ. 1. Cor. 1. Non cognouit mundus per sapientiam Deum. & 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ Dei sunt. & Iac. 4. Qui autem non diligit Deum, non potest eum cognoscere. 1. Ioan. 5. Totus mundus in maligno positus est. Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me nó cognouit, & populus meus non intellexit. Ioan. 17. Pater iuste, mundus te non cognouit.

Dionys. Chartus.

Dionys. Carthusianus, art. 4. Enarr. in capit. Ioan. 1. Interdum mundus pro reprobis sumitur, sicut ait Saluator, Me odit mundus. Nunc ergo accipitur mundus pro peruersis ac cæcis hominibus, qui Christum non cognouerunt per fidem formatam. Et licet nonnulli cognoscant eum per fidem informem, factis tamen eundem negant. (Tit. 1.)

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus, capite vndecimo in Ioann. libro primo. Ita occurrit obiectioni, quàm facilè quispiam opponere posset. Si verbum Dei lux est, si hæc lux corda hominum illuminat, si præterea semper erat in mundo, & ipsa opifex mundi est, quomodo tam longis temporum spaciis ignorata est? Sequitur enim potius quoniam ignorata est, nec ab ipsa mundum illuminari, nec ipsam penitus lucem esse. Hoc ne quis obiicere possit, diuinitus intulit, *Et mundus eum non cognouit*. Non Verbum Dei, ait, & æternam hanc lucem, sed imbecillitatem suam creatura accuset. Illuminat enim, repellit autem hanc gratiam creatura, quæ intelligendi acumine, vt natura Deum cognosceret, sibi dato abusa est, & vt prodiga, ad creaturas vim aspiciendi conuertit. Nam quemadmodum, quamuis vniuersis sol oritur, nihil tamen inde cæcus vtilitatis consequitur, nec propterea meritò quispiá splendorem solis accusabit, sed non videndi culpam cæcitati attribuet: sic de vnigenito intelligendum est.

Culpa ignorantiæ nostra in nobis.

Cæcitatem autem aduenisse homini dicimus, nó quia penitus ille luce priuatus sit: conseruat enim natura semper intelligendi vim sibi concessam: verùm quia peiore habitu homo hebetat, & ad peiora diuertens, languefacit quodammodò gratiæ mensuram.

Idem.

Idem cap. 12. lect. 1. in Ioann. *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Explanatiùs modò Euangelista culpam ignorantiæ in mundum reiicit, qui ab vnigenito illuminatus, vnigenitum ignorauit, & ab errore Iudæorum, gentium etiam peccatum ostendit.

Chrysost.

Chrysost. hom. 9. in Ioan. ineffabiles profectò, & quæ omnem excedunt cogitationem, diuinæ bonitatis diuitiæ sunt. Considera quæso, *In propria venit*, non suæ necessitatis gratia, sufficiés enim est per se diuinitas, sed ad suorum vtilitatem, & tamen *sui eum non receperunt*.

Propter nos venit Verbũ.

Author. Græca autem sententia sonat, quòd in propria, id est, ad ea venerit, quæ illi iure creatoris & opificis competebant. Sed & sui & proprij dicuntur, non Iudæi modò, sed & quotquot illi sunt rationales creaturę, id est, homines. Dictio Gręca est, *εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον*, In propria. i. quæ sua erant, venit: & proprij seu sui, & qui illius erát, illum non receperunt.

Theoph.

Theophyl. in Ioan. Hoc loco manifestissimè ingreditur sermonem de incarnatione, & est hic totus sententiæ contextus. Erat quidem absque carne, lux erat in mundo, & non cognoscebatur: deinde in propria venit, cum carne. Propria autem eius, vel mundum totum intellige, vel Iudæos quos elegit, vt funiculum hæreditatis, & vt portionem, peculiumque suum.

Chrysost.

Chrysostomus libro vno contr. Gentil. Etenim proprium ipsius erat, vniuersa hominum natura, quemadmodum discipulus eius ait, *In propria venit*.

Theoph.

Theophyl. vt suprà. Et proprij eum non receperunt, vel Iudæi, vel cæteri homines, qui ab eo sunt conditi. Nullum enim Dominus necessitate cogit & attrahit, sed voluntatem reliquit, & electionem.

Chrysost.

Chrysostom. vt supr. Sed vnde venit, qui omnia implet, qui vbique præsens est? Quem locum aduentu suo vacuum reddidit, qui omnia comprehendit, omnia sustinet?

August.

Augustin. tract. 2. in Ioann. Hic erat, & huc venit. Hic erat per diuinitatem, & huc venit per carnem, quia cùm hic esset per diuinitatem, à stultis & cæcis videri non poterat.

Quomodo Verbum hic erat, & huc veniat.

Chrysost.

Chrysostom. vt sup. Pòst autem seipsum ostendit, cùm nostram carnem induere dignatus est, & hanc eius apparitionem aduentum appellat.

August.

Aug. tom. 6. lib. contra Adimant. capit. 13. Hîc erat, & tamen huc venit: quia illa sublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat, humanis sonis significanda est.

Thomas.

Thom. Aquin. lect. 6. in cap. 1. Ioann. Dicendum ergo quòd venire in aliquem locum dupliciter intelligitur: vel quòd aliquis veniat, vbi nullo modo prius fuerat: vel quòd locum adeat, in quem prius aduenerat, sed non cum tali gradu, respectu, aut modo, vt si rex, qui priùs authoritate sua in aliqua sui regni vrbe esse dicebatur, personaliter tandem illam ingrediatur.

Venire in aliquem locum, dupliciter dicitur.

Sic quidem filius Dei per potentiam & præsentiam priùs erat in mundo: sed venit per carnis assumptionem. Priùs erat inuisibilis, venit vt esset visibilis. Sed *sui eum non receperunt*.

Rupertus.

Rupertus lib. 1. in Ioann. Parum est, *non receperunt*, insuper & occiderunt. Nam qui sunt hi sui, nisi maligni illi & perdendi agricolæ, quibus ipse suam locauerat vineam? (Matthæ. 21.) Vinea enim Domini, domus Israël est.

Chrysost.

Chrysosto. vt sup. Admiratione profectò dignum, vt discipulus magistri sui cõtumeliis commemorandis non erubescat, sed apertè omnia literis mandet. Etenim non paruum veritatis argumentum est. Sed & hic post acceptam iniuriam claruit, còm adeò hominibus contumeliosis consuluerit. Illi verò tam beneficum, tamque liberalem, velut inimicum atque hostem expulerunt. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.*

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexand. cap. 13. Æquo certè & Deo digno iudicio primogenitus Israël eligitur: non enim voluit in affinitate Dei permanere. Fruentur autem Gentes bonis fidei, & ad locum illorum transplantabuntur, ab oleastro secundum naturam abscissi, & fœcundæ naturæ oliuæ inserti. (Roman. 11.) Et Israël audiet: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, filiis sceleratis. (Esa. 40.) Dereliquerunt Dominum, & sanctum Israël irritauerunt.

Fructum aduentus Verbi.

Gentes autem longè aliter illud ab Apostolis audient: (1. Pet. 2.) Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutem eius annuncietis, qui vos à tenebris ad lucem suam inuitauit. Nam quoniam Gentes filium per fidem receperunt, potestatem etiam accipiunt, vt filij Dei fiant. Accipiunt autem à filio, cui soli naturaliter hoc inest: atque ideò hoc potest in commune hoc proponere, in signum misericordiæ suæ atque charitatis. Non enim erat possibile aliter terrestris imaginem hominis, corruptionem scilicet, quam peccato induimus, effugere, nisi cœlestis hominis imago & pulchritudo eius, vocatione adoptionis nobis impressa esset.

Necessitas incarnationis Verbi.

Participes enim ipsius facti per spiritum, & suo signari sigillo, ad similitudinem eius, & in primam imaginis figuram conscendimus, ad quas fuisse creatos diuina scriptura testatur. Sic enim tandem priscam naturæ pulchritudinem recuperantes, & ad diuinam naturam conformati, ea mala superabimus, quæ maxima transgressionis vitio nobis acciderunt.

August.

August. tr. 2. in Ioann. Magnam beneuolentiam! magnam misericordiam! Vnicus natus est, & noluit manere vnus.

Adoptio nostra per filium vnigenitum.

Multi homines, cùm filios non habuerint, peracta ætate adoptant sibi, & voluntate faciunt, quod natura non potuerunt. Si autem aliquis habeat filium vnicum, gaudet de illo magis, quia solus omnia possessurus est, & non habebit, qui cum illo diuidat hæreditatem. Non sic Deus. Vnicum eundem ipsum quem genuerat, per quem cuncta creauerat, misit

n hunc mundum, vt esset vnicus, sed fratres haberet adoptatos. Non enim nos nati sumus de Deo, quomodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Idem tom. 4. lib. 2. de consens. Euang. capit. 3. Sic dicit Iacobus, Voluntariè genuit nos, verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Hic scilicet in eo quod ait, genuit, hoc nos fieri asseremus [illegible] ipse est, ideò principatum quendam in creatura [illegible] adoptione concessum satis ostendit. Vt enim Pater genuit filium, non vt homo esset, sed vt filius esset, sic nos genuit Deus, vt filij eius simus, quos fecerat vt homines essemus. Vnicum autem genuit, non solum vt filius esset, quod Pater non est: sed etiam vt Deus esset, quod & Pater est. Athanas. serm. 3. contr. Arianos. In summa, vbicunque scriptura filium significare proponit, non per creauit, sed per vocabulum genuit, denotare solet. Duo autem de homine dicuntur, vt Deut. 32. Nónne ipse est pater tuus qui creauit te? Et paulò pòst in eodem cantico: Deum, qui te genuit, dereliquisti. Nam in vocabulo fecit seu creauit vere declarat id quod est humanæ naturæ: in voce genuit ostendit quod est gratiæ: vt cum credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, qui ex Deo nati sunt. Illud porrò verbum (geniti sunt) ideò planè vsurpatum est, quod illis nomen filij esset inditum. Attamè significat non naturales, sed adoptatitios nominibus filiorum appellari. Thom. Aquin. lect. 6. Hic fructus est aduentus filij Dei. Magnus vtique. Quid enim maius esse potest, quàm filios Dei fieri? Docet autem quibus hic detur. His qui credunt. Sed & modum donationis ostendit, non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, &c. Sic (Gal. 4.) Misit Deus filium suum factum ex muliere, vt adoptioné filiorum reciperemus. Et quoniam homines fiunt filij Dei per assimilationem ad Deum: ideò secundum triplicem assimilationem triplex quoque modus assignabitur, quo filij Dei efficiamur. Primò, per gratiæ infusionem. Nam quicunque habet gratiam gratum facientem, efficitur filius Dei. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis, &c. Gal. 4. Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba pater. Secundò, assimilamur Deo per operum perfectionem: quia qui facit opera iustitiæ, est filius. Matth. 5. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri. Tertiò, per gloriæ adoptionem, & quantum ad animam, per lumen gloriæ. Ioann. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus. Et quantum ad corpus, Phil. 3. reformabit corpus humilitatis nostræ. Vnde de [illegible] duobus dicitur, Rom. 8. Adoptionem filiorum Dei expectantes. Author. Has distinctiones post Chrysostomum sequitur Theophylactus, ne fortè sit qui ita ratiocinetur. Quicunque Christum recipiunt, eo ipso filij Dei censentur. Quid ergo opus fuit adijcere, potestatem eos accepisse, vt filij Dei efficiantur? Theophy. Non enim sufficit ad custodiam puritatis baptizari, sed & multo studio opus est, vt imago adoptionis filiorum Dei figurata in baptismate, incontaminata seruetur. Idcircò multi quidem in baptismo gratiam acceperunt adoptionis: per ignauiam autem non fuerunt filij Dei vsque in finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit, quod multi recipiunt eum, per hoc quod solum credunt, quales sunt, qui dicuntur Catechumeni, nondum autem facti sunt filij Dei: potestatem autem tunc habent, cum voluerint, baptizari, & hanc gratiam consequi: adoptionem, inquam, in filios Dei. Dicet autem quis & hoc. Quamuis in baptismo adoptionis beneficium [illegible] ipiamus, tamen quod perfectum est in resurrectione accepturi sumus. Quapropter & hic Euangelista non dixit, Quotquot receperunt eum, fecit eos filios Dei, sed, dedit eis potestatem filios Dei fieri, hoc est, dedit vt in futuro seculo gratiam illam suscipiant. Author. Hinc fit vt antiqui Patres, omnes istas particulas expendant, Quotquot & Receperunt eum, & Dedit eis potestatem, & Filios Dei fieri. Si enim *quotquot*, nulla est apud Deum personarum acceptio, sed quicunque fecerit iustitiam, acceptus est illi. Si nostrum est recipere filium Dei, & in nostra potestate situm est, vt filij Dei efficiamur, sequitur nos libero arbitrio donatos esse. Chrysost. vt supra. Quotquot receperunt eum, siue serui sint siue liberi, siue Græci siue barbari, siue insipientes siue sapientes, siue viri siue mulieres, siue pueri siue senes, siue nobiles, siue ignobiles, siue diuites siue pauperes, siue principes siue priuati, omnes, inquit, eodem honore dignati sunt. Fides enim & spiritus sancti gratia mortalium omnium diuersitatem comprehendés, in vnam redit formam, & vno regio charactere imprimit. Quid huic humanitati par? Rex eodem, quo nos, luto formatus est. Serui eandem cum rege naturam communicant, & nonnunquam melioribus moribus præditi sunt. Non dedignatur rex in exercitum suum adscribere, qui seruili sunt conditione. Vnigenitus autem Dei filius, neque publicanos, neque magos, neque seruos, & his etiam despicatiores & pauperiores homines, nonnullos etiam manco, distorto, & sordido corpore in filios accipere non dedignatur. Tanta fidei vis, tanta gratiæ exuberantia. Et quemadmodum ignis, si metallorum terram attigerit, eam quamprimùm aurum reddit: sic & longè magis, pro luteis aureos eos baptisma facit, quos abluerit, cum spiritus sanctus tanquam ignis ea ipsa hora ingrediatur animos nostros, & terrena absumpta similitudine, cœlestem illam nouam & claram, tanquam ex fornace fulgentem referat. Author. Quid autem arbitrij libertatem magis exprimit, quam quod hominis est aut recipere, aut non recipere? Prius enim dixit, quòd sui eum non receperunt, nunc etiam adijcit, quòd nonnulli receperunt. Neque tamen cum Pelagianis gratiam negamus. Ex nobis quidem Christum recipimus, sed non nisi per gratiam Christum amplectimur & recipimus. Hanc igitur gratiam apertius exprimit, cùm scribit, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, seu esse. Chrysost. vt suprà. Ita per hanc particulam, gratiam non temerè, neque sine labore nostro in nobis infundi significauit, sed cùm ipsi volumus, tum eam inquirimus. In nostra enim potestate est, filios Dei fieri. Quippe nisi primùm ad eam accipiendam promptum animum exhibeamus, neque diuinum ad nos munus accedit, neque quicquam in nobis operatur. Vbique igitur, non violentum, non coactum, sed voluntarium penitùs & liberum ostendit arbitrium, quod in hoc loco significauit. In ipsis enim arcanis & supernis bonis, Dei quidem est dare gratiam, hominis autem fidem adhibere. Origen. hom. 2. in diuers. Hic enim diuiditur, non humanitas rationabilis mundi, sed voluntas: segregantur receptores incarnationis à respuentibus eam. Fideles credunt aduentum Verbi, & libenter recipiunt dominum suum: impij negant & cõtumaciter renuunt, Iudæi per inuidiam, pagani per ignorantiam. Recipientibus dedit potestatem filios Dei fieri: non recipientibus dat adhuc spacium recipiendi. A nullo enim aufertur possibilitas credendi Dei filium, & possibilitas essendi Dei filium. Hoc enim in arbitrio hominis & cooperatione gratiæ constitutum est. Tho. Caiet. Com. in Ioan. Cæterùm nõ dicit datam esse potestatem, vt filios Dei se facerent, sed vt fierent filij Dei. Sicut enim in naturalibus elementis est potestas, non vt se moueant sursum & deorsum, sed vt moueatur terra deorsum, & ignis sursum: ita Christi fidelibus data est potestas, non efficiendi se filios Dei (actio enim hæc omnem creatam facultatem excedit) sed vt fierent filij Dei. Potestas autem hæc donum gratiæ gratum facientis est: illa enim possumus potentia propinqua, potentia quæ est velut inchoatio eiusdem generis, fieri filij Dei. Et est sermo de filiis Dei adoptione consummata, hoc est in statu gloriæ. Hanc enim summam vtilitatem fidei intendit fidelibus proponere, vt patet ex subiunctis, *his qui credunt in nomine eius*. Duo siquidem receptæ fidei adiungit. Vnum est perseuerantia in fide. Non enim dicit, His qui crediderunt, sed qui credunt, hoc est, perseuerant credendo. Alterum est studium ad diuinam gloriam: multi enim perseuerant credentes, sed non tendendo in nomen, in gloriam, famam, & laudem Dei. Dionys. Carthus. art. 4. in Euang. enarr. Ergo si quæritur, cùm homines fiant filij Dei, eo ipso quòd credunt in Christum, quemadmodum ait Apostolus ad Galatas, Omnes vos filij Dei estis, per fidem in Christo Iesu: quomodo recipientibus Christum per fidem datur potestas filios Dei fieri, & non potius ipsa filiatio adoptiua? Respondendum est dupliciter. Primò, quòd licet homo, dum conuertitur ad Christum, per fidem & dilectionem efficiatur filius Dei: hoc tamen non est, nisi inquantum

Margin notes: Idem · Athanas. · Thom. Aq. *Nihil maius quam quod simus filij Dei.* *Triplex assimilatio & triplex modus quo filij Dei efficimur.* · 1. · 2. · 3. · Chrysosto. in Ioan. · *Virtus Baptismi.* · *Liberũ arbitriũ ex hoc loco colligitur.* · *Gratia necess.* · Chrysost. · Origenes. · Tho. Caieta. *Potestas adoptionis a Deo, & nobis quomodo.* · Dionysius Carthus. *Quomodo hominibus credentibus potestas adoptionis potiùs, quam adoptio datur.*

habet propositum recipiendi baptismum, in quo spiritualiter renascatur, & filiatio adoptiua perficiatur. Nam baptisma non datur adultis, nisi credentibus: immò nulli, nisi fidem profiteatur, vel per se, si sit compos rationis, vel per alium si sit infra annos discretionis. In baptismo autem gratia augetur, character imprimitur, & homo Christo perfectè conformatur & incorporatur, atque ab omni labe peccati & reatu absoluitur, vt sit omninò filius Dei. Secundò respondetur, quòd omnibus qui Christum nunc per fidem recipiunt, datur potestas filios Dei fieri filiatione gloriæ consummata in patria. Per fidem enim peruenitur ad speciem. Filiatio quoque gratiæ adoptionis ordinatur ad filiationem gloriæ beatificæ fruitionis. Filiatio autem fundatur in assimilatione. Thom. Aqu. lect. 6. Si ergo accipiamus potestatem filios Dei fieri, quantum ad operum perfectiones, & gloriæ adeptionem, nullam difficultatem habebit hic sermo. Intelligitur enim de potestate gratiæ, qua habita, potest homo facere opera perfectionis, & adipisci gloriam Dei. Est enim gratia Dei vita æterna. (Rom. 6.) Chrysostom. vt suprà. Quòd enim per mysticam regenerationem omni crimine abluamur, per baptisma nobis largitus est Deus. Quòd autem in puritate mentis in posterum persistemus, neque vllis ampliùs sordibus vitam coinquinemus, nostræ virtutis est, & diligentiæ. Dionys. Areop. lib. Eccl. Hierarch. capit. 2. par. 1. Itaque Pontifex in dies, ad Dei similitudinem omnes homines saluos fieri cupiens, & ad agnitionem veritatis venire, (1. Tim. 2.) prædicat omnibus Deum, cùm sit mortalibus ex propria & naturali bonitate propitius, eximiæ benignitatis gratia, ad nostra infirma descendere dignatum esse, nosque sibi iungendo, atque inserendo ignis instar, quos iunxerit, iuxta singulorum propositum atque aptitudinem sibi similes efficere. Clemens Alexan. lib. septimo Strom. Itaque per scientiam colligens viaticum contemplationis, postquàm magnificè quis acceperit magnitudinem contemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiui enim Psalmum dicentem: (Psal. 47.) Circundate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Significat enim, vt arbitror, eos, qui verbum altè susceperunt, futuros altos vt turres, & firmiter & stabiliter mansuros in fide & cognitione. Chrysostomus vt suprà. Porrò carnalium parentum comparatione nostræ regenerationis significat excellentiam, cùm inquit: *Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Hoc enim fecit, vt vilitate & humilitate prioris partus, magnitudine alterius per gratiam cognita, magnum quiddam de Deo & genitoris nostri beneficio sentiamus. Theophylac. Dicit igitur, Qui non ex sanguinibus nati sunt, menstruis scilicet. Ex illis enim embryon nutrimentum habet & incrementum. Dicunt autem, quòd & semen primùm naturam sanguinis abiiciat, & deinde in carnem & aliam dispositionem trãsformetur. Quia autem probabile est, quosdam dicturos, quòd & natiuitas Isaac ferè talis fuerit: etenim Isaac non ex sanguinibus natus est, defecerant enim Saræ menstrua: (Genes. 18.) Ideò subdit, Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. Fuit enim Isaac ex voluntate viri. Voluit vir sibi puerum generare de Sara, & ille ex voluntate carnis, hoc est Saræ, natus est. Origenes vt suprà. Sic duplex intelligitur sexus, ex quo in carne nascentium numerositas propagatur: Carnis quidem nomine fœmineum, viri verò Euangelista masculum significat habitũ. August. tra. 2. in Ioan. Sanguines nõ est Latinum, sed quia Græcè positum est pluraliter, maluit interpres minùs Latinè loqui, & tamen explicare veritatem ad captum infirmorum. Si enim diceret ex sanguine, in singulari numero, non explicaret quod volebat. Ex sanguinibus enim homines nascuntur, mares & fœminæ. Non timeamus ergo ferulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam & certiorem perueniamus. Carnem verò pro fœmina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. (Genes. 2.) Et Apostolus ait: Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnẽ suam odio habuit. Ponitur ergo caro pro vxore, quomodo & aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista seruire. Nam vbi caro imperat, & spiritus seruit, peruersa domus est. Quid ergo peius domo, vbi fœmina habet imperium super virum? Recta autem domus est vbi vir imperat, fœmina obtemperat. Dionys. Carthus. vt suprà. Sic distinguit generationem spiritualem à generatione carnali. *Qui* credentes & filij adoptiui, *non ex sanguinibus*, id est, seminibus viri & fœminæ. Semen enim est superfluum alimenti sanguinei, & sanguis coagulatus. Itaque non ex sanguinibus, id est semine viri, in quo est virtus formatiua, & semine mulieris, quæ præbet in generatione materiam. *Neque ex voluntate carnis*, id est, concupiscentia sensualitatis, vel fœminæ, quæ nomine carnis exprimitur, quoniam mollior, & in ratione debilior: *neque ex voluntate*, id est concupiscentia *Viri*, *sed ex Deo nati sunt*, id est diuina virtute & gratia spiritualiter regenerati, ac diuinum esse sortiti. Nam loquẽdo de esse naturæ, tunc nati sunt ex seminibus parentum sicut & infideles: sed loquendo de esse gratiæ, per quod constituti sunt filij Dei adoptiui, nati sunt ex Deo, tanquam ex parte principali, hominem sibi assimilante, ac deificãte. Porrò in generatione carnali semen se habet per modum causæ materialis, parentes per modum causæ efficientis, cõcupiscentia verò mouet ad actum. Greg. Nazianz. Orat. in sanct. baptisma. Ita triplex natiuitatis genus orthodoxa fides agnoscit: primum corporũ, alterum baptismi, tertium resurrectionis. Horum primum nocturnum & seruum est libidinique obnoxium: alterum diurnum & liberum, profligandarúmque animi perturbationum vim habens, omne illud à natiuitate contractum velamen rescindẽs, & ad supernam vitam nos reuocans: Postremum formidabilius ac breuius, creaturas omnes temporis momẽto in vnum cogens, vt creatori sistantur, suæque seruitutis, & vitæ actæ rationem reddant. Atque has omnes natiuitates à Christo meo affectas honore fuisse constat: illã per primam & vitalem insufflationem, secundam per incarnationem & baptismum, tertiam denique per resurrectionem. Author. Hîc verò poteris meditari, quàm vilis sit & abiecta hominis natiuitas, quàm misera illius conditio: quàm leuis nobilitas illa carnis, de qua tamen nõnulli velut de summo aliquo bono gloriantur. Sed & concludere potes, nihil excellentius esse illa nobilitate spirituali, quã per Christum nacti sumus. Augu. Quid verò miraris quia homines ex Deo nascuntur. Attende ipsum Deum natum ex hominibus. *Et verbum caro factum est & habitauit in nobis*. Sic ex ipsa natiuitate nobis collyrium fecit, vnde tergerẽtur oculi nostri, vt possimus videre maiestatem eius per illius humilitatem. Fulgentius lib. de incarn. & gratia Ies. Chr. ca. 7. Nam quia in ipsa natiuitate carnis nostræ, mortis vinculo tenebamur obstricti, à quo solius beneficio natiuitatis possemus absolui, Deus natus est ex homine, vt ex Deo homines nascerentur. Christi ergo filij Dei prima natiuitas ex Deo, secunda ex homine: Nostra verò prima natiuitas ex homine, secunda ex Deo. Chrysos. hom. 10. in Ioann. Sic cùm dixisset ex Deo, & filios Dei factos qui eum receperunt, tanti honoris causam adiicit, quòd *Verbum caro factum est*, & serui formam Dominus accepit. Factus est enim filius hominis, dilectissimus Dei filius, vt filios hominum, filios Dei faceret. Nam quum supernũ humili copulatum est, illud quidem nullo in propria gloria detrimento affectum: hoc autem ex multa clarum est humilitate. Suam namque naturam descensu suo nihilo inferiorẽ reddidit. Nos autẽ quum in ignominia antè, & in tenebris essemus, ad supernam erexit gloriam. Non aliter quàm quum rex inopem mendicúmque studio & beneuolentia quadam alloquitur, nihil se indignum facit, illũ verò admirandum reddit: quòd si in contingenti hominum dignitate nihilo honoratiorem cõsuetudo offendit, multò minùs immortalem illam substantiam, quum nihil non proprium habeat, quod adsit, nihil quod absit: quũ omnia bona firma stabiliaque in æternum possideat. Itaque quum audieris, *Et verbum caro factum est*, ne perturberis, né ve titubes: non enim substantia transiuit in carnẽ (hoc etiam cogitatu impium est) sed eadem permanens serui formam accepit. Theoph. Non enim Deus fuisset, si Verbum alteraretur: sed manens quod erat, factũ est quod nõ erat. Athanas. Epist. ad Epictet. contra hæreticos. Itaque

Verbum caro factum est. hunc habet intellectum, quatenus in re simili deprehendere licet ex verbis Pauli (Heb. 2.) Christus pro nobis factus est execratio: non quòd ex seipso in execrationem transmutatus sit, sed quia pro nobis execrationem in se suscepit. Ita quoque factus est caro, non conuersus in carnem, sed quòd carnem pro nobis assumpserit, & homo factus sit. Idem serm. 3. in Arianos. sic audientes eum qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum factum esse, illud piaculum, quod in nobis fuit, suscepisse intelligimus: vt Esaias (cap. 53.) & Petrus docet, quòd peccata nostra ipse pertulit in corpore suo. Leo Papa, Epis. Salua igitur proprietate vtriusque naturæ, & in vnam coëunte personam, suscepta est à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad resoluendum conditionis nostræ debitum, natura inuiolabilis naturæ est vnita passibili, vt quod nostris remediis congruebat, vnus atque idem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, & mori posset ex vno, & mori non posset ex altero, Author. Cæterùm in hanc Ioannis sententiam impegerũt multi. Eutychiani (inquit Thomas lect. 7, in Ioann.) sic Verbum carnem factum interpretati sunt, vt naturæ commiscerentur, quasi vna eademque natura fuerit, Dei, & hominis, & Verbum, vel eius aliquid in carnem conuersum sit. Ariani hærent in dictione Carnis, quasi solam carnem, non etiam animam humanam filius assumpserit. Apollinaris carnem etiam nudam asseruit, quódque Verbũ vices animæ suppleuerit. Nestorius ita Verbum carnem factum intelligit, vt quia duæ naturæ sunt verbi & hominis, duas in Christo personas esse cõcluderet, & duos esse filios. Inde negabat Mariã esse Deiparam. Greg. Nys. li. 2. de anima, c. 12. Portò dicunt quidã, & maximè Eunomiani, Deum Verbum corpori tantũ esse, non secundum substantiam, sed secundum vtriusque virtutes. Theod. li. 5, diuin. decret. cap. de seruat. dispens. Ebionei autem & Theodotiani, & Artemoniani, & Plotiniani, dixerunt solum hominem Christum ex Virgine natum esse. Author. At verò rationes eorum, qui Verbum in carnem conuersum esse contendebant, Theodoretus in Dialogo primo, quem nomine Immutabilis nuncupauit, explicat, & refellit, non modò rationibus, sed & scripturæ, & sanctorum Patrum receptis sententiis. Inducit autem Eranisten pro hæreticis disputantem, & Orthodoxum respondentem eo modo. Thedoret. dial. 1, Immutabilis. ORTHO. Illud autem factum est, quomodo intelligitis? ERANISTES. Qui mutationem in carnem sustinuit, caro factus est. Scimus enim nihil esse, quod ipse non possit. Nam & aquam Nili in sanguinem, & diem in noctem mutauit, & mare terram solidam, & continentem effecit. Audiuimus etiam Prophetam dicentem: Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo, & in terra. ORTHO. Creaturam creator transformat vt voluerit, est enim mutabilis, eiusque qui ipsam fabricatus est, nutum sequitur. Ipse autem naturam habet immutabilem, & quæ nec verti, nec variari potest. Et ideò de creatura quidem dicit Propheta, Qui facit omnia & transformat: De Deo autem Verbo dicit magnus Dauid, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et rursus ipse Deus de seipso, Ego Deus, & non mutor. Chrysostom. hom. 10. in Ioann. Ergo si qui dicerent omnia in Dei esse potestate, & idcircò in carnem potuisse transferri id ei respondebimus Deum profectò omnia posse, quousque Deus permanet: si autem mutaretur in deterius, quonam pacto amplius Deus esse posset? Cyrillus. Alexan. libro de incarnatione. cap. 24. An verò fas erat illum commutationem sustinere, quæ magis creaturæ conueniat? Paulus Emisenus, homilia de incarnatione, præsente Cyrilli. Peperit nobis Deipara Maria Emmanuelem. Deus namque Verbum ante secula ex patre arcano, & indicendo modo genitus, nouissimis diebus natus est ex muliere. Natura namque nostra perfectè assumpta, & humanitate ex prima conceptione sibi appropriata, & corpore nostro in templum sibi constructo, ex Deipara progressus est, perfectus Deus, & perfectus homo. Ioann. Damascenus libro 3. de fide Orthodoxa, capit. 11. Relinquitur ergo, vt dicamus idem esse incarnatum, quod carni vnitum. Ac rursus, Verbum carnem factum esse, idem quod ipsam Verbi personam, carnis personam citra vllam conuersionem factam fuisse. Eodem modo illud quoque dictum est, quòd Deus homo factus est: at quod diuinitas homo facta & incarnata sit, aut humanitate se induerit, nusquam audiuimus. Author. Cæterùm primi illi Patres, vt creditu facilem hanc naturam in vna hypostasi vnionem, & nullam tamen confusionem earum consequi ostenderent, has similitudines proposuerunt. Cyrill. Alexandrinus libro de incarnatione, capit. 8. Beatus Esaias, Missus est, inquit, ad me vnus de Seraphin, & in manu habebat carbonem, quem forcipe accepit ab altari, & dixit ad me: Ecce, tetigit hoc labia tua, vt peccata tua depurget. Carbonem autem dicimus, figuram & imaginem nobis exhibere Verbi hominis facti: quid si labia nostra tetigerit, id est, fide in id confessi fuerimus, tunc nos ab omni peccato puros effecit, & pristinis criminibus liberabit. Cæterùm tanquam in imagine, licet conspicere in carbone, adunatum in carbone humanitati Deum Verbum, non tamen protecisse quod fuerat: transformasse autem magis assumptam naturam in suam gloriam & operationem, Quemadmodum enim ignis ligno affixus, & in id penetrans, comprehendit quidem ipsum, & quamuis lignum esse non desinat, vim tamen suam, speciemque suam transmittit omnem, seque confert in lignum, & cum ligno iam quasi vnum aliquid æstimatur; idem intellige & de Christo. Adunatus enim, quasi vnus iam cum ipsa putatur, ea quæ sunt illius, sua faciens, conferens autem ei etiam ipse naturæ suæ operationem. Athanasius. Nam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus: vnus autem non conuersione substantiæ, sed vnitate personæ. Greg. Nys. lib. 2. Philos. de anima, Deus autem Verbum, nunquam è communione vlla, quæ est ad corpus & animam, alteratur, neque particeps est illorum imperfectionis, sed tradens eis suæ diuinitatis virtutem, manet idem quod erat & ante vnionem. Valde nouus est certè hic coitionis modus, vnitus enim est, & manet omnifariam impermixtibilis, incorruptibilis, non simul patiens, sed solùm cooperans, neque vnà interit, aut coalteratur, verùm illa coniungens nequaquam minoratur ab eis, quum purus sit, & omnis alterationis expers. Testis est Porphyrius, qui aduersus Christianum dogma linguam suam mouit. Fortia nempe sunt inimicorum pro nobis testimonia, & nullam contradictionem suscipientia. Is ergo in secũdo Miscellanearum quæstionum in hæc verba scribit. Non est abnuẽdum, quin accipere possimus quandam rem, vt non simul in intellectione eius alia, vel alia essentia, comprehendatur; quæ quidem res in sua propria natura, post completam huius vel illius rationem maneat, cum qua sanè non fiat, sed suam naturalem seruet vnitatem: & (quod maius est) ipsa immutabili manente, sua præsentia mutet ea quibus se coniunxit, pro sua operatione. Dicit autem hoc de vnione verbi Dei cum anima & corpore. Author. Prosequitur etiam Tertullianus vnionem animæ cum corpore, ex qua Verbi cum humana natura coitionem concludit, ita scilicet, vt & diuina & humana natura inconfusæ credantur. Tertull. libr. de carne Christi. Fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cùm demutantur qualitates, accipiunt vocabulorum possessiones. Verbi gratia. Argilla excocta, testæ vocabulum accipit: nec communicat vocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima Christi caro facta, non potest non id esse quod facta est, & id non esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Author, Ita tamen aliud esse intelliguntur, si proprietatem animæ & carnis spectas: non autem aliud esse dicuntur, si totum compositum, seu speciem attendas, quæ anima & corpore constituitur. Et hoc sanè modo, alia est humana, & alia diuina natura in Christo, si idiomata seu proprietátes vtriusque conferantur. Attamen vbi vnio illa vtriusque in diuino supposito facta est, iam non aliud esse dicuntur. vnum enim efficiunt Christum Deum & hominem. Greg. Nanzanz. in Carmine Virginitatis:

Res noua infirmis animis, terraq. voluis
Non factura fidem; Deus & mortalis in orbem
Venit naturam duplicem complexus in vnum.

Marginalia: Idem. — Leo Papa. — *Error hæreticorum in hanc sententiam.* — *Eutychiani, Ariani.* — Thomas. — *Apollinaris. Nestoriani.* — Greg. Nyss. — *Eunomiani.* — Theodor. — *Ebionei.* — Theodor. — *Nihil Verbo impossibile.* — Chrysost. — Cyril. Alex. — Paul. Emisenus. — Ioã. Damascenus. *Incarnatum, & carni vnitum idem.* — *Similitudines quibus vnio naturarũ exprimitur.* Cyril. Alex. — *Carbo ignitus.* — Athanas. — *Anima & caro.* — Greg. Nyss. — Tertull. — *Argilla excocta.* — Greg. Nanzanz.

Al tera

Altera mortales hominum iugubat ocellos.
Altera perspicuo feriebat lumina sensu.
Illa Deus sublimis erat dominator olympi,
Hæc nostra causa tandem producta salutis,
Tunc cum mortali Deus est in corpore vinctus,
Vnus vterque Deus Deitas namque superna
Iunctus homo: Deitasque hominum simul addita Christus.

Hierony.

Hieronym. serm. de Assumptio. Ad Paulam & Eustoch. Et hæc est mira & admirabilis nouitas, immò omnium nouitatum supereminens nouitas vnitatis. Constat enim vnum, eundémque Christum, vtrasque formas operatum, humanitatis scilicet, ac diuinitatis, ac per hoc duas exercuisse operationes. Operata est enim vtraque forma vel natura, cum alterius communione quod proprium habuit: Verbo siquidem operante quod Verbi est, & carne exequente quæ carnis erant: communicante siquidem Verbo in eadem operatione, dum & idem Deus atque homo in vna substantia vel persona, sine diuisione aut commixtione creditur, & præcogitata vna identitas prædicatur. Veruntamen Deus Verbum est, & non caro, quanquam carnem rationabilia et animatam assumpserit, hancque sibi vnione naturali, & secundum substantiam coniunxit. Similiter & caro est animata, & non Verbum, licet Verbi Dei caro conspecta sit ac visa.

Ruffinus.

Ruffinus in Symbolo. Nouus huic seculo datus est hic partus, nec immeritò. Qui enim in cœlis vnicus filius est, consequenter & in terra vnicus est, & vnicè nascitur.

Leo Papa.

Leo Epistol. 11. ad Iulianum Epis. Coensem. Quod Deitatis est, caro non minuit: quod carnis est, Deitas non peremit. Idem enim & sempiternus ex patre, & temporalis ex matre, in sua virtute inuiolabilis, in nostra infirmitate passibilis, in Deitate Trinitatis cum Deo patre & cum Spiritu sancto vnius eiusdémque naturæ. In susceptione autem hominis non vnius substantiæ, sed vnius eiusdémque personæ, vt idem esset diues in paupertate, omnipotens in abiectione, impassibilis in supplicio, in morte immortalis. Nec enim Verbum aut in carnem, aut in animam aliqua sui parte conuersum est, cùm simplex & incommutabilis natura Deitatis tota sit semper in sua essentia, nec damnum sui recipiens, nec augmentum, & sic assumptam naturam beatificans, vt glorificata in glorificante permaneat. Cui autem inconueniens aut impossibile videatur, vt videlicet Verbum & caro & anima vnus Iesus, & vnus Dei hominísque sit filius: si caro & anima, quę dissimilium naturarum sunt, vnam faciunt, etiam sine Verbi incarnatione personam: cùm multò facilius sit, vt hanc vnitatem sui, atque hominis Deitatis præstet potestas, quàm vt eam in substantiis suis obtineat solius humanitatis infirmitas? Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est, sed vtrunque in vno manet, & vnus in vtroque est, non diuersitate diuisus, non commixtione confusus, nec alter ex patre, alter ex matre: sed idem aliter ex patre ante omne principium, aliter de matre in fine seculorum, vt esset mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, in quo inhabitaret plenitudo diuinitatis corporaliter: quia assumpti, non assumentis prouectio est.

Verbum nullo modo mutatum est.

Iustinianus Imp.

Iustinian. Imperator, in Edicto de fidei confess. ad Ioannem. 2. Papam, tempore 2. Concilij Toletani. Si quis dicens vnam naturam Dei Verbi incarnatam, non sic hoc intelligit, quòd ex diuina natura & humana vnus Christus effectus est, consubstantialis Patri secundum Deitatem, & consubstantialis nobis idem ipse secundum humanitatem: sed quòd Deitatis & carnis Christi vna natura atque substantia effecta est, secundum Apollinarij & Eutychetis perfidiam, anathema sit.

Anathema hæreticorũ.

Clem. Alexan.

Clemens Alexan. libr. 1. Pædagog. capit. 3. Verbum enim ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam ostendens.

Greg. Nyss. Ambros.

Grego. Nyssen. ad Simplicium, de fide, & Ambros. libr. 3. de fide, capit. 4. Aduersus autem eos, qui dicunt illud ex prouerbio, Dominus creauit me, & per hoc putant se aliquod firmum adferre argumentum, ad probandum quòd creatus sit omnium conditor & creator, hæc conuenit dicere, quòd multa propter nos factus sit vnigenitus Deus. Etenim quum Verbum sit, caro factus est: atque his etiam amplius, & peccatum, & maledictio, & lapis, & securis, & panis, & ouis, & via, & ostium, & petra, & eiusmodi multa factus est, cum naturà nihil horum sit, sed propter nos per dispensationem & administrationem talis euaserit. Quemadmodum igitur quum verbum sit, propter nos caro factus est, & Deus quum sit, homo factus est: ita creator quum sit, propter nos creatura factus est, quippè quum caro res creata sit.

Hilarius.

Hilarius libr. 9. de Trinit. Deo itaque proprium fuit esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat. Nasci in hominem Deum, nec tamen Deum esse desinere: contrahere se vsque ad conceptum & cunas, & infantiam, nec tamen Dei potestate decedere, hoc non sibi, sed nobis est sacramentum.

August.

August. tom. 3. lib. Enchir. ad Laurent. ca. 34. Quis enim hoc solùm congruentibus verbis explicet, quòd Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vt crederemus in Dei Patris vnicum filium natum de Spiritu sancto, & Maria virgine? Ita quippè Verbum caro factum est, à diuinitate carne suscepta, non in carnem diuinitate mutata. Carnem porrò hic hominem debemus accipere, à parte totum significante locutione, sicut dictum est, (Rom. 3.) Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro: id est homo.

Caro quid hic significet.

Idem.

Idem tom. 4. libr. 83. Quæst. q. 80. Volens itaque Euangelista commendare pro nobis dilectionem humilitatis Dei, qui sese humiliauerit, & quousque humiliauerit exprimens, Verbum carnémque nominauit: prætermittens animæ naturam, quæ Verbo inferior est, carne verò præstantior. Magis enim commendat humilitatem, quia dictum est, *Verbum caro factum est*: sicut caro humana, cùm fit cinis, non est caro & cinis, sed ex carne cinis. Et secundum loquendi modum consuetudinémque celebriorem, quicquid fit quod non erat, desinit esse quod erat. Nec tamen ita hæc verba intelligimus, sed quòd manens Verbum id quod est, serui formam acceperit.

Ambros.

Ambrosius libr. de incar. Dom. sacramen. capit. 3. & 4. Nam quia Verbum Dei vnigenitum secundum naturam suam nemo videre poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt secundum naturam corporis videretur. Denique Spiritus sanctus in specie columbæ visus est, quia videri diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat. Noli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturã est. Nam etsi credas à Christo carnem esse susceptam, diuide quod meum, diuide quod suum Verbi est.

Conclusio ex Patribus.

Author. Hanc fidem vnanimes vno ore omnes Ecclesiæ Patres confirmant, in illam suam spem reponunt, & ad eam antiquorum Prophetarum vaticinia reuocant, qui Christum non modo verum hominem, sed & verum Deum repromiserint. Hoc ipsa etiam Iudæorum Commentaria, hoc Sibyllarum, dixerim etiam dæmonum oracula confitentur.

Petrus Galatinus.

Filius Dei, incarnatus probatur scripturis.

Petrus Galatinus per tertium totum librum quem scripsit de arcanis nostræ fidei in Talmud inuentis, id confirmat variis argumentis. Capit. 5. ex eo Messiam Deum esse astruit, quia & idem Verbum Dei nuncupatur, quod Deus missurus erat, vt sanaret vniuersum genus humanum, vt legitur Psal. 106. De quo etiam Psal. 109. Dixit Dominus domino meo, sede à dexteris meis, vt habet Thargum Ionathan. Cap. 17. probat Messiam rorem esse dictum, Osee 14. ad significandum filij Dei in vterum Virginis descensum. Cui etiam id Psaltæ quadrat, Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Capit. 18. idem conuincit ex nomine Emmanuel, quod soli Messiæ congruit, & idem sonat, quod Nobiscum Deus. Nam Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Lactant.

Idem probatur Gentilis libro.

Lactant. libr. 4. de vera sap. capit. 13. Summus igitur Deus ac parens omnium, cùm religionem transferre voluisset, doctorem misit è cœlo, vt nouis cultoribus nouam legem in eo, vel per eum daret: non sicut antè fecerat per hominem, sed tamen nasci eum voluit tanquam hominem, vt per omnia summo patri similis existeret. Ipse enim Pater Deus & origo & principium rerum, quoniam parentibus caret, ἀπάτωρ (sine patre) atque ἀμήτωρ (sine matre) à Trismegisto verissimè nominatur, quòd ex nullo sit procreatus. Idcircò etiã filiũ bis nasci oportuit, vt ipse etiã fieret ἀπάτωρ atque ἀμήτωρ. In prima enim natiuitate spirituali ἀμήτωρ fuit, quia sine officio matris a solo Deo patre progeneratus est. In secũda verò carnali ἀπάτωρ fuit, quoniã sine patris officio,

Christus sine patre, & sine matre.

virginali vtero procreatus est, vt mediam inter Deum & hominem substantiam gerens, nostrã hanc fragilẽ imbecillamq. naturã, quasi manu ad immortalitatẽ posset educere. Factus est & Dei filius per spiritũ, & hominis per carnẽ, i. Deus & homo. Interim & Deũ fuisse, & hominẽ ex vtroq; genere permixtũ, Prophetis & vaticinantib. dicimus, Esaias Deũ fuisse testatur his verbis: Fatigata est Ægyptus & natio Æthiopum & Saba, viri alti ad te transgredientur, & tui erunt serui, & post te ambulabunt vincti compedibus, & adorabunt te, & te precabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te, Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Confundentur, & reuerebũtur omnes qui aduersantur tibi, & cadent in confusionem. Item & Propheta Hieremias sic ait: Hic Deus noster est, & non deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto sibi. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est, Item Dauid in Psal. 44. Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis. Quo verbo etiam nomen ostendit. Siquidem ab vnctione appellatus est Christus. Deinde hominem fuisse eundẽ Hieremias docet, dicens: Et homo est, & quis cognouit eum? Et Esaias: Et mittet eis Deus hominem, & saluabit eos, iudicans sanabit eos. Propterea Milesius Apollo cõsultus, vtrùmne Deus, an homo fuerit, hoc modo respõdit;

Apollo Milesius.

Θνητὸς ἔην κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις. id est,
Mortuus erat secundũ carnem, sapiens portentosis operib.

Sibylla Erythr.

Sibylla Erythr. lib. 1. Oracul.

Δὴ τότε καὶ μεγάλοιο θεοῦ παῖς ἀνθρώποισιν
ἥξει σαρκοφόρος θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ.
Tunc ad mortales veniet, mortalibus ipsis
In terris similis, natus patris omnipotentis,
Corpore vestitus.

Sibylla Europ.

Sibylla Europ. *Virginis æternum veniet de corpore Verbum.*

Sibylla Tiburt.

Sibylla Tiburt. *Venit ipse Deus dedit hæc mihi munera fandi,*
Carmine quòd sanctam potui monstrare puellam,
Concipiet quæ Nazareis in finibus illum
Quem sub carne Deum Bethleemitica rura videbunt.

Sibylla Agripp.

Sibylla Agripp. *Summus erit sub carne satus, charissimus atque,*
Virginis & vera complebit viscera sanctum
Verbum, consilio sine noxa spiritus almi

Cur Verbum Dei sit incarnatum — Greg. Nyss.

Author. Cæterùm varias rationes assignant primi Patres, quibus Verbum Dei incarnatum fuisse meditantur. Greg. Nyss. serm. catech. cap. 11. Nam quòd Deus nobis in carne apparuerit, si quis demonstrationes inquirit, is eius opera conspiciat. Quòd Deus sit, nullo alio quàm operum eius testimonio comprobatur. Vt ergo rerum vniuersitatem intuentes, earundem moderationem & ordinem, vitæque nostræ commoda diuinitùs data considerantes, vim quandam mundi effectricem, conseruatricémque cognoscimus: sic in Deo nobis per carnem patefacto, admiranda illius opera similia iis, quæ scripta sunt, quibusdam quasi nobis diuinitatis eius testimoniũ afferũt. Dei namq; esse cognoscimus, hominibus vitã tribuere: Dei, ea quæ sunt, prouidentiã sua tueri: Dei, cibum & potum iis, quæ ex carne vitam degunt, elargiri: Dei, de pauperibus & egenis benè mereri: Dei, naturam quæ ex infirmitate sua de recta via defluxerat, ad sanitatem reducere, & in pristinum statum reuocare: Dei, cunctis æquè rebus creatis imperare, terræ, mari, aëri, & iis, quæ supra aërem sita sunt: Dei, perpetuam in omnia potestatem habere, atque imprimis esse morte & corruptione superiorem. Horum si quid in historia desideraretur, qua vita Christi describitur, ij qui à religione alieni sunt, mysterium fidei nostræ meritò repudiarent. Irenæus libr. 5. in hæres. Porrò Verbum Dei semetipsum homini, & hominem sibimetipsi assimilans, fecit vt per eam, quæ est ad filium, similitudinẽ, pretiosus homo fiat patri. In præteritis enim temporibus dicebatur quidem secundum imaginem Dei factum esse hominem, non autem ostendebatur. Adhuc enim inuisibile erat Verbum, cuius secundum imaginem homo fuerat, propter hoc autem & similitudinem facilè amisit. Quando autem caro Verbum Dei factum est, vtraque cõfirmauit: & imaginem veram ostendit, ipse hoc fiens quod erat imago eius, & similitudinem firmans restituit, cõsimilem faciens hominem inuisibili patri, per visibile Verbum.

Irenæus. Homo per Verbum homini Deo placet.

Idem libr. 3. in hæres. capit. 20. Et quia non erat possibile, eum hominem, qui semel victus fuerat & elisus per obedientiam replasmare, & obtinere brauium victoriæ? iterum autem impossibile erat, vt salutem perciperet, qui sub peccato ceciderat: vtraque operatus est filius, Verbum Dei existens, à Patre descendens, dispensationem cõsummans salutis nostræ.

Idem. Homo per Verbum homini reparatur.

Idem lib. 3. ca. 22. Ipse Dominus erat, qui saluabat, quia per semetipsos non habebant homines saluari, Et propter hoc Paulus infirmitatem hominis annuncians ait: Scio enim quoniam non habitat in carne mea bonum, significans quoniam non à nobis, sed à Deo est bonum salutis nostræ. Et iterum: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Deinde infert liberatorem. Gratia Iesu Christi Domini nostri.

Idem.

Greg. Nanz. in carm. virginitatis.

Greg. Nanzan.

Hac porro ratione noua est commixtio facta,
Quod prior à nobis fœdè calcata fuisset.

Cyrill. Hierosol.

Cyrill. Hierosol. Catech. 12. Neque enim hominem dicere absque Deitate vtile est, neque Deitatem confiteri absque humanitate salutare. Confiteamur regis & medici præsentiam. Rex enim Iesus homines curaturus, linteo humanitatis præcinctus curauit morbum. Perfectus infantium magister, paruulus factus est paruulis, vt erudiret imprudentes. Cœlestis panis venit super terram, vt alat esurientes. Et post pauca. Maximum erat vulnus humanitatis. A pedibus vsque ad caput non erat in homine sanitas, neque fomentum apponebatur, neque oleum, neque vinculum. Deinde deplorantes, & dolentes Prophetæ dicebãt: Quis dabit ex Syon salutare Israël? Et rursus: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi, & non deficiamus à te. Et alius Propheta orat, dicens: Domine, inclina cœlos tuos, & descende: subueni nostræ medicinæ, & humanitatis vulneribus. Exaudiuit hanc Prophetarum orationem Dominus, non despexit humanum genus perditum, misit de cœlis Dominum, & medicum filium suum.

Medici præsentia.

Fulgentius.

Fulgent. serm. de dupl. natiuitate Christi. Quinetiam vt panem Angelorum manducaret homo, creator Angelorum factus est homo, vtrosque pascens, & integer permanens. Et qui est Angelorum esca, factus est nobis medicina. Veruntamen hîc, dilectissimi fratres, attendite magnitudinem gratiæ. Ille ex seipso sanctos Angelos pascit, sed tamen Angelicam naturam non accepit. Accepit animam nostram sine iniquitate, & cum mortalitate, per quam nostris animabus iustitiam redderet: carnem verò dignatus est habere mortalem, vt secundũ ipsam moriens mortem vinceret, secũdũ ipsam etiam resurgeret, per quam nostra corpora suscitaret. Magnum mysterium, dilectissimi fratres, magnum diuinæ dilectionis indicium. Homo Deum contemnens à Deo discessit: Deus hominem diligens, ad homines venit. Dilexit impium, vt faceret iustum: dilexit infirmum, vt faceret sanum: dilexit peruersum, vt faceret rectum: dilexit mortuum, vt faceret viuum.

Verbum incarnatũ est, vt pane Angelorum nutriremur.

August. Quæ cogitanda in Christi incarnatione.

August. lib. 13. de Trinit. cap. 17. Sunt & alia multa, quæ in Christi incarnatione, quæ superbis displicet, salubriter intuenda, atque cogitanda sunt. Quorum est vnum, quòd demonstratum est homini, quem locum haberet in rebus quas condidit Deus: quandoquidem sic Deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna persona, ac per hoc iam ex tribus, scilicet Deo, anima, & carne: vt superbi illi maligni spiritus, qui se ad decipiendum, quasi ad adiuuandum medios interponunt, nõ ideò se audeant homini præponere, quia non habẽt carnem: & maximè quia & mori in eadem carne dignatus est filius Dei, ne ideò illi tanquã Deos se coli persuadeant, quia videntur esse immortales. (1.) Deinde vt gratia Dei in nobis sine vllis præcedentibus meritis in homine Christo commendaretur, quia nec ipse tanta vnitate Deo vero coniunctus, vna cum illo persona, id est, ipse homo assumptus, mox vt homo etiam Deus Dei filius viueret, vllis est præcedentibus meritis assecutus. Sed ex quo homo esse cœpit, ex illo est & Deus. Vnde dictum est, *Verbum caro factum est.* (2.) Etiam illud est, vt superbia hominis, quæ maximè impedimento est, ne inhæreatur Deo, per tantã humilitatem

Superbia hominis & inobedientia retunditur per incarnationẽ.

tedar

redargui posset atque sanari, dicatque homo quàm longè recesserit à Deo, & quid illi valeat ad medicinalem dolorem, quando per talem mediatorem redit, qui hominibus & Deus diuinitate subuenit, & homo infirmitate conuenit. Quod autem maius obedientiæ nobis præberetur exemplum, qui per inobedientiam perieramus, quàm Deo Patri Deus filius obediens vsque ad mortem crucis? Quod præmium tantæ obedientiæ ostenderetur melius, quàm in carne tanti mediatoris, quæ ad vitam resurrexit æternam? Pertinebat etiam ad iustitiam, bonitatemque creatoris, vt per eandem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam sesuperasse gaudebat, & de ipso genere venientem, quod genus origine vitiata, per vnum tenebat vniuersum.

Irenæus. Irenæ. lib. 3. in hæresi. c. 20. Oportebat enim eum qui inciperet occidere peccatum, & mortis reum redimere hominem, idipsum fieri, quod erat ille, id est, hominem: qui à peccato quidem in seruitium tractus fuerat, à morte verò tenebatur, vt peccatum ab homine interficeretur, & homo exiret à morte. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis, qui primus de terra rudis plasmatus est, peccatores facti sunt multi, & amiserunt vitam: Ita oportuit & per obedientiam vnius hominis, qui primus de Virgine natus est, iustificare multos, & percipere salutem. Si igitur Verbum Dei homo factus est, quemadmodum & Moyses ait, Deus vera opera eius. Si autem non factus caro parebat quasi caro, non erat verum opus eius. Quod autem parebat, hoc & erat, Deus hominis antiquam plasmationem in se recapitulans, vt occideret quidem peccatum, euacuaret autem mortem, & viuificaret hominem, & propter hoc vera opera eius.

Richard. de S. Vict. *Quòd filius, non autẽ Pater incarnari debet.* Richardus de S. Victore, lib. 1. de incarnat. Verbi, cap. 9. Probat oportuisse filium Dei incarnari, non Patrem, aut Spiritum sanctum. Nam quia, vt diximus, ad reparandum primum hominem opus erat satisfactione: vt autem satisfactio fieret, oportuit esse qui exigeret, & qui eam exolueret. Et cap. 10. Vt igitur modus satisfactionis responderet modo præuaricationis, ratio exigebat, vt ruinæ nostræ reparator per exinanitionem descenderet de similitudine Dei ad similitudinem lapsi. Filius autem est imago & figura patris. Ipsum itaque oportuit descendere & assumere similitudinem hominis, vt vnus atque idem haberet similitudinem Dei ex generatione diuina, & similitudinem hominis ex generatione humana. Scimus autem quia humanæ propagationis modus iuxta naturam non habet, vt procedat homo ex homine sine generante: sed habet hoc Spiritus sancti proprietas, vt ipse procedat Deus de Deo sine generatione. Sicut ergo Spiritus sanctus non potuit iuxta mutuam similitudinum congruentiam, de summis ad ima descendere: sic nec congruum fuit, eum causam hominis ad delendam affectatæ similitudinis culpam assumere. Autho. Ita necessarium fuit, ad nostram reparationem, Verbum illud æternum incarnari, vt & nos in spiritualem regenerationem renouari possemus.

Greg. Nazanz. Greg. Nanz. orat. 3. Theologiæ. Quod erat, permansit, quod non erat, assumpsit. In principio citra causam erat: quæ enim Dei causa afferri queat? At postea quoque certa de causa natus est, nimirùm vt tu homo contumeliose, salutem consequereris.

Nonnus. Nonnus Panopolites in Exposi. Io. ita complectitur diuinæ & humanæ naturæ connexionem, ista Euangelistæ verba explicans, *Et verbum caro factum est.* Ait enim:

> Καὶ λόγος αὐτοτέλεστος ἐσαρκώθη θεὸς ἀνὴρ,
> Ὀψίγονος, πρωτόγονος, ἐν ἀρρήτῳ τινὶ δεσμῷ
> Ξυνώσας ζαθέην βροτοειδέι σύζυγα μορφήν. id est,
> *Et verbum per se consummatum est, Deus homo,*
> *Tardigenitũ, primogenitũ, an indicibili quodam vinculo,*
> *Connectens diuinam humanæ naturæ coniugem formam.*

Quomodo Verbũ in nobis habitet. *Et habitauit in nobis.* Author. Nonnulli sic istud interpretantur, ac si diceret, Christum verum Deum habitasse in nostra natura, quia complacuit in eo omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare corporaliter; quidam verò, quòd per gratiam suam magis in nobis spiritualiter habitauerit, & vberiora per aduentum suum in carnem dona cumulauerit. vt huc referatur id quod in Apocalypsi legimus, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.

Chrysost. Chrysost. hom. 10. in Ioann. Habitare non idem est quod habitatio, sed alterum in altero habitat, aliter non esset habitatio. siquidem nihil in seipso habitat. Alterum dixi secundum substantiam: vnitate tamen & coniunctione vnum est, Deus Verbum & caro, non confusione & interitu substantiarum, sed arcana quadam & inexplicabili vnitate. Sed quamnam habitationem habitauit? Audi Prophetam (Amos 9.) Suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit profectò natura nostra, eo casu quòd restitui nullo pacto à quoquam, nisi ab illa potentissima manu posset: neque enim aliter exurgere poterat, nisi qui in principio eam effinxerat, manum porrexisset, & cœlestis aquæ & spiritus regenerationem informasset.

Euthymius. Euthymius in Ioan. Ergo habitauit in nostra carne, in ea quæ nobis propinqua est, in ea quæ à nobis assumpta est.

Theoph. Theophylact. Nam quia suprà dixerat, Verbum caro factum est: vt ne quis suspicetur, quòd vna natura factus sit Christus, ideò subdit, *Et habitauit in nobis*, vt ostendat duas naturas, nostram scilicet ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, *Habitauit in carne.* & alterius is qui habitat in eo: ita & Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ quàm sit nostra. Confundantur Armenij qui vnam colunt naturam.

Leo. Leo ser. 10. in Natiu. Dom. Habitauit vtique in nobis, quos sibi Verbi diuinitas coaptauit, cuius caro de vtero Virginis sumpta nos sumus. Quæ si de nostro, id est verè humana non esset, Verbum caro factum non habitasset in nobis. In nobis autem habitauit, qui naturam nostri corporis suam fecit, ædificante sibi sapientia domum, non de quacunque materia, sed de substantia propriè nostra, cuius assumptio est manifestata, cùm dictum est, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Theodor. *Metaphora sumpta à tabernaculo.* Theodoretus dial. 1. qui dicitur Immutabilis. Græcè ἐσκήνωσεν, Tentoria fixit in nobis, hoc est, fixis in nobis tabernaculis, & veluti quodam templo, carne à nobis accepta vsus, dicitur factum fuisse caro.

Audi Flauianum Antiochenum Episcopum. Cùm ipse, inquit, templum suum ædificasset, & generatione & passione in eo habitauit. *Flauianus.* Flauian. serm. de S. Ioan. Bapt. Tuus enim creator & opifex corporeum suum tẽplũ, quod ex te nascitur, fabricatur.

Cyrillus Alex. Cyr. Alex. li. de incarn. Vnigeniti, ca. 6. Plurimi quidem ante Christi aduentum sancti fuerunt, sed nemo eorum Emmanuel nominatus est. Quã ob causam? Nondum enim venerat tempus, quo deberet esse nobiscum, id est, in nostram venire naturam per carnem is, qui est omni superior creatura. Illis enim tantùm erat adiutor, nobiscum autem fuit, quòd factus est similis nostri, cùm suam non amisisset naturam. Est enim inconuertibilis vt Deus.

Idem. *Sumus in Christo, & Christus in nobis.* Item lib. 1. in Io. c. 16. In nobis verò habitasse, confirmat sublime quoddam mysterium. Sumus enim omnes in Christo, & communis nostræ naturæ persona in Christo reuixit. Propterea & Adam nominatur, quòd per naturæ nostræ communitatem, gloria & immortalitate ita omnes locupletat, sicut contrà morte & vituperatione omnes Adam primus multauit. Ita in nobis habitauit Dei templum in templo vno, quod propter nos & de nobis sibi condidit, vt omnes in seipso habens, in vno corpore Patri, vt Paulus ait (Eph. 1.) reconciliaret.

Dionysius Carthus. Diony. Carthus. art. 5. in Io. In cæteris sanctis habitat Verbum per fidem & gratiam: in Christo homine habitauit per hypostaticam vnionem, & beatificam visionem, atque inseparabilem copulam. Vel sic interpretari potest, Habitauit in nobis, id est, inter nos commorari ac conuersari dignatus est, prout dictum fuit per Baruch: (c. 3.) Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. *Verbum inter nos conuersatum.* Hinc quoque per Zachariam prædixit: (cap. 12.) Gaude & lætare filia Syon, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui.

Author. Thomas de Vio Caietanus, præter duas illas interpretationes, quibus modo Christus verus Deus in nostra natura, modò etiam inter nos habitasse dicitur, tertiam adiicit, quam ex vi dictionum, ἐν ἡμῖν, *in nobis*, elicit. *Caietanus.* Caietanus Comm. in Ioann. Dicendum enim fuisset, habitauit inter nos, vel nobiscum, si localis habitatio significaretur. De habitatione itaque in cordibus nostris est sermo. Hoc autem dixit, ne ex eo quod Verbum caro factum est, existimes impeditum esse ab habitando spiritualiter in animis nostris: quia caro habitare non posset in spiritu, id est anima nostra.

Et vidimus gloriam eius. *Theoph.* Theoph. Spectauimus, inquit, gloriam eius, cùm videlicet esset in carne. Etenim cum faciem Mosi ex colloquio Dei factam clario-

rem Israelitæ videre nequiuerint, multo magis Apostoli nudæ deitatis vnigeniti capaces non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubin atque Seraphin Prophetæ apparuerunt: sed talem gloriam, qualem decuit esse *vnigeniti à patre*, quæ illi naturaliter inest.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alex. lib. 1. in Ioan. c. 17. Quamuis ergo Verbum caro factum sit, non tamen infirmitate carnis superatum est, nec de prisca potestate atque omnipotentia decidit. Vidimus enim, inquit, gloriam Christi adeò superiorem creaturarum gloria, vt mentis quisque compos, nulli alij quàm vnigenito Dei filio conuenire illam fateretur.

Chrysost.

Chrysost. hom. 11. in Ioan. Idcircò verò habitauit in nobis, vt ad ipsum accedere, cum ipso loqui & conuersari audenter liceret. Quid autem significat *gloria quasi vnigeniti à patre?* Quoniam multi etiam Prophetarum glorificati sunt, vt idem ipse Moses, vt Elias, vt Elisæus, ille ab igneo curru raptus, hic autem simpliciter receptus. Et post hos Daniel, & tres pueri, & alij complures, quicunque miracula fecerunt, hominibus apparuerunt, & suæ naturæ clarissimam lucem ostenderunt. Ab his autem omnibus hoc in loco nos Euangelista abducit, & à creatura, & conseruorum nostrorum claritate mentibus nostris amotis, in ipso nos bonorum culmine constituit.

Quæ fuerit gloria Vnigeniti.

Euthymius.

Euthym. in Ioann. Hæc Verbi gloria per carnem, tanquam per velum illuxit. Quæ autem erat illa? Certè antea nunquam visa variaque miracula: perlucida ac supernaturalis transformatio, & tempore passionis, Solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræmotus, petrarum scissiones, monumentorum aperiones, mortuorum suscitationes. Quodque omnium caput est, mirabilius quàm dici aut cogitari possit Domini resurrectio, & post hanc quæcunque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt. *Vidimus hanc gloriam tanquam vnigeniti à patre.* Nam dictio, ὡς, tanquam, idem significat quod verè.

Chrysost.

Chrys. hom. 11. in Io. Nec enim hæc particula ὡς hoc in loco similitudinis est, aut parabolæ, sed confirmationis & definitionis certissimæ. Vt qui regē, preciosissimoq; cultu ornatū, preciosisq; vndique fulgentem lapidibus conspicari, aliis speciem illam atque maiestatem enarrare volunt, purpureum florem, gemmarum magnitudinem, albas mulas, auratos currus enarrant. Cum verò & his & alijs collectis culmen illum verbis comprehendisse sibi non videantur, continuò addunt: Quid multis opus est? vno verbo dicam. Quasi rex. cùm ex hoc verbo *quasi*, non regi similem, sed ipsum regem velint significare: ita hoc in loco Euangelista *quasi*, inquit, ad gloriæ maiestatem, & incomparabilem excellentiam significandam.

Quasi non similitudinē importat.

Rupertus.

Rupertus li. 1. Comment. in Ioannem. Gloriam, inquit, eius vidimus, & ab eo signo videre cœpimus, quo aquam in vinum conuertit ad nuptias inuitatus. Hoc enim initium signorum fecit coram discipulis suis, & manifestauit gloriam suam. Deinde vidimus cæcos oculos illum illuminantem, lepram tactu suo fugantem, febres depellentem, patres mortuos suscitantem, linguam constrictam, & surdas aures reserantem, super vndas ambulantem, ventos sedantem, fluxum sanguinis constringentem, & multa millia de paucis panibus saturantem.

Luc 17. Math. 8. Ioan. 11. Math. 12. Ioan. 6. Math. 9.

Vidimus & transfiguratæ faciei eius reuelandam ipsis Angelorum choris gloriam. Vidimus ad extremum, quod maximum & gloriosissimum est, à mortuis resurgentem. Vidimus in manibus & pedibus eius fixuram clauorum. Vidimus, inquam, & inspeximus, palpauimus, & manus nostræ contrectauerunt latus eius lancea confixum, manducauimus cum illo & bibimus, & in cœlum gloriosè ascendentem, & promissum ab illo Spiritum sanctum paraclerum accepimus. Hanc gloriam eius vidimus, tantam, quanta nullus omnium Dei filiorum glorificari dignus est habitus. Nam cæteri filij Dei omnes adoptati sunt, hic genitus, immò *vnigenitus* est: cæteri sunt omnes filij per gratiam, hic vnus & solus per naturam. Iure ergo hic speciosus forma præ filiis hominum, differentem præ omnibus habet, quam vidimus, gloriam.

Luc. 9. Ioan. 20. 1. Ioan. 1.

Dionysius Carthus.

Dion. Carth. ar. 5. in Io. c. 1. Porrò gloria in scripturis diuersis modis accipitur: Interdū pro maiestate, interdū pro clara cū laude notitia, interdū pro beatitudine seu lętitia, interdū pro quacunque excellentia, seu opere magno.

Gloria quot modis sumitur.

Apostoli ergo viderunt oculo corporali gloriam Verbi incarnati, id est magnificentiam miraculorum ipsius, & claritatem quam habuit in transfiguratione & post resurrectionem. At verò maiestatem diuinitatis in carne latentis, & beatitudinem animæ Christi Deo semper fruentis, viderunt Apostoli oculo intellectuali, seu visu interiori per fidem, præsertim post resurrectionem, & Spiritus sancti missionem, excellentiam quoque eius in prædicando & operando.

Math. 17. Act. 1. Mat. 1. Luc 11.

Viderunt, quomodo erat docens, sicut potestatem habens, & nouam ac propriam legem tradens, dæmones imperiali verbo eijciens, atque ad nutum propria virtute miracula faciens, cordium arcana aperiens, cuncta futura prænoscens, post resurrectionem clausis ianuis intrans, Spiritum sanctum insufflans, in conspectu discipulorum ascendens.

Luc. 24. Ioan. 20.

Et quoniam ista fuerunt supra hominem, & vltra omnem potestatem creatam, solique Deo possibilia, ideò subiicit, *Gloriam quasi vnigeniti à patre*, id est talem, qualē decet videri, & esse in vnico naturalique filio patris æterni. Propter hanc visionem Christus dixit discipulis, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Luc. 10. Hinc per Esaiam fuerat prophetatum: capit. 52.) Simul laudabunt, quia oculo ad oculum viderunt. Et iterum dixit Esaias: Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem post tergum monentis. Et Psaltes: Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, regis mei qui est in sancto. (Psal. 67. Postremo omnia etiam humana & infima, quæ in Christo fuerunt, gloria & honore ornantur: immò supernaturalibus magnificentiis decorantur, diuinisque plena fuerunt præconiis. Nam conceptus & natus est ex muliere: sed mulier ista ante partum, in partu, & post partum virgo permansit, omnique macula caruit, tota pulchra, ineffabiliterque sanctissima.

Gal. 4. Cant. 4.

Denique hanc conceptionem & natiuitatem prædixerunt Prophetæ ac Patriarchæ, & nunciarunt Angeli. Turpissima quoque & acerbissima morte occisus est, sed tempore passionis sola voce omnes aduersarios suos deiecit in terram, & cùm in cruce penderet, supernaturaliter obscuratus est sol, mota est terra, & cum resurgente multi sancti dudum mortui surrexerunt. Author. Porrò non modò Patres retulerunt particulam similitudinis ὡς, tanquam, vel quasi, ad dictionem vnigeniti, sed & nonnulli referunt ad gloriam, vt sensus sit.

Tanquam, seu quasi, refertur ad gloriam.

Erasmus.

Erasmus Annotat. in Ioan. Spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, non quamlibet, sed gloriam à Patre exhibitam, quæ declararet eum esse vnicum filium. Sentit enim, opinor, de baptismo Iesu & transfiguratione, cùm audita est vox Patris: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite. *Plenum gratia & veritate.* Plenum, hic, πλήρης, non accusandi casus est, sed nominandi, & refertur ad, ὁ λόγος, quod & ipsum Græcis est generis masculini, vt sit sensus: Verbum illud caro factum est plenum gratiæ & veritatis. Author. Theophylactus legisse videtur, πλήρη, id est plenam, in fœminino genere, & accusandi casu, cùm adiectiuum hoc referat ad gloriam.

Theoph.

Theophyl. Reuera fuit gloria filij plena gratia & veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo eius gratiosus erat. vt sic dicam iuxta Dauid: Diffusa est gratia in labiis tuis. (Psal. 44.) Et Euangelista, Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ, qui procedebant ex ore eius. Veritate autem plena erat, cùm ipsamet veritas esset, aliisque suppeditaret eam.

Chrysost.

Chrysost. hom. 11. in Ioann. Nec duo tantùm aut tres, non decem, non centum: sed totæ ciuitates & Gentes facillimè Christi fidem acceperunt. Quid ego præceptorum sapientiam, cœlestium legum virtutem, Angelicæ vitæ ordinem enarrem? Talem enim nobis vitam proposuit, tales apud nos leges condidit, & tales mores instituit, vt qui his vtentur, Angelorum mox naturam induant, & quantùm homini liceat, Deo similes reddantur, etsi omnium hominum maliciam excesserint. His igitur omnibus ab Euangelista collectis in corporibus videlicet, & in animis, in elementis, Christi miraculis, præceptis arcanis illis, & cœlo altioribus donis, legibus, moribus, persuasionibus, futurorum promissionibus, tormentis etiam, & cruciatibus, in admirandam hanc & cœlestis doctrinæ plenam vocem prorupit: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Author. Hæc ita complectitur

Non

Nonnus. Nonnus Panopolitanus Expositione sua in Ioannem.

Εἴδομεν ἀνδρομέοισιν ἐν ὄμμασιν, οἷά τε τιμὴν
Υἱέος μουνογενοῖο παρ' ὑψίστοιο τοκῆος
Καὶ χάριτος πλήθοντα, καὶ ἀτρεκίης γενετῆρος. id est,
Vidimus humanis in oculis, sicut honorem
Filij vnigeniti ab altissimo parente:
Et gratia repletum esse & veritate patris.

Videre aut corporaliter, aut spiritualiter sumitur. Visionem igitur ad corporalem aspectum refert: vt sensibilibus argumentis Ioannem, & cæteros Apostolos in Christi Dei cognitionem venisse colligamus: sed & ipsum veritate Patris, id est, ipsa Patri coæquali maiestate plenum intelligamus. Thom. Aqu. lec. 8. in 1. cap. Ioann. Possunt autem hæc verba de Christo tripliciter exponi. *Thom. Aq. Tripliciter Christus videtur gratia plenus.* 1. Primò in ratione vnionis. Nam ille tanto gratia plenus esse dicitur, quanto magis Deo vnitur. Et omnes quidem Deo coniunguntur per participationem similitudinis naturalis: sic enim Dominus de homine dixit Genes. 1. Faciamus hominé ad imaginem & similitudinem nostram. Alij per fidem. Eph. 6. Habitare Christũ per fidem in cordibus nostris. Alij per charitatem. 1. Io. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet. Sed neq; per naturalis similitudinis participationé perfectè quis Deo coniungitur, neque per fidé, quia nondum illo fruitur: neque per charitatem, quia cùm sit infinitè bonũ, infinito quoque modo diligi potest: ad qué humana natura pertingere non potest, & per consequens, nec quidem Deo perfectè coniungi. At verò in Christo inuenitur plena & perfecta coniunctio ad Deum, qualis nec in vlla potest esse creatura: cùm in vno & eodem sup-

A posito humana natura diuinæ coniungatur: Vnde fit, vt ratione suppositi, vtriusque naturæ idiomatum seu proprietatum fiat communicatio, 2. Possunt & hæc Euangelistæ verba intelligi de Christi animæ perfectione, Ioan. 3. Non enim datus est ei spiritus ad mensuram. Nam secundũ Augustinum, sicut in singulis membris corporis est vnus sensus cómunis, scilicet sensus tactus: in capite verò sunt sensus omnes: Ita in Christo, qui est caput omnis rationalis creaturæ & specialiter sanctorum, qui ei voiuntur per fidé & charitatem, superabundanter omnes virtutes & gratiæ, & dona inueniuntur. 3. Potest & hæc gratiæ & veritatis B plenitudo de Christo intelligi, inquantum & ipse veritas est, in quam conspirabant lex & Prophetæ. Nam cùm ipse omnia implere debuerit, gratiam quoque quæ legi deerat, Euangelio communicauit: sicut & tandem dicitur quòd lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Dionys. Carthus. art. 5. in Ioan. c. 1. Nam *Dionysius Carthus.* quoniam Christus caput est totius Ecclesiæ militantis & triumphantis, ideò membris suis spiritualem & viuificum sensum communicare debuit, & per consequens ita abundare, vt de plenitudine eius nos omnes acciperemus. Beda *Beda.* in Ioan. post Aug. Idem, inquit, veritate plenus erat, & est, C ipsa videlicet Verbi diuinitate, quæ hominem illum singulariter electum, cum quo persona Christi esset, assumere dignatus est: non aliquid diuinæ substantiæ, vt hæretici volunt, in hominis naturam commutans, sed ipsa apud patrem manens, totum quod erat, totum de semine Dauid naturam veri hominis, quam non habebat, suscipiens.

De Zacharia sacerdote, Gabriele Angelo, mirabili conceptione Præcursoris, hæsitatione Zachariæ, & pœna illi ea propter inflicta.

L V C. I.

Matth.	Marc.		Ioan.
		Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. & non erat illis filius, eò quod esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factum est autem, cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exijt vt incensum poneret, ingressus in templum Domini: & omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans á dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est, videns & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem & erit gaudium tibi, & exultatio: & multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit enim magnus coram Domino: Et vinum & siceram non bibet: & Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ: & multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum. & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ. vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam? ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. Et ecce, eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam. & mirabantur quòd tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognouerunt, quòd visionem vidisset in templo Et ipse erat innuens illis & permansit mutus. Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius: & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.	

Introductio. QVICVNQVE aliquid aggrediuntur, primùm omnium mediorum & ipsius finis rationem habent. Quo medio gerenda bella, hostes conciliandi, morbi curandi, vita comparanda, periculum vitandum. Nihil enim sine medio exequimur. Et quidem Philosophi medium appellant, *Medio veniendum ad omnia.* id quo efficiunt veram aut falsam propositionem. Itaque sicut prius est, vt punctum statuas, quam ducas circunferentiam: ita quoque a medijs ad cognitionem rerum, & institutionem agendorum deueniendum est. Atqui Ioannes ille Baptista inter vetus & nouum Testamentum interiectus est, inquit Gregorius Nanzanzenus, Orat. 10 *Greg. Nanzanz.* sancta lumina. Inde fit, ait Tertullianus lib. 4. contra Marcion. *Tertull.* vt & nos quasi limitem quendam agnoscamus Ioannem, constitutum inter vetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & a quo inciperet Christianismus. Hic medius fuit inter legem & Christum, vt ipsum nobis non vina modò voce, sed & digito demonstraret. Itaque sicut ignotum per notius confirmatur, & extrema per media declarantur: ita Ioannes notissimus fieri debuit, vt per eum ad *Ioannes notissimus esse debuit.* cognitionem abstrusi illius Verbi deueniremus. Ex eo effectum est, vt Deus non tantùm illum post mortem, aut in morte, aut etiam vita, sed & in ipsa eius natiuitate & conceptione illustrem redderet. Hoc ex Euangelica historia *Summa.* notum est: quæ cùm eius conceptionem explicat, Gabrielem illius paranymphum, diffidentem verò patrem mutum redditum, fuisse recenset. Quo verò tempore ista cótigerint, ex Luca colligimus. Semestri quidem ante sollennem illam Gabrielis ad virginem legationem, & Christi *Narratio.* conceptionem: si autem Iudaicæ reipublicæ statum cósideres, *in diebus Herodis regis Iudææ.* Porrò Lucas mentioné facit regni Herodis, inquit Theophylactus in Lucam, *Theoph.* vt narrando Prophetarum formam seruet. Illi enim sic incipiunt. (Esa. 1.) In diebus Ioacham & Ezechiæ regum Iuda, aut alterius cuiuspiam facta sunt hæc. Tum quia de *Cũ regni Herodis meminit.* Christo dicturus est, ideò meminit Herodis, vt ostendat quòd sub Herode verè venerit Christus, eo nimirùm tempore, quo iuxta Patriarchæ Iacob Prophetiam è regia domo sceptrum Iuda defecerat, (Gen. 49.) & ad alienigená transierat. Sed & ex temporis circunstantia certius reddit

Euthym.

Euangelium. Nã, vt adiicit Euthymius, Comment. in Luc. cap. 1. quia ea narraturus erat, quæ apud Iudæos contigerunt, meritò quoque tempus Herodis regis oculis omnium præfigit, ex quo Messiam aduenisse coniiciant. Et ne quis audito Herodis nomine hæsitet, cùm tres cognomines fuisse legerit, illum *regem Iudææ* nuncupat. Fuit enim hic Herodes Antipatri filius, cui, vt scribit Nicephorus, lib. 1. hist. Eccles. capit. 6. primùm Antonius regnum authoritate sua confirmarat: tandem verò Antonio & Cleopatra ad Actium deuictis, Augustus diadema imposuit, regemque totius Iudææ promulgans, cumplures ei alias adiecit regiones, cum Arabiæ etiam procurationem commisit. Hæc ex Ioseph. historia, lib. 15. Antiq. Iudæ. capit. nono, colliguntur. Herodem igitur intelligit, ait Euthymius, eum qui infantes occidit, patrem illius Herodis, qui præcursorem interemit. Sed neque Herodes eius filius, aut quiuis alius rex Iudææ dictus est. Nam cùm primus iste Herodes quatuor filios reliquisset, Archelaus quidem Iudææ princeps constitutus est, Philippus Ituræam, & Trachonitidem recepit, Lysanias Abylenem, Herodes verò Galilæam consecutus est, ait Nicephorus, libro 1. histor. Eccles. cap. 15. quod & nos in Euangelio legimus. Neque verò nomen *Iudææ*, cui Herodes iste præfuisse narratur, restringas ad illam Palestinæ portionem, quæ tribus Iuda obtigerat, sed ad omnem illam regionem Hebraici populi: Aliter enim Archelaus regnasse legitur in Iudæa, aliter iste Herodes. Archelaus enim partem paterni imperij sortitus erat. Huius Herodis regis diebus, *fuit sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia*. Ita Ioannis personam à parentum nobilitate, & virtutibus illustriorem reddit. Quid enim sacerdotio nobilius esse potest, cùm nec illi regalem authoritatem Chrysostomus, libro tertio de sacerdotio conferre audeat? Sint qui regio stemmate, iste sacerdotali sanguine gloriabitur, & eò maximè, quòd & pater gradũ illum sua probitate cohonestarit. Nec enim apud Deum solius gradus, sed & pietatis est ratio: alioquin ipsos & principes, & reges, & sacerdotes duriùs increpat, & teste Salomone, (Sap. 6.) Iudicium durissimum fiet his qui præsunt. Quantam integritatem à sacerdote exigemus? ait Chrysostom. lib. 6. de Sacerdotio. Quantam religionem? Considera enim quales manus esse oporteat administrantes: qualem linguam, quæ verba illa effundat: qua denique re non puriorem & sanctiorem animam esse conueniat, quæ tantum illum, tàmque dignum spiritum receperit. Talis erat anima Zachariæ, vt meritò sacerdotij illius à Luca mentio facta sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, ait Dominus. Et, Sancti estote qui fertis vasa Domini. Illius sanctitatem, & pietatem ex historia audiemus. Interim verò, vt obseruat Petrus Chrysologus, serm. 86. dum dicitur sub quo rege quis sacerdos sit, temperantur mala, adest semper in mœrore solatium, nec consolator deest, cui imminet persecutor. Vsque ad Herodem Iudaicæ Genti sacerdotalis sanctitas, senum grauitas, patrum pietas præsidebat. Ius erat lex diuina: ambitio nihil ibi, nil temeritas, præsumptio nil valebat, quia gerebatur totum diuino ordine, non humano. Sed Herodes veniens ex Gẽte aliena inuasit regnum, violauit sacerdotium, confudit ordinem, mutauit mores, spreuit senes, infecit iuuenes, tribus miscuit, deleuit stemmata, corrupit genus, tulit quicquid erat diuinæ & humanæ funditus disciplinæ. Sed hoc quid ad Zachariam sanctum? Ne quid ergo tale & in ipsum Zacharia crederetur admissum, hoc Euangelista ad nostram consolationem, & diuinam prouidentiam retulit. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis sacerdos quidam nomine Zacharias.* quia vsque ad ipsum ab auis, atauis, patribus, transfusum genus mansit sacerdotij, tempus legis, sacrificij omnis seruata est disciplina: eò quod impietatem regis, iniquitatem temporis, ambitionis rabiem, temeritatis furorem, sacerdotis & meritum superauit, & vita. Et quidẽ, vt olim Iudæorum respublica, ita & nostra tamdiu integra futura est, quamdiu sacerdotalis dignitas suo in honore permanserit, & superfuerint, qui cum reuerẽtia & morum probitate sacerdotio perfungantur. Hinc magnum conquerendi nobis suppetit argumentum, quòd passim sacerdotiũ contemnatur, & ab his qui illud indignè appetunt, & his q̃ ex indignitate sacerdotũ, in ipsius sacerdotij contemptum feruntur. Atqui translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat: (Heb. 7.) & cum illa simul rempublicam transferri oportet. Eapropter interprete Eusebio Cæsareensi, lib. 10. Demonstrat. Euang. c. 4. Zacharias Propheta (c. 11.) Sacerdotem, Prophetam, & Regem, vt præcipuos reipublicæ magistratus agnoscit, quibus integris salua quoque illa permansura sit. Alioquin ait Propheta, Succidi mihi tres pastores simul in mense vno, & contracta est anima mea in eis: siquidem & anima eorum variauit in me. Et dixi: Non pascam vos. Quod moritur, moriatur, & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorent vnusquisq; carnẽ proximi sui. Excisis enim sacerdotibus, quis offeret dona & sacrificia pro peccatis, & quis populo præficietur in his quæ sunt ad Deum? (Heb. 5.) Hæc est illa postrema vastatio, quàm ex Daniele colligit Chrysostomus, hom. in Matth. talem ab Antichristo suscitandã esse, vt deficiat hostia & sacrificium, & non sit, inquit, qui aut Ecclesiam intret, aut oblationem offerat Deo. Cæterùm vt transfertur regnum de Gente in Gentem propter iniustitias, ita & sacerdotium ad alium populum transmigrasse didicimus, quòd tanta iam dignitas in contemptum venisset. Ideò Dominus sacerdotes legales per Malachiam (c. 1.) reiicit. Et non est, inquit, mihi voluntas in vobis. Ideò Christus, Transferetur, inquit, à vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructus eius. Nam si ipsos sacerdotes spectes, quàm indignè procedunt ad altare? Num & hîc panem pollutum offerunt, ait Hieronymus, cùm & impuritate sua Christi sanctissimum corpus polluunt, id est, ita ad diuinum illud epulum, vt ad prophanos cibos accedunt, non diiudicantes corpus Domini? Quòd si ad Ecclesiæ prælatos animum efferas, Vbi, inquit Bernardus, serm. 77. in Cantica, qui orando flectat iram? qui prædicet annum acceptabilem Domino? Atque vtinam tam vigiles reperirentur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram. Non sinerent de se dici, Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. (Psal. 37.) Iusta omninò querimonia, nec ad vllam iustiùs, quàm ad nostram referenda ætatem. Parùm est nostris vigilibus, quòd non seruant nos, nisi & perdant. Alto quippè demersi obliuionis somno, ad nullum diuinæ comminationis tonitruum expergiscuntur. Inde est, vt non parcant suis, qui non parcunt sibi, perimentes pariter & pereuntes. Et hinc quidem contemnitur sacerdotalis dignitas à populo. Hinc filij Sion inclyti, & amicti auro primo, computati sunt in vasa testea, opus manuum figuli: (Thre. 4.) cùm interim multis argumentis & scripturæ testimoniis & exemplis, sacerdotum veneratio comprobetur. Num. 16. 1. Reg. 8. Ecclesi. 7. Act. 23. Exod. 26. Matth. 8. Io. 18. vt colligit Cyprian. lib. 3. Epist. 9. ad Rogat. Atque vtinam nobis tot cladibus ventilatis succurrat alter Zacharias sacerdos, quem & Angelica visio, & diuina legatio dignetur. Nomen ipsum eius, quod & magnum portendebat, quasi Dei memorem ipsum repromittens, nomen deducto à *Zachar*. quòd est meminisse, & *Iah*, quod Dei nomen est, Iudæis celebratissimum. Porrò quòd legitur fuisse *sacerdos de vice Abia*, adnotat Theophyl. in Lucam, quosdam sic intellexisse, quòd fuerint duo sacerdotes, successione ministerium perficientes, quorum vnus Abia, alter autem Zacharias: quódque expleta vice ipsius Abiæ, post illius ministerium ministrauerit & Zacharias. Videtur autem non sic esse, inquit. Salomon enim cùm perfecisset templum, constituit & vices, hoc est hebdomadas: & in vna constituit filios Chore, in alia filios Asaph, & alia Abia, in alia quempiam alium. Græca enim dictio ἐφημερία, successionem quandam & temporis distributionem designat. 1. Paral. 24. recensentur 24. ἐφημερίαι, seu sortes sacerdotum, quarum octaua euenit Abia. Nam cùm Dauid sacerdotum multitudinem quotidiano templi ministerio maiorem esse cerneret, hanc in vigintiquatuor sortes distribuit. Horum autem erat suo ordine per hebdomadam ministerium exequi, & ea propter sabbato die illud aggredi, vt legimus 4. Reg. 11. & 2. Paral. 23. & apud Iosephum, lib. 7. Antiquit. Iudaic. Itaque cùm Zacharias ex Abia descenderit, vicem illius suæ familiæ obibat. *Et vxor eius de filiabus Aaron*. Ita vterque ex Aaron genus ducebat. Sic enim, ait Theophylactus, ostendere voluit Ioannem legitimè ex sacerdotali

gene

Marginalia: Niceph. or. Quo hic Herodes. — Ioseph. — Euthym. — Tres Herodes rex fuit Iudææ. — Niceph. — Chrysost. — Nõ nobilitas sanguinis sed gratia, apud Deum. — Idem. — Petr. Chrysologus. — Cõsolatio data per mentionem Zachariæ. — Sacerdotium integrum sub impio rege permansit. — Sacerdotium continet regnum. — Euseb. Cæsar. — Exciso sacerdotio excinditur regnũ. — Chrysost. — Trãslatio regni translato sacerdotio. — Quàm similiter cum regno, cum sacerdotio res redegeris. — Bernardus. — Cyprian. — Nomen Zachariæ etymon. — Theoph. — Quid vice nomine intelligatur. — Ephemeria sacerdotum. — Iosephus. — Theoph.

genere descendisse. Nec enim Leuitæ ex alia tribu vxorem ducere. Sed & id [illegible] laudi ducitur, quod non, vt illi qui promiscuè [illegible] aliis tribubus vxores sumebant, contra Dei legem fecerit. [illegible] autem vtriusque parentis nobilitatem Lucas consultò præfatur. Nam cùm non nisi honesto & grauissimo testi in rebus seriis fides adhibeatur, quid non possit Ioannis authoritas, qui ex tribu Leui & Aaronis familia descenderit, qua ad functionem sacerdotij, & diuinorum mandatorum promulgationem delegata fuerat? Quam cæteræ tribus suspicere, cui etiam in omnibus obaudire, & parere tenebantur? Adde quòd, vt scribit Beda, redemptor noster in carne apparens, sicut rex nobis fieri dignatus est, regnum cœleste tribuendo, ita etiam Pontifex factus est, Deo semetipsum offerendo hostiam in odorem suauitatis. Ephe. 5. Eapropter sacerdos in æternum nuncupatur secundum ordinem Melchisedech, Psal. 119. Genesi. 14. Heb. 7. Quis verò meliùs translationem illam legis & legalis sacerdotij doceat, quam sacerdotis filius? Ita enim, teste Tertulliano, contra Marcionem lib. 4. vnum vtriusque Testamenti Deum esse, & vtrumque conciliari docemur, cùm intelligimus ipsum, qui ad legale sacerdotium pertinebat, Christo attestari. *Erant autem iusti ambo ante Deum.* Maximum quidem erat in Israële fungi sacerdotio, & maius sanè in Christiano populo: sed tamen insignis est commendatio, si quis cum dignitate iustitiam coniunxerit. Alioquin, vt scribit Poëta,

Nanum cuiusdam Atlanta vocamus,

Aethiopem cygnum

Erant, inquit, *iusti ambo ante Deum.* Potuerat simpliciter scribere, *Erant iusti ambo*, ambulantes in omnibus mandatis. Nunc autem, ait Origenes, hom. 2. in Lucam, additur in conspectu Dei. Potest quippè fieri, vt sit aliquis iustus in conspectu hominum, sed non in conspectu Dei. Verbi gratia, Quando non habet homo quod de me male loquatur, & in me vniuersa considerans, nihil cui detrahat reperit, iustus sum in conspectu hominum. Finge omnes de me æqualem habere sententiam, & quærere quid detrahant mihi, & tamen inuenire non posse, sed consono me ore laudare: Iustus sum in conspectu hominum plurimorum: verùm hominum non est certum iudicium. Nesciunt enim vtrum in abscondito cordis mei aliquando peccauerim, verum viderim mulierem ad concupiscendum eam, & adulterium mihi in corde sit natum. Ignorant homines, cùm me viderint secundum vires meas eleemosynam facere, verum propter mandatum Dei fecerim, an hominum laudem, fauoremque quæsierim. Difficilis res est in conspectu Dei iustum esse, vt non ob aliam causam quid boni facias, nisi propter ipsum bonum, & Deum tantùm quæras boni operis retributorem. Verùm fortè quis obiiciet, Quomodo Zacharias & Elizabeth iusti esse dicantur, cùm apud Psalten legamus: (Psal. 142.) Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: & apud Ioannem, 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed & quis tam arroganter insanit, vt non sibi pro suis qualibuscunque peccatis Dominica oratione opus esse arbitretur? Resoluit autem Augustinus, tom. 7. lib. 2. contr. Pelag. de pecc. meritis & remiss. ca. 13. scripturam euidenter testari eminenti iustitia fuisse Zachariam prædictum, ad offerenda veteris Testamenti sacrificia. Nam cum sacerdotes opus haberent offerre primùm pro suis, demum pro populi peccatis, ex eorum verò numero fuerit Zacharias, consequitur Zachariam huic legi & necessitati obstrictum fuisse. Solus enim Christus repromittebatur iustus, & à peccatoribus segregatus, (Heb. 7.) Itaque Zachariæ non fuit absoluta, & summa quædam iustitia, sed eminens. Vt cùm quis perfectus esse legitur, (Matth. 5. Philipp. 3. 1. Cor. 3. & 2.) non ita intelligendum est, vt non possit adhuc proficere: sed quia ex maxima parte profecit, ait August. (c. 13.) Sicut in doctrina legis dici potest quisquam perfectus, etiamsi cum aliquid adhuc latet: sicut perfectos dicebat Apostolus, quibus tamen ait, Philip. 3. Et si quid aliter sapitis, Deus quoque vobis reuelabit. Amplificat autem vtriusque iustitiam, cùm adiicit, *incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querela.* Prius mandatum, demum iustificatio, inquit Ambrosius, libro in Lucam. Cum enim mandata [illegible] obedimus, in mandatis Domini incedimus. Cum iudicamus, & congrue iudicamus, tenere Domini iustificationes videmur. Plena igitur laudatio, quæ genus, mores, officium, factum, iudicium comprehendit: genus in maioribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in iustificatione iudicium. Aut, vt scribit Theophylactus, mandata sunt, vt ne occidas, ne adulterium committas: iustificationes autem, vt qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Thomas de vio, mandata ad moralia, iustificationes ad ceremonialia transtert. Sunt qui præcepta, seu quod Græci ἐντολὰς, Hebræi *Pecudim* vocant, leges esse dicant pertinentes ad æquitatem naturæ: Iustificationes autem, seu δικαιώματα, aut Hebræis *Huquim*, leges scriptas esse asserant: quod vtrumque & naturæ bonitatem, & legis scriptæ sequeretur æquitatem. Quid est autem quod adiicitur, *sine querela?* Fierine potest, vt aliquis in omnibus Domini mandatis incedat cum querela? Verùm nisi hoc esset, ait Origenes, homil. 2. in Lucam, nunquam in alio loco nosceremus scriptum, Iustè id quod iustum est sequere. (Deut. 16.) Nisi enim esset iustum aliquid quod non iustè sequeremur, nequaquam id nobis præciperetur. Quando enim facimus mandatum Dei, & in conscientia nostra vanæ gloriæ sordes respergimus, vt placeamus hominibus, aut alia quæcunque non placet Deo, boni operis causa præcedit, quamuis faciamus præceptum Dei, tamen illud absque querela non facimus, & iniustè id quod iustum est sequimur. Græca dictio est ἄμεμπτοι, quæ irreprehensibiles sonat. Quod mirè congruit cum Prophetico dicto, inquit Ambrosius, libro primo in Luc. c. primo, quo sanctus Salomon vsus est, dicens (Prou. 20. Rom. 12.) Prouide bona semper coram Deo & coram hominibus. Quid autem ad hoc referunt, addit ille, qui peccatis suis solatia prætendentes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse, & vtuntur versiculo, qui in Iob (ca. 15.) scriptus est, Nemo mundus à sorde, nec si vnius diei vita sit in terra: numerosi menses eius ab ipso? Et nos quidem id retorquere possemus in nostri temporis hæreticos, qui sibi ita blandiuntur, vt impossibilem mandatorum obseruationem etiam posita Dei gratia gestiant, & iustitiam homini imputari, verè tamen hominem ad aliquem iustitiæ gradum proueh posse negant. Docet autem Ambrosius, non ideò aliquem sine peccato dici posse, quasi nunquam peccauerit, sed quòd per gratiam reparatos, iam immaculatus esse censeatur: sicut & Christus legitur reddidisse Ecclesiam sine ruga & macula, (Ephes. 5.) vt quæ per eius gratiam restituta sit. Ita Christus nos sua, non nostra iustitia, iustos facit, vt scribit Augustinus, libro de gratia Christi, contr. Pelag. c. 47. & 48 vt vera sit nostra iustitia quæ nobis ab illo est. Et ita quisque consideret, quemadmodum Ambrosius in laudibus Zachariæ & Elizabeth dicat, hominem in hac vita posse sine peccato esse. Hoc vtique absoluta Dei potestate, si Deus velit, fieri potest: aut intelligendum est secundum quandam inter homines conuersationem probabilem, atque laudabilem, quam nullus hominum iustè posset in accusationis & criminationis querelam vocare. Hanc autem vtriusque parentis sanctitatem ideò explicat, non modò ad prolis commendationem, sed, ne illi diuina quadam vindicta priùs steriles fuisse existimentur. Additur enim, *Et non erat illis filius, eo quod Elizabeth esset sterilis & ambo processissent in diebus suis.* Atqui coniugij benedictio erat, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et, Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, inquit Psaltes. Psalm. 127. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Verùm sterilitas hæc piis coniugibus diuina quadam prouidentia contigit, vt & proles ei succedens, non tam naturæ ordine, quàm diuina dispensatione donata esse videretur. Sic enim Abrahamo proles ex vxore Sara data est, non in ipso suæ ætatis flore, sed cum iam ille vetulus esset, & Saræ muliebria desiissent. Genesi. 17. vt tanto magis fides eius confirmaretur, qui contra spem in spem credidit. Sed & noua ista & desperata parentum fœcunditate, Dominus omnium animos excitabat in admirationem Ioannis, vt nihil ab eo [illegible] expectarent, qui cœlesti beneficio natus esset. [illegible] nimirum factum est, vt fœcundè in ipso patre

silentio,

Margin notes: Fœcunditas vtriusque, quam ergo (?) ... ; Beda ; Tertull. ; Origen. Iustos esse coram Deo, maximum. ; Quomodo quis iustus esse possit. ; August. ; Ambrosius. ; Mandata Dei quid. ; Theoph. ; Thomas de vio. ; Iustificationes quid. ; An quis sine querela ... ; Origenes. ; Ambrosius. ; Dei mandata non sunt impossibilia ; August. ; Cur steriles Zacharias et Elizabeth.

silentio, & stupenda nominis impositione, omnes dixerint: Quis putas puer iste erit? Adde quòd illorum exemplum steriles coniuges consolatur, si tamen spiritualem fœcunditatem habeant. Plus enim illa, quàm corporalis fertilitas apud Deum commendatur. Admodum igitur stolidè & imprudenter agunt, qui vxoribus adscribunt sterilitatem vel fœcunditatem, inquit Chrysostomus, homil. 18. in Genesi. quasi nescientes quòd à naturæ conditore fiant vniuersa: & quòd neque coitus, neque aliud quicquam ad procreandos liberos sufficere potest, nisi cooperetur manus superna, quæ naturam ad procreandum excitet. Ideò scilicet exclamat Iob, (c. 10.) Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Memento, quæso, quòd sicut lac mulsisti me. Idem etiam Machabæorum mater filios exhortabatur; (2. Mach. 7.) Nescio, inquit, qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam: & singulorum membra non ego ipsa compegi. Sed enim mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & spiritum, vobis cum misericordia reddet & vitam. Ad tempus igitur Elizabeth sterilis erat, vt in desperata ætate prolem haberet. *Processerant* enim *in diebus suis*, & iam ad prouectam ætatem peruenerant. Hebraismus enim est, quo etiam Genesi. 18. Abrahæ & Saræ senectus designatur. *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum secundum consuetudinem sacerdotij.* Quærunt nonnulli fueritne Zacharias summus sacerdos, præsertim cùm adoleret incensum, &, vt scribit Ambrosi. lib. 1. in Luc. cæteris per singulos dies priùs tabernaculum ingredientibus, & ministeria consummantibus, solus summus sacerdos semel in anno in sancta veniret, nec sine sanguine, quem pro suis & populi peccatis offerret. Quinetiam Hieronymus in Epistola sua ad Eustochium, Ioannes Baptista sanctam matrem habuit, inquit, Pontificisque filius erat. Tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Obsistet tamen huic sententiæ, teste Nicolao Lyrano (Gloss. in Luc.) quòd nec Iosephus, nec vllus alius ex antiquis scriptoribus inter summos Pontifices Iudæorum Zachariam recenseat. Sed neque cum sanguine venisse, nec sancta ingressus esse legitur, sed tantùm secundum consuetudinem sacerdotij incensum posuisse, & ad altare thymiamatis procubuisse: quod & minoribus sacerdotibus licuerit: Heb. 9. Erat enim altare istud in atrio. Nec obest quod nonnulli dicunt, propter festum expiationis, quod in illa istius conceptionis tempora incidebat, illum cum incenso ingressum esse. Vbi enim meminit Lucas sancti sanctorum? vbi aspersionis, & eorum omnium quæ semel in anno à summo Pontifice fiebant? Sed adiiciet etiam aliquis hæc Bedæ, in Luc. quòd per Moysen quidem Dominus vnum constituit summumque sacerdotem, cui mortuo alterum per ordinem succedere iussit, & hoc ad Dauid vsque tempora seruatum est, à quo plures fieri decretum est, qui vicissim ministrarent. Huc etiam recurret & hoc, quod frequenter legimus in Euangeliis, congregatos fuisse summos sacerdotes, & Pontifices, & Iesum à summis sacerdotibus esse traditum. Quinetiam Pontificem anni huius Caipham designari, quod etsi non in omni tempore pro ratione principatus, æquarentur tamen in ordine. Nos autem & multos sacerdotes & Pontifices inter Iudæos fuisse cognouimus, ita tamen vt non omnes, sed vnus solus sibi summum Pontificatum vendicaret. Quod à Machabæis adusque Hyrcanum & Aristobulum, id est, vsque ad Herodis istius & Zachariæ tempora facilè colligitur. Sed vbi primùm status ille labi cœpit, extincto & suffocato in aquis Hiericunthinis Aristobulo, vt scribit Iosephus, & regia dignitate Herodi à Romanis collata: tum demum annui cœperunt esse Pontifices. Ex eo fit, vt Zachariam summum fuisse non arbitremur, cùm nec putemus illum precio & amicis apud Romanorum procuratores gradum hunc sibi vendicaturum. Ex eorum igitur sacerdotum erat numero, quibus sors incumberet, & non longè à summo sacerdote deferretur, non tamen summa illa potestas: Qui etsi ex suæ tribus conditione summus esse potuisset, non tamen sibi viis illicitis, auro nimirum & precio, ex prophanis & ethnicis hominibus hunc honorem sibi procurandum esse putasset. Cæterum *consuetudinem vicis* intelligit, non quam lex, sed Dauid ipse decreuisset, quæ in eum vsque diē permansisset, iuxta quā *sorte exiit, vt incensum poneret.* Mos enim erat, inquit Lyranus in Lucam, vt sacerdos in priore tabernaculo completo ministerio, id est, oblato sacrificio in altari holocaustorum, quod erat in atrio, vbi ministrabant minores sacerdotes: lotis priùs manibus & pedibus acciperet prunas de altari holocaustorum, & intrans partem primam templi, quæ vocabatur sanctum, vel sancta, concremaret in illa super altare incensi thymiama, & tunc sacrificium inchoatum consummaret. Nam illud altare non erat intra sanctum sanctorum, vt & Hieronymus, & omnes Hebræi & Catholici testantur, excepto Augustino, cuius sententia huic loco dissonare videtur, qui legitur Exod. vlt. & 30. Facies quoque altare thymiamatis; hoc est incensi de lignis Sethim. Et paulò pòst. Adolebit incensum super eo Aaron suaue fragrans manè: quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad vesperum, vret thymiama. At verò non nisi semel in anno sanctum sanctorum ingredi licebat. Nec nos mouebit, quòd summus sacerdos in festo expiationis incensum adoleuerit in sancto sanctorum: nec enim hoc incensum ad oblationem erat, id est, vt offerretur in altari thymiamatis, cùm nec legamus istud altare in sanctuario fuisse: sed illud solùm adolebatur, vt nebula inde consurgens operiret oraculum, interim dum tandem idem Pontifex sanguine hirci & vituli vasa & sancta aspergeret, vt habetur Leuit. 16. At verò Zacharias venerat, vt ad altare incensi thymiama offerret. Denique quod dicitur, ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, quasi quòd sortibus in vrnam missis illi munus hoc obuenerit, vt incensum offerret: non ita intelligitur *sorte exiisse*, quasi per sortem sacerdotium nactus sit, cùm fuerit ex familia *Abiæ*: sed quòd cum fortè plures sacerdotes occurrebant vnius vicis, qui in illa hebdomada ministrare possent, sors inter illos missa sit, quis eorum oblaturus esset, illa verò ceciderit in Zachariam. Ex quibus perspicimus illum non fuisse summum sacerdotem. Nam quorsum sorte opus esset illi, qui neminem parem agnoscit, cui sacerdotium ex patribus obuenit? Quid hîc vicissitudo est, vbi perpetuum sacerdotium intelligitur? Nec enim cum iis comparandus est Zacharias, qui gradum illum perpetuum resciderunt, vt legimus 2. Mach. 4. de Iasone, Menelao, & Lysimacho, & 14. de Alchimo. Demum ita sors illi obuenisse putanda est, vt & aliis obueniens, eos etiam designasset ingressuros. Nec verò sorte creabantur summi Pontifices. Porrò sortem istam dirigebat Spiritus sanctus, vt teste Irenæo, lib. 3. in hær. c. 11. Zacharia sacerdote sacrificante, saginatum vitulum parare intelligamus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari. Porrò *ingressus est in templum Domini*, in eam scilicet templi partem, quæ sanctum dicitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Foris, inquit, quia neque in priore tabernaculo, nec in sancto sanctorum, sed in atrio populi. Fuit enim hic ordo priscis Israëlitis positus, vt seorsim sacerdotes, seorsim populus precaretur. Et hic quidem in primitiua Ecclesia locum habuit, quo nulli intra septa altaris nisi ministris aditus patuit, nec nisi apertis cancellis, vt scribit Dionysius ad Demoph. & Chrysostomus homil. 61. ad populum Antiochen. sancta mysteria videre licuit. Quid enim? Si neque Oza impunè Domini arcam contrectauit, quid non timendum erit temerariis nostrorum temporum laicis hominibus, qui nihil non sibi peruium putant, altare, ceremonias, mysteria, sacramenta? Et quidem inclitus Clemens Romanus libro secundo Cōst. Apost. c. 61. Ecclesiam adinstar nauis composuit: in qua secreta sit Episcopi sedes, ad cuius, inquit, vtrumque latus consideant Presbyteri, & Diaconi assistant succincti & expediti. Hi enim sunt ad nautarum similitudinem. Porrò laici in altera sedeant, cum omni quiete & ordine, mulieres etiam separatim silentium seruantes. Sed & quòd populus orabat hora incensi, doceatur populus non modò Ecclesiæ & sacrosanctis mysteriis adesse, sed & interim dum illa celebrantur, non colloquiis, sed precibus vacare debere. Atqui, inquit Chrysostomus, hom. vigesimaquarta in Acta Apostolorum, alios video stare & nugari dum preces

fiunt:

Margin notes (left): Chrysost. — *Cur alatio sterilitatem mulierum.* — *An Zacharias fuerit summus sacerdos.* — Ambros. — Hierony. — Nic. Lyra. — Beda. — *Quando cœperunt esse annui Pontifices.* — Ioseph.

Margin notes (right): *Quæ consuetudo vicis.* — Lyranus. — *Altare illud non fuit intra sancta.* — Hierony. — Augustin. — *Quid hic sors.* — Irenæus. — *Seorsim sacerdotes, & seorsim populus.* — Dionysius. — Chrysost. — *Laici ne appropinquent altari.* — Cl. Rom. — *Quid, dum diuina fiunt, faciendum.* — Chrysost.

In prophanationem templorum.

fiunt: neque solùm dum preces fiunt, sed & dum sacerdos benedicit. Nescis quòd cum Angelis stas, cum illis cantas, cum illis hymnos dicis? Et stas ridens. Non mirum esset, si fulmen emitteretur non solùm in eos, sed etiam in nos. Digna enim fulmine sunt hæc. Neque enim, vt dicit alibi, (hom. 36. 1. ad Corinth.) tonstrina, aut vnguentaria taberna est Ecclesia, aut officina forēsis, sed locus Angelorū, locus Archangelorū, regia cœli, cœlū ipsum. Ecce Iudæorū pietas indeuotionem nostram confundit. Exurgent illi in iudicio, & condemnabunt generationem istam pessimam, vt qui plus honoris & reuerentiæ suo templo, suísque typicis sacrificiis detulerint, quàm nos tremendis & diuinis hisce mysteriis. *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.* Adsunt vtique Angeli precantibus, vt ex Cornelii historia didicimus, Act. 12. Perferunt enim orationes nostras. Adsunt & sacrificantibus, his maximè, qui Christi sacratissimum corpus conficiunt, vt multis in cōcionibus Chrysostomus testatus est: vt hom. 61. ad pop. Antioch. Considera, inquit, mensam regis appositam, Angelos Missæ ministrantes. Ipse rex adest, & astas oscitans. Idem ho. de myst. Ecclesiæ non contemnendis. Tum enim Angeli Domino procumbunt, inquit: & Archāgeli nobiscum canunt. Habent enim tempus adiuuans, & oblationem sibi auxiliantem: & tunc Dominū pro natura humana precantur. Pro his, inquiunt, rogamus, quos tu prior dilexisti, vt animam tuam dares, pro quibus ipse sanguinem profodisti, pro quibus corpus hostiam obtulisti. Etsi verò huic intersint sacrificio, tamen non semper apparent. Hoc igitur dispensatione quadam speciali factum est in Zacharia. Apparuit, inquit, à dextris. Non satis fuit dicere Angelū apparuisse, sed adiicit, *à dextris*, ait Chrysologus, ho. 87. vt nihil sinistrum, sed omnia læta & prospera, immò & æterna bona nunciaturum se doceret. Ita enim Angelus Christo resurgenti à dextris mulieribus adstitisse legitur. Nam sicut per sinistram præsentia, sic per dexteram bona prænunciantur æterna, inquit Beda. Iuxta quod in sapientiæ laudibus canitur: Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitiæ & gloria. Cæterùm Origenes, ho. 3. in Luc. non modò ad speciem visibilem assumptam refert, quòd Angelus apparuerit, sed & ad animæ Zachariæ mūdiciem, quam Deus sua gloria illustrauit: sine qua nec ipse Christus verè videri potuerit ab his etiā, qui illū corporeis oculis intuebātur. Ideò enim ait, Ioā. 14. Philippe, qui videt me, videt & patrē. Et rursus, Matth. 5. Beati mūdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Interim tamen dictio, ὤφθη, visus est, nō ad imaginariam, sed veram apparitionem, quæ corporalibus oculis subducta sit, refertur. *Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eū:* nō quòd aliquē terrorē Angelus ingereret, sed quòd insolitò & repētè adesset. Hic autē etiā in sanctissimis viris nostra infirmitas, Dei autē maiestas attendenda est. Quis enim Patriarcharū & Prophetarū nō est cōmotus, statim atque Deus suæ præsētiæ signū aliquod obtulit? Hoc mihi in Manuè & eius vxore (Iud. 6. & 13. hoc in Daniele (cap. 9.) hoc in ipso etiam Ioanne dilectissimo Christi discipulo cōspice. Ita nouit vi quadā secreta natura hominis se à diuina virtute immutandā. Et hęc quidē meditatio nos eleuat in Dei timorem, qui potest & corpus & animā mittere in gehennam ignis. (Matth. 10.) Ergo non mirum, si stupet doctor, si turbatur sacerdos, si pauescit antistes, si tacet minima, cùm viderit maxima, si deserit verba, cùm signa cōspicit, ait Petrus Chrysologus, hom. 86. Et ne solus Zacharias timuisse videatur, audi alium Prophetam dicētem, (Abac. 3.) Domine audiui auditum tuum, & timui, consideraui opera tua, & expaui. Concussionem autem & pauorē exaggerat, cùm & turbatum Zachariam, & timorem super eū irruisse scribit. *Ait autem ad illum Angelus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Trementem Zachariam confortat Angelus, inquit Ambrosius: quia sicut humanę fragilitatis est, spiritualis creaturæ visione turbari, ita & Angelicæ benignitatis est, pauētes de aspectu suo mortales, mox blandiēdo solari. At cōtra dæmonicæ ferocitatis est, quo sui præsētia territos senserit, amplius semper horrore cōcutere: quæ nulla melius ratione, quàm fide superatur intrepida. Eadem habet Theophylactus, & Athanasius in vitam S. Antonij magni. Huc referri possunt

Angeli adsunt sacrofactis mysteriis. Chrysost. Chrysologus. *Quid à dextris.* Beda. Origenes. *Quomodo Angelus visus sit.* *Turbatio sequitur visionē Angeli.* Pet. Chrys. Ambros. *Angelorum est consolari, non dæmonū.* Theoph. Athanas.

ea quæ hominibus horrori sunt apud Psalten, à quibus iustus eripitur: (Psal. 90.) à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. Nam tanquam leo rugiens nos circuit, quærens quem deuoret, (1. Pet. 5.) aut quouis modo absorbeat, aut dissoluto quodam gaudio, aut desperato timore. Ideò rogat Dauid: Non me demergant aquæ, neque absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteos os suum. Verùm quæritur, cur Angelus exauditam Zachariæ deprecationem differens, adiiciat, *Et Elizabeth vxor tua pariet tibi filium.* An verò ille, qui se iam ætate prouectum cernebat, & tandem de promissione seminis per Angelum facta diffidit, sperabat adhuc sibi prolem affuturam? An hæc erat eius deprecationis summa, vt filium ex sterili coniuge nancisceretur, qui spem omnem deposuerat? Dicunt quidam, vt scribit Theoph. ad signum exauditæ petitionis Angelum meminisse natiuitatis Ioannis, ex quo nimirùm intelligeret populo remissa esse peccata. Aut ad redundantiam diuinæ beneficentiæ exaggerandam hæc dicta sunt, vt non modò, teste Ambrosio, quod ille precatus fuerat, sed & quod vix sperare poterat, ei concedatur. Augustinus verò exaudiri deprecationē Zachariæ in filio scribit. Nam licet pro consequendis liberis minimè precaretur, obsecrabat tamen aliquam afflictis Iudæis consolationem afferri, & cùm aduentum Messiæ instare non dubitaret, illum mirum concupiscebat. Huius igitur vota ex alto Deus prospiciens, ex filij promissione, eum de Messia proximè venturo securum reddit. Quid enim magis eum confirmare possit, notat Chrysostomus, quàm ex sterili coniuge sibi nasciturum filium, qui ex Virgine Christum oriundum, ex ipso etiam materno demonstraret vtero, & tandem digito designaret? Quid autem magis communia omnium vota spectet, quàm Israëlis redemptio? Interim ex hoc facto obseruare licebit, Angelorum esse & nostras preces offerre, nósque solari. Ita enim sunt administratorij spiritus, his qui hæreditatem accipiunt salutis, vt monet Paulus Hebr. 1. Vnde Raphaël Angelus ad Tobiam: (Tob. 12.) Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino. Adiicit & Chrysost. 2. hom. de natiu. Ioannis, nobis magnam confidentiam relinqui, quòd nostras deprecationes Deus exauditurus sit, si tamen præcepta eius seruauerimus. Sed & audiuimus hic, quàm liberalis sit Dominus, qui plus largiatur quàm rogetur. Non enim solùm populo gratiam, sed & Zacharię prolem repromittit. Sic Deus diues est in misericordia, & dat omnibus affluenter, & non improperat. Itaque redemptionis humanæ ordinem explicat, exorsus à præcursore: illam etiam in eius nomine significans. *Vocabis*, inquit, *nomen eius Ioannem*, quo Dei gratia intelligitur. Singularis autem meriti indicium datur, quoties hominibus à Deo vel imponitur nomen, vel mutatur, inquit Beda. Sic Abraham, sic Iacob, sic Iosias rex, ob eximiæ virtutis culmen à Deo vocatus est, antequàm nasceretur. *Et erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt.* Meritò gaudet pater, quòd in senecta filium tantę talísque gratiæ acceperit. Sic quando iustus huius vitæ stadium ingreditur, inquit Origenes, hom. 4. in Luc. ministri natiuitatis eius lætantur, & se efferunt in sublime. Prouerb. 23. Exultat pater iusti, qui sapientem genuit filium lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus & mater tua, & exultet quæ te genuit. Quando verò ille nascitur, qui malæ vitæ præparatus est, & quasi ob pœnas in ergastulum relegatus, minister consternatur & concidit. Vis exemplum accipere sancti viri, cuius omnis fructus in laude sit? Vide Iacob duodecim genuisse mares, qui omnes populi Dei, & patris illius Patriarchæ fuerūt & principes. In his omnibus Iacob lætabatur pater, sicut & nūc cūctis de Ioānis natiuitate gaudium nunciatur. Quid autem non triste succurrat parentibus, si aut facem quandam patriæ, qualis olim Paris Troianis, aut viperam se enixi audiant? Quot enim sunt ex filiis familiàs, qui patres canos deturbant ad inferos, quibus melius fuisset non nasci, quàm ad sui generis contumeliā, & parentū miseriam huius vitalis aëris fuisse participes? Hinc sapiens Prou. 19. Dolor patris filius stultus & 17. Ira patris filius stultus, & dolor matris quę genuit eū. Eccl. 16. Ne iucūderis in filiis impiis si mul-

Cur interpretet Angelus meminit Ioannis. Thomas. Ambros. August. Chrysost. Chrysost. *Dei liberalitas.* Beda. Origenes. *Gaudium in natali iusti.*

Non lætandum in natalis impij.

riplicentur, nec oblecteris super ipsos, si nō est Dei timor in illis. Melior est enim vnus timens Deum, quàm mille filij impij. Et vtile magis mori sine filiis, quàm relinquere filios impios. Cæterùm istud mirum est, quod Ioannis natiuitati indulget Angelus. Nam cùm omnium nostrûm deploranda sit natiuitas, in huius tamē natali multos gauisuros pollicetur. Fuit verò priscus quorundam Gentiliū mos, vt recēs natos infantes deflerent. Hinc & Theodoretus affectionum Græcarum sermone de natura hominis, hos tragicos apud Euripidem senariolos adfert:

Lugebantur recens nati.

Theodor. Euripides.

Oportuit nos funeris luctu graui
Deflere natum maxima ad discrimina:
At mortuum qui cassus est laboribus,
Efferre læto corde, lætis vocibus.

Neque sanè Ioannes mundum hunc ingressurus erat, nisi ad maxima discrimina: vt qui præter voluntariam illam vitæ seueritatem, temperantiam, frugalitatem, nuditatem, etiam imperentium se Pharisæorum insultus, & Herodis furorem ipso vitæ exitu probaturus esset. Verùm quia illa omnia in suæ gloriç augmentum, nostræ verò de Christo fidei confirmationem, & ipsius Christi honorem & obsequium cedebant, tāto lætior eius natiuitas esse debuit. Hinc mihi diuinam prouidentiam prospicite. Date enim mihi, inquit Augustinus, tom. 10. hom. 44. inter hom. 50. alium seruum præter Ioannem, inter Patriarchas, inter Apostolos, cuius natalem diem celebret Ecclesia Christi. Passionum dies seruis plurimis celebramus, natiuitatis diem nemini, nisi Ioanni. At verò hæc lætitia non tam ad Ioannis, quàm Christi personam, cuius ille præcursor erat, referebatur. Gestiebant enim omnes Messiam suum videre, in quem omnis Israëlis spes esset reposita. Et hoc solùm reliquum esse putabant, illo nato, cuius esset reparare vias Domini, & vnumquemque per pœnitentiam ad Christum suscipiendum disponere. *Erit enim magnus coram Domino.* Magnus erit virtute, sanctitate, & officio. Origenes hom. 4. in Luc. ad magnitudinem, id est, animæ dotes refert, quæ oculis Domini pateant. Multi enim magni fuerunt coram hominibus, ait Theoph. vt hypocritæ, at non item coram Deo. Sicut ergo paruus dicitur & minimus is, qui scandalizatur, quia pusillanimus: (Matth. 18.) sic magnus intelligitur is, quem diuina gratia confirmauerit. Est enim quędam in nobis spiritualis ætas per profectum virtutum, vt obseruat Ambrosius. Sic ambulamus de virtute ad virtutem, donec in illa consenescamus. Quod etiam Dominus in Euangelio (Matth. 18.) videtur exprimere. Nolite, inquit, contemnere vnum ex his pusillis. Et, iuxta Apostolum, paruolus sub elementis est. Cùm enim essemus paruoli, sub elementis mundi huius eramus seruientes. (Gal. 4.) Ergo magnus est supra mundi elementa. Erit itaque Ioannes magnus, non corpore, non fortunis, sed anima. Nec enim fines alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis præoptauit: sed quod est amplius, in deserto prędicans, delicias hominum, corporisque lasciuiam, magna animi virtute depressit. Paruulus ergo in seculo, magnus in spiritu. Et hæc est vera, non adumbratitia magnitudo, qualem homines venantur, dolis, rapinis, precio, furore, ambitione. Quod enim hominibus altum est, ait Christus, (Luc. 16.) abominatio est apud Deum. Maioris porrò virtutis est & imperij, vt ipse Diogenes Cynicus apud Alexandrum (teste Diog. Laërtio, de vitis Philosoph.) seipsum, & huius mundi delicias, & carnis irritamenta domuisse, quàm multas sibi gentes subiecisse. Refertur & illa Ioannis magnitudo ad delegatum ei munus à Deo, quemadmodum tandem agnouit Pater, dicens: Et tu puer Propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Magnus zelo & constantia, adeò vt Christus dixerit, Matth. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. *Et vinum & siceram non bibet.* Ita ex eius abstinentiæ rigore magnitudinem Ioannis colligit, vt qui Nazaræus, & à communi hominum lege & instituto etiam & officio secretus esset. Sicera verò dicitur, à *Sachar*, Hebraica dictione, quæ inebriare significat. Cuius nomine nō modò cereuisiā, sed & quéuis aliū potum, qui inebriare possit, intelligit, seu ex frugibus,

Augustin. *Nullius præterquam Ioannis nat. is celebra.*

Origen.

Theoph.

Magnus corā Deo quo. Ambros.

Magnitudo mundo alta.

Diog. Laer.

In quo magnitudo Ioannis.

Quid hic Sicera.

hordeo, aut alijs granis, seu ex fructibus, seu ex arborum liquoribus componatur, vt interpretatur Theophylactus. Vnde Num. 6. vbi legimus, Omne quod inebriare potest, vox Hebraica est, *Sechar.* Hac abstinentia designabat Angelus, magnum quid de Ioanne concipiendum esse. Sic nimirùm cùm Angelus Samsonem nasciturum promitteret, adiecit, Iud. 13. Caue ne vinum bibas, nec siceram, & ne aliquo vescaris immundo. Erat enim puer Nazaræus Dei ab infantia sua. Fuit autem eadem lex Nazaræorum, vt ab omni quod inebriare potest, abstinerent, vt legitur Num. 6. Quod & Rechabitæ ex paterno decreto obseruarunt, Hier. 35. Sed & Daniel, vt dignum se præberet reuelatione diuina, Dan. 9. Caro, inquit, & vinum, non introierunt in os meum. Quod & Paulus attendisse videtur, Rom. 14. dicens: Bonum est homini carnem non manducare, & vinū non bibere. Huius etiam vsum sacrificantibus interdictum fuisse satis probat Philo Iudæus, lib. de Temulentia, & lib. de plantatione Noë. *Et spiritu Sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.* Sicut enim Deus illum externo abstinentiæ symbolo ab alijs discernet, ita & interiùs animam eius purgabit & illuminabit, non tantùm vbi ad ætatem peruenerit, sed ex ipso matris vtero. Sunt enim qui sanctificantur recèns nati, vt infantes Christianorum, statim atque sacrosancto baptismate diluti fuerint: sunt qui iam adulti vocantur, vt & ipsi Apostoli, & paganorum permulti, vbi verbo Dei crediderint, & ad Ecclesiam confugerint: & sunt qui adinstar latronis in extrema vitæ periodo diuinç bonitatis radijs illustrantur. Iste verò *Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero*, necdum natus, & in lucem editus. Hoc autem facto ipso restatus est, cùm ex ipso vtero Christum nondum natum infans infantem salutauerit, & in occursum eius erumpere gestiuerit. Hinc & ista matris eius ad Virginē acclamatio: Ecce enim, vt audita vox est tua auribus meis, exultauit infans in vtero meo. Fuerint qui è longè positi, qui iam ætate prouecti, qui iuniores Christum prædixerint: iste propè stantem, etiam nondum natus agnouit. At verò non habitat Spiritus s. in corpore subdito peccatis. Ioannem igitur ex vtero sanctificatum colligimus. Nec mirum, cùm vt de Hieremia, ita & de Ioanne dici possit: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Cui enim, vt scribit Ambrosius, Spiritus sanctus infunditur, magnarum virtutum plenitudo adest. Erat autem simul in eo spiritus vitæ, & spiritus gratiæ, ait Origenes, hom. 4. in Luc. Nec enim Spiritus sanctus vice animæ fungebatur, sed eam illustrabat. Quod autem legimus Hieremiæ dictum, (cap. 1.) Priusquàm te formarem in vtero, noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificaui te: hoc Augustinus in Epistola ad Dardanum, quæst. 57. ad prædestinationem Hieremiæ transfert, cùm interim non modò Ioannes antequam natus esset, prædestinatus sit, sed verè in ipso vtero sanctificatus sit. Nec mouet quòd, ἐκ τῆς κοιλίας, legitur, *ex vtero*, quasi non in vtero. Immò scilicet in vtero, & extra vterum. Quoniam Ioannem ex vtero, id est, ab ipso vtero considerantes, & illius vitæ exitum perpendentes, videmus vbique Spiritu sancto repletum esse. Itaque dictio, ex, initium sanctificationis ita ducit ex ipso vtero, vt & in vtero, & per totam etiam vitam illustratum fuisse demonstret. *Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Nam quoniam verus legis sensus, & Dei cultus inter Israëlitas, non solùm nouis Pharisæorum traditionibus, sed & Gentilium moribus, bellísque ciuilibus conspurcatus & obscuratus erat: ideò summo quodam beneficio Ioannes suscitatur, vt dixit Gregor. Nyssenus, Orat. in Basilium fratrem, qui filios Israël ad Deum conuerteret. Hæc erit operatio Spiritus sancti non ociosa. Et quidem benè *multos* dicit, non omnes: cùm neminem obaudire nolentem Spiritus sanctus conuersurus sit. Nec scilicet Pharisæi Christum aut Ioannem agnouerunt. Vnde liberè ille ad eos clamabat, Genimina viperarum, quis vos docuit cauere à ventura ira? Ecce publicani & meretrices præcedent vos in regno cœlorum. Luc. 7. Matth. 21. Luc. 20. audire potes, quam malè in Christum, & Ioannem, eiúsque baptisma fuerint affecti. Et benè dixit, *conuer-*

Theoph.

Nazaræi abstemij.

Philo Iudæus.

Varietas eorum qui sanctificantur.

Ambros.

Origenes.

August.

Fructus adventus Ioannis.

Gregorius Nyssen.

Status prædicationis Ioannis.

tet.

Beda. ret. Hoc enim vnum agebat Ioannes, baptisans baptismo pœnitentiæ populum, (Act. 19.) monens vt in eum, qui post ipsum venturus esset, crederent. Cæterùm, vt Beda scribit, cùm Ioannes conuertere niteretur plebem suam ad Christum, dicat autem Lucas illos conuertisse ad Dominum Deum ipsorum, patet profectò Christum esse Dominum Deum Israel. *Tertull.* Quod etiam concludit in Marcionem Tertullianus, libro quarto. Si autem Christus est, immò quia Christus est, Dominus Deus Israel, desinant Ariani Christum Dominum Deum esse negare. Erubescant Photiniani Christo ex Virgine principium dare. Cessent Manichæi alium populi Israël, alium Christianorum Deum credere. *Pet. Chrysologus.* *Quomodo Ioannes in spiritu Eliæ.* *Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Petrus Chrysologus, hom. 88. Ante quem ait? Ante Christum, qui est Deus ipsorum, Deus noster, Deus omnium, Deus absque quo alius non est. Et nemo cùm audit *in spiritu Eliæ*, μετεμψύχωσιν, imputet: hic spiritum dicit illum, qué per diuinã gratiam meruit, non quem carnis est consecutus ad vitam: & *virtutem* dicit illam, quam de supernis habuit, non illam quam propter corporis adeptus est firmitatem. *Origenes.* Nec enim, ait Origenes, hom. 4. in Lucam, in anima Eliæ dixit, sed in spiritu & virtute Eliæ. *An in anima Eliæ.* Fuit enim in Elia virtus & spiritus, sicut in omnibus Prophetis, & secundum dispensationem corporis in ipso quoque Domino salutare. Hinc est, quòd cùm Helisæus descendentem Eliam visurus esset, Fiat, inquit, spiritus tuus duplex in me, 4. Reg. 2. & de spiritu Moysi septuaginta participes effecti leguntur: cùm tamen nec anima Eliæ duplex, nec anima Moysi in septuaginta multiplicari potuerit. Sed ea de gratiarum donis intelliguntur, quæ ab vno eodémque diuino spiritu proficiscuntur. *Ambros.* Nunquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est, ait Ambrosius, in Luc. ca. 1. lib. 1. *Theoph. Euthy.* Et ideò hoc dictum est, quia sanctus Elias & virtutem magnam habuit, & gratiã. Cæterùm Theophylactus & Euthymius Eliam considerant, non modò in iis temporibus, quibus Achab, Iesabeli, & cæteris monstris, cultui etiam Baalitico obstitit, antequàm in currum igneum reciperetur, sed illum secundi aduentus Christi præcursorem asserunt, cui vt nec spiritus, ita neque tunc minor virtus affutura sit, qua sæuienti Antichristo resistat. *Theoph. Euthym.* Nam sicut Ioannes primi, sic & Elias secundi aduentus præcursor futurus est, ait Theophylactus. Dicit ergo quòd gratiam quoque & efficaciam habebit Eliæ, inquit Euthymius: quam videlicet habebit Elias, præcurrens secundũ Christi aduentum. *Ambrosius.* *Conferuntur Ioannes & Elias.* Porrò virtus illa non modò consideratur in efficacia zeli, & prædicationis, sed vt scribit Ambrosius, in virtute abstinentiæ atque patientiæ. In deserto Elias, in deserto Ioannes. Ille coruis pascebatur: hic cùm diues esset, calcata omnis voluptatis illecebra, parsimoniam prætulit, luxumque cõtempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsiuit, hic spreuit Herodis. Ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit. Hic cum Domino versatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria. Ille post triennium pluuiis terram rigauit, & hic post triennium arescẽtem nostri corporis humum imbre fidei perfundit. Quæris quod triennium? Ecce, inquit, anni tres, sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Mysticus enim numerus debebatur, vt salus populis redderetur: vnus in Patriarchis annus, alius in Moyse & Prophetis cæteris, tertius in Domini saluatoris aduentu. Hæc autem omnia operatus est in illo Spiritus sanctus. Adeò nos illum præsto nobis adesse concupiscamus, cùm omnia per ipsum nobis facilia sint, sine ipso autem nihil virtutis sit reliquum. Iam effectus illius ostenditur, cùm adiicit, *Vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam.* Iisdem verbis Ioannis virtutem explicat, quibus Malachias efficaciam prædicationis Eliæ, postremis temporibus. Ecce, inquit (cap. 4.) ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magna, & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. *Quorum patrum corda ad filios conuersa.* Quorum verò patrum corda ad filios conuertit? Qui patres, & qui filij? Sunt qui de Iudæis, qui tunc viuebant, interpretentur, quorum filij à parentibus non minus discreparent in cultu Dei, & fide religionis, quàm Eliæ temporibus. Tunc enim inualescente cultu Baal per Pseudoprophetas, non modo in vna vrbe, sed & in vna domo etiam inter parentes & filios inuentæ sunt diuersæ religiones. Quod & nos hac nostra ætate inter multos locum habere videmus: sic inimicus homo in agro Domini superseminauit zizania, & inter electas familias dispersit hæreses: adeò

Infælix lolium, & steriles dominantur auenæ.

In eos qui modò hæretici, modo catholici fuerunt. Ideò clamabat Elias, 3. Reg. 18. Vt quid claudicatis in duas partes? Si Baal Deus est, sequimini eum. Sin verò Deus Israël verus Deus, sequimini eum. Eandem diuisionem, immò maiorem posterioribus seculis, quibus rursus Elias aduenturus est, successuram colligimus, Daniel 12. & Matth. 24. Ideò scilicet Christus ait: Nisi breuiati fuissent dies illi, non salua fieret omnis caro. At verò ideò venit primùm, & tãdem venturus est Elias: ideò etiã Ioãnes Christo præmissus est, vt religionem labefactatam, & diuisam in tot opiniones, suæ vnitati & simplicitati restituat. Summum vtique omnium desiderabiliũ, cùm ex hæresibus & schismatibus tot mala nascantur. Elias quidem ita filios patribus restituit, & corda patrũ ad filios cõuertit, vt vnũ Dei vnius cultũ assereret. Idẽ ille facturus est. Ioãnes verò cùm hac ætate vẽisset, qua Iudæorũ alij Sadducæos, alij Pharisæos, alij Essæos, alij Samaritas, alij Ethnicos sectabãtur: ille omnes ad vnũ Christũ ita reducere conabatur, vt vnũ esset patrũ & filiorũ cor, & vna anima. *Theoph.* *Apostoli filij Patriarcharum* Theophylactus ad illum sensum alludere videtur. Patres, inquit, fuerunt Iudæi, illorum autem filij Apostoli: conuertet igitur corda patrum ad Apostolos, docẽs & testificans de Christo. *Lyran.* Nam & sua prædicatione per multos eorum, qui patres & seniores populi dicebantur, Ioannes allexit, & vt idem cum Apostolis sentirent, effecit, vt obseruat Lyranus. *Hierony.* Hieronymus verò, suis in Malachiã Cõmentariis (cap. 4.) Patres Prophetas & Patriarchas interpretatur, vt Abrahã, Isaac & Iacob, qui quidem hactenus à Iudæis filiis suis dissensissẽt in fide, pietate, & sanctimonia. Nam & illi crediderunt in Christum venturum, Rom. 4. & eum videre desiderarunt, Luc. 10. Ioan. 10. quem tamen præsentẽ Iudæi negauerunt. Ideò Christus, Si Moysi, inquit, crederetis, crederetis vtique & mihi. De me enim ille dixit. Sed & rationem operum habens, Si filij, inquit, Abrahæ estis, opera Abrahæ facite, (Ioan. 8.) Quantum distabant à patrum suorum religione? Ideò scilicet & antiqui illi patres malè in eos affecti erant, & rectè dicebant: Abraham nesciuit nos, Isaac ignorauit nos. Auersabantur illos, vt degeneres filios. *Sancti benè afficiuntur in bonos.* Nam sicut sancti, cùm ex hoc mundo exierũt, in nos benè afficiuntur, si illorũ pietatem sequamur: ita non modò illi, sed & ipsi Angeli nos auersantur, si religionem, Dei cultum, & vitæ puritatem auersati fuerimus. Hoc ipse Christus docuit apud Iudæos. Est, inquit, Moyses apud Patrem, qui accusat vos, in quo vos speratis. Sperabant in Mose, & tamen Moyses accusabat eos apud Patrem. *Chrysost.* Magnæ enim sunt virtutis preces orationésq; sanctorũ, ait Chrysostomus, hom. 7. in Matth. sed tum vtique, cùm nos vitam in melius commutauerimus. Alioquin non est, nec in progenitorum virtutibus gloriandum. *Sancti malè affecti in impios.* An non scilicet audimus sub altare Dei animas occisorum clamãtes, (Apoc. 6.) Vindica Domine sanguinem nostrum ab habitantibus in terra. Ita cùm Iudæi Prophetas occidissent, & ex iis quosdam persecuti essent, quomodo eorum beneficio aliquid sperabant se consecuturos, nisi ad mentem redirent, & idem cum ipsis saperent? Itaque corda patrum non conuertebantur ad filios, quamdiu filij à pietate & cultu Dei desciuerãt. Cor enim alicuius ad aliquem esse, phrasis est Hebræa, qua aliquem alteri benè velle & benè precari significamus. Sed tũ benè velle & benè precari Iudæis cœperunt Patriarchæ & Prophetæ illorum patres, cùm Ioannes eos ad Christum reduxit. Ex eo loco manifesta sunt duo ista. Vnum est, quòd sancti cùm ex hac vita migrauerint, norunt, sed Domino reuelante, quæ sit filiorum religio, quæ pietas. *Sanctis notũ nostra.* Alterum, quòd huic aut illis benè volunt & benè precantur, aut voluntatem suam, id est, quam naturaliter benè affectam habent, ab eis auertunt, ne diuinæ iustitiæ & æquitati iniuriam faciant. Audi scilicet Deum omnium, ad eum, qui de vtero matris sanctificatus est, Ieremiam.

Prophetam dicentem, (Hier. 7.) Non ores pro populo hoc, quia ego non exaudiam te. Sed & quid illi profuit, nónne Deum adiit oraturus, & idem tertiò audiuit? Quid cómodi contulit Samuel Sauli? Iuuant ergo orationes sanctorum, immò cooperantur & auxiliares sunt, cùm nonnihil boni conficimus. Hæc Chrysost. tom. 4. hom. 1. 10 1. ad Thessal. & hom. 44. in Gen. ca. 19. Et quidem status hic est omnis Euangelicæ concionis, immò & pastoralis curæ præcipuus, vt dispersa congregentur, confracta alligētur, & debilia consolidētur, Ezec. 34. Quomodò verò magis dispersa congregabuntur, quam si sanctis & Patriarchis & Prophetis & Apostolis ipsis restituamur, fiatque vnus in nobis & Ecclesia illa triumphāte sensus, fit vna anima.

Chrysost.

Ita *incredulos conuertit ad prudentiam iustorum*. Est autē prudentia iustorum, inquit Beda, non de legis operibus iustitiam præsumere, sed ex fide salutem quærere: vt quamuis in lege positi legis iussa perficiant, se tamen gratia Dei per Christum saluandos intelligant. Iustus enim ex fide viuit. Theophylactus ius pro Apostolis sumit. Horum autem prudentiam vocat, gratiam Spiritus sancti in illis, à qua gubernabantur. Sed hoc magis videtur ad Patres referri, cùm dictio ἀπειθεῖς, inobedientes sonet, cōmittatur verò inobedientia maximè in superiores, qui patrum nomine censentur. Nisi fortè & eorum patres Apostoli censendi sunt, non carnis ordine, sed dignitate, sicut & ex Ps. 44. colligit Hieronymus in Malachiam, vbi de iis dicitur, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Horum enim prudentiam requirebat Christus dicens: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Prudentia enim erat, cauere à ventura ira, quam secuti sunt quidam ex Iudæis, qui audita Iusti prædicatione, acclamarunt, Quid faciemus viri fratres? At ille, (Act. 2.) Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini Iesu. Primùm inobedientes erant, sed tandem prudentiæ Apostolorum ceruices subiecerunt.

Prudentia iustorū quæ. Beda. Theoph.

Hierony.

Adiicit, *parare Domino plebem perfectam*: non quòd hic perfecta sit euasura, sed parat vt tandem perfecta euadat. Sic enim Christus Ecclesiam sibi despondit, & tradidit semetipsum pro ea, vt reddat eam sine ruga & sine macula: quod in futuro complebit, vbi nimirùm illa à sua militia & peregrinatione, in patriam & triomphum peruenerit. Aut si Græcam vocem spectes κατεσκευασμένον, plebem paratam reddendam esse pronunciat: ad hoc alludens quod apud Esaiam & Malachiam legitur. Esa. 40. Mal. 1. & 4. Hoc scilicet illius prædicationis & officij fuit argumentum, quod & pater eius agnouit, cùm ait: Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. An scilicet aliter Christo perfrui poterant, aut in sua venientem excipere, nisi secreta quadam purgatione, & diuino verbo præparati? Nam, vt scribit Theophylactus, si quis in domum veniat noctu, non ab omnibus, sed tantùm ab his qui vigilant, & illum expectant, excipitur: ita quidem non ab omnibus Christus & agnitus & admissus est, sed ab his qui Ioannis prædicationi obaudierunt.

Hieron in Epist. ad Gal.

Theophyl.

Et dixit Zacharias ad Angelum, Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Prima quidem facie videntur hæc verba conuenire cum verbis Abrahæ & Mariæ. Cùm enim Abrahæ terra Chanaan promitteretur: (Gen. decimoquinto) Vnde, inquit, scire possum quòd possessurus sum eam? Maria quoque cùm filium Dei se enixuram audiret, Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? At verò longè alia mens erat in Zacharia. Nihil diffidebant Abraham & Maria, sed tantùm institui se postulabant: At verò Zacharias hæsitat adinstar Saræ, quæ cùm nasciturum sibi filium audiret, post postem ostij risit, dicens: Gen. 17. Nunquid centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Id verò quomodo contigit viro sancto & iusto, vt de Domini promissione diffideret? Respondet Theophylactus, respexisse illum ad prodigiosam filij generationem. Et hic vtique omnis quæstionis & incredulitatis fons est latissimus, quòd Dei opera & promissiones iudicio nostro, immò & temeraria nostra infirmitate metiri volumus. Hoc in sacramentis, hoc in spe futurorum, hoc in remedijs spiritualibus nobis occurrit, vt quæramus, quomodo ista aut illa fiāt. Tantane sit bonorū futurorum, & tam certa expectatio? Siccine ad Ecclesiæ ministros recurrendum est, vt sanemur? Et hinc diuinæ in nos iracundiæ flagella emittuntur, quòd in his omnibus, quæ firma fide apprehendere deberemus, hæsitamus. Nam si nec Zachariæ pepercit Angelus, quid non miserrimis nobis, & tot tentationibus fluctuantibus incumbat? Sed & huius exemplo docemur, vt qui stat, videat ne cadat. Ne dixerit aliquis, se in fide perfectum esse, nihil quærere, de nullo dubitare: dubitauit etiam Moyses, & Aaron, num ex rupe aquam educere posset: dubitat & hic Zacharias. Gratia Dei stas, sed vide ne excidaris. Vidit Tertullianus suo tempore & Episcopos, & Diaconos, & martyres ab Ecclesia defecisse, vt idem scribit libro suo Præscriptionibus contra hæreticos. Igitur noli altum sapere, sed time, & istud Apostolorum in mente simul & ore sit: Domine adauge nobis fidem. Fides enim Dei donum est, vt ne quis glorietur. Ephes. 2.

Dubitatio Zachariæ dissimilis verbis Abrahæ & Mariæ.

Theophyl

Cauendum ab hæsitatione in rebus fidei.

Tertullia.

Et respondens Angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Dominum, & missus sum hæc annunciare tibi. Suam authoritatem exprimit, vt quantum fidei suis verbis debeatur, ostendat: quasi dicat, Quid tuam & vxoris senectutem consideras? considera potiùs quis ego sim, quid officij habeam, à quo missus sim. Probandi sunt vtique spiritus, an ex Deo sint. At verò non ego sum cacodæmon aliquis, non spectrum, sed Angelus: nec quilibet, sed Gabriel. Non veni, vt imponam tibi & illudam te, sed vt instruam. Nec enim partium mearum est circuire vnumquemque, & insidiari, si quem ad tentationem pertrahere valeam: non qualis ille Sathanas, qui (Iob. 1.) se orbem circuisse iactitat: sed ego assisto ante Dominum, & ad te ab eius maiestate missus sum. Astare autem, pro ministrāre sumitur, vt Daniel 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Itaque non ego hæc ad te à meipso depromo, sed ab omnipotente illo, apud quem omninò nihil est difficile. Nec ad me effecturum polliceor, sed tantùm annuncio quæ Deus facturus est. Cur tu verbis meis detrahis? Cur dubitas? An nescis quod Deus non modò in sua, sed & suorum persona audiendus sit? An non graue scelus est non obedire? Obedientia autem illa debetur etiam Angelis, etiam & hominibus Dei ministris. Ex eo igitur loco discimus, quanta reuerentia Dei legatio audiēda & suscipienda sit. Ne tu mihi hominem aut Angelum esse iactes, & dicas solum Deum, aut solum Christum esse audiendum. Vtique solum Deum, & solum Christum audimus, sed & Deum in Christo, & Deum & Christum in ipsis Euangelij ministris. Sic enim Paulus, An experimentum, inquit, quæritis illius qui in me loquitur Christus? Alioquin Christus suis ait: Qui vos spernit, me spernit, & qui vos audit, me audit. Sic Deus ad Samuelem Non te spreuerunt, sed me. Sic Apostolus (Roman. decimotertio.) Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Hæc copiosè Cyprianus, Epistola de simplicitate Prælatorum. Inde fit vt pœna designetur Zachariæ.

Quāta reuerentia diuina legatio sit audienda.

Cyprianus

Et ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem, quo hæc fiant: pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Ita qua parte peccauit, plectitur. Lingua enim sua temerè locutus fuerat, nunc mutus redditur. Ita docet Angelus vnūquemq; sui ipsius iudiciū facere debere, vt qui furabatur, iam nō furetur: qui lingua, qui oculis, qui manibus, qui pedibus offendit, ea castiget, & ita moderetur, vt oculi claudantur, aures obturentur, manus retrahantur, pedes quiescant, lingua conticescat. Sic enim Iob: Pepigi fœdus cum oculis meis, inquit, vt non cogitarem aliquid de virgine. Et tandem sicut exhibuistis membra vestra seruire impudicitiæ ad iniquitatem, sic illa deuouete Dei cultui & iustitiæ. Rom. 6. Ita Angelus veniabiliter non credenti, pœnam signi tantùm dedit, ait Petrus Chrysologus, hom. 90. & sic infirmantem curat de vulnere, nutantem confirmat, & de supplicio fidei perficit argumentum. *Eris*, inquit, *tacens, & non poteris loqui*, vt ex te, & in te credendi regulam consequaris, & vernaculo exemplo, Deum posse credas facere quod promittit. Nam cùm vult, tuæ vocis organum claudit, & cùm vult, idem aperit: vt scias eundem & sterilem & fœcundam efficere posse. Nam qui omnia fecit ex nihilo, quomodo non ex aliquo faciat quod vult, & desperato reddat quod promittit?

Petr. Chrysologus.

Duplex pœna Zachariæ inflicta. Theoph.

Ita duplex ei inflicta pœna est, ait Theophylactus: quia enim non obedierat, condemnatur vt surdus sit: & quia contradixerat, mutus redditur. Ex eo quidem ostendens, quàm grauior pœna secutura sit incredulos. Ait enim Esaias: Excæca oculos populi huius vt non videant, & aures eorum aggraua, vt non intelligant. Itaque quisque caueat ab infidelitate, ne fortè quod hic in corpore Zachariæ, illis in anima contingat, vt nec audiant, nec loquantur.

Ambros.

Nam, vt scribit Ambrosius, lib. 1. cap. 5 in Luc. condemnatur silentio incredulitas sacerdotis, & fides Prophetarum probatur oraculo. Clama, inquit Esa. 40. Et dixit, Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Vides iubentis imperium, obtemperantis obsequium, interrogantis affectum, obsequentis oraculum. At verò Zacharias, quia non credidit, non potuit loqui. Verùm quæritur, cur hæc pœna iusto Zachariæ infligatur, solius hæsitationis habito respectu, maximè cùm moneat Apostolus, ne omni spiritui credamus, sed probemus num ipsi ex Deo sint, 1. Cor. 11. Denique Gedeoni dubitanti non pœna inflicta est, sed statim signum exhibitum est: Iud. 6. At verò multo maiora Zachariam impellebant ad fidem de Angelo concipiendã. 1. Angelus enim erat, non homo. 2. Tunc apparuit cùm Zacharias sacerdotio fungeretur: tanta autem est dignitas sacerdotij, vt et ipsi Angeli suffragentur. 3. Sed & temporis & loci conditio illum inducebat, quia in die expiationis & hora incensi apparuit. 4. Et in ipso sacratiore loco, à dextris altaris. 5. Quin & ipse habitus terribilis & mitis satis attestabatur Angelo, qualis nimirùm legitur Iud. 13. vxore Manuè dicente, Vir venit ad me, habens vultum Angelicum, terribilis nimis.

Cur Gedeoni dubitanti nõ inflicta est pœna. Quæ Zachariam impellebant ad fidem.

Bonauent.

Ita, inquit Bonauentura in Luc. 1. illud Psaltis dicere potuit, (Psal. 37.) Ego autem tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum. Nec mirum, si mutus factus est propter incredulitatem propriam, cùm Ezechielem mutum fecerit incredulitas aliena. Ezech. 3. Eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Non credebat primùm Zacharias: sed ècontra de Maria dicitur, Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. Pœna quidem eum ad fidẽ impulit, Es. 28. Vexatio dabit auditui intellectum. Non ergo contemnenda sunt verba nunciorum Dei, Exod. 23. Ecce ego mitto Angelum meum, obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet, cùm peccaueris. Heb. 2. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus s. distributionibus secundum suam voluntatem.

Cauendum ne Angelos contemnamus.

Interim verò temperatur pœna Zachariæ diuina liberalitate, ideóque adiecit Angelus, *Usque in diem quo hæc fient.* Pronomen demonstratiuum non ad illa omnia quæ per Ioannem implenda erant, refertur: sed ad illius natiuitatem, & nominis impositionem. Zacharias enim in nascituro puero dubitauerat. Atqui, ait Angelus, ipse natum illum videbis, & facto cognosces nihil esse in Dei promissis diffidendum, & tunc vsus linguæ restituetur tibi. *Complebuntur enim hæc in tempore suo*, vt iam rata, quæque neque tua, neque alicuius diffidẽtia remorari possint. *Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quod tardaret ipse in templo.*

Bonauent.

Ad populum enim pertinet expectare, ait Bonauentura. Vnde Moyses, cùm ascenderet in montẽ, dixit senioribus, Exod. 24. Expectate hîc, donec reuertamur ad vos. Quia, vt dicitur Thren. 3. Bonum est in silẽtio prestolari salutare Dei. Plebis est etiam admirari diuina secreta, nõ perscrutari. *Mirabantur autem quod tardaret* quia nulli tẽplum ingredi licebat hora illa oblationis incensi per sacerdotem: vnde fiebat, vt nullus moræ huius rationem reddere posset. Quãta est igitur nostrorũ temeritas, vt dũ diuina celebrantur mysteria, altaris ambitum adeant, oculos mysteriis immisceant? Ecce Iudæi expectãt foris, & tu quasi sacra facturus, sanctum altare temerare audebis? Sed quid hæc ego? Cùm Iudæis tam diligenter conueniẽtibus, pauci sacris intersint, sed nec in ipso Dominico die? Ecce nullus egreditur ante sacerdotis egressum: & tamẽ, vt conqueritur Theophylactus, nos Christiani, nisi mox vt ingressi fuerimus in templum, iterum egrediamur, existimamus malè nobiscum agi.

1. Ne quis se altari ingerat, cùm diuina celebrantur.

2. Ne quis egrediatur ante sacra facta. Theoph.

Nec ipsi quidẽ Apostoli cœnaculum priùs egressi sunt, quam hymnum dixissent. Eo enim dicto exierunt in montem oliuarum. Audiatis, ait Chrysostomus, hom. 83. in Matth. quicunque vltimam orationem non expectatis. Atqui non ante benedictionem populus, à Salomone dimissus est in solenni templi dedicatione (3. Reg. 8.) & completis sui aduẽtus mysteriis Christus ipse ferebatur in cœlum, & discipulis benedixit. (Act. 1.) Ita benedictio postrema expectãda est, qua diuina mysteria consummantur.

Chrysost.

Hoc præcipitur can. 10. Apostolorum, & refertur, de consecrat. dist. 1. Omnes fideles qui conueniunt in solennibus sacris ad Ecclesiam, scripturas Apostolorum & Euangelium audiant: μὴ δὲ παραμένοντας τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, & non permanentes in oratione quandiu sacra participatio celebratur, velut inquietudinem Ecclesiæ mouentes, ἀφορίζεσθαι χρὴ, foras mittere oportet.

Canon. Apostol.

Et egressus non poterat loqui ad illos. Aut enim populum diuino verbi pabulo excepturus erat, aut benedictione quadam illum donaturus: quod etiã Aaroni moris fuisse legitur, Leuit. 9 statim atque sacrificium oblatum esset. *Et cognouerunt quod visionem vidisset in templo:* tum ex tã diuturna mora, tum ex ipso vultu, qui insolitam quandam lætitiam præ se ferret, quodque elinguem illum esse animaduerterent. Solent enim diuinæ visiones & vultum immutare, & aliquo saltem tempore ita suos côcutere, vt mutos illos reddant. Vtrumque Moysi accidit. Nam & facies eius ex congressu numinis illustrata est, & idem ipse ait, Exod. 4. Ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum. Et Daniel. 10. Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium: & quomodo poterit seruus Domini mei eloqui cum Domino meo? *Et ipse erat innuens illis.* Ita quod lingua proloqui non poterat, nutibus indicabat, nimirùm fœliciter esse litatum, gratias agerent Deo, qui vota suorum exaudisset.

Ex quibus populus nouit visionem visam à Zacharia.

Et permansit mutus in templo, fungẽs officio suo in administrãdis sacris vsque ad expletum dierum numerum. Habebat interea Iudaicus populus mutum sacerdotem, mox cessaturæ legis indicium, eique cessuræ, qui prolata veritate rerum vmbras summoueret, vt Origenes, hom. 5. in Luc. & Ambros. in Luc. obseruãt. Sed &, vt scribit Theophylactus, significabat indignã Iudæorum vitam: qui vbi Verbum occiderunt, rationem reddere nõ possunt de his quæ dicunt vel faciunt.

Erasmus in Paraphrasi.

Origenes Ambros. Theoph.

Cæterùm dictio κωφὸς, pro qua hic habemus mutum, significat etiam & surdum, ait Euthymius. Sed & Laurentium vallam arguit Erasmus, Annotat. in Luc. vt qui non, mutum, sed surdum, verti debere putet, quasi κωφὸς, tantùm significet surdum. Vnde igitur prouerbium illud, κωφὸν πρόσωπον, id est, muta persona? Is qui collegit Grecarum vocum etymologias citatis authoribus, docet κωφὸν, dici Grecis, non solùm qui surdus sit, verũ etiam qui mutus, quem ἄλαλον, vocant, neque quicquam interesse, nisi quòd ἄλαλος, dicatur, qui fari non possit, velut infantes, κωφὸς, cui nulla sit omninò vox.

Euthym. *Erasmus in Vallam.*

Zacharias surdus & mutus. Liturgia quid. In Etymol.

Et accidit, vt impleti sunt dies officij eius abijt in domum suam. Dies officij dicuntur τῆς λειτουργίας. Est autem liturgia, vt scribit Suidas, ministerium & munus publicum, à voce λήϊτον, quæ publicum, & τὸ ἔργον, quæ opus significat. Hæc cùm ad diuina transfertur, cultum, preces & oblationem complectitur, ea denique omnia, quæ ad Episcoporũ munus Paulus retulit, vt offerant dona & sacrificia pro peccatis. Act. 13. ad hunc sensũ leguntur Apostoli monstrasse, cùm ex Spiritus s. decreto Paulũ & Barnabã ad Gentes essent dimissuri: λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, sacrificantibus enim illis Domino, dixit Spiritus sanct. Segregate mihi Barnabã & Paulum, in opus ad quod elegi eos. Hac voce Patres antiquissimi sacrũ Missæ cultũ, seu Christi in cœna incruentam oblationem expresserũt. Sic cã. 28. Apostolor. vbi legitur: Si quis Episcop[9], aut presbyter, aut diacon[9] depositus iustè super certis criminibus, ausus fuerit tãgere τῆς ποτὲ ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, aliquãdo sibi cõmissã liturgiã, seu oblationẽ, hic ab Ecclesia pẽitus abscindatur. Eandem dictionem vsurpat Ignatius in Epist. ad Trallianos, cap. Basilius & Chrysostomus frequentiùs.

Christi in cœna [illegible] liturgia [illegible] Can. Apost.

Ignatius. Concil. Ancyranum.

Ancyranum etiam consilium cap. 1. λειτουργεῖν, vocat sacrificare. Iraque Zacharias peracto, sed Mosaico ministerio, *abijt in domum suam.* Non enim priùs illi licebat, quàm exactis sui ministerij diebus. Non illum res domesticæ, non curæ huius seculi torquere debuerunt, interim dum totus diuinis rebus incumberet. Quam tamen omnium primam curam esse arbitrantur permulti nostrorum temporum Episcopi, & Ecclesię pastores, vt diffusè conqueritur Bernardus, Dialogo de Simone & Petro: qui plùs inuigilãt marsupijs subditorũ exhauriẽdis, quàm vitiis extirpãdis. Aberat à Hierusalẽ montana regio, quam Zacharias incolebat. Quamuis autem & Hierosolymis domum habuisset, inquit Theoph. non licuisset tamen & extra ambitum templi per tempus vicis suæ exire. Ita, vt scribit Apostolus, nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. *Post hos autem dies* ministerij, *concepit Elizabeth.* Debuerunt enim spiritualia carnalibus anteponi, & carnalis illa cohabitatio spirituali Dei ministerio cedere. Neç enim, vt Hierony. contra Iouin. monet, illa Christianis indulta est in magna alicuius festiuitatis solennitate, cùm tamen nihil tam licere nonnullis videatur. 1. Cor. 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ad tẽpus, ex consensu, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum. Exod. 19. Sacerdotes quoque & populus qui accedũt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiam eos. Et ex hac causa dicunt Hebræi Ozam percussum, 2. Reg. 6. quia nocte vxorem cognouerat quando tetigit arcam. Non enim licebat ab amplexu Liæ ad Rachelem immediatè trãsire, sicut 19. Genes. dicitur ad Iacob: Imple hebdomadam dierum huius copulæ. Hæc Bonauent. Concepit igitur Elisabeth, & sanctum repuuiscit in partũ. Arida atque exarata rugis medulla, medullis vitalibus in viscera fœcũda viridatur, & vetustate nimia domus vteri dilapsa, in faciem nouã repẽtè reparatur, vt meditatur Petrus Chrysologus, hom. 92. *Et occultabat se mensibus quinque.* Origenes, ho. 6. in Luc. Quæro, inquit, quam ob causam, postquàm intellexit se esse prægnantem, publicum declinarit? Ni fallor, hoc est etiam, quòd hi qui nuptiis copulati sunt, non omne tempus coitus liberum inter se habent, sed est tempus quando recedunt ab opere nuptiarum. Si enim vir senex fuerit, & mulier anus, pudoris est maximi seruire eos libidini, seruire coniugio. Ea propter abscondit illa se mensibus quinque, donec Christi conceptio instaret, quæ pudorem illum auferret. Sed & docebat copulam ad intentionem generationis, nõ autem libidinis fuisse. Nam cùm concepisset, abscondit se, quasi carnali huic operi renuncians. Quinetiam ipsi iuuenes, suscepta plerunque sobole, renunciant operibus iuuenturis, inquit Ambrosius. Et quid mirum de hominibus, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur, generandi sibi studium, non desiderium esse coëundi? Si quidem vbi semel grauem aluum sibi senserint, iam nec concubitu indidgent, nec lasciuiam amantis, sed curam parentis assumunt. At verò homines nec conceptis, nec Deo parcunt: illos contaminant, hunc exasperant. Et quid de pecudibus loquar? Terra ipsa à generandi opere sæpè requiescit, & si impatienti hominum studio, iactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam mulctat agricolæ, & fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidem in ipsis elementis ac pecudibus, ab vsu non cessare generandi, naturæ pudor est. Meritò ergo etiam sancta Elisabeth erubescebat grauidam, etsi non recognosceret culpam. Læta quidem erat de conceptu, sed, vt est verecunda probitas, suppudescebat, quòd his qui nondum nouerant hæc autore Deo geri, ait Erasmus, iam anus adhuc libidini vacasse posset videri. Nec enim ignorabat, quàm sit pronum ad malè suspicandum simul & malè loquẽdum vulgus hominum. Spectabat & illud prudens mulieris animus, non esse iactandum Dei donum apud populum, donec certum esset: ne si quid fefellisset, sterilitatis probrum, ob frustrà speratam anus prolem conduplicaretur. Interim verò spirituali gaudio diuinæ gratiæ congratulabatur, dicens: *Sic mihi fecit Dominus in diebus quibus me respexit, auferre opprobrium meum inter homines.* Hactenus, inquit, sterilis, & effœtæ probro traducta sum apud populum Israëliticum, cui turpior est corporis sterilitas, quàm animi improbitas. Sed, vt video, Dominus in hoc fœcunditatem distulit, quò non solùm me eximeret à probro sterilitatis, verumetiam cumulatius adferret gaudium, præter spem nata prole. Nam planè Dei munus est, qui quo ipsi visum est tempore, dignatus est ancillam suam respicere: quòd posthac vnica, seràque, sed insigni prole, quam Deo genui, prædicabor mater fœlicior multis, quæ numeroso partu locupletant suos maritos. Cæterùm Respiciendi verbo declaramus gratiam seu beneficium aliquod etiam indignis obtigisse: cuius contrarium est, auersari, oculos auertere. Psal. 138. Humilem respicit, & alta à longè cognoscit. Aspicere enim gestus miserantis est. Cæterùm probro ducebatur sterilitas eo tempore, quo Christus ex hominibus nasciturus expectabatur. Nunc autem diuinæ prouidentiæ ita quisque illam referat, vt non statim aliquem iudicet & condemnet, quia prolem non habet. Similem ergo gratiarum actionem reddit, quam & Rachel, Genes. 30. Concepit enim Rachel, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. Tunc scilicet hæc audiebantur. Deut. 7. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. Vnde dicitur. Regum 1. quòd æmula Annæ affligebat eam, & vehementer angebat; intantum vt exprobraret quòd Dominus conclusisset, vuluam eius. Ideò lætatur, quasi hoc Psaltis occinat Psal. 112. Ecce habitare facis sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Margin: Abdicitur cura terrenarum cum diuina fiunt. — Bernad. — Theoph. — Copula coniugalis interdicta precum tempore. Hieron. — Bonauent. — P. Chrysol. Origen. — Pudor in coitu senum coniugatorum. — Ambros. — Quiescendum à copula. — Erasmus. — Respicere quid.

De annunciatione facta per Gabrielem Angelum ad virginem Mariam, vnde fuerit illa virgo, de salutatione Angelica, turbatione Mariæ, & in argumentis, quibus Angelus demonstrauit facilem esse Deo, Verbi incarnationem, & virginis grauidationem, & de consensu virginis.

Matth.	Marc.	LVCAS.	Ioan.
		Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cùm audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum: ecce concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideòque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis, sextus est illi, quæ vocatur sterilis. quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.	

QVi magnum aliquod imperium corruisse audiunt, si in pristinum splendorem reparatum illud fuisse intellexerint, id quibus authoribus & medijs contigerit, latius explicari gestiũt. Et nlim quidem, vt scribit Diodorus Siculus, apud Ægyptios ægroti in locum publicum efferebantur, vt si quisque quod simili morbo medicum fuisse obseruasset, publicè pronunciaret. Nec quidem tantum aut ægrotis lætitiæ argumentum est, si medicum aduenisse: aut, longis iam discordijs & bellis lacessito populo, si principem prudentem & patrem patriæ datum esse intellexerint, quantũ nobis hodie suppetit in Angelica legatione, & virginis assensu. Qui non animi morbi, quæ non peccata Christum animarum nostrarum medicum præcesserunt? Esa. 1. A planta pedis vsque ad verticem non erat in homine sanitas: Omnes declinauerunt, inquit Dauid, simul inutiles

Margin: Introductio. — Diod. Sicu[l]us. — Ægrotis in publicũ elati. — Vindex Doni[ni] olim.

facti

facta sunt. Quot clades præcesserant? Quid non horrendum vindex Dei manus incusserat in diluuio, sulphure Sodomitico, tot captiuitatibus, bellis, dissidiis, & toties repetita captiuitate & fame? Præter hæc, aperuerat infernus animam suam absque vllo termino, ait Esaias.

Stragem sed istam non tulit
Christus cadentum Gentium
Impune, ne forsan sui
Patris periret fabrica:

Prudentius.

Vt scribit Prudentius in Hymno de natali pueri Iesu. Ecquis verò nostrùm est, quem non delectet audire remedia allata ei, quem moribundum iudicaris? Luc. 10. Atque Samaritanus hic noster hominem semiuiuũ relictum visitauit, & curauit. Etiam & Ioan. 9. curiosè nonnulli cæcum curatum interrogãt. Quomodo aperti sunt tibi oculi? Nos si remedium istud explicare voluerimus, à saliua illa luto nostro commixta, à diuino verbo & sapientia carni nostræ vnita ordiamur, & statim proferemus, quòd Verbum caro factum est. Hoc nimirum nostræ reparationis exordiũ est, quòd Christus cõceptus est de Spiritu sancto. Hoc nostræ fidei fundamentum est. Quod quia quisque & ore fateri, & corde credere tenetur: ideò Lucas nihil tacere voluit, quod faceret ad huius historiæ certitudinẽ. Præmissa enim miraculosa Ioannis conceptione, legationis ad Mariam factæ summam explicat: exprimens locum, tempus, personas, & velut dialogismo illarum verba interserens. Fœcundatam præcursore sterilem narrauit, nunc Virginem Deo impregnatam describit. Hæc enim fœcundatio facta est Deo destinante, Angelo nunciante, & virgine consentiente. Contigerant hæc mense sexto à conceptione Ioannis; vnde tandem Angelus adiecit, Et hic mẽsis est sextus illi quæ vocatur sterilis. Scribit Chrysostomus, Ioannem mense Septembri luna vndecima, quando celebrabatur ieiunium scenopegiæ, in æquinoctio autumnali decrescentibus diebus, Elisabeth filiũ cõcepisse: ex quo tempore si sex menses computaueris, Christi cõceptionem in mensem Martium incidisse perspicies: Immò & in eundem ipsum diem, vt scribit Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum principem (quæst. 17.) quo & primus homo conditus, & Christus pro nostra salute mortuus est. Vt sic reparatio primæ creationi responderet, ait Bonauentura, in Luc. & impleri videatur illud Esaiæ 66. Sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, veniet omnis caro vt adoret coram facie mea. Cæterùm Lucas, vt obseruat Bernardus, hom. 1. super, Missus est, nominat quidem nuncium qui mittitur, Dominum à quo mittitur, virginem ad quam mittitur, sponsum quoque virginis, amborùmque genus: ciuitatem ac regionem propriis designat nominibus. Vt quid hoc? Putasne aliquid horum superuacuè positum sit? Nequaquam. Si enim nec folium de arbore sine causa, nec vnus ex passeribus sine patre cœlesti cadit super terram, putem ego ex ore sancti Euangelistæ superfluum diffluere verbum, præsertim in sacra Verbi historia? Non puto. Plena enim sunt omnia supernis mysteriis, ac cœlesti singula dulcedine redundantia, si tamen diligentem habeant inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra, oleúmque de saxo durissimo. *Missus est*, inquit, *Angelus Gabriel à Deo*. Non arbitror hunc Angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa crebra soleant ad terras fungi legatione. Quod & ex eius nomine palàm intelligi datur, quod interpretatur, Fortitudo Dei: & quia non ab alio aliquo fortè excellentiore se, vt assolet, spiritu, sed ab ipso Deo mitti perhibetur. Nam quia Christus Dei virtus est, & fortior ille, qui fortem Sathanam deuicturus erat, qui vt Gigas fortis decursurus erat viam suam, ideò rectè per Angelum, qui Dei fortitudo dicitur, nunciatur. Sed & diuina fortitudinis, seu potentiæ, testis esse debuit, quæ in virgine operaretur, eamque fœcundaret. Virgo enim, quandiu talis, ad conceptum impotens est, ait Albertus Magnus, in Luc. Itaque nouum hoc & inauditũ est, nec nisi à diuina virtute proficiscitur, quòd peperisse dicitur. Hier. 31. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. Apoc. 21. Dixit qui sedebat in throno, ecce noua facio omnia. Eccl. 36. Innoua signa, immuta mirabilia. Ita respondet veritas promissioni, vt sicut per Gabrielem mysterium istud prædictum fuit Danieli, sic aperiatur & virgini. Dan. 9. Ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, citò volans, tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me. Sequitur: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, & super vrbem sanctam tuã, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & Prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Cæterum quia tunc visio de prælijs erat, regúmque certaminibus, immò regnorum successionibus, Gabriel qui præpositus est prælijs, huic officio apud Danielem mancipabatur, ait Hieronymus. in c. 8. Daniel. Gabriel enim in linguam nostrã vertitur, Fortitudo, vel Robustus Dei. Vnde & eo tempore, quo erat Dominus nasciturus, & indicturus bellum dæmonibus, & triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Zachariam & ad Mariam. Et quidem cum per Angelos natiuitas Isaaci, Genes. 18. Gedeonis, Iud. 16. immò & Ioannis nunciata sit: quantò decentius fuit, vt docet Andreas Hierosolymitanus, serm. in Salutat. Angel. Archangelum Gabrielem ex altissimis in huius stupendæ rei ministerium demitti? Habuerat vtique Christus à Prophetis testimonium: idcircò Philippus ad Nathanaelem, Ioan. 1. Quem inquit, prædixerunt Moyses & Prophetæ, inuenimus Messiam. Immò verò quò simul omnia illi vicem redderent, inferni specus testimonium fecere, cacodæmonum scilicet agmina, dum aut oracula redderent, aut ex ipsis etiam obsessorum corporibus clamarent: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Luc. 4. Quid itaque mirum, si nec cœlestis defuit paranymphus, qui aduentum illius prænunciaret? Adde quod conueniens erat nuncium inde pendere, vnde & ille processurus erat. Psal. 44. A summo autem cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Denique quia supermundanum est hoc mysterium, ab illo meliùs nunciatur, qui non ex hominum consilio, aut opinione, sed Dei voluntate totus pendeat, qui denique nihil humanum & terrestre habeat. Generationem eius quis enarrabit, inquit Esaias? At verò illã Angelus edisseruit. Sic olim data est lex per Angelos, & illi sæpissimè patres edocuerunt, Abrahamum Gen. 15. Iacob Gen. 32. Mosem Exod. 19. Dauidem 2. Reg. 24. Quantò fuit conuenientius per Angelum, virginem illam Angelicã, de reconditis hisce erudiri? Ideò Esa. 18. ita prænunciatur: Ite Angeli veloces ad Gentem conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, ad Gentem expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad montem nominis Domini exercituũ, montẽ Sion. Iudæorum enim Gẽtem describẽs, inquit Albertus Magnus, in Luc. vocat cõuulsam tentationibus, & dilaceratam peccatis: Gentem tamen Dei promissa expectantem, & conculcatam seruitute dæmonum, cuius terram & habitationem iam flumina vanitatum diripuerant, cùm tamen ex scientia legis & Prophetarum esset terribilis, cui, si Dei protectionem spectes, Gentem nullam comparaueris. Ad hanc igitur Angeli veloces mittuntur, vt annuncient opus redemptionis. Mittitur Gabriel ad Virginem, multitudo verò cœlestis exercitus ad pastores. *Missus est* ergo *à Deo*. Nõ ingessit se, quod malignorũ spirituũ proprium est, vt Sathanæ, Iob. 1. & spiritus mẽdacis in ore Prophetarum. 3. Reg. 22. Nam ad eorum instar Pseudoprophetæ sese ipsimet non vocati, velut lupi in ouile obtrudunt, vt grassentur. Hierem. 23. Currebant, & non mittebam eos. Missus est ille. Facit enim Deus nuncios suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, ait Psaltes. Leguntur verò nonnunquam Angeli missi ab aliis Angelis, si hæc noua superueniens authoritas à nullo nisi à Deo præsumitur. Sed & hoc ideò positum est *à Deo*, ne cui vel beatorum spirituum, suum Deus antequàm virgini reuelasse putetur consiliũ, ait Bernardus, serm. 1. super Missus, excepto duntaxat Archãgelo Gabriele, qui vtique tãtæ inter suos inueniri potuerit excellentiæ, vt tali & nomine dignus haberetur, & nuncio. Portò loci congruentiam notat, missum illum dicens *in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth*. erat autem Galilæa confinis Iudæorum & Gentium, Ait Bonauentura, in Luc.

Marginal notes: *Christi incarnatio collyrium est.* — *Quando Angelus missus sit.* — Chrysost. — Athanas. *Eadem die Christus conceptus & mortuus, & primus homo conditus.* — Bonauent. — Bernard. *Omnes circũstantiæ designatæ à Luca.* — *Angelus quis & quid Gabrielis nomẽ.* — 1. — 2. — Albertus Magnus. — 3. *Gabriel fortitudo Dei.* Hiernay. — 4. *Angeli nunciant electorum natalẽ.* Andr. Hierosolymit. — 6. *Conueniebat Angelũ nunciare Christi natalem.* — Albertus Magnus. — *Mittuntur Angeli.* — Bernard. — *Locus Nazareth.* Bonauent.

Letters in the column gutter: A B C D E F

vnde & illum venisse nunciabat, in quo benedicerentur omnes tribus terræ, vt Abrahæ dictú est, Genes.22. & Iacob asseuerat, Genes.49. quòd esset expectatio Gentium. Sed & Nazareth, si legatur per literam Hebraicam Tsade, florigeram significat, in qua flos campi & lilium conuallium, Cant. 2. primùm conciperetur. Abiectum erat eum temporis hoc oppidulum. Hinc & istud Nathanaëlis, Ioan. 1. E Nazareth potest aliquid boni esse? Sed nunc hac solenni legatione, & Christi educatione nobilitatum est, vt obseruat Andr. Hierosolymitanus, serm. in salut. Angelicam. Sed & Christus Nazaræus dici debuit, vnde & in Nazareth primum concipitur. Quinetiam persona conueniens erat, quæ hanc legationem admitteret: mittitur enim *ad Virginem*. Debuit enim restitutio nostra quodammodò alludere ad ruinam nostram. Ad hanc quidem concurrerunt Angelus malus in serpente, Eua desponsata, & vir: ad reparationem autem nostram cócurrit Angelus bonus, Virgo, & Christus. Hoc obseruat Irenæus lib.5. in hære. Seducta est malè inquit, quæ iam viro destinata erat virgo Eua: per veritatem euangelizata est ab Angelo virgo Maria. Quemadmodum enim illa per Angelicum sermonem seducta est, vt effugeret Deum, prævaricata verbum eius: ita & hæc per Angelicum sermonem euangelizata est, vt portaret Deum obediens eius verbo. Et sicut illa seducta est vt effugeret Deum: sic & illa suasa est obedire Deo, vti virginis Euæ virgo Maria fieret aduocata. Ita pro inobedientia obedientia commutatur, & fides pro perfidia compensatur, inquit Augustinus, serm.2. de annunciat. Dominica. Per virginem venit mors, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 12. Dignum ergo erat de virgine apparere vitam, vt sicut illam serpens decepit, ita & istam Gabriel annunciaret. Et quidem conueniens erat Christi & Dei nostri genitrici virginitas. Quid enim? Cùm primus homo de virgine terra sumptus & plasmatus sit, num conuenientius erat secundum perfectiorem hominem de virgine nasci? Adde quòd integra mente & corpore esse debuit, vt obseruat Bernardus, vtroque enim Deum acceptura & possessura erat. Neque verò in maleuolam animam intrabit Spiritus sanctus, aut habitabit in corpore subdito peccatis. Quæ enim conuentio luci ad tenebras, aut Christi ad Belial? Itaque cùm multò sit purior & acceptior virginitas aut coniugio, aut quolibet alio statu, vt contra Iouinianum probat Diuus Hieronymus: ideò virginem illam esse decuit, quæ Christum exciperet. Sancti estote, inquit, quoniam ego sanctus sum. Quinetiam veniebat vt omnem corruptionem tolleret, & redderet nos Deo mortificatos quidem carne, viuificatos autem spiritu. At verò vbi maior est carnis mortificatio quàm in virginitate? Sed & altiore quodam mysterio factum est, vt qui in cœlis patrem haberet sine matre, in terris matrem haberet sine patre: & indè mirabilior eius esset natiuitas, & liberè quisque cum Esaia exclamaret, Generationem eius quis enarrabit? Et id Malachiæ; (cap.3.) Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Ita scilicet sacerdos secundum ordinem Melchisedech fuisse cóprobatur à Paulo, si eius generationem spectes: Neque principium neque finem dierum habens: cuius nec mater in generatione æterna, nec pater in temporali censeatur. Albertus Magnus, in Luc. Sicut enim diuina generatio est de patre sine fœmina, sine corruptione: ita humana generatio sine patre est, sicut candor nascitur de luce, & flos de terra. Quia, sicut dicit Philosophus Abrutallus, flos in terra est sine patre, sed in cœlo habet patrem solem, hic autem habet matrem terram. Sap.7. Candor enim est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Cæterùm virgo illa eius mater *erat desponsata Ioseph de domo Dauid*. Cyrillus Hierosolymit. catech. 12. obseruat desponsatam dici, non vxorem, quòd propter solá despó̃sationem vxor dici posset, eo nimirum modo, quo Iacob ad Laban dicebat de Rachele: Da mihi vxorem meam. Et quidem Augustinus sponsam sumit pro coniuge, habita copulæ ratione, cuius respectu non erat desponsata virgo. Sic enim scribit, serm. 13. in natali Dom. Concepit virgo antequàm sponsum haberet, parit antequàm nubat: & quod ad laudem pertinet matris Domini, & virgo cœpit esse post partum. Virgo enim concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit. Cæterùm si quis requirat, quid illam desponsari opus fuerit, cùm virginem illam permanere conuenientius esset: respondet Hieronymus, lib. 1. Comment. in Matth. opus fuisse cognosci familiá virginis ex familia Iosephi. siquidem nemini licebat ex alia quàm sua tribu vxores ducere. Num.36. Nubant, sed tãtùm suæ tribus hominibus, ne commisceatur possessio filiorum Israel. Rom. 1. Qui natus est ei ex semine Dauid. Sic enim Psal. 131. promissum Dauidi fuerat: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ideò adiicit, *De domo Dauid*. Miserè afflicta fuit hæc domus, quòd ei quisque regiam dignitatem deberi intelligeret. Ideo nunc a Iudæorum Pontificibus, nunc ab Herode, nunc etiam a Romanis variis modis impetita est. Ex quo factum est, vt & abiecta lateret, aut saltem paupertate & opprobriis vexaretur. Euseb. lib. 3. cap.12. hist. Eccles. & cap.20. narrat Vespasianum capta Hierosolyma omnes de tribu Dauid inquiri iussisse: sed & Domitianum epropter curiosè & acriter Iudæ nepotes de eadem stirpe interrogasse scribit. Et hoc quidem hinc emergebat, quòd Christo ex illa domo oriundo omnia imperia, magistratus, & regna subiicienda esse Prophetæ prædixerant, & Iudæi profitebantur. Sed & de vtroque, Maria nimirùm & Iosepho, domus Dauid dici potest. Nec tantum Iosephus domum Dauid Christo & Virgini designabat, sed &, vt scribit Beda, per desponsationem illam latere Dominus volebat incarnationis mysterium. Nam, ne velut adultera, virgo lapidaretur à Iudæis, maluit aliquos de suo ortu quàm de pudore dubitare parentis. Simul & virginibus impudicis occasionem tollebat, ne matrem quoque saluatoris dicerent falsis suspicionibus infamatam fuisse. Denique in Ægyptum fugiens, & inde rediés, solatium viri habere debuit, qui integerrimæ virginitatis custos, pariter ac testis existeret. Quinetiam eò factum est, vt partus ipse diabolum lateret: ne fortè q. cæteris hominibus eminentiorem morti tradere timeret. Origen. hom. 6. in Luc. hoc confirmat Ignatij testimonio, qui in quadam suarum Epistolarum ita scribit. Principem huius mundi latuit virginitas propter Ioseph, propter nuptias, quia habere virum putabatur. Has & superiores rationes adducit Basilius, homil. 25. de humana Christi generat. Gregorius Nyssenus, serm. de sancta Christi natiuitate, Virginem dicit è sterilibus parentibus natam, templo statim dicatam fuisse: quæ cùm nubilis esset, existimasse eos sacrilegium fore, si homo ius & potestatem in donarium Deo consecratum haberet. Ideò priùs habito sacerdotum consilio, hos illi prouidisse Iosephum virginitatis custodem. Idem scribit Ioan. Damascenus, Orat. 1. de beatæ Mariæ dormitione. Vnde & lib. 4. de fide Orthodoxa, cap. 15. Hac, inquit, desponsatione id agebatur, vt & Virgini custos præstò esset, & ei qui virgines obseruabat, impostura fieret. Ita primùm Virgo in domo Dei plantata, atque per Spiritum sanctum saginata, instar oliuæ frugiferæ, virtutum omnium domicilium efficitur, vt quæ videlicet ab omni huiusce vitæ, & carnis concupiscentia mentem abstraxisset, atque ita virgineam, vnà cum corpore, animam conseruasset, vt eam decebat, quæ Deum sinu suo exceptura erat. Ita simul in illa virginitas & coniugium commendantur, sed in vtriusque corporis & animæ puritate. Benè desponsata, sed virgo, inquit Ambros. lib.2. in Luc. quia Ecclesiæ est typus, quæ est immaculata, sed nupta. Concepit nos virgo de spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideò fortassè sancta Maria alij nupta, ab alio repleta: quia & singulæ Ecclesiæ spiritu quidem replentur & gratia: iungũtur tamen ad temporalis speciem sacerdotis. Bernardus, hom.2. super Missus est: Hic cùm tu Iosephi nomen, eidémque gratiam collatam audieris, memento magni illius quondam Patriarchæ venditi in Ægypto, Gen. 37. & scito, inquit, non solùm ipsius istum vocabulum fuisse sortitum, sed & castimoniam adeptum, innocentiam & gratiam. Ille Domino suo fidem seruans, dominæ suæ noluit commisceri: iste dominam suam Domini sui matrem virginem agnoscens, & ipse continens fideliter custodiuit. Illi data est intelligentia in mysterijs somniorum: isti datum est cóscium fieri atque participem

Marginal notes (left column): Andr. Hierosolym. — Virgo cur electa. — Irenæus. — Eua & Mariæ comparatio. — Augustin. — Cyrillus Hierosol. — Antithesis Euæ & Mariæ. — Bernard. — Hieron. — Mater Christi debuit esse virgo. — Albertus Magnus. — Abrutallus Philosoph. — Cyrill. Hierosol. — Desponsata pro coniuge Augustin.

Marginal notes (right column): Hieronym. Quomodo liqueat Mariá fuisse de domo Dauid. — Domus Dauid miserè afflicta. Euseb. — Beda. 2. — Cur desponsata Virgo. 3 — Cap. 1 lib. 2. in Luc. 4 — Origen. Ignatius. Basilius. — Gregor. Nyssen. Donaria prouidentia. — Virgo desponsata est. Io. Damasc. 5 — In Maria virginitas & coniugium. Ambros. — Bernardus. — Collatio Ioseph Patriarchæ, cum Ioseph viro virginum.

cœlestium sacramentorum. Ille frumenta seruauit, non sibi sed omni populo: iste panem viuum è cœlo seruandum accepit, tā sibi quàm toti mundo. Porrò vt nomen viri, ita nomē virginis exprimit Lucas. *Nomen*, inquit, *virginis Maria*: ita omnia ob oculos ponit, immò & omnia mysterijs plena esse testatur. Ex quo fit, vt Bernardus, Ioan. Damasc. Beda, & complures Patres, ex nominis interpretatione consolationem hauriāt. Bernardus quidem & Beda Mariam, quasi maris stellam dictam esse, ita perpendunt, vt verè in ea impletū sit, quod pridem Balaam cecinit, Orietur stella ex Iacob, & virga consurget ex Israel. Nam, vt canit Ecclesia, sicut stella radium parit, virgo filiū parit forma. Neq; sidus radio, neque mater filio fit corrupta. Hæc est illa nobilis stella ex Iacob orta, inquit Bernardus, homil. 2. super Missus, cuius radius vniuersum orbē illuminat, cuius splēdor & præfulget in supernis, & inferos penetrat. Terras etiam perlustrans, & calefaciens magis mentes quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia. Ipsa, inquam, est præclara & eximia stella, super hoc mare magnum & spatiosum necessariò subleuata, micans meritis, illustrans exemplis. O quisquis te intelligis in huius seculi profluuio, magis inter procellas & tempestates fluctuare, quàm per terram ambulare: ne auertas oculus ab hoc fulgore sideris, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. Damascenus, lib. 4. de fid. Orthod. cap. 15. Mariam Dominam nuncupat. Idenim, inquit, Mariæ nomine significatur. Verè etenim rerum rerum omnium conditarum domina facta est, cùm creatoris mater extitit. Respexit autem ille ad Syriacam dictionem, quæ Hebraicè commixta in nomine *Maria*, dominam maris significat. Atqui Augustinus, lib. Meditat. cap. 23. Sub Christi cōfessione positi, inquit, ligno crucis ferimur, nauigantes per hoc mare magnum & spatiosum, vbi sunt reptilia, quorū non est numerus, vbi animalia pusilla cū magnis, vbi draco sæuissimus paratus ad deuorandum, vbi loca periculosa, Scylla & Charybdis. Ideò recurrit is ad sanctorum patrocinia. Orate, inquit, omnia agmina Angelorū, & vniuersi cœtus beatorū, vt vestris precibus, meritísque adiuti, salua naue, & integris mercibus peruenire mereamur ad portum perpetuæ salutis & quietis. Cur non & idem nobis à Maria domina supplices obsecremus, si quando salui & incolumes emergamus, ne nos demergat tempestas aquæ, aut absorbeat nos profundum, aut aperiat super nos puteus os suum? Sed nunc ex ipsis coniugibus, ex virgine & Iosepho, ad penitiora mysteria progrediamur: & quid legatus expedierit, audiamus. *Ingressus est Angelus ad eam.* Nunc innuit Euangelista Angelum corporali modo apparuisse, & locum designare videtur vbi virginem inuenerit. Ingressus enim, corporalem motum designat, vt obseruat Caietanus. Nec enim apparuit tanquam ex improuiso in aula, sed gradiens ad virginis aulam introiuit. Hoc etiam longè antè Sibylla Erythræa cecinerat, lib. 8. Oraculor. his verbis:

Πρῶτα μὲν οὖν Γαβριὴλ σῶμ' ἁγνὸν ἐδείχθη,

id est, *Ac primum corpus Gabriel ostendit honestum Nuncius.*

Quinetiam locus intelligitur secretus fuisse. Non enim foris illam vagantem, non in ostio domus suę garrientem, sed intus solitariam inuenit. Ioan. Damascenus, Orat. 1. de Mariæ dormitione. Apud Iosephum, inquit, sacra hæc & immaculata puella commorabatur, domi se continens, eorúmque quæ ante fores gererentur, nihil omninò cognitum habens. Ambrosius, lib. 2. Comment. in Luc. Discant mulieres propositum pudoris imitari, inquit. Solam in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperit: sola sine comite, sola sine teste, ne quo degeneri deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur. Hoc nimirùm virgines decet, ne fortè si adinstar Dinæ, congressus hominum sectentur, ipsæ suæ corruptionis occasionē præbeant. Puto, inquit Bernardus, homil. 3. super Missus, quòd Angelus ingressus est sacrarium pudici cubiculi, vbi illa fortassis clauso super se ostio orabat Patrem in abscōdito. Nec mirū esse debet, quòd Angelus clauso ostio ingredi dicatur, etiam assumpto corpore. Nā & hoc ille adeò subtile reddere potest, vt nec ei opus sit illa aditus proportione, quę ad nostrorum corporum ingressum requiritur. Quis enim putauerit Angelum, cùm è carcere Apostolos educeret, Act. 5. aut cùm Petrum è vinculis eriperet, Act. 12. opus habuisse aperto ostio? Sed nec ipse Christus, cùm ad Apostolos post resurrectionem ianuis clausis ingressus est. Sicut enim solis radij vitrum permeant sine illius disruptione, ita & ipsi Angeli obserata omnia penetrant. Angelicis spiritibus parietes nō obsistunt, inquit Bernardus: sed cuncta illis visibilia cedunt, cuncta æquè corpora quantumlibet solida vel spissa, penetrabilia sunt eis ac peruia. Suspicandum igitur non est, quòd apertum inuenerit Angelus ostiolum virginis, cui nimirùm in proposito erat hominum fugere frequētias, vitare colloquia, ne vel orantis perturbaretur silentiū, vel cōtinentis castitas tentaretur. Porrò solēt Angeli stare orationibus, & delectari in his quos vident leuare puras manus, vt se in holocaustum offerant in odorem suauitatis. Sic effudit in conspectu Dei orationem suam, & petitionem suam ante ipsum pronunciauit, (Psal. 141.) vt longas hominum ærumnas miseratus, tandem visitaret nos oriens ex alto. Nimirùm his qui sic ad Dominum rapiuntur, apparuerunt Angeli, Danieli cap. 9. Petro Act. 10. Ioanni etiam in Pathmo. Quin & ipsi Zachariæ idem Gabriel præcursoris exortum repromisit, cùm ille in templo sacrificiis & orationibus incumberet. *Aue*, inquit. Ab ipso gaudio initium sumpsit, inquit Andreas Hierosolymitanus, serm. in Salutat. Angelic. lætitiæ signa statim ei annuncians. Sed &, vt Gregorius Nyssenus, serm. de Christi natiuit. censet, verba hæc initiationis benedictio erant. Nouum hoc salutationis genus est, vt obseruat Origen. homil. 6. in Luc. Immò negat se in omni scriptura similem inuenire potuisse, χαῖρε enim, non saluere tantùm, sed & gaudere significat, & valere. Porrò licet & gaudere, & valere significet, interpres mediam significationem eligēs, traduxit Salue, ea ratione, quia hæc significatio propria est salutanti. Angelum enim salutantis officio fungi intellexit, ait Caietanus. Hæc autem, inquit Hesychius Hierosolymitanus, serm. de laudib. Virg. Mariæ, fausta Gabrielis nuncia fuerunt illi mox initium lætitiæ. Cùm enim prima virgo concluderetur molestus, per sententiam condemnatoriā, ob trāsgressionem inflictis, & ab ea gemitus plurimi prodirent, omnísque mulier illius causa in dolore esset constituta, & partus omnis propter eam acerbitatem pateretur: secunda virgo, ex denominatione etiam Angelica, miseriam omnem fœminei sexus repulit, omnémque tristitiæ fontem, qui inter pariendum adesse solet, obstruxit: & nubem desperationis, qua premuntur mulieres in partu, dissipauit, & lumina lætitiæ coruscare fecit. Hanc sententiam sequitur Theophylactus. Et præclara sanè inquit Damascenus, serm. 1. de Beatæ Mariæ dormit. Angeli ad eam, quæ Angelis præstabat, oratio. Gaudium enim vniuerso orbi attulit. Nam, vt explicat Petrus Chrysologus, sermone 140. in hac voce oblatio est muneris, non simplex salutationis officium. Quod munus nato Christo, pastoribus obtulerat Angelus, dicens: Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie saluator. Gaudium hoc Euæ soluit maledictionem, inquit Euthymius, in cap. 1. Luc. Gaude, inquit, vtpotè inter omnes virgines in Dei matrem electa. Si enim gauisus est Abraham & Sara in natali filij sui Isaac, eóque nomine donauerunt, quasi virum illum risus esse censerent: quomodo non gauderet virgo tanto dignata priuilegio, vt fieret Dei sui & saluatoris mater? Eua portat peccatorem, at Virgo gestatura erat, qui tolleret peccata mundi, Fulgentius, serm. de natiuitate Christi. Tria namque mala à tribus bonis Mariæ probantur exclusa. Nam Euæ dictum est, In doloribus & in tristitia paries, & ad virum conuersatio tua, & ipse dominabitur tui. Tribus ergo his malis se subiungunt fœminæ, dolori, tristitiæ, seruituti. Maria autem è contrario quàm præclarissimis tribus bonis sublimetur, ausculta, salutationis Angelicæ, benedictionis diuinæ, & plenitudinis gratiæ. Cùm dixit *Aue*, salutationem illi cœlestē exhibuit. Cùm dixit, *Gratia plena*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, & plenam benedictionis gratiam restitutam. Cùm dixit, *benedicta tu in mulieribus*, virginitatis eius

benedictum

Ex nomine Mariæ, interpretatione cōsolatio. — Bernard. — Maria stella maris. — Damasc. — Maria, domina maris. — August. — Angelus corporali modo apparens. — Caietanus. — Sibylla Erythr. — Maria solitaria. — Damasc. — Ambros. — Bernard. — Quomodo Angelus in assūpto corpore ianuis clausis intrauerit. — Bernard. — Angeli adsunt orantibus. — Gaudium per Aue. — Andr. Hierosol. — Gregor. Nyssen. — Origenes. — Caietan. — Hesychius Hierosol. — Antithesis Mariæ & Euæ. — Theophyl. — Damasc. — Præclara salutatio. — Petr. Chrysologus. — Euthym. — Argumentum gaudij in Christi conceptione. — Fulgentius

D. Virgo gratia plena contra hæreticos

benedictum fructum expressit. *gratia plena*, dictio Græca est κεχαριτωμένη, quam neochristiani Gnostici, inuidentes gloriæ Virginis, ita vertunt, vt quantum possunt, ei detrahant. Modò habent gratis dilectam, modò gratificatam, modò receptam in gratiam: quasi nec ipsa gratiosa, id est, gratijs donata fuerit: seu nulla sit actio aut voluntas ex parte virginis, vt diuinæ gratiæ cooperaretur. Ambrosius: Bene, inquit, plena gratia, quæ sola gratiam, quam nulla alia meruerat, consecuta est, vt gratiæ repleretur authore. Nec sanè ita operatur Deus in electis suis, vt artifex in materia inanimata & insensibili. Requirit enim ille assensum nostrorum, quem etiam Angelus ex virgine assecutus est, cùm illa dixit: Ecce ancilla Domini. Itaque non eo tantùm modo gratiosa dicitur, quòd gratijs donata sit, sed quòd & illis sit cooperata, vt conciperet filium Dei. quod & statim ipse Angelus testatur, cùm adijcit, *Inuenisti gratiam.* Vtique quia gratiam illa quæsierat, & magno cordis affectu concupierat. Athanasius, serm. de sanctiss. Deipara. Hac inquit, de causa factum est, vt gratia plena appellata sis, vtpotè quæ omni gratia abundares, idque per superuentum in te Spiritus sancti: ideóque vultum tuum deprecantur omnes diuites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis & spiritualibus contemplationibus. Huc Chrysippus Hierosolymitanus, de S. Maria, recurrit his verbis: Gratia plena, quia tecum est vniuersus gratiæ thesaurus, totius gratiæ & lętitiæ rex cum ancilla: cum speciosa inter mulieres, speciosus forma præ filijs hominum: (Psal. 44.) cum puella impolluta, is qui sanctificat omnia. Epiphanius idem exaggerat in tractatu suo de laudibus Deiparæ virginis. Multos demum honoris titulos ei tribuit, quòd sit colūba pura, (Cant. 5.) sponsa cœlestis, cœlum, templum, & thronus diuinitatis, quæ coruscantem in cœlo & terra solem, Christum habetet: nubes lucida, quæ fulgur de cœlo lucidissimum Christū, ad illuminandum mundū deduceret: Porta clausa, Ezech. 46. Hortus conclusus, fons signatus, Cant. 4. Nubes leuis, Esa. 9. mons non incisus, Daniel. 2. Sed & Effrem Edessenus, Oratio. in Deiparam, simili stylo, gratiarum dona cumulat, dicens: Aue lux, aue pax, aue gaudium, & salus mundi: aue generis humani lætitia, patrum præconium, lignum vitæ, paradise deliciarum, liberatrix & auxiliatrix. Eadem coaceruat & Hesychius. Quin & Andreas Hierosolymitanus, Salue, ait, benedicta, illuminata, templum, palatium, thalame. Salue electa antequàm fieret, diuina cum hominibus reconciliatio. Petrus Chrysologus ex Augustino, hæc etiam inserit, serm. 143. *Aue gratia plena*: Quia singulis gratia per partes data est, Mariæ verò se totam infudit gratiæ plenitudo. Omnes, inquit Euangelista, (Ioan. 1.) de plenitudine eius accepimus. Vnde & Dauid dicit, Psal. 71. Descendit sicut pluuia in vellus cùm sit de corpore, nescit corporis passiones; sic virginitas cùm sit in carne, vitia carnis ignorat. Cœlestis ergo imber virgineum in vellus placido lapsu sese infudit, & tota diuinitatis vnda, bibulo se nostræ carnis celauit in vellere: donec per patibulum crucis expressum, terris omnibus pluuiam salutis infunderet. Et sicut stillicidia stillantia super terram: vt vitalibus partita stillicidijs, tempora fidei rigarent, germina non necarent. Ita Petrus Cluniacēsis, lib. 5. epist. 5. Gratia, inquit, qua plena fuit Maria, charitas intelligenda est, qua illa præ cæteris excelluit. Bonauentura, in Luc. hoc comparationibus confirmat. Ideò, inquit, benè per Hester designatur, quę, vt legitur Hester 2. formosa erat valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur. Vnde de ipsa dici potest illud Eccl. 24. In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Huc reduci potest & illud Canticorum: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Cùm enim de peccatis agitur, nullam prorsus de beata virgine fieri volo mentionem, ait Augustinus, lib. de natura & gratia, cap. 36. Non sine gratia fuit Sara, Rebecca, Rachel, Delbora, Susanna, Iudith, vt illis conferrentur insolita quædam Dei beneficia: quātò magis Maria plena gratia erat, vt nobis Deum & redemptorem nostrum pareret? Sed & Apostoli repleti sunt Spiritu sancto, & Stephanus plenus fuisse gratia & fortitudine legitur: quantò plenior virgo?

Ambros. *Aliud gratiosa, aliud gratijs donata.* | *Gratia perficiens non sine assensu.* | Athanas. | Chrysippus Hierosol. | Epiphan. *Honores D. Virginis insulis.* | Effrem Edessenus. | Hesychius. Andr. Hierosol. Pet. Chry. | *Maria, vellus Gedeonis.* | Petrus Cluniacensis. Bonauent. | *Hester figura D. Virginis.* | Augustin. | *Aliter D. Virgo, aliter*

Nec id quidem ei plenitudini, quæ in Christo est, præiudicium facit. Nam & in ipso omnem diuinitatis plenitudinem corporaliter inhabitasse, & non ad mensuram datum esse spiritum, & plenitudinem omnem effusam esse credimus: non autem pari gradu Mariam accepisse, sed quantum electa creatura, præter vnionem cum Deo hypostaticam, capax esse potest, Deo illam seligente, & perficiente. Ita de virgine dicere possumus id Psaltis: Elegit eam Deus & præelegit eam. Nam si omnia parari debuerunt in propitiatorio Mosaico, quantò magis sanctificauit illud suum tabernaculum altissimus? Hinc fit vt Origenes, homil. 6. in Luc. hæc pronunciet. Id quod ait, Gratia plena, quòd Græcè dicitur κεχαριτωμένη, vbi in scripturis alibi legerim, non recordor. Soli Mariæ hæc salutatio seruatur. *Dominus tecum.* Hoc secundum est dignitatis sacratissimæ Virginis elogiū. Vbique sanè Deus, qui ait: Ego cœlum & terram impleo. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Nam quò ibo à spiritu tuo, inquit Dauid, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Ita incomprehensibilem Dei naturam probat Chrysostomus tribus libris, de incomprehensibili Dei natura. Interim tamē speciali quodam priuilegio quibusdam adesse dicitur: in beatis per gloriam, in electis per gratiam, in carne assumpta per vnionem, in omnibus per prouidentiam: sed in Virgine per supereminentem quandam virtutem & operationem. Hac quidem salutatione Angelus Gedeonem dignatus est, Iud. 6. Dominus tecum virorum fortissime: & Booz ad messores, Dominus vobiscum, Ruth. 2. At non similem illæ vim habuerunt cum ista. Quid enim comparationis est aut messoribus, aut Gedeoni cum diua Virgine? Iam mihi vide quid sine Domino possimus, quàm manci & inutiles simus: & iterū prospice, quàm verè Psaltes dixerit, quòd in ipso infirmi accincti sunt robore. Nihil mirum olim in Samsone, quòd leonem suffocauit, quia spiritus irruit in eum: nihil mirum in Daniele, quòd adolescens iniquam iudicum sententiam detexerit: excitauerat enim Deus spiritū eius: sed nec in Iosue, quòd tot reges vicit, aut in Dauide, quòd vrsum & leonem fugauit: illis enim Deus adfuisse scribitur. Sed & de Ioanne dicitur: Puer crescebat, & confortabatur spiritu, etenim manus Domini erat cum illo. Quid ergo miramur diuam Virginem gratię plenissimam agnosci, cùm Dominus cum illis fuerit? Porrò nec sic intelligendum est, quòd Dominus filius in vtero iam virginis per assumptam carnē fuerit: sed quòd priùs fuerit in mente, vt demum in vtero conciperetur. Nam de futuro adiicitur, Ecce concipies in vtero, & paries filium. Sic, vt scribit Epiphanius, tract. de laudibus Mariæ, pater misit arrabonem de cœlo Spiritum sanctum, præparauit virginem vnigenito filio cœlesti sponso. Sed & Andreas Hierosolymitanus, in simili tractatu: *Dominus tecum*, ait, qui ante te hodie vnà tecum est, & ex te paulò post nascetur. Nam sicut priùs spiritus Beseleel impleuit, & ei Dominus adfuit, quàm tabernaculi vasa fabricaret: ita priùs Dominus Mariam sua gratia impleuit, quàm ex ea filij sui corpus efformaret. Franco Abbas, tom. 6. de gratia Dei, Dominus tecum est, ô virgo, inquit: non generali tantùm benedictionis gratia, qua & cùm cæteris sanctus est: verùm & singularis prærogatiua gratiæ, sicut cum matre filius. Dominus tecum, vt viscera tua sanctificet, vt in carne tua humanam sibi naturam associet. *Benedicta tu inter mulieres.* Tertium est diuæ Virginis elogium: quod non optandi, sed iudicandi verbo intelligendum est, vt sit sensus, Tu es benedicta inter mulieres. Nā quia maledicta fuit Eua, hæc dicitur benedicta, inquit Theophylactus. Et, vt Petrus Chrysologus, serm. 140. facta est nunc verè mater viuentium per gratiam, loco illius quæ antè extitit mater morientium per naturam. Et rursus, serm. 145. Verè benedicta, quæ fuit maior cœlo, fortior terra, orbe latior. Nam Deum, quem mundus non capit, sola cepit. Portauit eum qui portat orbem, genuit genitorem suum, nutriuit omnium viuentium nutritorem. Fuerit olim Patriarcharum benedictio in pinguedine terræ: ecce terra nostra dedit fructum suum. Terra desuper venientem recipiens imbrem, producens tamen tribulos & spinas, maledicta est:

Apostoli pleni gratia, aliter Christus. | Origenes. | *Quomodo Deus, qui vbique est, specialiter fuit in Virgine.* | Chrysost. | *Modi esse Dei.* | *Quibus dictū, Dominus tecum. Nihil sine Domino possumus.* | Epiphanius. Andr. Hierosolym. | *Dominus cū Beseleel, vt templum ædificaret.* | Franco Abbas. | Theophyl. Pet. Chrysologus. | *Argumenta benedictionis D. Virginis.*

hæc

hæc nullo ab homine fœmine suscepto, sed tantum Spiritus sancti gratia perfusa, tam copiosum fructum edidit, vt quæ pie in illa cumulatissimam gratiam agnoscat. Maledictæ pridem censebantur vxores, quæ viris suis prolem non edidissent. Hæc virgo, nihil experta vitiæ, speciosum forma præ filiis hominum proferens, quomodo non non o quodam modo benedicta censeatur? 1. Reg. 25. dixit Dauid ad Abigail: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Et Iudith. 13. Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Et Iud. 5. benedicta inter mulieres Iahel prædicatur. Quid verò illæ censendæ sunt, seu Iahel, quòd Sisaram clauo perfoderit, seu Abigail, quòd iratum Dauidem in Nabal virum, ne cladem perpetraret, præuenerit, seu Iudith, quòd Holofernem obtruncarit? Nunquid non maius est, quòd diua Virgo caput serpentis obtriuerit, iram Dei per filium suum mitigauerit, & nobis spem salutis pepererit? Accedant & istę contemplationes Andreæ Hierosolymitani. Benedicta tu in mulieribus, inquit, quã Esaias Propheticis oculis conspicatus, Prophetissam & Virginem nuncupauit: latere m insuper & locum, visionémque, & libri caput, idque sigillo consignatum manifestè appellauit. Verè benedicta tu, quam Ezechiel Propheta verum solis ortum proclamauit. Sola verè benedicta es, quam montem magnum vir ille desiderabilis Daniel vidit, ac montem obumbrantem Habacuk ille admirabilis, montem præterea Dei, montem pinguem, montem quem Deo inhabitare placuit. Benedicta tu, quam Zacharias vir diuinissimus, aureum ceu candelabrum, septem vidit lychnis ornatum, nimirùm septem illis Spiritus sancti donis clarum & lucidum. Verè benedicta tu, viuidi nostræ salutis ligni paradisus, quæ ipsum horti Eden colonũ, Christum, inquam, Dominum intra te habes figuris adumbratum: qui ineffabili quadam potentia, fluminis instar virginarum vterum tuum egressus, quatuor velut initiis per Euangelium suum, orbis faciem irrigauit. Ephiphanius, lib. de laudib. sanctissimæ Mariæ virginis, Quid dicam, & quid proloquar? Quo pacto beatam prædicabo gloriæ radicem? Solo enim Deo excepto, cunctis superior existis, natura formosior es ipsis Cherubin, Seraphin, & omni exercitu Angelico, cui prædicãdæ cœlestis & terrena lingua minimè sufficit, immò verò nec Angelorum. Etenim ipsi quidem hymnum, laudem, honorem protulerunt, non tamen eo modo eloqui pro dignitate potuerunt. Chrysippus Hierosolymit. Presbyter, hom. de Virgine. Hactenus, inquit, Gabriel verbis salutationis fidem imposuit: nos autem peropportunum est modò, vt plurimarum Prophetiarum faustas acclamationes illi ascribamus, & dedicemus. Aue igitur semper, Aue gratia plena, Aue fons lucis omnem hominem illuminantis, (Ioan. 1.) Aue solis ortus, qui nullum ferre potest occasum, Aue armarium vitæ, Aue quæ es hortus patris, Aue quæ es pratum totius fragrantiæ Spiritus sancti, Aue specimen gemmæ omne precium excedentis, Aue nubes pluuię potum animis sanctorum exhibens, Aue puteus semper viuentis aquæ, Aue rubus ardens igne spirituali, Aue mons vnde lapis angularis excisus est sine manibus. His enim & aliis permultis huiusmodi, cuncti, qui Deum gestant, particulatim eam alloquuntur. Hoc etiam Virginis præconium assumpsit Elizabeth, aliud etiã de Christo adiiciẽs, his verbis, *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui*. Verùq; etiam in vulgari Virginis salutatione pronũciat Ecclesia. Tertullianus, lib. de velandis virginib. Sed quid Angelus, cùm benedicit virginem, inter mulieres, nõ inter virgines illã deputat dicẽs: *Benedicta tu inter mulieres*. Sciebat & Angelus mulierẽ etiam virginẽ dici. Sed & ad hæc ingeniosè quidam mihi respondisse visus est: quoniam quidem desponsata est Maria, idcircò & ab Angelo, & ab Apostolo mulierem esse pronunciatam. Desponsata enim quodammodò nupta, Sed & mulier censetur, propter sexum. Verùm, vt pietati omni, immò & sanctorum gloriæ aduersantur hæretici, ita hic obganniunt, & reclamant in Salutationem Angelicam: hoc adiicientes, non opus esse illam, quæ semel ab Angelo prolata fuit, rursus à nobis repeti. Salutatio est, aiunt, non oratio. Sed quàm absurda est illa conclusio, vt id quod semel pronunciatum est ab Angelis, aut piissimis viris, rursus à nobis pronunciari nõ possit. Ecce olim Psalmos suos cecinit Dauid, & tamen quotidie illi in Ecclesia recitantur. Lectæ sunt olim Pauli Epistolæ, aut à Colossensibus, aut Corinthiis, aut Galathis, aut Ephesiis, & tamen à nobis, immò ab omni Ecclesia, leguntur. Sed & Christus semel orationem illam Dominicam protulit, & eadẽ tamen illo doctore ab omnibus profertur. Fatetur ipse etiam Brentius, homil. 6. in Luc. recitationem Salutationis istius vtilem esse. Audiunt Gnostici Angelos hoc Christo nato canticum cecinisse, Gloriam in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonę voluntatis. Legunt & Cherubim acclamasse id, Esai. 6. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: sed & turbã, maximè verò pueros, hoc intonasse Christo. Osanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini. Quid vetat verò, quin, vt fit, eadem ab Ecclesia frequententur? Sed salutatio est, aiunt, non oratio. Quasi verò non se quis insinuare possit in gratiam illius quem rogaturus est, aliis modis quàm per simplicem postulationem. Cur ergo laudes, gratiarũ actiones, præter obsecrationes, locum apud nos habent, & Dauidis exemplo, & D. Pauli doctrina? Adde quòd qui Deum laudat, ipsum etiam orare videtur, & beneuolum reddere. Ita ipsi se suo iugulãt gladio, dum Angelum istius Salutationis doctorem & authorem agnoscunt, & tamen illa vti refugiunt. Atqui, vt probat Dionysius, nos adinstar cœlestis hierarchiæ componi debemus. Vnde & Athanasius, serm. de Deipara, Ecce iam nũc, inquit, & in exordio diei, vt primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexit, dicens, Aue gratia plena, Dominus tecum, &c. Ab istis deinde nos hierarchiæ terrestres, siue quòd didicimus, siue quòd mutuò hæc verba sumpserimus, exaltamus te magna & canora voce, dicentes: Aue gratiosa, intercede hera & domina, & regina & mater Dei, ora pro nobis: Quoniam ex nobis oriunda es, & is qui editus est ex te, carnigerus Deus noster est, quẽ decet gloria & magnificentia in secula seculorum. Effrem, Orat. ad diuam Virginem, idem adinstar Angeli sequitur. Moue linguam meam, inquit, & labia, ad laudes tibi alacri & læto animo canendas, & melos illud Angelicum celebratissimum, quod Gabriel in Nazareth seruili habitu ad te virginem & matrem Dei mei integerrimam, clamans cecinit, salutationem maximè congruam & dignissimam. Hanc etiam Chrysostomus in sua Liturgia, adiectis etiam rationibus, vsurpat. Sic enim ad sanctissimã Mariam conuertitur. Vt verè dignum & iustum est, glorificare te Deiparam, & semper beatissimam, & penitus incontaminatã Dei nostri matrem: honoratiorem Cherubim, & gloriosiorem incomparabiliter Seraphim, quæ citra corruptionem Deum peperisti, verè Deiparã te magnificamus. Aue gratia plena Maria, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui: quoniam saluatorem animarum nostrarum peperisti. Quidni glorificemus autem? Quidni magnificemus eam? Quam electam à seculo, quam ab altissimo præcognitam, sibique præparatam, quam longè antè patribus nostris cœlitus promissam, quam typis mysticis adumbratam, quam Prophetarum oraculis videmus esse prænunciatam? Nam si quotannis Iudaica plebs viduę Iudith beneficium agnoscens, non erubuit illius laudes & salutationem illam, quam ei Ioachim reddidit, redeunti in Bethuliam, & tyranni defectũ caput asportanti: quid erubescamus Salutationem hanc Angelicam? Ioachim quidem, immò & omnium Presbyterorum fuit hæc ad Iudith acclamatio, (Iudith 15.) Tu gloria Hierusalem, tu lætitia Israel, tu magnificentia populi nostri: quia fecisti viriliter, & cõfortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris, & ideò manus Domini confortauit te, & eris benedicta in æternũ. Quanto verò conuenientius erit hoc Angelico elogio D. Virginem præuenire, quæ caput serpentis contriuit, Ecclesiæ pacem impetrauit, & Deo suam virginitatem consecrauit? *Quæ cùm audisset*, &c. Introduxit priùs Angelum salutantem, nunc virginem auscultantem inducit, & eam tripliciter commendat: in auditu scilicet, affectu, & cogitatu. In auditu cõmendatur modestia. Eccl. 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia.

Prom-

Abigail. — *Iahel.* — Andr. Hie. *Contemplationes in D. Virginem.* — Epiphanius. — Chrysip. Hierosol. *Epitheta Virginis ex typis illam figurantibus.* — Tertull. — *Virgo etiam mulier. contra hæreticos, qui supprimunt salutationem Angelicam.* — *Prima ratio hæreticorum eluditur.* — *2. Semel dicta salutatio.* Brentius. — *3. Salutatio est, nõ oratio.* — Dionys. Athanas. — *Didicerunt salutationem ab Angelo Patres antiqui vsurpantque Salutationem.* Effrem. Chrysost. — *Argumentũ à minore ad maius, pro salutatione Angelica.* — *Triplex commendatio Virginis.*

Promptior ad audiendum, quàm ad loquendum. Iac.1. Sit autem omnis homo velox ad audiendũ, tardus ad loquendum. Ideò enim ait, *cum audisset*, id est, promptam autem præbuisset. Eccl. 3. Auris enim bona audiet, cum omni cõcupiscentia, sapientiam. In affectu commendatur verecundia, cùm *turbata est*. Habac. 3. Audiui & conturbatus est vẽter meus, contremuerunt labia mea. Iob. 23. A facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor. Exemplum huius Hester 15. Vidi te domine q. Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Etiã neque hoc Sibylla Erythræa omisit, lib. 8. Oracul.

Sibyll. Erythr.

νῦν ἄρα τάρβος ἐμοῦ, id est,

tum virginitatis amatrix

Perpetua, magno subito correpta stupore,

Atque metu, trepida pressit formidine mentem,

Ignotis verbis commoto corde tremiscens.

5. *Turbatio quæ sit in Virgine.*

In cogitatu notatur prudentia, cùm adiicitur: *Et cogitabat qualis esset ista salutatio*. Sap. 6. Cogitare de sapientia, sensus est consummatus. Ita Daniel (cap. 4.) cuius nomen erat Balthasar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora: & cogitationes eius cõturbabant eum. Hæc Bonauẽtura in Lucam. Porrò Petrus Chrysologus, serm. 140. Quid est, inquit, quòd personam videt, & de sermone turbatur? Quia venerat Angelus blandus in specie, fortis in bello, mitis in habitu, in sermone terribilis, humana proferens, & diuina reptonitrens. Vnde Virginem, quam leniter visus sollicitauerat, nimirùm turbauit auditum, & quam missi præsentia parùm mouerat, concussit toto pondere mittentis authoritas. Euthymius in Luc. cap. 1. Turbatam illam censet, quòd timuerit, ne fortè dolosus esset. Bernardus, serm. 3. super Missus, Solent enim, inquit, virgines semper esse pauidæ, & nunquam securæ, scientes se in vasis fictilibus thesaurum portare preciosum, & nimis arduũ esse Angelicè viuere inter homines, & in terris more cœlestium conuersari. Vnde omne nouum suspectas reddit insidias. Et quidem pauorem incutit Angelica præsentia, maximè si cum gloria appareat. Ita enim pastores circumfulsi lumine terrentur, Luc. 2. Sed & custodes sepulchri facti sunt velut mortui, & mulieres consternatæ sunt, Angelis apparentibus, Matth. 28. Marc. 16. Nec enim dubium, aliquid ad assumptum corpus maioris gloriæ accessisse, quod virginem moueret: cum canat Ecclesia, Et expauescit virgo de lumine. Sed & probandi sunt spiritus si ex Deo sunt, nec cuiuis est temerè credendum. Vnde adiicit, turbatam illam fuisse *in sermone eius*. Andr. Hierosolymitanus, *Turbata est*, inquit. Num ex incredulitate aliqua mente fuit perculsa? Absit vt id dicamus, sed pietate magis & reuerẽtia propter insuetum alloquium, magni proculdubiò faciẽs hoc vaticinium. Origenes, hom. 6. in Luc. Si enim, inquit, scisset Maria ad alium quempiam factum esse sermonem similem, habebat quippè legis scientiam, & erat sancta, & Prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognouerat, nunquam quasi peregrina illã Angelica salutatio terruisset. Idem obseruat Ambrosius, in Lucam, & adiicit, quòd trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pauere, omnes viri affatus vereri. Bernardus, hom. 3. sup. Missus. Sciebat denique prudens virgo, quòd sæpè Angelus Sathanæ transfigurat se in Angelum lucis. Et quia nimirùm humilis & simplex erat, nihil tale penitus à sãcto Angelo sperabat, & ideò *cogitabat*, &c. Ita non ad instar Euæ leui vento doctrinæ, aut verbis suauibus credere, sed prudenter & eum qui loqueretur, & illa quæ diceret, expendere voluit, ne fortè in tentationis laqueum pertraheretur. *Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria* Bernardus, hom. 3. in Missus. Tunc enim Angelus intuitus virginem, varias illam secum cogitationes voluere deprehendit: ideò pauidam consolatur, confortat dubiam, ac familiariter vocans ex nomine, benignè, ne timeat, persuadet. *Ne timeas* inquit. Nihil hîc doli, nihil fallaciæ est. Nullam circumuentionem, nullas hîc suspiceris insidias. Non sum homo, sed spiritus: & Dei, non Sathanæ Angelus. His autem verbis innuere videtur nomen Mariæ consolationis plenum esse, quodque multùm à terrore & comminatione absit. Luc. 10. Gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis. Sed & discimus, teste magno illo Antonio, vt scribit Athanasius, in vitam S. Antonij, non esse difficilem bonorũ spirituum à malis discretionem. Nam si post timorẽ successerit gaudium, à Domino sciamus venisse auxilium, quia securitas animę præsentis maiestatis iudicium est. Si autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur. Sic Zachariæ dictum est, Ne timeas: sic pastoribus, Nolite timere, Luc. 2. sic mulieribus, Mar. 16. Ita etsi nihil Maria responderit, Angelus tamen ex vultu pauorem cognouit. Ne timeas, inquit, salua tibi sunt omnia. Timere debuit Eua, non tu. *Inuenisti gratiam apud Dominum*, Hoc quis inuenire dicitur, quod quærit. Quærite, & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Ergo gratiam illam quærebat virgo. Et quam gratiam? Nimirum quàm Luc. 10. Christus exprimit. Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Magnam gratiam nactus est Abraham, cùm Angeli ad eum diuerterunt, Genes. 18. Vnde dicebat: Si inueni gratiam coram oculis vestris. Sed maiorem gratiam inuenit virgo, cùm rex Angelorum ex ipsa natus est. Magnam sibi gratiam futuram censebat Moses, si Dei faciem videret. Exod. 32. Si, inquit, inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. At virgo non vidit tantùm, sed & genuit, Deum & hominem. Inuenit Moses gratiam electionis. Exod. 33. Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Noe habuit gratiam perfectionis. Genes. 6. Noë inuenit gratiam coram Deo. Et paulò pòst: Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cũ Deo ambulauit. Hester gratiam inuenit, vt fieret sponsa Assueri regis, Hest. 2. & tunc superbæ Vasthi restitit, & humili dedit gratiam, Iac. 4. Omnia hæc nacta est sanctissima virgo: electa est, vt esset templum Salomonis, thronus regis, reclinatorium pietatis: & omnium fuit perfectissima, & designata est Dei spõsa & mater. At verò quãti ducũt nonnulli gratiam apud principem, aut regem? Tu *Inuenisti gratiam apud Dominum*, illum scilicet, per quem reges regnant, & cui potentatus omnis subiicitur. Habuerit Ioseph gratiam apud Pharaonem, Daniel apud Dariũ, tu inuenisti gratiam apud Dominum: Gratiam, inquam, vt obseruat Andreas Hierosolymitanus, quam non accepit Sara, non sensit Rebecca, non cognouit Rachel: quoniam hæ matres quidem ex sterilibus factæ sunt, sed vnà cum orbitate virginitatem amiserunt. Sed tu vt mater sis, interim virginitatem illæsam retinebis. *Ecce cõcipies in vtero, & paries filium.* Eadem ferè verba sunt, quæ leguntur Esa. 7. Ecce concipies in vtero, & paries filium: quod cõsultò pronunciat Angelus, vt istius vaticinij Maria meminerit, & se illam virginem esse recognoscat, quam Propheta prædixit. Eadem etiam leguntur in carminibus Erythrææ Sibyllæ, lib. 8.

Petr. Chry. Euthym.

Bernardus *Virgines pauida.* *Angelica præsentia timorem incutit.*

Andr. Hie. *Vnde turbatio in Virgine.*

Origenes.

Ambros. Bernardus.

Maria sibi timet a dæmone.

Bernard.

Athanas.

Malorum spirituum præsentia auget & confirmat timorem.

Inuenimus quod quærimus.

Qui inuenerunt gratiam coram Deo.

Quantum sit, inuenisse gratiã apud Dominum.

Andr. Hierosolymit.

Conferuntur Esaiæ & Angeli verba.

Δέξαι ἀχράντοισι θεὸν σοῖς παρθένε κόλποις, hoc est,

Accipe virgo Deum gremio intemerata pudico.

Ecce concipies: hoc singulare, quod nulli alteri concessum est. *In vtero* autem dixit, vt ostendat Dominum ex ipsius virginis vtero incarnatũ esse substantialiter, inquit Theophylactus. Ita eludit Valentinianos, qui carnem Christi per virginem quasi, per canalem, transisse, & nihil ex ea sumpsisse: Apollinares, qui ipsum carnem è cœlo attulisse: Marcionitas, qui phantasticam carnem habuisse dixerunt. Verus erat vterus virginis, & verè in vtero cõceptus, & de vtero Christus natus est. Ne igitur hîc tu aliquid per fidem solam contigisse putes. In quẽ errorem incidunt, qui dicunt Christi corpus sola fide esse in Eucharistia, cùm par sit ratio, vt doctè Iustinus Martyr, Apol. 2. pro Christianis demonstrat. Quemadmodum, per verbum Dei, caro factus Iesus Christus seruator noster, carnem & sanguinẽ pro salute nostra habuit: sic per verbum precationis, & gratiarum actionis sacratam ab ipso alimoniam, ex qua caro nostra & sanguis aluntur, illius carnem & sanguinem didicimus esse. Nam, vt scribit Hilarius lib. 2. de Trinita. si verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus: si verè carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est: nos quoque verè sub mysterio carnem corporis Christi sumimus, & per hoc vnum erimus. Ideò Petrus Chrysologus, serm. 144. Propter reuerentiam, dixisse suffecerat, Concipies: quod exaggerat, *in vtero*. quid est? vt conceptus esset veritas, nõ figura:

Cur in vtero.

Theoph. *Eluduntur hæretici.*

Iren. in hæret.

Maria non concepit sola fide.

Iustin. Martyr. *Manducatio carnis Christi non sola fide, sed & realis est.*

Hilarius. Pet. Chry.

vt partus esset proprietas, non imago: vt sicut de Deo vero Deus verus natus est, sic de vero conceptu veritas humani corporis nasceretur. In ortu Christi, Fratres, humani corporis iniuria sublata est, non natura: nec est creatura deleta, sed culpa damnata. Est ergo hæresis, quę Christum aëteum corpus assumpsisse mentitur: nec habuisse carnem, sed hominem simulasse confingit. Et hoc quidem ipsum, vt obseruat Bonauentura, & nouum, & mirum, & magnum est, vt concipiat in vtero, nihil ab extra recipiendo. Ierem. 31. Creauit Dominus nouum super terram, fœmina circundabit virum. Et quia conceptum sine libidine, sequitur partus sine parturitione & dolore: ideò addit, Et paries filium, secundum illud Esaia 66. Antequàm parturiret, peperit: antequàm veniret partus eius, peperit masculum. Non dixit. *Paries filium tuum*, quia sanctum vocabitur filius Dei, inquit Petrus Chrysologus, serm. 143. Virgo, te gratia matrem præstitit, non natura genitricem te dici pietas voluit, quam non finebat integritas: in tuo conceptu, in tuo partu, creuit pudor, aucta est castitas, integritas roborata est. Ille quo tibi aucta sunt omnia, nihil minuit virgin. Virgo concipitur ex te auctor tuus, tua ex te oritur origo, in quo tuo germine est genitor tuus, in tua carne est Deus tuus, & ipse lucem mundi per te cepit, qui lucem mundo dedit. *Et vocabis nomen eius Iesum.* Hebraicum nomen est, à *Iassa*, saluauit: vnde & σωτῆρα Græcis, nobis autem saluatorem significat. Ratio redditur ab Angelu apud Iosephum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorũ. Act. quarto: Nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Huius nominis præfiguratio præcessit in Iesu filio Naue, inquit Bonauentura. Vnde Ecclesiast. 46. Fortis in bellu Iesu Naue successur Moysi, in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Huius & præfiguratio præcessit in Ioseph, de quo dicitur Genes. 41. quòd Pharao vertit nomen illius, & vocauit illum lingua Ægyptiaca, saluantem mundi. Hoc nomen impositora erat virgo, vtpotè sola parens Christi. Nam cùm Isaaci, seu nomen Ioannis imponendum prædicitur, de eo pater monetur: nunc sola mater, quam sine patre in terris Christus habuit, huic muneri satisfactura erat. *Hic erit magnus.* Vt primùm Ioannis, ita nunc nascituri Christi conditiones exprimit. De Ioanne dictum est, Erit magnus coram Domino, sed, interprete Ambrosio, quasi homo magnus: Christus verò, quasi Deus magnus. Vnde nec Ioannes, sed Christus Altissimi filius dictus est. Sub illo magnitudinis nomine, intelligimus quòd potens futurus sit in opere & sermone: omnia illi cessura sint, peccatum, morbi, venti, mare, dæmones, mors, infernus. Erit igitur, non quasi non antè fuerit, per quem facta sunt omnia. Quis enim magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia. Notam fecisti in populis virtutem tuam. Magnus in creatione, magnus in prouidentia, & rerum omnium regimine. Quomodo ergo magnus erit, nisi in ipsa carnis dispensatione? In ipsa externa specie, magnus coram Deo & omni populo. Vnde & hi clamores, quia Propheta magnus surrexit in nobis. Et rursus, Nunquid Christus cùm venerit, plura signa faciet? Erit simul magnus & paruus: magnus diuinitate, paruus humanitate. Esai. 9. Paruulus natus est nobis. Psal. 48. Simul in vnum diues & pauper. Prouerbio. 22. Diues & pauper obuiauerunt sibi. 2. Cor. 8. Propter me egenus factus est, cùm esset diues. Immò & idem homo magnus & paruus: magnus, si dispensatam in carne maiestatem: paruus, si assumptam infirmitatem consideres. Origenes, homil. 6. in Luc. Magnitudo saluatoris non tunc apparuit, quando natus est, sed tunc quando oppressa ab aduersariis videbatur, emicuit. Vide magnitudinem Domini. In omnem terram exiuit sonus doctrinæ eius, & in fines terræ verba illius. Ille enim, qui virtus Dei est, in omnem orbem diffusus est, & impræsentiarum nobiscum est. Itaque magnorum nomen assecuti sint, qui populis imperarunt: ipsum quidem Deus cõstituit super omnem principatum & potestatem, vt in nomine eius flectatur genu cœlestium, terrestrium, & infernorum. *Et filius altissimi vocabitur.* Hoc autem quid maius dici potest: cùm filius sit, non per gratiam, aut adoptionem, sed per naturam? Deus scilicet de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero. Fuerit quidem hic honor & principibus & regibus delatus, vt filij Dei dicerentur. Sic enim Homerus scribit,

θυμὸς δ' μέγας ἐστὶ διοτρεφέος βασιλῆος.

Quin & illos *θεοὺς καὶ ἀντιθέους* vocat & Euripides, & Hesiodus, vt obseruat Clemens Alexandrinus, lib. 4. Strom. Scriptum fuerit etiam à Psalte, Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Hoc tamen excellentiæ & proprietatis nomen in Christo est. Cui enim vnquam Angelorum dixit Deus, filius meus es tu, ego hodie genui te? Hebr. 1. Ps. 2. Neque enim ita intellige dictum, quòd vocabitur in futuro filius altissimi, quasi non ab æterno talis fuerit, sed tunc tantùm esse cœperit, postquàm e virgine natus est. Hoc scilicet ita dictum est, vt qui ab æterno Dei filius est, talis innotescat tandem hominibus, & vbi innotuerit, ita ab illis vocetur. Latebat enim homines ęterna filij Dei generatio, ante temporalem ex virgine natiuitatem: quemadmodum & totius Trinitatis mysterium Iudæis inuolutũ erat ante Christi aduentum. At verò ille tandem effecit, vt & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum cõfiteremur. Ioan. 1. Filius Dei vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Cæterùm, Altissimus, epithetum Dei frequentissimum est in scripturis, sine substantiuo Deus. Psal. 81. Solus tu altissimus super omnem terram. Psal. 92. Bonum est psallere nomini tuo altissime. Esai. 14. Ero similis altissimo. Porrò Nestorij & Eutycheris impietas his verbis confunditur. Nam, vt scribit Vigil. lib. 3. contra Eutychem Constantinopolitanum, Nestorius duas inducendo naturas, duas putauit esse personas: & ob hoc arbitratus est duos Christos esse. Eutyches respiciens vnam personam, vnam censuit esse naturam, & ob hoc humanã ausus est denegare. Atqui per veram personæ vnitatẽ in Christo, illud profectũ est, inquit Vincentius Lirinensis, lib. contra hær. cap. 21. vt carne Verbi ex integra matre nascẽte, ipse Deus Verbum, natus ex virgine credatur: sitque verissimè theotocos, id est, Dei genitrix confitenda. Condemnata est hæresis Nestoriana in concilio generali Ephesino, tempore Cœlestini Papæ 1. quo & hæc habentur. Igitur quia Deum carne vnitum iuxta subsistentiam, sancta virgo corporaliter peperit, idcircò eam Dei genitricem esse profitemur. Non quòd Verbi natura existẽdi principium de carne sortita sit: (Erat enim in principio Verbũ, & Deus erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & ipse conditor seculorum, patri coæternus, & vniuersalis creator:) sed, quod superiùs diximus, iuxta subsistentiam sibimet vniens humanam naturam, natiuitatem sustineret ex ipsa vulua corporea. Vnde caput primum huius concilij tale est. Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem sanctam virginem, anathema sit. Porrò Eutychiana impietas condemnata est concilio Chalcedonensi, quod vnum est ex quatuor generalibus, à sexcentis triginta sacerdotibus sub Marciano principe celebratum, circa annum Domini 474. Cyrillus Alexandrinus contra vtrumque, maximè verò contra Nestorium, agit lib. Apolog. pro duodecim capitulis, ad Episcopos Orientales. Ita communi omnium consensu diua virgo Dei genitrix appellata est, Ille verò, qui eandem cum patre maiestatẽ habet, ille Messias est, Dauidi promissus. Nam *dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius*, inquit Angelus, Sic enim Ps. 132. promisit Dominus Dauidi, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Cæterùm sedes Dauidis, seu regnum ipsius, non illud terrenum est, quod finibus angustis circũclusum accepit, sed quod Deus filio Dauidis promisit. Ps. 72. Et dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Corã illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Athanas. ser. de Deipara. Capiens Christus thronum Dauidis, transtulit illum, & dedit sanctis Christianorum regibus, ipso interim summam omnium potestatem habente. De hac sede dicitur: Sedes tua Deus à seculo seculi, virga directionis virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. Nã & hæc de Christo dicuntur, cuius hæc sunt naturarum nomina, Deus, & Christus. Sedes tua Deus. Ad Deum igitur sermo fit, qui quia dilexit iustitiam, ideò vnctus est. Et

Christi corpus non fuit aëreum. Bonauent. Pet. Chry. *Nomen Iesu quid significet.* *Typi huius nominis.* Bonauent. *Quomodo Ioannes, & Christus, dicatur magnus.* Ambros. *Christus simul magnus & paruus.* Origen. *Quando apparuit Christi magnitudo.*

Commune est esse filiū Dei. Homerus. Clem. Alexandr. *Cognitio filij post incarnationē facta est.* *Eluditur error Nestorij & Eutychetis.* Vigilius. Vincent. Lirinensis. *Maria Dei genitrix.* Concil. Ephesinum. *Quādo Eutyches damnatus.* Conc. Chalcedonense. Cyrillus Alexandr. Athanas. *Quæ sedes Dauid.*

quomodo Deus vnctus est, nisi quia homo factus est? Vngi enim non potest nisi creatura. Ergo ei sedes in æternum repromittebatur. Et vide, quomodo illa in Dauide præcesserit. Imperabat ille Israëli secundum carnem, Christus Israëli secundum spiritum. Non enim qui ex carne sunt, hi sunt Israëlitæ, sed qui ex spiritu. Vnde & de Nathanaële dicit; Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. *Dedit autem ei Dominus hanc sedem*: quia, vt scribit Paulus, ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam, siue quæ in cœlo & in terra. Petrus Chrysologus, serm. 144. Dicit autem, inquit, hæreticus: Nónne maior est qui dat, quàm qui accipit? Ergo cui dat, aut cui dat? Vtique Deus homini dat, diuinitas carni. *Dabit illi Dominus Deus.* Quis Deus? Vtique Verbũ, quod erat à principio semper Deus. Cui dat? Quod caro factum est, & habitauit in nobis. Audi Apostolum dicentem (2. Cor. 5.) Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Sibi vtique, non alij. Hic ergo Deus, qui in Christo erat, regnum sibi dabat in Christo, & conferebat suscepto corpori, quod semper sua diuinitate possederat. Hoc autem accepit elatus in cœlum, sedens nunc ad dexteram maiestatis eius. Lactantius, libro quarto Institutionum diuin. cap. 13. satis ostendit de Christo intelligenda fuisse, quæ Dauidi promittebantur de filio, cuius thronus stabiliretur in seculum seculi: cùm nec ea in Salomone obseruari possint, qui tantùm quadraginta annis regnauerit. Idem argumentum prosequitur Eusebius Cæsareensis, libro septimo de Demonstratione Euãgelica, capit. 9. Et hoc quidem Hieremias ita prædixerat (cap. 23.) Et suscitabo Dauidi germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit. Esaias verò, capit. 9. Paruulus datus est nobis, &c. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodò & vsque in sempiternum. Et Daniel, Antiquus dierum sedit, inquit, & dedit filio hominis potestatem, & honorem, & regnum: & omnes tribus & populi & linguæ seruient ei. Vigilius martyr, lib. 5. contra Eutychem, idem cõfirmat, & gloriam regni, & iudicij potestatem his verbis creditam esse Christo ostendit: adiiciens & hæc Dauidi promissa: Ponam in seculum seculi sedem eius, & thronum eius sicut dies cœli. Et primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. Et illud: Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam procede & regna. Quæ omnia cur acceperit, non tacetur. Ait enim: Vincenti & seruanti opera mea, dabo potestatem super Gentes, & reget eas in virga ferrea, sicut & ego accepi à patre meo. Porrò quòd *sedem Dauidis*, idem domum Iacob vocat, dicens; *Et regnabit in domo Iacob in æternum*. Hæc est illa domus in vniuersa terra, qua dilatatur Ecclesia. Sic enim Dominus ad Iacob, in monte in quo scalam viderat, innixum autem Dominum scalæ, Genes. 28. Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terram in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo: eritque semen tuum quasi puluis terræ: Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem: & benedicentur in te, & in semine tuo omnes tribus terræ. Hoc verò ad Christum reduxit Paulus: quòd dictum sit, in semine tuo, non in seminibus, quia in vno Christo. Ergo domus Iacob omnis terra est. Esai. 61. Ecce dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Domus enim Iacob non carnaliter intelligenda est, sed sumenda pro omni fidelium congregatione, quæ Iacob religionem sequatur. Amplificat autem Christi imperium, quod nullo temporis interuallo, aut nulla violentia dissolui possit. Rex est hodie, & cras morietur, ait Sapiens. Omnis enim potentatus breuis vita; sed Christi regnum in æternum duraturum est. Daniel. 7. Potestas eius potestas æterna, & regnum eius quod non corrumpetur. Psalm. 71. Et permanebit cum sole & ante lunam in generatione & generationem. Mich. 4. Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex eo tempore & vsque in seculum. *Et regni eius non erit finis.* Hinc desumitur hic Concilij Niceni articulus, qui inter fidei symbola recensetur: Cuius regni non erit finis. Et quidem magnæ sunt imperiorum mutationes, nec eorum vllum videmus diu in eodem statu permansisse, sed paulatim suo pondere tantò magis corruisse, quò magis efferri visum esset. Ita de Assyriorum, Persarum, Medorum, Græcorum, & Romanorum monarchia dici potest. At verò Christi regnum in æternum permansurum est. Nemo in Ecclesiam eius præualebit, nec ipsæ inferi portæ, Matthæus decimoquinto. Nemo domum Iacob diruit, fundatam super firmam petram, Matthæus septimo. Clament impudentes hæretici Ecclesiam aliquando defuisse, lucernam positam fuisse sub modio, Euangelium è profundis latebris ab eis excitatum fuisse: satis est ad eorum omnia sophismata eludenda, quod ait Angelus, Christi regni finem nullum esse. Hoc nos in spe confirmat, & hæreticos quantumuis elatos miro modo concutit. Ecclesia enim pugnare potest, expugnari non potest, inquit Augustinus, libro primo de symbolo, capit. quinto. Hæreses omnes de illa exierunt, tanquam sarmenta inutilia de vite præcisa, ipsa autem manet in radice sua. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt, inquit Christus. Effluent enim omnia ista, sed electorum Ecclesia, quæ Dei verbo colligatur, & Christi regnum nuncupatur, ex hac militia terrena in triumphum æternum emigrabit. *Dixit autem Maria ad Angelum. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Poterat virgo multa in quæstionem vertere, vt Dauidis solium, cùm iam regia maiestas in exteros transiisset, & genus regium ferè interiisset, aut Iacobi domum, cùm iam tot domesticis & externis bellis lacessiti Iudæi, primam nobilitatem amisisse viderentur: sed altiùs ista meditatur virgo, nec dubitat Deum ex radice Iesse regem constituturum esse, Esaiæ vndecimo. Itaque modum tantùm requirit, non diffidens de Dei omnipotentia, sed vt prudens & intelligens, vt discat, modum requirit, inquit Theophylactus. Neque omninò quærit modum sciendi, seu signum quod fidem faciat, vt Zacharias, inquit Bonauentura: sed quærit modum faciendi, vt consentiat, secundum illud Prouerbiorum 4. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Bernardus, homilia quarta in Missus est. Primò quidem inquit, prudenter tacuit, malens humiliter non respondere, quàm temerè loqui quod nesciret. Iam verò confortata & benè præmeditata, Angelo quidem foris loquente, sed Deo intus persuadente (erat enim Dominus cum illa) fide depellente timorem, lætitia verecundiam, ait: *Quomodo fiet istud?* Non quærit an fiat istud, sed quomodo. Nec hæsitat, vt olim Eua, inducta Sathanæ verbis, aut vt Nicodemus, minùs aduertens ea quæ sunt spiritus Dei, Ioan. 3. aut vt Capernaitæ, qui iam Christi mysteria deludebant, Ioannes sexto, sed instrui desiderat. Quasi dicat, Cùm sciat Dominus testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit, vt fiat istud? Hoc verò profectò non diceret, nisi Deo virginem se antè vouisset, inquit Augustinus, lib. de sancta Virginitate, cap. 4. Gregorius Nyssenus, serm. de sancta Christi natiu. Hæc, inquit, vox Mariæ demonstrat esse vera, quæ per occultam illam historiam traduntur. Nam si nuptiarum causa assumpta erat à Iosepho, quomodo Angelum de partu prædicentem, quasi re noua atque insolita obstupefacta, auersata esset: quum pertsus speraret se quoque ipsam aliquando iuxta legem naturæ matrem esse futuram? Sed quoniam Deo dicatam & consecratam carnem, veluti sanctum quoddam donarium, intactam seruari oportebat: propterea, etiamsi Angelus sis, inquit, ac de cœlo veneris; etiamsi supra hominem sit, id quod apparet: attamen vt virum cognoscam, fieri non potest. Qui mater ero absque viro? Iosephum enim sponsum quidem noui, virum autem non agnosco. Hæc Gregorius Nyssenus. Concurrit & Ioan. Chrysostomus, homil. 49. in Gen. his verbis. Ne quæras, inquit Angelus, naturæ modum, & ordinem: quando super naturam sunt quæ fiunt. Nam si cognosceres virum, nõ fuisses habita digna, vt huic ministerio seruires: non quia malum nuptiæ, sed quia melior virginitas. Hũc enim ingressum nostri omnium Domini digniorem esse oportet, quàm nostrum. Regius enim fuit introitus. Oportebat autem & partim cum nostra natiuitate communicare, & partim alienum esse, & vtraque hæc fierunt.

Margin notes (left column): Typus sedis Christi in Dauide. — Pet. Chrysologus. — Quomodo maior nõ sit, qui dat, accipiente. — Lactant. — Promissiones Dauidi de filio, intelliguntur de Christo. — Euseb. Cæsar. — Vigilius. — Quæ domus Iacob. — Ecclesia domus Iacob. — Regnũ Christi longè aliud à regno hominum. — Cõcil. Nic.

Margin notes (right column): Ecclesia nunquam defutura. — August. — Quæstio Mariæ non è diffidentia. — Theoph. — Bonauent. — Bernard. — D. virgo desiderat instrui. — Votum virginitatis Mariæ. — August. — Gregor. Nyssen. — Io. Chryso. — Filij Dei ingressus in mũdum, nostro longè dignior.

Per. Galat.

Cur Christus non accelerauit aduentum suum.

unt. Nam de vtero prodire, commune habet nobiscum: absque nuptiali autem congreſſu naſci, ſupra noſtram eſt natiuitatem. Petrus Galatinus, lib. 7. de arcan. noſtræ fidei in Talmud inuentis, cap. 14. ex Rabbinorum Commentarijs colligit, quòd cauſa, quare Meſſias non magis accelerauit aduentus ſui tempus, fuit conſcientiarum virginum Iudaicarum corruptio, quæ omnes ferè, vel per coniuges, vel per alios deflorari cupiebant. At ſola virgo Maria, inter cæteras omnes, virginitatem perpetuò ſe ſeruaturam propoſuit: vnde & ipſa ſola Meſſiam concipere meruit. Nam quod ait, *Non cognoſco virum*, more Hebraico dictũ eſt, pro, non cognoſcã. Hebræi enim vna eadémque voce, & præſens & futurũ tẽpus enunciant. Itaque nõ de effectu dubitante, inquit Amb. l. 2. in Luc. ſed qualitatẽ ipſius quæſiuit effectus. Hęc iã de negotio tractat, Zacharias autẽ adhuc de nũcio dubitabat: nec dubitat virgo faciendum eſſe, quòd quomodo fieri poſſit, inquirit. Ait enim, Quomodo fiet iſtud. Incredibilis & inaudita generatio: antè audiri debuit, vt crederetur. Virginem parere diuini eſt ſignum myſterij, non humani. Vnde adiicit Angelus, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te.* Chryſ. hom. 49. in Geneſ. Sic inquit, poteris parere. Totum enim operatione ſpiritus erit. Ne igitur ſpectes ad terram, è cœlis operatio eſt. Spiritus gratiæ eſt quod fit, ne quæras naturę modum, ne iuſta nuptiarum leges intelligas. Spiritus ille ſanctus non reconſerta, te, non violare integra, neque habitat in corpore ſubdito peccatis. Ideò etiam copioſius in te operabitur. *Superuenire* enim dicitur, vt qui copioſiori gratia in virginem illabetur. vt Athanaſ. ſerm. de Deipara obſeruat. Ad eundem modum Chriſtus diſcipulos monuit, vt expectarent virtutem deſuper venientis Spiritus ſancti in eos: vt qui copioſioribus eos gratiarum dotis cumularet. Sicut autem antea Spiritum ſanctum acceperant Apoſtoli, ſed nõ ad eum effectum, quem in die Pentecoſtes nacti ſunt: ita quidem priùs Spiritum ſanctum acceperat virgo, cùm gratia plena eſſet, non tamen ad hunc effectũ vt grauida fieret, & Chriſtum conciperet. Nam, vt Athanaſij verbis vtar, tametſi ſine ſemine id factum credimus, tamen nõ ita loquimur, quòd ſecũdum eam diuiſionẽ gratiarum, qua Spiritus ſanctus ſingulis diuidit, prout vult, caro iſta formata ſit, citra interuentũ eſſentiæ filij Dei. Abſit. Ea enim eſt mens Pauli Samoſatenſis, & reliquorum hæreticorum: verum ita loquimur, ſecundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem, virtute & ſpiritu impletam eſſe virginẽ, tum vt corpus eius ſanctificaretur, tum vt ſalutarem illum fœtum cõcipere poſſet. Ita ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus, Pſal. 45. Bernardus ſerm. 4. in Miſſus. Nunquid, inquit, repleri potuit gratia, & necdum habere Spiritũ ſanctum, cùm ipſe ſit dator gratiarum? An fortè ideò non dixit ſimpliciter, *Veniet in te*, ſed ſuper te, quia priùs quidem in ea fuit per multam gratiam: ſed nunc ſuperuenire dicitur propter abundãtioris gratiæ plenitudinẽ? At verò cùm plena iam ſit, illud amplius quomodo capere potuit? Si adhuc & aliquid capere poteſt, quomodo & antea plena fuiſſe intelligenda eſt? An prior quidem gratia eius tantum repleuerat mentem, ſequens verò eius carnem perfundere debebat: quatenus ſcilicet plenitudo diuinitatis, quæ antè in illa, ſicut & in multis ſanctorum, ſpiritualiter habitabat: etiam ſicut in nullo ſanctorũ, corporaliter in ipſa habitare inciperet? Hoc ergo tale eſt, ac ſi dicat Angelus, vt meditatur Andreas Hieroſolymitanus, ſerm. in Salut. Angelicam. Cogita quomodo virga floruit, quomodo aquam petra ediderit: vndenam ipſa fuit grauida? Quomodo rubi ignis arbuſta peruſſerit, vt tamen non cremaret eum? Si hiſce fidem habes, nec mihi diffidere debes. Nouo enim & præternaturali modo mater eris. Non ſicut Elizabeth, nec veluti Anna quæ te peperit: illæ enim virili ſemine matres factæ ſunt. Tu verò virgo paries. Non ex viri voluntate, neque ex voluntate carnis, qui naſcetur, prouenit. Heſychius, homil. de laudibus virginis Mariæ. Alius te appellauit portam clauſam in Oriẽte ſitam (Ezech. 44.) quæ introduxit clauſarum portarum regem: necnon etiam portam emittentem te vocauit (Ezech. 1.) quoniam porta præſentis vitæ vnigenito effecta es: Portam in Oriente ſitam, quia lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ex vtero tuo procedet, velut è

Ambroſ.

Chryſoſt.

Superuenire Spiritũ ſãctũ quid.

Athanaſ.

An Virgo prius ſine Spiritu ſancto fuit.

Bernard.

D. Virgo plena erat gratia, & tamen in eã rurſus ſuper venit Spiritus ſanctus.

Virtus diuina attendenda in conceptione Chriſti.

Andr. Hie.

Heſychius.

Prophetiæ & figuræ D. Virginis.

A · B · C · D · E

thalamo regio. Clauſa es, quia cùm rex ille gloriæ concipetetur, vuluæ tuæ portas prorſus aperuit, neque virginitatis vincula laxauit. Vocauit te hortum concluſum, fontem ſignatum, Cantic. 4. Franco Abbas, tom. 6. de gratia Dei. Dignum enim erat, inquit, vt qui corruptam in Adã maſſam ſanare veniebat, non de ſemine corruptionis, ſed de potentia Spiritus ſancti naſceretur. Quæſita eſt ergo ſponſa ſpecioſiſſima inter filias hominum, de cuius vtero tanquam ſponſus de thalamo procederet ſpecioſus forma præ filiis hominum. Quæſitum eſt dignum ſapiẽtia Dei ſignaculum, ſub quo ſignaret myſterium à ſeculo abſconditum. Quæſitum eſt vitrum mũdiſſimum atque ſolidiſſimũ, per quod igneos radios tranſmitteret ſol iuſtitiæ, ad effugandas tenebras Gentium: ex quibus puritas vitri, & claritatis augmentum conciperet, & integritatis detrimentũ non ſuſtineret. Et poſt pauca. Sapientia enim, ait Sapiens, ædificauit ſibi domum. Et ipſa ſanè ſine viri adminiculo domum in Maria ædificauit, ipſa columnas excelſas domui ſuæ excidit: quibus ſuffultus caſtiſſimus virginis Mariæ vterus, in æterna pudoris ſui ſtabilitate permaneret. Hieronymus Epiſt. ad Euſtochium & Paulam, de Aſſumptione beatæ Mariæ. Hoc quippè eſt, inquit, quod Dauid canit: Deſcendet ſicut pluuia in vellus. Vellus itaque cùm ſit de corpore, neſcit corporis paſſionem: ſic & virginitas cùm ſit in carne, neſcit vitia carnis. Cœleſtis planè imber in virgineum vellus placidu ſe infudit illapſu, & tota diuinitatis vnda ſe contulit in carnem, quando Verbũ caro factum eſt: ac deinde per crucis patibulum expreſſum, terris omnibus ſalutis pluuiã effudit, & ſtillicidia gratiæ humanis mẽtibus pręſtitit. Etſi verò actiua virtus in Spiritu ſancto ſit vberior, vt ex nihilo, etiamſi velit, quodcunque voluerit, efficiat, & per cõſequens agat maiori cum energia, quam quoduis ſemen viri: non tamen ita vice ſeminis in virginẽ ſuperueniſſe intelligendus eſt, vt materiã corporis Chriſti ſuppeditarit. Vnde & Hiero. tractatu de Aſſumpt. obſeruat Spiritum ſanctum, *Ruah*, Hebræis in fœminino genere, Latinis in maſculino, Græcis in neutro, *πνεῦμα*, dici: non quis ſexus in Deo monſtretur, immò ne ſuſpicetur quidem. Itaque remittit Angelus virginem ad omnipotẽtiam Dei, ad eũ, cuius virtute, ipſa etiam tellus virgo, primũ tot flores & plantas produxit: & Adamus formatus, & Eua ex eius coſta conſtructa eſt. Idcircò adiicit, *Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Beda in Luc. & Gregorius, 18. Moralium: Per obumbrationem refrigerium carnalis concupiſcentiæ deſignare videtur: vt ſicut nubibus calor ſolis, ita Spiritus ſancti adueniente gratia, præſeruetur virgo ab omni carnis illecebra. Sed hæc interpretatio minùs probatur, vt quæ carnalem in virgine concupiſcentiam ſupponere videatur. Tamen Franco Abbas, tomo ſexto de gratia, ita habet. Ne timeas pudicitiæ ſpeculum æſtum libidinis, virtute altiſſimi adumbraberis. Sicut vmbra feruorem remouet, refrigerium præſtat: ſic interpoſita virtus altiſſimi excludet actum peccati. Euthymius ita interpretatur: Virtus Dei te proteget, & potentem faciet ad huius rei operationem. Dionyſius Carthuſianus: Virtus altiſſimi hoc eſt, omnipotens Deus pater obumbrabit tibi, id eſt, ſuam poteſtatem immenſam tuæ capacitati contemperabit, vt eius influentiam ferre queas. Nec irradiabit tibi ſecundum plenitudinem ſuæ claritatis, ſed velut vmbram ſuæ claritatis cauſans, exercebit in te effectum ſuæ poteſtatis. Theophylactus ita habet: Obumbrabit, hoc eſt, conteget te, & vndique circundabit, ſicut auis obumbrat pullos ſuos, totos alis complectens. Fœcunditatem igitur intelligimus virgini datam, non minùs, quàm cùm legimus, quòd primùm Spiritus ſanctus ferebatur ſuper aquas, &, vt legitur iuxta Hebraicam veritatem, incubabat aquis, aut aquas obumbrabat, fœcundans illas piſcibus, & amphibiis: vt etiam ex ipſis volucres aſſumerentur. Athanaſ. ſerm. de Deipara. Obumbrauit, inquit, virtus altiſſimi, corroborans virginem, & diuinæ vmbræ imaginẽ induxit, vt inde lineamentis collectis, videre poſſet, quatenus poſſibile eſt, Deum formæ expertem in ſe concipi. Non enim ſuſpicãdum eſt, quòd ſecundum ſimplicem naturæ ſuæ proprietatem, virgo in ſe habitantem Deum videre potuerit, aut quòd ipſa animata, rationaliſq; & intellectualis incarnatio ipſũ cõſpicere voluerit: ſed quatenus

Franc. Abb.

Oportebat Chriſtum cõcipi non de ſemine viri.

Hieroy.

Vellus Gedeonis.

Idem.

Ruah *nomẽ, Spiritus Hebr. fœminini generis.*

1.

Quid ſit obũbratio.

Beda.

Gregor.

Franco Abbat.

Euthym.

2.

Dionyſ. Carthuſ.

Theophyl.

Athanaſ.

3

Maria non erat capax tanti numinis, ſine Spiritu ſancto.

possibile fuit, vtpotè obumbrante illam virtute altissimi, & vmbras & quasi lineamenta faciente, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in se habitantem. Hanc interpretationem sequitur Bern. serm. 3. de Ascensione, dicens.

Bernardus.

Visum Verbum in carne ab Apostolis, vt solem in nube, lumen in testa, cereum in laterna. Et serm. 5. in eadem solennitate. Vnde, inquit, & virgini spiritus legitur obumbrasse, ne vehementiori reuerberata splendore, ad candidissimam illam lucem, purissimúmque fulgorem diuinitatis, etiam illius aquilæ acies posset hebetari. Gregorius Nyssenus etiam hoc ad filium traducit, ser. de natiuit. Domini. Ergo, inquit, altissimi Dei virtus, qui est Christus, superuentu Spiritus sancti in virgine informatur. Quemadmodum enim forma corporum ex forma progredientium effingitur, eodem modo indicia filij Deitatis in virtute nascentis elucebunt & apparebunt, imago videlicet, & sigillum, & vmbra, & splendor primarij authoris. Fulgent. lib. 2. ad Monimū, cap. 10. Quanto autem, inquit, cōgruentiùs, quàm ad consecrādum sacrificiū corporis Christi, sancta Ecclesia, quæ corpus est Christi, Spiritus sancti deposcat aduentum, quæ ipsum caput suum secundum carnem de Spiritu sancto nouerit natum. Ergo hinc duo nos colligimus: nimirùm Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia, & ipsum Christi corpus naturale in Eucharistiæ sacramento virtute Spiritus sancti exhiberi nobis & communicari. De corpore quidem mystico ita prosequitur ibidem Fulgentius. Et ob hoc necessarium est, vt sicut ex Spiritu sancto natus est Christus: sic Ecclesia dono Spiritus sancti adhæreat Christo, tanquam mulier viro suo, & tanquam corpus capiti suo. Dicit enim Apostolus, Ephes. quinto, quia Christus caput est Ecclesię, ipse saluator corporis. Hilarius, libro secundo de Trinitate. Humani enim, inquit, generis causa Dei filius natus est ex virgine & Spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, & sua, videlicet Dei, inumbrante virtute, corporis sibi initia conseuit, & exordia carnis instituit: vt homo factus in virgine naturam in se carnis acciperet, pérque huius admixtionis societatem, sanctificatum in eo vniuersi generis corpus existeret: vt quemadmodum omnes in se, per id quod corporeum se esse voluit, conderentur: ita rursum in omnes ipse, per id quod eius est inuisibile, referretur. Porrò quòd ad confectionem Eucharistici mysterij, & Christi corporis in sacramento præsentiam, Spiritus sancti aduentus requiratur, testantur antiquissimi Patres. Nam Iacobus frater Domini in sua Liturgia, inter ipsa consecrationis verba sic orat. Demitte super nos, & super dona proposita, spiritum tuum sanctissimum, consubstantialem, coæternum, qui locutus est in lege & Prophetis, & in nouo Testamento, qui descendit in specie columbæ super Dominum nostrum Iesum Christum in Iordane fluuio, & mansit super eum: qui descendit super Apostolos: vt superueniens, sancta & bona & gloriosa sua præsentia sanctificet, & efficiat hunc panem corpus sanctum Christi tui. Idem ferè Basilius in Liturgia. Obsecramus te Pater, sancte sanctorum, venire Spiritum sanctum tuum super nos, & super proposita munera ista, & benedicere, & sanctificare, & ostendere panem quidem istum ipsum honorificum corpus Domini Dei, & saluatoris Iesus Christi. Hinc fit vt Proclus, in tractatu de traditione liturgiæ, hæc scribat. Per has igitur liturgiæ preces, Spiritus sancti aduentum expectabant, vt eius diuina præsentia, propositum in sacrificium panē & vinum aquæ permixtum ipsum illud corpus & sanguinem seruatoris nostri Iesu Christi efficiat. Et Ioan. Damas. lib. 4. de fide orthodox. cap. 14. Si modum requiris, inquit, quonam pacto panis & vinum transmutātur in corpus & sanguinem Dei: sat sit tibi audire, quoniam per Spiritum sanctum, quemadmodum ex sancta Deipara, seipso & in seipso Dominus carnem sustentauit. Inde fit, ait Tertull. in Apolog. vt coēamus in cœtum & cōgregationem, & Deū precationibus ambiamus, orantes. Cæterùm vbi modus Christi incarnationis explicatus est, & ipsius authoritas, qui virginem fœcundaturus est, designata, concludit Angelus: *Ideóque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Beda, in Luc. Congruit conceptioni natiuitas, vt quę contra humanæ conditionis morem virgo concipis, supra humana conditionis modum, filium Dei generes. Et bene, quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Nos quippè, etsi sancti efficimur, non tamen sancti nascimur, inquit Greg. lib. 18. Moral. c. 33. quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur: vt cum Propheta dicamus, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea. Ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui vt ipsam conditionem naturæ corruptibilis vinceret, ex commixtione carnalis copulæ conceptus non est. Petrus Chrysol. serm. 143. Nemo hîc communiter accipiat sanctum, sed illa singularitate, qua clamatur in cœlestibus, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth. Greg. Nyssenus lib. de testimoniis aduers. Iudæos. Dictum est Exod. 13. Num. 8. Omne masculinum adaperiēs vuluā, sanctum Domino vocabitur. Nullus autem masculus aperit vuluam, sed consuetudo viri cum muliere. Igitur dictum illud de Domino est intelligendum. Contingit autem, vt multi primogeniti impij sint & peccatores. Quî igitur illi sancti Domino, & inculpati atque innocētes? Cur item non etiam omne fœmininum? Perspicuum est igitur, quòd ipse sanctus sit solus. Dauid Ps. 86. Nūquid Sion dicet, homo & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? Athanas. serm. de Deipara. Cæterùm neque hoc, quòd vocandus erat filius Dei, pro hæreticorum Arianorum more intelligentes authores concilij Niceni, ex operatione spiritus & virtutis altissimi, & imprægnatione virginis, Desferum hominem eum, qui ex virgine prodijt, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei virtutem & energiam spiritus, quę operata est coram Pharaone, & omnibus filiis Israël. Quapropter filius Dei carne indutus, homo factus esse dicitur, quemadmodum & alibi Apostolus dicit, Galat. 4. Cùm venisset plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. Bernardus, serm. 4. de annunciat. Dominica. Si diceret Angelus, quæ nascetur ex te sancta caro, vel sanctus homo, parùm dixisse videretur. Posuit ergo indefinitè sanctum, quia quicquid fuit, quod virgo genuit, proculdubiò ac singulariter sanctum fuit. Cæterùm filius Dei vocatus est, sed ab his qui in eum crediderunt: Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui, inquit Petrus. Idē Maria, Ioan. 11. Idem etiam Centurio, Matth. 27. Porrò quia nonnulli explodendas censent has particulas, ex te, & ita legendum, Quod nascetur sanctum: libet hîc Athanasij sententiam inserere, qui ex hac expressa sententia sui temporis hæreticos conuincit. Ita ille habet in Episto. ad Epictetum Corinth. Episcopum. Et Gabriel, inquit, circumspectè, & cum bona cautione euangelizauit, non simpliciter dicēs, id quod fuerit natum in te, ne forinsecus introductum in eam corpus existimari possit: sed quod ex te, inquit, nascetur, quò ex eius natura eum primogenitum esse agnoscere liceret. Sed & ex eo loco Nestorium confundit Theophylactus. Audiat, inquit, quòd illud quod nascebatur in vtero, erat filius Dei. Et non alius quidem fœtus est vteri, alius autem filius Dei, sed vnus & idem fuit filius virginis, & filius Dei. Vide item quomodo sanctam Trinitatem declarauit, dicēs Spiritum sanctum, virtutem Filium, altissimum Patrem. Idem Trinitatis mysterium ex hoc loco deducit Andr. Hierosolymitanus. *Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis.* Bernardus sermone 4. quarto de Annūciatione. Quid fuit necesse etiam huius sterilis virgini nunciare conceptum? Nunquid fortè dubiam adhuc, recentiori voluit confirmare miraculo? Absit. Legimus & Zachariæ incredulitatem ab hoc ipso Angelo fuisse castigatam. Mariam autem in aliquo reprehensam non legimus, quin potiùs fidem ipsius Elizabeth prophetante, laudatam fuisse agnouimus. Sed ideò sterilis cognatæ conceptus virgini nunciatur, vt dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur. Chrysostomus, homil. 49. in Genes. Sed & hanc præbet demonstrationem. Nam quoniam prior demonstratio maior erat quàm quæ facilè caperetur, audi quomodo & humiliorem sermonem affert, per sensibilia ipsam manu ducens. *Ecce*, inquit, *Elizabeth cognata tua & ipsa concepit*, &c. Vides quòd sterilis propter virginem? Quoniam cuius gratia alioqui retulisset partum cognatæ,

cuius

Margin notes (left column): Bernardus. — Gregor. Nyssen. 4 — Fulgentius. *Aduentum Spiritus sancti deposcendum ad consecrationē corporis Christi.* — *Idem Ful. corpus Christi mysticum Ecclesia, ipsorum sancti dono cōsistit.* — Hilarius. *Probatur requiri Spiritum sanctum ad sancta mysteria.* — Iacobus. — Basilius. — Proclus. — Damas. — Tertull. — Beda.

Margin notes (right column): *Nemo nascitur sanctus præter Christum.* — Gregor. — Pet. Chrysologus. — Gregor. Nyssen. — Athanas. — Bernard. *Sanctum absolutè quid.* — Athanas. *Nascetur ex te, non habet.* — Theoph. — Andr. Hierosol. — Bernard. *Cur Elizabeth factamentio.* — Chrysost.

Section letters in the margin: A, B, C, D, E, F.

cuius item gratia adiiciebat, *Quæ vocatur sterilis*? Planè per omnia manu ducebat eam ad credendum annunciationi: propterea & tempus dixit, & naturæ sterilitatem, sed & tempus distulit conceptionis. Non enim statim à principio ei annunciatum est, sed præterito tempore semestri, vt vteri sarcina conceptionem doceat. Nã licet post quartum mensem certa quædam indicia grauidas mulieres ostendant, sexto tamen mense elapso iam nullus hæsitationis locus relinquitur. Sed & exaggerat, quòd vocetur *sterilis*, vt quæ hoc nomine ab omnibus nuncuparetur, quasi in opprobrium, cùm tamen ex ea superioribus annis proles summis omnium votis expectaretur. Et vide quanta Gabriel vtitur solertia. Non enim in memoriam ei reducit vel Saram, vel Rebeccam, vel Rachelem. Quam ob causam? Et hæ quidem fuerunt steriles, & vetulæ, & magnum miraculum fuit. Sed quia erant antiquæ narrationes, adducit eam ad hoc quod nuper contigerat, vt mentem eius ad credendum prouocaret. Andreas Hierosolymitanus. Nam qui matricem præter omnium spem, prolificam in senectute reddere potest, virginem quoque grauidam exhibebit. Et licet mirabilius sit istud in virgine, vtrumque tamen diuinæ omnipotentiæ opus est. Ideoque Abraham contra spem in spem credidisse legitur, vt fieret pater multarum Gentium, cùm considerasset emortuam vuluam Saræ. Ruffinus, in Symbolo, virginis partum, & contra Iudæos, & contra Gentiles argumentis etiam confirmat: quorum quædam è natura, alia ex figmentis Gentium ducta sunt. Et quid mirum videtur, ait, si virgo conceperit, cùm Orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci, vel renasci constet, vt semper vna sit, & sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Apes certè nescire coniugia, nec fœtus nexibus edere, omnibus palàm est. Sed & alia nonnulla deprehenduntur sub huiuscemodi sorte nascendi. Sed & hoc mirandum, cur Gentilibus impossibile videatur, qui Mineruam de cerebro Iouis natam credunt, Liberum Patrem de femore eius, Venerem de spuma maris, Pollucem & Castorem de ouo, Myrmidones ex formica, homines ex lapidibus à Deucalione & Pyrrha iactis natos esse credunt. Eadem argumenta sequitur Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 12. Vterque quidem demum ostendens, non fuisse indecens, filium Dei incarnatum nasci ex vtero, eo respectu habito, quòd aliqua sit pars immunda: cùm nec quid in natura integra immundum sit, nec sol omninò inquinari nouerit, etiamsi in nostram humum irradiet. Cæterum nonnullos mouet, quòd Elizabeth Zachariæ sacerdotis coniunx virginis cognata dicatur. Ita enim oportuit eos, qui ex tribu Leui inter eos qui ex Iuda ortum ducebant, cognationem sortiri. Hæc quæstio resoluitur à Theophylacto, Euthymio, & Beda. Sed quoniam illam Beda latius explicat, hìc eius verba inseram. Animaduerte, inquit, proauos Mariæ & Elizabethæ, liberis inuicem nuptum traditis, vtramque tribum potuisse coniungere. Cui si hæc expositio fortè non suffecerit, contentiosius insistenti, quasi hoc contra interdictum legis fieri nequiuerit, legat Exodum, vbi scriptum est: Accepit autem Aaron vxorem Elizabeth filiam Aminadab, sororem Naason, quæ peperit ei Nadab & Abiud & Eleazar, & Ithamar. Exod. 6. Adiicit etiam Euthymius, postmodùm Ioiadam summum sacerdotem (2. Par. 22.) vxorem è regia tribu duxisse: post hos alios: vnde consecutum sit vt hæ duæ tribus essent inter se cognatæ. Quia enim, inquit, in diuinis rebus primas ferebat sacerdotale genus, in humanis verò regale: meritò commixta sunt, vt & sacerdos regalis esset, & rex esset sacerdotalis. Vt videlicet, inquit Beda, Dominus Iesus Christus, qui secundum carnem verus rex & sacerdos erat futurus, ipsam quoque carnem de vtraque, Dauid scilicet & Aaron, stirpe susciperet: vnde & in hac vtraque tribu chrisma mysticum per legem celebrabatur, Christi nimirùm nominis & generationis prænuncium. Et ipse Dauid domum Dei ingrediens, panem sanctum & gladium quasi rex & sacerdos accepit: Illum videlicet, de suo semine venturum præfigurans, qui & pro nostra libertate, regis iure pugnaret, & pro nostra absolutione, panem suæ carnis offerret. Itaque diuinæ virtutis exemplum præmissum est, cùm sterilis ex domo Leuitica peperit, ne quis hæsitaret in eo, quòd virgo de domo regia peperisse legitur. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Neutrum enim naturalis, sed diuinæ virtutis est: quam vbi attenderis, nihil tibi aut in rerum creatione, aut Christi carnis dispensatione, aut sacramentorum confectione difficile videbitur. Huic verò similem sententiam legimus Hierem. 32. Cùm enim Dominus reditum populi sui è Babylone promitteret, illúdque videretur quibusdam impossibile, adiecit: Ecce ego Dominus Deus vniuersæ carnis. Nunquid mihi difficile (siue impossibile) erit vt abscondatur omne verbum? Nam quæ apud homines impossibilia sunt, possibilia sunt apud Deum. Verbum autem hic, & in multis aliis locis, pro rebus debemus accipere, inquit Hieronymus, lib. 6. in Hier. cap. 22. Sic Genes. 20. Quid fecisti verbum hoc, id est, rem istam. Exod. 18. Non est bonum istud verbum, quod tu facies. Exod. 9. Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Psal. 56. Tota die dolure afficiebant me verba mea, id est, negotia. Esa. 39. Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezechias in tota domo sua. Act. 5. Nos sumus testes horum verborum, id est harum rerum. Hoc igitur ostendit Dei mandato, voluntati, aut promissioni nihil omninò esse difficile. Eccles. 8. Omne quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est. Matth. 19. Omnia ei possibilia sunt. Genes. 18. dictum est Saræ: Nũquid Deo quicquã est difficile? Bern. ser. 4. de Annunciat. Apud Dominum idem est facere quod loqui, & loqui quod velle. Meritò ergo nuueris nõ esse impossibile omne verbum. Num. 23. Non enim est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur. Hilarius, enarrat. in Psalm. 52. Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis. In omnibus quidem, quæcunque in corpore manẽs gessit, virtutis vocem dedit, cùm Paralytico dixit, Surge & ambula, Matth. 9. Iuan. 5. cùm Lazarum vocat è sepulchro. Ioannis 11. cùm Petro, cæterisque Apostolis dixit: Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis: quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Basilius, in moralibus, capit. primo Regulæ 8. id confirmat iisdem argumentis. Regulam hanc autem describit. Quòd ab iis, inquit, quæ dicuntur à Domino, dubitatio omnis, omnisque hæsitatio repelli debet: quodque quicquid à Domino dictum sit, id & verissimum tenere oportet, & eiusmodi quod fieri possit, licet natura ipsa videatur repugnare, quando in hoc fidei conatus declaratur. Itaque Verbum, seu pro re, seu pro Dei promissione sumatur, secum importat facultatem: vt neque in ipsis naturæ difficultatibus hæreas, cùm etiam impossibilia nobis perficiat, vt scribit Augustinus serm. 4. feriæ 3. Paschæ, tom. 10. Nec est quòd aliquis ea quæ sunt imperfectionis & impotentiæ seu debilitatis, adducat contra Dei potentiam: nimirum quòd nec mentiri, nec malè agere, nec ruere possit. Hæc enim quomodo starent cum omnipotente? Sed neque locum habebunt illa sophismata, quæ contradictionem important. Indigna sunt enim quæ ab homine rationem aliquam profitente adducantur. Ea sanè omnia potest quæcunque vult. At verò non Deus volens iniquitatem est, vt demonstrat Thomas Aquinas libro primo, Summæ contra Gentiles capit. 96. Sed & lib. 2. capit. 25. ostendit qualiter Deus omnipotens dicatur quædam non posse: nimirum illa quæ sunt potentiæ passiuæ, vt moueri, obliuisci, fatigari: quæ defectus, non autem potentiam designant. Itaque virgo hoc axiomate Angelico confirmata, omnia diuinæ voluntati & maiestati remittens, sese subiicit, dicens, *Ecce ancilla Domini.* Euthymius: Iam non solum credidit, inquit, sed etiam optabat vt sibi contingeret quod Angelus dixerat. His autem verbis suam fidem satis ostendit, vt quæ nulla mora interposita assentiatur. Et Theophylactus: Tabula sum pictoria, pingat pictor, faciat Deus quod voluerit. Sic Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ergo quia credit Angelo, id adiicit. Itaque verba hæc non modò acquiescentis, sed & optantis sunt. Simile responsum dixit Abigail mulier prudens, cùm Dauid eam in vxorem accipere vellet, 1. Reg. 25. Ecce famula tua sit in ancillam tuam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Et illa

Marginal notes (left): *Elizabeth prius vocata fuit sterilis.* — Andr. Hierosolym. — Ruffinus. — *Argumenta contra Gentiles, quibus Virginis fœcunditas probatur.* — Cyrill. Hierosol. — *Non fuit indecens filium Dei esse in vtero.* — *Quæstio quomodo Elizabeth fuerit cognata Mariæ, cùm hæc tribus Aaronis, illa tribus Iuda fuerit.* — Beda. — Euthym. — Beda. — *Chrisma mysticum in tribu Leui & Iuda.*

Marginal notes (right): *Verbum hic haud.* — Hierony. — Bernard. — Hilarius. — Basilius. — *Verbum Dei importat facultatem.* — Augustin. — Thomas Aquinas. — Euthym. — *D. Virgo optat fieri mater.* — Theophyl.

Ruth, (cap.2.) Vnde mihi hoc, inquit ad Booz, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non similis vnius puellarum tuarum. Et quia se virgo Maria humiliauit, ideò se ad gratiam præparauit. Ambrosius, lib. 2. in Luc. c. 2. Vide humilitatē, vide deuotionem. Ancillam se Domini dicit, quæ mater eligitur, nec repentino promisso exaltata est. Mitem enim humilémque paritura, debuit etiam ipsa humilitatem præferre. Bernardus, serm. 4. super Missus. Videas plerosque in Ecclesia de ignobilibus nobiles, de pauperibus diuites factos, subitò intumescere, pristinæ obliuisci abiectionis, genus quoque suum erubescere, & infimos dedignari parentes. Videas & homines ad honores Ecclesiasticos peruolare, & quæ adepti sunt nummis, attribuere meritis. Et vbi est qui Mariæ humilitatem sequatur? Ecce, inquit, ancilla Domini. Non ad instar Agar eleuatur, sed gratiam Dei agnoscit. *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Fiat, desiderij est signum, non dubitationis indicium: quanquam nihil obstat esse verbum orationis. Nemo quippè orat, nisi quod credit & sperat. Vult autē à se requiri De⁹, etiā quod pollicetur. Et ideò fortè multa, quæ dare disposuit, prius pollicetur, vt ex promissione deuotio excitetur: sicq́, quod gratis datur⁹ erat, deuota oratio promereatur. Sic pius Dominus, qui omnes homines vult saluos fieri, merita nostra extorquet à nobis: & dū nos præuenit tribuendo quod retribuat, gratis agit, ne gratis tribuat. Hoc vtique prudens virgo intellexit, quando præueniendi se muneri gratuitæ promissionis, iunxit meritum suæ orationis: Fiat, inquiēs, mihi secundum verbum tuum. Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum. Hæc Bernardus. Franco Abbas, tom. 6. de gratia Dei. Fiat mihi vt digna inueniar, per quam mundus gratiam reconciliationis inueniat. Fiat mihi, vt in terris præbeam ei corporis mei hospitium, qui me postmodum in cœlis assumat in regni sui consortium. August. tom. 10. serm. 2. de Annunciatione. O Maria, quis tibi dignè valeat iura gratiarum & laudum præconia impendere, quæ singulari tuo assensu mundo succurristi perdito? Quas tibi laudes fragilitas humani generis persoluat, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum inuenit? Ita mihi assensum istum oppone illi qua Eua serpenti consensit in perniciem nostram. *Tunc Angelus Domini discessit ab illa*, cùm commissum sibi ministerium sedulò peregisset: ita suo discessu rem, ob quam aduenerat, peractam esse ostendit. In ipso enim momento, quo illa assensum præbuit, Christum ipsum in vtero concepit, non ad instar cæterorum, qui sensim formantur, ex rudi primùm massa, demum ex fœtu, vt tandem anima infundatur. Siquidem in instanti Dei filius perfectam nostram naturam, carnem scilicet animæ coniunctam, accepit ex virgine. Sibylla Erythræa hoc prædixit in suis carminibus.

...ἰὼν δ' εἰς ὕλατε νηδὺν,

Σαρκωθεὶς δὲ χθόνα, καὶ γαστέρα ζωογονηθείς. id est,

Verbúmque volauit in aluum,

Idq́; suo factum atque animatum tempore corpus

Mortali fœcilè cretum est.

Nam & in ipso tempore, quo Dei filius incarnatus est, totum hominem assumpsit. Sedulius, lib. 2. Carminum, id confirmat his verbis:

Et dictis commota fides, vterúmque puellæ

Sidereus mox implet honus, rerúmque creator

Nascendi sub lege fuit.

Ioannes Damasc. lib. 3. de fide Orth. cap. 2. idem apertè demonstrat. Quocirca, inquit, post sanctæ virginis assensum, post Domini sermonem ab Angelo prolatum, Spiritus sanctus in eam superuenit, eam lustrans, vimque ei tum ad suscipiendum Verbi deitatem, tum ad gignendum suppeditans. Ac tum illa verè subsistens altissimi sapientia atque potentia, ille, inquam, Dei filius, semen in eam obumbrauit, atque ex castissimis & purissimis ipsius sanguinibus, carnem anima rationali animatam, primitias videlicet nostræ conspersionis sibiipsi condidit: non id quidem per seminis emissionem, verum procreationis modo, per spiritum sanctum: nec ita vt paulatim, tacitísque incrementis figura corporis absolueretur, sed vno eodémque momento perficeretur. Et quidem ipsum Dei Verbum, carnis hypostasis fuit. Neque enim Deus Verbum præexistenti seorsum carni vnitus est: verùm posteaquàm in sanctæ virginis vterum emigrauit, citra vllam circumscriptionē, in hypostasi sua ex castis ipsius perpetuæ virginis sanguinibus carnem, animam rationali atque intellectuali animatam condidit. Quo fit, vt non hominem deitate affectum esse, sed Deum humanitatem assumpsisse dicamus. Nam cùm natura perfectus Deus esset, idem natura perfectus homo factus est. Ita, vt obseruat Clithoueus, suis in Damascenum Commentariis, tria Christi conceptum admirabilem reddunt. Primùm, quòd non viri semine, sed Spiritus sancti virtute factus est. Esa. 7. Secundum, quòd vno eodémque momento statim post virginis assensum, sanctum Christi corpus omnibus suis membris & lineamentis absolutum fuit. Hier. 31. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circundabit virum. Glossa. Nouum vtique in virgine, vt quæ statim virum conceperit & circundederit. Tertium, quòd anima carni prius coniuncta non fuit, quàm & eisdem diuinitas in propria hypostasi vniretur.

ORATIO.

Damascenus. Orat. 1 de beata Mariæ dormitione.

O Altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei (etenim ipsa quoque Apostoli verba tempestiuè vsurpabo) quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! O singularem Dei bonitatem! O charitatem eiusmodi, quæ nulla ratione indagari possit! Is qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, is qui cœlum & terram implet, cuius cœlum thronus, & terra scabellum pedum est, ex ancillæ suæ ventre latissimum domicilium fecit, atque in ea mysterium recentium omnium recentissimum conficit. Nam qui Deus erat, homo efficitur, & ita procreatur, vt interim virginitatis claustra minimè labefactet. Quodnam ingens, ô sacra mater atque virgo, mysterium hoc te circumstat? Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Ecce enim beatam te dicent omnes generationes. Te filiæ Hierusalem, hoc est, Ecclesiæ viderunt, ac reginæ, hoc est, iustorum animæ, beatam te dixerunt, atque in secula collaudabunt, *Vnde cætera.*

Humilitas D. Virginis. Ambros. Bernadus. Oratio Virginis. Cooperandū Deo. Bernard. Franc. Ab. August. Oratio ad D. Virginem. Christi corpus in momento perfectè formatum. Sibylla. Sedulius. Damasc. Materia Christi corporis ex purissimo sanguine Virginis. Clithoue. Quæ de christi conceptu credenda. Num. 17. Glossa. Damasc. Rom. 11. Rom. 4. Hier. 23. Esai. 66.

Quomodo D. Virgo cognatam suam Elizabeth grauidam grandidam visitauerit, & in illius occursu, clausus vtero Ioannes Baptista exultauerit in gaudio: qua verò gratiarum actione Elizabeth sanctissimam Virginem exceperit.

Matth. | Marc. | LVCAS. 1. | Ioan.

In diebus illis exurgens Maria, abiit in mõtana cum festinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth. Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo: & beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.

Introductio. Christus sol quomodo primum apparuerit.

NON potest ciuitas supra mõtem posita abscondi, nec tandiu nubes solem continere poterunt, quin ipse illas perrumpat, & nobis appareat. Et quidem sol iustitiæ Christus Deus noster vtero virginis quasi nube cõtegebatur, eduxit tamen ex ipso vtero, suæ maiestatis radios: & antequàm nasceretur, ipsi etiam nondum nato Ioanni, & eiusdem matri innotescere cœpit. Ideoque diuino impulsu factum est, vt Maria statim atque filium Dei concepit, in montana pertexerit, Elizabeth salutarit, & ipse infans in materno vtero gaudio gestiés exultarit. Hoc factum est *in diebus illis*, inquit Lucas. Vbi enim Elizabethæ collatam gratiam intellexit, ad eam abeundum decreuit: Non quasi incredula de oraculo, inquit Ambrosius, l. 2. in Luc. c. 3. nec quasi incerta de nuncio, nec dubitãs de exemplo: sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio. Nõ vt incredula, inquit Theophylactus, sed vt diligẽs rem ipsam explorare volebat. Nam cùm in rebus omnibus similis similem sibi quærat, illas huius temporis sanctissimas mulieres, quasi eiusdem spiritualis temperamenti sociabat.

Ambrof.

Theophyl.

Diligentia Virginis.

Bonauent.

Exurgens igitur ex suo in Nazareth conclaui, *abijt in montana.* Non tardauit, sed diluculo surrexit, inquit Bonauentura. Hoc enim significat *ἀναστᾶσα*, exurgens, vt quæ ipsa etiam nocte magna isthæc meditata sit mysteria, vnde & prima luce exurgens, se ad iter accinxerit. Ita hanc sponsus prouocabat, Cãt. 2. Surge, propera amica mea, formosa mea, & veni. Et illi competit hoc Prou. 31. quod de muliere forti legitur: De nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Nam si qui temporalibus curis torquentur, noctes quamtumuis breues prolixiores esse existimant, & vbi nunc huc illucque se in lecto verterint, etiam ante lucem excitentur: quid his euenire putandum, qui tota mente Deum concupiscunt? *In mõtana perrexit cum festinatione.* Non illam asperitas itineris & montium retardauit, vt olim Loth, qui Gen. 19. ait: Non possum in montem ascendere, ne fortè apprehendat me malum: sed in omnibus potens, per spiritum qui illam cõfortabat, & animi promptitudinem, montana illa assequitur, & praua in directa, & aspera in vias planas. Esa. 40. Quid enim alacribus animis difficile est? Nõ illam remoratur viæ prolixitas, vt veniret *in ciuitatem Iuda*, Hierosolymã. Hæc enim & regni caput, & proinde tribui Iuda addicta erat. Nã licet confinia tribus Iuda & Beniamin in ipsa Hierosolyma concurrerent, vt patet Iof. 15. & 18. pars tamen potior, seu nobilior ad tribum Iuda pertinebat. Hinc fit, vt Beda, & Magister historiæ Ecclesiastica, per ciuitatem Iuda, Hierosolymam intelligant. Sunt tamen alij, qui vnum ex his oppidis esse existiment, quæ de tribu Iuda & Simeon Leuitis data sunt, vt scribitur Iof. 21. Inter quæ Cariath-arba, quæ & Hebron in monte Iuda, Iof. 14. Brocardus verò, in descriptione terræ sanctæ, Zachariæ domum sitam fuisse scribit ad vallem Rephaim, non longè à Hierosolymæ finibus, sed tamen in montanis. Idem satis ostendit & Nazareth ciuitati, & Hierosolymis mõtes vicinos fuisse, cùm & ipsam Hierosolymam, & iter ab Acone versus Euruin describit. Venit autem *cum festinatione.* Festinabat Christus, qui in vtero illius erat, adhuc in ventre matris positum sanctificare Ioannem, inquit Origenes, hom. 7. in Luc. Nescit enim tarda molimina Spiritus s. gratia, inquit Ambrosius, l. 2. in Luc. Festinabat etiam ne diu videretur in publico, vt notat Glossa. Virgo igitur, inquit Ambrosius, cũ festinatione, officij memor, (in seniorem) iniuriæ immemor, affectu vigente non sexu, relicta perrexit domo. Discite virgines non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico. Ita occurrit Euangelista omni calumniæ. Si quis enim obganniat virginum esse domi se continere, Dinam corruptam fuisse, quòd ad publica Gentium spectacula conuenerit: Bersabæam in publico se lauantem, Dauidi adulterij occasionem præbuisse: quódque Paulus scribat ad Timotheum, mulieres iuniores *οἰκοδεσποτεῖν*, domi suę, non publicis negotiis dominari: & ad Titum, vt sint *οἰκουρούς*, id est domus custodes: statim Lucas ostendet virginem ideò festinasse, ne diu maneret in publico: Ad seniorem verò se contulisse, instinctu Spiritus sancti, non modò vt ei obsequeretur, sed vt Ioannes sanctificaretur, & Christus ab ipso testimonium acciperet. Ita promouebatur affectu, vt diutiùs quiescendum non putaret: & cognatam seniorem visitat, vt ei de accepta gratia congratuletur. Sic Genes. 29. Rachel viso Iacob festinans nunciauit patri suo: sic Iethro (Exod. 18.) Moysen generum suum visitauit in deserto, cùm audisset magnalia quæ per eum operatus fuerat Dominus: sic Ioachim summus sacerdos, de Hierusalem venit in Bethaniam, vt videret Iudith insignem viduam, & de victoria in Holofernem habita congratularetur ei, Iud. 14. Sic ad Iob ex magna illa calamitate & tentatione ad magnas diuitias & honores restitutum, fratres & sorores conuenerunt, vt congauderent ei, Ioh. 42. Sic demum ad Thobiam seniorem recepto quod amiserat lumine, & reducto filio, consobrini se contulerunt, & Dei beneficiis congratulati sunt. Hoc officium nostra in Deum & proximum charitas requirit, vt nedum in rebus prosperis, sed & in aduersis fratres visitemus. Quàm ardens Paulo desiderium erat vt fratres inuiseret, quos toties in Epistolis suis salutat. Et quidem mundanorum applausus non nisi prosperitatem sequitur, auersatur calamitatem. Hinc verè Poëta,

Nihil remoratur Virginem ab officio.

Beda.

Magister hist. Eccl.

Vbi sita fuerit domus Zachariæ.

Brocard.

Cur festinabat Virgo.

Origen.

Ambrof.

Glossa.

Cur D. Virgo in publicum prodierit.

Affectus D. Virginis. Confertur Virginis factum cum aliis.

Mundanorũ applausus in prosperis.

Aspicis, vt veniant ad candida tecta columbæ?

Cæterùm hæc animi promptitudo satis exemplo est, quàm diligentes esse debeamus in bonis operibus exequendis. Heb. 4. Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. 1. Cor. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Diuersum dicitur de fatuis virginibus, vt obseruat Bonauentura, in Luc. Matth. 25. Moram enim faciente sponso dormitauerunt, nec promptum habuerunt oleum in vasis suis. Eccl. 5. Non tardes autem conuerti ad Dominum, & non differas de die in diem. Discite & vos sanctæ mulieres sedulitatem, quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis, inquit Ambrosius. Nam cùm vniuscuiusque necessitati præstò esse debeat, quomodo non magis ei, ad quam ex conditione sexus inuitantur? Tertullianus, in lib. ad vxorem, non excusat mulierem, quamuis coniugatam, à visitandis infirmis. Hoc verò quàm conuenientius est, vt sexum sibi similem, & in ea potissimùm necessitate visitent, in qua maledictionem cõmuni omnium matri indictam agnoscunt, vt in dolore pariant filios suos? Quanta laus obstetricum Hebræarum, & quòd filios seruauerint, & suo in parturientes officio minimè defuerint? Ædificauit enim illis domos, & magnas, ob eam causam, earum familias reddidit. Agnosce hic tu, quæcunque es, quantumuis magnæ authoritatis & dignitatis mulier, charitatem & humilitatem Mariæ. Conformis vtrique Domino Iesu extitit, vt qui inter discipulos fuerit non velut qui ministrat, & se venisse asseruerit non vt ministraretur, sed vt mini-

Bonauent.

Quòd virginum officium sit, parere et obsequi senioribus.

Ambrof.

Tertull.

straret. Matth. 20. Luc. 22. Eapropter eorum etiam pedes lauit, Ioan. 13. Tu, quid etiam in inferioris conditionis mulieres, tuo deeris officio? Hic & Christum & virginem imitare, vt ad eãdem humilitatis coronam perueniās. Sed & obserua quãtum debeas seniori. Beda, homil. in Visitationem Mariæ. Vt enim ex hodierna Lectione audiuimus, sanctissima virgo, eandem quam Angelo exhibuerat humilitatem, hominibus quoque curauit exhibere, & (quod maioris est virtutis) se etiam minoribus. Quis enim nesciat virginem Deo consecratam, muliere Deo dedita gradum habere potiorem? Quis dubitet matrem regis æterni, iure matri militis esse præferendam? Attamen ipsa memor scripturæ præcipientis Eccle. 3. Tanto magnus es, te in omnibus humiliato: mox vt Angelus qui loquebatur ei, ad superna redit, surgit, ac montana cõscendit, & seniorem visitat. Euseb. Emissenus, hom. lectionis eiusdem. Sic Maria ad Elizabeth, Christus ad Ioannem, Domina ad ancillam, ad seruum Dominus venire non dedignatur. Hoc autem quid aliud est quam humilitatis exemplum? Nec quidem apud Lacedæmonios nobilibus licuit ante quoscunque seniores accumbere: & ibi quidem olim honorabile fuit domicilium senectutis, vt scribit Cicero, lib. de Senectute. Audi quid præcipiat Dominus Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & time Dominum Deum tuum. Et quantum Salomon inuehatur in impios, qui dicunt, Sap. 2. Non parcamus veterano, nec reuereamur canos multi tẽporis. Thren. 4. Neque senum misereti sunt, ait Hierem. & rursus Thren. 5. Facies senum non erubuerunt vtique temporum miseria, quam præsumptio & arrogantia iuuenum, senilis quoque ætatis contemptus reddit non minùs timendam, quàm cum Roboami tempore, reiecto senum consilio, regi iuuenes adhærerẽt. Disce igitur in virgine fidem. Eapropter enim viam aggreditur, vt Deo gratias referat, cum id verum esse facto perspexerit in Elizabeth quod credidit. Disce diligentiam, quòd cum festinatione perrexit: disce charitatem, quòd grauidæ adfuerit: disce humilitatem, quòd seniori obsecuta est. Et intellige nihil illam ex fœcunditate prolis remoratam esse, quin montanam illam regionem leuis ipsa scanderet. Illa enim, vt ait Bernardus, sine corruptione fuit fœcunda, sine grauamine grauida, & sine dolore puerpera. Albertus Magnus, in Luc. Alioquin duobus temporibus, grauidis mulieribus motus quiuis festinus interdicitur à Physicis: primum in conceptionis initio, cùm fœtus mollis facilè dissolui possit: & in fine, post sextum aut quintum mensem. *Et intrauit in domum Zachariæ.* Indecorum est mulieres, imò quoscunque viros probos aut iuuenes illas domos ingredi, quæ malè audiant. At vero, vt Euseb. Emiss. hom. in Visitationem Mariæ scribit, domum religiosam ingreditur virgo, iustam copulam & sine querela incedentem videre desiderans. *Et salutauit Elizabeth.* Hoc primum & decorum & honestum est, vt quamprimùm domum alterius ingressi fuerimus, obuium hospitẽ salutemus. Nam & Angelus Gedeoné, Iud. 6. & Raphaël Thobiã seniorẽ salutauit, Tob. 5. Sed & Dominus Luc. 10. hoc Apostolos facere monuit, vt in quãcunque domũ intrarẽt, primum dicerẽt, Pax huic domui. Quod idẽ ipse ad Apostulos ingrediens, Ioã. 20. obseruauit, dicẽs, Pax vobis. Rom. 16. Salutate inuicẽ in osculo sancto, inquit Paulus. Nec obest, quod obiici potest, Helisæum vetuisse Giezi famulo suo, quem cũ baculo suo ad domum Sunamitidis mittebat, ne quem occurrentem salutaret, 4. Reg. 4. & Christum ipsum prohibuisse suis, ne quem in via salutarent, Luc. 10. Aliud enim est obuium aliquem habere, aliud domi etiam suæ reperire. Nolebant illi suo iam ad iter accinctos colloquiis occurrentibus ab officio auocari, adinstar illius Prophetæ, 3. Reg. 13. qui à Pseudopropheta seductus est: interim non prohibuerunt illam honestatem, quæ quantumuis barbaros inter se continet, ne fortè vt hostes, domos alienas adirent. Cæterùm etsi potuisset illa occurrentem Zachariam salutare, tamen aut ille maioribus negotiis occupatus primùm obuius factus nõ est, aut ad cognatæ virginis colloquiũ decentius fuit seniorẽ cognatã cõuenire: vt illę legationes, quæ viros decent, viris pro rebus suis: quæ autem mulierum sunt, mulieribus remittantur: etsi quidem vtri-

usque, viri scilicet & mulieris commune gaudium virginis aduentus requireret. Porrò sequitur huius salutationis effectus. *Nam factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit in gaudio infans in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabeth.* Ita Deus ipse filius, qui in vtero virginis gestabatur, per hanc salutationem miro quodam modo operatus est in matre & in filio: in matre quidem, vt Spiritu sancto repleretur: in filio verò, vt exultaret in gaudio. Et hoc sanè primùm obseruare licet, boni viri aut mulieris accessum magnã domui benedictionem inferre. Benedixit Dominus domui Laban propter Iacob, & multiplicauit greges eius, Gen. 30. Et Ioseph magnam non modò domui Phutipharis, sed & toti regno Ægypti abundantiam inuexit, Genes. 39. Quin & arca Domini per tres menses in domo Obed-Edom posita vbertatem rerum omnium intulit, 2. Reg. 6. Quid quòd Helias apud Sareptanam oleum & farinam multiplicat, & eius filium suscitat, 3. Reg. 17. Et Helisæus hospiti suæ Sunamitidi filium impetrauit, & mortuum tandem suscitauit ad vitam, 4. Reg. 4. Ita non deest hospitalitati sua merces, maximè si quos admiserimus, qui pietatem, & sanctitatem magis quàm diuitias assecuti sint. Habent suam mercedem qui diuites excipiunt, vt ab illis excipiantur, & par pari referatur: at Dominus solus eorum est merces, qui solius pietatis & humanitatis ratione aliquos excipiunt. Cæterùm quòd effectus sequitur salutationem, & vocem virginis, mihi ipse assequi videor, quàm miro modo per verba, seu precationes piarum personarũ operetur Deus. *Factum est* inquit, *vt audiuit.* Stat etiam sol ad imperium Iosue, & cœlum clausum est ad mandatum Heliæ. Quòd si non tam ad virginem, quam ad Christum intus latẽtem, secretam illam salutationis virtutem referas: insistam quoque nos in tremendis & horrendis mysteriis mira virtute per verba operari, non tam quæ nos, quàm quæ Christus in nobis pronunciat. Ille enim est qui conficit & sanctificat, inquit Chrysostomus, hom. 83. in Matth. Cæterùm quòd legimus *exultauit*, non in ea significatione accipi debet, qua in Cantico Virginis, cum ait, καὶ ἠγαλλίασε, & exultauit: nam dictio ἐσκίρτησε, quæ hîc legitur, idem est quod saliit, nam & saltu quodam adinstar tripudiantium puerorum, infans nouũ gaudiũ testatus est. Ambros. Vide distinctionem, inquit, singulorúmque verborum proprietates. Vocem prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior gratiam sensit. Illa naturæ ordine audiuit, iste exultauit ratione mysterij. Illa Mariæ, iste Domini sensit aduentum: fœmina mulieris, & pignus pignoris. Ita docuit quanti reuerẽtię Christo deberet. Nam quod verbis non poterat, hoc saltu testatur, quo in cæteris omnibus magnum aliquod gaudium ostẽditur. *Et repleta est Spiritu sancto Elizabeth*, exuberauit in matrem gratia filio collata, vt & ipsa Dominum & eius matrem agnosceret. Verum forrassè quis obiiciet, Augustinum, in Epistola ad Dardanum, sensisse, quòd Ioannes minimè Christum cognouerit, sed solum subsilierit, etiam nondum rationem nactus: vtique adinstar duorum illorum Iacob & Esau, qui gemini collidebantur in vtero Rebeccæ. Gen. 25. Et sicut Asinę Balaam contigit, vt ore aperto loqueretur quod non intelligeret, ita Ioannes subsilierit, nouo quodam miraculo, etsi causam nõ agnosceret. Nec obesse quod additur, Exultauit præ gaudio ἀγαλλιάσει, cùm ἀγαλλίασις gestum exultantis magis exprimat. At verò nos Ioannem quidem subsiluisse, eundémque gestu ipso gaudium testatum fuisse legimus: id verò quomodo sine cognitione illi contigit, qui Spiritu sancto repletus est ex vtero matris suæ, ex cuius vbertate mater ipsa prophetare inceperit? Origen. ho. 7. in Luc. Non est dubium, inquit, quin quæ tunc repleta est Spiritu sancto, propter filium sit repleta. Neque enim mater primùm Spiritum sanctum meruit: sed cùm Ioannes clausus adhuc in vtero Spiritum sanctum accepisset, tunc & illa post sanctificationem filij repleta est Spiritu sancto. Chrysostom. hom. 27. in cap. 11. Matth. Quod amplius est, inquit, quem in vtero constitutus, non solùm priusquam nasceretur, cognouit, sed etiam exultatione spirituali matrem suam fecit esse Prophetam. ipse nunc quasi nesciens, interrogat: Tu es qui venturus es? Idem, hom. 11. in cap. 1. Ioan. Nec viri tantùm nato Christo lætati sunt,

Marginalia: Beda. — *Honor senioribus exhibendus.* — Eus. Emiss. — Cicero. — *Miseria nostrorum temporum.* — *Grauidas virginem montana scandebat.* — Bernad. — Albertus Magnus. — *Nemo ingrediatur domum malæ famæ.* — Eus. Emiss. — *Visitandi boni.* — Obiectio. — *Cur non salutata est Zacharias.* — *Christus operatur in matre & prole.* — *Præsentia Christi quanta virtutum.* — *Hospitalitatis meritum.* — *Virtus verbi in sanctis mysteriis.* — Chrysost. — Ambros. — Augustin. — *An Ioannes nondũ natus Christum cognouerit.* — Origenes. — Chrysost. — Idem.

verùm

verum nondum infans in hanc venit cognitionem. Cuius inquam Eremi Ioánes adhuc in vtero matris positus gaudio exultauit. Pantaleon Diaconus, hom. de sanctis luminibus, Ioannem Baptistam ita loquentem inducit. Non ego ex iis sum, qui tuam ignorant eminentiam: nam ex materno vtero, qua parente esses nasciturus, conspicatus exclamaui, Vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me? Theophyl. in Luc. Quæcúque enim dixit Elizabeth prophetice ad Mariam, non verba fuerunt Elizabeth, sed infantis. Os autem Elizabeth tantùm ministrauit, sicut & os Mariæ ministrauit filio Dei, qui in vtero eius erat. Didymus Alexandr. lib. 1. de Spiritu sancto. Ioannes quippè adhuc in matris vtero sanctificatus exultat, inquit: ita referens exultationem hanc ad Spiritus sancti fœcunditaté. Hieronymus eiusdem est sententiæ. Ita enim scribit lib. 1. Comment. in Hie. c. 1. Ioannes quoque Baptista sanctificatur in vtero, & sanctum Spiritum accipit, & mouetur in vulua, & per os matris loquitur. Bernard. ser. 1. in natiuitate S. Ioannis Baptistæ. Fuit ergo iam tunc in vtero ardens lucerna, sed interim adhuc sub modio, donec super candelabrum poneretur, & luceret omnibus qui erant in domo Domini. In illo tempore, solum adhuc potuit illuminare modium suum, soli interim lucere matri: magnum ei pietatis sacramentum reuelans, ipso motu nouæ exultationis. Vnde mihi hoc, inquit, vt veniat mater Domini mei ad me? Quis enim tibi indicauit matrem Domini mulier sancta? Vnde me nosti? Vt facta est, inquit, vox salutationis tuæ in auribus meis exultauit in gaudio infans in vtero meo. Illuminauit ergo iam túc modiú suú sub quo latebat, sed qué nó latebat adhuc ardens lucerna sub modio, tutum pauló pòst mundú nouis illustratura fulgoribus. Ex his consequitur, non solùm Ioannem in vtero exiluisse, sed & Spiritu sancto repletum esse, & Christum cognouisse. Implebatur ergo, quod prædixerat Angelus. Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suę. Si enim solùm exiluisset, quid amplius habuisse videretur, quam quod cęteri infantes etiam nondum nati? Nam & matres ipsę grauidæ experiuntur, statim atque subito gaudio aut metu perculsæ fuerint, infantes, si sextum mensem attigerint, sese in vtero mouere, & quasi exilire: quinetiam subitaneis se partus doloribus opprimi, quòd infans in lucé ex vtero erumpat, & prodire conetur. At veró quid maius Euangelista pronunciat, totum istud ad Mariæ, immò ad Christi per matrem loquentis referens. In quo ostenditur, quòd Ioannes erat amicus sponsi præcipuus, inquit Bonauentura: secundum quod de ipso scribitur, Ioan. 3. Amicus autem sponsi, qui stat & audit cum gaudio, propter vocem sponsi. *Exultans*, inquam, præ desiderio, sicut etiam Patres, Ioá. 8. Abraham pater vester Exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Exultanti enim animo salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Ex quo datur spiritualiter intelligi, quòd propositum sanctum nó potest latere, quin se manifestet, & amor interior prorumpat in opus. 1. Cor. 12. l. Charitas non est otiosa. Nunquid ignem quis in sinu portare poterit, ita vt non ardeat? Immò quanto magis primùm in interioribus versatur, & in corde radices agit, tanto tandem erumpit magis. Sic odor vnguenti conclusus, statim atque exerit se, suauior est, & ea virgulta, quę ex magnis radicibus prodeunt, fœcundiora sunt. Cæterùm non ita intellige Elizabetham Spiritu sancto repletam esse, Maria salutante: quasi priùs Spiritum sanctum non habuerit, cùm illa & vir eius iusti esse dicantur. Sed sicut Apostoli Spiritum sanctum habebát ante diem Pentecostes, & eum tamen acceperunt in illa die, sed ad nouam gratiam, linguis vt essent profluí, & charitate feruidi: ita Elizabeth Spiritu sancto repleta est, vt prophetaret: cùm eundem tamen accepisset, vt iustè & sine querela ante Dominum versaretur. *Et exclamauit voce magna.* Magnitudo vocis, signum est magnæ affectionis, inquit Bonauentura, quia voces sunt notæ passionum. Theophylactus. Itaque sicut dicunt Prophetas primùm mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum denique prophetizare: ita Ioannes fortè prius saltauit, vt diuinum quid patiens, postea per os matris prophetizauit. Ideò scilicet voce magna clamabat, cùm per illam vox Verbi loqueretur, de quo Esa. 40. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.

Pant. Diac. | Theoph. | Didymus Alexandr. | Hierony. | Bernard. | *Elizabeth prophetat.* | Bonauent. | *Infantis nondum nati exultatio.* | *Elizabeth plena Spiritu sancto, rursus repletur.* | Bonauent. Theoph.

Cui etiam dicitur, Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem: exalta, noli timere. Ita quæ priùs latuerat, & quòd iam senex concepisset, erubescere videbatur, nunc diuino afflatu Christi agnita præsentia, cuius præcursorem filium futurú iam ante audiuerat, quasi præ stupore exclamat: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Ita suam salutationem auspicatur ab ea parte, quam posteriorem Angelus habuit. Ambrosius, Eadem voce Maria ab Angelo, & ab Elizabeth benedicta dicitur, inquit: vt Angelis & hominibus simul veneranda monstretur, quia scilicet vtrisque benedictionem attulit. Et sicut peccatum à muliere cœpit, ita bona diuinę benedictionis à muliere inchoátur, scilicet à Maria & Elizabeth, cùm hæc illam & benedictam & beatá prædicat. Ita idem in Angelo & Elizabetha spiritus proloqui ostenditur. Cópletum est in Maria illud Eccl. 24. In multitudine habebit laudé, & inter benedictos benedicétur. Benedicta fuit Iahel, Iud. 5. Benedicta inter mulieres Iahel. Benedicta fuit Ruth, Ruth. 3. Benedicta es à Domino filia. Inter has, & super omnes mulieres benedicta est virgo Maria. Adiecit autem Elizabeth, *Et benedictus fructus ventris tui*, quod prætermiserat Angelus. Agnoscit enim illam iam concepisse, & ideò fructú illum ventris eius existere, quem tempore salutationis Angelicæ nondú conceperat, ideóque nec ipsum eius vteri fructú ille nominabat. Quin etiam agnoscit Christi carnem non aliundè in illam inuectam, aut sumptam, sed ex eius purissimis sanguinibus esse formatá, Christum *fructum ventris* virginei designans. Ita Virgo vocatur *mater Domini* contra Nestoriú, & Christus *fructus ventris* eius nuncupatur. Iste est enim fructus, qui Dauidi iureiurando promittitur: De fructu ventris tui poná super sedem tuá. Hunc desiderabat Moyses dicens, Deut. 28. Benedictus fructus vétris tui, & fructus terrę tuę. Ambros. l. 2. in Luc. c. 3. Quis enim ille fructus est ventris, nisi de quo dictum est Psalm. 126. Ecce hæreditas Dñi, filij merces fructus ventris. Ipse fructus est, flos radicis, de quo prophetauit Esaias, Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Nam, vt scribit Theoph. quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, vt Rebecca Esau, ideò aptè dicit, Benedictus fructus ventris tui. Et quidem pueri alij fructus sunt patrum, Christus veró solus Mariæ ventris fructus est: ipsa enim sola hunc fructum protulit. Cęterùm longo interuallo Christus Mariá matrem suá superauit. Vnde cum illa dicatur benedicta inter mulieres, Christus simpliciter, & nullo ad hunc vel illú sexum respectu benedictus esse prædicatur. Bernardus, ho. 3. super Missus. Non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus ventris tui: sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes Gétes: de cuius plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentiùs à cæteris. Et propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille veró benedictus, nó in hominibus, non inter Angelos: sed qui, vt ait Apostolus, super omnia benedictus Deus in secula. Dicitur benedictus vir, benedictus panis, benedicta mulier, benedicta terra, vel si quid tale in creatura benedictum esse memoratur: sed singulariter benedictus fructus ventris tui. Benedictus in odore, benedictus in sapore, benedictus in specie. Huius odoriferi fructus fragrantiam sentiebat, qui dicebat: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Genes. 27. De sapore huius fructus, quidam quod gustauerat, taliter eructabat, Psal. 33. dicens: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Et alibi. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. Audi etiam de specie. Si enim fructus ille mortis non solùm suauis fuit ad vescendum, sed etiam, teste scriptura, delectabilis aspectu: quantò magis huius vitalis fructus viuificum decorem debemus inquirere, in quem teste etiam alia scriptura, desiderant Angeli prospicere? 1. Pet. 1. Nam ex Sion species decoris eius, & speciosus forma præ filiis hominum, Ps. 49. Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum, Ps. 44. Itaque quia benedictus fructus ventris, ideò & benedicta mater est. Inde fit, vt quidá existiment particulam, Et, hoc in loco pro rationali

Comparatio Angelicorú verborum cú Elizabeth. | Ambros. | *Christus fructus ventris.* | Ambros. | Theophyl. | *Christus solus fructus est matris.* | Bernard. | *Christus vt benedictus.*

particuli

particula sumi, ac si ita resoluas, Benedicta tu, &, id est quia, Benedictus fructus fructus ventris tui. Interim verò nec hac solùm ratione benedicta virgo censenda est, quia Christum in vtero gestauit aut lactauit, sed quia credidit & dilexit. quod & tandem concludit Elizabeth, & Christus asseruit mulieri dicēti: Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Adiecit enim: Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Vim habent, & admirationem Elizabethę, simulque Mariæ humilitatem exprimunt hæc omnia. Origenes, hom. 7. in Luc. Non enim ignorans hæc dicit, quasi nesciat quòd iuxta Dei voluntatē mater Domini venerit ad eam, maximè cùm Spiritu sancto repleatur: sed isto sensu loquitur, Quid boni feci? Quæ opera mea tanta sunt, vt mater Domini ad me veniat? Per quam iustitiam, ex quibus bonis, de qua fidelitate mentis hoc merui? Erasmus. Si tantùm æstimetur ætas, non erat incongruum puellam venire ad auiam: sin æstimetur fœtuum dignitas, meum erat ad te properare. Ergo quidem sat eram fœlix diuino beneficio, quòd prolem gesto, magnum quiddam olim futuram: sed quonam meo merito tanta fœlicitas mihi contigit, vt mater Domini mei vltrò veniat ad me? Ita nouit Elizabeth D. Virginem plus præstitisse quàm par esset. Atqui commune est omnium malum, vt quisque omnium obsequia requirat, neque tenuiamus omnes rebus nostris inseruire, cum interim à rependendo officio liberi esse velimus: adeò in omnes sumus ingrati. Expendit verò Elizabeth, quantum sit D. Virginis in eam officium. Vnde fit, vt sua humilitate pensata admirans, exclamat, *Et vnde hoc mihi*: Simile humilitatis argumentum præbuit Areuna Iebusæus, cùm Dauidem regem cum seruis suis, iuxta Prophetæ mandatum, venientem animaduertit. 2. Reg. 24. Adorauit enim regem prono vultu in terrā, & ait: Quid causæ est, vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum? Neque à matre degenerauit Ioannes, qui conspicatus Iesum venientem, vt baptizaretur ab eo, magna cū humilitate dixit: Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me. Matth. 3. Idem Centurio præbuit humilitatis exemplum. Nam Domino promittente se in domum Centurionis venturum, respondit ille: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. Quin & Petrus in stuporem elatus ob capturam piscium, Luc. 5. Exi, inquit, à me Domine, quoniam homo peccator sum. Exaggerat personam, quia *mater* non cuiuslibet infantis, sed *Domini mei*. Gregorius, lib. 18. Moral. cap. 15. obseruat eandem virginem matrem esse Domini, & eandem ancillam Domini: eo nimirùm modo, quo & idem Christus author est operis, & opus authoris: idem templum, & idem factor templi: idem ipse qui fecit, & idem qui factus est. Si enim Christum in ratione diuinæ naturæ contemplemur, ipsius ancilla virgo est, ipsius est creatura, & factura. Si autem humanitatem assumptam spectemus, illa Domini mater est. Theophylactus, in Luc. Priusquàm pariat Dominum, matrem vocat eam quæ in vtero gerebat. Aliàs enim, antequam pariant, non solemus matres vocare, propter metum abortiendi: In virgine autem nihil tale suspicari oportebat, & idcircò priusquàm pariat, mater est. Et quoniam requiri poterat, quo signo nouisset Elizabeth, & illam esse Domini matrem, & indignam se ad quam virgo venisset, adiecit: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Bonauentura. Ex quo infans sic supra naturam exultauit, certum est quòd naturæ Dominus ei occurreret. Et ex quo infantulus respondet ex vtero, certum est te concepisse illum qui vocat ab vtero, secundum illud Esa. 49. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Ex quo puer tam mirabiliter exultauit, certum est iam verè consummatum esse id ad quod Esaias conuocabat, Esa. 12. Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël. Et Zach. 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Origen. hom. 7. in Luc. Sancta, inquit, erat anima Ioannis, & adhuc in matris vtero clauso: quæ ventura erant in mundum, quasi per experientiæ sensum sciebat, quæ Israël ignorabat. Vnde exiliuit, & nō simpliciter exiliuit, sed in gaudio. Sēserat enim venisse Dominum suum, vt sanctificaret seruum suū, antequàm de matris vtero procederet. Ita longè aliter Ioāni succedit, quàm olim Adamo. Cùm enim ille vocem Domini Dei audisset, terrore concussus est, & ait, Gen. 3. Domine audiui vocem tuam, & timui, eò quòd nudus essem: sed Ioannes audita voce Virginis, miro gaudio exultauit. Adam de publico in absconditum fugit, Ioannes de vteri penetralibus, vt se Domino suo offerret, gestiuit erumpere, Franco Abbas, tom. 7. de gratia Dei. Agnoscit igitur seruus dominum, miles regem, præco iudicem: & quia videt iudicem iamiam incipientem ingredi, qua interim potest voce, exultatione videlicet gaudij, mundo inclamat aduentum iudicis sui. O nouitas! ô miraculum! ô pulcherrimum, & theatro mundi incognitū spectaculum! Paruuli sui in vtero sibi inuicem alludunt, sed non sicut Ismaël Isaac alter alteri illudit. Ecce paruuli nostri, sicut illi in vtero Rebeccæ conrēdūt, nō tamē vt alter alterū supplantet, sed vt alter alterū mundo cōmendet. Persistit demū Elizabeth in virginis laudibus, fitiuam eius fidem prædicans. *Et beata*, inquit, *quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei a Domino.* Quam sententiam cum superiore coniungit, qua illam inter mulieres benedictam esse dixit. Grecū Participium πιστεύσασα, seu credens, non modò ad tertiam, sed & ad secundam personam referri potest: sed per tertiam vertitur, respectu habito ad pronomen, αὐτῇ, quod tertiam personam notat. Quod verò dicitur ἐκ κυρίου, a Domino, ita intellige: quòd legatio Angelica à Domino profecta sit: vnde & ille per Angelum suum quæ volebat nūciabat, & promittebat. Potest etiā illa clausula referri, nō modò ad verborū authoritatē, sed & ad rei promissæ perfectionem, quæ à Domino pendeat. A Domino enim factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ita Elizabeth prophetizat præterita, præsentia, & futura: Præterita quidem, Angeli legationem, virginis fidem & consensum: Præsentia, ipsam iam effectam esse Domini sui matrem: Futura quæ à Domino perficienda tandem erāt, nimirùm quòd ille regno Dauidis dominaretur, & domui Iacob præesset. Cæterùm fides nos propter spem beatos efficit, & maximè quia illam Deus remunerat. Matth. 16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus, qui est in cœlis. Ioan. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Fides enim inchoando meritum, disponit ad præmij consummationem, Philipp. 1. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Iesu Christi perficiet. Magnæ autem virtutis fidem esse ex scripturis colligimus. 1. Sicut enim lux ad visum, ita illa ad intellectum concurrit: & sicut sine lumine visus obiectum suum non apprehendit, ita neque intellectus capiet quæ diuina sunt, nisi mediante fide. Esa. 7. Nisi credideritis, nō intelligetis. 2. Fides requiritur, vt ea asseramus quæ credimus. Psal. 115. Credidi propter quod locutus sum. Ephes. 6. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis tela nequissimi ignea extinguere. 3. Per fidem miracula impetrantur. Ioan. 11. Si credideris, videbis mirabilia. 4. Confirmat & illa nos contra aduersa. Sap. 16. Sermo tuus hos qui credunt in te, confirmat. 2. Tim. 1. Patior, & non confundor. 5. Viuificat etiam nos, seu communicat vitam in radice Christo manentem. Hab. 2. Iustus ex fide viuit. Act. 15. Fide viuificans corda eorum. 6. Eapropter à nobis mortem illam æternam auertit, vt nihil damnationis sit his, qui sunt in Christo Iesu. Ioan. 11. Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. 7. Quinetiam nos in gloriam introducit. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Horū omnium summa in Virgine locum habuit, vt quæ per fidem Christum, & per Christum omnia bona adepta sit. Porrò ex eo quod dicit, Perficienda esse illa quæ dicta sunt, docet, quantum nos tribuere debeamus diuino verbo, siue illud per Angelos, seu per homines prolatum sit: cùm nec mentiatur ille, nec ei rei, quam enunciat, desit.

Origen.

Elizabeth da miratio vnde prodit

Erasmus.

Humilitatis Elizabeth comparatio.

D. Virg. mater Dei.

Gregor.

Theoph.

Bonauent.

Origen.

Antithesis Ioannis & Adami.

Franco Abbas.

Fidei virtus.

Fidei laudes.

Canticum

Canticum Virginis Mariæ, quo Dei in omnes, in se verò potissimum misericordiam, & virtutem prædicat per aduentum Christi sui in carnem: cuius liberalitate permoti omnes illam tandem beatam prædicaturi sint, cùm videant ipsam in illius matrem selectam esse, per quem omnium patrum expectatio, & factæ illis promissiones impletæ sunt.

Matth.	Marc.	LVCAS. 1.	Ioan.
		Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles, Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israël puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa est in domum suam.	

Gratitudo nostra erga Deum.

INVITAMVR quidem ab ipsa natura ad mutuam beneficentiã, & gratitudinem. Sicut enim cõchæ haustũ priùs maris humorem euomunt, ita & illi, qui beneficium acceperunt, illud refundũt in authores. Et quidem terra, si benè culta, si stercorata, & apto tẽpore semine conspersa fuerit, tantò vberiorẽ fructũ dabit. Et bruta domestica tantò maiorẽ referunt vtilitatẽ, quantò non eis defuerint pabula, & quæcunque sint ad victum necessaria. Hoc in equis, vaccis, pecudibus, hoc etiam in gallinis cõspicies. Tributum illa dominis suis pendunt, & acceptum agnoscunt beneficium. Quanto minùs nos in Deum ingratos esse cõuenit, à quo omne bonum perfectum est? Alioquin (Sap. 16.) ingrati spes tãquam hybernalis pruina tabescet. Itaque cùm tot gratiarum donis D. Virgo cumulata fuisset, in Deum horum omnium bonorum authorem gratias refudit: nihil hinc sibi arrogans, sed & suam humilitatem tantò magis aperiens. Et quidem potuisset altera è Iudæis mulieribus multa offerre holocausta: obtulisset & Ethnica mulier hecatombas. Maria quod omnium potissimum habuit, seipsam scilicet Deo deuouit, & consecrauit in actionem gratiarum: & quæ in temporalibus bonis erat pauperior, in spiritualibus tantò magis abundat, quæ Deo accepta referat.

Maria se totam Deo deuouet.

Igitur sui animi gratitudinem, quam cæteræ externis opibus, illa cantico testatur, quod & ipsa spiritu Prophetico percita cecinit. Idem scilicet spiritus Mariam Moysi sororẽ impulerat, (Exod. 15.) vt parta de Ægyptiis victoria, & populo Israëlitico in deserti securitatem educto, simul cum Hebræis mulieribus tympanum acciperet, & id canticum vsurparet: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare.

Typo D. Virginis cantici.

Argumenta canticorum quorundam.

Canticum Mariæ sororis Mosis.

In quo sanè huius sacratissimæ virginis typum gessit, non modò quòd vtrisque commune nomen Mariæ fuerit, sed & quòd idem ferè argumentum vtrisque est, nisi quòd soror Moysi typicam, virgo verò perfectam & consummatam de spirituali Pharaone, & exercitu eius per Christum victoriam, nostri generis reparationem, superborum deiectionem, & humilium exaltationem cecinerit. Eiusdem generis ferè & argumenti est id quod Sisara Chananæorum duce occiso, Delbora & Barach cecinerunt, (Iud. 5.) his verbis: Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite Domino. Idem & quod Iudith obtruncato Holoferne, principe regis Assyriorum decantauit, (Iudith. 16.) dicens: Incipite Domino in tympanis, cãtate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouũ, exultate & inuocate nomẽ eius. Quid memorẽ Annam Samuelis, quę cùm iã à probro sterilitatis ad honorẽ matrisfamiliãs processisset, animi sui gratitudinẽ tantã cantico declarauit, vt summũ aliquod beneficium accepisse videretur? Mitto Tobiæ canticum, vbi pro accepta cæcitatis curatione, (Tob. 13.) Ezechiæ verò regis pro vitæ prorogatione, (Esai. 38.) Salomonis in gratiam sponsæ suæ filiæ regis Pharaonis, & in typum spiritualis desponsationis Ecclesiæ cum Christo: Trium puerorum in fornace, in gratiarum actionem, quòd illos Deus saluos & incolumes ab ignibus reddidisset: Ionæ, ad flectendam Dei misericordiam, vt à ceto emergeret: Habacuk verò, vt aliquãdo populus Israëliticus è Babylonica captiuitate, liber in patriam regrederetur. Istud quidem quod sacratissima virgo cecinit, breui omnium ferè argumenta complectitur, si modò res, quæ tunc in figuris illis cõtingebãt, ad veritatem perducantur.

Canticum Delboræ.

Canticum Iudith.

Canticum Annæ.

Canticum Tobiæ.

Canticum Salomonis.

Canticum trium puerorum.

Canticum Habacuk.

Bonauent.

In hoc cantico tria notãtur, inquit Bonauentura. Primũ est laudantis affectio, quã notat ibi, *Magnificat anima mea Dominum.* Secundum est laudãdi ratio, subiiciens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Tertiò diuinæ laudis amplificatio, cùm adiicit: *Et misericordia eius à progenie in progenies.*

Origenes.

Orige. ho. 8. in Luc. Ita quomodo peccatũ cœpit à muliere, & deinceps ad virum vsque peruenit: sic & principium salutis à mulieribus habuit exordiũ, vt cæteræ quoque mulieres, sexus fragilitate deposita, imitarentur vitã conuersationẽmque earũ maximè mulierum, quæ in Euangelio commendantur.

Principium salutis à muliere.

At verò vnde perfectius iustitiæ, & gratiarum actionis argumentum duces, quàm à sanctissima virgine? Euæ peccatum ab arrogantia profectum est, cùm scientiam illa Deorum appeteret, de qua serpens loquebatur: Eritis sicut Dei scientes bonum & malum. Summa autem in virgine virtus humilitatis est. Vnde effectum est, vt sicut Euam superbia deiecit, ita Mariam humilitas exaltaret. Nam in ipso cantici initio, *Magnificat,* inquit, *anima mea Dominum.* Texerat illa hactenus interna animi sui gaudia: nunc sacro correpta spiritu, hymno gratulabundo prorumpit in laudem Dei. Et quidem meritò, inquit, mihi gratularis Elizabeth, quòd crediderim, & eapropter perfecturus sit Deus omnia quæ promisit: sed ego hic diuinam agnosco beneficentiam, & liberalitatem, qui me ancillam suam selegit, quantumuis ego ipsa sim humilis & abiecta in oculis meis. Inde fit, vt in Deo potentiam, misericordiam & sanctitatẽ admiretur: in me verò nihil agnoscã pręter humilitatẽ. Itaq;, *Magnificat anima mea Dominum.* [illegible], id est, altè & magnificè prædicat. Ita principium hoc magnam lætitiam præ se fert: commemorat enim quid intus sentiat, nimirùm se totam magnificando Deo intentam esse.

D. Virgo primum Dei munus contra agnoscit.

Origenes.

Origenes, homil. 8. in Luc. Duæ autem res, anima scilicet & spiritus, duplici laude funguntur. Vnde addidit, *Et exultauit spiritus meus.* Non quòd alia Domini, alia Dei sit laus: sed quia qui Deus, est, idem & Dominus est. Sed & per animam, id quod vitale est in homine, significatur: per spiritum autem cor seu hominis voluntas & animi desiderium, seu pars illa superior quæ cœlestibus intendit, exprimitur.

Anima & spiritus quid.

Hinc autem monemur, vt quicquid laudis & confessionis Deo reddiderimus, istud omne ex intimo cordis proficiscatur: ne de nobis dici possit, quod Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Psallam spiritu, psallam & mente, inquit Apostolus: non quòd detrahat canticis illis, quæ in populi seu Ecclesiæ frequentia proponuntur: illa enim ibidem commendat: sed quòd diuinus cultus à corde prodeat, Matth. 15. sicut & ab illo emergũt homicidia & adulteria. Quòd verò *Dominum* vocat, nomen maiestatis & omnipotentiæ vsurpat, quam scilicet maximè agnoscit in se operatam esse, vt Dei filium conciperet. Est autem hæc locutio apud Hebræos satis vulgaris, vt animã inuitent ad ea exoluenda quæ Dei sunt. Benedic anima mea Domino, inquit Psaltes, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Et rursus: Anima mea viuet, & semen meum seruiet ipsi. Et rursus: Dic animæ meæ, salus tua ego sum.

Origenes

Quòd verò Deum se magnificare dicit, requiret fortasse quispiam, quod & Origenes mouet & resoluit. Si Dominus nec augmentum, nec decrementum recipere potest, & quod est, est: qua ratione magnificari diceretur? Respondet illum magnũ fieri, non sui, sed respectu nostri, cùm anima nostra, quæ ad imaginem eius formata

Quomodo Deus magnificatur, cum tamen incrementum non admittat.

est.

Ambros.

est, propiùs ad eum fuerit eleuata. Ambrosius verò, lib. 2. cap. 3. in Luc. Magnificatur, inquit, Deus, sicut & alibi legisti, Magnificate Dominum mecum. Non quòd Domino aliquid humana voce possit adiungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago Dei Christus est, & ideò si quid iustum religiosumque fecerit anima illa, imaginem Dei, ad cuius similitudinem est creata, magnificat. Et ideò dum magnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit, vt illam imaginem splendido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Bonauentura. Tunc anima nostra verè Deum magnificat, quando sub ipso seipsam captiuat & humiliat. Eccles. 3. Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis humilibus honoratur. Vnde virgo Maria, quæ præ cæteris seipsam humiliauit, idei cæteris altiùs Dominum magnificauit. Et ideò à magnificatione incepit, quia hoc competebat humilitati virginis: sed & competebat dignitati Dei, cuius summa humilitas non præcognoscitur, nisi dignitas præcognoscatur. Philip. 2. Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens. Sed & quemadmodum per prauam conuersationem Deus blasphematur, ita per puram sanctamque vitam laudatur & magnificatur. Rom. 3. Quotidie nomen meum per vos blasphematur inter gentes. Simili quoque ratione nomen Dei pollui dicitur, aut inhonorari, cùm facta & verba ita se habent, quasi Deus non esset bonore, gloria & reuerentia dignus. Sic per Ezechielem (cap. 28.) Deus filiis Israel improperat, quòd polluerint nomen sanctum suum in Gentibus. Et Psaltes: Polluerunt nomen sanctum tuũ. Sic qui in vanũ illud assumũt. Matth. 5. Homines videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Philip. 1. Nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Sed & magnificare, idem sonat, quod extollere laudibus: sicut & beatificare aliquando sumitur, pro beatum aliquem prædicare. Daniel. 4. Ego Nabuchodonozor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli, quia eius omnia opera vera sunt. Et quia non potest esse verus laudandi affectus, nisi præcedat gaudium, illud autem mentem & cor seu spiritum excitat, ideò velut illius laudis causam adiicit: *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Nam dictio ἐπὶ, in ista sententia, ἐπὶ τῷ θεῷ, super, aut in Deo, declarat causam, ipsamque adeò gaudij materiam. Tantò, inquit, me Dominus tamque inaudito munere sublimauit, quod non solùm vllo linguæ officio explicari, sed vix ipso intimi pectoris affectu valeat comprehendi, & ideò totas animi vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine eius cui non est finis, quicquid viuo, sentio, discerno, gratulanter impendo: quia & eiusdem Iesu, id est, saluatoris, spiritus meus æterna diuinitate lætatur, cuius mea carnem temporali conceptione fœtatur. Cui simile est illud Psalmistæ: Anima mea exultauit in Domino, & delectabitur super salutari eius. Hæc Beda. Sic & Habacuk in Cantico: Ego verò gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo, seu salutari meo. Nam Iesus saluatorem significat. Ita Psaltes, Habacuk, & diuina Virgo, Iesum seu saluatorem, Deum esse agnoscunt. Psaltes enim vocat Dominum & saluatorem: virgo verò, vt & Habacuk, Deum suum Iesum prædicat. In quo enim magis exultandum est, quàm in eo qui est salus, redemptio, reconciliatio, & fœlicitas nostra? Sic Anna Samuelis, 1. Reg. 2. Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meũ in Deo meo. Dilatatum est cor meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Quid autem verius salutare Dei dici potest, quã Christus Iesus? Sic Psal. 84. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Et rursum: Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Et Simeon in Cantico: Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Nam licet hoc epitheton Deo referatur, etiam nõ habito respectu ad humanitatem assumptam: tamen hic videtur Christum designare. Est quidem omnibus matribus, etiam prægnantibus, nescio quis insitus videndæ prolis affectus, in qua & gloriantur & exultant. Sic

Matri longa decem tulerunt fastidia menses,

inquit Poëta, in Æglog. Ideò scilicet, etsi mater cruciatur, vt pariat, & in ipso partu doloribus agitetur, vbi tamen viderit infantem natum, iam non meminit pressuræ, vt docet Christus. Quanto tenebatur virgo maiore desiderio salutaris nostri & prolis suæ, quam Spiritu sancto operante conceperat, quem tot tantisque votis reges & Prophetæ videre concupierant? Luc. 10. Ideò nonnulli ei accommodant visionem illam mulieris, quæ cruciatur vt pariat, licet & de Ecclesia intelligenda sit: ita tamen vt virgo cruciatum corporeum non habuerit in partu filij, sed quasi cruciari videretur summo illo desiderio quo tenebatur vt pareret. Hæc erat lætitia spiritualis, qua gestiebat in prolem suam. Augustinus, sermone 2. de Annunciat. Promittitur virgini filius per visitationem sancti Spiritus. Hæc illa audiens, gaudet cupitque effici mater. Et rursus: Exultat Maria, & matrem se læta miratur, & se Spiritu sancto se protulisse gaudet: nec quia peperit innupta terretur, sed quia genuerit, cum exultatione miratur. Causam autem illius & gratiarum actionis, & spiritualis exultationis explicat. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Respicere pro diligere, & gratuito amore complecti, etiam à Latinis vsurpatur. Solent enim homines, si cuius eos capit commiseratio, in eum intueri: si quem autem aspernantur, ab eo auertere oculos. Itaque eosdem etiam habitus Deo tribuunt, eo tropo qui dicitur ἀνθρωποπάθεια, inquit Vatablus. ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ, ad humilitatem ancillæ suæ. Potest istud variis modis interpretari, vt & variis modis humilitas alicuius dicitur. Humiliare enim pro affligere sumitur, Psalm. 119. Bonum mihi, Domine quia humiliasti me. Gen. 29. dixit Lia: Vidit Dominus humilitatem meam, id est afflictionem. Sic Philipp. tert. Dominus est reformaturus humilitatis nostræ corpus, id est, corpus nostrum vile & abiectum. Et eo ferè modo explicabitur hæc sententia. Eram vtique hactenus in oculis hominum omnium abiectissima, tantò vtique quantò è regia Dauidis familia omnium celeberrima genus duco. Nam præter regiam maiestatem è domo nostra sublatam, & extremam egestatem in quam impulsa sum, ecce genus illud regale à Romanis, ab Herode, & omnibus tyrannorum patronis sic impetitur, vt viris multis peremptis, nobis etiam nos regiæ puellæ timeamus, nihilque Dauidis domui spei reliquum esse videamus, nisi Deus nos ex alto respexisset, & domum Dauid, solium & regnum ipsius per Christum suum reparandum & confirmandum esse promisisset. Ita Deus afflictos non dereliquit, respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Psalm. 101. Quid enim aliud rogare poteramus, quàm vt mitteret quem missurus est, eum qui super sedem Dauid sederet, imò & à dextris patris, donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum? Psalm. 109. Et in eo sensu, nos consolatur virgo: proponens nullam tam vrgentem esse afflictionem, è qua non aliquando per Dei misericordiam emergere possimus. Non patietur nos tentari vltra id quod possumus, inquit Paulus, sed faciet cum tentatione prouentum. Sed etiam ταπείνωσις, designat vilem & abiectam conditionem, qualis est nimirùm vilium seruulorum, quam quidam sectarij ita virgini tribuunt, vt interim in ea nihil considerent esse modestiæ. Quid enim vile in diua virgine censebunt, seu mundi istius faciem, seu diuinum iudicium considerent? Vilem illam fuisse in oculis Dei, nemo sanæ mentis existimabit, cùm à Gabriele Archangelo ita salutata sit. Aue gratia plena, Dominus tecum. Et rursus: Inuenisti gratiam apud Dominum. Sed neque in oculis hominum adeò vilis & abiecta erat, vt & id illa in eum sensum vsurparet. Quid enim? Vilem habuerunt homines, vnicam sui patris filiam, à Deo donatam? Vilem existimauerunt eam, quæ à teneris in templo præsentata est, & ab ipsis templi ministris ob singularem gratiam honorata? quæ nõ nisi consulto oraculo, Iosepho desponsata fuerat, vt scribit Greg. Nyss. hom. de Christi natiuitate. Ex iis consequitur humilitatem Virginis non in ipsius contemptu, sed modestia considerari: & modestia illius effecit, vt ita de se sentiret, Sic Dauid, Si ambulaui in magnis, neque in

mirabili

Margin notes: Bonauent. Magnifica tur Deus nostra humilitate. — Beda. — Iesus verus Deus. — Christus, verum Dei salutare. — Virgilius. — D. Virgo desiderabat videre Christum. — August. — Respicere quid. — Vatab. — Varia huius loci interpretatio. — Humilitas pro abiectione. — Humilitas pro [illegible] — Gregor. Nyssen.

mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Qui cùm Domino placere studeret, ante arcam Domini, saltans & ludens cithara, Psalmósque personans, etsi à quibusdam propter hanc humilitatem contemni videretur, respondit: Vilior fiam magis quàm factus sum, & humilis ero in oculis meis. Itaque etiamsi de se ipsa humiliter sentiret virgo, eò tamen eius humilitas seu modestia commendatior erit, quantò etiam in Ioáne, qui se indignum censebat, vt Christi calceaméti corrigiam solueret. Qui enim se indignum Deo iudicat, dignum efficit, vt Centurio: cuius etiam fidem Christus prædicauit. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Vnde est istud Pauli: Qui stat, videat ne cadat. Roman. 12. Itaque cum tremore gradiamur viam iustam, inquit Augustin. tom. 7. libro de bono perseuer. cap. 8. donec ex hac vita, quæ tentatio est super terram, transeamus vsque ad aliam, vbi iam non sit elatio comprimenda. Et rursum, capitu. 13. Discamus, inquit, non alta sapientes, sed humilibus consentientes, Roman. 12. & cum timore & tremore (Philip. 2.) nostram ipsorum salutem operemur. Deus enim est, qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Nos ergo volumus, sed Deus operatur in nobis velle: nos operamur, sed Deus operatur in nobis, & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit & credere, & dicere: hoc est pium, hoc verum, vt sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo. Idem tom. 6. de sancta virginit. c. 38. Et ea sentétia quam commemoraui, ne aduersus fractos oleæ ramos insertus superbiret oleaster (Rom. 8.) ipse vsus est, dicens: Noli altum sapere, sed time: ne ad vetus Testamentum videatur pertinere quod scriptum est Psal. 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Itaque D. Virgo non effertur, aut gloriatur nisi in misericordia Domini, qui humilem ancillam suam respexerit, & tot gratiarum donis cumulauerit, ad gratiam Dei referens quicquid in se est lætitiæ & exultationis. Interim verò quis vetat nos hic humilitatem, id est, modestiam & virtutem virginis expendere: hancque omnium asserere in nobis potissimam esse virtutũ, quam Deus acceptam ferat, & propter quam maiora gratiarum priuilégia nobis impartiatur? Nã dictio *Respicere* pro approbare frequenter sumitur: vt cum legimus Genes. 4. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & munera eius non respexit. Et cùm dicit Psalmus, (112.) Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, humilia respicit in cœlo, & in terra. Et Psalm. 137. Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Atqui Deus non ita respexit contemptum virginis, qualis esse potuit apud homines, vt illum approbaret. Immò Luc. 16. Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deũ, inquit Christus: & ratione simili, quod stultum est hominibus, sapientius est apud Deum: ideóque, vt scribit Paulus, non multi nobiles, non multi sapientes, sed infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Ita non approbat aut sapientiam huius mundi, aut ridet illum qui in mundo est, hominum contemptum. Si ergo respicere humilitatem, id est illam approbare dicetur: profectò humilitas illa ad virtutem animi referenda erit. ac si dicat virgo: Hoc nuncio ad me perlato, me semper indignam iudicaui tantis mysteriis, sed Deus humilitatem meam respexit. Statim enim atque hoc protuli, *Ecce ancilla Domini*, & me Dei voluntati, & verbo submisi, sensi in me diuinum operari spiritum, & in instanti corpus dilectissimi filij sui ex sanguine meo formari. Et hunc quidem sensum sequitur Origenes, hæc scribens homil. 8. in Luc. In quam humilitatem Mariæ respexit Dominus? Quid habebat mater saluatoris humile atque deiectum, quæ Dei filium gestabat in vtero? Quod ergo dicit, respexit in humilitatem ancillæ suæ, tale est ac si dixerit: Respexit in iustitiam ancillæ suæ, respexit in temperantiam, respexit in fortitudinem, ac sapientiam. Dignum quippè est, vt virtutes respiciat. Respondeat aliquis, & dicat: Intelligo quomodo Deus iustitiam ancillæ suæ, sapientiámque respiciat: quomodo autem intendat humilitatem, non satis liquet. Consideret qui quærit talia, quoniam propriè in scripturis vna de virtutibus humilitas prædicetur. Ait quippè saluator: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Quòd si vis nomen huius audire virtutis, quomodo etiam à Philosophis appellatur, ausculta eandem esse humilitatem quam respiciat Deus, quæ ab illis *ἀτυφία*, siue *μετριότης* dicitur. Respexit ergo Deus humilitatem ancillæ suæ, id est, humilem me, & mansuetudinis sectantem, deiectiorísque virtutem respexit Deus. Hæc Origenes. Nec mouere quẽquam debet, quòd Lucas non *ταπεινοφροσύνην*, sed *ταπείνωσιν*, posuit: quasi Tapinophrosyne virtutem sonet, Tapinosis autem abiectionem. Legimus enim hanc dictionum significationem in plerisque variare. Hieronymus in epistol. ad Algasiam, quæstiu. 10. obseruat *ταπεινοφροσύνην*, pro vitio interdum accipi, vt in epistola Pauli ad Colossenses, vbi hęc leguntur: Nemo vos superet volens, in humilitate mentis, & religione Angelorum. Pro humilitate enim in Græco *ταπεινοφροσύνη* legitur, inquit Hieronym. id est, humilitas mentis, siue sensus. Verè enim humilis sensus est, & miseranda superstitio, Deum credere hircorũ atque taurorum sanguine delectari. Sed & dictio Tapinosis, qua hic vtitur Lucas, nunquam pro virtute sumitur, vt probat celebrata ista sententia quæ apud Petrum, & Iacobum legitur (1. Pet. 5. Iac. 4.) *ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν*, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiles enim *Tapeinous* vocat, quos opponit superbis. Et eandem dictionem vsurpans addit *ταπεινώθητε*, &c. id est, humiliamini sub potente manu Dei. *Tapeinothete* inquit, cùm etiam dicere potuisset *Tapeinophronete*: sed vtriusque dictionis vnam vim asserit. Matth. 11. Christus ita se vocat *ταπεινὸς*, humilem corde. Eodem sensu *Tapinosin* pro virtute accipit Beda. Decebat enim, inquit, vt sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intrauit: ita denuò per humilitatem Mariæ, vitæ introitus panderetur. Hanc humilitatem meam respexit. quasi dicat: Quid enim aliud vnquam de me ipsa iudicaui, quàm non meis meritis, sed Dei beneuolentiæ & gratiæ tribuendam esse hanc conceptionem? Nemo enim prudens, inquit Basilius, hom. 22. de humilitate, vel de sua ipsius sapientia, vel aliis prærogatiuis gloriatur, sed obtemperabit parænesi beatæ Annæ, & Prophetæ Hieremiæ, qui dicit: Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur robustus in robore suo, nec diues in diuitiis suis. Quænam igitur est vera gloriatio? In hoc, inquit, glorietur, qui gloriatur scire & nosse me. Et, vt dicit Apostolus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc est hominis sublimitas, hęc magnificentia, verè cognoscere hoc quod magnum est, & illi conglutinari, ac gloriam à Domino gloriæ authore quærere. Neque sanè virgo gloriatur aut exultat in se, sed in Domino, neque sibi vendicat aliud quàm abiectionem animi, Deo autem gratiam. Hoc enim sonat, *Respexit*, quòd & eius misertus sit, huic magis quam cæteris fauerit. Magnum est hîc de humilitate dicendi argumentum, & de humilitatis fructu: quantúmque illa nos ad gratiam Dei præparet. Adiecit, *Ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Ecce, exultantis, seu nouum munificentiæ & diuinæ liberalitatis genus admirantis, particula est: quasi dicat: Tanta est Dei in me suam humilem ancillam dignatio, tam copiosè effusa gratiarum illius dona sunt, vt ex isto tempore quo concepi filium Dei, beata celebrer ab hominibus. *Ex hoc* enim, ad tempus refertur, cùm Græcæ voces sint *ἀπὸ τοῦ νῦν*, ex nunc. Ita prænunciat sanctissima virgo omnium se fidelium ore celebrandam esse: *γενεαὶ* autem generationes, designant non modò omnes nationes, sed & successiones nationum. Nimirùm futurum esse prædicit, vt accepto per vniuersum orbem Euangelio, quotquot erunt ex vniuersis tribubus, & populis, & linguis homines fideles, simul atque Christi incarnationem, & natiuitatem celebrauerint, etiam beatam illam esse dicturos. cuius humilitatem & fidem Deus adeò respexerit, vt & illam filij sui, redemptoris autem nostri matrem esse voluerit. Quòd si quis virginem non ab Heluidio, & Antidicomarianitis, & aliis permultis hæreticis, & impiis Iudæis calumniatam esse obiiciat: esse etiam horum temporum homines impurissimos, qui ore sacrilego eius laudes nun modò nõ recipiant, sed & persequãtur: respondebimus hîc.

Quomodo beata Virgo hác humilitatis virtutem prædicauerit.

Augustin.

Idem.

Quomodo hic humilitas pro virtute sumatur.

Origen.

Nihil abiectū in Virgine.

Quid humilitatis verum.

Hierony.

Beda.

Humilitas in Virgine requirebatur.

Basil.

Beatitudo Virginis ab omnibus celebranda.

Obiectio, quòd D. Virgo impetita fuerit ab hæreticis.

non à singulis & indiuiduis omnibus hominibus prædicandam asseri, sed à singulis omnium hominum generibus. Sicut enim omnes in Christum credidisse dicuntur, pro omnium permultis: ita nulla est natio, quę non aliquē fidelem habeat, aut habuerit, aut habitura sit, qui simul cū Christo matrem eius beatissimā fatebitur. Et quidem consimilis huic sententia est Liæ, nato Ruben primogenito suo, Genes. 29. Vidit Dominus humilitatem meam: propterea amabit me vir meus. Et cùm ex Zelpha ancilla natus esset viro suo Aser filius: Hoc quippè, inquit, pro beatitudine mea, beatam me dicent omnes mulieres. Prouerb. 31. Surrexerunt filij eius, & beatissimam prædicauerunt eam. Vir eius, & laudauit eam. Beata vtique virgo fuit propter meritum castitatis, inquit Bonauentura. Psal. 118. Beati immaculati in via. Apoc. 16. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Sapien. 3. Fœlix est sterilis & incoinquinata, quæ nescuit thorum in delicto. Fuit etiam beatior propter consilium virginitatis. 1. Corinth. 7. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum consilium meum. Fuit etiam beatissima, propter priuilegium fœcunditatis, ob quod cęterę mulieres beatissimā eam prædicant. Cant. 6. Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prędicauerūt. Damascenus, orat. 1. de dormit. Mariæ. Beata es inter omnes generationes, solaque digna, quæ beata prædiceris. Te filiæ Hierusalem, hoc est Ecclesiæ, viderunt, ac reginæ, hoc est iustorum animæ, te beatam dixerunt, ac in seculum collaudabunt. Tu enim exsolium illud regium, cui astiterunt Angeli, Dominum & effectorem insidentem cernentes. Esa. 6. Tu spiritualis Eden extitisti, antiqua illa sanctior & diuinior, Genes. 2. Siquidem in illa terrenus Adamus commorabatur, at in te Dominus cœlestis. Te arca illa, quæ secundi mundi semina conseruabat, adumbrauit, Genes. 7. Tu enim Christum, mundi salutem, quique peccatum obruit, atque fluenta compressit, peperisti. Te cubus deliniauit, tabulæ diuinitùs præscriptæ significauerunt, legis arca prænunciauit, vrna, & candelabrum, & mensa, & virga Aaronis quæ floruit, apertè præfigurarunt. Ex te enim illa diuinitatis flamma, ille patris terminux ac ratio, suauissimum illud & cœleste manna, nomen illud nominis expers, atque nomen omne superans, lumen illud sempiternum & inaccessum, ille panis vitæ ac cœlestis, ille nullis agricolæ manibus excultus fructus, corporeo modo pullulauit. Idem, Orat. 2. de assumptione Mariæ. Ecquis enim, inquit, dubitat, quin ipsa benedictionis fons, ac bonorum omnium scaturigo sit? Chrysippus Presbyter Hierosol. hom. de laudibus sanctiss. virgin. Mariæ. Virgam Iesse semper virentem, quæ cuncto humano generi vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit. Iis autem qui hymnis eā celebrant, est quoddam tempus præscriptum, quo vt plurimùm præclara solennitas hæc peragitur: cumque planè circa mysterium istud quippiam gestum sit, quod sensum multorum effugiat. Deo autem totum illud suæ in posterum beatitudinis argumentum refert, adijciens; *Fecit mihi Dominus magna, qui potens est.* Agnoscent, inquit, omnes opus, & dignationem Domini Dei, in me autem humilitatē & obedientiam. Voluit ille, iussit & fecit: ego verò retrorsum non abiui, sed me eius ancillam agnoui. Eudoxius, in hoc Canticum. Quæ enim sum ad tantum officium? Ipse respexit, non ego expectaui: humilis namque eram, & abiecta, & nunc à terra in cœlos transeo. Quomodo verò non fecit ei magna? 1. Hanc ab æterno prælegit, & prædestinauit, vt esset filij sui mater. 2. Hanc oraculis & figuris præsignauit, prædixitque semen illius serpentis caput contriturum esse. 3. Hanc, inquit Clithoueus, capitu. 8. de visitatione Mariæ, superna benedictione præueniens, ab originali maculæ contagio vnicè ac mirificè pręseruauit. 4. Hanc ab omni labe mundam semper custodiuit. 5. Hanc Spiritu sancto, & virginitatis gloria permanente fœcundauit. 6. Fœlicem ei partum sine dolore contulit. 7. Hanc nutricem filij sui, quem castis vberibus lactaret, esse voluit. 8. Sed & immunem illam à corruptione & putrore fecit: 9. simulque cum corpore & anima in cœlum assumpsit. 10. Quinetiam super omnes cœlestium spirituum ordines in cœlis exaltauit, & in supremo gloriæ solio sublimiter collocauit. Consonat his conspicuus author Theophylactus, in huius loci explanatione, dicens: Verè magna, & mira, & multa Deus operatus est in Maria: cum eam à peccatis pręseruauit, cum eam sanctificauit, cùm filium Dei ex ea nasci voluit, & humanum genus per ipsam reparauit, cùm virgo peperit, virgo permansit. Et ideò hæc fecit, quia potens est, quoniam nullus alius potuit hæc facere. Hæc apud Clithoueum. Fulgentius, sermo. de laudibus Mariæ: Facta est Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit seculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras, vt per ipsam homines ascendere mereantur ad cœlos. Facta est Maria restauratio fœminarum, quæ per ipsam à ruina maledictionis primæ, probantur esse subtractæ. Bernardus, serm. 2. in Aduentu. Age gratias ei qui talem tibi mediatricem, benignissima miseratione prouidit, in qua nihil possit esse suspectum. Siquidem omnibus omnia facta est, sapientibus & insipientibus copiosissima charitate debitricem se fecit, omnibus misericordiæ sinum aperit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi: captiuus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, Angelus lætitiam, denique tota Trinitas gloriam, filij persona carnis humanæ substantiam, vt non sit qui se abscondat à calore eius. Innocētius tertius, serm. 2. de Assumpt. Mariæ Virginis. Ipsa est ergo aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Cantic. 6. Luna lucet in nocte, aurora in diluculo, sol in die. Nox autem est culpa, diluculum pœnitentia, lux gratia. Qui ergo iacet in nocte culpæ, respiciat lunam, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, cor eius ad compunctionem illustret. Qui verò ad diluculum pœnitentiæ surgit, respiciat auroram, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, cor eius ad satisfactionē illuminet. Quia verò militia est vita hominis super terram, Iob. 7. nam mundus positus est in maligno, caro concupiscit aduersus spiritum, oculus deprædatur animam, mors ingreditur per fenestras, & aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: quicunque sentit impugnationem ab hostibus, vel à mundo, vel a carne, vel à dęmone, respiciat castrorum aciē ordinatam, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, mittat auxilium de sancto, & de Sion tueatur. Hæc sunt illa magna, quæ Deus in illa operatus est. Exaggerat & eius puritatem Augustin. libr. de natura & gratia, capitu. 36. Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Vnde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuerit, ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere & parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum? Iam cùm tot magna Deus in illa operatus sit, & operetur, quis dubitet illam multa etiā posse pro nobis apud filium? Hinc fit, vt Anselmus ita oret, in libro de excellentia gloriosissimæ virginis, capit. 12. Rogamus te Domina, per ipsam gratiam, qua te pius, & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participium beati præmij nobis misericorditer quandoque condonetur. Abundat enim Dei potentia in electos suos. Signa eos qui crediderunt, secuta sunt, vt dæmones eijcerent, languidos curarent, & mortuos suscitarent: & omnia possibilia sunt credenti: quia in eo operabitur Deus. Quanto maiora poterit virgo, cùm fecerit ei Dominus magna, qui potens est? Qui enim virginis virtuti, idem Dei potentiæ derogat, cum illam selegerit, & tot gratiis exornarit. Si quid ergo eorum ambigitur, quæ de sacratissima virgine dicuntur, recurre ad Dei potentiam, & audi quid illa respondeat: *Fecit mihi magna qui potens est.* Audis illam gratia plenam, benedictam in mulieribus, Dei matrem esse, ab omni macula secretam, & nunc in throno gloriæ residentem, & pro nobis patrocinantem: ne quid in quæstionem vertas. sufficit enim quòd & tandem dicat: *Fecit mihi magna qui potens est.* Et quidem Deus per emphasim potens esse prædicatur, sicut & Psalm. 23. Dominus fortis & potens,

Domi

Margin notes (left): *Confertur verbum Mariæ cum aliis similibus.* — Bonauent. — Damasc. — *Laudes D. Virginis & typi.* — Idem. — Chrysipp. Hierosol. — Eudoxius. — *Quæ magna in D. Virgine facta sunt.* — Clithoue.

Margin notes (right): Theoph. — Fulgentius. — Bernard. — Innocen. 3. — *Maria aurora quomodo iuxta Cantica.* — August. — Anselmus. *Orat. ad D. Virginem.* — *Virgo fulcitur Dei virtute.*

Deus potens.

Dominus potens in prælio.1.Tim.6. Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium. Eccles.8. Omne quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquã potest, Quare ita facis. Ex.15.in Cantico illo post eductum Israëlem: Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius. Ita solius diuinæ omnipotentiæ argumentum omnem difficultatem soluet, non modò in iis quæ de matre Domini, sed & quæ de sacramentis omnibus dicuntur. Psalm.134 Omnia quæcunque voluit fecit, in cœlo, terra, & omnibus abyssis. Sapien. 12. Subest tibi cùm volueris posse. Idcircò eius voluntas requirenda erit, quæ vbi constiterit, de facto dubitandum non erit. *Et sanctum nomen eius.* Ita magis magis[illegible] Dei beneficium, & eius nomini gloriam omnem reddendam esse agnoscit. Etsi enim, inquit, nomen meum ab omnibus celebrabitur, & beatam me dicturæ sint omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est: in his tamen omnibus glorificabitur Deus. Dam. serm 15, libro 4. de fid. Orthod. cap.16. Ecquid igitur causæ esse potest, quin eos honore complectamur, qui Dei serui, & amici, ac filij appellati sunt? Etenim is honor qui probis conseruis habetur, beneuoli erga communem dominum animi argumentum est. Hieronymus ad Paulam & Eustoch. serm. de Assumpt. beatæ Mariæ. Idcircò dilectissimæ, lætamini & laudate. Quia si Deum ore Prophetico in sanctis suis laudare iubemur: multò magis eum in celebritate beatę Marię virginis matris eius, oportet cum hymnis & canticis diligentiùs extollere, & dignis Deo iubilare præconiis, ac mysticis honorare muneribus. Nulli enim dubium est, quin totum ad gloriam laudis eius pertineat, quicquid dignè genitrici eius impensum fuerit, atque solenniter attributum. Ex quo timeo satis, & valde pertimesco, dum vestris cupio parere profectibus, ne fortè sicut improbus, ita & indignus laudator inueniar. Profectò enim nec sanctitas vel facundia suppeditet, vt beatam & gloriosam virginem Mariam dignè laudare queam: quoniam, vt verum fatear, quidquid humanis verbis dici potest, minus est à laude cœli: quia diuinitus est & Angelico excellentius prædicata & laudata præconiis. A Prophetis quidem prænunciata, à Patriarchis figuris & ænigmatibus præsignata, ab Euangelistis exhibita & monstrata, ab Angelo venerabiliter atque officiosissimè salutata. Vnde fit, vt qui diuæ virginis honori detrahit, detrahat Prophetis, Patriarchis, Euangelistis, immò Deo, & ipsis Angelis. Nos autem in omnibus eius encomiis agnoscimus, quòd fecerit ei magna qui potens est, ideóque *sanctum sit nomen eius*, & in omnibus adorandum. Hierem.14. Nomen tuum inuocatum est super nos. Psal. 98. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est. Psalm. 144. Laudationē Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius. Psalm. 111. Sanctum & terribile nomen eius. Agnoscitur autem sanctitas nominis eius in operibus, qualia in sanctis, & maximè in diua virgine reluxerunt. Bonauentura, in Luc. Vnde, inquit, sancta & pia facit, vt sanctificatio nominis eius ostendatur. Daniel. 3. Benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum. Et quia nomen eius, sicut & domum eius, decet sanctitudo, ideò oramus, Matth. 6. Sanctificetur nomen tuum. Verratus Carmelita, lib. de incarn. Verbi, tom. 2. capit. 4. ad Christum transfert nominis significationem. Nec est putandum, inquit, quòd hic accipiat nomen mentale, vocale, vel scriptum: sed nomen Dei potens & sanctum, id est, Verbum Dei incarnatum, quod tanto desiderio Patriarchæ, & Prophetæ concupierunt. De quo Deus dixit Moysi: Nomen meum nondum reuelaui Abrahæ, nec Isaac, nec Iacob. Hoc enim est nomen, de quo dixit Esaias: (capit. 30.) Ecce nomen Domini venit de longinquo. Et capit. 62. Vtinam disrumperes cœlos, & descenderes, vt notum fieret nomen tuum, id est Christus. Hoc est nomen Domini incomprehensibile, de quo dicitur in Prouerbiis, (capit. 30.) Quod est nomen Dei, aut filij eius? Dic si nosti. Sed est soli Deo comprehensibile, notum, & manifestum: de quo Ioannes in Apocalypsi, (cap. 19.) Christus habet nomen scriptum in diademate, quod nemo nouit, nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine: & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Hoc est illud nomen Dei, de quo Christus, In nomine meo dæmonia eiicient. Marc. vlt. Apostolus quoque, Philip. 2. In nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Agnoscit igitur virgo se à Deo & filio eius esse sanctificatam, & ad eum veluti omnis pietatis & puritatis fontem, quicquid in se est, acceptum refert. Et in omnibus Dei prædicat beneficentiam & liberalitatem, vt & cùm adiicit: *Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum.* Beda, lib. 1. in Luc. A specialibus se donis, ad generalia Dei iudicia conuertens, totius humani generis statum describit: & quid superbi, quid humiles mereantur, quid filij Adæ per liberum arbitrium, quid filij Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo soli mihi fecit magna qui potens est, inquit, sed in omni gente & progenie, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Act. 10. Ita non quasi debitor Dominus hominibus benefacit, sed vt largus & liberalis pater, creaturæ suæ miseretur. Itaque omnia illa, quæ & olim ante legem, & sub lege, & quæ tandem per Christi ad nos aduentum præstantur, Dei misericordię tribuenda sunt. Rom. 9. Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Psal. 93. Si dicebam, motus est pes meus, misericordia Domini adiuuabat me. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Misericordia eius à progenie in progenies. Incipe tu à primo homine, quid, ne ipsum post peccatum mors corporalis & æterna vendicaret prohibuit, nisi Dei misericordia? Quid Noë à diluuio, Genes. 7. Loth ab excidio, Gen. 19. Abraham ex Hur Chaldæorum, Gen. 12. Iacobum ab Esau, Gen. 30. Iosephum à carcere, Gen. 41. populum ab Ægyptia seruitute, Exod. 14. eundem ex Babylonica captiuitate eripuit, 1. Es. 1. nisi Dei misericordia? Sed & in Christi Iesu incarnatione, quæ ad omnes omniū fidelium progenies, fructum copiosissimum retulit, quid magis intueberis & miraberis quàm Dei misericordiā? Ephes. 2. Deus enim, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm mortui essemus peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Et rectè adiecit *timentibus eum*, sicut & Psal. 102. Misericordia Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum. Psalm. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. Eccl. 2. Qui timetis Dominum, sperate in illum. Qui enim sine timore est, iustificari non poterit. & Malach. 2. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ. Theophylactus ita diuæ virgini accõmodat, ac si dicat: Neque in me sola est misericordia eius, sed in omnes qui timent illum. Qui enim non timent ipsum, non assequuntur misericordiam. Ideò Greg. Nanzanzenus, Orat. in laudem Cęsarij, timorem magistrum ad salutem vocat. Attamen, vt Nicetas scholiis suis in Gregor. Nanzan. Orat. 2. de Paschate, scribit, Duplex est timor: alter elementaris, qui pœnæ metu exprimitur, de quo scriptura ait, Psal. 110. Initium sapiētiæ timor Domini, & perfecta charitas foras mittit timorem. Alter perfectricē vim habens, nec sinens nos ex immodica licentia in contemptum labi. De quo Dauid sic loquitur, Psal. 18. Timor Domini sanctus. & Psal. 33. Non est inopia timentibus eum. Non enim hoc diuinum misericordiæ munus, aut ex opum censu aut ex generis ęstimatione, aut ex aliis humanis pręsidiis, sed ex cordis modestia, contritione & humilitate, id est, ex filiali timore commēdatur: immò etiam ex eo timore, quem nobis diuina illa, & horrenda iudicia incutiunt. Chrysost. ho. 15. ad pop. Antiochenum. Vides, inquit, quātū ex timore lucrum est? Nisi bonum esset timor, filiis parentes paidagogos non præponerent, non legislatores ciuitatibus vllos magistratus. Quid gehenna grauius? Sed huius metu nihil vtilius: gehēnæ namque timor, regni nobis adfert coronam. Vbi timor est, liuor non est, pecuniarum amor non vexat, extinctus est furor, cupiditas improba correpta, & omnis irrationabilis passio exterminata est. Et sicut in domo stante milite semper armato, nõ latro, non fur, nõ alius quis talia mala patrantium apparere propiùs audebit: sic & metu animas nostras detinente, illiberaliũ nulla perturbationũ facilè nobis subrepit, sed omnes fugiunt, & impelluntur, timoris imperio vndique exactę. Nec improbas tantùm nostras pellit passiones, sed & omnem cum facilitate virtutem inducit. Vbi timor est ibi,

Deus sanctificatur in conceptione Christi, & laudibus Virginis.

Damasc.

Hierony.

Bonauent.

Verratus Carmelita.

Quod nomen Domini.

Beda.

Misericordia Dei in omnes.

Theophyl.

Greg. Nanz.

Nicetas.

Timor quo duplex.

Chrysost.

Timor Domini quam fructuosus.

eleemosynæ studium, & orationis intentio, & lachrymæ feruentes & continuæ, & gemitus multam habentes compunctionem. Propterea qui non viuit in timore, rectè illũ agere non est facilè: sicut vicissim cum timore viuentem est impossibile peccare. Hilarius in Psal. 128. Et quantum ad communem humanæ opinionis sensum, timor est humanæ imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commouetur in nobis, de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis casu, de feræ occursu, & de omnis mali passione. Hic ergo timor non docetur, sed ex naturæ infirmitate occurrit. Neque quid timendum sit, discimus: sed terrorem suum ipsa illa nobis inijciunt, quæ timentur. At verò de timore Domini ita scriptum est, Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Discendus ergo Dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est: neque ex trepidatione naturæ, sed ex præceptorum obseruantia, & operibus vitæ innocentis, & cognitione veritatis ineundus est. Nam si idcircò Deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitruo prostrata sint, terræ nunc motu consederint, nunc hiatu receptæ sint, nullum fidei meritum in timore est, qui ex terrore accidentium commouetur. Nobis autem timor Domini omnis in amore est, motúmque eius dilectio perfecta consumat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est: parère monitis, statutis obtemperare, pollicitis confidere. Audiamus scilicet scripturam dicentem, Deuterom. 10. Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus postulat à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus vijs eius, & diligas eum, & custodias mandata eius ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, vt bene sit tibi? Hunc maximè timorem intelligit virgo in iis esse, qui Dei misericordiam consequuntur. Porrò misericordia aliquando considerat beneficium conseruationis, inquit Bonauentura, & illa in omnes extenditur, etiamsi Deum non vereantur. Eccl. 18 Miseratio hominis circa proximum suum, misericordia autem Dei super omnem carnem. Hæc misericordia etiã Turcas & infideles conseruat. Siquidem pater ille cœlestis solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, Matth. 6. Est autem & alia misericordia, iustificans, & ad salutẽ prouehens, de qua hic agitur, quæ ad solos timentes se extendit. Confirmat autem hoc in sequentibus, dicens: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.* ἐποίησε κρᾶτος, fecit robur siue imperium: vtrumque enim Græca dictio significat. Prosequitur autem vtriusque attributi, potentiæ scilicet, & misericordiæ opera, respectu rationalium creaturarum, vt referuntur ad beatitudinem, vel miseriam æternam. Potest autem per Hebraismum hæc sententia interpretari, qui nonnunquam per brachium diuinam virtutem exprimunt, qua alios feriat, alios periculis liberet. Hieronym. lib. 1. cap. 2. in Lament. Hierem. Brachium pro robore dicimus, quoniam ipso dimicante pugnatur. Dextera enim significat prosperam partem, brachium fortitudinem, illuminatio consilium, quæ Dominus prœliantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Hoc genere loquendi vtitur scriptura, Psal. 88. In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. Et Psal. 78. Secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum. Psal. 135. Qui eduxit Israel de medio Ægypti in manu forti, & brachio extento. Potest vtique & brachium de Dei filio intelligi, nec mirum, cum illius sit virtus. Theophyl. in Luc. Brachium, Patris filius. Fecit igitur robur & virtutem ac potentiam contra naturam Deus in filio suo. Incarnato enim filio, victa est natura, virgine pariente, Deo homine facto, homine verò deificato. Hieronym. libro 17. Comment. in Es. 62. Vbi dicitur, Iurauit Dominus per dexteram suam, & per fortitudinem brachij sui: Omnipotens Deus, inquit, qui dixerat ad Ecclesiam, Super muros tuos constitui custodes, qui perpetuò non tacebunt: quibúsque præcipiam vt nunquam orare desistant, nisi impetrauerint quod precentur: nunc iurat per dexteram suam, & brachium fortitudinis suæ. De quo crebrò diximus quòd sit Dominus noster, atque saluator: qui iuxta Apostolum Dei virtus est, Deíque sapientia. 1. Corinth. 1. Sic Esa. 53.

Et brachium Domini cui reuelatum est? Esa. 40. In brachio suo congregabit agnos. Cyrillus Alexandr. libro 8. in Ioann. capit. 10. Satis autem constat brachium Domini, ipsum Dei filium nuncupari, qui virtus est ipsius Patris, inquit. Quomodo & in Cantico sacrosanctæ Virginis dicitur. Fecit potentiam in brachio suo, & crebrò apud Prophetas hoc pacto sumitur. Non quidem quòd Deus pater figura carnis humanæ determinatur: sed quia omnia per ipsum filium facta sunt, ideò brachium Domini dictum est: quandoquidem homines potissimam operandi vim brachijs exercent. Si enim homo tanta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis sui, quod diceret, fieret: brachium eius, verbum ipsius esset. Hæc etiam sequitur Beda. Fecit ergo Deus potentiam, seu opera singularis potentiæ, *in brachio suo*, id est, in filio suo. Primò quidem mundum creando, Esa. 48. Manus mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos, sicut capit. 48. Figulus sedens ad opus suum, in brachio suo formabit lutum: tandem verò superbos deijciendo, & humiles exaltando. Quod exprimit Virgo, *Dispersit superbos mente cordis sui:* αὐτῶν, ipsorum cordis, quòd Deus è mente diuina illos deiecerit, quasi in illa primùm extiterint: sed quod eos ab ipsis eorum conceptibus deturbarit, διεσκόρπισεν. Translatio est sumpta à turbine, qui paleas arreptas huc & illuc dispergit: qua similitudine frequenter vtuntur Prophetæ, vt ostendant nihil leuius & inconstantius esse superborum consilijs. ὑπερηφάνους autem vocat, eos qui cæteris supereminere volunt, seu consilijs conferendis, seu rebus expediendis quique alijs minimè cedant. Quales permultos videmus, qui statim atque aliquem apud principes fauorem se nactos esse putant, fastu quodam cæteros despiciunt, quicquid in mentem venerit statuunt, omnium iudicia aspernantur, totumque mundum suo arbitratu subijcere volunt, nihil Deo, nihil eius ministris deferentes. Dicitur autem διανοίᾳ τῆς καρδίας, mens, seu secreta quædam cordis cogitatio, quàm illi sibi tantùm cognitam, & sufficientem esse volunt, ad ea omnia efficienda quæ nituntur: cùm interim vanas eorum spes, aut quantumuis secreta consilia Deus non minùs in momento dispergat, quàm vehemens quidam ventus, aut puluerem, aut paleam dispergit. Cùm dixerint, pax & securitas, tunc repentinus illis superueniet interitus, tanquam dolor in vtero habentis, & non effugient, inquit Paulus. Magnam hoc Ecclesiæ Christi semper attulit consolationem. Vidit in se eleuari tyrannos, hæreticos, infideles, & hoc vnum niti, vt Christi gregem perderent: sed in momento Deus illos disperdidit, tunc etiam cùm ad caput omnis consilij se peruenisse putarent. Deus quidem paulùlum eos crescere permittit, vt fidem & patientiam nostram exerceat: & ita aliquando permittit eos impunè in electos suos furere & grassari, vt omnia in eorum esse potestate putentur. Sed mera illorum somnia deridet Deus. Sicut enim somniantibus aliquando contingit, vt putent se multa possidere, cùm statim atque euigilarint, nudos se, & non alios à seipsis esse perspiciant: ita quidem superbi & arrogantes homines multa moliuntur. At verò Deus omnes eorum nugas in momento proponit, & expectationem omnem rescindit. Sed & eos aliquando suis consilijs inuoluit, vt in foueam quam foderunt, cadant, & laqueo irretiantur, quem parant pedibus innocentium. Psalm. 56. Iob. 5. Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, Esa. 8. Inite consilium, & dissipabitur. Et 19. Dominus miscuit in eis spiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptũ in omni opere suo. Sathanas superbiæ princeps hoc apud se statuerat, Ascendam in cœlum, & similis ero altissimo, sed deiecit eum Deus. Es. 14. Mox enim audit, Verumtamen ad infernum detraheris in profundũ lacus. Quid verò illis turris Babel ædificibus aliud quàm confusio contigit, vt nec ipsi sese mutuò intelligerent, & ita ab eo quod cœperant, opere auocarentur? Gen. 11. Quid princeps Tyri, qui apud Ezechielem capitu. 28. dicebat in corde suo, Deus sum, & in cathedra Dei sedeo: An non statim audit, Adducam super te alienos, robustissimos gentium, & nudabunt gladios suos, & detrahent te? Quid vero profuerũt

Hilarius. — *Timor inclinans misericordiam.* — *Bonauentu.* — *Brachium virtus.* — *Hierony.* — *Brachium filium Dei.* — *Theoph.* — *Hierony.* — *Cyril Alex.* — *Beda.* — *Metaphora.* — *Superbia, & fastus aulicorum.* — *Superborum vanitas.*

Chore, Dathan, & Abiron, contra Moysen, & Aaronem consilia, vt illos spernerent: cùm terræ hiatu ipsi & familiæ eorum absorptæ sint? Num. 16. Vasta est hoc loco dicendi materia, quantum dispersetit Dominus consilia Nahuchodonosor, cùm ille à populo eiectus, cum helluis fœnum vt bos comedit: consilia Balthasar, Sennacherib, Holofernis, Aman, Antiochi, Nicanoris. Sic Eccle. 10. Radices gentium superbarum arefecit Dominus. Et, Quare fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius? Num Dominus deridebit eos, & de cœlis deridebit eos? Illa autem de superbis victoria maximè per Christum obuenit. Theophylactus. Dispersit Dominus superbos dæmones, eiectis illis ex humanis animabus, & aliis quidem in abyssum, aliis in porcos missis. Poterit autem & de Iudæis intelligi, quos in omnem regionem dispersit. Qui etiam cùm Christi gloriã per mortem obscurare niterentur, illi occasionem, vt tandem amplior esset, obtulerunt: cùm sic oportuerit illum pati, & intrare in gloriam suam. Luc. 24. Sed & in omnibus Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Nec quidẽ hîc extra propositum erit audire Chrysostomi exhortationem contra arrogantes & superbos. Hæc ille habet contra desperationem & superbiam, homil. 20. Et sunt vtique, inquit, illi non solùm ex dictis, verùm etiam ex gestu, & corporis motu ridiculi. Quid enim, dic mihi, ceruicem extendis? Quid summis incedis vnguiculis? Quid attollis supercilia? Quid pectus tumidum geris? Capillo tibi albescenti non licet nigredinem inducere, vel nigro candorẽ: & tamen veluti rerum potitus, aerem volitando oberras, cupidior fortè, vel alas tibi adnasci, ne terram desuper pedibus incedas: Forsan etiam demutari ve in monstrum desideras, cùm volatum tentes: & corde sublatus, omni ex parte intumescis. Quo ergo te nomine appellauerim, vt hac te arrogantia eximam? Si cinerem te, aut fumum, aut puluerem dixerim, tenuitatem exprimam: figuram tamen & similitudinem, quod equidem maluissem, haud satis attigerim. vellem enim inanem illum tumorem omnẽ depromere. Quam igitur excogitauerim, quæ his congruere possit, imaginem? Mihi certè posse videtur horum hominum tumiditatem cum stuppa aliqua flammescenti conferri, quando post incendium mox illa inflatur & surgit, postmodùm leuiori quodam in annum tactu dissoluitur omnis in cineres tenuissimos. Eiusmodi sunt istorum animi, quorum tumores & inflatos spiritus qui iis aduersus casus comprimere poterit, ac disturbare. Vt enim aquis ampullæ solent, sic illorum consilia facilè à Deo dissoluuntur. *Deposuit potentes de sede.* Potentes, *δυνάστας* vocat, id est, primores, seu magistratus. Sic Eusebii tabula historiæ per Dynastias, id est, principatus diuiduntur. Siquidem in Oriente ita vocabantur, qui principes quidem essent, sed regibus & tetrarchis inferiores: iidem fortasse atque illi, quos Persæ Satrapas vocabant, inquit Vatablus. Satis autem constat ex antithesi, quosuis hic significari, qui opib⁹ aut genere sunt insignes. Quod legimus, *de sede*, Græcè est, *ἀπὸ θρόνων*, è thronis, aut soliis. Videtur enim his nominibus augustius aliquid significare, quã sedis appellatione declaretur. Et hoc est quod Daniel dixit, Deum mutare regna, Eccles. 10. Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Ita comparat Dei & Christi sui potentiam cum omnibus potentatibus. Etsi enim regum nonnulli dicantur potentissimi, inuictissimi, victoriosissimi, hoc tamen illis tribuitur, vel honoris gratia, vel comparatione ad inferiores quosdam regulos. Solus autem Dominus satis semper ostendit hæc sibi soli deferenda esse. Possint multa reges, quid contra morbos, contra mortem, contra conscientiæ vermem, & continuum animi cruciatum. Victoriosissimi sunt, qui & ipsi à deprauatis carnis motibus vincuntur. Hoc enim argumento Diogenes Cynicus Alexandri fastum deprimebat, vt scribit Diogenes Laërtius, lib. de vitis Philosoph. Accedunt autem proximè ad hanc Cantici sententiam sequentia antiquissimi Ascræi poëtæ Hesiodi carmina:

Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει,
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν, καὶ ἀγήνορα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης. id est,

Facilè enim eleuat, facilè etiam elatum deprimit,
Facilè illustrem minuit & ignotum adauget,
Facilè etiam erigit incuruum, & superbum desiccat
Iupiter altitonans.

Ita omnibus celebratissima est sententia, quæque idcircò vniuscuiusque menti hærere debeat, vt seipsum agnoscat, & timeat Deum creatorem suum. Quis enim omnium hominum quantumuis potens est, quem Deus cùm voluerit, non in instanti deprimat? Ioh. 36. Deus potentes non abiicit, cùm ipse sit potens, sed non saluat impios. Ezech. 7. Quiescere faciam superbiam potentium. Potens Pharao demersus est, Exod. 14. Antiochus funesta morte extinctus est, 2. Mach. 9. Herodes à vermibus consumptus est, Act. 12. Et vt aliquid de altaris ministris dicã, potens erat Sobna præpositus templi Hierosolymitani: comminatur ei Dominus quòd sacerdotio destituendus sit. Es. 22. Expellam te, inquit, de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliachim, filium Helchiæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius. Theophylactus. Porrò Christus detraxit etiam potentes de sedibus, dæmones dico, qui contra homines præualuerant, & sedes in humanis habebant corporibus, in illis requiescentes. Sunt & Pharisæi potentes, nimirùm ea quæ pauperum, diripientes, & cathedras habent vt doctores, à quibus depositi sunt. 1. De sede doctrinæ eos deiecit, de quibus Esaias. c. 6. Excæca cor populi eius, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. 2. De sede etiam synagogæ, seu Ecclesiæ eos repulit, Matth. 21. Ideò Dominus, Auferetur, inquit, à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. 3. Ideò eos de templo suo disturbandos docuit, cùm vendentes & ementes ex ipsius aditu flagellis depelleret, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur cunctis Gentibus. Vos autem fecistis eam speluncam latronũ. 4. Sed & sedes iudiciaria ab illis ad Apostolos est trãslata, Ioh. 36. Iudicium pauperibus tribuit, scilicet Apostolis, quibus dixit, Matth. 16. Sedebitis, & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Nec solùm primores illorum ex hac amplitudine deiecit, sed & omnes Iudæos suo loco, ciuitate, libertate, templo destituit, & perpetuæ seruituti addixit. Eusebius Emissenus, in homil. Visitat. Ita superbos Iudæos, vbique terrarum Dominus dispersit, & cunctis nationibus subiugauit. Vnde Psaltes (Psal. 58.) Disperge illos in virtute tua, & destrue eos protector Deus Domine. Quod autem de Iudæis, seu tenebrarum principibus, idem etiam de hæreticis, tyrannis, & infidelibus quantumuis potentibus dici potest: vt & ipsi perierint, & adinstar aquarum effluxerint, inquit August. enarr. in Psal. Ecclesia autem Christi humilis semper fuerit exaltata. Huius rei infinita sunt, & quotidiana exempla, à quibus supersedeo. *Exaltauit humiles.* Huic sententiæ consonat illud Prophetæ Psal. 17. Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborũ humiliabis. Et illud Sapientis Prouerb. 29. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Prouerb. 15. Domum superborum demolietur Dominus, & firmos faciet terminos viduæ. Et Iob de Deo loquens, cap. 12. Effudit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant, releuauit. Et per Ezechielem ait Dominus: Quiescere faciam superbiam potentium. Christus ipse. Luc. 14. Omnis qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur. 1. Pet. 5. Inquit & Petrus: Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore tribulationis. Ita 1. Reg. 2. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Suscitat de puluere inopem, & de stercore erigit pauperẽ: vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Exemplum de Saül & Dauid. 1. Reg. 16. De Vasthi & Esther. Est 1. & 2. Et quos exaltat Christus nisi humiles? Es. 66. Super quem respiciam nisi super humilem & trementem ad sermones meos? Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Quos verò magis auersatur, quàm superbos? Superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Luc. 14. Ita humilem Publicanum iustificauit, inflatum Pharisæum auersatus

Marginalia: Quam dispersa sunt à Deo superborum consilia. — Theoph. — Chrysost. — Contra superbos & arrogantes. — Dissolutio superborum. — Euseb. — Vatablus. — Regum vanitas, & sceptrorum, si Christo conferantur. — Diogenes. Laert. — Hesiodus. — Nosce teipsum. — Superbi qui deiecti. — Theoph. — Pharisæi quadruplici sede depositi. 1. 2. 3. 4. — Eusebius Emissenus. — Hæreticorum superborum ruina. — August. — Humilitatem.

est. Hanc in se Christus humilitatem docuit, quantumuis iustus. Phil. 2. Exinaniuit semetipsum factus Patri obediens vsque ad mortem. *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Vbi Dei potentiam, nunc etiam amplius liberalitatem explicat. Illa autem maximè consistit, si pauperum misereamur, & eis benefaciamus. Prodigalitatis aliquam speciem habere videbitur, qui diuites, parasitos, thrasones, & id genus homines munificentia donauerit. Vnde Christus non inuitandos esse diuites, tanquam par pari relaturos docuit, sed pauperes. Prou. 13. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis. Es. 65. Ideò ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos sitietis: ecce serui mei lætabuntur, & vos cõfundemini. Quia, vt scribitur 1. Cor. 1. non multi sapientes secundum carnem, non multi potẽtes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapiẽtes: & infirma mũdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu Dei. Psal. 32. Non enim saluatur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Diuites autem intelligit scriptura, eos non qui simpliciter abundant, sed qui diuitiis suis intumescunt, abutuntur, & in his gloriantur. Qui sperant in incerto diuitiarum, vt scribit Paulus, 1. Timo. 6. Et hi nonnunquam diuitiis etiam suis spoliantur, aut per ærugine, aut tineam, aut fures, Matth. 6. Chrysost. hom. de aduers. Eutropij, ideò sic Eutropium, qui è primario Imperatoriæ maiestatis cubiculario requirebatur ad mortem: An non, inquit, fugitiuas esse diuitias assiduè dicebam? An non eas, inquit, ingratum esse famulum prædicabam? Tu vero mihi fidem adhibere recusabas. Et nunc ipso rerum experimento didicisti, eas non solùm seruum fugitiuum & ingratũ esse, verùm etiam carnificẽ. Quid quòd diues, cum interierit, non sumet omnia, neque transibit cum eo gloria domus eius. Basilius in Psal. 1. Viator es in hac vita, omnia præteris, omnia à tergo relinquis. Vidisti in via stirpem, aut herbam, aut aliquid spectatu dignum? Parumper oblectatus es, ac deinde præteriisti. Ita hæc vita ista iucunditates & stabiles voluptates aut diuitias habet. Fuerint alij ex aduerso tui pauperes, afflicti, & miseri: vt tuæ diuitiæ, ita & illorum paupertas & miseria simul cum hac vita præterit. An non scilicet, & ij qui viã agunt, in saxa, & valles, & præcipitia, & scopulos, aut etiã fortasse in feras, & reptilia, & spinas, aut aliud quiddam molestum & acerbum incidunt. Nonnihil hinc mœroris contrahunt, at mox ea deserunt. Ita exacto huius vitæ curriculo magna rerum vicissitudo est. Tunc Deus *esurientes replet bonis*, cùm ad patientiæ mercedem eis gloriam rependit: *& diuites dimittit inanes*, cum illi simul cum vita, etiam bonis suis omnibus, seruis, epulis, & deliciis spoliati fuerint, & iam suam spem euanescere viderint. Sic Luc. 16. Diues in tormẽtis, & Lazarus in sinu Abrahæ legitur. Potest & illud intelligi per antithesin diuitiarum & esuriei: vt diuitiæ dicantur quidem penes temporalia, sed esuries referatur ad spiritualia. Nam si esuries in temporalibus intelligitur, etiam de diuitibus dicitur, qui semper quærant, & nunquam impleantur. Tres enim sunt filiæ auaritiæ sanguisugæ, quæ semper dicunt, Affer, affer.

Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Qui hodie Prætor, cras Dictator, tandem Consul, aut Imperator esse contendet. Et hi quidem esurientes, per ambitionem & auaritiam non replentur, sed à Domino dimittuntur inanes: Vt,

Qui nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, vt fortior esset
Casus & impulsæ præceps immane ruinæ.

Iob. 27. Diues cùm dormierit, nihil secum afferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Apprehendet eũ quasi aqua inopia: nocte opprimet eum tempestas. Ille, inquam, vbi ad finem huius cursus venerit, dimittetur vacuus bonis operibus, gratia, gloria, & benedictione: sed illi qui esurierunt iustitiam Dei, replebuntur æternis bonis. Nõ enim pro esurie illa iustitiæ bona tẽporalia, sed spiritualia promittuntur: cùm videamus Christum, & Apostolos bona illa huius seculi contempsisse, & frequenter iustos opprimi, vexari & spoliari, impios vero bonis istis perfrui. Psal. Ipsi peccatores in seculo obtinuerunt diuitias. Psalm. 33. Diuites tunc eguerunt, & esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Sed & in præsenti seculo illi qui se pauperes, nudos bonis operibus, & miseros in peccatis agnoscunt, & magna fide, & charitate diuinam misericordiam sitiunt, replentur Christi bonis, nec ab illius pedibus vacui reuertuntur: sicut nec peccatrix, Luc. 7. nec Syrophœnissa, Matth. 16. nec illa mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur. Theophylactus. Sed & esurientes dicere licet Gentiles, vtpote non habẽtes vel scripturas, vel legem, vel mandata, quos impleuit bonis scripturarum: Ita & Iudæos diuites in lege & mandatis, emisit extra terrenam & cœlestem Hierusalem inanes. nihil enim habent Iudæi, etiamsi quid habere videantur. Quinetiam & ipsi, & hæretici, & infideles, quid per scientiam suam, aut sacramenta proficiunt, nisi vt inanes & vacui euadant? Sic vtique prodigus filius nihil habet præter siliquas. Instar vtique doctrina sine charitate, sed inanis est. Quid prodest Ethnico Sophistica, quid hæretico larvata & apparentia sacramenta, quid species illa diuini Verbi, non ipsius interim veritas: quid denique omnia illa, quæ sibi mendacibus spiritibus vendicant, scripturarũ interpretationes, linguæ, & tot commentaria? Meræ nugæ. Diuites sibi videntur, quia se aliis omnibus, etiam antiquissimis Ecclesiæ Patribus præferunt, eisque se sapientiores esse censent: cũ interim hãt inanes & vacui. Quòd si illa sacramenta, quæ specie tenus à nobis accipiunt hæretici, consideremus, omnia sunt inania. Accipiunt baptisma, sed sine gratia, vt docet Augus. tom. 3. de fide, ad Petrum, c. 36. & 39. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, inquit, sacramentum baptismatis non solum intra Ecclesiam Catholicam, sed etiam apud hæreticos esse posse, sed extra Ecclesiam Catholicam prodesse non posse: Immò sicut intra Ecclesiam rectè credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem: sic extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, eodem baptismo accumulari perniciem. Imitantur nonnulli, vt Sacramentarij, Eucharistiã, sed non habent rei ipsius veritatem. Christum enim toto cœlo ab illa ablegant. Ergo inanes sunt, & vacui, cum tamen se cæteris ditiores existiment. Proclamant se accipere Christi corpus, hoc illis dari, eo se vesci & pasci: & tamen inania, cùm tantum Christi corpus ab Eucharistia distare fateantur, quantum terra distat à summo cœlo. Ita vacuum introducunt, quale nunquam admiserunt Philosophi. Quis enim eorum vbi aliquid adesse confessus est, illud idem inane esse putauit: Quis vnquam de eodem, & eodem modo contradictionem admisit, vt simul esse & nõ esse suis elenchis sophisticis concludere ausus sit? Adeò verò Sacramentarij nos naso suspẽdere nituntur, vt prorsus contradictoria affirment, & nobis eadem persuadere conentur. Sed simus nos esurientes, miseri, pauperes: tales enim ab eis reputamur, idiotæ, ignari, carnales, stupidi, indocti: saltem nos Deus suis bonis replet in Ecclesia sua. Nam & Christus Verbi & carnis suæ, & suæ gratiæ veritatem nobis communicat. Isti autem diuites, ambitiosi, elati, cupidi, superbi, dimittuntur inanes cum Iudæis, Turcis, Barbaris, & omnibus infidelibus. Porrò vt ostendat non inanes nos esse & vacuos per Christum, sed omnia nobis bona cõmunicari, quę per illum promittebãtur, adiecit Virgo: *Suscepit Israel puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ.* Dictio Græca est, ἀντελάβετο, id est, porrecta manu sustinuit cadentem, vel prostratum erexit, vel fulciuit. Legitur simile Esaia 41. Quia ergo Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi, Ne timeas, quoniam audiui te. Itaque ita hoc construi poterit. Dominus recordatus misericordiæ suæ, quam promiserat Abrahamo patri nostro se nobis daturum, vt promissa exoluat, suscepit nunc Israëlem, id est populum suum fidelem, per Christum suum. Itaque per Israëlem, non Patriarcham illum Iacob, qui & Israël dictus est, quasi vir videns Deum, postquàm cum Angelo luctatus est, intelligit. sed omnes quotquot illius fidem secuti sunt, siue illi ex eius carne, seu alterius serie descenderint, inquit Beda, in homil. Visitationis. Et hæc est domus Iacob, de qua

[Margin notes:]
Liberalitas in quibus consistat. — *Pauperes vocandi.* — *Quos diuites auersatur Deus.* — *Omnes Christianos fore, qui solum Deum aliena sunt, cætera contemnunt.* — Chrysost. — *Diuitiæ fugitiuæ.* — Basil. — *Magna vicissitudo in hac vita.* — *Esuries spiritualis.* — *Esuries temporalium quæ sit.* — Ouidius in Fastis. — *Quibus esurientibus diuina bona promittantur.* — *Peccatores.* — Theophyl. — *Gentiles.* — *Iudæi.* — *Hæretici inanes.* — August. — *Sacramentum corporis Christi nõ est inane.* — *Quid per Israel.* — Beda.

superiùs Angelus dixit, & in qua Christus in æternum regnaturus est. Esa. 2. domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini Dei nostri. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circumcisio, sed quæ in spiritu, inquit Paulus. Itaque sicut Esau reproborum omnium, ita Iacob electorum typum gessit. Hos omnes in carne sua suscepit Christus, quia naturam nostram assumpsit, & in ea nos oues errantes humeris imposuit, & peccata nostra in corpore suo portauit. Ita non Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. & ita Israëlem suum, vt ei manum porrigeret, eúmque fulciret, & in se adoptionis diuinæ participem faceret. Beda, hom. in Visitatione Virginis. Suscepit Israël quasi medicus ægrum, quem curaret: quasi rex populum, quem ab hostium incursione defenderet, immò hoste prostrato liberum redderet, ac secū perpetuò regnare donaret. Eusеb. Emisse. in hom. Visitat. *Suscepit*, id est, reconciliauit, tenuit, & in patriam & promissam hæreditatem induxit. *Puerum* autem vocauit, aut ob simplicitatem & innocentiam, quæ in Christi fidelibus requiritur. Matth. 18. Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Aut quia maximè diligūtur à Deo. Osee 11. Quia puer meus est Israël, dilexi eum, ex Ægypto vocaui filium meum. Es. 42. Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Cæterùm quia Deus in promissis suis verax est, & nō cadit de verbis eius ne vnum quidem super terram: adiecit hanc illum per Christum suum populo fideli gratiam ennciasse, quia *recordatus est misericordiæ suæ*, quod per similitudinem dicitur, non quòd memoria, & obliuio propriè de eo dicantur: sed pro ratione effectorum suorum, ostendat se alicuius recordari. Psal. 97. Recordatus est misericordiæ suę, & veritatis suæ domui Israel. *Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham & semini eius in secula.* Expressè quidem Abrahamum nuncupat, vt qui fuerit pater multarum Gentium, seu fidelium, cuique primùm promissio facta sit. Gen. 12. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicā maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Et Genes. 22. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam, quę est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ, quia obedisti voci meæ. Gal. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Semē eius sunt fideles. Rom. 9. Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij promissionis, æstimantur in semine. Luc. 3. Potens est enim Deus de lapidibus istis, id est, quantumuis barbaris & idiotis hominibus, facere filios Abrahæ. Sic enim Zachæum filium Abrahæ nominat, & mulierem illam fidelem, quæ decem annos incuruata, & tandem curata fuerat. Hanc enim Luc. 13. filiam Abrahæ nuncupat. Locutus est autem Dominus Abrahamo, & semini eius. Locutus est Esa. 7. & 11. Hier. c. 23. Zachar. 9. Malach. 3. Denique multifariè multisq; modis olim Deus locutus est Patribus in Prophetis de filio suo, locutus est Gentibus per Apostolos, & nunc Ecclesiæ suæ Catholicæ loquitur per verbi sui ministros. Cæterùm amplificat fideliū Ecclesiā, adiiciens, *in secula*, εἰς τὸν αἰῶνα, id est, in æuum, vt quæ nunquam defutura sit. Transeant cœli & terra, salui fient interim electi Dei, & suscipientur à Christo in gloriam æternam. Ita suscipiet Israëlem puerum suum. Hæc est omnium firmissima securitas, quòd in æternum permansura sit: siquidem illa non humanis viribus, aut quibusuis medijs, sed Dei verbo, & benedictionibus Christi sui confirmata est. Hic est fructus aduentus Christi, æterna nostra redemptio, salus, & de inimicis spiritualibus victoria: quódque quamuis numerosi exurgant hæretici, semper excitandum sit Abrahæ semen, ne quasi Sodoma, vel Gomorrha efficiamur. Relinquet enim Deus sibi, qui non flectant genua ante Baal, & aliquos sibi reseruabit, qui Abrahæ successionem continuā reddant. *Mansit autem Maria cum Elizabeth quasi mensibus tribus, & reuersa est in domum suam.* Ita post Canticum suum, non vnico tantùm in Elizabeth officio contenta fuit, aut perfunctoriè, & solo temporis momento obsecuta est ei, sed per tres menses: docens vtique eandem imitari virtutem, ne leuiter alicuius necessitati, aut obsequiis adsimus, sed quantum dabit facultas. Ambros. l. 2. in Luc. c. 3. Vngebatur interim, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris Propheta. Amplissima enim virtus eius certamini parabatur. Theophyl. in Luc. Quia autem paritura erat Elizabeth, abscedit Virgo propter multitudinem eorum, qui ad partum conuenturi erant: indecens est enim virgini in talibus versari.

[Margin notes: Esau reproborum, Iacob electorum typus. — Idem. — Euseb. Emissenus. Fideles sunt pueri. — Abraham pater credentium. — A, B, C, D — Ambros. — Theoph.]

Nascitur Ioannes Baptista, puer circumciditur, quæstio mouetur de nominis impositione, Pater Zacharias nomen refert in tabulas, & illicò soluitur os eius in gratiarum actionem.

L V C. I.

Matth. | Marc. | Ioan.

Elizabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filiū. Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei. Et factum est, in die octauo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris, Zachariam. Et respondens mater eius dixit, Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarē, scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertum est autem illicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes, Quis putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit, dicens.

AD exortum stellæ quæ serenitatem promittat, exultant nautæ, nec illi modò, sed & omnes agricolæ, & qui longum iter aggrediuntur. Ioannes verò etsi non exhiberet ipsam gratiam, illam tamen demonstraturus erat, solem scilicet iustitiæ Christum, & verbo, & sacramento, & digito prædicaturus: vt illius habita cognitione per fidem, statim de plenitudine gratiarum eius accipiamus. Hinc fit, vt non tantùm alacres illum baptizantem, in deserto prædicantem, & digito Dominum Iesum demonstrātem audiamus: sed & in ipsa eius natiuitate lætemur. Ad hoc commune omnium gaudium, nominis impositio, & manifestum in Zacharia miraculum inuitat. Maximus Taurinensis, hom. 1. in natalem Ioannis, Solennitatem, inquit, nobis diuersorum martyrum, vitæ præsentis occasus, & suscepta ab eis pro Christi nomine passio consecrauit. Multimoda namque veterum relatione, didicimus nonnullos martyrum prostratos gladio, igni alios concrematos, complures bestiarum dentibus dilaceratos, innumeros etiam varijs tormentorum cruciatibus affectos, spreta sui corporis morte, Christianæ fidei testimonium reddidisse. Beatus verò Ioannes Baptista, cuius nunc festiuitate lætamur, cœlestia mūdo gaudia sterili ab vtero natus inuexit. Et illi quidem indubitata iam gloria regnantem confessi sunt Dei filium: hic verò & nasciturum Dominum Prophetalis spiritus illuminatione præuidit, & natum priuilegio gratiæ singularis ostendit. Euseb. Emissenus, hom. 1. de S. Iuan. Baptista, idcircò præ cæteris Baptistæ natalē celebrari scribit, quòd attestante Domino inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Sed & ad communem hanc in eius natiuitate lætitiam Angelus inuitarat, dicens: Et multi in natiuitate eius gaudebunt. Itaque *Elizabeth impletum est pariendi tempus, & peperit Filium.* Origen. hom. 9. in Luc. Multi putant id superfluè dici. Quæ enim mulier potest pare-

[Margin notes: Introductio. — Alacritas ad Ioannem audiendum summa. — Maximus Taurinens. — E, F — Eus. Emiss. — Origen.]

De solis iustis dicitur, Impletū tempus pariēdi.

re, nisi tempus pariendi antè compleuerit? Sed qui scripturas diligentissimè contemplatur, & audit populum loquentem, attendat lectioni: obseruans tam in veteri quàm nouo Testamento, sicubi scriptum in ortu peccatoris inueniat, Impletum est tempus pariendi, nunquam omninò reperiet: sed vbicunque iustus nascitur, ibi compleatur dies. Ortus iusti plenitudinem habet: peccatoris natiuitas, vt ita dicam, vacuitatem atque inanitatem. Est enim nostra natiuitas iam culpæ conscia, & rea diuini iudicij: Ephes. 2. Eramus natura filij iræ. Iob. 15. Nemo mundus à sorde, nec quidem infans vnius diei. Tristis est. Sap. 7. Primam vocē similem omnibus emisi plorans. Hæc autem & pura est, quia Ioannes est sanctificatus in vtero, & ideò læta, quia quasi aurora solem, & quasi vox verbum salutis præcedebat.

Impletionis Verbum cur.

Vtitur verò scriptura verbo impletionis in tribus: in ortu bonorum, in obitu, & in quibusdam eorum actibus. De ortu, eundem habes loquendi modum, cùm agitur de Christi natali. Impleti sunt dies Mariæ, vt pareret filium suum primogenitum. De actu, 2. Reg. 6. Impleuit Salomō ædificare domum. De obitu. Gen. 25. Defunctus est Abraham plenus dierum. Quinetiam Paulus Gal. 4. tempus aduentus Christi, plenitudinem vocat, qui misit Deus filium suum. factum ex muliere, factum sub lege. At verò vani dies hominis sunt, maximè verò peccatoris. Psal. 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Aut fortè Euangelista ita docuit, impletum fuisse tempus pariendi, quòd hic Elizabethæ partus non naturæ, sed gratiæ ordine processisset. Nec enim senecta apta est partui, sed iuuēta. Verum cùm diuina illam dignata sit gratia, vt post longam sterilitatem grauidaretur, effectum est etiam, vt tempus partus in ea tam sene & prouecta impleretur

Chrysost.

Chrysostomus, hom. 3. in cap. 3. Matth. Ioannes quidem parentibus suis donatus est pro munere pietatis ipsorum, quam natura desperabilis in ętate produxit: quoniam & mundus per tot millia annorum sterilis constitutus, illo nascente, fructus iustitiæ facturus erat, quem parentes non ex amore carnis seminauerunt, sed ex vnanimitate & concordia disciplinæ suscipere meruerunt. Nec enim decebat vt ex carne nasceretur, qui ideò nascebatur vt filium virginis prædicaret. *Et peperit filium.* Ita nihil Angelicæ promissioni defuisse ostenditur. Talem autem prolem Anna petierat, 1. Reg. 1. Domine exercituū, si respiciens videns afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascēdet super caput eius. Fœlix vtique futura erat, si in desperata illa sterilitate filiam genuisset, sed multò fœlicior facta est in partu virili. *Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.* περίοικοι enim illi sunt, qui domibus nostris adiacent, & συγγενεῖς, qui eius generis seu sanguinis sunt.

Beda

Beda, lib. 1. cap. 4. in Luc. Habet sanctorum editio lętitiam plurimorum, quia commune est bonum. Iustitia enim cōmunis est virtus. Et ideò in ortu iusti futuræ vitæ insigne præmittitur, & gratia secutura virtutis, exultatione vicinorum præfigurante signatur. Quomodo verò non ei omnes applauderent, qui plurimorum bono nascebatur, prænunciaturus & ostensurus Seruatorem? Sic Ruth. 4. vicinæ mulieres congratulantes dicebāt, Natus est filius Noëmi. Luc. 15. Mulier quę dragmam perdidit, ea inuenta conuocat amicas & vicinas, dicens: Cōgratulamini mihi, quia inueni dragmam quam perdideram. Sed & exultat postea in erratica oue reperta: quantò maioris exultationis occasio sese obtulit in eius natiuitate, qui & dragmas, & oues perditas, homines nimirùm errantes sua prędicatione, exemplo, baptismate ad Deum, & Christum eius reducturus erat: & hoc vnum enixurus, vt rectas facerent semitas, & viam Domini dirigerent? Tunc igitur illud impletum est, quod Angelus cecinerat, dicens: Et multi in natiuitate eius gaudebunt.

Lætitia maior in sanctioro.

Augustin.

Cur Ioannis potiùs quàm cæterorum natiuitas celebretur.

Augustin. tom. 10. serm. 23. de Sanctis, qui est 4. in natalem Ioan. Baptistæ, hinc elicuit, potius Ioannis quàm cæterorum sanctorum natiuitatem celebrari, quòd etiam alios idem sanctos Domini cognitione, & ipsius confessione præuenerit. Discipuli Domini nati sunt, inquit, & per ætatis accessum ad annos capaciores perducti, in discipulatum assumpti sunt. Illorū postea fides Domino adhæsit: sed nullius illorum natiuitas Domino militauit. Recordemur & Prophetas, recolamus Patriarchas: nati sunt homines, ætatis accessu Christum prophetauerunt. Nati sunt, vt postea prophetarent. Ioannes autē Dominum Christum ipsa natiuitate prophetauit, quem conceptum, ex vtero salutauit. Eapropter sicut illum in ipsa natiuitate Christi testem agnoscimus, ita & illi diei congaudemus. Sed & Elizabethæ partus nos ad aliam fœcunditatem eleuabat, quæ communem omnium requirit lætitiam.

Euseb. Emiss.

Euseb. Emissenus, hom. 2. de S. Ioan. Baptista. Mysterium enim, inquit, debemus agnoscere. Nam dum sterili nascitur filius, de Ecclesia, quæ antè sterilis erat, Gentium populus intelligitur procreandus: & ideò Propheta quodam loco ad Ecclesiam loquitur. Lætare sterilis quæ non paris, exulta & clama quia non parturis, quia plures filij desertæ, quàm eius quæ habet virum. Synagoga namque legis vinculis, quasi viri iugo subdita, per sensum carnalē malè fœcunda, in Domini passione filios suos perdidit: Ecclesia verò totum mundum fructu sacræ prædicationis impleuit. Et sicut Ioannes aduentu suo gratiam Domini saluatoris, ita Elizabeth mater eius partu suo fœlicitatem Ecclesiæ prædicat. Vtrobique gaudium & lætitia est: non modò in Elizabethæ, sed & Ecclesię partu. συνέχαιρον αὐτῷ *Congratulabantur ei* seu congaudebant ei vicini: nam & ipsa etiam mater exultabat. Ioan. 16. Mulier cum parit, tristitiam habet: cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressurę propter gaudium quia natus est homo in mūdum. Quantò verò maius lætitiæ argumentum in Ioanne suppeditabatur, seu modum natiuitatis illius, seu creditum ei officium, seu collatam gratiam spectes? Ideò causam communis istius lætitiæ explicat, *Quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa*, id est, magnifica in illam misericordia vsus est. 1. quia abstulit opprobrium sterilitatis ab ea. 2. puerum in senectute concepit, 3. Spiritu sancto ex vbertate illius gratiæ, quæ in filio erat, repleta est. 4. nobilissima prole donata est, filio scilicet, quo inter natos mulierū nemo maior surrexit. 5. sed & illam in virgine Maria Christus ipse visitauit, & aduenientem ei salutem reuelauit. Hæc sunt illa magnifica opera, quæ è diuina misericordia prodierunt: quæ etsi non omnia, vt ea quæ in Mariæ visitatione facta sunt, fortè non omnes vicini & cognati perspecta habuerant, norant tamen plurima. *Et factum est, in die octauo venerunt circuncidere puerum.* Illa quidem die & circuncidebatur infans, ex Dei pręcepto: & ei nomen imponebatur, qua impositione idem ipse libro vitæ seu iustorū ascriptus esse designabatur. Alioquin anima, inquit Dominus, quæ circuncisa non fuerit, delebitur de populo meo. Pręscriptum diuinę legis de circuncisione legitur, Gen. 17. Leuit. 12.

Circuncisio cur.

Theoph.

Theophylactus. Sed quare, inquit, post circuncisionem imponebatur nomen? Quia priùs suscipiendum est signaculum Dei, demum humanum nomen. Vel aliter: Circuncisio significat carnalium abiectionem. Nullus igitur, nisi priùs abiiciat, & amputet carnalia dignus est, vt nominetur miles Dei, & in libro cælorum scribatur nomen eius. Porrò magni ducunt circuncisionis sacramentum, cùm sua illud præsentia cohonestent: ex quo discimus, quanta cum reuerentia, & assistentia noui Testamenti sacramenta ministranda sint, nisi fortè necessitas vrgeat, quæ amicorum & vicinorum pręsentiam remoretur. Quàm scilicet indignum foret, & baptisma, & matrimonium, ipsam etiam Eucharistiam, & extremam vnctionem seposita necessitate, quasi sub camino furtim administrari? Adsint amici & patrui parunlis baptizandis, adsint matrimonij solennitati, adsint & his qui Eucharistiam, & extremam vnctionem ęgrotis administrant.

Sacramenta cohonestanda sunt.

Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Nulla hic superstitione ducuntur, non venantur nomen pueri ab Ethnicis, vt Cęsar, Pompeius, Timoleon, Pausanias, Cicero, Demosthenes, aut aliud quiduis nuncupetur. Quod tamen malum in nostris, iis etiam qui se Christianos vendicant, est frequentissimum. Aurea illa sanctorum Patrum, Martyrum, Apostolorum, & Doctorum nomina displicent. Forsan illis prælaterit Idolorum vocabula, Veneris, Iouis, Martis, quibus filios exornent. Atqui vocabant puerum nomine paterno. Ita patris memoria in filiis conseruabatur, non modò si ad illius

una

imaginem effictus, sed & illius nomine insignitus esset. Adde quòd Zachariæ nomen sua significatione satis est illustre. Memorem enim Dei significat. Fuit quoque & alter Zacharias filius Ioiadæ sacerdotis, qui martyrio vitam finiuit, & alter Propheta, cuius scripta commendantur. Atqui ad illorum instar & Prophetia donandus, & Dei testis futurus erat. *Respondens autem mater eius dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* Non obstat consuetudini, aut illam condemnat, sed aliud de puero ordinatum esse ostēdit. Nonnulli enim ex antiquis sua nomina filiis imposuerunt. Sic Tobias filium habuit cognominem Tobiam. Et hoc legi diuinæ consonum fuisse demonstratur, Deute. 25. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit vxor defuncti non nubat alteri, sed accipiat eam frater eius, & suscitet semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel. Cæterum si lex mansura fuisset, congruum vtique erat nomen patris in filio fuisse, quasi ad successionem sacerdotij. Sed quia translato sacerdotio debuit & legis translatio fieri, ideò nec nomen paternum in illum successit. Verum vnde illud nomen imponendum esse mater cognouit? Neque enim illam, sed solum Zachariam Angelus commonuit.

Vnde mater nouerit Ioannis nomen.

Potuit verò hoc à Zacharia accepisse, inquit Dionysius Carthusianus. Fortè enim quæ sibi in templo fuerant reuelata & illata, suæ coniugi scripto insinuauerat.

Dionys. Carthus.

Origen.

Origenes tamen, hom. 9. in Luc. hanc reuelationem ad spiritum sanctum retulit, sicut & post eum Ambrosius, & Theophylactus.

Ambros.

Hoc enim, ait Ambrosius, l. 2. in Luc. cap. 4. per Prophetiam Elizabeth didicit in spiritu sancto, quod non didicerat à marito. *Ioannes*, inquit, *est nomen eius*, hoc est, Non ei nos nomen imponimus, qui iam à Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnouimus, non quod eligimus. Habent hoc merita Sanctorum, vt à Deo nomen accipiant. Sic Iacob Israel dictus, qui Deum vidit: sic Dominus noster Iesus nominatus est antequam natus: cui non Angelus, sed Pater nomen imposuit. Reuelabitur enim, inquit 4. Esd. 7. filius meus Iesus, cum his qui cum eo iocundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & conuertetur seculum. Bonauentura in Luc.

Bonauent.

Cur Ioannes vocatus.

Nec mirum si nomen patrium non accepit. Quia enim non virtute naturæ, sed gratiæ conceptus fuerat, non debebat vocari Zacharia à patre, sed Ioannes à dono gratiæ: vt nouo modo natus nouo nomine nuncuparetur. Esa. 62. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Id enim Esaiæ cap. 49. sibi vendicare puer poterat: De ventre matris meæ recordatus est Deus nominis mei. Cæterùm vicini & cognati nondum ex Spiritus sancti lumine intelligentes hoc mysterium, matri aduersantur. Ita enim solet caro obstrepere spiritui, & mundus Deo. Hac autem concertatione futurum quoddam inter gratiæ & legis discipulos dissidium significabatur. Beda, homil. de sanctis vltima.

Beda.

Nam qui natum puerum patris Zachariæ nomine magis, quàm Ioannem vocandum esse decernebant, eos vtique figurant, qui Domino noua gratiæ munera declarante, cuperent eum potiùs consueta sacerdotij veteris edicta prædicare. *Dixerunt autem ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine.* Hoc de superstitibus, aut his qui non diu adeò defuncti ex familia illa fuerant, intelligendum est. Nam inter maiores eius, nonnulli Ioannis nomen habuerunt: vt & is qui sacerdotio fungebatur, eo tempore quo Salomon templum ædificari curabat, & cæteri, de quibus Hierem. 40. 1. Machab. 2. 9. & 13. Et quidem rectè hoc nomen renouatur, eo tempore quo verius & sanctius nostri Salomonis templum expectabatur. Itaque concertationis istius decisionem ad patrem deuoluunt. *Innuebant* enim *patri eius, quem vellet vocari eum.* Ita nutu, non verbo, eius voluntatem requirunt, cùm mutus simul & surdus esset. Incredulitas enim, inquit Ambrosius, & affatum simul eripuerat, & auditum.

Ambros.

Et postulans pugillarem, scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. πινακίδιον, tabellam ceratam vocat, qualis olim scribentibus erat in vsu. Verùm quomodo postulasse dicetur qui mutus erat? Sed quod ille lingua non poterat, supplet nutu, & scripto. Nutu quidem, cùm tabellam postulat: scriptione verò, cùm pueri nomen designat. Ita scripto loquebatur, quod voce non poterat. *Ioannes*, inquit, *est nomen eius.* Nulla hîc contentione opus est, iam impositum est nomen: nec vestra disquisitio, aut mea hîc voluntas requiritur. Ita vterque parens conueniunt, quoniam ab vno spiritu, non autem cognatorum cōsiliis mouentur. Ex quo discimus, Deo & Angelis eius parendum esse, non autem attendenda hominum, quantumuis se amicos dicant, consilia. Ita sinamus mortuos sepelire mortuos suos. Porrò Ioannes idem sonat, quod Gratiosus.

Ioannes nomen quid sonat.

deducitur enim à verbo *Hanan*, gratificauit, à quo etiam est *Hen*, id est, gratia. Ita Deo acceptus & gratia donatus designabatur, quem nimirùm ille sibi præconem, & præcursorem delegisset. Sed & ideò nomen accipit à gratia, quòd Christum authorem gratiæ demonstraturus esset. Ioann. 1. Lex enim per Moysen data est, sed gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Origenes, hom. 2. in diuersos.

Origen.

Ioannes, inquit, Hebræum nomen est, Latinè verò, cui donatum est. Ita recurris ad eius significationem, quod donatum à Deo, gratiosum aut acceptum significat. Ita Deus iis, quos ad res magnas deligebat, nomina rebus illis correspondentia indidit: vt Abrahamo nomen auctum est, ad prolis multiplicationem: sed & Sarai & Iacobo nomina aut aucta, aut mutata sunt. Quinetiam Christus selectioribus Apostolis postea nomina mutauit, Ioann. 1. Marc. 3. Sunt autem huic Ioannis nomini opposita illa quæ legimus Osee 1. *Lo ruhama*, id est, non donata misericordia, & *Lo ammi*, non populus meus. Hunc nimirum à Deo specialiter electum ipsa nominis impositio ostendebat. *Et mirati sunt vniuersi*, propter consonantiam patris & matris, vt iam in ore duorum testium staret omne verbum: Vel etiam mirati sunt in puero tantam prærogatiuam, vt illi nomen non ab hominibus, sed Deo per parentes id iubente imponeretur. Ecclesi. 11. dicitur de vero iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput, & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deū. Vnde ipse illud poterat dicere, Sapient. 8. In conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur in me. Adeò magna eis reponebatur de puero expectatio, cùm expenderent parentis vtriusque senectam, concordem nominis impositionem, eiusdémque significationem. Est autem aliud quod in maiorem eos admirationem rapiat, Nam *apertum est illicò os Zachariæ, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.* Ita impletur quod Angelus prædixerat.

Lingua Zachariæ soluitur.

Fit enim surdus & mutus vsque in hanc diem, qua filium, de quo dubitauerat, & sibi natum, & iam in populum Dei per characterem circuncisionis cooptatum videt. Ita incredulitas linguam eius obuinxerat, sed fides illam soluit, & os eius aperit. Quod legimus, apertum os eius, & lingua eius, in Codice Complutensi additur, διηρθρώθη, dearticulata est, hoc est, veluti articuli & ligamenti ope cœpit moueri lingua eius, vocalisque reddita est. Os autem & lingua connectuntur, quia his duobus formatur verbum. Os enim quoad vocis prolationem apertum est, quam priùs proferre non poterat. Lingua verò soluta est, quoad verbi formationem. Vox namque communis est omnibus animalibus: verbum autem proprium est hominibus. Verùm quæritur, quare non ante diem octauam Zachariæ lingua soluta sit. Cur non in ipso pueri natali? Sed Beda hoc ad mysterium retorquet, libro primo. Comment. in Luc. capit. 4.

Beda.

Perpulchrè, inquit, Zacharias octaua die prolis editæ loquitur, quia per Domini resurrectionem, quę octaua die, hoc est, post septimam Sabbathi facta est, occulta sacerdotij legalis arcana patuerunt, linguaque Pontificum Iudæorum, quam diffidentiæ vincula strinxerant, intelligentiæ rationabilis est voce soluta. Sed & nos adiicere possumus, in Ioannis circuncisione, nostræ regenerationis per lauacrum baptisma typum præmitti. Etsi verò parentes actionis gratiarum argumentum habeant, in carnali puerorum natiuitate: sunt enim illi in pignus coniugij: maximum tamen sese offert, hocque potissimum, cùm illi sacramento tincti, & loti fuerant. Sicut enim olim in circuncisione, multò magis in baptismate, inter fideles cooptantur. Gaudete, inquit Christus, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.

Nascimur filij iræ sicut & cæteri, Eph.2. & in peccatis cõcipimur, Psal. 50. & ad exilium in hunc mundum educimur: sed per baptisma efficimur ciues & domestici Dei, Ephes.2. Lauamur à peccatis in sanguine Christi, Apoc. 1. & renascimur, vt regnum cœlorum ingrediamus, Ioann.3. Tunc Deum benedicere, & eum laudare debent parentes, vbi filios renatos viderint, quos ad summas miserias produxerat. Iob. 7. Militia enim est vita hominis super terram. Ita vt legitur Eccles.7. Melior est dies mortis die natiuitatis: nisi nos natiuitatem ipsam alteram attendamus, qua ex aqua & Spiritu sancto renascimur. Tunc enim exultant Angeli super vnius peccatoris conuersione, Luc. 15. Exultat & omnis Ecclesia, quòd numerum fratrum suorum eo modo compleri quotidie videat, Apoc. 6. Eapropter ex antiquissimo Patrum ritu, baptizatis alba stola tegitur, quasi tunc omnes ad gaudium inuitet. Hinc & hi versus Paulini Nolani:

Lætantur parentes filijs baptizatis.

Paulinus.
Alba vestis baptizatorum.

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu.
Hinc senior sese congaudet turba caterua.
Alleluia nouus balat ouile choris.

Tertull.

Vnde & Tertullianus, lib. de resurrec. carnis, insignia manumissionis recensens, album etiam enumerat. Ita vt Lactantius, seu Fortunatus cecinerunt:

Lactantius.

Fulgentes animas vestis quoque candida signat.
Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Ita lætatur, & Deum benedicit pater in ipsa circumcisionis die, qua & lingua eius soluta, & os apertum est. 2. Sed & ex eo quòd ille passus, satis intelligimus quæ sit illarum afflictionum, quas iusti patiuntur, catastrophe. Si quid enim patitur vir pius & iustus, temporale est, & momentaneum, quod, vt dicit Apostolus, salutem stabilem operatur. Hoc mihi conspice in Israëlitis, in Iob, Tobia, Dauide, cæterisque, quanto demum cum fœnore ex afflictionibus in meliores successus euaserunt. Hoc etsi non omnibus in præsenti vita obuenit, succedet tamen in futura. Væ qui ridetis hic, inquit Christus, quoniam flebitis. Beati qui lugent, quoniam consolabuntur, Matth.6. Et hoc ipsum sanè nobis resurrectionis spem suppeditat, vt obseruat Chrysostomus, homil. 1. ad populum Antiochenum. Audi, inquit, Paulum dicentem, 1.Corinth.15. Si secundum hominem cum feris pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Et iterum: Si in hac vita tantùm in Christo sperãtes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Innumera patimur mala in præsenti vita, inquit: si igitur non speratur altera vita, quid nobis esse possit miserabilius? Et hoc clarum ex tentationibus efficitur. Numquam enim Deus pateretur tot & talia mala passos, & præsentem vitam omnem in tentationibus, & infinitis degentes periculis, multo maioribus non remunerari muneribus. Quinetiam præter hanc melioris successus expectationem, in ista Zachariæ curatione resurrectionis argumentum relinquitur. Sicut enim dicit Psaltes, Nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat: Ita num ille, in quo auditus & loquela, mortua erant, rursus audire incipit, & loqui? Nam cùm legimus cæcos, claudos, & surdos curatos: num etiam colligimus eundem totum hominem restituere in integrum posse, qui partem eius sopitam & mortuam denuò in integrum excitat? Hoc argumento Paulus Athenis Dionysium Areopagitam cæco curato ad fidem Christi & resurrectionis pellexit. Hoc item Æneas Gazeus in Theophrasto confirmat, quòd cæco visus restitutus fuerit, & in Lybia contigerit, vt hi, quibus lingua tyrannorum iussu abscissa fuerat, loquerentur tamen: Ipse, inquit, hos viros vidi, & loquentes audiui, & vocem adeò articulatam esse posse miratus sum: instrumentum vocis inquirebam, & auribus non credens, oculis iudicandi munus remisi, atque ore aperto, linguam totã radicitus euulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sane quo pacto vocẽ conformarent, sed quomodo conseruati essent. Hoc etiam Romano martyri contigisse scribit Prudentius, in lib. περὶ στεφάνων, vt Asclepiadis præfecti iussu maxillis perforatis, verba inania reddere contenderit. Sed,

Quem exitũ habeat iustorum tentatio.

Chrysost.

Argumentũ resurrectionis in curatione muti.

Æneas Gazeus.
Martyres lingua abscissa loquuntur.

Prudent.

Romas patentes inuenit vox edita
Mulisque fusa rictibus reddit sonos
Hunc inde plorat, & profatur vndique
Christi Patrisque sempiternam gloriam.
Tot ecce laudant ora, quot sunt vulnera.

Sed & ex eo collige, Deum ita suos affligere, vt tandem sanet. In manu enim eius virga est, & baculus, quæ nos consolantur, vt scribit Psaltes. Quod non contingit prophanis spiritibus. Quicquid enim per magos, veneficos & incantatores agere videntur, ad hominis ruinam contendit, seu etiam primum in eius consolationem operari petetur. Eapropter Petrus apud Clementẽ, lib.3. Recognitionum, ad Iacobum fratrem Domini. Dic quæso quæ vtilitas est ostendere statuas ambulantes, latrare aureos & lapideos canes, salire montes, volare per aerem, & alia his similia quæ dicitis fecisse Simonem? Atqui quæ à bono sunt, ad hominum salutem deferuntur, vt sunt illa quæ fecit Dominus noster, & [illegible] quæ etiam nunc facere videtis. Verùm arguis, quo[illegible] Dominus percutit, & affligit nos: vtique propter peccata nostra. Sed [illegible] idem sonat propter suam misericordiam & gloriam: vt & in Zacharia obseruauimus. Alioquin obduratos ad internecionẽ reducit, vt & Ægyptum decem plagis percussit, & vndis obruit Pharaonem, & pueros [illegible] deridentes Helisæum, ab vrsis dilaniari permisit. Ita [illegible] earum afflictionum quas iuste patiuntur, [illegible] gaudium maius succedat. Deus enim super sanctos suos, in æternum conseruabuntur. At verò tragica est impiorum prosperitas. Iob. 20. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Quid præ[illegible] assecutus fuerat Zacharias, si vxoris sterilitatem spectes, nisi opprobrium apud Gentem suam? quid item, si ipsum surdum & mutum consideres, nisi iustè à Deo afflictum fateberis? At verò Deus vtrunq; abstulit: nam & illi sanctissimã prolem dedit, & auditũ verbúmq; restituit. Hic etiã expende quid resipiscentia possit. Restituit ea quæ insipiẽtia abstulerat. Hoc in Manasse in regnum restitum, hoc in Nabuchodonosor, & Niniuitis obseruari potest. Vnde apud Hieremiam Dominus. Si pœnitentiam egerit Gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei. Hierem. 18. Ita *apertum est os eius*, quod clausum fuerat, non virtute naturæ, sed supernæ potentię. Sap. [illegible] Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium facit disertas. Ille nimirùm in Zacharia operabatur, quem mirata sunt turbæ dicentes: Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Mar.7. Et vt ostenderetur miraculum verum, dicitur *Illico*. Vt enim dicit Ambrosius, nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Et vt ostenderetur plenũ, & perfectum, subditur: *Et loquebatur benedicens Deum*, recognoscens collata sibi beneficia. Sic Tob.13. curatus à cęcitate senior Tobias, reducem filium, eumque iam vxore donatum videns, aperiens os suum, benedixit Dominum. Esa.62. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Hierusalẽ laudem in terra. Ita monemur, ne taceamus, sed & corde credamus ad iustitiam, ore autem confessio fiat ad salutem. Rom.1[illegible]. Ideò Psaltes (Ps.50.) Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. nunc quidem maximè, cùm per Christum redempti sumus. Dicant qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit: Confiteantur quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Nam exacta redẽptione, Esa. 35. tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Econtrà verò de impiis dicitur Iob. 16. Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percusserũt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Quia, vt Psaltes cecinit Psal.5. sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant. Cæterùm Origenes hîc, & Ambros. ex sacerdotis silentio, antiquæ legis reprobationem colligunt, vt quæ meliori mandam cedere debeat. Orig. ho. 5. in Luc. Silentium Zachariæ, silentium Prophetarum est in populo Israel, inquit. Nequaquam loquitur eis Deus, & sermo qui à principio erat apud Patrem Deus, ad nos trãsiit, nobisque non tacet Christus, apud illos vsque hodie silet, quamobrem & Zacharias Propheta tacuit. Nam manifestissimè ex sermonibus ipsis cõprobatur, quòd & Propheta fuerit, & sacerdos. Hieronymus idem colligit lib. Comment. in Ioh, c. 31. illud explicans, quod legitur Iob. 29. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant

Deus tandem sanat quos affligit, contra diabolus.

Clemens.

Ambros.

Ambros.

Origenes.

Zacharias Propheta, & sacerdos.

Hierony.

ora

ori suo. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat. Quibus verbis Iob quantum à suis honoraretur, & quanta cum reuerentia suam præsentiam suspicerent, declarat. Hoc verò ad Christi typum Hieronymus reducit, ac si ipse hæc per Iob dixerit. In aduentu, inquit, meo, omnium sanctorum meorum Prophetia conclusa est, & signata: quod in Zachariæ silentio præfiguratum est. Clausa quidem est Prophetia in mysterio annunciatorum, sed in sacramentorum mysteriis patefacta est. Et hoc indicat apertum os Zachariæ, & illius lingua soluta, statim atque puer circuncisus est. Augustin. tom. 10. lib. 50. Homil. hom. 44. Quid dixerat Propheta de Ioanne? (Esa. 40.) Vox clamantis in deserto. Tacet Zacharias generaturus vocem. Quia non credidit, tacuit, meritò obmutuit quousque vox nasceretur. Ambros. l. 2. in Luc. c. 4. Credamus & nos igitur vt loquamur, & lingua nostra, quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce soluatur. Scribamus Spiritus mysteria, si volumus loqui: scribamus prænuncium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Christũ prophetat. Quinetiam obserua significationem nominis Ioannis. Nato Ioanne, qui gratiam Dei sonat, mutus loquitur: quia os quod per peccatum clauditur, oblata Dei gratia aperitur, inquit Hugo Cardinalis, in Luc. Vnde Ps. 118. Os meum aperui, & attraxi spiritum. Sunt enim quinque, quæ claudunt os prædicatori. Primum est, peccati conscientia. Ezech. 16. Et scies quia ego Dominus, vt recorderis, & confundaris, & nõ sit tibi vltra aperire os præ confusione tua. Esai. 6. Væ mihi quia tacui. Secundum est, ignorantia. Eccl. 20. Est tacens, non habens sensum loquelæ. Esa. 56. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti, non valentes latrare. Tertium est, timor potestatis. Ezech. 13. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israël, vt staretis in prælio in die Domini. Et super hoc iactat se diabolus, irridẽs prædicatores huiusmodi, Esa. 10. Vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & ganniret. Quartum est, malitia populi. Ezech. 3. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Quintum est, obliuio beneficiorum Dei. Ps. 136. Adhæreat lingua faucibus meis, si non meminero tui. Sed hæc omnia obstacula remouet Dei gratia & sapientia. Hic enim est qui docet hominem scientiam, & qui in ore infantium & lactantium perfecit laudem, Psal. 8. Cæterùm benedicit Deum Zacharias, hoc ipso redundantiam Spiritus sancti, quo plenus est, verbis suis demonstrans. *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudeæ diuulgabantur verba hæc.* Timor reuerentiam significat: & simul admirationem, & horrorem indicat. Mirari quidem stupenda hæc, quæ à parentibus & puero obueniebant, vt dictum est: horrorem autem concipientes, ex illa Dei omnipotentia, qua Zachariam mutum surdúmque reddiderat: & tandem tamen pristinæ integritati restituebat. Nam si neque iusto Zachariæ dubitanti pepercit, quomodo non timeant peccatores? Ita enim Petrus: Iustus vix saluabitur: impius autem & peccator vbi parebunt? Ita Matth. 9. Turbæ visis Christi miraculis timuerunt: & Luc. 7. Naimitani: & Matth. 28. custodes sepulcri, & Act. 2. populus visis tot miraculis per Apostolos: & Act. 5. Ecclesia percusso Anania cum vxore sua. Propter quod Hieremias cap. 10. Non est, inquit, similis tui Domine. Magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te, ô rex Gentium? Quinetiam quæ rara sunt, & insolita, nos in admirationem eleuant. Nec verò fuerat hoc miraculum editum in patre, vt à paucis cognosceretur: cùm redundaret illud in magnam de puero expectationem, & præconii sui authoritatem, simul & Christi Iesu confessionem. Neque enim in suis miraculis ludit Deus, sed in iis nos erudit. Inde si quid rarum & insolitum euenerit, Dei memores esse debemus, & iusta eius iudicia timere. Ideò per omnem montanam regionem diuulgabãtur *verba hæc*, id est, de his rebus quas perspexerant. Ii communicant multis, quæ ad communem omnium lætitiam faciebant. Tob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei reuelare honorificum. Et Tob. 13. Confitemini Domino filii Israël, & in conspectu Gentium laudate eum. *Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo.* Ponere in corde, more Hebraico dictum est, pro alta mente reponere, cogitare apud se, & rem aliquam quanta, qualísque sit, in animo reputare. Ita non leuiter accepta sunt hæc verba, sed quisque apud se in corde suo expendebat, quid sibi hæc mirabilia vellent. *Dicentes: quis putas puer iste erit?* Erasmus. τίς ἄρα, id est, quisnam? Nam ἄρα, Coniunctio est expletiua. Plerique codices habebant τί ἄρα; id est, quidnam? Nam puer Græcis neutri generis est, παιδίον. Quantus igitur, inquiunt, qualísque puer iste futurus est? Siquidem ex his præludiis colligebant, natum puerum olim magna, & inaudita patraturum, cuius conceptus & natiuitas tantum prodigiis insigniretur. Videbant patris effœtam senectutem, anus deploratam sterilitatẽ, considerabant linguæ subitò adẽptæ & redditæ miraculum, audierant Gabrielis intercessisse ministerium: sentiebant in vtroque parente spiritus cœlestis afflatum, nihil non esse præter morem communẽ, nihil non præ se ferre virtutem diuinam. Quisnam, inquiunt, puer iste futurus est? Nemo Prophetarum tam prodigiosè natus est. *Etenim manus Domini erat cum illo.* Dei manus virtutem designat, quæ in puero manifesta videbatur. Ita nonnullorum prodigiosa natiuitas effecit, vt qui aderant, aut horrore, aut expectatione pellicerentur. Sic risus Zoroastris futuram stultitiam, sic Seruii Tullii flammæ species caput obumbrans, regiam dignitatem: Platonis apes ad os, quasi ad alueare aduolantes, mellifluam eloquentiam: Cyro etiã nascituro, visum Astyagi de filia profluente sua vrina totam Medorum, & Persarum regionem somnium, magnum puero imperium repromittebat. Hoc etiam in natalibus Esau, & Iacob. Nam & antequam nascerentur, collidebant se in materno vtero, ex quo factum vt Rebecca oraculum consuluerit, & audierit duos se populos, id est, duorum populorum patres portare, qui tandẽ sibi inuicem aduersarentur. Sed & cùm nascerentur, posterior Iacob prioris fratris plantam tenebat, futuræ illius supplantationis præsagium, qua fratris primogenita præripuit. Instante item partu Thamar, Genes. 38. apparuerunt gemini in eius vtero, atque in effusione infantium, alter protulit manum, cui obstetrix manum alligauit, dicens, Iste egredietur prior. Ille verò manum retraxit, alteri cedens. Nihil tam in his omnibus mirabile, quódque maiorem in puero expectandam gratiam moueret, quã in Ioanne Baptista. *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit.* Ambros. Vide quàm bonus Deus, & facilis indulgere peccatis. Non solùm ablata restituit, sed etiam non sperata concedit. Hæc enim est gratia maxima, quòd eum qui negauerant, confitentur. Nemo ergo diffidat. Nemo veterum cõscius delictorum præmia diuina desperet. Nouit Dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. Cæterùm quòd legitur repletus fuisse Spiritu sancto, non ita intelligendum est, quasi antea Spiritu sancto fuerit destitutus: sed significat illum abundantiore gratia fuisse donatum, vt hoc Cantico non modò Deo gratias ageret, sed & redemptionem proximam per Christum implendam prædiceret. Sic legimus factam esse manum Domini super Prophetas, non quòd priùs ea destituerentur, sed quòd tunc maximè in illis elucesceret, cum futura prædicerent. Alioqui quomodo illum iustum fuisse, & sine querela ambulasse corã Domino intelligimus, quod Euangelista in vtriusque parentis laudes descripsit, nisi & vtrique parenti Spiritum sanctũ adfuisse fateamur? Et rectè priùs repletus Spiritu sancto, quã vaticinatus esse dicitur, eò quòd prophetare opus Dei sit, iuxta illud Petri: (1. Pet. 1.) Non voluntate humana ablata est Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

[Marginal notes, left: *Prophetia clausa.* — August. — Ambros. — *Os quod peccatum clausit, per gratiã aperitur.* — Hugo Cardinalis. Right: Erasmus. — *Prodigiosa quorundam natiuitas.* — Ambros. Section letters A–F in the inner margin.]

Canticum Zachariæ, gratiarum actio, quòd Christum miserit saluatorem, impleuerit promissiones patribus factas, & ipsos suæ misericordiæ etiam vita functos participes effecerit. De securitate, quam hîc electis, & in futuro maximè repromittit, quo sine nos liberauerit à spiritualibus hostibus. De Ioannis officio, & fructu cùm illius prædicationis, tum Christi aduentus.

L V C I.

Matth.	Marc.		Ioan.
		Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum eius, Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & memorari testamenti sui sancti. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi. In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionē peccatorum eorum. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto, Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israël.	

Introductio.

NEMO potest ignem in sinu continere, qui non tandem ardeat, vt scribit Sapiens: & nemo tandiu zelum apud semetipsum ita coërcebit, vt non aliquando erumpat, aut per verba, aut facta. Iam per nouem menses, à die A nimirùm cōceptionis Ioannis ad diē natalis, tacitus & occultus Zacharias meditabatur, quæ à Gabriele Archangelo audiisset: contulerat per id tempus quanta Dei virtus, quanta pridem in aliis bonitas eluxisset. Et quidem tunc resipiscens his acquiescebat quæ audierat, & quantum poterat, incitabatur spiritus eius ad gratiarum actiones. Verùm illas tandiu in corde retinuit, quamdiu nec loqui, nec audire datum est. Nunc vbi tot se beneficiis cumulatum videt, cùm iam os B apertum, & linguam solutam experitur, quomodo non statim in Dei gratitudinem prorumpat? Ergo & illud primū suæ linguæ officium deputat, vt Deum fateatur, illum prædicet, & interim ea prænunciet, quæ à Spiritu sancto edoctus est. Ita scilicet Esaias Propheta statim atque purgatus est, mittitur, & palàm Dei verbum annunciat, Esa. 6. Ita Hieremias, licet primùm hæreat, Dei gratia confirmatus mittitur ad Gentes & regna, Hier. 1.

Summa.

Porrò hoc Canticum diuiditur in duas partes. In prima agitur de beneficio incarnationis, passionis, generisq; hu- C mani, & potissimùm Israëlitici saluatione: In altera, de beneficio præcursori specialiter collato. Quod manifestè verbis ipsius approbatur, inquit Orig. hom. 10. in Luc. In quibus quasi de præsentia saluatoris, ac si in mundo versaretur, loquitur: ac deinde de Ioanne prænunciat, quo tandē officio perfuncturus sit. Omnia autem ad gratiarum actionem, & Dei laudem reducit, à qua etiam auspicatur, dicēs: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redem-* D *ptionem plebis suæ*. Vatabl. Benedictus, εὐλογητὸς subauditur ἔστω, perinde ac si dicat, ἐπαινείσθω, vel δοξαζέσθω, id est, laudetur ac prædicetur. Vel εὐλογητὸς, declarat omni laude & gloria dignum, vt incipiat Zacharias ab epiphonemate. Nota est phrasis Hebraica, *Baruch Adonai*, qua fideles vsi sunt, quoties summum aliquod beneficium acceperunt à Deo: quam toties pueri in fornacem coniecti repetere videntur, cùm omnes creaturas ad Dei laudē inuitant. Dionys. Carthus. in Luc. art. 5. Quamuis autem in Cantico isto per Dominum Deū Israël intelligi possit Deus absolutè, E seu Trinitas tota superbenedicta, & quælibet diuina persona: appropriatiùs tamē de filio totum exponitur. Itaque *benedictus* est, atque ab omnibus iugiter prædicatur (*Dominus*) vniuersorum, ratione possessionis, gubernationis, ac præsidentiæ omnium. De quo in Gen. (cap. 14.) Abraham ait, Leuo manum meam ad Dominum Deum possessorem cœli & terræ. de quo etiam scriptum est in libro Iob: (cap. 34.) Quem constituit alium super terram, aut posuit super orbem quē fabricatus est? Præterea nomē & ratio Domini F soli omnipotēti Deo plenè, summè, purè, ac propriè competit: quippè qui solus vniuersale, primordiale, independens, ac nulli subiectum habet dominium. Omnium verò sequentium Angelorum, hominùmque dominia sunt particularia, secundaria, indigētia, ac seruituti permixta, quia Deo supposita. Hinc apud Hiere. (c. 12.) Esa. quoq; (c. 47.) & Amos 4. ait scriptura: Dominus exercituū nomen eius.

Origenes.

Vatablus.

Dionys. Carthus.

Dominus simpliciter vnus

Et in Psa. 67. Dominus nomen illi. Qui iterū ait per Esaiā: c. 48.) Ego Dominus, hoc est nomen meum. Gloriā meam alteri non dabo. *Deus Israel*, qui omnium Deus generaliter fuit, iure creationis, specialiter autem Deus tunc dicebatur Israëlitici populi, de Iacob, qui alio nomine dictus est Israël, nati: quoniam præcipua, ac specialia beneficia A populo illi donauit, quemadmodum scriptum est: Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël: & quia à populo Israël specialiter colebatur, cæteris ad idololatriam lapsis. Vnde in Deuteronomio Moyses huic populo ait: Te elegit Dominus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram, quia dilexit vos Dominus. Cæterum ita Deus Israëlis à nobis agnoscitur, vt qui non tam Israëlem secundum carnem, quàm illū qui secundum spiritum est, suum esse, & peculiariter electum B velit. Ita non est Deus mortuorum, sed viuentium: nec infidelium Deus, sed fidelium. Sic, Vocabo, inquit, non plebem meam, plebem meam: & non misericordiam consecutam, misericordiā consecutam. Et hoc pacto nulla erit nisi per spiritum habenda circuncisionis, & præputii, id est, Iudæorum, & Gentium acceptio: sed in omni Gente qui facit iustitiam, Deo acceptus erit. Act. 10. Alioquin non noui vos, inquit his qui & lampades, & ipsum veritatis oleum accipere contempserint. Matth. 25. Porrò de Christo Deo C hoc intelligendum, & omnia ad gratiæ tempus transferēda esse, satis ostendunt sequentia. Ita Deus Israëlis intelligitur, vt qui nobiscum fœdus suum pepigerit. Nec enim tā Deus Adæ aut Abelis nuncupatur, quàm noster: si nouum illud Testamentum, quod reliquit, perspiciamus. *Quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ*. Vatablus: ὅτι ἐπεσκέψατο. Hebr. *Pacad*, visitauit, id est, quòd se memorem esse declarauerit populi sui: adeò quidem, vt ipse è cœlo descenderit, vt præsens eos inuiseret, & infinito pretio redime- D ret. Ita enim loquitur Dominus, Exod. 3. c. Vidi afflictionē populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius, descendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & spaciosam, in terram quæ fluit lacte & melle. Quem locum videtur respexisse Zacharias, simul tamen designans Deum re ipsa præstitisse, quod olim adumbratat: id est, è cœlis verè descendisse, vt verum Israëlem à captiuitate diaboli, peccati E & mortis, sanguine suo redemptum, sibi acquireret. In his autem verbis, inquit Beda, hom in natalem Ioannis, notādum est, beatum Zachariam, quod inchoatum, & proximè futurum in spiritu prauiderat, Prophetico more, quasi iā factum sit, narrare. *Visitauit* enim nos in carne apparens Dominus, quasi longiùs à se recedentes, quos in peccatis positos quærere, & iustificare curauit. Visitauit quasi medicus ægrotos, vt inueteratum superbiæ nostræ languorē sanaret, nouum nobis suæ humilitatis exemplum adhibēs. F Etsi enim, Deus visitare dicatur cùm perdit, & multat: hîc tamen pro summo beneficio sumitur. Visitat aliquando vt iudex, aliquando vt pater benè affectus in filios. De iudice dicitur, Hierem. 51. Ecce dies veniunt, & visitabo sculptilia Babel, id est destruam. Psal. 89. Si statuta mea prophanauerint, visitabo in virga iniquitates eorum. Esa. 27. Visitabit Dominus in gladio suo magno, & forti super Leuiathan. Exod. 34. Visitans, id est, puniens iniquitatē patrum

Cur Deus Israël potius quàm cæterorum.

Christus idē Dominus, & Deus.

Vatablus.

Beda.

Visitare quid.

super

super filios. Hic verò visitatio sumitur pro Christi incarnatione, qua in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Sic enim homo visitare aliquem dicitur, quoties illum conuenit, aut ei consilium, aut consolationem suggesturus, aut se suaque illi communicaturus. 1. Reg. 17. Fratres tuos visitabis in pace. Esa. 26. In angustia visitauerunt te. Ita visitari rogabat Dauid, Psalm. 105. Memento nostri Domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo. Hoc autem factum est, quando carnem sumpsit ex virgine. Psalm. 64. Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Visitauit pastor gregem suum, Ezech. 34. Visitabo oues meas, sicut visitat pastor gregem suum. Prouerb. 27. Diligenter agnosce vultum pecoris tui. Quid enim non debeant spirituales pastores gregi Christi? Ego sum pastor bon*, inquit Christus. Et quæ non illos manet condemnatio, qui etsi reditus colligant, ne semel quidem gregem visitarunt? Visitauit nos Christus, vt agricola vineam suam. Psal. 79. Respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam, & perfice eã quam plantauit dextera tua. Quis enim sibi vineam elocari contendit, nisi & ipsam purgare & colere nitatur? Quis Ecclesiæ præfici, nisi & quæ sunt præfectorum, obire voluerit? Prouerb. 24. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiẽ eius spinæ. Vnde scilicet non & morum & doctrinæ corruptiones, nisi ab incuria pastorũ? Et hoc suo facto docuit nos, quantum infirmis & in necessitate positis debeamus. *Visitauit* ægrotos, peccatores, impios, captiuos, reprobos, & moribundos, si omnia ad spiritum referas, id est, ad animæ conditionẽ, quæ qualis cuiusque erat, antequàm Christus aduenisset, & suã nobis gratiam cõmunicasset? Ideò nemo a visitandis infirmis, & captiuis excusatur. Matth. 25. Infirmus fui, & visitastis me. In carcere posit*, & venistis ad me. Quod enim vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ita Christo rependimus, quod ille nobis cõtulit. Itaque, vt Tertull. lib. ad vxorem, monebat: Si quis ex fratribus infirmatur, visitãdus est. Ne dixeris, Pauper est, miser est: & eò sanè magis opus est, vt tu illũ visites. Eapropter enim Christus visitauit plebem suam, quia summa in necessitate posita erat. Et hîc tu mihi cõspice Dei bonitatẽ, & Christi humilitatem. Quid enim nos meditaremur, si rex infirmum homuncionẽ sibi subditum, ipso etiã regio fastu deposito visitaret? Atqui Christus tantò regibus est excellentior, quantò Deus omnes superat creaturas. Et tamen ille nos omni peccatorũ colluuie, & labe scatentes visitauit, cum peccatoribus & publicanis comedit, & se ad hoc venisse asserit, vt peccatores saluos faceret. Nõ enim, inquit, egẽt, qui sani sunt, medico, sed malè habẽtes. Et ideò Psaltes exclamat, Psalm. 8. Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quia visitas eum? Et apud Iob: Visitas eum diluculo, & subitò probas illum. Etsi enim etiam minatur aliquid electis, cùm illos visitat, ita tamen vt illos probet, & sibi vẽdicet. Amplificat autem fructum Christi aduẽtus & incarnationis, quia *fecit redemptionẽ plebis suæ*, λύτρωσιν ἐποίησεν. Vatablus. Hoc obseruandum est, quum multæ sint liberationis species, eam demum significari λυτρώσεως nomine, quæ nec vi (vt olim contigit, cùm Dominus eriperet populũ Pharaoni) nec cum bona hostium gratia (vt cùm populus Babylone reuerteretur) sed iusto soluto pretio impetratur. Ideò toties repetit Apostolus nos sãguine Christi redẽptos, ingẽti scilicet illo pretio, quod olim adũbrabatur victimarũ cruore, vt de salute nostra dubitare sit nefas. Ita hæc impleuit, quæ olim præcinebantur. Psalm. 129. Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Esa. 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Non quòd gratis redẽpti simus, nisi ex parte nostri. Sed si Christum ipsum spectes, & Deũ, quid gratis dicendum est, quod tantũ habet pretium? Qui enim proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo nõ cum illo omnia nobis donauit? Vnde 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternę traditionis, sed precioso sanguine quasi agni immaculati Christi Iesu. Ita non aliquem tyrannicum, sed iustum nostræ reuocationis modum instituit, inquit Gregorius Nyssenus, Orat. catech. cap. 23. Is autem est dare quodcunque pretium redemptionis, pro eo quem possidet. At verò quid, aut quonam pretio diabolus cõmutaret eum quem possidebat, nisi quòd esset longè maximum, maiora accipiendo pro minoribus, vt magis aleret suam superbiæ affectionem? Atque in his quæ prioribus seculis aut narrata, aut literis mandata fuerant, intelligebat nihil fuisse tale, quale videbat in Christo, qui tunc apparebat. Et quid quæso est, quod nos captiuis redimendis non impendamus, cùm seipsum Christus dederit in pretium redemptionis nostræ? Nec ipsis sacris vasis parcitur, nec Ecclesiarum reditibus, vbi de redimendis fidelibus agitur. Quinetiam Paulinus Nolanus seipsum pro captiuo viduæ filio apud Barbaros in Africa commutauit, vt scribit Gregorius Papa, in Dialogis. *Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui.* ἤγειρε κέρας σωτηρίας. Totum hoc dicendi genus translatum est, inquit Vatabl. quo significatur, quum planè collapsæ viderentur vires Israëlitis, ac in primis actum esse videretur de magnificis illis promissis Dauidi factis super regno ipsius æterno, Dominũ excitasse Christũ illum suum, sicut scriptum est Amos. 9. qui inuicto suo robore, tanquam cornu quodam prostratis aduersariis, Israëlis æternum illud regnum assereret. Est autem Hebræis familiare *Keren*, id est, cornu, pro vi & robore vsurpare, translatione sumpta ab animalibus cornupetis. Ideò Sedechias Pseudopropheta aptauit sibi cornua ferrea coram Achab, dicens, His cornibus ventilabis Syriam. Sic 2. Reg. 22. Dauid in Cantico: Deus fortis meus sperabo in eum, & cornu salutis meæ. Et 1. Reg. 2. Anna cecinit: Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Porrò videtur hoc vaticinium sumptum esse ex Ezechiel. 29. In illa die pullulabit cornu domui Israël. Psal. 132. Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernã Christo meo. Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Hierony. l. 2. Comment. in Esa. c. 5. regnum hîc & potentiam per cornu significari scribit, cui etiam phrases alias similes adducit, vt quod Esa. 5. legitur, Facta est vinea dilecto, in cornu filio olei. Et Psalm. 43. In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Et in Zacharia (cap. 1.) quatuor cornua, quatuor potentissima regna demonstrantur. Orig. hom. 10. in Luc. Et verè, inquit, quia fuit cornu salutis in domo Dauid, ista Prophetia occinitur, Vinea facta est in cornu. In quo cornu? In Christo Iesu, in illo in quo nunc scribitur, Erexit cornu salutis nobis. Ita per cornu salutis potentiam salutarem Christi intelligit. Sed & ideò dicitur, inquit Theophylactus, quia ex cornu reges inungebantur. Itaque cornu salutis Christus excitatus est. Videbatur enim dormire, contemnens multorum peccata, longanimitatem in simulacrorum insano cultu præ se ferens: sed in nouissimis tẽporibus incarnatus excitatus est, & contriuit omnes qui oderunt nos dæmones. Sed & hoc ad Christi passionem referri potest. Tunc enim erectum est cornu salutis, cùm Christus in cruce eleuatus est. Nam & ibi fortitudo eius, vt ait Habacuk, cornua in manibus eius ante faciem eius ibit mors. Quinetiam ibi rex agnitus est, scripto Pilati, quod tale erat: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Etsi verò aut illum Pilatus & Herodes contempserint, aut alij illuserint, alij verò in eum blasphemarint: ibi tamen ipsa eum natura Dominum & regem agnouit. Nam terra concussa est, monumenta aperta sunt, lapides collisi sunt, & multi eorum qui dormierant, surrexerunt: sol autem & luna obscurati sunt, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Ex quo factum est, vt maiestatem eius, seu cornu erectum assererent nonnulli, qui tristes reuertebantur percutientes pectora sua, & dicentes: Verè filius Dei erat iste. Tunc exaltata est eius potentia, cùm confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum: &, vt scribit Apostolus, principatus & potestates tenebrarum harum traduxit confidenter, palàm triumphans, & delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, affigens illud cruci. Ergo vbi per contumeliam ab hominibus exaltatus est Christus, ibi *erexit Deus cornu salutis nobis*. Nimirùm in typo serpens exaltatus est à Moyse, Num. 20.

Exẽplo Dei inducimur ad visitationem infirmorum.

Tertull.

Vatablus.

Redemptio fit iusto pretio.

Gregor. Nyssen.

Gregor. Papa.

Vatablus.

Cornu robur significat.

Hierony.

Origenes.

Christus cornu.

Theoph.

Ad Christi passionẽ cornu refertur.

mus. Sed & ipsi doctores Hebræorum fatentur, quòd omnes Prophetæ non sunt loquuti, nisi super dies Messiæ, id est, pro tempore Christi: quia videlicet quicquid loquuti sunt, ad Christum finaliter retulerunt, & de ipso principaliter effati sunt. Cæterùm non ita intellige, Deum loquutum esse, quasi corporeus sit, & organis vsus sit corporeis. Deus enim spiritus est. sed per translationem hæc dicuntur, quia modo inuisibili Prophetas commonuit, & eis non manifesté reuelauit, quàm si ore ad os aliquis cum eis loquutus fuisset, & eadem illis nunciasset. Immò tantò excellentiùs eis loquutus est, quantò modus ille loquendi internus animam magis illustrabat. Nec enim prosunt verba in aurem admissa, nisi tandem in animum perueniant. Fiunt alioquin velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Et quidem primus omnium & incomprehensibilis Dei loquendi modus est in filij generatione, vt noster Verratus obseruat: vt cùm scriptum est Psalm. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Secundus in rerum omnium productione, cùm dixit Gen. 1. Fiat lux, & facta est lux. Manifestat autem suam voluntatem modò internis inspirationibus, Ioan. 3. modò per Angelos, modò per homines, Hebr. 1. Ita multifariè multisque modis olim Deus loquutus est patribus in Prophetis, nouissimè autem diebus istis loquutus est nobis in filio. Ne sit ergo qui Deo obganniat, aut Ecclesię traditionem & doctrinam renciat. Reiiciunt autem nonnulli, cùm sanctorum authoritate & scriptis superantur: tunc enim, vt euadant, clamant eos homines fuisse: veritatis autem doctrinam inniti Deo & Spiritui sancto. At verò Deus & Spiritus eius per Prophetas loquutus est: ipsos, verba suppeditauit. Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis. Et hinc quidem certissimum & firmissimũ habemus Propheticum sermonem, ait Petrus, Paulus verò, Superædificati, inquit, estis super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Ideoque *sanctos* illos vocat. Nam tametsi per os Balaam arioli vaticinatus sit de stella ex Iacob, & virga quæ cõtritura esset duces Moab, id est, de Christo ipso: Et de Saule aliquandu dictum sit, Num & Saul inter prophetas? Ita tamen *sanctos* nuncupat, quòd præter Balaamum alios pios & iustos selegerit, vt ab omnibus testimonium haberet. Habet ab Angelis, à dæmonibus, à rerum ordine, à Sibyllis, ab oraculis dæmonũ, ab ariolis, & ab ipsis sanctis Prophetis. Nec excidit de his omnibus quæ Prophetæ loquuti sunt, ne quidem verbum vnum super terram. Luc. 24. & Ioan. 20. In summam hanc omnia contrahit, quòd oportuerit impleri omnia quæ prædicta fuerant in lege, Prophetis, & Psalmis de eo. Ita in omnibus verax est Deus, vt ne quid de promissionibus eius dubitemus, sed tantò magis in illum spem nostram conticiamus. 1. Par. 17. Dauid ait: Nunc Domine, sermo quem loquutus es famulo tuo, & super domum eius confirmetur in perpetuum: & fac sicut loquutus es. Permaneatque & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, & dicatur: Dominus exercituum domus Israël, & domus Dauid serui eius, permane coram eo. Hoc optabant sancti præcedentes Christi aduentum. Eccl. 36. Suscita precationes quas loquuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Amos. 3. Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum seruis suis Prophetis. Et rectè in singulari legitur διὰ στόματος, *per os*, non in plurali, per ora. Etsi enim multi loquuti sunt, omnium tamen quasi vnum os erat, quia concorditer omnes de Christo loquuti sunt. Et hæc est mirabilis diuinæ veritatis harmonia, quòd vna & eadem sit, in ore omnium, quantumuis à se distantium. Pone tu Christianum qui in Scythia natus sit, audi alium qui in India, aliũ qui in Arabia, alium qui in Perside, alium qui in Græcia, Germania, Italia, aut alia regione Christi doctrinam acceperit: os erit vnum omnium, vnus Deus, vna fides. Hæc est consensio populorum, qua Augustinus in Epist. Manich. cap. 4, se in Ecclesia contineri scribit. Nam licet in ceremoniis variare videantur, vna tamen omniũ fides est, vnũomniũ symbolũ Apostolicũ. Ab omnibus Missa suscipitur, Christi corpus in Eucharistia adoratur, sacramenta agnoscuntur: & omnia nostræ doctrinæ capita retinentur. Nec enim hic de hæreticis loquimur, qui à exierunt à nobis, quia non erant ex nobis. Ioan. 6. Nam Caluiniani, Sacramentarij, Anabaptistæ, & cæteri Christum quidem aliquando prædicant, sed suis dogmatibus, & peculiaribus opinionibus impugnant, & retiunt. Vnum est os omnium fidelium, non tantùm qui nunc sunt, sed & qui tandem futuri sunt. Ita enim dicitur *loquutus esse Deus per os omnium Prophetarum qui à seculo sunt*. Hebraicè *Meghclom*, Græcè ἀπ' αἰῶνος, ita reuocat ad antiquissima tempora, è quibus quoscunque Prophetas nouissimis conferas, nihil illos in his quæ Christum spectant variare cognosces. Quid autem per eos Deus pollicitus est? Adiicit. *Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.* Sic Petrus 1. Epist. 1. De hac salute exquisierunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Hæc autem salus maximè consistit in liberatione ab inimicis. Nec verò inimicos carnales, sed spirituales intellige, vt scribit Origenes, hom. 10. in Ioan. Sic enim errant Iudæi. Expectant enim terrenum sui Christi regnum, & quoscunque alterius religionis populos, quos pro inimicis habent, per eum conterendos & subiiciendos esse: ita vt terrena ista Hierusalem reædificetur, & in illius templo sedem teneat. Atqui vera salus est interna & spiritualis, & peiores inimici domestici sunt, Mich. 7. & in animam agunt. Et quidem aduersus carnales hostes egerunt Moses in Pharaone, Iosuë in quinque reges, & principes nationum, Gedeon in Moabitas & Ammonitas, Othoniel, Ehud, Sangar, in alios sui temporis populos, sed & mulieres Delbora, Iudith, Iahel, Hester, eodem fortitudinis genere claruerunt. Verùm quis horum omnium Sathanæ principatum deiicere potuit? quis principatus & potestates tenebrarum harum profligare? Hoc fortiori Christo debebatur, & cuius cornu, seu imperium cæteris esset erectius. Sic Ioan. 14. dicebat, Iam princeps huius mundi eiicietur foras. Hic est qui spondebat omnia regna mundi, dicens, Matth. 4. Cuique voluero do ea. Et hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Et illi sanè verè *inimici nostri* sunt. Reconciliari possunt homines inter se, immò frequenter è summis hostibus summi amici euaserunt. Sed & amantium iræ amoris redintegratio est, vt Comicus Terentius scribit. At verò quæ vnquam futura est Sathanæ nobiscum conuenio, nisi qualis lupi cum ouibus, vulpis cum gallis, felis cum muribus, vt nos rapiat & deuoret? Ita enim insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. Hoc sibi præterum exigit ab iis quibuscum paciscitur, magis, veneficis, sortilegis, ariolis, incantatoribus: vt eos aliquando ad eandem æternam calamitatem pertrahat. Itàne igitur amicus erit Sathan, quantumuis blandiatur, & polliceatur, cùm nos tandem deuorare nitatur? Ne putet quis illum mulcere ieiuniis, execrationibus, sacrificiis, quasi propitium redditurus: nec enim gratus aderit, sed teipsum in commutationem sibi vendicare conatur. Nec sanè aliquis pro inimico habendus est, nisi quantum à spiritualibus illis hostibus abundat magis. Si hæreticus, idololatra, Turca damnamus in illis hæreses, mendacia, imposturas, ea scilicet omnia quæ Sathan eis suggessit, & illis aduersamur: amplectimur autem creaturam Dei. Sed neque nisi ex spiritu & voluntate inimicitia emergit. Liberat etiam nos à carne & mundo, omnisque beatitudinis impedimẽto. In hoc enim apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli, inquit Ioannes. Et Paulus, Col. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorũ. Euthymius traducit ad hostes etiam visibiles, nimirùm qui inuisibilibũ spiritu afflati, nostrã perniciẽ moliantur. Ed summa sanè hæc nobis securitas reposita est, quòd ille spirituales hostes prostrauerit: quid ergo corporales faciant? Quid Turca, quid hæreticus exequatur? Quis vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Verum vincit Turca, vincit aliquando hæreticus. Non vincit Christum, sed peccatores qui Christum negant operibus.

4. Quomodo Deus loquutus est.

6. Quomodo Pater in filio loquutus.

Verratus.

7. Contra eos qui detrahũt verbo Patrum sanctorum.

Deus per sanctos loquutus est.

Deus verax.

Vnum os omnium fideliũ, vna fides.

August.

Origen. Iudæi præter suos habent reliquos homines pro hostibus.

Dæmones sunt inimici. Terentius.

Euthym. Hostes visibiles qui.

Nunc etiam illos sibi dæmones subiiciunt, quoties eius suggestionibus magis quàm Deo præcipienti acquiescũt. Hic se homines accusent, non Deum. Præualuit Pharao Israëli, præualuerunt aliquãdo tyranni. Ergo nec eos Dominus eripere potestat? Poterat quidem. Et potest Christus Turcam & alios prosternere. Sed audi Prophetam. Non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates nostræ diuiserunt inter nos & Deum. Alioquin Deus super sanctos suos: in æternum conseruabuntur. Porrò quod ait, *De manu omnium qui oderunt nos*, quidam exponunt de Gentilibus, quos Christus conuertit, quos Iudæis ita reconciliauit, vt fieret vnum ouile & vnus pastor: etsi priùs magno odio se inuicem aduersarentur. Potest quoque de cunctis peruersis hominibus accipi, à quibus liberantur electi: non quòd ab illis in hac vita tribulentur, & trucidentur: sed quòd per timorem inordinatum eis non subijciuntur, nec ad vitia inducuntur, & per temporalem, quam ab illis patiuntur persequutionem, ad gloriam perducuntur æternam, sicque æternaliter liberantur ab omni infestatione illorum, quemadmodum plenius Augustinus declarat, super illud Psalmi 65. A timore inimici eripe animam meam. Hoc est quod apud Michæam (cap. 5.) promissum est primitiuæ Ecclesiæ. Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Et ibidem de Christo prædictum est, Et erit pax cùm venerit, & calcauerit in domibus nostris. Es. 19. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. Ille enim est, qui, vt legitur Iob. 5. dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Et de tanto beneficio laudandus est Dominus Deus. 2. Mach. 1. De magnis periculis à Deo liberati, magnificè gratias agimus ipsi. Et Ps. 17. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me. Et Ps. 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Idem etiam Dauidi promiserat, vt ipse cecinit Ps. 88. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidam à facie eius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam. Hæc autem in typo Dauidi obuenerunt, quæ impleta sunt, & quotidie in Christo & Ecclesia implentur. Impetitur enim illa à variis hostibus: non solùm à principatibus & potestatibus tenebrarum harum, sed & ab hæreticis, idololatris, Turcis, Barbaris, schismaticis: sed eripit illam Christus. Et hoc est, quod Esaias per insulas, Ecclesias intelligit, Cyrillo Alexandrino interprete. Quemadmodum enim insulæ iuxta mare iactantur quidem semper fluctuum motibus, ait ille, lib. 3. in Es. cap. 45. & tamen manent inconcussæ, & naues quandoque periclitantes recipiunt, & sinum illis vacuum porrigentes, seruant à fluctibus: sic Ecclesię Christi iacent quidem tanquam in mediis vitæ turbis, & solitudine, & innumeris agitantur tentationibus, verùm in Christo domicilium habent immotum: & eos, qui mundanarum rerum inutilem, inanémque turbationem ac tumultuationem fugiunt, ac velut tempestatibus acti sunt à Sathana & peccato, in domum admittunt. Deus enim Ecclesiam ædificat, & eam sartam tectam conseruat ne nutet, Christo protegente & concedente vt inconcussa sit, & immota, inquit idem Cyrillus, lib. 5. in Es. cap. 54. Ex quo fit, vt Esaias differens de Ecclesia, illam à Deo parari, fundamenta illius poni, propugnacula erigi, munitiones & omnia electa dari scribat, his verbis: Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum, & propugnacula tua iaspin, & portas tuas lapides crystalli, & munitionem tuã lapides electos, & omnes filios tuos doctos à Deo, & pax multa filiis tuis. Ita Christus sufficienter nos muniuit, reliquum est vt efficaciter. Efficiet autẽ, si nullum nos iniecerimus obstaculum, &, vt diximus, diuinam illius gratiam minimè illudamus. Sic ergo erexit nobis salutem, *ad faciendam misericordiam cum patribus nostris*, id est, ad hoc, vt Patriarchis, & iustis olim defunctis consummatam misericordiam, vtpotè plenam fœlicitatem impenderet, educendo eos de limbo, & constituendo in regno cœlesti: quemadmodum apud Zachariam Christo dicitur: (Zach. 9.) Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu in quo non erat aqua. Irenæus, lib. 5. in hære. ad finem. Et quidem, inquit, tribus diebus post mortem, conuersatus est Christus, vbi erant mortui, quemadmodum Propheta de eo ait: Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorum qui antè dormierunt, in terram stipulationis, & descendit ad eos extrahere eos, & saluare eos. Et ipse Dominus, quẽadmodum, ait, Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes mansit, sic erit filius hominis in corde terræ. Sed & Apostolus ait: Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Hoc & Dauid in eum prophetans dixit: Et eripuisti animam meã ex inferno inferiori. Theophylactus, in Luc. *Fecit* igitur *misericordiam*, non solùm cũ viuentibus, inquit: sed & cum patribus nostris (vtique mortuis.) Christi enim gratia etiam in illos, qui olim mortui sunt, pertingit. Dedit nobis viuentibus spem resurrectionis, & resurgemus: sed non soli nos hanc gratiam assecuti sumus, sed & qui ante nos defuncti fuerãt. Origenes etiã hanc sententiã de gratia interpretatur, quã mortui tandẽ per Christum acceperunt. Sic enim scribit, ho. 10. in Luc. Ego puto quòd in aduẽtu Domini saluatoris, & Abraham, & Isaac, & Iacob, fruiti sint misericordia Dei. Neque enim credibile est, vt qui priùs viderunt diem illius, & lætati sunt: postea in aduentu ipsius, & natiuitate ex virgine, nihil vtilitatis acceperint. Ecquid de Patriarchis loquor? Ad altiora scripturarum sequens audacter ascendam, quoniam præsentia Domini, non solùm terrena, sed etiam cœlestia iuuerit. Vnde & Apostolus ait, (Ephes. 2.) Pacem faciens per sanguinem crucis suæ, siue super terram, siue in cœlis. Quid, quòd etiam Prudentius in hymno ad incensum cerei Paschalis, ita scribit:

Sunt & spiritibus sæpè nocentibus
Pœnarum celebres sub Stige feriæ,
Illa nocte, sacer qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acherontaeis.
Marcent suppliciis tartara mitibus,
Exultatque sui carceris otio
Vmbrarum populus liber ab ignibus:
Nec feruent solito flumina sulphure.

Tantum potest Christi beneficium, vt & mortuis profuerit, & prosit. Eius igitur misericordiæ & omnipotentiæ aduersantur hæretici, qui fideles animas nihil à Christo emolumenti accipere posse contendunt, siue pro illis orationes fiant, seu ipsum Christi corpus in eorum propiciationem offeratur. Nec obstat, quod obiiciunt, defunctos esse extra statum meriti, id est, iam mereri non posse aliquid, sibi recepturos autem illos, teste Apostolo, 1. Cor. 5. prout gesserint in corde, siue bonum, siue malum. Siquidem illud priusquàm morerentur, apud Deum impetrarunt, vt post mortem Christi merito, & gratia nostris etiam suffragiis iuuarentur. Num scilicet de nouo id sibi promeruerant antiqui patres statim ante Christi aduentũ, vt per Christum eriperentur? Sed hoc sibi promeruerant, dum viuerent, cùm testamenti & fœderis diuini participes fuerint. Ex quo fit, vt adiiciat Zacharias, *memorari testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abraham.* Ita nimirùm Augustinus de his resoluit, qui etsi in Christo dormiant, luunt tamen pœnas pro negligentiis & venialibus peccatis quæ commiserunt. Nam in Enchiridio ad Laurentium, cap. 110. Neque negandum est defunctorum animas, pietate suorum viuentium releuari, inquit, cùm pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynæ in in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viuerent, vt hæc sibi postea prodesse possent meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat ista post mortem: nec tam malus, vt ei non prosint ista post mortem. Est verò talis in malo, vt nec his valeat, cùm hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hîc omne meritum comparatur, quò possit post hãc vitam releuari quispiam, vel grauari. Nõ igitur ista, quæ pro defunctis cõmẽdandis frequẽtat Ecclesia, illi Apostolicæ sententiæ aduersantur, qua dictũ est: Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, secũdum ea quæ per corpus gessit,

Marginal notes: *Quomodo Deus liberet de manu odientium.* — August. — *Dauid typus iustorum.* — Cyrillus Alexand. — *Ecclesia semper liberatur ab hostibus.* — Idem. — *Christus eduxit Patres defunctos de lacu.* — Irenæus. — Theoph. *Miseri...dia in defunctos.* — Origenes. — Prudent. — *Pœna defunctorum releuantur die resurrectionis.* — *Quomodo mortui sunt extra statum meriti, & tamen iuuantur.* — Augustin. — *Sacrificium mediatoris pro defunctis.* — *Omne meritum hîc comparatur, quod prosit in futuro.*

Margin letters: A B C D E F

siue bonum, siue malum: quia etiam meritum sibi quisque, cùm in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitę, quam quisque gessit in corpore? Eadem etiam habet Augustinus ad Dulcitium, quæst. 2. Sed neque Christi aduentus omnibus defunctis profuit, non dæmonibus, non infidelibus, & Ethnicis, sed piis viris, qui in spe Messiæ dormierant. Ex eo igitur loco duo discimus. Primum est, vt non ita definiamus duo loca superesse suscipiendis animabus, aut duos fines cōsiderari, vitam scilicet & mortem, damnationem & fœlicitatem: vt non interim saluti, seu beatitudini illi æternæ substitui aliquem locum existimemus. Cedo scilicet, cùm Christi aduentus profuerit patribus defunctis, cùm illos eduxerit: quis illorum iam defunctorum status erat? Beatíne censendi sunt, qui adhuc miseri Christum expectabant? Quid enim sonat quòd illorum misertus sit, nisi quòd & illi adhuc erant miseri? Et quomodo miseri? Quia Dei visione carebant. Nam & Tobias isto sensibili sole priuatus dicebat, Quod mihi gaudium esse potest qui cœli lumen non video? Illis verò quodnam verum gaudium aderat, qui nondum in claram Dei visionem admissi erant? Hinc est quòd anima fidelis viri, in eo loco constituta, in quo patiatur, & exoluat ad nouissimum vsque quadrantem, Matth. 5. donec in regnum cœlorum admittatur: clamat per Michæam Prophetam, Vsquequò sperabo sic? Mich. 7. Hoc tametsi ita Hieronymus interpretatur, suis in Michæam Comment. vt spem post mortem animabus relictam esse colligat, iis scilicet, quæ Deo crediderunt in hac vita, & ei adhæserunt. Itaque neque illæ adhuc beatæ sunt. Quod enim videt quis, quid sperat? inquit Apostolus. Beati autem Deum vident, & ita spes illorum impleta est. Itaque patres illi ante Christi aduentum beati non erant. Quis autē damnatos illos fuisse sentiat, id est, æternis ignibus & pœnis adiudicatos? Alioquin quid eis profuisset Christus? Reliquum est, vt concludamus illos nec beatos fuisse nec damnatos, sed in eo statu, in quo priuarentur Dei visione propter peccatum Adami, & suas ipsorum in carne infirmitates: sperarent tamen se aliquando ex hoc exilio emersuros, per gratiam saluatoris. Ita non sic duo sunt status finales beatitudinis scilicet, & damnationis, vt non aliquis locus post hanc mortem beatitudini substituatur. Alterum autem discimus ex hac sententia Zachariæ, illos scilicet, qui ita è viuis migrarunt, vt fidem & spem haberent, & a Dei pacto non recederent, sed eius misericordiæ inniterentur: per Christi meritum releuari, & aliquando tandem in gloriam admitti: Hanc autem gratiam, seu meritum illis applicari per memoriam mortis eius, & oblationem illam sui corporis incruentam. Hoc scilicet & ipse significabat, cùm peractis huius oblationis mysteriis, ad patrem pro defunctis illis patribus precatus est, vt sibi darentur, saluandi nimirùm, & ex captiuitate in libertatem æternam educendi. Ait enim, Ioan. 17. Sicut dedisti filio potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Ego pro his rogo, non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Ita Deus Christū erexit in salutem, ad faciendam, misericordiam cum patribus nostris, *Et memorari testamenti sui sancti μνησθῆναι διαθήκης*, vt recordaretur, id est, reipsa declararet se memorem esse pacti & fœderis sui, quod sonat Hebraica dictio, *Ber. h.* De hoc pacto vide Gen. 15. 17. Leuit. 27. Deut. 7. 2. Reg. 23. 2. Par. 15. Et quidem primùm iris in cœlo constituta est, in memoriam pacti quod cum Noë iniit: tandem cum Abrahamo circuncisio instituta est, demum lex data est in monte, & signis euidentibus ignis, tubarum & caliginis Dei maiestate comprobata, in ipsa vitulorum & vaccæ oblatione, & sanguinis aspersione, Testamentū vetus cōfirmatū est. Idem verò consummatum, & ad perfectionem perductū est, Christo adueniēte, & nos è peccati iugo, & legis seruitute redimente. De hoc Testamento lege Esa. 55. & Hie. 31. & 33. Itaque reipsa ostendit ne minimam quidem promissionem vanam fuisse. Perfecit enim Deus per filium suum omnia, seu quæ in defunctorum patrum gratiam, seu quæ in eorum salutem & redemptionem erant, qui postmodùm essent credituri. Cæterùm hoc Testamentum morte Messiæ confirmandum esse præuidebat Zacharias. Vt enim testamentum valeat, mors intercedat testatoris necesse est, inquit Paulus. Testamentum enim in mortuis confirmatur. Inde fit, vt olim sub lege, morte animalium testamentum sanciretur, non quòd mors illa aliquid valeat ad expiationem peccati: sed, vt adumbraretur mors testatoris, qui tunc temporis, vt nondum incarnatus, ita necdum mori poterat. Sed vbi carnem mortalem assumpsit, idem testator sic mortuus est, vt consuetam, & velut tunc inutilem animalium mactationem abstulerit: & mortis suæ precio, & veritate, veram esse omnium bonorum suorum legationem, & iam de testamento eius minimè quærendum esse ostenderit. Itaque non modò prædicit Zacharias Christum aduenisse, vt nostri & patrum nostrorum misereretur, sed passurum & moriturum esse, vt ratum & indubium esse suum testamentum demonstret. Habuit enim tantam vim mors illius, vt in ea, seu ipsius morientis merito, funderet omnis virtus sacramentorum, remissio peccatorum, spes etiam pœnitentium, & libertas eorum patrum, qui Christi misericordiam licet defuncti, ante eius aduentum expectabant. Adiicit dictionem *Sancti*: siquidem testamentum illius ad nostram tendit sanctificationem, quæ per meritum passionis eius impletur in nobis. Sic prælegit nos in operibus bonis, vt in illis ambulemus, & simus sancti, & immaculati coram eo. Explicat autem testamentum illud, cùm adiicit, *Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.* Testamentum vocat iusiurandum, quia iureiurando confirmatum est. Omnes autem per maiorem se iurant. Heb. 6. Deus verò cùm superiorem non haberet, per semetipsum iurauit, vt in Genes. cap. 22. legitur. Nam cùm Abraham filium suum prompto animo, & manu extenta mactaturus esset, vt Deo præcipienti morem gereret: Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito tuo propter me, multiplicabo te & benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes Gentes. Vbi per semen Abrahæ intelligitur Christus, secundum Apostolum, Gal. 3. sicque verbis illis promisit pater vnigenitum suum ex semine Abrahæ incarnandum. Vel ipsemet vnicus Dei patris filius, verbis illis promisit se taliter incarnandum, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, Rom. 8. Complectitur autem iusiurandum, cùm adiicit, *daturum se nobis, Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Sunt qui ita priorem versum examinant, vt obseruent Christum dedisse semetipsum nobis, exhibendo se fratrem, saluatoré & aduocatum nostrum. Quod & D. Thomas, in Hymno de sacramento Eucharistiæ, sic complectitur. Se nascens dedit socium, conuescens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in præmium. Hinc & Abrahæ in Genes. ait. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Denique, vt scribit Rikelius Carthusianus, illis Deus se dare dicitur, quibus charitatem, & gratiam suam infundit. Illi & habent, & possident Deum, tāquam suæ dilectionis & occupationis obiectum: in quo plena liberalitas, summa dignatio, potissimaque Dei ad nos dilectio demōstratur: quoniā dādo nobis dona sua, pariter pręstat seipsum, videlicet ad habēdū, ad possidendū, ad intuendum, ad diligendū, ad perfruendum, ad conseruandum, ad auxiliandum, ad defendendum, ad commanendum in sempiternum. Illa namque liberalissima est dilectio, qua quis alteri præstat seipsum. Ideò ait Psalmista: Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Et in libro Threnorum legitur, Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Sed præter hæc, ostendirit quòd summum omnium bonorum, pax animæ & securitas per Christum collata sit. Iurauit enim τοῦ δοῦναι ἡμῖν, dare nobis, id est, quòd daret ipse, seu filius cum Abrahamo contrahens, seu pater per filium, *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Dedit se Christus nobis, dedit carnem suam in cibum & redemptionem. Ioan. 6. Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Hic est filius hominis, qui dedit semetipsum in redemptioné pro multis. Vnde seu corpus suum, seu sanguinem

Marginalia:

Idem.

Quæ ex hoc loco colligantur.

1. *Quòd præter locum beatorum & damnatorum, sit & alius.*

Quibus de functis spes relicta est.

Hieron.

2. *De functi fideles Christi misericordia iuuantur.*

Quid testamentū patribus factum.

Testamentū per mortem Christi velut testatoris cōfirmatum.

Thomas.

Dionys. Carthus.

in cœna porrigeret, adiecit, Quod pro vobis tradetur, & sanguis, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quorsum hæc? *Vt sine timore liberemur, & seruiamus illi.* Hic finis & fructus est tanti & tam preciosi. Gen. 12. dixit ad Abraham, Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Et cap. 22. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Hic fructus nobis per Christum multiplicatus est. Rom. 6. Nunc liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Hæc sententia pendet à superiore, sed maiorem habet collati beneficij amplificationem. Potissimum enim spirituales inimicos attendit, licet & de omnibus carnalibus liberet Deus, saltem in futuro. Nam tametsi hic iustus torqueatur, affligatur, & nouerit per multas tribulationes oportere nos in regnum cœlorum peruenire: quamuis nec Paulus à Sathana colaphizatus, statim exauditus sit, sed ei dictum fuerit, Sufficit tibi gratia mea Paule, quia virtus in infirmitate perficitur: quamuis denique militia sit vita hominis super terram, & ferenda sit crux post Christum, & persecutiones patienter tolerandæ sint: liberantur tamen iusti saltem cùm ex hac vita migrauerint. Beati enim mortui qui in Domino moriũtur, amodò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Tunc quidem non esurient, neque sitient ampliùs, neque cadet super illos sol, neque æstus, quoniam priora transierunt. Itaque sicut Paulus ad Galatas scribens, Ecclesiam dicit à Christo reddi sine ruga & macula: hoc autem intelligit omninò perfici post hanc vitam: sic & Zacharias dicens liberari nos sine timore, non in hac vita intelligit, sed maximè in futura. Nisi fortè timorem ita distinxerimus, vt dicamus ideò Christum aduenisse, vt *sine timore* inordinato, carnali, seculari, seruili, *seruiamus illi.* Aut *sine timore* potest referri ad verbũ *liberati*: vt sit sensus, quòd sine nostro periculo Christus nos ab hostibus liberauit. Origenes hom. 10. in Luc. Crebrò de hostium manu aliqui liberantur, sed non absque timore. Cùm enim metus discrimen antè præcesserint, & ita eruti fuerint de inimicorum manibus, liberantur quidem, sed non sine timore. At verò sine timore nos eripuit Christus. Non enim sen simus inimicos nostros, nec eos vidimus repugnantes, nec modum nouimus nostræ libertatis. In puncto enim & momento transtulit nos Christus in hæreditatẽ partemq́ue iustorũ. Subiit ille omnia discrimina, & in se nostros timores & languores assumpsit. Peccata nostra portauit in corpore suo, inquit Esaias, & ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, cuius liuore sanati sumus. Et posuit in eo Deus iniquitates omnium nostrûm. Hoc autem quomodo intelligimus, an quòd peccatum habuerit, aut inuentus fuerit in ore eius aliquis dolus? Absit. Hoc enim negat Propheta. Clamat itẽ Paulus: Talis decebat vt nobis esset Põtifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Quomodo igitur posuit Deus in eo iniquitates nostras, nisi habito pœnarum respectu, quæ nostris iniquitatibus debebantur? Agnus erat, innocẽs, absque macula: sed iustus pro iniustis mortuus est, & innocens pro sontibus pœnas luit, quas ipsi demerebãtur. Itaque ille pro nobis passus & mortuus est. Quærò verò num priùs ipsi nos dilexerimus Deum, quia dilexit nos? Num priùs inuocauimus, aut aliquid ipsi fecimus, tanto dignum beneficio? Sed præuenit ille nos in benedictionibus suis. Audiamus Paulum commonentem Titum suum: (cap. 3.) Eramus aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruiẽtes desiderijs, & voluptatibus varijs in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti. Ipse prior timuit pro nobis, ipse horruit, pugnauit, passus & mortuus est, & prior inimicos nostros prostrauit. Cœpit tædere & mœstus esse, & ait suis: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Ipse etiam mortis horrorem, & nostram condemnationem, summúmque contra peccata nostra iudicium & timorem apprehendit, non modò cùm transferri calicem à se postularet, sed & cùm factus est sudor eius tanquam guttæ sanguinis decurrentis in terram. Timebat, horrebat, sanguineum sudorem emittebat pro nobis. Nos autem interim dum pugnam ille tantam contra spirituales nostros hostes susciperet, qualesnam eramus? An simul cum illo horrescebamus, sudabamus, precabamur, & calicem admittebamus? Immò neque nos dixerim, sed quis tunc ex omnibus cum Christo pugnabat? Audi apud Esaiam, quid dicat. Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecum. Lege Euangelium, & audies, quòd Apostoli relicto eo omnes fugerunt. Solus ille dimicabat, solus timenda timebat, non sibi, sed nobis. Solus liberare nos contendebat ex inimicis nostris. Nos interim, & ipsi etiam Apostoli *sine timore* eramus. Verùm fortè aliquis obiectauerit, fuisse illos in magno timore constitutos, hoc ipso passionis Christi tempore: Timorem illum prodi fuga ipsorum, absentia, Petri negatione, & quòd ipsi se domi concluserint, & sibi à Iudæis formidarint. Et hoc sanè. Timuerunt Apostoli, & tamen erant sine timore. Timebant, sed quæ timeri non debebant. Audierant enim Christum dicentem: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Timebant ea, quæ postmodum accepto Spiritu sancto lætis animis amplexi sunt, tormenta, minas, carceres, mortem etiam ipsam. Ibant enim gaudentes à conspectu concilij, quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Erant autem *sine timore* eorum quæ magis timenda erant. Timete eum, inquit Christus, qui potest corpus & animã mittere in gehennam ignis. Ergo & horrere mortem illam æternam debebant, & hominum scelera, quibus toties Deus offenditur. Non timebant tunc hostes spirituales, non timebant Sathanam qui expetierat eos, vt cribraret sicut triticum, non Dei horrendum iudicium. Et interim Christus hunc in se timorem suscipiebat, solus nobis timenda timebat, solus apprehendebat in seipso, quod nos cõcutere debuerat. Ita eramus omnes extra teli iactum, cùm Christus cõtra spirituales hostes nostros dimicaret. Quòd si dictionem, *ἀφόβως*, sine timore, ad subsequentem referamus, *λατρεύειν*, adorare, seruire: vt sit sensus, eapropter Deum misisse filium suum in mundum, vt liberati ex hostibus spiritualibus seruiamus, seu colamus eũ sine timore: tunc timor ita expendendus erit, vt minimè stet cum latria, seu vero Dei cultu. Nec enim hic ait, *δουλεύειν*, ex quo dulia est, seu seruitus: sed *λατρεύειν*, ex quo latria, seu vera illa adoratio Deo debita, deducitur. Atqui cùm cultus ille purus sit, & supereminens, excludit omnem timorem: quod eo sensu erit intelligendum, quo Ioannes scribit, (1. Ioann. 4.) Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et quid latria est, nisi ipsa charitas quæ Deo debetur, qua illum diligimus ex toto corde, anima, mente & virtute nostra, & nosipsos nostráque illi submittimus, vnde omnia nostra bona ab eo expectamus, & in eum nostram omnem spem reponimus? Neque enim *δέος*, hic vocat religiosum illum timorem, qui alio vocabulo dicitur *εὐλάβεια*, & præcipua pars est pietatis: sed seruilem, carnalem, & inordinatum timorem, quem Latini metum vocant, pugnantem ex diametro cum fiducia illa filiorum Dei, qui fide iustificati pacem habent, vt loquitur Paulus, Rom. 5. Basilius, hom. in Psal. 33. in hoc, Timorem Domini docebo vos. Quoniam suprà iussit timere Dominum, & ex timore lucrum prouenien s ostendit, dicendo: quoniam non est inopia timentibus eum: nunc demum doctrinam aliquam nobis diuini huius timoris tradit. Non enim quiuis timor bonus est, aut salutaris. Est enim quidã hostilis timor, quem Propheta deprecatur, dicẽs, A timore inimici eripe anima meam, qui ingignit mortis timorẽ, & vt toti contrahamur pauore, ad fastum personæ eminẽtis persuadet. Quomodo enim hæc metuens, martyrij tempore poterit vsque ad mortem aduersus peccatum resistere, & Domino qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, satisfacere? Et qui dæmonum imaginatione facilè consternatur, & expauescit, hostilem in se timorẽ habet. Omninò scilicet timor huiuscemodi perturbatio animæ esse videtur, prognata ex infidelitate. Tertull. lib. de fuga in persecutione. Denique Ioãnes memor Apocalypsis suę, in qua timidorum exitum audierat, de suo sensu admonet

Finis & fructus aduentus Christi.

Quomodo iusti liberentur ab hostibus.

Sine nostro periculo erepti sumus. Origenes.

Solus Christus timuit et dimicauit pro nobis.

Quomodo Apostoli in Christi passione timebãt, & erant sine timore.

Dicitur cul. sine timore colo Deum, & quomodo.

Timor hic sumitur pro metu repugnante fiduciæ. Basilius.

Tertull.

& ipse

& ipse timoré reiiciendú. Timor, inquit, non est in dilectione, sed perfecta charitas foras mittit timoré. Qui auté timet, non est perfectus in dilectione, Dei scilicet. Porrò quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Idem, lib. de testimonio animæ. Non est timendum, quod nos liberat ab omni timendo. Si times vita decedere, quia optimam nosti: certè non debes mortem timere, quam malam nescis. Sed & nemo timeat, quod vitare non potest. Ex altera parte congredior, lætioris spei post mortem. Ita neque omninò pericula metuenda sunt, maximè si pro fide suscipiantur: nec mors etiam erit timenda, vt Deo testimonium perhibeamus. Interim verò non excluditur omnis timor. Et quidem timor legis siue seruilis tanquam pædagogus perducit hominem ad timorem castum, qui timor cum charitate coniunctus est. Et ideò Dauid sic orat, Psalm. 118. Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. hoc est, vt interpretatur Augustinus, Enarrat. in eundem Psalmum, da mihi castum timorem, ad quem petendum, me tanquam pædagogus timor legis ille perduxit, quo timore, à iudiciis tuis timui. Hunc autem seruilem timorem introducta charitas foras mittit, & castum timorem admittit. Peccare enim timet charitas, etiamsi sequatur impunitas: quia nec impunitatem indicat securitatem, quando amore iustitiæ peccatum ipsum deputat pœnam. Et tom. 10. serm. 15. de verbis Apostoli, Timore pœnæ non omninò iustificari hominem monet, nisi timor ille filialis seu castus accesserit. Et quidem, inquit, timendo pœnam, fit secundum iustitiam quæ ex lege est, homo sine querela, non furatur, non adulterat, non dicit falsum testimonium, non facit homicidium, non concupiscit rem proximi sui. Potest hoc, potest fortassis. Vnde? Timore pœnæ. Quanquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum atque telorum, & circundantis forsitan multitudinis, vel obuiam euntis, etiam leo reuocatur à præda, & tamen leo venit, leo redit, prædam non rapuit, malitiam non posuit. Si talis es, adhuc iustitia tua es, qua tibi consulis ne torquearis. Quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? Quis latro? Quis sceleratus? Quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, timorémque latronis, quòd latro timet leges hominum: & ideò facit latrocinium, quia sperat se fallere leges hominum: tu autem leges eius times, eius pœnam times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non fecisses? Ergo concupiscentiam tuam malam timor non tollit, sed premit. Ad ouile venit lupus. Latratu canum & clamore pastorum ab ouili reuersus est lupus: & ipse fortasse lupus in ouem vertitur. Facit enim hoc Dominus. Sed ipsa est iustitia eius, non tua. Nam quamdiu habes tuam, potes timere pœnam, non amare iustitiam. Bonus est igitur timor ille etiam seruilis, sed donec incipias verè diligere, & colere Deum: tunc autem sine illo timore Deum colis & illum adoras. Quia non propter aliud, sed propter seipsum illum colis. Alioquin si propter aliud, iam non illum verè colis & adoras. Interim verò non est admittenda temeraria illa hæreticorum præsumptio, qua sibi omnem iustitiam, & securitatem promittunt, nec Dei iudicia, nec iustitiam, nihil denique sibi timendum esse ducentes, quantumuis in peccatis sint. Nam cùm dicit Zacharias, *seruituros nos Deo sine timore*, non intellexit, cultum illum cum Pharisaica præsumptione, aut Dei blasphemia coniunctum esse, vt desides, & ociosi, nobis certò spondeamus gloriam illam, quam tantis laboribus Christus & comparauit, & à nobis esse comparandam ostendit. Absit timor seruilis, his qui iam sunt perfecti Dei cultores: non autem absit timor ille filialis, quo Deum vt patrem diligimus. An non, vt scribit Esaias, spiritus timoris Domini, magnum Dei donum est? Et sanè, vt docet Augustinus, libro de gratia & libero arbitrio, capit. 18. non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ, vt monet Apostolus, 2. Tim. 1. Sed non intellexit spiritum timoris Dei, verùm illius carnalis timoris, quo timore Petrus turbatus est, & Christum negauit. At verò quid excellentius spiritu timoris Domini? Ait enim Esaias: Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini. Idem Augu. tom. 6. lib. de sancta Virginitate, cap. 38. Timor quidem, inquit, non est in charitate, sed perfecta: sicut scriptura dicit, Charitas foras mittit timorem: sed timorem hominum, non Dei, timoré temporalium malorum, nó diuini in fine iudicij. Rom. 11. Noli altum sapere, sed time. Ama Dei bonitatem, time seueritatem: vtrumq; te superbum esse non finit. Amádo enim times, ne amatum & amantem grauiter offendas. Nam quæ grauior offensio, quàm vt superbia illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Igitur Augustinus præsumptioné illam ociosorú hominú, qui statim sibi pollicétur summa in Christo bona, neque omninò se Deum timere iactitant, vocat superbiam. Hac auté quid homini perniciosius, quid Deo aduersariú magis esse potest? Si quádo enim hæreticum hominem ex his, qui Caluini seu Zuinglij dogmata profitentur, lecto mortis decumbenté, qui hactenus omni impudicitia, fornicatione, crapula, immúditia se polluerit, qui sanguinem innocentem effuderit, concupierit, & rapuerit aliena: si, inquam, illum admonueris vt ad se redeat, fateatur peccata, veniam imploret, conteratur: tunc protinus illum audies respondentem, sibi Christum sufficere, hisce sibi opus non esse: certò sibi polliceri requiem illam beatam. Idem dicet quòd Paulus, sed non omninò, neque tam verè: Iam mihi reposita est corona iustitiæ, quã reddet mihi in æternum iustus iudex. Nam nec istud sibi vendicare possunt, quod ille præmisit. Bonum certamen certaui, cursum consummaui. Itaque certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. Sed nec ille priùs erat sine timore, cùm diceret. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Ergo nobis timor superest cum amore, & tamen sine timore sumus. Cũ timore Dei, sed sine timore huius mundi, qui Deo aduersatur. Cum timore Dei sumus, ne altum sapiamus, sed tantò magis humiliemur, & agnoscamus nos stare non nostro merito, sed Dei gratia: vt qui existimat se stare, videat ne cadat. Definitur ergo cultus summus, seu Dei adoratio pura, simplex, qua omnia quæ ab eo aliena sunt, excludamus. Porrò Dei timor non est à Deo alienus. Seruire debemus Deo cultu latriæ, id est, propter semetipsum, non propter aliud: sed interim & ille timor propter seipsum, quia cum humilitate & confessione propriæ infirmitatis nostræ, & agnoscitur, & colitur. Explicat autem quomodo coli debeat. *In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem, ait Paulus. Et alibi. Vocauit nos Deus in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Ne quærat igitur hæreticus suæ præsumptioni prætextũ, quòd electus sit, & confidat se saluandum: sed primùm videat vt in sanctitate & iustitia coram Deo ambulet, omnibus diebus suis. Audiat Christum dicentem, Matth. sexto. Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Quid est quòd fidei nomine quasi montes montibus congerant, & contempto Deo, præceptísque illius, se in cœlum ascensuros gloriantur? An non pietas, vitæ sanctimonia, & iustitia requiritur, quantum ad illa cum Dei gratia eniti possumus? At verò obganniunt, nos liberos, non autem in timore constituros esse à Christo. Quibus iam respondimus, à timore mundi & carnis eximi, non autem à timore Dei. Et pari ratione liberos nos esse, sed à peccato, & mundo, cùm interim serui efficiamur Deo. Num scilicet Zacharias dixit, idcircò nos ab hostibus nostris liberatos esse, vt *seruiamus* Deo? Libertas igitur datur, vt Deo seruiatur. Libertas, inquam, datur ea ratione qua timor tollitur, mundi nimirùm & carnis respectu: non autem Dei respectu, quem timere, & cui seruire debemus. At verò filij isti Sathanæ acclamant libera illis esse omnia, vt de sui temporis hæreticis scribit Tertullianus, libro de Præscriptionibus contra hæretic. Et libertaté promittunt, cùm ipse serui sint corruptionis. At verò vbi Dei cultus est? vbi religio? vbi vitæ sanctimonia? Exquire tu mihi blaspheme sycophanta, & expéde hæc omnia Zachariæ vocabula. Non eximeris ab obedientia, à sanctis operibus, à iustitia, ne quidem minimo vitæ tuæ interuallo, si modo

[Marginal notes: Idem. — *Pericula pro fide non metuenda.* — Augustin. — Idem. *Timor pœnæ, & filialis.* — *Quomodo timet latro, & timet iustus.* — *Cultus noster non est coniunctus præsumptioni.* — Augustin. — Idem. — *Hæretici timorem omnem abiicientes, præsumunt de salute.* — *Quomodo colatur Deus. Præsumptio longè differt à sanctitate* — *Cõtra Libertinos.* — *Libertas impura hæreticorum.* — Tertull.]

quid iuſtè operari potueris. Addit enim, *omnibus diebus noſtris.* Auguſtinus, tom.2.epiſt.144.ad Anaſtaſium. Nec libera, inquit, voluntas dicenda eſt, quamdiu eſt vincentibus, & vincientibus cupiditatibus ſubdita. Rom.6.2.Pet. 2.A quo enim quis ſuperatus eſt,eius & ſeruus eſt. Et tom. 4.de fide & operibus, capit. 24.& 25. Apertiſſimè poſſunt legere ſententiam Apoſtoli Petri, (1. Pet.2.) qui cùm loqueretur de iis qui in occaſionem carnis acceperant, & in velamentum malitiæ quod ſcriptum eſt, (Gal. 4.) Nos ad nouum Teſtamentum pertinentes non ancillæ filios eſſe, ſed liberæ: qua libertate Chriſtus nos liberauit: & putauerant hoc eſſe liberè viuere, vt tamquam de tanta redemptione ſecuri, quicquid liberet, licere ſibi arbitrarentur: non intuentes quod dictum eſt, (Gal. 5.) Vos in libertatem vocati eſtis,tantùm ne libertatem detis in occaſionem carnis. Vnde & ipſe Petrus dicit, Liberi, non ſicut velamen habentes malitiæ libertatem: aut de illis in ſecunda Epiſtola, (cap. 2.) Hi ſunt fontes ſicci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruata eſt. Superba enim vanitatis loquentes, illiciunt in concupiſcentiis carnis impudicitiæ eorum, qui paululum effugerunt, in errore conuerſari, libertatem illis promittentes, cùm ipſi ſerui ſint corruptionis. Et tract. 41. in Ioann. Noli ergo libertate abuti ad liberè peccandum, ſed vtere ad nõ peccandum. Erit enim voluntas tua libera, ſi fuerit pia. Eris liber, ſi fueris ſeruus, liber peccati, ſeruus iuſtitiæ, dicente Apoſtolo: Cùm ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ: (Gal. 5.) nunc autem liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum veſtrum ſanctificationem, finem verò vitam æternam. Itaque ſanctificatio illa exprimitur, cùm definitur Dei ſeruitus, *In ſanctitate & iuſtitia.* Sanctitas puritatem mentis ſignificat, ab omni terrena, & carnali affectione excluſam, vtpotè in perfecta cordis conuerſione ad Deum, vniuerſis animæ affectibus reformatis, ordinatis, & ad Deum reductis. Sic enim ſanctiſſimo, penitusque immenſæ mundiciæ Deo obſequendum, propter quod in Leuitico loquitur, (capit.12.) Nolite contaminare animas veſtras, ego ſum Dominus Deus veſter. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. In Deuteronomio quoque dicitur (cap. 18.) Perfectus, & abſque macula eris cum Domino Deo tuo. Et ideò Exod.28. Dominus ad Moyſen: Sanctificabis, inquit, Aaron & filios eius, vt ſacerdotio fungantur mihi. Et poſt. Vt miniſtrent in ſanctuario meo, ne iniquitatis rei moriantur. Et 1.Pet.1. Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrii, perfecti, ſperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam. Edemum: Et ſecundum ſanctum illum qui vocauit vos, vt & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis, quoniam ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Vnde & Chriſtus, Matth. 6. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Ad quod exigitur, vt homo reuerenter & purè non ſolùm ſe habeat ad Dominum: ſed etiam iuſtè ad proximum, dando cuique quod ſuum eſt: & proximos ſuos ædificando in omnibus, iuxta illud Apoſtoli, Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt, in inuicem cuſtodiamus. Rom.14. Et rurſus. Ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. Noli illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Liberati igitur ſumus, non vt laſciuiamus, epulemur, & Epicureã vitam ducamus, ſed vt tantò magis ad ſanctimoniam & iuſtitiam contendamus. Hæc alibi Paulus apertis verbis exponit ad Tit. cap. 2. Apparuit gratia Dei ſaluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis deſideriis, ſobriè & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Qui dedit ſemetipſũ pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, vt a redderet ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Et ne quid deſit ad vitæ perfectæ ſummam, adiicit, *& in iuſtitia,* nos Deo ſeruire debere, id eſt, vt D. Rikelius Carthuſianus commentatur, in actibus iuſtitiæ, tam diſtributiuæ, quàm commutatiuæ. Licet & per iuſtitiam omnis virtus intelligi poſſit, qua Deo & homini redditur quod ſuum eſt: ſicut in charitate cætera ad Deum & proximum officia includuntur. Interim ſanctitas interioris hominis, iuſtitia verò externorum maximè actuum rationem habet.

Auguſtin. — *Idem.* — *Libertas qualis Chriſtianis relicta.* — *Idem.* — *Sanctitas ſ... docet.* — *Cur liberati ſumus.* — *Dionyſ. Carthuſ.*

Non vult Deus aliquid ſuis contra fas æquúmque licere. Non ita eos liberos conſtituit, vt interim nec prælatis Eccleſiæ, nec regibus aut principibus pareant. Diuina enim iuſtitia decreuit, cui honorem, honorẽ, & cui tributũ, tributum eſſe reddendum. Et ſubditorum in principes, ſeruorum in dominos, filiorum in patres, officia explicat. In his iuſtitia attenditur, ſi homines ſpectes. Quid vir vxori debeat, & vxor viro, quid omnes omnibus: vt adinſtar membrorum eiuſdem corporis inuicem ſuffragemur, & mutuo ſimus auxilio. Ita Dauid Pſalm. 16. Ego autem in iuſtitia apparebo in conſpectu tuo. Quia & hæc in Deo ſumma iuſtitia eſt, vt reddat vnicuique ſecundum opera eius. Et ne fortè iuſtitiam aliquam Phariſaicam, & ſimulatam intelligas, aut eos verè iuſtos eſſe arbitreris, qui tales apparere volunt, adiicit, *Coram ipſo*, ſcilicet Deo teſtimonium habere debere. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. Nolite iuſtitiam veſtram facere coram hominibus, vt videamini ab eis, inquit Chriſtus. Non quòd vetet bonis operibus, & vitæ ſanctimonia proximum ædificare, & in idem puritatis exemplum pertrahere: ſed prohibet ne gloriam ab hominibus quæramus. Sic enim & hoc loco Zacharias monet, Deum coli in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, non quòd interim prohibeat externam illam ſanctitatem & iuſtitiam apud homines, ſed, quod primum eſt, vt nos à Deo teſtimonium habeamus. Simplicem igitur intentionem habeat, quiſquis Deo obſequitur. Non hunc iactantia, non fumus iſtius gloriæ, quæ ab hominibus habetur, demulceat, ſed Deo ſeruiens, omnem ei laudem & gloriam referat. Et ſibi illum ſolum ſuarum meditationum & actionum teſtem meditetur: ſibi ſatis eſſe exiſtimans, modò illi placeat, etſi hominibus diſpliceat. Hanc & vitæ & intentionis ſuæ puritatem Ezechias deſignat, dicens 4. Reg. 20. Obſecro, Domine, memento quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod placitũ eſt coram te, fecerim. Sic puer Samuel miniſtrabat Domino corã Heli, 1. Reg. 2. Et 2. Par. 29. Dauid, Scio, inquit, Deus meus, q̃ probes corda, & ſimplicitatem diligas. Ideò Sap. 1. Salomon ait: In ſimplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum. Et mihi quidem videtur Zacharias docere, quoniam breui compẽdio Deo ſeruire poſſimus in ſanctitate & iuſtitia, cùm adiicit, *coram ipſo.* Meditemur ſcilicet Deum vbique præſentem eſſe, nos intueri, & omnia noſtra interna & externa obſeruare. Nónne ſcilicet, vt ait Iob, ille omnes vias meas & greſſus meos dinumerat? Nam ſi ne quidem hominibus præſentibus mœchari, furari, & alia permulta facere audemus, quid non timeamus Deo præſente, & omnia proſpiciente? Meditemur illum ſanctum & iuſtum eſſe, nullum peccatum impunitum futurum eſſe: Etiam de omni verbo otioſo reddendam eſſe rationem: ita fiet vt facilè nos componamus cum Dei gratia ad vitæ ſanctimoniam & iuſtitiam. Et quoniam in his omnibus perſeuerantia requiritur, adiicit, *omnibus diebus noſtris.* Si enim iuſtus auerterit ſe à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nũquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non recordabũtur. In præuaricatione ſua qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo quod peccauit, in ipſis morietur, dicit Dominus, Ezech. 18. Non vult Deus temporalem, & paucis duraturum obſequium, quaſi tibi ſatis fuerit ſemel in anno illi officium aliquod exhibuiſſe, cæteris interim diebus Sathanæ obſequi poſſis. Scio vtique dies feſtos eſſe, eſſe & dominicos dies ſpecialiter ad Dei cultum conſecratos: non ita tamen, vt non omnibus diebus vitæ tuæ, te Deo conſecrare debeas. Nec enim ſtolida iſthæc ſententia audienda eſt,

Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet:
quia *Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula manè.*

Domini ſcilicet eſt terra & plenitudo eius: & Domino omnia tempora & momenta debentur. Æternus eſt Deus, & æternum obſequium requirit. Apud ipſum non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Itaque ne Deo vices ſuas tribuas, ſed ſiue comedis, ſiue bibis, aut aliud aliquid facis, omnia in nomine Domini facito, vt monet Apoſtolus 1. Cor. 10. Tibi Deum præſentem & iudicem

Nihil nobis contra æquitatem licet. — *Deum teſtem habet iuſtus.* — *Deus ſemper præſens obſeruari debet.* — *Perſeuerantia neceſſaria eſt.* — *Quomodo dies quidam feſtiuiores.* — *Deo debentur omnia.*

præfige.

præfige. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Quid tu in ipso Paschate Christianum te agnoscis, & statim adinstar canis ad vomitum redis, & adinstar suis ad volutabrum reuolueris? Bonum facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus. Hic fructus est aduentus Christi, & redemptiones nostræ. Liberauit ille nos ab hostibus nostris spiritualibus, à timore mundi, & docuit quis esset verus Dei cultus.

Zacharias de Ioanne Propheta.

Hæc vbi Zacharias de Christo cecinit, delabitur ad filium suum, & Prophetico spiritu plenus prædicit eius officium, fructum prædicationis, intentionem seu finem, reducens hæc ad Christi cognitionem & gloriam, nostram verò consolationem, & illuminationem, qua simul cum Christo omnibus bonis perfruamur. Itaque ad filium infantem conuersus ait: *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis.*

Cur ad infantē sermo.

Verùm dixerit aliquis, qua ratione ducitur, vt infantem octo dierum alloquatur? Quis enim mentis compos ad eū sermonem fecerit, quem rationis capacem, aut verbi minimè scientem esse intellexerit? At verò tales sunt omnes infantes, qui vt effari aliquid, ita neque capessere possunt.

Ambros. At verò, inquit Ambrosius, libro 2. in Luc. potuit profectò vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem, adhuc in vtero matris positus audiuit. Sciebat Propheta alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non autem corporis ætate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. Eadem habet Theophylactus.

Theoph. Beda. Nisi fortè inquit Beda, libro primo in Luc. capit. 4. putandus est Zacharias propter eos potiùs qui aderant instruendus, futura sui filij munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox vt loqui potuit, prædicare voluisse. Et quidem multis nominibus honoratur Ioannes.

Nomina Ioannis.

Dictus est enim amicus sponsi, præcursor Christi, baptista, Angelus, lucerna ardens & lucens, & Helias, nunc etiam Propheta nūcupatur, aliàs à Christo plusquàm Propheta: eáque omnia consecutus est, propter varia gratiarum dona ei à Deo collata. Videtur autem mihi per antithesin Dei donum exaggerare, dicens, *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis*, quasi dicat, Quæ comparatio est pueri ad altissimum? Et quis hoc aliquando de puero putet, quòd Propheta altissimi vocandus sit? Verùm tanta illum statim gratia irradiauit, vt & hoc ei munus delatum esse, signis euidentibus Deus testaretur, & illum omnes homines talem esse faterentur.

Beda. *Christus Deus altissimus.*

Cæterùm, vt monet Beda, audiant Ariani & erubescant, audiant mansueti & lætentur, quòd Christum Dominum, quem Ioannes prophetando præibat, altissimum vocat. Iuxta quod & Psalmista Deum hominémque perfectum, in vna persona collaudans, ait: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Eum factum qui fundauit, eundémque hominem, quem altissimum nuncupat. Ita emphasis notanda est in dictione Pueti, & altissimi. καὶ σὺ δὲ παιδίον, sed & tu puerule, inquit, qui nunc paruillus es, tamen in Christi regno velut primas tenebis. Erit enim, ὑψίστου, altissimi illius præconium. siquidem hoc nomen Dei etiā Hebræis frequentius est, quod *Ghelion* dicunt. Ita *vocaberis*, κληθήσῃ, id est, omni publico testimonio Propheta nuncupaberis. Nec mouebit aliquem, quòd Ioannes à Iudæis interrogatus, essétne Propheta, seipsum Propheram esse negauerit: siquidem ad eorum mentem respondit, qui per Prophetam, aut Helisæum, aut ex antiquioribus aliquē illum esse opinabantur, quod & Glossa in Ioānem annorauit.

Quomodo Ioannes Propheta sit. Glossa.

Et ne fortè sic illum Prophetam dici existimemus, quasi adinstar veterum, è longè ventura præuiderit, & prædixerit, adiecit: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Per faciem, corporalem Christi præsentiam intelligit. Dominum autem vocat, vt simul nos & Deum & hominem esse intelligamus.

Theoph. Homo enim externa facie apparuit, qui interim Dominus erat omnium, rex regum, & dominus dominantium. Theophylactus. Præibis autem, inquit, ante Dominum, me pauló pòst derelicto. Sciebat enim Zacharias, quòd non multò pòst priuandus esset eo, cùm in desertum se reciperet.

Quæ via Domini.

Quare autem *præibis? Vt pareret vias Domini.* Viæ autem sunt animæ, in quibus incedit Dominus, quas præparauit præcursor, vt in eis ambularet Christus.

Origenes. Eandem habet sententiam Origen. homil. 10. in Luc. Et ideò, inquit, festinauit Zacharias, vt reor, loqui ad paruulum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum, nec se eius præsentiam diu habiturum esse. Alludit autem ad Malachiæ vaticinium, cap. 3. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.

Bonauent. Pluraliter autem vias dicit, inquit Bonauentura, in Luc. intelligit enim viam cognitionis in fide, & affectionis in charitate. De prima, Iob 17. Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur, & tenebit iustus viam suam, & mundis manibus addet fortitudinem. Rom. 1. Iustus ex fide viuit. De via charitatis, 1. Cor. 12. Adhuc excellentiorem viam vobis demōstro, inquit Paulus. Viam fidei præparauit Ioannes, ea ratione qua vox dicitur. Luc. 3. Ego vox clamāris in deserto, parate viam Domini. Viam charitatis, vt lucerna docuit. Ioannis 5. Ille enim erat lucerna ardens & lucens. Aut vias dicit in plurali, propter differentiam vocationum. Eorum enim qui ad Ioannem accesserunt, & ab eo salutis scientiā acceperunt, alij milites, alij publicani, alij ex populo, alij ex primoribus. Omnibus autem quid in sua vocatione facto opus esset ostēndit: ita tamē, vt sic illi, & illi in sua vocatione procedentes, ad vnicam summam Domini, & salutis viam contenderent. Et quid opus fuit illum parare vias Domini? Vtique *ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.* Annunciaturus enim erat salutem in sanguine agni illius, quem etiam digito commōstraturus erat.

Beda. Beda. Cæterùm quasi Iesu, id est saluatoris nomen exponere, ac diligentiùs commendare desiderans, salutis mentionem frequentat, cùm cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, & scientiam salutis plebi dandam commemorat. Et ne temporalem carnalémque promitti salutem putares, adiecit, *in remissionem peccatorum eorum.* Et quidem solus Deus per spiritum suum illucescit cordibus, & veram cognitionem donat: ad eam autem rem conficiendam opera ministrorum vtitur, qui ad eum omnem gloriam referant. Sic Christus suis ait: Ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et rursus: Vos estis, quibus nota feci omnia, quæ accepi à patre. nimirū quia alibi ait: Eritis mihi testes in vniuersa Iudæa & Hierusalē, & vsque ad vltimum terræ. Ita olim per Angelos docuit scientiam salutis, demum per Patriarchas & Prophetas: Ioannes demum ad Christum suos remisit, qui eos & doceret, & saluaret, simulque illorum peccata remitteret. Ita finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Neque verò dixit, *ad dandam scientiam salutis*, quia Ioannes salutem non dedit, sed prædicauit.

Ioannes dedit scientiam salutis, Christus salutem. Scientia salutis, omnia superat.

Non enim erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. De hac scientia Apostolus ad Philippens. ita scribit: Existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiā Domini nostri Iesu Christi. Quæ enim scientia illi comparari potest, quæ salutem & remissionem peccatorum docet? Quid hîc sophistarū elenchi, & astrorum obseruationes? Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Etsi noueris omnes artes, loquaris omnibus linguis, intelligas omnes humanas scientias: hanc verò, quā Ioannes prædicauit, non consequaris: nihil illa tibi proderunt, immò indoctissimus omnium eris. Qui se existimat scire, cùm nihil scit, ipse se seducit, inquit Paulus. Ita per Prophetam. Perdam, inquit Dominus, sapientiam sapiētum. Etsi verò cætera ignores, non sis astrologus, mathematicus, chirurgus, medicus, nauta: sed fortè simplici labore tibi victum compares, & interim scientiam hāc salutis didiceris, superasti sapientes & doctores omnes. An non ad hanc summam reducit Paulus omnem scientiā suam: Non, inquit, existimaui me aliquid scire, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Opus olim fuerit consulere Stoicos, Peripateticos, Academicos: à quibus præter pugnantia dogmata nihil referebatur. Ecquis ipsorum viam salutis ostendit? Magna laus fuerit Socratis, quòd Philosophiam ab astris ad mores reuocauit, vt scribit Cicero lib. 1. Quæst. Academ.

Cicero. Docuerint ex his nonnulli, quod iustitiæ, quod fortitudinis munus esset, & viam virtutis commōstrarint. Non ita tamen vt *scientiam* veræ *salutis* agnoscerent, quam interim plebi suæ, immò quantumuis idiotæ ex omni plebe Ioannes commonstrauit. Huius antiquæ Philosophia capaces nō sunt, nisi qui in aliis minoribus disciplinis pro-

Scientia salutis omnium potissima.

gressu

gressus aliquos fecerunt. At verò simplicem quemque ex populo Ioannes docuit, quæ scientia salutis esset. Venerunt meretrices, publicani, milites, venit promiscua populi multitudo in desertum. Ille verò vnicuique dedit *scientiam* illam *salutis*. Et quis non vult saluus esse? Et quis non curiosè inuestigare illam debeat? Sunt qui audiant Caluinistas, Sacramentarios, Anabaptistas, & cæteros impietatis ministros. Rogati autem cur id faciant, respondent: se quærere scientiam salutis. Hāc verò ne ex illis require, sed à Ioanne, à Christo, ab Ecclesia eius sponsa, quę vtriusque, & amici sponsi, & sponsi ipsius doctrinam profitetur. Rogarunt nonnulli Christum, quid faciendo vitam æternam possiderent. Et ille ait: In lege quid scriptum est? Diliges Dominum Deum tuum, &c. Itaque si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Sed & in ipso die Pentecostes, nonnulli ex Iudæis, & repentino sono è cœlo, & Apostoli Petri, & omnium diuersis linguis commoti, dixerunt: Quid faciemus viri fratres? Act. 2. Petrus verò, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm. Hanc illis salutis viam commonstrabat, quam etiam Ioānes sua prædicatione & baptismate delineauit. Clamabat enim, Pœnitentiam agite, & quis vos docuit cauere a ventura ira? Ecce iam securis ad radicem posita est. Et baptizabat in eū qui venturus erat, *in remissionem peccatorum*. Mar. 1. Fuit Ioānes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Non quòd ille remissionem conferret, sed conferendam per Christum moneret, per agnum scilicet, qui tolleret peccata mundi. Vnde dicitur εἰς ἄφεσιν, in remissione. In hoc enim perfecta salus nostra consistit, vt remittantur peccata nostra. Hæc autem scientia, quam Ioannes intulit, disponebat, & incitabat ad diluenda peccata, quia per eam ad pœnitentiam, Christíque fidem explicitam populus inducebatur, vt docet Tertullianus, lib. de Baptismo. Solus autē Deus dimittit peccata effectiuè, secundum illud: Ego sulus deleo iniquitates. Passio Christi meritoriè, iuxta quod in Apocalypsi habetur, Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Fides autem formata hoc agit formaliter, prout in Actis dicitur, Fide purificans corda eorum. Opera verò pœnitentiæ, hoc faciunt satisfactoriè. Itaque Zacharias prædicit Ioannem sua prædicatione non esse denuò reuocaturum ad legis ceremonias, ad holocaustomata, ad hircorum sanguinem, ad aspersiones, & baptismata illa petulca, quæ saluos facere credentes non poterant: quæ significabant quidem & promittebant in posterum per Christum remissionem conferendam esse: sed ad ipsum Christum præsentem plebem suam missurum esse, vt ab eo quicquid est internæ salutis, accipiant. Fundamentum autem huius salutis, & remissionis peccatorum nostrorum, non à nobis aut ab ipsis inferioribus rebus requirendum ostendit: ne quis rursus vmbris & typis legalibus adhæreat, aut fodiat sibi cisternas dissipatas, quę aquam gratiæ minimè contineant: sed ab ipso Deo patre luminum, omnis boni perfecti optimo parente, id est, ab eius in nos charitate, qui, vt ipse docet Christus, sic dilexit mūdum, vt filium vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Requirat illud etiam a filio, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris. Ideò adiicit ad emphasim dilectionis eius, nobis salutem & remissionem peccatorum donari, *per viscera misericordiæ Dei nostri*. Viscera enim misericordiæ, significant misericordiam, quæ ex intimis præcordiis atque visceribus oritur. Metaphora autem sumpta est ab hominibus. Sentimus enim re aliqua permoti, viscera etiam nostra commoueri. Propterea de visceribus loquitur scriptura, quum misericordię mentionem facit, vt finitimam affectuum cōmotionem significet: veluti quum matris viscera commouentur erga filium morientem, id est, quum omnia eius intima propter filium cruciantur: sicut & de ea scriptum est, quæ audita Salomonis sententia de dissecando filio suo, intimis visceribus commota est, 3. Reg. 3. Et de Ioseph legimus, Genes. 43. Festinauítque, quia commota fuerāt viscera eius super fratre suo. Sic Paulus dilectionem Dei in Colossenses exprimit, dicens, (Col. 3.) Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. Hac locutione summā Dei in nos misericordiam & dilectionem adumbrauit, velut causam primam salutis nostræ. De his autem visceribus hæc ante Christi aduentum protulit Esaias, (capit. 63.) Vbi zelus tuus & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationū tuarum? Super me continuerunt se. At verò Christo adueniente, viscera illa misericordiæ satis cōmota sunt, cùm ipse Christus nihil asperum reiiceret, quod faceret ad salutem & redemptionem nostram. Ephes. 2. Deus enim qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos in Christo, cuius gratia saluati estis. Hæc erat intima, & in ipsis visceribus inhærens misericordia. Quod eius maius & dilectionis genus esse potest, quàm vt mortem Christus tam contumeliosam, & tot opprobria pro nobis, etiam inimicis subiret? His misericordiæ & charitatis *visceribus* commotus *visitauit nos oriens ex alto*. Dictio Oriens non pro Participio, sed Nomine construenda est. Vox Græca est, ἀνατολὴ, significans exortum solis, aut regionem vnde oritur. Christum igitur solem orientem vocat, eo nimirùm sensu quo Mal. 4. legitur: Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Et Zach. 6. Ecce vir, oriens nomen eius. Et ne nos sensibilem hunc illū solē esse cum Manichæis existimemus, addidit ἐξ ὕψους, ex alto, siue altitudine aut sublimitate, quū hic corporeus sol nobis oriatur ab inferis surgens in altum: hic è contra è sublimi exortus, descendit ad nos vt nobis illucesceret. Non enim habuit ex virgine diuinam illam maiestatem, non ex ea genitus est inquantum Deus, sed descendit de cœlis, & nostram in ea naturam assumpsit. Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Alludit autem Zacharias ad Dauidis vaticinium, Psal. 18. A summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summū eius. Hic enim (Heb. 1.) candor est lucis æternæ, & splendor paternæ substantiæ, ex supersplendidissimo Dei patris corde æternaliter oriens & emanans: qui deinde per humanitatem assumptam hominibus innotuit atque resplēduit. Vnde adiicit, *Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent*. Alludit ad illud Esaiæ, (cap. 60.) Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Itaque sicut sol corpora illustrat, & alacriora reddit, ita Christus animis nostris illucescet, & eos recreabit. Tenebræ enim intelligendę sunt pro caligine mentis, quæ ab ignorātia seu peccato profluit. Sedere autem dicit, pro esse prostratum. Ita enim succedit peccatoribus, vt adinstar ægrotorum decūbere, & adinstar mortuorum iacere dicātur. Atqui à planta pedis vsque ad verticem non erat in homine sanitas. Esaiæ 1. Et mortui priùs eramus in delictis, inquit Apostolus. Venit igitur vita ad mortuos, medicus ad ægrotos, lux ad cæcos & in tenebris constitutos: & ita visitauit iacentes in morte, decumbentes in lecto, sedentes in tenebris. Et quidem cæcos illuminauit, illis corporalem visum reddidit: & iam vltimum spiritum agentes ad integram sanitatem, mortuos verò ad vitam restituit. Horum Euangelia plena sunt. Sed & Esaias cap. 49. ita prædixerat. Dedi te in lucem Gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, & de domu carceris sedentes in tenebris. Magna vtique hæc sunt eius aduentus beneficia, sed maiora sunt, quæ in animis fidelium operatus est. Imminebant illis exteriores tenebræ, pœnæ mortis æternæ: sed ipse contra tenebras illas suam claritatem, & contra vmbram mortis, veram nobis vitam per gratiam communicauit. Ille enim lux est, ille etiam vita, vt Ioannes in sui Euangelij initio testatus est. Vita, inquit, erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. Expungit igitur tenebras, quia lux est: mortem etiam, quia vita est: vita inquam vera, vt & lux vera. Hæc autem in nobis progressus magnos faciunt, *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis*. Pedes pro affectibus sumuntur multis in locis. Purgantur autem illi per Christum, & ad iter pacis diriguntur. De his pedibus ita Dauid Psal. 39. Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et in Canticis loquitur spōsa, cap. 5. Laui pedes meos. Itaque quemadmodum ad nostram salutem, ad peccatorum nostrorum remissionem, & hostium nostrorum victoriam venit Christus: ita voluit nos vitæ puritate & integritate illi obsequi: non stertere,

sedere,

Ioannes præparabat ad remissionem, quam Christus daret.
Tertull.
Dionys.
Carthus.

Misericordia cur viscerum nomine intelligitur.

Oriens nomen est.

Christus sol oriens.

Christus candor lucis paternæ.

Tenebræ.
Sedere quid.

ſedere, aut iacere, quod ocioſorum eſt, ſed pedes noſtros, id eſt, omnes cogitationes, affectus, & actiones dirigere *in viam pacis*. Eſt autem via pacis, ſancta & pura hominis cõuerſatio. Per hanc enim pacem habet cum Deo, & ſibi ipſi conſtat pacificus, & cum hominibus. Hæc eſt pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, quæ cuſtodit & dirigit corda & corpora noſtra, Philip. 3. Videtur igitur nos velut infantes conſiderare, quibus directore opus eſt: aut velut ignaros itineris ſuſcepti, qui alios locant, viæ ſuæ duces. Sic autem meditabimur nos etiam infantibus infirmiores eſſe. Illos nutrices, nos Deus ipſe per Chriſtum ſuum dirigit. Meditabimur etiam nos eſſe viatores, ita tamen vt neſciamus qua via gradiendum ſit, niſi ipſe dirigat nos, ad viam pacis. Alioquin, vt pridem de Hercule finxit Prodicus Sophiſta, multæ ſeſe viæ produnt, ſed quæ ducant ad perditionem. Lata via eſt, quæ ducit ad mortem, inquit Chriſtus. Itaque, vt legitur Prou. 16. cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius. Et Prou. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. Pſ. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Sap. 10. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei. De quo regno dicitur Pſal. 147. Lauda Hieruſalem Dominum, quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Qui poſuit fines tuos pacem. Hanc autem aſſequimur gradientes per mandata Dei. Pſ. 118. Pax multa diligentibus legem tuam. Eſ. 48. Vtinam attendiſſes mandata mea, facta fuiſſet ſicut flumen pax tua. Pacis igitur nomine omnia bona intelligit, quæ nobis per gratiam & gloriam obueniunt. Eſ. 34. Erit opus iuſtitiæ, pax.

Via pacis quæ ſit cõuerſatio.

Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socrat.

Hoc expedito Cantico, Lucas compendioſam interſerit pueri educationem, & vitæ inſtitutum, vſque ad id tempus, quo munus prædicationis exequi cœpit. *Puer*, inquit, *creſcebat, & confortabatur ſpiritu.* ἐκραταιοῦτο, fiebat validus ac robuſtus, non corpore tãtùm, ſed ſpiritu. Orig. hom. 11. in Luc. Per ſingulas horas atque momenta ſpiritu ſuccreſcente, anima quoque ſua incrementa capiebat: & non ſolùm anima, ſed etiam ſenſus & mens augmẽta ſpiritus ſequebantur. Et quidem caro infirma, confirmatur autem ſpiritu. Theophylact. Cum corpore ſimul creſcebat & ſpirituale donum. Et tanto magis efficacia ſpiritus in illo ſe oſtendebat, organo illius capace exiſtente. Hic enim ſpiritus Prophetas ſuos præparat, imbuit & edocet. Ezech. 3. Spiritus leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Manus enim Domini erat mecũ, confortans me. Vnde dicere poterat illud Apoſtoli, Philip. 4. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Hic autem eſt Spiritus ſanctus, à quo virtus eſt omnium creaturarum. Pſal. 32. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. *Et erat in deſertis*, ſtatim atque in ea ſe conferre potuit, teneris ſub annis. Non expectauit enim vt à patre ſeu in domo paterna nutriretur, *vſque ad diem oſtenſionis ſuæ in Iſrael*: ſed receſſit fugiens tumultum vrbium, inquit Origen. fugiens populi frequentiam, viciniam ciuitatum, & abijt in deſerta vbi purior aër erat, & cœlum apertius, & familiarior Deus: vt quia necdum ſui miniſterij tempus aduenerat, interim vacaret orationibus, & cum Angelis conuerſaretur, appellaretque Dominum, & illum audiret reſpondentem, Ecce adſum. Theophyl. Receſſit etiam, ne multitudinis malitiæ particeps fieret, & vt neminem reueritus, omnes liberè reprehenderet. Nam ſi fuiſſet in mundo, fortaſſis conſuetudine amicorum, & ſocietate coinquinatus fuiſſet. Fecit igitur adinſtar Moſis, qui quadraginta annis manſit in deſerto, antequam in Ægyptum deſcenderet, & populi ſui ſalutem nunciaret. Illud dicere poterat. Pſ. 54. Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Hinc edocetur verbi diuini miniſter priùs vacare contemplationi, quàm docere incipiat.

Origenes.

Theoph.

Origen.

Ioannes in deſerta ſe ſubtrahit ab hominibus.

Theoph.

De Ieſu ex Dauide & Abraham generatione ſecundum carnem, iuxta Dei promiſſiones & Prophetarum vaticinia, ex qua conſequitur illum verum Meſsiam eſſe.

MATTH. 1.	Marc.	Luc.	Ioan.
Liber generationis Ieſu Chriſti filij David, filij Abraham. Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Phares autem genuit Eſron. Eſron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Ieſſe. Ieſſe autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Aſa. Aſa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus. Omnes itaque generationes ab Abraham vſque ad David, generationes quatuordecim. & à David vſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. & à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim. Chriſti autem generatio ſic erat.			

Introductio.

Tertull.

Chriſtus ex generatione demõſtratur.

QVOTIES de hærede quæritur, vt rerum poſſeſſio eius ſit intelligatur, edũt illi origenes generationum ſuarum, qui ſibi ius vendicant. Et hanc vtique legẽ Tertullianus lib. de præſcrip. contra hæretic. ita vſurpat, vt excludat Marcionem, Cherintum, & cæteros hæreticos, à fidei & ſacrarum literarum poſſeſſione. Ad quos, inquit, meritò dicendum eſt, Qui eſtis, & vnde veniſtis? Quid in meo agitis nõ mei? Quo denique, Marcion, iure ſyluam meam cædis? Qua licentia, Valentine, fontes meos tranſuertis? Qua poteſtate, Apelles, limites meos commoues? Mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo, prior poſſideo. Habeo origines firmas ab ipſis autoribus, quorum fuit res. Et hoc vtique iure Matthæus Ieſum Meſſiam eſſe confirmat, ipſius generationem aſſignans: non quòd à patribus, è quibus ſecundum carnẽ natus eſt, hæreditatem Eccleſiæ, & Meſſiæ nomen aſſecutus ſit: ſed quod à Deo per Prophetas ex illorum progenie repromiſſus eſſet. Theophylactus, Prœmio in Matt. Matthæus enim, inquit, de ſola ſubſtantia Chriſti in carne diſſerens ad Hebræos ſcribebat, quibus ſufficiebat diſcere, quòd ex Abraham & David natus eſt Chriſtus. Nam qui ex Hebræis crediderit, cõtentus eſt ſi certior fiat, ex Abraham & David natum eſſe Chriſtum. Euthymius, in Matth. Itaque Matthæus auditorum mentes erigit ad promiſſorũ memoriam. Olim enim promiſerat Deus Abraham & David ex ſemine ipſorum naſciturum eſſe Chriſtũ. Cùm autem auditores eſſent Iudæi, nouerant illas promiſſiones. Itaque, vt Ioannes Ieſum verè Dei filium teſtatus eſt, ita Matthæus potiſſimùm curauit illum non modò verum hominem, ſed & Meſſiam in lege promiſſum oſtendere: quod & initio pollicetur, ita ſcribens. *Liber generationis Ieſu Chriſti.* &c. Subintelligitur, hic eſt: quaſi dicat, hæc eſt enumeratio eorum, à quibus Chriſtus duxit genus ſecundum carnem. Hebraicè enim legitur *Sepher hattoldoth*, liber generationum.

Theophyl.

Cur Matthæus de temporali generatione dixerit.

Euthym.

nerationum. Dictio autē *Sepher* deducitur à radice *Saphar*, numerauit, recensuit, narrauit. Itaque liber sumitur pro catalogo, & enumeratione: aut pro eiusmodi libro, in quo aliquid recensetur. Vt liber iustorum, in quo iusti scribūtur, sed & idem liber Dei, Exod. 32. Iosu. 10. Hebraismus autem iste frequens est in veteri Testamento, vt Istæ sunt generationes Noë, & istæ sunt generationes Iacob. Gen. 5. Liber generationis Adæ. & 2. Istæ sunt generationes cœli & terræ. Theophyl. Sed quam ob causam non dixit Visio, vel Sermo, sicut Prophetæ, qui suos libros sic inscripserunt? Audi quod discas. Prophetæ loquebantur ad duros corde & inobedientes, & ideò dicebant: Diuina est visio, & sermo est à Deo, vt timeret populus, & non contemneret dicta. Matthæus autem sermonem habebat ad credulos, gratos & obedientes, & propterea nihil tale prædixit, quale Prophetæ. Possem & aliud dicere, quòd Prophetæ mente videbant ea quæ videbant, Spiritu sancto apparitionem faciente. Matthæus autem non mentaliter & per apparitionē Christum vidit, sed corporaliter cum eo fuit, & sensibiliter audiuit eum, videns eum in carne. Et idcircò non dicitur visio, sed liber. Verùm quæritur quomodo Matthæus generationem Christi aggrediatur, cùm Esaias clamet, Generationem eius quis enarrabit? Respondet Hieronymus in Matth. Euangelistam non esse Prophetæ contrarium, vt quod ille impossibile dixit effatu, hic narrare incipiat: quia ibi apud Esaiam de generatione diuinitatis, hìc de incarnatione est dictum. Augustinus, libro 2. de cons. Euang. capit. 1. Hoc enim exordio suo satis ostēdit generationem Christi secundum carnem, se suscepisse narrandam. Secundum hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam se sæpissimè appellat, commendans nobis quid misericorditer dignatus est esse pro nobis. Nam illa superna & æterna generatio, secundum quam vnigenitus Dei filius est ante omnem creaturam, omninò ineffabilis est. Sed & ipsa temporalis generatio non omninò exprimi potest. Hieronymus. A carnalibus autem incipit Matthæus, vt per hominem, Deum discere incipiamus. Itaque sicut Moyses Geneseos librum edidit, quo mundi, cœli, terræ, astrorum, piscium, volucrum, denium hominis creationem, & generationem explicat, à cœlo verò & terra auspicatur: ita Matthæus istius orbis renouationem & reparationem per Christum narraturus, à Christi generatione exorditur. Noua enim omnia per eum sunt reddita, noua Ecclesia, sacramenta, lex, sacrificium, noua etiam nostra per Christum in aqua & spiritu sancto generatio. Esa. 65. Ita enim Dominus per Esaiam dixit: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora. Non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis in sempiternum. Chrys. hom. 2. in Matth. Cuius verò gratia librum istum generationis Christi vocat, vbi non sola Christi generatio, sed tota prorsus ipsius mysterij dispensatio continetur? Quia totius scilicet dispensationis caput, & radix, & principium omnium nobis in hoc consistit bonorum. Vt enim Moyses librum cœli appellauit ac terræ, cùm certè non de cœlo solùm, & terra loqueretur, sed de cunctis, quæ inter ipsa subsistunt: ita etiam Euangelista ab ipso omnium fonte & capite bonorum librum vocauit. Omni siquidem admiratione plenissimum est, & supra spem expectationemque mortalium, quòd Deus homo factus est. Hoc autem impleto illa omnia quæ sequuntur, iuxta ordinem & rationem procedunt. Col. 1. In Christo enim omnia sunt condita. Et omnia per ipsum & in ipso creata sunt: in quo vim diuinitatis eius suspicimus. Quòd si ad humanam quam assumpsit naturam, oculos conuertamus, audiemus Psalten dicentem, (Ps. 8.) Minuisti eum paulo minùs ab Angelis, & omnia subiecisti sub pedibus eius. Itaque sicut Moses hominis genesin velut caput orbis primi asseruit, cui Deus animantia cuncta subiecit: & ex illo homine historiam suam deducit: ita Matthæus Christum hominem asserens, etiam ab eo cætera deriuat nostræ reparationis mysteria. Moses enim in vno Adamo, etiam mulierem & omne earum genus complectitur, cùm ait: (Genes. 5.) Hic est liber generationum Adam, in die qua creauit Deus hominem, masculum & fœminam creauit eos. Ita Matthæus in Christo, etiam sponsam Ecclesiam ita complectitur, vt Christi temporali generatione posita, etiam omnia bona facilè succedere meditetur. Nam qui sacramentorum veritatem, passionis & mortis Christi vim astruunt, primùm omnium recurrunt ad veritatem assumptæ carnis: qua negata, negentur cætera necesse est: hac autem posita in sua veritate, vera quoque cætera consequantur, vnde & maiorem virtutem, quàm quæ in figuris olim contingebant, nanciscantur. Tertullianus, lib. 3. contra Marcionem. Nam si mendax esse caro deprehenditur, sequitur vt & omnia, quæ per carnem Christi gesta sunt, mendacio gesta sint, congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoque virtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à vitio, vel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest verè actum credi, sine corporis veritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenum à vacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passiones eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non verè est passus. Euersum est igitur totum Dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors Christi negatur, quam tam expressè Apostolus demandat. Tradidi enim, inquit, vobis imprimis, quòd Christus mortuus sit pro peccatis nostris, & quòd sepultus sit, & quod resurrexit tertia die. Porrò si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur? Negata verò morte, dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratione non surrexit, qua mortuus non est: non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectione Christi infirmata, etiam nostra subuersa est. Nam sicut illi, qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione Christi: ita resurrectione Christi non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atque ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicatio Apostolorum. Idem lib. de carne Christi. At verò Christus mori missus, nasci quoque necessariò habuit, vt mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mutuum debitum est inter se, natiuitati cum mortalitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Hinc occurrit his, qui assumptam à Verbo carnem, comparabant iis corporibus, quæ assumunt Angeli, quæ tamen nata non sunt. Non venerant, inquit, mori, ideò nec nasci. Ergo veritas omnium mysteriorum pendet à veritate carnis Christi, & à vera illa generatione temporali. Anselmus, Enarrat. in Matth. c. 1. Cuius autem sit generatio, postea subijcit. Non Adæ nos perdentis, sed Iesu nos saluantis. Non expellentis à paradiso, sed Christi reducentis nos ad paradisum. Et quidem multis olim hoc nomē Iesu datum est, sed in figura istius, sicut Iesu Naué, id est Iosue filius Nun. Eccl. 47. Fortis in bello Iesu Naué successor Moysi. Fuit & Iesu filius Iosedech. Zach. 3. At verò nihil illi contulerunt, præter figuram & salutis, & ædificationis spiritualis tēpli per Christum factæ. Heb. 12. Ipsum enim habemus auctorem & consummatorem in sanguine eius. Itaque ne quis in nomine hallucinetur, adijcit nomen *Christi*. Quod, vt scribit Cyrillus Alexandr. libro de incarnat. Vnigeniti, capit. 1. nec definitionis vim obtinet, nec cuiuspiam substantiæ qualis sit significat, sicut fortè homo, aut equus, aut bos: sed rei magis, quæ in aliquo agatur, habet significationem. Oleo namque vngebantur Prophetæ, sacerdotes, & reges. Vnde Dominus per Dauid ait, Psal. 104. Nolite tangere Christos meos, in Prophetis meis nolite malignari. Tertullian. libro de baptismo: Christus dicitur à chrismate, quod est vnctio, quæ Christo nomen accommodauit, facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo patre. Ita discernit Matthæus hunc de quo tractaturus est, ab iis qui nomen Iesu prætulisse visi sunt. Nullus enim eorū fuit Christus. Verùm fortassè quis obijciat, eos vnctos fuisse chrismate. Tres enim vnctiones in veteri Testamento legimus. Vnctus est Aaron in sacerdotē, Leuit. 8. Vnctus est Saul à Samuele in regem, 1. Reg. 10. & Dauid, 1. Reg. 16. Vnctus est & Helisæus in Prophetam, 3. Reg. 19. Verùm nulla earum vnctionum Christi chrismati conferri potest. Vnctio enim eius non corporalis, sed spiritualis fuit, tantò quidem copiosior, quātò plenius accepit spiritum Domini. Es. 61. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me. Act. 10. Quē vnxit Deus spiritu sancto. Ps. 44.

Liber seu enumeratio.

Theoph.

Cur non dixit, Sermo, aut Visio.

1.

Quomodo enarretur Christi generatio.

Hieron.

August.

Hierony.

Confertur Matthæus cū Mose.

Chrysost.

Cur liber iste generationis Christi esse dicatur, quæ & aliorum meminit.

1.

2.

Veritas assumptæ carnis primò statuenda est fidelibus.

Tertull.

Idem.

Ansel.

Cyrillus Alexandr.

Christus nomē quid sonet.

Tertullia.

Vnctiones quæ olim, & quæ in Christo.

Chrysost.

Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Chrysostomus, homil. 2. in Matth. Vides quanto inter ipsa principia splendore lucet Christus, quomodo Matthæus tibi regem ipsum humana specie, sic mortalibus, velut exercitui admixtum ostendit. Neque enim in bello semper propriam rex dignitatem habere cernitur, sed purpura & diademata relictis, militis habitum frequẽter induitur. Sed illic, ne cognitus hostes in se conuertat: hic verò noster Christus contrà, vt ne ante congressum subitò omnes auertat, suóque maiestatis fulgur conturbet: saluare enim, non terrere studuit. Et idcircò illum hac appellatione continuò nominauit (quæ accessum nobis ad eum facilem promitteret) Iesum vtique nominando. Iesus enim non est Græci sermonis vocabulum, sed Hebraica lingua saluatorem significat, ab eo quòd salutem populo suo præstaturus aduenerit. Iamne igitur intelligis quemadmodum Euangelista auditorem in alta subuexerit, & ea certa nomina (Iesu, & Christi) quæ in vsu esse viderentur, locutus: longè tamen maiora quàm omnes sperare poteramus, edocuit? Et vtriusque sanè nominis (Iesu & Christi) apud Iudæos erat celebrata notitia. Quia enim incredibilia erant quæ promittebantur futura, etiam nominum præcesserunt figuræ. Cyrillus Hierosolym. catech. 10. Et Iudæi quidem concedunt illum esse Iesum, Christum verò negant. Atqui vtrumque simul credendum & confitendum est. Ideò dicit Apostolus: Quis est mendax, nisi qui negat quòd Iesus est Christus? Et quidem si prærogatiuas vnctionis antiquæ consideres, illas omnes, sed perfectissimas in Christo reperies. Vngebantur Prophetæ: & ille Propheta est, quem Deus suscitauit de fratribus Israëlis, vt præcinuit Moses. Vngebantur reges: ille verò rex regum est, & dominus dominantium. Vngebantur sacerdotes: & ille in æternum sacerdos est, secundum ordinem Melchisedech. Adijciam & in eam rem. Cyrilli verba in consequentibus, vt intelligamus quonam modo Iesus præ cæteris nomen Christi habeat. Non ex corporea successione accepit sacerdotiũ, inquit, neque factitio oleo vnctus est: sed tantò excellentius aliis, quantò hic cum iureiurando factus est sacerdos. Ioan. Damascenus, lib. 3. de fide orthodox. capit. 3. Christi porrò vocabulum personæ esse dicimus, vt quod non vnimodè dicatur, sed duplicem naturam significet. Ipse enim seipsum vnxit, corpus videlicet diuinitate sua vngens, vt Deus: vnctus autem, vt homo: quandoquidem ipse & hoc & illud est. Vnctio porrò humanitatis est diuinitas. Hesychius, lib. 2. in Leuit. capit. 8. Et quidem vnctio illa spiritualis nobis cum Christo communis est, & non communis. Communis quidem, participatione ipsius Christi, à quo dicimur Christiani: Non communis autem, quia inæstimabili quadam sublimitate excellit Deus hominibus, & gratia in qua et communicamus. Propterea vnguntur quidem simul cum Aaron filij eius, sed non talia in eis, qualis in Aaronis vnctione aguntur. Certis enim, quemadmodum præcipuè exultationis oleo, id est spiritu, præ participibus vtique nobis, vnctus est Christus, vt scribit Psalmista: ipse siquidem substantialiter vnctus est, nos verò operatione eius & gratia. Hunc Prophetæ prædixerant, hunc dæmones venturum nouerant, ipsa etiam mulier Samaritis. Exoptatum igitur ab omnibus & cunctis gẽtibus desideratum aduenisse testatur Matthæus, enumerationem eius generationis contexens. Et dicit eum filium David, illum ipsum esse assignans, quem omnes quærerent, & ita discernens ab iis qui nomen Iesu simul cum vnctione prætulerunt, qui non erant de familia Dauid, vt obseruat Chrysostomus, homil. 2. in Matthæum. qui & hanc quæstionem adijcit. Qua de causa, inquit, non priùs Matthæus Christum filium Abrahæ, quàm filium Dauid nuncupauit? Non sicut opinantur aliqui, ab inferioribus volens ad superiora conscendere. Non enim idẽ facit quod Lucas. Et tamẽ sunt qui sic interpretantur, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, quoniam Dauid fuit filius Abraham. Sed hunc sensum non approbat Chrysostomus. Cur ergo commemorauit priorem Dauid? Quia ipse, inquit, proculdubiò in omnium versabatur ore, ob insigne honoris & gloriæ, ob ipsius quoque temporis spatia iunctiora. Non enim olim defunctus fuerat, sicut Abraham. Etsi enim vtrique promiserat Deus, sed tamen illud quasi antiquum reticebatur: hoc verò quasi nouum & recens ab omnibus celebrabatur. Ipsi enim Iudæi dicunt, Nonne es semine Dauid, & Bethleem castello, vnde erat Dauid, venit Christus? Nemo igitur illum filium Abrahæ, sed omnes filium Dauid nominabant. Etenim propter tempus, vt dixi, & propter regnum, hic magis in hominum memoria vigebat. Lege in Euangelio, quid inclamenr cæci, (Luc. 18.) Iesu fili Dauid, miserere mei. Et cùm idem ipse Pharisæos interrogasset, (Matth. 22.) Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Responderunt ei, Dauid. Sic passim acclamabant Christo, Fili Dauid. Hosanna filio Dauid. Rom. 1. Qui factus est ei ex semine Dauidis secundum carnem. Adde quòd magis secernebatur, & designabatur Messias per Dauidis, quàm Abrahæ generationem. Siquidem omnes Iudæi sunt ex Abraham, neque tamen omnium eadem est tribus. Dauidi autem illæ cœperunt, iuxta numerum Patriarcharum, qui ex Iacob orti sunt. Et vni tantùm harum, scilicet tribui Iuda, promissus erat Christus, è qua Dauid ortus est. Itaque Dauid, vt propinquior, ita magis ostendit Iesum illum, qui ex eo natus est, esse Messiam à Deo promissum. Hieronym. in Matth. Ideò autem cæteris prætermissis, horum filium nuncupauit, quia ad hos potissimùm est facta de Christo repromissio. Promissiones Abrahæ factæ leguntur, Genes. 12. In te benedicentur omnes tribus terræ. Et cap. 22. Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Gal. 3. Dixit autem non in seminibus, quasi in multis, sed in semine tuo vno, quod est Christus. Dauidi autem factæ leguntur, 2. Reg. 7. Quumque completi fuerint dies tui, suscitabo semen tuum post te. Eadem promissio habetur, 1. Par. 17. & Psalm. 89. Iuraui Dauid seruo meo. Vsque in æternum præparabo semen tuum. Et Psalm. 132. Iurauit Dominus Dauid veritatem, &c. Vnde Hierem. 23. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & faciet iudicium & iustitiam, & vocabunt eum, Dominus iustus noster. Quod legitur Hebraicè *Iehoua tsidkenu*, Deus iustus noster. Et quis Deus germen Dauid, nisi Messias verus Deus & verus homo? Vnde & apud eundem Hiere. 31. & 33. Si irritum potest fieri pactum meum cum die & nocte, pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius, qui regnet in throno eius. Huius autem regni durationem explicat, qualis nulli ex hominibus conuenit. Esai. 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet & corroboret illum amodò, & vsque in sempiternum. Præter promissiones illas, Dauid expressionem Christi typum prætulit, vt obseruat Theophylactus in Matth. Sicut enim ipse post Saul reprobatum à Deo, & odibilem, regnauit: ita Christus, postquàm priuatus est Adam regno & principatu, quem habebat in omnia & animantia, & dæmonia, incarnatus venit, & regnauit. At verò nónne & aliis eadem promissio facta esse videtur? Leo serm. 2. in Natiuitat. Domini. Deus enim omnipotens & clemens, cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus misericordia est: statim vt nos diabolica malignitas veneno suæ mortificauit inuidiæ, prædestinata renouandis mortalibus suæ pietatis remedia, inter ipsa mundi primordia præsignauit: denuncians serpenti futurum semen mulieris, quod noxij capitis elationem sua virtute contereret: (Gene. 3.) Christum scilicet in carne venturum Deum hominemque signans, qui natus ex virgine, violatorem humanæ propaginis incorrupta natiuitate damnaret. Quid quòd eadem Isaaco repromissio facta legitur, quæ priùs Abrahamo patri eius? Genes. 26. Cùm enim ille orta fame super terram, abiisset ad Abi-melech regem Palæstinorum in Gerara, ait illi Dominus. Complebo iuramentum, quod spopondi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, dabóque posteris tuis vniuersas regiones has, & benedicẽtur in semine tuo omnes Gentes terræ. Idem rursus confirmauit Iacobo Patriarchæ, cùm ille in Bethel obdormiens scalam vidisset, & Dominum innixum scalæ, Genes. 28. Tunc enim ad eum Dominus. Erit semen tuum quasi puluis terræ. Dilatabebetis ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem

Christus rex sine fastu regio.

Cyrill. Hierosol.

Christus Propheta.

Idem rex & sacerdos.

Ioan. Da.

Christus vnctus secundum carnem.

Hesych.

Christum dæmones & ipsi Gentiles nouerant.

Cur Christus potius Dauid quam cæterorum filius.

Chrysost.

Hierony.

Abrahæ promissiones factæ.

Theoph

Leo.

Quomodo olim promissus Christus

& Meridiem, & benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ. Sed hæc non fuit noua aliqua promissio, aut alia ab ea quæ Abrahæ facta fuerat, sed confirmabatur in filijs eius. Hinc fit, vt Abrahæ & Dauidis potiùs quàm cæterorum mentio fiat. Isti enim erãt præcipuè maximiq́; mirabiles, inquit Chrysost. ho. 2. in Matt. ille quidem quòd esset rex & Propheta, hic verò quòd esset Propheta & Patriarcha. Et rursus inducit hanc quæstionem. Et vnde, inquis, manifestum est ex Dauid esse Christum? Si enim non ex viro, sed tãtummodò ex virgine natus est, de cuius certè generatione reticetur: quomodo scire poterimus illum ex Dauid stirpe descendere? Duo sunt enim, quæ pariunt quæstionem. Vnum, qua de causa in generationum catalogo, virgo sileatur: alterum verò, qua ratione Ioseph memoretur, cui certè cum generatione Christi nihil est commune. Videtur enim & vnum abundare & alterum deesse. Quid ergo dicemus? Quòd vtique primùm illud necesse fuerit memorari, quemadmodum ex Dauid virgo descenderit. Vnde hoc itaque discemus? Audi ad Gabriel loquentem Dominum: Vade ad virginẽ desponsatam viro, cui nomẽ Ioseph, de domo & familia Dauid. Quid igitur vis audire manifestius, cũ ex domo & familia Dauid illam virginem esse cognoscas? Inde patet, quòd inde vtique erat Ioseph. Fuerat quippè in lege præceptum, ex diuersis tribubus non licere vsurpari coniugium. Cuius verò rei gratia Iosephi nomen exprimit Euangelista, non item virginis: contexens interim Christi generationem, qui ex virgine, non autem ex eius viro natus est? Respondet etiam Chrysostomus, his verbis. Non erat mos apud Hebræos generationum catalogum per fœminas texere. Vt ergo morem custodiret, ne in ipso statim principio videretur antiqua destruere, & nobis virginem certiùs indicaret, parentes eius reticens atque maiores, de Ioseph generatione non tacuit. Hoc enim declarato, illud quoque pariter ostẽdit, quòd scilicet inde esset & virgo: quia nequaquã iustus iste pateretur vxorem sibi aliunde, quàm vnde lex præcipiebat, eligere. Eadem habet Ioan. Damascen. serm. 3. de beatæ Mariæ natiuitate. Leo Martyr, serm. 3. de natiuit. Domini, diuam Virginem è domo Dauid colligit, ex Esai. 7. capit. Ibi scilicet domui Dauid virgo repromittitur, quæ pariat Emmanuelem. Audite, inquit, domus Dauid, nunquid parùm vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel, quod est, Nobiscum Deus. Adijcit & hoc eiusdem Prophetæ vaticinium, capit. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. In qua, inquit, virga, non dubiè beata virgo prædicta est, quæ de Iesse, & Dauid stirpe progenita, & Spiritu sancto fœcundata, nouum florem carnis humanæ, vtero quidem materno, sed partu est enixa virgineo. Rursus autem obijciet aliquis, etiam hoc posito & accepto, quòd diua virgo è Dauidis familia profluxerit, quomodo tamen Christus à Dauide duxit originem, etiam carnis assumptæ respectu, cùm mater virgo in partu permanserit. Verùm id solius matris ratione concedi dicimus. Nam simul virgo erat & mater: Virgo, quia virilis ignara consortij: mater, quia de se Christum genuit, & è suis sanguinibus ei corpus ministrauit. Illa verò è Dauidis domo profluxerat, & ita Christus per matrem ad Dauidẽ genus suum retulit. Sic Matthæus Christi generationem recensens, multas simul hæreses eludit. Nã qui hãc admiserit, deridebit Valentinianos, qui Christum per Mariam quasi per canalem transijsse, nihil autem de ea accepisse: Apollinarea, qui ipsum corpus suum è cœlo attulisse: Marcionitas, qui corpus phantasticum habuisse blasphemabant. Christus enim filius est & Dauidis & Abrahæ, quia filius est virginis. Et quid habuit virgo ab illis, quod Christo nostro suppeditarit? An non carnem? Hanc igitur illa Christo communicauit. Sed contendes hoc opus fuisse Spiritus sancti. Vtique vt virgo pareret, & suppleretur quod naturæ deerat, quæ non nisi ex vtroque parente filios procreat. Attulit Spiritus sanctus Mariæ fœcunditatem, sed tamen illa corporis materiam suppeditauit. Cyrillus Hierosolymitanus catec. 12. Mutuata est à viris fœmineo generi gratia,

Chrysost.

Discimus Virgine matrem esse ex Dauid per virum.

Idem.

Cur non texitur generatio Christi per Mariam, sed per Ioseph.

Ioan. Damasc.

Leo.

Quomodo [illegible] Dauid, [illegible] mater virg[illegible]

Cyrill. Hierosol.

A

B

C

D

E

F

Eua enim ex viro nata est, & non ex matre concepta, sed ex solo viro, tanquam partu edita. Reddidit igitur Maria gratiæ huius mutuum officium: & non ex viro, sed ex seipsa sola impollutè, Spiritus sancti virtute peperit. Ordiẽda igitur est à celeberrimo illo Patriarcha Abrahamo Christi generatio. *Abraham genuit Isaac*, supernaturali virtute, de Sara nonagenaria naturaliter sterili, quando & ipse ferè centenarius erat. Genes. 21. Genuit & Ismahelem, Genes. 17. & 11. Verum ad generationem Christi carnalis propagatio non sufficiebat, sed electio diuina requirebatur. Propterea dicit Abrahæ Deus, In Isaac vocabitur tibi semen. Et huic Isaac, omne ius familiæ collatum est, quia non ex Agar ancilla, sed Sara libera natus est. Adde quòd, vt scribit Irenæus, libro quarto, cap. 38. in hæres. ea quæ circa Isaac, non sine significatione facta sunt. Theophilus Antiochenus, libro primo Allegoriarum in 4. Euangelist. ab ipsa mirabili natiuitate Isaac, typum Christi requirit, qui & proinde Nazaræus dictus sit, sicut & Samson, & Samuel, & Hieremias, quia ex repromissione natus erat, & ideò ferrum eius caput non tetigerat. Sed & Isaac Vir risus interpretatur. Nam eo nato, Sara mater eius, risum, inquit, fecit mihi: omnis qui audierit, corridebit mihi. Quæ verò maior est spiritualis exultationis occasio, quàm in Christi natiuitate? Ad hanc Angeli prouocabant, dicentes pastoribus: Annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator mundi, Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et Isaac vltima patris, Christus verò postrema seculi ætate natus est, vt meditatur Cyrillus Alexandrinus, libro octauo, in Genes. Prætulit & ille typum Christi. Etenim Abraham prono animo vnigenitum & dilectum filium suum obtulit sacrificium Deo, inquit Irene. lib. 4. in hæres. capit. 13. Vt & Deus beneplacitum habeat pro vniuerso semine eius, dilectum & vnigenitum filium suum præstare sacrificium in nostram redemptionem. Cyrillus Alexandrinus, libro 7. in Genes. Sed & cùm puer lignis pro sacrificio paterna manu oneraretur, & vsque ad sacrificij locum proficisceretur: Christum significat, qui super humerum suum crucem vehens, extra portam, non humana vi coactus, sed sua sponte, patrisque voluntate passus est, vt ipse ad Pilatum asseruit. Non haberes, inquiens, in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper, Ioan. 19. Quòd autem Isaac mortem euasit, & aries loco eius ad sacrificandum datus est, Christum repræsentet: qui quamuis ex substantia patris esset, in templo tamen suo, quod ex virgine sumpserat, patibulo crucis affixus est. Origenes etiã, homil. 8. in capit. 22. Genes. Abrahamum intellexisse scribit, per filij oblationem, aliam multò maiorem præsignari. Mouet me, inquit, satis diligens & cauta Abrahæ responsio. Nescio quid videbat in spiritu, quia non de præsenti, sed de futuro dicit: Deus prouidebit ipse sibi ouem. Futura respondit filio de præsentibus requirenti. Ipse namque sibi Dominus ouem prouidebat in Christo, quia & sapientia ipsa sibi domum ædificauit, & ipse se humiliauit vsque ad mortẽ. Cyrillus Alexandrinus lib. 8. in Genes. etiã typum requirit, ex eo quòd Abraham filio suo, vxorẽ non ex Chananæis, sed ex his qui idolis addicti erant, seligi voluerit. Deus enim, inquit, cõgregationem Iudæorum noluit coniungere Christo, quorum Chananæi notam gerebant: sed Ecclesia ex Gentibus est, ad quã ministri Dei missi sunt. Ita Isaac potiùs selectus est, quàm Ismaël, & ideò illũ exprimit Matth. *Isaac autẽ genuit Iacob*. Genuit etiã Esau, sed nõ ex Esau Christus. Chrysost. ho. 1. Oper. imperf. in Matt. Esau asper & hispidus, Gen. 25. hoc praui & nequam seculũ significat: Iacob leuis & nitidus futurũ seculũ designat. Magna inter vtrumq; distantia fuit, etsi gemelli fratres essent. Vnde & apud Malachiam Prophetã loquitur Dominus (cap. 1.) Nõnne frater erat Iacob Esau? Et, Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Quod etiã antequã nasceretur, dictũ est, & antequã quicquã boni aut mali egissent, vt scribit Paulus. Præuidebat enim Deus impiã & scelestã Esau conuersationẽ & vitã, & ideò iã illum oderat; præuidebat & bonã Isaaci indolem, & illi gratiam præparabat, magnũ suæ in eũ dilectionis argumentũ. Sed etsi Esau prior natus sit, ius tamẽ primogenituræ ad Isaacũ translatũ est, quod & ab initio cùm egrederetur ex vtero,

Isaac Christi typum prætulit.

Irenæus.

Theoph. Antioch.

1. in natiuitate.

2. in tempore.

Cyrill. Alex.

Irenæus.

3. in sacrificio.

Cyrill. Alex.

Origen.

Cyrill. Alex.

Chrysost.

Cur Iacob & non Esau memoretur.

repromittere

Irenæus. *Typum Ecclesiæ & ipsum Christum in Iacob.*

repromittere videbatur: fratris enim plantam tenebat, vt quem a primogenitura supplantaturus esset. Irenæus. lib. 4. in hær. capit. 38. ex eo facto Christi victoriam & Gentilis populi vocationem colligit. Si quis autem & actus qui sunt Iacob, addiscat, inquit, inueniet eos non inanes, sed plenos dispositionum: & imprimis in natiuitate eius, quemadmodum apprehendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus est, id est supplantator, tenens, sed qui non tenetur, ligans pedes, sed qui non ligatur, luctans & vincens, tenens in manu calcaneum aduersarij, id est victoriam. Ad hoc enim nascebatur Dominus, cuius typum generationis monstrabat, de quo & Ioannes in Apocalypsi ait: Exiuit vincens vt vinceret. Deinde autem primogenita accipiens, quando vituperauit ea frater eius: quemadmodum & iunior populus (Gentilis) eum primogenitum Christũ accepit, cùm eum repulit populus (Iudaicus) prouectior ætate, dicens, Non habemus regem nisi Cæsarem. In Christo autem vniuersa benedictio: & propter hoc benedictiones prioris populi à patre subripuit posterior popul⁹, quemadmodũ Iacob abstulit benedictiones huius Esau. Oh quã causam fratris patiebatur insidias, & persecutiones Isaac ab eo, sic & Ecclesia hoc idem à Iudæis patiebatur. Variæ oues, quæ fiebant Iacob merces, & Christi merces ex varijs & differentibus Gentibus, in vnam cohortem fidei cõuenientes fiunt homines, quemadmodum pater promisit ei: Postula, dicens, à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et quemadmodum Iacob ex duabus sororibus plures filios habuit, sic & Christus ex duabus legibus, similiter vt Iacob ex ancillis, ita Christus ex liberis & seruis secundum carnem cõstituet filios Dei. Omnia autem ille Iacob faciebat propter iuniorem Rachel, bonos oculos habentem: quæ præfigurabat Ecclesiam, propter quam substinuit Christus.

Eucherius. Lugdun.

Eucherius Lugdunensis, lib. 2. in Gen. cap. 46. alia etiam ratione Christi typum in ipsa Iacob natiuitate requirit. Sicut enim Iacob manum priùs dum nasceretur, emisit ex vtero, inquit: quæ etiam pedem prænascentis fratris tenebat, tum deinde secutum est caput, tum deinum necessariò cætera membra: sed tamen caput, non tantùm ea membra quæ secuta sunt, sed etiam ipsam manum, quæ in nascendo præcessit, dignitate ac potestate superat, & licet non tempore apparendi, tamen ordine naturæ prius est: Ita Dominus Iesus Christus, etsi antequàm appareret in carne, & quodammodò ex vtero secreti sui ad hominum oculos mediator Dei & hominum procederet, qui est super omnia Deus: præmisit in sanctis Patriarchis & Prophetis quandam partem sui corporis, qua velut manu nasciturum se esse prænuncians, etiam populum superbè præcedentem, vinculis legis, tanquam digitis quinque supplantat, quia & per temporum quinque articulos, prænunciari venturus, prophetarique non destitit. Vnde quinque libri, in quibus lex. Nec aperta manus fuit, sed conclusa, vt non omnimodam Iudæus benedictionem assecutos esse credamus. Illi obligati sunt pede, & ceciderũt: nos autem surreximus, & erecti sumus, Caput illæ primæ partes corporis sequuntur. Vbi enim prophetarunt veteres, Christum tandem fideles Apostoli secuti sunt. Ita Iacob ab ipsa sparum natiuitate, & demum in consequentibus suis actionibus Christum præsignante: ita à Deo selectus est, & singulari præ Esau priuilegio dignatus, vt non abs re eum prælegerit, ex quo ipse nasceretur. *Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.* Chrysost. Oper. imperf. in Matth. homil. 1. Et noster Iacob duodecim Apostolos in spiritu, non in carne, verbo & sanguine genuit. Nam sicut ille cum suis descendit in Ægyptum vt multiplicaretur, sic & Christus cum suis descendit Apostolis in mundum, & multiplicatus est per totum mundum, sicut res ipsa testatur. Cæterùm Iudam primo loco recenset, cùm interim, si seriem carnis spectemus, primogenitus non fuerit, quarto enim loco natus est. Primogenitus fuit Ruben, hunc Simeon, Simeonem Leui, Leui verò Iudas secutus est, vt legitur Genes. 46. Verùm certis de causis, & mystica reuelatione ius illud primogenituræ ad successionem deuolutum esse videtur, ex postremis verbis Iacob, & filiorum benedictione, Genes. 49. De Ruben enim ait. Effusus es sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Et addidit, Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorũ non sit gloria mea: quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Ergo à posteris eorum gloriam primogenituræ abstulit. Ius autem imperij Iudæ detulit, & summam in fratres potestatem, adijciens: Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, & adorabunt te filij patris tui. Sed & Christum ex illo oriundum, & eius mortem & resurrectionem prædicit, dicens: Catulus leonis Iuda (id est Christus filius leonis altissimi, & Iuda Patriarchæ, aut *Iuda*, id est Iudæ filius Christus, filius etiam supremi Dei, qui per leonem significatur. Ad prædam fili mi ascendisti (è mortuis captiuam ducens captiuitatem) requiescens (in sepulchro per dies tres, idque ratione corporis ibi positi, sed tamen interim secundum animam descendens ad inferos. Accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? Origen. homil. 17. in Genes. Manifestè, inquit, recubuisse & dormisse dictum de passione mortis ostenditur. Nam Physiologus de catulo leonis hæc scribit, quòd cùm fuerit natus, tribus diebus & tribus noctibus dormiat, tunc deinde patris gemitu vel mugitu tremefactus cubilis locus, suscitet catulum dormientem. Hic tu etiam terræmotum considera, qui Christo resurgente factus est magnus: hîc etiam lapidis reuolutionem, & quasi cubilis, id est sepulchri commotionem attende, virtute patris excitatam. Vnde & quod adijcit, Quis suscitabit eum, per admirationem intelligitur. Magnus enim est ille qui suscitauit Iesum à mortuis, & suscitabit mortalia corpora nostra. Quinetiam expressius in Iuda tempus aduenientis Messiæ designarat Iacob, dicens: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium. Christi etiam passionem, & mortis in cœna memoriam, celebrem etiam ingressum in Hierusalem exprimit. Ligãs ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. De his enim mysterijs tractant, Iustinus Martyr, Dialogo cum Tryphone Iudæo, & Tertull. lib. contra Iudæos. Verùm quæritur, cur cùm ex solo Iuda Christus ortus sit, meminerit Matthæus cæterorum eius fratrum, nec tamen ita fecerit, cùm Abrahæ, aut Isaac filium exprimeret. Nec enim tunc ita scripsit, Abraham genuit Isaac & fratres eius: aut, Isaac genuit Iacob & fratrem eius. Respondet Theophylactus, eorum solùm mentionem fieri, è quibus Iudæi descenderunt, quòd cæteri ad semen electum non pertineant. Atqui illi nõ ex Ismaele, aut Esau se natos esse iactitant, sed ex Iacob filiis. Inde fit vt simul cum Iuda fratres eius inserat. Cæterùm fuerũt illi non ex vna, sed pluribus matribus: Sed ex Lia, Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar & Zabulon: duo ex Rachele, Ioseph & Beniamin: duo ex Bala, Dan & Naphtalim: duo ex Zelpha, Gad & Azer. Fuerũt autem Bala & Zelpha ancillæ. Ita duodecim eius filij sunt, in typũ duodecim Apostolorũ. Adoptati sunt & alij filij, scilicet Ioseph, Ephraim, & Manasse, in typum eorum, qui tandem præter duodenariũ numerũ, in Apostolatũ acciti sunt, qualis erat Paulus. Tres igitur illos Patriarchas, Abrahamũ, Isaacum & Iacobum suspicit antiquitas, vt à quibus electorũ Ecclesia educta, educata, & prouecta est, qui veri̅us veri Dei, & cultus eius professores & prædicatores extiterũt. Vnde & Dominus Deus ab iis denominatus est Deus Abrahã, De⁹ Isaac, Deus Iacob, Deus non mortuorũ, sed viuentiũ, vt monet Christus. Ex illis diuinum ad nos fœdus profluxit, ex his Christus à quo omnis benedictio & sanctificatio dimanat. Obserua interim quantã habeat pater in filios potestatem, quantã vim pietas & probitas. Horũ enim contẽplatione, audimus patres ius primogenituræ ad filios minores transtulisse: vt iam præsignaretur ius illud, quod per Christum apud Deũ habemus, non ex carnis successione, sed electione, vocatione, & gratiæ vbertate pendere. *Iudas autẽ genuit Phares & Zaram de Thamar.* Hi autẽ extra coniugium nati sunt. Erat enim Thamar nurus Iudæ. Siquidẽ ille tres filios habuit, Her, Onã, & Sela, Gen. 38. Primogenito dedit Thamar, sed mortuus est sine semine. Secundus cũ nequã esset,

Margin notes (left): 1. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6. *Christum præsignatum in natiuitate Iacob.* — Chrysost. 7. — *Ius primogenituræ ex Ruben ad Iudam translatum.*

Margin notes (right): *In Iuda Christum prænunciat & præsignatur.* 1. — *Christi mors & resurrectio.* — Origenes. Physiolog⁹. — 2. *Tempus Christi venturi.* — 3. *Postrema Christi mysteria.* — Iustin. Martyr. Tertull. — *Cur hîc fratrum Iudæ mentio fit.* Theoph. — *Quantum iuris patrum in filios.*

ſicut aliquãdo è contrario aliquis pauper ruſticus cognominatur nomine regis, etſi rex non ſit. Hebræi etiam dicunt hoſpitatricem, vbi nos habemus meretricem. Reſoluit & aliam quæſtionem Lyranus, Qui fiat vt Salomon princeps tribus Iuda in vxorem duxerit mulierem Chananæam, præſertim cùm filiis Iſraël omninò prohiberetur, (Deuteronom. 7.) ne quam ex illo populo in coniugem acciperent. Reſpondet autem hoc eis prohibitum fuiſſe, ne per Chananæos à Dei veri cultu auerterentur, & ad idola deflecterent, vt lex ipſa exprimit. Quòd ſi ex illo populo aliquis veram fidem admitteret, & profitebatur, & quid magnum egiſſet, ex quo ſuam fidem proteſtatus fuiſſet, tunc & ille populo Dei inſeri poterat. Quẽadmodum & Rahab factum eſt, ob cauſas quas diximus.

Idem.

Cur Booz Ruth Moabitidẽ duxit contra legẽ praſcriptum.

Booz autem genuit Obeth ex Ruth Moabinde, quæ, vt legitur in libro Ruth, venit cum Noëmi à terra Moab in terram Iuda, quam Booz accepit in coniugem, eo quòd eſſet propinquus priori marito Ruth, filio Noëmi ſine prole defuncto. Quamuis enim illicitum fuerat Iſraëlitis contrahere cum Moabitis, & propter diſparem cultum cõtractum non eſſet verum matrimonium (hac enim ratione Eſdras abiecit à filiis Iſrael vxores earũ Moabitidas: Neẽ. 13.) nihilominus tamen vbi illæ ad Iudaiſmum conuerſæ ſunt, & veri Dei cultrices, & in quotidiana conuerſatione inſignes euaſerunt, tũc illas in vxores accipere permittebatur cum diſpenſatione. Atqui talis erat Ruth, humilis, & obſequioſiſſima in omnibus. Vnde & Booz dixit ad eam: Scit omnis populus vrbis meæ, mulierem te eſſe virtutis. Chryſoſtom. hom. 3. Operis perf. in Matth. Idcircò verò & Ruth & Rahab mentio facta eſt, vt diſceres idcircò Chriſtum veniſſe, vt mala noſtra deleret omnia. Non enim quaſi iudex, ſed quaſi medicus aduenit. Sicut igitur hic olim meretricem, ille alienigenam in vxorem accepit, ſic etiam Chriſtus fornicatricem hominum naturam ſibi copulauit. Quod Prophetæ quoque olim in ſynagoga factum eſſe dixerunt, ſed illa quidem cohabitatori ſuo ſemper fuit ingrata: Eccleſia verò ſemel à malis ſuis liberata, in ſponſi amore permanſit. Sed & conſidera etiam ea quæ in Ruth facta ſunt, noſtri figuram fuiſſe. Hæc enim erat alienigena, & in extremam delapſa paupertiem: ſed videns eam Booz, nec ob ipſius paupertatem deſpexit, nec ob impietatem Gentis exhorruit: ſicut etiam & Chriſtus Eccleſiam ſuſcipiens, & alienigenam, & magnorum oppreſſam egeſtate bonorum, ſuo conſortio copulauit. Sed quemadmodum Ruth illa ex alienigenis mulier, niſi priùs reliquiſſet parentes, niſi domum contempſiſſet, & Gentem & patriam atque cognatos, nunquam profectò tali fuiſſet nobilitata connubio: ita & Eccleſia etiam non antè amabilis efficitur ſponſo, quàm priorem conuerſationem relinquat. Quod Propheta quoque ad ipſam loquens, ait Pſalm. 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum.

Chryſoſt.

1. Ruth noſtri typus.

2.

3. Ruth parentes reliquit.

Proſper Aquitan. Typus Eccleſia in Rahab & Ruth.

Proſper Aquitanicus, libro de promiſ. & prædict. part. 2. capit. 15. ex gratia illa collata Rahab colligit ſpem ſalutis dari fornicatoriæ animæ pœnitenti. Sic enim Matth. 21. Publicani & meretrices Phariſæos præcedent in regno Dei. Et Oſee Prophetæ iubetur, capit. 1. mulierem accipere fornicariam, atque ex ea procreare filios, vt fit iam vxor, quæ paulò antè fuerat meretrix, habeatque filios, quæ ſtudebat filios non habere, nec iam libidini, ſed ſuſcipiendæ ſeruiat proli. Euidentiùs hoc per Hieremiam Prophetam exponitur, cùm tota arguitur Iudæa, capit. 3. Si contaminata fuerit mulier, ait Dominus, nunquid reuertetur ad eam vir ſuus? Et tu fornicata es in paſtoribus multis, & ſic reuertere ad me, dicit Dominus. Idem Proſper, capit. 23. partis 2. de promiſſ. & prædictionibus, per Ruth Moabitidem à Booz ſumptam in coniugem, Gentium Eccleſiam à Chriſto deſponſatam oſtendit, quæ populo Iſraëlitico in fide Chriſti propinquior extitit. Vnde factum eſt, vt ſicut Booz non ſpecie tractus iuuenculæ, non adoleſcentiæ ſuæ captus ardore, ſeſe ingerentem Ruth admiſerit, ita tamen vt quia (Deuteronom. 25) excalceandum lex cenſeret, qui propinquam accipere noluiſſet, hac nota ſibi ius quibuſdam cedentibus reſeruari intelligens, hanc vt propinquior aſſumpſerit. Ita populo Iſraëlitico Eccleſia Gentium vt propinquiori debebatur, ſed hanc ſuſcipere noluit, & excalceauit ſe gloria collatæ legis: noluit enim benedictionem, & elongata eſt ab eo. Chriſtus demum illam ſibi deſpondit, vt ex ea filios fideles ſuſciperet. Theophylactus in Matth. Ruth hæc alienigena coniuncta fuit Booz, inquit: ita & Eccleſia ex Gentibus alienigena exiſtens, & à teſtamentis extrania, oblita autem populi ſui & cultûs ſimulacrorum & diaboli, cui iuncta erat, nupſit filio Dei. Itaque nemo ſicut in Oſea mulierem priùs fornicatricem, ita neque in hac ſucceſſione, alienigenam aut meretricem, ſed fidelem tandem redditam in coniugium aſſumptam miretur.

Idem.

Theoph.

Quomodo Ruth quæ fuit tempore Heli, deſpondit Booz, qui fuit Salmon contemporaneus Ioſuè.

Verùm oritur & alia quæſtio, quomodo fieri potuerit, vt Booz Ruth deſponderit, cùm Salomon & Rahab fuerint temporibus Ioſué, Ruth autem circiter tempora Heli, interiacente 325. annorum ſpatio, vt confirmari poteſt, connumeratis intermediis iudicibus, obſeruatore Nicolao Lyrano, in Matth. Venit enim, inquit, iſta Ruth cum Noëmi in Iudæam effluxis 325. annis à principio Ducatus Ioſuè vſque ad tempus in quo cœpit Heli iudicare populum. Et ideò dicendum, quòd tres fuerunt Booz ſibi ſuccedentes, auus, filius, & nepos. Primus genitus eſt à Salmon ex Rahab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia Euãgeliſta volebat vſque ad Dauid vnam quaterdenam tantùm ponere, ideò iſtos tres ſimiliter nominatos, & ſibi inuicem immediatè ſuccedentes, voluit vno nomine comprehendere. Attamen Hebræorum Chronicon, quod *Seder Olam Zuta* dicitur, vnum tantùm Booz aſſignat, filium Salmon, qui Obeth genuerit: id autem quomodo concilietur, fortaſſè manifeſtum erit, ſi diutius vtrumque vixiſſe, & prouectiorem generaſſe intelligamus. Sed & hęc Matthæus deprompſiſſe videtur ex libro Ruth, cap. 4. quo hæc leguntur: Hæ ſunt generationes Phares. Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahaſſon, Nahaſſon genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obeth, Obeth genuit Iſai, Iſai genuit Dauid. Ideò adiicit, *Obeth autem genuit Ieſſe.* idem enim eſt Ieſſe, & Iſai. Sed hoc nomine vulgatiori vtitur, vt alludat ad Eſaiæ vaticinium (capit. 11.) Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Et rurſus. Erit radix Ieſſe in ſalutem populorum. Hic Iſai ſeu Ieſſe, qui & *genuit Dauid regem*, Vltimus filiorum Iſai Dauid ſcribitur, ſeptimus nempè, 1. Par. 2. cùm aliàs dicatur habuiſſe filios octo, & filias duas, Saruiam & Abigail matrem Amaſa, vbi & alio nomine Iſai Naas dictus perhibetur à Iudæis. Ephratæus itaque fuit Iſai, & nobiliſſimus Bethleemitarum ciuis, qui poſtremum ſuorum genuit Dauidem. Hic præ cæteris fratribus, etiam minimus, à Deo ſelectus eſt, non modò quem populo ſuo regem conſtitueret, ſed & à quo templum ædificari inciperet, & Chriſtus naſceretur. Hic eſt quem Samuel vnxit in regem, qui tot inſidias pertulit à Saule, cui Dominus hoc teſtimonium perhibuit, vt diceret de Dauide: Inueni Dauid ſecundum cor meum. Iſte autem nominatur ſolus rex, vt obſeruat Lyranus, licet ante eum Saul hanc dignitatem aſſecutus ſit, & poſt eum fuerint plures alij reges: quia iſte fuit primus electus in regem ſecundum beneplacitum diuinum. Nam & Saul in furore datus eſt tumultuanti populo. Demum ille verè regem ſeipſum præbuit, qui non aliena rapuit, non ex ſuæ voluntatis temerario decreto, ſed Dei oraculo omnia inſtituit: niſi quòd, vt humanum eſt peccare, & alterius vxorem concupiuit, & virum occidi curauit, & populum ſuum numerari voluit. Sed his flagitiis aut ipſe ſibi inflixit, aut à Deo patienter inflictam pœnam tulit. Itaque ille propter excellentiam ſanctitatis, rex inter cæteros ſolus nuncupatur. Nec enim tam faciunt regem ſceptra & coronæ, quàm illarum rerum ſignificationes: nimirum vt ſit pietate, iuſtitia, & vitæ ſanctimonia inſignis. *Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.* Tacetur nomen Betſabee, & exprimitur vir eius iuſtus & bonus, vt patet 2. Reg. 11. Et vt oſtendatur quòd per occaſionem mortis viri ſui, coniuncta fuerit Dauidi. Theophylactus: Et vt doceat, inquit, quòd nemo debeat erubeſcere propter progenitores, ſed tantò magis curare, vt noſtra virtute illos clariores efficiamus. Cęterùm in ipſo adulterio infans Dauidi natus eſt,

Lyranus.

Dauid fratrum minimus.

Lyranus.

Dauid inter cæteros cur ſolus Rex dicitur.

qui statim mortuus est: at verò coniugio contracto habuit ex ea Salomonem. Narrat verò Salomon in Prouerb. libro, quomodo à matre sua instructus sit. Hic est qui inclinauit femora sua mulieribus, & dedit maculam in gloria sua. Qui, vt illis congratularetur, varia idola extruxit, & Dijs alienis sacrificauit: etsi priùs ab omnibus admiraretur propter sapientiam. Verùm, vt idem ipse testatus est, vinum & mulieres apostatare sapientes faciunt. Hic ædificauit templum Domini, & propter superstitem apud Deum patris sui memoriam, pacem in diebus suis nactus est. Cæterùm hucusque, scilicet ad Dauidem, conueniunt Matthæus & Lucas: sed variant tandem, quia non ad Salomonem vt Matthæus, sed ad Nathan Lucas Christi genus retulit. Eusebius Cæsariensis, libro 1. hist. Eccles. cap. 7. Quoniam autem, inquit, Matthæus & Lucas in suis Euangelijs Christi genealogiam varia ratione & modo nobis tradiderunt, & ob eam causam à plerisque plurimùm inter se dissidere putantur (in quorum locorum explanationem, fidelium quisque, veritatis ignorantia adductus, suo marte aliquid commentari magnoperè laborauit) de his historiam ad nostram vsque ætatem ductam in medio ponamus. Quam quidem Africanus à vetustioribus acceptam, in Epistola ad Aristidem de Euangeliorum consensu scripta, dilucidè commemorat: reliquorum opiniones, non modò tanquam vim veritati inferentes, verùm etiam falsò confictas esse commonstrans. Historiam autem, quam ipse acceperat, his ipsis verbis refert. Quoniam generum & familiarum nomina inter Israëlitas aut natura, aut lege enumerari solent: natura, cùm proles ex parentum semine orta succedit: lege autem, cùm alter filium procreat in nomen fratris sui, qui absque liberis excesserit è vita. Nam quia nondum certa & indubia resurrectionis spes eorum animis penitus insidebat, idcircò futuram resurrectionis promissionem, in hac mortali & caduca resurrectionis specie, imitatione quadam adumbrarunt, quo nomen eius, qui vitam cum morte commutauerat, non prorsus ex omni memoria deleretur. Et quoniam etiam illorum, qui in ista genealogia introducuntur, alij verè & ingenuè successerunt, vt filius patri: alij ab alijs procreati aliorum nomen adepti sunt: idcircò vtrorumque fit mentio, & illorum qui verè genuerunt, & horum qui quodammodò eos genuisse dicuntur. Et ob eam causam neutrum est ex Euangelijs ementitum: cùm alterum naturam, alterum legem persequatur. Genera enim, tum quæ à Salomone, tum quæ à Nathā ducta sunt, in sobole suscitanda, pro his qui liberis caruerūt, quod quidem secundis nuptijs, & renouatione seminis fit, ita confunduntur: vt non sine causa iidem liberi interdum diuersorum patrum putentur, tum horum qui opinione, tum illorum qui verè patres extiterunt. Ita efficitur, vt vtraque genealogiæ declaratio reipsa & propriè vera sit, licet varia quidem & diuersa, accurata tamen & exquisita ratione gradatim descendat. Verùm, vt quod oratione proposuerim, planius fiat & apertius, ipsa generum & familiarum seriem prosequar. A Dauide per Salomonem, dum Matthæus generationes numerat, tertius à fine reperitur Mathan, qui genuit Iacob patrem Ioseph. A Nathan autem per Dauid, vt Lucas numerat, similiter tertius à fine inuenitur Melchi, cuius filius erat Heli, pater Ioseph. Ioseph enim filius fuit Heli, qui ex Melchi prognatus fuerat. Cùm igitur Ioseph nobis sit propositus, quem inuestigemus, explicandum videtur, quo pacto & Iacob, & Heli suum genus, alter ex Salomone, alter ex Nathan deducens, vterque illius pater esse dicatur. Ac primùm qua ratione isti, Iacob & Heli probentur fratres fuisse: deinde quomodo istorum patres, Nathan & Melchi, qui diuerso orti sunt genere, aui Ioseph ostendantur. Sic igitur se res habet. Mathan & Melchi vicissim eandem duxerunt vxorem: & fratres ex eodem vtero progenuerunt, cùm lex minimè obstaret, quò minùs vidua, vel libello repudij dimissa, vel viri morte matrimonij vinculis soluta, alteri nuberet. Ab Estha quidem (hoc enim nomine fuisse mulier illa traditur) primus Mathan, qui a Salomone ducebāt genus, suscepit Iacob: ac simulatque Mathan è vita migrauit, Melchi originem generis sui ad Nathan vsque referens, cùm ex eadem quidem tribu, sed ex diuerso genere ortus esset, istam, quam suprà diximus, viduam duxit vxorem, ex qua filium Heli procreauit. Ita factum est vt Iacob Heli ex diuersis generibus satos, vterinos quidem fratres reperiamus (id est ex eadem matre, licet diuerso patre natos:) quorum alter, nempè Iacob, vbi frater ipsius Heli absque prole occubuerat, vxorem eius in matrimonium assumens, ex illa Ioseph & natura & ratione sibi filium tertium produxit. Quapropter scriptum est, *Iacob genuit Ioseph*, qui secundum legem filius erat Heli. Nam cum Iacob frater esset illius, ei semē suscitauit. Quocirca neque hæc, quæ de eo apud Matthæum Euangelistam citatur genealogia, *Iacob genuit Ioseph*, neque rursus illa, quæ apud Lucam est, Iesus, qui vt putabatur (nam hoc etiam addit) filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi, inanis aut irrita existimari, atque generandi ratio, quæ ex lege ducta est, non poterat significantiùs, aut magis propriè exprimi. Idcircò istud vocabulum, *genuit*, in tali liberorum procreandorum ratione, dum familias ab Adam vsque, qui à Deo creatus est, gradatim ascendendo repetit, ad finem vsque silentio omninò præterijt. Hanc eiusdem Africani historiam transcripsit Nicephorus, hist. Eccles. lib. 1. cap. 11. qui & hæc rursus inseruit ex eodem, ad calcem eiusdem Epistolæ ad Aristidem. Mathan à Salomone prognatus genuit Iacob. Quo mortuo, Melchi à stirpe Nathan profectus, ab ea quæ vxor fuerat Mathan, procreauit Heli. Vterini ergo fratres erant Heli & Iacob. Heli absque prole occumbente, Iacob illi semen suscitauit, & genuit Ioseph, qui natura eius filius erat, lege verò Heli. Ita vtriusque filius erat Ioseph. Hæc Africanus. Eandem sententiam sequitur D. Ioan. Damas. lib. 4. de fid. Orthodox. capit. 15. & Orat. 3. de beatæ Mariæ natiuitate. Eandem Hilarius, can. 1. in Matth. & Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. cap. 3. Facile est, inquit August. vt aduertant duos patres habere potuisse Ioseph, vnū à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim consuetudo adoptandi, etiam in illo populo Dei, vt sibi filios facerent, quos ipsi non genuissent. Nam excepto quòd filia Pharaonis Moysē adoptauerat, illa quippè alienigena fuit: ipse Iacob nepotes suos ex Ioseph natos, verbis manifestissimis adoptauit, dicens: Nunc itaque filij tui duo, qui facti sunt tibi, priùs quàm ad te venirem, mei sunt. Effraim & Manasse tanquam Ruben & Simeon erunt mihi. Natos autem si genueris postea, tibi erunt. Vnde etiam factum est, vt duodecim tribus essent Israël, excepta tribu Leui, quæ templo seruiebat. Ergo vt scribit Damascenus, Orat. 3. de beatæ Mariæ natiuit. Alter Euangelistarum naturales duntaxat patres commemorans, legales silentio præterijt: alter rursum prætermissis naturalibus, legalium priuatim mentionem fecit. In quo neuter ab eo quod par erat, aberrauit. Idem sequitur Lyranus, qui & hæc adducit. Ratio autem quare Matthæus describit genealogiam Christi per Salomonem filium eius naturalem, hæc est: quia describit assumptionem nostræ humanitatis à Deo. Lucas autem per Nathan filium adoptiuum, quia describit reductionem nostram in Deum, quæ fit per gratiam adoptionis. Itaque nos ex Salomone genus deductum audiamus. *Salomon genuit Roboam.* Pij & impij reges hic narrantur, & qui se in subditos tyrannicè gesserunt. De Roboam vide 3. Reg. 12. 2. Par. 10. Malus erat, & cor eius defecit à Domino. Matrem habuit Naaman Amanitidem, 2. Par. 12. Hic est qui consilium iuuenum secutus, populum tributis vexatum releuare noluit, sed respondit, percussurum se subditos scorpionibus, quos pater flagellis diuexasset. Ita tumore iuuenali inflatus, à se populi sui animos auertit: quo factū est, vt decem tribus Israel ab eo desciscerēt, & iam seditiones liberè grassarētur, 2. Par. Vnde & sub isto percussa est Iudæa, & ablatum aurum templi à Pharaone rege Ægypti, 2. Par. 12. *Roboam autem genuit Abiam*, ex filia Absalonis fratris sui, quam secundum legem habere non potuit, propter cognationis propinquitatem. Et hic etiam à Domino declinauit, 3. Reg. 15. Et tamen memor Dominus pacti quod cum Dauide inierat, protexit Hierosolymam, & tribum Iuda, ne ei Hieroboam Ephratæus dominaretur, qui iam sibi decem tribus subiecerat, & regiam sedem in Samaria constituerat, 2. Par. 13. Hic vxores

Euseb. Cæsar.

Dissonantia inter Lucam & Matthæum, & eorum conciliatio. Africanus.

Genus alium à Dauide per Nathan, alium per Salomonem.

Iacob & Heli fratres. Mathan & Melchi, sed successiuè, vnam vxorē habent.

Vide ista omnia faciliter cōtēdunt in interpretatione generationum per Lucam.

Niceph.

Ioseph duos patres habuit, vnum natura, alterum vsu legali.

Ioan Da. Hilarius. August.

Ioan. Da.

Lyranus.

Cur Matthæus per Salomonem, Lucas per Nathan Christi generationem describunt.

Asa impius.

habuit 14. ex quibus nactus est 22. filios, & 16. filias. *Abia autem genuit Asa.* Et hic primùm quidem Domino Deo Israël adhæsit imitator factus Dauidis patris sui: sed trigesimo regni sui anno, cùm Basa rex Israël contra illum exercitum mouisset, ille iam quasi de vnius Dei omnipotentia diffidens, non ad eum conuersus est, sed à rege Syriæ auxilium implorauit: quo factũ est, vt Anani Propheta eum grauiter increparet: ille verò in scelus deterius seipsum conuertens, Prophetam neruo adegit. Neque cùm tàndem graui morbo laboraret, ad Dominum reuersus est, sed medicorum industriæ sese totum commisit, 2 Par. 14. 15. & 16. In quo relinquitur nobis exemplum, ne ad hominum potentiam, aut artem, etiam in quauis necessitate positi, prius & potiùs quàm ad Deum confugiamus. Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, inquit Christus, & tunc omnia adiicientur vobis. Quærite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Alioquin, vt dicitur Hier. 17. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. *Asa autem genuit Iosaphat.* Est hic in scripturis celeberrimus ob suam in Deum fiduciam, ad quem in necessitate positus recurrendum & clamandum docuerit. Hoc solùm illi labem inussit, quòd cum Achab impio rege Israël fœdus contraxit. Interim tamen Pseudoprophetas aduersatus est, & Micheam Prophetam Domini plurimi fecit. Interim tamen pluris fecisse videtur hominum fauorem, quàm Dei legem, ad eorum instar qui putant se pacem nancisci, si cùm in authoritate constituti fuerint, homines sibi amicos etiam cum diuinæ legis dispendio faciant. Rursum enim cum Ochozia filio Achab amicitiam iniit: & ea propter correptus est ab Eliezer Propheta, filio Dodam de Maresa. *Iosaphat autem genuit Ioram*, virum impiissimum, qui Athaliam filiam Achab & Iesabel sumpsit in coniugem, cuius consilio plurima scelera operatus est. Induxit enim in Hierusalem fornicationes Iesabelis & impietates Achab: occidit & omnes fratres suos filios Iosaphat: vnde & à Domino digna supplicia exuluit. 2. Par. 21. Ita videmus à probis parentibus filios degeneres effici, si cum impiis consuetudinem habeant. Corrumpunt enim bonos mores colloquia & consortia praua. Hinc caueat quisque, cui mulieri filium in virum collocauerit, & è conuerso ne fortè quod debet iniri in sacramentum Christi & Ecclesię, contra Christum & Ecclesiam directè militet. *Ioram autem genuit Oziam.* Omittuntur tres reges intermedij. Ioram enim genuit Ochoziam, Ochozias autem Ioas, Ioas Amasiam, qui genuit Oziam, alio nomine vocatum Azariam, cuius tempore Esaias prophetare iussus est. Itaque tres illi omittuntur, Ochozias, Ioas, & Amasias. Cuius ratio est vna, secundum Hilarium, can. 1. in Matth. Chrysostomus, hom. 3. in Matth. & Hieronym. Comment. in Matth. nimirum vt posteritas Ioram, quæ fuit ex flagitiosissima muliere Iesabel, excluderetur. Tolluntur scilicet eius filij vsque ad quartam generationem, iuxta hanc Domini sententiam: Ego Dominus zelotes, vindicans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam vsque generationẽ. Denique, vt scribit Hilarius, per Prophetam, non nisi quarta generatione in throno regio Israëlis, quemquam in domo Achab sessurum esse dicitur. Purgata igitur labe familiæ Gentilis, tribus quæ prætermissis iam regulis in quarto generationum consequentium ordine numeratur, illis rescissis in numero 14. reperietur. Altera scilicet ratio etiam ab Hieronymo assignatur, id consultò factum ab Euangelista fuisse. Cum enim proposuisset omnes generationes ter per quatuordecim diuidere, ita vt à Dauide vsque ad transmigrationem Babylonis quatuordecim assignaret, occurrere sibi videbat decem & septem generationes: ideò factum est, vt tres istos, velut indignos, & quasi superfluos subticuerit, & ad Oziam deuenerit. Et hic primùm quod rectum erat in oculis Domini fecit, nec Iesabelis impietatibus se addixit: at verò postquàm firmata sibi in regno omnia vidit, superbia inflatus, Dominum contempsit: & ingressus templum, thus adolere voluit super altare thymiamatis: ob quam præsumptionem lepra percussus est à Domino, 2. Par. 26. Nec enim Azariæ dehortãti acquieuit, quin potiùs minas adiecit, ni se id muneris exeq. pateretur. Dionysius

Iosaphat Rex pius.

Filius impius ex pio patre.

Cur tres reges omisse.
Hilarius.
Chrysost.
Hieron.
1.
Tolluntur impiorum filij vsque ad quartam generationem.
Hilarius.
2.
Hieron.
Per 14 generationes ordo decurrere debuit.

Rex lepra conspersus ob temeritatem.

Areopagita, in Epist. ad Demophilum Monachum, hoc exemplum vsurpat, in eos qui temerè sese sacris altaris mysteriis ingerunt. Nec enim id licet omnibus, neque regibus, cùm distincta sint regis & sacerdotis officia, vt docet Chrysostom. lib. 3. de sacerdotio. *Ozias autem genuit Ioatham:* qui rexit palatium, patre eius propter lepram seorsum habitante. Hunc Ioatham scribit Hieronym. in Esaiam, fuisse iustissimum. Correptione enim patris cautior euasit. *Ioatham autem genuit Achas*, hominem impurissimum, 2. Par. 28. qui declinauit ad impietates regum Israël, erexit statuas Baali, iis incẽsum obtulit, lustrauit igni filios suos, & præter antiquas Iesabelis fornicationes, è Damasco effigiem altaris idoli adferri sibi voluit, & ad instar illius aliud effingi. Hic cõfregit & diripuit vasa domus Domini, templum clausit, & in omnibus angulis Hierosolymæ alienis & prophanis diis aras extruxit. Ideò Deus magnis illum bellis premi permisit, sed tamen adhuc eius misertus est, propter fœdus suum cum Dauide. Ea propter enim ad eum Esaias missus est, qui auxilium à Domino polliceretur, eo maximè respectu, quòd sibi domum conseruare vellet, & ex illa Messiam mittere, qui omnem Sathanæ virtutem comprimeret. Vnde factum est, vt Achas ridente Deum & Prophetam, subsistulerit tamen ille in populi Iudæi consolationem: Audite ergo domus Dauid. Numquid parùm vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Hinc factum est, vt Achas domus non rescissa sit, sed adhuc ei filios nasci voluerit, ne scilicet spes venturi Messiæ sublata esse videretur. *Achas autem genuit Ezechiam*, qui tantam apud Deum gratiam nactus est, vt de ipso in libro Reg. legatur, quòd nec ante eum, nec post eum aliquis ei æquari possit. Hic est, qui magna bonæ conscientiæ fiducia, sic ad Deum orare ausus est (Esa. 38.) Memento Domine quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis feci. In eo spectare possumus elegans pij regis exemplum, vt in tribulatione positus, & angustus opprimentium se aduersariorum constitutus, ad Dominum sua vota, & omnem suam expectationem contulerit: vt graui morbo in lecto decumbens, supplicem ad Deum oratione fuderit. Ex quo factum est, vt & eius ætati quindecim anni adderentur, & ipse & vniuersa Hierosolyma diuina manu ab Assyriis eriperetur. Voluit autem Deus ita eius vitæ dies longiores reddere, vt filium haberet, ita spem illius confirmaret, de Messia ex suo semine nascituro, 2. Par. 29. Ea propter etiam ei in horologio signum datum est, sole decem lineis per quas descenderat, reuerso. Typus enim erat Christi veri iustitiæ solis, qui decem lineis retrogredi visus est, cùm paulò minùs ab Angelis minoratus, nouem ordines ipsorum transgressus, ad hominem qui in decima velut linea constitutus erat, venit. *Ezechias autem genuit Manassen:* qui à paternis virtutibus omninò defecit, & omnium superiorum regum, immò & Gentium, flagitia superauit, 2. Par. 33. Hic Esaiam lignea serra dissecari iussit, vt scribit Epiphanius, lib. de vita & exitu Prophetarum: Prophetas Domini persecutus est, & nihil non tentauit, quod facere putaret ad penitùs subuertendum Dei vnius cultum. Sed, quia vexatio dat intellectum, Deo vindicante eius scelera, cùm à rege Assyriorum captiuus & compedibus cõstrictus teneretur, tum Dei iusta iudicia cogitans, & priora scelera perpendens, pœnitentiam egit, & corde contrito & abiecto ad Dominum clamauit: qui vt in pœnitentes benignus est, Manassen eripuit, & ad regnum reduxit. In eo vides quantum sit tribulationis bonum, quæ hominem alioquin diuini numinis contemptorem, & hominum oppressorem, superbum & arrogantem, humiliat, & ad mentem reducit: Vnde fiat, vt cooperante Dei gratia, ex tribulatione purior emergat. *Manasse autem genuit Amon:* qui etsi paterna malitia imbutus, & Manassis impietates secutus est, non tamen sicut ille, pœnitentiam egit. *Amon autem genuit Iosiam.* In eo pietas Dauidis & Ezechię refloruit, 2. Par. 34. Hic legẽ & religionem ferè collapsam restituit. Huius temporibus liber diuinæ legis, per Mosis manum traditus, & in templo abscõ-

Dionys. Areopag.

Chrysost.
Hierony.

Achas flagitiosissimus.

Ex impio patre pius filius.

In afflictione ad Deum recurrendum est.

Epiphanius

Manassis pœnitentia.

Iosias restaurat cultum Dei.

ditus repertus est: quem rex cum Dei timore accepit, & supplicem ad Deum orationem effundi iussit, ne iracundię suæ flagella in plebem Israëliticam, suorum mandatorum præuaricatricem immitteret. Hunc etiam pridem apud Hieroboam per Prophetam suum Dominus promiserat, 3. Reg. 13. Stante enim Hieroboam super altare Bethel, & thus iaciente, exclamauit Propheta in sermone Domini: Altare, Altare. Hæc dicit Dominus. Ecce filius nascetur domus Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendūt, & ossa hominum super te incendet. De huius laude scriptum est, Eccl. 49. Memoria Iosiæ in compositione odoris facta, opus pigmentarij in omni ore quasi mel dulcorabitur, & vt musica in conuiuio vini. Occisus est autem à sagittarijs Pharaonis Nechao regis Ægypti, quem Hieremias maximè deplorauit. In eo vident principes quo zelo religionem tueri, Pseudoprophetas persequi, Dei legem admittere, & templum Dei curare debeant. *Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonis.* 2. Par. vlt. Id non ita intelligendum est, quasi Iosias in ipso exilio filios genuerit, cùm nec in Babylonem abductus fuerit, nec transmigratio illa temporibus eius contigerit: sed quòd illa iam imminente filios habuerit, aut quòd in Babylonem posteritas eius abducta sit. Cæterùm videtur Iechonias non fuisse filius Iosiæ, sed nepos ex patre Ioachim (3. Reg. 13.) filio Iosiæ, qui hîc omittitur, satis alioquin notus ex historicis & Propheticis libris. Nam & 1. Par. 3. hæc leguntur. Filij Iosiæ fuerunt, primogenitus Iuannan, qui & Ioacham, secundus Eliachim, qui & Ioachim, tertius Sedechias, quartus Sellum. De Ioachim natus est Iechonias & Sedechias. Erat igitur Iechonias non Iosiæ, sed Ioachim filius. Epiphanius, lib. 1. contra Hæres. binomium fuisse Ioachim putat, dictum scilicet Iechoniam esse, à quo & filius tale nomen sortitus sit. Porrò 3. Esdræ 1. Ioachim vocatur Iechonias, qui tribus tantùm mensibus regnauerit in Hierusalem. Et, vt ibi dicitur, 2. Par. 36. amouit eum rex Ægypti, cum venisset in Hierusalem, & condemnauit terram 100. talentis argenti, & talento auri. Constituitque pro eo regem Eliachim fratrem eius, super Iudam & Hierusalem, & vertit nomen eius Ioachim. Ipsum verò Ioacham tulit secum, & abduxit in Ægyptum. Viginti quinque annorum erat Ioachim, cùm regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Hierusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo. Contra hunc ascendit Nabuchodonozor rex Chaldæorum, & vinctum cathenis duxit in Babylonem. Liber etiam Hebræorum Seder Olam Zuta, Ioachim & Iechoniam eadem sonare ostendit, cùm filium Ioachin, vocet etiam Ioachim seu Iechoniam. Hæc enim habet. Ioacham patri Iosiæ successit tribus mensibus, Ioachim superioris regis frater regnauit annis 11. Et regni tertio anno captiuus factus est à Nabuchodonozor in vinculis, vt impleretur prædictum Hieremiæ, (capit. 22.) Sepultura asini sepelietur. Post patrem Ioachim regnauit Ioachin, siue Iechonias tribus mensibus, diebus decem. Traxit autem illum in exilium Nabuchodonozor cum octodecim millibus, Sedechiamque patruum eius, filium Iosiæ, in locum eius suffecit. Ex his, colligimus, fratres Ioachin, seu Iechoniæ, omnes in exilium abductos, aut à rege Ægypti, aut à Nabuchodonozor rege Babylonis. Et illo quidem occiso, filius tandem eius, eiusdem nominis Ioacim seu Iechonias, cùm videret se denuò & vrbem Hierosolymam obsideri à Chaldæis, consilio Hieremiæ tradidit se regi Nabuchodonozor: & hic quidem propriè dicitur transmigrasse in Babylonem, vt scribit Thomas, lib. Comment. in Matth. Et ille est de quo dicitur, *Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* Igitur Matthæus præterit Ioachas, & ad fratrem eius Ioachim delabitur: ita tamen vt & eum simul & filium vno nomine Iechoniæ complectatur, vt in quatuordecim generationes partiatur. Porrò regnum à Iechonia seu Ioachim patre ablatum, fratri Sedechiæ, qui tertius erat ex filiis Iosiæ, traditum fuerat à Nabuchodonozor, quem similiter tandem captiuum excæcauit, & filios eius laqueo necidit. Magna tum populo Dei clades, magnæ principibus à Deo persecutiones imminebant, cùm extraneorum libidini subiicerentur. Nec interim tamen Deus passus est semen Iuda, & domum Dauid rescindi, etiam ipsis regibus in Babylonem abductis. Nisi enim Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma, aut Gomorra fuissemus. Hæ autem rerum vices, hæc reipublicæ Iudaicæ, simul & regij status euersio, non aliundè emersit, quam à Dei & religionis contemptu, à principum tyrannide, à secessione populi, à ciuilibus bellis, & à contracto cum prophanis hominibus fœdere. Ideò exclamat Hieremias, c. 22. Nunquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? 1. Paral. 3. Legitur Iechoniæ filios fuisse Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaiam, Sennezer, Iechoniam, Samam, & Nadabiam. Etsi autem in ipso exilio geniti sint, posteritas tamen superfuit, eo tempore quo liber in Palæstinam populus regressus est. Aut sic intelligendum, quòd genuerit Salathiel μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, vt legitur in contextu Græco, id est, post deportationem in Babylonem, seu postquàm ipse & populus in Babylonem transmigrauit, non autem postquàm à Babylone reductus est. Chronicon Hebræorum Seder Olam Zuta narrat, Sedechia abducto, ne vllum quidem relictum esse de familia Dauidis, præter illum Iechoniá filium Ioachim, quem antea Nabuchodonozor in exilium traxerat. Ita illum à postrema clade Gentis Hebraicæ, quæ diebus Sedechiæ contigit, exilium securum reddit. Frequenter enim contingit, vt si quo malo primùm premamur, ab imminente immunes, aut cautiores efficiamur. In quibusdam mala profuerunt, vt dicit prouerbium. Obseruat hic Chronicon tres transmigrationes in Babylonem: primam sub Ioachim filio Iosiæ, secundam sub Iechonia eius filio, tertiam sub Sedechia, qua Nabuchodonozor abduxit Iudæ patriis sedibus. Tum videbatur spes nascituri Messiæ decidisse, occisa omni familia Dauid, cùm tamen existerent 38. cognationes: nisi Dominus Iechoniam olim captiuum, & in quem inimicorum furor deferbuerat, reseruasset. Ac, vt prosequar ex Seder Olam, imperium quidem obtinuit Nabuchodonozor, vsque ad annum 37. exilij regis Iechoniæ. Post eum mortuum, Euilmerodah filius eius imperauit annis viginti tribus. Is anno primo regni sui eduxit Iechoniam de carcere, qui postea discessit de vita, Sedechia iam mortuo. Hunc Iechoniam virum fuisse sanctissimum tradunt nonnulli, quique continuis apud Deum precibus pro populi sui liberatione egerit. Porrò Salathiel filius Iechoniæ, vt quidam narrant sapientes, in captiuitate erat imperante tribus annis Balthazare. *Salathiel autem genuit Zorobabel:* cuius præconia in libris Esdræ (lib. 1. c. 3.) narrantur. At eius quippè petitionem Darius rex Persarum, liberum Iudæis in terram suam reditum fecit: de quo etiam in Ecclesiastico (cap. 46.) dicitur: Quomodo amplificemus Zorobabel? ipse enim quasi signum in manu dextra Israël. Et apud Haggæum (cap. 2.) In die illo, dicit Dominus, assumam te Zorobabel fili Salathiel, serue meus, & ponam te quasi signaculum, quoniam te elegi. Hoc duce populus lætus ab exilio remigrauit. *Zorobabel autem genuit Abiud.* Hoc recedere videtur à 1. Paral. 3. quo legitur Zorobabel tres filios habuisse, Mosullam, Ananiam & Salomith: Salathielis autem nulla fiat mentio. Sed soluit Lyranus, quòd Abiud vno nomine intelligi potest, vt qui ad aliorum multorum instar, binomius fuerit: vel quòd non omnes hic in Paralipom. Zorobabelis filij expressi sunt, aut quòd Abiud rescissus fuerit ab Herode, vt regia successio rescinderetur, aut quòd Matthæus diuina ratione, aut arcana traditione intellexerit, hunc etiam fuisse Salathielis filium, è quo Ioseph originem traxerit. Sunt qui Ananiam illum esse censeāt, qui post Mosollam obtinuit principatum. *Abiud autem genuit Eliachim*, illum fortè, quem Neemias capit. 12. primo loco inter sacerdotes enumerat: aut eum, quem liber Seder Olam Zuta, Barachiam nuncupat. *Eliachim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achim, Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Mathan, Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ.* De his in Canonicis scripturis nulla fit mentio, & quòd illæ, id est historicæ, fuerint antiquiores, & quòd si quæ tandem editæ sunt, quæ illas, seu regalis, seu Leuiticæ

Marginal notes: Epipha. *Ioachim binomius, qui & Iechonias.* — Seder Olā. — Thom. — *Status regni Israelitici misere agitatus.* — *Qui filij Iechoniæ.* — Seder Olā. — *Tres transmigrationes in Babylonem.* — *Conciliatur Matthæus cū historia Paralipomenon.* Lyranus.

Africanus. Euseb. Cæsar. Nicephor.

tribus successiones exprimerent, temporum iniuria perierunt. Narrat enim Africanus in Epistola ad Aristidem, quam suprà citauimus, & Eusebius Cæsariensis, & post eum Nicephorus locis supradictis, Herodem id curasse, vt catalogi successionis regalis cremarentur. Verùm nec tam præualuit eius inquisitio, vt non interim, aut quid apud quosdam scriptum, aut traditione mandatum superesset, ex quo Matthæus hæc, sed maximè ex diuina reuelatione colligit. Hieronym. in Matth. Cùm virum Mariæ audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum: sed recordare consuetudinis scripturarum, quòd sponsi viri, & sponsæ vocentur vxores. *De qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Non dicit, de quo natus est Iesus, aut sicut in superioribus obseruauit, non ita scripsit, Ioseph genuit Iesum: sed vt vnicam in terra Christi parentem virginem agnoscamus, dixit, *De qua*, scilicet Maria, *natus est Iesus.* Christum autem nuncupat per excellentiam: ne fortè vnctum illum esse putemus adinstar regum, sacerdotum, aut Prophetarum antiquorum. Nemo enim talis est natus, sed sensibili oleo consecratus hoc habuit, vt Christus Domini diceretur. At verò Iesus talis est natus, qualis prædicatur. Natus est Christus. Hunc enim Deus vnxit Spiritu sancto, & omni gratiarum plenitudine repleuit, ab instanti conceptionis. De hoc Christi nomine habes Daniel 9. Esai. 61. Luc. 4. *Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim.* id est, qui geniti sunt, aut qui vixerunt ab Abraham vsque ad Dauidem. Sic Genes. 6. Noë vir iustus perfectus in generatione sua. *A Dauid* autem exclusiuè (oportet enim illum tantùm includi primo quaterdenario) *vsque ad transmigrationem Babylonis*, nimirùm vsque ad Ioachim seu Iechoniam primùm inclusiuè, his etiam quos iam diximus è Iesabele exclusis, *generationes quatuordecim. Et a transmigratione Babylonis*, videlicet à secundo Iechonia patre Salathielis *vsque ad Christum* inclusiuè, id est illum connumerando cum cæteris, ad complendam generationem quartamdecimam, vt Hieronymus obseruat, *generationes quatuordecim.* In tres autem generationes totam istam seriem partitur, diuersorum temporum, & variæ administrationis reipublicæ rationem habens, vt Chrysostomus obseruat: Ita tamen vt quemadmodum è tribu Iuda omnium nobiliori, sic ex præcipuis & insignioribus Christus genus deducat. Siquidem primùm a iudicibus, demum à regibus, tandem à ducibus seu Pontificibus res eorum gerebantur. Ita Christi generatio è quatuordecim iudicibus, totidem regibus, & totidem ducibus profecta est. Tandem verò omnia hæc ad Christum vnum deuoluta sunt, vnus ille iudex, rex, & Pôtifex est. Omnium enim illorum & status religionis & reipublicæ mutatio per Christum facta est: ita tamen vt nihil destruxerit, sed omnia ad perfectionem & integritatem perduxerit. Interim verò qui à Christo sunt seiuncti Iudæi, priuãtur propriis iudicibus, regibus, & sacerdotibus.

Hieron. — Hieron. — Chrysost. — *Christus ab illustrioribus prognatus est.*

Christum enim reiecerunt, qui iudex, rex, & sacerdos noster est. Esa. 33. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster est. Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Chrysostom. homil. 4. in caput Matthæi 1. Operis perfecti. Benè autem captiuitatis Babylonicæ recordatur, vt scilicet doceat populum Iudæorum, ne aliqua quidem castigatione correptum: modisque omnibus necessariam fuisse Christi præsentiam. Cur verò non etiam de Ægypto mentionem fecit? Quia Israëlitæ captiuitatem Ægypti non timebant, Babylonios verò audire sine timore non poterant: quippè cùm illud esset antiquum, hoc verò recens, atque oculis semper occurrens. Illuc quidem propter peccata ingressi fuerant, huc verò ob scelera translati. Et quidem ita ostenditur necessarius Christi aduentus. Siquidem in primo quaterdenario petierant regem contra voluntatem Dei, & ita legem transgressi sunt: in secundo propter peccata sua ducti sunt in captiuitatem: sed in tertio per Christum ab omni culpa & miseria, & à seruitute peccati spirituali liberamur. Sed & per tres quaterdenarios numeros tria tempora signantur, quibus hominum vita ducitur. Per primum significatur tempus ante legem, quia ad illum nonnulli referuntur qui ante legem fuerunt: secundus numerus legis tempus designat, cum non recenseat alios, quàm qui erant sub lege. Tertius numerus tempus gratiæ significat, quia in Christo terminatur, per quem gratia facta est, Ioann. 1. Thom. in Matth. Sed & ista distinctio congruit mysterio, quia quaterdenarius est numerus, compositus ex quatuor & decem. Per decem ergo, intelligitur vetus Testamentum, quod datum est in decem mandatis: per quatuor autem Euangelium, quod quatuor libris distinguitur. De numero autem generationum est duplex opinio. Nam Hieronym. in Matth. alium facit Iechoniam in fine primi quaterdenarii, & in principio secundi: ex quo efficiuntur generationes 42. In eum enim numerum recurrunt tres quatuordenarij. Sed secundum Augustin. non sunt nisi 41. ita tamen vt Christus eorum vnus sit: & hoc mysterio competere videtur. Quadragenarius enim numerus consurgit ex ductu quatuor in decem, & è conuerso. Atqui secundum Platonicos, quaternarius est numerus corporum, vt quæ quatuor elementis constituantur. Denarius autem numerus consurgit ex aggregatione numerorum linealium. Vnus enim, duo, tres, & quatuor, faciunt decem. Et quia Matthæus intendit declarare Christum linealiter ad nos descendisse, ideò per 40. generationes illum ad nos deducit. Lucas autem, qui intendit in Christo commendare sacerdotalem dignitatem, cui competit expiatio peccatorum, ponit generationes 77. Consurgit enim iste numerus ex ductu 7. in 11. Nam septies vndecim sunt 77. Inde fit, vt per 11. transgressio Decalogi intelligatur: per septem, septiformis gratia, per quam fit remissio peccatorum.

Chrysost. *Cur meminit captiuitatis Babylonica.* — *Mystica numerorū istorum ratio.* — Thomas. — Hieron.

De sanctiss. Virginis Mariæ desponsatione, Ioseph hæsitantis per Angelum confirmatione, & Deiparæ purissima Virginitate,

MATTH. 1.	Marc.	Luc.	Ioan.
Cùm esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequàm conuenirent, inuenta est in vtero habẽs de Spiritu sancto. Ioseph autem vir eius cùm esset iustus, & nollet eam traducere: voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium: & vocabis nomẽ eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicẽtem: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium: & vocabitur nomen eius Emmanuel quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit coniugem suam. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: & vocauit nomen eius Iesum.			

Introductio. Origo quarundam rerum singularis.

FRVCTVS ex suis arboribus colliguntur. Nemo enim ex spinis vuas, aut ex tribulis ficus decerpsisse visus est. Sed & habent nônulla singularẽ quãdam originem, qua etiam maiorem vim sortiuntur. Corallum enim, quod effluo sãguini medetur, in fundo maris è rupibus sensim emergit, & suas radices & ramos habet, etiamsi tandem ad rupis duriciem accedat. Sed & magna & mirabilia quædam de plantarum quarundam procreatione narrant, qui earum naturas describunt. Et quomodo non pura & admiranda debuit esse Christi Iesu generatio? Fatetur quidem Salomon, se eundem cum omnibus ortum habuisse, se statim, atque natus est, vocem similem omnibus plorantem emisisse: verùm & ille quid præter regiam dignita-

tem

rem habuit excellentius) sed nec ipsum ab vtero materno nactus fuerat. Peccator erat, & ad illas omnes miserias natus, quæ nobis communes sunt. Christus verò ab ipso conceptionis instanti, omnes reges, sacerdotes, & Prophetas superabat. Et, quod omnium est maximum, imò & summum, simul Deus erat & homo. Itaque digniorem generationem sortiri debuit, nequid non cæteris dignius habere videretur. Augustinus serm. 16. in natali Domini. Primus enim homo, inquit, quo cadente omnes cecidimus, cuius ruina est mortalitas nostra, non est natus, sed factus: patre nullo, nulla matre, sed Deo operante. Hæc est prima conditio, Adam de terra. Secunda conditio est hominis, qua creauit fœminam de latere viri. Tertia conditio est hominis, qua natus est homo ex viro & fœmina. Quarta conditio est Dei & hominis, qua natus est Christus, sine viro, de fœmina. In istis quatuor conditionibus, vna sola nobis vsitata est, cætera tres non sunt in oculis carneis, sed in fide cordis. De terra factum hominem sine patre & matre nouimus: nunquam vidimus: lecta & audita credimus. Tertia illa vsitata, est nobis quotidiana. Quarta igitur restabat sine viro de fœmina, sed ista quarta liberauit tres. Prima & secunda ruerunt, tertiam de ruina generauerunt, in quarta salutem inuenerunt. Leo Martyr, sermone decimo, in natiuitate Domini. Agnoscendum sanè dilectissimi, inquit, & toto corde confitendum, quòd hæc generatio, qua & Verbum & caro, id est Deus & homo vnus Dei filius, vnúsque Christus efficitur, supra omnem originem humanæ creationis excellit. Nec enim aut Adæ de limo terræ formatio, aut Euæ de viri carne plasmatio, aut cæterorum hominum de vtriusque sexus permixtione conditio, Iesu Christi potest ortui comparari. Genuit Abraham senex diuinæ promissionis hæredem, & transgressa fœcunditatis annos sterilis Sara concepit. Genes. 21. & 22. Iacob dilectus est à Deo antequàm natus, & præueniente gratia voluntarias actiones, ab hispida congeniti fratris asperitate discretus est. Malach. 1. Rom. 9. Hieremiæ dicitur: Priusquàm te formarem in vtero, noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificaui te. Hierem. 1. Anna diu fœcunditatis aliena, Samuelem Prophetam, quem Deo offerret, enixa est, vt & partu clara esset, & voto, 1. Reg. 1. Zacharias sacerdos de Elizabeth sterili sanctam prolem concepit, & præcursor Christi futurus Ioannes spiritum Propheticum intra viscera matris acceperat, & nondum editus puer, genitricem Domini, signo clausæ exultationis ostenderat. Magna hæc omnia, & diuinorum operum sunt plena miraculis, sed hoc ipso minoderatiùs stupenda, quo plura. Naturas enim Domini nostri Iesu Christi omnem intelligentiam superat, & cuncta exempla transcendit. Nec potest vlli esse comparabilis, quæ est inter omnis singularis. Descripta igitur consueta ac naturali generatione patrum, nunc noua ac supernaturalis Christi generatio describitur. *Christi autem generatio sic erat.* tanquam dicat, Prædicti solito modo generati sunt per seminis descensionem, Christi autem generatio singulari modo & ordine facta est. Petrus Chrysologus, serm. 146. Non dixit, Christi generatio sic facta est, sed, sic erat: quia Christi generatio erat apud patrem, quando generabatur ex matre. Quod erat, semper erat: quod factum est, hoc reddebatur: erat Deus, reddebatur homo. Ex vtero nos suscepit ille, qui nos plasmauerat ex luto. Totus igitur scopus Matthæi est ostendere, Christum quidem ex Abraham & Dauide originem ducere, non interim tamen Iosephi filium esse, quod permulti ex Iudæis credebant, Matth. 13. Ioan. 6. sed conceptum esse de Spiritu sancto ex Maria virgine. Hoc autem quia nouum & inauditum erat, quędam testimonia adiungere voluit. Et primùm, vt ostendat Christum non esse Iosephi filium, narrat virginem grauidam ab ipso Iosepho inuentam esse, antequàm conuenirent. Et vt probet illum de Spiritu sancto natum esse, Angeli testimonium addunt, qui de ea re Iosephum certiorem reddit. Quódque Christus non solùm à virgine conciperetur, sed & ex ea nasceretur verus Deus & homo, Esaiæ vaticinium profert, capit. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Sed & Christum ipsum tandem natum, à Magis adoratum esse recenset.

Christus digniorem omnibus generationem habere debuit. August. 1. — *Quatuor hominis conditiones.* 2. 3. 4. — Leo. — *Ortus Christi supereminet Adam & Eua. Isaac. Iacob. Hieremias. Samuel. Ioannes.* — P. Chrys. — *Christum non fuisse Iosephi filium.* *Cur Matthæus hanc de Iosephi hesitatione historiam subiecerit.* — 1. 2. 3. 4.

Sed & ne quid in Iosepho leuitatis, aut vitiosæ credulitatis fuisse putemus, illum iustum, diu pensitasse, & virginem obseruasse, & in votis habuisse vt illam dimitteret, scribit, nisi ab Angelo audiisset, quid in ea mysterij esset reconditum. Ita enim habet. *Cùm esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequàm conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Desponsatam dicit, promissam, & in matrimonium traditam Iosepho, de eiusdem Mariæ cognatione exorto, qui, vt scribit Hieronymus, ea propter illam vt propinquam accipere cogebatur. Iam erat mater Iesu, iam ipsum conceperat, & tamen desponsata erat Ioseph. Et virgo erat, inquit Basilius, homil. de humana Christi generatione, & viro desponsata, & apta coniugali officio obeundo putata: vt & virginitas in honore ante omnia haberetur, & matrimonium non propterea improbaretur. Virginitas enim vt apta proximáque sanctitati electa est: per desponsationem verò, nuptiarum initia expressa sunt. Simul autem vt & Ioseph domesticus Mariæ puritatis testis esset: & ne propterea calumniatoribus illa foret obnoxia, vt virginitatem commaculans sponsum habuit, vitæ sanctæ custodem. Adducit & alias rationes cómunes vtrique Origeni, Theophylacto, Augustino, Ignatio, Euthymio, & cæteris Patribus antiquis, nimirùm vt mysterium Christi Sathanam lateret. Eusebius Emissenus, homil. in vigilia Natiuitat. Domini. Et sanè, si virum, inquit, non habuisset, & grauida videretur, nulla ei excusatio subuenire posset, vt quasi adultera non lapidaretur. Quis enim ei crederet sine viro concepisse? Quis ei crederet de Spiritu sancto eius vterum intumuisse? Erat enim hoc inusitatum, & sine exemplo. Melius ergo fuit vt semper virgo ad tempus, non virgo putaretur, quàm accusata secundum legem lapidaretur. Non enim violatur virginitas falsa opinione. Occiditur autem innocens plerunque etiam falsa accusatione. Poterat enim Dominus & aliter matrem suam non solùm ab iniusta damnatione, verùm & à falsa opinione defendere, si vellet, qui semper in potestate habuit facere quicquid vellet. Cur autem hæc magis voluerit, ipse scit, non ego. Sic ei placuit, placeat igitur & nobis. Indigebat prætereà viri auxilio multis modis virgo Maria, quia secundum Dei dispositionem in Bethleem paritura erat, & eam simul cum filio in Ægyptum fugere oportebat: sic enim fuerat à Deo dispositum, sic à Prophetis nunciatum: sic futurum erat, & mutari non poterat. Origenes, homil. 1. in diuers. Ideò desponsata fuit Ioseph, non tamen in concupiscentia iuncta. Mater, inquit, eius. Mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater eius. Cuius eius? Mater Dei vnigeniti, Domini & regis omnium, plasmatoris & creatoris cunctorum, illius qui in excelsis sine matre, & in terra est sine patre: qui in cœlis secundum deitatem, in sinu est Dei patris, & in terris secundum corporis susceptionem, in sinu est matris. O magnæ admirationis gratia! ô inenarrabilis suauitas! ô ineffabile magnúmque sacramentum! Ipsa eadémque virgo, ipsa mater Domini, ipsa & genitrix, ipsa eius ancilla, plasmatio eius ipsa quæ genuit. Petrus Chrysologus, serm. 146. Sic Christus, quòd nascitur, non est consuetudo, sed signum: non est natura, sed virtus: non ordo est, sed potestas: & est cœleste miraculum, ratio non humana. Hic mundana scientia quid capiet? Hic carnis intelligentia quid requiret? *Cùm desponsata esset mater eius Maria.* Virginitate sponsa, fœcunditate mater: mater viri nescia, partus conscia. Addunt antiqui Patres, eapropter diuam Virginem desponsatam fuisse, vt Ecclesiæ vniuersalis virginis spirituale cum Christo connubium designaretur: vt scribit Paulus, 2. Cor. 11. Quod & Petrus Chrysologus, his verbis, eodem etiam superiore sermone explicat. Quid tenemus fratres? inquit. Non apices, non literæ, non syllabæ, non verbum, non nomina, non personæ in Euangelio diuinis vacua sunt figuris. Spósa quæritur, vt iam tunc Ecclesia Christi sponsa signetur: iuxta illud Oseę Prophetæ, (cap. 2.) Sponsabo te mihi in iustitia, iudicio, misericordia, & miserationibus, & desponsabo te mihi in fide. Hinc Ioannes ait, (Ioann. 3.) Qui habet sponsam, sponsus est. Et verè sponsa, quæ virginali partu, nouam Christi regignit infantiã. Procurator Ioseph

Desponsata, quia promissa. Hieron. — Basilius. — *Virginitas cum matrimonio stare potest.* *Cur Maria desponsata quæ virgo esse debuit.* — *1. Vt Ioseph testis esset.* *2. Vt Sathanam lateret mysterium.* Euseb. Emissenus. *3. Vt virgo à suspicione liberaretur.* — Origenes. — P. Chrysol. — Idem. — *Typus Christi & Ecclesiæ, in Ioseph & Maria.*

spon-

Ioseph Patriarcha confertur cum Christo.

sponsus, vt iste in illo Ioseph Christi figuram impleret passionis. Ioseph Propheticis somniis incurrit zelū, Christus Propheticis visionibus suscepit inuidiam. Ioseph missus in lacum mortis, viuus emergit è lacu: Christus mortis sepulcro datus, viuus resurgit à sepulcro. Ioseph venundatus est, pretio taxatus est Christus. Ioseph traducitur ad Ægyptum, ad Ægyptum fugatur Christus. Ioseph esurientibus populis panem copiosè subministrat: Christus cœli pane manētes orbe toto exaturat nationes. Sic lucet, cur Ioseph iste cœlestis sponsi typum prætulerit, portauerit imaginem, ambulauerit in figuram. *Maria mater* vocatur: & quando non Maria mater? Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Nónne hæc exeuntem populum de Ægypto concepit vno vtero, vt emergeret cœlestis in nouam creaturam translata progenies? iuxta illud Apostoli, 1. Cor. 10. Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & mari. Et vt semper Maria humanę sit prænia salutis, populum, quem vnda generatrix emisit in lucem, ipsa iure præcessit in Cantico. Maria, inquit, soror Aaron sumens tympanum in manu sua, dixit: Cātemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, Exod. 15. Hæc ille.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Cur hic Maria mater vocatur.

Quæritur fueritne verum matrimonium inter Ioseph & Mariam.

Iam cùm simul & virgo credatur, & desponsata: quæritur à nonnullis, fueritne matrimonium perfectū inter Mariam & Ioseph. Qui contrà tuentur, obiectant id Hieronymi contra Heluidium, quòd Ioseph Mariæ custos fuerit potiùs quàm maritus. Verùm hîc Hieronymus maritum nuncupat ab actu matrimonij consummati, & eo quidem sensu Ioseph maritus non fuit. Fuit tamen, si matrimonij veritatem & sacramentum spectemus. Alij rursus opponunt votum castitatis à virgine emissum, quod repugnabat matrimonio: sed respondetur, quòd posito etiam absoluto virginitatis voto, cùm interim illud sub conditione emissum fuerit (id est, nisi Deus aliter ordinaret) absolutus quoque fuit virginis consensus ad matrimonium: cùm diuinitùs certior esset reddita de ipsius Ioseph continentia, & ipsa de se cum Dei gratia certa esset, quòd à carnis stimulis vindicaretur, vnde nunquam per virum vxorium esset violanda. Quòd autem Ioseph cogitabat illam dimittere, non intelligitur quoad vinculum, sed quoad thorum. Thomas Aquin. 3. part. dist. 29. De turre cremata, quæst. 2. in vigil. Natiuitat. Scotus, dist. 30. q. 2. lib. 4. Sent. A soto, lib. 4. sent. dist. 30. & omnes ferè quotquot ex Catholicis hanc quæstionem attigerunt, ita definiunt perfectum fuisse matrimonium, quòd, vt dicitur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: illud autem matrimonium fuit diuinitùs inspiratum, ergo perfectum. Duplex enim est rei perfectio: vna essentialis, quæ ad eius naturam spectat: atque alia accidentaria, quæ secundum eius operationem consideratur. Ignis enim licet in vacuo positus non calefaceret, esset tamen essentialiter perfectus in suis partibus. Perfectio autem essentialis matrimonij consistit in mutuo consensu de præsenti, quo se alterutter cōiugum alteri tradit: quo pacto inter Mariam & Ioseph fuit perfectissimum matrimonium. Commixtio verò per copulam est vsus & operatio matrimonij, atque adeò accidentaria perfectio, quæ non est de eius essentia. Hanc autem sententiam Vuicleph impugnauit, contra ipsum autem eandem confirmauit Thomas Vvalden. Carmelita, tom. 2. de sacramentis, c. 130. Asseruit enim Vuiclepb, quòd ad necessitatem sacramenti matrimonij copula carnalis ad propagationem prolis requiratur. Opponit autem Vvalden. sacri illius coniugij, quod vterque non sine ordinatione diuina, & primæuo instinctu Spiritus sancti contraxerunt: cùm interim sibi illam copulam minimè virgo proponeret: cùm iam illa desponsata hæc ad Angelum dixerit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Qua responsione propositum suæ mentis aperuit, inquit Beda, in Luc. vitam verè virginalem se ducere decreuisse. Aut ergo inter istos non erat verum coniugium, & mentitus est Angelus, dicens ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: Aut quandoque ad procreandum fœtum erant carnaliter copulandi, quo sensu impiè Heluidius hæreticus coniugium istud explicauit: Aut, quod omnium est verissimum, coniugium etiam inter eos, qui à carnali copula abstineant, stare potest. Quid enim, vt inquit Apostolus, 1. Cor. 7. si coniuges hoc haberēt in voto? Tempus, inquit, breue est. Reliquum est, vt qui vxores habent, tanquam non habentes sint. An ea propter coniuges esse desinerent, & matrimonium eorum dissolueretur, quia hoc apud se statuerunt? At verò Christus nō nisi propter fornicationem ablegandam vxorem censet, ipso etiam stante sacramento, & vinculo, interim dum thori separatio fit. Ambrosius, in Epist. ad Corinth. ita locum illum Pauli exponit, vt & qui habent vxores, sint quasi non habentes. Quia enim, inquit, mundi finis in proximo est, ad generandum non erunt soliciti, neque ad vsum illum deditì, vt propensiores, & vigilantiores, in diuinis operibus exercitati, circa curam legis, imminente prælio repugnent. Sed & mulier si à viro discedat, à liberorum procreatione cessat, & tamen non desinit esse cōiunx, sed potest reuerti ad virum dicente Apostolo, 1. Cor. 7. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorē à viro non discedere: Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Non ego tamen in his dictis nego prolem esse magnum bonum coniugij, sed circumstantiale bonum nō omninò necessarium, sine quo coniugium esse non possit. Itaque Vuiclephi error perniciosissimus est, quo reijcit omnia coniugia, vt spes prolis defuerit. Ita enim habet, quarto lib. Trilogi, capit. secundo. vt scribit Thomas Vvalden. Videtur, inquit, mihi probabile, quòd tales qui non possunt procreare carnaliter, quodammodò illicitè copulentur. Vnde antiqui, qui ex cupiditate temporalium, ex spe mutuorum iuuaminum, aut ex causa excusandæ libidinis, licet desperent de prole, copulantur ad inuicem non verè matrimonialiter copulantur. Hæc Vuicleph. Atqui, vt obseruat Vvalden. cùm Paulus ait, Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Et iterum. Reuertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram: hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Et iterum. Dico autem non nuptis & viduis, Bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego. Quòd si non cōtinent, nubant. Melius est nubere quàm vri. 1. Cor. 7. Vbique laxat nuptiarum sinus, & maximè propter fornicationem vitandam, cùm interim procreationis prolis nullam faciat mentionem. Ita igitur Apostolus falsa coniugia indulgeret. Et quidem Augustinus exponēs Apostolum libro suo de bono coniugali, statim post initium: Quicquid, inquit, coniugati immodestum, inuerecundum, sordidúmve gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarū. Iam in ipsa quoque moderatione, exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium, sed secundum veniam cōcedit Apostolus, vt iam præter causam procreandi, sibi misceantur: etsi eos praui mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen se ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Cui consentit Hugo, lib. 2. de Sacramentis, par. 11. cap. 3. Officium, inquit, coniugij, hoc est carnis commixtio ante peccatum, non ad remedium infirmitatis, sed ad multiplicationem prolis institutum est. Post peccatum autem idem ipsum ad remedium infirmitatis concessum, beatus Augustinus his verbis testatur, dicēs: Vtriusque sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, rectè honestate nuptiarum excipitur, vt quod sanis esset officium, sit ægrotis remedium. Iam cùm nec infirmitas virginem & Iosephum impelleret, sed Dei gratia conseruaret: quid hîc quæritur, quin simul cum castitate & virginitate matrimonij vinculum staret? Augustinus libro de nupt. & concupiscentia. Nuptiarum, inquit, bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem agnoscamus ipsum Dominum Iesum Christum (sed quasi à Iosepho adoptatum) fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum ibi diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit. Hoc autem explicatus in sequentibus. *Antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Anselmus, Enarrat. in Matth. & Rabanus: Antequàm conuenirent, inquit, id est, antequàm nuptiarum solennia celebrarent, vel antequàm ad omnem cohabitationem seu domum conuenirent, aut carne commiscerentur. Remi-

Hierony.

Quale votum virgo emiserit.

Matrimonium verum fuit.

Thomas. Scotus. Lombardus. A soto.

Perfectio rei duplex.

Vuicleph hæreticum contrà mititur.

Th. Vvald.

Beda.

Non desinit esse matrimonium verum inter cōtinentes.

Ambros.

Vuicleph. *Error & hæresis Vuicleph, quòd non stet matrimonium inter eos qui procreare nō possunt.*

August. *Quomodo coniugium in remediū esse dicatur.*

Hugo.

August. *Infirmitas non adegit virginem aut Iosephum ad nuptias.*

Idem.

Anselmus. Rabanus.

Remig. Druthmar.

gius etiam & Druthmarus, in Matth. ad solennem nuptiarum celebrationem hoc traducit. Antè enim, aiunt, fiebat per aliquot dies desponsatio, per verba de præsenti: & interim sponsa non erat sub custodia viri. Postea autem fiebat solennis celebratio nuptiarum, & tunc traducebatur ad domum viri. Sed & cùm filij sanctorum essent Israëlitæ, iuxta Raphaëlis præceptum ad Thobiam, non statim conuenire debuerunt, sed saltem per tres dies & noctes orare. Eusebius Emissenus homil. in vigil. Natiuitatis. Quid est, inquit, antequàm conuenirent? Antequàm simul in vna domo habitarent: nondum enim conuenerãt, nondum simul habitabant. Et in isto sensu, obiectio Heluidij nihil proficit. Interpretatur enim ille, Antequàm cõuenirent, ac si diceret, antequàm commiscerentur. &, vt scribit Thomas Aquinas, Commentar. in Matth. ita disputabat: Si antequàm conuenirent Maria & Ioseph, ergo aliquando conuenerunt. Hinc & ille virginitatem Mariæ negauit, non ante partum, nec in partu, sed post partum. At verò respondet Hieronym. hanc Matthæi sententiam explicans, non inde sequi quòd postea virgo & Ioseph cõuenerint, sed quòd scriptura illud ostendat, quod factum non est. Vt si quis dicat iudices de causa pronunciasse, priusquàm causam cognoscerent, quod nihil aliud est quã non cognita causa: ita enim intelligit, sine congressu connubiali grauidatam fuisse virginem. Vt & si quis dicat, antequàm pœnitentiam ageret, morte præuentus est: aut antequam creditores persolueret, bona illius confiscata sunt: non eo sensu intelligendum, quasi aut hic post mortem pœnitentiam egerit, aut ille post bonorum suorum confiscationem, creditores persoluerit: sed quòd nec hũc omninò pœnituerit, nec ille reddendo fuerit. Porrò virginitatem Mariæ perpetuam commẽdat oraculum Ezechielis sub typo templi. Nam & sanctus virginis vterus templum Domini factus est. Itaque portam templi, quam Christus egressus est, explicans, ait: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, nisi qui ingressus est per eam. Nec enim decuit illam alterius matrem esse, quæ tantum filium genuisset: nec à virginitatis proposito desilicere debuit, quæ tanta gratia in ipsa virginitate donata fuisset, vt & Domini Dei mater vocaretur & esset. *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* A quo verò inuenta est? Vtique à viro, diligenti corporis eius custode. Origenes, homil. 1. in diuersos. Inuenta est primò ab Angelis custodientibus eam, protegentibus eam, conseruantibus eam: vel eius beatissimam animam, ad illius honorem, qui generandus erat. Denique non incongruè ab ipso Ioseph, qui licet eam non coniungeret, futuræ tamen, vt putabatur, vxoris omnia nouerat. Euseb. Emissen. homil. in vigil. Natiuit. Multa, inquit, signa sunt, quibus grauidæ mulieres cognoscuntur. Videbatur grauida ab his qui ei familiares erant: nemo tamen eam suspectam habebat, quoniam desponsatam esse sciebant. Nam cum desponsatio facta esset ante salutationem Angelicam, non mox cohabitauit sponso suo, sed mox perrexit ad cognatam suam Elizabeth, & cum illa mansit tres menses, antequam reuerteretur. Inter illas moras agnoscitus esse grauida. Thomas Aquinas, Commentar. in Matth. cap. 1. Cæterum non intelligendum est, quòd Ioseph inuenerit eam habentem in vtero de Spiritu sancto: sed solùm quòd inuenit eam grauidam. Et ne oriretur auditoribus interim suspicio adulterij, addidit, *de Spiritu sancto*. Aut hoc referendum est, non ad primam suspicionem, quam Iosephus habere potuit de virgine, sed ad illam instructionem & resolutionem, quam tandem accepit ab Angelo. Vtrunque enim euenit ante omnem commixtionem carnis. Obiectat autem Thomas ex Augustino, quòd quamuis indiuisibilia sint opera Trinitatis, & ideò ipsam conceptionem non solùm Spiritus sanctus, sed etiam Pater & Filius operati sint: tamen per quandam appropriationem Spiritui sancto attribuitur, & hoc tribus rationibus. Prima ratio est, quia Spiritus sanctus amor est: hoc autem fuit signum maximi amoris, quòd Deus filium suum incarnari voluit, Ioann. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Secunda, quia Spiritui sancto attribuitur gratia. 1. Cor. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & hoc fuit maxima gratia. Ioann. 1.

Lex enim per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Tertia autem ratio desumitur ex concilio Niceno. Nam cùm duplex sit verbum, vnum cordis, & alterum vocis: verbum cordis est ipsa conceptio intellectus, quæ occulta est hominibus, nisi quatenus per vocem exprimitur, siue per verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur Verbum æternum ante incarnationem, quando erat apud Patrem, & nobis absconditum: sed verbo vocis comparatur Verbum incarnatum, quod iam apparuit, & manifestum est. Verbum autem cordis non coniungitur voci, nisi mediante spiritu: & ideò rectè incarnatio Verbi, per quam nobis visibilis apparuit, mediante Spiritu sancto facta est. *Ioseph autem vir eius cùm esset iustus & nollet eam traducere*, id est, Iudæis quasi adulteram tradere, seu puniendam exponere, vel publicè accusare. Hoc enim sonat verbum παραδειγματίζαι, à quo παραδειγματισμὸς, traductio, & ignominiosa pœna. Fuit autem ignominia, pœnæ genus apud veteres maximum & grauissimum: quod & παράδειγμα vocabant, id est exemplum. Nam communi probro exponebatur, vt cæteri ignominia illata ducti, à simili crimine auocarentur. *Voluit occultè dimittere eam.* Secundum Hieronym. & Bernardum, sanctus Ioseph certus fuit de castitate Mariæ. Si enim cognouisset eam fuisse adulteram, & non traduxisset eam, fuisset iniustus: quia secundum legem, non solùm actor sceleris, sed & conscius eius, obnoxius est peccato, si taceat. Dum ergo Euangelista affirmat Ioseph iustum fuisse, atque ob id Mariam non traduxisse, innuit quòd de castimonia sponsæ suæ non dubitauit. Nam si Christus noluit Iudæos de suæ matris pudore sinistrum quid suspicari, probabile est quòd non permisit iustum Ioseph de tanta virgine adulterium opinari. Sed cur tunc voluit eam occultè dimittere? Ideò, quoniam se reputauit cohabitatione præsentiáque Mariæ indignum. Origenes, homil. 1. in diuersos. Nam quoniam virtutem mysterij, & sacramentum quoddam magnificum in eadem cognoscebat, cui approximare se indignum æstimabat: ideò humilis ille quærebat se longè facere, sicut & Petrus, cùm dixit: Exi à me Domine, quoniam homo peccator sum: aut sicut ille Centurio, cùm diceret, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, nec me dignum existimaui vt venirem ad te: vel sicut Elizabeth, cùm exclamaret, Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Maior est enim eius dignitas, inquit, superexcellit eius sanctitas, nec meæ congruit indignitati. Eusebius Emissenus, homil. in vigil. Natiu. Nolebat eam traducere in domum suam, inquit, quam videbat grauidam esse de non suo. Sed & Augustin. hom. 14. in Natali Domini, ad suspicionem aliquam Iosephum primo impetu raptum esse scribit, etsi nec aliquid de illa mali opinaretur, verùm ambiguus staret. Sic enim inducit ipsum Iosephum dicentem: Vnde hoc contigit quod euenit? Non cognoui, non tetigi, non violaui, non grauidaui: heu heu, quid contigit, quid putas euenit, per quem Maria sic cecidit, quem sibi plusquàm me adulantem inuenit? Ego enim cùm licẽtiam haberem maritalem, ante thorum nuptialem, non vexaui puellarem pudorem. Timui, multúmque pertimui, quod in illo Mosaico libro legis sententiale verbum audiui, (Deuter. 22.) Quòd quæcunque virgo paternam domum fœdauerit adulterio, lapidibus obruetur. Similiter & vir, qui pudoris vestimentum non detulerit, nec coram testibus demonstrauerit, morietur & ipse cum virgine. Hanc Moysi sententiam præcauebam: sed quoniam nihil mirũ est, nihil nouum, nihil absconditum quod nõ reueletur, in Dauid regis filia ipsam de Dauide recolo historiã. 2. Reg. 11. Dauid rex Vriæ Cethæi mulierem regali audacia extulit. Quid ergo faciam? Quid agam? Anselmus in Matth. Cùm rem adeò mirabilem inueniat, Ioseph dubius est quid faciat. Cùm enim castam nouisset, & vnde malum posset suspicari de ea nesciret, impium esset si eam diffamaret. Ex altera parte iustitia nõ exigebat, vt rei incognitæ se copularet, quia aut bona erat, aut mala. Si mala erat, rei malæ sociari non debebat: si bona erat, timebat ne indignus esset. Itaque medium consilium inuenit, vt occultè eam dimitteret, vt eam dimissam videatur non dimisisse. Rupertus lib. 1. in Matth. Hic percunctari libet. Quare

Margin notes: Euse. Emis. — *Conuenire pro simul habitare.* — Tho. Aqu. — Hierony. — *Refellitur Heluidius.* — *Probatur perpetua virginitas Mariæ.* — Origenes. — Euse. Emis. — Tho. Aqu. — *Cur Christus de Spiritu sancto esse dicatur.* — 1. — 2. — 3. — Hieron. Bernard. — *Ioseph certus fuit de castitate Mariæ.* — *Cur ergo voluit dimittere.* — Origenes. 1. ob reuerentiam. — Euseb. Emissen. — August. 2. ob ignorationem mysterij. — Anselmus. — Rupertus.

Marginal letters: A, B, C, D, E, F.

timo-

Cur Deus permisit Iosephum vrgeri hac suspicione.

timorem eiusmodi illi Deus euenire permisit? Quare non præuenit? Quare hunc ipsum Angelum, quem tandé missurus erat, non misit antea, tunc scilicet quando misit ad virginem quæ ei desponsata erat? Videlicet vt tentaretur, & manifestum fieret, tam sanctis Angelis, quam nobis hominibus de ipso, quòd esset iustus, & talis qui dignè sic appellari posset, Ioseph fili Dauid. Chrysostomus hom. 4. in Matth. Sed etsi Angelus id non dixit viro, qua tamen ratione id virgo celauit? Quæ enim & ab Angelo audierat, & virum turbatum videbat, cur tantum mœrorem sermone non abstulit? Cur hoc, inquam, Angelus nó antè dixit? Ne scilicet Ioseph de rei nouitate dubitaret, & tale forsitan quid pateretur, quale legimus Zachariã pertulisse. Facilè enim est credere verum esse quod dicitur, quando iam res ipsa oculis offertur: antequàm verò incipiat fieri quod promissũ est, laboriosè prorsus dicta, & præsertim inusitata creduntur. Propterea istud nec Angelus indicauit, & virgo id quod audierat & sentiebat, abscondit. Neque enim sibi vllo modo à sponso credendum putauit, si ad eum rem nimis nouam suspectamque deferret: quin-immò magis eum in iram credidit cócitãdum, si quasi crimen admissum, hoc videretur obumbrare figmento. Si enim etiam ipsa virgo, cui tanta erat gratia conferenda, aliquid tamen patitur humanum, & dicit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: quanto magis ille dubitasset, maximè cùm id audiret ab vxore suspecta? Idcircò de hac re virgo nihil quidem loquitur, Angelus verò tempore aduenit congruente. Adijcere possumus in hæsitatione Iosephi, nostram omnium dubitationem esse curatam. Cùm enim ille instruitur, nos etiam confirmamur. Adeò nobis, vt Thomæ, ita & Iosephi hæsitatio profuit. Dionysius Carthusianus, art. 4. in Matth. cap. 1. Cæterùm sapienter superiùs dicta intelligenda sunt. Nam quod scribunt nonnulli, Iosephum timuisse ne Maria adultera esset, referendum est ad tempus, quo primo vidit eam prole fœcundam. Quod verò scribunt alij, non potuisse fornicationem de ea suspicari, referendum est ad tempus excusationis receptæ, & sanctitatis pensatæ. Dubium enim non est, quin interior gratia, sanctitas, castitasque Mariæ, mirabiliter & & potenter refulserit non solùm in eius vultu, sed in toto corporis gestu, & apparatu: in tantum quòd qui eius conuersationem diligenter aduerteret, fornicationem aut crimen aliquod de ea suspicari non potuit. *Hæc autem eo cogitante*, vt Mariam occultè dimitteret, *ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph*. Thomas Caiet. in Matth. Ite testatur Matthæus opportunè Angelum apparuisse. Ante illud siquidem tempus non oportuit Iosephum instrui: nec ante illud tempus disposita erat mens eius ad suscipiendam Angelicam instructiuoem, cùm nihil de vtero coniugis cogitaret. Sed tunc imminebat periculũ dimissionis, & animus iustus cogitationibus sanctis fluctuans, præparabatur ad diuinum lumẽ suscipiendum: sicut animus Nabuchodonosor cogitans quid post se futurum esset, præparatus est ad suscipiendum somnium, futurorum præsagium. Thomas, Comment. in Matth. Duo autem in Iosephu commendantur, sapientia scilicet, & clementia. Sapientia, quia priùs quàm aliquid faceret, deliberauit. Prou. 3. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos, id est, nihil sine iudicio facias. Alioquin insipientes multi illud statim publicant, quod habent in corde. Prouerb. 25. Sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu: ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Eapropter Iosepho Angelus Domini opportunè adfuit. Augustin. tom. 3. lib. Enchiridij ad Laurent. c. 59. Quis autem explicet, quomodo spirituali potentia quasi an visiones non oculis corporeis, sed spiritualibus, vel mentibus ingerant Angeli, vel dicant aliquid, non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hominis, etiam ibidẽ constituti, sicut scriptum est in Prophetarum libro: (Zach. 2.) Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me: Non enim ait, qui loquebatur ad me, sed in me: Vel appareant in somnis, & colloquantur more somniorum, sicut & apparuit Ioseph. Cũ ista quæruntur, & ea sicut potest quisque coniectat: quid opus est vt hæc, atque huiusmodi affirmentur aut negentur, vel definiantur sine discrimine, quando sine crimine nesciuntur? Interim intellige Angelum sic apparuisse Iosepho, vt manifestauerit se esse Angelum Domini: alioquin ille verbis eius fidem nullam adhibuisset. Thomas Aquin. Commen. in Matth. Apparere enim propriè est illius rei, quæ de natura sua est inuisibilis, in cuius tamen potestate situm est, vt videatur, sicut est Deus, vel Angelus. Dionys. Carth. art. 3. in Matth. c. 1. Apparuit autem ei apparitione visionis imaginariæ, & hoc tempore somni, in quo reuelationes diuinæ, atque Propheticæ fieri solent: quia tunc anima aptior est ad talium receptionem, propter exteriorum sensuum clausuram, & à sensibilium perceptione vacantiũ, & præsertim propter imaginationis ampliorẽ quietẽ. Tho. Sicut enim scribit Apostolus, 1. Corin. 13. Prophetia data est fidelibus, signa autẽ infidelibus. Prophetica autẽ reuelatio propriè fit in somnis, Nume. 12. Si quis fuerit Propheta Dñi inter vos, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illũ. Et ideò quia Ioseph iustus erat & fidelis, ipsi tanquã fideli debuit fieri apparitio, non quidem corporalis, qualis miraculosa est, sed Prophetica, & in somnis. Thomas Caietanus, in Matth. Et hæc tamen apparitio præstare videtur, aut æquiualere omnibus apparitionibus Angelorum, in vetere Testamento: quoniam hæc fuit cum tanta claritate mentis, quòd nulla interuenit hæsitatio. In apparitionibus enim factis Abrahæ ad ilicẽ Mambre, Iacob, Iosue, & cæteris, immò etiam in apparitione facta Zachariæ patri Ioannis Baptistæ, interuenit aliqua hæsitatio. Chryso. ho. 4. in Matth. Et ideò quia fidelis erat, manifestiori reuelatione non indigebat. Cur verò nó eodem modo, sed apertè pastoribus & virgini apparuit? Quia scilicet virgo autem ipsam de re tanta doceri debuit per apertissimã reuelationem. Pastores quoque tantò debuerunt instrui manifestiùs, quantò magis ab eiusmodi eruditione, per agrestem vitam remoti erant. Ioannes Verratus Carmelita, lib. de incarn. Verbi, c. 8. Porrò duplex est somnium, quod accidit dormienti. Quoddam namque est naturale, vt est phantasma in somno factum, exterioribus sensibus ligatis, quod fit multiplici de causa, vt docet Philosophus, lib. de somno & vigilia. Aliud verò somnium non pendet ex motu phantasmatum, sed est quędam reuelatio præteritorum, præsentium, vel futurorum, immediatè à Deo, vel ab Angelo seclusis phantasmatibus: quales permultæ leguntur in scripturis. Gen. 28. Sic in somnis vidit Iacob scalam, Angelos ascendentes & descendentes, & Dominum innixum scalæ: eundémque dicẽtem, Ego sum Deus Abrahã, &c. Gen. 20. In somnis cohibet Deus Abimelech, ne tangat vxorem Abraham. Genes. 31. In somnis admonet Laban, ne noceat Iacob. In somnis hortatur Salomonem, vt petat ab eo quicquid voluerit (3. Reg. 3.) Narrat, & Ioseph somniũ fratribus suis, Gen. 37. Sed & Pharao in somnis videt septem spicas plenas, & septẽ vacuas. Gen. 41. & 1. Reg. 3. In somnis ter apparuit Deus Samueli, dum in templu excubaret. Non ergo mirum est, si Iosepho in somnis apparet. Hæc autẽ somnia distinxit Dominus ab alijs, quæ ex corporis dispositione proueniunt. Nam certam habent veritatis notam: vt hîc Ioseph habet adiunctam sacræ & Propheticæ scripturæ probationem. Interim hîc videmus quæ sit Dei erga suos prouidentia, qua dormientes etiam, paterna vigilantia quid agendum sit, quidve cauendum, instruit: citiúsque illos extraordinariu hoc modo docturus est, quàm vt errare periculosè permittat. Examinanda tamen sunt somnia, nec illis fides præceps adhibenda est, sed probandi spiritus si ex Deo sint: cum Sathanas transfiguret se in Angelum lucis. Verùm audiamus quid ad eum Angelus dixerit. *Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.* Hieron. in Matth. Ioseph filius esse Dauid dicitur, vt Maria quoq; de stirpe Dauid monstraretur. Erat autem eius filius, non solùm carnis propagine, sed etiã virtutis imitatione. Demulcet autem eum, & attentum reddit, & propria nominis, & domus Dauidis appellatione. Euthymius, in Matthæ. Sed & mentem eius ad Dauid reducit, à quo Christũ esse venturum expectabant Iudæi. Orig. hom. 1. in diuers. Ne timueris, inquit, ne conturberis, sed securus, & in-

Marginalia: Chrysost. — *Cur Virgo non respondet Iosephi marori.* — *Iosephi hæsitatio nobis profuit.* Dionysius Carthus. — Thom. Ca. *In tempore tentationis Angelus adest.* — Thomas. — August. — *Quomodo Angeli appareant.* — Thom. Aq. — Dionysius Carthus. — Thomas. — *Cur Iosepho in somnis Angelus appareat.* — Thomas Caietanus. — Chrysost. — I. Verratus. *Duplex somnium.* — Hierony. — Euthymius. — Origenes.

torte pidus accipe eam, sicut commendatum cœlestē thesaurum, vt deitatis diuitias, & plenissimam sanctitatem. Aut, vt Euseb. Emissenus, hom. in vigil. natiuit. Domini. Noli dubitare, tolle hanc zelotypiam, tolle omnem suspicionem, non est vt cogitas. Ipsa enim est templū Dei, ipsa est porta cœli, ipsa est domina tua, quam putas esse sponsam tuam. Euthymius. Quid est autem *accipere*? Totus retinere, vel ad seipsum rursus capere. Iam enim mēte ab ipso diuisa erat. Accipere verò non ad nuptias, sed ad custodiam. Vxorem quoque dicit, vt inde eum certiorem faceret, quòd a nullo viro cognita esset. Hieronym. tom. 1. lib. aduersus Heluidium de perpetua virginitate Mariæ. Nullum autem mouere debet, inquit, quasi ex eo quòd vxor appellata sit, sponsa esse desierit: cùm hanc esse scripturæ diuinæ consuetudinem nouerimus, vt sponsas appellet vxores. Sicut cùm legitur in Deuteronomio: Si quis inuenerit virginem desponsatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliauit vxorē proximi sui. Et in alio loco. Si autē fuerit adolescentula desponsata viro, & inuenerit eam homo in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis vtrumque ad portas ciuitatis illius, & lapidabuntur lapidibus, & morientur. Adolescentula quidem, quia non proclamauit, cùm esset in ciuitate: vir autem, quia humiliauit vxorem proximi sui. Et alibi. Quis est ille homo, cui desponsata est vxor, & non accepit eam? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, & fortè alius homo accipiet eam. August. tom. 4. de consens. Euangel. lib. 2. c. 1. Hoc sanè exemplo magnificè insinuatur fidelibus coniugatis, etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere vocarique coniugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. Idem, tom. 7. libro primo de nuptiis, & concupiscent. cap. 11. Quibus placuit ex consensu ab vsu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit vt inter illos vinculum coniugale rumpatur: immò firmius erit, quò magis ea pacta secum inierint, quæ cariùs concordiúsque seruanda sunt, non voluptatis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorum. Neque enim fallaciter ab Angelo dictum est ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Coniux autem vocatur ea prima fide desponsationis, quam concubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus. Eadem etiam contra Iulianum Pelagianū prosequitur, lib. 5. capit. 9. & tom. 6. contra Faustum Manichæum, lib. 23. c. 8. Iacobus de Vitriaco, post Ambrosiū, hic quidem, serm. in vigilia Natalis Domini, ille verò libro in Luc. Non enim defloratio virginalis facit matrimonium, sed pactio coniugalis. Itaque non solùm initiatum fuit per sponsalia, sed per verba de præsenti & per mutuum consensum consummatum, etsi ratum non fuerit per carnalem commixtionem. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Non dicit, quod conceptum est, sed τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, quod in ea genitum est, vt ostendat non successiuam, sed momentaneam Christi corporis formationem fuisse, vt obseruat Basilius, libro de humana Christi generat. Maximus Martyr, homil. 1. in Natali Domini, ob istud miraculū scribit Abacuk Prophetam obstupuisse, cùm diceret: Domine audiui auditionē tuam, & timui, consideraui opera tua & expaui. Quis verò, inquit, non expauescat, & metuat tanti profunditatem mysterij, quandoquidem vnus idemque sine conceptione natus est Deus, & sine creante factus est homo? Rupertus, lib. 1. in Matth. Cæterùm Spiritus sanctus maximè ex hoc facto suo nominatur, quia quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Antehac spiritus Dei, siue spiritus Domini dicebatur, nec facilè in omni serie veteris instrumenti reperies hoc insigne vocabulum, nisi apud Dauidem, Psal. 50. Et Spiritum sanctum tuum tuum ne auferas a me. Nec ipse sic absolutè Spiritum sanctum dixit, sed tuum addidit, sicut in aliis scripturis legalibus, & Propheticis relatiuè dicitur Spiritus Domini. Et quam ob causam primum hoc insigne nomen Spiritus sancti auditum est ab Angelo, nisi quia (quod cum magna reuerentia cogitandum est) maximè ex hoc opere, quód in Maria operatus est, claruit Spiritus Domini, quod verè sanctus sit? Thom. Aquinas in Matth. Notandum verò, quòd in conceptione aliarum mulierum, in semine viri est virtus formatiua, cuius subiectum est semen, & per hanc virtutem formatur fœtus, & vegetatur in corpore mulieris. Hanc autem suppleuit virtus Spiritus sancti: & ideò aliquādo inuenitur dictum à sanctis Patribus, quòd Spiritus sanctus fuit ibi pro semine: aliquando tamen dicitur quòd non fuit ibi semen. Et hoc est, quòd in semine viri duo sunt, scilicet ipsa corpulenta substantia, quæ descendit à corpore viri: & ipsa formatiua virtus. Dicēdum ergo, quòd Spiritus sanctus fuit ibi pro semine, quantum ad virtutem formatiuam: sed non fuit ibi pro semine, quantum ad corpulentam substantiam: quia non de substantia Spiritus sancti facta est caro Christi: Et ideò patet, quòd Spiritus sanctus non potest dici pater Christi, nec secundum diuinam naturam, nec secundum humanam. Secundum diuinam naturam quidem, quia quamuis Christus sit eiusdem gloriæ cum Spiritu sancto, Filius tamen nihil ab eo accipit, cùm interim proprium sit filio, vt accipiat aliquid à patre. Similiter nec secundum humanam naturam, quia Pater & Filius debent conuenire in substantia, quod secus est in Spiritu sancto, & Christo homine. Vetratus Carmelita libro de incarn. Verbi, cap. 9. Et si quæras cur magis dicatur de Spiritu sancto concepisse, quàm de Patre vel Filio: dicēdum est primò propter causam incarnationis, quæ consideratur ex parte Dei. Est namque Spiritus sanctus amor Patris, & Filij. Sic autem Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, Ioan. 3. Secundò conuenit hoc ex parte naturæ assumptæ: quia cùm dicitur facta conceptio per Spiritum sanctum, innuitur quòd natura humana assumpta est à filio Dei in vnitate personæ, non ex aliquibus meritis nostris, nec propter dignitatem naturæ humanæ, sed ex sola gratia, quæ Spiritui sancto congruit, iuxta illud Apostoli, 1. Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Tertiò conuenit ex parte obiecti, & finis incarnationis, ad hoc scilicet, vt sicut homo ille, qui concipiebatur, sanctus erat, & filius Dei, ita & nos sancti, & Dei filij efficeremur: quod per Spiritum sanctum perficitur. Galat. 4. Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba pater. Et idem Spiritus sanctificationis nuncupatur. Gaudentius Brix. Episcopus, tract. 13. de Natali Domini. Filius enim Dei est, ait, qui Sancto spiritu formauit hominem suum. Siquidē sapientia ædificauit sibi domum: pro, quasi habitaculum quippè corporis sui. Venantius, in Symbolum. Ille qui de Patre ante secula natus est, postea eius templū de Spiritu sancto in virgine fabricatū est. Nam sicut in sanctificatione Spiritus nulla fragilitas extitit, sic nec in partu eiusdem causa corruptionis apparuit. Hoc tamen notandum est, quia dum Spiritus sanctus est Dominicæ carnis creator, Spiritus sancti hinc maiestas ostenditur. Quòd verò Deus maiestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de virgine, qui non fuit pollutus, hominem condens de puluere.

Cæterùm ex eo, quòd priùs hæsitans Iosephus, & consilij inops ita resoluitur, admonemur, quotquot à Domino in obsequium eius vocamur, nihil dubitemus, adfuturum scilicet illum, si modò cum timore eius charitatis regulam excedamus, sed patienter, & cum certa fiducia illū expectemus. Non enim suos Deus deserit, qui clamat per Prophetam, In tempore placito exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Nouit Dominus quando succurrendū sit, qui facit cum tentatione prouentum, vt scribit Paulus.

Sed & hoc discant, qui etsi innocentes sint, in mali suspicionem trahuntur, ne animum despondeant, sed Deo causam suam commendent. Ps. 37. Deuolue ad Deum curam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam. Hoc in Iosepho, quem falsò Putipharis vxor accusauerat, Genes. 39. Hoc in Susanna, Daniel. 13. Hoc etiam nunc in virgine considera. Suo enim tempore illius causam apud Iosephum Angelus suscipit, & quàm piè de illa sentiendum sit, edocet.

Quinetiam videmus, quàm vanè credamus cōiecturis, nisi illæ & frequentes & violentæ fuerint. Hinc scilicet

Marginal notes (left): Eus. Emiss. — Euthym. *Quid sit accipere.* — Hierony. — *Maria vxor & sponsa.* — Augustin. *Coniugium stat cum continentia.* — Idem. *Coniunx simul & virgo.* — Iac. de Vit. Ambros. — Basil. Maximus martyr. — Rupertus — *Spiritus sanctus in nouo Testamento singulariter agnoscitur.*

Marginal notes (right): Tho. Aq. — *An Spiritus fuerit in Virgine pro semine.* — *Spiritus sanctus nō potest dici pater Christi.* — Verratus. *Cur magis de Spiritu sancto quàm de patre Virgo concepisse dicatur.* — Gaudētius. — Venantius — *Quid ex Iosepho docemur.* — 1. — 2. — 3.

Section letters: A B C D E F

moue

moueri videbatur Ioseph, cum interim non haberet vnde virginem conuincere posset. Attendamus verò reliqua Angeli verba. *Pariet,* inquit, *filium & vocabis nomē eius Iesum.* Chrysost. homil. 4. in Matth. Non dixit, Pariet tibi (vt & Zachariæ, Luc. 1.) sed posuit illum suspensum. Non enim illi, sed vniuerso prorsus orbi virgo peperit Christum. Videbis tu ipse natum puerum, & illi hoc præstabis officium, vt vocetur Iesus. Hic nimirùm ille puer est, de quo Esa. 9. dicitur: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Cæterum ratio nominis indicatur. *Ipse enim saluum faciet populum suum,* id est, omnes electos peccato obnoxios, *à peccatis eorum,* originali & actuali. Christus enim merito sanctissimæ conuersationis, & durissimæ passionis, liberauit genus humanum ab omni peccato sufficienter, quantum in se est: solos autem electos saluauit efficaciter. Oportet tamen meritum Christi, seu virtutem passionis eius applicari nobis, per sacramenta Ecclesiæ, seu fidem & charitatē, vt à Christo liberemur. Libertas autem illa spiritualis non temporalis, aut carnalis est, qualem Iudæi expectant. Qui enim magis hoc in mundo opprimuntur, & patiuntur quàm electi? sed interna libertate perfruuntur, *à peccatis.* Et hæc vera libertas est, cùm summa seruitus à peccatis pendeat. Et in hoc ostenditur, quantum Christus cæteris omnibus sit excellentior, qui aliquid populo Dei contulerunt: qualis Moses, Iosue, Gedeon, Samson, & alij permulti: nullus enim eorum à peccatis liberare potuit populum suum. Quinetiam ex eo Christi maiestas demonstratur, & humilitas exaggeratur: maiestas quidem, vt cuius sit peccata remittere: humilitas verò, cuius ratione tantum meritum profluxerit, vt pro omnium salute & redemptione, remediū & precium sufficiens exhibuerit. *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam Esaiam, dicentem: Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.* Quidam hæc verba ab Angelo prolata esse scribunt, vt magis ex oraculo Iosephus confirmaretur, vt Chrysostom. hom. 5. in Matth. Theophyl. & Euthym. in Matth. Alij hæc ab Euangelista consultò inserta esse arbitrantur, ne cui superesset in tanto mysterio ambigendi locus. maximè cùm Hebræa lingua in vsum Hebræorum Euangelium suum conscriberet. Etsi tamen hîc hæsitare videatur Thomas Caietanus, num Hebraicè scripserit Matthæus, quia attendit nomen Emmanuelis à Matthæo interpretatum esse. Quasi nec eadem lingua, sed pluribus & facilioribus verbis, nomina composita exponi, & explicari absurdū sit. Vnde ergo nobis tanta dictionariorū copia, eadem ipsa lingua edita, cuius sunt dictiones quæ explicantur? Sed neq; Hebraicus Matthæi contextus hanc explicationē habet, verùm simpliciter Esaiæ vaticinium profert. Statim enim atque dixit וקראת שמו עמנואל Et vocabitur nomen eius Emmanuel: nulla huius nominis interpretatione prolata, adducit, ויקץ יוסף, Et euigilans Ioseph. Cæterū dictio העלמה, *Haghalmáh,* maiorem vim habet, ex adiectione literæ ה, emphatica enim est: vt significet virgo, viro ignota & abscondita: immò quæ non modò in aperto seu corpore virgo sit, sed & in mente. Chrysostom. hom. 5. Operis perfecti in Matth. traductionem Septuaginta interpretum obseruat, qui sic transtulerunt: ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται υἱόν, Ecce virgo in vtero accipiet filium. Petrus Galatinus, lib. 3. de arcanis fidei in Thalmud inuentis, cap. 18. ad fœmininum sexum referri obseruat, *Vekarath,* vt sic transferamus, Et vocabit ipsa, scilicet mater virgo, filium suum, Emmanuel. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel,* nostra, inquit, editio habet: sed Hebraica litera sic prorsus dicit. Quod longè meliùs veritati fidei nostræ congruit. Nam ex eo quòd vocabit ipsa nomen eius Emmanuel, Propheta dixit, Messiam ipsum non habiturum hominem patrē ostēdit, qui ei nomen imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè semper, & non matres, filiis nomina imponere solebant: vt & ex veteri Testamento multis in locis apparet, & ex Ioannis Baptistæ natiuitate manifestè colligitur. Ex hoc igitur, quòd nominis impositionem, quæ ad patrem pertinebat, ad solam matrem Propheta retulit, aperte innuere voluit, Messiam in terris patrem non habiturum fuisse, qui ei nomen imponeret. Quod etiam Angelus videtur insinuasse, in eo quod Mariæ dixit: Vocabis nomen eius Iesum. Vocabis ergo dixit, & non vocabitur, vt cū Propheta se conuenisse palàm ostenderet. Vel aliter quoque dici potest, quòd ipsa sola certitudinaliter scire debebat, illum esse Emmanuelem, id est, Nobiscum Deum. vt sit sensus, Et vocabit apud semetipsam eum, Nobiscum Deum: quod Lucas innuere videtur, dicens: Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et Ioannes indicat, per illud quod nuptiarum ministris dixit: Quodcunque dixerit vobis, facite. Quasi intra seipsam reseruans, quòd filius Dei esset, qui posset vinum vndequaque producere. Verùm obiiciunt Iudæi, Christum à matre non Emmanuel, sed Iesuah vocatum esse. Sed respondemus aliud esse naturæ nomen, aliud impositionis. Constat enim naturam ipsam, quæ dat rei formam, nomen quoque eidem rei dare: sicut dat homini humanitatem, & nomen quod est Homo. Non enim homo nominatur aliquis, nisi propter hominis naturam, cuius est particeps. Itaque Messias noster Emmanuel, id est, Nobiscum Deus, & à Spiritu sancto, & à matre dictus est. & talis à Christianis omnibus & creditur & vocatur, cùm duas participet naturas, diuinam scilicet & humanam. *Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit coniugem suam,* vel ad cohabitandum, & obsequendum, inquit Dionysius Carthus. secundum eos qui nondum illam in domum Iosephi admissam fuisse contendunt: vel ad permanendum cum ea ex animo, secundum eos qui dicunt, quòd iam antea in domum suam illam acceperat. *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.* Hoc Chrysostomus de intellectuali cognitione subtiliter exponit. Nec enim ante virginis partum Ioseph perfectè cognouit, quantæ gloriæ & prærogatiuæ esset sanctissima virgo, donec peperit. Post partum verò ipsius, pleniùs ei reuelata est. Quidam exponunt de cognitione sensitiua, dicentes quòd Christo in vtero virginis cōsistente, tantus in vultu eius splendor claritatis ex præsentia Christi refulsit, vt Ioseph illam intueri non potuerit, sicut nec filij Israël vultum Mosi inspicere poterant, contracto fulgore ex colloquio Angeli. Exod. 34. Exponitur & ab alijs literaliter de cognitione copulæ carnalis. Hieronymus, lib. aduers. Heluid. hæreticum, impugnatorem virginitatis sacratissimæ matris Christi, hinc Heluidium hæresim suam fouisse scribit. Apparet, inquit cognitam esse post partum, cuius cognitionem filij tantùm differebat generatio. Probat Hieronymus, Aduerbium temporis *Donec,* non semper præscribere tempus, sed & infinito modo cōsiderari. Vt cùm Paulus scribit, Oportet Christum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis: non quòd illis inde victis regnare desistat, cùm vtique tunc magis regnare incipiat, cùm inimici cœperint esse sub pedibus. Sed & Dauid in quarto graduum Psalmo: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Ergo tandiu Propheta oculos habebit ad Dominū, inquit, quandiu misericordiam impetret, & post impetratā misericordiam oculos torquebit in terram? In fine Deuteronomij ita legitur: Et defunctus est Moyses seruus Domini in terra Moab per verbum Domini, & sepelierunt eum in Geth, propè domum Phegor, & nemo scit sepulcrum eius, vsque in diem istum. Certè hodiernus dies illius temporis existimandus est, quo historia ipsa contexta est: siue per Moysen dicere volueris authorem Pentateuchi, siue Esdram instauratorem operis, non recuso. Nunc hoc quæritur: An id quod dictum est vsque in diē istum, ad illam referatur ætatem, qua libri editi atque conscripti sunt. Doceat igitur post illam diem, tot iam annorum vsque ad nos voluminibus exactis Moysi tumulum inuestigatum: quia obnoxè asserit, Post, Donec, & vsque, esse incipere quod tandiu non fuit, quandiu Vsque complexetur, & Donec: quin potiùs animaduertat scripturæ sanctæ idioma, & nobiscum, in quo hæsitabat, intelligat ea, de quibus posset ambigi, si non fuissent

Chrysost.

Ratio nominis Christi.

Chrysost. Theoph. Euthym.

Thomas Caietanus. *Quomodo Matthæus Hebraicè scribens nomē Emmanuel Hebraicum interpretatum sit.*

Haghalmáh sonat verè Virginem, si sensum dictionis attendas. Chrysost.

Pet. Galat.

Cur ad solam matrem relata est impositio nominis Iesu.

Obiectio, quādo mater Christi eum vocauerit Emmanuel.

Dionys. Carthus.

Chrysost. *Cognoscere hic & intellectualiter & sensualiter dici potest.*

Hierony.

Donec *infinito modo sumitur.*

Chrysost.

Donec, non semper præscribit tẽpus.

scripta, signari: cætera verò nostræ intelligentiæ derelinqui. Chrysost. hom. 5. Oper. perfecti in Matth. Sæpè enim scriptura diuina hac vti elocutione consueuit: vt dicendo *Donec*, non definitum aliquod tempus includat. Nam & cùm à Noë coruus ex arca emissus esset, (Genes. 8.) Non est, inquit, reuersus donec siccaretur aqua. Et certè nec postea inuenitur redisse. De ipso etiam loquens Deo, (Psal. 89.) A seculo, inquit, & vsque in seculum tu es. Sed nullum hîc profectò terminum posuit. Rursus altitudinem pacis annuncians (Psal. 71.) Orietur, inquit, iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna: non tamen vt post illam pacem, finem statuat huius, quod spectamus, elementi? Ita etiam hoc loco *Donec* posuit, vt à suspicione illud quod ante partum tempus fuit, absolueret. Postea verò quod sequitur, tibi iam æstimandum reliquit. Quod enim ab eo tibi discendum erat, hoc ipse dixit: quòd intacta fuit vsque ad partum virgo: quòd verò apertũ erat atque manifestum, tuo intellectui dereliquit: vt est certè istud, Quòd nec postea quidem eam, quæ Christi mater effecta est, & nouo illustrata partu, nouóque conceptu, ille iustus aliquãdo fuerit ausus attingere. Primogenitus autem Mariæ Christus dicitur, nõ relatione ad alios, quia virgo post partum permansit: sed quia priorem non habuit. Sic enim Exod. 12. legimus Dominũ percussisse omne primogenitum in terra Ægypti, quódque domus non erat in Ægypto, in qua non iaceret defunctus: nunquid in qualibet domo plures erant filij? Sic etiã in lege Mosi (Exod. 13.) præceptum fuit omne primogenitum Deo offerri: num etiam vnigenitus expectandus erat? Et quomodo primogenitus censeri debebat, relatione ad consequentes, cùm 40. die à partu, illum mater offerre teneretur? Nunquid expectare debebat, vt secundum haberet, si primogenitus censeri non potuisset, nisi qui haberet secundò genitum? Hæc fusiùs contra Heluidianos à Patribus disputantur. Quod verò subiicitur, *Et vocauit nomen eius Iesum* tam de Maria, quàm de Ioseph intelligi potest. Vtrique enim seorsum Angelus præceperat, vt hoc nomine puerum vocarent. Propter quod in typo ab Esaia dictum est (c. 49. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.

Maria semper virgo.

Quo tempore, sub quo principe, qua mundi ætate, quo in loco Christus natus est. Qua occasione Sacratissima Virgo in Beth-leem ascenderit, quem in locum diuerterit: quod & Prophetarum vaticinia, omnes temporis, pacis, loci, principis, circumstantias prænotauerant.

Matth.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Beth-leem: eo quòd esset de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore, prægnante. Factum est autem, cùm essent ibi, impleti sunt dies, vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio.	

Introductio. Extrema superbia extrema humilitate reparari debuit.

EXTREMIS morbis extrema remedia, & extremis peccatis repurgandis extrema iustitia necessaria fuit. Contra superbiam humilitas, contra ignorantiam, & cæcitatem sapientia, contra iniquitatem sanctitas ipsa procedere, & ita summa summis repugnare debuerunt. Ex quo factum est, vt cùm hominum summa peccata minarentur interitum, hæc Deus optimus maximus per Christi sui iustitiam, sapientiam, virtutem, voluerit reformari. August. lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 5. ad superbiam retulit primum illud primorum parentum peccatum. Neque enim, inquit, putãdum est, quòd diabolus fuisset hominem primum deiecturus, nisi in corde eius præcessisset quædam elatio comprimenda per humiliationem peccati. Quia Prou. 16. ante ruinam exaltatur cor. Ex illo demum peccato omnis se vitiorum colluuies in omnes homines effudit, quæ & simul, & cum hominum propagatione maius incremẽtum accepit. Ita scilicet, inquit Gregorius Nanz. Orat. in Christi natiuitatem, multis priùs modis propter multa peccata, quæ ex vitij radice pullularunt, secundum diuersas causas & tempora castigatus, sermone, lege, Prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, signis è cœlo, ex aere, ex terra, ex mari, hominum, vrbium, gentiũ insperatis mutationibus (quæ omnia eo tẽdebant, vt malitia protereretur) validiori tandem medicamento propter grauiores morbos indigere cœpit, nimirùm ob mutuas cædes, adulteria, periuria, masculæ libidinis insaniã, &, quod omnium malorum extremum ac primũ est, idolorum cultũ, adorationísq; à creatore ad creaturas trãslationem. Quæ quoniam maius auxilium requirebant, maius etiam acceperunt. Hoc autem erat ipse Dei filius, seculis prior, ille inuisibilis, ille incõprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumẽ, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotũ sigillum, illa per omnia similis imago, ille patris terminus & ratio ad imaginẽ suã se cõfert, carnémque carnis causa gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam iungitur, vt simile similis opera, & adiumento repurget. Athanasius, tractatu de salutari aduentu Christi contra Apollinarium. Nam si in peccatrice natura impeccabilitas non apparuisset, inquit, quomodo peccatum carne damnari potuisset, neque carne præuaricationem habente, neque diuinitate peccatum sciente? Aut cur ab Apostolo dictum: Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia. non locum describens, sed naturam subiiciens, vt quemadmodum ab illo dictũ est (Rom. 5.) Vt per vnum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: ita per vnum hominem Iesum Christum, gratia regnabit per iustitiam in vitam æternam, vt per quam naturam peccatum progressus suos accepisset, per eam quoque declaratio iustitiæ conficeretur, & ita soluerẽtur opera diaboli, liberata humana natura à peccato, & glorificaretur Deus. Ex quibus manifestum est, quòd, vt scribit D. Thomas, libro 4. contra Gentiles, c. 42. humanę naturæ assumptio potissimè competit personæ Verbi. Nam si assumptio naturæ humanæ ad salutem hominum ordinatur, vltima autem salus hominis est, vt secundum intellectiuam partem perficiatur veritatis primæ: oportuit per Verbum, quod secundum emanationem intellectualem à patre procedit, humanam naturam assumi. Itaque, vt cecinit Prudentius, hymno de Natali Christi,

Greg. Nāz. Homo variis modis ob peccata castigatus.

Cur Christus incarnatus.

Athanas.

Thomas. Verbum cur debuerit incarnari.

Prudent.

„ *Mortale corpus induit,*
„ *Vt excitato corpore,*
Mortis catenam frangeret,
Hominémque portaret patri.
Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
Spirauit, & limo indidit,
Sermone carnem glutinans.

Siquidem id quod Esaias Propheta prædixerat, impletur: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius. Euseb. Emissenus, hom. 1. de natiuitate Domini. Quid enim est, Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis? Natus est nobis, qui sibi erat. Datus est ergo ex natiuitate, natus ex virgine. Natus, qui sentiret occasum: datus, qui nesciret exordium. Natus, qui moreretur: datus, ex quo vita nasceretur. ac si qui erat, datus est: qui non erat, natus est. Illic dominatus, illic humiliatus. Sibi regnat, & mihi militat. Quod vero audiuimus, Paruulus natus est nobis: paruu-

Es. 9. Eus. Emiss. Natiuitas Christi prophetata.

lus natus est nobis paruulus datus, quia exinaniuit semetipsum. & formam serui, non deposita, sed abscondita maiestate, suscepit: vt & humanis oculis videri posset, & seruum Domini claritate vestiret. Porrò ne quid cognoscendæ huius natiuitatis veritati deesset, hanc Lucas omnibus circunstantiis expressit. Primùm quidem quo tempore, sub quo principe, quo loco, quibus præsentibus, contigerit, & quibus & per quos primùm manifestata sit, quæ signa prodita sint, fusiùs declarat. Et quoniam à Prophetis tempora designata fuerant, quæ tandem illorum facies fuerit, enarrat. *Exiit*, inquit, *Edictum à Cæsare Augusto.* Cuius decreti mentionem ideò facit, ne quis obiiceret: Quomodo factum est, vt Christus in Beth-leem nasceretur, cùm virginis domicilium in Nazareth fuerit? Nimirùm reuersa ab Elizabeth cognata sua, legitur in Nazareth redisse. Causam igitur hic ostendit, quæ virginem tempore sui partus in Nazareth impulerit, nempè vt censum suum profiteretur simul cum spõso, *iuxta Cæsaris edictum.* Paulus Orosius, lib. 7. hist. c. 3. hoc scribit contigisse anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo. Octauiani verò Cæsaris Imperij quadragesimo secundo, vt scribit Euseb. Cæsariens. lib. 1. hist. Eccle. c. 2. Iosephus lib. 18. c. 1. narrat hanc descriptionem factã anno 27. post victoriam Actiacam: naualem scilicet contra Antonium & Cleopatram prope ciuitatem Actium. Porrò Sabellicus Ænead. 7. lib. 1. c. 1. Bergomensis in Supplemento Chronicorum, lib. 8. & Ferculphus Episcopus Lexouiensis Chronicorum tom. 1. lib. 7. c. 15. secundum scripturam, & Africani supputationem numerant ab orbe condito quinquies mille centum nonaginta nouem, licet in quibusdam nonnulli hæsitent. Computant enim à reædificatione templi, quæ sub Dario facta est, quingentos quindecim annos: à Salomone autem, & prima templi ædificatione, mille viginti septẽ: à Mose & egressu Israëlis ex Ægypto, annos mille quingentos sex: ab Abraham & regno Nini & Semiramidis, annos bis mille vndecim: à diluuio verò annos bis mille nongẽtos viginti & vnũ. August. lib. de catech. rudib. c. 23. hunc natalem sexta mũdi ętate contigisse scribit, primam assignans ab Adam vsque ad Noë, secundam à Noë vsque ad Abraham, tertiã ab Abraham vsque ad Dauid, quartam à Dauide vsque ad captiuitatem Babylonicam, quintã ab illa transmigratione vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi. Ex cuius aduentu sexta ætas agitur, vt hac sexta ætate mens humana renouetur ad imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Greg. Nyss. hom. de sancta Christi natiuit. Quòd autem, inquit, nõ ab initio Dominus apparuerit, sed in extremis tẽporibus deitatis suæ manifestationem & apparitionem humanæ vitæ largitus sit, vel hanc forsitan aliquis à ratione causam non alienã animo conceperit: quòd omnirùm is, qui vitiositatis tollendæ causa vitæ humanæ se immixturus erat, necessariò expectauit, donec omne peccatum opera inimici radicibus actis germinasset, atque ita deinde radici securim, vt Euangelium dicit, admouit. Etenim ex medicis ij, qui artem exercent, dum adhuc febris corpus intrinsecus vrit, ac paulatim à causis morbi efficientibus accenditur, indulgent infirmitati, donec ad summum vigorem ægritudo progressa fuerit, nullum à cibis auxiliũ ægrotanti adhibentes: cum autem constiterit malum, ac morbus se totus exeruerit atque prodiderit, tunc demum adhibent artem. Iisdem is, qui animo malè valentibus medetur, expectauit donec nequitiæ morbus, quo oppressa fuit hominum natura, totus reuelatus atque detectus esset, vt nihil latens & occultum curationis expers maneret, si medicus id solùm, quod apparuisset, curaret. Idcircò neque tẽporibus Noë, cũ omnis caro scelere corrupta esset, apparitione sua remedium adhibet, quia Sodomiticæ nequitiæ germen nondum enatum erat: neque tempore Sodomorum euersionis Dominus apparet, propterea quòd multa, etiam nunc reliqua mala ab humana natura occultabantur. Vbi enim hostis Dei Pharao? Vbi Ægyptiorũ indomita nequitia? At ne nunc quidem, quum Ægyptiorũ, inquam, nequitia vigeret, tempestiuum erat vniuersarũ rerũ correctori, vt vitæ se immisceret: sed oportebat quoque Israëlitarum iniquitatẽ manifestari: oportebat item Assyriorum regnum & Nabuchodonosoris superbiam latentem adhuc vitæ fieri manifestam: oportebat cædem Sanctorum tanquam malum ac spinosum malæ diaboli radicis germen excrescere: oportebat Iudæorum rabiem aduersus Sanctos Dei manifestari: qui interfecerunt Prophetas, & lapidauerunt legatos, & tandem inter templũ & altare piaculum illud aduersus Zachariã perpetrauerunt. Adde ad hanc enumerationem prauorum germinũ, cædem infantium ab Herode commissam. Posteaquam igitur omnis nequitiæ vis ex mali radice edita est, & variis modis in animis eorum, qui per quamque ætatẽ improbitate atque nequitia nobiles & insignes fuerunt, luxuriando creuerum, quemadmodũ Paulus ad Athenienses ait, (Act. 17.) quum tempora ignorantiæ Deus quasi conniuentibus oculis dissimulasset ac tolerauisset, nouissimis temporibus aduenit, quum non esset qui intelligeret & exquireret Deum: quum omnes declinassent, simul inutiles facti essent: quum omnia intra peccatum cõclusa essent, quum scelus abundasset, quum ad suum modũ nequitiæ caligo creuisset: tunc apparuit gratia, tunc verę lucis radius exortus est, tunc iustitiæ sol apparuit in tenebris, & in vmbra mortis sedentibus, tũc pede nitens impresso, multa illa capita draconis contriuit, & per carnẽ humanam ad terram afflixit & conculcauit. Eandem sententiam habet idem Greg. Nyssenus, maioris Catechetici c. 28. Porrò Cæsaris Augusti nomen satis ostendit tum Christi tempus incidisse, quod ad quartã mundi monarchiã Daniel retulit, ex somnio Nabuchodonosor, vt probat Hieronymus, suis in Danielem Cõment. Prima enim monarchia Assyriorum fuit, secunda Persarum & Medorum, tertia Græcorum, quarta Romanorum: è quibus Iulio Cęsare occiso, Octauius Augustus regnauit annos 56. duodecim scilicet cum Antonio & Balbo, demum quadraginta quatuor solus. Per viginti & octo annos bella continua habuit: sed tandem pax confirmata est eo tempore quo Christus est natus. Orosius, tom. 2. Chronicor. lib. 1. cap. 2. Toto, inquit, terrarum orbe vna pax omnium fuit, non cessatione, sed abolitione bellorum: clausæ Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus. Sic feritate, atque rabie singularum gentium, immensaque libidine dominandi repressa, in vnius ditionis pariter omnia cõsiderunt regna, & hoc non hominum fortitudo vel prudentia, sed Dei omnipotentia, quod antea nusquam fuerat, præparauit. Adonis Viennensis in Breuiario Chronicorum, ætate quinta. Per omnia igitur (inquit) venturi Christi gratia præparatum Cæsaris imperium comprobatur. Nam cùm primùm Caio Cæsare auunculo suo interfecto ex Apollonia rediens vrbem ingrederetur, hora circiter tertia, repentè liquido ac puro sereno circulus ad speciem cœlestis arcus orbem solis ambiit, quasi eum ac potissimum in hoc mundo, solúmque clarissimum natũ esse demonstraret, qui ipsum solem solus, mundumq; totum, & fecisset, & regeret. Deinde cũ secundò in Sicilia receptis à Pompeio, & Lepido legionibus, triginta millia seruorum dominis restituisset, & sex millia, quorum domini non extabant, in crucem egisset, ingentíque animo viginti millia militũ exauctorauisset, atque quadraginta quatuor legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terræ distribuisset, ouansque vrbem ingressus, omnia superiora populi Romani debita donanda, literarũ etiam monumentis abolitis censuisset, in diebus ipsis fons olei largissimus de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentius quàm sub principatu Cæsaris, Romanóque imperio per totum diem, hoc est per omne Romani tempus imperij, Christum atque ex eo Christianos, id est, vnctum atque ex eo vnctos de meritoria taberna, hoc est hospita largaque Ecclesia, affluẽter atque incessabiliter processuros? restituendósque per Cęsarem omnes seruos, qui tamen cognoscerent dominum suum, cæterósque qui sine domino inuenirentur, morti suppliciòque dedendos? remittendaque sub Cęsare debita peccatorum in ea vrbe, in qua spontaneum fluxisset oleum: Tertiò autem cùm vrbẽ triumphans quintò Consul ingressus est, octauo scilicet Idus Ianuarias, cùm &

Omnes huius natiuitatis circumstantiæ.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
Cur Virgo è Nazareth venit in Bethleem.
Orosius.
Quibus temporibus ad cõtigerit.
Euse. Cæs.
Iosephus.
Sabellicus.
Bergomens.
Fercalph.
August.
Sexta ætate Christus.
Greg. Nyss.
Cur Christus non venerit in principio mortis.
In summo periculo summũ adfuit remedium.
Greg. Nyss.
Christus sub 4. monarchia natus.
Hierony.
Pax vniuersa.
Orosius.
Iani porta clausa.
Adon. Viennensis.
Sol in circulo visus.

Mira omnia in Christi natiuitate.

lanum post ducentos annos primùm ipse clausit, & clarissimum illud Augusti nomen assumpsit. Quid fidelius ac verius credi potest, quàm occulto gestorum ordine ad obsequium præparationis eius prædestinatum fuisse, qui eodem die quo ille manifestandus mundo post paululum erat, & paucis signum præferret, & potestatis nomen assumeret? Eadem ferè scribuntur ab Orosio. Et hanc quidẽ toti orbi pacem successuram, non modò Prophetæ, sed & Sibyllæ prædixerant eo tempore, quo ad vnum summum principem totius orbis summa reuolueretur. Vnde Tertull. l. 3. in Marcionem, regnum Christi pacificum cõcludit. Esaias enim hæc habet: Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, neque exercebuntur vltrà ad prælium. Et Michęas, vbi Christum ex Beth-leem Effrata nasciturum prædixit, adiicit: Erit pax, & pascent terram Assur in gladio, & terram Nembroth in lanceis suis. Vnde fit, vt Hieron. l. 1. Commen. in Esa. c. 2. Veteres, inquit, reuoluamus historias, & inueniemus vsque ad vicesimũ octauum annum Cæsaris Augusti, cuius quadragesimo primo anno Christus natus est in Iudęa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, & singulas nationes cõtra vicinas gentes arsisse studio prœliandi, ita vt cæderent, & cæderentur. Orto autem Dño saluatore, quando sub Præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarũ facta descriptio, & Euangelicæ doctrinæ pax Romani Imperij præparata, tunc omnia bella cessauerunt, & nequaquam per oppida, per vicos exercebantur ad prælia, sed ad agrorũ cultum, militibus tantùm legionibusq́; Romanis contra barbaras nationes bellandi studio delegato, quando impletus est Angelorum ille concentus, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis. Idem etiã Esaias, cap. 11. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et paucis interiectis: Habitabit, inquit, lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis, simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manũ suã mittet. Quę idem Prophetiæ spiritus iisdẽ ferè verbis per Erythræam Sibyllam expressit, lib. 4. Oracul. quæ etiam Lactantius, lib. 7. de diuino præmio, transcripsit, cap. 24.

Pax in diebus Messiæ pronunciata.

Tertull.

Hierony.

Sibylla. Lactant.

Οὐ δὲ λύκοι σὺν ἄρνεσ' ἐν οὔρεσιν ἀμιλλῶνται,
Κρᾶλες σὺν μόσχοισιν ἅμα, ἠδ' πᾶσι βροτοῖσι,
Σαρκοβόρετε λέων φάγετ' ἄχυρον [illegible] φάτναις.

idest, *Tunc verò lupi cum agnis in montibus versabuntur,*
Vrsi cum vitulis simul, omnibúsque pecoribus.
Carniuorus verò leo comedet paleas ad præsepia.

Nimirùm id prædicebatur, quòd nulla futura esset natio tam immansueta neque tam barbara, quæ non accepto Christi Euangelio mansuesceret. Siquidẽ & Paulus, Beniamin lupus rapax (Genes. 49.) habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est: vel Petro, cui dictũ est, Pasce agnos meos. Et pardus, qui prius nõ mutabat varietates suas, lotus in fonte Domini, accubauit cũ hœdo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in Pascha Dñi. Qui autẽ ablactatus est, & iam solido Verbi cibo vescitur, iste in reguli cauernam mittet manũ: hoc est in ipsius Satanæ habitaculũ, & inde eum extrahet. Vnde & Apostolis potestas data est, vt calcarent super serpẽtes & scorpios, & super omnem fortitudinem inimici. Hæc Hieron. l. 4. Commen. in Esa. c. 11. Recurrant & ad hæc tũ Prophetæ, tũ Erythrææ Sibyllę carmina, sequẽtes ex Cumęa versus, quos Constantinus Imperator Oratione sua ad Sanctorũ cœtũ, c. 20. colligit ex Virgilij Æ gloga, qua Solonis Pollionis filio vẽdicat ea, quæ tũ Christo nascẽti debebãtur.

Hierony.

Constant. Cæsar Sibylla Cumæa. Virgil.

Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.
Ipsa lacte domum referent distenta capellæ
Vbera nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet, Assyrium vulgo nascetur amomum.

Serpentis autem nomen ad Satanam traducit Constantinus, cuius caput, per Christum mulieris semen, contritum est. Itaque Deus, per quem rẽges regnant, & sapientes iura decernunt,

Qui nunc ingentes mundi moderatur habenas

vt toti orbi pacem dederat, ita quoque Cæsaris animum ad edicti huius promulgationem erexerat: quamuis ille alio consilio duci videretur, Ambrosius, lib. 2. in Luc. c. 2. Quid enim professio seculariũ ad generationem Domini pertineret, nisi vt aduertamus hoc quoque diuinum esse mysterium: quia dum professio secularis ostenditur, spiritualis impletur, non terrarum regi dicanda, sed cœli? Professio ista fidei, census animarum est. Abolito enim synagogæ censu vetusto, nouus census Ecclesiæ parabatur, qui tormenta non exigeret, sed auferret: & spiritualiter in typo plebis sua iam Christo nomina conscrebat. Non hic spatia terrarum animorúmque censentur. Nec describuntur homines, sed proferuntur. Nec ætas distinguitur, sed omnis ascribitur. Nullus enim ab hoc immunis est censu, quia omnis ætas munifica Christo est: quem vagientes pueri martyrio confitentur: quem intra vterũ positi exultatione testantur. Nihil in hoc censu vetere terribile, nihil immite, nihil triste: sola vnumquemque fides signat. Vis Christi audire censores? Iubentur censere, sed non virgis: nec terrore, sed gratia plebem quęrere: recondere gladium, non possidere. Denique vt scias non Augusti censum esse, sed Christi: totus orbis iubetur profiteri. Quis autem poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Augusti, sed Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in ea. Gothis non imperabat Augustus, non imperabat Armeniis: imperabat Christus. Ad hæc accedit Gregorius Papa, in hom. Quid est quòd nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc quòd apertè monstratur: quia ille apparebat in carne, qui electos suos ascriberet in æternitate? Vt contrà de reprobis per Prophetam dicitur, (Psal. 68.) Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Theophylactus, in Luc. Decebat autem, inquit, vt quem Deus vnus Deorum multorum cultui finem esset impositurus, vnus etiam rex, nempè Cæsar, imperaret. Cæterùm non ita intelligẽdum est, *describi vniuersum orbem*: quasi omnes Romano parerent imperio: tũm, vt ex Ambrosio diximus, & obseruat Glossa, nec Armenijs, nec Gothis imperaret: Adiecerit, nec Indis, nec Tartaris, nec Assyriis. Verũ hæc locutio hyperbolica est, vt scribit Dionys. Carthus. ad instar eius quæ in Euangelio de Christo legitur, Ecce mundus totus post eum abit, id est, magna populi pars. Ad eũdem enim modum describi dicitur vniuersus orbis, quia eius pars maxima describebatur. Porrò non legimus quo, & quali modo fieret hæc descriptio. Nonnunquam enim sola capita censebantur, & enumeratio tantùm eorum fiebat, qui principi nomen darent. Aliquando simul cum capitibus, seu personis, etiam facultates enumerabantur, è quibus tributum aliquod principi pendebatur. Vtrunque autem simul factum esse Iosephus scribit, lib. 18. Antiquit. cap. 1. At verò contrà obstare videtur, quòd si facultates recenseri debuerunt, conuenientius fuerit id in loco cuiusque fieri, quàm in designata aliqua aut tribus, aut prouinciæ ciuitate. Sed facilè quisque vtrumque factum putabit, si modò primò quęque suis in locis proprias facultates suas enumerasse, coram iudicibus ad hoc delegatis, intelliget. A quibus subductione facta, tũ quis census pendendus esset, quisque intelligeret: ideóque ad ciuitatem communem suæ tribus se conferret. Iosephus, l. 7. de bello Iud. c. 26. tradit, Vespasianum censum Iudæis imposuisse, quo binæ dragmæ singulis annis in Capitolium deferendæ darentur. Nec quidem absurdum videri debet, quòd à Dionys. Carthus. asseritur: denarium aliquẽ census, cui principis imago insculpta esset, oblatum fuisse, eumq́ue prius capiti superpositum, idq́ue in testimonium subiectionis. Quod enim capiti supereminet, illud etiam dominari intelligitur. Vnde mos Orientalibus est, vt ea munera quæ principibus penduntur, eleuentur, & capiti superponantur. Sed & nos ad huius instar, Christi sacratissimũ corpus in Eucharistia, capiti superponimus,

Ambros.

Quid significaret descriptio hæc generalis.

Census Christi, non Augusti.

Greg.

Theoph.

Non totus orbis parebat Romanis.

Dionys. Carthus.

Quo modo fiebat descriptio.

Iosephus.

Idem.

Dionysius Carthus.

Denarius census oblatus.

Eleuatio Eucharistiæ cur.

ad

ad uostri obsequij, sed & cultus argumentum. Idque iuxta Psaltis vaticinium: Et erit placentia in capita montiũ, & exaltabitur super colles. Quòd autem nummũ offerrent, quidam ex denario census colligunt, ex quo Christus conclusit, Cæsari reddenda esse quæ Cæsaris essent. Quinetiam eapropter Iudas Gaulonites adiuncto sibi Saddoco Pharisæo, cùm populum à Romanis deficere suaderet, censum dicebat nihil aliud esse quàm integram seruitutem, Dei populo indignam. Accedit quòd quoties populus apud Hebræos numerabatur, singuli dimidium sicli iuxta mensuram templi pendebant, idque ex Moysi decreto. Hæc autem descriptio prima facta est a Præside Syriæ Cyrino. quod non ita intelligitur, quasi nec altera priùs facta sit, sed quòd non præsidente Syriæ Cyrino. Ambrosius, libro 2. in Luc. c. 5. Facta est, inquit, hæc prima professio, vt quasi Consulẽ quendã signi gratia huic libro Euangelista ascripsisse videatur. Nam si Consules ascribuntur tabulis emptionis, quàm magis redemptioni omnium debuit tempus ascribi? Habes ergo omnia, quæ in contradictionibus esse consueuerunt: vocabulũ summam illic potestatem gerentis. Diem, locum, causam, testes quoque adhibere solent. Hos quoque natiuitati suæ, & generationi secundum carnem Christus adhibuit, qui signarent Euangelium, dicens: Vos eritis mihi testes in Hierusalem. Iosephus, libro 18. Antiq. cap. 1. refert Cyrinum hunc, cùm Romæ præcipuorum magistratuum munera obijsset, destinatum fuisse Syriæ regendæ, ad quam etiam Iudæa referebatur, & cum eo Coponium ductorem equestris ordinis. Ideò quoque prima hæc descriptio dicitur sub Cyrino, quòd & illam altera consecuta sit sub finem Imperij Augusti per eundem Cyrinum, vt qui peritus esset ex primo censu rerum Iudaicarum. Cuius quidem Iosephus meminit, cũ interim Lucas de prima scripsisse cognoscatur. Rabbi Abraham in Cabbala historia, vniuersæ terræ tributum æris impositum fuisse scribit, vt fluuium Tyberim pontibus & tabulis æreis admodum crassis consterneret ad viginti milliaria. Florus, in Epitome Liuij, libro 139. scribit, ob eum censum magnos tumultus excitatos esse, qui vix in Gallia comprimi potuerint. Sunt etiam qui montem testaceum ex testis illis quibus denarij census condebantur, conflatum putent. Præcesserant autem multæ particulares descriptiones, sicut & hæc, quæ 2. Reg. 24. Dauidis iussu à Iacob facta est: sed hæc generalis extitit, non alicuius regionis rerum totius Romani Imperij. Bonauent. in Luc. descriptioné hãc excusat, si cum illa conferatur quam sanxit Dauid. Non enim propter vanitatem facta est, inquit, sicut & illa, propter quam percussus est populus, sed propter Imperij vtilitatem, vt sciretur quantitas tributi: & hoc est discretionis, non elationis. Eccle. 42. Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcunque trades, numera & appende: datum verò & acceptum omne describe. *Et ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem.* Ἀπογράφεσθαι, describi nempe sonat: sed & vtrumque, describi scilicet, & profiteri, hac dictione designatur. Vocat autem cuiusque ciuitatem, illam quæ cuiusque tribus, aut regionis præcipua erat, ad quam illos confluere necesse esset, si quid omnibus commune accideret: sicut & iuri dicendo non modò vna aliqua in omni Imperio celeberrima seligitur, qualis Roma olim, aut Constantinopolis: sed & nonnullæ cuique regioni designantur. Itaque cùm de singulorum sua ciuitate dicitur, requirendum erat, cuius tribus essent singuli: demum quænam ciuitas tribui illi præesset. Habebat Ephraim, habebat Zabulon, habebant & cæteræ familiæ suas vrbes præcipuas: habuit & tribus Iuda, ciuitatẽ Dauidis. Erat sc. Hierosolyma non vni alicui, sed omnibus tribubus communis. *Ascendit autem & Ioseph a Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid: eo quòd esset de domo & familia Dauid vt describeretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.* Magnus vtique huius itineris labor fuit virgini, si spectemus vtriusque coniugis paupertatem, hyemis inclementiam, magnum hominum cõcursum, & oppiduli angustias. Verùm hæc omnia reuelare, his etiam uideri Christus nondum natus videbatur, cũ neque grauidam matrem dolore affecerit, sed potiùs exhilarat... promptam se exhibet, & officium præstat: ne quis ... principem obsequijs retrahat, aut propriæ ... religionis etiam prætextu. Etsi enim Cæsar & rationes Ethnicus esset, ita tamen virgo reddidit quæ Dei sunt, Deo, vt Cæsari quoque quæ Cæsaris essent, persolueret. Habebant autem vir & vxor communem in nominum descriptione causam, cùm & vterque velut familiæ capita censeantur, & vt ad principem, ita & ad Deum communem causam habeat, vt scribit Tertullianus, lib. de Monogamia. Porrò Beth-leem ciuitas erat Dauid, quoniam inde natus est. Ibi enim & pater eius moratus est. Vnde manifestum est, Christum è domo Dauid, & tribu Iuda oriundum esse: & vtrumque impleri oportebat, tum vt in Nazareth conciperetur, tum vt in Beth-leem nasceretur. Pulchrè autem in Beth-leem ciuitate Dauid, inquit Hieronym. lib. 2. Comment. in Michæam, ad distinctionem eius Beth-leem, quæ in Galilæa sita est. Est quoque in ipso nomine sacramentum: בית לחם. Beth-leem enim domum panis sonat, propter panem viuum qui de cœlo descendit. Ad quod accedit Gregorius Papa, in hom. Locus, inquit, in quo Dominus nascitur, domus panis antea vocatus est: quia futurũ profectò erat, vt ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. *Factum est autem cùm essent ibi, completi sunt dies vt pareret.* Factum, inquit, nimirùm Dei cõsilio, vt vbi præscripserat, ibi Christus nasceretur. Impletos autem dies esse dicit, non quòd illorum successu Christus in vtero formatus sit, quem diximus in momento perfectum corpus assumpsisse: sed neque tempori obstringebatur, vt aut in vtero delitesceret, aut ex ipso erumperet, & matrem vrgeret, quod in cæteris fieri videmus. Nec enim ille dolorem incussit matri, aut aliquid non spontaneum passus est: sed hucusque ille distulit, vt & præscriptioni tẽporum, sicut & legi, se submitteret. Impletio igitur dierum magis ad diuinum quàm naturale decretum referenda est. *Et peperit filium suum primogenitum.* πρωτότοκον autem dicit, non quasi alterũ tandem filium habuerit, sed quia nullum priùs nacta est. Nos enim ita definimus, inquit Hieronym. aduersus Heluid. Omnis vnigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & vnigenitus. Primogenitus est non tantũ post quem & alij, sed ante quem nullus. Omne (inquit Dominus ad Aaron) quod aperit vuluam, ab omni carne quæ offertur Domino, ab homine vsque ad pecus, tibi erunt: tantummodò precus redimant primogenita hominũ, & primogenita pecorum immundorum. Definiuit sermo Dei, quid sit primogenitum. Omne, inquit, quod aperit vuluã. Alioqui si non esset primogenitus, nisi is tantũ quẽ sequuntur fratres, tandiu sacerdotibus primogenita non deberentur, quandiu & alia fuerint peccata: ne fortè partu postea non sequente, vnigenitus sit, & non primogenitus. Redemptio eius, inquit, erit ab vno mense, æstimatio quinque siclorum. Siclus, secundum siclum Sanctuarij, viginti oboli sunt. Tãtummodò primogenita vitulorum, & primogenita ouium, & primogenita caprarũ non redimes, quia sancta sunt. Cogit me sermo Dei, vt omne masculinũ, quod aperit vuluam, si de mundis animalibus sit, Deo voueam: si de immundis, redimam dans precium sacerdoti. Possum respõdere, & dicere: Quid me in vnius mensis stringis articulo? quid primogenitum vocas, quẽ an fratres sequantur, ignoro? Expecta donec nascatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi & ille fuerit procreatus, per quem is qui antè natus est, incipiat esse primogenitus. Diuus Cyrillus, de recta fide ad Reginas. Vnum & solũ peperit filium Emmanuelem sancta virgo. Quomodo igitur dicit, *Peperit filium suum primogenitum*, quum nõ peperit secundum post illum, sed mãserit virgo? Assignatur igitur in scriptura diuinitùs inspirata. Nominatus est enim primogenitus Dei Verbum: nam particeps fuit carnis & sanguinis, & societatem nobiscum habuit: sicque factus est in multis fratribus primogenitus, & nihilominus adoratur tum a nobis ipsis, tum à supernis spiritibus. Hinc fit, vt Paulus ad Hebræos scribens, capit. 1. eadem primogeniti dictione vtatur, dicẽs, *ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην*. Et inducens primogenitũ

Marginal notes: Ambros. — Iosephus. *Qui Cyrinus.* — Rabbi Abraham. *Quàm magnũ aes redditum Romæ.* — Florus. — Bonauent. *Descriptio illa discretionis, alia elationis.* — *cuique tribus vrbs præcipua.* — Tertull. *Christus hinc colligitur e Dauide ortus.* — Hierony. *Beth-leem domus panis.* — Greg Papa *Cur impleti dies dicantur.* — Hierony. *Primogenitus etiam de eo dicitur, cui nullus secundus est.* — Cyrill.

Primogenitus Christus quomodo. Cyrillus Hierosol. *Eucher.*

in orbem terrarum, dicit Psaltes. Et adorent eum omnes Angeli Dei. Primogenitum vtique designans ex multis, sed nõ naturalibus fratribus, quemadmodum docet Cyrillus Hierosolymit. catech. 11. Præter hæc ius primogeniturę, quod olim Patribus ante legem conditam non modò temporalis in fratres, sed & spiritualis dominij in sacerdotij ratione principatum habebat, vt scribit Eucherius Lugdunensis, Commentar. in Gen. lib. 2. Christo debebatur: vnde summus rex, Propheta, & sacerdos esset. Ex quibus velut primis mysteriis Christus primogenitus sanciebatur. Cæterùm requirendum est, cur hyemali tempore & media nocte Christus nasci voluerit.

Cur Christus in hyeme nasci voluerit. Bernard.

Bernardus, serm. 5. in Natali Domini. Nunquid, inquit, credimus casu factum esse, vt in tanta aëris inclementia, & in tenebris nasceretur, cuius est æstas, hyems, & dies & nox? Nõ eligunt cęteri paruuli quãdo nascantur: quippè quibus adhuc vix viuere incipientibus nullus subest rationis vsus, nulla eligendi libertas, facultas nulla deliberandi. Christus, fratres, si homo erat, tamẽ in principio apud Deum & Deus erat eiusdem, cuius nunc est sapientiæ & potestatis, vtpotè Dei virtus & sapientia.

Paupertas Christi nascentis.

Nasciturus itaque Dei filius, cuius in arbitrio erat quodcunque vellet eligere tempus, eligit quod molestius est, præsertim paruulo, & pauperis matris filio, qui vix pannos haberet ad inuoluendum, præsepe ad reclinandum. Et cùm esset tanta necessitas, nullam audio pellium fieri mentionem. Primus Adam pelliceis vestitur tunicis, pannis secundus obuoluitur. Nõ est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur, aut mundus errat. Sed diuinã impossibile est falli sapientiam. Meritò proinde & carnis prudentia. Mors siquidem & ipsa inimica est Deo: & seculi quoque prudẽtia, stultitia nominatur.

Christus nascens confundit insolentiã diuitum.

Quid enim? Christus vtique non fallitur: eligit quod carni molestius. Id ergo melius, id vtilius, id potius eligendum: & quisquis aliud docet, vel suadeat, ab eo tanquam à seductore cauendum. Iam verò etiam nocte voluit nasci. Vbi sunt qui tam imprudenter ostentare gestiunt semetipsos? Christus eligit quod salubrius iudicat; vos eligitis quod reprobat ille. Quis prudẽtior è duobus? cuius iudicium iustius? cuius sententia sanior?

August. *Cur Christus octauo Calẽdas Ianuarias natus.*

August. lib. quæst. ex nouo Testamento, q. 53. Si omnia, inquit, ratione facta sunt, quid est, quòd octauo Calẽdas Ianuarias saluator natus esse dicatur? Nemo sic poterit hebetari, vt neget Deum omnia facere cum ratione. Ideò ergo Christus descendens de sacris sedibus ad salutem mundo tribuendam, vt etiam mundum ipsum & tẽpora à se instituta doceret, tunc nasci homo voluit, ad diminutionem humani generis augmentandam in Deum: quando ex magna diminutione lux quæ dies est, incrementum incipit accipere, vt tempus natiuitatis eius congruat naturæ diuinę, quę ex vmbra mortis homines cœpit multiplicare ad vitam.

Prudentius

Ad quod allusit Prudentius, hymno de Natali Christi, his verbis:

Quid est, quòd arctum circulum
Sol iam recurrens deserit?
Christus ne terris nascitur,
Qui lucis auget tramitem?

Obseruant & antiqui Patres, ipsum media nocte natũ esse, nimirùm vt ex tenebris lux splẽdesceret. Quod & Sapientiæ 18. prędictum fuerat: Cùm quietum silentiũ contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliens de regalibus sedibus venit.

Tertull. *Cur nocte natus est.*

Tertullianus, aduersus Marcion. lib. 5. Fortassè, inquit, ac mysticè factum est, vt nocte Christus nasceretur, lux veritatis ignorãtia futurus in tenebris. Hoc etiam manifestum est ex testimonio Angeli, inquit, qui nocte nunciauit pastoribus natum esse Christum, & ex loco partus: in diuersorium enim nocte conuenitur. Neq; verò putandum est aliquid ex partu diuæ Virginis doloris accessisse, maximè cùm omnibus lætitia communis significetur, neque illa primæ parẽtis maledictioni subiaceat: aut Christus hac in parte in matrem crudelis fuerit, qui ad parentum primorum lapsum reparãdum venerat. Fuit igitur & sine onere grauida, & sine dolore puerpera.

Cyrillus Hierosol.

Hoc si cui creditu difficile esse videtur, quantò magis quòd illibato virginitatis sigillo mater effecta sit? Cyrill. Hierosolymit. Catech. 12. Sed conuincere nos studens tã Gręci quàm Iudęi, & dicunt, quòd erat impossibile Christum de virgine nasci.

Contra gentiles probatur Virginis partus.

Græcis igitur primùm ex ipsorummet fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis proiectos lapides in homines mutari, quomodo virginem parere posse negatis? Qui ex Iouis cerebro natam filiam fabulamini, quomodo ex virginis vtero nasci aliquem impossibile dicitis esse? Qui de femore vestri Iouis prognatum falsò esse dicitis Bacchum, cur nostram veritatem reiicitis? Scio me indigna præsenti auscultatione dicere: sed vt opportunè tu Græcos redarguas, hæc attulimus ex ipsorum fabulis.

Euse. Emiss.

Eusebius Emissenus, hom. 2. de natiuit. Domini. Miraculum, inquit, illud, quod Euangelista protulit tempore resurrectionis, dignè mihi vsurpem etiam tempore natiuitatis, cum Ioanne dicendo: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio. Ecce nunc ianuis clausis processit in mũdum, materni pudoris signaculo minimè resignato: simúlque illud impletur Propheticum Ezechielis oraculum, Et porta erat clausa, & nõ est aperta, quia Dominus transiuit per eam. Eadem nunc potentia mundi istius ianuam per partum inuiolatæ matris intrauit, qua postmodũ ad discipulos clausis foribus penetrauit. Quid hic rationem quærimus? quid intellectum fatigamus humanum? Generationẽ eius quis enarrabit? Quid nouitatem stupemus, vbi cernimus maiestatem? Miramur Dominum nostrum absque vllius viri semine intra virginea viscera hominem consummasse, quem scimus cœli terręque immensitatem ex nihilo cõdidisse. Quis ei vllum initium, quis præbuit incrementum, quando ipsa rerum initia atque incrementa faciebat, quando verè quasi dominus rerum, iubebat esse quæ non erant? Quæramus in conditione vniuersæ fabricæ, quo seminario vsus sit. Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

Lactant. *Rationes partus sumptæ ex ordine naturæ.*

Adducit Lactantius rationes ex ordine naturæ desumptas, libro tertio, de vera sapientia, capitu. 12. Nam si, inquit, animalia quædam vento aut aura concipere solere omnibus notum est: cur quisquam mirum putet, cùm spiritu Dei, cui facile est quicquid velit, grauatam esse virginem dicimus? quod sanè incredibile posset videri, nisi aut futurum ante multa secula Prophetæ cecinissent.

Maria peperit sine dolore.

Salomõ in Ode vndeuigesima ita dicit: Infirmatus est vterus virginis, & accepit fœtum, & grauata est, & facta est in multa miseratione mater virgo. Sed quænam obstetrices, aut saltem ex Bethleemitanis mulieribus adfuerunt?

Hierony.

Hieronymus in Heluidium. Nulla, inquit, ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, ipsa *pannis inuoluit* infantem: ipsa mater & obstetrix fuit.

Cyprianus

Cyprianus, sermone de natiuitate Domini. Nullus, inquit, ibi erat locus lauacris, quæ solent puerperis præparari. quippè nec aliqua naturæ iniuria matrem Domini læserat: quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate.

Ambros.

Ambrosius, lib. 2. in Lucam. Infantis audis vagitus, non audis bouis dominum agnoscẽtis mugitus. Agnouit enim bos possessorem suum, & asina pręsepe domini sui. Ad quod allusisse visus est Abacuk Propheta, dicens: Consideraui Domine opera tua, & expaui: in medio duorum animalium cognosceris, vt obseruat

August.

Augustin. sermon. contra Iudęos. Scribunt enim nonnulli, bouem & asinũ à Iosepho in Beth-leem deducta fuisse, velut præcipua suæ substantiæ pignora. Interim verò credi vix potest, quòd immundis fasciis illum mater inuoluerit, etsi multi vilibus & veteribus pãnis obductum illum fuisse dicant.

Brigitta.

Scribit enim Brigitta in suis Reuelationibus, hoc se à diua Virgine in visione accepisse, quòd sciuerit se parituram in Beth-leem, vt scriptura impleretur: Idcircò de mundissimis & decentissimis lineis panniculis sibi prouiderit, quibus & filium suum mox reuerenter inuoluit: nempè (vt ibi legitur) sacratissima virgo in genua procumbens, & ad Deum tota mente erecta, vbi puerum enixa est, ipsum quem genuit, adorauit, vt

August.

scribit Augustinus, sermon. 6. de Natali Domini. Vincuntur dolore cæterę matres, vt non facilè modò genitos infantes curent: at verò prompta illa in virgine sollicitudo, nihil illi à partu molestiæ illatum fuisse ostendit. Stat Maria (inquit Augustin.) & matrem se læta miratur, & de

Spiritu sancto protulisse se gaudet: nec quia peperit innupta, terretur, sed quia genuerit, cum exultatione miratur. Greg. Nanzanz. l. 4. Theologiæ. Nascitur quidem, inquit, sed iam olim natus erat è muliere quidem, sed virgine: illud humanum, hoc verò diuinum: hic sine patre, sed illic sine matre. Fasciis quidẽ est inuolutus: sed resurgens ex sepulturæ inuolucris se ipse exoluit. In præsepi reclinatus est, sed ab Angelis est glorificatus, à stellis præsignatus, à Magis adoratus. Et quomodo tu in eo quod vides, offenderis, & non potiùs illud quòd percipitur, consideras? Discant hic matres & filios lactare, & illos ipsos pannis inuoluere, nec aliis mulieribus eos commutant. Quid enim ipsis aut mammæ, aut lac ipsum à natura indultũ est, nisi vt quos genuerint, educent? Alioquin brutis ipsis animantibus peiores sunt, quæ partus suos aliis credere non possunt, vt docet Plutarchus, lib. de educatione puerorum. Ita Christus, qui in cœlis patrem sine matre agnoscebat, in terris matrem sine patre nactus est. *Et reclinauit eum in Præsepio*, iuxta se posito, quod vel Ioseph faber lignarius ibi tunc fecit propter bouem & asinum, quos secum fertur duxisse, vt notat Dionys. Carthus. in Luc. vel iamdudum fuerat ibi constructum. Nicephorus, lib. 1. hist. Ecclesiast. cap. 10. & Iustinus Martyr, dialogo in Thryphonem Iudæum, hoc antiquum fuisse Iosephi domicilium scribunt, sed bellis labefactatum & dirutum: quod ei occasionẽ præbuerit, vt in Nazareth habitaret: coactus tandem locorum angustiis, *quia non erat ei locus in diuersorio*, in veterem illam ruinam sese contulerit. Eusebius Cæsariensis, lib. 3. de demonstratione Euãg. cap. 2. Quinetiam, inquit, incolæ eius loci speluncam ibi monstrant iis, qui ab externis terris venerint ad spectandum. Et locus quidem hic, vbi natus est, a Prophetis prędictus fuerat. Iustinus Martyr, in dialogo cum Tryph. huc refert Esaiæ vaticinium, c. 33. quo hæc leguntur, Habitabit in excelso specu petræ fortis: panis dabitur ei, & aqua eius fidelis: quòd Gentiles ad Deum Mithram detorserint, quem è specu seu lapide genitũ finxerunt, cuiq; panem & vinum sacrificant, vbi primùm suos aqua tinxerint. Chrysost. hom. 35. de natiuitate Domini, huc etiã reducit id Esaiæ, cap. 1. Cognouit asinus præsepe domini sui, & id Psalmi, Homines & iumenta saluabis, domine. Si enim homo es, inquit, panem comede, Christum scilicet, qui in domo panis nascitur: si iumentũ es, id est, peccator & carnalis, ad pręsepium accede, vt sensim instruaris, quo tandem pane vesci possis. Greg. Nyssen. sermo. de sancta Christi natiuit. Medius igitur, inquit, inter bouem & asinum Dominus est, vt soluto interstitio sępis, ambos in se creet in vnum nouum hominem, & ab hoc graue iugum legis auferat, & illum simulacrorum cultus onere leuet. Greg. Nazanz. idem meditatur, Orat. in Christi natiuitat. his verbis: Cognosce vt bos possessorem, quẽadmodũ ab Esaia admoneris, & vt asinus, præsepe domini tui, siue purus quispiam sis ac legi subiectus, rectamq; doctrinam ruminatus, atque ad sacrificium idoneus, (ad instar buuis) siue etiam adhuc impurus, ac cibo sacrificiisque inutilis (ad instar asini) Ethnicæque patris. Hoc enim Erythræa Sibylla, libro 8. Oracul. prædixerat, his verbis.

Σπαργανωθὲν δ' ὁ βρέφος, δείχθη θεοπειθέσι φάτνη.

id est, Fasciis verò inuolutus infans, & ostensum est Dei cultoribus præsepe. Ita primum terrena hæc spernebat, & meliora sperare docebat. *Quia non erat ei locus in diuersorio.* Crudeles ciues locum grauidæ denegarunt. Quòd enim locum per totum oppidum quæsierint, docet hic textus, qui illis locum non fuisse asserit. Erat alius locus, non erat illis: erat diuitibus, non pauperibus. Sic, vt scribit Poeta,

In precio precium nunc est dat census honores:
Census amicitias pauper vbique iacet.

Ita in propria venit, & sui eum non receperunt, Ioann. 1. Hic ille primus eius in mundum ingressus fuit. Et quid ô Bethleemitani, dicturi estis, cùm venerit ille in maiestate, quem in humilitate nascentem contempsistis? Si talia regis filio denegantur obsequia, quam ab ipso rege misericordiam expectatis? En illius aduentum tot antiqui patres desiderabant, quem exploditis. Exultauit Abrahã vt videret diem eius, & gauisus est: vos ne domo quidem excipitis. Ita verò ille & vestrum fastum, & terrena, quibus tanto studio incumbitis, deludebat.

Fœno iacere pertulit, præsepe non abhorruit:
Vagit infans inter arcta positus præsepia.

Bernardus, serm. 3. de natiuit. Ecce in stabulo reclinatur Christus. Et nónne ipse est qui dicit, Meus est orbis terræ, & plenitudo eius? Quid ergo stabulum elegit? Planè vt reprobet gloriam mundi. Augustin. serm. 6. in Natali Dom. Hæc sunt enim Domini prima cunabula, nec regnator cœli has dedignatur angustias. Chrysostom. hom. 35. de natiu. Domini, in illud præsepe sic exclamat: O si mihi liceret videre hoc præsepe, in quo Dominus iacuit! Nunc nos Christiani quasi pro honore tulimus luteum, & posuimus argenteum: sed mihi preciosius luteum est. Christiana fides meretur præsepe luteum. Qui in isto præsepi natus est, aurum condemnat & argentum. Non condemno eos, qui honoris causa fecerunt vasa aurea, & aureum præsepe: sed in luto admiror creatorem. Hieronym. in Epitaphio Paulæ matris, ad Eustochium virginẽ: Paula, inquit, Beth-leem ingressa, & in specum saluatoris introiens, postquàm vidit sacrum virginis diuersorium, & stabulum, in quo agnouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui: vt illud impleretur quod in eodem Propheta scriptum est, Beatus qui seminat super aquas, vbi bos & asinus calcant: me audiente, iurabat cernere se oculis fidei infantem pannis inuolutum, vagientem in præsepe Dominum, matrem virginem, nutricium sedulum, pastores nocte venientes, vt viderent verbum quod factum erat. Mixtisque gaudio lachrymis loquebatur: Salue Beth-leem domus panis, in qua natus est ille panis, qui de cœlo descendit. Salue Ephrata regio vberrima, atque *καρποφόρος*, cuius fertilitas Deus est.

Margin notes: Greg. Naz. — Plutarchus. — Dionysius Carthus. — Nicepho. — Iustin. Martyr. — *Stabulum diruptum.* — Euseb. Cæs. — *Christus in specu natus.* — Chrysost. — Greg. Nyss. — *Prophetia.* — Greg. Naz. — Sibyl. Ery. — *Crudelitas in matrem, & Christum nascentem.* — Ouidius. — *Ingratitudo Beth-leem.* — Bernard. — *Quare Christus elegit stabulum.* — Augustin. — Chrysost. — Hierony.

Pastoribus vigilantibus, noctu, in regione illa Angelus apparet, natum Christum euangelizat, gaudium vniuerso mundo successurum prædicit, signum dat agnoscendi infantis: plures Angeli canunt gloriam Deo, pacem hominibus. Pastores ad præsepe properant, signa recognoscunt, puerum adorant. Maria hæc omnia conseruat in corde suo.

Math.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce, Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim euãgelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signũ, Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Et subitò facta est cum Angelo multitudo militię cœlestis laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem, Transeamus vsque Beth-leem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos.	

Introductio. Quanto gaudio gestiendum in Natali Christi.

SI vt olim Athenienses, ita nos diligentes essemus in inquirẽdis & audiendis iis quæ noua feruntur: omnes hodie accurrerent, & aures arrigerent ad illa audienda, quę ego vobis ex commissione impositi mihi oneris significanda accepi. Vt enim omnia naturaliter suum esse appetunt, ita ea audire & docere quæ faciunt ad vitam, sanitatem, honorem cuiuscunque, & commune & singulare omnium bonum. Hòrrent nonnulli & audire refugiunt, quæ his sunt contraria, quibus destruuntur, qualia sunt bella, ignominiæ, scandala, morbi, & quæ mortem accelerant. Sed quis audire non gestiat, quæ faciunt ad communem omnium lætitiam? Nõ enim ego nunc vobis annuncio bella, seditiones, districtam iudicis sententiam, regis offensi iram & vindictam: non flagella Dei cætera, morbos, pestes, famem: sed quod quisque appetere & desiderare debeat, communẽ omnibus pacem, reconciliationem & gratiam: Pacem, inquam, quæ in æternum duratura sit, reconciliationem, quæ omnes simultates sit extinctura, lites & inimicitias: gratiam, quæ cuique hactenus erranti quantumuis malo repromittatur. Nam hodie nobis natus rex Christus repromittitur, vt non sit qui tã diuturnis bellis, conflictationibus, qui tot odiis, tot hactenus commissis sceleribus frangatur. Iam aperta est misericordiæ porta. Licet enim eadem dicere quæ Paulus. Sicut abundauit peccatum in mortem, ita superabundauit & gratia in iustitiam & vitam æternã. Præclara enim vicissitudo atque conuersio mihi sentiẽda est, inquit Gregorius Nanzan. Vt quemadmodum ex secundioribus rebus aduersæ res notæ sunt, sic contrà ex aduersis ad læta prosperàque redeamus. Hactenus cùm floreremus magna apud omnes reputatione, diuitiis, honoribus & deliciis & pace, inuidit inimicus homo, & superseminauit zizania, discordias, quæstiones, rebelliones, seditiones, bella, & vastationes. Ita nimirùm inuidit primùm homini. Videbat illum ad imaginem Dei & similitudinem effictum, caput vniuersi opificij, sobmissa illi animalia omnia, datum omnis terræ pulcherrimum locum Eden, fructus & delicias illi esse concessas, immortalis illum beatitudinis factum esse participem, Quid ergo? vt pacem illam turbet. Non erat rebellis aliquis motus concupiscẽtiæ, non efferata animantia homini obsistebant, nullum erat venenum quo homo periret. Quid ergo? Omnes requirit artes & subtilitates. Mulierem vt infirmiorem adoritur, & superseminat quęstiones. In dubium vertit verbum: & vsus serpentina lingua, tandem verbum Dei negat: mulieri imponit vt seducatur, tantúmque illa sua arte proficit vt pacem rumperet, discordias seminaret, inferret miserias & vastationes. Senserunt enim motũ rebellem carnis suæ tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ. Tum ergo rebellio spiritus in carnem, domestica. Tum diuisus est homo à Deo expulsus, in sudore vultus sui cogitur vesci pane suo. Maledicta terra redditur in opere eius: & mulier in dolore pariendi sententiam accipit. Nec quieuit ille, donec fratrẽ Cain à fratre diuideret, parentes despiciendos in Cham doceret, homines in se inuicem armaret, & ad omne flagitium impelleret. Itaque ab eo ruina, & omnia illa quæ Deo & nostro generi sunt inimica: rum luctus & miseriæ. Nunc verò omne gaudium vobis significatur. Exercitus cœlestes armãtur pro nobis, & ipsi nos consolantur. Hæc autem communis omnium exultatio, non regibus, principibus, aut templi sacerdotibus primùm significata est, vt obseruat Bernardus, serm. 4. in Natalem Dom. sed pastoribus. Origenes, hom. 12. in Luc. Natus est, inquit, Dominus meus Iesus, & Angelus descendit de cœlo, annuncians eius natiuitatem. Videamus itaque quos quæsierit, quibus eius nunciaret aduentum. Non venit Hierosolymam, nõ quęsiuit Scribas & Pharisæos, non Synagogam ingressus est Iudæorum: sed pastores reperit super greges suos vigilias excubantes. *Erant enim pastores in regione eadem vigilantes.* Græca dictio est, ἀγραυλοῦντες. Euthymius, in Luc. Græca dictio, ἀγραυλεῖν, inquit, à quibusdam interpretatur, quasi ἐν ἀγρῷ αὐλεῖν, in agro tibia canere, siue fistula vti. Alij verò ἐν ἀγρῷ αὐλίζεσθαι, in agro degere, siue pernoctare. ἐν ἀγροῖς αὐλιζόμενοι, vt hîc explicat Theophylactus. Sic apud Hesiodum, ποιμένες ἄγραυλοι dicuntur. ἀγρὸς enim ager est, & αὐλὴ, stabulum: vt significentur illi in agris pernoctasse, extructis stabulis. In septis enim noctu seruantur greges ob incursum luporum, & ea septa in agris sunt. Cæterùm Bethleemitica regio pascuis abundabat, vt Gen. 35. legitur. Hieronym. in Epitaphio Paulæ ad Eustochium. Haud procul inde turris Ader, id est, gregis est, inquit: iuxta quam Iacob pauit greges suos, & pastores audire meruerunt, Gloria in altissimis, &c. Idem, libro de traditionibus Hebraicis. Si sequamur, inquit, ordinem viæ, pastorum iuxta Beth-leem locus est, vbi vel Angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Iacob pecora sua pauit, loco nomen imponens: vel, quod verius est, quodam vaticinio futurum iam tunc mysterium mõstrabatur. Beda, lib. 1. in Luc. c. 2. Vt videlicet, inquit, per hoc ostenderetur adfuturum tempus, quod verus & solus bonus pastor olim promisit, dicens: Ecce ego requiram oues meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregẽ suũ, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersę fuerant in die nubis & caliginis. Et paulò pòst. Et suscitabo super ea pastorem vnum, qui pascat ea seruum meũ Dauid, & cessare faciam bestias pessimas de terra, &c. Quæ mirabiliter à Propheta prædicta, mirabiliùs videmus à Domino impleta. Meminit & Michæas Propheta loci huius, & temporis, dicens: Et tu turris gregis nebulosa, filiæ Sion vsque ad te venient, & veniet potestas prima regum filiæ Sion. Turris quippè gregis, quæ Hebraicè turris Ader vocatur, mille circiter passibus à ciuitate Beth-leem ad Orientem distat: vaticinio sui nominis pastores hos multò antè demonstrans, ad quam vsque filiæ Sion, angelicæ videlicet potestates, pastoribus apparendo venerunt. Gregorius Papa, in homil. Quid est autem, inquit, quòd vigilantibus pastoribus Angelus apparet, nisi quòd illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui præesse gregibus solicitè sciunt? Gregorius Nyssenus, de sancta Christi natiuitate. Nã si nos verè pastores sumus, ait, & pro gregibus nostris excubias agimus, & vigilamus: ad nos prorsus pertinet hæc vox Angelorum quæ annunciat hoc gaudium magnum. Bonauentura, in Luc. Hoc igitur spectat, inquit, ad pastorale officium, quod legimus illos vigilasse. Vnde Iacob pastor ouium dicebat, Genes. 31. Die & nocte æstu vrgebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Officium autem illorum amplificat, cùm adijcit: *Et custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Græcus textus est, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς, custodientes custodias noctis. Hebraica locutio est, pro eo quod est, custodiẽtes noctu gregem suum. Bonauentura. Nocte enim potissimùm vigilandum est, ait, propter hostilem incursum repellendum, scilicet luporũ, & latronum. Per hoc autem insinuatur spiritualis vigilãtia, quæ debet esse in Prælatis. Vnde 1. ad Timoth. 4. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. Et ideò Heb. decimotertio: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. quia Roman. 12. Qui præest in solicitudine, vigilare etiam debet quilibet contra hostem spiritualem, secundum illud Thren. 2. Cõsurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante cõspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerunt fame in capite omnium compitorum. Vigilare etiam debet in contemplatione, Psal. 138. Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Et Isa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in præcordiis meis de manè vigilabo ad te. Et hoc est, quia talis hora competit diuinæ inspirationi, talis etiam hora conueniebat diuinæ natiuitati, secundum illud Sapient. 18. Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliens de cœlo à regalibus sedibus venit. Et signanter [illegible], *super gregem suum*, secundum illud Prou. 27.

Margin notes: Greg. Naz. — *Diaboli inuidia in hominem.* — *Miseria hominum post peccatum.* — Bernard. — Origen. — Euthym. — Theophyl. — Hesiod. — *Pastorum excubiæ.* — Hierony. — Idem. — Beda. — *Cur non longè à pascuis Christus natus.* — *Prophetia.* — Greg. Papa. — Greg. Nyss. — Bonauent. — *Vigilia necessaria.* — Idem.

Dili

Vigilandum pastoribus.

Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuósque greges considera. Contra quod dicitur Zach. 11. O pastor & idolum derelinquens gregem. Et Hiere. 13. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cùm visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum te, & eruisti caput tuum. Cæterùm hæc obseruari possunt, ex eo quòd pastoribus, non autem huius mundi sapientibus, quòd in agro seu ab vrbibus semoto loco Angelus apparuit. Pastores selecti sunt in testes Christi, sicut & tándem piscatores. Non enim cognouit mundus per sapiétiam Deum: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus vt confundat fortia. Vnde & Christus, Gratias, inquit, ago pater, quia abscondisti sapientibus, & reuelasti hæc paruulis. Nam & illos aptiores inuenit ad capiendam doctrinam, primùm vt magis humiles. Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Deinum vt purgatiores, quos non fermentú Pharisæorum, sed cordis simplicitas, non aliqua doctrinæ præsumptio præoccupasset, sed adinstar tenerarum plantarum quouis flecti possent.

Pastores apti ad Euangelium.

Nam mundum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.

Locus semotus meditationi commodus.

Denique locus à plebe semotus, vt visioni commodior, seligitur: ne forte doctrinam expectes popularem & huius mundi, sed quæ non nisi ab his, qui secesserint, communicetur. Videt Iacob in loco secreto scalam: semotus Esaias videt Cherubim: Daniel precans, futura: Ezechiel ad fluuiú Chobar videt Dei gloriá: videt animalia quatuor, & virum vestitum lineis. Ipsi etiá Ioanni in Patmo reuelatio facta est. Non enim id annunciabant Angeli, quod à sapientibus huius mundi capi posset. Generationem enim eius quis enarrabit, inquit Esaias? Et rursus. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? *Et ecce, Angelus Domini stetit iuxta illos.* E'φέση, id est, repentè venit, cùm nihil minus expectarent. Bonauentura in Luc. c. 2. In hoc, quòd iuxtà stetit, ostendit familiaritatem, & humilitatem ministerij, quo Angelus condescendit homini, & astat illi modò vt adiutor, secundum illud Danielis 12. Consurget Michaël princeps magnus, qui stat pro filijs populi tui. Modò vt eruditor & illuminator, secundum illud supra. 1. Apparuit ei Gabriel stans à dextris altaris incensi. Similiter & hic. Vnde Ambrosius, Angelus Mariam, Angelus Ioseph, Angelus pastores docet. In cuius rei signum subditur, *Et claritas Dei circumfulsit illos.* id est, fulsit circa illos. Simile dicitur de Angelo, qui apparuit Petro, Act. 12. Ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, scilicet carceris. Ideò autem Angelus hic lumen attulit, quia filius lucis fuit, & quia eum annunciare venerat, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sicut dicitur Ioan. 1. Et ideò nocte lumen attulit, vt significetur impleri illud Esa. 9. Habitátibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Gregorius Papa, in hom. Dum, inquit, ipsi piè super gregem vigilant, diuina super eos gratia latiùs coruscat. Sed & per lumen, quod in medijs tenebris apparebat, docebatur quòd lux in tenebris lucebat, etsi tenebræ eam non comprehenderent: *circumfulgeret & illos* gratia quædam spiritualis, quæ nec cæteris affulserat: nihilque esse neque tam cæcum neque tam spiritualibus tenebris, id est peccatis obductú, quod non Christi gratia illustrari posset. Verbum enim caro factum erat, & videbatur gloria eius quasi vnigeniti à Patre, pleni gratiæ & veritatis. Ex hac autē claritate timuerunt timore magno, sicut & Zacharias in conspectu Angeli. Luc. 1. Quid enim non terribile succedat ex insolita luminis & Angeli visione, maximè si media nocte, si in loco ab hominibus seiuncto contingat? cú & ipsa temporis locique circunstantia timorem incurere soleant? sed & mali spiritus his maximè locis, & temporibus hominibus illudant? Sic Numæ per hydromantiam, sic noctu ad Lunæ splendoré Magis imponitur. *Et dixit illis Angelus Nolite timere.* Nó enim terrorem, sed desiderium potiùs eius rei, quá prædicabat, incutit: sicut & ille qui resurrectioné mulieribus annunciauit, dicens, Nolite expauescere, *annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* id est, non venio vt vos terream: non velut Cherub, vt miniter vobis gladiú illum versatilem, & vos reuocē ab ingressu paradisi, sed

Ambros. Cur lumen & quale.

Greg. Papa.

Consolatio in Christi natali.

potius vt nunc meliorem & digniorem locum vobis repositum esse prædicem. Non veniu adinstar eius, qui vindictam vrbium Abrahæ breui faciendam declarauit: sed potiùs vt annunciem apertam omnibus misericordiæ ianuá. Ecquod eius maius vobis gaudium esse possit, quàm vt regrediamini in meliorem illam hæreditatem, q ia excidistis? Et quidem Lamech magnam in filio consolationem accepit, cú videret mores omnium corruptos, illum autem velut solem inter eclipses exortum esse. Gen. 5. Vocabit ipsum Noë: iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarú in terra, cui maledixit Dominus. Magnum enim gaudium concepit Sara de adimplendis promissionibus Dei, & multiplicanda electorum progenie in filio nato: (Gen. 21.) vnde Isaac, quasi Vir risus vocatus est, & Abraham grande fecit conuiuiú in die ablactationis eius. Verùm quicquid fuit in illis gaudij, ad Christum dirigebatur. Noë scilicet reparatoris nostri figura est, cùm solus excidium orbis euaserit, & electorum genus multiplicarit. Nam & nos similis formæ saluos facit baptisma, non carnis ablutio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. 1. Pet. 3. Ille quidem per aquá saluatus est arca, nos cruce Christi, & aqua baptismatis. Dirigebantur & promissiones Isaac in Christum viuum semen, cùm Dominus ad Abraham dixit: In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Non ait, in seminibus, quasi in multis, inquit Paulus: sed in semine tuo vno, quod est Christus. Et vt ad posteriora tempora, quibus etiam nostræ miseriæ exprimantur, veniam, ex 3. & 4. Regum legimus, quá miser fuerit status religionis & reipub. in Israël, secessione facta per Hierobuam. Quot Pseudoprophetæ? quot schismatici? quot persecutiones tunc passi sunt viri Dei, ludibria & verbera experti? Quot seditiones inter eundem populum, donec ab extraneis captiui deducerentur? Quomodo mutatum est aurum optimum, & dispersi sunt lapides? quanta mutatio è regni culmine ad desperatam rempublicam? Et tamen Deus rebus ex aduersis illis, & quasi desperatis ad læta, & speranda reuocauit. Nam & misit Prophetam ad Hieroboá, qui nasciturum regem promitteret, per quem pietas, & iustitia reflorescerent. Venit enim de Iuda in sermone Domini in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus incense, & exclamans contra altare in voce Domini, ait: Altare, altare. Hæc dicit Dominus. Ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc thura in te succendunt, & ossa hominum super te incendet. Dedítque in illa die signú, dicens: Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. Num si quis tum hic fidelis fuisset, gaudium de nascituro rege concepisset? Num sperasset ipsum Israëlem restituturum? Atqui maiora nunc & meliora nunciantur.

Comparatur gaudium natalis Christi cum cæteris.

Isaac natale.

Noë typus Christi.

Iosiæ natale

Quanta spes ex Christo nascituro.

Hoc puero nato properauit gaudia tellus,
Cælestis visit sedes, & gestijt orbis,

vt ante Poëtam scripsit Erythræa Sibylla. Ad quod ex Cumæis carminibus allusit Virgilius:

Sibyl. Ery.

Virgilius.

Aspice venturo lætentur vt omnia seclo,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo:
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.

Quod Constantinus Imperator, Oratione ad Sanctorum cœtum, cap. 19. ita interpretatur. Quid ergo? Quæ est illa virgo quæ rediit? an quæ plena & grauida facta est è Spiritu sancto? Et quid obstat, quò minùs hæc puella grauida è Spiritu Dei, virgo maneat perpetuò? Reuertetur etiam Dominus ipse, qui virgo est. Secundò & orbem afflictum aduentu suo leuauit. Est *gaudium* victoriæ, quod victis dolorem & miseriam ingerat. Gaudium est, quod aut vnam Rempublicam, aut regionem afficiat. Hoc autem, quod ab Angelo nunciatur, omnibus commune est: omnibus, inquam, qui Christum pijs animis amplectentur. Hoc optabat Raphaël Tob. 5. cùm dicit, Gaudium semper sit tibi. Propter hoc, ait Bonauentura, gauisi sunt Magi. Matth. 2. Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valdè. Et dicitur *magnum*, ad differentiam gaudij hypocritarum, quod est momentaneum. Iob. 20. Gaudium hypocritæ adinstar púcti. & Iob. 21. Tenent tympaná & citharā, & gaudent ad sonitú organi: ducunt in bo-

Constant.

Gaudiorum ratio.

Bonauent.

nis

nis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Magnum eſt etiam, quia amplum. quod notat, cùm ſubdit, *quod erit omni populo*: ad differentiam gaudij mundanorum, quod non eſt vniuerſale. Ioannis decimoſexto: Mũdus gaudebit, vos autem contriſtabimini. Contra quod dicitur infrà 13. Et omnis populus gaudebat in vniuerſis quæ glorioſè fiebant ab eo. Vtitur autem propria dictione, quæ bonum nuncium ſignificet. Non enim ſimpliciter ait, *annuncio vobis gaudium*, ſed, *euangelizo*: Euangelium, hoc eſt promiſſionem Dei de Chriſto adimpletam ſignificans, quæ omnem metum excutiat. Gaudium autem dolori opponitur & tormentis, quæ ſunt ex peccato & damnatione. Eximit enim hunc horrendum diuini iudicij metum, filij Dei incarnatio & natiuitas. Vnde & Paulus, Philipp. 4. Gaudete in Domino ſemper: iterum dico, gaudete. Et rurſus. Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras per Chriſtum Ieſum. *Natus eſt vobis hodie Saluator mundi qui eſt Chriſtus Dominus.* Non frequenter Saluator per Prophetas repromittitur, qui populum ſuum reſtituat. Ad hunc filiæ Sion præparabantur, quum diceret Zacharias, Ecce Saluator tuus venit. Hunc Eſaias exoptabat, c. 45. dicens: Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Et rurſus. Non eſt abſque te Deus: verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël ſaluator. Iſraël ſaluatus eſt in Domino, ſalute æterna. Et quomodo Deus abſconditus, inquit Cyrillus Alexandrinus, in Eſai. Propheram, niſi in carne? Ita enim oportuit, vt infirmitate virtus, humanitate diuinitas celaretur, ad proſternendum humanæ naturæ aduerſarium. Paulinus Nolanus, epiſt. 4. ad Seuerum. Ideò, inquit, dictum puto, Frater non redemit, redimet homo: quia quos frater non redemerat, hoc eſt Propheta, & legiſlator, qui homo tantũ erat, hos homo redemit, qui & Deus erat. Deus, inquit, erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians. Itaque non modò Eſaias Propheta Saluatorem Deum abſconditum vocat, ſed & ipſe Angelus in eam venit ſententiam. Vocat enim illum, qui natus eſt, Saluatorem, & Chriſtum Dominum. Quid eſt autem illum natum eſſe dicere, niſi hominem prædicare? Immò quis victus eſſe potuit, niſi homo eſſet? Quid eſt autem *Dominus*, niſi quòd quantumuis infans eſſet, & verè, abiectóque loco conditus, verè tamen *Dominus* erat, rex regum, & dominus dominantium, qui in omnem creaturam ius haberet? Hoc enim illum habere oportuit, qui nos à ſeruitute diaboli eriperet, vt qui repoſceret creaturam ſuam, quã Sathan detineret. Quis enim impignoratum, aut iniuſtè quid detentum repoſcere poteſt, niſi is cuius eſt res? Ergo ipſe Dominus natus eſt, vt repoſceret opus ſuũ, & ſe potiùs in precium redemptionis porrigeret: nempè ſimpliciter Dominum dicere, ſummæ cuiuſdam eſt maieſtatis. Non ait, Dominus Iudææ, aut alicuius alterius loci, ſed *ſimpliciter* vt præter quem nullus eſt *Dominus*. Sic enim Paulus: Etſi multi ſint qui dicantur Domini, nobis tamẽ vnus Deus, & Dominus eſt. Ergo ille Dominus creaturæ ſaluator, quia ad hoc venit, vt perditam requireret, deiectam erigeret, mortuam viſitaret. Ideò etiam Chriſtus. Et ſic natum non vnguntur alij, ſed vbi ad ætatem maturã venerunt: vnguntur, inquam, aut ſacerdotes, aut reges. Iſte in ipſa etiam natiuitate Chriſtus eſt. Quomodò? Vnxit enim eum Deus oleo exultationis præ participibus ſuis. Non idem oleum, non eadem participatio, non idem in omnibus ordo. Vnxit eum Dominus Spiritu ſancto. Itaque quoniam plenitudo Spiritus ſancti, immò Spiritus ſanctus, & ipſa diuinitas humanitatem perficiebat, ideò Chriſtus ab ipſo conceptionis inſtanti nuncupari poteſt. Et quidem mira ſunt, & ſtupenda cętera quæ dicuntur ab Angelo. Dicit Dominum eſſe natum. Si enim Dominus eſt ab æterno, quomodo in tempore naſci potuit? Sed & quomodo qui immenſus eſt, adinſtar puſionis apparebit? Immenſæ maieſtatis erat, ſed comprehendebatur naturâ humanâ quam aſſumpſit. Natus eſt inquantum homo. Philippenſ. ſecundo: Serui formam accepit, habitu inuentus, vt homo. Gregorius Nanzanzenus. Naſcitur quidem, ſed iam olim natus, & muliere quidẽ, ſed virgine. Illud

Saluatoris repromiſſiones.

Cyril. Alex.

Paul. Nol.

Chriſtus etiam infans, Dominus tamen.

Chriſtus in ipſa natiuitate vnctus eſt.

Greg. Naz.

humanum, hoc verò diuinum: hic ſine patre, illic ſine matre. Nã & de æterna generatione Domini legimus Pſalmo, 109. Tecum principium in die virtutis tuæ, &c. Auguſtinus: *Ecce natus eſt vobis Saluator.* Non factus eſt, inquit, ſed natus, nimirum Spiritu ſancto. Porrò locum natiuitatis diligenter notat, propter veritatem Prophetiæ, quæ à Michæa ſcripta eſt, capit. quinto, cuius Matthæus meminit capite ſecundo, quaſi dicat: Expedite quid Deus Dauidi promiſerit, quid Michæas de Beth-leem vaticinatus ſit, & fatebimini hodie præſtitiſſe veraciſſimũ Deũ, quæ patribus antiquis pollicitus fuerat. Beda, libro primo in Lucam, cap. 5. Vbi notandum eſt, inquit, quòd Angelus, qui in noctis vtique vigilijs paſtores affatur, non ait, hac nocte, ſed *hodie*, natus eſt vobis Saluator: Non aliã ſcilicet ob cauſam, niſi quia gaudium magnum euangelizare veniebat. Nam vbi triſtia quæque nocturnis temporibus geſta, vel gerenda ſignificantur, ibi ſæpè nox vel adiungitur, vel etiam ſola nominatur: vt eſt illud, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Et alibi. Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priuſquã bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. Neque enim fruſtrà Angelus tanto lumine cinctus apparuit, vt claritas Dei paſtores circũfulſiſſe, hoc eſt, in omni parte illorum radios luminis aſperſiſſe dicatur, quod nunquam in tota Teſtamenti veteris ſerie toties Angelis apparẽtibus adiungitur: ſed myſticè præmonuit, quod apertè poſtea monuit Apoſtolus, dicens: Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis: ſicut in die honeſtè ambulemus. Verùm cùm ibi tantus rex naſceretur, Dominus ſcilicet & Saluator, & Chriſtus, requirendum eſt, quænam palatia, quæ miniſteria ipſum exceperint. Forſan inſigne aliquod domicilium, ibi commoda & delectabilia omnia, ſuffitus, tapeta, obſtetrices, cunæ, quæque poteſt humana mens ad tanti principis ortum expendere. Non hæc quidem in Chriſto. *Hoc vobis ſignum: inuenietis infantem pannis inuolutum & poſitum in præſepio.* Ne quęrite pannos pretioſos, ſed ſimplices. Quid enim aliud à matre paupere expectare poſſitis? Sed neque putate illi thalamum paratũ, aut ignem copioſum, præſertim hoc hyemali nocturno, & tam difficili tempore: nihil horũ eſt. Ingredimini ſtabulum, & inuenietis ipſum poſitum in præſepio. *Hoc*, inquit, *vobis erit ſignum.* Hoc quidem minus aptum ſignum eſſe videbitur, quo Deus, quo Chriſtus, quo totius mundi ſaluator dignoſcatur. An verò Deo aliquid cum pannis, cum præſepi, cum ipſo etiam fœno? Quid iſtud regi, quid Chriſto? Verùm deridere incipiebat faſtum hominum, & in ipſa ſua natiuitate noſtram carnalem natiuitatem reparabat. Nam & illa noſtra natiuitas rea eſt, peccatrix eſt: filij irę naſcimur ſicut, & cæteri: vtique primorum parentum peccato. Peccauit Adamus, peccauit & Eua, dum adinſtar deorum ſcientiam boni & mali curioſè appetũt. Chriſtus ergo in ipſa ſua natiuitate ſummam præſcribit humilitatem, vt ſuperbiam illam euacuet. Quid enim, vt ſcribit Leo, ſermone 5. in Natiuitate Domini, ſanandis ægris, illuminandis cæcis, viuificandis mortuis aptius fuit, quàm vt ſuperbiæ vulnera humilitatis remedijs curarentur? Quid autem humilius cenſeri poteſt, quã Deum incarnari & naſci, quàm in ſtabulo, in ipſo etiam fœno iacere, & ne quidẽ diuerſorio excipi? Aſpera quidẽ olim carnalibus hominibus hæc doctrina videbatur: ſed non perſpiciebant ſic impleri oportuiſſe omnem iuſtitiam. Quid enim eſt, quod legitur, Deum in ipſo poſuiſſe iniquitates omnium noſtrûm, ipſum verò peccata noſtra pertuliſſe in corpore ſuo, niſi quòd & ipſum à natiuitatis etiam exordio pati oportebat, vt recẽter natis ſpem ſanctificationis & ſalutis ingereret? Perferre enim peccatum non poteſt, qui in delicijs eſt. Ideò vt ex Pſal. Paulus allegat, ingrediens mundum dixit, holocauſtomata pro peccato non poſtulaſti: corpus autem aptauiſti mihi: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Ideò ipſe à natiuitate ſeipſum offerre incipit. Ideò patitur, vt & nos Deo patri reconciliet. Ad hoc accedit Beda lib. 1. in Luc. c. 5. Et notandum ſolertiùs, inquit, quòd ſignũ nati ſalua-

Auguſt.

Cur locus natiuitatis exprimitur.

Beda.

Cur Angelus dicat, Chriſtũ hodie natum, qui nocte natus erat.

Signum chriſti in paupertate.

Chriſtus deridebat faſtum hominum.

Summa Chriſti humilitas, contra Adami & Euæ ſuperbiam.

Leo.

Chriſtus ab initio patitur.

Beda.

toris

toris datur, infantem nó Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus inuolutum, non in ornatis auso stratoriis, sed in præsepibus inuoniendum: hoc est, non tantùm humilitatis eum & mortalitatis, sed & paupertatis habitum suscepisse pro nobis. Quia cùm diues esset, pauper factus est pro nobis, vt nos illius inopia ditaremur. Cùm esset Dominus cœlorum, pauper factus est in terris, vt terrigenas edoceret paupertate spiritus acquirere posse regnum cœlorum. Sed & tu mihi prospice quouis habitu & loco, illum cui verè regia dignitas deferenda sit, agnosci posse. Non faciunt palatia, non externa illa insignia reges, sed virtus & industria: non ex parentibus longa successione deducta nobilitas. Nec quidem ignotus fuit Alexander in aliena veste veniens cum legatis ad reginam Amazonum, vt scribit Plutarchus. Quinetiam apud Tartaros hic fuit olim mos constituendi reges, vt vnus ex filiis, aut nepotibus defuncti in throno aureo sederet, quem demum super nudum lignum statuerét, cum hac acclamatione: Respice cœlum, & alteri subiectum te esse cognosce: sicque te deiiciendum existima è summa in abiectissimam sedem, nisi summa æquitate vnicuique iustitiam administraueris. Ex hac demum abiectione illum rursum in thronum aureum exaltabant. Præmittit igitur Christus humilitatem gloriæ, & ab ipso exordio satis ostédit, quã sit mitis & humilis corde. Theod. Græcarum affect. ser. 6. de prouidentia. Neque enim illos, inquit, etiam reges admirari, laudibúsque ornare soliti estis, qui in regalibus thalamis molliter enutriti, omni genere deliciarũ perfrui solent: sed quibus graue non est pro subditis hominibus caput periculis obiectare, quiq; armis obtecti in prima acie cum hoste fortiter pugnant. Sed &, vt scribit Tertull. lib. ad Martyres, nemo miles ad bellum cũ deliciis venit, nec de cubiculo ad acié procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, vbi omnis imbonitas & insuauitas constitit. Atque ipse exultabat vt Gigas fortis ad currendam viam. A summo cęlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Et ab ipsa statim natiuitate in mundum, vt in campum, cum hoste pugnaturus progrediebatur. In hoc enim apparuit filius Dei, inquit Paulus, vt dissolueret opera diaboli. Itaque nó stratum molle & delicatũ, non palatium aliquod, sed præsepe & stabulum seligit, velut aptum militiæ papilionem. Theodoretus, affect. Græcarum, serm. de martyribus. Neque enim, inquit, Apostolica monimenta regnum ostentant, quod hic videri à futuris possessoribus queat. Non illic purpura exornatum regem, non corona insignem vident, non scutariorum numero metuendum, non exercitu cómunitum, nó ducibus, aut iis qui fortitudiné in bello perdocti sunt: nihil denique eorum vident, quibus homines splendore nominis, & gloria inclarescunt: sed trophacæum specu vident, in quo præsepe, in quo paupertulam virginé, in quo tenui fascia inuolutum infantem, ipso in præsepis sinu humiliter reclinatũ: præterea & oppidũ vident, vbi hæc accidisse narrãtur, ignobile, inglorium, ac pusillum. Proponitur illis etiam spectatus infans, in paupertate educatus. Bernard. serm. 4. de Natiuit. Domini. Neque verò, inquit, sine certi mysterij ratione pannis Saluator obuolutus, & ponitur in præsepio, quando id manifestè in signum nobis commendatur ab Angelo. In signum positi sunt panni tui, Domine Iesu: sed in signum, cui a multis hodie contradicitur. Multi quidem vocati, sed non multi electi: ideò nec signati. Agnosco certè, agnosco Iesum magnũ sacerdotem, sordidis opertum vestibus, dum altercaretur cũ diabolo. Sciétibus scripturas loquor, & quibus nó ignota est Prophetica visio Zachariæ. Vbi verò exaltatũ est caput nostrum super inimicos nostros: ex hoc planè mutauit vestem, decorem induit, amictus lumine sicut vestimento. Exemplum dedit nobis, vt & nos eadé faciamus. Vtilior siquidem in cóflictu lorica ferrea, quàm stola linea: licet onerosa sit illa, hæc honori. Erit & cum membra sequentur caput, vt corpus iam vniuersum vno psallat spiritu, & dicat, (Ps. 29.) Concidisti saccum meũ, & circumdedisti me lætitia. Petrus Blesensis, sermone de Natiuitate Domini: O infœlices, inquit, diuites huius mundi, qui habetis hîc cósolationem vestram, vt in futuro sit vobis stridor dentiũ & fletus, recepturi pro deliciis tormenta & luctum. Ea hora qua Christus nascebatur, erant multi diuites dormientes, multi etiam lasciuientes in delicatis & mollibus stratis. Sed qui in labore hominum non sunt, non merentur de Angelica visione solatium. Erant fortasse vigilantes & solliciti circa sapientiam huius mundi. Sed Christus sapientiam hanc infatuauit, & simplicibus vigilantibus pastoribus sese reuelauit. *Et subito facta est cum Angelo multitudo cœlestis exercitus laudantium Deum, & dicentium, Gloria, &c.* Militiam cœlestem vocat Angelos, more scripturæ: similitudine sumpta à terrenis principibus. Ἐγένετο, facta est. Ita Dei nutu obuenit, vt nó vnus modò, sed & permulti Angeli Christi natiuitatem nunciarent. Nihil enim Christum nasci nobis profuisset, nisi & ipsum cognosceremus. Siquidem induit carnem, non vt hîc lateret, & postea rediret ad patrem: sed in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenũ gratiæ & veritatis. Itaque seipsũ nobis manifestauit, signis, prodigiis, doctrina, & sanctitate: & ne quid illi deesse videretur, testes habuit homines rediuiuos, defunctos, viuentes: testes ipsos dæmones, sed & Angelos, & ipsũ suũ Patrem. Hæc est enim vita æterna, vt cognoscamus Patrem, & quem ille misit Iesum Christũ. Beda, li. 1. in Luc. c. 5. Et benè chorus Angelorum militiæ cœlestis nomen accipit, inquit: vt duci potenti in prælio, qui ad debellandas aëreas potestates apparuit, humiliter obediret: qui & ipse easdem potestates contrarias, ne sua tétatione homines superent, fortiter armis cœlestibus perturbat. Iob. 25. Nunquid est numerus militum eius, & super quem non surgit lumen eius? Ideò 4. Reg. 6. dicebat Helisæus puero suo: Noli timere, plures nobiscum sunt quàm cum Syris. Aderat enim Angelorum militia, quæ obsessum eum in Dothaim à Syrorum impetu eriperet. Ita Hebr. duodecimo: Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cęlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam. Porrò simul laudant & glorificant Deum, vt suo nos exemplo spirituali gaudio exultare doceant, in hodierna festiuitate. Hinc est, inquit Bernard. ser. 4. de Natiuit. Domini, quòd solennis ducitur nox ista præ cæteris, in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus. Etsi verò canticũ eorum breue sit, multa tamen cóplectitur. Deo gloriam rependit, & quæ hominibus summa bona collata sint ostendit. *Gloria in excelsis Deo.* Beda, Nam quia Deus & homo nascitur, iure hominibus pax, & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli Deum, pro nostra redemptione incarnatum, quia dũ nos conspiciunt recipi, suum vident numerum repleri. Bonauentura, in Luc. Glorificandus enim Deus est in Christi incarnatione, seu bonitatem, seu sapientiam, seu potentiam, & iustitiam eius consideremus. Bonitas est, qua non despexit proprij plasmatis infirmitatem. Gal. 1. Dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum volũtatem Dei & patris nostri, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Sapientia est, qua inuenit difficillimi decẽtissimam solutionem. Rom. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! Et sequitur. Ipsi honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen. Potentiæ opus est incarnatio. Quid enim potentius est, quàm Deum fieri hominem? Rom. 4. Abraham confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcũque promisit Deus, potés est & facere. Et Ephes. 3. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quàm petimus, aut intelligimus, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. Iustitia est, qua simile simili re saluauit. Apoc. 5. Sedenti in throno & agno, benedictio & honor & gloria in sæcula sæculorũ. Vnde ad Tit. 3. Apparuit gratia & humanitas saluatoris nostri Dei, nó ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, siquidé per suã sũmã misericordiam saluos nos fecit. Ergo *Gloria in altissimis Deo.* id est, Deo qui in cœlis est. Asseritur enim habitare in cęlo, præsertim Empyreo, in quantũ ibi euidẽtius ac magnificẽtius operatur, clariusq; perspicitur: quamuis secũdum

Vestis & fastus non faciunt regem. Alexander. Tartarorum reges.

Theod.

Quos reges miramur.

Tertull.

Theodor.

Trophacæum specu.

Bernard.

Sacerdos magnus sordidis opertus.

P. Blesensis.

In diuites deliciosos.

Christum cognosci oportuit.

Beda. *Angeli administri.*

Bernard.

Beda. *Quanta Dei gloria ex Christi natali.*

Bonauent.

A B C D E F

se sit penitus supersimplicissimus, incircumscriptus, immensus, nullam ad locum habitudinem habens. Vel, gloria seu illustratio diuinæ dignitatis, sit in altissimis, id est mentibus beatorum, Deo, vt ipsi in omnibus honorem & gloriam Deo exhibeant. Et hoc quidem modo congratulantur magis quàm exhortantur: iuxta illud Ps. 148. Laudate Dominum omnes Angeli eius. Et illud Apostoli 1. ad Tim. 2. Soli Deo honor & gloria. In hoc ergo conformemus nos Angelis sanctis, vt soli Deo gloriã adscribamus. Nam ipsemet ait per Esa. c. 48. Gloriam meam alteri non dabo. Et sic cum Psalte dignè cantabimus, Psal 113. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Dionys. Carthus.

Dionys. Carth. mouet in eum locũ quæstionẽ istam. Sed nónne & nos, inquit, gloriã desiderare possumus & debemus, præsertim cùm propter fœlicitatem seu gloriã sempiternam omnia finaliter sint agenda? Respondendum autem, quòd gloriam optare debemus in Deo, secundum Deum, & propter Deum. In Deo, vt obiecto, datore & causa: secundum Deum, hoc est secundum volũtatem ipsius, non secundum propriam cupiditatem, videlicet ordinatè, vt competit menti creatæ: propter Deum, id est finaliter ad laudẽ & honorẽ eius, ad quẽ nos ipsos & quicquid in nobis est, referre debemus. Ideò dicit Apostolus: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et Psalmista, (Psal. 33.) In Domino laudabitur anima mea. Sed vani & vitiosi homines in se & propter se volunt laudari, ea sibi vsurpantes, quæ solius Domini sunt.

Gloria in Deo, secundum Deum, & propter Deum.

Origenes.

Angeli te dant Christo vt summo omnium medico.

Orig. ho. 13. in Luc. Vide itaque mihi vrbem, in qua ægrotẽt plurimi, & medicorum frequens adhibeatur manus. Sint diuersa vulnera, quotidie in emortuam carnem serpat putredo, & tamẽ medici qui adhibiti fuunt ad curandum, nequeant alia vltrà inuenire medicamina, & artis suæ sciẽtia magnitudinem mali vincere. Adueniat autẽ archiater aliquis, qui summam habeat in arte notitiam: & illi qui priùs sanare nequiuerant, cernentes magistri manu putredines cessare vulnerum, non inuideant, non liuore crucientur, sed in laudes erumpant archiatri, & prædicent Deum, qui & sibi & ægrotantibus tantæ scientiæ hominem miserit. In hanc ergo similitudinem & multitudo Angelorum audita est, dicens, *Gloria in excelsis Deo.* Postquàm enim Dominus in terram venit, pacem fecit per sanguinem crucis suæ, siue eorum quæ in terra erant, siue eorũ quæ in cœlis. Siquidem volentes Angeli vt recordarentur homines creatoris sui, cùm fecissent omnia, quæ in suis viribus erant, vt sanarentur, & noluissent illi recipere sanitatem: cernunt eum qui sanare potuit, & glorificantes dicunt, *Gloria &c.* In actiones gratiarum erumpũt, quòd is aduenerit, qui nos & sanare, & in integrũ restituere possit. Ad quem Esaias ait, Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Ad quem Psaltes: Sana Domine animam meam, quia peccaui tibi. Et rursus. Qui sanas omnes infirmitates tuas, qui redemit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Nam cùm illi in cœlo exultent super vno peccatore pœnitentiam agente, quanto magis de Christi natiuitate lætantur, qui venit in hunc mundum peccatores saluos facere? Adiiciunt, *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Sunt qui varient hanc lectionem, & ita legant, *καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.* id est, Et super terrã pax, in hominibus beneuolentia, seu bona voluntas & beneplacitũ, vt hymnus Angelicus tres distinctas partes habeat: Nimirùm primùm Deo gloriam referat, secundò pacem hominibus, sublata omni religionis discordia, relictam esse: demum Dei beneplacitum in homines designet.

Tres Christi incarnationis fructus.

Tho. Caie.

Thomas Caietanus has tres partes velut tres præcipuos Christi incarnationis fructus meditatur: quòd & nobis inde Dei gloria innotescat, qua in cœlis illustratur, relinquatur & in terra pax, & propensior sit in homines Dei voluntas. Et hanc trium partium distributionem efficit inserta virgula, & dictio, *εὐδοκία.* in nominatiuo posita, quæ alioquin in genitiuo legitur à nonnullis, vt ad homines referantur, qui bonæ volũtatis esse definiantur. Attamen Chrysostom. pluribus in locis, vt homil. 36. in Matthæum, & serm. de Ascensione Domini, & homil. de Natiuitate Domini, vetus denique Interpres, *εὐδοκίας*, legunt in genitiuo casu.

Chrysost.

Origenes. Gregor. Nyssen.

Sed & Origenes, *εὐδοκίας*, coniungit cum *εἰρήνη*. Quinetiam Gregorius Nyssenus, homil. de sancta Christi natiuitate, Quare, inquit, vox Angelorum eam quæ in altissimis videtur, Deitatem glorificat? Quoniam in terra quoque pax, gaudio perfusi sunt Angeli, ob id quod apparebat. *In terra pax*, quæ priùs erat maledicta, quæ spinarum tribulorúmque fertilis, locus ac regio belli, locus exilij damnatorum hîc pacem recepit. O miraculum ingens! Veritas ex terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Huiusmodi fructũ suum terra hominum edidit: atque hæc fiunt pro ea, quæ est erga homines, bona voluntate, ac animi propensione & bono affectu.

Gregor. Pontifex.

Gregorius Pontifex, in homilia de Natiuitate Domini. Priùs quippè quàm redemptor noster nasceretur per carnem, discordiam cum Angelis habuimus: à quorum claritate atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longè distabamus. Quia enim peccando extranei eramus à Deo, extraneos nos à suo consortio deputabant Angeli ciues Dei. Sed quia cognouimus regem nostrum, recognouerunt & nos Angeli ciues suos. Et quia cœli rex terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram illa iam Angelica celsitudo non despicit. Euocant igitur nos in suam familiaritatem, non modò cùm Deo pro nobis adueniente Christo, gratias persoluunt, sed & pacem annũciant.

Angeli propter gratiam nos recognoscũt. Bona spiritualia non nisi vigilantibus dantur.

Cæterùm vt hæc bona pastoribus vigilantibus nunciantur, ita, vt scribit Cyprianus, libro primo, Epist. 2. ad Cornelium, hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus: pacem non deliciis, sed armis damus: pacem non ad quietem, sed ad aciem damus. Nam pax nostra bellum est cõtra Satanam, vt scribit Tertullianus, libro ad Martyres.

Cyprian.

Tertull. Bonauent.

Bonauentura in Luc. Præmittit, inquit, gloriam Dei paci, quia nullus pacem habere potest, qui Dei gloriam obscurare conatur. Iob. 9. Quis restitit ei, & pacem habuit? Iob. 22. Acquiesce igitur ei, & habeto pacem, & habebis fructus optimos: Pacem scilicet pectoris, de qua Philipp. 4. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras, in Christo Iesu. Et pacem æternitatis, de qua Esa. 66. Declinabo super eam quasi fluuium pacis. Et Ps. 147. Posuit fines tuos pacem, & adipe frumẽti satiat te. Sed & ista pax nato Christo nunciatur, quia per Christum pacem habemus apud Deum. Esa. 27. Faciet mihi pacem, pacem faciet mihi. Pacificatur cum Angelis. Col. 1. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Pacificatur cum homine. Ephes. 2. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Pacificatur in se. Iob. 5. Scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum. In horum figura dicitur, Iosue 21. Dataque est pax in omnes per circuitum nationes.

Theoph.

Theophylactus in Luc. Super terram nunc pax facta est, & quum priùs humana natura inimica fuisset Deo, nunc ita conciliata est, vt & Deo adiuncta sit, & incarnato vnita. Vides igitur pacem Dei cum homine? Et aliter quoque intelligitur. Pax est ipse filius Dei. Ego enim pax, inquit Ioannis decimosexto. Ista, inquam, pax, filius Dei inquam, super terram facta est. Et in hominibus bona voluntas, hoc est, Deo sequies in illis hominibus. Requieuit enim, siue refocillatus est nũc, & bene habitus in hominibus, quemadmodum priùs quidem non sibi complacuit in illis. At quoniam de filio dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui: ideò & in illo inserto nos elegit, & dilexit.

Christus pax.

Andr. Hierosol.

Ad quod accedit Andreas Hierosolymitanus, in Salutationem Angelicam. Gloria celebratur, inquit, qua per Christum genus humanum est gloriosum factum supra cœlos euectum, ac supra omnem principatum & potestatem, vt habet magnus ille Apostolus. Pacem autem, quam ipsemet interponendo se, nobis restituit, coniunctis arctè terrestribus cum cœlestibus, ac nouam redeundi in cœlos semitam terrigenis gratuitò donauit: Bonam autem voluntatem, qua ipsemet beneplacuit patri, filium suum ad condemnatos nos mittere, vt probatam & acceptam patri per ipsum salutem, quasi consentiens patri, in nobis expleret.

Quid bona voluntas.

Porrò si in genitiuo casu legamus *εὐδοκίας*, id est voluntatis, & in duas tantùm partes sentẽtiam diuidamus, vt legũt Orig.

Origenes

Chry-

Chrysost. Theodor. Augustin.

Chrysostomus, Theodoretus, in Deut. quæst. 42. Augustinus, & permulti antiquorum Patrum: ita definiri homines pace fruituros intelligeremus, vt non ad omnes perueniat illa pax, quæ terris successura significatur, sed tantùm ad eos quorum fuerit bona voluntas. Bernardus, sermone primo, de sancto Andrea. Audi, inquit, Angelum, nato eo qui factus est pax nostra, exultantem atque canentem: Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Quæ autem bona, nisi ordinata voluntas? Quænam est illa, inquis. Profectò quæ rationi consentanea est, dicenti: quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hoc si iam sentire cœpisti, haud dubium quin libenter feras crucem Domini, & dicas: Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Accedit & Beda, libro in Luc. cap. 5. Cùm Angeli pacem hominibus exoptant, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterisque Antichristis, qui eius natiuitate audita turbati sunt, eúmque quantum valuere, gladiis insequuti sunt. Non est enim pax impiis, dicit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est illis scandalum. Dionysius Carthusianus, artic. 6. in Luc. capit. 2. Cæterùm dicendo voluntatem bonam, non optatiuam tantùm intelligit, quæ imperfecta est, sed voluntatem imperatiuam & efficacem, quæ dum opportunitas exigit, procedit in opus. Qui autem talem voluntatem habent, in statu salutis & gratiæ sunt: reputatur enim illa à Deo pro opera. Siquidem hîc voluntas sumitur pro actu interiori voluntatis, non pro potentia tantùm. Denique à voluntate potissimùm dicitur homo bonus vel malus, quoniam prima radix merendi in voluntate consistit, secundum quod libertas primò directè ac propriè competit voluntati. Hinc bonum & malum dicuntur esse in voluntate, verum & falsum in intellectu. Porrò pax temporalis, quæ tum Christo nato orbi donata est, spiritualis illius, quæ à Christo pendet, & ab Angelis promulgatur, typum gessit: de qua Coloss. 4. Pax Christi exultet in cordibus vestris. Mich. 5. Pax erit in terra nostra, dum venerit, & calcauerit in domibus vestris. Psalm. 71. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis iustitiæ, & requie opulenta. Hierem. 23. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter. Hæc simul omnia bona continentur, quæ nobis per Christi aduentum donata sunt. Hi sunt enim fructus spiritus, pax, patientia, gaudium, longanimitas.

Bernardus.

Pax non omnibus hominibus datur.

Beda.

Dionys. Carthus.

Voluntas bonum merentis discernit.

Verum nunc ad pastores redeamus. *Et factum est vt discesserunt Angeli ab eis.* id est, cùm se humanis aspectibus abstraxissent, & rediissent in cœlum, quò solent reuerti absoluto ministerio suo, quemadmodum Tobiæ Raphaël ait, (Tob. 12.) Tempus est vt reuertar ad eum qui me misit: *Pastores loquebantur ad inuicem.* Quamuis enim primò territi, ac stupefacti fuissent: tamen ex consideratione Angelica, ac dulcissima tam gloriosæ rei receptione confirmati, læti alacrésque dixerunt: *Transeamus vsque Bethleem*, sequamur Angeli monita, *& videamus* oculis corporis, quod nunc oculis fidei apprehendimus, quod auribus accepimus, vt promptiore fide prædicemus aliis, *hoc verbum quod factum est*, id est, rem verbis ad nos significatam. Sumitur enim in scripturis verbum, pro re: non autem tantùm pro Dei filio. Vt cùm legimus 4. Reg. 20. Non fuit verbum in domo mea, quod non ostenderim eis: vt dixit Ezechias. *Quod Dominus fecit.* Hoc potest ad reuelationem referri, quam agnoscunt Angelorum ministerio à Deo profectam esse: aut ad incarnationis opus, quod non est hominum, sed Dei. Verbum enim caro factum est, & in Mariam superuenit Spiritus sanctus, & obumbrauit eam. Porrò incarnatus ille Dei filius pastoribus manifestatus est. Vnde & dicunt, *quod Dominus ostendit nobis.* Ita pastores Angelorum verbis credunt, & illa pro diuinis habent oraculis. Nec sanè otiosi auditores facti sunt, vt doceant Deum, Deique verbum in Angelis, eiúsque ministris mirari: nec tantum illis credere, sed quantum in nobis erit, hæc operibus adimplere, illísque obsequi. Etsi enim magna virtutis sit fides, per charitatem tamen operari debet, ne ablatis operibus mortua esse censeatur, vt scribit Iacobus. Beda lib. primo in Luc. capit. 6. Verba pastorum, inquit, quam sint rationabilia, & pastoribus Ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes non dixerunt, Videamus puerum, videamus quid dicitur, sed, videamus verbum quod factum est. In principio erat Verbum, & Verbum caro factum est. Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verbum hoc, ipsum se fecit. Siquidem hoc ipsum Verbum, Dominus est. Videamus igitur quomodo hoc ipsum Verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus, dum erat verbum, videamus factum, quia caro est. Cui simile est quod Ioannes ait: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod prospeximus, & manus nostræ tractauerunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Gregor. Nysseno serm. de sancta Christi natiuitate. Hoc mihi longè antè per eam, quæ per lumen facta est, Dei apparitionem magnus ille Moyses animaduertisse videtur, quum ignis accenderetur ex rubo, & rubus non conflagraret, neque consumeretur. Transgressus enim, inquit, videbo magnam hanc visionem: non de loco ad locum, opinor, motum significans transgressionis verbo, sed transitoriam temporis transgressionem. Quum enim, quod intercessit, medium transiisset, id quod tunc in flamma ac rubo per figuram disponebatur & significabatur, apertè in eo, quod in virgine contigit, mysterio reuelatum atque detectum est. Vt enim illic frutex & incendit ignem, & non crematur: idem etiam hîc virgo lumen parit, & pariendo non corrumpitur. Quòd si rubus Deiparam virginis corpus per figuram præsignificat, ne te pudeat ænigmatis, & inuoluti tectique sermonis. Omnis enim caro propter peccatum admissum, & à maioribus acceptum, per hoc ipsum duntaxat, quod caro est, peccatum autem a scriptura cognomentum spinæ appellatur. Itaque ad instar Mosis, cum illo transibo, inquit, & videbo visionem hanc magnam. *Pastores dicunt. Transeamus vsque Bethleem, & videamus hoc verbum quod factum est.* Ita se mutuò cohortantur secundum illud Pauli (Hebr. 3.) Videte fratres, nequando sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies. Nam sicut ferrum ferro acuitur, sic homo exacuit faciem amici, vt legitur Prouerb. 27. *Et venerunt festinantes.* Extimulabat eorum animos pietas & feruens deuotio. Et quidem mira pastorum fides, non tam quòd verbo Dei fortiter credunt, quàm quòd relicto grege suo in agris festini ad Christum properant. Nihil illos periculum rerum suarum moratur, quòd gregem nocte mediis in agris, & loco solitario relinquunt. Ita suo nos exemplo docent, ne rerum terrenarum solicitudine obruti, ad Christũ moremur accedere, aut hodiernæ festiuitati interesse. Porrò Bonauentura ex hoc facto pastorum tria meditatur esse necessaria volenti Christum inuenire. Primum est, vt inuicem colloquamur per meditationem scripturarum. Eccl. 9. Cum sapientibus & prudentibus tracta, & omnis enarratio tua sit in præceptis altissimi. Secundum est, transire per contemplationem creaturarum. Cant. 3. Surgam & circuibo ciuitatem per vicos & plateas, quærens quem diligit anima mea. Et, Paululum cùm pertransissem, inueni quẽ diligit anima mea. Postremum est, festinantia, qua diuino conspectui nos ipsos offerimus. Prouerb. 22. Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit. Heb. 4. Festinemus ergo ingredi ad illam requiem. Ita nescit molimina Spiritus sancti gratia. Et, vt scribit Amb. lib. 2. in Luc. Nemo cum desidia Christum requirit. *Et inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Ita D[illegible]s illorum gregem non modò tuetur, sed & pastores

Verbum verbum.

Beda.

Videre verbum melius quam videre puerum.

Gregor. Nyssen.

Moysis typus pastorum.

Cohortari mutuo debemus.

Festinandum ad Christum. Bonauent.

Ambros.

votorum compotes efficit. Ex quo docemur, ne quid in periculis metuamus, sed ad Christum contendamus, qui nos cumulatiore gratia donaturus est. Cæterùm aliud pastorum fidei argumentum expende. Non enim offenduntur parentum Christi paupertate, non hospitij humilitate, non præsepij abiectione, quo minùs positum & fasciis inuolutum infantem pro Messia agnoscant. Est enim fides, argumentum rerum non apparentium. Superbi Pharisæi nec aspectu quidem humilitatem hanc dignati fuissent, tantum abest vt puerum venerarentur: sed pastores altiùs oculos eleuant, & Dei verbum attendunt, quod solum omnem diffidentiam excludat. Hac fide incitabantur Paula & Eustochium, cùm suis literis Marcellam viduam cohortarentur, vt Bethleem commigraret. Quo, inquiunt, sermone, qua voce speluncam possumus tibi Saluatoris exponere? Et quidem illud præsepe, in quo infantulus vagijt, silētio magis quàm infirmo sermone honorandum est. Vbi sunt latæ porticus, vbi aurata laquearia, vbi domus miserorum pœnis & damnatorum labore vestitæ, vbi instar palatij operibus priuatorum extructæ basilicæ, vt vile corpusculum hominis pretiosius inambulet, & quasi mundo cuiquam possit esse ornatius, tecta magis sua velint aspicere, quàm cœlum? Ecce in hoc paruo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hîc inuolutus pannis, hîc visus à pastoribus, hîc demonstratus à stella, hîc adoratus à Magis: & hic sanè locus sanctior est Tarpeia rupe, quæ de cœlo sæpius fulminata ostendit quòd Domino displiceret. Hîc in humilitate inuenitur Christus, non in ambitione & diuitiis, non in auro & margaritis: quia quod stultum hominibus, sapientia est apud Deum. Ista nostram fœlicitatem metitur, non ab his quæ mundus probauerit: sed quæ despexerit, & infœlicia esse duxerit. Sic itur ad astra, & per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum Dei. Ita Beth-leem paruam illam honora, inquit Greg. Nazanzen. Orat. in natiuitatem Christi, quæ te in paradisum eduxit, & præsepe adora, propter quòd, cùm rationis expers esses, à Verbo nutritus es. *Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc.* Ets simus, ἰδόντες δὲ ἐγνώρισαν. i. Vbi vidissent, notum fecerunt, siue diuulgarunt. vt intelligas illos quod viderant, aliis qui non viderant prædicasse. Est enim verbum compositum à γνωρίζειν, quod modò vertit, *ostendit nobis*. Nimirùm & illi primùm experti sunt ea omnia signa coram oculis posita, infantem scilicet in præsepi, & eundem pannis inuolutum. Quòd verò hæc illi diuulgauerint, sequentia confirmant. *Et omnes qui audierunt mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.* Euthym. in Luc. Statim enim, inquit, annunciauerunt Ioseph, & matri pueri, quæcunque erant ipsis ab Angelo: nec his solùm, verùm etiam omnibus, quibus occurrebant. Theophylact. Pastores, inquit, figura sunt spiritualium pastorum. Oportet igitur Episcopos custodire gregem suum, & ἀγραυλεῖν, in agro canere, hoc est, canere spiritualia, & docere populū, & sic audire diuinas visiones & auditus. Beth-leem interpretamur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, quàm Ecclesia, in qua panis repositus est? Officium itaque spiritualium pastorum fuerit quærere panem cęlestem, quem cùm viderint, debent illum & aliis prædicare, sicut & pastores qui viderunt infantem, loquuti sunt de eo & aliis. Euseb. Emissenus, hom. de natiuit. Christi, Quis autem, inquit, non vsque hodie miretur, audiens pastores in Ecclesia prædicare? Quis non miretur, audiens Presbyteros & Episcopos Christi magnalia & verba Euangelica nūciare? Quis non miretur, quòd ille, qui omnia fecit, hodie natus est, & quòd verbum caro factum est, & quòd ille, qui cęlum palmo conclusit, hodie in præsepio positus est, & paruis pannis inuolutus est? Sed pauca sunt illa, quæ tunc illi pastores nunciabant: multò plura nostri pastores, Episcopi videlicet & sacerdotes prædicant & nunciant, valde miranda, multúmque stupenda, & cunctis fidelibus fideliter firmitérque credenda & tenenda. Vnde & subditur: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Ita non est apud illam vilis persona pastorum. Certè, inquit Ambrosius, quò vilior est ad prudentiam, eò pretiosior est ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientum, sed plebem domus simplicem requisiuit, quæ phalerare audita & fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Sed & discamus sanctæ virginis in omnibus castitatem, quæ non minùs corde pudica, quàm corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria à pastoribus discit, cur tu declinas discere à sacerdotibus? Si Maria ante præcepta Apostolica tacet, cur tu post Apostolica præcepta magis cupis docere, quàm discere? Disce personæ vitium esse, non sexus. Sexus enim sanctus est. Denique Maria præceptum non accepit, exēplum edidit. Verum, vt exclamat Euseb. Emissenus, O mater sapientissima, & sola talis filij dignissima, quæ omnia verba hæc in corde suo ideò cōferebat, nobísque cōseruabat, & memoriæ commendabat, vt postea ipsa docente, ipsa narrante & nunciante, scriberentur, & in vniuerso mundo prędicarentur, cunctísque nationibus nunciarentur. Ab ipsa enim hæc Apostoli audierunt, & ipsa dictante scripserunt, nobísque legenda mandauerunt. Quis igitur Euangelijs non credat? quis eis contradicere præsumat, quę aut matris, aut filij authoritate muniuntur? Quædam enim Apostoli & Euangelistæ à matre Domini audierunt, quemadmodum ista, & cætera quæ de Saluatoris nostri infantia scripta sunt: plurima verò visu & auditu ab ipso Domino didicerunt. Nos quoque à matre Domini exemplum capiamus, & ea quæ de Saluatore nostro nobis annunciantur, fideliter in corde seruare, & memoriæ commendare studeamus. De illis nempè, qui verbum Dei audiunt, & memorię non commendant, scriptum est: *Quia venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant.* Vnde & illis animalia, quæ non ruminant, immunda esse dicuntur: quia suscepti cibi obliti, postquàm illum transferunt, eius vlteriùs non recordantur. Munda verò animalia non ita faciunt, sed cibum susceptum iterum comedendo, & tenuissimè comminuendo, eius nullatenus obliuiscuntur. Tales igitur sunt viri catholici, qui verba sacri eloquij sine intermissione perscrutantur, & in lege Domini die ac nocte meditantur. *Et reuersi sunt pastores.* Ita nihil vetat, quin & religionis, & rerum domesticarum satagant: ita tamen vt primas partes religioni tribuant. Reuertuntur igitur ad greges suos, *laudantes & glorificantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.* Ita ad instar Angelorum formantur, secundum quos & hierarchiæ terrestres Deum laudare debent, vt scribit Athanasius, serm. de Deipara. Fidei enim effectus sunt, gratiarum actiones: non modò quibus fides se Deo gratam exhibeat, sed & confessione verbi alios ad suscipiendum verbum prouocet. Ita meminisse oportet in omnibus operum & miserationum Dei, vt siue edamus, siue bibamus, aut aliud quiduis faciamus, Deo gratiarum actiones rependantur. Et nunc quidem simul cum Ioseph & pastoribus Christum nostrum hac gratiarum actione præuenire licebit, quam ex Sanazario, lib. de partu Virginis, transcripsimus.

Sancte puer, non te Phariis operosa columnis
Atria, non variata Phrygum velamina textu
Excipere: (iaces nullo spectabilis auro)
Angustum sed vix stabulum, male commoda sedes,
Et fragiles calami, lectaq; paludibus herba,
Fortunam dant ecce tibi tuam. Laqueata Tyrannos
Tecta, & regifico capiant aulæa paratu:
Te pater æterno superum dicauit honore
Illustrans tibi, sydereæ domus aurea cæli
Claudit, inextinctásque parat natura triumphos.
Tu pastor, tu dispersas reuocare per agros
Missus oues late, pecthisque offerre periclis.
Nate Deo, Deus ipse, æterno è lumine lumen,
Tete ego te circùm genitrix, lætiq; ministri
Concinimus, runque tuos celebramus honores.

Fides pastorum.

Fideles non scādalizantur Christi humilitate.

Gregor. Nanzanz.

Præsepe honorandum.

Euthymius.

Theoph.

Euse. Emis.

Pastorū Ecclesiæ est Euangelizare.

Ambros.

Simplicitas in Euangelizando.

Nemo quantumuis sanctus erubescat doceri à sacerdotibus.

Euseb. Emissen.

Euangeliorū reuelatio.

Possumus & diuinarū & domesticarum rerum satagere.

Athanas.

Sanazarii Gratiarum actio.

Chri-

Christus puer octauo die circunciditur, eique nomen Iesu imponitur.

LVC. 2	Matth.	Marc.	Ioan.
Et postquàm consummati sunt octo dies, vt circunci deretur puer, vocatum est nomen eius IESVS, quod vocatum est ab Angelo, priusquàm in vtero conciperetur.			

Introductio.

Bernard.

QVi curandi corporis humani rationem ineunt, sæpè pro vnius membrorum infirmitate alteri adhibent medicinã. Dolet caput, inquit Bernardus, serm.3. de Circuncisione, & in brachio fit coctura: dolent renes, & fit in tibia. Ita & hodie pro tutius corporis putredine, cauteriũ quoddam infixum est in capite. Corrupta erat ab ipsa conceptione hominum natura, & per peccatũ originale quisque hominum à natiuitate reum se agnoscebat. Contra hanc labem circuncisio instituta fuerat. Hanc Christus suscepit, vt propter nos sanctificaret seipsum. Ioann. 17. Duo itaque explicat Lucas facta die octauo à Christi natiuitate. Primum est circuncisio pueri. Alterum, mirabilis nominis eius impositio. *Et postquam*, loquit, *cõsummati sunt dies octo, vt circunciderẽtur puer.* Innuit ergo circũcisionem octauo die fieri consuetam, sed & puerum eadem die circuncisum esse. Vbi dicendũ est, quæ fuerit illa circuncisionis lex, & cur illam Christus susceperit. Circuncisio erat abscissio præputij, quã Deus primùm instituerat Abrahæ iam nonaginta nouem annos agenti, mutato primùm eius nomine, & promissione facta de multiplicando eius semine. Genes. 17. Hoc est, ait, pactum meum, quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetis ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis mei inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, omne masculinũ in generationibus vestris, tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur. Et quicunque nõ fuerit de stirpe vestra masculus, cuius caro præputij circuncisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Ideò & legitur Abraham & se & vernaculos suos, necnon Ismaëlem tredecim annos natum statim in ipsa die circuncidisse. Eam omnes patres ad Christum vsque strictissimè seruauerunt, quam & denuò Moses obseruari post longam consuetudinem demandauit, vt docet Christus, Ioãnis 7. his verbis. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, non quia ea Moyse est, sed ex patribus. Anastasius Nicenus, lib. quæst. in scripturam, quæst. 28. Cùm enim Dominus de incolatu priùs Abraham locutus fuisset, pietati quandam excogitat custodiam, ne cum impiis commixti, corrumperent sui generis nobilitatem. Vnde cùm in deserto versati essent 40. annos, superuacuam existimarunt circuncisionem, vt qui essent separati à Gentibus, & per se vitam agerent. Quando verò deducti sunt in terram promissam, tunc rursum Deus imperauit Iosue, vt omnes circuncideret, & sic terra traderet dominum. Erant enim alienigenis futuri propinqui. Quamobrem necessario opus habebant signaculo, quod eos separaret ab alienigenis. Irenæus, lib. 4. contra hæres. cap. 42. Cùm enim vnus esset Abraham, in seipso duo testamenta præfigurabat: cum in præputio primùm, demum in circuncisione Deo acceptus fuerit. Et hoc quidem mirum quibusdam occurrit, quòd Deus Abrahamum & successores eius tam leui signaculo sibi deuinxerit. Vnde fortè quidam obijcere poterunt, Ergo ne tantum malum in præputio erat, vt eo manente sequeretur damnatio alicuius, illo verò ablato salutem assequeretur? Verùm hoc non è præputij ratione, sed ex fœdere & mandato Domini vim habebat. Vnde non dixit quia malum esset præputium: sed, Delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Alioquin quis circuncisionem nõ contempsisset, nisi iubentis maiestatem attendisset? Cui non risum sorditas, non horrorem crudelitas ingessisset? Quid enim homini carnali ferius esse videatur, quam id fieri in parte corporis verenda, quam ipsi aspicere erubescimus? Quid eo sæuius, quod in carne quidem fiebat, neque tamen animam purificabat? Quid eo crudelius, quo semineces infantuli relinquebantur, quo simul contra illos cum vberibus maternis gladius inimicus sæuiebat, & lac potiùs quàm sãguis fundebatur? Cyprianus, lib. de cardinalibus operibus Christi: Inde fit, inquit, vt multę gentes factum hoc irrideant, & Deo minimè asserant conuenire, vt Saluatoris benignitas plagis infantium delectetur, & immeritos in ipso vitæ initio, periculo mortis addicat. Hoc de bono Domino sentire, qui neminem vult perire, absurdum & irrationabile iudicant. Nec eis tamen reliqua omnia sacrificia sunt horrori, sed in multis legem naturalem sequentes, expiationum retinent instrumenta, & immolant victimas, & incendunt adipes, & cum odoramentis & libaminibus fundũt coram Deo vota & preces. Verùm qui attentè perspexerit, nullam huiusce mandati leuitatem, nullam crudelitatem, nullam denique fœditatem suspicabitur. Leuitas enim mandati nulla est, vbi Dei authoritas intercedit. Pone scilicet regem quid leue iussisse, ita tamen vt in eo subditorum obedientiam probare velit: alioquin vt rebelles plectat: num grauitas mandati à præcipientis authoritate metienda erit? Leue forsan videbitur, quòd primo homini fructum scientiæ boni & mali sub tali præscriptione interdixerit. Mirum quòd huius mandati præuaricatio omnibus hominibus mortem intulerit. Et quid erit quod non quisque cõtemnat, si solius rei quæ præcipitur, non præcipientis maiestatem consideret? Ea propter Iudæus Man contempsit, dicens, Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Eludent & nõnulli baptismatis necessitatem, quasi illud ab elemento corruptibili, non autem à virtute spirituali & Christo præcipiente vim habeat. Sed & qui audient à Christo, iugum eius suaue esse, & onus leue, ad obseruationem mandatorũ eius pigriores reddentur. Quid quòd à speciebus seu signis visibilibus sacramenta metiuntur? quasi nõ reposuerit Deus thesaurum magnum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis eius, & hoc non ex nobis. Adde quòd, vt scribit Apostolus, Rom. 4. Circuncisio signaculũ erat iustitiæ fidei, quæ est in præputio. Nam quia Abraham adhuc in præputio contra spem in spẽ crediderat, vt fieret pater multarum gentium: nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum erat annorum, nec emortuam vuluam Saræ, sed Dei omnipotentiam, qui facilè fecit ea quæ pollicetur, implere, signum circuncisionis accepit: signum, inquam, fidei & benedictionis, quæ in fidele semen deflusura erat. Quid si hoc quantulumcunque Deus pro magno obsequio admittebat? Persarum & Orientalium mos est, ne quis ad regem sine munere accedat. Artaxerxes Persa gratanter hominem excepit aquam offerentem, quam ambabus manibus hauserat. Metiebatur enim munus, non à rei quæ dabatur pretio, sed ab offerentis obsequio, vt scribit Plutarchus in Apophtheg. Quid autem dignum offeram Deo, inquit Micheas? Etsi verò nec circuncisio tanta erat ex sua parte, satis tamen fuit quòd hanc Deus acceptauit. Crudelitas quoque nulla est in circuncisione, cùm pro morte æterna plagam tantùm corporalem infligit: Interim simul cum misericordia iustitiam cõcilians, & sanguinem effundi iubens, vt à sanguinibus seu cõcupiscentiis ad gratiam præpararetur. Durum non est vri & secari, inquit Tertullianus, lib. de pœnitentia, si fuerit salutare. Quòd si fœditas aliqua in circuncisione deprehẽditur, hæc ad primorum parentum lapsum retorquenda est. Erubuerunt enim se eo quòd nudi essent, non quidem in statu innocentiæ, sed post peccatum Augustinus, lib. 13. de Ciuitate Dei. Senserunt enim inobedientem motũ carnis suæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ. Hinc factum est, vt consuerint sibi folia ficus, & se absconderint. Quin & Adam, Vocem, inquit tuam Domine audiui, & abscondi me, eò quòd nudus essem.

Summa. 1.2.

1. Quid circuncisio, & quando instituta sit.

2. Cur instituta.

Anast. Ni.

Irenæus.

Obiectio.

Cyprianus.

3. Nulla huius mandati leuitas est.

Plutarch.

4. Nulla in circumcisione crudelitas.

Tertull.

5. Nulla fœditas.

August.

Et Dominus ad eum: Quis indicauit tibi quòd nudus es, nisi quòd de fructu, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Itaque hac in parte rescindi hominem volebat, quam magis erubescit, vt hac rescissione, ipsum enim peccatum originis rescindendum moneret. Cyprianus, lib. de cardinalibus operib. Christi. Manet itaque erubescentia propter sensum, vt qui in agone contendit, sciens circuncisionis mysterium, ab omnibus se abstineat, quæ possunt huic flammæ ministrare fomentum. Ferebatur enim illa corporalis circuncisio in spiritualem, de qua Deuter. 10. restauratis tabulis, quæ fractæ fuerant, dixit Moses: Circuncidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius. Deuter. 30. Circuncidet Dominus Deus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, vt possis viuere. Rom. 2. Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est. Et reducit ad spiritualem circuncisionē: adijciens: Nō enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non in litera, cuius laus nō ex hominibus, sed ex Deo est. Circunciditur autem cor, cùm ab omni labe purgatur, aut à peccatis abstrahitur. Maximus Martyr, capitum Oecumenicorum cent. 1. cap. 85. Noui, inquit, Testamenti mysterium denunciat conuersionem vitæ, cultum conuersionis Angelicum, ac spontaneam animæ alienationem à corpore, necnon diuinæ transmutationis procreationem in spiritu. Spiritualem autem circuncisionem vocat sermo diuinus, amputationem habitudinis plenæ affectionum erga corpus. Hanc olim in typo, secundum fuisse circuncisionem, scribit Lactantius, lib. 4. de vera sapient. cap. 17. quam Dominus Iosue præcepit. Nam quia nulli eorum, qui per 40. annos in deserto nati fuerant, circuncisi erant: cæteri autem viri bellatores circuncisi, & egressi de Ægypto, è viuis abscesserant: ideò Dominus dixit Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò filios Israël. Quibus circuncisis, ait, Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Quibus verò magis spirituale & æternum opprobrium aufertur, quàm interiori purgatione & sanctificatione? Hoc scilicet in baptismo assequimur, quod in circuncisione repromittebatur. Per illum enim ab omnibus penitùs delictis emundamur, ab omni condemnatione liberamur, & æternæ hæreditatis participes efficimur. Vnde legitur, de consecr. distinct. 4. cap. Quod apud nos valet baptisma, hoc olim circuncisio. Primùm autem sola fides pro paruulis, & virtus sacrificij. Eorum enim omnium vnica erat significatio, sed non idem effectus. Erat enim circuncisio in eius rei signum, quam baptisma exhibet. Sic Augustinus, in Psalm. 73. Sacramenta veteris & nouæ legis distinguit: quia inquit, alia sunt quæ dant salutem, alia quæ promittunt saluatorem. Hoc nimirum mihi prospice in circuncisione & baptismo. Circuncisio signaculum erat iustitiæ fidei. Cuius? Abrahæ. Quæ autem erat illa fides? Eorum sit sperandarum rerum substantia, in quem spes ferebatur? In semen Christum, in quo benedicendæ erant omnes tribus terræ. Ergo signum illud erat venturæ & conferendæ gratiæ, venturi scilicet Christi. Interim quis credat redemptionem, & omnem originalis labis purgationem olim factam ante Christum, nisi vanum & superfluum eius aduentum, natiuitatem, passiones, & mortem concludat? Sed neque negare quis poterit veteris Testamenti patres, quum è viuis decessissent, in cœlum non esse receptos: quin potius fatebitur illos exilio mulctatos, donec Christus primitiæ dormientium ascendens in cœlum, illos etiam secum sustulit. Iam si illius captiuitatis ratio pēlanda est, ad obligationem vtique peccati originalis referetur, quæ per circuncisionem nō tolleretur. At verò per baptisma nō modò purgamur à peccatis, sed & hæreditatis æternæ participes efficimur. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Cyrillus his epithetis baptisma describit, in Præfatione Catechesi. n. Donat, inquit, est, liberatio captiuitatis, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, vestimentum candidum, signaculum sanctum & indelebile, currus ad cœlum, regni cœlestis conciliatio. Primum sacramentorum omnium olim erat circuncisio, nunc baptisma. Quod & Basilius, Oratione exhortatoria ad sacrum baptisma, his verbis docet. Israël si non transijsset mare, liberatus non fuisset à Pharaone. Non bibisset vtique ille ex spirituali petra. Neque tibi quis potum dabit verum, nisi baptizatus fueris. Concedit panem Angelorum ille post baptismum: tu verò quomodo comedes panem viuentem, si non priùs baptisma susceperis? Hoc ne Cathecumenis quidē licuisse scribit Dionysius Areopag. lib. Eccles. hierarch. cap. 3. Circuncisio paruulis iniungebatur post octauum diem: ita & baptisma in paruulos effunditur, sed & quauis hora & necessitate, cùm sit sacramentum necessitatis. Nec audiendi sunt Anabaptistæ, qui hoc ad 30. annum differunt, cùm Christus dicat, Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorū. Nam si regni cœlestis participes sunt, erunt & baptismatis: quum alibi dixerit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest ingredi regnum cœlorum. Sed neque Christus Mose seuerior est, vt paruulos excludat à fœdere quos Moses admittit. Porrò magnum damnum consequebatur & paruulum & parentes, non facta circuncisione. De paruulo quidem dicitur, Delebitur anima illa de populo suo. De parentibus exemplum est in Moyse & Sephora eius, Exod. 4. Nam cùm ille esset in itinere et veniret in Ægyptum, in diuersorio occurrit illi Dominus, & volebat occidere eū. Tulit illicò Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filij sui, tetigitque pedes eius, & ait: Spōsus sanguinum tu mihi es. Quis autem dubitat maximum scelus eos incurrere, qui dilatione longiore, aut alia quauis causa faciunt, vt non baptizentur filij, & motte præueniantur? Illi scilicet ipsimet parricidis peiores sunt, vt qui æterna vita priuent illos, quos ad fluxam & transitoriam vitam produxerunt. Quòd autem baptisma eluat hanc labem, quam circuncisio rescindendam designabat, docet Paulus ad Coloss. 2. In patre, inquit, circuncisi estis circuncisione, non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis: & vos cùm mortui essetis in delictis, in præputio carnis vestræ conuiuificauit eum illo, donans vobis omnia delicta. Cæterùm in scripturis multiplex circuncisio legitur, aurium, carnis, & cordis: sed vna quæ cordis est, pauciorem locum habet. Ita Damascenus, lib. 4. c. 10. de fide Orthodoxa, multa baptismata enumerat, sed vnum sacramentale. Vnus enim Deus, vna fides, vnum baptisma. Et quidem eùm circuncisio signaculum esset iustitiæ fidei, paruulis opus erat fide parentum. Ad eius instar in baptismo fideiussores requiruntur. Dion. Eccles. hier. c. 7. Visum est, inquit, pijssimis ducibus nostris Apostolis infantes vni ex fidelibus tradere, præclaro diuinarū rerum magistro, sub quo iam puer sit quasi sub patre diuino, sāctæq; salutis alumno, qui spōdeat puerum se iuxta sanctā educaturum vitam. Aug. serm. 163. de tempore. Quicunque viri, inquit, quæcunque mulieres de sacro fonte filios spirituales exceperint, agnoscant se pro ipsis apud Deum fideiussores extitisse: Ideò semper illis solicitudinem veræ charitatis impendant. Verum eùm circuncisio contra peccatū originis instituta sit, quid illa Christo opus fuit, qui nullam peccati maculam contraxerit? Bernardus, serm. 3. de circuncisione Domini. Quid est enim circuncisio, nisi superfluitatis & peccati indicium? In te Domine Iesu quid est superfluum quod circuncidatur? Nōne tu verus Deus es de Deo patre, homo verus sine omni peccato de virgine matre? Quid facitis circuncidentes eum? Putatis quia super eum possit cadere illa sententia: Masculus, cuius præputij caro circuncisa non fuerit, peribit anima ipsius de populo suo? Potest obliuisci pater filij vteri sui? aut non cognoscere eum, nisi signum circuncisionis habeat? Immò verò si modò posset non agnoscere filium, in quo ei benè cōplacuit, ex hoc maximè signo poterat ignorare eum, inuenta in eo circuncisione, quā peccatoribus ipse prouidesat. Denique quid mirum

si pro

Marginalia: Cyprianus. — 6. Circuncisio spiritualis. — Maximus Martyr. — Lactant. — 7. Circuncisio, figura baptismi. Quomodo differt circuncisio à baptismate. — August. — Quomodo circuncisio non tollebat culpam, sed pro fide... Peccatum originale non tollebatur per circuncisionem, tollitur per baptisma. — Cyrill. — Baptisma primum omnium sacramentorum. Basilius. — Dionys. Areopag. Paruulorum baptisma. — Baptisma eluit peccatum, quod circuncisio nō abstulit. — Multiplex dicitur circuncisio & baptisma. — Damasc. Fideiussores in baptismo vt olim in circuncisione. — Dion. Are. — August. Quare Christus circuncisus est. — Bernard. — 1. Christus passus accepit in circuncisione humilitate.

Euseb. Emissen.

Bernard.

si pro nobis dignatus est circuncidi, pro quibus dignatus est mori? Totus siquidem mihi datus est, & totus in meos vsus expensus est. Euseb. Emissenus, hom. de circuncisione. Nobis, inquit, non sibi circunciditur Dominus. Sicut namque nobis natus est, nobis baptizatus & passus: ita & nobis circuncisus est. Esa. 53. Liuores nostros ipse pertulit in corpore suo. Demum hoc facto humilitatem suam testabatur, vt scribit Bernardus, serm. 1. de circuncisione.

2.

Veritas assumptæ naturæ per circuncisionem manifesta.

Sed dicas, inquit, quidni susciperet paruulus? Immò verò quidni susciperet humilis & mansuetus? Quidni obmutesceret coram circuncidente, qui coram tondente obmutuit, coram crucifigente siluit? Alioquin non erat illi difficile carnem suam conseruare ne scinderetur, qui fecerat ne virginalis vteri porta in exitu suo aperiretur. Nõ erat difficile prohibere, ne caro illa circuncideretur, quãdo nec mortuo fuit difficile custodire ne corrumperetur. Sed & circuncisio veritatem susceptæ humanitatis probat. Nec enim hæc in phantasticum corpus cadere potuit.

3.

Christus vt mediator, in se suscepit circuncisionẽ & baptismũ.

Vniebat etiam in seipso vetera nouis, idem ipse circuncisus, & tandẽ baptizatus: vt vnicum veteris & noui Testamenti Deum contra Manichæos, vnicum etiam se mediatorem & petram angularem assereret, qui duos populos, Iudæum scilicet & Gentilem, in seipso coniungeret. Non enim, inquit, veni legem soluere, sed adimplere. Hac denique obseruatione circuncisionis finem imponebat, cui sacramentum aliud succederet. Sic enim scribit Hieronymus in Matth. finitis veteris Paschæ solenniis, seipsum, id est corpus suum substituit, quod pro agno Paschali manducaremus.

4.

Finem imponit circuncisioni.

Hieron. Euthym.

Euthym. in Luc. Legem enim hãc Christus in seipso cessare fecit. Hebræorum enim circuncisio, baptisma Christianorum præsignabat, ac præfigurabat. Quemadmodum enim illa signabat eos, & ab omni Gente distinguebat: ita & hoc Christianos. Oportebat autem cessare figuram, veniente exẽplari, & quiescere signum, adhibito significato. Itaque etsi Christus circuncisus sit, minimè tamen sequitur & nos circuncidi debere. Necesse est enim legis translationem fieri, Heb. 7. & ad Gal. 5. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit.

Hæretici Iudaizarunt, admittentes carnalẽ circuncisionem.

Fuerunt quidem olim complures hæretici, qui circuncisionem acciperent, & eandem Christianis necessariam prædicarent. Sed Iudaizare vetat Paulus, dissensionem suam cum Petro referens, Gal. 4. Dicebat enim: Si tu Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis Iudaizare? Huic autem errori Sabhariani & Corinthiani olim fauerunt. Eum etiam Mahometus obseruat, & qui non tantùm Iudæos per circuncisionem, sed & Christianos alliciat, baptisma instituit. Atqui lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, ait Christus, Matth. 11. & ad Galat. 6. Paulus. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.

Augustin.

Vnde Augustinus contra Faustum: Sacramenta, inquit, quæ obseruabantur, prænuncia erant Christi venturi, quæ cùm suo aduentu impleret, ablata sunt, & alia instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Hæc ille.

Irenæus.

Irenæus, lib. 4. cõtra hæres. c. 42. Oportebat enim quædam quidem prænunciari paternaliter à patribus, quædã autem præfigurari legabiter à Prophetis: quædam verò deformari, secundum deformationem Christi, ab his qui adoptionem perceperunt: omnia verò in vno Deo ostẽdit. Et in eodem capite, paulò altiùs. Et hæc quidem, quæ est in præputio fides, vtpotè finem cõiungens principio, ex prima nouissima facta est. Et lib. 4. c. 30. Etenim circuncisionem non quasi consummatricem iustitiæ, sed in signo datam à Deo discimus, vt cognoscibile perseueraret genus Abraham. Quòd autẽ per eam non iustificabatur homo, manifestum est, quum Abraham sine circuncisione crediderit, & placuerit Deo, & amicus Dei appellatus est. Sed & Loth sine circuncisione eductus est de Sodomis, percipiens salutem à Deo. Noë incircũcisus liberatus est à diluuio, & Enoch ad Deũ translatus est.

Obiectiones pro circuncisione.

Obiiciunt autem circuncisionis fautores, circuncisionem datam in fœdus æternum, vt dicitur Gen. 17. Sed id soluitur, ibi pro sęculo, vel longa duratione accipi: vel, vt ait Ioan. de turre cremata, cap. 8. in errorem Mahometi, Circuncisio est fœdus æternũ, non ad literã, sed quantum ad suũ significatum, quod est duplex.

Io. de turre cremata.

circuncisio quoad significatum.

1.

Vnum est, circuncisio spiritualis, quæ est omniũ vitiorum amputatio, de qua Moses Deut. 3. prophetauit, dicens: Circuncidet Dominus cor tuũ & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum. Item Propheta Ieremias 4. Circuncidimini Domino, & auferte præputium cordium vestrorum, viri Iuda & habitatores Hierusalem. Hæc est prima spiritualis circuncisio, qua abscindentes concupiscentiæ pruritum peccatũ, sancti & immaculati coram Deo ambulamus. Hinc sæpius in scripturis aures, Act. 7. & verbatẽ & oculi, immò & lingua circuncisa dicitur, quę à delicto immunis est. Hac deponimus veterem hominem, & induimus nouum. Vnde & in æternum durat: quia opera Sanctorum sequuntur eos in æternum.

2.

Circuncisio pro resurrectionis statu sumitur, in quo anima ab omni corruptione, immò & caro à putredine eruitur. Nã corp⁹, quod seminatur animale, surget spirituale, & quod in ignominia, resurget in gloria. Immò expiata erũt omnia delicta, hæcq́; circuncisio in æternum duratura est.

Ambros.

De hac Amb. l. 2. in Luc. c. 7. Sed quoniam, inquit, prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis, & mentis fragilitas inexplicabilibus vitiis esplicatur, eò per octauum circuncisionis diem culpæ totius futuræ propagatio, resurrectionis præfigurabatur ætate.

Cur cur circuncisio die octa[uo] fiebat. Nomina imposita in circuncisione.

Et quoniam simul cum circuncisione nomen imponebatur, vt ostẽderentur eorum, qui circuncisi erant, nomina scripta esse in libro vitæ: *&* *vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatũ est ab Angelo priusquàm in vtero conciperetur.* Ita nomen istud non ab hominibus impositum est, sed à Deo per Angelum.

Lactant.

Lactãt. lib. 4. de vera sap. c. 7. Nam quamuis, inquit, nomen eius, quod ei à principio pater summus imposuit, nullus alius præter ipsum sciat: habet tamen & inter Angelos aliud vocabulum, & inter homines aliud. Iesus quippè inter homines nominatur: nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis & regni, sic enim Iudæi reges suos Christos appellabant.

Christus, nomen potestatis.

De nominis impositione sic scripsit Esaias c. 62. Vocabitur tibi nomẽ nouum, quod os Domini nominabit. Nam, vt scribit Pet. Gal. lib. 1. de arcanis fidei in Talmud inuentis, cap. 20. nemini illud antè Messiam impositũ est.

P. Gallat.

Quòd si quis obiiciat, Iesum Naue, Iesum Sirach, & Iesum Iosedech, hoc nomen prætulisse, & Iesu nominis figuram gessisse: respõdendum erit, eos quidem typum Christi, non autem nomen prætulisse.

Typi eorũ quo nomen Iesu prætulisse videntur.

Typus quidem talis est, quòd quemadmodum Iesus Naue vir fortissimus, inquit, hostibus deuictis, filios Israël ad terram promissionis introduxit: & Iesus Sirach doctor sapientissimus, suis, vt legitur, temporibus sapientiam renouauit: ac Iesus Iosedech sacerdos sanctissimus templum Domino ædificauit: Ita Christus verus Iesus sua quidem fortitudine hostibus humani generis superatis, fideles suos ad patriam cœlestem introduxit: sua verò sapientia ac veridica doctrina mundum illuminauit, ipsum ab erroribus expurgans: sua autem sanctitate sacerdos in æternum ipse existens, spiritale templum (hoc est, Ecclesiam fidelium) ex viuis & electis lapidibus construxit.

Iesu nomen soli Christo datum.

Quòd autem nullus eorum nomen Iesu assecutus sit, confirmat Galatinus his verbis. Figuras quidem veri Iesu eos gessisse concedo, sed nomine Iesu vocatos fuisse, omninò nego. In hoc enim (vt verum fatear) quamplurimi ex nostris plurimùm falluntur, putantes eos hoc nomine fuisse nuncupatos: quod ex Hebraicarum literarum ignorantia prouenisse certum est. Vnusquisque enim eorum, quos hoc nomine Iesu appellatos asserunt, non Iesua, id est Iesus vocatus est, sed Iehosuah: quod nõ idem nomen est cum Iesua, id est Iesus, sed longè aliud ab illo, aliudque significans.

Iesua & Iehosua differunt.

Nam Iesua, siue Iesus, idem est quod Saluator, siue salus, seu saluatio: Iehosuah verò, Deus saluatio, interpretatur: vt ex ipso nomine clarè patefaceret, quòd saluare nullius eorum intererat, sed filius Dei, qui humanæ naturæ hypostaticè vnitus esset, humani generis verus Iesua, siue Iesus, hoc est, saluator. Quare ipsi nõ Iesuoth seu Iesus, id est, saluatores, vel saluationes appellati sunt: sed Iehosua, hoc est Deus saluabit: vt indẽ palàm innueretur, vnum tantum venturum fuisse salua-

torem, qui Deus & homo futurus esset: & Deus quidem, vt saluare posset: homo verò, vt pro humani generis salute mortem obeundò, diuinæ iustitiæ satisfaceret, quæ ipsum satisfactorem eiusdem generis cum præuaricature esse requirebat. Hoc nomen Angelus interpretatus est, cùm Iosephũ alloquetetur, Vocabis nomẽ eius IESVM. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc Prophetæ reuelarunt. Habacuk quidem in Cantico, Ego autem (inquit) in Domino gaudebo, exultabo in Deo Iesu meo. Vbi simul & nomen nato pueto impositum, & ipsum Deum agnoscit. Esdras etiam 4. l.cap.7. in persona Dei patris loquens sic aiebat. Reuelabitur filius meus Iesus *Bem Iesuah*, cum his qui cum eo lætabuntur. Et rursus ibidem. Morietur filius meus Iesus, & conuertetur ad me seculum. Et Esaiæ 25. Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: Iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari eius. Et capit. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Adducit etiam Petrus Galatinus Rab. Heccados testimonium, qui tempore Consulum Romanorum fuit, quem Iudæi magistrum nostrum sanctum vocant. Hic in libro *Gale Razeia*, Antoninum Consulem alloquens, hæc de ipso nomine inter cætera dicit: Quia Messias homines saluabit, vocabitur *Iesuah*. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius sectabuntur, vocabunt eum Iesum. Et propterea inuenies hoc nomen Iesu designatum in textu Genes. 49. quo hæc leguntur. Non recedet sceptrum de Iuda: in primis literis horum verborum יבא שילה ולו. *Iaua silo velo*. Si enim acceperis primas literas harum dictionum, Iesu nomẽ efficiẽt. Hæc Rab. Heccados. Et quoniam ad Christi cognitionem non modò Iudæi, sed & Gentiles conuocandi erant, ideò non modò per Prophetas, sed etiam per Sibyllas nomen istud pronunciatum est. Leguntur enim apud August. in l. de ciuit. Dei, & Euseb. Cæsar. in vita Constantini, permultósque ex antiquissimis scriptoribus Heritocæ Sibyllæ carmina de fine mundi & generalis iudicij signis: ex quorum primis literis suo etiam ordine sumptis hæc cõficiuntur, *Ἰησοῦς Χριστὸς, Θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρός*, id est, Iesus Christus, Dei filius, saluator, crux. Et hæc etiam, quot literas nomen eius haberet, annotauit lib. 1. Oracul. dicens:

Τέσσαρα φωνήεντ' ἔχει, τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ, id est,

Vocales quatuor autem

Fert. non vocalésque duas, binùm generum.

Quatuor enim vocales sunt, ι, η, ο, υ. duæ autem consonæ sunt duo σ. Cyrill. Hierosolym, Catech. 10. Iesu nomen interpretatur. Apud Hebræos, inquit, Saluatorem significat: lingua verò Græca Medicum sonat: quandoquidem & corporum medicus est, & animarum curator, & & peccatorum dux ad pœnitentiam: qui dixerat ad Paralyticum, Non pecces ampliùs: & tollens grabatum tuum ambula. Cùm enim propter animi morbum langueret corpus, priùs animam curauit, vt corporis etiam induceret sanitatem. Et si quis hic medicæ fidei: Adiuua incredulitatem meam. Hæc ille. Bernard. serm. 15. in Cantica. Multa quidem, inquit, spõsi vocabula sparsa per omnem diuinam paginam legitis: sed in duo ea vobis vniuersa complector. Nullum, vt arbitror, reperietis, quod non aut pietatis gratiam, aut potentiam maiestatis tonet. Spiritus ita dicit etiam per sibi familiarius organum, Duo hæc audiui: quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia. Ergo secundum maiestatem sanctum & terribile nomen eius: secundum pietatem nõ est nomen aliud sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed exemplis magis perspicuum fiet. Hoc est, inquit, nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Nomen potentiæ est. Item & vocabitur, nomen eius Emmanuel: pietatem insinuat. Item ipse de se: Vos vocatis me, ait, Magister & Domine. Primum gratiæ est, secundum maiestatis. Non enim minùs pium est docere animum scientiam, quàm præbere escam corpori. Rursum Propheta. Vocabitur, inquit, nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Primum, tertium, quartum maiestatem sonant, reliqua pietatem. Quid ergo horum effunditur? Profectò maiestatis ac potentiæ nomen, in id quod est pietatis & gratiæ, quodammodò transfunditur, ipsumque effunditur abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum. Vtrumque complectitur nomen Iesu, sed maximè pietatem. Act. 4. Non enim aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quid magis spem conciliet quam nomen istud? Terrentur subditi ambitiosis magistratuum titulis, quòd sint inuincibiles, potentissimi, altissimi, magnanimi, monarchæ. Indè factũ est, vt Tertull. teste in Apol. contra Gentes, Augustus hæc nomina abiecerit, seque Patrem patriæ vocari maluerit. Sed habet peccator in nomine isto vnde veniam expectet, habet subditus vnde gratiam & beneuolentiam principis sui sibi polliceatur. Blasphemarem in nomen illud, si desperarem: quia, vt scribit Paulus, Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Bernardus, serm. 15. in Cantica. Tristatur aliquis? Veniat in cor Iesus. Labitur in crimen, & currit desperando in laqueum mortis? nónne si inuocet nomen vitæ, continuò respirabit vitam? Cui in periculis inuocatum non statim fiduciam præstitit? Nimirum languores & morbi animi isti sunt, illud medecina. Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Nihil ita iræ impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat liuoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammam, sitim temperat auaritiæ, ac totius indecoris fugat prurignem. Deus in nomine tuo saluum me fac, inquit Psaltes. Et rursus. Propitius esto peccatis propter nomen tuum. Origen. hom. 1. in diuers. Duo enim, inquit, per verbum Iesus præclara designantur, quòd & Deus fuerit, & Dominus ante incarnationem, & quòd populum suum saluaturus esset à peccatis eorum. Dei enim virtus est, à peccato saluare, vel peccata dimittere, ne tu salutem referas ad libertatem aliquam temporalem. Vnde fit, vt aliqui multis rationibus Christum Saluatorem dici asserant, vt scribit Dionys. Carthusian. in caput 2. Lucæ. Primò, à potentia saluandi: sicque conuenit sibi nomen hoc ab æterno, videlicet secundũ suam diuinitatem, qua ab æterno habuit potestatem saluandi. Secundò, ab habitu saluandi. Et sic impositum fuit sibi ab Angelo, & competit ei à primo suæ conceptionis instanti, in quo secundum humanitatem suam accepit gratiam tam perfectam, qua postea fecit, & pertulit ea, per quæ actualiter mundum sanauit. Tertiò, ab actu saluandi: sicque vocatum fuit nomen istud in circuncisione: & competit Christo ratione suæ passionis. In circuncisione autem primò sanguinem suum fudit pro nobis. Insuper intuendum, quòd saluare competit Christo secundum vtramque suam naturam: quia secundum diuinitatem competit ei authoritatiuè & principaliter, secundum humanitatem verò instrumẽtaliter, vt suprà dictum est pleniùs. Ideò secundum vtramque naturam Iesus potest vocari. Ex quo efficitur, vt non modò in corporibus, sed & animabus inuocatum hoc nomen salutem operetur: In animabus quidem purgationem, consolationem, securitatem, & fiduciam.

Præconia nominis Iesu. — P. Galat. — August. Euse. Cæs. — *Sibylla de nomine Iesu.* — Cyrill. Hierosol. — *Bernard. Varia Christi vocabula quid significent.* — Tertull. — Bernardus. — *Virtus nominis Iesu.* — Origen. — *Cur Christus dicatur Saluator.* — Dionys. Carthus.

Magi stella duce ab Oriente veniunt Hierosolymam è Perside. Christum natum adoraturi. Hic quærunt vbi Christus nascatur, veniunt in Beth-leem. Christum puerum adorant, et munera offerunt, aliâ viâ redeunt in regionem suam.

MATTH. 2.	Marc.	Luc.	Ioan.
Cùm ergo natus esset Iesus in Beth leem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum & scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Beth leem Iudæ. Sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu Beth leem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes clàm vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis, & mittens illos in Beth leem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero: & cùm inueneritis, renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eum. Qui cùm audissent regem, abierunt: & ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens staret suprà, vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum: & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.			

Introductio.

NVPER creatum regem subiecti debitis præueniunt obsequiis, eique faustis acclamationibus congratulantur. Ita populus Ægypti ante Iosephum, (Genes. 41.) sese prostrauit. Ita illi, & Salomoni regi designato à præconibus acclamatū est, 3. Reg. 1. Iam cùm Christus per natiuitatem A mundum ingressus sit, eidémque pater dixerit, Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: æquum fuit vt ex ipsis gentibus, & extremis mundi partibus, subditorum præcipui illum salutarent, séque & omnia sua obsequia illi deuouerent. *Summa.* Hoc narrat Matthæus factum à Magis, qui ab Oriente primùm venerunt Hierosolymam: demum instructione accepta sese in Beth-leem contulerunt, Christum infantem adorarunt, eique munera obtulerunt, au- B rum, thus, & myrrham. Verùm priusquàm Matthæi contextum explicemus, requirendum est, qui fuerint hi Magi, vnde, & quo tēpore venerint. Magos illos fuisse scribit Matthæus, non ita tamen, vt eos incantationibus seu dæmoniacis artibus addictos fuisse significet. *1. Qui Magi hi fuerint. Magia naturalis.* Magi enim apud Persas sapientes sunt, & Magia nihil aliud est quàm consummatus naturalis Philosophiæ apex, quam Pythagoras, & Plato & Empedocles, cæterique inter Philosophos C præstantissimi velut sanctiorem quādam disciplinam indefatigabili studio, longinquisque peregrinationibus conquisierunt. *Magia dæmonica.* Altera tamen Magia est, quam Goëtiam, vel Theurgiam vocant dæmonum inuocationem, infandisque incantationibus constat. quam leges omnes execrantur. Hieronymus, lib. 1. Commentar. in Danielis capit. 2. *Hierony.* Quos nos, inquit, ariolos, cæterique ἐπαοιδοὺς, interpretati sunt, id est incantatores. Ergo videntur mi- D hi incantatores esse, qui verbis rem peragunt: Magi, qui de singulis philosophantur: malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. *Incantatores. Magi. Malefici.* Porrò in Chaldæis γενεθλιαλόγους, significari puto, quos Mathematicos vocant. Consuetudo autem & sermo communis Magos pro maleficis accipit: qui aliter habentur apud gentem suam, eò quòd sint Philosophi Chaldæorū: & ad artis huius scientiam reges & principes eiusdē gentis omnia faciunt. Vnde & in natiuitate Domini Salua- E toris ipsi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in sanctam Beth-leem, adorauerunt puerum, hunc eis stella desuper ostēdente. Hāc Magiam ex Physica & Mathematica sibi compararunt: ita tamen vt ex his quæ Dei essent, contemplarentur. Hos Indi Gymnosophistas, Galli Druydes, Græci sapientes, Hebræi Prophetas nuncupabant, ad quos etiam rerum futurarum cognitio referebatur, nisi quòd Prophetis ex inspiratione diuini numi- F nis, cæteris ex rerum ordine colligeretur. Vnde & Poëta ex motu & cœlestium progressu ea cognosci scribit, in Georgicis.

Virgilius.

> *Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo*
> *Possumus, hinc messisque diem, tempúsque serendi,*
> *Et quando infidum remis impellere marmor*
> *Conueniat, quando armatas deducere classes,*
> *Aut tempestiuam in syluis euertere pinum.*

Cedrenus. Cedrenus, in Compendio historiar. ex Iosepho libro primo Antiquitat. cap. 16. colligit, Abrahamum Ægyptios Astrologiam καὶ Μαγείαν docuisse. Definit autem Magiā hoc modo, vt ab Astrologia pendeat, & à Persis primum edocta sit. Ἀστρολογία γὰρ καὶ Μαγεία, ἀπὸ Μαγουσαίων, ὅτι Περσῶν ἤρξατο. Astrologia enim & Magia à Magosæis seu Persis orta est: & quidē Persæ ab indigenis, Magog appellantur. *Ioseph.* Iosephus Antiq. lib. 1. cap. 15. scribit A- A brahamum multa coniecisse ex terra, mari, & iis quæ cōtingunt circa solem & lunam, & ex omnibus quæ circa cœlum eueniunt. Hoc autem Chaldæum illum ex Chaldæorum disciplinis accepisse. *Cicero.* Cic. lib. 1. de Diuin. Siquidem, inquit, & in Gallia Druydes sunt, è quibus ipse Diuitiacum Heduum hospitem tuum, laudatorem cognoui: qui & naturæ ratione, quam Physiologiam Græci appellant, notam sibi esse profitebatur, & partim augurijs, partim coniectura, quæ essent futura, docebat. Et in Persis B augurantur, & diuinant Magi, qui congregantur in fano commentandi causa, atque inter se colloquendi. Neque sanè putandum est hos Magos, siquidem dæmoniacis artibus addicti fuissent, & in malignos spiritus iurassent, ad Christum accessuros fuisse, cùm nihil nisi illorum cōsilio facturi essent. Quæ enim conuentio Christi ad Belial, quę luci ad tenebras? Nemo potest duobus dominis seruire: nemo Deū & dæmones colere. Non admittit regia Chri- C sti incantatores, veneficos, ariolos. Admittant aulici, admittant reges terreni: non admittit Christus, non Ecclesia. Hæc enim Domini lex posita est: Anima quæ declinauerit ad Magos, & ad ariolos, separabo eam de medio populi mei. Quinetiam regibus & principibus malè cessit, quoties huic Magiæ crediderunt. Sic Iamnes & Mābres Pharaonē, sic Sedechias & Pseudoprophetæ Achab regem deceperunt. *Contra principes & aulicos, incātatoribus & dæmonibus confidentes.* Sic Sauli malè cessit, cùm Pythonis- D sam consuluisset. Quòd si ad Christum conuolarunt hi, qui prius fuerant curiosa sectati: ita tamen vt libros suos comburerent, teste Luca in Act. Apostolorum, & Magicum dæmonum cultum abiurarent. *Comburendi libri incātatorum & dæmonum.* Cyprianus Martyr primùm quidem dæmonum cultor erat, Magiæ infami & Satanicæ addictus. Verùm vbi nihil se suis incantationibus ad inducendam Christianam virginem profecisse vidit, dæmones abiurauit, vt Christum profiteretur. *Gregor. Nazianz.* Sed & , vt scribit Gregorius Nazianzenus, Oratione in lau- E dem eius, Magicos libros publicè proposuit, amentiam prædicauit, & ingentem ex illis flammam excitauit. Relinquitur igitur illos, qui Christum adorarunt, aut imposturis Magicis minimè se adiūxisse, sed rerum naturalium cognitione præditos fuisse: maximè cùm hoc nomen illis Christum adorantibus deferatur: aut, si perniciosæ huic Magiæ olim incubuerant, & per dæmonum inuenta diuinarant, huic nunc impietati renunciasse. Potuisse enim eos à Deo inspirati, quamuis priùs ariolandi scientiam F sectarentur, vt neque verbum Dei immutare potuerint. *Origenes.* Origenes homil. 22. in capit. 24. Numer. Colligitur, inquit, quòd etiam Balaam scientia, pro qua accersitus est ex Mesopotamiæ montibus ab Oriente, vt malediceret Iacob, habeat quidem initia & originem ab excelso: & inde sit ei agnitio, qua didicerit vel naturas animalium, vel motus auium, vel differentias vocum: sed ea quæ ad scientiam bonorum acceperit, contulerit ad vsum malorum. Vnde dicitur Num. 24. Dixit Balaam filius Beor, ho-

mo verè videns, & audiens sermones Dei, sciens scientiam excelsi, & visionem Dei videns in somnis. Basil.ho. de humana Christi generat. Genus, inquit, Persicum Magi, incantationibus, & Magicis & naturalibus quibusdã affectibus, Astronomiæque & rebus sublimibus vacabant. Eiusdem ferè Magicæ Balaam ille videtur fuisse, qui à Balac missus est, vt verbis quibusdã populo Israël malediceret. Forsan & per aduentum Domini, aduersariam potestatem iam debilitatam, irrita sua energia, sentientes, magnæ virtutis testimonium Christo nato attulerũt. Ita scilicet non modò Cyprianus, sed & complures Magi temporibus Apostolorum, vt scribit Abdias Babylonicus in certamine Apostolorum, ad Christi fidem se cõtulerunt, cùm suæ doctrinæ vanitatem, Christi verò virtutem contra dæmones impostores perceperunt. Requirendum est autem, fuerintne reges. Qui contrà nituntur, existimant sapientiam naturalem, aut dominandi scientiam, idque per res physicas minùs reges decere. Gotthica prorsus conclusio. Suos enim reges Gotthi, non propter sapientiam, seu rerum cognitionem, sed propter ignorantiam mirantur, si modò suis subditis animum adiungat: quasi verò nec Philippus Macedo magnum illum Aristotelem Alexandro filio pręceptorem destinarit. Nec, vt scribit Plato, beatæ sint hæ ciuitates, in quibus aut reges philosophantur, aut philosophi imperant. Idem ipse in Alcibiade, seu de natura hominis, ita regum filios educari scribit, vt 14. anno puerum suscipiant hi, quos regios pędagogos appellant. Sunt hi profectò ex omnibus Persis ea ætate electi, præcipuísque quatuor, sapientissimus, iustissimus, temperatissimus, atque fortissimus aliquis vir: quorum primus Magicam Zoroastri Oromansi filij docet: est autem illa Deorum cultus, atque idem tradit instituta regia. Cicero, libro primo de Diuinatione, Quid inquit, Asiæ rex Priamus, nónne & Helenum filium, & Cassandram filiam diuinãtes habebat, alterum auguriis, alteram mentis incitatione diuina? quo in genere Martios quosque fratres, nobili loco natos, apud maiores nostros scriptum fuisse videmus. Quid Polybum Corinthium, nónne Homerus & aliis multa, & filio ad Troiam proficiscenti mortem, prædixisse commemorat? Omninò apud veteres qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. Vt enim sapere, sic diuinare regale ducebant, vt testis est nostra ciuitas, in qua & reges, augures, & postea priuati eodem sacerdotio præditi, rempublicã religionum authoritate rexerunt. Quid quòd Salumon ex omnium sapientissimus, & Dauid Prophetiæ dono insignis habitus est? Quot imperatores in Philosophia claruerunt? Quot etiã Persarum reges? Permulti in Magia celeberrimi habiti sunt. Regnarunt etenim Magi ante Darium, & magnum illud Persarum, Medorumque imperium direxerunt. Itaque cùm ex illis partibus Magi sit prodiisse videantur, concludunt permulti illos reges fuisse, nimirum Tertullianus libro contra Iudæus, Athanasius, quæstione secunda ad Antiochum, Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, Hieronymus in Psalmo 71. Augustinus, sermone quadragesimotertio ad fratres in eremo, Druthmarus in Math. Theophylactus etiam suis Commentariis in Matth. Albertus Magnus, & D. Thomas Aquinas, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusiensis in Matth. & recentiores ex Catholicis. Quod ex longa traditione accepisse videntur per manus à maioribus acceptum: cùm nemo historicorum hanc rem sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audiuisse. Nituntur etiam qui hos reges fuisse sentiunt probabilibus coniecturis, qualis est quòd in Magis videtur impletum illud (Psalm. 71.) Reges Tharsis & insulæ munera afferent: reges Arabum & Saba dona adducent. Et hoc Esaiæ. Ambulabunt reges in splendore ortus tui: quæ à primis etiam temporibus in Epiphaniæ solennitate canit, & proponit Ecclesia. Porrò qui existimãt illos reges non fuisse, obiiciunt non silentio prætermissurum Euangelistam hoc nomen, nec Herodem illos tam imperiose & inciuiliter excepturum esse. Verum nihil facit vtrumque obiectio. Non enim existimauit Matthæus Euangelistæ ... regio apparatu ... esse,

quod Magorum, id est sapientum grauitas amplissimè ornauerat. Adde quòd vt tyrannorum Græcis, ita regum Romanis nomen displicuit. Non potest autem nomen sapientum non omnibus acceptissimum esse. Quid si auriculas asini Midas habet? & stolidus aliquis regale sceptrum teneat? Non enim ambitione, & magistratuum amplitudine sapientia mensuratur: & ad confirmationem veritatis plus valet testimonium sapientis quàm regis. Ideò Matthæus Magos dicere maluit, quàm reges. Quod secundò obiicitur, illos inciuiliter exceptos esse ab Herode, hoc non ad eorum conditionem, sed ad Herodis fastum, aut Romanæ gloriæ maiestatem, quæ nemini cederet, deferendum est. Succedit nunc quæstio, vnde venerint. Scribit Matthæus illos ab Oriente venisse Hierosolymam. Cyprian. serm. de stella & Magis, hoc refert ad Arabiam, Augustin. lib. 3. de mirabilibus sacræ scripturę, cap. 4. ad terram Euilath, Leo Martyr & Origenes ad Mesopotamiam, quidam ad Ægyptum. Sed hæc Hierosolymę meridionalis est. Potior autem pars illos ex Chaldæa venisse asserit, rationem habentes, tum doctrinæ illorum, tum nominis: seu & Balaami, à quo traditionem stellæ accepisse narrantur. Adde quòd & Mesopotamia, & terra Euilath, & Euphrates & Aram, Chaldæam definiunt: & olim Chaldæis etiam ex Apollinis oraculo, simul & Hebræis, maior quàm cæteris nationibus, rerum diuinarum cognitio delata est. Sic enim scribit Iustinus Martyr in Apologetico contra Gentes illum dixisse,

Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι.

Soli Chaldæi sapientiam sortiti sunt, simul & Hebræi.

Neque enim putãdum est illos è remotioribus orbis partibus venisse, quia ex Oriente profecti esse narrantur: sed quòd ex partibus illis, quæ ad Orientem Chaldæam respiciunt iter egressi sint, sicut & Balaam, Num. 23. De Aram, inquit, adduxit me Balach rex Moabitarũ de mõtibus Orientis. Arameus autem fluuius Euphrates est, qui Chaldæam & Assyriam alluit. Sic ingratis vicinis Sabæis ipsi vltrò accedunt. Sic ex Hur Chaldæorum Abraham proficiscitur: sic ex Oriente Orientem verum solem adorant. Quo verò tempore Hierosolymam venerunt? Sunt enim qui existiment illos biennio exacto Christum adorasse. Melius tamen Hieronymus, Augustinus, D. Thomas, & recentiores Catholici ex Matthæo colligunt illos ante purificationem venisse. Id etiam communis opinio obtinet, incidisse in diem 13. à Christi natali. Sed quæritur rursus, quomodo tam breui tempore ex Oriente venisse potuerint. Siquidem ita scribit Matthæus, *Cùm natus esset Iesus in Beth-leem, ecce Magi* quasi diceret, statim atque natus est, Magos adfuisse. Dictio enim *Ecce* præsens aliquid indicat, vt Genes. 24. Necdum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur. Et in sequentibus: Et ecce cùm inducerent puerum parentes eius, Simeon, &c. Quinetiam in Beth-leem venisse dicuntur, & ibi infantem agnouisse: quod necesse fuit contigisse ante quadragesimum diem post natiuitatem eius, cùm elapso quadragesimo die in templo oblatus, non rãdem in Beth-leem, sed in Nazareth relatus sit, vbi & educatus fuerit vsque ad fugam eius in Ægyptum. Nec obstat quod obiici potest, Mariam in die purgationis suæ ditiorem aliquam oblationem facturã, quàm vt pro more pauperum par turturum, aut duos pullos columbarum offerret, si priùs munera illa Magorum accepisset. Respondetur enim reseruare illa hæc potuisse diuinitùs munitam, quibus sibi, filio, & viro viaticum in Ægyptum pararet. Denique ab omni fastu & ostẽtatione virgo erat aliena: nec mutare paupertatis conditionem voluit, quã sciebat Dei filio placuisse. Ita præscriptũ pauperibus munus obtulit. Nec obest quòd Herodes occidit pueros à bimatu & infrà secundum tempus quod exquisierat à Magis, quasi biennio elapso Hierosolymam accesserint. Nõ enim pueri illi à bimatu occiduntur soli, sed & recentiores iuxta secundum præscriptum à Magis: adeò vt in illos non modò sæuisse dicatur, qui nati erant à tempore apparentis stellæ, sed & in grandiores, qui iam duos annos nati erant. Itaque Matthæi contextus si explicandus est, *Cùm natus esset Iesus in Beth-leem Iuda*, sicut ex Luca ple-

Basilius.

Abdias Babylon.

2. *An Magi fuerint reges.*

Plato. *Contra principes illiteratos, qui quos literatos contemnunt.*

Cicero.

Tertull. Athanas. Cyprian. Hieron. August. Druthmar Theophil. Albertus. D. Tho. Lyranus. Dionys. Carthus.

Rationes eorũ, qui existimant Magos illos nõ fuisse reges, eluuntur.

Nomẽ sapientum gratius quàm Regum.

3. *Vnde venerint hi Magi.* Cyprian. August.

Iustinus Martyr.

4. *Quo tempore venerint.*

Obiectio.

2. *Altera obiectio.*

nius colligimus, qui & Beth-leem Iudæ nominat, ad differentiam alterius Beth-leem in Galilæa. *In diebus Herodis regis* Ascalonitæ, natione Idumæi, cuius filius Herodes Antipas occidit Ioannem, & Christum in passione illusit. Fuit enim alter Herodes Agrippa, qui Iacobum decollauit, & Petrum carceri mancipauit: qui percussus ab Angelo, consumptus à vermibus expirauit. Refertur autem nomen Herodis, vt scribit Chrysostomus, homilia secunda in Matthæum, ad ostendendum quòd Prophetia Danielis de natiuitate Christi post 70. hebdommadas annorum sit in Christo impleta: quia à tempore Danielis vsque ad regnum Herodis tot hebdomadæ transierunt. Vna autem hebdomada continet septem annos, omnésq; simul continent circa quadringẽtos annos, vt docet Tertullianus, lib. contra Iudæos. Alia ratio est, vt scribit Leo Martyr, sermone 3. de Epiphania. Huius, inquit, ineffabilis misericordiæ manifestatio facta est Herode apud Iudæos regium ius tenente, vbi legitima regum successione cessante, & Pontificum potestate destructa, alienigena obtinuerat principatũ, vt veri regis ortus illius Prophetiæ voce probaretur, quæ dixerat: Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Quoniam ergo tempore Herodis alienigenæ ablatum fuit sceptrum, id est, dominium de Iuda, & dux de eius prosapia: certum est Christum tunc aduenisse, qui est expectatio gentium, prout in Aggæo habetur: Veniet desideratus cunctis gẽtibus. Nam vsque ad tempus Herodis, aliqui de tribu Iuda præfuerunt Iudæis. Quamuis enim tempore captiuitatis Babylonicæ regia dignitas videretur ablata à Iuda, restituta tamen est tribui illi in Zorobabele & Machabæis. *Ecce*, id est, paulò post natiuitatem, *Magi*, sapientes viri, *ab Oriente*, à Perside, quæ est in plaga Oriẽtali respectu Iudææ, *venerunt Hierosolymam*. Illa enim totius Iudææ caput erat: hic præcipuæ scholæ, & homines legis peritissimi. Sed &, vt scribit Thomas in Matth. & Leo Martyr, serm. 4. de Epiph. Domini, regia ciuitas erat: vnde regem Iudæorũ in regia ciuitate quærebant: Idque diuina dispẽsatione fiebat, vt primò testimoniũ de Christo Hierosolymis daretur, ad implendam Esaiæ prophetiam, cap. 2. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Sic, vt scribit Petrus Chrysologus, ho. 156. ab Oriente ad Orientem veniunt Magi, vt susciperet venientes, ipse qui iusserat vt venirent. Hic itaque Hierosolymis velut in florẽti Academia resolutionem quæstionis requirunt. Est enim, vt scribit Salomon, in multitudine sapientum sanitas orbis. Quærunt ergo, *Vbi est, qui natus est rex Iudæorum*? Quàm certa atque secura hæc interrogatio est? Quis enim audeat in media regia alium regem quærere præter eum, qui regni gubernacula dirigit? Omnis potestas impatiens consortis erit. Et locũ in omnibus regnis habet hæc Alexandri ad Darium sententia: Neque cœlum duos soles, neque terram duos reges ferre posse, vt scribit Plutarchus in Apophthegmatis. Quanta etiam inter diuersorum regnorum principes æmulatio? An non alter alteri insidiatur, & vendicandæ sibi alterius ditionis occasionem captat? Quis nisi cum vitæ dispendio apud regem de alio rege quæstionem moueat? An nõ hoc erit eius maiestati & dignitati derogare? An nõ proditionis & insidiarum suspicionem ingerere? Adde quòd Herodes erat Ascalonita, non Iudæus. Ambrosius, super Luc. Fertur enim, inquit, quòd Idumæi latrones Ascalonem ingressi, Antipatrum inter alios abduxerũt captum. Is igitur imbutus mysteriis Iudæorum Hircano Iudææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hircanus direxit: & quia legationis fructu potitus est, propter eam gratiam partem regni affectauit. Occiso autem Antipatro, filius eius Herodes ex Senatuscõsulto regno Iudæorum præfectus est. Ex quibus liquet nullam illum cum Iudæis affinitatem habuisse. Quomodo igitur non sibi timeret, qui contra ius & consuetudinẽ Hebræorum sceptrum obtineret? Verùm tanta erat Magorũ istorum auctoritas, vt nihil in illorum vitam moliretur, etsi de alio rege quærerent. Tantus fortè enim itatus, vt nihil attentare auderet: sed & tanta illorum constantia, vt nihil sibi timendum censerent, vbi causa religionis ageretur. Qui erubuerit me coram hominibus, inquit Christus (Matth. 10.) erubescam & ego illum coram patre meo, Et rursus. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere. Non possunt in causa Christi dissimulare, non Herodi blandiri: quod tamen aulicorum plurimi faciunt, qui magis terrenis hominibus, principibus scilicet & regibus, quàm Deo vero obsequuntur. Mirum denique quòd isti, quamuis extranei, & ex prima Persarum nobilitate oriundi, sese regi Iudæorum submittere velint, & eapropter iter istud susceperint, vt illum adorarent. Verumenimuerò aliquid maius de Deo cõceperant, quàm vt solis Iudæis dominaretur. Hic enim est rex regum, & dominus dominantium, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. De quo apud Esaiam legitur, Et erunt reges nutricij tui. vnde & ipsis regibus terrenis dicitur, Psal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: נשקו בר, *Nasku bar*, id est, vt vertit Sanctes, osculamini filium. Nam cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Cæterùm Christum verum hominem, verum regem, verúmq; Deũ prædicant. Cùm enim natum esse dicunt, humanitatem fatentur: cùm regem Iudæorum vocant, dignitatem eius agnoscunt. Deum etiam annunciant, cùm adiiciunt, *Et venimus adorare eum*. Petrus Galatinus, lib. 8. de arcanis fidei in Talmud inuentis, capit. 3. probat olim prædictum fuisse à Prophetis, & traditum ab eorũ interpretibus Iudæis, quòd reges gentium ad Messiam eum muneribus adorandum venturi essent. Et ne quis fortè illos leui coniectura inductos fuisse censeat, *Vidimus*, inquiunt, *stellam eius in Oriente*. Cyprianus, serm. de stella & Magis. Erant enim in illis regionibus viri syderum inspectionibus assueti, qui arte Mathematica vim discursúmque nouerant planetarum, qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, astrorum ministeria certis experimentis propriis didicerant effectibus assignata. Hi ex vaticiniis Balaam olim audierant stellam oriri ex Iacob, & hominem in Israël, cuius fortitudo quasi rhinocerotis, ad quem in trieribus de Italia venirent, qui superarent Assyrios, & vastarent Hebræos, quo tempore nec in Iacob idolum, nec in Israël simulacrum esset. Diuini homines illi huius Prophetiæ prouentum expectauerãt, & vbi venit plenitudo temporis, orto repentè nouo sydere, ad antiqua recurrentes volumina, tam testimonio muniti, quàm signo, dromadis inuecti in Iudæam stella duce perueniunt. Idem Hieronymus in Matth. Chrysostomus, Theophylactus in eundem Euãgelistam, Gregorius, Nyssenus, hom. de natali Christi, Ambrosius in Luc. Eusebius Emissenus, Nicephorus Callistus, lib. 1. hist. Eccles. cap. 13. Fulgentius, Leo Martyr, & antiquissimi patres testantur. Petrus Chrysologus, hom. 58. Non Chaldæa, inquit, arte, sed de prisca sanctorum traditione maiorum, erant isti de genere Noë, de filiis Abrahæ, qui Christum nasci per Deum didicerant, non per artem: eumq; hominẽ, Deũ, regem, moriturum alto cognouerunt sacramento. Berosus, lib. 3. Breuiarij, videtur accedere ad hanc Petri Chrysologi obseruationem. Narrat enim Noë iam senem, vbi Theologiam & sacros ritus docuisset, humanam sapientiam professum esse: & quidem multa naturalium rerum secreta mandasse literis, quæ solis sacerdotibus Scythæ Armeni commendant: Docuisse astrorum motus, annum distinxisse ad cursum solis, & duodecim menses ad motũ lunæ, qua scientia prædicebat illis quid in anno & cardinibus eius futurum contingeret (vtique in rebus naturalibus, non iis quæ ab electione voluntatis pendent) vnde & diuinæ naturæ velut participem, cœlum & solem nominabant. Petrus Chrysologus, hom. 156. Quando enim, inquit, Deum Magus, quando regem cœli, nisi reuelante Deo, Astrologus inuenisset? quando vnum Deum sine Deo Chaldæus adoraret in terra, qui in cœlo Diis totidẽ, quot syderibus, seruiebat? Hoc olim ab Erythræa Sibylla, lib. 8. Oraculorum prædictum fuerat. Sic enim habet:

Καὶ τότε καὶ μάγοι οἱ ἐθαύμαζον [illegible]

id est, *Diuinam stellam coluere recentem*
Monstratusq; Dei præcepta sequentibus infans.

Herodes quis. Cur meminit Herodis. Chrysost.

1. Ob hebdomadas 70. Danielis. Tertull. Leo Mart.

2. Ob Prophetiam Iacob.

Thomas. Leo; Mart.

P. Chrysol.

Libera Magorum de Christo confessio. Plutarchus.

Ambros.

Quomodo fiat, vt reges alterum regẽ adoraturi venerint.

P. Galatin.

Cyprianus. *Vnde Magi isti didicerint Christi maiestatem & natalem.*

1. *Quando stella apparuerit.* Hierony. Chrysost. Theophyl. Gregor. Nissen. Ambros. Euseb. Emissen. Nicepho. Fulgentius. Leo Mart. P. Chrysol.

P. Chrys.

Berosus.

Sibyl. Ery.

Prosper

Proſ. Aqu.

Proſper Aquitanicus,de promiſſ.& prędict.parc.3. prom. 6.huc etiam refert hæc Virgilij carmina, tanquam è Sibylla deprompta.

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit:
Muneribus cumulant,& ſanctum ſydus adorant.

Virgil.

Fulgentius.

Fulgentius,ſerm.de Epiphania. Hæc ſtella, inquit, nunquam apparuit, quia tunc eam puer iſte creauit,& Magis ad ſe venientibus præuiam deputauit. Iſte puer in præſepi quidem paruulus collocatur, ſed magnus in cœlo mirabiliter operatur. Permittit ſe manibus in terra portari, ſed præcipit ſibi cœleſtia famulari. Quid eſt ergo, quòd infantilem attendis ætatem,& eius diuinam non intelligis poteſtatem? Sic fuit veraciter intimanda pueri huius naturalis diuinitas, & naturalis humanitas, vtraque naturaliter vera, vtraque vnita, nec in ſe inuicem confuſa, nec in ſe inuicem ſeparata. Ipſum enim habuit Maria filium de ſe natũ, cui ſtella debitæ ſeruitutis ilebuit famulatum. Ipſum eundémque Maria in Beth-leem Dominũ hominem peperit, quem ſtella Magis in Oriente poſitis nunciauit. Maximus Epiſcopus, homil.1. in Epiph. Dom. Quibus verò radiis, inquit, quantóve lumine illam Domini ſtellam antiqua credimus tunc inter aſtra fulſiſſe, quantum in ſplendore præceſſit, quæ tantum præibat in munere, quæ velut quidã totius orbis oculus, caligantis mundi veterem nouauit aſpectum? Auguſtinus, tom.3. lib.3. cap.4.de mirabilibus ſacræ ſcripturæ. De iſta verò ſtella dubitatur, vtrum ſtella ſimplex,an Angelus,an Spiritus ſanctus accipiatur: etſi Catholico ſenſui nihil repugnat: cùm de ſingulis diſputatum fuerit, arbitris maioribus eligendi liberam voluntatem ingenioli noſtri menſura concedet. Si enim quis ſimpliciter ſtellam eſſe accipiendam maluerit,à cæteris ſtellis in hoc ducatu quomodo deuiauit? quarũ natura ab initio condita in firmamento conſtituta fuiſſe dignoſcitur, ſicut libri Geneſeos authoritate manifeſtatur. Si ergo in firmamento cœli maneret inter Beth-leem & Hieruſalem, dux fieri ambulantibus qualiter poſſet? etſi per aëra ſagittæ more, quanuis paulo lentiore curſu propter ſequentes peruolaret,aſſuetum in firmamento locum & curſum interim deſereret. Quod nec maioribus quidem luminaribus accidiſſe ſcripturæ deſcribunt, cùm in ſignis aut ſteterunt, aut reuerſa ſunt: niſi fortè aëreus ille ignis, qui tale miniſterium accipit propter ſimilitudinem,ſicut in multis diximus,ſtellæ vocabulum accepit: aut ſi Angelus habitu ſtellæ hoc miniſterium fecit. quod non repugnat, dum ſe Angeli, quando ſe hominibus oſtendunt,in multos transformant habitus: quomodo & Moyſi in Oreb de rubo Angelus ignita facie loquebatur, (Exod.3.) & velut miles armatus Ioſué filio Nũ extra caſtra in Galgalis oſtenditur. (Ioſ.5.) Sicut currum & equos igneos aſcenſione Heliæ Angeli funguntur,(4. Reg.2.) & quando Heliſæus pueri ſui oculos aperuit,4. Reg.6.) in iiſdẽ habitudinibus Angeli manifeſtantur. In forma hoſpitum Abrahæ & Loth conſpectibus ſe præbuerunt,(Geneſ.18.& 19.) & Manne & vxor eius Prophetali habitu loquentem ad eos Angelum viderunt. (Iud.13.) Nimirùm & iſta vice Angelus dux Magorum efficitur, qui aſtrologis in ſtellæ ſimilitudinẽ & clariſſimi ſyderis fulgorem transformatur. Licet enim per imaginem rerum, quæ Ioãni in Apocalypſi ſua per viſionem dicuntur, huic tamen intellectui non contrafacit, ſtellæ ſeptem eccleſiarum, ſeptem Angeli ſunt. (Apoc.1.) Vnde quamuis in ſpiritu, dum tamen ſtellæ Angeli dicũtur, quid repugnat ſi etiam in loco ſtella Angelus dictus eſſe ſentiatur? Vel certè ſi neque Angelus, neque ſtella firmamenti, neque alius quiſpiam ignis, hæc ſtella fuiſſe dignoſcitur, Spiritu ergo ſanctus hæc ſtella fieri conce datur: qui ſicut poſtmodùm corporali ſpecie colũbæ deſcendit ſuper Ieſum Dominum in Iordane, ſic gẽtes adoratrices, ſtellæ ſpecie duxit ad cunabula Domini naſcentis in carne. De quo ſpiritu per parabolam Balaam Aſtrologus loquebatur: Orietur ſtella ex Iacob, rutilum ſcilicet lumen ſpiritualis gratiæ Chriſti, qua nox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igna ſuper Apoſtolos poſtea in cœnaculo Sion deſcẽdit,ita in ſpecie ſtellę Magos ad Dominũ Spiritus ſanctus deduxit. Hæc Auguſtin' non alia ratione in quæſtionem vertit, quàm vt ſtellã hãc non ex earum numero fuiſſe, quæ primò creatæ ſunt, cõcludat. Theophylactus. Quando audis ſtellam, ne talem putes illam, quales videmus, ſed diuinam virtutem & angelicam in figura ſyderis apparentem. Quòd autem angelica virtus fuerit ſtella, manifeſtum ex eo, quòd in die refulſerit, & ad motum Magorum ſe mouerit, & ad quietem eorum quieuerit. Quin & à Septẽtrionali parte, quæ eſt Perſidis, ad Meridiem, in qua eſt Hieruſalem, mouebatur. Nunquam autem ſtella à Septentrione ad Meridiem vertitur. Gregorius Nyſſenus, ſerm.de ſancta Chriſti natiuit. Sed & ex reliquis ſtellis, inquit, cùm aliæ quidem penitus in ſtabili atque erroris experte ſphæra defixæ, atque immobilem ſtatum ſortitæ ſint, aliæ verò nunquam moueri deſinant: hæc & mouetur, dum Magis dux itineris eſt, & conſiſtit, dum locum indicat iiſdem. Euthymius in Matthæum, rationes omnes colligit. Et verè, inquit, diuina quædam inerat potentia in hanc figuram transformata, & quidem in multis manifeſtum eſt. Primùm à via. Nam quælibet ſtella ab ortu progreditur in occaſum, ſola hęc à Septentrione in Meridiem ferebatur. Talem nempè ſortitur Palæſtina ſitum, ſi ad Perſidẽ conferas. Secundò à ſplendore. ſiquidem nulla in die apparet, propter exceſſum lucis ſolaris: hanc ſolam in die apparentem ſol occultare non poterat. Tertiò, ex hoc quòd prout opus erat, apparebat, rurſúſque occultabatur. Vſque ad Palæſtinæ enim regionem ducatum illis præſtans, apparuit. Ex quo autem Hieroſolyma acceſſerunt, ſeipſam occultauit, rurſuſque à Hieroſolymis, exeuntibus demonſtratur, & illis quidem euntibus pręcedebat, ſtantibus verò circummanebat, iuxta illorum neceſſitatem ſuum præbens motum. Quartò, ex eo, quòd terræ proxima incidebat. Neque enim ſpeluncam ad diuerſorium demonſtraſſet, ſi aliis proxima ſtellis, ſublimis lata fuiſſet: nunc autem veniens, ſtetit ſupra locum vbi erat puer. Ex his manifeſtum eſt, vt idem concludit Euthymius, contra Genethliacos, nullum fatum aut neceſſitatẽ homini ab aſtris pendere, cùm neque hoc ſidus ex numero primorum fuerit. Thomas Aquinas in Matthæũ, duos hinc errores dimanaſſe colligit, ex malè intellectis Magorum verbis. Alij enim, vt Priſcillianiſtæ, omnes actus hominum fato dirigi confirmarunt, per hoc quod Magi dicunt, *Vidimus ſtellam eius.* Alij, nimirum Manichæi, Euangelium Matthæi reprobant: quaſi fatum hoc loco admittat, quod ipſi reijciunt. Auguſtin.tom.6.lib.2.cap.5. contra Fauſtum Manichæum. Et nos quidem, inquit, ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſin ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis, quo vel benè vel malè viuitur, propter iuſtum iudicium Dei ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus. Quanto minùs illius temporalem generationem ſub aſtrorum cõditione credimus factam, qui eſt æternus vniuerſorum creator & dominus? Itaque illa ſtella, quam viderunt Magi, Chriſto ſecundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, ſed ad teſtimonium famulabatur. Nec enim ſubiiciebat imperio, ſed indicabat obſequio. Idem lib.5.de ciuitate Dei, capit.1. oſtendit cauſam Romani Imperij, omniúmque regnorũ, nec fortuitam eſſe, nec in ſtellarum poſitione conſiſtere. Cap.4. in eam rem producit Eſau & Iacob geminorum multùm inter ſe diſpares mores & actiones, qui tamen eodem temporis momento nati ſunt, ſic vt poſterior plãtam prioris teneret. Cap.5. ex his, quæ quotidie videmus, in his qui eodem tempore nati ſunt, nec tamen eoſdem mores, fauores, opes, poſſeſſiones, eadem pericula naniſcantur, Mathematicorum vanam ſcientiam conuincit. Cap.7. vanam ſuperſtitionem eludit, qua dies eliguntur, quibus vxor ducenda, aut domeſtica quædam negotia incunda ſint. Nec illud, inquit, volunt aduertere, quòd electo ad ſeminandum agrum die, tam multa grana ſimul veniunt, ſimul germinant, exorta ſegete ſimul herbeſcunt, pubeſcunt, flaueſcunt, & tamen inde ſpicas cæteris coæuas, atque, vt ita dixerim, congerminales alias rubigo interimit, alias aues depopulantur, alias homines auellũt. Quomodo iſtis alias conſtellationes fuiſſe dicturi ſunt, quas tam diuerſos exitus habere cõſpiciunt? An eos pœ-

Maximus.

August.

2. *Quæ fuerit hæc ſtella.*

Theoph.

Greg. Nyſſ.

Euthym. *Cur hæc ſtella de nouo formata dicatur.*

1. 2. 3. 4.

Euthym. *Contra Genethliacos & fatarios.*

Thomas.

Priſcillian.

Manichæi.

Idem.

Contra eos qui ſu[...]iuſſe dies eligũt ſuis actionibus.

nitebit

nitebitur his rebus dies eligere, easque ad cœleste negabūt pertinere decretum, & solos syderibus subdent homines, quibus solis in terra Deus dedit liberas voluntates? His omnibus cōsideratis non immeritò creditur, cùm Astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto artificio fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astris & fatis inserere humanis mentibus atque firmare, non horoscopi notati, & inspecti aliqua arte, quæ nulla est. Hanc Mathematicorum impietatem Gregorius Nyssenus, lib.6. Philosophiæ, cōuincit. Nam capit. 1. disputat contra fatum Stoici. Cap. 2. interimit fatum Ægyptiorū, quod ab astris pendere asserebant. Cap. autem 3. aduersus eos agit, qui dicunt liberam electionem esse à nobis, euentum verò à fato. Et vt pauciores rationes in summam trahamus, non superfluū erit audire, quid Basilius, homil. 6. diuini opificii sex dierum, de ea re scripserit. Primum igitur illud ipsos interrogabimus, sitne vt singulis diebus syderum figuræ mille modis mutentur, ac varientur? Nam cùm vagæ stellæ perpetuò continuòque moueantur, citiùs planetæ alij in alios incurrant & apprehendant, & partim tardiore motu suos efficiant orbes: fit vt in eadem hora sæpenumerò tum mutuò sese conspiciant, tum occultentur. Et cùm maximam vim habeat geneseos siue natiuitatis, ab effectrice bonorum an malorum conspici stella, vt ipsi censent, sitne vt sæpè, cùm haud id attigerint ipsi tempus, quo bonorū effectrix stella dominabatur, ob vtrius ignorantiam minutæ, eam tum vt in mala situm fortuna designent? Cogor enim eisdem nunc vti verbis, quibus & illi ipsi vti consueuere. In verbis igitur huiusmodi magna quidem amentia, multò verò maior impietas continetur. Maleficæ enim stellæ suæ ipsarū malignitatis causam in suum transscribunt factorem. Nam si natura stellis competit maleficium, ipse sanè creator effector malignitatis: sin improbæ voluntate sua, malæque euadunt: primùm quidem, animantia quæque erunt boni malíque electiua, & solutis appetitionibus imperiosisque vtentur: quod quidem inanimis falsò tribuere, summæ dementiæ constat esse. Deinde quantum à ratione dissonat, malum ac bonum non pro dignitate cuique distribuere? sed cùm hoc in loco fuerit, bonam, cùm ab hoc conspecta sydere fuerit, malam eandem dicere stellam: cùm parumper denique declinauerit à figura, suæ protinus obliuisci malignitatis? Sed hæc quidem hactenus sunt dicta. Si verò singulis in momentis temporis atque punctis, in aliam atque aliam sydera figuram permutando se accommodant: in innumeris autem huiusmodi mutationibus, quæ vna die tantadem contingunt, figurationes eiusmodi regiarum natiuitatum perficiuntur: cur singulis quærso diebus nō reges nascuntur? aut cur apud ipsos reges omninò regna per successiones traduntur? Non enim quemque regem ortum filij sui, ad regiam syderum figuram obseruantem accommodare dicere audent. Quis enim mortalium rei talis dominus esse potest? Cur ergo Ozias genuit Ioathā, Ioatham Achas, Achas Ezechiam, & horū nulli nancisci contigit seruilem natiuitatis suæ horam? Deinde si non probarum ac improbarum operationum principia penes nos sita sunt, sed ex ortu necessitudines emergunt: frustrà profectò legumlatores agendas res & non agendas, sed fugiendas præscribunt: frustrà sunt iudices etiam, virtutem honore, vitium pœnis afficientes. Non enim hoc pacto iniuria commissa, furis est, aut homicidæ: quippè cui neque volenti quidem, ob ineuitabilem ipsum impellentem ad agendum necessitudinem, manum continere licuerit. Vanissimi denique homines sunt, & qui dant artibus operam, in ipsisque elaborant: quando rectè quidem facturus videtur agricola, si neque semen vllum in terram deiecerit, neque ad messem falcem exacuerit suam: quin & mercator, velit nolit, supra modum ditescet, quando ipsi fatum affatim accumulat luculentas & vberes diuitias. Spes porrò magnæ illæ Christianorum euanescent omninò in nobis, atque peribunt: quippè cùm neque iustitia honoribus vllis afficiatur, neque peccata puniantur, propterea quòd nihil prorsus ab hominibus libero animi proposito agatur. Nā vbi necessitas vrget, tantumque dominatur, nullum id ibi locum obtinet, quod pro dignitate penditur: id, inquam, quod iusti iudicij munus præcipuum esse constat. Sed cōtra illos eousque sit disputatum. Nunc dicamus, cur stellæ signo Magi vocati sunt Magi. Cur non potiùs Angelus illis sicut & pastoribus apparuit? D. Gregorius Pontifex in homelia. Quia videlicet, inquit, Iudæis, tanquā ratione vtentibus, rationale animal, id est Angelus, prædicare debuit: Gentiles verò, quia vti ratione nesciebāt, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur: quia & ipsis Prophetiæ tanquam fidelibus, non infidelibus, & istis signa tanquam infidelibus, & non fidelibus, data sunt. Et notandum quòd redemptorem nostrum, cùm iam perfectæ esset ætatis, eisdem Gentibus Apostoli prædicant, eúmque paruulum, & necdum per humani corporis officium loquētem stella Gentibus denunciat, quia nimirùm rationis ordo poscebat, vt loquētem iam Dominum nobis prędicatores innotescerent, & necdum loquentem elementa muta prædicarent. Theophylactus in Matth. Nam quoniam astrologi Magi erant, propterea Dominus familiari ipsis signo eos adduxit, sicut Petrum piscatorem à multitudine piscium ad nomen Christi venatus est, & stupescere fecit. Thomas Aquinas in Matth. Est enim rex cœlorum, & ideò per cœleste iudicium voluit manifestari. Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Iudæis quidem lex data est per Angelos, Gal. 5. Gentes verò, Rom. 1. inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, visibilia cognouerunt. Vnde & eorum vocatio promissa est Abrahæ sub figura stellarum. Genes. 15. Suspice cœlum, & numera stellas si potes. Leo Martyr, serm. 3. de Epiphan. Commouet Magos remotioris Orientis habitatores stellis cæteris fulgentior stella, & demirandi luminis claritate. Viri ad hæc spectanda non inscij, magnitudinem significationis intelligunt, agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione diuina, vt eos tantæ visionis mysterium non lateret, & quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. Idem homil. 4. de Epiphania. Vnde enim hi viri, cùm proficiscerentur de patria, qui nondum viderant Iesum, nec aliquo contuitu eius, quòd eum tam ordinatè venerarentur, aduerterant, hanc deferendorum munerū seruare rationem? nisi quia prærer illam stellæ speciem, quæ corporeum incitauit obtutum, fulgentior veritatis radius eorū corda perdocuit, vt priusquàm labores itineris inchoarent, designatum sibi intelligerent, cui in auro regius honor, in thure diuina diuinatio, in myrrha mortalitatis cōfessio deberetur. Et hæc quidem quātum ad illuminationem fidei pertinebat, potuerunt illis credita & intellecta sufficere, vt corporali intuitu non inquirerent, quod plenissimo mentis visu inspexerant. Eusebius Emissenus, hom. 10 Epiphan. Domini. Sed nunquid ista (inquit) stella videbatur ab omnibus? Si enim ab omnibus videretur, nequaquam se eam in Oriente vidisse dicerent, quæ non solùm in Oriente appareret. Factum est autem, vt visa stella quicquid per eam significabatur, mox intelligerent, non tamen Astrologiæ certa demonstratione, sed Spiritus sancti. Christum igitur in stella quærebant, quē diuina inspiratione per stellam significari intelligebant. Chrysostomus, ex variis in Matth. locis homelia 1. Vt per significationem stellæ & hominis, in filio Dei diuinæ & humanæ naturæ coniunctio nosceretur. Vnde & in Apocalypsi (22. capit.) ita de se Dominus testatur: Ego sum radix Iesse, & genus Dauid, & stella splendida matutina: quia per natiuitatis suæ ortum, discussa ignorantiæ nocte, in salute mundi, tanquam fulgidum sydus emicuit. Petrus Chrysologus, serm. 157. Itaque si dixerit aliquis, quare Magi? quare per stellam, si cum stellis cum origine nulla causa est, nulla ratio cum natura? Quare Magi? quare stella? Vt per Christum ipsa materia erroris sic fieret salutis occasio, quemadmodum per Christum mortis causa, causa facta est vitæ. Hostem proprio mucrone turbare singulare est insigne virtutis. Apud Magos in culpa erat ignorantia, non voluntas: & erat in crimine non studium, sed error, quærere Deum,

Margin notes: Greg. Nys. — Basil. — Stella non illi malefica. Quando esse quoniam ab furdo si stella malefica sint. — 1. Differentia natura. — 2. Varie aliter, ta quam stella fertur aut aspectus. — 3. Varietas mutationum in vno momento occurrentiu. — 4. Varietas actionum. — 5. Vana ergo præmia & supplicia. — 6. Vanæ artes. 7. — Vana spe... Cur Magi stella vocati sunt, & non ab Angelo apparente. — D. Greg. 1. Doctri debuerunt per signa. — Theoph. — 2. Signum stellæ illis familiare fuit. — Tho. Aqui. — 3. Inuisibilia per visibilia cognoscuntur. — 4. Sic promissa eorum vocatio. — Leo Mat. — Fides Magorum quanto nobis profi. — Euseb. Emissen. — 5. Christus per stellā exprimitur. — Chrysost. — P. Chrysol.

& noscere. Quærere, necessitas magis est, quàm reatus. Fuit ergo pium, vt & Deus inuenire quærentibus daret & culpã deputaret errori. Denique Paulus iudicio tali de persecutore factus est prædicator: quia per zelũ legis impugnabat legẽ, & in Deũ Dei amore peccabat. Hinc est, quòd fides currit ad Paulũ, perfidia ad ignorantiã recurrit. Discernũt igitur stellã eius à cæteris syderibus, vt qui cætera ex artis suæ professione dignoscerent, hoc autẽ sydus præter naturę ordinem illucescere viderent. Vnde iàquam ex patribus accepto per manus oraculo de rege nascituro, simulque de indice natiuitatis eius, *Vidimus*, inquiunt, *stellam eius in Oriente* Adiiciũt autẽ. *Et venimus adorare eum, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ*. *Venimus* in præterito interpretandum est, vt ad occasionẽ itineris referatur. Adorare autẽ etsi hic succũbere & venerari significare videatur ex vi dictionis, interpretãdũ est tamẽ pro *λατρεύειν*, id est, adorare. Theophylactus in Matth. Videtur, inquit, hi Magi magna virtute prædìti. Nã qui in aliena regione adorare voluerunt, quomodo non in Perside ipsa magna libertate prædicauerũt? Et primùm quidẽ à pastoribus Iudæis Christus agnitus est, demũ ab his Gentilibus. Fulgẽtius, ser. de Epiphania Domini. Nam quia ipse, inquit est Deus, qui sibi in veteri Testamento primitias offerri mãdauit: idẽ Deus homo natus, Gentiũ primitias suo cultui dedicauit. Apostolica verò testatur authoritas, quia vnus est Deus, qui iustificat circuncisionẽ ex fide, & prępuium per fidem: circuncisionis nomine Iudæos, præputij nomine Gentes indubitanter ostendens. Isti sunt duo parietes, qui ex diuerso venerunt, & in lapidẽ, qui factus est in caput anguli, in vnitatem fidei cõuenerunt. Vnus paries venit ex Iudæis, alter ex Gentibus. Longè à se diuersi erant, quando diuersa credebant. Positus est in medio lapis angularis, qui ad se vtrũque parietẽ duceret, & vtrũque vno nomine nuncuparet: essẽ neque vnum cõmunione vocabuli, qui vnũ fierẽt in gratia sacramẽti. Per Christũ enim, qui est pax nostra, faciens vtraque vnũ, Iudæi & Gentiles facti sunt vnũ, quibus fidei vnitas, vnum indidit ominis Christiani vocabulum, Ad lapidem ergo angularẽ vterq; paries venit, & verum angulum fidei vnitas fecit. Horum duorum parietum vnus adductus est, quando pastoribus Iudæis Christum natum Angelus nunciauit: alter paries adductus est, quando gẽtibus Magis nouum sydus apparuit. Illi fuerunt primitiæ Iudæorum, isti facti sunt primitiæ Gentium: illi de proximo adducti, isti de longinquo reducti. Propè enim erant Iudæi, qui Deum colebant: longè erant Gentes, quæ idolis seruiebant. Leo Papa, serm. 3. in Epiphan. Domini. His igitur, dilectissimi, diuinæ gratię mysteriis eruditi, diem primitiarum nostrarũ, & vocationis Gẽtium inchoationem, rationabili gaudio celebremos, gratias agentes misericordi Deo, qui dignos nos fecit, sicut ait Apostolus, in partem sortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ: quoniam, sicut prophetauit Esaias 9. capit. Gentium populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & qui habitabant in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. De quibus idem Esaias 55. capit. dicit ad Dominum: Gentes quæ te nõ nouerunt, inuocabunt te: & populi qui te nesciebant, ad te confugient. Hunc diem Abraham vidit, & gauisus est, quum benedicendos fidei suæ filios in semine suo, quod est Christus, agnouit, & omnium se futurum Gẽtium patrem credendo prospexit, dans gloriam Deo, & plenissimè sciens, quoniam quod promisit, potens est & facere. Hunc diem Dauid canebat, Psal. 85. dicens: Omnes Gentes, quascunque fecisti, venient, & adorabunt corã te Domine, & glorificabunt nomen tuum. Et illud Ps. 97. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium reuelauit iustitiam suam. Quod vtique exinde fieri nouimus, ex quo tres Magos de longinquitate suæ regionis excitatos ad cognoscendum & adorãdum regem cœli & terræ stella perduxit. Gregorius Papa, in homil. Epiphaniæ. Sed in omnibus, inquit, signis, quæ vel nascente Domino, vel moriente eo monstrata sunt, considerandum nobis est, quanta fuerit in quorundam Iudæorum corde duritia, quæ hunc nec per Prophetiæ donum, nec per miracula agnouit. Omnia quippè elementa authorem suum venisse testata sunt. Vt enim de eis quiddam vsu humano loquar, Deum hunc cœli esse cognouerunt, quia protinus illum miserunt. Mare cognouit, quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognouerunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus agnouit, quia hos, quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, quem Deum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deũ esse minimè agnoscunt, & duriora saxis scindi ad pœnitentiã nolunt, eumque confiteri abnegant, quem elementa, vt diximus, aut signis, aut scissionibus Deum clamant. Fulgentius, serm. Epiphania. Quid est verò, dulcissimi fratres (inquit) quòd isti Magi regem Iudæorum adorandum quærunt, cùm ipsi Iudæi non essent? Et quem regem, vtique non Herodem, sed Christum, volunt adorare, regem nuper natum, nec adorant regem ante annos aliquot ordinatum. Adorare cupiunt infantẽ lactentem, nec adorant regem populis imperantem. Nam & de Herode rege Iudæorum filij iam fuerant nati, qui erant patre mortuo regnaturi. Mortuo enim isto Herode, Archelaus in Iudæa regnauit, & Galilææ principatum iunior Herodes obtinuit. Archelaus natus est in palatio, Christus in diuersorio. Archelaus natus est in lectulo argenteo positus: Christus autem natus in præsepio est breuissimo collocatus. Ille forsitan pretiosis inuolutus est sericis, iste vilissimis inuolutus est pannis. Et tamen ille natus est in palatio, contemnitur: iste natus est in diuersorio, quæritur. Ille à Magis nullatenus nominatur: iste inuentus simpliciter adoratur. Omninò spernitur primogenitus regis, & muneribus honoratur primogenitus pauperculæ mulieris. Quis est iste rex Iudæorum? Pauper & diues, humilis & sublimis. Quis est iste rex Iudæorum, qui portatur vt paruulus, adoratur vt Deus? Paruulus in præsepio, immensus in cœlo, vilis in pannis, pretiosus in stellis, cuius natiuitate comperta, *Herodes turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo*. Quid est quòd turbaris Herodes? Quoniam natum Iudæorum regem audisti, turbaris, suspicionibus agitaris, inuidiæ stimulis inflammaris: & ob hoc natum regẽ occidere conaris. Inanis est ista turbatio tua, & vana prorsus cogitatio tua. Rex iste, qui natus est, non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subiugare. Nec ideò natus est, vt tibi succedat, sed vt in eum mundus fideliter credat. Venit ergo non vt pugnet viuus, sed vt triumphet occisus: nec vt sibi de aliis Gentibus auro exercitum quærat, sed vt pro saluandis Gentibus pretiosum sanguinem fundat. Inaniter inuidẽdo timuisti successorẽ, quẽ credẽdo debuisti quærere saluatorem: quia si in eum crederes, cum eo regnares: & sicut ab illo accepisti temporale regnum, acciperes etiam sempiternum. Huius enim pueri regnum non est de hoc mũdo, sed per ipsum regnatur in mundo. Ipse enim est sapientia Dei, quæ dicit in Prouerbiis (Prouerb. 8.) Per me reges regnant. Puer iste verbum Dei est, puer iste virtus & sapientia Dei est. Si potes contra Dei sapientiam, cogita. In tuam perniciem versaris, & nescis. Tu enim regnum nullatenus habuisses, nisi ab isto puero, qui tunc natus est, accepisses. Puer, qui tunc à Magis rex Iudæorum, idem creator est & dominus Angelorum. Quapropter cuius times infantiam nascentis, magis debes timere omnipotentiam iudicantis. Noli ergo eum timere regni tui successorem, sed time infidelitatis tuæ iustissimum damnatorem. Similia in Herodem habet Leo Martyr, sermone quarto de Epiphania. Petrus Chrysologus, sermone 158. Sed esto, inquit, quòd Herodes rex amore regni, successoris timore, coactus sit talia moliri, quare Hierosolyma? quare Principes? quare Scribæ? Quia nasci non vult prophanus Deum, seruus dominum, iudicem reus, rebellis principem, perfidus cognitorem. Hierosolyma varia se contaminatione perfuderat: Sacerdotes profanauerant sancta, & peccata vendentes, in quæstum veniam pietatémque conuerterant. Scribæ doctrinam cœlestem, sciẽtiam salutarem, vitale magisteriũ,

Theoph. *Magi gentiũ primitiæ.*

Fulgentius.

Leo Papa.

Greg. Papa *Omnia Christum cognouisse visa sunt, præter Iudæos.*

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Fulgentius.

Christus diguior in præsepe, regum filius in auro recũbentibus. Rex pauper adoratur à regibus.

Vana turbatio Herodis.

Leo Mar. P. Chrysologus.

Cur Hierosolyma turbata.

in suum sensum, in perfidiæ lapsum. lethale vaniloquiũ commutarant. Hinc est quòd Christum noluit nasci. Viuere timent, quia nouerant se mox ignominiæ dandos, tradendos opprobriis, eiiciendos templo, priuandos sacerdotio, oblationum munere vacuandos. Semel enim cupiditate inflammati, capti pompa, vitiis sauciati, vanitate ebrij, madefacti luxu, quia de correctione nihil cogitare poterant, de venia nihil sperabãt. Et ibidẽ. Si Hierosolyma, si rex, si Scribæ, si Principes sacerdotũ ad Christi sic turbantur infantiã: quid isti facerẽt, Christus perfectũ mox in hominẽ si venisset, si fultus diuitiis & multitudine, si cũ suspectis, si cum extraneis? Qui nihil dant tempori, nihil ætati, nihil pauperi, nihil parenti: sed vt audiunt natum, parant nascenti mortem, innocenti dolos, scelus pio, nudo gladios, soli milites, vagienti necem, pœnam parenti: & vt vis misceatur sanguini, crudelitas acerba cunabulis bella indicit, vbera telis vrget, clypeos illidit gremiis, quatenus humanam diuinámque sobolem antè sepulchrum faciat intrare, quàm mundum. Sic fugit impius nemine persequente: timet ne Iudæi paruulum aliquem ex veterum regum sanguine secretò nutriant, sicut asseruatus est Ioas, 4. Reg. 10. vt grandior tyrannum expelleret. Ita maluit ne magnates Christum perdere, quàm bona temporalia. Eusebius Emissenus, in homilia de Epiphania Domini. Lætari & exultare debuerant, & ecce timore perturbantur. Sic enim infirmi oculi viso lumine excæcantur, & bene isti in Prophetarum libris per illas aues significantur, quas dies excæcat, & nox illuminat. *Turbatus* enim *Herodes* quiescere non potest, angitur, angustiatur: & impletur id Psalmi 47. quoniam ecce reges congregati sunt, conuenerunt in vnum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Et ne ex improuiso capiatur, *Principes sacerdotum, Scribas populi congregans, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.* Tum intellexit non vulgarem aliquem regem, sed Christum requiri: illum ab omni populo Iudæorum expectari, tempus autem illius aduentus iam elapsum esse. Ideò non quærendum esse putat, quisnam esse possit, cui nomen Iudæorum regis deferendum sit, nullum alium conniciens quàm Christum: sed de loco natiuitatis eius tantùm sciscitatur. Optimum autem ordinem seruat ad tantam inquisitionem. Non enim conuocat aliquos ex plebe, aut multitudine, quorum studia non intendunt sacra mysteria: *omnes Pontifices sacerdotum, & scribas populi.* Ad quos enim magis spectat rerum diuinarum cognitio, quàm ad Pontifices & sacerdotes? Malachiæ secundo. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. Ecclesiastici trigesimosecundo. In medio magnatum loqui non præsumas, & vbi sunt senes, non multum loquaris. Sap. sexto. In multitudine sapientum sanitas orbis terrarum. Siquidem, vt scribit Thomas in Matthæum, ad sciendam rei alicuius certitudinem, tria requiruntur. Creditur enim multitudini, authoritati, & literis. Authoritas in Pontificibus & doctrina fuit: copiosa demum multitudo, cùm omnes congregati sint. Ex his patet, difficiles quæstiones ad cõsilia referenda esse: authoritatem autem consiliorum haberi ex matrice Ecclesia. Sic enim, vt scribit Irenæus, libro 5. capit. 5. contra hæreses, & Tertullianus, lib. de præscriptionibus contra hæreticos: Si quid ambiguum resoluendũ erat, consulebantur olim matrices Ecclesiæ, qualis fuit, & est Romana: vtique adinstar antiquæ Hierosolymæ, cuius Synagoga cæteris prælata est. Ex eo igitur loco multa de conciliorum & Pontificũ authoritate, multa de Ecclesia Romana in definiẽdis fidei quæstionibus dici possent, à quibus nunc abstinemus, ne in præsentẽ historiã latior sese infundat interpretatio. Porrò hi qui dicuntur Principes sacerdotum, ἀρχιερεῖς, Pontifices intelliguntur, qui 1. Paralip. 24. Principes sanctuarij, & 2. Paralip. 36. idẽ nomen sortiuntur. Theophylactus, in cap. 14. Marci, intelligit Pontifices maximos, non quòd multi simul & eodẽ anno hoc munere fungerentur, sed quòd aliquãdo huic gradum adepti essent. Nam quia Romanorum auaritia venale factum fuerat sacerdotiũ, quotannis mutabantur. Porrò Scribæ hi sunt, quos Lucas capit. 7. & 11. legis peritos vocat. Matth. 7. Marc. 12. 1. Cor. 1. *At illi dixerunt, In Beth-leem Iudææ, ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας. Sic enim scriptum est per Prophetam Et tu Beth-leem terra Iuda nequaquã minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel* Hæc verba habentur Michææ 5. cap. Porrò Matthæus verba Prophetæ paulò diuersiùs citare videtur, quàm in Hebræo leguntur. Siquidem negatiua particula non legitur *nequaquam*, sed Beth-leem paruula esse affirmatur. Quod etiam Septuaginta interpretes obseruant, his verbis Hebraicum contextum traducentes, Καὶ σὺ βηθλεὲμ οἶκος Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ, Et tu Beth-leẽ domus Ephratha. Sed sensum mentẽmque Prophetæ potiùs attendit, qui etsi Beth-leem vulgò paruulam censeri scribat, ipsam tamen nequaquam minimam esse in millibus Iudææ affirmet. Hoc nimirum argumento, quòd ex ea Christus nasceretur. Attamen Hieronymus, lib. 2. Commentariorum in Michæam, Arbitror, inquit, Matthæum volentem arguere Scribarum & sacerdotum erga diuinæ scripturæ lectionem negligentiam, sic etiam posuisse vt ab eis dictum est. Et paulò pòst inquit Hieronymus: Exponamus ergo Hebraicum. *Et tu Beth-leem*, id est, domus panis, quæ vocaris *Ephratha minima quidem es in ciuitatibus Iuda*, & tantis millibus comparata, vix paruus es viculus: sed ex hoc paruo viculo egredietur Christus, qui est dominator in Israël. Aut si particulam negatiuam *nequaquam* adiungas, talis sequetur interpretatio, quam habet Euthymius in Matthæum. Etsi, inquit, vilis appares ad aspectum, quantum tamen ad id quod animo concipitur, non es minima inter omnes principes tribus Iuda. Quælibet enim tribus diuersos habebat in propriis ciuitatibus principes. Et verè nominatissima fuit post Saluatoris natiuitatem: quotidie enim ab vniuerso orbe accedunt ipsam visuri, locúmque vbi Christus natus est, adoraturi. Deinde magnæ famæ ac nominis causam ponit. *Ex te enim exibit*, hoc est nascetur, *dux*. Ducem autem ac pastorem siue rectorem, dixit regem. Nam & Christus secundum diuinitatem rex erat. Regnum, ait, meum non est ex hoc mundo. Et secundum humanitatem. siquidem regis exercebat opera, leges videlicet subditis condens, corrigens illos ac fouens, & pro eis moriens: quæ maximè eum, qui verè rex est, insigniunt. Diadema enim & purpura, reliquáque similia, fastus magis sunt & arrogantiæ. Quomodo autem dixit eum pastorem siue rectorem Israël (vtrumque enim significat verbũ ποιμαίνω, & regere, & pascere) cùm vniuersum pauerit orbem? Ne offendantur Iudæi, quasi cæteris nihil amplius habentes: sed occasionem magis habeant familiaritatis eius, quòd ab ipsis genitus, & apud eos natus sit. Si quis autem dicat: quomodo ergo illos non pauit, quum sint ipsi Israël? Audiat quòd etiam hoc fecit: pauit enim illos, qui ex ipsis crediderunt, alioqui etiam Israël est omnis, qui videt Deum. Israël enim si quis interpretetur, idem sonat quod videns Deum. Dicit autem Paulus: Non omnes qui ab Israël descendunt, hi sunt Israëlitæ. Quòd si non omnes pauit Hebræos, illorum culpa est, qui ab eo pasci noluerunt. Dicit enim: Nõ sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël (Matt. 15.) Euangelista autem Ioannes: (cap. 1.) In sua, inquit, venit, & sui eum non receperunt. Hoc quoque deprauant Iudæi, dicentes de Zorobabel loquutam Prophetiam: quibus nos è diuerso dicimus, Zorobabel non in Beth-leem, sed in Babylonia natum esse. Tu verò Dei admirare gubernationem quomodo ordinauit, à Magis quidem doceri Iudæos, quòd ipsum stella prædicauerit: à Iudæis autem Magos, quòd & Prophetæ ipsum prænunciauerint. Leo Martyr, sermone secundo, de Epiphania Domini. Quid verò, inquit, tam cæcum, quid tam à luce alienũ, quàm illi sacerdotes & Scribæ Israëlitarum fuerunt? qui percontantibus Magis, & Herode quærente vbi Christus secundum scripturarum testimonium nasceretur, hoc responderunt de Prophetico eloquio, quod indicabat stella de cælo: quæ vtique poterat Magos Hierosolymis prætermissis vsq; ad cunabula pueri, sicut postmodùm fecit, sua significatione perducere, nisi ad confutandam Iudæorum duritiam pertinuisset,

Maluit quidã christum perdere, quã temporalia
Euse. Emis.

Herodes agnoscit regẽ illũ esse Christum.
Quo inquisitionis ordo de Christo.
1.
A sacerdotibus inquirendum
Thomas.
1.
2.
3.
Irenæus.
Tertull.
2.
Inquirendum in vna Hierosolyma, Romana Ecclesia.
Theoph.

Conciliatio Matthæi cum Hebræo contextu Michææ, & 70.
Hierony.
Euthym.
Quid verò regem facias.
Iudæi & à stella, & à scriptura, & propria confessione conuincuntur.
Leo Mart.

vt non solùm ductu syderis, sed etiam ipsorum professione innotesceret natiuitas Saluatoris. Iam ergo ad eruditionem Gentium Propheticus sermo transibat, & prænunciatum antiquis oraculis Christum alienigenarum corda discebant, cùm Iudæorum infidelitas veritatem ore proferret, & mendacium corde retineret. Noluerunt enim agnoscere oculis, quem de sacris indicabant libris, vt quem non adorabant in infantiæ infirmitate humilem, postea crucifigerent in virtutum sublimitate fulgentem. Quæ ista, Iudæi, tam imperita in vobis scientia est, tam indocta doctrina? Interrogati vbi Christus nasceretur, veraciter & memoriter dicitis, quod legistis, In Beth-leem Iudææ. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Beth-leem terra Iuda, non es minima in principibus Iuda. Ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum Israël. Hunc principem natum longinquæ Orientalium gentium nationes in insolito noui syderis splendore didicerunt: & ne de loco editi regis ambigerent, vestra eruditio prodidit, quod stella non docuit. Cur vobis viam, quam aliis aperitis, obstruitis? Cur in vestra infidelitate residet dubium, quod ex vestra fit responsione manifestum? Locum natiuitatis de scripturarum testimonio demonstratis, præsentiam temporis de cœli & terræ attestatione cognoscitis, & tamen vbi ad persequendum animus Herodis exarsit, ibi ad non credendum vester sensus obduruit. Gregorius Papa, in Euangelium hodiernæ diei. Hoc profectò, inquit, benè Isaac cùm Iacob filium suum benediceret, designauit, & caligans oculis, & prophetans (Genes. vigesimosexto) in præsenti filium non vidit, cùm tamen in posterum multa præuiderit. Quia nimirùm Iudaicus populus, & Prophetiæ spiritu plenus, & cæcus, eum de quo multa in futurum prædixit, in præsenti positum non agnouit. *Tunc Herodes clam vocatis Magis.* Theophylactus. Clanculò vocauit eos propter Iudæos. Suspicabatur enim quòd Iudæi fortassis puerum facturi essent magni, & curaturi vt seruarent eum, vtpote liberatorem suum, proptereà clàm insidiatur. *Diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis.* Cogitauit enim, inquit Euthymius, tunc Christű aduenisse, cùm stella apparuisset. Nouerant enim Iudæi locum natiuitatis, & tempus in genere seu quadam summa, non autem præfinitè, vt mensem, annum, & diem. Sunt autem, inquit Theophylactus, qui dicant stellam illis apparuisse lõgè antequam Christus nasceretur: quoniam multum temporis in iter insumpturi erãt, & tamen ipsum adhuc fasciis inuolutum adoraturi. Alij, quòd cùm Christo nato stella apparuerit, & Magi per biennium venerint, & non in fasciolis inuenerint puerum, neque in præsepi, sed in domo cum matre bimum. Alij verò, quorum paucior est numerus, stellam hanc in die natiuitatis apparuisse scribunt, & eadem ipsa die Magos iter agressos esse. Verùm quæritur quomodo tam breui dierum spatio ex Oriente Beth-leem peruenire potuerint, cùm audierimus appulisse eos decimatertia die post natalem Christi? Sunt qui hoc referant ad diuinam quandam virtutem, vt Remigius in Matthæum, quæ Prophetam Abacuk in momento in Babylonem ad lacum leonum transtulerit. Sunt qui referant hanc diligentiam ad velocitatem dromadariorum, quibus abundat hæc natio, quos vno die mille stadiorum iter conficere scribit Philostratus, in vita Apollonij. Sunt, vt diximus in superioribus, qui obseruent Orientem dici non remotiores Orientis partes, sed Iudææ viciniores: quomodo vocantur Aramei montes in Mesopotamia, Numer. vigesimotertio, è quibus adductus est Balaam. Oriens enim frequenter in sacris literis accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur, vt Genes. 13. Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem, & recessit ab Oriente. Itaque siue Magi, vt posteri Balaam, ex Mesopotamia Syriæ venerint, vt Chrysostomo, Hieronymo, Ambrosio, cæterisque quos notauimus, visum est, siue ex Arabia, vt Iustino placet, seu ex primis Persarum aut Chaldæorum regionibus, nihil moratur nos, quin credamus Magos sua diligentia, pietati coniuncta, non difficulter tredecim diebus huc usque peruenire potuisse. Siquidem cum Laban insequeretur Iacob fugientem à Mesopotamia in Iudæam, vt scribitur Genes. 31. illum in monte Galaad, qui Libani principium est, attigit septimo die ab egressu Iacob. Neque tamen illius fugam nisi tertia demum die deprehenderat: vnde quatuor diebus tantùm Laban, sed celeriori cursu, Iacob verò, etsi secum greges, vxores, & paruulos duceret, & ea propter lentius progredi cogeretur, septem tamen diebus è Mesopotamia ad fines Iudææ peruenit. Quid si summa diligentia vsi fuissent? Anne è Perside & Chaldæa duodecim aut tredecim diebus hoc iter, de quo disserimus, consummassent? cùm non duplicetur numerus leucarum seu milliariorum à Hierosolyma in Chaldæam, qui censetur ab eadem vrbe in Mesopotamiam? Ita nulla relinqui quæstio videtur, quin tredecim diebus apparẽte stella è sua regione Magi in Beth-leem deuenerint. Sciscitatur igitur Herodes tẽpus apparentis stellæ, vt ex eo colligat tempus natiuitatis Christi. *Et mittens eos,* seu ire permittens, *in Beth-leem* iuxta Michææ oraculum, & sacerdotum omnium sententiam, *dixit, Ite & interrogate diligenter de puero,* à ciuibus Beth-leemitanis, & cæteris circumuicinis, quo in loco natus sit, quibus parentibus, quos denique ministros, & quantam potentiam habeat. *Et cùm inueneritis, renunciate mihi,* seu per vosmetipsos ad me redeuntes, seu per nuncios vestros, *vt & ego veniens adorem eum.* Petrus Chrysologus, serm. 158. Vult mentiri: sed non potest. Veniet vt ad tormenta eruuerit, ad supplicia iaciatur, spernatur ad pœnam, qui adorare finxerat vt sæuiret. D. Gregor. Papa. Ita natiuitate regis cognita, ad callida argumenta conuertitur, & ne terreno regno priuetur, renunciari sibi vbi puer inueniretur postulat: adorare eum se velle simulat, vt quasi hunc inuenire possit, extinguat. Sed quanta est humana malitia contra consilium diuinitatis? Scriptum quippè est: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Huic similes sunt permulti, qui prætextu religionis religionem euertere conantur, & ad instar Iudæ osculo filium hominis tradunt. Tales & hi, quos Politicos dicimus, qui vt sunt verè athei, qualis erat Herodes, ea tantùm ratione religionis curam suscipiunt, vt illius prætextu populi gratiam nanciscantur, etiam aliquando religionem subuertant. Hos principibus insusurrare videmus id quod à Numa pompilio profectum est: nuper autem à Machiauello reuocatum in libro suo De instructione principis, non alia prorsus ratione religionem inductam esse, quàm vt populus timore contineretur: Idcircò principem, vbi occasio tulerit, se religionis vinculo absoluere posse. adeò nihil ob oculos principum versari volunt, quàm suam, non autem Dei causam. Bernardus, sermone tertio, de Epiphania Domini. Credo, inquit, si quis conscius est huius rei, de cætero sibi cauebit, & Herodianum execrabitur animum, ne similem exitum sortiatur. *Qui cùm audissent regem, abierunt,* nullo eos comitante. Siquidẽ Herodes dedignatus fuerat comitatum. Existimãtes interim non ficta, sed vera esse verba Herodis, quanta potuerunt sedulitate in Beth-leem perrexerunt. *Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos.* Theophylactus, in Matthæum. Occulta erat ad paruum tempus stella singulari dispensatione, vt Iudæos interrogarent, & turbaretur Herodes, manifestiórque fieret veritas. Vt autem ipsi egressi sunt ab Hierusalem, iterum apparuit ducens eos. Vnde manifestum, quòd stella erat virtus diuina. Bernardus, sermone tertio de Epiphan. Ex hoc manifestè datur intelligi, quòd humanum flagitantes consilium, diuinum amisere ducatum, & conuersi ad terrenum documẽtum, signum cœleste non viderunt. *Antecedebat autem eos, vsquedum veniens staret supra locum vbi puer erat.* Theophylactus. Et hoc, inquit, rarum. Descendit enim stella à summitate, & terræ propior facta, ostendit eis locum. Nam si in summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco, in quo Christus esset? Stellæ enim multum locum comprehendunt: vnde tu supra domum tuam vides lunam forte, & ego eandem video non nisi supra domum meam. Et vnicuique videtur stare

Gregor. Papa.

Theoph.

Euthym.

Theoph.

Quando stella apparuit, biennio, vel tantùm 13. diebus.

Remigius.

Philostrat.

Vnde Magi, & quot dierum itinere venerint.

P. Chrysologus.

Gregor. Papa.

Quàm multi cum Herode Christum colunt.

Machiauel. Atheos, principem Atheum format.

Bernard.

Theoph.

Bernardus.

Theoph. *Stella terræ adiacebat.*

non nisi supra domum suam lunam, vel aliam stellam. Vnde & ista stella non demonstrasset Christum, nisi descendisset, & quasi supra caput pueri stetisset. D. Basilius, homil. de humana Christi generatione, ex eo colligit, nec Cometen quidem fuisse. *Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde.* Gauisi sunt, vtpotè repertu duce nequaquam fallace. Ex hoc enim certam habuerunt fiduciam, quòd quæsitum inuenirent. *Et ingressi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.* Euthymius in Matthæum. Domum hic tugurium, inquit, vocat, quod Lucas diuersorium dixit. Domus nempè erat, quod vtcunque inhabitaretur: diuersorium autem, sedes ac mansio ingredientium. Diuersorium enim dicimus, etiam ipsum tentorium. Cùm enim concurrissent in ciuitatem Bethleem omnes, qui à Dauid descendebant, causa census, quem Cæsar fieri iusserat, prout scripsit Lucas: non inuenerunt qui cum virgine erant, domum liberam ad hospitandum. Ideò ad diuersorium quoddam declinauerunt, in quo præsepe erat iumentorum. Statim autem peperit virgo Christum, & quia alius locus non erat in diuersorio, inuolutum fasciis infantem reclinauit in præsepio. Idē habet Theophylactus & Chrysostomus. *Et procidentes adorauerunt.* Bernardus, sermone tertio, in Epiphaniā. Vnde vobis, ò alienigenæ, vt puerum adoretis? Neque enim tantam inuenimus fidem in Israël. Sic vos non offendit vilis habitatio stabuli, non paupertas cunæ præsepij, non vos pauperis matris præsentia, non lactantis infantia scandalizat? Hilarius, libro secundo de Trinitate: Adsunt Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis suæ scientiæ arcanam operationem, posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic vagitus per Angelorū diuina gaudia honorantur. Leo, sermone quarto de Epiphania. Ita diligentia sagacis officij, vsque ad videndum puerum perseuerans, futuri temporis populis, & nostri seculi hominibus seruiebat, vt sicut omnibus nobis profuit, quòd post resurrectionē Domini vestigia vulnerum in carne eius Thomæ Apostoli explorauit manus, ita ad nostram vtilitatem proficeret, quòd infantiam ipsius Magorum probauit aspectus. Viderunt itaque Magi, & adorauerunt puerum de tribu Iuda, de semine Dauid secundum carnem, factum ex muliere, factum sub lege, quam soluere non venerat, sed adimplere. Viderunt, & adorauerunt puerum, quantitate paruulum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, & in nullo ab humanæ infantiæ generalitate dissimilem: quia sicut fidelia erant testimonia, quæ in eo maiestatem inuisibilis diuinitatis assererent: ita probatissimum esse decebat Verbum carnem factum, & sempiternam illam essentiam filij Dei, hominis veram suscepisse naturam, vel ineffabilium operum secutura miracula, vel excipiendarum supplicia passionum, sacramentum fidei ex rerum diuersitate turbarent, cùm iustificari omninò non possent, nisi qui Dominum Iesum & verum Deum & verum hominem credidissent. Sanctus Ephrem, lib. contra eos qui filij Dei naturam scrutari volunt, capit. 2. Attende, ô infœlix, Magos illos, qui de remotis terræ partibus ad adorandam nuper editi regis infantiam aduenerunt, Non illi regē inuenerunt in purpura iacentem, non diademate lucentibus gemmis intexto insignitum caput, sed infantem inuolutum vilibus pannis in præsepio reperierant, & continuò, *apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera* cum gaudio cordis. Vide excellentissimam Magorum fidem. Offendunt in vili præsepio iacentem regem cœlestem, sanctum, nuper pro salute totius orbis in carne natum. Inueniunt, inquam, in præsepio, nec tamen vltrà inquirere pergunt. Quid enim angusto præsepio vilius? Inter tot vilia nullum regis indicium cernentes Magi, nihil de illius maiestate dubitant, nihil pannorum vilitate mouentur, neque geniti naturam curiosè rimantur. Ipse autem infœlix ad patris dexteram conspicis vnigenitum filium, omni sublimem maiestate regem, cōsidere Patri, atque cum ipso laudari, & audes illum temerè scrutari? Non expauescis miser, non stulte terreris? [illegible] nescis, creatorem explorare præsumis. Quis [illegible] exercetur audaciam? Deus & Dominus vnigenitus patris, in excelsis ad patris dexteram residet: Angeli, Archangeli, Cherubin & Seraphin cum metu & tremore astant illi, pressis deorsum cum horrore reuerenter obtutibus: Cinis autem ac puluis in terra sedens scrutatur opificem? Cherubin prope solum gloriæ sub alis suis contegit faciem, neque in illam maiestatem infigere lumina sustinet: homo autem terrenus & luteus, qui semetipsum & mortis [illegible] tempus ignorat, Dominū omnium conditorem perscrutatur? Chrysostomus pluribus in locis ex Magorū adoratione Christum in Eucharistia adorandum esse colligit. Hilarius, lib. 2. de Trinit. Aliud intelligitur, aliud videtur. Aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit virgo, partus à Deo est. Infans vagit, laudantes Angeli audiuntur: panni sordent, Deus adoratur. Ita in Eucharistia panis species conspicitur, sed Christi corpus, ipse etiam Christus Deus & homo adoratur. Chrysostomus, homil. de sancto Philogonio. Hæc, inquit, mēsa vicem explet præsepis in quo natus est Christus. Nam & hic ponitur corpus dominicū, non quidem fasciis inuolutum sicut tunc, sed vndique Spiritu sancto conuestitum. Et homil. 24. primæ ad Corinth. Hoc corpus in præsepi reueriti sunt Magi, & viri impij & barbari: tu non in præsepi, sed in altari: non mulierem quæ in fasciis teneat, sed sacerdotem præsentem, & Spiritum super proposito sacrificio abundè diffusum vide. Greg. Nazan. Orat. 3. de Theologia. Cur tu, inquit, ad id quod oculis cernitur, impingis, nec spectas id quod animo, & intelligentia percipitur? Fasciis quidē inuolutus est: verùm sepulturæ fascias rediuiuus excussit. In præsepio reclinatus est: cæterùm ab Angelis celebratus est, & à stella proditus, & à Magis adoratus. *Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.* Id autem faciunt aut ex more Orientalium, qui, vt superioribus diximus, ad reges accessuri munera offerre consueuerūt in sui obsequij testimonium: aut ad releuandam matris paupertatem, maximè verò ad maiorem suæ submissionis confirmationem. Vnde & Cyprianus, serm. de Stella & Magis. Quia verò, inquit, neminem in conspectu Dei apparere vacuum lex vetus edocet, præuaricatoribus legis abeuntibus vacuis primitiæ gentium sacramentalia munera proferunt de thesauris, & Domino aurum & odoramenta præsentant, profitentes ex ratione munerum, de eo quem adorabant, quid crederent, quid sentirent. In auro regem, in thure sacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quamuis passibilem, profitentur. Oblatio ista incarnati verbi, & exponit mysteria, & breui subtilique indicio vtriusque naturæ humanæ diuinæque exprimit vnitatem, quid & proprium est vnicuiq; singulatim distinguens. Nam Deo patri, cuius regnum & imperium suis mundum replet splendoribus, in odorē suauitatis summus sacerdos & Pontifex Christus se obtulit: cuius caro passionis cremata carbonibus, incensi vim sua fragrantiam transmisit ad cœlos, & vsque hodie odor ille suauissimus in terrestri cœlestiq; ecclesia indeficiens perseuerat. Quòd autē passibilitas, quam obediens Deo voluntariè suscepit, incorruptione firmata sit, virtus myrrhæ obuians corruptelæ suo probat effectu, & visibilū ratione munerum, immortalitatis solidæ constat euidens argumentū. Fulgēt. ho. de Epiph. Igitur per ista tria munerū genera in vno eodemq; Christo & diuina maiestas, & regia potestas, & humana mortalitas intimatur. Thus enim ad sacrificiū, aurū ad tributum, myrrha ad sepulturam pertinet mortuorum. Omnia hæc sancta fides Christo veraciter offerre non desinit, dū vnū eūdemque verū Deum, verū regem, verúmque hominem credit, vt verè pro nobis mortuū veraciter recognoscat. In oblatione thuris cōfunditur Arianus, qui soli Patri sacrificiū offerri debere contendit. In oblatione myrrhæ confunditur Manichæus, qui Christū verè mortuum pro nostra salute non credit. In auro simul vterque confunditur: quia & Manichæus de semine Dauid secundū carnē natum nō credit regem, & Arianus Deo vnigenito naturalem assignare nititur seruitutē. Proinde vterque non experietur regē, à quo per fidem regatur, sed à quo pro infidelitatis crimine puniatur: quia ab vno diuinitatis, ab altero carnis

D. Basilius.

Euthym.

Bernard. *Humilitas externarum rerum non tollit fidem Magorum.*

Hilarius.

Leo

Ephrem.

Contra homines pravum proposito in quæstiones de Deo.

Chrysost. Hilarius *In Eucharistia & altari non minus, quam olim in præsepio Christus adorandus.*

Chrysost.

Gregor. Nazanz.

Cyprian.

Fulgent. *Quid hæc munera mysterij habeant.*

vnitas denegatur. In iisdem muneribus confunditur etiá Nestorius, qui nititur Christum in duas personas diuidere, cùm videat Magos non alia Deo, & alia homini, sed vni Deo homini eadem munera obtulisse. Non ergo diuidatur in personis, qui non inuenitur diuisus in donis. Confundit & Eutychetis infamiam, qui nó vult in Christo vtramque veram prædicare naturam. D. Basilius, hom. de humana Christi generation. Nimirùm, inquit, Balaam vaticinium sequi sunt visi, qui de Christo talia visus est dicere, Accumbens dormiuit vt leo, & quasi pullus leonis, quis suscitabit eum? Qui benedixerit tibi, erit benedictus, & qui maledixerit, in maledictione reputabitur. Per leonem enim eius imperium sermo demonstrat: per accubitum verò, supplicium: per benedictionis virtutem, eius diuinitatem. Igitur vaticinium hoc sequentes, vt regi aurum, vt morituro myrrham, vt Deo thus obtulerút. Petrus Galatinus, lib. 8. de arc. fidei in Thalmud inuentis, ostendit hoc prædictum fuisse, Esa. 60. cùm legitur, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes: cùm, vt legitur in Bereschith Rabba, id est, in expositione libri Geneseos, Deus hic nomine tetragrámato scriptus, rex Messias intelligédus sit. Quod & Psal. 72. manifestum est, vbi hæc leguntur, Reges Tharsis & insularum munus reddent: reges Arabum & Saba dona adducent: & viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & orabunt ipsum iugiter, tota die benedicent ei. Ex quo contextu Rabbenu Heccados colligit, quòd omnia munera illa, quæ dedit pater noster Iacob Esau, futurum erat, vt reges mundi regi Messiæ restituerent. Hoc etiam Sibylla Erythræa lib. 8. Oraculorum expressit his verbis:

Basilius. Prædicta fuerát hæc munera. — *P. Galat.* — *Sibylla Eryth.*

> *Τούτῳ προσκομίσουσ' ἱερῆες χρυσὸν προσφέροντες,*
> *Σμύρναν, ἀτὰρ λίβανον· καὶ γὰρ τάδε πάντα ποιήσει.*

id est, *Illi libabunt aurum myrrhamque ferentes*
Thúsque sacerdotes: hæc omnia namque parabit.

Greg. Nazianz. in Apolog. 1. Magi procumbunt, & munera offerunt, vt scilicet idolorum cultus hoc facto euerteretur. D. Bernardus, homil. 3. in Epiphan. adinstar Magorum spiritualia nos Christo consecrare dona admonet. Vt aurum offeramus, abnegando temporales diuitias, & illi, id est, membris eius seu pauperibus illas consecrando. 2. Offeramus thus orationum & meditationum deuotarum, sicut legitur Psal. 140. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. 3. Myrrham etiam, id est, carnis mortificationem adiiciamus. Gal. 5. Quicunque enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum concupiscétiis. Sequitur. Et admoniti, seu *responso accepto in somnis, καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ*, Oraculum accipientes per somnium. Dicuntur enim *χρησμοὶ*, oracula quæ redduntur à numine consulentibus aut petentibus. Vnde coniicitur istos de suo ad Herodem reditu aliquid sciscitatos esse aut à Maria, aut Ioseph, aut etiam ab ipso puero. Quid enim hoc mirum fuerit, si à puero oraculum rogasse dicantur, cum & ipsum adorent? aut sanè ab ipso Deo, quem huic puero adesse non dubitarunt, oraculum petiisse potuerunt. Cæterum quoquo modo illud rogauerint, cùm ex scriptura minime manifestum sit: sufficit quòd in somnis responsum acceperint, visione imaginaria apparente, *ne redirent ad Herodem. μὴ ἀνακάμψαι*, ne reflecterent, verbú aptum ac peculiare facientibus iter nauigio, vel equis. Noluit enim Deus in periculum eos obiicere, sed neque Herodem citius in pueros sæuire, quàm Christo in Ægyptum tráslato. *Reuersi sunt per aliam viam in regionem suam.* Eusebius Emissenus, in homil. Reuertamur igitur & nos per aliam viam in regionem nostram, quia per illam quá exiuimus, redire nó possumus. Hoc enim & filiis Israël de Ægypto exeuntib⁹ præcipitur, vt per aliá viá nó reuertátur. Regio nostra paradisus est, regio nostra est terra viuétiú, ibi habitauerút, inde exierunt: sed qua via? Vtique per superbiá, per inobedientiam, per vanam gloriá, per gulæ intemperantiam. Per hanc autem viam in patriam redire non possumus. Alia ergo via requirenda est, qua in patriam reuertamur. Hæc autem via Christus est. Ipse enim ait: Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Inuenimus viam, curramus per eam, si recto itinere in patriam redire volumus.

Gregor. Nazianz. Bernard. — *Euse. Emis.*

Quadragesimo die, Christus natus in templo præsentatur, Maria purificatur, sacrificium offertur, Simeon congratulatur.

Matth.	Marc.	LVC 2.	Ioan
		Et postquàm impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino (sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vuluam, Sanctum Domino vocabitur:) & vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.	

BONVS villicus, vbi copiosum fructú cótinuo labore conquisierit (inquit Petrus Chrysolog. ser. de Magis) venire domum suam ad lucrum cupit, suum cócupiscit ad gaudium: Diligens operarius, quádo opus suscepti laboris impleuerit, vt mercedem percipiat, patremfamiliás desiderat aduenire: Deuotus miles post conflictum, post victoriam, præsentiam regis optat, vt præmiis sudores & vulnera remuneratione compenset. Sic ad palmam suam cupit venire Christum, qui bella mundi indefessa virtute prosternit: Sic Christum venire non vult, qui superatus illecebris sæculi, de pœna trepidat: de venia nil præsumit. Hoc ducebatur affectu Simeon vir iustus & timoratus, expectans consolationem Israël: vnde nec priùs mortem vidit, quàm Christum amplecteretur. Nec cedit Magorum aut pastorum pietati: sed etsi decrepitus, Christum acclamat, Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis suæ Israël. vnde, vt scribit Ambrosius, Ausbertus Presbyter ordinis S. Benedicti, serm. in Purificat. diuæ Virginis: Si subtiliter, inquit, à fidelibus, quæ sit huius diei festiuitas, perpendatur, eo deuotionis affectu hanc celebrandam suscipient, quo Dominicæ natiuitatis, circuncisionis atque apparitionis solénia sunt prosecuti. Illius est ista solennitas, cuius & illa: sed nec minor ista, quàm illa. quod vtique hoc Sermone apertis monstrabimus documentis. Huius quippè diei festiuitas, sicut à quibusdam Christianis ignoratur, sic à multis prę cęteris anni solennitatibus honoratior habetur: maximè autem eo loco, quo primatum ecclesia Catholica in primo pastore sortita est. In tanta enim reuerentia ab illis habetur, vt ea die cuncta ciuitatis turba in vnum collecta, innumeris cereorum luminibus coruscans, Missarum solennia deuotissimè concelebrent, nullúsque aditum publicæ stationis intret, qui lumen manu non tenuerit: tanquam scilicet donum in templo oblaturi, immò etiam suscepturi fidei lumen, quo interiùs fulgent, exteriùs oblationis suæ religione demonstrent. Hodie namque iuxta legem atque Euangelium, peractis à natiuitate Christi quadraginta diebus, in téplo est à parétibus idé Dominus pręsentatus: hodie à sancto Simeone susceptus, Patriq; cú sacris muneribus oblatus: hodie redéptioné Israël expectantibus, ab eodé Simeone & Anna prædicatus. Bern. ser. 2. in Purificat. beatę Mariæ. Celebratis siquidem (ait) paulò antè, Natiuitate, Circuncisione, & Apparitione eius, festus hodie nobis oblationis eius dies illuxit. Hodie náque sistitur creaturi terræ fructus sublimis: hodie placabilis & Deo placens hostia virgineis manibus offertur in téplo, portatur à parentibus, à senibus expectatur: offerunt Ioseph & Maria sacrificiú laudis, sacrificiú matutinú: Simeó & Anna suscipiunt. Ab his quatuor celebrata processio est, quæ per quatuor orbis climata solénib⁹ hodie gaudiis ad memoriá reuocatur. Hanc huius diei historiá describit Lucas, intermissa Magorum adoratione post circuncisioné, quá nouerat à Matthæo esse descriptá. Tria autem proponit:

Introductio. P. Chrys. — *Ambros. Ausbertus.* — *Solénitas Purific. antiqua, & eius institutio.* — *Bernard.* — *Processionum.*

Summa. Bonauent.

Christi & eius matris humilitaté, vt qui se legi submiserint: Christi clarificationé per veritatis testimoniú: & eorú omniú consummationé, vt scribit Bonauen. in Lucam. In humilitate autem (ait) quatuor sunt consideranda, quæ tradit Euangelista. Describit enim Christi oblationem quantum ad tempus statutum, quantum ad locum designatum, quantum ad mandatum scriptum, & quantum ad pretium oblatum. Primò igitur, quantum ad tempus statutú, dicitur, *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi*, id est quadraginta dierum, Leuit. 12. Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ. Et die octauo circúcidetur masculus infátulus: ipsa verò triginta diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Si autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus menstrui: & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Isychius, li. 3. in Leuit. cap. 12. Manifesta est, inquit, legislatoris intentio, antiquum generis humani significantis excessum, atque ideò ex omnibus his conferre nobis desiderat, vt euitemus seculares res, & actiones carnis: vtporè nobis non bene valentibus profligare sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Nam mundus quidem per seipsum bonus, ortum solis cernere, lunam, stellasque cœlum coronantes, terram distentam, diffusum mare, vt ex his omnibus sapientia colligatur & conijciatur opificis. Similiter & corpus bonum est, & minus bonum, quod nobis in virtutibus collaborat. Habet enim instrumétum ad glorificandum Deum, linguam, aliósque qui in nobis sunt sensus, per quos respicientes creaturam mundi, omneque eius solatium, per hæc aliud intuentes conijcimus, & ex his quæ facta sunt, ea quæ sunt inuisibilia. Sed quia & sæculo & carne malè simul vsi sumus, ita vt Dominus de mundo diceret, Mundus in maligno positus est. Paulus autem: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Et rursus: Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Et rursus: Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, adulteria, immunditia, & quæ his similia sunt. Ab his lex nos liberare conatur, & de hac re multa scribere non cessat ænigmata, sicut & nunc communia & specialia. Intende quibus verbis ad Moysen Dominus loquutus est, vt ille filiis Israël eadem verba ministraret. Faciebat autem hoc non frustrà, sed palàm demonstrans, quòd ipse quidem Moysi loqueretur, vt ad intelligendam virtutem legis idoneo: Moyses autem populo, vt qui non totum capiebat, nec spiritale suscipere mandatum, nec ideò audire legem sublimiora narrantem. Hinc est enim, quòd ipso Deo legem dante, dicebant ad Moysen: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Sed & similiter eam, atque secundum humaná possibilitatem, homine videlicet tradente, suscipiunt, vt spiritu paulatim ascendatus. Per literam igitur semen suscipiens est mulier, quæ viri concepit ex semine. Hanc septem diebus esse immundam dicit. Et hoc quamobrem? Videlicet quis sator immundus est, vtporè hæres Adam, qui per transgressionem immundus factus, atque ita Euæ mixtus, omne genus humanum fecit immundum. Apertè autem hoc in sacra scriptura legitur, quòd postquàm exiit de Paradiso, mulierem suam Adam cognouit, atque ita deduci cœpit humanum genus. Septem autem dies ideò mulierem esse præcepit immundam, quia Adam, per cuius semen suscepit immunditiam, cum genere vitam nostram polluit. Septem dierum numerus significat, per quem tempora reuoluuntur: propter quod eius requies septima dies, id est intelligibile separatur sabbatum. Quomodo etiam nostram polluit vitam? Inducens ei maledictionem, & transferens ad miseriam, eam quam sortiti fueramus ab initio beatitudinem. Quod manifestum est ex his quæ Deus ad Adam dicit: Maledicta terra in operibus tuis, spinas & tribulos germinabit tibi. Porrò in huius legis constitutione ea consideranda sunt. Primò, quòd lex hæc, non humanum est somnium, nec anilis fabula, cùm præmittatur, Hæc dicit Dominus ad Moysen. Quid enim leue apud Deum? Sed & promulgatum est populo per Moysen illum præclarum legislatorem. Secundò dicitur immunda puerpera ob peccati in Eua. Genes. 3. In dolore paries. 1. Cor. 15. In Adam omnes moriuntur, &c. quia difficulter fit, vt non sit aliquis vitiosus pruritus. Exod. 4. Vir sanguinum mihi es. Tertiò, quoniam sanctificatio matrimonij ab alio pendet, scilicet à Christo & Ecclesia: alioquin non expiatur concupiscentia. Quartò, proponit nobis ob oculos peccatum, in quo nati sumus, à quo nisi per Christum sanctificari non possumus. Excusatur interim sic concupiscentiæ pruritus, qui in coniugatis est (siquidem naturalem modum non excedat) per sacramentum, vt docet August. lib. de Genesi ad literam, c. 9. Interim cósiderandum est, num diua Virgo ad eam legem obligaretur. Cyrill. Alex. lib. 8. in Leuit. Primò, inquit, consideremus secundum historiam, si non videtur quasi ex superfluo additum Mulier quæ susceperit semen, & peperit masculum: quasi possit aliter masculum parere, nisi semine concepto. Sed non ex superfluo additur. Ad discretionem namque illius, quæ sine semine concepit, & peperit masculum, istum sermonem pro cæteris mulieribus legislator adiecit, vt non omnem mulierem quæ peperisset, designaret immundam, sed eam quæ concepto semine peperisset. Addi quoque ad hoc etiam illud potest, quòd lex ista, quæ de immonditia scribitur, ad mulieres pertinet. De Maria autem dicitur, quia virgo concepit, & peperit. Ferant ergo legis onera mulieres, virgines verò ab his habeantur immunes. Sed si nobis aliquis occurrat argutus, & dicat, quia & Maria mulier in scripturis nominatur. sic enim dicit Apostolus, Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suú factú ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erát, redimeret. Respondebimus ei, quòd in hoc loco Apostolus mulierem non pro corruptela integritatis, sed pro sexus conditione nominauit: vt quia dicebat filium Dei missum, simul & illud, quòd communi omnium ingressu in hunc mundum venisset, opponeret. Est porrò ætatis illud & vocabulum: eius scilicet, qua fœmininus sexus annos pubertatis excedit, & ad id temporis quo habilis viro videatur esse transit: sicut contrà vir appellatur is qui adolescentiæ tempus excesserit, etiamsi vxorem nondum habeat, cuius vir esse dicatur: quo nomine appellari solent etiam illi, quos fœminæ admixtionis macula nulla perstrinxit. Sic ergo rectè dicitur vir pro sola virili ætate, etiam is qui nullius admixtionem fœminæ nouerit: quomodo non eadem consequentia, etiam virgo, quæ intemerata permansit, pro sola ætatis maturitate mulier nominetur. Denique & Abraham, quum puerum mitteret in Mesopotamiam in domum Bathuëlis, & inde acciperet filio suo vxorem, & puer curiosiùs percontaretur, ait ad eum, Quòd si noluerit mulier sequi me, reducam filium meum illuc? Et non dixit, Quòd si noluerit virgo sequi me. Hæc ergo dicta sint nobis de eo quod obseruauimus scriptum, quia non superfluè addidit legislator, Mulier si conceperit semen, & pepererit filium. Sed ecce conceptionem mysticam, quæ solam Mariam à reliquis mulieribus segregaret, quòd eius partus non ex susceptione seminis, sed ex præsentia sancti spiritus, & virtute altissimi profectus sit. Bernardus, sermo. 3. in Purificat. diuæ virginis. Patet itaque, inquit, quòd lex ista matrem Domini non includit, quæ non suscepto semine filium peperit: sicut prædictum erat per Hieremiam, 31. cap. quia nouam faceret dominum super terram. Quæris quod nouum? Mulier, inquit, circundabit virum. Non ab altero viro virum suscipiet, non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera intacta & integra virum claudet: ita sanè, vt intrante & exeunte Domino, iuxta alium Prophetam, Hier. 44 porta Orientalis clausa iugiter perseueret. Putas ergo, non poterat moueri animum eius, & dicere: Quid mihi opus purificatione? Cur abstineam ab ingressu templi, cuius vterus virum nesciens, templum factus est Spiritus sancti? Cur non ingrediar templum quæ peperit dominum templi? Nihil in hoc conceptu, nihil in partu im-

Marginal notes: *Vnde immunditia muliern.* — Isychias. — *Immunditia non a corpore, sed ab vsu.* — *Quæ consideranda sunt in hac lege.* — 1. 2. 3. 4. — Augustin. Cyrill. Alc. — *Lex ista eximebat D. Virginem.* — Gal. 4. *Quomodo virgo mulier vocetur.* — Bernard.

purum fuit, nihil illicitum, nihil purgandũ: nimirùm cùm proles iſta fons puritatis ſit, & purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificet obſeruatio, quæ puriſſima facta ſum ipſo partu immaculato? Verè, ô beata virgo, verè non habes cauſam, nec tibi opus eſt purificatione. Sed nunquid filio tuo opus erat circuncisione? Eſto inter mulieres tanquam vna earum: nam & filius tuus ſic eſt in numero puerorum. Magna ergo humilitas in virgine, quam etſi lex ab hac ſubiectione eximeret, legamus tamen ita ſe ſubmiſiſſe. Sic Chriſtus Ioannis baptiſmati ſe ſubijciens, Sine, inquit, impleri omnem iuſtitiam. Sic indignos ſe gloria cẽſent iuſti, Matt. 5. Quæ eſt ergo hominum audacia, ſi nequaquam ſe teneri traditionibus dicant? Lex quidem non eſt poſita iuſto ad condemnationem, ſed declarationem iuſtitiæ. Vnde & Paulus: State, & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam, 2. Theſſalonicenſ. 2. Minimum quidem erat iſta purgatio. Interim nemini occaſionem inobedientiæ ingerit puriſſima virgo. Ne dicat nobilis, Excuſor ab hac re, ab oblatione, à parochia, à concione, à feſtorum celebratione. Maior te erat Maria, & tantò magis ſe ſubmiſit, quanto maior erat apud Deum. Quantò maior es, tantò te in omnibus humilia. Luc. decimoſexto. Nec diſputemus de ceremonijs, cur hoc aut illud, quaſi cenſores. In his etiam quæ parui momenti, probare vult Deus noſtram obedientiam. Habeamus quoque ſemper ob oculos, quòd peccatores ſumus, & purgatione egemus. Petrus Bleſenſis, ſerm. 1. in Purificat. Quid eſt quòd ſancta & immaculata (quaſi aliquid muliebre paſſa ſit, vel in conceptu, vel in partu) muliebri infirmitati quærit remedia? Sed filius pro matre reſpõdet: Sic, inquit, decet nos implere omnem iuſtitiam. Mater prima ad excuſandas excuſationes in peccatis, culpam propriam in alium retorſit. Mater Dei miſericordiæ ad exemplum filij ſui, quæ non rapuit, ſoluit: & quæ extra neceſſitatem legis eſſet, quæ ſine ſeminis ſuſceptione filium pepererat, legis neceſſitati ſe ſubijcit. Venerunt ambo non legẽ ſoluere, ſed adimplere. Euthymius in Luc. Hoc autẽ lex ordinabat ad requiem matris, quæ ex viro genuiſſet, ne ſtatim viri ſuis, quæ peperiſſent, vxoribus cõmiſcerentur, nondum curato labore, qui parientes conſequitur. Radulphus Flauiacẽſis, li. 8. in Leuit. Licet mulieres purificationẽ hanc obſeruare rationis humilitatis, non neceſſitatis, adinſtar Mariæ, ne ſuperiores videantur. Diſt. 5. can. Cùm enixa. Greg. ad Auguſt. Epiſc. Anglorũ. Quod legitur de puerpera, in myſterio accipitur. Nam ſi mulier eadẽ hora, qua genuerit, actura gratias intrat Eccleſiã, nullo pondere peccati grauatur. Volũtas etenim carnis, nõ dolor, in culpa eſt. In carnis enim commixtione voluptas eſt: in prolis verò partu, dolor & gemitus. Dion. Carthuſ. art. 7. in cap. 2. Lucæ. Itaque dies iſti dicuntur, *dies purgationis Mariæ*, non ſecundum realem exiſtentiã, ſed ſecũdum hominũ æſtimationem: quemadmodum Ioſeph pater Chriſti vocatur, quia ſic putabatur, & quia, ſecundũ Hieronymum, cõſuetudo ſcripturæ eſt, geſta ita referre, quomodo tunc, quando fiebant, fieri putabant. Inſuper hoc modo dicuntur dies purgationis Mariæ ſecundũ legem Moyſi, quãuis ſecundum veritatẽ lex iſta ſuper Mariã nõ caderet. Vel dies purgationis eius dicuntur impleri ſecundũ legem Moyſi, non quoad obligationem Mariæ ad purgationẽ, ſed quãtum ad determinationem impletionemque temporis. Voluit autem Maria digniſſima ſubijci legi, & quaſi purgari in tẽplo, ad dandum obedientiæ & humilitatis exemplũ, ad vitandũ ſcãdalum Iudæorum, ad confirmãdum ſe alijs mulieribus in licitis & honeſtis, & quoniã filium ſuũ vidit legi circũciſionis ſubiectũ. Perfecta quippè obedientia plus peragit quàm tenetur, dicente Bernardo: Perfecta obedientia legem neſcit, terminis non arctatur, nec contenta anguſtijs profeſſionis, largiori voluntate fertur ſecundũ latitudinẽ charitatis. *Tulerunt illum*, ſcilicet Ieſum, Maria & Ioſeph. Tunc enim egreſſa eſt virgo Chriſtifera pabulum, in quo peperit Chriſtũ, tulitque eum ad tẽplum: & fortè ipſa ſæpeautnetò cum Ioſeph detulit puerum *in Hieruſalem. Vt ſiſterent*, hoc eſt, eum offerrent, præſentarent, ſeu cõſecrarent *eum Domino*, hoc eſt Deo patri, ſeu Deo trino, ac ſimplici quia & ſibi ipſi ſecundũ quod Deus eſt, offerri competebat. *Sicut ſcriptum eſt in lege Domini*, videlicet in Num. 18. & Exod 13. *Quia omne maſculinum adaperiens vuluam*, i. primò eam naſcendo aperiens, hoc eſt, omne primogenitum tã in hominibus quàm in pecoribus, *Sanctum Domino vocabitur*, i. conſecrabitur Deo. Ita quod ei offertur, mãcipatumque erit, quaſi ad ipſum ſpecialiter pertinẽs. Vnde Num. 18. Quicquid erũpit è vulua cunctæ carnis, quam obtulerunt Domino, ſiue ex hominibus, ſiue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita duntaxat, vt pro hominis primogenito preciũ accipias, & omne animal quod immũdum eſt, redimi facias, cuius redemptio erit poſt vnum menſem, ſiclis argenti quinque, põdere ſanctuarij. Siclus viginti obolos habet. Primogenitum autẽ bouis & ouis & capræ non facies redimi, quia ſanctificata ſunt. Domino. Sanguinẽ tantùm fundes ſuper altare, & adipẽ adolebis in ſuauiſſimũ odorem Domino. Carnes verò in vſum tuum cedẽt, ſicut pectuſculũ conſecratũ, & armus dexter, tua erunt. Bonauent. in Luc. Interim tamen, inquit, ſi penitùs ea quæ dicta ſunt, conſideremus, fatebimur diuam Virginem & eius filiũ ab hac lege eximi, cũ matrix eius aperta non fuerit, ita vt pudicitiæ ſignaculum violaretur. Maximus martyr, hom. de nat. Dom. Ecce enim Chriſtus ianuis clauſis proceſſit in mundũ, materni pudoris ſignaculo minimè reſignato, ſimũlque implemt illud Propheticũ Ezechielis oraculũ, (cap. 44.) Et porta erat clauſa, & non eſt aperta, quia Dominus tranſiuit per eam. Eãdem nunc prudentia mundi iſtius ianuam per partẽ inuiolatæ matris intrauit, quã poſtmodum ad diſcipulos clauſis foribus penetrauit. Et ideò eadem reſolutio eſt huius facti, quæ & purificationis nimirùm quòd propter humilitatis & obedientiæ exemplũ, & Chriſtus, & diua Virgo huic ſe legi ſubmiſerint. Niſi fortè quis cũ Theophylacto dicat, *omne adaperiens vuluam*, propriè ad Chriſtũ ſolũ pertinere. Ipſe enim aperuit vuluã virginis, cùm alijs vir aperiat vuluã. Ad quod alludit Euthym. in Luc. his verbis: Conſecrabantur Hebræorũ primogenita Deo, quia olim primogenita Ægyptiorum morti tradidit pro libertate Hebræorũ. Sed hæc quidẽ primogenita iam apertam adaperiunt vuluã. Aperitur enim in viri congreſſu, quãdo ſemẽ infundit. Solus autem Chriſtus nondũ apertũ ſupernaturaliter aperuit, & clauſam naturaliter ſeruauit: quia etiã ſolus hic propriè ſanctus eſt Domino, & ſecundũ diuinitatẽ, quia filius eius, & ſecundũ humanitatem, vtpotè vnitus filio eius. Itaque licet propter dictã cauſã de omnibus primogenitis præſens verbũ ſtatutũ eſt, ſolum tamen Chriſtum directè reſpicit. Hæc vidẽtur eſſe deſumpta ex Orig. hom. 14. in Luc. Ambr. in Luc. li. 2. cap. 7. Sed, &, inquit, ſi literã ſequamur, quomodo ſãctus omnis maſculus, cùm multos ſceleratiſſimos fuiſſe lateat? Nunquid ſanctus Achab? Nunquid ſancti Pſeudoprophetæ, quos ad Heliæ preces vltor cæleſtis iniuriæ ignis abſumpſit? Sed ille ſanctus, quẽ in figura futuri myſterij pia legis diuinæ præſcripta ſignabãt: eò quòd ſolus Eccleſiæ virginis ad generãdos populos Dei, immaculatæ fœcũditatis aperiret genitale ſecretũ. Hic ergo ſolus aperuit ſibi vuluam. Nec mirũ. Qui enim dixerat ad Prophetam, Priuſquàm te formarem in vtero, noui te, & in vulua matris ſanctificaui te. Qui vuluam ſanctificauit alienam, vt naſceretur Propheta, hic eſt qui aperuit matris ſuæ vuluã, vt immaculatus exiret. Verùm hîc fortè Heluidianus, aut Antidicomarianita aliquis obganniet: Si Chriſtus naſcẽdo vuluã matris aperuit, diſſolutũ igitur fuit virginitatis ſigillũ. Reſpõdemus, ita intelligi apertã matricẽ, vt tamẽ & ipſa ſẽper clauſa fuerit. Aperta fuit Chriſto, cui nihil eſt clauſum: non fuit aperta, ſi rem ipſam, ſeu vterũ virginis attẽdamus. Amphilochius, hom. de occurſu Domini. Quantũ pertinet, inquit, ad virginalẽ naturam, Virginis clauſtra nullo modo aperta ſunt: quantum verò ad potentiam geniti Domini, nihil clauſum, omnia aperta. Gregor. Nicomediẽſis, Orat. de exitu Deiparæ, non ſoluta incorruptionis ſignacula ſcribit. Ambroſ. Epiſt. 81. ad Syriciũ Papam. Hæc eſt virgo quæ in vtero concepit, virgo quæ peperit filium. Sic enim ſcriptum eſt, (Eſa. ſeptimo) Ecce virgo

in vte-

P. Bleſen.

Cur Maria legi purificationis ſe ſubiecit.

Cur hæc lex.

1. Euthym.

Radul. Fla. 2.

Gregor.

Dionyſ. Carthuſ.

Quomodo dies purgationis Mariæ dicantur

2.

3.

Bernard.

Bonauent.

Maximus martyr.

Theoph.

Euthym.

Chriſtus ſolus aperuit ſibi vuluam [illegible] & ideò ſolus ſanctus.

Origen. Ambroſ.

Amphiloc.

Greg. Ni[illegible]

Ambroſ.

in vtero concipiet, & pariet filium. Non enim conceptu-ram tantùm, sed & parituram virginem dixit. Et paulò post. Quid autem mirum si contra vsum originis naturalis peperit Maria, & virgo permanet: quando contra vsum naturæ, mare vidit & fugit, atque in fontem suum Iordanis fluenta remearunt? Non ergò excedit fidem, quòd virgo peperit, quando legimus, quòd petra vomuit aquas, & in montis speciem vnda solidata est. Non ergò excedit fidem, quòd homo exiuit de virgine, quando è petra aqua profluxit, ferrum super aquas natauit, ambulauit homo super aquas. Fulgentius, serm. de laudibus Mariæ. De cœlis, inquit medicus transiens per virginem, post transitum suum illæsam fecit virginem permanere. Qui enim disrupta corporum membra in aliis poterat redintegrare tangendo: quanto magis in sua matre, quod inuenit integrum, potuit non violare nascẽdo? Creuit enim eius partu integritas potiùs quàm decreuit, & virginitas ampliata est potiùs quàm fugata. Gregor. Nazianz. in Tragœd. de Christo patiente, his versibus idem cum eo confert, quòd Christus legitur ianuis clausis ad Apostolos intrasse, dicens:

Fulgent.

Greg. Naz.

Virginis ab aluo prodiit matris suæ,
Clausóque surgens (sepulcro) exiit, velut antea,
Infracta seruans claustra quam castissime.

Euse. Emis.

Cæterùm, vt scribit Eusebius Emissenus, homil. in festum Purificat. Præceptum hoc de offerendis primogenitis positum est ex eo tempore, quo primogenita Ægyptiorum Dominus interfecit, omnia primogenita filiorum Israël sibi vendicauit, sibíque offerri præcepit. Sed quare hoc, nisi vt omnia prima & maxima, omnia meliora & chariora Domino offeramus? Offeramus igitur ei fidem nostram, offeramus ei animas nostras, quæ non de terris, sed de cœlis originem habent, & quæ prima in nobis, & præcipua, & maxima sunt. Procopius Gazæus, Commentar. in Exodum, capit. 12. Consecratione primogenitorum nos erudit, quòd ipsi vitam nostram & animam debeamus. Eadẽ ratione præcipit dari didrachmum, & in Oreb iubet ouem, bouem, & asinũ die septimo quiescere. Non enim continuò vocatos & nouitios, qui adhuc adhærent primis fidei rudimentis, adducimus ad illud diuinum & incruentum sacrificium: sed primùm in catechuminorum numero retinentur, lactísque potu, quem ministrat Ecclesia, aluntur, & confirmantur paulatim. Sic ergo erudiebat Deus, vt quisque paruulos suos à iuuenta sistat Deo: &, vt ait Musæus, vt ad tutum portum omnium protrahat, Ab Ioue principiũ. Initium sapientiæ timor Domini. Sic aquilæ pullos in solis aspectũ dirigunt. Filij tibi sunt, curua illos à pueritia. Hoc autem faciunt maximè, si Episcopis, clericis, & Ecclesiasticis doctis & piis deuouerunt. Nicephorus, lib. 13. histor. Eccles. cap. 16. narrat Eudoxiam Arcadij vxorem Chrysostomum liberorum suorum doctorem asseruisse, quódque per diuinum lauacrum sacri partus cum ea societatem inierit. Idem Gregorius Alexandrinus in vitam eius. Sic Samuel Eli sacerdoti adhæsit. Sed vide quomodo cõtinuum sibi cultum exhiberi voluerit. Olim ad sacrificia continuus erat ignis sub Noah. Ita nec quod desit sacrificio, aut sacerdotibus caret. Primogenita leuitica ad sacerdotium reseruabantur. Et quidem olim etiam primogeniti sacerdotes erant. Sic omnia electa primogenita brutorum munda ad sacrificia deputabantur, vt seu templi ministerio, seu diuinæ oblationi, seu ministrorum alimento, id est, decimis persoluendis, meliora dentur. Nam si templi ministros attendamus, nec mancos, nec luscos, nec eunuchos, aut aliqua in parte corporis mutilos lex admittebat, licet nunc hæc omnia hominum genera velut mundo inutilia Deo credantur: ac si, vt olim dixit Phryne meretrix, teste Plutarcho, à multis fæcem emeret propter gloriam. Hinc dolẽt parentes, cuiuscunque etiam conditionis fuerint, à se filios in templi ministerium dimissos esse, quos aut armis, aut togæ, aut mercaturæ vtiles existimauerint: nisi fortè vt inter populi primores spurij, ita & illi congerendis ecclesiasticorum beneficiorum redditibus, & in cõmunẽ totius familiæ vsum conradendis, speciosum aliquem prætextũ faciant. Ita nec

Cur primogenita Deo sacrarentur.

1. Procopius.

2. Pueri Deo cultui consecrandi.

Niceph.

Greg. Ale.

3. Vt continuus esset cultus & ministerium Dei.

Ditiorum filij Ecclesiæ addicuntur, non vt ministrent, sed reditum sibi & parẽtibus deprædentur.

gratis aliquid Deo offertur, nec primogenitũ, id est, quod vtile, aptum & idoneum censeatur. Quod autem attinet ad eas oblationes, quæ Deo penduntur, etsi olim primitiæ ex frugibus, aut primogenita ex animantibus essent ex decreto Dei: nunc stipulæ & palea, & tanquam puluis, quam proijcit ventus à facie terræ: Ita & Deus, & ministri eius contemnuntur, licet scriptum sit, Non alligabis os bouis trituranti. Periisse putant, quæ Deo obtulerint in ministrorum aut templi vsum. Chrysostomus, homilia decimanctaua, in quartum caput Genes. Non quòd Deus his indiget; sed vult & per ea ostendi nostram gratitudinem. Sic testatur homo suum officium, Ideò respexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & munera eius non respexit. Ecce quomodo per verba & facta ipsa Dominus ostendit, quòd hæc omnia à nobis vult fieri, vt animi nostri manifestè conspiciantur. Quòd si Cain munera etiam offerentem, sed non electa, despexit: quid in hos facturus est, qui nihil Dei nomine offerunt pauperibus? Erat olim quod obijcere possent, igne consumi victimas, & perdi: melius fuisse dari egenis: & tamen excusari non poterant. Hoc verò tantùm à te requirit Deus, vt indigentibus tribuas. & nihil quidem agis. Si quid enim aut templi ministris, aut pauperibus largiris, aut quasi coactus, aut per hypocrisin, idque quàm potes, parciùs. Nec prætereundum est, quòd Christus *in Hierusalem delatus est*, quodque, etsi lõgè dissiti infantes, in ciuitatem sanctam deferebantur. Nec enim alibi sacrificia offerebantur, Deuteron. 12. 3. Reg. 8. In figuram, quòd in vna ecclesia gratum est ministerium diuinũ. Nõ quòd negemus hæreticos quosdam & cõsecrare, & baptizare posse: sed quòd nec Christi corporis, nec baptismi gratiam cõsequantur, cùm sint per fidem diuisi. Cyprianus, lib. 1. Hexaëmeron, Epistola ad Magnum filium. Vna est columba mea, perfecta mea, hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vitæ, soror mea sponsa. Quia patere res clausa alienis & prophanis nõ potest: neque bibere inde, neque consignari potest, cui foris posito ad fontem accessus non est. Osee. 9. Sacrificia eorum tanquam panis luctus: omnes qui manducant eum, contaminabuntur. Sed & hoc ipso docemur, ne tam frequentia sint in domibus priuatis portatilia altaria, nisi magna ingruerit necessitas, quæ legem non habet. Quid enim? Melior tu, aut Christo dignior, quem tamen à quatuor milliaribus paruolum, hyemali tempore in Hierusalem parentes eius detulerunt? Est ne quòd cum cæteris in ecclesia Dei orare durũ existimes? Chrys. ho. 3. de incomprehẽsibili Dei natura. Nam corrigit eos, qui suo tempore dicebant domi orare posse. Tamen fieri non potest, vt domi tam benè ores, quàm in ecclesia, vbi tot patres, vbi clamor fidei est: quantò minùs sacrificium Christi corpus offerri? Homil. 14. ad Ephesios, Angelos hîc adesse testatur. Cæterùm, vt scribit Procopius Gazæus in Exodum, non statim animal sistebatur in templo, sed priùs septem diebus sub matre lactabatur: & pueri non nisi quadragesimo die offerebantur, vt quisque intelligeret, quòd non statim irrepere liceat ad diuinum & incruentum sacrificium, sed aliquantisper homines in catechumenorum numero retinere oporteat, lactísque potu foueri, quem communicat ecclesia. Rabanus, in Exodum. Omne fœmininum eijciebatur, quoniam sola virilis cogitatio Deo grata est. Denique sistebantur infantes Domino, quòd hæc ætas à parentibus Deo consecranda sit, & seligendi sint, simul etiam instruẽdi à teneris, qui ecclesiæ ministerio sunt perfuncturi: vtique ad instar Samuelis, quẽ mater eius etiã paruulum Deo consecrauit. Interim quia sola tribus Leuitica templo deputabatur: hos autem primogenitos, qui ex alia tribu essent, vbi primùm Deo oblati essent, redimi oportebat: ideò Christus, cùm ex tribu Iuda descendisset, redemptus est. Ita pretiũ pro eo persolutum est, qui sui sanguinis pretio nos in libertatẽ vindicaturus erat: & redẽptus est hic, qui peccatores erat redẽpturus. Quinetiã pro eo sacrificium oblatũ est, qui seipsum pro nobis obtulit oblationẽ Deo in odorem suauitatis. Additur enim, *Et vt darent pro eo hostiam Domino, par turturum, aut duos pullos columbarum.*

Quæ decimæ & oblationes Deo pendantur.

Chrysost.

Cur Christus in Hierusalem delatus.

Cyprian.

Ne sint altaria portatilia profusa.

Chrysost.

Procopius.

Rabanus. Non lucus sacra tenere, sed probari oportet.

Hæc

Hæc scilicet oblatio à lege præscripta erat, Leu. 12. Cùmque expleti fuerint dies purgationis suę pro filio, siue pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, siue turturem, pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti, qui offerat illa coram Domino, & orabit pro ea: & sic mundabitur à profluuio sanguinis sui. Ista est lex parientis masculum, aut fœminam. Quòd si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterũ pro peccato: orabítque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.

Origenes.

Origenes, hom. 8. in Leuit. Nunc ergo, inquit, requiramus etiam illud, quid causæ sit, quòd mulier, quæ in hunc mundo nascentibus ministerium præbet, nõ solùm cùm semen susceperit, immunda fieri dicitur, sed & cùm pepererit: Vnde & pro sua purificatione iubetur offerre duos pullos columbinos, aut turtures, pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, vt repropitiet pro ipsa sacerdos, & mundabitur. Ego in talibus nihil audeo dicere: censeo tamen in his occulta quædam mysteria contineri, & esse aliquid latentis arcani, pro quo & mulier, quæ conceperit ex semine, & pepererit, immunda dicatur, & tanquam peccati rea offerre iubeatur hostiam pro peccato, & ita purificari. Sed & ille ipse, qui nascitur, siue virilis, siue fœminei sexus sit, pronunciat de eo scriptura, quia non sit mundus à sorde, etiamsi vnius diei sit vita eius.

Pro pueris offerebatur, qui in peccato nascebantur.

Et quibusdam interiectis. Quòd si placet, inquit, audire, quid etiam alij sancti de ista natiuitate senserint, audi Dauid dicentem: In iniquitatibus (inquit) conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea: ostẽdens quòd quæcunque anima in carne nascitur, iniquitatis & peccati sorde polluitur: Et propereà dictum esse illud, quod iam superiùs memorauimus, quia nemo mundus à sorde, etsi vnius diei sit vita eius. Addi etiam his illud potest, vt requiratur quid causæ sit, cùm baptisma ecclesiæ in remissionem peccatorum detur, secũdum ecclesiæ obseruantiam etiam paruulis baptismum dari, cùm vtique, si nihil esset in paruulis, quod ad remissionem deberet & indulgentiam pertinere, gratia baptismi superflua videretur.

Cyrill.

Eadem tribuuntur Cyrillo Alexandr. in Leuit.

Hesych.

Hesychius libro tertio, in duodecim. capit. Leuit. Totam, inquit, hic intentionem suam legislator aperuit, quia pollutionem non motus naturales faciunt, sed peccatum, de quo Dauid dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea: Non suæ matris peccatum aliquod accusans: sed matrem naturam appellat, immũditiam peccati Adæ & Euæ in omne genus nostrum descendisse significans. Et propterea quando completi fuerunt dies purificationis, secundum prædictum modum sacrificium pro peccato iubet offerri. At nunquid placari potest Deus in millibus arietum? Verùm in agno Christum adumbrat, Ioannis primo, per quem ab omni sorde lauamur, Apocal. 1. & in turturibus & in columbis pudicitiam, & amorem coniugalem.

Cur oblatio turturum & columbarum.

Non enim perdicem offerri voluit, quæ oua sua frangit: non coccygem, quæ parit in nidis alienis, & supponit oua aliena incubantibus: non passerem æquò lasciniorem: non gallum ad multas gallinas promiscuum: sed turturum par, aut columbarum, quæ castitate & amore præcellunt. Sic remittit Sapiens pigrum ad formicam.

Euthym. Theophyl.

Euthymius, & Theophylactus, par columbarum fœcunditatem, turturum castitatem significare docent: siquidem honorabile connubium, & thorus immaculatus, &c. Sed & in virgine fœcunda fuit castitas. Sed & omnes antiqui hinc docent nos, qui desponsati sumus Christo, si quando aliquid mente peperimus, quod nõ omninò immune sit à peccato, offerre ea, quæ per turtures, aut columbas significantur.

Hesych.

Quid hæ volucres habeant mysterij.

Hesychius lib. 3. in Leuit. dicit has volucres legis meditationem, contemplationem significare, vt apud Psalten, Meditabor vt columba. Et priùs quidem Genes. 15. Abraham missus est sumere vaccam triennem, & capram trimam, & arietem, demum turturem & columbam, tunc cùm pepigit Deus cum eo & semine eius, & diuisit pecudes in partes, aues autem non diuisit.

Rad. Flau.

Radulphus Flauiacens. lib. 8. in Leuitic. capit. 6. Sic mysticè examinat oblationem turturum & columbarum, vt tabernaculum, corpus, aut vitam præsentem significet: iuxta id 1. Pet. 2. Scio quia velox est depositio tabernaculi mei: ostium autem sit exitus huius vitæ, seu mors: quódque ibi fieri debeat oblatio turturis per gemitum contritionis, columbæ per castitatem fidei & puritatem doctrinæ, agni etiam per cordis simplicitatem: quódque hæc danda sint in manu Pontificis, non Christi, vt ita propitietur nobis Deus.

Beda.

Beda libro primo in Luc. Et benè, inquit, duos turtures, aut duos pullos columbarum offerebant: vnum pro peccato, & alterũ in holocaustum. Holocaustum nanque totum incensum dicitur, quia duo sunt nimirùm compunctionis. Deum nanque sitiens anima, priùs timore compunctum, pòst amore. Priùs enim sese in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum memoriã recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cùm longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quędam iam de præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Contemplatur enim mens, qui sint illi Angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ maiestas æternæ visionis Dei, & ampliùs plangit, quia à bonis parentibus deest, quàm flebat priùs, cùm mala æterna metuebat. Qui ergo ne duceretur ad supplicium, turturem pro peccato offerebat, de altero facit holocaustũ, cùm postmodùm flere amarissimè incipit, quia differtur à regno. Columbam pro peccato offert, qui laborat in gemitu suo, lauat per singulas noctes lectum suum: hoc est, per singulas pulsantis culpæ tenebras opera sua bona, in quibus requiescere debeat, lacrymis abluere non cessat. Columbarum pullos in holocaustum ferunt, qui patriæ cœlestis absentiam deflẽtes, aiũt, Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Sicut enim columbæ super fluenta residere delectantur, vt accipitris aduentũ vmbrę cursu per aquas præuidere simul & euadere queant: sic profectò animæ pauperum spiritu fluctus sæculi mente transcendentes, quò plura in hac Babylone, quæ suis gemitibus pascuntur, maligni hostis exempla conspiciunt, eò crebriores ad æterna sui desiderij pennas sustollunt. Hoc sanè inter turturis & columbæ significantiam distat, quòd columba, quæ gregatim conuersari, volare & gemere consueuit, actiuæ vitæ frequentiam demonstrat: de qua dicitur, Multitudinis autem credentium erat cor & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia: Turtur verò, qui singularitate gaudet, adeò vt si coniugem casu perdiderit, solus exinde permaneat, speculatiuæ vitæ culmina denunciat: quia & paucorum est ista virtus, & his singillatim attributa. Solus Esaias Dominum exercituum videt, laudes Seraphin cõtemplatur, & quia malè tacuerat, quasi turtur singularis ingemit. Moyses patiente procul populo solus ascendit ad Dominum, & ne idem populus feriatur, lacrymosis precibus impetrat. Solus fugientibus socijs Daniel inter Angelos remanet. Solus Ezechiel quadrigas Cherubin, & supernæ ciuitatis celsa ædificia miratur. Solus Paulus ad delicias paradisi, & visenda cœli tertij secreta rapitur. Item cùm intrans cubiculum clauso ostio oro patrem in abscondito, turturem offero: At cùm eiusdem operis compares quæro, canendo cum Propheta, Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino qui fecit nos, columbas ad altare deporto. Et quia vtraque conditori acceptata est æquè hostia, cõsultè Lucas, vtrum turtures, an pulli columbarũ pro Domino sint oblati, nõ dixit, ne vnum alteri viuẽdi ordinem præferret, sed vtrumque sequẽdum, vtrumque diuinis cultibus doceret offerendum. Aut fortassis id accidit, quòd Christum, qui erat agnus Dei, semetipsum in holocaustũ oblaturus erat. Nonne verò poterat virgo dicere, Quid mihi alia oblatione opus est, quàm filio meo? Num ille agnus? Num ille est, in quem conspirant lex & Prophetæ? Verùm suũ tẽpus est legalibus ceremoniis, quibus & illa cedit. Ingredere ergo templum virgo benedicta, offer benedictum fructum ventris tui, offer primitias nostræ

bene-

benedictionis, offer fructum terrę sublimis, hostiam sanctam, Deo placētem, reconciliationē nostram. Erit quando non offeretur in tēplo, nec in Hierusalem. Erit quādo non offeretur inter brachia Simeonis, sed inter brachia crucis. Veniet dies, quādo nō redimetur ouibus sicut hodie, sed ipse nos redimet in sanguine suo: quia ipsum redemptionem misit Dominus populo suo. Illud enim erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum. Gaudeas mater in sacrificio matutino, quia in vespertino dolebis, & tuam ipsius animam pertrāsibit gladius. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia. Hæc Bernardus, sermone 3. de Purificatione. Portabatur infans propter tres causas. Prima, vt Domino consecraretur. Secunda, vt diuinæ custodiæ commendaretur. Tertia, vt & gratiarum actio redderetur, quòd tale donum parentes accepissent. Sed duæ primæ causæ non habebant locum in Christo, quia statim atque conceptus est, Deo cōsecratus est, & diuina custodia per diuinitatis vnionem munitus. Tertia ergo ratione ducitur Maria, vt gratias agat pro tāto fructu. Nam sic olim de fructibus primitias, & de tritico glebas, in conspectu Domini offerebant. Hinc Psalmi pro torcularibus. Origenes, homilia octaua, in Leuit. expendit Mariæ paupertatem, vt quæ cùm agnum offerre non posset, obtulerit par turturum, aut duos pullos columbarum. Vnde & Henricus, homilia in festum Purific.

Bernardus. Cur Christus delatus. — *Origenes. Mariæ paupertas.* — *Henricus.*

A

Dominus ergo Iesus memor salutis nostræ, inquit, cùm esset diues, pauper pro nobis fieri, & pauperem pro se hostiam voluit offerri, vt nos sua paupertate, diuitiarum spiritualium & æterni regni donaret esse participes. Sed ecquid opus erat agno ei, qui agnus Dei vocatur à Ioanne? quem oblati agni in lege præfigurarunt? Columba igitur offertur pro eo, super quem descendit Spiritus sanctus in specie columbæ. Columba mansuetissima huic conuenit, qui ait, Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Simplicissima columba huic respondet, qui ait, Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Castissima turtur huic respondet, qui ex virgine natus est, & virgines amat: sed & ipsa lugubris ei conuenit, qui ad consolationem omniū venit in hunc mūdum. Quinetiam Spiritus sanctus, cùm de magnis & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere nō possunt, loquitur, in turturis appellatione signatur, id est eius auis, quæ semper in montium iugis, & in arborum verticibus commoratur. Quid ergo melius offerat virgo, quæ Spiritu sācto concepit, quàm ea quæ Spiritū sanctum designant, vt Deo beneficium acceptum ferat? Quid itē illa turtur nostra melius proferat, quæ inter omnes benedicta, & à turbis cæterarum mulierū secretissima est? Nam & vox turturis Mariæ audita est, cùm Angelo respondit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

B

C

De Simeone Iusto, quibus gratiarum donis refulserit, quæ fides, quod canticum eius fuerit.

Matth.	Marc.	LVC 2.	Ioan.
		Et ecce: homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israël, & Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurū se mortem, nisi priùs videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo. & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israël.	

SOLIM quidem istum sensibilem nemo non videt, nisi oculos clauserit, aut excæcatos habeat: Ita neque Christum nascentem ignorarūt, nisi qui mentis oculos clauserunt, & sua malitia excæcati Spiritui sancto restiterunt. Sic enim Pater ille cœlestis solem suum oriri fecit super bonos & malos, vt in communem nostrum omnium vtilitatem Christum natum esse agnoscamus. Hunc Simeon fatetur lumen esse ad reuelationē gentium, & gloriā plebis suæ Israël. Hunc Anna Prophetissa filia Phanuël, hunc & permulti ea ipsa die, qua in tēplo oblatus est, saluatorem agnouerunt. Nam, vt scribit Bonau. in Luc. postquàm descripta est Christi humilitas secundum legis præceptum, hìc secūdò describitur eius clarificatio per veritatis testimonium. Et quoniam testimonium, ad hoc quòd sit firmum, debet procedere ex ore plurium: ideò introducitur testimonium duorum sexuum, scilicet virilis & muliebris, vtrunque tamen authenticum, quia vtrunque Propheticum, & vtrunque fide dignum, propter merita sanctitatis. Et præmittitur testimoniū viri, tanquā dignioris, & subditur testimoniū mulieris, tāquam inferioris, & hoc ibi, (Et erat Anna Prophetissa.) Circa Simeonis testimoniū tria introducuntur: Simeonis meritum & probitas: eidem facta reuelatio: eiúsque canticum. Henricus Abbas, homil. in festum Purificat. Ita, inquit, adueniens in carne Dei filius, non tantùm ab Angelis & Prophetis, sed etiam à senioribus & iustis testimoniū laudis accepit. Decebat namque, vt, quia omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio per Christum erat redimenda, omnes etiam illi deuoto famularentur obsequio. Cæterùm magnæ authoritatis fuisse Simeonem verba ipsa Lucæ obiter indicant, vt qui ab omnibus in Hierusalem notus fuerit: quod notant verba ista, *Et ecce: homo erat in Hierusalem.* Sunt enim qui in lege peritissimum & sacerdotem fuisse tradant. Petrus Galatinus, lib. 1. de arcanis fidei in Talmud inuentis, Hillelis filium fuisse scribit, ex libro

Bonauent. — *Henric. Ab.* — *Qui fuerit Simeon.* — *P. Galat.*

D

E

F

Pirkè aboth, id est, Commentariis patrum: de quo Hillele insignia permulta scribit Iosephus in Antiquitatibus. Floruit autem Hillel, inquit Petrus Galatinus, vt in libri Sabbath initio dicitur, anno secundo ante templi euersionem centesimo. Et, vt in *Baua bathra* legitur, octoginta habuit discipulos, omnes excellenti ingenio ac doctrina præditos, qui omnes rationa disciplinæ filij eius sunt nuncupati: adeóque præstantes fuerunt, quòd sicuti ibidem legitur, eorum triginta quidem, vt diuinitas super eos descenderet, digni erant, quemadmodum Moyses ipse fuerat: triginta verò, vt pro eis sol immobilis staret, vti Iehosuas fuit. Cæteri autem viginti mediocres sunt appellati, quorum maximus quidem Ionathas Vzielis filius extitit: minimus verò omnium Ioannes Zachariæ filius, quem Iudæi *Rabam Iauan Ben Zacchai* vocāt, qui tamen, vt prisci Talmudistæ dixerunt, neque scripturam, neque Talmud, neque cætera omnia vsque ad vulpium exempla ac dæmonum narrationes scire prætermisit. Si igitur ille, qui omnium discipulorum Hillelis minimus memoratur, tam magnus euasit & sapiens, quid de cæteris censendū est? Hillel autem & Samæus legis expositionem eidem Ioanni Zachęi filio, & Simeoni Iusto ipsius Hillelis filio tradiderunt. Ordo iste hactenus ex Patrum capitulis, *Pirkè aboth* nuncupatis, elicitus est: vbi postremus omnium Simeon Iustus, qui Christum suscepit in vlnis, ponitur. Sunt tamen, qui ex libro *Pirkè aboth*, quem Fagius transtulit, colligant, Simeonem Iustum diu præcessisse Hillelem. Etsi verò idipsum non definiat Lucas, ita tamen hominem describit, vt non modò apud homines, sed & apud Deum magnam opinionem consecutum. Hegesippus hunc è præcipuis Iudæorum Rabbinis fuisse scribit, & cùm pro suo munere in synagoga illud Esa. cap. 7. quo de virgine paritura prænunciatur, interpretaturus esset, dictionē העלמה *Haghalmáh* displicuisse quæ viro abscōditam designat: quòd minus credibile videretur virginē esse pariturā. Adfert enim He ה emphasin, & vrget dictionem cui præmittitur, vt per excellentiā intelligatur. Hinc factū est vt literam illam seruilē, seu

Iosephus. Hillel. — *Ionathas Vzielis. Ioannes Ben Zacchai.* — *Samæus. Simeō Iustus.* — *Hegesipp.*

ex Heemantieis vnâ sustulerit, vt nô Hahalma, sed Haalma legeretur. Hâc deletâ rursus reparatam vidit, cùm ad scripturæ illius textum denuò rediret. Secūdò igitur deleuit: & secundò repositam vidit. Id tertiò cū deleret, reparatū aureis literis prospexit, nō sine ingenti miraculo. Ex quo cum fiduciā maiorē parituræ virginis cōcepisset, oraculū consuluerit: ex quo audierit non priùs se moriturum quā Christum videret. Niceph. Callist. lib. 1. hist. Eccles. c. 12. Hunc, inquit, Simeonē fama est ex eis fuisse vnū, qui virtute, dignitate, vitæq; sanctitate excelluerunt.

Niceph.

Beda.

Beda lib. 1. Cōment. in Luc. Ita, inquit, nato in carne Domino, nō solùm Angeli de cœlis, sed & omnis ætas mortaliū, vterque sexus testimonium reddidit. Decebat enim omnium saluatorem, sicut venturū in carne omniū toto sæculi tempore fidelium facto vel dicto presagiri, ita etiā veritatē communi omniū laude prædicari, impleta Prophetia quæ dicit, Laudate Dominum de cœlis: & cætera vsquequò ait, Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini: quia exaltatū est nomen eius solius. Confessio eius super cœlum & terram. *Iustus* inquit, *& timoratus*: quia difficilè iustitia sine timore custoditur. Non illum dico timorem, qui sub lege pœnas irrogari, & temporalia bona sibi subtrahi perhorrescit, quē perfecta dilectio foras mittere cōsueuit: sed timorem Domini sanctum, qui permanet in sæculum sæculi, quo iustus Deum suum quantò ardentiùs diligit, tantò solicitiùs offendere cauet. *Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini. Et venit in Spiritu sancto in templum.* Vide locutiones scripturarum. Mortem videre dixit. Quomodo videtur, quibusve oculis, quę veniēdo ipsos oculos claudit, ne aliquid videant? Sed videre mortem, experiri significat. Multumque fœlix mortem videbit carnis, quicunque Christum Domini priùs oculis corde videre satagerit, conuersationem habendo in cœlesti Hierusalem, templi Dei limina frequentando hoc est, pia sanctorū, in quibus Dominus inhabitat, exēpla sectando, suspirādo cum Psalmista, Vnam petij a Domino, hanc requiram in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini. Sic enim ipse Verbum Dei in manibus accipere, & fidei charitatisque vlnis brachijs merebitur amplecti. Quod autem ait, *Et venit in Spiritu in templum*, significat eum eadem spiritus gratia, qua olim venturum præcognouerat, etiam nunc aduenire, & iam iamque a se videndum cognouisse saluatorem. *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo & ipse accepit eū in vlnas suas.* Magna quidem Domini potentia: sed non minor claret humilitas, vt qui cœlo terraque non capitur, grandæui hominis gestetur totus in vlnis. Sed & tropicè accepit Simeon Christum veteranus infantem, vt doceat nos exuere veterem hominem, qui corrumpitur cum actibus eius, & renouatos spiritu mentis nostræ induere eum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, sanctitate & veritate. hoc est, deponentes mendacium loqui veritatem, & cætera, quæ ad externi hominis statum pertinent, ore, corde & opere perficere. Accipit senior iustus secundum legem, & timoratus, puerum Iesum in vlnas suas, vt significet iustitiam operum, quæ ex lege erat (quis nesciat opera per manus & brachia solere figurari) humili quidem, sed salutari fidei Euangelicæ gratia mutandam. Accipit senior infantem Christum, ipsumque hoc sæculum, quasi senio & longæua ætate defessum, ad innocentiam, &, vt ita dixerim, infantiam Christianę cōuersationis rediturum, & sicut aquilæ iuuentutem illius esse renouandam.

Mortem videre quid.

Audbert.

Audbertus presbyter ordinis S. Benedicti, in solemnit. Purific. Mariæ. Nihil minus, inquit, de sanctitate isti specialiter homini adscribitur, qui & in Hierusalem, id est in visione pacis, commoratur, & fidei operatione iustus, & reuerentia timoratus, & Israëlis cōsolatione attonitus, & Spiritu sancto repletus, eiusque responsione de incarnati Verbi visione roboratus fuisse perhibetur. O quàm ardenti desiderio homo iste expectabat secūdum Spiritus sancti promissionem, videre in carne redemptorem! Quæ, putamus, fuerit instantia orationis eius, qua diuino responso meruit firmari de his quæ petebat? Quæ erant eius gemituum continuata verba in sancta prædicatione? Non enim in petēdo cessauit vsque quò responsum acciperet super his quæ poscebat. Fuerunt siquidem in retroactis temporibus multi simili desiderio accensi, Domino attestante, qui ad discipulos ait: Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Sed ex illis hoc isti soli concessum est, qui in plenitudine temporis, horum vltimus apparuit. Sed si vigilanti desiderio subsequentium sanctorū attendimus desiderium, quibus Christus viuere est, & mori lucrum, inueniemus eos non minoris anxietatis ardore diuinitatem eiusdem saluatoris intueri velle, quàm ille cōcupiuit inspicere carnem. Hinc Paulus dicit: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Multò autem meliùs hunc Psalmista ex persona Ecclesiæ dicit: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Quis ergo iam hinc non videat in vno Simeone multos, per vnum cunctos significari electos, qui nunc iusti ex fide atque operatione, & timorati ex futura expectatione, & attoniti inueniuntur ex ventura consolatione? In quibus etiam Spiritus sanctus inesse cognoscitur, quia & per Apostolum dicitur: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et rursum fidelibus dicit: Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis ex Deo: quique responsum accipiunt à Spiritu sancto non visuros se mortem, nisi priùs viderint Christum Domini: quia in hac adhuc corruptibili vita, eiusdem Spiritus sancti gratia reuelante, apertis fidei oculis eum, qui se cum illis vsque in fine sæculi mansurum esse repromisit, aspiciunt, nō iam carne paruulum, sed diuinitate immensum: qui etiam cum Apostolo dicūt, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iā nunc non nouimus. Habitant etiam iusti in Hierusalem, atque in spiritu in templum, quò Christus introducitur, veniunt. Ipsi enim sunt Hierusalem qui habitant in Hierusalem: ipsi & templum sunt, qui veniunt in templum, in quibus & à quibus Christus excipitur. Nicephorus, lib. 1. hist. Eccles. cap. 12. & Cedrenus, in compendio Historiarum, scribunt, Simeonem ad summum senium prouectum fuisse: & ex Esaiæ vaticinio didicisse Christum vēturum: Et, vt scribit Lucas, ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον, & factum ipsi responsum à Spiritu sancto, aut per Angelum, vt multi scribunt, aut per secretam & spiritualem aliquam reuelationem: *Non visurum se mortem*, id est, nō passurum seu experturum se mortem: (Visus enim pro quolibet sensu apud Hebræos accipitur:) Sic autem se tandē moriturum, vbi primùm Christum oculis corporalibus aspexisset, quem spiritualibus intuebatur. August. serm. 2. de tempore, rem istam exaggerat. Simeon, inquit, ille senex diu vixerat, cuius ætas comparatur Annæ, & audieras responsum, quòd non esset visurus mortem, nisi priùs videret Christum Domini. Intelligite, fratres, quantum desiderium habebant antiqui sancti viuēdi Christū. Sciebant illum esse venturum, & omnes qui piè viuebant, dicebant: O si hîc me inueniat illa natiuitas! ô si quod credo in scripturis, videam oculis meis! Et vt noueritis quātum desiderium habebant sancti, qui nouerant per scripturas virginem parituram, sicut audistis, cùm Esaias legeretur. Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitis nomen eius Emmanuel. Emmanuel quid sit, Euangelium nobis aperuit, dicens Quod interpretatur, nobiscum Deus. Non tibi ergo vile sit quæcunque infidelis anima, non tibi videatur impossibile vt virgo pareret, virgo pariens permaneret. Intelligis natum Deum & non miraris virginis partum. Vt ergo noueritis antiquos sanctos & iustos optasse videre, quod concessum est huic seni Simeoni, Dominus noster ipse Iesus Christus ad discipulos suos loquens, ait: Multi iusti & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & nō viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Multum senex ille fuit ad audiendum serus, sed ad videndum maturus. Non expectauit vt Christum audiret loquentem, quoniam agnouit infantem. Et hoc illi concessum erat iam decrepito, quasi desiderāti & suspirāti, & dicēti quotidie in orationibus

Niceph. Cedrenus.

August.

Antiqui sancti desiderarunt videre Christum.

nibus suis, Quando veniet? quando nascetur? quando videbo? Putas durabo? Putas hic me inueniet? Putas isti oculi videbunt, per quem cordis oculi reuelabuntur? Dicebat ista in orationibus suis, & pro desiderio suo accepit responsum, quòd non gustaret mortem, nisi priùs videret Christum Domini. *Et venit in spiritu in templum:* hoc est, in virtute spiritus, vt infrà, c.4. aut actus à spiritu, vt ibidem legitur. Héricus, in hom. Purificat. Nequaquam enim, inquit, siue corpore venisse putandus est, sed inspiratus à spiritu, à quo antea responsum acceperat, aduenit in templum. Ita commendatur à Spiritu sancto ductore, vt scribit Bonauentura, tom. 8. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Poterat enim illud dicere Psalm. 5. Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Et iterum, Psal. 131. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in locu vbi steterunt pedes eius. Deerant illi quidem vires corporis, nō mentis. Ita spiritus ille, quo virtus omnium consistit, qui apud Ezechielem ossibus ossa in resurrectione cōiungit, illum fulciebat. Sic Samuel excitatur, sic Abacuk in Babylonem transfertur, sic Philippus in currum Eunuchi rapitur. *Et cùm inducerent puerum Iesum, vt facerent secundū cōsuetudinem legis pro eo* offerēdo: *& ipse Simeon accepit eum in vlnas suas.* Ex eo loco facilè colligimus, Simeonem ius aliquod in rebus sacris habuisse. Cuius enim erat, nisi sacerdotis, oblationem Deo factam excipere? & templi ministerium obire in his quæ templo offerebantur? Omnia sancta sanctis, vt docet lex, & magna his in legibus obseruandis, vt & in cæteris, fuit Iudææ morositas, vt scribit Tertullianus, l. de præscript. contr. hæret. Solius enim sacerdotis erat Deo sacrata accipere, & eiusdem in templo loqui. Ideò Epiphanius, libro de vita, & exitu Prophetarum. Simeon, inquit, sacerdos è Tribu Aaron emicuit. Hic quippè est, qui oraculum accepit à Spiritu sancto, non visurum se mortem, donec Christum incarnatū cerneret. Hic est, inquam, ille, qui gestauit Dominum in vlnis suis, & glorificauit, dicens, Viderunt oculi mei salutare tuum. Et mortuus est pluribus quidem annis obsitus, benè confectus, nec porrò à sacerdotibus, postremū consecutus honorem, humatus est. Idem Cyrillus Hierosolymitanus Orat. de occursu Domini, affirmat. August. ser. 2. de tempore. Gestabat, inquit, Maria mater eius infantem: vidit ille, & agnouit. Vbi nouerat quod agnouit? An intus est reuelatus, qui foris est natus? Vidit, & agnouit. Agnouit Simeon infantem tacentem, & occiderunt Iudæi iuuenem mirabilia facientem. Cùm ergò cognouisset, accepit in vlnas suas, hoc est, in brachia sua amplexus est eum. Portabat à quo portabatur. Ipse enim est Christus sapientia Dei, attingens à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Quantus ibi erat, & quàm magnus, quàm paruus factus erat. Paruus factus, paruos quærebat. Quid est, paruos quærebat? non superbos, sed humiles colligebat. Ita, vt scribit Bonauentura in Lucam, magna se prodit senis deuotio ad comprehendendum paruulum, qua Christo se exposuit totū, vt posset dicere illud sponsæ, Cantic. 1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Volebat enim implere illud Cant. 8. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. Immò super duo brachia tua, vt ostendat, quòd fortiter cōprehendendus est. Cant. 3. Inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam. Ostendit etiam, quòd vtraque manu, & tota virtute nostra debemus Domino famulari, sicut illi qui vna manu pugnabant, & alia faciebant opus, Nehem. 4. Non sicut illi, qui imponunt onera grauia & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere, Matth. 23. Eusebius Emissenus, hom. in diem Purificat. Mariæ. Occurrit, inquit, senex, brachia extēdit, & parentibus ait: Mihi eum date, mihi debetur: mei officij est, ad hoc missus sum, huic obsequio reseruatus sum. Deinde lætus & exultans accepit eum in vlnas suas: mox senectus fugit, & iuuenilis vigor adfuit, & fortitudo. Qui priùs seipsum ferre vix poterat, nunc leuiter puerum ferens exultat. Elegāter igitur dictum est, Senex puerum portabat: puer autem senem gerebat, quem virgo peperit, & post partum virgo permansit: ipsum quem genuit, adorauit: *Et benedixit Deum & dixit Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace.* Te, inquit, Domine benedico: promissio tua completa est, completum est & desiderium meum, quia video Christum tuum Dominum meum. Itaque in gratiarum actionem canticum hoc cecinit, quale Delbora, Maria, Anna, & Dauid. Ita vitæ suæ catastrophen cecinit.

Sic vbi fata vocant, vdis abiectus in herbis
Ad vada Mæandri concinit albus olor.

Et nunc, inquit, *dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace.* Nunc absoluis, nunc liberas me ab his corporeis vinculis, vt in pace dormiam, & requiescam. Theophylact. Vide, inquit, quomodo sancti pro vinculo corpus habent. Ἀπολύεις igitur, id est, decedendi potestatē facis, vt patribus meis adiungar, & ad te redeam. Nā Dominus eum ad æternam pacem properantem velut è medio cursu reuocarat: sicut Princeps quispiam, qui legatis facit copiam ex prouincia reuertendi. Vel, *Nunc dimittis,* id est, securum reddis, cū iam ea promissione perfruar, ad quam tantis votis contendebam. Quantis enim putas arietibus fidem eius concussam fuisse, cū videret intestinis seditionibus, externis etiam bellis, totam Israëlis rēpublicam labefactatam, pietatem etiam ferè omnem & religionis cultum pessundatum, se iam capulo instantem, & sibi solum superesse sepulcrum? Sed hæc est conditio promissionum Dei, vt non impleantur, nisi priùs fides eius cui dictæ sunt, exerceatur. Ita probata est fides Abrahæ, cùm mandatum accepit de sacrificando filio, & staret interim illa promissio de multiplicando in Isaac semine. Ita probata est fides Iacob, cùm ei, quamuis peregrino, & à domo paterna exuli, promitterent semen. Proinde in credendis promissionibus Dei, nō committamus, vt propter aduersa à fide deficiamus, sed propterea tantò magis in fide fortiores efficiamur. Non diffidit Simeon quantumuis senex, quin oculis Christum videret priusquam moreretur: non illum frangit propria corporis infirmitas, aut communis Reipub. miseria: & statim atque votorum compotem se videt, ex ista mole, velut è carcere, in libertatem euolare contendit.

Nam quid longa dies nobis, nisi longa dolorum
Colluuies? longæ patientia carceris ætas:

vt scribit Mantuanus in prima Parthenice D. Mariæ. Absoluis me, inquit. Græca enim dictio ἀπολύειν, significat emittere ex carcere tristi & opaco, qualis certè est hæc misera vita. Act. 16. ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους. Dimitte homines istos è carcere. Luc. 23. ἀνάγκην δὲ εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς, Necesse habebat dimittere ipsis vnum vinctum. Ita scilicet electi pauci faciunt hanc temporariam vitam, quia spetant in meliorem & securiorem. Vnde & Psaltes, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? August. tract. 9. in Epist. Ioan. 1. illud exponens. In hoc est perfecta charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicij: tria hominum genera constituit: Vnum eorū, qui diem iudicij non credunt, ideò ne in eo quidem fiduciam habent: Alterum eorum, qui diē iudicij credere incipiūt, & quia credere incipiunt, incipiunt etiam timere, sed quia timent, nondum habent fiduciam in die iudicij: Tertium denique eorum, qui mortificatis membris suis, quę sunt super terram, surgentibúsque cœlestibus membris, hoc est virtutibus, iam incipiunt desiderare quod timebant. Timebant enim ne veniret Christus, & inueniret impios quos damnaret: desiderant iam vt veniat, quia inuenturus est quos coronet. Et paulò pòst. Sunt, inquit, homines, qui cum patientia moriuntur: & sunt quidam perfecti, qui cum patientia viuunt. Quid dixi? Qui adhuc desiderat istam vitam, quando venerit dies mortis, patienter tolerat mortem: luctatur aduersum se, vt sequatur voluntatem Dei: & hoc agit animo quod eligit Deus, potiùs quàm quod eligit voluntas humana. Ex desiderio vitæ præsentis, fit lucta cum morte, & adhibet patientiam & fortitudinem, vt æquo animo moriatur. Iste patienter moritur. Qui autem dissolui desiderat, & esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter viuit, & delectabiliter moritur. Ita Simeonem

Margin notes: Hericus. *Simeon spiritu duce venit in templum.* — Bonauent. — *Quòd Simeon fuerit sacerdos, ex ipsis factis conuincitur.* — Tertull. — Epiphan. — Cyrillus Hierosol. — August. — Bonauent. — Euse. Emiss. — Ouid. in Epist. Heroid. — Theoph. — *Magnitudo fidei Simeonis.* — Mantuan. l. 1. Parthenices Marianæ. — August. — *Tria hominū genera se habent ad diem iudicij.* — *Quibus mors accepta sit.*

patienter carnis istius onus tulisse, & delectabiliter mortem appetiisse, vbi Christo perfrui potuit, colligimus: quasi id cũ Paulo dicat, Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Sic enim & Basilius, cùm ei Modestus Præses minas intentaret, quàm parui vitam præsentem faceret, suis verbis ostendit, dicens, vt scribit Gregor. Nanzanz. Oratione in eundem Basilium. Mors porrò beneficij mihi loco erit, inquit: citiùs enim me ad Deum transmittet, cui viuo, & munere meo fungor, maximáq; ex parte obij, & ad quem iampridem propero. Ambros. lib. 2. in Luc. c. 8. Videre igitur iustum (Simeonem) velut corporeæ molis carcere inclusum, velle dissolui, vt incipiat esse cum Christo. Philip. 1. Dissolui enim, & esse cũ Christo, multo melius est. Beda in Luc. Vides non solùm noui, sed & veteris Testamenti iustos spe futuræ vitæ, desideriũ habuisse absolui à corpore, immò pacis viam deputasse, sarcinam deposuisse terrestrem, vtpotè qui se in sinu Abrahæ requiem non dubitabant habituros esse perpetuam. Denique & Idithun, postquàm multa diu tacitus mundi mala contemplatus, interna secum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua sua, & quid intus egerit, promens: Notum, inquit, fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi. Ecce veteres posuisti dies meos. Quibus absque dubio verbis aperit, quàm maximum se præsentiũ calamitatum nacturum speret in fine solatium, quę tantisper aduenire desiderat. Et hoc quidem mihi beneficiũ indulges, Domine, inquit Simeon. Quid scilicet non mihi fœlicius contingat, quàm Iacob Patriarchæ? Vidit ille filium suum Ioseph, iam plenus dierum, quem hucusque à fera pessima deuoratum esse putauerat: & statim atque illum & intueri & osculari potuit: Iam, inquis, lætus moriar, quia vidi faciem tuam, fili mi. Quàm beatius autem est, illum intueri in quem desiderant Angeli prospicere? quem tot tantísque votis & patres, & reges, & Prophetæ concupierant? Et ita *dimittis me seruum tuum in pace.* Serui in bello capti etiam perdi possunt, & tu me vt filium, immò vt hæredem, magno illo tuarum diuitiarum thesauro perfrui permittis. 2. Reg. 24. Et quid causæ est, vt veniat Dominus rex ad seruum suũ? Ps. 143. Quid est homo quia innotuisti ei, aut filius hominis quia reputas eum? Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut vmbra prętereũt. Priùs quidem id orabam, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & nunc me dimittis in pace.

Cic. ex Ennio, lib. de Senect.

Sicut fortis equus spacio qui fortè supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit,

vt scribit Ennius: ita tu me nunc post tot huius vitæ exantlatos labores, tot tentationes fortiter euictas, nũc quiete spirituali donas, vt iam nihil me hac in lacrymarũ valle retineat. Pacem suam in Christo statuerat, qui confixerat per vitam. Militia enim est vita hominis super terram. (Iob. 7.) Ita quasi è magno aliquo naufragio, in portum se euasisse existimat. Ita duo designat: 1. nihil magis concupiscendum esse quàm pacem. 2. & illam nobis per Christum, & in Christo dari. Quid enim hæc nisi post laborem quies, post vigiliam somnus? Nullus enim suam ruinam appetit, si mentis est compos. Quid autem omnia conseruat, nisi pax? Sed & pax est, cũ iis perfruimur quæ sperabamus. Et tantũ est pacis bonum, vt non tantùm ab iis sentiatur, qui illa fruuntur, sed & ab his, qui in illam votis contendunt. Ita spes non confundit. Mich. 7. Cùm sedero in tenebris, Dominus lux mea est, educet me in lucem. Sperat in ferro seruus, in lecto æger, in sepulchro mortuus: & id asserit, quod Iob: Credo quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. 2. Sed & summa nobis pax per Christum datur, vt scribit Greg. Nanzan. Orat. 3. de pace. Hinc factum est, vt Christum amplexatus Simeon, iam se in pace positum agnoscat. Hoc igitur requirere videtur, quod & Tobias, (c. 3.) Et nunc Dñe, secundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum. Greg. Papa. lib. 6. in Iob, c. 23. In scriptura sacra aliter pax plena dicitur, inquit, aliter inchoata. Inchoatam pacem veritas discipulis dederat, cũ diceret, (Ioan. 14.) Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et plenam Simeon desiderauerat, cùm exorabat, dicens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Pax enim nostra ex desiderio conditoris inchoatur: ex manifesta autem visione perficitur. Plena enim tunc erit, cũ mens nostra nec ignorantia cæcatur, nec carnis suæ impugnatione concutitur. Et hanc omnes nos desiderare conuenit, cùm nec hic, hoc in mundo scilicet, requiem habeamus. Ambros. lib. 2. in Luc. c. 8. Sed, inquit, qui vult dimitti, veniat in tẽplum, veniat in Hierusalem, expectet Christum, dum accipiat in manibus, verbum Dei complectatur velut quibusdam suæ fidei brachiis, operibus suis. Tunc dimittetur vt non videat mortem, quia viderit vitam. Origenes hom. 15. in Luc. Ideò scilicet & hic Simeon, Nunc, inquit, dimittis Domine seruum tuum in pace. Quandiu enim Christum non tenebam, quandiu illum meis brachiis nõ arctabam, clausus eram, & de vinculis exire non poteram. Nunc vbi datur amplecti, ecce dimittis me in pace. Hoc etiam omnibus fidelibus euenit, vt statim atque lecto decumbentes, & moribundi, Christi sacratissimum, dignissimum, tutissimúmque corpus acceperint, seque per conscientiæ purgationem illi adiunxerint, iam nihil vitam hanc transitoriam morentur, sed alacriores redditi, dicant id Psaltæ: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Et rursus. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Ad quod his verbis alludit Origenes: Si quis egreditur è mundo, si quis è carcere vinctorum domo dimittitur, vt ad regnandum vadat, sumat Iesum in manibus suis, & circundet eum brachiis suis, totum habeat in sinu, & tunc ire poterit quò desiderat. Et paulò pòst. Tu quoque, inquit, si vis tenere Iesum, & amplexari manibus, & dignus fieri exire de carcere, omni labore nitere, vt ducem habeas spiritum, veniásque ad templum Dei. Ecce nunc stas in templo Domini Iesu, hoc est in Ecclesia eius. Hoc est templum de viuis lapidibus extructum. Stas autem in templo Domini, quando vita tua, & conuersatio Ecclesiæ fuerit appellatione dignissima. Si veneris spiritu ad templum, inuenies paruulum Iesum, leuabis illum brachiis tuis, & dices: Nunc dimittis seruum, Domine, in pace secundum verbum tuum. Petrus Blesensis, sermon. 1. in Purificat. Virginis, hac meditatione suam ad Simeonem dirigit apostrophen. O senex fidelis, inquit, cuius laus in Euangelio, cuius senectus in misericordia Verbi, cùm vnicum portes, qui portat omnia verbo virtutis, aperi nobis quàm salubriter insinuabat se visceribus tuis, quàm delectabiliter infundebat se animę tuę, suúmque spiritum pectori tuo influebat ille, quem tu gestabas in vlnis. Nónne poterat Simeon respondere, & dicere: Acceperam responsum à Spiritu sancto non visurum mortem, donec viderem Christũ Domini? Diu expectaueram. Iam defecerant oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me? Factus eram sicut vter in pruina: frigidus, aridus, marcidus, & despectus. Sed tãdem memor fuisti, Domine, verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Iam in carne mea video Dominum saluatorem meum: nec solùm video, sed teneo & amplector. Iam me sentio calere de senectute morbida in salutem. Renouata est vt aquilæ iuuentus mea. Iam irreuerberata acie solem iustitiæ contemplor. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Viderunt oculi mei salutare meum. Video te in vultu meo, in carne mea: video te in vultu tuo, & gloria tua, vbi erit plena iocunditas, & plena in iocunditate satietas: quia vultum tuum, Domine, requiram, satiabor cùm apparuerit gloria tua. Vidi Dominum, & salua facta est anima mea. Vidi, & videbo, nec dimittam te, donec dimittas me in pace. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Non solùm Simeoni datum est videre, & portare, & amplecti Dominum, sed omnibus his, qui in veritate diligunt ipsum: qui Christũ tenent, amplectuntur, & fouent in desiderio animæ suæ in sancta atque deuota & optabili seruitute. Rectè autem adiicit, *Secundum verbum tuum.* Est enim Verbum Dei, fundamentum spei nostræ & omnis fiduciæ, nec nostris meritis, sed Dei promissionibus innitimur. Rarinnem

Greg. Náz.
Ambros.
Beda.
Greg. Náz.
Greg. Papa. *Pax plena, & pax inchoata.*
Ambros.
Origen.
Mori in Christo est mori in pace.
Origen.
P. Blesens.

aniens

Salutare quid. *Augustin.*

autem tantæ exultationis adijcit. *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Salutare enim Dei, inquit Augustinus, sermo. 20. de tempore, Dominus Iesus Christus est. de quo Psal. 95. Annunciate de die in diem salutare eius. Et Psal. 92. Notum fecit Dominus salutare suum. Et Iacob Genes. 49. Salutare tuum expectabo Domine. Ad quem pater ille cœlestis hæc verba dirigit, Esaiæ 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *Salutare* enim sumitur pro Saluatore: quia ipsum Deus omnium saluatorem constituerit. Vnde per emphasin Salutare Dei dicitur, vt in ipso Deum Patrem operatum esse cognoscamus. Origenes hom. 15. in Luc. Quid verò, inquit, ei profuit, vt videret Christum? Vtrum hoc tantùm in promissione habuit vt videret illum, nihilque ex visu eius consequeretur vtilitatis? An latet aliquod donum dignum Deo, quod beatus Simeon, & meruit, & accepit? Fimbriam vestimenti Iesu mulier tetigit, & sanata est. Si illa ad extremam partem vestimenti tantú emolumenti habuit, quid putandum est de Simeone, qui in suas vlnas accepit infantem, & brachiis tenens lætabatur atque gaudebat, videns paruulum à se gestari, qui ad vinctos venerat absoluendos, seque ipsum nodis corporis liberandum sciens, & neminem posse de claustro corporis quempiam remittere cum spe futuræ vitę, nisi eum quẽ in brachiis continebat? Ita non oculis modò corporeis Christum hominem, sed & ipsum verum Deum spiritualibus per fidem cognouit: eius quoque humanitatem, & quòd à Verbo assumpta esset, intellectualiter considerauit, adeò beatiorem se cæteris patribus existimat, qui viderunt quidem in spiritu, sed non in carne. Sic Abraham exultauit vt videret diem Christi. Vidit, & gauisus est. Veruntamen vt Christus ad suos testatus est, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis, ita beatiores illi censendi sunt, qui præsentem Christum aspexerunt. *Viderunt*, inquit, *oculi mei.* Huius Pleonasmi magna est emphasis: vt cùm Latinè dicimus, His ego oculis vidi. Non Prophetam aliquem, sed Prophetatum Dominum, verũ Deum & hominem. *Salutare*, inquam, *tuum*, quod Hebraicè dicitur *Iesua techa*, vt Psalm. 50. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Is enim est, quem seruandis electis tuis destinasti: vnde etiam factum est, vt vocetur Iesus, quod nomen Simeon adumbrat. *Quod parasti*, hoc est, per incarnationem videri & agnosci voluisti, *ante faciem* omnium populorum: eorum maximè, qui ex Iudæis & Gentibus ipsum in carne videntes, verè Dei filium agnouerunt. Dionysius Carthusianus, in Luc. capit. secundo artic. 7. Deus ergo Pater vnigenitum suum in diuinitate incomprehensibilem atque inaccessibilem lucem inhabitantem, per hoc fecit hominibus manifestum, visibilem, & cohabitantem, quòd eum humanæ coniunxit naturæ in vnitate personæ: quod ab Esaia prædictum est, Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. Brachium enim Domini est vnicus filius Dei Patris, per quem Pater omnia fecit: sicut & digitus Dei est Spiritus sanctus, per quem cuncta reuelat. De quo brachio ait Psalmista, Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Pater ergo parauit salutare hoc ante faciem omnium populorum, quibus per Apostolos prædicatus est Christus, iuxta illud Psalmi, In omnem terram exiuit sonus eorum. Et rursus. Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. Et quod in Esaia habetur: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Euthymius & Theophylactus in Lucam. Ante faciem verò omnium populorũ, inquiunt, istam salutem præparauit, vt saluaret mundum: & vt omnibus liquida fiat eius incarnatio, ita non modò beati illi censendi erant, qui cum Simeône Christum in carne visuri essent, sed & qui in ipsum erant credituri. Beda in Luc. Sic, inquit, beati oculi qui vident quæ Simeon vidit: beati qui non viderunt, & crediderunt. Illud ipsum, inquit, quod omnibus postmodùm gentibus, populis, & linguis mente ac fide conspiciendum parasti, spe ac dilectione quærendum præuidisti, ipse diu desideratum nunc & carnis, & cordis oculis tuum salutare contemplor. Et quibus quæso, nisi fidei oculis hunc ipsum infantem salutare Dei esse cognouit? Augustinus, sermo. 20. de tempore. Maiestas, inquit, ibi latebat, vbi infirmitas apparebat. Simeon infirmitatem accepit, & maiestatem intus agnouit. Nos quoque quoties sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria adoramus, non his omninò hæremus modò, quę videntur oculis corporalibus, sed ad Christũ ipsum oculos mentis eleuamus. Sic quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides præter rerum ordinem. Explicat autem salutaris illius beneficium in omnes homines, dicens, *Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Ita in oculis omnium versabitur. κατὰ πρόσωπον, Ante faciem, seu ante ora, vt scribit Poëta: id est, tanquam signum aliquod edito loco positum, ad quod conuertantur omnium oculi. Sic Esaiæ capit. 11. Et erit in signum omnium populorum. Sicut enim solem omnes aspiciunt, qui volunt, vbi dies illuxerit: ita & se Christus omnibus communicabit, vt lucem inferat gentibus, & ab eorum mentibus discutiat infidelitatis caliginem. Ioann. 8. Ego sum lux mundi, inquit, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Lumen autem tenebris opponitur, vt fides infidelitati, religio impietati, & cognitio cæcitati. Immò tenebræ sunt sapientia mundi, prudentia carnis, & omnia peccata: de quibus ad Coloss. 2. Ephes. 5. 1. ad Corinth. 6. & in verbis Christi, Act. 26. Sic enim ad Paulum inquit: Exurge, & sta super pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, vt constituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populis & gentibus, in qua nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate Sathanæ ad Deum, vt accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me. Videtur autem hæc pars Cantici ex Esaia desumpta esse, (capit. 42.) Ita enim Pater sibi in filio Christo complacens, Dedi te, inquit, in fœdus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Et capit. 60. Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Et cap. 40. Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quòd os Domini loquutum est. Ille enim, vt legitur Daniel. 2. reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Ille etiam *ad gloriam plebis tuæ Israel*, id est, vt sit Iudæis gloriandi materia, cũ viderint eum quem tantoperè expectauerant. Quamuis enim Christus sit eorum omnium gloria qui in ipsum credunt: maximè tamen Israëlitici populi, cui soli ex omnibus gentibus promissus erat. Adde quòd quicquid claritudinis & maiestatis huic populo contigit, id et propter Christum contigit, seu seminis multiplicationem consideremus, seu liberationem ex Ægypto, celebres victorias contra gentes, terræ promissionis imperium, cæteráque eiusmodi expendamus. Bonauentura in Lucam. Igitur, inquit, *gloria plebis Israel est*: quia de Israël natus est secundum carnem. Esa. 4. Erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui saluati fuerint de Israël. Et tunc impletum est illud quod dicitur Esther 8. Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium & honor, & tripudium. Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, & gloriæ Iudæorum. Clementiam enim, sapientiam & potentiam manifestat sub ratione pacis, ex consolatione senis. Vnde laudatur in hoc Cantico, vt pax, vt salus, vt lux, vt gloria. Pax est, quia mediator: salus, quia redemptor: lux, quia doctor: gloria, quia præmiator. Et in his quatuor consistit perfecta Christi commendatio, & magnificentia: immò totius Euangelicæ historię quędam breuissima comprehensio, quantum ad incarnationem in pace, prædicationem in luce, redemptionem in salute, resurrectionem in gloria. Et quia Canticum illud sic continet laudes, Christi plenitudinem, & senis mortis consolationem: ideò sub sero diei cantatur in Cõpletorio. Vnde ista tria Cantica sunt ordinata, Mariæ, Zachariæ, & Simeonis, in Ecclesia decantanda: Primum vesperi, secundum manè, tertium serò: quia sequens incipit vbi terminatur præcedens. Significatur etiã in hoc,

Marginal notes: *Origenes.* — *Pleonasmus.* — *Dionysius Carthus.* — *Euthym. Theophyl.* — *Beda.* — *Oculis spiritus videtur salutare Dei.* — *August.* — *Christus vera lux.* — *Christus sua incarnatione gentē Iudaicam honorauit.* — *Bonauent.* — *Vsus huius Cantici.*

quòd de incarnatione omnis status debet laudare Deum: scilicet virginum, coniugatorum, & viduarum, contemplatiuorum, prælatorum, actiuorum, laici, clerici, & religiosi, qui etiam Domino debent esse consecrati.

Mirantibus Christi parentibus benedicit Simeon: prædicit quid Christo. quid item Mariæ. quid omnibus per Christi aduentum & passionem obuenturum sit. De Anna Prophetissa, illius commendatione, & vt Christo testimonium perhibuerit.

Math.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Et erant pater eius, & mater, mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur (& tuam ipsius animam pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetissa, filia Phanuel, de Tribu Aser: hæc processerat in diebus multis & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua erat vsque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superueniens, confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël. Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth.	

Introductio.

NOVO quidem sole inter eclipses, & densas nubium pluuiarumq; obscuritates exorto, & in domum irrepente, omnes qui eam inhabitant, exultant: quanto magis Christo in mundum aduentante, immò & in templú delato? Hic enim precationes fiebant, hic exauditionis & spei locus erat. Vnde factum est, vt in eo maximè loco Christus insolesceret, non modò Patris verbum annuncians, & miraculis suam authoritatem illustrans, quod in illo iá grandiore cognoscimus: sed & paruulus in téplo oblatus. Hunc enim omnis ætas, sexus, dignitas, côfessa sunt: quod vt nunc in Simeone, ita & in Anna contemplabimur. Ná postquá Simeon breue illud verbis, sed sentétiis maximú Canticum, in gratiarú actionem Deo obtulit, tum quisq; prout à magno illo numine acceperat, in Christi laudes erupit. Ideò scribit Lucas, *Et erant pater eius, & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* Non admirantur ex defectu fidei. Siquidé Maria Gabrieli obsequuta est: & ideò concepit, quia credidit. Ioseph auté obsequutus est Angelo monenti, ne Mariam dimitteret, & docenti illam è Spiritu sancto concepisse: sed fides admirationé induxit, cú, vt scribit Cyril. Hierosl. & Dionys. l. de diu. nom. Deú magis per id quod non est, quàm per id quod est, intelligamus. Num terra, num cœlú est? Sed immensus, indiscibilis cuique, vt scribit Chrys. in ho. de incomprehensibili Dei natura, omninò cóprehendi non possit. Adeò, vt scribit Psaltes, Mirabilia opera tua Dñe, & anima mea cognoscet nimis. Nam quis similis tui in Diis Dñe? non est secundú opera tua. Exclamare licebit id Pauli: O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incóprehensibilia sunt iudicia eius! Ideò quantúuis aliquis scientia præfulgeat, etiamsi ad Angelorum perfectioné deuenerit, semper tamen habet in Deo, & Christo eius, quod miretur. Porrò Christus admirabilis est, inquit Bonauentura in Lucá, secundum quos mediator. Esther 15. Valde admirabilis es Dñe, & facies tua plena est gratiarú. Admirabilis est etiá secundum quod saluator in cleméntia: propter quod in Ps. dicitur, Mirabilis Deus in sanctis suis: quoniam gratia & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Sap. 4. Admirabilis secundum quod doctor in sapientia. Psal. 118. Mirabilis facta est scientia tua, &c. Admirabilis secundú quod triumphator, in potentia secundú illud Ps. 92. Mirabilis in altis Dñs. Et Exodi 15. Quis similis tibi in fortibus Dñe? quis similis tui? Magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia. Et ideò non est mirum, si pater putatiuus & mater vera, mirabantur super his quæ dicebantur. Beda in Lucá. Cæterú patré Saluatoris appellat Ioseph: non quòd verè, iuxta Photinos, pater fuerit eius, sed quòd, ad famam Mariæ conseruandam, pater sit ab omnibus æstimatus. Neque enim oblitus est Euangelista, quòd eam de Spiritu sancto cócepisse, & virginem peperisse narrarit: sed opinionem vulgi exprimens, quæ vera historiæ lex est, patrem Ioseph nuncupat Christi: quamuis & eo modo pater illius valeat dici, quo & vir Mariæ rectè intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione coniugii: multò videlicet coniunctius, quam si esset aliundè adoptatus. Neque enim propterea nó erat appellandus Ioseph pater Christi, quia nullius concubitu genitus erat: quandoquidé rectè pater esset etiá eius, qué non ex sua coniuge procreatum alicubi adoptasset. Orig. ho. 16. in Luc. Porrò, inquit, congregemus in vnú ea quæ in ortu Iesu dicta scriptaq; sunt de eo, & núc scire poterimus singula quæque digna esse miraculo. Quamobré mirabatur & pater: sic enim appellatus est Ioseph, quia nutritius fuit. Mirabatur & mater super his quæ dicebantur de eo. Quænā ergo sunt quæ de paruulo Iesu fama dispersérat? Pastores erant in regione illa, vigilantes & obseruantes custodias noctis super gregé suú. Venit Angelus sub ipsa hora natiuitatis Iesu, & ait ad eos, Annuncio vobis gaudium magnú. Ite, & inuenietis infanté inuolutum pannis, & positú in præsepio. Nec dú Angelus verba finierat, & ecce multitudo cœlestis exercitus laudare cœpit & benedicere Deú. Cùm hoc pastores trepidi perspexissent, & Angelus recessisset ab eis, dixerút ad inuicem: Eamus Beth-leé, & videamus factum quod Dñs ostendit nobis. Venerunt, & inuenerunt paruulú. Tam illi quàm parentes, videntes quæ facta fuerant, admirabantur super hoc. Et de Simeone scribitur, quòd rumoré auxerit miraculi, vel magna pars fuerit, tenuitq; puerum in brachiis suis, & ait, Nunc dimittis, Dñe, seruum tuum in pace secundú verbum tuú: quia viderunt oculi mei salutare tuú. Fastigiú, &, vt ita dicá, culmen super his quæ iactabantur de Iesu, & pater, & mater illius mirabátur, sermo Simeonis fuit. Non enim sufficit ei tenere paruulú, & ea, quæ de illo scripta erant, eloqui: sed & *benedixit patri & matri.* *εὐλόγησεν αὐτούς*, Benedixit eos. Ita vt nó tá illos laudasse, & pro ratione prolis extulisse, sed velut authoritaté habens illos benedixisse intelligatur. Et quidé, vt ex fructibus arbos dignoscitur: sic & in prole benedictioné parentes consequútur. Interim tamé maius quiddá hæc benedictio, qua parentes Christi à Simeone donati sunt, sonare videtur. Est benedictio creationis, sanctificationis, multiplicationis, & laudis. Sed est & benedictio, quæ nó nisi à maiore fit, vt scribitur ad Heb. 7. Minor à maiore benedicitur. & Ps. 129. Sic enim mádatú erat, vt Dei nomine populo benedicerent sacerdotes. (Num. 6.) Sic 1. Reg. 2. benedixit Heli Helcanæ & vxori eius pro Samuele eorum filio. Sic loquutus est Dñs ad Moysem dicés: (Numer. 17.) Sic benedicetis filiis Israël: Benedicat tibi Dñs, & custodiat te: ostendat tibi Dñs facié suam, & misereatur tui: conuertat Dñs vultum suum ad te, & det tibi pacé. Et antiquus mos fuit sacerdotibus legis benedicere parentibus & ipsis filiis, quos cú debitis hostiis in téplo offerebant. Porrò Simeon *ad Mariam matrem* Domini sermoné dirigit, vt ad quam omnino Christú pertinere, vt virginis filiú, agnoscat. *Ecce,* inquit, *hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israel* Orig. ho. 16. in Luc. Huic, inquit, simile est quod in Euangelio legitur Ioannis: In iudicium veni in mundú, vt non videntes videant, & videntes cæci fiát. Sed & alrius vt scribit Origenes contra Marcionitas, & Manichæos, eosq; omnes, qui Deum malum, Deumq; bonum constituunt, huius sentétiæ interpretatio requirenda est. Nam quia legunt Deuter. 32. Ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo, & non est qui eruat de

Admiratio Mariæ ex fide.

Cyrillus Hierosol. Diony Are. Chrysost.

Bonauent. Christus in quibus mirabilis.

Beda. Quomodo Ioseph sit pater Christi.

Origen.

Benedictio qualis, & quotuplex.

Origen.

Christus quomodo in ruinam, & in resurrectionem.

manibus meis: legentes, Occidam & percutiam, supervenıebant Viuificabo & sanabo: vt si istud legissent, Christum in ruinam fuisse notassent, non autem in resurrectionem: Aut si ipsum Ad Deum bonum pertinere decreuissent, ipsum quidem in resurrectionem multorum, non autem ruinam venisse contendissent. Hic enim mos hæreticorum est, vt scribit Vincentius Lirinensis, vt truncatos mutilósque scripturæ contextus proferant. Quòd si malum est interficere, inquit Origenes, malum erit & in ruinam venire. Quid respondebunt? Vtrúmne recedent à cultu eius, an quærent aliquam interpretationem, & ad tropologias confugient, vt quod in ruinam venerit, benignitatem magis quàm austeritatem sonet? Et quomodo iustum erit, quando quid in Euangelio tale reperimr, ad allegorias & nouas intelligentias confugere: quando verò in veteri Testamento, statim accusare, & nullam explanationem, quamuis probabilis sit, recipere? Sed & hoc sequitur, In iudicium ego veni in mundum istum, vt non videntes, videant, & qui vident, cæci fiant: quamuis quærant vt edisserant, implere non poterunt. Ego verò, qui opto esse Ecclesiasticus, & non ab hæresiarcha aliquo, sed à Christi vocabulo nuncupari & habere nomen, quod benedicitur super terram, & cupio tam opere quam sensu & esse, & dici Christianus, æqualem & in veteri, & in noua lege quæro rationem. Loquitur Deus: Ego interficiam. Libenter habeo vt interficiat me Deus. Quando enim in me vetus homo est, & viuo adhuc quasi homo, cupio vt occidat in me Deus veterem hominē, & viuificet me ex mortuis. Primus enim, ait, homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Secūdum hūc sensum intelligitur & illud: In iudicium ego veni in mundum istum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Habemus in nobis omnes homines & aspectum & cæcitatem. Adam & videbat, & non videbat. Eua quoque, antequàm aperirentur oculi eius, vidisse describitur. Vidit, inquit, mulier lignum, quia bonum ad comedendum, & optimum oculis ad vidēdum, & tollens de fructu ligni comedit, & dedit viro suo, & comederunt. Igitur non erant cæci, sed videbant. Deinde sequitur: Et aperti sunt oculi eorum. Ergo cæci fuerant, nec videbant, quorum oculi postea sunt aperti: sed qui benè antè viderant, postquàm Domini mandatum transgressi sunt, cœperunt videre malè, & aspectum obedientię subrepente delicto postea perdiderunt. Ego sic intelligo, & illud quod dicit Deus? Quis fecit mutum & surdum, & videntem & cæcum? Nóone ego Dominus Deus? Est oculus corporis, quo terrena ista conspicimus: oculus secundum sensum carnis, de quo scriptura dicit, Frustrà incedis inflatus sensu carnis. Cui habemus alium contrarium meliorem, & diuina sapientem: qui quia cæcus in nobis erat, venit Iesus, vt faceret eum videre, vt qui non videbant, viderent, qui autem videbant, cęci fierent. Iuxta hunc ergo sensum, & hoc quod nunc habemus in manibus, est intelligendum. *Ecce hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel.* Habeo aliquid in me, quod malè stat, & peccati superbia se erigit. Hoc cadat, hoc subruatur. Quòd si ceciderit quod antè stabat, surgens stabis. Interior verò homo meus quondam iacebat elisus, & exterior stabat erectus. Antequàm crederem in Iesum, bonum in me iacebat, malum stabat: Postquàm ille venit, quod in me malum fuit, corruit, & expletum est illud, Semper mortificationem Iesu in corpore circunferentes. & illud: (Coloss. 3.) Mortificate mēbra vestra super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, veneficia, &c. Horum omnium vtilis ruina facta est. Et de hac *ruina* dicitur Matth. vigesimoquarto. Vbicunque erit cadauer, illic congregabuntur aquilæ. Cadauer quippè à casu nomen accepit. Vna est hæc ruina, ad quam primùm venit Iesus: nec potest facere resurrectionem, nisi ruina præcesserit. Venit autem destruere quod in me malum fuit, vt illo destructo, & mortificato, consurgat in me, & viuificetur id quod in me bonum est, vt consequamur regnum cœlorum per Dominum nostrum Iesum Christū, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Idem, homil. decimaseptima in Lucam. Qui, inquit, simpliciter exponit, potest dicere eum venisse in ruinam infidelium, in resurrectionem verò fidelium. Idem Theophyl. & Euthymius in Lucam sequuntur. Procopius Gazæus in Exodum. Christus, inquit, positus est in ruinam: non quòd benè stantem gradu deiiciat & prosternat, absit: verùm secundum liberum arbitrium, qui ipsum non suscipiunt, illis author est ruinæ, qua non corruissent, si ipse non aduenisset: quemadmodum nisi venisset, nec qui cōsederant, surrexissent. Pari ratione sermo eius vnus idēque cùm sit, auditoribus non videntibus causa est, vt videant: quibusdam qui ante aduentum eius erant oculati, causa est, vt nunc cæcutiant. Exempli gratia. Iudæ obtulit ruinam, Paulo attulit resurrectionem. Et cùm quidē Iudas foret in numero videntium, quando misit duodecim Apostulos, vt Apostolico munere fungerentur: tandem in numerum cæcorum relatus est, cùm diaboli instinctu pergeret prodere saluatorem mundi. At Paulus cæcitate laborabat. Expertus auxilium Dei, cæcitas mentis fugata est. Habebat enim Dei zelum, bona facere instituens, licet non secundum scientiam. Sic sol calidus existens, vna opera ceram dissoluit, & liquat, lutum verò indurat. Atque adeò istos producit effectus, vt cera signum, quod imprimitur, recipiat, lutum verò induratum illud repudiet. Non aliter nos comparati sumus, vt vel recipiamus, vel respuamus signum siue characterem diuinum. Ita Procopius, subiecti, nimirùm mentis humanæ rationem habendam monet, vt intelligamus, cur & quomodo in ruinam multorum Christus venerit. Nam quia hoc habent in sua potestate situm, vt Deo non obsequātur & acquiescāt: ideò fit, vt sua electione infideles redditi, pereant. Cyrillus Alexand. lib. 6. in Ioan. cap. 21. Christus quidem, inquit, in ruinam eorum est, qui impegerunt in lapidem offensionis, & petram scandali, & incredulitate mentis suæ, & obstinati animi duritia, credere in ipsum renuerunt: In resurrectionem verò illorum, qui doctrinam eius amplexi sunt, & mandata seruarunt, per quæ ab imo barathro damnationis ad virtutis culmen, & cœli celsitudinem perducti sunt. Theodor. lib. Quæst. in Exod. quæst. 12. Non quòd, inquit, per hoc declaretur talē fuisse Domini scopum (neque enim huius rei gratia venit, vt reddat eos, qui vident, cæcos) sed quod factum est, indicauit. Ipse enim vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quum igitur humana natura arbitrij libertatem habeat, qui crediderint, saluabuntur: qui verò non crediderint, gehennæ fiunt sibi authores. Sic & Iudas, qui Apostolus erat, quum antea excus esset, postea visum recepit. Sic per aduentum saluatoris, Iudæorum plurimi excæcati sunt, gentes autem visum receperunt. Non tamen ob id, quòd quidam aduersarij non erant credituri, dicendum est dispensationem saluatoris nostri non secundum carnem extitisse: hoc enim priuaret orbem salute. Sic & perdiuinus Simeon dixit, *Ecce hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Verùtamen hoc ignorare non oportet, quòd Deus omnium præsentem vitam, stadium hominibus esse declarauit, vt qui certant in eo, proprium scopum declarent: In futuro verò seculo iustè iudicans, illos vt victores athletas coronabit, hos verò puniet, tanquam authores nequitiæ. Et quia non omnes credunt esse aliquam aliam vitam futuram, Deus omniū etiam in hac vita quosdam palàm punit flagitiosè viuentes, & vicissim alios religionis studiosos non mediocriter collaudat. Quapropter diuinus Apostolus (Roman. 9.) quosdam irę vasa, nonnullos vasa misericordiæ nominauit: quia per illos declaratur Deus, nempè dum iustè punit tanquam Dominus: per hos autem, dum virtutis studiosos omnimoda cura, & prouidentia prosequitur. Ad hanc recurrit sententiam Fulgent. l. 1. ad Thrasimundum regem, capit. 4. Certum est autem, inquit, penè omnes hæreticæ prauitatis errores hinc quibusdam multipliciter subrepsisse dum magnum pietatis sacramentum, quod manifestum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in

Vinc. Lir.

Hæretici quomodo abutantur scripturis.

Origen.

Ruina in bonam partem.

Idem.

Ruina in malam partem.

Theophyl. Euthym. Proc. Gaz.

Quomodo Christus saluator in ruinam sit infideliū, & peccatorum, per occasionē, non per effectum.

Comparatio aptissima.

Cyril. Alex.

Ruina nostra à nobis est.

Theodor.

Christus non est causa ruinæ.

Ruina & resurrectio post hanc vitam apparebit.

Fulgentius.

hoc mundo, assumptum est in gloria: nonnulli aut non sicut est, credunt, aut omninò non credunt. Et ille lapis, qui ab ædificantibus reprobatus, in caput factus est anguli, quibusdam prauæ credulitatis cæcitate possessis, lapis offensionis & petra scandali efficitur. Vnde non immeritò, cum Simeon infantem Christum templi Dominum, ad templum suum præcepto suæ legis allatum, gaudens vlnis meruisset gestare senilibus, & figuram gerens præsentis æui, carnali senio iam defessi, nouum vetulus hominem sumeret, cum scilicet, qui solus posset ex peccatoribus iustos facere: sed & longæuo dicenti, Tu es Deus saluator meus, & te expectaui toto die, non solùm insolitam vetustatem demere, quinetiam iuuentutem, sicut aquilæ, renouare: vtpotè qui etiam Apostolica tuba foret veraciter canturus, sicut est veritas in Iesu, deponere nos secundum pristinam conuersationem veterẽ hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: vt renouemini spiritu mentis vestræ, & induatis nouũ hominem eum, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ille igitur Simeon mundanæ cernens adesse saluationis ac renouationis effectum (non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum) cùm primùm se vitæ præsentis angoribus precaretur absolui, dicens, Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationẽ gentium, & gloriam plebis tuæ Israël: paulò pòst hoc de ipso testatur, *Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum*. Ibi ergo malè credentibus ruinam perfidia generat, vbi recta credulitas fideles exaltat. Theophylactus in Lucam. Vel etiam aliter, inquit, in ruinam positus est malorum, quæ in animabus nostris: in resurrectionẽ verò bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoque intelligi potest, Positus est Dominus in ruinam, hoc est, ipse passurus est, & casurus est in mortem: & cũ ceciderit ipse, resurgent multi. Punctum autem pone, cũ dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionem multorum. Cæterùm *positus est in signum cui contradicetur*. Cõparat enim Christum scopo in quem iacula diriguntur. quasi dicat, Totus mundus certatim confluet, ac si esset communis contradictionis scopus. Impugnatur enim à Gẽtilibus, à Barbaris, à Turcis, ab Ismaëlitis, ab hæreticis, schismaticis, & pseudochristianis. Ita prædicamus Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalũ, Gẽtibus autẽ ignominiam. Origenes, hom. 17. in Lucam. Omnibus, inquit, quæ narrat historia de Saluatore, contradicitur. Virgo mater est: signum est cui contradicitur. Marcionitæ contradicunt huic signo, & aiunt, penitus eum de muliere nõ esse generatum. Ebionitæ contradicunt signo, dicentes ex viro & muliere ita natum esse, vt nos quoq; nascimur, sicq; habuisse corpus humanum: Et hoc signum est cui contradicitur. Alij enim dicunt eum venisse de cœlis: alij tale, quale nos, corpus habuisse, vt per similitudinẽ corporis etiam nostra corpora redimeret à peccatis, & daret nobis spem resurrectionis. Resurrexit à mortuis: & hoc signum est cui contradicitur, quomodo resurrexit, & verum ipse, & talis qualis mortuus est, an certè in melioris substantiæ corpus resurrexerit. Et est infinita contentio, alijs alia dicentibus. Ideò fixuram clauorum Thomæ ostendit in manibus suis, alijs è regione tractantibus si idem corpus habuit, quomodo clausis ingressus est ostijs, & stetit. Vides igitur quomodo argumentis variis etiam resurrectioni eius quæstio concitetur, & fit signum cui contradicitur. Ego & hoc, quod Prophetarum ore prædictum est, puto signum esse cui cõtradicitur. Sũt enim plures hæretici, qui asscrunt eum à Prophetis penitus non fuisse prædicatum. Et quid me necesse est multa prosequi? Omnia quæ de eo narrat historia, signũ est cui contradicitur. Ita Christi doctrinæ, exẽplo & factis omnes contradicunt. Etsi enim à Patre nobis in exẽplar propositus sit, pauci sunt tamen qui sequantur: aut si verbis profitentur, moribus impugnant. Quàm pauci sunt enim Christiani, qui licet Christum pauperem, humilem, patientem, pro inimicis orantem, pati denique ad mortem

Theophyl.

Christus in sui ruinā & resurrectione

Christo ab omnibus ferè cõtradicitur.

Origen. 1.

In doctrina.

2. In moribus.

vsque obedientem mirentur: dum tamen mores suos efformant, non huic signo contradicant, cùm humilitatẽ, paupertatem, patientiam, in aduersarios beneficentiam, & promptum ad mortem vsque pro religione, & cultu obsequium aspernantur, & flocci faciunt: laudi verò ducunt diuitias, ambitionem, vindictam, contradictionẽ, & inobedientiam. Ita non modò infideles, sed & ipsi Christiani Christo aduersantur. Quid dicam blasphemias, & nomen Christi & Dei toties prophanatum ab impuris hominibus, quoties de rebus vanis, immò & impijs sermonem mouent? Quòd & alij eius in nos extrema dilectione in effrænem peccandi licentiam, aut successura tandem iustitia in suam desperationem abutuntur. Inde fit, teste Euseb. Emisseno, vt Christus illis in ruinam cedat. Ita de Christo id dici potest, (Thren. 3. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signũ ad sagittam. Heb. 12. Recogitate eum, qui talẽ sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem. Et ideò Esaiæ 41. Peribunt viri qui contradicunt tibi. Et Eccles. 4. Non contradicas verbo veritatis vllo modo. Euthymius signum sumit pro miraculo, prodigio, & ostento, quale nobis in Christo à Patre propositum est: Cui, inquit, ab infidelibus contradicitur. Miraculum enim erat, vtpotè neque homo tantũ, neque Deus tantũ, sed Deus simul & homo (quod Græcè dicitur vnico vocabulo [illegible]) Ideóq; quasi rei, quæ supra naturam est, contradicunt ij, qui omnia secundum naturam inquirunt, nec quicquam naturale intelligere possunt. Quidam verò *signum cui contradicetur*, dicunt crucifixionẽ: signum quidem, quasi symbolum amoris erga homines. Nam hanc propter homines sustinuit: huic verò ab infidelibus contradicitur, vtpotè rei probrosæ. Ita nos admonet Simeon sua hac Prophetia, ne turbemur multitudine hostium & contradictorum, cùm videamus hanc esse Christi & Euangelij conditionem, vt ei multi contradicant, testante Apostolo, qui, vt obseruat Beda in Lucam, Christi, inquit, bonus odor sumus in his qui salui fiunt. Qui enim prædicante Apostolo verbum quod audit, amãdo sequitur, bono odore resurgit, & saluatur: qui autem odiendo insequitur, eodem ipso bono odore corruit & moritur. Sic buffones florentem vineam ferre non possunt. Signum enim, cui contradicetur, fidem dominicæ crucis accipe, de qua Apostolo Paulo dicunt Iudæi, (Act. 28.) De secta hac notum est nobis, quòd vbique ei contradicitur. August. lib. 4. quæst. super Numeros, q. 36. Typum huius cõtradictionis sumit in petra, de qua aquæ copiosè profluxerunt in figuram Christi, vt scribit Paulus 1. ad Cor. 10. Aqua illa demum contradictionis sortita nomen est, quia maledixerant filij Israël ante Dominũ, & iurgati fuerant contra Moysem, sed & hæsitãtibus dubiisque hæc donata sit. An fortè, inquit, duo hominũ genera demonstrauit, & contradicentium gratiæ Christi, & percipientium gratiam Dei, vt illis sit aqua contradictionis, istis sanctificationis? Nam de ipso Domino in Euangelio legitur, Ecce positus est in signum cui contradicetur. Adijcit autem Simeon de virgine Maria Prophetiam, dicens: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*. quasi dicat, Tu quidem quæ mater es filij Dei, iustam in Deo gloriandi occasionem habes. Eapropter beatam scilicet te dicent omnes generationes: quia fecit tibi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Etsi verò te Deus elegerit & præelegerit in matrem Christi sui, & si plus cæteris omnibus te gratia & benedictione cumulauerit: si tamen ea, quæ mundus in partem beatitudinis recenset, attendas, num omni ex parte beata futura es? Abhorret mundus molestias, solicitudines, & angustias. At verò filius ille tuus non venit, vt vitam agat omnibus molestijs vacuam, sed vt ferat acerbissimos luctus. Illi igitur eris in cruce socia. Siquidem illo patiente, grauissimo mœrore tanquam gladio pectus tuum transuerberabitur. Inserta est Epistolis Augustini, Paulini ad eum Epistola 58. qua hæc habentur. Nunquid de passione Mariæ, quę nusquam scripta est, hoc Simeonem prophetasse credẽdum est? An verò de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistens cruci, maternorum viscerum dolore cõfixa est. Et animam illius, quæ eius secundum carnem filiũ

Eus. Emis.

Euthym.

Crucifixio contradicitur infidelibus.

Beda.

August.

Figura huius contradictionis.

Paulin.

Quo gladio pertransierit animam Mariæ.

ipsa spectante confodetur, crucis romphæa penetrabat. Video enim & in Psalmis de Ioseph ita dictum esse: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius. Non ait carnem, sed animã, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quasi gladius operatur. Et quibusdam interiectis: Quid enim mirum, inquit, si ancipitis istius gladij, & verbi diuini ignita vis & penetrabilior acies sancti Ioseph olim, & postea beatæ Mariæ animam pertransiit? Nam neque in illius, neq; in huius corpore ferrum pertransiisse legimus. Vnde Augustinus, responsione sua ad Paulinum, quę habetur Epistol. 44. in fine: Tribulationem igitur, inquit, gladij nomine significatam esse, credibile est, qua materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorum, de quibus in Psal. 58. dicitur, Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominum, quorum dentes, arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrum, quod pertransiit animam Ioseph, pro dura tribulatione sumi docent sequentia. Ferrum pertransiit animã eius, donec veniret verbum eius: id est, tã diu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Ad eius enim instar tã diu virgo gladio doloris transuerberata est, donec in resurrectione firmaretur, vt scribit idem August. Quæst. ex nouo Testamento, q. 73. Idem in Psal. 104. tantò maiorem hanc tribulationem fuisse docet, quantò eius animam corpore pretiosiorẽ penetrabat. Amphylochius Iconij Episcopus, Orat. de occursu Domini, Deipara & Simeone, quæ apud Metaphrasten legitur: Signum, inquit, cui contradicetur, crucem appellat. In hoc autẽ cor quoque ipsius virginis tristitia repletum est. Quamobrem dicebat, Cur non priùs sum mortua? cur autem perueni ad hunc diem? Virgo mansi, & magis mordeor visceribus quàm matres. Ita, inquit Damascenus, lib. 4. de fide Orthod. c. 15. ipsa virgo eiusmodi beneficijs, quæ naturæ captũ excedebant, affecta, quos in partu dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, vt quæ pro materno suo affectu viscera sibi lacerari senserit: & dum eum, quẽ Deum gignendo norat, vt sontem ac facinorosum morte affici conspiceret, intimis cogitationibus tanquam gladio discerperetur. Bernardus, sermo. de beata Maria Virgine, Et verè quidem, inquit, tuam, ô beata mater, animã gladius pertransiuit. Alioquin nõ nisi eam pertransiens, carnem filij tui penetraret. Et postea sanè quàm emisit spiritum tuus ille Iesus, omnium quidem, sed specialiter tuus, ipsius planè non attigit animam crudelis lancea, quæ ipsius latus aperuit, sed tuam vtique animam pertransiuit. Ipsius enim anima iam ibi non erat, sed tua planè nequibat auelli. Tuam ergo pertransiuit animam vis doloris, vt plusquam martyrem non immeritò prædicemus: in qua nimirum corporeæ sensum passionis excesserit ipse interioris passionis affectus. An non tibi plus quàm gladius fuit sermo ille, reuerà pertransiens animã, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, quo te filius tuus alloquutus est, Mulier, ecce filius tuus? quomodo non tuam affectuosissimam animam non pertransiret hæc auditio, quando & nostra, licet saxea, etiam & ferrea pectora illorum recordatio proscindit? Hæc autem facta sunt, inquit Simeon, *vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes*. Hoc loco particula *vt*, non propriè significat causam, sed potiùs consequẽtiam. Nec enim dolores virginis reuelandarum cogitationum causam præbuerunt, nisi fortè coniecturam & argumentum, vt scribit Euthymius in Luc. Eorũ enim, qui suspicabãtur hanc non esse illius matrem, sicut multi ad ea respicientes, quę hominis sunt, dicebant hominem tãtùm esse filium Mariæ: ita rursus alij attendentes ad ea, quæ diuinitatis eius erant, suspicabantur quòd esset tantum Deus, nec esset hæc mater eius. Tunc autem intuentes eam amarè dolẽtem, ac plurimum lugentem, oraturæque cedere, crediderunt quòd mater esset eius, & tegebant siue prodebant cogitationes cordium suorum, quæ à suspicione processerant. Orige. hom. 17. in Lucam, & Theophylactus, hoc referunt ad scandalum crucis, quod leues, & inconstantes homines, immò & Apostoli passi sunt Christo patiẽte. Tunc enim etsi multi permulta priùs Christo polliciti fuissent, apparuit tamen quam leuis sit, & inconstans hominum fides. Apparuerunt in illa persecutione fideles Christi amici: innotuerunt & inimici. Inconstantia Apostolorum apparuit, cũ fugerent: apparuit & Ioannis dilectio, & pius mulierum affectus, quæ Christum ad crucẽ vsque secutæ sunt. Prodiderunt etiam se Nicodemus, Ioseph ab Arimathia, multíque ex discipulis Iesu, occulti propter metum Iudæorum. Manifestarunt se eorum de Christo cogitationes, cùm & sepulchrum, cæteráque inhumando corpori necessaria ministrarunt. Hic est enim Christi & Ecclesiæ afflictionum fructus, vt per illas fides hominũ manifesta fiat, vt docet Tertullianus, lib. de præscript. cõtra hær. Fapropter enim Apostolus, Necesse est, inquit, hæreses esse, vt qui probati sunt, appareant. Vel sic reuelandæ erant cogitationes Christo patiente, aut ipsius morientis memoria ob oculos mẽtis posita, quoniã tunc multi viso terræmotu, & his quæ fiebant, reuertebantur percutientes pectora sua, & Christum verè Dei filium confitentes. Nos quoque si in ipsum benè affecti sumus, pia meditatione nostram compassionem, pietatẽ, dilectionem, contritionem, fidem, & futurorũ expectationem prodimus, vt ne frustrà Christus pro nobis mortuus esse censeatur. Proinde Bonauentura in Luc. obseruat triplici gladio animam penetrari ex meditatione passionis Christi. Primus, inquit, est discretionis rectæ fidei. Ephes. 6. Gladius spiritus, verbum Dei est. Secundus discretionis seueri iudicij. Apocal. 1. De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Tertius est diuisionis humani desiderij. Matth. 10. Non veni pacem mittere, sed gladium. Pertransit autem animas primus gladius per veram fidem. Heb. 4. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarũ. Secundus per rigorem pœnæ. Psal. 149. Gladij ancipites in manibus eorum. Tertius per ardorem beneuolentiæ. Cant. 3. En lectulum Salomonis fortes ambiunt, omnes tenentes gladios. Atque vtinam his omnibus gladijs animæ nostræ transuerberentur. Vtinam cum diua Virgine detestemur opprobria & blasphemias Iudęorũ, & Christo spirituali commoriamur. Verùm nunc ad Euangelicã historiã reuertamur. *Et erat Anna Prophetissa.* Vt ab Angelis, & hominibus Christo testimonium redditũ est, ita & à mulieribus. Ita omnis sexus Christũ amplecti & confiteri debuit: ne fortè sint, qui cum Turcis mulieres à beatitudine, quæ fidei rependitur, excludant. In Christo non est masculus neque fœmina. Non est etiam distinctio Iudæi & Græci. Neque, vt Petrus agnouit, personarum acceptor est Deus, sed in omni gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. Ex Iudæis pastores, ex Gentibus Magi ad Christum perducti sunt. Ex infantibus Ioannes nondum natus, ex senibus Simeon ille iustus accessit: & pręter hũc sexum, muliebris conditio Christum testata est. Ex mulieribus Elizabeth coniugata, sed & Anna vidua: hæc nasciturum, ista natum Christum agnouit. Ita mixta infidelitati excusatio prætexi potest. Bonauentura in Lucam. Christus natus habuit testimonium septiforme: scilicet, A natura cęlesti, videlicet stellam, Matth. 2. Vidimus stellam eius in Oriente. A supercœlesti, scilicet Angelica, supra eodem: Facta est cum Angelo multitudo cœlestis exercitus, &c. A natura subcœlesti, scilicet virili simplici, vt erant Pastores, sup. eodem: Et reuersi sunt pastores, &c. A virili sapiente, sicut Matth. 2. Ecce Magi ab Oriente venerunt, &c. Senili in sexu masculino, sicut erat Simeon, sup. eodem: Et hic venit in spiritu in templum. Senili in sexu fœminino, vt hîc: Et erat Anna Prophetissa, &c. Infantuli, qui non loquendo, sed moriendo confessi sunt. Matth. 2. Mittens occidit omnes pueros, &c. Tũc impletum est illud Psal. 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et sic omnis natura, omnis sexus, omnis ætas Christo nascenti testimonium perhibuit, quia ipse habebat reparare omnia. Vnde & pueris in templo clamantibus, & Pharisæis reclamantibus dictum est infrà 19. Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Ad commendationem verò Annæ tria proponuntur. Prærogatiua gratiæ gratis datæ, quia *Prophetissa erat*: Dignitas naturæ, quia

August. — Idem. — *Dolor Mariæ maior in anima quàm in corpore.* — Amphylochius. — Damasc. — Bernard. — *Christi humanitas contra ... per dolorem virginis probatur.* — Euthym. — Origenes. Theoph. — *Apparuit Christo patiente fidelium ... & maximè virginis.* — Tertull. — Bonauentura. *Triplex gladius animæ.* — *Mulier Christo testimonium perhibet.* — *Omnis sexus, immò & omnis natura Christo attestatur.* — *Quibus prærogatiuis floruerit Anna.*

filia Phanuel: Sanctitas vitæ, quæ in triplici expéditur, virginali, coniugali, & viduali. Orig. hom. 17. in Luc. Quàm pulcher ordo, inquit. Non venit ante virum mulier, sed primùm venit Simeon, qui apprehendit infantem, & tenuit in brachiis suis: deinde mulier, cuius non sunt quidé verba digesta, sed dictum est generaliter, quòd confessa sit Domino, & locuta de eo omnibus qui expectabát redemptionem Israël. Et iustè sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longísque ieiuniis ad hoc culmen ascenderat. Prou. 11. Mulier gratiosa inueniet gloriam. Sap. 7. de sapientia dicitur, quòd in animas sanctas se transfert, & amicos Dei, & Prophetas constituit. Profert autem Annæ genealogiam, enumerans eius patrem, & tribum: vt sciamus certissimum illius esse testimonium, teste Theoph. in Luc. cùm mulier ista non quasi ignota, sed ex ipsa sua familia celebris, & omnibus cognita intelligatur. *Hæc processerat in diebus multis*, id est, admodum prouectæ erat ætatis. Siquidé ad minus centum & sex annos compleuerat: licet etiá quindecim tantùm annorum illam fuisse supponamus, quádo viro nupserat. Cóferantur scilicet anni octoginta viduitatis cum septem illis annis, quos cum viro exegerat, & quindecim prioribus: sic numerus ille annorum succrescet, nisi fortè quòd subiungitur vidua fuisse vsque ad annos 84. totam illam temporum seriem, quibus vixit, colligamus. Ita Dei benedictionem in multitudine dierum præ se ferebat, & quotidie augescebantur merita illius. Nam, vt scribit Ambros. l. de bono mortis, quibusdam cú ætate augentur peccata: Iustis autem pietatis & iustitiæ fructus multiplicantur, vt qui vitam hanc sibi constituerint quasi cursum quédam ad brauium. Vnde & Apostolus, Sic currite, inquit, vt comprehendatis. Et rursus. Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, vt coronam corruptibilem accipiat: nos autem incorruptá. Et sic curro, non quasi in incertum, nec quasi aëré verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Et hoc sanè modo Anna Phanuëlis filia per omnem vitam cucurrerat, seu virginitaté seruaret, seu cum viro maneret, seu iam vidua in templo orationibus & ieiuniis instaret. Bonauentura illam commendat à vita actiua, & contemplatiua: actiua quidem, in statu coniugali: contemplatiua autem, in viduali. Sed & obseruat illam habuisse continentiam virginalem, vidualem, & coniugalem, pro loco & tempore. Vnde laudabilis fuit in custodia corporis, propter quod ei competebat illud Iudith 15. Fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris. Et ideò vidua honoranda, secundum illud 1. ad Tim. 5. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Et iterum. Vidua eligatur non minus sexaginta annorú, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testamentum habens. Talis fuit Anna, in qua apparet quòd habebat perfectionem vitæ actiuæ. Fulgét. Epist. 2. ad Gallam, de statu viduali, c. 15. Annam & Iudith viduas simul confert, velut excellentissima duo paria, Iudith scilicet in vetere Testamento, Anna in nouo. Istæ, inquit, duæ viduæ, licet tépore fuerint diuerso, vnius tamen fidei seruierunt ambæ mysterio: quia Christú, quem Anna cognouit in carne natú, ipsum Iudith nouerat nasciturum. Quàm verò multum Deus in vtraque vidua cótinentiam sibi gratam esse demonstrauit? Ná Iudith spiritalibus armis accincta, caput lasciui prædonis abscidit: Anna verò ipsum caput Ecclesię Spiritu sancto repleta cognouit. Datus est Iudith Holofernis interitus, Annæ reuelatus est saluatoris aduentus: Illi Deus à populo repellere pestilentiam, huic tribuit humani generis medicinam agnoscere. Et quia sanctimoniam virginalem vidualis continentia gradu inferiore subsequitur: idcircò postquàm de virgine natus est filius Dei, vidualis linguæ dignatus est officio prædicari. Nec tamen de illo locuta est vidua deliciis dedita (quæ viuens mortua) sed quæ nó discedebat de templo, ieiuniis & orationibus seruiens nocte ac die. Tertull. lib. de Monogamia, ex Anna argumentum Monogamiæ desumit, vt quæ vni viro iuncta fuerit, quo defuncto in viduitate permanserit. Ecce, inquit, statim quasi in limine duo nobis Antistites Christianæ sanctitatis occurrunt, Monogamia, & Continentia: alia pudica in Zacharia sacerdote, alia in Ioanne antecursore: alia placans Deum, alia prædicans Christú: alia tantum prædicans sacerdotem, alia plus præferens quàm prophetam: scilicet eum, qui non tantùm prædicauerit, aut demóstrauerit coràm, verùetiam baptizauerit Christum. Quis enim corpus Domini digniùs initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & cóncepit illud, & peperit? Et Christum quidem virgo enixa est, semel nuptura ob partum, vt vterque titulus sanctitatis in Christi censu dispungeretur per matrem, & virginem, & vniuirá. At vbi infans templo exhibetur, quis illum in manus suscepit? quis in spiritu primus agnoscit? Vir iustus & cautus, & vtiq; non digamus. Vel ne digniùs mox Christus à fœmina prædicaretur, vetere, vidua, & vniuira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat, quales spirituali templo, id est, Ecclesiæ debeant adhærere. Hierony. Epist. ad Furiam, de viduitate seruanda. Volumus, inquit, scire, quales esse debeant viduæ? Legamus Euangelium secundum Lucam. *Et erat Anna*, inquit, *Prophetissa filia Phanuelis, de tribu Aser*. Anna interpretatur gratia. Phanuel in lingua nostra resonat, Vultum Dei. Aser, vel in beatitudiné, vel in diuitias vertitur. Quia igitur ab adolescentia vsque ad 84. annos viduitatis onus sustinuerat, & non recedebat de templo Dei, diebus ac noctibus insistens ieiuniis, & obsecrationibus: idcircò meruit gratiam spiritualem, & nuncupari filia vultus Dei, & atauí beatitudine diuitiísq; censeri. Recordemur viduæ Sareptanæ, quæ & suæ, & filiorum saluti, Heliæ prætulit famem, vt in ipsa nocte moritura cú filio, superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere quàm eleemosynam: & in pugillo farris, seminarium sibi messis dominicæ præparauit. Farina seritur, & olei capsace nascitur. In Iudæa frumenti est penuria. Granum enim tritici ibi mortuum fuerat, & ingétia viduæ olei fluéta manabant. Legimus in Iudith (si cui tamen placet volumen recipere) viduam confectam ieiuniis, & habitu lugubri sordidatam, quæ nó lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat aduentum. Video armatam gladio manum cruentam dexteram. Recognosco caput Holofernis de mediis hostibus reportatum. Vincit viros fœmina, & castitas truncat libidinem, habitúq; repentè mutato, ad victricis sordes redit omnibus seculi cultibus mundiores. Quidam imperitè & Delborá inter viduas numerant, ducémque Barach arbitrantur Delboræ filium, cú aliud scriptura cómemoret. Nobis ad hoc nominabitur, quòd Prophetissa fuerit, & in ordine Iudicum supputetur. Eodem quoque Prophetię priuilegio Anna Phanuëlis filia donata est: non alia prorsus ratione, quàm quòd se ab huius mundi illecebris, & carnis allectamentis subtraxerit. Nam

Quamuis excludat sanos Helicona poetas
Democritus, & sese olim ebriis & vino perditis furor ille dæmonicus immiscuerit in Mænadibus,
Qualis & Ogygio decurrit plena Lyæo,

vt Lucanus scribit: huic tamen Spiritus sancti gratia minimè collata est, vt prophetare posset, nisi se ab omni ebrietate, gula subtraxisset: immò *ieiuniis & orationibus* sese dedicasset, & ab omnibus carnis deliciis abstraxisset. Tertull. libro de ieiunio contra Psychicos. In limine, inquit, Euágelij Anna Prophetissa, filia Phanuëlis, quæ infantem Dominum & agnouit, & multa super eo prædicauit expectantibus redemptionem Israëlis, post egregiú titulum veteris & vniuirę viduitatis, ieiuniorú quoq; testimonio augetur, ostendens in quibus officiis adsideri Ecclesiæ debeat, & à nullis magis intelligi Christú, quá semel nuptis, & sæpè ieiuniis. Basil. ho. 2. de ieiunio, tantú esse huius fructum contendit, vt magnæ olim reuelationes, magna virtutum priuilegia ieiuniis indulta sint. Ieiunium, inquit, similitudo est hominum cum Angelis, iustorum contubernalis vitæ sobrietas. Per ieiunium sanctus Moyses est legislator. Ieiunij fructus est Samuel. Ieiunans Anna Deú deprecata est: Adonai Dñe Deus omnipotens, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederísque mihi prolem masculinam, dabo illam in cóspectu tuo Domine. Vinum & siceram non bibet vsque ad diem

Marginal notes: Origenes. — Theoph. — *Iam à viduitate.* — Ambros. — *Tri status.* Bonauent. — *Vidualis status.* — Fulgentius — *Iudith Annæ comparatur.* — Tertull. — Hierony. — *Vidua Sareptana.* — *Iudith.* — *Delbora.* — *Vnde hauserit donũ Prophetiæ.* — Horat. de arte Poetica. — Lucan. li. 1. Pharsal. — Tertull. — *Ieiunio promeremur spiritum Dei.* — Basil. — *Virtutes ieiunij.*

obitus sui. Ieiunium magnũ illum Samsonem educauit, idq; quandiu viro adfuit, singulis cõflictibus milleni hostes prostrati sunt, vrbium portæ subrutæ sunt, leones robur manuum illius non sustinuerunt. At simulatq; ebrietas ac scortatio corripuit hominem, captus est ab hostibus, atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Idem argumẽtum sequitur, ho. de laudib. ieiunij: vbi & hæc inserit. Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque delicijs particeps factus est vllius doni spiritualis? Moyses dum alteram accepit legem, altero ieiunio opus habuit. Aspice Danielis exemplum, inquit Tertullianus, lib. de ieiunio aduersus Psychicos: Circa somnum regis Babylonis omnes turbantur Sophistæ, negant vltrò de præstantia humana posse cognosci. Solus Daniel Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commendatis & ordinẽ, & significationem somni per omnia instruitur tyranni, Sophistis parcitur, Deus glorificatur, Daniel honoratur, nõ minorem Dei gratiam, & postea quoque relaturus. Anno primo regis Darij cũ ex recogitatu prædicatorũ temporũ ab Hieremia dedit faciem suam Deo ieiunijs, & sacco, & cinere, Angelus missus ad eum, hanc statim professus est causam diuinæ dignationis. Veni, inquit, demonstrare tibi quatenus miserabilis es, ieiunãdo scilicet. Si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, vbi quidẽ illis sex diebus ieiunanti prandium Angelus procurauit. Hac via Prophetiæ donum Anna promeruit, vt quò magis corporalibus cibis abstinebat, eò magis spiritualibus deliciaretur. Bonauentura in Lucam. Itaque quantum ad perfectionem vitæ contemplatiuæ dicitur (quæ non discedebat de templo) tota viuebat in contemplatione deuotè. Glossa. Exemplũ datur viduis quæ sunt in Ecclesia, vt dicant cum Psalmista 131. Hæc requies mea in seculum seculi. Contra illas viduas, de quibus Apostolus dicit, 1. ad Timoth. 5. quòd otiosæ discunt circuire domos: & non solùm otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Vacabat etiam otiosa. vnde & additur, *ieiunijs & obsecrationibus seruiens*, sicut illa bona vidua, Iudith 8. quæ in superioribus domus suæ fecerat cubiculum secretum, in quo cum puellis suis clausa morabatur: habẽs super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et hoc optimè: quia sicut scribit Paulus 1. ad Timoth. 5. vidua quæ in delicijs est, viuẽs mortua est. Et benè iungit ieiunium, & orationem, quia ieiunio sanantur pestes corporis, & oratione pestes animæ. Tob. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, &c. Vacabat etiã continuè. Vnde dicitur *die ac nocte*, secundum formã Apostoli, (1. ad Tim. 5.) Quæ verè vidua est & desolata, speret in Deo, & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte. August. ad Probam, de orãdo Deo, Epist. 121. Duæ, inquit, fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ: vna coniugata, quæ sanctum Samuelem peperit: altera vidua, quę sanctum sanctorum, cùm adhuc infans esset, agnouit. Et vtraque orationibus intenta fuit, & verè viduis simul & cæteris Christianis mulieribus seipsam in exemplũ præbuit. Vnde Dñs cùm semper ad orandum, & non deficiẽdum nos hortaretur, viduam commemorauit, quæ licet iniquum & impium iudicem, ac Dei & hominum contẽptorem conuenire, ad audiendam causam suam assiduè interpellando conuertit. Quantum ergo præ cæteris viduæ debeant vacare orationibus, satis hinc intelligi potest, quòd omnibus ad suscipiendum orandi studium de viduis propositum est exhortationis exemplum. Sunt autem qui hinc argumentum ducant earum precũ, quæ die noctúq; in Ecclesia fiunt, vt non abs re dictum sit, Annã *die noctuque* orationibus in tẽplo incubuisse. D. Cyprianus sermo. de Oratio. dominica. Siquidem, inquit, & nobis præter horas antiquitùs obseruatas orandi, nunc & spacia creuerunt. Nam & manè orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur: quod olim Spiritus sanctus designabat (Psal. 5.) dicens: Rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo Dñe manè, & exaudies vocẽ meam. Manè astabo tibi, & contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigilabunt

Idem. — Tertull. — Bonauent. — Glossa. — August. *Duæ Annæ.* — *Preces nocturnæ.* Cyprian.

ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad Dominum Deũ nostrum. Recedente item sole, ac die cessante, necessariò rursum orandum est. Nam quia Christus sol verus & dies verus est, sole ac die seculi recedente, quando oramus, & petimus vt super nos lux denuò veniat, Christi precamur aduentum lucis æternæ gratiam præbiturum. Christũ autem diem dictum, in Psalmis declarat Spiritus sanctus. Lapis, inquit, quem reprobauerunt ędificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est, & est admirabilis in oculis nostris. Iste est dies, quem fecit Dominus: ambulemus, & iucũdemur in eo. Item quòd sol appellatus sit, Malach. Propheta testatur, dicens: Vobis autẽ qui timetis nomen Domini, orietur sol iustitiæ, & in alis eius curatio est. Quòd si in scripturis sanctis sol verus & dies verus est Christus, hora nulla à Christianis excipitur, quò minùs frequenter ac semper Deus debeat adorari, vt qui in Christo, hoc est in sole & lege decurrens vicibus alternis nox resoluta succedit. Nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filiis lucis & nocte dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quomodo sol ei & dies non est, cui sol & dies Christus est: Qui autem in Christo, hoc est in lumine semper sumus, nec noctibus ab oratione cessamus. Sic Anna vidua sine intermissione rogans semper & vigilans perseuerabat in promerendo Deo: sicut in Euãgelio scriptum est. *Non recedebat*, inquit, *de templo ieiuniis & orationibus seruiens nocte ac die*, Hunc cultum, hanc oblationem Anna Deo cõsecrabat. Nam, inquit Tertullianus, lib. de resurr. carnis. Et hæc Deo grata sacrificia sunt: conflictationes dico, animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & appendices huius officij sordes. Cato de proprio incõmodo suo instauratur. Virginitas quoque, & viduitas, & modesta in occulto matrimonij dissimulatio, & vna notitia eius, de bonis carnis Deo adolentur. Expropter Hieronymus in Amos Prophetam, c. 5. Ieiuniũ, eleemosynam, & pudicitiam, sacrificia Deo accepta recenset. Ita non modò animam suam, sed & corpus suum Deo cõsecrauerat. *Et hæc ipsa hora*. qua Simeon puerum in vlnas acceperat, *superueniens* seu assistẽs, vt sonat Græca dictio, *confitebatur Domino*. ἀνθωμολογεῖτο, id est, vicissim, & quasi aliorum confessioni respondebat, seu Simeonis cõfessionem confirmabat. Bonauentura. In quo apparet, quòd diuino instinctu facta est iste concursus: & ideò festum Purificationis, dicitur festum obuiantiũ: quia Simeon & Anna obuiauerunt Ioseph & Mariæ sine aliqua conuocatione. Et ideò in die illo vniuersaliter fit processio. Vnde sicut eodem spiritu venit quo Simeon, ita & eodem spiritu prophetauit, & impletum est illud Ioëlis 2. Et prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ: senes vestri visiones videbunt, &c. Attamen Simeonis testificatio explicitè describitur, & per modum confessionis: quia docere in Ecclesia non mulierum, sed virorum, 1. Timot. 2. Docere autem mulieri non permitto in Ecclesia, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Cæterùm confessio illa, quam reddebat, non modò ad Patrem, sed & ad Filium, vt Patri coęqualem, supremumque omnium Dominum referebatur. Est autem duplex cõfessio, laudis scilicet, & culpæ. Prima confessione confitemur Dei bonitatem & beneficia eius, de qua loquitur Christus Matth. 11. Confiteor tibi pater. Secunda est, qua cõfitemur propria peccata. De priore autem hic textus intelligẽdus est: vt Ecclesiastici vltimo, Confitebor tibi Domine Rex, & collaudabo te Deum saluatorem meum. *Et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem in Ierusalem*. vt in quibusdam codicibus legitur Sic enim nomine Hierosolymæ, quæ totius Iudææ metropolis erat, & omnem Iudæam, & vniuersum Israëlem, seu etiam ipsam Ecclesiã, quę per Ierusalem figuratur, intelligemus. Aut, vt in aliis legitur, *loquebatur his omnibus qui expectabant redemptionem Israel*. vt non omnes hanc fidem, & redemptionis cognitionem habuisse ostẽdat, sed ex multis paucos, qui Christo Hierosolymis oblato statim adfuerunt. Absconderat hæc Deus à sapientibus, & reuelarat paruulis. *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini*, in ritu purificationis, oblatione pueri, eiusdémque quinque siclis redemptione,

Omnibus horis orandum. — Tertull. — *Ieiunium est satisfactum.* — Hierony. — Bonauent. *Quomodo Anna in templo locuta sit.* — *Quotuplex confessio sit.*

ne,& sacrificio, *reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth*, quæ dicitur vrbs eorum: quia hanc Ioseph & Maria prius inhabitabant quàm in Beth-leē venirent. Ita noluerūt aliquid ex legis præscripto & obseruātia decidere. Obiter interim notandum est, vt obseruat Euthymius & Beda, quòd Simeon quidem erat figura veteris Testamenti, Anna autem noui, medius autem Christus cōstitutus est. Beda in Lucam. Siquidem inquit, iuxta intellectum mysticum Anna Ecclesiam significat, quæ in præsenti quasi sponsi dominíque sui est morte viduata. Numerus etiam annorum viduitatis eius, tempus Ecclesiæ designat, quæ in corpore constituta, peregrinatur à Domino, magnæque deuotionis affectu cœlestis templi limina seruans, quotidianámque illum Domini præstolatur aduentum, de quo dicit, Veniemus,& apud eū mansionē faciemus. Septies quippè duodeni, octoginta quatuor faciunt: & septem quidem ad huius seculi cursum, qui diebus septē voluitur: duodecim verò, ad perfectionem doctrinæ Apostolicæ pertinent. Ideò siue vniuersalis Ecclesia, seu quælibet anima fidelis, quæ totum vitæ suæ tempus Apostolicis mancipare curat institutis, quasi septem per duodecim multiplicare,& typicis octuaginta quatuor annis Domino seruire laudatur. Sicut etiam tempus septem annorum, quo cum viro suo manserat, Dominicæ incarnationis tanquam decentissimè cōgruit. Septenario namque, vt dixi, numero perfectio solet temporis indicari. Sed ibi propter dominicæ priuilegiū maiestatis, quo in carne versatus docuit, simplex septem annorum est numerus expressus: hic ob Apostolicæ culmen dignitatis, septem anni per duodecim multiplicantur.

Euthymius. Beda. Mysticus sensus huius historiæ.

A

Christo puero in Nazareth delato, Ioseph monetur in somnis, illum in Aegyptum transferre. Prædicitur Herodis infanticidium. Hoc mandato accepto Ioseph ipsa nocte fugit in Aegyptum. Impletur Osee vaticinium, Herodes occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & finibus eius. Hieremiæ prædictio de luctu matrum pro filijs occisis. Rursus Angelo monente, puer Iesus mortuo Herode, refertur in Iudæam, vt & Nazaræus vocari possit.

MATTH. 2.	Marc.	Luc.	Ioan.
Et cùm recessissent Magi, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum: & esto ibi vsquedum dicam tibi. Futurum est enim, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte: & secessit in Ægyptum. Et erat ibi vsque ad obitum Herodis: vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocaui filium meum. Tūc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & in omnibus finibus eius à bimatu & infrà secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam, dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus. Rachel plorans filios suos,& noluit consolari, quia non sunt. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens, Surge,& accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius,& venit in terram Israel. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire. & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniēs habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth: vt adimpleretur quod dictū est per Prophetas, Quoniā Nazaræus vocabitur.			

In reductio.

PER tria mouetur terra, inquit Sapiens; Prouerb. 30. & quartum non potest sustinere: per seruū, cùm regnauerit: per stultum, cū saturatus fuerit cibo: per odiosam mulierem, cū in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillā, cùm fuerit hæres dominæ suæ. Facilè enim inflatur seruus, & despicit, & se tyrannicè gerit: cùm interim veri principes & nobiles innatam habeant mansuetudinem. Quid autem ambitione peius esse potest? vt si quis iure aliquid habet, illud cōseruabit: quia iniuria emungit omnia. Hoc in Herode contemplabimur. Quid enim crudelius eo esse potuit, cū nec pueris pepercerit? Nato Christo Magi ab Oriente venerant Hierosolymam: mouetur Herodes, vt qui tyrannicè videret regnum à se occupari. Dimittit Magos, modò redeant: quasi adoraturus sit. Illi in somnis moniti, per aliam viam reuertuntur. *Qui cùm recessissent* & vt parentes Iesu perfecerunt omnia secundū legem Domini, *apparuit Angelus in somnis Ioseph* Siquidē Augustinus, lib. 2. de consensu Euangelistarum, c. 5. ita historiam contexit, & Lucam Matthæo conciliat. Si quæritur, inquit, quādo fieri potuerunt, quæ cōtexit Matthæus de profectione in Ægyptum, atque inde regressione post Herodis mortem, vt iam in ciuitate Nazareth habitarēt, quò eos Lucas postea quàm perfecere in tēplo circa puerum omnia secundum legem Domini, reuersos esse commemorat alibi: hic proinde cognoscendum est, quid deinceps ad cætera talia valeat, ne similiter amoueant, animumque conturbent, sic vnumquemque Euangelistam contexere narrationem suam, vt tanquam nihil prætermittens series digesta videatur. Tacens enim quæ nō vult dicere, sic ea quæ vult dicere, vel quæ dicebat, adiungit, vt ipsa continuò sequi videantur. Sed cùm alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum, vbi ea potuerit, à quo ea prætermissa sunt, transilire: vt ea quæ dicere intenderat, ita superioribus copularet, tanquam ipsa multis interpositis sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus, vbi ait, Somno admonitos Magos ne redirent ad Herodem, per aliam viam regressos esse in regionem suam, illic prætermisisse quæ Lucas narrauit gesta circa Dominum in templo, & dicta à Simeone & Anna: vbi rursus Lucas ordinis ratione prætermittens profectionem in Ægyptum (quam narrat Matthæus tanquam continuam) contexuit regressionem ad ciuitatem Nazareth. Accedit in eam sentētiam Eusebius Emissenus in homilia 1. Dubitari quidem potest, inquit, quomodo completis diebus purificationis, in Hierusalē in templo Christus offerri potuit, si statim vt Magi recesserunt, in Ægyptum fugiens abiit. Aut fortassè tā diu Magi in Beth-leem morati sunt, donec simul cum puero & matre eius Ioseph de Hierusalem post purificationem reuerteretur. Sed melius mihi videtur, vt sic dicatur: Et cum recessissent aliquo pòst tempore euoluto, & omnibus quæ secundum legem debebantur, expletis, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, *Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum* Adhuc omnia quieta erant: adhuc Herodes Magos expectās, nondum sui cordis malitiam reuelabat. Vnde & securè vadunt in Hierusalem, vt legis mandata perficiant. Indè verò fugere in Ægyptum iubentur, vbi Abraham & Iacob & filij Israël peregrinati sunt. Porrò neque mirum est, quòd Angelus Iosephum de illa fuga admonuit. Nam si Angelus Domini in circuitu timentium eum, vt eripiat eos, teste Dauide, idémque Angelis suis mandauit de homine, vt custodiant eum, ne offendat ad lapidē pedem suum: si denique administratorij sunt spiritus his qui hæreditatem accipiunt salutis, quantò magis de Christo erunt solliciti? At verò rursus dixerit aliquis, Nū disperdere poterat Herodem puer Iesus? Quid ergo opus erat Angelo monitore? quid fuga? Esa. 8. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina prædari: quia antequā sciat puer vocare patrem suum, & matrem suā, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Quòd si tantam virtutem puer Iesus habuit, quomodo non potiùs Herodem prostrauit? Sed, vt docet Iustinus Martyr, dialogo cum Tryphone Iudæo, hoc de spirituali virtute intelligendum est, quia ab ipsa sua nati-

August. Conciliantur Euangelistæ.

Euse. Emiss. Post Magorū adorationē & purificationem Mariæ Christus in Aegyptum elatus est.

Angeli Christi curam gerunt.

Cur Christus cum posset Herodem perdere, fuga sibi consuluit.

Iustin. Martyr.

B C D E F

uitate

uitate Christus aduersarias potestates, regnumque Satanæ prosternere cœpit. Ergo non idem in Herodem poterat? Poterat sanè. Sed, vt ostendit Athanasius, lib. de Fuga sua, maluit suis exemplum præbere, vt cedant inimicis potiùs quàm resistant: qui postmodum ait, Excutite puluerem de pedibus vestris. Et rursus. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ita nolebat malum malo dispungi: cuius quidem imitatores Christiani illi primi fuerunt, teste Tertulliano, in Apologetico contra Gentiles. Vna nox, inquit, paucis faculis vindicare potuit Christianos, sed aut pati, aut fugere maluerunt. Eapropter igitur *apparet Angelus in somnis Ioseph.* Poterat & apparere in vigilia, vt Abrahæ, Loth, Gedeoni, immò Zachariæ & Virgini. Sed id fortassè fit, ne Ioseph terreatur. Et quidem etiam in somnijs videtur visio illa magna quatuor bestiarum à Daniele, & successura mundi imperia. Visiones etiam noctu contigerunt Pharaoni & Nabuchodonosor. Et a Ioële 2. scribitur, Seniores vestri somnia somniabunt. Itaque sicut olim media nocte deuastator Angelus Ægyptum pertransiuit, & quemque primogenitum occidit, conseruans interim Israëlitas: ita nunc Angelus noctu Christi cunas suscipit. Ita altera vice Iosephum adortus fuerat. Cæterùm apparent Angeli his, quos pericula circumuoluunt. Apparuit Iacob, vt fugeret Esau: Heliæ, vt fugeret Achab, & lateret in torrente Carith: eidem etiam, vt Iesabelis insidias euaderet. Ita Christus se Angelis in periculis subijcit. Remigius, in Matth. moraliter fieri dicit, vt in somnis Angelus Iosepho appareat: quòd illi qui à curis terrenis quiescunt, merentur perfrui Angelica visione. *Et dixit illi, Surge, accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum.* Origenes, homil. 3. in diuersos, hunc Angelum Gabrielem fuisse scribit, cuius verba sic interpretatur: Surge, & accipe puerum, non tuum puerũ, sed hunc puerum, cui Pater priùs testimonium perhibuit, dicens: Hic puer meus dilectus est, in quo benè complacuit animæ meæ. & ea quæ sequuntur. Hunc, dicis, puerum accipe, per quem reges regnant, & potentes exercent iustitiam, per quem sapientes magnificãtur, & principes possident terram. Hunc puerum accipe, & *matrem eius.* Non tu huic puero pater, sed hæc sola virgo huic puero mater. Non indiget patre super terram: incorruptibilem enim habet patrem in excelsis. Non indiget matre in cœlis: immaculatam & castam habet matrem in terra hanc multum beatam virginem Mariam. Sine matre, & sine patre, similis filio Dei, vt ait quidam: ita vt intelligatur filius Dei sine patre, plenus super terram, sine matre in cœlis: sine patre secundum corpus, sine matre secundum Deitatem: sine patre in sinu virginis, in nouissimo tempore: sine matre in sinu patris ante omnia secula. *Accipe puerum & matrem eius.* Ante generationem, illam appellauit coniugem Ioseph: post generationem, matrem eam dicit pueri. Et quare ante generationem coniugem dixit? Propterea, vt diabolo occultaret vtrãque, vel impijs Iudæis: & postmodùm perfecto sacramento, atque generato vnigenito ex ipsa virgine, post laudem quoque Angelorum atque pastorum, post adorationem Magorum, post circuncisionem sanctam secundum legem, iam nec erat necesse vt coniunx diceretur, sed mater huius qui natus est pueri, vocatur. Petrus Chrysologus, sermon. 150. Si, inquit, pietatis esse diximus, quòd natus est Christus: quòd fugisse legimus, quid dicemus? Fortè sicut natum diximus, vt repararet naturam, dicamus, Vt fugaces reuocaret, aufugit. Et re vera si vt reuocet errantem ouem in montibus, ipse errat, quomodo ipse non fugit, fugientes populos vt reducat? Matth. 18. *Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum.* Quid est, quòd sic cœlestis causa tristatur, vt humanus se confundat auditus, lassetur animus, laboret intelligentia, sensus hebetetur, fides nutet, spes titubet, credulitas ipsa succumbat? Accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum. Persequente homine, Deus fugit: sæuiente terra, cœlum trepidat: & volitante puluere, pauore turbantur Angeli: & pauor patris filio fugiente monstratur. Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum. Dauid persequente Saul ad Iudæam confugit: recepit vicinia. Domus vnius viduæ Eliæ suffecit ad latebras. Christo fugiente locus deest, prouincia deficit, non subuenit patria. Dum migrat, non vicinæ gentes, non finitima sufficiunt regiones: sed Ægypti tristem locum, exterrem habitu, lingua, moribus, barbarum procurant exilium. Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum. Si rerum refugium fugit, auxilium latescit omnium, si formidat fortitudo cũctorum, si vniuersorum defensio nõ defendit: quare humana notatur fuga, arguitur trepidatio, fortitudo culpatur? Quare vocatur in crimen Petrus, qui negat? Ioannes, qui expauescit & fugit? discipuli omnes, quia deserunt per pauorem? Et ista Fratres, esto, facta sint, quare literis mandãtur, quare referuntur in libris, quare recitantur seculis, quare quotidianis lectionibus innotescunt, quare omnes panduntur in gentes, nunquid vt diuinum timorem lingua, locus, ætas, tempus, vniuersa cognoscant? Sicut enim cum virtutes leguntur, animos erigunt ad profectum: ita deponunt animos, cùm recitantur infirma. Quid sibi vult ergo Euangelista, quòd hæc scribit ad memoriam sempiternam? Deuoti militis est regis sui tacere fugam, referre constantiam: virtutes loqui, timores silere: aperire fortia, infirma reticere: aduersa dolere, prædicare victorias: quò & hostium frangere ausus possit, & sociorum excitare virtutem. Euangelista igitur referendo talia, videtur excitare hæreticorum latratus, & defensionem fidelibus sustulisse. *Tolle*, ait, *puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum.* Mandatur fuga, non profectio: imponitur necessitas, non voluntas. Inducit Angelus latentem peregrinationem, non liberum commeatum, vt via quæ est per se molesta semper, esset molestior per timorem. Ergo ob quam causam hæc nobis scripta sint, iam tempus est, vt quæramus. Tolle puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum. Bellicosus quòd in bello fugit, artis est, non timoris. Deus quando fugit hominem, sacramenti est, non pauoris. Potens quando se subducit infirmo, insequentem non pauet, sed foris producit: vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam. Occultum se non patitur inire conflictum, qui vult mandare suum seculis triumphũ. Secreta victoria vtriusque latens exemplum posteris non relinquit. Hinc est quòd Christus fugit, vt cedat tempori, non Herodi. Neque enim mortem fugit, qui venerat de hoste reportare victoriam: neque humanas insidias expauescit, qui totas venerat diabolicæ fraudis aperire versutias: neque hunc timuit, quando infans & secundum hominem timere nesciuit, & secundum Deum potuit non timere. *Fuge*, inquit, *in Ægyptum.* Iam vide quæ miseria Christum puerum & matrem inuadit, vt nec illis tutum fuerit manere in patrio solo. His olim afflictionibus probati sunt electi, Abraham, Iacob, Moyses, ipse etiam Dauid, toties ad circumuicinos populos transfugiens, quòd se tyranni Saulis insidijs vndique circumuentum videret. Vnde & ait: Quoniam aduena ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei. Hæc tentatio non primos modò martyres, sed & Athanasium, Basilium, Chrysostomum, & Hieronymum probauit. Sic.

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor,
Et volucri vacuo quis patet orbe locus.

Ita redit secundus Moses in Ægyptum, non tamen vt illam perdat, sed restituat, eique & cæteris Gentibus spem ingerat illius transmigrationis fidei, & prædicationis Euangelij, quæ tandem per Apostolos facta est. De qua dicebat Paulus (Act. 13.) Vobis quidem Iudæis oportebat primùm prædicari verbum Dei: sed quia repellitis illud, ecce conuertimur ad Gentes. Christum enim Apostoli in omnem terram sua prædicatione deportarunt. Chrysost. homil. 8. prioris Oper. in Matth. Sic in illa quoque regione, inquit, spei ponuntur exordia. Quia enim Babylon atque Ægyptus, præ omnibus terris flamma impietatis ardebant, ideò ab ipsis statim principijs, vtramque emendaturum se esse docet Christus, & persuadet de alijs quoque mundi partibus speranda esse meliora. Nam Pet-

Left-column margin notes: Athanas. — Tertull. — *Cur in somnis Angelus apparet.* — Remigius. — Origen. *Quomodo Christus puer dicatur.* — *Maria sola mater pueri.* — P. Chrys.

Right-column margin notes: 1. Reg. 21. 3. Reg. 17. — *Cur Christus fugit.* — Ouidius. — Chrysost. *Restitutio Ægypti, imo & totius mundi per Christum.*

sidi quidem Magos remittit, ipse verò cũ matre in Ægyptum descendit. Esai. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Olim in Ægypto palpabiles fuerunt tenebræ inflictæ ob impietatem: nunc quia proprium est Dei, vt memor sit misericordiæ in ira, vt legitur Habacuk 3. ideò Dominus Ægyptiorum misertus, nunc seipsum verum lumen eis communicat, vt meditatur Thomas Aquinas in Matthæum. Eusebius Emissenus, in hom. Hoc enim, inquit, Propheta (Esa. 19.) prædixerat dicens: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum. Nubes enim leuis, & nullius corruptionis pondere grauis est virgo Maria, quæ in Ægyptum Christum portauit. Orig. ho. 3. in diuersos, ad carnẽ Christi, nubis sensum referre videtur: item & Cyrillus Alexandrinus in Esaiam, Nicephorus, lib. 10. hist. Eccles. c. 31. Sed & fama apud Ægyptios adhuc obtinet, inquit, Dei genitricem Iosephi ductu Hermopolin venisse, & quamprimùm vrbis portam attigisset, Persæam arborem aduentum Christi ferre non potuisse: & quamuis procera admodum esset, ad solũ ipsum tamen se demisisse, & paradisi olim satorem adorauisse. Ego verò arbitror arborẽ hanc Græcorum moribus ab illis incolis diuino honore cultam, tum commotam esse, dæmone, qui per eam colebatur, exhorrescente ad præsentiam eius, qui aboliturus, & oppressurus eos omninò fuerat. Sed tum quoque cuncta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non ferentia aduentum, iuxta id quod de eis ab Esaia est dictũ. Porrò dæmone ex arbore illa pulso, ad certum rei gestæ indicium, prona & inclinata permansit, fide accedentes sanans. Harum rerum Ægyptij idonei fidéque digni testes sunt. Eadem recensentur à Sozomeno, lib. 5. historiæ Eccles. c. 21. Siquidem Esaias statim atque Dominum super nubem leuem ascensurum in Ægyptum dixit, c. 19. adiecit: Et commouebuntur simulacra Ægypti. Quod etiam latiùs ad cæteras Gentes extendit Hieronymus, libro 7. Comment. in Esaiam. Ascendit, inquit, Dominus super nubem leuem, corpus sanctæ virginis Mariæ, quod nullo humano semine prægrauatum est, vel certè corpus suum, quod de Spiritu sancto conceptum est: & ingressus est in Ægyptum huius mundi, statimque omnia Ægypti simulacra commota sunt: ita vt diuinationes, & vniuersa fraus idololatriæ, quæ deceptum possidebat orbem, se fractam esse sentiret. Eadem habet Origenes, ho. 3. in diuersos. Ioseph dicitur, Fuge in Ægyptum, inquit, vt destruantur manifesta eorum, vt confringantur & pereant idola ipsorum, vt dæmones turbentur, & regum fabricæ in idolis destruantur. Gregorius Nanzanzen. Orat. 4. de Theologia: In Ægyptum quidem pulsus est: verùm impura Ægyptiorum sacra depulit ac profligauit. Vnum infirmitatis, alterum maiestatis est. Et quid hoc mirum de Ægypto, cum Augusto Cæsari sciscitanti à Pythia, quis post se regnaturus esset, vt scribit Suidas, in dictione αὐγοῦστος, illa responderit:

Παῖς Ἑβραῖος κέλεταί με, θεὸς μακάρεσσιν ἀνάσσων,
Τόνδε δόμον προλιπεῖν τε, καὶ αὖθις ἅιδος ἱκέσθαι.
Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων. id est,
Me puer Hebræus diuos Deus ipse gubernans,
Cedere sede iubet, tristémque repetis ad orcum.
Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Nicephorus Call. lib. 1. hist. Eccles. c. 17. Tali, inquit, responso accepto, Cæsar Romam est reuersus, atque ibi in Capitolio, aram maximam extruxit, cum eiusmodi Latini inscriptione, ARA PRIMOGENITI DEI. Sed &, vt Chrysostomus suis in Babylam martyrem homiliis testatur. Apollo Daphnæus ob martyris illius cineres proximos, conticuit. Ita in Aegypto successura benedictio præsagiebatur: vt quò magis olim Hebræos persequuti fuerant, eò tandem magis amplecterentur Christianos. Quis enim, si Thebaidem & vniuersam Aegyptum, qualis florente Christiana religione constitit, expendat, non in illa Eremitarum & Ascetarum multitudinem & pietatem admiretur? Quid quòd tot insignes viros protulit, Paulum Eremitam, Antonium Magnum, Macarium, cæterosque, quorum acta ex Theodoreto in Theophili, & ex Palladio in historia Lausiaca, cæterisque antiquis Ecclesiasticæ historiæ scriptoribus petere possumus? Chrysostomus, hom. 8. prioris Expositionis in Matthæum, hãc meditationem sequitur. Denique, inquit, si quis nunc ad Aegypti veniat solitudines, paradiso prorsus omnem illã videbit Eremum digniorem, & innumerabiles Angelorum cœtus in corporibus fulgere mortalibus, & populos martyrum, & choros virginum, & omnem quidem tyrannidem diaboli dissolutam, Christi autem regnum coruscans. Et paucis interiectis. Non ita variis astrorum choris cœlum refulget, vt innumeris Aegyptus monachorum ac virginum distinguitur, atque illustratur habitaculis. Hic fructus Christi aduentus fuit. Orig. hom. 3. in diuers. Fuge in Aegyptum, inquit Angelus, vt fugiant de Aegypto, qui ibi sunt dæmones, vt habitent ibi Angeli sancti, qui Deum consequuntur, qui sanctis iunguntur: vt pro multitudine templorum atque abominationũ, multitudo exuberet Ecclesiarum: pro vitiis & erroribus multis multa castitas, sanctitas & virginitas superabundet. Iubet igitur Angelus Christum in Aegyptum transferri. *Et esto ibi*, inquit, *vsque dum dicam tibi.* Tantisper enim docet fugere furores humanos, donec deferuescant. Et hæc omnia videntur timoris plena. *Futurum est enim:* nõ quòd ad hoc alia quadã & extranea necessitate impellatur, sed quòd adeò peruersus & ambitiosus est is, qui summã rerũ inter Iudæos moderabatur, vt nec Deum lateat, id quod in Christum suum moliatur. *Vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* Petrus Chrysologus sermo. 150. Herodes quærebat: sed quærebat diabolus per Herodem, qui videbat sibi Magos, quos habebat in erroribus suis principes, aufugisse. Christus si vinctus pannis, si sub matris vberibus occupatus, si tacens lingua, si latens opere, si gressu nullus, diaboli signiferos, hoc est Magos, in duces fidelissimos commutauit: perfectæ ætatis Christus quid posset facere, diabolus iam videbat: & ideò mouebat Iudæos, instigabat Herodem, vt Christi suspectam sibi præueniret infantiam, vt futura virtutis eius anticiparet insignia: vt peremptorium sibi, nobis victoriosissimum vexillum crucis callidus machinator auferret. Ita ab ipsis etiam cunabulis ij, qui Christi infantis typum gesserunt, insidiis circumuenti, in capitis periculum vocati sunt. Eusebius Emiss. in ho. Hanc autem, inquit, persecutionem & Moyses in seipso significauerat. Multa enim sunt, in quibus Moyses Christum significat. Sicut enim Moyses à Pharaone, ita Christus ab Herode persecutionem passus est: & sicut infantes propter Christum in Iudæa occisi sunt, ita in Aegypto propter Moysen in flumine necati sunt. Narrat autem & Iosephus, Antiq. lib. 2. c. 9. quendam sacerdotem & Magum Aegyptiorũ prophetasse, quòd de Hebræorum gente talis homo nasciturus esset, qui totam terram illam perderet. Vnde & Pharaoni de interficiendis Hebræorum infantibus consiliũ datũ sit, & reseruandis interim fœminis. Hoc autẽ ideò faciebat, vt ille vnus, qui quærebatur, vel sic inter alios occidi potuisset. Eadẽ autem intentio fuit & Herodis, qui quoniam Christum inuenire non poterat, tot millia puerorum interfici iussit. Sed & Cyrus Christi typum prætulit. Hæc dicit Dominus Christo suo Cyro, cuius apprehendi dexteram, inquit Esaias. Nam licet fuerit alter Cyrus Persa, Darij successor, qui vasa sacra populo restituerit, hic tamen ab ipsa sua infantia ab Astyage Medorum rege persecutionem passus est. Herod. lib. 1. qui dicitur Clio, & Iustin. Historic. l. 1. scribunt Astyagem somnio territum, cùm ex oraculo Magorum accepisset, Cyrum Mandanis filiæ suæ, & Cambysis Persæ filium tori Asiæ dominatorum, in suspicionem & odium pueri venisse, ideóque Harpago præfecto iussisse, vt illum occideret. Factum est autem, vt alter bubulci filius pro eo hestiis exponeretur, & ita sepulturam regiam nancisceretur, saluo interim Cyro. Quis enim stabit contra iudicium Dei? Omne verbum stabit, inquit, & voluntas mea fiet. In vanum Pharaon in Moysen, Astyages in Cyrum, Herodes in Christum molitus est. Interim tamen ad humana media recurrit Ioseph. *Consurgens enim accepit puerum, & matrem eius nocte, & fugit in Ægyptum.* Chrysost. homil. 8. in Matth. obseruat Ioseph

Marginal notes: Thom. Aq. Euse. Emiss. — Origenes. — Cyril. Alex. Nicepho. — *Miracula Christo in Ægyptum adueniente.* — Sozomen. — Hieronym. — Origenes. — Greg. Nāz. — Suidas. — Niceph. — Chrysost. *Monasteria in Aegypto copiosissima.* — Chrysost. — Origenes. — P. Chrys. *Herodes diaboli minister.* — *Qui Christi typum gesserunt, ab ipsa infantia mala passi sunt.* — Eus. Emiss. — *Moses.* — Iosephus. — Cyrus. — Herodot. Iustinus. — Chrysost.

fidelem fuisse & obedientem, vt qui non curiosè non obmurmurauerit, Quumodo successurú sit illud, quod priùs ab Angelo promissum erat, nimirùm quòd Christus saluaturus esset populum suum à peccatis eorum, cùm nec quidem Herodi resistat, sed & ipse puerú in peregrinam terram transferre cogatur? Nec in quæstionem vertit, quî fiat, vt si puer seipsum è periculis eripere potest, núc tam longa & difficili via opus sit. In omnibus parendum esse Deo censet, adinstar Abrahæ, qui præcepto accepto de mactando Isaac filio, manè consurgens ad iter se accinxit. Quinetiam nihil moratur, sed antequàm maior dies illucescat, ipsa etiam nocte, ne quis animaduertat, viam aggreditur. Ita pauperibus pauca paranda fuerant: sufficit ei, modò infantem & matrem eius accipiat. Origen. hom.3. in diuers. Ante generationem, Maria coniunx Ioseph vocatur, post generationem mater pueri dicitur. Agnoscitur enim illa sola pueri mater, vt qui, vt diximus in superioribus, in cęlis patrē sine matre, in terris matrē haberet sine patre. Eusebius Emissen. in hom. Ecce fugit Christus, & in nocte fugit, vt fuga, quæ per se difficilis est, noctis obscuritate difficilior fiat. Si ergo fugit Herodem, quantò magis nos diabolum & membra eius fugere oportet? Nulla itineris difficultate terreamur: quia melius est duro labore fatigari, quàm ab hostibus necari. Arcta nanque est via, quæ ducit ad vitam. (Matth.7.) Verumtamen nec semper est fugiendum, nec semper est resistendum, sed pro temporis & negotij qualitate, & hoc & illud fieri oportet. Nam & sancti aliquando hostibus sponte occurrebant. Pet. Chrysolog. hom.151. Sic res vrget Christum infantem, sic non vacat intueri verecundiam virginis, laborem matris, sexus pudorem, periculum Ioseph, longinquitatis fatigationem, exitium totius domus, &, quod his durius, Iudæos peregrinaturos in Gentibus: quibus nec ipsa est communio, immò est profundum legis transgressione naufragium. O quàm dura est peregrinatio, etiam inter ciues fratrésque! Sapit quid sit sua domus, qui sentit alienam. Et vbi est illud (Psalm. 89.) Domine, refugium factus es nobis? Et (Ps 45.) Deus noster refugium & virtus. Si refugium fugit, si timet virtus, si præsidium migrat: quæ vita, quæ spes, quæ securitas, quod munimen? Eliæ contra insidias liberi regis, vidua vna sufficit (3.Reg.17.) Christo contra Herodis captiui minas Iudæa tota non sufficit. Elias missos ad se cęlesti igne consumit (4.Reg.1.) Christus sola fuga fit saluus. Hucusq; fugæ Christi querimonias exaggerasse sufficiat. Fratres, quòd fugit Christus, fuit mysterij, non timoris: fuit liberatio, non periculum creatoris: diuinæ virtutis fuit, non fuit fragilitatis humanæ: non fugit propter authoris mortem sed fugit propter sæculi vitā. Nam qui mori venerat, quare fugeret mortem? Christus totam causam nostræ salutis occiderat, si se paruulum permisisset occidi. Christus venerat, vt quos præceptis docuerat, firmaret exemplis, & ipse faceret, quæ facienda mandauerat: & visu probaret possibilia, quæ impossibilia videbantur auditu. Venerat vt mundo notitiam suæ deitatis infunderet, & humani generis ignorantiam auferret. Venerat vt pigra mortalium corda ad fidem virtutibus excitaret. Venerat diabolum publico superare conflictu, vt ab omnibus & diuino vinceretur iussu, & humano prosterneretur exemplo. Venerat præsentiæ suæ promissa persoluere: vt quibus scire se dederat, concederet se videre. Venerat eligere Apostolos doctores orbis, eósque cœlestibus implere doctrinis, munire virtutibus, armare signis: Et ad summum venerat mortem perdere moriendo, penetrando inferna dissoluere, resurgendo sepulchra reserare, ascendendo ad cœlos, cœlestibus donare terrenos. Omnia hæc vtique perijssent nobis, si Christus, cum esset in cunabulis, non fugisset. Sed & Christus fugit, vt nostras fugas in persecutionibus temperaret. Fugit in Ægyptum, vt perfidiam Iudæorum per fidem Gentium castigaret: nam Dominum, quem Iudæa fugauerat, Ægyptus obsequenter accepit, vt Ecclesiam Synagogæ, Iudæis Gentes anteponendas in fide sua ipsius figura præsagiret. *Et erat ibi vsque ad obitum Herodis.* Mortuus est Herodes, vixit Christus. Moriuntur impij & peccatores,

Cur Christus non resistat Herodi.

Fides Ioseph.

Origen.

Euse. Emis. Christus cur nocte fugit.

P. Chrysologus.

Dura peregrinatio.

Cur fugit.

Pereunt & moriuntur impij, viuit Christus.

pereunt hæretici & Barbari: viuit & floret Ecclesia. Dissimulat in tempore Christus, dum nec hydræ præcipuo capite reciso, omne eius corpus conterat. Ita timorem eorum ne timueritis, quoniam simul insipiens & stultus peribunt. Sed & carnalibus quibusque dici potest: Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Interim sapiens quilibet ad tempus patitur, & sustinet, & sibi spem promittit, quòd, etsi tyranni & Ecclesiæ persecutores imperent, futurum sit tamen, vt & ipsi, & eorum consilia in instanti corruant. Horum exempla in sacris & Ecclesiasticis historiis quisque petere poterit. *Hoc autem totum factum est vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocaui filium meum.* Osee 11. Si enim in Ægyptum non fugisset, ex Ægypto vocari non potuisset. Hieron. tom.2. li. de optimo genere interpretandi, ad Pammachium: Hoc, inquit, nostri codices nó habent: sed in Osęe iuxta Hebraicam veritatem scribitur, Quia puer Israël est, & dilexi eū, ex Ægypto vocaui filium meū. Pro quo & in eodem loco Septuaginta transtulerunt, *ὅτι νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν, καὶ ἐξ αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ.* id est, Quia paruulus est Israël, & ego dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filios eius. Num verò omninò repudiandi sūt interpretes 70. quia istum locum, qui ad Christi maximè pertinet sacramentum, aliter transtulerunt? An danda potiùs venia vt hominibus, iuxta Iacobi sententiam, dicentis: Multa peccauimus omnes: & si quis in verbo non offendit, iste perfectus est vir, & potest refrænare omne corpus? Idem lib.3 Comment. in Osee cap.11. Nulli enim dubium est, inquit, Matthæū de hoc loco sumpsisse testimonium iuxta Hebraïcam veritatem. (Textus enim Hebraicus talis est, *Vmitsraim karathi lebni.* Textus autē Hebraicus Matthæi nihilo absimilior est: habet enim, *Mimmitsraim karathi eth beni*, ex Ægypto vocaui filiū meum.) Hieron. prosequitur in Osee Prophetam. Hunc locū, inquit, Iulianus Augustus in 7. volumine, quod aduersum nos, id est Christianos, euomuit, calumniatur: & dicit, id Matthæum ad Christum transtulisse, quod de Israël scriptum est, vt simplicitati eorum, qui de Gentibus crediderant, illuderet. Cui nos breuiter respōdebimus: Primum, Matth. Euangelist. Hebræis literis edidisse, quod nō poterant legere nisi hi qui ex Hebræis erant. Ergo non propterea fecit vt illuderet Ethnicis. Sin autē Hebræis illudere voluit, aut stultus, aut imperitus fuit: stultus, si apertum finxit mendacium: imperitus, si nō intellexit, de quo hæc dicerentur. Stultitiam ipsum volumen excusat, quod prudenter & ordinatè compositum est. Imperitum non possumus dicere, quem ex aliis testimoniis scripturarum scientiam legis habuisse cognoscimus. Superest vt illud dicamus, quòd ea, quæ *τυπικῶς* præcedunt in aliis, iuxta veritatem & adimpletionem referantur ad Christū: quod Apostolum in duobus montibus Sina & Sion, & Sara & Agar fecisse cognouimus, quæ Apostolus retulit ad duo Testamenta. Sic etiam quod scriptū est, Paruulus Israël, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum: dicitur quidem de populo Israël, qui vocatur ex Ægypto, qui diligitur, qui eo tempore post errorē idololatriæ quasi infans & paruulus est vocatus: sed perfectè refertur ad Christum, Nā & Isaac in typo Christi fuit, quòd futuræ mortis ligna sibiipsi portauerit: & Iacob, quia Liam dolētem oculis, & Rachel pulchram habuerit vxorem. In Lia, quę maior erat, cæcitatē intelligimus Synagogæ: in Rachel, pulchritudinem Ecclesiæ: & tamen qui ex parte typi fuerunt saluatoris, non omnia quæ fecisse narrantur, in typo fecisse credendi sunt. Typus enim partem indicat: quòd si totum præcedat in typo, iam non est typus, sed historiæ veritas appellanda est. Itaque Israël Christi typum gessit, non in omnibus, sed in eo maximè, quòd etiam in singulari filius Dei appellatus est. Sic & apud Esaiam: Puer meus es tu Israel. Et in superioribus Zacharias, Suscepit Israel puerum suum. Nec mouere quēpiam debet, quod adducunt nonnulli, incōueniens videri, vt populū vnius personę figurā prætulisse dicam°: cū etiā Israel quasi vnus vir ad bellū processisse legatur, & idem populus propter religionis cultus, & charitatis vnitatem, quasi singulares

Conciliatur Matthæus.

Osee Proph. Hieron.

Matthæus non 70. sed Hebraicā veritatē secutus.

Israel in quibus Christi typum gessit.

aliqua persona in scripturis consideretur. Filius Dei, puer Dei, & non modò populus Dei nuncupatur. Et hoc ipsum scilicet in Ecclesia Christi expendamus. Nam quia credentium vnũ cor esse debet, & anima vna, vt in Actis legimus: ideò vnum corpus multi sumus omnes, & in nobismetipsis vnius Christi typum exprimimus. Quinetiam Christus patrem rogauit, vt vnũ simus, sicut ipse & pater vnũ sunt. Quid quòd tot coniugati inter Christianos, vnius Christi & Ecclesiæ typum gerunt? Iã si multitudo illa, quantacunque sit, nõ impedit, quin & Christus in nobis exprimatur & effulgeat, modò idẽ ipsi in Christo sapiamus: quis negauerit populum, vnius personæ typũ exprimere? Hoc si in populo Israëlitico deprehendi debuit, & ea propter nominari puer Dei, & filius Dei, ob gratuitam adoptionem: quis dubitauerit, & eundem filij naturalis typum expressisse? Oportet enim typos iis ipsis, quæ figurant, minores & imperfectiores esse: sicut & ius adoptionis minus est iure naturali. Ex his consequetur, nihil absurdi esse, si Israëlem typũ Christi fuisse dicamus. Hic quoniã filius Dei dictus est, ideò & eius potissimùm curã gessit Deus, vt ex Ægypto educeretur. At verò quàm potior cura esse debuit de filio suo naturali Christo, vt quẽ in Ægyptum fugere decreuerat, eundem etiã ex Ægypto educeret?

Theoph.

Theoph in Matth. Dicimus igitur (ait) quod per figuram dictum est de populo, impleri verè esse in Christo. Deinde quis est filius Dei? Populúsne, qui adorauit idolum Beel-phegor & sculptilia, an qui verè est filius Dei?

Hieron.

Hieron. in Matt. Possumus quoque locum istum aliter consolari, propter contentiosos: quorum consuetudinem Paulus Apostolus habere se denegat, & Ecclesiam Christi, (1. Cor. 11.) & testimoniũ proferimus ex Numeris (cap. 23.) dicente Balaam: Deus ex Ægypto vocauit eũ, gloria eius sicut vnicornis. Hunc ergo sensũ habet Oseæ Prophetia, vt quòd primùm in Israële filio suo adoptiuo, idẽ in Christo filio suo naturali & vnico perficeret.

Brocardus.

Brocard. in descriptione Terræ sanctæ, in fine libri. Inter Heliopolim & Babyloniã, inquit, ostendũtur loca, in quibus beata Virgo mãsit cum puero Iesu, & marito Ioseph, cùm à facie Herodis fugisset à Iudæa. Est etiam ibi hortus balsami, qui irrigatur à fonte paruo, vberrimè tamen fluẽte, in quo aiunt beatam Virginẽ puerum Iesum lauisse. Ob id habetur fons ille in veneratione, nedũ à Christianis, sed etiam à Sarracenis. *Tunc Herodes videns quòd illusus esset à Magis*: nec enim, vt illis indixerat, ad eũ reuersi sunt, sed per aliud iter ad suam regionẽ redierunt: *iratus est valde*, aut quòd illum maior de nato Iudæorum rege opinio, sed & de alienarum Gentium in eum fide certior suspicio impelleret.

Theoph.

Theoph. in Matth. Sicut Deus illusit Pharaoni per Moysen: quoniam & Herodes & Pharao puericidæ erant. Nec enim Pharao suis qualibuscunque artibus & facinoribus Israëlis liberationẽ, & Ægypti spoliationem auertere, nec Herodes Christi regnum impedire potuit.

Seuer. Episc.

Seuerianus Gabalarũ Episcopus, ho. de infantium nece. Dolet, inquit, impietas se esse delusam, dilatam se crudelitas furit, fremit dolositas se deceptam, & in se fraus reuersa collidıtur.

Hierony.

Hieronymus Herodẽ feræ rabiosæ comparat, quæ quicquid occurrit dilaniat. *Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & in omnibus finibus eius a bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis.* Sunt qui ex eo loco colligant, hanc puerorum necem contigisse duobus tandem elapsis annis post Magorum aduentum, quos reiicit Euthymius.

Euthym.
Lyranus.

Attamen Nicolaus Lyranus & Glossa ordinaria in Matthæum, hãc sententiam confirmant: non quòd Herodes non statim post Christi natalem, & Magorum aduentum apud se id facere statuerit, sed auocatus fuerit profectione sua in vrbem Romanam, ad quam coram Imperatore, filiorum etiam accusatione sistebatur, vt scribit Iosephus.

Iosephus.

Reuersus demum id quod conceperat, perfecit. Melius verò Euthymius hæc ita expendenda monet, vt non proinde dicantur euenisse post duos annos à Christo nato. Eos ergò, inquit, qui bimuli erant, occidit, vt tempus ampliationem haberet: Ideò securitatis causa tempus anticipauit, vt vnà cum interfectorum multitudine, etiam Christum occideret. Itaque & tempus, quod à Magis didicit, obseruauit: & latitudinem alteram ipse adiecit.

Quãdo occisi sint infantes & quomodo bimuli.

Restat igitur, vt verba illa, *secũdum tempus quod exquisierat à Magis*, non in eo quod dicitur, *a bimatu*, intelligas: sed in eo quod additur, *& infra*. Oportet enim post id quod dicitur, *a bimatu*, distinctionem ponere: deinde totũ quod sequitur, simul legere.

Seuerian.
Ambitio mater cædium.

Seuerianus, ho. de infantium nece, hoc ad cæcam ambitionem, & dominandi cupidinem retulit. Quid enim non ambitiosus attentet? Quod crudelitatis genus nõ aggrediatur? Quid non Pharao in Israëlitas? An non Athalia sæuit in omne semen regium, vt ipsa sola regnum Israël obtineret? Suspecta semper sunt tyrannis omnia. Quod nos in ipso Herode considerare possumus. Hic ficta cum Hyrcano summo sacerdote amicitia, lætus quòd illi Aristobulũ fratrem infensum videret, ita fecit, vt his sublatis regnum Iudæorum inuaderet.

Ambitio Herodis.

Etiam Aristobulum ex sacerdotali tribu principẽ iuuenem successione Pontificia priuat, & in eius locum Ananelum Babylonium ignobilem constituit, vt scribit Iosephus, lib. 15. Antiq. c. 1.

Iosephus.
Facinora Herodis.

Nec cessauit, donec iuuenem illum occideret. Et primùm quidem Alexandræ eius matri insidiatus est: demum Aristobulum 18. annos natum in Hierichunte natantem, per seruos suos suffocat, vt legitur capit. 2. Quinetiam Marianen vxorem suam, sororem etiam Aristobuli, veneni suspicione ductus, & Alexandram nouercam vltimo supplicio damnat: plurimos etiam amicorum occidit, vt habetur c. 9. & 10. Nec multò pòst in filios suos conspirat, vt idem Iosephus scribit, l. 16 Antiq. c. 4. tanquã qui matris suæ Marianes mortem essent vindicaturi, & Romam profectus eos Cæsari accusat de intẽtato parricidio, vt illius authoritate è medio tollerentur: tot illum perturbationes & suspiciones impellebant, & sic sibi ab omnibus timebat.

Iosephus.
Nec quidem suis pepercit.

Quid ergo mirum est, si Christo nato insidiatur, quũ nec propriis filiis pepercerit? Nã cũ omnes pueros interfici mandasset, ne filium quidẽ suũ bimũ eximi voluit, ne fortè ille grandior factus patrem regno destitueret. Hinc & illud fuit Augusti Cæsaris in Herodẽ dicteriũ, statim atque cædes ista illi allata est: Herodis mallẽ esse porcus, quàm filius, vt notat Macrob. lib. 2. c. 4. Saturnal.

Macrob.
Constantinus parcit puerorũ sanguini.

At quàm ei dissimilis fuit Cõstantinus Imperator, qui quòd lepra infectus esset, cùm consiliũ à Magis & Græcis accepisset, vt in calẽte puerorũ sanguine se lauaret: elatis infantibus, & matribus eiulantibus auditis, maluit in ægritudine manere, quã tot pueris cædem inferri, vt scribit Niceph. li. 7. hist. Eccles. c. 33.

Niceph.

Vnde factum est, vt Deus hanc illi humanitatem repẽderit alio lauacro. Siquidem baptismate sancto aspersus, non modò ab internis animi, sed & externis corporis morbis sanatus est.

Seuerian.

Seuerianus, ho. de cæde innocent. Herodes tunc cæcus sic Christũ gladiis quærit, inquit: inuestigat cruore, crudelitate rimatur: successorem timens incessit in authorem: punit innocentes, volens innocentiam deperire.

Euthym.
Cur Christus sinit pueros pro se iugulari.

Euthym. in Matt. Dubitant autem quidam, inquit, quam ob causam, cùm Christus fugam arripuisset, curam non habuit puerorũ qui pro ipso iugulati sunt. Sed respõdet, illos iniuriã nullã passos esse, neque vllum eis detrimentum accidisse, si consideremus, inde illos occasionem, qua coronarentur, habuisse.

Theoph.
Seuerian.

Theoph. idem obseruat. Non, inquit, iniuria affecti sunt, sed coronas meruerunt. Omnis enim, qui aliquid patitur, vel patitur vt peccata dissoluat, vel vt coronæ augeãtur: sicut & illi pueri magis coronati sunt. Seuerianus in ho. de innocentibus: Quorum lingua tacuit, oculi nil viderunt, nihil audierũt aures, manus nihil fecerunt, & quibus actus nullus est, vnde culpa? Sumpserunt mortem, qui viuere nescierunt: nõ tempus affuit, non excusauit ætas, silentium non defendit, quibus apud Herodem solùm quòd nati sunt, hoc fuit crimen: & reuera quomodo non redderent naturæ creditum, à quibus causa exigebatur authoris? Infœlix homo, qui sibi ad accusationem parauit omnia: ad excusandum spacium non reliquit, sed totum parauit ad pœnã. Quis excusabit, quem pulsat innocẽtia, infantia impetit, lac, vt sanguis, accusat? Et paulò pòst, facti istius crudelitatem exaggerat, cùm nec carnifices fregerit paruulorum innocentia & simplicitas. Arridebat, inquit, paruulus occisori, gladio adiocabatur infantulus, nutricis loco attendebat lactans

Mira crudelitas.

per-

percussoris horrorem, nescia lucis ætas moritura gaudebat: siquidem infans omnem hominé nó hostem reputat, sed parentem. Neque tamen hæc illos vicit simplicitas, sed omnis rationis & humanitatis expertes sibi satis esse putant, modò tyranni decretum exequantur. Illa interim omnia cedunt in paruulorum gloriam, in Christi confessionem, in tyranni perniciem, in cómune totius Ecclesiæ gaudium Chrysost. ho. 3. ex variis in Matth. locis. Norût, inquit, laudare Christum infantes, qui loqui nó nouerât. Fiunt periti laude, qui fuerant imperiti sermone. Fiunt sine magistro diserti, docti sine doctore. Agnoscunt Christum, non quem persuasio humana docuerat, sed quẽ diuinitas innocentibus inspirabat. Necesse est enim terrena succumbere, cùm cœlestia prædicátur, & naturalia silere, cùm virtutes loquũtur. Dignus à dignis laudatur, & innocẽs innocetuũ testimonio prædicatur. Ex his Chrysostomi verbis concludunt nonnulli in pueris istis accelerat û liberum arbitrium. Verùm id figuratè dictũ intelligimus, vt Christum fateantur & prędicent, non sua electione, sed ipso facto, ipsa sua morte & mortis causa, seu etiam gloria, quæ mortem consecuta est. Thomas martyrij gloriam his gratia Dei esse collatã scribit, quã in aliis propria voluntas meretur. Bernar. ser. de Innocẽtibus, assignat tres martyrũ species: Eorum qui volũtate & opere, eorũ qui voluntate tantùm, & eorũ qui opere tantùm pro Christo moriũtur. Quartũ etiam aliud posse arbitror in hominibus reperiri, inquit. Habemus in beato Stephano martyre simul opus & voluntatẽ: habemus solã volũtatem in beato Ioanne: solũ in beatis innocentibus opus. Biberunt omnes hi calicẽ salutaris, aut corpore simul & spiritu, aut solo spiritu, aut corpore solo. Calicẽ quidem meum bibetis, ait Dominus Iacobo & Ioanni. (Matt. 20.) Nec dubiũ quin de passionis calice loqueretur. Et paulò pòst. An verò de innocentũ coronis quis dubitet? Ille pro Christo trucidatos infantes dubitet inter martyres coronari, qui regeneratos in Christo, nó credit inter adoptionis filios numerari. Alioquin quando coæuos sibi pueros, puer ille qui natus est nobis, nó cõtra nos, propter se pateretur occidi, quòd vtique solo nutu poterat prohibere, nisi melius aliquid prohiberet: vt quemadmodũ cæteris infantibus tunc quidẽ circuncisio, nunc verò baptismus, sine vllo propriæ volũtatis vsu sufficit ad salutem, sic nihilominus pro eo susceptum martyrium illis sufficeret ad sanctitatem? Si quæris eorum apud Deũ merita vt coronarentur: quære & apud Herodẽ crimina, vt trucidarentur. An fortè minor Christi pietas, quàm Herodis impietas: vt ille quidẽ potuerit innoxios neci dare, Christus nó potuerit propter se occisos coronare? Sit ergo Stephan. martyr apud homines: cuius volũtaria passio euidẽter apparuit, in eo vel maximè, quòd in ipso mortis articulo tã pro persequentibus, quàm pro seipso, solicitudinẽ gereret ampliorem: vinceretque in eo sensum corporeæ passionis, internæ compassionis affectus, vt illorum magis scelera, quàm sua vulnera plangeret. Sit Ioannes apud Angelos martyr, quibus tanquam spiritualibus creaturis, spiritualia eius deuotionis signa certiùs innotuerũt. Cæterùm hi sunt planè martyres tui Deus, vt in quibus nec homo, nec Angelus meritum inuenit, singularis tuæ prærogatiua gratiæ, euidentiùs commendentur. Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem. (Ps. 8.) Gloria in excelsis Deo Angeli dicunt, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Magna quidem, sed audeo dicere, necdum perfecta laus, donec veniat, qui dicat (Matt. 19.) Sinite paruulos venire ad me, quia talium est regnum cœlorum. Chrysost. hom. 3. de variis in Matth. locis. Dicunt namque Domino laudes trucidati lactantes: loquuntur sanguine, quod lingua non possunt: occisi prædicãt, quod viui non poterant. Nec nouum quid dicitur, vt innocens sanguis aut Deo referat laudes, aut suas indicet passiones: cùm Abel sanguis clamet ad cœlum (Gen. 4.) aut occisorum animæ ab altari vociferentur ad Deum, (Apoc. 6.) Contulit martyrium laudem, quibus negauerat natura sermonem. Et quibusdam interiectis. Probat nouos exercitus Christus, rudes milites signat, legiones lactãtes victoria perpetrata coronat. Fiũt pro Christo victores, qui ætate fuerunt coæquales. Mercantur pœna martyrium, gloriam sanguine comparant, æternam vitam temporali morte commutant. August. ser. 10. de Sanctis. Dignè itaque natalem illorum colimus. Aliorum quidem, inquit, preciosa mors martyrum laudem in confessione promeruit, horum in cõsummatione complacuit: quia incipientis vitæ primordiis, ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit: quos Herodis impietas lactantes matrum vberibus abstraxit: qui iure dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gẽmas, quædam persecutionis pruina decoxit. Et ideò dignum est interfectis pro Christo infantibus honores impendere, ceremonias, non dolores, sacramẽtis dare vota, non lachrymis: quia ipse illis causa fuit pœnæ, qui extitit & coronæ: ipse odium causæ, qui præmium. Orig. ho. 3. in diuers. Hi, inquit, paruuli, & ad memoriam æternæ laudis, à beato commemorantur Euangelista, & horum memoria, prout dignum est, semper in Ecclesiis celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, vt primorum martyrum pro Domino occisorum, & vt ipsa Beth-leem primitias Domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur. Greg. Nanz. Orat. in Christi natiuit. Vnam, inquit, duntaxat rem, ex omnibus quæ circa Christi natiuitatẽ contigerunt, execrare, nimirum puerorum cędem ab Herode admissam. Immò verò hanc quoque venerare, hanc, inquam, coætaneam Christo victimam, quæ ante nouam victimam mactata est. Vide & Prudentius:

Saluete flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Cæterùm interim dũ hæc cædes patratur, Nicephorus historiæ Eccl. lib. 1. cap. 14. scribit, quòd filius Zachariæ vnà cum matre Elisabetha, in spelunca quadã, ad montanam regionem delituit. *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Prophetam Hieremiam dicentem* (cap. 31.) *Vox in Rhama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.* Hieron. lib. 6. Comment. in Hierem. Nec iuxta Hebraicum, inquit, nec iuxta 70. Matthæus sumpsit testimonium. Ex quo perspicuum est, Euãgelistas & Apostolos nequaquam ex Hebræo interpretationẽ alicuius secutos sed quasi Hebræos ex Hebræis, quod legebãt Hebraicè, suis sermonibus expressisse. Attamen parũ, aut nihil interesse videtur inter Euãgelistas, Hebraicum contextũ, & 70. *Kol Beramáh nischm. ghnehí bechî tamrurím, Rachél mebaccah ghal-banéha meanah lehinnachém ghal-banéha ki enénnu.* i. Vox in Rhama fletus amaritudinum Rachel plorante filios suos, renuit consolari super filiis suis, quia non sunt. Eadẽ est & versio 70. φωνὴ ἐν ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρήνου καὶ ὀδυρμοῦ, ῥαχὴλ ἀποκλαιομένη ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν. Et idem Matthæi Græcus contextus. Hieronymus libro sexto Commentar. in Hieremiam. Rachel mater Ioseph cùm veniret Beth-leem, subito partus dolore correpta peperit filium: quẽ obstetrix, quia moriebatur, vocauit Benoni, hoc est, filius doloris mei. Pater autẽ Iacob mutauit vocabulũ, & appellauit eum Beniamin, hoc est, filius dextræ. Quæritur itaque, quomodo Matthæus Euãgelista testimonium Prophetæ ad interfectionem trãstulerit paruulorum: cùm perspicuè de decem tribubus scriptum sit, quarum princeps erat Ephrata, & nequaquam sit in tribu Ephraim, sed in tribu Iuda. Quia enim Rachel in Beth-leem, hoc est, in Ephrata condita est, sicut & Scriptura sancta, & titulus sepulchri eius hodie testantur: flere dicitur pueros, qui iuxta se, & in suis regionibus interfecti sunt. Quidam Iudęorũ hunc locũ sic interpretantur, quòd capta Hierusalẽ sub Vespasiano, per hãc viam Gazam & Alexandriam infinita millia captiuorum Romam directa sunt. Alij verò, quòd vltima captiuitate sub Hadriano, quando & vrbs Hierusalem subuersa est, innumerabilis populus diuersæ ætatis & vtriusque sexus in mercato Therebinti vænundatus sit: & idcircò execrabile esse Iudæis mercatum celeberrimum visere. Dicant illi quod volunt, nos rectè testimonium

[Marginal notes: Chrysost. — Innocentes innocentũ testantur. — Thomas. Bernard. — Martyrum diuersæ species. — Non est dubitãdum de coronis innocentium. — Chrysost. — Cur natalem innocentiũ celebremus. — August. — Origen. — Greg. Nãz. — Prudent. — Niceph. — Hieremias vt habet in Hebraico cõtextu. — Hieron. — Hierony. — Prior interpretatio huius Prophetiæ. — Posterior ex Rabbinis.]

ſumpſiſſe Euangeliſtam Matthæum dicemus, pro loco in quo Rachel condita eſt; & vicinarum in circuitu villarum filios, quaſi ſuos fleuerit. Quod & ex ſequentibus confirmat. Statim enim adicit Propheta. Hæc dicit Dominus, Quieſcat vox tua à plorato, & oculi tui à lachrymis: quia eſt merces operi tuo, ait Dominus. Et reuertentur de terra inimici (ſiue inimicorum) & erit ſpes nouiſſimis tuis, ait Dominus, & reuertentur filij ad terminos ſuos. Hoc iuxta literam necdũ factum eſt, inquit Hieron. Neque enim decem tribus, quæ in ciuitatibus Medorum exulant atque Perſarum, reuerſas in terram Iudæam legimus; ſed iuxta ſpiritum, & in paſſione Domini completũ eſt, & huc vſque cõpletur, quando de toto orbe Iſraël ſaluatur. Melius autem & de paruulis intelligimus id, Eſt ſpes nouiſſimis tuis. Et reuertentur filij tui de terra inimici ad terminos ſuos. Mercedẽ enim habent effuſi ſanguinis pro Christo, & prô terra Herodis inimici tenent regna cœlorum: & reuerſi ſunt in ſedem priſtinam, quando pro corpore humilitatis, corpus receperunt glorioſũ. Iſta eſt ſpes nouiſſima, quando iuſti fulgebunt ſicut ſol: & infantes quondam paruuli atque lactantes, abſque ætatum incremento, & iniuriis ac labore corporeo, reſurgent in virum perfectum, in menſurã plenitudinis Chriſti. Itaque Rhama non ſumitur hîc pro loco, ſeu vrbe iuxta Gabaa in tribu Beniamin, de qua Ioſue 18. & Iud. 19. quam Baaſa reædificauit, 3. Reg. 15. Nam quomodo vſque ad vrbem illam in tribu Beniamin luctus perueniret earum mulierũ quę in tribu Iuda, immò in Beth-leem & circumuicinis locis eiulabant? Nô quidem negauerim huic neci, & matrum afflictioni, omnes Iudæos, dixerim & Romanos cõdoluiſſe. Sed cur potiùs loci huius, quàm cæterorum meminiſſet Propheta? Itaque ad ſenſum Hieronymi, hîc pro excelſo ſumi debet. Hanc enim Rhama ſignificationem habet. Noluit autem Rachel, ſeu ipſæ mulieres matres circumuicinæ tumulo Rachelis conſolari, [Greek], ſuper filiis ſuis, quia non ſunt. Hebræis, non eſſe, ſuperuiuere & ſupereſſe ſignificat. Eapropter igitur immedicabilis omnium mulierum dolor fuiſſe, quòd omnes filios ſuos infantes mortuos & trucidatos eſſe cernerent. Origenes, hom. 3. in diuerſ. aliò tradu hunc textum à quibuſdam ſcribit. Nam cùm tribus Iuda eſſet 12, tribus autem Ioſeph & Beniamin eſt Rachele ſit, ideò Rachel nõ plorauit filios Ephrata, quaſi eſſent orti è filiis ſuis Beniamin & Ioſeph: ſed non modò per commiſerationem eorum, qui ſuæ ſepulturæ vicini erãt, aut vt hi tradunt, quòd cõſiderata illorum infanium, qui ex Iuda occiſi ſunt, fœlicitate, defleuerit, quòd nec ſuis contigerit pro Christo mori: & illos, quaſi nõ eſſens, exiſtimauit, omnitùm ad illos, qui pro Domino mortui ſunt, & martyrij coronam tulerũt. Adducit & aliam interpretationem: Quòd non modò infantes tribus Iuda, ſed & illis affines & vicinos, qui ex tribu Beniamin erant, Herodes interfecerit, vnde & Rachel generationem Beniamin ploraſſe dicatur. Cæterùm in nomine Rachelis, ait Origenes, vniuerſas pias matres ſignificat. Matres enim infantes ſuos maiori affectu diligunt, quàm patres. Propterea cùm aliquid infantibus contingerit, plus tabeſcunt: & ideò eorum hic luctus potiùs quàm patrum proditur. Exaggerat & Origenes crudelem huius facti tragœdiam in ſequentibus, quam fuſiùs etiam Greg. Nyſſen. hom. in natiuitatẽ Domini explicat. Quis, inquit, oratione calamitates iſtas delineauerit? Quis ante oculos ponere narrando clades & funera poſſit? promiſcuam illam lamẽtationem, flebilem concentum puerorum? matrum, cognatorum, patrum ad carnificũ minas miſerabiliter exclamãtium: Quomodo quis enim enſe nudo carnificem iuxta infantem ſtantem, toruis ac cæde micantibus oculis intuẽtem, atque alias cõnſentaneas voces edentem, ſiniſtra manu puellum ad ſe trahentem, altera gladium tollentem, deſcribere poſſit? Ex altera verò parte matrem contrà nitentem, & filium trahentem, propriáſque ceruices carnifici ſubmittentem, potiùs quàm vt puellum trucidari patiatur? Quis gemitus & extremos filiorũ amplexus? acres naturæ faces & tormenta? vt miſer infans, ſimul & mammæ adhæreſceret, & per viſcera lethale vulnus acciperet? vt miſera mater & papillã ori infantis admoueret, & ſanguinẽ filij ſino exciperet? Sæpè autem alicubi carnifex ruente manu, vno impetu gladij, filium cum matre transfixit, atque vnum ſanguinis flumẽ exijt, quod tam ex materna plaga, quàm ex lethali vulnere filij commiſceretur. Et quoniam non vnius anni modò, aut recẽter nati, ſed & bimi, ex tyranni decreto trucidabantur: quòd tempus nonnulla matres eaſdem duorum filiorum matres reddidit: quale putatis in talibus ſpectaculum fuiſſe, duobus circa matrem vnam carnificibus occupatis? vno quidem prætereuntem ad ſe trahente: altero verò, etiam eum qui mãmæ eius admouebatur, à ſinu auellente? Quomodo miſeram matrẽ propter filios affectam fuiſſe putamus? quũ aduerſus duos filios natura diſtraheretur, vtroque æqualiter maternis viſceribus ignẽ accendente? Quid agat? quò ſe vertat? quò euadat? Ad vtrius vocem clamorem referat? Vtrius morti illachrymabitur, quum ex æquo, naturæ ſtimulis, vtriuſque nomine vrgeatur? Atque vtinam ad mitigandum & ſedandum naturæ dolorem fide apprehendiſſent, quanta filios ſuos maneret fœlicitas, quàm meliores ſucceſſus! Quid enim hîc plorandum eſt, vbi vix guſtatis his miſeriis, aliquis pro Christo moritur, & ſtatim in quietem euolauerit? Raptus eſt Enoch, ne malitia mutaret animam eius. Rapiuntur & paruuli ex hoc ſæculo, ne ſi ſuperuiuerent, & parentibus moleſtiam, & ſibi dedecus, & tandem damnationem acquirerent. Quid quòd Theognis Poëta ex Græcis ſapiens habitus hæc ſcripſit:

Optima non naſci res eſt mortalibus ægris?

An non Iob hoc ſibi exoptauit, cùm diceret: Vtinam cõſumptus eſſem, ne oculus me videret, fuiſſem quaſi non eſſem de vtero tranſlatus ad tumulum. Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? Ecce iſti, primùm ſi ſuperuixiſſent, parentum fortè perfidiam ſecuti eſſent: hoc autem timore per mortem eripiuntur. Liberantur & ex huius mundi miſeriis, & quòd cæteri magno curſu & labore, iſti breui tempore conſequuntur. In paucis probati, in multis benè diſponuntur. Quàm glorioſa & precioſa in cõſpectu Domini mors ſanctorum eius! In Edeſſa ſub Iuliano Chriſtiana mulier, audito quòd fideles trucidarentur, non ipſa modò ad locum martyrij conuolauit, ſed vnà etiam infantem paruulum traxit: magnæ ſibi conſolationi reputans, ſi ille pro Christo cæderetur. Ceſſent igitur mulieres Hebrææ paruulos ſuos deflere, ſeipſas & naturam in filios procliuem, rurſus in filiorum bonum & quietem, quam per mortem nacti ſunt, deflectant. Hilarius 10 Matth. Rachel Iacob vxor fuit diu ſterilis, inquit: ſed nullos ex his, quos genuit, amiſit. Verùm hæc in Geneſi Eccleſiæ typum prætulit. Non igitur illius vox & ploratus auditur, quæ nullũ habuit amiſſorum filiorum dolorem: ſed huius Eccleſiæ diu ſterilis, nunc verò fœcundæ, ploratus ex filiis, non idcircò quia peremptos dolebat, auditur: ſed quia ab his perimebantur, quos primùm genitos filios retinere voluiſſet. Denique conſolari ſe noluit, quæ dolebat: non enim non erant ij qui mortui putabantur: in æternitatis enim profectum per martyrij palmam efferebantur. Conſolatio autem erat ei rei amiſſæ præſtanda, non auctæ. Sed nunc ad Herodem, & Christi ex Ægypto reditum delabamur. Interim enim dum hæc cædes fieret, Chriſtus in Ægypto erat, ibi tutiùs agens quàm inter ſuos: ſicut & Helias olim inter Sidonios, Dauid inter Philiſtæos, Moſes etiã inter Madianitas. Leo, ſerm. 2. de Epiphania Domini. Tunc, inquit, Ægyptiorum gens antiquis erroribus dedita, iam ad vicinam ſalutem per occultam gratiã ſignabatur: vt quæ nondum eiecerat ab animo ſuperſtitionem, iam hoſpitio reciperet veritatem. Interim verò conſilia Herodis deſtruuntur, & idipſum verum eſſe apparet, quod Sapiens dicit, Fruſtrà iaci rete ante oculos pennatorum. Viuit Chriſtus, cui tot inſidiæ parabantur, & propter quem tantus ſanguis effuſus erat, & tyrannus Herodes moritur. *Defuncto Herode apparuit Angelus.* ait Lucas. Euſebius lib. 1. hiſt. Eccleſ. cap. 8. ſcribit, propter necem infantum magnas clades domui illius, Deo vindice, incidiſſe: & Herodẽ priùs in regno quietũ, & fœliciter

Tertia deſumpta ex Euangelica hiſtoria.

Origenes. *Quarta interpretatio.*

Quinta.

Gregor. Nyſſen. *Crudelis tragœdia.*

Fide opus erat matribus ad leniendũ illarum dolorem.

Theognis.

Non ſunt deflendi innocentes mortui. Hilarius.

Chriſtus in Ægypto, interim dum fit hæc cædes.

Leo.

Euſeb. *Calamitates Herodis à Deo vindice.*

agentem, tandem magnis & priuatis & publicis calamitatibus oppressum fuisse. Tanta vis est irati numinis: vt qui domos quasque perturbauerat, ipse & domi suæ obsideretur: & qui quosque priuatos luctu & cladibus oppleuerat domi suæ & neces patraret, & nihil iurum nanciscetetur. Quid non attentauit in filios Aristobulum & Alexandrum? An non etiam quinto ante mortem die filium suum Antipatrum trucidari iussit?

Cicero.

Cic. lib. 5. Quæst. Tuscul. Dionysio Syracusano omnia diffidentiæ & sinistrarum suspicionum plena fuisse scribit: adeò vt ex alta turre ad populum verba faceret, lecto pensili cubaret, & ipse sibi barbam amputaret. Quid non peius contigit tyranno Herodi? Atheos & deorum contemptor Dionylius ad extremam inopiam redactus est, vt scribit Ælianus Spartianus.

Ael. Spart.
Iosephus.

Sed quis vindictam numinis in morte Herodis explicauerit? Iosephus lib. 17. Antiquit. cap. 9. Ignis, inquit, lentus inerat, non tantùm conflagrationem in superficiem corporis agentem prodens, quantum intrinsecus crescens operabatur incendium. Auiditas quoque inexplebilis cibi semper inerat, nec tamen satietas vnquam tabidis incitata faucibus præualebat implere ingluuiem. Intestina interiùs vlceribus tabida putrescebant. Doloribus quoque colli sæuissimis cruciabatur. Humor liquidus ac luridus erga pedes lutidos oberrabat. Similis quoque illi & circa pubem inerat afflictio: sed & pudenda ipsa putredine corrupta scatebat vermibus. Spiritus quoque incredibilis erecta tentigo (quæ fuerat satis obscœna) diri fœtoris & anhelitus respiratione creberrima.

Tyrannorum supplicia.

Audiens demum Iudæos cum gaudio mortem eius expectare, nobiliores ex illis conuocat, & in Hippodromo concludens, Salome sorori suæ præcepit, vt statim atque expirasset, illos occideret: vt hac saltem causa illo mortuo Iudæi plangerent. Hæc sunt tyrannorum supplicia, vt id illi in seipsis experiantur, quod aliis intentant. Mortuus est Herodes, mortuus Domitianus, Diocletianus, Dacianus, Iulianus, & Hæresiarchæ: sui interim Christi curam gessit Deus. *Illo ergo mortuo, apparuit Angelus Domini in somnis Ioseph.* Idem apparitionis tempus, quod in superioribus in Ioseph obseruatur. Et dixit ei. *Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.*

Theoph.
Hierony.

Theophyl. non dicit, Fuge, sed, Vade: timor enim iam nullus erat. Nec, vt ait Hieronym. filium tuum, & vxorem tuam: sed, puerum & matrem eius: vt & Christum è sola matre, & matrem sine viro in ratione generationis designaret, vt diximus.

Tragœdia Ecclesiæ in Christo.

Ita in Christo nostra tragœdia ludebatur. Etsi enim affligitur Ecclesia, & tenebris calamitatum, quasi Ægypto obducitur, aliquando tamen in Iuda, seu confessionem liberè remeatura est, defunctis illis qui aduersabantur. Et quidem olim post captiuitatem redierunt Iudæi in Hierusalem, & Ecclesia toties concussa emersit.

Saluianus.

Saluianus Massiliensis, in libris suis de Dei prouidẽtia, toties Ecclesiam rediisse in pristinum statum, quoties prius vexata, & tandem ad Deum conuersa, eius misericordiam sensit. Quas non clades accepit per Domitianum, & cætera eiusmodi monstra? Illis mortuis reuixisse visa est. Hoc mortuo Iuliano apparuit, vt fideles, qui priùs premebantur, tandem sub Iouiniano reuiuiscerent, vt scribit Nicephorus, libr. 11. histor. Eccles. ca. 1.

Niceph.

Ita enim Dominus: Ego, inquit, cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: & reducã captiuitatem vestram de cunctis locis. *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.* Ex hoc loco satis conuincimus, non Herodem solum, sed permultos eius consiliarios Christo insidiatos fuisse. Ita manifesta est Sapientis sententia, Qualis rector populi, tales & consiliarij eius. Verum in eos conuertit Dominus ipsius Principis seu tyranni flagellum.

Thom. Aq.

Thomas enim Aquinas in Matth. illos fuisse ex primorum horum numero censet, qui ab Herode moribundo occisi sunt. Succedit etiam, vt qui cum Dei, religionis & pietatis præiudicio adblandiuntur, & sibi ad tempus tyrannum conciliant: Deo vindice, & animum tyranni ab illis auertente, experiantur id verum, sit quod monet Psaltes: Nolite confidere in principibus, in quibus non est salus. Hostem sentiant, quem in contemptum Dei, sibi amicum constituere arrebantur. Ita Deus simul cum vno capite plura subuertit, & facit vt hostes sui sese ipsi interimant, disseminatis inter eos discordiis. Sic se inuicem Amalechitæ & Moabitæ peremerunt, dum pugnarent contra Gedeonem. Hic spiritus est vertiginis, quem vbi Dominus aut regno, aut exercitui immiserit, efficit vt ipsi se inuicem adinstar nubiũ & fluctuum collidant. Si inuicem mordetis, inquit Paulus, videte ne ab inuicem consumamini. Ita se pridem inter se diuisi obruerunt, & subuerterunt. Sic Psaltes: Diuide linguas eorum. Et rursus: Dissipa gentes quæ bella volunt. Et rursus: Pone illos vt rotam, & sicut stipulã ante faciem vẽti. *Quærebant animam pueri*, vt Herodi adblandirentur, & ecce Herodes animas illorum effudit: aut saltem Deus suis illos, adinstar Gigantum, montibus obruit. Ioseph autem *consurgens, accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel.*

P. Galatin.

Petrus Galatinus, lib. 8. de arcanis fidei in Talmud inuenris, cap. 4. docet prædictum, & intellectum ab antiquis Iudæis fuisse, quòd Messias ex Ægypto reuocaretur. Quod probat ex eo quod legitur Psalm. 80. Vineam de Ægypto transtulisti. Et ex interpretatione R. Mosis Hadarsan, qui scribens in Gen. per vitem, Messiam interpretatur. Et hæc vitis כנה *Chana*, id est, benè præparata & ordinata est, rex s. Messias ex Ægypto transferendus. Ad prædicta quoque, inquit, plurimum facit, quod scriptum est in libro *Berachoth*, id est benedictionum, in capite quod incipit *Harroé Makom*, id est, Qui videt locum. Sic enim dicitur: Qui videt per somnium *Soreka*, id est palmitem vitis, *yera sappe*. id est, videbit vel contemplabitur Messiam, de quo scriptum est Ps. 80. Vitem de Ægypto transferes. Vbi notandum est, quòd Transferes dicit textus, & non Transtulisti, vt nostra editio habet. Quod etiã lucidius per Rabbenu Hecados expositionem ostenditur, eo in libro, quem *Gale-Razaia* id est, reuelatorem arcanorum nuncupauit. In septima enim eiusdem libri petitione legitur, quòd cùm inter cætera ab eo Antoninus vrbis Romæ Consul quæsiuisset, quid sibi vellet illud Psal. 80. Vitem de Ægypto transferes, vel remouebis: respondit ei, Hic est Messias. Dixit ei Antoninus: Ergo rex Messias in Ægypto nasciturus est? Nónne in Beth-leem, vt dictum est apud Michæam, cap. 5. Et tu Beth-leem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël? Respondit ei Rabbenu: Fateor regem Messiam in Beth-leem nasciturum. sed dicit, Vitem de Ægypto transferes. Cùm enim natus erit Messias, Herodes qui in Hierusalem regnabit, quæret eum ad necem: reuelatione autem diuina in Ægyptum fugere cogetur, vbi aliquandiu morabitur, & postea in Hierusalem iussu Dei reuertetur. Idcircò textus dicit, Vitem de Ægypto transferes. Hoc etiam Sibylla Erythræa lib. 1. Oraculorũ, prædixit, dicẽs,

Sib. Eryth.

—ὑπόταν πλανηθέντα μένη κὲν
ἐκ γῆς Αἰγύπτοιο καλὸς λίθος. id est,
Cùm lapis Ægypti fœlix seruatus ab oris
Venerit.

Cæterùm quòd sicut à Iudæa transmigrat in Ægyptum, demum ab Ægypto remigrat in terram Israël: ita vbi ad nationes Gentium peregrinatus fuerit Christus, redibit ad Israëlem. Cum enim plenitudo Gentium subintrauerit, tunc reliquiæ Israëlis saluæ fient. Venit igitur in Palæstinam. *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo timuit illo ire.*

Ioseph.

Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 10. scribit, Herodem sublatis duobus filiis, quos è Maria ne coniuge sua susceperat, cùm finis vitæ suæ instaret, testamentum mutasse: & occiso Antipatro, Antipam quidem tetrarcham Galilææ regionis fecisse: Archelao regnum, Gaulanitidem autem, Trachonitidem, Batanæam, & Panaidem Philippo filio suo, Archelai autem germano tetrarchiæ iura concessisse: Salome verò sorori Azotum & Phaselidam.

Quis Archelaus.

Theoph.

Theophyl. Tres enim filios reliquit, Philippum, cuius vxor Herodias: Antipam Herodem, qui tandem præcursorem sustulit: Archelaum, qui paucis annis regnauit. Timet igitur illò ire Ioseph propter Archelaum, vt qui non esset melior patre.

Ioseph.

Iosephus, li. 17. Antiq. c. 10. illum quidem scribit in Principatus initio modestè quodãmodò se habuisse, populo adblanditũ

esse. vnde & ipsius sibi fauorem conciliauerit: tandem verò ferocior redditus, cùm de morte Matthiæ, & aliorum cum eo ab Herode interemptorum maxima quæstio fieret, petentibus Iudæorum iuuenibus mortis illorum vindictam, armatorum cohortem instituit, à quibus in die festo Azimorum cæsi sunt Iudæorum circiter tria millia, alus fugientibus. hæc cap. 11. Hinc fauor populi ab illo auerti cœpit. Et accusantibus illum Iudæis, etiam & cognatis apud Cæsarem, eiusque insolentiam deferentibus, iudicio Senatus, anno sui regno nono, apud Viennam Galliarum vrbem exilio relegatus, vitam finiuit. Hinc fit vt tumore crudelitatis Archelai perculsus Ioseph timuerit in Iudæam venire, hoc est in loca Hierosolymæ aut Beth-leem viciniora. *Et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ.* At verò, cur ibi non ita Archelaum timuit? Respondet D. Thomas Aquinas, Hierosolymæ fuisse regiam sedem, ibi verò commoratum esse Archelaum: iuniorem autem ipso Herodem Antipam tunc Galilæam rexisse, qui vt sese in Iudæorum gratiam insinuaret, fratremque Archelaum regno expelleret, mitiorem se & humaniorem suis Galilæis præbuerit: vnde fieret, vt tutiorem se Iosephus in Galilæa putaret. Quòd si quis rursus obijciat, singulis annis perductum esse puerum in Hierusalem, nec ei tamen damnum & periculum aliquod ab Archelao accessisse: Respondet Augustinus, quòd simul cum puerorum turba latuerit, & paucis hic diebus moratus sit. Denique quòd, vt scribit Iosephus, lib. 17. Antiq. cap. 12. & 13. Archelaus breui post seditionem illam, quam diximus, Romam venerit, res autem Iudæorum per Romanos regerentur: vnde nō erat Archelai timenda tyrannis. Et *veniens habitauit in ciuitate, quæ dicitur Nazareth.* Theophylact. At quomodo Lucas dicit, quòd postquàm natus fuit, & impletis 40. diebus, à Simeone gestatus est, descenderit Dominus in Nazareth: hoc autem loco Matthæus ait, quòd post reditum ex Ægypto venerit in Nazareth? Disce igitur, quòd quæ siluit Matthæus, dicit Lucas: nec dissident inter se. Nam Lucas dicit descensum ab Beth-leem in Nazareth: Matthæus autem postea reditum ab Ægypto in Nazareth. Gregor. Nanz. Orat. in sanctam natiuitatem Domini. Itaque, si inquit, in Ægyptum profugiat Christus, alacri animo te illius fugæ comitem adiunge. Præclarum est cum Christo persecutione presso fugam inire: si diuturniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto eum voca. Quod quidem fiet, si eum pulchrè atque honorificè illic adoraueris. Nicetas, suis in hanc Greg. Nanz. Orationē scholiis: Theologus scilicet, inquit, hanc historiam sublimiori sensu à nobis vult intelligi. Herodes igitur, si interpretari velis, idem sonat quod crassa & passibilis, & velut pellea natura. Ægyptus autem nunc præsentem hūc mundum designat, nunc carnem, nunc peccatum, nunc ignorantiam, nunc ærumnam & afflictionem. Qua potissimùm significatione hoc loco Domini fugam in Ægyptum accipere conuenit. Si igitur, inquit, Christus in nobis conditus, id est, virtus tenera ætate sit: atque affectus carnalis & terrenus, Herodis cuiusdam instar, viuat, & Principatum teneat: ad afflictionem in actione sitam, velut in Ægyptum fugiendum est. Quòd si carnalis affectus, qui diuinam doctrinam nobis insitam interficere molitur, extinctus & enectus fuerit: tum sanè ab Ægypto Hierosolymam migrandum est, hoc est, ab afflictione, quæ in agendo suscipitur, ad contemplationem pergendum est. Actio enim cōtemplationis basis & fundamentū est. Emortuis enim affectibus, superuacaneum postea fuerit in actione longiorem moram trahere, ac non ad contemplationem subuehi, ad quam actio ipsa spectat. Beda tom. 7. in hom. hyemalibus, de Sanctis. Christo ergo, id est, prædicatoribus in Gentes dispersis, factum est, vt Gentilitas, quę per Ægyptum figuratur, peccatis antè tenebrosa lumen verbi perciperet. Quòd etiam in Ægypto vsque ad obitum Herodis, indicat figuratè per fidem Christum in Gentibus mansurum, donec plenitudo earum introeat, & sic omnis Israel saluus fiat. Obitus enim Herodis, terminum intentionis malignæ, quæ nunc contra Ecclesiam in Iudæis sæuit, enunciat.

Occisæ turbę paruulorum, mortē humilium spiritu, quos a se fugato Christo, Iudæi occidere conantur, designant. Quòd autem defuncto Herode redit ad terram Israël Iesus, finem seculi denunciat, quando Enoch & Elia prædicantibus, Iudæi sopita modernæ inuidiæ flamma fidem veritatis accipient. Venit autem in Nazareth, non tam humano, quàm diuino consilio. Nō enim tam Iosephum timor Archelai, quàm Spiritus sanctus ad id impellebat. Fuerit quidem Archelai timor humana quædā causa, sed secretior & potior à spiritu Dei pēdebat, qui euētus omnium rerum dirigit in suā veritatem. Causa humana erat timor, sed spiritualis & diuina, *Vt impleatur quod dictū est per Prophetas, quoniā Nazaræus vocabitur.* διὰ τῶν προφητῶν, id est, per Prophetas, in plurali numero, nō autem in singulari per Prophetā inquit, vt obseruat Hieron. in Matth. Si enim, inquit, fixum de scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret, quod dictum est per Prophetas, sed simpliciter quod dictum est per Prophetā. Nunc autem pluraliter Prophetas vocans, ostendit se non verba de scripturis sumpsisse, sed sensū. Theoph. Et quis, inquit, Propheta hoc dixit, non inuenitur nunc: per negligētiam enim Iudæorum multi libri desiderantur, & ob continuas captiuitates fortassis absque scriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Quòd autem multi libri desiderentur, manifestum est. Vbi liber iustorum, cuius tamen mentio fit Ios. 10. simul atque de sole stante iussu hominis agitur. Et Numer. 21. cùm de Arnon torrentibus agitur. sic enim legitur: Vnde dicitur in libro bellorum Domini, sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Demum vbi liber Ahiæ Prophetæ, & cæteri, de quibus 2. Paralip. 33. Reliqua verborum Manassis cùm pœnitentiam egit, & verba videntium qui loquebantur, sunt in libro sermonum regum Israël: oratio eius, & mala quæ fecit ante pœnitentiam, sunt in libro Hozai. 2. Paralip. 29. Liber Gad videntis, & liber Nathan Prophetæ, de scriptis prioribus & posterioribus Dauid, recensentur: qui plenius narrent peccatum, & verba, & pœnitentiam Dauid. 2. Paralip. 12. Liber Semeiæ & Ado de gestis Roboam. Cùm autem hi omnes libri desiderentur, quid mirum, si desiderentur & illæ sententiæ, quæ dicuntur à Prophetis enunciari de Christo? Hieronym. tamen tom. 2. lib. de optimo genere interpretandi ad Pammachium, id ex Esaia Propheta deſumi posse ostendit. Nam in eo, inquit, loco, vbi nos legimus, atque transtulimus: (capit. vndecimo.) Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita scriptum est: Exiet virga de radice Iesse, & Nazaræus de radice eius crescet. Idem etiam in Matth. Nazaræus, inquit, sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemorat. (Matthæus deducit à נצר *Natsar*, vt custodem significet. *Natsar* enim idem quod custodiuit, & *Notser* custodem sonat. Sic enim habet Matthæus כי נצרים קראו *Ki notser ikare*. Quò etiam alludit contextus Esaiæ, capit. vndecimo, his verbis, Exiet virga de radice Iesse, ונצר *Venetser* & *Netser*, de radice eius ascendet. Hieronym. in Matth. ita eadem verba iuxta Hebraicam veritatem, in Propheta & Euangelista obseruant. Et quidem legitur de Samsone, Iudic. 13. כי נזיר *Ki Nezir Elohim bethe*. quod nos vertimus, Quoniam Nazaræus Domini erit, quod sanè in typum Christi præmittebatur. Interim differt *Notser* à *Nezir*. quòd *Notser*, per צ tsadde, *Nezir*, per ז zain scribatur. R. Mardochai Nathan in Concord. Hebr. docet *Nazir*, per zain, separatum, & ab aliis secretum significare: *Notser*, per tsadde, custodem, & *Netser* florem. Matthæus, & Christi crucis titulus habet *Notser*, per tsadde. Interim verò nec dubium est hæc omnia Christo conuenire: vt sit Nazaræus & secretus Domino, maiori etiam iure quàm Gedeon. Sic enim scribit Apostolus: Talis decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus. Fuit & *Notser*, custos. Ad quem & id dici potest, (Iob septimo.) Quid faciam tibi, ò *Notser haadam*, id est, custos hominum? Est & *Netser*, flos, quem virga Aaronis

Accusatur Archelaus. — Thom. — *Christus puer latuit inter pueros.* — Augustin. — Iosephus. — Theoph. — *Ioseph descendit bis in Nazareth cū Christo.* — Greg. Nan. — Nicetas. — *Mysteriū fugæ.* — Beda. — Hierony. — Theoph. *Iudæorum causa, multi libri desiderantur.* — Hierony. — *Quomodo Christus Nazaræus.* — Idem. — R. Mardoc.

bene-

in typo prætulit. Sileant ergo Iudæi, dicentes: E Nazareth potest aliquid boni esse? Ergo tantùm è magnis vrbibus bona nobis emergunt, & non summa potius mala: ex oppidulis verò nonnunquam, immò dixerim ex solitudinibus, nihil quod in pretio esse possit, enascitur. Annon Væ Babyloni, Væ Corrozaim, Væ Bethsaida, Væ Hierusalem: securitas autem in desertis prædicitur? Matth. 24. Qui in Iudæa, fugiant ad montes. Ne gloriemini in multitudine, quam breuis pestis consumpturа est, & bella subuertent & fames. Sint qui, quòd è magnis vrbibus orti, sint aut illis imperent, glorientur: Christus Nazaræus vocatus est. Quot hominum principum insignes tituli, vt dicantur Reges, Archiduces, Duces, Comites, Infantes, Hæredes: vt olim Imperatores, Pontifices, Consules, Parthici, Germanici, Galli, Iberi! Poterat quidem maiora sibi nomina vendicare Christus, Rex regum, & Dominus dominantium: sed ex eorum esse numero noluit, qui fecerunt nomina sua in terris suis. Maluit Nazaræus nuncupari, à Prophetis, ab Euangelistis, etiam & ab Angelis. Siquidem post resurrectionem, Angeli mulieribus dixerunt: Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. Derideret Iulianus, & Porphyrius: derideant & infideles: nos in hoc nomine Christi conceptionem, educationem, & magna mysteria agnoscimus. Hos est, custos est, & idem ipse Domino segregatus.

Cur Christus Nazaræum vocari voluerit.

Christus duodennis ducitur in Hierusalem, reperitur à sollicitis parentibus in templo, audiens & interrogans Doctores legis, vnde & omnes stupebant. Deo patri suo testimonium reddit. Hæc autem beatiss. Virgo conseruat in corde suo.

Matth. — Marc. — LVC. 2. — Ioan.

PVER autem crescebat, & confortabatur: plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solenni Paschæ. Et cùm factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cùm redirent, remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse. Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.

Introductio.

EX teneris quidem plantis, si fœliciter crescant, ramos & folia diffundant, argumentum valituræ arboris ducimus. Ex ipsis etiam equorū pullis, ex eorum incessu, audacia, aspectu, alacritate, colore, cæterisque similibus, paterfamilias sibi meliorē spem repromittit: sicut & cecinit his versibus Virgilius, lib. 3. Georgic.

Virgilius.

Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces,
Audet, & ignoto sese committere ponto.
—Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Boues, etiam & canes, cæteráque domestica animantia, ex corporis constitutione, & animi alacritate probātur. Quāto maius meliusque in puero aut iuuene futuræ probitatis expectatio colligetur, si Deum timuerit, si parentibus obedierit, si iis studiis, ad quæ naturā duce impelletur, sponte incubuerit: si in omnibus virtutis exemplaria produxerit? Filius sapiens gloria patris est. Ecquis verò explicare valeat, quanto gaudio in filij sui adhuc pueri quotidie succedentibus magnarum virtutum exemplis, virgo mater perfusa sit? Lætantur agricolæ, si verno & æstiuo tēpore messem suam succrescere viderint, & ea elabi pericula quæ timebant. Nec minùs, si quis arbores primùm floribus, demū fructibus vberrimas, & omnē aëris perniciem superari prospexerit. Exultant quoque parentes, si leuitatem illam, quæ iuuenili ætati adiuncta est, sensim effluere: quotidie verò in filiis maiorem pietatis & vitæ sanctimoniam apparere viderint. Hoc Lucas Euangelista in Christo notat. *Puer*, inquit, *crescebat, & confortabatur spiritu, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Beda in Luc. Crescere corpore, & confortari ætate humanā intellige. Sapientia enim est ipsa diuinitas, qua plenus erat: gratia est coniunctio diuinitatis & humanitatis in vnam personam. Similiter scripsit & Ioannes, plenum gratia, & veritate: idem dicens veritatem, quod Lucas sapientiam. Fulgent. l. 1. ad Thrasym. c. 8. Hinc demonstrat mediatorē Christū, non modò veram naturam diuinam, sed & verā & integram naturam humanā habuisse. Nam cùm illa in anima & corpore consistat, de vtroq; hic agitur. Crescere enim, corporis est: confortari spiritu, est animæ. Origenes, hom. 19. in Luc. Hoc verò, inquit, hominum natura non recipit, vt ante duodecim annos sapientia compleatur. Aliud est partem habere sapientiæ: aliud, sapiētia esse completum. Non ambigimus ergo diuinū aliquid in carne Iesu apparuisse: & non solum super hominem, sed super rationalem quoque creaturam. Et *crescebat*, inquit. Humiliauerat enim se, serui formam accipiens, & eadem virtute, qua se humiliauerat, crescit. Apparuerat infirmus, qui infirmum corpus assumpserat, & ob id iterum cōfortatur. Et hom. 18. in Luc. Quid plus de Domino nostro, quàm de cæteris dicitur? De Ioanne siquidem (Luc. 1.) Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: Hic verò de Domino, Crescebat, inquit, & confortabatur, & replebatur sapientia, & gratia Dei erat super illum. Hęc omnia de puero, qui necdum duodecim annos impleuerat, dicta sunt: ἐκραταιοῦτο πνεύματι, confirmabatur, seu corroborabatur spiritu. Etsi enim non modò omnibus gratiarum donis semper plenus Christus fuerit, sed & omnium bonorum fons indeficiens: attamen quia veram nostram assumpsit, inde colligimus, quid eius humanæ naturæ conueniat, quid item nostræ. Hæc igitur ad carnem seu naturam assumptam referuntur, quæ argumentis exterioribus intus corroborari videbatur. Quis enim alius paruulorum animas ad pietatem erigat, gratiis donet, & corroboret, quàm Spiritus sanctus? Hoc sanctificatur Ioannes in vtero, hoc abluimur in baptismate. Hic enim est spiritus adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater. In Christo signati sumus, spiritu promissionis sancto, inquit Apostolus. Hic est, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: qui ab Esaia nuncupatur Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus doctrinę & pietatis, & spiritus fortitudinis Domini. Possumus & spiritū referre ad diuinitatem. Euthym. in Lucam. Tanquā puer, inquit, crescebat ætate: *corroborabatur* autem aduersus maliciam *spiritu*, siue vnita sibi diuinitate. Nam spiritus vocatur & diuinitas. Vel etiam alio modo, Corroborabatur spiritu, videlicet sancto: gratia autem Dei, siue Patris, erat super illum. Sicut enim incarnatus est ex Patris beneplacito, ac superueniente Spiritu sancto: ita etiam conuersabatur ac operabatur per beneplacitum Patris, &

Beda. — *Quomodo Christus crescebat.* — *Fulgent.* — *Origines.* — *Idem.* — *Quo spiritu confortabatur.* — *Euthym.*

cooperationē Spiritus sancti. Theophylactus in Luc. Iesus quidem quantum ad corpus creuit, quamuis potuisset ex vtero matris, in statura viri, perfecti procedere. Visum tamen fuisset phantasma, & propterea paulatim crescit. Quum autem cresceret, emicuit Dei verbi sapientia. Non enim sapiēs fuit proficiēdo, absit: sed paulatim declarauit insitam sapientiā. Si enim, quamdiu breuis fuisset statura, ostendisset omnē sapientiā, visus fuisset prodigiosus: nūc autē iuxta rationem staturæ, seipsum pro ipsius capacitate ostendens, dispensationē implebat, nō assumens sapientiā. Quid enim perfectius eo, qui ab initio fuit perfectus? Bonauētura in Luc. Perfectio autē virtutis mentalis consistit in tribus: scilicet in vigore potētię, respectu irascibilis: in splendore sapientiæ, respectu rationalis: & feruore gratiæ, respectu cōcupiscibilis. Quantū ergo ad vigorem potentiæ irascibilis, dicitur, *& confortabatur spiritu*. Ezech. 3. Manus Domini erat mecū, confortans me. Phil. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Quantū ad splendorē sapientiæ in rationali, subditur, *Plenus sapientia* Coloss. 2. Nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi. Esa. 11. Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, &c. Quantū ad feruorem gratiæ in cōcupiscibili, dicitur. *Et gratia Dei erat in illo*. Eccles. 24. In me gratia omnis viæ & veritatis. Ioan. 1. Gratia per Iesum facta est. Hæc autem omnia non parentibus modò, & circumuicinis, sed & ipsis legis doctoribus innotuerunt, ex disputatione cum illis habita ab eo tum duodecim tantùm annos agente. *Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solemni Paschæ.* Non eos reuocabat aut temporum, aut itineris difficultas, nec summa rerum Iudaicarum discrimina, emergentibus quotidie seditionibus, interim dum Archelaus regnaret, deterrebant. Et quidem maribus tantùm præcipiebatur, vt ter in anno apparerent in loco, vbi tabernaculum erat fœderis, Deut. 16. Quod fiebat, vt Deo cultum suum & sacrificia persoluerent, à peccatis expiarentur, legem Dei certiùs discerent, & in vnum omnium Israëlitarum animi conuenirent. Porrò mulieres domi viros suos interrogare poterant. Verùm qua erat in Deum pietate virgo, comitem sese quotannis ad diem festum præbebat. Hinc discimus, quòd templi ministrorum vitia ita prætexenda non sunt, vt interim nos à templi conuentibus, à sacramentorum & verbi ministerio subtrahamus. Habebant tum alij Samaritanum templum celebrius, alij Herodis templum commendabant: de quo Iosephus lib. 15. Antiq. cap. vlt. Alij et Salomonicum præferebant: alij in desertis morabantur: alij Gentium moribus corrumpebantur. Noluerunt autem parentes Iesu, ne in minimo quidem ab instituto Dei, & consuetudinibus recedere. Sic Tob. 1. cùm omnes ad vitulos aureos se conferrēt, quos Ieroboā rex Israël in Samaria conflauerat, solus Tobias omnium consortia fugiens, pergebat in Hierusalē, & in tēplo adorabat Dominum Deum Israël, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens. Hęc est fidei constantia, vt omni humano timore seposito, Deū colamus. Matth. 10. Nolite, inquit Christus, timere eos qui occidunt corpus, animā autem non possunt occidere. Et, Qui erubuerit me corā hominibus, erubescam & ego eum corā patre meo. Quot olim ob timorem tyrannorum, & violentiam persecutionū, etiam reclamante propria conscientia, aut impiis adhæserunt, aut dissimularunt? Ideò de ipsis agit Cyprian. ser. de lapsis, num tandem Ecclesia meliùs agente, ad pœnitentiam recipiendi essent. Quot etiā fuerunt, qui nollent flectere genua ante Baal? Hoc constantiæ nobis in Christi parentibus exemplum proponitur. Obseruabāt hæc legis præscripta: Exod. 23. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. Et ibid. Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me. Deut. 12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis tribubus vestris venietis. 2. Par. 7. Elegi enim & sanctificaui mihi locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum. Vocat autem *diem solennem Paschæ*, vt Exod. 12. Habebitis hunc diē in monumentū, & celebrabitis eam solennē Domino, in generationibus vestris, cultu sempiterno. Solēnis erat, ob significationē mysterij in Christo, mortis scilicet, & victoriæ, & resurrectionis: solēnis ob agnū Paschalē, & Christi cœnæ typū: solennis deniq; ob sanctificationem, quæ tū fiebat, per aspersionē sanguinis. Euseb. Emiss. in ho. Inde fit, vt parentes Iesu veniant Hierusalē, vt legem audirent, sacrificiis participarent, solennitatibus interessent, & eius adhuc vmbræ seruiebāt, cuius iam tenebāt veritatē. Tota enim illa solennitas Christi passionē & resurrectionē, & cætera quæ de eo scripta sunt, significabat. Et hac sanè ratione in Ecclesiam cōuenimus, vt orationum participes efficiamur, teste Chrysost. ho. 3. de incomprehensibili Dei natura. Vt scripturas audiamus. Sic monet Canon Apostolorum. Omnes fideles qui adsunt solennibus sacris, scripturas & Euangeliū audiāt. Vt impetremus quæ postulamus. Ambros. l. 5. in Luc. Fieri namque potest Ecclesię cōtemplatione, vt quod alicubi Dominus negare possit, ignoscat. Tertull. in Apol. c. 39. Nam quòd, cum coit cœtus omnis, & aggregatur ad Deū, inquit, cùm quasi manu facta precationibus ambiūt orātes, grata hæc vis est Deo, quódque singulis petētibus negaturus fortè fuerit, multorū vnanimitati precantium ferè tribuit. Et huius quidē gratia templū extructum Salomon agnoscebat, sic orans, 3. Reg. 8. Sint oculi tui aperti die ac nocte super domum, de qua dixisti, Erit nomen meum ibi: vt exaudias orationem serui tui, & populi tui Israël in loco isto. Denique fidei, & laudis diuinę cōfessio tanto celebrior est, quanto in multitudine populi coniunctior. Vnde & Psaltes: In medio Ecclesiæ laudabo te. Itaque *cùm factus esset Iesus annorum duodecim*. Hæc ad humanitatem referuntur. Sicut enim nullum est eius diuinitatis principium, ita nec vllus est annorum successus. Tecum principiū, in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex vtero & ante luciferum genui te. Ps. 109. Egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Mich. 5. Ideò omnia sicut vestimentū veterascēt, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. psal. 101. Cæterùm si assumptā humanitatem spectes, vt in tēpore natus est, ita progressum annorum habuit. *Ascendentibus illis Hierosolymā* Christi parentibus, Maria & Ioseph, *secundū consuetudinē diei festi*, ascendit pariter & ipse Iesus cū illis. Consuetudinē vocat, non modò conuentū illū celebrem, sed & tēpus, & traditiones, & ceremonias omnes intelligit. Cæterùm mihi in Christo prospice bonæ indolis exemplū. Non enim tantùm grādiores seu homines ipse virilem adeptus ætatem, sed & pueros suo instruxit exemplo. Quid enim in puero commendabilius esse possit, quàm vt animo prompto in Dei templū cōueniat, hîc oret, hîc attentè verbū Dei audiat? Puer enim iuxta viam quam ambulauerit, etiā cùm senuerit, non recedet ab ea. Laudatur Samuel, quòd ipse puer in templo pernoctauerit, & diuina voce excitatus fuerit. Seuerus Sulp. D. Martinum laudat, quòd ipse duodecim annos natus, inuitis etiam parentibus ad Christianorū templa confugeret, & catechumenū se fieri postularet. Hæc ille spiritus in iis operabatur, quo Christus plenus erat, quo ad omnia quæ nobis exēplo sunt, impellebatur. Eus. Emiss. in ho. Erat igitur cum cæteris Iesus in solennitate, qui totius erat causa solennitatis. Permixtus turbis ab omnibus videbatur, qui in lege & Prophetis prædicabatur, in sacrificiis significabatur, & à neminē cognoscebatur, quia duplici velamine tegebatur: inde velamine literæ, hinc carnis pariete. Vnde scriptum est (Cant. 2.) En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Ipse iugulabatur in agnis, immolabatur in vitulis, & in omnibus sacrificiis offerebatur. Mater quoque eius multa in lege & Prophetis cantari ibi audiebat, quæ de ipsa dici intelligebat, & in se iam completa esse sciebat: qualia sunt Es. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Et, Exurget virga de radice Iesse. *Consummatisque diebus* septem, quibus solennitas Paschatis seruabatur, iuxta illud Deut. 16. Septem diebus comedes absque fermento: cùm interim dies immediatè illos præcedens, in cuius vespera immolabatur agnus 14. luna, vt legitur Exod. 12. etiam ad præparationē festi pertineret, vt obseruat Glossa ordinaria. Ita enim docebant, ad consummationē vsque sacrorum in templo perseuerandum, ne sit qui non peracta oblatione, & accepta bene-

Christus non fuit sapiens proficiendo.

Bonauent. 3. quibus cōsistit perfectio.

Pietas parentum Christi.

Ioseph.

Quàm prompto animo festis diebus in Ecclesiā conuenire debeamus.

Cyprian.

Pascha solenne dict.

Euse. Emis.

Chrysost.

Canon Apost.

Ambros.

Tertull.

Cur in Ecclesia conuenimus.

Christus puerulus pietatis exemplū.

Seu. Sulp.

Eus. Emiss.

dictione

dictione, aut perfecta concione discedat. *Cùm redirent ab Hierusalē in Galilæā, remansit puer Iesus in Hierusalem* non fortuitò, aut casu, sed certo suo consilio & deliberatione. *Et non cognouerunt parentes eius*, quòd ibi remansisset: quia, vt scribit Beda, ad has solennitates conuenientes, atque ad propria remeātes, viri & fœminæ seorsum incedebāt, infantes autem ac pueri cum altero parentum, quem selegissent, ire poterant. Vnde factum, vt & Maria Iesum cum Iosepho, & Iosephus eundem cum Maria esse putarent. Euthym. in Luc. Iuxta diuinam prouidentiam hoc factum est, ne prohiberent eum. Bonauent. in Luc. Et ita solus sine parentum consortio. Huius figura præcessit in puero Samuele, de quo dicitur 1. Reg. 2. quòd abiit Helcana in domum suam, puer autem erat minister in cōspectu Dñi. Thren. 3. Sedebit solitarius, & tacebit. Quòdque non cognouerunt parentes eius, figura præcessit in Samsone, qui noluit patri & matri indicare, quòd mel de corpore leonis assumpserat, Iudic. 14. in quo etiam præbuit exemplum, quòd in reddendo diuino obsequio non semper sit à carnalibus parentibus consilium requirendum. Deut. 33. Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. Matth. 10. Qui reliquerit patrem & matrem, sorores, fratres, vxorem, filios, & agros propter me, centuplum accipiet, & vitam æternā possidebit. Vnde & dicēti cuidā Christo, Vado primū sepelire patrem meum, & sequar te, ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Bonum est hac in parte fuisse crudelem, vt ad crucis Christi signum cōuolare possis, ait Hieronymus Epist. ad Heliodorū. Quid quòd, vt scribit Nicephorus Callistus hist. Eccles. lib. 11. cap. 37. Prior ne quidem parentum suorum aliquem aspectu dignatus est, ne fortè à proposito vitæ Monastices auocaretur? Inscijs ergo parentibus manet Iesus in templo. Et ne putes hanc eorum ignorātiam ex contemptu & negligentia emersisse, quod sanè vtrique vitio dari posset, ideò Lucas adiicit, *Existimantes illum esse in comitatu, venerunt iter vnius diei.* Vox Græca propriè sonat, comites & socios eiusdem itineris. Cùm autem iam vespera primæ diei, qua regrediebantur in Nazareth, aduenisset, iam in hospitia sua subductis omnibus, *requirebant eum inter cognatos & notos.* Solēt enim pueri illos sectari, & nonnunquam eiusdem ætatis pueros sequi. *Et non inuenerunt eum.* Etsi enim Christus verè carnem assumpsit, ordo tamē dispensationis illius, quin etiam cætera omnia quæ eius sunt, doctrina, virtutes & signa, non inueniuntur inter parentes & notos: quia omnem naturæ conditionem supergrediuntur. Etsi cognouimus Christum secundum carnem, inquit Apostolus, nunc tamen non cognoscimus: quia caro & sanguis non percipit quæ Dei sunt. Non inuenitur Christus in cortice literæ, sed in medulla & spiritu. Sed & ipsi eius noti eum aliquando contempserunt, ita dicere potuerit illud Iob 19. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. Theophylactus in Lucam. Quare autem quærebant illum? Num suspicabantur illum ad instar puerorum, à via aberrasse? Absit. Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neque Ioseph, cui & de ipso reuelatum erat, quòd à Spiritu sancto esset. Verum quærebant illum, ne quo pacto ab illis abiisset & reliquisset eos. *Et reuersi sunt in Hierusalem, quærentes eum*, ac si quisque eorum id sibi vendicasset. Cantic. 3. Surgam, circuibo in ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. Cantic. 5. Quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo. Hinc discimus exemplo Mariæ, vbi Christum requiramus. Vnaquæque res propria quæque loca habet. Pisces in aqua quæruntur, feræ in desertis & montibus, pecora in pascuis, fructus in arboribus: Christus in Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur: quia Psal. 75. in pace factus est locus eius: nec nisi inter filios pacis habitat. 1. Corinth. 14. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis. Vnde suos monuit illis in domibus manere, in quibus esset & filius pacis. Nam si tu Baccho seruias, aut Veneri, seu Momo Deo, seu cæteris idolis, ad domum pacis minime conuenies. 1. Corinth. 10. Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Ecclesia per Hierusalem designatur. In vna Ecclesia inuenitur Christus. Si autem quis dixerit, Hic aut illic est Christus, nolite credere, (Matt. 24.) Ne quæras inter hæreticos, ne inter barbaros: quære inter fideles. Cæterùm hinc doceantur parentes, quantam de filiis curam habere debeant: ne eos diuagari, ne quæuis consortia sequi patiantur. Siquidem, Corrumpūt bonos mores colloquia praua. &

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et vt cecinit Psaltes, Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Lætentur autem parentes, siquidem filios viderint lubenter pios & eximios viros sequi. Exultabat Philippus rex Macedonū sibi natum Alexādrum temporibus Aristotelis, qui ab eo doceri posset. Cæteris in rebus obserua quæ à Sapiente dicuntur, Eccl. 30. Non des puero potestatem in iuuentute, ne despicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius, dum infans est: ne fortè induretur, & nō credat tibi, & erit dolor animæ tuæ. Verùm fortassè requires, quid tale timendum erat Christo? Nihil sanè: nec deest tamen cura & solicitudo matris & ipsius Iosephi eius coniugis. Quanta putas solicitudine puerum requirebat? Mulier quærens dragmam, verrit domum, & accendit lucernam, & ne angulum quidem præterit, in quem non inspiciat. Pastor ouem perditam per vicinos montes inuestigat. Qua non diligentia, & summo affectu tantum thesaurum sibi cōmissum pijssima virgo requireret? *Et factum est, post triduum inuenerunt illum.* Euthym. in Luc. Vnum quidem in itinere diem consumpserunt, antequàm requirerent illum inter cognatos & amicos: alterum, quando non inuento eo reuersi sunt in Hierusalem: tertiò demum inuenerunt illum in templo, siue in sacro loco, & in sacro negotio: non in foro, aut theatro, quibus plerunque iuniores delectari solent. Ita docebamur Christum requirere in loco orationis, & meditationis, non in prophanis quibusque locis. Domus, inquit, mea domus orationis vocabitur. In tabernis, ganeis, & ludis filios Satanæ inuenias: hìc Deum, hìc Christum blasphemari audies: in templo verò & Christum habebis, & Satanam abiurabis. Itaque magna ratio templi habenda est, ne fortè illud prophanis colloquijs & cogitationibus polluamus. Inuenerunt igitur illum *sedentem in medio doctorum.* Ambros. l. 2. in Luc. cap. 9. Post triduum repertus in templo, vt esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis, in sede cœlesti, & honore diuino, fides nostræ se resurrectionis offerret, qui mortuus credebatur. Euseb. Emiss. in hom. Ante triduum non inueniebatur, quia non Deus, sed homo tantùm ab hominibus putabatur. Sed vbi inuenitur? In templo, in Ecclesia, in conuentu fidelium, in medio doctorum, & in cœtu Episcoporum. Bonauent. in Luc. Sessio designat quietem & humilitatem. Sciebat enim, quòd melius est sedere in angulo domus, quàm cum muliere litigiosa, & domo communi, Prou. 21. Sedet autem in medio doctorum. Ita Eccl. 15. In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & adimpleuit illum spiritu sapientiæ & intellectus. Sciebat enim scriptum esse, Prou. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum, similis illis efficietur. Ita docebat pueros, immò & cæteros, se doctis & studiosis viris adiungere, a quibus erudiantur. Ita gloriatur Cicero, lib. de amicitia, se à senis Scæuolæ latere non discessisse: & ipse Paulus, se ad pedes Gamalielis eruditum esse. Eccl. 6. Si videris sensatum, statim euigila ad illum. Et iterum: In multitudine Presbyterorum sapientum sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere. Describit autem Iesum, *audientem illos* doctores, *& interrogantem.* Audiebat quidem illos, non vt aliquid disceret, siue ex eorum responsionibus proficeret: sed vt illis responderet potiùs & satisfaceret, & modestiam in disputationibus habendam ostenderet, de qua singulari oratione agit Greg. Nazian. Oportet autem vtrasque partes cōtendentes intelligere, de quibus loquantur, & quæ affirment. Ac profectò, in-

quit

Beda.

Euthym.
Bonauent.
Figura huius facti.

Domus est præferendus parentibus.

Hierony.
Niceph.

Theoph.

Christus requirendus.

Quomodo instruendi sint pueri, & in prospiciendo

Euthym.

Ambros.

Euse. Emis

Bonauent.

Greg. Nāz

Quomodo puer in disputationem admissus sit, cùm ab ea pueri & idiotæ arcerentur.

quit ille Orat. de modest. in disputationibus seruanda, legis quoque edicto apud nos cautum esse oportebat, vt quemadmodum olim apud sapientes Hebræos, à quibusque scripturæ sacræ libris iuuenes arcebantur, vtpotè tenerioribus adhuc & infirmioribus animis obfuturis: eodem quoque modo non quibuslibet, nec semper, sed certo tempore, ac certis hominibus de fide disputandi potestas fieret, iis nimirũ qui nec animo sunt omninò tardo & ignauo, nec rursum nimium inexplebiles, & ambitiosi, atque impietatis studio feruentiores, quam par sit: Atque illic collocarentur, vbi nec sibiipsi noxij, nec aliis perniciosi essent: iis autem, qui in disputationibus modesti, ac verè compositi & moderati essent, libera dispntãdi facultas daretur: promiscua verò multitudo ab hac via morbo loquacitatis hac tempestate vigentis abducta atque auersa, ad aliud virtutis genus minùs periculosum traduceretur, vbi segnities & socordia minùs periculosa futura esset, & acrius & immoderatius studium pietatis laudẽ haberet. Itaque si quis contendat, quomodo factum sit, vt legis doctores, qui tanto honore nomen Domini & scripturas verebantur, Christum adhuc puerum disputare permiserint: respondendum erit, primum aliquid eos quasi homine maius in eius dictis obseruasse, vnde & pleniorem ei loquẽdi facultatem fecerint: Magnam quoque in Christo modestiam fuisse & prudentiam, quæ eos ad audiendum alliceret, vt in consequentibus audiemus. Ita mysticè docebat, se in medio Prælatorum sedere, & eos erudire. Ait enim: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem huius seculi. Et quoties duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, in medio illorum sum. Ibi ergo, ait Eus. Emiss. in hom. Videbis Iesum, ibi sedet in medio doctorum, ibi interrogat: audiens docet, & interrogans instruit. Ibi ei omnes actus nostri & cogitationes respondent. Nihil ei absconditum. Omnia videt, & cuncta ei loquuntur. Ipse interrogabat, ipse respõdebat, ipse & suas & illorum quæstiones soluebat more agẽs peritissimi magistri, qui nunc interrogando, nunc respõdendo discipulos instruit. Interim tamen monebat, qua tandem via quis edoceri possit. Bonau. in Luc. Hoc enim est exercitium addiscentis, vt audiat, & interroget de dubiis. Eccl. 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, quia auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Et ideò dicitur Ioã. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et quia audire solùm non sufficit, ideò subditur, *Et interrogantem*. Iob. 8. Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam. Et in hoc spiritualiter intelligendum est, quòd priùs discere quam docere debeamus. Ecc. 18. Antequam loquaris, disce. Et ideò voluit in medio doctorum inueniri, quia in scripturarum lectione & in oratione veritas inuenitur. Vnde nota, quòd Christus 1. inuentus est in præsepio. Prou. 14. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est. Boues sunt prædicatores, teste Paulo, 1. Corin. 9. Non alligabis os boui trituranti. Ita inuenitur inter prædicatores. 2. Inuentus est domi, Matth. 2. Intrantes domum. Hæc significat scrutinium conscientiæ. Sap. 8. Intrans domum meã, conquiescam in illa. 3. Inuentus est in templo quia Dominus in tẽplo sancto suo. Sed non inuenitur in monumento doctrinæ erroneæ, nec in lectulo conscientiæ inquietæ. Cant. 3. In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Nec inuenitur in consortio vitæ mundanæ. Iob. 28. Sapientia vbi inuenitur? Et pòst: Non inuenitur in terra suauiter viuentium. Origen. homil. 19. interrogat igitur pro ætatis officio, vt nos doceret, quid pueris, quamuis sapientes & eruditi sint, conueniret: vt audiãt potiùs magistros, quàm docere desiderent, & se vana ostentatione non iactent. Greg. in cura pastorali, par. 3. admonitione 26. Inuenitur sedens, non docens, sed interrogans, ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per diuinitatis potentiam, verbum scientiæ, ipsis suis doctoribus ministrauit. Igitur à quibus meliùs doceamur, quam à primis illis Ecclesiæ doctoribus, quibus Christũ adfuisse, quos piè & sanctè vixisse, ex ipsis operibus, & vitæ periodo colligimus? Eccl. 8. Nec te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectũ, & in tempore necessitatis dare responsum. August. lib. 1. contra Iul. Pel. capit. 2. enumeratis aliquot superiorum temporum patribus adiicit: Quod credunt, credo: quod tenent, teneo: quod docẽt, doceo: quod prædicant, prædico. Istis cede, & mihi cedes. Tantum ne apud te possunt Pelagius & Cælestius, vt à solis ortu vsque ad occasum, tot ac tantos Catholicæ fidei doctores defensores, antiquos, & nostræ ætati contiguos, dormientes & manentes, non solùm deserere, verumetiam Manichæos audeas appellare? Et rursus. An tantam consensionem sacerdotum Catholicorum, cõspirationem dicturus es perditorum? Nec sanctum Hieronymum, quia Presbyter fuit, contemnendum arbitreris, qui Græco, & Latino, & Hebræo insuper eruditus eloquio, ex Occidentali ad Orientalem transiens Ecclesiam, in locis sanctis, atque in literis sacris vsque ad decrepitã vixit ætatem. Hic omnes, vel penè omnes, qui ante illum ex vtraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserant, legit: nec aliam de hac re tenuit, prõpsitque sententiam. Obserua qui ante illum, ex vtraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserint. Fuerunt enim iam inde à principio, cum ipsa subnascente Ecclesia, viri ingenio, industria, eruditione clarissimi, Apostolorum tum discipuli, tum successores, grauissimi Ecclesiasticæ doctrinæ & assertores, & propugnatores. Cyrill. lib. 6. in Ioã. cap. 20. Ipse, inquit, qui virtus Dei est, & sapientia, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi, non recusat interrogare homines, & audire illos: quid ergo nos talpæ cæcutientes, & noctuis similes, renuemus ab aliis quantumlibet mundo abiectis & exiguis, veritatem ediscere? Eadem est obseruatio Bedæ, in id Christi factũ. *Stupebant autem omnes qui illum audiebant.* Ecce potentia & efficacia doctrinæ Christi. Est enim stupor potentis & efficacis verbi effectus, quem verbum potẽs & efficax prouocat in auditoribus suis. Stupenda enim sunt in Christo omnia, si ætatem puerilem cum gratia, & responsionibus eius conferas. Orig. ho. 19. in Luc. Ex vno quippè doctrinæ fonte manat & interrogare, & respõdere sapienter: & eiusdem scientiæ est, scire quid interroges, quidve respõdeas. Oportuit primùm saluatorẽ eruditę interrogationis magistrũ fieri, vt postea interrogationibus responderet, iuxta rationẽ Dei atque sermonem. Theo. Vides quomodo profecerit in sapientia, eò quòd nosceretur à multis, & in admiratione esset. *Super prudentia & responsis eius.* Hinc manifestum est, non modò quòd interrogauerit eos, vt doceretur: sed quòd legis doctores maiori spe cõcepta eũ, de iis, quæ abstrusiora videbantur, interrogauerint, ad quæ ille responderit. Hieron. Epist. ad Paulinum scribit de legis quæstionibus egisse: nec dubium est, quin occurrente tunc de Christi aduẽtu omniũ expectatione, sed & iis emergentibus scripturis & difficultatibus, quæ eius aduentum exprimunt, ipse etiã eorum nonnulla explicaret. Tum enim temporis frequentissimas de ea re quæstiones fuisse, docent & Magorũ interrogatio, & de Messia inquisitio facta: nec deerant, qui Simeonis aliorumq; oracula designassent. *Et videntes admirati sunt*, eo amplius, quo paucitatem videbãt annorum, & tamen diuinam lingua sapientiam prodebat, etsi infirmitatẽ humanam ætas prætenderet. Iob. 12. Ita adducit consiliatios in iustum finem, & iudices in stuporem. Et sic impletũ est illud Sap. 8. Habebo per hanc claritatẽ ad turbas, & honorem ad seniores, & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentiũ admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me. Hoc etsi per sapientiam Salomon assecutus sit, magis tamen Christus, quem totus orbis, necdum qui tum in templo erant doctores, mirati sunt. *Et dixit mater eius ad eũ, Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego, dolentes quærebamus te.* Hæc per increpationem & obiurgationem non dicuntur. Nec enim durè illi loqui virgo poterat, quem viuicè diligebat? sed verba sunt conquerentis, & affectum suum aperientis matris. Sciebat illum omnia prudenter efficere: interim tamen solicitudinem illam suam, qua prius premebatur, dissimulare non potuit. Quare diceret, Saltem si hic manere decre-

Eus. Emiss.

Bonauent.

Vbi inuentus Christus.

Origenes.

Quantum Patribus Ecclesiæ deferendum sit.

Gregor.

Augusti.

Cyrillus.

Beda.

Origenes.

Theoph.

Hierony.

De quibus christus egerit in templo.

An virgo filium increpauerit.

ueras,

ueras, nos monere debueras, ne cum tanto animi angore per tres dies te requireremus. An ne est aliquid in me, & Iosepho viro meo, quòd istud nos latere volueris, & in ea re nostram in te dilectionem & affectum probare? An non nosti quanta te charitate, quanta denique cura prosequamur, & quanti te faciamus? Scilicet & nonnunquā ita suos probat & tentat Deus, num illum diligant. Et quomodo mea in te maior, quàm matrum omnium in filios suos, fuerit dilectio? Inde factum est, vt pater tuus & ego dolentes quæreremus te. Portò miranda est virginis humilitas & modestia. Poterat hic se agnoscere, & vocare solam matrem: poterat se viro præferre: sed quia Iosephus eius verus sponsus est, ideò non tantùm illum patrem Christi vocat, sed & sibi illum præfert, dicens, *Pater tuus & ego*: & communem vtriusque de Christo sollicitudinem indicat. Augustin. lib.2. de consensu Euang. cap.1. Sed cùm narret Lucas, non ex cōcubitu Ioseph, sed ex Maria virgine natum esse Christum, vnde eum patrem eius appellat? Nisi quia & virum Mariæ rectè intelligimus sine commixtione carnis, ipsa copulatione coniugij: & ob hoc etiam Christi patrem multò coniunctiùs, qui ex eius cōiuge natus sit, quàm si ei esset aliunde adoptatus. Vnde manifestum est, illud quod ait, vt putabatur filius Ioseph, propter illos dixisse, qui illū ex Ioseph, sicut alij homines nascuntur, natum arbitrātur. Idem lib. 1. ad Valerium, de nuptiis & concupiscentia, cap.11. Quibus verò placuit ex consensu, ab vsu carnalis concupiscentiæ in perpetuum cōtinere, absit vt inter illos vinculum coniugale rumpatur: immò firmius erit, quo magis ea pacta secum inierint, quæ chariùs concordiùsque seruanda sunt, non voluptatis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorū. Erat quippè illa virgo: ideò sanctiùs & mirabiliùs iocunda suo viro, quia etiā fœcūda sine viro, prole dispar, fide cōpar. Propter quod fidele coniugium parentes Christi vocari ambo meruerūt, & non solùm illa mater, verumetiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius, vtrumque mente, non carne, siue tamen ille pater, sola mente: siue illa mater, & carne: parentes tamen ambo humilitatis eius, non sublimitatis: infirmitatis, non diuinitatis. At ille vt ostenderet, habere se præter illos, patrem, qui eum genuit præter matrem, respondit eis: *Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?* Origen. hom.20. in Luc. Primùm simpliciter sentientes armemur aduersus impios hæreticos, qui dicunt patrem Christi Iesu non esse conditorem, neque Deum legis, sed nec Prophetarū. Ecce Pater, Deus templi asseritur. Erubescant Valentiniani, audientes Iesum inquientem, In his quæ patris mei sunt, oportet me esse. Erubescāt hæretici, qui Euangelium recipiunt secundum Lucam, & quæ in eo scripta sunt, contemnunt. Ambros. lib.2. cap.9. in Luc. Duæ enim sunt in Christo generationes: vna est paterna, materna altera. Paterna diuinior, materna verò, quæ in nostrum laborem vsumque descendit. Et ideò quæ supra naturam, supra ætatem, supra consuetudinem fiunt, non humanis assignāda virtutibus, sed diuinis referēda sunt potestatibus. Alibi enim mater ad mysterium impellit: hic arguitur, quia adhuc quæ humana sunt, exigat. Vide igitur matrem didicisse à filio, vt exigeret à validiore mysterium, quæ stupebat in iuniore miraculū. Theophylactus in Luc. Cùm enim illa Ioseph patrem eius dixisset, ille dixit: Non hic verus pater meus est, alioqui in domo eius mansissem: sed Deus est pater meus, & propterea in domo illius sum, hoc est in templo illius. Cyrillus ad Reginas, de recta fide. Vide igitur, inquit, quomodo proprium suum patrē appellat eum qui in cœlis est: sed siquidem homo esset seorsim, & talis quispiam intelligeretur esse vt nos sumus, quomodo nō oportebat potiùs dicere: Nesciebatis quòd in his quæ omnium patris sunt, esse me oportebat? Sed proprium suum facit: solùm enim ex illo natus est, secūdum naturam, diuino more: idem autem & homo factus proprium habet, ac naturæ patrem Deum. Euthym. in Luc. Mater eius de adoptiuo patre locuta fuerat: ipse autem eum, qui natura sibi pater erat, manifestabat. Sic Ioan. 6. Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris. Vnde nec mirum esse debet, si vos ad tempus reliqui, vt æterno patri morem gererem. Act. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et quia verbum erat occultum, *ipsi horum nihil intellexerunt*. 1. Cor. 2. Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Et Tob. 12. Sacramentū regis abscondere bonum est. Etsi enim scirent ipsum esse Christum, non proinde tamen statim diuina omnia mysteria, de quibus loquebatur, cognouerunt: nec propterea infœliciores erant. Multa enim sunt, quæ maximam habent difficultatem: non intellecta verò, non tollūt hominis fœlicitatem. Nam & Christus, inquantum homo, multa ignorasse dicitur: vt cùm ait, De die illo nemo scit, neque filius hominis: sed nec Angeli Dei. Nec proinde aut Angeli ipsi à sua beatitudine arcebantur. Ex his etiam colligimus, quàm magna verbis Christi, immò & scripturis, inserta sit obscuritas. Augustin. in Epist. ad Volusianum, tātam in cœlestibus literis profunditatem agnoscit, vt licet ab ineunte ætate illis incumbat, & magno tandem otio, summóque studio & ingenio in illis perseueret, semper habeat quod discat: Immò verò quæ liberalis scientia est, quam quis, quantumuis vixerit, ad plenum assecutus sit? Augustin. lib.2. de doct. Christ. cap.6. Ideò scribis sacram scripturam multa obscura & intellectu difficilia inuoluere, vt superbia nostra labore dometur, & animi fastidium excutiatur: cui facilè inuestigata, plerumque vilescunt. *Et descendit cum eis, venitque Nazareth*, à qua etiam cum illis ascēdit. De qua ascensione sua ad festiuitatem legalem per Zachariam, de ipso prædixit, dicens (Zach. 8.) Vadam etiam ego? vt meditatur Dionys. Carthus. in Luc. cap.2. art.8. Nam paulò antè ibidem habetur, hæc dicit Dominus exercituum: Vsquequò veniēt populi, vt habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnusquisque ad alterum, dicentes, Eamus, & deprecemur faciem Domini? Quibus mox subditur: Vadā etiam ego, scilicet ego Dominus exercituum, qui ista loquor. Non enim de seipso hoc Zacharias ait. *Et erat subditus illis*: quoniam sicut in seipso humilimus fuit vt homo, sic in exterioribus humiliauit seipsum, non solùm matri, sed & nutritio se subiiciens, secundum naturam assumptam, & legem quam de honorandis parētibus tulit. Hoc autem impleuit non necessitate, sed dignatione & pietate. Ambros. lib.2. in Luc. cap.8. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? & quid miramur si patri defert, qui subditur matri? Non vtique infirmitatis, sed pietatis ista subiectio est. Attollat licet sæuis emissus latebris coluber perfidiæ caput, & serpētinis euomat venena pectoribus: cùm dicit se filius missum, maiorē appellet hæreticus patrem, vt imperfectum filium dicat, qui potest habere maiorem, vt alienis auxiliis asserat eum qui mittitur, indigere: nunquid & humano egebat auxilio, vt materno seruiret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipsa enim dicit, Ecce ancilla Domini. Deferebat simulato patri, & miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est, vel ex humanis diuina perpende, & quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat filium, non vis vt filius honorificet patrem? Ita colligit Ambros. à simili contra Arianos, Filium non esse Deo patre maiorem, ea ratione quia illum honorat, cùm eadem diceretur esse minor Iosepho, cui subiiciebatur: immò & ipse pater minor censeri posset suo filio, quia reciprocum illi honorē reddit. Idem lib. de fide 5. capit.5. Assumptionis ergo humanæ erat illa subiectio, inquit. Nequaquam igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. (Et quia contendunt Ariani, quòd filius subiiciatur patri, adiicit idem Ambros.) Non igitur præiudicet quòd subiectus dicitur, cui non præiudicat quòd seruus legitur, quòd crucifixus asseritur, quòd mortuus prædicatur. Bonauentura ex hoc loco colligit, quārum Deo subiici debeamus: idque ex Bernardo. Erat, inquit, subditus illis. Quis quibus? Deus hominibus. Deus, inquam, se hominibus subiicit, & tu dominari gestiens, tuo te præponis creatori? Quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo, vt tale aliquid mihi Dominus respondeat (Matth. 16.)

August.

Matrimonium etiam stat sine copula carnali.

Idem.

Origen.

Christus apertè Deum Patrem suum prædicat.

Ambros.

Theoph.

Ioseph non fuit verus pater Christi.

Cyrill.

Euthym.

An aliquid ignorarit B. Virgo.

Difficultas sacræ scripturæ.

August.

Idem.

Dionys. Carthus.

Filius subditus parentibus.

Ambros.

Idem.

Bonauent.

Contra superbos.

Vade

Vade post me Sathana, non sapis quæ Dei sunt. Vnde ipse verè dicere poterat illud, 1. Corin. 9. Cùm essem liber, omnium me seruum feci. Et nos omnibus amore ipsius, debemus esse subiecti. 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deum. Et quàm maiore multò ratione iugum Domini suscipere, eique in omnibus, non coactè, sed ex animo inseruire debemus? 2.

Theoph. Euthym.

Theophyl. in Luc. Subditus fuit parentibus, dato etiam nobis exemplo, vt simus parentibus obedientes. Euthym. in Luc. Nec solùm, inquit, naturalibus, sed & adoptiuis. Quá igitur excusationem prætexent, qui parentes contemnunt, iisque minimè obsequuntur? Quem denique hæretici, qui contra Principes seditiones mouent, sibi fucum facient, vt verbo & exemplo Domini se tueantur, quod in omnibus sibi præfixum esse iactitant?

Obediendum præpositis.

Origenes.

Origenes homil. 20. in Luc. Descendit Christum cum eis, & venit Nazareth, & subiiciebatur illis. Discamus filij subiecti esse parentibus nostris: minor enim maiori subiicitur. Ná quia Ioseph maiorem ætate videbat, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exemplum relinquens, vt subiiciantur parentibus. Quòd si patres iis non fuerint, subiiciantur iis, qui patrum ætatem habent. Quid loquor de parẽtibus & filiis? Si Iesus filius Dei subiicitur Ioseph & Mariæ: ego non subiiciar Episcopo, qui mihi à Deo ordinatus est pater? non subiiciar Presbytero, qui mihi Dei dignatione præpositus est? Puto quòd intelligebat Ioseph, quia maior se erat Iesus, quòd subiiciebatur sibi, & sciens maiorem esse subiectum, trepidus moderabatur imperiú. Videat ergo vnusquisque, quòd sæpè melioribus præpositus sit inferior, & nonnũquam accidat, vt ille qui subiectus est, melior sit eo qui illi præpositus est. Quod cùm intellexerit is, qui dignitate superior est, non eleuabitur superbia ex eo quòd maior est, sed sciet ita sibi meliorem esse subiectum, quomodo & Iesus subiectus fuit Ioseph. Interim verò si quis Episcopo, Presbytero, vel alteri cuius naturali, diuino, aut humano iure subiicitus, ab obsequio & obedientia superioris, quouis aut dignitatis, aut diuitiarum, aut scientiæ, aut magnæ familiæ prætextu, eximere se non potest: cùm nec ipse Christus, Patris virtus & sapientia, istud naturæ & legis præceptum à se minimè excusserit.

Gregor. Nyssen.

Gregorius Nyssen. Orat. in dictum Apostoli, Tunc ipse filius subiicietur ei, qui subiicit ei omnia. Nam quoniam, inquit, in cæteris hominibus eius ætatis imperfecta mens est, & iuuentus opus habet, vt à perfectioribus ad meliorem frugem quasi manuducatur: ideò duodecim annos natus matri subiicitur, vt ostenderet quòd id, quod ad perfectionem proficiendo tendit, antequam eam assecutum sit, ei primum subiicitur quod illud dirigat. Ita nimirùm iuuenes non modò parentibus, sed & senioribus, & præceptoribus, & magistris subiici oportet, si modò ad frugem peruenire velint.

August.

Augustin. lib. 1. de nuptiis & cócupiscentia, cap. 11. Quis autem subditus, nisi Christus Iesus? qui cum in forma Dei esset, nó rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Cur ergo illis subditus, qui longe infra formam Dei erat, nisi quia semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens, cuius formæ parentes erant? Sed cùm illo non seminante, illa peperisset, propterea nec ipsius formæ parentes ambo essẽt, nisi inter se etiam sine carnis commistione coniuges essent. *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo.*

Zacharias. Chrysopo.

Zachar. Chrysopolit. in Monotessató. Omnia quę de Domino, vel à Domino dicta, vel facta cognouit, siue intellecta, siue non intellecta, in memoriam recondebat: vt tẽpore suo vniuersa, prout gesta erant, intelligeret, & quærentibus explicaret.

Theoph.

Theophyl. Diuina enim erant, quæ dicebantur, & agebantur à puero, nó quasi duodecim annorum, sed quasi viro perfecto.

Euthym.

Euthymius, Conseruabat verba, quæ de templo dixerat, ac similia, tanquam verba non simpliciter pueri, sed etiam filij Dei. Conseruabat autem examinans apud sese, vtpotè quæ non vulgariter dicta erant.

Euse. Emis.

Euseb. Emissen. in hom. Nisi enim ipsa conseruasset, non ea haberemus. De eius namque thesauris nos ista accepimus. Quæ enim de Christi pueritia leguntur, à sanctissima Virgine accepta, quæ non modò verba ista, sed & Pastorum, Magorum, Simeonis, & Annæ, in corde condidisse dicitur, nimirùm quæ aliquando reuelaret. Hinc & Ignatius ad eam scribit, vt Apostolorum doctricem, quæ, vt habet Hieronymus, Orat. de assumptione Virginis, cum illis contulerit, & eos de his, quæ nec viderant, nec audierant, informarit.

Maria doctrix Ecclesiæ.

Hieron.

Ita beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud: & beatissima est Virgo, quæ tantum nobis thesaurum recondidit, quem in omnium ædificationem profunderet. Ita Danieli dictum est (capit. 12.) Tu autem claude sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum. Eccles. 8. Tempus ad responsionem cor sapientis intelligit. Sic Marc. 9. Discipuli, qui Christum transfiguratum viderant, & verbum Patris audierant, continuerunt verbum illud apud sese donec scilicet quæ acceperant, quasi fidei symbola mutuò conferrent. Gal. 2. Contuli cum Apostolis Euangelium, quod prædico in Gentibus.

Beda.

Beda, tom. 7. in homil. hyemal. de tempore. Imitemur & nos, fratres mei, piam Domini matrem, ipsi quoque omnia verba & facta Domini ac Saluatoris nostri fixè in corde conseruando: horum meditatione diurna & nocturna, importunos inanium nocentiúmque cogitationum repellamus incursus: horũ crebra collatione & nos, & proximos nostros à fabulis superuacuis, & à detractionum colloquiis castigare, atque ad diuinæ frequentiam laudis accendere curemus.

Gr. Papa.

Gregorius Papa lib. 16. Moral. in Iob, cap. 17. istud comparat cum eo quod dixit Iob capit. 23. Et in sinu meo abscondi verba oris eius. In sinu etiam cordis verba Dei abscondimus, inquit, quando mandata illius non transitoriè, sed implenda opere audimus. Hinc est, quod de ipsa matre Virgine scriptum est: Maria autem conseruabat, omnia verba hæc, conferens in corde suo. Quæ nimirùm verba, & cum ad operationem prodeunt, in sinu cordis abscondita latent, si per hoc quod foris agitur, intus agentis animus non eleuatur. *Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & apud homines.*

Eus. Emis.

Eusebi. Emis. in homil. Proficiebat non secundum diuinitatem, quę quidem in nullo vel crescere, vel minui potest: sed secũdum humanitatem, qua nobis similis factus est.

Cyrill. Alex.

Cyrill. Alexandr. lib. 10. Thesauri, cap. 7. Nam si Verbum factus homo profecit, non ipse nobis profuit, sed magis caro quam assumpsit, profectum ei attulit, & ad perfectionem imperfectum conduxit. Quomodo ergo nos gratias agimus ei tanquam propter nos homini facto, cùm oporteret profectò vt ipse nobis gratias referret? Quod quoniá vel cogitare impium est, non vt Verbum profecit, sed propter incarnationem illud dictum est. Et quibusdam interiectis. Verbum igitur Dei, inquit, quod factum caro describitur, quamuis sapientia & virtus perfecta Patris sit: tamen quoniam se verè factum hominem oportebat ostendere, non præter naturam hominum, sed secundum naturam paulatim crescente corpore, paulatim quoque sapientior videbatur. Occultam ergo sapientiam suam paulatim reuelabat, legem naturæ nostræ secutus.

Athanas.

Athanas. serm. 4. contra Arianos, Quomodo igitur qui aliis perfectitudinem præbet, ipse inferior, illisque posterior profectus facit? Angeli enim humanæ illius natiuitati inseruierunt. Aut quomodo sapientia in sapientiá progressus fecit? Aut quomodo is, qui aliis gratiam donat, vt Apostolus Paulus testatur per vniuersam epistolá, ipse in gratia profecit? Nam 1. Cor. 1. Dei virtus est, & Dei sapientia: & quem sapientia profectum fecit? Homines certè, neque id mirum, cùm ex numero creaturarum sint, extendi aliquo modo, ampliarique, & progressus facere in virtute possunt: ac proinde Enoch translatus est, & Moses crescens proficiebat, Isaac quoque ætate proficiẽs reddebatur magnus: & Apostolus dixit, vt quotidie protenderetur ad ea quæ ante nos sunt. Quisque enim habuit in quo proficeret, respiciens ad vlteriorem gradum: contrà verò filius eius, qui solus est Deus, qui (quæso) habebere potuit, quo vlterius porrigeretur? Siquidem omnia in ipsum respicientia progressus faciant, ipse verò cum vnus sit, in vno patre existit, extra quem extendi non potest: sed quia in eo manet, in æternum existit. Hominum igitur est proficere: filius autem Dei, quandoquidem nó habebat quo proficeret, vtpotè perfectus existens in suo

Quomodo Christus quomodo nos proficimus.

patre,

Nihil Christo accreuit secundum diuinitatem.

patre, humiliauit seipsum pro nobis, vt illius humilitate nos magis ac magis increscceremus. Nam & Euangelista accuratè verbis istis vsus, profectui magnitudinem ætate comparatam associauit. Verbum autem Deus quantitate non mensuratur, sed quantitates corporibus attributæ sunt. Corporis igitur erat proficere. quo proficiente, profecit in eo exhibitio Deitatis, coram illis qui ipsum videbant. Quanto autem magis diuinitas reuelabatur, tanto plenius gratia crescebat, vt hominis apud homines. Cyrill. Alexandrinus ad Reginas. de recta fide. Porrò impleri sapientia dicimus, propter apparentiam quandam, quæ statutam corporis decebat. Epiphan. in Ancorato. Si est sapientia, non opus habet sapientia. At quoniam genitus est ex vtero, si statim loquens, vsque pure, ostensus fuisset, imaginatio sanè putata fuisset, & non vera ipsius conceptio. Propterea expectat aliquid ætatis, vt ne consequentiæ veritatem dissipatet. Origen. homil. 21. in Luc. Intellige ergo, quia ætate animæ proficiebat, & magna fiebat anima eius, propter magna & ingentia opera quæ faciebat. Denique sciens Apostolus & hanc ætatem Dei de interiori homine sentiendam, ita scribit: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Nā secundum corpus crescere, & magnum fieri, non est in nobis. Corpus enim ex genitali origine, quantitatis materiam sumit, vt vel magnum, vel exiguum fiat. Anima verò in nobis habet causas, & arbitrij libertatem, vt vel magna, vel parua sit. Greg. Nazianz. in Theolog. Proficiebat, inquit, vt ætate, ita & sapientia & gratia. Non hæc accipere oportet per augmentum. Quid enim? Num qui ab initio perfectus erat, perfectior fieri poterat? Sed quòd hæc paulatim denudaret, ac demonstraret. Augustin. lib. 10. de Gen. ad literam, capit. 18. Et sic possunt etiam ista, inquit, propter humilem fetus formam, & vnitatem corporis Ecclesiæ cum capite suo, eidem ipsi Domino coaptari. Gregorius in homil. Proficiebat sapientia, non per accessum temporis, accipiendo quod non habebat: sed dona sapientiæ & gratiæ quæ habebat, cæteris ad eorum ædificationem manifestando. 2. Cor. 8. Sic prouidemus bona, non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sic Samuel puer (1. Reg. 2.) proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quam hominibus. Et quidem tacuit Christus ad tempus: & in tempore locutus est. Sic Eccli. 20. Est tacens, non habens sensum loquelæ, & est tacens ad aptum tempus. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus.

Cyrillus Alexand. — Epiphan. — Origenes. — Gregor. Nazianz. — August. — Gregorius.

Quo tempore Ioannes Baptista prædicationem orsus sit, cur baptizarit, quod eius exhortationum argumentum fuerit. quis vestitus, quis cibus: quàm copiosa multitudo ad eum confluxerit. de confessione peccatorum, sectis Iudæorum, eorum conuersione. quibus comminationibus Ioannes illos ad pœnitentiam induxerit: quid turbis, Publicanis, & militibus consilij dederit. de Christi baptismate, & iudiciaria authoritate.

Matth. 3.

In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens, Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorū. Hic est enim, de quo dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceā circa lumbos suos: esca autem eius erat locustæ & mel syluestre. Tunc exibat ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem. & baptizabātur ab eo in Iordane, cōfitentes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiā: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Cuius ventilabrū in manu sua, & permundabit aream suā. & congregabit triticū suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

Marc. 1.

Initium Euāgelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, Parate viā Domini, rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabātur ab illo in Iordanis flumine, cōfitētes peccata sua. Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lūbos eius: & locustas & mel syluestre edebat. Et prædicabat dicens, Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiā calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua: ille verò baptizabit vos Spiritu sancto.

Luc. 3.

Anno autem quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ Tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium, in deserto. Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt praua in directa: & aspera in vias planas: & videbit omnis caro Salutare Dei. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant vt baptizarentur ab ipso, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et interrogabant eum turbæ, dicentes, Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det non habenti. & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote stipendijs vestris. Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus: respondit Ioannes, dicens omnibus, Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni: cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.

Ioan.

Introductio. — P. Chrysologus.

ORTVM solis sidus matutinum præcedit, quod pecudes, volucres, cæteraq; bruta animantia, etiam homines, ad solem ipsum promouet: nec ea modo dixerim, quæ sensibilem, sed & quæ vegetatiuam habent animam, flores, plātas & arbores, statim atque illud apparuerit, erigi, & quasi lætiora apparere videmus. Petrus Chrysologus, ser. 87. Ita, inquit, in Ioāne accēdit. & præmisit Dominus sui luminis lucernam, vt degustato lumine, in se iam diuini solis iubar ipsum præferrent, & ipsam deitatis caperent claritatem: iuxta illud quod dictū est de Ioāne (Ioan. 5.) Ille erat lucerna ardens & lucens: vt ille densas noctis placido lumine aperiret tenebras, & nescium noctis diem desiderantibus, ad lucem perperé redonaret. Hinc est quòd & Magos adhuc noctis incolas, & totis obstupescētes oculis, tenuiter micās stella assuefecit ad lucē, & gradatim

pertraxit ad fontem luminis & dierum. Itaque sicut ea, quę nuper videndi facultatem acceperunt, paulatim educuntur ad lucem, & primùm quidem vmbris, deinum maiori lumini assuefiunt, donec firmata oculorum acie, solis ipsius radios pleniùs intueri possint: Ita quoque Deus, cùm nos capaces cognitionis filij sui fecisset, paulatim in eum erexit, vt primùm eius typos & vmbras, Patriarchas, Prophetas, & antiqua legis sacrificia obseruaremus: Vbi verò confirmari sensus nostros oportuit, propiùs ad ipsum solem, Christum scilicet, eduxit, ita tamen vt sub teouiori & faciliori lumine, sub Ioáne scilicet, antea probaremur. Neque enim qui ad Reges accedunt, statim illos obuius habent, sed aut Comites, aut Duces. Ita licet Christus, inquantum Deus, omnia compleat, & omnia nostra prospiciat, vt aliquis nostræ infirmitati præfigeretur ordo, quo ad ipsum gradiremur, præmiserat viros pietate & vitæ sanctimonia insignes, illum etiam, quo maior inter natos mulierum nemo surrexit: quorum fuit & iter ad Christum dirigere, & nos ita ei parare, vt tandem tanquam ab elementis ad solidiorem doctrinam proueheremur. Hoc nos in ipso Ioanne dicturi sumus. Ille enim vt cōceptus, ita & semestri ante Christū natus erat, eratq; omnium iuxta Patris oraculum expectatio, quòd statim atque in virum euasisset, præiret ante faciem Domini parare vias eius. Hoc igitur nunc ipse historicus Euangelij ordo requirit, vt tractemus. Siquidem à duodecimo anno ad vsque baptisma, reticentur quæ dixerit & fecerit Christus. Prius autem quàm baptizaretur, ipse Baptista quid ageret & doceret, & quorsum sic baptizaret, differitur. Bonauentura in Luc. Primùm agit de baptismo & prædicatione Ioannis, respectu totius populi: Secundò verò, quid nonnullis specialiùs edixerit, vt Publicanis, Pharisæis, & militibus: Postremò quod Christo testimonium reddiderit. Inseritur demùm & eius baptisma, cui Pater è cœlo, & ipse Spiritus sanctus apparens in specie columbæ attestatus sit. Theophylactus in Luc. Et meritò quidem memor est temporis, & Principum eorum, qui tum Rempub. moderabantur: vt sic demonstraret tempore Christi defecisse Iudaicorum Principum successionem, Præsidatum quidem alterius Gentis homine Pilato, Tetrarchatum autem Herodis Ascalonitæ filiis tenentibus, credarúrque meritò adesse Christus, iuxta Prophetiam Iacob. Euthymius. Id enim historicis moris est, vt rerum factarum tempora Principibus & Regibus, qui tū inciderant, definiant. Gregor. Papa in homil. Itaque redemptoris præcursor, quo tempore verbum prædicationis acceperit, memorato Romanæ Reipub. principe, & Iudææ regibus designatur, cùm dicitur: *Anno quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris procurante Pontio Pilato Iudæam. Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ Tetrarcha sub principibus sacerdotum Anna & Caypha, factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium, in deserto.* Quia enim illū prædicare veniebat, qui ex Iudæa quosdam & multos ex Gentibus redempturus erat, per Regem Gentium & Principes Iudæorum prædicationis eius tempora designantur. Quia enim Gentilitas colligenda erat, & Gentilitas pro culpa perfidiæ dispergenda, ipsa quoque descriptio terreni principatus ostēdit: quoniam & in Rom. Repub. vnus præfuisse describitur, & in Iudææ regno per quartam partem plurimi principantur. Voce etenim nostri saluatoris (Luc. 11.) dicitur, Omne regnum in seipso diuisum desolabitur. Liquet ergo quòd ad finem regni Iudæa peruenerat, quæ tot Regibus subiacebat. Cæterùm minimè sollicit⁹ est Lucas de Imperio Tyberij à Præfectura Pilati distinguendo, cùm Imperium vocet ἡγεμονίας, ipsum verò Pilatū præfectū, ἡγεμόνα nūcupet. Sed vox illa Græca & Principem, & Præfectum, ἢ αὐτοκράτορα designat. Et quidem si res Iudæorum attendamus, Herode mortuo, Augustus Archelao *Ethnarchæ* appellationem crediderat, quam dignitatem Tetrarchia maiorem, Regia tamen minorem esse voluit. Alteram regni partem in duas Tetrarchias, & singulas duobus eius fratribus diuiserat: Herodi Antipæ Galilæam & Peræam, quarum regionum annui reditus erant 200. talenta, hoc est centum viginti millia coronato[illegible]. Philippo verò Batanæam, Trachonitidem, Auranitidem, & C[illegible]lenlem, quæ pendebant annua talenta centum: hoc est sexaginta millia coronatorum. Ethnarchia autem Archelai continens Idumæam, Iudæam, & Samariam, percipiebat quotannis sexcenta talenta, hoc est trecenta & sexaginta milli[a] coronatorum. Cùm autem Archelaus multa crudeliter fecisset, vt in superioribus diximus, ab optimatibus Iudæorum Romæ accusatus est, cùm iam per nouem annos Iudææ Principatum post patris mortē tenuisset. Hæc Euseb. Cæsar. lib. 1. hist. Eccles. capit. 9. probat ex Iosephi lib. 17. Antiq. cap. [illegible]. Idemque scripto in 18. Antiquit. cap. [illegible]. anno Imperij Tyberij Cæsaris duodecimo. Hūc enim in totius Reip. moderationē, cùm iam Augustus septem & quinquaginta annis Imperiū administrasset, suffectum esse cōstat, inquit Eusebius Cæsariensis: Pōtium Pilatum Iudææ regnum obtinuisse, atque eundē decē annos continuos, ad Tyberij ferè occasum ibidē commoratū enarrat. Quocirca commentū eorum, qui heri propè & nudius tertius Commentarios contra Seruatorem nostrum ediderunt, perspicuè refutatur. Hîc loquitur Eusebius de his, quæ actorum Pilati nomine circumferebantur, vt notat Nicephorus, lib. 1. [illegible]. Eccles. cap. 26. In quibus primò omnium temporum ratio falsò ab illis obseruata, mendacium eorum qui talia cōmenti sunt, euidenter & apertè coarguit. Nam ad quartum Consulatum Tyberij Cæsaris qui fuit anno eius regni septimo, facinora à Iudæis in salutari Seruatoris passione admissa fuisse isti Commentarij complectuntur. Quo quidem tempore satis liquet Pilatum nondum ad præfecturam gerendam aduenisse, si Iosephi testimonio fidem adhibere velimus, qui in libro suo suprà posito sic planè declarat, Pilatum à Tyberio, anno eius duodecimo, Iudææ Præfectum fuisse designatum. Itaque sic digerenda erit temporum series, vt omnes ferè obseruant, vt Octauianum Augustum 57. annis regnasse, & anno 42. Imperij eius, præcursorem & Christum natum esse, asseramus. Ita fiet, vt quindecim annis sub Octauiano vterque vixerit. Et quoniam Tyberius, qui Octauiani gener, & ab eodem adoptatus fuerat, eidem etiam successit, *Anno eius Imperij quintodecimo*, vterque, Christus scilicet & Ioannes, trigesimum annum ætatis agebāt, hoc tantùm dempto, quòd, vt diximus, Ioannes semestri senior erat Christo. *Procurāte Pontio Pilato Iudæam*: ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου, regente, moderante, nimirùm potestate à Tyberio accepta. Nam cùm Augustus accersitum ad se Archelaum, cum testium multitudine conuictum, in Viennam Galliæ relegasset, & eius mortui bona Romani Imperij fisco illata essent: regiones illius Ethnarchiæ administratæ sunt aliquandiu per Romanos Præsides, Coponium, Marcum, & Anicium Ruffum, qui singuli binos annos Iudęā administrarunt vsque ad mortem Augusti: cuius successor Tyberius misit in Iudæam Valerium Gracchum, & post vndecim annos, id est, duodecimo sui Imperij anno, Pontium Pilatum. *Tetrarcha autem Galilææ Herode* Antipa filij Herodis Ascalonitæ, & fratre Archelai: *Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis*, quæ duæ prouinciæ quartam partem efficiebant regni totius Iudææ, quod primùm pater eorum Herodes Ascalonita occupauerat. Hic autem Philippus ille est, cuius viuentis vxorem Herodiadem Herodes detinebat. *Et Lysania Abilinæ* prouinciæ *Tetrarcha*. Beda scribit hunc Lysaniam filium fuisse Herodis Ascalonitæ: sed ideò fortè illum filium vocat, quia adoptatus fuerat ab Herode, cùm interim, vt scribit Iosephus, filius fuerit Ptolomæi ex Alexandra sorore. Porrò ne quid hîc nostro desimus officio, quædam de illis regionibus annotanda sunt. Galilæa ad Septentrionem Iudææ sita est, quæ à Solis occasu Ptolomaide ciuitate, & Carmelo monte disterminata. Ab Oriente eam Hippene, siue Ioppe & Gadara suis finibus rescecant. A meridiano latere Scythopolis & Samaria suis vtraque excipiuntur finibus, nec vltra fluenta Iordanis patiuntur extendi. Septentrionalia eius à dextro latere Tyrus claudit, sicut scribit Hegesippus, lib. 3. cap. 6. de excidiu

Ioannes lux ad Christum solem nos direxit.

Summa.

Bonauent.

1. 2. 3. 4.

Theoph.

Cur Lucas meminit Principum, cum de Ioannis baptismate ageret.

Euthym.

Gr. Papa.

Eus. Ioseph.

Niceph.

Quæ vera [illegible] temporum.

Beda.

Hegesippus Iosephus.

Hiero

Ituræa & Trachonitis. Brocardus. Plinius. Petrea. Quando Annas fuerit summus pontifex. Euseb. Iosephus. Euangelium à Christo annunciatú sub Anna & Caipha.

Hierosolymitano, & Iosephus, lib. 2. de bello Iud. cap. 2. Ituræa & Trachonitis regiones sunt iuxta desertum Arabiæ, ita dictæ, quòd montanæ & saxosæ sint: olim dicta terra Hus, in qua beati Iob Principatus fuit, vt scribit Brocardus in descriptione Terræ sanctæ. Plinius l. 5. hist. natural. ca. 14. Petreæ meminit, & Iudæam in decem Toparchias diuidit. Ita minimè mirú est, si in decem, & etiá in quatuor Principatus diuideretur. *Sub principibus sacerdotum, Anna & Caipha.* Non quòd isti duo simul Pontifices fuerint: sed quòd Annas Pontificatu fungeretur eo tempore, quo Ioánes suam prædicationem orsus est: Caiphas verò eo, quo Christus Iesus passus est: ita vt medij quidem interfuerint, vt scribit Eusebius Cæsariens. lib. 1. hist. Eccles. cap. 10. idque ex Iosepho lib. 1. Antiquit. cap. 3. Iam verò, inquit, sacra scriptura asserit, eum omne tempus doctrinæ & prædicationis suæ sub Anna & Caipha, principibus sacerdotum, confecisse: quo argumento ostendere vult, vniuersum tempus, quo salutarem Euangelij cognitionem Christus & Ioannes enunciarint, eo annorum spatio, quod inter horum ministerium intercedebat, omninò fuisse expletum: quandoquidem hoc ipsum prædicandi munus Ioánes & Christus ordiebantur, Anna summo sacerdotio fungéte: idque ad Caiphæ procurationem continuabat, quod quidem temporis spatiú vix integrum quadriennium efficit. Nam cùm post illud tempus legis instituta iam quodammodò deleta essent, deleta est vnà summorum sacerdotum successio: qui priùs propter maiorum genus & stirpem eidem muneri summo succedere, & totum vitæ suæ cursum in eo obeundo terere consueuerant. Sed etiam, cùm illa, quæ ad verum Dei cultum spectabant, nullo ordine administrarentur, sed à Præfectis, qui populi Romani authoritate delecti Iudææ præerant, modò hic, modò ille, ad summi sacerdotij functionem designaretur, non ampliùs vno anno vnus illo deinceps ministerio perfunctus est. Narrat porrò Iosephus, quatuor summos sacerdotes ordine alterum alteri succedentes inter Annam & Caipham interfuisse: vt est in lib. 18. Antiquit. cap. 3. Sic enim refert. Valerius Gracchus, Annæ summi sacerdotij munere adempto, Ismaëlem filium Baphi, summum sacerdotem designat. Ac non longo tempore pòst, illo ipso de hoc dignitatis gradu deiecto, Eleazarum filium Annæ, qui princeps sacerdotum antea fuerat, summum sacerdotem declarat. Anno item interiecto, cùm istum abdicasset officio, Simeonem filium Camithi, illo summi sacerdotij honore donauit. Atque non ampliùs vnius anni spatio huic illud amplitudinis munus exequenti, Iosephus, qui etiam Caiphas nominatus est, successor extitit. Perspicuum est igitur, vniuersum tempus, quo Seruator noster sacrosanctam suam & Euangelicam doctrinam in finibus Iudææ disseminauerit, non quatuor omninò annos complexum esse: qua quidem temporis intercapedine, quatuor summos sacerdotes ab Anna vsque ad designatum Caipham annuum ministerium obiisse constat: Caipham item, anni illius, quo Seruator noster pro salute humani generis mortem in cruce perpessus sit, summum reuera sacerdotem fuisse, sacra & diuina Euangelij eloquia docent.

Abusus in creandis pontificibus.

Iosephus.

Christus prædicationé impleuit infra quadriennium.

Ambros. Præmittitur Ioannes Christo.

Ambrosius, lib. 2. in Luc. capit. 10. Itaque, inquit, Dei filius sanctam Ecclesiam congregaturus, antè operatur in seruulo. Et ideò benè posuit sanctus Lucas, *Factum esse Dei verbum super Ioannem Zachariæ filium in deserto*: vt Ecclesia non ab homine cœperit, sed à verbo. Ipsa est enim desertum: quia plures filij desertæ magis quàm eius quæ habet virú. Denique ipsi dicitur: Lætare sterilis, & exulta desertum: quia nullis adhuc conuentæ plebis operibus colebatur: neque vllum adhuc arbores illæ, quæ fructum ferre poterant, meritorum suorum verticem proferebant. Nondum venerat qui diceret, Ego sum oliua fructifera in domo Domini, (Psal. 51.) Nondum vitis illa cœlestis fructus palmitibus suis verborum quodam suorum traduce ministrabat. *Factum est* ergo *verbum*, vt quæ erat antè deserta, fructum nobis terra generaret. *Factum est verbum* vox secuta est. Verbum enim intus priùs operatur, sequitur vocis officium. Vnde & Dauid dicit Psalm. 115. Credidi, propter quod locutus sum. Priùs credidit, vt loqui posset: *Factum est* autem *verbum*, vt sanctus Ioannes Baptista pœnitentiam prędicaret. Cæterùm *factum est verbum Domini super Ioannem*: id est, diuina iussio facta est Ioanni, siue per solam inspirationem internam, Angelicam, vel diuinam: siue per exteriorem Angelicam apparitionem & alloquutionem, vel per imaginariam visionem. Non enim determinat Euangelista, quomodo factum sit verbum Domini super Ioannem, nec exprimit, an in vigilia, an in somno. Nec dubium, quin ante hoc tempus diuinæ illuminationes, inspirationes, & alloqutiones frequenter sint factæ beatissimo præcursori: sed nunc primò facta est ipsi præceptio exeundi de deserti secreto, & veniendi in publicum, ad prædicandum ac baptizandum. Theophylactus & Euthymius pro mandato Dei verbum illud sumunt. Origen. ho. 21. in Ioan. Olim, inquit, verbum Dei fiebat ad Hieremiam filium Elchiæ in Anathoth, in diebus Iosiæ regis Iudæ. Núc sermo Dei fit *ad Ioannem filium Zachariæ*, qui nunquam factus est ad Prophetas, *in deserto*. Sed quia plures filij credituri erant desertæ magis, quàm eius quæ habet virum, idcircò factum est verbum Dei ad Ioannem filium Zachariæ in deserto. Ex his manifestum est, quòd Ioannes iam in deserto erat, quando factum est ad eum verbum Dei, vt etiam ex superioribus liquet. Sic enim habet Lucas: Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque ad diem ostensionis suæ in Israël. *In deserto* igitur erat, in loco aspero. Deuteronom. 32. Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, &c. Et Oseæ 13. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis: in qua terra consueuit fieri verbum Dei ad hominem, sicut ad Moysen, Exod. 3. Vocauit eum de medio rubi, &c. quando minauit gregem ad interiora deserti. Oseæ 2. Adducam eum in solitudinem, & loquar ad cor eius. Zacharias Chrysopolitanus in Monotessaron: Raptus fuit, inquit, Paulus supra se, vsque ad tertium cœlum, audiens arcana verba, (2. Cor. 12.) Ioannes quoque mente ascendit ad contemplandam super se gratiam, quam prædicabat: audiuit Ioánes auditu mentis verbum Domini, sola gratia desuper ei loquentis. *Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Regionem omnem desertam intelligit, quæ & Bethabara nuncupatur, non longè à solitudinibus Helię & Prophetarum. Est autem Iordanis fluuius Iudææ, qui à duobus fótibus, Ior, & Dan, nuncupatur, Gen. 13. eximiæ dulcedinis, qui in lacum Genesareth funditur, deinde in mare mortuum. Húc Helias & Eliseus pallio diuiserunt. Non longè ab eo filij Prophetarum sibi habitacula erexerunt, vt legitur in 4. Reg. In eo Naaman lotus, & à lepra purgatus fuit: qui quoniam typum baptismatis, eiúsque veritatem in Iordane senserat: ideò Ioannes in eodem flumine Christum baptizauit, & baptismi figuram prætulit. Oportuit igitur illum non longè à Iordane morari. Origenes hom. 21. in Luc. Quæ enim alia loca debuit circuire Baptista, nisi vicina Iordanis, vt quicunque voluisset agere pœnitentiá, præstò esset ad lauacrum aquæ? Porrò Iordanis descendens interpretatur. Descendens autem, & largo impetu currens fluuius Dei, Saluator noster Dominus est, in quo baptizamur. Quòd verò dicat *baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, dupliciter potest intelligi, vt scribit Diony. Carthusianus in Luc. Primò, inquit, de baptismo Christi: secundò, de baptismo Ioannis. Primo modo iste est sensus. Prædicans, id est, de proximo futurum ac dandum annuntians, suscipiendúmque hortans Christi baptismum, quem Christus per Apostolos, cæterosque discipulos suos dedit. Non enim personaliter baptizauit, sed discipuli eius eo iubente, vt patet in Ioanne. Dicitur quoque baptismus Christi, quoniam eum instituit, & à merito eius efficaciam habuit, gratiamque sortitus est, sicut & cætera legis Euangelicæ sacramenta. Itaque Ioannes auditoribus suis prædixit instare Christi baptismum, vt infrà habetur in isto capitulo, & in Matthæo & Marco. Dicitur autem baptismus Christi, baptismus pœnitentiæ: quia adultis non datur, nec prodest, nisi ipsos malè actę vitę pœniteat. Propter quod in Actis Petrus ait Iudæis, Act. 2.) Pœnitétiá agite, & baptizetur vnusquisque

Quomodo factum est verbum ad Ioánem.

Theoph. Euthym. Origenes.

Cur in deserto.

Zac. Chry.

Iordanis.

Solitudo Heliæ.

Origenes.

Dionys. Carthus.

Quis, & quomodo baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

1. *Christi baptismum quomodo pœnitentiæ est.* Ambros.

vestrum in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum. Nec obest quòd, vt ait Ambrosius, baptismalis gratia non requirit gemitum neque planctum: quia de infantibus loquitur, vel de pœnitentia exteriori, quæ dicitur punitio mali, vel satisfactione pro peccato, nō de pœnitentia exteriori, quæ est displicentia, seu detestatio culpæ. Insuper baptismū istū prædicauit *in remissionem peccatorū*, docendo quòd Christi baptismus peccata deleret, gratiamq; conferret. Secūdò exponitur de baptismo Ioannis, hoc est de baptismo quē dedit, quē prædicauit, quia ad eum accipiendum plebē admonuit: qui baptismus pœnitentiæ dicitur, quia quos baptizauit, ad pœnitentiam hortabatur: vt qui baptismum illum accipiebant, sua peccata confitebantur, sicque se pœnitere monstrabant. Rursus ad hoc baptizauit, vt baptismum suscipientes, per illum in aqua ad cordialem contritionem & humiliationem prouocarentur, sicque ad suscipiendum deuote baptismum Christi, & gratiam eius disponerentur. Sic quoque baptismus Ioannis fuit *in remissionem peccatorum*, non causaliter, aut directè, sed dispositiuè, seu præparatoriè: quia per modū iam dictum baptismus Ioannis aptauit, præparauitq; homines ad Christi baptismum, vt infrà dicetur. Primo modo exponit Greg. dicens, Baptisma quod peccata solueret, quia dare non potuit, prædicabat, vt sicut incarnatū Patris Verbum præcurrebat verbo prædicationis: ita baptismum pœnitentiæ, quo peccata soluuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solui non possunt. Amb. l.2. in Luc. cap.10. Et ideò, inquit, plerique sancto Ioanni typum legis imponunt: eò quòd lex peccatum denunciare potuit, donare non potuit. Lex enim vnumquemque, qui viam gentium sequebatur, reuocat ab errore, restringit à crimine, pœnitentiam suadet, vt gratiā consequatur. Lex autem & Prophetæ vsque ad Ioannem, Ioānes autē prænuncius Christi. Damas. lib.4. de fide Orthodox. cap.10. Hoc enim, inquit, Ioannis baptisma elementarium erat, & rudimentarium, eósque qui baptizabantur, ad pœnitentiam ducens, vt Christi fidem postea amplecterentur. Theophy. in Luc. Neque enim baptisma Ioannis *remissionem peccatorum* habebat: sed ad remissionem conferebat, hoc est præparabat homines, vt acciperēt Christi baptisma, quod habebat remissionem peccatorum. Hieronym. tom. 2. l. aduersus Luciferianos. Vt enim antè præcursor Domini, sic & baptisma eius præuium dominici baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur. At qui de supernis venit, super omnes est. Et iterum: Ego baptizo vos in aqua, ille baptizabit vos in spiritu. Si autem Ioannes, vt confessus est ipse, non baptizauit in spiritu: consequenter neque peccata dimisit quia nulli hominum sine Spiritu sancto peccata dimittuntur. Gregor. Papa in hom. Cunctis legentibus liquet, quia Ioannes baptismū pœnitentiæ non solùm prædicauit, verumetiam quibusdam dedit: sed tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. Remissio enim peccatorum in solo nobis baptismate Christi tribuitur. Cyrill. Hieros. Catech. 1. Veteris testamenti finis, & noui principium est baptismus Ioannes erat dux eius, quo maior inter natos mulierum nullus: qui finis erat Prophetarum: omnes enim Prophetæ & lex vsque ad Ioannem. Et ideò erat rerum Euangelicarum principium. Initium enim Euangelij Iesu Christi, & quæ sequuntur. Erat Ioannes baptizās baptisma. Etiamsi dixeris Heliam Thesbiten esse in cœlum assumptū: attamen non est hic maior Ioanne. Enoch translatus est: sed non maior est tamen Ioanne. Moyses maximus legislator, & omnes Prophetæ: sed non maiores Ioanne. Non ego Prophetas Prophetis audeo comparare: sed ipse Dominus noster & illorum, & Dominus Iesus pronunciauit, Maior inter natos mulierum Ioanne nō surrexit. Non inter natos virginum, sed mulierum. Magni serui ad conseruos cōparatio: filij verò ad seruos minimè comparanda est gratia & excellētia. Paucis demùm intellectis: Magnus, inquit, Ioannes. Sed quid is ad Dominum? Magnifica vox clamantis: sed quid ad domum? Clarissimus præco: sed quid ad legem? Bonus ille qui in aqua baptizabat: sed quid ad illum, qui baptizabat in spiritu & igne? Augustin, tom. 7. lib. 5. de baptismo contra

2. *Baptismus Ioannis pœnitentiæ est. & quomodo in remissionem peccatorum.*

1. Gregor.

2. Ambros.

Damascen. *Qualis fuit Ioānis baptismus.*

Theoph.

Ioannis baptismus non causalis remissionē peccatorum.

Hierony. Gregor. Papa.

Cyrill. Hierosol. *Ioannis encomia.*

August.

Donatistas, cap. 10. Quapropter, inquit, quanquam ita credam baptizasse Ioānem in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterētur peccata, re ipsa verò in Domini baptismo id fieret: sicut resurrectio, quæ expectatur in finem, spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus, Ephes. 2. quia simul nos excitauit, & simul nos sedere fecit in cœlestibus. Ita nimirùm suos præparabat, vt Christi gratia fruerentur, dicens, *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.* Ita paucis verbis summam ferè totius Euāgelicæ prædicationis complectebatur. Sed & iisdem verbis Christus & Apostoli Euangelij promulgationem orsi sunt, vt legitur Matth. 4. & 10. Hoc etiam argumentum fuit Paulo, cum Athenis esset, vt habetur Act. 17. Μετανοεῖτε, inquit, resipiscite, & pœnitentiam agite. μετάνοια, resipiscentia qua quis post lapsum ad mentem redit. Nec tantùm ad mentem refertur, sed ad ipsum etiam opus, ad emendationem vitæ, adeóque ad totam hominis conuersionem. Quod aperte declarat Petrus, cùm (Act. 3.) dicit, Pœnitentiam agite, & conuertimini. Posterius enim prioris declaratio est. Mox subiungit, quare pœnitendum sit: Vt deleantur peccata vestra. Esaias cap. 45. dicit, Et salui eritis. Quid sit autem conuerti, in fine eiusdem capitis explicat Petrus his verbis: Vt conuertat se vnusquisque à nequitia sua. Hieremias item, cap. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo. Et 36. Si fortè audiente domo Iuda vniuersa mala quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnusquisque à via sua pessima. Resipiscit autē, & ad mentem redit, cui superior vita displicet, vt meliùs tandem & sapientius sese in conuersatione habeat. Sic 2. ad Corin. cap. 7. Gaudeo quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ita vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deū est tristitia, pœnitētiam in salutem stabilem operatur: tristitia autem seculi mortem operatur. Vbi primùm definit pœnitentiam, prout resipiscentiam sonat: hæc enim tristitiam, & displicentiam prioris conuersationis operatur. Definit & pœnitētiam, pro fructu illius displicētiæ, nimirùm pro satisfactione, qua quis admissa peccata quodammodo cōpensat, seipsum punit, & sui ipsius iudiciū facit: quomodo frequenter à Theologis vsurpatur, sicut & ab Aug. sumitur in lib. de pœnit. Itaq; duo nobis insignia sacramēta, & quasi tabulas post naufragiū Ioānes præsignabat, baptismū scilicet, & pœnitētiā. Hesych. l. 7. in Leuit. c. 26. vbi de redimēda possessione, quā quis Dño vouerit inter duos Iubileos, agitur. Duorum, inquit, hîc annorum remissionis vel Iubilei memoriam facit, baptisma apertè insinuans, & pœnitētiam. Vterque enim annus remissionis est, quia perfectam remissionem, vnus quidem per donum gratiæ, alter propter eos qui vacāt in oratione & ieiuniis, aliisq; operib⁹, quæ perficiūt pœnitentiā, possidet. Monebat igitur Ioannes, vt quisque peccata sua defleret, anteactā vitā exhorresceret, & sese ad remissionem peccatorū præpararet: non quā ipse, sed Christus largiretur. Vnū hoc à nobis requirebatur, alterū verò à Christo expectabatur. Athanas. lib. de incarn. verbi Dei, eiusq; corporali ad nos aduentu, scribit, ita oportuisse & nos præparari, & per Christū reparari: cuius verba, quoniā sententiarū & meditationis plena sunt, audiam⁹. Itaque, inquit, magis ac magis inualescente morte, ac corruptione contra homines perdurāte, genus quidē hominū extinguebatur: ipse autē ille rationalis ad imaginē creatus homo obliterabatur, & opus illud à Deo factū simul interibat, & mors ex lege vim suā cōtra nos obtinebat: nec vlla spes erat effugiēdæ legis, quia illa à Deo propter præuaricationē lata erat, fuitque ea res planè absurda & indecora. Absurdum enim, Deum in suis verbis mētiri, si (qui in lege statuisset morte moriturum hominem, quandocunque mandatum præuaricaretur) mortem tamen post præuaricationem effugeret, nec verbis illis astringeretur. Non verus Deus fuisset, si (quum dixisset nos perituros) non perissemus. Indecorum rursus erat, eos, qui semel creati erant rationales, & ipsius rationis participes facti, pariter extingui, & denuò ad non existendi naturam per corruptionem reuolui. Id enim indignum erat bonitate Dei, si

Remittere in spe peccata aliud est, quam remittere ipsa actu.

Pœnitentia est ianua omnium gratia.

Tristari ad pœnitentiam.

Hesych.

Præparamur ad Christum per pœnitentiā.

Athanas.

Humana paratio.

quæ

si quæ ab eo creata essent, in interitum abirent, ob diaboli aduersus homines fraudem. Quinimò indecentissimum erat Dei artem in hominibus extingui, vel per ipsorum incuriam, vel per dæmonis imposturam. Pereuntibus igitur rationabilibus hominibus, vitaque cum illis tanto opificio abolescente, quid (quæso) Deum, qui bonus erat, oportebat facere? Permitteretne corruptionem contra eos vim suam habere, ac mortem ipsis dominari? Ad quid necessum fuit eos vel semel creari? Præstabat eos non genitos, quàm genitos neglectui dari, & intercidere. Nam ex huiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, quàm bonitas appareret, in sinendo opus suum perire, quàm si nunquam condidisset hominem. Si enim nũquam homines condidisset, nemo imbecillitatem in eo suspicaretur. Vbi autem eos condiderat, & esse voluerat, absurdum indecorúmque erat, eius opera interire, idque potissimùm sub ipsius opificis conspectu. Non igitur fas erat ita apparere, quasi ipse sineret hominem corruptioni mancipari, quia id indignum, ac minimè conueniens diuinę bonitati. Vt igitur par erat istud in contrarium fieri: ita è diuerso, magna cum ratione obstabat lex, quæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum quippè erat, ob nostram vtilitatem perdurationémque, Deum veritatis patrem, mẽdacem videri. Quid igitur ea in re factum oportuit, aut à numine agendum erat? Pœnitentiámne super præuaricatione ab hominibus exigere? Id enim Deo non indignum censueris, dicẽs, quòd quemadmodum ex præuaricatione corruptio nata esset, ita ex pœnitentia incorruptibilitas nasceretur. Atqui ista pœnitẽtia non ex æquo & bono cum Deo egisset. Nam ne sic quidem verus fuisset, si non perpetuò mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem à sua natura non abducit, sed solummodò cessationem in peccando facit. Quocirca si duntaxat peccatum fuisset, nec corruptio subsecuta esset, pulchrè se haberet ista pœnitẽtia. Sin autem ideò homines, quia præuaricatio iam antecesserat, sub ea quæ est contra naturam corruptione detinebantur, gratiamq; imaginis in se perdiderant: quid (quæso) aliud decuit fieri, aut cuius opera ad recuperandam istam gratiam requirebatur, nisi solius Verbi, quòd ab initio omnia ex nihilo condiderat? Eius enim fuit, id quod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere: & pro omnibus, id quod æquum, rationíque consentaneum erat, Patri præstare. Ex his colligitur, præparationem quidem Euangelij à pœnitentia sumi, sed illius consummationem à remissione peccatorum, & illorum expiatione, quæ per Christum solum fieri poterat, perfici debuisse. Et quidem Ioannes pœnitentiam prædicabat, & resipiscentiam omnibus persuadebat, qui Christum venturum expectabant: ita tamen vt remissionem peccatorum per Christum conferendam esse commoustraret: alioquin vana filij Dei incarnatio probaretur, nisi & ad ipsum remissio peccatorum remitteretur. Igitur sicut in veteres vtres nouum vinum mittitur, iuxta dictum Euangelicum: ita omnium renouari conscientiam oportuit, vt vinum nouum Euangelicæ doctrinæ admitteret. Neque enim caducis, iisque male iactis fundamentis, aliquid quod stabile sit, superstrui potest. Renouari igitur ea oportuit. Ita nimirum Christus ex corde, tanquam ex fonte, bona vel mala emanare dixit: (Matth. 15.) adeò vt si quis riuulum purgare voluerit, idem primùm in fonte facere debeat. Hinc est quòd Ioannes à mente & ipsius resipiscentia Euangelij promulgationem orditur. Et ne quis vanum aliquid & hominibus inutile ipsum promulgare arbitretur, cùm nouerit omnes spe quadam futurorũ ad laboriosum quodque allici: adiicit, *Appropinquabit enim regnum cælorum.* Latina vetera exempla legunt in præterito, Appropinquauit. Quoniam regnum hoc iam olim à Deo per Prophetas promissum, & magno desiderio à sanctis Patribus expectatum, impleto iam tempore, efficaciam suam exerturum erat, dicit illud appropinquasse. Hisce verbis & Christus, & Apostoli suum Euãgelium auspicati sunt, infrà 4. c. 17. & 20. *Regnum cælorum*, id est, cuius rex Christus est cœlestis, & administratio spiritualis, carnali regno opponitur. Venit in has terras, vt in nobis regnet.

Cur Deus noluit homines perire.

Ex pœnitentia incorruptibilitas.

Remissio peccatorum per solum Christum.

Reparatio fuit necessaria & per nos.

Regnum cælorum quid.

Ipse Christus Pharisæis interrogantibus (Luc. 17. & 20.) quando venturum esset regnum Dei: respondit, Non veniet regnum Dei, cum obseruatione: neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic. Ecce enim regnũ Dei intra nos est. *Regnum cælorum* aliquando significat vitam illam beatã, qua fruuntur in alio seculo beati: Hic autem regnũ Christi, quo per spiritum suum, & fidem Euangelij in mentibus regnat electorum, iustificans eos atque saluans. Vt igitur omnia huius regni Christi spiritualia & cœlestia sunt, iure cœleste, & cœlorum regnum appellatur. *Sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ Prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Gregor. Papa. Idem verò Ioãnes Baptista requisitus quis esset, respondit, dicens: Ego vox clamantis in deserto, qui, sicut ante nos dictum est, ideò Vox à Propheta vocatus est, quia Verbum præibat. Quid autem clamaret, aperitur, cùm subditur, *Parate viam Domini, & rectas facite semitas eius.* Omnis qui fidem rectam, & bona opera prædicat, quid aliud quam veniẽti Domino ad corda audientium viam parat? vt hæc vis gratiæ penetret, lumen veritatis illustret: vt rectas Deo semitas faciat, dum mũdas in animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis formar. *Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quid hoc loco vallium nomine, nisi humiles: quid montium & collium, nisi superbi homines designantur? In aduentu igitur Redemptoris valles impletæ, montes autem & colles humiliati sunt: quia iuxta eius vocem, omnis qui se exaltat, humiliabitur, (Luc. 14.) & qui se humiliat, exaltabitur. Vallis etenim impleta crescit: mons autem & collis humiliatus decrescit: quia nimirum in fide mediatoris Dei & hominum hominis Iesu Christi, & Gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, & Iudæa per errorem perfidiæ, hoc vnde tumebat, perdidit. *Omnis* enim *vallis implebitur*: quia corda humilium, sacræ doctrinæ eloquio, virtutum gratia replebuntur, iuxta hoc quòd scriptum est: Qui emittit fontes in conuallibus. Et vnde rursum dicitur: Et conualles abundabunt frumento. A montibus namque aqua delabitur, quia superbas mentes veritatis doctrina deserit: sed fontes in conuallibus surgunt, quia mentes humilium verbũ prædicationis accipiunt. Iam ista videmus, iam conualles frumento abundare conspicimus: quia illorum ora pabulo veritatis impleta sunt, qui mites & simplices, huic mũdo despicabiles esse videbantur. Origen. homil. 23. in Luc. Videamus ergo, inquit, quid vox de verbo annunciet. *Præparate*, inquit, *viam Domino.* Quam viam Domino præparemus? nunquid corpoream? Aut potest sermo Dei tali itinere pergere? An intrinsecus præparanda est via Domino, & in corde nostro recta & æqualis semita componenda? Hæc est via, per quam ingressus est sermo Dei, qui in humani corporis capacitate consistit. Magnum est cor hominis, & spaciosum, & capax: nondum enim fuerit eius magnitudinem latitudinémque cognoscere. Vide quantam diuinorum sensuum magnitudinem capiat. Ipse, ait, dedit mihi eorum quæ sunt notitiam, rationem mundi scire, & opera elementorum, principium, & finem, & medietatem seculorum, temporum varietates, & translationem mensium, annorum circulos, & siderum sedes, naturas animalium, & furores bestiarum, spirituum violentias, & cogitationes hominum, diuersitates arborum, & vim radicum. Vides non paruum esse cor hominis, quod tanta capiat. Neque in corporis quantitate, sed in fortitudine eius intellige, quæ tantam scientiam capiat veritatis. Vt aurẽ & simplices quosque quotidianis exemplis ad credendum adducam, quòd grande sit cor hominis, videamus. Quascunque vrbes transiuimus, habemus illas in animo, & qualitates, & situs platearum, murorumque, & ædificiorum in corde versantur. Viam, quam ingressi sumus, in memoriæ pictura ac descriptione retinemus. Mare, quod nauigamus, tanta cogitatione amplectimur. Non est paruum, vt dixi, cor hominis, quod potest tanta capere. Si autem non est paruum tanta capiens, consequenter in illo via Domini præparatur, & recta fit semita, vt ambulet in illa sermo Dei atque sapientia.

Gregor. Papa.

Quid valles & montes.

Origenes

Quæ via Domini.

Cor hominis magnum.

Quomodo præparatur cor.

Præ-

Præpara viam Domino per conuersationem bonam, & egregiis operibus rene semitam: absque offensa vlla deambulet in te verbum Dei, & donet tibi mysteriorũ suorum, aduentúsq; notitiã. Animaduertẽdũ autem, quòd, vt scribit Hieron. li. 11. Cõmentar. in Esa. Prophetã, c. 40. in ipsa Esaiæ Prophetia. Rectæ viæ Domini, & semitæ Dei nostri, impletio valliũ & montiũ, colliumq; humiliatio & prauorum correctio, & asperorũ rupiumq; cãpestria, & gloria Domini, & salutare Dei nostri non implebitur in Hierusalẽ: sed in solitudine Ecclesiæ, & in deserta gẽtium multitudine, de qua suprà legimus: Lætare deserta finés, exultet solitudo, & floreat quasi liliũ. Hęc enim deserta erat notitia Dei, & ab idolis tenebatur, humilis in confessione, erecta in superbia, aspera & intractabilis in feritate. Sed postquàm apparuit gloria Domini, *& vidit omnis caro Salutare Dei*, cũcta repentè mutata sunt, & via Domini præparata: ita vt appareret in solitudine gloria Dei, quãdo baptizatus est Dominus in Iordane, & aperti sunt cœli, & Spiritus sanctus in specie colũbæ descendit, & mansit in eo, vóxq; Patris desuper intonãtis audita est, (Matt. 3.) Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui, hunc audite. *Et omnis caro vidit Salutare Dei:* quæ propterea appellabatur caro, quia prius sanctum spiritum non habebat. De qua dicit & Dominus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sũt. Illa autem caro videbit salutare Dei, de qua per Ioel idem loquebatur: (ca. 2.) Effundam de spiritu meo super omnẽ carnẽ, & prophetabunt. Quod nõ solùm illo tẽpore clamabat Ioannes, qui sermonis Dei præcursor & præuius, rectè vox appellatur: sed vsque hodie in deserto Gentiliũ Ecclesiarum clamant magistri, vt rectas faciamus vias & semitas in cordibus nostris Deo, impleamúrque virtutibus, & inclinemur humilitate: prærupta mutemus in recta, aspera vertamus in mollia, & sic gloriam Domini & salutare Dei videre mereamur. Cyrillus Alexandr. metaphoram istam Esaiæ paulò faciliùs & fusius explicat. Nã quod habet, *Omnis vallis implebitur*, &c. Sunt enim (inquit lib. 3. in Esaiam) quædam publicæ viæ, & semitæ minimè peruiæ, sed asperæ illæ quidem & inuiæ, vt aliquando assurgendũ sit ad montes & colles, aliquando per eosdem descendendum, nunc in præcipitiis pendeas, nunc in colles profundos deferaris. Sin contingat vt edita hæc & prærupta loca subsidant, & quæ in cauo ac profundo sunt, compleantur: tunc vndiquaq; recta erunt quæ erant obliqua, & campi plani, & via expedita, quæ quondã erãt aspera & abrupta. Hoc factum est: intelligibiliter Seruatoris nostri potentia. Olim enim omnibus, vt sic dixerim, hominibus inaccessa erat via eximia, & Euangelicæ conuersationis semita parùm trita: quòd mens omniũ mundanis & terrenis esset detenta cupiditatibus, ac subiecta carnis iisdem fœdis mõtibus. Postquàm autem homo factus, atque caro secundum scripturas, in carne aboleuisset peccatum, & principatus ac potestates, & rectores mundi huius demolitus esset, æquabilem nobis, & ad currendum aptissimam viam pietatis efficit, nihil habentem accliue, vel in altum sublatũ, nihil cauum, aut deorsum, sed in campos magis cõplanatam. *Omnia enim obliqua facta sũt directa:* nec hoc solùm, sed & *apparebit*, inquit, *gloria Domini, & videbit omnis caro salutem Dei*: quia Dominus loquutus est. At quo pacto, & quomodo dicit gloriam Dei apparituram? Erat enim, & est vnigenitus Dei sermo, vtpotè Deus existens, & ex Deo patre arcana ratione natus, in deitatis præstãtia, super omnem principatum & potestatem, & thronum, & dominationes, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed & in futuro: & ipse est gloriæ Dominus, & nouimus nos gloriam eius, etiamsi olim non nouerimus: quando sicut & nos, factus homo dispensatione, se potentia, operatione, gloria, Deo & Patri æqualem declarauit: omnia verbo suæ potentiæ ferens, miracula facilè peragens, creaturam increpans, mortuos excitans, & cætera mirifica citra laborem perficiens. Apparuit igitur gloria Domini, & contemplata est omnis caro salutem Dei, scilicet Patris. Saluatorem enim & redemptorem nobis misit de cœlo filium. Cùm enim lex nihil consummaret, & typica sacrificia non haberent vim abstergendi peccata, in Christo consummamur, & ab omni labe liberati, adoptionis spiritu honoramur. Hęc in illo gratia, quantum quidem ad scopum & animũ seruantis, per omnem carnem mearit, id est, per omnes homines. Carnem enim hic intelligere oportet hominem. Si quidam videantur huius salutis expertes, verus tamen sic & Prophetæ sermo. Scopus enim & propositum honorantis, & seruare volentis attenditur, nõ desideria vocatorum expenduntur. Eadem est sententia Theophyl. in Luc. Cæterum Hieronym. lib. 1. Comment. in Matth. occurrit obiectioni, quæ olim a Porphyrio facta est. Siquidem, inquit, istum locum, quem ex Esaia Lucas & Matthæus à Ioanne depromptum narrant, Porphyrius Marci Euangelico principio comparat, in quo scriptum est, Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Esaia Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Cùm enim testimonium de Malachia, Esaiaque contextum sit, quærit quomodo velut ab vno Esaia exemplum putemus assumptũ. Cui Ecclesiastici viri plenissimè responderunt. Nos autem nomen Esaiæ putamus additũ scriptorum vitio: quod in aliis locis probare possumus, aut certè de diuersis testimoniis scripturarum vnũ corpus effectum. Quod idem confirmat in Psalmum 25. exemplo Apostoli Pauli in Epistol. ad Tim. 3. vbi hæc ex Psalte producit, Sepulchrum patẽs est guttur eorum quibus interim alia de Deuteronomio, & cæteris scripturæ locis inserit. Verum quæ ad istius Prophetiæ explicationem & meditationem magis faciunt, ad alium locum remittimus. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & Zona pellicea circa lumbos eius.* Theophylactus. Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu: lugubrem enim gerebat vestem. Vt enim vestiũ aliæ nuptiales sunt, aliæ primogenitorum, aliæ prædilectorum filiorum, aliæ viduarum: ita saccus & cinis olim pœnitentium, vt manifestum est in Achab rege, Niniuitis, Dauide. Pœnitentia enim, vt scribit Tertullianus, lib. de Pœnitentia, de ipso quoque habitu atque victu mandat sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœroribus deiicere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare: Cæterùm pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa: plerunque verò ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctésque ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. Hæc omnia exomologesis vt pœnitentiam commendes, vt de periculi timore Dominum honoret, vt in peccatorem ipsa pronuncians pro Dei indignatione fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat. Quis enim arbitretur in coccino & tyrio pro delictis supplicãdum esse? Et quoniam vitæ Monasticæ typum Ioannes exprimebat, illam in vestium asperitate definiebat, præter ea nimirùm quæ interiorem hominẽ formare debent. Victus etiam austeritas, vt ex Palladij historia Lausiaca colligitur. Quod etiam Balaam his ad Iosaphath verbis testabatur, vt scribit Damasc. lib. de eorum historia, cap. 18. Victus quidem nobis ex pomis & stirpibus, quas solitudo cœlesti rore perfusa, & creatoris imperio parens, alit, nobis suppetit: ob quæ nemo est qui aduersus nos pugnam ineat, atque contendat, maiorémque partem, vt auaritiæ lex præscribit, arripere quærat: verũ vberrimè omnibus illaboratus cibus, & extẽporalis mensa proponitur. Quòd si quis fratrum, qui nobis vicini sunt, panis benedictionem afferat, hunc tanquã ad eorũ, qui cum fide obtulerunt, benedictionem à diuina prouidẽtia missum suscipimus. Vestes autem nobis ex asperis ciliciis & ouium pellibus sunt, vetustæ omnes, atque ex variis pannis consutæ, imbecillam nostram carnem atterentes. Etenim eadem nobis est tum æstatis, tum hyemis vestis: quã etiam vt semel induimus, exuere postea nobis non licet, quousque vetustate confecta prorsus deleatur. Ad hunc enim modum, & frigoris & æstus molestiis corpus afflictantes, futuræ immortalitatis vestẽ nobis comparamus.

Marginal notes (left): Hierony. — *Ecclesia olim deserta.* — *Quod Dei salutare.* — *Quæ caro.* — Cyrillus Alexand. — *Montes terrena cupiditatis.* — *Quæ Dei gloria in Christo.*

Marginal notes (right): *Caro quid.* — Theoph. Hierony. — *Ad Porphyrij calumniam responsio.* — Theoph. — *Habitus Ioannis pœnitentiam docebat.* — Tertull. — *Differentia vestium.* — *Quid in pœnitentia faciendum.* — *Typus Monastices in Ioanne.* — Palladius. Damascen. — *Vestes monasticæ.* Greg. Nis.

Greg. Nanzanz. in Apologetico, postquàm è fuga rediisset, hac se solitudine, & vitæ austeritate delectatum fuisse scribit. Ego, inquit, Heliæ Carmelum animo agitabam, Ioannisque desertum, ac cœlestem eorum, qui hoc Philosophiæ genus profiterentur, viuendi rationem, præsentiaque omnia tempestatis instar existimabam, ac rupem aliquam, aut præruptum aliquem locum, aut exiguũ murum, conquirebam, quibus obtegi possem. Aliorum, inquiebam, sunt labores & honores, aliorum bella & trophæa: Mihi verò à bello abhorrenti oculos in meipsum conjectos habere sufficiat, vitamque vt potuero, instituere, & veluti tenui rate paruum quoddam pelagus transmeare, ac paupere hac mea & angusta vitæ functione paruam in altero seculo mansionem mihi comparare. Abiectius quidem fortassè cõsilium, verùm minori quoque periculo obnoxium, nimirùm æquo interuallo, & à summo fastigio & à casu distare. Hanc vitam duxerunt, quotquot in solitudinibus errantes, in mõtibus & cauernis & speluncis terræ, vt scribit Paulus ad Hebræos 11. egentes, angustiati, afflicti, quibus non erat mundus, in melotis & pellibus caprinis. Hieron. in Matth. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum*, &c. De pilis, inquit, habebat, non de lana. Aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ mollioris. Zona autẽ pellicea, qua accinctus fuit & Helias, mortificationis cingulum est. Sunt autem, vt Rabanus in Matt. qui existiment, Ioannem crudas camelorum pelles accepisse, non paratas, iisque ad domandam libidinem vsum esse. Verùm nullus est Euangelistarum, qui pellibus amictum illum, sed *è pilis camelorum*, scribant. Sic enim habet Matthæus (cap. 3.) ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, vestitus eius ex pilis cameli. Marcus verò (capit. 1.) ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου, indutus pilos cameli. τρίχες autem capillos, & pilos significant. Homer. in Βατραχομ.

Διαβρόχοις δ' ἐν τρίχεσι πλεῖστον βάρος ἕλκεν ἐπ' αὐτῷ.

Madentes autem pilis plurimum in omnes trahebant in ipso.

Sumuntur & τρίχες pro villis ouium: nunc verò pro pilis camelorum. His nimirùm cilicia cõficiuntur, & aspera quæque perfricãdæ carnis, quam domari oporteat. Horum autem vestimentorum mysteriũ requirunt Theoph. & Euthym. Theop. quidem in Matth. Dicunt, inquit camelum medium esse inter munda & immunda animalia. Nam quia ruminat, mundum est: quia autem vngulas non diuidit, immundũ est. Ioannes autem, quoniam ad Deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus esse, & Gentilem, qui immundus, eratque mediator veteris & noui Testamenti, idcircò ferebat pilos camelorum. *Et Zonam pelliceam circa lumbos suos.* Omnes sancti introducuntur à scriptura cincti, veluti semper in opere existentes. Negligentes autem & delicati non cinguntur. vt nunc Sarraceni: vel quòd affectiones concupiscentiæ mortificarunt: pellis enim mortui animalis pars est. Hilarius in Matth. Pilis etiam camelorum vestis adtexta peregrinum Propheticæ istius prædicationis habitum designat. cùm exuuiis immundarum pecudum (quibus pares existimamur) Christi prædicator induitur, fitq; sanctificatum habitu prophetali, quicquid in nobis vel inutile fuerat antè, vel sordidum. Zonæ autẽ præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus, vt ad omne ministerium Christi, voluntatis cingulo simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ, fugaces hominum, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes: nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu Prophetarum impiis quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi, operibus inutiles, in verbis queruli, sede peregrini, nunc sumus sanctorum alimonia, & satietas Prophetarum: electi sumus cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluearis legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Cæterùm quòd *cibus eius erant locustæ*. à variis variè interpretatur. Theophyl. in Matth. Quidam dicunt herbas esse locustas, quidam fructus agrestes. Euthym. in Matth. Quidam etiam locustas esse virgulta dixerũt, quidam herbas, alii verò insecti genus. Hilarius, in superiori sententia, eas pro animalibus sumit, cùm vocet illas fugaces. Thomas Aquinas in Matth. Locustæ sunt animalia quædam apta ad comedendum. Albertus Magnus in Matth. Non puto quòd fuerunt locustæ vsitatæ, quia illæ venenosæ sunt: sed propter similitudinem saltuum potiùs quàm volatuum, quædam aniculæ Eremi sic dicebantur. Vocantur ἀκρίδες in Græco contextu, in Hebræo verò ארבה *Arbeh*. Sunt autem ἀκρίδες, locustæ, Iudæis quidem in vsum indultæ, vt legitur Leu. 11. R. Dauid in lib. Radicum, dictionem *Arbeh* deducit à רבה, *Rabah*, id est, multiplicauit, quòd sit species multa, vel, vt annotat Mercerus in Thesaurum linguæ Hebr. Sanctis Pagnini, quòd agminatim & magna copia gradiantur. Collectiuum est. De his vide Aristotelem de hist. animal. libro quarto, cap. 2. Exod. decimo. Ecce adduco cras *Arbeh* locustam in termino tuo. Et, Ventus Orientalis eleuauit *Eth-Arbeh*, locustam. Sic in Hebraico Matthæi contextu legitur, ומאכלו הארבה, *Veoukelo haa Arbeh*: & eadẽ est Græca sententia, ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες. Hæ autem Leuit. 11. inter munda animalia numerantur. Sic enim habet lex diuina: Quicquid ambulat super quatuor pedes, sed habet longiora retrò crura, per quæ salit super terram, comedere debetis: vt est Bruchus in genere suo, & Attacus, & Ophiomachus, ac Locusta, singula iuxta genus suum. Plinius lib. 11. histor. naturalis cap. 29. Locustas Parthis in cibo gratas esse scribit. Idem lib. 6. cap. 30. Pars quædam Æthiopum, inquit, locustis tantùm viuit, fumo & sale duratis, in annua alimenta: in quadragesimum vitæ annum non excedunt. Hermolaus Barbarus, lib. 1. Corollario 250. in Dioscoridem: In sacris certè literis, sunt quibus locustæ mandi solitæ, nõ animal insectum, sed herbam hoc nomine significent, inquit: in qua sententia magnus author Chrysostomus, & prior eo Athanasius fuisse creduntur: quasi pro animali accepta vescendo non essent: cùm tamen in Africa, vt Dioscorides commeminit, ad Leptin, cibo etiã frequenti comedantur, hodie quoque eas vulgò comedunt Ægyptii. Plinius & Indorum gentem quandam, & Æthiopum quoque partem locustis tantùm viuere, fumo & sale duratis in annua alimenta prodidit, post Diodorum, Strabonẽmque: vt ob id Acridophagi nomen habeant. Hieronymus l. 2. contra Iouinian. Orientales & Libyæ populos, inquit, quia per desertum, & calidam Eremi vastitatem locustarum nubes reperiũtur, locustis vesci moris est. Itaque nihil mirùm est, si locustis animalibus vixisse Ioannes dicatur. Cibus quoque eius erat *mel syluestre*. Fuerunt qui rorem cœlestem in arborum folia congestum putarent. Theophyl. in Matth. Mel agreste est, quod à feris apibus conficitur, & in arboribus ac petris inuenitur. Idem habet Euthym. Et hoc, inquit, amarum est ac insuaue: & hoc tamen Ioanni io cibum erat. Ita nihil peregrinum, & aliundè conquisitum ei cibum præstitit, sed quod ipse solitarius locus dabat. Nimirùm omnia domandæ carnis necessaria sunt, vestitus asperitas, & victus parcimonia & frugalitas. Potus autem ex Luca, mera aqua fuisse colligitur: dicẽte Angelo ad Zachariã patrem eius, Vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomẽ eius Ioannem. Et subdit, Vinum & siceram non bibet. Apta vtique & consentanea hæc externa omnia sunt, in eo qui cæteros suo exemplo ad pœnitentiam inducit. Basilius in Ps. 29. Sed &, inquit, lamentantur nobis Prophetæ, ad luctum nos prouocantes, vt simul ad cõsensionem, & cognitionem peccatorum nostrorum delati, ex Propheticis sermonibus, nostrum lugeamus exitium, laboribus multis & ærumnis nostram carnem affligendo. Et paulò pòst. Conscidisti saccum meum, ait Psaltes. Saccus enim ad pœnitentiam facit, cùm sit humilitatis signũ. Olim namque patres in sacco & cinere sedentes pœnitentiam egerunt. Inde factum est, vt permulti Iudæorum non modò prædicatione, sed & vitę Ioãnis austeritate, ad pœnitentiam incitarentur. Nam *tunc exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem*. Sicut enim Hieremias compedes ferreos gestauit ad designandam captiuitatem, Michæas autem, Vadam, inquit spoliatus & nudus, luctum faciam velut struthionum & draconum: sicut Ahias Silonites pallium in decem partes diuisit: & his olim externis signis populum alioquin ru-

Monastica vita tutior. — Hierony. — *Zona pellicea quid.* — Rabanus. — Homerus. — Theoph. *Mysterium horum vestitus.* — Hilarius. — *Quid locustæ significent.* — Theoph. — Euthym. *Quæ erant istæ locustæ.* — Hilarius. — Thom. — Albertus Magnus. *Locustæ eræ animalia.* — R. Dauid. — Mercerus. — Aristotel. — Plinius. — Her. Barb. — Plinius. — Hierony. — Theoph. *Quid mel syluestre, & quale.* — Euthymi. — *Afflictio carnis.* — Basilius. — *Austeritas vestitus mouebat turbas* [illegible]

dem inducebant ad earum rerum cognitionem, quas verbo prædicabant. Ita & Ioannes non modò verbo, sed externis illis pœnitentiæ signis turbas ad pœnitentiam adhortabatur. Sed & Ioannes notus ex parentibus omnibus erat: vitæ sanctimonia & asperitas quemque alliciebant, vt in desertum se conferrent. Adde quòd à captiuitate Babylonica vsque ad id temporis, paucos Prophetas acceperant. *Et baptizabantur ab eo.* Theophylactus. Tametsi baptizabantur, attamen remissionem peccatorum baptisma Ioannis non habebat, sed solam pœnitentiam prædicabat, & ad remissionem peccatorum, hoc est, ad Christi baptisma ducebat, apud quem est remissio peccatorum. Chrysostom. hom. 10. prioris Operis in Matth. Sic Act. 1. Ioannes quidem prædicauit baptismum pœnitentiæ, & non ait, remissionis, sed vt crederent in aduenientem post eum. Cùm enim nondum pro peccatis mundi hostia fuisset oblata, cùm necdum Spiritus sanctus descendisset, nec peccatum est solutum, nec inter Dominum atque homines inimicitia sublata, nec maledictio expúncta: quomodo remissio peccatorum facta diceretur? Et quibusdam interiectis. Quia igitur propriorum obliuio peccatorum, sicut etiam Paulus ostendit, insolentes Iudæos aduersus Christi dona faciebat: è regione verò delictorum memoria, requirendi liberatoris, & consequendæ veniæ desiderium suscitabat: ad hoc Ioannes præparaturus, aduenit, suadens eis refugium pœnitentiæ: non vt castigarentur, sed vt humiliores pœnitédo facti, & peccatorum suorum crebriùs recordantes, ad dona remissionis accurrant. Quasi diceret: Ego illis confiteri peccata sua, & pœnitentiā agere persuasi, non vt castigarentur omninò, sed vt digniùs postea remissionis dona susciperét. Nisi enim seipsos antè damnassent, minimè gratiam requisissent. Ita Ioãnes Chrysostomus occurrit obiectioni, quæ fieri posset. Cur ij, qui baptizabantur, *confitebantur peccata sua*, nisi & ipsorum remissionem Baptista conferret. Sed ita parabantur, inquit, vt propria infirmitate & morbo cognito, ardentiùs tandem medicum & saluatorem exoptarent, & susciperent. Erat igitur hoc baptisma typus pœnitentiæ, ad quem remissio peccatorum requiritur. Gregor. Nanzanzenus, Orat. in sancta lumina, Pœnitentiam baptismo comparat, illámque nuncupat lachrymarum baptismum. Verùm, inquit, asperior est, & laboriosior, quo perfunditur ille, qui per singulas noctes lectum suum, ac stratum lachrymis lauat: cui ipsæ quoque vitij cicatrices fœtent, qui lugens & contristatus graditur, qui Manassis resipiscentiam, ac Niniuitarum humilitatem misericordiam à Deo consecutam imitatur, qui Publicani verbis in templo vtitur, ac supra insolentem & superbum Pharisæum iustificatur qui denique Chananeæ more deprimitur, & misericordiam implorat, & micas poscit, hoc est, canis vehementi fame correpti pabulum. Quòd autem pœnitentia non sit sine peccatorum confessione, & hoc baptisma Ioannis ostendit: quòd etsi remissionem peccatorum minimè conferret, sed tantùm pœnitentiæ typum haberet, ita tamen per confessionem suos præparabat. Basilius in Psal. 29. In propitiationem itaque peccatorum, inquit, remissionémve eorum quæ admisistis, confitemini de iis, quæ à vobis non rectè priùs, nec sobriè facta sunt. Et in Psal. 32. in hanc Dauidis sententiam, Diligit misericordiam & iudicium, misericordia Domini plena est terra. Vult, inquit, mi misereri iudex, si modò post admissa, humilé te factum & contritũ, & malefacta plurimum deplorantem te inuenies. Insuper si quæ clam cæteris & in arcano designasti, prodideris & euulgaueris fratri citra pudorem vllum. Et idem in Regulis breuioribus, quæst. 288. ad interrogationem istam, An qui peccata sua confiteri vult, omnibus passim, & quibusuis ea confiteri debet, an certis quibusdam? ita respondet. Propositum benignitatis Dei in iis qui peccant, perspicuum est ex eo, quod scriptum est Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Quoniam igitur conuersionis modus accommodatus esse debet ei qui peccat, & prætereà opus est fructibus dignis pœnitentiæ, conuenienter verbis illis Ioannis Baptistæ, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*: ne si fructus abfuerint, illa viu

Theoph. — *Chrysost.* — *Non est pœnitentia, sine confessione peccatorum.* — *Gr. Nanzã.* — *Psal. 6. 37. 4. 43. 37.* — *Basilius. Probatio cõfessionis peccatorum.* — *Idem.*

eueniant, quæ confestim pòst denunciantur: *Omnis enim arbor, quæ non facit bonum fructum, excidetur, & in ignem mittetur*: necessariò iis peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. (1. Cor. 4.) Siquidem rationem hanc in pœnitentia etiam veteres illos cernimus secutos fuisse, quando & in Euangelio (Matth. 3.) scriptum est, quòd Ioanni confitebantur peccata sua: & in Actis (cap. 16.) Apostolis ipsis, à quibus etiam cuncti baptizabantur. Sic Act. 19. multi credentium veniebant ad Paulum, confitentes & annunciantes actus suos. Sunt verò qui sic resoluendum putent, quòd se peccatores esse in genere confessi fuerint. Verùm non istud est, τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, peccata sua confiteri. Nam quod cuiusque est, etiam proprium alicui esse dicitur. Non simpliciter fatebantur peccata, sed sua ipsorum peccata. Alij luxuriæ, alij ebrietati, alij auaritiæ, alij iræ, alij hypocrisi magis dediti erant: & hæc ipsa in quæ labebantur, alij aliter illa etiam propria confessione exprimebant. Quid quòd ad illam ἐξομολόγησιν adigebantur ex lege? Nec enim tantùm publica quædam pro totius populi delictis quotannis fiebat in die expiationis, cùm sacerdos impositis hirco emissario manibus, confiteretur omnes iniquitates filiorum Israël, vniuersáque delicta & peccata eorum, vt legitur Leuit. 16. quæ generalis confessio censenda est: sed & priuata & particularis specialium quorundam peccatorum ab iis agebatur, qui pœnitentiam agentes, sibi Deum propitium reddere volebant. Leuit. 5. Anima quæ iurauerit, & protulerit labiis suis, vt vel malè quid faceret, vel benè: & non fecerit, & idipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitáque postea intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato. Textus Hebraicus pro eo, Agat pœnitentiam pro peccato, sic legit, והתודה אשר חטא עליה *Vehituadda asser hata haleia*, id est, & confessa fuerit quod peccauit super eo. Quod sanè ad expressam ipsius peccati confessionem refertur, vt & 70. Interpretum versio docet, quæ sic habet, καὶ ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἥμαρτεν κατ' αὐτῆς, & dixerit peccatum, in quo peccauerit in eo. Oportebat enim peccati circunstantias adferre, vt ex his, illius aut leuitas aut grauitas appareret. Hæc ergo particularis & specialis confessio ad legalem pœnitentiam requirebatur. Quin etiam tam necessaria est nobis, vt ab antiquis Patribus, Irenæo nimirùm lib. 1. contra hæres. & Tertull. l. de pœnitentia, ἐξομολόγησις, id est, confessio, pro pœnitentia vsurpetur. Cæterùm non est graue & laboriosum dicendum, quod factum est salutare, vt scribit ibidem Tertullianus. Nec enim erubescimus medicis & chirurgis corporalibus secretos quosque morbos & vlcera proponere: idque vt corpori bonam valetudinem restituant: quantò minùs pudor ille officere debet, vt interiora sacerdoti retegamus, & animæ salutem nanciscamur? Eccl. 4. Non cõfundaris confiteri peccata tua, & ne subiicias te omni homini pro peccato. Seligendi enim sunt etiam sacerdotes, qui te soluant. Ita seligitur Ioannes, vt cui Deus præter cæteros specialem authoritatem crediderit. *Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum dixit eis, & ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab ipso, Progenies viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Hinc manifestum est, multas apud Iudæos sectas fuisse: alij nimirùm Pharisæi, alij Essæi, alij Samaritæ. Iosephus lib. 18. Antiquit. Iud. cap. 2. docet à multis iam sæculis in priores tres istas sectas Iudæos fuisse diuisos: maximè temporibus Hircani innotuisse. Pharisæi è Phares, quasi diuisi: quòd cæteros ipsi, vt peccatores, à suo consortio abducerent. sederent illi in cathedra, sed omnia ad literam interpretabantur. Iosephus lib. 13. de Antiqu. Iudaic. 18. cap. Plurimas constitutiones non scriptas à Moyse, sed à maioribus acceptas, populo tradiderunt. Satis austeri illi in accubitu, in oratione vigiles, in continentia laudabiles, in vestium grauiores, alligatis ad fimbrias spinis, circumuolantibus phylacteriis: verùm & ipsi hypocritæ, auari, cruenti, feroces, ignorabant filium Dei. 2. statuebant fatum. 3. addictiores astronomiæ, elementa animantia vocabant: iudicium verò fatentur. Epiph. lib. 1. tom. 1. hæres. 16. Quomodo verò potest iudicium esse &

Propria & expressa peccatorum confessio. — *Alia generalis, alia specialis cõfessio.* — *Confessio peccati sub lege.* — *Peccati circunstantia.* — *Irenæus. Tertull.* — *Audacter confitendum.* — *Multæ sectæ apud Iudæos. Iosephus. Pharisæi.* — *Idem.* — *Epiphan.*

& fatum: id est, quare circa hominem est bona opera, aut malas res appeteret? 4. Relinquebant grauiora legis, cæteros addicti. 5. mundiciem & actum externum nimis efferebant. 6. præferebant domū factum subuētioni parentum in necessitate. Sadducæi verò, vt scribit Philastrius lib. de hæresib. ducebātur à Sadoch Iudæo discipulo Dosithei. Sunt qui a *Tsadik* deducant, quasi sint *Tsadikim*, id est, iusti. Hi è diametro pugnarunt cum Pharisæis. Sicut enim illi strictiore conscientia, sic isti laxiore. 1. Non esse resurrectionem, quòd possit frater fratri suscitare semen: indignum autem sit vnam mulierem tot habere maritos in resurrectione. Atqui neque nubent neque nubentur. Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Negant Angelum aut spiritum, Act. 23. Dicunt in nostra esse potestate fœlicitatem & infortunium. Iosephus Antiq. Iudaic. lib. 13 cap. 9. Hi cum cæteris Messiam purum hominem expectant. Philastrius. Essæi ab opere dicti, quòd ostentationem in Pharisæis detestarentur, mallēt verò operatores esse, & Epicurismum Sadducæorum auersarētur. Vnde se ad extremam oram Iudææ ad lacum Asphaltiten prope Iericho contulerunt. Hi omnium meliores. Ioseph. lib. 2. de bell. Iud. cap. 7. hæc de illis: quòd fuerint. 1. amore coniuncti. 2. à voluptatibus alieni. 3. intemperantias fœminarum caueāt: vnde & nuptias fastidiunt. 4. cōtemnunt diuitias. 5. in commune viuunt, & per procuratores. 6. squalorem decorem deputant. 7. in singulis nulla domicilia, vbi in commune sectæ professores ex aliunde venientes excipiunt. 8. amantur tantùm propter latrocinia. 9. est apud eos curatio hospitum & vestimentorum. 10. tantùm est illis vna vestis & calceus. 11. nunquam quidquam alterutri vendunt. 12. solis ortum votis apud Deum præcurrunt. 13. manibus laborant. 14. in silentio panem comedunt, præmissa benedictione. 15. eleemosynarij sunt. 16. nihil illis licet dare curatoribus, siue cognatis. 17. duobus saltem annis probant, quos admittant in consortium. 18. Hi demum se voto alligant Deo, curatori, & consortio, & principibus, cætera abiurantes. 19. deprehensos in peccatis segregant, & humi manducare herbas iubentes cibo priuant, donec miserescētes humilitatis eos admittunt. 20. senes honorāt, nec quid quod eis displiceat, faciunt. 21. discernuntur ab inuicem in quatuor ordines secundum susceptæ abstinentiæ tempora. 22. pascuntur cibo verbi à præside. 23. contemnunt aduersa. 24. subrident illatam mortem per tyrannos. 25. animarum immortalitatem credunt. Ab his videtur ductum esse Monasticum institutum, quale etiam Philo Iudæus de vita supplicum describit. De Samaritis suo tempore dicemus. Cæterùm duarum sectarum maximè meminerunt Euangelistæ, Sadducæorum nimirùm, & Pharisæorum, vt quæ essent in populo præcipuæ. De Pharisæis frequenter: de Sadducæis Matt. 22. de vtrisque Act. 23. Sciens Paulus quòd vna pars esset Sadducæorum, altera Pharisæorum, exclamauit in concilio, Viri fratres, ego Pharisæus, filius Pharisæi, de spe & resurrectione mortuorum iudicor. Et cùm hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, & soluta est multitudo. Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque Angelum, neque spiritum: Pharisæi autem vtraque confitentur. Porrò mirum est, quòd etsi inter se contendant, tamen omnes ad Ioannem conuenirent: vnde quasi vi quadā adductos esse, aut ex celebritate nominis Baptistæ, aut ex nouo signo baptismatis, aut venientis Messiæ opinione, etiam & totius populi persuasione credimus. Siquidem, inquit Chrysostomus, homil. 10. in cap. Matth. 3. Præter plurimam vultus gratiam, & admirabilem hominis sanctitatem, illum post multa tempora Prophetam apparuisse lætabantur. Ipsum quoque prædicationis genus nouum erat atque diuersum. Nihil quippè vsitatum annunciabat ac solitū, nulla prælia, nulla certamina, nullas de terreno hoste victorias: non morbos ac fames, non expugnationes Babylonicas ac Persicas, non vrbis captiuitatem, neque eorum omninò quicquam, quæ à Prophetis audire consueuerant: sed cœlum annūciabat, & illud quod ibi promittitur regnum, atque Gehennæ è diuerso supplicium. Propterea quanquam haud multò antè omnes, qui per solitudines aberrabant, trucidarentur, tanquam qui Iudæ & Theudæ complices essent: nihilo seniores tamen illi ad hunc concurrebant. Neque enim Ioannes ad tale aliquid conuocabat, vt eis tyrannidem dissensionemque suaderet, aut huiusmodi temerarium aliquod & inconsideratum facinus, sed vt auditores ad cœlorum regnum vocaret. Ideò neque secum illos retinet, nec per eremum circunducit sequentes, sed venientes suscipit, & ad cœlestē erudiens Philosophiam continuo domum remittit: per omnia illos docens cuncta etiam terrena despicere, atque ad præmia regni futurorum bonorum, & in eorum quotidie desiderio cōcitari. Idem Chrysost. homil. 11. in Matth. Pharisæos ostendit à Ioanne quidem baptizatos fuisse, non tamen iis quæ prędicabat, credidisse. Atque vt discas, inquit, quoniā alia Pharisæi, alia verò populi ad eum voluntate veniebant, audi quomodo Euangelista illud quoque declaret: de populo quidem dicens, quia aduenirent vt baptizarentur ab eo, *confitentes peccata sua*: de Pharisæis verò haud similiter: quoniam Matth. 23. videns multos venientes ad baptisma, dixit, Serpentes, genimina viperarum. O admirabilem animi magnitudinem, stupendamque cōstantiam! quàm liberè illis loquitur omnibus, qui Propheticum semper sitiebant cruorem, quique in nullo erant serpentibus mitiores! quanta & ipsos, & ipsorum parētes libertate castigat! Sed dicat hic aliquis, libertatem quidem illam fuisse præcipuam: cæterùm illud esse quærendum, vtrum rationem aliquam habuerit ipsa libertas. Neque enim peccantes viderat, sed potiùs ad se conuersos conspiciebat: propter quod nec increpare debuerat, sed è regione laudare atque suscipere: quia scilicet vrbibus ac domibus derelictis ad eremum cucurrissent, vt veritatem prædicationis audirent. Quid ergo dicemus? Non vtique illum absque consideratione tanta seueritate fremuisse, & neque præsentibus, neque absentibus pepercisse. Nam quia reuelante sibi Deo, cordis eorum occulta conspexerat, eósque superbum sapere de parentum nobilitate cognouerat, hanc illis perditionis esse causam, & hanc in vltimam eos sciebat præcipitatos esse desidiam, satis necessariè radicem arrogantiæ huius incidit. Propterea illos Esaias. (1. cap.) Sodomorum principes, & Gomorrhæorum plebem vocat. Et alter Propheta dicit: Num sicut filij Æthiopum vos estis mihi? Et prorsus omnes ab hac eos persuasione deducunt, reprimentes illorum tumorem, qui illis innumerabilium causas pariebat etiam malorum. Sed Prophetæ, inquies, consequenter: siquidem illos peccantes videbant. Hic verò qua de causa, quàve ratione idipsum facit, cùm eos certè videat ad obediendum paratos? Proculdubiò vt illam duritiem molliret. Nam si sermonem ipsius diligēter intendas, increpationi temperamentum laudis admiscet. Hæc quippè dixit admirās quòd ea, quæ illis penè impossibilia videbantur vel fieri, implere potuerunt. Huiusmodi igitur increpatio irritantis est potiùs atque ad vigorem animi coarctantis. Cæterùm vocat Pharisæos *progeniem viperarum*, nō ipsam procreationem viperarum considerans, quasi sint ex viperis procreati: sed indolem, malitiámque viperinam illis obijciens, quam ex vtero matris attulerunt, ita vt sua peruersitate maiorum malitiam referant. Ideò Dominus Matth. 12. Progenies viperarum, inquit, quomodo potestis bona loqui, cùm mali sitis? Nam ex abūdantia cordis os loquitur. Sic Matth. 23. Serpentes, progenies viperarum, quomodo potestis fugere à iudicio Gehennæ? vbi idem per serpentes, voce metaphorica, quod per progeniem viperarum indicatur, nempè inhærens serpentina prauitas. Sic Christus obijciens Iudæis, quòd sint ex patre diabolo, non tantùm primam illam occupationem ac deformationem, qua Satan genus humanum in suam potestatem redactum, ex imagine Dei in suam transformauit, obijcit: sed etiam inhærentem diabolicam malitiam, quam secum ex vtero matris attulerint. Euthymius in Matth. Itaque ipsos alloquens (inquit) *progenies viperarum* appellauit. Sicut enim viperarum proles, quum pariuntur, suas occidunt matres, exeso earum ventre: ita sanè Iudæi suos patres spirituales, puta Prophetas, oc-

cide-

Sadducæi. Philastrius.

Ioseph. Philastrius. *Essæi.*

Essæorum vita monastica.

Philo. *Samaritæ.*

Vtraque secta licet aduersarentur, conueniunt tamen ad Ioannem.

Chrysost.

Nullus Ioannem auersatus est.

Chrysost. *Alia voluntate Pharisæi, alia populus ad Ioannis baptisma confluebat.*

An rectè fecerit Ioannes increpans Pharisæos ad eum confluentes.

Quid per viperas significetur.

Euthym.

ciderant. Laudauit autem ipsos, dicens: *Quis demonstrauit vobis fugere a ventura ira?* apparebat enim quòd sola ipsorum prudentia. Futuram verò dicit, vel quæ à Romanis io obsidione futura erat: vel quæ à Deo in die iudicij, quam ad pœnitentiam properando fugiebant. Erumpendo igitur ad Pharisæos ac Sadducæos dirigit sermonem: eos autem spiritu discernens, hæc illis dicebat, qui Christum credituri erant, & ita iram prædictam omninò euasuri. Quòd si Lucas hæc turbis illum dixisse intelligit, nihil inde turberis. Verisimile est enim bis hæc Ioannem dixisse, nũc quidem his, nunc verò illis. Admirabatur autem Ioannes magnam ipsorum mutationem: quomodo hi, qui Prophetas occiderant, ipsum quoque non occiderent, sed magis ad pœnitentiam venirent. Eandem sententiam sequitur Theophylactus. Aristoteles lib. 6. de historia animalium, 34. cap. hanc progeniei viperarum impietatem describit. Vipera è serpẽtibus vna animal edit, cùm intra se oua primùm pepererit. Ouum hoc vnius coloris, & Molicum piscium est: fœtus supernè consistit, nec cortice continetur, sicut nec piscium quidem: parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur. Euenit interdum, vt qui in vtero adhuc sunt, prorumpant. Singulos diebus singulis parit, plures quàm viginti. Ex quibus intelligere licet, non semper quidem, sed quãdoque viperarum catulos nasci cum morte parentis. Ea propter olim Lex duodecim tabularum cauisse videtur, vt parricidæ simul cum vipera, quasi parricidarum genimina, assuerentur. Cyrill. Hierosolym. aliunde viperarum similitudinem depromit. Sic enim Catech. 3. hæc verba Ioannis explicat. Non igitur sis deinceps vipera, inquit: sed cùm esses aliquando genimen illius, exue primæ illius iniquæ vitæ personam. Quilibet enim serpens in angustum intrans, deponit senectutem, & vetustatem per extrusionem exuit, corporeque denuò toto renouatur. Sic & tu intra per angustam portam & strictam, affligens temetipsum per ieiunium, expelle tuam perditionem. Exue veterem hominem cum actionibus suis & dic illud quod est in Cantic. 6. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Cęterùm si quis est inter vos homo hypocrita & ostentator, deuotionem quidem simulans, non ex corde autem credens, Simonis Magi habens hypocrisin, qui non vt gratiæ particeps sit, accedit, sed vt perscrutetur, anxiéque speculetur id quod datur: audiat & ipse à Ioanne: *Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.* D. Thom. Aquinas, vt ex Chrysost. hom. 11. in Matth. ita & ex Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. viperarum cum Pharisæis similitudines conciliat. Sunt, inquit, similes in tribus. Natura enim viperæ est, quando mordet aliquem, recurrere ad aquam: & si inuenit, non moritur, aliàs moritur. Vnde Ioannes perpendens intentionem eorum, quare veniebant ad aquam baptismi, dixit, *Progenies*, &c. Sed quomodo venenati veniebant ad baptismum? quia Ioannes promittebat remissionem peccatorum: vnde compellebat eos ad aquam, deponentem prauam intentionem. Ideò dicit, Agite pœnitentiam: & baptizabantur ab eo. Secunda proprietas est, quòd nascẽdo occidit parentes: vnde dicitur quasi vi pariens. Et isti similiter. Infrà 23. Quem Prophetarum non occidistis? Tertia ratio est: quia pulchritudo exteriùs, interiùs habens venenum. Isti enim pulchri sunt exteriùs quadam simulata iustitia, interiùs habentes peccata. Infrà 23. Væ vobis, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia. Et secũdum hoc progenies viperarum sonat in malum. Ambrosius exponit alter, & dicit, quòd prudentia ascribitur serpentibus. Infra 10. Estote prudentes sicut serpentes. Vnde Ioannes commendans eos de prudentia, quia veniebãt ad baptismum, dicit, *Progenies*. &c. Primùm ergo quod inducis ad pœnitentiam, est recognitio proprij peccati, secundum est timor Domini iudicij. Prouer. 15. Per timorem Domini declinat omnis à malo. Iob. 19. Scitote esse iudicium. Hoc est quod dicit: Quis demonstrauit, &c. Et sciendum, quòd Ambrosius & Chrysostomus exponunt de præteritis, Rabbanus de futuris: vnde dicit, Quis demonstrabit, &c. & secundum Ambrosium sic, *Progenies*, &c. quasi diceret, *Quis demonstrauit* vt recederetis à malo? quasi dicat, Nullus, nisi Deus. Psal. 84. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Secundum Chrysostomum sic, *Progenies* &c. quia retinent voluntatem peccati, *quis demonstrauit vobis fugere*, sicut vos vultis? Non enim hoc didicistis à solo Esaia, quem ita scribentem (cap. 1.) legitis, Lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Non: quia dicit Dauid Psal. 50. Amplius laua me, Domine, ab iniquitate mea, & à peccato meo mũda me. Et pòst: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies. Rabbanus de futuro sic, quasi diceret, Bonum est quòd agitis pœnitentiam: quia aliter quis demonstrabit, &c. Ps. 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Legendum tamen esse per præteritum ostendit dictio Græca ὑπέδειξεν, apud Matth. & Lucam. Gregorius Papa in hom. *Ventura ira* animaduersio est vltionis extremæ, quam tunc fugere peccator non valet, quando nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. 1. ad Thess. 5. Tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Item Apoc. 6. Dicunt montibus, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni. Ierem. 25. Facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini. Propterea Ioh 19. Fugite à facie gladij. Ps. 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Non in Tharsis cum Iona (Ion. 1. Tharsis enim interpretatur exploratio gaudij: sed cum Propheta in deserto pœnitentiæ. Psal. 54. Mansi in solitudine, Matth. 24. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Orate ergo, vt non fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbatho. Albertus Magnus in Matth. per admirationem hoc dictum esse cẽset, pensata qualitate tum Sadducæorum, tum Pharisæorum: quia præsumptio Pharisæorum, inquit, non timet iram, quam putat se non meruisse: & perfidia Sadducæorum eam reijcit, quam non credit futuram. mirum, vt dicimus, vt qui resurrectionem, ita & iudicium abnegant. Quantam igitur vim verbi esse oportuit, quòd corda eorum demulceret, & ad tremendum Dei iudicium commoueret? Quis eis fidem facere potuit, inquit Albertus? Errauerunt enim (Sap. 2.) & excæcauit illos malitia eorum: & non iudicauerunt honorem sacrarum animarum, nec mercedem sperauerunt iustitiæ. Matth. 22. Dicit eis Dominus, Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Esaiæ 10. Ad cuius confugietis auxilium, aut vbi derelinquetis gloriam vestram? Ioëlis 2. Magnus dies Domini, & terribilis valde: & quis sustinebit eum? Esa. 30. Ardens furor eius, & grauis ad portandum: labia eius impleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorãs. Spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, & frænum quod in maxillis eorum. Dan. 8. Fluuius igneus circa thronum iudicis. Origenes homil. 22. in Luc. Et magna, inquit, huic seculo impendet ira: omnia iram Dei passurus est mundus: tantam vastitatem cœli, & latitudinem terræ, & stellarum choros, splẽdorem solis & lunæ nocturnæ solatia Dei ira subuertet. Hæc enim omnia propter hominum peccata transibunt. Et olim quidem super omnia terrena venit ira Dei, quia omnis caro (Genes. 6.) reliquerat viam suam super terram: Nunc autem & super cœlum & super terram ventura est ira Dei. Cœli transibunt, tu autem permanebis (ad Deum dicitur, Ps. 102.) & omnes sicut vestimentum veterascent. Vide qualis & quanta ira mundum omnẽ consumptura sit, & puniet eos qui pœna digni sũt, inueniétque materiam in qua se exerceat. Vnusquisque nostrum ex eo quod gessit, iræ materiam præparauit. Secundum duritiam enim tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, vt dicitur ad Rom. 2. Chrysostomus, hom. 11. in Matth. per admirationem hæc verba dicta esse recenset, vt qui ex impijs parentibus orti pietatem amplectantur, & pœnitentiam agant. Vnde facta est, inquit, repentè tanta conuersio,

Theoph. Aristotel.

Viperis parricida cōparantur.

Cyril. Hie.

Serpentum prudentia.

Thomas. Chrysost. Ambros.

Tria in vipera.
1. Proprietas vipera.

2.

3.

Ambros.

Chrysost.

Rabbanus

Gr. Papa.
Quæ sit ventura ira.

Albe. Mag.

Origenes.

Chrysost.
Vnde ista conuersio Pharisæorum.

Quis voluntates eorum asperas mitigauit? quis vulnera immedicabilia curauit? Sed considera, inquit, quòd illos ab ipsis omninò principiis attētos, attonitósque reddiderit: de Gehenna scilicet inferendo sermonem. Non enim aliquid vsitatum locutus est, neque dixit, Quis vobis demōstrauit bella vitare, & irruentes fugere impetus, barbarorū captiuitates, morbos ac fames? sed aliud quoddam suppliciū cōminatur, quod nunquam certè illis fuerat manifestū. Cuius autem vel ferreum peccatoris pectus horrēdi huius iudicij meditatio non molliat? quē non ad pœnitētiam inuitet?

[Meditatio iudicij ad pœnitentiam inducit.]

[D. Effrem.]

D. Effrem l. de armat. spiritu. c. 5. Hei mihi, dilectissimi (inquit) quales tūc & quo animo futuri simus, quando abstrahemur nudi & aperti? Vbi tūc nequitia? vbi tunc carnis fortitudo? vbi fallax inutilisque pulchritudo? Hei mihi, quomodo introducendi sumus ad tribunal illud horrendum? Vbi tunc humanæ vocis malè blāda suauitas? vbi mala improbáque fiducia? vbi tunc qui masculorum concubitum existimant voluptatem? vbi tunc illi, qui cum tympanis & instrumentis musicis vinum bibunt? vbi tunc illorum contemptus, qui sine metu vixerunt? vbi tunc deliciæ & lusus? Transierunt illa omnia, atque diffusa sunt vt mollis aër. Vbi tunc immodica cupiditas, & infinitus possidendi amor? vbi tunc superbia inanis & turgida, quæ cunctos exectans, se solam aliquid esse arbitratur? vbi tunc vanus & prorsus inanis humanus successus & gloria? vbi tunc tyrannus? vbi rex? vbi princeps? vbi magistratus? vbi hi qui gloriabātur in multitudine diuitiarum suarum, & Deum contemnebant? vbi Duces? Tunc profectò videntes admirati, conturbati, cōmoti sunt: tremor apprehendit eos: ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi tunc conterentur. Hac ergo iudicij meditatione animos quantumuis feroces Pharisæorum & Sadducæorum emollit Ioannes. Et ne frustrà hoc timore initientur, adijcit, *Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.* quasi dicat, Nunc cùm mutandam esse in melius vitam, & deflenda peccata didiceritis, facite vt ne frustrà manus ad aratrum admoueatis. Quid enim proderit vobis Verbum aure acceptum, nisi & operibus illud adimpleatis? Quid nosse per pœnitentiam parandum iter Messiæ, nisi & pœnitentiæ fructus edatis? Quid denique proderit percelli terrore & expectatione terribilis illius iudicij, nisi simul ea caueatis, quæ vos damnationi æternæ, & gehennæ adiudicare possunt? Nec enim omni terræ creditum semen fructum centuplum adfert, nec omni corde acceptum verbum in vitam æternam fructificat.

[Euthym.]

Euthymius in Matth. Quia ergo resipiscitis, scitote quòd non sufficit prauitatem duntaxat fugere, sed oportet virtutem quoque operari. Declina (inquit Psalmo 33.) à malo & fac bonum. Eadem est sententia Theophylacti & Chrysostomi.

[Qui fructus pœnitentiæ.]

[Druthmar.]

Druthmarus in Matthæum. Quisquis enim (inquit) de peccatis suis sollicitus est, vt ei remittantur per bona opera, à ventura ira fugit, quia festinat se tollere à sinistra parte hœdorū, & fugit in dextram cum agnis: quoniam hœdi cruciabuntur, agni autē protegentur à Domino. Fructum autem dignum pœnitentiæ facere, est præterita mala fletibus punire, & bona è contrario agere: vt sicut exhibuimus membra nostra seruire iniustitiæ, ita exhibeamus eadem iustitiæ in sanctificationem. Vel fructus dignos pœnitentię agere, est malè commissa eleemosynis redimere.

[Basilius.]

Basilius in Regulis breuioribus, interrog. 288. superiùs assignata, ad fructum pœnitentiæ retulit confessionem peccatorum.

[Cyrill. Hierosol.]

Cyrillus Hierosolymit. Catechesi 3. Qui sunt, inquit, pœnitētiæ fructus? Qui habet duas tunicas, det nō habenti. Qui habet escas, faciat similiter. Vis frui gratia Spiritus sancti, & cibis sensibilibus pauperes non reficis? Magna quæris, & parua non rependis. Ita eleemosynam, fructum pœnitentiæ assignat. Facite eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, ait Christus.

[Origen.]

Origenes, homilia 21. in Lucam: Vultis, inquit, scire qui sunt fructus pœnitentiæ? Charitas fructus est spiritus. Gaudium fructus est spiritus, pax, patiētia, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, & reliqua huiusmodi. Si hæc omnia habuerimus, fecimus dignos fructus pœnitentiæ. In hoc maximè satisfactio pars pœnitentiæ attenditur.

[Chrysost.]

Chrysostomus homilia decima, in Matth. Operis imperf. Digni pœnitentiæ fructus sunt, inquit, cum commissis peccatis aduersa facimus. Aliena rapuisti, incipe donare propria: longo tempore fornicatus es, à legitimo quoque vsu coniugij suspendere, ac perpetuam continentiam paucorum dierum castitate sæpius meditare: iniuria, vel opere quenquam, vel sermone affecisti, refer benedictionis verba: conuicijs te percutientem, nunc officijs, nunc beneficijs placare contende. Delicijs antea & temulentia diffluebas: ieiunio & aquæ potu vtrumque compensa, vt famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienum decorem oculis: fœminam omninò iam non videas, maiore tactus cautione post vulnera.

[Gre. Papa]

Gregorius Papa in homel. Obserua scilicet, quòd amicus sponsæ non solùm fructus pœnitentiæ, sed *dignos fructus pœnitentiæ* admonet esse faciendos. Aliud est namque fructum facere, aliud fructum dignum pœnitentiæ facere. Vt enim secundum dignos pœnitentiæ fructus loquamur, sciendum est, quia quisquis illicita nulla commisit, huic iure cōceditur, vt licitis vtatur: sicq; pietatis opera faciat, vt tamen, si voluerit ea quæ mundi sunt, nō relinquat. At si quis in fornicationis culpam vel fortè, quod est grauius, in adulterium lapsus est: tantò à se licita debet abscindere, quantò se meminit & illicita perpetrasse. Neque enim par fructus boni operis esse debet eius, qui minus, & eius qui ampliùs deliquit: aut eius qui nullis, & eius qui quibusdam facinoribus cecidit, & eius qui in multis est lapsus. Per hoc ergo quod dicitur, Facite dignos fructus pœnitentiæ, vniuscuiusque cōsciētia conuenitur, vt tantò maiora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quantò grauiora sibi intulit damna per culpam.

[Fructus digni qui.]

[August.]

Augustin. lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 27. Hoc ergo quærendum est, inquit, quæ dignæ fiant pro peccatis eleemosynæ: de quibus etiam Christi præcursor ille dicebat, Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ. Proculdubiò non inuenientur eos facere, qui vitam suam vsque ad mortem, quotidianorum criminum perpetratione, confodiūt. Qui ergo dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, priùs eas facere incipiat à seipso. Indignū est enim vt in se non faciat, qui facit in proximum, cùm audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Itémque audiat Eccl. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Hanc ergo eleemosynam, id est, vt Deo placeat, nō faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Ad hoc enim & illud scriptum est: Qui sibi malignus est, cui bonus erit? Orationes quippè adiuuant eleemosynæ. Et vtique intuendum est, quod legimus Ecclesiastici 21. Fili peccasti, ne adijcias iterum, & de præteritis tuis deprecare, vt dimittantur tibi. Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, vt cùm de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non in eis perseuerantes, licentiam malefaciendi per eleemosynas comparare credamus.

[Qui faciant dignos fructus pœnitentiæ. Eleemosyna.]

[Idem.]

Idem tom. quarto, libro de vera & falsa sapientia, cap. 2. ex hoc loco veram pœnitentiam definit, quæ sese per opera manifestam faciat. Si fides, inquit, fundamentum est pœnitentię, præter quam nihil est quod bonum sit, appetēda est pœnitentia, quam constat in fide esse fundatam. Non enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitentia itaque, quæ ex fide non procedit, vtilis non est. Oportet autem credi, remedium pœnitentiæ à Saluatore concedi. Si enim omnis pœnitentia sterilis esset peccatoribus, nequaquam reuocarentur ad pœnitentiam Christi interfectores, quam prædicauit Dominus mitis & mansuetus, & eius præcursor. Dicit enim, Fructus facite dignos pœnitentiæ: ostendens pœnitentiam non sterilem, sed dignè fructificare.

[Pœnitentia vera non est infructuosa.]

Itaque dictio pœnitentiæ, in hac sententia, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, non pendet à dictione, Fructus, sed ab adiectiuo, Dignos: quemadmodum etiam in Græca sententia, [illegible]. Nam Dignus apud Græcos, gignendi casum habet. Huius autem sententiæ hic sensus erit. Si verè, ô Pharisæi & Sadducæi, vos peccatorum pœnitet, & eapropter baptismum suscipitis, vt & Christo viam præparetis, & remissionem assequamini: Si denique non fucato animo vos gregi pœnitentium inseritis, & ex eorum numero haberi vultis,

qui

qui regno cœlorum inscribuntur, agite nunc, & veram vestram pœnitentiam esse ostendite. Ostendetis autem, si fructus dignos protuleritis: nimirùm rerum præsentium contemptum, vestri abnegationem, summam modestiam & humilitatem, & ardens pietatis studium. Hi nimirùm sunt fructus animi verè pœnitentis, & vitæ nouitatem seriò meditantis. Ponite igitur supercilium hoc vestrum, & vosipsos peccatores esse cognoscite, peccata deflete: & quò magis abundastis in deliciis, eò magis suscipite tormenta & luctū: mortificate membra vestra super terram, & meo ipsius exēplo castigate corpus vestrū, & in seruitutē redigite, vt & Christū, & ipsius gratiā adipiscamini. A *Et ne velitis dicere intra vos. Patrem habemus Abraham*, id est, ne quemadmodum soleris, in genere paterno gloriemini, vt dicatis vos esse filios Abrahæ, tanquam id sufficiat ad iustitiam. Chrysostom. hom. 3. Operis imperf. in Matth. Quid enim prodest ei, quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Ipse se vacuum ab omnibus bonis actibus ostendit, qui gloriatur in patribus. Quid profuit Cham, quòd filius fuit Noe? Nonne separatus de medio filiorū? B Qui secundum carnem frater natus fuerat, secūdum animum factus est seruus: nec familia eius sancta potuit defendere impios mores. Aut quid nocuit Abrahæ: quòd patrem habuit Thare, luteorum deorum cultorem? Nōnne separatus à genere suo, positus est in caput fidelium, vt iam non diceretur filius peccatorum, sed pater sanctorū? Nec potuerunt gloriam eius sordidare paterni errores. Nam & aurum de terra nascitur, sed non est terra: & aurum quidem eligitur, terra autem cōtemnitur. Et stānum de argento egreditur, sed non est argētum. Itaque argentum locatum seruatur, stannum autem foras expellitur. C Melius est de contemptibili genere clarum fieri, quàm de claro genere contemptibilem nasci. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritudinis eius, non est eius solius, sed communis videtur cum genere. Qui autem de contemptibili genere clarus egreditur, tota gloria claritudinis eius, eius solius est. Item qui de contemptibili genere contemptibilis nascitur, turpitudo contemptibilitatis illius, non est eius solius, sed etiam generis eius: Qui autem de claro genere, cōtemptibilis autem nascitur, omnis turpitudo illius, eius solius est. Ideò melius est, vt in te glorientur parentes, qui talem filium habent, quàm tu glorieris in parētibus. D Sic & vos *nolite gloriari, dicentes quia Patrem habemus Abraham* sed magis erubescite, quia filij eius estis, & sanctitatis eius nō estis hæredes. Ipse enim vos suo testimonio conuincit, quòd velut de adulterio nati, non assimilamini patri. Sermonem dictum ad Iudæos conuertamus ad Christianos: quia Iudæi putabant se propter hoc solum esse saluandos, quia erant filij Abrahæ: sic & multi insipientes Christiani per hoc solum putant esse saluandos, quia sunt Christiani. Ad quos conuenienter dicit Ioannes. Nolite dicere quia sumus Christiani, sed facite dignos pœnitentiæ fructus. E *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Lapis quidem durus est ad opus: sed cum factum fuerit opus ex eo, deficere nescit. Sic & Gentes cum difficultate quidem crediderunt: tamen credentes permanent in æternum in fide. Origenes homilia 22. in Lucam. Ita prophetat Ioannes, inquit, nouissimus Prophetarum, expulsionem prioris populi, & vocationem Gentium. Illis enim, qui de Abraham gloriabantur, dicit: Et ne incipiatis dicere in vobismetipsis, Patrem habemus Abraham. Et de Gentibus rursum loquitur: *Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* De quibus lapidibus? F Non vtique lapides irrationabiles corporeósque monstrabat, sed homines insensibiles, & quondam duros, qui quia lapides & ligna adorabant, impletū est illud, quod in Psalm. 113. cantabatur: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Verè qui faciunt idola, & qui confidunt in eis, similes sunt diis suis: absque sensu, sine vlla ratione, in lapides lignáque conuersi sunt. Cùm enim tantum viderint creaturarum ordinem, decorem, officium, tantam mundi pulchritudinem, nolunt de creaturis intelligere creatorem: neque considerant tantæ dispensationis aliquam prouidentiam, aliquem esse creatorē: sed sunt cæci, his tantùm oculis mundum videntes, quibus irrationabilia & iumenta & bestiæ vident. Non enim animaduertūt in his quæ vident ratione regi, aliquam inesse rationē. Hæc præterea quia dixerat Ioannes, Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: & nos igitur obsecremus Deū, vt si quando fuimus lapides, vertamur in filios Abrahæ, pro his filiis qui eiecti sūt, & remissionē adoptionémque suo vitio perdiderunt. A Vnum testimoniū adhuc de lapidibus ponam. Siquidem in Cantico Exod. 15. Vertantur in lapides, donec pertranseat populus tuus, Domine, donec pertrāseat populus tuus iste, quem possedisti. Rogatur itaque Deus, vt paulisper conuertantur in lapides. Hoc enim Græcus sermo significantiùs sonat, ἀπολιθωθήτωσαν, donec pertranseat populus Iudæorū. Haud dubium, quin postquàm illi pertransierint, Gentes lapideæ esse cessabunt, & pro duro corde recipient humanā in Christo, rationabilémq; naturā. Tho. Aqu. in Matt. scribit, Ioannē ibi baptizasse in eo loco, quo populus Israel pedes sicco transiuit Iordanem du- B ctore Iosue: & proinde lapides illos demonstrasse, qui erant & extra flumen, & in medio eius erecti mandato Iosue, in memoriam transitus illius. Anselm. in Matt. Cùm enim, inquit, iuxta Iordanem esset, ostendit ibi duodecim lapides, qui Gentiles præfigurabant. Iosue enim dum filios Israël in terram Promissionis introduceret, veniens ad Iordanem, fecit per orationem scindi illū, & superior pars stetit, & inferior pars defluxit in mare. Cúmque trāsissent, præcepit duodecim lapides de alueo transferri in siccum, & duodecim de sicco in fluuium, in memoriam trāsitus Israël. Fluuius significat fluxum istius seculi: duo- C decim lapides significant Gētes, quæ priùs erant in fluxu huius seculi, dum idololatriæ studebant: Alij duodecim Iudæos, qui quasi extra fluxum erant, dum legē & cultum Dei habebant. Significauit ergo Iosue, quòd Iudæi submergerentur, & Gentiles ad fidem venientes, à fluxu seculi saluarentur, vel retraherentur, & filij Abrahæ efficerentur. Gregorius Papa in hom. Nec immeritò, inquit, lapidum nomine Gētes significatæ sunt, quæ lapides coluerunt. Vnde scriptum Ps. 113. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. de quibus nimirùm lapidibus filij Abrahæ suscitati sunt: quia dum dura D corda Gentium in Abrahæ semine, id est, in Christo crediderūt, eius filij facti sunt, cuius semini sunt vniti. Vnde & iisdem Gentibus per egregiū prædicatorem dicitur: Si autē vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Si igitur nos per semen Christi, Abrahæ semen existimus, Iudæi propter perfidiam, Abrahæ filij esse desierunt. Quia verò illo die tremendi examinis parentes boni malis filiis prodesse non possint, attestante Propheta Ezechiele (cap. 14.) cùm dicit. Noë, Daniel & Iob si fuerint in medio eorum, viuo ego, dicit Dominus Deus, quia filium & filiam non liberabunt: sed ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Et E rursum. Quia boni filij nihil malis parentibus prosint, sed ad reatum potiùs parentum malorum proficiat bonitas filiorum, ipsa per se Veritas Iudæis non credentibus dicit: Si ergo in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Hanc lapidum significationē pro Gentibus sequitur Clemēs Alex. Orat. adhortatoria ad Gentes. Siquidem, inquit, lapidibus quoque insensibilior homo est ignorantia præditus, testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens, quæ miseretur eorum, qui sunt contriti in ignorantia & amentia. *Potens enim est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ*: qui miseratus inscitiam, & cordis duritiem eo- F rum qui lapidauerūt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quæ crediderunt lapidibus. Eundē sensum sequitus August. tom. 10. serm. 24. in Natali Domini. Albertus Magnus hoc reducit ad Dei potentiam non absolutam, sed ordinatam per consilium, quod est dispositio immobilis futurorū, vt scribit in Matth. quia sicut Iudæos suscitauit de centenario & nonagenario, propter quod Abraham dicitur petra, & vulua Saræ cauerna laci, (Esa. 51.) Attendite ad petram de qua præcisi estis, & ad

Chrysost. *Vera nobilitas quæ.*

Melius est illustrare progenitores, quam ab iis illustrari.

Item Christianos decet potest.

Origenes.

De quibus lapidibus filij Abrahæ.

Typus huius rei.

Tho. Aq. *Vbi Ioan. baptizauit.*

Anselmus.

Lapides vecto.

Gregor. Papa. *Lapides Gentes significant.*

Cl. Alex.

Augustin. Alb. Mag.

excisi nam laci de qua nati estis: Ita adhuc eadem potentia potest suscitare & hos filios. Matth. 21. Auferetur a vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructus eius. Malach. 1. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Et præmittit: Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. Hic sensus confirmatur ex Glossa, quę dicit, quòd in huius rei testimonium Deus de Sara genuit filium. Et est locutio impropria: quia corporalis (alias carnalis) actus non refertur in Deum. Potest & istud ad absolutam Dei potentiam referri, vt scribit Thomas Aquinas, 10 Matth. si ad literam interpretetur. Hoc est enim primum fidei fundamentum, credere omnipotentiam Dei. Iob 42. Scio quia potes, & nulla te latet cogitatio. Hierony. in Matthæum, ita simpliciter indicat Dei potentiam: quòdque de nihilo cuncta fecerit, possit & de saxis durissimis populum procreare. Nam qui hominem è limo terræ, mulierem è costa hominis formauit, qui vxorem Loth in statuam salis trāsmutauit, non poterit rursus & ipsam statuam in mulierē reformare, & ex lapidibus homines facere? Denique qui verbo suo lapides in panes conuertere potest, vt ipse Satan agnouit, num & lapides in homines transformabit? Consimili argumento vsus est Christus, Luc. 19. Quòd si hi tacuerint, lapides clamabunt. Has omnes interpretationes Euthymius in Matthæum scribens coaceruat. Ne putetis, inquit Christus, quòd si vos absque fructu virtutum perieritis, nulli reliqui erūt Abrahę filij. Potest enim Deus de inanimatis his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahæ. Etenim ipsum Isaac quoque suscitauit ei de inanimato ac lapideo Saræ vtero. Potest & alio modo dici. Ne gloriemini quòd originem habeatis ipsum Abrahā. Neque enim hoc vestrum bonum opus est, sed Dei bonum: qui potest, nempè omnipotens, de apparentibus his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahæ. Quidam autem dicunt eos, qui è Gentibus crediderunt, his verbis insinuari: qui primum ad veritatem obdurati & insensati, postea per fidem in filios adoptati sunt. Alij verò illos designari dicunt, qui tempore passionis Christi ob petrarum scissionem, per fidem in filios adoptati sunt: Hi autem & illi in Abrahæ filios cooptati sunt, vtpotè cum ipso æternæ hæreditatis participes. Propriè enim Abrahæ filij sunt, qui virtutes eius imitantur, & sorte ipsius in regno cœlorum digni habentur, siue ex Iudæis sint, siue ex Gentibus. Nā tantò maior est virtutis cognatio quàm sanguinis, quantò anima corpore præstantior est. *Iam verò & securis ad radicem posita est.* ἤδη γὰρ καὶ ἡ ἀξίνη. vbi non ociosa est coniunctio γὰρ, enim. Indicat scilicet cum epitasi proximum instare periculum, nisi resipiscant. Siquidem quādiu spes est remedij, stercoratione aut putatione subuenitur arborum vitiis. Cæterùm vltimæ desperationis indicium est, quoties securis admouetur radici. Chrysostomus homil. 11. Operis perfecti in cap. Matth. 3. Nihil, inquit, terribilius hac ipsa exhortatione sermonis. Non enim adhuc illic falcem volantem, non destructionem sepis, non conculcationem vineæ comminatur: sed securim secantem, quodque multò est terribilius, imminentem, & iam iamque cædentem. Quia enim in Prophetarum verbis increduli, sæpè dicebant, Vbi est dies Domini? & veniat consilium sancti Israël, vt sciamus: eò quòd multa annorum spatia, quæ dicebantur, venirent: necessariè ab hac illos desidia retrahens, mala ipsorum vicina cōstituit. Id enim egit dicendo, & radicibus securim admotam esse monstrando. Nihil, inquit, est medium, sed ipsi iam radici imminet prorsus abscisio. Neque enim aut ramis minatur, aut fructibus, sed ipsi vtique radici: ostendens illos, si fortè neglexerint, immedicabiliter esse feriendos, & ne spē quidem curationis esse habituros. Non enim qui aduenit seruus, vt priores: sed profectò omniū Dominus grauissimam certè contemptoribus suis, ac potentissimam inferens vltionem. Attamen cùm eos maximè terruisset, non eos sinit desperatione concidere: sed, vt paulò superiùs, non dixit, Quoniam suscitabit Deus: verùm, Quia potest suscitare filios Abrahæ, consolationem quandam admiscendo terrori. Ita huic quoque non ait, quòd radicem iā ipsam ictus securis attingat: sed, quia interim posita sit, & radici prorsus admota, nec quicquam iam ei lassitationis ostendit. Cumque, inquit, eam iuxtà admouerit, vos tamē facit ipsius incisionis authores: si velitis quippè conuerti, & esse meliores, securis ista remouebitur, nihil prorsus operata: si verò in iisdem studiis permaneatis, radicitus arbores desecabit. Propterea nec à radice remouetur: nec tamen aduersus radicem mouetur, & cædit: quorum vnū agit, ne vosmetipsos in otiū resoluatis: aliud verò, vt discatis vos posse etiam breuissimi temporis cōuersione saluari. Et ideircò vndique auget timorem, excitans eos ad pœnitentiam, & pœnè expellens. Nam & à stemmate abduci parentum, & in filiorum locum alios induci, & pœnam iam in ianuis assistere, & intolerabilia esse patienda. Vtraque hæc enim, quæ per radicem securimque mōstrauit, idonea erant etiam nimis iacentes, oppressasque torpore animas suscitare, & ad studiū virtutis attollere. Albert. Mag. in Matth. Igitur, inquit, sub metaphora comparat sententiam securi: & condemnandos comparat arbori, & præcipuè Synagogam, cui tunc impendebat securis. Ex modo loquendi dicit extirpandam esse funditus Synagogam à radicibus: quæ radix fuit refugiū in parte vna ad legis obseruātiam cogens: & sacerdotium in parte altera, legem docens: quæ duo in proximo excindenda fuerunt: quia iam ambo illa ad Pontifices deuoluta fuerant, & illi se ad impietatem cōuerterant. Raró autem in scriptura comparatur sententia securi, & comparatio est ad similitudinem præcisionis: & sæpiùs comparatur gladio. Iob. 19. Fugite a facie gladij, quoniam vltor iniquitatis gladius est, & scitote esse iudicium. Esa. 27. Visitabit Dñs in gladio suo duro, grandi, & forti: super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum. Apoc. 1. Gladius ex vtraque parte acutus de ore eius exibat. Gregorius Papa, in hom. Omnis enim arbor, inquit, non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: quia vnusquisque peruersus paratam citiùs Gehennæ concremationem inuenit, qui hîc fructum boni operis facere contemnit. Et idem libro 17. Moralium, in Iob, c. 24. vbi hæc leguntur: Conteratur quasi lignum infructuosum. Terra quippè, inquit, impios temporali sumptu alit, prædicationis insuper pluuia infudit: sed quia eorum vita nequaquam fructum boni operis protulit, iratus hanc agricola abscidit, vt iuxta veritatis sententiā locum non occupet, quem tenere alius ad fructum valet. Augustin. tom. 9. lib. de contritione cordis, capit. 4. O quam tolerabiliùs canis putridus fœtet hominibus, quā anima peccatrix Deo! Magis infœlix ista Deo, quàm illa hominibus. Anima peccatrix, arbor infructuosa es: vbi sunt fructus tui? Talis autē arbor digna est securi & igne, & digna succidi & incendi. Qui sunt fructus tui? Vtique spinæ pungētes, & amara peccata, quæ vtinam sic te pœnitendo pungerent, vt confoderent: sic amarescerent, vt euanescerent. Hilarius, can. 2. in Matth. Securis enim radicibus arborum apposita, infructuosa harum arborum cæde & concrematione, significat inutilis perfidiæ excidium conflagrationi Iudicij comparari. Ita quemadmodum obseruat Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. Primum quidem Ioannes homines lapidibus, demùm cum arboribus contulit. Exempli autem ideò facta mutatio est, inquit, vt illo comparationis processu, quidam hominis clementior profectus intelligatur. Nam illi antè deformes ad vsum, nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, iam in arborum speciem figurantur: quæ rationabili quadam naturæ munere, decorè ad vsum, ad aspectum venustè, ad fructū opimè, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replētur fructibus, frondibus vestiūtur. Atque vtinam nos fœcundarum vsum arborum possimus imitari, meritisque crescentibus longæuæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humore, decori ad speciem, adultos fructuosorum operū vertices erigamus, ne Euāgelici securis agricolæ trunci radicē excidat. Vę enim mihi est, si nō Euāgelizauero. 1. Cor. 9. Sed vox ista Apostolica est. Væ mihi est, si non peccata defleuero: væ mihi est, si nō media nocte surrexero ad cōfitendū tibi. Vę mihi, si dolū proximo meo fecero: vę, si nō locutus fuero veritatem. Ad radicē securis est posita. Faciat fructum, qui

Glossa.

Dei omnipotentia.

Thom. Aq.

Hierony.

Euthym.

Græca sententia.

Chrysost.

Prædicatio Ioannis quāto terrorem incutiat.

Ipsi radici minatur.

Albert Mag.

Synagoga arbor est.

Sententia securis.

Greg. Papa.

August.

Hilarius.

Ambros.

Homines lapidibus & arboribus comparantur.

Securis pœna æterna.

potest, gratiæ: qui debet, pœnitentiæ. Adest Dominus qui fructum requirat, fœcundos viuificet, steriles deprehendat. Anni tres sunt, ex quo venit, & fructum in Iudæis inuenire non potuit. Vtinam inueniat in nobis. Iussurus est succidi infructuosos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur vt afferat fructum. Bonus ille cultor agri interueniet pro nobis infœcundis, pro nobis fructuosis, vt detur spatium, patientia deferatur, ne fortè & nos aliquẽ Deo fructũ non ferre possimus. Ita igitur, vt obseruat Thom. Aqu. in Matth. rescindit omnem desperationem, & pigritiam. Duabus enim rationibus nónulli à pœnitentia retrahuntur. Alij, quia iudicium futurum non credunt. Eccl. 5. Ne dixeris, est mihi sufficiens vita. Ioh. 19. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium. Alij verò, etsi credãt, retrahuntur tamen infirmitate carnis, & pigriores redduntur. Atqui 2. Petr. 3. Non tardat Deus promissionem suam, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiã reuerti. Vtrumque igitur excludit Ioannes Iudicium tãdem successurum per venturam iram, & securim intelligit: & ne quis differat pœnitentiam, hortatur, cùm pro foribus vindicta illa diuina appareat. Iam enim, inquit, securis ad radicem posita est. Psal. 7. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et parauit in eo vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Sunt etiam qui per securim, intelligant comminationem horrẽdi illius excidij, quod per Romanos postea illi Gẽti illatum est: quod etiam Christus defleuisse legitur Luc. 19. & ex quo magnam illam tribulationem, quæ postremis temporibus successura est, expressit, dicens: (Matth. 24.) Veniet tempus quale non fuit, ex eo, ex quo Gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. Hierony. in Matth. per securim, prædicationem verbi intelligit: nec interim excludit sensum iudicij diuini, cùm hic nobis per verbũ incutiatur. Prædicatio, inquit, sermonis Euangelici, qui ex vtraq; parte acutus est gladius, securis appellatur: iuxta Hierem. Prophetam (c. 46.) qui verbum Domini securi comparat, cædenti petram. Athan. l. Quæst. ad Antioch. Principé. q. 42. Radix, inquit, est fides: arbor verò est homo, & securis est finis hominis. Et hunc ille sensum sequi videtur, quòd fidem oporteat fructum bonorum operum per charitatem adferre: alioquin sicut, teste Iacobo, fides sine operibus mortua est, ita & securis, seu finis hominis, hanc fidem simul sit cum ipso homine recisurus, vt quæ tandem nõ fructificet ad gloriam. Coincidunt quodammodò hæ omnes interpretationes. Tale enim istud est Ioannis, ac si diceret, Facite dignos fructus pœnitentiæ: alioquin non solùm ab Abrahę genere excidetis, verumetiam vltrici excidio ex hac vita excisi, etiã in futuro pœnas æternas luetis. An non vos continuæ dissensiones, nõ Romanorum in gentem vestram imperium, non Herodis tyrannis, non labefactata Pontificum successio, non Ethnici vobis triburum imponentes, non toties prophanatum & direptum templum, admonet successuri magni cuiusdam excidij? An non illa propter peccata vestra & hypocrises euenire cognoscitis? An non Deum requirere impietates & sanguinem è manu vestra? Olim quidem quãdiu in vobis spes melioris vitæ fuit, sustinuit vasa iræ in multa patientia, apta in interitum carnis. Nunc verò, si nulla expectatio vestræ resipiscentię superest, & induratis corda vestra, quid aliud vobis quàm horribilis quædã diuini iudicij expectatio proponenda erit? An non videtis quousque parcat agricola arboribus suis? Eousque scilicet, donec fructum ferre desinant. At verò *omnis arbor, quæ non fert fructum excidetur & in ignem mittetur.* Quemadmodum ergo infrugiferis arboribus fieri solet, vt, ne solũ frustrà occupent, excidantur, & comburantur: ita vos eiectos è terra, quam frustrà hactenus incoluistis, & à spe regni cœlorum, quod frustrà expectastis, tã ingrati Deo, ignis iræ Dei consumet. Huc facit parabola de ficu, Luc. 13. Si non pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit fructũ quærens in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio, quærens fructũ in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam. Vt quid etiam terram occupat? Chrysostom. hom. 11. Operis perfecti in Matth. Cũ verò dicit, Omnis, vniuersum honoré carnalis nobilitatis excludit. Etiamsi ipsius, inquit, Abrahæ fueris nepos, & mille, à quibus ducis genus, Patriarchas enumeres, duplicem pœnam subibis, si bonorũ fructuum inanis extiteris. Gregorius Papa in homilia, colligit, turbas magnam illam Ioannis comminationem intellexisse, quia non pauci tantùm è populo, sed omnes, quasi è radicibus arbos, exterminarentur. Non enim securim iuxta ramos positam, sed ad radicem dicit. Cùm enim, inquit, malorum filij tolluntur, quid aliud quàm rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cùm verò tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor à radice abscinditur, ne iam remaneat, vnde iterum praua soboles succrescat. Origenes homil. 23. in Luc. Huic autẽ sensui & Apostolicum illud congruit, (Rom. 11.) fractos esse ab hac securi infidelitatis ramos & succisos, vt amputaret ex arbore, non radicem, sed ea quæ ex radice pullularunt: vt in radice pristinæ arboris, rami possint oleastri inseri. Et hic quidem Origen. sensus ad Christi verba meliùs accedit. Nisi fortè Gregorius intelligat abscissam arborem, quæ è radice succreuerat, id est, Synagogam Iudæorum, ne iterum praua soboles Iudæorum succrescat, donec Gentium plenitudo subintrauerit. Interim tamen radix manet, manet Abrahæ fides, cultus, & religio, in quam fidelis quisque inseritur, vt filius Abrahæ dicatur. Non est excisus Abraham, aut irritæ factæ sunt promissiones, sed sumus hæredes illarum, conciues sanctorum, & domestici Dei. In quibus verbis Ioannis Baptistæ, inquit Grego. Papa, constat quòd audientium corda turbata sunt, cùm protinus subinfertur: *Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?* Origen. hom. 23. in Luc. Ita tres ordines inducuntur sciscitantium Ioannem super salute sua: Vnus, quem scriptura appellauit populos exeuntes ad baptisma: alius, quem Publicanos nominat: tertius, qui militum appellatione censetur. Porrò obiurgationẽ, quam Ioannes ad Pharisæos maximè direxerat, turbæ velut omnibus factam interpretantur. Ita optimum est ex alienis periculis sapientiorem euadere. Idcircò terrore concussi, Quid, inquiunt, faciemus? Cõsilium requirunt, nec omninò animum despondent. Ita enim nos diuinæ comminationes concutere debent, vt interim à spe salutis minimè decidamus. Et ita interpretanda sunt omnia, vt si consilium accesserit, iram Dei, eius comitante gratia, euadere possimus. Non despondet animum Iob: sed, Etsi, inquit, occideris me, adhuc in te sperabo. Nec Psaltes, cùm dixit: In te Domine speraui, non confundar in æternum. Ita Act. 2. Iudæi cùm à Petro audiissent, quàm grauiter in Christum Domini offendissent, adiecerunt: Quid faciemus, viri fratres? Isti verò, Quid ergo faciemus? quasi dicãt: Ergo nulla nobis superest melioris sententiæ expectatio? Ergo nos ab ipsa radice vltrix diuini iudicij securis abscindet, vt abscissi gehennę ignibus tradamur? An nõ & istud nobis in spem asciscere possumus, quod Rex Niniuitarum, audita Ionæ cõminatione, vsurpauit: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem? Atqui etsi securis nobis immineat, nondum tamen Synagogam & populum nostrũ excidit. Itaque nihil desperatum esse censemus, si modò tuum consilium sequamur. Rationales arbores sumus, vt meditatur Chrys. hom. 3. Operis imper. in Matth. vnde & in melius vitam commutare possumus, & simul Dei cõminationem à nobis auertere. *Respondens autem* Ioannes *dixit illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas similiter faciat.* Euthy. in Luc. Per traditionem vestis ac cibi, inducuntur ad pauperum subsidium, communicationem, & mutuum amorem. Nã, vt diximus, eleemosyna gratissimus Deo pœnitentiæ fructus est. Cl. Alex. l. 3. Pędagogi, cap. 7. Fatetur enim scriptura, animę redemptionis pretium, esse proprias diuitias: (Prouerb. 13.) hoc est, si ditescat, saluus erit per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque putei scaturiunt, exhausti in pristinam mensuram reuertuntur: ita etiam elargitio, quæ est

Marginalia: Thom. Aq. — *Duabus rationibus quidam retrahuntur à pœnitentia.* — Hierony. — *Securis, excidium Hierosolymæ.* — Athanas. — *Opera necessaria ad salutem.* — Chrysost. — Greg. Papa. — Origen. — *Reprobatio Iudæorum.* — Origenes. — *Ob comminationes nõ desperandũ est.* — Chrysost. — Euthymius. — Cl. Alex. — *Eleemosyna potior est pœnitentiæ fructus.*

bonus fons benignitatis, potum sitientibus communicans, rursus augetur & repletur: quemadmodum ad vbera, quæ etiam suguntur, vel mulgentur, solet lac confluere. Cypria. ser. 1. de Eleemos. Quàm necessaria, quam benigna est clementia diuina, quæ cum sciat non deesse sanatis quędam postmodum vulnera, dedit curãdis denuò, sanandísque vulneribus remedia salutaria. Nunquã denique, fratres charissimi, admonitio diuina cessauit, nunquã tacuit, quominus in scripturis sanctis tã veteribus, quàm nouis, semper & vbique, ad misericordiæ opera Dei populus prouocaretur, & cauente atque exhortante Spiritu sancto, quisquis ad spem regni cœlestis instruitur, facere eleemosynas iubetur. Mandat & præcipit Esaiæ Deus: Exclama, inquit, in fortitudine, & noli parcere. Sicut tuba exalta vocem tuam, & nuncia plebi meæ peccata eorum, & domui Iacob facinora eorum. Et cùm peccata eis sua exprobari præcepisset, cúmque eorum facinora pleno impetu protulisset, dixisséque eos; nec si orationibus & precibus, & ieiuniis vterẽtur, satisfacere pro delictis posse: nec si cinere & cilicio voluerentur, iram Dei posse leuire: In nouissima parte demonstrans solis Deum eleemosynis placari posse, addidit, dicens: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagósque induc in domum tuã. Si videris nudum, operi eum, & domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuũ, & vestimenta tua citò orientur: & præibit ante te iustitia, & claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, & Deus exaudiet te: dum adhuc loqueris, dicet tibi, Ecce adsum.

Cyprian.

Chrys. ho. 14. in 1. ad Tim. 5. Gratias magis pauperi debet is qui eleemosynam facit, quia dignatur accipere. Nisi enim essent pauperes, peccatorum difficulter sarcinã poneres. Medici sunt illi vulnerum tuorum, manus eorum tibi médicamenta præstant. Non ita medicus, vt medicamenta imponat, extendens manum curationem exhibet, vt pauper, abs te vt accipiat, porrigens manum. Dedisti pecuniam, & peccata simul exuisti. Huiusmodi & sacerdotes: peccata enim populi comedunt.

Chrysost.

Fulgen. ser. de Cõfessoribus, hos fructus nos reddere oportere monet, ne si steriles apparuerimus, in ignem mittamur. Arbores sumus, fratres, in agro dominico constitutæ, inquit: Deus autem noster est agricola. Ille nos compluit, ille colit, ipse fœcunditatem donat, ipse fructificandi gratiã subministrat. Pluuia Dei est sermo sanctæ prædicationis: cultura Dei est infusio gratiæ spiritualis. Deus igitur præcepto nos compluit, adiutorio nos colit. Dum compluit, aufert à nobis ignorantiæ siccitatem: dum colit, bene viuendi condonat vbertatem. Dum pluit, terram cordis nostri irrigat: dum verò colit, de ipsa terra spinas & tribulos mũdanæ cupiditatis extirpat. Debemus itaque fœcũdati cœlestibus pluuiis, debemus congrua fructificatione, manibus superni respondere cultoris. Etsi non possint omnes arbores æquales fructus afferre, nulla tamẽ debet in agro dominico sterilis permanere. Multùm metuenda est nobis, fratres, illa sententia comminantis, qua dicitur: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Quòd si sterilitas in ignem mittitur, rapacitas quid meretur? Aut quid recipiet, qui alienum tulerit, si semper ardebit, qui de suo non dederit? Et si iudicium sine misericordia fiet illi, qui non facit misericordiam, (Iacob. 2.) quale iudicium erit illi, qui fecerit & rapinam? Timeamus ergo, fratres, timeamus actus nostros. Obediẽs Christo vendat quæ possidet, & eleemosynam det, vt de terra cor ad cœlum eleuet, vt auaritiam calcet, vt ad perfectionis culmen tota mentis intẽtione festinet.

Fulgentius.

Quid non timendum impiis & iniquis.

Itaque, vt scribit Greg. Papa, in hom. per hoc quòd tunica plus est vsui nostro necessaria, quàm pallium: ad fructum pœnitentiæ pertinet, vt non solùm exteriora quęque, & minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria diuidere cum proximis debeamus, scilicet vel escam, qua carnaliter viuimus, vel tunicam, qua vestimur. Inter hæc autem sciendũ est, quantum opera misericordiæ valeant, cùm ad fructus dignos pœnitentiæ, ipsa præ cæteris præcipiuntur. Hinc etiam per semetipsam Veritas dicit (Luc. 11.) Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Hinc rursus ait, (Luc. 6.) Date, & dabitur vobis. Hinc scriptum est, (Eccle. 3.) Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Hinc iterum dicitur, Eccle. 29.) Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hęc pro te exorabit.

Greg. Papa.

Hinc bonus pater innocentem filium admonet, dicens: (Tob. 4.) Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Cæterùm torsit hæc Ioannis sententia nonnullos, putantes nefas esse duas tunicas, aut aliquid annonæ repositum habere: neque plus nobis retinere, quàm sufficiat vnicuique. Atqui & istud etiam de suppellectili dicetur, de vasis, & cæteris quæ ad rem domesticam faciunt. Vnde verò & hæc Pauli sententia confirmaretur, 2. Corint. 8. Vt vestra copia illorum subueniat inopiæ: nisi & copia quædam nonnullis suppetere possit, ita tamen vt alienæ succurratur inopiæ? Hæc ergo sententia sic intelligenda est, non quòd illos damnet, qui aliquid domi repositum habent, sed illos, qui cùm habeant, indigentibus nõ succurrunt.

An liceat habere duas tunicas.

Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur. Publicani ij erant, quos Romani ad exigenda vectigalia, subsidia, impositiones, cæterásque publicos reditus designauerant: quibus hæc & certo quodam annuo pretio vendiderant: nunc nimirum à publico dicti. Et hi quidem, inita inter se societate, in omnibus & singulis ciuitatibus & locis habebant, qui portus, pontes, vrbium portas, & omnes aditus obseruarent, ne quid è manibus elaberetur. Cuiusque etiam facultates & commercia scrutabantur. Reddebant communem eorum quæ acceperant rationẽ, & communibus societatis expẽsis publicas pecunias colligebant. Eapropter omnibus modis in populum grassabantur, & immodica habendi cupiditate pertrahebãtur. Nihil enim magis quàm extrema ditescendi libido, & effrænata auaritia, homines ad id munus subeundum impellit. Quare & peculiaribus legibus eorum auaritia notata fuit. Scribit enim Vlpianus: Quantæ audaciæ, quantæque temeritatis sint Publicanorum factiones, nemo est qui nesciat. Ideóque eos Iudæi exhorrescebant, non tam ob austeritatem extremam, quàm quòd illorum institutio publicæ omnium libertati & quieti aduersaretur. Nam quòd ex publicis damnis sua cõmoda colligerent, non satis illis erant consueta vectigalia & subsidia: sed & communibus votis noua quædam requirebant, ex quibus nouum etiam fœnus colligerent. Gratissimum vtique hominum genus Principibus, sed populo subditisq; perniciosissimum. Nam etsi Principibus tributa iure pendantur, & iuxta Christi & Apostoli decretum, reddenda sint quæ Cæsaris sunt, Cæsari: quæ Dei, Deo: & cui vectigal, vectigal, cui tributum, tributum: cauere tamen Principes debent, ne quod Roboam populo minabatur, eiúsque regni discissionem fecit, vt olim quidem ille flagellis, etiam ipsi scorpionibus populum atterant. Populum meum exactores sui spoliauerunt, inquit Dominus per Prophetam: & inde magnas clades Reipublicæ suæ successuras prædicit. Interim verò ducuntur, & isti Publicani aliqua conscientia: eapropter enim in desertum contendunt, nõ iam terrenos, sed cœlestes & spirituales animæ suæ thesauros conquirentes. Hinc factum est, vt etsi aliis vitiis laborarent, quæ correctione egerent, generalem tamen Publicanis omnibus doctrinam Ioannes traderet. *Dixerunt enim ad illum, Magister quid faciemus?* Non tam nostra nos lucra temporalia, quàm æterna mouent: nec tam terrenis diuitiis, quàm cœlestibus excidere timemus. Quid enim nobis tot opes congestæ proderunt, si, vbi breui tempore eas adepti fuerimus, nudi & miseri hoc ex mundo emigremus? Quid proderit homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? *Magistrum* autem honoris gratia vocant, vt cuius doctrinæ discipuli facti sint. Ecce quàm breui isti profecerunt, induratis interim Pharisæorum permultis. Vnde & liberè ad eos dictum est: Ecce Publicani & meretrices præcedent vos in regno cœlorum. *At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis*, vel πράσσετε, exigatis: πράσσειν enim aliquando exigere significat. Theophy. in Luc. Ita monet Publicanos, ne plus quàm constitutum est, extorqueant & exigant,

Publicani qui.

Vlpianus.

Principes caueant ab oppressione populi.

Quàm meliores sunt isti multis huius temporis Publicanis.

Theoph.

Euthymius. Beda.

Euthym.in Luc.Habebant enim constitutum de exactionibus,de quantitate,& qualitate exactorum. Beda l.1. in Luc.Præcipit ergo Publicanis, ne vltra præscriptum exigant.Publicani enim,sicut etiam nomine probant, dicũtur hi qui vectigalia publica exigunt , siue qui conductores sunt vectigalium fisci,vel rerum publicarum.Necnon & hi,qui seculi huius lucra per negotia sectantur,eodem vocabulo censentur. Quos omnes pariter, in suo quẽque gradu,ab agẽda fraude coërcet: vt dum primò se ab alienorum temperarent appetitu,tandem ad propria cũ proximis communicanda pertingerent.Augus.ser.19.de verbis Domini,in Matth.Honesta planè Publicanorum interrogatio,ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim sollicitè interrogant,ne aut ignorantes,plus exigendo in peccatũ incidant , aut cessantes publicam decipiant functionem. Quot enim sunt , qui prætextu certæ cuiusdam colligendæ summæ,quæ fisco sancita sit , duplum etiam colligant,& populum opprimant? Non vetat quidẽ Ioãnes,ne Principis vectigal,tributa,& subuentiones colligant:vt enim illa iure debentur Principi , ita & iure colligi possunt:Sed prohibet,ne creditæ sibi huius commissionis occasione populũ opprimant,Principes calumniis subditorum obiiciant,quasi præter ea quæ cõstituta sunt, tyrannorum more,subiectos spoliare contendant. Augu. serm. 19. de verbis Domini. Hic igitur moderatè præcipit,vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum vectigal habeat effectum. Non enim dixit , Nihil exigatis: sed,Nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus , quòd apud Deum non tam exactio , quàm iniqua exactio dãnetur.Dicit ipse Dominus:Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari,& quæ sunt Dei , Deo. Igitur quod Cæsar præcipit, ferendum est:quod Imperator indicit, tolerandũ est. Sed hoc fit intolerabile,dum illud præda exactionis accumulat.Sed & ostendit vectigal,aut subuentionem,aut tributum nullum exigi posse,quod non fuerit constitutũ. *Constitutum* autem dicitur,quod iure,quod ordine , quod sine populi grauamine,quod maturè,quod iustam ob causam definitum fuerit:nec quidẽ ab omnibus, sed his qui Reipublicæ clauum tenent , quique iuxta rectam rationem gradiuntur.Alioquin quis vetabit , quin id quod potentior quisque,seu pirata , seu latro , regioni alicui indixerit,*constitutum* dicatur?Nemo enim ignorat latrones illos, qui in montibus præruptis , quales Alpes aut Apennini sunt , habitant , à vicinis pagis exigere certas frumenti mensuras. Quid quòd & eo iure permulti in tutioribus locis vtuntur? An verò hoc constitutum esse censebitur? Ad authoritatem igitur,ad legem , & rationem constitutio vectigaliũ , cæterarúmque subuentionum referri debet.Itaque non approbat Ioannes temerarias & tyrannicas exactiones, quæ à pernicioso aulicorum quorundam consilio,auaritia,& crudelitate proficiscuntur : qui quoniam adinstar sanguisugarum , publico subditorũ cruore satiari non possunt,semper clamant,Affer,affer:Et tributa tributis, vectigalia vectigalibus imponenda esse censent.Nun approbat Ioannes consilium Roboam de opprimendo populo prætextu tributorũ:nec illos , qui præter & contra omne consilium, hoc asserunt,

Quomodo tributa debeantur principibus.

Idem Aug.

Aulicorũ inuenta ad opprimendum populum.

Sic volo,sic iubeo,sit pro ratione voluntas.

Vult primùm exactiones illas constitui , demum colligi permittit. Constitui autem aliquid non potest , nisi præmisso consilio,iisque omnibus quæ diximus. Aliud scilicet est voluntas Principis,aliud cõstitutio:quòd hæc præceps esse possit,ista verò minimè. Interim verò Ioannes innuere videtur , ne cui tributo aut vectigali colligendo se immisceant,nisi fuerit constitutum.Alioquin,sicut qui furtum celant,furibus communicant : ita & illi parem cũ oppressoribus populi damnationis sentẽtiam sibi acquirerent. Agentes enim & consentientes pari pœna plectuntur.Non modò digni sunt morte,qui talia agunt, inquit Apostolus,sed & qui consentiunt facientibus.Eusebius Cæsar.hist.Eccles.lib.11.c.16.& Cassiod.hist.tripartitæ lib.9.c.20.Beniuolum narrant cessisse scriniorũ præsidis officio promptius, quàm vt Iustinæ & Valentiniani impius contra religionem constitutionibus subscriberet. Ea lex tutior est,vt ne quid contra pietatem & leges aga-

Euseb Cæs. Cassiodor.

mus.Quòd si constitutum vectigal fuerit,ita exigendum est,vt ne hilum quidem plus extorqueant. Alioquin exactores illos , vt in populo suo perniciosissimam pestem , per Christum auferendos & conterendos Prophetæ pronunciant:tantũ abest,vt illis spem in Christo relinquant. Esai. 9. Sceptrum exactoris eius confregisti , sicut in die Madian.Zach.9.Et non transibit amplius super eos exactor.Esa.24.Dominabuntur in exactores suos.Ideò scilicet Hieremias Babylonicis exactoribus insultat , dicens: Vbi est aurum Madchena, id est,exactio auri tributarij? Aliud enim est Publicanus,aliud & exactor:cũ possit Publicanus ex constituto tantùm exigere, exactor autẽ plus aliquid dicat. Exactores enim pro tortoribus populi accipere possumus,Publicanos autem pro collectoribus & receptoribus.Leuit. 19. Non facies calumniam proximo tuo,nec vi opprimes eum. Alioquin clamat per Esaiam, (cap.3.) Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum,& facies pauperum commolitis? August.serm.19.de verbis Domini.Hoc autem quale est, inquit,quòd hi qui vectigalia & tributa colligunt , fraudes suas ac rapinas commodum vocant:cùm ipsa præda inferatur incommodum ? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint , ipsos potiùs persequantur, & putent se necessitates decepisse publicas , nisi domos deceperint orphanorum. Idem Ep. 54. ad Macedonium , illus ad restitutionem teneri docet. Qui verò,inquit,cõtra ius societatis humanæ furtis,rapinis , calumniis , oppressionibus , inuasionibus abstulerit , reddenda potiùs quàm donanda censemus. Huc ergo Ioannis exhortatio tendit,vt Principibus & populo,quæ sua sunt, reddãtur: Non opprimatur populus , sed neque Princeps suo iure destituatur. *Interrogabant autem illum & milites , dicentes, Quid faciemus & nos?* Beda in Luc. Quantam beati Baptistæ sermo virtutem habuerit , quantùmque mentem audientium concusserit,hinc probatur , quòd etiam milites & Publicanos ad consilium salutis suæ coëgerit inquirẽdum. Ecquis verò tantam in militibus religionis & suæ salutis curam fuisse existimasset , nisi hæc nobis ab Euangelistis proderẽtur?Quid enim tale requiras à nostris militibus,qui tamẽ se Christianos profitentur?Quæ mortis, quæ iudicij,quæ gehennæ meditatio ? Quid prius illis in ore est,aut de salute sua quærere,aut prophanis& execrãdis periuriis & blasphemiis Deũ in testẽ abominationũ suarum proferre? Nec enim ineptè de nostris dici potest,

August.

Idem Aug.

Beda.

Longè alij sunt nostri milites ab istis.

Nulla fides pietásque viris qui castra sequuntur.

Quid autem ad illos Ioannes ? *Neminem concutiatis , neque calumniam faciatis,& contenti estote stipendiis vestris.* Augustinus,serm.19.de verbis Domini, in Euangelium secundum Matth. Hic iam, inquit,se cognoscere debet homo omnis qui militat.Non enim tantùm de his militantibus scriptura loquitur,qui armata militia detinẽtur: sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur , dignitatis suæ miles ascribitur:atque ideò hæc sententia potest dici, verbi gratia,militibus,protectoribus,cunctísque rectoribus. Quicunque stipendia sibi publicè decreta consequitur,si amplius quærit , tanquam calumniator & concussor , Ioannis sententia condemnatur. Vsque adeò autem inoleuit hoc malum , vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura,sententia ipsa venalis sit,& nulla iam causa possit esse sine causa. Atqui omnes illi ad restitutionem tenentur eorũ quæ ampliùs exigunt.Quod in Zachæo Publicano probat Augustinus , Epist. 54. ad Macedonium,qui cùm hospitio Dominum suscepisset,in sanctam vitam repentè mutatus , Dimidium (inquit,Lucas 19.) rerum mearum do pauperibus , & si quem defraudaui , reddo quadruplũ. Sed & iustiùs dicitur Aduocato , Redde quod accepisti , quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti , iudicem fefellisti , iustam causam oppressisti , de falsitate vicisti. Quis tandem Aduocatus , aut ex Aduocato natus optimus facilè reperitur , qui suscepto suo dicat , Recipe quod mihi , cùm tibi malè adessem , dedisti , & redde aduersario tuo , quod me agente iniquè abstulisti ? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet , etiam hoc facere debet , vt si ille,qui iniquè litigauit, non vult admonitus corrigere

August.

Ne quid præter stipendia ipsi Præsides, & Consiliarij.

August.

In auarus causidicos.

iniquitatem, eius tamẽ iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forsè restituendum est alienum, quod per furtum clanculò aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice & circumuentis legibus obtinetur? Latiùs ergo se protẽdit hæc sententia, non modò ad eos, qui militari baltheo donati sunt: sed ad omnes omnis dignitatis & officii homines, quibus aut Christi in Ecclesia, aut Principis in Republica, communicatur authoritas, aut etiam qui pro iure agere videntur. Primùm tamen de militibus intelligitur, cùm ad ea responderit, quæ milites sciscitati fuerant. Porrò Anabaptistæ bellum gerendum Christiano negant, quòd nemini vindictam propriarum iniuriarum indulserit Deus, sed omnes ad pacem vocauerit. Sed respondemus, bellum iustè susceptum, non esse ad vindictã particularem, sed vindictam Dei, cuius vindex est magistratus: (Rom. 13.) sed & pacem bello iustè suscepto redimi, quo radicitùs extirpatur contraria pars. Augustinus Epist. 54. ad Bonifacium, etiam ratione habita charitatis nobis præceptæ, Nec ideò, inquit, sanè frustrà instituta sunt, potestas regis, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiã boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cùm timentur, & coërcẽtur mali, & quietiùs inter malos viuunt boni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuendo non peccant: (non enim bonus est quispiam timore pœnæ, sed amore iustitiæ:) veruntamen non inutiliter etiam metu legũ humana coërcetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frænatur facultas, inuocato Deo sanetur voluntas. Itaque bello iustè suscipiendo tres requiruntur conditiones. 1. authoritas Principis. 2. honesta causa, scilicet vt pax quæratur. 3. vt animo bono. Plato in Alcibiade, scribit homines mouere bellum, cùm aut decipiuntur, aut coguntur, aut spoliantur: sed hæc intelliguntur per clausulam honestæ causæ, nimirùm vt vitia reprimantur. Augustinus quæstione decima, in Iosue: Iusta autem, inquit, bella definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est: vel reddere, quod per iniurias ablatum est. Sed etiam hoc genus belli sine dubitatione iustum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat. In quo bello exercitus, vel ipse populus, non ipse iam auctor belli, quàm minister iudicandus est. Philo Iodæus, lib. de vita Mosis, his etiam rationibus bella iustè suscepta ab iniustis distinguit, cùm de Phinees exercitus ductore loquitur, cũque inducit milites suos hac concione adhortantem. Nũc de imperio certamen instat, inquit: nec de inuadendis, occupandísque alienis possessionibus: quæ causa belli, vel sola mouet alios, vel præcipua: sed pro tuenda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis, amicísque, dum hostes eripiunt, parauerunt eis grauissimam perniciem. Absurdum igitur, & periniquum fuerit, si parcamus sceleratis hostibus, qui domesticis inimicis noxiis non pepercimus: si magistros impietatis impunè abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumpsimus, præsertim cum totius calamitatis culpa penes authores impietatis sit. Bellum igitur ex iustitiæ decreto procedere his rationibus potest. August. lib. 26. contra Faustum Manichæum, c. 74. Quid enim, inquit, culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur: quæ plerũque ita culpantur, vt etiam iure puniantur. Aduersus violentiam resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cùm in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, vbi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iustè ordo ipse cõstringit. Alioquin Ioãnes, cùm ad eum baptizandi milites venirent, dicentes, Et nos quid faciemus? responderet eis, Arma abiicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite neminem. Sed quia sciebat eos, cùm hæc militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltores iniuriarum suarum, sed salutis publicę defensores, respondit eis, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Idem Augustinus ad Bonifacium scribit, Nihil infœlicius esse fœlicitate peccantium. Deinde Deus in veteri Testamento leges tulit de gerendo & suscipiendo bello, Deuteron. 20. Iubet eximi ab exercitu, qui ipso anno ædificauerunt, plantauerunt, vxores duxerunt, aut meticulosi fuerunt. Adesse monitores sacerdotes, vt in Deum fiduciam suam coniiciant, ne arbores frugiferas in hostili solo incidant. Numer. 10. fieri duas tabulas. Num. 31. Hostes vos sentiant Madianitæ. Exod. 17. Pugnatũ in Amalech, Iosue delectus, Moyses in monte. Deuteron. 31. promittit victoriam. Vnus vestrũm persequetur mille, & decem, decem millia. Iosue videt Angelum cũ gladio districto, & ait, Noster es, an hostium? Deuter. 13. Si ciuitas ad idololatriam defecerit, iubet eam dirui, & prędam comburi. Iud. 1. cùm contra Heuæos & Chananæos, & Iebusæos agendum esset bellum, consulitur Dominus, quæ tribus prima progrederetur: & respondet, Tribus Iuda. Psal. 18. & 144. Qui docet manus meas ad prælium, &c. Eccles. 3. Tempus belli, tempus pacis. Sed nullum est tempus rei iniustæ: ergo nec iniustum est bellum. Zach. 10. Præliabuntur Prælia Domini. Saul Dauid ait, Domini bellum geres: Et Abigail, Prælіaberis prælia Domini. Et 2. Par. 20. cùm rex Syriæ contra Iosaphath conuenisset, & ille publicè oraret Dominum, Iahaziel Leuita afflatus spiritu Domini, Hoc, ait, bellum Dei est, non hominum. In nouo Testamento, vbi Paulus deduci voluit Cæsaream à pręsidio militum, ne comprehenderetur à Iudæis: Interim verò, inquit Augustin. ser. 19. de verbis Domini, in Matth. nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico cõstituti, cùm peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se voce excusare, quòd militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur. Proinde quasi militia hominũ, non voluntas, in culpa sit: ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam peccatum est: nec Rempublicam gerere criminosum est, sed ideò agere Rempublicam, vt rem familiarem potiùs augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt constituta stipendia, ne dum sumptus quæritur, præda grassetur. Illud autem quale est, cùm ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis, cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulentus admiserit, statim respondeat: Quid habebam facere, homo secularis, aut miles? Nunquid Monachum sum professus, aut Clericum? quasi ei qui Clericus non est, aut Monachus, possit licere quod non licet. Cunctis officiis sacris literis præscribuntur normæ viuendi, omnis ad benè viuendum prouocatur sexus, ætas, & dignitas. Igitur nemo se excuset publicis actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Monet ergo Ioannes, ne quem concutiant, id est, vt opprimant. *Aut calumniemini*, inquit, *συκοφαντήσετε*. Verbum istud apud Græcos non vno sumitur modo: verùm plerumque est falsò deferre. *Sed contenti estote stipendiis vestris, ὀψωνίοις ὑμῶν*. Verbo obsonij Terentius vsus est pro cibis lautioribus: quanquam Paulus quoque semel atque iterum vsus est hoc verbo, pro stipendio, siue authoramento militari: vt Romanorum 6. & 2. Corinth. 11. sic dictum præmium, quòd olim militibus prouideretur annona, nõ ære, aut argento, sed quòd illis administraretur quotidianus victus. Apertè verò præmium sordidorum hominum sordido vocabulo expressit: siquidem obsonium, ventris præmium est, dignum iis qui ventri militant. Si suis stipendiis contenti essent milites, neminem concuterent, neque calumnia, seu iniuria afficerent. Auaritia autem, qua laborant, quódque contenti non sunt suo stipendio, concussionis, & iniuriæ illis occasio est. Interim verò monendus est concionator hoc Ioannis exemplo, vt non modò generalia vitia reprimat: sed quæ cuique statui sunt specialia, cũ

An bellum à Christiano geri possit.

August.

Tria ad bellũ iustè suscipiẽdum.

Plato.

August.

Philo Iud.

August.

Quæ culpantur in bello.

Ioannes non persuadet arma abiicere.

August. *Probatur bellum ex scripturis.*

August.

Etiam miles saluus fieri potest.

Terent.

Concussiones pecuniarias vitia arguenda sunt.

aliam militibus, aliam publicanis rationem præscribat. Quòd si quis obiecerit, nullam illis de eleemosyna factā esse mentionem, cùm illam tamen turbis commendauerit: respōdebimus, priùs illum cauisse & præscindere voluisse ea quæ eleemosynæ aduersantur, rapinas scilicet, furta & calumnias, vt tandem eos ad eleemosynā animaret. Tum etiam eleemosynæ præceptū, quod turbis datū est, his etiā factum intelligitur, qui turbis permixti erant: nimirùm omnibus. simul enim omnes cum turbis ad Ioānem confluxerant.

Omnibus præcepta est eleemosyna.

Beda.

Beda in Lucam. Nullum ergo officiū, nullum ab agenda misericordia genus excipitur, quę plenitudo virtutum est, & sola à morte liberat, vitamque confert æternam: ipso iudice attestante, qui se dicturum esse promisit, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. *Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus: respondit Ioannes.*

Ambrof.

Iudæorū infidelitas.

Ambrosius libro 2. in Luc. Videbat ergo Ioannes cordis occulta. Sed consideremus cuius hæc gratia. Nam quemadmodum Prophetis palàm fiant cordis occulta, Paulus ostendit, dicens: Occulta quoque cordis eius manifesta fient. Et procidens in faciem adorauit Dominum, pronuncians quòd verè Deus est in vobis. Dei ergo munus, est, qui reuelat: non virtus hominis, qui diuino magis adiuuantur beneficio, quàm naturali cernat officio. Quò autem proficit ista cogitatio Iudæorum, nisi vt secundum scripturas venisse Christus probetur? Erat enim qui expectabatur: & ipse vtique qui expectabatur, nō is qui expectabatur, aduenit. Quid autem ineptius, quàm quòd is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt? Quæ Deo secundum carnem dignior generatio, quàm vt immaculatus Dei filius, immaculatæ generationis seruaret etiam in suscipiendo corpore puritatem? Et vtique diuini aduentus signum in virginis partu, non mulieris constitutum est. Sunt verò nonnulli, qui id quod à Luca narratur de opinione vulgi in cordibus suis, num fortè Ioannes ipse esset Christus, & hæc quæ Ioannes commemorat de quæstione à Iudæis per scribas, & Pharisæos facta, num ipse esset Christus, eandem historiam esse, simul & eodem tempore cōtigisse, scribant: nimirùm post baptisma Christi: Scriptum autem à cæteris Euangelistis per anticipationem arbitrentur, quòd responsionem Ioannis, quæ hîc ante baptisma scribitur, cōuenire videant cum illa, quam Ioannes post baptisma factam esse narrat.

Conciliantur Ioannes & Matthæus.

August.

Soluit autem Augustinus lib. 2. de consensu Euangelistar. cap. 12. Nihil obstare, si idem à Ioanne pluries dictum fuerit, & sæpius fuerit à populo dubitatum. quod probat expressis Ioannis verbis. *Ioannes enim*, inquit *testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi. Qui post me venit ante me factus est: quia prior me erat.* Sic enim ostendit eum tunc hoc dixisse, quando eum illi dixisse commemorat: repetisse autem & commemorasse quod iam dixisset, cùm ait: Hic erat quem dixi, quia post me venit. Si ergo quæritur, quæ verba potiùs Ioannes Baptista dixerit, vtrum quæ Matthæus, an quæ Lucas eum dixisse commemorat, an quæ Marcus in ipsis paucis, quæ eum dixisse posuit, tacens cætera: nullo modo huic laborandum esse iudicat, qui prudenter intelligit ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ veritati quibuscunque verbis fuerint explicatæ. Quòd enim alius alium verborum ordinem retinet, non est vtique contrarium. Neque illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit. Vt enim quisq; meminerat, & vt cuique notum erat, vel breuiùs, vel prolixiùs, eandem tamen explicare sententiā, ita eos explicasse manifestum est. Ioannes igitur iis quæstionibus, quę in animis populi abscōsę erant, ita respondet, vt cognitionem secretorum hac in parte sibi non ignotam esse assereret. *Cogitabant omnes in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus* inquit Lucas. Et ipse cogitationum illarum absconsa prodens, respondit. *Et prædicabat omnibus dicens: Ego quidem baptizaui, & baptizo vos in aqua in pœnitentiam. Qui autem post me venturus est, fortior me est: cuius non sum dignus procumbens corrigiam calceamentorum eius soluere, aut calceamenta portare. ipse baptizabit vos in Spiritu sancto, & igne* Chrysostomus hom. 11. Operis perfecti in Matth. Itaque postquàm mentes eorum concussit terrore iudicij, inquit, & expectatione supplicij, & nomine securis, & ipsorum repulsione, & aliorum introitu filiorum, & geminatione pœnæ, abscisionis scilicet & combustionis: cúmque vndique duritiam eorum molliuisset, atque ex tot malorum timore ad liberationis desiderium suscitasset, tum demum de Christo intulit mentionem: neque verò simpliciter, sed multo cum cumulo, eminentiaque sermonis.

Chrysost.

Deinde cùm ostendisset grande illud medium, quod inter se Christúmque distingueret, ne ad gratiam idipsum dicere videretur, à comparatione rerum earum, quas vterque daturus erat, pulchrè præoccupauit. Neque enim continuò dixit, *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius*: sed postquam baptismatis sui professus est simplicitatem, neque quicquam illud amplius habere monstrauit, quàm vt eos ad pœnitentiam duceret. Non enim dixit, In aqua remissionis, sed *pœnitentiæ*. Tum demum ponit etiam Christi baptisma, ineffabilium donorum libertate cumulatum. ac si diceret: Neque quia post me audistis eum venire, quasi posteriorem despiciendum putetis. Donorum eius audite virtutem, & liquidò cognoscetis, quia nihil grande, nihílque dignum illius honore protulerim, dicendo: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius*. Cúmque audieritis, quòd me ille sit fortior, nequaquam putetis, me istud comparationis more dixisse, qui ne inter seruos quidem eius sum dignus collocari, etiam seruos extremos, neque vilissimam partem in ipsius mihi ministerio vendicare. Propterea enim non posuit calceamenta simpliciter, sed corrigiam, quæ certè omnium videtur extrema.

Ioannis humilitas.

Deinde ne humilitatis potiùs quàm veritatis putaretur esse quod dicitur, ex ipsis documentum rebus assumit. *Ipse*, inquit, *baptizabit vos in Spiritu sancto, & in igne.* Vidésne quanta sit baptistæ, quámque admiranda sapiētia? Quando enim ipse prædicat, affert omnia plena terroris, & quæ animos auditorum maxima prorsus comminatione concutiant. Quando verò illos ad Christum remittit, iucunda ponit ac prospera, quæ facilè possint recreare metuentes. Non enim comminantem securim, non excidendam & comburendam proponit arborem, non iram futuram adducit in medium: sed indulgentiam peccatorum, interitúmque pœnarum, iustificationē, sanctificationem, liberationem, filiorum adoptionem, fraternitatem, cohæreditatem, communionémque Christi, sancti Spiritus dona largissima. Hæc etenim vniuersa pariter complexus est, dicendo: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*: ipsa quoque translatione sermonis exprimens gratiæ largitatem. Non enim dixit, Dabit vobis Spiritū sanctum: sed, Baptizabit vos in Spiritu sancto. Iam verò commemoratione ignis adiuncta, rursus ipsius gratiæ vehemens atque incōprehēsibile donū significauit. Perpende igitur, quales tunc fieri consequens fuerit auditores, cùm certè cernerent posse se subitò effici similes Prophetarum, illorum vtique magnorum. Propterea quippè etiam ignis intulit mentionem, vt eos ad eorum recordationem vocaret, quibus ignis specie apparuerant visiones. Sic enim beato Moysi in rubo locutus est Deus, sic omni populo de monte Sina, sic Ezechieli quoque de Cherubim.

Chrysost.

Idem hom. 3. Oper. imp. in Matth. Quoniam ergo missus erat Ioannes ad baptizandum, inquit, non tamen propter necessitatem dandi baptismatis, sed vt per occasionem ad baptismum venientibus, præscientiam filij Dei in corpore prædicaret, sicut ipse testatur alibi, dicens: Sed vt manifestetur in Israël. Ideò ego veni in aqua baptizare. Ideò nunc ad baptismum venientibus, & ipsum prædicabat appariturum confestim, & eminentiam potestatis eius annunciat. Non enim tantùm baptisma suum à Christi baptismate distinguit, sed & hac ipsa ratione citò probauit non esse se Christū, cui visibili operetur officio.

Ioannes se à Christo distinguit.

Ambrof.

Nam cùm, vt scribit Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat & corpore: visibile per visibile, inuisibile per inuisibile mysterium consecratur. Aqua enim corpus abluitur, spiritu animę delicta mūdantur. Aliud agimus, aliud inuocamus.

Differentia baptismi Christi a baptismo Ioannis.

Licet enim in ipso fonte sanctificatio diuinitatis aspiret: aqua quidem non omnem ablutionem efficit, sed tũ quidem in animam operatur, & ipsam purgat, cùm spiritus accesserit. Sic hæc inter se diuersa esse nõ possunt: & ideò aliud fuit baptisma pœnitentiæ, aliud gratiæ est: istud ex vtroque, illud ex vno. Nam cùm communia sint delicta mentis & corporis, purificatio quoque debuit esse communis. Et benè sanctus Ioãnes se intellexisse significans, quid in cordibus cogitarent, & quasi non intellexerit, declinans maiestatis inuidiam: non verbo, sed opere declarauit se non esse Christũ. Opus enim hominis est proponere pœnitentiam delictorum: Dei munus est gratiam implere mysterij. Beda in Luc. *Ipse vos baptizabit*, inquit, *in Spiritu sancto & igni*: hoc est, & purgatione sanctificationis, & probatione tribulationis. Potest autem idem Spiritus sancti etiam nomine Ignis significatus intelligi: quia & incendit per amorem, & per sapientiam corda, quæ replet, illuminat. Vnde & illi, quibus dictũ est, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto, idem baptisma in ignis visione perceperunt. Sunt qui ita exponunt, quòd in præsenti in spiritu, & in futuro baptizemur in igne: vt videlicet sicut nunc in remissionem omnium peccatorum, ex aqua & spiritu renascimur: ita & tunc de leuibus quibusdam peccatis, quæ hinc nobis euntibus adhæserint, purgatorij ignis ante vltimum iudicium baptismate permundemur: dicente Apostolo, Si quis ædificauerit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probauit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignẽ. quod quamuis, & de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicitè est, quia illum dixit per ignem posse saluari, non qui super fundamẽtum Christi, ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est, peccata maiora & duriora, atque iam tunc insolubilia: sed lignũ, fœnum, stipulam, id est, peccata minima atque leuissima, quæ ignis facilè consumat. Hoc tamen sciendũ est, quòd illic saltem & de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, vt illic, obtineat. Cæterùm quòd Euangelistarum alius dicit, *Non sum dignus calceamenta portare*. alij verò, *corrigiam calceamenti soluere*: meritò quæri potest, inquit Augustinus, lib. 2. de consensu Euangelistarum, c. 12. cũ Ioãnes dixerit non se dignum esse, vtrum calceamenta portare, an corrigiam calceamenti soluere. Si enim alterum horũ dixit, ille verum videtur narrasse, qui hoc potuit narrare quod dixit. Qui autem aliud, etsi non est mentitus, certè vel oblitus, aliud pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solùm eam quæ mentiendo promitur, sed etiam eam quæ obliuiscendo. Itaque si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum est, calceamenta portare, & aliquid aliud ex eo quod dictum est, corrigiam calceamenti soluere: quid aliud accipiendum rectè existimarim, nisi Ioannem vtrumque dixisse, siue aliud alio tempore, siue contextim? Potuit enim sic dicere, Cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere, nec calceamenta portare: vt vnus Euangelistarum hic aliud, alij verò aliud, omnes tamen verum narrauerint. Si autem nihil intendit Ioannes, cùm de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, & humilitatem suam quilibet horum dixerit, siue de soluenda corrigia calceamentorum, siue de portãdis calceamentis: eandem tamen sententiam tenuit. Si quis etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eandem significatione humilitatem expressit, vnde ab eadem voluntate non aberrauit. Vtilis igitur modus & memoriæ maximè commendandus, cùm de cõuenientia dicimus Euangelistarum, non esse mendaciũ, cùm quisque etiam dicens aliquid aliud, quod etiam ille non dixit, de quo aliquid narrat: voluntatem tamen eius hanc explicat, quam etiam ille, qui eius verba commemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quærendum, quàm quid velit ille qui loquitur. Theophyl. in Luc. Non autem dignum esse, vt soluat corrigiam calceamentorum, clara sententia est, quòd non sit dignus, qui inter extremos seruos ordinetur. In sensu autem occultiore, duo calceamenta Domini sunt perfectiones eius duæ: vna è cœlis in terram, altera è terra in infernũ. Harum duarum omnium perfectionum modum non potest quisquam soluere, nisi Ioanni quidem similis fuerit. Quis enim explicare poterit, aut quomodo incarnatus sit, aut quomodo in infernum descenderit? Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. per hæc Ioannis verba Euangelicæ prædicationis in Apostolos gratiam esse collatam scribit, qui sunt calceati in Euangelium. Videtur tamen hoc ideò dicere, inquit, quòd plerumque Ioannes personam accepit populi Iudæorum. Vnde ad hoc referunt quod ait: Illum oportet crescere, me autem minorari: quòd oporteret minorem fieri populum Iudæorum, crescere in Christo populum Christianum. Deinde & Moyses accepit personam populi: sed ille calceamentum non dominicum portabat, sed pedum suorum: & isti calceati sunt calceamento fortassè non suorum pedum. Ille autem soluere calceamentum iubetur suorum pedum, vt animi eius, & mentis, corporei nexus vinculis absolutus iter spiritnale gradiatur. Apostoli autem calceamentum deposuerunt corporale, quando missi sunt sine calceamentis, sine virga, sine pera, sine zona: sed non statim Dei calceamenta portarunt. Fortassè post resurrectionẽ portare cœperunt. Antè enim ne cui gesta Domini dicerent, admonebantur. Denique postea his dicitur, Mar. 16. Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium: vt Euangelicæ prædicationis vestigium proferentes, toto dominicorum seriem circumferrent orbe gestorum. Est igitur calceamentum nuptiale, Euangelica prædicatio. Beda in Luc. paulò aliter hæc Ioannis verba accipit: ad quem accedunt Druthmar. in Matth. Albert. Mag. Zacharias Chrysopolitanus, Bonauentura, Thomas Aqu. & alij plurimi. Mos, inquit, apud veteres fuit, vt si quis eam quæ sibi compareret, accipere vxorem nollet, ille ei calceamentum solueret, qui ad hãc spõsus iure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesię sponsus apparuit? De quo & idem Ioannes dicit, Qui habet sponsam, sponsus est. Sed quia Ioannem homines Christũ esse putauerunt, quod idem Ioannes negat, rectè se indignum esse ad soluendùm corrigiam eius calceamenti denũciat. ac si apertè dicat, Ego redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non vsurpo. quod tamẽ intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat, quòd calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus verò Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in diuinitate sua morticinia nostræ corruptionis assumpsit. Sed huius incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit. Inuestigari enim nullatenus potest, quomodo corporatur Verbum, quomodo summus & viuificator Spiritus intra vterum matris animatur, quomodo is qui initium non habet, & existit, & concipitur. Corrigia ergo calceamenti est, ligatura mysterij. Ioannes itaq; soluere corrigiam calceamenti eius non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse inuestigare sufficit, qui hanc per Prophetiæ Spiritum cognouit. *Cuius ventilabrũ in manu eius*. quasi dicat, vt scribit Theoph. Etsi ille vos baptizauerit, ne tamen putetis, quòd in posterũ insontes sitis. Nisi enim posthac vitam egeritis immaculatam, *exuret vos igni inextinguibili*. Exprimit autem iudiciariam Christi potestatem. 2. iudicij effectum. 3. iudicij modum, vt obseruat Thom. Aquin. in Matth. Vtitur autem similitudine ab his sumpta, qui collecta messe, & triturata, ventilabro granũ à palea discutiunt. Sunt verò qui hoc referant ad præsens seculum, quomodo Origenes: ferè autem omnes hoc referunt ad futurum. Moses Barsepha Syrus, Commentario de Paradiso, libro 1. Quid enim triticum, palea, ventilabrum, quæ commemorat Ioannes Baptista? Num pro ipsis rebus sunt accipienda, ac non potiùs arcanum quid per ea significare volebat? Origenes homil. 26. in Lucam. Volo, inquit, inuenire rationem, quare Dominus noster habeat ventilabrum, & quòd blando vento leues paleæ

Marginal notes: Beda. — Quis ignis. — Purgatorium ignis. — August. — Conciliantur Euangelistæ. — Theoph. — Mystica calceamentorum interpretatio. — Ambros. — Beda. Calceamenti significatio. — Theoph. — Thom. Aq. — Moses Bar. — Origen.

huc illucque rapiantur, graue verò triticum in vnum deferatur locum. Neque enim abſque vento poſſunt triticũ, & paleæ ſeparari. Exiſtimo tentationes pro vento intelligi, quæ confuſo credentium aceruo, alios paleas, alios triticum eſſe demonſtrauit. Cùm enim anima tua fuerit aliqua tentatione ſuperata, non tentatio te vertit in paleas: ſed cùm eſſes palea, leuis videlicet & incredulus, oſtendit te eſſe tentatio quod latebas. E contrario autem cùm fortiter tormenta toleras, non te facit fidelem tentatio atque patientem: ſed virtutem, quæ in te erat pœnitentiæ fortitudinis, & latebat, profert in medium.

Cyril. Alex.

Cyrill. Alex. lib. 5. Theſauri, cap. 4. diſcuſſionem tritici ad futurũ refert. Non perſpicis, inquit, Chriſtum areę dominũ eſſe? Hoc enim ſignificatur, quando dicitur, *Et purgauit aream ſuam.* Iudicem etiam eſſe oſtendit, qui iuſtos & bonos, tãquam triticum, in cœleſtia inducet horrea: iniuſtos verò, quaſi paleam, igni tradet.

Idac. Clar.

Idacius Clarus aduerſus Varimandum Arianum. Mundat Pater, mundat Filius, mundat Spiritus ſanctus. De Patre in Ezechiele. Et ſaluos faciet eos de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt: mũdabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Seruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor erit omnium eorum. De filio in Euangelio. Habens ventilabrũ in manu ſua, & mundabit aream ſuam. De Spiritu ſancto in Eſaia. Et mundabit Dominus ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem emundabit de medio eius, in ſpiritu iudicij, & ſpiritu ardoris.

Ambroſ.

Ambroſius in Lucam. Ventilabri iudicio diſcriminandorum Dominus declaratur ius habere meritorum: eò quòd dum frumenta in area vẽtilantur, plena à vacuis, ab inanibus fructuoſa, velut quondam auræ ſpirantes examine ſeparantur. Per hanc igitur comparationem oſtenditur, quòd Dominus Iudicij die, ſolidè merita, fructúſque virtutis, ab inanis iactantiæ, exiliúmque factorum, infructuoſa leuitate diſcernat, perfectioris meriti viros locuturus in manſione cœleſti. Ipſe enim perfectior fructus eſt, qui meruerit eius eſſe cõformis: qui ſicut granum tritici cecidit, vt plurimos fructus afferret in nobis: inuiſus paleis manibus, meritis non amictus. Et ideò ante eum ignis ardebit, non natura ſua noxius: vtpotè qui mala improbitatis exurat, ſplendorem probitatis accumulet.

Euthym.

Euthymius in Matth. Ex his etiam demonſtrat, quòd iudex ſit futuri ſeculi. Et aream quidem vocat vniuerſalem orbis Eccleſiã, ad quã omnes operatores à Domini prouidentia conducuntur:

Chriſtus iudex.

ventilabrum autem, iuſtum eius iudicium, quòd eos ſanè, qui omni iniquitatis vento agitantur, quaſi paleaceos, tradit igni gehennæ inextinguibili: illos verò, qui virtutum habent grauitatem, in apothecam cœleſtium tabernaculorum colligit. Nunc ſiquidem in area mixta ſunt triticum & palea: tunc autem omninò diſcernentur, quãdo frumentum in apothecam deferendum eſt. *In manu* autem ſua dixit, eò quòd promptus ac paratus eſt ad dimicandum. Vide autem, quòd poſtquàm baptizauerit in Spiritu ſancto, expurgat adhuc aream ſuam, ne ſuſcepto baptiſmo torpeas. Ita Ioannes duo credenda deſignat: vnum, quod hic fiat: alterum, quod expectent. Credimus enim vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum: credimus etiam Chriſtum Ieſum iudicaturũ eſſe viuos & mortuos. Nam ipſe quoque Chriſtus Dominus hoc ſolet, inquit D. Chryſ. ho. 11. Oper. perf. in Matth. ſæpè in iiſdem rebus, ſæpè etiam in contrariis duas Prophetias pariter collocando: quarum vnam hic impleat, alteram ſpondeat in futuro: vt ab his, qui de promiſſionibus eius pertinaciùs dubitant, ex hac quæ iam facta eſt, etiã illa quæ impleta nondum eſt, credatur implenda.

Chryſoſt.

Siquidem & illis, qui propter ipſum mundi huius cuncta contemnerent, centuplum in præſenti tempore, in futuro autem vitam promiſit æternam: Ex his vtique, quæ in præſenti ſeculo pręſtat, vera eſſe etiam futura declarans. Quod etiã Ioannes hoc fecit loco, ſimul vtrumque ponendo: quoniã ſcilicet & baptizet in Spiritu ſancto, & comburat igni inextinguibili. Si igitur non & Apoſtolos baptizaſſet in ſpiritu, & quotidie omnes volẽtes, poſſes de eo quoque, quod ſimul poſuit, fortaſſe dubitare. Si verò quod difficilius videbatur & grandius, ac ſupra omnem prorſus eſſe rationem, factum tamen eſt, fitq; quotidie: quomodo illud, quod & facilè, & iuxta rationem fit, non verum eſſe contendis? Ex hoc etiam oſtendit, neminem prorſus pœnas illas æternas in dubium reuocare poſſe. Theophylactus verò nec ipſum Origenem audiendum eſſe, qui ad tempus finiendas eſſe tradidit, cũ Ioannes illas ignẽ inextinguibilem vocet.

Cæſ. Arel.

Cæſarius Arelat. ho. 13. Flamma, inquit, illa ſine miſericordia cruciabit: vtique ſi pœnarum æternitatem ſpectes, non ſi iniquitatum commiſſarum horrorem.

Thom. Aq.

Porrò Thom. Aqu. Comment. in Matth. complectitur quæ diximus, in hæc Ioãnis verba. *Area,* inquit, dicitur Eccleſia. *Fruges,* fideles, qui congregabuntur per Angelos. Luc. 10. Rogate dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam. Ioan. 4. Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, & perficiam opus eius. *Ventilabrum.* iudiciaria poteſtas Chriſti, qua diſcernet triticum à paleis. Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio. Act. 10. Ipſe eſt, qui conſtitutus eſt à Deo iudex mortuorum & viuentium. *Permundabit,* id eſt, perfectè mũdabit, primò per tribulationes, quæ ſunt quaſi quidam ventus, quo ceſſante, paleæ ſunt cũ tritico: ceſſante etiam tribulatione, mali bonis in Eccleſia permixti ſunt: & ſicut tenui vento tenues, vehementi vento groſſiores paleæ diſpelluntur: ita in Eccleſia ſi creſcat tribulatio, etiam qui firmi videntur, cadunt. Luc. 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. 2. Diſcutiuntur etiam boni à malis per excommunicationis ſententiam: idque fit in hoc ſeculo. 1. Corinth. 5. Auferte malum ex vobis ipſis. Tertiò id fiet in die iudicij, cùm ſegregabuntur boni à malis. Matth. 25. *Et congregabit in horreum ſuum,* in Paradiſum & gloriam cœleſtem, *triticum* id eſt, electos. Pſa. 105. Saluos nos fac, Domine Deus noſter, & congrega nos de nationibus. *Paleam* autem comburet. Nota autem differentiam eſſe inter paleas & zizania. Aliud enim eſt ſemen palearum, aliud ſemen zizaniorum: quia palearum eſt idem ſemen cum tritico. Vnde per zizania poſſumus intelligere ſchiſmaticos, qui non communicant nobiſcum in ſacramentis: per paleas, fideles, ſed malos. Hos tamen & illos *comburet,* id eſt, comburendos adiudicabit, *igni inextinguibili.* Eſai. vlti. Ignis eorum non extinguetur. Et dicit, inextinguibili, ad differentiam ignis purgatorij. De hoc igne Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.

Christus in Iordane à Ioanne primùm reluctante baptizatur, vt impleat omnem iustitiam. Cœlum aperitur, Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendit. Vox patris auditur. Christi genealogia per Nathan ad Deum vsque recensetur.

Matth. 3.	Marc. 1.	Luc. 3.	Ioan.
Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me. Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine modò: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus, cõfestim ascendit de aqua. & ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientẽ super se. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.	Et factum est in diebus illis, Venit Iesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Ioãne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, & Spiritum sanctum tanquam columbã descendẽtem, & manentem in ipso. Et vox facta est de cœlis, Tu es filius meus dilectus: in te complacui.	Factum est autem cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum: & descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cœlo facta est, Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta: vt putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadan, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.	

Introductio.

VT à capite defluxus in membra, ita à Christo in nos communicatio gratiarum est: vnde fit, vt sano & integro capite, cætera quoque membra meliùs habeant. Christus igitur, ne quid de spirituali nostra integritate, seu restitutione dubitaremus, sed nos purgari, & sanctificari certò intelligeremus: etsi, inquantum Dei filius est, seipsum omnis boni & sanctificationis fontem agnoscat, à quo omne bonum perfectum est, Iac. 1. etsi etiam, inquantum filius hominis, non erit, & animam, & corpus suum immaculatum, opus Dei hæc, & Spiritus sancti: Attamen vt securos nos de spirituali illo benedictionis & sanctificationis influxu redderet, & sacrum baptismatis fontem sanctificaret, ipse priùs baptizari voluit. Ad hoc enim referuntur & eius verba, Ioann. 17. Propter eos sanctifico memetipsum. Quia non sibi, sed nobis, hæc fieri demonstrabat. Hæc enim nunc Euangelica prodit historia. *Et factum est tunc in diebus illis, venit Iesus à Nazareth Galilææ in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab illo.* Ita præparato populo per Ioannis prædicationem Christus innotescere voluit: & quoniam hoc per prædicationem & miracula fieri debuit, à baptismo orditur: nõ tam vt signo visibili Ioanni Baptistæ manifestaretur, quàm vt à baptismate ducendum nostræ salutis initium ostenderet. Siquidem ante baptismum in ordine Catechumenorũ stamus: nec, vt scribit Cyrill. Hierosol. licet nobis penitiora discutere, quæ patres intus dicerent: suscepto verò baptismo, pro mensura diuinæ gratiæ, maiora quoque proferri incipimus. Relicta igitur materna domo, iam ad supremi Patris sui obsequia totum se consecrat: consecrationis autem illius argumentum suscipit, quum baptizatur: Nõ quòd non priùs totum se Deo patri deuouisset, sed vt nos doceret, quonam sacramento Deo patri consignaremur. Nam cùm nouam doctrinam veteri adiecturus fuerit, nouo quoque sacramento ad illius fœdus & promissiones peruentendum esse demonstrauit: vt sicut olim circuncisio participes antiquarum promissionum efficiebat, ita & nunc baptisma nos ad Dei, & Christi fœdus pertinere ostendat. Sed & baptizatus est, vt scribit Ambros. l. 2. in Luc. c. 12. non mundari volens, sed mundare aquas, vt ablutæ per carnem Christi, quæ peccatum non cognouit, baptismatis ius haberent. Et ideò qui ad Christi lauacrũ venerit, peccata deponit. Cyril. Hierosol. Catechesi 3. infert & aliam rationem. Nimirum ne quis aliquem à suscipiendo baptismo eximi posse sentiat. Sanctificauit, inquit, baptismum Iesus, cùm ipse baptizatus est. Si filius Dei baptizatus est, quis pius potest baptismum contemnere? Baptizatus autem est, non vt peccatorum acciperet remissionem, (non poterat enim peccare) sed etiã si peccato non esset obnoxius, baptizatus est, vt diuinam gratiam & dignitatem exhiberet baptizandis. Quemadmodum enim pueri participes facti sunt corporis & sanguinis, sic & ipse particeps illorum factus: vt præsentia illius in corpore facti participes, diuinæ quoque illius gratiæ communicent. Sic baptizatus est Iesus, vt per eius participationem, nos deinceps vnà cum salute honorem consequamur. Draco erat in aquis, vt ait Iob. Cùm igitur cõterenda essent capita Draconis, descendens in aquas ligauit fortem, vt facultatem calcandi super serpentes & super scorpiones accipiamus. Minimè parua fuit bellua, sed horrenda. Nauis piscatoria quæcunque corium vnum caudæ illius ferre non potuit. Imminebat ab illa perditio, contagione inficiens occurrentes. Succurrit deinde vita, vt mors quoque timeret, vt saluati omnes dicamus, Vbi est, mors, victoria tua? vbi, inferne, stimulus tuus? Per baptismum enim soluitur mortis stimulus. Ad hoc alludit D. Ioannes Damascenus in Carminibus de Epiphania, his verbis:

Cur christus baptizari voluit. — *Summa.* — Cyrill. Hierosol. — *Baptisma ianua cæterorũ mysteriorum.* — Ambros. — Cyrillus Hierosol. — *Baptismo victi mors.* — Damasc.

Hac luce lucem quæ tulit mortalibus,
Iordanis vndis, Christe rex, tuum caput
Submittis, atri sedibus tristissimis
Orci parentum generis vt nostri extrahas,
Cunctisque purges criminum nos sordibus.

Hieronymus in Matth. Triplicem igitur ob causam Saluator a Ioanne accepit baptismum. Primùm, vt quia homo natus erat, omnem iustitiam & humilitatem legis impleret. Secundò, vt baptismate suo Ioannis baptisma comprobaret. Tertiò, vt Iordanis aquas sanctificans, per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lauacro credẽtium monstraret aduentum. Hesich. l. 2. in Leuit. c. 8. Certus est enim, quòd Christus ad sacrandas aquas baptismatis, in Iordane fluuio baptizatus est. August. tom. 3. l. 3. de mirabilibus scripturæ, alias etiam rationes infert. Ad baptismum, inquit, descendit Dominus Iesus, non quòd baptismi sacramento & lauacro egeret, qui proprij aut originalis peccati nullam culpam haberet: sed vt aquas, quas quamuis in delicto Deus non maledixerit, terræ qua continebantur maledictione infectas purgaret: & ne quisquam baptismi sacramentum negligeret, dum qui sine peccato fuerat baptismi aquas intrauit: & ne quisquam ab inferiori baptizari paruipenderet, dum Deus Dominus à seruo suo mergi vndis baptismi appeteret: Et quatenus adhuc à diabolo se, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacru indigentem, vt inter pollutos peccaminibus, ablui aquis conspiceret. Gregor. Nanz. Orat. in sancta lumina, ex hoc mysterio has exhortationes colligit. Christus, inquit, illuminatur, simul illustremur: Christus baptizatur, simul descendamus, vt simul etiam ascendamus. Nec verò hoc solũ spectandum est, quòd Iesus baptizatur, sed cætera quoque obseruãda

Hierony. — Hesich. — August. — Greg Nãz. — *Quæ obseruanda in baptismo Christi.*

sunt

sunt: nimirùm quis, & à quo, & quando, puerus videlicet, & à Ioanne, & signorum edẽdorum principium faciens. Quæ res nobis documento esse debet, adhibendam priùs esse purgationem, animíque summissionem: nec antè suscipiendam esse concionandi prouinciam, quam ad spiritualis & corporeæ ætatis perfectionem ventum fuerit. Hoc ad eos dictum velim, qui inconsultè ac temerè ad baptismum accedunt, nec ad eum præparãtur, ac per animi inconstitutionem ad virtutis habitum peruectam id agunt, vt redemptio ipsis certa atque incolumis maneat. Cùm enim præteritarum noxarum condonationem baptismus affert, tum tamen accuratiùs prouidendum est, ne ad eundem vomitum redeamus. Hoc quoque in eos valeat, qui aduersus mysterij dispensatores insolentiùs efferuntur, si dignitate quadam præstent. Tertium ad eos spectat, qui iuuenili ætate confidunt, atque ad instituendam doctrina plebem, aut Ecclesiæ præfecturam amplectendam, tempus omne idoneum esse arbitrantur. Iesus purgatur: & tu purgationem aspernaris? A Ioanne: & tu aduersus præconem tuum insurgis? Trigesimum annum agens: & tu ante lanuginem senes doces, aut docere posse credis, nec ab ætate, nec à moribus fortassè authoritatẽ habens? Ac deinde Daniel profertur, ac nonnulli alij iuuendi ætate iudicum munere functi, atque in ore ac lingua exempla sunt. Quisquis enim iniustè aliquid admittit, facti sui defensiones in promptu habet. At pro Ecclesiæ lege nequaquam ceosendum est, quod rarò accidit: quandoquidem nec hirundo vna ver, nec Geometram linea vna, nec denique nautam vna nauigatio facit. Cæterũ baptizat Ioannes: Iesus accedit, fortassè vt ipsum quoque Baptistam sanctitate afficiat, proculdubiò autem, vt totum veterem Adamum aquis obruat: Ante hus verò, & propter hus Iordanem: nimirũ vt spiritus & caro erat, sic etiam per spiritum & aquam initiatus. *Ioannes autem prohibebat illum, dicens: Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me*: id est, vt scribit Chrysost. ho. Operis imperf. in Matthæ. Quò ego, inquit, desidero ascẽdere, tu inde descẽdis. Ergo vt tu me baptizes, est idonea ratio, vt iustus efficiar, & dignus cœlo. Vt autem ego te baptizem, quæ est ratio? Vt iustus efficiaris? Sed ipse es iustitiæ radix. Vt in cœlum ascẽdas? Sed ipse natura in cœlo es, etsi voluntate de cœlo descenderis. Tu es spiritus, ego caro: nunquid caro spiritum sanctificare potest? Magis autem spiritus sanctificat carnem. Cuius enim credi est virtus, ipsius est & sanctificandi potestas. Quis diues à paupere quærit? Magis autem pauper à diuite diuitias quærit. Omne bonum de cœlo descendit in terram, non de terra ascendit in cœlũ. Ille antiquus Lucifer, qui manè oriebatur, cogitauit apud se, dicens: Super cœlum ascendam, &c. Si ergo ille Angelus constitutus, & pro sola cogitatione superbiæ depositus est de Angelica gloria ad ignominiam tenebrarũ: ego quid merear pati, si homo carnalis, & corruptibilis constitutus, tantæ superbiæ opus impleuero, & dignum me existimauero totius creaturæ Dominũ baptizare? Beda tom. –. Homiliarum hyemalium, de sanctis. Ita, inquit, exponit illum ad se venisse, vt baptizaretur aqua, cui nulla inerat culpa: vnò qui per sui gratiam spiritus omnem credentiũ culpam tolleret. Sed & cognouit se ab illo baptizandum esse: vnde prohibebat eum, inquit Dionysius Carthus. in Matth. non per modum imperij, cùm hoc sit superioris: sed per modum humilimæ abiectionis, sciens se indignũ esse qui baptizaret filium Dei: Quemadmodum etiã Petrus ad Iesum, Non lauabis mihi, inquit, pedes in æternũ. Considerans namque Ioannes suam infirmitatẽ, & Christi maiestatem, incredibiliter mirabatur de tanta dignatione, & humiliatione Dei incarnati. Prohibebat eũ itaque publicè coram populo, dicens, *Ego à te debeo*, id est, egeo, & debito condecentiæ teneor, *baptizari*, baptismo tuo, Euangelicæ legis sacramento, vel saltẽ interiori baptismo. Quod & factum est, sicut ait Chryso. quòd Christus postea baptizauit Ioannem. Debuit autem Ioannes baptizari a Christo propter venialium remissionẽ, propter gratiæ incrementum, propter propriæ doctrinæ approbationem quatenus ipse faceret ad quod alios hortabatur. Admonuit enim alios, vt Christi baptismum susciperent. Apostolos quoque baptizatos a Christo probabile est. *Et tu venis ad me*, seruũ tuum? quasi dicat, Hoc omninò mirabile est, mysteriúmque ignoro. Quòd autem Ioannes à Christo tandẽ baptizatus fuerit, præter Chrysostomum, Gregorius Nanaanaenus significat, Christum Ioanni conferens. Baptista, inquit, non admittit: Iesus cõtra nititur. Tum à te baptizari debeo, inquit lucerna soli, vox verbo, amicus sponso, maior omnibus qui ex mulieribus nati sunt, omnis creaturæ primogenito: Is, inquam, qui in materno ventre priùs exilierat, ei qui in vẽtre adoratus fuerat: præcursor & præcursus, ei qui apparuerat, atque appariturus erat. *Ego à te baptizari debeo*. Adde &, pro t:. Exploratum enim habebat fore, vt martyrij baptismo ablueretur, aut, vt Petrus, non pedibus solũ purgaretur. *Et tu venis ad me?* Hoc quoque Propheticum. Futurũ enim notat, vt quemadmodum post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque priùs vita functum Christus sequeretur. Quid autem Iesus? *Sine nunc*. Hoc enim certo consilio & dispensatione fit. Sciebat namque paulò pòst futurum, vt ipsum Baptistam baptizaret. Hoc igitur Christus fecit in Ioanne, quod tandem in Petro, inquit Chrysost. hom. 12. Oper. perf. in Matth. Cùm enim Petrus audisset, Quod facio ego, nescis modò: scies autem postea, & non habebis partem mecum: celeriter ab intentione destitit. Et iste similiter cum audisset, *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam*, parere non distulit. Non enim erant pertinaciter contentiosi, sed dilationem atque obedientiam suam ostendebant, per quæ omnia Domino meditabantur esse subiecti. Considera verò, quomodo illum per hæc ipsa à cũctatione deducat, per quæ præcipuè id quod fiebat, videbatur esse acceptius. Denique non ait ita, Iustum est, sed *Sic*, inquit, *decet*. Quia enim Ioãnes ducebat indignum, vt quis baptizaretur à famulo: ideò Christus istud opposuit: ac si diceret, Nónne istud vt quiddam indecens refugis, & idcircò me prohibes? Propterea ergo dimitte, quia est vtique decentissimum. Nec verò ait simpliciter, *Sine*, sed addidit, *modo*. Non enim, inquit, erunt ista continua: erit ò me in his quæ cõcupiscis, videbis. Nũc verò sine istud impleri. Deinde quemadmodum deceat, ostendit. Vnde igitur istud decere monstrauit? Quia, inquit, *omnem iustitiam implebimus*. Hoc quoque signauit, dicendo, *Sic enim nos decet implere omnem iustitiam*. Iustitia siquidem est, omnium mandatorum plena custodia. quia vtique iam, inquit, cuncta mandata perfecimus. Hoc autem solummodò erat reliquũ, & id quoque ipsum oportet adiungi. Venit enim soluere maledictum, quod erat de præuaricatione legis impositum. Priùs igitur me, inquit, illam oportet implere, vósque à maledictione eius eruere, ac tum demum ei cessationem dare. Decet itaque omnem me implere legem, quia vtique decet maledictum soluere, quod ob præuaricationem legis illatum est: propterea quippè & carnem assumpsi, & veni. Hilarius in Matth. A Ioãne, inquit, baptizari prohibetur, vt Deus: & ita in se fieri oportere, vt homo, edocet. Erat enim per eum omnis implenda iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atque ita & Prophetæ testimonio lauacro nõ eget, & exemplo sui authoritate humanæ salutis sacramẽta consumat, hominem & assumptione sanctificans, & lauacro. Ex qua Hilarij sententia colligimus, Christum per hæc verba significasse, mancum, & imperfectum esse Ioannis baptisma, nec quemquam iustificare posse: Ideò necesse esse ad perfectionem baptismatis, vt ipse adimpleat ea, quæ baptismo Ioannis desunt. Nec enim sacramentum baptismatis sola aqua perficitur: Christi meritum accedat necesse est: accedat & Spiritus sanctus sanctificator: accedat & totius Trinitatis testimonium, in cuius nomine baptizamur. Supplet igitur Christus, vox Patris, & Spiritus sanctus, in specie columbæ, quæ faciunt ad consummandam omnem iustitiam, id est, perfectam hominis sanctificationem. Nec quemquam moueat quod dicit, *Sic decet nos implere omnem iustitiam*: Ioannem secum enumerans. Id enim facit, quasi dicat: Tu quidem ministrabis aquam, quæ in baptismo minimùm est: ego verò, vt saluator & hominum redemptor, meritum meum communicabo, & Patre simul, & Spiritu san-

Præparatio ante baptisma.

Ne sacra mysteria ante ætatem maturam.

Chrysost.

Humilitas Ioannis.

Beda.

Dionys. Carthus.

Chrysost.

An Ioannes tandem fuerit baptizatus Christi baptismate.

Greg. Naz.

Chrysost.

Quæ iustitia.

Hilarius.

Ioannis baptisma imperfectum.

Quæ requiruntur ad baptisma.

ᵭo cooperatrice vim purificatricem infundam: & ea quidem ratione te mihi coniungo, qua aqua spiritui coniungitur: non ex qua vis omnis pendeat, sed quæ in seipsa vim illam spiritualem recipiat. Optatus Mileuitanus, lib. 4. contra Donatistas. Descendit in aquam, quia venturū oleum aqua debuit antecedere, ad mysteria initianda & ordinanda. Secutus est enim ordo mysterij, & compleuit pater, quod rogauerat Filius, & quod nunciauerat Spiritus sanctus. Apertum est cœlum, Deo patre vngente: spirituale oleum in imagine columbæ descendit, & insedit capiti eius, & perfudit eum, vnde cœpit dici Christus. Gregorius Nicenus, libro de sancto Baptismate. Baptizatur igitur hodie à Ioanne, vt sordidatum & contaminatum expurgaret, spiritúmque supernè adduceret, & hominem in cœlos extolleret, vt elapsus erigeretur, & qui confuderat, deiiceretur & dehonestaretur. Quòd si, vt scribit, Christus spiritum supernè adducere debuit, hic igitur Ioannis baptismati deerat, qui tamen omnem hominis adimplet iustitiam & perficit. *Tunc dimisit eum* Ioānes: id est, ratione tanti mysterij cognita, permisit Christum suis se manibus subiicere: interim se præparans ad baptizandum Dominum vniuersorum. *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua: & ecce factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, aperti sunt ei celi: & descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum. Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, & Spiritum sanctum tanquam columbam descendentem & venientem super ipsum & manentem in ipso.* Ecce, inquit, *aperti sunt ei cæli*, non per diuisionem corporum cœlestium, quæ incorruptibilia sunt, sed per effectum quēdam cœlestem cœlitus apparentem. Cum enim Pater & Spiritus sanctus in cœlo habitare, & esse dicantur, tunc cœli asseruntur aperiri, quando per subiectam creaturam apparent hominibus. Iuxta quem modum orat Psalmista, Domine, inclina cœlos tuos, & descende. Esaias quoque: Vtinam, inquit, disrumperes cœlos, & descenderes. Propter quod dicit Hieronymus, Aperti sunt cœli, non reseratione elementorum. Nomine autem elementorum etiam intelligit orbes cœlestes, sed spiritualibus oculis: quibus & & Ezechiel in principio voluminis sui apertos eos commemorat. Et Chrysostomus, hom. 5. Operis imperfecti in Matthæ. & hom. 12. Operis perf. Non rupta est creatura cœlestis. Veruntamen aduertendum, quòd lux quædam copiosa desuper fusa descendit, & circa Christum apparuit, propter quam videbatur quędam scissio, siue apertio esse in cœlo, quemadmodum tempore magnæ fulgurationis. Vnde Ezechiel cùm visiones Dei describeret, cœlos affirmat apertos fuisse. Similiter Stephanus de apertione cœlorum loquitur. Si ergo aperti sunt ei (videlicet Christo, id est, ad manifestandam gloriam eius) cœli omnes. Theophylactus in Lucam. Aperitur autem cœlum, inquit, vt monstretur nobis, quod baptisma aperiat omnibus cœlum, quod Adam clauserat. Itànimirùm aperitur cœlum beato Stephano. Video, inquit, cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei: quia duobus potissimùm cœlum aperitur, statim atque ex hac vita migrauerint: scilicet nuper baptizatis, qui per Christum baptizatum intelliguntur: & per dura martyrij tormenta morientibus, qui per Stephanum. Thomas Aquinas in Matthæ. addit tertium genus, nimirùm eorum, qui pœnitentiam egerunt de peccatis suis. Sic Act. 10. Petro oranti apertum est cœlum. Chrysostomus, homil. 4. Operis imperfect. in Matth. Ideò apertos esse cœlos scribit, vt ex eo manifestè quisque intelligeret, ante Christi aduentum cœlum omnibus, etiam iustis, clausum fuisse. Nam quotquot iusti sub veteri Testamento ex hac vita migrabant, etsi in sinum Abrahæ reciperentur, à fœlicitate tamen cœlesti exulabant, donec in eam per Christum introducerentur. Sic aperti sunt, inquit Chrysostomus, vt nunquam claudantur iis nimirùm, qui in Christum crediderunt, & eius sacramentorum fuerunt participes. Albertus Magnus in Matth. Sed quæritur, inquit, quomodo baptismus cœlos aperit, cùm hoc dicatur esse passionis, quando romphæa sublata est. Adhuc, hoc videtur esse ascensionis, quando Christus actualiter in cœlum ingressus est. Responsio: Dicendum, quòd omnibus his tribus modis dicitur aperire cœlos, quātum ad diuersa, quæ sunt in ianuæ apertione. Est in ea remotio obstaculi, siue obicis, ex parte intrantis: & est solutio debiti, ex parte eius ad quem intratur: & est patefactio, siue aditus viæ. Et primo quidem modo baptismus cœlum aperit: quia tollit impedimentum ex parte nostra. Psalm. 106. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit, suscepit eos de via iniquitatis suæ. Secundo modo aperit passio: quæ debitum Adæ soluit patri, oblatione animæ. Psalm. 39. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Heb. 9. Quemadmodum constitutum est hominibus semel mori, & post hoc iudicium: sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Quoad tertium, aperit ascensio, sicut habetur Ioann. 14. Vado parare vobis locum. Mich. 4. Ascēdit pandens iter ante eos. Quærit autem Chrysost. hom. 5. Oper. imperf. in Matth. quid opus fuerit aperiri cœlos filio Dei, cui & ipsi semper aperti erant. Quid enim, inquit, ante oculos filij Dei clausi fuerant cœli, qui etiam in terra constitutus erat in cœlo? Si ea quæ superiùs dixit, Sic oportet eos implere omnem iustitiam, benè intellexisti, non dubitas, quòd secundum mysterium aperti sunt ei cœli. Nam sicut secundum dispensationem humanam baptizatus est, secundum naturam autē diuinam baptismo non egebat: sic secundum humanam dispensationem aperti sunt ei cœli, secundum naturam autem suam erat in cœlis. Idem docet Augustin. lib. 3. de mirabilibus scripturæ, c. 5. Non tunc ei cœperat aperiri thalamus cœlorum, qui ait, Esa. 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: Sed propter nos hæc facta sunt. Euthymius in Matth. contra quosdam innuere videtur, maximè verò contra Caietanum, cœlum apertum visum esse, nō modò à Christo, sed etiam ab ipso saltem Ioāne. Et vide, inquit, quo pacto Christus populo demōstratus est, clarè videlicet ac manifestè. Postquam enim Ioannes de ipso turbis prædixerat, ac sensim ad eius dicta animum aduertebant: vt viderunt etiam ipsum quasi vnū de populo baptizari, offendiculum passi sunt. Et idcircò cœli quidem aperiuntur, ostendentes quòd ab ipsis descenderet columba, vt super eum vocem deriuaret, ne ipsam de Ioanne testificari putarent. *Et vidit* visione corporali, tam Christus ipse, quàm Ioannes, *spiritum Dei sanctum, descendentem sicut columbam super eum* Christum: vt ex hoc discamus, inquit Theophylactus, quòd & nos quum baptizamur, descendat Spiritus sanctus. Neque enim spiritu Dominus opus habebat: sed omnia propter nos facit, & primitiæ ipse sit omnium, quæ nos sumpturi sumus, postquam fiat primogenitus in multis fratribus. In specie autem columbæ descendit, vt discamus quòd mansuetos nos esse oporteat ac mundos: Et sicut tempore Noë columba significauit quieuisse iram Dei, sic & hoc loco Spiritus sanctus conciliauit nos Deo, facto peccati diluuio. Thomas Aquinas in Matth. *Vidit*, inquit, non imaginaria visione, aliàs ipse solus vidisset. Vidit verò etiam Ioannes, vt tandem ipse testatus est. Caietanus in Matth. scribit, priùs visam esse à Ioanne, quàm à Christo: quòd Ioannes dixerit, Qui misit me baptizare, dixit, Super quem videris spiritum descendentem sicut columbā, ipse est, &c. Vnde distulit illum baptizare. Verùm quicquid sit, nemo negauerit, ab vtroque saltem columbā visam fuisse. Theophylactus in Matth. omnes vidisse asserit. Iudæi magnificabant Ioannem, ait: at Christum non adeò curabant. *Viderunt autem spiritum omnes venientem super Iesum* Augustinus tom. 3. lib. 2. de Trinitate, cap. 5. Facta est enim quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur Spiritus sanctus, siue cùm in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit, siue cùm decem diebus peractis post eius Ascensionem, die Pentecostes factus est subito de cœlo sonus, & visæ sunt illis linguæ diuisæ tanquam ignis, qui & insedit super vnumquemque eorum. Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio Spiritus sancti dicta est: non ita vt appareret eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut Pater

Margin notes: Opt. Mileu. — Greg. Nic. — *Quomodo cœlum sit apertum.* — Hierony. — Chrysost. — Theoph. — Thom. Aq. — Chrysost. — *Ante Christū cœlū non apertum est.* — Alb. Mag. — *Quomodo per passionem apertum est cœlum.* — Chrysost. — August. — Euthym. — Theoph. — Thom. Aq — Caietanus — *Quem videris cælum apertum & columbam.* — Theophyl. — August. — *An fuerit vera columba.*

&

& Filius; sed vt exterioribus visis, hominũ corda cómota, à temporali manifestatione venientis, ad occultã æternitatem semper præsentis conuerterentur. Ita docet Augustinus, pluribus esse visam columbam, & ipsis etiam corporalibus oculis. Et cap. 6. sequenti addit: Columbam verò illam & ignem oculis viderunt, quicunque viderũt. Porrò sunt, qui veram columbam fuisse putant, quibus aduersantur dictiones istæ, non substantiæ, sed similitudinis. Non enim dicunt Euangelistæ visam esse columbam, sed σωματικῷ εἴδει, corporali specie: & ὡσεὶ περιστερὰν, sicut columbam. Nec dicunt Spiritum sanctum descendisse in columba, sed in specie columbæ. Aliud autem species, seu apparentia rei est, aliud eius substantia. Nam etsi Augustinus, lib. de agone Christiano, cap. 22. verum corpus, non fallax asserat, ita tamen vt non sit corpus columbæ, sed in columbæ specie. Ad quod accedit idẽ Augustinus, lib. 3. de mirabilib. Scripturæ, ita scribens: Quãuis verò corporali specie Spiritus sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de auibus sumpsisse columbam, sed ex aëre minimè dubitatur. Nequaquam enim Spiritum sanctum ex auibus necesse fuit corpus assumere, dum aues sibi conuexæ statutam in nullo transgressæ sunt legem naturæ: sed si in hoc transgrederentur, in hoc tanti meriti transgredi non haberent, vtpotè nec æterna, nec rationabili creatura, vt à spiritu assumptione carnis à delicti vindicta soluerentur. Sed quòd Filij persona corpore carnis humanę induebatur, cõueniens erat, vt Spiritus sanctus persona per corporalem speciem supes eum descenderet, & vox Patris corporalis de nube per aërem corporeis auribus audiretur. Præterea quoque idcircò in nube & columbæ imagine Pater & Spiritus sanctus ad baptismum veniunt, quoniam aquaticæ naturæ res illæ aliquid haberent. Dum enim in terra Filius ad baptismi mysterium aquæ creaturam elegisset, necesse fuit, vt & pater per aquaticam nubem intonaret, & Spiritus sanctus illud corpus, quod de aqua in principio factum est, ex illa nube acceptum simularet, vt sic tota Trinitas eandem voluntatem, sicut haberet, ostenderet. Ita docet non fuisse veram columbam, ne fortè Spiritus sanctus incolumbatus, sicut & Filius incarnatus dicatur: sed è nube effictam speciem asserit. Ideò hanc columbam dicunt Theologi, ex materia elementari ab Angelo formatam, & ab eo motam, per quam Spiritus sanctus repræsentaretur, quæ in præiacentem materiã reuersa sit. Gregorius Nanzanzenus, Orat. in sancta Lumina. Tum igitur Spiritus sanctus corporeo modo in columbæ forma se conspiciendum præbet: nempè vt corpus honore afficiat. Adde quòd multis retrò seculis, columba diluuij finem annunciauit. Nicetas in hanc Orat. Gregorij Nanzanzenus. Vt enim columba corporei diluuij sedati nuncium attulit, eodem modo Spiritus sanctus nunc in columbæ forma apparens, compressam esse spiritualem illuuiem indicat. Quòd si mole ac pondere diuinitatem æstimas, inquit Gregorius Nanzanzen. ac propterea Spiritum paruum esse censes, quia in columbæ forma Spiritus sanctus cernitur, homo sordide, atque in maximis rebus minima quæque anxiè vrgens: iam tibi regnum cœlorum quoque contemnendum, ac pro nihilo putandum est, quia sinapis grano comparatur: ac maiestati Iesu præferendus est aduersarius, quoniam & hic mons magnus vocatur, & Leuiathan, & rex omnium quæ in aquis degunt: ille autem agni, & margaritæ, & guttæ, atque id genus nominibus appellatur, Nicetas ibidem. Zachar. 4. Quis es tu mons magne? mons, ob arrogantiam. Interim verò obseruabis, simplicem rei speciẽ stare sine sua substantia. Species erat columbæ, non tamen columba erat in substantia. Ex quo eos confundes, qui negant fieri posse, vt species panis in Eucharistia remaneat, ablata panis substantia. Sed & aliud obseruandum erit contra Sacramentarios. Quoties enim vrgentur de modo, quo Christi corpus est in cœna sub panis specie, ad istam recurrunt similitudinem. Eo modo, inquiunt, quo Spiritus sanctus in specie columbæ. At verò nemo negauerit Spiritum sanctum vere præsentem adfuisse, & se communicasse sub illa specie, non per figuram, metonymiam, metaphoram, & energiam simpliciter, vt de Christi corpore asserunt Sacramentarij, sed verè, & expressè. Idem igitur de Christi sacratissimo corpore concedant necesse est. Sed nos de his in Tractatu de Eucharistia. Spiritum sanctum verè adfuisse testantur Euangelistæ, dicentes, quòd descenderit Spiritus sanctus in Christum. Testatus Ioannes Baptista, dicens: Vidi Spiritum sanctum descendentem sicut columbam. Testatur mysterium, quòd verè baptizatis Spiritus sanctus communicetur, & non typicè. Hilarius in Matth. alludere videtur ad chrisma, quo vnguntur baptizati: quasi ad instar Christi, qui baptizatus Spiritus sancti gratia perfusus est. Significatur enim Spiritus sanctus per vnctionem. Vnde & Ioannes dicebat, Vnctio docebit vos. Ita nimirùm ad baptisma confert aquam, Trinitatem, seu ipsius inuocationem, & vnctionem. Sic enim ille scribit. Ordo etiam in eo (Christi baptismate) arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reseratis cœlorum aditibus, Spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ visibilis agnoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis vnctione perfunditur. Sed quid opus erat illum accipere Spiritum sanctum, qui de Spiritu sancto conceptus erat? Augustin. lib. 3. de mirabilibus sacræ Scripturæ. Contigerant hæc, non quòd hæc omnia ante baptismum Dei filius non haberet, sed vt baptismi sacramentum quid valeat, ostenderet. Non enim tunc Spiritũ ille cœpit accipere, qui eandem cum Spiritu sancto substantiam habere creditur. Nec tunc illum Pater Filiũ suũ primitùs professus est: qui dixit, Psalm. 109. Ex vtero ante Luciferum genui te: ante videlicet omnem Angelicam creaturam, quæ Luciferi appellationem per scripturas sæpè tenet. Itaque ad illius maiestatis & æternæ generationis confirmationem, *Ecce vox facta est de cœlis, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.* Hanc vocem auditam à multis Hilarius asserit. Filius Dei auditu conspectuque monstratur, inquit, plebique infidæ, & Prophetis inobedienti, testimonium de Domino suo mittitur, & contemplationis & vocis: ac simul vt ex his, quæ consummabantur in Christo, cognosceremus post aquæ lauacrum, & de cœlestibus portis sanctum in nos Spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione Dei filios fieri: cũ ita disposita in nos sacramenti imaginem ipsis rerum effectibus veritas præfigurauerit. Corporaliter igitur vox ista sonabat in aere, vt scribit Glossa: verùm si à populo illa audita est, quid obfuit, quin statim in Christum crederent? Nũ tandem etiam de illorum ignorantia hæc Ioãnes asserit, Medius vestrûm stetit, quem vos nescitis? Soluit autem Albertus in Matth. quòd etsi vox ista ad quosdam personuerit, attamen non nisi confusum sonum receperunt. sicut in simili facto dicitur Ioã. 12. quòd vox Patris de cœlo ad Filium facta est, dicens, Et clarificaui, & clarificabo. Quæ etsi ad multos perlata est, non potuerunt tamen distinctè audire quid illa diceret. Vnde factum est, vt quidam putarent tonitruum esse factum, alij Angelum Christo locutum esse. Porrò tribus vicibus vox audita est: In baptismo, in transfiguratione, Matth. 17. in passione, Ioan. 12. In baptismo Filium nominat, propter filios adoptionis: In transfiguratione, propter gloriam resurrectionis in capite, & in membris: In passione, propter declarationem redemptionis. *Hic est* solus & vnicus: vnde Articulus additus in textu Græco, σὺ εἶ ὁ υἱός μου, *Tu es ille filius meus* naturalis coæternus, qui & Psalm. 2. hoc ab æterno sibi dictum agnoscit, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Dilectus* quem in ratione æternæ generationis & coęqualis maiestatis, infinito amore sicut meipsum diligo: at verò secundum humanitatem assumptam Verbo vnitam, prę cęteris omnibus etiã simul positis creaturis diligo: siquidem maius ei soli bonum contuli, quàm omnibus aliis simul, videlicet personalẽ vnionem cum verbo, & gratiam sine mẽsura. *In quo mihi complacui.* Theophylactus, in Matthe. In quo requiesco, in quo placeor. Euthymius, In quo oblector. Hic est enim, in quo hominibus bona volui, hoc est, per quem est hominum salus. Ambrosius libro 2. in Luc. ad finem. Quid est, In quo complacui? Non alienam in Filio, sed sua laudat.

Idem Aug.
Augusti.
Quæ fuerit hæc columba.
Greg. Nãz.
Nicetas.
Hilarius.
Augustin.
Hilarius.
Fuerit ne vox ista à pluribus audita.
Gloss.
Albertus.
Theoph.
Euthym.
Ambros.

A B C D E F

Quid

Quid enim est dicere, In quo complacui, nisi quia omnia quæ habet Filius, & Pater habet, & sicut quæ Patris sunt, Filij sunt? Hoc idem est ac si diceret, ait Dionys. Carthusianus in Matth. De seipso, & eius perfectione in meipso complacentiam, delectationémque habeo, tanquam qui talem filium genui, tam speciosum, sanctum & mihi omninò simillimum. Si enim lætatur Deus in operibus suis, & si beneplacitum est Domino in populo suo: quantò magis in Filio suo vnigenito delectatur, & complacet, in quo nil dissimilitudinis, nil contrarietatis, nil mali inuenitur? Denique secundum diuinitatem Christi complacet sibi pater in Christo complacentia infinita: secundum humanitatem verò assumptam, habet in eo complacentiam singularem, tanquam in filio obedientissimo. Vnde & ita potest exponi: *in quo mihi complacui*, id est, in quo voluntas mea implebitur, quantum ad reparationem generis humani. Propter quod Christus testatur, Ioan. 7. Quæ placita sunt ei, facio semper. Albertus Magnus in Matth. *Hic est*, in cuius spiritu alios adopto in filios. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem Abba Pater. *Dilectus* eo modo, quo dilectio (quæ Spiritus sanctus, fluens in eum à me, & è conuerso ab ipso in me) complectitur eos, qui in spiritu suo adoptantur. Quia horum naturam assumens, filium hominis naturalem mihi filium fecit. Et ideò, *in ipso mihi complacui*, sicut in genito, in quo natura mea, quæ pascit voluntatem meam, sicut pascor meipso: quia dilectio impetus est bonæ voluntatis in amatum: libitum autem dulcedinem voliti & amati prægustans: sed complacitum est tota simul, & perfectè in amato pascens. Et quia sic eo fruor, pascens, oblitus doloris, induco aquas, non diluuij, sed spiritu fœcundas, diluentes peccata. Ideò enim Spiritus descendit, vt in aquis animam viuam faciat, sicut fecit à principio: ferebatur autem super aquas. Sed & complacuit sibi Pater in filio, quia & in eo omnes nos eligit, sanctificat, beatificat: & non est in alio aliquo salus. Extra Christum nihil Patri acceptum est: nihil verò damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, vt scribit Apostolus. Et eadem ferè verba leguntur apud Esaiam cap. 42. quæ Propheticè istud factum exprimunt sic enim se habent verba Patris ad filium. Ecce seruus meus, suscipiam illum: electus meus, cōplacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. Quod Hieronym. lib. 12. Comment. in Esaiam, ad Christum refert. Nec mirum inquit, si seruus vocetur factus ex muliere, factúsque sub lege, (Gal. 4.) qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens, & habitu inuentus vt homo. In quo complacuit sibi anima Dei, cernens in illo esse omnes virtutes, imò illum esse Dei virtutem atque sapientiam. Dedi, inquit, spiritum meum super eum, qui descendit in specie columbæ. Iudicium Gentibus proferet, quod antea nesciebant. Non clamabit: erit enim clemens atque mansuetus. Euseb. Cæsariens. lib. 9. Demonstrat. Euang. c. 6. etiam hanc Christi in baptismo gloriam ab Esaia prædictam obseruat. sic enim habet ille suæ Prophetiæ, cap. 35. Lætare solitudo sitiens, exultet desertum, & floreat sicut lilium: & efflorebunt, & exultabunt deserta Iordanis, & honor Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini. Quibus adijcit de miraculis Christi: Ipse veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Vbi contemplare, inquit, quòd non quamuis solitudinem dicit, sed definitè illam, & solam, quæ est apud Iordanem fluuium, iuxta quam versabatur Ioannes Baptista. Datus est autem solitudini illi honor Carmeli, & gloria Libani: siquidem in Iordanis solitudinem transtulit gloriam Hierusalem, postquàm ratio piè religioséque viuendi non in Hierusalem, sed in deserto consummati cœpta est. Sed & accessum Saluatoris nostri ad baptismū significat his verbis: Et populus meus videbit gloriam Domini, & altitudinem Dei. Tūc enim visa est Saluatoris nostri gloria, cùm ascendit de aqua, & ei aperti sunt cœli & vidit Spiritum Dei descendentem quasi columbam, & manentem super eo: Cùm vox quæ de cœlo audita est, dicēs, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Greg. Nyss. lib. de sancto Baptismate, eandem Prophetiam obseruat: quodque deserto Iordanis datus est honor Carmeli, cùm excitatus est Ioannes Heliæ Carmelitæ similis. Quoniam enim Helias Carmelum incolebat, inquit, clarus autem mons propter virtutem inhabitantis, & famam celebratus est: Ioannes autem Baptista in spiritu Heliæ resplendens Iordanem sanctificabat: idcircò Propheta vaticinabatur honorem Carmeli illi fluuio datum iri. Atque etiam gloriam Libani, ex similitudine procerarum arborum transtulit ad amnem. Vt enim Libanus ille satis magnam causam admirationis, ipsas arbores habet, quas producit & alit: ita Iordanis celebratur, quòd homines regeneraret, & plantaret in paradiso Dei, quorum iuxta vocē Psalmi semper florentium, & virtutibus quasi frondētium folium non defluet, (Psal. 1.) fructu autem in tempore percepto Deus lætabitur, tanquam bonus plantator suis operibus gaudens. Porrò diuinus Dauid etiam vocem prædicens, quam Pater de cœlis super Filium, dū baptizaretur, emisit, vt ad naturalem Deitatis dignitatem deduceret audientes, qui priùs ad eam, quæ sub sensum cadebat, humanam vtilitatem respiciebant, libro Psalmorum dictum illud inscripsit, (Psalm. 28.) Vox Domini super aquas, vox Domini in magnificentia. *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Euthymius non legit ἀρχόμενος, incipiens, sed ἐρχόμενος, incedens, quòd offendi videretur concursu particulæ ὡς, quasi. Frustranea enim videbatur sic legenti, *Erat incipiens quasi*: cùm dictio ista, Incipiens, etiam similitudinem importet. Idem enim sonare hæc videntur, Erat quasi annorum triginta: &, Erat incipiens annos triginta: adeò vt vna duarum istarum dictionum posita, altera superesse videatur. Meliùs igitur sonare visum est, ἐρχόμενος, incedens, quòd iam ferè illam ætatem attigisset. Origenes puncto separat Participium, Incipiens, à particula, Quasi. Sic enim hom. 28. in Luc. legit, *Et erat Iesus incipiens*. Demum aliam clausulam orditur, *Quasi 30. annorum, vt putabatur, filius Ioseph*. quòd cœperit ille statim post baptisma suum munus, propter quod venerat, obire: & quòd cùm esset ferè triginta annorum, omnes illum filium Ioseph arbitrarentur. Sunt etiam qui quærant, num ille annorum numerus referatur ad ætatem Christi, qua baptizatus est. Magna enim hic à plerisque contentio est. Sunt qui anno 30. illum baptizatum, alij 29. sentiant. Sed neque cogi ista sententia poterit ad illam ætatem, qua baptizatus est, sed ad illā, qua etiam omnes illum arbitrabantur fuisse filium Ioseph. Interim tamen, quia in baptismo vt olim per circuncisionem, Patrum nomina recensebant: ideò & hoc adiectum videtur à Luca, ne quis Christum Ioseph filium fuisse, iuxta vulgi opinionem, arbitretur. Verùm neque plenè huic loco satisfactum esse putabitur, nisi dicatur, qua ætate Christus baptizatus fuerit. Epiphanius to. 1. lib. 2. in hæres. 51. quæ est Dementium & Brutorum, sic scribit. Primùm quidem baptizato Christo mensis Athyr secundum Ægyptios, id est, Nouembris duodecima, ante sextū Iduum Nouembris, hoc est, ante 60. dies plenæ diei aduentus, quæ est dies natiuitatis ipsius secundum carnem, velut habet testimonium Euangelij secundum Lucā: *Erat autem Iesus incipiens esse annorum fermè* 30. filius existens, velut putabatur, Ioseph. Erat enim reuera annorum 29. & mensium decem, quando ad baptismū venit: triginta quidem annorum, sed non plenus. Quapropter dicit, Incipiens esse annorum fermè 30. Hinc 40. dies tentationis, & duæ Hebdomades, aut paulò amplius in Nazareth à diebus tentationis, & prima dies apud Ioannem, itémque secunda. Et rursus à Ioanne prima & secunda, quando secutus est ipsum Andreas, deinde Simon Petrus: Et postera die, velut consequentia Euangelij habet, Philippi vocatio, & Nathanael, & deinceps tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, post prædictos duos, quod primum signum est, & complemētum 30. annorum a natiuitate aduentus ipsius in carne. In ipsa enim die natiuitatis suæ secundum carnem, primum signum fecisse computatur mutatæ aquæ in vinum, cùm expleuisset 30.

Dion. Car.

Alb. Mag.

Hieronym.

Eus. Cæsa. *Prædictio illius Christi gloriæ in baptismo.*

Greg. Nys. *Decor Carmeli in Ioanne.*

Euthym.

Origenes.

Epiphan.

Chrysost.

annos. Hæc Epiphanius. Quòd si quis obiecerit Chrysostomum, hom. 10. Oper. perf. in Matt. quòd post 30. annus Christus ad baptismum venit: ita intelligendum erit, quòd post 30. annos, inchoatos scilicet, & ferè completos, venerit: sicut cùm Lucas dicit, Et cùm consummati essent dies octo, circuncisum esse Iesum: non quòd nono die circuncisus, (octauo enim fieri circuncisio debebat,) sed quòd in ipso octauo die ferè consummato & impleto circũcisus sit. Ita post 30. annos, id est, illis ferè elapsis, aut cùm in proximo elaberentur, Christus baptizatus intelligitur. Quòd si rursus aliquem moueat, quòd antiqui nônulli Patres, vt annotauimus in superiorem historiam Magorum, agnoscũt in ipsa die, qua Magi Christum adorarunt, Christum esse baptizatum, & eadem etiam miraculum primum in Cana Galilææ esse factum: hoc ita intelligendum erit, quòd earum quidem rerum olim Ecclesia solennem memoriam egerit: non tamen quòd omninò in vnum & eundem diem incideritt. Quod hinc manifestum est. Si hæc duo, Christi scilicet baptisma, & primum miraculum in Cana, vno eodemque die euenerunt: oportuit igitur eadem diuersis annis, sicque interpositio saltem vno anno contigisse: quod absurdum omnibus videbitur. Statim enim atque Christus baptizatus est, ductus est à Spiritu in desertum vt tentaretur, & cùm discipulos aggregare cœpisset, hoc primum miraculum fecit: multa demum inseruntur ante annum primum à baptismate elapsum: sic manifestum est hæc duo, baptisma scilicet & primum miraculum, diuersis diebus, & nnn multis mensibus interiectis accidisse. Ex quo efficietur, vt vna eadémque dies celebris dicatur ob Magorum adorationem, Christi baptisma, & miraculum in Cana factum: nõ quòd vno die hæc omnia euenerint, sed quòd eorum memoria ad vnum diem transmissa sit, quæ Epiphanus seu manifestationibus Christi dedicata esset.

Quomodo Christum eadẽ die baptizatum, & à Magis adoratum dicatur.

Porrò Origenes homil. 28. in Luc. obseruat huius ætatis typum præcessisse olim in Ioseph & Dauide, qui cùm Christi figuram exprimerent, anno suæ ætatis 30. hic Ægypti, ille Israëlis gubernacula susceperit. Sed & in Ezechiele, vt scribit Beda in Luc. qui 30. annorum apertis sibi cœlis Prophetiæ dona promeruit. Et quia per fidem & aduersa longanimiter ferri, & sublimiter debent præmia sperari: & arcæ vel templi altitudo, & tabernaculi longitudo, triginta cubitis mensuratur. *Vt putababatur*, inquit, *filius Ioseph.* Euthymius in Lucam: Vt putabatur à Iudæis. Vt enim veritas habebat, non erat filius eius sed Virginis auctor: nisi fortè patrem Virginis attendere velimus, cuius illum esse filium, id est, filiæ filium asserit Lucas. Si quem verò proximum, & ipsum patrem naturalem requiramus, iam ipse se in baptismo, quis esset, exhibuit. Vox enim Patris audita est, dicens: Hic est filius meus dilectus. Beda in Luc. Pulcherrimè igitur Lucas genealogiam Christi dicturus, ipsum Patrem præmisit loquentem, Tu es filius meus dilectus: vt eundem tam verum Dei filium diuina attestatione, quàm verum hominis filium humanæ successionis ordine comprobaret.

Origenes. *Typus huius rei.*

Beda.

Euthym. *Christus putabatur filius Ioseph, sed verè nõ erat: vnde eius generatio deducitur.*

Beda.

Putabatur, inquit, *filius Ioseph qui fuit Heli.* Magna hîc oritur difficultas, primum in constructione sequentium: cùm ita legatur Græcè, ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσὴφ, τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Ματθὰτ, &c. Putabatur filius Ioseph, Heli, Matthat. Erasmus in Annotat. suis hoc obseruat. Hæc nomina, inquit, conuectunrnr per Articulos τοῦ: proinde nostrum *qui*, non est referendum ad Ioseph, nec ad Christum, sed ad proximum nomen. Verùm si ad proximum nomen, vt scribit, referendum est, ad Ioseph igitur referetur. Et ibi rursus quæstio isthæc orietur, quam in priore Matthæi genealogia discussimus, Quomodo inter se cõciliẽtur Matthæus & Lucas, cùm Matthæus dicat, Ioseph filium fuisse Iacob, Lucas autem Heli patrem eius assignet. Sed diximus ab antiquis, Aphricano, Euseb. Augustino solui. sicut & ab Euthy. Theoph. & Origene: quòd Iacob & Heli vterini fuerint fratres ex diuersis patribus, mortuo autem Heli sine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex ea procreaturus liberos. Et sic dicitur Ioseph esse filius Iacob naturâ, filius autem Heli, lege. Iacob enim ipsum naturâ & verè genuit: ideò Ioseph naturalis eius filius est, Heli verò eius legitimus. Lex enim iussit, si quis sine liberis moriatur, vt eius vxor ipsius fratri copuletur, & quòd inde nascitur, mortui esse censeatur, tametsi naturâ sit viuẽtis. Deuter. 25. Et sic conueniunt Euãgelistæ. Matthæus enim naturalem patrem Ioseph describit, Lucas verò legalem & putatiuũ patrem Heli: vt ambo ostẽdant, quòd propter hoc natus sit Dominus, vt naturam & legem sanctificet. Hæc Theophyl. in Lucam colligit ex antiquioribus. Ad hunc modum cùm posteritas Salomonis defecisset in Ochozia, ex Simeon cognominato Ioas, qui prognatus erat ex stirpe Nathã filij Dauid, instaurata est posteritas Salomonis. Quod arguit Præfatio nomine D. Hieronymi in Lucam edita. Sunt tamen qui Heli eundem esse & Ioachim patrem diuæ Virginis contendant: nec obstare nominum Heli & Ioachim differentiam, vt de vna eadémque persona dicantur, cùm & id frequenter in scripturis occurrat, vt vnus idémque variis nominibus nũcupetur. Quod etiam in conciliando Luca cum Mattheo obseruatur. Nam, teste Philone, binomines, & trinomines fuerunt multi. *Iechonias* enim Neri appellatur, quæ vox Lucernam meam significat: quòd in isto lucerna Dauid, quæ ferè extincta videbatur, iterũ accensa est. *Ioas* etiam vocatur Simeon. Quòd si in eadem persona requiras hæc duo nomina, Heli, & Ioachim, vt idem possit cõcludi in patre diuæ Virginis, Philo in Breuiario tẽporum ostendit. Sũt enim, inquit, synonyma Syris & Ægyptiis, Heli, Heliachim, Ioachim: quibus nominibus donatus est Inas, filius Dauid, sed ex stirpe Nathan. Iã cũ hoc inualuerit, vt vnus & idem Heli, & Ioachim dici posset, nõ mirum est, si per Heli intelligatur Ioachim pater diuæ Virginis. Sed rursus quæretur, an ille pater dicatur Iosephi, an verò dicatur pater Christi. Sunt enim qui sic interpretentur, *Christus putabatur filius Ioseph. qui fuit Heli*, id est, *Ioachim*, quasi diceret Lucas: Putabatur quidem esse filius Ioseph: sed si quis ei pater in terris requirendus est, ad auum eius, seu patrem matris eius deueniendũ est, qui fuit Heli, seu Ioachim. Præter eũ siquidem neminem in terris patrẽ habet. Et ille non ideò pater est, quòd matri eius cõiunctus fuerit, sed quòd matris pater sit, & per consequens filij eius. Alioquin frustrà hæc adduxisse videretur Lucas, quòd Christus putaretur talis, id est, filius Ioseph: nisi adiiceret, cuius filius esset. Inde fit, vt etiam hîc contexi scribant seriem seu genealogiam diuæ Virginis. Alij etsi idem admittant, censent tamen Iosephum dici posse filium Heli seu Ioachim patris diuæ Virginis, eo nimirùm modo, quo gener filius soceri sui dicitur. Hanc opinionem scribit Augustinus, lib. 2. Quæst. Euang. cap. 5. Nam cùm dixisset Iosephum duos patres habere potuisse, vnum naturalem, alterum adoptiuum: sed & alio modo, præter naturalem, alterum legalem, quòd pater fratri semẽ suscitauerit: ad tertiam resolutionem progreditur. Aut vnus, inquit, Euangelista, scilicet Matthæus, patrem à quo Ioseph genitus est, nominauit: alter verò (Lucas) vel auum (Christi) maternum, (Ioachim) vel aliquem de cognatis maioribus posuit. Et ita dicẽdum erit quòd Matthæus contexit genealogiam Ioseph, Lucas verò genealogiam Christi: vt per vtramque ostendat Christum ex Dauid descendisse. Et in hoc differunt, quòd Ioseph descendit à Dauide per Salomonem, Virgo autem à Dauide per Nathan. Aug. lib. 2. de cons. Euang. c. 4. Matthæus Christum ad nostram mortalitatem descendentem describẽs, generationes ab Abraham vsque ad Ioseph, & vsque ad Christi natiuitatem, descendẽdo commemorauit. Ascendendo autem Lucas transit ad Abraham, & peruenit ad Deum, cui mundati & expiati reconciliamur (vt ostenderet nostræ adoptionis originem, quæ cum baptismo confertur) quia per adoptionem efficimur filij Dei, credendo in filium Dei: vnde & statim à Christi baptismate genealogiam Christi remisit in Deum. Satis autem demonstrauit non ideò dixisse Ioseph filium Heli, quòd de illo sit genitus, sed quòd illi fuerit adoptatus (aut in generũ ascitus, cùm & ipsũ Adã filiũ Dei dicat), non intelligens interim ipsum naturalem esse filium. Aug. & Beda, & Origenes, aliud mysterium sequuntur. Origenes quidem illud fusiùs explicat, homil. 28. in Luc. Nec eadem,

Erasmus.

Conciliatio Matthæi & Lucæ.

Theoph.

Hierony. *Heli pater Virginis, qui & Ioachim.*

Philo.

Heli potuit dici pater Ioseph.

August.

Idem.

Ratio ordinis retrogradi in genealogia Lucæ.

Origenes.

inquit,

inquit, sunt personæ in generatione eius, quando descendere, & quando condescendere dicitur. Qui enim fecit eum è cœlis ibi descendentem, mulieres non quaslibet sed peccatrices, & quas scriptura reprehenderat, introducit: qui verò baptizatũ narrat nullius facit mulieris mentionẽ. In Matthæo enim, vt diximus, nominatur Thamar, quæ cum viro fraude concubuit: & Ruth Moabitis, nec de genere Israël: & Rahab, quæ vnde sumpta sit, scire nequeo: & coniunx Vriæ, quæ violauit mariti thorum. Quia enim Dominus noster atque saluator ad hoc venerat, vt hominum peccata susciperet: & eum qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus: propterea descendens in mũdum, assumpsit peccatorũ hominum vitiosorúmque personam, & nasci voluit de stirpe Salomonis, cuius peccata conscripta, & Roboam, cuius delicta ferũtur, & de cæteris, è quibus multi fecerunt malũ in cõspectu Dei. Quando verò de lauacro ascendit, non per Salomonẽ, sed per Nathan nascitur, cuius nominis fuit & hic qui arguit patrem eius super Vriæ morte, ortũque Salomonis. Et in Matthæo semper generationis nomen adiũgitur, hîc verò penitùs siletur. Aug. l. 2. de cõsens. Euang. c. 4. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Domino Christo: in generationibus autem Lucæ eorum abolitio significatur. Ipse quoque numerus, quem Lucas exequitur, certissimè prorsus hanc abolitionem indicat. Quia enim Christus est perfectè iustus, ideò quadragenarius numerus à Matthæo ponitur: denarius enim numerus præceptis debetur. Porrò septuagenarius numerus peccatorum censetur. Vt cùm ait Dominus: Non dico si peccauerit septies, sed si septuagies septies. Luc. autem ad 77. personas Christi genealogiã deducit, vt & se ad peccatorum expiationem venisse ostenderet, Deum designans, per quem omnia purificantur: & ita inter duo illa, Deum & Christum, genus humanum constituens, vt hinc suam iustitiam perfectam & consummatam agnoscat. Sed & hîc attendendi sunt ij, ad quos & Matthæus & Lucas scripserint: consultò enim iis satisfacere voluerũt in enarratione genealogiæ Christi. Matthæus Iudæis scripsit, qui regem Messiam expectabant: idcircò huius rei probationem Matthæus aggressus est, Christi genus ad Salomonem referens. Lucas verò Gentibus suum Euangelium communicauit, vnde & satis illi fuit commonstrare Deum creatorem nostri generis, nos ex vno homine descendisse, & ideò Deum nostri curam gerere, nósque omnes in Christo suo selegisse, si modò omnem in nobis iustitiam per sacramenta, & Dei gratiam perfici sinamus, & ad hoc contendamus. *Qui fuit Heli* seu Ioachim, *qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne*. Hunc Ianna dicunt Hyrcanum illum vltimum Principem Iudaici populi fuisse, ex tribu Iuda, & domo Dauid, qui metu Antiochi Epiphanis sibi manus attulit: post quem summi sacerdotes omnium rerum gubernationem ad se traxerunt. *Qui fuit Ioseph*. Hunc etiam Iosephum dicunt fuisse nepotẽ Oniæ ex sorore, Principem de posteritate Dauidis: qui Ptolomæum regem Ægypti placauit, irritatum aduersus Gentem Iudæorum, negata vsitati tributi pensione. *Qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel*. Ad Zorobabelem Principem vtraque generatio contendit, vt nemini dubium sit, & Ioseph, & Mariam è Dauide genus ducere: *qui fuit Salathiel*. Salathiel enim genuit Zorobabel, vt scribit Matthæus: *qui fuit Neri*. Et hunc modò diximus esse Iechoniam, qui genuit Salathiel: *qui fuit Melchi, qui fuit Addi*. Hi duo reges non enumerantur à Matthæo: designantur autem aliis nominibus. Melchi est Ioachim, & Addi Ioachas. Illis autem omissis Matthæus ad Iosiam refert genus Iechoniæ, seu Neri: Lucas verò aliis expressis, ait, *qui fuit Cosam*. Et hic binomius est Iosias ille rex, de quo apud Lucam. *Qui fuit Elmadam*. Hic est Amon, de quo Matth. Amon autem genuit Iosiam: *qui fuit Her*. Ille est Manasses rex, qui captiuus ductus est, pater Amon: *qui fuit Iesu*. Hic est Ezechias binomius, qui genuit Manassem: *qui fuit Eliezer*. Hic etiam est Achas: *qui fuit Iorim*. Hic vocatur Ioatham à Matthæo: *qui fuit Matthat*. Hic est Osias apud Matthæum: *qui fuit Leui*. Hic est rex Amasias: *qui fuit Simeon*, hic etiam est Ioas. Hi enim omnes sunt binomines apud Philonem in Breuiario de temporibus. Porrò Ioas ille ipse est, quem paruulum & natu minimum inter filios Ochoziæ Iosabeth, filia Ioram, vxor Ioiadæ, soror autem Ochoziæ, subtraxit à præsentia Athaliæ matris Ochoziæ, cùm ipsa interficeret omnes filios regis: id est, eos omnes, qui ex semine regio descendebant, & regnum iure successionis, post Ochoziam sibi vendicare poterãt: & abscondit cum nutrice sua: ex quo factum est vt non interficeretur, vt legitur 4. Reg. 11. & 2. Paral. 22. Nam cum Iehu occidisset Ochoziam regem Iuda, filium Ioram minimum, Athalia mater eius videns omnem spem sublatam, vt quis regnaret de stirpe Ochoziæ filij sui: (erat enim Ioas infans vnius tantùm anni:) omnes filios regios sustulit: ad seipsam malens summam regni reducere, quàm ad eos, quos despiciebat. Verùm & hîc oritur quæstio, quomodo Ioas dicatur esse filius Nathan, cùm apud Matthæum Ochozias pater eius dicatur filius Iorã, qui fuit Iosaphat, & inde à Salomone genus duxerit. Respõdetur quòd Ochozias quidẽ è Salomone produit, sed quòd omne semẽ Salomonis in eo rescissũ est. Quod manifestũ est ex 2. Par. 21. & 22. Nam Iorã filius Iosaphat regis Iuda, omnes fratres suos filios Iosaphat occidit: & cũ octo tantũ annis regnasset, alui languore insanabili, Deo vindice mortuus est. Post eũ autem filius eius Ochozias a Iehu interfectus est, sed & Principes Iuda, & filij fratrum Ochoziæ quadraginta duo iugulati sunt, & in cisternam proiecti, nec relictus est quisquam ex eis. 4 Reg. 10. Præter has clades accessit & furor Athaliæ, quæ, vt diximus, omne semẽ regiũ interfecit, præter Ioas, qui ab eius præsẽtia sublatus est. Ita manifestũ est, vniuersam domũ Dauid & Salomonis sublatam fuisse, præter vnum Ioas. Verùm adhuc obiectabit aliquis, ipsum Ioas Ochoziæ filiũ nominari, & per consequens è Salomone produisse: sicq; ad Nathan genus eius non esse referendum. Respõdemus dici quidẽ a scriptura, & Iosepho, filiũ Ochoziæ: sed non ita intelligendũ esse, quòd eius naturalis filius fuerit, verùm successione duntaxat, iuxta ius Achesarim. Nã quòd nullus superesset filius Ochoziæ, innuit scriptura, sed & fictum Athaliæ. Nemini scilicet dubium est, Athaliam nõ fuisse sæuituram in Ioas, siquidem ille fuisset filius naturalis filij sui Ochoziæ: hunc enim pro filio suo, vt qui patrem præ se ferret, & educasset & in regnum exaltandum curasset. Adde quòd scriptura, 2. Par. 22. hæc habet: Nec erat vltrà spes aliqua, vt de stirpe Ochoziæ quis regnaret: quod occasionem Athaliæ tanti furoris præstitisse videtur, quasi timeret, ne ab Achesarim successoribus regiis, regno pelleretur. Atqui si Ioas Ochoziæ filius naturalis fuisset, nũ spes reliqua erat, vt aliquis de stirpe Ochoziæ regnaret? Demum quid timendũ erat Athaliæ, ne regno pelleretur, si Ioas filius naturalis filij sui patri successisset? Imò tantò magis Athalia confirmabatur, cùm regij corporis nutrix naturalis futura esset. Relinquitur ergo Ioas non fuisse filium naturalem Ochoziæ, sed ideò filium dici, quia vt propinquior, & quasi filius illi successerit. Ex horum consideratione videndum est, num è Nathan genus duxerit. Perierat domus Salomonis, perierat & omne semen regium, præter vnum Ioas. Quis Salomoni succedere debuit? Constat sanè Nathan filium fuisse Dauidis legitimum & naturalem ex Bersabee, vt legitur 1. Paralip. 3. Nec veritas huius scripturæ (quæ etiam habetur, 2. Reg. 5. vbi Nathan inter filios natos Dauidi in Hierusalẽ, computatur) vertenda est in disputationem: propterea quòd Prou. 4. dixit Salomon, Ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus corã matre mea, & docebat me. Tũ quia Vnigenitus pro dilecto sumitur, Hebraico more, quo vnum non de solo, sed de primo quandoque dicitur: iuxta illud, Et factum est vesperè & manè dies vnus: Tum quia secundum affectum & diligentiam curæ maternæ erga ipsum, tanquam si esset vnigenitus, loquitur. Nam non dicit Vnigenitus matris meæ, sed, Coram matre mea: id de materna instructione intelligens. Itaque

August.

Iustitia Matthæi & Lucæ.

Simeon & Ioas idem.

Quomodo Ioas filius Nathan.

1.

2.

Quomodo Ioas dicatur filius Ochoziæ.

Nathan fuit filius Dauid.

Quomodo Salomon dicatur vergenitus matri.

cum Nathan fuerit frater Salomonis ex vtroque parente, vt propinquior Salomoni succedere debuit. Inde factum est, vt & ipse vocaretur אחישר *Ahisar*. hoc est, frater meus Princeps, vel Rex: & filij eius. cæteríque ex eius sanguine, ob ius successionis, dicerentur אחי שרים *Ahisarim*, id est, fratres Principum, & מתתים *Matthathim*. id est, donati ad succedendum, qui in pari honore cum regum filijs habebantur. Hinc factum est, vt sublata omni stirpe Salomonis, cùm vnus Ioas è Nathan superesset, cæteris occisis, regnum Iuda nactus sit. Siquidem cùm legimus Athaliam occidisse omne semen regium, non modò de stirpe Salomonis, sed & iis qui è Nathan *Ahisarim & Matthathim* dicebantur, intelligendum. Et ita facilè conciliabuntur scripturæ, & Matthæus Lucæ minimè aduersabitur. Nam Matthæus ad Salomonem reducit Ioas, in ratione successionis: sed Lucas reducit ad Nathan, in ratione naturalis propaginis. Et hæc etiam legimus in illo Philonis temporum Breuiario, quod Ioannes Annius Commentarijs illustratum emisit. Sic enim habet ille Philo. Siquidem orta lite inter filios Dauid, quos ex Bersabee genuerat, quis regno præcederet: Dauid edicto statuit à iunioribus inchoari, & vt alteri succederet, vbi posteritas naturalis deficeret. Itaque à Salomone minimo cœptum est, & à Nathan illi natu proximiore filio dicto Ahisar & Matthatha, & posteris eius Ahisarim & Matthathim, id est, vt omnes dicerentur & essent fratres Principis, & donati tempore ad succedendum. Hinc vsque ad Iosaphat & Ochoziam posteritas Nathan semper dicta est Ahisarim. Nam quos occidit Ioram posteros Nathan, quos pater in tribu Iuda propter decretum honorauerat, filij Iosaphat. fratres Ioram dicti sunt. Similiter infantes eorum. quos Ioram liberos quidem, sed reditu vacuos in tribu Iuda reliquerat, dicti sunt fratres & filij Ochoziæ: cùm tamen Ochozias vnicus solus ex Ioram & Salomone superstes esset: quo perempto, omnem stirpem regiam Ahisarim Athalia conata est delere: nisi prouidentia Iosabeth sororis Ochoziæ, ex Ahisarim saluatus fuisset minimus infans Eli, qui & Eliachim. Nam synonyma sunt Syris & Ægyptijs Eli, Eliachim, Ioachim. Infans autem Heli cognominatus fuit Ioas, primus ex domo Dauid & posteritate Nathan: pro quo Mizmor (canticum) a dextro & læuo choro decantatum fuit. Nec enim voluit Deus funditùs disperdere domum Dauid, cùm periisset domus Salomonis. Ex hac Philonis obseruatione facile intelligimus, quomodo Ioas dicatur esse Salomonis successione regni, & Nathan naturâ. Matthæus igitur vsque ad Ochoziam enumerauit naturales filios Dauidis ex Salomone: sed Ioas inseruit, non quia ex Salomone esset, sed quia quasi filius ei successisset: vnde velut Salomonis filius à Matthæo recensetur. Sed Lucas directè illum ad Nathan patrem suum naturalem reducit. His expeditis, quod reliquum est facilius explicabitur. *Qui* Simeon seu Ioas *fuit* filius *Iuda. qui fuit Ioseph, qui fuit Iona. qui fuit Eliachim. qui fuit Melcha qui fuit Menna. qui fuit Mathata*, à quo Mathathim & Ahisarim. Hic enim 3. Reg. 4. vocatur *Ahisar*. id est, vt diximus, Frater meus princeps, fuitque præpositus domus regiæ, filius Nathan. Vnde adijcit, *qui fuit Nathan.* ne quis hîc hallucinetur in nomine Nathã, vt putet illum esse Prophetam, qui Dauidem arguit de adulterio cum Bersabee. Hoc enim quomodo fieri posset, cùm post adulterium commissum Dauidi ex ipsa eadem Bersabee Nathan natus esse dicatur? Sic enim legitur 1. Par. 3. Porrò in Hierusalem nati sunt Dauidi Simmaa, & Sobab, & Nathan, quatuor de Bersabee filia Ammiel. Quòd si quis obijciat verba Origen. quæ superiùs annotauimus, verba etiam Bedæ in Lucam, & Augustin. lib. 2. de consensu Euangel. dicemus Origenem allusisse ad nomen Nathan Prophetæ, quod filio Dauidis conueniebat, & propterea dixit eum arguisse peccatum Dauidis: alioquin facilè Origenes excusari non posset. Beda verò omnia sua, & ista maximè ex Augustino desumpsit, & non considerauit eundem Augustinum retractasse hanc sententiam. Sic enim habet lib. 1. Retractationum cap. 26. Item quod dixi (lib. 83. Quæstion. in qu. 61.) Lucas, qui tanquam ascendentem post abolitionem peccatorum sacerdotem Christum insinuauit, per Nathan ascendit ad Dauid, quia Nathã Propheta missus erat, cuius correptione Dauid ipsius peccati abolitionem pœnitendo impetrauit: non sic accipiendum est, tanquam ipse fuerit Nathan Propheta, qui filius Dauid, quia nec hoc dictum est, quia ipse Propheta missus erat: vt mysterium non in eodem homine, sed in eodem nomine intelligatur. Idem lib. 2. Retract. cap. 16. corrigit, quod in 2. lib. cap. 4. de consensu Euang. dixerat, cùm de duobus patribus Ioseph ageret, ab altero esse genitum, ab altero adoptatum: Sed, inquit, dicendum fuit, alteri adoptatum. Quoniã qui eum genuit, eius matrem fratris defuncti coniugem duxerat. Item, inquit, vbi dixi, Lucas verò ad ipsũ Dauid per Nathan ascendit per quem Prophetam Deus peccatum illius expiauit: per cuius nominis Prophetam dicere debui: ne putaretur idem fuisse homo, cùm alter fuerit, quamuis & ipse hoc vocaretur.

Filij Nathan habiles ad successionem regni.

Conciliantur Matthæus & Lucas.

Philo.

Nathan auus Ioas non fuit ille Propheta qui arguit Dauid.

August.

Excusatur Origenes.

Ex hac retractatione D. Augustini intelligendum, quomodo excusari possint verba Origenis, è quibus fortè & Aug. & cæteri, qui similiter locuti sunt, allusionem istam ad Nathan desumpsisse videntur. Verùm fortassis obijcies, quòd Nathan ille, cuius filius fuit Ahisar, è tribu Leuitica descẽderit, cùm dicat scriptura, 3. Reg. 4. quòd Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis fuerit. Respõdebitur, quòd dictio sacerdotis nõ significat propriè hoc in loco, quasi sacerdotij officio persungi, & sacrificia offerre posset: sed quòd illis præfecti essent, nõ quasi maiores, sed vt curatores & conseruatores. Eodem. n. modo filius Nathan dicitur hic sacerdos, quo 2. Reg. 8. filij Dauid sacerdotes fuisse dicuntur, id est, sacerdotibus præfecti. Quod in 1. Par. 18. c. ita exponitur, vt obseruat Ioan. Annius in Philonẽ. Filij Dauid erãt ad manus regis, id est, ad officia regia, quæ tria erant. Primũ, vt essent super omnes maiores regni, qui assistebant ei: hoc habuit Azarias primogenitus Nathan. 2 Vt præessent Zanhedrin, id est, collegio sacerdotũ & doctorũ legis, penes quos erat publica potestas iudiciorum, & sceptrũ occidendi & viuificandi, eligẽdi reges & deponendi, vt fecit Ioiada cõtra Athaliam. Et huic præposuit secundò genitum Nathan: & ideò dicitur sacerdos, quia illis præpositus, non ad sacrificandum, sed vt eos contineret, ne contra regem conspirarent: vnde amicus regis dicitur. Tertium officium fratris, vel primogeniti regis, vt domus & omnis familia regia tanquam à primogenito regeretur, quod est ius successionis: & hoc habuit adolescentior filius Nathan, vnde vocatur Ahisar & præpositus domus regis. Hæc Annius. Hic etiam à Luca nuncupatur Matthat. *Qui* Nathan *fuit Dauid* filius ex Bersabee, *qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab. qui fuit Aram, qui fuit Esron. qui fuit Phares, qui fuit Iuda. qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraha.* Ita numerat 14. patres à Dauide vsque ad Abraham, & omninò conuenit cum Matthæo. Ascendit autem & progreditur vsque ad Adam, vt Christum ad Deum reducat: & numerat generationes ad Abraham vsque ad diluuium, id est, Noë, & decem rursus alias à Noë vsque ad Adam. Vnde ait, *Qui* Abraham *fuit Thare, qui fuit Nachor. qui fuit Saruch. qui fuit Ragau.* Vocatur & iste in Genesi Reu. *Qui fuit Phaleg. qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan. qui* Cainam *fuit* filius *Arphaxad.* Oritur hîc quæstio. Nam cùm Genes. 10. & 11. enumerantur hæ generationes Noë, legitur, quòd Arphaxad genuit Sale: & tamen Lucas scribit, quòd Cainam fuit filius Arphaxad, & Sale filius Cainam. Soluunt antiqui Patres hanc quæstionem, dicentes, Lucam secutum esse translationẽ 70. Interpretum: qui ita digerunt generationes Noë, vt & Lucas. Alij etiã respondẽt, vt scribit Dion. Carth. in Luc. quòd Arphaxad adhuc viuens adoptauit nepotẽ suũ Sale, ideóque filius eius in Gen. dicitur. Porrò 70. Interpretes interponunt Cainam inter Arphaxad & Sale, *qui* Arphaxad *fuit* filius *Sem qui fuit Noe.* Hunc Sem Hebræi putant fuisse Melchisedech, quodque vsque ad tempora Isaac vixerit. Nam in Gen. 5. scribitur, Sem vixisse annis sexcentis propter quod (vt dicunt) Melchisedech sine patre & sine matre asseritur, non quòd non

An Nathan ille è tribu Leui fuerit, cum sacerdos dicatur.

Io. Annius.

Dionys. Carthus.

habuisset, sed quòd illi noti non fuerint posteris, ob nimiam senectutem viri: aut quod si ex relatione notus his fuerit Noë, non tamen vt pater Melchisedech, sed vt pater Sem. Obsoleuerat autem nomen Sem, succedente appellatione Melchisedech. *Qui* Noë *fuit* filius *Lamec*, nō digami illius qui occidit Cain, sed eius qui è Seth originem duxit. *Qui* Lamech *fuit* filius *Mathusale*. Hic nongentis sexaginta nouem annis vixit, obiitq́; ante diluuiū eodē anno quo inundauit, vt scribit Hieron. *Qui* Mathusale *fuit* filius *Enoch*, de quo Iudas in sua Canonica: Prophetauit autem de his septimus Adam ad Enoch: vnde patet quòd septimus fuit post Adā de stirpe Seth. Verùm quæri potest, si septimus ille est ab Adam, Noë igitur decimus erit. Quomodo ergo verū apparebit quod scribit Petrus (1. Pet. 2.) Noë fuisse octauum iustitiæ præconem? Dicēdum est, quòd Enoch septimus fuit ab Adam, inclusione vtriusque extremi, scilicet & ipsius Adami & Enoch: Noë autem octauū esse, exclusione extremorū: nimirùm quòd inter Adā & Enoch octo præcones iustitiæ cōnumerentur. De hoc Enoch ita legimus Eccl. 44. Enoch translatus est in paradisū, vt det Gentibus sapientiā. Et c. 49. Nemo natus est in terra qualis Enoch. Et Genes. 5. Ambulauit Enoch cū Deo, & nō apparuit, quia trāstulit illū Dominus. Hunc nōnulli ex antiquis Patribus scribunt cū Helia tēporibus postremis cōtra Antichristū surrecturum, & hos esse duos testes, de quibus Ioann. in Apocal. loquitur. *Qui* Enoch *fuit* filius *Iared qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos*. Et hic cœpit inuocare nomen Domini, vt scribitur Gen. 4. nō quòd nō fuerit inuocatus à Seth & Adā, sed quòd non illo modo, & cum talibus cæremoniis & præscriptionibus. *Qui* Enos *fuit* filius *Seth, qui fuit Adam*, excitatus in locum Abelis occisi: & hic non est secutus impietates Cain. Cæterùm cùm ait, *Qui fuit Dei*, reducit Adam ad Deum, non vt filium naturalem ad patrem, sed vt opus ad suum opificem & creatorem. Et quia ineffabilis modus est creationis eius, eò difficilior est & modus incarnationis secundi hominis Christi, quo etiam Adamum superat in ratione Dei, cuius est filius naturalis.

Christus baptizatus ducitur à spiritu in desertum: ibi ieiunat quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: tentatur à Satana, & eum confundit. Angeli accedunt, & ministrant ei.

Matth. 4.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
Tunc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit, Scriptum est, Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus, Rursum scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterū assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriā eorum, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus, Vade Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.	Et statim spiritus expulit eum in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana: eratque cum bestiis. & Angeli ministrabant illi.	Iesus autē plenus Spiritu sācto regressus est à Iordane, & agebatur in spiritu in deserto, diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis: & cōsūmatis illis esuriit. Dixit autem illi diabolus, Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat. Et respondit ad illum Iesus, Scriptū est, Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelsū, & ostēdit illi omnia regna orbis terræ in momento tēporis: & ait illi, Tibi dabo potestatē hanc vniuersam, & gloriā illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Tu ergo si procidēs adoraueris corā me, erūt tua omnia. Et respōdēs Iesus, dixit illi, Scriptū est, Dñm Deū tuū adorabis, & illi soli seruies. Et duxit illū in Hierusalē. & statuit eū super pinnā templi, & dixit illi, Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim, quòd Angelis suis mandauit de te, vt conseruent te: & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Iesus, ait illi, Dictum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo vsque ad tempus.	

Introductio.

Aul. Gell.

Militem nemo probauerit, si comptus, ebrietati, luxuriæ & gulæ deditus fuerit. Aulus Gellius lib. 7. Noct. Attic. cap. 22. Censores olim narrat homini pinguiori & corpulentiori equum adimere solitos: minùs idoneum ratos cum tanti pōderis onere ad faciēdum equitis munus. Hominem ergo requirit militia, laboris, inediæ, frigoris, sitis, &, vt scribit Tertull. lib. ad Martyres, omnis imbonitatis patientem. Ita enim habet. Nemo miles ad bellum cū deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis: vbi omnis duritia & imbonitas & insuauitas consistit. Hoc si in corporali, quātò magis in spirituali militia requiritur, vbi spiritum liberum esse oportet, mentem sanam, carnem autem domari necesse est, ne in spiritum eleuetur? Maximus Martyr Cent. 5. num 96. Sententiarum suarum, docet, bene habente, & lautè tractato corpore, animam obscurari: & è contrà. Eapropter cùm nos Dominus Iesus ad spiritualem militiam contra carnem, Satanam, & mundum vocaret, suóque exemplo efformare vellet: ipse cursum sui officij peracturus, priùs in desertum se subtrahit, orat, ieiunat 40. diebus & noctibus: demùm contra Satanam dimicat, & ipsum vincit. Et hoc etiam Tertullianus concludit, ad Martyres scribens. Itaque, inquit, Epistates vester Christus Iesus, qui vos spiritu vnxit, & ad hoc scamma produxit. voluit vos ante diem agonis ad duriorem tractationem à liberiore conditione seponere, vt vires corroborarentur in vobis. Hoc ille nobis exemplum proposuit, cùm statim à baptismate seipsum à mundo in desertū segregauit, & ibi ieiunauit: & (vt idē Tertull. scribit lib. de ieiunio contra Psychicos) cōtra diriora dæmonia ieiuniis præliādum esse docuit. Tria igitur hæc dicentur: Quibus armis Christus se cōtra Satanā munierit: Vt illū Sathan adortus sit: &, Quomodo aduersariū illū confuderit. Id verò statim ab ipso baptismate cōtigisse docent Cypr. ser. de ieiunio & tenta. Christi, & Euseb. Emiss. in hom. Quod etiā facilè colligitur ex cōtextu Matthæi, qui statim atque Christi baptisma & vocē auditam narrauit, immediatè adiecit: *Tunc ductus est Iesus*. & Lucas: *Iesus autem plenus Spiritu sancto egressus est à Iordane, & ductus est à spiritu in desertum*. Marcus sic habet: *Continuò spiritus ἐκβάλλει, expellit eum in desertum*. Ἐκβάλλειν autem. i. expellere, impetum designat, qualis his accidit, qui à spiritu rapiuntur, & ad nutū eius ducuntur. Sic Marcus magnam in Christo vim spiritus fuisse docet, quæ tū maximè manifestari cœperit, cùm à Ioāne in Iordane baptizatus est. Conueniunt autem omnes doctores, hunc à quo Iesus ductus est (Luc. 4.) fuisse Spiritum sanctum, qui in illum ipsa eadem die visibiliter in specie columbæ descēderit, cùm baptizaretur. Hieronymus in Matth. Haud dubium, ait, quin à Spiritu sancto ductus sit. Origenes hom. 29. in Lucam. Quia enim quotquot spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei: iste autem extra omnes, propriè filius Dei erat: ideò & ipsum oportebat Spiritu sancto duci. Theophylactus in Matth. Ducitur à Spiritu sancto: nihil enim sine spiritu fecit. Et idem in Luc. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamen cum diabolo. Ambrosius lib. 4. in Luc. ex eo colligi scribit quòd virtute Domini reuocamur in paradisū, cuius typus erat hoc desertum: Nimirùm sicut & à Spiritu sācto ductus est Iesus in desertum.

Marginal notes: *Tertull.* — *Militia corporalis & spiritualis quales requirunt.* — *Max. Mar.* — *Anima obscuratur corpore lautè educato.* — *Tertull.* — *Christus qualem militem requirat.* — *Idem.* — *Summa.* — *Cyprian. Euse. Emis.* — *Quando id contigerit.* — *Magna vis spiritus in Christo.* — *Spiritus s. duxit Iesum in desertum.* — *Hierony.* — *Origen.* — *Theoph.* — *Ambros.*

Euthymius in Matt. Ita semetipsum post baptismum Spiritui sancto tradit, vt ab eo ducatur, quocunque ille vtilè-rit. Gregorius Papa, hom. 16. reiicit quæstionem eorum qui obiciunt, Christũ à spiritu malo elatum esse in montem excelsum, ideò & ab eodem spiritu ductum esse in desertum. Sed verè, inquit, & absque vlla quæstione conuenienter accipitur, vt à sancto Spiritu ductus esse credatur: vt illuc eum suus spiritus duceret, vbi illum ad tentandum malignus spiritus inueniret. Significatur igitur totum hoc factum fuisse non fortuitò, sed diuina prouidentia, & consilio Spiritus sancti. Ab hoc enim tempore, præcipuo quodam modo, ad maiora regni Dei negotia, Spiritu sancto directore Christus Iesus progrediebatur. Et hoc quidem exemplo videmus eos, quos Spiritus sanctus ad gloriam diuini nominis seligit, in alios repentè viros demutari. Sic Moses delectus ad populi liberationem, repentè & gregem, & Iethro deserit. Sic Dauid, cùm esset vnctus a Samuële, repentè mutatus est in alium virum, & relictis paternis ouibus ad sublimiora rapiebatur. Sic Apostoli, induti virtute ex alto, & accepta Spiritus sancti gratia, repentè omnibus admirationi fuerunt. Dixerunt enim Iudæi: Nónne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Itaque cùm priùs narrassent Euangelistæ Christum è Iordane Spiritu sancto plenum ascendisse, quasi vnctum, nunc vt in aciem processerit, explicat. Ita enim olim in Pancratiis ludis pugiles vngebantur. Vnctio autem in eo spiritualis fuit, communicata visibiliter in baptismate, cùm descendit in eum Spiritus sanctus. Quæ etiam exprimitur, cùm paruulo in baptismo, per vnctioné visibilem confertur. Chrysost. ho. 5. Oper. perf. in Matth. Nunquid miles signatur, & oleo vngitur vt sedeat? Signati sumus cruce Christi, oleo vncti, & Spiritu promissionis sancto purificati: sicque Christo nomen dedimus, vt docet Tertull. lib. de corona milit. Num igitur & ab illo Christi spiritu ad pugnam inuitamur? Pet. Chrysologus, homil. 13. Ecce tempus quo miles procedit ad campũ, quo carnis otia, quo mentis ignauia, quo ventris cura, & tota est familiaris obsequij deponenda torpedo. Hodie, Fratres, Christus rex noster commilitones suos de Euãgelico tribunali allocutus est, indixit hostibus bella, promisit præmia pugnaturis, retulit bellorum causas, inimicorum dolos prodidit, & conatus: vbi, & quando, & quomodo confligendum sit, nobis triumphali constitutione signauit. *Ductus est in desertum.* Locus hic proprius duello, ieiunio, diuino cultui, & meditationi. Priùs enim in desertis olim meditabantur, qui Ecclesiæ munera obituri erant. Sic Moses quadraginta annis pascit gregem in deserto, antequàm ad Israëlis liberationem pergat, & legislatoris officium faciat. Ita Basilius, Chrysostomus, Gregorius Nazanzenus è solitudine Monastica ad magnarum Ecclesiarum moderationem delecti sunt. Basilius Epist. 181. ad Chilonem: In hac, inquit, solitudine dego, in qua Dominus versatus est. Hic est quercus illa Mambre: hic ad cœlum ferens scala, hic Angelorum castra à Iacob conspecta: hic solitudo, in qua populus purificatus legem accepit, & sic in Promissionis terra Deum vidit; hic mons Carmelus, in quo Helias commorans Deo placuit: hic campus, in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit: hic solitudo, in qua beatus Ioannes locustas edens, hominibus pœnitentiam prædicauit: hic mons Oliuarum, in quem Christus oraturus ascendit: hic arcta illa & angusta via, quæ ducit ad vitam: hic doctores & Prophetæ, qui in solitudinibus errant, in montibus & speluncis & cauernis terræ: hic Apostoli & Euangelistæ, & Monachorum remota ab vrbibus vita. Sed & locus secretus tentationi & victoriæ aptissimus erat. Ambrosius lib. 4. in Luc. Conuenit recordari, quemadmodum de Paradiso in desertum Adam primus eiectus sit, vt aduertas quemadmodum de deserto ad paradisum Adam secundus reuerterit. Chrysostomus homil. 13. Operis perf. in Matthæum. Non duxit illum spiritus in vrbem, aut forum, sed eremum. Quia enim diabolum prouocare volebat, non de esurie solùm, verumetiam de loco occasionem illi tentationis ingessit. Tunc quippe maximè aliquos diabolus aggreditur, cùm illos viderit ab aliis segregatos. Theophylactus in Luc. In desertum abit, vt diabolo det ansam insidiandi sibi. Maximè enim cùm soli fuerimus, insidiari solet. Cypr. ser. de ieiunio & tentat. Christi. Neque enim putet homo se euasisse pericula, cùm in eremum venerit. Quia quantò subtiliùs, tantò difficiliùs à tentatore inuaditur, qui cogitationum foribus assidens, omnia virtutum germina in ipso ortu strangulare molitur. Sic Euam solitariam adortus est in paradiso, sic in secreto ab hominibus loco necatus est Abel, & contra Iosephum à fratribus cõspiratio facta est. Nec deteriores magos nouimus, quàm solitarios. Sic Numa olim noctu hydromantiam faciebat, vt in aqua ad Lunæ radios, videret ludificationes dæmonum, a quibus audiret quid in sacris constitueret, atque obseruaret, vt scribit Augustin. lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 35. Interim etiam locus ille victoriæ contra Sathanam aptissimus est. Cyprianus enim ita prosequitur. Verùm liberius anima expedita obuiat impugnanti, vbi compedes impedimentorum defuerint, & aspectus irritamenta non mouerint: securiórque est congressus, vbi singula non vellicant dimicantem, nec inebriant animum lenocinia voluptatum. Animi enim solitudo omninò necessaria est, vbi erecta specula, mens sibi sospita prouideat, & detersa rubigine coruscantibus armis importunum hostem terreat, & repellat. Sed & locus secretus eligitur, inquit Cyprianus, quia solius Dei iudicio ieiunia sunt agenda: & singulariter inspectorem adiutorémque Deum volunt hæc habere certamina. Adducit enim nihil peius hypocrisi, quæ ex humana gloria emergit: vnde & seorsum, Deo solo inspectore & orandum & ieiunandum Christus ipse monuerit. Demum nos reuocabat Christus ab Israëlitarum depravata ingluuie: qui quoniam concupierunt carnes in deserto, ira Dei vindice, mortui sunt, nec in Promissionis terram deuenerunt. Itaque vt nos, qui multo meliorem viuentium terram quærimus, à nostra spe minimè excidamus, Christi nostri exemplo, & ad solitudinem, & ad ieiunia simul vocamur. Loci etiam solitudo, quam Christus statim post baptismum elegit, docet nos & diabolo, & mundo, & pompis eius renunciasse, neque iam his rebus caducis adhærere, sed per meditationem & fidem, quæ in deserto viuacior redditur, meliora & æterna bona expectare. Et primi vtique Christiani illi, qui in Alexandria à D. Marco Euangelium acceperant, ad solitudines se conferebant: ibique se acerrimis ieiuniis castigabant, vt describit Philo Iud. lib. de vita supplicum. Probabat quoque Christus suo exemplo Monasticum institutum: quod & Antonius ille magnus secutus est sub Constantino, vt testis est Sozom. Adeò autem olim illud floruit, vt in Ægypti partibus Serapion ad decem millia Monachorum habuerit. Nicephorus libro 11. capit. 35. Ex Monachis quoque prodierunt Pontifices Romani 18. Cardinales 200. Archiepiscopi 1600. Episcopi 4000. ex vno etiam D. Benedicti ordine. De Monastico instituto scripserunt Patres percelebres, Chrysostomus, Cassianus, Basilius, Hieronymus, Augustinus, Antonius, & alij permulti. Porrò quanta fuerit deserti huius loci solitudo & asperitas, satis exprimit Marcus, cùm addit, *Eràtque cum feris, μετὰ τῶν θηρίων, & Angeli ministrabant ei*, quòd omne humanum consortium abesset. Eusebius lib. 9. Demonstrat. Euang. capit. 9. Sed quæ tandem hæ bestiæ, inquit, nisi quas commemorat is qui nunc tractatur Psalmus, dicens: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem? (Psalm. 90.) Hoc quidem spiritualiter, licet minimè dubitemus etiam literaliter feras interpretari posse, & dæmones quibusdam, vt Antonio magno, in ferarum formis aliis atque aliis apparuisse, vt scribit magnus Athanasius, lib. de eius vita. Quinetiam cum bestiis manserunt, Malchus defensus à Leæna, vt scribit Hieronym. in vitam eius: Hieronymus ex Leone obsequium colligens: Helias, cùm ei corui cibum ministrarent. Et nonnunquam tutiùs cum furiosis quibusque animantibus, quàm cum hominibus habitare. Porrò potior ratio huius Christi in desertum secessus assignatur,

Marginal notes:

Gre. Papa. *Cõtra eos qui dicunt Iesum ductum a spiritu malo in desertum.*

Spiritus s. repentè in alios viros demutat. 1. 2. 3. Act. 2.

Vnctus est Christus a S. ante s. pugnaturus.

Chrysost. Tertull. Pet. Chrys.

Christus ad pugnam nos vocat.

Desertũ, locus est spiritualis bello proprius.

1. *Moses typus Christi.* *Solitudinis cõmendatio* Basilius.

Ambros. 2. *Ambros.* *Christi & Adami* Chrysost.

Occasio tentationis maxima in deserto. Theoph. Cyprian. *Nullibi securi sumus, neque cum soli.*

Numa hydromantia. Augustin. 3. Cyprian. *Solitudo victoriæ contra Sathanam aptissima.* 4. *Ieiunia soli Dei iudicio agenda.* 5. *Ex opposito Israëlitarum in deserto ieiunamus.* 6. *Renunciamus diabolo simul & mundo.*

Philo. *Monasticum institutũ probatur.* Sosomen. Niceph.

Horror deserti, asperitas. Eusebius. *Cum quibus bestiis erat Christus.* Athanas. Hieronym.

Diabolus delator.

Vt tentaretur à diabolo. Sathan, diabolus, dein quod calumniator, infamator, & delator. Hinc *διαβολὴ*, calumnia & delatio est. Nimirùm est accusator fratrum nostrorum, qui vnicuique insidiatur. Apocaly. 12. iunguntur hæc duo Sathan, & diabolus. Psal. 99. vbi Hebraicè Sathan, 70. vertunt, diabolum. Iob. 1. Zach. 3. Hinc & hostis, & insidiator quilibet dicitur Sathan. 2. Reg. 19. Quid mihi & vobis filij Saruiæ? Cur efficimini mihi in Sathan? Matth. 16. sic Petrus dictus. Talis autem factus est diabolus, non natura, sed voluntate & operatione. Ab hoc tentari voluit Christus, vt nemo diffidat, si tot se diaboli circumuentum insidiis videat. Chrysostomus, hom. 13. Oper. perf. in Matth. Vt nemo turbetur, si cùm fuerit baptizatus, maioribus tentationibus vrgeatur, sed viriliter sustineat. Non enim accepisti arma, vt ocieris. Propterea Deus in te tribulationes irruere permittit: primò quidem, vt discas, quòd Christi baptisma multò te fecerit fortiorem: deinde, vt in egregia illa animi mediocritate permaneas, neque donorum scilicet magnitudine elatus, neque tentationum mole depressus. Supra hæc verò, vt malignus ille dæmon, cùm de tua à se discessione dubitat, ex ipsa tribulationum tolerátia discat, quòd perfectè ab illo abrenunciatione discesseris. Quartò, vt fortior, & ipso prorsus ferro valentior tentationum exercitatione reddaris. Quintò, vt capias grande documentum thesaurorum tibi a Domino creditorum. Neque enim superuenirer tibi, neque aduersus te diabolus irrueret, nisi maiore te donorũ honore conspiceret. Hinc enim aduersus Adã surrexit aliquando, quia multa illum dignitate vidit conspicuum. Propterea & contra sanctum Iob nequitiæ suæ arma commouit. Hilar. can. 3. in Matth. Igitur quòd in desertum Iesus ductus est, significatur libertas Spiritus sancti, hominem suum iam diabolo offerentis, & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam non nisi datam tentator habuisset. Eapropter monet Sapiens, Eccles. 2. Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. 1. Petr. 5. Aduersarius enim vester diabolus tanquam leo rugiés circuit, quærens qué deuoret. Audiamus ergo & ipsum Christum, dicentem, Videte, vigilate, & orate. Audiamus & Apostolum, Vt qui stat, videat ne cadat. Ideò nimirum si tentari Christus passus est, vt quantumuis iustos sibi à diabolo cauere ostenderet. 2. Cor. 12. Paulus tentatus est. Tentatus est, & cecidit Petrus, Luc. 22. Matth. 27. Peccauit Moses, Num. 20. Dauid, 2. Reg. 11. Salomon. 3. Reg. 11. Interim verò magnam nobis reportãdi de hoste triumphi spem repromittit: sicut cùm Apostolis (Ioan. 16.) diceret, In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. Leo, serm. 1. de Quadrag. Fortior est enim qui in nobis est, quàm qui aduersum nos est. Et per ipsum validi sumus, in cuius virtute confidimus: quia ob hoc Dominus se tentari à tentatore permisit, vt cuius munimur auxilio, eiusdem etiã erudiremur exemplo. Petrus Chrysologus, homil. 11. Diabolus enim semper primordia boni pulsat, tentat rudimenta virtutum, sancta in ipso ortu festinat extinguere, sciens quòd ea extinguere fundata non possit. Hoc non ignorans Christus, diabolo se quærenti patienter indulsit, vt inimicus laqueo suo ipse teneretur, & caperetur inde, vnde capere se putabat: sicque à Christo victus, cederet Christianis. Nam Christus tanquam gigas fortis egressus est ad currendam viam: (Psalm. 22.) Ideò magna confidentia aduersarium prouocat, vt audaciam ac temeritatem illius primo congressu victor illidat. Ostendat etiã se compati infirmitatibus nostris (Heb. 4.) tentatũ per omnia in similitudine, absque peccato. Heb. 2. Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, vt repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus est, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari. Interim verò nemo sub fiduciæ prætextu, temeritatem incurrat, & seipsum tentationibus sponte offerat. Magna enim inter nos & Christum distantia est. Hoc in illo perfectionis fuit qui peccatum non fecit, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus, Heb. 7. At verò facti sumus immundi omnes nos.

Sathan quid. — *Cur Christus tẽtari voluit.* Chrysost. — 1. 2. 3. 4. 5. — Hilarius. 6. — *Nobis semper cauendũ & timendum.* — *Quæ spes nobis in Christo.* Leo. — Pet. Chry. *Diabolus primordia boni pulsat.* — *Nemo prætexto fiduciæ præsumptuosus sit.*

Vnde nec Prophetæ, nec insignes sacerdotes ante Christum, soliditatem sibi attribuere præsumpserunt. Nõ ita Christus, in quo verbi carnisque sic conuenit natura, vt nulla alteri ab altero iniuria adueniret, vt scribit Cyprianus, serm. de ieiunio & tentatione Christi: & Leo, ser. 3. de Quadragesima. *Et cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Multæ sunt ieiuniorum rationes. 1. Aut enim sponte ieiunium susceptum est pro re domestica, vt Dauidis pro puero: aut quauis alia, vt Iudith, Hesther. 2. Aliud ex præcepto est, cui obeditur. 3. Aliud à Deo per famem immittitur, ad quod patientia requiritur. Rursus ex præcepto est ieiunium. 1. Aut ob cladem acceptam: vt Israëlis bis amisso prælio in tribum Beniamin, Iudith. 20. Et virorum Iabes Galaad occiso Saule 7. diebus, 2. Reg vlt. 2. Ob cladem pro foribus, 2. Par. 20. Ion. 2. 3. Ob peccatum commissum, 2. Reg. 7. 3. Reg. 22. 4. Ad impetrandam Spiritus sancti gratiam, 1. Esa. 8. Act. 1. Dan. 2. & 9. 5. Ad carnem domandam. Etsi verò multa essent legalia ieiunia, non tamen ea propter ieiunabat, vt legi Mosaicæ obsequeretur. Augustin. ser. 77. de temp. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, vt rem vtilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret, vt iisdem vestigiis, quibus ad fidem gradimur, ad abstinentiam gradiamur. Bonus enim medicus poculum, quod ægro daturus est, ipse priùs gustat, vt peritiam artis suæ antè ipse in se demonstret, vt experimentum æger accipiens securus sit de poculo, securior de salute. Tertullian. lib. de ieiunio, contra Psychicos. Ideò, inquit nouorum hominum io veterit sugillationem virtute fastidiendi cibi initiabat, vt cum diabolo rursus per escã tentatæ quærenti fortiorem fame tota ostentaret. Præstituit exinde ieiuniis legem sine tristitia transgrediendis. Cur enim hoc triste, quod salutare docuit, etiam aduersus diriora dæmonia ieiuniis præliandum? Quid enim mirum, si eadem operatione spiritus iniquus educitur, qua sanctus inducitur? Ita primum, primi parentis immoderatum appetitum temperantiæ curauit remedio, vt scribit Procopius Gazæus in Exodum. Nam, inquit Basilius, homil. 1. de laudibus ieiunii, quoniam non ieiunauimus, exulamus è paradiso. Vnde ieiunandum est, vt ad illum postliminio reuertamur. Ambrosius, serm. 35. de ieiunio Domini. Non enim iustificationis suæ causa Christus ieiunauit, sed nostræ salutis gratia: vt quorum generatio per intemperantiam peccauerat, per abstinentiam sanaretur. Augustinus serm. 77. de tempore, causam hanc latiùs examinat. Arbitror, inquit, causam hanc esse ieiunij: vt quia primus Adam in paradiso constitutus, per intemperantiam gulæ, gloriam immortalitatis amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinentiam repararet: Et quia contra mandatum Dei gustans de interdicta arbore, in peccatum mortis inciderat, nunc secundum mandatum Domini ieiunans, vitæ iustitiam mereretur. Hoc enim egit Saluator, vt iisdem vestigiis, quibus admissa fuerant, purgentur: hoc est, quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo, vel quia epulando mulierem cognouerat, nunc eandem ieiunando despiciat. Adam enim Euam nõ nisi intemperantia prouocante cognouit. Quandiu autem mansit in illis temperata parcitas, mãsit & impolluta virginitas: & quandiu ieiunauerunt ab interdictis epulis, tãdiu & à pudendis ieiunauerũt peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lasciuiæ: saturitas verò castitatem prodit, nutrit illecebram. Igitur, sicut dixi, hoc egit Dominus, vt his præiudiciis, quibus homo obnoxius peccatis fuerat, laberetur. Propterea namque per omnia secundum similitudinem Adæ nasci voluit, vt secundum similitudinem Adæ omnia hominis peccata dissolueret. Adam enim de terra virgine natus est, & Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum needum rastris scissum fuerat, istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam de Dei manibus plasmatur de limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero. Ideò oritur Deo patre. Vterque virgine vtitur matre: vterque, sicut Euangelista dicit, filius Dei est. Sed Adam creatura est, Dei filius Christus vera substantia. Hoc ergo agit,

Cyprian. Leo. — *Multa ieiuniorum rationes.* — *Christus non ieiunat ex legis præscripto.* — Augustin. — *Cur ieiunauit.* 1. — Tertull. — 2. — Pro. Gaz. Basilius. — 3. Ambros. — August. — *Antithesis Christi & Adami.* — 4. — *Confertur Adamus Christo.* — 5. — 6.

6.
Tertull.
Ieiunium sacramentorum agnitionem promeretur.

Dominus, ficut Adam fecúdus, vt quod prior homo mãducando perdiderat, hic alter ieiunando reciperet, ac legẽ in paradiso abstinentiæ datam in deserto custodiat. Ieiunauit etiam ante prædicationis suæ initium, vt ieiunium sacramentorum agnitionem promereri ostenderet. Tertull. lib. de ieiunio contra Psychicos. Aspice, inquit, Danielis exemplum. Circa somnium regis Babylonis omnes turbabantur Sophistæ, negant vltrò de præstantia humana posse cognosci. Solus Daniel Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium triduj postulat, cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commendatus, & ordinem & significationem somni per omnia instruitur Tyranni, Sophistis parcitur, Deus glorificatur, Daniel bonoratur, non minorem Dei gratiam & postea quoque relaturus. Anno primo regis Darij, dedit faciem suam Deo ieiuniis & facco & cinere. Angelus missus ad eum, hanc statim professus est causam diuinæ dignationis. Veni, inquit, demonstrate tibi quatenus miserabilis es, ieiunando scilicet. Si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, vbi quidem illis sex diebus ieiunanti prandium Angelus procurauit. Redeamus ad cætera: ad noua enim nunc documenta properamus. In limine Euãgelij Anna Prophetissa, filia Phanuëlis, quæ & infantem Dominum agnouit, & multa super eo prædicauit expectantibus redemptionem Israëlis, post egregium titulum veteris & vniuiræ viduitatis, ieiuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis adsideri Ecclesiæ debeat, & à nullis magis intelligi Christum quàm semel nuptis, & sæpè ieiuniis. Basilius homil. 1. de ieiun. Quin & Mosem cognouimus, per ieiunium penetrasse in montem. Neque enim id ausus fuisset, fumante montis cacumine, neque sustinuisset ingredi in nubem, nisi fuisset obarmatus ieiunio. Per ieiunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in summo quidem monte per ieiunium legem impetrauit: in imo verò montis, lusus & ingluuies ad idololatriam dementauit. Quinetiam nos Christus contra spiritualia nequitiæ armari debere docebat ieiunij obseruatione. Quæ enim res fortissimum virum Samsonem inexpugnabilem reddidit? Nónne ieiunium? vt scribit idem Basilius homil. 1. de ieiunio: qui & homil. 2. hæc habet. Quid igitur est quod dico, fratres? Nempè quòd his, qui bellicis in rebus exercentur, quique in palæstris luctando desudant, conuenit vt copia ciborũ reddant seipsos corpulentos, & obesos, videlicet quò validioribus neruis labores queant capessere. Contra verò, quibus non est colluctatio aduersus sanguinem & carnẽ, sed aduersus Principatus, aduersus potestates, aduersus mundi dominos tenebrarum harum, aduersus spirituales malitias, hos oportet per sobrietatem ac ieiunium ad certamen exerceri. Etenim quemadmodum oleum oblinit athletam, ita ieiunium robur addit ei, qui ad pietatem exercet sese. Itaque quantum subtraxeris carni, tantò reddes animam habitudine spirituali nitidiorem. Nam robur aduersus inuisibiles hostes non superat corporis distentione, sed fortitudine spiritus, & erga afflictiones tolerantia. Ita ieiunium per omne quidem tempus vtile est, iis qui illud sponte suscipiunt. Neque enim assultus dæmonum quicquam audet aduersus ieiunantem, ac vitæ nostræ custodes Angeli diligentiùs adsunt iis, qui ieiunando purgatam habent animam: sed multò magis hoc tempore, quo per vniuersum terrarum orbem vndique denunciatur ieiunij præconium. Porrò quàm seuerum fuerit Christi ieiunium, Lucas explicat, quum addit, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν, *Et non omninò manducauit in diebus illis*, siquidem repetitio negationis οὐκ & οὐδὲν, omnem exceptionem tollit, ne per aliqua temporis interualla illum manducasse putemus, vt à nobis fit. At verò numerum quadragenarium secutus est, 1. Ne Mose, qui bis quadragesimale ieiunium, Exod. 34 & Deuteron. 9. & Helia, qui semel illud obseruauit, 3. Reg. 19. minor esse videretur. 2. Sed nec in his tantùm quadragenarius numerus commendatur. Nam quadraginta diebus pluit super terram, Genes. 7. 3. Quadraginta annis manserunt in deserto Israëlitæ. 4. Quadraginta mensibus Christus prædicauit. 5. Quadraginta horis

Daniel ieiunans.

Anna Phanuelis.

Basilius.
Moses ieiunans.

Basilius.
Antithesis militia corporalis & spiritualis.

Cur per 40. dies & noctes Christus non manducauit.

A B C D E F

corpus eius in sepulchro iacuit. 6. Quadraginta diebus cum suis post resurrectionem conuersatus est, Act. 1. Ieiunium igitur quadragesimale vnum est nostrum & Christi (ait Gregor. Nazianz. Orat. 3. in laoac.) sed non parium inter vtrunque temporis interstitium: Et Christus quidem contra tentationes suum obiecit ieiunium: nostrum verò vt Christo commoriamur operatur, & purgatio est, quæ festiuitatem præcedit. Et hic quidẽ dies quadraginta ieiunauit: nam Deus erat: at hoc viribus nostris commensuramus. *Noctibus* addidit, ne tu Dominum putes ieiunasse sicut Hebræi, qui die abstinentes, nocte edebant, vt scribit Euthymius in Matth. Cæterùm respõderi oportet his, qui etsi se Christianos dicant, ieiunij tamen quadragesimalis obseruationem reiiciunt, hanc impietatem edocti ab Aërio hæretico, vt scribit Epiph. lib. 3. tom. 1. in hæres. 75. cuius hæc verba sunt. Sed neque ieiunium, inquit Aërius, erit ordinatum. Hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis. Iusto enim lex non est opposita, sed parricidis ac matricidis, & reliquis. Si verò omninò volo ieiunare, qualemcunque eligam diẽ à meipso, & ieiunabo propter libertatem. Vnde apud ipsos studium est, vt potiùs die dominica ieiunent, quarta verò & sabbatho edãt. Sæpè verò etiam quarta ieiunant, non ex statuto, sed ex propria, vt inquit, voluntate. In diebus autem Paschatis quãdo fiunt apud nos humi dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigiliæ, ac ieiunia, & omnes animarum salutes per sanctas afflictiones: ipsi à somno manè obsonantur, carnéque ac vino venas suas explentes cachinnantur, ridentes & subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perficiunt. At verò licet lex iusto non sit posita ad eius condemnationem & terrorem: posita tamen est ad regulam & testimonium vacationis. Vnde & Psaltes: Lex Domini immaculata conuertens animas. Nam & iustus ille est, de quo Psalm. 1. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Vnde & alibi orat: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Quòd verò dicebant Iudaica esse ieiunia, iampridem respondit Origenes, homil. 10. in Leuit. Habemus enim quadragesimæ dies ieiuniis consecratos, habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Est certè libertas Christiano per omne tempus ieiunandi, nõ obseruantiæ superstitione, sed virtute continentiæ. Leo, serm. 4. de ieiunio decimi mensis. Non ideò, inquit, negligendum est solenne ieiunium, quasi de obseruantia veteris legis assumptum sit, tanquam de illis sit, quæ inter discretiones ciborum, inter baptismatum differentias, & auium pecudúmque hostias esse destiterunt. Illa enim quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis quæ significauere, finita sunt. Ieiuniorum verò vtilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corporis atque animæ semper profuturam pia obseruatione suscepit: quoniam sicut permanet apud intelligentiã Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: &, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & diliges proximum tuum sicut teipsum, & cætera taliũ mãdatorum: ita quod in iisdem libris de ieiuniorum sanctificatione & curatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur. In omni enim tempore, omnique vita huius seculi, ieiunia nos contra peccata faciunt fortiores. Ieiunia concupiscentias vincunt, tentationes repellunt, superbiam inclinant, iram mitigant, & omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatem totius virtutis enutriunt: si tamen in societatem sibi beneuolentiam charitatis assumant, & in operibus misericordiæ se prudenter exerceant. Denique quòd Aëriani libertatem Christianam prætexunt, quasi nulla lege & religione teneantur, apertè in Christum blasphemant. Non enim talis libertas nobis relicta est, quę nos excindat ab imitatione Christi. Quin potiùs ait, Ioan. 8. Si sermonem meum seruaueritis, verè liberi eritis. Eapropter Ignatius Epistol. ad Phil. hæc habet: [illegible] id est, Quadragesimam ne contemnatis: imitationem [illegible] continet dispensationis

Greg. Naz.

Euthy.
Respondetur autem catholice & argutè, quo Christianum ieiunium impugnant.
Epiphan.

Aërium hæreticum ordinatum ieiunium reiicit.

Lex iusto quomodo nõ est posita.

Ieiunium nostrum differt à ieiunio Iudæorum.
Origenes.
Leo.

Ignatius.
Probatur Quadragesimæ ieiunium.

Dominicæ : & passionis hebdomadem ne despiciatis. Quarto & quinto die, qui est Parasceues, ieiunate, & pauperibus reliquias distribuite. Ambros. homil. 34. de Quadrag. Bonum est quidem, inquit, cunctis diebus ieiunare, sed meliùs quadragesimam cũ Christo. Hanc enim quadragesimam nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Quo dixi ieiunio, non ieiunijs? Vnũ enim ieiuniũ Domini fuit, quia continuatis quadraginta diebus & noctibus cibũ omninò nõ sumpsit. Quisquis ergo Christianus cõsecratã ieiunando non impleuerit quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legem diuinitùs pro salute sua datam prandendo ipse rescindit. Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij Dominici non custodis. Qualis autem Christianus es, cùm Domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es, cùm Christo esuriente tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinuit: tu pro peccatis tuis ieiunare formidas? Augustinus tom. 1. Epist. 119. capit. 15. ad Ianuarium, de ritibus Eccles. Quadragesima sanè, inquit, ieiuniorum habet authoritaté, & in veteribus libris, ex ieiunio Moysi & Heliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege & Prophetis. In persona quippè Moysi lex, in persona Heliæ Prophetæ accipiuntur: inter quos in monte gloriosus apparuit, vt euidentiùs emineret quod de illo dicit Apostolus, Testimonium habens à lege & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentiùs obseruatio quadragesimæ constitueretur, nisi confini atque contigua Dominicæ passioni? quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, vt ab ipsius mundi amicitia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blanditur, & illecebrarum fucos circumspergere atque iactare non cessat. Petrus Chrysolog. serm. 11. Videtis, inquit, Fratres, quia quòd quadragesimam ieiunamus, nõ est humana inuentio. Authoritas est diuina, & est mysticum non præsumptum: nec est de terreno vsu, sed de cœlestibus secretis. Quadragesima quatuor decades quadratam fidei continet disciplinam, quia semper est quadrata perfectio. Quaternarius numerus & denarius, quæ in cœlo & in terra teneant sacramenta, aperire modò non vacat. Prudentius lib. Cathemerinon, Hymno de ieiunio, cùm ad ieiunij confirmationem, eiusdémque fructum multa attulisset exempla, ad Christi præscriptionem & regulam nos reuocauit, his verbis:

Sed cur vetustæ gentis exemplum loquor,
Pridem caducis cùm grauatus artubus
Iesus dua e corde seuocauerit.

Hesychius in Leuit. exponit quibus, & ad cuius exemplum hoc ieiunium præscribitur. Nam lib. 7. in cap. 27. id explicans, A quinto anno vsque ad vigesimum, masculus dabit 20. siclos, id est, vt Septuaginta vertunt, 20. didragmas, quæ sunt quadraginta dragmæ: ita exponit, quòd is, qui 20. annos attigerit, quadraginta dies ieiunio cõsecratos obseruare debeat. Viginti enim annorum inquit, inter fortes etiam pugnare valens, numeratus est à lege. Ieiuniorum autem atque orationis profectum, quadraginta dragmarum numerus significat: quia tot diebus ieiunasse & Mosen & Heliam, & ipsum Dominũ didicimus, quando à diabolo tentabatur. August. serm. 77. de tempore. Quadragesimam abstinendo, ipse Dominus consecrauit, & tot dierum & noctium curriculo cibũ omninò non capiens, vnum ac solidum ieiunij tempus effecit. Totum non obseruare, sacrilegium est: ex patre autem violare, peccatum est. Quòd si quis obijciat quadragesimale ieiunium reprobari in Montano hæretico, Hieronymus Epist. ad Marcellam huic respondet. Montanistæ, inquit, tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores: Nos autem secundum traditionem Apostolorum, vnam quadragesimam ieiunamus. Et benè sane traditionem Apostolorum prætexuit: siquidem inter eorum canones, is qui 69. locum tenet, sic habet. Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν τοῦ πάσχα, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν οὐ νηστεύει. sanctam quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut Parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquàm si imbecillitate corporis impediatur. Sin laicus sit, communione priuator. Hoc decretum sequitur & cõfirmat Thelesphorus Papa sextus à Petro, in Epistola sua decretali ad omnes Episcopos, his verbis. Quapropter cognoscite à nobis, & à cunctis Episcopis, in hac sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, vt septem hebdomadas plenas, aut sanctum Pascha, omnes clerici in sortẽ Domini vocati à carne ieiunent. Ideò Cyril. Hierosoly. in Procatechesi, monet quadragesimale ieiunium Pascha præcedere, vt priùs pœnitentiam agamus, & præparemur, quam ad sacratissimã Christi mensã accedamus. Ego te, inquit, admoneo, priusquàm Iesus animarũ sponsus ingrediatur, & amictũ tuum videat: satis longũ habes interuallum, cùm pœnitẽtia dierum quadraginta tibi datur: Habes magnam opportunitatẽ, & exeundi, & abluẽdi, ac rursus induendi, atque intrãdi. Et Catechesi illuminatorum 2. Quadraginta, inquit, diebus non ieiunabis pro anima tua? Alludit enim ad illas diætas, quæ à medicis curandis corporibus præscribuntur. Et has, quæso, quis non libenter perferat? Quis ex decreto medici non interdicat sibi vinum, carnes, & similia permulta, vt corporis sanitatem nanciscatur: quantò magis id ferri & suscipi debet pro Deo placando, & salute animarum nostrarum? Philo Iudæus lib. 2. de vita Moseos: Quis enim, inquit, ieiunium non mirabundus adoret, vbi sic ieiunatur, vt nec cibum nec potum attingere liceat, ne quid corporearum affectionum purgatæ menti obstrepat? Basil. homil. 1. de ieiunio, ostendit & illud omnia loca condecorare, fora, vrbes, ciuitates, deserta. Sic nimirum tres viros celeberrimos quadraginta diebus ieiunasse legimus, Heliam in itinere, Moysen in monte, Christum in deserto. Et illi quidem tum temporis ab omni cibo abstinuerunt, quid tibi difficile videatur, si à carnibus abstineas? Damascenus, lib. de ieiunus ad Cometam, eos eludit, qui satis esse putabant, si modò ad vesperam vsque carnes non ederent. At enim hoc non solùm esse παντελῆ ἕωθεν μέχρις ἑσπέρας ἀσιτίαν, ἀλλὰ τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχήν, omnem abstinentiam vsque ad vesperam solùm, sed abstinentiam à quibusdam cibis. Sozomenus histor. Eccles. lib. 1. capit. 11. & Nicephorus Callist. lib. 8. capit. 42. id confirmant ex Spiridone Episcopo. Venit enim, aiunt, ex itinere peregrinus quidam ad eum, instante iam quadragesima, quia ieiunium eum domesticis suis continuare, ac intermedijs diebus ieiunus persistere solebat. Cùm autem peregrinum admodum defessatum cerneret, Age, inquit ad filiam, laua viro pedes, & appone quod edat. Respondente virgine nec panem superesse, nec alphita, quòd talia propter ieiunium parari non solerent: præmissa oratione, petitaque condonatione, iussit filiæ carnes porcinas, quas domi conditas habebat, coquere. Coctis illis peregrinum vnà secum ad mensam sedere fecit. Recusanti autem, ac Christianum se esse profitenti (cui hoc non liceret tempore quadragesimæ, nisi in extrema necessitate) Hoc minùs, inquit, recusare debes, (cùm tanta sit necessitas, nec panis mihi sit, nec alphita, & ipse sic esurias.) Mundis enim (& non per gulam, aut contemptum, sed cum benedictione in necessitate mãducantibus) sermo diuinus omnia munda esse pronunciauit. Vbi videmus, seclusa necessitate, quãta in Spiridone fuerit quadragesimæ obseruatio, vt qui intermedijs diebus omninò ab omnibus cibis abstineret. Quanta denique in peregrino, qui vbi carnes paratas vidit, Christianum se esse pronunciauit: quòd omnibus Christianis carnium esum interdictum esse sciret. Hoc etiam manifestum erit ex alia historia, quam narrat Nicephorus lib. 12. capit. 34. vbi de vario dierum quadragesimalis ieiunij apud quosdam numero differit. Illyria, inquit, & cũcta Græcia, præterea Alexandria, Libya, Ægyptus, & Palæstina, sex hebdomadibus ante festum Paschæ ieiunium continuarunt. Quadragesimam, tempus id, nominantes. Alij rursus ante septem hebdomades ieiunare inceperunt, sicut Constantinopoli, & circumcirca Phœniciam. Non solùm autem de dierum numero, verùm de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, & abstinentia dissident. Quidam animata prorsus non attingunt: alij autem attingunt,

sed

sed pisces solos, &c. Interim verò omnes cómunem hanc quadragesimæ obseruationem tenuisse testatur. Et hic sanè numerus, ait Hieron. l. 9. Comment. in Ezec. c. 29. semper afflictionis est & pœnę. Vnde & Moyses & Helias, & ipse Saluator quadraginta diebus ieiunauerunt & noctibus: & per 40. annos populus erat in solitudine, vt postea circuncisus in Galgalis opprobrio & ignominia Ægypti liberaretur. (Num. 24.) In cuius numeri sacramēto, & hic idem Propheta Ezech. pro tribu Iuda quadraginta diebus dormit in dextro latere, & quadringentis annis populus seruiturus in Ægypto nunciatur, qui faciũt 40. decadas. Pluuiæ quoque diluuij 40. diebus inferunt orbi naufragium. Iustum enim erat, vt qui per quatuor elementa mundi, quibus ea constare dicuntur, dum ea diligit & fouet, Deũ offenderat, in ipso numero puniretur.

Hieron. ... Quadragesima.

Albin. quæst. in Gen. Quadragenarius numerus, inquit, tribulationem pœnitentiæ ostendit. Quòd verò Noë post 40. dies fenestram arcæ aperuit, significat ieiunio cœlum reserari. Ideò Moses, Helias, & ipse Saluator quadragenario numero ieiunia confecerunt, tanquam tribus temporibus necessaria, ante legem, sub lege, sub gratia.

Albinus.

Et postea esuriit. Hilarius in Matth. Hoc non tam ad cibos, quã ad animarum nostrarum salutem transferr. Petr. Chrysolog. serm. 11. Hoc non est infirmitatis signum, sed insigne virtutis: quia cum dicit, Postea esuriit, docet in illo per 40. dies & noctes esuriem nõ fuisse, nec eius sensum. Et quidem esuriem vincere, laboris est humani, diuinæ virtutis est esuriem non habere. Ergo Christus non ieiunio lassessit, non esuriuit fame, sed esuriuit Christus, vt tentandi materiam diabolus inueniret: qui ad ieiunium non audebat accedere, quia sic ieiunantem Deum, non hominẽ sentiebat. Tunc sensit hominem, tunc mortalem credidit, tunc eum putauit posse tentari, quando eum esurire callidus explorator inspexit.

Hilarius.

P. Chrysol. Quomodo christus esurierit.

Hilarius in Matth. can. 3. Nõ cibum etiam hominum esuriit, sed salutẽ. Nam post quadraginta dies non in quadraginta diebus esuriit, Moyse & Helia in eodem ieiunij tempore non esurientibus. Igitur cùm esurit Dominus, non ınediæ subrepsit operatio: sed virtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ suæ hominem non dereliquit. Non enim erat à Deo diabolus, sed à carne vincendus: qua vtique tentare ausus nõ fuisset, nisi in ea per esuriei infirmitatem, quæ sunt hominis, recognouisset.

Hilarius.

Ambros. serm. 15. de ieiunio Domini. Post multa, inquit, ieiunia Christus esurire se simulat, vt diabolum, quem ieiunãdo iam vicerat, iterum esuriendo sollicitet. Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodammodò tribuit: vt dum veluti contra imbecillem congreditur, gloriosiùs superetur. Hæc enim est vera victoria, vt quia Adam immortalem, gloriosum & epulantem subuerterat, nunc ab homine mortali, humili atque esuriente vincatur.

Ambros.

Theod. serm. 10. de prouid. tentationis huius occasionem, & ab esurie, & ab illa gloria, quam Christus in baptismo nactus est, profectam esse scribit. Hinc, inquit, ad certamina contra tyrannum pergit, & stadium quidem certaminum desertũ fit, spectatores verò Angelorum, populi. Aduersarius autem, qui veritatis aduersarius est, qui primò quidem cùm vocem audiuisset, & Propheticularum oraculorum esset recordatus, pugnam pertimuit: & virtutis ipsius fulgorem non quidem potuit sustinere, sed contrà pugnare cogebatur, certamen tamen timuit, vocis illius memor existens. Cæterùm naturæ nostræ creator & propugnator, coronator & agonotheta, hostem non timuit, nec belluam abigit, sed confidenter expectat, & ad pugnam prouocat, vt priorem illam auferat victoriam. Et corpori, quòd quadraginta dierum spatio ieiunauerat, famem conciliat: non tamen eorum qui olim ieiunauerant, limitem transcendere sinit, vt vera illius crederetur humanitas. Vidit infelix hostis famem, & victoriam sperauit, pugnamque confidenter aggressus est: atque Adamum se videre putauit, vbi famis passionem cernit. Cæterùm tanquam Adamum accessit: sed Adami creatorem, Adami natura amictum inuenit, & ait ad eum, *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Et producit quidem vocis cœlitùs delatæ confirmationem, ipsam verò panum miraculosa effectione confirmari petit. Et aptè quidem Theodoretus allusionem constituit verborum Satanæ ad verba Dei patris. Audierat enim illum intonãtem, Tu es filius meus dilectus: & ille statim quod anxius quærebat, miraculo definiri postulauit, dicens, *Si filius Dei es*, qualis scilicet ab illa voce è cœlo allata prædicaris: *dic vt lapides isti panes fiant.*

Theod.

Certamen Christi cum Satana.

Satan audierat vocem patris, Tu es filius meus dilectus.

Cyprian. hom. de ieiun. & tentat. Christi. Naturarum enim coniunctio diabolum excæcabat, inquit: quia impossibile ei videbatur, vel quòd esuriret diuinitas, vel quòd tantæ tolerantiæ posset esse, tantæq; potestatis corporis humilitas. Duplicem itaque tẽtationem sinuosa calliditate orditur, vt de Christo, vtrũ naturalis filius Dei sit, ipso respondente, certitudinem habeat: vt cùm Deum se confessus fuerit, absurdum videatur quòd Deus esuriat: & in quàcunque partem se responsio verterit, necessitas conclusionis occurrat: Si filius Dei es, tibi non competit esurire.

Cyprian. Naturarum cõiunctio diabolum excæcat.

Accedens ergo tentator, dixit ei: &c. Non est putandum, quòd tunc tantùm Satan Christum adortus fuerit, cùm illũ esurientem vidit: cùm Lucas dicat, ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος: tentabatur quadraginta diebus, vt Origen. hom. 29. in Luc. exponit. Tentatur, inquit, quadraginta diebus Dominus, & quæ fuerint tẽtamenta nescimus: quòd prætermissa sint, vt maiora quàm quæ literis crederentur. Sed de his postremis, vt potioribus, Euãgelistæ mentionem faciunt, ex quibus etiam Christi insigniorem contra Satanam victoriam colligant.

Christus non ter solum, sed per 40. dies tentatus est.

Origenes.

Porrò *tentator* intelligitur spiritualis ille noster aduersarius, non quidem quasi in bonum adinstar Dei tentet, vt corrigat & emendet: sed in malum, vt alliciat nos, & perdat. Cl. Alex. lib. 4. Strom. Est enim, inquit, tentator diabolus, sciens quidem quòd sumus: nesciens autem an tolerabimus, sed nos volens ex fide excurrere, ad se etiam conatur adducere. Quod quidem est ei solùm permissum. 1. Quoniam, ex eo quòd etiam ex nobisipsis saluos esse oporteat, occasiones ex præceptis accepimus. 2. Et propter eius probrum & ignominiam, qui tentauit, & non est assecutus. 3. Et propter eorum confirmationem, qui sunt in Ecclesia. 4. Et propter eorum conscientiam, qui sunt admirati tolerantiam. Hæc ille.

Cl. Alex. Diabolus cur tentator esse permittitur.

Max. Mar. Variorum capitum cent. 1. num. 8. Diabolus, inquit, est Dei hostis, & vltor: Hostis, cùm sic odit homines, vt à bonis eius æternis auocet ad momentanea: Vltor, cùm tandem, vbi hominem inescarit, patefacto odio, de illo supplicium exposcit.

Max. Mar.

Audiant igitur omnes, vt hîc Pet. Chrysol. obseruat, ser. 11. non Deum, non naturam, non carnem, non astra malum create, sed diabolum inuentorem eius esse. Vnde non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed cõtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, Eph. 6.

P. Chrysol.

Vnde mali.

Interim mirum videbitur, quòd Satan Christũ aggressus sit. Epiph. lib. 1. tom. 3. in hæres. 42. Aliquando, inquit, disputans cũ quodam Marcionita, cùm dicerem Iesum à diabolo tentatum esse, audiui ex ipso: Quomodo poterat Satanas tentare eum, qui Deus erat, & maior ipso, & Dominus ipsius? Ego autem per auxilium Dei, consilio sub manu nato, respondi ei, dicens: Non creditis quòd crucifixus est Christus? Ille verò dixit: Etiam, & non negauit. Qui ergo illum crucifixerunt? Ille autem dixit, Homines. Deinde dixi ipsi, Vter potentior est, homo, an diabolus? Ille verò dixit: Diabolus fortior hominibus est. Si igitur, inquam, diabolus fortior hominibus est, homines autem imbecilliores Christum crucifixerunt: non mirum est, si etiam à diabolo tentatus est.

Epiphan. Obiectio Marcionitæ, quomodo diabolus Christum tentare poterat.

Et hoc sanè Zacharias præuidit, Zach. 3. Et vir, inquit, ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini: Et Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne? Hieron. lib. 1. Commẽt. in Zach. capit. 3. vbi Iudæorum interpretationem de Iesu filio Iotsedech refutauit, sic visionem istam examinat: quòd *sacerdos magnus* Christus sit, Psal. 109. secundum ordinem Melchisedek, & *idem Angelus Domini*, Angelus magni consilij: non quòd alter & alter sit, aut duas personas recipiamus in filio: sed quòd idem atque vnus, & quasi homo sordidatus ostenditur, & quasi Angelus mediator

Figura tentatis Christi. Visio Zachariæ.

Hieron.

diator Dei & hominum apparet e dicatur. *Stat*, quoniam stabili gradu, facilè non succumbit tentationi. Stat & Satan per pertinaciam malitiæ. A dextris autem eius est, vt aduersetur ei. Heb. 4. Tentatus enim est Christus per omnem modum absque peccato. *A dextris*, quia semper virtutibus eius opponitur. Et dixit Dominus ad Satan, Increpet Dominus in te. Quis Dominus cupit Dominum increpare? Filius scilicet cupit patrem increpare. Vterque ei vni Dominus est. Psalm. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Non quòd ipse Dominus qui loquitur, increpare non possit, sed quòd ex vnitate naturæ, cum alter increpauerit, increpet ipse qui loquitur. Increpauit autem, cùm ait: Vade retrò Satana. Cæterùm Aug. lib. 9. de ciuitat. Dei, cap. 21. tentatorem istum principem dæmonum fuisse scribit. Ad quod etiam reduci possunt hæc verba Christi, Ioan. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Per excellentiam enim vocatur tentator, diabolus, & Satan. Sed & suam potentiá exaggerat, non modò cùm Christū transfert, sed & cùm ei omnia terræ regna repromittit. Potiorem enim dæmonem cótra Christum procedere oportebat, ne primo saltem impetu repelleretur. *Accedens*, ita videtur in visibili specie apparuisse. Accedere enim seu appropinquare, & loqui, corporum est. *Dixit ei, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant*. id est, Si verú est, quod nuper, postquàm baptizatus es à Ioanne, vox illa è cœlo allata prædicauit: quid te esurire sinis, & non potius lapides in panes conuertis? Chrysostomus homil. 13. in Matth. Maxima rerum conclusus angustia, voces emittebat ancipites: vt sicut accedens ad primum hominem, finxit illa quæ nó erant, quò ea quæ erant, disceret: ita ignarus suscepti hominis, de eo instrueretur. Adeò vt si Dei sit filius, saltem victus audiat: sin tantum homo est, possit illi aliquid per laudum blandimenta furari. Theod. ser. 10. de prouidentia. Hinc probè perdiscere licet, quo pacto à nobis ipsis belli occasionem hostis ille arripiat. Famem enim cóspicatus, ex illa, ceu edito loco, tela immittit. Nam & verum est prouerbiú, Necessitas cogit ad turpia. Prodigus adolescens fame compulsus porcos pascit: & quàm multi aut pigritia, aut ingluuie ad necessitatem & famem compulsi, adigunt se prauis Satanæ consiliis, vt furentur, occidant, se prostituant, & nihil non quantumuis impium attentāt, vt misero isti corpori cibum aliquem conquirant? Hinc meretricum è corpore quæstus, hinc fures, latrones, falsi testes, mendaces, & quotquot sunt huius generis. Chrys. ho. 2. de lapsu primi hominis. Ergo, inquit, quia per vnú hominé peccatú intrauit in mundú, & per peccatú mors, & ita in omnes homines pertrāsiit, in quo omnes peccauerút: (Rom. 5.) Et quia sicut in Adá omnes moriútur, ita & in Christo omnes viuificantur: (1. Cor. 15.) Ideo adueniens Dñs noster Iesus Christus voluit sanare labé primi hominis, in quo principale peccatum ceciderat. Itaque vt deuinceret tétationé eius, & sanaret primi hominis peccata, repulit primùm concupiscentiá ventris: demùm concupiscentiam oculorum: postremò ambitionem seculi. Ambros. lib. 4. in Luc. cap. 4. Tria igitur, inquit, præcipuè docemur esse tela diaboli, quibus ad conuulnerandam mentem hominis consueuit armari: gulæ vnum, aliud iactantiæ, ambitionis tertium. Theoph. in Luc. Primùm tentat eum de gula, de qua tentauerat Adam: tentat & de vana gloria, dicens, Mitte te deorsum. Deinde & per auaritiá, monstratis ei regnis omnibus. Euthy. in Matth. Audierat à Ioanne, & per vocem cœlitùs delapsam, hunc esse Dei filium. Ignorans ergo quòd Dei filius carnem assumpsisset, siquidem latuit eum arcanum incarnationis mysteriú: suspicatus est hominem quidem eum esse, à Deo tamen ob virtutes ipsius adoptatum. Itaque ei iam tantum inuidit honorem, sicut & veteri Adam: & idcircò propiùs accedens, primam producit tentationem, nempè gulositatem, per quam cepit & primùm Adam. Quia ergo nullus aderat cibus, eò quòd desertus nimis esset locus, iubet de lapidibus panes efficiat. Nec enim in deserto solida tentatoris arma inuenit. Deest illi (inquit Ambros. serm. 35. de ieiunio Domini) de paradiso amœnitas arborum, conciliatrix Eua, pomorum speciosa deceptio. Vndique exclusus, ad panem se confert, & postulat in cibum saxa mutari. Versutus sane scit quid petat: nouit factum esse quod dicit: Meminit aquam de lapide sitientibus profluxisse, Exod. 17. Deutem molarem asini aquam Samsoni sitienti ministrasse. Nihil enim Dei verbo impossibile est. Luc. 1. Ambrosius lib. 4. in Luc. cap. 14. Sed quid sibi vult talis sermonis exorsus, *Si filius Dei es*: nisi quia cognouerat Dei filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis est. Et Deo se profitetur credere, & hominem conatur illudere. Sed vide arma Christi, quibus tibi, non sibi vicit. Nam qui maiestate sua lapides in panem posse conuerti naturæ alterius transfusione monstrauit, docet, tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis cótemplatione faciendum. Ita duobus contrariis tenebatur diabolus, vt scribit Hieronym. in Matth. Nam si ad imperium eius possunt lapides panes fieri, ergò frustrà tentat eum, cui tantum potentiæ est. Sin autem non poterat facere, frustrà filium Dei suspicabatur. Hilarius can. 3. in Matth. Anceps sermo est, inquit, *Si filius Dei es*. Licet esurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo ieiuniú pertimescebat: qua rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conuersationem, quibus post passioné erat in seculo commoraturus, esuritionem se humanæ salutis habiturum: quo tempore expectatum Deo patri munus, hominem quem assumpserat, reportauit. Conuiciendum itaque nunc istud est, quibus tandem interrogationibus vsus sit. Ex hoc enim loco antiqui Patres concludunt, nó ignotam fuisse Satanæ Dei filii omnipotentiam, qua rerú naturas transmutare possit. Hinc scilicet Ambrosius in eos disputat, qui resurrectionem negant. Sic enim habet in Orat. de fide resurrect. Confitetur diabolus iubente Deo conuerti posse naturam: tu non credis iubente Deo reformari posse naturam. Obseruemus quoque diabolum fideliorem esse his, qui transsubstantiationem fieri posse etiam in sacramento Eucharistiæ omninò negant. Ecce enim credit filium Dei solo verbo lapides in panes posse conuertere: cùm tamen alia sit panis, & alia lapidis substantia. Cur non æquè facile erit Christo, verbo suo omnipotenti, panem in corpus, & vinum in sanguinem trāsmutare? Virgam tenebat Moses, ait (Ambros. lib. de iis qui initiantur, cap. 9.) proiecit eam, & facta est serpens. Exod. 7. Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subitò de fontium venis sanguis cœpit erumpere, qui rursus ad aquarum naturam rediit. Etiá virga leuata, aquæ maris se in speciem murorum congelarunt, Exod. 14. Si tantum valuit humana benedictio, vt rerum naturam cóuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina? Addam hic verba Cyrilli Hierosolymit. Catechesi mystagogica 4. Aquam Christus aliquando mutauit in vinú, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, sola volútate, & non erit dignus, cui credamus quòd vinú in sanguinem transmutarit? Igitur hanc in Christo potentiam, saltem à Satana ediscant. Augustin. enarrat. in Psalm. 90. Quid, inquit, magnum erat Domino de lapidibus panem facere, qui de quinque panibus tot milia satiauit? De nihilo fecit panem. Tanta enim fuerat multitudo escæ, quæ saturaret tot milia. Quid ergo, Fratres, num poterat de lapidibus panem facere? Homines fecit de lapidibus, dicente ipso Ioan. Baptista, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: quare ergo non fecit? Vt te doceret respondere tétatori suggerenti, quòd si Christianus esses, non te deseret. Et fortè adhuc medicus secat, & ideò deserit: sed non deserit. Quomodo ideò ipsum Paulú non exaudiuit: sed dixit, Sufficit tibi gratia mea: ná virtus in infirmitate perficitur? Ægrotum non exaudit medicus ad voluntatem, quia exaudit ad salutem. Ideóque fortes estote, fratres, & quando aliqua inopia tentamini, Deo flagellante & erudiente vos, quibus parat & seruat æternam hæreditatem, non vobis suggerat diabolus, Si iustus esses, nónne tibi per coruum mitteret panem, quemodo misit Heliæ? Vbi est quod legisti, Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem? Psal. 36. Tu responde diabolo. Verùm dicit scriptura, Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens

panem

Margin notes: Augustin. — Tentatio de gula. — Chrysost. — Theod. — Necessitas cogit ad turpia. — Chrysost. — Ambros. Tria tela diaboli. — Theoph. Euthy. — Ambros. — Idem. — Quæ sint arma Christi. — Hieronym. — Hilarius. Sermo Satanæ anceps. — Satan credit filiú Dei rerum naturas mutare posse. Ambros. Transsubstantiatio panis in corpus Christi probatur. — Ambros. — Cyr. Hier. — August. — Quid Christianus in necessitate positus diabolo respondeat. — Dei prouidentia.

panem. Habeo enim panem meum quem tu nosti. Quem panem? Audi Dominum. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Putasne, verbum Dei non sit panis? Si non esset panis, non diceret verbum Dei, per quod facta sunt omnia, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Hæretici vtique, qui carnali libertati addicti sunt, etiam nunc vt diabolus, multos de gula aggrediuntur. Sed, vt monet Athanas. lib. de virgin. respondendum illis est, Nó in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Si accedant aliqui, inquit, & dicant tibi, Ne frequenter ieiunes, ne imbecillior fias, nó auscultes: istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptum est, quòd cùm Daniel & tres pueri capti essent à rege Babylonis Nabuchodonozor, & alij pueruli vnà cum illis, iussumq; esset ab eo, vt de sua regia mensa comederet, & de suo vino biberent, Danielem & tres pueros noluisse saturari de mésa regis, & ad Eunuchum dixisse qui eos curabat, Da nobis de seminibus terræ, & vescemur. Demùm refert eos tádé productos apud Nabuchodonozor ceteris pulchriores apparuisse. Idé recenset Tertull. l. de ieiunio. An ergo ieiunare desinemus? Cæterú ideò sic respondit Dominus, inquit Hieron. in Matth. quia propositú erat ei diabolum humilitate vincere, non poténtia. Testimonium autem de Deut. c. 8. sumptum est: authoritaté scilicet suæ respósioni prætulit, cùm respondens, dicit, *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei.* quasi dicat, Seu me filiú Dei, seu tantùm hominem arbitrere, non hac via agédum est, ò diabole. Nam si Dei sum filius, num me à cibo eximere possum, sicut & exéptus est Helias, & Moses? Quòd si tantùm homo sum, primùm sanè cósulere debueras, vt apud Deum preces funderem. Neque enim natiuitatis fructus pascút homines. Nimirùm hoc Deus cótestatus est, his quibus te, ò Satana, adorior verbis. Siquidem Deute. 8. Afflixit te, ait Moses, penuria Dominus, & dedit tibi cibú manna, quod ignorabas tu & patres tui, vt ostéderet tibi, quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dñi. Quò ergo mihi pané, qué diabolus offert (ait Ambr. ser. 35. de ieiu.) cùm habeam pané quem Christus impertit? Quò mihi cibú, per quem protoplastú deiectum memini? Esau primitiuis fraudatú vidi? (Gen. 25.) Iudá Scarioth proditionis scelere damnatum? (Ioan. 13.) Non bonus cibus, post qué negatur Dñs, & ingreditur inimicus. Cæterú verbú hoc Domini Philo Iud. interpret. l. 2. Alleg. leg. 1. Manna, verbi typú habuisse, docens, quod interpretatur. Quid est hoc? scilicet rerú generalissimú. Verbum quoque Dei superius sit vniuerso múdo, antiquius, generaliusq; creaturis omnib[9]. 2. Quodq; Manna (ait Theoph.) etsi non esset panis, tamé per verbum Dei implebat omnem Iudæorum indigentiá, & siebat omnia quæcunque comedere cupiebant, siue piscé, siue ouum, siue caseú concupiscebat Iudæus. 5. Ostendit his verbis Dñs, non in pane hoc solitario, sed in verbo Dei æternitatis alimoniam spetandam esse, vt scribit Hilar. in Matt. Tertull. quoque l. de bapt. exemplo Israëlis ab aquis ad solitudine segregati per quadraginta annos, & Christi à Iordané 40. dierum ieiunium emensi, docet, cùm diuinis copiis alimur, non ventris & gulæ potiùs, quàm Dei meminisse debere: quòd dixerit Dominus, nó pane viuere hominem Dei, sed Dei verbo. Obseruat Ambr. id dictú à Domino, vt ostenderet ieiunia nostra non debere sæculi actibus, sed sacris literis occupari. Idem Cyrill. Hieros. Catech. 2. illú. Clemés Alexand. l. 3. c. 7. Pædagogi, ex hac sententia confidentiam nostram in Deum colligit, vt qui minimè destituamur in necessitatibus. Hoc enim, inquit, nostrum verbum fungés munere pædagogi, dat nobis diuitias spirituales: nec ditescere vlla est inuidia iis, qui per ipsum possident, vt nullius egeant, & qui has diuitias habuerit, fiat hæres regni Dei. Etsi enim electi paupertate opprimi videantur, opibus tamen spiritualibus ditescunt: & si esuriant, pascútur, sed spirituali cibo. Greg. Nicenus, l. de beatitudinibus, ex hac Christi responsione colligit, non interdictam esse in rerum natura, modò Dei verbo coniuncta sit, sed superfluitatem omné & cibi, & eius apparatus, vt suis finibus natura gubernetur, prohiberi. Velut, qui viuú transcolant, non reprobant id quod in eo vi-

Athanas.

Quid respondendum gulosis hæreticis nos tentantibus.

Tertull.
Hierony.

Manna figurauit Domi[num], vt non in so[lo pane viuamus] . . .
Ambros.
Philo.

Theoph.

Hilarius.
Tertull.

Ambros.

Cyrill.
Hieros.
Cl. Alex.
Non destituimur in necessitatibus.

Gre. Nic.
Vtendum cibo cum Dei verbo.

le est, propter immixtas ei furfures: sed solo superflua excernentes, puri vsum non reiiciunt: Ita Christum cibum & famem verbo Dei moderari voluisse testatur. Namque vt cibus superfluus damno est etiam animæ, ita indiscreta fames nociua est. Omnia igitur verbo Dei, seu tradito, seu scripto, & consilio Ecclesiæ probentur. Porrò Gregorius Alexandrinus Patriarcha, in vita D. Ioan. Chrysostomi, recenset Anthemium quendam Gentilé ausum in Christi verba eniti, qui dixit, Non in solo pane, &c. Siquidé non Christum, sed terram probè ab agricolis elaboratá suscepto semine, suos fructus edétem nos pascere asseruit. Qua tandem blasphemiá prolata, actutum ictus ab immundo spiritu, in pauimentum concidit, oculos in habitum versatilem obuertens, simul & os in diuersum contorquens, & spumas emittens: Adeò vt priùs oportuerit Anthemiú de blasphemia pœnitere, quam sanitati redderetur. Quid quòd scribit Palladius in historia Lausiaca, puerum ductú esse in solitudinem ad Macarium Ægyptium, vt qui dæmonico spiritu gulæ premeretur, quòd modiú panis rursus etiam famelicus comederet? Factum est autem oratione Macarij, vt dæmon ille abscederet, & puer paucis cibis foueretur. Num hic diuina Dei potentia illuxit? Ita ergo vnumquemque ad mentem redire docet, si quantúuis magna necessitate pressus, Dei verbum, eiúsque maiestatem attenderit. Et homines quidem opinantur, quòd victus contingat ex dolis, vsuris, aut saltem proprio labore, habita post liminium anima. Alij tantú tribuunt creaturæ, quemadmodum cibis corporalibus, vt Dei prouidétiam & virtutem extenuent. At verò vnde ista virtus pani, vt te nutriat, nisi a benedictione Dei? Ea propter scriptum est, Nó natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus. Vnde hæc terræ fertilitas, nisi quia benedixit ei Dominus? Vnde Leui. 24. Benedictus, inquit, eris in agro. Et Isaac ad filiú, In pinguedine terræ erit benedictio tua. Alioquin tollam, inquit, robur panis. Cyprian. ser. de ieiunio & tent. Christi. Itaque inquit, nó erat digna respósione quæstio malignantis. Neque enim technas diaboli Dominus ignorabat, sed diuino cauillatori satisfecit eloquio, subtilissimo dogmate edocés, corporis & animæ vitæ propriis alimoniis deberi subsidia, & cibum animæ, id est, verbum Dei, edulus corporalibus præponendum, & citiùs attentiusq; menti prouidendum, quàm ventri. Nec opus erat, vt hoc facto insidiatori innotesceret: quia nullo signo eius poterat inuidia cómutari, cuius interrogabilem iniquitatem desperatio sugillauit. Superfluum igitur erat suggestionem eius ibi nulla profutura miracula operari. cùm satis esset diligenter consideranti, quòd esurientem cibi non superabat appetitus, & desiderij motus affectiu non esset, sed virtus. In nullo Christú aliqua coëgit, aut dominata est ei necessitas, qui propriæ moderamine voluntatis disposuit & persoluit quod exegit humanitas. Sicut in ipsius voluntate fuit consecrare ieiunium, ita in potestate fuit tempore opportuno sumere cibum, quod vtique nec ministerio, nec consilio diaboli fuerat ordinandum: quia & abstinentiæ, & refectionis penes ipsum erat & arbitrium, & facultas. Itaque nihil certitudinis seductor extorsit, sed dubius incertusque dimissus est: nec obtinuit vt se proderet Christus miraculo, vel intemperanter ad cibum properans obediret seductoris consilio, quasi tunc primùm quid fieri oporteret data doctrina, acceptaque sententia. Ita communibus armis, & quibus cæteri vti possunt, Christus diabolum repulit, sacra nimirú scriptura, vt obseruat Ambr. in Luc. Sed est & aliud, Fratres charissimi, (inquit Greg. Papa ho. 16.) quod in hac tétatione dominica considerare debemus: quia tentatus à diabolo Dominus, sacri eloquij præcepta respódit, & qui eo verbo, quod erat, tentatoré suum mergere in abyssum poterat, virtutem suæ potentiæ non ostendit: sola diuinæ scripturæ præcepta edidit, quatenus nobis suæ potentiæ præberet exéplum, vt quoties à prauis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam potiùs excitemur, quàm ad vindictam. Pensate quanta est patientia Dei, quanta impatientia nostra. Nos si iniuriis, aut aliqua læsione prouocamur, furore permoti, aut quantum possumus nosmetipsos vlciscimur, aut quòd non possumus facere, minamur. Ecce

Gregor. Alex.

Anthemi blasphemia punita.

Palladius.
Spiritus gulæ in puero.

Dei verbum quanta virtutis.
Vnde victus nobis contingat.

Cyprian.

Cur Christus incertú Satanã dimisit.

Ambros.

Gre. Papa.

Vt Christo tentatori nos hostibus doctriná respondeamus.

adversita

An verò Christo à Satana sublatus sit.

aduersitaté diaboli: Dominus pertulit, & nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat quē punire poterat, vt hoc in laudē eius altius cresceret, si hostē suum non extinguendo, sed interim patiendo superaret. *Tunc assumpsit eum diabolus.* Quidā hoc sic interpretātur (ex recētioribus scilicet, qui Christi patientię aduersantur, & a nostra Ecclesia Catholica segregati sunt) quòd Satan illū comitē abduxerit, & quasi sequentē præcesserit: cum tamen verba hæc, παραλαμβάνει αὐτόν. accepit ipsū, & ἵστησιν αὐτόν, id est, statuit ipsum, manifestè enuncient, Christū sinisse & permisisse se trāsportari, & in pinna tépli cōstitui: Nō quòd è potētia diaboli id pēderet, sed è patientia Christi. Chrys. ho. 5. Oper. imperf. in Matth. Quid hoc mirū, cū se permiserit à mēbris diaboli crucifigi? Greg. Papa ho. 16. Etsi tamen vix Cyprian. tom. 2. in hoc Euang. fatetur à diabolo assumptum esse. *In sanctam ciuitatem.* Sancta ciuitas Hierusalē dicebatur, in qua tēplū Dei erat, & sancta sanctorū, & cultus vnius Dei secūdū legē Moysi. Rabanus in Matt. Nā tametsi Hierosolyma omniū ciuitatū esset corruptissima, si mores & impietates spectes: quia tamē Deus hanc elegerat, vt gratuitā suam bonitatē ostenderet, hoc nomine donari voluit. Quidā sentiunt eum raptū in spiritu, vt olim Ezechiel super fluuiū Chobar, cùm metiretur Hierusalē & templū. Verùm consulat quisque an id fieri potuerit. Absurdū enim est arbitrari Satanā in superiorē animæ Christi partē potestatem habuisse, cùm neque in animā Iob id potuerit. At verò raptus agit maximè in illam partē. *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Cùm pinna sit rei alicuius sūmitas, videtur pinnaculū cathedrā seu suggestū in suprema parte muri, inter atriū primū & secūdū situ, ex quo sacerdotes legē & Prophetas interpretabantur populo qui in secundo atrio erat, significare. Idcircò Remigius pinnaculū, sedē doctorū vocat. πτερύγιον alā significat. Significat autē alterum extremorū fastigiorum, quibus tectum innititur. Theophy. in Matt. Pars quędam tēpli erat, sicut quæ apud nos dicuntur πτερύγια. videntur enim sicut alæ esse. Euthym. in Matt. Pinnaculū domūcula erat excelsa valde, ad latus tēpli superstructa. Chry. posteriore expos. in Matt. ho. 5. Sed fortè, inquit, cogitamus, quomodo in corpore constitutū, omnibus videntibus statuit illum super templum? Si potentiā Christi consideramus, intelligentia inueniuntur omnia. Forsitan enim diabolus quantum ad se, sic eum assumebat, vt ab omnibus videretur: ipse autem nesciente diabolo inuisibiliter sic agebat, vt à nemine videretur: sicut scriptū est de eo, Ipse autem transit per medium eorum, & abiit. Sic enim Habacuk homo constitutus à nullo est visus, quando ab Angelo portabatur per comam capitis de Iudæa in Babyloniam: quantò magis est credibilius de Christo, nō fuisse visum, cùm volens à diabolo assumeretur? *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Cogitauit enim apud se, si miserit se per aërem, scio quoniam est filius Dei: sine dubio enim mittet se, vt cognoscatur quòd est. Si autem nō potuerit se mittere, scio quoniam homo est. Sicut ergo concupiscentia vanæ gloriæ, ipse ruit de cœlo, (Nam cùm esset Angelus, volens se ostendere Deum, perdidit & illud quod erat, dum voluit apparere quod non erat) Sic putauit & Christum concupiscentia vanæ gloriæ ferri. Nā sicut difficilè aliquem suspicatur malū, qui ipse est bonus: sic difficilè aliquem suspicatur bonum, qui ipse est malus. *Et dicit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Per hanc propositionem quomodo poterat cognoscere, si filius Dei est, an non? Primùm volare per aërem, non est proprium opus Dei, quia nec hoc vtile est alicui, vel ad animam, vel ad corpus. Si ergo nulli necessarium est, neque proficit ad salutem. Volauerit autem aliquis prouocatus: propter ostentationem solam hoc facit: & hoc ex diabolo magis, quàm ex Deo. Si ergo homini sapiēti sufficit esse quod est & non est necessarium ei apparere quod non est: quantò minus filio Dei seipsum ostentare conuenit? Ambros. lib. 4. in Luc. capit. 14. Verè diabolica vox, inquit, quæ hominis de gradu altiore meritorum mentem præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quam suadere vt vnusquisque se mittat deorsum? Disce ergo & tu diabolum vincere. Agit te spiritus: sequere spiritum. Nō te reuocet carnis illecebra: spiritu plenus disce contemnere voluptates. Ieiuna, si vis vincere. Consequens est, vt per hominem diabolus te putet esse tentandum. Christus quasi fortior facie ad faciē tentatur: tu per hominem. Et illud diaboli verbum est, cum dicit, Homo fortis esto: manduca & bibe, & similis mane. Noli tibi credere: non erubescas egere præsidiis, quibus non egebat Christus: & tamen ea non negligebat, vt te doceret, dicens, Cauete ne grauetur cor vestrum in vino & crapula. Non erubuit Paulus, qui ait, (1. Cor. 9. Sic enitor non vt aerē cędens. Aërem enim nō cædebat Apostolus, sed potestates aërias verberabat. Sed castigo, inquit, corpus meū, & in seruitutē redigo, ne fortè cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Simul suam infirmitatem diabolus malitiāq; designat: quia neminem potest præcipitare diabolus, nisi homo ipse se miserit. Nā qui relictis cœlestibus eligit terrena, voluntariū quoddā præcipitium vitæ labētis incurrit: simul telū suū, quoniam diabolus vidit obtusum, quo omnes propè homines subiecerat potestati, plus cœpit quā hominē iudicare. Cypr. ser. de ieiun. & tent. Christi. Hac igitur occasione loci hortatur & consulit, vt in vrbe sacra, & frequentia populorum, quasi nouus funambulus in excelso pendulus, se deorsum ad spectaculū vulgi iactet intrepidus: adués ex testimonio scripturę, Angelorū affutura suffragia, quę ruentē exciperent, & cōseruarēt illæsum. O execrabilis diaboli malitia! ô stulta nequitia! ô inconsulta versutia ô pręsumptio excęcata! Putabat malignus, quē gula non vicerat, vana gloria superari. Experientia quippè rerum didicerat, & in multis probauerat, vitiorum victores sæpè nugis laudationum corruptos, & cognatum propinquumque esse virtutibus malum adulationis: nec facilè quemqua posse euadere, quin assentatorum canticis porrigat aures, & laudatorum modulationibus delectetur. Et sicut rarus est, aut nullus, qui de se mala dici æquanimiter ferat, ita rarus est, qui non benè de se velit sentire, & se si rectè viuit, stantem in vitæ rectitudine non diligat æstimari. Quòd si opera virtutum foras exierint, rarus est, qui hominum iudicia conspuat, & laudes humanas contemnat. Hoc generale malum in humano genere Satan putabat ex præcedentis occasione victoriæ suggerere Saluatori, vt popularibus laudibus vellet attolli, & faceret sibi nomen iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, si geminato miraculo ieiuniorum constantia innotesceret populo, & victoribus Angelis sine offendiculo sustentatus, se filium Dei tam potenti abstinentia, quàm Angelorum obedientia comprobaret. Huiusmodi consiliis filios hominum Satan corrumpere cōsueuerat, & robustis quibusq; animis etiā huiusmodi cogitatus immittit: & si ab ingressu mentis arceatur, retinente consensu, aliquid tamen de spurcitia sua ibi euomens, abominationem horrore nauseare cōpellit. Sic, vt aliquid poeticum (Ouid. 2. Metamorph.) inseram, temulentus Cyclops, illiciti cōiugij appetitor, licet à Pallade repellatur, in gremio tamen eius Erichthonium fundit, & incorrupta Minerua, superest tamen deforme monstrum, nec omninò affectata scelera in membris moriuntur. Hieronym. in Matth. Vox, inquit, hæc diaboli est, qua semper omnes cadere deorsum desiderat. *Mitte*, inquit, *te deorsum.* Persuadere potest, præcipitare non potest. Sic quem fame tentauerat, tentat & vana gloria. Chrysostomus homil. 5. Oper. imperf. in Matth. Vide autem superbiam inimici, quoniam ipsa inuitatio eius iniuriosa est. Nunquid poterat dicere, Descende per aërem ambulans? Sed quid? *Mitte te deorsum.* Nec timuit cogitans, ne fortè si inuentus fuerit filius Dei, inueniatur illi fecisse iniuriam. Sed nihil dubitat dicere, nec facere, qui nihil sibi reliquit quod speret. Et vide, non impulit, non tetigit, non appropinquauit: sed tantum dixit, *Mitte te deorsum, si filius Dei es.* vt sciamus, quod omnis qui obedit diabolo, ipse se deorsum deponit. Nam diabolus ad malum hortari potest, cogere autem non potest. Chrysostomus, hom. 13. in Matth. priorem expositionem: Dæmonum est, inquit, seipsos iacere deorsum: Dei verò erigere homines iacentes. Prosternit ille, occidit, mactat: sed Dominus eleuat elisum, & de stercore erigit pauperem, vt se-

Marginal notes: Chrysost. — Greg. Papa — Cyprian. — Rabanus. — Remig. — Theoph. — Euthy. — Chrysost. — *An Christus videbatur, cum portaretur.* — *Cur Christus supra pinnaculum templi.* — *2. Tentatio de vana gloria.* — Ambros. — Cyprian. — *Vado vana [illegible]* — Ouidius. — Hieronym. — *Temeritas Satanæ* — Chrysost. — Chrysost.

deat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Ceciderant Manasses, Dauid, & alij: hos erexit, quos priùs Satan è gratiæ sublimitate deiecerat. Augustinus, lib. 2. contra literas Petiliani Donatistæ, capit. 51. Diabolo similes docet hæreticos. Diabolus, inquit, caput nostrum, sursum ascensurum, deorsum volebat deiicere: vos autem corpus eiusdem capitis, quod per totam terram diffusum, ad exiguam partem vultis redigere. Cæterùm hoc in omnibus tentationibus egit, ait Hieronymus, vt intelligat nũ filius Dei sit. Sed quomodo eo facto cognoscere poterat, an filius Dei esset, cùm neque volare à Deo inspiceretur alicui, vtpotè nec profuturum animæ, aut corpori: sit autem tantùm ad ostentationem? Conuenientiùs enim dixerit (ait Petrus Chrysolog. serm. 13.) Si filius Dei es, ascende in cœlum, cùm sit hominibus ad ima cadere, Dei autem ad superna conscendere. Sed qui semel ex eminentissimo creaturarum loco se deiecerat, non potest non inuitare omnes, vt ad ima se mittant. Optat ergo omnes cadere (ait D. Maximus Taurinensis, ho. 2. in Euangeliũ qui se sentit præ omnibus cecidisse. Chrysostomus hom. 13. in Matth. Nam si potentiam oportet ostendi, non semetipsum proiiciendo ac præcipitando ostenderet, sed alios profectò saluando. Cæterùm seipsum in præcipitia ac prærupta proiicere, diabolica est mentis insania. Quoties enim istud aliqui faciunt, consilio nimirùm seductoris agitantur. Experientia didicerat diabolus (vt in Glossa dicitur in cathedra doctorum, multos inani gloria deceptos esse, vt Pharisæi, Matth. 23. exemplo esse potuerunt: ideò enim in loco eorum statuit. Quot verò non Spiritus sanctus, sed Diabolus, in pinnam templi, id est Ecclesiasticas dignitates euexit? Talis Nouatus, de quo Cyprianus, lib. 1. Ep. 6. ad Magnum, conqueritur: quòd cum Ecclesiæ non esset, cathedram tamen sibi constitueret, & primatum assumeret. Theobetem sanè in pinnam templi euehebat Satan, cùm, quòd repulsus non acceperat Episcopatum, Ecclesiam conturbauit. Euseb. histo. Eccles. lib. 4. capit. 21. Vrsitium quoque. Is enim, cùm Pontificiam Romæ dignitatem affectaret, aliúsque, scilicet Damasus, electus fuisset, seditionem commouit. Nicephor. lib. 11. hist. Eccles. capit. 30. Hinc quoque Petrus Alexand. Episto. de Lucij crudelitate in Catholicos apud Alexãdriam, Lucium conuincit impietatis, quòd Episcopatum auro redimisset. Itaque, inquit Gregor. Nanzanz. Orat. in sanctum lauacrum: Si vana gloria tibi insidiabitur (nam & illud facere solet, statuens supra templi pinnaculum, ac te deorsum (dicens) ob diuinitatis tentationem præcipita, ne propter elationem assentiaris. Eusebius Emissenus, in homil. Videmus enim, inquit, illos, quos supra pinnaculum templi diabolus statuit, in quibus mihi clericorum ordo maximè significari videtur. Illi enim à diabolo supra pinnaculum templi eleuantur, qui dum se idoneos esse putant, qui Ecclesiam Dei regere possint, & pretio, & precibus, & quibuscunque modis possunt, Ecclesiæ Prælati & Episcopi fieri nituntur. Neque enim se aliter Christus illuc à diabolo duci pateretur, nisi quia tales Christianos suo nomine præsignatos in hoc facto significare volebat. Et benè quidem tunc omnium personas, bonorum scilicet & malorum in se significando suscepit, quando se à diabolo tentari permisit. Non autem inconueniens, quòd malos Christianos in se Dominus significare voluit, qui per baptismi sacramentum eius corpori vniti sunt, cùm ipse alibi dicat: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est: omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Nota quòd ait, In me. Omnes enim palmites etiam infructuosi, per baptismi sacramentum in ipso sunt, quamuis aliquando de ipso tollendi sunt. Quod autem ait, *Si filius Dei es, mitte te deorsum*, quid aliud nisi hoc dicere videtur: Iam inter filios Dei computatus es, iam Episcopus ordinatus es, iam ab his qui te non cognoscunt, videris esse quod non es: fac igitur aliquid vnde lauderis, vnde magnus ab hominibus videaris. *Mitte te deorsum.* Semper enim hi tales se deorsum mittunt, qui solas diuitias, gloriam, & dignitatem quærentes, quotidie deteriores fiunt. Ambr. libro 4. in Luc. cap. 14. eandem obseruationem sequitur.

Margin notes: August. — Hierony. — Pet. Chrys. — Max. Tau. Chrysost. — Glossa. — *Vanagloria quorundam Ecclesiæ prælatorum* — Cypria. — Eusebius. — Niceph. P. Alexan. — Greg. Nãz. — Euse. Emis. — *Quomodo etiam in Christo Christiani mali sunt.* — *Qui se deorsum mittunt.* — Ambros.

Cognouit diabolus, inquit, aliquem attentum religioni, virtutibus clarum, signis & operibus præpotentem iactantiæ tendit laqueum, vt huiusmodi virum inflet tumore, quò pietati non se credat, sed credat iactantiæ: nec Deo de putet, sed sibi arroget. Ideóque Apostoli, non in suo, sed in Christi nomine dæmoniis imperabant, ne arrogare sibi aliquid viderentur. Sic Petrus Paralyticum curat, dicens: In nomine Domini Iesu Nazareni surge, & ambula. Disce etiam à Paulo fugere iactantiam. Scio, inquit, hominem (siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit) quoniam raptus est in paradisum, & audiuit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro homine gloriabor: pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Ergo & hîc diabolus, quoniam fortem sensit, iactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit. Et quoniam Dominum scripturis inniti prospexit, ideò vt eum alliciat, scripturas producit: & victus scripturis, scripturas allegat: membris suis idem facere ostẽdens. *Scriptum est*, inquit, *Quoniam Angelis suis Deus mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* Hieronymus in Matth. Hoc, inquit, in Psal. 90. legimus: verùm ibi non de Christo, sed de viro sancto prophetia est. Malè ergo interpretatur scripturas diabolus. Certè si verè de Saluatore scriptum nouerat, debuerat & illud dicere, quod in eodem Psalmo contra se sequitur: Super aspidem & basiliscum ambulabis, conculcabis leonem & draconem. De Angelorum auxilio quasi ad infirmum loquitur: de sua conculcatione quasi tergiuersator tacet. Chrysostom. homil. 5. Oper. imperf. in Matth. Verè filius Dei Angelorum manibus non portatur, sed ipse potiùs Angelos portat. Nec enim creatura portat creatorem, sed creator creaturam. Vnde & Paulus, Portans omnia verbo virtutis suæ, (Heb. 1.) Quòd si portatur, non ideò portatur quasi infirmus, sed propter honorem potestatis, vt legitur Psalm. 79. Qui sedes super Cherubim. & Matth. 25. Cùm sederit filius hominis super sedem maiestatis suæ. Ideò scilicet throni dicuntur Angeli, in quibus sedere dicatur. Origenes homil. 31. in Luc. ostendit hanc Psaltis sententiam de Christo minimè intelligi: quem etiam Theophylactus sequitur. Et quoniam Erasmus suis Annotationibus hanc sugillat, audiẽdum Origenem esse censemus. Assumit testimonium, & interpretatur illud de Christo, quod non de Christo, sed de sanctis generaliter scriptum est. Liberè quippè, & tota confidentia contradico diabolo, super Christi persona hoc non posse intelligi. Neque enim indiget Angelorum auxilio, qui maior Angelis, & meliùs ipsis, hæreditatem consecutus est, & nomen. Nulli Angelorum vnquam dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ad nullum eorum, quasi ad filium loquutus, qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem: sed ad filium propriè suum, de quo innumerabilia loquitur in Prophetis. Non indiget, inquam, Angelorum auxilio filius Dei. Quin potiùs disce diabole, quòd nisi Deus adiuuerit Angelos, offendent pedem suum. Et si quis Angelorum visus est offendere, de quibus dudum lectum est, quia Angelos iudicabimus: ideò offendit, quia non extendit manum suam ad Iesum, vt apprehensus ab eo non offenderet. Quoniam enim in propria virtute confidens, non inuocas præsidium Iesu, offendis, & credere in Iesum Christum filium Dei noluisti. Vt autem scias, quòd malè interpretatus est, & non de Christo, sed de sanctis intelligi, quæ sequantur, ausculta. A ruina & dæmonio meridiano non Iesum Christum liberat Deus, sed sanctos, Lege 90. Psalm. cuius principium, Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur: & inuenies hæc magis iusto viro quàm Dei filio conuenire: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis videbis, & retributionem aspicies peccatorum. & reliqua super personam iusti interpretans. Sed & sic quoque peruersè afferens diabolus testimonia, vt asseretet super Saluatore intelligi, silet, & transit versiculos qui contra se scripti sunt. Cùm enim dixisset, Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te,

Margin notes: Hierony. *Diabolus peruertit scripturam.* — Chrysost. — *An Dei filius portetur ab Angelis.* — Origenes. — Theoph. — *In Erasmum, quòd hæc scriptura non intelligatur de Christo*

ne fortè offendas ad lapidē pedē tuum: tacuit illud quod sequitur, Super aspidem & basiliscū ambulabis, & cōculcabis leonem & draconem. Quare diabole siles, nisi quòd tu basiliscus, tu es omnium serpentium regulus, nocētiora habens venena quàm cæteri? qui statim vt videris aliquem, interficis, & aliam fortitudinem contrariā sociam tui assumis, quæ aspis appellatur, & vtto iusto subiecta est, & idcircò omninò taces. Tu es draco, tu es leo, de quibus scribitur, Super aspidē & basiliscū ambulabis, & conculcabis leonem & dracone. Sed licet taceas, nos qui scripturas rectiùs legimus, scimus nos habere potestatem conculcandi te, & datam hanc nobis ditionem nō solùm in veteri Testamento, sicut nunc cantatur in Psalmo, sed etiam in nouo Testamento, Saluatore dicente: Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes & scurpiones, & omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Sumamus arma tāta potestate firmati, & vniuersa faciamus: vt per conuersationem nostram leonem conculcemus & draconem. Porrò vt scias quomodo conculcetur leo, & conteratur draco, Pauli Epistolam lege, in qua asserit conculcari peccatores à filio Dei. Sicut ergo qui peccator est, conculcatur à filio Dei: sic è contrario qui iustus est, conculcat leonem & draconem, & omnem virtutem inimici conculcat in nomine Iesu Christi. Et quidem nobis Angeli custodes delegati sunt, ne fortè in extremis periculis succumbamus. Porrò ad eundem modum hæretici scripturas allegant, & corrumpunt. Hoc à patre suo Satana didicerunt. Aut enim sensum scripturæ aliò trahunt, aut textum truncant, aut mutant. Gregor. Nanzanzenus, orat. in sanctum lauacrum. Sed & scripturas latro (Satan) nouit. O sophista malitiæ, cur sequentia supprimis? Rectè enim id noui, tametsi tu sileas, quoniam super te aspidem & basiliscum ascendam, & super scorpionibus & serpentibus trinitate circunseptus, ambulabo. Hoc modo Greg. Nanz. respondendum Satanæ docuit, si huius scripturæ authoritate, nos in præcipitium deducere conetur. Cyprianus, serm. de ieiun. & tentatione Christi. Ecce lex legi obiicitur, & Satana authoritate scripturæ abutens, malus legis interpres, præcipitium quasi ex ratione mandati hortatur: sed intellectus fallax & falsus veritate syncera confunditur, & generali edicto interdictum ostenditur, ne dum patet in quibuslibet angustiis quilibet exitus, Deus vlla præsumptione tentetur. Irenæus, lib. 5. in hæreses: Ita mendacium abscondebat per scripturam, inquit, quod faciunt omnes hæretici. Illud enim, quod Angelis suis mandauit de eo, scriptum erat: nulla autem scriptura dicebat, Mitte te deorsum, sed à semetipso hanc suasionem diabolus afferebat. Origenes, hom. 31. in Lucam. Vnde, inquit, tibi diabole, hoc scire, quòd ista scripta sunt? Nunquid legisti Prophetas, vel diuina eloquia cognouisti? Licet tu taceas, ego pro te respondebo. Legisti, non vt ipse ex lectione sanctorum melior fieres, sed vt simplicitate eos, qui amici literæ sunt, interficias. Scis quia si de aliis ei voluminibus loqui volueris, non decipies, neque habere poterunt authoritatem assertiones tuæ. Sic legit scripturas Marcion vt diabolus, sic Basilides, sic Valentinus, vt cum diabolo dicerent Saluatori, Scriptum est, quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Si quando testimoniū de scriptura audieris, vide ne statim loquenti acquiescas: sed considera illum, cuius sit, ac cuius sententiæ, cuius voluntatis, ne fortè simulet sanctum se esse, quod non est, & venenis infectus hæreseos, sub ouis pelle lupus latitet, ne fortè loquatur in eo diabolus de scripturis. Tertull. libro de præscript. contra hæreticos. De scripturis agunt hæretici, inquit, de scripturis suadent. Aliundè scilicet suadere possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei? Augustinus, tract. 18. in Ioan. Neque enim aliundè natæ sunt hæreses, quàm quòd scripturæ bonæ interpretantur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam audacter & temerè defenditur. Chrysostom. serm. in hæretic. hinc docet fidelem terreri non debere, etiamsi Arius dicendi initium faciat à scripturis, cùm diabolus accedens ad Christū scripturis vsus fuerit. Vincentius Linnens. lib.

Hæretici ad instar Satanæ scripturas allegant.

Greg. Naz.

Cypria.

Irenæus.

Origen.

Quomodo hæretici legunt scripturas.

Tertull.

Augustin.

Chrysost.

Vinc. Lin.

contra hæres. cap. 35. Vtuntur, inquit, & vehementer quidem scripturis hæretici. Nam videas eos volare per singula quæque legis volumina, per Moysis, per regnorum libros, per Psalmos, per Apostolos, per Euangelia, per Prophetas. Siue enim apud suos, siue alienos, siue priuatim, siue publicè, siue in sermonibus, siue libris, siue in cōuiuiis, siue in plateis: nihil vnquam penè de suo proferūt, quod etiam scripturæ verbis abundare conentur. Lege Pauli Samosateni opuscula, Priscilliani, Eunomij, Iouiniani, reliquarúmque pestium: cernas infinitam exēplorū congeriē? propè nullam omitti paginam, quę non noui, aut veteris Testamenti sentētiis fucata & colorata sit. Sed tantò magis cauendi & pertimescendi sunt, quantò occultiùs sub diuinæ legis vmbraculis latitant. Sciunt enim fœtores suos nulli ferè citò esse placituros, si nudi & simplices exhalentur: atque idcircò eos cœlestis eloquij velut quodam odore aspergunt, vt ille qui humanum facilè despiceret errorem, diuina facilè non cōtemnat oracula. Idémque faciunt, quod hi, qui paruulis austera quædam temperaturi pocula, ora melle circumliniunt, vt incauta ætas, cum dulcedinem præsenserit, amaritudinem non reformidet. Quod etiam his curæ est, qui mala gramina & noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant, vt nemo ferè, vbi suprà scriptum legerit remedium, suspicetur venenum. Cyprian. lib. de simplicit. Prælatorum. Corruptores, inquit, Euangelij, atque interpretes falsi, extrema ponūt, & superiora prætereunt, partim memores, partim subdole corrumpentes, vt ipsi ab Ecclesia scissi sunt: ita capituli vnius sententiam scindūt. Quod etiam in sui temporis hæreticis obseruauit Clemens Alexandr. Nam si Propheticis scripturis, inquit, vti ausi fuerint, qui sequuntur hæreses, primùm quidem non omnibus, deinde non perfectis, neque vt dictat corpus & contextura Prophetiæ: sed eligentes ea quæ dicta sunt ambiguè, traducunt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpentes, non id considerantes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis, quæ adducunt, inueneris ipsos sola nomina attendentes, vt qui mutent significata, neque quemadmodum dicantur, cognoscant, neque iis quas afferunt allegationibus, ita vt earum natura postulat, vtantur. Vincent. Lirinens. lib. contra hæreses, capit. 37. Magnoperè igitur nobis doctrina loci istius, quo diabolus contra Dominum scripturas produxisse legitur, attendenda & retinēda est, inquit, vt tanto Euangelicæ authoritatis exemplo, quādo aliquos Apostolica, seu Prophetica verba proferre contra Catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minimè dubitemus. Nam sicut tunc caput capiti, ita nunc quoque membra membris loquuntur: membra scilicet diaboli membris Christi, perfidi fidelibus, sacrilegi religiosis, hæretici postremò Catholicis. Sed quid tandem dicit? *Si, inquit, filius Dei es, mitte te deorsum* hoc est, Si filius esse vis Dei, & hæreditatem regni cœlestis accipere, mitte te deorsum: id est, ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ etiam templum Dei putatur, doctrina & traditione demitte. At verò quis interroget quempiam hæreticorū sibi talia persuadentem, Vnde probas, vnde doces, quòd Ecclesiæ Catholicæ vniuersalem & antiquam fidem dimittere debes? Statim ille, *Scriptum est enim*. Et continuò mille testimonia, mille exempla, mille authoritates parat de lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus malo & nouo more interpretatis, ex arce Catholica in hæreseos barathrum infœlix anima præcipitetur. Iam verò illis quæ sequuntur promissionibus miro modo incautos homines hæretici decipere consueuerunt. Audent etenim polliceri, & docere, quòd in Ecclesia sua, id est, in communionis suæ conuenticulo, magna & specialis, ac planè personalis quædam sit Dei gratia: adeò vt sine vllo labore, sine vllo studio, sine vlla industria, etiamsi nec quærant, nec petant, nec pulsent quicunque illi ad numerum suum pertinent, tamen ita diuinitùs dispensentur, vt Angelicis euecti manibus, id est, Angelica protectione seruati, nunquam possint offendere ad lapidem pedem suum, id est, nunquam scandalizari. Idem & capit. 38. Sed dicet aliquis, Si diuinis eloquiis,

Hæretici gloriantur de scripturis.

Fœtor hæreticorum fucatus.

Cyprian.

Fallacia hæreticorum in allegandis scripturis.

Clem. Ale.

Vinc. Lir.

Diabolus per hæreticos alleg u scripturas.

Idem Lin

Quomodo discernatur verbum Dei, cum illud etiam à Satana allegetur.

ſententiis, promiſſionibus, & diabolus & diſcipuli eius vtuntur, quorum alij ſunt Pſeudoapoſtoli, & Pſeudoprophetæ, & Pſeudomagiſtri, & omnes ex tot hominibus ſunt hæretici: quid facient Catholici homines, & matris Eccleſiæ filij? quonam modo in ſcripturis ſanctis veritatem à falſitate diſcernent? Hoc ſcilicet facere magnoperè curabunt, quod in principio commonitorij iſtius ſanctos & doctos viros nobis tradidiſſe ſcripſimus, vt diuinũ canonem ſecundum vniuerſalis Eccleſiæ traditiones, & iuxta Catholici dogmatis regulas interpretentur: in qua itẽ Catholicæ Apoſtolicæq; Eccleſiæ ſequãtur neceſſe eſt vniuerſitatẽ, antiquitatẽ, cõſenſionem. Et ſi quando pars contra vniuerſitatẽ, nouitas contra vetuſtatem, vnius vel paucorum errantium diſſenſio, contra omnium, vel certè multò plurium Catholicorum conſenſionem rebellauerit, præferant partis corruptioni, vniuerſitatis integritatem: in qua eadem vniuerſitate nouitas profanitati, antiquitatis religionem: itemque in ipſa vetuſtate, vnius ſiue pauciſſimorum temeritati, primùm omnium generalia, ſi qua ſunt, vniuerſalis concilij decreta proponãt. Tũc deinde, ſi id minus eſt, ſequantur, quod proximũ eſt, multorum atque magnorum cõſentientes ſibi ſententias magiſtrorum: quibus adiuuãte Domino fideliter, ſobriè, ſollicitè obſeruatis, non magna difficultate noxios quoſque exurgentium hæreticorum deprehendimus errores. *Ait Ieſus, Rurſum ſcriptum eſt. Non tentabis Dominum Deum tuum.*

Nota 'diuina verba.

Hierony. Hieronymus in Matth. Falſas de ſcripturis diaboli ſagittas, veris ſcripturarum frangit clypeis. Et notandum, quòd teſtimonia neceſſaria de Deuteron. tantùm protulerit, vt ſecundæ legis ſacramenta monſtraret.

Tho. Aqu. Thomas Aquinas in Matth. Ita Christus, non violentia, ſed ſapientia ſe defendit. Sap. 4. Sapientia vincit malitiam. Et ideò contra authoritatem ponit authoritatem, quæ exponit promiſſam. quaſi dicat, Tu dicis vt proijciam me, ſed hoc prohibetur in ſcriptura. Vnde *Non tentabis*, &c. Deut. 9. vel aliter: Tu tentas, & tentando contra authoritatem facis. Non debet autem vti authoritate ſacræ ſcripturæ, qui contra authoritatem facit. Et ſcriptura dicit, *Non tentabis Dominum Deum tuum*, &c. Sed tu tentas Dominum Deum tuum, qui ſum ego. Ioan. 13. Vos vocatis me, Magiſter, & Domine, & benè dicitis, &c. Tamen prima eſt magis literalis. Porrò tentare Deum aliquando etiam in meliorem, aut ſaltem tolerabilem partem accipitur: vt Gedeon Iudic. 6. Non ſine petitione veniæ tamen dicit ſe ſecundò tentaturum, vt cognoſcat ex Dei miraculo roris, an velit per eum liberari Iſraëlitas. Contra Achaz, Eſa. 7. recuſans oblatum Dei miraculũ ex mera incredulitate ac malitia, dicit ſe neque petiturũ, neque tẽtaturum Dominũ. Ibi autem tentare Deum eſt, in vanum præter neceſſitatem, relictis ordinariis medijs, Dei potentiam prouocare: quemadmodum iis accidit, qui etſi aliter à periculo poſſint emergere, tamen non dicam cum fiducia, ſed cum temeritate, Dei potentiam in quæſtionem conuertunt, & ita ſe præcipitant.

Christus ſapientia ſe tutatur.

Tentare quid.

August. Auguſtinus libro 22. contra Fauſtum Manichæum, capit. 36. Pertinet autem ad ſanam doctrinam, vt quando habet quod faciat homo, non tentet Dominum Deum ſuum. Neque enim & ipſe Saluator non poterat tueri diſcipulos ſuos, quibus tamen ait: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Cuius rei peculiarius exemplum præbuit. Nam cùm poteſtatem haberet ponendi animam ſuã, nec eam poneret, niſi cùm vellet, in Ægyptum tamen portantibus parentibus fugit infans: & ad diem feſtum non euidenter, ſed latenter aſcendit, cùm aliàs palàm loqueretur Iudæis iraſcentibus, & inimiciſſimo animo audientibus, nec tamen valentibus mittere in eum manus, quia nondum venerat hora eius: non cuius horæ neceſſitate cogeretur mori, ſed eius horæ opportunitate dignaretur occidi.

Ne nos præcipitemus in pericula.

Hilarius. Hilarius, can. 3. in Matth. Diaboli, inquit, conatus & tentamenta contũdens, & Deum ſe proteſtatur, & Dominum, docens à fidelibus abeſſe oportere iactantiam: quia cùm omnia poſſibilia Deo ſint, nihil tamẽ in tentationem eius audendũ ſit.

Christus obiter ſe Deum eſſe docet.

Pet. Chryſ. Petrus Chryſologus ſerm. 13. Si vtique Dominum ſe dixit, inquit, ſe vtique Deum intelligi voluit, hæc dicendo, qui non de pinna templi tantùm ſe dedit ad terram, ſed è cœlis ſe ad inferos vſque iactauit, vt non cadentium forma, ſed eſſet regeneratio mortuorum. Deſumitur verò hæc ſententia ex Deuteron. 6. vbi id ſcriptum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſti in loco tentationis: nimirùm cùm (Num. 21.) populus locutus eſt cõtra Dominum & Moyſen, Deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Vnde igniti ſerpentes in eos immiſſi ſunt. Quaſi dicat Dominus ſe, ſi tantùm homo eſſet, hoc præcipitio prouocaturũ Deum, cùm ibi nulla adſit neceſſitas: ſeu filius Dei eſt, Satanam occultè confundit, vt qui verum Deum tentet.

Vnde hæc ſententia.

Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde. Hic mons eſt in deſerto, à latere montis Nebo eminentiſſimus, vt loci celſitudine Christum ad elationem animi excitaret, & faciliùs hinc regiones orbis conſpiceret. In eundem montem Dominus ſubduxerat Moſen, Promiſſionis terram eidem demonſtraturus, Deuter. 34. *Et oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum* tum manu, tum verbo hanc vel illam prouinciam demonſtrans, vel præcipuas. Lucas addit, ἐν στιγμῇ χρόνου, in puncto temporis. Hinc quidam hæc ſpirituali viſione repræſentata eſſe putarunt. Mirum enim, quòd in tantillo temporis momento cuncta oſtenderit: niſi dixerimus commonſtraſſe omnia ſine ſpeciali locorum & vrbium diſtinctione, niſi eorum, quorum eſſet nomen celebrius.

Vbi mons ille.

Quomodo Satan oſtenderit Christo omnia regna.

Origen. Origenes libro 4. Periarchon, capit. 5. Hoc, inquit, ſecundum literam, quomodo fieri potuit carnalibus oculis, vt è monte regna Perſarum, Scytharum, & Indorum: vel quomodo etiam reges ipſorum glorificantur ab hominibus, proſpiceret?

Rupertus. Rupertus lib. 3. in Matth. Neque enim natura rerum ſiue oculorum hoc admittit, vt de monte quolibet, quantumuis excelſo, cuncta terræ regna, regnorumque omnium gloria homo, & in momento poſſit ab homine perſpici. Nihil tale vſpiam ſacra ſcriptura geſtum meminit.

Gre. Papa. Quid quòd beatus Papa Gregorius, vitæ venerabilis viro, nomine & gratia Benedicto, refert, quia dum quieſcentibus fratribus inſtans vigiliis ad nocturnæ orationis tempora peruenisſet, ad feneſtram ſtans, & omnipotentem Dominum deprecans, ſubitò vidit ſuſam lucem deſuper cunctas noctis tenebras effugaſſe, tanto ſplendore clareſcere, vt diem vinceret lux illa, quæ inter tenebras radiaſſet. Mira autem valde res in hac ſpeculatione ſecuta eſt: quia ſicut pòſt ipſe narrauit, omnis etiam mundus, velut ſub vno ſolis radio collectus, ante oculos eius adductus eſt. Verùm illa res admirationem habet aliã: quia (ſicut ait idem) animæ videnti creatorem anguſta eſt omnis creatura, & quòd ante illius ſancti oculos collectus fuiſſe mundus dicitur, hoc egit cum homine omnipotens Deus, & non cœlum & terra contracta eſt, ſed videntis animus dilatatus eſt, qui in Deo raptus, videre ſine facultate potuit omne quod infra Deum eſt. Cùm hæc dicit, adijcit etiam hæc: In illa ergo luce, quæ exterioribus oculis fulſit, lux interior in mente fuit, quæ videntis animum, quia ad ſuperiora rapuit, ei quàm anguſta eſſent omnia inferiora monſtrauit, cùm, inquam, hæc dicit, palàm aſtruit, quia proſpectus ille mẽtis magis quàm oculorum fuit. Illud mirantes veneramur, quod egit cum homine omnipotens Deus. De iſto verò quid dicemus, quod circa hominem Deum Dei filium tentator egit diabolus? Si qua nobis ſcriptura narraret ſimiliter eum feciſſe circa quemlibet hominum, vt in momento temporis mundum illi oſtenderet vniuerſum, non dubitaremus dicere oſtenſionem ſpiritualis nequitiæ, viſumque fuiſſe phantaſticum. Nunquid & hunc hominem, quem explorabat vtrum eſſet filius Dei, per ſuas phãtaſias diabolus auſus eſt aggredi? Animus fidelis hoc vel cogitare perhorreſcit. Sed ne abhorreſcas, quia quantò maior tentatoris iniuria, tantò glorioſior victoris patientia: cõfer phantaſias huiuſmodi cum phantaſiis quas patimur. Quoties tentamur de omni quod in mundo eſt, ex cõcupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, commotus vnuſquiſque noſtrum eſt, qui non tentatione qualicunque concupiſcentiæ lenocinio mulceretur, fortè etiam iniuſus. Nec mirum. Nam nos intus

Animæ videnti creatorem anguſta eſt omnis creatura.

Tertia tentatio de ſuperbia.

phanta

phantasias patimur. Eiusmodi autem phantasiæ, quæ de-foris veniunt, vel foris fiunt, aliquando non solum non delectant, verùm etiam sensibus corporis molestæ sunt: & si à tentatore huic filio hominis adductæ sunt, induhitanter absque peccato eius & accesserunt, & recesserunt: vt dicas cum Apostolo. Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. Chrysostomus, hom.5. Oper. imperf. in Matth. sensibilem & oculis subiectam hanc fuisse regionem demonstrationem ostendit his verbis. Fortè tractas apud te, qualis esse potuit ille mons, de quo omnis terra videbatur: aut si erat super omnem terram, quomodo tamen poterat inde, quantum ad carnem, totam terram ille ostendere? Nam etsi quantum ad diuinitatem suam videbat: tamen, quantum ad diabolum, ostendere illi non poterat; quem hominem æstimabat. Sed ita intelligendum, *Assumpsit eum super montem excelsum valde:* quia quantò magis excelsior fuerit mons, tantò magis aspicienti ex eo spatiosior terra videtur. *Ostendit* autem ita, non vt ipsa regna, vel ciuitates eorum, vel populos, vel argentum, vel aurum videret, sed partes terræ, in quibus vnumquodque regnum, vel vniuscuiusq; regni ciuitas posita erat: vtpotè si ascendas super excelsum locum, digito extenso dicam tibi, Ecce ibi est Roma, aut ibi est Alexandria, non sic ostendendo tibi, vt ipsas videas ciuitates, sed partes terræ, in quibus positæ sunt. Si enim nautæ vnam stellam aspicientes, non dicam ad vnamquamque prouinciam, vel insulam, sed ad vnamquamque ciuitatem, & ad singula loca quæ petunt, sine aliquo errore aut diuagatione dirigũt cursum: quantò magis diabolus, qui princeps aëris constituitur, totam terram non solùm sciebat, sed etiam & videbat, poterat Christo & singula loca certissimè digito demonstrare, & vniuscuiusque regni honores, & statum verbis exponere? Nam non solùm ostensum dicitur, quod ostenditur ad videndum, sed etiam quod exponitur ad intelligendum: sicut scriptum est Esa. 2. Ascendamus in domum Dei Iacob, & ostendet nobis viam suam, & ambulabimus in ea. Theophylactus hanc conclusionem sequitur. Quidam, inquit, putant montem excelsum valde, afflictionem & studium in possidendis diuitiis, in quem conatur inimicus Iesum ducere: sed non rectè opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus: cogitationes enim tales non habuit Dominus, absit. Sensibiliter igitur ei monstrauit in monte omnia regna mundi, ante oculos ea apparere faciens. Ita hęc conciliari sic possunt, vt visibiliter quidem ex altissimo monte ei ostenderit quæ videri poterant, cætera autem verbis explicauerit. Albertus Magnus in Matth. *Ostendit ei omnia regna mundi:* Non quòd visum Christi ampliauerit, quia de hoc potestatem non habuit: sed quòd indicauerit, in quibus essent mundi partibus: sicut versus partes illas Roma & regnum eius, & versus illas alias Græcia & regnum eius, & sic de aliis. Dicit autem, *Regna & gloriam eorum:* quia in nomine regni importantur diuitiæ et potestates, & in nomine gloriæ importantur honores adiuncti, vt omnibus simul coniunctis appetibilibus faciliùs persuaderet. Eandem sententiam habet Thomas Aquinas, & Caietanus in Matth. Hilarius in Matthæum. Igitur, inquit, iam tertiò tota diabolicæ potestatis commouetur ambitio. Constituto igitur Domino in monte excelso, vniuersa orbis terrarum regna, eorumque gloriam obtulit, si modò adoretur ipse. Iam gemina responsio opinionem suspicionis excesserat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locũ, id est, in regionem vetitæ arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruperat, diis futurum similem pollicendo. Igitur aduersus Dominum tota iam seculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius vniuersitatis offertur: vt tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrumperet. Chrysostomus, homil. 13. in Matthæum. Neque verò miteris, si diabolus Christo loquẽs, sæpè huc illùcque versatur. Nam vt præliantes solent, cùm acceperint lethales plagas, multo vtique sanguine perfluentes, tenebrasque patientes, moribunda circumferre membra: ita hic quoque prima quidem ac secunda sauciatus plaga, in alia atque alia verba deuoluitur, atque tertium certamen ingreditur. Irenæus lib. 5. aduers. hæres. Manifestum est autem, inquit, quoniam mentitur diabolus, dicens, *Mihi tradita sunt, & cui volo, do ea.* Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur, apti his, qui in illo tempore ab ipsis regnãtur. Quidam enim illorum ad correctionem & vtilitatem subiectorum dantur, & conseruationem iustitiæ: quidam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem: quidam autem ad illusionem & contumeliam & superbiam, quemadmodum & digni sunt Dei iusto iudicio, sicut prædiximus, in omnibus æqualiter superueniente. Diabolus quippè apostata hoc tantum potest, quod egit in principio, seducere, & abstrahere mentem hominis ad transgredienda præcepta Dei, & paulatim obscurare cor eius, vt seruiat ei, ipsum autem quasi Deum adoret. Quẽadmodum autem si quis apostata regionem aliquam hostiliter capiens, perturbet eos qui in ea sunt, vt regis gloriam sibi vendicet apud ignorantes quòd apostata & latro sit: sic etiã facit diabolus, cùm sit vnus ex Angelis his, qui super spiritum aëris præpositi sunt: quemadmodum Paulus Apostolus in ea quæ est ad Ephesios, manifestauit, Inuidens homini apostata à diuina factus est lege. Inuidia enim aliena est à Deo. Et quoniam per hominẽ traducta est appostasia eius, & examinatæ sententiæ eius homo factus est, adhuc magis magisq; semetipsum contrariũ constituit homini, inuidens vitæ eius, & in sua potestate apostatica volens concludere eum. Omnium autem artifex verbũ Dei, per hominẽ vincens eum, & apostatam ostendens, è contrario subiicit eum homini: Ecce, dicens, do vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: vt quemadmodum dominatus est homini per apostasiam, sic iterum per hominem recurrentẽ ad Deum euacuetur apostasia eius. Chrysost. homil. 5. Oper. imperf. in Matth. Ita considera, quomodo omnis promissio eius irrationabilis est, & mendax. Certè vni dare nó poterat omnia, nisi ab omnibus omnia tolleret. A nemine adoraretur, cùm diabolus neque ex amore, neque ex timore adoretur ab aliquo, sed quia promittit diuitias, aut dat. Quomodo autem expediebat diabolo ab omnibus omnia tollere, & vni dare, vt ab omnibus contemnatur, & ab vno colatur? Sed neque illud dicere possumus, vt vnusquisque quidem sua teneret, iste autem super omnia esset. Vnus enim super omnem mundum nequeest, neque fuit aliquando, neque fieri potest vt non sit illi aliquis non subditus: primùm propter Deum, quia non concedit diabolo & hoc facere posse: secundò propter ipsum diabolum. Gaudium enim, & gloria, & potestas diaboli, in quo est, nisi in superbia, & in inuidia, in ira, in vana gloria, & his similibus? Vbi hæc exercentur, vnum regnum stare non potest: sed necesse vt diuidatur in plura. Vbi autem hæc non exercentur, diabolus non colitur, neque regnat. Quomodo ergo regnum sibi tolleret, & illi daret? Deinde quid si sancti erant in mundo aliquod regnũ tenentes? Nam si peccatori dare & tollere potest diuitias, sanctis neque dare, neque tollere potest. Putasne semper voluit tollere diuitias Iob? Sed non potuit, nisi quando permissus est. Nunquid voluit, si potuisset, tollere regnum de manu Dauid? Nam verè non est mundus diaboli, neque regna illius. Scriptum est enim (Prouerb. 8.) Per me reges regnant, & per me Tyranni scribunt iustitiam. Sed quæ per iniquitatem aguntur in mundo, vtputa per furtum, aut per vim acquisisti diuitias, aut aliqua perditione animæ tuæ suscepisti honores: illas tibi diuitias diabolus dedit, sed non ipsæ diuitiæ diaboli sunt, sed promissio earum. Cyprianus, homil. de ieiunio & tentatione Christi. Regnum hoc non est naturæ, sed malitiæ: persecutio est, non defensio: & tota potestatis huius virtus in potestatem damnationémque eorum, qui sub hoc principe militant, elaborat. Regnum hoc munitur vitiis, ambitur flagitiis, turres eius sunt crimina, arma quarumcunque turpitudinum molimina. Huius regis teloneari sunt pauperũ oppressores, tribuni seductores, præfecti, iudiciorũ peruersores. Cubicularij sunt quæstuũ meretricij traiectores,

Marginal notes: Chrysost. — Theoph. — *Tertia tentatio etiam de auaritia.* — Alb. Mag. — Thom. Aq. Caietanus. Hilarius. — Chrysost. — *Diabolus tentans huc & illuc vertitur.* — Irenæus. — *Mendacem tatione.* — *Cor bona dator.* — *Fraus diaboli.* — Chrysost. — Cyprian.

a ratij sacerdotes, nummularij doctores, conducticij defensores, linguæ subdolæ vel consilij locatores, vænales auxiliarij, bilingues causidici, concinnatores mendacij, fabricatores peccati, vestiti mollib⁹, amicti discoloribus. Et post pauca. His verò qui sibi obtemperant, multa diabolus se daturum promittit. Malũ hoc in vniuersa vagatur Ecclesia, vt qui liberi erant, diabolo se vendant in seruos. Sic Iudas proditor (Matth.26.) Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? In sinu sacerdotum ambitio dormit, ibi sub vmbra recubat. Ideò Simon Petrũ donis aggreditur (Act.8.) & tentat emere potestatem, per quam plura lucretur. Hæc sacrilegij forma per omnia officia gradúsque discurrit, & nihil intentatum ambitio prætermittit. Nec dubitet quisquam diaboli hæc esse negotia, & nundinatores eius, quicunque hæc exercẽt cõmercia, nec quicquam huiusmodi ab eo, nisi præmissa apostasia, donari. Inuenit eundè tentator ambitiosos aggreditur, & cõditione perniciosa præmissa pollicetur talia, vltra quę extẽdi non possit cupiditas regnorum, scilicet Monarchiam, & vniuersitatis dominatũ, vt in omnibus mundanis vnus homo quasi Deus habeat potestatem, & vni omnia subiecta sint, & generale vectigal excellentia principali cuncta persoluant. Quid vltrà cupide quæris? quid ampliùs auare desideras? Nunquid & sic potest impleri ambitio tua, aut satiari potest fames tua, ossa huius mundi iniecta dẽtibus tuis, & faucibus tuis vniuersa rerũ massa intrusa? Mũdum habes, Deum non habes. Mundus transibit: tu cũ eo, qui non stat, cades, transibis, & rues. Peremptoria sunt hæc consilia, quæ tibi alia pollicentur, in quibus te necesse est aut vomitu, aut ruptis interire visceribus: sed & pretium, quod petitur, vt diabolum adores prostratus, & eum tibi Deum constituas, quem non dubitas seductorem, si consenseris vt concedas, casus tui te potes excusare improuidum, cùm ipse tibi casum & ruinam prænominet, & præcipitium exigat, qui tanti se facit nundinatorẽ culminis, & tantæ tibi promittit fastigia potestatis. Ita sicut ambitione Adamum in paradiso pulsauit, & strauit, cùm subiectionem, quam Deo debebat, fastidiens, appetiit dominatum: sic quoque auaritia & dominandi cupiditate, sicut & permultos olim, ita & quotidie in sua retia pertrahere contendit. Interim tamen fatetur Deum se superiorem esse, à quo potestatem acceperit. Sic enim habet Lucas: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam: quia mihi tradita sunt, & cuicunque volo, do illa.* Nihil enim sine Dei permissione, nec ab ipsis quidem dæmonibus fit, vt docet Tertullianus, libro ad Scapulam. Quod sanè & in eo liquet, quòd cùm olim ante Christi aduentum fontibus & lucis insiderent, solo tandem crucis signo fugati sunt, vt scribit Athanasius, libro de incarnatione Verbi, & corporali eius aduentu. Porrò mentitur Satan, cùm ait, *Et cuicunque voluero, do illa.* Quem enim etiam veneficorum, diuinorum, & dæmonici cultus sectatorum grandiorem fecit, non fefellit? Augustinus Epistul. 5. ad Marcellinũ. Apuleius enim (ait) vt de illo potissimùm loquamur, qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnũ, sed nec ad aliquam quidem iudiciariam Reipublicæ potestatem, cum omnibus magicis suis artibus potuit peruenire, honesto patriæ loco natus, & liberaliter educatus. Sed &, vt scribit Hegesippus, quid aliud Simon Magus nactus est, quàm vt confractis cruribus caderet? *Si cadens adoraueris, εἰ πεσὼν*, id est, si prostratus, siue pronus: qui gestus est adorantis. Eodem verbo vsus est de Magis: *καὶ πεσόντες προσεκύνησαν*, & prostrati adorauerunt. Delectantur enim dæmones adoratione & sacrificio, vt docet Augustinus in Psalm. 96. Et hoc summum habent pro mercede, vt à Dei cultu auocent. Gregorius Nazanzenus Orationibus in Iul. Apostatam, hoc in varietate & horrore sacrificiorum illorum, quæ à Iuliano oblata sunt, ostendit: Et tunc contra Christum, inquit, tuis sacrificiis? Hinc enim pro summo iure vsurpat, vt Deo & Christo abiurato, solus adoretur. Quod Zonaras manifestum facit, tom. 3. Annalium. Narrat enim duos Hebræos præfecto cuidam diuturnam vitam pollicitos esse, si Christi & matris eius imagines dirueret. Quod ille cùm fecisset, anno nondum elapso mortuus est: & filius quidem eius animaduertere voluit in decepturos illos: sed fugerunt. Nec tãtùm à magis, sortilegis, hæreticis & perfidis Christianis Satan adoratur, sed ab his omnibus, qui Deum deserunt vt terrena amplectantur. Est enim auaritia idolorum seruitus. Ita videmus ex vnica ambitione & habendi cupiditate nihil non attentari in Christum, in religionem, & fidem. Nam qui ambitione ducuntur, omnia potiùs hæc abiurant, & prius Satanam adorant, vt potestatẽ quam venantur, à Satana accipiant. Hinc summa malorum nostrorum, hinc seditiones, tumultus, perfidiæ, rebelliones. *Tunc dixit ei Iesus. Vade retro Satana.* Iam qui in aliis patiens fuerat, vbi vidit diuino cultui directè derogari, seueritate Satanam repellit: vt doceat eos omnes longè à nobis abigendos esse, qui Satanæ ministri sunt, & cultum Dei corrumpunt. 2. Corinth. 6. Quæ enim conuentio Christi ad Belial? Numer. 16. Exite de medio eorum. Nec illi admittendi sunt, qui Satanæ artificiis vtuntur, hæretici, infideles, sortilegi, & cæteri horum similes. Philo libro de specialibus legibus, occidendos monet eos, qui lethifera venena conficiunt, & longos morbos procurant, cùm aliquando satius sit mori, quàm sic viuere. Ita agendum quoque in magos & ariolos legislator ait. Non sinet procrastinari veneficorum supplicia, sed absque mora curabit exigi: quòd dilatio noxiis opportunitatem præbeat, cæteros suspicione & metu repleat. Occidendos monet vt viperas, scorpios, aliasque venenosas bestiolas. ff. libro 50. titu. 13. Medici quidem de mercedibus ius dicere solent: non tamen si quis incantauit, si imprecatus est, si, vt vulgari verbo impostorum vtar, exorcizauit: non sunt ista medicinæ genera, tametsi sunt qui hæc sibi profuisse cum prædicatione affirment. hæc Vlpianus, lib. 8. de tribunalibus. ff. libro 10. tom. 2. Familiæ herciscũdæ, habet idem Vlpianus. Cùm de bonis, quæ ad hæredes veniunt, disserit: Mala medicamenta, inquit, & venena veniunt quidẽ ad iudicium: sed iudex omninò interponere se in his non debet. Boni enim & innocentis viri eum fungi officio oportet. Tantũdem debebat facere in libris improbatæ lectionis, magicis fortè, vel his similibus: hæc enim omnia protinus corrũpenda sunt. Idem cõtra hæreticos, & illorum libros concludendum est: immò maiori etiã ratione, quòd illos in nobiliorem hominis partem, animam scilicet, agere videamus. Nec fortè mireris, si Satanæ filij, hæretici toties victi adhuc exercitũ reparant, & pertinaces malunt seditionibus omnia repleri, quàm se Deo, Ecclesiæ, & Principi submittere. Pollicitis diuites sunt, sibi suisq; cultoribus omnia regna mundi repromittunt, cùm ne pedem quidẽ terræ habeãt: & ideò seditionibus, ferro, igne, & flagitiis grassantur. Interim sinendi sunt illi? Dixerit enim forsitan aliquis permittendos esse. Obiiciet quoque, Quid tot armis profectũ est à Principe? ecce reparantur, & victi bella renouant. Sed tu dic mihi, etsi multis tentationibus Satan in Christũ egerit, & toties victus, temerarius bellum in Christum renouarit: num etiam contra tot illius assultus & conatus Christus occurrit, donec illum fugaret, & victum confusumque adeò redderet, vt nec ampliùs appareret? Hac constantia Principes agi debent, donec rescindantur impietates, & ex victoria tota nobis pax prodeat. *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies.* Hæc verba desumpta sunt ex Deut. 6. cap. nisi quòd illic pro, Adorabis, scriptum est, Timebis. Sic enim habet Hebraicus contextus, *Eth Iehoua elohecha thira, vetho tha'abod*: Iehoua Deum tuum timebis, & illi seruies. Etiã Græca vox est, φοβηθήσῃ, timebis. nimirùm potior timor Deo soli debetur, per contemplationem illius omnipotentiæ. Sic Matth. 10. Timete eum, qui potest corpus & animam mittere in gehennam. Mutatum autem hęc dictio apud Matthæum. Hebræa enim vox est *Tishtahaue*, à radice *Saha*, quæ adorare significat, Gręca autem est προσκυνήσεις, adorabis. προσκυνεῖν autẽ Hebraico verbo *Saha* respõdet. Significat autem humiliare & incuruare se: & ità propriè corporis prostrationem, quæ reuerentiæ causa fit, designat. Tribuitur autem Deo per excellentiam, etsi etiam hominibus deferatur. Nam & Principibus incuruamur, & exterioribus quibusdam signis ostẽdimus, quantũ illos

Ambitio Prælatorum quorundam.

Tertull.

Athanas.

August.

Nec quidem ii, qui dæmones colunt, ditescunt.

Hegesippus

Cadere, quid.

August.

Gr. Naz.

Zonaras.

Sacrificatur dæmonibus ab iis qui ditescere volunt.

Eiiciendi Satanæ ministri.

Philo.

Vlpianus.

Eiiciendi hæretici.

Non mirum, si hæretici toties victi exercitum reparent.

Timère.

colere.

reoereamur. Timere igitur magis cultum Dei exprimit, cùm internum animi motum explicet. Cæterùm *Seruies*, & in Deut. & Matt. Hebraico eadem dictione significatur: nisi quòd dictio *μόνῳ* non habetur in Deut. significatur autem per articulum emphaticum *eth*. λατρεύειν autem seruire, seu colere est. Hic autem cultus discernitur pro conditione dominij. Cùm autem Deus solus sit omnipotens, summus: consequitur & illi soli summum cultum deberi. Cultus autem ille est in fide, spe, & dilectione nostra: vt neminem illo potentiorem, meliorem, iustiorem putemus: sed ab eo pẽdere omnem virtutem, bonitatem, & iustitiam, & ideò in eum solum nostram omnem spem & fiduciam coniiciamus: eumq; præ cæteris omnibus rebus diligamus, & ei obsequamur. Si quid verò diligitur, diligatur propter eum: si cui seruitur, seruiatur propter eum: quia ab ipso, & per ipsum sunt omnia. Hæc est illa vera λατρεία, quæ Deo soli debetur. Hieron. in Matt. Dicens diabolus saluatori, Si cadens adoraueris me, è contrario audit, quòd ipse magis adorare eum debeat, Dominum & Deum suũ. P. Chrysol. ser. 13. *Tu Dominum tuum Deum tuum illum*, cui genu flectunt omnia, non solùm cœlestia & terrestria, sed etiam inferna, *adorabis*. Ergo tu in inferno stridens & eiulans, eum quem ad te modò temerarius desertor inuitas, adorare debueras. Hilar. in Matth. Ita, inquit, temeritatis tantæ congruum exitum tulit, eum & criminum suorum in Satana nomen audiuit, & Dominũ Deum suum adorandum in homine cognouit. Præbuit etiam huius responsionis effectu magnum nobis Dominus exemplum: vt contempta humanæ potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solũ meminissemus Deũ & Dominum adorandum, quia omnis seculi honor diaboli sit negotium. Theoph. in Matth. Irascitur illi Dominus, quando videt illum ea quæ Dei sunt, sibi vendicantem, & dicentem: Hæc tibi dabo. Disce demum quomodo prosint scripturæ, per quas Dominus os inimici obturauit. Druthmar. in Matth. In aliis suasionibus non tã potenter Dominus diabolo respondit sicut in ista: quia minus superbè locutus est, quando vel à Deo, vel a puro homine se iussit adorari. Et quantum peruersius, tantum peruersa locutus dixit ei Dominus. *Vade Satana*, hoc est, in abyssum, siue in perditionem. Non autem simili responsione Petrum refutauit, quando illi dixit, Vade retrò, hoc est, sequere voluntatem meam. *Dominum Deum tuum adorabis.* Adorare, duobus modis in nostra lingua intelligitur. Adorare enim dicimus, inclinare. Vnde scriptum est, Adorauit regem ille vel ille, hoc est, seipsum inclinauit. Alio modo adorare, hoc est, cultum debitum Deo exhibere: de quo scriptum est, Adorauit Salomon Dominum. Isto ergo modo præceptum est antiquis, ne adorarent Deos alienos, nec quenquam, excepto Domino solo. Inde ergo dictum est, Dominum Deum tuũ adorabis. Adorare autem est, tota fide Deũ credere, & ex totis præcordiis diligere, remissionem peccatorum petere, & omnia bona ab illo sperare, præsentia & futura. Græcè autẽ differentiùs hoc dicitur, vbi Adorare, quod ad Deum pertinet, *προσκυνῶ*, adoro: adorare quod ad hominẽ pertinet, *κλίνω*, inclino dicitur. *Et illi soli seruies.* Quid est quod dicit Dominus, Illi soli seruies, cũ Paulus Apostolus dicat, Per charitatem seruire inuicem? Nunquid aliud Dominus præcipit, aliud Paulus? Sed est & seruitiũ, quod pertinet ad Deum solum, & non ad hominem, quod nulli alteri impendi debet, nisi Deo soli: videlicet credere illum firma fide, omnem spem suam in illo ponere, hostias illi soli offerre, cultum diuinum illi exhibere, & reliqua quæ ad solum Deum pertinent. In Græco quoque sermone similiter est differẽtia de hac re. Siquidem seruitium, quod ad hominẽ, δουλεία dicitur, & seruus δοῦλος appellatur. Illud verò seruitiũ, quod ad solum Deũ pertinet, λατρεία vocatur. Vnde & in Cãtico Zachariæ nõ dicitur δουλεύειν, sed λατρεύειν αὐτῷ, vt seruiamus illi. Has discretiones debemus inter creatorem & creaturã habere, vt à nullo sancto petamus remissionem peccatorũ, sed per eos studeamus impetrare, vt detur nobis à Deo: Neque credamus in aliquẽ, nisi in Deum: quia credimus sanctos, sed non credimus in sanctos. *Tunc reliquit eum diabolus & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Quod diabolus sibi suaserat facere, hoc ei fecerunt Angeli, id est, adorauerunt eum, vt ostenderet, quia ipse meritò adorandus esset, non diabolus. Angeli ministrabant, vt victoris dignitas comprobetur. Omnes istas tentationes Dominus patientia vicit, vt nobis exemplum præberet patientiæ. Si is qui creator est, & tentatorem suum in abyssum vno verbo mergere poterat, sustinuit, & sacri verba eloquii ei respondit: & nos quando tentamur visibiliter vel spiritualiter, semper ad memoriã, quæ præcepit Deus, reuocemus. Theod. ser. 10. de prouidentia. Itaque cùm hoc modo aduersarij machinationes dissoluisset, simulq; secũdum ac tertium eius assultum inanẽ esse demonstrauisset, ceu homo demonstrationibus vsus: vt perditam hominibus recuperaret victoriam ipse quidem noxium illum hostem in fugam vertit, & communem hominum perniciem tyrannide exuit: ab Angelis autem, qui victoriæ spectatores fuerant, prædicatur. Hilarius in Matth. Ostendunt autem Angeli, à nobis victo calcatóque diaboli capite, & Angelorum ministeria, & virtutum in nos officia non defutura. Hieron. in Matth. Præcedit tentatio, vt sequatur victoria. Angeli ministrant, vt victoris dignitas comprobetur. Theoph. in Matth. Quo commõstratur, quòd & nobis post victoriam, Angeli ministraturi sint. Omnia enim propter nos & monstrauit, & fecit Dominus: quoniam ei, vt Deo, Angeli semper ministrant. Euthym. in Matth. Tempore quidem tentationum non permisit eos apparere, ne prædam perderet. Postquàm autem aduersarium propria deuicit authoritate, ac fugere coëgit: tunc iam apparent: vt noueris, quòd postquam in modum eius viceris, & te suscipient, & stipabunt Angeli.

Margin notes: *Latria.* — Hierony. — P. Chrysol. — Hilarius. — Theoph. — Druthmar. — *Adorare quid.* — *Obiicitur Paulo inuicem seruiendum.* — *Victus Satan.* — Theod. — *Angeli victores comitantur.* — Hilarius. — Hierony. — Theoph. — Euthym.

Mittuntur ad Ioannem Sacerdotes & Leuitæ, vt interrogarent eum quis esset. Ioannes vox in deserto, quam prædixit Esaias. De Ioannis & Christi baptismate, quanta inter vtrumque sit distantia.

Matth	Marc.	Luc.	IOAN. 1.
			Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, & non negauit: & confessus est, Quia non sũ ego Christus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Helias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es, vt responsum demus his qui miserunt nos? quid dicis de te ipso? Ait, Ego vox clamantis in deserto, Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas, si tu nõ es Christus, neque Helias, neque Propheta? Respõdit ei Ioannes, dicens, Ego baptizo in aqua: medius autẽ vestrũ stetit, quem vos nescitis Ipse est, qui post me venturus est qui ante me factus est: cuius ego nõ sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans.

Introductio.

VT erràtibus, & quà vagentur, incertis, summoperè necessarius est, qui certam viam demõstret: ita & nobis fideli doctore opus est, qui veram scientiæ locem ostendat. Excipit enim nos, vt in Prodici de Hercule fictione Xenophon disserit, statim ab ipsa infantia quædã recti species qua facilè decipi possumus, nisi & quę longiùs dissita sũt, prospiciamus. Habet siquidem ipsum etiam vitium aliquando virtutis, & ipsum mendacium veritatis speciem. Ergo si errantes nos quis reduxerit, quantum quæso illi deuincti erimus? Et vnque talis fuit celeberrimus ille Baptista, cuius hodierno in Euangelio (Ioan. 1.) meminit Ecclesia. Cùm enim tempora sua omninò corrupta reperisset, omnes errarent, & inutiles fierent, vt medita-

Gre. Nyss.
summa,

tur Greg. Nyssen Orat. in Basil. Magnum ipse in deserto quid verum esset, quis ei cultus deberetur, assignauit. Proinde ad hoc se missum docuit, vt impleret quæ per Esaiam dicta erant de voce per desertum clamante, vt rectas quisque faceret semitas Dei nostri. Hoc etsi sæpissimè, maximè tamen cùm miserunt Iudæi ad eum sacerdotes & Leuitas. His enim sciscitantibus quis esset, liberè quid non esset, demùm quid esset, & quomodo baptizaret, qualisque sit in quem omnes credere debeant, professus est.

Quando hæc facta sunt.

Hæc autem ab eo dicta coniiciũtur anno Christi ætatis 29. postquàm, vt Lucas obseruat, cap. 3. anno decimo Imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, &c. factum est verbum Domini super Ioãnem Zachariæ filium in deserto, &c.

Cur ad Ioãnem conflueretur.

Confluebant autem ad eum omnis generis homines. 1. seu qui stupendam Ioãnis natiuitatem obseruauerant. 2. seu qui vitæ ipsius austeritatem. 3. aut zelum. 4. aut prædicandi modum. 5. aut etiam nondum aliis Prophetis vsitatum baptisma notauerant. Hæc dum perspiciunt Iudæi, ab eo per legatos sciscitantur quis sit, & quam sibi authoritatem vendicet. Itaque postquàm Euangelista retulit testimonium Ioãnis de Christo, ab ipso publicè prolatum, nulla ad eum legatione missa: nunc specialius aliquid & excellẽtius refert, quod cùm ad elationem & ambitionem tentatus fuerit (ambire enim & assentiri poterat se esse Christum) illud tamen omninò refugerit: adeò vt suæ potiùs gloriæ detrahens, vt par erat, laudem Christi augere studuerit. Nimirùm duo nobis hodie proponuntur. 1. de quibus interrogatus sit Ioannes. 2. & quid responderit. Cùm enim Iudæi confluere ad eum multitudinem viderent, solẽnem hanc ad eum legationem miserunt. Præmittit autem Euangelista, *Et hoc est testimonium Ioannis* de Christo, *quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis* siquidem narrauit priùs aliud spõte ab eo profectum, vt Euthymius in Ioannẽ obseruat.

Euthym.
Qua occasione ad Ioãnẽ hæc legatio directa est.

Multa scilicet & stupenda de Messia Ioannes annunciabat his qui ad suum baptisma properabant: quo factũ est, vt hæsitante populo 2. & nihilominus ratũ habente tempus Messiæ incidisse, venirent primores ad Ioannẽ, vt eũ interrogarent. Obseruabant enim Danielis hebdomades impletas, sceptru ablatum de Iuda. Hinc minimè dubium erat, ne quidẽ simpliciori ex populo Messiam aduenisse: cum ipsa etiã Samaritis dixerit, Ioannis 5. Scimus quia Messias venit, & ipse docebit nos omnia. 3. Denique a quadringentis fermè annis nullum se Prophetam habuisse videbant, (ait Theodor. in 12. Minores:) Orientẽ ergo Ioannẽ inter eclipses admirabantur. 4. Maximã ab omnibus opinionem de eo conceptam. Hinc factum est, vt ad illum mitterent.

Theod.

Cæterum quærẽdum est, quo affectu ad Ioannẽ miserint. Aug. tract. in Ioan. Non mitterent, inquit, nisi mouerentur excellentia authoritatis eius, quia ausus est baptizare.

August.
Quo affectu hæc legatio facta est.
Origenes.

Orig. to. 6. Coment. in Ioan. ex prima, secunda, & tertia quæstione sacerdotũ & Leuitarum, colligit eos suspicionem sententiæ habuisse, ne fortè Ioannes Christus esset qui baptizaret.

Chrysost.

Chrys. hom. 15. in Ioann. inuidia illos in Christũ ductos scribit, vt qui sæpiùs de eo protestantẽ Ioannẽ, etiam hi qui ab eo baptizati fuerant, audissent: quibus, inquit, verbis humana quadã perturbatione affecti sunt. Docet illos tũ præ manibus duos habuisse, Christum scilicet & Ioannẽ, in victu & vestitu dispares, etiam & genere, quòd Ioãnes clarus ex sacerdotali domo, Christus obscurus ex tribu Dauid, tanquam fabri filius.

Victus & vestitus Christi & Ioannis dispares.

2. Asperitas vitæ Ioannis maxima, Christus autẽ cum hominibus manducans & bibens. 3. Vestitus Ioannis insolitus ex pilis cameli, Christi autẽ vestis nihil ab vsu cómuni differẽs. Ioannẽ ergo, inquit, potiùs magistrũ habere, quàm Christum voluissent: palàm tamen id dicere verebantur. Mittunt ergo, vt per adulationẽ ipsũ allicerent ad confitẽdum se Christum esse.

Theoph.
Euthy.
Iam magna de Christo concepta opinio.

Idem habet Theophyl. Euthymius in Ioannem. Siquidem, inquit, Pontifices & sacerdotes populi cùm circa Christi partum admiranda audissent, sumpto præterea de sapientia & prudentia illius experimento, quãdo duodecim annorũ factus immixtus est doctoribus, audiens illos & interrogans, veluti scripsit Lucas, obstupescebant, inuidiaque agitari cœperũt. Quum autem Ioannem postea multa & mirabilia de ipso ad suũ baptisma dixisse audissent, magis turbati sunt: vnde & ad eum *miserunt*, &c. sic ipsum ad se pellicere sperantes, tanquam aliquid humanum sentientem.

Rupert.

Rupertus in Ioan. Veruntamen, inquit, carnalem illorum spem non parùm offendebat, quòd humilitatem pœnitentiæ prædicabat, & genimina viperarum, faciendo fructus dignos pœnitentiæ, fugere a ventura ira monebat, & ita vitia sua regno Dei contraria esse audiebant: hinc prauo affectu ducebantur. Sic certum est primores Iudæorum, quicquid de Ioanne & Christo senserint, in opinione sua errasse, cum minùs recto animo vtrumque amplecterẽtur: suis enim commodis inhiabant, auaritiis & impietatibus, quas facilè Christus exploderet. Sic aut vtuntur Ioannis gloria & existimatione, quæ tanta erat apud populum, vt suspicatus sit illum esse Christum, aut Heliam, aut magnum Prophetam: aut certè illius authoritate, si annuat, regnum pariter & quæstum stabilire moliuntur.

Pharisæi Ioannis prætextu suam authoritatem stabilire volunt.

Ad postremam autem hanc rationem alludere videtur Christus, Ioann. 5. dicens: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem ab homine testimonium non perhibeo, sed hæc dico, vt salui sitis. Ille erat lucerna ardens. Vos autem voluistis ad horam gloriari in luce eius: id est, hoc vnum quærebatis, vt illius luce vestram gloriam aliquandiu confirmaretis, non autem, vt doctrinam eius sequeremini. Quòd enim puro, & non fucato animo amplexati sint, testatur Christus, Matth. 11. narrans eos de Ioanne dixisse, quòd dæmonium haberet, non manducans neque bibens: & Matth. 21. Venit, inquit, ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei: Publicani autem & meretrices crediderũt. Vos autem nec videntes hoc pœnitentiæ habuistis, vt crederetis ei.

Huius legationis amplitudo.

Etsi verò populus Iudæorum magno honore Ioannem amplecteretur, non ita tamen magnates eorum: fit nihilominus vt hæc legatio reuerenter sese habeat, vt obseruat Aquinas, lect. 12. in Ioannem. 1. Ex mittentium dignitate. Non enim Galilæi *miserunt*, sed illi qui præcipui fuerant ex populo Israël: scilicet Iudæi, qui sunt de tribu Iuda, habitantes iuxta Hierusalem. Io. 4. Salus ex Iudæis. 2. Ex loci præeminentia, quia *ab Hierusalem* vrbe sacerdotali & diuino cultui mancipata. 3. Ex nunciorum auctoritate, qui maiores & sanctiores erant. Miserunt enim *Sacerdotes & Leuitas* vtique è quibus pendebat omne verbum. Deut. 7. & resolutio legis. 4. Interrogationis forma, qua expectare videntur omnẽ suę quęstionis resolutionem à Ioanne, quasi eidem de seipso testimonio perhibenti sint credituri.

1.
Tho. Aqu.
2.
3.
4.
Quæ hic obseruanda.

Hinc obseruabis primùm, ad omnes quidem suæ salutis & fidei certam resolutionem pertinere, maximè tamen ad Iudæos, id est, cõfitentes Christianos & fideles: ne sint sicut hæretici, nubes turbinibus agitatæ. 2. Et ab *Hierusalem* item prima omnium Ecclesia Rom. rationem expectandam. Vt enim inter multas synagogas Hebræorum prima erat Hierosolymitana, sic inter multas Ecclesias Christianorum primatum tenet Romana. Augustinus epist. 162. & Irenæus lib. 3. contra hæres. c. 3. 3. Nec omnes ad quæstionum resolutionem reddẽdam vocari, sed quibus verbum Domini creditum est: sicut & hic dicit *Sacerdotes & Leuitas*. Nunquid enim omnes Apostoli, inquit Paulus, nunquid omnes Doctores? Origenes, tom. 6. in Ioannem. Quos tandem, inquit, senes ad Ioannem ex Iudæis mitti oportuit, & vnde, nisi eos, qui Dei ex delectu & electione præstare iudicati sunt, Hierosolymis vbi templum erat, id est, ex loco, qui omni terræ, quæ bona dicitur, antelatus est? Sic non omnium est sacra pertractare, sed eorum, qui ad spiritualia munia vocati sunt: dicente Scriptura (vt obseruat Vincentius Lirinens. libro contra nouationes) Interroga patres tuos, & dicent tibi, seniores tuos, & annunciabunt tibi. Deut. 32. & Prou. 22. Verbis sapientum accommoda aurem. Duo enim quædam diximus, inquit, in ipsa Ecclesiæ vetustate studiosè & vehementer obseruanda, quibus penitus inhærere deberent, quicunque hæretici esse nolint. Primum, si quid esset antiquitùs ab omnibus Ecclesiæ Catholicæ sacerdotibus vniuersali, concilij auctoritate decretum. Deinde, si qua noua exurgeret

1.
2.
Romana Ecclesia auctoritas.
August.
Irenæus.
3.
Origenes.
Quorum est sacra tractare.
Vinc. Lir.
Quæ sunt in Ecclesia vetustate obseruanda.

geret quæstio, vbi id minimè reperietur, recurrendum ad sanctorum Patrum sententias, eorum dútaxat, qui suis quique temporibus & locis in vnitate communionis & fidei permanentes, magistri probabiles extitissent. Ergo quoties quæstio contigerit, ad antiquiora erit recurrendum, & ordinem successionis sacerdotum eorum, qui Ecclesiis præsederint, vt monet Tertull. lib. de præscript. contra hæret. Sed & de iis rebus sollicitudo Ecclesiasticis Episcopis. sc. & vt hîc, *sacerdotibus, & Leuitis*, maximè iniungenda est. Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. Deuteron. 17. monetur rex accipere exemplar legis à sacerdotibus Leuiticæ tribus: quòd eorum sit natiuum textum exprimere, & difficilia quæque resoluere. Irenæus lib. 4. contra hæres. Eis, inquit, qui in Ecclesia sunt, Presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab Apostolis, vt ostendimus: qui cum Episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum patris acceperunt: Reliquos, qui absistunt à principali successione, & à quocunque loco, suspectos habere. Namque vt olim sacerdotes & Leuitas commendauit Deus ob cathedram Moysi, sic & nunc Episcopos ob successionem. Verùm etsi eorum intersit os hæreticis obstruere, & si quid ambiguum fuerit, interpretari: videmus tamen permultos hoc in munere pigriores. Et quidem in ista Iudæorum legatione, pastorum non mediocris, saltem maior quàm nunc in multis appareat, vigilantia depingitur, qui dubium de re ardua, & hæsitantem populum resoluere satagunt: nisi aliquo Pharisaico fermento imbuerentur. 4 Accedentem etiam ad Deum oportet credere, quia est & sese submittere in obsequium fidei & doctrinæ: sicut & hi Ioanni de se testimonium perhibenti credituri erant. Quid enim proderit si quis curiosè, aut malo animo verbum Dei audiat, nisi ad suam ipsius ruinam? Mittuntur ergo, *vt interrogarent eum, Tu quis es?* Euthymius. Interrogauerunt eum, Tu quis es, non tanquam id ignorantes. Nam cunctis nota erant, quæ circa natiuitatem eius contigerant, ita vt omnes dicerent, Quis putas puer iste erit? sed præ malitia, ignorantiam simulant. Nec dicunt, Quis es? sed, Tu quis es? ac si dicerent, Si maior te est quem tu prædicas, tu ergo quis es? Erga quem magnopere affecti sumus, & de quo magnificam habemus opinionem, quémque vehementer colimus. Sic enim, ait Chrysostomus homil. 15. in Ioann. eum inducere volebant, vt confiteretur se esse Christum. *Et confessus est, & non negauit, quia non sum ego Christus.* Testimonium hoc Ioannis quatuor habet membra. Primum, quid non sit. 2. quid sit. 3. quæ sit ipsi baptizandi ratio. 4. ipsius testimonium de Christo. Obseruauit ergo eos ideo sciscitari quis esset, tanquam audituros num esset Christus. Ad eorum eam mentem respondit. Verè autem de Ioanne dici potest, Potuit transgredi, & non est transgressus. Vbi maiorem fidem inueniemus? Fingamus regis cuiusdam vnigenitum in regno patris ita obscurum & ignotum, vt neque etiam a ciuibus, imò nec à primoribus populi cognoscatur. Sit autem aliquis inter eos, qui eum solus regis filium esse nouerit: qui deinde tantum apud pop. & aulicos fauorem & gloriam nactus sit, vt eum omnes regem regísque filium putent: ac dum omnes eam opinionem de eo conceperint, primores è regia ciuitate ad eum solennem legationem mittant, qua gloriam illi, ius, ac potestatem regni offerant, vt nihil iam ad regij honoris acquisitionem desit, quàm vt ipse regis se esse vnigenitum dicat. Hic verò si tunc respondeat, Non sum ego filius regis, atque ita honorem hunc non agnoscat: quis non fidem illius erga filium regis, & eius submissionem deprædicet? Talis vtique Baptista: vnde summam apud Deum & homines laudem merebatur. Fuit hæc fortissima tentatio: sed & maximam ille intulit victoriam, seipsũ hucusque deprimens, vt vocem in deserto clamantem esse diceret. Tum scilicet minùs notus erat Christus. Augustinus, tract. 4. in Ioan. Lapis enim ille adhuc paruus erat: iam quidem præcisus de monte sine manibus: qualem se Daniel Propheta cap. 2.) vidisse dicit. Sed quid sequitur? Et creuit, inquit, lapis ille, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersam faciem terræ. Præcisus sine manibus, quia sine virili opere virgo peperit Christum. Sed adhuc humilis erat in oculis Iudæorum, quia nondum creuerat, & impleuerat orbem terrarum. Hinc factum est, vt in eum Iudæi offenderent. Demonstrabatur illis per lucernam. Quanta cæcitas est, non videre montem? Sed viderunt humilem, & non cognouerunt. Hæc ille. Obseruauit ergo eos ideò sciscitari quis esset, tanquam audituros num esset Christus: ad eorum enim mentem respondit, ait post Chrysostom. Theophylactus & Euthymius. Ex his verbis, inquit Beda, in Ioann. humilitas Ioannis commendatur: qui cùm tantæ virtutis esset, vt Christus credi potuisset, elegit tamen solidè subsistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter supra se. Hinc est, quod Augustin. tract. 4. in Ioan. scribit, Nullum tantum meritum Ioannem habuisse, quàm de illa ipsa humilitate. Quanta verò nostra est omnium temeritas, qui nullum honorem refugiamus: quin potiora nobis quàm ipsi Deo deferamus? Qui cùm vix ea, quæ in prospectu sunt, nisi cum labore inueniamus, quæ tamen in cœlis sunt, curiosè inuestigamus? Qui cùm ne quidem rebus nostris prouidere valeamus, Dei nihilominus potentiæ censores esse volumus. Sic vt rectè olim Horatius, lib. 1. Odar.

Cœlum ipsum petimus stultitia, neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina.

Et interrogauerunt eum. Quid ergo? Helias es tu? Videbant enim Messia tempus incidisse, cuius præcursorẽ Heliam didicerant. Ergo cùm eum minimè Christum esse intelligant, de Helia sciscitantur: quoniam (vt notat Origenes tom. 6. in Ioann.) secundum honoris gradum Heliæ tribuebant. Siquidem scriptum est apud Malachiam Prophetam, (cap. 4.) Mittam vobis Heliam Thesbiten, qui conuertet cor patrum ad filios. Falluntur tamen, cùm id aut de secundo aduentu, aut si de primo intelligatur, non de Helia in persona, verùm de Helia in virtute & spiritu interpretari debet. 2. Denique, ait Theophylactus, quærunt num sit Helias, eò quòd vita eius similis erat vitæ Heliæ. Magna inter vtrunque conformitas, 1. in viuendi instituto à mundo seiuncto, quale tum Essæis, & olim Prophetarum filiis in vsu erat, in montibus & cauernis & speluncis terræ. Hebr. 11. 2. in victo. quia Helias herbis & cibo Angelico, Ioannes locustis. 3. in potu, quia vtrique aqua communis. 4. loco, cùm Helias Carmeli incola fuerit, Ioannes verò ad Carmelum in Iordane habitarit. 5. vestitu, qui vtrique austerus fuit, cum & vtrique zona pellicea circa lumbos fuerit. 6. zelo, qui maximus fuit & ad principes, & plebem vtrique: adeò vt Heliæ verbum tanquam fax ardens fuerit, nec minùs Ioannis. Ita præter Prophetiam Malachiæ, qua Helias expectabatur, viuendi institutum Ioannis, conforme Heliæ Iudæi attendebant. Et quidem rectè. Nam qui vtrunque obseruant, fatentur quoque monasticam vitam, & à seculo remotam duxisse. De Helia quidem, præter ea quæ scripturis traduntur, quòd in Carmelo manserit, Heliseum pallio operuerit, sibi, relicto vtroque parente, eum asciuerit, pallij hæredem fecerit: hæc etiam à Patribus didicimus. Epiphanius lib. de vita & exitu Prophetarum, narrat patri eius Sobac visionem in ipsius natiuitate apparuisse: quòd viri niueum quẽdam præ se ferentes habitum pusionem salutabant. Hieronymus regulæ mon. cap. 8. Habet, inquit, vnumquodque propositum duces suos: Episcopi & Presbyteri Apostolos, & Apostolicos viros: nos autem Paulum, Antonium, Iulianum, &c. Et vt ad scripturarum authoritatem veniam, noster princeps est Helias, Helisæus, & filij Prophetarum, qui habitabant in agris ac solitudine, & ædificabant sibi tabernacula prope fluenta Iordanis. Gregor. Nyssen. Orat. in Basilium fratrem, docet quis fuit Helias & Ioannes, cuius verba hîc transcribere superuacaneum non erit. Cùm Achab, inquit, mulieris mancipium, & ipse patrios ritus sacrorum deseruisset, mulieri delicatæ ac molli obnoxius factus, & per illam ascito simulacrorum errore, ad eandem secum defectionem Israeliticum populum traxisset

Marginalia: Tertull. — *Sollicitudo Prælatorum Ecclesiæ quæ sit.* — Irenæus. — *Successionis commẽdatio.* — Euthy. — Chrysost. — *Magna probatio fidei & humilitatis Ioannis.* — Augustin. — *Cæcitas Iudæorum.* — Beda. — *Quantum sit Ioannis meritum.* — August. — Origenes. — *Cur Heliam putãt adesse.* — Theoph. — *Magna inter Ioannem & Heliam similitudo.* — 1. 2. 3. 4. 5. 6. — *Monastica vita antiquissima.* — Epiphan. — Hierony. — Greg. Nyss. — *Qualis olim Helias.*

seti

ſet: tunc Deus exhibet Heliam, qui magnitudini hominum pares ad ſanandum vires haberet, aſpectu venerandum, vultu triſti, ac riſus experti, obtutu oculorum recto, & eodem quò intendiſſet vergenti, virum qui curationem & cultum corporis deſpiceret, facie ſqualenti, qui multitudine ſuorum crinium obũbraretur, qui peculiari modo viuendi vteretur, pelle caprina tantum de corpore tegentē, quantum abſcondi magis decorum eſt, reliqua parte corporis ad aëra perdurantem, & nihil iniquitatem & iniuriam vel æſtus vel frigoris curantem. Deinde ſecũdum illum alius compluribus temporibus pòſt exiſtit, qui in ſpiritu & virtute Heliæ per Zachariam & Elizabetham productus & in vita verſatus eſt, &c. Audiſti vt reſtetur Heliam peculiari modo viuendi vſum, & ſecundũ ipsũ Ioannem extitiſſe? Idem lib. exhortatorio ad virginitatem, vtrumque, Ioannē ſcilicet, & Heliã, ſimul confert, c. 6. 1. Quòd ambo ab adoleſcentia ſeſe ſtatim ab humanæ vitæ ſocietate remouerunt. 2. Vterque magnus, hic qui cœlum tenuit, ille quo maior non ſurrexit. 3. A quibuſdam, inquit, qui ſibi occurrerent, res neceſſarias petebant: (hoc cùm legerem, miratus ſum mendicitatis inter primos monachos antiquitatem.) 4. Vnus pellibus caprinis, alter pilis cameli amictus. Chryſoſtomus, homil. Quòd regulares fœminæ viris cohabitent. Propterea, inquit, Helias, propterea Ioannes ſimplicem habentes amictum, & pelliceas tunicas, & veſtibus è pilis induti, anhelabant, & concupiſcebant veſtimenta incorruptionis accipere. Hinc nimirùm idem Chryſ. tom. 3. hom. de Ioanne Bapt. Baptiſtam monachorum principem dicit. Idem habet Cyrill Hieroſol. Catech. 3. Ioann. Caſſianus Collat. 18. c. 6. ordinem ac principium Anachoretarum aſſignans: Ea illa, inquit, quam diximus, Apoſtolica diſciplina proceſſit aliud perfectionis genus, cuius ſectatores Anachoretæ, id eſt, ſeceſſores, meritò nuncupantur: eò quòd nequaquam contenti hac victoria, qua inter homines occultas inſidias diaboli calcauerunt, aperto certamine ac manifeſto conflictu dæmonibus congredi cupientes, vaſtos eremi receſſus penetrare non timeant, ad imitationem ſcilicet Ioannis Baptiſtæ, qui in eremo tota permanſit ætate Heliæ quoque & Heliſæi, & illorũ, de quibus Apoſtolus ita commemorat, Heb. 11. Circuierunt in melotis & pellibus caprinis. Ergo cùm propter vitæ inſtitutum, tum veſtitum, etiam & zelum, Ioannem Heliam eſſe ſuſpicantur, maximè cùm Helias venturus expectaretur. *Et dixit. Non ſum* Ad mentem eorum reſpondet: eum Heliam eum in perſona eſſe arbitrarentur, non in ſpiritu tantum, & virtute, ſicut Angelus, Luc. 1. Chriſtus, Matth. 11. & 17. *Propheta es tu?* προφήτης εἶ σύ; Origenes, Euthymius, Theophylactus, Chryſoſtomus, vim faciunt in articulo ὁ quaſi dicant, An es ille Propheta nimirum cuius meminit Moſes, dicens, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus? Articulum enim addiderunt ὁ, inquit Chryſoſtomus quaſi dicat, Túne ille es qui à Moſe prædictus eſt? Quidam etiam ex iis ignorare poterant num hic Propheta idem eſſet atque Chriſtus, vt Origenes. tom. 6. in Ioann. obſeruat. *Reſpondit Non* ſum ille ſcilicet quem quæritis: licet Propheta eſſet, vt ex Cantico Zachariæ, & verbo Chriſti manifeſtum eſt. 2. Rupertus eum Prophetam non fuiſſe dicit, ex more cæterorum, qui futura è lõgè prædiceret: ſed quaſi præconem, qui præſentem digito monſtraret. 3. Sunt qui putent interrogatum, num Propheta eſſet, aliquis. ſc. ex antiquis reuiuiſcens: quòd opinarentur ad viuos illos quandoque reuerti, ſicut Matth. 16. Chriſtum, alij Hieremiam, aut vnum ex Prophetis eſſe putabant. Hinc factum, vt talem ſe eſſe Ioannes negauerit. 4. Alij num eſſet Heliſæus, quem Prophetæ nomine intelligebant, 4. Reg. 4. Origenes tom. 6. in Ioann. admonet Iudæos tres magni nominis expectaſſe, Chriſtum, Heliam, & quẽdam maximum Prophetam, de quo Deuter. 18. Quod quidem ex ordine quæſtionis apparet. Euthymius. Non dicunt, inquit, Es tu Propheta, (nam ſciebant eum eſſe Prophetam) ſed, Es tu ille Propheta, de quo Moſes, &c. Hinc parum rem attendiſſe videntur, qui articuli ὁ rationem excluſerunt. Origenes. Cur, cùm pluſquam Propheta eſſe dicatur, negat ſe Prophetam?

Helias peculiari modo viuendi vtebatur.

Comparatio Ioannis & Heliæ.

Idem Greg.

Mendicitas in Helia

Chryſoſt.

Baptiſta monachorũ princeps.

Chryſoſt.

Cyrill Hi.

Caſſianus.

Qualis & q. Propheta Ioannes non eſt.

Chryſoſt.

Origenes.

Rupert.

Origen.

Iudæi tres expectabant

Euthy.

Origen.

Ad hoc, inquit, reſpondendum eſt, non idem eſſe ὁ προφήτης es tu, quod προφήτης es tu? Similia autem obſeruauimus, cùm quid hoc verbum ὁ θεὸς, ab illo θεὸς, & ὁ λόγος ab hoc λόγος differret, exquireremus. *Reſpondet* ergo, *Non:* Etiam fortaſſe reſponſurus, ſi ſine articulo interrogaſſent. Manifeſtum eſt autem eos opinionem de metempſychoſi, id eſt, animorum in alia corpora tranſmigratione habuiſſe, vt Origenes obſeruat, non ex Iudæorum modò de Ieſu opinione. ſed ex Herodis verbis, Ioannem ego decollaui, quis eſt ergo de quo talia audio? Thomas Aquinas lect. 12. in Ioann. quoſdam ſcribit ſuſpicari, Iudæos nomine Prophetæ Heliſæum intellexiſſe. 1. quia eo nomine per excellentiam nuncupatur, 4. Reg. 4. vt ſciat Prophetam eſſe in Iſraël. 2. quòd vetus Teſtamentum tribus deferat baptizãdi poteſtatem, aut ſaltem aliquam ſpeciem: Chriſto, Ezech. 36. Effundam ſuper eos aquam mundam: Heliæ, qui pallio aquas Iordanis diuiſit, 4. Reg. 2. & inde in cœlum euectus eſt: Heliſæo, qui Naaman Syrum lauari fecerit ſepties in Iordane. *Dixerunt ergo ei, Quis es vt reſponſum demus his qui miſerunt nos? Quid dicis de teipſo?* Aperit nunc Euangeliſta, quomodo Ioannes confeſſus eſt quod erat: præmittit autem interrogationem, vt & reſponſionem annectat. Hoc ergo eſt quaſi dicant: Ad hoc miſſi ſumus, vt ſciamus quis ſis, ne incaſſum huc venerimus. Tibi credimus, etiam de teipſo teſtimonium perhibenti. *Ait ergo, Ego vox clamantis in deſerto, Dirigite viam Domini ſicut dixit Eſaias Propheta.* (capit. 40.) Ne quid ſibi arrogare videatur, Prophetæ teſtimonium adfert, qui cap. 40. inducit vocem clamaturam, Omnis caro fœnum, &c. Vocis autem nomine hæc quæ Ioannis ſunt, exprimuntur. 1. Officium, quia vt vox verbum quoad auditores, ita Ioannes Chriſtum præcurrebat. 2. Verbum tamen priùs in corde eſt, quàm vox ſit in ore: ſic ab æterno Chriſtus. Hæc Theophylactus, Gregorius, Ambroſius. Origenes, Beda, 3. Vox aliis indiget organis, ita Spiritu ſancto indiguit Ioannes vt prophetaret. 4. Humilitas quoque eius ſignificatur hoc nomine, cùm volet irreuocabile verbum, & abeamus omnes in mortem, & q. aquæ in præceps dilabamur. *Clamantis vox* eſſe dicitur: quòd Ioanni proprium clamare fuerit. 1. quoniam & publicè prædicaturus erat, affluēre etiam in deſerto multitudine. Clamor enim manifeſtationem importat. 2. Clamor fit ad diſtantes. Iudæi autem elongati erant à Deo. Epiphanius in hæreſ. 69. 3. Clamatur ſurdis, Eſa. 42. Quis ſurdus niſi ſeruus meus? 4. Clamat, qui cum indignatione loquitur. Sic & magno zelo vociferabatur Ioannes, ſecurim iam ad radicem eſſe poſitam. Chryſoſtomus. hom. 3. in 3. cap. Matth. Vox inquit, eſt ſonus confuſus, nullum ſecretum cordis oſtendens, ſed hoc tantummodò ſignificans, quia vult aliquid dicere ille qui clamat. Verbum autem eſt ſermo rationabilis, myſterium cordis aperiens. Adhuc, vox inter animalia & homines communis eſt, verbum autem hominum tantùm. Ideò ergo Ioannes dictus eſt vox, non verbum: quia per Ioannem neque miſericordias ſuas Deus, neque iuſtitias, neque præparata conſilia demonſtrauit: ſed hoc tantummodò, quia aliquid magni facere in hominibus Deus meditabatur. Poſtea autē per filium ſuum pleniſſimum ſuæ volũtatis myſterium aperuit: ideò & dictus eſt verbum. Origenes homil. 21. in cap. 3. Luc. Vox clamat, præparate viam. Primò enim vox ad aures peruenit: deinde poſt vocem auditum ſermo penetrat. Iuxta hunc ſenſum à Ioanne annunciatus eſt Chriſtus. *In deſerto,* in quo & manſit, vt immunem ſe reddens ab omni peccato, dignior fieret qui teſtimonium Chriſto redderet. 2. Doceret & auſteritate vitæ nihil Chriſti cum mundo commune eſſe. 3. Præfiguraret ad deſertam (Eſa. 54.) Eccleſiam Gentium regnum Dei peruenturam. 4. Deſerendum etiam mundum his qui vocem, & verbum ſcilicet qui ſe præcurſorem & Chriſtum audituri erant, & in vtriuſque doctrina profecturi. *Dirigite viam Domini.* 1. in vobis: hæc enim reſpectu Dei ſemper recta eſt. Hoc autem fit, quando totus homo Deo ſubiicitur: vt ſcilicet intellectus per fidem, voluntas per amorem, operatio per obedientiã, Deo ſubdamur. Hæc Aquinas. 2.

Metempſychoſis opinio.

Th. Aqui.

Baptiſmus tribus datus.

Vocis nomine quæ Ioannis ſunt exprimuntur.

1.

2.

3.

4.

Ioannis fuit clamare.

1.

2.

3.

4.

Chryſoſt.

Vocis & verbi differẽtia.

Origen.

Tho. Aqu. Euthy.

Aut vt Euthymius in Matth.c.3. Viam, inquit, Domini & semitas eius vocat animas, ad quas venturum erat verbum Euangelij: quas instrumento pœnitentiæ mūdare hortabatur, affectionum spinas extrahēdo, peccati lapides eijciendo, & ita suaues ac molles ad ipsius susceptionem efficiendo. Theoph. dictionem *Clamantis* refert ad Christum, qui & in templo (Ioan.7.) & in cruce (Heb.5.) clamauerit: cuius vox, id est, præcursor, Ioannes fuerit. Irenæus lib.3 cap.9. in Valentinianos, ex hac Prophetia cōuincit vnum esse Deum, qui per Prophetas locutus sit, vt hic per Esaiam & vnum patrem Domini, qui per Ioannē: vnum scilicet noui & veteris Testamenti. Cyrill. lib.1. in Ioan.cap.24. imperitiam Iudæorum hac Prophetia denudari confirmat. Si enim illi scripturas scrutati fuissent, tres expectandus audiissent: Christum ex Mose, Deuter. 18. Heliam ex Malachia: præcursorem ex hoc Esaiæ contextu. Ergo cùm Ioannem nec Christum, nec Heliam esse intellexissent, de tertio interrogare debuerant. Iustinus Martyr, Dialogo cum Tryphone, altiùs repetendum Esaiæ contextum monet, vt & ista Prophetia intelligatur. Siquidem cùm magna Hierosolymæ calamitas per Sennacherib & Rabsacen incidisset: maior autem mortuo Ezechia euentura prædiceretur: ne in æternum Dominus populum suum repulisse, quin potiùs ei misericordiam opportuno tempore cōmunicaturus esse videatur: addit, Consolamini, consolamini, & vox introducitur clamans, quæ populū ad pœnitētiam flectat, vt & ad gratiam & misericordiā flectatur Deus. Figura enim Christi aduentus præcessit, c.38. in sole reuerso decem lineis. Clemens Alex. Orat. exhortatoria ad Gētes. Ioannes, inquit, est vox verbi adhortatoria, clamans, Rectas facite vias, &c. & vox verbum præcurrit, præparans ad salutem, per quem sterilis & deserta non est ampliùs infertilis: (sic enim deserti rationem explicat.) Hanc mihi fœtus conceptionem prædixit vox Angeli: illa quoque vox præcurrebat Dominum, sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam. Per hanc ergo Verbi vocem sterilis multos habet filios, & deserta fert fructum. Hæ duæ voces præcurrentes Angeli & Ioannis mihi quidem significant salutem repositam, nempè quòd cum hoc verbum apparuerit, bonæ prolis fructum recepturi simus, vitam æternam. Hæc ille. Sic alludit ad deserti significationem, quo nimirùm Gentium Ecclesia olim deserta vocem, immò & verbum Domini audiret & amplecteretur. Euseb. li.9. de Demonstr. Euang. cap.5. Quid quæso, inquit, fuit in causa, vt non in vrbibus, neque in ipsa Hierusalem, sed in deserto Ioannes sibi ad prædicandum elegerit? Ad hoc quispiam fortassè responderit, illum hoc fecisse, vt Prophetia compleretur. Sed qui exquisitiùs ac diligentiùs se doceri voluerit, illicò interrogabit: Atqui Prophetia hæc quid tādem sibi volebat, quum desertum, & ea quæ ad id genus pertinent, annunciabat? Cui respōdebimus, quòd hoc quoque signum erat euertendæ vrbis Hierusalem, & eius quod in ipsa erat, altaris, ritúsque illius, qui secundum Mosaicam legem seruabatur: quando non ampliùs per legitima sacrificia remissio peccatorum illis conciliabatur, sed per purgationem lauacri, quod in olim sitibunda ac deserta, dico autem in collecta de Gentibus Ecclesia, tradebatur: in qua etiam illa, quæ facta est vox, *parare viam Domini* iubet, dum malitias in imo quodam fundo quasi in conualle positas auferendas, & veteris vrbis Hierusalem, atque eorum qui in illa imperabant Principum ac regum, qui montes & colles nominantur: Quibus perfectis, Omnis, inquit, caro videbit salutare Dei: id est, omnis omnium Gentium anima ad suum finem peruenisse demonstratur. *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.* Origenes tom.6. in Ioannem. Hoc primùm, inquit, obseruato duas ad Ioannem Baptistam missas esse legationes (id est, duos legatorum ordines) vnam quidem Hierosolymis à Iudæis, qui sacerdotes & Leuitas mittunt, vt eum, Tu quis es? interrogent: Alteram autem Pharisæorum, qui mittunt, & ad responsum datum sacerdotibus atque Leuitis ambigebant. Quæ autem à sacerdotibus & Leuitis dicta sunt discēdi studio cum mansuetudine dicta sunt. Nihil enim contumax neque audax in ea inest interrogatione. At verò ij, qui à Pharisæis missi erant, contumeliosis atque inhumanioribus verbis agunt cum Baptista, hoc modo: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus neque Helias neque Propheta?* Sic ergo interrogant insidiosè: quod in illis minimè mirum est, cùm Pharisæi fuerint, id est, ab alijs exteriori quodam cultu diuisi, & proinde superbi & contumaces, acriores sanè in requirendis aliorum conscientijs. Chrysostomus, Gregorius, & Augustinus putant etiam sacerdotes & Leuitas ex eorum factione fuisse. Interrogant ergo, non vt discāt, sed, sicut & frequenter Christum nixi fuerunt, ita & Ioannem in sermone capiant, sicque impediant. Quia enim (inquit Aquinas, lect. 13. in Ioann.) videbant copiosam populi multitudinem ad Ioannem concurrere propter nouum baptizandi ritum, & extraneum à ritu Pharisæorum & legis: inuidebant Ioanni, & pro virili conabantur impedire baptismum eius. Ideò se continere non valentes, suam manifestant inuidiam, & dicunt, *Quid ergo*, &c. quasi dicat, Non debes baptizare, cùm neges aliquem illorum trium te esse, in quibus præfiguratus est baptismus. Similes istis sunt inuidi, animarum profectum impedientes qui dicunt videntibus, Nolite videre, &c. Esa. 30. Cyril. lib.1. in Ioann. cap.25. Hoc etiam Pharisæorum temeritati tribuit. Consueuerant enim, inquit, præsentes nimiùm contemnere & venturum simulato afficere honore: & vt ipsi magni apud Iudæos essent, & diuitias ingentes sibi accumularent, neminem præter se honorari patiebantur. Origenes tom.6. in Ioann. quærit qui fiat vt Pharisæi Ioannem de baptizandi ritu arguere videantur, cùm multi ex ipsis à Ioanne baptizati fuerint. Verùm id metu populi, non reuerentia faciebant. Hoc etiam Ioannes nouerat, cùm vidēs eos & Sadducæos ad baptismum suum venientes, ait: Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Iam securis ad radicem posita est. *Respondit Ioannes. Ego baptizo in aqua.* id est, Non debetis mirari si ego, qui non sum Christus, nec Helias, nec Propheta, baptizo: quia baptismus meus non est completiuus, sed imperfectus. Nam ad baptismi perfectionem exigitur lotio corporis & animæ: corpus quidem secundum naturam lauatur aqua, anima verò nō nisi spiritu. Vnde, *Ego baptizo in aqua*, id est, aqua lauo corpus. Veniet autem alius, qui perfectè baptizabit in aqua & spiritu sancto, Deus & homo: qui & corpus aqua, & spiritum spiritu lauabit, ita vt sanctificatio spiritus deriuetur ad corpus. Act.1. Ioannes quidem baptizauit aqua, &c. Hæc Aquinas. lib.13. in Ioann. Eundem sensum Origenes, hom.21. in Luc. Theophylactus, Euthymius, Augustinus, tract.4. in Ioan. Gregorius, Rupertus, & omnes antiqui Patres sequuntur. Iosephus li.18. Antiq. c 10. virum bonum Ioannem vocat, qui Iudæis præciperet virtuti operam dare, iustitiam colere, in Deum seruare pietatē, & per baptismum in vnum coire. August. tract. 5. in Ioā. Talis autem erat baptismus Ioannis, qualis Ioannes: iusti hominis, terrestris, præparatorius, non Dei cœlestis, diuinus, & perficiens, vt baptismus Christi. Hîc quoque agit in Donatistas, qui volebant hæreticos rebaptizari, argumento ducto ab iis, qui cùm primū Ioannis baptisma accepissent, à Paulo rebaptizati sunt, Act. 17. Sed, inquit, hæretici baptisma dederunt, quòd baptisma non dedit Ioannes. Miramur igitur quid impellat Gnosticos huius temporis, vt dicant baptisma Christi nihil habere Ioannis baptismate excellentius. Si enim vnum & idem esset, quorsum Paulus hos rebaptizasset, cùm monuerit vnicū esse baptisma? Denique nihilne potius habet verbum voce, Christus præcursore, Dominus seruo, Deus homine? Verùm mirari desinemus, si perpendamus Gnosticos Christum sua veritate spoliare, & omnia illius mysteria ad simplices figuras reducere velle. Hoc etiam contra illos Augustanæ confessionis professores nobiscum cōtendunt: hoc olim primi Patres Ecclesiæ contra sui temporis hæreticos. Tertullianus lib. de Baptismo, Nihil inquit, cœleste præstabat Ioannis baptisma, sed cœlestibus præministrabat. pœnitētiæ scilicet præpositus, quæ est in hominis potestate. 2. Alioquin aut daret & spiritum sanctum, si cœlestis fuisset. 3. & remissionem peccatorum.

[Margin notes, left: Theoph. — Irenæus. — Cyrill. Iudæorum imperitia. — Iust. Mart. V. therum Esaia explicatio. — Clem. Alc. — Desertum quid. — Eusebius. — Cur Ioannes non in vrbibus, sed deserto clamauit. — Origenes.]

[Margin notes, right: Tho. Aqu. — Cyrill. — Origen. — Tho. Aqu. — Iosephus. — August. Qualis erat Ioannis baptismus. — Christi baptisma excellentius Ioannis baptismate. — Contra nostri temporis Gnosticos. — Tertull. 1. 2. 3.]

Sed

Sed neque peccatum dimittit, neque spiritum s. indulget, nisi Deus solus: etiam ipse Dominus, nisi priùs ascenderet ad patrem, aliter negauit spiritum descensurum. Id quod Dominus nundum conferebat, seruus vtique præstare non posset. Adeò postea in actis Apostolorum inuenimus, quòd qui Ioannis baptisma habebant, non accepissent spiritum s. immò ne auditu quidem nouerant. Occurrit tandem obiectioni. Nam quod, inquit, prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem delictorum, in futuram remissionem enunciatum est. Siquidem pœnitentia præcedit, remissio subsequitur: & hoc est viam præparare: qui autem præparat, non idem ipse perficit, sed alij perficiendum procurat. Denuim ipse profitetur sua non esse cœlestia, dicendo, Qui de terra est, de terra loquitur: qui de supernis venit, super omnes est. 4. Item sola se pœnitentia tingere, venturum mox qui tingeret in spiritu sancto & igni. Hæc Tertullianus. Origenes verò tomo 6. in Ioann. Hoc etiam, inquit, notandum est, Ioannis baptismum Iesu baptismo, qui ab eius discipulis dabatur, inferiorem fuisse: siquidem ij, qui in Actis baptizati erant Ioannis baptismo, ab Apostolo iterum baptizantur. Quod enim est regenerationis, non à Ioanne, sed à Iesu per Apostolos fiebat, cũ renouatione spiritus, qui nunc quoque subsequitur: quandoquidem in Iesu est supra aquam, sed non in omnibus post aquam ingenerari solet. Basilius lib. 1. de Baptis. tres Baptismatum species assignat, Mosis scilicet, Ioannis, & Christi. Porrò baptisma Christi, inquit, rationem habet omnem humanam excedentem, & gloriam altiorem omni voto humano: excellentiam autem gratiæ ac virtutis ampliorem, quàm quantum sol stellas excedit. Idem Concione exhortatoria ad sanctum baptisma: Ioannis, inquit, baptisma introductorium erat, hoc perfectiuum est: illud secessus à peccato, hoc consortium ad Deũ. Theophylactus in Ioan. Baptisma Ioannis non erat articulatum, non enim fiebat in spiritu: Christi autem articulatum erat: nihil enim vmbrarum vel figurarum continebat, sed fiebat in spiritu. Eadem habet Ambrosius lib. 2. in Luc. c. 3. Augustinus tom. 7. de vnico baptismo contra Petilianos, ca. 7. & lib. 5. de baptismo contra Donatistas, cap. 9. Idem omnes primæ Ecclesiæ Patres. Quid ergo mouet Gnosticos, vt Christi & Ioannis baptisma confundant? Quis non intelligat, quantum inter vtrunque baptisma sit discriminis? Aquæ baptismus animum non mutat, spiritu opus est. Quantum igitur discriminis est inter aquam & spiritum sanctum, inter cæremoniam significatiuam & rem signatam, inter dominum & ministrum, tantum interest inter baptisma Ioannis & Christi. Hæc ille. Adde, tria ad perfectum baptismum requiri. Tres sunt enim (primæ Ioannis quinto) qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis: inter hæc verò aqua minimum est. Ioannes autem non poterat dare spiritum sanctum, quia nondum Iesus erat glorificatus, Ioann. 7. nec sanguinem, qui nondum erat effusus: quomodo ergo suo baptismo Christi baptismum æquaret? Sed præparabat, & quasi manu perducebat ad excellentiora Christi mysteria. Hinc est quod ait, *Baptizo in aqua.* & alibi, Ille vos baptizabit spiritu sancto & igni, & permundabit aream suã. *Medius autem vestrum stetit.* Hæc per antithesin, quasi d. Imperfectus est baptismus meus: at illius qui venit, perfecta sunt opera. Et hic quidem *medius vestrum stetit.* Quod quatuor modis exponitur. 1. Si referatur ad naturam humanam Christi, medius vestrum dicitur, quia inter Iudæos conuersatus est, quasi alter ex illis: in forma serui apparens, habitu inuentus vt homo. Phil. 2. Sic enim ait, Luc. 22. In medio vestrum sum sicut qui ministrat. Sic Chrysostomus, hom. 15. in Ioann. Augustinus tract. 4. & Greg. hom. 7. 2. Si ad Christi diuinitatem referatur, Christus in medio Iudæorum fuit, quia implebat omnem creaturam: vt Deus verbum, Hier. 23. 3. Si ad originem humanæ sapientiæ, in medio eius, id est, in hominis mente est verbum, cum quicquid lucis & sapientiæ est in hominib[us], prouenit ex participatione verbi. Sic Origenes. 4. Si ad Propheticam de Christo prænunciationem, hic in medio Iudæorum erat id est in medijs ipsorũ scripturis. Sic Theophyl. *Quem vos nescitis.* inquit 1. Licet enim hominem noueritis, non tamen Deum. 2. Licet impleat omnia, non talis tamen à vobis intelligitur. 3. Quãuis lux in vobis vt tenebris luceat, tenebræ tamen eũ non comprehenderunt. 4. Licet lateat in scripturis, eum tamẽ non aduertitis. Sic disce non semper omnia intelligi quæ videntur, tanguntur, præsentia sunt, & leguntur: sic enim ignotus fuit Christus. *Ipse est qui post me venturus est.* ad prædicandum, baptizandum, & moriendum. Præcessit enim Ioannes, vt dispositio formam, inquit Aquinas. *Qui ante me factus est.* id est, qui præfectus est mihi dignitate: sicut & ait, Illum oportet crescere, me autem minui. Sic Chrysostomus, homil. 15. in Ioan. Rupertus, Gregorius, Thomas, Augustinus. 2. Aut ante me fuit, aut factus est. Vtrunque enim Græca voce significatur (inquit Epiphanius lib. 2. tom. 2. contra hæres. 69. Ariomanitarum) vt ostendat verbi in terra semper accessum. Siquidem fuit nõ dicit hic creationem, sed accessum & aduentum: sicut homines dicere solent, Fui in Hierosolymis, aut in Babylone, quando veni. Tria de Christo enunciauit Ioannes, quibus diuinitatem prouidẽtiam, & humanitatem Christi expressit. Ait enim (vt obseruat Epiphanius in hæres. 69. quæ est Ariomanitarum) Hic est de quo dixi vobis, *quod post me venturus,* vt aduẽtum in carne significet. *Quia prior me erat,* vt Deitatem ostendat: *Quoniam ante me factus est.* In mundo enim erat, inquit Euangelium, & mundus per ipsum factus est. Si autem in mundo erat antequàm Ioannes conciperetur, ac gigneretur, ante ipsum fuit in mundo, non de creatione, sed de accessu. Cyrillus in exposit. Symboli Nic. Quomodo qui post ipsum erat, prior ipso fuit? Soluit saluator, Iudæos alloquens: Priusquàm Abraham fieret, ego sum. Nam erat quidem & ante Abrahamum diuino more: intelligitur autem post ipsum, secundum quod homo apparuit. Dicere etiam possumus Christum factum ante Ioannem: id est, fuisse virum perfectum, si non ætate, saltem iudicio & discretione. Nam licet Ioannis conceptio semestri præcesserit filij Dei incarnationem, ita tamen vt non statim, sed sensim in materno vtero formatus sit. Christus verò statim in ipsa incarnatione vir perfectus redditus est, obumbrãte nimirùm Spiritus sancti virtute: quo factũ est, vt verè Propheta id prædixerit de Virgine. Fœmina circundabit virum. Quòd si quis obijciat ipsum etiam Ioannẽ in vtero exultasse: factum id sanè diuino priuilegio, ita tamen vt non æquauerit perfectionem illam, quam Christus ab instanti suæ incarnationis habuit. Sic recurret interpretatio huius sententiæ, *Ante me factus est.* ad id, Me perfectior est, & vt Deus, & vt homo. *Cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti:* id est, Me dignior est & gloriosior, in tantum vt me non ausim numerare vel in vltimis eius seruis (ait Theophylactus) propter magnitudinem consideratæ in eo diuinitatis, inquit Euthymius. 2. Gregorius hom. 7. mysticè corrigiam explicat, vt per calceamentum, quòd fit è pellibus animalium, humana natura mortalis: per eius corrigiam ligatura mysterij, id est, vnio diuinitatis cum humanitate per incarnationem intelligatur: cuius plenitudinem se soluere indignum iudicat Ioannes, cùm ab homine perfectè explicari non possit. 3. Aliter explicat, pro eo ac si diceret, Non sum dignus Ecclesiam, quæ Christo debetur, in sponsam accipere. Mos enim fuit apud veteres, Deuter. 25. vt si vir decederet sine liberis, posset eius frater superstes vxorem eius sibi in sponsam accipere. Quòd si ille nollet, propinquus defuncti eam sibi in vxorẽ asciscere poterat, si modò priùs fratri viri defuncti calceamentum soluisset, in signum cessionis. Cui autem, inquit Rupertus in Ioann. magis cõpetebat vxor esse Synagoga, quam Christo? cuius tota patris hæreditas, vel vniuersa quæ est ab initio vsque ad finem seculi Ecclesia. Quis enim patri propinquus magis quam filius? Origenes tom. 6. in Ioann. per duo calceamenta, duos Christ. aduentus interpretatur, vnum in hunc mundum per incarnationem: alterum ad patres, cum per mortem descendit ad inferos, & in itinere quod in carcere fecit. In hoc enim, inquit, Iesus mortuus est, vt viuorum & mortuorum dominaretur. Humilitatis

Margin notes: 4. — Origenes. — Basilius. — Idem Bas. — Theoph. — Ambros. August. — *Tria ad perfectum baptismum requiruntur.* — *Quomodo Christus medius nostrum.* — 1. — Chrysost. August. Gregor. — 2. — 3. — 4. Origen. — Theoph. — *Obseruatio.* — Th. Aqui. — *Quomodo id, Ante me factus est, intelligitur.* — 1. Chrysost. — 2. Epiphan. — *Tria de Christo Ioannes enunciat.* — Cyrillus. — *Christus quomodo factus ante Ioannem.* — *Quid est verecorr[igia]* — 1. — Theoph. Euthy. — 2. Gregor. *Mystica corrigia.* — 3. — Rupertus. — Origines.

autem

[Theoph. 4.] autem est, quòd censet Ioannes se indignum tantis mysteriis dissoluendis. Theophylactus in Ioan. Scio, inquit, me apud sanctorum aliquem hanc etiam legisse interpretationem. Calceus semper sumitur ad peccatricem animam, corrigia vt vinculum peccatorum. Igitur Ioannes in aliis quidem, qui ad se egrediebantur, poterat soluere corrigiam: Viam enim præparabat ad hoc, vt corrigiam & calceamentum peccati abiicerent: In Christo autem non inueniens corrigiam, hoc est vinculū peccati, meritò neque soluit, neque soluere potuit. Cæterùm suo exemplo (inquit Cyrillus libro primo in Ioan. cap. 26.) Pharisæos ab arrogantia in humilitatem traducere conatur. Atque vtinam omnes hæretici, & curiosi, quique ambitiosè omnes scripturas se intelligere præsumunt, hāc Ioannis humilitatem attendant: nec plus quàm oportet, sapere discant. *Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans*. Origenes, tom. 6. in Ioan. Non ignoramus, inquit, in omnibus ferè exemplaribus scriptum esse, *Hæc in Bethania facta sunt*: sed adducti sumus, vt credamus, non Bethania legendum esse, sed Bethabara, posteaquàm in locis fuimus, vt Iesu, eiúsque discipulorum ac Prophetarum vestigia cognosceremus. Bethania enim, vt idem Euangelista ait, Lazari, & Marthæ atque Mariæ patria, Hierosolymis quindecim stadiis abest, à qua Iordanis flumen procul distat circiter centum & octoginta stadiis

[*Cyrillus. Ioannes suo exemplo Pharisæos ad humilitatē hortabatur.*]

[*Origen. Legendū Bethabara, non Bethania.*]

A ratione latitudinis. Nec verò est locus ad Iordanem eiusdem nominis, cuius est Bethania: monstrari autem ferunt in Iordanis ripa Bethabaram, vbi Ioannem baptizasse tradunt. Hæc ille. Hanc sententiam sequitur Chrysostomus. Porrò (vt obseruat Cyrillus libro primo in Ioann. cap. 26.) diligentiæ Euangelistæ, magnitudinísque rerum hoc signum est. Solent enim homines loca singula, vbi res magnæ gestæ, aut expositæ sunt, memoria diligentiùs commendare. Nam (inquit Chrysostomus ho. 16. in Ioā.) cùm non antiqua, sed quæ paulò antè contigerant, narraret, à loco etiam testimonium accipit, vt meminerint qui aderant. B Mysticam huius loci interpretationem Patres requirunt, quæ nimirùm baptismo conueniat. Si Bethania legatur, id est, domus obedientiæ, docemur per obedientiam fidei ad baptismum peruenire. Si verò Bethabara, quæ interpretatur Domus præparationis, significat per baptismum hominem ad vitam æternam præparari. Iordanis, id est, descensus eorum, Christum designat, qui de cœlis descendit. Per eum omnes inundari necesse est, C & ad pietatem & sanctitatem præparari. Iordanis etiam baptismum præsignabat, quo nos ad fœlicitatem introduci oportet, cum sit omnium sacramentorum ianua. Si autem Iordanis Christus dicatur, ex eo potum sumimus, cuius meminit Io. 6. Nisi biberitis meum sanguinem, &c. Hæc satis abundè Origenes in Ioannem.

[Chrysost. Cyrillus.] [Chrysost.] [*Mystica huius loci interpretatio.*] [1.] [2.] [3.] [4.] [5.]

Duo alia Ioannis de Christo testimonia, quibus Christi diuinitatem, & nostram per eum redemptionem prædicat. neque temerè, sed signo cœlitus à Patre designato, se in illius cognitionem venisse ostendit. Vnde fit, vt digito illum designet, ostensum autem quinque discipuli sequantur.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 1
			Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat: & ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit, Ecce Agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis, Quid quæritis? Qui dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur interpretatum, Magister) vbi habitas? Dicit eis, Venite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi maneret, & apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum. Inuenit hic primùm fratrem suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum, Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei, Quē scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum, filium Ioseph, à Nazareth. Et dicit ei Nathanaël, A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni & vide. Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se, & dicit de eo, Ecce verè Israelita in quo dolus non est. Dicit ei Nathanaël, Vnde me nosti? Respondit Iesus: & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanaël, & ait Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israël. Respondit Iesus, & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei, Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

[*Introductio.*] MAGNVM bonum fiducia est, & loquendi libertas, omniaque Christi cōfessioni postponere: tam magnū, inquam, & admirabile, vt filius Dei vnigenitus idem de Patre prædicet, quamuis non æqua sit vicissitudo. Tu enim confiteris in terra, ipse in cœlo: tu præsentibus hominibus, ille Patre & Angelis omnibus. Talis Ioannes non multitudine, non gloria, nulla re humana motus, omnia pessundat, liberrimè, vt debet, Christi mysteria omnibus annūciat: propterea etiam locum significat Euangelista, vt magnanimi præconis fiduciam ostenderet. Non enim domi, neque in angulo aliquo se abdidit, sed in media omniū, qui ad se baptizatum venerant, multitudine id palàm confitebatur. Hæc Chrysostomus, hom. 16. in Ioan. Nec semel tantùm Christo testimonium reddidit: sed semper, & per omnes conciones, ceremonias & baptismata ipsum demonstrauit. Thomas Aquinas, lect. 14. in capit. 1. Ioannis. Suprà Ioannes perhibuit testimonium Christo interrogatus: hîc verò aliud testimonium Christo spontaneus. Et primò quidem fert & ipsum testimonium. Secundò testimonium latum confirmat ibi, *Et testimonium*

[*Ioannis animi magnitudo.*] [Chrysost.] [Thom. Aq.]

D *perhibuit Ioannes*, &c. Circa primum autem, primò quidē describuntur circunstantiæ testimonij. Secundò ponitur ipsum testimonium ibi, *Ecce Agnus Dei*. Tertiò excluditur suspicio testis, ibi, *Et ego nesciebam eum*, &c. Describūtur autem circunstantiæ. Et vna quidem ex parte temporis, vbi dicit, *altera die*, in qua quidem commendatur Ioānis constantia: quia non vno die, non semel tantùm, sed pluribus diebus & multoties Christo testimonium per- E hibebat. Psal. 144. Per singulos dies benedicam tibi. Cōmendatur etiam eius profectus: quia nō debet nobis succedere vna dies sicut alia: sed quæ succedit, debet esse altera, id est melior: iuxta illud Psal. 83. Ibunt de virtute in virtutem. Alia circunstantia ponitur ex parte modi testificandi: quia vidit Ioannes Iesum: in quo insinuatur certitudo. Nam testimonium visus certissimum est. Alia verò circunstantia ponitur ex parte eius, cui testimonium per- F hibet. Vnde dicit, *Vidit Iesum ad se venientem*, scilicet de Galilæa, &c. Nec intelligendum est de aduentu, quo venit ad baptismum, de quo ibi loquitur Matthæus: sed de alio aduentu, quo iam baptizatus, & circa Iordanem aliquandiu commoratus venit ad Ioannem. Nec enim diceret se vidisse Spiritum sanctum descendentem sicut columbam, nisi & idipsum prius contigisset, id est, baptiza-

[*Summa.*] [*Ioannes sæpius suum de Christo testimonium repetit.*] [*Quando Ioānes viderit Iesum.*]

tus paterna voce & ſpecie columbæ declaratus fuiſſet.

Cur Chriſtus venit ad baptiſmum.

Huius autem Chriſti ad Ioannem aduentus poſt baptiſmum, tres cauſæ aſſignantur. Prima eſt, ne quis erraret in perſona Saluatoris: id eſt, pro eo alterum ſibi deligeret. Ideò non ſemel, ſed plures, etiam digito demõſtrari voluit. Secunda ratio eſt, ne quis arbitraretur hac ratione Chriſtum ad Ioannis baptiſmum veniſſe, quaſi à peccatis hactenus contractis hac aſperſione purgandus eſſet, vt obſeruat Euthymius in Ioan.

Euthym.

Ideò ad Ioannem acceſſit, vt ex ipſo omnes intelligerent, quòd agnus eſſet qui tolleret peccata mundi: tantũ abeſt vt his inuolueretur, quæ tergere, expiare, omninò abradere venerat. A Tertia ratio ex Chriſti humilitate deſumitur: ſed & illius affectus exemplo, quem Dei verbo, eiúſque miniſtro debemus. Nam cùm omnes verbi miniſterium in Ioanne ſuſpicerent, ipſe eius concionibus deeſſe minimè voluit.

Cyril. Alex.

Cyrill. Alexandrinus, libro ſecundo in Ioan. cap. primo. Ita breui admodum tempore Propheta ſimul & Apoſtolus Baptiſta effectus eſt, inquit. Quem enim venturum prædicabat, hunc iam monſtrat præſentem, & ideò Prophetarum menſuram exceſſit, *Et vidit Ieſum venientem ad ſe.* B Vidit ſcilicet, & agnouit: cùm & exterioribus ſignis ſibi Chriſtum delineaſſet quem viderat, & internis Spiritus ſancti motibus, clauſis etiam oculis, in vtero matris poſitus, Chriſtum nondum natum agnouiſſet. *Et ait, Ecce agnus Dei.*

Theoph.

Theophylactus in Ioann. Exquire autem diligenter hoc dictum, Ecce agnus ille Dei: quia ſermo eſt ad cupientes, & quærentes videre illum agnum, qui ab Eſa. 16. prædictus eſt. Ecce, inquit, agnus, qui quærit, ille agnus, ecce adeſt. Probabile enim multos in Prophetico libro Eſaiæ edoctos quæſiuiſſe, quiſnam agnus ille eſſet. Igitur Ioannes demonſtrat eum. Nõ dixit autem, Agnus: C ſed dixit, *Ille agnus*. Nam multi quidem agni, ſicut & multi Chriſti: ſed ille eſt verus agnus, qui à Moyſe figuratur, & ab Eſaia prædicitur.

Chriſtus eſt Dei agnus, quomodo.

Porrò agnus Dei dicitur Chriſtus, ſiue quòd Deus acceperit mortem Chriſti pro noſtra ſalute, ſiue quòd Deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere ſolemus, Sacrificiũ hoc illius eſt, hoc eſt, ille ſacrificium hoc obtulit. Sic igitur & Dominus dicitur Agnus Dei, eò quòd Deus propter charitatem ſuam ergo nos, illum dederit ad mortem. Et agni quidem, qui in veteri lege immolabantur, nullius peccatum omninò abolebant: hic autem totius mundi peccatum tollit è medio, & abolet. D

Euthym.

Euthymius in Ioann. dici illum agnum Dei cenſet, quòd à Deo miſſus ſit ad immolandum pro ſalute hominum, vel propter diuinitatem hypoſtaticè ſuæ humanitati coniunctam.

Auguſt.

Auguſtinus tracta. 7. in Ioan. Vtique ſingulariter iſte agnus. Nam & diſcipuli dicti ſunt agni: Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum. Dicti ſunt & ipſi lumen. Vos eſtis lux mundi, (Matthæi quinto.) Sed aliter ille, de quo dictum eſt, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Agnus ſine macula.

Sic & Agnus ſingulariter, ſolus ſine macula, ſine peccato: non cuius maculæ abſterſæ ſint, ſed cuius macula nulla fuerit. E Quid enim, quia dicebat Ioannes de Domino, Ecce agnus Dei? Ipſe Ioannes non erat agnus? non erat vir ſanctus? non erat amicus ſponſi? Ergo ſingulariter ille, Hic eſt agnus Dei: quia ſingulariter huius agni ſanguine ſolo homines redimi potuerunt. Et paulò poſt. Qualis agnus eſt? quem lupi timent. Qualis agnus? qui leonem occiſus occidit. Dictus eſt enim diabolus leo circumiens & rugiens, quærens quem deuoret. Sanguine agni victus eſt leo. Agnus quidem Moſaicus irrationalis erat, vt meditatur

Epiphan.

Epiphanius in hæreſ. 8. Chriſtus autem rationalis eſt, F imò Dei virtus & ſapientia.

Thom. Aq.

Thomas Aquin. lect. 14. in 1. cap. Ioann.

Origenes.

Sciendum eſt autem quòd, ſicut dicit Origenes, in veteri lege conſueuerunt quinque animalia offerri in templo: tria de terreſtribus ſcilicet, vitulus, capra, & ouis: ſed ouium quidem, aries, ouis, & agnus: De volatilibus verò duo, turtur ſcilicet & columba.

Quinque animalia cõſueuerunt offerri in templo.

Quæ quidem omnia præfigurata fuerunt veri ſacrificij, quod eſt Chriſtus, qui ſemetipſum obtulit oblationem Deo, vt dicitur Epheſ. 5. Quare Baptiſta Chriſto teſtimoniũ perhibens, agnum ſpecialiter nominauit.

Agnus in lege ſacrificiũ.

Huius ratio eſt: quia ſicut dicitur Numer. 24. licet alia fierent ſacrificia in templo cæteris temporibus, vnum tamen erat quotidianum, in quo iugiter vnus agnus manè, & alius veſperè offerebatur: nec hoc mutabatur vnquam, ſed tanquam principale obſeruabatur. Alia verò ex adiuncto: & ideò per agnum, qui erat principale ſacrificium, ſignificatur Chriſtus, qui eſt principale ſacrificium. Nam licet omnes ſancti, qui pro Chriſti fide paſſi ſunt, proſint ad ſalutem fidelium: hoc tamen non habent, niſi in quantum A agni ſacrificio principali adiunguntur. Et offertur quidẽ manè & veſperè: quia per Chriſtum patet aditus ad intelligibilia diuinorum contemplanda & fruenda, quod pertinet ad cognitionem matutinam: & inſtruimur, quomodo vtamur terrenis abſque inquinamento, quod pertinet ad veſpertinam: & ideò dicit, *Ecce Agnus Dei*, id eſt per agnum ſignificatus.

Cur Chriſtus dicitur agnus Dei.

1\. Dicit autem *Dei*, quia in Chriſto ſunt duæ naturæ, humana ſcilicet, & diuina: Et quòd hoc ſacrificium eſſet virtuoſum ad purgandum & ſacrificandum à peccatis, habet ex virtute diuinitatis, in quantum ſcilicet Deus erat, in Chriſto mundum reconcilians ſibi, 2. Cor. 5.

2\. B Vel dicitur Agnus Dei, quaſi oblatus à Deo, ſcilicet ab ipſo Chriſto, qui eſt Deus, ſicut dicitur oblatio hominis, quam homo offert.

3\. Vel dicitur Agnus Dei, ſcilicet patris: qui ipſe prouidit homini oblationem ad offerendum pro peccatis ſufficientem, quam homo per ſe habere non poteſt. Vnde Geneſ. 22. cùm Iſaac quæreret ab Abraham, Vbi eſt victima holocauſti, &c. reſpõdit, Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti. Roman. 8. Proprio filio non pepercit Deus, &c.

Cur Chriſtus agnus.

1\. Dicitur autem Chriſtus Agnus, primò propter puritatem. Exod. 12. Erit agnus anniculus, &c. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro & argento, &c.

2\. Secundò, propter manſuetudinem. C Eſai. 53. Quaſi agnus, &c.

3\. Tertiò, propter fructum. Prouerb. 28. Agni ſunt tibi, &c. Et hoc quantũ ad indumentum, iuxta illud Rom. 13. Induimini Dominum Ieſum Chriſtum. Et quantum ad cibum, Ioan. 6. Caro mea, &c. Et ideò dicebat Eſaias 16. Emitte agnum Domine, &c.

Quomodo Chriſtus tollit peccata.

Conſequenter propoſitam figuram exponit, cùm dicit, *Qui tollit peccata mundi*, id eſt,

1\. aufert quod in lege, nec per agnum, nec per alia ſacrificia auferri poterat: quia, vt dicitur Hebr. 19. Impoſſibile eſt per ſanguinem, &c. ſanguis iſte tollit, id eſt, aufert peccata mundi. Oſee vlti. Omnem aufert iniquitatem.

2\. Vel *tollit*, id eſt, in ſe accipit peccata totius mundi: quia, D vt dicitur 1. Petr. 2. Qui peccata noſtra pertulit, &c. Eſai. 53. Dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit.

Quod peccatum mundi.

Dicit autem ſecundum Gloſſam, *Peccatum*. & nõ peccata: vt oſtendat in vniuerſali, quòd abſtulit totum genus peccati, 1. Petr. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: vel quia pro vno peccato, ſcilicet originali, mortuus. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit, &c.

Auguſtin.

Hinc ſcilicet Auguſtinus tom. ſeptim. libro ſexto contra Iulianum Pelag. cap. primo, concludit omnes, quotquot in mundo ſunt, etiam infantes nuper natos, peccato obnoxios eſſe.

Infantes peccato obnoxii.

E Nam ſi nulli peccato paruuli obſtricti ſunt, inquit, ſequitur Chriſtum non eſſe pro paruulis mortuũ. Dicit autem Paulus ad Corinth. 2. capit. 5. quoniam vnus pro omnibus mortuus eſt. Quibus & ſimili conſecutione id adiicere poſſumus, Si ipſe agnus eſt Dei qui tollit peccata mundi: ergo quicquid in mundo eſt, peccato obnoxium eſt, & paruuli ſtatim atque in mundo ſunt, peccatores eſſe dicentur, & egebunt gratia Chriſti.

Quomodo Chriſtus tollit peccatum.

Tollit autem omnium peccata ſufficienter, etſi non efficaciter: tollit, inquam, quantum in ſe eſt, omnium qui ad eum recurrunt, peccata. Quòd ſi alicuius peccata permanent, hoc F non ad Chriſtum, ſed ad ipſum peccatorem referri debet.

3\. Tollit denique ex miniſterialiter per ſacerdotes. Medus etiam vtitur ſacramentis.

Origen.

Origenes tom. 1. in Ioannem. Siquidem, inquit, imbelles fecit mors Chriſti eas potentias, quæ humano generi bellum inferunt, & vindicabit à peccato vitam in vnoquoque credentium, potentia indicibili. Quoniam autem aufert peccatum, vt totus ſine peccato ſit mundus, idque facit, donec vniuerſos hoſtes ſuos, atque adeò mortem ipſam, nempè vltimum hoſtem deiecerit: Idcircò Ioannes ait, oſtẽdens ipſum, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*. Non, inquit, qui tollet

ali

Christus in præsenti etiã tollit peccata.

aliquando: neque item qui abstulit quidem antè, nunc autem non tollit: sed *tollit* inquit, quòd assiduè hoc agit: id est, tollit ab vnoquoque in mundo existente peccatum: neque cessat tollere, quoad è toto mundo sublatum fuerit peccatum: ac Seruator tradiderit patri regnum. Tollit itaque peccata, quoniam ab eo nostra purgatio & iustificatio pendet, & non in alio aliquo statu. Tollit, inquam, nõ actu, nisi peccatori eius meritum applicetur. Sic enim pharmaca & radices tollere quosdam morbos dicuntur, propter innatam vim: etsi non eos actu tollant, nisi ægris applicentur. Applicatur autem nobis Christi virtus & meritum, mediante pœnitentia, præeunte, comitante, & consequente Dei gratia, nostra fide, sacerdotum ministerio, & sacramentis. Hoc confirmat his verbis Theophylactus in Ioann. Non dixit, qui abstulit peccatum: sed qui tollit, in præsenti, peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata, & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitentiam. Quare autem non dixit peccata, sed peccatum? Fortassè hoc in genere dixit de omnibus: sicut dicere solemus, Defecit homo, id est, omnis humanitas à Deo. Aut peccatum inobedientiam intelligit, ob quam homo in varias affectiones incidit: hanc autem tulit Christus, factus patri obediens vsque ad mortem. Philipp. 2. Neque verò audiendi sunt, qui ideò peccata minimè tolli arbitrantur: quòd in nobis fomites quædam illorum, ceu carnis stimuli remaneant. Reatus enim tollitur & ipsa deformitas, interim dum hîc viuentes ad designata media recurrimus. Remanet interim fomes seu infirmitas quædam in nobis: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, donec expurgato & ad incorruptionẽ restituto corpore, ipsa etiam carnis imbecillitas omninò tollatur. Relinquitur autem illa in nobis, quandiu viuimus, non ad condemnationem nostram: multùm enim differt à peccato: sed ad exercitationem, vt secundum spiritum viuentes, & membra nostra mortificantes super terram, non iam carni, sed spiritui, neque Deo, sed mundo viuamus. Hanc resolutionem Gregorius Nicænus, serm. de sancta Christi natiuit. confirmat his verbis. Dicet enim, inquit, forsitan aduersarius, quòd eum, qui expectasset tempora, ad manifestationem nequitiæ, vt auctam eam eximeret, ac radicitùs & funditùs tolleret, totam eam sustulisse decebat, vt nullæ eius remanerent in vita reliquiæ. Nunc verò cædes, furta, adulteria, ac pessima quæque omni remoto metu committuntur. Nam si quis ad hoc respicit, similitudine quadam insigni eam, quæ his rebus existit, ambiguitatem soluat. Quemadmodum enim videre licet, dum serpentes interficiuntur, nõ statim vnà cum capite posteriorum partium volumina emori: sed caput quidem emortuum est, posteriora verò partes suis spiritibus etiam nunc animatæ vigent, nec vitali motu priuatæ sunt: Ita draconis quoque interfector, quum magna bestia euasisset, quippè quæ vnà cum omnibus singulatim hominum ætatibus creuisset, capite cæso, hoc est, malorum inuentrice, quæ multa in sese capita haberet, sublata, posteriorum partium tactum nihil curauit, quòd operam dedisset, vt exercitationis causa insequentibus hominibus in mortua bestia motus relinqueretur. Quod igitur contusum illud & confractum caput? Id quod vnà cum prauo consilio mortem inuexit, quod lethale venenum homini per morsum immisit. Is igitur qui imperium mortis euertit, vim, quæ in capite serpentis erat, vt inquit Propheta, contudit atque contriuit: Reliquus verò bestiæ tractus vnà cum vita humana latus, quoad humanum genus erit in motibus nequitiæ atque improbitatis, semper squamis peccati vitam vndique exasperat & indurat: ac potentia quidem iam emortuus est, posteaquàm caput inutile redditum est. Vbi autem tempus præterierit, & circa eam quæ expectatur, vitæ huius consummationem constiterint ea, quæ mouentur: tunc ea quæ in causa est, extrema pars hostis abolet. Ea autem mors est. Atque ita plena atque absoluta fiet absolutio vitiositatis, omnibus ad vitam per resurrectionem vocatis. Vbi verò Ioannes Christi virtutem explicauit, nunc eius dignitatem declarat, dicens *Hic est de quo dixi. Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Ita summatim omnia comprehendit, & superius suum testimoniũ confirmat: quasi dicat, vt meditatur Chrysostomus hom 16. in Ioan. Meus enim aduentus nihil aliud habuit quàm prædicare commune orbi terrarum beneficium præstitũ, & in aqua baptizare: huius autem purgare humanum genus, & largiri paracleti operationem. Cyrillus Alex. l. 2. in Ioan. c. 2. In memoriam reducit Baptista quæ dixerat, & gloriæ Christi vltrò & sponte cedit: nec ex charitate magis, quàm ex veritate, etiam necessitate id facit. Subiicitur enim: Etiamsi nolit creatura creatori, seruus domino, largitori id quod donatur. Theophyl. in Ioan. Et superius quidem iis, qui à Pharisæis venerant, Ioannes dicebat: Medius vestrum stat, quem vos nescitis, qui ante me fuit: nunc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus. Hic est de quo testificabat, inquit, Pharisæis, quòd ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ante me factus sit, hoc est, dignior me, & insignior. Neque enim sic intelligi debet, vt in superioribus diximus, quasi filius Dei factus sit, id est creatura sit, in ea ratione qua tempore Ioannem præcedit: sed quòd illi prælatus sit. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 19. Solet enim qui præcedit, posterioribus gloriosior videri: sicut qui fabrilem quandam artem, aut quamuis aliam absolutè tenuit, præcedit, aut gloriosior eo est, qui adhuc discẽs, magistrum sequitur, & ad vlteriora continuè graditur. Qui tamen cùm magistrum suum cognitione artificij vicerit, non iniuria à superato poterit audire magistro: *Qui post me venit, prior me factus est.* Hac igitur imagine, sensum huius orationis Saluatori & Baptistæ attribuens, rectè mea quidem sententia intelliges. Mirabantur enim omnes Ioànnem, multos ille vndique colligebat: magna turba hominum, qui baptizari ab eo volebant, ad eum quotidie confluebat. Christus verò multò præstantior ignorabatur, latebat verè ipsum Deum esse. Et quia ignorabatur, multò posterior, ac minor Baptista videbatur. Maiorẽ enim honorem atque gloriam ab hominibus Baptista capiebat: sed qui venturus erat, prior factus est, maior atque præstantior in dies reputatus. Ab operibus enim ipsis Deus esse reuelabatur: cũ Ioannes Baptista hominis terminos non excedens, in posterioribus relictus sit. Ænigmaticè igitur beatus Baptista, Qui post me venit, inquit, prior me factus est: & qui honore me inferior erat, gloriosior factus est, & incomparabili præsentia ideo eam mihi mẽsuram gloriæ superat. Theoph. in Ioan. Quare verò insignior & dignior est, inquit? *Quia prior me erat.* Audi Ari. Non dixit, Prior me editus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, quòd non à Maria esse cœperit Dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiã suã, quam ante secula habuit. Quoniam si, quẽadmodum vos nugamini, Dominus à Maria initium suæ substantiæ assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursore? Etenim præcursor manifestè sex mensibus antecessit Dominum iuxta natiuitatem in carne. *Vir* autem dicitur Dominus. fortassis propter ætatem perfectam, quoniam 30. annorũ erat cùm baptizaretur. Fortassis autẽ, quòd & omnis animæ vir sit, & Ecclesię sponsus. 2. Cor. 11. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, inquit Paulus. Dicit ergo præcursor: Ego quidem pronubus & internuncius, veniet autem post me *vir*. Nam & ego quidem traho animas ad fidem in Christum: ipse autem vir est, qui illas sibi adiungit, *Et ego nesciebam eum.* Chrys. ho. 16. in Ioan. Aufert omnem testimonio suspicionem, cùm non humanæ familiaritatis gratia, sed diuina reuelatione id se perhibere ostendat. Nesciebam enim, inquit. Quomodo ergo dignus est fide testis? Quomodo alios docet, qui nescit? Non inquit, nescio, sed nesciebam: vt hoc verbo maximè sibi crederetur. Quo enim pacto tantũ ignoto tribueret? Verùm quęritur, quomodo dicat se nesciuisse Christum, cũ illum conspicatus postulantem baptizari, his verbis adorsus sit: Ego à te debeo baptizari? Demũ quomodo nesciuit eum, quem nõdum natus in vtero positum salutauit? Respondit Augustinus lib. 2. de consensu Euangelist. c. 25. Quòd etsi illum priùs nosset, aliquid tamen in eo, quod nondum nouerat, columbæ descensione didicit: quòd ipse scilicet baptizaret in Spiritu sancto propria quadam & diuina virtute. Eãdem resolutionẽ habet

4.

5. Christus non tollit alio cuiusque peccata, nisi auferre posset. Similitudo.

Theoph. Cur in singulari, peccatum, dicat.

Peccata omninò tolluntur.

Quid fomes peccati.

Greg. Nic. Quomodo tot peccata regnent, cùm ea Christus abstulerit. Similitudo.

Christi dignitas.

Chrysost.

Cyrillus Alex.

Theoph.

Cyrillus.

Theophyl.

Chrysost. Quomodo Ioannes Christũ nesciebat.

August.

Theoph.
Euthym.

Theophylactus in Ioan. Euthymius autem in Ioã. Quòd, inquit, in vtero matris positus Christum cognouit, id supernaturaliter contigit, quo modo nullus omninò hominum cognouit. Nunc autem triplici cognitione cognouit, puta per visum, per auditum, per Propheticam notitiam: quarum nulla Christum cognoscebat, priusquàm ad Iordanem veniret. Deinde autem triplici hoc modo cognouit eum. Vidit & Christum, & columbam. Audiuit Christum, & vocem Patris: quinetiam Prophetica reuelatione penitiora diuinæ maiestatis confessus est. Quòd si quis obiiciat miracula multa facta esse in natiuitate Christi, Angelos scilicet auditos, & stellam à Magis esse visam, ex quibus Christus à multis agnitus est, & ita Ioãni manifestus fieri potuit: respondent Chrysostomus & Theophylactus, hæc Ioanni innotescere non potuisse, tũ propter infantilem ætatem, tum quia in desertum secedens, Christi consuetudine minimè vsus sit. Adde quòd à natiuitate vsque ad baptismum Christus nullum miraculum fecit: cùm tandem legatur, post aquæ in vinum conuersionem, Hoc fecit initium signorum Iesus. Ita verificabatur illud quod scribitur Esai. 45. Verè tu es Deus absconditus. Hinc factum est, vt Ioannes Christũ nesciret, quia nulla signa adhuc de eo viderat, neque aliis per signa innotuerat. Theophylactus in Ioan. Hoc autem loco, inquit, quòd miracula pueritiæ Christi conficta sunt, & mendacia composita ab his, qui deridere voluerunt mysterium. Nam si fuissent vera, quomodo ignotus fuisset Dominus qui hæc faciebat? Neutiquam enim verisimile fuerit, non fuisse celebrem eum, qui talia faciebat miracula. Verùm non ita est. Non enim antequàm baptizaretur, signa fecit, neque cognitus erat. Ideò subiicit, *Sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Nimirùm vt omnes adducantur ad fidem in illum, & monstretur populis. Nam propterea ego baptizo. Me enim baptizante concurrunt populi, & cùm congregantur, manifestatur in eis Christus, qui à me prædicatur, & præsens præsentibus monstratur. Nisi enim propter baptismum confluerent, quomodo à Ioanne monstraretur Dominus? Non enim ostiatim obambulabat, vt manu Christum ostenderet, & vnicuique monstrarat. Igitur ea de causa dicit, Veni baptizare aqua, vt populis propter baptisma conuenientibus à me manifestetur. Ita distinguit baptisma suum à Christi baptismate: quòd Christus non in aqua solùm, sed in spiritu baptizaret: quòdque Ioãnis baptisma significatiuum tantũ esset, non autem effectiuum. Et Christo quidem militabat, & sicut legis veteris sacramenta, præcursorio quodam & præfiguratorio fungebatur officio, vt scribit Augu. to. 7. de vnico baptismo contra Petil. c. 7. Vnde & idem in Enchirid. cap. 49. Non enim, inquit, renascebantur, qui baptismate Ioannis baptizabantur, à quo & ipse Christus baptizatus est: sed quodam præcursorio illius ministerio, qui dicebat, Parate viam Domino, huic vni soli, in quo renasci poterant. Huius enim baptismus est, non in aqua tantùm, sicut fuit Ioannis, verumetiam in Spiritu sanctu, vt de illo Spiritu regeneretur quisquis in Christum credit, de quo Christus regeneratus regeneratione non eguit. Et tract. 4. in Ioan. Quid profuit baptisma Ioãnis, inquit? Si profuit aliquid, modò maneret, & baptizarentur homines in baptismate Ioannis, vt sic venirent ad baptismum Christi. Sed quid ait? Vt manifestaretur Israëli: id est, vt ipsi populo Israël manifestaretur Christus, venit Ioãnes baptizare in aqua. Accepit ministerium baptismatis Ioannes in aqua pœnitentiæ parare viam Domino, non existens Dominus: at vbi cognitus est Dominus, superfluò ei via parabatur: quia cognoscentibus se ipse factus est via. Itaque nõ durauit diu baptisma Ioannis. Thomas Aquinas lectio. decimaquarta in cap. primum Ioannis. Manifestauit autem baptismus Ioannis Christum tripliciter. Primò scilicet per Ioannis prædicationem. Licet enim Ioannes etiam sine baptismo potuisset prædicando parare viam Domino, & inducere turbas ad Christum: tamen propter nouitatem officij plures ad eum cõcurrebant, quàm si sine baptismo prædicatio facta esset. Secundò profuit baptismus Ioannis propter Christi humilitatem, quam demonstrauit, baptizari volens à Ioãne. Matth. 3. Venit Christus ad Ioannem, &c. In quo quidem exẽplum humilitatis præbuit: vt scilicet nullus quantumcunque magnus dedignetur à quoque ad hoc ordinato sacramenta suscipere. Tertiò, quia Christo baptizato à Ioanne affuit virtus Patris in voce, & Spiritus sanctus in columba, per quam virtus Christi & dignitas magis manifestata fuit. Luc. 3. Et vox Patris intonuit, Hic est filius meus, &c. *Et testimoniũ perhibuit Ioannes, dicens, Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.* Ita authoritate confirmat ea quæ de Christo protulit, quòd sit Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, quòd ei prælatus sit, quódque ante eum erat. Vidi, inquit, his scilicet ipsis oculis, speciẽ quidem visibilem columbæ, testem certissimam inuisibilis præsentiæ Spiritus sancti. Iulianus Pomerius Archiepisc. Toletan. lib. 2. contra Iudæos. Ipsis etenim signis Ioannes Christum agnouit, inquit, quibus eum prophetarum Esa. vaticiniis didicit. Sic quippè Esaias in persona Dei patris dicit, Esaiæ 42. Ecce seruus meus, suscipiam eum: dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. In his duabus sententiis Esaiæ, quibus Pater filium, & electum & complacentem sibi appellat, necnon spiritum suum daturum se ei pronunciat, Ioannes hîc in baptismo iam ipso Domino baptizato ea impleta sic narrat: *Vidi, inquit, spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit. Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimoniũ perhibui, quia hic est filius Dei.* Nam & baptizato iam Domino, vox de cœlo facta est, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui. Quod enim Esaias 42. cap. dicit, ex voce Patris: Dedi spiritum meum super eum: hoc etiam Ioãnes præsentia corporali vidit impletum, quum dicit: Vidi spiritũ descendentem quasi columbam de cœlo super eum. Et quod in Esaia scribitur iterum, Electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, hoc ab Euangelista repetitur, factam videlicet fuisse vocem de cœlo, dicentis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Propheta quidem Esaias speciale de Domino vaticinium præbuit: sed hîc Ioannes plusquam Propheta digito Dominum demonstrauit, in quo hæc specialiter impleta esse probauit. Ecce quibus signis atque indiciis Ioannes Christum Dei filium didicit. Chrysostom. hom. 16. in Ioann. Quidam autem dicunt, non omnes, sed Ioannem tantùm, & quosdam vita & moribus probatiores spiritum vidisse. Nam etsi corporeis oculis in columbæ speciem spiritus descendens videri poterat, non tamen necessariò sequebatur, vt ab omnibus spectaretur. Etenim Zacharias sub corporea imagine multa suspicatus est, necnon & Daniel & Ezechiel, nullum tamen visionis socium habuerunt. Propterea Moyses multa vidit, qualia aliorum nemo: Et transfigurationem in monte non omnes viderunt discipuli: Sed neque in resurrectione visionis illius omnes fuere participes, Act. 10. Quod significauit Lucas, cùm inquit, Qui dedit eum manifestum fieri testibus præordinatis. *Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Dicit autem se vidisse Spiritum sanctum descendẽtem: quia, vt scribit Thomas Aquin. in Ioann. Cùm, inquit, descensus duos terminos habeat, scilicet principium sursum, & terminum deorsum, quantum ad vtrũque conuenit baptismo. Est enim duplex spiritus, vnus mundi, & alius Dei. Et spiritus quidem mundi est amor mundi, qui non est desursum: sed ab inferiori ascendit in homine, & eum descendere facit: spiritus autem Dei, scilicet Dei amor, desursum descendit ad hominem, & eum ascendere facit. 1. Corint. 2. Nos autem spiritum non huius mundi accepimus, sed spiritum Dei, &c. Quia ergo ille spiritus desuperius est, ideò dicit descendentem. Similiter etiam, quia impossibile est creaturam recipere Dei bonitatem in tãta plenitudine, secundum quod cõuenit Deo: ideò bonitatis ipsius ad nos deriuatio est quasi quidam descensus. Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens, &c. Sed quia

Spi

Margin notes:

Ioannes tripliciter Christum nouit.

A

Chrysost.
Theoph.

B

Theoph.
Contra libros mendaces de Christi pueritia.

C

Cur Ioannes baptizauerit.

Differentia inter Christi & Ioannis baptisma.

D

Augus.

E

F

Thom. Aq.
Quotupliciter baptismus Ioãnis Christum demonstrauit.

1.

2.

3.

Iul. Pome.
Esaiæ vaticinium de patris voce, & spiritu in Christum illapso.

Prophetica.

Chrysost.

Quomodo spiritus sanctus descendit.
Tho. Aq.

Cur incarnatus est Christus, & tamen Spiritus sanctus non est incolumbatus.

Leo Papa.

Spiritus sanctus in sua natura videri non potest, vt dicitur Ioan. 3. Spiritus vbi vult, spirat, &c. Spiritus autem non est descendere, sed ascendere. Ezechiel. 8. Eleuauit me spiritus: Ideò consequenter Euangelista modum visionis & descensus exponit, dicens, hic non fuisse in spiritu, id est natura, sed in specie columbæ, in qua apparuit. Vnde dicit, *quasi columbam*. Et hòc quidem congruè, vt scilicet filius Dei per carnem mundo factus visibilis, manifestaretur per spiritum sub visibili specie columbæ: quæ quidem columba à Spiritu sancto in vnitatem personæ non sicut humana natura assumpta est a filio Dei. Cuius ratio est: quia filius apparuit, non solùm vt manifestaretur, sed vt saluaret. Et ideò, secundum quod dicit Leo Papa, oportuit quòd esset Deus & homo: Deus quidem, vt afferret remedium: homo vero, vt præberet exemplum. Spiritus verò sanctus apparuit solum ad id manifestandum, ad quod sufficiebat speciem corporalem assumere solum ad significationem quandam. Hinc colligimus non reiiciendas esse imagines, etiam rerum inuisibilium, vtpotè Spiritus sancti, & totius Trinitatis. Damascenus, Orat. 3. de Imaginibus. Quartum verò imaginum genus est scripturæ, quæ figuras & formas, exemplaque rerum, quæ sub aspectum non cadunt, & corporis expertes sunt, corpore expressa corporeis oculis subiicit, vt aliquam, licet obscuram, Dei atque Angelorum notitiam habeamus: quia sine figuris humanæ conditioni conuenientibus, res corpore figuraque carentes intueri non possumus: quemadmodum Dionysius Areopagita diuinis in rebus explicãdis exercitatissimus dixit. Quòd enim merito rerum forma figuràque carentium formæ figuræque compositæ sint, non eam quis dixerit causam extitisse, vt nostræ conditionis ratio haberetur: quia sine medio non potest ea quæ mente solùm & intelligentia cõprehenduntur exemplari, egétque propriis, sibíque naturæ coniunctis auxiliis, quibus subleuetur. Quòd si diuina scriptura conditionis nostræ habita ratione vndique colligit ea, quæ nobis congruentia aptaque sint, in rebus simplicibus, formaque carentibus, formas quasdam accommodat: cur imaginibus ea non exprimat, quæ ex natura sua proprias figuras ac formas habent, quæque, cùm eorum desiderio teneamur, quia non adsunt, à nobis exprimi non possunt? Mens quidem nostra (quemadmodum ait Gregorius ille, diuina insignis eloquentia, Orat. 2. de Theolog.) quantumuis ad deum laboret, ea tamen quæ corporea sunt, omninò transilire non potest. Quinetiam inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur. Videmus præterea imagines in rebus procreatis, quæ nobis obscuras rerum diuinarum significationes præbent. Vt cùm dicimus, sanctam omniùque principio superiorem Trinitatem, per solem, & lunam, & radium declaramus: per fontem scaturientem, & riuum è fonte emanantem, & fluentum: aut per mentem, & rationem, & spiritum nostrum: aut per rosæ plantam, & florem, & odoris suauitatem. Cyprianus, lib. de vnit. Ecclesiæ. Ideirco & in columba dicitur Spiritus sanctus: quia columba simplex animal & innocens est: non felle amarum, non morsibus sæuum, non vnguium laceratione violentum: hospitia humana diligere: vnius domus consortium noscerum generat, simul alios edere: cum conueniat volantibus inuicem cohærere, communi conuersatione vitam suam degere: oris osculo concordiam pacis agnoscere: legē circa omnia vnanimitatis implere. Quare autè potiùs in columba, quam in alia specie apparuit, multipliciter ratio assignatur. Primò quidem propter columbæ simplicitatem. Nam columba simplex est. Matth. 10. Estote prudentes sicut serpẽtes, & simplices sicut columbę, &c. Spiritus autem sanctus, quia facit respicere vnum, scilicet Deum, simplices facit: & ideò in specie colũbæ apparuit. Et quidem secundum Augustinum apparet etiam super discipulos congregatos per ignem: quia quidè sunt simplices, sed tepidi: quidem autem feruentes, sed maliciosi. Vt ergo spiritu sanctificati dolo careant, Spiritus in columbæ specie demonstratur: & ne simplicitas frigiditatis tepescat, demonstratur in igne. Epiphan. libro 1, tom. 3. in hæres. 17. quæ est Ophitarum, propter innocentiam, & longanimitatem, & malorũ in hoc animali obliuionem, Spiritum sanctum in columbæ specie apparuisse scribit: quòd nos diuinus sermo velit sancti Spiritus voluntatem, & innocentis columbæ innocentiam imitari, vt simus quidem prudentes ad bonum, simplices verò ad malum. Thomas Aqui. in Ioan. alias similitudinis huius rationes explicat: nimirùm quòd Spiritus sanctus apparuerit in specie columbæ, propter charitatis vnitatem. Nam columba vehementi amore in consortem ducitur. Cant. 6. Vna est columba mea. Vt ergo ostendat Ecclesiæ vnitatem, Spiritus sanctus in specie columbæ apparet. Nec moueat te, quòd discipulis dispertitæ linguæ apparuerunt, quando sedit supra singulos eorum Spiritus sanctus, qui & dispertitus apparet secundum diuersa donorũ officia, & tamen vnit per charitatem: Et sic propter primum apparuit in dispertitis linguis (vt dicitur 1. Cor. 12.) Diuisiones gratiarum sunt: In columbæ specie propter secundum. Tertiò propter gemitum. Columba enim habet gemitum pro cantu. Sic Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, &c. (vt dicitur Rom. 8.) Quartò propter fœcunditatem gratiæ spiritualis in Ecclesia, in specie colũbæ Spiritus sanctus apparuit. Hinc est quòd Leuit. 15. Dominus pullos columbarũ offerre præcepit. Quintò, propter columbæ cautelam. Sedet enim super riuos aquarum, & respiciens falconẽ volitantem conspicit, & sibi ab eo cauet. Cant. 6. Oculi tui sicut columbæ, &c. Vnde quia in baptismo est nostra tutela & defensio, congruè in specie columbę Spiritus sanctus apparuit. Respondet igitur figuræ veteris testamenti. Sicut enim columba deferens ramum virentis oliuæ, ostendit signum clementiæ Dei his qui residui fuerant ex aquis diluuij: ita & in baptismo veniens Spiritus sanctus in columbæ specie, ostendit signum diuinæ clementiæ, quę baptizatis & peccata remittit, & gratiam confert. Hinc fit, vt Greg. Nanz. Orat. ad ciues Manzanzenos, similitudinem columbę, quam Dauid vsurpat, ad Spiritum sanctũ referat. Hic enim suas calamitates acerbè ferens: Quis, inquit, dabit mihi pennas sicut columbę, & volabo, & requiescam? Psal. 54. Columbę pennas expetit, inquit, vel quòd leuiores sint ac perniciores. Talis enim est, quisquis iustitiam colit. Vel quòd Spiritum adumbrent, cuius vnius auxilio pericula fugimus, vt quàm longissimè se ab his malis remoueat quę tum grassabantur. *Et mansit super eum.* Quia cũ in aliis Spiritus nõ requiescat, vt scribit Albertus in Iuannem, in Christo requiescit, & ex ipso in alios procedit. Esa. 11. Requiescet super eũ spiritus Domini, spiritus sapientię & intellectus. Quòd autem in aliis non quiescat Spiritus sanctus, duplex causa assignatur à Thoma Aquinate. Vna est ex peccato. Omnes enim homines alij, pręter Christum, vel sauciantur vulnere peccati mortalis, per quod effugatur Spiritus sanctus: vel obsidẽtur malo veniali, per quod aliqua operatio Spiritus sanctus impeditur. In Christo autẽ neque mortale, neque veniale, nec originale peccatum fuit: vnde nec in eo fuit Spiritus sanctus inquietatus, sed mansit super eum, id est, quieuit. Alia causa: quia quantũ ad gratias gratis datas, non semper adest aliis sanctis potestas operandi: sicut non semper adest sanctis potestas operandi miracula, nec Prophetis spiritus Prophetię. Christus verò semper habuit potestatem ad omnem operationem virtutum & gratiarum: & ideò ad hoc designandũ, super eum mansit. Vnde hoc proprium signum fuit agnoscendi Christum, vt dicitur in Gloss. Esai. 11. Requiescet super eum spiritus Domini. *Et ego nesciebam eum.* Hoc denuò protestatur, ne quis ea ratione, qua Christi cognatus erat, eum Christo adblandiri existimet. Potest autem variè hęc sententia exponi, quasi diceret, vt explicat Rupertus in Ioan. Non voluntate humana, sed authoritate diuina veni in aqua baptizans. Et quomodo mittebatur Samuël in Beth-leem, sciens esse in filiis Isai, quem vngeret in regem, sed quis filiorum eius esset, nesciens: sic & ego veni ad Iordanem, Christum iam venisse sciens, sed in persona quis Christus esset, nesciens. Et sicut idem Samuël ex occursu faciei Dauid agnouit (erat enim rufus, & pulcher aspectu, decoràque facie) certior autem

Left margin notes: *Imaginum vtilitas.* — Damas. — Dion. Areo. — Greg. — *Columba cur tribuatur Spiritui sancto.* — Cyprian. 1. 2. 3. — 1. — Epiphan. 2.

Right margin notes: Tho. Aqu. — 3. — 4. — 5. — Greg Naz. — 6. — Albertus. *Quare super Christũ solũ requiescit spiritus Domini.* — Thom. Aq. — Rupertus. *A simili ostẽditur quomodo Ioannes nesciuerit Iesum.*

factus est, dicente Domino, 1. Reg. 16. Surge, & vnge eũ, ipse est enim: Sic & ego venientem hunc ad me, & reuelante spiritu agnoui, & dixi, Ecce agnus Dei, & ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Certior autem factus sum, veniente super eum spiritu in specie columbæ Albertus Magnus in Ioann. Explicari etiam istud potest, vel quia affectu carnali non cognouit, vel quia facie ad faciẽ non cognouit, quia ignotus fuerat ex longa absentia: vel quia propter multam humiliationis absconsionem non cognouit hunc esse in persona, quem tamen in mundo sciuit esse per præsentiam carnis: vel quia nõ cognouit eum in potestate sacramentali, quã per seipsum exercere vellet, & non alteri committere. Simile est Gen. 27. vbi dicitur de Isaac: Non cognouit eum, scilicet filium suum, quia pilosæ manus similitudinẽ maioris expresserant. Sic & in Christo similitudo hispidæ carnis pro similitudine peccatorum fecerunt Christum non cognoscibilem etiam sanctis. Es. 53. Quasi absconditus vultus eius, & despectus: vnde nec reputauerimus eum. Quis enim filium Dei noscat in signis latronis? Psal. 16. Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias latronis. Et si obiiciatur, quòd Ioannes cognouit Christũ in vtero matris: dicendum quòd hoc verum est, sed hoc fuit ex instinctu Spiritus sancti. Et dicit Gregorius, quòd sæpè Spiritus sanctus tangit corda Prophetarum ad vnum, nõ tangit ad alterum: & sic hoc ad notitiam personalem non tetigit cor Ioannis. Ideò oportuit vt signo visibili demonstraretur vt sacramẽti sanctificator. Sic ergo dicit, Et ego nesciebam eum. Adiicit autem, *Sed qui misit me baptizare*, id est, Deus, qui mihi hoc iussit occulta inspiratione, vel manifesta atque sensibili apparitione Angelica: *ille mihi dixit* per inspirationem internam, siue Angelicam allocutionem: *Super quem videris Spiritum descendentem*, id est, Spiritum sanctum in forma columbæ venientem, *& manentem super eum*, ad tempus in tali signo visibili: *hic est qui baptizat in Spiritu sancto*, non modò aqua corpus, sed interna & spirituali virtute animam purgans à vitiis, & eam gratia Spiritus sancti illustrans. Etsi enim cæteri à Christo baptizent, hoc tamen ministerialiter faciunt, Christus verò principaliter purgationem peccatorum efficit, qui lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Neque iterum putandum est, quòd descensu Spiritus sancti in Christum, & columbæ super eum mansione, noua quędam gratia aut infusa, aut aucta sit in anima Christi, qui ab instanti conceptionis perfectissimus fuit: sed descensus hic, & mansio columbæ in Christo, designauit perfectionem & efficaciam gratiæ Christi, vt pluribus verbis demonstrat Cyrillus Alexan. lib. 2. in Ioann. cap. 3. Non enim participatione, nec deforis, vt in sanctos, Spiritus in filium influit, sed substantialiter, & secundum naturam in ipso est. *Et ego vidi* corporalibus oculis speciem columbæ, signum certissimæ præsentiæ Spiritus sancti. *Et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 4. Verum est testimonium grauissimi testis: qui non ignorans scriptum esse, Quæ oculi tui viderunt, illa dicito: quod vidit, id loquitur. *Vidi* enim, inquit, datum mihi signum, & intellexi ipsum esse qui significabatur. *Et testimonium perhibui, quia est filius Dei.* Euthymius in Ioan. Et vbi hoc perhibuit testimonium? Neque enim vsquam scriptum est. Omninò sanè hoc testificatus est: relictum autem est ab Euangelistis, quemadmodum & cætera multa. Cyrillus capit. 4. in Ioan. l. 2. ita prosequitur. Filius autem Dei tutissimè adiectione articuli dicitur (in hac sententia, *ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ*, Quia hic est ipse filius Dei) vt ille solus secundum naturam, omnium genitoris bonorum hæres ostenderetur: ad quem etiam nos per adoptionem confirmamur, ad huiusmodi dignitatem per gratiam eius inuitati. Quemadmodum enim omnis in cœlo & in terra paternitas ex patre est, quoniam ipse propriè primùm, & verè solus pater est: sic omnis quoque filiatio ex filio est, quoniam ipse propriè primùm, ac verè solus filius est, non adulterinus, neque falsò ita vocatus: seu ex substantia Dei patris, non per decisionem, aut fluxum, aut partitionem: cùm natura deitatis nullam penitus passionem, nullam immutationem recipiat, sed vt ex vno vnus, qui semper vnus est cum genitore, coæternus sibi & insitus. In ipso enim est, & ex ipso prodit indiuisibiliter & inseparabiliter. Non enim corporis deitatis natura est, nec loco circumscribitur, nec per locorum spatia transgreditur: sed quemadmodum insita igni caliditas, ita ex eo prodit, & in eo est, vt quamuis aliud esse videatur, non tamen separetur ab eo, sed tota in toto igne seruetur. Sic de filio Dei ad sublimiora similitudine coaptata, intelligentes, sustinere quidem in propria hypostasi eum credemus: sed nec extra vnam ineffabilémque deitatem collocabimus, nec alterius quàm pater sit substantiæ confitebimur. Alter enim non erit iure veréque filius, & recens nobis Deus cõperietur, si aliud quid præter vnum & solum Deũ esse ipsum putabimus. Nam si patri Deo consubstantialis non est, quomodo à vera Dei appellatione non decidet? Sed quum habeamus Baptistam testem grauissimum, qui testimonium perhibet, *quia hic est filius Dei*: non ambigemus Deum verum ex substantia patris filium prædicare. Nihil enim præter hoc veræ filiationis nomen significare potest. Augustinus tract. 7. in Ioann. Oportebat enim, inquit, vt ille baptizaret in spiritu, qui est vnicus filius Dei non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt vnici. Vnicus habet potestatem, adoptati ministerium. Licet baptizet minister, non pertinens ad numerum filiorum, quia malè viuit, & malè agit, quid nos consolatur? *Hic est qui baptizat.* Beda in Ioannem. Baptizat Dominus in Spiritu sancto, per Spiritus sancti gratiam peccata dimittendo. Siue enim ipse aqua aliquos discipulorum suorum primus baptizauerit, per quos ad cæteros fideles baptismi riuulus proflueret: siue fideles eius, inuocato nomine ipsius, aqua baptizent electos, & chrismate sancto perungant: eosdẽ nihilominus ipse Spiritu sancto baptizat: quia nemo pręter ipsum peccatorum nexus soluere, & Spiritus sancti valet dona tribuere. Cæterùm in eo quòd Ioannes testimonium perhibet, *Quia hic est filius Dei*, & quòd suprà dixerat, *Post me venit vir*: vtriusque naturæ veritatem, diuinæ videlicet & humanæ, in vna Christi persona designat. Erubescat Manichæus, inquit Beda, audiens, Venit vir. Contabescat Photinus, audiens, Hic est filius Dei. Audiant mansueti, & lætentur: quia venit vir post Ioannem fortior Ioanne, qui baptizat in Spiritu sancto, & quia hic est filius Dei. Quia enim per superbiam recessimus a Deo, filius Dei per misericordiam factus est homo: vt idem ipse & per diuinitatem patri, & per humanitatem congrueret nobis: & per humanitatem nostrę similem, pro nobis cum hoste confligere: per diuinitatem patri consubstantialem, ad imaginem nos Dei & similitudinem, quam peccando amisimus, posset dignè recreare: per nostræ mortem fragilitatis destrueret eum qui habebat mortis imperium, & per impossibilem suæ diuinitatis potentiam conciliaret nos Deo patri. *Altera die iterum stabat Ioannes & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dixit. Ecce agnus Dei. Τῇ ἐπαύριον*, inquit, id est, postero & consequenti, seu crastino die. Non vulgari modo, neque casu idem testimonium Ioannes repetit, inquit Euthymius in Ioannem. Hoc enim facit, quia nondum Iudæorum insensibilitatem attigerat. Chrysostomus, homil. 17. in Ioan. Pigra enim, inquit, quomodò humana vita est, & ad perditionem procliuis, non propter naturæ opificium, sed propter voluntatis desidiam. Quãobrem sępiùs admonendum est. Vnde Paulus: Hæc scribere mihi quidem non graue, vobis autem tutum. Terra enim semel accepto semine mox profert fructus, neque indiget altera satione. In anima nostra non ita vsu venit, sed frequenter & summa cum diligentia in ea serendum est, vt semel saltem fructum accipiat. Primùm enim non facilè incidit, & imprimitur animo verbum Dei. Quoniam multa sequitur difficultas, multis obstruitur spinis anima, multi adsunt insidiatores semina diripientes. Deinde cùm germinant, & radices agunt semina, iterum indigent diligentia, vt ad maturitatem perueniant: & cùm peruenerint, vt integra persistant, & à nemine lædantur. In seminibus enim cùm è vagina spica erumpit, rubiginem & cætera noxia facilè contemnit.

Alb. Mag.

Aliud simile.

Greg.

Christo non noua gratia donata est.

Cyril. Alex.

Idem.

Non omnia Ioannis testimonia scripto prodita sunt.

Euthym.

Cyrillus.

Probatur Christus esse filius Dei Deus.

August.

Diuinitas Christi dat fontis baptismi vim.

Beda.

Diuinitas & humanitas Christi.

Beda.

Aliud Ioannis testimonium.

Euthym.

Chrys.

Reiteranda exhortationes.

In doctrinis autem ne ad perfectum opus prodiret, nonnunquam leuis tempestas effecit, idque & rerum difficultate, & hominum. Sicut enim hi sciunt, & volunt lædere fraudibus, variísque alijs tentationibus: ita per eos doctrina penitus labefactatur. Hæc autem nô temerè vobis dicta sunt, sed vt quoties idem Ioannem repetentem audieris, nolis tanquam nugatorem contemnere, neque superfluum & molestum arbitrari. Voluit enim semel audiri: sed cùm multi eius verbis non à principio nimio somno oscitantes vacauerint, iterum eos excitat. Inculcat ergo rursus, *Ecce Agnus Dei*, tanquam duram quandam & immitem terram nouali frequenter molliens, & sermone tanquam aratro subactam mentem excitans, hoc pacto sciuuna altè deiicit. Propterea non longiori vsus est oratione, quoniam vnum tantùm curabat, vt Christo omnium animos coniungeret. Norat enim, si hoc recepissent, non ampliùs testimonio indigere, vt factum est. Nam si Samaritani audito Christi sermone dicunt mulieri, Non iam propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic est verè saluator mundi: longè magis discipuli id fecissent, effeceruntque. Porrò Chrysostomus articulum Græcum obseruat in illa sententia, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, Ecce ille Agnus Dei. Nam quemadmodum, inquit, cùm Verbum dixit, & Filium, vtrumque cæteris eximium intellexit: ita & Agnus, & Propheta, & lux vera, & pastor bonus, & alia quæ ab articuli adiectione dicta sunt. Et quia lucro inuitamur ad aliquid sequendum, quid maius polliceri poterat, quàm quòd Christus tolleret peccatum mundi? Quis enim non corpori consulat? & quomodo non magis animæ? quis non animæ sordes horreat? Thomas Aquin. in Ioã. lect. 15. ex eo quòd Ioannes stetisse legitur, differentiam statuit in modo prædicationis illius. Christus enim circumeundo docebat. Vnde dicitur Matth. 3. quòd circuibat Iesus totam Galilæam, &c. Similiter & Apostoli discurrendo per mûdum docebant, Matth. vlt. Euntes in mundum vniuersum, &c. Sed Ioannes stando docebat: vnde dicitur, *Stabat Ioannes*, scilicet in vno loco trans Iordanê, & instruebat de Christo omnes ad eum venientes. Ratio autem quare Christus & discipuli eius discurrendo docebant, est: quia prædicatio Christi facta erat credibilis per miracula: ideò circuibant diuersa loca, vt miracula & virtutes Christi innotescerent. Prædicatio verò Ioannis non est confirmata miraculis (vnde dicitur infrà 4. Ioannes signum fecit nullum) sed merito & sanctitate vitæ. Et ideò stabat in vno loco, vt diuersi ad eum confluerent, & per eius sanctitatem ducerentur ad Christum. Similiter etiamsi Ioannes sine miraculis discurrisset ad prænunciandum Christum, eius testimonium incredibilius redderetur, cû videretur importunè, & quasi ingerendo se hoc facere. Manet igitur in certo, & primùm suæ sanctimoniæ prodit argumentum, vt concepta tandem opinione, & Christo adueniente, ad signum sibi datum illum & cognoscat, & cognosci cæteris faciat. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem & secuti sunt Iesum.* Chrysostomus. Atqui & alij discipuli Ioannis erant, qui non modò secuti sunt, sed ei æmulabantur, vt qui dixerunt Ioanni, Rabbi: qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Ioann. 3. Et qui demum Christum videntur accusare, dicentes: Quare nos ieiunamus, & discipuli tui non ieiunant? Sed meliores isti sequuntur, non quòd magistrum despiciant, immò verò quia eius verbis omnem fidem perhibent. Cyrillus libro 2. in Ioann. capit. sexto. Vides enim quantus fructus doctrinæ Ioannis fuerit, & quàm magnû auditoribus emolumentum iteratio sermonis præstiterit. Discat igitur, cui docendi opus creditum est, non laudari silentium in pastore, nec talentum Domini, sicut infœcundæ terræ, taciturnitati commendandum: sed nummularijs dispertiendum, vt inde fœnus sequatur. Ita transierunt ab vmbra ad solem, à discipulo ad magistrum, & ab elementari disciplina ad liberaliorem. Nam & illis aqua elementaris erat, quæ gratiam in Christo maiorem significaret: hanc illi ab eo expectant, spiritum scilicet & ignem. Rupertus lib. 2. in Ioan. Non soli auditu corporis Ioannem audierunt, sed soli tunc obaudierunt, & testimonium eius receperunt. Nec enim omnis terra semine accepto sementem facit: nec omnis auditor verbi ea propter, quia illud audit, credit: sed qui bono corde & optimo verbum suscepit. Exprimit autem Euangelista, Andream alterum è duobus istis discipulis fuisse: quidam alterum Ioannem, alij Stephanum esse censent. *Conuersus Iesus, & videns eos sequentes se dixit eis, Quid quæritis?* Hæc prima fuit Andreæ vocatio. Lyranus in Matth. duas alias adducit: vnam, quam secundam vocat, cùm Christus turbis irruentibus ascendit in nauim Petri, & iussit laxari rete: cùm scilicet & Petrus ait, Exi à me Domine, quia homo peccator sum. de qua Luc. 5. Tertiam, quæ à Matthæo describitur facta, ambulante Iesu iuxta mare Galilææ. Nam, vt scribit Theophylactus, Matthæus quidem, cum de baptismate narrasset, statim subducit Christum in monte tentandum: at præsens Euangelista relictis iis quæ ab illo dicta sunt, refert ea, quæ post descensum de monte (in quo postremo tentatus est) facta sunt. Igitur postquam de monte, vbi tentatus fuit, descendit: sequitur discipulorum Ioannis conuersio, & accessus ad Christum. Opinor hoc in facto demonstrari, neminem constitui doctorem debere, qui non prius fastigium virtutum conscenderit (hoc enim mons significat) & non deuicerit tentationem, triumphi in de tentatore referens. Cæterum conuertitur ad eos Christus. Ita colligimus eum præisse primùm quidem illos, & siluisse. Euthymius in Ioann. Nam quemadmodum sponsus nihil interim sponsæ loquitur, nec eam per seipsum accipit: sed dux sponsæ omnia dicit, eámque illi tradit: vbi verò hanc ille acceperit, ita eam immutat, vt illa priorum omnium obliuiscatur: Ita & nunc Christus adhuc tacet, Ioannes verò cuncta operatur. Ideò etiam amicus sponsi vocatus est, tanquam qui nuptiis præest, omniaque administrat, quæ ad sponsum pertinent: Vbi verò accepit desponsatam sibi Ecclesiam, ita sibi eam copulauit, vt illa continuò omnium obliuisceretur. Tacet igitur primùm Christus: vbi verò illos sequentes animaduertit, ad eos conuertitur. Conuerti autem dicitur Deus contra auersionem, opem ferens: vt cum sic orat Psaltes, Conuertere Domine, aliquantulum, & deprecabilis esto super seruos tuos. Nunc autem conuertitur, vt eos familiares reddat, & præoccupat sermonem. Sapien. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. *Et dixit eis. Quid quæritis?* Quid est, quòd relicto præceptore vestro Ioanne me sequimini? Ita docebat primùm pensandum esse quem sequamur, & quod testimonium eius acceperimus, qui diuini verbi ministerium aggreditur: nec leuiter nos ab vnius pædagogia ad alterius scholam transire debere. Matthæ. 24. Si quis dixerit vobis, Hic aut illic est Christus, nolite credere. In vna Ecclesia est, ne leuiter aliam sequere. Ne transferamini omni vento doctrinæ, sub prætextu inquirendæ salutis. Tertullian. lib. de præscriptio. 10 hæret. Si semper dicitur, Quærite, quis finis quærendi? Quære vbi inuenias. Mulier drachmam quærit, sed vbi eam perdidit: & pastor ouem requirit, sed vbi errat: & vicinus domum vicini pulsat, à quo accipiat quod quærit. Adeóne leuiter ab vno magistro, aut Ecclesia, ad aliam est deflectendum? Cant. 1. Vna est columba mea, & dilecta mea. Non arguit igitur Christus, quòd se sequantur, sed admonet, vt non semper omni spiritui credant. Galat. 1. Etiamsi Angelus de cœlo aliud euangelizet nobis, quàm quod euangelizatum est, anathema sit. Admonet etiam, vt quisquis illum sequitur, primùm seipsum consulat, qua intentione, & quibus medijs illum sequâtur. Matth. 6. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, Domine (inquit) intrabit in regnum cœlorum. Sequi nonnulli vidêtur Christum, sed verè persequuntur, non sequuntur. Sequuntur quidam, vt commoda è redditibus Ecclesiæ accipiant: sequuntur isti, omnia, seipsos etiam relinquêtes, & Christi obsequiis deuouentes. *At illi dixerunt Rabbi (quod est interpretatum Magister) vbi habitas?* Totum illud, quod est interpretatum Magister, per parenthesim interiicitur, non tanquam verbum duorum discipulorum. Hoc scilicet Euangelista adiicit, vt qui a Græcè scribit,

Cur Ioannes iam sæpè repetit. — Chrysost. — *Magnum lucrum sequentibus Christum.* Tho. Aqu. — *Quare Ioannes in vno, Christus in pluribus locis docuit.* — Chrysost. *Non omnes Ioannis discipuli Christum suspectabant.* — Cyrill. — *Fructus prædicationis Ioannis.* — Rupertus. — *Tres discipulorum vocationes.* — Lyran. — Theoph. — *Ioannes ad Christum dirigebat.* Euthym. — *Conuersio Christi ad nos.* — *Non leuiter ab Ecclesia doctore discedendum.* Tertull.

inte

interim dum Hebraicam dictionem obseruat, eandem etiam explicet. Sic paulò pòst: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et dictum: Tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus. Et apud Matthæum legitur: Et vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est

Rabbi quid.

Nobiscum Deus. Porrò dictio Rabbi descendit à radice רבה, multiplicare: vnde & eo nomine donatur is, qui magnam scientiæ & experientiæ copiam sibi conquisiuit.

Chrysost.

Chrysostomus, ex hac honoris prærogatiua colligit illos multum Christo detulisse. Matth. 23. Vnus est magister vester Christus. *Vbi habitas.* inquiunt: Ne semel tantùm, sed sæpius te audiamus. Eccles. 6. Si videris sensatum, euigila ad illum. Prouerb. 8. Beatus qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie. Et quidem magna discretione opus est, vt sciamus vbi, id est, in qua Ecclesia,

Christum in vna Ecclesia habitat.

Christus habitet. Ait enim vox magna de throno, (Apoc. 21.) Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ipsi populus eius erunt: & ipse Dominus cum eis erit eorum Deus. Atqui non habitat cum Mahumetanis, nec cum hæreticis, qui docuit excutere puluerem pedum in testimonium contra illos. Matth. 24. Venient multi Pseudoprophetæ & Pseudochristi, & seducent multos. Interum vnus Deus est, vna fides, vnus Christus, vnum baptisma. Nam cùm Paulus asserat Christum per fidem habitare in cordibus nostris, consequitur illum fugari infidelitate.

August.

August. tract. 7. in Ioan. Ne quæratis ergo Christum, nisi vbi se voluit prædicari Christus. Et quomodo vobis voluit prędicari, sic illum tenete, sic in cordibus vestris scribite. Nullibi venia nisi in Christo, & nullibi Christus,

Idem.

quàm in vna Ecclesia. August. tom. 6. contra Fulgentium Donatistam, cap. 18. Attende tibi, ne offeras holocaustomata in omni loco quemcunque videris (Deuteron. 12.) sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua: in hac offeras holocaustomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipiet tibi. Audi quid sit locus electus, & quæ tribus Domini prædicata: in Psalm. 131. habes. Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam. Item in Psalm. 121. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel. Hic est locus electus, hic mons sanctificatus (Matth. 5.) hæc ciuitas supra montem posita, vt abscondi non possit. Hæc radix catholica, hæc vitis fructifera, longè latéque diffusa, quæ in Ecclesiastico (cap. vigesimoquarto) clamat: In Sion fundata sum, & in Hierusalem potestas mea. Et paulò pòst: Attende igitur tibi, ne offeras in omni loco, in omni hæresi, & dicas: Et hic Deus, & ibi Deus est: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, id est, in tribu eius, ibi offeres holocaustomata tua. Itaque vbi cognouerimus Christi Ecclesiam, in illa ipsum, eiusdemque gratiã & veritatem sequamur. Clamet anima nostra, Indica nobis vbi pascas, vbi cubes. Et nobis prospiciamus, vt ædificemur in habitaculum Dei. Ephes. 2. *Dicit eis Iesus, Venite & videte.* Pulsate, & aperietur vobis, quærite & inuenietis, petite & dabitur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Itaque non refugit domum suam, non suspendit ambiguos, sed statim de sua illos habitatione resoluit. Non ita

Christus non remittit dubios, sed resoluit omnia.

clare respondent Sophistæ, qui adinstar Protei Ægyptij sese transformant, nec ita planè hæretici. Si quis enim illos de re quapiam interrogauerit, in ambiguo versari, & hærere, nec quæstioni satisfacere videbimus. Si quis mox Caluinum de Eucharistia interrogasset, illũ modò Suinglianis, modò Augustanis blandiri audisset, modò etiam Catholicæ fidei fauere. Ita non statim omnes virus suum explicant. Atqui nullibi resolutio certa & indubia, quàm vbi Christus est. Hic plana & nuda sunt omnia. Sed neque Christus remittit eos ad crastinum diem. Verùm, inquit. Venite & videte. Noli prohibere benefacere eũ, qui potest, inquit Sapiens. Nec differenda est salutis occasio, & hominis conuersio: cum & ipse mutabilis sit. Ideóque, vt dicit Poëta,

Qui non est hodie cras minus aptus erit.

Et venerunt, & viderunt vbi maneret. Augustinus tract. 7.

August.

in Ioan. Quàm beatum diem duxerunt, quam beatam noctem? Quis est qui nobis dicat, quæ audierunt illi a Domino? Ædificemus & nosmetipsi in corde nostro, & ędificemus domum, in quam veniat ille, & doceat nos. Eccles. 6. Limen ostiorum eius exterat pes tuus, surge ad illum venire assiduè, & erudire pręceptis eius. Verum quęri potest, habuitne Christus domum vbi maneret, cũ

An Christus habuerit propriam domum.

asserat idem ipse, quòd filius hominis non habet vbi caput suum reclinet? Verùm respondet Chrysostom. hom.

Chrysost.

Theoph.

17. in Ioann. & Theophylactus, quòd proprium diuersorium non habebat: vtebatur autem aliena domo. Ita Basilius Epist. ad Gregorius Nanzanzenus. Monachum depingit ἄοικον, ἄστεγον, sine proprio, & sine domo, qui tamen in antris aut cellulis degat. Non docuit vbi maneret, inquit Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 9. sed illicò illò ipsos ire iussit. Primùm, vt doceret nullam esse in quærendis bonis moram laudãdam, cùm vtilitatis retardatio detrimentum afferat semper: Deinde vt ostenderet non sufficere, si quis vbi Christi domus, id est, Ecclesia fundata sit, didicerit, nisi per fidem in eam venerit, & quę mysticè in ea peraguntur, feruenti animo viderit. Scienti enim bonum facere, & non facienti, damnum est illi. At verò olim Satan in Macedonianis & Donatistis hæreticis hoc primùm præstabat, vt scribit Opt. Mileu. contra Parmenianum, ne ad Christi Ecclesiã redirent, & nobis communicarent: Vt si quis magna victus ęgritudine medicum & pharmacopolam abiuret: aut vulneratus stabulum ingredi nolit, in quo eum Samaritanus noster curaturus est, Luc. 10. *Erat autem fermè decima.* Hac temporis circumstantia, innuit discipulatus desiderium, & in Christo humanitatem, vt scribit Euthym. in Ioan. quòd neque propter tempus auersi sunt, cũ iam sol ad occasum declinaret: neque tempus, aut aliud quidpiã causati sunt. Alia tempus habent, sed conuersioni ad Deum omne tempus est commodum. Quis ergo non Christum requirat? Quis differre audeat? Quis procrastinabit? Eccl. 11. Manè semina semen tuum, & vesperè non cesset manus tua: quia nescitis quid magis oriatur, hoc aut illud. Albertus Magnus in Ioan. mysticas horas requirit, à creatione mundi, Ioan. 11. Nõnne duodecim sunt horę diei? Sit igitur omne tempus huius seculi quasi vnus dies. Sic enim Psaltes. Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præterit. Diuidamus & partiamur illud omne tempus in suas horas. Prima hora diei, est origo lucis naturæ, in principio creationis hominis. Secunda est illuminatio benedictionis Noë, abstersa caligine peccati per diluuium. Tertia est sanctificatio Abrahæ, per circuncisionis sacramentum. Quarta, sanctificatio Moysi ad liberationis auxilium. Quinta, collectio legis, vt peccati ostenderet remedium. Sexta, ab impugnantibus defensio iudicũ. Septima hora, gubernatio Dauid & aliorum regũ. Octaua, repromissio facta à Dauid, per Christum exhibenda. Nona hora, liberatio de captiuitate Babylonica per Zorobabel, & Iesum magnum sacerdotem. Decima hora est redemptionis factæ per Christum, & in illa cum Christo manserunt. Vndecima autẽ est remunerationis quiescentium, vsque in finem mundi. Et duodecima est glorificationis, quæ maneat in æternum. Sic enim Esaiæ 38. Descendit sol decem lineis in horologio Achaz. Augustin. & Beda in Ioan. mysterium Decalogi in ista decima hora meditantur. Ex lege enim veniebant ad Euangelium: ad fidem Christi mittebat illos legis Decalogus. Cyrillus libro 2. in Ioan. cap. 10. Sed & per horam decimam nos monebat, non incipientibus seculis, sed post magnum iam eorũ progressum, saluatoris nostri mysterium factum fuisse. Hiere. 31. In nouissimis enim diebus, vt scriptum est, dociles Dei omnes effecti sumus. *Erat autem Andreas frater Simonis, vnus è duobus, qui audierant à Ioanne, & secuti sunt eum.* Thomas, Andream primum Christianum vocat, adinstar Stephani, qui primus fuit martyr. Commendatur à cognatione: quia frater Simonis, vtque & ipso Simone iunior: quod & laudem illius auget, vt qui ætate posterior, fide tamen esti[illegible] prior. Commendatur & à discipulis, quia vnus fuit à duobus qui

Cyril. Alex.

Opt. Milev.

Euthym.

Albert. Mag.

Hora decima mysterium.

August. Beda.

Cyrillus.

Thomas.

Vocatio Andreæ.

audietanr à Ioanne. Et huius nomen exprimitur, vt insignius: alterius autem tacetur, aut quia Ioannes Euangelista fuerit, consuetudo autem ei sit, nomen suum supprimere, quoties de se agitur: aut secundum Chrysostomũ, ideò prætermissum est alterius nomen, vt minus insigne. *Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dixit: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus & adduxit eum ad Iesum.*

Vocatio Petri.

Hìc mihi venit in mentem leprosorum historia, qui cùm fugisse Syrios animaduertissent, & Samariam in extremis positam, sua obsidione liberatam esse, tacere minimè potuerunt, sed communem omnibus hanc lætitiam significauerunt, vt legitur 4. Reg. 7. Temporalia quo pluribus dispertiuntur, eo minus ad quemque redit, non item de spiritualibus. Illa enim cæteris communicata augentur.

Homo qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat facit,
Vt nihil illi pereat, cùm alteri accenderit.

Cyrill.

Cyrill. l. 2. in Ioan. c. 11. Ita cùm accepissent discipuli Ioãnis talentũ, statim multiplicatum Domino reddunt. Huiusmodi certè attentus, docilísque animus est: vt non lõga egeat oratione, nec post multos annos, aut menses, fructum doctrinæ pariat: sed simul cùm audierit, & aliis profuit, & sibi vtilis esse conatur. Sapienti enim da causam, inquit Prou. 9. & erit sapientior: doce iustũ, & proficiet. Andreas Simonis frater erat natura, fieri etiam fide voluit. Nam & verus Ioseph dicit, Non videbitis faciem meam, nisi adduxeritis & fratrem vestrũ. Gene. 44. Prou. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.

Beda.

Beda. O vera pietas! Statim vt inuenit Iesum, statim vt inuenit margaritam, statim vt inuenit thesaurum, fratri nunciat, fratrem suum Simonem vocat, fratrem non tam sanguine quàm spiritu. *Inuenimus Messiam.* Diu quæsiuimus Christum in Moyse, in omnibus Prophetis: & quem inuenire cupiebamus, ipse nos inuenit, & inuenti inuenimus.

Messias quid.

Messias autem Hebraica dictio est, משיח, quæ descendit à radice משח, vnxit. Vnctum ergo significat, sicut & ipsa Græca dictio *Christus.* Hunc enim præ cæteris vnxit Deus amplissimis gratiarum donis. Psal. 42. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ participibus tuis. Et cæteri quidem sacerdotes & reges oleo visibili vncti sunt, Christus autem oleo inuisibili. Act. 10. quem vnxit Deus Spiritu sancto.

Chrysost.

Idcircò Chrysostomus obseruat, nõ simpliciter scriptum esse nomen Christi, sed cum adiectione articuli, ὁ χριστὸς, quòd ipse ille intelligatur, de quo tot promissiones factæ sunt, & in quem conspirant lex & Prophetæ. *Adduxit eum ad Iesum.*

Laus Andreæ & Petri.

Hic non modò Andream, sed & Petrum laudare conuenit. Statim enim atque iuniorem fratrem audiuit, non contempsit, aut distulit, aut in quæstionem traduxit quod referebatur, sed statim se ad Christum contulit. Hæc animi promptitudo & alacritas, magnam expectationem repromittebat. Docemur autem, vt alter alterum Christo lucrari contendamus. Iac. 5. Qui reduxerit hominem ab errore viæ eius, saluabit animam eius, & de inferno liberabit.

Prædicatorũ munus.

Hoc autem maximè diuini verbi prædicatores conari oportet, vt fructus prædicationis & studium non sibi vendicent, inquit

Tho. Aqu

Thom. Aq. seu ad vtilitatem & honorem proprium conuertant: sed vt adducant ad Iesum, id est, ad eius gloriam & honorem referant. 2. Corint. 4. Non enim prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christum.

Albertus.

Albertus Magnus in Ioan. Et hic, inquit, mos est in Ecclesia, quòd in sacramẽto baptismi & cõfirmationis patrini & susceptores præsentant, vt suscipientes sacramentũ. Sic Matth. 21. Soluite & adducite mihi. Psal. 28. Afferte Domino filij Dei: hoc est conuersim, filios Dei: afferte Domino filios arietum, hoc est, filios prælatorum prædicantium, qui duces sunt gregis Christi. Horum enim filij debent afferri Domino, & adduci. *Intuitus autem eum Iesus.* ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ, id est, attentè & defixis oculis illum respiciens:

Intuitus Christi quale.

quod in Christo abstrusiorem cognitionem & magnum quoddam communicandæ misericordiæ argumentum dabat: vt cùm legimus, Ioannis 9. illum aspexisse cæcum natum, & Ioann. 5. paralyticum, & tandem Petrum in domo Cayphæ, vt illum ad pœnitentiam flecteret. Statim enim atque Simonem vidit, illum & patrem eius proprio nomine designauit.

Cyrill.

Cyrillus libro secundo in Ioannem, capit. 12. Respicit, vt Deum decet, qui corda & renes scrutatur: vidérque, qui nihil ignorat, ad quantam & fidem & virtutem discipulus peruenturus sit: & antequàm aliquid de eo quæsiuisset, tam ipsum quàm patrem eius nomine appellat: & hac re discipulum instruit, eum se esse, qui cuncta etiam antequàm fiant, nouit. Nec Simon fore iam nomen sibi, sed *Petrus*, prædixit, vocabulo ipso commodè significans, quòd in eo tandem, in petra, lapidéque firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam. Hoc enim sonat dictio *Cephas*, Chaldaica quidem, sed quæ pendet ex Hebræa כף seu כיף, *Kef* seu *Kef*, quæ Iob 30. & Hieremiæ 4. legitur.

Cephas idem quod Petrus.

Vbi enim habet *Ibakkefim*, vertimus, & in petras. Thargum pro סלע *Sela* Hebraico, id est, Petra, habet כיפא, vt notat Sanctes Pagninus in Thesauro linguæ Hebraicæ. Idem sonat & Græca dictio πέτρος: petram enim significat.

Theoph.

Theophylactus in Ioan. Non dixit autẽ, inquit, Ego te vocabo Petrum, sed, Vocaberis. Nolebat enim ab initio authoritatem suam indicare, eò quòd nõdum firmam in eum fidem haberent. Quamobrem autem hunc agnominat quidem Petrum, illos autem, inquam filios Zebedæi, filios tonitrui? Vt ostendat quòd ipse sit, qui vetus Testamentum dederit, & etiam nomina indiderit: & sicut nunc, ita etiam tunc mutauerit nomen Abram in Abraham, & Saram in Sarram.

Cur Simoni nomen Petrus imposuerit.

Scias autem quòd Simon interpretatur Obedientia, Ionas verò Columba. Igitur mansuetudinis, quæ per columbam significatur, filia est obedientia: & qui habet obedientiam, etiã ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiens, vt firmetur in bono.

Chrysost.

Chrysost. hom. 18. in Ioan. Multis, inquit, à natiuitate Deus nomina imposuit, vt Isaac, Samson, vt iis quorum meminit Esaias & Osee: quibusdam, quam à parentibus acceperunt, appellationem mutauit, vt prædictis, & Iesu. Mos etiam antiquitùs erat à rebus nomina imponi, quod & Helias fecit. Hoc autem non temerè fit, sed vt ea appellatio imponatur, quæ sit diuini beneficij perpetuum monumentum, & memoria per prædicta nomina auditorum animis imprimatur. Qui enim debebant ab ineunte ætate virtute pollere, eis tunc indita sunt nomina: qui verò in ætatis progressu profecturi erant, postmodùm.

Anast. Nic.

Sanctorũ multorum mutata sunt nomina.

Anastasius Nicenus, Quæstionum in scripturam, quæst. 55. multis exemplis docet, has nominum mutationes in sanctis inueniri, vt specialem aliquam gratiam designet.

Rupert.

Rupertus lib. 2. Commentar. in Ioan. Magnum, inquit, & ineffabile gaudium præsignat, & hic Christi aspectus, & eiusdem alloquium, necnon mutatio nominis. Si enim cunctis Apostolis, & omnibus sanctis gaudendum est in hoc seculo, quòd eorum nomina scripta sunt in cœlo: quantò magis huic beatissimo lætandum erat, qui, vt ita dicam, in capite libri nomen suum scriptum inuenit? Neque verò quod hìc narrat Ioannes, cõtrarium est ei loco, vbi Matthæus scribit, Dominum dixisse Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.

Conciliantur Ioannes & Matthæus.

Augustin.

Augustinus, libro secundo de consensu Euangelist. capit. 17. Neque enim, inquit, Petrum nomen accepisse intelligendum est tunc in Philippi Cæsarea, vt scribit Matthæus: sed tunc potiùs, quando ei Ioannes dictum esse commemorat, *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*, vt eum hoc nomine appellaret postea Dominus, dicens, Tu es Petrus. Non enim ait, Tu vocaberis Petrus, sed, Tu es Petrus: quia ei iam dictum erat antea, Tu vocaberis.

Idem.

Idem Augustinus, tractat. 7. in Ioannem. Et quidem, inquit, non magnum: quia Dominus dixit Petro, cuius filius esset. Quid magnum Domino? Omnia nomina sanctorum suorum sciebat, quos ante constitutionem mundi prædestinauit: & miraris quia dixit vni homini, Tu es filius illius, & tu vocaberis illud? Magnum, quia mutauit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Petrus autem à petra: petra verò Ecclesia.

Ecclesia super petram.

Et quis securus, nisi qui ędificat super petram? Et quid ait ipse Dominus? Matth. 7. Qui audit verba mea hęc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, ędificanti supra petram. Nõ cedit tentationibus: descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, &

non cecidit: fundata enim erat supra petram. Qui audit verba mea, & non facit ea, iam vnusquisque nostrum timeat, & caueat, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam supra arenam. Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & cecidit, & facta est ruina eius magna. Quid prodest, quia intrat Ecclesiam, qui vult supra arenam ædificare? Audiendo enim, & non faciendo, ædificat quidē, sed super arenam. Si enim nihil audit, nihil ædificat: si audit, ædificat. Sed quærimus, vbi. Si enim audit, & facit, supra petram: si autem audit, & non facit, super arenam.

Cur non permisit Dominus nomē Petri imponi a parentibus.

A Consultò autem Dominus non prius permisit statim ab ipsa natiuitate Simoni nomen Petri à parentibus imponi, vt mysterium petræ intelligeremus, neque putaremus casu eum sic vocatum esse, sed diuina quadam prouidentia. Ideò voluit eum aliud prius vocari, vt ex ipsa commutatione nominis, sacramenti viuacitas commendaretur. Fuit autē hęc prima Petri vocatio ad Christi cognitionem & fidem. Secunda autem Luc. 5. exprimitur cum officij præsignatione, dicente Christo: Ex hoc eris homines capiens. Tertia demum ad Apostolatū, Matth. 4. exprimitur.

1.
2.
3.

B *In crastinum voluit exire in Galilæam.* itaiens, quod superius bis vertit, Altera die, tandem mutauit in crastinum. Thomas Caietanus in Ioan. hoc pro postridie sumit. Id enim, inquit, hîc significatur, quod iam bis interpres trāstulerat, Altera die. Sed aduerte, in hac supputatione dierum, quòd quamuis dies duo prius significati sic iuncti fuerint, vt dies, quo Ioannis prius Iesum demōstrauit, dicens, Ecce Agnus Dei, fuerit immediatè post diem responsionis datæ legatis Iudæorum, & dies quo iterum Ioannes dixit, Ecce Agnus Dei, fuerit immediatè post diem alterius similis demonstrationis, Ecce Agnus Dei: ita quòd postera die illi tres dies fuerunt continui, iste tamen dies, de quo nunc dicitur *postera die*, non fuit immediatè post illos tres dies: vt patet ex eo, quòd Andreas illo tertio die mansit apud Iesum: ac per hoc post illum diem inuenit Simonem Petrum, & adduxit illū ad Iesum.

Thomas Caietanus.

C Iste autem dies appellatur *Postridie*, respectu diei, quo Simoni dictum est, Tu vocaberis Cephas: vt contextus literæ clarè sonat: & non respectu illius diei, quo Andreas & alius discipulus manserunt apud Iesum. Quot autem dies intercesserint, scriptum nō est. Intendit itaque Euāgelista significare, quòd die immediatè subsecuto ad diē, quo Petrus venit ad Iesum, gestum est quod sequitur (*voluit*) id est, Iesus exire in Galilæam.

Postridie, ad quē diem refertur.

D Hîc verò primū ponitur Philippi discipuli vocandi occasio, vt scribit Thomas Aquinas, lect. 16. in Ioan. Secundò subditur ipsius discipuli vocatio. Tertiò describitur vocati discipuli cōditio, Ibi erat autem Philippus à Bethsaida. Occasio quidē vocationis fuit exitus Iesu à Iudæa: & ideò dicitur, In crastinum autem voluit exire, scilicet Iesus, à Iudæa in Galilæam. *Et inuenit Philippum.*

Thom. Aq.

E Ratio autem exitus Iesu, in Galilæam assignatur triplex: duæ videlicet literales, quarum vna est, quia postquam baptizatus fuerat à Ioanne, volens honorem deferre Baptistæ, exiuit in Galilæam à Iudæa recedens: ne sua præsentia offuscaret & minueret Ioannis magisterium: docens nos honore inuicem præuenire, vt dicitur Philip. 2. Secunda ratio est, quia in Galilæa non sunt insignes personæ. Ioan. 7. A Galilæa Propheta non surgit, &c. & ideò voluit illuc exire Iesus, & eligere indè principes orbis terræ, qui sunt Prophetis maiores: vt per hoc suam virtutem ostendant. Psal. Posuit desertum in stagna aquarū. Tertia ratio est mystica: quia Galilæa interpretatur, Transmigratio. Voluit ergo exire à Iudæa in Galilæam: vt significaret relictis ob duritiem cordis Iudæis, transmigraturum se per Apostolos suos ad Gentes, & illis suæ gratiæ lumen communicaturum. Ioā. 8. Nunquid hic iturus est in dispersionem gentium, &c.

Tribus causis venit Iesus in Galilæam.

1.
2.
3.

F Vocatio ergo discipuli est ad sequendum. Et ideò *inuenit Philippum & dicit ei, Sequere me.* Neque verò in quæstionē vertendum est, quomodo Philippus tam prompto animo Christo obsecutus sit. Hoc enim creditu difficile videtur, cùm nullum adhuc signum Christus fecerit. Verùm ab Andrea & Simone primùm intelligere potuit, quis esset ille Iesus: aut si non ab his hoc didicit, ad verbi Christi virtutem referri oportet: quòd vt penetrabilius erat omni gladio ancipiti, statim Philippum ad se pellexit.

Quomodo Philippus tam prompto animo Christum secutus est.

Theophylactus in Ioannem. Videtur igitur, inquit, primū vox Domini animam illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter vox Saluatoris audiebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum: sicut & Cleophas dicit, Nónne cor nostrum ardens erat, cùm loqueretur nobis in via? Deinde autem Philippus, eò quòd solicitum cor habebat, & multa meditabatur scripta Moysis, expectabatque semper Christum, statim simulatque vidit, credidit. Propterea etiam dicit, *Inuenimus Iesum.* quo ostendit, quòd semper quæsiuerit. Fortassis autem & id Petro & Andreæ de Christo dixit, Etenim verisimile est colloquutos simul illos esse, qui ex eadem patria erāt, & narrasse de Christo. Id quod & Euangelista videtur insinuare per hoc quod dicit, *Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri.* Parua autem fuit ista ciuitas, quæ pagus rectiùs diceretur. Vnde & digna miraculo Christi virtus, quòd ab his, quæ nullum fructum polliceri videbantur, præcipuos discipulos elegerit.

Theoph.

Rupertus. l. 2. Comment. in Ioann. Neque, inquit, casu accidisse putes, quòd *Philippum* inuenit: voluntatem eius Euangelista præmisit. Nihil enim per casum diuinæ prouidentiæ occurrit, nihil temerarium, nihil fortuitum: cuncta videntibus oculis eius se ingerunt. Benè ergo dicturus, inuenit Philippum, præmisit, voluit exire, quod idem est ac si dixisset, Volens inuenire Philippum, imò volens de aqua facere vinum, ibíque facere signorum initium, vbi postmodùm iuxta Matthæum primò prædicaturus erat, & dicturus, Appropinquabit regnum cœlorum, volens omninò implere Prophetiam dicentem, Primo tempore reuelata est terra Zabulon & terra Nephthalim, via maris trans Iordanē Galilææ Gētium, exiuit in Iudæam, & inuenit Philippum. Inuenit, vtpotè quem quæsiuit. Ipsum enim eum omnibus sanctis præsciuit & prædestinauit, atque idcircò exiuit, vt vocaret tunc, quem ante secula præsciuit & prædestinauit. Inuenit autem non eo modo, quo nos inuenisse dicimus, quum quidlibet videmus, quod antea non videntes quærebamus. Sed quomodo dicit pastor bonus, Inueni ouem meam quæ perierat: quomodo dicit mulier, Congratulamini, quia inueni dragmam meam quam perdiderā: quomodo itidem singulos nostrūm, quando ad fidem suam nos colligit, qui fueramus perditi? Eodem modo ouem, eodémque pondere dictum est, *Inuenit Philippum Dicit ei, Sequere me. Et surgens secutus est eum.* Et hoc ipsum præsciuerat, quia mox vt diceret ei, Sequere me, surgeret, & sequendo obediret. Iam enim gratia sua nescientem præuenerat, & antequàm vocem ad aures dirigeret, manum suam ad trahendum illum in cor eius miserat.

Rupertus. Christus vocabat Philippum.

Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Hoc opus diuinam maximè commendat gratiam, quòd de ciuitate peccatrice tres isti vocati sunt magni patres iustorum atque credentium. *Bethsaida* enim peccatrix erat ciuitas in tantum, vt & illi Dominus, sicut Matth. refert, exprobret, & dicat, Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sydone factæ fuissent virtutes, quæ factę sunt in vobis, profectò in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Cùm ergo de ciuitate illa, cui propter incredulitatem & impœnitentiam, Vę pronunciat veritas iudicium, tantus patres vocari ad gaudium, & ad pacem vniuerso mundo euangelizandam, eligi meruerunt: cuius opus, cuius est hoc donum, nisi gratiæ Dei, quæ suos præueniens, & subsequens electos, indebitum illis præstabat beneficium? Albertus Magn. in Ioann. Igitur descriptionem interserit patriæ vocati discipuli, vt notetur, quòd videns Philippus conciues suos Christum sequentes, faciliùs sequebatur: cùm sciret eos bonos, & inquirere salutis authorē. Et hoc est quod dicit, *A Bethsaida*, ciuitate Galilææ: quæ præsago nomine domus venationis interpretatur: quia ex illa egregij venatores homines ex ferinis syluestribus moribus venantes Christo coniungerentur. Hierem. 16. Mittam eis venatores multos, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle & cauernis petrarū: quia oculi mei super omnes vias eorum. Quosdam enim Apostoli

Albet. Mag. Latandum ... comites ... habea...

capiunt in monte dignitatis mundanæ, & quosdam absconditos in cauernis duræ paupertatis. Et quia venatores præcipuè de illa ciuitate assumpti sunt, ideò subditur, *Ciuitate Andreæ, & Petri.* qui iam antè vocati sunt. Sed hoc quæritur, quare Philippum per se vocauit, cùm simplex fuerit & rusticus: & Nathanaëlem per Philippum, qui sapiens fuit & literatus? Ad hoc dicit Chrysost. quòd ideò fecit, vt mundi sapientiam confunderet, & sola virtus vocatorum à Spiritu sancto esse sciretur. Si enim sapientes elegisset, conuersio facta per eos sapientiæ mundanæ ascriberetur. 1. Cor. 1. Quæ stulta sunt huius mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes, &c. Et hac etiam de causa tales constituit Apostolos, & non Nathanaëlem sapientem. Hac etiam de causa non per se vocauit Paulum, nisi de cælo post ascensionem: vt sciret non eapropter eligi sapientiam mundi, ne aliquid fidei prædicatæ industriæ humanæ ascriberetur. Vnde ipse dicit, 1. Corinth. 15. Nouissimè verò tanquam abortiuo visus est & mihi. Vnde 1. Corinth. 2. Sermo meus & prædicatio mea non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. *Inuenit Philippus Nathanael.* Hæc omnia, quæ de Christi discipulis dicuntur, admonere nos debent vocationis nostræ. Nam quemadmodum Simon ab Andrea fratre, & Nathanaël à Philippo ad Christum adducti, benignè excepti sunt: sic & nos per alios ad Christi cognitionem deducti, & tandem per baptisma eius corpori inserti sumus. Hoc enim debemus Apostulis, hoc martyribus, & antiquis doctoribus, hoc denique & ipsis nostris susceptoribus, iisque omnibus, qui & paruulos & grādiores in Christi fide instituerunt. Et quidem his permulta, qui nos docuerunt, Deo autem potiora debemus, qui nos in gratiam suam admisit: potiora Christo, qui nos effecit os ex ossibus suis, & carnem de carne sua. Quis verò hîc non miretur summum charitatis ardorem, cū viderit tanta solicitudine vnum ab altero de Christo commonefieri, & ad salutis cognitionem deduci? Sic Eccl. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Econtrà verò Cain, Nunquid, inquit, custos fratris mei sum ego? Quam hodie permultos similes videmus, qui sua quidem quærunt, nō quæ Christi, & propter temporale commodum de proximis curam gerunt: quo postposito, neque parentum, neque consanguineorū vlla solicitudine demulcentur? Ita nullus hæres, nulla iam superest charitas: pereat fides, pereat conscientia, pereat anima: satis est, modò non pereant diuitiæ & commoda temporalia. Porrò nomen Nathanaëlis aliquid melioris expectationis repromittebat: cum à verbo *Nathan*, quod est dare, & *Hel.* quod vnum est ex Dei nominibus, pronunciatur: vt à Deo datum significet. Hunc fratrem Philippi fuisse innuit Beda & Albertus Magnus, & alludunt ad nominis *Bethsaida* etymologiam, quòd domum venatorū significet. Non est enim putandus Euangelista fortuitò, inquiunt, & absque ratione mystica nomen ciuitatis, de qua esset Philippus, & quòd eadem Andreæ quoque & Petri esset, voluisse monstrare: sed per nomen ciuitatis typicè, qualis tunc iam animo Philippus, qualis officio esset futurus, quales etiam Petrus & Andreas, ostendere curasse. *Bethsaida* quippè domus venatorū dicitur: & venatores vtique erant, qui audiebant à Domino, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Venator & ille, qui antequàm ad prædicationis officium ordinaretur à Domino, quantum capiendis ad vitam animabus esset intentus, mox sponte prædicando monstrauit. Itaque quantum rete fidei, quam capacibus deuotæ prædicationis vinculis intextum Philippus inuēto fratri circundat, quem ad æternam cupit prouidus captare salutē? Cyrillus Alexandrinus libro secundo in Ioann. capit. 14. Velociter nimirùm, inquit, vt superiorum affinis Philippus, etiam fructum reddidit. Nathanaël enim non casu reperit, sed multo quæsitum studio inuenit. Studiosissimum enim scripturarum virum, diligentissimúmque cognouerat: atque ideò illum tanquam legis & omnis Prophetiæ peritum alloquitur, dicens, inuenisse iam se Christum, qui ab omni scriptura venturus prædicatur. Erat autem opinio de Saluatore nostro apud Iudæos, quòd

Quæstio.
Chrysost.
Quibus aliquid debeamus.
Nulla est vera dilectio.
Vnde nomen Nathanael.
Beda.
Albertus.
Apostoli venatores.
Cyril. Alex.
Philippus quarit Nathanael.

Nazarenus esset, quamuis scriptura ipsum Bethleemitam appellet, dicens: Et tu Beth-leem domus Ephrata, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exibit dux, qui reget populum meum Israël, & egressus eius de diebus æternitatis. In Nazareth enim enutritum fuisse scriptura testatur. Et venerunt, inquit Euangelista, in Nazareth, vbi nutritus fuit. Vulgarem igitur opinionem secutus est Philippus. *Inuenimus*, inquit, qui per scripturas prænunciatus expectabatur, filium Ioseph à Nazareth. Rupertus in Ioann. Cæterùm opportuna descriptione vsus est, quia videlicet multi vocabulo Iesu nuncupabantur. Idcircò cum proprio nomine, ipsius ciuitatis quoque nomen posuit, & patris eius, qui erat Ioseph, vt putabatur. In quo & veraciter tenuit historiæ legem, quæ est opinionem vulgi pro tempore & loco non omittere: Et mendacij notam non incurrit, patrem illum nominādo, qui non erat pater eius carnalis. Si enim hi, qui alienos sibi adoptant filios, non incongruè dicuntur patres eorum, quos paterno sibi affectu adoptauerunt, quantò magis hic vnicus & singularis Domini nutritius, pater eius non inconuenienter dicitur? Natus enim pupillus in hoc seculo, id est, ab carnali patre Dominus, illo beato viro pro patre in omnibus vsus est, & in illa generationis scala, quæ per Matthæum legitur, eidem sancto Ioseph omnis humanæ opis indigo, humanitatis eius natura tanquam gradui supremo innixa est. Dionysius Carthusianus in Ioannem. Itaque ait, Philippus, *quem scripsit in lege*, id est, eum de quo Moyses scripsit in Pētateucho, de quo scripserunt *Prophetæ, inuenimus*, ego aliíque discipuli Ioannis Baptistæ. Fertur enim, quòd Petrus quoque & Philippus fuerunt Ioānis discipuli. Iesum inuenerunt, non vtique à casu, nec propria industria & virtute, sed Ioanne Baptista monstrante, & Christo se eis ostendente. Porrò Moyses scripsit de Christo dupliciter. Vno modo, verba aliorum narrando, quemadmodum in Genesi prædixit Iacob: Non auferetur, inquit, sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Et iterum: Salutare tuum expectabo Domine. Alibi quoque scribit, Deum dixisse ad Abraham: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Secundo, de ipso Christo prophetando: vt cùm ait in Deuterono. Prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris: tanquam meipsum audietis. Quod autem Prophetæ scripserunt de Christo, non oportet speciali testimonio cōprobare, cū certum sit etiam secundum Iudæorū magistros, quòd omnes Prophetæ locuti sunt super dies Messiæ. Propter quod in Actis Apostolorū Petrus testatur: Omnes Prophetæ à Samuel, & deinceps, annunciauerūt dies illos, videlicet tempus gratiæ Christi. Hinc Christus dicit in Luc. 24. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt de me in lege & Prophetis & Psalmis. Propterea si Philippus fuit discipulus Ioannis, vel eruditus in Prophetis, vel satis illustratus à Spiritu sancto, tunc nouit Iesum, quem credidit Christum, non esse filium Ioseph sponsi Mariæ, sed loquebatur secundum opinionem vulgi. Probabile enim est, q̃ præcursor docuit suos discipulos, Iesum Christum esse virginis filium. Si verò nondum illuminatus fuit aliquo horum modorū, putauit, sicut & cæteri, q̃ Iesus conceptus esset de viro. Nec mirū, si ignorasset Christum esse filium virginis, cū Ioannes Euangelista vsque ad resurrectionem Christi nescierit, quòd Christus resurrecturus fuerit à mortuis. Imò Apostoli communiter ignorauerunt, quòd occidendus esset ab impiis, cùm tamen Prophetæ hoc apertissimè prænunciauerint. *Et dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliquid boni esse?* August. tract. 7. in Ioan. Quid intelligitur, fratres? Num quomodo aliqui pronunciant? Nam & sic solet pronunciari, A Nazareth potest aliquid boni esse? Sequitur enim vox Philippi. *Et dixit, Veni & vide.* Ambas autem pronunciationes potest ista vox sequi, siue sic pronuncies, tanquam confirmans, A Nazareth potest aliquid boni esse: siue sic dubitans, & totum interrogans. Chrysostomus, homil. 19. in Ioann. Non enim quòd non crederet, ita locutus est, neque accusari, sed laudari meruit. Prophetarum enim verba diligentiùs quàm Philippus considerabat.

Rupert.
Cur non simpliciter Iesus dicatur, sed addatur à Nazareth.
Dionys. Carthus.
Quomodo Moyses de Christo scripsit.
1.
2.
Quomodo Prophetæ.
August.
Quomodo aliquid boni à Nazareth.
Chrysost.

Audierat ex Beth-leem & ex patria Dauid Christum venturum. Hoc Iudæi credebant, hoc Propheta Michæas (c. 5.) iampridem apertis verbis prædixerat. Huius Prophetiæ memor Nathanaël, audiens eum Nazarenum, perturbatur & dubitat, ne secundum Prophetę sermonem Philippus falleretur. Et vide quàm verecundè interrogat. Non dixit, Nihil boni fecit Nazareth, sed, A Nazareth potest aliquid boni esse? Ita & Theophylact. Chrysosto. Euthymius, & Nonnus Panopolitanus per interrogationē legunt. Ioan. 7. Scrutare scripturas, & vide quòd Propheta de Galilæa non surgit. Possunt & ista verba per admirationē interpretari, vt Cyrillus facit: quasi dicat, Ergóne ex tam exili oppido tantus Israëlis rex surrexisse dicitur? Sic etiam Iuuencus lib. 2. Euang. hist.

Iuuencus.

—Genuit quicquam si Nazara, miror,
Quod dignum tantis vnquam virtutibus esset.

Euthymius.

Et dixit ei Philippus Veni & vide. Euthymius in Ioan. Modum quo Nathanaël hoc dixerat, ignorans, putansque illum simpliciter ciuitati Nazareth detrahere, ducit ipsum ad Christum tanquam statim crediturum, si modò doctrinam, ac conuersationem eius gustasset. Chrysost. ho. 19. in Ioan. Et Philippus quidem prudenter nō indignatur, non ægrè fert, vtpotè parùm creditus: sed expectat virum, vt ad Christū adducat, & ab ipso principio Apostolum gerit. Iuuencus lib. 2. hist. Euangel.

Chrysost.

Iuuencus.

Inde Philippus ait: Certum dubitare quiesce,
Progrediensque vide: nam oculis spectare licebit.

Sic Samaritani per mulieris exhortationē adducti sunt, Ioan. 4. Sperat enim Nathanaëlem crediturum, statim atque Christi doctrinam gustauerit. Adinstar autem Christi respondisse videtur. Cùm enim à duabus Ioannis discipulis interrogaretur, vbi maneret, respondit, Venite & videte. Nunc etiam Philippus, Veni, inquit, & vide. Psal. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Ex his discimus, nulla nos hæsitatione retardari debere, quin ad Christum accedamus, & illum audiamus. Vt enim olim quicquid ex agno Paschali superetat, igni deuouebatur: sic & nos Spiritui sancto committere oportet omnes quæstiones, quas manducare, & digerere, id est, apprehendere nostra mente nō possumus, vt scribit Hesich. in Leuitic. Et interim Christo in omnibus obsequendum est, & ad eum procurrendum.

H. sich.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dixit de eo, Ecce verè Israelita in quo dolus non est. Hoc palàm dictum esse populo scribit Nonnus in Ioan.

Nonnus.

[illegible] id est,
Nathanaelem rex (Christus) demonstrabat populo.

Rupertus. *Christus commendat Nathanaelem.*

Rupertus in Ioan. Et hunc planè Saluator apertis gratiæ suæ vidit oculis, illis nimirùm oculis, quibus nos omnes antequam essemus, vidit, & prædestinauit. Nec poterat ignorare, quali mente veniret ad se, scilicet quod in simplicitate cordis quæreret Deum. Iuxta quod scriptum est: Quę sunt in corde hominum, oculi tui vident, & in libro tuo omnes scribentur. 1. Reg. 16. Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. Cyril. Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 16. Antequam signorum miraculo ad fidem homines traheret, alio quodam modo, nec minus mirabili, natura se Deum esse ostendit, qui humana forma, propter salutē hominum venerit. Quis verò ille modus fuit? Occultarū rerum cognitio, quæ soli Deo attribuitur. Non ergo adulatiunculis Nathanaëli blanditur, sed ea, quorum ille cōscius erat, exponens, corda se hominum, quod solius Dei est, cognoscere confirmat. Thomas Aquinas, lect. postrema in cap. 1. Ioan. Sciendum enim est, quòd aliqui dupliciter cōuertuntur ad Christum: quidam per miracula visa & experta in se siue in aliis: quidam verò per inspirationes internas, & per Prophetiam, & per præcognoscentiam occultorum futurorum. Sed efficacior est modus per prænoscentiam & per Prophetias futurorū conuerti, quam per miracula. Ipsi enim dæmones, & aliqui homines eorum auxilio, aliqua mira prætendere possunt: sed futura prędicere, solius diuinę virtutis opus est. Isa. 49. Ventura quoque annunciate, & dicemus quòd Dij estis. 1. Corint. 14. Prophetiæ datæ sunt fidelibus. Et inde est, quod Dominus non per miracula, sed per prænunciationem occultorum Nathanaëlem ad fidem trahit. Albertus Magnus in Io. verum Israëlitam ad Iacob Patriarcham referri debere, cuius nimirùm sit imitator, reducit. Genes. 32. Nequaquam vltrà vocaberis Iacob: sed Israël erit nomen tuum. Esa. 49. Seruus meus es tu Israël: quia in te glorificabor. Iste enim est rectissimi imitator, qui nulla curuitate deflectitur: quinimò etiam ab imperito & idiota non dedignatur duci ad veritatem. Dionysius dicit: Dedisti veritati manus, & falsitatis nexibus es absolutus. Vnde addit, *In quo dolus non est.* Dolus est, inquit Augustinus, quando aliquis aliud simulat, & aliud agit. Prouerb. 12. Dolus in corde cogitantium mala. Esa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone mendacij, cùm loqueretur pauper iudiciū. Malach. 1. Maledictus dolosus. Iste enim simplex est, qui non est dolosus: quia à quolibet studioso paratus est suscipere veritatem. Iob. 1. Homo simplex & rectus & timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam. Augustin. tract. 7. in Ioan. Magnum testimonium. Hoc nec Andreæ dictum, nec Petro dictū, nec Philippo, quod dictum est de Nathanaële, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Quid ergo faciemus, fratres? Deberet iste primus esse in Apostolis. Et non solùm primus non inuenitur in Apostolis, nec medius, nec vltimus inter duodecim Nathanaël, cui tantum testimoniū perhibuit filius Dei, dicens, *Ecce verè Israelita, in quo dolus non est.* Quæritur causa? Quantum Dominus intimat, probabiliter inuenimus. Intelligere enim debemus ipsum Nathanaelem eruditum & peritum legis fuisse. Propterea noluit eum Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum. Audi Apostolum dicentem, 1. Cor. 1. Ita videte, inquit, vocationē vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnē, non multi potentes, non multi nobiles: sed infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt, euacuentur. Si doctus eligeretur, fortasse ideò se diceret electum, quia doctrina eius meruit eligi. Dominus noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorē piscatorem, sed de piscatore locutus est Imperatorē. Magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator, per quem postea crederet non solùm orator, sed & Imperator. Nullus nobilis primò electus est, nullus doctus: quia infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. *Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti?* Rupertus in Ioan. Hac percūctatione hoc ipsum indicat, quòd iuxta veritatis testimonium verus sit Israëlita. Falsi namque Israëlitæ non attēdunt, vtrum laus ipsorum ex hominibus, an ex Deo sit. Hic verò audiens verum Israëlitam se appellari, quod magnæ est laudis, magnique pretij: Vnde, inquit, me nosti? subaudi, quem hactenus secundum hominem non vidisti? Hoc enim sonant ista Nonni verba in Ioannem.

Albert.

Dionysius.

Dolus quid. Augost.

Idem. *Cur Nathanael non numeratur inter Apostolos, tamen ta[...] a Christo [...] [...] redditur.*

Rupertus.

Nonnus.

[illegible]
[illegible]

Nimirùm quomodo mente & anima illum nouerit, cùm præsens illum nunquam perspexerit: dic, inquit, vnde me animo aduertis? Ita miratur tantam Christo cognitionē inesse, vt non modò hominem, sed & quicquid in homine est, cognoscat. Ita non frustrà accipit hoc primū Christi verbum: sed qui primùm hæsitabat in quæstione loci, è quo Messias prodiret, nunc etiam ad illius diuinitatis meditationem progreditur. Nec verò tantùm præsentia, eáque occulta, atque imis penetralibus animæ occlusa, Christus se illum cognoscere ostendit, sed & præterita & futura. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius.

Christo nuda sunt omnia.

Respondit enim Iesus, & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. Nam, vt scribit Iuuencus lib. 2. Euang. histor.

Iuuencus.

Hunc Dominus dicta hæc diuino pectore promit:
Cum te diffusa tegerent vmbracula ficus,
Ante etiam quàm te vocarent verba Philippi,
Vidi, & elegi comitem te [...] autor.

Chrysostom. hom. 19. in Ioann. Non enim è loco aliquo cor[...] ipsum & eius mores, & mansuet[...]inem vidisse,

Chrysost.

non è specula aliqua more hominis eum sub ficu obseruasse dicit: Nemo enim illic aderat, sed soli Philippus & Nathanaël secreto in loco mutuem sermonem habuerant. Ideircò, inquit Euangelista, quòd cum videret à longè venientem ad se, dixit. Ecce verè Israëlita: vt intelligatur, priusquam appropinquaret Philippus, ita Christum locutum. Et ne quisquam aliquid posset suspicari, & temporis meminit, & loci arboris: nimirùm ne ab ipso missum Philippum quisquam opinaretur, si tantùm eius ad Nathanaël profectionis meminisset. Verùm cùm dixisset, vbi eum conuenit Philippus, & tempus, certissimum se Prophetam ostendit. Neque hoc tantùm, sed etiam quæ inuicem locuti essent, in memoriam reduxit: hoc est Potest à Nazareth aliquid boni esse? Ex quo maximè eum sibi conciliauit, cùm ex eo non reprehendit, sed laudibus prosecutus est. Cæterùm Augustinus & antiqui Patres mysticam fici significationē requirunt, quam etiam Beda in Ioann. ita complectitur. Potest autem hæc Domini sententia, qua dixit se Nathanaël, priusquàm vocaretur à Philippo, cùm esset sub ficu, vidisse, super electione spiritualis Israël, id est, populi Christiani, mysticè intelligi: quem Dominus necdum se videntem, necdum per Apostolos eius ad fidei gratiam vocatum, sed sub tegmine adhuc peccati premente absditum, misericorditer videre dignatus est, Paulo attestāte, qui ait Ephes. 1. Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Et quidem fici arbor aliquando in scripturis dulcedinem dilectionis supernæ insinuat. Vnde scriptum est, Qui seruat ficum, comedit fructum eius: & qui custos est Domini sui, glorificabitur. Sed quia primi parentes nostri reatu præuaricationis confusi, de fici sibi foliis succinctoria fecerunt, potest hæc arbor fici non incongruè malè dulcorata generi humano consuetudinē peccandi significare: sub qua videat positos adhuc electos suos, sed necdum electionis suæ gratiam cognoscentes, quia sub ficu constitutum, nec se iam videntem Dominus videt Nathanaël. Nouit enim Dominus qui sunt eius. August. ser. 40. de verbis Domini in Ioann. & tract. 7. hanc spiritualem interpretationem obseruat. Rupertus quoque in Ioann. Vidit, inquit, non solum illum Christus, sed & omnes electos suos, cum essēt sub ficu, vidit misericordiæ suæ oculis: id est, cum primus parens illorum, factus mandati transgressor, confusis fici foliis pudenda contegeret, iam tunc vidit eos, & miseratus est: iam disponebat misericorditer, quò illos à præuaricationis reatu liberaret. *Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel.* Hæc fuit attoniti & obstupefacti Nathanaelis responsio, vt quem primùm velut hominem audierat, nunc experientia Deū esse cognoscat: quasi dicat, vt meditatur Dionys. Carthus. in Ioann. Ex istis signis agnosco, quòd sis Christus rex Israëliticæ plebis. Nam cordium secreta, & absentium verba nullo narrante cognoscere, eos quoque & facta eorum spiritualiter cernere tam perfectè, quæ corporaliter non videntur, Deo est proprium. Ideircò te profiteor filium Dei, & regem Israel, id est, Deum & hominem. Sciuit namque Nathanaël, quòd Christus non vidit eum sub ficu oculo corporali, nec verba eius atque Philippi audiuit auribus corporis. Sciuit quoque quòd nemo nunciauit ea Christo. Ideircò auditis verbis Christi, confessus est quòd esset filius Dei. Quidam scribit, quòd iste Nathanaël dicendo Iesum esse filium Dei, intellexit hoc de filiatione adoptiua per gratiam excellentem, ita quòd diuinitatem Christi non videtur intellexisse. Item hoc dicendo, *Tu es rex Israel*, existimauit eum temporaliter regnaturum, sicut communiter opinantur Iudæi. Sed si Nathanaël tam inconuenienter, immò & falsè sensisset de Christo, nequaquam meruisset audire à Christo, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Tūc enim fuisset carnalis Israëlita, aliosque decipiens, ducendo de Christo futuro, quòd esset purus homo, & rex tēporaliter regnaturus. Atqui cùm Nathanaël fuerit legis doctor eximius, secundum Bedam, scrutabatur scripturas de Christo.

Quoniam ergo Prophetæ describunt manifestè Christi diuinitatem, non mirum, si Christum Dei filium confessus est. Vt cum ait Hieremias: Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. In Hebræo autem habetur nomen Domini tetragrammaton, quod non conuenit nisi vero Deo. Et Esa. 9. Vocabitur, inquit, nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis pater futuri seculi, princeps pacis. Describunt quoque primum Christi aduentum in omnimoda paupertate, dicente Zacharia, 9 cap. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus ipse pauper. Et Hierem. 14. cap. Quare quasi colonus venturus est in terra? Hinc igitur non est verisimile, quòd Nathanaël existimauit Messiam purum hominem, atque temporaliter regnaturum, sicut nunc somniant obtenebrati Iudæi. Argumentum autem illius, quo arguit, quòd si Nathanaël credidisset eum esse filium Dei naturalem, non dixisset, Tu es rex Israel, sed potiùs, tu es rex mundi, non conuincit, nec apparentiam habet: præsertim cum in Esaia etiam Deus secundum naturam Deitatis frequenter dicatur rex Iacob, seu Israël. Vnde in Esaia 33. dicitur in persona Israëlitici populi: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet, & saluabit nos. quod ad literam dictum est de Christo filio Dei. Quamuis enim sit omnium rex, tamen specialiter appellatur *rex Israel*. Primò, quoniam ex semine regum Israël natus. Secundò, quia populo illi specialiter promissus ac missus: quemadmodum ait, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël. Ideò in Zacharia 9. habetur: Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus. Non ait, rex totius mundi, sed, rex tuus. Et quid est, rex tuus, nisi rex Israël? Attamen Chrysostomus hom. 20. in Ioann. fidem Nathanaëlis hac in parte multùm distare à fide Petri, etsi eadem vtriusque verba sint, scribit: quòd Petrus filium Dei, tanquam verum Deum, Nathanael tanquam hominem agnouerit. Vnde & illi dictū sit, *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis, maiora his videbis.* Attamen quid amplius illum de Christo meditari, quam vt purus homo sit, ostendit hæc Christi assertio *Credis?* Nam si Nathanaël credit, vtique Christum filium Dei esse intelligit: nisi fortè vt scribit Euthymius, fidem illum habuisse, sed imperfectam dicamus. Vnde factum sit, vt Christus illum tandem confirmandum prædixerit, fidemque illam adaugēdam, *Amen Amen dico vobis videbitis cœlum apertum & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.* Quidam per Angelos spiritus cœlestes, alij prædicatores intelligunt. Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioannem, cap. 21. Angelos enim, inquit, sursum atque deorsum ad filium hominis venturos enunciat, mandatis suis ad salutem credentium ministrantes, quando maximè filius Dei esse credetur. Maximè enim Deo virtutes cœlorum seruiunt. Euthymius in Ioannem, post Chrysost. Siquidem, inquit, super legitimum Dei filium ascendebant & descendebant Angeli Dei, ministrantes illi: hoc quidem circa tempus passionis, illud autem tempore resurrectionis & assumptionis. Visionem verò intellige, etiam cognitionem: hæc enim omnes discipuli cognouerunt, hi quidem videntes, illi verò ab his qui viderant audientes. Theophyl. particulatiùs ista exprimit, dicēs: Ante passionem apparuisse Angelum ad confortandum Christum: in resurrectione verò & ascensione visos esse Angelos. Rupertus in Ioann. lib. 2. Hoc, inquit, illis dicto, illud quod nesciebant, videndum repromittit: scilicet per passionem suam cœlum esse aperiendum, futuramque Angelorum & hominum concordiam, qui priùs inter se discordes fuerant, clauso hominibus cœlo, & sublato pariete inimicitiarum propter originale peccatum. Non enim fuerat hactenus ille Angelorum & hominum consensus, vt venientes sancti Angeli, exeuntes de corporibus animas beatorum hominum, per patentes portas cœli inferrent, vt nunc faciunt, venerantes & adorantes in rege ac Deo suo naturam hominum, qui sine vehiculis Angelorum potenter ascendit in cœlum ponēs nubem ascensum suum, & ambulans super pennas ventorum. Hoc planè videndum veris promittit Israëlitis, vt quod in figura prævidit carnalis pater eorum Israël, hoc in semetipso

reuera complendum esse pronunciet. Iacob namque egressus de Bersabee, & pergens Aram, cùm venisset ad quendam locum, velletque in eo quiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco, Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum; Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam. Iacob ille, qui postea dictus est Israël, veros significat Israëlitas, qualis erat Nathanaël, de quo paulò antè dixerat Dominus, Ecce verus Israëlita, in quo dolus non est. Lapis autem ille, quem capiti suo supposuit vt dormiret, hic eundem Christum significat, lapidem angularem, quem falsi Israëlitæ reprobauerunt ædificantes. Hunc enim quicunque supponit capiti, id est, cordi suo, dormit securus: quia mundi diuitias contempsit, & ideò passionibus mundi non perturbatur, nihil habens in sæculo cur gaudeat, cur timeat, cur speret, cur doleat. Secura nanque mens est, vt propter Christum hæc desinat: dicitque is, qui lapidi Christo sic superposuit caput, id est, cor suum, vt his passionibus careat, Ego dormio, & cor meum vigilat. Fecerunt hoc illi maximè, qui tūc audientes vocem eius, dicentis, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: relinquētes omnia veniebant ad eum, & discebant ab ipso, quia mitis est & humilis corde, vt in humilitate cordis eius, tanquam super solidum lapidem dormientes, & animabus suis requiem inuenientes, mysteria regni Dei scirent, quæ scire non possunt superbi, inter quos semper iurgia sunt, qui ad lites & contentiones vigilant. Hi viderunt cœlum apertum clauibus illis, quas præcipuo suo vicario Dominus Petro tradidit: viderunt extinctum flammeum gladium, qui positus fuerat ad introitum Paradisi, & expergefacti repentino sono aduenientis super eos Spiritus sancti, pauentes & exclamantes annunciauerunt nobis: qui & illum tollentes lapidem, super quem requieuerāt, erexerunt in titulum, vt omnes videremus, & crederemus in illum: & spirituali ædificio constructis super eundem lapidem sanctæ Ecclesiæ parietibus, Quàm terribilis est, inquiunt, locus iste! scilicet portis inferi, quæ non præualent aduersus eum. Non est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cœli: videlicet per quam ascendunt & descendunt Angeli supra filium hominis, ascendentes ad diuinitatis eius contemplationem, descendentes autem ad humilitatis, vel passionis ipsius venerationem. Per hanc enim solam & vnicam portam descendunt Angeli ad ipsum filium hominis, Deum & regem suum, habitantem per fidem in cordibus nostris: & ascendunt per illos scalæ gradus, quos moraliter intelligimus diuersos virtutum esse profectus, quibus duo latera, scilicet corpus nostrum & anima insignita sunt, cœlúmque recta via conscendunt, quò sanctis Angelis suffragantibus, quibus nobis per mortem Christi amici facti sunt, deportentur. Augustinus serm. 40. de verbis Domini, in Ioann. Hoc, inquit, somnium vidit Iacob: (Genes. 28.) post hoc autem appellatus est Israel. Si ergo Iacob vidit scalā, qui est & Israël appellatus: Est autem & Nathanaël iste verè Israëlita, in quo dolus non est: ideò cùm miratus esset, quia dicit ei Dominus, Sub arbore fici vidi te? dixit ei, Maius his videbis. Etenim dixit somnium Iacob. Cui dixit? & quem appellauit Israëlitam in quo non est dolus? quasi qui diceret, Cuius nomine te appellaui, ipsius somnium in te apparebit: noli festinare mirari, maiora horum videbis. *Videbis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendētes & descendentes ad filium hominis.* Ecce quid vidit Iacob. Ecce quare perfudit lapidem oleo Iacob. Ecce quare Christū Prophetam significauit, & figurauit Iacob. Illud enim factum Prophetia erat. Nunc quid expectetis nosti, quid à me velitis audire, intelligo. Dicam & hoc breuiter, vt Dominus donat, ascendentes & descendentes Angelos ad filiū hominis. Quomodo si descendunt ad illum, sursum est? Si autē ad illum ascendunt, ad illū descendūt. & sursū est, & hic est? Nullo pacto fieri potest, vt ad illū ascēdant, & ad illū descendant, nisi & illic sit quò ascendunt, & hic quò descendunt. Quomodo probamus & illic eum esse, & hîc eum esse? Respondeat nobis Paulus, qui primò Saulus.

Scala Iacob mystica interpretatio.

Lapis Christus.

Augustin.

Christus sursum & Christus deorsum in eodem instanti.

Expertus est illud ipse, quando prius erat persecutor, & postea factus est prædicator: prius Iacob, postea Israel: qui erat & ipse de genere Israël, de tribu Beniamin erat. In illo videamus Christum sursum, Christum deorsum. Primò ipsa Domini vox de cœlo hoc ostendit, Saule, Saule, quid me persequeris? Nunquid Paulus in cœlum ascenderat? Nunquid Paulus lapidem saltem in cœlum miserat? Christianos persequebatur, ipsos ligabat, ipsos occidendos tradebat, ipsos vbique latentes quærebat, ipsis inuentis nulla ratione parcebat. Cui ait Dominus Christus, Saule, Saule. Vnde clamat? De cœlo. Ergo sursum est. Quid me persequeris? Ergo desursum est. Omnia, etsi breuiter, vt potui, exposui charitati vestræ. Eadem verba repetit serm. sequenti. Quòd si filius sursum, & idem deorsum, nemini mirum esse debet, si simul & in cœlis & in Eucharistia sit, cùm excludatur locorum ratio & distantia. Nam & is, ad quem ascendunt Angeli, in cœlis ad dexteram patris sedentem, ille ipse est, ad quem descendunt Angeli in Eucharistiæ sacramēto præsentem. Et ne quis præsentiam illam ad solam diuinitatem referat, quæ replet omnia, seipsum expressè filium hominis nuncupauit, vt non modò ea ratione, qua est Deus de Deo, sed & ea, qua homo est filius hominis, nobiscum esse intelligatur. Et hoc sanè Chrysostomus hom. 2. ad popul. Antioch. confirmat, assumens figuram Heliæ: qui quoniam pallium suum Helisæo reliquit, cùm in cœlum raperetur, dictus est Helias sursum, & Helias deorsum. Multò magis verò Christus & sursum est à dextris Dei patris, & deorsum est in Eucharistia. Quòd autem Angeli sacrosancto huic mysterio intersint, probat idem Chrysostomus multis concionibus. Ita efficitur, vt quasi super filium hominis descendere dicantur. Augustinus tract. 7. in Ioann. Sed &, inquit, Angeli Dei boni prædicatores sunt. Quomodo verò ascendunt, & quomodo descendunt super filium hominis? Ex vno habemus exemplum. Audi Apostolum Paulum: quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris veritatis prædicatoribus credamus. Vide Paulum ascendentem. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim raptum fuisse vsque ad tertium cœlum, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, & audiui ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Ascendentem audistis, descendentem audite. Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 1. Cor. 3. Ecce descendit qui ascenderat. Quæris quò descenderit? vsque ad lac paruulis dandum. Audi quia descendit. Factus sum paruulus, inquit, in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos: & si norunt Latina verba dicere, decurtant illa, & quassant quodammodò linguam suam, vt possint de lingua diserta fieri blandimenta puerilia: quia si sic dicant, non audit infans, sed nec proficit infans. Et disertus aliquis pater, si sit tantus orator, vt lingua illius fora concrepent, & tribunalia concutiantur, si habeat paruulum filium, cùm ad domum redierit, seponit forensem eloquentiam, quò ascenderat, & lingua puerili descendit ad paruulum. Audi vno loco Apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim mente excessimus Deo, siue temperantes sumus vobis. Quid est, mente excessimus Deo? vt illa videamus quæ nō licet homini loqui. Quid est, temperantes sumus vobis? Nunquid indicaui me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Si ipse Dominus ascendit & descendit, manifestum est, quia & prædicatores ipsius ascendunt imitatione, descendunt prædicatione. Beda in Ioann. Sed &, inquit, videmus Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis: quia prædicatores suos nouimus sublimitatem diuinitatis Christi, simul & humanitatis eius infirma nunciare. Ascendunt super filium hominis Angeli, quum docent prædicatores, quòd in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Descendunt super filium hominis Angeli, quum adiungunt idem, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Neque prædicatores

Nota hæc August. verba.

Idem. Aug.

Nō mirum si Christus sit in cœlo simul & in Eucharistia.

Chrysost.

Angeli huic mysterio adsunt.

August.

Paulus ascendēs & descēdens.

Beda.

Prædicat. Angeli.

sancti typicè Angeli vocantur, quibus derivatum ab Angelis nomen Euangelistarum conceditur: vt sicut hi nuncij, ita & illi propter idem summæ prædicationis officiũ, boni nuncij cognominentur. Et notandum, quòd Dominus seipsum filium hominis nuncupat, Nathanaël eundem filium Dei prædicat. Cui simile est, quod apud alios Euangelistas ipse discipulos interrogabat, Quem dicunt filium hominis esse? Responditque Petrus, Tu es Chri- A stus filius Dei viui. Et quidem iustæ dispensationis moderamine actum est, vt cùm vtraque eiusdem mediatoris Dei & Domini nostri, vel ab ipso Domino, vel ab homine puro esset commemoranda substantia, Deus homo fragilitatem assumptæ à se humanitatis, purus homo virtutem coæternæ in eo diuinitatis astrueret, ipse suam humilitatem, ille eius fateretur altitudinem.

Christus ad nuptias vocatus, & à sanctißima Virgine rogatus, aquam in vinum conuertit: Vnde fit, vt Architriclinus, cæterique conuiuæ mirentur, & discipuli in fide confirmentur.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 2.
			Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris, Quodcunque dixerit, vobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua. Et impleuerũt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus, Haurite nunc, & ferte Architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquã: vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primùm bonum vinũ ponit & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ: & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.

Introductio.

LONGE distant adulterina metalla à veris, etsi videantur ad eorũ similitudinem accedere: Et longè etiam dissentiunt vera & sancta cõiugia, ab iis quæ coniugiorum quidẽ nomen sortiuntur, habent tamen immixtas maledictiones. Audienda enim hîc erit Raphaëlis ad Tobiam exhortatio. Tob. 6. Qui enim, inquit, coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus: habet potestatem dæmonium super eos. Ex aduerso verò ea coniugia longè à dæmonis potestate absunt, quæ cum Dei timore, quæ cum illius cultus, & propriæ salutis intentione suscipiuntur. Absit enim vt cum Tatianis & Encratitis, dum virginitaté in Ecclesia commendamus, nuptias reiiciamus: vt scribit Epiph. lib. 1. to. 3. to hæres. 46. quæ est Tatianorum: & to. 1. lib. 2. in hæres. 47. quæ Encratitarum est. Est enim Ecclesia velut nauis, quæ pluribus tabulatis vna compingitur. Componitur enim Ecclesia non virginibus tantum, sed & coniugatis, & viduis. Et quidem primum eorum beneficiorũ, quo Deus creatum hominem donauit, est cõiugij benedictio. Formauit enim costã Adami in Euam, eamque ad virum adduxit, & vtrumque coniugali vinculo adstrinxit. Vnde Genes. 2. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. Et erunt duo in carne vna. Primum quoque omnium signorum à Christo factum est in nuptiis, vt qui matrem coniugem & virginem elegerat, interim dum ipse in Ioanne & seipso virginitaté cõmendat, ipso etiam facto ostendat: quòd, vt dicit Apostolus, honorabile connubium, & thorus immaculatus.

Epiphan.

Summa.

Exprimit autem Euangelica lectio omnes huius facti circũstantias, tempus, locum, occasionem, eosque quibus præsentibus hoc contigit. Ad tempus quidem refertur id quod legimus, *Et die tertia.* Euthymius in Ioann. Tertiam diem dici censet, post Christi à deserto descensum. Sunt qui tertiam diem, à die qua è Iudæa Christus profectus fuerat: sunt qui à die, qua Nathanaëlem allocutus est, expendunt. Et quia hîc magna, & tamen parum vtilis quæstio est, temporum obseruationem in aliis aliisque diuersam omittemus. Et quidem Ammonius Alexandrinus in Harmonia quatuor Euangelist. factum istud enarrat, ante primum annum dominicæ prædicationis. Victor Capuanus, & Tatianus Alexandr. in sua Harmon. ab illo variant. Ita enim digerunt historiam, vt interponant vocationem cæterorum Apostolorum, prædicationem Christi per Galilæam & Iudæam, eiusdem etiam in monte sermonem. Verùm cùm in ipso montis descensu leprosos curasse dicatur, quomodo subsecutum est miraculum istud in Cana, cùm omnium primum esse asseratur? Demum quomodo mitteret Christus Apostolos, vt morbos curarent, & signa super ægrotos facerent, antequàm primum signum in cõspectu eorum fecisset, & illi in eum crederent? Et tamen hæc Apostolorum missio à quibusdam huic historiæ præmittitur. Nos igitur his contentionibus omissis, ipsum factum audiamus. *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.* Hieronym. in lib. de locis Hebraicis, duplicem Canam distinguit: alteram in tribu Ephraim, de qua Ios. 16. Alteram in tribu Aser, de qua Ios. & hîc agitur. Et dicitur Cana maior, comparatione ad alteram minorem. Dicitur & Cana Galilææ, ad differentiam alterius: Et hoc oppidum ad sua vsque tempora in Galilæa Gentium situm esse testatur Hieronymus. Verùm quorum erant istæ nuptiæ? Hieronym. Prologo in Ioann. putat fuisse ipsius Ioannis Euangelistæ, quem etiam celebrata nuptiarum celebritate, sibi lucratus sit, & virginem cum communi coniugis suæ consensu, conseruarit. Ad quod & noster Mantuanus recurrit in 3. lib. Parthenices Marianæ. Explicans enim Christi mortem, & quia ille discipulus esset cui Christus matrem suam commendauit, ait:

Euthym.

Quando hoc factum sit.

Am. Alex.

Victor Cap. Tat. Alex.

Hierony.

Cana duplex.

Hierony. Ioannes erat sponsus.

Mantuan.

Flentibus hic aderat iuuenis, qui sponte relicta
Coniuge dilecto voluit comes ire magistro.

Neque hoc mirum esse debet, cùm hæc Christus asserat: Veni diuidere virum ab vxore sua, filium à patre. Non quòd libellus repudij, discordias & rixas inter coniugatos, aut rebelliones inter filios probet: sed potiùs quòd ad puriorem & perfectiorem diuini numinis cultum secreturus sit coniugatos, sed cum mutuo consensu, vt se immaculatos reddant, & ab operibus carnalibus contineant. Ita nimirùm filij à parentibus separantur: non vt illos contemnant, sed vt Deo liberiùs seruiant. Luc. 18. Nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multò plura. Sic apud Abdiã multos cõiugatos, accepta prædicatione Apostolorũ, à cõiugibus abstinuisse legimus. Quid verò hîc sanctam Agnetem, quid Cæciliam Romanam memorem, quæ sponsum suum Christo lucrifecit, & in vtroque, anima scilicet & corpore, virginem reddidit? *Facta sunt* igitur *nuptiæ.* Nulla enim natio legibus & ciuili sese vita adiunxit, quæ simul vxores non discreuerit. Plato lib. 5. de Leg. ἀγάμους, id est, non consociatos nuptiis, ideò reprehẽsione dignos esse censet, quòd promiscua libido omnium sit in republica perniciosissima. Hinc & maxima & antiquissima pridem apud Gentiles bella narrata sunt, ob violatum nuptiarum fœdus, bellum Troianum ob raptam Helenam, bellum Sabinum contra Romanos, ob raptas Sabinas.

Abdias.

Plato.

Matrimonium omnibus legibus commendatur.

Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata:

vt scribit Horatius, libro primo Od. Cùm enim Cẽtauri

Horatius.

T. Liuius,

Thesei sponsam rapuissent, non sine sanguine contumelia ista sedata est. Econtra verò Titus Liuius, Decad. 1. libro primo, Thalassium Senatorem ea maximè ratione celebrat, quòd, dum Sabinæ virgines raperentur, raptam conseruauit, donec desponsaretur. Hinc factum est, vt veteres illi factum istud Thalassij magnæ virtuti deferentes, nuptiales hymnos tandem Thalassios vocarent: vt qui pudorem & honestatem resonarent. Et mihi quidem solennitas nuptiarum exprimi videtur, cùm dicuntur *factæ*. Non enim erat clandestinum matrimonium, non furtiua libido, qualis ab omnibus damnatur.

contra clandestina matrimonia.

Conuocabantur parentes, amici, vicini. Solennis enim est omnium nationum & temporum consuetudo, vt coniugij exordia publico quodam veluti testimonio, ac initi status professione fiant. Ratio est: vt coniunctorum cohabitatio neminem scandalizet, aut suspicionem alicui scortationis ingerat. 3. q. 5. can. Aliter.

Euar. Papa.

Hæc Euaristus Papa Episcopis Africæ scripsit, Non fieri legitimum matrimonium, nisi ab his, qui super ipsam fœminam dominationem habent, & à quibus custoditur, petatur: à parentibus autem sponsetur, legibus dotetur, suo tempore sacerdotaliter cum precibus benedicatur. Aliter præsumpta non coniugia, sed adulteria, contubernia, stu[illegible]a, & fornicationes sunt. Et can. Nullum, illa pro in[illegible]ctis habet Concilium Arelatense, cap. 6. Ratio assignatur ex Nouellis, canon. Si quis diuinis. Quia cùm secretò fiant si temporis lapsu alterius inuretur voluntas, ex altero veritas elici à iudice non debet: vt si datum verbum de futuro, hic ex vtriusque confessione, audiatur.

Solennitas nuptiarum.

Ergo *factæ sunt nuptiæ* solennes ex parentum consensu, nec defuit ministerium Ecclesiæ, vt coram ea initi matrimonij professio fieret: etiam vt à fidelibus vtroque coniuge oraretur. Nec abs re. Deus enim author matrimonij est, qui & dixit Genes. 2. Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Hinc fit, vt Abraham exoptet à Domino dari vxorem filio suo, Genes. vigesimoquarto. Dominus tulit me de domo patris mei: ipse mittet Angelum suum coram te, & accipies vxorem filio meo. Prouerb. 19. Domus & diuitiæ hæreditas obueniunt à parentibus, à Domino autem prudens vxor.

Consensus vtriusque.

Cōsensus vtriusque requiritur. Nam & de Rebecca dicitur, Genes. 24. Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Vocata rogatur: Vis ire cum homine isto? quæ ait, Vadam. Et postea Isaac introduxit Rebeccam in tabernaculum Saræ, & accepit eam vxorem. Consensus parentum, Genes. 21. Agar accepit filio suo Ismaël vxorem de terra Ægypti. Genes. 24. prohibuit Abraham, ne Cananæa. Responderunt Laban & Bathuel: A domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius. En Rebecca coram te est, tolle eam, & sit vxor filij domini tui. Et de Rachel consentit pater Laban & sponsus Iacob, Genes. 29. Et pater Isaac iusserat de filiabus Laban sumi vxorem. Descendit Samson in Tamnatha, Iudic. 14. & videns ibi mulierem de filiabus Philisthinorum, nunciauit patri suo & matri: Vidi mulierem, &c. Hanc quæso mihi accipiatis vxorem. Cui illi: Nunquid est in filiabus fratrum tuorum, & omni populo, quia &c. Ait Samson: Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Parentes autem nesciebant, quòd res à Domino gereretur. Angelus iubet petere nuptias Saræ à parentibus, Tob. 6.

Noua nuptia 14. Conuiuium. Ceremoniæ.

Describitur autem ritus solennitatis, Genes. vigesimoquarto, cùm seruus Abrahæ arræ loco dat vasa aurea & argentea, vestes annulos, & fratribus dona. Et Iudic. 14. cùm fit conuiuium per septem dies Samsoni, & adduntur pro more triginta sodales. Et Tob. 6. cùm Raguel iungit vtriusque, Tobiæ scilicet & Saræ, dextram: & ait, Deus Abraham, (Tob. 6.) Isaac & Iacob vobiscum sit, coniungat vos, & impleat benedictionem suam in vobis. In charta cōscripserunt coniugium, & epulati sūt. Altera die vocantur amici ad conuiuium, & ipse Gabelus de Rages Medorum. Sed & ipso reuerso Achior & Nabath consobrini eius veniunt ad ipsum, & per dies septem epulantur. *Erat mater Iesu ibi. Et vocatus est Iesus & discipuli eius &c.* Liberalis paupertas & frugalitas. Non enim ob delicias, sed amicitiam vocabatur, vt primordia status ad mutui conuictus necessitatem iuuentur. Et vtinam Iesus in omnibus adsit, ne fortè Asmodeus nuptos detineat, & ligula Magica locum habeat. Ideò scilicet per confessionem parantur.

Vtinam Iesus sit in omnibus nuptiis. Cur Christus adfuit nuptiis.

Quid est verò quòd Iesus, qui prædicabat regnum cœleste, ad nuptias carnales accumbit? An non omnia in eo spiritualia? Nuptiæ agni & Hierusalem filij, Ioannis 1. qui non ex sanguinibus, sed hæc in mysterio, 1. Corinth. 7. & Ephes. 5.

Cyrill.

Cyrillus libro 2. in Ioann. cap. 22. Miraculi potiùs, quod acturus erat, quàm conuiuij gratia profectus: & adhæc, vt natiuitatis nostræ principium, quantum ad carnem attinet, sanctificaret.

1.

Oportet certè, quoniam totam naturam hominis ad melius restaurabat, non solùm natis iam hominibus benedicere, verumetiam nascituris gratiam præparare, & auditum illorum ad hanc vitam authoritate miraculi, & præsentia sanctum efficere.

2.

Præterea in doloribus parere filios, ad mulierem propter peccatum dictum fuit. Quomodo igitur aliter hæc maledictio depellenda erat, ne condemnata nuptiarum sanctimonia videretur, quàm saluatoris præsentia? qui cùm sit verum gaudium, priscum nuptiarum mœrorem præsentia sui depulit. Noua enim omnis creatura in Christo est, prætetieréque vetera, vt Paulus ait, 2. Cor. 5. Et omnia facta sunt noua.

3.

Discipuli quoque affuerūt, vt miraculo quoque fidem suam confirmarent. Nec dubium est illos quadam consanguinitate Mariæ coniunctos fuisse, cùm obseruemus illam in conuiuiis minùs versatam.

Rupertus.

Adde quòd, vt scribit Rupertus lib. 2. Comment. in Ioann. nuptiarum solennitas minùs decet virgines.

Humilitas B. Virginis.

Magnum, inquit, & cunctis sanctæ Ecclesiæ ordinibus spectandum humilitatis exemplum. Verumtamen sacris virginibus non imitādum, quòd mater Iesu virgo, Domini templū, illibatum sancti Spiritus sacrarium, non aspernata est carnalium interesse celebritati nuptiarū. Non enim sacris virginibus hoc imitādum est: quia videlicet tēpus aliud, alia persona locus alius est. Omnia tempus habent, dicit Eccl. cap. 3. Virginibus Deo dicatis propositum, Quod ardet in mente, luceat in veste, radiet in ore, vel publica professione. Matris Domini virginitas cunctos homines latebat, quia videlicet diuulgari illam ratio temporis nō sinebat. Neque enim libera tunc esse poterat virginitatis professio, vel huiusce exempli prædicatio: cùm adhuc Moses sub velamine suo declararet, Maledictos omnes qui non facerent semen in Israël. Maluit ergo humiliter cauere præsens scandalum, quàm futuris virginibus immaturū rigidi propositi præbere exemplum, quo plus tolleret supercilium virginum fatuarum, quàm instrueret custodiam prudentium: matribus, cæterisque, quæ cunctæ viros nouerant, virgo mater se in nullo præsumens, matrem vbique se profitens, eò quòd haberet filium, virginitatis autem suæ tacitum conseruans in corde mysterium.

An sacræ virgines D. Virginis exemplo interesse nuptiis possint.

Nam sicut incongruum, imò impossibile est, tectum domus stabilire antequàm fundamentum; sic impossibile erat ante susceptam fidem, incarnationis Christi præscribere ordinem, quo sacræ virgines sese à secularibus distinguere debeāt. Nunc autem publicum est propositum publicè datum, atque acceptum est de virginibus consilium: & idcircò sacræ virgines malus eundo ad nuptias, quàm talem refugiendo conuentum, facerent Ecclesiæ Christi scandalum. Quapropter intus quidem habent prudentes virgines humilitatis vel castitatis oleum (vbi non contempserint; quamuis in inferiori gradu stantem, legitimam licentiam nubentium) foris autem, & maximè ad eandem frequentiam nuptiarum, lucentes suas lampades non efferunt. Vbi enim citiùs vento miseræ vanitates extingui possunt? aut vbi properantiùs in oculis vel auribus suis periclitari queunt? iuxta exemplum Dinæ filiæ Iacob, quæ idcircò à corruptore inuenta & oppressa est, quia leuitate puellari exiuit, vt filias ignotæ regionis videret. Non enim ita securæ esse possunt, sicut illa beata regina cœlorum, quæ virginitatis thesaurum & hominibus habebat occultum, & filij sui fortij præsidio, sanctorumque Angelorum fideli custodia præmunitum. Cæterùm quòd & beata Virgo, & Christus Iesus propter carnalis affinitatis necessitudinem ad has nuptias vocat

Theoph.

sint, testatur Theophylactus in Ioannem his verbis. Vocant ad nuptias Dominum, non quod viderint miracula, vel aliud quiddam magnum: sed simpliciter vocăt vt notum. Vnde hoc significans Euangelista, dicit: *Erat autem mater Iesu & fratres eius ibi.* Igitur sicut illam & fratres, ita & Iesum vocauerunt. Affuit autem ipse, & vocationem non repulit: quia non respexit ad domum dignam, sed ad vtilitatem & beneficia nostra. Nam quòd nun dedignatus est fieri seruus multò magis non dedignatus est venire ad nuptias. Brocardus in descriptione Terræ sanctæ, scribis, à Cana Galilææ tres contra Austrum leucas esse ad Sephorum oppidum, & castrum vnde Ioachim pater Virginis oriundus sit: idque est in tribu Aser, iuxta vallem Carmeli. Ex quo nec difficilis creditu est, nō modò viciniæ, sed & affinitatis ratio, propter quam sacratissima Virgo cum Domino Iesu inuitata sit. Sed quoniam & Tatianorum & Eucratitarum modò mentionem fecimus, vt qui matrimonio aduersarentur, licebit & hāc D. Ioannis Chrysostomi meditationem inserere, quam ille habuit, Sermone in historiam istam contra Iudæos, Gentiles, & hæreticos. *Vocatus est Iesus*, dicit, *ad nuptias.* Oro compositis moribus estote, & audite quæ dicuntur: quoniam multi nuptias prætexunt, alij filios, alij militiam, alij negotiationem, alij artificium, alij seruitutem, alij diuitias, alij inopiam, & quæcunque talia sunt. Volo igitur declarare vobis, quòd neque diuitiæ impediunt, neque inopia, neque militia, neque negotiatio, neque nuptiæ, neque pueri, neque seruitus, neque opificium, neque aliquid tale. *Vocatus est Iesus ad nuptias.* Venit, vel non venit? Certum quòd venit. Quomodo ergo nuptiæ malæ? Ego autem non dico, quòd tantùm venerit, sed quòd & dona secum attulerit: aquam in vinum mutauit. Ne excuses te propter nuptias. Dominus tuus nuptiis interfuit, & nuptias honestauit: & tu nuptias arguis, & dicis nuptias obstaculum esse ad pietatem? Nullum enim est ad pietatem obstaculum. Vis cognoscere quòd nihil nocet habere vxorem & pueros? Moses nónne vxorem habuit & liberos? Helias nónne virgo erat? Nónne Moses è cœlo manna deduxit? Nónne Helias è cœlo ignē deduxit? Nónne Moses è cœlo coturnices aduolare fecit? Nónne Helias verbo cœlum clausit? Nónne Mosi Deus locutus est? Nónne & cum Helia cōuersatus est? Nónne Moses mare diuisit, & traduxit populū? Nónne Helias curru igneo in cœlum sublatus est? An nocuit huic virginitas, an impedimēto fuerūt illi vxor & liberi? Vidisti Heliam aurigam in aëre? Vidisti Mosen in mari viatorem? Vide & Petrum Ecclesiæ columnam, quòd & ipse habuit vxorem. At non est scriptum, inquit, quòd Petrus vxorem habuit. Vnde ergo liquet quòd vxorem habuit? Ego dico: Ingressus est Iesus ad socrum Petri, & erat illa infirma, & tetigit eam, & reliquit eam febris: & stetit, & ministrauit. Vides quòd & Petrus vxorem habuit? Vbi enim socrus, manifestum quòd ibi & vxor. Vides quòd & Petrus vxorem habuit? Ne incuses nuptias. Hæc dico, vt ne quis prætexat vel vxorem, vel liberos, vel militiam, vel negotiationem, vel opificium, vel seruitutem, vel diuitias, vel paupertatem. Hæc excusatio, hic prætextus diaboli insidiæ sunt. Militiam prætexis, & dicis, Non possum esse pius. Centurio nonne miles erat? Et dicit ad Iesum, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Et admiratus Iesus ait: Amen Amen dico vobis, neque in Israël tantam fidem inueni: nihilque nocuit illi sua militia. At quid si opifex? Et Paulus operatus est manibus, qui & antea Ecclesiarum prædator, & post hoc factus prædicator & Apostolus. Quid verò si diues? Et Abraham diues, & ipse vxorem habuit, & pueros. Credidit enim Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei vocatus est. Ita nihil ei obfuerunt diuitiæ, & mulier, & pueri. Non habes excusationem. Tria quæ prætexere potes, vnus ille habuit, & vxorem, & pueros, & diuitias. Sed quomodo si seruus? Et Onesimus seruus erat. Et scribit Paulus ad Philemonem, dicens: Onesimo, qui olim nullius frugis, nunc autem & mihi & tibi vtilis. Verùm quid si rex? Erat & Dauid rex: & cum ingressus ad eum Nathan Propheta arguit ipsum de peccato quod fecerat, nunquid in illum tyrannidem exercuit? Nunquid vel asperum aliquod verbum Prophetæ dedit? An nō & in regno seruum se fatebatur, dicens, Peccaui Domino? Et Propheta videns pœnitentiam eius, dixit: Et Dominus abstulit peccatum tuum. Velox pœnitētia, velocior condonatio. Num aliquid sibi tribuit rex, & dixit: Rex sum amictus purpura, circundatus diademate: fero tela, sagittas, scuta, arma: mihi sunt milites & armigeri, & pauperem illum timerem? ferrémne eum, & non occiderem? Sed nihil talium, quamuis rex esset. Sciebat enim quòd peccarat, & ob hoc pœnituit, quia sciebat se grauiter peccasse. Et nihil ei obfuit regnum. Iam quid si iuuenis? Erat & Daniel iuuenis, & leonum ora constrinxit, & dracones confregit, Bel subuertit, & presbyteros iudicauit, Susannam liberauit, tantæque virtuti imperfecta ætas non obfuit. An non & talis erat fratrum amator Ioseph, qui tantam præ se tulit sapientiam & continentiā apud Ægyptiam? Vestem suam dimisit, fidem non disrupit, impudentiam mulieris vicit, concupiscentiam non satiauit: & nihil impediuit illius virtutem adolescentia. Sed quid si vidua? Erat & Sidonia vidua, quæ Heliam hospitio excepit, & pauit pane & aqua, & authorem famis non est reuerita. Quid autem si meretrix? Erat & Raab, quæ exploratores occultauit: & cùm filij Israël terram Promissionis accepissent, saluata est illa cum domo, & genere suo. At quomodo, si pauper? Pauper erat talis & Lazarus. Et quantam ille sapientiam ac patientiam in extremis ostendit, licet nihil eum in tanta necessitate leniret? Iam si mulieri quis deditus sit? An non & Samson? Nam licet à muliere sit proditus, tamen ipsi Deus dedit, vt se de alienigenis vlcisceretur. Sed quid si amas filios? Amabat & Iacob. Sed tentaris: tentabatur & Iacob. Vides quòd saluati sunt? Habes fidem, habes omnia. Non habes fidem: licet rex sis, non tibi proderit regnum. Sed ne promissionis obliuiscar, vocatus est Iesus ad nuptias. Ita nemini deest Christus, seu coniugato seu virgini: modò & ipsum inuitet, habebit & Christum assessorem. Ego enim sto, inquit, ad ostium, & pulso. Si quis aperuerit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Habebit & diuam Virginem & Apostolos intercessores, vt ne vinum spiritualis gratiæ desit. *Et deficiente vino, ait mater, Vinum non habent.* Theophylactus in Ioannem. Exhortatur autem illum mater, vt faciat miraculum, quæ magnam de ipsius potestate sumpserat opinionem, tam ob cōceptionem, quàm ob partum. Omnia enim conseruabat in corde suo, & ex illis cogitabat filium aliquid posse supra hominem. Neque enim mater eius, vt oraret eum ad faciendum aliquod miraculum, ex alio quod priùs viderat facere, inducta est. Nam cùm puer esset, nullum fecit miraculum. Iam si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiuerat item mater de testimoniis Ioannis, quæ de ipso erat testatus, videbatque iam & discipulos ipsum sequentes: & ex ipsis omnibus coniectabat virtutem filij. Porrò humanum est condolere necessitati maximè cognatorum. Non ait, Iam ebiberunt: procul ebrietas, sed tamē læta anima. Non ait, Da, sed simpliciter necessitatem proponit, ei quem nouit & velle, & posse succurrere. Non erat hoc ebriorum conuiuium: quale Exodi 32. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Esaiæ quinto. Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem, qui potentes estis ad bibendum vinum. Numer. vigesimotertio. Cùm inualescerent metu Israëlitæ, cum Moabitis fornicati sunt. Ecclesi. 19. Operarius propensus ad pocula non ditabitur. Ergo simul & de filio fidem concipit, & necessitatem conuiuantium diua virgo attendit. Sciebat enim filium suum naturaliter esse Deum, inquit Albertus Magnus in Ioannem, & omnia posse facere quæ vellet. Adhuc autem sciuit miraculum stellæ præcessisse, & Prophetiam Simeonis, & Magorum adorationem, & pastorum verba, & Angelorum gaudia, & Ioannis testimonium, & vocem Patris, & figuram columbæ: ex quibus omnibus iam diuinitas eius innotescere cœpit, & horam manifestationis per singula sciuit iam esse inchoatam: & ideo signum fieri pro tāta necessitate & vtilitate petebat.

Brocardus.

Cana. vbi.

Chrysost.

Nuptiæ non impediunt salutem.

Christus quid donauit in nuptiis.

Virginitas & nuptiæ ad salutem.

Militia.

Mechanicus.

Diues.

Seruus.

Rex.

Iuuenis.

Vidua.

Meretrix.

Pauper.

Mulierosus.

Theoph.

Necessitas & vtilitas miraculi.

Alb. Mag.

Hæc ergo de causa prudens mater Iesu, quia omnia hæc conseruabat, conferens in corde suo, dixit ad eum: *Vinum non habent.* In quo notatur necessitas, & miraculi congruitas. Necessitas enim paupertatis meretur subuentionem. Psalm. 9. Tibi derelictus est pauper. Miraculi autem congruitas notatur, quia cùm non studerent abundare vino temporalis iucunditatis, congruum erat vt darent eis vinum iucũditatis spiritualis miraculo Dei perfectum. Eccles. 31. Exultatio animæ & cordis vinum moderatè potatum. Iud. 9. Non possum deserere vinũ quod lætificat Deum & homines. Cùm autem & illa tantã solicitudinem & curam non rogata pro necessitate temporali impendit, quid non faciat nunc & nostris precibus pulsata, & maiori necessitate oppressos nos perspiciens? Si tanto affectu pro cõuiuiis impulsa est, dum hic mortalis Christo nondum glorificato ageret: quomodo nõ patrocinatura nobis est apud Christum triumphantem ipsa etiam gloriosa sede donata? Hieron. Epist. 2 ad Riparium contra Vigilantium. Si Apostoli, inquit, & martyres adhuc in corpore cõstituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias, & triũphos? Vnus homo Moyses sexcẽtis millibus armatorum impetrat a Deo veniam: & Stephanus imitator Domini sui, & primus Martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur: & postquàm cum Christo esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentos septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquàm resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est & pro his, qui in toto orbe ad suum Euangelium non crediderunt, mutire nõ poterit? Meliórque erit Vigilantius canis viuens, quàm ille leo mortuus. Vnde & Augustinus, ser. 2. de Assumpt. Mariæ: Fratres, inquit, cùm toto mentis affectu beatissimæ virginis nos intercessionibus committamus, omnes eius patrocinia omni nixu imploremus, vt dum nos eam supplici obsequio frequẽtamus in terris, ipsa nos sedula prece cõmendare dignetur in cœlis. Neque enim dubium, quæ meruit pro liberandis proferre precem, posse plus omnibus liberalitatis impendere suffragium. Et quidem, vt scribit Thom. Aqu. in Ioan. ante incarnationẽ Christi triplex vinum deficiebat, scilicet iustitiæ, sapiẽtiæ, & charitatis seu gratiæ. Vinum enim mordicat, & quantum ad hoc, iustitia dicitur vinum. Luc. 10. Samaritanus vinũ & oleum apposuit vulneri sauciati: id est, cũ dulcedine misericordiæ seueritatem iustitiæ. Ps. Potasti nos vino compunctionis. Vinũ enim lætificat cor: iuxta illud Ps. Vinum lætificat cor hominis. Et quantũ ad hoc, dicitur sapientia, cuius meditatio maximè lætificat. Sap. 8. Non habet amaritudinem conuictus illius. Vinũ similiter inebriat. Cãt. 5. Bibite amici, & inebriamini charissimi. Et secundũ hoc charitas dicitur vinum, ratione feruoris. Zach. 9. Vinum germinans virgines. Et quidem iustitiæ vinum deficiebat in veteri lege, in qua iustitia imperfecta erat: sed Christus eam perfecit. Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm scribarum, &c. Deficiebat etiam vinũ sapiẽtiæ, quæ erat occulta & figuraliter: quia, vt dicitur 1. Cor. 10. Omnia in figura cõtingebant illis, sed Christus eam manifestauit. Matt. 8. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, &c. Sed vinum charitatis deficiebat ibi: quia acceperant spiritum seruitutis tantùm in timore: sed Christus aquam timoris conuertit in vinum charitatis, quãdo dedit spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus Abba pater, vt dicitur Rom. 8. Et quando charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Ita dicitur Rom. 5. Quicquid autem nobis deest, si modò cum fide Christum amplectamur, facile est piis sanctorum precibus impetrare. Vnde & Ioannes Chrys. in sua Liturgia sic orat. Interuenientibus sanctorum tuorum precibus salua nos Domine. Et omnia exuperaor sensum: omnia sunt gloriosa in te Dei genitrix: ipsi supplica, vt animas nostras saluet. Et cœlestis militiæ princeps Michaël, rogamus te, vt tuis intercessionibus munias nos vmbra alarum tuarum immateriatæ naturæ. Procidimus, & sine intermissione ad te clamamus, A periculis erue nos, vt virtutum princeps cœlestium. Cæterum *dixit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier?* Ex hac responsione malè intellecta multæ hæreses surrexerunt. Manichæi enim Christi verum corpus negant, quasi nihil verum, sed apparens ex virgine sumpserit. Valentiniani verò nunc putantes nihil Christum a Maria accepisse, illum corpus è cœlo per Mariam, tanquam per canalem, intulisse fanxerunt: ad quos accesserunt Apollinaristæ. Ebionitæ verò & Heluidiani Mariæ virginitatẽ negantes, allegant, quòd Christus eam mulierem vocarit. Sunt & alij, qui inobedientiæ suæ in parentes ex his Christi verbis fucum faciant, quasi ille matrem suam cõtempserit. Augustinus tract. 8. in Ioannem, contra eos qui negant Christum aliquid ex virgine accepisse, & per cõsequens matrem eius esse, adducit, quòd & idem ipse Euangelista illam Domini matrem nuncupauerit. *Erat*, inquit, *mater Iesu ibi.* Illic enim, inquit, nouimus quia ibi mater erat Iesu, vbi dixerit, Quid mihi & tibi est mulier. Et ita respondet: Dominus noster Iesus Christus & Deus erat, & homo. Secundum quod Deus erat, matrem non habebat: secundum quod homo erat, habebat matrem. Mater ergo erat carnis, mater infirmitatis, quam suscepit propter nos. Miraculum autem quod facturus erat, secundum diuinitatem facturus erat, non secundum infirmitatem. Vnde miraculum exigente matre, ille videtur non agnoscere viscera humana, operaturus diuina, tanquam dicens: Quod in me operatur miraculũ, non tu genuisti, diuinitatem meã non tu genuisti: sed quia genuisti infirmitatem meã, tũc te cognoscam, cùm infirmitas mea pendebit in cruce. Hoc enim est, *Nondum venit hora mea.* Idem lib. de fide & symbolo, c. 4. to. 3 Nec nos ad negandum Christi matrem cogit quod dictum est: Quid mihi & tibi est mulier, nondum venit hora mea: sed potiùs admonet, vt intelligamus secundum Deũ, non eum habuisse matrem, cuius maiestatis personam parabat ostendere, aquam in vinum mutando. Quòd autem crucifixus est, secundum hominem crucifixus est, & illa erat hora, quæ nondum venerat, quando dictum est: Quid mihi & tibi, *nondum venit hora mea*: id est, qua te cognoscã. Tunc enim vt homo crucifixus cognouit matrem, & dilectissimo discipulo humanissimè commendauit. Idem habet Theophilus Alex. l. 4. Allegor. in Ioann. Quid mihi & tibi est mulier? Hoc, inquit, ideò ait, quia Christus & Deus erat de Deo natus, faciẽs miracula, & homo erat, per matrem, humana tractando. Ergo nunc, quia mysteriũ operaturus erat, aquam in vinum mutando, nihil se commune dicit habere cum matre, id est, nihil humani, sed diuini operis se esse facturũ. Ipse etiã Paulus ostendit Christum verè è muliere sumptũ esse, Gal. 4. Asserit enim illum factum ex muliere, factũ sub lege: sed & Angelus, Quod, inquit, nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Ita sequitur nõ abnegari matrem, sed hac in ratione, qua diuina operaturus erat, ostendere illum hãc se virtutem aliundè accepisse. Chrys. ho. 21. & Theoph. & Euth. in Ioan. existimãt illam argui, quòd citiùs quàm par esset, id est, nõdum noto defectu vini, miraculum fieri postularet, etiam nemine hoc ipsum apud eum deprecante. Quasi dicat: Si non adest vinum, oportet illos ipsos, quibus deest, accedere & rogare, & non te matrem. Si enim hi rogauerint suspicione res carebit. Eccles. 8. Omni negotio tempus est. Quòd verò Ebionitæ & Heluidiani nomẽ mulieris prætextũ facere virginitatis sanctissimæ Mariæ affirmãt: Origenes ho. 8. in cap. 12, Leuit. Respondebimus, inquit, quia in hoc loco Apostolus mulierem, non pro corruptela integritatis, sed pro sexus indicio nominauit. Est & ætatis istud vocabulũ, eius scilicet quæ annos pubertatis excesserit: sicut & vir appellatur is, qui adolescentiæ tẽpus superauit, etiamsi vxorem nõ habeat, cuius vir esse dicatur, quo nomine appellari solẽt etiam hi, quos fœmineæ admixtionis macula nulla perstringit. Denique Abraham cùm puerum mitteret Mesopotamiam in domũ Bathuelis vt inde acciperet Isaac filio suo vxorem, & puer curiosiùs percunctaretur ait ad eum: Quòd si noluerit mulier sequi me, reducam filium tuum illuc? Et non dixit: Quòd si noluerit virgo sequi me, cùm tamẽ mulieris nomine virgo intelligeretur. Sed Genes. 3. respondit Adam: Mulier, quã dedisti mihi sociã, hęc dedit mihi, & comedi.

Beatissima virgo etiam nunc orat pro nobis
Hierony.
August.
Tho. Aqu. *Vinum mysticũ triplex.*
1.
2.
3.
Chrysost. *Intercessio sacratiss. virginis.*
Hæreses ex hac sententia male intellecta.
August.
Non negat Christus virginem esse matrem suã
Hora mortis.
Theoph. Alexan.
Chrysost. Theoph. Euthym.
Origenes.
Mulieris nomen non negat virginem.

Mulierem vocat vxoré, quæ tamen integra erat corpore. Nihil ergo efficit Heluidianus aut Ebionita ex argumento nominis, quo Christus matrem nuncupat. Et quia nonnulli ea hac Christi responsione sese excusatos putant, si parentes aspernentur: Iustinus Martyr Quæstionum ad Orthodox. quæst. 136. hoc dictum esse non per obiurgationem, sed quasi istud demonstrare vellet: Non nos ij sumus, qui curam suscepimus vini, quod in nuptiis cõsumitur: tamen pro amore, si vis ne deficiat eis vinum, dic ministris vt faciãt, quæ ego eis dixero. Non ergo verbis matrem obiurgauit, cùm eam factis honorarit. In aliis verò non ita locutus est, quasi matrem priuaret honore debito, sed ostẽdit quanam maternitate beata dici debeat virgo. Si enim qui Dei sermonem audit, & exequitur, is Christi frater, & soror, & mater est: & eius mater habebat vtrumque: perspicuum est eius matrem debuisse hac maternitate beatam prædicari. Nam Dei sermonem audire & exequi, eius virtutis est, animæque puræ, quæ tota Deũ spectat. Et quia non quamlibet fœminam elegit Deus, quæ Christi mater fieret, sed omnium fœminarum virtutibus excellentissimam: propterea Christus volebat ob hanc virtutem prædicari matrem suam, per quam virtutem illa id assecuta fuisset, vt virgo mater fieret. Nihil autem fecisse Christum in parentum ignominiam, aut contumaciam, testatur Lucas Euangelista, dum dicit: Descendit cum Iosepho & Maria Hierosolyma, erátque eis obediens. Nam quòd ais, *Quid mihi & tibi est mulier*, hæc meditatur Bernardus, sermone 2. post Octauas Epiphaniæ. Quid, inquit, tibi & illi Domine? Nónne quod filio & matri? Quid ad illam pertines, quæris, cùm tu sis benedictus fructus ventris eius immaculati? Nónne ipsa est, quæ saluo pudore concepit, & sine corruptione peperit? Nónne ipsa est, in cuius vtero nouem mensibus moratus es: cuius virgineis vberibus lactatus es, cum qua iam duodecim annorum factus de Hierusalem descendisti, & eras subditus illi? Nunc ergo, Domine, quid molestus es illi, dicens, Quid mihi & tibi? Multum per omnem modum. Sed manifestè iam video quòd non velut indignans, aut confundere volens virginis matris teneram verecundiam, dixeris, Quid mihi & tibi: cùm venientibus ad te (iuxta matris præceptum) ministris, nihil cunctatus facias quod illa suggessit. Vt quid ergo, fratres? Vt quid sic respondebat prius? Vtique propter vos: vt conuersos ad Dominum iam non soliciter cura carnalium parentum, & necessitudines illæ non impediant exercitium spirituale. Quamdiu enim in mundo sumus, debitores nos constat esse parentibus: at postquàm reliquimus nosmetipsos, multò magis ab eorum solicitudine liberi sumus. Vnde & legimus fratrem quendam in eremo conuersantem, cùm ad eum carnalis frater auxilij gratia aduentasset, respondisse, vt adiret alterum fratrem eorum, cum vtique iam obiisset. Cúmque admiratus qui venerat, responderet, quia ille obiit eremita: se quoque obiisse eremita respondit. Optimè ergo nos docuit Dominus, ne soliciti simus super propinquos carnis nostræ plus quàm religio postulet: quando ipse matri, & tali matri sic respondit, *Quid mihi & tibi est mulier?* Sic & alio in loco, cùm suggereret ei quidam, quoniam foris staret cum fratribus Domini, quærens ei loqui, respõdit, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Vbi modò sunt, qui tam carnaliter & inaniter super carnalibus propinquis suis solent esse soliciti, ac si adhuc viuerent & ipsi cum eis? Rupertus lib. 2. Comment. in Ioann. Ita fecit ipse prior, quod nobis faciendum præcepit. Non enim alia quæcunque præcepit, quàm quæ ipse primus opere impleuit: sicut de illo scriptũ est, Quæ cœpit Iesus facere & dicere. Præcepit autem ei, qui comitatu suo dignus esse cupit, vt propter Euangelium patrem & matrem relinquat, & renunciet omnibus quæ possidet. Hoc igitur primus ipse fecit: quia descendens à patre, cùm diues esset, pro nobis pauper factus est. Domum quoque, & matrem, & affines carnis suæ deserens, ad euangelizandum pauperibus exiuit. Dixit itaque matri suæ in initio miraculorum de paulò pòst successura suæ prædicationis functione: Quid mihi & tibi mulier? Quod vtique ipse nec secundum carnem dicit, vt suprà dictum est, sed secundum diuinitatem, quæ existendi initium ex matre non accepit, cuius opus omninò præferendum est curæ carius: Nec ab aliquo secundum carnem dicendum est patri vel matri, sed secundum Deum: scilicet opus Dei omnia, & propriam quoque animam negligere exigit. Et hoc modo nullatenus aduersus legem facit, dicentem, Honora patrem & matrem. Nam ea lex, quæ hoc dicit, rursus eadem authoritate, vel eodem spiritu loquitur: Qui dixerit patri vel matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt legem tuam, & pactum tuum seruarunt, iudicia tua, ô Iacob, & legem tuam, ô Israel. Ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum. Magis ergo, vt legem perfectè impleret, matrem suam saluo eius honore nescuit: quia profectò nulla est exhonoratio patris vel matris, dum eis nõ quælibet causa, sed solius præfertur honor vel opus Dei. Cui videlicet magno ac necessario salutis operi Iesus intentus, nesciturum se matrem suam profitetur, donec eodem opere peracto dicat ei, Mulier, ecce filius tuus: quod videlicet in hora mortis suæ dicturus erat. Vnde & cùm dixisset, Quid mihi & tibi est mulier, protinus addidit, *nondum aduenit hora mea*. ac si diceret, Ex quo ad baptismum veni, & in desertum exiui, destitutam te esse mea præsentia materno affectu suspirasti: nunc habes me in his nuptiis, & gaudes quòd præsentia mea frueris: sed adhuc tempus imminet, vt magis ac magis te relicta non desinam circuire ciuitates & castella. Cùm vero præsenti finiam opus quod cœpi. Ab hac expeditione redeuntẽ, vulneratum me, & morientem recipies. Nunc interim tantũ impendet onus cœlestium negotiorum, vt non vacet perpendere, quod maternis affectibus tuis debeam. Nec enim habeo facere voluntatem meam, sed impositam à patre perferre obedientiam: qualem mandati eius necessitas adduxerit, talem me filium in illa hora ostendam tibi. Et hæc quidem dicta nunc ad illud respondent, quod dixerat mater, *Vinum non habent*: sed ad interni desiderij eius clamorem vehemẽtem in aures suas altè personantem: quia faciem eius ardebat superuidere præsentem. Nam conuiuas, quorum deuotione inuitatus fuerat, non minùs quàm ipsa suo volebat beneficio lætificare, maximè ob vtilitatem illorum, quos hoc viso miraculo nouerat in se credituros esse. Theophylactus in Ioan. Cæterùm dicens, *Nondum venit hora mea*, non vult quòd obnoxius sit necessitatibus temporum, vel horas obseruet: (quomodo enim hoc dicere possemus de factore temporum & seculorum?) sed quòd omnia tempore congruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat, & occultus multis, & nondum omnes habebat discipulos, & neque ij, qui nuptiis aderant, eum cognoscebant: (nam alioquin ipsi accessissent, & rogassent pro vino, quia hæc omnia ita se habebant: Nondum, inquit, venit hora mea: hoc est, opportunum tempus nõdum adest. At hîc adhuc vrget Arij furor, qui monstrare nititur Dominum horis & temporibus subditum. Disce igitur, ô maledicte, quòd si fuisset horis & temporibus subiectus, quomodo postea fecisset miraculũ? Oportebat enim secundum sermonem tuum, quandoquidem seruiret horis & temporibus, nondum autem venisset hora eius, vt non posset miracula facere. Sed miraculum fecit: non igitur seruiuit horis. Augustinus tract. 8. in Ioã. Mathematici igitur, inquit, vnde conantur conuincere, quia sub fato erat Iesus? Quia ipse ait, vt inquiunt, Nondum venit hora mea. Si ergo dixisset, Horam non habeo, exclusisset Mathematicos: non esset vnde calumniarentur. Nunc verò quia dicit, Nondum venit hora mea, contra ipsius verba possumus aliquid dicere? Mirũ est, quòd Mathematici credendo verbis Christi, conantur conuincere Christianos, quòd sub hora fatali vixerit Christus. Credant ergo Christo dicenti, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso, & iterum sumo eam. Ergóne ista potestas sub fato est? Ostendant hominem, qui potestatem

Iust. Mart.
Mater duplicitar virgo.
Bernard.
Quidam mul... a Christus matri debeat.
Christus matri morem gessit.
Religio nos à parentibus excusat.
Rupertus.
Theoph.
Contra Astrologos.
Contra Arium.
Augustin.
Christus non fuit constellationibus adstrictus.

habeat quando moriatur: quandiu viuent, omninò non ostendent. Credant ergo Deo dicenti, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam: & quærant quare sit dictum, Nondum venit hora mea. Nec ideò iam sub fato ponant conditorem cœli, creatorem atque ordinatorem siderum: quia etsi esset fatum de sideribus, non poterat esse sub necessitate siderum conditor siderum. Adde quia non solùm Christus non habuit quod appellas fatum, sed nec tu, aut ego, aut ille, aut quispiam hominum. Veruntamen seducti seducunt, & proponunt fallacias hominibus: tendunt ad capiendos homines, & hoc in plateis. Nam qui tendunt ad capiendas feras, vel in syluis, vel in solitudine id agunt. Quàm infœliciter vani sunt homines, quibus capiendis in foro tenditur? Nummus accipiunt, cùm se homines hominibus vendunt: dant isti nummos, vt se vanitatibus vendant. Intrant enim ad Mathematicum, vt emant sibi dominos, quales Mathematico dare placuerit, vel Saturnú, vel Iouem, vel Mercurium, vel si quid aliud sacrilegi nominis. Intrauit liber, vt nummis datis seruus exiret. Immò verò non intraret, si liber esset: sed intrauit quò eum dominus error & cupiditas traxit. Vnde & Veritas dicit, Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quare ergo dixit, Nondum venit hora mea? Vtique quia in potestate habebat quando moreretur, nondum videbat esse opportunum, vt illa potestate vteretur. quomodo nos, fratres, verbi gratia, sic loquimur: Iam certa hora est qua eamus vt celebremus sacramenta. Si antè exeamus quam opus est, nónne peruersi & præposteri sumus? Quia ergo aliquid non facimus nisi quando opportunum est, propterea in his agendis, cùm ita loquimur, fatum consideramus? Denique, vt scribit Chrysostomus, de prouidentia, Orat. 3. Nemo causam maleficij fatum adferens, pœnas effugit, non in iudicijs maleficus, non in familia seruus, nó in ludo puer, nó in artificio discipulus. Qua ratione igitur vel fatum probant, qui id sic obijciunt, vt ne necessitati quidem eius veniam dent? Ita veritate & conscientia sua freti, vehementer persuadent sibi vniuersam hanc rem fabulam esse. Quando verò in peccata inciderint grauia, tum illud afferunt, quasi hoc modo constitutum illis supplicium effugaturi sint, & non grauiores pœnas quidem daturi. Non enim tam tetra res est peccare, quàm pòst peccati nó pudere, & propter scelera sua ipsum Deum accusare. Hoc omni peccato funestius est. Hoc etiam diabolus facere contendit, vt non solum ad virtutem remissi, & ad vitia procliues simus, & omnium causam Deo assignemus: sed etiam vt animo & lingua ad maledicendum apparatis, defensione afferenda, Deum accusemus, & à nobis hæc patrantibus reprehensionem deriuemus, & in eum qui non est author, culpam traducamus. Itaque hæc quæ de contingentibus opportunitatibus dicta sunt, fatum non efficiunt, sed demonstrant quòd omnia ratione atque ordine fieri oporteat, vt scribit Euthymius in Ioan. Nec enim ipse Deus, qui nulli necessitati astringitur, omni tempore omnia dispensat: (alioquin nec hyemis, nec veris, nec æstatis suæ vices essent:) sed neque omni tempore remittit peccatum, verùm quoties ingemuerit peccator. Itaque sicut Deus, etsi causa liberrima sit, rationem tamen habet eorum quibus benefaciat: quid mirum est, si Christus nulli necessitati obuinctus, primùm obseruat ne temerariè aliquibus conuiuis istis benefaciat, sed omnia cú pondere & mensura? Inde fit, vt sapientissima mater nullam sibi repulsam factam esse, sed neque durius aliquod verbum interpretetur: quin potius *dixit ministris. Quodcunque dixerit vobis, facite.* Euthymius in Ioan. Cùm verbi scopum ac rationem intelligeret, quodque non impotentiæ excusatio erat, sed ne videretur sese miraculis ingerere, & spectaculo exponere, matris autem exhortationem non despiceret: mensæ ministros admonet, vt sibi adsint, & ipsi quoque alio modo cum ea deprecentur. Cyrillus Alexandr. lib. 1. in Ioan. capit. 24. Magnam certè authoritatem dignitatemque deferri sibi à Domino mater non ignorabat, qua persuasa, vt par erat, ministros præparat, hortaturque, vt omnia faciant quæcunque Christus imperauerit. Eusebius Emissenus in homil. Inter se loquebantur mater & filius: ipsi se intelligebant, ipsi sua secreta nouerant: ipsi quid tunc fieri oportebat, & quid postea futurum erat, sciebant. Beda in Ioannem. Sciebat quidem mater eius humanitatem filij, licet hoc modo videretur negare quod poscebatur: mater tamen sciens pietatem filij, quòd negare nollet quod petebatur, fiducialiter mandauit ministris, vt mandata implerent iubentis filij. *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum.* Thomas Aquinas. Vbi sciendum est, quòd sicut Matth. 7. dicitur, Iudæi obseruabant multas ablutiones corporales & baptismata calicum & vasorum: vnde, quia in Palæstina magnus est defectus aquarum, habebant vasa, in quibus seruabatur aqua purissima, qua se & vasa crebrò lauarent. Et ideò dicit, quòd *erant ibi sex lapideæ hydriæ*, id est, vasa ad conseruandam aquam, ab ὕδωρ, quod est aqua: *positæ secundum purificationem Iudæorum*, id est, ad vsum purificationis. *Capientes singulæ metretas*, id est, mensuras *binas vel ternas* Μέτρον enim Græcè, Latinè mensura dicitur. Et, vt dicit Chrysostomus, vasa deferimtur ad tollendam miraculi suspicionem: tum propter eorum puritatem, ne posset aliquis suspicari, quòd aqua saporem vini sumpsisset ex fæcibus vini priùs in eis repositi: (nam vasa illa erant secundum purificationem, & ideò purissima oportebat ea esse: tum & propter vasorum quantitatem, vt euidenter pateat, quòd aqua tot vasorum in vinum mutari non potuisset, nisi virtute diuina. Hoc idem habet Theophylactus. Cæterum Metreta quæque capiebat congios decem. *Dicit autem Iesus ministris, Implete hydrias aqua.* Ridiculum ministris hoc præceptum videri potuit, cùm aquæ plus satis hic esset: sed ita voluit Christus insignius apparere miraculum. Ita miraculum operari voluit, vt ostenderet quantum matri suæ deferret. Theophylactus. Vide enim, quomodo non vsque ad fidem, neque per omnia resistit matri: sed cùm eam parùm perstrinxisset, iterum preces eius implet, honorans illam, & nobis dat formam reuerentiæ erga parétes. Cæterùm quæri potest, quare Dominus, qui poterat ex nihilo vinum procreare, illud voluerit per conuersionem efficere. Chrysostomus homil. 21. in Ioan. Siquidem, inquit, aliud est subiectæ materiæ qualitatem mutare, aliud autem ipsam substantiam ex nihilo facere. Hoc profectò mirabilius, non tamen ita credibile, & quod tam facilè potuisset multitudini persuaderi: hac grana miraculorum nunquam magnitudinem consultò imminuit, vt faciliùs crederentur. Sed cur ipse hydrias aqua nó impleuit, deinde in vinum vertit, sed ministris implendas mandauit? Ipsam eandem ob causam, vt miraculi ipsos testes haberet, qui aquam hausissent: ne qua fraus, ne quod præstigium putaretur. Nam si contumaciores fuissent ad credendum, potuissent ministri testimonium perhibere se aquam hausisse, & hydrias impleuisse. Accedit ad hoc, quòd hæreticorum dogmata in Ecclesia pullulantia propter hoc euertuntur. Nam cùm sint nonnulli, qui alterum mundi opificem, quæ videntur, opera condidisse asserant: horum quoque insaniam cohibens, plura facit miracula ex subiectis substantijs. Nam si ipse Deo cótrarius opifex fuisset, non vtique alienis vsus esset Christus ad propriæ virtutis demonstrationem. Hoc auté miraculo manifestè ostendit, se eum esse, qui vineas irrigat, pluuiam per vitis radicem in vinum vertit, cùm quòd in planta longiori temporis spatio efficitur, id repentè in nuptijs operatus est. Thom. Aqu. in Ioan. Alia etiam huius facti ratio est, nimirùm ad confutandum peruersa dogmata. Quidam namque sunt, vt Marcionitæ & Manichæi, qui dixerunt alium esse conditorem múdi, quàm Deum, & omnia visibilia ab illo, id est diabolo, condita esse. Et ideò Dominus plura miracula & ex substantijs creatis & visibilibus fecit, vt ostendat ipsas substantias bonas esse, & à Deo creatas. Tertia ratio est mystica. Ideò enim noluit ex nihilo vinum facere, sed ex aqua vinum fecit: vt ostenderet se non omninò nouam doctrinam condere, & veterem reprobare, sed adimplere, vt dicitur Matth. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere:

dum

Margin notes: Contra fatũ. — Contra diuinantes data pecunia. — A simili. — Chrysost. — Inconuenienti à fato. — Euthym. — Idem Eu. — D. Mariæ fides in Christum. — Cyri. Alex. — Euse. Emiss. — Beda. — Tho. Aqu. — Multa Iudæorum baptismata. — Chrysost. — Theoph. — Idem. — Cur Dominus per conuersionem vinum fecerit. — Chrysost. — Cur ministros vocat Christus. — Cur Christus ex aliquo vinum fecit. — 1. Th. Aqui. 2. — 3.

dum quod figurat vetus lex, & promittebat, Christus exhibuit & aperuit. Luc. vltim. Aperuit enim illis sensum, vt intelligerent, &c. Voluit autem per ministros hydrias impleri aqua, vt eos eius quod fiebat, testes haberet. Cyrillus Hierosolymit. Catech. mystagogica 4. aliam rationem reddit: nimirùm vt ex eo miraculo nemo dubitaret Christum posse vinum in sanguinem suum commutare in cœna. Erant enim & hæ nuptiæ, earum typus, quas Christus cum Ecclesia init: & conuiuium nuptiarum, cœnæ dominicæ figura. Cum enim, inquit, Christus ipse sic affirmet, atque dicat de pane, Hoc est corpus meum, quis deinceps audeat dubitare? Ac eodem quoque confirmante, & dicente, Hic est sanguis meus, quis vnquam dubitet, & dicat non esse illius sanguinem? Aquam aliquando mutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, sola voluntate: & non erit dignus cui credamus, quòd vinum in sanguinem transmutasset? Si enim ad nuptias corporeas inuitatus, stupendum miraculum operatus est: & non multò magis corpus & sanguinem suum filiis sponsi dedisse illum confitebimur? Quare omni cum certitudine corpus & sanguinem Christi sumamus. Nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur sanguis, vt sumpto corpore & sanguine Christi, efficiaris ei comparticeps corporis & sanguinis. Itaque vt nihil in posterum nobis difficultatis relinquatur, hoc primum, sed tamen certissimum, miraculum facit. *Et dixit ministris, Haurite nunc, & ferte Architriclino.* Architriclinus autem significat eum, qui præfectus erat apparando conuiuio, dictus à Triclinio, loco constrato tribus lectis ad discumbendum, vt moris erat antiquis. Nullum verò temporis interuallum ab aqua hausta ad effectum miraculum interponi voluit: sed statim atque hauserunt, deferri, gustari, & vinum cognosci, vt celebrius miraculi appareret. Albertus Magnus in Ioan. Et ideò dicit: Nunc quia quod natura paulatim fecit in vite (succum aquæ in vinum digerens: sicut dixit Empedocles, quòd vinum est aqua putrefacta in vite) hoc Domini voluntas fecit, subitò fecit pro nutu temporis. Et ideò vt infinita virtus se habet ad naturæ virtutem: (probatum est enim 8. Physic. quòd virtus finita est, quæ operatur in tempore:) infinita autem est ea, quæ in nunc operatur. Sic ergo in hac operatione infinita & indiuidua virtus verbi Dei ostenditur esse. Esai. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Ioan. 7. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Psalm. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Aqua enim fluxit in vinum, & limpiditas humana gaudium gustauit æternorum. *Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam, vocat sponsum Architriclinus, & dixit ei, Omnis homo vinum bonum primum ponit, &c.* Chrysostomus. Itaque quamuis tunc occultatum esset miraculum, non tamen diutiùs sileri poterat. Sic multos & necessarios testes sibi in posterum adsciuit: & sanè credibile est sponsum non prorsus in his siluisse, Verùm Euangelista exposito miraculo ad magis necessaria properat. Necessariũ namque erat, vt aqua vinum, & vinum bonum factum sciretur: non autem quòd Architriclino sponsus id dixerit. Theophylactus in Ioann. Ita omnis suspicio tollitur. Iidem enim, qui aquam hauserunt, ipsi testes sunt, non aliundè asportatum esse vinum. Nec tantùm ad euidentiam miraculi ipsæ hydriæ Architriclino deferuntur: sed & hoc fit, ne fortè quidam suspicentur, hoc ebriorum conuiuium fuisse, quorum gustus corruptus esset, & qui ebrietatis vitio existimarent, aquam vinum esse. Iubet ergo gustandum dari Architriclino, qui sobrius erat. Etenim hi, quibus tale concreditum est ministerium, magis sobrij sunt. vt eorum iussu omnia quæ illic gerenda sunt, ordinatè fiant, & compositè. Et hic quidem mirari oportet promptam ministrorum obedientiam, qui nec aquam haurire, nec haustam Architriclino deferre refugiant: Ita nimirum confidebant nihil frustrà iuberi, maximè cùm moniti essent, vt quicquid Christus iussisset, facerent. Neque verò mirandum est, si frugalitatis magister Christus, vini, & quidem præstantissimi, magnam copiam largitur. Nam & idem ipse est, qui quotidie nobis tam largum vini prouentum suppeditat: non vt insolescamus, aut ebrietati vacemus, sed vt cum benedictione nominis eius datis muneribus vtamur. Nostro enim vitio fit, si eius benignitas irritamentum luxuriæ fuerit: quin potiùs hæc temperantiæ nostræ probatio est, si in media affluentia pati tamẽ & moderati sumus. Sic enim & Paulus (Philip. 4.) gloriatur, se ad vtrumque edoctũ esse, vt abundare & esurire sciat. Ille igitur ipse, qui panes multiplicauit, aquam in vinum conuertit, vt in eum nostrã omnem spem coniiciamus: cùmque audierimus magna hæc & tremenda cœnæ mysteria, in quibus mirabiliter operatur, non diffidamus factum in panis & vini specie miraculum. Verùm quid sibi vult, quòd Architriclinus dicit, *Omnis homo vinum bonum primum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est?* Nimirùm & alia apud nos cauponũ ratio est: vt primùm leuius & deterius porrigant: demùm lacessiti à conuiuis, melius adferant: tandem verò, vbi latiores suos perspexerint, deterius producant. Verùm sit hæc cauponum lex varia atque varia, pro diuersitate regionum. Nam qui tantùm vinum, non autem escas suppeditant, malunt suos hospites primòm meliori vino allicere, quoniam & illis alioquin liberum est primo haustu sumpto abscedere, & ad aliam tabernam se conferre. At verò caupones illi, quibus & equi, & mensa, eiúsque apparatus creditus est, non nisi importunitate victi, vinum bonum adferunt: & statim tamen aliud quod deterius sit, intermiscent. Verùm hic Architriclinus de libro conuiuio intelligit, quo potiora & meliora primùm porriguntur, vt cor exhilarent. Verùm quid illud quod ait, *Deinde cùm inebriati fuerint?* Estne quòd ebrietatem probet? Sed hoc excessu quodam liberiore dicit: Ita enim præfecti conuiuiorum liberiores sunt: non quòd ebrietatem admittat, sed eius nomine hilaritatem conuiuarum intelligat. Prou. 23. Ne intuearis vinum, quando flauescit in vitro, & splẽduerit color eius: ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber, & quasi regul' venena diffũdet. Obseruat interim Chrysostomus, Christi perfectissima fuisse opera. Nam & Paralyticum Ioan. 5. ita restituit, vt in instanti grabatũ suum tolleret: Et socrum Petri laborantem febribus ita curauit, vt statim surgens Apostolis ministraret. Ita quoque non qualecunque, sed optimum vinum ex aqua effecit. Num etiam se rerum omnium creatorem ostendebat, cuius esset res transmutare, & emendare? Aug. l. 3. de Trinit. c. 5. Quis attrahit humorem per radicem vitis ad botrum, & vinum facit, nisi Deus, qui & homine plantante & irrigante dat incrementum? Sed cùm ad nutum Domini aqua in vinum inusitata celeritate conuersa est, etiã stultis fatẽtibus, vis diuina declarata est. Hilar. l. 3. de Trinit. Nunquid cõsequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata sit? Vt aquæ simplicitas defecerit, & vini sapor natus sit? Non permixtio fuit, sed creatio: nõ à se cœpta, sed ex alio in aliud existens: non per transfusionem potioris obtinetur, quod est infirmius: sed aboletur quod erat, & quod non erat, cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, solennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus rogatus, non exurgit aut instat: sed quiescẽtis eius hoc opus est. Aqua hydris infunditur, vinum calicibus hauritur: infundentis scientiæ sensus non conuenit haurientibus. Qui infuderunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt, vinum infusum arbitrantur: tempus quod in medio est, nõ sufficit, vt in liquoris natura nascatur & pereat. Ratio facti & visum frustratur, & sensum: virtus tamen Dei, in his quæ gesta sunt, sentitur. *Hoc initium signorum fecit Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriã suam, & crediderunt in eum discipuli eius.* Abstinuit ille à miraculis in pueritia, ne quis illa aut ridicula, aut phãtastica putaret. Theophylactus in Ioan. At dicet aliquis, quòd licet initium signorum fuerit, non tamen omnium, sed eorum quæ in Cana Galilææ. Nam cùm plura ibi fecerit signa, hoc tamen primum fuit. Nos autem quanuis multa habeamus ad monstrandum, quòd initium fuerit omniũ signorum: (etenim cùm dicit, *Manifestauit gloriam sua. &*

credide

Margin notes:

Cyr. Hier. *Transubstantiatio in Eucharistia hoc exemplo probatur*

Triclinium quid.

Alb. Mag.

Infinita virtus Christi

Aristot.

Chrysost.

Theoph. *Omnis hoius facti ablata suspicio.*

Cauponum fraus in vino.

Aliud liberũ conuiuium.

Augustin.

Hilarius.

Theop.

crediderunt in eum discipuli eius, indicat quòd ante hoc non fecerit miraculum aliud: ab illo enim manifestauit gloriā suam:) attamen non refert, siue hoc, siue aliud fuerit prius. Quomodo autem manifestauit gloriam suam? Non multi interfuerant, neque coram populo sunt factum, sed postea miraculum hoc audituri erant omnes. Quòd autem *discipuli crediderunt in eum*, hoc intellige, quòd fidem ampliorem & firmiorem acceperint: quia prius quidem crediderant, sed non tam firmiter. Alioquin quomodo discipuli eius dicerentur, nisi in eum crederent? Attamen Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. capit. 17. soluit, quòd discipuli vocentur, non quòd tunc tales essent, cùm ad nuptias vocati sunt, sed quòd signo hoc viso, & doctrina eius audita, tandem eius disciplinam amplexati sūt. Illo scilicet, inquit, locutionis modo hoc dictū est, quo loquimur, cùm dicimus Apostolū Paulum in Tharso Ciliciæ natum. Neque enim tunc iam erat Apostolus. Ita cùm audimus discipulos Christi inuitatos ad nuptias, nō iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli, intelligere debemus. Cyril. ad reginas, de recta fide. Igitur vbi Christus signum fecit, & manifestauit gloriam suam, cùm crediderunt in eum beati discipuli: num in hominem sanctū simpliciter, quia & ante signum secuti sunt eum admirātes vt sanctum: sed propter signum contuiti sunt illū habere virtutem & potestatē maiorem quàm homines, vnde crediderunt tanquam in Deum? Sciendum autē quòd multi sancti fecerunt multa & admirabilia, & admirati quidem sunt multi, nullus autem in eos credidit.

Augusti. — A — B — Cyrill.

Christus die Paschatis, ementes & vendentes ex ipso templi adyto funiculis deturbat, suæque, mortis & resurrectionis signum præmittit.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 2.
			Et propè erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam: & inuenit in templo vendētes boues & oues & columbas, & nummularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas vendebat, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt verò discipuli eius, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Cùm autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eò quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

MAGNA vis est clementiç in dociles: sed nec minor iustitiæ in omnes, maximè verò obduratos. Plato in Dialog. de Philosoph. omnes virtutes morales vno iustitiç nomine cōplectitur, qua & œconomus, & dominus ciuilis, seu rex perficiatur. Cicero lib. 2. Offic. Iustitiam multitudinis admirationem mouere, iniustitiam econtra contēptum. Cæterùm, vt ait Horatius,

— Iustitia soror
Incorrupta fides, nudáque veritas.

Ælian. lib. 14. de var. hist. Vnde olim apud Ægyptios hi, qui sua iura à Mercurio profecta esse iactant, iudices habent sacerdotes. Maior autem natu summus erat, qui circa sellam imaginem ex sapphiro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur Veritas. Quid enim est iustitia sine veritate? Itaque Christus primo omnium signorum, quæ publicè & coram omnibus exhibuit, seipsum & veritatem esse, & tandem expectandum iudicem declarauit, cum ex ipso templi adyto prophanas nundinationes expulit, & mensas nummulariorum euertit, funiculis etiam facto flagello, vendentes & ementes exturbauit. Tametsi enim non miserit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: attamen in ipso statim suæ prædicationis exordio suam maiestatē, & in posterum sibi creditam, eáque à nobis summopere timendam iudiciariam potestatem, ostendit. Porrò sex omninò complectitur hæc historia: nimirùm vt sex omninò nostrum complectitur Euangelium: Vt die Paschali Christus Hierosolymam ascenderit, & templi adyto flagellis vendentes & ementes abegerit: vt quanta loco orationis reuerentia debeatur, ostenderit; vt durè prophetationem loci huius arguerit: Iudæis signa quærentibus signum suæ mortis & resurrectionis prænunciarit, multique ex Iudæis in eum crediderint. *Propè erat Pascha Iudæorum.* Lege siquidem præcipiebatur Pascha celebrari singulis annis eo in loco, quē nomini & habitationi suæ elegisset Dominus, vt patet Deuteron. 16. Idque in memoriam facti præteriti & futuri. Præteriti quidem, scilicet transitus Domini, aut Angeli, qui per Ægyptum primogenita occiderat, Exod. 12. Futuri verò, nimirùm successuri tandem veri agni immaculati Iesu Christi immolationis pro peccatis nostris. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus, inquit Apostolus, 1. Cor. 5. vt latè to. 10. in Ioan. examinat Origenes. Et nos sanè cùm Paschalis dies aduenerit, deuotis eam animis celebrare debemus. Quia, inquit Hesychius lib. 6. in Leuit. capit. 23. Quemadmodum festiuitates Imperatoris sunt, in quibus victorias & trophæa contra hostes erexit, saluauit gētes, ciuitates acquisiuit: sic & Christi, in quibus nostrum genus saluauit, & nostram captiuitatem conquisiuit, & hæreditatem ex gentibus sibimetipsi regale sacerdotiū, gentem sanctam, populum acquisitionis constituit. Non abs re verò nomen *Iudæorum* addidit (vt ibidem perpendit Origen.) licet & dies & festiuitas & Pascha Domini alijs in locis dicatur: tum scilicet cùm instituerentur. Institutū namque integrum erat: sed à Iudæis corrumpebatur, literam tantùm, non sensum; corticem, non medullam: corpus, non spiritum cernentibus: sed & in cordis immunditia perficientibus. Non enim sua esse dicit Dominus ea, quæ à peccatoribus perficiuntur. Vt igitur populus, qui non peccat, Dei est: qui autem peccat, non iam eius dicitur: Sic dies festi, cùm eos Dominus odit, peccatorū sunt dies festi: cùm autē à Deo lege sanciuntur, Dñi esse dicūtur. Hæc Orig. Discāt igitur omnes ritè festa celebrare: & pauperes quidē homines, qui dies festos amāt (ait Gregorius Nyssenus, ho. de sacro festo Paschæ) quàm lubenti ac parato animo, tum habitu cultúque splendido conuentus ac celebritates frequētant: & si de suo sibi suppeditare sumptus ad eam, cui studeot, elegantiam non possunt, à notis tamen & propinquis omnem magnificū ac pretiosum ornatum corrogantes, efficiunt, vt nihil sibi desit ad præsentem vsum. Quantò igitur purioribus animis festiuitates celebrandæ sunt, ne Dominus, si quem indignum inspexerit, dicat, Quomodo huc intrasti non habens vestē nuptialem? Matth. 22. *Et ascendit Iesus Hierosolymam.* Hoc præfatur Euāgelista, vt viam faciat ad historiam, celebriorem illam conditione temporis, quo fœcundissima Hierosolymis conueniebat multitudo, reddentis: aut quia licet à Domini baptismate ad eius resurrectionem quatuor Paschales solēnitates intercesserint, non tamen ad omnes ascendit: sed, vt docet Alcuinus, bis in Euangelio legitur Iesus ascendisse: semel in primo anno suæ prædicationis, cùm adhuc Ioannes non esset missus in carcerem: & iterum, illo anno quo passus est. Cur

Introductio. — Plato. — Cicero. — Horatius. — Ælianus. — summa. — C — D — E — F — Origenes. — Hesychius. — Origenes. — *Pascha. Quomodo festa corrumpantur.* — *Quomodo rectè festa celebrentur.* Greg. Nys. — *Quoties Iesus ad Pascha venerit.* Alcuinus.

verò

Cur Christus Pascha lega le celebrarit.

verò ascendit ad Paschalem diem, cùm Pascha vetus terminare veneritːHoc fanc.1.quia, vt ait Apostolus ad Gal. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.2. Vt doceret vetus Testamentum & legem a Deo esse, in Manichæos & Marcionitas. Illi enim solùm nouum Testamentum admittendũ dicebant, vt testatur Philasterius, lib. de hæresib. 3. Vt in ipsa electione figuratarum victimarum ostenderet successionem oblationis melioris, corporis nimirùm sui: de qua Paulus Heb.10. Ericus Abbas in homil. Quod ait Dominus, Appropinquante Pascha Hierosolymam ascendit, nobis exemplum dedit, quanta cura & studio diuinis subdi imperiis debeamus. Si enim ille, qui erat Dei filius, in infirmitate nostræ carnis apparens, decreta legis à se datæ implebat, solennitates legitimas cũ cæteris hominibus frequentando: quid nobis, qui serui sumus, agendum est? Quanto studio & hæ, & aliæ festiuitates bonis operibus sunt præueniendæ, & digna reuerentia, cùm venerint, celebrandæ? Beda in Ioan. Ne enim putarẽt serui absque crebris orationum, bonorumque actuum victimis, vel flagella euadere, vel pręmia se posse percipere, & ipse inter seruos ad orandum immolandumq; Dei filius ascẽdit. Ideò enim sanctorum solennitates & dies Domini otium habent, & à terreno vacant negotio: vt paratiores simus ad diuinum cultum, cùm non habeamus quod nos inde retardet incommodum. Inde Dominus dicit Psalm. 45. Vacate, & videte quoniam ego Dominus. Thom. Aquinas in Ioan. Notandum est, quòd in Euangelio Ioannis in tribus locis fit mentio de Pascha: scilicet hic, & infrà 6. vbi fecit miraculum de panibus, vbi dicitur, Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum: & infrà 13. vbi dicitur, Ante diem festum Paschæ, &c, Vnde secundum hoc Euangelium habemus, quód post miraculum de vino Christus prædicauit duobus annis, & quantũ est à diebus baptismi vsque ad Pascha. Nam quod fecit hîc, fuit propè Pascha, vt hic dicitur: Es postea reuoluto anno prope aliud Pascha fecit miraculũ de panibus, & tunc Ioannes fuit decollatus. Vnde Ioãnes circa Pascha decollatus fuit: quia, vt dicitur Matthæi decimoquarto, statim post decollationem Ioannis, Christus secessit in desertũ, & ibi fecit miraculum de panibus: quod quidem miraculum fuit factum prope Pascha, vt dicitur infrà 6. Sed tamẽ festum huius decollationis celebratur eo die, quo caput eius inuentum est. Postea in alio Paschate passus est Christus. Theophy. in Ioannem. Quòd autem dicit Euangelista fuisse prope Pascha, ostendit quòd non ante multos dies Paschæ fuerit baptizatus. Porrò vbi ascendit in Hierusalẽ, rem fecit magnæ authoritatis. Vendẽtes enim oues & boues eiecit. Iam quòd factum hoc & Matthæus cõmemorat, scias quòd bis hoc Christus fecerit. Sed hoc quod Matthæus commemorat, fecit prope tempus passionis: quod autem apud Ioannem, in exordio signorum. *Et inuenit in templo vendentes oues & boues & colũbas, & nũmularios sedentes.* Hîc pietatis insigne reperiri debuerat: è cõuerso in ipso adyto auaritia, simonia, &c. Hoc toties in eis arguerat per Prophetas. Ps.49. Existimasti inique, &c. Esai.26. In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei. Hierem. 11. Quid est quòd dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Hoc ergo nunc ipse Christus reprehendit. Cauendum ne in malis deprehendat, vt dominus seruum ebriosum. Albertus Magnus in Ioannem. Ita sicut bonus Prælatus, per visitationem propriam inquisiuit, & non dissimulauit, & in hoc formã visitationis Prælati dedit, Psalmo 8. Intende ad visitandas omnes gentes. Genes.8. Descẽdam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. *In templo* quod & nomen & dedicationem habuit, vt non nisi cultui diuino apta ibi exercerentur, sicut legitur 3.Reg.8.Ps. 98. Domum tuam decet sanctitudo, Domine. Et cùm hoc improperat Dominus sacerdotibus. Ezech. 44. Posuistis custodes obseruationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis: hoc est, ad vtilitatem auaritiæ vestræ. Hier.6. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ studẽt. Malach.1. Quis in vobis est, vt claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuitò? quasi dicat, nullus: quia omnia venditis auaritiæ vestræ pretio. *Vendentes* quód procurauerant sacerdotes, vt nullus excusaretur à sacrificiis, quãdo in finibus templi animalium immolandorum inuenirent quod emerẽt: *& ementes* animalia & sacrificia ad offerendũ. Est autem attendendum, quòd in templo erant quattuor atria in templi circuitu. Vnum erat atrium interius, in quo erat altare holocaustum, in quod non intrabant, nisi sacrificiorum sacerdotes, & Leuiticum ritum exercentes. Secundum fuit atrium mundorum, in quod Laici mundi intrabant, sacrificia sua ad ostium interioris atrij præsentantes ad manus sacerdotum. Tertium atrium fuit mundarum mulierum ad supplicationem venientium. Quartum atrium fuit immundarum mulierum, in quod etiam Gentiles aliquando intrabant. Et in illo animalia vendebantur iussu sacerdotum: quod non erat licitum, quia Domino fuit dedicatum: quia etiam in mõte, vbi apparuit Dominus, fecit poni terminos, ne aliquis accederet. Exod. 19. Cauete ne ascendatis in montem, &c. Et sequitur: Si iumentum fuerit, aut homo, nõ viuet. Et ideò in loco isto non debebat aliquid agi, nisi quod pertinebat ad emundationem immundorum. Cyril. Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 27. Reprehunduntur interim Iudæi, inquit, quasi nullam legum habeant curam, & auaritiæ magnoperè studeant. Nã cùm multis variisq; modis purificari secundum legem illos oporteret, qui templum ingressuri essent, argentarij, cæterique huiusmodi homines, qui lucro, fœnori, & omninò pecuniæ student, templum impleuerant: adeò vt qui hæc prohibere debebant ne fierent, imperare vt fierent, viderentur. Ita verè de ipsis scriptura locuta est: Pastores multi demoliti sunt vineã meam, conculcauerunt partem meã, dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem. Corrupta enim certè fuit Domini vinea, quæ auaritia Præsulum conculcata conculcare pietatem didicit. Ericus Abbas in hom. Non est autem putãdum, inquit, quòd hæc vænalia in ipso templo fuerint, sed potiùs in porticibus, quibus ipsum templum cingebatur. Oues ergo, boues, & colũbæ ad hoc ibi emebantur, vt in sacrificio Domini offerrentur. Nũmularij verò ad hoc ibi residebant, vt inter emptores venditoresque hostiarum prompta fieret pecuniæ taxatio. Ergo quemadmodũ honesta erat & licita ista negotiatio, quia ad hoc, vt dictum est, emebantur hostiæ, vt Deo offerrentur: quid ergo, putamus, fecisset Dominus, si inuenisset eos rixis dissidẽtes, aut fabulis otiosis, aut turpibus & obscœnis colloquiis vacantes, aut quolibet alio scelere repetisset occupatos, si ita in eos desæuit, & de tẽplo ita eliminare festinauit, qui ea negotiabantur in templo, quæ offerre volebant? Hæc contra illos dicimus, qui Ecclesiam ingressi, non sicut in domo Dei, cum metu & reuerentia consistunt: sed lasciuientibus obtutibus vagi, inanibus fabulis occupantur, cachinno soluuntur, spretaq; intentione orandi, peccata, pro quibus exorare debuerãt, augẽt: quódq; grauius est, si quis eos pro huiusmodi stulta præsumptione redarguere ausus fuerit, odiis eum & maledictis persequuntur. nec diuinum ex hoc iudicium reformidant, cuius templũ nefario ausu profanant. Quod sanè corporaliter gestum est in templo, quotidie geri in Ecclesia nullus, qui rectè sapit, ignorat. Quotidie namque Dominus sanctã spiritualiter intrat Ecclesiam, & qualiter vnusquisque in ea conuersetur, attendit. Cauendum ergo, & valde pauendũ est, ne improuisus venias, & ille peruersum nobis aliquid, vnde meritò flagellari, & de Ecclesia eiici debeamus, inueniat. Maximè verò hoc obseruare debemus in ea, quæ specialiter Domus Dei vocatur, ne quid ibi ineptum geramus, ne dicatur de nobis quoque, quod per Prophetam Dominus dixit: Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa. Ne obliuiscamur nosmetipsos tẽplum Dei esse: Ideóque ab omni immunditia & iniquitate conscientiam nostram immunem custodiamus, illud cum tremore recolentes quod dicit Apostolus, 1. Cor, 13. Si quis templũ Dei violauerit, disperdet illum Deus. Augustin. tract. 10. in Ioann. Si eos, inquit, eiecit de templo qui ea vendebant, quæ offerri poterant, quid si ebriosos inueniret? Paulus 1. ad Tim. 3. Vinolentum ablegat ab Episcopatu. Et Can.

Marginalia: Philaster. — Er. Abbas. — Beda. — Tho. Aqu. — Theoph. — *Christus noluit impietatem ferre.* — Alb. Mag. — *Quatuor atria.* — Cyr. Alex — Eric. Abb. — *Non inhonorandum templum.* — *Contra ebriosos sacerdotes.* — Augustin.

42. & 43. Apostolorum hoc habet: Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ vacans, aut ebrietatibus, vel desistat, vel gradu suo deiiciatur. Hierony. ad Nepotianum, de vita clericorum: Violentos sacerdotes & Apostolos damnat, & vetus lex prohibet: qui altario deseruiunt, vinum & siceram non bibant. Sicera Hebræo sermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest, siue illa quæ frumento conficitur, siue pomorum succo, aut cum fauι decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisque frugibus aqua pinguior coloratur. Quicquid inebriat, & statum mentis euertit, fuge similiter vt vinum. *Et fecit flagellum de funiculis, & omnes eiecit de templo.* Mirum fortassè videbitur, cur mitis in propriis opprobriis, adeò nũc contra templi profanatores sæuiat. At verò docebat non esse dissimulandum in causa Dei, quódq; grauissima pœna dignus sit sacri loci & muneris profanator. At verò exclamare libet: O mores huius seculi Præsulum, Regum & magnatum, longè Christo dissimiles! Atroces illi in vindicandis leuibus sibi illatis iniuriis, furibundi & immisericordes: in iis autem, quæ Deo factæ sunt, pigri, remissi, somnolenti. Vtinam quoque ne earum nonnulli sint fautores. Nulliusne apud eos est religio momenti? Qui spernunt me, inquit Dominus, erũt ignobiles. Hinc verò conuincuntur Anabaptistæ, asserentes non esse vi agendum contra corruptores fidei, sed monendos eos. Atqui Christus non mansuetè mercatores orauit, vt nundinationem suam aliò trãsferrent. Quanta vero seueritate Paulus egit in Elimam? Act. 13. Matth. 3. Arbor quæ nõ fert fructum, excindetur, & in ignem mittetur. Rom. 13. Non sine causa Princeps gladiũ portat. Act. 19. Qui fuerunt curiosa sectati, combusserunt libros. Sed & Cic. lib. 1. de nat. Deor. Protagoræ Abderitæ Sophistæ libros pro concione combustos esse scribit, quòd in quæstioné verteret, Sintne dij? Quid etiam quòd Deus in diis Gentium non potuit ferre ignominiam in se redundantem? Dionysius Syracusanus miserè enecitur à plebe vindicante Deo sacrilegium. Ælianus lib. 1. de varia hist. Aulus Gell. lib. 3. Noct. cap. 9. Cum Quintus Cepio consul oppidum Tholosanum diripuisset, multumque auri in eius oppidi templis fuisset repertum, quisquis aurum attigit, misero cruciabilíque exitu periit. Lucanus lib. 3.

Quis enim l[æ]sos impune putaret
[E]sse deos?

Hoc etiam aliquando euenisse testatur Lactant. lib. 2. de orig. erroris, cap. 4. Quòd si qui materiale templum spoliant, aut impiè ingrediũtur, tantis suppliciis affecti sunt: quanta pœna digni sunt, qui ipsum Christi corpus profanarunt, vt Gnostici in Eucharistiæ sacramentu, & pridem Donatistæ, sicut testis est Optatus Mileuitanus lib. [..] contra Parmenianum. Quòd verò omnes eiicit, nec est qui resistat, magnum diuinitatis Christi suppetit argumentum, cui nemo resistere valeat, vt scribit Hierony. in Matth. Nahum, (1. capit. A facie indignationis eius quis stabit? Deut. 32. Cùm exacuero vt fulgur gladium meum, & iudicium arripuerit manus mea, reddam vltioné hostibus meis. *Oues quoque & boues eiecit.* Etiam irrationales creaturę propter peccatũ hominis flagellantur à Deo, quæ propter hominẽ creatæ sunt, vt docet Iustinus Martyr in Quæst. ad Orthodoxus. Deuteronom. 28. Si non obedieris, maledictus tu & omnia tua. Quod manifestum apparuit in plagis Ægypti, intereuntibus & bobus, & ouibus: & in siccitatibus manifestum est, quarum detrimentum bruta illa animalia patiuntur. Sed & hac boũ & ouium eiectione, cessatura legalia ostendebat tum demum, cùm ingrederetur veritas. Quæ? Christus ipse, cuius hæc corporis vmbra fuerunt. Ioan. 4. & 5. Et ipse est oblatio & propitiatio pro peccatis. Et verè sané succedit veritas figuræ, oblatio corporis Christi in Ecclesiæ liturgia, quam & Christus vice Paschatis legalis instituit, vt testantur verba Andreæ Apostoli ad Ægeam Proconsulem, quæ Episcopi Achaiæ Epistola de eius martyrio describũt. *Et nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit.* Quorsum enim nummularij in Ecclesia Dei? Gratis accepistis [illegible] estis, & sine argento redempti estis. An n[illegible]

[margin: Can. Apost. — Hieron. — Sicera. — [..], non est dissimulandum. — Contra Anabaptistas. — [..] agendum in [..]. — Cicero. — Ælianus. — [Au]l. Gelius. — [..] in sacrilegos — Lucanus. — Lactantius. — Opt. Mileu. — Hieron. — Furor Christi. — 1. Bruta propter peccatum hominum flagellantur. Iustinus. Mart. — 2. Corpori Christi cedunt antiqua sacrificia.]

Simon, Act. 8. cùm gratiam Dei emere pecunia voluit? Doctores quæstuarios hic mordet Theophylact. Si quis æs & nummum, hoc est sermonem & dogma vendat, inquit, & fortassis cum sit doctor, non annunciet verbum, nisi lucrum habeat, etiam eius mensam subuertit Dominus, illum quidem à principatu deiiciens, & alium in doctrinæ sedem collocans. Hic autem sufficiat adnotasse, tum à Prælatis domũ Dei fieri domó negotiationis, cum quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Phil. 2. Habent enim hi reprobos authores. Giezi quidé lepra Naaman infectus, pater est vendentium spiritualia pro temporalibus. 4. Reg. 5. Simon verò Magus pater est ementium spiritualia pecuniis, vt patet tom. 4. 3. C. Saluator, & res Ecclesiæ: & C. Altare. *Et his qui columbas vendebant ait. Auferte ista hinc.* Qui columbas vendunt, ait Augustinus, tract. 10. in Ioann. nisi hi qui dicunt, Nos damus spiritum sanctum? Quare enim hoc dicunt, & quo pretio vendunt? Pretium honoris sui accipiunt. Beda in Ioã. Vendunt autem boues, qui verbum Euangelij non diuino amore, sed terreni quæstus intuitu impendunt: quales reprehendit Apostolus, quia Christum non annunciant sinceré. Vendunt boues, qui humanæ gratia laudis pietatem exercent: de quibus Dominus ait, Matth. 6. quia receperunt mercedem suam. Vendunt columbas, qui acceptam Spiritus gratiam, non gratis, vt præceptum est, sed ad præmium dant: qui impositionem manuũ, qua Spiritu accipitur, etsi non ad quæstum pecuniæ, ad vulgi tamen fauorem tribuunt: qui sacros ordines non ad vitæ meritum, sed ad gratiam largiuntur. Nummos mutuò dant in templo, qui non simulaté cœlestibus, sed apertè terrenis rebus in Ecclesia deseruiunt, suáque quærentes, non quæ Iesu Christi. Verùm huiusmodi operarios fraudulentos quæ merces maneat, ostendit Dominus, cùm facto de funiculis flagello omnes eiecit de templo. Eiiciuntur enim de parte sortis sanctorum, qui inter sanctos positi, vel fictè bona, vel apertè faciunt mala. *Oues quoque & boues eiecit*: quia talium vitam ostendit esse reprobam. Funiculi, quibus flagellando impios de templo expulit, incrementa sunt actionum malarũ, de quibus materia dãnandi reprobos iudici datur. Hinc etiam Esaias dicit: Væ qui trahitis iniquitaté in funiculis vanitatis. Esa. 5. Et in Prou. c. 5. Salomon: Iniquitates, inquit, suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum cóstringitur. Qui enim peccata peccatis, pro quibus Arius dãnetur, accumulat, prolongat. *Nummulariorum* quoque, quos expulerat, *effudit æs, & mensas subuertit.* quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexerit rerum, tollet figuram: Iuxta hoc quod scriptum est, Et mundus transibit, & cõcupiscentia eius, 1. Ioan. 2. Hoc vtique genus emporij, quod in téplo legali notat Ioannes, D. Bernardus ad Eugenium Papam scribens, recenset inter nundinationes quorũdam in Ecclesia. Circumit, inquit, sedulus explorator, blanditur, obsequitur, manibus ac pedibus reptat, si quo modo valeat se ingerere in patrimoniũ crucifixi. Subuertẽdo mẽsas, & æs nummulariorum dispergendo, aufert ab eis vna hora, quicquid iniustè multo tempore lucrati fuerant. Sic enim malè parta, malè dilabuntur: nec de malè acquisitis gaudebit tertius hæres. Quin & idem D. Bernard. ita monebat Eugeniũ. Flagellum tenes: sciant te flagellandum potiùs quàm ad accipiédum esse præpositum. *Et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.* Cyrillus Alex. lib. 1. in Ioan. cap. 29. Sicut Dominus, imperat: & sicut doctor, ad iustum & æquum hortatur, & peccata illorum exponit: vt pudore victi, iure se de templo trudi cognoscãt. Aduertendum autem diligenter, quia vt solus secundum naturam filius Dei, sui solius patrem Deum appellat. Nã si eo modo, quo creatura per gratiam, vt nos, filius esset: cuius rei gratia communem omnibus dignitatem rapiebat, non domum patris nostri dicens, sed domum patris mei? Ita enim magis congruè dixisset, si adoptione, & non natura filius esset. Sed & apertè confundit Ebionitas, qui illum Dei filium esse negabant. Theophylact. Ideò non simpliciter dixit, domum Dei, sed domum patris mei: ostendens quòd potestatem habeat, sicut filius patris [illegible] Athanasius in [Sy]mbolo: Nã qualis Pater,

[margin: Contra Simoniacos. Theoph. — August. — Spiritualia qui vendunt columbas. — Beda. — Bernard. — Idem. — Cyr. Al[ex]. — Christus [fi]lius D[ei]. — Theoph. — Athanas.]

talis

talis Filius, talis & Spiritus sanctus. Sed & in Manichęos & Marcionitas militet hoc factum. Asserebant illi Deum noui Testamenti contrarium esse Deo veteris Testamenti. Euthymius in Ioan. Atqui non verbis solùm, sed & factis, ostendit se non esse Deo contrarium. Et opus istud quidem operatur, multa plenum authoritate. Nam quia sabbatho curaturus erat, multáque similia facturus, quæ Iudæis legis transgressio videbantur: ne hæc tanquam Deo contrarius facere videretur, hinc primùm huiusmodi aufert suspicionem. Qui enim tantum zelum erga domum Dei demonstrauit, tantáque vehementia, ac indignatione propter hanc vsus est, vt nulli omninò parceret, sed seipsum in periculum conijceret, & tum caupones illos, tum Iudæos id ipsis permittentes, exacuit in se omnia sustinere paratus pro honore templi, nequaquam posset templi domino esse contrarius. Domum negotiationis, ex aduerso domus Dei constituit, quòd & negotiatio multa peccata immixta habeat, & ad profana quæque animum transportet, qui totus Deo debetur. Esai. 56. Domus mea, domus orationis est. Hier. 7. Posuerunt offendicula in domo mea, in qua inuocatū est nomen meū. Zach. vlt. Non erit vltra mercator in domo Domini exercituum. Psalm. 70. Quoniam non cognoui negotiationem, introibo in portas Domini. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus. *Recordati sunt autem discipuli*, non tunc quidem cùm hæc fierēt, sed post resurrectionem, accepto Spiritu sancto. Tunc enim aperuit illis sensum, vt intelligerēt scripturas, Ioan. 20. Luc. 24. Memoria enim præteritorum accedit, accepto Spiritu sancto: sed & animabus gloria donatis, vt scribit Hugo Etherianus, lib. de regressu animarum: adeò vt maiore præfulgeant cognitione, quàm cùm essent in corpore: quia, vt scribit Prudentius in Hamartigeniam,

Nil ferrugineum solidùm vt tuentibus obstat.

Vel certè non omnes, sed peritiores, hoc, aut breui pòst tempore, quo hæc facta sunt, recordati sunt scripturæ: qualis Nathanaël, Ioan. 1. Nicodemus, Gamaliel: aut, vt scribit Cyrillus Alex. in Ioan. & Theoph. in dies vndique rebus singulis, scripturam discipuli conferentes, ad maius fidei robur progrediebantur. Chrysost. hom. 29. in Genes. quòd scripturarum cognitionem nouerat profuisse patribus nostris, monebat suos, vt lectioni & auditui illarum diligenter insisterent, lucrum hoc emanaturum declarās. 1. Linguā reformari in melius, scilicet vt puriora loquatur. 2. Animam hinc velut alis eleuari, & illuminari solis iustitiæ splendore. 3. Interim quoque à carnis illecebris liberari. 4. Et vt corpus cibo, ita animam verbo pasci. Huc igitur venite frequentes, & vt Apostoli, ita & nos Christi facta cum antiquis conferte præconiis: & quę vobis factu necessaria sunt, intelligite: *quia scriptum est*. Psal. 68. qui typum habet Christi passionis, & vehementem Iudæis à Deo imprecatur vltionem, quòd in escam eius fel dederint, & illum in siti potauerint aceto. *Zelus domus tuæ comedit me*. Et primùm quidem, ipse Christus in persona Dauidis ita loquitur: Extraneus factus sum fratribus meis (Iudæis) & peregrinus filiis matris meæ (Synagogæ.) Et adiicit, Zelus domus tuæ comedit me (cum viderē negotiationes in ipso eius adyto, & profana multa & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me: id est, tam me affecerūt, ac si in me comesta essent. Zelus aliquādo sumitur pro ardentiore amoris affectu inter virum & vxorem: quomodo Dominus se Zelotem vocat, vt qui maximo charitatis affectu nos sibi despondisse videatur. 1. Sumitur tamen zelus in bonā & in malā partē. Est zelus pro liuore, de quo Cyprian. sermonē edidit, in quo Abel iustū ait, Cain zelat iniustus, dū bonū malus inuidia & liuore persequitur. 2. Est & zelus falsus, qualis hæreticorum prætexentium verum Dei cultum ad securè patranda homicidia, sacrilegia, & cætera huiusmodi. Talis fuit & Iudæorum, qui vt liberiùs Christi sanguinem funderent, Debet mori (aiunt) quia filium Dei se fecit: legem obtenderint, quasi eius acerrimi vindices. 3. Zelamus & eos, quos pluris facimus. Se pro Mose zelabat Iosuē, Nu. 11. pro Ioanne, eius discipuli, Ioan. 3. Corinthij pro pseudoapostolis. 1. Cor. 1. & hæretici pro hęresiarchis. 4. Zelus Dei etiam bifarius est. Ita enim aliquādo cæcus est, vt pro eo conseruando zeletur aliquando: quod Deo nō placet: quem retorquet in Iudæos Paulus, Rom. 10. Zelū (inquit) habent, sed non secundum sciētiam. In quem locum Origenes: Non multum prodest habere zelum Dei, & non habere scientiam. Sic non secundum sciētiam zelati sunt sacrilegi Iudęi. Aliter Phinees filius Eleazari, qui Madianitidem pariter & Israëlitā fornicantes interemit. Et Helias, qui dixit, Zelo zelatus sum Deo Israël, quia dereliquerunt pactum Domini filij Israël. Prophetas tuos occiderunt, altaria, &c. 3. Reg. 18. Et Mathathias, de quo 1. Machab. 2. scriptum est, quia zelatus est in lege Dei. hæc ille. De zelo falso, 1. Corinth. 3. Cùm sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis? Act. 5. Videntes Sadducæi signa quæ faciebant Apostoli, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in eos. Sed melior zelus pro Domino. Iehu ad Ionadab, 4. Reg. 10. Vide zelum meū pro Domino: nimirùm cùm ille vindicaret sanguinem Naboth innocentem. Zelus item Polycarpi, D. Ioānis discipuli, qui cùm audisset Florinum blasphemātem, exclamauit: *ὦ καλὲ θεέ, εἰς οἵους με καιροὺς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέχωμαι*. O bone Deus, in quæ me tempora reseruasti, vt isthęc blasphema sustineam? Hæc narrat Euseb. libro 5. cap. 20. hist. Eccles. *Zelus domus tuæ comedit me*. Amor Ecclesiæ construēdæ me totum sibi vendicauit, sicut interpretatur Hugo. Porrò habent emphasim omnes dictiones. 1. *Zelus*, qui cùm in bonam accipiatur partem, (ait Alcuinus) est quidam feruor animi, quo mens relicto humano timore, pro defensione veritatis accenditur. 2. *Domus tua*, id est, Dei. Determinat enim qualis sit hic zelus, quo Christus non suam, sed Patris gloriam quæsierit, Ioan. 3. *Comedit*, quòd hic non leuis aut subitus fuerit, sed diutissimè in medullis cordis delituerit: sicut & flammæ illæ, quæ totum succum deuorant, & quasi comedere dicuntur. Augustinus, Beda quoque, hic nos instruunt pro domo Domini zelari. Si viderimus fratrem (ait Beda) qui ad Dei domum pertinet, superbia tumidum, si detractionibus assuetum, si ebrietati seruientem, si luxuria eneruatum, si iracundia turbidum, si alij cuiquam vitio substratum, studeamus inquantum facultas suppetit, castigare. Et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mœroris dolore sustinere debemus: & maximè in ipsa domo orationis, vbi corpus Dei consecratur, vbi Angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum fiat: ne quid quod nostram fraternamve orationem impediat, agamus. Augustinus verò in tractat. Amicus peruersi aliquid agit (inquit) admoneatur leniter: vxor est, seuerissimè frænetur: ancilla est, etiam verberibus compescatur. *Responderunt Iudæi, & dixerunt Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?* O summam dementiam! (ait Chrysostomus, homil. vigesimasecunda in Ioannem) Signo opus erat, cùm malefacta corriperet, & Dei domum tanta purgaret ignominia? Zelus enim ille pro domus Dei honore maximum fuit virtutis signum. Illi Prophetæ non meminerunt, sed signum quærunt, dolentes turpe lucrum auferri, & vt eum ab incœpto auertant, ad miraculum inuitant. Licebat hic obseruare in Musculi Ecclesiam, quod is contra se ait hunc in locum, in eos qui Ecclesiam reformare volunt. Quis ferat quòd isti homines, inquit, absque vlla authoritate, partim seculares, Ecclesiasticos abusus emendare, & falcem suam in alienam messem mittunt? Rogentur (hæretici) cur ad eos Ecclesiæ reformatio pertinet. Hinc nimirùm antiqui Canones vetant in Episcopos aut sacerdotes agendum esse, & inquirendum, nisi ab iis qui ius in ipsos habeant: quòd nec ipse Christus aliis commiserit eiicere vendentes & ementes ex ipso templi adyto, sed id ipse, vt summam authoritatem habens, expedierit. *Dixit eis Iesus, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*, Vt antea, cùm signa peterent, dixit, Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ: ita & nunc idem signum effert, mortis nimirùm suæ triduanæ, & sequētis resurrectionis. *Soluite*, non imperantis est, sed cedētis, volentibus eū occidere. Oblat⁹ est, quia voluit. quasi dicat, Permittā vt tā-

Euthym.

Origenes.

Eusebius.

Hugo.

Alcuinus.

Sanctorum cognitio

Hugo Eth.

Prudentius.

Beda.

Cyrillus. Alexan.

Theoph.

Chrysost.

August.

Zelus.

Cyprian.

dem soluatis, *Templi* nomine, corpus suum intelligit, vt tandem interpretatur Ioannes. 1. Quòd in eo Deus habitet. 2. Quòd sacrarium sit. 3. In eo sese offerat Patri. 4. In eo vt sacerdos in templo pro nostris exoret delictis. *Excitabo*, ex opposito est Soluite. Nam Christus corpus suum excitauit, quod occidendo Iudæi soluerant. Vnum igitur Iudæorum, alterum Christi opus est. Nec mirum si *templi* nomine corpus intelligat, cùm & ipsa corpora nostra templum sint Spiritus sancti. Ezechiel. 47. Quod enim legimus aquam egredientem à latere dextro templi, mysticam sacramentorum rationé intelligimus, quæ è Christi latere profluxerũt cum sanguine & aqua. Ex eo autem quod ait, *Excitabo*, Tertullianus libro de Trinitate, colligit Christum Deum: cùm vnius Dei sit mortuos excitare. Vnde & ipse filius seipsum coæqualem Patri ostendens, ait: Sicut Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, Ioannis quinto. Et rursus: Ego potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Quærat quispiam cuiusnam rei hoc signum futurum sit? An mors triduana Christi in signum eiectionis Iudæorum è templo futura sit? Vtique. Nam cùm ad Christi mortem extinctio nostrorum scelerum pertineat, Rom. 6. & ad resurrectionem nostra ad puritatem & noua secundum Christum excitatio. Proinde eiectio hæc simoniacorum & sacrilegiorum Iudæorum è templo materiali Salomonis, in signum fuit eiectionis eorũdem è corpore Christi spirituali: quemadmodum & soluendi illius in triduo corporis, vt tandem excitaretur. Soluerunt enim Iudæi legem, dum eam æmulantur, & Christum persecuti sunt. Vnde vt à Salomonis templo, ita à Christi corpore, quasi suarum funiculis iniquitatum eiiciuntur. Interim verò mors ipsius nobis fiduciam præstat, quoniam per ipsam Christo consepulti sumus, & commortui sumus, vt & per illum viuificemur. Sicut enim idem ipse, cuius templum destructum, seu corpus mortuum fuit, seipsum excitauit tertia die: ita & suscitabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum in nobis, & animas nostras per gratiam suam, è peccato ad iustitiam reparabit. Hoc signum datum est Nicodemo, Ioan. 3. hoc Iudæis. Cùm exaltaueritis filium hominis, inquit, tunc cognoscetis, quia ego ipse sum. Hoc signum est noui Testamenti, de quo Simeon dixerat: Hic positus est in signum cui contradicetur. Seu istud datur omnium primũ signum Hierosolymis, vt ostendat non defuturã sibi potestatem ad prosternendos inimicos, cùm in cruce passionem sustinuerit. Nam qui primùm flagello facto ex funiculis negotiatores tanta eum virtute eiecit, vt nemo mutire auderet: cur non idem facere posses in eos, qui prophanis manibus sacrum sui corporis templum attentarét? Verumtamen etsi parcat hostibus suis ad tempus, tandem tamen illis parata esse diuinæ vindictæ flagella admonet. Si enim non pepercit iis, qui templum typicum & legale profanarunt: quid non faciet in eos, qui tot cruciatibus corpus eius subiecerunt? Num deteriora putamus mereri supplicia, qui Christum profanarit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit? Hebr. 12. *Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud?* Errant, quòd de templo Salomonis Christum loqui putent, & eius ædificatione: Primam verò minimè, sed secundam templi ædificationem intelligant. Prima namque à Salomone septem annis peracta est, quia destructũ à Chaldæis post 70. annos, iussu Cyri Persæ laxata captiuitate reædificari cœptum est (ait Beda.) Sed opus quod Principibus Zorobabel & Iesu faciebant propter impugnationem Gentium vicinarum, ante 46. annos implere nequiuerunt. Idem habet Eucherius libro 4. noui Testamenti in Ioannem. De hac reparatione templi Daniel capit. 9. Iosephus lib. 11. Antiquit. Clemens Alexandr. libro 1. Strom. loquuntur. *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Sic in ambiguo versantur, quòd ad literam verba Dei intelligenda putent. Augustinus, lib. 4. de Trinit. capit. 5. Nec immeritò, inquit, in ædificatione corporis Dominici, in cuius figura tẽplum à Iudæis destructum, triduo se resuscitaturum esse dicebat, numerus ipse senarius pro anno positus intelligitur. Dixerunt enim, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum. Et quadragies & sexies seni, fiunt ducenti septuaginta sex: qui numerus dierũ cõplet nouem menses & sex dies, qui tanquam decem menses parientibus fœminis imputantur: Non quia omnes ad sextum diem post nonum mensem perueniunt, sed quia ipsa perfectio corporis Domini tot diebus ad partũ perducta comperitur, sicut à maioribus traditum suscipiens Ecclesiæ custodit authoritas. Octauo enim Kal. Aprilis conceptus creditur, quo & passus. Ita & monumento nouo, quo sepultus est, vbi nullus erat mortuorum positus, nec antè, nec postea, congruit vterus virginis, quo conceptus est, vbi nullus seminatus est mortalium. Natus autem traditur octauo Kal. Ianuarias, Ab illo ergo die vsque ad istũ cõputati ducenti septuaginta & sex dies reperiuntur, qui senariũ numerum quadragies sexies habent, quo numero annorum templum ædificatum est: quia eo numero senariorũ corpus Domini perfectũ est, quod mortis passione destructũ, triduo resuscitauit. *Dicebat* enim (Ioã. 2.) *hoc de templo corporis sui*, sicut euidẽtissimo Euãgelij testimonio declaratur, quo ait: Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Eandẽ habet sententiã. l. 83. Quæst. qu. 56. hæc enim habet. Sex, nouem, duodecim, decem & octo, hæc in vniuerso fiunt quadragintaquinque. Adde ergo ipsum vnũ, fiunt quadraginta sex. hoc sexies, fiunt ducenta septuaginta sex. Dicitur autem conceptio humana sic procedere & perfici, vt primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus nouem diebus cõuertatur in sanguiné: deinde duodecim diebus solidetur: reliquis decem & octo diebus formetur vsque ad perfecta lineamenta omniũ membrorũ: & hinc iam reliquo tempore vsque ad tẽpus partus magnitudine augeatur. Quadraginta ergo quinque dies addito vno, quod significat summã: quia scilicet & nouem, & duodecim, & decem & octo in vnum coactis, fiunt quadraginta quinque. Addito ergo, vt dictum est, vno, fiunt 46. qui cùm fuerint multiplicati per senarium numerum, qui huius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti septuaginta sex, id est, nouem menses & sex dies, qui computantur ab octauo Kal. Aprilis: quo die conceptus Dominus creditur, qui eodem die etiam passus est vsque ad octauum Kal. Ianuar. quo die natus est. Non ergò absurdè quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus eius significabat, vt quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Dominici perfectione. Eadem ferè leguntur quæst. 26. dialogo ad Orosium. Neque verò mouere debet aliquem id quod legitur Hieremiæ 31. Nouum faciet Dominus super terram: fœmina circundabit virum: quasi hac sententia meditatio numeri 46. ad Christi corporis formationem ab Augustino prolata, eludatur. Sed ad hoc dicendum est, inquit Albert. in Io. quòd quamuis in aliis embryonibus, maribus figuretur corpus in quadraginta sex diebus, & perficiatur ad natiuitaté in sexies 46. diebus: tamen Domini corpus statim ab instanti conceptionis figuratum est. Sed in quãtitate non fuit completæ quãtitatis, nisi 46. diebus, & pòst in quadragesies sexies diebus ad nascẽdum. Et ideò dictũ Augustini intelligitur quantum ad quantitatem molis, & non quoad figurationé: Et sic similitudo est constructionis Dominici corporis, ad tẽpus ædificationis templi materialis. Ericus Abbas post Augustin. tract. 9. & 19. in Ioã. & post Bedam in Ioã. simul cum D. Thoma, 3. part. Summæ, quæst. 33. art. 1. hæc meditatur. Postumus quoque (inquit) huoc ipsum numerum in nomine Adam, supputato ipsarum literarum numero, inuenire, cuius nomen ex principalibus quatuor climatum mundi literis apud Græcos constat: per quod innuitur, ipsum primum parentem nostrum de paradiso eiectum, & in totum orbem fuisse disseminatum. Nomina quippè quatuor mundi partium secundum Græcos sunt, ἄρκτος, δύσις, ἀνατολή, μεσημβρία hoc est, Septentrio, Occidens, Oriens, & Meridies. Nomen verò Adam ex α, δ, α, μ, constat: quarum literarum secundum Græcos numerus est α, vnum, δ,

Margin notes: Tertull. — 46. numerus in Christi quæritur corporis formatione, quando. — Idem. — Idem Au. — Albertus. — Beda. — Eucher. Iosephus. Cle Alex. August. — Ericus Thomas.

quatuor, & rursum α, vnum, & μ quadraginta, quæ simul sunt 46. Tot nimirùm diebus corpus Christi in vtero virginali ſotinarum ac perfectum est: per quod designabatur, primum Adam per orbem dispersum, per secundum Adam id est, Christum, colligendum, atque in vnionem fidei congregandum. *Hoc igitur dicebat de templo corporis sui.* Nam, vt scribitur Heb. 9. Per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis, introiuit Iesus. Hoc enim est gloriosissimum templum, & domus Deitatis, de quo dicitur Aggæi 2. Meum est aurum, & meum est argentum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus huius nouissimæ plusquam primæ. Si enim templum Dei sanctum est, quod estis vos, 1. Corint. 3. quantò magis gloriosum templum est corpus Christi, in quo diuinitas corporaliter habitabat? Col. 2. Et in quo omnis plenitudo gratiæ redundauit. Ioann. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Siquidem ipse, vt scribit Vigilius lib. 5. contra Eutychen, carnem sibi in vtero matris creauit, cui se ineffabili modo vniuit iuxta Salomonis verba, dicentis: Sapientia ædificauit sibi domum, quæ posset morte destrui, & per resurrectionem reparari. *Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat de corpore suo.* quod est Deitatis templum. Euthymius in Ioann. Quum autem, inquit, hoc diceret, hæsitabant quidnam diceret, nec credebát. Multa quoque talia loquitur, primùm quidem audientibus incerta, postmodùm verò manifesta: vt ostendatur præuidisse quæ dicebat. Et quare ænigma non dissoluit, dicens quòd templum intelligeret corpus suú? Quia tunc ei fides habenda non erat. Siquidem duo tunc obstabant: vnum quidem resurrectionis opus, alterum verò, quòd Deus esset qui tale téplum inhabitaret. Thomas Aquin. in Ioan. Cæterùm, inquit, ex hoc contextu Apollinaris erroris occasionem sumens, dixit, quòd caro Christi esset materia inanimata: quia templum est res inanimata. Sed in hoc decipitur: quia cùm dicitur quòd corpus Christi est templum, est metaphorica locutio: in qua quidem locutione non attenditur similitudo quantum ad omnia, sed quantum ad aliquid, scilicet quantum ad inhumanationem, quæ quidem refertur ad naturam. Theophylactus in Ioan. Et quidem Apollinaris tentat hoc loco patrocinium suæ hæreseos inuenire. Volens enim persuadere inanimatam esse carnem Domini, dicit, quòd templum dicatur caro: templum autem inanimatum sit: Inanimata ergo & caro est. Attonite & versute, tu & ligna & lapides, Domini carnem facies: quandoquidem ex his templum. Quando autem audieris Dominum, Nunc turbata est anima mea: &, Potestatem habeo ponendi animam: quomodo ea intelligis? Quòd si tu non de mentali & rationali anima hæc dicta asseris, quò refers hoc, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum? Vtique hoc de inanimata anima non intellexeris. De hoc autem, Non derelinques animam meam in inferno, quid tibi videtur? At tu vnà cum tuis peccas: propterea tua corrumpis. *Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa quæ faciebat.* Hic fructus prædicationis eius, & miraculorum est. Ad hoc enim vtrumque faciebat, vt homines lucraretur. Sic verbum Dei simile est sagenæ missæ in mare, &c. ex omni genere piscium congreganti. Thomas Aquinas in Ioannem. Sed quæritur, quænam viderunt signa facta Iesu, cùm nullum legamus eum tunc signum fecisse in Hierusalem. Ad hoc potest dupliciter responderi secundum Origenem. Vno modo, quòd multa signa facta sint à Iesu ibi tunc temporis, quæ hîc non habentur. Nam Euangelistæ multa scienter prætermiserunt de miraculis Christi, quum tot fecerit, quot non possent de facili scribi. Ioan. vlt. Multa quidem signa fecit Iesus, &c. Et hoc signanter Euangelista ostendit, cùm dicit, Videntes signa, &c. Quæ iam prætermissa sunt: quia non fuit intentio Euangelistarum omnia signa Iesu conscribere, sed tot quot necessaria erant ad Ecclesiam fidelium instruendam. Alio modo: quia inter alia miracula potest maximum signum reputari, quòd cum flagello facto ex funibus, hominum multitudinem Iesus de templo solus eiecerit. Qualiter autem ad credentes se habuit, ostendit dicens: *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis*: scilicet qui crediderant in eum. Augustin. tract. 11. in Ioan. Magna, inquit, & mira res. Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus, præsertim quia filius Dei est. Vtique enim volens passus est: & si nollet, nunquã pateretur: qui si nollet, nec nasceretur. Si autem hoc solum vellet, vt nasceretur tantum, & non moreretur, & quicquid vellet faceret, quia omnipotentis Patris filius omnipotens est: ex ipsis rebus probemus, quia cùm voluissent eum tenere, discessit ab eis. Loquitur Euangelium: Et quum voluissent eum de vertice montis præcipitare, discessit ab eis illæsus. Et quando venerunt ad eum comprehendendum iam venditum à Iuda proditore, cùm ille putaret in potestate se habere tradere magistrum suum, & dominum suum, & ibi ostendit Dominus voluntate se pati, non necessitate. Nam cùm comprehendere Iudæi eum voluissent, dixit illis, Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Et ille, Ego sum. Hac voce audita, redierunt retrò, & ceciderút. In eo quòd eos respondens deiecit, ostendit potestatem: vt in eo, quòd ab eis comprehensus est, ostenderet voluntatem. Ergo quòd passus est, misericordiæ fuit. Traditus est enim propter delicta nostra, Rom. 4. Et resurrexit propter iustificationem. Nemo tollet animam meam à me, sed ego pono illam, & iterum sumo eam. Cùm ergo haberet tãtam potestatem, cùm eam dictis prædicaret, factis ostenderet: quid sibi vult, quòd non eis se credebat Iesus, quasi aliquid nolenti nociturus, aut aliquid nolenti facturus, præsertim quia non crediderant in nomine eius? Et de ipsis dicit Euangelista, Crediderunt in nomine eius, de quibus dicit, Ipse autem Iesus nó credebat semetipsum eis. Quare? Quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse sciebat quid esset in homine. Plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Creator hominis nouerat, quid esset in homine, quod ipse creatus homo non nouerat. Nónne hoc probamus de Petro, quia non nouerat quid in ipso esset, quando dixit, Tecum ero vsque ad mortem? Audi quia Dominus nouerat quid esset in homine. Tu mecum vsque ad mortem. Amẽ Amen dico tibi, priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Homo ergo nesciebat quid esset in se: sed creator hominis nouerat quid esset in homine. Crediderant tamen in nomine eius multi, & ipse Iesus non se credebat eis. Quid dicimus, Fratres? Fortè consequentia indicabunt nobis, quid sibi vult mysterium verborum istorum, quia crediderant in eum homines. Manifestum est, verum est, nemo dubitat, Euangelium loquitur, verax Euangelista testatur. Item quia ipse Iesus non credebat semetipsum illis, & hoc manifestum est, & hoc nullus Christianus dubitat, quia & hoc Euangelium loquitur, & idem verax Euangelista testatur. Quare crediderunt illi in nomine eius, & Iesus non credebat semetipsum illis. Chrysostomus homil. 23. in Ioan. Norat igitur eorum infirmitati non credendum. Homines enim, vtpotè qui neque præsentia, neque futura intelligunt, cum fraudulentis & instabilibus sæpe numerò res suas sine suspicione communicant: Christus autem abscondita cordium manifestè intuebatur. Tales multi sunt his quoque temporibus, qui sibi fidei nomen vendicant, nec facilè ad credendum adducuntur. His neque nunc Christus fidit, plurima occulit: quemadmodum nos non eodem modo amicis nonnunc & te credimus, ita neque Deus. Audi quid discipulis dicat: Non iam dico vos seruos. Vos amici mei estis. Vnde, & quam ob rem? Quia quæcunque audiui à Patre, nota feci vobis. Hac gratia nulla Iudæis ne petentibus quidem signa ostendebat, quoniam tentandi gratia percontabantur. Nónne & nunc quoque signorum petitio, tentantium est? Sunt sanè & hac nostra ætate, qui quærant, Quare & nunc signa non fiunt? Si fidelis es vt oportet, si Christum diligis vt diligendus est, non indiges signis. Signa etiam incredulis dantur. Cur igitur, inquit, Iudæis non data sunt? Sunt inquam maximè.

Vigilius.

Euthym.

Cur Christus templi significationem nõ explicauit.

Thom. Aq.

Error Apollinaris.

Theoph.

Corpus Christi anima præditum.

Th. Aqui.

Quænam signa Iesu visa sunt.

Origenes.

Non omnia scripta sunt.

Augustin.

Quomodo Christus omnipotens non se credidit Iudæis.

Chrysost.

Non sũt quærenda signa.

Theoph.

Quomodo credebant, & non.

Tho. Aqu.

August.

Quòd si petentes aliquando non acceperunt, ideò factũ est, quoniam non vt ab incredulitate desisterent, ea quærebant, sed vt magis malitia sua obdurescerent. Credebant igitur, & non credebant. Credebant, sed fide informi, humana & imperfecta: non tamen ea fide, quam Dominus à nobis requirit. Theophylactus in Ioan. Videbantur quidem multi credere in nomine Iesu, cùm esset in festo: sed non firma illorum fides erat. Ad tempus enim attendebant Christo, non vt Deo, sed vt homini qui Deo afflabatur, ac iterum à fide illa contemptibili excidebant. Thomas Aquin. in Ioann. Et ideò notanter Euangelista vt ostendat eos imperfectè credere, non dicit, quòd credebant in eum: quia nondum credebant eius diuinitatem: sed dicit, in nomine eius, illud quod de eo nomine tenus dicebatur, scilicet quòd iustus, vel huiusmodi. Vel secundum Augustin. Isti gerunt in Ecclesia typum catechumenorum, qui etsi credant in nomine Christi, Iesus tamen in illis non credit. Quia Ecclesia non dat eis corpus Christi: quod quidem corpus sicut nullus sacerdos conficere non potest, nisi in sacerdotem consecratus: ita nullus sumere debet, nisi baptizatus. Ratio autem huius rei, quòd non credebat se eis, ostenditur ex perfecta Christi cognitione. Vnde dicit: *Eò quòd ipse nosset omnes: & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.* Licet autem homo ignorãs debeat de quolibet præsumere bonum, tamen postquàm veritas innotescit de aliquibus debet se homo habere ad eos secundum eorum conditionem. Et quia Christum nihil latebat eorum quæ sunt in homine (cùm sciret eos imperfectè credere) non credebat se eis. Describitur autem conditio vniuersalis: quia nondum familiares, sed etiam alios extraneos cognoscebat. Et ideò dicit, Eò quòd ipse nosset omnes: & hoc per potentiam diuinitatis. Eccl. 23. Oculi Domini multò lucidiores super solem, &c. Nam homo etsi cognoscat alios, non tamen certam cognitionem de eis potest habere, quia non videt nisi ea quæ apparent: & ideò opus est ei testimonio aliorum. Christus autem certissimè cognoscit, quia intuetur cor: & ideò non erat ei opus, vt quis testimoniũ perhiberet de homine. Immò ipse testis est. Iob. 16. Ecce in cœlo est testis meus. Perfecta: quia non solùm quantum ad exteriora, sua cognitio se extendit. Et ideò dicit: Ipse enim sciebat quid esset in homine: id est, occulta cordis. Prouerb. 15. Infernus & perditio cordis coram Domino. Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioann. capit. 37. Eò quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt qui testimonium perhiberet de homine (ipse enim sciebat quid esset in homine:) vero Deo solummodò, nec vlli creaturarum hæc dignitas attribuitur. Vnde Psalmista quoque dicit, Psalm. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui omnia opera eorum intelligit. Si ergo solus Deus, quæ sunt in cordibus nostris, intelligit, quomodo non erit verus Deus saluator, qui profunda & abdita cordium nouit? Quis enim hominum scitur quæ hominis sunt, nisi hominis spiritus qui in ipso est? Quum igitur nullus sciat, solus Deus non ignorat: quoniam cum cæteris omnibus non connumeratur: de quibus iure nullus adiicitur. Est enim extra numerum omnium Deus, nec quicquam eorum ignorat, quæ sub pedibus eius posita sunt. Viuus est enim sermo Dei & efficax (vt ait Paulus Hebr. 4.) & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum cordis. Et non est vlla creatura inuisibilis in cõspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Audit quippè omnia qui plantauit aurem, & considerat cuncta qui finxit oculum. Vnde Iob 42. ipse dicit: Quis est qui celat me consilium, continens autem verba in corde, putat me celare? Vt igitur natura Deum vnigenitum esse credamus, diligenter ab Euãgelista scriptum est, *non esse illi opus, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.*

Cyril. Alex.

Deus omnia nouit.

Nicodemus à Christo docetur de hominis regeneratione ad salutem necessaria, sua exaltatione, Dei dilectione, fide & spe in ipsum: & vnde fiat, vt multi fidem hanc & spem reiiciant.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 3.
			ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei, Amen, Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex? nunquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci? Respondit Iesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, & quò vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israël, & hæc ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, nõ iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Introductio.
Hesiodus.

Cle. Alex.

IGNORANTIA quidem in omnibus vitiosa est: in his tamẽ excusari minimè potest, qui cæteros audire, & ab aliis doceri detrectãt. Ad quod Hesiodus, lib. de oper. & dieb. allusisse videtur, his verbis:

ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. id est,

Labor quidẽ nullum dedecus est. ignauia verò dedecus est.

Vt enim non omnibus datum est adire Corinthũ, ita nec omnibus licuit ad doctrinæ alicuius apicẽ cõuolare. Hoc verò vitio vertimus, si quẽ pudeat ab aliis discere, ea maximè quæ ad animæ salutem, & Dei cultũ faciunt. Clem. Alex. l. 4. Strom. Dicũt, inquit, seruo aliquãdo sciscitanti, quidnã agens domino sit placiturus: respondisse Pythiã, Inuenies si quæsieris. Et ita sanè respõderi oportet iis, qui trãsferuntur omni vento doctrinæ, & ignorãt ea quæ sequuntur & affirmãt: Vt quia abstrusa omnia sunt, quæ de Deo, Christo, Ecclesia, sacramentis, cæterisq; omnibus quæ fidẽ spectant, dicũtur, quærant, vt inueniant. Hoc nõ erubuit Nicodemus, etsi magister in Israël censeretur. Ideò venit ad Iesũ nocte, & ab eo profundissima nostræ fidei mysteria edoctus est. Narrauit Ioannes multos credidisse in nomine Christi, ex signis quæ ab illo fieri videbãt: & ne fortè ad fidẽ allectos tantũ arbitremur simplices & idiotas, ecce nobis virum spectatæ dignitatis & doctrinæ proponit, quẽ describit à secta, nomine, & statu. *Erat*, inquit, *homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorũ.*

Summa.

Nomen

Etymologia nominis.

Nomē ipsū illius magnū gratiæ argumētū præsagiebat. Nā si ipsā ad Græcā etymologiā referas, Victorē populi sonare audies: sin verò ad Hebraicā analogiā reduxeris, Sanguinē innocentem significabit, à *Neki Dam*. Et quidē vtraque interpretatio Nicodemo conuenientissima est. Nā & ille populū suū ferum & infidelē sua probitate & fide superauit: & innocentē sanguinem nactus est, per Christum tenatus, & eius immaculato sanguine purificatus. Hic quidem primùm *ex Pharisæis erat*. ex illo hominum genere, qui sibi clauem scientiæ, & summam innocentiā vendicabant: cùm interim cæci essent, & duces cæcorū (Matth. 15.) & similes essent sepulchris dealbatis, quæ foris quidem speciosa videntur, intus autem fœtore plena sunt. Matth. 23.) Veruntamen hunc Deus ab hoc fermento secreuit, & speciali gratia donauit: siquidem non erat peruersi & obdurati animi. Chrysostomus homil. 25. in Ioan. Hic enim Christo opitulatur, (Ioan. 7.) Dicit enim: Lex nostra nō iudicat quemquam, nisi priùs audiat ab eo, & cognoscat quid faciat. Aduersus hunc indignati Iudæi dicebant, Interroga, & vide quòd Propheta ex Galilæa non surrexit. Hic etiam post passionem multum diligentiæ in sepulturā Domini corporis adhibuisse perhibetur. Ioan. 19. Venit enim, inquit, & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Hic nunc afficiebatur quidem Christo, non tamen vt oportebat, nec quo debebat animo, sed adhuc Iudaica imbecillitate detinebatur. Hic *princeps Judæorum* nunc apatur, ἄρχων τῶν ἰουδαίων, id est, ex senioribus illis, & synagogæ præcipuis doctoribus, quales etiam dicebantur principes sacerdotum. Nam licet Romani à Iudæis potiorem iuris & gladij potestatem abstulissent, manebat tamen penes illorum principes quædam illius ratio, in eiiciendis è synagoga, & requirendis blasphemis. Porrò & hoc mirum est, quòd Nicodemus & supercilium Pharisaicum, & principibus communem fastum deposuerit: nec ad se, vt alij quidam, Christum conuocarit, sed ad ipsum diuerterit. Hoc nimirùm videmus fastus esse argumentum in magnatibus, vt sibi velint non modò Christi ministros, sed & ipsum etiā Christum obsequi: nec illi ad Christi sacramenta properent, sed ipsa ad eos deferri velint, seposita omni necessitate, sed non nisi adiuncto contemptu maximo. *Hic venit ad Iesum nocte*. Post personæ descriptionem, subiicit facti narrationem. Venit, inquit, ad Iesum, venit nocte. Cur verò ad Iesum venisset ipse Pharisæus, princeps, & solus venisset, nisi magnam de eo concepisset opinionem? Beda in Io. Cupiebat enim secreta eius allocutione plenius discere secreta fidei, cuius aperta ostensione signorum, aliquatenus iam rudimenta perceperat, Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioan. capit. 41. Ita propensus ad fidem Nicodemus fuisse videtur, sed pudore improbo victus, & gloria hominum superatus, palam accedere non audet: ita ambigua quadam sententia, & claudicante iudicio, vtrisque, vt dicitur, poplitibus laborat. Nam conscientia quidem stimulis suis miraculorum magnitudine ad fidem eum pellebat: principatus autem Gentis suæ, ne palam Christo adhæreret, facilè illi persuadebat: qui principatus detrimentum, calamitatem non paruam existimabant. Vtrumque igitur, & fidem scilicet, & gloriam hominum retinere cupiens, tenebris se commisit: quæ duplicitatem animi eius apertè accusant. Hic vides quantum aliquando potestas temporalis, & illa hominum magnitudo detrimentum adferat: quam dum quisque in suo gradu saluam retinere contendit, ea quæ Dei, & propriæ salutis sunt, contemnit. Eapropter Christus consulebat, vt vendantur potiùs temporalia, & pauperibus dentur, ne fortè dum illis adhæremus, à Deo secedamus. Sed &, vt scribit Sozomenus historiæ Ecclesiasticæ libro septimo, capit. 24. Ambrosius aliquando Theodosium illum magnum Romanorum Imperatorem admonuit, vt Ecclesiam ingressurus, regiam illam ambitionem seponeret: vt qui eum accederet, qui deponit potentes de sede, & exaltat humiles. Nicodemus ergo ad Iesum accedens, *dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister*. Superiùs diximus dictionem Rabbi, honoris esse, iisque tribui, quibus magna scientiæ copia & experientia suppetit. Vnde & Matth. 23. Christus hoc nomen Pharisæos summum duxisse notat. Amant, inquit, primos in cœnis recubitus, primas in conuentibus cathedras quærunt, & vocari in foro Rabbi. Hanc Hebraicam dictionem ad emphasim seruauit Ioannes. *Scimus*, ait. Ne fortè vnius hæc putetur esse sententia, in plurali loquitur, quòd multi hanc de Christo conceperint opinionem. Nec opinionem modò dixerim, sed & fidem. Non enim, ait, existimamus, putamus, sed scimus. Et in eam sententiam non populum modò, sed & eos, quibuscum ille versabatur, principes & seniores venisse ostendit. Ioel. 2. Dedit nobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad nos imbrem matutinum & serotinum. Esai. 30. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audientes verbum post tergum monentis. Et quidem hanc scientiam, quam in Christo agnoscit, non acquisitam, sed infusam esse fatetur. Venisti, inquit, à Deo. Sic enim Spiritus Domini, quos volt, in se transformat, & ex imperitis peritissimos efficit. Interim tamen illum purum hominem agnoscit, non autem vt Dei filium, virtutem, & sapientiam. *Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*. Itaque si tot iam signa fecerat Iesus, cum ad eum Nicodemus venit, manifestum est omnia ab Euangelistis esse descripta: cum præter aquæ in vinum conuersionem, & vendentium eiectionem, nullum ab eo editum signum legamus. Et vide quid profuerint miranda illa opera, nimirùm, vt teste Aug. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. per ea mundus ad fidem induceretur. His enim argumentis Nicodemus Christum à Deo venisse conuicit. Nec ad dæmonum imposturas signa illa traducit, quin potiùs a Deo certissimè profecta fatetur. Sed contrà, Matth. 7. multi dicent in illa die, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? Et ego confitebor illis, inquit Christus, quia non noui vos. Respondet Albertus Mag. in Ioan. miracula fieri ad conuersionem fidelium, siue illa à sanctis fiant, seu à peccatoribus. Pendet enim illorum virtus à Deo. Nec quidem dubium est aliquando fieri ad demonstrandam personæ sanctitatem, semper autem ad demonstrandam sanctitatem Ecclesiæ. Inde scilicet, & aliquando, per malus fiunt, in fide tamen Ecclesiæ. Et ita Deus, qui per essentiam omnia replet, in aliis est per gratiam iustificantem, in aliis per operationem: quomodo est etiam in prauis Ecclesiæ ministris, ad perfectionem eorum quæ in Ecclesia sua instituit. Porrò in Christo fuit excellentius, & per vnionem hypostaticā, & naturalem. Verùm nondum ad hæc mysteria peruenit Nicodemus. *Respondit ei Iesus, Amen, Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei*. ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, genitus fuerit desuper. Ita Cyrillus Alexandrinus, Theophylact. & Euthymius leguot. Verùm Latinus interpres sensum attendit: siquidem non hîc de generatione priori & carnali, sed de regeneratione spirituali disseritur, vt ex consequentibus audiemus. Theophylactus in Ioan. Videntur autem verba à Saluatore dicta, nihil alludere ad ea, quæ à Nicodemo prolata sunt: at si quis rectè perspexerit, rectè congruere inueniet. Quandoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nempè quòd magister esset, & Deus esset cum illo: dicit ei Dominus, Meritò ita de me sentis. Nondum enim natus es supernè, hoc est, à spirituali natiuitate, sed carnalis es: & cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis & humana. Ego autem dico tibi, quòd nisi tu, & quisquis alius fuerit, supernè nati fueritis, & piam de me opinionem habueritis, extra regnum cœlorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illuminationem præbens animæ, regnum Dei, hoc est, vnigenitum eius filium videre dat & intelligere. Nam sicut Dei sapientia filius est, ita & regnum quoque Dei dicitur. Hoc sanè regnum nemo videt, hoc est, intelligit, ô Nicodeme, nisi natus fuerit à Deo: atque ita etiā tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides regnum Dei, sicut oportet: sed humilem opinionem de me habes. Cyrill. Alexand. lib. 2. in Io. cap. 40.

Chrysost. — *Cur venit noctu. Beda.* — *Cyr. Alex.* — *Ambitionis damna.* — *Sozomen.* — *Multa signa a Christo edita.* — *Augustin.* — *Alb. Mag.* — *Qualis Christi notitia.* — *Theoph.* — *Quid sit nasci denuo.* — *Cyr. Alex.*

Non igitur, ita vt putas, Nicodeme, pietatē ac fidem consequeris, nec nudis verbis adipisci iustitiam potens. Non enim quicunque dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnū cœlorum (Matt. 7. sed qui voluntatē patris mei facit, regnū cœlorū possidebit. Voluntas autē patris est, vt Spiritū sanctū homo suspiciat, & inaudito nouoq; modo regeneratus, cœlorū ciuis efficiatur. Euthy. in Ioā. Existimabat enim Nicodemus se nosse Deū, & rectè de eo sentire: sicut & multis contingit, qui superbia, & nimia propriæ sapientiæ præsumptione inflati, statim atque sacrum scripturarum librum attigerint, spondent se posse soluere signacula eius, & omnem difficultatem breui compendio euoluere: quales & ij sunt, de quibus conqueritur D. Hieronymus ad Paulinum. Ostendens autem Christus, quòd longè à veritate aberraret, ait, *Nisi quis renatus fuerit*, per regenerationē diuini baptismatis, *non potest* scire siue cognoscere eius dignitatem ac magnitudinem. Nec enim sapientiâ humanâ allata Prophetia est, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Vnde & idem ipse spiritus necessarius est illis, qui ex Prophetis Christum colligere & intelligere voluerit. Sed etsi quis ipsum Christum audiat, etsi habeat verba ipsa, & profundissima mysteria, quæ sapiens quisque miretur: nondum tamen ad penitiorem eorum sensum & gratiam peruenit, donec Spiritu sancto illustretur. Itaque verbum *videndi*, ibi pro verbo cognoscendi positum est, & *regnum Dei*, pro gratia redemptionis humanæ, quæ per Christum dispensatur, interpretari oportet. Dicit autem hanc gratiam cognosci non posse, nisi à regeneratis. Et duas res præcipuè cognitu necessarias, & ab omnibus fidelibus notandas dicit. Vna est, cognosci non posse à quoquam mortalium, quæ ad regnum Dei nostrámque salutem pertinent. Altera est, ad cognitionem regni Dei requiri nouum hominem. Quid enim à semetipso habet homo, vt intelligere possit factorem suum, & apprehendere quæ Dei sunt? Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, capit. 22. Quid enim aliud, inquit, indicat horrenda quædam profunditas ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore nō possit? Inde fit, vt non cognouerit mundus per sapientiam Deum. Hinc est quòd Apostolus, Eph. 2. Eratis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et lex spiritualis, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Et 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Oportet igitur ipsum ex animali spiritualem fieri: quodquidem illi per regenerationem ex Spiritu sancto contingit. Alioquin nihil philosophia, nihil prudentia, nihil humana hic doctrina proficiet. Nā quicquid in homine ab ipso profectum est, in Deum militare videtur. Tertullianus lib. de præscript. contra hæretico. Philosophos patres hæreticorum vocat. Est in homine ratio, sed cæca. Est amor, sed sui ipsius, non ordinatus. Est timor, sed non Dei. Est gaudium & voluptas, sed in creaturis, nō in creatore. Est odium, sed omnium quæ carni aduersantur, non eorum quæ Deo displicent. Hæc omnia sunt innouāda, vt fiat homo Dei, & rerum spiritualium intelligens, diligens Deum & proximum, timens Dei, in Domino gaudens, & peccatum odio persequens. Est verò corpus infirmum, peccati seruum, quod & ipsum corruptibile animam aggrauat: ideò & corpus & animam, id est totum hominem regenerari in nouam creaturam oportet, vt particeps regni Dei efficiatur. Hæc Christus Nicodemo Pharisæo, qui fortè cum cæteris Pharisæis, propter longa studia, de Dei lege gloriabatur: vt quantumuis doctos deprimeret, & ab insolentia reuocaret: doceret autem in Domino gloriandum esse. Summa enim scientia, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, illuminatoni Catechesi 6. est in rebus diuinis nostram ignorantiam profiteri. Cæterùm si vertetimus dictionem ἄνωθεν pro denuò, ita secunda generatio intelligetur: & docemur, nec carnem nec sanguinem facere ad Dei cognitionē. Si vertetimus, pro eo quod dicimus, desuper, vel è supernis, intelligemus ad hanc hominis regenerationem, nihil eorum quæ in mundo sunt, facere: nihil prodesse diuitias, censum, honores, scientias: sed requirendam esse virtutem desuper aduenientis Spiritus sancti in nos, Luc. 24. Quòd si ἄνωθεν idem est, quod ex integro, monebimur nihil in nobis esse, quod non purgandum sit. Hæc autem Christus cum assertione, *Amen, Amen*, bis repetita confirmat, ne quis fortè hîc sibi blandiatur, & parui faciat quæ dicuntur: cùm omnium prima sit hæc meditatio, quòd non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi a nobis, sed sufficientia nostra ex Deo sit. *Dixit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo renasci, cum sit senex? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci?* Nicodemus adhuc carnalis & animalis, quæ spiritualia dicebantur à Christo, non intelligebat. Et ipse suum, immò communem omnibus morbum non agnoscebat, corruptionem illam nostræ naturæ, quæ reparatione per Messiam indigeat. Alioquin si idipsum sensisset, vtique & se peccatorem, & miserum confessus fuisset: & id quæsisset, quod Paulus Roman. 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Et tum audire meruisset id Pauli, Gratia Dei per Iesum Christū. Augustinus libro 14. de ciuitate Dei, capit. 1. A duobus enim primis (Adam & Eua) tam grande peccatum admissum est, vt in deteriùs eô natura mutaretur humana, etiam in posteros obligatione peccati, & mortis necessitate transmissa. Mortis autem regnum in homines vsque adeò dominatum est, vt omnes in secundā quoque mortem, cuius nullus est finis, pœna debita præcipites ageret, nisi inde quosdam indebita Dei gratia liberaret. Verùm cùm seipsum non agnoscat Nicodemus, id est, morbum suum, immò morbum cōmunem minimè sentiat, non mirum est, si neque medicum, nec remedium modò prolatum intelligat. Cæterùm quæstiones istæ quæ initium sumunt à Quomodo, & his similes, à carnalibus cogitationibus pendent. Vt si quis dicat, Quomodo potuit Deus incarnari? Quomodo è virgine nasci? Quomodo potuit pati? Quomodo in infernum descendere? Quomodo in sacrosancto Eucharistię sacramento verum corpus suum porrigere? Quomodo in cœlos sine ipsorum vlla disruptione penetrare? Hæc omnia stulta carnalium hominum sapientia in quæstionem vertit, quæ regenerati, & Spiritu sancto illustrati homines amplectuntur, & venerantur. Itaque rationi carnali innititur, quasi præter eam nihil Deus operari possit. Non hîc de olla Medeæ disserit, non de fontibus illis, aut fructibus, quos in iuuentam senes reuocare, mendax finxit antiquitas: sed vnicum sibi regenerationi medium superesse existimat, nimirùm vt quis in ventrem matris regrediatur. Hæc autem, ait, quomodo possunt fieri? *Respondit Iesus, Amen Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Hæc, & quæ sequuntur, faciunt ad prædictorum explicationem. Et hîc quidem repetit dictionem ἄνωθεν, denuò: quoniam non simpliciter nasci, sed denuò nasci intelligit. Ad emphasim autem rei maximè seriæ, vt suprà, etiam nunc iusiurandum adiicit. *Amen Amen*, id est, in veritate, in veritate dico tibi. Tam necessaria enim est doctrina hæc, vt nisi illam obseruemus, regni Dei participes effici non possimus. Et quoniam modum renascentiæ illius requisiuit Nicodemus, idcircò & illum explicat: quasi dicat. Cyrillus Alexandrinus libro secundo in Ioann. capit. 42. Nam cùm non simplex, sed compositus ex corpore sensibili, & intellectuali anima homo sit, duplici quodam ad generationem indiget modo, qui duplicitate sua ad vtrumque possit accommodari. Spiritu enim sancto spiritus hominis, aqua verò corpus sanctificatur. Quemadmodum enim viribus ignis intensiùs aqua calefacta, non aliter quàm ignis vrit: sic Spiritus sancti operatione, ad diuinam aquæ reformantur virtutem, qua baptizati corpus abstergitur. Cyrillus Hierosolymitanus Cathechesi 3. Qui itaque in aquam descensurus es, non aquæ simplicitati mentem adhibe, sed Spiritus sancti virtute, salutem suscipe. Nam sine vtrisque ad perfectionem deduci non poteris. Non ego sum qui dico, sed Dominus Iesus Christus, ille qui huius rei potestatem habet. Nisi quis, inquit, re-

Euthy. Hierony. August. Tertull. Cyr. Hier. Augustin. Cyr. Alex. Cyr. Hie.

Nemo salua tur sine baptismo.

natus fuerit desuper: & addit, ex aqua & Spiritu, non poterit intrare in regnum Dei. Neque si quis aqua baptizetur absque spiritu, perfectam habet gratiam. Neque si quis etiam benè compositus, probisque sit moribus, non recipiat autem signaculum per aquam, intrabit in regnũ cœlorum. Audax est hic sermo, sed non meus. Iesus enim est, qui hanc tulit sententiam. Cuius rei ex sacra scriptura accipe demonstrationem. Cornelius erat vir iustus, & Angelorum visione dignus habitus. Cùm tamen columnam bellam in cœlo curam Deo suas orationes & eleemosynas constituisset, venit Petrus, & spiritus infusus est credentibus, & locuti sunt linguis diuersis & prophetabant. Et tamen post hanc spiritus gratiam, dicit scriptura: Præcepit illis Petrus, vt in nomine Domini Iesu Christi baptizarentur, vt anima per fidem regenerata, & corpus per aquam, susciperet gratiam. Eandem sententiam habet Gregorius Nanzanzenus Orat. in sanctum baptisma: Nam quoniam, inquit, duabus partibus, hoc est, anima & corpore constamus, quarum altera in aspectum cadit, altera oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat baptismus, aqua scilicet ac spiritu, illa visibiliter & corporaliter accepta, hoc verò incorporeo & inuisibili modo concurrente: illa figurali, hoc verò & penitissimos animi sinus purgante: Qui primæ natiuitati opem & adiumentum ferens, ex veteribus nouos, ex humanis diuinos efficit, absque igne nos rursus conflans, & absque confractione rursus effingens. Gregorius Nicenus in maiore Catechetico, cap. 33. Qui verò fieri potest, dixerit aliquis, vt oratio, diuinæque virtutis inuocatio, quæ fit in aqua, eos qui sacris initiantur, ad vitam introducat? Aduersus quos, nisi validè refractarij sint, vnica simplex ratio sufficit, vt ad nostri cõsensum dogmatis deducãtur. Nam vicissim ab eis quæremus, cùm nemo sit, qui modum ignoret, quo caro generatur, qui fiat, vt id in hominem euadat, quod eo consilio eiicitur, vt animali constituendo subseruiat. Atqui nulla id ratione nititur, qua probabile fieri vllo modo possit. Quid enim hominis definitioni commune est, si cum quantitate illa conferatur, quæ in eo apparet? Siquidem homo rationis & intellectus est particeps, mentisque capax & scientiæ. Illud autem humida quadam qualitate constat, nihilque amplius quod oculis obiicitur, cogitatio nostra comprehendit. Quod igitur nobis ab illis respõderi par est, dum quærimus quonam modo persuaderi possit, hominem ea ex re constitui: idem nos quoque de regeneratione, quæ aqua & spiritu fit, interrogati respondebimus. Illic enim quilibet eorum, quos interrogauerimus, in promptu respondere queat, diuina virtute fieri, vt illud in hominem euadat, qua quidem absente illud motu prorsus & actione priuatur. Si ergo illic homo non re subiecta constet, sed id quod oculis obiicitur, in hominis naturam diuina virtute transit, extremæ hoc insciniæ fuerit argumentum, si tantam in ea re Dei virtutem esse attestemur, eandémque hac in parte debilitari, quia minus suam voluntatem expleat, existimemus. Quid commune est, inquiunt, aquæ cum vita? Quid verò commune, vt hoc eis vicissim obiiciamus, humiditati cum imagine Dei? At illic nihil est, quod ab hominum opinione abhorreat, vt humiditas, Deo ita volente, in animal præclarissimum transmutetur. Idem & hac in re dicimus, mirum non esse, si diuinæ virtutis præsentia id ad incorruptionem disponat, quod in natura corruptioni obnoxia natum est. Fulbertus Episc. Carnotens. Ep. 1. ad Adeodatum. Quid enim, inquit, ad fidem venientes perficere arbitramur, si nihil vltra quàm visibilibus motibus agitur, regenerantis gratiæ praster effectus? Scimus, & verè scimus, nos prima natiuitate pollutos, secunda natiuitate mundatos: prima natiuitate captiuos, secunda natiuitate liberos: prima natiuitate terrenos, secunda natiuitate cœlestes: primæ natiuitatis vitio carnales, secundæ natiuitatis beneficio spirituales: per illam filios iræ, per istam filios gratiæ. Proinde quicquid prauum quisque concipit aduersus sacri baptismi reuerẽtiam, sciat refundi iniuriam in eum, qui ait, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ potest introire in regnũ Dei. Salutaris igitur disciplinæ gratia est baptismi rationem nosse, vel causam, sicut Apostolus ait, Rom. 6. Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul viuemus cum Christo. Commori enim Christo & sepeliri, ad hoc tẽdit, vt cũ illo resurgere possimus, & cum illo viuere. Sed dicis mihi, Quomodo hoc quod ad defunctos pertinet, in viuẽtibus impleri? Dominus noster Iesus Christus beneficia nobis sua pro nostra salute cõmendans, & solicitè sensibus nostris memoriã suæ mortis & sepulturæ atque etiã resurrectionis insculpẽs, ineffabilia contulit baptismi munera, per quæ superueniente primæ originis fine, ei cõmortui, & intra sacrũ gurgitem consepulti, demersi resurgeremus, vita emergẽte criminibus. Vide quid agit artifex misericordiæ. Tale tibi inuenit tumuli genus, quo sciret peccata sepelire, & peccatorẽ nesciret obruere: vt descẽdẽte homine in fontẽ tanquã in sepulchrum, delictorum reus exiret ad portũ, sola paterẽtur delicta naufragiũ. Proinde aqua & Spiritus consociantur causis, sed beneficiis separantur. Requiritur sanè in baptismatis sacramẽtis, aqua propter sepulturam Spiritus sanctus, propter vitam æternam. Remoue creatoris nomen, & nõ habet creatura quod præstet. Hæc similitudines mortis imitatur, ille veritatẽ salutis operatur. Sed fortassè ad credendum propositis mens titubat, nisi testimoniorũ sequatur authoritas. Audi igitur Apostolum ad Rom. 6. An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus? Cõsepulti enim sumus cũ illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et cùm dixisset, Consepulti magnificè, adiecit: Si, inquit, complantati facti sumus similitudini mortis eius simul & resurrectionis erimus. Sicut ergo Dominus noster Iesus Christus tribus diebus & tribus noctibus corporaliter sub terræ sepulchro conditus fuisse describitur, & homo ita sub cognato terræ elemento trina vice demersus operitur, ac sic vitalis imitatione mysterij, dum demergitur, sepelitur dũ educitur, suscitatur. Inter hæc quid ad hæc aqua, & quid sanctus spiritus operetur, aduerte. Aqua velut morientem deducit in tumulum, Spiritus sanctus velut resurgentem perducit ad cœlum. Vtrum verò homo baptizet, an Deus, ratio ipsa declarat. Nam cùm peccatore baptizante peccata donentur, dum nonnunquam criminoso baptismi mysterium celebrante crimina remittuntur, hic homo qui videtur conferre quod non habet, vtique tanti muneris non author, sed minister intelligitur. Vnde etiam ipse Baptista sanctissimus ait: Qui me misit baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Quod nimirùm ipsa baptizãtis verba patenter insinuant: cùm baptismi sacra munera, non à se arrogãter dari, sed ab ipso Deo authore profitetur, sub verbis huiusmodi: Deus qui te regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, ipse te linit chrismate salutis. Operatur igitur Christus hanc & sanctificationem, & regenerationem: ideò illius, nõ autem cuiuslibet hominis virtus attendenda est: & seu videris aquam, ne tu illi immoreris, sed agnosce Spiritum sanctum perficientem, agnosce & Christum ipsum operantem hæc omnia. Athanasius lib. de incarnat. Verbi Dei, eiúsque corporali ad nos aduentu, hanc regenerationem nostram, velut effectum seu fructum Christi aduentus assignat: Ideò scilicet eum incarnatum esse scribit, vt & nos per illum ad Dei imaginem repararemur. Itaque, inquit, Dei ratio ipsa aduenit, ipsa imago Patris: vt hominẽ, qui ad imaginem Dei figuratus erat, recuperaret. Et ideò ad regiones nostras profectus est, vt hominem denuò reficiat. Vnde & dixit, Nisi quis renatus fuerit: non his verbis natiuitatem ex fœminis insinuans, sed animam, quæ renascitur & instauratur secundum imaginem Dei. Tertullian. lib. de resurrectione carnis. Caro abluitur, vt & anima sanctificetur. Quòd si quis curiosius requirat, cur in aqua potiùs quàm alio elemento hoc mysterium institutum sit, præter superiores rationes etiam & illæ audiendæ sunt, quas Cyrillus Hierosol. adfert Catechesi illuminatorum 3. Magnum, inquit, est aqua, & ex quatuor elementis pulcherrimum.

Gre. Nanz.

Greg. Nyss.

Obiectionum confutatio.

Fulbertus.

Baptisma est sepulchrum.

Christus in baptismo operatur.

Christus in nobis baptizat.

Athanas.

Tertull.

Cyr. H.

Aqua commendatio.

Angelorum habitaculum est cœlum: atqui ex aquis sunt cœli. Terra est hominum locus, atqui ex aquis etiam terra. Et ad omnem rerum creatarum sex illis diebus distinctionẽ, spiritus Domini ferebatur super aquas. Principium mundi aqua, principium Euangelij Iordanis: liberatio Israëlis à Pharaone per mare facta est: & liberatio à peccatis mũdi, per lauacrum est aquæ in verbo Dei.

Aqua in fœderibus.

Vbicunque aliquod fœdus inter Deum & homines, ibi & aqua. Post diluuium fœdus percussum est cum Noë: fœdus & cum Israële in monte Sina. Verùm hæc non sine aqua, & lana rubea, & hyssopo. Helias assumptus est, sed non sine aqua. Priùs enim transiuit Iordanem, deinde in cœlum raptus est. Priùs abluitur summus sacerdos factus. Quomodo enim susciperetur pro aliis oraturus, qui nondum per aquam purificatus esset?

Symbola baptismi.

Symbolum baptismi erat labrum in tabernaculo positum.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 24. in Ioann. Hoc igitur quod Dominus ad Nicodemum dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, tantundem valet, ac si diceret, Aliam, Nicodeme, generationem dico quàm carnalem. Quid hanc naturali subiicies necessitati? Alius partus hic & excellentior nihil cum terrenis communicat. Nomine tantùm hæc generatio conuenit, re longè differt. Reiice communem consuetudinem: alium partum induco, quo homines renasci volo: alium generationis modum affero.

Non quærenda virtus aquæ in baptismate.

Formaui ex terra & aqua, non vtile vas euasit, sed deterius factum est: non amplius aqua & terra fingendum est, sed aqua & spiritu. Quòd si quis interroget, quomodo ex aqua: rursus ego illum, quomodo ex terra. Quomodo lutum transiuit in aliam materiam? Quomodo vnius speciei subiectum (terra enim sola erat) varia & diuersa effinxit? Vnde ossa, neruis, arteriæ, venæ? vnde membrana, & vasa organica? vnde hepar, splen, cor? vnde cutis, sanguis, phlegma, cholera? vnde tot operationes, tot colores?

A simili argumentum.

Hæc enim non terræ sunt, neque luti. Quomodo terra accepto semine germinat, caro acceptũ corrumpit? Quomodo terra commissa nutrit, caro his nutritur, non nutrit? Terra collecta aqua vinum facit: terra id sæpenumerò acceptum in aquam vertit. Vnde igitur caro ex terra est, cùm contrariam terræ operationem ostendat? Sanè ratione inuenire non possumus, fide sola possumus. Quòd si quæ quotidie videmus & tangimus, fide indigent, quantò magis arcana illa & spiritualia? Nã quemadmodum terra inanimata, immobilis, diuina voluntate ad tanta miracula producenda vires accepit: ita spiritu & sensibili aqua omnia hæc admirabilia, & humanam excedentia cogitationem facilè exoriuntur. Noli igitur, quoniam hæc non vides, diffidere. Neque enim animam vides: tamen animam esse, & eam te habere, & aliquid præter corpus esse non dubitas.

Cur aqua Christus Nicodemum doceat.

Verùm Christus non hoc, sed alio exemplo Nicodemum allicit: siquidem anima incorporea est. Nicodemus verò adhuc cogitationibus crassioribus versabatur. Medium igitur adduxit exemplum, quod non ad solidi corporis naturam, neque ad incorpoream ascendit, hoc est venti impetus, & primum ab aqua orditur, quæ tenuior est quàm terra, crassior quàm ventus. Quemadmodum enim in principio, huic elemento terra subiecta est, totum autem opificis Dei fuit: ita hoc in loco elementum aqua subiicitur veruntamen totum spiritalis est gratiæ: & tunc quidem in animam viuentem factus est homo, nunc in spiritum viuificantem.

Necessitas huius sacramenti.

Tanta verò huius est sacramenti necessitas, vt sine eo saluari minimè possimus. Generalis enim & exclusiua est hæc sententia, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.

Chrysost.

Chrysostomus homil. vigesimaquarta in Ioannem. Ego verò, inquit, hoc tam necessarium iudico, vt aliter quis saluus esse non possit.

August.

Augustinus libro 1. de peccat. meritis & remiss. cap. 23. Quis Christianorum ferat, cùm dicitur ad æternam salutem posse quemquam peruenire, si non renascatur in Christo? Et tom. 2. Epist. 108. ad Seleucianum: Sicut antiqui iusti, si non circunciderentur (antequàm lex circuncisionis esset promulgata) non erat eis peccatum: postea verò quàm iussit Deus vt circunciderentur Abraham, eiúsque posteritas, iam si non fieret, graue peccatum fuit: sic etiam Dominus Christus in Ecclesia sua sacramentum noui Testamenti pro circũcisione carnis, sanctum baptismum dedit, & apertissimè dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum.

Sine baptismo nemo glorificatur.

Iam necessitas eius posita est.

Quæstio de paruulis non baptizatis, an excludantur à regno.

Hinc nos ad quæstionẽ delabimur, quæ de paruulis moueri potest, An illos necessariò baptizari oporteat, maximè cùm ex parentibus fidelibus nati sint: & an nõ baptizati, excludantur à regno cœlorum. Et vtraque sanè quæstio ex simplicitate verborum istorum soluitur. Non enim dixit Christus, Nisi quis filius patris infidelis: sed generaliter omnes inclusit, simpliciter dicens, Nisi quis, cuiuscunque scilicet patris filius. Sed & generalis ista sententia & absoluta nullam patitur exceptionem, cum adiicit, *Non ingredietur in regnum cœlorum.*

August.

Augustinus sermone decimoquarto de verbis Apostoli. At verò sancti, inquit, de sancto nasci debuerunt: quia, sicut dicit Apostolus (1. Corinth. 7.) alioquin filij vestri immũdi essent, nunc autem sancti sunt. Et quomodo hoc accipis? Quomodo intelligis de fidelibus natum ita sanctum, vt baptizari nõ debeat? Multi enim sunt modi sanctitatis, & multi modi sunt sanctificationis. Non enim omne quod sanctificatur, ad regnum cœlorum mittitur. De esca nostra dixit Apostolus, 1. Timot. 4. Sanctificatur per verbum Dei & orationem. Nunquid quia esca nostra sanctificatur, non scimus quò mittatur? Est ergo aliquis sanctificationis modus, qui non pertinet ad perceptionem salutis. Sed & 1. Corinth. 7. sanctificatur vir infidelis in vxore: nunquid quia ibi aliquis est modus, quo vir infidelis sanctificatur in vxore fideli, ideò iam securitatem debet accipere quòd in regnum cœlorum intraturus est, & non baptizandus, non regenerandus, non Christi sanguine redimendus? Quomodo ergo sanctificatur vir infidelis in vxore, & tamen perit si non baptizetur: sic & filij fidelium, etsi ad quendam modum sanctificati sint, pereunt tamen si non fuerint baptizati. Interim tamen non dicit, Damnabitur, cruciabitur: sed, nõ ingredietur in regnum cœlorum.

Idem.

Ad priorem quæstionem respondet Augustinus, libro secundo contra Pelagianos, de peccatorum meritis & remiss. cap. 28. Si quis, inquit, adhuc mouetur, quare baptizentur qui iam de baptizatis nascũtur, hoc breuiter accipiat. Sicut generatio carnis peccati per vnum Adam in condemnationem trahit omnes, qui eo modo generantur: sic regeneratio spiritus gratiæ per vnũ Iesum Christum, ad iustificationem vitæ æternæ ducit omnes, qui eo modo prædestinati regenerantur.

Nemo renascitur in parentibus.

Sacramentum autem baptismi, profectò sacramentum regenerationis est. Quocirca, sicut homo qui non vixerit, mori non potest, & qui mortuus non fuerit, resurgere nõ potest: ita qui natus non fuerit renasci nõ potest. Ex quo cõficitur, neminẽ in suo parente renasci potuisse nõ natum. Oportet autem vt si natus fuerit, renascatur: quia nisi quis natus fuerit denuò, nõ potest videre regnum Dei. Oportet igitur, vt sacramento regenerationis, ne sine illo malè de hac vita exeat, etiam paruulus imbuatur.

Idem.

Et paulò pòst: Neque illud fallat, quòd si nec parentibus post conuersionem obsunt propria peccata, quantò magis, inquiunt, filio eius obesse non possunt? Sed qui hoc sentiunt, non attendunt, quia sicut parenti, per hoc quòd spiritu renatus est, propria peccata non obsunt: ita qui illo natus est, nisi eo modo renascatur, quæ à parente tracta sunt, oberunt. Quia & innouati parentes, non ex primitiis nouitatis, sed ex reliquiis vetustatis carnaliter gignũt: & filij ex parentum reliquia vetustate, toti vetustati, in peccati carne propagati damnationem veteri homini debitam, sacramento spiritualis regenerationis, & renouationis euadunt. Ex hac D. Augustini sententia, non modò priori, sed & posteriori quæstioni satisfactum est. Non enim tãtum intelligimus baptisma paruulis etiam fideliũ, & baptizatorum filiis esse necessarium: sed & adeò necessariũ esse, vt sine illo regnum cœlorum ingredi minimè possint. Verùm fortè etiam obiicient, quid prosit sanguis effusus, & vicem baptismi suppleat vtique si pro nomine Christi fundatur: quomodo innocentibus illis paruolis contigit, quos tyrannus Herodes trucidauit. At verò

Baptismus sanguinis.

bapti-

baptisma flaminis in paruulis locum habere non potest, cùm in iis tantum intelligatur, qui propria quidem volũtate feruntur ad baptismum, sed morte occurrente intercipiuntur. Iam cùm nec propriam voluntatem habeant paruuli, nec intentionem propriam, nec eorũ sanguis pro Christo fundatur, nec aqua aspergantur in nomine Domini: reliquum erit, vt in baptizatorum numerum nõ reponantur: & per consequens, excludantur à regno cœlorum. Aug. to. 2. Epist. 28. ad Hieron. Damnati animas, inquit, si sine baptismo de corpore exierint, & sancta scriptura, & sancta testis est Ecclesia. Et serm. 14. de verb. Apost. Certè habere non potest vitam æternam, qui non baptizatur: non erit in dextra, id est, in regno non erit. Fulgentius de incarn. & gratia Iesu Christi, cap. 30. Ipsa, inquit, Dei gratia infantes neque volentes, neque nolentes redimit, quæ maiores illuminando, volẽtes ex nolentibus facit. Et hoc in paruulis salutis opus, sine propriæ voluntatis assensu, gratia Dei operante perficitur: quod bonæ voluntatis exordio diuinitùs dato in maioribus inchoatur, vt opere solius gratiæ, voluntas quæ mala fuit, fiat bona: & deinceps gratiæ secum operãti, seruitiũ obedientiæ operatricis exhibeat. Sic autem Deus crudelis nõ est in infantibus damnandis, quibus baptismatis beneficiũ non tribuit, sicut iniustus non est in maioribus, cùm bonam non donat voluntatem. Et sicut illos voluntas sua mala, sic istos iure puniri facit origo damnata. Deus autem in hominibus nec maculam vitiatæ originis, nec malitiã condidit propriæ voluntatis. Itaque iam recurrendum erit ad diuinam misericordiam & gratiam, siquidem aliquis per baptisma eluitur: quòd si baptizatus non est, nec hoc ei remedium superinductum, ne medicũ accusa qui fontem aperuit, qui gratiam porrexit: sed iustæ dãnationis rationem ab ipsa peccatrice & rea creatura accipe. Siquidem nascimur omnes filij iræ, & in iniquitatibus concepti sumus, à quibus non nisi per Christum elui possumus. Hic est enim, qui lauit nos in sanguine suo, & reduxit in sortem sanctorum. August. Epist. 157. ad Optatum, de origine animarum, & Pelagianis idem cõfirmat. Illa, inquit, salua sit fides, qua credimus nullum hominem, siue maioris, siue paruulæ quamlibet, & recentis ætatis, liberari à contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnũ mediatorem Dei & hominũ, hominem Christum Iesum. Verùm requiritur, qua pœna plectantur infantes non baptizati. Theologi pœnam damni seu carẽtiam diuinæ visionis vocant, exilium illud a regno cœlorum & æterna beatitudine: pœnam autem sensus, ignem, fletum, stridorem dẽtium, & damnationem illam æternam, qua afficiũtur dæmones, & quotquot cum illo torquentur. Atqui pœnam sensus deputant propriis, iisque mortalibus peccatis: pœnam damni verò, iis qui gratiæ Christi participes minimè fuerint. Ergo torquentur in inferno damnati propter propria peccata: priuantur autem fruitione gloriæ, quia se a Christo seiunxerunt. Atqui paruuli nõ peccarunt: ipsi suo facto, etsi peccatum originale cõtraxerint à parentibus. Ideò non torquentur pœna sensus. Sed quia Christi participes non effecti sunt, ideò & à Christi gratia & gloria excluduntur: & ideò priuantur visione diuina. Gregorius Nanzanz. Orat. in sanctum baptis. Pueri, inquit, non baptizati, nec cœlesti gloria, nec suppliciis à iusto iudice afficiuntur: vtpotè, qui licet baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen carent: atque hãc iacturam passi potiùs fuerint, quàm fecerint. Neque enim quisquis dignus supplicio non est, protinus honorem quoque meretur: quemadmodũ nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur. Ex hac Gregorij Theologi sententia facilè colligimus, quid paruuli patiantur, non suscepto baptismate. Non patiũtur supplicia, sed neque etiam honore gloriæ donantur. Itaque si quis dixerit, quorsum nõ baptizatus excludatur, dicendũ est: quia hoc tantùm honore digni sunt, qui Christo sunt consignati. Honor autem hic è mera Dei gratia pendet. In hoc ergo Dei iustitia manifestissima est, quia nõ damnat suppliciis eum qui non peccauit: sed neque honorat sua illa gloria eum, qui neque credidit, neque Christo renatus est. Nicetas in Greg. Nanz. Orat. de sancto baptismate. Qui, inquit, a tatis puerilis ignorantia, aut necessitate, ac vi aliqua maiore, baptismi expertes manserint, vt quidem signaculo carentes, cœlesti gloria non fruentur: vt autem minimè mali suppliciis non afficiẽtur. Tres enim, vt opinione assequor, gradus existunt: Vnus eorũ, qui supernis deliciis perfruũtur: alter eorum, qui suppliciis æternis excruciantur: medius eorum, qui nec cœlestis regni voluptates, nec pœnis vllis torquentur, in quo & pueruli, qui baptismo perfusi non sunt, constituentur. Augustinus lib. 1. contra Pelag. de peccatorum mer. & remiss. cap. 16. Potest rectè dici, paruulos sine baptismo de corpore exeuntes, in damnatione omnium mitissima futuros. Multùm autem fallit, & fallitur, qui eos in damnatione prædicat nõ futuros: dicẽte Apostolo, (Rom. 5.) Iudicium ex vno delicto in condemnationem. Idẽ lib. 5. contra Iulian. Pelag. cap. 8. Ego, inquit, non dico paruulos, sine Christi baptismate morientes, tanta pœna esse plectendos, vt eis non nasci potius expediret: cùm hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis, & impiissimis dixerit. Si enim quod de Sodomis ait, & vtique non de solis intelligi voluit, alius alio tolerabiliùs in die iudicij punietur: quis dubitauerit paruulos non baptizatos, qui solùm habẽt originale peccatũ, nec vllis propriis aggrauantur, in damnatione omniũ leuissima futuros? Quæ qualis & quanta erit, quãuis definire non possim, non tamen audeo dicere, quòd eis, vt nulli essent, potiùs expediret. Verùm rursus adhuc quæritur, Num patres illi antiqui Testamenti sine baptismo in cœlorum regnum admissi sint per Christum. Respondetur à D. Thoma: quòd illud in figura acceperunt, nec adhuc fuerat baptismi sacramentum promulgatum. Ideò satis illis erat figura, & fides in Christum. Cæteri votum habent, qui aut sanguine suo aut spiritu baptizãtur: sed, vt diximus, votum in paruulis esse non potest. Terret igitur nos primùm hæc sententia, *Nisi quis renatus fuerit*: sed alios Dei iustitiam requirentes, rapit & hæc nos Pauli meditatio: O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius! *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* Euthymius in Ioannem. Non carnalis, inquit, generatio est, sed spiritualis. Nam quod ex carne natum est, carnalis est progenies: quod autem natum est ex Spiritu, spiritualis generatio est. Carnalis itaque natiuitas est sensibilis, spiritualis autem est intellectualis: nec oportet id quod intellectuale est, sensibiliter, neque humano modo opus quod diuinum est, indagare. Siquidẽ ex quo prior generatio facta est inutilis, data est secunda regeneratio excellsior & honorabilior. Dei opus est prior, Dei opus est & posterior: Deus enim spiritus est. Quum igitur audieris quòd spiritus regenerat, ne modum quæras. Nã si incõprehensibilis est in vtero formatio, longè incomprehensibilior est quæ in aqua fit. Quòd si de illa non ambigimus, omnipotenti Dei sapientiæ credẽtes: de hac multò magis credere oportet. Sicut autem in prima hominis formatione, subseruiuit terræ elementum, cùm vniuersa essent in manu creatoris: ita & nunc subseruit aquæ elementum, cùm vniuersa sint in voluntate spiritus. Quòd si me interroges, quare nũc aqua: è diuerso te interrogabo, quare nunc terra. Poterat siquidem tunc sine terra homo fieri. Porrò sicut accessit Verbũ ad elementũ terræ, & factus est homo: ita accedit Verbum ad elemẽtum aquæ, & idem regeneratur. Thomas Aquinas lect. 1. in cap. 3. Ioã. præter hanc Euthymij demonstrationẽ, ostendit Christum his verbis probasse regenerationem spiritualibus omnibus, qui regnũ cœlorũ ingredi voluerint, esse necessariam. Ratio enim talis est. Nullus potest peruenire ad regnum Dei, nisi spiritualis efficiatur. Talis autem fieri nemo potest, nisi per Spiritum sanctũ. Oportet igitur vnumquemque regenerari ex spiritu, 1. Cor. 15. Primus homo de terra terrenus: secundus autẽ de cœlo, cœlestis. Cæterùm præpositio Ex, aliquando significat causã materialẽ, vt si cultellũ ex ferro dixerim: quãdoque efficiẽtem, sicut domus ex ædificatore esse dicitur. In hac verò sententia, quod natum est ex carne, materiam dicit:

Quid paruuli non baptizati & mortui, non reponuntur in baptizatorũ numerum. August. Fulgentius. *Deus non est crudelis.* August. *Pœna infantium non baptizatorum.* Greg. Nanz. *Pœna damni qua. Cur non baptizati excludantur à beatitudine.* Nicetas. August. Idem. *Obiectio.* Euthym. *Argumentũ, quo baptismi votum excluditur.* Tho. Aqu.

sed

Basil.
Exempli explicatio.

sed in hac, quod natum est ex spiritu, causam efficientem indicat. Basilius hom. de baptismô. Ita carnalis natiuitatis serie, inquit, exempli vice proposita ex re manifestiore, pietatis dogma clarè & verè discimus, quòd quemadmodum tale aliquid est, quale & id, ex quo idipsum natum est: ita & nos necessariò, ex spiritu natos spiritum fieri. Spiritum dico, non secundum immensam illam, & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam: sed secundum eam, qua in diuisione charismatum Dei, per Christum ipsius, vnicuique ad vtilitatem facta, & in illorum omnium operatione per ænigma cōspicitur. Quod manifestum fieri probat per fructus Spiritus, quæ sunt pax, patientia, longanimitas, &c. Vnde & Paulus: Si spiritu viuimus, inquit, spiritu & ambulemus. Quia & spiritus confirmat internum hominem, vt dicere possimus, Nostra conuersatio in cœlis est. Nam licet corpus in terra, tanquam vmbram aliquam circunferamus, animam tamen cum cœlestibus agentem conseruamus: deinde & ab illis, qui in terra nobiscum agunt, secedentes, cum Dauide dicamus: Eum qui occultè proximo suo detrahit, persequebar: cum superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles in terra, vt illos mecum habitare faciam. Augustinus tract. 11. in Ioann. Spiritualiter ergo nascimur, & in spiritu nascimur verbo & sacramento. Adest spiritus vt nascamur: spiritus inuisibiliter adest vnde nascaris, quia & tu inuisibiliter nasceris. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. cap. 43. Ita ergo ad sublimiora cognoscenda Nicodemum inducit: ne cùm spiritualem audiat generationem ad corpora mente deuoluatur. Sicut enim necesse est, inquit, carnem esse, quod ex carne natum est: similiter quod ex spiritu natum est, spiritus est. Vniuersa verò, quorum diuersa essendi ratio est, generationis quoque modum diuersum habent. Natum autem ex spiritu spiritum hominis dicimus: non quia secundum naturam est, id enim absurdum est: sed vna quidem priscaque ratione, quoniam per spiritum à nihilo ad esse productus est: altera verò, quam dispensatiam appellamus, quoniam per ipsum, ad Deum reformati, ac proprio eius charactere insigniti, ad suam (vt sic dixerim) qualitatem animo trāsformamur. Hoc pacto etiā illud Pauli (Gal. 4.) rectè, vt arbitror, intelligi potest: Filioli, quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis. Et rursus: (1. Cor. 4.) In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui. Iren. lib. 5. contra hæres. Valent. Propter quod & Apostolus ait, Sapientiam loquimur inter perfectos: perfectos dicens eos, qui perceperunt spiritum Dei, quos & spirituales Apostolus vocat, secundum participationem spiritus existentes spirituales, non secundum defraudationem & interceptionem carnis, & nudè hoc ipsum solum. Si enim substantiam tollat aliquis carnis, id est plasmatis, & nudè hunc ipsum solum spiritum intelligat, iam non spiritualis homo est, quod est tale: sed spiritus hominis, aut spiritus Dei. Cùm autem spiritus hic commixtus animæ, vnitur plasmati, propter effusionem spiritus spiritualis, & perfectus homo factus est: & hic est qui secundum imaginem & similitudinem Dei factus est. Si autem defuerit animæ spiritus, animalis est verè, & carnalis derelictus imperfectus erit: imaginem quidem habens in plasmate, similitudinem autem non assumēs per spiritū. Et propter hoc Apostolus explanauit perfectam & spiritualem salutem hominis, in prima ad Thessalon. dicens: Deus autem pacis sanctificet vos perfectos, vt integer vester spiritus & anima, & corpus sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur. Et quam vtique causam habebat his tribus, id est animæ & corpori, & spiritui, integram & perfectam perseuerationem precari in aduentu Domini, nisi reintegrationem & adunitionem trium vnam & eandem ipsorum sciebat salutem? Profectò & perfectos dicit eos, qui tria sine querela exhibent Domino. Vnde & templum Dei plasma esse ait, Nescitis, dicens, quoniam templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum, quod estis vos. Ita nimirum spirituales efficimur,

Augustin.

Cyr. Alex.

Paruuli non nascuntur fideles à parētibus, aut regenerantur per carnem.

Iren.

non quòd animas nostras per mortem à corpore separemus, sed quòd in ipso vase fictili, magnum Dei thesaurum apparere faciamus. Et sic luceant opera nostra coram hominibus, vt glorificent patrem nostrum, qui in cœlis est. Cæterùm Chrysostom. hom. 25. in Ioann. & post eum Euthym. hîc respondet quorundam calumniæ, qui quòd audirent id quod natum est ex spiritu, spiritum esse: protinus Christi carnem veram esse negauerunt, vt quæ de Spiritu sancto concepta & nata esset. At verò, inquit, dictum quidem, quòd de Spiritu sancto sit Christus, quòd à viro non esset, non quin esset à muliere. dicit enim Apostolus (Gal. 4.) Factum ex muliere: caro videlicet de carne. Natus est ergo à carne virginea, ne ab humana natura esset alienus. Eadem enim ratione Christi caro probabitur. Non enim tantùm dicit, quod natum est de spiritu, spiritus est: sed & quod ex carne natum est, caro est. Christus autem ex carne natus est, ergo caro est. Caro enim Virginis ostenditur in conceptu & partu, in his Angeli verbis, Ecce concipies in vtero. Et rursus: Quod enim nascetur ex te. Ex ipsa igitur Virgine natus est. ergo & veram carnem assumpsit. Quòd autem de Spiritu s. natus dicitur, non tanquam à patre, sed vt ab efficiente causa, quæ & carnem ipsam puram & perfectissimam effecerit. Et sicut Deus omnium opifex & efficiens causa omnia creauit, non spiritualia modò, sed & corporalia: sic locum non habebit hæc sententia, quod ex spiritu est, spiritus est: vt quia Deus spiritus est, ab eo tantum spiritualia creata esse dicantur. Licet enim spiritus sit, tamen corporalia ab eo creata in sua natura manent. Ita licet caro à Spiritu s. ex Virginis purissimis sanguinibus formata sit, non proinde tamen natura carnis negabitur, sed eius sanctificatio & excellentia agnoscetur. Aliud enim est materiam agnoscere, aliud efficientem causam. Materia carnalis erat, ideò & effectus carnalis. Quid hîc verò in Christo moramur, cùm etiam agnoscamus Deum compingere membra in vtero prægnantis? Nam & mater Machabæorum ad filios hæc verba faciebat: Non ego corpora vestra ipsa compegi. Et Iob. 10. Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Quis autem dixerit, nos vera corpora non habere, quia illa à spiritu supremo à Deo ipso compacta sunt? Quis istud adferat, *Quod ex spiritu est spiritus est*, quasi & id adiiciat: Sed corpora nostra formata sunt à spiritu, ergo spiritus sūt. Sed palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut nos videtis habere. Ergo spiritus vt dicit efficientem causam, non tollit substantiam corporalem, sed imprimit qualitatem spiritualem, qualis in nostra cum Deo similitudine consideratur, vt diximus. *Non mireris quia dixi tibi, Vos oportet nasci denuò.* Quia sicut peccatum vnius hominis in generatione corruptæ carnis clausit regnum, ita iustitia vnius in regeneratione spiritus regnum aperit. Et ideò oportet omnes renasci, qui regnū Dei ingredi voluerint. Neque verò miraris peccatum illud, quo omnes ex materno vtero inuoluimur. Agnoscis enim quid Psaltes de seipso senserit, dicens Ps. 50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Quod itē Sapiens: Nemo mūdus à sorde, sed nec infans vnius diei super terrā. Iam si nulla te morbi ducit admiratio, quid miraris remedium? Nū nostri spiritu Domini contineri, & purgari omnia? Num legisti, quòd ab initio spiritus Domini ferebatur super aquas? Et, quòd verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum? Hic ergo spiritus, quo continentur omnia, operatur hanc regenerationem. Thom. Aqu. in Io. Sciendū est autem, quòd duplex est admiratio. Vna deuotionis, secundum quam fatemur Dei opera incomprehensibilia esse: sicut & cùm dicit Dauid, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Ad hanc autem admirationem omnes inducimur, vt cum Psalte dicamus: Mirabilia testimonia tua, ideò scrutata est ea anima mea. Sed est admiratio infidelitatis, qualis Matth. 13. eorum qui mirabantur de doctrina Christi, & tandem tamen in ipso scādalizati sunt. Talis erat & admiratio Nicodemi, vt qui sibi persuaderi non pateretur doctrinam illam de spirituali regene-

Chrysost.
Euthy.
An Christi caro spiritus sit, quia ex spiritu.

Nemo mundus à sorde.

Tho. Aqu.

ratione.

ratione. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Hæc sententia dupliciter explicari potest, ita tamen vt eandem conclusionem efficiat. Vno quidem modo, si spiritum nō pro Spiritu sancto sumamus, sed pro vento, vt ex eius similitudine procedamus ad cognitionem melioris & potentioris spiritus: quam interpretationem sequitur Chrysostomus, hom. 25. in Ioann. sicut cùm legimus in Psalte, Spiritus procellarum. *Spiritus* igitur, id est ventus, *vbi vult spirat*: non quòd rationalis creatura sit, & propriè voluntatem habeat: sed quòd quadam naturali inclinatione ducatur, quæ adinstar voluntatis sit. Iob 28. Qui creauit ventis pōdus. Ideò vt Poëta cecinit.

Spiritus pro vento.

Chrysost.

Virgil.

Quà data porta ruunt, ac terras turbine perflant.

Et vocem eius, id est sonum, *audis*. Resonat enim ventus ex concussione alterius corporis. *Et nescis vnde veniat, aut quò vadat*, id est, vbi oriatur, & recondatur. Nam licet, vt scribit Augustinus tract. 12. in Ioann. nouerimus Austrum à meridie ad Aquilonem, Boream verò è conuerso ab Aquilone ad meridiem contendere: nemo tamen nouit primam illam ventorum coacetuationem. Nescitur causa eius agens cum determinata perceptione, inquit Alb. Mag. in Io. Et ideò Ecclesiastes secundum literā dicit, Ignoras quę sit via spiritus. Ps. 134. Qui producit ventos de thesauris suis. Nimirùm ventus aliquádo nubi inclusus est, aliquando inuisibiliter expāditur per aëris superficiē, aliquando etiam ingreditur viscera terræ, & aliquando immittitur radicibus plātarū. Et semper talis vapor formas rebus inducit, virtute cœli qua eleuatur. Chrysost. hom. 25. in Ioann. Hæc igitur conclusio est. Si huius spiritus, quem auditu percipis, & cuius tactu imperitum intelligis, ne viam quidem nosti: quonam pacto diuini spiritus operationem perscrutaberis? Præterea, *vbi vult, spirat*, ad paracleti potentiam ostendendam dixit. Nam si ventum nemo cohibet, quin quò vult feratur: quantò magis spiritus operationem nullæ naturæ leges, nulli corporeæ generationis fines, nulla alia huiusmodi vis poterit cohibere? Et quemadmodum ventus non videtur, sentitur tamē: ita spiritualis generatio corporeis oculis non comprehenditur. Quòd si nō doles, cùm corpus non videas, & illud esse credis: quid hoc spirituali sermone perturbaris, & tam curiosè rationes exigis, cùm idem in corpore non facias? Hanc Chrysostomi interpretationem sequuntur Euthymius, Theophyl. & omnes ferè Græci. Athanasius tamen hæc de Spiritu sancto interpretatur. Ille enim de Ariana & Catholica fide ad Theophilum scribens, hæc ad Spiritus sancti potestatē refert. Spiritus vbi vult spirat, inquit: vtique vbi propria voluntate atque diuinitate voluerit aspirare, nō vbi iussus fuerit. Sicut & de donis gratiarum Apostolus prædicans, docet (1. Cor. 12.) Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Nam propria & ipse potestate, & Prophetas replet, & Apostolos erigit ac dirigit, ac Episcopos, sicut legimus in Actibus Apostolorum, constituit. Augustinus tract. 12. in Ioann. Nemo videt spiritum, & quomodo audimus vocem spiritus? Sonat psalmus, vox est spiritus. Sonat Euangelium, vox est spiritus. Sonat sermo diuinus, vox est spiritus. Vocem eius audis, & nescis vnde veniat, & quò vadat. Sed si nascaris & tu de spiritu, hoc eris, vt ille. Qui non est adhuc natus de spiritu, nescit de te vnde venias, & quò eas. Cerealis aduersus Arianum, eandem cum Athanasio & Augustino interpretationem sequitur. Rupertus verò in Ioann. lib. 3. Hoc tunc, inquit, singulariter Nicodemo dictum est, & indubitanter verè dictum est. Vox enim ista, quam tunc ille audiebat, dicentis: Amen Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum, &c. vox erat: imò vox est Spiritus sancti, de quo conceptus est hic homo nouus, homo cœlestis qui hæc loquitur, cuius ad similitudinem nos renasci oportet eodem spiritu, vt regnum ipsius videre possimus. Vox planè hæc est Spiritus sancti. Non enim carnalia dicit, sed spiritualia: non humana, sed diuina: non terrena loquitur, sed cœlestia. Nescit autem Nicodemus, *vnde veniat, aut quò vadat*: quia videlicet quo ex tempore, quanta plenitudine super hoc, per quem ista loquitur, idem spiritus requiescat, quale ad regnum, vel quali ordine illum perducere disponat, penitus ignorat. Non enim nouit adhuc, quòd ex ipso suæ conceptionis initio septiformi spiritu hic homo sanctificatus sit, quódque eò peruenturus sit, vt per eundem Spiritum sanctum, semetipsum offerat Deo, pro omni mundo hostiam viuam in odorē suauitatis, & tali ordine hoc effecturus sit, vt ex aqua & eodem spiritu renati, possimus introire in regnum Dei. Benè ergo huic ait, Et nescis vnde veniat, aut quò vadat: quia mysteriorum eius ignarus, spirituale regnum Dei carnaliter expectabat. Verumtamen & hoc de singulis hominibus sentiendum est, iuxta rationem vel mensuram donorum, quæ operatur vnus atque idem spiritus, diuidēs singulis prout vult. Cum enim quempiam habentem aliquid donorum, eiusmodi loquentem siue prophetantem audimus, vocem quidem spiritus audimus, quia spiritualia esse quæ dicit, sentimus: sed nescimus vnde veniat, aut quò vadat: quis videlicet notum nobis non est, quando vel quomodo is, qui loquitur, gratiam acceperit loquendi mysteria, vel quem ad finem siue fructum processura sit eadem, qua tunc videtur donatus esse gratia. Vnde & protinus subditur: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Parum autem dictum est. Nam non solùm is, qui audit vocem eius, nescit vnde veniat spiritus, aut quò vadat: verùm idem ipse qui loquitur, nescit vnde, vel quibus ex meritis spiritum acceperit. Nescit quò vadat: id est, ignorat vtrum æternam accepturus sit gratiam pro ista temporali gratia. Nescit enim homo finem suum, & omnia in futurū tempus reseruantur incerta. Paulus quoque non arbitratur se comprehendisse, & omninò nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit. *Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri?* Primùm quidem cùm Christum loqui putaret de carnis natiuitate repetenda, impossibilitatem obiiciebat. Nunc vbi intellexit illum de alia quàm carnis natiuitate disserere, quæ fiat ex aqua & spiritu: prolatam autem similitudinem de spiritu obseruauit, requirit quomodo hæc fieri possint. Nec quidem hoc pertinaci animo facit. Sunt enim qui propter infidelitatem requirant quomodo aliquid fiat: iste verò ardenti veritatis desiderio, & insatiabili discēdi studio hæc interrogat. Nec enim eos discipulos probare solemus, qui ad omnia, quæ à præceptore dicuntur, obmutescunt, etsi eorum nihil intelligant: ij verò qui interrogant, sapientiores euadunt: siquidem de singulis dubitare, vt habet Aristoteles, non omninò est inutile. Hoc etsi in fidelibus sit intolerandum penes ea quæ sunt fidei, in catechumenis tamen, & iis qui de fide instrui volunt, nondum baptizati, in quorum tunc ordine Nicodemus erat, summæ virtuti tribuendum est. Alioquin iusta vetus prouerbium, Qui nihil nouit, de nullo dubitat. Interim tamen eius fastum, si quis est, Christus retundit, dicens: *Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?* Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioan. cap. 46. Ab hoc vno Iudæi omnes, qui multò se doctiores cæteris gentibus putabant, quasi nudo doctrinæ pietatísque nomine, nec quicquam florentes, à Christo redarguuntur, tanta imperitia præditi, vt non docere cæteros, verumetiam intelligere ipsi nequeant. Nam si Nicodemus, qui apud eos Doctor erat, rudior inuenitur, quales fuisse discipulos eorum putamus? cùm non excedat discipulus magistri mensuram, vt Saluator ait: Non est discipulus supra magistrum suum. Iure igitur tum indoctos atque agrestes homines sepulchris dealbatis Dominus contulit. Paulus quoque ad Iudæorum præsulem vrbaniter dixit: Percutiat te Deus paries dealbate. Augustinus tract. 12. in Ioann. O fratres, quid putamus? Dominum huic magistro Iudęorum quasi insultare voluisse? Nouerat Dominus quid agebat: volebat illum nasci ex spiritu. Nemo ex spiritu nascitur, nisi humilis fuerit: quia ipsa humilitas facit nos nasci de spiritu, quoniam propè est Dominus obtritis corde. Ille magisterio inflatus erat, & alicuius momēti sibi esse videbatur, quia Doctor erat Iudæorum. Deponit ei superbiam, vt possit nasci de spiritu. Insultat tanquam indocto: non quia superior vult

Chrysost. A simili & minori probatur spiritus sancti omnipotentia.

Athanas.

August. Vox spiritus Euangelium est.

Cerealis. Rupertus.

Quomodo nescimus vnde veniat vox, aut quò vadat.

An dubitare bonū sit, & quando.

Cyr. Alex.

August.

videri

videret Dominus. Quid enim Deus ad hominē, veritas ad mendacium? Maior Christus quàm Nicodemus dici debet, dici potest, cogitandus est. Si diceretur maior Christus quàm Angeli, ridendum erat. Incõparabiliter enim maior creator omni creatura, per quem facta est omnis creatura. Sed exagitat superbiam hominis, *Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?* tanquam diceret, Ecce nihil nouit princeps carnis tumore superbus: nascere igitur ex spiritu. Si enim natus fueris ex spiritu, vias Dei tenebis, vt Christi humilitatē sequaris. Ille enim altus est super omnes Angelos: quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Pendebat, & insultabatur ei. De cruce descendere poterat sed differebat, vt de sepulchro resurgeret. Pertulit superbos seruos Dominus, medicus ægrotos. Si hoc ille, quid illi, quos oportet nasci ex spiritu? Si hoc ille verus magister in cœlo, non hominum tantùm, sed & Angelorum? Si enim docti sunt Angeli, verbo Dei docti sunt. Si verbo Dei docti sunt, quærite vnde docti sunt, & inuenietis. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Tollatur hominis ceruix, sed aspera & dura, vt sit leuis ceruix ad portandum iugum Christi, de quo dicitur. Iugum meum suaue est, & sarcina mea leuis est. Verùm fortassè aliquis obijciet, argui posse quidem Nicodemum de imperitia, si de veteri lege, non autem de noui Testamenti gratia, verba facta fuissent. Respondendum autem erit, quòd ea, quæ Dominus de spirituali generatione disseruit, saltem sub figura in lege veteri continentur. Ait enim Paulus, 1. Corinth. 10. Omnes sub Moyse baptizati sunt in nube & mari. Quinetiam baptisma per Messiam instituendum Prophetæ prædixerant, vt Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam. Et Esa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Cæterùm monentur hoc loco hi qui alios docere præsumunt. maximè in rebus sacris, ne ignari sint, & operibus aducrsentur iis quæ prædicant. Hic verò potissimùm contra ignorantiam agitur. Non enim dicit Non omnia tenes: sed, hæc ignoras? Nam impossibile est homini, quæcunque diuina sunt, retinere, & mente complecti: sed tamen ignorare non debet ea quæ sunt fidei, non modò in suam, sed & aliorum ædificationem. Quid si cathedræ, si Dei verbo præficiantur qui necdum Catechismi Christiani capita cõplexi sunt? Quid si cæcus cæco ducatum præstet, nónne ambo in foueam cadunt? (Matth. 15.) Hæc mihi maxima hæreseon occasio sese obtulisse videtur, quòd verbi præcones non prædicare, sed garrire: non instruere, sed destruere: non resoluere, sed omnia in quæstionem vertere: non concludere, sed verba tantùm effutire videntur. Atqui ad cognitionem Scripturarum & Spiritu illo sancto, & Christi fauore, & continua meditatione, & longa veterum lectione opus est. Hac in parte, vt in cæteris omnibus, solus perfectus est Christus. Ideò ait, *Amen Amen dico tibi quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. capit. 47. Cùm re ipsa rudior quam vt posset diuina dogmata capere, longa iam consumpta oratione Nicodemus videretur, omissa exquisitiore inuestigandi diligentia, simpliciore fide (quod intelligere non poterat) recipiendum ei esse consulit. Testatur autem certò se scire quod dicit, authoritate sua contradicendi iter illi obstruens. Recordari enim debebat quod nuper dixerat, non ignorare se à Deo Christum venisse magistrum. Deo autem, aut nuncio eius contradicere, quomodo periculosum nõ erat cùm nihil periculosius sit quàm Deo repugnare? Attendamus nos, oro, qui docendi potestatem accepimus, melius esse vt simpliciter fidem, quàm profundiore ratione intelligẽtiis expositam neophytis tradamus. Nam & Paulus lacte multos se nutrisse dicit, qui scilicet nondum solidiores cibos digerere poterãt: & gregis tui animas scito cognoscendas tibi esse prudenter. Ideircò Salomon Prouerb. 27. consuluit, vt moneret singulorum

Christus retundit superbiam Pharisæorum.

Obiectio. Debuerat Nicodemus saltem attendisse figuras veteris Testamenti.

Ignorantia quorundam Prælatorum

Cyr. Alex.

Simplicitas in om nibus melior.

ingeniis proportionabiliter doctrinam esse accommodandam. Porrò quod in plurali dicit, *Quod scimus loquimur* de seipso & Patre intelligere videtur, vt scribit Euthymius. Quod autem dicit, *Quod vidimus testamur*, corporalem visionem non significat, sed cognitionem certissimam, vt scribit Theophylactus. Tres enim sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & tria sunt quæ testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Hinc ex grauitate sui testimonij arguit Nicodemum. Tolerari enim potest, si quis non acquieuerit verbis simplicis alicuius hominis. At verò si sapienti discredat, reprehendi poterit: quantò magis qui Christi filij Dei verbis detraxerit? In plurali autem dicit, *Non accipitis testimonium nostrum, & non creditis*, arguens Pharisæos maximè, è quorum ordine Nicodemus. *Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* Conuincit Nicodemum ex eorum quæ dicuntur conditione. Nec enim mirum est, si quid difficile idiota non intelligat. Verùm & iste legis doctor erat: ea quæ dicebantur, faciliora erant, si conferantur cum profundissimis illis mysteriis, quæ nondum Christus publicè enunciauerat. Quæ sunt autem illa terrena quæ iam dixerat illis? Augustinus hoc refert ad verbum istud, Soluite templum hoc: quod ideò terrenum est, quia templum corporis sui, quod de terra sumptum est, significabat. Chrysostomus verò hoc refert ad similitudinem vẽti, quam sumpsit: qui terrenus dicitur, aut quia visceribus continetur, aut quia ab exhalationibus terrenis augetur, aut quia in terrà fertur, aut à terrenis hominibus cognoscitur: quasi dicat, Si causas & progressus ventorũ perfectè explicare non potes, sed neque intelligere, quid cùm cœlestia tibi dixero? Vel etiam per terrena regenerationem illam spiritualem intelligit, quæ etsi quantum ad principium, quod sanctificat & regenerat, cœlestis sit: terrena tamen est quãtum ad materiam, quæ est aqua, & quantum ad subiectum, quod homo est. Theophylactus post Chrysostomum in Ioannem, terrenam hãc natiuitatem nominat, quòd super terram facta sit in beneficium hominum, quamuis cœlestis sit secundum gratiam & honorem. Si igitur de hac terrena natiuitate dicens, Incredulos inueni: de supercœlesti natiuitate, qua vnigenitus filius à patre natus est, quũ audiueritis, quomodo credetis? Si non creditis generationem spiritualem, quæ fit in tempore, quomodo credetis æternam filij generationem? Vel si non creditis quæ dixi de potestate corporis mei, quomodo credetis his quæ dicenda sunt de potestate diuinitatis meæ, & virtute Spiritus sancti? *Et nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.* Beda in Ioann. Meritò autem quæritur, quomodo dicatur filius hominis vel descendisse de cœlo, vel eo tempore, quo hæc in terra loquebatur, iam fuisse in cœlo. Nota est autem confessio fidei Catholicæ, quia descendens de cœlo filius Dei filium hominis in vtero virginali suscepit, cúmque completa dispensatione passionis suæ, resuscitauit à mortuis, & assumpsit in cœlum. Non ergo caro Christi descendit de cœlo, neque ante tempus ascensionis erat in cœlo, nisi quia vna Christi persona est, in duabus existens naturis. Atque ideò filius hominis rectè dicitur & descendisse de cœlo, & ante passionem fuisse in cœlo: quia quod in sua natura habere non potuit, hoc in filio Dei, à quo assumptus est, habuit: sicut propter eandem vnius Christi personam, quæ ex duabus extat naturis, Apostolus ait (Act. 20.) Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Neque enim Deus in sua propriè substantia, sed in homine assumpto, sanguinem, quem pro Ecclesia sua funderet, habuit. Hinc etenim Psalmista dicit, Ascendit Deus in iubilatione. Quomodo enim Deus nisi in homine ascenderet, qui in suæ naturæ maiestate semper vbique præsens adest? Sed & hoc quærendum, quomodo dictum sit, *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo*: cùm omnes electi se veraciter confidant ascensuros in cœlum, promittente sibi Domino, Ioann. 12. Quia vbi sum ego, illic & minister meus erit. Cuius tamen nodũ quæ-

Euthy.
Theoph.

Quæ terrena crederent Iudæi.

August.
Ventorum.
Chrysost.

Argumentum à minori ad maius. Terrena, terrena & spiritualis.

Theoph.

Beda.

Quomodo solus caro hominis in cœlo.

stio-

An soli Christus, & non etiam sancti ascensuri sint in cœlum.

stionis apertissima ratio soluit: quia videlicet mediator Dei & hominum homo Christus Iesus electorum omniũ caput est. Itemque omnes electi eiusdem capitis membra sunt, dicente Apostolo, (Ephes.1.) Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. Et rursum, (Ephes.5.) Vos enim estis corpus Christi, & membra de membro. Nemo ergo ascendit in cœlũ, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Nemo ergo ascẽdit in cœlũ, nisi Christus in corpore suo, quod est Ecclesia. Qui in seipso quidem primum cementibus Apostolis, eminentioribus nimirũm membris suis ascendit, & exinde mẽbris suis quotidie ascẽdens, se colligit in cœlum. Hinc est enim, quòd ipsum corpus eius inter aduersa huius seculi deprehensum gloriatur, & dicit: Nunc autem exaltauit caput meũ super inimicos meos, ac si apertè dicat, Qui occisum à Iudæis Christum (Psal.29.) caput videlicet meum, suscitauit à mortuis, ac frustratis omnibus inimicorum insidiis subleuauit in cœlum: spero quòd me etiam de præsentibus periculis eruens, meo capiti iunget in regno: quia nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quisquis in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descẽdit, & est in cœlo, se vera fidei & dilectionis virtute coniungat. Apertè intelligens, quia nullo alio ordine, nisi per eum, qui descendit de cœlo, potest quis ascendere in cœlum. Vnde aliàs ipse dicit, Ioann. 14. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Hæc ideò dicuntur in Nicodemo cunctis catechumenis, vt discant eius membris renascendo incorporari, per quem possint ascendere in regnum Dei. Et ascensio vel ingressus regni fieri non potest absque fide & sacramentis dominicæ passionis. Thomas Aquina. lectio.5. in Ioann. Sed quia dicit, *Qui descendit de cœlo filius hominis*, quidam errandi sumpserunt occasionem. Cũ enim filius hominis designet humanam naturam, quæ cõponitur ex anima & corpore per hoc quod dicit, quòd filius descendit de cœlo, Valẽtinus accipere voluit, quòd etiam de cœlo corpus demisisset, & transisset per virginẽ, nihil ex ea accipiens, sicut aqua per fistulam. ergo non de terrena substantia, nec sumptum de virgine. quod est cõtra Apostolum, Roman.1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Origenes verò dixit, quòd descẽdit de cœlo secundum animam, quam dicit ab initio fuisse creatam, cum Angelis & Verbo vnitam, & postmodũ è cœlo descendisse, assumendo carnem de virgine. Sed & hoc repugnat Catholicæ fidei, quæ animas dicit ante corpora non extitisse. Non ergo intelligendum est, quòd filius hominis secundum humanam naturam de cœlo descenderit, sed secundum subsistentiam diuinam: cum in Christo sit vnum suppositum, vel hypostasis, vel persona duarum naturarum, diuinæ scilicet & humanæ. Vnde fit vt pro quacunque earum hoc supponitur, possint simul & ei attribui diuina, & humana. Possumus enim dicere, Filius hominis creauit stellas, & quòd filius Dei crucifixus est. Sed filius Dei crucifixus est, non secundum diuinam naturam, sed secundum humanam. Filius autem hominis creauit stellas secũdum diuinam naturam, ita vt in his quæ de Christo dicuntur, non attendenda sit distinctio quantum ad id de quo dicuntur: quia indifferenter diuina & humana dicuntur de Deo & homine.) Sed attendenda est distinctio quantum ad id secundum quod dicuntur: quia diuina dicuntur de Christo secundum diuinam naturam, humana verò secundum humanam. Descendere ergo de cœlis dicitur de filio hominis, non secundum humanam naturam, sed secundum diuinam: secundum quam conuenit ei ante incarnationem de cœlo fuisse, secundum illud Psalm. Cœlum cœli Domino. Dicitur autem descendisse non motu locali: quia sic nõ maneret in cœlo (nihil enim localiter motum manet vnde descendit.) Et ideò ad excludendum motum localem, subdit, *Qui est in cœlo*, quasi dicat, Sic descendit de cœlo, quod tamen est in cœlo. Descendit enim de cœlo, nõ quidem desinens esse sursum, sed assumens naturam quæ est deorsum: qui quia non includitur, vel in corpore eius existente in terra comprehenditur, ipse secundum diuinitatem suã erat in cœlis, & vbique. Et ideò ad designandum quòd hoc modo dicitur descendisse: quia assumpsit naturam, dicit, quòd descendit filius hominis: id est, in quantum factus est filius hominis. Vel potest dici etiam, quòd in quãtum corpus, descendit de cœlo, vt Hilarius dicit: nõ quòd materia corporis Christi descendit de cœlo, sed quòd virtus formatiua eius de cœlo fuit. Sed quid est, quod dicit, *Nemo ascendit in cœlum nisi filius hominis*, &c. Nónne Paulus & Petrus, & alij sancti ascenderunt, secundum illud 2. Corint. 5. Domum habemus non manu factam in cœlis, &c. Respondeo dicendum, quòd nemo ascendit in cœlum, nisi Christus, & membra sua, id est, iusti fideles. Propterea filius Dei descendit de cœlis, vt nos faciendo membra sua, ad ascensum cœlorum præpararet: nũc quidem in spe, tandem verò in re. Ephes. 2. Qui resuscitauit nos, & considere nos fecit, &c. Denique electi Dei non tam in cœlum ascendere, quàm eleuari & rapi dicuntur. Ascendere enim volentis est, & eius qui à seipso id potest: rapi autem & eleuari, aliunde auxilium factum insinuat. Christus ascendit, quia propria virtute in cœlum eleuatus est. Electi non propriè ascenderunt, sed eleuati sunt, aut rapti aliena, scilicet Dei, virtute. Vnde & Paulus, Qui suscitauit Iesum à mortuis, suscitabit & mortalia corpora nostra. Et rursus: Et nos rapiemur cum illis obuiam Christo in aëra. Ita rapi dicit. Et cùm de iis qui simul cum Christo ascenderunt, sermonẽ facit, hoc Psaltis vsurpat: Ascendisti in altum, captiuam ducens captiuitatem. Ascendebat solus Christus propriè, quia sua ipsius virtute: sed ducebat secum captiuam illius captiuitatem. Theodoretus, tom.2. in Epist. ad Heb. cap. 4. vbi legitur, Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum Christum: hæc habet. Domini enim Christi diuinitas habet naturam, quæ nequit circunscribi, vbique præsens est, & adest omnibus. Hoc etiam ipse quoque nos Dominus docuit. Nemo enim, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Cùm enim esset inferiùs, & cum hominibus dissereret, dicebat se etiam esse superiùs. Sed & hoc mirum quibusdam videbitur, quòd non dicit, Filius Dei est in cœlo, sed, *Filius hominis est in cœlo*: interim dum hæc diceret in terra. Nam quid ille ab homine virgine accepit? Nónne carnem? Si secundum quod filius hominis in cœlo est, & idem in terra loquitur & videtur: erat igitur secundum quod homo in cœlo, antequàm ipsos cœlos per manifestam ascensionem penetraret. Sed respondetur, eundem dici filium hominis, & filium Dei, non diuersos: idque fieri propter vnionẽ hypostaticam, id est, personalem vtriusque naturæ, diuinæ scilicet & humanæ, vt docet Damascenus, libro tertio de fide Orthodoxa, cap. quarto. Siquidem, inquit, in Christo, quoniam duas quidem naturas, at vnam duntaxat personam ex vtriusque compositam agnoscimus: cum naturas nobis ob oculos proponimus, diuinitatem & humanitatem appellamus: at cùm personam ex vtriusque compositam, interdum ab vtroque Christum appellamus & Deum & hominem, & Deum incarnatum: interdum rursus ab vna parte Deum solum ac Dei filium: & hominem solum, atque hominis filium, & rursus aliquando à sublimibus duntaxat, aliquádo ab humilibus solùm. Inde fit, vt sicut propter illam vnionem hypostaticam, dicimus Deum esse passum, cũ tamen propriè passio non cadat in Deum: sed ideò dicimus, quia natura humana id passa, inseparabiliter coniuncta erat diuinitati per vnionẽ personalem: ita cùm dicimus filium hominis fuisse in cœlo, tunc cũ inter homines versaretur, & Nicodemum alloqueretur: non ita intelligendum est, quasi natura humana iam super cœlos eleuata esset: sed quòd idem ipse, qui vt homo in terris versabatur, & filius Dei, & filius hominis, *erat in cœlo* vt verus Deus. Euthy. in Ioann. Scire enim oportet, quòd à diuinitate frequenter seipsum nominat, & etiam sæpiùs ab humanitate. Theoph. Nam quia vna hypostasis, hoc est, vna persona Christus ex duabus naturis constituta est: ideò omnia, quæ sunt hominis, dicuntur de Verbo: & iterũ ea quę sunt Verbi, attribuũtur homini. Sic & hoc loco quoque filius hominis dicitur descendere de cœlo, eò quòd vna sit persona, & vna hypostasis. Deinde vt ne cũ audieris, qui descẽdit, putes quòd nõ sit in cœlo, dicit, *Is qui est in cœlo*.

Nemo nisi per Christum in cœlum ascensurus est.

Qui hoc contextu abusi sint. — Tho. Aqu.

Quomodo Christus de cœlo descendit. — Origenes.

Dicti de Christo secundum naturam.

Christus simul descendebat, & erat in cœlo.

Hilarius. — Obiectio.

Aliter Christus, aliter electi ascendunt in cœlum.

Theodor.

Quomodo filius hominis simul erat in cœlo, & in terra.

Damasc. — Euthym. — Theoph.

Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed & hic adsum corporaliter, & illic sedeo cū patre vt Deus.

Vigilius.

Beatus Vigilius lib. 3. contra Euthychen. Quid ergo sibi vult quod idē Dominus ait, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo? Et iterum, Si videritis filium hominis ascendentem illuc vbi priùs fuerat. Ecce filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm constet solum Verbum, id est, nudū sine carne, sine hominis appellatione descendisse de cœlo. Ecce caro, id est, filius hominis legitur tunc fuisse in cœlo, quæ nunquam inde descendit, & quę illuc necdum ascenderat. Sed hoc est vnius personę mysteriū, hoc vnius Christi ex vtroque subsistentis sacramēto, hoc vtrarumque naturarū proprietatis arcanum. Quia enim Verbum cum carne ita est inexplicabili modo vnitum, vt ipsum Verbum caro dicatur, licet Deus non sit caro, quia non est in carnem mutatum, vt caro dicatur Deus, licet non sit in Deitatis naturam mutata: sed Verbum propter carnem suam homo sit, vt caro propter Verbum Deus sit, & quicquid est proprium Verbi, sit commune cum carne, & quicquid est proprium carnis, cōmune sit cū Verbo: quomodo Verbum & caro vnus est Christus & vna persona: Idcircò propter hanc communionem, quam salua naturarum proprietate, personæ vnio præstat, & Verbum cum carne, id est, filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm solum Verbum sine carnę descenderit: & Deus legitur sepultus in monumento tribus iacuisse diebus, cùm sola caro sepulta est. *Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam.*

Cyril. Alex. *Christi mortis genus prædicitur.*

Cyrill. Alex. l. 2. in Ioann. c. 50. Quum causam attulerit, quare ad sublimiora sibi sermo non exit, ad ea ascendit, quæ obūbrata à Mose facta fuerunt. Non enim ignorabat eum potiùs figuris, quàm spirituali doctrina ad veritatis nos posse cognitionem deuenire. Oportere autem omninò seipsum asserit modo Mosaici serpentis exaltari. Ita historiæ inquisitionem, latentésque in ea figuras mirari hortatur, ac illud quasi rursus inculcat: Scrutamini scripturas, quia ipsæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Serpentes enim in Iudæos olim in deserto insiliebant.

Serpēs æneus quomodo typus Christi.

Cùmque more spicarum tempore messis caderent, diuinam opem supplices requirebant. Misericors autem Dominus serpentem ex ære Mosi eleuare iussit, Numer. 21. vt ea in re discerent fide salutem sperare. Morsu enim serpentes laborantibus vnicum erat remedium, exaltatum cum fide serpentem aspicere. Hæc quidem historia est, in qua velut in tabula totum figuratæ mysterium incarnationis obumbratur.

1.

Serpens enim peccatum, quo humanum genus pascebatur, significat, quódque variis morsibus venenum hominibus infundit, quod effugere nullo alio pacto natura humana poterat, nisi auxilio atque ope diuina. Verbum Dei factum in similitudine carnis peccati, in carne sua peccatum damnauit, vt scribitur Rom. 8. Respicientibus in eum fide syncera, salutis æternæ largitor ostenditur.

2.

Quòd autem in sublime serpens exaltatus fuit, in eam cognitionem passionem Christi peruenturā denotabat: vt sicut ipse quoque prædixerat, Matth. 20. nemo sit qui in cruce passum fuisse ipsum ignoret. Idem ferè habet August. tract. 12. in Ioan.

August. Tertull.

Tertullianus libro aduersus Iudæos, & libro tertio contra Marcionem. Cur, inquit, Moses post interdictam omnis rei similitudinem, æneum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum Israëli salutare proposuit eo tempore, quo à serpētibus post idololatriam exterminabantur: nisi quòd Dominicam crucem intendebat, qua serpens diabolus designabatur, & læso cuique ab huiusmodi colubris, id est, Angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intento salus efficiebatur? Nam qui tunc in illam respiciebat, à morsu serpentum liberabatur.

3.

Iustin. Martyr.

Iustinus Martyr. Dialog. cum Tryphone Iudæo. Quin & illa figura serpentis dedicati propter infestatus Israëlitas serpentium morsibus præsignasse videtur salutem credētium in crucifixum, cuius crux exitium serpenti attulit.

Spes nō erat in serpente.

Non enim in serpente nos fiduciam collocare Propheticus spiritus per Mosen docuit: quandoquidem ab initio maledictum à Deo dixerat. Et per Esaiam prædictum est, fore vt interficiatus tanquam hostis magnus illo gladio, qui Christus est.

Greg.

Gregor. Nazanz. Orat. 2. in Pascha. Itaque, inquit, serpens æneus aduersus morsus serpentium suspenditur, non tamen vt Christi pro nobis passi typus, verùm vt antitypus: atque eos qui ipsum intuentur, saluos facit, dum non eum viuere, sed mortuum esse, simúlque subditas sibi copias enecatæ persuasum habent, deletum nimirum & extinctum, sicut merebatur. Et quod iadem illi congruens epitaphium canemus: 1. Corinth. 15. Vbi est mors stimulus tuus? Vbi tua, inferne, victoria? Crux te postulauit, vitæ author tibi necem attulit: exanimis es, mortuus, immobilis, iners, serpentis licet figuram serues, in sublimi loco ignominiosè pendens. Ita licet, vt scribit Procopius Gazeus in Numeros, si quæritur quomodo is qui natura sua (quia Deus bonus est, serpens dici possit: Hoc per similitudinem erit intelligendū. Sicut enim similis factus est nostro, non ratione peccati, sed naturæ: ita prauitatis serpētinæ similitudinem assumpsit, non veritatem. Cassiodorus capit. 5. in Cant. Canticor. Fragilitatem quidem carnis assumpsit, sed tamen totius peccati immunis fuit: sicut serpens æneus à Mose in deserto exaltatus, figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit.

Epipha.

Epiphan. lib. 1. tom. 3. contra hæres. in hær. 37. quæ est Ophitarum, scribit hæreticos illos serpentem Christi nomine adorasse, huius & facti per Mosen, & mysterij per Christum consideratione. Proferunt, inquit, & alia testimonia, quòd etiam Moses in deserto serpentem æreum exaltauit, in hoc erectum, vt medela esset his, qui à serpente morsi essent. Hanc enim speciem morsus curatiuam esse dicunt. Rursus autem contra seipsos decernunt. Si enim serpentium erant morsus, atque hi nocui, ergo serpens non est bonus. Quod verò tunc exaltatum est à Mose, per inspectionem faciebat sanationē, non propter serpentis naturam, sed bonam Dei voluntatem, qui serpentem tūc commorsis velut remedium operabatur. Nihil verò mirum est, si quis per quæ læsus est, per ea curationem assequitur: & ne quis vituperet creaturam Dei, velut rursus alij errantes dicunt. Præfigurabatur autem hoc his qui in deserto degebāt, propter causam quam Dominus vbi venit, in Euangelio dicit: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis. quod & factum est. Nam instar serpētis Dominum saluatorem ignominia afficiebant, & ex insidiis serpentis iniuriam inferebant: dico autem diaboli. Et quemadmodum in exaltatione serpentis sanatio commorsis fiebat: sic in crucifixione Christi redemptio facta est animis nostris, à commorsibus peccati nobis illatis.

Greg.

Greg. Nic. in Enarratione vitę Moseos. Vnum ergo, inquit, contra hos pestiferos cupiditatis morbos antidotum est, mūdities animi, pietatis mysterio celebrata. Caput autem omnium, quæ in Christianæ professionis symbolo credimus, est firma rectáque fide in passionem illius respicere, qui pro nobis passus est: crux verò passio eius fuit.

Cru[...] [...] fide.

Quare qui in crucem respicit, vt historia testatur, ei venenum cupiditatum obesse non potest. Crucem autem respicere, nihil aliud est, quàm vt huic mundo quasi mortuos ac crucifixos nos præbeamus, fixos in virtute, immobiles in peccando, Dei, vt ait Psalmista, timore quasi clauo carnem nostram infigentes. Clauus autem, qui carnē hanc retinet, continentia est. Quoniam igitur praua cupiditas mortiferos terrenis à rebus nobis serpentes immittit (quicquid enim ex praua cupiditate nascitur, serpēs est:) idcircò iamdiu lex antidotum nobis in ligno monstrauit. Id verò serpentis est simulacrum, non serpens, sicut & Paulus, Rom. 5. 8. dicit, In similitudine carnis peccati. Verum enim serpens peccatum est: & qui ad peccatum transfugit, serpentinam induitur naturam. Ab hoc igitur peccato, & adhuc serpentina natura, homo per illum liberatur, qui peccati speciem subiit, qui factus est secundum nos, qui peccando ad speciem serpentis conuersi sumus. Per eum igitur ne morsus mortem inferant, factum: ipsæ verò feræ non sunt destructæ: feras autē dico cupiditates ipsas prauas. Nā si prauè peccantium mors nullam habeat in illos vim, qui crucem respiciunt, carnis

tamen

tamen aduersus spiritum innata cupiditas non omninò destructa est. Insurgunt enim & fidelibus sæpenumerò cupiditatis morsus, quos ad sublatum ligno respicientes repellunt, timore præcepti quasi antidoto, vim veneni dissipantes. *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum daret vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Habent ista declarationem eorum quæ dicta sunt, non modò de regeneratione spirituali ex aqua & spiritu per Christi meritum, sed & ipsius Christi in cruce exaltatione.

Conciliantur ista superioribus.

Nam quoniam creditu difficile videbatur, vnius hominis morte vitam æternam omnibus communicari & omnes spiritualiter renasci, ostendit cooperari Dei patris dilectionem: hoc illius fuisse consilium, vt sic homo salu[...]aretur: Nec simplicem illum hominem esse, quem sic exaltari oporte[ret], sed vnigenitū Dei filium. Ita igitur ortum refert ad dilectionem patris, & obedientiā filij. Ex parte autem nostra vt his beneficiis perfruamur, requirit vt in Christum credamus, & bonis operibus nostram vocationem confirmemur. Rupert. l. 3. in Ioan.

Rupertus.

Cùm enim, inquit, dixisset se exaltari oportere, & in se credendum esse, rationem auditor tacitus expectabat (qui in vnum & solum Deum credendum esse non ignorabat, quippè qui princeps Iudæorum erat) qua perdoceretur, vt quid in filium hominis credi oporteat. Nam si credendum in illo est, consequitur quia Deus est. Hoc ergo consequebatur vt diceret, quia Deus sum, quia filius Dei sum, quia Dei patris vnigenitus sum. Et hoc subiungit, sed cum tanto condimento sapientiæ & humilitatis, vt illum non tam seipsum commendare, vel gloriam propriam quærere, quam necessariam audientium salutem optare manifestum sit. Sic enim, inquit, Deus dilexit mūdum, vt filium suum vnigenitum daret.

Christi diuinitas ostenditur, quia in eū creditur.

Nónne hoc dicens rationabiliter ostēdit, idcircò in filium hominis credendum esse, quia sit vnigenitus Dei filius, patri consubstātialis? Idcircò opportunè repetit quod dixerat, Vt omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat vitam æternam. Quantum habet gratiæ & pulchritudinis, quod dū causa necessaria poscit, vt fateamur esse filium Dei, ostētationem declarans, imò declinando se esse quod erat insinuans, ad commendationem dilectionis Dei confugit, dicens, *Sic Deus dilexit mundum*: cum dicere posset, Tantus ego sum, vt credentem in me totum possim redimere mundum. Tanta, inquit, dilectione Deus dilexit mundū, vt pro illo in pretium daret filium suum vnigenitum. Daret, inquit, id est, traderet, filio non parcens, vt seruum redimeret. Et quis dicere audeat illi, quare sic fecisti? Nunquid rectè aduersarius, qui mūdum captiuum tenuit, criminari potest, quod hæc tam misericors dilectio, vel diligens misericordia sine iustitia, vel absq; veritate sit? Fortè superbus Angelus, cum dicimus, Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, audet mouere pennam, & aperire os, & gannire, Falsum est, inquiens. Nam quod Deus sic dilexit mūdum, vt filium suum vnigenitum daret, misericordia sine veritate est, misericordia iniusta est.

Dilectio Dei non sine veritate est, nec misericordia iniusta est.

Cui tam fortiter quàm fideliter, in proteruam & obscœnam faciem resistimus, dicentes, Nunquid iustum erat, vt Dei dilectio cuiuspiam hominis dilectione minor appareret? Nónne pater noster Abraham (pater enim noster & omnium credentium, siue illorum qui ex circuncisione, siue illorum qui ex præputio sunt, Genes. 15. quo iustificatus per fidem homo erat ex illa massa, quæ tota in Adam perierat) Ecce hic obtulit Deo filium suum, & non pepercit vnigenito filio suo propter Deum.

Argumentum à simili in facto Abrahæ.

Nónne ergo salua iustitia & veritate, De⁹ homini debitor esse voluit, vt Deus propter hominem suo filio non parceret, quia propter Deum homo filio suo non pepercit? Vbi Deus accepta tāta iustitiæ causa proclamat: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & nō pepercisti vnigenito filio tuo propter me: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, atque in te benedicentur omnes gentes terræ. Quis dicere audeat, quare sic iurasti? quare apud hominem damnati generis iuramento te obligasti, vt semen illi dare deberes, quod portas inimicorum suorum possideret, in quo benedicentur omnes gentes? Nempè est [i]llius gratiæ vel misericordiæ est quòd priùs illum vocauit, & hoc semen benedictionis promittens, de Hur Chaldæorum eduxit, hoc sanè iam veritatis iustitiæ est, quòd in tanta tētatione fideli & emerito cum interpositione iuramenti promisit atque compleuit. Igitur tam verax quàm misericors Deus, tam constanti veritate quam incomprehensibili misericordia sic dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: id est, in altitudinem crucis exaltandum traderet, *vt omnis qui credit in ipsum*, videlicet eiusdem patris Abrahæ fidem eandem firmiter tenens, *non pereat, sed habeat vitam æternam.* Fide namque ille filium obtulit, cùm tentaretur, & vnigenitū offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est, Quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus.

Fides nostra comparanda fidei Abrahæ.

Qui igitur credit in filium Dei vnigenitū, quòd Deus illum dederit sicut promisit, & interemptum suscitauerit, & principem ac saluatorem exaltauerit: sic eādem cum illo possidet fidem, eandem cōsequitur benedictionem, vt non pereat, sed habeat vitam æternam. Chrysost. hom. 26. in Ioan.

Chrysost.

Quod ergo dicit, huiusmodi est. Ne mireris quòd exaltari debeam vt saluemini: Ita enim patri videtur, qui adeò vos dilexit, vt pro seruis, & quidem ingratis, filium daret. Atqui neque pro amico, neque pro iusto sponte quispiā id fecit: quòd Paulus his verbis ostēdit, Rom. 5. Vix enim pro iusto quis moritur. Sed longiori hic sermone vsus est, quoniam fideles alloquebatur: Christus breui, quoniam Nicodemum, verùm significātiùs. Etenim singula verba magnam vim habent. Nā illæ comparationes, *hæc dilexit*, & *Deus & mundum*, intensissam amoris significant vehementiam. Magna enim inter hæc differentia est, & nullatenùs conferenda.

Exaggeratur Dei in nos dilectio.

Qui enim immortalis est, & nullo fine comprehenditur, qui potētissimus, ex terra & cinere factos, & innumeris peccatis obnoxios, & malè de se meritos & ingratos dilexit. Quæ præterea sequuntur, magnam vim habent. *Vt filium Dei suum vnigenitum*, inquit, *daret*. Non seruum, non Angelum, non Archangelum. Nemo vnquam pro filio tantam præ se tulit charitatem, quantam pro seruis & ingratis seruis Deus. Passionem itaque non apertè, sed in vmbra prædixit. Ex ea autem dilectionis argumentum manifestum enarrat. Thomas Aqu. in Ioan.

Tho. Aqu.

Notandum igitur, quòd omnium bonorum nostrorum causa est Dominus, & diuinus amator. Amare propriè est velle alicui bonū. Cùm ergo voluntas Dei sit causa rerum, ex hoc prouenit nobis bonū, quia Deus amat nos. Et quidam amor Dei est causa boni naturæ. Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt, &c. Item est causa boni gratiæ. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te: Ideò attraxi te, &c. scilicet per gratiam. Sed quòd sit etiā dator boni gratiæ, procedit ex magna charitate. Et ideò ostendit hîc hanc Dei charitatem esse maximam ex quatuor.

Magnitudo charitatis ex 4. ostenditur.

1. Primò namque ex persona amantis: quia Deus est qui diligit, & immēsus. Et ideò dicit, *Sic Deus dilexit.* &c. Deuter. 33. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt.

2. Secundò, ex conditione amati: quia homo est qui diligitur, carnalis & in peccatis existens. Rom. 5. Commendat Deus suam charitatem in nobis: quoniam cùm adhuc inimici essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Et ideò dicit *mundum*.

3. Tertiò, ex magnitudine munerum. Nam dilectio ostenditur per donum: quia, vt Gregor. dicit, probatio dilectionis exhibitio est operis.

Greg.

Deus autem maximum donum nobis dedit: quia filiū suum vnigenitum. Et ideò dicit, *vt filium suum vnigenitum daret.* Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et dicit *suum*, id est, filium naturalem sibi consubstantialem, nō adoptiuum: de quibus in Ps. Ego dixi, dij estis. Et per hoc patet impostura Arij: quia si filius Dei esset creatura, vt ipse dicebat, nō posset in eo ostēdi magnitudo illa diuini amoris per susceptionem infinitæ bonitatis, quam nulla creatura recipere potest. Dicit etiam *vnigenitum*, vt ostendat Deum non diuisum amorem habere ad plures filios, sed totum esse in filio. Ioan. 5. Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei.

4. Cur Deus dedit filium ad mortem.

Quartò, ex fructus magnitudine: quia per eum habemus vitam æternam. vnde dicit, *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, quam acquisiuit nobis per

mortem crucis. Sed nunquid ad hoc dedit eum, vt moreretur in cruce? Dedit quidem eum ad mortem crucis, in quantum dedit voluntatem patiendi in ea: Et hoc dupliciter. 1. Primò, quia in quantum filius Dei ab æterno habuit voluntatem assumendi carnẽ, & patiendi pro nobis, & hanc voluntatem habuit à patre. 2. Secundò verò, quia animæ Christi inspirata est à Deo voluntas patiendi. Cæterùm quod dicit, *non pereat*, non modò intelligit ab homine auferenda salutis obstacula: sed & media proponẽda esse, quibus ad vitam æternã peruenire possit. Immensa autem est diuinæ charitatis largitio, cùm dando vitam æternam, seipsum etiam daturus sit. Nam vita æterna nihil aliud est quàm frui Deo. *Quid vita æterna.* Neque verò ea propter quòd dicitur dilexisse mundum, ita putandum est, quòd ea quæ in mundo sunt in maligno posita, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & cupiditatem vitæ dilexerit. Quid enim eius cultui magis contrarium est? Sed & mundus eum non cognouit: cùm etiam discipulus eius charissimus, 1. Ioann. 1. dicat, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in eo sunt: quia si quis diligat mundum, nõ est charitas patris in eo. Iacob. 1. Qui vult amicus huius mundi esse, inimicus Dei constituitur. *Mũdus quid significet.* Sed sciendum est, mundum multipliciter sumi. 1. Aliquãdo pro opificio hoc, & promiscua hominum multitudine. Sic Ioann. 1. Mundus per ipsum factus est. 2. Aliquando in malam partem pro his, qui se totos mundo dederunt, & sic subsequẽter. Et mundus eum, &c. 3. Sic pro impiis hominibus frequenter sumitur. Mundus me odit: Et ego pro his rogo, non pro mundo. Aliquando pro prædestinatis ad hæreditatem illam supernam, in mundo visibili peregrinantibus. De hoc subsequenter dicitur, Pater non misit filium suũ, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Ioan. 3. Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. 4. Quartò, indifferenter potest sumi pro quibuscunque hominibus bonis vel malis, quos rete fidei vt pisces Dominus ad se trahit. Et sic ibi cõsiderari potest, quòd sic Deus dilexit mundum, id est creaturam humanam, maximè tamen prædestinatos, &c. non excludens peccatores, quia Christus Iesus venit peccatores saluos facere, non eos diligens propter peccata. Psal. Iniquos odio habui, &c. sed ad salutem & conuersionem: qui per Prophetas clamat, Esa. 45. Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ. *Sic ergo dilexit*, &c. Chrysostomus. *Chrysost.* Multam indicat amoris intentionem, quia magnum medium & infinitum erat inter Deum & mundum, qui immortalis, qui sine principio, qui magnitudine infinita eos qui de terra, qui de cinere, eos qui pleni erant peccatis, eos qui indeuoti erant, dilexit. Esai. 9. Filius datus est nobis. Roman. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quæ quæso charitas ei conferri potest? En nos pecuniis parcimus vt pauperem subleuemus: ipse vt inimicos saluet, proprio filio non pepercit. *Quanta filio Dei charitas.* En vestes recondimus pretiosas, & ornatui indulgemus: & filius Dei nudus pro nobis incedit. Namque, vt noster Mantuan. cecinit, *Mantuan.*

> *Sancta Dei pietas, tenuem vestita figuram,*
> *Non pertæsa rudes animos, moribundaque membra*
> *Ferre nec æstiuo graciles aspergere plantas*
> *Erubuit.*

Ipse serui formam accepit, & pro nobis pauper factus est. Tanta charitate ducebatur, vt flocci pẽderet paupertatem, ignominiam, & opprobria omnia. *Amor Dei qualis.* Fuit hic amor Dei, vt scribit Albert. in Ioan. dulcissimus, sapientissimus, fortissimus. *Albertus.* Patris enim affectus & dulcis est, & sapiens est, & fortis est, & immutabilis est. Dulcis quidem, vt alliciat dilectos: sapiens est, vt persuadeat: fortis est, vt trahat. De primo, Sap. 10. Substantiam enim tuã & dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas. Prou. 1. Eo fero vobis spiritum meum: hoc est, dilectionẽ meam. Eccl. 24. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Sap. 12. O quàm bonus & suauis est spiritus tuus in omnibus! *Mira charitatis diuinæ suauitas.* Hoc gustauit Ionathas filius columbæ, hoc est dilectionis Spiritus sancti. Et dixit, 1. Reg. 14. Gustaui paululũ de melle isto: hoc est, de patris dulcedine: & illuminati sunt oculi mei. Et sapientissimo ex affectu dilexit: quia tam sapienter de redemptione mundi cogitauit. Rom. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. Quis enim cognouit sensum Domini? Esa. 40. Cum quo iniit consilium, & instruxit eum, & erudiuit eum: scientiam & viam prudentiæ ostendit illi? Vnde August. de se dicit, in lib. de Confessionibus. *August.* Non satiabar illis diebus dulcedine mirabili considerare altitudinem consilij Domini super salutem generis humani. Psal. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Mirabile enim consilium sapientiæ fuit: quod cùm homo superbus cupiens & non valens fieri sicut Deus, cecidisset, ipse sicut homo fieret: & per assumptam carnem, lignũ notans per quod ceciderat, per lignum hominem ad immortalitatis gloriã, qua nudatus fuerat, redderet. Sic ergo sapiẽtissimè dilexit. Dilexit etiam ex affectu fortissimo: cui nec mors, nec mortis author, nec infernus, resistere potuerũt. Cantic. 8. Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Aquæ multæ non possunt extinguere charitatem. Num. 24. Cuius fortitudo est sicut rhinocerotis. Iob. 12. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, & apud ipsum est consilium & intelligentia. Sic ergo Deus pater diligit, vt alliciat te sui amoris dulcedo, vt caueat tibi sui amoris sapientia, vt eripiat te sui amoris fortitudo. Notatur autem forma & modus dilectionis, scilicet quantum & qualiter nos dilexerit, cùm adiicit, *vt filium suum vnigenitum daret*: non seruum, non adoptiuum, sed naturalem & consubstantiuum filium, quem tanquam seipsum diligebat. Gregorius. *Gre.* O mira erga nos tuæ charitatis dilectio! vt seruum redimeres, filium tradidisti. Bernardus: *Bernard.* O duri & indurati filij Adam, quos nõ emollit tanta benignitas, tanta flamma, tam ingens ardor amoris, tanquã vehemens amator, qui pro vilibus sarmentis tam pretiosas merces dedit. Hæ quidem diuitiæ, & hæc quibus pauperes subleuare possumus, cum his quæ pro nobis dedit Deus, conferenda sunt. 1. Pet. 1. Nõ enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati & incontaminati Christi. 1. Cor. 6. Empti estis pretio magno: glorificate & portate Deũ in corpore vestro. Si enim pretium illud cõsiderandum sit, audi quia pater ille cœlestis *filium suum vnigenitum dedit*, sibi coæqualem, consubstantialem, ac coæternum: Vnigenitũ quidem dictum, siue vnicum, quasi maximè dilectum, & pretiosum, & super omnia charum. Hebræa enim vox earum significationum vim habet, Vnde cùm Genes. 22. dicitur, Tolle filium tuum vnigenitum, &c. Septuaginta transtulerunt ἀγαπητὸν, quasi dicant, vnicè adamatum, vt Isaac ab Ismaële secerneretur. Vnde & cùm baptizaretur à Ioanne, vox Patris audita est, Matthæ. 4. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Marc. 17. Et in monte Thabor, Matth. 17. & Luc. 9. Hic est filius meus charissimus. Dedit autem ipsum, inquit Albertus Magnus, *Alb. Mag.* in carnis humilitatem, in vitæ paupertatem, in mortis amaritudinem, in crucis confusionem. *Humilitas Christi quanta.* De primo horum, Philipp. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediens patri, formam serui accipiens: in similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus est vt homo. Et ibidem dicitur, quòd exinaniuit semetipsum. Et ideò propter carnis humilitatem & passibilitatem dicitur minoratus ab Angelis. Ps. 8. Minuisti eum paulò minus ab Angelis, &c. De secundo dicitur, 2. Corin. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt nos illius inopia diuites essemus. Zach. 9. Iste pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Psal. 87. Egenus & pauper ego sum a iuuentute mea: afflictus autem & humiliatus sum. Matthæ. 8. Vulpes foueas habent & volucres nidos, &c. Psal. 21. Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. Pauper autẽ natus, pauperior conuersatus, pauperrimus fuit in cruce spoliatus. De mortis amaritudine dicitur, Thren. 3. Recordare paupertatis meæ, transgressionis, absinthij & fellis. Deut. 32. Vua eorum fellis, & botrus eorum amarissimus: fel draconum vinum eorũ. Verè in amaritudine mortis fuit, qui pœnam mortis in corpore, fellis amaritudinẽ in ore, in-

fultationem carnificum auribus accepit: qui in oculis, sustinuit confusionem & verecundiam suorum iuxta crucem astantium, in naribus fœtorem sputorum & cadauerum. De crucis confusione, Heb. 12. Sustinuit crucem, confusione contempta. Philip. 2. Factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quanta ergo & qualis fuit hæc patris dilectio, vt filium suum vnigenitũ daret, qui sic humiliatenit, tãtam paupertatem, afflictionem & confusionem sustineret pro nobis?

Greg Nāz.

Gregor. Nanz. Orat. in Cæsarium fratrem. Eapropter enim, inquit, humanam carnem assumpsit, ac pauper factus est, vt iacentẽ carnem erigeret, & imagini salutem afferret, hominemq; instauraret: vt omnes in Christo, qui perfectè omnia in omnibus factus est, vnum efficiamur.

Theoph.

Theoph. in Ioann. Vide autem, oro, quòd sicut suprà dixit filium hominis descendisse de cœlo, quamuis non descenderit caro de cœlo: sed propter vnam personam & vnam hypostasim, ex quæ Dei sunt, attribuit homini: ita & hoc loco ea quæ hominis sunt, attribuit Verbo Deo. Dedit enim, inquit, Deus filium suum in mortem, quamuis impassibilis permanserit Deus: attamen quia vnus & idem fuit per hypostasim, Verbum Dei, & homo, ideòque filius dicitur datus esse, inquantum & verè passus, non in sua natura, sed in sua carne. Quod autem lucrum, dari filium? O magnum & supra humanam mentem! *Vt omnis qui credit in illum*, duo illa lucretur: vnum quidẽ, vt *non pereat*. alterum, vt *habeat vitam*, nec simpliciter vitam, sed *æternam*. Nusquam æternam vitam Deum exhibuisse legimus, quàm in nouo Testamento. Vetus enim lex promittebat eos, qui in illa Deo placebant, implendos longitudine dierũ. Euangelium autem non temporariam vitam largitur, sed æternam & indissolubilem. Hic est igitur Euangelij fructus, vt credentibus nobis in Christum fide viua, vita rependatur æterna. Et hæc quidem obumbrata fuerat in illo populo, nobis tamen & promissa, & exhibita. Illis promissionis terra, lacte & melle fluens in præmium fuit, nõ infidelibus, sed credẽtibus: alioquin eorum, qui nec Deo, nec Moysi crediderunt, corpora prostrata sunt in deserto: quantò verò minùs vita illa æterna, & terra viuẽtium distribuetur in sortem, & funiculum hæreditatis, his qui in fide hæsitauerint? Fidẽ igitur vt medium assignat, quo perueniamus ad vitam.

Fides mediũ ad vitam.
Leo Mar.

Leo Martyr, sermo. 4. in natiuitatem Domini. Magnum præsidium est fides integra, fides vera, in qua nec augeri ab vllo quicquam, nec minui potest: quia nisi vna est, fides non est, dicente Apostolo, (Ephes. 4.) Vnus Dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus Deus, & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Huic vnitati, dilectissimi, incõcussis mentibus inhærere, & in hac omnẽ sectamini sanctitatẽ, quia sine fide impossibile est placere Deo, (Heb. 11.) Et nihil sine illa castum, nihil sanctum, nihil viuum. Iustus enim ex fide viuit. Quam qui diabolo decipiente perdiderit, viuens mortuus est: quia sicut per fidem iustitia, ita etiam per fidem vetam, vita obtinetur æterna: dicente Domino Saluatore, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.

Fulgentius.

Fulgent. hom. de nat. Domini: Magnum mysterium, dilectissimi, magnum diuinæ dilectionis indicium. Homo Deum contemnens à Deo discessit: Deus hominem diligens, ad homines venit: dilexit impium, vt faceret iustũ: dilexit infirmum, vt faceret sanum: dilexit peruersum, vt faceret rectum: dilexit mortuum, vt faceret viuũ. Et quid amplius dicam? Quandoquidem Deus vnigenitus humanam naturam tantum dilexit, vt eam non solùm à potestate mali Angeli liberaret, verumetiam in seipso super omnes bonos Angelos, in patris dextera collocaret. Ioã. 10. Ego veni vt vitam æternam habeant, & abundantiùs habeant. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Verũ & hoc videtur aduersari aliis sententiis, quibus Christus iudex agnoscitur. Io. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Hier. 23. Hoc est nomen, quòd vocabunt eum, Dominus iustus noster. Es. 16. Præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud, iudicans in æquitate, & velociter reddens quod iustum est. Respondemus autem quòd multiplex est iudicium.

Quotuplex est iudicium.

Vnum est discretionis, de quo Psalm. 42. Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Et hoc boni à malis in præsenti aut signo, aut facto aliquo discernuntur, sicut & Israëlitæ ab Ægyptiis discreti sunt, quoniam plagas illas Ægypti non senserunt: aut Moses secreuit eos, qui vitulos adorarant, ab aliis: aut concionator, verbo secernit fideles ab infidelibus. Hoc iudicium vt omniũ verbi ministrorum est, ita quoque Christi. Est iudicium probationis, quo sancti purificantur. Psal. 25. Iudica me Domine, quoniam ego in innocẽtia mea ingressus sum. Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos & cor meũ. Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. Est iudicium defensionis, quo boni à malis discernuntur. Ps. 34. Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutoriũ mihi. Et iterum iudicium liberationis, quo boni à potestate malorum eripiuntur. Ioan. 12. Nunc iudiciũ est mũdi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Est iudiciũ temerarium. Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Est iudicium inflictionis pœnæ, quæ fit in præsenti. Ezech. 16. Iudicabo te iudicio adulterarũ, & effundentium sanguinem. Osee 2. Iudicate matrem vestram, iudicate, quia ipsa non vxor mea, nec ego vir eius.

Augus.

Augustinus in lib. Confess. Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sit sibi omnis inordinatus animus. Et hoc iudicio homo malus priuatur gratia, & in bonu naturali vulneratur. Est iudicium discussionis, in quo discutientur merita singulorum. Daniel. 7. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Et describitur Matth. 25. Cùm venerit filius hominis in sede maiestatis suæ. Est iudicium condemnationis ex retributione meritorum. Apocal. 18. Væ væ ciuitas illa magna Babylon, quoniam vna hora venit iudicium tuum. Itaque dicendum est, quòd Christus in primo aduentu non iudicat iudicio condemnationis. Ideò etiam adulteræ dixit, Nec ego te condemnabo, (Ioann. 8.) Sed nihil impedit, quin cæteris iudicij speciebus, suos ab alienis discerneret, & aliquando suis reprehensionibus coërceret,

Quo iudicio Christus, non iudicat.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 18. in Ioann. Duo enim sunt Christi aduentus, sed non iisdem de causis. Nec enim primus est vt iudicet, sed vt dimittat, & absoluat: alter autem in maiestate, cum iudicem exhibebit. Nam si primùm peccatores iudicasset, omnes repentè periissent. (Rom. 3.) Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Quòd autem multa Dei clementia ostendatur, hinc constat. Duas nobis vitas Deus constituit, præsentem, & futuram: præsentem in certamen, futuram in certaminis præmium. Quanam ratione? Multa & grauia commisimus, neque à pueris in vltimam vsque senectutẽ abstinuimus, quin innumeris animam sceleribus coinquinaremus: nullam eorum à nobis rationem exigit, sed regenerationis lauacrum his non absoluit, iustitiam & sanctificationem largitus est: quid ergo qui à cunabulis diuinis mysteriis initiatus, deinde multa in peccata prolapsus est? Is profectò maioris reus est supplicij: ex ipsis namque peccatis post mysteriorum initiationem, longè grauiùs affligimur. quod Paulus his verbis significauit, (Heb. 10.) Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxeris, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Maiori igitur supplicio hic obnoxius. Verumtamen etiam huic pœnitentiæ portas aperuit, & multas abluendi peccati vias præbuit. Considera quæso quanta hæc sint benignitatis exempla, vt post lapsum à gratia peccati, & reo non supplicium, sed emendationis spatium diuina largiatur clementia. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicetur, sed vt saluetur mundus per ipsum.

Greg. Nāz.

Hemsnum in grauitudo, summa miseria.

Gregor. Nanzanz. de calamitatibus animæ suæ. Ecce anima nostra semper aduersus vitam cæcis oculis properat, ac præcipitia regionis illius concupiscit. Quòd si nonnunquam aut Dei timori, aut laboribus, aut oraculis diuinitùs inspiratis vel tantillum cedere sibi imperarit, rursus tamen, non secus ac planta quædã consitoris manibus

derorta, in pristinum vitium curuatur. O nos mortis huius nomine miseros! ô nos præposteros, ac absurdos, qui cùm vitiis laceremur, nostro tamen furore atque amentia oblectamur: vtpotè qui nec internam eam rationem veremur, quam Deus vitæ semen afferens, nascentibus nobis inseuit: nec legem eam reformidamus, quã Christus, prius quidem lapideis tabulis, cùm veritatem obuelaret, & adumbraret, pòst autem in cordibus quoque nostris, Spiritus sancti fulgore perlustratis insculpsit: ac denique contrarta Christi passionibus consilia inimus, quibus ille nos ex turbidis animi motibus extraxit, cùm carnem assumpsit, & cruci affixus est, similque hominum peccatum, Beliæque imperium fixit, vt nos tedinui è tumulo prosilientes, Christi gloriæ in cœlo participes simus. Et nec tamen toties in peccata relapsi, diuinæ spei anchoram perdidimus, si modò in Christum credamus. Esa. 50. Propè est qui iustificat, quis est qui contradicet mihi? Roman. 8. Si Deus iustificat, quis est qui condemnet? 1. Tim. 1. Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Ita *misit Deus filium suum, vt saluetur mundus per seipsum*. Sed & adhuc quæritur, si per ipsum mundus saluari debet, quid timendum erit? Qui fiet vt non omnes saluentur? Respondet Augustinus tracta. 12. in Ioann. Quantum, inquit, in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici seruare non vult. Venit saluator ad mundum. Quare mundi saluator dictus est, nisi vt saluet mundum? Saluari non vis ab ipso: ex teipso iudicaberis. Vtitur autem generali nomine, quo omnes hic viuentes homines intelligat. Non enim dicit, vt saluetur Israël, sed vt saluetur mundus: per mundum omnes, qui in mundo sunt, homines intelligens. Non enim est masculus aut fœmina, non Scytha aut Barbarus: sed in omni gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. Fulgent. lib. de incarnatio. & gratia Iesu Christi, capit. 31. Quocirca, inquit, illos omnes, quos Deus vult saluos fieri, sic intelligere debemus, vt nec aliquem putemus saluari posse, nisi Dei voluntate, nec existimemus voluntatem omnipotentis Dei aut in aliquo non impleri, aut aliquatenus impediri. Omnes enim quos Deus vult saluos fieri, sine dubitatione saluantur: nec possunt saluari, nisi quos Deus vult saluos fieri: nec est quisquam, quem Deus saluari velit, & non saluetur: quia Deus noster omnia quęcunque voluit, fecit. Ipsi vtique omnes salui fiunt, quos omnes vult saluos fieri, quia hæc salus non illis ex humana voluntate præstatur. Veruntamen in his omnibus hominibus, quos Deus vult saluos facere, non totum omninò genus significatur hominum, sed omnium vniuersitas saluandorum. Ideò autem omnes dicti sunt, quia ex omnibus hominibus omnes illos diuina bonitas saluat, id est, ex omni gente, conditione, ætate, ex omni lingua, ex omni prouincia. In his omnibus ille sermo nostri redemptoris impletur, quo ait: Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Quod non ideò dixit, quia omnes omninò trahit, sed quia nemo saluus fit, nisi quem ipse traxerit. Ioan. 6. Nam & alibi dicit: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Item alibi: Omne quod dedit mihi pater, ad me veniet. Hi ergo sunt omnes, quos vult Deus saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Theophylactus in Ioann. Primùm ergo ad hoc venit Christus, vt mundum saluaret. Atque hæc est illius intentio: per accidens autem iudicat eos qui non crediderunt. Lex enim Mosaica præcessit, vt reprehenderet peccatum, & condemnaret præuaricantes. Nulli enim ignoscit: sed simul atque inuenerit peccantem in aliquo, pœnam infert, Exod. 20. Deutero. 5. 17. 32. Itaque primus aduentus non propter iudicium factus est, nisi per accidens, iudicans eos qui non crediderunt, quia iam iudicati sunt. Secundus verò erit, vt omnes iudicet, & vnicuique secundum opera sua faciat. *Qui credit in filium non iudicatur*. Thomas Aquinas in Ioann. Hic inquit, probat quæ dixerat, quasi per locum à diuisione, hoc modo. Qu[illegible] vnusquisque iudicabitur, aut erit fidelis, aut infidelis. Sed non venit ad iudicandum infideles, quia iam iudicati sunt. Ergo a principio non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum. Primò ergo respondit, quòd fideles non iudicantur. Secundò, quòd nec infideles, ibi: Qui autem non credit. Dicet ergo, Non veni, vt iudicem mundum: quia non veni ad iudicandum fideles: quia qui credit in eum, non iudicatur: scilicet iudicio condemnationis, quo nullus credens in eum fide formata iudicatur. Ioann. 5. In iudicium non venit, sed transiet, &c. sed iudicabitur iudicio præmiationis & approbationis. De quo dicit Apostolus, 1. Corin. 4. Qui autem iudicat me, dominus est. Sed nunquid multi fideles peccatores? non damnabuntur? Respondeo. Dicendum quòd quidã hæretici dixerunt, quòd nullus fidelis, quantumcunque peccator, damnabitur, sed saluabitur merito fundamenti, scilicet fidei, licet aliquã pœnam patiatur. Et erroris sui fundamentum sumunt ex hoc quod dicit Apostolus, 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest. Et infrà: Si cuiusque opus arserit, ipse tamen saluus erit: quasi per ignem. Sed hoc manifestè est contra Apostolum, ad Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c. Et infrà: Qui talia agunt, regnum Dei nõ possidebunt. Dicendum est ergo, quòd fundamentum non est fides informis, sed formata, quæ per charitatem operatur. Et ideò signanter non dicit Dominus, Qui credit ei: sed, Qui credit in eum: id est, qui credendo in eum per charitatem tendit, non iudicatur: & hoc quia non peccat mortaliter, per quod tollitur fundamentum. Vel secundum Chrysostom. homil. 27. in Ioan. Omnis qui malè agit, non verè credit. Vnde Paulus ad Tit. 1. Cõfitentur se nosse Deum, factis autem negant. Sed qui benè agit. Iob. 2. Ostende mihi ex operibus fidẽ tuam. Et hic non iudicatur: id est, non condemnatur propter infidelitatem. Augustinus Epistol. 112. ad Paulinam, de videndo Deo, cap. 10. Hoc iudicium, inquit, pœnam æternam significat. Nihil enim damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Euthymius in Ioann. Non condemnatur, inquit, qui legitimè credit, & qui seruat etiam eius præcepta. Et sicut illum fides eximit à condemnatione, ita qui non credit, iam iudicatus est. Augustin. tom. 3. lib. de agone Christiano, cap. 27. Nec tamen, inquit, eos audiamus, qui negant diem iudicij futurum, & commemorant quod in Euangelio scriptum est, eum qui credit in Christum, non iudicari: qui autem non credit in illum, iam iudicatum esse. Dicunt enim, Si & ille qui credit, nõ veniet in iudicium, & ille qui non credit, iam iudicatus est, vbi sunt quos iudicaturus est in die iudicij? Non intelligunt sic loqui scripturas, vt præteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut suprà diximus, quod Apostolus dixit de nobis, quòd simul nos sedere fecit in cœlestibus, nondum factum est: sed quia certum est futurum, ita dictum est, quasi iam factum sit, & sicut ipse Dominus dixit, Ioann. 15. Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Et paulò pòst, Ioann. 16. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Quomodo ergo dixerat, Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis: nisi quia illud quod per Spiritum sanctum certissimè facturus erat, quasi iam fecisset, locutus est, Ioann. 3. Sic ergo cùm audimus, Qui credit in Christum, non veniet in iudicium: intelligamus quòd non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus Roman. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: id est, non iudicet: idest, non de illo malè existimet. Et Dominus dicit, Matth. 7. Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis. Non enim tollit nobis intelligentiam iudicandi, cùm & Propheta dicat Psal. 57. Si verè iustitiam diligitis, rectè iudicate filij hominum: & ipse Dominus dicat, Ioan. 7. Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi iudicare vetat, illud admonet, ne damnemus aliquem, cuius vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus postea qualis sit futurus. Si ergo cùm dicit, ad iudicium non veniet, hoc dixit, quia non veniet ad damnationem: Qui autem non credit, iam iudicatus est: hoc dixit, quia iam iudicatus est præscientia Dei, qui nouit quid immineat non credentibus. Eandem resolutioné sequitur tract. 12. in Ioan. Nondum, inquit, apparuit iudicium,

Margin notes: Augast. — Quid mundi nomine. — Fulgentius. — Quemadmodum Deus vult omnes saluari [illegible] — Theoph. — Thom. Aq. — An omnes iudicentur fideles. — Fides formata fundamentum salutis est. — Chrysost. — Augustin. — Euthym. — August. — Obiectio. — A simili. — Idem Aug.

eum,& iam factum est iudicium: nouit enim Dominus qui sunt eius, nouit qui perueniant ad coronam, qui permaneant ad flammam: nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit segetem, nouit & zizania. Ita *qui non credit, iam iudicatus est*, in Dei præscientia. Chrysostom. homil. 27. in Ioann. aliam rationem adducit. Nam quemadmodum homicida, etsi iudicis sententia sit indemnatus, damnatur tamen ipsius rei natura: ita & incredulus. Siquidem & Adam, qua die comedit à ligno, mortuus est. Ea enim lata est sententia Genesis 2. In quacunque die comederitis à ligno, morte moriemini. Atqui viuebat: quomodo ergo mortuus est? Diuina sententia, & rei natura: quippè qui seipsum fecit supplicio obnoxium, sub supplicio est: si non re, tamen sententia. Sed ne quis, cùm audiret eum non venire, vt iudicaret mundum, impunitum peccatum arbitraretur, & pigrior fieret: hanc tollit opinionem, inquiens, Iam iudicatus. Nam cùm multo post tempore futurum est iudicium, eius iam formidinem incutit, quod incredibilem ipsius præ se fert humanitatem, quod non solùm filium daret, sed iudicij quoque tempus differret in longum tempus, vt abluendi criminis potestas fieret peccatoribus & infidelibus. Quòd si quis obiiciat paruulos etiam baptizatos non credere in Christum, idcircò iam & illos iudicatos esse: respondet Augustinus, serm. 14. de verb. Apost. eos fide aliena saluari. Vtique, inquit, prodest Christus paruulis baptizatis. Prodest ergo non credentibus? Absit vt ego dicam, non credentes infantes. Iam superius disputaui. Credit in altero, qui peccauit in altero. Dicitur, credit, & valet, & inter fideles baptizatos computatur. Hoc habet authoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet canó. Contra hoc robur, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat, confringitur. *Credunt* vtique *in nomine vnigeniti filij Dei*, in quo baptizantur. Et verè illi omninò non credunt, qui nec eius sacramentis insigniuntur, nec in gremio sponsæ illius Ecclesiæ se continent, nec cùm adulti sint, fidei symbola seriò profitentur. *Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.* Chrysostomus homil. 27. in Ioann. Considera igitur quo pacto omnem auferi infidelibus excusationem. In mundum lucem venisse dicit. Num eam quæsierunt, inquit? Num laborarunt, num adnixi sunt vt eam inuenirent? Theophylact. Non enim in hoc solo peccarunt, quòd ipsi non quæsiuerunt lucem: sed quòd lux venit ad illos, & illam non susceperunt. Nã siquidem non venisset lux, potuissent homines prætexere, ignorasse se quid esset bonum: verùm quia venit Deus Verbum, & illi eum non receperunt, omni excusatione carent. Euthymius in Ioann. Hæc est ergo infidelitatis condemnatio. Propter hoc condemnantur, quia veniẽte ad eos luce scientiæ ac veritatis (dicit autem hoc de seipso) dilexerunt magis tenebras ignorantiæ ac mendacij, quàm lucem. Nam qui absente luce manet in tenebris, excusationem fortassis aliquam habebit: quam & oportuit hunc non ita se habere, sed lucem quærere: qui verò veniente ad se luce adhuc in tenebris residet, omni priuatur excusatione. Auersum enim animum ad lucem claudit, & voluntariè tenebris offunditur. Nec solùm ad lucem non venit, sed è diuerso, cùm magis lux ad se veniat, fugit, & à sua auertitur salute. Deinde etiam causam ponit, propter quam dilexerunt tenebras. Rupertus libro tertio in Ioann. Venit enim lux in mundum, prosecuta est homines: mox vt de regno Dei proiecti sunt, plurima illis accendit luminaria, vbi post paternam denudationem nati sunt, vt nuditatem suam recognoscentes, & pœnitentiam agentes, vestem innocentiæ recuperarent. Plurima, inquam, accendit ante legem, & sub lege, scilicet iustos viros, quorum factis, dictis, vel scriptis lucentibus, seipsos viderent & agnoscerent. Tandẽmque venit ipsa lux, ipse sol iustitię, paratum illis ostẽdens, & facilem introitum regni Dei: sed dilexerunt magis tenebras quàm lucem. Quare? *Erant enim eorũ opera mala.* Quæ? Fornicationes, adulteria, homicidia, veneficia, comessationes, furta, periuria, ebrietates, falsa testimonia, & his similia, quibus omnibus lux ista inimica est:

Chrysost. *Quomodo qui non credit, iã iudicatus est.*

Idem Aug. *Quomodo prosit Christus paruulis nondum credentibus.*

Chrysost. *Tollitur infidelibus omnis excusatio.*

Theoph.

Euthym.

Rupertus. *Quomodo homines dilexerunt tenebras.*

quæ dum ostendit illis aditum regnum Dei, dum præcipit illis ex aqua & spiritu sancto renasci, & generatione cœlestem ingredi, in qua non liceat scortari vel inebriari, polluere vel pollui, concupiscere, & rapere vel furari, refugiunt ab ista luce, seque in tenebras suas recondunt, sicut Adam pater ipsorum, & foliis prauæ defensionis pudenda opera contegunt, blasphemantes insuper ipsam lucem, suasque defendentes tenebras, vocantes tenebras lucem, & lucem tenebras, vt legitur Esaiæ 5. Verùm hîc quæritur, an infidelium opera mala sint, maximè cùm legamus multos eorum secundum virtutem operatos esse. Sed dicendum secundum Chrysostomum, quòd aliud est benè operari ex virtute, aliud ex aptitudine & dispositione naturali. Sunt enim qui ex naturali dispositione benè operantur, quia non inclinantur ad contrarium: & hoc modo etiam infideles potuerunt benè operari, & ex his multi castè viuere, quia non impugnabantur à concupiscentia: humiles esse, quia non incitabantur ad ambitionem & iactantiam. Illi autem ex virtute benè operantur, qui etsi inclinentur ad vitium contrarium, tamen ex rectitudine rationis & bonitate voluntatis à virtute non declinant: quod proprium est fidelium, inquit Thomas Aquin. in Ioann. Vel dicendum est, infideles bona quædam fecisse: non tamen propter amorem virtutis, sed propter iactantiam & vanam gloriam. Nec etiam omnia benè operabantur, cùm neque Deo suum cultum exhiberent, nec ipsum super omnia diligerent. *Omnis enim qui malè agit odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* At verò dices, Omnes nos, quotquot ad Deum accedimus, & lucem quærimus, peccato obnoxios esse. Verùm in omnibus voluntas attendenda est, vt is non veniat ad lucem, nõ modò cuius opera mala sunt, sed & qui hæc ipsa diligit: sicut dixit, *Et dilexerunt magis tenebras quàm lucem.* Augustinus tractat. 12. in Ioan. Quid est hoc? Quorum enim opera bona erant? Num venisti vt viuifices impios? Sed *dilexerunt*, inquit, *magis tenebras quàm lucem.* Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, & multi confessi sunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, iam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua. Si & tu accuses, coniungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo, & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, vt Deus saluet quod fecit. Oportet vt oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cùm autem cœperit tibi displicere quod fecisti, indè incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Albertus Magnus. Diuinæ igitur iustitiæ rationem ostendit, inquit. Non enim dixit, qui malum agit: hoc enim ex ignorantia & impotentia infirmitatis fieri potest: sed, qui malè agit, hoc est contrarium virtuti: quia plus virtus in benè agendo consistit, quàm bonum agendo. *Odit lucem* veritatis & virtutis. Sapien. 17. Dum impij se putant latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt. Iob. 24. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbis oculus. Hac verecundia dum illustrantur lumine discussionis diuinæ, dicent montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Apoc. 6. *Et non venit ad lucem*, quantum in se est. Ephes. 5. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem redarguite. Genes. 3. Audiui Domine vocem tuam, & abscondi me: timui enim eo quòd nudus essem. *Vt non arguantur*, hoc est, arguenda esse ostendantur, *opera eius*. Omnia quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Ephes. 5. 2. Reg. 12. Tu fecisti verbum hoc in abscondito: ego autem facio in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Per oppositum verò *qui facit veritatem, venit ad lucem*: quia veritas quærit lucem: quia ipsa lux est, quam tenebræ non comprehenderunt. Veritas enim, vt dicit Augustinus, est rectitudo sola mente perceptibilis, qua omnia cogitata, dicta & opera ad rectum mensurantur. Psalm. 42. Emitte lucem tuam & veritatem: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum. 3. Esd. 4. Veritas manet, & [illegible] valet in æternum: & viuit, & obtinet in secula seculorum. Philip. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria

An infideliũ opera mala sint.

Chrysost.

Thom. Aq.

August.

Alber. Mag.

Veritas quid. August.

in mundo. Matth. 5. Nemo accendit lucernam, & ponit eã in abscondito, neque sub modio, sed super candelabrũ, vt qui ingrediuntur, lumen videant: *quoniam in Deo*, qui summa lux est, & manifestans omnia bona, *facta sunt*. 1. ad Timot. vltim. Qui habitat lucem inaccessibilem. Daniel 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ erunt in perpetuas æternitates. Ideò dicit Apostolus, Roman. 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic vt in die honestè ambulemus. Verùm quæri potest, quomodo hi, qui se peccatores proprio iudicio cognoscunt, & veritatem faciunt, & ad lucem veniunt? An verò vt manifestentur peccata illorum? Quid si aliquid boni operis fecerint, an illis erit gloriandum, & cõtendendum vt in lucem veniant opera illorum? Ad priorem obiectionem respondet Augustinus, tom. 12. in Ioan. Facis, inquit, veritatem, & venis ad lucem. Quid est, facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non tibi adularis, non dicis, Iustus sum, cùm sim iniquus: & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, vt manifestentur opera tua: quia in Deo sunt facta: quia & hoc ipsum, quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi tibi Deus luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Sed etiam qui admonitus diligit peccata sua, odit admonentem lucem, & fugit eam, vt non arguantur opera eius mala quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua: non sibi parcit, non sibi ignoscit, vt Deus ignoscat: quia quod vult vt Deus ignoscat, ipse agnoscit, & venit ad lucem: cui gratias agit, quòd ille quid in se odisset, ostenderit. Dicit Deo, Auerte faciem tuam à peccatis meis. Psal. 50. Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat, Quoniam facinus meum contra me est semper? Sit ante te, quod non vis esse ante Deum. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet illud tibi Deus ante oculos tuos: & tunc retorquet, quando iam pœnitentiæ fructus nullus erit. Ad posteriorem obiectionem respondet Thomas Aquinas, Licitum esse sua opera Dei testimonio exhibere, vt approbentur, secundum quod dicitur, 2. Corinth. 10. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus, &c. & Iob. 16. Ecce in cœlo est testis. Velle & manifestari in sua conscientia, vt gaudeat, secundum quod dicitur, 2. Corinth. 1. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ. Velle autem manifestari hominibus ad laudem vel ad gloriam propriam, reprehensibile est. Nihilominus tamen sancti viri, bona quæ faciunt, manifestari desiderant hominibus propter honorem Dei, & ad vtilitatem fidei. Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. Sed veniunt ad lucem: vt manifestentur opera eorum, quoniam in Deo sunt facta: id est, secundum mandatum Dei. Quicquid enim boni facimus, siue vitando peccatum, seu pœnitendo de commissis, siue bona operando, totum est à Deo: iuxta illud Esaiæ, Omnia opera nostra operatus es nobis, &c.

Obiectiones. — August. — Peccata monstrata nobis sint. — Tho. Aqu.

Christus per discipulos baptizat, conqueruntur Ioannis discipuli apud illum: Ioannes rursum Christum sponsum esse testatur, se sponsi amicum, & quantum ipse suaque Christo cedant, prædicat: quem à Deo missum & omnipotentem agnoscit.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 3.
			Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioãnem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes & dixit. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum, impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui autem acceperit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Introductio.

NIHIL veritate clarius, nihil potentius: nihil mendacio imbecillius, etsi innumeris obtegatur operimẽtis. Mendacium enim deprehenditur, & effluit facilè: veritas autem nuda omnibus proponitur, volentibus eius pulchritudinem intueri: neque latere vult, nullum timet periculum, nullas insidias tremit, nullam desiderat multitudinis gloriam, nulli hominum est obnoxia, omnia excedit: etsi innumeris circũueniatur insidiis, tuta permanet: & qui ad eam confugiunt, tanquam infirmissimo & tutissimo muro eius viribus custodiuntur: & latentia omnia abscondita in medium proponit. Quod Christus ad Pilatũ his verbis significauit: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in tẽplo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Hoc tunc locutus est Iesus, nunc autem fecit. *Post hæc*, inquit, *venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur, & baptizabat. Erat autem Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur.* Ad solennitates conueniebat Christus, vt in medium Dei doctrinam proponeret, & ex miraculis vtilitatem. Inde sæpè Iordanem petebat: nam & illuc multi concurrebant. Sed & frequentioribus locis versabatur, non ostentationis aut ambitionis gratia, sed studio vt prodesset quamplurimis. Hæc Chrysostomus, hom. 28. in Ioan. Descripto igitur sermone, quem habuit Christus cum Nicodemo, ad vsum baptismatis Euangelicæ legis delabitur: & quid Ioannes Baptista de Christo senserit, pleniùs edocet. Vbi & quæstio proponitur de Christi baptismate, & illius excellentia confirmatur responsione Ioannis. *Post hæc* ergo, videlicet consummato sermone quem habuit ad Nicodemum, *venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram*, hoc est, ad alia loca Iudææ. Postquàm enim in Iudæorum metropoli Hierusalem vendentes & ementes è templi vestibulo expulit, & Nicodemum instruxit, tandem in alia Iudææ loca transit, vt verbum Patris disseminaret. Quidam tamen censent eum interim in Galilæa aliquandiu diuertisse, antequàm rursus in Iudæã remearet. Theophylactus in Ioan. Erat Iesus Hierosolymis vsque ad festum Paschæ: & postquàm illud præteriit, exiuit in terram Iudæam, & prope Iordanem versabatur, vbi multi conueniebant. Non quærebat autem populosa loca, propter inanem gloriam, vel ostentationem: sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, & vsui esse: quoniam & eam ob causam ad festum ascenderat, vtpote plurimis profuturus doctrina & miraculis. *Et baptizabat*. Beda in Ioan. Baptizatus baptizat. Nõ eo baptismate baptizat, quo est baptizatus. Dat baptismum Dominus baptizatus à seruo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est, baptisma suũ, reprehendo humilitatis exemplum: quia ipse non respuit baptisma serui, & baptismate serui via præparabatur Domino & baptizatus est Dominus. Viam sic fecit ad se venientibus. Ipsum audiamus. Ego sum via, veritas, & vita.

Chrysost. — Historia. — Theoph. — Beda.

S1

Si veritatem quæritis, viam tenete. Nam ipse est veritas, qui est via. Audiamus Iuuuencum. Baptizat Iesus. Diximus quia baptizat Iesus. Quomodo Iesus? quomodo Dominus, quomodo Dei filius, quomodo Verbum. Sed Verbũ caro factum est. Cyrillus Alexan. lib. 2. in Ioann. cap. 57. Itaque Ioannes Euangelista cùm videret quàm necessarium esset ea narrare, quibus quantùm Christi baptismus Ioannis baptismo præstaret, aperiretur: perspexit nõ multò pòst aliquot futuros, qui nullam inter baptismum, baptismi differentiam facerent, sed pari laude vtrumque coronarent, aut ob imperitiam, aut lapsum hominum, meliorem esse baptismum Ioannis putarent. Nullum est tam turpe facinus, quod imperitia non audeat aggredi. Nulla blasphemia tam magna, vt aduersus sacratissima Ecclesiæ dogmata non dicatur libenter ab his, qui omnia, vt scriptum est, recta peruertunt. Ne igitur temerarij homines aquam Ioannis, qua in pœnitentia baptizabat, spirituali baptismo Christi anteferre auderent, causas tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam narrat huius quæstionis fragilem nodum dubitantibus suis discipulis dissoluisse. Baptizabat enim Christus per discipulos suos. Ioannes quoque ipse non per alios, sed manibus suis: nec in iisdem fontibus, in quibus Christus, hæc faciebat, sed iuxta Salim, & in fonte quodã certo atque vicino: vt etiam hac fontis determinatione subobscurè ac ænigmaticè subaperites, baptismum suum, cũ esset imperfectus, introductorium ad perfectionem fuisse. Nam veluti lex Mosaica, futurarum rerum & spiritalis cultus quædam præparatio fuit, occultam veritatem parturiens: sic baptismus Ioannis ad baptismum Christi collocatus, præparationis vim obtinebat. *Erat ergo & Ioannes baptizans in Ænon iuxta Salim.* Brocardus in descriptione Terræ sanctæ, scribit Ænon distare à ciuitate Sichem quatuor milliaribus, progrediendo versus Oriẽtem ad Iordanem. Hieronymus, tom. 3. Epistol. ad Euagrium. Salim, inquit, non vt Iosephus & nostri omnes interpretantur, est Hierusalem, nomen ex Græco Hebraicòque compositum: quod absurdum esse, peregrinæ linguæ mixtura demonstrat: sed oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedek, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam: de quo in posteriore quoque parte Geneseos scriptum est: Venit Iacob in Socoth, id est, in tabernacula, & fecit ibi sibi domos atque tentoria, & transiuit in Salem ciuitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoque est, quòd Abrahæ à cæde hostium reuertenti, quos persecutus est vsque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non de via Hierusalem, sed de oppido metropoleos Sichem, in itinere fuerit: de quo in Euangelio quoque legimus, Erat autem Ioannes baptizans in Ænon, iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi. Nec refert vtrum Salem an Salim nominetur, cùm vocalibus in medio literis perrarò vtantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum, eadem verba diuersis sonis atque accentibus proferantur. Euthymius in Ioannem. Cæterùm Ioannes baptizabat, donec in carcerem coniiceretur, vt continuè posset docere de Christo, & baptizatos ad eundem transmittere: & ne zelo aut ira cessasse videretur, sed potiùs de eo crederetur, quòd Christi discipulis operaretur, baptizatósque ad eum adduceret: & tertiò, ne discipulos suos ad maiorem æmulationem accenderet. Nã si millies clamans, sempèrque primas Christo cõcedens, & tantum se deiiciens, non persuasit eis quòd illius præcursor esset: si deinceps baptizare cessasset: proculdubiò omni postposito pudore, sub prætextu honorandi magistri, eúmque præponendi, contra Christum & Apostolos multa deblaterasset. Quod etiam sciens Christus, tunc præcipuè cœpit prædicare, quum Ioannes è medio sublatus est. Vnde & Chrysostomus: Propterea, inquit, opinor præproperam illi concessam esse mortem, vt omnis affectus multitudinis in Christum transfunderetur, nec deinceps diuiderentur variis de vtroque sententiis. *Facta est autem quæstio*, aut ab eo tempore, aut occasione qua Christus & Ioannes baptizabant, *ex discipulis Ioannis* Baptistæ, scilicet iterum zelum habentibus, cùm iam audierint à Ioanne, quòd Christus baptizaret in spiritu: *cum Iudæis*, qui baptizabantur à Ioanne, *de purificatione*, hoc est, de baptismo. Multa enim baptismata erant apud Iudæos, quæ & purificationes dicebantur, vt legitur Hebræ. 10. Chrysostomus homil. 28. Considera Euangelistæ lenitatem: non enim in quemquam inuehitur, sed pro viribus crimen extenuat, cùm quæstionem factam simpliciter dicit. Nam quid contenderint, ex sequentibus patet, quæ etiam leniùs exequitur. Hæc enim sunt Satanæ zizania, hæ sunt æmulationes, quibus dum quisque zelo aliquo magistrum suum seu doctorem prosequitur, aliquando alios impugnare videatur. Sic alius dicit, Ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli: an vero non omnes Christi sunt? Ergo diuisus est Christus? Nec enim qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementũ dat Deus. Rupertus libro 3. in Ioannem. Verbi gratia. Puta dixisse Iudæos: Ecce habemus duos baptistas: cuius eorũ baptismus meliùs purificat? Cuius, inquiunt discipuli Ioannis, nisi eius qui aquas istas primas inuenit, primúsque mortalibus ostendit? Baptista noster non ab hominibus, neque per hominem, sed per verbum Domini, cùm esset in deserto solitarius, baptizare didicit: atque inde huc veniens, iuniorem illum, ad quem omnes modò veniunt, vt cæteros baptizauit. Econtrà Iudæi: Nónne magister vester, inquiunt, baptismo suo purificationem illius prætulit, dicens, Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto & igne. Nónne se indignum duxit soluere eius corrigiam calceamenti? Nec mirum si ista quæstio inter Christi & Ioannis discipulos orta est, cùm & maiores illi Apostoli iam instante passione Christi, contenderint quis eorum videretur esse maior. Nec omninò contemnenda est hæc quæstio, cùm & ipsius resolutio tot concertationes euincat, quæ nunc ab hæreticis fiunt, qui Ioannis baptisma Christi baptismati æquare contendunt: quasi nec vnquam istius quæstionis certa sententia producta esset. Illorum ergo discipulorum dubitatio nostræ fidei certam & indubiam resolutionem adfert. *Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.* Chrysostomus homil. 28. in Ioannẽ. Hoc est, qui in discipuli loco habitus est, is à te discedens baptizat. Non aiunt, quem baptizasti: siquidem oportuisset eos & supernæ vocis, & Spiritus sancti aduentus meminisse. Non dignantur Christum honoris titulo, Ioannem verò Magistrum vocant. Sed & Christum ingratitudinis arguunt, qui tam claro testimonio donatus à Ioanne, populum omnem ad se reuocet, ita vt quasi Ioanne contempto illum sequantur. *Respondit Ioannes & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi datum ei fuerit de cælo.* Generali sententia, & omnibus accepta, discipulos suos à sinistra de Christo opinione reuocat: & seipsum adeò extenuat, vt quam de illo conceperant æstimationem, ad Christi gloriam & testimonium dirigat. Hoc igitur tale est, ac si dicat: Etiamsi vos me quid eximium & supra humanam capacitatem constituere velitis, zelo quo in me ducimini, inanis tamen hæc erit contentio. Nec enim aliud esse possum, quàm quod Deus donauit. Sed & quod è cœlo quisque accepit, id non potest non esse, etiamsi totus mundus contradicat. Indè fit, vt frustrà me maiore, quàm æquum est, dignatione prosequamini: & frustrà illius honorem & gloriam minuatis, cuius è cœlo testimonium à patre ad me perlatum est. Hebræ. 5. Nemo assumit sibi honorem: quòd si quis contumeliosè cum diuinæ maiestatis præiudicio id contendit, in instanti deprimetur. Fortè scilicet obiicere quis poterit, nonnullos ambitione ductos hoc accipere, quod illis, è cœlo, id est, iure, & diuina ordinatione minimè datum est. Nam & Simon pro Deo haberi se fecit apud Neronem, & Manes existimari pro Paracleto & cõsolatore, & Hæresiarchæ omnes pro reformatoribus, & Ecclesiæ restitutoribus. Num istud acceperant è cœlo? Quomodo verò hanc apud homines opinionem nacti sunt, si neque hoc à cœlo datum illis fuerat? Erit & hæc obiectio latior: sese enim ad eos extendet, qui sibi cõtra fas & omnẽ æquita-

Cyril. Alex. *Non idem est Christi, & Ioannis baptisma.*

Locus vbi Ioannes baptizauit.

Brocardus. *Ænon vbi, & Salem.*

Hierony.

Euthym.

Chrysost.

Idem.

Æmulatio discipulorum Ioannis contra Christum & eius discipulos.

Rupertus.

Chrysost.

Ioannis humilitas.

In ambitiosos & arrogantes.

rem summa imperia, diuinas & honores vendicarunt. Verum neq; hoc est aliquid habere, quod & mutationi obnoxium est, & tantæ alterationi, quæ quo tolluntur in altum, eò lapsu grauiore illos præcipitet. Si quis enim sibi nomen cum Dei præiudicio facit, eò tandem detestabilior redditur, &

Tristes aces lucis, euitandúmque bidental.

Tale nomen est hæreticorum, schismaticorum, tyrannorum. Et quid profuit Satanæ seipsum extulisse, & supra Deum ipsum attentasse? Esa. 14. Vbi es Lucifer, qui mane oriebaris? Ecce nunc in infernum detraheris. Itaque Ioánes de nomine solido & constanti loquitur, quod nó nisi à cœlo accipimus: sed neque solidæ sunt & permansutæ diuitiæ, honores, & cætera similia, quæ cum diuini numinis contumelia nobis vendicauerimus. Adde quód si Dei permissionem & prouidentiam attendamus, videbimus nihil nos efficere, nisi aut donet, aut sinat summum illud numé. Nec ipsi dæmones, nec impij aliquid in iustos possunt, seu eorum nomen, seu fortunas, seu personá inquirant, nisi illis datum fuerit de cœlo. Vnde ad Pilatú Christus, Non haberes, inquit, potestatem aduersum me vllá, nisi tibi datum fuerit desuper. Et alibi: Hæc est & potestas tenebrarum. August. to. 9. in tract. de rectitudine Catholicæ conuersationis, loquens de sortilegis. Illud auté scitote, inquit, quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet, lædere potest inimicus, nisi quátum permiserit Deus. Permittit autem duabus de causis: aut vt probet, si boni estis: aut castiget, si peccatores. Hinc fit, vt patienter feramus aduersa, cùm nouerimus ea Dei prouidentia contingere, aut ad castigationem, aut gloriam nostrá. Etsi enim impij malé alicui velint, illud tamen quod male volunt, exequi non possunt, nisi Deo sinente. Vnde & de Satana Christus Luc. 22. Ecce, inquit Petro, Satanas expetiuit vos, vt ventilet sicut triticum. August. tom. 3. in Enchirid. ad Laurentium, c. 95. & 96. Non ergo fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere benè, etiam sinendo fieri, quæcunque fiunt malé. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profectò bonum est, quicquid iustum est. Quamuis ergo ea quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi hoc esset bonum, vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipoténte Deo. Itaque nulla potestas est nisi à Deo, & non potest homo à se accipere quicquam, etiamsi accipere velit & nitatur, nisi datum ei fuerit de cœlo, aut Deo in eo bonum operante, aut malum fieri sinente. Aug. l. 2. contra Epist. Parmeniani, c. 15. hac sententia Donatum abusum esse ostendit, vt qui se suam doctrinam è cœlo accepisse iactaret, cú requireretur, cur non ab Ecclesia acciperet. Atqui, inquit August. ipsa Ecclesia de cœlo accipit. Et ita cóncludit: Nemo accipit sine dante: sed quod pertinet ad baptismi sanctitatem, adest Deus qui det, & homo qui accipiat, siue per seipsum donante Deo, siue per Angelum, siue per hominem sanctum, siue per Petrum, siue per Ioannem, siue per hominem iniquum, sicut per tam multos, vel latentes, vel manifestos, quos ante tempus de messe colligere serui patrisfamilias prohibentur, & quos velut paleá frumenta dominica, vsque ad tempus ventilationis, corde interim separati, non temeritate corporaliter deserunt, sed pietate spiritualiter ferunt. Itaque seu nos per manuum impositionem, & hominum ministerium aliquam gratiá accipiamus, seu fidem ex verbo Dei per auditum colligamus, in omnibus Deus operari intelligitur: ita vt nec sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo sit. *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus sed quia missus sum ante illum.* His verbis primùm astruit Ioannes, quid non fuerit, deinum quid fuerit. De primo non dicit, Vos mihi testes estis quod nó sum ego Christus, sed quòd dixerim, Non sum ego Christus. Ipsi enim illum esse Christum putabant & pro Christo haberi desiderabant: tantò abest vt testarentur illum non esse Christum. Sed neque dixit, Plerique sunt testes, sed. Vos ipsi mihi testimonium perhibetis. Siquidem aperte & coram omnibus hic te-

August.

Cur aliquid possint sortilegi.

August.

Deus malè non facit, etsi illud permittat.

August.

Sinceritas Ioannis.

status fuerat, adeo vt nullum discipulorum latuerit. Ex quibus sinceritas & candor illius animi declaratur, qui tantum abest vt applausu & laudibus humanis delectaretur, quin potius toties repetebat, Non esse se Christum. *Sed missus sum*, inquit, *ante illum.* Hac particula quis sit, & quid de se sentiendum sit, explicat. Missus sum ante illú, præco & præcursor illius sum. Magnum sane discrimen est inter regem & præconem: nihil enim habet præco nisi à rege: & magna inter Ioannem & Christum distátia est: nihil enim habet Ioannes nisi à Christo. Et ad Ioánis instar omnes Ecclesiæ ministri Christo primas deferunt, nihil sibi arrogans, sed id vendicant, quod Paulus 1. Corint. 4. Sic nos existimet homo tanquam ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Pulcherrima similitudine Christi & suam dispensationem, officium & dignitatem ob oculos ponit. Innuit enim Christum Dei, velut summi cuiusdam regis filium, in terram descendisse, ad ducendam sponsam: se veró illi præmissum esse, velut νυμφαγωγὸν καὶ νυμφαγωγόν, qui sponsam præparet, & in illius occursum adducat. Et hanc quidem similitudinem habet Psaltes, cùm Christi ad nos aduentum exprimit, his verbis: In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendam viam, a summo cœlo egressio eius. Sed & eius epithalamium in alio canitur: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Astitit regina à dextris tuis in circuitu deaurato, circundata varietate. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex gloriam tuá. Quinetiam Cantici canticorum mysteria, Christi cum Ecclesia spirituales nuptias celebrant. Et huius quidem similitudinis authoritatem confirmauit Christus, Matth. 9. etiam apud ipsos Ioannis discipulos. Quærentibus enim illis, & dicentibus, Quamobrem nos & Pharisæi ieiunamus plerumque, discipuli verò tui non ieiunant? respondit, Num possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient dies, quibus tolletur ab eis sponsus, & ieiunabunt. Se enim sponsum vocabat, & quandiu cum suis esset, illos à ieiuniis excusari dicebat: verumtamen successura alia tempora, quibus ipso in cœlum assumpto, ipsos & omnem Ecclesiam ieiunare conueniat, vt interpretatur Tertull. l. de ieiunio contra Psychicos. Et quoniá has Christi nuptias non legimus seculi more institutas fuisse, ideó spirituales illas esse intelligendum est. Ephes. 5. Tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt eam redderet sine macula, & desponsaret. Osee 2. Desponsabo te mihi in fide. Apoc. 19. Venerunt nuptiæ agni, & vxor agni præparauit se. August. ho. 31. de verb. Apost. Qui habet sponsam, spósus est. Bonum coniugium, sanctæ nuptiæ. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia. A sponso cognoscimus sponsam. Ecce ne forté hæreticorum Ecclesiæ sibi nomen sponsæ vsurpent, cú sint adulteræ, & iam à sponso recesserint, adiecit: Tu quid dicis? Cuius sponsus est Christus? Partis Donati? Non est ipse, non est ipse. Ad nuptias veniamus, tabulas legamus, & non litigemus. Ergo si tu dicis, Christus est spósus partis Donati, ego tabulas lego, & inuenio Christum esse sponsum Ecclesiæ toto orbe diffusæ. Ad hác regulam multa formari possunt argumenta in hæreticos, ne se ad Christum pertinere arbitrentur: seu Christi doctrinam, seu promissiones cum illorum sententiis cóferamus: seu etiam attendamus vná esse sponsam, non multas. Vna est, inquit, columba mea, & amica mea. Vnica igitur Ecclesia, & ille vnicus est sponsus. *Amicus autem sponsi, qui stat & audit eum gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Christus Ecclesiam sibi incarnatione, baptismo & passione despósauit, eam sibi incorporando, gratiæ vbertate & fœcunditate replendo, & spirituales filios ex ea generando. Siquidem in baptismo matrem Ecclesiam agnoscimus, & semen Verbi, & Patrem spiritualem confitemur, vt docet Clemens Alexan. in libris Pædagogi. Habet autem Christus triplicem sponsam: Vniuersalem, quæ est Ecclesia toto orbe diffusa, à primo electo ad vltimum vsque, quá sibi in origine mundi despósare cœpit per fidem & charitatem: ... quæ anima, quam sibi quotidie despon-

Humilitas ministrorum Christi.

Christus sponsus.

Tertull.

Ecclesia sponsa.

Augustin.

Quotuplex est sponsa.

Cle. Alex.

det,

det, purificans, & largis gratiarum muneribus cumulans. Est & sponsa singularis sacratissima virgo, & eadem mater, eadem etiam sponsi & filij sui filia. Porrò Ioannes se sponsi amicum dicit, nihil sibi maius arrogat. Et sanè idẽ nomen Christus discipulis tribuit, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vobis autem nota feci omnia quæ a patre accepi. Espropter ergo amicus sponsi Ioannes dicitur, quia ei velut amico sponsus ipse seipsum, & penitiora sua reuelauit. Sic de Mose legitur, quod ei Dominus velut ad amicum suum loquebatur. Dicitur & amicus propter vitæ sanctimoniam, sicut cum Christus suis ait: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Omnis scilicet Ioannis studium erat, vt Christo placeret, & creditum præcursoris munus exequeretur. Itaque quo animo amici afficiuntur, vt gestiant ad vocem aduenientium amicorum: eo quoque sto, inquit, & gaudio gaudeo propter vocem sponsi. Emphasis est, Gaudio gaudet. Tanta enim lætitia Ioannes perfusus est, Christo adueniente, vt necdum natus in vtero matris exultaret. Quid non tandem grandior, immò vir factus, & Christum videns & agnoscens sensit? Abraham exultauit videns in spiritu diem Christi: quomodo non maiore gaudio gauderet is, quem tanta gratia perfuderat? Euthymius in Ioan. Superiùs quidem seipsum seruum ac ministrum, hîc autem amicum illius vocat, non seipsum extollens aut iactans, sed in hoc negotio gaudium demõstrans per amici appellationem. Neque enim ita gaudent serui in nuptiis dominorum, sicut amici. Istud igitur est ac si diceret, Ille quidem sponsus est ac dominus, ego verò amicus & sponsæ ductor, qui iam stans, & nuptiis intendens perficiendis, quódque mihi iussum est adimplens, & exinde audiens ipsum cum sponsa colloquentem, illamque componentem ac instruentem, gaudeo propter hanc eius vocem, quæ adeò dulcis est, adeò efficax, adeò salutaris. Tantò igitur abest vt illi inuideam tam copiosam populi multitudinem, quæ ipsum audiat, & baptizetur ab eo: quòd gaudio gaudeo sic illam à me præparatam tanquam sponsam, ad sponsum suum concurrere. Chrysosto. hom. 28. in Ioann. Hinc enim probamur, cùm id quod voluimus contigit, & sponsa sponsum cognoscit. Et vos hoc testimonio perhibetis, cùm dicitis, quòd omnes veniunt ad eum. Hoc mihi curæ fuit, & propterea omnia feci: cùm verò in præsentia contigisse videam, gaudeo & exulto. Sed quid significat illa particula, *qui stat, & audit eum?* Ex similitudine ad propositum venit. Cùm enim sponsi & sponsæ meminisset, quomodo sponsalia fiant ostendit, per vocem videlicet, & doctrinam. Ita Ecclesia conciliatur Deo. Quamobrem Paulus Rom. 10. inquit: Fides ex auditu, auditus autem per vocẽ Dei. Hac ergo voce gaudio. Id autem verbum, *qui stat*, non temerè posuit, sed vt res suas compositas, & sibi iam standum, & sponsum ipsum audiendum ostendat, quódque seruus eius sit & minister, & spes & gaudium suum reipsa euenerit, prosequitur. In hoc ergo *gaudium meum impletum est*. Perfectum est, inquit, opus & officium meum, nec amplius habemus quod faciamus. Deinde non præsentem tantùm, sed futurum mœrorem prohibens, futura ex dictis & factis confirmat. *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui*: hoc est, meum feci officium, iam cessabo. Illius opera tunc augẽtur: quod enim nunc formidatis, non in præsentia tãtùm erit, sed maius in dies fiet, quod maximè res nostras claras ostendet. Propterea & veni, & gaudeo, quoniã Christus magnum accepit incrementum, & ea euenerunt, quorum gratia omnia fecimus. Animaduerte quàm leniter, quam sapienter illorum sedauit affectus, & inuidiam extinxit. Et frustrà id eos tentare demonstrat, quibus verbis maximè eorum sodat malitiam. Idcircò enim adhuc eo viuente, & baptizante hęc tractata sunt, vt Christi excellentiam testaretur, neque quispiam incredulitatis excusationem haberet. Neque enim à seipso hæc dixit, neque aliis interrogantibus: Ipsi & percontatores erant, & auditores. Nam neque sponte sua id dicenti ita credidissent, vt post interrogationem. Cùm enim respondentem audirent, eius certam habuerunt sententiam. Iudęi autem

Euthym.

Chrysost.

eò quòd ad ipsum miserunt, & eius non crediderunt testimonio, idcircò sibi omnem præsciderunt excusationẽ. Cæterùm quidam propheticè hæc è Ioanne prædicta esse censent de genere mortis suæ, & mortis Christi. Minuitur enim ille, cuius caput trũcatur: & quodammodò crescit is, cuius corpus in cruce extẽditur. Ideò dixit, *me oportet minui* in capite, *illum* autem *crescere* in cruce. Augustin. tract. 14. in Ioan. id confirmat. Nam Ioannes, inquit, capite minuitur, Christus in cruce exaltatus est. Deinde natus est Christus, cùm iam inciperent crescere dies: natus est Ioannes, quando cœperunt minui. Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 65. ad Christi gloriam refert: quasi dicat Ioannes, Non enim hac re solùm, quia plures ab illo baptizantur, gloriam meam superat: sed eò ascendet, vt quẽadmodum Deus est, ita etiam hominibus videatur. Crescit enim quotidie, vrbem splendor suus illustrabit: ego verò minuar, nec datam mihi mensuram excedam: sed in eisdem permanens, tantò minui videbor, quantò ad maiora ille præcurret. Hæc sanctus ille Baptista nobis prædixit. Nos autẽ idipsum exemplis, quod dicitur, prę oculis ponamus. Certæ igitur cuiusdam magnitudinis lignũ videre fingamus, itaque illud magnæ futuræ arboris plantam, nunc primùm è terra prodire imaginemur. Nũ igitur si vocem lignum assumeret, ac diceret, Hanc plantam crescere oportet, me verò minui: detrimentũ quoddã ligno futurum intelligeremus? Minimè arbitror. Sed ideò minui dicemus, quia dum ad plantam confertur, minus atque minus quotidie reperitur. Sed & eadem stellarum quæque clarissima de sole diceret: Illum oportet crescere, me verò minui. Nam quousque profunditas aëris nocturnis tenebris obscuratur, aureo fulgore, gloriaque integra splendere Luciferũ magna omnes prædicant admiratione. Cùm autem ad ortum sol festinare videatur, cùmque lux eius nostrum hunc orbem aliquantũ illuminauerit, cedit sensim maiori Lucifer, & Ioannis verba nõ iniuria dici possunt, Illum oportet crescere, me autẽ minui. *Qui desursum venit super omnes est*. Tho. Aq. lect. 5. in c. Ioan. 3. Vel desursum venit, inquit, secundum naturã humanam: id est, de altitudine humanæ naturæ, assumendo eam in altitudine sua, secundum quod fuit in quolibet statu. Consideratur enim secundum triplicem statũ. Primus enim status humanæ naturæ est ante peccatum. Et de hoc assumit puritatem, assumendo carnem, non inquantum contagio culpæ originalis. Exod. 12. Erit agnus anniculus absque macula. Secundus status est post peccatum. Et de hoc assumpsit passibilitatem, & timorem, assumendo similitudinem carnis peccati, quantum ad pœnam: non ipsum peccatum, quantum ad culpam: secundum illud Roman. 8. Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Tertius est status resurrectionis & gloriæ. Et de hoc assumpsit impossibilitatem peccandi, & fruitionem animæ. Sed cauendus est hic error quorundam, dicentium in Adam remansisse aliquod peccatum materialiter, non inquantum macula originali, & traductum in posteros, putà vsque ad beatam Virginem: Et de hoc corpus Christi fuisse formatum, quod quidem hæreticum est: quia quicquid in Adam materialiter fuit, macula originalis peccati inquantum est: materia verò, de qua formatum est corpus Christi, de pura fuit virtute Spiritus sancti, beatam Virginem sanctificantis. Vel hoc ad diuinitatem referendum est: quia desursum venit, id est, vt scribit Micheas, egressus eius ab initio à diebus æternitatis, & ab æterno à Patre genitus est. Cyrillus Alexandrinus libro secundo cap. 64. in Ioann. Qui enim desursum venit, ait, id est, qui à superiore germinauit radice, is paternam conseruans naturam, super omnia esse verè profectò credetur. Impossibile namque est, non esse talem natura filium, qualis genitor eius est. Quomodo autem qui eadem natura pollet, qui fulgor patris atque character, minoris erit quàm pater gloriæ? Nam si patris propria bona filio non dabimus, sed eius characterem suscipere voluerimus, ipsum quoque patrem contemnemus. Scribitur enim, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem: ita qui filium non honorat, is etiã patrem parui facit. Qui autem non alio quàm pater ho-

Ioannes mortem suam & Christi prædixit.

August.

Cyril. Alex.

Simile.

Thom. Aq.

Tres status hominis.

1.

2.

3.

Cyril. Alex.

Filii diuinitas probatur.

nore glorificatur, quoniam ex ipso secundum naturam est, quomodo creaturarum omnium substantiam non excedit? Hoc enim significatur, cùm dicitur, *super omnes est*. Non me fugit, magna voce hinc aduersarios clamaturos, atque dicturos, Quænam ratio, cùm desursum, id est, ἄνωθεν scriptum sit, ex Patris substantia potiùs filium esse, propter illud *desursum* intelligere coget, quam aut de cœlo, aut ab innata sibi excellentia deuenisse, propter quã & supra cæteras creaturas esse prædicatur? Aduersus hæc non dubitabimus ita respondere: Non rationibus vestris inanibus atque friuolis nos Scripturæ sensum inuestigamus, sed sacras sequentes literas, altiùs vniuersa scrutamur. Quærendum igitur est hoc, quod desursum, aut desuper dicitur, quomodo soleat accipere Scriptura. Omne datum (sanctorum quidam spiritu plenus ait) & omne donum perfectum desursum est, descendens ex patre luminum. Ecce desursum hoc, nihil aliud quàm ex patre significare potest: nec iniuria. Quid enim super creaturas præter ineffabilem Dei naturam est, cùm desursum ac desuper (quod Græci ἄνωθεν dicunt) accõmodari propriè possit? Cætera enim omnia seruitutis iugo premuntur: solus autem Deus naturaliter regnat. Quare ipse solus verè super omnia est: quam dignitatem etiam filio veluti Deo & ex Deo secundum naturam piè attribuimus. Quòd si desursum, nihil aliud quàm de cœlo significat: cur non de omni Angelo & rationali virtute non dicitur? Veniunt enim ad nos de cœlo, & ascendunt & descendunt, ait, in filium hominis. Quid igitur coëgit Baptistam, quod multis commune cum filio est, tanquã propriũ filio tribuere, & quasi de vnico dixisset, Ille qui desursum venit: cùm dicendum potiùs esset, Qui desursum veniunt, super omnes sunt, vt multis hæc dignitas videretur esse communis. Non ignorauit certè illi solummodò verbum huiusmodi deberi, qui à superiori pullulauit radice. Non ergo de cœlo, sed quod diximus piè ac verè, ipsa dictio ἄνωθεν nobis ostendit. Quomodo autem & super omnia erit verè, si non ex parte, sed de cœlo, desuper significare putabimus? Sic enim Angelorum quisque, cũ de cœlo verè venire dicatur, verè super omnia erit. Cùmque non connumeretur cum omnibus quod super omnia est, quasnã creaturas super omnia collocabimus? aut quomodo integrè synceréque, quoniam desuper venit, super omnia est: cũ tam ingens sit multitudo eorum (quia etiã ipsi de cœlo similiter veniant) quibus nequaquam comprehenderetur? Non enim possumus omnia intelligere: sic neque illum nomine cæterorum omnium comprehendi putabimus. Verbum autem quod ex Deo patre effulsit, quod desursum propriè natum est, quod à fonte substantiæ patris profluit, non collocatur in omnibus, quum pars eorum minimè sit: sed vt aliud præter omnia genitoris naturaliter bonis præfulgens, super omnia erit profectò. *Qui de terra est & de terra est, & de terra loquitur.* Hîc Ioannis seipsum a Christo secernit, vt creaturam à creatore: & ideò prædicationem & baptismum suum Christo cedere ostendit. *Qui de terra est*, ex humanis parẽtibus viro & fœmina natus: quãtum ad generationis originẽ, *de terra est & de terra loquitur*, de inferioribus & terrenis tractat. Verùm dixeris, Etsi Ioannes de terra esset, quomodo tamen terrena loquebatur, qui Spiritu sancto repletus est adhuc ex vtero matris suæ? Chrysostomus hom. 29. in Ioan. terrena locutum illum dicit, si conferãtur ad ea quæ Christus locutus est. Baptisma, terrenum quid appellauit Christus, dicens: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? non quòd terrenum sit, nisi ineffabilis huius generationis comparatione. Ita nunc de terra se loqui dicit, sua doctrina diuinæ comparata. Nihil enim aliud de terra loqui significat, quàm paruas & humiles facultates suas, & quales credibile est terrenam accipere naturam, si cũ Dei magnitudine conferantur. Siquidem apud Deum omnes sapientiæ thesauri reconduntur. Augustin. tamen tracta. 14. in Ioannem, aliter interpretatur, quòd in quolibet homine considerandum est, quid ex se, & quid ex alio habeat. Ioannes autem & quilibet homo cùm ex se habeat vt sit terra, ideò quantum ad ipsũm pertinet, non habet nisi quod de terra loquatur. Si enim illum contingat de diuinis aliqua dicere, non hoc ex se habet, sed ex spiritu Dei. Nemo enim potest dicere, Iesus Christus, nisi in Spiritu sancto. 1. Corin. 15. Non ego, sed gratia Dei mecum. At verò Christus, quia non purus homo fuit, sed verus Deus, ideò diuina loquitur, non ab alio, sed ex se. Quomodo ergo de terra loquitur, inquit Augustinus? Sed de homine dicebat, quantum ad ipsum Ioannem pertinet, De terra est, & de terra loquitur. Si autem aliqua loquitur diuina, illuminatus est à Deo. Nam si non esset illuminatus, terram terra loqueretur. Ergo seorsum est gratia Dei, seorsum est natura hominis. Quòd si hoc in se agnoscit Ioannes, quis præsumat ex seipso diuina quæque interpretari, & cõprehendere? Quis suæ phantasiæ & opinioni crediderit? Quid hac in parte magis caliginosum homini est? August. ibidem: Quid, inquit, nouit nisi terrã de terra? Humana loquitur, humana nouit, humana sapit. Carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspicatur. Ecce est totus homo. Veniat gratia Dei, & illuminet tenebras illius, sicut dicit Psalm. 17. Tu illuminas lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas. Ego Ioannes, quantum ad Ioannem pertinet, de terra est, & de terra loquitur. Si quid diuinum audiuisti à Ioanne, illuminantis est, non recipientis. *Qui de cœlo venit*, id est, qui desursum venit, vt superiùs dixit, *super omnes est*, & in essentiæ, & dignitatis, & doctrinæ ratione: seu *super omnes est*, & perfectione naturæ, si diuinitatem spectes, & excellẽtia gratiæ, si humanitatem. *Et quod vidit & audiuit, hoc testatur & testimonium eius nemo accipit.* Hoc præcursoria verbum idem est, atque illud quod Christus ad Nicodemum habuit: Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum nõ accipitis. Thomas Aquinas. Christus enim inquantũ Deus, est ipsa veritas, sed inquantum homo, est testis veritatis. Ioann. 19. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Ideò testimonium perhibet de seipso. Ioann. 4. Tu testimonium perhibes de teipsũ. Sed testatur terra, quòd hæc ipsa audiuerit. Ioann. 8. Ego quæ vidi apud Patrem, & quæ audiui, hæc loquor. Sed nota quòd aliter habetur cognitio rei per visum, aliter per auditum. Nam per visum habetur cognitio rei per ipsam rem visam: per auditum non cognoscitur res per ipsam vocem auditam, sed per intellectum loquentis. Quia ergo habet Dominus scientiam acceptã à Patre, ideò dicitur, *quod vidit*, in quantum procedit de essentia patris: *& audiuit*, in quantum procedit vt Verbum intellectus paterni. Sed quia in rebus intelligibilibus aliud est eorum esse, & aliud intelligere: ideò aliter ab eis accipitur cognitio per visum, & aliter per auditum. At verò in Deo Patre idem est esse, & intelligere: adeò in filio idem est videre & audire. Et sicut in vidente non est ipsa essentia rei in se, sed similitudo eius: ita & in audiente non est ipsa conceptio loquentis, sed signum ipsius. Ideò videns non est ipsa essentia rei in se: nec audiens est ipsum verbum. In filio autem est ipsa essentia patris accepta per generationem, & est ipsum verbum. Et ideò in ipso idem est videre & audire. Hinc fit, vt Ioannes directissimè concludat, Christi doctrinam longè sua & altiorem & certiorem esse. *Et testimonium eius nemo accipit.* In propria venit, & sui eum non receperunt. Verùm quomodo nemo accipit testimonium eius, cùm Ecclesia toto orbe diffusa sit, & tot populorum millia eius doctrinam amplectantur? Nam & Daniel, capit. 7. Omnes populi, inquit, tribus, & linguæ seruient ei. Et Psal. 21. Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Quid quòd & Ioannes ipse, & ex discipulis eius nonnulli Christũ audierunt, & ipsum secuti sunt? Verùm hoc dictum est propter paucitatem fideliũ, ita vt nulli eum sequi viderentur, si conferas ad eã multitudinem quę ad fidem conuocabatur. Huic similis est & ista Pauli sententia, Phil. 1. Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Christi. Omnes pro multis, sicut & hic neminem pro paucis accepit. Nam quòd quidam eius testimonium accipiant, manifestũ est ex eo quod subiicitur: *Qui autem acceperit eius testimonium*, verbis eius credendo,

Desursum quod.

Cur de Angelis non dicitur quòd de cœlo veniunt.

Ioãnes à Christo differt, vt creatura à creatore.

Chrysost.

Aug.

a.

Quomodo Ioãnes de terra existens, de cœlo loquitur.

Idem.

Tho. Aqu.

Aliter cognitio per visum habetur, aliter per auditum.

Th. Caiet. Theoph.

σφραγίζειν, sigillare ad similitudinem sigillantis, affirmationem seu confirmationem acceptantis inquit Thom. Caiet. testimonium Iesu describit. Theoph. post Chrysostom. obsignauit, hoc est monstrauit & stabiliuit, quòd Deus verax sit. Et quomodo veracem illũ monstrabit? Nimirùm qui ea omnia, quæ in filio suo implẽda promiserat, ipso facto exequatur. Aut si ad filium referas, veracem illum omnes fatentur, qui testimonium eius accipiunt, cùm & ipsum veritatem & viam & vitam esse fateantur. Et ideò subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Hoc de Baptista dici potest, qui fuit homo missus a Deo: & de Apostolis, & omnibus sacri verbi ministris concluditur. Non vos estis qui loquimini, inquit Christus, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis: attamen per excellentiam de Christo enunciatur. Hic enim vi quadam & ratione excellentiore missus intelligitur. Et hic verba Dei, quia & verba sua, qui Deus est loquitur. Inde fit vt cùm Pater verax sit, & ipse Christus verax, verus Deus verum Deum miserit: distinctum quidem ab eo in persona, non tamen in natura. Theophylactus igitur cùm missum audis, quasi radium intellige eum a sole, nempè a Patre, missum esse. Nam & dicere solemus quòd sol radios misit in terram, neque tamen radium alterius substantiæ, aut sole posteriorem esse dicimus. *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.* Theophylactus. Nos enim alij omnes ad mensuram accepimus Spiritum sanctum, ipsi verò Christo non ad mensuram datur: habet enim illum Christus substantialiter. Verùm quomodo ad mensuram datur Spiritus sanctus, cùm sit immensus? Hoc intelligitur non quantum ad essentiam, sed quantum ad eius dona. Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram. Cæterùm Christo dedit pater spiritum non ad mensuram, seu diuinitatem, seu eius humanitatem spectes. Nam cùm Dei filius acceperit à Patre vim spirandi Spiritum sanctum, qui infinitus est, & ideò ab infinito quoque, & vt infinito modo à Patre, ita infinito modo in filio procedit: ita scilicet, vt interim & pater in filio, & filius in patre, & Spiritus sanctus in patre & filio cognoscatur. Quòd si humanitatem spectes, plenus fuit gratiæ & veritatis. Ioan. 1. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Nam cùm capitis sit in membra influere oportuit & gratiarum plenitudinem in Christo capite nostro inhabitare, quæ in nos, qui eius membra sumus, deflueret: & ita omnem illam, quæ in nos dispersa est, gratiarum abundantiam, in illo plenam & perfectam inueniri. In Christo enim triplex est gratia, alia vnionis, alia singularis personæ, quæ est habitualis, inquit Thomas, alia capitis, qua est influentiæ. Ex his omnibus modis non ad mensuram Spiritum sanctum accepit. Nam si consideres gratiam vnionis, sicut vnio diuinitatis cũ humanitate infinita est, ita & donum humanitati per eam collatũ est infinitum. Demum persona diuina infinita est, inde & participatio illius infinita. Quòd autem Christus in consideratione singularis personæ, quæ habitualis dicitur, nõ receperit ad mensuram Spiritum sanctum, probatur triplici ratione. Prima est, Quia causa ex parte recipientis, cur ad mensuram detur Spiritus sanctus, est, quia creatura finita finitã quoque habet capacitatem. Sed etsi humanitas Christi finita sit, infinita tamẽ in ratione suppositi, seu personæ dicitur, quæ reddit eam capacem ad suscipiendam gratiã non ad mensuram. Secunda ratio sumitur ex parte doni: Quia actus & forma non dicitur finitus eo modo quo recipitur & finitur per subiectum, sed quo secundum essentiam suam finitum est. Nam rei alicuius varij effectus sunt, etsi ipsa res in aliquo genere concludatur. Atqui in ratione subiectorum, seu eorum quibus sua effecta communicat Spiritus s. in hoc & illo finitus esse censetur: sed hoc non propriè. Finitum enim esse, est secundum essentiam & naturam tale esse. Iam cùm diximus gratiam vnionis aliquam quasi naturalem habitudinem per communicationem idiomatum humanæ naturæ in Christo communicasse, non mirum esse videbitur, si & infinito modo Spiritus sanctus Christo datus fuerit. Denique si rationem capitis spectes, eadem conclusio sequetur. Cuicunque enim inest infinita virtus ad influendum, infinitum & illud inesse oportet quod influatur. Siquidem influxus non modò potentiam, sed & rei ipsius quæ influatur, præsentiam connotat. Nun enim fontem inexhaustũ dicimus, nisi & qui inexhaustam aquam habeat. Iam cum Christo insit infinita virtus influendi in nos, sequitur & infinita esse in illo gratiarum dona, & infinito illum modo Spiritum s. accepisse. Ioan. 2. Hic est propiciatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantùm, sed & totius mundi. Cyril. in Ioan. lib. 2. c. 72. Quoniam igitur largitor spiritus est, nemo ambigat quin insubstantialiter in seipso spiritum possideat. Sed Apostolorum quoque manibus datum spiritum non ignoramus, quispiam obiiciet. Orabant illi spiritum, ô amice, qui cum exoratus aduenitet, manibus eorum præberi dictus est. Non enim ipse beatus Moses à spiritu qui erat in eo (Num. 11.) accipere videbatur, ac alijs præbere: sed soli diuinæ hoc seruatum est potestati: solus enim Deus hæc sublimia Deóque digna efficere potest. Theophyl. Manifestum enim quòd & Prophetis & Apostolis Spiritum sanctum nõ dederit, sed donum Spiritus sancti. Habet autem filius Spiritum substantialiter, vt consubstantialem sibi. Vnde & dicitur spiritus filij, & spiritus veritatis. *Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius.* Si Christum vt Deum consideres, hoc nemini dubium est. Siquidem Io. 19. Omnia, inquit, mea tua sunt, & tua mea sunt. Nam cùm filium omninò sibi similem genuerit, genuit igitur eum omnipotentem, & sic dedit ei omnia, non per participationem, sed naturaliter: ita vt dare, nihil aliud sit, quàm generare: Quia omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens Spiritus sanctus. Denique secundum assumptam humanam naturam dedit ei Pater omnia in manus, quia omni creaturæ Christum præposuit. Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Verum Damascenus testatur, dato Christo homini quod maius est, etiam datum est ei quod minus est. Quoniam ergo datum est ei personale esse Verbi, vt sit filius naturalis: quia humanitas Christi subsistit in increato personalique esse Verbi: imò ipsũ Verbum est persona, personalisque subsistentia naturæ assumptæ: ideò datum est ei omnibus creaturis præsidere ac dominari. Sed contra hoc videtur illud esse Apostoli ad Hebræos, cap. 2. Nondum videmus omnia ei subiecta. Dicendum est, quòd nondum sunt omnia Christo homini subiecta, quantum ad suæ potestatis plenariam executionem, & vniuersalem manifestationem. sed hoc fiet in die iudicij, quando ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei, vt legitur Esa. 45. Heb. 1. Quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Ratio autem huius communicatæ potestatis, est, quia *diligit pater filium*, æquali eius gloria gaudet, & eum diligendo etiam nos diligit, & conseruat: ideò & filio nos substituit, vt conseruemus, & à corruptione liberemur. Dilectio enim patris est ratio creãdi omnem creaturam, inquit D. Thomas Aquinas in Ioann. Sap. 11. Diligis Deus omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Vnde Philipp. 1. Transtulit nos in regnum charitatis suæ: id est, filij sui dilecti. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioan. c. 74. Vita enim secundum naturam, vnigenitus Dei filius est: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Act. 17. Ingressus enim ad nos per fidem, & per Spiritum sanctum inhabitat. quod in Epistolis ipse testatur Euangelista: (1. Ioã. 4.) In hoc enim cognoscimus, quia in nobis est, quia ex spiritu eius dedit nobis. Viuificat igitur Christus credentes in se, quia cùm secundum naturam vita sit, in fidelibus habitat. Quòd autem per fidem hoc fit, Paulus ostẽdit, dicens: (Ephes. 3.) Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini mei Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur: vt det vobis bonitatis suæ virtutem, corroborari per spiritum eius, habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Quoniam igitur ipse filius vita substantialiter est, & per fidem in credentibus habitat: quomodo non veraciter dicitur, *Qui credit in filium, habet vitam æternam: & qui incredulus est filio, non videbit vitam?* Quòd si quis obiiciat, etiam incredulos

Fons inexhaustus.

Cyr. Alex. *Quomodo Apostoli, & quomodo Christus dat spiritum.*

Theoph.

Omnipotentia filij probatur.

Damas.

Obiectio.

Dilectio causa nostra reparationis.

Tho. Aqu.

Cyr. Alex. *Quomodo viuificamur.*

resurrecturos, & eapropter vitam habituros: respondet Cyrillus, victuros quidem & in anima, quæ immortalis est, & in corpore quod resurget: Verum hic non de illa vita disseri, sed de fœlicitate æterna, & plena Dei visione, quæ solùm fidelibus communicabitur. Vnde non simpliciter dicit, Non viuet, sed, Non videbit vitam: id est, non gustabit illa gaudia, neque illi manifestabitur gloria illa sanctorum. Suppliciis enim cruciabuntur increduli, quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi. Hanc vitæ distinctionem Paulus quoque prædicat, Col. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cùm Christo in Deo. Quando enim Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Aspicis quomodo vitam sanctorum, eam appellat manifestationem in gloria cum Christo? Quid porrò, quãdo Psalmista canit, Psal. 33. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo. Nonne dicemus sanctorum vitam istis verbis significari? Conspicuum, vt arbitror, est. Non enim à malis abstinere hortatur, vt carne reuiuiscant (resurgent enim etiam qui malè operantur) sed ad illam inuitat vitam, in qua videre quis potest dies bonos, in beatitudine atque gloria æternaliter viuens. Priuabuntur igitur diuina visione, quantum ad pœnam damni, quotquot filio increduli fuerint. Esa. 26. Tollatur impius ne videat gloriã Dei. Et cap. 27. Qui incredulus est, infideliter agit. *Sed ira Dei*, iusta vindicta, *manet super eum*: id est, damnationem

Quomodo infideles victuri non sint, cum omnium animæ sint immortales.

A

B

æternam incurret, quantum ad pœnam dãni. Omnes quidem, teste Apostolo, Ephes. 2.) nascimur filij iræ: sed ira Dei non manet super electos & fideles. Manet autem super infideles, quia nõ tollitur per gratiam, cùm ad Christum non pertineant. Apoc. 21. Timidis, & incredulis, & execrabilibus, pars illorum in stagno ardenti igne & sulphure. Siquidem ab ira Dei non liberamur, nisi per fidem in Christum: hanc cùm illi non admittant, quid amplius quæritur, quàm quòd ira Dei manet super eos? Ne igitur obijciat aliquis: Ecquid Turcis, Barbaris, Iudæis Gentilibus continget? Num illorum Deus miserebitur? Num saluabit? Nam salus ex gratia est, liberatio, & glorificatio ex gratia est. Porrò gratiæ participes non sunt, qui Christo non credunt. Itaque cùm nascãtur filij iræ, cùm iram Dei contrahant per peccata propria, non iustificantur ab illis peccatis per Christum, & Dei gratiam: Vnde & ira Dei manet super illos. Theophyl. in Ioan. Nõ dixit quòd maneat illum, sed super illum: ostendens quòd nunquam ab eo recedat, vt ne mortem credas temporalem. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Prou. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Ita terrore suos discipulos Ioannes à Christi contemptu reuocabat, & illos ad fidem in eum suscipiendam vrgebat, ne diuinæ iracundiæ flagellis subiacerent. Esa. 2. Quiescite ab homine, cuius spiritus est in naribus eius, quia excelsus reputatus est. Deut. 32. Mihi vindictam, & ego retribuam.

Nullus infidelis saluabitur.

Obiectio.

Theoph.

Ioannes Herodem de incestis nuptiis arguit. Herodias in illum furens, apud Herodem efficit, vt carceri mancipetur: etsi quidem Herodes illum vt virum sanctum vereretur.

Matth. 14.	Marc. 6.	Luc. 3.	Ioã.
Herodes autem tenuit Ioannẽ, & alligauit eũ: & posuit in carcerẽ propter Herodiadem vxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant.	Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannẽ, & vinxit eũ in carcerẽ propter Herodiadẽ vxorẽ Philippi fratris sui, quia duxerat eã. Dicebat enim Ioannes Herodi, Nõ licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat: & libenter eum audiebat.	Herodes autẽ Tetrarcha cũ corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes: adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannẽ in carcerẽ.	

ET si rerum omniũ, quæ à Deo nobis datæ sunt, preciosissima sit veritas, illa tamen frequentes calumniatores & hostes habet. Nec enim abs re dictum est à Poëta Comico,

Obsequium amicos, veritas odiũ parit.

Illa nimirùm sese gestãtem iugulat, quòd & vbi ad aures hominum immorum peruenerit, ipsius causa in veritatẽ professam accendantur. Propter illam Prophetæ, Apostoli, & omnes iusti persecutionẽ passi sunt, imò & Christus ipse. Ad hoc enim, inquit, veni in mundum, vt testimoniũ perhibeam veritati: omnis qui ex veritate est, audit vocem meam. At verò pauci ex veritate sunt, omnis homo mendax, Deus autem verax. Eapropter Ioannes Baptista in carcerem coniectus est. Succedit enim huius facti historia, quam Lucas per præoccupationem, cap. 3. ante Christi ieiunium & tentationem: Matthæus verò cap. 14. & Marcus cap. 6. per recapitulationem describunt; cùm iam essent enarraturi Ioannis Baptistæ martyrium. Itaque cùm iam fama Ioannis percrebresceret, & ad illum conflueret omnis populus: ille verò omnes omnium conditionum homines ad salutẽ adhortaretur, & nulli vitio parceret, sed omnia argueret: sicut in Iudæorum primates, Scribas & Pharisæos, inuectus fuerat, vt terrore saltem concussos ad mentem reduceret: ita & Herodem audacter increpauit. *Herodes autem Tetrarcha cùm corriperetur ab eo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit, misit ac tenuit Ioannem.* Erat iste Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, cuius tempore natus est Christus, qui & infantes occidit. Nam, vt diximus, Herode illius patre defuncto, diuisũ est regnũ eius in quatuor partes, quarũ duæ datæ sunt Archelao, Philippo Tetrarchiæ Ituteæ & Trachonitidis regionis, & quarta, quæ est Ga-

Introductio.

Terent.

Summa.

Quid Tetrarchia.

C

D

E

F

lilææ, Herodi cesserat. Iosephus lib. 18. Antiqu. capit. 9. Philippum commendat ab æquitate, rectitudine, moderatione & mansuetudine: quod ideò narrat, vt è contrario Herodem eius fratrem notet: vt qui nõ modò nomen, sed & ferocem illum animum patris Herodis sequeretur. Is, inquit, moderatum & mansuetum se cunctis quibus imperabat, exhibuit, nullas oppressiones aliquibus imponẽs. Nã eius ad subiectos conuersatio talis erat. Procedebat in itinere cum paucis electis, sibique gratissimis; in causis iusta iudicia proferebat: occurrentibus, vel opis egẽtibus auxiliabatur impigrè: ac si fortè oppressionem senserat alicuius, statim in solio considens causam audiebat, iustæ parti adiutor, iniustæ autem punitor existens. Narrat & ibidem Iosephus quæ fuerit Herodias, & qua occasione illã sibi coniugẽ Herodes assumpsit. Sunt enim qui ex antiquo volumine colligi scribant, quòd hæc fuerit filia Arethæ regis Arabum. Verùm tutior est Iosephi sententia, quòd filia fuerit Aristobuli, soror autem Agrippæ maioris. Id quod nomen quoque ipsum indicat: est enim quasi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud significat, quàm filiam vel neptem, vel aliquam è posteris Herodis. Nec hîc audiendi sunt, qui Eusebij traductioni Latinæ, quam hac in parte Ruffinus vitiosam fecit, innituntur, quæ sic habet lib. 1. hist. Eccles. capit. 13. Concordi verò testimonio etiam Iosephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade cõmemorans, velut de coniugio fratris Philippi viuentis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptiis sociata, propria & legitima vxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Arethæ regis Arabiæ. Hactenus translatio Latina Eusebij per Ruffinum. E quibus verbis si tollas nomen *Herodiadem* posteriore loco positũ, quod nec Eusebius habet, neque Iosephus, vera lectio erit, atque germana Eusebij Græci in Latinum cõuersio.

Iosephus. Philippi commendatio.

Quæ fuerit Herodias.

Ruffinus.

Nam relatiuum *quam*, non ad Herodiadem, quod Ruffinus falsò intellexit, sed ad propriam & legitimam Herodis vxorem, quam ille depulit, referendum est. quod & ipse Musculus in sua translatione obseruauit. Porrò occasio huius incestus etiã à Iosepho narratur. Accidit enim, vt Herodes Romã euocatus ad Philippũ fratrẽ ex itinere diuerteret, apud quem plusculos dies cõmoratus, Herodiadem deperire cœpit, quæ illi de nuptiis ipsam compellanti, ea conditione assensit, si vxorem quam habebat Arethæ regis filiam, repudiaret. Quare Roma reuersus illam secum adductam vxoris loco habuit. Interim verò vxor eius fideliter cuncta cognoscens, inquit Iosephus, quæ inter eum Herodiadémque fuerant composita: antequàm eam ille cuncta cognouisse sentiret, rogat virum, vt in Macheruntã, vbi limes erat Arethæ Herodísque regionis, ab eo mitteretur, nihil suæ voluntatis aperiens. Hoc Herodes libenter accipiẽs, mittit vxorem, nihil eam sensisse penitùs arbitratus. Illa verò (præmiserat enim ante multum tempus ad patrem, vt ei apud Macheruntã omnia pararentur, quæ itineris vsus exposceret) à ductoribus Arethæ suscipitur, confestímque intrat Arabiam: atque ibi ab illis ductoribus ad alios, ab illísque rursus ad alios trãsmissa, cum summa celeritate patri perducitur, cui omnem Herodis aperit voluntatem. Ille verò ex hoc inimicitiarum sumpsit exordium, atque ab vtroque exercitu congregato in regione Gamalica bello confligitur, nõ quidem ipsis præsentibus, sed ductoribus ab vtraque parte transmissis. Docebat tunc temporis Ioannes, & pœnitentiæ prædicatione homines ad regnum Dei præparabat, qui inter alia facinus hoc Herodis indignissimũ, tum in ratione repudij legitimę vxoris, tum incestus cum Herodiade liberè & grauiter accusauit. Itaque Herodes veritus ne rei indignitas, & ipsius Ioannis magna apud omnes authoritas populum cõmoueret, Ioãnem captum in Macherunte asseruari curauit. Et in Herode quidem tyrannorum mores & ingenium videre est, qui cùm sibi omnia licere putent, pro sua libidine omnia instituunt, siquidem aliquid vel lucri, vel voluptatis sperare possunt. Quòd si quis ipsos reprehendat, id demum facinus indignissimum esse putant, & aduersus monitorem hostiliter insurgunt. Et ne idipsum impietatis fouendæ gratiæ facere credantur, publicam pacem prætexunt, & scelerum priorum correptores pro seditionum authoribus habent. Talis Pharao in Mosem, Achab in Michæam, Sedechias in Hieremiam, & Ioas rex in Zachariam filium Ioiadæ. Non tulerunt illi correptores, sed in vitam eorum attentarunt. Ita flocci faciunt permulti principes religionem, Deum, animam suam & salutem: adeò bullis vanitatum suarum inflãtur, vt neque Dei iudicium timeant: sed præsentia tantùm attendẽtes, diuina quæque deludere se posse arbitrentur: cùm interim omnis potẽtatus breuis vita sit, Rex est hodie, & cras morietur. Quibus & ipse rex Dauid inquit, Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. *Corripiebatur Herodes a Ioanne de Herodiade, & de omnibus malis.* Non enim hoc solũ Herodis scelus putandum est, quod de Herodiade narratur, etsi permulta immixta habeat, violatum hospitium, iniquum suæ vxoris repudium. Erant & alia quæ maluerunt Euãgelistæ tacere. Nec quidem dubium est Herodem istum insigniter impium fuisse, cùm & ipse Christus illum vulpi comparet, Luc. 13. Dicite, inquit, vulpi illi, quia dæmonia eiicio, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Versipellis enim ille Iudaicæ legis se sectatorem profitebatur, nõ religionis gratia, sed vt hac occasione sibi plebis animos cõciliaret. Tales nimirùm vulpes permultos videas, qui clauum Reip. tenentes, tantùm sibi religionem curæ esse debere censent, quantum ab huius opinione commodi & quietis sibi accessurum arbitrantur. Quod etiam manifestum est in eorum & moribus, & factis, & edictis. Vbi enim vident aliquid sibi accrescere posse cum detrimento pietatis, & diuini ministerij, tum religionem suis commodis postponunt: eò vsque fideles, donec lucrum aut commodum cesset. Hoc etiam in Herode. Quo enim animo Iudæorum legem amplectatur, ostendit. Statim enim atque illum deliciæ, & noua libido pepulit, tum legem auersari, & sua authoritate voluptatis gratia illam violare cœpit. De his & aliis permultis arguebatur à Ioanne. At verò *Ioannem ille tenuit*, & carceri mancipauit. Sic odio habebat corripientem in porta, vt dicit Psaltes. Verùm quid proficit? Ligatur homo, non ligatur veritas: ipsa enim semper est liberrima: nescit adulari, nescit corrumpi. Sed & incarceratus martyr Christi semper liber est. Tertullianus ad Martyres, occurrens obiectionibus quæ ab incarceratis Christianis fieri possent: Nec vos, inquit, consternat, quòd segregati estis à mũdo. Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse vos è carcere, quàm in carcerem introisse intelligimus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominum præcordia excæcant: grauiores catenas, quæ ipsas animas constringunt: peiores immunditias, libidines hominum: plures reos, vniuersum hominum genus. Habet tenebras, sed lumen estis: Vincula, sed vos soluti estis Deo. Triste illic expirat, sed vos odor estis suauitatis. Iudex expectatur, sed vos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructũ seculi suspirat. Christianus extra carcerem seculo renunciauit. Itaque quid Herodes in Ioannem moliatur, quod non ille æquo & lubenti animo ferat, imò quod non desideret? Quid enim illum mulceat, & ad sui desiderium mundus alliciat, qui teneris ab annis & paternæ domui & seculo renunciauerat? Hac se tribulatione solùm circumuentum esse non videt. Quis enim Prophetarum non idem à sui seculi hominibus expertus est, dum eos ab impietatibus & iniquitatibus ad viam salutis euocabant? Sunt qui infame putent carceri mancipari. Verùm hoc illis videatur, qui propter propria peccata hoc patiuntur: Pro Christi nomine non modò ligari, sed & mori, gloriosum est. Nemo vestrum patiatur vt fur, inquit Petrus: sed si quid patimini propter iustitiam, beati. Ioseph quantumuis iustus esset, in lacum demissus est, Genes. 39. & tandẽ addictus carceri. Ipsa etiam sapientia descendit cum illo in foueam, vt consolaretur eum, Sap. 10. Ezechiel ductus est captiuus in Chaldæam, Ezech. 1. Hieremias in Iudæa incarceratus est, Hier. 20. Incarcerati, & virgis cæsi discipuli, Act. 5. Quin & Petro dictum est, Ioann. 20. Cùm esses iunior, cingebas te, & ibas quò volebas: cùm autem senueris, alius te cinget (id est, ligabit) & ducet quò tu non vis. Verùm cùm Martyrem non pœna, sed causa faciat, requirendum est accuratiùs, quæ causa Herodem impulerit, vt Ioannem custodiæ traderet. Hoc etsi ab Euangelistis modò dictum est, lubet tamen expressiùs ab iisdem audire. *Propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.* Hoc fuit argumentum exhortationis, quam ad eum habuit Ioannes. *Dicebat enim Ioannes Herodi.* Chrysostomus homil. 49. in Matth. 14. Sed cur non mulierem alloquitur? Quia & principalior vir est, & potestas in illo erat. Ideò dixit illi: *Non licet tibi*, qui legem Moysi profiteris, *habere vxorem fratris tui*, illo viuente. Hoc scelus legis præscripto morte plectendum erat. Deuteron. 22. Qui duxerit vxorem fratris sui, fecit rem illicitam, vterque moriatur. Post mortem quidem fratris illam duxisse poterat, vt semen fratri defuncto suscitaret, sicut legitur Deuteron. 25. At verò Philippus vir Herodiadis & Herodis frater, viuebat. Denique nõ opus erat vt suscitaretur semen, cùm neptem haberet ex fratre & Herodiade. Liberè igitur, vt olim Helias ad Achab, Ioannes ad Herodem accedit. Et ita apud illum se habet, ac si dicat: Putas fortassis, ô Rex, tibi omnia quæ libet, licere. Hoc enim quod Samuel de iure regis ad populum disserit, fortassè pro legitimo regum iure accipis, quod de tyrannico intelligitur. Attendebat enim Samuel effrænatam principum licentiam, qui contra Dei legem, patria præscripta, & bonos mores, multa, eáque impia, profana, aut lasciua pro libidine attentare præsumãt. Hoc erit, inquit, ius regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis. Filias quoque vestras faciet sibi vnguẽtarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. Seruos etiã vestros & ancillas, & iuuenes optimos & asinos

Occasio incestus Herodis cũ Herodiade.

Cur Ioannes in carcerem conicitur.

Non omnia narrãt Euãgel.

Politici versipelles, & vulpes.

Tertull.

Consolatio incarceratorum propter Christum.

Iusti incarcerati.

Chrysost.

Non omnia licent regibus.

auferet, & ponet in opere suo. Atqui ius vocat tyrannidē & prophanam licentiam eorū, qui cōtra fas omne in subditorum suorū perniciem grassantur. Audire scilicet potuisti ex prima illa Domini lege, quid dictū sit Deut. 17. Rex non multiplicabit sibi equos, non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius: sed describet sibi Deuteronomium legis huius. Quid istud, quòd Deuteronomium legis describere debet, nisi quòd & ad eius obseruationem saltē, sicut & cæteri ex subditis, adstringitur? Non legisti quid Pharaoni cōtigerit attentāti contra Saram vxorem Abrahæ, etsi illam non nosset eius vxorem esse? Non audisti quantis comminationibus territus illam cum muneribus viro reddiderit? Non etiam quot plagis Dauid afflictus sit, quia Betsabeam, non fratris, sed subditi sui vxorem furtiuis amoribus deperierit? Quid ergo hoc tibi licere putas, quod nemini à diuino numine impunè cessit? Rex quidem es: sed eapropter tantò magis teipsum diuinarum & humanarum legum obseruatorem exhibere debes. Nam reges quoque legibus suis adstrinxit Deus, qui eosdem exemplo suo aliis præire vult, simulque innocentiæ & iustitiæ tutores atque vindices constituit. Psal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in terra, & exultate ei cum tremore, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Tanto igitur abest, vt istud in aliis arguas, qui idipsum tibi licere arbitraris. An non legisti, quòd potentes potenter tormenta patientur? Sap. 6. Nimirùm quia sua potestate in perniciem animarum suarum, & subditorum scandalum abutuntur. Quid verò tibi licet in fratrem illum tuum, non tibi subditum, sed à tua dominatione liberum, vt tyrānico iure in illum agas? Hoc exemplo admonemur, Magistratus quoque Dei verbo subditos esse debere. Non enim à se, sed à cœlo potestatem acceperunt. 2. Corinth. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris? Omnis potestas a Deo est. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Rom. 13. At ipsi quidem suum honorem a subditis requirunt, & nulli in ratione honoris & gradus cedunt: quomodo non idē vt subiecti, deferant Deo? 1. Reg. 2. Qui contemnunt me, inquit, erunt ignobiles. Doceantur & hi, quibus creditum est Ecclesiæ & verbi diuini ministerium, ne principibus adulentur ne ad eorum obsequia velut vilia quædam mancipia sese abiiciant: sed Dei verbo, imò & Deo ipsi suum honorem tribuant, & liberè in publica vitia loquantur, ita tamen vt cum omnium ædificatione, & salutis intentione. Esa. 58. Ascende in montē tu qui euangelizas Hierusalem, exalta quasi tuba vocem tuam, demonstra populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorū. Hoc non est insultare principibus, sed de his, qui sapiant, benè mereri. Honorabat Ioannes regem, non honorabat vitium. Salutem regis requirebat, & rex Ioanni insidiabatur. Et quidem non mirum, cùm non nisi ad speciem religionem Iudaicam coleret. Atqui & olim Philippus melius Diogenem Cynicum habuit, etsi ad illum veniēs, bella intentantem, Cynica libertate diceret: Veni explorator temeritatis tuæ. Nec illi indignatus est Alexander ille maximus Monarcha, etsi hunc abiectissimo mancipio compararet, quia ebrietati & libidini inseruiebat, vt scribit Diogenes Laërtius, lib. de vita Philosophorum. Quid autem periculosius principibus, quàm si adulatoribus credant, qui nunquam recta dicant, sed placentia? qui licet principes apud omnes malè audire cognouerint, seu ob libidines, seu grauamina, aut alia: adinstar tamen adulatorū Dionysij Syracusani se habēt, semper blandiuntur, & applaudunt, donec in caput principum sua ipsorum temeritas magno eorum periculo redundet? Non poterat Ioannes adulari, non aulicum parasitum simulare: nihil mercedis ab Herode expectabat, qui contempserat omnia: ideò liberè ad illū loquebatur: & plus se de regis salute, quàm de illius fauore solicitum esse ostendebat. Andreas Archiepiscopus Cretēsis, serm. in decollationem S. Ioann. Baptistæ: Et Herodes quidem, inquit, à ratione alienæ congressionis voluptuaria obrutus deliciis, neque se potuit erigere, neque aspexit

Quid meditandum regibus.

Ne prædicatores aulici sint adulatores.

Principibus liberè, sed tamen cum reuerentia loquendum.

Dio. Laër.

Ioannes non potuit adulari.

Andreas Archie. Cr.

ad lucē veritatis, sed insāni grauatus crapula libidinis. Hic autem perseuerauit corrigere, docere, admonere, vt consentaneum fuit Dei Prophetam facere. Ille verò etsi, vt dicit Euangelium, sciret eum esse virum iustum & sanctum, & eum libenter audiret, nihil tamen eorum aut intellexit, aut intelligere voluit. Non Prophetam iis, quos oportuit, affecit honoribus, non legis grauitatem vel tantillum est reueritus: neque si aliud, supplicia quidem certè, quæ illa aduersus eos, qui sint tales, intentat, ipsum vllo pudore affecerunt. Dicam id quod est maius. Ne illum quidem Achab alterū mulieris mancipium, est imitatus, qui tūc habebat Iesabel magistram cultus multorū Deorum, sicut nunc hic Herodiadem libidinis & intemperantiæ. Nam ille quidem cùm audiisset ab Helia Thesbite iram, quæ accendebatur in eum à Domino, & mala quæ ei & suis erant apertè euentura: non succensuit, non se insolenter gessit, non probrum duxit aut contumeliam Prophetæ reprehensionem: sed vt Dei Prophetam & diuina loquentem illum quidem in honore habuit, hæc verò tanquam Dei præcepta prosecutus est cum reuerentia. A sermone enim eius compunctus est 3. Reg. 21. & egressus est flens, & scidit tunicam suam, & ieiunauit, & sacco indutus est. At verò iste Herodes non mulcetur verbis Prophetæ, quia iam furore muliebris libidinis inebriatus erat, & humanam, ne dicam regiam mentem amiserat. Hinc factum est, vt Ioannem teneret, & carceri includeret. *Herodias verò insidiabatur illi, & volebat occidere eum, nec poterat.* Ita nimirùm Iesabel insidiabatur Heliæ, & in illius cædem virum suum incendebat. Quid dicam quòd tantus ille Propheta mulierem timuerit, inquit Chrysost. hom. in decollat. S. Ioannis. Qui totius mundi statum, & cœli pluuiā, & agri speciē in linguę potestate portauerat, qui ignem è cœlo eduxerat (3. Reg. 17.) & per virtutem orationis mortuos suscitauerat: hic timuit mulierem. Nulla enim malitia æmulari potest mulierē malā. Attestatur verbo meo sapientissimus Salomō, Eccl. 25. Quia non est caput super caput serpētis, & nō est malitia super malitiā mulieris. O malū summū, & acutissimum diaboli telum mulier! Per mulierem Adam in Paradiso prostrauit, & de paradiso exterminauit. Gen. 3. Per mulierem, mitissimum illum Dauid, vt necem militis sui innocentis Vriæ Ethæi, in epistola dolo mandaret, armauit, (2. Reg. 11.) Per mulierem, sapientissimum Salomonem in præuaricationis præcipitium præcipitauit, (3. Reg. 11.) Per mulierem, fortissimum Samsonem illusum rasūmque excæcauit, vt & virtute crinili, & decoris oculis spoliatus, ludibrio foret hostibus, quibus fuerat antè terrori, & cum his captiuus moleret, quibus dominabatur inuictus, Iud. 16. Per mulierem, castissimum illum Ioseph vinculis alligatum detrusit in carcerem, Gen. 39. Per mulierē, illam totius mundi lucernam capite trūcauit. Mulier enim impudens nemini parcit, nō Leuitam honorat, non Sacerdotē reueretur, non Prophetæ defert honorem. O malum omni malo peius mulierem malam! Siue illa pauper sit, siue diues, duplex malū est. Si habeat facultatē malitiæ suæ cooperantē, malū duplex, intolerabilis vipera, immedicabile venenum. Scio ego & aspides incantantiū blādimentis mitigari, & tigrides, & leones, & pardos domita feritate mansuescere. Mulier mala si iniuriam patitur, insanit: & si honorem accipit, extollitur. At si potentis alicuius vxor sit, non cessat die ac nocte virum suum callidis stimulare sermonibus, blanda nequiret, & importuna violenter, donec illum ad sui consensum furoris exacuat, vt sibi similem faciat maritum: improbis malè suadet consiliis, sicut Herodias fecit Herodi. Si verò pauperem virum habeat, ipsum quoque ad iracūdias & rixas incitare non desinit. Et si vidua sit, ipsa per semetipsam omnes passim despicit, & ad omnem audaciā spiritu superbiæ inflatur. Timore enim Dei non refrænat linguam suam, nec futurum iudicium prospicit, neque ad Deum intendit. Non amicitiæ iura seruare, nō religionis fidem nouit vereri. Talis igitur erat Herodias, non adeò stupida quin sciret contra Dei legem & honos mores se cum Herode incestas nuptias contraxisse: verùm libidine accensa contra Prophetam ferebatur, *& insidiabatur ei,*

Herodes peior Achab.

Chrysost. *In mulierem malitiam.*

adinstar colubri calcaneum eius, & occasionem captans vt illum perderet. *Et volebat occidere eum, nec poterat.* Quis auocabat? Herodes ipse: auocabat & vtrumque populi timor. *Herodes enim metuebat Ioannem* Legimus, Herodes autem metuebat. sed & traduci potest, Herodes enim metuebat: vt sit redditio causæ, quæ vota & conatus omnes perditissimæ mulieris impedierit. Vtrûque enim sonat hic Græcus contextus: ὁ γδ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην. Petrus Chrysolog. hom.175. in eam recurrit sententiam. Herodes, inquit, adulteræ non vincebat animum, nefas tamen adulteræ differebat. Illa, ne esset arguens, arguentis tendebat ad mortem: ille, vt placeret incestæ captiuus ipse, iustum tantùm tenuit, vinxit inclusum, quia in innocentem reus non facilè dictare poterat sententiam. At verò cur Herodes Ioãnem metuebat? Est'ne quòd reges, qui sibi summam rerum, & potestatem gladii vendicant, eos timeant, quos occidere possunt? Verùm suum secum terrorem infert innocentia, & Dei verbum, maximè si à viro iusto prædicetur, penetrabilius est omni gladio ancipiti. Duplici lancea penetrabilior lingua est. Verbum autem Dei non est alligatum, nemini parcit, nullũ timet. Sic enim hoc armatus Helias erat tanquam fax ardens, in diebus suis principem non pertimuit. Non tam corporalcũ armorũ, quàm spiritualiũ violẽtia principes cõcutiũtur. Videmus illos ab Apostolis & Apostolicis viris non armatis, non reddentibus malum pro malo, sed mori & occidi pro Christo desiderantibus, quantumuis fortes & obduratos victos esse. Adde quod, vt scribit Hor.

Iustum & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Nec vultus instantis tyranni
Mente quatit.

Hæc Ioannis innocentia, & constantia Herodis ferocem animum demulcebat. *Sciebat enim eum virum iustum, & sanctum & custodiebat*, id est, obseruabat eum, *& audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.* Iosephus ipse lib.18. Antiq. cap. 9. Ioannem vocat ἀγαθὸν ἄνδρα, virum bonum: cuius scilicet vitæ sanctimoniam omnes mirabantur. Euthymios in Matth. Quid si inquit, sciens eum virum iustum & sanctum obseruabat illum, vt scribit Marcus: quomodo dixit Matthæus, quòd volebat eum occidere, timebat autem multitudinem? *Volens enim eum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant.* Præterea si multa faciebat eorum quæ Ioannes admonebat, & si eum monentem libẽter audiebat, quare vinxit eum, ac reclusit? Quia quæ dicit Marcus, primùm facta fuerãt: quæ autem scribit Matthæus, postmodùm facta sunt. Primùm enim Herodias negotium facessebat Ioãni, volebatque eum occidere: Herodes autem nõ permittebat, sciens eum virum iustum & sanctum. Quum autem vehementer illum vrgeret arguens ac increpans eum: tandem Herodes hinc deuictus quidem molestia, hinc autem vim quodammodò ab Herodiade perpessus, iam pudorem in iram commutauit, nec omninò quiescens, volebat eum occidere: timens autem multitudinem, vinxit eum quasi puniens, & ligauit eum, ne varia loca circumiens scelus suum & incestum apud omnes diffamaret. Hic dum colligimus. Vnum est, quantum corrumpãt bonos mores consortia praua, & animi virorum à deprauatis mulieribus peruertantur. Non solus Adam à muliere seductus est, sed & omnis Israël à mulieribus Madianitis ad sacrificia suorum deorum pellectus est, vt in Numeris legitur. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes. Ipsum Arcadium Eudoxia vxor eius, tanquam altera Dalila Samsonem, in sanctum Chrysostomum animauit, vt exul è Constantinopoli pelleretur: vt rectè arguit Innocentius Pontifex, & scribit Nicephorus Calistus hist. Eccles. lib. 14. Alterum, quod hîc obseruare licet, est tyrãnis vitiosorũ principũ, qui flocci faciunt hominũ innocẽtũ mortem, vt saltem suis facinoribus prætextum & fucũ faciant: quantũ verò illi sibi à populo concitato timeãt, cũ sit bellua multorũ capitum, quæ vbi sæuierit, ne regibus quidẽ parcit. Cæterùm *omnes habebant Ioannem vt Prophetam* imò num ille Christus esset, vt diximus, dubitarunt.

Pet. Chrys.

Cur Herodes metuebat Ioannem. Nulla violentia contra Dei verbum.

Horat.

Ioseph us.

Euthy.

Cur cùm Herodes Ioannem honoraret, eum ligauit.

Innocent.
Niceph.
Tyrannis vitiosorum principum.

Christus Iudæis ad tempus cedens, transit per Samariam: mulierem aquæ argumento ad suæ salutis cognitionem allicit: vt mulieris peccata, ita seipsum illi reuelat: veram adorationis rationem resoluit: quid inter nos & Iudæos & Samaritas intersit ostendit. A Samaritis agnoscitur: sed & discipuli spirituali Ecclesiæ colligendæ messi congaudere docentur.

Matth.	Marc.	Luc.

IOAN. 4.

Vt ergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisæi, quòd Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quãquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora autẽ erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu, Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sũ mulier Samaritana? non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Respõdit Iesus, & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquã viuã. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquã viuã? Nũquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteũ, & ipse ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius? Respõdit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ: qui autẽ biberit ex aqua quã ego dabo ei, nõ sitiet in æternũ: sed aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitã æternã. Dicit ad eũ mulier, Domine, da mihi hanc aquã, vt non sitiã, neq. veniã huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade, voca virũ tuũ, & veni huc. Respondit mulier, & dixit, Nõ habeo virum. Dicit ei Iesus, Benè dixisti, quia nõ habeo virũ: quinque enim viros habuisti: & nũc quẽ habes, nõ est tuus vir: hoc verè dixisti. Dicit ei mulier, Dñe, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerũt: & vos dicitis, quia Hierosolymis est loc⁹ vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quãdo neque in mõte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrẽ. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora & nũc est quãdo veri adoratores adorabũt Patrẽ in spiritu & veritate. Nã & Pater tales quærit, q adorẽt eũ. Spiritus est Deus: & eos q adorãt eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus: cũ ergo venerit, ille nobis annũciabit omnia. Dicit ei Iesus, Ego sũ q loquor tecũ. Et cõtinuò venerunt discipuli eius, & mirabãtur quia cum muliere loquebatur: nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cũ ea? Reliquit ergo hydriã suã mulier, & abiit in ciuitatẽ, & dicit illis hominibus, Venite & videte hominẽ, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: nunquid ipse est Christus? Exierũt ergo de ciuitate, & veniebãt ad eũ. Interea rogabãt eũ discipuli, dicẽtes, Rabbi, manduca. Ille autẽ dixit eis, Ego cibũ habeo manducare, quẽ vos nescitis. Dicebãt ergo discipuli ad inuicẽ, Nunquid aliquis attulit ei mãducare? Dicit eis Iesus, Meus cibus est, vt faciã volũtatẽ eius qui misit me, vt perficiã opus eius. Nõnne vos dicitis quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros & videte regiones, quia albæ sũt iã ad messẽ. Et qui metit, mercedẽ accipit, & cõgregat fructũ in vitã æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est verbũ, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos nõ laborastis: alii laborauerunt & vos in labores eorũ introistis. Ex ciuitate autẽ illa, multi crediderunt in eũ Samaritanorũ, propter verbũ mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cùm venissent ergo ad illũ Samaritani, rogauerũt eũ vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multò plures crediderunt in eũ propter sermonẽ eius. Et mulieri dicebãt, Quia iam nõ propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est verè Saluator mundi. Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæã. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua Patria honorem non habet. Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo. & ipsi enim venerant ad diem festum.

Introductio.

QVt vrbem aliquam obsidentes, si qua parte oppugnari eam diffidunt, ad aliam quam infirmiorem putãt, machinas adhibent, & toto impetu feruntur. Ita Christus cùm sicut Gigas fortis viam istã curreret, & fortior contra fortem armatum bellaret, eúmque hoc in suo mundo obsideret: primùm Iudæos ad se pellicere, & verbi virtute sibi vendicare conatus est. Vbi verò illos oppugnari non posse, sed in sua infidelitate obduratos esse prospexit, ad Samaritanos se transtulit, si quo modo illos ad fidem cõuertat. Nactus autem murum infirmum, fœminam eam reducit, & per illam sibi in ciues conquirendos viam facit. Itaque habita ad Nicodemum concione, cùm Ioannes baptizaret in Ænõ iuxta Salim, Christo etiam in Iudæa per discipulos baptizante, facta de hac re à discipulis Ioannis apud ipsum quæstione, & testimonio Ioãnis audito de Christo: postquàm tandem idem Baptista in carcerem ab Herode missus est, vt obseruat August. lib. 2. de consensu Euang. cap. 18. cùm ad Christum relatum esset, quòd Pharisæi contra ipsum excandescerent & indignarentur, *quia discipulos plures faceret, & baptizaret: reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam.* Cyrill. Alexandr. lib. 2. in Ioan. cap. 76. Vnde hic sermo (de murmure Pharisæorũ) ad hoc processit, aut à quonam rerum initio narrationi orta cognouisse Dominus dicitur, quod Pharisæi audierunt, operæ pretium est exponere. Cùm enim dicitur, *Vt ergo cognouit Iesus*, præterita quædam res manifestè monstratur. Vniuersa quidem absque nuncio sicut Deus, vel antequàm fiant, cognoscit. Expectat autem vniuscuiusque rei opportunitatem, & ordinem. Quæstione igitur inter discipulos Ioãnis & Iudæos de purificatione facta, & accrescentibus quotidie Christi discipulis, quòd iam tum à discipulis Ioannis, tum cæteris Iudæis, qui Christum sequebantur, hæc quæstio ventilaretur, *cognouit Iesus quia audissent Pharisæi plures se, quam Ioannem, discipulos facere.* Thom. Aqu. in Ioan. Sed quid hoc ad Pharisæos, cùm neque Ioannem ipsum exciperent? Nam cùm rogarentur à Christo de baptismo Ioannis, verum è cœlo esset, an non respõderunt, Si dixerimus de cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis? Quòd si non crediderunt Ioanni, quid ad eos hæc discipulorum Ioannis & Christi æmulatio? Sed ad hoc duplex est responsio. Vna: Multi ex Ioannis discipulis aut Pharisæi erant, aut Pharisæis confœderati. Vnde & Matth. 6. leguntur Pharisæi cum discipulis Ioannis quæstionibus aggressi discipulos Christi. Vel dicendum, quòd Pharisæi ducebantur inuidia in Ioannem, & ideò soliciti erant, vt eum aliquando aut custodiæ, aut morti tradendum suaderent. Glossa enim in Matth. 17. notat illorum persuasionibus Herodem commotum esse in Ioannem Baptistam. Ex quo efficitur, vt recens quædam sese inuidiæ materia offerat. Nam etsi Ioannem vinculis detentum videant, & inde quietem sibi in hypocrisi & ambitione sua repromittant: ecce audiunt tamen Iesum plures discipulos facere, sed & baptizare: Vnde fit, vt æmulatione & peruerso liuore in illum ferantur. *Quanquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius*, Augustinus, tract. 15. in Ioann. Quid ergo? Falsum dictum erat, quòd Iesus baptizaret, & quia istud additum est, quanquam non baptizaret? An vtrumque verum est, quia Iesus baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia ipse non tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis. Quando enim cessaret à baptizando, quando non cessat à mundando? Hic est qui baptizat, inquit Ioannes. Securus homo accedat ad inferiorem ministrũ: habet enim superiorem magistrum. Sed fortè ait aliquis: Baptizat quidem Christus in spiritu, non in corpore: quasi verò alterius dono, quàm illius, quisquam etiam sacramento corporalis & visibilis baptismatis imbuatur. Vis nosse quòd non solùm baptizabat spiritu, sed etiam aqua? Audi Apostolum: (Ephes. 5.) Sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiã, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Mundãs eam Vnde? Lauacro aquæ in verbo. Quid est baptismus Christi? Lauacrum aquæ in verbo. Tolle aquam, non est baptismus: tolle verbum, & nõ est baptismus. Itaque quia Christus spiritum suppeditabat, & mũdabat, ideò baptizabat: quia verò discipuli tingebãt, ideò & baptizabant. Et eo modo non baptizabat quidem tingendo, *sed discipuli eius.* Et per hoc instruũtur maiores Ecclesiæ prælati, ne in his, quæ per alios fieri possunt occupentur, ait Thom. sed ea minoribus facienda relinquant, & ipsi grauioribus incumbant. Sic 1. Cor. 1. Paulus: Non misit me Dominus baptizare, inquit, sed euangelizare. Si autẽ quæsitus an discipuli Christi baptizati fuerint, Aug. Epist. 108. ad Seleucianam, de baptismo & pœnitentia Petri contra Nouatianos. Cùm, inquit, legimus, quòd Iesus baptizabat per seipsum, non per discipulos suos, intelligimus illos iam fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur: siue, quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim ministerio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos seruos, per quos cæteros baptizaret, qui nõ defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis lauit pedes, & petenti Petro, vt non tantùm pedes, sed & manus ei & caput lauaret, respondit: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: vbi intelligitur quòd iam Petrus baptizatus fuerat. Cæterùm Chrysostomus hom. 30. in Ioann. quem sequitur Theophylactus & Euthymius. Iesu quidem Iesus nõ baptizauit, inquit, sed nuncij eius, cùm vellent auditores in odium eius concitare, ita ferebant, quòd baptizaret. Et existimat Apostolos ita ante passionem baptizasse, vt nõ dederint Spiritum sanctum. Hoc verò tantùm egisse, vt tandem assuescerent homines ad baptismum Christi. Insistit autem huic sententiæ, quòd nondum erat Spiritus sanctus datus: ex qua cõcludit nec illum ante Christi glorificationem in baptismate collatum. Verùm huic obiectioni respondet Tho. Aquinas, quòd Spiritus sanctus nondũ quidem visibilibus signis datus erat: dabatur tamẽ per internam sanctificationem credentibus, etiã ante Christi passionẽ: vnde & perfectum per Apostolos baptisma ministrabatur. Quod si quis obiiciat, scriptum esse de Apostolis, Vos baptizabimini Spiritu s. non post multos hos dies: quod in die Pẽtecostes factum sit: respondendum id de noua & perfecta ignorantiæ purgatione intelligi, non tamen de illa emũdatione, quæ per baptismi sacramẽtũ ministratur. Igitur cùm audiret Iesus & verbũ suũ, & discipulorũ suorũ ministerium malè suscipi à Pharisæis, *reliquit Iudæam*, id est, illam partẽ terræ Promissionis, in qua habitauerũt tribus Iuda & Beniamin, atque Leuitica, vt legitur Ios. 15. Nam ab eo tempore, quo decem tribus à domo Dauid diuisæ sunt, & vitulos aureos adorauerunt, constituentes sibi sacerdotes de extremis populorum, filij Leui habitauerunt in regno Iudæ, vbi fuit tẽplũ & locus sacrificiorũ. 3. Reg. 12. Tota autẽ prouincia illa vocabatur à tribu Iuda, à Iuda qui maior inter fratres extitit. Hoc autem facit, ne eius præsentia curiosiores illi redderentur in iis inquirendis, quæ capere non poterant. Eapropter enim mysteria dicimus quæ diuina sunt, quia arcana & secreta, & nemini nisi qui se dignum exhibeat, communicari debẽt. Sic nimirùm Iustin. Martyr, Apolog. 2. pro Christianis, de mysteriis cœnæ censet. Non enim sunt mittendæ margaritæ ante porcos. Nolebat Christus occasionem ingerere iis, qui inde sibi damnationẽ acquirerent. 2. Sed & in salutẽ Gentium venisse se ostendebat, quos reprobatis propter incredulitatem Iudæis sibi acquireret. Interim verò suo quemque exemplo docebat, ne temerè nos in tentationẽ deiiciamus, sed præstolemur donec insania conquiescat. Et vt inimicis parcamus, ne fortè nostra præsentia, illorũ furorem exacuamus, & accendamus, ac si oleũ igni adiiceremus. Eccl. 7. Nec strues ligna in ignem illius. *Et abiit iterum in Galilæam.* Superiùs quidem Ioann. 2. legimus, Christum post insigne miraculũ aquæ in vinũ conuersæ subduxisse se in Galilæam: & quia tres Euangelistæ istius descensus primi non meminerunt, Ioannes obiter notat

Side-margin notes:

- Left column, in order: *Summa.* · August. · Cyr. Alex. · Tho. Aqu. · Glossa. · August. · *An Iesus nõ baptizaret.*
- Right column, in order: *Prædicare maius quam baptizare.* Thom. August. · Chrysost. Theoph. Euthym. · *An non tunc Spiritus sanctus ante Christi glorificationem.* · Tho. Aqu. · Iust. Mart.

eos ea omnia tacuisse, quæ Dominus Iesus fecit, vsque ad secundam istã profectionem. Ipse verò profectionis istius historiam contexit. *Abiit*, inquit, *in Galilæam*. in qua conceptus & educatus fuerat, & è qua primùm Hierusolymã ad diem festum ascenderat, & discipulos congregauerat. Act. 2. Nonne omnes isti qui loquũtur, Galilæi sunt? Hinc nimirùm exordium sui Euangelij duxerat. Ita volebat visitare, consolari, & confirmare eos, quos patri lucrifecerat. Act. 16. Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Dei, quomodo se habent. Ita Prælatis exemplum præbent visitandi concreditum sibi populum: Ne fortè de iis hoc dicatur, quod legitur Iob. 39. Dominatur ad filios, quasi non sint sui: relinquit in puluere ossa sua, obliuiscitur quòd pes hominis conculcet ea. *Oportebat autem eum transire per mediam Samariam*. Hæc causæ redditio est, ne Christum temerè Samariam adiisse putemus. Posset enim quis obiicere, quare tunc Iudæis occasionem scandali præbebat, quibus ipsi non coütuntur: cùm & istud ei opprobrio duxerint, dicentes, Nónne benè dicimus nos quia Samaritanus es tu? Ioan. 8. Addo quòd & discipulis prohibuerat, (Matt. 10.) ne in viam Gentium, aut ciuitates Samaritanorum abirent: & asseruit tandé se non esse missum, nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel, Matth. 15. Hæc, inquit, illi fuit iter. Iosephus enim lib. 3. de bello Iudaico, capit. 2. & Hegesippus lib. 4. de excidio Hierosolymit. cap. 6. referũt Samariam inter Iudæam & Galilæã mediam fuisse. Quòd si Christus non nisi necessitate quodammodò vrgẽte, diuertit in Samariam: quomodo tu vermis & peccator in conuentum hæreticorum prodire audebis? Nescis quòd aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, (1. Pet. 5.) nec tentandus Dominus est? (Matth. 4.) Chrysostomus ho. 30. in Ioan. Et quoniam ad hoc ventum est (& nobis de Samaritanorum cũ Iudæis dissidio multa dicenda sunt) non abs re fuerit subtexere, vnde Samaritani originem habuerint. Locus is omnis Samaria appellatur. Samor enim mont à conditore dictus est, vt testatur Esaias, (cap. 7.) & caput Samorũ Ephraim. Habitatores autem non Samaritani, sed Israëlitæ appellabantur. Procedente tempore, Deum offenderunt, & regnante Phacee, surgens Teglatphalazar multas ciuitates occupauit, (4. Reg. 15.) & Elæ subdidit: qui interempto Osee regnum tradidit. In hunc insurgẽs Salmanazar alias cepit ciuitates, & tributarias fecit. Huic Osee primùm paruit, (4. Reg. 17.) demum defectione facta Æthiopibus confœderatus est. Quod cùm Assyrius intelligeret, Gentem illam, ne iterum deficerent, in Babylonem & Medos transtulit, & collectitiam hinc inde multitudinem in Samariam habitatum misit, vt in posterum firmum sibi imperium familiaribus incolis cõfirmaret. His peractis, volens Deus potestatem suam ostendere, quódque imbecillitatis, sed peccatorum gratia, Iudæos Assyrus tradidisset, leones in Barbaros immisit, qui vniuersam Gentem perderent. Sic enim Deus per bruta animantia nonnunquam hominum peccata vindicat: sic per vrsos duos, puerorum Bethel in Prophetam insolentiam, 4. Reg. 2. per canes, Iezabelis furoré in Naboth, 4. Reg. 9. per leones, impiorum in Danielem cõspirationé. Dan. 7. Hoc autem Samaritis contigit, excluso sacerdote. Vindex enim Deus est in sacerdotij contemptores, vt scribit Dionys. Areopag. Epist. ad Demophilum. Ideò Maria, Num. 16. ideò & Ozias lepra percussi sunt. His igitur quæ Samaritanis contigerant, regi Assyriorum nunciatis, misit sacerdotem quendam, qui leges Dei populo exponeret. Non tamen omninò, sed ex parte impietatem exuerunt. Procedente adhuc tempore, idolorum cultu abiecto, Dei cultum complexi sunt. Cùm ita se res haberẽt, reuersi Iudæi, his, vtpotè alienigenis, æmulabantur, nec parua hinc etiam de religione contentio erat. Christus autem vt doceat, se etiam ad huius populi salutem venisse, quem gustaret fecerat legitima Dei, *venit in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar*. Hæc etiam Sechem, seu Sichem, præcipua inter omnes vrbes Samariæ, vt scribit Iosephus, & à Sichem Euæo dicta est, qui Dinam filiam Iacob constuprauit, vnde per conuentionem dolo initam circuncisos Sichimitas Simon & Leui occiderunt, vt legitur Gen. 34. Hãc Abimelech destruxit, ita vt sal in ex dispergerẽt. Postea à Hieroboam reædificata est, & hanc sibi pro adorãdis vitulis, & capite regni sui elegit. Demum & ab Herode post Hyrcani Pontificis expugnationem iterum extructa est in honorem Augusti: & Græco nomine Σεβαστη, Sebaste, id est Augusta, appellata est. Sumitur Samaria pro regione, cuius hæc ciuitas metropolis erat, quæ à tribu Ephraim, & dimidia tribu Manasse olim habitabatur. Hieronymus Comment. in Mich. hanc pulcherrimo loco sitam esse scribit, id adferens Mich. 1. Transite vos habitatio pulchra. Hieronym. tom. 1. Epist. ad Eustoch. virginem, in Epitaphium Paulæ, sic describit Sichem & Samariam. Eustochium, inquit, transiuit Sichem, nõ vt plerique errantes legunt Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur: & ex latere montis Garizim extructam circa puteũ Iacob intrauit Ecclesiam, super quo residens Dominus, sitiénsque & esuriens, Samaritanæ fide satiatus est. Atque inde diuertens, vidit duodecim Patriarcharum sepulchra, & Sebasten, id est Samariam, quæ in honorem Augusti ab Herode Augusta appellata est, ibi siti sunt Helisæus & Abdias Prophetæ, & quo maior inter natos mulierum nõ fuit, Ioannes Baptista. Vbi multis contremuit consternata mirabilibus: namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulchra Sanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum: alios rotare caput, & post tergum terram vertice tãgere. Neque verò nos moueat, quod Hieronym. Sichar discernat à Sichem: siquidem aut scriptorum vitio & incuria nomen pro nomine positum est, aut Sichar Sichem significat. Quod ex eo manifestum est, quod dicit Ioannes, *Iuxta prædium quod dedit Iacob, Ioseph filio suo*, vbi quondam Iacob è Mesopotamia rediens habitauit, Genes. 33. Emerat enim partem illius agri à filiis Emor centum agnis. Gen. 37. legimus fratres Ioseph moratos in Sichem, cùm ipse ad eos venisset: locus enim pascuis vberrimus est, vnde & hîc multos puteos Iacob gregibus foderat, & nõ longè ab isto prædio altare ædificarat. Sed & Sichem istã dici, colligitur ex verbis mulieris, quæ montem Garizim vicinum ostendens, dixerit: Patres nostri adorauerunt in monte hoc. Hic verò legitur tam proximus ciuitati Sichẽ fuisse, (Iud. 9.) vt ex eius vertice, Ioathan filius Ierobaal, assumpta parabola, eleuatáque voce, ciues Sichem exhortatus sit, & arguerit. Porrò, quia Iacob arcu suo prædium hoc acquisierat, illud vltra sortem hæreditatis paternæ, dedit Ioseph filio suo, Genes. 48. Do tibi, inquiens, partem vnã extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. *Erat autem ibi fons Iacob*: vtique quẽ foderat, vt sibi suísque gregibus prouideret. Obserua ex eo, quòd fons iste, Iacob adhuc nomen retinebat ad eum vsque diem, quo Christus venit in Samariam: ipsum 1730 annis post Iacob reseruatum diuina prouidẽtia fuisse. Hoc vtique, vt in memoria æterna iustum esse, (Chrysost. in 2. Cor.) & venerabiles eorum reliquias discamus. Nam adhuc venerabilis hic fons ex memoria Iacob, etsi minus sit quàm os aut corpus ipsius Iacob. Basilius enim lib. 1. hom. 19. in Gordonium Martyrem: Quemadmodũ (ait) ex igne naturaliter emicat splendor, ex vnguento quoque præstanti diffunditur odor, sic è sanctorum commemoratione gestorum, ad omnes prouenit vtilitas. Nimirùm ex loco Deus sanctorum memorias honorari voluit, ait Euagrius lib. 1. Hist. Eccles. cap. 16. & Prudẽtius lib. Peristephanon, pluribus hymnis loca memoriis & reliquiis sanctorum illustrata dicit: vt hymno in sanctos Fructuosum Augurium, & Eulogium.

> *O triplex honor* (inquit) *ô triforme culmen,*
> *Quo nostræ caput excitatur vrbis,*
> *Cunctis vrbibus eminens Hiberis.*

Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Iam incipiunt mysteria, ait Augustin. tract. 15. in Ioan. Non enim frustra fatigatur Iesus. 1. En vrà fastu & rerum abũdantia alienus: neque enim vtitur iumentis aut mulis phaleratis. 2. Vt laborum patiens, qui tantum iter pedester, immò & famelicus confecerat. 3. Sedebat autẽ illic,

Marginalia: Cur Iesus denuò venerit in Galilæam. — Cur Dominus per Samariam iter, post profectionem alii fuciam. — Iosephus. Hegesippus. — Chrysost. — Vnde Samaritani. — Dion. Areop. — Iosephus. — Hierony. — Sichar quæ. — Memoria insignium defunctorum. — Chrysost. — Basil. — Euagrius. Prudent. — Cur Iesus fatigatus.

vt ſe dabat locus, non ſuper ſede, ſed aut ſuper pauimento, aut lapide. En ipſa per ſe vita (ait Baſilius, homil. 13. in Pſalm. 48.) ipſa potentia defatigata eſt in hoc ſæculo. Memor igitur ſis Iob dicentis, (Iob. 5.) Homo naſcitur ad laborem: & Apoſtolus, (1.Cor.15.) Abundantius omnibus his laboraui. Et rurſus, (2.Corin.11). In laboribus abundantiùs. Qui igitur laboribus fatigatus eſt in hoc ſeculo, hic viuet in finem: qui verò in lautitie & delicijs degit, laborem fugiens non viuet, Luc. 16. Chryſoſt. ho. 30. in Ioan. Huc enim venit Ieſus, mollem & laſciuam vitam expellens: laborioſam autem & difficilem nos erudiens. Non enim iumentis vſus eſt: ſed & adeò intentè vadit, vt ex itinere fatigetur. Hoc enim ſemper admonet, vt ſibiipſi quiſque ſeruiat, ne quærat ſuperflua, neq; multis indigeat. Adeò enim nos ab omni ſuperfluitate alienos eſſe voluit, vt multis neceſſarijs ſe fraudaret. Idcircò dicebat, (Matt.8. & Luc.9.) Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis nō habet vbi caput ſuum reclinet. Propterea plurimùm in mōtibus verſatus eſt, non perdiu tantùm, ſed & pernox. Cæterùm Cyrill. Alexandrinus, lib.5. in Ioan. cap. 78. Arrianos ait, ex eo quòd Chriſtus fatigatus ex itinere dicatur, imbecillem omninò & infirmum eſſe aſtruxiſſe. Sed ſi homo factus non eſſet (inquit) ſi formā ſerui nō accepiſſet, cōturbari iure poſſemus, quādo ſeruile aliquid de ipſo dicitur. Sin verò firmiter credimus, quia Verbū caro factū eſt, & habitauit in nobis, (Ioan.1.) cùm ea dixiſſe aut perpeſſus fuiſſe dicitur, quæ naturæ noſtræ conueniunt, humanitati hæc eius attribuas. Non enim poteramus aliter Verbum Dei hominem factum eſſe cognoſcere, niſi & locutus, & perpeſſus aliqua vt homo fuiſſet. *Erat autē hora quaſi ſexta.* Hæc nobis eſt meridies, ſeu duodecima. Circumſtantia igitur temporis docet Chriſtum multum iter confeciſſe, & ab ipſo diei exordio illud aggreſſum eſſe: vt & ſuo nos exemplo doceret conſurgere ſummo diluculo ad Dominum, vt legitur Eccleſ. 39. Iuſtus cor ſuum tradidit ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum. Eſai.26. De mane vigilabo ad te. Cum econtrà Salomon dicat, Prou.26. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ſic piger in lectulo ſuo. Sed & iſta temporis circumſtantia oſtendit tū refectionis horam adfuiſſe, & ad intenſiorem laborem æſtus calorem acceſſiſſe. Obſerua verò, inquit Cyrillus, vel in minimis, non paruam veritatis curam Euangeliſtā habere, cùm non ſexta hora dixerit, ſed quaſi ſexta. Auguſtinus in tract.15. obſeruat, per horam ſextam, ætatem qua venit Chriſtus, vt Eccleſiam ex Gentibus congregaret. ſic vt, 1. ſit ab Adam ad Noë. 2. à Noë ad Abraham. 3. ab Abraham vſque ad Dauid. 4. à Dauid vſque ad trāſmigrationem Babylonis. 5. à tranſmigratione vſque ad baptiſmum Ioannis. Inde 6. tempore prædicationis Chriſti. *Diſcipuli autem eius abierant, vt cibos emerent.* Chryſoſtom. hom.30. in Ioan. Non parabant diſcipuli viaticum, quod & alius oſtendit Euangeliſta, cùm de fermento Phariſæorum (Matth.16.) loquētem inducit, quod putabant ad panes quos non tulerant, referri. Et eſurientes inducit ſpicas decerptas manducare, (Matth.12.) & ad ficum ob famem veniſſe, (Matt.21.) Sed & quo tēpore omnes prādent, cibos emptū proficiſcūtur: non vt nos, qui cum primo manè exurgimus, ante omnia coquos aduocamus, & de præparandis epulis & menſa diligenter verba facimus, tēporalia ſpiritualib⁹ præmittētes. Sciebat enim Chriſtus hac ſolicitudine obruēdos eſſe Eccleſiæ miniſtros. Quis enim eorum, vt ſcribit Bernardus, dialog. de Chriſto & Simone, non plus inuigilat marſupijs euacuandis, quàm vitijs extirpandis? Sed & pietas peperit diuitias, & illa matrem ſuffocauit. Ideò appetuntur non onera, ſed beneficia: & redituum ratione præſtituitur Eccleſia. Porrò tanto nunc hominibus dominatur iniquitas, vt nec tutum ſit Eccleſiaſtico nullum redituum habere: refrigeſcit enim charitas multorum, vt prædixit Chriſtus, Matth. 24. & contemnitur pauper Eccleſiæ miniſter: ſi verò fœcundus reditus prodeat, hoc non iam ad Eccleſiæ miniſtros, ſed coruos, vulpes, & huius farinæ paraſitos aulicos deuoluitur, qui nec Dei, nec ſui ipſorum, vt homines ſint, meminerunt. Ideò hac in re, nec Chriſtus adeò pauper fuiſſe attēditur, vt non illi neceſſaria ſuppeterent. Vnde ſcilicet diſcipuli cibos empturi in ciuitatē perrexiſſent, niſi & loculos haberent? Sed neque ijs abuſi ſunt, verum tantùm ſibi neceſſaria compararunt? Porrò in eo quod Chriſti refectioni cibos empturi prouidēt, docent ſuis ſucceſſoribus mēbra Chriſti curæ eſſe debere. Nec enim adeò deiecti fuerunt pauperes, vt vbiuis terrarum non haberent vnde viuerent. Cæterùm ciuilitatis & manſuetudinis exemplum præbet ijs, quorum eſt alios corripere, vt peccatrici conſulant ſolitudine. Nec enim diffamare eam voluit coram Apoſtolis, ſed expectat dum nec abierint. Obſerua ex eo, quod Chriſtus tabernas non adit, illud idem illicitum eſſe clericis, niſi peregrinationis neceſſitate cogantur: vt habetur diſtinct. 44. cap. Clerici, ex Concilio Carthaginenſi, 3. & 6. Synodo, ſub pœna depoſitionis, ni ceſſent, vt habetur eadem diſtinctione. c. Nulli licet clerico, &c. Non oportet. Proinde 12. quæſt. 1. cap. neceſſaria res eſt, vt iuxta Eccleſiam clauſtra conſtruātur, in quibus ſit vnū clericis refectorium. At verò quæret aliquis, vnde pecunias habuerint diſcipuli, cùm priùs eis Chriſtus dixerit, Matth.12. Neque aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris habeatis. Reſpondet Auguſtinus 12. quæſt.1. capit. Habebat Dominus loculos, à fidelibus ſibi oblata conſeruans, & aliorum neceſſitatibus tribuēs. Nihil ergo proprium habuit, qui ne quidem vbi caput reclinaret, poſſedit, Luc. 9. ſed in commune quicquid habuit, redegit. Idem quoque Apoſtoli, & primi ſub ijs Chriſtiani fecerunt, vt ſcribitur Act.5. Idem quoque de prouentibus Eccleſiaſticis faciendum eſſet, vt habetur 12.q.2. cap. de reditibus. Cognouimus. Mos eſt. Et ex Concilio Toletano, cap. Sanximus. Sed heu nunc qui Eccleſiæ reditus percipiunt, eos in ius patrimonij ſibi vendicāt. *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Olim ad mulierem ſerpens, nunc mulier ad Chriſtum vltrò accedit. Sed & optima Chriſto eam alloquendi occaſio proponitur, quòd huc hauriendæ aquæ gratiā conuenerit. Huiuſmodi ſcilicet officio aſſueta erat: & tamen Dei nutu fit, vt abſentibus diſcipulis accedat, ne quid erubeſcat ſui ſceleris fateri: adeò illi doctrinæ retia tetendit. *Dicit ei Ieſus*, Mulier, *da mihi bibere.* En prior mulierem alloquitur, quòd ſciat nihil ſibi cum illa ſermonis futurum, niſi prior quid ab ea ſciſcitetur. Adeò bonus Dominus, vt mulierem priùs alloqui non dedignetur. Et vt olim Abrahæ ſeruus Rebeccam filio domini ſui deberi vxorem expertus eſt in fonte, Geneſ.24. ſic Chriſtus hîc ſibi deberi Samaritidē. Agnoſce igitur ex hoc loco, primò Dei gratiam, qua nos nihil tale cogitantes præuenit: qui ſtat ad oſtium, & pulſat: (Apocal.3.) Vt ſi quis aperuerit, intret ad eum. Deinde Domini bonitatem, qui perſonarum acceptor non ſit, ſed in omni gente qui facit iuſtitiam, illi acceptus ſit, Act.10. Vide etiam primùm Chriſtum ab ea eleemoſynam petere videri, vt primum conſequendæ veniæ opus, miſericordiam eſſe doceat. Ita non fruſtrà Sarephtana Heliæ aquam porrexit, aut Sunamitis Heliſæo cubiculum præparauit, aut piæ mulieres Chriſto miniſtrarunt de facultatibus ſuis, Luc. 7. Ita auſpicatur ab operibus miſericordiæ, quòd & illa vberiorem gratiam promereantur, vt in Cornelio Centurione manifeſtū apparuit, Act.10. Chryſoſtom. hom.21. in Epiſt. ad Rom. Maximus quæſtus eleemoſyna eſt, nóſque cùm de pauperibus benè meremur, multò plus accipimus quàm damus. Idem hom.2. in Epiſt. ad Philipp. Niſi hoc animo eſtis, vt exiſtimetis vos, cùm datis, accepturos eſſe, ne vos quidem dare volo: ſed & pro terrenis æterna & ſpiritualia accipitis. Sarephtana vitam ſibi, & ſuſcitari filium impetrat: Sunamitis hunc filium aſſequitur, iſta docetur. Ita beatius eſt dare quàm accipere. Abraham ſic excipit Angelos. Iſta ſuſceptura erat Angelorum dominum. Interim mihi vide, quàm rebus facilibus & humilibus Chriſtus delectetur. Non enim ea aureo cypho, non è quouis alio inſigni, ſed fictili vaſe ſibi potum miniſtrari petit. Plutarchus lib.1. Apophtheg. narrat Artaxerxem Perſarum regem delatam ad ſe ambabus manibus à ruſtico quandam aquam grato animo excepiſſe, quòd non muneris, ſed eius qui offerret, voluntatis haberet rationem. Chriſtus ſanè & idipſum attendit, mulieris

Marginal notes: Baſil. — *Chriſti vita laborioſa.* — Chryſoſt. — Cyr. Alex. — *Chriſti diligentia.* — Cyrill. — Auguſt. — Chryſoſt. — *Diſcipuli non curant viaticum.* — *Vitiis quantum cura quibuſdam ſit.* — Bernard. — *Habuit Chriſtus & Apoſtoli loculos.* — *Ciuilitas & manſuetudo. Chriſtus non it tabernas.* — *Vnde pecunias habuerint. Auguſt.* — *Reditus Eccleſiarum.* — *Eleemoſyna præparat maiorem gratiam.* — Chryſoſt. — *Quæ merces eleemoſynæ.* — Plutarch. *In ſuperfluis aureum in ſupellectilem.*

Side letters: A, B, C, D, E, F

simplici

Clem. Alex.

simplicitatem & mentem facilem ad excipienda illa, quæ crediturus ei fuerat. Clemens Alex. lib.2. Pædagogi.c.3. Argenteorum itaque & aureorum, gemmeorumque poculorum irritus & inutilis est vsus, vt qui sit visus solum deceptio. Nam siue eis calidum nimium liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est damnosus eius potus. Valeant ergo calices, antigonides, canthari, labroni, & lepastæ, & poculorum genera innumerabilia: trullæ præterea, & psyteres & oinochoæ. Aurum enim & argentum & priuatim & publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit: rara ad acquirendum, difficilis ad custodiendum, & non apta ad vtendum. Quinetiam curiosa ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quæ simul docet & timere, & bibere, est à bonis nostris institutis & legibus exterminanda. Et paulò post: Vide, Christus in vili canno cibum sumpsit, & fecit discipulos super herbam accumbere, & pedes eorum lauit linteo accinctus. Deus à fastu alienus, & dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cœlo deferens? Et à Samaritana potum petit, quæ aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sitim autem docens facilè extinguere. Scopum enim cõstituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificentiam. *Da mihi bibere*, inquit. Petit fons à riuulo, sed petit idem à membris cyphum aquæ frigidæ, vt rependat æternam mercedem. Petit vestitum, calceatum, hospitiũ, Matth.10.& 25. Ita olim, vt diximus, Helias à Sareptana petebat panem, vt rependeret doctrinam, & filiũ eius suscitaret. Et fœlix vtique à quo petit, inquit Gregorius Nazianz. Orat. in sanctum lauacrum, vt animam quasi aquam effundamus. Et vide quàm pauca petit, & quam magna merces. *Dixit ei mulier, Quomodo tu, cum Iudæus sis, bibere à me petis, quæ sum mulier Samaritana?* Cyrill. Alexãd. lib.2.in Ioan.cap.8. Initium disciplinæ quæstio est, & dubitatio prudens, radix cognoscendi ea quæ ignorantur. Porrò antithesi vtitur: quasi dicat, *Tu vir*, ego *mulier*. Minus autem colloquuntur hi duo sexus inuicem, nisi prior quædam necessitudo intercesserit. Tu quoque patria Iudæus, ego verò Samaritana. Hoc quippè illa agnouit & ex idiomate, & fimbriis, quibus Deus Iudæos distingui iussit à cæteris, Num.15. Vnde Matth.14. rogabant infirmi vt vel fimbriam vestimenti Christi tangerent. Præcipitur quoque Iudæis, vt deferant habitum à Christianis distinctum Extra. de Iudæis.c. In nonnullis. Hic præter habituum discretionem vastus tibi suppetit cãpus loquendi de vitando hæreticorum congressu: quem Paulus ad Tim. 3.fugiendum docet. Illi enim Samaritanis persimiles.1. Quòd templa nostra contemnant.2. Quòd scripturas deprauẽt.3. Vnius Dei cultui adulterinos Deos & doctrinas immisceant. 4. Populum Dei, vt olim Samaritæ Israëlem, à suis sedibus profligant. *Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.* Videtur istam dissidij radicem ad Iudæos remittere. Non enim dicit, non conti Samaritanos Iudæis, sed contrà. Indignabantur enim Iudæi, quòd Samaritæ illorum terras occupassent, & possiderent, 4.Reg.17. quòdque sua religione abuterentur. Tertull. lib. de baptismo, scribit Samaritas sese vrina proluere, quoties aliquem ex alia Gente cõtigerint, quòd omnes præter seipsos immundos esse existiment. Ita factum est, vt ab vtrisque hostiles istæ inimicitiæ progrederentur. *Respondit Iesus, Mulier, si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.* Contemptus Dominus, non contemnit mulierem, sed salutem eius quærit. Vbi tolerantiam eius & patientiã demirabere. Nec enim respondet ad ea, quæ mulier de Gentis suæ consuetudine dixerat, sed ad maiora euehit. Qui ergo sumus nos: qui vno tantùm ridiculo verbo excitati, excandescimus? Et hoc vtique mirum, quòd tot magnos viros in Iudæa reliquerit, quibuscum loqui posset: hanc verò mulierculam præferat tot scribis. Sed infirma mundi elegit Deus vt confundat fortia.1.Cor.1. Porrò à terrenis ad cœlestia mulieris animum eleuat: hoc enim modo lucrandi sunt infideles: cum fidelibus verò scripturis agendum, minus autem argumentis à natura sumptis, vt docet Damascenus lib.1.de fide Orthod. capit. 1. Donum Dei spiritus est, & eius gratia, quę & aqua dicitur, Ezech. 36. Hunc enim dare dicitur Pater. Luc. 11. Dabit spiritũ bonũ petẽtibus se. *Forsan* ait, non quasi futuri ignarus, sed vt relictũ homini petendi aut non petẽdi arbitrium insinuet. *Petisses*, inquit: nã & orationis fune hæc aqua hauritur. Matt.7. Petite, & dabitur vobis. Esa.55. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dũ propè est. *Et dedisset tibi.* vtique quia promptior est ad largiendum, quàm nos ad petendum. Quasi ergo dicat: Parùm est hęc aqua, quam hauris, ab ea quam habeo apud me. Tria verò docet requiri ad obtinendam aquam viuã.1. Nosse donum Dei, & Spiritus sancti virtutem: nimirùm & ipsam à falsorum spirituum vmbris discernere, cùm Angelus Satanæ transformet se in Angelum lucis. Si enim hæretici, spiritus discernere possent, nimirùm qui per Ecclesiam & per suos loquuntur, aquam viuam haurirent. Sed vt olim Propheta Domini à Pseudopropheta, 3. Reg. 13. & Achab à Sedechia, 3. Reg.22. seductus est: quòd donũ Dei in Michæa non nosset, ita & nunc permulti. 2. Nosse quis est qui dicit, Da mihi bibere: id est, Christum quis & quantus sit intelligere. Nouimus autem eum, si in vna Ecclesia, in fide, & veritate, non in factionibus hîc aut illic (Matth.24.) quæsiuerimus. Si bonum, si iustum, non si fautorem mali putemus. 3. Pius votis sequi. quod maximè fit per orationem: vnde ait, *Petisses.* Porrò Spiritus sanctus per aquam significatur, vt docet Cyrillus Hierosolymitanus Catech.16. quia 1. vt aqua plantæ, ita Spiritu sancto omnia consistant. Ps.32. Spiritu oris Domini omnis virtus cœlorum. 2. Purificet, Ezech.36. Effundam, &c. & mundabimini, &c. 3. Refrigeret, Ioa.7. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Matt.11. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. 4. Fœcundet, Psalm.1. Erit iustus tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarũ. Hier. 17. Benedictus vir, &c. Psal. 22. Super aquam refectionis, &c. 5. Quòd in typo aqua de petra fluens gratiam effusam à Christo, ligno crucis percussio significarit, Num. 20. 1. Cor.10. Bibebant autem omnes de spiritali consequente eos petra. Petra autem erat Christus. Hier.2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. *Respondit mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam?* Paulatim proficit. Nam quem Iudæũ quasi per contemptum dixerat, nunc Dominum vocat. Porrò nonnulli hæc verba non irridendi, sed discendi desiderio prolata esse dicunt. Sunt tamen qui dicta esse per derisum interpretentur: quòd ipse sitiat, & aqua egeat, cùm ne situlam quidem habeat, quodq; videatur se præferre Iacob Patriarchæ. Errat tamen, quia ratiocinatur à corruptibili elemento contra gratiam diuinam, quodque Iacob patrem suum esse dicat, cùm interim nec secundum carnem ex eo sit, nec eius fidem imitetur: postremò, quia Christum Iacob comparat, quasi eo maior non sit. Et eadem prorsus ratione solet humana sapientia omnes Dei promissiones accipere. Vt enim illa Christi promissionẽ ridiculam esse ducit, quòd nihil videat in Christo cũ hac promissione conueniens, immò contraria, sitim scilicet, & indigentiam: sic & ridiculæ sunt Dei promissiones humano iudicio, quòd longè alia polliceantur, quàm natura rerum ferat. Vt si agri multa frumẽta reddiderint, credimus huic verbo Psalmi, Qui dat escam omni carni. At si grando quæque vastauerit, & mors immineat, videtur id creditu difficile, quod Christus repetit: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Interim tamen non fundat Deus promissiones suas in naturali rerum cursu: quin potiùs vide, vt serpentis ænei aspectus saucios sanet, & aqua Siloë, & piscina Probatica turbata medica fiat. Et in ipsis sacramentis si quis ordini naturali institerit, quid credet? Ambrosius lib, de iis qui myster. initiantur, cap.9. Maior enim vis est benedictionis, quàm naturæ: quia benedictione natura ipsa mutatur. Arrogantiæ demum Christum insimulare videtur, cum adiicit: *Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis hunc puteum & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?* Et quidem maiorum authoritas suspicienda

est,

Idem. *Christus non est vsus pretiosis poculis.*

Greg. Naz.

Cyr. Alex.

Habitu & vestium distin...

Haeretici ... Samaritanis.

Tertull.

Damasc.

Tria requiruntur ad aquam viuam.

1.

2.

3.

Spiritus sanctus est aqua viua.

Cyr. Hier.

Error Samaritanæ sumitur ab elemento corruptibili.

Ambros.

est, non tamen præferenda est authoritati Christi. Porrò Neochristiani notare videntur Catholicam Ecclesiam, ac si sanctos Apostolos & Prophetas ipsi Christo præferat. Hæc calumnia fuit Fausti Manichæi, vt ostendit Augustinus lib.21.cap.21. Atqui, inquit, memorias Martyrum celebrat Ecclesia, & ad excitandam imitationẽ, & vt meritis eorum cõsociemur, & orationibus adiuuemur. Quis tamen antistitum in locis Sanctorum assistens altari, dixit, Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Cyril. lib.6.contra Iulian. Apostatam: Neque, inquit, Martyres Deos facimus, neque adorare consueuimus. Quòd si antiquorum illorum patrum scripta proferuntur, audimus semper in eis spiritum Dei loquentem. Verùm idipsum quod hæretici Catholicæ impingunt Ecclesiæ, in illos iustissimè referri potest. Non enim illi tantùm se Iacob, sed & omnibus Prophetis, Apostulis etiam, dicam ipsi quoque Christo præferunt: cùm omnes Catholicos, quotquot eos præcesserunt, hebetes & ignaros fuisse pronuncient: se autem reseruatos iactent, qui lucem Euangelij, & abstrusa quæque Dei mysteria interpretentur. Quis enim eorum non sibi perfectiorem cognitionem rerum diuinarum vendicat, quàm Paulus? Quis cum eo dixerit se nihil scire præter Iesum Christum, & hunc crucifixum? Omnes de scripturarum cognitione gloriantur. At verò puteus scripturæ altus est, nec hauriri aliquid ad sedandam sitim poterit, nisi priùs hanc humilibus gratiá Deus communicauerit. Maximus Martyr, Capitum cent.2.nu. 29 Puteus Iacob, inquit, est scriptura: aqua, scientia scripturæ: profunditas, obscurè dictorum scripturæ difficilis interpretatio. At situla est, quæ per literas diuini verbi habetur disciplina. Origenes. homil.12. eandem habet interpretationem. Habuerũt enim & Patriarchę, vt Iacob, doctrinæ puteos. Puteus est, inquit, si profundi aliquid mysterij tegit: fons, si ad populos abundat & effluit. Fons tamen Christi difficilimus est. Porrò quis hæreticorũ difficultatem è scriptura, ceu aquam ex puteo exhauriet, cùm situlam non habeat? Sedet vtique ad os putei, cùm nihil ad animæ consolationem depromere possit. Econtrà non è puteis, aut fontibus, non è verò scripturæ sensu, & antiquorum Ecclesiæ patrum obseruationibus suam doctrinã colligunt, sed è lacubus & stagnis, in quibus ranæ istæ coaxare non cessant. Basilius hom.2. in Psal. 7. vbi ista leguntur, Lacum aperuit & effodit eum: Vocè lacus in sacra scriptura, non valde in bona significatione positá reperimus, inquit, quemadmodum neque puteum aquæ in mala. Lacus enim est, in quem Ioseph coniectus est à fratribus: & quãdo percutitur Pharao à primogenito vsque ad primogenitum captiuæ in lacu, Exod. 12. Et in Ps.27. Deputatus sum cum descendẽtibus in lacum. Et Hiere.2. Me dereliquerunt fontẽ aquæ viuæ, & effoderunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere non possunt. Sed & puteum effodit Abraham, & filij Isaac: Et ad puteum progressus requieuit Moses. Et præceptũ habemus à Salomone, (Prou.5.) vt bibamus aquas à vasis nostris, & à nostrorum puteorum fontibus. Et Saluator noster apud puteum cum Samaritide de diuinis mysterijs loquitur. Causam verò ob quam laci in deterioribus, in melioribus putei vsurpantur, hanc esse puta. Acquisititia est aqua in lacubus, delabens ex cœlo, in puteis verò venæ aqua obrutæ manifestantur ablata terra, & auulsis aggeribus. Quia igitur aqua viua est in puteis, & hausta sæpiùs scaturit, & melior est: ideò doctrinam illam indicat, quæ è continuo Spiritus sancti fluxu emanat, quæ quantò magis communicatur, tantò fœcundior est. Itaque Christus ad hanc spiritualis aquæ meditationem paulatim Samaritidem eleuabat: vnde factum est, vt illa hauriendi difficultatem proponeret. *Respondit ei Iesus, Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui verò biberit ex aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quasi dicat, Si Iacob miratis, qui hunc vobis fodit puteum, multò magis obstupescere eum oportet, qui aquam longè fœcundiorem & meliorem præbet. Hæc enim causam habet temporalem & deficientem: illa autem quam sitienti porrigo, indeficientem & perpetuam: nimirùm Spiritum sanctum, qui & animam salire facit, per spem in vitam æternam. Nam differentia aquarum, differentiam illam præsentium infert, ait Euthymius in Ioan. capit.5. Per fontẽ quoque, integritatem & perpetuitatem huius aquę significauit. Agè, scilicet, aquæ Iacob nomine terrena omnia complectamur: qua eam satietas consequitur? Prou.27. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. Prou.30. Tria sunt insaturabilia super terram, & quartum quod nunquã dicit, Sufficit. Tres sunt filiæ auaritiæ, sanguisugæ. At verò diuina gratia hominem vbique comitatur, & in vitam æternam perducit. Itaque hac aquarum collatione, manifestè Christus docuit se non terrestrem, sed cœlestem: nõ caducam & mutabilem, sed æternam aquam daturũ. Augustin. tract.15. in Ioan. Quid est, ait, Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum? Et verum quidem est secundum hanc aquam, & verum est secundũ quod significabat illa aqua. Etenim aqua in puteo, voluptas est in profunditate seculi tenebrosa. Hic hauriunt homines hydria cupiditatum. Pone ergo hydriam cupiditatem, & aquam de profundo voluptatem. Cùm peruenerit quisque ad voluptatem seculi huius, cibus est, potus est, lauacrum est, spectaculum est, concubitus est. Numquid non sitiet iterum? Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. *Qui autem biberit ex aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã.* Hinc & Psaltes: Satiabimur in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa: Apud te est fons vitæ, & inebriabuntur ab vbertate domus tuæ? Verùm dixeris aliquis, cùm illam fœlicitatem saturitas non sequatur, an non etiam fastidium consequi necesse esset? An non anima cuiusque ardenti, & quasi sitibundo affectu in Deũ fertur? Sumitur enim sitis variis modis. 1. Aut pro desiderio rei temporalis nõdum habitæ, quod nusquam impleri potest, Eccles. 5. Auarus non implebitur pecunia. Sic Luc.12. diues depingitur. 2. Aut pro ardenti futuræ glorię assequendæ affectu. Sic Psaltes, Sitiuit anima mea, &c. Et sitis hæc impletur in patria. 3. Aut pro pleniori fruitione rei iam per gratiam habitæ, Eccles.24. Qui edunt me, adhuc esurient. 4. Aut pro feruentissimo rei præsentis amore, excluso omni fastidio. Sic in Deum desiderant Angeli prospicere, 1.Pet.1. Quòd si cõcupiscit & deficit anima nostra in Deum viuum, vt dicat quisque nostrũ: Quãdo veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? Quomodo qui bibit de hac aqua, non sitiet iterum? Immò qui biberit per gratiã, magis sitit, vt & clara Dei visione perfruatur. An non legimus (Matth. 5.) Beatos illos qui esuriunt & sitiunt iustitiam? Augustinus respondet, Complendum esse in resurrectione mortuorum, vt nec esuriamus nec sitiamus. Dedit enim Deus aliquando seruo suo Heliæ, vt per quadraginta dies nec esuriret, nec sitiret: qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poterit dare semper? Sed & adijcere possumus, quòd in resurrectione mortuorum, plena erit electorum gloria, tum in anima, tũ in corpore suscitato. Vestientur enim illa stola secunda in corpore, quam appetentes, sub altari aureo clamant, Vindica sanguinem nostrum Domine, de habitantibus in terra. Ideò & tunc satiabimur, cùm apparuerit gloria tua, inquit Psaltes. Verùm rursus obijcietur, quòd needum in illa gloria plena saturitas est: quia scribitur Eccl.24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitiẽt. Respondet autem Thom. Aquinas in Ioann. Quòd differentia est inter rem spiritualem, & temporalem. Licet enim vtraque sitim generet, tamen aliter & aliter. Quia res temporalis habita causat quidem sitim, non suipsius, sed alterius rei: spiritualis verò tollit sitim alterius rei, & causat sitim suipsius. Cuius ratio est, quia res temporalis æstimatur magni pretij & sufficiens, antequàm habeatur: sed quando habetur, quia nec tanta, nec sufficiẽs ad quietandum desiderium inuenitur, ideò non satiat desideriũ, quod ad aliud habendum moueatur. Res verò spiritualis non cognoscitur, nisi cùm habetur. Apoc.3. Nemo nouit, nisi qui accipit. Et ideò non habita, non mouet desideriũ: sed cùm habetur & cognoscitur, tunc delectat affectum, & mouet desiderium, non quidem ad aliud habendum: sed quia imperfectè percipitur, propter recipiens imperfectum, mouet, vt & ipsa perfectè habeatur. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Thom. Aquinas etiã adijcit,

Marginal notes: Augustin. — *Sancti quomodo honorandi.* — Cyrillus. — *Scriptura puteus altus est.* — Maximus Martyr. — Origenes. — Basilius. *Lacus quid.* — Hierem. 2. — *Cur putei fontesque cõmendentur.* — Euthym. *Nulla in terrenis est satietas.* — August. — *An fastidiũ sit infœlicitas.* — *Sitis varijs modis dicitur.* — *Quomodo sitiant sancti.* — Thom. Aq. *Sitis rei temporalis & æternæ qualis sit.* — Idem Th.

quòd

quòd ex motu, Christus docet doctrinam suam esse aquã viuam. Nam terrena aqua deorsum fluit, ista autem sursum fertur. *Dicit ad eum mulier, Domine da mihi hanc aquã, vt non sitiam iterum, nec veniam huc haurire.* Chrysostomus hom.3.in Ioan. Considera, quæso, quàm paulatim ad veræ doctrinæ altitudinem adducitur. Primum de aqua ambigebat, & sensu perceptibilem illam esse putabat, quam Christus promiserat: nunc meliorem intelligit, & mutat sententiam. Diligenter inuestigauit, neque credula, neque pertinax quod rogando ostendit. Atqui Iudæis dixerat Christus: Qui comedit de carne mea, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet. Verùm non modò nõ crediderunt, sed & scandalizati sunt. Et hi quidem multa signa viderant, illa autẽ nullum, sed tantum verba audierat: & tamen ita proficit, vt statim creditura sit. Cæterùm quia consistere se in multo labore perpendit, vt aquam hauriat, oportere nimirùm ex vrbe in hunc locum frequenter transire: hinc fit, vt adhuc rudis & carnalis mulier corporis releuamine moueatur, quasi corporalẽ hoc in mũdo quietẽ Christus polliceatur. At verò caue, ne tu idem cũ hac Samaritide sentias. Qui enim nõ laborat, nec mãducet. 1. Tim. 1. Sed & per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, vt frequentibus exemplis & testimoniis probat Tertull. lib. ad Martyres, & lib. De patientia. Et quidem modus percipiendæ gratiæ est per orationem. Vnde illa, cùm Christum audisset dicentem, *forsitan petisses*, petere ausa est. Verùm ducitur sola consolatione carnali: quasi releuandæ corporali, & non spirituali siti, hæc aqua repromittatur. Et in hoc sanè frequẽter nos errare contingit: quòd vt temporalibus curis releuemur, nihil non attentamus, nihil molestum esse putamus: Vt autem animæ consolationem aliquam nanciscamur, torpescimus. *Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Honestas enim ciuilis requirit, vt si quid magnum mulieri nuptæ dandum sit, detur viro præsente: neque puellæ dona accipiant, nisi præsentibus parentibus, aut tutoribus. Interim tamen Christus sensim ad sui teatus agnitionem eam euocabat, vt purificata mente eius doctrinã capessere, & Spiritus sancti gratia perfundi posset. Chrysostom. hom. 30 in Ioan. ex hoc loco admonet, Christum voluisse virum eiusdem gratiæ cum vxore participem fieri: & ostendere coniugatos inniti oportere, vt se inuicem in salutem lucrentur. 1. Cor. 7. Quid scis mulier an virum saluum facies? Inde fit vt Paulus virum mulieris caput definiat, 1. Cor. 11. ita tamen vt & ipse vir caput suum Christum agnoscat, sicut & Christus Deum. Et 1. Cor. 14. mulieres hortatur, vt domi viros suos interrogent. At nunc nescio quàm stolidos viros nobis hoc seculum peperit, vt ab vxoribus naso se pertrahi sinãt, & si illas contigerit, propter effrænem carnis licentiam, in hæresim labi, videbis hac in re viris etiam Catholicis dominari, illos seducere, pueros etiam suos prauo hoc veneno, vidente marito, inficere: vt ne viri quidẽ mutire audeant. Augustin. tract. 15. in Ioan. non minus ex hac viri nuncupatione mysterium deducit, quam nuper ex aqua. Vir, inquit, est intellectus, cuius mulier est voluntas: hæc enim concipit, vt apprehensiua eam mouente. Quia ergo voluntas prompta erat ad recipiendum, sed non mouebatur ab intellectu & ratione, vt spiritualiter hoc intelligeret, sed adhuc sub sensu detinebatur: ideò Dominus ait, *Vade* tu sensualis, *voca virum tuum*, rationalem intellectum, vt intelligas quòd modò carnaliter sapis: *Veni huc* ratione ducta & fide, vt tandem quæ ad salutem sunt necessaria, intelligas. Cæterùm eadem nos ratione adhortamur, ne quis ex parœciis sine Curione, ex diœcesibus sine Episcopo, ex prouinciis sine Archiepiscopo, nouam doctrinam accipere, velut aliquod recens donum audeat. Qui habet sponsam, sponsus est. Sunt illi Ecclesiæ spõsi, & eorum est de concreditis sibi animabus rationem reddere. Origenes, hom. 1. in Ps. 37. Omnes Presbyteri, Episcopi, & Diaconi erudiunt nos, & erudiẽtes adhibẽt correptionem. Cyprianus lib. 1. Epi. 3. ad Magnum, Episcopos & Ecclesiæ ministros docere iubet sine metu iniuriarum, aut insidiarum. Ita & vos illos vocate, ad probationem doctrinæ, aut reprobationem, si qua noua infertur.

Chrysost. — *Non sine sudore æterna donantur.* — *Tertull.* — *Vir muliere superior.* — *Chrysost.* — *Vir mulie-* — *August.* — *Quomodo noua doctrina audienda.* — *Origenes.* — *Cyprian.*

Si quis vos adoritur, *vocate virum*, & Prælatum vestrum. Deuter. 17. Si difficile quid & ambiguum in lege perspexeris, confer te ad sacerdotem, & ex ore eius omnis conclusio pendeat. *Respondit mulier, Non habeo virum.* Se ei ignotam putat, qui nouit omnia: & in modũ primæ mulieris, suum peccatum operire conatur. Et quidẽ hoc laudabile esse potest in muliere, vt non habeat virum: Cùm etiam Mariam ad pedes suos sedentem, non habẽtem virum Christus docuerit, ait Augustinus: sed & 1. Cor. 7. virginibus consulatur vt sic permaneãt. Verùm in spiritualibus, vbi omnia casta sunt, aliquis semper vir, aliquis sponsus esse debet. Quid nauis sine nauta? quid vrbs sine rectore? grex sine pastore? Sed & incipit ipsa gustare peccatum suum. Nam & Ecclesia sine pastore fornicata est, & mulier concupiscentiis implicita. Vnde addit: *Benè dixisti, non habeo virum.* Mulier quidem putans simpliciter cum homine loqui, occultatæ rei turpitudine fallere eum conabatur: sed Christus accepta occasione prophetat, eámque arguit, ad amussim omninò manifestos ac legitimos eius viros enumerans, & eum qui nũc occultus erat. Reuelans ergo Christus peccatum mulieris occultum, significat nullum scelus tam occultum esse, quod non manifestè pateat in cõspectu Dei. Nónne omnes vias meas præuidisti? inquit Psaltes: Tu cognouisti omnes semitas meas, & funiculum meum inuestigasti. Peccata tua latẽt quidem homines, non latent autem Deum, non latent Angelos ministros Dei. Quid ergo tibi polliceris impunitatem in tenebris noctis, quasi nõ in luce pecces? Quãtò verò horribilius est incidere in manus Dei? Docet igitur Christus nostræ iustificationis initium esse in agnitione peccati, cùm necessaria sit remissio peccatorum: sed & necesse esse priùs eius mentem purgari, qui de rebus diuinis doceri velit. Basilius, ho. in initium Prouerb. Quãdoquidem in malignam animam non ingreditur sapientia, purgat priùs per diuinum timorẽ animas eorum, qui cum sapientia conuersationem habere volent. Nã in vulgus proiicere salutis nostræ mysteria, & omnes similiter suscipere, qui neque vita pura, ac sermone expenso vsi sunt, simile est, velut si quis in vasculum sordidum pretiosum vnguentum immittat. Chrysostomus, hom. 23. ad popul. Quòd Christianum oportet rectè viuere. Cùm enim vermes in intestinis nutriens adeò langueat, vt ne quidem respirare possit, cùm eius omnia cõsumantur intestina: quomodo nos talem habentes serpentem, peccatum, qui cuncta rodat viscera, aliquid generosum patere poterimus? qualiter hac liberabimur peste? Si poculum bibamus, quod vermes atque serpentes exitio tradere possit. Et hoc poculum est pretiosus Christi sanguis, si cum fiducia sumatur: & cùm hoc diuinarum scripturarũ diligens meditatio, & eleemosyna scripturis addita. Inde fit, vt Christus Iesus huic mulieri oculos aperiat, & quàm fœda conuersatione conspurcata sit, manifestè ostendat. *Dixit enim ei: Benè dixisti non habeo virum: quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir.* Athanasius, quæst. 58. ad Antiochum Principem. Hæc, inquit, mulier quinque viros iuxta Samaritarum legem habuit, qui iam mortui erãt: postea verò scortabatur. Nemo siquidem cũ ea, vt cum vxore legitima, volebat cohabitare. Illa verò concupiscentiam suam cùm refrænare non posset, virum clàm apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus, aut legitimus maritus: sed eũ virum secum habebat occultè. Ita sicut homicidiũ & furtum, diu quoque adulteriũ celari non potest. Vltrò enim se prodit. Hoc in Dauide manifestum est, cuius peccatum Nathan aperuit, 2. Reg. 12. In Herode, cui vxorem fratris detinenti, Ioannes Baptista in faciem restitit, Marc. 6. Et in eius scelere, quem palàm tradi Satanæ mandat Paulus, 1. Cor. 5. Cæterùm notat mulieris infatigabilem libidinẽ. Vnum enim est ex his, quæ super terram insaturabilia Salomon prædicat: quæ quoniam hominum & vicinarum mulierum linguas metuebat, ne ab illis diffamaretur, non virum, sed concubinum occultè retinebat. Hieronymus lib. de Monogam. ad Geronriam viduam. Rem, inquit, dicturus sum incredibilem, sed multorum testimoniis approbabo. Ante annos plurimos, cùm in chartis Ecclesia-

August. — *Nulla virgo sine viro spirituali.* — *Nostræ iustificationis initium in agnitione peccati.* — *Basil.* — *Chrysost.* — *Peccatũ euomendum.* — *Athanas.* — *Nullum peccatũ adeò secretum est, quod non reueletur.* — *Hierony.* — *Mirabilis polygamia.*

sticis

ſticis iuuarem Damaſum Romanæ vrbis Epiſcopum, & Orientis atque Occidentis ſynodicis conſultationibus reſponderem, vidi duo inter ſe paria, viliſſimorum è plebe hominum comparata: vnum, qui viginti ſepeliſſet vxores: alteram, quæ viceſimum ſecundum habuiſſet maritum: extremo ſibi, vt ipſi putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium expectatio virorum pariter ac fœminarum, poſt tanta pericula, quis quem prius efferret. Vicit maritus, & totius vrbis populo confluente, coronatus, & palmam tenens adoreamque, per ſingulos ſibi acclamantes, vxoris multinubæ feretrum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? Nempè illud quod Dominus Samaritanæ, Viginti duos habuiſti viros, & iſte à quo ſepelieris, non eſt tuus. *Dixit ei mulier, Domine, vt video Propheta es tu.* Vide vt proficiat? quem primò Iudæum, dein Dominum vocarat, nunc Prophetam nuncupat. Meminit enim Prophetas dictos olim, videntes, quòd illis cordis obſtruſorum cognitio indulgeretur. Vnde cùm idem in Chriſto experiatur, non excandeſcit, ſed honore afficit, ſuumque reatum fatetur. Vtinam omnes eodem affectu increpationes exciperent, quo hæc mulier. At impij cum Iuda inquiunt, Nunquid ego? Sic mulier non tantum ſuſcipit reprehenſionem, ſed & reprehenſorē honorat Prophetæ titulo. Cyrill. lib.2. in Ioan. cap.89. Sic a tarditate & fœmineo ingenio paulatim ad virile conſcendit, animi oculos iam ad altiora erigens. Qua in re & Domini patientia, & peragens virtus vehementer miranda eſt, qui vel agreſtes hominum mentes faciliùs, momentóque penè temporis ad ſublimiora conſcendere facit.

Cyrill. *Verbi Chriſti virtus.*

Horat.

> *Sylueſtres homines ſacer, interpréſque Deorum,*
> *Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus.*
> *Dictus ob hoc lenire tigres, rapidóſque leones.*

Hierony. *Varii hominum anfractus.*

Quantò maiorem verò vim habebit verbũ Chriſti Hier. ad Ruſticum, de viuendi forma, varios hominum anfractus docet, quòd latro in cruce credit, Iudas cadit de Apoſtolatus faſtigio. Et quid, inquit, Samaritana vilius? Non ſolùm ipſa credidit, Meſſiamque cognouit ad fontem, quem in tēplo Iudæorum populus ignorabat. Quid Salomone ſapientius? Sic alij cadunt, quos ſtare putauiſſemus: alij eriguntur, quos ſemper proſtratos minimè dubitemus. Sapientia proſternitur, inſipiētia erigitur. Hinc qui ſtat, videat nec cadat. Chriſtum itaque iam ex radio reuelationis & abſtruſiſſimæ ſecretorum ſciētiæ cognoſcere incipiens, non ampliùs terrena rogat, non bonam corporis valetudinē, non pecunias, non opes, ſed tātùm doctrinam. Matth.6. Quærite primùm regnum Dei, &c. Id dicere poterat quod Paulus, omnia ſeſe hæc habuiſſe velut ſtercora. Sic cui modò de ſedanda ſiti cura erat, iam doctrina præcepta perquirit. Chryſoſt. hom.39. in Ioan. Quòd ſi iſta mulier tanta auiditate interrogat eum quem ignorat: quam nos veniam conſequemur, qui eum non ad fontem, non in deſerto, non in meridie, neque in ſolis æſtu ardētiſſimo, ſed ſub aurora, ſub hoc tecto ad vmbram intuemur, non tamen audire patimur, ſed deſidemus? *Patres noſtri adorauerunt in monte hoc: & vos dicitis quia Hieroſolymis eſt locus vbi adorare oportet.* Hic illi ſcrupulus fuerat, meliórne cultus foret Iudæorum, qui Hieroſolymis adorabant: an Samaritanorum, qui in monte. Vtriuſque enim fortiſſima ratio ſe offerebat in mōte Garizim Moſem pop. benedixiſſe. Deuter.11. & 17. Et tamen Deum templum Hieroſolymitanum commēdaſſe, 3. Reg. 9. Eſa.56. Deuteron.12. 2. Paral.6. Patrum itaque nomine ſe tuetur, ſed malè intellectis omnibus. Sacrificauit Abraham in monte, & illi quidem quaſi adinſtar illius immolabant filios ſuos & filias ſuas dæmoniis. Sic mendacium quærit ab ipſa veritate prętextum, & transformat ſe Angelus tenebrarū in Angelum lucis. Mons Bethel olim Patriarchis celebratiſſimus fuerat, vt qui domus Dei diceretur, & porta cœli: At verò tandem Bethauen, domus iniquitatis nuncupatus eſt. Chryſoſt. Igitur Patrum nomine Abraham ſignificari docet, & Iacob, qui loca illa ſumma in veneratione habuerint. Et quidem hæc olim celeberrima, ceſſerunt tamen Hieroſolymitano templo, vbi illud conſtructum eſt. Sic enim Deuteron. 12. præcerat Dominus eo in loco adorare quē elegiſſet, poſtquam

Quis ſcrupulus Samaritanæ.

Mendacij fucus.

Chryſoſt.

populus Iordanem tranſuadaſſet. Obſerua prudentiā mulieris: nec enim omnibus ancipitem quæſtionem diſſoluendam propoſuit, ſed ei quem Prophetam eſſe experta eſt. Hoc facto nos inſtruens doctos Theologos de rebus fidei conſulere, cum

Mulieris prudentia.

> *Nauta de ventis, de tauris narret arator:*

& tractent fabrilia fabri, vt docet Hieronymus, Epiſtol. ad Paulinum. Neque verò mirum videri debet, quòd Samaritani Patriarchas illos Iſraëlitici populi, pro ſuis patribus agnoſcunt. Ioſephus enim lib.11. Antiq. Iud. capit. 16. ſcribit, Samaritas huius eſſe naturæ, vt cum viderint Iudæos aliqua calamitate oppreſſos, negent illos ſuos eſſe cognatos: ſecus verò referre originem ſuam ad nepotes Ioſeph, Ephraim & Manaſſe. Probat id inſigni hiſtoria. Nam cùm Alexander Iaddum Pontificem Hieroſolymæ, & ipſum templum honoraſſet: iidem ipſi Samaritæ obuiam proceſſerunt, rogantes, vt & ſuum templum viſitaret, & petentes per ſeptem annos tributa releuari. Ad quos Alexander, Qui eſtis? Reſpondent, Hebræi: ſed nos Sidonij Sichimitas vocant. Rurſus interrogat, an eſſent Iudæi. Reſpondent non eſſe. Ego autem, ait Alexāder, hoc Iudæis conceſſi. Ioſephus hic ſatis oſtendit eos typū geſſiſſe ciuitatis refugij omnibus hæreticis. Si quis inquit, culpam habuiſſet apud Hieroſolymitas, aut de cibo illicito, ſeu tranſgreſſione Sabbathorum, aut de aliquo peccato, ad Sichimitas recedebat, dicens ſe iniuſtè culpari. Euſebius lib.3. de vita Conſtantini, narrat Conſtātinum iuſſiſſe dirui Marcionitarum, Paulianorum, Valentinianorum, & Nouatianorum refugia, & ſpeluncas ferarum illarum. Si enim proditores patriæ recipere periculoſum eſt, quantò magis Dei? An non ibi etiam execranda perpetrabunt, vbi fugerint? Porrò quæ fuerit huius ædificandi templi occaſio, Ioſephus narrat lib.11. Antiquit. Iud. cap.14. Nam cùm ſacerdotum principatui Iaddus Pontifex ſucceſſiſſet, erat, inquit, huic frater Manaſſes nomine. Cui Sanabalat miſſus à Dario ad Samariam Satrapa, genere Cuthæus, ex quibus & Samaritæ deſcendunt, audiēs claram eſſe ciuitatem Hieroſolymam, & reges eius multa Aſſyriis & habitatoribus humilis Syriæ pericula feciſſe, libenter copulauit ſuam filiam, nomine Iſacha, arbitratus per affinitatem obſidem ei futuram ad fidem gentis Iudæorum. Hieroſolymorum verò ſeniores indignabantur, quòd princeps ſacerdotum Iaddi frater Manaſſes alienigenæ cohabitans vxori, ſacerdotij particeps exiſteret. Arbitrabantur enim hoc connubium fieri occaſionis præſtandæ volentibus legem tranſgredi pro vxorum copulationibus, quas ab alienigenis ſibi coniungere feſtinabant. Nam extitiſſe etiam priorem ciuitatis captiuitatem per hęc coniugia mala putabant, quòd multi in his peccaſſent, dū non vxores prouinciales ducerent. Iubebant ergo Manaſſem diſiungi ab vxore, aut non introire ſacrarium. Princeps quoque ſacerdotum cum populo hoc indignè ferebat. Manaſſes autem prohibitus à fratre ad altare accedere, ad ſocerum Sanaballam peruenit, amare ſe dicens filiam eius Iſacha. ſacerdotalem verò honorem maximum eſſe apud Gētem, & ciuitatem, & genus Iudæorum, nec velle propter huiuſmodi coniugiū ſacerdotij priuari iure. Itaque Sanabalat non ei ſolum ſacerdotium, ſed etiam Principatum ſacerdotij & potentiā ac honorem omnium locorū ſibi ſubiecturum dare promiſit, volens ſuam apud eum filiam permanere. Dicebat etiam templum ei ædificare inſtar Hieroſolymorum ſuper montem Garizim, qui altior omnibus montibus Samariæ apparebat, ſed hoc facere cum regis Darij ſentētia. His promiſſionibus eleuatus Manaſſes permanſit apud Sanabalat, Principatum ſacerdotij arbitratus ſe accepturum, Dario conſentente. Porrò vt ex hac hiſtoria, ita & ex aliis permultis in Eccleſia Catholica colligimus, ab ambitione ductas eſſe hæreſes, nec ſine prætextu religionis, adinſtar iſtorum, qui & montem Garizim, & Patriarchas, & Moſem ipſum in medium afferebant. Quantum autem fuerit pro ratione templi inter Iudæos & Samaritas diſſidium, legitur 2. Eſdræ 4. cap. Factum eſt enim, cùm audiſſet Sanabalat quòd ædificaremus murū, iratus eſt valde: & motus nimis ſubſannauit Iudæos, & dixit coram

Hieron.

Ioſephus

Quæſtio de templo olim ventilata.

Ciuitates refugij.

Euſeb.

Ioſephus. *Occaſio templi Samaritani.*

Sanabalat princeps Samariæ.

Iaddus Pontifex.

Manaſſes.

Iſacha.

Hæreſes ambitione ductæ.

fratribus

Samaritani prohibēt Iudæos ab ædificio.

fratribus suis, & frequentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittét eos Gentes? Nũ sacrificabunt & complebunt in vna die? Nũquid ædificare poterũt lapides de acervis pulueris qui cõbusti sunt? Sed & Tobias Ammanites proximus eius ait, Ædificét, si ascenderit vulpes, transiliet murũ eorũ lapideum. Factum autẽ cum audissent inimici nostri, nũciatum est nobis, dissipauit Deus consilium eorum. Et conuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad opus suum. Et factũ est à die illa: media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum: & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricę, & principes post eos in omni domo Iuda ędificantiũ in muro, & portantium onera, & imponentium. Vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. Ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebát buccina iuxta me. Iosephus l.11. Antiq.c.4. narrat, sub Dario Cyri successore, cùm regiis literis & liberalitate Iudæi ædificarent templum, Samaritas nihil conferre voluisse ad ipsius structurã: accusat os illos apud Darium per legatos Iudęorum Zorobabelem, Ananiam, & Mardocheum. Ideoq; Darium literis mãdasse, ne molesti sint ædificantibus templum, & vt præberent impensas in sacrificia, vt & pro se, & pro populo Persarum quotidie precarentur. Idem Iosephus l.13. de Antiq. Iud. c.6. refert, sub Alexandro Magno Garizitanorum templi religionem inductam, & Ptolomęi Philometoris tempore ortum inter Samaritas, Garizitanos & Iudæos de suo templo coram ipso rege Ptolomæo dissidium. Patrocinabantur verò Samaritis Sabbas cum Theodosio, Hierosolymitanis Iudæis Andronicus Messalami filius, iurauerúntque per Deũ & regem, quòd ea lege probationes allaturi essent, & rogauerũt regem, vt necaret eum qui iusiurandum non seruasse deprehenderetur. Porrò Andronicus pro Iudæis prior orsus es lege approbare tépli sanctitatem & religionem, ostendénsque per continuas Pótificum successiones, sacerdotij vsque in sua tempora propagationem, & ab omnibus Asiæ regibus maiestaté huius loci donariis honoratam. Hinc Sabbas & Theodosius pro Samaritis addicti sunt supplicio. Itaque cùm tot quęstiones inter Iudæos & Samaritas interuenirent, mulier de sua salute solicita quæstionem hanc proponit. At verò Christus *dixit illi, Mulier, crede mihi.* Chrysosto. hom. 32. in Ioan. ostendit cur ad quæstionem responsurus, primùm sibi credi postulet. Vbique enim fide opus est, inquit, fide inquam bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quisquã potest, sed illis similis est, qui sine naui pelagus trãsnare aggressi, parũ profecti lassatis manibus, pedibúsque; fluctibus continuò obruuntur: neque aliter qui suis nitũtur rationibus ante cognitam veritatem, vt Paulus ait, 1. Tim. 1. naufragium faciunt: quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt. Quod ne nobis accidat, sacræ anchoræ, qua Christus in pręsentia Samaritanam cõfirmauit, innitamur. Nam cùm illa dixisset, *Quomodo vos dicitis, quia in Hierosolymis hic est locus, in quo oportet adorare: respondit Iesus. Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in Hierosolymis, neque in monte hoc adorabitis Patrem.* Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioan. cap. 91. Arrogantiam, inquit, & imperitiam Iudæorum & Samaritarum condemnat, adorandi modum ad sublimius atque verius transferendum ostendens. Non enim quæretur locus vbi Deus habitet, inquit, sed tãquam omnia replens atque conseruans, vbique adorabitur, vt quidam Prophetarum prædixit. Horum autem atque tempus istius translationis, tempus conuersationis suæ cum hominibus nemo fuisse ambigit. Animaduertendum autem arbitror, quomodo mirabiliter, vt de filio Dei aliquid cogitet, oratione Saluatoris mulier inuitatur. Patrem enim Deum appellauit. Pater porrò, nisi filius ei sit, intelligi nequaquam potest. At verò quæri potest, quomodo Christus mulieri dixit non adorandum iri eũdem Patrem aut Hierosolymis, aut in monte: cum prima Christianorũ Ecclesia fuerit in mõte Sion, (ait Cyril. Hier. Cathech. 14.) & tandẽ Petrus & Ioánes Samaritanos baptizarũt? Duplici modo respóderi potest: Aut dictioné tantũ subaudiendã, vt interpretatione habetur: quo modo intelligere videtur Athanas. qu. 59. Aut, vt Chrysostom. homil. 32. in Ioan. docet, Christum loci nomine cultum intellexisse: Iudaicum quidem, per Hierosolymam, notatum autem Gentili, per montem Samariæ. Neutro enim eorum Deum patrem colimus: nec vt Iudæi in vmbris & typis, quia (vt ait Petrus Venerabilis in sui temporis hæreticos, titu. de Basilicis, templis & altaribus) non accipitur à Deo sacrificium vmbratile succedente veritate: nec vt Samaritani, Patrem adoramus: cùm illi Deum suo monte concludi putarent. At Esa. 66. Cœlum mihi sedes est (inquit) terra autem scabellum pedum eius. Proinde in omni loco dominationis eius, benedic anima mea Dominu. Psalm. 102. Demum illi etiam idola colebant, 4. Reg. 17. quæ Christiani detestantur. Idolum enim nihil est in mundo. 1. Corinth. 8. Triplex enim cultus est, vt doctè Augustin. tom. 4. lib. Quæst. in nouum Testam. capit. 59. exam. 1. Iudaicus omnium sub elementis, s. ceremoniis, quæ in creaturis elementaribus consistebant. 2. Gentilis, quo elementis huius mundi seruiebatur. 3. Christianus, quo nos in spiritu super elementa Deum colimus. Thomas Aquin. in Ioan. ita vtranque que Iudæorum & Samaritarum adorationem euacuandã ostendit, vt interim hos & illos conciliet. Nam si, inquit, aliquis vellet duos populos coniungere, remouenda essent, quæ inter vtrosque dissidium efficiũt, & quædam eis essent concedenda, quæ vtrosque inuicem conciliarent. Atqui Samaritis obstabat opinio de vero Deo, ac si corporalis esset: Iudæos suæ ceremoniæ reuocabant. Christus igitur vtrumque tollit, & locum pro cultu, qui tum his in locis exhibebatur, accipiens. Neque, hic, inquit, neque Hierosolymis adorabitur, eo. s. modo quo soletis. *Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est.* Chrysostom. in Ioann. Seipsum cæteris connumerat, inquit, condescendens opinioni Samaritidis huius, quæ illum pro simplici aliquo Iudæo homine primòm acceperat: & in signum humilitatis, & in patrem obsequij. Porrò Iudaicum cultum tantò potiorem Gentili docet, quantò Iudæis, non autem Gentibus promissus erat Christus, ex eorum stirpe oriundus: quique illis omnia sua mysteria reuelaret. Nesciebant autem Samaritæ id quod adorabant, sicut nec Atheniẽses, ad quos Paulus ait, Acto. 17. Deum quem ignorantes colitis, hunc annuncio vobis. Deum arbitrari aliquo loco concludi, ipsum ignorare est. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et rursus: Ego cœlum & terram repleo. Ne fortè talem de illo opinionem concipiamus, qualem Gentiles de suo Ioue: de quo hæc Ouidius.

Iuppiter Augusta vix totus stabat in æde,
Inque Iouis dextra fictile fulmen erat.

Atqui Samaritæ Deum, quem ex Mosaicis libris, ad eos post plagam acceptam promulgatis, didicerant, suo mõte concludebant: non aliter sanè, quàm tandem Hadrianus Imperator Christum quidem admisit, sed cæteris suis diis & idolis cõnumerauit. *Salus autem ex Iudæis est* quia & illi sacras scripturas, & Patrũ traditiones, & Christũ repromissum habent: cæteraq; huiusmodi primùm accepta ferũt, quàm cæteræ nationes. *Sed venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* ἔρχεται ὥρα venit hora, in præsenti dicitur, non quòd hactenus venerit. hoc enim de Christi aduentu intelligitur, quem olim Patres expectare, non autem videre poterant. Non venerat olim hæc hora, sed venit, & nunc est: quia, vt scribit Apostolus, nunc hora est nos de somno surgere: &, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, vt prædixit Esaias. Venit hora doctrinæ & legis Euangelicæ, qua adueniente cessare oportet prophanum Gentilium cultum, & typicas illas legis Mosaicæ ceremonias. Itaque nunc tempus istud alios mores postulat. Lex & prophetæ vsque ad Christum. Illo iam perfectiora docente, cætera cedere oportet. *Veri adoratores,* qui fide Christi imbuuntur, & intelligunt, quid credi oporteat, *adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* 1. Tempus est, vt falsa religio Gentium, quæ Deum localem & corporalem sibi effingit, cedat Christianæ, quæ eũ spiritu

Iosephus.

Dario non dato pro Iudeis.

Idem.

Lis de templo & monte vexata.

Chrysost.

Fide in omnibus opus est.

Cyr. Alex.

An non Patrem adoraturi in monte & Hierosolymis.

Cyr. Hier. Athanas. Chrysost.

Alius cultus Iudæorum, alius Samaritarũ, alius Gentiũ, alius Christianorũ.

Pet. Vener. August.

Thom. Aq.

Chrysost.

Opinio Gentilis de Deo. Ouidius.

apprehendit & colit: & vmbræ legis cedant luci Euangelicæ, quæ non in typis, sed veritate iam impleta Deũ adorat. a. Venit hora, qua fideles longè perfectiùs Deũ agnoscent etiam quàm Iudæi: illi enim mysterium Trinitatis ignorarunt: at veri adoratores adorabũt Patrẽ in Spiritu sancto, & veritate Filio, id est, Trinitatẽ in vnitate, & vnitatẽ in Trinitate. Nimirùm triplex huius sententiæ colligitur interpretatio. Prior est, quòd adoraturi simus Deũ non vt corpus, aut corporeum aliquid, sicut Samaritæ, sed vt spiritum: ad quod alludit, cùm adiicit, *Deus spiritus est*. Neque in typis & figuris Mosaicis, quæ obseruabantur, & in promissionibus, & sacrificiis, & baptismatibus: sed in *veritate* rerum illarũ: Ita vt non iam simplex carnis ablutio in baptismate requiratur, sed cõscientiæ bonę emũdatio: non typus & figura simplex Christi carnis in Eucharistia, sed ipsa eius caro. Alioquin vbi veritas esset, si simplex tantùm figura corporis exhiberetur? 1. Cor. 10. Omnia in figuris cõtingebãt illis, & in simplicibus Christi corporis significationibus Christum agnoscebãt. Erat enim Agnus Paschalis, erat hircus, erat vitulus, erant & cæteræ legis victimæ, figuræ corporis Christi. Alioquin frustrà typicæ legis tẽpore offerebantur. Nunc verò ipsum est Christi corpus, quod de virgine natum est, quod pro nobis crucifixum est, & resurrexit. Vnde & illud repromittens dixit, Panis quem ego dabo, caro mea est, quã ego dabo pro mundi vita. Et illud exhibens, ait: Accipite, & comedite. hoc est enim corpus meum. Hic noster est cultus in veritate, Ioan. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Non est Dei cultus sine lege, non sine sacrificio, nõ sine sacerdotio. Heb. 7. Translato sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat. Inde fit, vt perfectiore iam cultu succedente, perfectiora sint sacramenta, perfectius sit & nouæ legis sacrificium. Quomodo perfectius, si illud conferas cum Iudaicis sacrificiis? Quia illa in figura, istud in veritate. Immò veritas est: est enim corpus Christi. Chrys. ho. 32. in Ioan. in hanc venit sententiam. In veritate enim adorare oportet, inquit. Nam quæ superiori tempore figura erant, circuncisio, holocausta, sacrificia, incẽsum: nõ sunt amplius, sed omnia veritas. Heb. 10. Vmbram enim habet lex futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem. Est & alia interpretatio, etiã ab antiquis Patribus ducta: quòd adoraturi essemus, vt diximus, Patrem in spiritu sancto, & in veritatẽ Filio. Adiici potest, *& in spiritu*, id est, feruore spiritus Deum adorãdum esse, sicut 1. Cor. 14. scribit Paulus: Orabo spiritu, orabo & mente. Ephes. 5. Psallẽtes in cordibus vestris Deo. Ne fortè putemus, more Gentium in multiloquium exaudiri, Matth. 6. Aut leuibus quibusdam cum oblationibus placari, cùm interim cor nostrum longè sit à Deo. Quod & in suis Satyricus poëta arguit, dicẽs

- Quidnam est quã tu mercede Deorum
Emeris auriculas pulmone & lactibus vnctis?

Adoratur & *in veritate*, non in fictione & hypocrisi, qualis erat Pharisæorum, (Luc. 14.) & eorum qui amabant in angulis orare, vt viderentur ab hominibus. *Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.* Deut. 10. Et nũc audi Israël, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eũ, & seruias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, & benè sit tibi? Mich. 6. Indicabo tibi, ô homo, quid Dominus Deus tuus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo. Non requirit à te Deus hecatombas, nõ illa sacrificia quæ quisque offerre non possit. Num manducabo carnes taurorum & boues, inquit? Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in mõtibus, & boues. Teipsum requirit, animam tuam, spiritum tuum: & tales probat qui adorent eum. *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu adorare oportet.* Hoc dicit in Samaritas, qui corporalem & localem Deum esse putabant. Est verò incomprehensibilis, in mundo, circa mundum, supra mundum supercœlestem: omnia quæ sunt, & nihil eorum quæ sunt, inquit, Dionys. lib. de diuinis nominib. cap. 1. Nec obest quod legimus in scripturis manus, os, oculos, & aures Dei. Tertul. lib. de Trinitate: Efficaciæ enim diuinæ ibi membra monstrantur, inquit: non tamen habitus Dei, nec corporalia lineamenta ponuntur. Nam cum oculi describuntur, quòd omnia videat, exprimitur: Quando auris, quòd omnia audiat. Digitus, significantia quædam est voluntatis: Nares, precum quasi odorum perceptio: Manus, quòd creaturæ omnis sit author: Brachium, quòd nulla natura contra robur ipsius repugnare possit: Pedes, quòd impleat omnia. Neque enim sunt ei membra necessaria, ad cuius nutum seruiũt & adsunt omnia. Cur requirat oculos, qui lux est? pedes, qui vbique est? Et infra: Quòd dicat Deũ esse spiritum, puto ego sic locutum, vt adhuc aliquid plus intelligi velit, quàm Spiritum Deum. Sic enim dicitur, Charitas, lux, ignis: necdũ omne id quod est, dictum est. Deus igitur Spiritus est, inquit Dionysius Carthusian. in Ioan. Est enim spiritualis, incorporalis, & simplex essentia, vtpotè actus purus, mens separata, & tamen honoratissimus intellectus. *Et eos qui adorant* adoratione latriæ, quæ soli Deo debetur, *in spiritu* & mente tota *adorare oportet*, vt eorum cultus apud Deum probetur, & ipsi audiantur. Actio quippè rationalis creaturæ per hoc complacet Deo, quòd per eam assimilatur, atque vnitur suo creatori. Per adorationem autem in spiritu & veritate factam assimilatur, & coniungitur Deo. Per hanc enim simplificatur, & rectè ascendit in Deum, transcendendo cuncta terrena, omnesque distractiones, & seipsum purè eleuando in creatorem. Itaque in interiori templo adorãdus est, vt anima redeat ad seipsam, & collecta, atque in Deum, forti stabilitate erecta, inuocet Deum, quemadmodum in Ecclesiastico legitur: (cap. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo tentans Deum. Porrò non hîc sunt audiendi hæretici, qui vt cæteras, ita & hanc Domini sententiam peruertentes, colligunt nullam locorum, ad orandum, discretionem habendam esse. Et quidem hoc si de priuatis orationibus intelligant, sinemus elabi: publicæ tamen preces Ecclesiæ in loco selecto fieri debent. Vt enim Ecclesia statis quibusdam locis congregatur, ita & in iis adorat & precatur, licet domi quisque orare possit. Nam & Hieremias in cœno positus orauit, Hier. 38. Daniel in lacu, Dan. 7. & Iob in sterquilinio Iob. 2. Ionas in ventre ceti, Ion. 3. Ezechias in lectulo, Esa. 38. Christus in horto, Matth. 26. latro in cruce, Luc. 23. Paulus in carcere, Act. 16. Et tamẽ & Ezechiæ, & Hieremiæ, & Ionæ, & Christi temporibus locus delectus erat ad veri Dei vnius cultum: cui nec illi præiudicium aliquod fecisse leguntur. Proinde Chrysostom. homil. 79. ad popul. Antioch. Et domi quidem orari potest, inquit, sic autem vt in Ecclesia, non potest, vbi tanta patrum multitudo, vbi clamor ad Deum vnanimiter emittitur. Si namque Petrum Ecclesiæ adiuuit oratio, & illam ex carcere columnam eduxit, quomodo tu ipsius potentiam contemnis? Immò D. Basil. lib. 2. de baptis. quæst. 8. docet fusissimé nihil præter locum, aut tempus, aut personam, aut rem, aut mensuram, aut ordinem, aut præter affectionem fieri debere: quod exẽplis dilucidat. Sic olim Christiani, vt nobilissima quæque Deo seponerent, ait D. Iustinus, quæst. 118. ad Orthodoxos, licet in omni loco iubeantur pias manus attollere, solis tractum intuebãtur, dum Deo laudes & preces mitterent. Idem Tertullianus docet in Apologetico contra Gentes, refellens non proinde Christianos, Persico more Oriẽtem solem adorasse. Porrò quod Dominus ait adorandum Patrem in spiritu & veritate, nõ proinde tamen externum cultũ abstulit: sed internum ei prædominari voluit. Nec enim ait adorandũ eum in spiritu tãtùm, sed oportere in spiritu adorari: quasi quouis externo cultu posito, nihil adhuc perfecti sit, nisi & is internũ cõcomitetur. Efferri scilicet mentẽ oportet in Deũ, & summa charitate illũ amplecti, si ieiunia, preces, pernoctationes, hymnos, pectoris cõtusiones, genu flexiones, gratiarũ actiones, & cætera id gen⁹ externa signa Deo accepta reddere volumus. Perfectũ ergo cultũ depingit, cui internus nõ deficit. Sic licet Paulus. 1. Cor. 14. Orabo, inquit, spiritu, orabo & mẽte: nõ excludit tamen orationem vocalẽ. Nõ enim dixit se tãtùm spiritu oraturũ. Immò & tandem vocalem Dei laudem in ædificationem Ecclesiæ, vtique

externam

Triplex huius loci interpretatio.

Christianorũ cultus in veritate.

Chrysost.

Cultus Iudæorum & Gentilium.

Iuuenalis.

Dio. Areop.

Tertull.

Deus non est corporalis. Cur Deo membra tribuantur.

Dionys. Carthus.

Adoratio in spiritu tollit locorũ discretionem.

Chrysost.

Basil.

Iustinus.

Tertull.

externam commendat, dicens, Vnusquisque Psalmũ habet, Apocalypsim habet. Sed & Christus ipse vocaliter nos orare docuit, Matt.6. Et idẽ orauit, Ioan.12. & in horto, Matt.26. & in cruce, Luc.23. Sed & ceremonias, quæ in cordis & affectus testimoniũ eduntur, obseruauit positis genibus procidens in terrã in faciẽ suam, sublatis aliquãdo in cœlũ oculis, Ioan.17. Luc.22. Matt.26. Hinc & Paulus puras ad Deum leuare manus admonet. *Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, annunciabit nobis omnia.* Vix capiens quæstionis suæ decisionem, remittit omnia Messiæ, quem aduenisse cognouerat, aut ex oraculo Patriarchæ Iacob, quem verebatur Gen.49.) aut ex celeberrimo Ioannis testimonio, aut ex communi omnium Iudæorum expectatione & fama. Inde enim factum est, vt non modò inter Iudæos, sed & inter Samaritas multi sibi tunc temporis Messiæ siue Christi nomen arrogarent. Iosephus lib.18. Antiquit. capit.5. narrat Theodam Samaritas sibi falsis promissionibus deuinxisse, illis pollicitum se in monte Garizim effossa vasa à Mose illis ostensurum: Illum autem à Pilato cum suis occisum esse. Videtur autem obseruasse Mosis sententiã, Deuter.18. Ille enim Christum omnia docturum esse pollicebatur. Sic enim habet: Prophetã suscitabo eis de medio fratrum suorum similem eis, & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi. Nam & velamen literæ per ipsum tollendum, & lex ad perfectum perducenda erat. Vnde dixit, Ego non veni legem soluere, sed adimplere. *Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum.* Paulatim & modestè nactus occasionem, omni se suspicione absoluit: & quod Iudæis frequenter rogantibus negarat, hoc statim mulieri Samaritanæ palàm professus est, inquit Chrysostom. homil.32. in Ioan. Attendebat enim capacitatem animæ eius, vt quæ nõ derisura, sed verbum istud exceptura esset. Sic demonstrauit mysteria sua infirmis & sapientibus, & abscõdit paruulis. Sap.6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. Cęterùm noluit Christus se mulieri ab ipso dicẽdi initio manifestum facere, ne fortè illa deluderet, & pro vanis verba illius interpretata fuisset: sed ita gradatim eã perduxit, vt Dominum, deinde Prophetam appellaret: reliquum autem esset, vt & ipsa illum pro Messia agnosceret. Neque hoc iactantię fuit in Christo, quod videbat in ista muliere necessitatis esse: nimirùm vt Christum crederet, & profiteretur. Denique quòd faciebat ad confirmandam de vera adoratione resolutionem. Nam cùm de rebus sublimibus & summis mulier quæstionem mouisset, consentaneum erat, vt & eorum fundamentum agnosceret, Christum Iesum, & de eo doceretur. Fœlix vtique, quam Christus adeò gratiosis excepit verbis, & prompta decisione de maximis & præcipuis fidei capitibus instruxit. Luc.10. Multi enim reges voluerunt videre quæ vidit, & non viderunt: & audire, quæ audiuit, & non audierunt. *Et continuò venerunt discipuli eius* ex vrbe, secum adferẽtes cibos quos emerant: *& mirabantur, quia cum muliere*, eáque Samaritana, & propter sexũ, & nationem despecta: *loquebatur.* Carnales adhuc erant, vt & Pharisæi, qui discipulis ipsis improperabant, quòd cũ Publicanis & peccatoribus Christus manducaret: sicut & Simon, (Luc.7.) qui peccatricem à Christo patienter exceptam considerans, ait intra se: Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Nec enim intelligebant, quod postea Petrus ex veli visione didicit, (Act.10.) nullam esse apud Deum sexus, aut nationis, aut personarum distinctionẽ: quia in omni gẽte qui facit iustitiam, acceptus est illi. *Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* Illũ enim verebantur: ideò omnia prudenter ab illo fieri credentes, curiosiùs inquirere non audent. Quid enim est, quòd tam curiosè aut serui dominorum, aut discipuli magistrorum, aut subiecti Prælatorũ & Principum actiones obseruent, & de iis disputent: quasi & eorũ omnium ratio illis reddenda fuerit? Cauendum semper nobis est à temerario iudicio, & ne Deo, parentibus, aut magistris detrahamus. Cyrill. Alex. lib.2. in Ioan. c.98. Et quidem, inquit, mirari debemus Christi humanitatem, qui cum muliere loquatur: & discipulorũ prudentiam, qui nihil hac de re interrogandum putent. *Reliquit ergo mulier hydriam suam.* Sicut Apostoli Christo eos vocante retia reliquerũt, ait Chrys. ho.32. in Ioan. sic ista hydriã suam. Quinetiam corporalis sitis obliuiscitur, quam gratia diuina Christus propinauerat. Anima enim cùm ignita fuerit amore diuino, ad nihil eorum quæ in terra sunt, de reliquo respicit: neque ad gloriam, neque ad verecundiam. Paulus ipse asserit, (Phil.3.) Omnia se habuisse tanquam stercora, vt Christum lucrifaceret. Neque verò tantùm qui opes & terrenas possessiones relinquũt vt Christum sequantur, & annuncient, hydriam relinquere dicuntur: sed & qui se liberant ab huius seculi cupiditatibus. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. *Et abiit in ciuitatem* expedito cursu, iam eam impellente spiritu: *& dicit hominibus illis, Venite & videte hominem, qui dixit mihi quæcunque feci: nunquid ipse est Christus?* Garrulum est mulierum genus, & quæ etiam ad aurem commissa sunt, silere non potest. Hoc etsi multis in rebus vitiosum sit, laudabile tamen est in promulgatione nominis Christi. Sic enim apud Tobiam legitur: Secretum regis abscondere bonum est, mysteria autem Dei publicare gloriosum. Cyrill. Alex. lib.2. in Ioan. c.99. Ita scilicet, inquit, charitatis, quæ virtutũ optima est, viribus accensa, bonum quod ei contigit, cęteris quoque cursu præbere studebat: nec mirũ. Occultus enim Christus secum loquebatur, dicens, (Matth.10.) Gratis accepistis, gratis date. Non ergo imitandus est ille seruus qui talentum obruit (Matt.25.) sed multiplicanda sunt quæ accepimus. Quod probè nobilis illa mulier fecit, quæ Samaritanis omnibus, quod accepit, proposuit: quæ non aquam à terrestri fonte hausit, nec terrestrem hydriam domũ reportauit: sed cœlesti Saluatoris gratia & doctrinã plena, ad docendos alios continuò profecta fuit. *Venite* ergo, egredimini è domibus vestris, & ciuitate vestra. Sic enim dictũ est Abrahæ, Gen.12. Egredere de terra, & de cognatione tua. Hie.51. Venite, & nolite stare, recordamini procul Domini, & Hierusalẽ ascendat super cor vestrum: *Et videte* oculis exterioribus & interioribus. Sic Esai.60. Videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur ad te cor tuũ, quãdo multitudo Gentiũ venerit tibi. *Videte*, inquã, *hominem.* Non audet adicere Iudæum, ne contemnendũ proferat: non Prophetã, ne hic stare, id est, in illa opinione eã consistere arbitrentur: sed hominem pronũciat, de cuius gradu & authoritate inquirendum relinquat: *qui dixit mihi quæcunque feci.* Ex hoc signo, illorum arbitrio remittit, vt iudicent, *nunquid ipse sit Christus.* Hierem.17. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Psal.7. Scrutans corda & renes Deus. 1. Reg.16. Deus intuetur cor. Ex eo igitur argumento etiam Christi diuinitas colligi poterat. Porrò ex illius facto duo nobis, immò & omni peccatori necessaria obseruanda sunt, quę etiam regius Psaltes Dauid, Psalm.50. annotat. Vnum quidem, delicta propria fateri, immò etiam publicè, si modò peccatum publicum sit. Proinde Eccles.4. dicitur: Non confundaris pro anima tua verum dicere. Verùm & Psaltes: Tibi soli (inquit) peccaui, & malum coram te feci. Hæc autem Samaritis publicè quæ commiserat delicta, fateri videtur, dum ait, *Venite, videte hominem qui dixit mihi quæcunque feci.* Alterum est, in Dei laudes prorumpere, & alios docere: vt reparatione quadam ea quæ destruxeris, extinguas. Sic Dauid, Docebo (inquit) iniquos vias tuas. Et hæc omnem ciuitatem instruit, & ad Christum adducit. Interim quòd vnius mulieris voci credunt Samaritæ, & ad Christum properant, confusio Iudæis est, qui tot Prophetis perlectis, & audito Ioannis præconio, visis miraculis, & audita Christi doctrina, eum tamen non receperint, immò in eius mortem conspirarint. Discamus & illorum exemplo toties Dei verbo facilem aurem præbere, quoties nobis & Christus, & salus nostra annunciatur. *Exierunt* igitur *de ciuitate, & veniebant ad eum.* Nihil eos moratur, non domus, non sua ciuitas, non res domesticæ: Christi cognitionem his omnibus præferunt. Samaritani nulla viderant miracula, nisi hoc fortè audierant, quòd mulieri sua peccata reuelasset, nõ illũ videbãt: & vnica muliere, & illa peccatrice & vili narrãte, cursim

Messias nomen sibi vsurparunt. *Iosephus.* *Chrysost.* *Ne curiosi simus.* *Cyril. Alex.* *Chrysost.* *Cyr. Alex.* *Dei beneficia prædicanda.*

Cyril. Alex.

ad Christum contendunt. Quare nos quoque, inquit Cyrill. Alexand. lib. 2. in Io. cap. 101. saluatoris sententiam admirantes, clamemus, (Ps. 118.) Iustus es Domine, & recta iudicia tua. Sic ipsi Apostoli ancillæ dicuntur, Prouer. 9. Misit sapientia ancillas suas: & per ancillam mulierem, Apostolatus beneficium communicat. *Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca.* Illi compatientes, qui iam & longo defessus itinere, nec quidem die ad vesperum tendente, cibum sumpsisse videretur. *Dixit eis Iesus: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* A rebus

Cibus spiritualis fames lapsorum.

quæ instabant, responsio texitur. Sciebat enim Dominus ad eum statim Samaritas properaturos, & verbum suum excepturos: in quorum salute, vt famelicus in cibo, sibi complaceret. Nimirùm, inquit Cyrillus Alexād. lib. 2. in

Idem Cyr.

Ioan. cap. 102. pastores Ecclesiæ Dominus suo persuadebat exemplo, salutem hominum potiùs, quàm sui corporis studere, ne illud Propheticum audiant, Hier. 48. Væ qui opus Domini facitis negligenter. Thomas Aqu. lect. 3. in

Tho. Aqu.

Ioan. c. 4. Sciendum enim quòd sicut refectio corporalis non est perfecta, nisi potus cibo iungatur, & è conuerso: ita ad spiritualem refectionem vtrumque necessarium esse: potum aquæ sapientiæ, & cibum operationis bonæ. Eccl. 15. Cibauit iustū Dominus pane vitæ & intellectus, & aqua sapientię salutaris potauit illum. Cibum ergo, salutem hominū Christus esuriebat & sitiebat. Sicut enim cùm esurimus, concupiscimus manducare, ita & ille homines saluare desiderabat. Prouerb. 8. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Sed &, vt interpretatur Orige-

Origen.

nes, qui altioris & capacioris doctrinæ sunt in spiritualibus, possunt infirmis & simplicibus dicere, se habere alium, id est, solidiorem cibum quem manducent. 1. Cor. 3. Aliis enim lacte opus est, & non esca: sed sublimiora mysteria, & liber ille totus, vt in Apocalypsi legitur de Ioanne, à sublimioribus & perfectioribus deuoratur. Dictum enim est ei, Deuora librum: vt ad hanc similitudinem allusio fiat. *Dicebant ergo discipuli ad inuicem. Nunquid aliquis attulit ei aliquid manducare?* Non intellexerunt discipuli

Doctores nutriendi.

verba Domini, atque ideò ab aliquo, & fortè à muliere ista allatum cibum opinantur. Nouerant enim & illi mulieres plurimas ministrare de facultatibus suis, Luc. 7.

Theoph.

Theophylactus in Ioan. Hinc, inquit, liquet, quòd cibos ab aliis oblatos Dominus accipere solebat, vt deferentes meritum consequerentur: neque graue duceret, maximè doctoribus, ab aliis nutriri. Dignus est enim operarius Verbi cibo suo. Thom. Aquinas in Ioan. ex Chrysosto-

Th. Aqui

mo. Proprium enim est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, vt ipsi sollicitudine hac depositа, Verbi ministerio toti incumbant. 1. Tim. 5. Nam qui benè præsunt Presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina. *Dicit eis Iesus, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius.* Nudè rem ipsam pronunciat. Nam quoniam futuri erant orbis magistri, suo eos formare volebat exemplo: vt subditorum salutem, & Patris voluntatem potiùs implerent, quàm seipsos pascerent delicatis cibis. Nimirùm militem Christi oportet ventris curam abiicere: se autem totum Deo & proximis deuouere. Habendi sunt igitur ex aduerso Christi sarcophagi hæretici: illi enim potiùs de corporali cibo, quàm spirituali soliciti sunt. Immò neque verentur cibo suo fratres perdere, & carnium voracitate illis scandalum iniicere, pro quibus Christus mortuus est. 1. Cor. 9. Adeò illorū Deus venter est, Rom. 14. & suo vētri potiùs quàm Christo Iesu Domino nostro seruiunt, Rom. 16. suàmque potiùs animalem, quàm Dei voluntatē complere nituntur. Anastasius Nicenus Quæst.

Anast. Ni.

in scripturam, quæst. 47. ita cibum illum spiritualem interpretatur. Quærit enim quomodo intelligendum sit il-

Cibus spiritualis quis sit.

lud Eccles. 2. Non est bonum in homine, nisi qui comederit & biberit, acceperit animæ suæ bonum in labore: & respondet: Non carnaliter comedere & bibere iubet Ecclesiastes, sed spiritualiter. Nam qui dixit in Prouerb. (Eccles. 7.) Ne decipiamini in saturitate ventris, & melius est ire in domum luctus, quàm in domū potus: quomodo ad ea, quæ dixit, euertenda iubet lætari, & ventri indulgere? Comedit verò, & bibit quispiam spiritualiter, operans mandata Dei, cibū manētem in vitam æternam.

Pas. Cor.

Meus est enim cibus, inquit, vt faciā volūtatē Patris mei. Paschasius Corbeiensis, lib. de corpore & sang. Domini: Ergo, inquit, demū facimus voluntatē Patris, & impletur opus charitatis. Christus vtiq; nobiscū bibit in regno Ecclesiæ suæ sanguinē suum: quia ille caput, & nos membra sumus. Cæterum suam obedientiam Christus satis exprimit, cum nihil sibi potiùs & maius sit, quàm facere *voluntatem Patris.* Ioan. 6. Descendi de cœlo, non vt faciā voluntatem meam, sed eius qui misit me. 1. Thess. 4. Hęc est autē volūtas Dei, sanctificatio vestra: ideò Christus omnia in nostram salutē, vt & in Patris gloriā direxit. Porrò obiiciet quispiam, inquit Cyril. in Ioan. l. 2. c. 105. Si ipse filius

Cyrill.

voluntas Patris est, quā voluntatem Patris perficere missus est? Alius enim est qui perficit, aliud quod perficitur. Nos autem dicimus, quia etsi horum hominū potestas diuersa certè requirat significata, sæpè tamē in Deo pro eodem accipiuntur: sed humano more quandoque dicūtur, etsi simplex sit Deus. Non enim possumus aliter de Deo loqui. Intelligere autem omnia ita debemus, vt Deo congruant, & sic linguæ nostræ imbecillitas nobis detrimēto non erit. Hæc igitur dicta sint, vt voluntatem Patris, filiū plerumque appellari non ignoremus: quamuis hoc in loco necesse sit ita intelligere bonam volūtatem Patris (ait Gregor. Nyssen. lib. de beatitudinibus) qua omnes homi-

Gre. Nyss.

nes vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire. Hic est enim cibus animæ, vt nostram ipsorum salutē esuriamus, & sitiamus diuinam voluntatem, sicut habetur Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Adiicit autem, *vt perficiam opus eius*, id est, vt opere compleam quæ præcepit. Aut, vt interpretatur Origen. to. 14 in Ioan. vt creaturam, quæ est opus illius, perfectiorem reddam. Verùm quæri potest, Num Dei imperfecta sunt opera? Cur igitur vt eorū aliquod perficeret, Christus se venisse testatur? Respondet Orig. Nam fortassis, inquit, id quod rationis

Origen.

est capax (homo) tum cùm in paradiso positū fuit, imperfectum omninò non erat. Alioquin qui posuisset Deus rē

An Dei imperfecta sunt opera.

imperfectam in paradiso, quæ operaretur, & custodiret eum? Nec enim consentaneum est, vt imperfectus is dicatur, qui operari posset lignum vitę, & omnia quæ plantauerat Deus, & postea eum Deus inde extruserit. Proinde vide, quòd cùm perfectus esset, imperfectus factus est, ob inobedientiam, eguerítque aliquo, qui ipsum ab imperfectione liberaret. Et eam vtique ob causam missus est Saluator, vt hominem restitueret, & in perfectum statum reuocaret. Vnde & hominem Patri assimilare volens, dicebat, Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Eccles. 17. Fecit Deus hominem rectum: sed cùm ille sese quæstionibus immiscuisset, peruersus est: ideò & illum erigi per Christum oportuit. *Nónne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit.* Vt sub aquæ typo mulierem, nunc discipulos messis similitudi-

Cyrillus.

ne, quam temporis occasio ingerebat, instruit, & præ oculis quid sperare debeant, proponit. Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 106. Initium, inquit, veris tunc fuisse videtur, & sata via adhuc herbescentem viriditatem emiserant, quæ

Hinc colligitur quo tempore hoc factum sit.

post quatuor menses, vt matura seges, metentium manum poterant desiderare. Computentur enim tres menses veris, & addatur vnus æstatis, ad messem colligēdam: ita concurrere videbimus subductionem illam temporis, quæ à Cyrillo assignatur. Nec enim segetem maturescere contingit, nisi post æstatis initium, quod vt in aliis regionibus citius, in aliis tardiùs aduenit, ita & messem aut accelerat, aut retardat, pro ratione cœli, & solis. Ponamus scilicet Iudæos in messem falcem mittere solitos ante festum Pentecostes: cùm, vt legitur Deuter. 16. consueuerint hoc celeberrimo die primitias frugum offerre. Etsi primitiæ ita intelligendæ sunt, vt nondum messis completa necessariò sit, cùm satis fuerit, pro anni & solis ratione, vt manipuli nónulli ex maturioribus segetibus colligerentur. Sit igitur inchoata messis sex hebdomadis à Paschate, vt septima manipuli, & primitiæ frugum possint offerri: rursus duos menses & dimidium præcedere oportet, vt fiant quatuor menses vsque ad messem. Et ita colligi potest, quòd Christus in Samariam venerit, & hęc

discipulis dixerit in veris initio, mense Februario. *Ecce dico vobis, leuate oculos vestros.* Origenes, tom. 14. in Ioan. Diuina nos oratio admonet, vt sensus attollamus: quemadmodum & apud Esaiam, Leuate oculos vestros, & videte quis vobis hæc omnia ostendit. Seruator etiã beatitudines dicturus, oculos in discipulos eleuat: non exteriores modò, sed & internos. Hos oculos eleuans diues, cùm esset in inferno, vidit Abrahã à longè, & Lazarum in sinu eius. Luc. 16. Hier. ad Paulinianum, in lib. Didymi de Spiritu san. quia Didymus oculis corporeis priuatus erat, interiores illos fulgentiores habuisse scribit. Didymus meus, inquit, oculum habens sponsæ de Cantico cantic. (cap. 1. & illa lumina, quæ in candentes segetes sublimari Iesus præcepit, procul altiùs intuetur, & antiquum nobis morem reddidit, vt videns vocetur Propheta. *Videte regiones, quia albæ iam sunt ad messem.* Hoc sanè non de corporali messe intelligit, cùm iam dixerit, ad illam vsque quatuor adhuc menses intercedere. Hæc ergo spiritualiter interpretanda sunt, sicut & quæ leguntur Cantic. 2. Iam hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt, vineæ florentes odorem dederunt, & vox turturis audita est. Spiritualem igitur messem terrena maturiorem esse docet, qua nimirum Samaritani, vt sata herbescentia, ad integram fidei confessionem, velut maturitatem properans. Quasi dicat, ait Cyrillus: Si aliquantulũ mentis oculos à rebus terrenis in altum leuabitis, ac spiritualia sata cõsiderabitis, messem quoque iam adesse videbitis. Euthymius in Ioan. Regiones appellans multitudinem venientium ad se Samaritanorum. Albas autem dicit eas, tanquam ad fidem paratos illos significans. Nam & fides, messis est, quæ ab infidelitate, fideles secernit: vt messis corpora, zizania à segetibus separat. De ista messe Christus dicebat: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate igitur dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam. Hæc igitur ita poterunt expendi, si singula quæ aut messem præcedunt aut comitantur, spiritualiter considerentur. Cyrillus Alexandr. cap. 107. lib. 2. Comment. in Ioan. Origenes, Chrysostom. has nobis similitudines suppeditabunt, vt 1. *Semen* sit verbum Dei, Matth. 13. Rom. 10. quod primum occurrit in auribus, demum in animis eorum, quos ad fructum messis reddendum conuocauerimus. 2. *Segetes* sunt fideles, qui è verbo formantur, & sensim confirmantur, & crescũt in Dei cognitione, & gratia. 3. *Regio* autem est aut hic mundus, sicut & Christus agrum interpretatus est, in quo seminat paterfamiliâs: aut Ecclesia Christo militans, quæ adhuc contendit vt fructum afferat, & suscipit semen verbi. 4. Seminarunt Patriarchæ & Prophetæ. 5. Interim tamen summus *agricola* pater est, Ioan. 12. 6. *Messores* sunt Apostoli, & omnes diuini verbi ministri, Apostolorum successores. 7. *Seges albescit*, cùm ij quos ad fidem comparare volumus, quos edocuimus, doctrinam illam & religionem promptis & alacribus animis excipere, ac totos pietati & charitati incumbere videmus. 8. *Falx messoria*, Apostolorum splendida prædicatio est, quæ à legalibus figuris auditores abscindens, ad perfectiorem Dei cultum transponit. Est & illorum censura, & arbitrium, in quæstionibus, quæ contra fidem militant, dissoluendis: vt tandem fideles ab infidelibus, immò & terrenis omnibus secernantur. 9. *Vehiculum*, Christi gratia, quæ in fideli operatur velle & perficere pro bona volũtate. Quæ nos alioquin in terram, & carnis opera labentes excipit, & sibi vendicat. Sic enim Heb. 1. legimus, Deum portare omnia verbo virtutis suæ. 10. *Area*, Ecclesia est. 11. *Flagellum*, tribulationes, & virtutis exercitia. 12. Dixerim & ea *Ventilabrum*: qua similitudine Ioannes vsus est, de Christo verba faciens: cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam. Et ipse Christus in eã rem cribri similitudinem adducit, dicens, Luc. 22. Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Aut Ventilabrum, iudicium diuinum est, quo tandem hœdos ab ouibus secernet. 13. Horreum Domini, gloria & fœlicitas æterna. Anastasius Sinaita lib. 3. in spiritualem Anagogen sex dierum creationis: Semen, inquit, est Euangelium, seminator Christus, operarij Apostoli, messores doctores, boues hi qui acceperunt. Benè germinarunt naturalia: aspiciunt enim benè comatam virtutum altitudinem. Regiones gentium sunt albæ & puræ animæ. Ad messem importandam lata est & ampla Ecclesiæ area. Benè laborati sunt sulci: Baptista enim eos priùs scidit. Agri sunt frugiferi: Facite enim, inquit, dignos fructus pœnitentiæ. Nam scriptura loquitur de duplici messe spirituali: vna, qua spiritualiter homines congregantur per fidem & gratiam in Ecclesiam militantem: de qua Dominus Matth. 9. Rogate dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Altera est, qua electi congregantur per gloriosam resurrectionem in Ecclesiam triumphantem, de qua Matth. 13. Messores sunt Angeli, messis verò consummatio mundi. Nunc verò de prima spirituali messe loquitur. *Et qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.* Rupertus lib. 4. in Ioan. Æquam Dominus suis messoribus legẽ præscribit. Primum mercedem accipiunt, deinde congregant in vitam æternam. Hæc nempè merces illa est, de qua & alibi dicit (Matth. 10.) In quamcunque domum intraueritis, ibi manete, edentes & bibẽtes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Quam sibi legẽ robustissimus messor Paulus defendens, quamuis potestate vti nollet, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi: Quis (inquit, 1. Cor. 9.) militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineã, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte illius non manducat? An & lex hæc non dicit, (Deuteron. 25.) Non alligabis os boui trituranti? Ac deinceps: Si non vobis spiritualia seminauimus, magnum est si temporalia vestra metamus? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altario deseruiunt, de altari participant? Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, & de Euangelio viuere. Ergo qui metit, per verbi ministerium segregandos ostendens fideles ab infidelibus, mercedem accipit: necessariam scilicet vitæ præsentis alimoniam. Verùm non illa sola & præcipua est merces. Quæ ergo ab omnibus verbi diuini ministris expectanda sit, adijcitur: *Et congregat fructum in vitam æternam.* 1. Corinth. 3. Vnusquisque enim mercedem accipiet secundum suum laborem. Atqui non sunt compensanda temporalia spiritualibus. Temporalia igitur in vsum data sunt eius qui verbum annunciat: sed eius merces & compẽsatio præcipua in vita illa æterna expectanda est. Non possunt Principes, Reges, Respublicæ, non omnes homines compensare verbi ministri & doctoris mercedem, quicquid illi deferant in vsum vitæ & vestitum. Si enim talis est verbi præco, vt cætera non ambiat, quamuis pauper sit & mendicus, cui neque reditus, neque pensiones compensentur: tantò maiorem in cœlo & vita æterna mercedem expectare debet. Eapropter Paulus: Ego, inquit, cursum consummaui, fidem seruaui, bonum certamen certaui: de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Illam nos veram & propriam mercedem expectamus, vt spiritualia spiritualibus compensentur. *Vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit*: id est, vt Apostoli, & cæteri nouę legis prædicatores, qui homines iam inuenerũt dispositos & præparatos per prædicationem Prophetarum, & veterum illorum Patrum, qui sub priore Testamento erant, tanquam ab illis prima semente iniecta: simul gaudeant cum illis Prophetis & Patribus, metentes fructum, quem illi colligere non potuerunt, quia in tanta temporis angustia maturescere nõ potuerũt. At verò cũ iam sol iustitiæ illis Christus illuxerit, tũ albescunt ad messem. Messem igitur vocat Euãgelicæ doctrinę fructum, cuius tempus primum lex præcesserit, sub qua Prophetæ seminarũt, & Christi veri solis aduentum præuenerunt: fideles quoque per Christũ congregandos prænunciarũt. 2. Tandẽ verò homines priùs legalibus ceremoniis velut terræ affixi in manipulos, id est, Ecclesias seu diœceses, ab Apostolis compacti fuerunt: sed & ij qui primùm, vt Samaritæ, ad Dei cognitionẽ gradũ fecerant, pleniùs confirmati sunt. 3. Iidemque fideles redditi, in aream, id est veram Ecclesiam, Christi gratiæ, & prædicationis vehiculo delati sunt: vt tandẽ flagello tribulationũ

Origenes.

Oculi spirituales.

Hierony.

Cyrillus.

Euthy.

Messis bonum significatio.

Cyr. Alex.

Anast. Sin.

Ministris verbi temporalia debentur.

Magna merces ministrorum verbi.

à palea peccatorum ſegregati, in Dei horreum recondantur: nimirum gloria excipiantur æterna. Et hæc meſſorũ efficiet prædicatio, quæ ſine mercede futura non eſt. Colliget enim fructum, qui poſſit æternaliter viuentem nutrire. Nec ſoli hac mercede lætabuntur meſſores Apoſtoli, ſed quia labore Prophetarum ſeminata colligent, in vna celebritate cum illis triumphabunt, vt & Prophetæ, qui ſeminarunt, ſimul gaudeant, & qui metunt Apoſtoli. *In hoc verum eſt verbum, quia alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit.* Videtur hoc adagium huic ſimile, quod Cicero lib. de ſenectute ſcribit, Serò ſenes ſerunt, vt tamen proſint ſeculo. Nam quantumuis ſuis temporibus Prophetæ perturbatam viderent ſuam Rempublicam, & ſe aut in carceres deiici, aut exilio mulctari, aut morti turpiſſimæ addici: nec ſe hoc in corpore decerpturos ſuæ prædicationis fructum ſperarent: non deſtiterunt tamen, ſed vt alteri ſeculo prodeſſent, & côcionati ſunt, & Prophetias conſcripſerunt. Ita Cicero cùm deplorata omnia, ſuámque vitam requiri videret, ad Octauium ſcribens, ait: Tamen bona poſteritatis ſpes me conſolatur. Seminat vnus, metunt alij. Etſi verò incerta ſpes fuerit, vt is qui ſeminat, metat: quia tamen ſe ſibi ſoli natum eſſe non putat, alacriter ad laborem accingitur. *Ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.* Alia quidem vmbra eſt, alia lux, alia figura, alia veritas: alia lex, alia gratia. Interim tamen ſub lege ſeminatum eſt, ſub gratia metitur. Prophetæ enim ſeminarunt fidem Chriſti venturi, & ſpem quæ in illo nobis repoſita eſt: ſed hanc iam maturam in fidelibus collegerunt Apoſtoli. Cæterùm non ita dicit, illos in labores Prophetarum introiſſe, quaſi ſemetipſos huic muneri temerè ingeſſerint. Dixit enim, Ego miſi vos metere: & alibi, Ecce ego mitto vos ſicut oues inter lupos: ſed quòd illi iam præparatam quodammodò plebem acceperint. Irenæus lib. 4. in hæreſ. capit. 40. Qui ergo ſunt qui laborauerunt, qui diſpoſitionibus Dei deſeruiunt? Manifeſtum eſt, quia Patriarchæ & Prophetæ, qui etiam præfigurarunt noſtram fidem, & diſſeminauerunt in terram aduentum filij Dei, hîc intelliguntur. Verùm obiicitur, & Apoſtolos ſeminaſſe, id eſt, in populum incidiſſe, qui nondum à Prophetis & Patriarchis ſemen verbi Dei acceperat. Reſpondemus autem cum Alberto Magno in Luc. non propriè & primò ſeminaſſe, ſed ſemen ſuperieciſſe, vt granum illud, quod prius ſeminatum fuerat, & obrutum temporum calamitatibus & hominum peccatis, compenſaretur, & excitaretur, aut quod perierat ſuppleretur. Hanc enim dictionem probant opera ruſticorum: qui vbi ſemina ante hyemem diſperſa non conualeſcere, ſed aut pluuiis, aut aliis tempeſtatibus obrui & ſuffocari vident: vbi ad veris medium aut finẽ ventum fuerit, ſuperſeminant. Ita ſanè factum eſt ab Apoſtolis. Verùm cùm hîc conſiſtere oporteat, vt Chriſti verbum verum ſit, nondum tamen omnis quæſtio reſoluta eſt. Sequeretur enim aut Prophetas, aut Patriarchas per omnem terram diſſeminaſſe verbum Dei, cùm & in omnem terram exiuerit ſonus eorum. Et hoc ſanè fatebitur, quiſquis Geneſeos hiſtoriam, & antiquos Gentium annales, & obſeruationes perſpexerit. Quis enim negaturus eſt, omnes homines, quotquot per omnem terram diſperſi ſunt, ex vno Noë deſcendiſſe, cùm reliqua pars hominum diluuio fuerit obruta? Demum quis negauerit Noë virum iuſtum filios illos ſuos, è quibus propagatus eſt mundus, docuiſſe legitima Dei, quæ & ipſi filiis ſuis ſignificarent? Ita igitur ab illis, per traditionem habere potuerunt ſemina quædam illarum promiſſionum, quas didicerant patri ſuo à Domino Deo factas fuiſſe. Nam tametſi illorum filios contigerit à recto veritatis tramite recedere, ita tamen vt ſemper alta mente repoſtæ manerent traditiones illæ, & religionis antiquæ ſeminaria. Adde quòd quiſquis Beroſum in Breuiario temporum legerit, intelliget, Noam ſeniorem diuerſas mundi regiones peruagatum eſſe, & ſuos ad puriorem Dei cultum reuocaſſe: Vnde & ipſa Gentilitas ipſum Ianum, Patulcium, & Cluſium appellauit: qui &

– primus puppem formauit in ære,

(vtar enim verbis Ouidij, lib. 1. Faſtor.) quòd primus ratte, ſeu arca vectus, & tandem puppi in Italiam deportatus eſſet. Hæc ſi quis conferat, intelliget nullam fuiſſe, neque tam remotam, aut barbaram, nec eſſe aliquam regionem & nationem, quæ non aliqua verbi ſemina acceperit. Mitto Sibyllas, mitto etiam & alios Prophetico ſpiritu plenos inter eos fuiſſe. Ita laborarunt priùs alij, Apoſtoli verò in eorum labores introierunt: cùm omninò obruta illa priora ſemina excitarunt. *Ex ciuitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum propter verbũ mulieris.* Hoc quaſi mirantis eſt Euangeliſtæ dictum, quod iſti iam infenſi Iſraëlitis, vnius mulieris teſtimonio ad Chriſtum adducti ſint, induratis interim Phariſæis. *Cum veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret* in Sichar: cupiebant enim pleniùs de fide à Chriſto informari. Hoc verò quomodo factum eſt, cùm ſcribat Lucas cap. 9. Samaritas tandem illi aditum præcluſiſſe: Hinc enim dictum eſt à Ioanne, Vis dicamus, deſcendat ignis de cœlo, & comburat iſtos? Verùm reſpondit Euthymius in Ioan. Illos qui poſtmodum eum recipere noluerunt, alios ab iſtis fuiſſe: aut Chriſtum odiſſe cœpiſſe, quòd Iudæis, cum quibus immortales inimicitias habebant, familiarior eſſet, & cum illis ſæpiùs verſabãtur: Aut quòd hi, qui Chriſtum recipere noluerunt, habitabant in vico Samariæ, iſti verò in ciuitate. Requirunt igitur vt ad ſe diuertat, quaſi benedictione donandi per illius præſentiam. Geneſ. 24. Ingredere benedicte Domini, cur foris ſtas? Gen. 30. Experimento didici, quòd ad introitum tuum benedixerit mihi Dominus. *Et multò plures crediderunt propter ſermonem eius.* Viuus enim ſermo Dei eſt, & efficax: ſed & diffuſa erat gratia in labiis eius. Hoc illis igitur contigit, quod & reginæ Saba: quæ cùm Salomonem audiiſſet, Maior eſt, inquit, ſapientia tua, quàm rumor quem audiui. 3. Reg. 8. *Et mulieri dicebant, quia iam non propter loquelam tuam credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus quia hic eſt ſaluator mundi.* Nouerant enim Samaritani ex Moſi libris humanum genus, propter Adami peccatum, à paradiſo expulſum eſſe: hunc ergo redemptorem & ſaluatorem mundi. Eccl. 46. Fuit magnus ſecundum nomen ſuum, maximus in ſalutem Gentis. *Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam,* vt operi iam incœpto incumberet. Nam cùm inde Euangelij duxiſſet initia, voluit & regionem iſtam maioribus gratiis cumulare. Verùm ſi quis requirat, cur non manſerit in Galilæa, ſed per interualla ad illam profectus ſit: *Ipſe Ieſus teſtatus eſt, quòd Propheta in ſua patria honorem non haberet.* Ea enim quæ familiariora ſunt, cõtemnere ſolemus, inquit Theophylact. & inſolita magis probamus. Quomodo verò hoc Ieſus teſtatus ſit, in ſequentibus audiemus, vt obſeruat Euthym. *Cùm ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidiſſent quæ fecerat Hieroſolymis in die feſto,* eiectis vendentibus & ementibus. *Ipſi enim venerant ad diem feſtum.* Nam omnes ſimul Iudæi Hieroſolymam vndique concurrentes, feſtum celebrabant. Verùm quomodo ſimul hæc ſtare poſſunt, quòd nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua, & tamen exceperunt eum Galilæi? Verùm hoc non de omnibus, ſed de quibuſdam intelligitur. Reliquit enim ſibi Dominus inter multos aliquod iuſtorum ſemen, qui non flectant genua ante Baal, neque Chriſti doctrinam calumnientur.

Adagium. Cicero. Idem Cic. *Vtriuſque Teſtamenti differentia.* Irenæus. *An non Apoſtoli ſeminarunt.* Alb. Mag. *Etiam inter Gentiles aliꝗ laborauerũt.* Beroſus. Ouidius. Euthym. Theoph. Euthym.

Chriſtus

Christus filium Reguli iam animam agentem solo verbo etiam absens integræ sanitati restituit: vnde fit, vt & Regulus, & domus eius tota in ipsum credat.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 4.
			Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinú. Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur, Capharnaum. Hic cùm audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus, Domine, descende priùs quàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerit. Et dixerunt ei, Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, Filius tuus viuit, & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

Introductio.

MVLTA sunt, quæ paruo téporis interuallo è minimis fiunt maxima: è scintilla magnus ignis: è leui contagione magna pestis. Sed omnium maximè fama latè diffunditur.

Virgil.

Fama malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Petrarcha.

A Verumtamé, vt pulchrè Petrarcha in Triumphis suis descripsit, nihil tam latè se fundit vt religio & veritas: seu tu locorum, seu temporum varietatem consideres. Serpat mendacium, & pro tempore præualeat: ipsum tamen sibi perniciem in contradictionibus suis adferet, & eludet. Manet autem firma & immobilis veritas. Præualet ipsa famæ, diuitiis, regnis terrenis omnibus, & spiritualibus. *Veritatis cõmendatio.* Nos & ipsam veritatem, & pietatem, & ipsam dixerim famam in Christo contemplabimur, vt B rectè cum Salomone dicamus, Cant. 1. Oleum effusum est nomen tuum. Statim enim vt locum aliquem appulit, omnes illum circunstare, ad eum confluere, & pro imminentibus afflictionibus sciscitari cœperunt. Hoc nunc dicturi sumus. Statim enim atque Galilæam ingressus est, à quibusdam benè excipi, ab aliis pro infirmitatibus requiri cœpit. *Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum.* *Cyril. Alex. Cur venit in Galilæam.* Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioann. cap. 95. Libentiùs, inquit, cum gratis hominibus, & C eum his qui beneficiorum sensum aliquem capiút, Christus conuersatur, maioraque largiri paratus est. Petit igitur Cana, iterum miracula editurus, vbi eum omnia posse, opinio quodammodò aliqua hominum animis inhæserat. *Chrysost.* Chrysostomus homil. 34. in Ioann. illic diuersatum esse scribit, non autem in Capernaum ciuitatem Galilææ, vt quæ infensis illum animis prosequeretur. *Origen.* Origenes tom. 17. in capit. 4. Ioann. Mysticè per duplicem D aduentum in Cana, duplicem verbi Dei in mentem nostram effectus significari scribit. Credimus enim cum Paulo, Christum per fidem habitare in cordibus nostris, & verbo virtutis Dei portari omnia, & confirmari. Hebr. 1. Itaque verbum Dei primò lætificat, Matth. 13. Sic cum gaudio suscipiunt verbum: & hoc significatur miraculo vini, quod lætificat cor hominis. Secundò sanat, Sap. 16. Neque malagma, neque herba sanauit eos, Domine, sed sermo tuus. Et hoc significatur in cura infir- E mi. Sed & Christi duo in mundum istum aduentus designari possunt. Prior quidem in mansuetudine, ad nuptias cum humana natura contrahendas, & venos in vino consolationis suæ lætificaret. Esa. 12. Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël. Vnde & Angelus ad pastores ait, (Luc. 2.) Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie saluator mundi. Posteriori autem aduentu, se habebit vt cùm secundò aduenit in Galilæam: tollet enim omnes F infirmitates nostras, & configurabit nos corpori claritatis suæ: quod in cura infirmi significatur. *Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur, Capharnaum.* Erat illa ciuitas totius Galilææ metropolis, ad quam sæpiùs tandem diuertit Christus: in qua etiam Centurionis seruum animam agentem sanitati restituit. *Theoph. Alius regulus alius est à centurione.* Theophylact. in Ioann. Num igitur, dicet quis, idem est ille cum Centurione apud Matthæum? Nam & ille ex Capharnaum erat. Non opinor illum esse, sed alium. Nam ille quidem & volentem venire Christum probibet, dicens: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum: iste verò Iesum in domum suam trahit. Et illius quidem puer paralysi detinebatur, seruus videlicet: istius autem filius febri. Et ille quidem cùm à monte descendisset, in Capharnaum ingressus est: nunc autem a Samaria, & non in Capharnaum, sed in Cana. *Chrysost.* Idem ex Chrysostomo depromitur, homil. 34. in Ioann. Quibus adiicere possumus, quòd Centurionis fides à Christo commendetur: illius verò adhuc non plena esse ostendatur, cum statim Christus A obiiciat, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis. Verum quæri oportet quid sit regulus. *Origen. Regulus quid.* Origenes tom. 18. in Ioann. Non admodum vsitatum inuenimus apud Iudæos reguli nomen, inquit: vnde neque, quantum ad historiam, cogitatione assequimur quis sit iste regulus, & cuius sit cognominis. Itaque simplicior quis existimabit regulum hunc, hominem esse aliquem Herodis regis. Rursus alter huic similis dicturus est, è Cæsaris domo hunc fuisse regulum, tum temporis aliquid in Iudæa exi- B gentem, tractantémve. Neque enim apertè inuenitur quòd fuerit Iudæus: quoniam non sequitur indigenam eum fuisse illorum locorum, eò quòd filius suus in Capharnao ægrotabat. Ostenditur autem illius dignitas etiam ex hoc, quòd illi descendenti occurrisse dicuntur serui, dicentes filium eius viuere: plurimi enim numero serui dicuntur. *Hierony. Aliud regulus, aliud regulo.* Hieronymus lib. 18. Comment. in capit. 65. Esaiæ: Regulus, inquit, qui dicitur βασιλικὸς, qué nos de aula regia rectiùs interpretari possumus, Palatinum, C non solùm filii, sed & vniuersæ domus suæ, reperit sanitatem. Chrysost. Theop. & Euthym. etiam legerunt, non βασιλίσκος, vt paruum regem, sed βασιλικὸς, vt regalem significet. *Chrysost.* Chrysost. hom. 34. in Ioan. siue quòd regio esset genere, siue quòd alia principatus dignitate fungeretur: *Euthym.* Vel quòd minister esset regius, vt scribit Euthym. Sunt qui ex Herodis domo fuisse contendant: alii tamen contrà oriuntur, Iudæum istum minimè dici posse, quòd di- D gnitatis nomen habeat non vulgare Iudæis. Verùm quid istud obest, quin & ipse Iudæus sit? Ponamus scilicet Romanos, qui tum Reipublicæ Iudaicæ clauum tenebant, quosdam officiarios instituisse, quibus & dignitatem magnam, & Regales dici, & magnas pensiones annuatim reddi voluerint: num arbitramur Iudæos tam fuisse frugales, iustos, & parùm dignitatibus & redditibus intétos, vt hæc nomina abiicerent? Verùm ad forsan aliquis mirabitur in Herodis domo, cùm ipse Iudaicis legibus vi- E ueret. Ac si Herodes, qui vrbes Iudææ nominibus Cæsarum donauerat, non auderet suis ministris nomé aliquod minùs vulgare Iudæis, commune verò cæteris nationibus tribuere. *Potuit hic esse Iudæus.* Friuola sanè hæc contentio est. Facit vt arbitremur hunc Iudæum esse, responsio quam Christus ad illum habuit, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis. Hæc enim aut similia frequenter ad Iudæos, ad Gentiles autem minimè vsus esse legitur. Siquidem, vt scribit Apostolus, Iudæi signa quærunt, Græci autem sapiétiam. F *Hic regulus cum audiret quod Iesus adueniret a Iudæa* per Samariam *in Galilæam*: Iam enim Christi fama celebrior habebatur, propter miraculum in Cana factum, reuelationes occultorum, insignem illam columbæ visionem, & vocem auditam in baptismo eius, testimonium Ioannis de eo, discipulos, & nouam baptizandi formam: vnde Matth. 4. legitur, quòd abierit opinio eius in totam Syriam. *Abiit ad eum* in Cana Galilææ, *& rogabat eum vt descenderet* in Capharnaum: erat enim sita in decliuiori parte, ad ripam Genezareth: *& sanaret filium eius.* Mirum hoc fuisset in regio ministro, seu aulico, si seposita omni neces

sitate, sola autem ductus pietate & religione, ad Christum se conferret. Nec enim religione ducitur hoc hominum genus. Vnde & rectè a Lucano dictum est,

Aulicorum quam leuis fides & religio. — *Lucanus.*

-- exeat aula
Qui volet esse pius.

Satis est si suos Principes, si Dominas suas mirentur, & illis complacere studeant, seque totos deuoueant. Verumtamen si viderint tanta se necessitate opprimi, vt omninò sibi humana desint auxilia: tum velut coacti, in cœlum oculos eleuare, & summi illius numinis potestatem & clementiam intueri incipiunt: adinstar Nabuchodonosor, qui è plebe sua eiectus, vbi se summis malis circumuentum vidit, pilos & vngues accreuisse, seque ex illo fastu regio in speciem monstri alicuius deformatū esse: tum tandem oculos in cœlum eleuans, Deū precatus est. Hinc fit, vt Deus optimus, huius generis hominum insolentiam frequenti rerum mutatione castiget, & comprimat: aut illos è Principum fauore, aut loco, aut dignitate & honore excutiendo: aut sinendo inuidos in eos præualere, aut stultitiam eis dominari: ita vt nonnunquam in reprobum sensum tradantur. Qui vtinam saltem aulicum istum imitentur, qui spem in Christum conijcit, & ipse, non per alios, sed in propria persona ad Christum supplex accedit. *Filius eius infirmabatur.* Hæc erat vrgens causa, vt Christi gratiam & virtutem imploraret. Ita solet fieri, vt alius alia de causa ad Christum veniat: Alij, vt audirent, alij vt insidiarentur, alij vt pro necessitatibus precarentur. Nec sanè eadem ena causa omnes ad Christum impellit. Sunt qui nomen à Christo vsurpent, non quòd aliqua in Iesum religione teneantur, sed vt hoc prætextu inter Christianos conuersari possint. Sūt qui Christi id est Ecclesiæ patrimonium quærant, sola sacrilegij occasione ducti. Sunt qui derideant Christiana: pauci verò eo in ipsum animo feruntur, quem verus quisque Christianus habere debet. Et quidem parentes satis prouident filiorum corporibus, nō animabus. Languebat filius, requiritur Christus, non vt animam, sed vt corpus curet: cùm interim prima lex ista esse debeat, vt anima purgetur à peccatis: siquidem corpus à deprauatis humoribus purgandum, & extremis laboribus eripiendum est. Cæterum ex hac historia manifestū est, quòd regulus iste magnam aliquam de Christo opinionem conceperit.

Aulici castigantur à Deo rerum vicissitudinibus.

Multis causis Christus appetitur.

Theophylactus ex Chrysostomo scribit, quòd è miraculo in Cana facto bonam quandam de Christo conceperat opinionem, tametsi minus dignam. Gregorius in hom. quòd aliquid crediderit, ita tamen vt nondum plena & perfecta fides esset. Chrysost. homil. 34. in Ioann. tum scilicet credidisse obseruat, cùm à seruis curatum filium audiuit. Et quidem hoc fuit initium fidei, bonam primùm de Christo concepisse opinionem, & ad eum accessisse: nec tantum in ipso suæ domus aditu Christo occurrisse, sed vsque ad Cana Galilææ venisse. Ex consequentibus enim manifestum est, illum iter vnius diei fecisse: cùm ipsi serui sanato eius filio, properè ad illū currentes, vt & hanc ei curationem nunciarent, non nisi crastino die aduenire potuerint. Et tamen illo iam descendente serui occurrerunt. Pone scilicet paulò post septimam celeri cursu ad dominum suum properasse, habebant maximam huius diei partem: & iam quicquid supposueris, ipso die crastino illucescente accesserit regulus ad Christum: non tamen tam citò ab illo rediit, quin saltem iam septima hora esset: cùm dicatur puer curatus hac ipsa hora qua Christus dixerat. Filius tuus viuit. Ita dies integra, nocte etiam interposita, cōnumeratur ab ea hora, qua serui iter aggressi sunt, & qua ad dominum suum peruenerunt. Nihil igitur regulum istum retrahit, non magnatum forsan rerum, quas domi & foris habebat, occupatio: non itineris prolixitas, nō hic honoris & dignitatis gradus quem habebat. Ita scilicet & Regina Saba commendatur, quæ rerum harum omnium consideratione seposita, ad Salomonem accessit: nisi quòd maiori laude digna est, si spectes sexum, si cætera etiam omnia quæ diximus, consideremus: immò si causam quæ illam impellebat, attendamus. Veniebat enim cupiditate doctrinæ ducta, non necessitate: veniebat vt audiret sapientiam Salomonis, iste vt filio suo, quo nihil charius habebat, sanitatem requireret. Interim tamen faciliùs isti, quàm illi contigit: quoniam, Ecce plus quàm Salomon hic. Cæterùm Origen. tom. 18. in Ioan. & Thom. Aqu. lect. 7. in c. 4. Ioan. hic mysteria requirunt. Regulus iste omnia sibi deiecta, & extra spē posita esse cernebat, priusquàm Christum aduenientem audisset; tunc autē spem concepit curationis filij sui. Et ita sanè, quandiu Christi differebatur aduentus, spes hominum de sanatione à peccatis abiecta erat: sed statim atque Patres illi veteris Testamenti animo Christi conceperunt aduentum, tunc respirare cœperunt, & populi sui, quem velut pater filium diligebāt, restituendam spiritualem valetudinem sibi repromiserunt. Luc. 19. Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Ideò & illi votis suis ad eum contendebant, & rogabant vt descenderet, & sanaret populum suum, Esa. 64. Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes. Origenes etiam istud adijcit, quòd Patres illi veteris Testamenti, nō modò Christum aduenire precabantur, dum hic viuerent, sed & post mortem suam. Hæc sunt enim eius verba. Apparet autem sanctis, qui ex hac vita emigrarint, curam esse de populo, quemadmodum in Machabæorum gestis scriptum est (2. Machab. 15.) post plurimos annos ab obitu Hieremiæ. Hic est Hieremias Dei Propheta, qui multùm orat pro populo, & pro ciuitate sancta. *Incipiebat enim mori.* ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν, erat enim moriturus. Hoc interserit Euangelista, vt intelligas summam necessitatem, & Christum ipsa necessitate superiorē fuisse. Erat enim moriturus, si humana tantùm spectes, naturæ vim, & opem humanam: non tamen si diuinam virtutem. Erat vtique moriturus, nisi Christi omnipotentia succurrisset. Adeò alia sunt in oculis hominum, alia in oculis Dei. *Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & prodigia videritis non creditis.* quasi dicat, Non sanè credidisses, nisi signa aliqua aut vidisses, aut audisses: sed neque fidem illam quam habes, perfectiorem assecuturus es, nisi & aliud signum succedat. Cyrillus libro secundo in Ioannem, cap 117. Cùm enim duritiem eorum Saluator videret non posse ad fidem oratione reduci, signis atque prodigiis opus illis esse affirmat, vt natura se Deum possint cognoscere. Verùm quare iste increpatur, quòd signis prioribus ductus, filio salutem requirat: aut cur ex hoc sanitatis filij signo fidem in Christum colligere nititur: quasi neque signis ad fidem adduci liceat? Verùm hic respondemus, non licere signa requirere vt credamus, maximè vbi semel in fide fuerimus instructi: hoc enim est tentare Deum: nisi fortè id facere Prophetica voce, & diuino imperio iubeamur. Sicut cùm ad Achaz dictum est ab Esaia, cap. 7. Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, siue in excelsum suprà. Alioquin vbi nulla necessitas, & expressum mandatum fuerit, non hoc erit fidem colligere, sed ipsam impugnare. Quòd si signa fidei nostræ primitias præcesserint, non videotur esse reijcienda. Illorum enim fructus est fides, vt si quis ex Iudæis propter signa credidit, non ideò vituperatur: sed si quis, vt credat, signa postulat, cùm iam fidei rudimenta perceperit, hæc ipsa impugnare cēsebitur, quia adhuc hæret & incertus est. August. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. Eapropter etiam nunc vulgò miracula non fiunt. Possem enim dicere necessaria fuisse priusquā crederet mundus, ad hoc vt crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia, vt credat, inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Itaque Christus non arguit regulum istum, quòd primùm audiens signa à Christo facta credere cœperit: sed quòd adhuc dubius, veniat quasi Christum tentaturus, vt perfectiùs credat. Gregorius Papa, in hom. 28. Sed quare huic dicitur, Nisi signa & prodigia videritis, non creditis: qui antè credidit, quàm signa videret? Sed mementote quid petiit, & apertè cognoscetis, quia in fide dubitauit. Poposcit nāque vt descenderet, & sanaret filium eius. Corporalem ergo præsentiam Domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illo credidit, quem non putauit posse salutem dare, nisi præsens esset & corpore. Si enim perfectè credidisset, proculdubiò sciret, quia non

Theoph. Vnde regulus opinionem de Christo conceperit. — *Gregor.* — *Chrysost.*

Quo tempore venerit regulus.

Affectus reguli.

Origenes. Tho. Aqu.

Necessitas mortis.

Cyrill.

An liceat signa petere.

August.

Gregor. Quare huic id exprobratur, qui credidit.

esset

Theoph.
Prodigium & signum.

esset locus, vbi non esset Deus. Ex magna ergo parte diffisus est, quia virtutem non dedit maiestati, sed præsentiæ corporali. Theophylactus in Ioann. Scias autem aliud esse prodigium, aliud signum. Nam prodigium fit præter naturam, vt aperire oculos cæci nati, & excitare mortuum: Signum autem non præter naturam, vt sanare infirmum. Idcircò Thomas Aquinas in Ioann. probat iustè istum reprehendi, quòd signa & prodigia quærat, cùm iam in fide imbutus fuerit. Aliter enim infideles ad fidem trahuntur, aliter fideles. Fideles quidem scripturæ authoritate persuadentur, vt docet Ioann. Damasc. lib. 1. de fid. Orthodoxa, cap. 1. Infideles autem per miracula ducuntur, 1. Cor. 14. Signa data sunt infidelibus: nec enim scripturas admittunt, sed rident. Atqui iste ex Iudæorum Gente erat, Prophetas audierat, & eorum lectioni incumbebat. Ideò arguitur, quòd præter illorum authoritatem, & recens Ioannis testimonium, adhuc signa requirat. Itaque non simpliciter arguitur, quia filij sui salutem requirit: sed quia hæsitans & dubius postulat, quasi ex hoc signo probaturus Christi omnipotentiã. Et hoc quidem, vt scribit Euthymius in Ioan. dixit, deprimendo Iudæos, si cum Samaritanis conferantur: siquidem illi absque signis & prodigiis crediderant. *Dixit ergo ad eum regulus: Domine, descende, priusquam moriatur filius meus.* Cyrillus lib. 2. in Ioann. cap. 116. Quamuis iste ignoraret natura Christum Deum esse, vt hominem tamē adit, qui filium eius ab imminéti mortis periculo posset liberare. Quanquam ergo Dominum appellet, veræ tamen dominationis dignitatem ei non concedit. Si enim verum esse Dominum cognouisset, non rogasset, vt ad ęgrotantem adolescentulum descenderet. Sic sperabat & Naaman Syrus fore, vt Helisæus ad se descenderet, & manu sua tangeret locum lepræ, & sic illũ curaret. Et hæc fides de Christo apud multos obtinuit, cùm legamus Petrum sciscitatum de vulgi opinione, respondisse (Matth. 16.) Alij dicunt te esse Heliam, alij Hieremiam, alij Ioannem Baptistam, aut vnum ex Prophetis. Hanc etiam primùm opinionem Samaritani de Christo conceperant. Ait enim: Domine, vt video, Propheta es tu. Vrget igitur regulus rem ipsam, & ait: *Domine descende.* quasi dicat: Missa fac ista quæ dicis, quòd nisi signa viderimus, non credemus: Vrget me præsens necessitas, vt non opus sit verbis, sed celeritate. En moritur filius meus, pro cuius salute ad te veni. Rogo te, *descende.* In his dupliciter errat. Descendere requirit, & priusquàm moriatur filius. Duos enim errores incurrit: vnum, quòd absens Christus nihil efficere possit: alterum, quòd neque mortuum possit excitare. Quàm verò viuacior erat fides Centurionis, qui solo Christi verbo & imperio opus esse credidit. Ait enim: Domine, noli vexari. Et rursus: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Verùm, ait Albertus in Ioann. adhuc opponitur, quòd iste meliùs credidisse videtur, quàm Centurio: quia plus est posse per seipsum, quàm per alium: & quia multo possunt per alium, quod per seipsos non possunt. Ideò maiora Christum posse credere videtur regulus, quàm Centurio. Adhuc. Omnis agens aliquid fortior est, & fortiùs agit in coniunctum, quàm in remotum, sicut dicunt Philosophi. Rationabiliter ergo petiuit, vt Christus ad filium descenderet: vt virtus eius adiuncta propiùs filio, fortiùs ageret. Ad hoc autem dicendum, quod iste verè in fide dubius, Centurio autem perfectior fuit. Itaque ad primum obiectum dicendum est, quòd nulla virtus adeò fortis est, sicut illa quæ adest vbique. Illa enim vbique potest, & vbique per seipsam operatur. Quòd si aliquid per alium efficit, non ideò contingit, quasi illo indigeat, sed vt per ministras creaturas tantò maior appareat. Talis autem Deus est. Hic enim vbique est, & omnia vbique potest, non indigens aliquo: qui etsi per Angelos, homines, aut alias creaturas aliquid efficit, non ideo facit, quasi his carere nõ possit: sed vt ordinem seruet, & creaturas suas honoret, nósque per media quædam ad se pertrahat. Itaque si quis est, qui roget Angelum mitti, aut per aliquem Deum nos eripere, non derogat Dei omnipotentiæ: nouit enim Deum simplici & absoluta potestate id etiam per seipsum posse. Non ita verò credebat regulus: existimabat enim Christi corporali præsentia opus esse: alioquin nec solo verbo, nec alterius ministerio filium curari posse. Centurio è contrario dixit: Dico huic, Vade, & vadit. Agnouit scilicet Christum statim vbi aliquid iusserit, expedire, seu etiam per ministros suos. Ad alteram obiectionem dicendum est, quòd sententia ista, de agente in subiectum proximum, intelligitur de virtutibus definitis, certis, & circumscriptis. Virtus autem Dei infinita est: ideò attingit vbique Sap. 8. Attingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Ex his manifestum est, quàm in multis regulus defecerit. Demum quod ait, *priusquam moriatur filius meus.* Ergóne existimat Christum non posse filium suum à mortuis suscitare? Quid non olim simile legere potuit & Heliam & Helisæum fecisse? Helias enim Sarephtanæ, Helisæus filium Sunamitidis suscitauit. Verùm hæc tam rara fuerat, vt cùm Christo solùm deferat esse virum Dei, solùm in ægrotum aliquid posse existimet. Hoc illum cogitasse scribunt Chrysostomus, & Rupertus in Ioann. Itaque nondum in eam fidem peruenerat, qua credimus quòd omnipotens Pater, omnipotens Filius. Et quod ipsemet Christus asserit: Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Et quidem non improbanda oratio est, qua pro anima sic oratur, sicut & iste pro filio: ac si dicamus, Domine miserere, priusquàm moriatur, id est, condemnetur anima mea. Sicut & orat Iob: Dimitte ergo me Domine, vt plangam paululum dolorem meum, antequàm vadam, & non reuertar in terram tenebrosam, & opertam mortis caligine: terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Et alibi: Miserere mei antequàm vadam, & ampliùs non ero. Ideò etiam Dauid: Miserere mei Deus, & salua me: quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, neque omnes qui descendunt in infernum. Et rursus: Conuertere Domine, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam. Quia non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Hæc omnia quid aliud sonant, quàm vt Deus misereatur nostri, dum tempus est miserendi, ne nos perdat in die tremendi iudicij? Hoc est ergo, Miserere, priusquàm moriatur, id est, æternæ damnationi adiudicetur anima mea. Nam tametsi anima immortalis sit, quodammodo tamen mori dicitur, cùm bonis vitæ destituitur, & in tormentis æternis posita est. Vnde & Psaltes: Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Hanc meditationem post Heracleonem, Origenes obseruat tom. 8. in Ioann. Itaque si quis à Deo postulet, vt suam animam viuificet, priusquàm spirituali morte pereat, probatur illius oratio. Nouit enim per fidem iudicium futurum, & quoniam, vt dicit Psaltes, Tibi est Domine misericordia & iustitia, & tu reddes vnicuique secũdum opera sua. Oratio hæc in fide iudicij illius, & diuinæ iustitiæ fundatur. Eluderemus autem iustitia, si nos Deum requireremus pro iis qui verè mortui sunt: id est, qui æternis pœnis adiudicati sunt. Sicut enim iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre, vt scribit Augustinus: sic iniuriam facit Deo, qui orat pro eo mortuo, quem certò sciuerit esse damnatum. Itaque si animæ salutem attendamus, orandum est, priusquàm illa pereat & damnetur. Verùm aliud est loqui, & orare pro corporis salute. Nam & illud, quodcumque sit, à quantumuis diuturno tempore in puluere dormiat, in ictu oculi reformare, & vitæ restituere potest Christus: quod demum in generali omnium resurrectione manifestum erit. *Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus viuit.* Cernens enim benignissimus Dominus hominis illius fidem, licet imperfectam, superabundanti sua bonitate supplens, quod illius deerat imperfectioni, dixit ad eum: Non opus est, vt iuxta tuam postulationem pro hac re tecum vadam: non ad eam rem corporalis præsentia necessaria est, cùm virtus mea vbique adsit, & in omnia se loca diffundat. Abi tu ipse, & viuum sanúmque filium reperies: & ipso facto experiens nullum me locum latere, & nihil me in quantumuis dissitum non posse.

Margin notes: Tho. Aqu. — Io. Damasc. — Euthy. — Cyrill. — *Duplex error reguli.* — Albert. — *Refutatur error reguli.* — Chrysost. Rupertus. — *Oratio pro anima.* — Origen. — August.

Cassianus Diaconus.

Cassianus Diaconus Constantinopolitanus, lib. de libero arbitrio, cap. 35. Absolutè igitur planè sententia pronunciamus etiam exuberare gratiam Dei, & transgredi interdum humanæ infidelitatis angustias. Quod in illo Euangelico regulo factum fuisse reminiscimur, qui dum faciliùs credit ægrotantem filium suũ posse curari, quàm mortuum suscitari, præsentiam Domini festinus implorat, dicens: Domine, descende, priusquam moriatur filius meus. Cuius infidelitatem licet his verbis Christus arguerit, Nisi signa & prodigia videritis, nõ creditis: tamen non secundum infirmitatem fidei eius, gratiam suæ diuinitatis exercuit, nec præsentia corporali, quemadmodum crediderat, lethales febrium morbos, sed verbo suæ potestatis exclusit, dicens: Vade, filius tuus viuit. Verùm quæritur, quomodo fiat, vt Christus plura isti exhibeat quam petat: Quomodo solo verbo curet filium reguli, nec descendere velit: cùm tamen à Centurione rogatus no descenderet, sed vt tantùm verbo iuberet, descendere voluerit. Atqui prior est ratio generalis, quam omnes norunt, dare nimirùm omnibus affluenter, etiam maiora quàm petantur: vnde & plura vtrique conferre voluerit. Petit Centurio tantùm verbum, & ille non modò verbum non negat, sed & descensurum se esse pollicetur. Petit regulus vt descendat, & vbi domum suam peruenerit, filium suũ curet. Plus exhibet: nec enim negat se descensurum, sed nulla interposita mora, quæ in ipso itinere requireretur, filium in instanti sanitati restituit. Posterior ratio sumitur à personarum conditione.

Chrysost.

Chrysost. hom. 34. in Ioann. Quoniam, inquit, in Centurione fides perficiebatur ideò se iturum dixit, vt viri fidem cognosceremus: at regulus adhuc imperfectus erat. Propterea omni studio Christum impellebat vt descenderet, neque adhuc norat absentem quoque curãdi habere potestatem. Quid ergo posset, ostendit: vt quod per se Centurio sentiebat, hic non accedente Iesu crederetur.

August. Rupertus. Greg. Cyr. Alex.

Eadem ratio ab Augustino, tract. 16. & à Ruperto, & Greg. in hom. proponitur. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan c. 119. Ita non imperitiam in omnibus nostram Dominus respicit, sed vt Deus, etiam peccantibus auxilium adfert. Docet igitur hominem, quòd per ignorantiam non fecit, & quæ optauerat, ei largitur. Nam in eo quod ait, *Vade*, fides est: in eo verò quod dicit, *Filius tuus viuit*, rei optatæ consummatio magna cum potestate perspicitur. *Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat.*

[Fi]des verbum.

Ita profecit in eo fides. Initium per famam accepit: sed & auditu Iesu perfectior reddita est. Ita nimirùm Samaritani cùm Iesum audissent, profecerunt. Vnde & mulieri dixerunt, Quia nõ propter loquelam tuam credimus, ipsi enim audiuimus. Magna scilicet erat verborum Christi virtus, vt & obduratos quosque emollire posset, si modò aures præbere vellent.

[F]ides Sareptanæ de Helia.

Et hæc mihi fides illi videtur esse similis, quam Sarephtanam de Helia viro Dei concepisse legimus. Credidit enim illa sermoni viri Dei, quia lecythus olei non minuetur, & farina non deficiet, donec pluerit Dominus super terram. Et ideò eũ fiducia obediuit Prophetæ, & ei pauxillum panis & aquæ attulit. Non ignorabat iste verba Prophetarum & electorum Dei magnæ virtutis esse. Legerat verbo Iosue solem stetisse, & verbo Heliæ cœlum clausũ esse. Ideò credidit sermoni Christi, nõ quòd ipsũ filium Dei, sed quòd Prophetam Deo dilectũ esse agnosceret. Quòd si iste, qui hanc de vnigenito Dei fidem nondum conceperat, agnoscit tamẽ verba eius potestate plena esse: quid est quòd nos de verbis eius diffidamus, & cũ audierimus illum nobis & polliceri, & expressis verbis suum in cœna corpus exhibere, adhuc hoc ipsum in quæstionem vertamus? *Et ibat.* Ita securum illum reddit verbum Christi. Quod si quis in quæstionem vertat, non video quomodo tutus & quietus ambulet. *Iam vero eo descendente occurrerunt ei serui, & nunciauerunt, dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis, qua melius habuerit. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris.* Hæc illi læta adferebant, & filium periculum mortis euasisse nuntiabant. Ille verò curiosius singula inquirebat, modum, tempus, & reliqua omnia quæ contigerant. *Cognouit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, Filius tuus viuit.* Sciebat enim horam illam, & diligenti memoria tenebat ex industria notatã, certóque tenore apud animum suum defixerat: vt si id quod pollicebatur, in eam horam incideret, iam de diuina illius magni Prophetæ potentia non dubitaret. Hinc factum est, vt seruis horam designantibus, ipse crederet. Adiicit enim Ioannes, *Et credidit ipse & domus eius tota.* Sic per occasionem vnius filij salus patri & toti domui facta est.

Obseruationes.

Hîc discimus verbi virtutem in suis effectis agnoscere, & vt dicitur Rom. 1. inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt visibilia, cognoscere. Deinde ita nos efformare, vt semper fidem velut anchoram firmam teneamus. Non deest vnde credat pater, vnde domus eius: non deest vnde & Prælatus Ecclesiæ, cùm Ecclesia sua Dei & Christi eius bonitatem & omnipotentiam demiretur: cùm quotidie videat filios suos in extremis & periculis & peccatis positos per Christũ eripi: & eos, quos pro deploratis habebat, saltem aliquando ad seipsos redire, & pœnitentiam agere. Hinc confirmamur, quòd videmus Deum patienter agere pro nobis, nolentem aliquem perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire. Rom. 2. Sed & mihi vide fidei profectũ. Credit pater, & credit omnis eius familia. Ille eos catechizat, & instruit de Christo. Ille fit eis præco verbi Dei.

Quid debeāt patresfamilias seruis.

Hoc exemplo discant patresfamilias, quid filiis, quid etiam & seruis debeant. Non hos adinstar brutorum acceperunt, vt eorum tantùm corpora curent: rationales sunt, & fidei capaces. Itaque si quis eorum infidelis est, curent vt ad fidem formetur. Si quis fidelis est, hunc in Christo diligãt, & in fide confirmari studeant. Hanc illis doctrinam Paulus protulit. Si quis, inquit, suorum maximè domesticorum curam non habet, hic est infideli deterior. Prou. 10. Secundum iudicem populi, sic & minister eius. *Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.*

Tho. Aqu.

Thom. Aquin. in Ioann. Hoc duplicem habet sensum: Aut quòd tum postquàm Iesus aduenit in Galilæam, duo miracula fecerit, quorum istud alterum fuerit: Aut quòd duo miracula, sed diuersis temporibus fecit, vnum scilicet in nuptiis, alterum in curatione filij reguli. Et hac ratione maximè conuincuntur Galilæi, qui primi omnium & Christi prædicatione & miraculis donati, minùs omnium tamen in eum crediderunt: Samaritanis interim absque miraculis in illum & credentibus, & eundem sua ciuitate excipientibus.

Christus per omnem Galilæam prædicat: ad pœnitentiam & Euangelij fidem variis miraculis & curationibus inducit: vnde fit, vt eum turbæ multæ sequantur, & Esaiæ vaticinium impleatur.

Matth. 4.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
Cùm autem audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam & relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephtalim, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, Terra Zabulon & terra Nephtalim, via maris trans Iordanem Galilææ gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum.	Postquàm autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei, & dicens, Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei: pœnitemini, & credite Euangelio.	Et regressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.	

Introductio.

VBi primùm sol oritur, etsi statim omnem terræ faciem suo fulgore illustrat, sed eam quæ magis est conspicua, & Orienti vicinior. Vbi verò, vt à Poëta dicitur,

— medium conscenderit axem

tum tandem & in valles etiam fertur, & in omnium capita suos radios immittit. Ita quidem Christus Iesus omnem terram illustraturus erat. Ipse enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & ideò non Palæstinæ modò, sed mundi se lucem esse prædicauit. Veruntamen non statim ab ipso suæ prædicationis exordio, mundum omnem peragratus est: sed vbi primum conceptus & educatus fuit, quia in sui ortus viciniore regione suam lucem communicauit. Hîc duo illa prima signa fecit, de quibus dictum est: & hîc primùm concionari, & Euangelicam doctrinam enunciare cœpit: vt ex Galilæa tandem in Iudæam, demum è Iudæa in omnem terram diffunderetur. Hoc nobis Matthæus, Marcus, & Lucas proponunt. *Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit Iesus in ciuitate Capharnaum maritima.* Non ita intelligendum est reliquisse Nazareth, quasi post curationem filij reguli aliquantulum in ea habitauerit, antequàm veniret in Capharnaum: sed quòd illam prætericrit, & ingredi contempserit. Nec mouere nos debet, quòd Lucas ingressum Nazareth, & in Synagogam venisse scribit, antequam narret quid tandem in Capharnaum fecerit. Hoc enim per anticipationem à Luca positum est, vt obseruat Augustin. lib. 2. de consensu Euang. cap. 42. Quod manifestum est ex verbis Nazarenorũ, quæ Christus præoccupauit, Quanta audiuimus a te facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Oportuit enim Christum tunc tẽporis frequenter in Capharnaum diuertisse, & tum multa signa fecisse. Atqui nondum legimus in Capharnaum fecisse, priusquàm sanaret filium reguli. Itaque ita intelligendum est, quòd venit Iesus in Capharnaum, relicta, id est, prætcrita Nazareth, non illam ingressus, donec suæ prædicationis & doctrinæ fundamenta iecisset, & discipulos congregasset. Porrò Capharnaum non longè sita erat à sorte Beniamin & Iuda, metropolis Galilææ, vt in superioribus diximus, & satis nobile emporiũ: Maritima dicta, non quòd mari Mediterraneo, aut Rubro, aut Euphrati coterminca esset: sed quòd alluerctur lacu Genezareth, qui & Tiberiadis, & mare Galilææ dicebatur. Brocardus in descript. Terræ sanctæ: Iordanis enim fluuius ante portam Cæsareæ Philippi, ex duobus fontibus Ior, & Dan nascens, post longos circuitus, quos facit inter Capharnaum & Corrozaim, in mare Galilææ labitur, quod & Tiberiadis nuncupatur. Hoc autem adiicit, vt tantu[m] illam & populi concursu fœcundiorem fuisse, & maiorem Apostolis audiendi Christi occasionem datam esse designet: cùm illi piscatores Galilææ, hanc maritimam ciuitatem non ignorarent. *In finibus Zabulon & Nephtali.* Zabulon decimus fuit Iacob ex Lia vxore eius, de quo Genes. 30. Nephtali autem sextus filius Iacob, ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ, vt ibidem habetur. Habuerunt & illorum tribus suam sortem in terra promissionis, in quarum finibus sita erat Capharnaũ. Fuit & ciuitas Nephtalim, quæ nunc Suzix vocatur, è qua Tobias ortus est. Hinc, vt scribit Brocardus, tres leucæ sunt ad Bethsaidam patriam Andreæ & Petri: hinc iterum tres leucæ numerantur ad Magdalum castrum Mariæ Magdalenæ. Inde veniturad terram Gerasenorum, in qua multæ sunt ciuitates & oppidula. Itaque Christus in Capharnaum secedit, non tam vt cederet furori Herodis ad tempus, vt scribit Chrysostom. hom. 6. Operis imperf. & homil. 14. Operis perf. in Matth. qui nuper in Ioannem manus miserat, eumque captiuum detinebat: quàm *vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Nephtali, via maris trans Iordanem Galilæa gentium: populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.* Hieronymus lib. 3. Comment. in Esa. cap. 9. At primùm notandum, quòd testimonium hoc Euangelista Matthæus non iuxta Septuag. sed iuxta Hebræos posuerit. Septuaginta enim ita legunt: Hoc primum bibe, velociter fac regio Zabulon &c. quia terra Zabulõ & terra Nephtalim prima Christi videre miracula, vt prima haberet fidei potionem, quæ prima viderat Dominum signa facientem. Sed iuxta Hebraicum primo tempore releuata esse dicitur onere peccatorum: quia in regionibus duarum tribuum primùm Saluator Euangelium prædicauit. Vnde & in 67. Psal. dicitur, Benedicite Dominum de fontibus Israël. Ibi Beniamin adolescentior, Paulus in mentis excessu. (Act. 9.) Qui & alibi loquebatur (2. Cor. 5.) Siue mente excedimus Deo principes Zabulõ, Principes Nephtalim duces eorum, quia in his tribubus fuerunt viculi, de quibus duces nostri Apostoli crediderunt. Et primo quidem tempore hæ duæ tribus Zabulon & Nephtalim ab Assyriis captæ sunt, & ductæ in hostilem terram: & Galilæa deserta est, quam nunc Propheta dicit alleuiatam esse, eò quòd peccata populi sustineret. Postea verò non solùm duæ tribus, sed & reliquæ, quæ habitabant trans Iordanem & in Samaria, ductæ sunt in captiuitatem. Et hoc, inquiunt Hebræi, scriptura nunc dicit, quòd regio, cuius populus primus ductus est in captiuitatem, & Babylonijs seruire cœpit, & quæ priùs in tenebris erroris versabatur, ipsa primum lucem Christi prædicãtis videret, ita vt ex ea in vniuersas Gentes Euangelium disseminaretur. Nazaræi, inquit Hieronymus, hunc locum ita explanare conantur: Adueniente Christo, & prædicatione illius coruscante, prima terra Zabulon & terra Nephtalim à Scribarum & Pharisæorum est erroribus liberata & grauissimum traditionum Iudaicarũ iugum excussit de ceruicibus suis. Postea verò per Euangelium Apostoli Pauli, qui nouissimus omnium fuit, ingrauata est, id est multiplicata prædicatio, & in terminos Gẽtium, & viam vniuersi maris Christi Euangelium splenduit. Denique omnis orbis, qui antè ambulabat, vel sedebat in tenebris, & idololatriæ ac mortis vinculis tenebatur, clarum Euangelij lumen aspexit. Cyrillus Alexandrinus, lib. 1. in Esai. Orat. 5. in cap. 9. Tum enim incedebant ij qui erant *in Galilæa Gentium*, perinde vt Gentes, & commorabantur in mundo, tanquam qui nocte ambulant, & in omnem foueam ruunt, & ad quemuis lapidem impingunt. Habitabant autem *in regione vmbræ mortis*, quia adiustar mortuorum nec intuebantur, nec lucem videbant spiritualem, sed vndique nebulam & caliginem. Corporum namque vmbra omninò eorum formas imitatur, & quãtum ad effigiem, formam & figuram pertinet, nulla ratione discrepat. Deum autem nescire, qui natura est, & verè Deus, imitatio quodammodò est, & vmbra mortis. Chrysostomus homil. 14. Operis perf. in Matth. Vt enim disceres, quia neque lumen neque tenebras has sensibiles nominaret, cùm de lumine loqueretur, non simpliciter lumen posuit, sed *lumen magnum*, quod alibi appellat & verum: & tenebras memorans, *vmbram mortis* vocauit. Deinde monstrans quia non ipsi inquirentes inuenerint: sed vltra illos Deus desuper illustrauit: Ipsum, inquit, lumen eis exortum est, ac refulsit: non quòd illi priùs ad lumen accesserint. Ante aduentum enim Christi in extremis malis vita hominum cõstituta erat. Neque enim ambulabant, quod vtrique signum erat, ne spem quidem illos liberationis habuisse: sed *sedebant* à tenebris comprehensi, quasi ignorantes prorsus quonam promoueri deberent. Siquidem Matthæus legit ὁ λαὸς ὁ καθήμενος populus sedens: καὶ τοῖς καθημένοις, & sedentibus in regione vmbræ mortis. Etsi nec Hebraica dictio sit reticienda *Haham Haholekim*, id est, populus inambulans. Nam & Patres illi, ceu Matthæus, maximè dicit sedere pro habitare: qua dictione vtitur Esaias. Siquidem ita tandem habet יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ, habitantibus seu sedentibus in terra. Sic enim quod in primo versu Psalmi 1. legimus, *lo iaschab*, transferimus, non sedit. Eandem etiã analogiam sequitur Eusebius Cæsariens. lib. 9. de demonstr. Euang. c. 8. Colligit autem ex Esaia, lumen illud quod ortum sit eis. Quodnam verò nisi ipse natus puerulus, & qui à Deo datus est filius, qui magni consilij Angelus & princeps pacis, & ius potentiamque habens, & Deus

Summa. — *Obiectio.* — *August.* — *Quando hæc facta sint.* — *Maritima, qua. Brocard.* — *Chrysost.* — *Hierony. Esaiæ cap. 9. quomodo explicatur.* — *Hierony.* — *Cyr. Alex.* — *Chrysost.* — *Conciliatio Matthæi & Esaiæ. Sedere, pro habitare.* — *Euseb. Cæs.*

Chryſoſt.

fortis,& pater futuri ſeculi nominatus eſt? De hoc enim in eodem Eſaiæ capite, hæc quę dicimus, leguntur. Chryſoſt. hom.6. Oper. imp. in Matt. illas tenebras amplificat, in quibus hic populus ſedebat, qui primus Chriſti prædicationē accepit. Sedebat, inquit, in tenebris qui fuerant ſub lege, eo tempore quo nondū manifeſtabatur Dei iuſtitia: quòd ſi qua iuſtitia eſſe videbatur, tamen in figuris quibuſdam, & rerum carnalium myſteriis operiebatur. Quale enim lumen eſt iuſtitiæ in circuncisione præputij? Hæ autem tenebræ erant ad puniendam cordis eorū duritiam, ſicut ait Dominus: Propter duritiam cordis veſtri Moſes iſta mandauit (Matt.9. Marc.10.) & non ad ſaluādos eos, ſed ad excæcandos, vt inebriati per legem, nō cognoſcerent lumen (Chriſtum ſcilicet) quod lumen non merebantur videre in tenebris, id eſt in peccatis. Thom. Aquin. ſuis in Matth. Comm. poſt Chryſoſtomum, diſtinguit plebem illam, de qua legitur, *Populus qui ambulabat in tenebris*, idque iuxta Hebraicam veritatem transferens: ab eo de quo additur *ſedentibus in regione vmbræ mortis*, vt prior Iudæos poſterior Gentiles ſignificet. Quia, inquit, Iudæi quamuis eſſent in tenebris, non tamen totaliter ab eis opprimebantur: quia non omnes colebāt idola, ſed ſperabant Chriſtum venturum, & ideò ambulabant. Eſa.50. Quis ambulauit in tenebris, & non eſt lumē ei? Speret in nomine Domini. Gentiles verò Chriſtum non expectabant, & ideò nullam lucis expectationē conceperant. Denique tenebris opprimebantur, quia idola colebant. Ita, vt dicitur Pſ.66. Notus in Iudæa Deus: non tamen fecit taliter omni nationi. Ambulabant ergo Iudæi, ſedebant Gentes. Interim tamen vtriſque & ambulantibus & ſedentibus in tenebris lux communicata eſt. quia nec magna lux Iudæorum erat. 2. Pet.1. Habemus Propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoſo. Et Mal.2. Vobis autem timentibus nomen Domini, orietur ſol iuſtitiæ. Gentiles autem ſedebant *in regione vmbræ mortis*. Nam cùm mors damnationem ſignificet, Pſal.48. Mors depaſcet eos: vmbra mortis eſt ſimilitudo futuræ damnationis, ad quam accedunt omnes infideles: quia, vt in ſuperioribus audiuimus, Qui non credit, iam iudicatus eſt. Sic enim & iuſti ſimilitudinem habent futuræ beatitudinis, vt legitur 2. Corinth.3. Nos autem eandem Domini gloriam ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem. *Exinde cœpit Ieſus prædicare Euangelium regni Dei.* Chryſoſtomus, Exinde referri putat ad Ioannis teſtimonium, quòd primùm illud publicè coram omnibus enunciari voluerit, antequam prædicare inciperet. Significabat enim quòd antiquis figuris ceſſantibus, nouum Teſtamentum ſuccederet. 1. Corinth.13. Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Matth.11. Lex autem & Prophetæ vſque ad Ioannem. Chryſoſtomus hom.6. Oper. imperf. in Matth. hanc nobis inſtructionem elicit, quòd nemini liceat prædicationem verbi ſui vindicare, niſi qui magnum, idque publicum habuerit teſtimonium. Bonū, inquit, teſtimonium habeat à populo, & ab his qui ſunt foris ſicut dicit Apoſtolus: (1. Tim.3.) Qui enim benè viuit, ſe ſolum ſaluat: qui autem bonā habet opinionem, alios ædificat. Quid autem prodeſt, ſi bonam vitam agēdo te vnum ſalues, & malam famam habendo plurimos ſcādalizes? Voluit Chriſtus priùs baptizari, quàm baptizaret: priùs teſtimonium ab Ioanne accipere, quàm teſtimonium daret. Quomodo autem nudus veſtiat nudum, aut quomodo mendicus faciat alterum diuitem? Cæterùm Albertus Magnus in Matth. differentiam conſtituit inter Dicere, Prædicare, & Docere. Prædicare enim, eſt ſermone exhortatorio annunciare ea quæ ſuper nos ſunt: ſed dicuntur ea quæ nota ſunt ſenſibus, ſicut hiſtorialia. Docentur autem quæ per principia ſunt in nobis, vt virtutes morales, & ſcientiæ, quas per doctrinam, & non per reuelationem accepimus. Et hoc demonſtrant ipſæ rationes prædicabilium, dicibilium, & doctrinalium. At verò dictio κηρύσσειν, enunciare & publicare ſignificat, è qua Græci præcones vocant Κήρυκας, quibus verbum publici Magiſtratus creditum ſit. Et eſt ſanè hac

Tho. Aqu.

Vmbra mortis apud gentes.

Chryſoſt. Initium prædicationis Chriſti.

Chryſoſt.

Alb. Mag.

argumento digna vox, cùm Chriſtus, verbum Patris, non leuia aliqua enunciaret, ſed *Euangelium regni Dei*, quod ſummus ille Pater ei crediderat. Euthymius in Matth. & Theophyl. in Marc.1. Quidam autem dicunt, videri quidem eadem prædicare Chriſtum, quæ & Ioannes: puta, *Reſipiſcite, & inſtat regnum cœlorum*: non tamen ita eſſe. Ioannes enim dixit, Reſipiſcite propter peccata in quibus offendiſtis: Chriſtus verò, Reſipiſcite, vt transferri mereamini à veteri Teſtamento in nouum. Et Marcum pro teſte adducunt, qui addit, *Et credite Euangelio*. Et Ioannes, inquiunt, Chriſtum vocauit regnum cœlorum: Chriſtus verò cœleſtem Angelicámque politiam, quam ipſe conditurus erat. Intelligitur præterea regnum Dei inſtare, vt ſuper credentes regnet. Siquidem incredulorum, natura rex eſt Filius verbum: credentium verò vtroque modo, natura videlicet & voluntate, quum ſponte gubernationem eius ſuſcipiant. Hoc ſanè eſt Euangelium regni Dei, quo per Chriſtum nos ad Deū aſſumi intelligimus, vt & illi viuamus, & per eum regnum illud æternum ſperemus. Tertullianus lib.5. contra Marcionem: Quoniam quidem, inquit, Euangelium Chriſti à lege euocare debebat ad gratiam, non à creatore ad alium Deum: Ideò Chriſtus non annunciabat alium Deum, ſed gratiam, remiſſionem, & apertam vitæ ianuam prædicabat, quæ vetus lex exhibere non potuit. Gregorius Nazianz. orat.2. in Paſcha. Et huc Euangelium præfertur veteri Teſtamento, & iugum benignum & ſuaue vocatur, & onus leue: propter ſpem atque mercedem huius vitæ moleſtiis afflictionibúſque longè vberiorem. Idcircò non ſimpliciter annunciat Euangelium, ſed Euāgelium regni Dei. Verum obiici poteſt, qui fiat, vt tum cœpiſſe prædicare dicatur: cùm & ex ſuperioribus audierimus illū plures diſcipulos feciſſe, Nathanaëlem & Philippum & Nicodemum, ipſos etiam Samaritas duxiſſe? Verùm hoc ſoluitur, aut ſecretò, aut particularibus quibuſdam, vt Nicodemo, Nathanaëli, & diſcipulis quibuſdam contigit: aut ſi publicè, vt Samaritis contigit, id non ex inſtituto & certa deliberatione, ſed obiter & per occaſionem factum eſſe. Nunc autem expreſſè munus hoc aggreditur in Galilæa, vt iam nihil ab eo aliud quàm verbi miniſterium expectandum ſit, & opus ad quod Pater illum miſerat, donec ipſo abſoluto, per mortem, regrederetur ad Patrem. *Et dixit, Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei.* Quod iſtud tempus, niſi quod præfixerat Deus expiandis totius mundi peccatis? Gal.4. Vbi enim venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum. De quo apud Eſa. In tempore beneplacito exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Vt enim morborum curandorum & ratio, & tempus aliquod præſcriptum eſt: ita Deus reparandi hominis tempus gratiæ præordinauerat, vt demonſtrat Gregorius Nyſſ. Sermone catechetico maiore, cap.28. Porrò regnum ſuum, regnum Dei vocat, de quo Angelus, Regni eius non erit finis: & ipſe ad Pilatum, Regnum meum non eſt de hoc mundo: & Paulus, Chriſtum per fidem regnare in cordibus noſtris. Hoc regnum Eccleſia eſt, vt interpretatur Epiphanius in hæreſ.29. quæ eſt Nazaræorum. Tempus enim aduenerat, quo Eccleſiam ſuam congregaret, in qua per fidem regnaret, & quæ per ſpem ad regnum beatitudinis æternæ contenderet. Vnde frequenter & in ſimilitudinibus Eccleſiam, regnum cœlorum vocat, vt cùm ait: Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ, ſimile grano ſinapi, ſimile patrifamilias, & cætera ſimilia. Ita omni rei tempus eſt commodum. Et quidem nullum non tempus aptum eſt Dei cultui, vt docet Baſilius Moral. reg.13. capit.2. Veruntamen non ſemper Deus ſuæ bonitatis radios immittit, ſed vbi viderit nos iis abuti non poſſe. Ideò Chriſtus adiicit, *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.* Hieronym. in Matth. Sic deſinente lege conſequenter oritur Euangelium. Si autem eadem prædicat Saluator, quæ Ioannes Baptiſta antè prædixerat: oſtendit ſe eiuſdem Dei eſſe filium, cuius ille Propheta ſit. Chryſoſtom. homil.6. Oper. impe. in Matth. Confirmat autem Ioannis doctrinam, vt teſtem eum verum fuiſſe demonſtret: & interim ſeipſum etiam commendat, cùm & ei teſtimo-

Euthym. Theoph.

Quod Euangelium.

Tertull.

Greg. Naz.

Annum illum Chriſtus prædicare cœpit.

Greg. Nyſſ. Regnum Dei quid.

Epiph.

Baſil.

Hieron.

Chryſoſt.

mum à Ioanne redditum sit. Cæterùm sciebat ille quid humanæ naturæ necessarium esset. Nam quia nullus hominum per ignorantiam iustitiæ peccat: sed dum sequitur delectationem carnalem, cõtemnit gloriam spiritualem: ideò non statim iustitiam prædicauit, quam omnes cognoscebant, sed pœnitentiam, qua omnes indigebant.

Tho. Aqu.

Thom. Aquinas in Matth. In eo verò, inquit, quòd Christus eadem pronunciat quæ Ioannes, nos docet ne dedignemur eadem quæ ab aliis dicta sunt, prædicare: & ne ita de nobis præsumamus, vt velimus videri à nobis ipsis cudisse, & inuenisse quæ cæteris annunciemus. Demùm in eo quòd prima hæc vtriusque concio de pœnitentia est, docet nos omnes peccatores esse: & Christum omnẽ mundum in maligno positum inuenisse.

Omnibus pœnitentia necessaria est, quia omnes peccatores sumus.

Esai. 24. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. 1. Tim. 1. Venit Christus Iesus in hunc mũdum peccatores saluos facere. Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Μετανοεῖτε, inquit, resipiscite, & ad mentem redite: hæc enim maxima pœnitentiæ pars est, non si quis modò genua flexerit, pectus contuderit, aut simpliciter peccare confessus fuerit: sed si corde contritus fuerit, & iam resipiscendo, cum Dei gratia sibi proponat aliam vitæ rationem sequi. Sic prodigus ad se reuersus esse dicitur, id est, ad mentem & rationẽ, qui priùs à seipso abscesserat. Vnde & Paulus: Accedamus, inquit, ad eum in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.

Augustin. Tres actiones pœnitentiæ.

Augustin. lib. de pœnit. medicina, cap. 2. Tres autem sunt actiones pœnitentiæ, vsitatæ in Ecclesia, & diligenter attendentibus notæ. Vna est, quæ nouum hominem per baptismum parturit, donec salutaris omnium præteritorum peccatorum fiat ablutio, vt tanquam naro puero, dolores transeant, quibus viscera vrgebantur ad partum, & tristitiam lætitia consequatur. Omnis enim, qui iam voluntatis suæ factus est arbiter, cùm accedit ad sacramenta fidelium, nisi eum pœniteat vitæ veteris, nouam non potest inchoare. Ab hac pœnitentia, cùm baptizantur, soli pueri immunes sunt: (nondum enim vti possunt libero arbitrio.) quibus tamen ad consecrationem remissionẽmque originalis peccati prodest eorum fides, à quibus offeruntur. Verissimè enim Petrus clamat, (Act. 2.) Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. Et Dominus: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorũ. Altera verò pœnitentia est, cuius actio per totam istam vitam, qua in carne mortali degimus, perpetua supplicationis humilitate subeunda est. Primò, quia vitam æternam, incorruptibilem, immortalẽmque nullus desiderat, nisi eum vitæ huius temporalis, corruptibilis, mortalísque pœniteat. Tertia actio pœnitentiæ est, quæ pro illis peccatis subeunda est, quæ legis Decalogus cõtinet, & de quibus Apostolus dicit, (Galat. 5.) Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. In hac ergo pœnitentia, maiorem quisque seueritatem in se debet exercere, vt à seipso iudicatus, non iudicetur à Domino: sicut & ipse Apostolus ait, (1. Corinth. 11.) Si enim nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Ascẽdit itaque homo aduersus se tribunal mentis suæ, si timet illud quòd oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, (2. Corin. 5.) vt illic recipiat vnusquisque quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Itaque cùm Christus ab ipso statim suæ prædicationis initio pœnitentiam prædicat, vt nos omnes peccatores esse declarat, ita in spem nos erigit, ne fortè putemus insanabilia esse nostra vulnera, & morbos incurabiles. Nec enim resipiscentia neque fides in Euangelium his annunciantur, quos extra spem constitui voluerimus. Ita Christo nihil insanabile est, medicus est, remedia ista prima instituit, pœnitentiam & fidem.

Remedia pœnitentiæ. Chrysost.

Chrysosto. hom. 40. ad pop. Antioch. Magna pœnitentiæ remedia, fratres: igitur de seipso desperet nemo. Is verè dignus est desperatione, qui de seipso desperat: ille iam non salutem, neque spem habet. Non in malorũ venisse profundum est graue, dilectissimi: sed postquàm veneris, ibi iacere. Non in profunda cecidisse malorum est impij: sed postquàm ceciderit, contemnere. Propterea semper debet esse solicitus. Dic mihi: propterea ne cõtemnis, quòd vulnera tot habeas incurabilia? Sed nullum est animæ vulnus incurabile. In corpore quidẽ multa sunt talia, in anima verò nullum. Et pro illis quidẽ laborare non desinimus: pro his verò torpemus.

Tertull.

Tertullianus lib. de pœnit. Plerique naufragio liberati, exinde repudium & naui & mari dicunt, & Dei beneficium, salutem suam scilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, laudo verecundiam: nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse. Formidant videri inculcare, quod cõsecuti sunt: bona certè solicitudine iterum experiri vitãt, quod semel didicerunt timere. Quem verò non pœnitere debeat anteactæ vitæ, & animæ suæ pericula abhorrere? quis denique non diuinam patientiam admirari debeat, qui patienter agit pro nobis, nolens aliquẽ perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire? Hoc igitur requirit Christus, vt omnes se in naufragio positos agnoscant, pœnitentiam & fidem vt tabulas amplectantur, & sic ad portum appellent. Præmittit autem pœnitentiam fidei, quia non in omnibus est fides.

Cur præmittit pœnitentiam fidei.

Ephes. 2. Fides Dei donum est, vt ne quis glorietur. Atqui non communicatur hoc donum peccatoribus, nisi priùs semetipsos saltem per pœnitentiam præparauerint. Paulus enim sic habet: Et quomodo credere potestis, qui gloriam ab inuicem accipitis, & adhuc carnales estis? Vnde notauimus Christum priùs Samaritidem deduxisse ad agnitionem peccatorum, quàm illi fidem de seipso, quòd Messias esset, communicaret. Nec enim solem talpæ aut vespertiliones aspiciunt, sed ea animantia quæ acie oculorum valent, vt scribit Theodoretus, lib. affect. Græc. nec Christum agnoscere possunt, qui terræ & peccatis defixi sunt.

Theodor.

Hilarius.

Hilarius in Psalm. 118. in id, Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei. Propheta enim, inquit, qui Gentes docet, qui verbum Dei prædicat, iubet vt à se vniuersi maligni declinent: quia congregatio sancta ad malitiæ operarios sit indigna, & nesciat quem possit excipere. Ita scilicet requirendum, vt ij quos verbi auditores habemus, primùm omnem malitiam deponãt, & pœnitentiam agant, vt credant Euangelio. Sic succedet lux tenebris, gratia peccatis, iustitia condemnationi. Porrò *Credere Euangelio*, est ex nouæ legis doctrina omnem nostram spem colligere, in illa veritatem venerari & adorare, & præter illam cætera quæque contemnere. Hoc autem simul importat certam regni cœlestis per Christum expectationem.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 6. Operis imperfec. in Matthæum. Pœnitentia igitur correctio est malæ voluntatis, non emendatio malæ naturæ. Nam si emendatio humanæ naturæ pœnitentia esset, creator Dominus noster venisset in mundum, vt sui operis culpam emendaret, non nostros errores. Atqui & à nobis pœnitentiam requirit, quia & nostra sunt, noo illius peccata: & à nobis fidem postulat, id est assensum & obsequium, vt definit Apostolus, vt subiiciamus nos in obsequium fidei, & captiuum reddamus omnem intellectum nostrum. Offert quidem gratiam fidei, & illustrat intellectum: sed & nos illi promptam consecrare voluntatem oportet, vt credamus. Et quia modò ignorantiam & peccata tenebrarum nomine intelligi docuit Esaias, ideò ab illis priùs non per pœnitentiam purgari necesse est, quàm lumine fidei perfruamur.

Quod iustificationis initium.

Itaque nostræ iustificationis initium apparebit, si nos peccatorum pœniteat: illa autem plenior in nobis & manifestior erit, si credamus Euangelio, confidamus per Christum nos saluari, & ea omnia quę Euangelio docentur, non auribus modò corporis hauriamus, sed & opere perficiamus. Vnde & Paulus: Fide, inquit, iustificans corda eorum. Et Habacuk: Iustus autem meus ex fide viuit. Et ne frustrà pœnitentiam agere, & Euangelio credere putarentur, semper regnum repromittebat, (Chrysostom.) quia appropinquabit tempus mercedis reddendæ.

Chrysost.

Si vos mala non terrent, vel bona delectent: aut si regna non concupiscitis, vel tormenta timete. Gaudeant iusti, quia iam finiuntur mala eorum, & incipiunt bona. Lugeant peccatores, quia iam transeunt bona eorum, & incipiunt mala. Quid nocuit hominibus iustis, quia mala passi sunt, cùm cœperint esse in bonis? Nam & recordatio transactorum

malorum non solùm non nocet, sed adhuc magis delectat. Nam mala quandiu præsentia sunt, grauia videntur: cùm verò transacta fuerint, recordatio eorum gloriatio est. Inde fit, vt semper regnum Dei repromittat. Hâc singularem nobis expectationem ingerens, ne pro nostris obsequiis terrena, sed cœlestia, caduca, sed æterna rependi putemus. Breue vtique prædicationis argumétum hoc primum & Ioannes, & Christus habuit, sed quod omnẽ nouæ legis perfectionem includeret. Si enim peccata nostra consideremus, pœnitentia: si iustitiam, fides: si mercedem, regnum Dei nobis annunciatur. *Et fama exiit per vniuersam regionem de illo.* περίχωρον, id est, totam vndique regionem Galilææ finitimam, vt intelligamus & vltra Galilææ fines famam Iesu progressam esse. Quod & ipse Matthæus apertiùs explicat. *Abiit*, inquit, *opinio eius in totam Syriam.* Tribus autem modis Syria sumitur: aut vt ab Occidente mari Mediterraneo, ab Oriente magno illo flumine Euphrate, terminetur, immò & ipsam Mesopotamiam, quæ vltra Euphraten est, includat: aut vt eas tantùm regiones, quæ Euphrate concluduntur, exprimat, Palæstinam, Phœniciam, Damascum, Cœlesyriam, Antiochiam, Comagenam, Apamæam, & Decapolim. Hîc autem strictiùs sumitur pro Galilæa, Iudæa, Samaria, Phœnicia, & circumadiacentibus. Nam è Samaritanis confirmari potuerunt & aliæ nationes vicinæ: & cùm iam apud omnes Gentes fama peruenisset, à Iudæis Messiam hoc tempore expectari: cùm illum aduenisse audiunt, aures arrigunt, & ad illa quæ faciebat miracula, sunt attentiores. *Et circuibat ipse Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum & prædicans Euangelium regni.* Chrysostomus homil. 8. Oper. imperfecti in Matthæ. Sicut studiosus medicus, circuibat grauiter ægrotantes, singulis quibusque passionibus congruas adhibens medicinas; quia debiles illi ad medicum venire non poterant. Nos autem, qui sumus vniuscuiusque regionis pastores, etsi regiones circumire necessarium non habemus, tamen singulas species passionum populi circumire, & considerare debemus, vt vnicuique medicamenta paremus. Thomas Aquin. in Matth. Tria igitur notat, nimirum solicitudinem docentis, modum docentis, & propositæ doctrinæ confirmationem. Solicitudo autem in duobus ostenditur: primò, quia non quærebat propriam quietem, *circuibat* enim, & modò in hunc, modò in illum locum docendi gratia diuertebat. Rom. 12. Solicitudine non pigri: sed & facto hoc suo ostendebat, nullam apud se personarum acceptionem esse, Act. 10. vt qui ad pauperes & diuites, ad Scribas, Pharisæos & ad publicanos, ad eos qui sibi videbantur iusti, & qui peccatores, ad Iudæos & Galilæos se liberè transferret. Ita Pater solem suum Christum oriri faciebat super iustos & iniustos; super bonos & malos. (Matth. 5.) Non enim in vnum tantùm vicum, aut vrbem, sed in omnem se Galilæam diffundebat. *Circuibat*, inquit, *totam Galilæam.* Ita docebat Apostolos non vni ciuitati, aut regioni, sed & permultis prodesse debere. Non negauerim residentiam pastorum, vt sacramenta in vno loco ministrent: sed verbum Dei non est alligatum, quod latiùs protenditur. Verbo locus non circumscribitur, si modò qui illius minister est, legitimè mittatur. Marc. 1. Eamus in proximas ciuitates, &c. Psalm. 102. In omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Cæterùm doctrinæ eius ratio duobus præscribitur, quia erat *docens & prædicans.* Chrysostomus homil. 8. Oper. imperfecti in Matth. vt & Albertus Magnus, & Thomas, docere referunt ad agenda in præsenti: & prædicare, ad speranda in futuro: vel docere, eorum est quæ ad mores pertinent, prædicare eorum quæ ad fidem. Esai. 58. Ego Dominus docens te vtilia, prædicans futura. Esai. 52. Quàm pulchri super montem pedem annunciantis & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem. Aut *docebat* inter doctos Iesus, & eis per scripturas & Prophetarum testimonia demonstrabat quid credendum esset: quod potissimùm fiebat, cùm inter illos dissereret. Prædicabat autem ad promiscuam multitudinem. Multa enim docere licet in scholis, quæ prædicare non licet: Non quòd non ea quæ fidei sunt, eadem sint in scholis, & in cathedra plebis: sed quia doctioribus & in scholis cibo solidiore, populo verò lacte opus est, vt docet Gregorius Nanzanzen. Orat. de moderatione in disputatio. seruanda. Ne Patris naturam anxiè inquiras, inquit, ne Filij vnigeniti generationem, ne Spiritus sancti gloriam & virtutem, vnam in tribus personis diuinitatem & claritatem. Verba ea, quibus simul cũ lacte enutritus es, mordicùs retine: sermonis vero & disputationis curam eruditioribus manda. Satis supérque tibi est fundamentum habere, superstruat architectus. Sufficit tibi cor pane fulcire: obsonia copiosis & locupletibus relinque. Itaque si tu scholæ præfectus es, qui Theologiæ candidatus doceas, de his rebus disserere, & docere poteris: vt & illi nouerint quæstionibus, si quæ occurrerint, respondere. Quòd si ad populum præconis munùs exequeris, mitte fac hæc omnia, quæ curiosos & minùs constantes reddant auditores. Definiens quæ credenda sunt, statim ad ea quæ fieri debent, & quæ spectari, sermoné transfer: argue, obsecra, increpa. Et hunc mihi sensum habere videntur hæ duæ dictiones, διδάσκων καὶ κηρύσσων. Nam & Didascalum vocamus eum, qui magna scientia imbutus, alios quæ grauiora sunt, docet: sed Præconem nuncupamus, non eum, qui omnia quæ nouerit, enunciat, sed ea tantùm quæ sibi cómissa & iniuncta fuerint. Porrò vtrúque facit Dominus, sed docet maximè in Synagogis, vt potioribus scholis. Vnde quod dixit *in Synagogis*, non tam retulit ad dictionem prædicans, quàm ad docens. Interim tamen & hîc eius prædicatio probata est. Oportet enim primùm in Theologiæ palæstra probari aliquem, quàm ad populum concionari possit. Neque verò vana & inutilia aliqua docebat ad populum: neque enim inanes fabulas secuti sunt Apostoli, vt scribit Petrus: sed *Euangelium regni Dei.* Euthymius in Matthæ. Est autem Euangelium regni Dei nouum Testamentum, vtporè de regno Dei disputans, & ad regnum Dei ipsi obedientes inducens. Hæc nimirùm & ad Dei honorem, & nostram omnium salutem faciunt. Absit enim vt Ecclesiastes scurrilibus, somniis, fabulis suos auditores pascat: sed vero illo verbo, & suauissimo Euangelij pabulo. Porrò Christus ne quid suæ doctrinæ authoritati deesset, non verba tantùm, sed & signa exhibuit. Act. 1. Primùm cœpit Iesus facere, & docere. Vnde adiicit: *Et sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo.* νόσον καὶ μαλακίαν. *Noson* enim languorem dicimus: diuturna enim est peruersio habitudinis corporis, inquit Euthymius in Matth. *Malakia* verò, quam infirmitatem legimus, principium est laxationis corporis, languoris prænuncia. Et in corpore sanè ita est. In anima auté languor est peccati actus, & consuetudo: languor verò inductio cogitationis ad actus consensum. Ita priùs tollebat morbos spirituales & internos, demùm curabat corpora. Primùm enim docebat & prædicabat pœnitentiam: demùm omnes morbus purgabat: hunc à nobis seruandum ordinem docens. Nam quia frequentiùs morbi propter peccata nobis eueniunt: ideò primùm illa per pœnitentiam & confessionem curari oportet, vt tum demùm corpori consulamus. Porrò noster Mantuanus his versibus ea quæ tũ à Christo facta sunt, concludit:

Languida quæ nulla potis est humana iuuare
Ars ope, per vicos gradiens, per rura, per vrbes,
Nunc prece, nunc solo sanabat corpora tactu.

Et magnificabatur ab omnibus. Et quidem non abs re, cùm mirabili doctrinæ mirabiles curationes succederent. Magnus vtique celebrari poterat, qui filius erat altissimi: magnus, si ea etiam quæ audiunt & vident, attendant: cùm nemini Prophetarum tanta virtus collata fuerit. *Et abiit opinio eius in totam Syriam.* hoc iam interpretati sumus. Opinio est ἡ ἀκοὴ, rumor qui sese ad omnes vicinos diffudit. Thomas Aquinas in Matthæ. Hoc etiam pertinet ad prædicatores, vt habeant testimonium bonum. Eccles. 23. Coram habe de bono nomine. 2. Timo. 2. Solicitè autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. *Et obtulerunt ei omnes malè habentes.* Summa enim

Marginal notes: Chrysost. — Tho. Aqu. — Chrysost. Alber. Mag. Thomas. — *Docere, & prædicare, aliud.* — Greg. Naz. — Euthym. — Euthym. — *Facto Christus suam doctrinam testatur.* — Mantuan. — Thom. Aq.

in aliquem committendæ fiduciæ occasio est, fama optima. Vt si quis sanctitatis opinionem nactus sit, tutius illi cõscientias suas multi committunt: & si quis medicinæ peritiam apud omnes habeat, è longinquissimis etiam locis ad eum ægri deducentur. *Obtulerunt ei omnes languoribus & tormentis comprehensos,* [illegible]. Per languores diuturnæ infirmitates intelliguntur.

Quæ tormenta.

Eccl. 10. Languor prolixior grauat medicum. Tormenta autem acerbitates & puncturas summorum dolorum designant: quales in draſcluers, & aliis defluxionibus, quæ in neruos, & partes magis sensibiles fiunt: quales etiam intestinorum sunt tormina, capitis vertigines, & similes. *Et qui dæmonia habebant,* quales tunc permulti, vt ex sequentibus Deo dante audiemus. *Et lunaticos,* [illegible]. Albert. Magnus in Matth. Sic duæ species afflictiuum grauiores exprimuntur: quæ sunt à principio extrinseco, aut intrinseco. Si ab extrinseco, aut hoc est extrinsecum loco & subiecto, licet sit intrinsecum effectu: & sic sunt lunatici. Aut est intrinsecum subiecto & non loco, per effectum quem imprimit vexans: & sic sunt dæmoniaci. Si autem est intrinsecum per causam coniunctam naturalibus, tunc sunt paralytici. Febres autem & aliæ infirmitates importantur per languores & tormenta.

Alber. Mag. qui lunatici.

Dion. Cart. Dionys. Carthus. in Matth. Lunatici nuncupantur, qui singulis lunationibus vexantur, & mente laborant: & hoc accidit, cùm luna est plena.

Hierony. Hieronymus tamen hoc non à luna, sed à dæmone pendere scribit, in Matth. Illi enim, inquit, putabantur lunatici, ob dæmonum fallaciam, qui obseruantes lunaria tempora, creaturam infamare cupiebant, vt in creatorem blasphemiæ redundarent. Siquidem ad lunæ radios magica multa Satan instituerat, vt quasi ab ipsa veneficia proficiscerentur. Hoc & Theocritus in Eidyll. & Virgilius in Eclog. cuius titulus est Pharmakeutria, nobis exhibent. Thomas in Matth. hos etiam morbos ad magicam artem refert, quæ & dæmonum inuocatione fit, neque quod postulat assequitur, nisi sub certis constellationibus: tunc enim dæmones veniunt, & id quòd quærunt efficiunt, vt extollant creaturam, & inducant homines, vt illam aut magis timeant quàm Deum, aut maius bonum ab ea sperent, quàm à Deo. Neque verò dæmones aliquid possunt, nisi per corporum virtutes. Non est autem dubium quòd corpora inferiora immutantur, secundum diuersas immutationes corporum superiorum. Et tunc diabolus inuocatus libéter venit, quando videt superiora corpora operari ad illum effectum, pro quo inuocatur. In defectu autem lunæ humiditates deficiunt, & ideò tempus illud ad cerebri & mentis vexationem diabolus occupat.

Theocris. Virgilius. Thomas.

Euthym. Euthym. in Matth. Lunatici, inquit, tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim luna cùm ad plenum lumen peruenerit, naturam habet, per splendorem suum attractiuam humorum, qui in corporibus sunt, fit vt hi tunc turbentur. Frequens enim ac prauus vapor ab ipsis eleuatus, cerebrum dilaniat, hominémque contorquet: cúmque hoc à luna patiantur, lunatici appellantur. Verum & verumque est: lunæ nimirùm, & ipsius dæmonis virtute hunc morbum excitari.

Theoph. Theophyl. in Matth. Lunaticos dicit dæmoniacos. Dæmon enim volens hominibus persuadere quòd stellæ maleficę sint, obseruat lunam, cùm integra est, & tunc insidiatur, vt videatur luna passionis & morbi causa, & infametur opificium Dei, quemadmodum & Manichæi errant. Sic concurrit Theophylactus in sententiam Hieronymi. *Et curauit eos.* Neque illi aut herbis, aut medicaminibus opus erat, sed solo verbo. *Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli & Hierosolymis, & de Iudæa trans Iordanem.* Decapolis à decem ciuitatibus nuncupatur, quas præcipuas habet, Tiberiadem Sephet, Cedes, Nephtalim, Assor, Cæsaream Philippi, Capharnaũ, Iuuitera, Bethsaida, Corrozaim, & Bethsan, vt scribit Brocardus in descript. Terræ sanctæ.

Brocard.

Petrus & Andreas, relictis retibus & naui: Iacobus quoque & Ioannes relicto etiam patre, vocantem Christum sequuntur: & tandem multitudine piscium mirabiliter Christi verbo collecta, in fide confirmantur: vbi obiter de Petri authoritate differitur.

Matth. 4.

Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me: & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuò relictis retibus secuti sunt eũ. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua: & vocauit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre secuti sunt eum.

Marc. 1.

Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonẽ & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare (erant enim piscatores) & dixit eis Iesus, Venite post me, & faciã vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. Et progressus indè pusillũ, vidit Iacobũ Zebedæi, & Ioannem fratrẽ eius. & ipsos componentes retia in naui: & statim vocauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum.

Luc. 5.

Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum vt audirent verbũ Dei, & ipse stabat secus stagnũ Genezareth. Et vidit duas naues stantes secus stagnũ: piscatores autẽ descenderant, & lauabant retia. Ascendens autẽ in vnã nauim quæ erat Simonis, rogauit eũ à terra reducere pusillũ. Et sedens docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in altũ: & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simõ, dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam: rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis qui erant in alia naui vt venirent, & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penè mergerentur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Et ait ad Simonem Iesus, Noli timere: ex hoc iam, homines eris capiens. Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

Ioan.

Introductio.

OMNIS Rex pugnaturus contra aduersarium Regem, priùs congregat exercitum, & sic procedit ad pugnam: creat autem in eo alios duces, capitaneos, & alia aliis officia deputat. Sic & Dominus cõtra diabolum pugnaturus, fideles sibi congregare cœpit, ex quibus principes, centuriones, cæterósque præfectos elegit, Apostolos nimirùm, quibus summam rerum Ecclesiasticarum concrederet. hæc Chrysost. hom. 8. Oper. imperf. in Matth.

Chrysost.

Itaq; cùm iam Christi prædicationis initium audierimus, operæpretium est, vt & vocationem Apostolorum attendamus. *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres Simonem qui vocatur Petrus & Andream fratrem eius mittentes rete in mare.*

...summa.

Primùm autem hic meditari conuenit, quòd non leuiter Apostoli secuti sunt Dominum, ne quis eos fascinatos arbitretur: non enim hîc tantum ipsum esse secuti leguntur. Priùs enim Ioannis testimoniũ audierant, & ad ipsum se Christum contulerant, vt in superioribus audiuimus.

Narratio.

Ab eo verò tempore, quo primùm Christum agnouerunt, & quo in Cana Galilææ, visu miraculo, in sua fide confirmati sunt: rursus ad propria & consuetũ laborẽ piscationis redierunt: Christo id eis indulgente pro tempore, quia nondum palam & publicè munus hoc, ad quod missus erat, obire cœperat. Nunc vbi hoc aggressus est, etiã Apostolis vt testibus assisti voluit. Interim quoq; illis liberũ relinquebat, aut ab eo desciscẽdi, aut seipsos quid facto opus esset cõsulendi, ne fortè sequẽdi eius præceps cõsiliũ accepisse putentur. Quis enim nõ timeat iis, qui tã feruenti animo primũ aliquid aggrediuntur, ne in ipso aditu animũ despondeant? Nullũ violentum perpetuum.

Probati sunt discipuli.

Aristotel.

inquit Philosophus. Vnde &, Probentur Diaconi, & sic ministrent, inquit Paulus. Probantur Monachi, cæteri denique quibus spirituales Ecclesiæ gradus creduntur, ne temerè in eos insiliant. Ita sinit Christus suos aliquandiu à se elabi, vt domum ad cósuetos labores remeantes, vbi tempus aduenisset, quo maturè deliberasse censerentur, non seducti, sed instructi putarentur. Et prior quidem vocatio in Bethabara facta est, vbi tum Ioannes baptizabat: non illis piscantibus, sed in solitudiné profectis, vt Ioánem audirent. Adde quòd prior contigit statim post Ioánis testimonium de Christo, hæc autem facta est Ioanne in vinculis posito, cùm Christus iam seipsum mundo manifestaret. Cæterùm, vt scribit Glossa, piscatores vocaturus ambulat iuxta mare, requirens ouem vbi illa errabat. *Ambulabat* autem non tam corporeis gressibus, quàm irradiatione sui luminis, vt scribit Albertus. Ad eum nimirùm modum, quo sol cursum suum peragens, in nos suæ lucis candorem effundit. Etsi verò in omnes homines beneuolus esset, maximè tamen in piscatores. Vnde vbi amor, ibi oculus fuit. Nam *iuxta mare Galilææ ambulat* maximè, vt & eos qui ibi piscabantur, conuocet, *& vidit duos fratres Simonem & Andream.* Sap. 4. Respectus eius in electos suos. Oculo enim beneplaciti, & oculo misericordiæ magis eos quàm externo intuitus est. Exod. 3. hoc se oculo populum suum vidisse dicit: Videns, vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto. Duos autem seligit, tum quia fratres erant, & alter alterius consilia adiuuaret: tum vt nos charitatis fraternæ commonefaceret. Prou. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Eccle. 4. Væ soli; qui si ceciderit, non habet subleuátem: etsi dormierint duo, fouebuntur mutuò. Petrus autem præmittitur à Matthæo, aut quia priùs illú Christus aspexit quàm Andream: aut quia Matthæus ætatem eius considerabat prouectiorem, aut inter Apostolos gradum sublimioré, cùm eorum Coryphæus censeri deberet. Hoc scilicet illum Dionysius agnoscit, libro de diuin. nominib. Et hic hactenus, vt diximus, vocatus fuit Cephas à Christo, cú primùm illum Ioanne relicto, secutus esset. Andreas eius frater erat, vterque è vico Bethsaida, ad huius lacus orá, in quo piscabantur. *Vidit* vtrumque tunc, quos præuiderat, antequàm nati essent: immò à mundi constitutione prælegerat, vt essent sancti & immaculati. *Mittebant autem retia sua in mare, (erant enim piscatores.)* Et hæc sanè documenta virtutis sunt, tolerare pauperiem, & iustis laboribus viuere. Non enim inertes & desides Christus requirit, qui legem ab initio posuit, vt in sudore vultus nostri vescamur pane nostro. Genes. 3. Ille enim Dei verbú est, quo vt omnia creata, ita & omnis lex est posita. Num scilicet, vt olim Domitianus & Iulianus Christianis improperarunt, ad Christi religioné vocati sumus, vt aliorum laboribus viuamus? Scimus hanc esse legem à Paulo positam: Si quis non laborauerit, nec manducet. Hinc cóscientia cuiusque leuitur, vt Paulus ipse testatur, 2. Thess. 2. Hinc Tobias requirit, nequid domi suæ furtiuum sit, (Tob. 2.) & Samuel gloriatur nullius asinum quidem accepisse, 1. Reg. 12. Hæc magna est homini consolatio, vt quantumuis diues & magnus sit, cùm ex illo fastu, ad seipsum, quasi Deo rationé suæ villicationis redditurus, redierit: nec alienis sudoribus ipse iners vixerit, nec alios, vt seruos & domesticos desides & inertes passus fuerit. Quid igitur non graue in eos, qui in communem omniú perniciem sibi victum comparant? Itaque cùm illos bona conscientia Christus duci videret, vt interim dum téporalia attenderent, non omitterent spiritualia, *dixit eis, Venite post me.* Non reiicit mechanicas artes, sed ex illarum professoribus seligit, qui toti liberali rerum diuinarum speculationi incumbant. Ratio autem cur mechanicos eligit, est, quòd interim dum temporalia curant, spiritualia non omittunt. Venerant in solitudinem ad Ioannem, cum Christo contulerant; pauci res domesticas & corporales faciebant præ rebus spiritualibus. Itaque ille idem qui scrutatur renes & corda, illis potiùs quàm aliis, qui tum fortè aderant piscatoribus dixit, *Venite post me.* Sciebat promptam eorum voluntatem: nouerat enim quid esset in homine. At verò non sic Prophetis venit.

Non præcipites Christum secuti sunt.

Glossa.

Albertus. *Ambulare Christi quid.*

Cur Petrus præmittitur Andreæ.

Dio. Areop.

Q[illegible] non laboribus [illegible] viuere [illegible] iacet.

Non est alienum laboribus viuendum, sed nostris.

Cur Christus mechanicos elegit.

Illi enim, quia in cordis intima penetrare non poterant, quosdam aliquando vocarunt, qui in proposito non perstiterunt. Habuit ipse Helisæus suum Giezi. Etsi & hoc Christus pati voluit in Iuda, non quòd ignoraret quidná illi succederet: siquidem ab initio dixit, Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? sed quòd Ecclesiam militantem bonos & malos ministros complecti ostenderet, interim dum salua sunt & sacramenta, & verba. Micheas ipse aliquando suæ conditionis homines, sed & frustrà impensos labores deplorauit, dicens: Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non est botrus, & ficus præcoquas desiderauit anima mea. At vero non hic fallitur Christus, qui falli non nouit: eos enim sibi selegit, qui ad crucis vsque martyrium ipsum testarentur. Vtrique enim & Petro & Andreæ datum est in cruce mori. Ergo emphasim ista magis, quàm ea quæ cæteris dicuntur, habere videntur: sicut & quod post resurrectionem dixit Petro, Sequere me. Hoc enim dicebat, significans qua morte esset moriturus. Ita & cùm nunc dicit, *Venite post me*, non modò ad Apostolatum, sed & ad martyrium eos conuocare videtur: sicut & cùm ait alibi Petro, Vade post me Satana. *Erant autem piscatores.* Hoc Gentilibus olim mirum fuit, vt scribit Theodoretus, affect. Græcarum sermone, de legibus, quòd piscatores Christus assumpserit, per quos vniuersum orbem sibi vendicaret. 2. Corinth. 4. Ita sublimitas hæc fuit non hominum, sed virtutis Dei. Ideò, vt scribit Augustin. tracta. 7. in Ioann. Idiotas elegit, vt confunderet mundum. Non purpuram elegit Christus, non diuites & rhetores: non in his apparatibus agnoscitur spiritus Dei, sed, vt olim Heliæ ostensum est, in sibilo auræ tenuis, in humilitate & simplicitate. Seuerus Sulpitius libro 1. de vita B. Martini, scribit aliquando dæmonem purpuratum D. Martino apparuisse. Atqui, inquit, non se Iesus purpuratum, & diademate renitentem prædixit. Prosper Aquitanicus, parte 2. cap. 22. & 21. de promissionibus & prædictionibus, huius typum ex Samsone accipit, qui mola asini Philistæos occidit. Nam si per asinum, simplicem quemuis ex populo, per molam seu maxillam verbum eius intelligamus: videbimus Philistæos, seu sapientes omnes Apostolorum & hominum simplicium verbis confusos esse, & prostratos. Quòd autem piscatores selecturus esset Christus, confirmat 3. parte de promiss. & prædict. cap. 12. & Isidorus lib. de resurrectio. cap. 55. ex Hieremiæ vaticinio, capit. 16. Mittam, scilicet inquit Dominus, ad eos piscatores, & venatores, & venabuntur eos. Dixit ergo eis, *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Chrysostom. homil. 7. Oper. imp. in Matth. Ita intelligimus istam secundam piscationem spiritualem, non solum à Deo esse illis donatam, sed etiam primam illam corporalem Dei prouidentia fuisse in eis ordinatam. Nam sicut qui retia iactat in aquam, nescit quos pisces comprehensurus est, sed quos Deus transmiserit, illi intrant in retia: sic & doctor, quando diuini sermonis retia in populú iactat, nescit qui sunt accessuri ad Deum: sed quoscunque ille excitauerit, adhærens doctrinæ eius, quasi hamo. Ergo sicut in piscatore labor solus piscandi requiritur, Deus autem transmittit capturá: sic & in doctore nihil requiritur, nisi instátia doctrinæ. Populum autem nó corrigit homo, sed Deus. Sic enim dicit Dominus per Prophetam: (Zach. 3.) Dic hæc ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum: Si benè custodieris aulam meam, dabo tibi, qui habitent in ea. Bernard. ser. 1. in S. Andream, seculum hoc mari, pisces mundos electis, sagenam auté Apostolicæ prædicationi comparat. Sed & nassa Ecclesia est, quæ licet homines legibus certis & ceremoniis retineat, ita tamen vt in securitate consistant, ne à cæteris grandioribus monstris huius maris, ne scilicet ab hæreticis & schismaticis deuorentur. Hîc orta tépestate piscis securus est: etsi nó illi omnia sint libera, expediunt tamen omnia. Ad pisces illos capiendos, hamus est verbi, cibus dulcedinis illius æternæ expectatio, piscatores Apostoli, & eorú successores. In eá rem Hier. lib. 7. in Ezech. confert Ezechielis ipsius visionem (cap. 47.) de piscatoribus, quorú retia ab Engaddi vsque ad Engallim

Prauidens Christus voluntaté suorum, eos vocat.

Theodor. *Cur piscatores elegit.*

August.

Seu. Sulpi.

Prosp. Aqui. *Typus in mola asini.*

Isidorus.

Prophetia.

Chrysost. *Quod rete.*

Bernard.

Hierony. *Visio piscatorum.*

exten

extensa erant: quorum & illi ita ad se homines pellexerunt, vt interim aquam baptismatis, à latere dextro tépli Christi egredientem, & fructus saluteferos nanciscerentur. Apud Iob quidem legitur, Nunquid extrahere poteris Leuiathan ferro? Neque enim humanæ virtutis fuit Apostolis & Satanę fraudes è profundo huius seculi educere, & ipsum Satanam confundere, & homines ad se piscari. Vnde dixit, *faciam*. Ego ipse vobis id muneris dabo, ego per vos id exequar, quod ad spiritualem hanc piscationem opus fuerit. Sic Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis. Ne côtendatis, quomodo fieri possit, vt vos simplices & idiotæ homines seculo, peccatis, & impietati addictos piscari valeatis ad salutem. Ego ipse *faciam* vos tales: vt vos eligo, ita dirigam & perficiam omnia quæ ad piscationem illam spiritualem sunt necessaria. Hoc nec Principes, nec Imperatores dare possunt, quorum leges nisi naturali lumine illustrentur, in momento pereunt, & quorum perit cum sonitu memoria. Sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructũ afferatis, & fructus, vester maneat. Id solum vobis curæ sit, vt me sequamini, & obsequentes mihi fueritis. *Faciam* enim *vos fieri piscatores hominum*. Offerte promptam voluntatem, supplebo ego omnia, & ero in vobis. Sic Paulus: Omnia possum in eo qui me confortat. Et rursus: Christo exhortante per nos. Es hic finis esse videtur omnis Ecclesiasticæ potestatis, qui & piscatorũ: nimirùm vt sicut illi contendunt in pisces vt eos capiant, & è mari aut flumine extrahant: ita & qui Ecclesiæ ministeriis præficiuntur, vnum hoc pro obiecto fine sibi præfigunt, vt homines ex hoc seculo nequam eripiant, & verbo Dei allectos in Ecclesiæ sagenam expiscentur. Sic paucis verbis Christus multa complectebatur. *At illi continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Hæc prompta obedientia non tam faciles eorum mentes, quam vim spiritus eos impellentis iudicat. Nam & de ipsis Euangelistis in visione Ezechielis dicitur: Quocunque ibat spiritus impetus, illuc & gradiebantur. Et hæc Deus requirit obsequia, quæ prompto & alacri animo illi exhibentur. Philo Iudæus, libro de sacrific. Abelis & Caini, docet Caini vitium fuisse, quòd post aliquot dies obtulit, id est, nô statim atque frater eius: Ingrata autem hæc esse obsequia Deo. Hinc scilicet Agnum festinanter & pedibus calceatis manducari voluit. Vnde inuehit in eos qui procrastinant, docens etiam eo fieri, vt non prosint ægrotis pharmaca, quoniam nec stato tempore sumuntur, & ad creata potiùs quàm ad creatorem confugimus. Itaque seu quis det eleemosynam, seu aliud pium opus faciat, alacriter & prompto animo faciat. Gregor. Papa, homil. 5. horum factum exaggerat. Nulla adhuc, inquit, miracula viderant, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant, & tamen ad vnum Domini præceptum, hoc quod possidere videbantur, obliti sunt. Quanta nos eius miracula videmus, quot flagellis affligimur, & tamen vocantem sequi contemnimus? In cœlo iam sedet, qui de conuersione nos admonet: iam iugo fidei colla Gentium subdidit, iam mundi gloriam strauit, huius iam ruinis crebrescentibus districti iudicij diem appropinquantem denunciat: & tamen superba mens nostra adhuc non vult hoc sponte deserere, quod quotidie perdit inuita. Quid ergo fratres charissimi, quid in eius iudicio dicturi sumus, qui ab amore præsentis seculi nec præceptis flectimur, nec verberibus emendamur? Sed fortè aliquis tacitis sibi cogitationibus dicat: Ad vocem Dominicam vterque iste piscator quid aut quantum dimisit, qui penè nihil habuit? Sed hac in re, fratres charissimi, affectum potiùs pensare debemus, quàm censum. Multum reliquit, qui sibi nil retinuit. Multum reliquit, qui quantumlibet paruum, totum deseruit. Certè nos & habita cum amore possidemus, & ea quæ non habemus, ex desiderio quærimus. Multum ergo Petrus, & Andreas dimisit, quando vterque etiam desideria habendi dereliquit. Multum dimisit, qui cum re possessa, etiam concupiscentiis renunciauit. A sequentibus ergo tanta dimissa sunt, quanta concupisci poterunt a non sequentibus. Nemo igitur etiam, cum quosdam conspicit multa reliquisse, apud semetipsum dicat: Imitari mundi huius contemptores volo: sed quod relinquam, non habeo. Multa, Fratres, relinquitis, si desideriis terrenis renunciatis. Exteriora enim nostra Domino, quantumlibet parua sufficiunt: cor namque & substátiam pensat. Nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Nam si exteriorem substantiam perpendamus, ecce sancti negotiatores nostri perpetuam Angelorũ vitam datis retibus & naui mercati sunt. Philo Iudæ. lib. Quòd deterius potiori insidiatur, docet alia bona à sapientibus, alia autem à mũdo existimari. Et quidem qui gustauerit quàm suauis sit Dominus, & diues in omnes qui obsequuntur ei: adinstar Pauli, omnia huius mundi lucra detrimentum existimabit, & reputabit velut stercora. Ergo dicat aliquis, Ita Christus sequẽdus est, vt & hic rete, & ille officinam suam, hic furnum, alius verò lanificinam relinquat? Id si fiat, vbi panifices, tinctores, mercatores, dicam etiam piscatores? Verũ & hoc non ab omnibus requirit Dominus: sat est vt affectum suum ex his mundi lucris liberent, & Christo consecrent. Itaque tantũ, qua aliqui vocãtur, attẽdenda est. Si enim quis ad simplicem Christianismũ vocatur, non ea propter deserere debet vocationem suam, seu fuerit pastor, seu coquus, seu alterius cuiusuis mechanici artificij, si modò eũ eo minimè coniuncta malitia fuerit. Quòd si ad grauiora vocatur, vt ad onera Ecclesiastica, sicut & vocabãtur Petrus & Andreas ad Apostolatum, tunc debet & seculi huius negotiis renuntiare. Vnde & Paulus: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Omnibus quidem Christianis pręcipitur renunciare diabolo, mũdo & põpis eius: non tamen omnibus præcipitur relinquere retia, & artes mechanicas. Præcipitur quidem abstrahere affectum suum ab iis, ita illis sic incumbere, vt interim mentẽ semper in Deum eleuatam habeamus, & nos nostráque ei deuoueamus. Præcipitur tibi, qui Christianus es, ne tu sic manuum tuarum labori incumbas, vt quæ Dei sunt relinquas: Sed &, vt cecinit Psaltes, diuitię si affluant, nolite cor apponere. Radix enim omnium malorum est cupiditas, 1. Tim. 6. Gregor. Epist. 110. ad Syagrium Heduorum Episcopum. Bonorum enim authori aliter inhærere non valemus, inquit, nisi cupiditatem à nobis, quæ omnium malorum est radix, abscindamus. *Itaque continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Continuò inquit, ad vnius iussionis vocem. Psa. 94. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Cant. 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. Reliquerunt autem retia, non affectu solũ, sed actu. Matth. 19. Ecce nos reliquimus omnia. *Et secuti sunt eum*. Hæc operis istius corona & consummatio est. Multi enim reliquerunt omnia, nec tamen omnibus hoc profuit ad saluté. Cicero lib. 5. Quæst. Tusc. scribit, Philosophorũ permultos opima præmia & agros reliquisse, vt peregrinarentur liberiùs, & sibi summum Philosophiæ gradum compararent. Relinquebat omnia Bias, qui flagrantem domum relinquens, cũ quidam eum argueret, quòd ex ea saltem aliquid non auferret, respondit: Omnia mea mecum porto: Sunt & apud Turcas Eremitæ, qui seculi diuitiis & honoribus renũtiauerint. Etsi hoc maximum esse videatur, maius tamen succedet, si sequamur Christum. Hæc illis scilicet minimè profuerant, quia Christũ viæ suæ ducem non habebant. Iob. 23. Secutus sum viam eius, & non declinaui ex ea. Daniel. 3. Et nunc sequimur te in toto corde nostro, & timemus te. Philip. 3. Sequor si quo modo comprehendam, in quo & incomprehensos sum. *Et procedens inde, vidit alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui, cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua*. Ita scilicet, vt olim synagogæ Iudæorum non solus Moyses, sed & Aaron delecti sunt, Christus non solùm Petrum, sed & Ioannem selegit. Fuerat verò & hoc tandem consilium Ietro ad Moysen, vt eligeret tribunos, centuriones, iudices, qui odissent auaritiam, quorum apud omnes optimum testimonium esset. Ecce igitur & istos eligit, quorum nota suis, sed maximè Christo probitas est: quorum etiam longè ab auaritia affectus fuisse proditur, cum vt cæteri & retia & nauem relinquunt. Exprimit autem eorũ conditionem à nomine, cognatione, genere,

Christus fecit piscatores hominum.

Obedientia discipulorũ.

Philo.

Greg. Papa.

Magna homino danoties.

Quæ nũc pro Christo aliquid dimisit.

Philo.

An omnium est, Christi discipulos, seu Apostolos fieri.

Omnibus præcipitur renũtiare retibus mundi huius.

Greg.

Cicero.

Etiam Philosophiæ gratia multa relicta sunt.

Vocatio Ioãnis & Iacobi.

arte, actu, pietate: & primùm vocantis eos dispositionem notat, cùm ait, *Procedens inde.* Nec enim pius Dominus expectat donec ad illum veniamus: hoc enim quomodo fieri posset, vt præueniamus eum, qui præuenit nos in benedictionibus dulcedinis? Quis prior dedit illi, & retribuemus ei? August. lib. 2. contra duas Epist. Pelag. cap. 9. Benedictio dulcedinis, est gratia Dei, qua fit in nobis, vt nos delectet, & cupiamus, hoc est, amemus quod præcipit nobis: In qua si nos non præuenit Deus, non solùm non perficitur, sed nec inchoatur ex nobis. Si enim sine illo nihil possumus facere, profectò nec perficere, nec incipere. 2. Corinth. 3. Quia vt incipiamus, dictum est, Misericordia eius præueniet me. (Psal. 58.) Vt perficiamus, dictum est. (Psal. 22.) Misericordia eius subsequetur me. Et tom. 4. lib. de bono voluntatis, cap. 17. Arbitrium voluntatis humanæ nequaquam destruimus, quando Dei gratiam, qua ipsum adiuuatur arbitrium, nō superbia negamus ingrata, sed grata potiùs pietate prædicamus. Nostrûm enim est velle: sed voluntas ipsa etiam mouetur, vt surgat: & sanatur, vt valeat: & dilatatur, vt capiat: & impletur, vt habeat. Quis enim saluus fieret, nisi Deus hunc requireret, & præueniret? Ideò *procedens inde* Iesus, & quasi requirens eos, quos sibi ab æterno prælegerat, *vidit alios duos, Iacobum Zebedæi filium, & Ioannem* Euangelistam *fratrem eius.* Hieronymus & Beda sentiunt, vt diximus, Ioannem istum fuisse spōsum, in cuius nuptiis aqua in vinum conuersa est, quódque tum primùm à Domino ad discipulatum vocatus sit. Rediit igitur tandem ad opus suum, donec secundò vocaretur à Christo. *Et vocauit eos,* non modò externa voce, sed & interna inspiratione. Roman. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit. Vocare autem interiùs, nihil aliud est quàm humanæ menti auxilium præbere, ne quid obstet, sed & media dentur ea sequendi quæ iubet. Potuit verò & eos iisdem verbis vocare, quibus Petrum & Andream. *Illi verò statim relictis retibus & patre suo* Zebedæo, *secuti sunt eum.* Magna vis sermonis quæ huc vsque agat, vt & homo omnia, patrem etiam suum contemnere videatur. Sic statim atque Helias Helisæum arantem in agro pallio suo operuit, Osculer, inquit, oro te, patrem meum & matrem meam, & sic sequar te. Hic est gladius Verbi, de quo Christus alibi: Non veni pacem mittere, sed gladium, & separare filium à patre suo. Qui enim diligit patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus. *Statim*, sine mora cuncta reliquerunt. Ecclesiast. 5. Non tardes conuerti ad Dominum. Ita videmus non frustrà Christum illos vocasse, quem tam prompto animo sequantur. Atque vtinam ita omnes eligat, & præficiat idem ipse Ecclesiæ suæ, quotquot præficiendi sunt: vt iisdem rectoribus gubernetur, quos operis sui vicarios eidem contulit præesse pastores. Itaque, vt scribit Albertus in Matthæum, Nullus se ingerat, nullus prece vel obsequio emat, nullus violenter minis, vel precibus armatis introducatur, nullus sanguinis proximitate promoueatur: sed quem vocat Deus. Hebr. 5. Nec quisquam sibi assumat honorem, sed qui à Deo vocatur tanquam Aaron. Thomas Aquin. post Albert. Magnum, hic quæstionem mouet: Liceátne alicui sequendæ Religionis, seu Monastices prætextu, relinquere parentes in extrema necessitate? Dicendum, inquit, quòd consilium nunquam præiudicat præcepto. Atqui Exod. 20. præceptum est, vt honoremus parentes: & ideò si pater nullo modo posset viuere, nisi adiutus à filio, reuocādus est filius à proposito religionis, vt Monasticam illam professionem non aggrediatur. Sed hic casus locum non habuit in Zebedæo, cùm sibi auxilio esse posset, & haberet necessaria. Neque etiam contrà nitente patre id fecisse probabile est, cùm legamus tantis votis matrem illorum Christo adhæsisse. *Factum est* enim *cùm turbæ irruerent in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnū Genezareth.* Hoc scribit Lucas, quod velut redditionem causæ, propter quam tam promptis animis quatuor isti discipuli Christum sequerentur, inserere possumus: non tamen quòd contigerit post illorum hanc postremam vocationem: siquidem, vt in superioribus notauimus, prima discipulorum vocatio ad familiaritatem facta est.

August.
Gratia præueniens.

Idem Aug.

Hierony.
Beda.

Vis verbi Christi.

Albertus.

Thom. Aq.
An liceat parentes relinquere religionis aut Monastices gratia.

in solitudine, secunda ad pleniorem fidei confirmationem nunc agitur, quando Petrus visa miraculosa piscium multitudine, procidit ad genua Iesu: postrema autem, quando simpliciter omnia reliquerunt, & secuti sunt eū. Si quis enim requirat, quid factum est, quod illos adeò ad Christum sequendum impelleret, vt omnia sua, parentes etiam suos relinquerent? *Cum turbæ*, quæ illum per totam Galilæam secutæ fuerant, illi etiam & qui ægrotos obtulerant, & quicunque ab eo sanati fuerant, *irruerent*, & magno feruore, & copiosa multitudine ad illum affluerent. Græca enim habent, ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ, cùm turba irrueret illi, siue vrgeret eum. *Vt audirent verbum Dei*, aut Christum ipsum, qui est verum & æterni Patris verbum, aut eius sermonem. Dionysi. Carthus. in Luc. Desiderabant enim non solùm eum aspicere, & audire, sed etiam tangere: & posteriores impellebant priores, ita vt cum impetu quodam irruerent ad eum. Quis enim bonæ mentis non appeteret tam dulcem & pulchrū aspicere, tam sapientem & eloquentem audire, tam studiosum & sanctum tangere, tot & tantorum mirabilium operatori astare, præsertim quia gratiosissimum habebat, delectabilissimumque aspectum? Imò in reuelationibus sacratissimæ Brigidæ, credibiliter legitur dignissima virgo Maria loqui ad Brigidam, quòd quicunque desolatus seu tristis vultum filij sui aspexerat, mox releuamen sensisset: adeò vt qui perturbationibus his comprimerentur, dicerent, Eamus ad filium Mariæ, vt eius consolemur aspectu. Nec mirum. Ipse enim est, de quo Psaltes prædixit: (Psalm. 44.) Speciosus forma præ filiis hominum. Denique multi sanctorum tantæ leguntur sanctitatis & gratiæ extitisse, vt quasi Angelicum vultum haberent, apparente in eorum facie splendore & gratia mirabili: sicut & intuebantur vultum Stephani, quasi vultum Angeli stantis inter illos. (Acto. 7.) Quantò magis hoc ita fuisse credendum est in eo, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit, non solùm per gratiam sicut & in cæteris, sed & per hypostaticam vnionem, cuius & anima adeò beatificè fruebatus, in quo tanta gratia erat, quantam capere mens creata minimè potest? Et magni quidem meriti est desiderium verbi, quod ipsam quoque irreuerentiam turbæ in eum irruentis excusat. Esa. 55. Ideò Dominus inuitabat omnes per Prophetam: Omnes sitientes venite ad aquas, sapientiæ scilicet & salutis. Beda in Luc. Turbarum autem conuentus ad eum, Gentium in fide concurrentium typus est: de quibus Esaias: Et fluent, inquit, ad eum omnes Gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. *Et ipse stabat secus stagnum Genezareth.* Illud idem, vt diximus, ab aliis mare Galilææ, & mare Tiberiadis nuncupatur. Genezareth autem dictum est à regione adiacente, quam alluit, vt scribit Iosephus libro tertio de bello Iud. c. 18. Quin & Iosue 19. ciuitatis Genezareth in tribu Nephtali fit mentio. Plinius libro quinto nat. histor. capit. 15. stagnum istud ex Iordanis fluuio ita describit: quod vbi prima cōuallium occasio est, in lacum se fundit, quem plures Genezaram vocant, sexdecim millium passuum longitudinis, sex mille latitudinis, amœnis circumseptum oppidis. Iosephus autem libro tertio de bello Iud. capit. 18. Lacus autem Genezar, inquit, à terra quidem continente appellatur, quadraginta verò stadiis in latitudine patens, centúmque in longitudine, aquæ dulcis est, atque potabilis. Palustri etiam crassitudine tenuiores habet latices, & vndique in littora & arenas desinens, purus est: ac præter hoc temperatus ad hauriendum, & fluuio quidem, siue fonte lenior est, semper autem frigidior, quàm lacus diffusio patitur, manet: æstiuísque noctibus eius aquæ sub diuo perflatæ nequaquam æstibus cedunt; id enim facere indigenis moris est. Varia autem sunt in eo piscium genera, ab alterius loci piscibus, tā sapore quàm specie discreta. *Secus hoc stagnum stabat Dominus*, vt omnes ex circumuicinis oppidis exciperet, & commodiorem piscatoribus illum audiendi occasionem daret. *Et vidit duas naues stantes secus stagnum:* id est, ad littus. In illius, proximioris est: *Piscatores autem* Petrus & And[...]

Alia Petri vocatio.

Dion. Car.

Christi mirabilis pulchritudo & gratia.

Brigida.

Beda.

Genezareth vnde dicta.

Iosephus.

Plinius.
Quis iste locus.

Iosephus.

Ioannes & Iacobus, & alij fortè illis associati, *descenderant* è nauibus egrediendo, & aquam ad ipsam ripam ingressi, *lauabant retia sua*, vt purgata piscarent, quia nihil ceperant. Volebant autem ad tempus à piscatione quiescere, vt simul cum turba ad Iesum confluerent, & illum cum cæteris audirent. *Ascendens autem in nauim quæ erat Simonis* & Andreæ fratris eius: Matthæus enim vtrumque piscationi intentū fuisse scribit: *rogauit vt a terra reduceret pusillum.* Imperare potuit, sed rogare voluit: vt intelligamus quàm suaue sit iugum illius, & onus leue.

Christi mansuetudo.

Non enim tyrannico nos imperio adigit ad seruitutem, & eorum executionem, quæ mandauit: sed & vt nostræ salutis amantissimus, nos sæpiùs amore, & aliquādo quasi precibus inducit: vt cùm ait, Popule meus, quid feci, aut quid molestus fui, responde mihi. Et apud Ezechielem: Vt quid moriemini domus Israel. Et ipse Christus: Quoties volui, ô Hierusalem, congregare filios tuos sub alas, & noluisti? *Rogat* omnium Dominus, ne quod coactum obsequium illi gratum esse putemus. Voluntatem requirit, cor postulat. Nulla enim necessitas homini posita est: sed ita medius inter ignem & aquam constitutus est, vt ad quodcunque voluerit, porrigat manum suam. Non trahit ille nolentem, sed rogat, & inducit vt velit.

August. Liberum arbitrium.

Augustin. lib. 3. Hypognosticon. Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est. Quibus enim dicitur in Psalmis, nisi liberum arbitrium habentibus, (Ps. 33.) Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos? Quos etiam aliquid facere rogaret, nisi qui aut acquiescere possent, aut non obedire? *Rogat* ergo *a terra reducere pusillum*, id est, nauim ad modicum spatium in aquam dirigere, vt non adeò à ripa distaret, quin ex ea Christus à populo cómodè audiri posset. Hoc autem faciebat, vt & ab omnibus commodiùs etiam videretur, nec ipsæ turbæ sibi offendiculo essent. Et magna sanè ista dignatio & mansuetudo Christi est, q. Petrum pro tam parua re sic rogauerit, ne vllo modo illi molestus esset. In quo Prælatis omnibus exemplum præbuit, vt malint amore suos corrigere, aut errantes in gregem reuocare, quam furiis & fulminibus absterrere: & semper cupiant magis amari, quàm timeri.

Superbia magnatū in subditos.

Verùm è contrario faciunt, qui se præsumptuosè in homines subditos efferentes, illos bestiis abiectiores censent, illis ad nutum imperant, illos imperiis suffocant: quibus & istud Deus per Ezechielem improperat: (cap. 34.) Cum austeritate imperabatis ouibus meis, & cum potentia.

Theophy. Cur nauim a portu abduci.

Theophyl. in Luc. hic etiam Petri obedientiam commendat. Nam & Christum in nauem suam suscipit, & in omnibus obedit. Quòd autem vult nauim à portu paulùm abduci, vt à populo secernatur,

Bonauent.

Bonauentura in Luc. obseruat, præter superiores rationes, designari Christi doctrinam ab hominum carnalium esse semotam. Qui enim, inquit, vult illos docere, debet interiori affectu terrena contemnere, & exterioribus moribus turbas præcellere. Exod. 23. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec acquiesces in iudicio plurimorum sententiæ. *Et sedens, docebat de nauicula turbas.* Ita nimirùm seiuncta erat à terra, vt totetum ab omnibus audiri posset.

Greg.

Gregor. lib. 17. Moral. in Iob. cap. 26. ex hoc loco colligit, Vnumquemque diuini verbi doctorem ita se in dicendo componere debere, vt capacitati auditorum satisfaciat.

Capacitati auditoris consulat concionator.

Ecce scilicet, inquit, nauem pusillum reduci monet, & tamen à terra præcipit remouere: profectò significans prædicatores suos debere rudibus populis, nec alta nimis de cœlestibus, nec tamen terrena prędicare. Aqua itaque ligatur in nubibus, quia prędicatorum scientia infirmorum mentibus loquens, quantum sentire valet, docere prohibetur. Nam tametsi prædicatores hominibus placere minimè debeant, & verba sua ita componere, vt popularem aurem captent, sicut pluribus verbis demonstrat Chrysostomus libro 5. de sacerdotio, circa finem: nihilominus illis prudenter hominum ætati, conditioni, doctrinæ aut simplicitati ita consulendum est, vt omnibus satisfaciant, & vitæ spiritualis cibum porrigant.

Chrysost. Mysticam nauim Petri Christus ascendit.

Neque sanè vacat mysterio nauis ista Petri, quam Dominus ascenderit, & ex qua turbas docuerit.

Ambros.

Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 18. Hæc est, inquit, illa nauis, quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat, quæ secundum Lucam impletur piscibus: vt & principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis cognoscas. Pisces enim sunt, qui hanc enauigant vitam.

Augustin.

Augustinus libro 2. Quæst. Euangelic. quæst. 2. Quòd autem Dominus docet de nauicula turbas, significauit hoc tempus, quando Dñs de authoritate Ecclesiæ doceret Gentes. Quòd Dominus ascendens in nauim, quæ erat Petri, rogat eum à terra reducere pusillum: significat vel temperatè vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profundiora sacramentorum recedatur, vt ea penitùs non intelligant: vel priùs in proximis regionibus Gentibus prædicandum.

Beda.

Beda in Luc. Quia ergo stagnum, siue mare, præsens seculum designat, Dominus secus mare stat, postquàm vitæ labentis mortalitatem deuincens, in ea qua passus est, carne stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Conuentus turbarum ad eum cōfluentium, Gentium in fide concurrentium typus est. Duæ naues secus stagnum positæ, circuncisionem, & præputium figurant. Quas benè Iesus vidisse perhibetur, quia in vtroque populo, nouit Dominus qui sunt eius. Eorúmque cor à fluctibus seculi huius ad futuræ vitæ tranquillitatem, quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer visitando, prouehit. Piscatores autem descenderant, & lauabant retia. Piscatores sunt prædicatores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, quasi pisces littori, sic terræ viuentium aduehunt. Ascendit igitur Christus in nauē Petri, quæ Ecclesiam Petro committendam significabat, & ex illa docebat turbas: quia idem ipse, etsi subductus sit à populo, & ab omni corruptione semotus, tamen in medio Ecclesiæ sedit, in prælatis: loquitur, per prędicatores: consecrat, per ministros. Matth. 18. Quoties duo ex vobis consenserint super terram, in medio illorum sum. Matthæ. vltim. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Bonauent.

Bonauent. in Luc. Sedere autem spectat ad authoritatem personæ docentis, & iudicantis. Psalm. 79. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Ita igitur docebat turbas. Ioël. 2. Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro. quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum, sicus in principio. Et ideò supra mare stabat, quia de profundo incomprehensibili, quasi rorem paruum sapientiæ ad nos transmittit. Iob. 26. Cùm vix paruam scintillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius sustinere? *Vt cessauit autem loqui* ad populum, ne tantùm verba sibi dari existimarent, vt & illis testimonium facerent opera mirabilia, *dixit ad Simonem* Petrum, in cuius nauim ascenderat, & qui secum in ipsa naui erat: dixit, inquam, non rogando vt priùs, sed nunc summa authoritate iubendo: *Duc in altum*, id est, nauem altiùs in mare ex littore eleua, ad profundiora loca. Altum enim hic pro profundo sumitur. Ioann. 4. Puteus altus est. Psal. 68. Veni in altitudinem maris. *Et laxate retia vestra in capturam.*

Theoph. Christus hospitalitatem compensat.

Theophyl. in Luc. Ita Petrum, quia illum in nauim exceperat, remunerare volebat: bifariam enim ei benefecit: quia & multitudinem piscium ei donauit, & discipulum suum fecit. Ita docebat misericordiæ opera copiosa mercede donari. Heb. 13. Hospitalitatis nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam, Angelis hospitio receptis.

Leo.

Leo sermon. 3. de collect. Quamuis autem maior speretur reditus de maiore semente, potest tamen etiam de exigua satione fructus prouenire iustitiæ. Iustus enim est iudex & verax, qui neminem fraudat mercede meritorum. Et ideò nos curam vult habere pauperum, vt in futuræ retributionis examine, misericordibus, quam promisit misericordiam, largiatur Christus. Pauca quidem Petrus Christo præstiterat: sed hic & obedientiæ & charitatis officiis illum Christus ad maiorem retributionem præparabat.

Petri fuit Ecclesiam in altum dirigere.

Cæterùm vt mare seculum, nauis Ecclesiam, populus fideles, aut eos qui ad fidē vocandi erant, significabant: Petrus quoque præfectus Ecclesiæ præsagiebatur, cui præ cæteris dictum est, *Duc in altum.* Eius enim est naui seu Ecclesiæ prospicere, quo-

modo regenda, & ad fideles docẽdos, in portum: ad infideles reducendos, in altum deducenda sit. Ab eo, cæteros qui Ecclesiam in partes incognitas dilatare contendunt, benedictionem, & expressam licentiam accipere oportet: cùm & ipsi Apostoli, non nisi eo consulto, in varias mundi regiones profecti sint. Act. 14. Ita segregatus fuit Barnabas & Paulus: ita demum concilio facto Hierosolymis alij in alias oras profecti sunt. Chrysostom. homil. de Petro & Helia, ideò vocat τὸ πρῶτον τῆς ἐκκλησίας, primum Ecclesiæ, seu principalem: è quo nimirùm cæteros pendere oportuerit. Luc. 22. Tu autem conuersus confirma fratres tuos. Leo sermo. 3. in Anniuersario de assumptione eius ad culmen & onus Pontificium, id Christum Petro dispensasse docet, non quòd ipsius Petri ope indigeret, qui iam se posse omnia testabatur, sed vt ordinẽ in Ecclesia præscriberet. Verbum enim caro factum fuerat, inquit, & habitabat in nobis, vt reparando humani generi totum se Christus impenderet. Nihil indispositum sapientiæ, nihil erat arduum potestati. Famulabantur elementa, ministrabant spiritus, Angeli seruiebant, nec vllo modo poterat inefficax esse sacramentum, quod simul ipsius Deitatis vnitas operabatur, & trinitas. Et tamen de toto mundo vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarũ Gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctísque Ecclesiæ patribus præponatur: vt quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus. Hanc potestatem Petri successoribus communicatã scribit Leo, cùm adiicit: Petro enim ideò hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præponitur. Itaque & Petro & successoribus eius hæc dicta putentur, vt *laxent retia in capturam*: id est, ita sua authoritate vtantur, vt non modò Gregem Christi fideliter custodiant, & caueant ne pisces, quos iam in nauiculam suam attraxerunt, conseruent: sed & alios, infideles, Barbaros, Turcas, hæreticos in agnitionem veritatis deducant. Augustin. libro secundo Quæst. Euang. q. 2. Et priùs quidem, inquit, in proximis Gentium nationibus prædicandum fuit (vt in Palestina, & circumuicina regione: Demùm ad remotiores, Gentes proficisci: quod significat, dicens, *Duc in altum. & laxate retia vestra in capturam.* Sicut & Esaias dicit: Tollite signum in Gẽtes, ad eas quæ propè, & ad eas quæ longè. Ambrosius scripturę profunda mysteria per altum significari docet. Ex quo etiam docemur, summi Pontificis esse altos & profundos scripturæ sensus approbare, & omnem fidei, aut interpretationis veritatem, à summæ illius dignitatis censura pẽdere. Augustin. tom. 2. Ep. 166. ad Donatistas: Eapropter, inquit, cum Constantinus non ausus esset de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam, atque finiendam Episcopis delegauit. Quod factum est in vrbe Roma, præsidente Melchiade Episcopo illius Ecclesiæ, cum multis collegis suis. Qui cùm Cæcilianum innocentem pronunciassent, & Donatum, qui schisma Carthagini fecerat, sententiis percussissent: iterum Donatistæ ad Imperatorem venerunt, & de iudicio Episcoporum, in quo victi fuerant, murmurauerunt. Bernardus, Epist. 190. hanc solius Apostolicę & Romanę sedis prærogatiuam esse scribit, vt ad eam de fidei causis referatur. Et inde Hieronymus libro primo, contra Ruffinum, fidem suam, & fidem Ruffini probandam esse docet. Inde est ista Innocentij ad Patres Concilij Mileuitani decretalis Epistola, in qua hæc habentur. Quid enim actione firmastis, nisi scientes, quòd per omnes prouincias, de Apostolico fonte petentibus, responsa semper emanent? Præsertim quoties ratio fidei ventilatur, arbitror omnes fratres, & coëpiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris authorem referre debere: quòd per totum mundum possit omnibus Ecclesiis in commune prodesse. Hoc est ergo illud altum, ad quod nauim deducendam Christus admonit. Ambros. lib. 3. de virginib. Antè non ducebat in altum Petrus, cùm non piscabatur in stagno. Etsi mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc in cor viri. Per parabolam, hic vocat ad Ecclesiam Petrum: quẽ secundum Matthæum, simplici vocauit sermone, dicens: Venite, & faciam vos piscatores hominum. Est & aliud mysterium. *Duc in altum*, quia antè in arena erat, quando in synagoga erat. Aqua non erat aqua Iudææ. Ideò ducere in altum non poterat, quando cum Iudæis credebat. Ideò dicitur Petro, *duc in altum*, hoc est ad Christum. Et benè altum, in quo est altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei. Roman. 11. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à Patre: (Luc. 1.) Et tu puer Propheta altissimi vocaberis. Idem Ambrosius libro quinto in Luc. capit. 5. *Duc in altum*, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quàm altitudinem diuitiarũ videre, scire Dei filium, & professionem diuinæ generationis assumere? Quam licet mens non queat humana plenæ rationis inuestigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet mihi scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire quòd natus sit. Seriem generationis ignoro, sed authoritatem generationis agnosco. In hoc altum disputationis Ecclesia à Petro ducitur, vt videat hinc resurgentem Filium, indè sanctum Spiritum profluentem. Quæ sunt autem Apostolorum, quæ laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidã orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos quos ceperint, non amittant? Et bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt, sed reseruant: vt de profundo ad lumen extrahant, & fluctuantes de infernis ad superna perducant. Hæc Petri authoritas fuit, quam tum etiam Dominus adumbrabat, cùm in altum nauem ducere iuberet. *Et respondens Petrus dixit ei, Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete.* Ecce, inquit Theophylactus non abnuit, neque contradixit iubenti. Non hæc respondit, Per totam noctem laboraui, & nihil consecutus sum: nũc tibi parerem, & alijs fatigantibus laboribus incumberem? Non enim id obiicit, quasi reluctetur: submittit enim, In verbo autem tuo laxabo rete. Etsi in vanum fatigatus sim, ego tamen tanti facio verbum tuum, vt nec sine fructu ei parendum esse credam. Et verè qui diuino verbo cætera postposuerit, non modò non hîc, sed neque in futuro frustrabitur. Vide mihi scilicet Sarephtanam. Vana quædam ab ea postulari videbantur per Prophetam Heliam: sed credidit ipsa sermoni & verbo: & tum tandem lecythus olei, & farinæ pauxillum non defecit. Matthæ. 6. Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & reliqua adiicientur vobis. Credit Petrus verbo, agnoscit Christum præceptorem. Vnde adiicit, *In verbo tuo laxabo rete.* Quid igitur non magnum Christi verbo deferamus? Quid nobis periturum putamus, si hoc primùm attenderimus? *Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* Tum enim ad Petrum alij etiam concurrisse putandi sunt. In quo licet primùm obseruare, nihil perire his qui Deo obediunt: quantumuis difficile aut perniciosum esse putetur. Etiamsi dicat: Vade, vende omnia quæ habes; & da pauperibus, & sequere me: centuplum enim accipiet, & vitam æternam possidebit. Seu tu, vt Christum sequaris, omnibus renunties, copiosa est in cœlis merces tua. Nihil perdidit Abraham, etiamsi ei dictum sit, Exi de terra, & de cognatione tua. Siquidem exaltauit illum Dominus in Gentem magnam. Laxauit rete in verbo Domini, & cum spe profectus est. Sic extulit Iosephum in Ægypto, sic Moysen. Satis est, vt quemadmodum cecinit Orpheus, Verbum Dei mentis nostræ gubernaculum dirigat. Sed & quantumuis difficilia nobis imperari videamus, si modò à Dei verbo, aut eius honore, & gloria proficiscantur: dicendum est, In verbo tuo laxabo rete. Difficiles aduersarios Iosue, Samson, Gedeon, & cæteri principes fideles adorsi sunt, ipsi humanis viribus impares: sed vt Dauid contra Goliath, ita illi cõtra Philistæos, Moabitas, Ammonitas, in verbo Domini confisi præualuerunt. Dixerim & hic typicè, quæ ab Apostolis facta sunt, adumbrari. Illi enim etsi in difficiles nationes profecti sunt, tamen quia rete Euangelij in verbo Christi

Marginal notes: Chrysost. — Leo. — *Summorum Pontificum authoritas.* — August. — Ambros. *Quid sit altũ.* — August. — Bernardus. — Hierony. — Innocent. *Nihil inconsulto Roman. Pontifice.* — Ambros. — Idem Am. — *Alta fidei professio.* — Theoph. — *Nihil damni obedientibus Deo.* — Orpheus.

laxauerunt, *cùm hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam*. Plus verbo potuerunt, quàm magni quantumlibet Imperatores suis exercitibus & armis, vt meditatur Theodoretus, affectionum Græc. serm. de legibus. Nam quos illi sibi vendicant violentia, citò defecisse intelliguntur: verò quos semel reto verbi comprehenderit, sibi totos quietè & pacificè possidet. *Rumpebatur autem rete eorum*, præ multitudine. Rumpi nimirùm videbatur, etsi nullus piscis excideret. Ambrosius lib. 5. in Luc. O humilitas fructuosa! Qui nihil antè ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum, fide sua plebs credit: rumpuntur retia, nec labitur piscis. *Et annuerunt sociis qui erant in alia naui*, Iacobo & Ioanni, *vt venirent* ad eos nauigio, *& adiuuarent eos*. Quæ est illa nauis, nisi fortè Iudæa, ex qua Ioannes & Iacobus eliguntur? Facta est enim Iudæa significatio eius. Hi igitur de synagoga ad nauim Petri, hoc est ad Ecclesiam, conuenerunt, *vt implerent ambas nauiculas*. Omnes enim in nomine Iesu genu flectunt, siue Iudæus, siue Græcus, omnia & in omnibus Christus. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine suæ naues penè mergantur. Oportet enim & hæreses esse, vt probentur boni. Possumus tamen & aliam Ecclesiam intelligere nauem alterius. Ab vna enim plura Ecclesiæ deriuantur. Ecce alia sollicitudo Petri, cui sua iam præda suscepta est. Sed nouit perfectus, quemadmodum seruare possit reconditos, qui scit quemadmodum possit capere dispersos. Theophyl. in Luc. Laborauerunt quidem legis antiquæ doctores qui ante Christum fuerunt, per totam noctem. Tempus enim ante eius aduentum, nox erat, & nihil comprehendunt. Postquàm autem venit Christus, diésque factus est, Apostoli in locum legis doctorum surrogati, in verbo eius, hoc est in præcepto eius, laxant rete Euangelij, & multitudinem hominum venantur. Soli autem Apostoli non possunt trahere rete piscium, annuúntque socius suis, & communicant, & cum eis trahunt. Hi autem sunt pastores & doctores Ecclesiarum in singulis temporibus, qui interpretantur & docent Apostolica, trahuntque cum Apostolis, vt piscentur homines. Augustin. lib. 2. Quæst. Euang. quæst. 2. Quod etiam rete rumpebatur præ multitudine piscium, ita vt & ipsæ nauiculæ implerentur, & penè mergerentur: significat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, vt etiam disruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus & schismatibus, tanta remaneret, & tanta illi futura esset amissio fidei, & bonorum morum, vt Christo dicere videatur talis Ecclesia: *Exi à me, quia peccator homo sum*. Idem lib. q. 83. q. 81. Quòd enim rupta sunt retia charitate violata, multas hæreses exiuisse significat. Hîc verò interim diuinam benedictionem agnosce. Hac augentur bona etiam temporalia, sicut & multitudo illa piscium collecta est. Hæc, vt meditatur August. tract. 24. in Ioann. magna illa quotannis miracula fieri videmus, cùm ex vno grano tot in messe multiplicantur, & ex frugibus collectis tot hominum millia pascuntur. Esa. 55. Verbum meũ quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Prouer. 10. Benedictio Domini diuites facit. Vnde dicere poterant illud Tob. 12: Bonis omnibus per eũ repleti sumus. Ita Dominus & Prælatis Ecclesiæ, & nobis non inutilem operam nostram repromisit, si modò in verbo eius laborauerimus. *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi à me, quia homo peccator sum, Domine*. Ex eo signo Christi maiestatem, suam verò infirmitatem agnoscit. Et primũ quidem illum in nauem excepisse videbatur vt simplicẽ hominem, etsi Prophetam magnum illum agnosceret: nunc penetrare videtur in profundiorem eius diuinitatis meditationem. Ita hoc viso miraculo aucta fuit in illo fides. Atqui maxima pars nostri profectus est, si nostræ infirmitatis conscij fuerimus. Qui enim sumus, vt nos Domini consortio dignos arbitremur? Centurio, Matthæ. 8. Domine, inquit, non sum dignus vt intres sub tectum meum. Videbat quidem Petrus, potentiam, sed non percipiebat clementiam Domini, qui non venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, Matth. 9. Ambrosius lib. de virginibus. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quàm ne secũdantis operis extolleretur euentu. Non enim rogat vt deseratur, sed ne infletur. Quid enim arrogantia perniciosius esse potest, in his qui præsunt? Dicit enim scriptura: Principẽ te posuerunt, noli extolli, sed esto quasi vnus ex illis. Basil. ho. de abdicatione rerum. Aliquid enim sibi arrogare, est diabolo similem se facere. Ille enim Deum non agnouit, & creatorem suum, & tot gratiarum, quibus donatus erat, liberalissimum largitorem: sed superbia inflatus, sese efferre ausus est: vnde factum est, vt ille tantò deiiceretur, quantò solium suum exaltare magis cupiebat. At verò quantò humilior est Petrus, tantò apud Christum maior extitit.

Namque humiles animos oculo solet ille benigno
Aspicere, & fastus hominum calcare superbos,

vt scribit Greg. Nazanz. in carminibus de rebus suis. Et idem Orat. in plagam grandinis. Iam verò, inquit, quid dicturi sunt, qui sublimibus thronis insident, Imperijque laruam attollunt, superciliumque theatris ipsius sublimius: nec principem omnium Deum, nec inaccessum illud veri regni fastigium animo perpendunt, vt subditis tanquam conseruis suis imperent, qui eadem clementia opus habent? Verũ quomodo subditorum rationem habere possint, qui Deum ipsum contemnunt, nec seipsos miseros & peccatores agnoscunt? Hoc ipse Petrus, cui tandem concredita est Ecclesia, commendat. *Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quas ceperant*. Ita nihil illi suis meritis, nihil suis laboribus, sed omnia Christo ascribunt. Et hoc sanè nobis pro exemplo esse debet, ne qua in re nostram gloriã quæramus. Dicamus cum Psalte: Non nobis Domine, nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. 2. Cor. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris? Itaque seu bona animæ, seu corporis, seu quæ fortunæ dicuntur, consideremus, in omnibus Deo gratias agamus. Obseruabant se tota nocte in vanum laborasse: nunc mirantur, quòd in momento tot pisces comprehenderint. Ita verum apparet id quod dicit Psaltes: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Ita nisi ipse nostris laboribus benedixerit, frustrà aliquid niti videmur. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Terra producet tibi tribulos & spinas: vt idem ipse primo homini asseruit. Interim verò vbi tibi benedixerit, Beatus es, & benè tibi erit. Vxor tua sicut vitis abundans, &c. At verò dixerit aliquis: Ecce ipsi peccatores in seculo obtinuerunt diuitias. Nunquid a benedictione Dei, cùm ea per fas & nefas aggregauerint? Verùm hîc de benè partis agimus, quæ etiam ad hæredes permansura sint. Sinit enim Dominus Mammonam suos etiam ditare, ita tamen vt in instanti demum ex alto diuitiarum & honorum culmine eos deiiciat. Sic enim & Psaltes ait: Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super Cedros Libani, transiui, & ecce non erat, & non est inuentus amplius locus eius. Petrus igitur & cæteri perpendentes quid sua industria possint, & id cum Christi facto conferentes, obstupescunt eius potestatem & liberalitatem. Hinc fit, vt prolapsus in genua, quasi Christum adoraturus, se peccatorem, Christum verò Dominum appellet. Stupor scilicet circundederat eum. *Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis*. Attentiùs enim cæteris illi & Christi verba, & miraculum istud obseruauerant. Et hi quidem vt in piscando, ita in præcipuis mysterijs socij fuerunt. Adfuerunt enim Christo cùm transfiguraretur, & cùm oraret in monte Oliueti, in ipsa nocte passionis eius. *Et dixit ad Simonem Iesus*, & ad illum specialiter sermonem suum conuertit, vt illum non modò piscium multitudine, sed & quadam inter cæteros prærogatiua compensaret: rationem enim habebat non hospitalitatis modò, qua ipsum in nauem acceperat, sed & singularis humilitatis, qua ad ipsius genua procidit. Cor enim contritum

Marginal notes: Theodor. — Ambros. — *Quæ sint ambæ nauiculæ.* — Theoph. — August. — Idem Aug. — Idem. — Ambros. — *Humilitatis commendatio.* — Basil. — Greg. Náz. — *Christo accepta bona omnia referenda sunt.* — *Christi promissio.*

&

& humiliatum Deus non despicit, sed exhilarat & reficit. *Noli timere*, ex consideratione infirmitatis tuæ, aut meæ potestatis. Nihil est enim quod te summoueat à me. Nec enim ego te concussurus veni, vt abscedas: sed inuitaturus, vt venias. Ambrosius libro quinto, in Lucam. Dic & tu, exi à me Domine, quia homo peccator sum: vt respondeat tibi Dominus, Noli timere. Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua sunt, Domino deferre, quia quæ sua sunt, nobis ille concessit. Nescit inuidere, nescit auferre. Vides quàm bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem. *Ex hoc enim*, id est, citò post tempus istud, *eris homines capiens*. Rem non expectatam promittit, quam nemo suis viribus assecutus est, sed omnes Apostoli à Christo acceperunt. Quid minus expectabat rudis piscator, quàm vt sua prædicatione vniuersum terrarum orbem alliceret, & in ouile suum, ex omni regione quæ sub cœlo est, homines aggregaret? Sed hoc ei à Christo vt promissum, ita donatum est. Tertullian. libro quarto aduersus Marcionem. Hoc enim dicto, inquit, intellectum illis suggerebat adimpletæ Prophetiæ: Se enim esse, qui per Hieremiam prænunciauerat, Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos, homines scilicet. Theophylact. Impletur enim hoc Prophetæ, (Hierem. 16.) qui dicit, Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus. Et postea, Mittam venatores multos, & venabuntur eos: Piscatores quidem sanctos Apostolos vocans, venatores autem eos, qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores Ecclesiarum, & præfecti. Augustinus sermon. 4. de Sancto Petro & Paulo. Ita dum insidiatur Petrus gregibus æquoreis piscium in mari, ipse in rete incidit Saluatoris. Fit de prędone prædatio, de piscatore piscatio, de pirata captiuitas. Sed & similitudo artis inflammat desiderium audientis, vt qui ante capturam latebat in salo, verbi nunc retia spargat in mundo. Tunc enim pisces induxit, nunc autem homines sagenis spiritualibus irretiuit. *Et subductis ad terram nauibus relictis omnibus secuti sunt eum* non Petrus modo, sed & Ioannes, & Iacobus. Tanto feruore Christum ardebant, vt illius comparatione omnia contemnenda esse censerent. Quàm enim magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam præparasti diligentibus te? Verùm & hic quæritur, quomodo Iacobus & Ioannes Christum secuti sunt, cùm soli Petro dictum sit, Ex hoc eris homines capiens? Sed & id Matthæus scribit illis etiam esse dictum: ex quo fit, vt voce, & quasi imperio Christi prouocati, quo illos vt sequerentur, monebat, relictis omnibus, post illum abirent. Non retia, non nauis illos mouet, qui mundum & omnia quæ in mundo sunt, præ Christo, contemnebant.

(Margin: Ambros. — Tertull. — Theophy. — A — B — C — August.)

Christi in dicendo longè alia quàm Scribarum maiestas: spiritus immundi confeßio, quòd Christus esset sanctus Dei. Dæmoniaci curatio, ex qua omnibus pauor incussus est.

Matth.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
	Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos. Et stupebant super doctrina eius. erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: & exclamauit, dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti ante tempus perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens, Obmutesce, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita vt inquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua. quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ.	Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ: ibique docebat illos sabbathis. Et stupebant in doctrina eius: quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum: & exclamauit voce magna, dicens, Sine, quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te qui sis, Sanctus Dei. Et increpauit illum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Et cùm proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pauor in omnibus, & colloquebantur ad inuicem, dicentes, Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.	

(Margin: Introductio.)

SOLE quidem exorto, tenebras abscedere videmus: Christo verò hunc in mundum ingresso, egredi, & à sua in homines tyrannide excidere cœperunt dæmonia. Et Psellus sanè, lib. de oper. dæmonum, cap. 9. Dæmonia quædã esse lucifuga scribit: sed nec illa tam istam sensibilem, quàm spiritualem lucem Christum, auersantur. In hoc enim apparuit filius Dei, vt dissolueret opera diaboli, teste Paulo ad Hebræos. Hoc etiam historia Euangelica nobis ob oculos ponit. Statim enim atque & publicè prædicare, & suos Apostolos congregare cœpit: ecce cùm in synagoga sese dæmoniacus offerret, Christus dæmonem exclamantem voce magna eiecit, ita vt omnes mirarentur. Itaque conuocatis, Petro, Ioanne, & Iacobo, *ingredi tur Capharnaum ciuitatem Galilææ*. Huc frequenter conueniebat: primum quidem post conuersionem aquæ in vinum factam in Cana Galilææ, vt Ioannes scribit: demum, curato reguli filio, cum reliquisset Nazareth ciuitatem suam: nunc quoque, vbi publicè munus verbi obire cœpit, & per omnem Galilæam omnes ad pœnitentiam & Euangelicam fidem conuocauit. Ita sapientia per omnes vias, per compita, & per ciuitates clamabat, vt legitur Prouerb. 1. & omnes paruulos & insipientes vocabat: vt & omnibus apertam misericordiæ ianuam ostenderet. Ita nullum excusationis locum hominibus reliquit, ne fortè esset, qui se inuitatum esse negaret. Si enim in agris erant, si in pagis, si in oppidis, si in ciuitatibus, dixerim si in ipso mari: hucusque pertexit Christus, hucusque vox eius audita est. Si in eremi penetralibus, non defuit illis Ioannes: si in extremis mundi partibus, ad eos pertexerunt Apostoli: si nec ab aliquibus Christus ipse, aut Apostoli visi sunt: saltem auditus est spiritus, qui vbi vult spirat, inquit Christus, Ioann. 3. Itaque à stagno Genezareth venit in Capharnaum, *ibique statim sabbathis ingressus in synagogam docebat eos*. Non poterat ibi sine fructu esse. Neque enim sol tandiu nubibus obducitur, quin aliquando se prodat. Videbat plebem suam doctrinam excipere, cunctos ad se confluere: ne fortè arbitraretur illum à lege Mosaica defecisse, & contraria quædam docere, in synagogã venit, vt etiam omnes doctiores eius doctrinæ periculum facerent. Augustinus libro primo, de moribus Ecclesiæ Catholic. capit. 1. Quis enim mediocriter sanus, inquit, non facilè intelligat, scripturarum expositionem ab his petendam esse, qui earum doctores se esse profitentur: fierique posse, imò id semper accidere, vt multa indoctis videantur absurda, quæ cum à doctis exponuntur, eò laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aspernanda videbantur: & eò accipiantur aperta dulciùs, quò clausa difficiliùs aperiebantur? Hoc ferè in sanctis veteris Testamenti libris euenit, si modò ille, qui eis offenditur, doctorem potiùs eorum pium, quàm impium laceratorem requirat, priusquam studio quærentis, quàm temeritate reprehendentis imbuantur. Ad scholam igitur

(Margin: Psellus. — Omnes inuitat Christus. — Christus in synagoga docet, ne videatur à lege defecisse. — D — E — F)

Schola Theologorum consulenda.

tur Theologicam conferri oportet de conciliandis scripturis, quemadmodum & ad synagogam contulit Christus de vtriusque Testamenti veritate. Hoc itaque fecit, vt & synagogæ, seu tandem Ecclesiæ suam censuram deferret, & ne Scribarum & Pharisæorum cathedram, quam tantoperè commendauit, aspernari, aut illorum iudicium refugere videretur. Nam qui benè agit, venit ad lucem, & qui veritatem annunciat, illorum qui in cathedra sedent, arbitrium non reiicit. Si enim tantum detulit Christus Scribis & Pharisæis, quid non debeamus his qui sedent in Ecclesia Christi? Hieronymus ad Pammachium scribens: Quisquis es, inquit, assertor nouorum dogmatum, quæso te vt parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apostolico ore laudata est. Qui & scribens ad Damasum, fidem suam dirigi & probari requirit ad amussim sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ semper incorruptam seruauit Patrum authoritatem. Facit verò hæc Christi libertas, vt omnes mirentur, & obstupescant. Nulla enim maior laus viro docto accidere potest, quàm si à doctissimis viris, & superioribus probata adferat: nihil autem noui & ambigui adferat. *Et stupebant super doctrina eius, quia in potestate erat sermo eius. Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ.* Notat Marcus Scribas, vt qui suas interpretationes anilibus quibusdam fabulis, & inutilibus traditionibus farcirent: & ipsi plerunque seipsos variis contradictionibus inuoluerent, vt & Christus illis improperauit. Nam cùm sibi satis esse putarent, modò sua lucra sectarentur, ad ea frequenter scripturam contorquebant: vt est de templi, & parentum honore. Matthæ. 15. de orationibus, Matthæ. 23. de manuum etiam lotione, & Sabbathi obseruatione, & oblationibus. Christus verò nihil appetebat, non humana quærebat, cuius erant & terrena omnia, & cœlestia. Ostendebat autem se solùm honoris diuini, & vniuscuiusque salutis zelo duci, vt eos tanto affectu doceret. Sicut enim virtus quædam diuina illos absterruit, cùm vendentes & ementes è templi vestibulo eiiceret: ita & nunc eadem maiestas eos in admirationem rapit. Nam & qui tandem Apostolos accepto Spiritu sancto audierunt, stupebant omnes, & mirabantur adinuicem, dicentes: Quomodo omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Act. 2. Quantò maior stuporis ratio in ipso Christo offerebatur, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitabat? Iob. 12. Sic adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Albertus Magnus in Marc. Ita scilicet verbum increatum sumpsius vim in verbo creato resonabat. Et hoc norant Hebræ. 4. Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, & compagum, & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Docebat autem quasi potestatem habens, tripliciter. Nam & suæ conuersationis & zeli testimonio, faciens demonstrabat, quo spiritu duceretur: sed & signis suã doctrinam confirmabat, & secreta quadam spiritus virtute, in illorum corda penetrabat. Et quidem Scribæ verecundia turpis vitæ repressi, non autem de Dei virtute sibi conscij, mortua verba dabant. Vnde de illis dicitur, Matthæ. 23. Dicunt, & non faciunt. Roman. 2. Qui alium doces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Hinc fit, vt Basilius lib. Moral. capit. 27. ostendat, quòd non debemus putare nos consiliis nostris illud assequi, vt prosperè prædicatio nostra succedat: sed omnis huius rei spes collocanda sit in auxilio Dei. Nam si & antiqui Poëtæ, qui tantùm delectaturi erant, non nisi furore diuino se quid eloqui posse censebant, quantò magis eum oportet Dei spiritu moueri, qui mores hominum, & omnem eorũ expectationem formaturus est? Talis scilicet Helias erat, de quo legimus Eccles. 48. Surrexit Helias, verba eius sicut facula ardebant. *Et erat in synagoga eorum homo habens spiritum immundum.* Non satis existimauit Christus ibi docere, nisi & miraculis attentiores, & stabiliores redderet auditores. Et quia nonnulli de eius doctrina quærere poterant, vndenam illam accepisset, cùm à nemine fuisset edoctus: ne fortè essent, qui spiritu maligno illam acceptam putarent, ecce statim immundum spiritum eiicit. *Erat*, inquit, *hic in synagoga*, aut huc fortè cum cætera multitudine veniens, dum lucido aliquo interuallo illum dæmon remitteret, aut in illum locum ab ipso etiam dæmone deductus, cogente nimirùm illum diuina maiestate, vt clarius miraculum appareret, aut fortè ab his qui in synagoga erant huc deductus, vt à Christo sanari posset. Dicitur autem spiritus immundus ab effectu, quia immunda facit, & loquitur: sicut & alibi dæmonium surdum, cæcum, & mutum nuncupatur. Matthæ. 12. Cùm immundus spiritus exierit ab homine. 1. Reg. 16. Spiritus Dei bonus recessit à Saul, & exagitauit eum spiritus nequam à Domino. Immundi autem dæmones sunt, vt qui titillationibus & illecebris ad se homines pelliciant, eósque potissimùm, qui vitiorum in se fomites minimè restinguunt, vt docet Psellus, libro de operatione dæmon. capit. 12. Apocal. 16. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sicut enim aliquando fit, vt dæmoniaci quidem sint edendo insatiabiles, alij currendo lassari non possint: ita alij se in cœnum & fæces iactant, alij prophana, salacia & pronunciant & faciunt: alij se in mortuorum sepulchris continent. Psellus capit. 14. Contra medicos ostendit energias & operationes dæmonum haudquaquam à corruptis humoribus procedere. Et hæc quidem, inquit, meritò à malè affectis humoribus procedere censeantur, granedines, lethargi, atræ biles, phrænéses, seu deliria: quæ quidem curant illi & tollunt, vt exhauriendis euacuandísque humoribus, vel corporis vacui repletionibus. Enthusiasmo autem insanias, & catochas seu spiritus immundos, quibus qui correptus est & detentus, nihil quicquam omninò agere potest, neque mente, neque sermone, neque phantasia, seu imaginatione, neque sensu: at aliud quiddam est, quod eos mouet & agitat, eáque loquitur, quę ab eo qui correptus est, ignorantur. Idémque futurorum nonnihil interdum prædicit: qua quæso ratione hoc loco motus materia vitiatos appellauerimus? Prodidit igitur seipsum malus ille dæmon, *Et exclamauit dicens Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos. Scio quòd sis sanctus Dei.* Clamore se torqueri testabatur, aut saltem quo terrore concuteretur, explicabat. Contingit autem dæmonibus voces etiam lingua prominente & immobili in humano corpore formare, vt scribũt Hebræi, in historiam mulieris, quæ Pythonicum spiritum habebat in ventre. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, scribit, in Sebaste ad sepulchra Patriarcharum dæmones rugire, hinnire, latrare, & varios animantium clamores imitari. Chrysosto. in Babylam martyrem, illos torqueri, Ambrosius in Geruasium & Protasium, illos fateri se martyrum præsentia affligi, scribunt. Iulius Firmicus, lib. de errore prophanæ relig. cap. 14. Dæmones etiam in humanis corporibus torqueri scribit, tum maximè, cùm diuini verbi virtus accesserit. Sic enim habet, ad Porphyrium sermonem conuertens. Et apud nos deos vestros, inquit, cùm hominibus nocere cœperint, religiosi sermonis flagella castigant. Sic in corporibus hominũ constituti dij vestri spiritualium flammarum igne torquentur: & qui apud vos quasi dij coluntur, apud nos religiosæ fidei medela, Christi gratia humano subiacentes imperio, & tormenta repugnantes sustinent, & victi pœnis vltricibus subiugantur. Porrò sciunt Christum dęmones, & credunt, & contremiscunt. Vnde & is, qui à Sceuæ filiis prouocabatur, vt in Actis legimus, illis discissis, & vapulatis dixit: Et Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis? Augustinus lib. 9. de ciuit. Dei, cap. 20. *Daemones* autem dicuntur, quoniam vocabulum Græcum est, ob scientiam nominati. Apostolus autem Spiritu sancto locutus, ait 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas verò ædificat. Est ergo in dæmonibus scientia sine charitate: & ideò tam inflati atque superbi sunt, vt honores diuinos, & religionis seruitutem, quam verò Deo deberi sciunt, sibi satagerint exhiberi, & quãtum possunt, & apud quos possunt, adhuc agunt. Et cap. 21. Ipsi etiam dæmones hoc ita sciunt, vt eidem Domino infirmitate carnis induto di-

Hierony.

Virtus Christi.

Alb. Mag.

...fertur ... Christi ... Scribarum in docendo.

Basil.

Opportuna miraculi ac...

Quomodo spiritus immundi dicantur.

Psellus.

Varia dæmonum affectiones.

Quomodo dæmones vocem forment.

Hierony.

Chrysost.
Ambros.
Iul. Firmi.

Dæmones etiam in hominum corporibus torquentur.

An dæmones Christum cognouerint.

August.

xerint: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene, venisti ante tẽpus perdere nos? Clarum est in his verbis, quòd in his & tanta scientia erat, & charitas non erat. Pœnam quippè suam formidabant ab illo, non in illo iustitiam diligebãt. Tantum autem eis innotuit, quantum voluit: & tantum voluit, quantum oportuit. Sed sic innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui eius, secundum id quod Dei verbũ est, participata æternitate perfruuntur: sed sicut eis terrendis innotescendum fuit, ex quorum tyrannica quodammodò potestate fuerat liberaturus prædestinatos in suũ regnũ, in gloriam semper veracem, & veraciter sempiternam. Innotuit ergo dæmonibus, non per id quod est vita æterna & lumen incommutabile, quod illuminat pios, cui viuendo per fidem, quæ in illo est, corda mundãtur: sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissimæ signa præsentiæ, quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum, potiùs quàm infirmitati hominũ, possent esse conspicua. Neque tamen interim putãdum est, quòd dæmones certò Christum cognouerint, sed tantùm per quasdam naturæ coniecturas: in quibus vt errare potuerunt, ita sui erroris certam resolutionem requisierunt per illas tentationes, quas Christo suggesserũt, inter quas ista etiam recenseri potest. Siquidem illi blanditur dæmon, vt coniecturam ab eo accipiat, aut resolutionis istius: aut si Christus non est, ipsum vanæ gloriæ stimulis incitare possit, dum illum Sanctum Dei vocat. Verùm quid hoc sibi vult, quod ait, *Venisti ante tempus perdere nos?*

August. Augvst. lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 23. Siue, inquit, quia subitum illis fuit, quod futurum quidem, sed tardiùs opinabantur: siue quòd perditionem suam hanc esse dicebant, qua fiebat vt cogniti spernerentur. Et hoc erat *ante tempus*, hoc est, ante tempus iudicij, quo æterna damnatione puniendi sunt, cum omnibus etiam hominibus, qui eorum societate detinentur.

Alber. Mag. *Tempus perditionis dæmonum triplex.*

Albertus Mag. in Marcum. Tempus autem perditionis dæmonum triplex est. Perditus enim in miseria fuit in primo casu: perditus in carceris horrore erit in extremo iudicio. Perditus autem in diminuta potestate erat in Christi passione. Et hoc suæ diminuendæ potestatis tempus nondum dæmon instare putabat, & ideò cõqueritur suam tolli potestatem. 2. Pet. 2. Rudentibus inferni detractos tradidit in æternũ cruciandos. Vnde & Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. De tempore autem dicitur Apoc. 12. Descendit ad vos diabolus, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet. Dicimus & tantam esse dæmonum in hominem inuidiã, vt sibi magnum lucrum accedere existiment, si quem ex hominibus seducere possint: Magnam autem iacturam arbitrentur, si quos à suis laqueis euolui, & ad Deum cõuolare videant. quod cùm per Christum fieret, ideò clamant se perdi, & corruere. Addit verò, *Scimus quòd sis sanctus Dei.* Notat quidem in Christo vitæ sanctimoniam, notat & doctrinæ puritatem: interim tamen illũ aut Dei filium, aut Christum esse, certò cognoscere non potuit: quia & hoc Deus non permisit.

Dæmon dubia pro certis iactat.

Quin potiùs varius illum humanæ infirmitatis, quam Christus assumpserat, argumentis ita ambiguum teneri voluit, vt interim nihil in eum omitteret, quod in iustorum perniciem moliri consueuit. Ambiguo igitur verbo dicit, Scimus quòd sis Sanctus Dei. Quòd se scire dicit, iactantiæ & arrogantiæ est: qualis in iis est, qui certò aliquid explorant: vt non quasi ignari aliquid sciscitari videamur. Hoc igitur est, ac si dicat: Nihil est quòd me latere arbitreris quis sis, ne tu mihi ex hac carnis humilitate, & paupertate quam elegisti, fucum facias. Possent hęc vtique eos eludere, qui materię & terræ affixi sunt: nos verò sublimiora attendimus, nun quæ in corpore, sed in anima sunt. Ideò fit, vt sciamus tę esse Sanctum Dei. Non dicit, Cõncimus, aut opinamur, sed *Scimus*. Est autem scire, per causas cognoscere. Ideò demõstrat dæmones ex effectis quid maius in Christo cognouisse, quam quod corpus assumptũ, aut ista eius paupertas & humilitas prę se ferret. Neque tamen adhuc certi fuisse putãdi sunt, vt qui tot insignes Prophetias obseruassent, nuper etiam Ioãnem Baptistam neque comedentem, neque bibentem: qui tamen negauit & confessus est, quia non sum ego Christus. Inde fit, vt quod ait, Scimus, reuera pro conicimus interpretari debeat. Quin etiã sententiam istam suspendit, *Quòd sis sanctus Dei*. Nõ enim ita intelligit, vt Angelus, cùm virginem alloqueretur: Quod nascetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei: sed sanctum Dei nomine communi vsurpat, quo & ij donantur, qui vitam sanctam & puram ducunt.

Sancti Dei dicti, vt mores.

Huc verò non reuerentiæ, sed tentationis gratia pronunciat: vt ex vocis ambiguitate responsionem colligens, quid certi teneat. Nã quod certò non cognouerit, testatur Paulus, dicens, Quẽ nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: hoc est, crucifigi persuasissent. *Et increpauit eum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab homine.*

Psellus. *Quomodo curentur dæmoniaci.*

Psellus lib. de operatione dæmon. cap. 15. Energumenos, seu à dæmone possessos sola diuina virtute curari probat, historiámque subiungit Euchitę cuiusdam præstigiatoris, qui Elasone Cõstantinopolim captiuus abductus est. Itaque Christus suæ omnipotentię argumentum exhibens, dæmoni sola increpatione silentium imponit. Zach. 3. Increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Licet autem vera diceret, tamen silentium imponebat, quia vt dicitur Eccl. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Psa. 49. Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Sed & ideò increpauit, vt taceret, quia mentiebatur: non in hoc quidem, quòd esset sanctus Dei: sed quòd affirmaret se scire, quòd esset sanctus Dei, cum id tantùm per effecta coniiceret. Ita enim suo nos exemplo docebat, nec audiẽdos dęmones, nec hęreticos, etsi nonnunquam multa vera pronuncient, ne fortè & ipsum mẽdacium probemus, quod illi veritati permiscere solent, ne fraudes & eorum doli deprehendantur.

Euthymius.

Euthym. in Marc. Nec enim vult veritas vt sibi à falsitate perhibeatur testimonium. Deinde docuit nos, ne dęmonibus vnquam credamus, etiam vera dicentibus. Cùm enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur, nisi aut ad fallendum, veritate quasi esca quadam vtantur.

Glossa.

Glossa enim sic habet. Non sinebat ea loqui, ne dum viderent vera loquentem, sequerentur errantem. Psalm. 30. Muta fiant labia dolosa. Ita dæmonem suo ipsius confodit gladio. Putabat enim ille Christum, quem velut simplicem hominem nouerat, hoc laudis elogio, quòd esset sanctus Dei, in arrogantiam & iactantiam, proprięque glorię amorẽ pertrahere: sed ille, vt doceat quomodo his tentationibus occurri debeat, iubet vt taceat. Cęterùm hęc omnia imperantis sunt, *Obmutesce & exi*. Intantùm enim potest dęmon in creaturam, in quantum ipse permittit Deus. Exi, inquit. Non satis est silentium dęmonibus, aut hęreticis & Pseudoprophetis, qui maligno spiritu ducuntur, imposuisse: possunt enim secreto quodam murmure auribus simplicium insusurrare, & eos decipere: sed & expellendi sunt, nec vnquam permittẽdi.

Silentium et pseudoprophetis imponendum verò dicentibus.

Hoc enim lex diuina nõ permittit, vt dęmones Angelis bonis, & hęretici Catholicis permisceantur. Non est conuentio Christi ad Belial. Adblandiantur politici Atheistę ignauis & timidis principibus suo, Interim, quod vocant: sua illa licẽtia, qua lupos gregibus permiscent: hoc nec Deus, nec ipse exitus vnquam probare potuit.

Greg. Naz.

Inde est hęc Gregorius Nanzanz. ad Nectarium Constantinopolit. exhortatio. Nam si, inquit, hęreticia piis & orthodoxis, ea quę sentiũt, docere, liberéque promulgare permittitur: quis non videt Ecclesię doctrinam cunderhnari, perinde ac veritate ab illorum partibus stante? Neque enim rerum natura fert duas de eadem re contrarias doctrinas veras esse. Quomodo ergo excelsus & præstans animus tuus, ad tãti mali depulsionem & correctionem consueta libertate non vti sustinuit? Verùm etiamsi nondum hoc factũ est: nunc saltem immutabilis tua, numerísque absoluta virtus excitetur, pientissimúmque Imperatorem doceat, nihil ex reliquo ipsius erga Ecclesias studio rediturum esse vtilitatis, si tale malum ad fidei sanę auersionem, per eorum libertatem, licentiamque pręualeat.

Synesius.

Sed & Synesius Ptolemaidis Episcopus, non satis esse putat, si Quintia-

norum hæreticorum concilia & synodi non admittantur: sed & in Epistola sua ad Presbyteros ita scribit: Omnibus illos facite manifestos, quinam sint: ac deinde sic ignominiis notati, è finibus Ptolemaidis eiiciantur. Ambros. lib. 4. in Luc. capit. 17. Nam & magistro peior discipulorum hæreditas est, inquit: peiores enim Iudæi peiores sunt & ipsi hæretici dæmonibus. Quòd si & silentio imposito dæmon eiicitur, quomodo quis hæreticos tolerari posse putauerit? *Exi ab homine*, inquit Christus. Atque vtinam abscindantur qui nos conturbant, & exeant de medio nostri: vt ita illorum tentationibus soluti, liberiùs in Dei laudes prorumpamus. *Et cùm proiecisset* illum hominem obsessum, *dæmonium* quod illum torquebat, *in medium*, id est, in terram coram omnibus qui tum in synagoga erant, *exiit ab eo, nihilque ei nocuit.* Nam quamuis rabie & furore accensus ante egressionem affligeret hominem illum, sicut & Marcus narrat, dicens, quòd *& illum discerpebat*, tamen egresso dæmonio prior illa afflictio diuina virtute cessauit, & confortatus est homo, vt scribit Dionys. Carthus. in Luc. Marcus etiam adiicit, quòd *exclamans voce magna exiuit ab eo.* Ita nimirū ei molestum erat cedere corpori quod possederat. Obseruat autem Albertus in Marc. ex eo quòd exisse dicitur, quòd hominem intus, in visceribus & sanguine manens, torquebat, perturbans omnes spiritus ipsius. *Et factus est pauor in omnibus, & mirati sunt omnes.* Pauor admirationem magnam significat. Admirabantur autem modum potiùs quàm factum: cùm & eorum exorcistæ dæmones eiicerent. Porrò naturale est homini, visis rebus insolitis & magnis, timore concuti.

Obstupuere omnes, gelidúsque per ima cucurrit
Ossa tremor.

Hic pauor etsi non in omnes æqualiter cadat, in eis tamen maximè locum habet, qui omnia obseruantes, in instanti commouentur. Sed & ex magnitudine effectus maiestas perpenditur, sicque timor reuerentiam secum importans, hominem rapit: vt & id dicat cum Psalte, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. *Et colloquebantur ad inuicem, dicentes, Quidnam est hoc? Quod est hoc verbum?* Diximus Verbum apud Hebræos, rem aliquando significare. Obstupescunt igitur, & ad primam illam vocem recurrunt, quam & eorum patres protulerunt, cùm primùm illis Man è cœlo pluisset. Exclamarunt enim, *Man-hu.* Quid est hoc? Quàm insolitum istud opus est? Non enim adinstar exorcistarum nostrorum herbis, non coniurationibus vtitur, sed solo imperio dæmones expellit. *Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & obediunt ei, & exeunt.* Non inuocat numen illud summum, non sanctos Angelos comites requirit: sed absoluta & propria virtute imperat, & statim egrediuntur. Iob. 25. Potestas & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus. Vnde & pauor sequitur eos, qui Dei opera meditantur. Iob. 4. Pauor tenuit me & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Psal. 138. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es. Ier. 10. Quis non timebit te, ô rex Gentium? Quòd si quis obiiciat, de Satanæ potestate dictum esse, Iob. 4. Non est potestas quæ comparetur ei: Respondendum est, id de naturali potestate terrenorum corporum intelligi, quæ cedunt quidem naturali illi virtuti, quam à Deo dæmones acceperunt. Non tamen hoc de voluntariis aut cœlestibus, & minùs de diuinis virtutibus est intelligendum. Cæterùm ex eo quòd Christus ita retinuit dæmonis potestatem, vt & retinentem eiiceret, colligitur, inquit Bonauentura in Luc. quòd diabolus semper habet voluntatem nocendi, quia hanc habet à semetipso: sed potestatem nocendi non semper, nisi quantum & quando permittitur à Deo iusto modo. Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. 1. Pet. 3. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? *Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ.* Ita nimirùm præsignificatur, quòd tandem ex ipsa etiam Iudæa in omnes terræ fines eius miracula procederent: non modò, quia & illa per omnem orbem ab Apostolicis viris prædicarentur, sed & quia in eius nomine vbique dæmonia eiicerentur. Sic enim in terram transmigrationis, & per omnes Gentes prædicari Euangelium oportebat. Quòd si & in ipsa synagoga dæmonia eiiciuntur, quis dubitet & in ipso doctorū consessu, eos qui per longum tempus à dæmonibus in hæreses & falsas doctrinas seducti sunt, & ita possessi, vt immunda quæque sectarentur, purgari per exhortationem, & ita reduci, vt nec ampliùs eos dæmon ille torqueat? Quot ab impietate prophanæ opinionis ad fidem hac via reducti sunt? Hinc scilicet & Dei, & Christi eius nomen in omnem regionem procedit, cùm illos ad se reducit, qui priùs contra pietatem & religionem armati procedebant. Ideircò & nos hoc vnū quærentes, attendimus Dei laudes & gloriam: vt propter semetipsum misereatur Ecclesiæ, reducat errātes, & prophana illa infidelitatis dæmonia procul abiiciat: vt & tādem nomen eius, & Ecclesia eius reflorescat: & procedat rumor benignitatis & miserationum eius in omnem regionem.

Ambrof. — Dion. Cart. — Alb. Mag. — Virgil. — Mirabilia Christi potentia. — Bonauent.

Socrus Simonis à febribus curatur, ministrat Christo & discipulis: sed & omnes qui malè habebant, oblati, sanitati restituuntur, & Dæmoniis silentium imponitur: Demùm se aliis ciuitatibus missum esse asserit.

Matt. 8.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
Et cùm venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem & febricitantem: & tetigit manum eius, & dimisit eā febris, & surrexit & ministrabat ei. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habētes: & eiiciebat spiritus verbo, & omnes malè habētes curauit: vt adimpleretur quod dictū est per Isaiam Prophetā, dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.	Et protinus egredientes de synagoga venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam, apprehensa manu eius: & continuò dimisit eam febris, & ministrabat eis. Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas cōgregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et diluculo valdè surgens, egressus abiit in desertum locum, ibíque orabat. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant. Et cùm inuenissent eum, dixerunt ei, Quia omnes quærunt te. Et ait illis, Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicās in synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia eiiciens.	Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam imperauit febri, & dimisit illam. Et continuò surgens ministrabat illis. Cùm autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum: & venerunt vsque ad ipsum: & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euāgelizare regnum Dei: ideò missus sū. Et erat prædicās in synagogis Galilææ.	

Introductio. Multum distant aquæ viuæ, seu quæ semper scaturiunt, ab iis quas dormientes & sopitas nuncupamus. Nam hæ quidem locis quibusdam occlusæ paulatim exiccantur, aut in putrorem & cœnum tarefactæ, circumuicinum aërem inficiunt: illæ verò quæ continuo fluxu scaturiunt, in varia sese loca diffunduat, & magnum omnibus, ad quos peruenerint emolumentum adferunt. Et quidem aquis illis putridis Pseudoprophetæ comparantur: Christus autem aqua viua est, imò & fons aquæ viuæ. Hinc & Psaltes: Quoniam in te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Vnde & exclamat. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat de aqua vitæ gratis. Ideo nô vni tantùm oppido se communicauit, sed adinstar continuò fluxu procedentis aquæ, sese nunc in vnam, nunc in alteram regionem effudit: nunc huic, nunc illi, omnibus denique ad ipsum confluentibus se potabilem reddidit. Nam sicut è riuo possunt non diuites modò, sed & pauperes, nec ij tantùm ciues, ad quos labitur, haurire, sed & omnes etiam ruri, & domi, quorum fines alluerit, sibi sumere, quantum voluerint: ita sanè Christi gratiam non modò synagoga, sed & quisque domesticus sensit, si modò & illam haurire voluit.

Summa. Et hoc sanè nobis meditandum proponit Euangelica historia de socru Petri à febribus sanata. Priùs enim palàm, & coram omnibus in synagoga positum dæmoniacum curauerat, & ab omnibus suspiciebatur, vt qui maiore cęteris exorcistis virtute pręcelleret: nunc etiam domi quid possit ostêdit, vt vbique se, seu domi, seu foris, nobis esse munificum ostendat. *Narratio.* Cæterùm quòd Matthæus curationem istam recenseat, (cap. 8.) post sermonem Domini in monte, & post leprosum curatum, & seruum Cêturionis sanitati restitutum: non proinde tamen ordo, quê Lucas obseruat, peruertendus est. Hic autem factum istud narrat ante sermonem in monte factum. Nam, vt scribit *August.* August. lib. 2. de cons. Euangelist. cap. 21. hoc per recapitulationem à Matthæo narratum est, quod à Luca suo loco ponitur. *Quo tempore gestum.* Nam cùm Christum in synagogam venisse dixisset, adiecit, *Surgens Iesus de synagoga.* Hic enim mos Domini fuit, vt quoties aliquibus miraculis populo inclaruisset, sese subduceret, ne gloriam captare videretur. *Gre. Naz.* Gregor. Nanz. Epist. ad Nemesium. Hæc etiam inanis & infirmæ gloriæ natura est, vt statim decidat, quemadmodum fumus, qui in aëre confestim euanescit. *Christus fugit inanem gloriam.* At Christus nec paucorum hominum vocibus circumseptus fuit, nec illius fama temporis longinquitate imminuta, atque obscurata est. Tum enim gloria fulsidior & constantior erit, cùm illam homo minimè appetierit, sed Deo reddiderit: quod & Christus in omnibus facere docuit. *Greg Naz.* Ad eam rem Greg. Nanzanz. Orat. de pauperum amore, profert Hieremiæ sententiam, capit. 9. Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec diues in opibus suis, nec fortis in viribus suis: etiamsi ad summum quidem peruenerint, ille sapientiæ, alter diuitiarum, alius potentiæ. Ego verò adiiciam, nec clarus & celebris in gloria, nominisque splêdore, nec qui incolumi valetudine sit in sanitate, nec pulcher in formæ honestate, nec iuuenis in florenti ætate, nec, vt rem vno verbo constringam, in vlla alia te ex omnibus iis quæ in terra laudantur, qui ea intumescit: *Fumus inanis gloria.* Verùm qui gloriatur, hac vna in te glorietur, quòd Deô cognoscat, atque requirat, calamitosissque condolescat, atque ad futuram vitam boni quidpiam sibi recondat. Cætera enim fluxa sunt, & velut in calculorum ludo alia ad alios iactantur, & transeunt. Neque verò, vt aliquando Christus monuit, gloriari oportet, quòd dæmonia subiiciuntur nobis: non hæc enim nostra, sed à Deo dispensatæ virtutis est. Ideò subtrahat se quisque ab hominum gloria, & hanc Deo & Christo eius reddat. Portò Synagoga congregationem, vt & Ecclesia connocationem significat. Hoc nomine non cœtus hominum tantùm, sed & locus, quo verbum Dei audituri côuenichât, *Beda.* insinuabatur. Beda in Luc. 2. Surgere dicitur ab Euangelistis, cùm præsentaneum auxilium præstiturus est, vt Matth. 8. Surgens imperauit ventis. Et Ioan. 13. Surgit à cœna. Sic Ps. 44. Exurge, Domine, adiuua nos. Qui enim opem fert, exurgere dicitur. 3. Quòd synagogam relinquit corpore, etiam & mistatione se eam relicturû docuit, vt quæ induratasceret. Sic 2. Paral. 24. Dereliquistis Dominum, vt derelinqueret vos. Hier. 12. Reliqui domum meam. *Introiuit in domum Simonis.* Domus hæc militantis Ecclesiæ Petro credita typum gessit. 1. Ecclesia quippè domus dicitur à Paulo. 2. Simon autem illi prælatus est, vt patet Matt 16. & Ioann. 20. Chrysost. hom. 55. in Matth. c. 16. Hieron. in Iouinia. Cyprian. lib. 4. Epist. 9. ad Flurentium & Pupianum, Clemens Epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini. *Chrysost. Hierony. Cypria. Clemens.* 3. Mysterium verû habet Simonis significatio. Simon enim obedientem designat: epithetum vtique fideli proprium, imò & omni Ecclesiæ, vt Christum caput suum æmuletur: qui Patri factus est obediens vsque ad mortem. Philipp. 2. vt sequamur vestigia eius. 1. Pet. 2. Econtrà Iudæi semper rebelles, vt testatur Christus, Matth. 23. & Stephanus, Act. 7. Cæterùm obseruabis ex Euangelico contextu Christum primò dæmoniacum curasse in synagoga, demùm in domo Petri, quæ Gentium designat Ecclesiam, socrum eius sanasse: vt & Iudæis & Gentibus se venisse salutorem testetur. 2. Quòdque & publicè & priuatim tandem apud Petrum curat omnem te tundere calumniam. Publicè nimirùm eiicit dæmonem, ut hinc omnes credant in eum. Priuatim, vt nec vanam gloriam sectari, nec suaad ostentationem facere videatur. 3. Demùm vt doceat Parochum, omnêsque magistratus Ecclesiasticos, non publicis tantùm personis, sed & priuatis, imò & infimæ conditionis hominibus curam adhibere. *Ne venalia sint Ecclesiastica remedia.* Proinde detestanda erit Curionum auaritia, qui etiam sepulturam pauperibus negent, nisi numerata eis assignetur pecunia. Quod Decretum vetat, 13. q. 2. Can. Quæsta, ex Greg. Epistola ad Ianuarium. *Greg.* Memor es, inquit, quòd dum Abraham à filiis Ephron, hoc est, à filiis Seot, sepulchrum pretio ad humandum corpus coniugis postularet, præmium accipere renuitne commodum de cadauere videretur consecutus. Si enim tantæ considerationis paganus vir fuit: quantò magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere nô debemus? Vnde hoc auaritiæ vitium, ne in alienis denuò tentari præsumatur, admoneo: sed si quando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius proximi, vel hæredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Eadem est & Hieronymi sententia in Genes. c. 23. *Hierony.* quæ refertur statim post prædictum can. Postquam pretio. & can. Ecclesiastico. & can. Præcipiendum, vbi hæc exceptio ponitur: Nisi fortè qui sepelitur, viuens iussent Ecclesiæ, in cuius atrio sepelitur, aliquid de suis rebus tribuere. Sed neque Iudices aut Chirurgi personarum acceptione leges suæ disciplinæ infringant: hoc enim ipsum etiam Hippocratis iusiurandum vetat. Quomodo nun magis prohibeat Christus, qui statim ad eos intendit, pro quibus rogatur? *Venerunt ergo in domum Simonis & Andreæ, cum Iacobo & Ioanne.* Illi comitatum præbent, qui simul ad Apostolatum vocati sunt, Petrus Chrysologus, serm. 18. *P. Chrysol.* Hac autem, inquit, lectione didicit attentus auditor, quare cœli Dominus, restaurator vniuersorum, terrenas & serulles intrauerit mansiones. Sed nihil mirum, si ad omnia dignâter accessit, qui elementer venerat omnibus subuenire. *Theoph.* Theophylact. in Marc. Secessit, inquit, vt mos erat, in sabbato ad vesperam in conuiuium, in domum discipulorum. Idem in Luc. Dominus omnium à discipulis excipiebatur & pascebatur, quemadmodum nunc quoque & apud Petrum hospitio excipitur, & sanat eius socrum: vt & te instruat, ne reucias pauperum modestiam & curam. *Fœlician.* Fœlicianus, ser. 38. Diues & pauper vlmo & viti assimulantur. Vlmus ex se sterilis est, quemadmodum & diues: Vitis verò ferax, & sibi sustinendæ non sufficit. Et pauperes sustentet oportet, vt vlmus non sit planè inutilis & excindatur. Quemadmodum & triticum quod seminatur, prægnantes aristas ostêdit: ita & eleemosyna multos manipulos iustitiæ efficit, & ineffabiles prouentus proiicit. Et hoc sanè manifestum est in socru Petri. Christus

stus quidem à Petro & Andrea excipitur, & ille rependit curationem infirmæ. *Socrus autem Petri tenebatur magnis febribus.* πενθερὰ verò, seu socrus, est vxoris aut mariti mater. Socrus dicitur viri, si vxoris eius mater naturalis fuerit. Magister historiæ Eccles. scribit, hãc Petro filiam vnicam nuptui tradidisse, eique domum & omnia sua cõtulisse. Quod iam antequàm ad Apostolatum vocaretur, Petro contigit: neque enim tandem aliquis post adeptum Ecclesiæ sacerdotium impunè nubere potuit. Hoc igitur loco abutuntur hæretici, dum colligũt, ex eo quòd Petrus aliquando vxorem duxit, idem etiam sacerdotibus omnibus licere. Distinguenda enim sunt tempora, & ita conciliandæ scripturæ. Non enim Petrus vxorem duxit postquam vocatus est, sed priùs, cùm piscaturam in stagno Genezareth exerceret, & nondum à Christo vocatus fuisset. Et quidem olim, etiam coniugati, ad sacerdotia ob paucitatem assumebantur: nunquam autem sacerdotes nuptui traditi sunt. Imò consilium dabatur, vt quibus antè nupserant, sacerdotes facti, sibi interdicerent: vt patet in Concilio Niceno apud Socr. lib. 1. histor. Eccles. cap. 11. & Nicephor. lib. 8. cap. 19. quod etiam in posterum coniugatos ad sacerdotia eligi prohibuit. Hinc est quòd Artemius quidam Treuerensis apud Aruernos à sancto Nepotiano à febribus curatus, vxorem reliquit vt clericus fieret, ait Gregorius Turonẽsis, lib. 1. histor. Franc. num. 46. Interim tamen iubetur (31. distinct. can. Omninò Presbyter aut Episcopus) prouidere vxori, quam ante sacerdotium acceperat. Nec prætexenda est circumductio vxorum, cuius Paulus meminit (1. Cor. 9.) cùm ea non de coitu & amplexu, sed vitæ lucro intelligantur. Quia deinceps inter Petrum & vxorem eius non fuit carnale coniugium, vt ibidem docet Leo 9. contra Epistolam Nicetæ Abbatis. Quod & ab antiquis sacerdotibus obseruatum recenset Gregorius Turonens. lib. 1. hist. Francor. cap. 44. Et id quidem decretum Exuperij Tholosani Episcopi confirmat, vt refertur 31. distinct. can. Eos. Hæc quippè illius verba sunt: Eos ad sacrificia admitti fas sit, sed qui vel cũ vxore non exerceant opus carnale. Quanto igitur minùs licebit sacerdotibus matrimonia contrahere, cùm eo contracto, si ad sacerdotium promoueantur, consulatur vxorum amplexus abdicare? Proinde Canon 27. Apostol. permittit tantùm cantoribus & lectoribus spõsas assumere. Æquum enim est, vt qui vxores habent, abstineant propter orationem. 1. Cor. 7 quantò magis ob sacrificium? Hieronym lib. 1. cõtra Iouinian. Verum, inquit, Iouinianus proponit nobis Zachariam, & Elizabeth, & socrum eius, & consueta væcordia non intelligit, istos quoque inter eos, qui legi seruierint, debuisse numerari. Iuxta quã regulam & illi vxores habuerunt, sed quas eo tempore acceperant, quo Euãgelium nesciebant. Qui assumpti postea in Apostolatum, relinquunt officium coniugale. Nam cùm Petrus ex Persona Apostolorum dicit ad Dominum: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: respondit ei Dominus, Amẽ dico vobis, quoniam nemo est qui dimiserit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, qui non recipiat multò plura in seculo isto, & in futuro vitam æternam. Si autem nobis illud opposuerit ad probandum quòd omnes Apostoli vxores habuerint: Nunquid non habemus potestatẽ mulieres vel vxores circumducẽdi (quia γυναῖκα apud Græcos vtrunque significat) sicut cæteri Apostoli, & Cephas, & fratres Domini: iungat & illud, quod in Græcis codicibus est, Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres, vel vxores circumducendi? Ex quo apparet, eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, quæ iuxta morem Iudaicum magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum. Nam & ordo verborum hoc significat: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Vbi de comedẽdo & bibendo, ac de administratione sumptuum præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur: perspicuum est non vxores debere intelligi, sed eas, vt diximus, quæ de sua substãtia ministrabant. Hæc igitur socrus, iam antequàm Petrus ad Apostolatum vocaretur, ei filiam suam despondisse intelligitur. Porrò illa *decumbebat magnis febribus.* Petrus Chrysologus, serm. 18. Videtis quæ res ad domum Petri inuitauerit Christum: vtique non discombendi voluptas, sed iacentis infirmitas: non prandendi necessitas, sed salutis occasio: diuinæ virtutis opus, non humani pompa conuiuij. In domo Petri non vina, sed lachrymæ fundebantur: turbabat ibi familiam, non cura conuiuij, sed cura languentis: Febris ibi, non edacitas æstuabat. Vnde illuc Christus non epulas percepturus, sed vitam redditurus intrauit. Deus quærit homines, non humana: cœlestia dare cupit, non concupiscit inuenire terrena. Christus ergo recepturus nos, non nostra quæsiturus aduenit. Ingressus ergo in domum, ad quod venerat, vidit: non aspexit qualitatem domus, non occurrentium turbas, non salutantium pompam, non familiæ concursum, certè non ipsum præparationis ornatum: sed inspexit gemitum languentis, febrientis attendit incendium, vidit periculum desperatæ: siquidem *tenebatur magnis febribus.* Porrò febrim norunt omnes frigore & calore innaturali sequente maximè nasci. Calor enim hic extraneus in corde inflammatur per venas, arterias, spiritum & sanguinem, procedit in totum corpus, adeò vt operationes omnes impediat. Typum igitur socrus Petri gerit totius Gentilismi seu Gentilitatis, è qua, ceu filia à matre, secundum carnem Ecclesia Christi Petro desponsata collecta est. Porrò febris peccata indicat, quibus ea laborauit, adeò vt Christo liberè deseruire non potuerit. Qui enim febricitant, eò vsque væcordes redduntur, vt nec quod illis vtile sit & commodum, quærere queant, quemadmodum reipsa nobis est manifestum. Quòd verò Petrus socrum suam domi ægram retinet, & illius solicitus est, docet generos idem suis facere: & tanta in vxorem dilectione efferuescere, vt eos qui coniugis parentes sunt, velut suos & honorent, & excipiant. *Et ipsi rogauerunt illum pro ea.* Euthymius in Luc. ἠρώτησαν enim non significat interrogauerũt, sed rogauerunt. Ita enim in alterutrũ procliues esse debemus, vt & ægrotis compatiamus, & mutuã opẽ feramus. Iac. 5. Orate pro inuicem, vt saluemini. Sat est rogare eum, qui nullum pretium expetit, sed sacrificium sibi vult fieri spiritus contribulati. Et quidem oratione sua maximum pretium offerunt Apostoli, cùm simul se Christo, vt summo medico, suaque omnia subiicienda esse sentiant. Norant Prophetas aliorum benè affectorum precibus multa contulisse: nam & puer Sarephtanę excitatus est, & filius Sunamitidis, importunis matrum precibus. Nec ignorabant quantum valuissent preces reguli pro filio suo infirmo. Hinc fit, vt in meliori concepta fiducia, pro socru Petri intercedant. Theophylactus in Matt. Hic enim sermo indicat, quòd si morbo quopiam laboramus, dono sanitatis vtamur, ad sanctorum & Christi ministerium. Interim verò & hîc manifestum est, quantæ virtutis sint preces, orationésque sanctorum. Ambrosius lib. de Viduis: Habes proximos Apostolos, qui rogauerunt pro socru Simonis: habes proximos martyres, qui pro te orent, quoties febri peccati corriperis. Primò orãdi sunt sancti, qui dati sunt nobis in præsidium: orandi sunt & martyres, qui sunt præsules nostri, & speculatores actionũ & operum nostrorum. Ezech. 32. Pro iniquitate orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. En quãta vis sit patrocinij sanctorum. Nam si viuentes in carne poterunt orare pro cæteris, (ait Hieron. Epist. 2. ad Riparium) quando pro se debent esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias & triumphos? Et hoc vtique Chrysost. hom. vlt. in Epist. ad Rom. argumentum est, quòd magna nobis à sanctis, Romæ maximè à diuis Petro & Paulo etiam nunc promanet vtilitas. Si enim Paulus (inquit) cùm hic esset, vsque adeò dilexit homines, vt cùm dissolui ex animo proposito, & cum Christo esse cuperet, elegerit hîc esse: multò magis illic feruentiorem amorem ostẽdet. Proinde vt verbis Ambrosij, lib. de Viduis. vtar: Non erubescamus sanctos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam, cùm viuerent, agnouerunt, & pro ea supplicarunt. *Et stans super illam imperauit febri.* Poterat quidem absoluto verbo illam

Magister hist. Eccl. *Petrus cõiugatus.* *Non licet sacerdotibus vxore coniungi.* Conc. Nic. Socrates. Niceph. Greg. Tur. Leo. Greg. Tur. Hierony. *Occurrit obiectioni.* Pet. Chrys. *Christus qua ratione in domum Petri venerit.* Euthy. Theoph. Ambros. Hierony. Chrysost. Ambros.

curare, qui abſens ſimplici voluntate filium reguli ſanitati reſtituerat: ſed externis ſignis, & velut ceremoniis vtitur, ad ſpiritualia animum efferat. Sic & olim Heliſæus (4. Reg. 4.) incubuit ſuper filium Sunamitidis, vt eum vitæ reſtitueret. Tranſlatio autem illa, ſeu ſignificatio, à Gallinis ſumpta eſt, quæ ouis incubant, vt eis ſuo calore vitam & animũ communicent. Ideò primùm, cùm de ſpiritu omnia viuificante legitur, hoc ſcriptum eſt: Et ſpiritus Domini incubabat aquis: quia & illis vim viuificatricem infundebat, vt ex aquis & piſces, & volucres naſcerentur. Marcus habet, quòd *eleuauit eam apprehenſa manu eius.*

Pet. Chryſ.

Petr. Chryſolog. ſerm. 18. Ecce ſtatim manus ad opus ſuæ Deitatis extendit, inquit: nec antè ad humana diſcubuit Chriſtus, quàm mulier, quæ iacebat, conſurgeret ad diuina. *Tenuit*, inquit, *manum eius.* Quæ neceſſitas tangendi erat, vbi inerat ius iubẽdi? Sed Chriſtus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. *Tenuit manum eius*, vt quod manus præſumentis amiſerat, manus repararet authoris. *Tenuit manum eius*, vt acciperet indulgentiam manus, quæ carpſerat de morte ſententiam. *Et imperauit febri* Ita non tantùm rerum creatarum, ſed & morborum, pœnarúmque hominũ propter peccatum inflictarũ Dominum ſe eſſe, omniaque ſuo verbo cedere teſtabatur. Interim verò ex eo quòd Chriſtus motus Apoſtolorum precibus ſocrum Simonis ſanitati reſtituit, docet quantum valeant preces eorum quos ad Eccleſiæ miniſterium ſelegit, ad depellendos etiam infidelitatis morbos, & hominem reparandum in ſalutem. Quòd autem etiam febris Chriſto obedit & morem gerit, obſerua duriorem eſſe hominẽ omni creatura inanimata etiam & muta: imò & morbis ipſis crudeliorem. Mare enim efferueſcens Dei verbo ſedatur: diuiditur per Moſen. Cœlum Chriſto moriente obtenebratur. Sol ſtat ſub Ioſue. Ignis de cœlo deſcendit. Reddit Heliæ & Heliſæo infernus mortuos ſuos. Solus homo Dei verbum ſubſannat & ridet. *Et continuò ſurgens miniſtrabat illis.* 1. Vim habet dictio, Continuò, vt in momento Chriſtum & eius verbum operari intelligas. 2. Quòd ſurrexerit, integræ ſanitati reſtitutã fuiſſe docet, vt cui opus non fuerit ſenſim proſtratas vires abacto morbo reficere. 3. Quòd miniſtrarit, gratitudinem eius inſinuat, & beneficij agnitionem: vt quæ ſe Chriſti obſequio deuouerit. Nos quoque quoties à Domino delictorum veniam, quæ vera animarum curatio eſt, aſſequimur, tantò ad eius obſequium feruentiores ſimus, quantò priùs, dum morbus peccati nos obſidebat, eramus tardiores.

Theoph.

Chriſtus non modo ſanat, ſed & confirmat bonam valetudinẽ.

Theophylactus in Luc. Ita non ſimpliciter curat illam à morbo, ſed & bonam valetudinem, & robur adminiſtrandum ei ſuppeditat. Et nos quoque ſi illum exceperimus, extinguet noſtram febrim iræ & concupiſcentiæ: & eriget atque corroborabit nos, ita vt ei miniſtrare valeamus, hoc eſt facere, quæ ei placent.

Euthym.

Euthy. in Marc. Suſcipiamus ergo nos Chriſtum, ſine ſermonem eius, vt febrim affectionum in nobis extinguat. Sed & hoc mirum eſt in muliere decrepita, quód & illis miniſtrauerit: niſi ſimul cum iſta curatione, accreuiſſe robur ætatis, non autem ſimpliciter reſtitutum eſſe putemus.

P. Chryſol.

Petrus Chryſolog. ſer. 18. Et Chriſtus, inquit, mulieris indigebat obſequio, & mulieris prouectæ ætatis, ſenectutis ſummæ, ſilus aggrauatæ. Sic in domo Petri nõ erat vernula, nõ miniſter nõ familiaris, non propinquus, certè non vxor, quæ matris obſequium præueniret? Et ad ſummam Petrus ipſe cauſas ſuæ verecundiæ nõ videbat, vt hoc anus, hoc ſocrus faceret magiſtro, diſcipulus quod debebat? Fratres, Chriſtus ab illa humanum non exigebat obſequium, cui miniſterium diuinitatis impenderat: ſed miniſtrare illam ad indicium adeptæ ſanitatis admiſit. Chriſtus ſic fugat morbos, vt vires priſtinas mox reducat. Vbi curat ars, ibi infirmitatis reſides laſſitudo: vbi ſanat virtus, ibi languor veſtigium non relinquit.

Bonauent.

Exemplum optimæ matronæ.

Bonauentura in Luc. *Surrexit* igitur, *& miniſtrabat eis.* optimæ matronæ præ ſe ferẽs exemplum, quaſi altera Martha, de qua Luc. 10. Et tales merentur diuinum beneficium. 4. Reg. 4. dicit puer Heliſæus Sunamitidi: Ecce ſedulè in omnibus miniſtraſti nobis, quid vis vt faciam tibi? Talem viduam dicebat Apoſtolus eſſe eligendam. 1. Tim. 5. Vidua deligatur non minùs ſexaginta annorum, quæ fuit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationẽ patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonũ ſubſecuta eſt.

Euthy.

Euth. in Marc. ex hac hiſtoria colligit nos ad inſtar iſtius, accepto beneficio, in pauperes propenſos eſſe debere, & illis miniſtrare: ita ſcilicet & ipſi Chriſto miniſtrabimus. Quicquid enim, inquit, feciſtis vni ex his fratribus meis, mihi feciſtis. Miniſtremus & his qui eum imitantur, verbi diuini miniſtris, quaſi diſcipulis ipſius, vt & illi pro nobis deprecentur. *Cùmque ſol occidiſſet, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum.*

Origen.

1. Origenes occaſum eos ſolis expectaſſe dicit, quòd timerent Phariſæos: vel arbitrarentur die ſabbati illicitum eſſe ſanitatem alicui conferre. 2. Quòd autem die & nocte Chriſtus ægrotos ſanauit, docuit ſe omni tempore ſaluatorem eſſe: & quòd illi noctu ſuos ad eum adduxẽt, facto teſtantur omni hora & tempore, eos qui ſpiritualiter ſanari volent, apud eum acceſſum habere. Ezech. 18. En Chriſtus nec priuatum otium, nec intempeſtiuam noctem prætexuit, quin ægris benefaceret: quò nos omni hora & tempore amico & fratri, aut corpore aut animo languenti curando totos impendamus. *At ille ſingulis imponens manus, curabat eos.* Hanc ceremoniam obſeruat, vt doceat hanc curationem ſuæ potentiæ adſcribendam. Manus enim in ſcripturis potentiam indicat. Quòd ergo manus impoſuit, docet & potentia ſua ſe illos ſanare. Hinc impoſitio manuum vſitatiſſima in Eccleſia, in ſignum diuinæ potẽtiæ.

Chryſoſt.

Docuit & hac impoſitione carnem ſuam viuificam eſſe, vt obſeruat Chryſoſtomus. Quòd autem ipſa etiam nocte, & in domo Simonis, omnium ægrotorum habet rationem, docebat idem faciendum à Prælatis Eccleſiæ, cuius hæc domus typus erat: Maximè verò vt noctis intemperies eos non excuſet à viſitatione infirmorum, cùm idem in Chriſto experiantur. Iacob. 5. Infirmatur quis in vobis, inducat preſbyteros, &c. Hoc illorum munus eſt. Proinde Canones iubẽt eos omni hora Euchariſtiam paratam habere propter infirmos, vt ex Concilio Guarmacenſi, & de conſecr. diſt. 2. can. Preſbyter. Imò & omnibus in morte pœnitentibus deferenda eſt, vt habetur 50. diſt. c. Pœnitentes. & 46. diſt. c. Accuſatores. & 26. q. 6. Si quis de corpore.

Euſebius.

Proinde Serapion olim noctu etiam ad Preſbyterum miſit, vt Euchariſtiam acciperet, vt refert Euſeb. hiſt. Eccl. lib. 6. cap. 33. *Exibant autem dæmonia, clamantia, & dicentia, Tu es Chriſtus filius Dei.* Hoc autem clamabant, non quòd certò ſcirent, eſſetne Chriſtus Meſſias, vt docet D. Maximus Taurinenſis, hom. 1. de ieiunio: ſed quòd aliquam coniecturam huius rei haberent, dum ſe eius verbo adeò cogi perſpicerent.

Max. Tau.

Nec enim, ait Paulus, aliquis principum huius ſæculi myſterium hoc abſconditum cognouit, vt in hunc locum Beda adnotat.

Beda.

Et increpans non ſinebat ea loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum. 1. Ne veritati mendacium immiſcerent. 2. Ne verbis eorum authoritatem daret. 3. Quòd non ſpecioſa ſit laus in ore peccatoris, ait Theophyl.

Theoph.

4. Ne Iudæorum inuidiam accenderet. 5. Ne diuina maieſtate prædicata, paſſio differretur, Beda. 6. Ne gloriæ cupidus eſſe videatur. Porrò quòd Chriſtus non ſinit dæmonia etiam verum dicentia loqui, ſuo docuit exemplo non permittendas hæreticis Sathanæ filiis conciones, & verbi diuini interpretationes, etiamſi quãdoque vera dicant: nec eorum libros legendos, licet nonnunquam vera implicent.

Cicero.

Protagoræ vtique Abderitis libri Athenis pro concione combuſti ſunt, ait Cicero lib. 2. de nat. deor. quòd præfatus fuiſſet hæc de diis: Sint néne, non habeo dicere: quòd hoc in quæſtionem adferre videretur. Quãtò magis apud nos concremandi ſunt hæreticorum libri? 2. Tim. 2. Sermo eorum ſerpit, vt cancer, ait Paulus. At quàm citiùs poterit, cancro mederi oportet, & eius contagione membrum corruptum abſcindere,

--*ne pars ſincera trahatur.*

Cõſt. Mag.

Proinde Conſtantinus Magnus decreto ad omnes Epiſcopos & popul. miſſo, quod etiam refertur hiſt. trip. lib. 2. cap. 15. præcepit ea quæ ab Ario conſcripta fuerant,

Libri hæretici comburendi.

ignibus tradi, ne qua possent illius remanere commenta. Sic (Act.19.) permulti, qui fuerant curiosa sectati, libros suos combusserunt. Arbor enim, quæ non fert fructum, excindi debet, & in ignem mitti, vt Christus ipse admonuit, Matth.7. Cæterum Matthæus, vt assolet, Prophetæ testimonium inserit, adiiciens: *vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.* Esa. 53.

Euthym.

Euthym. in Matth. Per languores & morbos hîc mihi, inquit, intellige languorum ac morborum reatus. Quum enim languores ac multos patientes morbos curauit, in seipsum eorum reatum transtulit: dico sanè labores & mortẽ: ideò etiam multos perpessus labores acerba passione mortuus est. Sed Matthæus de corporalibus languoribus & morbis metaphorico verbo loquitur. Esaias verò languores & morbos peccata appellauit: quæ Christus sumere ac portare dicitur in modum victimæ. Nã animal, quod pro peccatis ad victimam producebatur, (Leuit. 16.) quodãmodo peccata omnium in seipsum suscipiebat, ac portabat, & populum quidem his liberabat, ipsum verò propter hæc iugulabatur.

Quomodo Christus portauit omnia peccata.

Pulchrè autem Prophericum dictũ transsumpsit Euangelista. Plurimi siquidem languores, ac morbi corporales à peccatis oriuntur, sicut in progressu docebimur: nihilque vetat hæc quoque vocari peccata. Ipse etiam Petrus (1.cap.2.) id de Christi passione intelligendum docet, dicẽs: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Sed & sequentia ostendunt. Ipse autẽ vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Thom. Caiet. in Matt.

Caiet. Matthæum secutum esse sensu Esaiæ.

Et ne putes, vt Porphyrius dixit, Matthæum fuisse ignorantem ad discutere diligenter textum illum Esaiæ, & perspicies sensum istum esse sensum literalem. Intendit enim Propheta de Messia in passione constituto dicere, quòd ipse non fictè, non vulgari fama, sed verè miracula sanitatum effecit: & tamẽ nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo. Vnde principes Iudæorum illudentes Christo, dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Nec modus loquendi, quo vtitur Propheta, obstat. Non quidem pronomen *nostras*. quoniam clarè patet Prophetam dicere hæc verba in persona populi, & tam beneficia collata populo Iudæorum, quàm peccata eiusdem contra Christum, vt communia etiam sibi proferre. Sicut enim ait, infirmitates nostras, ægrotationes nostras: ita subiungit, Et nos reputauimus eum quasi leprosum. Nec verbum *tulit*, aut *portauit*: quoniam hoc loquendi modo significauit facilitatem curationum exhibendarum à Christo absque medicinis, absque altercatione aliqua, tantam ac si rem aliquam, quæ tolli posset, in alium locum transportaret. Est itaque literalis sensus Prophetæ, quòd Messias verè tulit, hoc est, abstulit infirmitates nostras, quæ scilicet ex defectu accidunt: & ægrotationes nostras, quæ super excessu proueniunt, vt omne genus ægritudinis comprehendatur in istis. De animæ autem languoribus, quæ peccata sunt, subdit postea Esaias ibidem: Deus posuit in eo iniquitatẽ omnium nostrûm, & ipse peccata multorum tulit. Ita rectè intuitus est Euangelista mentem Esaiæ Prophetæ, pariter & Christi. Propheta enim prædixit Christum sic in nos affectum fore, vt & nobis compateretur per omnia, nostras etiam infirmitates in seipso assumeret, id est, nostra miseria tangeretur. Ex quo & Paulus eum (Heb.7.) promptissimum auxiliatorem esse cõcludit. Neque refert qua parte ægrotemus, cũ corporis morbi ab internis animę morbis proueniãt. Itaque cùm sublata causa tollatur effectus: in eo etiam quòd peccatorum reatus in se transferebat, vt & pro his satisfaceret: nõ mirum est, si tam facilè morbos curaret. Interim verò quòd legitur id factum esse, *vt impleretur* hæc Prophetia: non ita intelligendum est, quasi Christus ideò curauerit ægrotos, vt scriptura ista impleretur, alioqui non facturus: sed potiùs ideò scripturam hanc à Spiritu sancto esse positam, quòd istud per Christum futurum esset. *Facta autem die egressus ibat in desertum locum.* Matthæus scribit, quòd videns turbas multas circum se, quæ simul doceri non poterant, iussit discipulos ire trans fretum, seu in vlteriorem ripam, quæ pergit in deserti solitudinem: idque diluculo valde, vt scribit Marcus.

Alb. Mag.

Alber. Mag. in Marc. Quinque autem hîc dicit. Summum desiderium, cùm dicit, *diluculo valde*. Esa. 26. Spiritu meo in præcordiis meis de manè vigilabo ad te. Prou. 8 Qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. 2. Mentis in Deum directionem cùm addit, *surgens*. Psal. 24. Ad te leuaui animam meã. Cant.3. Surgam, & circuibo ciuitatẽ, quærã quẽ diligit anima mea. 3. Separationẽ à tumultu, cùm dicit *Egressus* à suis, à se, à turbis. Genes.22. Expectate me hîc cũ asino, ego & puer illuc vsque properãtes, cum adorauerimus, reuertemur ad vos. 4 Desiderium in Deum perfectum, cùm adiicit, *ibat* Ezech.1. Ibant in similitudinem fulguris coruscantis, & erat in medio splendor ignis, per ignitum cordis desiderium. Quintò subiũgit locum, & opus, cùm dicit, *In desertum*, mundi occupationibus remotum, inquietudini sensuum non vicinũ, ad cuius interiora Moyses greges pauit, cùm videret Dei visionem magnam. Exod.3. *Ibique orabat.* Ecce opus, loco optimè conueniens, cùm per orationem à mundo ad Deum secedere debeamus. Matth.6. Cùm orabis, intra in cubiculum tuum.

Orationis conditiones.

Porrò suo nos exemplo Christus docebat, ne post collatum in aliquos beneficium laudem pro mercede captemus, sed potiùs secedamus, & orationem tandem profundamus, qua contestemur idem quod olim principes, qui ad expensas templi contulerant, dicentes: Omnia quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Bonauentura in Luc. Ita melius est se humiliter occultare, quam impudenter ostentare: secundum illud Psalmo 54. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.

Bonauent.

Huius figura præcessit in Helia, de quo. 3. Reg. 19. dicitur, quòd relicto puero suo, solus perrexit in desertum, postquàm fecerat miraculum ignis consumẽtis holocaustum. Huius etiam typus in Dauid exprimebatur. 1.Reg. 20. cũ dixit ad Ionatham: Dimitte me, vt abscondar in agro, vsque ad vesperam diei tertiæ. Nam & Christus ad tempus secedebat, non modò vt humanas laudes, & hominũ importunitates, sed & aduersariorum furtum furores ad tempus fugere doceret. Quinetiam oratio non modò præuenire, sed & sanctas actiones consequi debet: vt in omnibus gratias agamus Deo. Maximè verò qui verbi ministerio fungitur, hoc apud Deum continuis orationibus curet, seu prædicaturus sit, seu iam verbum Dei populo annunciauerit: & oret, vt auditores fructum salutis ex eo nanciscantur. *Et requirebant eum. & venerunt ad ipsum* non Pharisæi, non magnates, sed ipse populus, ipsi etiam Apostoli. Vnde & Marcus ita habet: *Et prosecutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Illum igitur primò solum abire siuerant, sed interim vbi longiùs remotum aduerterunt, prosecuti sunt. *Et cùm inuenissent eum, dixerunt ei. Quia omnes quærunt te.* Non tamen principes, sed turbæ: Quia (1. Cor.1.) infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Atque vtinam nos istorum pietatem imitemur, & quoties Deum propter peccata & ingratitudinem nostram, à nobis recedere, nósque vt indignos deserere velle videremus illũ piis precibus & alacri contentione cordis reuocare contendamus. Requiramus eũ, prosequamur. Esa.55. Inuocate eum dum propè est. Psal. 104. Quærite faciem eius semper. Quòd Christus non morem gerit turbæ, docet neque ad ostentationem, neque ad plebis arbitrium edenda miracula, sed quatenus hominum salus ac Dei gloria ea requirit. Hoc enim ipso miracula Sathanæ à diuinis differunt, quòd aures populi captent, non autem illius salutem, imò detrimentum animæ attendant, & Dei gloriam auersentur. *Et detinebant eum ne discederet ab eis.* Adeò Christum amant, vt eius absentia carere vix possint. Sic in Cantic. sponsa dilecti, capit. tertio ait, Tenui eum, nec dimittam. Et Iacob, Genes. 32. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Tria igitur istius turbæ exemplo ad omne studiosum opus necessaria sunt, Inquisitio, assecutio, & perseuerantia. Nec enim satis est quærere, nisi id quod quærimus, assequamur: & frustrà assequimur quod non retinemus. Monet Esaias capit. 55. quærere Dominum dum inueniri potest. Et quidem discipuli quidam, Ioannes primo, cùm inuenissent vbi Christus maneret,

Quæ hominis turbæ exemplo discenda.

Quid miss. & Euangelium.

perseuerauerunt apud eum. *Quibus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum.* 1. Non eos omninò ablegat, sed & alios se lucrari oportere docet. 2. Missionis nomine, incarnationem intelligis: necnon Patris beneplacitum, qui misit filium suum in mundum, vt saluetur mundus per ipsum, Ioan.3. 3. Euangelizare dicuntur, qui gratiam per Christum factam prædicant: hoc enim bonum nuncium est, quod nobis non timoris, vt olim in Sina cùm lex daretur, Exod.19. sed amoris spiritum conciliat. 4. Regnum Dei gratia est & veritas per Christum facta, seu reconciliatio hominum cum Deo. Vnde & illius summam Christus complexus est, dicens, Ioan.20. Oportuit prædicari in nomine Christi pœnitentiam in remissionem peccatorum. 5. Ciuitatum aliarum nomine etiam Gentiles implicat, quibus hæc gratia non minùs quàm Iudæis annunciari debuerat. *Et erat prædicans in synagogis Galilææ.* Adeò apertè docet se seductorem non esse, vt Iudæi improperabãt (nec enim veritas quærit angulos) proindè publicè in synagogis disputat & prædicat. Ex eo factũ est, vt & liberè diceret Pilato, Ego palàm locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. Bonauentura in Luc. Hoc & veritatis præconem facere oportet: ne in occulto delitescat, sed educat in lucem talentum verbi. Prouerb.5. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas diuide. Es.32. Beati qui seminatis super omnes aquas. Semen autem est verbum Dei, Matth.13. Et multæ aquæ, multi populi sunt, vt legitur in Apocalypsi. Sic Paulus Rom.1. Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum.

Bonauent.

Mouentur tres Christum sequi volentes, Scriba quidem, vt voluntariè à se susceptam paupertatem intueantur: vnus ex discipulis, vt sinat mortuos sepelire mortuos suos, nec rursus sese infidelium cœtibus immisceat: tertius verò, vt mundo postmodum renunciet.

Matth.8.	Marc.	Luc. 9.	Ioan.
Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. Et accedens vnus Scriba, ait illi, Magister, sequar te quocunque ieris. Et dicit ei Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Alius autem de discipulis eius ait illi, Domine, permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.		Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum. Sequar te quocunque ieris. Dixit illi Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autem dixit, Domine, permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Et ait alter, Sequar te Domine, sed permitte mihi primùm renunciare his quæ domi sunt. Ait ad illum Iesus, Nemo mittens manum suam ad aratrũ, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.	

Introductio.

Greg.Naz.

Quid olim fa[illegible] ad [illegible]entem formandam.

ATHENIS vetus lex erat, eáque meo quidem iudicio præclarissimè constituta, inquit Gregor. Nanzanzenus, Epistol. ad Eudoxium Rhetorem, quæ adolescentes, cùm pubertatis annos attigissent, ad artes hunc in modum duci iubebat. Cuiuslibet artis instrumenta publicè proponebantur, atque iis admouebantur adolescentes. Quocunque autem delectari quemque contigisset, ad id accurrere: huius quoque artem edocebatur: quòd videlicet ea plurimùm rectè succedant, quæ natura duce aggredimur: ac contrà, ea quæ inuita natura suscipiuntur, spem frustrari soleant. Inde fit, vt sicut ad artes mechanicas cuiusque affectio, & optio attendenda est: ita maximè, vt quis ad diuina Ecclesiæ officia promoueatur. Nõ enim omnium est idem affectus. Sunt qui mercaturam, alij qui medicinam, alij iurisprudentiam sequi malunt: omnium autem maximè diligi oportet, & qui Theologiam, & sacrum Ecclesiæ ministerium profiteantur. Hoc nos ex sequente Euangelica hist. colligemus. Tres enim, non inuiti, sed sponte Christum sequi pollicentur: adhuc tamen nec facilè admittuntur, nec repelluntur, sed ita cum illis agit Christus, vt considerent,

Summa.

Quid tandem valeant humeri, quid ferre recusent.

Cum enim Christus socrum Petri sanasset, & in desertũ se contulisset, conquerentibus discipulis, quòd & populum sui magna cupiditate ductum relinqueret: Eamus, inquit, in vicos proximos & ciuitates, vt & ibi prædicẽ. Interpositis autem quibusdam diebus, *Videns Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. Factum est autem ambulantibus illis in via, & accedens vnus Scriba, &c.* Aug.lib.2.de cons. Euang.cap.2. Quod autem dictum est de turbis, aliud Matthæum recordatum interposuisse accipere debemus, quod die quodam acciderit. Et cap.23. Deinde quod sequitur: Et accedens vnus Scriba, dixit illi, Magister, sequar te quocũque ieris, vsque ad illud, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: hoc similiter narrat & Lucas. Sed ille post plura: nec ipse sanè expresso ordine temporum, sed recordantis modo. Vtrum quod prius omisit, an quod posterius etiam factum, quàm sunt ea quæ sequuntur, præoccupauit, incertum est. Ita enim dicit: Factum est ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum Sequar te quocunque ieris. Et respondit ei prorsus eadem quæ Matthæus commemorat. Quòd autem Matthæus dicit tunc istud gestum esse, quando iussu vt irent trans fretum: Lucas verò, ambulantibus illis in via, non est contrarium: quia in via vtrque ambulabant, vt venirent ad fretum. Et de illo qui petiuit primùm sepelire patrem suum, Matthæus & Lucas omninò consentiunt. Quòd enim Matthæus primò eiusdem verba posuit hoc propter patrem suum petentis, & deinde dicentis, Sequere me: Lucas autem primò Domini dicentis, Sequere me, & deinde illius hoc petentis: ad sententiam hoc nihil interest. Commemorauit Lucas & alium dixisse, Sequar te Domine: sed primùm permitte mihi renunciare his quæ domi sunt: de quo tacet Matthæus. Cæterùm quòd *iussit discipulos ire trans fretum*, vt Matthęus scribit: Chrysostomus homil. 28. in Matt. Vidésne, inquit, iterum, imò creberrimè, quanto studio fugiat ostentationem? Nam cæteri quidem dicunt dæmonibus eum præcepisse, ne dicerent quòd ipse esset. Matthæus autem dicit, quòd turbas remouebat: quod faciebat, partim nos docens, humiliansque, partim ne Iudæi pestiferæ veneno inuidiæ tabescerent, monens nihil prorsus ad ostẽtationem nobis esse faciendum. Cæterùm interim dum iter facit, *Accedens vnus Scriba, dixit illi, Magister, sequar te quocunque ieris.* Hoc mirum videatur, si fortè vt verba, ita & mẽs ipsius loqueretur. Verùm & iste de iis est, de quibus Psaltes: Venenum aspidum sub labiis eorum. *Sequar te,* inquit. Sequuturum se iactabat, qui in momento Christum erat relicturus: Aut si sequuturus fuerat, sic vtique, vt aut Christo insidiaretur, aut suis commodis potiùs, quàm Christi doctrinæ intenderet. Nam quæstui seruiẽs, inquit Chrysostomus, cùm propter multitudinem signorum multos vndique affluere videat, putauit Dominum inde ditari, & ideò sequi cupiebat. Huic tandem similis exitit Simon, qui (Act.8.) pecunia sibi conferendi Spiritus sancti potestatem dari cupiebat. Ad quem Petrus, Pecunia tua tecũ sit in perditionẽ. Huic denique & ij similes sunt, qui Ecclesiæ ministeria sequũtur, nõ ministeriorũ ratione, sed vt ex illis magnos sibi prouẽtus acquirant.

August. Conciliatio Euangelistarum.

Chrysost.

Quidã Christum ob lucrũ sequuntur.

Hinc

Iactantia nimia.

Pet. Chrys.

Hinc fit, vt statim atque sacerdotium aliquod adepti sunt, redituum potiùs temporalium, quàm animarum rationẽ habeant. Petr. Chrysolog. hom. 19. Decipit, non accedit, qui promittit Dominũ incautè sequi. Sed ad omnia posse, quis promittit? Dixisset potiùs, Sequar te, quocunque iusseris: humaniùs certè, quocunque volueris. Sic autem dicit, *Quocunque ieris*, qui inter se & Dominum quid interfit, ignorat. Sic dicit, qui Christum Deum non intelligit, sed magistrum. *Sequar te quocunque ieris.* Petrus per mare sequitur, sed submergitur: ad passionem sequatur, sed negat. Et si Petrus sic deficit, sic succumbit ad pauca: iste quis est, qui se ad omnia sequi Dominum sic promittit? *Sequar te quocunque ieris.* Sic dicit iste, quasi posset cũ Christo subire conflictum, ignominiam crucis adire per gloriam, intrare mortis arcem, mortem mortificare per mortem, penetrare ignotos tartari sinus, dirúpere inferni vincula, seculis iam duratas animas oblitas ad lucem propria reuocare per corpora, concutere terram, saxa scindere, sepulchra reserare, educere sepultos ab inferis, testes suæ resurrectionis afferre. Adhuc adiiciat iste ire quocunque vadit Christus, supersedeat humeris Angelorum, cõscendat cœlos, considеat patri, apicem teneat omniũ cœlestium dignitatum: ad ista Christum, ad hæc Dominum Scriba stultus, superbus vernula, sequi se Dominum cur promittit? Non enim humanæ potestatis est Christum sequi, seu etiam ea quę nobis ad sequendum proposita sunt, attendamus. Alia enim sunt, ad quæ conari sine blasphemia non possumus. Non enim aut humanum genus redimere, aut in cœlos ascendere, aut ad dextram patris Christo considere, i. parem cum illo gradum gloriæ assequi nõ possumus. Reliquorum omnium imitatores esse conuenit, non vt id ex nobis ipsis, sed diuina cooperante gratia valeamus. Verùm & ista iactantia adulationis plena erat, qualis iis contigit, qui ditioribus, & honoratioribus adblandiuntur, eaproptet se seruos, mancipia, ad omnia paratissimos ore tenus clamant: non alia prorsus ratione, quàm quòd hisce blandimentis sibi lucrũ comparare student, Hoc hominum genere aulæ principum scaturiunt. Verùm ab his coruis & vulpibus cauẽdũ esse, monet Plutarchus toto lib. de discrimine adulatoris & amici. Et quis quæso est, vt Iacobus scripsit, qui crastino sibi certò aliquid spondere possit, aut profecturum se ad mercaturam, aut aliud quiduis facturum?

Adulatores, corui & vulpes. Plutarch.

Sera nimis vita est crastina, viue hodie.

Quis demum se sentiat suis viribus Christũ assequi posse? Iob. 11. Forsitan Dei vestigia comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies? Ecclesi. 11. Quid est homo, vt sequi possit regem factorem suum? *Et dixit ei Iesus: Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Chrysost. hom. 28. Oper. perf. in Matth. Hæc sanè non erant repellentis, sed eius qui & prauam illius opinionem carperet, & potestatem daret, si cum spe eiusmodi sequi vellet. Theophyl. in Matth. Christus igitur eius cogitationi occurrens, quasi in hũc modum dicit: Videris me velle sequi, vt opes colligas: non vides, ne quidem domum mihi esse? Petrus Chrysol. serm. 19. Quid est hoc? Vulpes viribus infirma, calliditate potens, inuentrix doli, fraudis artifex, simulationis magistra, simplicitatis vacua, plena strophis, auium domesticatum prædo, tectis familiaribus inimica: meritò hanc Christus format in typum Herodis principis Iudæorum, qui pristinæ libertatis oblitus, sub Romana potestate cõsistens, dominabatur arte, calliditate regnabat, imperabat fraude, pręsidebat dolis, simulatione pollebat: & quia ab exteris Gentibus non valebat referre prædam, familiarem plebem, vernaculos populos, velut plebem domesticam deuorabat. Probat hoc Christus, quãdo Herodi mandat, Ite, dicite vulpi illi. (Luc. 13.) Verè vulpes, qui regnum dolis rapit, quod nec nascendo meruit, nec viuendo. Hic ergo Herodes, in cordibus scribarum vsq; ad necem Christi, foueas sibi scelerum suorum collocauit: nec reliquit locum, vbi Christus caput suum, quod Deus est, reclinaret. Et ad eius instar Scribæ & Pharisæi vulpes erãt, vt qui dolosis imposturis sibi plebem deuincirent, & ex rebus omnibus, menta & aneto sibi lucra cõquirerent: aliud vtique ore, aliud corde præ se ferentes. Quod quidem ex tot quæstionibus colligimus, quas ipsi cum honoris prærogatiua ex Christo quæsierunt: nunc ipsum Magistrum, nunc Rabbi vocantes, cùm tamen illum infensissimo odio auersarentur. August. de verb. Domini, in Matth. serm. 7. Itaque, inquit, si miraris, dicens: Quid est hoc, quòd magistro bono Domino Iesu Christo inuitanti discipulos, quibus daret regnum cœlorum, displicuit tam paratus? Sed quia talis magister erat, qui futura præuideret, intelligimus, fratres, istum hominem, si sequeretur Christum, sua quæsiturum fuisse, non quæ Iesu Christi. (Phil. 2.) Ipse enim dixit (Mat. 7.) Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Et iste de ipsis fuit, nec ipse sic nouerat, quomodo medicus inspiciebat. Nam si iam se fictum esse sperabat, si iam dolosum & insidiosum se nouerat: cui loquebatur, non nouerat. Ipse est enim, de quo Euãgelista ait, (Ioã. 2.) Non opus habebat, vt quisquam ei testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat, quid esset in homine. Quid ergo respondit? *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Sed vbi non habet? In fide tua. Vulpes enim foueas habent in corde tuo, quia dolosus es. Volatilia cœli habent nidos in corde tuo, elatus es. Dolosus & elatus non me sequeris. Idem lib. 3. Quæst. Euang. qu. 6. Intelligitur ergo miraculo Domini commotus, propter inanem iactantiam Dominum sequi voluisse, quam significant aues: finxisse autem discipuli obsequium: quæ fictio vulpium nomine significata est. Reclinatione verò capitis, humilitatem suam significauit, quę in illo simulatore ac superbo non habebat locum. Eandem interpretationem sequitur tom. 6. lib. de sancta virginitate, cap. 51. Clemens Alexãd. lib. 4. Strom. Vulpes itaque foueas habent, inquit: quia eos, qui in effodiendis & infodiendis versantur diuitiis, homines prauos, & planè terræ filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, Ecce dæmonia eiicio, & curationes efficio hodie & cras, & tertiò cõsumor. Volucres enim cœli, eos qui cœlo ab aliis auibus sunt distincti, qui reuera sunt mundi, qui ad cœlestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Rup. lib. 7. in Matth. Quanti hodie sunt, inquit, propter quos horum meminisse oportuit: quorũ in cordibus, cùm in ore sanctam conuersationem profiteantur, maligni spiritus ita cubant, sicut vulpes in foueis, sicut volucres in nidulis: & locus in eis non est, vbi filius hominis caput suum reclinet? Euth. in Matt. Et vulpibus, inquit, & volucribus sum pauperior: nec enim receptaculum habeo, nec quantum sufficiat ad caput tantum reclinandum. Tales autem esse volo & eos qui me sequuntur. Greg. Nanzanz. ad Hellenium: Ita enim vitam comparare oportet, vt à terrenis opibus, quibus mundi huius princeps, miserorũ mortaliũ animos eludere, quasq; subinde ad alios aliósq; transferre solet, omninò abhorreant, spemque bonorum eorum, quæ nec vnquam dominos suos deserunt, instar omniũm opum habeant. Est enim, vt quibusdam intellectis scribit, maximæ cuiusdam hæreditatis instar, paupertas sacra, velut commodissimum virtutis organum. Porrò Christus cum diues esset, pro nobis pauper factus est, vt eius paupertate diuites essemus. Nam quia miratur mundus diuitias & honores, illas Christus contempsit, non modò vt eas contemnendas doceret: sed & vt ostenderet se non humanis mediis numen suum propagasse. Et quia docebat veram beatitudinem in futuro repositam esse, ideò hìc paupertatem elegit: suæ tandem gloriæ diuitias post resurrectionem ostensurus. Et fuit sanè hæc etiam Gentilium philosophia, vt præ sapientia omnia isthęc caduca spernerent. Prophetæ verò paupertatem voluntariã secuti sunt, cùm & ipsi, si voluissent, ditescere possent. Chrysosto. hom. 2. ad pop. Antioch, Dic enim mihi, quid Helia pauperius? Sed propterea omnes diuites vincebat, quoniam pauper hic erat. Ipsam verò paupertatẽ ex mentis opulentia elegit. Qui enim omnem pecuniarum copiam, animi sui magnitudine esse putauit inferiorem, nec philosophia sua dignã: ideò tantam pauperiem amplexatus est. Quòd si magna præsentia putasset, non tantum

Chrysost.

Theoph.

Petr. Chrys.

Vulpes quid significat.

August. *An Christo displicuerit hic ipsum sequi paratus.*

Idem Aug.

Cle. Alex.

Rupertus

Euthym.

Greg. Nãz.

Christiana paupertas.

Chrysost.

Pauperes Christiani sunt diuites.

meloten poſſediſſet: ſed ita vitæ vanitatem condemnauit, & tanquam lutum proiectum omne aurum deſpexit, vt præter amictum illum nihil ampliùs poſſideret. Idcircò rex pauperis indigebat, & ad corpus nihil plus quàm meloten habens, ditabat, qui tantum habebat aurum: ſic ſplendidior trabea erat melote, & regalibus aulis iuſti ſpelunca. Ioan. Damaſc. hiſt. Barlaam cap. 15. Atqui pauci ſunt, vt ait Dominus, qui per arctam & anguſtam viam hanc incedant: qui autem per facilem & latam, quamplurimi. Nam qui ſemel pecuniarum cupiditate, & vitiorum, quæ ex voluptatibus oriuntur, amore correpti, vanæque & inani gloriæ addicti ſunt, vix ab ipſis diuelli poſſunt, vt qui alieno domino, quique omnia contrà ac Deus imperat, atque ipſos tanquam catenis quibuſdam vinctos tenet, vltrò ſeipſos manciparint. Hinc fit, vt & iſte Scriba Chriſtum ſequi non poſſit, cupidus laudis, & opum: cum omnem hunc fumum abiiciédum Chriſtus ſuo exéplo monuerit. Vnde, ſicut meditatur Druthmar. in Matt. ait, Quid me vis ſequi lucri cauſa, cum tantæ paupertatis ſim, vt quod beſtiæ paruæ & volucres cœli habent, hoc caream? Videlicet nec vbi lectum faciam, niſi in aliorum manſionibus hoſpitando, victu & veſtitu contentus ſim. *Dixit autem ad alterum, Sequere me. Ille autem de diſcipulis eius erat.* Quis fuerit, non dicitur. Tamen Clemens Alexand. lib. 3. Strom. ſcribit fuiſſe Philippum. Auguſtinus ſer. 7. de verb. Dom. in Matth. Quantum mali in illo, tantum boni videbat in iſto. Ideò & iſtum tacentem, & nihil promittenté inuitat, vt ſequatur. Nouit Dominus qui ſunt eius. Propterea & à vocante dictum eſt, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Ego ſcio, inquit, quos elegerim. Ita piſcabatur Chriſtus. Nam ſimile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti: quam cùm impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa ſua, malos auté foras miſerunt. Eligit igitur Chriſtus iſtum vt bonum piſcem, & illum ab altero diſcernit. *Ille vero dixit. Domine, permitte mihi primùm ire, & ſepelire patrem meum.* Sine hoc me vltimum pietatis officium patri exhibere. *Ieſus autem ait illi, Sequere me. & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Petr. Chryſol. hom. 19. Nunquid, inquit, ſic Chriſtus negat vltimum pietatis obſequium? Vetat extremum munus, parentibus quod debetur? Non pietatis obſequium negat, ſed diuinam præponit humanis affectibus ſeruitutem. Hoc enim non *primum* eſſe debuit, ſed ſecundum: & terrenus pater cœleſti poſtponendus eſt. Auguſtin. ſer. 7. de verb. Domini, in Matth. Fides cordis eius Domino ſe oſtendebat, inquit, ſed pietas differebat. Dominus autem Chriſtus, quando parat homines Euangelio, nullam excuſationem vult interponi carnalis huius, temporaliſque pietatis. Equidem & lex Dei habet, & ipſe Dominus arguit Iudæos, quia deſtruebant ipſum mandatum Dei. Et Paulus Apoſtolus in Epiſtola ſua (Ephes. 6.) poſuit, & dixit, Hoc eſt mandatum primum in repromiſſione, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Volebat ergo iſte iuuenis obtemperare Deo, & ſepelire patrem ſuum: ſed eſt locus, & eſt tempus, & eſt res, quæ huic rei, huic tempori, huic loco ſeruiat. Honorandus eſt pater, ſed obediendú eſt Deo. Amàdus eſt generator, ſed præponédus eſt creator. Ego, inquit, ad Euágelium te voco, ad aliud opus mihi neceſſarius es. Maius eſt hoc, quam quod vis facere. Hieronym. Epiſt. ad Heliodorum, ita monet omnia cótemnenda eſſe, vt ad Deum conuolemus: nec hoc crudelitatis eſſe genus docet. Nunc, inquit, & gerula quondá, iam anus, & nutricius ſecundus poſt naturalem pietatem pater clamitet: Morituros expecta pauliſper, & ſepeli. Forſitan & laxis vberum pellibus mater, arata rugis fróte, antiquum referens mammis lallare, congeminet. Dicant ſi volunt & Grammatici: In te omnis domus inclinata recumbit: Facilè rumpit hæc vincula amor Dei, & gehennæ timor. At contrà ſcriptura præcipit parentibus obſequendum: ſed quicunque eos ſupra Chriſtum amat, perdit animam ſuam. Gladiú tenet hoſtis vt me perimat, & ego de matris lachrymis cogitabo? Propter patté militiam Chriſti deſeram, cui ſepulturam Chriſti cauſà non debeo, quam etiam omnibus eius cauſa debeo? Domino

Io. Damaſc. *Diuitia auocăt à Deo cultu.*

Druthmar.

Cle. Alex. Auguſt.

Pet. Chryſ. *Non negat Chriſtus obſequiú in defunctos.*

Auguſt. *Deus parentibus præponendus eſt.*

Hierony.

paſſuro timidè Petrus conſulens, ſcandalum fuit. Paulus retinentibus ſe fratribus, ne Hieroſolymam pergeret, reſpondit: Quid facitis plorantes, & cótusbantes cor meú? Ego enim non ſolum ligari, ſed & mori in Hieruſalem, pro nomine Domini Ieſu Chriſti paratus ſum. Euthym. in Matth. Itaque quod Dominus dixit, *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos*, prohibuit eum non vetans honorare parentes, ſed docens oportere eum, qui cæleſtia appetit, nó conuerti ad terrena: neque viuidis relictis, ad mortifera recurrere, aut ſupra Deum honorare parentes. Sciebat enim quòd alij eum eſſent ſepulturi: nec æquum erat, vt ab his, quæ magis neceſſaria eſſent, recederet. Opinor autem eum, qui mortuus erat, infidelem fuiſſe, ideóque dixiſſe Chriſtum, *Dimitte mortuos.* hoc eſt, recede ab his, qui in fide mortui ſunt, vt ſepeliant mortuos, qui ipſum contingunt. Nam hic mortuus non eſt tuus mortuus: nec enim fideli pars eſt cum infideli. Cyrillus Alexád. lib. 8. in Ioan. cap. 23. Omnis enim qui peccat, moritur: vt Dominus per Ezechielem dicit, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Petrus Chryſologus, ſerm. 19. Fidei filius, inquit, ad domum perfidiæ cur rediret? Salutis proles, perditum cum perditis cur defleret? Reſurrectionis pignus ad ſepulchra genitoris quid curaret? Auguſt. ſerm. 7. de verb. Dom. in Matt. Pater tuus mortuus eſt: ſunt alij mortui, qui ſepeliant mortuos. Mortui ſepelientes mortuos, qui ſunt? Poteſtne mortuus à mortuis ſepeliri? Quomodo inuoluunt, ſi mortui ſunt? Quomodo plangút, ſi mortui ſunt? Et inuoluunt, & plangunt, & mortui ſunt, quia infideles ſunt. Idem lib. 4. de Trinit. cap. 3. Sic Dominus in vna ſententia Euágelica, vtramque mortem cuiuis facilè diſcernendam poſuit, vbi ait: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Sepeliendum quippè corpus mortuú erat: ſepultores autem eius per infidelitatis impietatem, in anima mortuos intelligi voluit: quales excitantur, cùm dicitur, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. (Epheſ. 5.) Idem lib. 3. Qu. Euang. qu. 7. mortuos hic non credentes dicit. Mortuos ſuos, qui nihilominus ſine fide de corpore exierint. Petrus Chryſol. ſerm. 19. Quomodo mortui ſepeliunt mortuos ſuos? Fratres, ipſe dixit, Ego ſum vita. Quod eſt anima corpori, hoc eſt animæ Chriſtus. ſine anima corpus non viuit, non viuit anima ſine Chriſto. Recedente anima mox corpori fœtor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, & omnia viſu deteſtanda ſuccedunt: diſcedente Deo, cóſeſtim venit in animam peccatorum fœtor, corruptio criminú, vitiorum putredo, conſcientiæ vermis, vanitatum cinis, infidelitatis horror, & fit in corporis ſepulchro viuo funus animæ iam ſepultum. Accedebat ad excuſam, quòd cadauer perfidiæ perfidis agebatur obſequiis, & impietatis miniſterio pietas curabatur. Ita tantum ab infideliú conſortio nos abeſſe debere Chriſtus monebat, vt ne quidé ad patris infidelis ſepulturam nos intendere permittat, ne fortè hac occaſione, cum infidelibus permixti, horú etiá perfidiam & impietatem probare videamur. Hilarius lib. Comment. in Matth. Can. 7. Primùm enim, inquit, oſtédit Chriſtus, perfectam in ſe fidem, nulla ſecularis in alterum officij religione eſſe deuinctam: Deinde inter fidelem filium, patrémque infidelem, ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obſequium humandi patris negauit, ſed admonuit non admiſceri memoriis ſanctorum mortuos infideles: Mortuos autem etiam eos eſſe, qui extra Deum viuant. Druthmarus, in Matth. Ille ergo, ad quem ſepeliendum diſcipulos ire volebat, anima & corpore mortuus erat, & illi qui iuxta eú erant, anima mortui erant. Et poterat euenire, vt ſi diſcipulus ad mortuos in anima veniret, ipſe animo moreretur: quia cum ſancto ſanctus ſolet quis fieri, & cum peruerſo peruerti. Itaque ne animæ ſuæ periculum ſubiret, ſatius eſt vt aliis infidelibus infidelem patrem ſepeliendum relinquat, & Chriſtum ſequatur. Tho. Aquin. lib. Comment. in Matth. monet nos, ne affectu ordinato erga parentes reuocemur à Chriſto. Ita enim moderari noſtram dilectionem & ſolicitudinem oportet, vt primum Deo dedicetur, & impédatur. Adiicit verò, *Tu autem vade, & annuncia regnum Dei.* Hoc ſcilicet munus Apoſtolicú exteris omnibus officiis

Euthym.

Cyr. Alex.

Pet. Chryſ.

Auguſtin.

Quomodo mortui ſepeliăt mortuos.

Idem Aug. Pet. Chryſ.

Hilarius.

Druthmar.

Thom. Aq.

præferen

Dio. Sicul.

Verbi ministri ne qua sit solicitudo temporalium.

præferendum est: quia verbum Dei non est alligatum. Ex quo docentur ij, qui onus prædicationis sibi vendicant, ne qua rerum terrenarum solicitudine auocentur. Nam si, vt scribit Diodorus Siculus, olim apud Babylonios ij qui astrorum cursus obseruabant, publica contributione & impensa alebantur, ne fortè victus cura obruti, à cœlestibus animum auerterent: quantò conuenientius est ministrum verbi ita communibus fidelium expensis & ali, & vestiri, vt omnem suam in Deum, & ministerium suum solicitudinem impendat? *Et ait alter, Sequar te Domine sed permitte mihi primum renunciare his qui domi sunt.* Semper aliquid est, quòd remoretur spiritum. Spiritus promptus est, vt inquit Christus, caro autem infirma. Audiuimus & ex parabola, illos qui ad nuptias vocantur, excusare se, alios quòd vxorem duxerint, alios quòd iuga boum emerint, iste adhuc domesticorum suorum affectu retinetur. Cæterùm renuntiare hîc non significat, interdicere sibi, & ablegare à se: quasi id facturus sit, quod Christus monet (Luc. 14.) vt renunciemus omnibus quæ possidemus: sed significat vale dicere. *ἀπατάξασθαι* enim annũciare est: vt qui suam primùm intentionem parentibus significaturus esset, & ita eum bona illorum venia Christum sequuturus. August. serm. 7. de verb. Dom. in Matth. Credo hic sensus est: Annunciem meis, ne fortè, quomodo fieri solet, quærant me. *Et Dominus, Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Vocat te Oriens, & tu attendis Occidentem? Euthym. in Luc. Parabolicè ergo Saluator dixit, Aratrum, & Sequi se: & tantundem est, ac si dicat: Nemo qui me sequi conatur, si à tergo respiciat, hoc est, mentem adhuc ad temporalia deflectat, aptus est ad regnum Dei. Oportet enim eum, qui eligit sequi Christum, confestim omnia despicere, & sequi, ne oculos quidẽ ab eo diuertendo, ne fortè habitu ac specie eorum, quæ à tergo sunt, teneatur. Bonauẽtura in Luc. Huius rei figura præcessit in vxore Loth (Genes. 19.) quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Quia talis homo efficitur inutilis, & sterilis: & ideò Luc. 17. Qui fuerit in agro, non redeat. Memores estote vxoris Loth. Vnde 2. Pet. 2. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionẽ, retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contingit enim eis illud Prouerbij, Canis reuersus ad vomitum. Quod rectè intelligi potest de recidiuantibus & apostatis. Et ideò è diuerso suadetur, Eccl. 5. Esto firmus in via Domini. Talis erat Apostolus, sicut dicitur Phil. 3. Quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora, extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauiũ supernæ vocationis. Et ideò ipse monebat Ephes. 3. In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, &c. Sciebat enim à Domino dictum esse, (Matt. 7.) Qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Ad hoc potissimũ in scriptura nos inuitat. Vnde per totam legem & Prophetas prohibet filios Israël, ne reuertantur in Ægyptum: id est, ne à diuino obsequio conuertatur homo ad mundum. Hinc factum est, vt quia Israëlitæ in mentem repetebant pepones & melones, quibus abundauerant in Ægypto, & pertæsi deserti, rursus ad Pharaonis terras redire cupientes, à Domino in deserto interfecti sint. (Num. 14.) Augustin. tom. 9. in tract. de rectitudine Catholicæ conuersationis: Non igitur, inquit, in arrepto benè agendi proposito penitùs lassescamus. Respicere enim retrorsum, nihil aliud est, quàm in eo quenquam pœnitere, quod cœperit bonum, & rursum mundanis delicijs obligari.

Bonauen.

August.

Euthym.

Quod aratrum, ager, manus, aspectus.

August.

Christo in nauicula dormiente, tanta tempestas oritur, vt discipuli sibi timentes illum excitare audeant: qui quidem ab eo de modica fide arguuntur. Tandem imperauit ventis & mari, fitque magna tranquillitas: vnde & omnes magno timore concutiuntur.

Matth. 8.	Mar. 4.	Luc. 8.	Ioan.
Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eũ discipuli eius: & ecce motus magnꝰ factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus: ipse verò dormiebat. Et accesserũt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicẽtes, Domine, salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis, modicæ fidei? Tũc surgens imperauit vẽtis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porrò homines mirati sunt dicentes, Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?	Et ait illis in illa die, cum serò esset factum, Trãseamus contrà. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita vt erat in naui: & aliæ naues erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi, Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno: & dicebant ad alterutrum, Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?	Factum est autem in vna dierũ, & ipse ascendit in nauiculã & discipuli eius, & ait ad illos, Transfretemus trans stagnũ. Et ascẽderũt, & nauigãtibus illis obdormiuit: & descendit procella vẽti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerũt eum dicentes, Præceptor, perimus. At ille surgens increpauit ventum & tempestatem aquæ: & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis, Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad inuicem, dicentes, Quis, putas, hic est, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?	

Introductio.

SI Quid pauoris infantes corripiat, tunc ad nutrices magno clamore cõuertuntur. Quanto verò meliùs nos excipit Christus? Seneca libr. 6. de beneficiis, Deorum in nos beneuolentiam, nutricum similitudine explicat: vt quæ etiã renitentibus paruulis adblandiãtur. Quis autẽ Christi in nos beneuolentiam explicare possit? Quis vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Adsit morbus, hostis, tempestas, fames, aut quæuis alia tribulatio: an non de nobis id dici poterit, Clamauerunt ad Dominum cùm tribularẽtur, & de necessitatibus eorum eripuit eos? Hoc nos ex Euangelica colligemus historia, quæ nunc enarranda est: descripta quidem à Matthæo, Marco & Luca. Ista verò contigisse statim post habitam ad tres illorum, qui Christum se secuturos pollicebantur, responsionem, scribit Augustinus lib. 2. de cons. Euangel. capit. 23. & 24. Nec hoc mirum videri debet, cùm Matth. cap. 8. enarratis quibusdam parabolis, adiecit: Non factum est in illa die, sed *factum est in vna dierum*: quoniam & hanc historiam per recapitulationẽ priùs omissam hic inseruit. Nec enim definit quo die hoc contigerit. Euthym. in Matth. Quum enim turbis beneficia contulisset, sanando languores & morbos eorum, videbantur discipuli nullo affecti beneficio. In hos igitur suam exercet munificentiam: at postquàm eos permisit in demersionis periculũ incidere, demũ mirabiliter eripit. Sed & mox sequitur vocatio Matthæi, quam initio prædicationis Christi contigisse verisimile est. Chrysost. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Lucas quidem, ne quis ab eo temporum ordinem quærat: Et factum est, inquit, in vna dierum: Marcus quoque similiter. Hæc autem à me prædicta sunt, ne quis, quoniam nõ eodem modo scribũt omnes, discrepare ipsos arbitretur. Turbas igitur præmisisse, ac discipulos tantùm secum retinuisse, alij etiam dicunt. Id autem non frustrà, neque casu fecit: verùm vt futuri signi miraculo ipsos corroboraret. Patratis enim in terra miraculis, etiam se in mari potentem esse ostenderat, cùm & Petro iussisset, vt laxaret retia in capturam. Nunc verò, vt nõ modò afflictis in terra, sed & in mari periclitantibus auxiliatorem se & saluatorem ostendat, Apostolis nunc etiam succurrere voluit. Bonauentura in Luc. Apostolos enim suæ potestatis esse testes voluit. Psal. 106. Qui descendunt mare in nauibus,

Comma.

Augustin.

Euthy.

Chrysost.

Bonauent.

ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. *Ascendente enim Iesu in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius.* Non enim est discipulus super magistrum. Si me persecuti sunt, inquit, & vos persequentur. Ideò illos comites in periculis esse voluit, quos tandem & variis tentationibus ventilari permisit: vt sicut simul cum Christo affligi, ita & cum eo & per eum consolari viderētur, idq; sedata tempestate. Si enim socij sumus passionum, inquit Paulus, erimus & consolationum.

Christum sequi debemus in tribulationibus.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Nam vt palæstræ magister optimus, ad vtrúque discipulos suos exercebat, ne aut terrore vincerentur, aut honoribus efferrentur: ita ne magnum quid sibi arrogent, quoniam aliis omissis ipsos secum tantùm retinuit, & vt in tempestatem incidāt permittit. & simul in ferendis aduersis fecit meliores. Ita enim docebat eos non posse ad portum salutis peruenire, nisi per mare tribulationis præsentis. Sap. 14. Transeuntes mare per ratē liberati sunt. Psal. 65. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

A

B

Origen.

Sequuntur quoque discipuli, vt & in omnibus suos sectatores illos esse debere Christus ostenderet. vt Origenes meditatur hom. 6. in diuers. Secuti sunt enim discipuli, inquit, non imbecilles, sed firmi & stabiles in fide, mansueti & pij, spernentes mundum, non duplici corde, sed simplici. Secuti sunt eum non tantùm gressibus corporis, sed magis sanitatem comitantes, & iustitiā eius consectātes.

Alb. Mag.

Quin etiam, vt Albertus Mag. in Matth. obseruat, cùm nauicula ista typus sit Ecclesiæ, præfiguratur quòd & Apostoli Christum in illa constantissimè secuturi essent: etsi nec à magnis periculis eximerentur. Siquidē, vt dicitur Prou. vlt. facta est quasi nauis institoris, de longè portans panē suum. Vnde in persona Christi & suorum dicitur ad Noë, Genes. 7. Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim inueni iustum coram me.

C

Christum sequamur in arca, scilicet in Ecclesia.

Pet. Chrys.

Christus in Ecclesia.

Petr. Chrysolog. serm. 21. *Dimittunt turbam*, qui popularem auram, & vulgum deserunt, incerto semper iudicio peruagantem: neque addicti rumoribus humanis, à virtutis itinere retardantur: sed de bono conscientiæ stabiles, & securi laudum, & derogationum mendaces fluctus, Christo comitante pertranseunt. Habetur autem Christus in naui, hoc est, in Ecclesia, vbi natus, vbi adoleuit, vbi passus, vbi crucifixus, vbi sepultus, vbi ascendisse in cœlum, patris ad dexterā consedisse, vnde mortuorum & viuorum iudicem esse venturum, singularis est salutis confiteri: qui taliter in naui nostra Christum confessus assumpserit, etsi tunditur fluctuū scandalis, non tamen periculis mergitur.

D

Lactant.

Lactantius l. 6. Institut. cap. 8. Nauticæ comparat hanc vitam nostram: quæ sanè & tunc erit tutissima, cùm Christum ducem habuerit, nec nos ab Ecclesiæ naui excesserimus. Eadem verò ratione, inquit, hanc vitæ viam quæri oportet, quâ in alto iter nauibus quæritur. Non terra aspicienda est, sed cœlum: non homo, sed Deus attendendus est, & iuxta lumen cœleste dirigendum est. Verùm nonnunquam cōtigit, vt quia rectà non tendunt, in scopulum nonnulli impingant, & pereant.

Ecclesia nauis.

Vita nostra est nautica.

E

Origenes.

Origen. in Psal. 36. Itaque si nauigas in naui positus, inquit, vides terras & promontoria, & montes, cæteráque transeuntia: non quia illa moueantur, sed quia prospero vento flante illa pertransis. Ita & in hoc mundo, si sancto spiritu mentem tuam perflante, secundo atque prospero nauiges cursu, pertransis sensu tuo omnia hæc quæ videntur, quia temporalia sunt, & intueris illa quæ æterna sunt. At verò quid si tempestas magna oriatur? Vt enim alterationi obnoxium, nec semper quietum est mare: ita nec in eodem statu res huius seculi permanent. Dixerim & ea ratione militantem Ecclesiam dici, quòd continuis hostium conatibus impetatur? Hoc ergo significant sequentia. *Et ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus.*

F

Druthmar.

Druthmarus in Matt. Plus solent tempestates nocere in his stagnis quàm in fluminibus: quia aquæ quæ non currunt, si modicam commotionem habuerint, eò fit violentior motus: ita vt nisi citò ad ripam fugerint, periclitentur. Quàm verò periculosior est hic mundus, nisi nobis ipsi prospiciamus: quam violentior ventus, & profundiores abyssi?

Basil.

Aqua, turba seculi.

Basilius hom. in initium Prouerb. id ex Psalte colligit, (Psal. 17.) Misit de alto, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Turbas autem huius seculi aquas nuncupat, quòd nihil hîc stabile, sed perturbationibus plena sint omnia. Impossibile enim est mare diu in eodem statu permanere: tranquillum nunc statim inflatur: Sic etiam res humanæ facilem in vtranque partem cōuersionem accipiunt. Neque enim corporis sanitas, iuuentutis flos, domus splendor semper stant: sed asperitas fluctuum tibi excitatur. Noui alios fluctus, & tempestatem horrēdam aduersus animam excitatam ex affectibus carnis: quales sunt iræ, timores, voluptates & tristitiæ. Et magna quidem vis est maris spumantis: sed maior tribulationum illarum, quæ suffocant animas. Neque verò existimandum est, hanc tempestatem non Christi prouidētia excitatam esse. Nulla enim nos manet calamitas, nisi ipso permittente.

A

Origenes.

Cur Christus permisit hanc tempestatem.

Origen. hom. 6. in diuers. Ingressus ergo nauiculam, inquit, fecit turbari mare, commouit vētos, concitauit fluctus. Cur hoc? Ideò vt discipulos mitteret in timorem, & suum auxilium postularēt, suámque potentiam rogantibus manifestaret. Illa tempestas non ex sese oborta est, sed potestati paruit imperantis, eius qui educit ventos de thesauris suis (Psal. 134.) Qui terminum mari arenam constituit. (Iob. 38.) Dixit nanque ei, Vsque huc venies. & non supergredieris, sed in temetipso confringentur fluctus tui.

B

Ecclesia non mergitur.

Cæterū *nauicula operiebatur fluctibus*. & tamen non mergebatur. Operitur & Ecclesia, operiūtur & iusti magnis perturbationibus, sed non suffocātur. Clamat Psaltes: Non me demergat procella aquæ, neque absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteus os suum.

C

Druthmar.

Druthmarus in Matt. Cooperta erat nauicula, ita vt non videretur ab his qui in terra stabāt propter altas vndarum procellas. Sic Apostolus: Aporiamur, inquit, sed non destituimur.

Petr. Chrys.

Petrus Chrysolog. serm. 10. Sic vbi Christus Ecclesiæ suæ nauim mare huius seculi transfretaturus ascendit. Gentium flabra, Iudæorum turbines, persecutorum procellæ, vulgi nubes, dæmonum nebulæ sic fuerunt, vt totus mundus fieret vna tempestas. Regum spumabant vndæ, feruebāt potestatū fluctus, sonabat rabies traditorū, populorū gurgites rotabātur, perfidiæ notabantur scopuli, mugiebāt littora Christiana, lapsorū naufragia vexabātur, & erat totius mūdi vnū discrimen, vnumq; naufragium. *Dominus autem dormiebat.*

D

Euthy.

Marcus dicit, quòd *erat ipse in puppi super ceruical dormiens*. Euthymius in Matth. Erat autem ceruical illud ligneum in puppi fabricatum. Dormiebat verò dispensatoriè, vt vehementer timerent. Nam si vigilasset, aut nullo modo timuissent, aut parùm territi fuissent. Oportebat autem eos magnum timoris sensum concipere, vt etiam ad magnum potentiæ illius sensum peruenirent, & maiorem de eo fidem conciperent.

Quomodo Christus dormiebat.

Interim tamen dicere poterat id Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat: quia, vt dicitur Psalm. 120. Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israël.

E

Hieronym.

Hieronym. in cap. 8. Matth. Huius typum in Iona legimus, quando cæteris periclitantibus ipse securus est, & dormit, & suscitatur, & imperio ac sacramēto passionis suæ liberat suscitantes. Dormit igitur, vt se securum esse admoneat, nihilque sibi timendum esse, cùm possit in instanti tranquillitatē reddere.

Hilarius.

Hilarius in Matt. Igitur secundum hæc, Ecclesiæ, intra quas verbum Dei non vigilauerit, naufragæ sunt: nō quòd Christus in somnum relaxetur, sed quòd somno nostro consoporetur in nobis.

August.

F

Augustin. in Psal. 25. Nauigamus enim quoddam stagnum, ventus & procellæ non desunt: tentationibus quotidianis huius seculi penè completur nauigium. Vnde autem sit, nisi quia *dormit Iesus*? Fides enim tua, quæ est de Iesu, obdormiuit.

Dormit Iesus in nobis.

Surgunt procellæ stagni huius, & vides malos florere, bonos laborare, & dicit anima tua: O Deus, ipsa est iustitia tua, vt mali floreant, boni laborent? Et Deus tibi: Ipsa est fides tua? Hæc enim tibi promisi, ad hoc Christianus factus es, vt in isto seculo floreres? Hîc mali florent, qui postea cum diabolo torquebuntur. Et idem in concupiscentias inclamat in Psalm. 93. Tertull. lib. de baptis. Nauicula illa figuram Ecclesiæ præferebat, inquit, quòd in mari, id est seculo, fluctibus,

id est, persecutionibus, & tentationibus inquietatur: Domino per patientiam velut dormiente, donec orationibus sanctorum suscitatus, compescat seculum, & tranquillitatem suis reddat. Euseb. Emesenus hom. in istud Euang. Nobis, fratres, nobis fiunt illa, nobis dormit Iesus, nobis surgit à somno. Significatio est, nostræque fragilitatis instructio. Pro nobis dormit, qui pro nobis moritur. Non enim dormiret, nisi suum somnium nobis proficere intelligeret. Dormire enim videtur pastor, quando lupi in oues sæuiunt, quando fures rapiunt, & non est qui eripiat. Sic igitur & Iesus, quamuis non dormiat, dormire tamen videtur, quando tyranni sæuiunt, quando lupi in bonos insurgunt, quando boni vincuntur, & mali vincunt. Non dormit quidem, sed prælium intuetur, & certaminis simul finem, & bellantium fidem expectat. Et quia non statim adiuuat, quia non citò laborantibus subuenit, dormire putatur. *Et accesserunt ad eum discipuli eius*, premebat enim eos extrema necessitas, *& suscitauerunt eum*, vt qui nullam moram in tanto periculo interponendam esse viderent, *dicentes, Domine, salua nos, perimus.* Illum quasi hanc tempestatem ignorantem adoriuntur. Atqui non ea ratione preces ad Dominum fieri debent. Athanas. libr. de communi essentia Patris & Filij & Spiritus S. Inuenimus, inquit, à Domino dictum ad Salomonem, (3. Reg. 3.) Postula à me, & faciam tibi. Non quòd ignoraret postulationem: sed vt (Phil. 4.) postulationes nostræ innotescant apud Deum. Pro eo quod est, Indicate illi quæ velitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propositum approbanti. Chrysostom. hom. 23. Oper. imperfect. in Matth. Quòd autem discipuli Christum suscitant, & precantur, hoc futurum prædixerat Dauid dicens: Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. Et quæ istæ nubes sunt, quæ timentibus aquis vocem dederunt, nisi discipuli, qui adinstar nubium, de terra surgentes ad cœlos, sine aliquo pondere peccati, spiritualis naturæ leuitate feruntur, & ad irriganda corda credentium, pluuiam diuinæ prædicationis effundunt? Euseb. Emes. in hom. Ecce verò Christi discipuli non armis, sed clamore & orationibus, maris huius procellas deponunt. Sic se defendunt, hæc arma suscipiunt, hoc auxilio se tuentur, hoc clypeo muniuntur. Orig. ho. 6. in diuers. timorem hunc, & importunitatem discipulorum exaggerat. Tanto, inquit, fuerant metu conterriti, & penè animo alienati, vt irruerent in eum, & turbulenter suscitarent eum, dicentes: *Domine salua nos perimus.* O beati & veraces Dei discipuli, Dominum salutatorem vobiscum habetis, & periculum timetis? Vita vobiscum est, & de morte soliciti estis? Maris tumore trementes, creatorem eius præsentem ita suscitatis, quasi non possit dormiente corpore fluctus sedare, vel mitigare? Sed quid respondent hi dilectissimi discipuli? Paruuli, inquiunt, sumus, adhuc infirmi, & nondum robusti: ideò timemus, ideoq; trepidamus: necdum vidimus crucem, necdum nos confirmauit passio Domini & resurrectio, non ascensio in excelsis, non missio vel descensio Spiritus sancti, propterea fragilitate nutamus. Ideò igitur ad ipsum istud idem clamant, quod Psaltes, (Psalm. 43.) Exurge, quare obdormis Domine? Exurge, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum. Druthmar. in Matth. Mare Ionas turbauit, sed inuitus: turbauit Christus, sed voluntarius. Voluerunt fugere nautæ cum Iona, sed non permisit mare. quasi diceret, Reddite perfugam, & mittam illum in carcerem, & ite in pace. Volebant isti fugere, & quasi diceret mare, Nisi credideritis quòd Deus noster sit, non effugietis. Recurrerunt ad hoc quod consueti erant, ad hoc quod videbant. Non fuerunt perfecti, vt dicerent, Qui creauit nos vigilat, hic nobiscum est. Qui dormit, de sancta Maria natus est: sed tamen non auderis illum mergere. Thom. Aqu. lib. Comment. in Matth. capit. 8. Sic enim Christus se habebat ad omnia, vt quoties volebat ostendere diuinitatem, primùm suæ humanitatis aliquod argumentum porrigeret. Dormiebat, quia habitu inuentus est vt homo, non autem dormiebat in ratione diuinitatis. Dormiebat, vt constituerentur discipuli inter spem & timorem. Dormiebat, vt

Eus. Emes. — Christus non ignorat. — Athanas. — Chrysost. — Eus. Emes. — Orationibus excitatur Deus. — Origen. — Druthmar. — Thom. Aq.

securus. Prouerb. 8. Librabat fontes aquarum, quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis. Clamant igitur, & illum suscitant: cum interim, si diuinitatem eius attendissent, securiores essent futuri. *Salua nos*, aiunt, tu qui tot ægrotos curasti, qui animam agentes erupisti, attende iam nobis in extremo periculo constitutis, *salua nos*: & rectè hoc quidem ad Christum, cùm sit omnium saluator. *Perimus.* En nos procellæ obruunt, nihilque spei reliquum est, nisi tu nos adiuues. *Magister, non ad te pertinet, quia perimus?* Itáne parùm de nobis solicitus es, vt in extrema necessitate positos deseras? *Et dicit eis Iesus. Quid timidi estis modicæ fidei?* Vocantur ὀλιγόπιστοι, parum fidentes, vt qui cum Christo dormiente parùm se tutos esse putabant. Theophylact. Non dicit incredulos, sed modicæ fidei. Nam quod dicunt, *Salua nos* fidei est: sed quod adiiciunt, *Perimus*, non est fidei. Ostendit autem timorem afferre pericula, vtique quia tunc Satanas audacior est. Ita fidem illorum hac perturbatione probatam esse ostendit. Origenes homil. 20. in Luc. Existimo tentationes pro vento intelligi, quæ confuso credentium aceruo alios paleam, alios triticum esse demonstrat. Nec enim te ventus paleam, aut triticum facit, sed talem esse docet, & quod latebat, profert in medium. Putas enim, ait Dominus, aliter me tibi fuisse locutum, quàm vt pareres iustus? Afflixi te penuria, vt manifesta fierent, quæ erant in corde tuo. Ideò vbi tempestas conquieuerit, fundanda est domus nostra, non super arenam. Ita sicut palea vento, aurum igne, fideles tribulationibus probantur. Atqui si Christum verè Deum fuisse credidissent, quomodo non in eum omnem fiduciam coniecissent? Basil. homil. 4. Hexam. Per omnem, inquit, aquarum historiam, memor sis primæ vocis, Congregentur aquæ, ne scilicet terram obruant. Ideò furiosum sæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per vndas exurgens, vbi litora tantùm contigerit, impetu in spumam dissoluto retrocedit. Aut me non timebis, dicit Dominus, (Hier. 5.) qui posui arenam terminum mari? Debilissima re, arena, id quod violentia intolerabile est, frænatur. Huius ergo diuinæ omnipotentiæ eos recordari oportet, qui in maris periculis positi sunt: vt tantò maiore confidentia Deum inuocent. *Vbi est fides vestra?* ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν, vbi est illa vestra fides? Non fiduciam simpliciter, sed fidem intelligit, qua illum ex tot operibus omnipotentem esse colligere debeant. Augustin. lib. 2. de cons. Euang. c. 42. Illam enim inquit, perfectam fidem requirit, velut granum sinapis. Euthymius in Matth. Sperabant enim quòd eos seruare posset, sed vigilans, non dormiens. Hæc igitur exhortatio tantum valet, ac si dicat, vt meditatur Origen. hom. 6. in diuers. Cur non habetis fortitudinem & fidem? Etsi mundus irrueret, nónne eam debuissetis constantissimè sustinere? Ad omne enim quicquid euenerit, fortitudo necessaria est. Ad omne periculum vel tribulationem, vsque ad animæ exitum, similiter & contra diuitias & delicias, & honores terrenos, animi fortitudo tenenda est, vt neque extollaris, ô homo, neque in superbiam erigaris, non despicias inimicos, neque humiles spernas, neque obliuiscaris Dominum. Quare ergo turbati estis? Quid si hæc tempestas vos ita commouet, facturi estis, cùm aduersum vos vniuersus orbis insilierit: cùm tot tyranni, tot populi, tot hostes? Atqui (Heb. 11.) Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, extinxerunt impetum ignis, obturauerunt ora leonum, obæsam reddiderunt aciem gladij, fortes facti sunt in bello. An non & vos eadem fide hos fluctus superare oportuit? Credenti enim omnia possibilia sunt: sine fide autem impossibile est placere Deo. An non & idem, qui permittit nos propter peccata nostra vexari, nostra fide prouocatus propitius erit? Psal. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Petr. Chrysol. serm. 20. Dei, Dei est quòd vegemur malis, quòd verberamur semper, quòd Gentes valent, quòd ruit gladius, quòd rubigo inficit, quòd impietas potest, quòd dominantur morbi, quòd sæuit mors, quòd tremit terra: nos tamen nec tremimus, nec timemus, nec declinamus à malis, nec appetimus bona. Auaritia furit, anhelat pompa, iniquitas placet, aliena delectant, sed

Theoph. — Origenes. — Fides vincit omnem persecutionem. — Basilius. — August. — Euthy. — Origenes. — Pet. Chrys.

nostra

nostra pereunt: Dei flagella veniunt, sed nostræ prouocant culpæ. Si Deus iustus, vtique nostri misericors. Fratres, reuertamur ad Dominũ, vt reuertatur ad nos Deus: renunciemus malis, vt respondeant bona: & summa fide illum inuocemus, vt & ipse tranquillum reddat. *Tunc surgens imperauit ventis & mari.* ἐπετίμησεν, increpauit, aut cũ cõminatione imperauit. Marc. 4. *Tace & obmutesce.* Hier. in Matth. Ex hoc, inquit, loco intelligimus, quòd omnes creaturæ sentiant creatorem. Quas enim increpauit, & quibus imperauit, sentiunt imperantem: non errore hæreticorum, quia omnia putant animantia, sed maiestate conditoris, quæ apud nos sunt insensibilia, illi sunt sensibilia: cuius etiam imperio febris, quæ socrum Petri detinebat, paruit. Surrexit ergo per potentiam, & imperauit vt Deus. Hic enim est, de quo Psaltes. Ps. 88. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuũ eius tu mitigas. Et Ps. 106. Qui conturbas profundum maris, sonum autẽ fluctuum eius tu mitigas. Et iterum Ps. 64. Ecce dabit suæ voci vocem virtutis: Hanc vtique vocem, qua diuinæ potestatis virtute ventis imperante, maris tranquillitas restituta est. Beatus quoque Iob hoc ipsum futurũ per Spiritum sanctum non ignorans, cùm de Domino loqueretur, ita ait: Virtute sedauit mare. Tob. 3. Post tempestatem tranquillum facis. Origenes homil. 6. in diu. Scriptum fuit Psalm. 77. Et exurrexit tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percussit inimicos suos in posteriora. Imperauit ventis & mari sicut creator, sicut fortis vt potens, vt Dominus imperauit ventis & mari. Et dedit nobis per omnia figuram & doctrinæ imaginem, vt & nos in omni conturbatione & contumelia patientiam teneamus, stabiles simus, fidẽ non deseramus. Etsi omnis iste mundus quasi mare ebulliat, atque in furorem consurgat, etsi omnes venti & vertigines dæmonum vndique sæuiant, etsi omnes principatus & potestates mundi concitentur, & in tumorem iracundiæ spument in sanctos, ita vt vsque ad cœlum sese extollant: nolite timere, nolite turbari. Omnes enim quotquot in fidei nauicula cũ Domino nauigatis, etsi ipse Dominus vestram patientiam, & tolerantiam expectãs dormire videatur, vel impiorum conuersionẽ sustinens, alacriter ad eũ accedite, & ipsum inuocate. Petrus Chrysol. ser. 21. Accedamus ad eum magis fide, quàm corpore: & pulsemus eum plus opere misericordiæ, quàm desperantium tactu: suscitemus non insolenti strepitu, sed clamore spiritualium canticorum, non murmuratione improba, sed supplicatione peruigili. Et verè quidem ille se magistrum ostendet, quia non solùm factor est omnium elementorum, sed etiam moderator & rector: qui cùm nos audierit, planabuntur vndæ, & tumidi fluctus sternentur, & colles: venti diffugient, peribit procella, & tempestas ista quæ imminet, in tranquillitatem maximam commutabitur. Euseb. Emes. in hom. Quotidie quidẽ surgit, quotidie bella sedat, quotidie visibilibus & inuisibilibus hostibus imperat: & eo iubẽte cessant prælia & lites, fit pax & tranquillitas magna. Orig. hom. 6. in diuers. Dat pacem Ecclesiæ, & serenitatem mundo. Quomodo nãque sæpius concilia infidelium commota sunt aduersus veram & firmam Ecclesiam, aliquoties paganorũ, aliquoties hæreticorum? Quemadmodum sæpiùs, sicut maris fluctus irruebant, comminantes & conterentes huius mundi principes, per omnia perdere se Ecclesiæ filios arbitrãtes? Sed surgens Dominus increpauit dæmonum vẽtos, & omnes eũ melescere fecit aduersarios fidei, magnámque pacem & tranquillitatem dedit Ecclesiæ suæ. Beda in 8. c. Luc. hanc Christi victoriam torquet ad illam, quã obtinuit à mortuis resurgens, vbi confregit potentias, arcum, scutũ, gladium, & bellum. Ita nauicula, quæ operiri fluctibus videbatur, salua peruenit ad portum: & Ecclesia, quæ tot hostibus impetita fuerat, & iam in profundũ miseriarũ demersa putabatur, in instanti victoriam contra ventos & fluctus obtinuit. August. in Ps. 128. Oppugnatur Ecclesia, sed non expugnatur: perierunt omnes in diluuio, quod pertulit Noe, & sola arca natauit in fluctibus, & euasit in siccum. Chrysost. hom. 23. Oper. imperf. in Matt. Quamuis

Hierony.

Omnipotentia Christi.

Origen.

Christi de hostibus suis victoria.

Petr. Chrys.

Euse. Emes.

Origenes.

Beda.

August.

Arca, quam nunquam expugnant.

Chrysost.

infestatione inimici Ecclesia, vel seculi tempestate laboret, quibusuis tentationum fluctibus pulsetur, naufragiũ facere non potest: quia filium Dei habet gubernatorem, Angelos remiges, portat choros omnium sanctorũ, erecta in medio salutari arbore crucis, flante Spiritu sancto, ad portum Paradisi, & securitatem æternæ quietis deducitur. Idẽ in ho. de ipsius expulsione: Licet mare insaniat, Petrã non potest commouere. Et quibusdam interiectis: Durũ tibi erit aduersum stimulum calcitrare, quia nõ stimulum retundes, sed pedes calcitrans vulnerabis: neque fluctus, qui saxo illiduntur, ampliùs aliquid proficiunt, quàm vt fracti seipsos dissoluant, & in spumas extenuati depereant. Christi Ecclesia nihil fortiùs? si quis eam impugnare proponit, vires atterat necesse est: tale est enim, velut si cœlo bellum meditetur inferre. Homini si bellũ inferas, fortasse vinces, aut fortasse vinceris: Ecclesiam vincere nulla vis poterit. *Porrò homines timentes*, aut sibi, quia & iidem nauigiis sequebãtur Dominũ, & in eodem periculo versabantur: aut aliis, nimirùm discipulis, quorum naufragio condolebant: *mirati sunt* tantæ maiestatis & virtutis verbum, cui statim ventus & fluctus obedissent, *& dicebant ad alterutrum*, vt suum cuiusque hac in re iudicium intelligerent, *Qualis putas hic est, quia ventus & mari imperat & ventus & mare obediunt ei?* Chrysosto. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Quanquam enim Moses tale quid fecerat, sed tamen vt seruus agebat, hic vt dominus. Non enim virgam ille tetendit, non manus in cœlum sustulit, non precibus indiguit: verùm vt dominus ancillæ imperans, & conditor suæ creaturæ, fluctus maris verbo, quasi fræno depressit. Idem hom. 23. Oper. post. in Matth. hanc Dominici verbi virtutem, & eorum qui viderant admirationem, ex hoc Psaltis colligit: Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis: ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Dixit, & stetit spiritus procellæ. Origen. hom. 6. in diuers. Qualis est iste, maior Mose, potentior Helia? Vnus enim mare virga percussum discidit, alius tactu melote Iordanẽ pertransiit. Iste verò vno verbo mandat illis quæ non habent verba, & obediunt ei. Hæc quæ non habent auditũ, obtemperant. Iubet mari, & non contemnit: dicit ventis & tempestatibus, & mox cõpescuntur: iubet omni creaturæ, & non supergreditur iussionem eius: & vnum hominum genus, & vnum quod secundum Dei similitudinem honorificatum est, cui soli prudentia data est, resistit & contemnit. Ideóque soli homines in iudicio dãnabuntur, & à iustitia punietur, veluti deteriores mutis animalibus, vel his quæ sine spiritu, vel anima sunt in hoc mundo. Cyrill. Alex. lib. 12. Thesauri, capit. 14. ex hac historia Christi diuinitatem conuincit, cui omnia etiam inanimata parere cogantur. Cæterùm hic est fructus beneficiorũ Dei, vt quisque illum magnificet, & prædicet, bonum, misericordem, omnipotentem. Vnde sæpiùs oramus, vt propter semetipsum, & gloriam nominis sui propitius sit peccatis nostris. Petrus Chrysolog. hom. 21. hoc etiam retorquet ad fructum diuinæ gloriæ, qui tandem emergit, cùm post multas & varias perturbationes Ecclesiæ nauis ad portum quietis deducta fuerit. Suscitatus ergo à discipulis Christus, inquit, mare, hoc est mundum corripit, tranquillat orbem, reges mitigat, potestates placat, sedat fluctus, componit populos, Romanos efficit Christianos, ipsósque executores verbi Christianæ fidei reddidit, qui fuerant persecutores nominis Christiani. Hanc tranquillitatem seruant principes Christiani, Ecclesia tenet, habet Christianitas, Gentilitas admiratur. Admirari igitur nos, & gratias agere oportet, quoties ex magnis tribulationibus eripimur. *Quis est hic?* aiunt. Sicut homo videtur, & sicut Deus potentiam ostendit. Dormit sicut homo, & imperat ventis & mari sicut Deus. In nauicula sedet, & omnem creaturam sola iussione inclinat. Hæc est Christi nostri potestas, & bonitas infinita, qui sicut nec tunc discipulos, ita neque nos tentari patietur vltra id quod possimus, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possimus sustinere.

Idem.

Chrysost.

Christus maior Mose.

Idem.

Origenes.

Cyr. Alex.

Fructus Christi victoria.

Pet. Chrys.

Christus duos dæmoniacos in terra Gerazenorum curat, vbi & misera vis dæmonum in homines explicatur. Dæmones Christi permissione in gregem porcorum immissi, porcos ipsos in mare præcipites rapiunt. Ex quo fit, vt Gerazeni territi, Christum rogent, vt ab eorum finibus abscedat.

Matth. 8.

Et cùm venisset Iesus trans fretum in regionem Gerazenorũ occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis, ita vt nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamauerunt dicentes, Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem non lõgè ab illis grex multorum porcorum pascens. Dæmones autem rogabant eum dicentes, Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos, & ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt: & venientes in ciuitatem, nuntiauerũt hæc omnia, & de iis qui dæmonia habuerant. Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu. Et viso eo, rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

Marc. 5.

Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerazenorum. Et exeunti ei de naui, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis: & neque catenis iam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpè compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare: & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapidibus. Videns autem Iesum à longè, cucurrit, & adorauit eum: & clamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi Iesu fili Dei altissimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat eũ, Quod tibi nomen est? Et dicit ei, Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabantur eum multùm, ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes, Mitte nos in porcos, vt in eos introëamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset facti: & veniunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis: & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cùmque ascenderet nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum illo: & non admisit eum, sed ait illi, Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quãta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus. & omnes mirabantur.

Luc. 8.

Et nauigauerunt ad regionem Gerazenorũ, quæ est contra Galilæam. Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit vir quidam qui habebat dæmonium iam tẽporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. Multis enim tẽporibus arripiebat illũ, & vinciebatur catenis, & cõpedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illũ Iesus, dicens, Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio: quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogabant illum, ne imperaret illis vt in abyssum irent. Erat autẽ ibi grex porcorum multorũ pascentiũ in monte: & rogabãt eum, vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerũt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnũ, & suffocatus est. Quod vt viderũt factũ qui pascebant, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatẽ & in villas. Exierunt autem videre quod factũ est: & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderãt, quomodo sanus factus esset à legione. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerazenorum vt discederet ab ipsis: quia magno timore tenebãtur. Ipse autẽ ascẽdens nauim, reuersus est. Et rogabat illũ vir à quo dæmonia exierant, vt cũ eo esset. Dimisit autẽ eum Iesus, dicẽs, Redi in domũ tuã, & narra quãta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuersã ciuitatẽ, prædicans quanta illi fecisset Iesus.

Ioan.

Introductio.

Svæ quidem sunt diebus & noctibus vices: quas Dominus ab initio constituit, vocans lucem diem, & tenebras noctem. Sic, vt noster Mantuanus cecinit, *(Mantuan.)*

> *—non omnia semper*
> *Astra, sed alternis nunc hoc, nunc*
> *imperat illud.*

Atqui Christus noluit tãdiu diabolicæ versutiæ tenebras nobis incumbere. Venit igitur vt lux vera, vt eum qui mortis imperium retinebat, subuerteret. Huius suæ intentionis & facti visibilia signa proposuit, cùm malignos spiritus è cordibus obsessorum expulit: cùm etiã ipsi spiritus Christo præsente, & creditum sibi à patre munus inchoante conqueri, & rugire cœperunt. Hoc in superioribus confirmatum est exemplo dæmoniaci curati in synagoga: nunc verò sese offert historia, de sanatis in regione Gerazenorum duobus dæmoniacis. Hanc Marcus, Lucas & Matthæus narrant. Cæterũ quæstio primum oritur, quî fiat vt Marcus & Lucas vnius tantum meminerint, Matthæus verò duos dicat, quos dæmonum legio possideret. August. lib. 2. de cons. Euang. cap. 14. Quòd Matth. dicit duos, inquit, fuisse, qui legionem illam dæmonum patiebantur, quæ in porcos ire permissa est: Marcus autem & Lucas vnum commemorant: intelligas vnum eorum fuisse personæ clarioris & famosioris, quem regio illa maximè dolebat, & pro cuius salute plurimum satagebat. Vnde & illud solum commemorãdum iudicauerunt, de quo facti huius fama latiùs flagrauerat. Nec quòd verba dæmonum diuersè ab Euangelistis dicta sunt, aliquid habet scrupuli: cùm vel ad vnam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi. Nec quia pluraliter apud Matt. apud alios autem singulariter loquitur: cùm & ipsi narrent, quod interrogatus, qui vocaretur, Legionem se esse respõdit, eo quòd multa essent dæmonia. Nec quod Marcus dicit, circa montem fuisse gregem porcorum: Lucas verò in monte, quicquam repugnat. Grex enim porcorum tam magnus fuit, vt aliquid eius esset in monte, aliquid circa montẽ. Erant enim duo millia porcorum, sicut Marcus expressit. Eadem est sententia Theophyl. in Matth. & Euthymij. Porrò regio Gergezenorũ, nõ est Gadarenorũ. Gadaram enim, quæ lacui Genezara à parte meridionali adiacet, fuisse in finibus Amorrhæorum clarissimè intelliget, qui diligentissimè perlegerit 12. & 13. Ios. capita. Gergezæi verò, vel Gergezeni, diuersa gẽs fuit ab Amorræis. Gessuritidas, & Machatidas fuisse Gergezenos necesse est. Gessuritidas verò ad ripã Iordani orientalẽ, supra lacũ Genezarim, Septentrionẽ versus habitasse, ex scriptura notissimũ est: Gadarã autẽ infra eundẽ lacũ, versus meridiem sitã fuisse, vt iam trãsitus à Capernaum vel Bethsaida in regionem Gadarenorum sit à Septẽtrione in meridiem, per medium lacum, ab iisdem verò in fines Gergezenorum, sit ab Occidente versus Orientem, lacu tantùm leuiter perstricto, & itinere tandem Septentrionem versu directo: sicut ex altera quoq; parte Christus aliquando vsq; in fines Tyri & Sydonis peruenisse legitur. Euth. in Matth. Et quidẽ stagno Tiberiadis adiacet ciuitas Gergeza, & non Gadara. Quidam autem dicunt binominem esse illam ciuitatem, & hoc & illo nomine vocari. Hieronym. in lib. de locis Hebr. scribit Gargasi ciuitatem iunctam esse monti Galaad, trans Iordanẽ, in tribu Manasse. Et in Comm. in Abdiam, obseruat regionem Galaad suo tempore dictam Gerazam. Itaque post sedatam in stagno magnam hanc tempestatem discipuli *nauigauerunt in regionem Gerazenorum, quæ est contra Galilæam*, lacu hac in parte arctiori. *Et venerunt trans fretum maris*, id est, vltra stagnum Galilææ, *in regionem Gerazenorum* ex littore opposito. *Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis: & vestimentis non induebantur, neque in domo manebant, iam temporibus multis, sed domicilium habebant in monumentis.* Euthymius in Matt. In sepulchris libenter morantur dæmones, prauam opinionem hominibus immittere volentes, quòd mortuorum animæ dæmones fiant, sed circa propriorum

Margin notes: *Summa.* — *Conciliatio Euangelistarum.* — August. — Theoph. — Euthym. — *Quid Genezara.* — Euthy. — Hierony. — Euthym. — *Dæmones in sepulchris mortuorum.*

corporum monumenta remaneant, immò quibusdam adhæreant. Sed nequaquam id Orthodoxo persuadebunt. Si enim hoc verũ esset, nullo modo cruciatus diues orasset Abraham, vt Lazarum mitteret in mundum, vt fratribus suis significaret, quæ circa se gererentur: sed ipse per seipsum hoc eis indicasset. Chrysostomus hom. 19. Oper. perfect. in Matth. hanc etiam rationem adferi, nimirùm eapropter dæmoniacos in sepulchris commoratos esse, vt opinio de animabus in dæmones transformatis locum haberet. Sed quid, inquit, respondebis, cùm multi aruspices aris infantes obtulerint ac immolauerint, & animabus eorum, quasi dæmonibus vsi sint? Ego autẽ quòd homines à scelestis aruspicibus atque magis occisi sint, non negabo. Quòd verò immolatorum hominum animę ipsis cooperentur, vnde mihi persuadebitur? An quia ipsos dæmoniacos clamare nonnunquam audisti, Anima talis ego sum? Verùm hæc quoque oratio à fraude & deceptione diabolica est. Non enim anima defuncti est, quę ista dicit: sed dæmon, qui hæc, vt audientes decipiat, effingit. Ipse etiam Tertullianus lib. de anima, titu. An demoretur hîc animæ post mortem, idem concludit: etsi sint, qui illi opinionem animarum in dæmones post mortem tribuant. Sic, inquit, & in specie Magiæ, quæ iam quiescentes animas euellere ab inferis creditur, & conspectui exhibere. Cùm paulò antè hæc asserat. Et pluribus, inquit, notum est dæmoniorum opera, & immaturitas, & atroces effici mortes, quas incursibus deputant. Hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus ipsis probamus, cùm in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus hominem esse adfirmat: sicut & alibi Deum: Nihil magis curans, quàm hoc ipsum excludere, quod prædicamus, ne facilè credamus animas vniuersas ad inferos redigi, vt & resurrectionis & iudicij fidem turbent. Hæc Tertul. Tanto igitur abest, vt existimauerit animas post mortem dæmones fieri, quòd hoc argumento asserit diabolum nobis imponere velle, vt & resurrectionem & iudicium negemus. Et ita hanc partem tuetur, vt etiam neget Samuelem verè à Pythonissa suscitatum esse, & moneat ne spiritibus credamus, qui nobis post alicuius mortem nomine defuncti apparuerint. Occurrit demum obiectioni, de pernoctationibus, quæ apud Nazamonas fiebant ad parentum sepulchra, & apud Celtas ad fortium busta, vt ex his oracula nanciscerentur: monens his minimè credendum esse. Neque interim negauerim dæmonas, vt obseruat Thom. Aquin. in Matth. cap. 8. corpora mortuorum mouere videri, & ita hominibus illudere. Quod Clemens Rom. narrat factum à Simone Mago, in nepote Neronis iam defuncto, & olim in Necromantia apparebat. Amant autem dæmones fœda loca, & mortuorum quidem, sed non martyrum: quia, vt scribit Chrys. hom. 66. ad pop. Antioch. sanctorum ossa dæmonas sistũt & torquent. In sepulchris autem magorum & prophanorum hominum illos versari, facilè colliget, qui antiquas historias legerit. Esa. 65. Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt. Athenagoras in legatione pro Christianis, illos sanguine & nidore victimarum delectari, sacrificiorum cruores lambere, & fœditate voluptatum obuolui scribit. Psellus l. de operat. dæmon. c. 13. quoddam subterraneum genus dæmonum describit: qui irruentes, hominem possessum concutiunt, & distorquẽt, atque per eum loquuntur, non secus ac proprio quodam instrumento. Et quia hominis rationem & iudicium peruertunt, ideò nihil obsessi pati videntur à nuditate, nihil à compedibus, & cæteris tormẽtis quæ ab hominibus inferri possent. Ideò isti nudi erant, & vinculis retineri non poterant. Erant enim sæui nimis, furiosi, violẽti, horribiles & aspectu, & facto ipso: vt vnicuique qui eos inspexisset, terrorẽ incutere possent. *Ita vt nemo posset transire per viam illam.* Quẽ enim furor ille dæmoniacus nõ moueat, nisi seipsum fide munierit: cùm legamus nec quidẽ septẽ filios Scæuæ vni dæmoniaco resistere potuisse? Vnde & hæc adijciuntur à Marco, de altero eorũ: *Neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sæpe compedibus & catenis, vinctus dirupisset catenas, & cõpedes comminuisset, & nemo poterat eum domare: & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat clamans, & concidens se lapidibus.* Horrendum vtique spectaculum, quo etiam docemur, quàm perniciosum sit incidere in manus eius. Nam quibus ille furijs in miserum hominis istius corpus grassabatur: ijsdem etiam & in animas eorũ, quos sibi totos vindicauit. Illius nimirùm effectus sunt hominum furores, contentiones, homicidia, & cætera his similia: etiam & animi induratio tanta, vt nõ queat aliquis omnium exhortationum compedibus retineri. Miserabile spectaculum Saulis, quoties eum malignus spiritus corripuisset, 1. Reg. 16. sed & istud terribile. Quòd si quis intimos hominis recessus penetrare, & eundem contemplari, simulq́; Satanæ rabiem in eum concitatam designare posset, non minùs miraretur captiuitatem hominis peccatoris, horroremq́; diuini iudicij. Illi ergo dæmoniaci in montibus & monumentis versabantur: siquidẽ & per montes varia erãt sepulchra, cùm Iudæorum sepeliẽdorũ in locis ab vrbibus remotis mos esset. Et ecce quãta in instanti mutatio. Primùm vterque, vt scribit Matthæus, *clamare cœpit Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?* Verùm tandem & alter eorum, quem tot furijs dæmones repleuerant, *cucurrit à longè ad Iesum, & adorauit eum, & clamans voce magna dixit, Quid mihi & tibi fili Dei altissimi?* Etiam dæmones inuiti Deũ contremiscunt, vt scribit Iacobus, & columnæ cœli pauent ad nutũ eius. Verùm hęc inter bonos & malos spiritus differentia est, quòd boni spiritus obsequium Deo voluntarium reddunt, mali verò coactum. Hieronim. in hunc locum Matth. Non enim voluntatis, inquit, ista confessio est, quam præmium sequitur confitentis, sed necessitatis extorsio, quæ cogit inuitos: velut si serui fugitiui post multum temporis dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecentur. Sic & dæmones cernentes Dominum in terris repentè versari, ad iudicandos se venisse credebãt. Idem ferè contigisse temporibus Valentis Ariani narrat Sozomenus histor. Eccles. lib. 6. capit. 20. & Ruffinus Aquileiensis lib. 2. capit. 4. Nam duos Macarios, Ægyptium & Alexandrinum, magni Antonij sectatores, Lucius Arianus in exilium depelli fecit. Noctu enim comprehensi, in Ægyptiam quondam insulam paludibus circundatam ducti sunt. Hanc homines profani, alieni à Christiano dogmate, inhabitabant: vnde & antiquum templum, quod apud ipsos erat, in magno honore habebant. Cùm autem illinc abirent, ferunt mox, filiam sacerdotis dæmone obsessam, in occursum illorum venisse: quam homines insulani currentem ac vociferantem, re tam repentina & inexpectata stupefacti, sequebantur. Vbi autem ad nauem venisset, in qua sancti senes vehebantur, obrestabatur eos, & ad terram prouoluta, suppliciter, ac magna voce clamabat, inquiens: Vt quid ad nos quoque venistis, ô magni Dei serui? Hęc enim exigua insula antiquum est nobis domicilium, nec cuiquam molesti sumus, sed cunctis mortalibus ignoti, hoc loco, vndique paludibus cincti, delitescimus. Si verò placuerit vobis, hanc nostram possessionem vsurpare, & vobis propriam vindicare, nos autem cedemus. Huiusmodi voces edebat puella. Increpantibus autem dæmonium, iis qui cum Macario erant, sanæ menti restituta est. Vnde & pater illius, vnà cum domesticis, & insula illa ad Christianismum accesserunt, & sine cunctatione templum, quod apud ipsos erat, destruxerunt, & in Ecclesiam commutarunt. Euthymius in Matth. Quia discipuli & turbæ hominem ipsum esse dicebant, veniunt nunc dæmones, diuinitatem ipsius prædicantes. Neque verò mirùm hoc esse debet, cùm & Philosophi λόγον, vt diximus in superioribus, patri coæternum, & Sibyllæ Christum filium Dei existentem, & ipse Apollo Milesius interrogatus confessus sit, vt scribit Lactantius lib. 4. Institut. capit. 13. Veruntamen nondum adhuc certò sciebat, talisne esset Iesus, sed ex coniectura loquebatur. *Venisti*, inquiunt, *torquere nos.* Chrysostomus hom. 29. in Matth. Nam cùm non possent se, quòd non peccassent, excusare, ne ante tempus pœnas darent fo[...] dant. Ita qui ferreis vinculis teneri non poterãt [...]

Marginal notes (left): Chrysost. — Tertull. — *Necromãtia.* — *Anima post mortem non fiunt dæmones.* — Thom. Aq. — *Dæmones non amant sepulchra martyrum.* — Chrysost. — Athenago. — *Dæmones fœtore delectantur.* — Psellus.

Marginal notes (right): *Horrendum spectaculum.* — *Aliter bonus, aliter malus Angelus timet Deum.* — Hieron. — Sozomen. — Ruffinus. — *De duobus Macarijs.* — Euthy. — Lactantius. — Chrysost.

veniunt: qui in montes ferocitate se corripiebăt, ad campos nunc humiles exeunt: qui aliorum itinera occupantes, neminem transire sinebant, cum Christum vidissent, constiterunt. Thomas in Matth. Et quidem sciunt dæmones, quòd in die iudicij maioribus tormentis affligendi sunt. Item credunt aliqui, quòd vsque in diem iudicij non patiuntur pœnam damni, sed pœnam sensus: huic sententiæ innixi, Venisti ante tempus. Sed contra hoc est quod dicit Damascenus: Hoc hominibus mors, quod Angelis casus: sed homines cùm moriuntur, non statim recipiunt pœnam sensus: sic & Angeli qui ceciderunt. Quidam dicunt, quòd ignem suum semper secum portent. Sed quomodo potest hoc fieri, cùm ignis iste corporeus sit? Dicendum quòd licet hic ignis corporalis sit, habet tamen aliquid spirituale. vnde cruciat per modum cuiusdam alligationis. Spiritus enim excedit naturam corporis: sed Deus alligat spiritus corporibus, sicut cùm alligatur anima corpori, dat corpori vt moueatur, secundum voluntatem animæ. Augustin. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 10. Diceré quidem sic arsuros sine vllo suo corpore spiritus, sicut apud inferos ille diues, quãdo dicebat, Crucior in hac flamma. At verò gehenna illa, quod etiam stagnum ignis, & sulphuris dictũ est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorũ, aut & hominum & dæmonum, solida hominum, aërea dæmonum: aut tantùm hominum corpora cum spiritibus: dæmones autem spiritus sine corporibus hærentes sumendo pœnam, non impertiendo vitã corporalibus ignibus. Vnus quippè vtrisq; ignis erit, sicut veritas dixit. Porrò Psellus lib. de operat. dæmonum, cap. 21. ostendit, cur dæmonia ferrum extimescant, imprimísque τὰ πρόσυλα, hoc est materiæ affecta, tanquam omnium maximè meticulosa: ita vt à quibusuis timeant, qui Dei nomen expressserint. Inde fit, vt dæmones isti inter spem metúmque positi, adiiciant, vt scribit Marcus, ὁρκίζω σε τὸν θεὸν, *adiuro te per Deum, ne me torqueas.* Est autem adiuratio, inuocatio, aut protestatio diuini nominis ad inducendum aliquid, ad agendum quid, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modum deprecationis, siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est per reuerentiam diuini nominis obsecrare, & licitum est inferioribus hoc modo vti erga superiores: quo modo hic dæmones adiurant Christum. Secundus modus est per reuerentiam diuini nominis præcipere, vel prohibere: & hoc modo licitum est vti superioribus erga subditus. Sic Heli Samuëlé adiurauit. 1. Reg. 3. Hæc faciat mihi Dominus, & hæc addat, si absconderis à me sermonem, ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi. Exod. 2. Iacob adiurauit filios Israël, dicẽs: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscũ. 1. Reg. 14. Saul adiurauit populum, dicẽs: Maledictus vir qui comederit panẽ vsque ad vesperam, donec vlciscar me de inimicis meis. Num. 5. In quæstione zelotypiæ, adiurabit sacerdos mulierem. Et hoc est maledictioni aliquem subiicere, nisi idipsum faciat quod requiritur. Isidorus Hispalensis, lib. 2. de offic. Ecclesiastic. capit. 20. de exorcismo disserit. Exorcismus autem adiuratio est: siquidẽ ἐξορκίζειν, adiurare est: qua voce dæmones vtuntur. Exorcismus autem, inquit, sermo increpationis est, contra immundum spiritum in energumenis, siue catechumenis factus, per quem ab illis diaboli nequissima virtus, & inueterata malitia, vel violenta incursio expulsa fugetur. Cyrillus Catech. mystag. 2. Nam vt insufflationes sanctorum, & nominis Dei inuocatio, tanquam vehementissima quædam flamma vrit dæmones, & in fugam conuertit: sic & exorcizatũ oleum, per inuocationẽ, Deíq; inuocationẽ, tantam virtutem consequitur, vt non modò ardẽtia peccatorum vitia expurget, verumetiam omnes inuisibiles dæmones repellat. His modis exorcismi, si contra dæmones fiant, compulsiuæ adiurationes sunt: si verò ad creaturas alias benedicẽdas inducantur, duas habẽt rationes: vnam, vt aut aqua aut sal per inuocationem sancti Dei nominis ab omni virtute inimici vendicetur: secundò, vt etiam vim habeat contra aëreas potestates, & benedictionem secum inferat. Albertus Mag. in Marc. sic interpretatur adiurationem à dæmonibus factam quasi dicant,

Per hanc iustitiam, quæ in hoc manifestissima, quòd tibi nobiscum nulla est communicatio, *adiuro te* per hoc iustitiæ sacramentum, *per Deum*, qui iustitiæ author est, *ne nos torqueas.* Duplex autem tormentum timent. Vnum est, si à corporibus aut regionibus, quas possident, expellantur: alterum, si in abyssum detrudantur. Et vtrumque ab Euangelistis explicatur: Marcus, quòd rogabant ne a regione expellerentur: Lucas, ne mitterẽtur in abyssum. Nam cùm summa voluptas dæmonum sit, si homines quos oderunt, & quibus inuident, possederint: summo quoque tormento affici videntur, si abiiciantur. Alb. Magnus. *Ne me torqueas*, loquit, ab isto expellendo: quia mihi tortura est, à nocumento compesci, cùm totis viribus contendam si quo modo homini nocere possim. Vnde Marcus velut causam tormenti adiecit: *Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine isto.* At verò hoc efficit verbum Dei, hoc inuocatio diuini nominis. Esa. 27. Visitabit in gladio suo grandi & forti super, Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & interficiet Cetum qui in mari est. Gladius autem ille, verbum Dei est. Esa. 11. Spiritu labiorum suorum interficiet impium. Theophylact. in Marcum. Tormentum igitur suum esse putant dæmones, si cogantur exire ab homine. Ideò dicunt, Ne torqueas, id est, ne educas nos ex habitaculo nostro, hoc est homine. Sed & aliter. Existimabant quòd propter grauia quæ attentassent, non vltrà passurus esset ipsos, sed mox suppliciis traditurus. Idcircò & orant ne illos torqueat. Psellus lib. de oper. dæmon. c. 21. Dæmonia πρόσυλα, seu materiæ affecta, inquit, verita ne in abyssos, meatúsque subterraneos relegentur, sibiq; ab Angelis eò relegantibus imminentia, cùm quis illa eò iri relegatum comminatur, Angelorúmque nomina exprimit, quibus id prouinciæ demandatum est, dici vix queat, quanto metu, quantaq; perturbatione concutiantur. Ita enim percelluntur, vt ne comminantem quidem quisnam sit ille, discernere valeant: sed siue anicula quæpiam siue vetulus homuncio comminationes huiusmodi expresserit, tunc tantus ea metus inuadit, vt plerũque abscedant: ac si ea quæ comminantur, iidem & internecioni dare possint: vsque adeò timidi sunt, nec quenquam discernere norunt. Proinde facillimè ab impuro illo incantatorũ genere excrementitiis curantur, saliuis, inquam, vnguibus & capillis. Quinetiã plũbo, cera, tenuique reuincta filo execrandis illis aphorcismis & abiurationibus tragicas affectiones & turbas excitãt. Atqui solùm Christi timebãt imperium, quem in eorum iudiciũ venisse suspicantur. De quo & Christus ait: Nunc iudiciũ est mũdi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. *Et interrogabat* Iesus *eum* dæmonem primarium, qui hominem possidebat: Non vt ipse discat, inquit Theophylactus, sed vt alij multitudinem dæmoniorum, quæ in illo erant. Quandoquidem vnus apparebat esse, ostẽdit Iesus cum quot inimicis miserabilis homo ille certarit. *Quod tibi nomen est?* Quia, inquit Albertus, aut à malitia suæ voluntatis, aut permissa sibi potestate, nomina sortiuntur. Nam, vt ipse scribit Agrippa, lib. 3. de occ. Philosoph. c. 24. ab operibus nomina spiritibus plurimùm imponũtur, significãtia certum aliquod officium, siue effectum, qualis ab Angelorũ choro desideratur. Et c. 28. Multa quoque, inquit, malorum dæmonum nomina in sacris literis comperimus, à pessimis hominibus, aut pessimorum hominũ habitationibus ortum accepisse: sicut nomen Astaroth, quod nomen cacodæmonis est, eratque nomen olim ciuitatis Og regis Basan, in qua habitarunt Gigantes: similiter Astaroth olim ciuitas Amorrhæorum: Raphaim, Vallis & Icamiel regio Allophylorum. Idolorum quoque & cacodæmonum nomina sunt, vt Renima, simulacrũ idoli Damasceni: Chamos, idolum Moab: Melchim, idolum Ammonitarum: Bel, idolum Babyloniorum: Adramelech, idolum Assyriorum: Dagon, idolum Allophylorum. Iam verò & Behemoth & Leuiathã beluas & dæmones significant. Interrogatus autẽ dæmon iste primarius, respondet: *Legio mihi nomen est, quia multi sumus.* Legio autem sex millia complectitur. Itaque à numero nomen accepit. Nec mirum videri debet, si tot millia dæmones duus hom-

nes possederint, cùm certis locorum dimensionibus, qualis corporibus solidis contingit, non teneantur. Vnde & Luc. 8. legitur eiecisse e Maria septem dæmonia, & in hominem dicet regredi septem spiritus priore maligniores. *Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.* His verbis videntur dæmones certis locis addici. In aëre sanè illos agere declarat illud Ephes. 2. Iuxta principem ambulastis, cui est potestas aëris. Et Ephes. 6. Contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Ad deserta illos nonnunquam relegari legimus in lib. Abdiæ, de certaminib. Apostolicis. Et domos aliquando infestare, scribit Augustinus lib. 22. de ciu. Dei, cap. 8. Sed & regiones affligere, testis erit sepulchri trium puerorũ, qui in fornacẽ Babylonicam iniecti sunt, inscriptio: quæ sonat, eaqropter illorũ corpora in hanc regionem esse translata, vt & ab infestationibus dæmonum eriperetur. Videtur hoc sepulchrum, & eiusdem inscriptio, in maiore Ecclesia Lingonensi, sacro sancto Mammeti, ante maius altare. Quinetiam dæmon ille, qui Daphnæũ Antiochiæ occupauerat, Martyri Babylæ cessit, sub Apostata Iuliano, vt scribit Niceph. Calist. lib. 10. hist. Ecclesiasticæ. Atqui homines regionis illius mali erant: hinc fiebat, vt dæmones liberiùs in eos agerent. Timent autem, ne si verbum Christi audiant vitam in melius commutent: vnde fiat vt & ipsi dæmones cedere loco cogãtur. *Rogant* quoq; *ne mittantur in abyssum.* Non modò torquentur, quòd suum in homines principatum excidere, sed & parari sibi ignem inferni prospiciãt. Porrò abyssus *Thehom* Hebraicè dicitur, & aquæ profunditatem, seu potiùs aquam fundo carentem significat: hîc autem pro inferno sumitur, quò diabolum relegandum ipsa Ioan. Apocalys. cap. 20. testatur. Hoc autem deprecantur, non modò ne maioribus pœnis afficiantur, sed ne hominibus in posterum negotium facessere non possint. *Erat autem ibi grex porcorum circa montes magnus, pascens in agris.* Druthmarus in Matth. non existimat hunc gregem Iudæorum fuisse, cùm ipsis à suilla interdictum fuerit: immò & sues, & eorum custodes vt immundos auersarentur. Erant igitur alienigenarũ, qui fortasse in loca hæc remotiora greges suos coëgerant: Etsi tamen Genezareorũ fuisse colligi possit ex sequẽti precatione, quam ad Christum fecerunt. Verùm nihil impedit in hac regione quosdam alienigenas fuisse. *Et deprecabantur eum spiritus, dicentes, Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus.* Tertullian. lib. de fuga in persecutione, ex eo loco ostendit diabolum nihil in nos posse sine permissione Dei, etsi nos immortali odio prosequatur. Et ideò oramus, inquit, Erue nos à maligno. Tunc enim eruimur à diaboli manibus, cùm illi non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eá de Deo impetrasset: tantum abest, vt in oues Dei habeat. Possum dicere porcorum quoque setas tunc numeratas apud Deum fuisse, nedum capillos sanctorum. Habere videtur diabolus propriam potestatem, si fortè in eos, qui ad Deum non pertinent, semel in stillam situlæ, & in puluerem areæ, & in saliuam nationibus deputatis à Deo, ac per hoc diabolo expositis in vacuam quodammodò possessionem. Cæterum in domesticos Dei nihil illi licet ex propria potestate: quia quando liceat, id est, ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Sed neque spiritus mendax potest se Pseudoprophetis immiscere, vt decipiat Achab, nisi accepta à Deo licentia. Vnde ait: Mitte me, ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Thomas Aquin. Comment. in Matth. Sed quare non petierũt potius, vt in homines mitterentur, cùm tanto illos odio prosequantur? Nimirùm quia Christum de hominum salute ita solicitum esse videbant, vt neque hoc assensurum esse cognoscerent. Et quare in porcos potiùs, quam cætera animalia? Hoc factum est, aut quia vicini & numerosi erant: aut quia fortè eorum erant, qui Deum verum non colebant. *Et concessit eis statim Iesus. & ait illis, Ite:* Non satisfaciens iniquæ volũtati dæmonum, vt scribit Albert. in Marc. sed puniens, ad instructionem, peccata prauorum, qui hæc animalia iniustè possessa tenebant. Esa. 14. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem Hoc enim facit Deus ad instructionem, vt sciant qui aliquid iniustè detinent, nihil sibi tutum & securũ esse. Augustinus tract. 6. in Epist. B. Ioannis, requirit, qui fiat, vt sancti orantes aliquando nõ exaudiantur: dæmones verò, statim atq; illud postularũt, exauditi sint. Petiit Apostolus, vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit: sed Apostolus magis exauditus est, inquit, quàm diabolus. Apostolus enim exauditus est ad salutem, etsi non ad voluntatem. Diabolus exauditus est ad voluntatem, sed ad damnationem. Ideò enim concessus est ille tentandus, vt eo probato esset ille cruciandus. Sed & petierunt dæmones à Domino, vt ire permitterentur in porcos. Nõnne his posset dicere Dominus, vt nec illuc accederent? Non enim, si nollet, rebellaturi erant contra regem cœli & terræ: certa tamen mysterij gratia, & certa dispensatione, dimisit dæmones ire in porcos, vt ostẽderet diabolum in eis dominari, qui vitam porcorum gerũt. Hinc scilicet & Dominus in Euangelica parabola, prodigum filium dixit missum esse in villam, vt pasceret porcos: id est, hominibus vitam porcinam ducentibus obsequeretur. Theophylact. in Marc. Permisit ergo illis intrare in porcos inquit: vt discamus quòd sicut non pepercerunt porcis, ita neque illi homini pepercissent, neque sanè nobis, nisi nos diuina virtus custodiret. Dæmones enim, cùm inimici nostri sint, protinus nos cõciderent, nisi Deus nos conseruaret. Obserua verò quòd in homines, qui porcorum more viuunt, & in luto voluptatis versantur, ingrediuntur dæmones, & mittunt illos præcipiti perditione in mare huius seculi, vt suffocentur. Euthym. in Matth. Nec solùm hoc, verumetiam aliud admodum malum dæmones machinantur. Student enim porcos occidere, vt horum damno contristati domini gregis, Iesum non suscipiant & ita prædicatione Euangelij non suscepta, rursus ad illam regionem reuertantur, & fiant posteriora illius peiora prioribus. Adijcere etiam possumus ex eodem Euthymio, ideò permitti hoc illis à Christo, vt discant hi qui liberantur, quot & quales habuerint inhabitatores: vt nossent omnes, nullam in porcos, nisi illo sinente, factam esse dæmonibus potestatem. Et manifestũ esset odium, quo nos prosequuntur, quódque si sinerentur non in nos molirentur: cùm etiam in porcos, quos nostri tantùm causa infensos habent, tantam exerceãt tyrannidem. Sed & mors ipsa porcorum omnibus ostenderet, iam dæmones è regione illa abscessisse. Itaque *exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt in mari.* Tum scilicet illi per præcipitia montium œstro & magno furore perciti, proruperunt, & in stagnum Genezareth sese tanto impetu deiecerunt, donec suffocarentur. *Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in agros:* triste simul & lætum nuncium adferentes: Triste quidem de tot porcis demersis, lætum verò de duobus dæmoniacis curatis. *Et egressi sunt videre, quod esset factũ, & veniunt ad Iesum: & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem:* cùm priùs, vt inquietæ mentis erat, ita continuis cursibus montes inambularet, clamans: *Vestitum*, qui nec antea integrum aliquod vestimentum tolerare, immò nec ipsos compedes integros ferre poterat: *& sanæ mentis*, quod ex aspectu, visu, & cæteris indicijs cognouerunt: *& timuerunt*, cum ipso facto agnoscentes, qui in vtrumque hominem, immò in ipsos dæmones & bestias potestatem haberet. *Et pastores narrauerunt* per singula, quemadmodum obseruauerunt non longè positum Iesum, *illis* qui ex vrbibus & circumuicinis locis huc fama audita concurrerant, *quæ viderant*, coram se, *qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat:* quoniam & illum ad Iesum procurrentem, illum adorantem, & conquerentem audierant, & quælibet obseruauerant, cùm & hominem istum omnes nossent: *& de porcis*, quomodo statim atque permisit Christus, dæmones in illos insilierunt, illi verò magno impetu sese in mare præcipitarunt. *Et rogare cœperunt eum vt discederet è finibus eorum.* Theophyl. Timebant enim, ne quid & maius patiantur. Hoc autem faciebant, aut sine indignatione, aut [illegible] vnde [illegible]. Quis enim non [illegible] Domino [illegible]

Dæmones certis locis addicti. — Abdias. Augustin. — Niceph. — *Abyssus quid.* — Druthmar. *An grex porcorum fuerit Iudæorũ cùm illi abstinerẽt à suilla.* — Tertull. *Dæmones nihil possunt sine permissu Dei.* — Th. Aqui. *Cur non petierunt mitti in homines.* — Albertus. — Augustin. *Qui fit vt sancti aliquando non exaudiantur, cùm dæmones exaudiantur?* — Theoph. — *Cur dæmones sæuiũt in porcos.* — Euthym. — Theoph.

Quidam abigunt Christum à se propter damnum temporale.

vitiis & impietatibus addictus sit, ne fortè vindex adueniat? 3. Reg. 16. Sarephtana ad Heliā: Nunquid venisti ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filiū meū? Sic viri Bethsamitæ percussi sunt in conspectu arcæ Domini: ideò rogauerunt eam à se transferri. 1. Reg. 6. Sed neque satis est, indignum se Christi cohabitatione censere: sed niti oportet, vt gratia eius nos dignos efficiat: quod & illi fecissent, si Christum & audissent, & secuti essent. Itaque magis ducebantur detrimento accepto, ne fortè maius illis contingat. Verùm neque hoc erit medela occasioni mali, Christum à se repellere: quoniam & inde dæmones maiorem in nos potestatem habituri erant. Thom. Aquinas in Matth. Sic nonnulli propter detrimentum aliquod temporale timent esse cum Christo. Vident eos, qui piè volunt viuere, cum Christo persecutionem pati, esurire, sitire, affligi: malunt igitur mammonæ seruire, ita sibi diuitias comparantes, vt omnem Iesu contemplationem abiiciant. *Et cùm ingressus esset nauem, rogabat illum qui fuerat à dæmonio correptus, vt esset cum eo.* Ita multum distat ab affectione conciuium suorum. Nam quia in vtroque homine à Satanæ potestate ereptus erat, ideò nihil optabilius habet, quam cum Christo manere: illi verò hoc ipso se nondum à dæmonum potestate liberatos esse ostendunt in eo quod Dominum à sua regione expellunt. Cæterùm tenebat iste, vt scribit Theophyl. ne si dæmones illum solum inuenirent, iterum in eum regrederentur. *Iesus autem non permisit eum sed dixit illi, Abi in domum tuam ad tuos, & annuncia illis, quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui.* Duabus rationibus non permittit illum sequi. Vna est, vt intelligat & credat suam omnipotentiam locorum angustiis non concludi, nec præsentiam corporalem requirere: cùm sua diuinitate cœlum & terram repleat. Altera est, vt aliis prosit, & suos lucretur ad cognitionem Christi, & propriam salutem. Nec enim satis est nos à Deo beneficium accepisse, sed & gratias agere, & nomen illius, quantum in nobis est, celebrare: aliosque ad idem inuitare debemus. Vide autem quàm alienus sit saluator à fastu. Non enim dixit, Annuncia quæ tibi feci, sed, *quæ tibi fecit Dominus* Sed & tu, quando bonum quid feceris, ne tibi ipsi, sed Domino factum tribuas. Quoniam, vt dixit Esaias, omnia operatus es in nobis Domine. Et Paulus: Non ego, sed gratia Dei mecum. Ministri & organa sumus: Deo igitur totum rependamus. Interim verò, cum diceret, *Narra quod Dominus fecit tibi:* obiter designabat se Dominum & Deū verum esse sicut & cum ait ad Iudæos, Si verbis non creditis, saltem operibus credite: vt credatis quia ego in patre, & pater in me est. *Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.* Decapolis regio est stagno Genezaret, in vna parte adiacens, in qua sunt decem ciuitates. Mirabantur curationis modū, Iesu potestatem, hominis tam subitam restitutionem, mutationem eiusdem, vt qui per tot tempora mentis perturbatæ, & à dæmonio afflictæ, nunc tam quieto animo Christi laudes annunciet: sed & numerum dæmonum, quibus detinebatur, & numerum porcorum submersorum mirabantur: & ita formabantur in fidem Christi, vt iste rependeret aliis quod acceperat à Christo nimirùm eiiceret ab illis dæmonia, qui a tot dæmonibus per Christum curatus fuerat.

Tho. Aqu.

Theoph.

Paralyticus per tegulas demissus, totus & in anima, & corpore sanatur: sed & contra æmulos suos Christus hominibus creditam à Deo remittendorum peccatorum potestatem, corporalis curationis effectu demonstrat.

Matth. 9.

Et ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatē suam. Et ecce offerebāt ei paralyticū iacentē in lecto. Et videns Iesus fidē illorū, dixit paralytico, confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cùm vidisset Iesus cogitationes eorū, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est faciliùs, dicere, Dimittūtur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tūc ait paralytico. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerūt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.

Marc. 2.

Et iterum intrauit Capharnaum post dies octo, & auditū est quòd in domo esset. & conuenerunt multi, ita vt non caperet neque ad ianuā & loquebatur eis verbū. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cùm non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cum autē vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes. & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est faciliùs, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula? Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terris dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuum. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit coram omnibus, ita vt mirarentur omnes, & honorificarent Deum, dicentes, Quia nunquam sic vidimus.

Luc. 5.

Et factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et erāt Pharisæi sedētes & legis doctores qui venerāt ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ierusalē. & virtus Domini erat ad sanādum eos. Et ecce viri portātes in lecto hominē qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cū lecto in medium, ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittūtur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicētes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos, quid cogitatis mala in cordibus vestris? quid est faciliùs dicere, Dimittuntur tibi peccata. an dicere, Surge, & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, vade in domum tuam. Et confestim consurgēs coram illis, tulit lectum in quo iacebat: & abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie.

Ioan.

Inuendictio. Plutarchus.

Cecropem à priscis biformē fuisse legimus, vt scribit Plutarchus lib. de his qui serò à numine puniuntur: nō quòd è bono rege, adinstar Draconis, immanis euaserit: sed contrà, quòd peruersus ab initio & terribilis, postmodùm benignè humaniterque imperauerit. Hoc, velut exēplo, Plutarchus elicit Deum serò punire, vt locum pœnitētiæ tribuat: & quandoque non principum modò, sed & aliorum mores in melius diuino quodam instinctu demutari. Hoc etsi à Gentili dictum est, non tamen longè à veritate. Vt enim feritas difformauit Cecropem, ita vitia nos in aliam naturam transferunt: adeò nos ipsos homines esse obliuiscimur. Deus autem vitium purgat, vt nos ad humanam faciem reuocet. Ea propter patienter agit pro nobis, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Porrigit etiam nobis manum suam, vt si aut nostra, aut aliorum fide nos ei obtulerimus, remedio indulgentiæ minimè careamus. Hoc enim apud se quisque meditari potest, Quid homine dignum hactenus fecit? Quid non potiùs, quod in dolis vulpem, furore leonem, gula porcum, desidia culicem imitetur? Fit nonnunquam velle se in fonte miseriarum, quasi in speculo considerans erubescat, & ingemiscat, & vitam in melius commutet, speciali comitante gratia. Hucusque igitur proficit Dei patientia, hucusque gratia cunctis oblata, quam in vno homine obiicit Euangelista, qui priùs paralyticus, ita tā-

Dei patientia in homines.

dem sanitati restituitur, vt lectulum se portantem ferre possit, & in domum abeat. Gratiæ autem vbertas est & ex parte Christi, & in illis qui paralyticum offerunt. Ex parte quidem Christi est cognitio ægroti, remissio peccati, integra collatio sanitatis. In iis autem qui paralyticum portant, & fides est charitas. Ita nihil tam perturbatum & desperatum est, vt si modò sit fides & pietati locus, ei Dominus propitiari non possit.

Summa.

Igitur curatis duobus dæmoniacis, & legione dæmone in porcos abire permissa, Christus noluit inuitis Gerazenis diutiùs apud illos morari: neminem enim cogit ad salutem: sed & docuit illos, qui se verbo indignos redderent, relinquendos esse. Excutite, inquit, puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. His igitur relictis, ad eos venit, quos sciebat ex aduentu suo magnum fidei fructum percepturos esse. *Factum est ergo cum ascendisset Iesus, & cum transcendisset in nauim rursum trans fretum, conuenit turba multa ad eum.* Quæri potest, quando contigerit hæc curatio paralytici, an statim atque è Geraaenorum terra egressus est, an quibusdam interiectis. Occasio autem huius quæstionis est, quòd Marcus statim narrat Archisynagogi Iairi filiæ suscitationem: eundem etiam Lucas ordinem obseruat. Verumetiam Matthæus statim atque de dæmoniacis & transfretatione locutus est, hanc de paralytico historiam descripsit. Requirendum igitur est, quomodo cōciliari possint.

Conciliatio Euangelistarum.

Hoc enim astrui potest, quòd quibusdam interiectis filia Archisynagogi suscitata sit post egressum Christi è terra Gerazenorum. Sed & hoc quæritur, num idem de curatione paralytici censendum sit. Dicimus verò ex ipsa Matthæi narratione colligi, curationem paralytici priùs esse factam, & tum demum suscitatam esse Archisynagogi filiam. Narrat enim Archisynagogum hunc ad Christum accessisse, cùm ille disputaret de ieiunio cum discipulis Ioannis & Pharisæorum: quod vtique post Matthæi vocationem contigit. Atqui Matthæus non modò, sed & Marcus & Lucas vocationem Matthæi, huic paralytici curationi subiiciunt. Consequitur ergo curationem istam priùs esse factam, quàm Archisynagogi filia suscitaretur. Quòd autem Luc. & Marcus dicunt tunc Christum circa mare fuisse, cùm venisset ad eum princeps Synagogæ, nihil offendit. Nam & Christus cùm esset in Galilæa docens, frequenter circa mare versabatur: cùm præcipuæ vrbes Galilææ mari Tiberiadis adiaceant. Adde quòd Lucas capit. 5. & Marc. 2. præmittunt hanc paralytici curationem, illi dæmonum eiectioni, quæ apud Gerazenos facta est: ergo multò magis eam præferunt suscitationi filiæ Archisynagogi, quæ postea contigit. Nec officit ordo hic à Luca & Marco positus ante nauigationem ad Gerazenorum regionem, cùm multa soleant per anticipationem narrare. *Excepit autem eum turba* transfretantem: *erant autem omnes expectantes eum*: qui fortè ad Gerazenos transire noluerunt, aut quòd illos, vt porcorum pastores abominarentur, aut quia nauigia non suppetabant, aut quia breui Christum rediturum sperabant. *Et venit, & intrauit iterum in ciuitatem suam Capharnaum, post dies aliquot.* Quæri etiam & hic potest, quomodo Marcus dicat illum venisse in Capharnaum: Matthæus verò, in ciuitatem suam. Siquidem Lucas locum non assignat. Respondet Augustin. lib. 2. de cons. Euangel. capit. 25. Quòd Capharnaum velut metropolis Galilææ ciuitas Domini nuncupetur: solent enim à principalioribus vrbibus circūuicini habitatores denominari: Aut quòd fortè è Geraza primùm in ciuitatem suam Nazareth venerit, omittat autem Matthæus quid ibi sit factum, & procedat ad id quod in Capharnaum euenit: Aut quòd etsi Bethlehem Christi ciuitas esset natiuitate, Nazareth educatione, Capharnaum tamen erat conuersatione, & miraculorum operatione.

August.

Et factum est in vna dierum, & auditum est quod in domo esset, & confestim conuenerunt multi, ita vt non caperet, neque ad ianuam. ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. vt neque ea quæ circa ianuam erant capere eos posset. Tantæ apud illos existimationis erat Iesus, vt omnes eum videre & audire gestirent: plurimi aut ipsi infirmi, aut infirmos secum adducebant, vt sanarentur. Ita posita lux erat super candelabrum, vt omnes illam facilè intuerentur. *Et ipse sedebat docens, & loquebatur eis verbum.* Sedere verò doctorum & iudicum est. Christus autem & doctor est veritatis, & iudex mortuorum atque viuentium. Sic exiebat qui seminat, vt seminaret semen suum: & verbum patris hominibus notum faceret. *Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudeæ, & Hierusalem.* Nam quia ad eos pertinebant ea quæ religionis sunt, & requirere quid populus doceretur, & probare vnumquemque eorum qui verbum profiteretur, discernere etiam miracula, vtrum ex Deo sint, an non: ideò audita fama Christi, ad celebrem illam vrbem Capharnaum conuenerant, hæc omnia exploraturi, Christum audituri, & signa quæ faceret, inquisituri. Benè vtique posita hæc lex erat, nisi tandem liuore, inuidia, & ambitione peruerteretur. Pontificum enim est & doctorum hæc requirere, sed tamen omnem liuorem seponere, quoties Dei causa agitur. Est enim

Prælati quomodo quæ religionis sunt curare debeant.

Inuidia malum.

Liuor tabificum bonis venenum:

cùm maximè de alterius bona fama & virtutibus exardescat, vt docet Cyprianus hom. de zelo & liuore. *Et virtus Domini erat ad sanandum eos.* Etsi crepare debeant inuidia, & rumpantur illorum præcordia cæco liuore: non desinit tamen Christus sua bona largiri. Ita solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ita nimirùm vnumquemque oportet vincere in bono malum, vt monet Apostolus. Immò si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, & carbones ignis congeres super caput eius. Insidiabantur isti, Christus autem sanabat ægrotos eorum. Interim obiter Lucas Christi maiestatem notat, non modò in miraculosis curationibus, sed & in titulo quo Christum præfatur, illum Dominum vocans.

Cyprian.

Et ecce venerunt ad eum viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, qui à quatuor portabatur. Chrysost. & Theophyl. secernunt hunc paralyticum, ab eo cuius meminit Ioannes capit. 5. seu tu loci, seu subsidij, seu verborum, seu cæterarum circunstantiarum rationem habeas. Ioānes narrat paralyticum curatum Hierosolymis, hic autem in Capharnaum. Ille hominem adiutorem non habebat, iste à quatuor portabatur. Illum Christus præuenit: hic, & qui eum portabant, primùm fidem in Iesum conceperant. Ille expectabat aquæ motum, hic Christi verbum, aut manuum impositionem. Ille iacebat ad Probaticam piscinam: iste per tectum demissus est ante Iesum.

Alius iste paralyticus est ab eo qui in piscina.

Chrysost.

Theoph.

Non enim inuenientes, qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. Cæterum ex hoc exēplo Chrysostom. homil. 30. Oper. perfe. in Matth. colligit quantum de Dei bonitate & misericordia confidere debeamus, & quantum mutua pro inuicem patrocinia valeant. Quid enim eo miserabilius est, cuius membrorum nullū est, quod suum officium faciat? Et tamen non dubium, quin superstite in eo anima, aliqua etiam spes & fides superesset. Iuncta ad eius fidem & spem est eorum, qui obtulerunt, fides. Inde factum est, vt Christum flecterent. Quid enim non euincat fides? Heb. 11. multa proferuntur exempla. Vnum adducit Chrysostom. quòd & ipsa multùm prosit, vt Iacobus (capit. 5.) monet. Infirmatur inquit, quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, & oratio fidei sanabit infirmum. Hanc spem de Helisæo conceperat Naaman. Putabam, inquit, quòd stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret. Verùm quid maius de Christo credendum erat? *Videt* igitur *fidem illorum*. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Itaque si fidem vidit is qui non fallitur: crediderant isti sanè, & magnam de Christo conceperant opinionem. Fides non est sine charitate viua: siquidem per charitatem operatur. Opus charitatis est, non modò portare hominem paralyticum in grabato, sed in superiora domus ascendere, tegulas tollere, hominem demittere ante Iesum. Sed & satis esse putant proferre ægrotum ante medicum, miserum ante misericordem, languentem ante eum qui lan-

Chrysost.

Orationes pro inuicē factæ, magni sunt momenti.

Fides formata bonis operibus.

guores nostros ipse tulit. Sic Hæmorrhoissa tantùm requirebat, vt vel fimbriam vestimenti Christi tangeret. Verum, vt tractat Iustinus Martyr q. 29. fortè dixeris importunos illos Christo & plebi fuisse, cùm tectum nudarent, & ægrotum suum demitterent. Verùm respondet, non dubium esse, quin clamore monerent eos qui domi erant, vt paululùm cederent, & sibi cauerent, ne quid eis incumberet. Interim verò & feruor fidei, & extrema sui paralytici necessitas ampliùs eos differre non patiebatur. Ita docebant nihil nos importunum aut molestum debere, cùm de anima agitur. Quid enim non faciat homo pro restituenda corporis valetudine? Quanto verò potior est anima corpore? Optima importunitas est viduæ, quæ iudicem flectit: & proximi, quæ proximũ euincit, vt ei panes necessarios largiatur. Importunitas laudabilis, imò cõstantia fidei est, vt monet Tertull. lib. de pœnit. si tu nocte dieque ingemiscas, & die & nocte veniam depreceris. Quas & quot salutationes pro temporalibus obimus in foro? Ipse Psaltes, Fuerũt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus. Bonum etiam est legationes precum fratribus iniungere, ait Tertull. vt illorum fide & pietate non minùs flectatur Deus, quàm istorum, vt paralyticum sanitati restitueret. Quid verò nõ euincebat oratio Abraham pro quinque vrbibus, si saltem decem in illis iusti inuenti fuissent? Quid nõ oratio & fides Mosis in monte pro populo qui conflatilem vitulum adorarat? Quid non idem rursus pro Aaron & Maria? Nec dubium est paralyticos nos, ad omne opus scilicet bonum inhabiles, adhuc pietate & precibus iustorũ releuari, qui pro nobis intercedunt. Iob Angelos columnas cœli vocat: & hi vtique columnæ sunt, qui adhuc nos portent. Intercedit Angelus apud Zachariam pro ciuitate sancta Hierusalem, & captiuo populo: & ita effecit, vt illi Dominus bona verba responderit. Et quidem legimus Dauidem cohibuisse Angelum peste percutiẽtem populum, & piorum sanè vota obstãt, ne Dei vindicis flagella omninò nos perdãt. Et sicut Angelus retinuit manum Abrahæ, ita Angeli, & sancti suis apud Deum precibus auocant ictus securis, quæ iam ad radicem posita est. Tantum prodest piorum fides, tantum proficiunt vota, vt & hæc exprimant Euangelistæ. *Videns fidem illorum dixit paralytico, Confide fili remittuntur tibi peccata tua.* Non meminit fidei paralytici, sed tamen non dubium quin assentiretur. Quis enim æger, vndique restituendæ sanitatis cõsilium non requirat? Sed nec ei Christus peccata remitteret, nisi præuiam fidem habuisset: fide enim purificat corda hominum. Oportuit & ipsum paralyticum non impatienter se in morbo gessisse, nõ maledixisse Deo, sed seipsum accusasse. Alioquin quid blasphemis & impatientibus iustorum preces prodesse possent? Quid enim, vt ostendit Chrysostom. hom. 1. in 1. ad Thessal. profuit Iudæis Hieremias (Hier. 7. & 14.) Nonne tertiò Deum adiit oraturus, & is tertiò audiuit: Ne oraueris pro populo hoc? Quid contulit Sauli Samuël? An non pro ipso vsque ad mortem luxit? Quid contulit Israëlitis? Nunquid dicebat, (1. Reg. 15. Absit hoc à me, vt cessem orare pro vobis? Dixeris verò, Nihil igitur piorum vota & orationes iuuant? Imò iuuant maximè, sed cùm & ipsi nos pœnitentia ducti, id ipsum quod postulant, piis votis contendimus, & ad opera pietatis accingimur. *Vidit* ergo *fidem illorum*, nullum autem obicem à paralytico poni. Ex hoc autem suam diuinitatem manifestam reddit, vt qui nouerit abscondita cordis, vt obseruat August. lib. 3. de mirab. sacræ scripturæ, cap. 7. Ex quo etiam docebat suum esse peccata remittere. Nã delicta quis intelligit? inquit Psaltes. (Ps. 18.) Eius autem est morbos curare, qui & illorum & remediorum perspectam habet cognitionem. Morbus peccatum est: remedium ex parte nostra, fides est, ex parte Christi, gratia & peccatorũ remissio. Nouit Christus ægrotũ, vidit fidem, obtulit gratiam. Motus ergo illorũ fide, dixit, *Confide fili.* Lucas non dixit, Fili: quasi dicat, Non sufficit fides te offerentium, nisi & tu cooperetis. Non saluat ominnus inuitos, non parcit infidelibus & dubitantibus. Longè quidem alium ordinem posco, quàm medici corporales. Nam etsi fiducia ægroti in medicũ multùm iuuet, reluctantes tamen à medicis aliquando curantur: quod in phreneticorũ curatione manifestum est. Sed ego hoc solum, & summè necessarium requiro, vt *confidas.* Pauca & maxima petit. Parùm est confidere & sperare: id est, parui videtur esse laboris, & tamen magna est merces. Quid autem dico parui esse laboris? Quæ non scilicet magna est contentio spiritus cum carne in paralytico peccatore, vt certò confidat se in momento restituendũ esse sanitati? Quantus conflictus Saræ, vt persuaderet sibi, senio se confectam filium habituram? Nã quis, cùm emortua membra sua considerauerit, nisi fidei virtute, existimabit, quòd in momento reuiuiscat? Idem etiam miserrimo peccatori contingit, consideranti ex vna parte delictorum suorum grauitatem, ex altera certissimam remissionis expectationem. Nam & hæc apud se meditari potest: Ergóne mihi spes aliqua superest, qui toties, támque grauissimis sceleribus Deum meum offendi? Quantas pro vno crimine miserias Adam incurrit, quantas Lamech, quantas Sodoma, vt & nunc in perpetuum iudicium terra infœcunda sit, & quasi in cinerem redacta? Quid, quòd Esau, cùm pro lenticula primogenita vendidisset, nec tandem cum lachrymis veniam consecutus sit? Et quid est, quod mihi spondeã magis, cuius tot támque innumera sunt peccata? Magna sanè hæc tentatio est, cùm si ex nostro & hominum iudicio pendeamus, certò concludamus nos omni venia indignos esse. Hoc iudicium sequebatur Cain, cùm dixit: Maius est peccatum meum, quàm vt veniam merear. Magna itaque fide opus est, vt quis in anima paralyticus, confidat. Sed vide Christi potentiam, apprehende illius bonitatem: & omnia possibilia erunt credenti. Clemens lib. 1. Pædagogi: Deus propter bonitatem suam requirit pœnitẽtiam, & in ipsa minatum intentione, tacitè ostẽdit suam in homines beneuolentiam. Cyprian. lib. 1. epist. 2. monet pastores nõ fungi officio suo, nisi lapsis pacem dederint. Quid est autem pacem dare, nisi & confidentiam in Christi gratia relinquere? Origen. hom. 8. in Numeros. Nostrùm est, inquit, ad emendationem festinare, ad pœnitentiam sine dissimulatione cõuerti, lugere præterita cauere futura, inuocare auxilium Dei. Statim enim vbi conuersus ingemueris, saluus eris. Inuenies aduocatũ, qui pro te interpellat patrem, Dominum nostrum Iesum Christum. Idem hom. 4. in Psal. 36. Si videris aliquem cecidisse in aliquod peccatum, & post casum desperantem conuersionem, & dicentem: Iam quomodo possum ego saluus fieri, qui cecidi? iam nulla spes est. Peccata mea me colligant: quomodo ausim accedere ad Dominum? quomodo ad Ecclesiam redire? Quòd si hac desperatione iste talis recedat à Deo, hic non solum cecidit, sed in casu suo prostratus & demersus est. Quàm meliùs ergo Dauid, In te Domine speraui, non confundar in æternum. Confide ergo tu, ne dubita, iacta in Dominum curam tuam, & ipse faciet. Et vt illum ad maiorem confidentiam inuitet, ait, *Fili.* Hieronymus in Matth. O mira humilitas! despectum & debilem, totísque membrorum compagibus dissolutũ filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere: Aut certè ideò filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Iuxta tropologiam interdum anima iacens in corpore suo, totis membrorum virtutibus dissolutis, à perfecto doctore offertur curanda Domino: quæ si misericordia eius sanata fuerit, tantum roboris accipit, vt portet statim lectulum suum. Hoc ergo nomine illum in spe confirmat. Nã si filium illum censet, paterno igitur amore illum prosequitur. Sic, vt dicit Psaltes, Quemadmodum pater filiorum miseretur Dominus timentibus se. quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Te filium, inquit, agnosco, reuertere ad me, & confide tantùm velut filius in patrem. Tu opus meum es, tu per gratiã in filiũ adoptionis euadere poteris, si modò consilium meum sequaris. Potéstne mater obliuisci infantis sui? Hoc etsi contigerit, ego tamen non obliuiscar tui, dicit Dominus. *Remittuntur tibi peccata tua.* Bernard. paruorum Sermon. ser. 69. Tanquã bonus & pius medicus priùs sanat quod erat potius, mentem quam carnem. Itaque sanata conscientia, con-

Iust. Mar.

Importunitas laudabilis.

Tertull.

Idem.

Paralytici fomes spiritualiter.

Fides cooperatur Deo iustificanti.

Chrysost.

August.

Quanta fiducia pœnitenti requiratur, vt iustificetur.

Non est desperandum.

Clemens.

Cyprian.

Origen.

Idem.

Hierony.

Mystica interpretatio.

Bernard

sequenter sanatur corpus, cùm dicitur, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Thomas in Matth. Sic adinstar periti medici, causam morbi curat, vt & ipsa cedat faciliùs. Psaltes: Propter iniquitatem corripuisti hominem. Nam vnius hominis præuaricatione, vt ipse etiam Gentilis Horatius cecinit,

Thom. *Peccatum causa est morborum.* Horat.

—macies, & noua febrium
Terris incubuit cohors,
Subductique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Cui enim dubium est tot clades nobis imminere propter peccata? Etiam hoc Dominus de Dauidis successoribus dixit: Castigabo in virga iniquitates eorũ, misericordiam tamen meam non auferam ab eo. Hilarius in Matth. can. 8. Iamque in Paralytico Gentium vniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius verba sunt expendenda. Non dicitur paralytico, Sanus esto: non dicitur, Surge & ambula: sed dicitur, Constans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam vno peccata vniuersis Gentibus remittuntur. Hic itaque Angelis ministrandus offertur: hic filius nuncupatur, qui primum Dei opus est. Huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ trãsgressionis ex venia est. *Et ecce quidam de scribis dicebant intra se, Hic blasphemat.* Hoc intra se, non manifestò dicebant, cùm timerent, ne si in apertum sermonem protulerint, ille manifestam reddat eorum ignorantiam: Aut certè ne Christus se defendat, & indè coniurationem in se aliquam grassari suspicetur. Porrò blasphemia est, cùm creaturæ irrogatur, quod solius est creatoris. Quod & alibi publicè dixerunt: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. Dicunt & alibi: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Luc. 7. Hîc verò, *Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus?* Legerant enim apud Esaiam, Ego solus deleo iniquitates. Verùm quid istud in quæstionem verterent, si quidẽ Christum verum Dei filium, & Deum de Deo cognoscerent? Cyrill. lib. 12. Thesauri, cap. 14. Deus pater potest peccata dimittere, sed filius quoque id potest. Fili, enim inquit, dimittuntur tibi peccata tua. Quum ergo dimittere peccata solus Deus possit, quomodo audent hæretici creaturam filium dicere, si eadem potestate dimittẽdorum peccatorum fulget, qua pater? Hilarius in Matth. Mouet scribas peccatum ab homine remissum. Hominem enim tantùm in Christo Iesu contuebantur, & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Cæterùm alia ratione se Deum esse ostendit, ne diffidat, quòd peccata remittere possit. Chrysostom. homil. 30. Oper. perf. in Matth. *Cur*, inquit, *cogitatis mala in cordibus vestris?* Quòd verò Dei solius sit secreta cordium nosse, audi Prophetam dicentem, Tu nosti corda solus. Et rursus: Scrutans corda & renes Deus. Et Hieremias: Profundum cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Hoc ergo est, quasi dicat, Vel ex hoc saltem cognoscite me Deum esse, qui secretas cordium cogitationes nouerim. An non eius est remittere peccata, qui cordis intima perscrutatur? *Vtrum facilius est dicere, Remittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula?* Ita faciliori, & magis apparente argumento eos conuincit, quasi dicat, Solius est Dei vnico verbo facere vt paralyticus ambulet: eiusdem igitur potentiæ est animæ languenti sanitatem restituere. Iudicate ergo quid sit facilius. Nihil enim Deo difficile est. Et ex curatione corporis discite, cuius sit curare animas. Chrysostom. hom. 30. in Matth. Non dubium quin difficilius sit curare animas: verùm quoniam vnum patet, & alterum latet, ideò momentaneam paralytici curationem multi potiùs mirabuntur. Itaque vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, visibilia cognoscantur: ita ex visibili curatione, discite quid Christus possit in anima inuisibili. Theophylactus in Matth. Arguit igitur eos fermè dicens: Vos quidem putatis me blasphemum, eo quòd pollicear me remittere peccata: id quod magnum quidem est. Videtur autem vobis, quòd ego per hoc effugium quæram, vt non reprehendar. Ego igitur, & ex corporis cura fidem vobis facio, quòd animas sanem. Per rem minorem quidem, sed quæ difficilior videatur, confirmans, & peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quòd minor appareat. Ad quem verò pertinet remissio peccatorum, quàm ad Dei virtutem & sapientiam, ad filium & Christum suum? Clemens Alexandrinus lib. 1. Paidag. cap. 2. Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te, inquit Psaltes. Medicina enim, vt ait Democritus, medetur morbis corporis: sapientia autem liberat animam à perturbationibus. Bonus autem paidagogus, qui est sapientia, qui verbum patris, qui fabricatus est cœlum, vniuersi figmẽti curam gerit: eiúsque corpori & animæ medetur, qui est omni ex parte sufficiens medicus humanæ naturæ seruator. Surge, inquit paralytico, & sublato in quo iaces, grabato, vade in domum tuam. Sic mortuo, Lazare, dixit, egredere. Quinetiam ipsi quoque medetur animæ, præceptis, donísque ac gratiis. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: donis autem ac gratiis diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. *Vt autem sciatis quòd filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata: dixit paralytico, Surge, & tolle lectum tuum, & abi in domum tuam.* Thomas Aquinas in Matth. Dupliciter hoc potest legi: vel vt sint verba Euangelistæ, ad verborum Christi interpretationem allata, vel sint ipsius Christi verba, facto ipso demonstrantis, quantam authoritatem in remittendis peccatis habeat. Et rectè quidem filium hominis dicit, non modò vt significet communicationem idiomatum diuinæ naturæ ad humanam: sed & in Christo designet authoritatem supremam ea ratione qua Deus est, & summum ministerium ea ratione qua homo. Dispensatio enim remissionis peccatorum ei velut homini, sed & omnium hominum capiti, credita est. Habet illam propriam vt Deus, qui interim huiusce gratiæ, in quantum homo, dispensator est. Hinc & Paulus dicit, Christum ministrum fuisse circuncisionis, ad complẽdas promissiones patrum. Atqui circuncisio perfecta, est ipsa resecatio seu remissio peccatorum. Huius ergo minister est, ad complendas promissiones patrum. Nam si homini ministro competebat purificatio leprosi corporalis: quantò magis Christo purgatio peccatoris? Vnde mediator Dei & hominum dicitur, quo nimirùm medio salus & remissio nobis conueniat. Nam per ipsum placuit recõciliari omnia, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Adde quòd determinat *in terra*, vt Christum verum hominem, & ea ratione, qua creditum sibi à patre ministerium exequebatur, potestatem habuisse remittendi peccata cognoscas. Quod etiã suis discipulis designauit, cum illorum ministerium post resurrectionem suam, adinstar sui exponens, ait: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et deinde insufflauit in eos, & dixit: Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Illos igitur ministros facit remissionis peccatorum, vtique adinstar creditæ sibi potestatis, quam etiam permissionem intelligit. Tertul. hanc dispensationem multis examinat, contra Marcionem lib. 4. ex ipso Euangelij contextu. Curatur, inquit, paralyticus, & quidem in cœtu, spectante populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem Domini. Quam sublimitatem? Conualescite manus dimissæ, & genua dissoluta erigite. Hoc erit paralysis. Conualescite, nec timete. Hoc non ociosè iterans, quoniam cum redintegratione membrorum, virium quoque repræsentationem pollicebatur. Exurge, inquit, tolle grabatũ, &c. Ergo paralysim spiritualem concludit ita curandam, vt reparentur partes animæ læsæ: etiam & hoc Esaiæ proferens, Si fuerint peccata vestra velut coccinum, quasi nix dealbabuntur: Et hoc Micheæ, Quis Deus sicut tu, eximẽs iniquitates, &c. Demerget in profundum maris peccata nostra. Atqui hoc erat de filio hominis, non vtique ex patre, inquit Tertull. sed ex matre: vtique quia homo est. Siquidem de filio hominis duplex est nostra præscriptio, neque mentiri posse Christum, vt se filium hominis prænunciaret, si non verè erat: neque filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, vel patre, vel matre. Atque ita discutiendum, cuius filius hominis

Hilarius. — *Blasphemia quid sit.* — Cyrill. — Hilarius. — *Christus Deus.* — Chrysost. — Chrysost. — Theoph. — Cle. Alex. — *Vera medicina remiss. peccatorum.* — Tho. Aqu. — *Christo vt homini collata hæc potestas est, quam habuit vt Deus.* — *Homines ministri Dei possunt remittere peccata.* — Tertull. — Tert.

accipi debeat, patris, an matris? Si ex Deo patre est, vtique non est ex homine. Si non est ex homine, superest vt ex homine sit matre. Christus igitur, etiam inquantū homo ex matre homine est, hic *in terra*, peragens munus sibi à patre creditum, habuit potestatem remittendi peccata, & sanandi omnes languores. Et quidem hanc ille in se dispensationem accepit, vt eandem hominibus communicaret: sicut & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et ne cui hoc dubiū esset, dedit & Apostolis suis potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent: vt harum corporalium curationum argumenta, apertè cognoscerent, quantam in animas potestatem haberent. Hoc etiam confirmat id quod sequitur. *Videntes autem turbæ* curationem subitam istius paralytici, & curationis effectum, cùm statim atque verbū à Christo prolatum est, surrexerit, tulerit lectum suum, & abire cœperit in domū suam: *timuerunt*, ἐθαύμασαν, admiratæ sunt, inquit Matth.

Quomodo in terra.

A

Timorem autem seu *ἔκστασιν* in eis fuisse scribit Lucas, seu stuporem timori iunctum, ex re tam admirabili: cum non tactu, non poculis, non pharmacis visus, solo verbo hominem in instanti restituerit. *Et glorificauerunt Deum* vt authorem omnis potestatis, quæcunque in homine est. Vnde non detraxerunt diuinæ gloriæ, vt creaturæ solitariæ deferrent quod solius esset creatoris: sed agnouerunt hanc potestatem donari à Deo. Addit enim: *Qui dedit talem potestatem hominibus.* Quam potestatem, nisi de qua agebatur, remittendi peccata, & sanandi paralyticum? A quo? A Deo. Quibus? Hominibus, inquit. In quem finem? In Dei gloriam. Si fuisset erronea hæc plebis opinio, nō esset in gloriam Dei. Nec huius Euangelista meminisset, & assereret quòd hac confessione *glorificauerunt Deum.* Nemo ignorat Deum esse datorem, hominem autem ministrum remissionis peccatorum: non modò in pœnitentia, sed etiam in baptismate.

B

Matthæus Publicanus ad Apostolatum vocatur: Christus Pharisæorum supercilium deprimens se ad peccatorum salutem venisse ostendit.

Matth 9.	Marc.2.	Luc.5.	Ioan.
Et cùm transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telónio, Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et surgens, secutus est eum. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et videntes Pharisæi, dicebāt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens, ait, Nō est opus valētibus medicus, sed malè habētibus: eūtes autē discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.	Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum præteriret, vidit Leui Alphæi sedentem ad telónium: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est, cùm accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. erant enim multi, qui & sequebantur eum. Et scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare iustos, sed peccatores.	Et post hæc exiit, & vidit Publicanum nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum: & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua & erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant Pharisæi & scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius. Quare cum Publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos. Non egent qui sani sunt, medico: sed qui malè habent. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.	

Introductio.

PARENTES naturaliter feruntur ad conseruationem prolis: quod & natura indidit gallinis, volucribus, felibus, canibus, & omnis generis etiā feris animantibus. Christus igitur cùm nostrum omnium parens esset, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil, in conseruationem suæ facturæ contendit, ideoque vt errantem requireret, è cœlo descendit. Misereris enim Deus omnium, quia omnia potes, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Nimirum huius erat saluare, cuius fuit creare, vt scribit Gregorius Nyssenus serm. catech. de diuinis sacram. Quid igitur aliud est Christum de misericordia arguere, quam naturæ, imò & Deo ipsi repugnare? Matthæum publicanum eligit in Apostolum, cum publicanis & peccatoribus manducat: & arguentibus Pharisæis respondet, non necesse esse sanis medico, sed iis qui malè habent. Totus enim in hoc est Christus, vt declaret se peccatorum saluandorum gratia, velut medicum ægrotantium curandorum venisse. *Et post hæc*, curato paralytico, & turbis miraculo stupefactis, & glorificantibus Deum: *exiit Iesus, rursus* vt solebat, *ad mare:* quoniam & hæ ciuitates, vt diximus, maritimæ sunt. Sed & hîc turba erat frequentior & in suis locis peccatores requirebat. *Omnisque turba veniebat, & docebat eos.* Ita nullum tempus intermittebat, quo aut orationi, aut miraculis, aut doctrinæ vacaret. *Et cum pertransiret inde Iesus, vidit hominē Publicanū nomine Leui Alphæi sedentem ad telónium, Matthæum nomine.* Proprium ei nomen Matthæus erat, sed vulgò Leui Alphæi dicebatur. Ille autem se proprio nomine descripsit, nolens operire, aut excusare peccatum suum, quod tamē & Lucas & Marcus honoris gratia supprimunt. Origenes, Præfat. in Epistol. ad Roman. Certum est autem, inquit, Euangelistas, non errasse in nominibus Apostolorū: sed quia moris erat binis vel ternis vti Hebræos, vnius eiusdemque viri diuersa singuli nominum vocabula posuere. Telonīū lo-

Greg Nyss.

summa.

Origenes.

Telonium

C

D

E

F

cus est in quo sedet Telones, id est, publicanus exigēs tributū, quod Græcis τέλος dicitur. Cæterùm Publicani valde exosi erant, vt qui contra publicam libertatē, populum Hebraicum sub exterarum nationum tributa adigere viderentur. In ista autem Matthæi vocatione primò considerandū est, quāta cura Christus fideles Ecclesiæ suæ ministros conquireret: adinstar ducis alicuius insignis, qui suo exercitui de cēturionū, & militū etiā numero prouidet. 2. In hac autem ministrorum electione non sequitur opinionem vulgi: sed suū ipsius consiliū, etiā præter omnium sententiam. Quis enim non putaret facturū ad gloriā regni Christi, si gloriosos, magnos, nobiles, potentes & sapientes elegisset? An non huius mundi cōsiliarij suasissent vocare Annam, Caiphā: & reliquos magnates huius populi, existimantes hinc promoueri negotium posse? Sic Saul cùm quæreret regni sui promotionem, visus hoc consilio, si quem videbat virū fortem & eximiū, hunc sibi deligebat. 1. Reg. 14. Nimirùm humanis viribus agebatur omnia. At verò Christus, longè disparato modo, nō sapientes, nō Scribas, nō Pharisæos, sed homines simplices & idiotas elegit. Totū enim Euangelicū negotium diuinis viribus regebatur. Itaque ne quid hîc humani futurū arbitraremur, præter hominum expectationē asciuit pauperes, piscatores, hunc etiam Publicanum. 3. Faciebat demum & hæc istius electio ad peccatorum consolationem, ne fortè quis desperet, sed omnes bono animo sint, cùm ex his, quasi è stercore, sibi præcipuos assumpserit, Matthæum & Paulum. Vnus enim Publicanus, alter Christiani nominis persecutor erat, Beda in Luc. Idem Leui, qui Matthæus est. Sed Lucas & Marcus propter verecundiam & honorem Euangelistæ noluerunt nomen ponere vulgatum. Ipse autem Matthæus, iuxta illud quod scriptum est, iustus accusator est sui. In primordiis sermonis, Matthæum se & publicanum nominat: vt ostendat legentibus, nullum debere cōuersum de salute diffidere: cum ipse de publicano in Apostolum, de telonario in Euangelistam sit repentè mutatus. Euthymius in Matth.

Christus in electione ministrorū suorum non secutus est opinionē vulgi.

Beda.

Euthym.

Cùm

Theoph.

Cum enim prius ostendisset Christus, quòd peccata remittere posset, tunc etiam ad publicanum venit, ne terrerentur aliqui, videntes eum discipulis annumeratum, sed cogitent potiùs, quòd qui soluit aliorum peccata, multò magis suorum peccata absoluit. Theophylact. in Matth. Cæterùm non statim post Petrum & Ioannem hunc vocauit, sed quando vidit obtemperaturum. Sic Paulum vocauit postea suo tempore. Ipse enim nouerat quid esset in homine. Ideò cum Deo contendendum non est, cur hunc priùs quam illum, cur hos primùm populos, deinde illos: cur non statim omnes vocauerit. Nouit enim quando tempus sit, serò an media nocte, an galli cantu, an manè. Nouit duodecim horas diei, quibus vt homo alterationi obnoxius est, ita efficitur, vt qui manè Euangelium auersabatur, illud vesperi vltro amplectatur.

Cur Deus non omnes simul vocauerit.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 31. Oper. perf. in Matth. Qua de causa etiam Paulum, post resurrectionem piscatus est. Nam qui corda scrutatur, & occulta mentium perspicit, is etiã quando vnusquisque ad obediendum paratus erat, non ignorauit: propterea non continuò incipiens, quãdo durior fuit, sed post mille miracula, & insignem atque promulgatam famam, aptiorem iam ad obtemperãdum vocauit. *Et ait illi: Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.* Intellexit statim abrenunciandum esse mundo & pompis eius his qui Christum essent secuturi: abiiciendam rerum temporalium solicitudinem, his qui serò animæ curam susceperint. Idcircò simul cum verbis vim Christi spiritus accipiẽs, ita victus est, vt relictis omnibus eum sequeretur. Adinstar enim funambulorum eos necesse est, qui animam suam saluare contendunt, vt nec in hanc, aut illam partem aciem oculorum dirigant, nec ad ima corruant: rectà tantùm & gradiantur, & oculos conuertant, nec declinent ad dextram aut sinistram, vt monet, Chrysost. ser. de humilitate.

Relictis omnibus sequẽdus est Christus.

Chrysost. Origenes.

Origenes hom. 1. in Exod. Si enim, inquit, gratiam baptismi consecutus es, & annumeratus inter filios Israël, & suscepisti in te Deũ regẽ, & post hæc declinare volueris ad actus seculi, agere actus terræ, luteа explere ministeria: scias & agnoscas, quia surrexit in te rex alius, qui nescit Ioseph, rex Ægypti, & ipse te cogit ad opera sua, & ipse te cogit laterẽ sibi operari & lutum. Nunc Matthæus & Pharaonẽ, & lutea Ægypti, id est, carnalia huius seculi opera reliquit. Magna quidẽ cupiditate, cùm publicanus esset, terrenis lucris inhiabat: verum salutis cupiditas ita ipsum sibi vẽdicauit, vt omnia relinqueret. Hoc autẽ non moratus fecit: siquidem periculosa est dilatio, vbi salutis negotiũ agitur. Quod & typicè Loth ostendi videbatur, cùm ipsum Angeli e Sodoma eduxissent. Genes. 19. Dixerũt enim ei: Salua animam tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, ne & tu simul pereas.

August.

Augustinus ser. 59. de verb. Domini: Ne tardes, inquit, conuerti ad Dominum. Ecce indulgentiæ dator aperit tibi ostium. Quid moraris? Gaudere debeteѕ si aperiret aliquando pulsanti. Non pulsasti, & aperit, & foris remanes? Statim igitur atque Matthæus apertam sibi salutis ianuam vidit, statim atque intus loquentem Christum audiuit, surgens secutus est eum. Hoc enim dicere poterat, quod legitur. Iob. 23. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ab ea. Verùm hic Manichæi quæstionem mouerunt, qui fiat vt in tertia persona hæc ab ipso Matthæo narrentur. Faustus enim Manichæus, vt Matthæi Euangelio detraheret, hoc obiiciebat, quòd ille in tertia persona hæc scribat. Et quis est, dicebat, qui ita de se scribat, Vidit hominem, & vocauit eum, & secutus est eum: ac non potiùs dicat, Vidit me, & vocauit me, & secutus sum eum: nisi quia constat hoc Matthæum non scripsisse, sed alium sub eius nomine?

Cur Matthæus de se in tertia persona loquatur.

August.

Huic obiectioni respondet August. lib. 17. cõtra Faustum Manichæum, cap. 4. Hoc nescio, inquit, vtrum Faustus de errore imperitiæ dixit, an de more fallaciæ: sed non vsque adeò imperitum putauerim, vt nec legerit, nec audierit solere scriptores rerum gestarum, cum in suam personam venerint, ita se contexere, tãquam de alio narrent quod de se narrant. Magis ergo hunc arbitror, non imperitum, sed imperitis nebulas obiicidere voluisse, sperantem se plures esse capturum, qui istum non nossent. Et in historia quidem rerum secularium talis rationis reperiuntur exempla: sed nõ opus est, vt de alio genere literarũ vel nostros admoneã, vel ipsum refellam. Ipse, certè paulò antè, de libris Moysi quædam testimonia ita proferebat, vt non ea negaret scripsisse Moysen, imò & affirmaret, sed ad Christum non pertinere contenderet. Legat ergo in iisdẽ libris, quæ de se scripsit Moyses, vtrũ ita scripserit, Dixi aut feci hoc vel illud: & nõ potiùs, Dixit Moyses, & fecit Moyses: aut, Vocauit me Dominus, vel, Dixit ad me Dominus: & non potiùs, Vocauit Dominus Moysen, &, Dixit Dominus ad Moysen. & omnia cætera in eundem modum.

Moses de se in tertia persona loquitur.

Ita ergo & Matthæus de se, tãquam de alio scripsit, quod & Ioannes fecit. Nam circa finem libri sui etiam ipse sic loquitur: Conuersus Petrus vidit discipulum quem diligebat Iesus, & qui recumbebat in cœna super pectus eius, & dixerat Domino, Quis est qui te tradet? Nunquid & hic dixit, Conuersus Petrus vidit me? An fortè propterea nec istum putant hoc Euangelium scripsisse? Sed paulo post dicit: Hic est discipulus, qui testificatur de Iesu, & qui hæc scripsit: & scimus quia verũ est testimoniũ eius. Nunquid ait, Ego sum discipulus, qui testificor de Iesu, & qui hæc scripsi, & scimus quia verum est testimonium meũ? Certè manifestum est, hunc morẽ fuisse scriptorum, cùm gesta narrarent. Quàm multa & ipse Dominus (Luc. 18.) eadẽ locutione de se dicit, quis enumerare sufficiat? Cùm venerit, inquit, filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Non dixit, Cũ venero, putas inueniam. Et, (Matth. 11.) Venit filius hominis manducans & bibens. Nõ dixit, Veni. Et, Veniet hora, & nunc est, cum mortui audient vocẽ filij Dei, & qui audierint viuent, (Ioã. 5.) Non dixit, vocẽ meã. & multa huiusmodi. Vnde etiã iam puto sufficere quæ dicta sunt, & ad studiosos commonendos, & ad calũniosos conuincẽdos.

Beda.

Quid sit sequi Christũ.

Ita, vt scribit Beda in Lucam. Intelligens Matthæus quid sit veraciter Dominum sequi, relictis omnibus sequitur. Sequi enim, imitari est. Ideòque vt pauperem Christum non iam gressu quàm effectu consectari posset, reliquit propria qui rapere solebat aliena: perfectámque nobis abrenunciationis formam seculi tribuens, non solùm lucra reliquit vectigalium, sed & periculũ cõtempsit, quod euenire poterat à principibus seculi, quasi vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquisset. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, vt in nullo prorsus huius vitæ respectum vel cogitationem sibimet reseruauerit. Propter quod iusta mercede dum humana sedulus negotia deserit, Dominicorum fidelis dispensator meruit esse talentorum.

Bonauent.

Bonauẽtura in c. 5. Luc. Verumtamen, inquit Porphyrius hæreticus, Matthæum arguit, quòd statim quasi nulla deliberatione præhabita, tanquam malè compos mentis, sequutus est Dominum. Ad quod respondet Glossa, quòd non leuitate aliqua, sed virtute operum ductus, sequutus est eum. Viderat enim Christi miracula. Vnde ibidem dicitur, quòd fulgor diuinitatis occultè (quæ humana in facie Christi relucebat) ex templo ad se videntes trahere poterat aspectu, sicut vis in Magnete lapide esse dicitur, quæ annulos & stipulas & ferrum sibi copulet: quantò magis creaturarum dominus ad se trahere poterat quos volebat? Iuxta quod dicit sponsa in Cãtic. 1. Trahe me post te, curremus in odore vnguentorum tuorum.

Non temerè Matthæus Christum sequutus est.

Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Hoc Matthæus nõ expressit, ne de sua in Christum liberalitate & officio gloriari videretur: sed Marcus & Lucas hoc conuiuium à Leui paratum esse scribunt: quod quidem non tam numerosa conuiuarum multitudine, quàm ipso apparatu magnum fuisse intelligitur: quod & ipse parauerat, nõ modò vt Christum exciperet, sed & amicis & sodalibus vale diceret. Hoc enim moris antiquorũ fuisse colligimus ex Helisæi facto, qui Prophetam Heliam sequuturus, vt & parentibus & cognatis vale diceret, (3. Reg. 19.) reuersus ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boũ coxit carnes, & dedit populo, & comederũt: cõsurgensque abiit & sequutus est Heliam & ministrabat ei.

Conuiuia in secessu amicorum.

Bonauent.

Bonauentura in Lucã. Faciebat secundum propositum Sapientis, qui dicebat (Sapient. 8.)

Proposui hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis. Iam in eo impletum erat desiderium Christi, secundum illud Apoc. 3. Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meã, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, &c. Magnum enim est gaudium patris æterni, de quo infrà: (15. Luc.) Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Cæterùm Thomas de vio Caietanus in Luc. Ex hoc, inquit, quòd Matthæus & domum propriam habebat, & fecit et conuiuium magnum proprio sumptu, patet quòd quando dictum est, relictis omnibus, sermo fuit non de rebus, sed de negotiis. Potest etiam dici, quòd omnia reliquerat in voto. Tandem autem hoc conuiuio exhibito, & de malè acquisitis satisfactione facta adinstar Zachæi publicani, cætera pauperibus distribuens, omnibus ipso facto derelictis Christum secutus sit. Hoc enim postea Dominus à suis requisiuit his verbis: Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. *Et factum est, cùm accumberet in domo illius, ecce multi publicani & peccatores venientes simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. erant enim multi qui sequebantur eum* Anselm. in Matth. Vnius quippè publicani conuersio, multis fuit exemplum pœnitentiæ. Qui enim cum Iesu & discipulis eius discumbebant, iam publicani & peccatores esse desierant, nec si in peccatis esse, & perseuerare decernerent, ei qui sine peccato est, conuesci auderent, nec forsitan Deus cum eis. Publicani vocantur qui publicis sceleribus fœdantur, vel publicis negotiis implicantur, quæ sine peccato aut vix, aut nunquam, tractari possunt. Et pulchrum fuit præsagium: quia qui Apostolus, & doctor Gentium futurus erat, in sua prima illa conuersione peccantium gregẽ post se trahit ad salutem, officiumque euangelizandi, quod proficiente merito virtutum expleturus erat, à primis iam suæ fidei incœptis rudimentis, vt iam proficeret exemplo, qui proficere debebat, & verbo. Et notandum est, secundum quod & Lucas dicit, Matthæum Christo magnum conuiuium in domo sua parasse, congruam beneficiis cœlestibus vicem rependens, vt illi commodaret sua temporalia, à quo expectabat perpetua bona. Chrysostom. hom. 31. in Ioan. Concurrunt autem quasi ad consortem artificij multi publicani, quos Matthæus lætitia nõ parua propter accessum Christi inuitauit, Domino ita disponente, qui omne genus curationis animorum exhibuit: nec disponendo solùm, aut ægrotos curando, aut inimicos redarguendo, verumetiam comedendo atque bibẽdo, multos à vitiis ad virtutem reduxit, vt nos doctiores his omnibus efficeret. Non enim tempus, nec opus, ex quo possumus vtilitatẽ subducere. Et quamuis quæ tunc apposita erant, iniustè atque rapaciter fuerant acquisita, nõ repulit tamen ea Dominus, sed assumpsit ex illis. Magnum enim lucrum oriebatur: quinimò eodem tecto, eadémque mensa cum peccatoribus vtitur. Hæc certè bonum medicum decent, qui nisi labentantium putredinem ferat, non potest eus dolonbus liberare. Sed Dominus malam de se existimationem, ad quam deuenerunt, quoniam cum publicanis in domo publicani comederet, non timuit. Illi autem exprobabant dicentes (Matt. 11.) Ecce homo edax, & vini potator, publicanorum amicus, & peccatorũ. Audiant hæc, qui magnam sibi per ieiunium gloriam adipisci student, discantque Dominum edacem, vinique potatorem appellatum nõ erubuisse. Omnia enim hæc despiciebat, vt ad finem optatum perueniret: sicut & factum est. Nam & conuertit omninò, & multò meliorem publicanum effecit. Et vt discas quantum aliis quoque profuit, quando in domo Matthæi cum publicanis accubuit, audi quid Zachæus dicit, alius quidem publicanus: qui cũ Christi verba percepisset, dicentis, Hodie in domo tua oportet me manere, summa iucunditate perfusus, medietatem substantiæ pauperibus tribuit, & si cuiquam aliquid calumniosè abstulit, reddidit quadruplum. Ad quem Iesus, Hodie huic domui salus facta est. Rectè enim diximus, omni ex re meliores homines posse fieri. Sed quomodo, inquies, Paulus præcipit, 1. Cor. 5. Si quis, cùm frater nominetur, sit fornicator vel rapax, cum eo nõ comedere? Primùm quidem non patet, an magistris etiam hæc à Paulo præcepta sunt, & non fratribus solùm. Deinde nondum erant omninò facti fratres, ij quos vitandos dixit. Ad hæc ad consortium fratrum iam ascitos tunc vitare iubet, cùm in malis perseuerent. Publicani autem illi ab delictis conuersi, iam meliora prosequebantur. Verùm nihil horum Pharisæos meliores fecit: nam & discipulos aggrediuntur, dicentes: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?* Theophyl. in Matt. Volebant enim discipulos à Christo auellere, ac si dicerent: Videte qualis iste sit, quem sequimini. An non ipse peccator est, qui cum publicanis & peccatoribus manducet? Nimirùm similis similem sibi quærit: & impius cum impiis portionem suam constituit, vt docet Psaltes. Euth. in Matth. Publicanos verò appellat etiam peccatores, propter obtrectationem qua malè audiebãt: ipsi enim calumniam sustinebant, tanquam iniusti, & auari, ac raptores, omnísque compassione carentes, & impudentes. Aut fortassis & alij quidem erant, nobiliora vitæ instituta habẽtes, eisdem tamen obnoxij affectibus: nam simile suo cõgaudet simili. Druthmarus in Matth. Et quidẽ Matthæus, inquit, erat de tribu Leui, vnde & *Leui* dictus est: ideóque ad templum Domino seruire debuerat, sed pro philargyria vili ministerio adhæserat. Nunc verò, vt scribit Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 21. Ille qui priùs auara de mercedibus, dura de laboribus, periculísque nautarum emolumenta conuertebat, verbo vocatus, propria dereliquit, qui rapiebat aliena: conuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui enim domicilio interno Christum recipit, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in eius qui crediderit, recumbit affectu. Sed rursus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ species præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cœlorum recũbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul ostẽditur, quãtum intersit inter æmulos legis & gratiæ: quòd illi qui legem sequuntur, ieiunæ mentis famem patiantur æternam. Qui verò verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cœlestis & fontis vbertate recreati, esurire & sitire non possunt. Qui autem animo ieiunant ipsi contra quosque murmurant. Cæterùm non huic dissimile murmur olim à Nouatianis hæreticis contra lapsos, ad pœnitentiam conuersos excitatum est. Nicetas in Orat. D. Greg. Nanz. de sanctis lumin. Cùm, inquit, sæuiente persecutione, quidam Christiani tormentorum magnitudine victi ad fidei abiurationem prolapsi essent, ac deinde sedata persecutionis tẽpestate supplices cum lachrymis Ecclesiæ antistites rogarent, vt sibi pœnitentiæ tẽpus darent. Nouatus Ecclesiæ Romanæ presbyter, fastu animiq; insolentia elatus, miseros submouebat: quãuis etiam ipse periculoso tẽpore sacerdotij dignitatẽ abiurasset. At Episcopus eos quidem, qui in Christianę pietatis abiurationem delapsi fuerant, congruis laboribus, salutaríque pœnitentia certo tempore impetrata recuperauit: Nouatum autem ab Ecclesiæ cœtu proscripsit. Ille verò infẽsis rebus omnibus in locũ quendã abditum atque abstrusum tres Episcopos ætate prouectos allicit, eósque verborum blanditiis inescatos eò adigit, vt manus sibi imponant. Ita ab iis Episcopus designatus est. Qua dignitate supra modum elatus, quotquot è stultis ac vesanis hominibus ad se pellicere potuit, Catharos, id est puros nominauit. Hanc Nouatianorum seu Catharorũ, id est, purorũ præsumptionem, nostram verò in pœnitentes gratiã his verbis ostendit. Greg. Nanz. Orat. in sancta lumina. Ipse quidem hominem me esse fateor, animal mutabile, fluxæq; & fragilis naturæ, atque hunc baptismum libenter amplector, eiusdémque donatorẽ adoro, aliísque impertio, ac misericordia misericordiam mihi conciliare nitor. Nã me quoque infirmitate obuolutum esse scio, illúdque fore, vt qua mensura mensus fuero, eadem quoque mensura mihi vicissim rependatur. Tu verò quid ais? quam legem affers ô noue Pharisæe, & nomine dũtaxat, non animo & voluntate pure, ac Nouati dogmata cum eadẽ infirmitate tumido ore nobis eructans? pœnitentiam non ad-

mit-

Caiet.

Locum de Matthæo cũ omnia reliquisset, habuerit domũ, & conuiuiũ fecerit.

Anselm.

Chrysost.

Vbi multi ægroti, ibi medicus.

Theoph.

Euthy.

Druthmar.

Matthæus cur dictus Leui.

Ambros.

Quid æmulatio illa significet.

Nicetas.

Contra Nouatianos recipiendi sunt pœnitentes.

Catharorum hæresis.

Greg. Nãz.

mitius? luctibus locum negas? lachrymas non profundis? Vtinam talem tibi iudicem experiri non contingat. Clementia & facilitate Iesu nõ niueris, qui infirmitates nostras accepit & morbos portauit: qui non venit vt iustos vocaret, sed peccatores ad pœnitentiam: qui misericordiam maluit quàm sacrificiũ, qui septuagies septies peccata condonat. Quàm beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, ac si non fastu & arrogãtia leges supra hominis captum instirueres, vitæq; emendationem salutis desperatione tolleres. In eodem enim vitio sunt tã effrænata atque omni animaduersionis metu soluta licentia, quàm sæua, nec vlla clementia temperata cõmendatio: illa omnes habenas vitiis laxans, hæc vehementiori astrictione præfocans. Puritatis specimẽ ede: & tum audaciam tuam mihi probabis. At nunc veteor, ne ipse vlceribus scatens, istam immedicabilitatis doctrinam inducas. Quid? Ne Dauidem quidem resipiscentem admittis, qui Propheticam quoque gratiam pęnitentia conseruauit? Nec magnũ illum Petrum recipis, salutiferæ passionis humani quidpiam perpessum? At Iesus recipit, triplicique percunctatione & confessione triplicem abiurationis culpam sanauit. Quid? ne martyrio quidẽ perfectum admittes? Nã id quoque tuæ vecordiæ est. Quid: etiámne illum, qui nefarium scelus Corinthi perpetrauit, arcebis? At Paulus charitatem etiam erga eum firmauit, simul atque eum ad meliorẽ vitæ frugem redusse perspexit: causámque affert: ne abundantiori tristitia huiusmodi homo absorbeatur, immodica obiurgatione oppressus atque confectus. An ne iuuenibus quidem viduis propter ætatis lubricum, ineũdi matrimonij potestatem facies? At Paulus facere minimè dubitauit, cuius te scilicet magistrum profiteris, quasi ad quartum cœlum, aliúmque paradisum prouectus fueris, ac verba magis arcana audiueris, maiorémque circulum Euangelio fueris complexus. At hæc nequaquam per baptismũ, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere probato: aut, si id nequis, condemnare nos desine. Quòd si res dubia est, vincat humanitas & clementia. At Nouatus, inquis, persecutionis tempore lapsus non recipit. Quid hoc? siquidem illi non resipiscebãt, optima ratione eos repulit. Nam ne ipse quidẽ eos recipio, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec perpetrato crimini parem vitæ emendationem afferunt: cumque recipio, cõgruentem ipsis locũ assigno. Sin autem squalentes & lachrymis confectos admittere noluit, haudquaquam illius exemplum imitandum mihi proponam. Alioquin, vt scribit Cyprian. lib. 4. ep. 2. ad Antonianũ fratrẽ, Misera frustrãdæ fraternitatis strisio, & vana traditio est, hortari ad satisfactionis pœnitentiam, & subtrahere de satisfactione medicinam: dicere fratribus nostris, Plãge, & lachrymas funde, & diebus ac noctibus ingemisce, & pro abluendo & purgando delicto tuo largiter & frequenter operare, sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris. Quæcunque ad pacem pertinent, facies: sed nullam pacem quam quæris, accipies. Quis non statim pereat? quis non ipsa desperatione deficiat? Quis non animum suum à proposito lamentationis auertat? Operari tu putas rusticum posse, si dixeris, Agrũ peritia omnia rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullã messem metes, nullam vindemiam premes, nullos olineti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes? Vel si cui demum vsum nauium suadens, dicas: Materiam de excellentibus syluis mercare, frater: carinam prævalidis & electis roboribus intexe clauo, funibus, velis, vt fabricetur atque armetur nauis, operare: sed cum hoc feceris, fructum de actibus eius & cursibus non videbis? Præcludere est atque abscindere iter doloris ad pœnitẽdi viam, vt cùm scripturis Dominus Deus reuertentibus ad se & pœnitentibus blandiatur, nostra duritia & crudelitate, dum fructus pœnitentiæ intercipitur, pœnitẽtia ipsa tollatur. Quòd si inuenimus à pœnitentia agenda neminem debere prohiberi, & deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam, secundum quod ille misericors & pius est, per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus, & pœnitentiæ fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos, dum

Cyprian.

Desperandũ, nisi superesset remissio pœnitenti.

confessio non est, nec exhomologesis illic fieri potest, quẽ ex toto corde pœnituerit, quíque rogauerit, in Ecclesiam debet interius suscipi, & in ipsa Domino reseruari, qui ad Ecclesiam suam venturus, de illis vtique, quos in ea intus inuenerit, iudicabit. Apostatæ verò & desertores, vel aduersarij & hostes, & Christi Ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine eius foris fuerint, admitti secũdum Apostolum possunt ad Ecclesiæ pacem, quando nec spiritus, nec Ecclesiæ tenuerunt vnitatem. Serpentina igitur vox ista est, quam effundunt Pharisæi contra Christum, vt scribit Ambrosius lib. 5. in Luc. Hanc enim primam vocem serpens emisit, dicens Euæ, Quid est quod præcepit vobis Deus, ne manducaretis ex omni ligno? Isti enim de eo conqueruntur, quòd Christus maioris vtilitatis gratia cum peccatoribus manducauerit. Hieronym. in Matth. Ibat autem Dominus ad conuiuia peccatorum, vt occasionem haberet docendi, & spirituales inuitatoribus suis præberet cibos. Denique cùm frequẽter pergere ad conuiuia scribatur, nihil refertur aliud, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit: vt & humilitas Domini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ eius in conuersione pœnitentium demonstretur. Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. Sed inquit, videtur quòd isti rectè arguebant, quia sunt vitanda peccatorum consortia. Sed notandum, quòd aliquando sunt vitanda peccatorum consortia propter superbiam & contemptum, vt isti: sicut habetur Esa. 65. Non appropinques mihi, quia immundus es. Alij verò vitant consortia propter peccatorum vtilitatem, vt erubescant, & sic conuertantur. Et sicut dicit Paulus 1. ad Cor. 6. Ad verecundiam vestram dico, si non est inter vos sapiens quispiam. Item aliquis vitat propter cautelam sui, timens ne peruertatur. Eccles. 13. Qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Et in Psalm. 17. Cum peruerso peruersus eris. E contrario similiter aliqui commorantur peccatoribus ad sui probationem: vnde tentatio est sui probatio, vt habetur Prouerb. 2. Aspectu & auditu iustus erit habitans inter illos. Et Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Et ibi dicit Glossa: Non fuit bonus, qui malos tolerare non potest. Iam aliqui inter malos commorantur propter conuersionem, vt Paulus dicit, 1. Cor. 9. Omnibus omnia factus, vt omnes lucrifacerem. Sed differentia est: quia peccatoribus perseuerantibus, & pœnitere nolentibus non oportet communicare. De illis verò, de quibus speratur, distinguendum est ex parte illius qui habitat: qui aut est firmus, aut infirmus. Si infirmus, habitare cum eis non debet. Si firmus, competens est vt cum eis habitet, vt eos ad Deum conuertat. Item Iesus medicus erat certus. Ideò cùm esset cum eis, periculum non timebat. Eapropter *hoc audito Iesus respondens ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent.* Quod vtique non eo tempore respondisse intelligendum est, quo conuiuium fiebat, & Christus accũbebat. Nec enim credibile est Pharisæos & Scribas huic conuiuio, quod tam infenso ferebant animo, interesse voluisse: sed quòd postmodùm tẽpus, locum, & occasionẽ nacti, cùm de ea re quæstionem apud discipulos mouissent, Christus responderit. Eorum autem quæstioni satisfacit duplici argumento: vno, ex ordine communi: altero, ex scripturis desumpto. Videmus enim medicum propter infirmos institutum esse, nec illum reprehendi, si infirmos visitauerit: Imò verò econtrariò argui, si ipsos contempserit. Quid ergo? Argui debet Christus animarum nostrarum medicus, quòd peccatores ad saniorem mentem reducturus, requisierit? Respondet igitur Pharisæis non rogatus, etsi hac sua responsione nihilò futuros illos meliores coniiceret. Hoc saltem faciebat propter discipulos, ne offendiculum paterẽtur, & hac calumniatorũ quæstione ab Apostolica professione auocarentur: suo nos exemplo admonens, vt ne patiamur aliquem in doctrina, aut conuersatione nostra offendi, sed omissis calumniis propter simplices innocẽtiam nostram tueamur. Sed & videmus, quantum cõtradictio emulumentum adferat. Sicut enim suprà Christus Pharisæorum calumniis permotus, potestatem remittendi peccata hominibus datam esse manifesto argumento

Vox serpentina Pharisæorum.

Ambros.

Hierony.

Tho. Aqu.

Quando vitanda sunt peccatorum consortia, & cur.

Glossa.

Quando Christus respõderit Pharisæis.

Cur responderit.

com-

in comprobauit:ita & nunc illorum quæstionibus stimulatus, relictam peccatoribus omnibus pœnitentiæ tabulam post naufragium apertissimè continet: Ita veritas infestata, & se magis exerit, & hypocrisim magis detegit. Nam Pharisæos sugillat, vt qui præ cæteris omnibus iustos se esse arbitrarentur, cū minus essent quàm iusti: obiter ostendens in illorum salutem Christum minimè aduenisse. Nec enim ita intelligendus est hic locus, quasi aliqui de iustitia præsumere debeant, (Omnes enim peccauerunt, inquit Paulus, & egent gratia Dei:) Sed quòd non in eorum salutem venerit, qui tales se esse præsumūt, vt docet Chrysostom. hom. 31. Oper. perfect. in Matth. Ex hac autem sententia colligimus, vsum medicinæ à Domino probari. Si enim malè habentibus opus est medico, vtilis igitur erit, & licita medicina. Eccl. 38. Honora medicum propter necessitatem. Etenim illum creauit altissimus. Sed neque Christus se medico conferret, si medicā professionem Christianis indignam esse censeret. Bonauent. in Luc. Si, inquit, medicina est propter ægritudinē, igitur non est redarguendus ægrotus, qui cōfugit ad medicum, neque medicus qui accedit ad ęgrotum: sed magis illi redarguendi sunt, qui hoc redarguunt. Vocat autem Christus peccatores infirmos, quoniam peccatum infirmum facit, secundum illud Psal. 37. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non sanitas in carne mea. De tali infirmo dicitur Roman. 14. Infirmum autem in fide assumite. Et Roman. 15. Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere. Se autem vocat medicū: quia Esa. 53. Liuore eius sanati sumus. Et 61. Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me Dominus. Et subditur: Vt mederer contritis corde. Et Act. 10. Pertransiit bene faciendo & sanando omnes oppressos à diabolo. Fulgentius Epist. 7. ad Venantiam, ex hac Christi sententia colligit, homini per pœnitentiam præteritorum malorum ad bona conuersi, omnium peccatorum remissionem conferri posse. Quid enim (inquit) aliud oppositis verbis agitur, nisi vt omnipotētis medici manus, sub humanæ salutis effectu, desperationis vitio appelletur? Ipse quoque medicus ait: Non indigent qui sani sunt, medico, sed qui malè habent. Si peritus est medicus noster, omnes potest infirmitates nostras sanare: si misericors est Deus noster, vniuersa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, à qua nō omnis malitia vincitur: nec est perfecta medicina, cui morbus aliquis incurabilis inuenitur. Scriptum verò tenetur in literis sacris, (Sapien. 7.) Sapiētiam autem non vincit malitia. Et omnipotentia medici nostri talibus in Psalm. sermonibus intimatur. Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Benedic anima mea Dominum, & noli obliuisci omnes tribulationes eius: qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de interitu vitam tuam, qui satiat in bonis desiderium tuū, qui coronat te in miseratione & misericordia: renouabitur sicut aquila iuuentus tua. Quid rogo, nobis putemus dimitti non posse, cùm propitius fit Dominus omnibus iniquitatibus nostris? Aut quid in nobis æstimamus sanari non posse, cùm Dominus sanet omnes languores nostros? Aut quomodo sanato & iustificato indigentiæ aliquid relinquit, cuius desiderium in nobis satiatur? Vel quatenus plenæ remissionis beneficio potiri non creditur, cui etiam corona in miseratione & misericordia condonatur? Nemo igitur de medico desperans, in infirmitate remaneat: nemo misericordiā Dei minorans, in iniquitatibus conualescat. Apostolus clamat Roman. 5. Quia Christus pro impiis mortuus est. Ipse itidem dicit, 1. Tim. 1. Quia Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere. Cyrill. Alexandrinus libro 8. in Leuit. hanc medici cum Christo similitudinem examinans, ea quæ ad medicinam faciunt, latiùs amplificat. Omnis enim medicus, inquit, ex herbarum succis, vel arborum, etiā metallorum venis, aut animantium naturis, profutura corporis medicamenta componit. Sed herbas istas si quis fortè, antequàm pro ratione artis componantur, respiciat, siquidem in agris, aut in montibus, velut fœnum vile conculcat, & præterit: Si verò eas intra medici scholam dispositas per ordinem viderit, licet odorem tristem fortè & austerum reddant, tamen suspicabuntur eas curæ vel remedij aliquid continere, etiamsi nondum quæ, vel qualis in eis sit sanitatis ac remedij virtus, agnouerit. Hæc de communibus medicis diximus. Veni nunc ad Iesum cœlestem medicum. Intra hanc stationem medicinæ eius Ecclesiam, vides ibi languentium iacere multitudinem. Venit mulier, quæ ex partu immunda effecta est. Venit leprosus, qui extra castra separatus est pro immunditia lepræ. Quærunt à medico remedium, quomodo sanentur, & quomodo mundentur. Et quia Iesus hic medicus est, & ipse est verbum Dei, ægris suis non herbarum succis, sed verborum sacramentis medicamenta conquirit. Quæ verborum medicamenta si quis incultiùs per libros, tāquam per agros, videat esse dispersa, ignorans singulorum dictorum virtutem, vt vilia hæc, & nullum sermonis cultum habentia prætcribit. Qui verò parte ex aliqua didicerit animarum apud Christum esse medicinam, intelliget profectò ex his libris, qui in Ecclesia recitantur, tanquam ex agris & montibus salutares herbas assumere, vnumquemque habere sermonum ad hanc duntaxat vim: vt si quis est illi animæ languor, non tam exterioris frondis & corticis, quàm succi interioris hausta virtute sanetur. Facit igitur hæc nostri medici contemplatio, vt sicut nulla ei deesse remedia, ita certò confidamus, quòd si illum inuocauerit, saluus erit. Neque tantùm semel aut bis peccantibus remissionem nobis repromittit, sed & quotiescunque ingemuerimus, & illum nobis auxiliatorem poposcerimus. Augustin. to. 4. lib. de vera & falsa pœnit. c. 5. Qui enim multos cæcos, inquit, & diuerso tēpore illuminauerit, & multos debiles confortauerit, ostendit in diuersis illis eadē sæpè peccata dimitti, vt quem priùs sanauit leprosum, alio tēpore illuminauerit cæcum. Videmus adhuc quotidie in Ecclesia sæpè febricitantes, sæpè languidos, sæpè passionibus captos, liberari: vt appareat toties opus miserantis, quoties cōfessio fit pœnitentis. Quomodo enim corpus, quod vilius est, & ab ipso dissimilius, sępè sanaret: & animam digniorem, & redemptam nō toties liberaret? Medicum se vocat, & non sanis, sed malè habētibus opportunum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare? Medicorum enim est centies infirmum visitare, centies curare: qui cæteris minor est, si alius possibilia ignoraret. Memor est sui, qui dicit, (Ezech. 18.) Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Quem enim peccatorem excludit? Adiicit ergo Christus ad huius sententiæ confirmationem, Prophetæ Osee verba, c. 4. *Euntes* autem, inquit, id est, corporaliter à me recedentes, vel spiritualiter, à credulitate, præsumptione & ignorantia. In hoc enim maximè peccatis, quòd & vos ipsos iustos esse arbitramini, & tales ab hominibus videri contenditis: quódque alios contemnitis, & temerè iudicare auderis, vt ex illorum condemnatione vestram iustitiam constituatis. *Discite quid est*, quis sit sensus, & quomodo obseruari & perpendi debeat, id quod apud Oseam Prophetam scriptum est: *Misericordiam volo*, requiro ab hominibus propensum in proximos suos affectum, charitaté, compassionem, & subuentionem: Non vt de proximo quis temerè iudicet, non vt oderit, non vt in necessitate contemnat, & rideat, quod & vos ipsi facitis, dum miseros istos peccatores penitùs deserendos, & non ad salutis viam reducendos esse censetis. *Et non sacrificium* legale, quasi illud sit per se acceptum ac meritorium, sicut & misericordia. Prętexebant enim Pharisęi, omnes adinuētiones & exactiones suas, sacrificiorum nomine, vt Christus exprobrat, Matth. 23. Decimatis menthā & anethum, & relinquitis quæ grauiora sunt legis. Et rursus: Per longas orationes comeditis domos viduarum. Et Matthę. 15. illos suo in patres officio defuisse dicit, oblationis prætextu: cùm dicerent patri vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit. Ita eos Christus sugillat, vt qui in proximos duri & crudeles essent, cùm tamen nostrum in ipsos officium, præ cæteris apud Deum habeatur. Cæterùm hæc sententia ex 70. traductione sumpta est: cùm Hebræa magis sonent præteritum, quàm præsens: vt sit

Nemo præsumere de iustitia debet

Chrysost.

Bonauent.

Peccatores infirmi.

Fulgent.

Nihil Christo est incurabile.

Cyril. Alex.

August. Toties Christus sanat, quoties ægri ad eum recurrunt.

Diony. Carthus. in Matth.

hæc sententia, Misericordiam volui, & non sacrificium. Sed 70. ita habent, ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, Misericordiã volo, & non sacrificium. Hieronym. lib. 2. Comment. in Osee. cap. 6. superiora huius sententiæ repetit, vt & ipsius sensus habeatur. Dixit enim Propheta, inquit Hierony. Dolaui eos in Prophetis, occidi in verbis oris mei: grauia comminatus sum, vt misererer pœnitentium, vt lapsis atque surgentibus porrigerem manum. Neque enim sacrificiis delector & victimis, & holocaustorum multitudine: victimæ meæ & holocausta, salus credentium, & conuersio peccatorum est. Ipsi autem imitati sunt Adam, vt quod ille in paradiso fecerat, pactum meum legemque prætereuns, isti in terra facerent. Et ipsi, hoc est in paradiso, omnes præuaricati sunt in me, in similitudinem præuaricationis Adam. Non enim mirum, si quod in parente præcessit, etiam in filiis condemnetur. Quotidie Deus & eos, qui extra Ecclesiam sunt, & qui peccant, in Ecclesia commorantes, prouocat ad pœnitentiam, & dicit eis: Misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei plusquàm holocausta. Illi verò afferunt panē sacrilegū, & dant eleemosynas, & sectari videntur humilitatē: quæ ego, si verè fiant, holocausta interpretor. Cùm autē scientiam Dei reliquerint, stultia truncato capite fidei cætera membra habere se iactant. Præuaricati sunt enim pactum Dei in Ecclesia, sicut Adam præuaricatus est in paradiso: & imitatores se antiqui parentis ostendunt, vt quomodo ille de paradiso, sic isti eiciantur de Ecclesia. Augustinus libro de vera & falsa pœnit. capit. 2. Qui, inquit, maluit misericordiam quàm sacrificium, non expectabat mortē peccatoris, sed vt conuersus viueret. Simili modo scriptū est apud Esaiam Prophetam: Holocausta arietum, & adipem pinguium nolui. Statim autem subiungit, quid Deus velit, scilicet subueniri oppresso. Thomas Aquinas in Matthæ. Istud igitur dupliciter exponitur. Primùm quidem, vt vtrumque Deo acceptum sit: alterum tamen acceptius. Prouerb. 21. Facere misericordiam & iudicium magis placet Deo, quàm victimæ. Vel ita, quòd vnum approbetur, reliquum verò reprobetur. Misericordiā volo, sed nō sacrificium, quod facitis. Vnde Esa. 1. Holocausta nolui, quia manus vestræ plenæ sanguine sunt. Vel aliter, Misericordiam, &c. Illud enim dicitur aliquis velle, quod vult propter se, & non propter aliud: sicut si medicus diceret, Volo sanitatem: & sic est in motibus quæ offerimus Deo. Quædam offerimus propter se, vt diligere Deum & proximum: alia verò propter ista. Mich. 6. Indicabo tibi homo, quid sit bonum: vel quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Tertiò inducit Dominus aliam rationem ex sui officio: vt si aliquis legatus missus esset, & vteretur suo officio: si prohiberetur ab alio, diceret: Stultus es, quia prohibes quod ad me pertinet. Venerat Dominus ad saluandum peccatores. Vnde dictum est: Et vocabis nomen eius Iesum. Hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Dionys. Carthus. in Oseam Prophetam, ita sententiam istam complectitur, vt reprobationem Iudæorum ostendat. Quia misericordiam volui (inquit Dominus) id est acceptaui, & accepto opera pietatis, compassionis affectum, & non sacrificium legale tempore Euāgelicę legis, in qua ceremonialia cessarunt, atque mortifera facta sunt: quia non erant nisi figuratiua mysteriorum Christi, nouæque legis, propter quod veritate impleta ac patefacta debebant cessare: (& scientiam Dei) formatam ac salutarem, charitate ornatam, & bonæ operationi coniunctam volui, (plus quàm holocausta) legis, quæ ad Dei honorem totaliter cremabantur, in signum quòd homo debet se totum Deo offerre, eiúsque obsequio mancipare. Vnde Dominus ait, in Psalm. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et rursus: Sacrificium & oblationē noluisti, holocaustum & pro peccato non postulasti. Et apud Esaiam: Qui immolat bouē, quasi qui interficit virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebrat canem: quia omnia accipi possunt pro tempore nouæ legis propter causam prætactam, vel pro tempore veteris Testamenti, quantum ad hoc quòd non erant per se accepta, neque peccati purgatiua: quemadmodum ad Hebræos scribitur: Impossibile est sanguine hircorū aut taurorum auferri peccata. Sed & Chrysostom. hom. 31. in Matth. & Albertus Magnus in Matthæ. ex his sententiis colligunt, quòd semper Deus voluerit, & facere, & fieri misericordiam, sed nunquam sacrificium cruoris immolari. Quòd si quis obiiciat, Deum in antiqua lege sacrificia cruenta instituisse: respondet Anastasius Nicenus lib. Quæst. in Scripturam, qu. 50. Hoc quidem Dominum permisisse, non autem instituisse. Quod confirmat ipsius Domini verbis per Hierem. cap. 6. dicentis: Non sum loquutus ad patres vestros de sacrificiis, neque de holocaustis mandaui eis. Hinc est, inquit, perspicuum, legi non prę-re sacrificiorum exactionem, neque de holocaustis esse voluntatem Dei, qui legem tulit, sed eum se demittere ad illorum imbecillitatem. Quando enim vitulum fecerunt, & diis qui non erant, sacrificare aggrediebantur, tunc post legem datum quoque est præceptum de sacrificiis, vt qui semel ad ea quæ non erant, suam exercuerant meditationem, eam verè transferrent ad eum qui est re vera Deus. Quando per signa plurima & prodigia præcedenti tempore eius habuerunt etiam non sinceram cognitionem, tunc per Prophetas reprimit oblationes brutorum animalium, & dicit: Non accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hircos, neque comedam carnes taurorum, aut sanguinem hircorum bibam. Et, Nū annis quadraginta sacrificium obtulistis mihi in deserto domus Israel? Misericordiam enim volo, & non sacrificium. Et, Ecce obedientia est supra sacrificium: &, Sacrificium laudis glorificabit me. Quamobrē dicit Ps. 68. Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo ipsum in laude. Et Psal. 50. Placebit Deo super vitulum nouellum. Sacrificium enim Deo est spiritus contritus. Hoc est ergo quod locutus sum ad patres vestros de sacrificiis: hoc est, Non eis delectabor, sed ad eorum imbecillitatem me demittam. Vnde rursus dicit per Ezechielem 20. Dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuent in eis, & polluam ipsos in eorum dogmatibus: hoc est, non sunt præcepta digna mea lenitate & clementia, neque conuenientia bono iugo, quod eis volebam imponere: dura autem, & non legislatoris consuetudini, sed eorum, quibus ferebantur leges, insolentiæ necessaria & conuenientia. Confirmat Anastasius Nicenus hanc conclusionem ex lib. 6. Cōstitut. Apostol. cap. 21. & lib. Theodoreti de Dei cultu. Clemens Alexan. lib. 3. Paidag. c. 12. his veteribus sacrificiis, velut vmbris, veritatem succedere ostendit, si Deo cordis contritionem, & proximo misericordiam impendamus. Quomodo ergo, inquit, sacrificabo Domino? Sacrificium, inquit, Domino spiritus contritus. Quomodo igitur coronabo, vel vngam vnguento, vel Domino quodnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæ sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: Si peccauerit, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te conuertatur, dicens, Me pœnitet, ei remitte. Itaque, inquit Hilarius in Matthæ. vt Pharisæi intelligerent neminem suorum sanum esse, admonuit, vt scirent quid esset, Misericordiam volo, non sacrificium, legem scilicet sacrificium obseruatione deuinctam, opem ferre non posse, sed salutem vniuersis in misericordiæ indulgentia reseruari. Petrus Chrysolog. sermone 28. Venerat igitur ad Matthæum Christus, vt auaritiæ curaret vulnera, vt saniem sanaret vsuræ: & misericordiam voluit, vt Matthæus quod tulerat per miseriam, in misericordias prorogaret, & inde redimeret pœnam, vnde comparauerat culpam. Non enim, inquit, veni iustos vocare, sed peccatores ad pœnitentiam. Hilarius: Omnibus venerat, quomodo ergo non se iustis venisse dicit? Erant ergo, quibus necesse non erat vt veniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiæ esse iactantiam: quia sacrificiis infirmis ad salutem misericordia erat vniuersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia fuisset ex lege, venia per gratiam necessaria non fuisset. Beda in Lucam. Sanos enim & iustos appellat eos, qui

Hierony. | *Vnde desumpta sit ea sententia de sacrificio.* | Augustin. | Thom. Aq. *An non Deus vult sacrificia.* | Dio. Carth. | Chrysost. | Alber. Mag. *Misericordia semper facienda.* | Anast. Nic. *Deus sacrificia vetera tantum permisit.* | Anastas. | Theodor. | Cl. Alex. | Hilarius. | Pet. Chrys. | *An non pro omnibus venit Christus* Hilarius. | Beda.

igno

ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, qui ex lege præsumentes, Euangelij gratiam non quærunt. Porrò malè habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia deuicti, nec per legem se iustificari posse videntes, Christi se gratiæ pœnitendo summittunt. Vbi simul ostenditur, quòd non in pristinis vitiis permanentes (quod Pharisæi & Scribæ murmurabant) sed pœnitentiam agentes publicani, venerint ad Iesum: & ipse quoque Iesus cõuiuia peccatorum adire dignatus sit, vt occasionem haberet donandi, & spiritales inuitatoribus suis præberet cibos. Quod ergo dicit, *Non veni vocare iustos, sed peccatores*, hoc est quod alibi ait Saluator: Venit filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Et Apostolus: Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quoniam Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Sed nónne Christus vocauit Iacobum iustum, Petrum qui nunquam comedit omne immundum, Andream, Ioannem, & alios quosdam iustissimos? Et nónne Apostolus veraciter asserit, Quos prædestinauit, hos & vocauit? Quomodo ergo non venit Christus vocare iustos? Et respondendum, dupliciter. Primò, quia secundum Ambrosium, per iustos intelligit Pharisæos, & Scribas, de sua iustitia præsumentes, qui tamen veraciter iusti non erant, sed vani atque elati. Per peccatores verò intelliguntur humiliter pœnitentes, qui veraciter iusti sunt. Illos ergo iustos non venit Christus vocare per salutarem effectum, seu efficientiam, & consecutionem salutis: iuxta quem modum Christus non est crucifixus pro reprobis, sed electis: Istos verò peccatores venit vocare efficienter atque finaliter, de quibus infrà testatur, loquens ad Pharisæos, Cùm videritis publicanos & peccatores præcedere vos in regnum Dei. Secundò dicendum, quòd Christus loquitur de vocatione ad pœnitentiam, quæ peccatoribus conuenit, non iustis, secundum quod tales sunt. Vnde apud Lucam sic legitur respondisse, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Iustos verò vocauit, & vocat ad gratiæ incrementum, & vitæ spiritualis perfectionem. Bonauent. in Luc. Venit igitur Dominus omnes vocare ad pœnitentiam: quia sicut dicitur ad Roman. 3. & acceptum est de Psalm. 13. & 52. Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Vnde ibidem: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Et ideò à pœnitentia incepit prædicare, secundum quod dicitur Matthæ. 4. De hac vocatione dicitur Isa. 22. Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, ad caluitium, &c. Sed hanc vocem non audierunt, qui se reputabant iustos. Contra quos Iob. 9. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Sed hanc audiunt peccatores quamplurimi, infrà 7. Omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Et sic patet, quomodo facta est confutatio superborum in his: vnde diuino iudicio peiores reputantur illis quos despiciunt. Augustinus tractat. 7. in Ioann. in eam venit sententiam. Nam de Nathanaële disserens, quem iam prædixerat esse verè Israëlitam, cur eum Dominus vocauerit, ita explicat. Aliud est, inquit, sanus, aliud sanabilis, aliud insanabilis. Qui ægrotat cum spe, sanabilis dicitur: qui ægrotat cum desperatione, insanabilis: qui autem iam sanus est, non indiget medico. Medicus ergo qui venerat sanare, vidit istum sanabilem, quia dolus in eo non erat. Quomodo dolus in illo non erat? Si peccator est, fatetur se peccatorem. Si enim peccator est, & iustum se dicit, dolus est in ore ipsius. Ergo in Nathanaële confessionem peccati laudauit, non iudicauit illum non esse peccatorem. Propterea cùm Pharisæi, qui sibi videbantur iusti, reprehenderunt Dominum, quia miscebatur ægrotis medicus, & dicerent, Ecce cum quibus manducat, cum publicanis & peccatoribus. Matth. 9. Respondit medicus phreneticis, Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Hoc erat dicere, Quia vos iustos dicitis, cùm sitis peccatores: sanos vos iudicatis, cùm langueatis: medicinam repellitis, non sanitatem tenetis. Huic quæstioni occurritur, cui respondet Cyrillus Alexandrinus libro quarto, in Ioann. capit. 25. Sed dicet quispiam, inquit, quid ergo prohibuit eadem misericordia, Iudæorum quoque peccata fuisse dimissa, præsertim cùm perfectè hoc pacto bonus videretur? Quomodo etiam illud verum videbitur, Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam? Nos autem dicimus, solis & primis Domini gratiam Iudæis seruatam fuisse. Missus enim fuit, vt ipse ait, ad solas oues perditas domus Israël. Recurrissent ergo facilè, si voluissent, ad vitam æternam. Et certè qui bonis moribus apud eos viuebant, quíque veritatis amatores erant, gratia Dei opitulante salutem per fidem adepti sunt. Arrogantes autem Pharisæi, & duræ ceruicis Pontifices, senioréſque populi, quamuis Moysis, & Prophetarum scripturis docti fuissent, credere tamen noluerunt: sed malignis eorum consiliis indigni æterna vita comperti, Dei patris illuminationem non receperunt. Cuius rei figura in Mosaicis libris legitur. Nam quemadmodum omnibus, qui Deo non crediderunt in deserto, repromissionis terra concessa non fuit: sic incredulis in Christo in regnum cœlorum, quod repromissionis terra figurabat, venire non datur. Nec ideò iniustus est dominus Deus, iram suam istis reseruans: immò & natura iustus omnia rectè, ac suæ naturæ conuenienter determinat, quamuis dispensationis suæ viam non ignoremus. Cognouit autem Iesus omnes fideles, simul atque credulos, & ipsum impietatis ministrum. Nec mirum: omnia enim Deus, vel antequam producantur, cognouit.

An nõ Christus iustos vocauit, vt Apostolos.

Ambros.

Bonauent.

Omnes peccatores sumus.

Quomodo qui iusti dicantur.

August.

Cyril. Alex.

De ieiunio disputatur cum discipulis Ioannis & Pharisæorum, & ratio redditur cur Apostolis ieiunandum non fuerit, quamdiu Christus cum illis erat: Eo verò in cælum recepto, ieiunium successurum Ecclesiæ demonstratur.

Matth. 9.

Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes, Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à ve-

Marc. 2.

Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant: tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij nuptiarũ, quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tẽpore habent secum sponsum, nõ possunt ieiunare. Venient autẽ dies, cũ auferetur ab eis sponsus: & tũc ieiunabũt in illis diebus. Nemo assumentũ panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert

Luc. 5.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Ioannes ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autẽ edunt & bibunt? Quibus ipse ait, Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, & cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus: Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à nouo vestimento, immittit in vestimẽtum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo. Et nemo mittit vi-

Ioan.

à vestimento, & peior scissura fit. Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres peteunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur.

fert supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin dirumpet vinum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet.

num nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est, & vtraque conseruantur. Et nemo bibens vetus, statim vult nouum: dicit enim, Vetus melius est.

Introductio.

MIRANTVR nonnulli vulpium fraudes, viperarum ingratitudinem, leonum superbiam, luporum ferociam: Verùm si tu hominem intus obseruaueris, hæc animantia dolis, cæterísque omnibus longè superare conijcies. Hoc nos in Iudæis contemplemur. Verè sicut scriptum

Summa.

est, progenies viperarum summittebant capita, adulabantur lingua, vulnera dabant dolis, blasphemiis venena fundebant: & quasi non sufficeret ad odium contemptus, despectus ad iniuriam, sic Christum persequebantur insidiis, tentabãt dolis, interrogatione pulsabant, appetebant contumeliis, & tota cupidi simulatione vallabant, obiiciebant curandos sabbato: vt si non curasset, fieret de impossibilitate contemptus: de lege maneret calumnia, si curasset. Interrogabant in qua potestate faceret sua iussione virtutes: vt si dixisset, deitatis inuidiam commouerent: si tacuisset, artis magicæ crimen inferrent. Dicebant enim, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, Matthæ. 12. Et sicut hodie lectum est, apud discipulos in magistrum notam de publicanorum conuiuio componebant: apud magistrum discipulos ieiunij nescios, gulæ deditos accusabant: sed discipulis de magistro, magistro de discipulis, odiorum causas, discordiæ semina liuore iactabant. *Accesserunt*, inquit, *discipuli Ioannis, dicentes*, (Matthæ. 9.) *Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?* Et cum discipulis Ioannis quæ societas Pharisæis? nisi quia iunxerat inuidia, quos disiunxerat disciplinà? Hic iam perdit sua iura zelus: iunxit disiungere consuetus. Iudæi postponi Moysen Domino non ferebant: discipuli Ioannis Christum nolebant Ioanni vllatenus anteferri: sic in Christum fremebant vtrique liuore communi. Hieronymus in Matthæ. Superba vsque interrogatio, & plena supercilio Pharisæorum. Certè vt aliud non dicamus, reprehendenda ieiunij iactantia. Nec poterant discipuli Ioannis non esse sub vitio, qui calumniabantur eum quem sciebant magistri vocibus prædicatum, & iungebantur Pharisæis, quos à Ioanne nouerant condemnatos. Beda in Lucam. Matthæus, inquit, refert ipsos Ioannis discipulos hæc dixisse Saluatori: vnde patet vtrosque coniunctos hac eum quæstione pulsasse. Vbi Ioannis maximè reprehendendi discipuli, non solùm de sui iactantia ieiunij, verumetiam quia calumniabantur eum quem sciebant à magistro prędicatum, & iungebant se Pharisæis, quos ab eo nouerant condemnatos. Spiritaliter autem discipuli Ioannis & Pharisęorum ieiunant, Christi autem edunt & bibunt: quia siue opera quis legis, seu traditiones sequatur hominum, siue ipsum etiam Christi præconium aure tantùm percipiat corporis, spiritalibus abstinens bonis, ieiuno corde tabescit. Qui verò Christi membris incorporatur amore fidei, non potest ieiunare, quia carne ipsius epulatur, & sanguine alitur. Ioannes vinum & siceram non bibit, Dominus cum publicanis & peccatoribus manducauit & bibit: quia ille abstinentia meritum auget, cui potentia nulla naturæ. Dominus autem, cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat reddere puriores? Sed ieiunauit & Christus, ne præceptum declinares. Manducauit cum peccatoribus, vt gratiam cerneres, agnosceres potestatem. *Quibus ipse ait. Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, quandiu cum illis est sponsus?* Rupertus libro octauo in Matthæ. Grauissima, inquit, hæc atque sapientissima responsio, quanti sit ponderis, melius ex Propheticæ scripturæ collatione valet agnosci, cùm apud Zachariam Dominus dicit, (Zachar. 7. Cùm ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos

Hierony.
Arrogantia Pharisæorũ.
Beda.
Rupertus.

septuaginta annos: (subauditur propter illud quòd Nabuchodonosor, ciuitate & templo succenso igni, populum in captiuitatem duxit, & propter illud quòd Ismahel filius Nathaniæ Godoliam, & cum eo reliquias populi interfecit:) nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et cætera vsque ad, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiuniũ decimi erit domui Iuda in gaudium & lętitiam & solennitates præclaras, vsquequò venient populi, & habitabunt in ciuitatibus multis: quod videlicet futurum erat per aduentum huius sponsi, de quo subinde dictum est illic: In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum: audiuimus enim quòd Deus vobiscum est. Nam de fimbria viri Iudæi pronus hic in Euangelio habes, quia mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti eius. Summa sermonis illius Prophetici hæc est, debuisse ieiunare illos, apud quos reposita erat, vel esse debebat spes & expectatio repromissionis, non tam propter temporalium, quæ acciderant, incommoda rerum, & propter captiuitatem Babylonicam, quæ facta fuerat illis septuaginta annis: quàm propter peccata sua, & propter illam, quæ contigit in Adam, vniuersalem captiuitatem generis humani. At illi, quoniam soluta erat captiuitas Babylonica, & templum reædificabitur, dicebant singuli: Nunquid mihi flendum est in mense quinto, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis? Videlicet quia templum reædificabatur, iam nullam superesse causam putabant cur ieiunarent. Meritò ergo redarguebantur à dicente, Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? quia videlicet propter temporalia bona flent, & ieiunant, quia desunt, non Domino ieiunant. Sed qui propterea ieiunant, quia præsentem non habent spõsum, sicut illi nondum habebant: nos autem habuimus quidem, sed iam non habemus, ipsi ieiunium Domino ieiunant. Igitur quoniam causa ieiunij debuerat omnibus esse desiderium & expectatio saluatoris, vt fuit Moysi, & Heliæ, & Danieli: ipse autem nunc præsens aderat, postmodùm recessurus: dulce fuit & iucundum sanctæ charitatis officium, saltem ad breue tempus, propter præsentiam eius intermitti ieiunium: quia tempus illud, tempus præsentiæ eius, quasi tempus erat nuptiarum. Ait ergo: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? *Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Ac si dicat: Vos qui sponsi filij estis, nec esse vultis, sed nec filij eorum dici meremini, qui ieiunauerunt præ desiderio aduentus sponsi: immò eorum, quibus Deus veraciter dicit, Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Ieiunatis enim & vos sicut illi, pro eo quòd aliquando de rebus transitoriis aliquid aduersi contingit: Vos, inquam, ieiunare quantum vultis: nam isti ieiunare non possunt præ gaudio sponsi præsentis. *Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Beda in Lucam. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia est. De hoc sancto, spiritalíque connubio, Apostoli sunt creati. Vnde benè Marcus Euangelista filios eos appellat nuptiarum, non tantùm sponsi, sed etiam sponsæ: volens intelligi, quia per lauacri regenerationem in ius diuinæ generationis adsumpti sunt: qui ieiunare ac lugere non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident, & ipsum sciunt esse cum sponsa. Quando verò transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit, tunc sponsi filij ieiunabunt. Quòd autem Lucas non ait, vt cæteri, Nunquid filij sponsi, aut nuptiarum possunt ieiunare, vel lugere: sed, Nunquid potestis filios sponsi facere ieiunare: eleganter intimauit, eosdem ipsos,

Quod ieiunii reiicitur.
Beda.
Quomodo sponsus ablatus est.

qui

Olim ante Christum, & nunc iam in coelum accepto, ieiunandum.

qui loquebantur, fuisse facturos, vt lugentes ieiunarent filij sponsi, quoniam ipsi essent sponsum occisuri. Notandum verò, hunc luctum absentiæ sponsi, non nunc tantùm, id est, post mortem, resurrectionémque eiusdem sponsi, sed & ante incarnationem illius per totum huius seculi tempus esse celebratum. Primo quippè tempore Ecclesia ante virginis partum sanctos habuerat, qui desiderarent incarnationis Christi aduentum: Ista verò tempora, ex quo ascendit in cœlum, sanctos habent, qui desiderent eius manifestationem ad viuos & mortuos iudicandos. Nec hic desiderabilis Ecclesiæ luctus requieuit aliquantulum, nisi quandiu hìc cum discipulis in carne versatus est. Iuxta leges autem tropologiæ sciendum, quòd quamdiu sponsus nobiscum est, & in lætitia sumus, nec ieiunare possumus, nec lugere. Cùm autem ille propter peccata a nobis recesserit & auolauerit, tunc indicendum ieiunium, tunc recipiendus est luctus. Hæc Beda maximè ex Hieronym. in Matth. Petrus Chrysolog. ser. 31. reducit nomen sponsi ad Christum, in eam nimirùm sententiā, quam Beda secutus est. Interrogatus Ioãnes, inquit, sponsum esse sic testatus est Christum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Conuenienter ergo discipulis Ioannis magistri sui voce respondit: vt vel illi crederent, & non cogerent tempora sponsi læta tristia intrare ieiunij: quia qui quærit sponsam, ieiunia seponit, relinquit austera, totum se dat gaudiis, epulis indulget: totus blandus, totus amabilis, totus festiuus incedit, & facit totum quod sponsæ tenera requirit affectio. Christus ergo, qui tunc Ecclesiam desponsabat, indulgebat mensis, conuiuantibus se non negabat: humanum, comem, blandum se pia charitate reddebat, donec diuinis humana coniungeret, & faceret de terrena societate cœleste conuiuium. Cæterùm ex hoc loco Montanus, Prisca, & Maximilla statim post Pentecostes festum alteram Quadragesimam instituerunt. Tertullianus libro de ieiuniis contra Psychicos. Certè, inquit, in Euangelio illos dies ieiuniis determinatos putant, in quibus ablatus est sponsus: & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum, abolitis legalibus & Propheticis vetustatibus. Atqui, vt scribit Hieronymus, Epist. ad Marcell. Vna tantùm Quadragesima ieiunandum est, ne si iuxta Montani sententiam duas Quadragesimas obseruemus, duos saluatores passos esse putemus. Inde fit, vt teste Tertullian. libro de corona militis, à Paschate ad Pentecosten vsque gaudeamus, & die Dominico ieiunium nefas esse putemus: Quòd, vt obseruat Thomas in Matthæum his maximè temporibus & præsentiam sponsi, & Euangelicæ legis veritatem recolamus. Interim tamen suos monebat de persecutionibus, fame, & siti, quæ passuri essent post suam in cœlum ascensionem, & de necessaria interpellatione ad Deum per ieiunia, quoties tribulationes exurgerent, aut aliquid à Domino impetraturi essent, vt ostendit Tertullianus libro de ieiunio, & Basilius sermonibus duobus de eodem. Et hoc tempus prædixerat eis, dicens Ioannes 16. Vos plorabitis, mundus autem gaudebit. Sicut enim illi, qui ante Christi aduentum, eiusdem præsentiam requirebant, ieiuniis sese adstrinxerunt: ita post mortem eius, & gloriosam in cœlum ascensionem, vt præsens nobis ille adsit auxiliator, & animas nostras mortificatas illi dedicemus, ieiuniis humiliamur. Alia etiam ratio adducitur à Diuo Thoma in Matth. quare tunc non tenerentur Apostoli ieiunare: Quia, inquit, ieiunium eligendum est, in quantum castigat carnem, ne contra spiritum inualescat: sed cùm erat præsens, custodiebat eos ab excessu. Ideò non oportebat eos ieiunare. Vnde in Ioann. 17. Pater, cùm eram cum eis, conseruabam eos. Sed Ioannes Baptista non habebat hanc virtutem: ideò ieiunare debebant eius discipuli: sed quãdo Christus ablatus fuit, eos oportuit ieiunare. Vnde Paulus dicit 1. Corint. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Sunt enim multæ ieiuniorum causæ: alia quidem tendunt vt caro dometur, & his externis afflictionibus humilietur: aliæ, quæ

Pet. Chrys.

Quod Montani.

Tertull.

Non ieiunandum post Pascha.

Hierony.

Tertull.

Thomas.

Tertull.

Basil.

Thomas.

A B C D F (marginal section letters)

mentis rationem habent, vt ipsa viuacior, & in Deum sit intensior. Olim verò, patres illi, qui desiderio Messiæ tenebantur, quoties se propter peccata magnis quibusdam tribulationibus opprimi videbant, eapropter maximè ieiunarunt, & animas suas humiliarunt, ne Deus auerteret ab eis lætitiam salutaris sui, & prouocatus hominum sceleribus, irritas faceret promissiones suas de sponso illo venturo. Ob hanc causam ieiunauit Moses, vt mitteret semen promissum, nec propter peccata populi, promissiones suas retardaret. Deuterono. 9. Sic Helias videns omnes in idololatriam rapi tempore Iezabel, ieiunauit, 13. Reg. 19. Eapropter Daniel (cap. 9.) luxit, & à carnibus & vino abstinuit, Dominum propitium redditurus, quem propter scelera populi sui infensum esse videbat. Et sicut nunc Christus, ait, *tunc auferetur ab eis sponsus, & ieiunabunt:* sic & illi timentes penitùs Messiæ expectationem propter suorum horrorem scelerum rescindendam esse, ieiuniis misericordiam Dei prouocare contenderunt. Sic populus, Exod. 33. audiens Deum cũ iis proficisci nolle, quòd eorum impietates auersaretur, luxit: Tandem etiam (Numer. 14.) cum audisset nullum ex suis in promissionis terram inducendum esse. Dauid verò commisso adulterio, & ieiunat, & in sacco & cinere cubat, (Psalm. 50.) & istud rogat. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu spiritali confirma me. Nunc verò cùm timeamus, ne fortè relicta expectatione introëundi in illam regnum, propter scelera nostra excludamur, & sponsus ipse Christus dicat illud, quod se fatuis virginibus dicturum minatur, Nescio vos: ne forrè ille penitùs nos deserat, nunc & ieiuniis & precibus illum prouocamus, vt maneat nobiscum in æternum. *Dicebat autem & hanc similitudinem ad illos.* qua ostendit discipulos ad ieiunium tum temporis arctandos non esse, tum propter vetustatem conuersationis, inquit Bonauentu. in Luc. tum propter fragilitatem carnis, tum etiam propter dissuetudinem affectionis. Hãc autem discipulorum consolationem exprimit Euangelista, sub tripartita metaphora, scilicet veteris vestis, veteris vtris, & veteris vini. *Nemo autem* prudenter agens *immittit*, & suendo transfert & inserit, *commissuram*, id est, iuncturam & particulam *panni rudis*, noui, pexi, spissi, *in vestimentum vetus*, vt illud reparet: *tollit enim plenitudinem eius à vestimento*, id est, deformat hoc ipsum vestimentum, & pannum etiam nouum, vt ei sua tunc commissura deesse manifestò appareat: quę non tam manifestò appareret, si pannus similis insereretur: *& peior scissura fit* in panno nouo, quàm in panno vetere, qui aptè scissus ei parti, quæ disrupta est, commodè aptaretur. Eandem similitudinem sequitur Horatius de arte Poëtica cùm res dispares & omninò dissimiles malè copulare ostendit.

--Sive vnus & alter
Assuitur pannus cum lucus & ara Dianæ.

Euthymius hoc ita explicat in Matth. Integritas quidem panni noui, cùm sit fortis & dura, tollit & detrahit a veste detrita quantumcunque acceperit, & maior ruptura fit: ideò illum veteri vestimento assui non oportet. Ita neque ego nunc vetustati ac debilitati discipulorum immitto duritiem ac robur ieiunij, ne amplius deterantur, non potentes ferre quod immissum est: sed condescendendo imbecillitati eorum, donec Spiritu sancto renouentur. Chrysostomus homil. 3. Oper. perfect. in Matth. Tale namque est quod dicit, Nondum discipuli mei ad maiora conscenderunt, nondũ spiritu renouati sunt: propterea eiusmodi indulgentia adhuc egent, vt maiora sibi pondera imponenda non sint. Hoc autem dicebat, leges iam discipulis atque regulas præbens, vt cùm etiam ipsi abhorrerent Gentes, nunc & eosdem sibi discipulos asciscant, & mites erga eos & suaues sint. Hieronymus in Matth. Recurrit igitur ad hanc sententiam, ac si diceret: Donec renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam, nouum hominem induerit, non potest seuiora ieiunij continentiæ sustinere præcepta: ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere videtur, amittat. Duo autem exempla posuit: & vinum veterum, & nouorum. Testamenti veteris

Bonauent.

Horatius.

Euthym.

Chrysost.

Hierony.

vtres debemus intelligere Scribas & Pharisæos. Plagula vestimenti noui, & vinum nouum, præcepta Euangelica sentiēda: quæ non possunt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat. Tale quid & Galatæ facere cupiebant, vt cum Euangelio legis præcepta miscerent, & in vtribus veteribus mitterent vinum nouum. Sed Apostolus ad eos loquitur, ad Gal. 3. O insensati Galatæ, qui vos fascinauit veritati non obedire? Sermo igitur Euangelicus Apostolis potiùs, quàm Scribis & Pharisæis est infundendus, qui maiorum traditionibus deprauati, sinceritatem præceptorum Christi nō poterant custodire. Alia est enim puritas virginalis animæ, & nulla prioris viri contagione pollutæ: alia eius, quæ multarum sordium libidini subiacuerit. Designat igitur renouandos esse Apostolos, antequàm præceptis & consiliis Euangelicis imbuantur. Petrus Chrysolog. serm. 31. Antiquam enim legis suppellectilem dicit Iudaicis studiis attritam, corruptis sensibus, sectis scissam, priuis actibus obsoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum, nō scissuræ partem, sed principium texturæ. Tunc enim primùm regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere quod dabat Agnus, Agnus Dei qui tollit peccata mundi. Texebatur autem regium vestimentum, quod in purpureum fulgorem cruor tingeret passionis. Meritò ergo Christus hunc pannum rudem Iudaicæ vetustati prohibebat immitti, ne peior scissura fieret, si Iudaicam vetustatem scinderet nouitas Christiana. Hac autem sententia abusus est Marciō hæreticus, vt scribit Philastrius Brixiensis, lib. de hæresib. Hinc scilicet confingebat alia esse à bono, alia à malo Deo, & alium esse Deum veteris, alium noui Testamenti, quorum creaturæ ita inter se disconueniant, vt pannus nouus à vetere, & vinum nouum à veteribus vtribus. Verùm etsi nouum & vetus Testamentum differant, non tamen opponūtur, sicut nec pannus panno, nec vter vtri, nec vinum vino: Differunt enim nō ratione naturæ, sed bonitatis & nouitatis, quòd vinum altero sit melius & perfectius. Vocat autem vtres, & non dolia, quibus vinum includatur. Solebat enim vetustas vina, sicut & oleum, in pellibus caprarum & hircorum, quemadmodum nos in doliis vinariis, condere. Qui igitur rei vinariæ docti sunt, nouum vinum nouis condūt vtribus, & antiquum veteribus. Nam qui nouum cōdunt veteribus, duplici damno afficiuntur. Musto enim efferuescente dissiliunt vtres, & perit vinum. Et hoc est quod adiicit: *Alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed mittunt vinum nouum in vtres nouos, & ambo conseruantur.* Augustinus libro de hæres. Ad quod vult Deum. in hæres. 62. Ascitæ, inquit, ab vtre sic appellati sunt. ἀσκὸς enim Græcè, Latinè vter dicitur, quem perhibentur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipsi sint Euangelici vtres noui, nouo vino repleti: ac si verò Christus ebrietatem, & Mænadum Bacchantúmque choreas hac sententia suis commēdaret, vt temulenti tandem fatui ab omnibus prospicerētur. Petrus Chrysolog. ser. 31. Vtres igitur veteres Iudæos vocat: nouos vtres nuncupat Christianos: quia sicut vtres pellium ab omni squalore purgantur, & pigmentis honūtur odoratis, vt saporem vini possint inuiolabilem custodire: ita ieiuniis corpora humana ab omni carnalium delictorum squalore purgantur, & fiunt vtres diuinis torculatibus apti, vt de prælo crucis accipiant vinum nouū, & incorruptam nouitatem reseruent. Sed hoc sicut accipiunt Christiani, ita Iudæi, ctsi Christiani fuerint, nō habebunt, qui corrupti vitiis, & inueterati malis, vinū nouum, quod est Euangelij verbum, si acceperint, & rumpuntur, & fundunt. August. ser. 186. de temp. Carnalitas, inquit, vetustas est, gratia nouitas est: quantocunque homo in melius fuerit innouatus, tanto amplius capit quod verum sapit: bulliebant Apostoli musto, & musto bulliēte lingua Gentium profluebant. Idem ser. 185. Apostoli, inquit, ab impia multitudine putabantur ebrij (die ipsa Pentecostes) & musto pleni: & dicebant ad inuicē, Quia musto pleni sunt isti. At verò nouo vino repleti erāt, quia Spiritu sanctu iam fuerant innouati, & apparebat in eis, quod ipse Dominus dixerat: Nouum vinum in vtres nouos mittendum est. Istud verò nouum vinum non putemus solos tunc Apostolos suscepisse. Hoc musto inflammantur, & hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, & animæ conuersorum ad Deum: quod fieri frequenter videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes & patriam suam fugiunt. Exeunt nullo compellente de terra, & de cognatione sua, & motrus huic mundo, alios spiritaliter inquirunt parentes animarum, & liberi sub iugo veniunt, & paulo antè elati atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, & cupiunt esse quod antè despexerāt, & odisse incipiunt quod fuerant. Præsentium hospites, futurorū appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate suspirant. Hoc itaque musto spiritales animæ inebriatæ, & penitùs commutatæ, abstinentiam deliciis, vigilias dulcibus somnus, paupertatem diuitiis anteponunt. Arduum contra vitia laborem, iucundissimam putant voluptatē. Dulcescunt eis vilia, & quæ priùs fuerant pretiosa, vilescunt. Diligunt inimicos suos, Matth. 5. & benè faciunt his qui se oderunt: non conuiciantur indignantibus, non irritantur in opprobriis, non frangūtur in iniuriis. Prorsus horum nihil sentiunt propter feruorem Spiritus sancti, & propter æternam retributionem. Hoc spiritali mero calebant martyres, quando abiicientes, & post se iactantes omnia seculi blandimenta, ibant ad passiones, obliuiscētes facultates & affectiones, patrimonia ac matrimonia sua, & vincentes armatam contra se paruulorū pignorum fletibus pietatem, vociferantes quidem parētes, puluerem mittētes in capita sua, & matres facies suas auulsis crinibus dilacerantes. Sed illi hæc omnia tāquam ebrij non videbant, nec cognoscebant suos: quia infuso præcordiis suis Spiritu sancto, ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes & ad præmia festinabant. Theophylactus & Euthymius in Matth. his verbis interpretantur, Non oportuisse Dominum mox ab initio discipulis rudibus grauissima quæque imponere, donec per Spiritum sanctum renouarentur. Euthymius: Optimum etum, inquit, œconomum diiudicare oportet vini naturam, & vtrium fortitudinem, ac vetustatem. Nunc siquidem veteres adhuc sunt discipuli, quod ad fortitudinem vtrium ac vetustatem spectat, nondum scilicet renouati. Propter quod etiam alio loco dicit eis: Multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc portare non potestis. Vtraque, inquit, conseruantur, vinum videlicet, & vtres: illud quidē retentum, hi autem retinentes. Rupertus lib. 8. in Matth. Benè igitur, cùm dicere posset, Ieiunandum erat vsque ad me, & cùm recessero, ieiunandum erit post me, secūdum veritatem scripturæ Propheticæ, cuius iam suprà mentio facta est, maluit sermonem suum sic temperare, vt & futuris innotescens res, eos secum seruaret, & præsentes qui tunc erant, per inuidiā rumperet. Quid de eo, quod subiungit protinus, Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur? Nunquid vel ipsi filij sponsi, super quibus non ieiunantibus quæstio hæc mota erat, iam vtres noui erant? Non iam omninò noui, sed capaces erant sanctæ nouitatis. Propterea quodam loco dicebat & ipsis: Adhuc habeo multa vobis dicere, sed non potestis portare modò. Quando sunt omninò innouati? Quādo acceperunt Spiritum sanctum post resurrectionē eius, cuius gratia nouos homines efficit: tunc vinum nouum missum est in vtres nouos, & ambo conseruata sunt: id est, reuelata sunt illis omnia mysteria scripturarum, & gustauerunt amorem sponsi, dulcedinémque cœlestium nuptiarum, & hoc vino inebriati salui facti sunt, & vinū benè conseruatum fideliter, quibus iussum est, refuderūt.

Quæ commissura panni veteris. — Pet. Chrys. — Philastrius. — *Qui pannus nouus & vetus.* — August. — *Ascitæ hæretici ab vtre.* — Pet. Chrys. — *Qui vtres veteres, & noui.* — August. — *Quæ sit vetustas.* — Idem Aug. — Theophy. Euthym. — *Non statim Christum discipulos nouos astrinxisse.* — Rupertus. — *Sat* [illegible] *bene.*

Filia

Filia Iairi Archisynagogi suscitatur: mulier iam à duodecim annis profluuio sanguinis laborans, fide concepta de attactu fimbriæ vestimenti Christi, sanatur.

Matth. 9.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eũ, dicens, Domine, filia mea modò defuncta est. sed veni, impone manum tuam super eam, & viuet. Et surgẽs Iesus, sequebatur eũ, & discipuli eius. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxũ patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriã vestimenti eius. Dicebat enim intra se, Si tetigero tantũ vestimentum eius, salua ero. At Iesus conuersus & videns eã, dixit, Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cùm venisset Iesus in domũ principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantẽ, dicebat, Recedite. nõ est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cùm eiecta esset turba, intrauit: & tenuit manũ eius, & dixit, Puella surge. Et surrexit puella. Et exiit fama hęc in vniuersam terrã illam.

Marc. 5.

Et cùm trãscendisset Iesus in naui rursum trans fretũ, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus: & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multũm, dicens, Quoniam filia mea in extremis est, Veni, impone manum tuam super eam, vt salua sit, & viuat. Et abiit cum illo. & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat: cùm audisset de Iesu, venit in turba retrò, & tetigit vestimẽtum eius: dicebat enim, Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore, quia sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conuersus ad turbam aiebat, Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui, Vides turbam comprimẽtem te, & dicis, Quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier verò timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit: vade in pace & esto sana á plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt nuntij ad Archisynagogum, dicentes, Quia filia tua mortua est: quid vltrà vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archisynagogo, Noli timere: tantummodò crede. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrũ & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archisynagogi, & videt tumultum, & flentes, & eiulantes multum. Et ingressus ait illis, Quid turbamini & ploratis? puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse verò eiectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens manum puellæ, ait illi, Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit puella: & ambulabat: erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & iussit dari illi manducare.

Luc. 8.

Factum est autem, cum redisset Iesus, excepit illum turba: erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir, cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogans eum vt intraret in domum eius, quia vnica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari: accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cũ illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis: nam & ego noui virtutem de me exisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo & quemadmodũ confestim sanata sit. Et ipse dixit ei, Filia, fides tua saluã te fecit: vade in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogæ, dicens ei, Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere: crede tantũ, & salua erit. Et cùm venisset ad domum, non permisit intrare secũ quenquam nisi Petrum & Iacobum, & Ioãnem, & patrem & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quòd mortua esset. Ipse autem tenens manũ eius, clamauit, dicẽs, Puella surge. Et reuersus est spiritus eius, & surrexit continuò. Et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt parentes eius, quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat.

Ioan.

Introductio.

VT qui tangit picem, inquinatur ab ea: qui cum pestilente habitat, eius corruptione inficitur: qui sectatur periculũ, in eo peribit: Ita qui Deo appropinquat, inueniet gratiã. Terra bona quantum radicibus, tantum sodalitium bonum hominibus prodest. Magnete vicino eleuatur ferrum, adamante franguntur lapides: Christo autem aduenienti sanantur omnia, omnia vim eius percipiunt. Hoc nunc audituri sumus in curatione Hæmorrhoissæ, & suscitatione filiæ Archisynagogi. Tria enim hæc occurrũt, Principis supplicatio, hæmorrhoissæ curatio, filiæ principis suscitatio. Augustin. libro secundo de consensu Euangelistarum, cap. 28. Sequitur enim, inquit, Matthæus adhuc temporum ordinem seruans. *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens: Filia mea modò defuncta est sed veni impone manum tuam super eam, & viuet &c.* vsque ad illud vbi ait *Et surrexit puella: & exiit fama hæc in vniuersam terram illam.* Dicunt hoc & alij duo, Marcus & Lucas: sed ab isto ordine iam recedunt. Alibi enim hoc recordantur, atque inserunt, id est, eo loco, vbi redit, transfretando à regione Gerazenorum, post expulsa in porcos dæmonia. Nã hoc Marcus ita coniungit post illud apud Gerazenos factum: *Et cùm transcendisset Iesus in naui rursus trans fretum conuenit multa turba ad illũ. & erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius &c.* Ac per hoc intelligendum est, hoc quidem de Archisynagogi filia factum esse, cùm Iesus naui rursus trans fretum vectus esset: sed quanto pòst, non apparet. Nisi enim fuisset interuallum, non esset, quando fieret quod modò narrauit Matthæus in conuiuio domus suæ: tanquam de alio quippè narrauit, more Euangelistarum, quod de se ac domo sua gestũ erat. Post quod factũ aliud nihil continuò sequitur quàm de Archisynagogi filia. Sic enim ipse connectit, vt ipse transitus apertè indicet hoc consequenter narrari, quod & consequenter factum est. Quandoquidem cùm superiùs commemorasset quæ de panno nouo, & de vino nouo Iesus dixerit, continuò subiecit, *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit:* ac per hoc, si hæc loquente illo accessit, nihil aliud factorum dictorúmque eius interpositum est. In narratione autẽ Marci potest locus interponi: sic enim & Lucas, cùm post narratum apud Gerazenos miraculum transit ad narrandum de Archisynagogi filia: non sic transit, vt renitatur Matthæo, qui post illas de panno & vino similitudines hoc gestum esse demõstrat, dicendo: *Hæc illo loquente.* Iste quippè cùm terminasset, quod apud Gerazenos factum narrauerat, hoc modo trãsit in aliud. *Factum est autem*, inquit, *cùm redisset Iesus, excepit illum turba. Erant enim omnes expectantes eum. Et ecce vir, cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, &c.* Et sic intelligitur, quòd turba quædam illũ continuò excepit domum, quippè quem rediturum expectabat. Quod verò adiunxit, *Ecce vir cui nomen erat Iairus*, non continuò factum accipiendum est, sed priùs illud de conuiuio publicanorum, sicut narrat Matthæus. Cui rei sic coniungit hoc, vt non possit aliud factum consequenter intelligi. Rupertus in Matth. Nequeo satis admirari pulchritudinem gloriæ & honoris in facie filij huius hominis, in mirabilibus huius gestis, secundum dispositionem, quam sic diuinus Euangelista disposuit. Quid enim sibi vult, quòd dum interrogatus de ieiunio respondit, & non ieiunantes excusat filios sponsi, res gesta protinus subsequitur, huiusmodi de muliere, quæ talem ob causam tanta cum fide fimbriam vestimenti eius tetigit? Quid, inquam, sibi hoc vult, nisi vt insinuet factis, quod (sicut iam dictum est) nondum expediebat palàm ostendere verbis, se illum esse virum, de quo in Zach. 7. loco suprà commemorato? Cùm item de ieiunio fuisset interrogatus, idem

Summa. *August.* *Concilia in Euangelistarum.* *Rupertus.*

dicentibus, Nunquid mihi flendum est in mente quinto, vel sanctificare me debeo, sicut iam feci multis annis: ita responsionem suam terminauit, vt diceret, Vsquequò venient populi, & apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum? Hæc ergo dispositio valde venerabilis, & pia consideratione honoranda est. Quid enim aliud est, quod in Propheta prædixit, post responsum de ieiunio, In diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi: quàm quòd hîc significari voluit per mulierem, quæ fimbriam vestimenti eius tetigit, & sanata est à fluxu sanguinis? Hæc namque mulier forma fuit omnium Gentium, quæ profectò in eum credendo, cuius faciem antè non viderant, quodammodò retrò accedunt, & sequendo vestigia eius, id est, custodiendo præcepta eius, reuera fimbriam vestimenti eius tangunt. Et quid erat iuxta hunc sensum sanguinis fluxus, nisi peccatorum illuuies, maximéque sordidus idololatriæ cultus? Porrò filia Archisynagogi, pro qua rogatus erat, & ibat, synagogam designabat. Cæterùm Lucas nomen istius & dignitatem exprimit, *Vir*, inquit, *cui nomen Iairus, & ipse princeps erat synagog*. Chrysostomus homil. 32. Oper. imperfect. in Matth. Opus iam sermonibus adiungitur, inquit, & Pharisæi magis confunduntur. Nam & qui accessit, synagogæ princeps erat, & luctu magno premebatur. Vbi primum diuina prouidentia obseruanda est, quæ è multis pessimis principibus aliquos reseruauerit, qui fidem amplectantur, ne grauior Ecclesiæ suæ immineat afflictio. Sic reseruatus est Abdias sub Helia, Cusi sub Dauide, qui dissoluerit consilium Architophel: Ionathas sub Saule, qui Dauidi faueret: Ruben inter fratres, qui Iosephum deploraret. Quot autem olim fideles milites & reges temporibus Decij & Diocletiani? ut Agharus rex Edessæ Christo, Festus Paulo. Quinenam afflictionibus seu domesticis, seu publicis, multi ad fidem inuitati sunt, & impletū est in illis, quod dicit Psaltes, In chamo & freno maxillas eorum cōstringe, qui non approximant ad te. Et alibi: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Sic credit Cēturio viso terræmotu, fatentur turbæ sanato paralytico, & visis miraculis Nicodemus ait: Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Hic igitur cùm videret filiam spiritum agentem, *accessit & adorauit eum.* [illegible] Lucas, *cecidit ad pedes eius, rogans*. Quid hoc, cùm scriptum sit, Vnum Deum adorabis? Nam & facto, & verbis adorationem protestatur: gestu procumbit: verbis, quia excitari filiam postulat. Atqui ait rex Israël, Num Deus ego sum, qui possum suscitare & viuificare? Ergo Christum Deum fatetur. Psaltes: Adorent Deum omnes Angeli Dei. Vt ignis in ferro, ita magis coniuncta diuinitas: immò Christus est, ait Damascenus. Et quidem legimus plura adorationum genera, vt obseruat Augustinus tom. 4. super Genes. quæst. 21. Etiam Genes. 23. Abraham adorauit filios terræ Heth. Genes. 33. Iacob septies Esau. Genes. 27. ad Iacob dictum est, Adorent te tribus, esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Genes. 49. Iuda, adorabunt te filij patris tui. 2. Reg. 14. Mulier Thecuitis adorat Dauidem. Fuit hæc adoratio politica & ciuilis. Sed quis hæc tria simul coniunxit, vt adoraret, dominum vocaret, & mortuum aliquem suscitari postularet? Accessit vtique Sunamitis ad Heliam, 4. Reg. 4. & tenuit pedes eius, & ait, Scio quia vir Dei es tu: sed non agnouit ipsum Dominum. Cæterùm quòd iste cecidit in terram, protestatio humilitatis est. Tertullianus libro de orat. Quis rectus, inquit, regem supplicauerit, aut sedens, vt gratiam impetret? Esa. 60. Venient ad te curui filij hominum. Psalm. 131. Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Et ait, *Domine, filia mea modò defuncta est: sed veni & impone manum tuam super eam, & viuet.* Lucas filiam hanc vnicam fuisse, eámque duodecim annorū scribit, vt calamitatem istius principis exaggeret: cùm spes esset proxima collocandi eam nuptui, & ex ea contrahendæ cognationis. Nec quidem dissonant Marcus & Lucas à Matthæo, vt obseruat Euthymius. Verisimile est enim

Quid significat filia Archisynagogi. — Chrysost. — *Deus aliquos pios reseruat.* — *Adoratur Christus.* — Damasc. — August. — *Adoratio multiplex.* — *Hæc adoratio Christo summa fuit.* — Tertull. — *Conciliantur Euangelistæ.* — Euthymius.

primùm dixisse eum, *in extremis est*, iuxta Marcum: aut quòd etiam *moriebatur*, iuxta Lucam: & tandē quòd mortua esset, iuxta Matthæum. Moriebatur enim, cùm iret cōficeret, & ad Iesum veniret: sed vbi venit, certò sciuit esse defunctam. Thomas Aquinas huius quæstionis resolutionem complectitur ex Augustino, capit. 28. lib. 2. de cons. Euangel. & Chrysostomo homil. 32. prior. expositionis in Matthæ. Soluit Augustinus, inquit: quia quando iste Iairus recessit, iam erat in extremis, & credebat quòd eam non inueniret viuam. Ideò magis petebat vt veniret, & suscitaret eam, quàm vt curaret. Vade dicit, *Filia mea modò defuncta est*, &c. quasi dicat, Credo quòd iam mortua sit. Alij igitur dixerunt secundum quod fuit: sed Matthæus ad intentionem retulit. Ideò Augustinus dat bonum documentum, quòd non est necessarium quòd eadem verba referantur, sed sufficit quòd solùm intentio dicatur. Sed quare dixerunt famuli, *Noli vexare magistrum?* Videtur hoc fuisse incredulitatis. Dicendum quòd hoc verum esset, si hoc dicerent ea intentione Domini: sed ipsi nesciebant eius intentionem. Chrysostomus sic exponit. Consuetudo est aliquorum, quando volunt mouere ad pietatem, exaggerant malum. Ideò vt magis moueret eum, dixit, *Defuncta est*. Theophylact. in Matth. Defunctam autem esse dicit filiam, quamuis apud Lucam dicatur nondum defuncta. Dicit autem velut cōiectans, eò quòd reliquerat eam extremum iam exhalantem spiritum: vel vt augens calamitatem, quod misericordiam prouocaret Christum. Porrò quòd ait, *veni, & impone manum tuam & viuet*: fidem habet infidelitati coniunctam, vt obseruat Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Credit enim ipsum suscitare filiam posse, sed non nisi præsentem: vtique Naaman similis, qui dicebat, Putabam quòd egrederetur ad me Propheta, & tangeret manu sua locum lepræ, & sanaret me. *Et surgens sequebatur eum, & discipuli eius.* Ne fortè inimicis suis eum defuisse putemus, quoties ab illis rogatus est. Facilior enim est inimicis quàm amicis, vt illos hac facilitate ad cognitionem veritatis reduceret. Esai. 30. Statim vt audierit, respondebit tibi Dominus. In quo exemplum Prælatis dabat, vt nihil morentur, quoties aliquem periclitari viderent in fide. Sed & in discipulis exemplum obedientiæ demonstratur, qui tam prompto animo Christum sequātur. Eusebius Emissenus in homil. Quid autem, inquit, per hunc principem, nisi Abraham, Isaac & Iacob, Moysen & Aaron, & cæteros illius populi principes intelligimus, qui semper pro filia sua, id est, synagogæ morte & cæcitate ad Deum accedunt & intercedunt? Rogant igitur Dominum vt veniat, imponat manum suam super eam, & viuet. Omnes enim Patriarchæ & Prophetæ hoc orabant, omnes Christi aduentum expectabant & desiderabant. Venit tandem Dominus Iesus: sed pro itineris longitudine, nondum ad puellam peruenit, nondum super eam manum posuit, adhuc mortua iacet. Ipse tamen ad eam vadit, & simul cum eo discipuli eius. Quotidie enim ad huius puellæ resurrectionem, quotidie ad synagogæ conuersionem propinquamus. Priùs tamen altera mulier sanabitur, quàm ad istam perueniamus: quia cùm plenitudo Gentium introierit, tūc Israël saluus fiet. Sed quid est, Filia mea modò defuncta est? Quid est, modò? Modò, inquit, venisti, modò prædicare cœpisti, modo filia mea defuncta est. Venit medicus, venit sanitas & vita: quando sanari & conualescere debuit, tunc defuncta est filia mea. Nisi enim venisses, & locutus eis fuisses, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Sic igitur mortua est filia mea: sed veni, impone manum super eam, & viuet. *Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius.* Meritò iste princeps vocatur Iairus, quem Iesus sequitur & discipuli eius. Iairus enim, illuminatus interpretatur. Vnde benè Patriarchas, & Prophetas significat, quorum oculos Spiritus sanctus illuminauit, quibus incerta & occulta sapientiæ suæ mysteria reuelauit. Hos autem sequitur Iesus & discipuli eius, quia eadem via misericordiæ & iustitiæ gradiuntur omnes: & quod illi prænunciauerūt, hoc isti facere & adimplere contendunt: illi loquendo

Tho. Aqu. — August. — Chrysost. — *An famuli Archisynagogi dispiciendi sunt.* — Chrysost. — Theoph. — Chrysost. *Christus inimicis æquè vt amicis facilis.* — Eus. Emiss. *Mysticus horum sensus.*

&

& prophetando præcedunt, isti agendo & confirmando sequuntur. *Et ecce mulier hemorrhoissa.* Lucas, *Contigit, à turbis dum iret comprimebatur.* Sicut stellæ solem, aquilæ corpus, & radij lumen: ita populus nouitate rei ductus Christum sequebatur. Secundò mulier hæc in medicos omnia sua prodegerat, nec curata est, ait Lucas. Deus de terra prouocauit medicinam, sed medica plus valet arte Deus. Sunt qui existiment hanc fuisse Martham Mariæ sororem, quod legant apud Ambrosium in Luc. dæmonia è Maria eiecta, sanguinem autem retentum in Martha. Verùm militat in hanc opinionem quod refert Marcus, istam in medicos omnem suam substantiam dissipasse: manifestum tamen fit ex progressu Euangelii, Martham diuitem fuisse, vt quæ Dominum & discipulos exceperit, & ei de suis facultatibus contulerit: Demum quòd historiæ Ecclesiasticæ scriptores asserunt hanc fuisse è Cæsarea Panneas, cùm tamen recenseatur castellum Mariæ & Marthæ sororum. *Cum audisset ergo de Iesu venit in turba retrò.* Non ausa est se ingerere in faciē Christi, quòd & morbum, & peccata sua erubesceret, nec quidem de Christi sanctimonia dubitaret. Nec enim ignorabat mulierem, quæ fluxu sanguinis patiebatur, apud Iudæos immundam esse, vt legitur Leuit. 12. Ideò Christum, quamdiu domi erat, non aggressa est, sed in ipsa via, etiam retrò, ne quis hanc temeratiām existimaret. Augebat illius miseriam, quòd per duodecim annos hunc morbum pateretur. Vnde & tantò magis eius fides & patientia probatur, & miseratione digna obiret intelligitur. Tantò verò Christi potestas commendabilior est, quantò audiemus prorsus insanabilem hūc morbum fuisse. Hilarius in Matthæ. Cùm, inquit, persona principis huius orantis meritò in typum legis aptetur, hinc quidem Dominus opem spopondit: sed prior cum Apostolis peccatorum turba saluatur. Et cum primum iuxta electionem, quæ ex lege destinabatur, viuere oportuisset: anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Ambrosius libro sexto Comment. in Luc. Ad hanc ergo principis seu legis filiam synagogam dum properat Dei Verbum, vt saluos faceret filios Israël, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata, quæ in inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide præripit sanitatem. Moraliter hunc locum satis putauimus exprimendum: & ideò non illa quæ dicta sunt, recensemus, sed mystica volumus breui sermone perstringere. An non ita factum est, vt Dei Verbum, cùm venisset ad Iudæos, ascisceretur à Gentibus, & prius ab illis qui in legem non crediderunt, in gratiam crederetur? Nam sicut illa, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam: ita etiam congregatio Gentium amiserat omnia dona naturæ, & patrimonium vitale prodegerat, sancta, verecunda, religiosa, fide promptior, pudore constantior. Hoc enim pudoris & fidei, agnoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sanatam se esse cognouit. Sic sancta plebs Gentium, quæ Deum credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionem exhibuit vt rogaret: sapientiam induit, vt sanitatem suam & ipsa sentiret: fiduciam sumpsit, vt fateretur quod præripuisset alienum. Cur autem retrò tangitur Christus? An quia scriptum est, Post Dominum Deum tuum ambulabis? Quid etiam sibi vult, quòd & principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ista ab annis duodecim fluxu sanguinis laborabat, nisi vt intelligatur, quia quandiu synagoga viguit, laborauit Ecclesia? Defunctus illius, huius est virtus: quia illorum delictum, salus Gentium: & consummatio illius, huius exordium est: non naturæ exordium, sed salutis: quia cæcitas ex parte in Israël contigit, donec plenitudo Gentium intraret. Nō igitur tempore, sed specie sanitatis antiquior synagoga, quàm Ecclesia, quia quandiu illa credebat, ista non credidit, & per vias corporis atque animæ passiones immedicabili remedio ægra languebat. Audiuit ægrotare populum Iudæorum: sperare cœpit salutis suæ remedium: tempus venisse cognouit, quòd medicus adesset è cœlo: surrexit vt occurreret verbo: vidit quia comprimebatur à turbis. Non enim credunt qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Christus, fide creditur Christus: non corpore tangitur, non oculis comprehenditur. Neque enim videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit, non intelligit: neque tangit, qui non fideliter tangit. Cæterùm ista mulier *tetigit fimbriam vestimenti eius*: hoc est, inferiorem partem vestimenti. Hoc loco asserunt expositores, estque probabile, quòd Christus portauerit vestimentum iuxta consuetudinem Iudæorum, videlicet cum quatuor fimbriis. Legitur quippè in Numer. quòd cùm Dominus præcepisset hominem sabbato ligna colligentem lapidari, eò quòd præceptum de sabbati celebratione fuisset transgressus, iussit Dominus vt filij Israël facerent sibi fimbrias quatuor, (Numer. 15.) per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cùm viderent, recordarentur omnium præceptorum Domini. *Dicebat enim intra se*, vtique eam inspirante Deo, *Si tetigero tantùm fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Hilarius in Matthæum. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis Dominicæ admiratio: cùm potestas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & vsque in fimbriam operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat Deus, vt corporea re clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit: cæterùm non diuiditur in donis. Thomas Aqui. in Matthæ. huc refert ea quæ leguntur Psalm. 132. Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius, vt intelligamus Christi gratiam à diuinitate profluere in humanitatem, & à carne in Apostolos, seu in vestimenta eius. Nec quidem mirum. Nam si baculo Helisæi tanta virtus inerat, vt & ipsum Giesi filio Sunamitidis mortuo superponeret, quid non maius de Christi etiam vestimentis credendum est? Dionysi. Carthusianus in Matthæ. Tantam igitur credidit Christo sanctitatem ac potestatem inesse, vt diffunderetur per vestem, quæ licet in se virtutem sanandi non haberet, tamen inquantum erat operimentum corporis Christi, virtuosum & efficax fuit vestimentum curandi, interiori virtute redundante ad exteriora. Euthym. in Matthæ. scribens, ipsos etiam milites, qui Christum crucifixerunt, asserit hanc opinionem de virtute vestimentorum Christi habuisse, & ideò sortes misisse, vt quis quid tolleret. Nec minor fides fuit eorum, qui semicinctia & sudaria Pauli malè habentibus imposuerunt vt curarentur, aut qui tantùm vmbram Petri expetebant, vt legitur in Act. Apost. Quid quòd Abdias Babylonicus lib. nono. Certaminis Apostolici scribit, Mesdei regis filium à dæmonio curatum esse, cùm illi pater paulum terræ, supra quam iacuerant D. Thomæ reliquiæ, collo appendisset? Et quidem vtriusque, Mesdei scilicet, & istius mulieris fides conferri potest. Nam cùm Mesdei filius correptus esset à dæmonio, inquit Abdias, nec quisquam qui eum sanaret, posset inueniri, successit huiusmodi Mesdeo sententia, vt diceret: Vado, & aperio sepulchrum, & tollens ossa de corpore Apostoli, suspendam filio meo, & curabitur. Ascendebat igitur secundum cogitationes Mesdeus ad montem, & reuelauit se Thomas, dicens: In viuentes non credidistis, & in mortuos credetis? Sed ne timeas, miserebitur tui Dominus Iesus, & exhibebit tibi viscera misericordiæ suæ propter bonitatem suam. Verùm vbi ascendit Mesdeus, reserato sepulchro ossa inuenire nō potuit: quia iampridem reliquias sanctas quidam de fratribus rapuerant, & in vrbe Edessa sepelierant. Ea tamen quæcunque rex in sepulchro reperit, humi vel stercoris, supra quæ iacuerant reliquiæ Apostoli, auferens Mesdeus, & alligans filio suo, ait: Credo tibi, Christe, nunc, quia recessit à me ille qui hominum turbat affectus, ne ad re visendum summa properatione contendam. Itaque vbi suspendit illa puero, statim sanatus est ex illa hora, & factum est gaudium magnum inter fratres super conuersione regis. Huic simile est, quod narrat Epiphan. libro de vita & exitu Prophet. de puluere qui è sepulchro Hieremiæ colligitur. Hieremias, inquit, Propheta Anatho-

Quæ fuerit Hæmorrhoissa.

Hilarius.

Ambros.

Verecundia.

Hilarius.

Tho. Aqu.

Virtus Christi in carnem & vestimenta.

Dion. Cart.

Euthym.

Christi vestes asseruata propter virtutē illis insitam.

Abdias Ba.

Fides mulieris in reliquias.

Terra super qua iacuit corpus S. Thomæ abigit dæmonem.

Epiphan.

Puluis è sepulchro Hieremiæ medicus.

tides apud Taphuas in Ægypto a plebe lapidibus obrutus occubuit. Iacet verò in eo loco sepultus, quo dudum Pharao rex habitauerat. Quamobrem Ægyptij postea eum magna religione colebant, vbi pluribus se officiis ab illo adiuuari cognouerunt. Aspides enim & vndarum belluæ (quas Nephod appellitant Ægyptij, Græci verò τοὺς κροκοδείλους) eos interimentes, postulationis Hieremiæ beneficio ex illis finibus sunt profligati: nec tam aspidum furor, quàm ex flumine ratione pati bestiarum insidiæ. Quique vel hodie adhuc fideles comperiuntur, eodem in loco supplicare consuerunt, & sumpto puluere morsibus aspidum medentur: feræ quoque aquarum hinc aufugerunt. Damascenus libro quarto de fide Orthod. cap. 16. Christus enim Dominus, inquit, sanctorū reliquias, velut saluiferos fontes præbuit, ex quibus ad nos plurima beneficia manant, suauissimúmque vnguentum profluit. Nec verò quisquam huic sermoni fidem detrahat. Nam si aqua in deserto ex aspera & solida rupe, atque ex asini maxilla ad sedandam Samsonis sitim Deo ita volente prosiliit, ecquid cur cuiquam incredibile videatur, ex martyrum reliquiis suaue vnguentum scaturire? Magnum igitur fidei opus, non autem, vt calumniantur hæretici, superstitionem aggrediebatur hæc mulier, cùm diceret: *Si tetigero tantùm fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Non apertè, inquit, sed occultè, cum fide vestem ipsius tetigit. Cum fide, dixi: quoniam non dixit, Liberabórne ab hac ægritudine, si vestem eius tetigero, an non? Sed non dubitans sanitatem se ab huiusmodi tactu consecuturam, accessit. Euthymius in Matthæ. Magnam, inquit, habebat fidem. Credebat enim, quòd vbi solam vestimenti fimbriam tetigisset, salua fieret, id est, sanaretur. Optatus Mileuit. libro 5. contra Parmen. Quid, inquit, vobis videtur, & illa mulier, quæ de secreto fœminarum, cùm per annos duodecim laboraret, & omnem substantiam suam in medicos erogasset, videns à filio Dei tantas celebrari virtutes, processit in turbam: videt & medicum, videt & populum: cogebat illam dolor vt medicinā peteret, pudor impediebat ne causam coram masculis indicaret: inuenit consilium tacita fides. Mittam, inquit, manum meam, & tangam fimbriam vestimenti huius, & sana fiam. Cyrillus Alexandrinus ex hoc facto colligit, eos qui cum fide ad sacratissimum Christi corpus accesserint, quod in sacrificio Eucharistico offertur, suarum sanctificationem animarum assecuturos esse. Ille enim libro 4. in Leuit. Igitur, inquit, sacrificium, propter quod hæc omnia sacrificia in typo & figura præcesserant, vnum & perfectum, immolatus est Christus. Huius sacrificij carnem si quis tetigerit, continuò sanctificabitur, si immundus est: sanabitur, si in plaga est. Sic denique intellexit illa, de qua paulò antè memoraui, quæ profluuium sanguinis patiebatur, quia ipse esset caro sacrificij, & caro sancta sanctorum: quia verò intellexit quæ esset caro sancta sanctorum, idcircò accessit & ipsa. Ipsam quidem carnem sanctam contingere non audet: nondum enim mūdata fuerat, neque quæ perfecta sunt, apprehenderat: sed fimbriam tetigit vestimenti, quo sancta caro tegebatur: & fideli tactu virtutem elicuit ex carne, quæ se ab immūditia sanctificaret, & plagam quam patiebatur, sanaret. Non tibi videntur isto magis ordine verba stare posse, quibus per Mosem dicit: Omnis qui tetigerit ex carnibus sanctis, sanctificabitur? Has enim carnes, quas nos exposuimus, tetigerunt omnes, qui ex Gentibus crediderunt. Has tetigit ille, qui dicebat: Fuimus enim & nos stulti aliquando, & increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem: (ad Tit. 3.) Sed cùm benignitas & humanitas illuxit saluatoris nostri Dei, saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et alibi dicit: Et hæc, inquit, fuistis, sed sanctificati estis, & iustificati in nomine Domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Si enim quis, vt diximus, tangat quidem carnem Iesu eo modo quo superiùs exposuimus, totaque fide ac omni obedientia accedat ad Iesum, tanquam ad Verbum carnem factum, iste tetigit carnem sacrificij, & sanctificatus est. Fidem autem secutus est effectus, vt ne vanam illam fuisse putemus. *Nam confestim siccatus est fons sanguinis eius & sensit corpore, quia sanata esset à plaga.* Non enim frustra quis credit, & cum summa deuotione vel Christi fimbriam, vel ipsos etiam martyrum pulueres apprehendit. *Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo conuersus ad turbam ait, Quis est qui tetigit vestimenta mea?* Ita mulierem latere noluit, quæ latere tamen volebat. Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Primùm, inquit, vt ab omni formidine fœminam liberaret, nec conscientiæ stimulis, quasi furata sanitatem, exagitaretur. Deinde, vt rectiora ipsius curaret, quæ putauit latere potuisse. Denique vt fidem eius manifestam faceret, quam alij possent imitari. Propterea non est minus signum secreta cordium scire, quàm flumina sanguinis coërcere. Postremò principem synagogæ voluit emendare, qui incredulitate laborabat. Theophylact. in Luc. Nam & Iairum in maiorem spem de salute filiolæ suæ, ex hoc quod clàm factum erat, eleuabat. *Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit?* Verùm alius est pietatis, & corporis tactus. Hic quidem verè tangit, qui fide tangit: etsi etiam tangat, qui solùm corpore Christum contingit. Theophylact. in Luc. Hoc non intelligens Petrus, audacter hanc interrogationem reprehendens, dicebat: Tot te comprimunt, & dicis, Quis me tetigit? At Iesus non simpliciter hoc intelligit, sed ac si dicat: Quis me tetigit cum fide? Nam sicut quis habet aures audiendi, alius verò aures habet, & non audit: ita alius quidem tangit cum fide, alius autem appropinquat quidem pedibus, corde autem procul est. Simile est quod dicit Christus, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo: hoc est enim verè manducare, inquit Augustinus, in Christo manere, & Christum manentem in nobis habere. Manducat vtique etiam, qui indignè suscipit sacramentum, etsi non verè, id est, ad salutem manducet: sicut multi tangebant Christū, & turbæ ipsum comprimebant, etsi ab ea sola se tangi intelligeret, quæ cum fide ad ipsum accessisset, & ab eo salutem nacta esset. Vnde adiicit Christus: *Nam & ego noui virtutem de me exiisse. Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat.* Hoc autem interrogat, non quasi id quod factum est, ignoret, quod idem ipse explicat: sed vt mulieris fidem commendet. Tertullianus libro 4. in Marcion. Etiam, inquit, excusantibus perseuerat ignorantiæ voce: Tetigit me aliquis: idque de argumento affirmat. Sensi enim virtutem ex me profectam. Quid dicit hæreticus? Sciebat personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Vt confessionem certè prouocaret, vt timorem probaret. Sic & Adam aliquando quæsierat, quasi ignorans, Adam vbi es? Habes creatorem cum Christo excusatum, & Christum creatori adæquatum. Optat. Mileuitanus libro 5. contra Parmen. Et hoc quidem, inquit, Saluator dixit, ne fructus fidei apud ignorantes latere videretur. Fulgentius libro secundo ad Trasimundum regem, capit. 15. Verùm, inquit, quid igitur hæc virtus, quæ de Domino exiuit? Nunquid exeundo discessit, an ad sanādam sic exiens potuit peruenire, vt à Saluatore localiter non esset exire? Quòd si localiter ab eo, qui virtus dicitur, virtus exiuit, dicatur qualiter virtus à virtute discessit. Si verò talis credulitas fidei Christianæ videtur incongrua, non alium putemus illum de Christo virtutis exitum, nisi diuinæ curationis effectum. Tunc enim ad mulierem virtus Saluatoris exiuit, quando in se diuinæ curationis virtutem agnouit. Sic ergo Dei filius, qui est virtus & sapientia Dei, locorum creator & temporum, quemadmodum tempus omne sempiternus præcedit, sic omnem locum immensus excedit. Theophylact. in Luc. Noui, inquit, virtutem de me exiisse. Meritò. Prophetæ enim non habebant virtutem de se egredientem, sed gratia Dei operabatur miracula. Iesus verò cùm fons esset omnis boni, & omnis virtutis, habet & virtutem à se egredientem. *Videns autem mulier, quia non latuit, timens ac tremens, sciens quod factum esset in se, venit, & procidit ante pedes eius.*

Damasc. Reliquiarum sanctorū virtus.
Exod 17. Iud. 15.
Chrysost. Fides habetur de virtute reliquiarum.
Euthym.
Opt. Mile.
Cyril. Alex.
Quænam veram Eucharistia.
Chrysost.
Theoph.
Idem.
August.
Tertull.
Opt. Mile.
Fulgentius.
Theophy.

& ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo & quemadmodum confestim sanata est: & dixit ei omnem veritatem. Ita promptus sanitatis effectus, & Christi verba audaciam ei suggesserant, vt iam neque plebem timeret, nec se ingratitudinis nota culpari sineret. *Ille autem videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te saluam fecit & esto sana à plaga tua: & salua facta est mulier ex illa hora.* Theophylactus in Lucam. Nam dupliciter sanat mulierem Dominus, primùm quidem morbum eius curando, deinde timorem animæ eius excutiendo, per hoc quod dixit, Confide. Idem in Matthæ. Confide autem dicit ei, eo quòd timida erat: quia furtim donum acceperat. Et filiam vocat, vt fidelem. Ostendit item, quòd nisi habuisset fidem, neutiquam recepisset beneficium, quamuis sanctas contigisset vestes. Tertull. lib. 4. in Marcion. Et cui credibile, vt mulier nullius adhuc Dei conscia, nullius adhuc nouę legis initiata, legem irrumperet eam, cui adhuc tenebatur? Qua denique fide irrupit? in quem credens? quem spernens? Creatorem? Certè enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quæ alium Deum ignorat. Et quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit, quàm ex fide creatoris. Quomodo enim vtrumque conueniet, vt & irruperit, & ex fide eum irruperit: Misericordiam malle, quàm ipsum sacrificium? qua enim Deum certa erat operari in Christo, ea sic eum tetigit, vt non hominem sanctum, nec vt Prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed vt ipsum Deum, quem nulla spurcitia pollui posse præsumpserat. Itaque non temerè interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem, quæ essent contaminabilia: non Deum, quem in Christo confidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & solennem menstrui, vel partualis sanguinis fluxum in lege taxari, qui veniat ex officio naturæ, non ex vitio valetudinis. Illa enim ex vitio valetudinis redundabat, cui non modum temporis, sed diuinæ misericordiæ auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest videri legem non irrupisse, sed distinxisse. Hæc erit fides, quæ contulerat etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans Christus eius fœminæ, quæ solùm credebat creatorem, eius fidei se Deum respondit, quam probauit. Nec illud omittam, quòd dum tangitur vestimentum eius, vtique corpori, non phantasmati inditum, corpus quod demonstrabatur: non quasi iam de hoc retractemus, sed quia ad præsentem conspirat quęstionem. Si enim non erat veritas corporis, phantasma vtique cõtaminari, quia res vacua, non posset. Qui ergo non potest contaminari quæ inanitate substantiæ quoquo modo voluisset? Cæterùm Hilarius in Matth. ita interpretatur hanc sententiam, *Fides tua te saluam fecit*: non quòd fides salutem efficiat, sed quòd salutem prometeatur. Hæc enim habet. Virtutem autem Christi fides vbique consequitur: quia vbique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis virtutis assumpsit, quæ tam infinita, tam libera est, vt etiam ostenderit, non ex salute fidem, sed per fidem salutem expectãdam. Cæci enim, quia crediderant, viderunt: non quia viderant, crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur, nõ ex impetratis fidem esse sumendam. Porrò ad memoriam præsentis facti, Eusebius Cæsariensis libro sexto histor. Ecclesiast. capit. 14. Sozomenus libro sexto cap. 41. Nicephorus Calist. libro 6. cap. 15. Theophylactus in Matthæ. Ioannes Antiochenus, qui & Malala dictus est, in tempor. descript. Ioannes Damascenus libro tertio de imaginibus, referunt, ab hac muliere imaginem Christi erectam, ad cuius fimbriam herba quędam pertingens vim haberet sanandorum omnium morborum: quod nos maximè ex Ioanne Antiocheno, & Eusebio Cæsariensi intelligemus, prout & ipsi citantur à Damasceno: quæ quoniam faciunt ad præsentem historiam, etsi latius audite deducta non ingratum erit. Occiso Ioanne Baptista, cùm tristis Herodes rex Philippi filius à Iudæa abscessisset, inquit Ioannes Antiochiæ Pontifex, accessit ad eum mulier quædam locuples, nomine Bernice, quæ Paneada oppidum suum incolebat. Cupiebat Iesu, à quo fuerat morbo liberata, monumentum consecrare, sed sine regis permissu non audebat. Itaque libellum supplicem Herodi obtulit, in quo petebat, vt sibi in oppido suo liceret Christo seruatori statuam auream dicare. Verba autem illius erant huiusmodi: Augusto Herodi Principi, & Iudæorum Græcorúmque gubernatori, Trachonitidis regi, supplex Bernice Paneadis dominæ petitio & obsecratio. Iustitia & humilitas amplitudinis tuæ fastigium exornant. Quod quidem ego non ignorans scribo, me quicquid orauero, abs te sperans exoraturam. Quæ autem sit huiusce procemij causa, ex progressu orationis intelliges. Ego iam inde ab ipsa prima ætate sanguinis fluxu laborans, vitam facultatésque meas in medicos profuderam, nec curationẽ reperiebam. Cùm autẽ accepissem res admirandas Christum efficere, mortuos in vitam & lucem reuocare, dæmones a mortalibus eiicere, & diuturnis morbis iam cõfectos verbo liberare, ipsa quoque ad illum, tanquam ad Deum confugi. Sed multitudinem, quæ ipsum circunstabat, considerans, metuensque ne à morbi contagione abhorrens indignaretur, maiórque mihi morbi plaga fieret, mecum ipsa reputabam, me, si possem vestimenti eius oram attingere, saluam, & incolumem futuram. Attigi, stetítque sanguinis fons, & illicò conualui. At ipse, vt qui cordis mei consilium antè cognouerat, clara voce, Quis me (inquit) tetigit? Virtus ex me prodiit. Ego verò pallens ac gemens, morbúmque grauiorem ad me reuersurum timens, ad pedes eius prostrata, & lachrymis humum conspergens, audaciam meam aperui. Verùm ipse vti benignus & clemens, vicémque meam commiseratus, curationem confirmauit, Confide, inquiens, fides tua te saluam fecit, vade in pace. Sic etiam, tu Rex auguste, quod abs te æquum peto, mihi concede. Herodes ex supplicis oratione rem admirabilem intelligens, obstupuit. Et curationis mysterium suscipiens, Curatio, inquit, tua mulier, maiore est monumento digna. Abi igitur, & quod vis, illi monumentum statue, eúmque qui te curauit, honoribus affice. Statim igitur ipsa Bernice, quæ sanguinis fluxum antè perpessa fuerat, in medio oppidi sui Paneadis Domino & Deo columnam ex ære, argento, auróque immixto confectam erexit. Quæ quidem columna in oppido Paneade ad hoc vsque tempus manet, cùm ex loco, vbi erat, non multò antè sacrum in locum atque in ædem nobilem translata sit, & in vrbis medio collocata. Eusebius Cæsariens. libro septimo histor. Ecclesiast. capit. 14. In excelsu autem lapide, inquit, ante fores ædium ipsius mulieris, quæ à profluuio sanguinis Christi beneficio curata fuerat, accepimus ęream mulieris effigiem in genu inclinatam, & passis antè manibus supplicanti similem conspici. E regione autem illius alteram ex eadem materia viri rectam effigiem stare, decorè diploidem indutam, manúmque suam illi protendentem. Huius ad pedes peregrinum quoddam herbæ genus nasci, quod cùm ad diploidis oram ascenderit, omnium morborum medicamẽtum existit: quam quidem statuam Domini Iesu imaginem dicunt exprimere. Mansit autem ad nostram ætatem vsque, vt peregrini possent eam oculis in ciuitate contueri. Nec mirum veterea etiam ex Gẽtibus, qui à Seruatore nostro beneficium acceperant, talia præstitisse, cùm & Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Christi imagines, non secus ac priscorum virorũ, pictas viderimus: cùm ea esset apud antiquos consuetudo, vt hanc honorandi rationem obseruarent. *Adhuc illo loquente* ad mulierem hæmorrhoissam, *veniunt nuncij ab Archisynagoga*, id est, à domo Archisynagogi, *dicentes, Quia filia tua mortua est, quid vltrà vexas magistrum?* Bonauentu. in Lucam. Hoc verbum non tam reuerentiæ in Christum, quàm infidelitatis fuisse, ostendit: quasi diceret, Quæ nunc spes reliqua est, cùm ipsa, pro qua patrocinabaris, defuncta sit? Secundum illud, 2. Reg. 12. ait Dauid, Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuet infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero eum reuocare

Margin notes: Idem. — Idem. — Tertull. — Hilarius. — *An fides salutem faciat aliquem, & quomodo.* — Euseb. Cæs. Sozomen. Nicephor. Theoph. Io. Antio. Damasc. — Io. Antioch. — *Historia de imagine Christi a muliere elata, quæ curata fuerat.* — Euseb. Cæs. — *Descriptio imaginis.* — Bonauent. — *Non despondendum animo in alioquin desperatis rebus.*

am

amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Et ideò adiungit: *Noli vexare illum*, id est, frustrà tecum ducere. Hoc enim erat verbum non credentis Christum posse mortuum suscitare. Ignorabat enim illud diuinum verbum, Ioannis 5. Quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Vnde iste nuncius non dicebat ex reuerentia, sicut Centurio suprà 7. Domine, noli vexari: sed ex diffidentia, vt diceret illud Iob. 7. Dies mei velociùs transierunt, quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe. Etsi enim minimè dubitarent Christum præsentem ægrotam curare potuisse, nunc tamen cum ipsius morte, omnem spem amissam esse existimant: ac si non posset & ipsam mortuam excitare. Atqui sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Atqui & in ipsis eorum oculis mulier, quæ spem omnem sanitatis deponere potuerat, cùm nullum suæ infirmitati per tot annos remedium accepisset, solo fimbriæ fideli attactu curata fuerat. Quid non maius expectandum fuerat, si Christus etiam mortuæ imperaret? Errant enim, qui simul cum morte liberas esse à Christo animas arbitrantur: id est, existimant Christum in defunctos nullam habere potestatem. Et his hæretici similes sunt, qui si videant aliquem Catholicum pro fideli defuncto orantem, statim clamant, *Noli vexare magistrum. quia hic pro quo oras, mortuus est*. Ac si verò & frustrà pro defunctis fidelibus oremus, & nihil in eos possit Christus, statim atque excesserint. Augustinus sermon. 32. de verb. Apost. Orationibus sanctæ Ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro defunctorum spiritus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis misericordiùs agatur à Domino, quàm eorum peccata meruerunt. Hoc autem de solis fidelibus intelligendum monet, cùm adiiciat: Nam qui sine fide, eiúsque sacramentis de corpore exierunt, frustrà illis à suis huiusmodi pietatis impenduntur officia, cuius dum hic essent, pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuum suscipientes Dei gratiam, & sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Quòd si Tertullianus libro de Monogamia, mulierem viro mortuo superstitem, adhuc obstringi pietate, & ideò pro eius spiritu postulare monet: quanto magis pro fidelibus defunctis orabimus, nec quidem in vanum, cùm considerauerimus illos nobiscum vni capiti Christo coniungi? Ideò scilicet & ipsi Apostoli in Leiturgia Christum ipsum pro mortuis fidelibus deprecati sunt: Ioannes quidem pro Drusiana, vt scribit Abdias libro quinto. Certaminis Apost. Paulus pro Eurycho, Petrus pro Dorcade. Iacobus verò in sua Leiturgia, hanc orationem pro defunctis fundit ad Deum: Vt de manu Apostolorum tuorum verum hunc cultum accepisti; ita quoque è manibus nostris, qui peccatores sumus, recipe munera hæc proposita per tuam benignitatem, & fac vt oblatio nostra grata & acceptabilis sit, per Spiritum sanctum sanctificata, in propiciationem peccatorum nostrorum, & eorum quæ populus per ignorantiam admisit, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν τῶν προκεκοιμημένων ψυχῶν, id est, & in requiem animarum eorum, qui ante nos dormiunt. Quis autem, nisi blasphemus, dixerit nullam Christi esse in defunctos virtutem? Hoc ipsi etiam facto confundet, statim atque mortuam puellam suscitauerit. *Iesus* igitur *audito verbo hoc*, de morte puellæ, *quod dicebatur* à nuncijs è domo Principis profectis, *ait Archisynagogo patri puellæ, Noli timere: tantummodo crede, & salua erit*. Iisdem ferè verbis illum confirmat, quibus & Hæmorrhoissam, in memoriam recens factum reuocans. Theophylact. in Luc. Christus, inquit, non expectauit vt princeps eum alloqueretur, sed præuenit eum, ne fortè diceret Archisynagogus: Non opus habeo te, iam enim malum factum est, mortua est quam sperabamus a te sanandam. Igitur ne quid tale diceret, incredulus enim erat, & Iudæus, præueniens illum Christus dicit, Ne timeas, tantùm crede. Respice ad mulierem hanc, quæ sanguinis profluuio laborauit: illam si imitatus fueris, voti compos eris. Non magna requiro, non pretium non aurum, & mercedem ex pectum, quam pro ægrotorum visitatione medici expectare solent: hoc tantum postulo, vt credas. Etsi enim teipso opus non habeo, ad demonstrandam virtutem meam: legitimus tamen ordo requirit, vt neque teipsum omninò hoc beneficio indignum reddas, sed quod in te est, facias. Fide opus est, vt & ego ipsius veluti patrocinio, defunctæ filiæ tuæ beneficium conferam. Ita Christus ad mentem reducit illum quem fluctuare videbat, & ostendit fidem viuentium defunctis fidelibus esse profuturam. *Et veniunt in domum Archisynagogi. Et cùm venisset Iesus in domum Principis, non permisit secum intrare quenquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi, & patrem, & matrem puellæ*. Theophylact. in Luc. Nolebat enim hoc miraculum ante tempus reuelari multis, propter Iudæorum fortasse inuidiam, pleraque ex operibus suis occultans, ne inuidia succensi, iudicij fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoque facere oportet, quando quis nobis inuidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus vt ignoret: Ne ferientes ipsum, ansam præbeamus magis inuidendi, ac in peccatum ruendi, sed quoad potest fieri, adniti debemus vt ipsum lateant. Cæterùm præcipuos ex Apostolis eligit, Petrum cui Ecclesiam suam crediturus erat, & duo illa paria, filios tonitrui, fratres Iacobum, & Ioannem Euangelistam. Poterat & cæteros vocare: sed foris expectare voluit, ne si omnes ingrederentur, turbæ etiam illos sequerentur. Sed nec omnibus ita se vsurum ostendebat, vt pari gradu omnes in Ecclesia sua haberentur. Omnes quidem Apostoli erant, sed non omnes tales qualis & Petrus. Deinum & hoc ipsum latere volebat: ideò testes quidem, sed paucos adesse voluit. Hi scilicet ei adfuerunt, cùm in monte transfiguraretur, & visionem hanc magnam viderunt: & eo tempore monebantur simul & vigilare & orare, cùm Christus in horto sudorem sanguineum profunderet, & tandem ab aduersariis caperetur. *Flebant autem omnes, & plangebant eam* vt quæ in ipso suæ adolescentiæ primæuo flore, nubilis, vnica, & dilectissima patri, & matri defuncta iaceret. Mouent enim luctum istæ circunstantiæ, maximè si idipsum præsens corpus iaceat. *Et vidit tibicines, & turbam tumultuantem, & flentes & eiulantes multum*. Nā quia Princeps ille publica persona erat, adeò à turbis calamitas eius velut omnibus communis deplorabatur, quod & obiter ostendit Principis istius in omnes beneuolentiam, & reciprocum plebis in eum affectum. Ecclesi. 38. Fili, in mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Verū quid ibi tibicines? Hilarius in Matthæ. notat illos hymnos luctuosos intonasse. Idem Hieronymus in Matth. Ambrosius libro 6. in Luc. cap. 8. Nam more veteri tibicines ad excitandos incendendósque luctus adhibebant. Hinc & nænia, & *ἰάλεμοι*. Alexander ab Alex. libro 3, Genial. dierum cap. 7. hunc in modum illas suorum funeribus priscos etiam Gentiles adhibuisse recenset: Næniam funebrem à tibicine intonari solitam, qua defuncti laudes & facta recenseret. Has autem Nænias Græcis in luctu sæpè decantari inuenimus, inquit, ab his qui à pio coronati, defuncti laudes recensere carmine, quod *Ialemon* vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare assuerant. Senatoribus verò & patriciis, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeiis exequiali tibia canebant tibicines. Quam tibiā non in funeribus modò, sed in sacris, & ludis, & conuiuiis adhibebant. Imperatoribus etiam, pluribus tubis mœstum clangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus deductum autumant, qui in funebri pompa breuibus tibiis lugubre canentibus vti consueuere. Augustinus de verb. Domini, serm. 44. ex eo colligit, iam obsequia funeri debita præparata fuisse. *Ingressus autem Iesus ait illis, Quid turbamini & ploratis? Nolite flere. Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit*, quasi dicat, Quid est quòd istam lugeatis, quasi nulla spes sit reliqua? Etsi vobis illa mortua sit, non tamē mihi. Dormiebat, inquit Augustinus, sed illi, à quo poterat excitari. Theophylact. in Matth. Dormire igitur dicit illam, eò quòd apud se mors somnus esset. Chrysostom. homil. 32. Oper. perfecti in Matth. Amara quidem, inquit, Archisynagogo fidei perfecta coniectura fieret. Tibiæ namque ca-

Non frustrà oramus pro mortuis. Hæretici necromachi similes seruo Archisynagogi.

August.

Tertull.

Abdias. Orationes pro requie defunctorum.

Theoph.

Theoph.

Hilarius.

Hierony.

Ambros.

Quid hic tibicines, quo cantu.

Alexand. ab Alex.

August.

August.

Theophy.

Chrysost.

teráque instrumenta huiusmodi, quoniā mortua erat puella, ad concitandum fletum adhibita fuerunt. Quid autem Christus? Cæteros quidem homines eiecit, parentes autem puellæ dimisit, vt testimonium præberent, à Christo, non ab alio suscitatam fuisse: quamuis antequàm surrexisset, verbo illam sanasset, dicendo: *Non est mortua sed dormit.*

Quid dormit.

Et veluti, antequam fluctus maris sedasset, discipulos ipsos increpauit: pariter quoque in hoc loco turbationem mentis eorum qui aderant, adimit, ostendens quasi à somno facile sibi esse mortuos excitare. Id alibi quoque fecit, dicens: Lazarus amicus noster dormit. His etiam docet, non esse timendam mortem, cùm ad conditionem somni iam redacta sit. Deinde quoniā ipse quoque moriturus erat, aliorum morte, ac resurrectione faciebat, vt discipuli confiderent, ac æquissimo animo mortem ipsius ferrent, cuius aduentu mors in somni cōditionem deuenisset. *Et deridebant eum, scientes quod mortua esset.*

Euthy.

Euthymius in Marc. Voluit autem & ipse irriderι, vt & tibicines, & qui irrisissent, aliaque similia, demonstratio fierent manifesta, quòd mortua fuisset puella. Nec potest dicere quispiam postmodùm, quòd mortua non fuerit. Nam propter hoc quoque immoratus est circa miraculum factum in muliere, quæ sanguinis fluxum patiebatur, vt manifestè puella moreretur, & tibicines inferrentur, cæteraque fierent suo ordine.

Chrysost.

Chrysostomus vt suprà: Nam quoniam solent homines facta præteritáque signa non credere, suis ipsorum verbis & risu eos præoccupat: quod & in Lazaro. & in Moyse similiter factum est. Dixit enim Moysi: Quid est quod in manu tua est? vt cùm vidisset serpentem ex virga factum, nulla obliuione teneretur virgam priùs fuisse, sed vocis propriæ memoriam habens, vehementer miraretur. In Lazaro quoque interrogauit, Vbi eum posuerunt: vt qui dixerunt, Veni & vide: & quòd fœtet, quoniam quatriduanus est: nullo pacto negare possent mortuum ab eo excitatum fuisse. Cùm ergo instrumenta fletus, & turbas vidisset, eiecit omnes, & in præsentia parentum signum operatus est: non aliam in corpus introducendo animam, sed eandem ipsam animam ita facilè reducendo, vt quasi a somno excitasse videretur. Manu autem ipsam accepit, vt viso ipsi certiores fierent, qui cernebant, à morte ipsā quasi à somno excitatam. *Ipse verò eiectis omnibus assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens.*

Theoph.

Theophylactus in Luc. Eiecit autem foras omnes, fortassè docēs nos carere inanis gloriæ studio, & nihil ad ostentationem facere: fortasse autem & docens, quòd facturus miracula, non in medio multorum illa facere, sed solus, & non impeditus esse debeat.

Euthy.

Euthym. in Marc. Patrem autem matremque puellæ, miraculi spectatores assumpsit, tanquam puellæ magis domesticos: discipulos verò tāquam sibi ipsi magis familiares: cæteros autem omnes eiecit, fugiens eorum laudem. Quū enim nunquam tale quippiam vidissent, applausuri erāt, & supra modum laudaturi. *Ipse autem tenens manum puellæ, clamauit, dicens Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge.* Hanc vocem seruauit Marcus, quam etiam in Hebraico Matthæi Euangelio legimus: non quòd dictio *Talitha*, Hebraica sit, sed Syriaca, qua vulgariter Iudæi vtebantur.

…e Syriac… [illegible]

Textus Hebraicus Matthæi talis est, vt dictionem Syriacam per Hebraicam explicet. [illegible] *Talitha cumi, vettakā hannahara.* id est, Puella surge: & surrexit puella. Num quod Syriacum vulgare *Talitha* hoc Hebræi *Nehara* vocabant.

Munsterus.

Vnde & Munsterus breuibus suis Comment. in Matth. Hebraicum contra Iudæos: Apud Marcum, inquit, qui hanc eandem scribit historiam, inuenimus Christum vulgari lingua locutum ad puellam, [illegible] *Talitha cumi* & significat, Puella surge. Quòd si Hebraico sermone vsus fuisset, dixisset [illegible] *Nehara* & non *Talitha*: sed vti voluit sermone qui etiam à plebeis intelligeretur.

Thomas de [illegible] Vio.

Thomas de Vio in Marcum. Nota hic, inquit, duo. Alterum est, quòd illæ duæ dictiones, Tibi dico, non significantur verbis Iesu *Talitha cumi*, sed interpositæ sunt ab Euangelista, vel ad maiorem expressionem authoritatis verbis Iesu, quòd solo dicere suscitauit eam. Vel (quod magis credideriin) acceatus articulus seu modus proferendi à Christo, expressus est ab Euangelista per has dictiones, Tibi dico. Alterum est, quòd Imperatiuum surge, significatur per dictionem Hebraicam *Cumi*. Puella autem vel non significatur per dictionem *Talitha* directè, sed tanquam genus, si Talitha nomen erat proprium illius puellæ, quia eam significauit tunc indiuiduum puellæ. Ideò Euangelista interpres dixit, Puella surge. Vel Chaldaica ab Hebræis vsurpata Talitha, puella significatur. Maior enim est authoritas Euangelistæ interpretantis Talitham puellam, quàm quorumcunque aliter sentientium. Munsterus tamen in instit. Grammatica Chaldaicæ linguæ, vbi de affinitate Chaldaicæ & Hebraicæ disserit, Chaldaicam siue Syriacam vocem esse ostendit.

Cur Euangelista conseruarit dictionem Syriacam.

Factum est enim, inquit, vt ferè omnibus maioribus Iudæorum in Babylonica captiuitate defunctis, iuniores à Cyro licentiam assequuti, in Iudæam postliminio redeuntes, alienam linguam, nempè Chaldaicam, importarent. Id quòd manifestissimè indicant peregrina illa vocabula, quæ in nouo inueniuntur Instrumento. Non enim sunt Hebræa, vt indoctiores æstimant, sed ferè omnia Chaldaica, siue Syriaca, quæ lingua Christi tempore adhuc fuit vernacula Iudæis, quādoquidem à captiuitatis relaxatione ad Christum natum vix 515. anni intercesserint. Porrò Chaldaica vocabula, quæ habes in Euangelio, sunt hæc, Mammuna, Bariona, Golgotha, Sabachtani, Boanerges, Talitha cumi: hæc, inquam, Chaldaica sunt, non Hebræa: cùm in Biblijs Hebraicis minimè inueniantur, in Chaldaica autem nullibi occurrant. Et sunt eorum quædam in recentioribus codicibus multum deprauata: in Græcis autem exemplaribus & vetustis Latinis fermè omnia incorrupta inueni. Cæterùm clamat & imperat, vt imperium eius maiestatis agnoscamus, inquit Bonauentura.

Bonauent.

Clamauit dicens, Puella surge, ex imperio maiestatis, sicut dicitur Ioannis vlt. Voce magna clamauit, Lazare, veni foras. Clamor autem iste in voce exteriori designat immēsitatem virtutis interioris. Iuxta quod in Psal. 68 dicitur: Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, scilicet miraculi: secundum illud, 1. Thess. 4. Quoniam ipse Dominus in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui Christo sunt, resurgent primi. *Et reuersus est spiritus eius, & surrexit puella continuò. & ambulabat erat autem annorum duodecim.*

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. ad Reginas. De recta fide. Iam quo pacto, inquit, non vita secundum naturam est, qui non solùm sermone repellere mortem potuit, sed etiam tactu manus? Erat enim consequens ac necessarium, viuificum esse corpus, quod erat proprium vitæ.

Idem.

Eandem habet sententiam in Ioannem, lib. 4. cap. 14. Rediit, inquit, spiritus puellæ, vt non aliam animam, sed eam quæ à corpore auolarat, reuocatam esse intelligat, vt obseruat Theophylactus in Luc.

Theoph.

Et ne aliquod verissimæ resurrectionis argumentum deesset, illam omnes vitæ functiones exequi voluit. Nam & ambulabat: *& iussit illi dari manducare*: vt & omnium fides & veritas confirmaretur. *Et obstupuerunt stupore magno parentes eius, & præcepit vehementer, vt nemo id sciret, & ne alicui dicerent quod factum erat.*

Euthym.

Euthymius in Marcum. Præcipere, pro admonere, sumendum esse scribit. Hoc autem faciebat, ne laudis esse cupidus videretur: sicut & eapropter turbam de domo eiecerat. Interim tamen nouerat diuulganda hæc per omnem regionem. Sic enim habet Matth. *Et exiit fama hæc in vniuersam terram.*

Euse. Emis.

Eusebius Emissenus in homi. Quod autem tunc temporis factum est in vna puella, hoc in fine temporum futurum est, vt fiat in tota synagoga. Tunc enim Dominus Iesus veniet cum discipulis in domum principis Pharisæorum, quia tunc Christi fidem & Apostolorum doctrinam suscipiet omnis multitudo Iudæorum. Tunc enim iubente Domino, tibicines & tumultuans turba recedet: quoniam tunc litera suauiter, sed infructuosè & inutiliter auditus hominum demulcens, eiusque amatores cessabunt. Quid enim nisi tibicines erant Scribæ & Pharisæi, legem & Prophetas ad literam exponentes, & quid dicerent non intelligentes? Tibia enim dulcem sonum sine intelligentia reddit. Recedant igitur tibici-

nes, recedat omnis turba tumultuans, recedant garruli perstrepentes. Non est enim mortua puella, sed dormit. Iste cantus mortuorum est. Quamdiu has tibias audiuit synagoga, mortua fuit: imò istæ tibiæ eam interfecerunt. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Litera igitur recedat, spiritus accedat, suscitet dormientem, faciat intelligentem, & consoletur vtrumque parentem. Sed qui sunt isti stulti, qui Dominum deridebant, nisi qui resurrectionem non credebant? Et quidem multos tales esse, & fuisse, & futuros esse, non dubitamus. *Et cum eiecta esset turba intrauit, & tenuit manum eius, & surrexit puella.* Nondum igitur eiecta est turba. nondum surrexit synagoga, adhuc turbatur, adhuc in litera delectatur. Surget autem, quando veniet Iesus, quando intrabit A ad eam, & tenebit manum eius: nimirùm quando fucata literæ vetustate, hæc noua sacri Euangelij verba scribentur in corde eius. Et tunc quidem dicere poterit id Psalm. 72. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me.

Christus duos cæcos de fide interrogatos, & dæmoniacum vnum curat. vnde Pharisæis inuidia conflatur.

Marc.	Luc.	Ioan.	MATTH. 9.
			Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes, Miserere nostri fili Dauid. Cùm autem venissent domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei. Vtique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens. Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus, dicens, Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. Et eiecto dæmonio, locutus est mutus, & mirατæ sunt turbæ, dicentes, Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum eiicit dæmones.

Introductio.

QVi ad mare accesserit, quãtum volet aquæ, tantum haurire poterit, modò vas capax habuerit: Si quis etiam ad ignem aliud accendere, si modò apta fuerit materia: Ita si ad Deum peccator & miser veniat, tãtum hauriet, quantum volet, si modò dispositus veniat. Est enim fons vitæ, & in lumine eius videbimus lumen: fons indeficiẽs, Iacob. 1. Omne bonum, &c. dat abundanter, & non improperat. Talis & Christus, Ezech. 13. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris, &c. Verùm disponi B oportet. Ezech. 1. Iniquitates vestræ diuiserunt. Tolle ergo nubem, vt transeat oratio. Iniquitatem si aspexerit in corde meo, non exaudiet Dominus. In fide postulet nihil hæsitans. Hanc fidem quia duo cæci concipiunt, ideò & ad Christum clamant, & à cæcitate liberantur. C Siquidem apud Matthæum hæc sequuntur. *Et transeunte inde Iesu*, id est, è domo principis synagogæ exeunte, *secuti sunt eum duo cæci* à domo principis vsque ad eum locum in quo curati sunt, *clamantes*. quia facilè præ turba se à Christo audiendos esse non putabant, nisi elatiore voce precarentur. & eo ipso clamore suam fidem protestarentur, & necessitatem aperirent: *dicentes*, quantum complectebantur, *Miserere nostri fili Dauid*. Anselmus in Matth. ex Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. capit. 29. Hos duos cæcos ab alijs, quos cæteri narrant Euangelistæ, distinguit. Hæc, inquit, de duobus cæcis, & dæmoniaco muto, solus Matthæus ponit. Illi enim duo cæci, de quibus alia narrant, non sunt isti. Nam & Matthæus de iisdem ait in sequenti. Vnde potest percipi quædam facta esse consimilia, cùm idem Euangelista aliquando vtraque commemoret. Nota igitur, vt si aliquando singula talia apud singulos inueneris, atque in eis contrarium, quod non possit solui, occurrat, dices hoc non esse factum idem cum facto relato ab alio Euangelista, sed diuersum. Iesu recedente de domo principis prædicti, *secuti sunt duo cæci, clamantes, & dicentes. Miserere nostri Domine fili Dauid.* Duo cæci, duo populi sunt: quia qui lumen æternitatis in primo parente amiserunt, rectè cæci vocati sunt. Quia ergo in diuinitate non est mutabilitas, atque hoc ipsum transire, mutare est, profectò iste transitus Domini ex carne est, non ex diuinitate. Per diuinitatem enim semper astare est, quia vbique præsens est. Huic ergo Deo incarnato F præclamant cæci, & dicunt, *Miserere nostri fili Dauid.* quasi dicant, Per gratiam incarnationis redde lumen nobis cæcis. Filius enim Dauid dictus est secundum carnem. Chrysost. homil. 33. in Matth. Quamobrem autem clamantes eus sequi permittit? Docet scilicet rursus ambitionem esse fugiendam, & inanem hanc gloriam non conquirendam. Nam cùm prope domum esset, distulit curationem eorum, vt occultiùs eos ibi curaret: ac ideò etiam nulli hac de re quidpiam dicere præcepit. Non paruo autem dedecori cæci Iudæis sunt, quoniam erutis oculis nihil videntes, auditu solùm crediderunt, cùm illi signa oculis cernentes, & optimum visus secum haberent testimonium, contrà quàm cæci & dicant & faciant. Ego autem animi eorum ardorem à clamore & à verbis intelligo. Non enim simpliciter accesserunt, sed cum magno clamore: nec aliud quicquam petebant quàm misericordiam. Filium autem Dauid appellabant, quoniam id nomen magni erat honoris. Vnde & Prophetæ quoque reges sæpiùs, quos honorare & magnos ostendere volebant, sic appellabant. Euthymius in Matth. Filium autem Dauid dicunt hunc, vtpotè qui etiam audierant è genere Dauid illum oriundum. Ad honorem verò eius hoc dicunt. Honoratissima siquidem apud Iudæos erat hæc appellatio. Credebant itaque quòd omnia posset: quòd autem Deus esset, nondum plena fide tenebãt. Ideò tanquam hominem decenter honorabant, sicut & alij multi. Theophylactus in Matth. Cæci vt Deo dicebant, Miserere, vt homini autem, dicebant, Fili Dauid. Celebre enim erat apud Iudæos, Messiam à semine Dauid venturum. *Cum autem venissent domum*, id est, ad Christi hospitium. Non enim habuit propriam domum, neque vbi caput suum reclinaret. *Accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus, Creditis quia hoc possum facere vobis?* Hieronymus in Matth. Transeunte per domum principis Domino Iesu, & pergente ad domum suam, sicut suprà legimus: Ascendens nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatem suam: clamabant duo cæci, dicentes, Miserere nostri fili Dauid: & tamen non curantur in itinere: non transitoriè, vt putabant: sed postquàm venit in domum suam, accedunt ad eum, & introëunt, & primùm eorum discutitur fides, vt sic veræ fidei lumen accipiant. Priore signo, quod exposuimus de principis filia, de Hæmorrhoissa muliere consequenter hoc consũgitur: vt quod ibi mors & debilitas, hic cæcitas demonstraret. Vterque enim populus cæcus erat, Domino per hoc seculum transeunte, & cupiente reuerti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint, & dixerint, Miserere nostri fili Dauid: & interrogante Iesu, Creditis quia possum hoc facere, responderint ei, Vtique Domine: lumen pristinum non recipient. In alio Euãgelista vnus cæcus scribitur scissis vestibus, & in Hiericho sedens, qui ab Apostolis prohiberetur clamare: sed per impudẽtiam recepit sanitatem. Qui locus propriè ad Gentium populum pertinet. Euthymius in Matth. Protraxit igitur eos vsque ad domũ, ne reprehendẽdi occasionem quærentibus, videretur ad miraculorum operationem se ingerere, quasi gloriæ amator. Omnia enim sapienter disponit, omnem auferens accusationis occasionem. Verisimile est autem domum fuisse cuiusdam fidelis, in qua receptus sit. *Et au-*

Summa.

Anselm.
August.

Duo cæci, quid significent.

Chrysost.

Filium Dauid.
Euthym.

Theoph.

Hierony.

Euthy.

Fides fundamentum curationum.

illis Iesus, Creditis quòd possum hoc facere? quod videlicet petitis? Sciebat certè illos credere quòd posset: neque enim aliter sequuti fuissent eum, obsecrantes. Interrogat tamen, vt manifestaretur illorum fides, aliique per eos attraherentur. Miracula namque non propter eos tantùm qui curabantur, sed propter eos potissimùm edebantur, qui videbant & audiebant. Chrysostom. hom. 33. in Matth. Præterea ne quis obiicere queat, Si misericordia sola saluos faciebat, cur omnes saluos non facit? Habet enim profectò ipsa misericordia quandam rationem: quoniam in eorum fide qui saluantur, radices agere solet. Nec his de causis tantummodò fidem ab eis petit: verùm etiam, quoniam filium Dauid eum appellabant, ad altius atque sublimius reducere volens, vt dignam de ipso existimationem, rectumque iudicium facerent, interrogauit, Creditis quia hæc possum facere? Non dixit certè, quoniam possum precibus id à patre meo impetrare: sed, quoniam possum hoc facere. Quid autem illi? *Vtique Domine.* Non filium iam Dauid appellant: sed ad sublimiora volantes, Dominum ipsum tam magnæ potestatis attributione profitentur. Rupertus lib. 8. in Matth. Quærimus igitur, in faciem intendentes huius filij hominis, quid sibi voluerit tantoperè requirens meritum fidei, vt diceret cæcis istis, Creditis quia possum facere hoc vobis, statimque, Secundum fidem vestram (ait) fiat vobis. Et paulò antè mulieri dixit, Confide filia fides tua te saluam fecit. Et sparsim in scripturis omnibus tam veteris Testamenti quàm noui, fidem quærit, fidem approbat, fidem collaudat. Causa siue intentio dignationis eius non parui pendenda, hæc est, curare antidoto competenti stultitiam antiquam nimiæ credulitatis, qua creditum fuit diabolo loquenti per serpentem, ac dicenti: Scit enim Deus, quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Credidit mulier diabolo plus quàm Deo, quòd taliter deberet illuminari. Credamus nos ei contrà veritati, si veraciter velimus illuminari. Consideratio hæc, cùm in cæteris, vbicunque Dominus fidem quærit, vel inuenit, tum in istis cæcis perpulchra est, dum antequàm illuminet eos, interrogans dicit, Creditis quia hoc possum facere vobis? Nostra quippè causa significabatur in illis, quod maximè ex eo cognoscendum vel sciendum est. *Dicunt autem ei, Vtique Domine.* Sic quod corde conceperant ad iustitiam, ore confitentur ad salutem. Sedulius lib. 3. Carminum in hist. Euangelicam.

> *-Quàm credere tantùm!*
> *Quàm sanum est cognosse Deum! Iam corde videbant,*
> *Qui lucis sensêre viam.-*

Hinc factum est, vt interioribus oculis illustratis facilè corporei restituerentur. *Tunc igitur tetigit oculos eorum dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Sedulius.

> *-Tunc cæca precantum*
> *Lumina diffuso ceu torpens igne olim*
> *Sub Domini micuere manu tactúque sereno*
> *Instaurata suas radiarunt ora lucernas.*

Albertus Magnus in Matth. Ecce ergo, inquit, miraculi perfectio ex parte facientis, & ex parte facti. Ex parte autem facientis, primò ponit factum: & secundò, virtutis verbum. Factum autem tangit, cùm dicit, *Tunc tetigit oculos eorum,* vt tactu deitatem in se habitantem ostenderet. Ioann. 1. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum tangit, cùm dicit, *Secundum fidem vestram fiat vobis.* Hæc omnia possibilia sunt credenti. Attribuuntur enim miracula fidei: quia ipsa credendo extendit se ad omnipotentiam: credendo id, de quo non habet rationem, nisi omnipotentiam diuinam. Spes autem non nisi expectat, & charitas diligit. In quibus licet gratia, quia hæc possumus, sit à Deo: tamen actus sub nostra est potestate, & non respicit omnipotentiam. Et ideò opera omnipotentiæ non attribuuntur spei vel charitati. Vnde Hebræor. vndecimo. Fide vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, castra verterunt exterorum, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Et omnia miracula attribuuntur fidei, 1. Corinth. 13. Si habuero fidem omnem, ita vt montes transferam, &c. *Et aperti sunt oculi eorum.* Miraculi est perfectio ex parte facti. Esa. 35. Tunc aperientur oculi cæcorum. Et ex modo loquendi notatur, quòd pupillas habuerunt, sed ex aliqua causa clausas: vel ex velamine, vel ex oppilatione spiritus visiui, vel turbatione ipsius. Congruè autem dicit, quòd fiat eis secundum fidem eorum: quia sicut fides est lumen mentis, ita oculus corporis. Et sic lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, infundit lumen mentis, vt ex hoc per redundantiam mentis lumen accipiat etiã oculus corporis. Baruch. 3. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus: vt scias vbi sit simul longiturnitas vitæ & victus, vbi lumen oculorum, & pax. *Et comminatus est illis dicens, Videte ne quis sciat.* Non est ἐπετίμησεν, quod aliquando vertit Increpare, aliquando Comminari, sed ἐνεβριμήσατο, id est, vt interpretatur Euthymius in Matth. Infremuit est: austerè videlicet intuens, contractis superciliis, commoto capite, veluti facere solent, qui aliquos ad continenda secreta admonent. Chrysostomus hom. 33. in Matth. Non simpliciter, inquit, sed magna cum vehementia iussit, acriter infremuit. Albertus Mag. vt suprà, *Comminatus est* hoc est, per minas prohibuit, Luc. 17. Cùm omnia bona feceritis, dicite, Serui inutiles sumus: quæ debuimus facere, fecimus. Simile superiùs 8. de leproso: Vide nemini dixeris. Prou. 27. Laudet te os alienum, & non os tuum, Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Secundum est, exemplo cæcorum illuminatorum gloriam Dei manifestantium. Et hoc tangit, cùm dicit, *Illi autem exeuntes* ab eo, & à loco in quo illuminati sunt, *diffamauerunt in tota terra illa.* Psal. 144. Laudem Domini loquetur os meum. Sed nunquid non erãt obediẽtes? Videtur quòd sic: quia directè fecerunt contra prohibitionem. Adhuc. Prohibitio signum est voluntatis diuinæ: ergo facientes contra prohibitionem, fecerunt contra Dei voluntatem. Responsio. Dicendum est, quòd est præceptum obseruationis, & hoc tenemur implere secũdum actum qui præcipitur, vel prohibetur: sicut, Non fornicaberis. Et hoc, cognoscitur, quòd ipse actus est volitus à Deo, quia præcipitur in eo propter volitum. Et hoc est honestum virtutis. Est etiam præceptum instructionis, & ibi non præcipitur aliquid, nisi circa actum quod volitum est. Et hoc est benè, quia circa hoc non voluit nisi occultum nostræ laudis. Ad aliud dicendum, quòd modi verborum sunt variæ inclinationes animi: & in modo Imperatiuo vel prohibitiuo non importatur voluntas, sicut importatur in modo Optatiuo: sed potiùs imperium vel prohibitio cadit super aliquid circa actum quod volitum est. Et hæc solutio confirmatur ex Tob. 12. vbi dicitur: Sacramẽtum regis abscondere, bonum est: opera Dei reuelare & confiteri, honorificum est. Vnde præmittitur ibi, Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi: quia fecit nobiscum misericordiam suam. Attendendum autem est, quòd solus Matthæus ponit de istis cæcis. Licet enim infrà 20. dicatur de duobus aliis cæcis, nõ tamen iidem sunt isti. Et de illis quidem agitur Marc. 10. & Luc. 18. sed de istis nullus Euangelistarum scribit præter Matthæum. Theophylact. in Matt. ita conciliat, prohibitionem istam, vt laudem quidem sui ipsius propriam prohibuerit, non autem laudem Dei, quæ ex hoc facto resultat. Illi, inquit, non vt inobedientes, sed vt grati diuulgauerunt. Quamuis autem alicubi dicere videtur, Abi, & narra gloriam Dei, non est huic cõtrarium: vult enim ipsos de seipso nihil dicere, sed narrare gloriã Dei apud alios. Suo enim nos exemplo docebat, propriam quidem gloriam auersari, Dei autem laudem in omnibus promulgare. *Egressis autem illis* duobus cæcis iam illuminatis de domo, in qua illuminati sunt, *ecce* qui aderant, *obtulerunt ei,* scilicet Christo, *hominem mutum dæmonium habentem.* Chrys. hom. 33. in Matth. Non enim naturali cursu ægrotatio, sed dæmonis insidiis illi accidit.

Morbus à dæmone. Quapropter ipse per se viuere, oratéque Iesum non potuit, ligataque lingua sibi vnà cum anima dæmonis, ab alijs affertur; quas ob res nec fidem eorum efflagitauit, sed illicò laborantem curauit. Dionys. Carthus. in Matt. (*Dion. Cart.*) Quemadmodum namque dæmones aliqui possunt per homines à se obsessos idiomata talibus hominibus prorsus ignota, mouendo linguas eorum ad talium prolationem verborum, eò quòd natura corporalis obediat spirituali substantiæ quantum ad motum localem, vt Thomas pulchrè declarat (*Thom.*): sic impedire possunt organa corporis humani ab actibus suis, videlicet linguam à loquela, sicque efficiunt hominem mutum. Hieron. in Matth. (*Hierony.*) Quòd autem dæmonium Græcè dicitur κωφὸν, magis triuum est sermone communi: vt surdus magis quàm mutus intelligatur. Sed moris est scripturarum κωφὸν indifferēter, vel mutum, vel surdum dicere. Spiritualiter autem sicut cæci lumen recipiunt, sic & muti ad loquendum lingua laxatur; vt confiteatur eum, quem antea denegabat. Cæterùm nemo eundem istum esse putauerit, cum eo, cuius meminit Matthæus cap. 12. etsi idem morbus, eadem offerentium deuotio, & similes Pharisæorum obiectiones in vtroque proponantur. Nec enim semel factū bis narraret Matthæus. *Et eiecto dæmonio locutus est mutus.* Ablata enim morbi causa, sublatus est & effectus. Euthymius in Matth. (*Euthy.*) Non erat naturâ mutus, sed dæmon linguam eius ligauerat, & ante hanc animam. Ideò ab illis adducitur. Nec fidem exigit: siquidem nec fari, nec intelligere poterat. Quod agnoscēs Saluator, protinus dæmonem eiecit, ipso etiam ignorante. Cúmque vinculis absolutus esset, intellexit, & locutus est homo. *Et admirata sunt turbæ dicentes. Nunquam apparuit sic in Israël. Nunquam apparuit sic.* id est, nunquam visa huiusmodi mirabilia sunt. Omnibus autem qui ab exordio mirabilia operati sunt, sublimiorem prædicabant: quia omnem morbum curabat, & velocissimè, propria authoritate: interdum quidem verbo, nonnunquam tactu, quãdoque verò tactu & verbo, &c. vt semel dicam, sicut volebat, in omnibus suam pandens omnipotentiam. Druthmarus in Matth. (*Druthmar.*) Turbæ quæ minùs eruditæ videbantur, admirabantur semper doctrinam Domini. Pharisæi autem & Saducæi detrahebant, vel in malam partem accipiebant, propter inuidiam, quia dolebant pro doctrina Domini: quia Christus à turbis sanctior & sapientior credebatur. Sic denique Salomon dicit: Qui addit scientiam, addit dolorem. Quicunque scientiam habet, si non habet charitatem & humilitatem, statim habet superbiam. Et hoc est quod dicit, Quòd in multa scientia, si desit charitas & humilitas, multa est indignatio. Quapropter hoc erat in Pharisæis, qui dicebant, *In principe dæmoniorum eiicit dæmones.* Albertus Magnus. (*Alb. Mag.*) Idem autem ponitur infrà 12. & Luc. 11. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Sed ibi confutantur per rationem, hîc autem obruuntur per factorum euidentiam, quæ quidem non maligni spiritus, sed optimi spiritus ostēdunt virtutem. Esa. 5. Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras in Lucem. Eccles. 11. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponit maculam. Accidit autem in Pharisæis spiritualiter, quod in præcedenti capitulo accidit, quia dæmones expulsi ab obsessis intrabant in porcos, intrant autem nunc in præsumptuosos Pharisæos. Cæterùm, vt ostendit Euthym. (*Euthym.*) in Matth. manifestæ sunt illorum nugæ. Nam qui dæmoniorum principem habet amicum, quæ illæsa sunt, grata perficit. Dæmoni autem gratum est, vt si quis semper noceat hominibus, doceat omne peccatum, abstrahat omnes à Deo. Christus verò contraria his operatus est, beneficia semper conferens in homines, omnem docens virtutem, ad eum omnes adducens. Et tamen hos non solùm non puniuit, sed neque arguit eos: docens nos magis calumnias sustinere, & potiùs benefacere nocentibus, ac iniuriam inferentibus.

Finis Tomi primi, quo Christi natiuitas, infantia, pueritia, baptisma, priora miracula, prædicatio, & discipulorum vocatio, explicantur: ea nimirùm quæ contigerunt vsque ad secundum Pascha ab eius baptismate.

TOMVS SECVNDVS

COMPLECTITVR ACTA CHRISTI SECVNDO EIVS prædicationis anno, à secundo Paschate ad-vsque tertium.

De Piscinæ probaticæ mirabilibus, Christi in paralyticum iam 38. annos laborantem propensa misericordia, eiusdem in eo curando omnipotentia, Iudæorum in Christum inuidia, quia hoc sabbato die fecisset: quódque iste tandem ad fidem filij Dei perductus, vtriusque hominis sanitatem adeptus sit.

Matt.	Marc.	Luc.	IOAN. 5.
			Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica, piscina quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebant secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cùm vidisset Iesus iacentem, & cognouisset, quia iam multum tempus haberet: dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei languidus, Domine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi, Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.

Introductio.

IN SICCITATE ros cœli exquiritur, in morbo remediũ, in pollutione purgatio. Quia enim non soli fœcunditatem, corporis sanitatem, & vestis cœno aspersæ mundationem exoptet? Et maiora quidem nobis cõmunicauit Christus. Aruerat tanquam testa virtus nostra, adeò vt fructum ferre minimè possemus. Ros datus est in baptismo, gratia communicata est: quâ tandem fructus bonorum operum proferrérur: alioquin opera nostra Deo ingrata fuissent. Est autẽ baptismus non carnis ablutio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Emũdamur & ab operibus mortuis ad seruiendũ Deo viuẽti, per pœnitentiæ sacramentũ: adeò vt nihil tam fœdum & conspurcatum sit in nobis, cuius purgationem nõ in Christo habeamus. Hebr. 1. Nam cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Huius purgationis typum gessit hæc piscina Probatica, in quam qui primi omnium demergebantur, sanabantur ab infirmitatibus suis. Sed & homo iste paralyticus, qui 38. annis laborabat, solo Christi verbo sanitati restitutus, satis ostendit, nullum esse, nec quidem in nostris animis tam inueteratum peccati morbum, qui nõ à Christo curari possit, si modò obaudiamus quid ille iubeat, præceptisque obsequamur. Duo igitur sese nunc ista offerant, mirabilis Piscinæ virtus, & Paralytici curatio.

Summa.

Porrò quando istud acciderit, generali quadã nota determinat Ioannes, dicens, *Erat dies festus Iudæorum*. Cyrill. Alex. c. 123. lib. 2. in Io. Chrys. hom. 31. in Ioan. Euthy. & Theoph. diẽ Pentecosten intelligunt, rationem habentes eiectorũ vendentiũ in die Paschę. Sic enim habet Cyrill. Tempore Paschæ celebrato, Pharisæorũ morositate depulsus à Hierosolymis, ad Samariam Dominus decessit. Pẽtecostes verò tempore (hic enim dies festus post illum deinceps sequitur) Hierosolymã reuersus, hominẽ à morbo diuturno liberauit. At verò si hoc vno eodẽque anno euenisset, vix constarent tres anni cum dimidio prædicationis Iesu: quod tamen tẽpus ex Euangelistis cõstabit, si modò ita duo priora Paschata cum Irenæo computemus. Iren. lib. 2. in hæres. c. 39. Et primùm quidẽ, inquit, vt fecit vinum ex aqua in Cana Galilææ, ascendit ad diem festum Paschæ. Dehinc iterum se subtrahẽs, inuenitur in Samaria, quando cum Samaritana disputabat. Et post hæc iterum secunda vice, ascendit ad diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat 38. annos, curauit, iubens vt surgeret, & auferret grabatum suum, & iret. Rupertus lib. 5. in Ioann. ad Pascha primum refert eiectionem ementium & vẽdentium, & instructionem Nicodemi. Ac deinde, inquit, commoratus in Iudæa, detrahentibus Iudæis, inuidentibus Pharisæis, diuertens in Samariæ ciuitatem, tandem rediit in patriam suam. Et ecce hoc secundo anno, eodẽ festo ascẽdens Hierosolymam, veniẽs ad Probaticam piscinam, factis quoque præfigurat baptismi sui potentiam. Et tertio anno, circa solennitatem eandem, facto cõuiuio de quinque panibus & duobus piscibus in quinque millia, per occasionem cibi illius, aliud nõ minus necessarium saluti nostræ commendat sacramentum, dicens: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis huius sanguinẽ, non habebitis vitam in vobis. Quarto anno in eadem solennitate, vt prædictum est, patitur. Ac reuera nomen festi simpliciter pro Pascha solet in Euangeliis accipi: vt

Cyr. Alex. Chrysost. Euthym. Theoph.

Quo tempore hæc facta sint.

Irenæus.

Quonam dies festus hic fuerit.

Rupertus.

Quid fuerit dies Pascha

ibi, Non in die festo, Matt. 26. Item, Secundum consuetudinem diei festi, Luc. 22. Item, Eme ea quæ opus nobis sunt ad diem festum, Ioan. 13. Adde quòd post illud Pascha, quo eiecti sunt vendentes & ementes, Iesus moratus est in Iudæa, Ioan. 3. vt etiam obseruat Rupertus. At verò mora iuxta scripturæ vsũ, in paucis his diebus, qui ad Pẽtecosten interfluxeruut, intelligi non potest, vt notat Melchior Canus, lib. 11. de locis Theologic. eò vel maximè, quòd postquàm Christus commoratus in Iudæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Ioann. cap. 4. dicitur. Ac rursum è Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam breui tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Caietanus sanè in 4. Ioann. caput, haud absurda ratione computat, Christum in Iudæa, pòst Pascha celebratum, in quo vendentes eiecit è templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Itaque cõsequitur festum istud, quo paralyticus sanatus est, minimè Pentecostes solenne fuisse. Existimat, Caietanus Hyemale, aut Dedicationis fuisse tertia die mensis Adar, hoc est Februarij: aut sanè sortium, quod à Iudæis seruabatur 14. & 15. posterui mensis. Verùm nos malumus cum Irenæo & Ruperto diem festum Paschalem intelligere. *Ascendit Iesus à Galilæa Hierosolymam.* Theophylactus in Ioann. Partim ne videretur aduersarius legis, cùm & ipsa præciperet omni masculino ad diem illum conuenire. Euthymius in Ioan. Ideò cum cæteris secundum legem, festum celebrare voluit: partim etiam, vt simplicium multitudinem attraheret. Nam in festis, ex omni plebe cõfluebant. Ignatius in Epist. ad Philipp. Dies festos, inquit, nolite inhonorare. Honorantur autem pio aliquo opere. Tertull. lib. ad vxorem: Si quis ex infirmis fratribus visitandus. Vnde iis diebus maxima miracula in ægrotorum consolationem contulit. *Est autem Hierosolymis Probatica piscina.* Græca exemplaria vulgaria, quæ nunc sunt, sic habent: Est autem ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα, in loci situ ad Probaticam natatoriam: vt significetur locus quidam, qui dicitur Probatica natatoria: cum tamen Theoph. in nominatiuo casu Probatica legat: vt & ipsa natatoria Probatica in loco, qui pecuinus diceretur, sita esset. Sic etiam habet in Io. Probatica autem dicebatur piscina, eò quòd oues illic ad sacrificium cõgregabantur, & intestina eorũ abluebantur. Idem habet Euthymius. Ad id facit, quod Brocardus in descript. Terræ sanctæ scribit, Hierosolymis fuisse portã gregis, respicientem Austrum, positã iuxta torrentẽ Cedron, per quam introducebãtur greges immolandi in templũ: eratque Probatica piscina non lõge ab ea. Idẽ rursus: Ab area templi, inquit, cõtra Aquilonẽ, quantum iactus est lapidis, porta vallis est, seu gregis, quæ ducit in vallẽ Iosaphat. Porrò intrãtibus portam illã, ad sinistram occurrit piscina Probatica. Et ne erres in hac piscina, nota hanc præcipuã fuisse in vrbe, factã à Salomone pro ministerio tẽpli. Dicitur autẽ propriè nõ piscina, sed natatoriũ. Hoc enim sonat Græca dictio κολυμβήθρα, à κολυμβάω, quod est nato. Erant enim quatuor piscinæ seu natatoriæ Hierosolymis. Vna quidem superior, quæ à fonte Gyõ per aquæductũ in vrbem decurrebat de qua Esa. 7. Secunda inferior, in quã effluebant aquæ à superiore, de qua Esa. 22. Tertia foris erat Siloë, de qua Nehem. 3. & Io. 9. Quarta erat ista Probatica, per antiphrasino tamẽ piscina dicta: nec enim pisces habebat. Videtur autem ideo Piscina vocari, quia & hoc nomẽ sonat dictio Beth-saida. sic enim legit Hieronym. צידא בית Beth-tseda id est, domus piscationis. *Isda* enim Syriacè piscatio est, qua lingua Iudæi post reditũ è Babylone vulgò vtebãtur. Sed fortè aliquẽ mouet illud quod sequitur, *Quæ cognominatur Hebraice Bethsaida:* nisi fortè dictũ est pro eo quod iam Hebræis erat familiare aut quod corruptũ ex Syriaco in Hebraicã linguam inferebatur. Græca exemplaria pro Bethsaida habent βηθεσδά, *Bethesda*, quod quidã secundũ Hebraicã etymologiã interpretantur domũ pecualem. Nã *Beth* Hebræis significat domũ, *Eder*, gregẽ vel pecus. Vnde *Beth-eder*, domus gregum vel pecualis potest intelligi. Ex authoribus veteribus quomodo legerint, certi nihil deprehendi potest, cum nemo vocabuli huius vim tractet, aut etymologiam excutiat. Hinc factum est, vt alij alia nomina confingant, ex quibus hæc dictio constet Tertullian. Sunt etiam qui putent dici *Beth-setha*, id est, domũ agni seu ouis. *Setha* enim Chaldaica dictio ouem significat. Alij tamen magis accedunt ad ipsam dictionem, qui sic Beth-esda nuncupant, non vt sit a dictione *Eder*, quæ gregem significat, sed ab אשד *Esched*, quæ defluxionem, ex qua formetur dictio אשדה בית *Beth-esda*: quòd ex rectis editioribus aqua pluuia in eam afflueret. Hieronymus lib. de locis Hebr. Ostenduntur, inquit, gemini lacus, quorum vnus hybernis pluuiis adimpleri solet: alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis, antiqui in se operis signa testatur: quòd nimirùm, vt ille & Euthymius obseruant, hic Nathinæi hostias lauarent. Sunt etiã qui dictam putant חסד בית *Beth-hessed*, ex qua conficiatur *Beth-hesda*, a dictione *Hessed*, quod misericordiam & benignitatem sonat, quo nomine eam nuncupat quidam Tremellius in Translatione Syriaca noui Testamenti חסדא בית quod domum benignitatis sonat, quia & ibi Dominus sanabat morbos populi sui. Nec mirum esse debet, quòd locus nomen Domus habeat: hoc enim maximè Chaldæis est familiare, vt in Beth-lehem, Beth-phage, Beth-saida, Beth-el, Beth-auen, Beth-oron, Beth-sames. Describitur autem ipsius piscinæ constitutio, cùm adiicitur, *quinque porticus habens*: nimirùm vt facilior esset Nathinæis hostias lauaturis has in aquas descensus, & ex omni parte pateret ægris in eas aditus. Hinc famosa illa fuisse colligitur. Chrysostom. hom. 35. in Ioann. Quemadmodum in auri metallis, ne quidem minimam venam quispiã, qui rem intelligat, omittere patitur, vtpotè quæ ad augendas diuitias plurimùm faciat: ita in diuinis scripturis ne vnum quidem iota, aut vnus apex, sed ne dimidium quidem prætermittendum est, verùm omnia diligentiùs inuestiganda sunt, cùm nihil superfluum ediderit Spiritus sanctus. Primùm igitur statuendum est, patres antiquissimos, Chrysostomum, Cyrillum Alexandr. Euthymium, Augustinum, Theophylactum, ex hac piscina Baptismi figuram elicere: & quidẽ rectè. Nam quòd Dominus aquæ baptismũ instituturus erat, celebria in aquarũ substantia mysteria exhibita sunt Genes. 1. A principio quidem spiritus Domini ferebatur super aquas. Genes. 7. per aquam saluæ factæ sunt octo animæ. Per mare educti & erepti Israëlitæ, Exod. 14. in quo & baptizati sunt. Iordanis reuersus est, populo viam faciens Ios. 3. & 4. Aquæ Marath dulces redditæ sunt immerso ligno, Exod. 15. Iordanis diuisus est pallio Heliæ: Leprosus Naaman mundatus in Iordane, 4. Reg. 5. Et vt ad Christum veniam, Ioan. 2. aquam ille mutauit in vinum. Matth. 14. mari imperitauit, super illud ambulauit. Matt. 3. in Iordane baptizatus est. Ioann. 9. ad natatoria Siloë cæcum natum misit. Hæc omnia sanè Baptismum commendabant, vt Greg. Nyssen. Tertullian. Basilius, Athanasius, & alij permulti, libris suis de Baptismate testantur. Omnium autem maximè hæc piscina Probatica, tanti sacramenti mysteria, virtutemque expressit, vt docet Optat. Mileuitan. lib. 3. in Donatist. Accedit enim ad ipsius veritatis typum. quòd priùs hic immolandæ hostiæ lauabantur. 1. Nam & Christus priusquàm pateretur, aquis Iordanis ablutus est. Non quidem (ait Cyprian. lib. de baptis. Christi) quòd egeret lauacro, in quo peccatum non erat: sed vt sacramento perennis daretur authoritas, & tãti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret. 2. Quòd hostiæ piscina hac mundabantur, significabatur, quòd & omnia per vim sacramentorum nouæ legis, nimirùm per Christi lauacrum purganda erant. Omnes enim vt eundem potum spiritualem biberunt, ita eandem lotionem spiritualem in Christo susceperunt. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. 3. Et nos quidem vt fiamus hostiæ Deo, & exhibeamus corpora nostra hostiam viuam, Deo placentem. Philip. 4. priùs lauacro regenerationis abluimur in sanguine Christi. Apoc. 1. & ad Tit. 3. 4. Hostiæ ipsæ in veteri lege lauabãtur hac piscina, quia nullam, nisi per Christi lauacrũ, vim assequebantur. 5. Probè autẽ Probatica dicitur, quasi ouilis: quia per baptismũ Christi, oues efficimur. 6. Nathinæi vero non abs re abluendis

Melchior Canus.

Caiet.

Theoph.

Euthym. Quomodo festa honorentur.

Ignatius.

Tertull.

Theoph. nominatiua.

Brocard.

Idem Broc.

Natatoria.

Vnde dicatur Beth-saida.

Hierony.

Euthy.

Tremell.

Cur quinque porticus.

Chrysost.

Figura baptismi.

Opt. Mile.

Cypria.

victimis addicti erāt, quoniam ministris templi & Ecclesiæ baptizandi potestas concredita est, quibus vt Apostolis dictum est Marc. vlt. Baptizate in nomine Patris, &c. & vt refertur ex Isidoro lib.2.de Offic. c.24. & de cōsecr. dist.4.can. Constat baptisma.7. Quinque porticus, quinque præcipua Domini vulnera indicant, necnon passionis Christi virtutem, qua baptismū ingredimur. Vnde & ipse expansis manibus crucifixus est, vt liberum ad eum aditum significaret. Immò Ephes. 2. per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu, ad Patrem. Vnde & se vocat ostium, quo nō minùs porticus salutis vocetur. Quinetiam sicut hęc piscina Hierosolymis erat, ita Baptisma in vna est Ecclesia Catholica & Apostolica, extra quam nō est salus. Dicitur & *Bet-ssida* domus piscationis, quia in ea piscatores Apostoli fideles populos in rete suum euocant. Dicetur & domus misericordiæ, cùm per suā summam misericordiā saluos nos faciat Dñs Iesus per aquam regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem in nos effudit abūdè, vt scribit Apostolus. Dicetur & domus defluxionis, quod è Christi latere nobis defluat virt' baptismatis: dicetur & domus ouilis, quoniam & hic oues Christi efficimur, loti pretioso sanguine quasi agni immaculati Iesu Christi. Sed & quinque porticus nonnulli ad quinque sensus traducent, è quibus peccatum haurirur: quoniam & ij tandem purgantur, & aqua illa abluuntur. *In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.* Etsi in benè constituta Republica per eleemosynarum distributionē caueri debeat, ne tot mendici reperiantur in plateis, & ad ægrotorum curationem Nosodochia seu infirmorum hospitalia erigantur: erant tamen illi ob hominum oculos in celeberrima omnium vrbe, vt in alienis exemplis quisque suas miserias cōsideraret, pro collata meliori valetudine gratias ageret Deo, & in egentes charitatis opus exerceret: Quinetiam ex corporalibus morbis conijceret, quantæ essent animarum necessitates, quasi iam tempus declarantes necessarium expetere Christi aduentum. Quærenti enim cur non primū venit Christus statim post Adami peccatū, respondet Greg. Nyss. serm. de caterhet. de diuin. sacramentis, expectasse vlcus maturum, quo se proderet morbus, & in discrimē vocato ægro, maior curatio appareret. Atqui quot erant corporales, tot, immò numerosiores tunc erant morbi spirituales. Esa. 1. Omne caput languidum, & omne cor mœrens. A planta pedis vsque ad verticem non est in homine sanitas. Beda in Ioā. Cæci erant, qui necdum perfectam fidem habebant: claudi, qui bona quæ nouerant, operādi gressibus implere nequibant: aridi, qui etsi oculum scientiæ haberēt, pinguedine tamen spei & dilectionis egebant. Cæci omnes, & duces cæcorum: claudi, qui hæsitabant quid de Christo & de Deo Israël sentirent: aridi, qui omni penitus gratia destituebantur. Omnes tamen expectabant aquæ motū, id est, spiritualem Messiæ gratiam. Hoc etiam mihi vide in Samaritide. Cæca illa & clauda erat, & dicebat, Scio quia Messias venit. Ita Angelum noui Testamenti expectabat, qui illam ab hac hæsitatione resolueret. *Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.* Poterat quidē Deus absolutè, & per seipsum id exequi, mediis tamē Angelis vsus est: vt doceret mediis hominibus, ipsum vt summum animas à lāguoribus spiritualibus curaturum. Sed & Col. 1. Angeli virtutes dicuntur, quia in eis, & per eos operatur Deus, & iidem ipsi administratorij sunt spiritus, propter eos qui hæreditatem accipiunt salutis, Heb. 1. Errant ergo hac in parte hæretici, non modò cùm hominum, sed & Angelorum ministeriū, & propitiam nobis virtutem negant. Origen. hom. 1. in Cant. canticor. Angelos curam Ecclesiæ, sicut & olim synagogæ, habere docet. Quoniam, vt scribit, lex disposita est per Angelos, in manu mediatoris. Et ad Hebr. Si enim per Angelos habitus sermo firmus est, ipsi erant velut authores & procuratores positi paruula sponsæ cum paedagogo sub lege, donec plenitudo temporum veniret. Illos obseruandos & honorādos, & in eis Deū relucere patet. Exod. 23. Ecce ego mitto Angelum meum, obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet cùm peccaueris, & est nomen meum in illo. Nā quòd illi auxiliatores, administri, tutores & propitij nobis sint, plenæ sunt scripturæ: cùm interim Deum per eos operantem agnoscamus. Per eos locutus est, custodiuit, & eripuit Israëlem, prostrauit inimicos, obturauit ora leonum, consilium sanitatis Tobiæ contulit: nunc autem per Angelum vim aquis curatricem infundit. Non adeò stupidi sumus, vt quod nobis imponunt hæretici, Angelos, seu Sanctos ipsos à Deo seiungamus, cùm per ipsos nobis aliquod beneficium conferri expetimus. Cedo scilicet, num omnes ægroti, qui ad piscinam istam iacebant, Angeli descensum expetebant, & magnis votis desiderabant? Itáne putandum est, vt non possent ista & precari, & desiderare, quinetiam ipsi Angelum hunc authorē, & non huius gratiæ administrum agnoscerent? Origenes hom. 8. in Genes. Angeli, inquit, Christi sequentes exemplum, lætantur super vno peccatore pœnitentiam agente, & de profectibus hominum gloriantur. Ipsi enim velut procurationem animarum nostrarum tenent, quibus dum adhuc paruuli sumus, velut tutoribus & actoribus committimur, vsque ad præfinitum tēpus à patre. Id igitur habent à Deo, habēt & homines, vt ministri sint verbi Dei, ministri sacramentorum: adeò vt alio gradu Deū illum summum, velut causam primam, alio homines & Angelos eius ministros cōtemplemur. Cæterùm prætereundum non est, quòd miraculum istud non vbique, sed solum *Hierosolymis* fiebat: quasi digito ostenderet, quòd ex eo loco Baptismi præceptum fieret: & de Sion exiret lex, & verbū Domini de Hierusalē. Esa. 2. Vnde & Zach. 13. hæc prædicta fuerant. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Id etiam Hierosolymis fiebat, quia ibi templum Dei erat, & vrbs illa sancti nuncupabatur: nimirùm in quā Christus esset venturus, & in qua concionaturus erat. Fiebat etiam, vt diximus, ad typū baptismatis, quod in vna Ecclesia cognoscitur, quæ est vera Hierosolyma. Ex hoc autem facto conuincuntur hæretici, qui loca omnia ita æqualia esse affirment, vt in vno loco potiùs quàm in altero miracula fieri negent. Num scilicet istud fiebat in sola Hierosolyma? Quid quòd rub' solus Mosaicus ardere visus est, & in Bethel scala Patriarchæ Iacob apparuit? Aug. epist. 137. ad Clerū suū, & plebē Hipponensem. Vbique Deus est, ait, & nullo cōtinetur loco qui continet omnia. Verumtamen ad ista quę hominibus nota sunt, quis potest Dei cōsiliū perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula non fiant? Refert ibidem, quòd Mediolani ad sepulchra Martyrum dæmones confiteantur, & furem qui peierare volebat, hîc coactum furtū cōfiteri. Idem lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. in memoriam Stephani apud Audurum fundum refert multa facta miracula, quæ non alibi. Historiæ tripart. lib. 2. c. 19. Probianus Gentilis podagra curatus visione facta, & ostensu ligno crucis, in Michaëlo olim tēplo Vestæ. Plena sunt Ecclesiasticæ historiæ monumēta insignibus miraculis, quæ in quibusdam locis olim facta sunt. Ipse etiam Theodoretus lib. Affect. Græcar. sermone de Martyribus, eapropter olim peregrinatum ad Martyrum monumēta tradit. Porrò mirum esse non debet, si in elementum aquæ vis ista curandi defluebat ab Angelo, cùm & aquam, vt diximus iam, Deus omnipotens ad purgationem animarum nostrarum consecrasset. Verùm & ipse inuidus noster, & æmulator diuinarum institutionum Satan, aquas etiā ipsas in suum vsum profanauit. Fuerunt quidem olim aquæ immolatitiæ idolis consecratæ, quas vt idolothyta Christiani abhorruerunt. Vnde cùm Valentinianus Iulianū templum Fortunæ in Occidentali Gallia ingredientē præcederet, euenit vt sacerdos idolo addictus, frondibus quibusdam madidis conspergeret, adeò vt gutta vna in Valentiniani vestē inciderit. Quod factū ægrè ferens, ense eam partem vestis, in quam humor ille inciderat, abscidit: & percusso pugnis ministro, à se abiecit. Nicephorus lib. 11. c. 1. Quid quòd non Gentiles modò, sed & Samaritę suis execrationibus vsum aquæ peruerterent? Samarita enim, vt scri-

Idea. — *Pauperū ratio habeda in Repub.* — Greg. Nyss. — Beda. — *Medijs Angelis vtitur Deus.* — Origenes. — *Angeli auxiliatores nostri sunt.* — Origen. — *In sola Hierusalem hoc miraculum.* — *Locorum discretio in rebus sacris.* — Augustin. — Idem Aug. — Hist. trip. — Theodor. — *Peregrinationes.* — *Quā mira in aquis.* — *Satan aqua abusus est.* — Niceph.

bit Epiphanios lib. 1. contra hæres. tom. 1. hær. 9. vt ina se proluunt, vbi ab externis venerint polluti: nimirùm & in aquam se vnà cum vestibus immergunt, vbi alium ex alia Gente contigerint. Nam cùm diabolus præsciuisset aquæ virtutem, eiusque in baptismo sanctificationem: hanc in suos vsus detorsit, vt posset simul & ipsum sibi baptismū, sed Christi baptismo cōtrarium vendicare. Ideò per Hydromantiam, seu vaticinandi speciem quæ fit per aquam, docuit Pompilium Numam, vt scribit Aug. lib. 7. de ciu. Dei, cap. 35. Sed & Colophonicas aquas dæmoniaco spiritu implebat, quę simul cum aquis sacerdotes hauriret, vt tradit Iamblichus lib. de mysteriis. Idem per Castalis aquas efficiebat, vt notat Niceph. lib. 10. hist. Eccles. cap. 28. Gentiles quoque (ait Tertull. lib. de baptismo) sacris quibusdam per lauacrum initiantur Isidis & Mithræ: ipsos etiam Deos, villas, domos, templa, totasque vrbes aspergine circumlatæ aquæ expiant, ludisque Apollinaris & Pelusiis tinguntur, in regenerationem & impunitatem periuriorum suorum. Sed neque hæc sacram baptismatis institutionem subuerterunt. Nam & ex ipso naturæ ordine Deus vim quibusdam aquis inseuerat, ex qua facilè colligeremus, quàm maiora nobis in sacris mysteriis expectāda sint. Nam (vt Tertulliani verba lib. de anima, capit. de mortis vi, & Mænandro hæretico hic inseram) legimus pleraque aquarum genera miranda: sed aut ebriosos reddit lyncestarū vena vitiosa, aut lymphaticos efficit Colophonis scaturigo dæmonica, & vt Alexandro accidit, Nonacris Arcadia venenata. Fuit & Iudææ lacus medicus ante Christum (is nimirùm, de quo Euangelium hodiernum loquitur) non in quo, vt olim solus Naaman aquis Iordanis, sed in vberioris curationis significationem, plures lymphis abluti à morbis erepti sunt. Niceph. Callist. hist. Ecclesiast. lib. 10. c. 31. & Cassiodorus historia tripart. lib. 6. c. 42. referunt apud Nicopolim olim dictā Emaus fontem esse, quo non tantùm hominum, sed & animalium brutorum varij languores curantur: quod hic Christus cū discipulis pedes lauerit: Aqua vtique virtute imbuta, per attactū corporis Christi, sicut & hæc de qua in nostro Euangelio agimus, fiebat omnibus medica post motionem Angeli. In virtute quoque nominis Iesu Andreas apud Patras nautam quendam quinquaginta annis debilitate nimia proiectum, in cœno iacentem, vlceribus scatentem & vermibus, cui nullius medici potuisset cura mederi, profluente pure cum vermibus à corpore eius, aqua maris abluit & sanauit, vt refert Abdias lib. 3. hist. Apostolicæ. Piscinam sanè aliam excitare volebant Græci medici, Constantino à lepra curando: piscinam inquā diabolicam infantium & lactentium sanguine vaporātem, qua ablueretur. Sed vbi ille motus matrum planctibus, maluit æger esse, quàm tam immane scelus cōmittere, Deo miserāte, ad aliam piscinā, qua corpore & anima mundaretur, noctu sibi Petro & Paulo apparentibus, eorumq; effigie à Syluestro Hierarcha Romano agnita, vocatus est. Nimirum post septem dierum ieiunium & orationem, aquam baptismatis ingressus, totus salutis & incolumis, perinde atque carne recēti indutus egressus est, quibusdam quasi piscium squamis in vnda relictis. Atque ibi beato quoque Syluestro dixit, se, cùm adhuc in sacris esset vndis, manus veluti cuiusdam è cœlo missæ attactū sensisse. Nicephorus lib. 7. capit. 33. Quid ergo mirum, si piscina hæc baptismatis figuram gerere dicitur? Quid quòd & omnibus medica perhibetur? Apud Nicephorū lib. 14. cap. 12. refertur Iudæus Constantinopoli in desperato casu à paralysi curatus, sub Attico, dum baptizaretur: adeò vt baptisma illi animæ & corporis salutem cōtulerit. Porrò ne minimum quid eorum quę fiebant in piscina Probatica, non aliquid mystici in baptismo præfigurasse putemus, requirendum nobis est, quid Angelus ille, qui secundum tempus descendebat in piscinam, & illam turbam, pręsignificauerit. Anastasius Nyss. lib. 9. in Anagogen sex dierum creationis. Christus, ait, magni cōsilij Angelus est, quia antiquum verum consilium, simul cum patre primum cōsultauit. Hunc Tertull. lib. de Trin. illum Angelum fuisse scribit, qui Agar per solitudinem erranti puteum aquæ viuæ ostēdit. quòd & Christus ipse

Epiphanius. Augustin. Iamblich. Nicephor. Tertull. Nicephor. Cassiod. Abdias. Historia Cōstantini. Nicephor. Nicephor. Anast. Nyss. Tertull.

nobis aquæ mysteria demonstrauerit, è quibus vitam colligeremus, Gen. 21. eundémque esse qui cum Iacob luctatus est, Gen. 32. *Angelus autem descendebat in piscinam secundum tempus*, descensu suo forsan per aliquod visibile signum manifesto, quo docerentur omnes non naturalis, aut dæmoniacæ, sed diuinæ & cœlestis dignationis esse id quod tunc fiebat. Vim autem habet dictio Græca, κατὰ καιρὸν. Atqui καιρὸς non simpliciter tempus est, sed opportunum: vnde & εὐκαιρία, opportunitas est. Tempore igitur opportuno, non semper, neque statim omnibus hæc aqua medica fiebat, Deo hoc miraculum moderante, non autem naturā. Nam sicut, licet plures sub Helisæo decessserunt, vnus tamen ab eo puer suscitatus est, 4. Reg. 4. Et quamuis in diebus Heliæ plures essent viduæ, ad vnam tamen Sareptanam ille diuertit, 3. Reg. 17. & ex omnibus leprosis sub Helisæo Propheta vnus Naaman Syrus mundatus est, 4. Reg. 5. & Luc. 4. Sic, vt Deus gratuita hæc miracula & curationes doceret, non omnibus, sed singulis, & per interualla beneficia communicantur. Cæterum sunt qui quærunt, an certo & definito tempore id contingeret. Cyril. Alex. hoc in Pentecoste euenire solitum scribit. Id si tantùm in Pentecoste fiebat, quid opus erat per reliquam anni partem hic manēte tot ægrotos, & expectare motum aquæ? Quid demum expectari solet, nisi illud, cuius temporis ratio incerta est? Nam suffecisset, adueniēte Pētecoste, vt quisque infirmus huc se trāsferret, neque tamdiu tempus attereret, & seipsum vana expectatione consumeret. Theophy. & Euthym. generaliter tantùm exponunt certo tempore, vel opportuno tēpore. Euthy. in Ioan. Dicens autem, inquit, statuto tempore descendebat, docuit quòd non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus: hominibus quidem incognitis, verū frequenter, vt opinor, in anno. Propter hoc siquidem in porticibus decūbebat multitudo magna languentium. Chrysost. ho. 35. in Ioan. Neque enim, inquit, certo tempore aqua mouebatur, sed claudi quidem & cōtorti tempus expectare poterant, cæci verò minimè, nisi fortè motum auribus accepissent. Hæc ergo aquæ turbatio non certo aliquo die festo, sed pluries in anno, quādo Deo placebat, contigit. *Et mouebatur aqua.* Vetustiores libri habent, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, & turbabat aquam: vt ad Angelum motus hic aquæ referatur. Sic legit Chrysostom. & Cyrill. Alexandrin. Mouebat autem aquam Angelus, vt extraordinario & supernaturali modo operari se ostenderet. Nam licet aqua turbida minùs mundare posse videatur, sanabat tamē hæc: ne tu contemptibilis ratione elementi contemnas sacramētum. Quid enim vilius aqua turbida? Quid luto, quo cæci oculos perunxit? Et tamen hæc curandi vim habuerunt. *Et qui prior descendisset in piscinam, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.* Ita requirebat Dominus ab iis qui curandi erant, diligentiam & promptitudinem. Nec enim animas nostras purgaturus est, nisi & nos ipsi prompto id animo contendamus. Verùm hæc omnia ad baptismatis mysteria trāsferamus. Angelus ille noster Iesus Christus non omni, sed certo & præfinito tempore descendit de cœlo, id est incarnatus est, Ioann. 1. in terris visus, & cum hominibus conuersatus est, Gal. 4. Siquidem, vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. Tum verò in aquam descendit, quando à Ioanne baptizatus est, & superaddidit, quod eius deerat baptismati, exinde virtutem eidem conferens. Turbatio autem aquæ talis erat, vt teste Hieronym. lib. de locis Hebr. sanies eorum animalium, quæ ibi ad sacrificia Nathinæi lauerant, supernataret, & aqua illo sanguine tingeretur. Nam & hoc designabat, non simpliciter aquam, sed ipsam merito Christi passionis perfusam, nos à spiritualibus morbis expurgare. Theophyl. in Ioann. Multi enim opinabantur, quòd sola ablutione intestinorum sacrificalium, virtutem quandam diuiniorem acciperet aqua: verùm diuina sapientia viam faciebat Iudæis ad fidē in Christum. Nec enim, vt ibi Chrysostom. hom. 35. in Ioann. Theophylactus, Euthymius, Rupertus, Cyrillus Alex. obseruant, aliud per ea portendebatur, quàm aquam ab Angelo moueri oportebat, quam secretam aquam in

Cyri. Alex. Euthy. Chrysost. Hieron. Theoph. Chrysost.

baptis

baptismate morbos eluere non posse, nisi virtus Christi accessisset. Neque enim, vt habetur de cõsect. dist. 4. can. Per aquam, sanat aqua, nisi Spiritus sanctus descendat in eam & consecret. Nunquid enim aqua baptismi purgare peccata credentium posset, nisi tactu dominici corporis sãctificata fuisset? Proinde Paulus nos in morte Christi baptizatos esse dicit. Emouit autem violento motu piscinam hanc, adeò vt sanguis aut sanies hostiarum è fundo in summum enataret. Nam & Christus quasi è fundo omnia sacrificia & victimas ad suum tempus, immò ad seipsum, vt prototypum perduxit, eaque, simúlque antiquos patres in piscina sui sanguinis sanctificauit. Quòd autem aqua turbida sanabat, ad virtutem operantis, & benedictionem attendendum docebat, non ad elementum. Id probat in oratione baptismi Gregor. Nyss. lib. de baptismo. Nam id, inquit, quod operatur, magnum est, & ab illo mirabiles exsistũt affectus. Quod probat in Eucharistia, in qua licet panis & vini species vilis pretij appareant, post benedictionem tamen & sanctificationem, corpus & sanguis Domini dicitur, & est. Probat & virga Mosis, Exod. 4, Heliæ pallio, & crucis ligno secundũ suam naturam pauci ductis, at accedente benedictione, pluris æstimatis. Porrò ægritudines corporales, spirituales morbos in ratione baptismatis significãt. 1. Cæci enim sunt omnes ante catechismum: eo quippè, luce Dei, suiq; agnitione, imbuuntur. Est autem catechismus, baptismo præuius. 2. Claudi item sunt qui baptizantur, cùm olim diaboli, tandem verò filij Dei esse mtantur, & inter hæc, diabolicis suspendantur insidiis. 3. Aridi sunt omnes Dei gratia ante baptismum, adeò natura eorum corrupta est per peccatum. Expectare oportebat vt voluntas magis proderetur, quòd voluntate maximè sanctificemur: vt fides, perseuerantia quoque & patientia manifesta fieret, ne frustrà effundi putes beneficia diuina, aut indifferenter omnibus, saltem quæ gratuita sunt, nisi dispositis, elargiri. Et sicut oportebat eos qui curari volebant, in piscina expectare, donec illa turbaretur: ita mos olim fuit, vt catechumeni, qui baptismate abluendi erant, ad templi fores expectarent, & suam hîc fidem & spem protestarentur, cùm omnium sit fides libertima. Hinc fit, vt baptizandus respondeat, Credo, volo, abrenuncio, idq; liberè, interrogatus. Immò verò Patres ita catechumenos probabant, vt eis pœnitentiam iniungerent, priusquàm in sacram piscinam admitterentur. Itaque sicut aquæ piscinæ Probaticæ vim purgatricem non habebant, nisi descenderet Angelus: ita nisi Christus in aqua baptismi operetur, illa peccatum expurgare non potest. Requiritur quoque vt quisque æger est, & curari contendit, in eum se demittat. Nec enim prodest nobis quòd baptisma institutum sit, nisi & illud suscipiamus. Illis tantùm profuit piscina, qui in eam demersi sunt: & illis tantùm prodest baptismus, qui illum acceperunt. Cæterùm vnitas personæ in vice sua curatę, vnitatem indicat baptismatis, ne fortè ad vsque tria baptismata cum Marcione admitti puternus. Ille enim, vt testatur Epiphanius tom. 5. lib. 1. in hæres. 42. quæ Marcionitarum est, cùm virginem in sua ciuitate ipse Diaconus corrupisset, & aufugisset, diffamiæ notam, quam hoc crimine sibi pepererat, extersurus, secundum lauacrum sibi excogitauit, asserens licere ad tria vsque baptismata dare in remissionem peccatorum. At verò, vt scribit Apostolus, vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Porrò quòd non modò aliquem morbũ sanabat hæc aqua, sed & is, qui in eam demergebatur, *sanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate*. Chrysostomus hom. 31. in Ioan. Quænam igitur hæc descriptio? Futurum enim erat baptisma plenum maximæ potestatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo viuum effecturum, quemadmodũ hæc in figura & piscinæ huic & aliis pluribus adscribuntur: & primùm quidẽ datur aqua, quæ corporum maculas, & non veras, sed apparentes pollutiones, hoc est à morbo alios, alios à lepra, & aliis huiusmodi morbis liberaret. Et huius quidem gratia multa in veteri Testamento per aquam mundata sunt. Verumtamen ad propositum nobis sermonem in præsentia redeamus. Primùm igitur pollutiones corporum, inde varia morborum genera per aquam sanantur. Siquidem cùm vellet Deus appropinquantis baptismatis fidem nos erudire, non solum peccata, sed morbos per aquam expulit. Propiores enim veritati imagines, & in baptismate, & in passione, & in aliis certiores fuerunt, quàm vetustiores. Nam sicut regij familiares, hastans honoratiores sunt: ita & propiores figuræ. Et descendens Angelus, motæ aquæ sanandi virtutem largiebatur, vt intelligerent Iudæi longè magis Angelorum Dominum omnia animæ impedimenta sanare posse. *Et erat ibi homo quidam*. Huius nomen non exprimitur, quasi nominis celebratione indignus esset. Faciunt enim diuites tãtùm nomina sua in terris suis. Peccator quoque ignotus est Ecclesiæ, donec renatus sit: Ignotus Deo, si non fide & bonis operibus polleat. Sic Matth. 24. Christus ad virgines fatuas sponsum dictarũ ait, Nescio vos: vt admoneamur vigilare. Nec quoque Ioannes Ephesi à Marcione interrogatus num eũ nosset, aliud respondit quàm, Noui te filium Satanæ. Nec enim, cùm hæreticus esset, agnosci debuerat a fidelibus velut frater, ab Ecclesia verò vt filius. Hanc de Marcione historiam scribit Irenæus lib. 3. in hæres. Hic autẽ homo 38. *annos habebat in infirmitate sua*. Hinc emergit ratio, cur illius potiùs misereatur Dominus, cùm infracto animo spẽ semper conceperit. Patientia enim opus perfectum habet, vt in Iob & Dauide patuit. Perseuerantia quoque in petendo, Dei opem conciliat. Patientiæ bonum vno libro descripsit Tertullianus. Perseuerãtia autem adeo necessaria est, vt non coronetur, nisi qui legitimè certauerit, & perseuerauerit. 2. Tim. 2. Commendatur in Iacob, qui Angelo dicebat, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi, Genes. 32. In vidua, Luc. 18. In amico, Luc. 11. Turbatur Ecclesia? Nõ desinat fidelis sperare. Ecce enim post longam captiuitatẽ populus ex Ægypto educitur. perierunt & hæreses, quę trecentis etiam annis perstiterant, vt Arrianorum. Nullus recedat ab Ecclesia, vt nec iste à piscina. Affligitur vidua, orphanus & pupillus? Discãt sperare in Domino, qui eorum iudex est. Nec desperet peccator in diuturna pœnitentia, vt gloriam assequatur. Abdias lib. 3. Habes Andream pro Nicolao orãtem, vt à Deo misericordiam acciperet: quam tandem assecutus est. Nõ desperandum, immò potiùs dicendum cum Iob. 13. Etiãsi occideris me, adhuc in te sperabo. Hieronym. tom. 1. lib. de custodia virginitatis ad Eustochium. Quis sanctorum sine certamine coronatus est? Abel iustus occiditur: Abraham vxorem periclitatur amittere. Et ne in immensum volumen excedam, quære, & inuenies singulos aduersa perpessos. Solus in deliciis Salomon fuit, & forsitã ideò corruit. Quem enim diligit Dominus, corripit: castigat autem omnem filium quẽ recipit. Nónne melius est breui tempore dimicare, arma sumere, lassescere sub lorica, & postea gaudere victorem, quàm patientia vnius horę seruire perpetuò? Nihil amantibus durum est, nullus difficilis labor est. Respice quanta Iacob pro Rachel pacta vxore sustinuit. Et seruiuit, inquit scriptura, Iacob pro Rachel annis septẽ: & erant in conspectu eius quasi dies pauci. Vnde & ipse postea memorat: In die vrebar æstu, & gelu nocte. Amemus & nos Christum, eiúsque semper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile. Breuia putabimus vniuersa quæ longa sunt: & iaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicemus: Heu me, quia peregrinatio mea prolõgata est à me. Nõ sunt enim condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: quia tribulatio patientiã operatur patientia autem probationem, probatio autem spẽ, spes autem non confundit. Tertullianus lib. de patientia. Quæ igitur negotiatio patientiæ in corpore? Imprimis adfectatio carnis hostia Domino placatoria per humiliationis sacrificium. Cur sordes cum angustia Domino libat victus? Contenta simplici pabulo, puroque quoque potu cùm ieiunia cõiungit, cũ cinere & sacco inolescit. Hæc patientia corporis prædicationes commendat, deprecationes adfirmat: hæc aures Christi aperit, seueritatem dispergit, elementiam eligit. Sic ille rex Babylonicus, offenso Domino, cùm squalore & pædore septenni ab humana forma exulasset, immolata patientia corporis sui, &

Gre. Nyss.

Epiph.

Chrysost.

Irenæus.

Patientia bonum.

Abdias.

Hierony.

Tertull.

regnum recuperauit, &, quod optabilius homini est, satis Deo fecit. Diuturnæ patientiæ in morbis, etiam post amissam curationis à medicis expectationem, exẽpla habes permulta. Hæmorrhoissa, quæ duodecim annis multa fuerat perpessa à medicis, deterius habebat: spem tamẽ hanc concepit, vt diceret, Si tetigero tantùm fimbriam Christi, salua ero. Diutius cæcitate oppressus Tobias, q̃ Deum nõ minùs quàm Iob benedixit, sanitati à Raphaële restituitur. Agbarus Edessæ rex, longo & immedicabili morbo laborans, confidebat à Iesu sanari posse, neque diffidit: tãdem acceptis literis, curandũ se ab illius Apostolo Thadæo, sanitatem adeptus est. Eusebius hist. Eccles. lib. 1. cap. 15. 16. & 17. Abdias lib. 9. Sed & nauta quidam iam quinquaginta annis incurabili ægritudine torquebatur, nec tamen desperauit: sed cùm D. Andream Apostolũ aspexisset, Forsan tu es, inquit, discipulus Dei, qui solus saluare potest: inde & sanatus est Abdias histo. Apostolicæ lib. 3. Chrysostomus lib. 3. de prouidẽtia, examinat patientiam Demophili senis, qui iam quindecim annis præter vocem & sensum mortuus apparuerat, vno tantum sibi adolescente ministrante, qui buccellam ori apponere, nariumque purgamenta tollere posset, eũ quoque huic paralytico comparat. Adducit & ibi Aristoxeni in Bithynia exemplum, qui alui cõtractionibus acerbioribus omnibus tormentis lacessitus, modò mutus redditus, modò in gemitus quasi parturientium & clamores erumpens, sex iam annis in fœtore & ęgritudine tali, muliere paupercula, illi administrante, perseuerarat. *Hunc cum vidisset Iesus.* Iam hominis iustificationẽ in istius curatione metiemur. Sumus enim nos per peccatum paralytici, cùm nullum nostrorum membrorum ad Dei obsequium moueamus. Quidnam primum est in istius curationis ordine? *Hunc videt Iesus.* Non illum forsan videbat paralyticus, non illum aduertebat. Talis scilicet & ille claudus ex vtero matris, qui ad portam templi speciosam iacebat. Intuebatur quidem Petrum & Ioannem, sed vt stipem acciperet, non autem vt curaretur. Ideò aiunt, Respice in nos. Nihil ille de miraculo coniectabat, aut sperabat: & illum tamen non dedignatur. Christus. Non præuenit vt Centurio, vt cæci duo prope Hiericho, leprosi, Syrophœnissa. At illum præuenit Christus. quoniã in eo nostræ iustificationis typus exponebatur. Primum autem omnium est, vt videat nos Deus pietatis oculo, & bene in nos afficiatur. Hinc & Moses in Epistola hodierna, Deut. 26. Respice, Domine, de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo. Augustin. ser. 15. de verbis Apostoli, Gratia præcessit meritum tuum: non gratia ex merito, sed meritum ex gratia, Nam si gratia ex merito, emisti, non gratis accepisti. Idem lib. de gratia & lib. arbitrio, cap. 16. id Ezechiel. explicans, Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis ea: Cùm dicit, inquit, Faciam vt faciatis, quid aliud dicit, nisi, Auferam a vobis cor lapideum, & dabo cor carneum, vnde faciatis? Et hoc quid est, nisi, Auferã cor durum, vnde non faciebatis, & dabo cor obediẽs, vnde faciatis? Ille facit vt faciamus, cui dicit homo, Pone Domine custodiam ori meo. Prima est illa pars iustificationis sine nobis, sed altera, & illa consummata cõ consensu nostro. Abutũtur autem hæretici, cum illos Biblię contextus, qui ad primam iustificationis partem pertinẽt, referunt ad omnem & totum progressum iustificationis. Scimus vtique neminem amare, qui non priùs à Deo ametur. neminem appropinquare, quin Deus appropinquarit: & conuerti ad Deum, quin Deus conuersus fuerit. Interim tamen ad plenitudinem iustificationis amare, cõuerti, & appropinquare oportet, in quibus aliquid nostri requiritur: quòd amare non possumus, nisi amemur. Hoc est quod priùs vidit & agnouit Christus. Bernardus Epist. 107. Nemo se iam amari diffidat, qui iam amat. Libenter Dei amor nostram, quem præuenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigebit, quos amauit, & necdũ amantes? Ambros. lib. 1. de vocat. Gentium, c. 9. Qui, ait, veniunt ad Deum, amore ducuntur. Dilecti enim sunt, & dilexerunt quæsiti, & quæsierunt. & quod eos Deus voluit velle, voluerunt. Hoc ergo mihi conspice in ipso facto. Cur verò non alios sicut & istum respexit? Quia non vt ij quorum est cura corporum, ita medicus animarum est. Ille enim quandoque indignos curat, iste nõ nisi dignos. Scio vtique primam gratiam conferri sine meritis, non autem secundam. Minus autem gloriam illam cœlestem, quæ per sanitatem perfectam significatur, quam hîc per tot tempora expectamus. Vidit igitur, quia commiseratione ductus est: & hoc aspectu suam sapientiam exprimit, vt qui miracula non præcipitanter faciat, sed omnia primùm expendat. Sap. 5. Dominus si tardauerit, tamen veniens veniet, & in tempore erit respectus illorũ. *Vidit, & cognouit, quia multum tempus haberet.* id est, & diu hîc iacuisset. & permãsurus esset absque vlla ope, nisi suo præueniretur auxilio. Nec enim falli potest Dei scientia, ita tamẽ vt in bonis nouerit nos sine illo nihil posse. Ioã. 15. cum eo omnia posse. Nouerat ergo hunc multum tempus habere, quòd humano destitueretur auxilio, quòd alius eum præueniret, quòd in piscinam se deiicere non posset, id quidem è ratione hominis: At respectu & suæ potestatis, & diuini in hominem priuilegij, nouerat non multum superesse temporis, non ignarus quid acturus esset. At verò si quod significatur, inspicias, designabatur non posse quemquam ex se, aut aliorum hominum sibi similium auxilio in piscinam passionis demergi, nisi Dei gratia iuuentur. Hinc error Pelagianorum eliditur, immò & Simonis Magi, quòd ea nobis ipsis salui fieri possimus. Ex nobis enim cadere, non resurgere: ex nobis ægrotare, non saluari possumus. *Dixit ei.* Non confestim eum à principio sanauit, sed primùm eum familiarem sibi fecit, per interrogationem futurę fidei faciens viã. Chrysostom. hom. 35. in Ioan. Eumque qui multo tempore assiduos fuerat ac tolerantissimus, cæteris præponit. 1. tum quòd miseratione dignior esset. 2. tum vt doceat eorum omniũ, qui superno egent medicamine, eos maximè Deũ flectere, qui sunt constantissimi, vt notat Euthym. in Ioã. Hoc colloquio catechesis ante baptismum commendabatur, qua fidem, intentionẽmque eius, qui baptizandus est, per interrogationem exquirimus, vt Faustus Episcopus lib. 2. de lib. arbitrio, capit. 8. in hunc locum obseruat. *Vis sanus fieri?* Id interrogat, non vt discat (quid enim notius est, quàm ægrotum suæ sanitatis esse cupidum?) sed vt istius patientiam designaret, qui tamdiu, tamque graui & longo morbo lacessitus, spem recuperandæ valetudinis minimè deposuisset, vt Chrysost. hom. 36. in Ioan. obseruat. Volebat & in eo excitare oblatæ gratiæ desiderium vt scribit Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 24. Hoc etiam fecit, vt animos astantium, nihil forsan minùs cogitantium, quàm istius paralytici curationem, in factum istud raperet. Relictum quoque homini consensum ad emundationem testatus est, & se ad spiritualem, vt hîc ad corporalem curationem disponere posse testetur. Obserua verò Christum non dixisse, Vis sanem te? ne videretur gloriam quærere. Occultè verò his verbis insinuabat, se facilè quod interrogabat, præstare posse. Hoc denique gratiæ præuentionem peccatori resurrecturo necessariam esse significabat, simul & nostrum consensum. Augustin. serm. 15. de verb. Apostoli: Qui fecit te sine te, non saluabit te sine te. Cyrillus Hierosolymit. Catech. illum. 1. Quemadmodum, ait, qui milites sunt conscripturi, & ętatem & corpora deligendorum ad pugnam diligenter excutiunt: sic & Dominus delectum faciẽs animarum, voluntates illarum scrutatur. Non dat sanctum canibus: sed vbi videt bonum propositum, illic salutare sigillum & admirandum imprimit, quod metuentes tremunt dæmones, & agnoscunt Angeli. Bas. ho. 9. in Ps. 33. Quemadmodum enim sensibilis hęc lux non omnibus similiter exoritur, sed his qui habent oculos, & vigilantibus, & nullo impedimento obstãte, solis accessu frui potentibus: sic etiã sol iustitiæ vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem largitur, sed his quos dignam vitã acturos putat. Nec enim sol oritur vespertilionibus, aut aliis animalibus noctu ad pabulum prodeuntibus. Itaque neque lucem, neque gratiam communicat Christus, nisi his qui cordis oculos aperuerunt. Hinc scilicet Psaltes:

Patientiæ exempla.

Eusebius.

Abdias.

Idem Abd.

Chrysost.

Gratia præueniens.

Quàm sit gratia ad salutem necessaria.

Augustin.

Idem.

Non dubitandum de Dei in nos propensa voluntate.

Bernard.

Ambros.

Chrysost.

Euthym.

Catechesis ante baptismum.

Faustus.

Chrysost.

Cyr. Alex.

Augustin.

Cyr. Hier.

Basil.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Hinc scilicet Deus clamat: Conuertimini, & viuite. Venite ad me, &c. Pœnitentiam agite, &c. Rumpite corda vestra, &c. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. Vbi verò conuersio prima, sacrificium, nisi spiritus & cor accesserit? nisi accesserit & consensus? Hic quidem Deus, ait Augustinus lib. de bonitate perseuerantiæ, cap. 13. meam infirmitatem adiutat, hic ad operandum & voluntatem impellit, & facultatem suggerit. Attamen nisi cõsensus noster accesserit, vbi salus nostra? Liberum arbitrium hæc Domini interrogatio satis testatur. Docet enim in ægroti potestate esse bonum eligere, id est, sanitatem: & in peccatoris potestate esse (Deo tamen præueniente, vt & hic præuenit paralyticum) suam à peccatis curationem desiderare. Vt enim hic non curatur nolens, sed volens; ita nemo aut remissionem accipit, aut saluti donatur, nisi volens. Quod probatur & ex eo, quod niti in contrarium possumus, vt & enixi sunt Iudæi in legem. Ad quos Christus: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Matth. 23. Vnde nec nolentes saluantur. Addidit enim Christus: Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta. 2. Quodque bonũ velle possimus, & à fide & charitate quæ in nobis est, & esse potest, ostẽditur satis, nobis esse relictum liberum arbitrium. Nam credere in Deum, & diligere Deum non potest quis, nisi voluntariè: tum autem voluntas electione fertur ad bonum. 3. Tertullianus quoque lib. 2. contra Marcion. nullã magis in homine imaginem & similitudinem Dei animaduertit, quàm quòd homo libertate arbitrij & potestate signatus est. Idem Gregorius Nyssen. Orat. de dormientibus, confirmat, quòd sui potestatem habere, & alterius dominatui obnoxium non esse, proprium diuinæ beatitudinis est. Hoc Epiphan. lib. 1. tom. 1. hæres. 16. probat in Pharisæos, fatum, & ineuitabilem necessitatẽ constituentes: vnde condemnatio nulla, nec liberum homini superesse arbitrium crederetur. Quod Deus tamen per seipsum locutus (inquit) exhibuit, dicens: Si volueritis, & nolueritis. Deuteron. 28. Quare circa hominem est bona operari, aut malas res appetere. Hinc & Greg. Nyssenus fatum destruit in Stoicos, Ægyptios, Platonicos, vt arbitrij libertatẽ astruat, lib. de fato. Augustinus quoque contra duas Epist. Pelag. ad Bonifacium, lib. 1. cap. 2. Manichæi, inquit, à quibus dissentimus, dicunt quòd primi hominis peccato, scilicet Adæ liberum arbitrium hominis perierit: & nemo iam potestatem habeat benè viuẽdi, sed in peccatum carnis suæ necessitate cogatur. Probat autem ab hac seruitute nos per Christum ereptos, ex Ioan. 8. cap. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. & Rom. 9. Cum essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Clemens Alexandr. lib. 6. Stromatum. Illud, inquit, scire oportebat, quòd naturâ quidem apti nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed sumus nati ad eam acquirendam: per consensum scilicet, & gratiam. Qua ratione soluitur dubitatio, quæ ab hæreticis aduersus nos mouetur, Vtrum perfectus sit Adam, an imperfectus. Si imperfectus, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? Sin perfectus, quomodo transgreditur præcepta? Audient autem à nobis, quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad auspiciẽdam virtutem. Multum enim refert, factum esse aptum ad eam acquirendam. Vult autem nos ex nobisipsis saluos fieri. Hæc est enim natura animæ, à seipsa impelli & incitari. Deinde cùm sumus ratione prędìti, ratione autem cõstet Philosophia, habemus cum ipsa quandam cognitionem. Hæc ille. Dixit autem paralyticus, *Domine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio ego, alius ante me descendit.* Quasi dicat, Domine, 1. non deest mihi voluntas. Quid enim æger magis, quàm sanitatem expetet? Iob. 2. Pellem pro pelle, & omne quod habet homo, dabit pro anima sua. 2. Nec deest spes: hac scilicet de causa hîc prǽstolor aquæ motum. 3. Sed hominem non habeo qui mei curam gerat: quoniam derelictus sum & pauper. Maxima vtique hominis miseria, tot annis spe sua frustratum esse, toto corpore infirmari, & præstò medelam habere, homine tantùm vno indigere, nec eum assequi. Hanc sententiam detorquere potes ad permulta: vt si ciuitatem, si clerum, si rempublicam, si congregationem aliquã conquerentem de sua afflictione introduxeris, eamque à defectu Prælatorum emanantem, hoc eam proloquentem facias, quòd hominem non habeat. Mysticè quoque ex hoc loco disces, pueris in baptismate susceptore opus esse. Nam sicut huic homo necessarius fuit, qui eum in piscinam deoitteret, hoc ipso scilicet, quòd infirmitas corporis eum semet demittere non permittebat: ita quia ætatis imbecillitas & ignorantia infantes occupat, opus habent susceptore, qui pro iis respondeat, vt doctè D. Dionys. Areopag. lib. Eccles. hierarch. capit. vlt. docet. *Dixit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo, & ambulabat.* Hoc facto ostendit, quòd non tam aquæ, quàm ipsius verbo, etiam in baptismate, saturati restituimur. Hinc Petrus 1. Epist. c. 1. renatos non dicit ex semine incorruptibili, verbo Dei. Porrò obserua quàm breuibus verbis vsus sit. Surge, ait, tolle grabatum, &c. nimirùm vt in momento Deum operari fateamur. Proinde statim dicitur sustulisse grabatum suum. Hoc vtique ipso nos admonet nihil hæsitare in baptismatis virtute. Nec enim obiicienda sunt innumera illius, qui baptizatur, peccata, quasi successione Deus egeat, vt illorum purgationem operetur. Medica plus valet arte Deus. Vt dixit, & statim facta sunt: mandauit, & creata sunt: Ita statim vbi verbum accesserit, peccata eluuntur. Quid enim (ait Christus Matth. 9.) facilius est dicere, Remittuntur tibi peccata tua, an, Surge & ambula? Vtrumque nimirùm infinitæ, & in momento operantis virtutis est. Iste statim sanus factus est ab omni infirmitate: & nos statim eluimur ab omni peccato. Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, vt Rom. 5. Sicut regnauit peccatum in mortem, ita regnet gratia per iustitiam. Allegoricè tria hic præcipit Christus omni peccatori necessaria. Nam sicut paralysis spiritualis, peccatum est, quo omnes animæ vires velut demortuæ, suis destituuntur officiis: sic iste paralyticus nobis peccatorem insinuat. Hunc nisi homo, id est, aliquis pius vir sua monitione iuuet, & reducat in piscinam, id est, meritum Christi sibi applicandum, aut Christus à se præueniat, impossibile est vt sanitatem recipiat. Porrò vbi in eũ Christus suam bonitatem exerere voluerit, tria illi demandabit. 1. Surgere per contritionem, & peccati detestationem. 2. Tollere grabatum per pœnitentiam: adeò vt carnem, in qua volutabatur, secundum eam viuens, ferat, id est, spiritui subiiciat. Et sicut exhibuit membra sua seruire iniustitiæ, sic tandem pietati & iustitiæ exhibeat. Rom. 6. Qui esca offendit fratrem, carnem non manducet: & quæ sunt similia. 3. Ambulare demum oportet de virtute in virtutẽ: nec enim satis est à peccatis elui, sed & opera bona exequi oportet. Hinc Psaltes: Declina à malo, & fac bonum. Augustin. Epist. 105. ad Sixtum. Sicut (ait) à vulnere, verbi gratia claudicans, ideò curatur, vt sanato malo præterito, futurus dirigatur ingressus: sic mala nostra non ad hoc solùm supernus medicus sanat, vt illa iam non sint, sed vt de cætero rectè ambulare possimus: quod quidem etiam sani non nisi illo adiuuante poterimus. Libro. 6. contra Iul. Pelagian. cap. 11. refellit eos, qui in sola peccati remissione iustificationem consistere dicebant, & nõ in profectu bonorũ operum, per Christi gratiam ad vitãda peccãda, & carnis desideria vincendo: cũ Rom. 7. dicat Paulus, Video aliam legem in membris meis, &c. infœlix homo &c. liberat gratia Christi. *Tolle grabatum tuum.* Iam releua affectiones tuas, & doma, in quibus iacebas sopitus omnibus viribus animę. *Ambula* de virtute in virtutem: nec enim malum est corpus, aut membra ipsius, verumtamen coërcenda sunt freno rationis. Basil. Cõstit. exercit. cap. 11. Bonus enim est equus: & quantò naturâ vegetior & calidior fuerit, tanto melior. Opus autem habet moderatore, nempè rationis expers existens: sic nimirùm auriga illo ad summum commodum vtitur. Vbi verò auriga malè rexerit pullum, sæpe & ipse pulsus à via publica præuaricatur, & ad inuia delabitur, ipsum sesso-

Marginal notes: August. — Tertull. — Gre. Nyss. — Epipha. — Greg. Nyss. — August. — Cle. Alex. — Dio. Areop. — August. — Idem. — *Quid pœnitens requiritur.* — Basil.

Thom. Aq.

rem deferens, &c. Thomas Aquinas lect. 2. in Ioan. cap. 5. Hæc tria, inquit, Dominus in iustificatione præcipit. 1. *Surgat*, recedendo à peccato. Ephes. 5. Surge qui dormis. 2. *Tollat grabatum*, satisfaciendo de commissis, ferendo onus pœnitentiæ. Mich. 7. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. 3. *Ambulet* proficiendo in bono. Chrysostom. hom. 68. Oper. perfect. in Matth. Vis sanus fieri? Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Peccatum namque grauissima paralysis est, nec paralysis solummodò, sed paralysi etiam peius. Huiusmodi enim homines non solùm in otio, vt ita dicam, virtutis viuunt, verùm etiam in opere nequitiæ degunt. Et tamē si quis hoc pacto dissolutus iacet, paululùm se volens erigere, confestim ab vniuerso morbo liberatur. Etsi triginta & octo annos iacueris, nihil tamen prohibebit, si volueris sanus fieri. Adest etiā nunc Christus clamans, *Tolle lectum tuum* modò velis tu surgere, modò non desperes. Non habes hominem, sed habes Deum. Non habes qui te valeat in piscinam immittere, sed habes eum, qui potest facere ne tibi opus piscina sit. Nō habes qui te in piscinam iniiciat, sed habes eum, qui potest te iubere, ac dicere, *Tolle grabatum tuum*. Ita non potes dicere, Dum ego venio alius ante me descendit. Nullus vetat, si volueris, in fontem gratiarum descendere. Hæc quippè gratia nunquam consumitur, nunquam euacuatur: continuè fons hic emanat, & à plenitudine ipsius & corpus & animam omnes curabimus. Adeamus igitur alacri animo. Nam & Raab meretrix erat, sed saluata est. Latro truculentissimus homo fuit homicida, sed paradisi ciuis effectus est. *Erat autem sabbatum in die illo*. Id adiicit Euangelista, vt ratio murmuris Iudaicis intelligatur. Rupertus lib. 5. in Ioan. Cur enim sabbato, ille, quem omnipotens verbum imperio suo sanat, grabatum suum portare imperat: quod apud Iudæos fieri non licebat, dicente lege, De die sabbati nō inferetis onera per portas vestras? Cur, inquam, hoc imperat, nisi vt ostendat inimicis suis Iudæis, mox affuturū, vt sicut per Prophetam prædixit, non solum sabbati, sed & omnium solennitatum, illorum stercus super vultus illorum proiiciat? Hoc enim postmodum cœpit fieri authoritate Spiritus sancti, signa & prodigia faciens, vbi omnes a seruitio legis absoluit, interpretibus voluntatis eius sanctis Apostolis, dicentibus: Quia visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà vobis imponere oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, benè agetis. Valete. Sed cùm sabbatum carnale non curādum esse Dominus opere innuit, cur tali modo, id est, deportatione sabbati, quàm alio quolibet modo, istud significare maluit? Planè nonnihil, aut parùm boni operis per illam grabati vectationem significauit. Non enim quippiam eius laboris aut oneris in hoc fas est suspicari, sub quali laborantibus quodam loco dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Siquidem labor ille & onus illud infirmorum est, qui non sunt sanitatem cōsecuti. Non alius sine dubio labor, quàm amor huius mūdi, qui nondum curatos multis oneribus curuat & reprimit. Igitur onus illud hic significat, quod quisquis portat, sabbatum Domini legitimè celebrat. *Dicebant ergo Iudæi Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum*. Mos quippè impiorum est, vt sub prætextu pietatis, pietatem arguant. Sic Simon Pharisæus Luc. 7. Hic vtique si esset Propheta, sciret quæ & qualis est mulier, &c. Et Iudas, Mar. 14. Vt quid perditio ista vnguenti facta est? &c. Cæterùm iusserat Dominus sabbatum obseruare, & in eo ab operibus seruilibus abstinere, multis de causis. Primò, in memoriam creationis totius orbis. Nam eo fatemur Deū requieuisse ab omni opere suo quod patrarat, Genes. 2. Præuiderat quippè Deus insolentes quosdam futuros Sophistas, qui mundum ab æterno esse assererent, Deóque coæternam materiam statuerent, vt Hermogenes, Plato, Manes Marcion, & cæteri, de quibus Tertullianus lib. in Hermogenem, Philastrius lib. de hæresibus, Theoph. lib. 2. ad Autolycum, & Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum. Retunduntur autem illi, quòd in sex

Rupertus.

Cur sabbatū institutum.

Tertull. Philaster. Theoph. Theodor.

diebus fecit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Secundò institutum est sabbatum, vt in ipso die reconciliemur, & animi vires ad Deum colligamus. 3. Ne plus æquo seruos & bruta labore torqueamus. Cæterùm ipso die non spiritualia officia, sed seruilia prohibebantur. Ierem. 17. portare onera sine necessitate. Nehem. 13. & 2. Esd. 13. At vbi necessitas adest, & Deus iubet, aut ad Dei refertur gloriam, vt hic ferre grabatum, id fieri potest etiam sabbato. Hoc die nimirùm Helias fugit à facie Iesabel, 3. Reg. 19. Machabæi in aduersarios legis pugnarunt, 1. Mach. 2. Discipuli spicas vellicarunt. Matt. 12. vtrique, quòd eos necessitas præsens vrgeret. En verò Christus imperat: cur igitur iste sanitate restituta non obediat? Beda in Ioan. cap. 5. Literam legis stultè defendebāt ignorando dispensationem eius, qui legis quondam edicta per seruū decernens, nunc ipse adueniens, tandem legem gratia mutaret: vt quod diu iuxta literam carnales carnaliter obseruauerant, deinceps spirituales spiritualiter obseruandum cognoscerent. Sabbatū quippe carnali, quod iuxta Decalogum custodiebant, populus ab omni opere seruili die septima vacare præceptus est. Spirituale autem sabbatum est in luce gratiæ spiritualis, quæ septiformis accipitur, non vna, sed omni die nos ab omni inquietudine vitiorum manere feriatos. Si enim iuxta vocē dominicam, omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, patet liquidò, quia peccata rectè opera seruilia intelligātur: a quibus quasi in die septimo in perceptione gratię spiritualis immunes incedere iubemur, nec solū à prauis continere, sed bonis insistere factis. Quod in hac quoque lectione Dominus typicè ostendit, cùm eum qui duodequadraginta annos languebat, in die sabbati non solùm surgere verumetiam grabatum tollere & ambulare præcepit: videlicet insinuans, eos qui longo vitiorum languore tabescunt, & Dei ac proximi dilectionis inanes, quasi à perfecta virtutum summa duo minus habent, tam per donum Spiritus sancti à vitiis posse resurgere, eorūq; discusso torpore, cum fraternæ dilectionis honore ad visionem debere sui properare conditoris. Theophylactus in Ioan. In sabbato sanat, docens hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, non putare coli sabbatum otio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefacere alicui in sabbato lex non prohibet, quæ lex est Dei semper bene facientis. *Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuū, & ambula*. Admirari cōuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatem, quando vrgentibus illis, & dicentibus, Non tibi licet tollere grabatum tuum per sabbatum: ipse cum fiducia prædicat, liberè prædicat benefactorem, *Qui fecit me sanum, ille mihi dixit*. Veluti huiusmodi quædam proferens, Deliratis & desipitis, iubentes ne obediam ei, qui me à tam diuturno & difficili morbo liberauit. Videte ergo cui obedio: huic qui solo verbo & in momento me curauit. Eccl. 8. Sermo eius potestate plenus est. Ego verò num illis morem gerere pro beneficio tam celeriter collato debui? En me sanum fecit: cur nō sicut surgere potui, ita grabatū tollere & ambulare debui? Porrò ex hoc paralytici responso disce, murmurantibus in nos hæreticis nihil aliud respondere, quàm quòd olim Pythagorici sycophantis, ipse dixit: Ne curiosè rationes mandatorum seu institutionum & Dei, & Ecclesiæ requiramus. Sufficiat respondisse, Dixit Deus, dixit Ecclesia. *Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo qui dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula?* Non interrogauerunt eum, sed quis est qui tibi dixit, Tolle grabatum. Ita ad bonum sponte excæcabantur, sursúmque ad deorsum rapiebant sabbati violationem, vt sibi videbantur. His similes sunt hæretici, qui quæstiones emouent: vtique non vt doceantur & instruantur, sed vt quoquomodo sycophantiæ & calūniæ ansam arripiant: quod faciunt de minimis quærentes. De iis autem, res substantiam explicant, tacentes, vt de ceremoniis potiùs quàm de sacramentorum veritate disputant. *Is autem qui sanus effectus fuerat, nesciebat quis esset*. Adeò Christus eum subito sanarat, vt non ei sciscitādi quis esset, otium datum sit. Quod factum est (ait Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioan. cap. 12.) vt ita Iudæorum aliquantulum deferuesceret.

Beda.

Theophyl.

Libertas in dicendo.

Cyr. Alex.

Non quia ipse timeret, ne quid irati possent aduersus eũ, antequàm vellet, facere: sed vt exẽplo eius declinandum ab iratis discamus. Proinde additur. *Et declinauit à turba constituta in loco.* 1. Vt diximus, quò litium causam & occasionem fugere doceret: nimirùm litigiosis sic vitãdus est.

—cen spè viator
Calcato subitò restitit angue pedem.

2. Tim. 2. Noli verbis cõtendere: hoc enim nihil prodest. 2. Vt nos de fugienda vana gloria instrueret. *Postea inuenit eum Iesus in templo.* Nimirùm illuc se contulerat, Deo referendarũ actionum gratia. Idem enim nos facere conuenit, vbi ab aliqua afflictione aut corporali, aut spirituali erepti fuerimus. *Et dixit ei, Ecce sanus factus es, iam noli peccare ne quid tibi deterius contingat.* 1. His verbis Christi elicitur (vt ait Cyril.) non tantùm in futura supplicia peccatoribus reseruari, verumetiam multis, ac varijs modis eos in hac vita puniri. Quod ita fieri etiam Paulus testatur, clamans. 1. Corint. 11. Ideò inter vos infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd si nosmetipsos diiudicaremus, nõ vtique iudicaremur. Dũ iudicamur autem à Dño, corripimur, vt nõ cum hoc mundo damnemur. Secundò, obserua quoque Christũ non corpore tãtùm, sed & anima, id est, in baptismo non imputari peccatũ sed & omninò elui. Et vt doceat nos, quoties pœnitentiam agimus, de omnibus peccatis conteri debere, vt omnia remittantur: alioquin infructuosa pœnitẽtia & confessio nostra futura est. Tertiò disce, à morbis corporalibus recidiuũ peccatum perniciosissimũ esse. Fiunt enim posteriora peiora prioribus. Proinde accepta venia, caue ne relabaris. 2. Pet. 2. Euthy. in Ioan. Ita cùm iã & miraculi rumor defecisset, & rumor Iudæorũ, occurrit ei qui sanatus fuerat; volens animã quoque illius meliorem reddere, reperit eum non in otio & segnitie, sed in templo orantẽ, vt opinor, ac Deo gratias agentem: & admonet illum, ne deinceps peccet, ostẽdẽs quòd propter peccata ægrotabat. Minatur autem grauiùs puniendum, si peccauerit: docens eos, qui post pœnã peccati rursus delinquunt, atrociùs puniendos, tanquam insensatos ac contemptores, siue in præsenti vita, siue in futura, siue in vtraque. Quòd si supplicium peccatorum durauit hic triginta & octo annos, quidnam poterit quispiã dicere de futuro supplicio? Vtique quòd æternum erit, ac fine carens. Neque tamen omnes morbi à peccatis oriuntur, neque omnes peccatores ægrotant. Paralyticus quoque, de quo apud Matthæũ fit mentio, propter peccatum ægrotabat. Ideò etiam dixit illi, Remissa sunt tibi peccata tua. Admonet interim omnes: eos quidem, qui nondũ ægrotauerunt, vt timeant ne morbo corripiantur, & ita corrigantur: eos verò, qui iam morbo subiacuerunt, vt timeant ne deterius ægrotent, & deinceps cautiùs viuant. Quisque ergo nostrum, si iam ægrotauit, dicat apud sese, Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat. Quòd si nondum morbo detentus, Apostolicum oraculum apud se decantet, Bonitas Dei ad pœnitentiam te inuitat: sed iuxta duritiã tuam & cor impœnitens, iram tibi recondis. Non solùm autem corporis membra astringens, suam ostendit diuinitatem: sed etiam dicens, Non pecces deinceps. siquidem omnia se nosse significauit, quantumuis etiam arcana. *Abijt homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecerat eum sanum:* vt non ignorarent medicum, si quis eorum curari vellet. Nõ enim accusans, hæc dixit, sed eius beneficia prædicans: Ita nos suo facto instruẽt, vt pro acceptis beneficijs Deo gratias rependamus, & eius laudes celebremus. Sic Dauid pollicetur se factũrũ, vbi à paralysi spirituali curatus fuerit. Ps. 50. Docebo, inquit, iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Et rursus: In medio Ecclesiæ laudabo te. Chrysost. ho. 37. in Ioan. Nec enim iste tã stupidus erat, & tã inhumanus, vt tanti beneficij oblitus, maleuolo id animo loqueretur. Adhæc si accusandi gratia id dixisset, non sanitatẽ, sed mandati transgressionẽ meminisset: sed profectò magno & fideli animo medicũ, & acceptum beneficium professus est, quemadmodũ & cæcus, cùm, inquit, Fecit lutum, & vnxit oculos meos. Ioan. 9. Sic Psaltes: Venite, inquit, & narrabo quanta fecit Deus animæ meæ. Augustin. tract. 17. in Ioan. Ille annunciabat, & isti insaniebant. Ille salutem suam prædicabat, illi salutem suam non quærebant. Nam *propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato* Cyrill. Alexandrinus lib. 2. in Ioan. cap. 152. Hoc insert Euangelista, vt impudentia Hebræorum non lateat. Quasi enim non liceret in sabbato benefacere, quasi eo die misereri alicuius lex prohiberet, quasi nihil ex charitate fieri iuberet, & humanitatis laudem & gratiam in illo exterminaret; Ita Iesum persequuntur, vt non solùm impij, verumetiam imperitissimi fuisse videantur. Rom. 10. Testimonium illis perhibeo, quòd zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Ignorantes autem iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non subiecti.

Marginal notes: Euthy. — Morbi ob peccata. — Satisfactio & gratitudo. — Chrysost. — Augustin. — Cyr. Alex.

Christus Iudæorum de sabbato violato calumniam refutat, alioquin eiusdem criminis Deum argui ostendit: eandem enim Patris & Filij potestatem, eosdem externos effectus esse docet. Sed & sibi complura adesse testimonia demonstrat, nimirùm à Patre, à Ioanne, ab operibus, à scripturis, & à Mose: quibus & de infidelitate Iudæi conuincantur.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan. 5.
			Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque modò operatur. & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solùm soluebat sabbatũ, sed & patrem suum dicebat Deũ, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquã, nisi quòd viderit Patrẽ facientẽ. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Neq; enim Pater iudicat quemquã: sed omne iudiciũ dedit filio, vt omnes honorificẽt Filiũ, sicut honorificant Patrẽ: qui non honorificat Filiũ, non honorificat Patrẽ qui misit illũ. Amen amẽ dico vobis, quia qui verbũ meũ audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternã, & in iudiciũ non venit, sed transiet à morte in vitã. Amen amen dico vobis, quia venit hora & nũc est, quando mortui audient vocẽ Filij Dei: & qui audierint, viuent. Sicut enim Pater habet vitã in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso: & potestatẽ dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ Filij Dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionẽ vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Non possum ego à meipso facere quicquã. Sicut audio, iudico: & iudiciũ meum iustum est: quia non quæro voluntatem meã, sed voluntatẽ eius qui misit me. Si ego testimoniũ perhibeo de meipso, testimoniũ meũ non est verũ. Alius est qui testimoniũ perhibet de me, & scio quia verum est testimoniũ eius quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioãnẽ, & testimoniũ perhibuit veritati. Ego autẽ nõ ab homine testimoniũ accipio: sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucẽs. Vos autẽ voluistis ad horã exultare in lucẽ eius. Ego autẽ habeo testimoniũ maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, vt perficiã ea: ipsa opera quę ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimoniũ perhibuit de me. neque vocẽ eius vnquam audistis, neque speciẽ eius vidistis: & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quẽ misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitã æternam habere: & illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me: & non vultis venire ad me vt vitã habeatis. Claritatẽ ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos quia dilectionẽ Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & nõ accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illũ accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriã ab inuicẽ accipitis & gloriã quę à solo Deo est, nõ quęritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrẽ. est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si n crederetis Moysi, crederetis forsitã & mihi: de me enim ille scripsit. Si autẽ illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Introductio Petri Chrys.

PETRVS Chrysologus serm. 31. Bonitas, inquit, virtutum mater, malitia origo vitiorum: virtutes comitatur gloria, inhæret vitiis cognata cõfusio: sicut vitia tegũtur dolis, ita illustrantur libertate virtutes. Hinc est quòd Christus virtutũ lux agebat liberè, loquebatur purè, præstabat vt Deus, patiebatur vt parens, vt Dominus arguebat. Iudæi verò viperinũ germen, genitoris occisio, genitricis mors, dum perimunt Christum, synagogæ matris vterum disrupuerunt. Verè, sicut scriptum est (Matt. 3.) progenies viperarum summittebant capita, adulabantur lingua, vulnera dabant dolis, blasphemiis venena fundebãt & quasi non sufficeret ad odium contemptus, despectus ad inuitiam, sic Christum persequebantur insidiis, tẽtabant dolis, interrogatione pulsabant, appetebant contumeliis, & tota cupidi simulatione vallabant, obiiciebant sanandos sabbatu, vt si non curasset, fieret de impossibilitate contẽptus: de lege maneret calũnia, si curasset. Nã sanato paralytico, *Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.* Ille verò, ne sibi sapere videantur, eludit eorum calumniam.

Summa.

Th. Aqui. Thomas Aquin. lect. 1. in Ioan. capit. 5. Notandum autem, quòd Dominus ab hac obiectione discipulos purgauit, & quia homines puri erant, excusauit per similitudinẽ hominum scilicet per exemplum sacerdotum, qui operabãtur in tẽplo in die sabbati, & sabbatum non soluebant. Et Dauid, qui sub Achimelech sacerdote in die sabbati à facie Saulis fugiens, panes propositionis accepit. (Matth. 12.) A se verò, quia homo erat & Deus, hanc calumniam depulit aliquando per similitudinem hominum. Luc. 14. Quis vestrum, si ceciderit bos aut asinus suus in puteum, non continuò extrahet eum, etiam die sabbati? Aliquando verò, & præcipuè hoc in loco factum suum iustum esse ostendit, similitudine à Deo sumpta, dicens, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* q. d. Nolite putare quòd ita sabbato requieuerit Pater meus, vt nihil tandem operetur. Sed sicut ipse & nunc sine labore operatur, ita & ego operor. In quo excludit falsum intellectum Iudæorum, qui volentes conformari Deo, nullum omninò opus die sabbati faciendum esse censent, quòd Deum existiment die septimo ab omni opere destitisse.

Deus semper omnibus prouidet.

Chrysost. Chrysostom. homil. 37. in Ioann. Ita erigere eos à terra voluit, ne ampliùs de ipso tanquam homine, sed Deo & legislatore sentirent. Quod nisi verus filius & eiusdem esse substantiæ, excusatio accusatione maior esset. Neque enim princeps regium institutum abrogans, & in iudicium vocatus, si à rege idẽ abrogatũ in defensionẽ suam adduceret, absolueretur, sed maiori crimini esset obnoxius. Verùm cùm dignitates, vt in hoc loco, æquales sunt, proculdubiò comparatio conuenit. Quibus, inquit, criminibus Deũ, iisdem me absoluitis. Ideò primùm *Patrem* appellauit, vt etiam inuitis eadem sibi concedi persuaderet, si modò paternam charitatem reuererentur. Quòd si percunctaris & quomodo Pater operatur, cùm septimo die ab omni opere cessauerit: accipe quomodo prouidet, continet, temperat omnia quæ fecit. Cùm igitur solem orientem, lunæ cursum, stagna, fontes, fluuios, naturæ vim seminibus, in nostris & brutorum corporibus progressum, cætera omnia quibus hoc totum constat. vides: intellige perpetuam patris operationem, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Matth. 5. Et iterum Matth. 6. Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantò magis vos modicæ fidei? Et de volatilibus: Pater meus, inquit, cœlestis pascit illa. Hoc autem Patris exemplum attulit. Nam si semper vt homo locutus esset, omnes in eadem perstitissent humilitate: hac gratia patris meminit, cùm & creaturæ in sabbato operantis meminisse potuisset. Nam & sol ab Oriente in Occidentem fertur, flumina labuntur, fontes scaturiunt, mulieres pariunt: sed vt ipsum non creaturam intelligeres, non attulit creaturæ operantis exemplum.

Tho. Aqu. Thomas Aquinas, lect. 2. in capit. 5. Ioan. Et quidem licet Deus in sabbato requieuerit à nouis creaturis condendis, nihilominus tamen semper & continuè vsque modò operatur. creaturas in esse conseruando. Signanter autem dicit in præsenti, *Vsque nunc operatur*, non autem per præteritum, *operatus est*, vt designet continuationem diuini operis. Nam possent imaginari Deum esse causam mundi, sicut artifex est causa domus, quantum ad fieri tantùm: vt sicut domus manet, etiam cessante operatione artificis, ita & mundus diuino influxu cessante subsisteret. Sed secundum Augustinum Deus ita est causa omnium creaturarum, vt sit etiam causa subsistendi. Quia si eius potentia ad momentum cessaret, simul & illius omnia effecta, seu virtutes omnes naturales quiescerent. Hoc autem tale est, ac si dicerem, tamdiu aërem clarescere, quãdiu à sole illustratur. Et huius quidem manifesta ratio est: quia ea quæ causam habent quantum ad fieri, solùm cessante causa subsistere possunt. Ea verò quæ non solum fieri, sed etiam subsistentiæ causam habent, continua cõseruatione causæ indigent.

Deus nũquã cessat ab opere.

Athanas. Athanasius serm. 3. contra Arianos. Illud autem *vsque nunc*, inquit, significat eum æternaliter à patre existere. Rationis enim, siue verbi proprium est operari opera patris & non extra eum. Si autem quæ pater operatur, eadem & filius operatur, & quæ filius creat, ea sunt patris creaturæ, & tamen (ô Ariane) patris filium, opus creaturamque censeri vis: sequitur vt aut ipse seipsum operetur, & creet: quandoquidem quæ operatur pater, ea sunt & filij opera. quod absurdum fuerit, & impossibile. Aut vt dum creat, & operatur opera patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse author rerum & causa effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut penitùs non posse efficere. Quomodo enim, si secundum vos ex non entibus extitit, potis est non entia, vt entia sunt, condere atque architectari? Quòd si, quamuis creatura sit, creaturas tamen eum condere velis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit, vt & ipsæ se creare possint. Quòd si id à vobis admittatur, qui vsus erit verbi, cùm possint inferiora à superioribus procreari, aut quomodo singula cum fuerint in initio rerum, audire potuissent vocem Dei: Esto, & efficiare, si eo modo conderẽtur? Sed neque scriptum est, neque possibile est. Eorum enim quæ creantur, nullum est sui causa efficiens. Omnia siquidem per verbum effecta sunt: neq; illud operatum fuisse omnia, si ipsum ea numero operum aut rerum conditarũ fuisset. Neque enim Abel vel Angeli quicquã creare possunt, quin & ipsi sint creaturæ, quamuis in diuersam sententiã Valentinus, Marcion & Basilides erant, & vos vnà cũ eis, vt asseclas decet & æmulatores. Vtrumq; igitur de patre & filio dici potest, nimirùm quòd quieuerit ab operibus quæ patrarat, & quòd vsque nunc operetur.

Gaudẽtius. Gaudẽtius Brixiensis, tract. 8. de Exodi lectione. Cautè, inquit, loquitur scriptura diuina, nõ absolutè requieuisse Deum ab operibus suis, sed ab operibus quę cœperat Deus facere. Non omnipotentem, & imperio sermonis cuncta facientem, laborasse existimes, cùm requieuisse & cessasse describitur: cùm & alia voluntati suæ placita operari nõ desinat, sicut testatur in Euangelio Dominus Iesus, dicẽs: Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. Requies igitur Dei non laboris remedium, sed cœpturum finis est operum. Siquidem postquàm perfecit mundum, opus suum regere non desistit. Ipsius enim nutu omnium rerum natura cursum suum vel iussa peragit, vel prohibita subtrahit.

Quomodo Deus quieuerit, & tamen vsque nunc operatur.

Greg. Naz. Gregor. Nanzanz. Orat. 4. de Theolog. In hunc quippè sensum verba hæc accipio, Quæcunque pater facit, eadẽ & filius similiter facit: nõ quòd similia sint vtriusque opera, sed quòd par sit vtriusque potestas atque authoritas. Atque hoc fortasse esse queat quod ait Christus, Vsque modò pater operatur, & ego operor: quanquam etiam his verbis, eorum quæ ab eo creata sunt, gubernatio atque conseruatio intelligi potest: vt indicat illud, Qui facit Angelos suos spiritus, & fundat terram super stabilitatem suam: cùm semel hæc firmata atque stabilita sit, & illi procreati. Quò etiã pertinet, quòd firmari tonitru dicitur, & spiritus creari, quodque ipsa quidem creationis ratio iam extitit. Cæterùm nunc quoque vim

Operatio de sol[...] tione, sed & de con[...] tione est.

suam

Hilarius. suam exercere non desinunt. Hilarius lib. 7. de Trinitate, illi locum istum examinat ac si Christus moueat hoc opus non modò suum esse, sed & patris. Vnde fiat, vt si quis propter illud Christum calumnietur, calumnietur & patrem. Idem. Et lib. 9. de Trinitat. Quòd si, inquit, pater operatur in filio, secundùm quod ipse ait: Verba quæ ego loquor vobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Vidésne quid hoc sit: Pater meus vsque modo operatur? Hoc enim ideo ait, vt paternæ naturæ in se intelligeretur maiestas in exhibiti opere potestatis per vnam naturam. Cùm enim in se operante operetur pater, necesse est operante patre operetur. atque ideò ait, & pater meus vsque modo operatur: vt ipsum illud prædictorum atque gesturum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod vsque modo operatur, vnum atque idem dicti temporisque momentum est: vt non aliud quod opus esse patris quam suum, hoc quod agit, crederetur, cùm per id quod pater vsque modò operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantùm patris relicta à vitæ æternæ spe abesset, continuò subiecit, *Et ego operor*: vt hoc ipsum quod modo operetur pater, operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cùm id quod modò est, eiusdem temporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit vnionem. Sed geminatus est audientium dolor. Id enim sequitur: *Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quod non solùm soluebat sabbatum, sed & patrem suum proprium dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. cap. 154. Ad maiorem incitatur crudelitatem animus Iudæorum, & cùm oporteret eos verbis Christi ad melius commutatos fuisse, in cædem eius incenduntur, qui rebus magis quàm verbis nihil in Deum commissum docebat, sed homini salutem suam in sabbato largitus est. Et vt maioribus impietatis seipsos vinculis stringant, non possunt ferre singulari quodam modo patrem Christi Deum appellari. Non enim intelligebant verbum Dei, vitam ex patre fluentem, vnigenitum scilicet eius filium per quem propriè ac verè Deus & dicitur, & est pater, hominem propter nos esse factum. Non est enim propriè atque verè pater noster, sed adoptione: non natura ad illam nos dignitatem, verùm propter Christũ qui in nobis per Spiritum sanctum habitat, ascendimus. Hominem igitur esse videntes, & habitantem in eo Deũ non cognoscentes, ferre non poterant, singulari, vt diximus, modo Deum ab eo patrem appellari. Rectè namque id solùm intelligebant, quia cuius verè ac propriè pater est, is secundum naturam æqualis Deo est, quod in maiorem eos insaniam incitabat. Peccatum enim blasphemiæ illi impingunt, maius vtique violatione sabbati, vt obseruat Albertus Magnus in Ioan. Matth. 12. Spiritus blasphemiæ non remittetur. Et post multa sequitur: Quid dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Leuit. 24. Educ blasphemum extra castra, & ponent omnes qui audierunt manus super caput eius: & lapidet eum vniuersus populus. *Et ideo quærebant Iudæi interficere.* secundum præceptum legis, Leuit. 24. Qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur. Et reperiunt causam persecutionis priorem. *Quia non solum soluebat sabbatum*, sicut illi calumniantes dicebant, *sed & patrem suum* naturalem & consubstantialem, *dicebat Deum*. quod illi blasphemiam esse dicebant. Ioann. 10. Nos de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. Sed quia etiam ipsi patrem vocabát Deú. Deuteronom. 32. Nunquid ipse est pater tuus, qui possidet te? fecit & creauit te? Ideò addunt, *æqualem te facis Deo*, per æqualitatem naturæ & potestatis. Hoc alij per adoptionem filij Dei vocati, qui Deum patrem inuocabant, non dicebant. Et hoc quidem, vt dicit Chrysostomus: Si patrem suum per naturam diceret, & non operibus demonstraret, blasphemia esset: sed quia per opera hoc demonstrabat, contradicere Iudæi non poterant: & ideò quærebant eum interficere. Sapient. 2. Promittit scientiam Dei se habere, filium Dei se nominauit. Et ibidem infra: Gloriatur patrem se habere Deum, æqualem se faciens Deo. Augustinus tract. 17. in Ioann. ostendit Christum fuisse quidem patri æqualem, sed talem seipsum minimè fecisse. Quis erat, inquit, nesciebant: talem tamen se prædicari agnoscebant, quia patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Nonne erat ergo æqualis Deo? Non ipse se faciebat æqualem Deo, sed ille illum genuerat æqualem. Si seipsum faceret æqualem Deo, caderet per rapinam: Qui enim se voluit æqualem facere Deo, cùm non esset, cecidit, & ex Angelo factus est diabolus, & hanc superbiam homini propinauit, vnde ipse deiectus est. Nam hoc dixit homini, cui stanti lapsus inuidit: Gustate, & eritis sicut dij: id est, vsurpatione rapite quod facti non estis, quia & ego rapiendo deiectus sum. Non hoc prodebat, sed hoc suadebat. Christus autem æqualis patri natus erat, non factus, natus de substantia patris. Vnde illum sic commendat Apostolus: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Quid est, non rapinam arbitratus est se æqualem Deo? Non vsurpauit æqualitatem Dei, sed erat in illa, in qua natus erat. Et nos æqualem Deo quomodo dicemus eum, qui seipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Non ergo se exinaniuit, amittens quod erat, sed accipiens quod non erat. Hanc formã serui contemnentes Iudæi, Dominum Christum æqualem Deo intelligere nõ poterant, quamuis de se hoc dicere minimè dubitabant: & ideò sæuiebant, & adhuc tamen eos ille perferebat, & sanitatem sæuientium requirebat. *Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Albert Magn. in Ioan. Hic incipit doctrina de vtili potestate separationis naturæ conditæ, per quam Christus se ostendit Deũ, & Deo patri æqualem. Diuiditur autem in duas partes. In quarum prima se promittit patri æqualem per potestatẽ operandi & iudicandi. In secunda autem ostendit Iudæorum iustam condemnationem, quia hoc non crediderũt: ibi, Vos misistis ad Ioannem, &c. Adhuc anterior pars diuiditur in duas. In prima probat se patri æqualem. Sed quia ex hoc aliquis crederet quòd à patre non esset genitus, ideò in secunda ostendit se hanc æqualitatem à patre habere per generationem: ibi, Non possum ego à me ipso facere quicquam. Adhuc prior harum subdiuiditur in duas. In quarum prima dictam ostendit æqualitatem. Sed quia illa maximè ostenditur ex virtute suscitationis mortuorum: ideò in secunda ostendit, qualiter virtus iudicandi & suscitandi mortuos est in ipso: ibi, Amen amen dico vobis quia venit hora. Adhuc prima harũ diuiditur in duas. In quarum prima ostendit se indiuisam potentiã à patre habere. In secunda ostendit, per opera maxima se habere æqualitatem potentiæ patris: ibi, Et maiora his demonstrabit ei. In prima harum tres sunt paragraphi: In quorum primo, per hoc quod est ars patris, ostendit quòd indiuisam à patre habet operationem. In secũdo, per hoc quòd habet à patre indiuisam operationẽ, ostendit quòd indiuisam habet potẽtiam. In tertio autem, vtriusque horum ostendit causam. Dicit ergo, *Respondit itaque Iesus* ad hoc quod illi blasphemantes, Christo blasphemiam imponebant: *& ait eis, &c.* Iob 13. Priùs vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatũ. *Non potest filius*, qui per naturam est filius: hoc est, non habet potentiã filius, *a se*, quã habeat ab alio (quia habet omnem suam potentiã à patre) *quicquam facere*. Ioan. 17. Omnia mea tua sunt, & clarificatus sum in his. Ioann. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. *Nisi quod viderit*, vt ars & sapientia patris. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & sapientiam. Sapientia enim genita, & lux, in qua Deus fecit omnia, videt quicquid facit artifex primus. Et hoc est quod dicit, *Nisi quod viderit patrem facientem* In intellectu enim paterno videt verbum, quod est ars & sapientia patris. Ideò enim verbum cordis paterni dicitur, Psalm. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Ideò etiam dicitur candor lucis paternæ: quia videt in lumine suo quicquid pater habet in se. Sapien. septim. Candor enim est lucis æternæ, speculum sine macula.

Margin notes: Cyril. Alex. — Pater ... — Alb. Mag. — Chrysost. — August. — *Aliud est Christum esse patri æqualem, aliud talem se facere.* — Alb. Mag. — *Quomodo filius videt patrem.*

Ideò etiam dicitur splendor gloriæ ipsius: quia splendor in corde patris super omnia quæ sunt patris. Hebr. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Ideò etiam dicitur splendens in omni munditia & sanctitate patris. Psalm. 109. Ex vtero ante luciferum genui te in splendoribus sanctorum. In quantum ergo est ars plena rationum omnium viuentium, & candor lucis æternæ, & splendor gloriæ, & sapientia patris, videt omnia quæ pater: & sic à se non potest facere quicquam, nisi quod viderit patrem secundum ingenitam potentiam facientē. Omnem enim potentiam genitoris habet ab eo per generationem: & sic æqualis est sibi per potentiam. Nec habet aliquam potentiam nisi à patre: & sic à se nullam habet. Nec à se habita potentia quicquam facere potest, vt authoritas sit in patre, & æqualitas naturalis potentiæ generationum sit in filio. Ioan. 8. Ego quod vidi apud patrem meum, loquor. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. capit. 135. Ita, inquit, magna voce ad inuidentes & persecutores dicere videtur: Non honoran à me sabbatum putatis, quia hominem eo die curaui? Sed ego nunquam id fecissem, nisi hoc quoque à patre fieri viderem, qui per me mundum etiam sabbati gubernat. Impossibile, inquit, est, cùm filius eius ex eo naturaliter sim, me aliud velle, aut aliud facere, quàm quod pater & velit & faciat: non quia quasi exemplo quodam didicerim, aut quia voluntate imitandum esse patrem iudicauerim: sed quia naturæ legibus ad eandem operationem atque consilium cōscendo. Id certè significari puto, cùm dicitur *à seipso filius nihil quicquam posse facere*: & sic piè omnis sensus ad obsequium Christi capietur. Sed insultabit forsan his verbis, quasi pabulo enutritus, veritatis inimicus, dicens: Si æqualis patri filius esset, nec minor vllo modo secundum naturam, cur apertissimè nihil posse à seipso facere, nisi quod viderit patrem facientem, affirmat? Clarè namque his verbis nihil à semetipso facere dicit: quod non diceret, nisi superiorem semetipso patrem cognosceret. Sed oportebat te, ô homo, diligenter priùs horum verborum potestatem rimari, quàm ita temerè nobis insultare. Qua enim ratione ab æqualitate patris filium detrudis? cùm dictum non sit, ideò non posse à seipso quicquam facere, quia nihil possit, nisi pater ei concesserit, sed potiùs quòd viderit patrem facientem. Gregor. Nanzanz. Orat. 4. de Theolog. Sed quomodo illud accipiendum, quòd patrem facientem videre dicitur, atque ita facere? An vt qui formas ac literas pingunt, eò quòd veritatem aliter assequi nequeant, nisi exemplar suum intueantur, atque inde velut manu ducantur? Qui verò quadrat, vt sapientia magistro opus habeat? Nihilne efficiet nisi edocta? Quid patér ne aliquid facit, aut fecit? Verum tandem alium mundum pro præsenti mundo priùs coagmentauit, ac futurum coagmentabit, vt eos sibi filius ad imitandum proponens, alterum quidem iam procreauerit, alterum autem procreaturus sit? Quatuor ergo hac ratione mundi erunt, duo à patre, duo à filio effecti? O supinam væcordiam! Agè, cùm lepras purgat, dæmones morbósque profligat, mortuos ad vitam reuocat, super mare pedibus ingreditur, aliáque omnia facit quæ fecit, quo exemplo hæc facit? An pater priùs aliquando eadem hæc fecit? Nónne perspicuum est earundem rerum formas à patre quidem velut consignari, à filio autem peragi, non seruiliter, sed peritè & heriliter, atque, vt aptiùs loquar, paternè? In hunc quippè sensum verba hæc accipio, *Quæcunque pater facit, eadem & filius similiter facit*. Non quòd similia sint vtriusque opera, sed quòd par sit vtriusque potestas atque authoritas. Et quidem Greg. Nanzanz. non similia vtriusque opera intelligit, ea quæ dicuntur à ratione relatiua seu personali. Proinde non sequitur ex eo, quòd quæcunque facit pater, eadem facit & filius: filium generare, sicut & pater generat. Nec enim hîc agitur de relatiuis & personalibus actionibus quæ ab intra sunt, sed de effectibus potentiæ, quæ ad Patrem, Filium, Spiritum sanctum æqualiter pertinent. Hinc fit, vt Hilarius scribat discerni relationes inter Patrem & Filium, in eo quod Christus ait, *filium videre patrem facientem*. Alioquin, vt Augustinus obseruat, quis facilè explicabit, quomodo filius hoc videat? Sic enim habet tractatu 18. in Ioan. Quæris, vt opinor, nosse filium facientem: quære priùs nosse filium videntem. Certè quid enim ait? *Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Intende quod dixit, nisi quod viderit patrem facientem visio, & sequitur effectio. Videt enim vt faciat. Tu quid quæris iam nosse quomodo faciat, cùm nondum scias quomodo videat? Quid curris ad id quod posterius est, relicto quod prius est? Videntem se dixit & facientem, non facientem & videntem: quia non potest à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Vis vt explicem tibi quomodo faciat? Tu mihi explica quomodo videat. Si hoc explicare tu non potes, nec ego illud. Si tu hoc percipere nondum es idoneus, nec ego illud. Vterque ergo nostrum quærat, vterque pulset, vt vterque accipere mereatur. Quid quasi doctus calumniaris indocto? Ego ad faciendū, tu ad videndum, ambo indocti à magistro quæramus: non in schola eius pueriliter litigemus. Tamen simul iā didicimus, quia omnia per ipsum facta sunt. Ergo manifestum est, quia non alia opera pater facit, quæ videat filius, vt & ipse faciat similia: sed eadem opera facit pater per filium, quia omnia per verbū facta sunt. Interim verò per id, quòd filius videt patrem, relatio filij ad patrem intelligitur. & coæterna illa generatio. Hilarius lib. 7. de Trinit. Et vt, inquit, maneret salutaris in patre & in filio confessionis nostræ ordo, naturam natiuitatis ostendit, quæ potestatem efficiendi non per incrementa indulgentiarum ad vnumquodque opus viriū sumeret, sed de cognitione præsumeret: præsumeret autem non de aliquo operis corporalis exemplo, vt aliquid pater priùs faceret, ad quod postea filius facturus esset: sed cùm natura Dei in natura Dei substitisset, id est, ex patre filius natus esset, per virtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam, nihil ab se, nisi quod patrem facientem vidisset, filium facere posse testatus est. Et cùm vnigenitus Deus paternæ virtutis operationibus operaretur, tantum sibi ad faciendum præsumeret, quantum in conscientia sua esset, inseparabilem in se Dei patris, quam per legitimam natiuitatem obtinebat, posse naturam. Non enim corporalibus modis videt, sed visus ei omnis in virtute naturæ est. Denique subiecit: *Omnia enim quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter. Similiter* illud ad significationem natiuitatis adiecit: *omnia* verò & *eadem*, ad ostendendam naturæ veritatē loquutus est. In his enim, quæ & quæcunque, & eadem sunt, nec diuersitas potest esse, nec reliquū. Atque ita in natura eadē est, cui eadē omnia posse natura sit. Vbi verò similiter per filium eadē omnia fiūt, similitudo operum solitudinem operātis exclusit, vt omnia quæ pater facit, eadem & omnia faciat similiter & filius. Hæc est vera natiuitatis negligentia, & fidei nostræ, ex naturæ diuinæ virtute, vnius indifferentisque diuinitatis veritatem in patre & filio confitetur absolutissimum sacramentum, vt eadem faciendo, filius similiter faciat, & similiter faciēdo, eadem sint ipsa quæ faciat: quia sub vna hac significatione testentur & similiter facta natiuitatem, & eadē facta naturam. Tenet itaque responsionis Dominicæ ordo Ecclesiasticæ fidei integrum ordinem, vt nec discernat naturam, & significet natiuitatem. Porrò indiuisam operationem ostendit, vt scribit Alb. Magnus, adiiciēs, *Quæcunque enim ille fecerit* per potentiam naturalem & substantialem, *hæc & filius*, eiusdem potentiæ naturalis & substantialis, *similiter*, hoc est ex eadem & simili potentia, *facit*, quia vna potentia trium, sicut vna est substantia trium. Et aduerbium Similiter, quod hic ponitur, veritatis est expressiuum. Hoc est ergo quod dicit: Et sic omnia videt operanda quæ pater, & omnia facit eadē potētia qua pater. Ioan. 3. Omnia dedit illi pater in manu, hoc est in potestate. Et sic filius non imbecillis est, sed generatione accepit eādem cum patre potestatem & operationē. Cyril. Alex. lib. 2. in Ioan. capit. 135. Itaque, inquit, quoniam in ægrotum hominem die sabbati misericors fuit, ac propterea Iudæi vt iniquum persequebantur, reconciliare illos his verbis voluit, & ita Deum patrem etiam in sabbato misericorditer facere affirmat. Nunquam enim quæ

Cyr. Alex.

Quomodo filius à seipso nihil facit.

Greg. Nyss.

Greg. Nyss.

Aliud actiones personales, aliud externa.

Hilarius. Augustin.

Quæ visio, quæ actio.

Fil. ad ... trem relat.

Hilarius.

Alb. Mag.

Eadem

C ... Alex.

ad salutem nostram faciunt, prætermisit. Quare dicebat, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Quibus ne magis mouerentur, adiecit: Non potest filius à seipso facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Quoniam enim, inquit, semper & in sabbato quoque misericordem esse patrem video: idcircò ego etiam in sabbato misericorditer facio. Non enim possum substantiam patris commutare, cùm vnum atque idem cum patre secundum naturam sim. Quare vt ab ipso sum, ita omnia quæ ipse peragit, facio. Qui autem dicunt patrem primò facere, deinde filium opera illius imitari, magna imperitia laborant. Quomodo enim seorsum, vt ita dicam, ac solus absque filio pater vnquam operabitur: cùm virtus eius, qua operatur, sit filius, qui æternaliter inest & voluntatis eius, motionisque, vt ita dixerim, in agendo expressiuus? Quòd si contendunt expectari à filio patris operationem, vt eam imitari possit: ostendant nobis absque filio à patre vnquam aliquid esse factum, aut quod ad rem pertinet, aliquem dissolutum membris à patre absque filio curatum afferant, vt possint per imitationem patris à filio hunc hominem curatum fuisse nobis persuadere. *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Thomas Aquinas lect. 3. in capit. Ioann. 5. Assignat, inquit, rationem vtriusque, scilicet originis, & magnitudinis potestatis filij: quæ quidem ratio assignatur ex dilectione patris, qui diligit filium. Vnde dicit, *Pater enim diligit filium.* Sed ad sciendum quomodo dilectio patris ad filium sit ratio originis, seu cõmunicationis potestatis filij, attendendum est, quòd dupliciter aliquid diligitur. Cùm enim bonũ solum sit amabile, aliquod bonum potest se dupliciter ad amorem habere, scilicet vel vt causa amoris, vel vt ab amore causatum. In nobis autem bonum causat amorem. Nam causa amoris nostri ad aliquem est bonitas eius. Non enim ideò bonus est, quia nos eum diligimus, sed ideò diligimus eum, quia bonus est. Vnde in nobis amor causatur à bono. Sed in Deo aliter est: quia ipse amor Dei est causa bonitatis in rebus dilectis: quia cùm Deus diligit nos, ideò boni sumus. Nam amare nihil aliud est, quàm velle bonum alicui. Cùm ergo voluntas Dei sit causa rerum, quia omnia quæcunque voluit Dominus, fecit, vt dicit Psalmus: manifestum est, quia amor Dei causa est bonitatis in rebus. Vnde Dionysius 4. capit. de diuin. nominib. dicit, quia amor diuinus non permisit eum sine germine esse. Ergo si consideremus originem filij, videamus vtrum amor, quo pater diligit filium, sit principium originis, vel procedat ab ea. Amor autem in diuinis dupliciter accipitur, scilicet essentialiter, secundum quod pater diligit, & filius, & spiritus sanctus: & notionaliter, seu personaliter, secundum quod spiritus sanctus procedit vt amor. Sed neutro horum modorum amor dictus potest esse principium originis filij. Nam secundum quod accipitur essentialiter, sic importat actum voluntatis. Si ergo esset principium originis filij, sequeretur quòd pater genuisset filium voluntate, non natura: quod est erroneum. Similiter est, nec amor notionaliter principium sumptus, quia pertinet ad spiritum sanctum: quia tunc sequeretur quòd spiritus sanctus esset principium filij: quod est erroneum. Sic ergo dicendum, quòd ratio ista non sumitur ex dilectione, vt ex principio, sed vt ex signo. Cùm enim similitudo causa sit dilectionis (omne enim animal diligit simile sibi) vbi inuenitur perfecta similitudo Dei, ibi inuenitur & perfecta dilectio Dei. Perfecta autem similitudo patris in filio est, secundum illud Col. 1. Qui est imago inuisibilis Dei. Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Perfectè ergo filius à patre diligitur: & ideo quia perfectè diligit eum, signum est quia pater omnia ostenderit ei, & communicauerit ei suam potestatem & naturã. Et de huius dilectione dicitur supra 3. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et Matt. 3. Hic est filius meus dilectus. Eapropter adiicit, *Et omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Verùm inquit Theophylactus in Ioan. Interrogo Arium & Eunomium, quomodo docet pater filium? in sapientia, vel non? Omninò in sapientia. Quæ autem sapientia Dei? Nónne ipse filius? Etiam profectò. Itaque filius docet seipsum. Papæ! quanta vestra insipiẽtia! Si quidem quasi puerum quendam traditis patri filium erudiendum. Ego autem cùm Dei sapientiam assero, si quid nouit pater, non sine filio potest. Ipse enim est eius potentia. Quòd autem hæc vera sint, audi: quia quæcunque facit pater, ea similiter filius facit. Si pater, cum potestate & virtute: & filius similiter. Non igitur inferior filius patre. Euthymius in Ioan. Neque enim, inquit, videt sicut discipulus, nec pater demonstrat sicut & præceptor: sed hic quidem demonstrat sicut mens, quæ formas earundem rerum intelligendas præbet: ille autem videt sicut sermo, qui ea quæ ad intelligendum data sunt, perficit: & ita eis communes sunt omnes diuinæ res & causæ. Thomas. Aquin. Sciendum est enim, quòd dupliciter potest aliquis alicui sua opera demonstrare, vel quãtum ad visum, sicut artifex ea quæ facit, demonstrat discipulo, vel quantum ad auditum, sicut quando verbo instruit eum. Quocunque ergo istorum modo accipiatur, *Demonstrat*, sequi potest duplex inconueniens: quod tamen non est in ista demonstratione qua pater demonstrat filio. Si enim pater dicatur demonstrare filio, quantum ad visum, primò quidem sequitur in istis inferioribus, quòd prius operetur aliquid quod alteri demonstrat: Deinde quòd seorsum ab eo cui demonstrat. Sed pater non demonstrat filio ea quæ priùs facit: quia ipse filius dicit Prouerb. 8. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequàm quicquam faceret. Neque etiam ea quæ seorsum a filio facit: quia pater omnia operatur per filium: suprà 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si autem accipiatur demonstratio quantum ad auditum, duo videntur sequi. Nam qui verbo docet, primò demõstrat ignoranti. Deinde verbum est inter demonstrantem, & cui fit demonstratio. Sed neutro modo pater demonstrat filio. Non enim sicut ignoranti, cùm filius sit sapientia patris. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & sapientiam. Nec aliquo alio verbo medio: quia ipse filius est verbum patris, sup. 1. Verbum erat apud Deum. Dicitur ergo pater omnia, quæ facit, demonstrare filio, inquantum communicat ei notitiam omnium suorum operum, sicut dicitur magister demonstrare discipulo, in quantum dat ei notitiam eorum quæ facit. Vnde secundum Augustinum, demõstrare patrem filio, nihil aliud est quàm patrem generare filium: & filium videre quæ pater facit, nihil aliud est quàm filium esse, & naturam a patre recipere. Potest tamen dici demonstratio illa similis visuali, in quantum ipse filius est splendor visionis paternæ, vt dicitur Heb. 1. Nam pater videns se & intelligens, concipit filium, qui est conceptus huius visionis. Potest etiam esse similis ei, quæ fit per auditum, quantum filius procedit a patre, vt verbum: vt si dicatur quòd *pater omnia demonstrat filio*, in quantum producit ipsum vt conceptum suæ sapientiæ, & verbum. Hoc ergo quod dicit, *demonstrat*, refertur ad illud quod suprà dixit, *Non potest a se facere quicquam, nisi viderit patrem facientem.* Hoc verò quod dicit, *omnia*, refertur ad illud quod dixit, *quæcunque enim ille fecerit, hoc similiter & filius facit.* Hilarius lib. 7. de Trinit. An ne, inquit, demonstratio operum aliud hîc nobis, præterquam natiuitatis fidem ingerit, vt subsistentem filium ex subsistente Deo esse credamus? Nisi fortè per ignorationem credendus est vnigenitus Deus doctrina demonstrationis eguisse: sed temeritas impiæ huius existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid docendus sit, sciat. Cyrill. Alexand. lib. 2. in Ioan. capit. 137. Hoc ergo tale est, ac si dicat Christus: Pater filio demonstrat quæ ipse facit, non quasi depicta in tabulis, nec quasi ignorantẽ doctrina iuuans (omnia enim filius velut Deus nouit) sed totum seipsum in natura filij sic pingens, vt quæcunque in se habeat, in filio demonstret. Ita vt ea quibus quænam patris natura sit, cognoscitur, ex illis etiam natura filij demonstretur. *Et maiora demonstrabit ei opera, vt, & vos miremini:* quasi dicat, Videbitis etiam me mortuos suscitantem, quo quidem opere pater demonstrabit me eius naturalem esse filium. Non quòd hæc demonstratio filio fiat, id est, ad erudiendum filium: sed fiat in

Th. Aqui.

Dilectio qua pater filium diligit, causa cõmunicationis potestatis.

Dio. Areop.

Quod dilectio

Theoph. in Arium & Eunomium.

Euthym.

Thomas.

Demõstratio quomodo fiat a patre.

Augustin.

Hilarius.

Cyri. Alex.

considerandum diligentiùs est, quia iudicare actus quidam potiùs est quàm substantia. Nam si non actus, sed substantia esset, cùm is iudicare cessaret, confestim etiam ab esse cessaret: quod manifestè falsum est. Nil ergo iudicare aliud est, quàm quidam actus atque operatio. Quid igitur pater filio suo dedit, si totum ei iudicium præstitit? Nihil aliud profectò quàm actum quẽdam super eos qui iudicantur. Quomodo igitur maior natura quàm filius, aut quid præbuit filio quod non habebat? Nónne ipse liquidò dicit: Omnia quæ habet pater, mea sunt? Quomodo igitur, inquies, datum sibi esse iudicium intelligimus? Audi quæso, atque attende. Nam quemadmodum cùm Deus pater create omnia possit per filium tamen vt per virtutem suam id facit: sic cùm iudicare orbem queat, per filium & per iustitiam suam id peragit, veluti si quis diceret, ignem naturali suo calori cremandi potestatem dedisse, non longè aberraret à veritate: quia cremandi actus hoc modo perficitur. Sic datum esse iudicium filio intelligentes, à diaboli laqueis non capiemur. Si verò impudenter contendunt, dicentes honorem filio accepisse, cùm factus sit iudex, ostendant nobis, quomodo Dominus erat omnium, qui hac laude nouissimis temporibus coronatur. Hæc autem ideò filio data sunt, seu per æternam generationem in ratione communis omnipotentiæ, seu per communicationem in hominem factam: *Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Duobus modis hoc intelligitur, aut in ratione naturæ diuinæ, aut assumptæ. Si naturam illam diuinã spectes, quam filius Dei per æternam generationem habet eandem cum patre, ideò etiam pater genuit sibi filium coæqualẽ, vt & in eodem honoris & adorationis gradu consideretur: & adoretur filius sicut adoratur & pater. Deus enim pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus: Et tamen non tres Dij, sed vnus est Deus. Vnde sicut adoramus Deum vnum, simul quoque patrem & filium & spiritum sanctum adoramus. Nec mouere aliquem debet particula similitudinis *Sicut*, quasi similitudo quædam honoris sit filij cũ patre, & non identitas & coæqualitas, vt olim obiiciebant Ariani. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. c. 141. Et quidem, inquit, quando de rebus agitur diuersis, ac naturâ differentibus, tunc non æqualitatem, sed similitudinem, significat. Quando autem de iis dicitur, quæ eiusdem naturæ sunt, tunc vltimam similitudinem, imò identitatem & æqualitatem ostendit. Nam si quis candorem argenti miratus, sicut solem splendere argentum quispiam dixerit: quoniam diuersa hæc natura sunt, non æqualiter soli splendere argentum intelligemus, sed similitudinem quandam splendoris, propter dictionem illam, *sicut*, ostendi, concedemus. Sin verò de Petro & Paulo naturâ hominibus ac discipulis Christi, aliquis dixerit honorari debere Paulum sicut & Petrum, nemo ambiget, quin æqualem velit vtrique honorem contribui. Quare cùm honorandum esse filium, sicut & patrem, audimus, æqualem vtrique honorem, eundémque offerre iubemur. Futura enim, vt Deus, prospiciens, & liuorem imperitiæ tuæ, ò Ariane, non ignorans, non statim sicut & patrem honorari se oportere asseruit: sed cùm affirmauerit Deum se esse naturâ, cum singulari modo patrem suum Deum appellauerit, cùm vitam se mortuorum esse ostenderit, cùm vniuersa se posse facere, quæ pater facit, comprobauerit, tunc tandem intulit, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Quid igitur prohibet, si omnia quæ pater habet, ipse quoque habeat, si cuncta facere potest, quæ pater facit: quid, inquam prohibet, ne ei eosdem quos patri honores afferamus? Filium enim honorantes, ipsam naturam patris in filio fulgentem honorabimus. Ideò enim subiecit, *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum.* Non enim in alium, quàm in patrem, contemptus filij ascendit: qui ex natura sua, quasi quodam ex fonte, filium ita edidit, vt æternaliter cum ipso, & in ipso à scriptura esse asseratur. Euthymius in Ioann. Verùm, si eum honorauerimus, sicut honoramus & patrem, omninò etiam patrem hunc appellabimus? Nequaquam. Sed filium eum scientes, patrem non appellabimus, ne proprietates confundamus: honorabimus autem sicut patrem: Nam de honore sermo est, non de appellatione. Theophyl. in Ioan. Non honoratur pater vt creatura, sed vt author creaturæ. Itaque filius creator, & non creatura est, in ea scilicet ratione, qua à patre genitus est. Hil. lib. 7. de Trinit. Quid igitur, oro, derelictũ est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, vt filius exæquari honoris ad patrem sit, & inhonorificus filio, inhonorificus sit & patri. Et quomodo post hęc intelligitur natiuitatis differre natura, quam non solùm operatio, virtus, honor, sed etiam contumelia negari honoris exæquat? Aug. tract. 19. in Ioan. Quid enim est honorificare patrem, nisi quòd habeat filiũ? Aliud enim est, cùm tibi cõmendatur Deus, quia Deus est: & aliud, cũ tibi commendatur Deus, quia pater est. Cũ tibi quia Deus est cõmendatur, creator tibi cõmendatur, omnipotens tibi commendatur, spiritus quidam summus, æternus, inuisibilis, incommutabilis tibi commendatur. Cùm verò tibi quia pater est, commendatur, nihil tibi aliud quàm & filius commendatur: quia pater dici non potest, si filium non habet: sicut nec filius, si patrem non habet. Potest etiam iste honor ad naturam assumptam transferri, quam ideò Deus pater magna gratiarum plenitudine, sed & iudiciaria potestate donauit: quia simul ipsum Christum exaltare voluit, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: & exaltauit illum, & considere fecit ad dexteram maiestatis, in excelsis. Vt quemadmodum in ratione etiam assumptæ naturæ exaltatus esse dicitur, ita etiam honorificetur, sicut & honoratur pater. Hanc interpretationem sequuntur, Albertus Mag. & Thom. Aquinas. Albertus Magnus enim ita habet in Ioan. Nam quia filius ex obedientia patris carnem assumpsit, & iudicatus in carne, & passus, & mortuus est: iustum fuit vt à patre donaretur potestate iudiciaria, vt resumpto honore maiestatis, honorem habeat diuinum, hoc est, *vt omnes honorificent filium* honore & reuerentia diuinis, *sicut honorificant patrem* honore diuino. Phil. 2. Dedit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum. Act. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis. Hester 7. Hoc honore dignus est, quemcunque rex honorare voluerit. Hac ergo de causa, & de tali potestate honorauit & filium. *Qui* ergo *non honorificat filium*, contemnens eum propter infirmitatem carnis assumptam, in quo tamen orbem terræ iudicabit, *non honorificat patrem qui misit illum*: quia sicut honor filij redundat ad patrem, ita inhonoratio filij refertur ad patrem. Et in hoc tangit Iudæos, de quibus dicit Ioannes 8. cap. Honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. 1. Reg. 2. Quicũque honorificauerint me, glorificabo eos: & qui contemnunt me, erunt ignobiles. Heb. 2. Eum qui modico ab Angelis minoratus est, vidimus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatum. Hic enim est honor iudiciariæ potestatis, quo ipse de contemnentibus se inimicis, suisque iudicet. Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Vigilius Martyr, lib. 5. contra Eutychen, honorem illum ad naturam assumptam transfert, & in ratione qua vnita est verbo, & respectu summæ humilitatis verbi, quæ apparuit in carne propter quam vnus & idẽ Deus & homo ad dextram patris exaltatus est, & ab omnibus adoratur. Rupertus lib. 5. in Ioan. Igitur, inquit, non nouo consilio nunc primùm indicitur hominibus, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: verùm mirabili cum fœnore nostræ humilitatis præceptum redditur, quo filio Dei debitus honor exigitur, vt summæ sapientiæ Dei sensum nostrum inclinemus & subiiciamus. Nam quia subesse contempsit homo sapientiæ Dei, cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt creanti, & cuncta cum patre componenti, nunc ab eodem exigitur, vt se subiiciat de fœmina nascenti, & sic honorificet in cruce pendentem, sicut honorificandum esse sentit patrẽ in sua maiestate, absque carnis susceptione, vel mor-

Quid sit iudicare.

Idem honor debetur patri & filio.

Cyr. Alex.

Euthym. *Non confundendæ sunt personæ in vna adoratione Trinitatis*

Theoph. Hilarius.

Augustin.

Quomodo Christus adoratur in carne.

Alb. Mag.

Vigilius.

Rupertus.

Adoratur Christus homo & Deus

Vigilius.

tis passione rutilantem. Vigilius Martyr hæc colligit ex antiquioribus Patribus, lib. 5. in Eutychen, ostendens nõ eapropter confundi naturam assumptam cum natura diuina, quia tanto honore donetur. Nam, inquit sanctus

Chrysost.

Ioan. Chrysostomus in hom. de ascensione Domini, ita dicit: Deus nobis iustè irascebatur, & nos contemnebamus iratum, & clementem Dominum declinabamus: & se medium Christus ingessit, & sociauit vtrumque, & nobis quod imminebat supplicium, ipse sustinuit. Item: Cognoscamus igitur quæ natura est cui dixit, Sede ad dexteram meam, & esto particeps meæ sedis: illi nimirum naturæ quæ audierat, Terra es, & in terram ibis. Hoc &

August.

Augustinus sentiens, Gratulandum, inquit, fuerat humanæ naturæ, eò quòd sic assumpta est à Deo verbo, vt mortalis constitueretur in cœlo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dexteram pa-

Basil.

tris. Item beatus Basilius, Cæsareæ Cappadociæ Episcopus: Cùm ergo quædam in Christo videbamus humana, vt nihil à communi mortalium fragilitate distare videantur, quædam item diuina, quæ nulli alii quàm ineffabili naturæ conueniant diuinitatis, hæret humani intellectus angustia, & tantæ admirationis stupore perculsa, quò se conuertat, ignorat. Si hominem putet, deuicto mortis regno, cum spoliis redeuntem à mortuis cernit: propter quod cũ omni metu & reuerentia contẽplandum est, vt in vno eodemque vtriusque naturæ veritas monstraretur, vt neque aliquid indignum & indecens in diuina illa & ineffabili substantia sentiatur, neque rursus quę gesta sunt falsis illusa imaginibus existimẽtur: Cæterum sicut honoratur pater in filio sic & caput in membris, & Deus ipse in electis suis, quãuis ipsi non parem cũ Christo habeant dignitatem. Interim tamen inquit, Qui vos

Damasc.

audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Damasc. lib. 4. de fide Orthod. cap. 16. Ecquid enim, inquit, causæ esse potest, quin eus honore complectamur, qui Dei serui & amici, & filij appellati sunt? Etenim is honor, qui probis cõseruis habetur, beneuoli erga communem dominum

Stephanus. Eduēſ. Epiſ.

animi argumentum est. Stephan. Eduensis Episc. in tract. de sacramento altaris, cap. 17. Pro veneratione sanctorum suorum, inquit, solet nobis propitiari Deus, donans veniam delictorum: quod manifestis indiciis, signis, & miraculis Dominus ostendit ad eorum, quæ sua est, laudem & gloriam, conferendo ægris sanitatem, desolatis consolationem. Qui enim membra honorat, & Christum qui caput est honorificat: & qui filium honorat, & patrem qui misit illum, per quem pater hæc bona creat, sanctificat, viuificat, & benedicit. *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam & in iudicium non venit sed transiet de morte ad vitã.*

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioan. cap. 142. Quum iam per superiora nõ solùm in filium, verumetiam in patrem peccare omnes affirmauerit, qui doctrinæ suæ atque operibus iniquitatis maculã esse inplnabantur, ac eo terrore temeritatem Iudæorum quãtum pertinet ad officium doctoris, oppresserit, futurorum modò spe ad obediendum ei hortatur. Mirabili autem orationis artificio vtitur. Nã quoniam non rectè sentire de se Iudæos sciebat, fidẽ rursus ad personam retulit patris. Honorificatur enim etiam ipse propter identitatem substantiæ, cùm ipse pater honorificatur. Credentes autem non vitæ tantùmodò participes affirmat futuros, sed iudicij quoque periculum asserit euasuros. Ita iustificatum iri eos comprobat, & for-

Quid vita creda.

midinem spei cummiscet. Itaque cùm superiùs sibi insitam esse viuificandi virtutem dixisset, nũc quomodo vita ipsa donari possimus, ostendit. Modus autem per fidem est, qua sublata, nulla vitæ expectatio reliqua est. Cæterùm ne quis hallucinetur in definitione illius vitæ de qua

Tho. Aqu.

agitur, considerandum est, inquit Thom. Aquin. in Ioan. Quòd sunt quatuor gradus vitæ. Vnus quidem inuenitur in plantis, quæ nutriuntur, augentur, & generantur, & generant. Alius in animalibus, quæ tantùm sentiunt. Alius verò in his quæ mouentur, quæ sunt animalia perfecta. Vlterius verò est aliud genus vitæ in his quæ intelligunt. Tot ergo existentibus gradibus vitæ, impossibile est vel vitam, quæ est in plantis, vel eam quæ est in sensu, aut eam quæ est in motu, esse primam vitam. Nam prima vita debet esse per se vita, non participata. Nulla autem vita potest esse talis, nisi sola vita intellectualis. Aliæ autem tres rationes sunt corporali & spirituali creaturæ. Corpus autem quod viuit, non est ipsa vita, sed vitam participans. Et ideò vita intellectualis est prima vita, quæ est vita spiritus, quæ immediatè participatur à primo vitæ principio. Vnde dicitur vita sapientiæ. Et propter hoc in scripturis vita attribuitur sapientiæ, Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Sic ergo vitam à Christo, qui est Dei sapientia, participamus, in quantum anima nostra ab ipso sapientiam percipit. Hæc autem vita intellectualis perficitur in vera cognitione diuinæ sapientiæ, quæ est vita æterna. Infrà 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Sed ad nullam sapiẽtiam potest homo peruenire, nisi per fidem. Vnde in scientiis nullus ad sapiẽtiam peruenit, nisi prius adhibeat fidem magistro. Si ergo nos volumus ad illam vitam sapientiæ peruenire, oportet nos per fidem credere ea, quæ ab illo nobis proponuntur. Hebræor. 11. Oportet accedentem credere, &c. Esaiæ 28. secundum

Vnde vita æterna.

aliam literam, Nisi credideritis, non intelligetis. Et ideò Dominus congruè modum perueniendi ad vitam ostendit esse per fidem, dicens, *Qui verbum meum audit, & credit*, &c. Et primò ponit meritum fidei, secundò subdit præmium eius: ibi, Habet vitam æternam. Circa meritum fidei primò ponit illud, quod per fidem introducitur: secundò illud, cui fides innititur. Introducitur quidem fides per verbum hominis. Roman. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Innititur autem fides non verbo hominis, sed ipsi Deo. Genes. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ecclesiast. 2. Qui timetis Deum, credite illi. Sic nos introducit per verbum hominis ad credendum non ipsi homini qui loquitur, sed Deo, cuius verba loquitur. 1. Thessalon. 2. Cùm accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non sicut verbum hominum, sed (sicut verè est) verbum Dei. Et hæc duo Dominus ponit. Primò illud, per quod fides introducitur. Vnde dicitur, *Qui verbum meum audit*, quod introducit ad vitam. Secundò illud, cui innititur, cùm dicit, *Et credit ei qui misit me*: non mihi, sed illi, in cuius virtute loquor. quæ quidẽ verba possunt competere Christo, secundum quod homo, inquantum per verbum eius humanum homines cõuersi sunt ad fidem. Et quod secundũ quod Deus, in quãtum Christus est verbũ Dei. Cùm enim Christus sit verbum Dei, manifestum est quòd audientes Christum, audiebant verbum Dei: & per consequens, credebant Deo. Et hoc est quod dicit, *Qui audit verbum meũ*, id est, me ver-

Quæ ... fiunt.

bum Dei, *& credit ei*, id est patri cuius sum verbum. Præmium autem fidei ponit, cùm subdit, *habet vitam æternam*. Et ponit tria, quæ nos habebimus in gloria, sed ordine retrogrado. Primò enim cõsequemur resurrectionem ex mortuis: secũdò, liberationem à futuro iudicio: tertiò, vitam æternam: quia, vt dicitur Matth. 25. Post iudicium ibunt iusti in vitam æternam. Et hæc tria ponit ad fidei præmium pertinere. Et primò ponit tertium tãquam magis desideratum. Vnde dicit, *Qui credit*, scilicet per fidem, *habet vitam æternam*, quæ cõsistit in plena Dei visione. Et dignum est vt qui credit propter Deum, his quæ nõ videt, perducatur ad eorum visionem. Ioan. 20. Hæc scripta sunt, vt credatis, & vt credẽtes vitam habeatis in nomine eius. Secundò ponit secundum cùm dicit, *Et in iudicium non veniet*. Sed contra hoc est, quod Apost. dicit, 2. Cor. 5. Omnes nos astare oportet ante tribunal Christi, etiam ipsos Apostolos. Ergo qui credit, in iudicium non veniet. Sed dicendum quòd duplex est iudicium, scilicet condemnationis: & ad istud non venient, qui fide formata in Deum credunt: de quo dicebat Psalmista: Nõ intres in iudicium cum seruo tuo, &c. Superiùs 4. Qui credit, non iudicatur. Est etiam iudicium discretionis, vel discussionis: & ad illud oportet nos omnes ante tribunal Christi exhibere, vt dicit Apostolus. Et de isto dicitur in Psalmo: Iudica me Deus, & discerne causam meam.

Tertiò præmium, cùm dicit: *Sed transibit à morte ad vitam.* Hoc autem referri potest, vel ad resurrectionem hominis interioris, vel hominis exterioris, scilicet carnis. Duplex autem hominis interioris est resurrectio, secundum quod & duplex est eiusdem humiliatio. Nam quia anima dicitur mori per peccatum, ideò dicitur resurgere per gratiā. Et quia dicitur habitare in corpore mortis huius, Rom. 7. & istius corruptionis fasce opprimitur, quandiu est in corpore. Nam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: ideò ab illa vindicatur, tum maximè cùm admittitur in gloriam. *Quadruplex sit vita.* Porrò quia duplex est stola, seu gloriæ illius perfectio, aut essentialis, quæ maximè ab anima apprehenditur: aut concomitans, quæ à corpore: ideò vtraque etiam vita donatur anima. Priore quidem secundum se, quando liberata à corpore mortis huius, interim dum resurrectiu expectatur, *transit de morte*, seu præsenti miseria, seu corpore mortis huius, *in vitam*, & libertatem illā æternā. Posteriore verò, respectu habito ad corpus, quod cùm resurrexerit, etiam quātum in se est, id est, pro ratione suæ capacitatis, donabitur illa fœlicitate. Ex his ergo colligimus, animam transire de morte in vitam, aut hîc in hoc seculo, aut in futuro. Hîc, cùm resurgit à peccato per gratiam: in futuro, cùm illa è corpore corruptibili emittitur in libertatem gloriæ, aut cùm simul cū corpore glorificatur. *Resurrectio duplex.* Dicetur & exterioris hominis resurrectiu illa, quæ in corpore fiet. De transitu illo in vitam, quo hîc donamur, hæc habentur. 1. Ioann. 4. Nos scimus quoniam translati sumus de morte in vitam. Ioann. 17. Hæc est enim vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. De altero, quo in corpore donabimur, sic habet Paulus, 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Et rursus: In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. De quo etiam in sequentibus. De priore stola animæ in gloria, vt euadat iudicium Rom. 7. Ingemiscimus & parturimus vsque adhuc, adoptionem filiorum Dei expectantes. Et Psaltes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? De posteriore, Matth. 25. Et ibunt hi in vitam æternam. *Alb. Mag.* Albertus Magnus in Ioann. Transitus hic, inquit, fœlicissimus est, de quo loquitur Ps. 30. Abscondes eos in abscōdito faciei tuæ à conturbatione, vel contradictione hominum: quæ conturbatio omnium hominum sapientium erit in iudicio. Rom. 8. Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Ezech. 18. Vita viuet, & nō morietur. Eccles. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me. Sic ergo ostendit æqualitatem potentiæ esse in se ad patrem. In hoc autem quod dicitur, *Transit*, notatur quod priùs, dum non crederet, fuit in morte: de qua dicitur Rom. 5. Sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiit: sed per Christum, sicut ibidem dicitur, per fidem. *A morte* illa transitur *ad vitam*: quia sicut dicitur Abacuk 2. Iustus ex fide sua viuit. Et de hac transitur ad speciem veritatis: quæ visio est tota merces, & vita æterna, vt dicitur Esa. vltim. Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra quasi herba germinabunt. Augustin. tract. 19. in Ioannem. Et hoc, inquit, attendite, Qui verbum meum audit: & non dixit, Credit & mihi: sed, credit ei qui me misit. Verbum ergo filij audiat, vt patri credat. Quare verbum audit tuū, & credit alteri? Nonne cùm verbum alicuius audimus, eidem verbum proferenti credimus, loquenti nobis fidem accommodamus? Quid ergo voluit dicere Qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me: nisi quia verbum eius est in me? Et quid est, Audit verbum meum, nisi audit me? Qui credit mihi, credit & ei qui misit me: quia cum illi credit, verbo eius credit: cùm autem verbo eius credit, mihi credit, quia verbum patris ego sum. *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* *Cyr. Alex. [illegible]* Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 14. A morte ad vitam transitutos in superioribus fideles dixit, modò seipsum huius rei esse authorem affirmat: occultè significans mirabilem quādam fuisse rem, quòd omnibus membris antiquo dissolutus morbo æger verbo eius sanatus sit, sed maiora se verbo solummodò facturum, non ægrotationes corporum, sed ipsam mortem depellendo, & ab interitu in vitā humanum genus reducendo: quod quidem his verbis significatur, Ioan 5. Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse faciat, vt vos miremini. Maior enim admiratio illa in suscitatione mortuorum videtur. Occultè autem non paruum eis terrorem incutit, suscitaturum se mortuos ostendens, & in iudicium deducturū: vt audiente se reddituros illi omnium harum rationem, tardiores hac formidine ad persequendum facti, quietiore animo doctrinam eius audiant. Credunt igitur omnes fideles tempus aliquando fore, in quo suscitantis vocem omnes mortui audient. Sed nunc etiam tale adest tēpus, aut quia (vt cōmuniter dicitur) saluatoris vocē Lazarus audiuit: aut quia fideles mortui erāt, antequàm saluatoris doctrinam reciperent. *Quādo mortui vocem filij audiant.* Hæc verisimiliora nobis magis videntur, quàm exquisita: quare iterum eisdem propositis verbis conuenientiorem sensum scrutemur. *Venit* inquit, *hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Quum igitur vocem filij Dei audituros mortuos dicat, tempus ille significat, quo ad reddendam huius vitæ rationem, voce, volūtate, & potestate sua omnes resurgent: sic, veluti iam diximus, hac formidine, vt ad rectam viam conuertātur, impellit. Quum autem subiicitur, *Et qui audierint, viuent*, tempus in eum iam credendi adesse ostendit, & huius obedientiæ mercedem, æternam vitam fore promittit. Ita illud quasi clamans testatur. Venietis omninò in iudicium, resurrectionis tempore: vbi si condemnati amarum ducitis, si æternas mihi dare pœnas formidatis, nolite idoneum istud credendi tempus omittere, sed præsentem iam doctrinam meā complectimini, si ad æternam vultis vitam peruenire. *August.* Augustinus tract. 19. in Ioan. Quod ergo dicit, *Venit hora*, non dicit de illa hora nouissima, vbi iussu & voce Archangeli, & in tuba Dei Dominus descendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi: deinde nos viuentes qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam in Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus. Et veniet illa hora, sed non est nunc. Hora verò ista quæ sit, aduertite. *Venit hora, & nunc est.* Quid in ea fit? Quid nisi resurrectio mortuorum? Et qualis resurrectiu? Vt qui resurgunt, in æternum viuant. Hoc erit & in nouissima hora. Quid igitur? quo modo intelligemus duas istas resurrectiones? Nunquid fortè qui nunc resurgunt, tunc non resurgent, vt aliorum fiat tunc resurrectio, aliorum nunc? Non est ita. Nam ista resurrectione, si rectè credimus, resurreximus. & nos ipsi, qui iā resurreximus, alterā in fine resurrectionem expectamus. Sed nunc in æternam vitam resurreximus, si in fide ipsa perseueranter maneamus: & tunc in æternam vitam resurgemus, quando Angelis coæquabimur. Ipse ergo distinguat, ipse aperiat quod loqui ausi sumus, quomodo fiat resurrectio ante resurrectionem, non aliorum & aliorum, sed eorundem: nec talis qualis Lazari, sed in vitam æternam. Aperiet planè. Audite dilucescentem magistrum, & illabentem cordibus nostris solem nostrum, non quem desiderant oculi carnis, sed quo æstuant aperiri oculi cordis. Ipsum ergo audiamus. *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui.* Vide exprimi resurrectionem, *Quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Quare addidit, Qui audierint, viuent? Possent enim audire, nisi viuerent? Non. Sufficeret ergo dicere, Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei. Nam si intelligeremus viuentes eos, quando nisi viuerent, audire non possent: ideo non inquit, quia viuunt, audiunt, sed audiendo reuiuiscunt. Audient, & qui audierint, viuent. *Audire pro Obaudire.* Quid ergo audient, nisi obaudiant? *August.* Item Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 6. Nundum de secunda resurrectione, id est, corporum, loquitur, quæ in fine futura est, sed de prima quæ nunc est. Hanc quippè vt distingueret, ait: Venit hora, & nunc est. Non autem ista corporum, sed animarum est. Habent enim & animæ mortem suam in pietate, atque peccatis: secundum quam mortem mortui sunt,

de

de quibus idem Dominus ait, Sine mortuos sepelire mortuos suos: vt scilicet in anima mortui, in corpore mortuos sepelirent. Propter istos ergo impietate & iniquitate in anima mortuos, venit, inquit, hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Qui audierint, dixit: qui obedierint, qui crediderint, & vsque in finem perseuerauerint. Quòd si hoc ad resurrectionem generalem corporum referendum est, adhuc quæritur, quomodo mortui audituri sunt vt viuant, quasi prior sit auditus quàm vita, cùm tamen auditus sit actus vitæ? Respondet Thomas Aquinas. Audire pro obedire sumi. Nam tota natura ad nutum obedit voluntati diuinæ. Roman. 4. Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Secundum hoc ergo ligna, lapides, & omnia, non solùm ossa arida & cineres corporum mortuorum, audient vocem filij Dei, in quantum ad nutum ei obediunt: & hoc non conuenit Christo, in quantum est filius hominis, sed in quantum est filius Dei: quia verbo Dei omnia obediunt. Et ideò dicit signanter *Filij Dei*. Matth. 8.) Qualis est hic, quòd mare & venti obediunt ei? *Sicut enim pater habet vitam in semetipso*, intellectualem, non vegetatiuam, sensitiuam, vel secundum locum mobilem: *sic dedit*, id est, generando communicauit naturali diffusione, *& filio*, *vitam* non solùm similem, sed numero eandem, *habere in semetipso*. Cùmque Deo nihil sit accidens, consequitur quòd omnia quæ habet, coëssentialia sunt ei: ita vt habere vitam, sit ipsam esse vitam. Proinde hæc verba tantum sonant, ac si Christus diceret, Sicut pater est vita, sic filius est vita. Athanasius lib. 4. contra Arianos. Nam, inquit, ex hac voce *dedit* indicat sese patrem non esse. Ex isto autem dicto, *ita* filij similitudinem, proprietatemque cum patre significat. Et sicut pluralitas personarum designatur per verba, dare, & accipere: sic essentiæ simplicitas intelligitur per vnius eiusdémque vitæ identitatem. Ostendit enim æqualitatem filij, inquit Thomas Aquinas, & distinctionem. Nam æquales sunt in vita pater & filius: distinguuntur tamen, quia pater dat, filius accipit. Nec hoc ita intelligendum est, quòd filius a patre dante accipiat vitam: quasi præexistat, eam non habens, sicut in illis inferioribus. Materia prima existens accipit formam: & subiectum subijcitur accidenti, quia nihil in filio præexistens est acceptione vitæ. Nam, sicut Hilarius dicit, filius nihil habet, nisi natum, id est, quod per natiuitatem accipit. Et cùm dicit, ipsa vita, ideò intelligendum est, *dedit filio vitam* id est, produxit filium vitam: sicut si dicatur, Mens dat verbo vitam: Non quasi verbum præexistat, & postea vitam recipiat, sed quia producit verbum, in eadem vita ipsa viuit. Destruuntur autem per verba hæc tres errores secundum Hilarium. Primò, Arianorum, qui dicentes filium minorem patre, coacti sunt per hoc quod suprà dictum est, Quæcunque pater fecerit, hæc & filius facit, dicere quòd filius sit æqualis patri in virtute; sed tamen adhuc negant eum esse æqualem sibi in natura. Sed ecce quod est in hoc, confutatur per hoc quod dicitur. *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Nam cùm vita pertineat ad naturam, si filius habet vitam in semetipso sicut & pater: manifestum est quòd tenet in se originis suæ dissimilem & æqualem cum patre naturam. Secundò error eorum quantum ad hoc quòd negant filij coæternitatem ad patrem, dicentes, filium ex tempore incœpisse: quod destruitur, inquantum dicit, *Filius vitam habet in semetipso.* Nam in omnibus viuentibus, quorum generatio est in tempore, semper est inuenire aliquid, quod aliquando fuit non viuens: sed in filio quicquid est, est ipsa vita: & ideò sic accepit ipsam vitam. Vitam habet in semetipso, vt semper fuerit viuens. Tertiò per hoc quod dicit, *dedit* destruitur error Sabellij negantis distinctionem personarum. Si enim pater vitam dedit filio, manifestum est, quòd alius est pater qui dedit, & alius filius qui accipit. Ambrosius lib. [illegible] de fide cap. [illegible] Dedit vtique, inquit, pater quasi filio per generationem, non quasi [illegible] per gratiam & potestatem. Cyrillus A[illegible] libro de [illegible] Thesauri. [illegible] Nam [illegible]

Tho. Aqu.

omnia sunt patri & filio [illegible]

Athanas.

Tho. Aqu.

Hilarius.

Quid sit dare filio vitam.

Ambros.

Cyr. Alex.

quia dedit, scribitur, ex patre ipsum [illegible] significatur, & alium personaliter esse, quàm qui dedit, demonstratur. Quoniam verò dicit, Sicut pater habet, sic & filius habet: apertissimè docet, quòd sicut pater æternaliter in seipso vitam habet, sic & filius æternaliter in seipso vitam habet. Si ergo filius aliquando vitam non habebat, nec pater tunc habebat. Id quoniam impium est (semper enim pater habet vitam in seipso) habebit etiam filius sic, hoc est semper vitam in seipso sicut & pater. Dicit autem, cùm semper habeat, accipere, vt & originem suam ostendat, & alium se personaliter à patre demonstret, nec identitati naturali aliquid derogetur. Nam si quis splendori, qui [illegible] luce profluit, vocem attribuat, dicereque illum contingat, Omnia mihi lux sua dedit, illumino cum sicut [illegible]: audiétne quispiam dicere, non fuisse aliquando in splendore illuminandi virtutem? Et quomodo splendor esset, si non splenderet? Sin autem, quia semper splendet atque illuminat omnia [illegible] habet: & [illegible] rursus ex ipsa profluit luce, accepisse omnia ab ipsa [illegible] dicit: quomodo non erit [illegible] conuenientiora, quam per exemplum significatur, in verbo Dei esse non confiteri? Nam cum omnia naturaliter habet a patre, accipere ab ipso dicitur omnia, ex quo nascitur. Ideò non simpliciter dixit ipsum habere vitam, [illegible] in semetipso, vt intrinsecam illam & essentialem ostendat. Illa autem gratia, quæ aliquando per vitam significatur, non est homini naturalis & essentialis. Euthymius in Ioannem. Habet vitam in semetipso, hoc est, ad modum fontis scaturire facit vitam. Nam omne bonum perfectum desursum est, descendens à patre luminum: ita ab eo & à filio, vt fonte, omnis vita in nos defluit. Quod enim per essentiam vita est, causa est & principium omnis vitæ eorum quæ viuunt. Nam in ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* Pro varia punctorum ratione, diuersa est & huius sententiæ interpretatio. Chrysostomus homil. 38. in Ioann. Hoc primum interpretatur, Et potestatem dedit ei iudicium facere. Et vna clausula concludit alteram partem huius periodi, [illegible] principio alterius, hoc modo: *Quia filius hominis est, nolite hoc admirari.* Sic autem ordinata sententia, sensus cōsequetur priorem clausulam: Ita scilicet vt dicatur Deus pater dedisse filio potestatem iudicium facere, sicut & dedit ei vitam habere in semetipso; quem sensum sequitur Chrysostomus: vt hoc semper dicatur de filio, in quantum per æternam generationem accepit à patre eadem omnia quæ pertinent ad maiestatem & potestatem. Quod autem sequitur, *Quia filius hominis est, nolite admirari*: occurrit obiectioni eorū, qui ab infirmitate carnis assumptæ, de tanta potestate dubitarent. Chrysost. Paulus Samosatensis non sic legit: sed, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. quod minimè sequitur. Non enim propterea accepit iudicium, quia homo est: nam nihil prohibuisset omnes homines iudices esse: sed quoniam ineffabilis illius substantiæ filius est, ideò iudex. Quamobrem ita legendum, Quia filius hominis est, nolite hoc admirari. Nam cum videretur id repugnare, & nihil aliud quàm purum hominem esse arbitrarentur: verba autem supra hominem, ac etiam Angelos, & solius Dei sunt: hanc tollens obiectionem, hoc addit. Attamen Augustinus & Cyrillus Alexandr. ita legunt vt datam filio potestatem asserant quia filius hominis est. Nam & duobus modis dari dicitur. Vno quidem per generationem: & sic homo quilibet dat filio suo esse hominem, & omne animal dat ei quod generat, esse secundum suam speciem & naturam. Et hoc modo Deus pater dat filio, in quantum filius est, & vitam, & omnia sua bona, quoniam & [illegible] eius essentia consideratur. Est autem alius modus dandi, sic vt gratia aut liberalitas sola dantis consideretur, vt si quis det alteri vestem, agrum, cibum, dignitatē: & sic creator dat creaturæ gratuita quæque, sed maiori quadam gradu & ratione *dedit filio potestatem [illegible] quia filius hominis est.* Hic ergo [illegible] duobus modis: vno per æternam generationem, [illegible] Dei [illegible] alteri per [illegible]

Semper filius vitam habebat.

Exemplum

Euthym.

Varia [illegible] fula.

Chry[illegible]

Chry[illegible]

Au[illegible] [illegible] t. Alex.

Duobus modis [illegible] [illegible] cium factum

quia filius hominis est. Cyrillus Alexandrinus, lib.2. in Ioann.cap.144. Vt intelligamus omnia ei data fuisse vt homini, qui cum creatura sit, nihil habet à seipso. Augustinus tractatu 19. in Ioann. Iste enim Christus & filius Dei, & filius hominis est. Proinde quia filius hominis est, quid accepit? Potestatem iudicium facere. Quod iudicium? In fine seculi, & ibi erit resurrectio mortuorum sed corporũ. Animas ergo suscitat Deus, per Christum filium Dei: Corpora suscitat Deus, per eundem Christum filium hominis. Hanc potestatem non haberet, nisi acciperet, & esset homo sine potestate: sed ipse est filius Dei, qui & filius hominis. Hærendo enim ad vnitatem personæ, filius hominis filio Dei, facta est vna persona, eademque filius Dei, quæ & filius hominis. Quid autem, propter quid habeat, dignoscendum est. Filius hominis habet animam, habet corpus: filius tamen Dei, quod est verbum Dei, habet hominem, tanquam anima corpus. Sicut anima habens corpus, non facit duas personas, sed vnum hominem: sic verbum habens hominem, non facit duas personas, sed vnum Christum. Quid est homo? Anima rationalis habens corpus. Quid est Christus? verbum Dei habens hominem. Ita fit, vt de vno eodémque Christo, sed pro ratione naturarum dicatur accepisse potestatem iudicandi, quia filius hominis est: & hanc habuisse, quia filius Dei est. Ideò adiicit: *Nolite mirari hoc*, quod dixi datam filio hominis potestatem iudicium facere: *quia venit hora*, ὅτι ἔρχεται ὥρα, non quòd iam venerit, sed veniat: horam enim quandam vult insinuare in fine seculi. Non adiecit, *Et nunc est*, sicut in superiore sententia, vt differentiam constituat inter spiritualem animarum resurrectionem, à peccato ad gratiam, quæ quotidie fit: & sẽsibilem corporum resurrectionem, à corruptione in incorruptionem, & à morte in vitam æternam, quæ expectatur. Resurgunt enim nũc mente per verbum filium Dei, inquit Augustinus. Resurgent tunc in carne, per verbum Dei carnem, factum filium hominis. Neque enim ad iudicium viuorum & mortuorum pater ipse venturus est, nec tamen recedit à filio pater. Quomodo ergo non ipse venturus est? quia non ipse videbitur in iudicio. Nolite, inquit, hoc mirari, quòd filio hominis tanta conferatur authoritas: siquidem & idem ipse est filius Dei. Forma enim serui videbitur, occulta erit forma Dei: *quando omnes qui in monumentis sunt*, & nũc in cinerem redacti, *audient vocem filii Dei*: audient quidem aut excitati, aut excitandi. Siquidem nondum fuerint è terræ puluere suscitati, audient, non propriè, sed ita obedient eius imperio, ac si auditu iam donati essent. Siquidem, vt diximus, etiam, quælibet inanima eius imperio cedunt. Aut si de excitatis agitur, illi quidem audient vocem eius, cùm quosque ad iudicium vocauerit. Hoc mirandum non est. Nam quem vocauit filium hominis, eundem nunc *filium Dei* nuncupat. Audient, inquit, vocem filij Dei: cùm dixisset, datam ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est. Quamuis enim Christus in forma hominis exequatur ministerium iudicij, tamen à filio Dei per naturam diuinam est virtus suscitationis mortuorum, inquit Albertus Magnus. Vtrumque autem considerans, vnum scilicet & eundem esse & filium Dei, & filium hominis, *Nolite mirari*, inquit. Quid sic prosunt argumenta ducta ex carnis infirmitate, cùm nec illa sola, sed & interna filij Dei maiestas attendenda sit? Psal. 4. Scitote quia Dominus sanctum suum mirificauit. Dan. 7. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Luc. 1. Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. Hierem. 23. Regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Venit autem hora, qua iudicium & iustitiam exerceat: quia, vt dicit Abacuk, c.2. Veniens veniet, & non tardabit. Audient quidem mortui vocem, seu imperium filij Dei. Hic enim est, qui per Ezechielem, c. 37. ait: Ecce ergo aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris. *Et procedent* ad iudicium, *qui bona fecerunt*: fidei spei, & charitatis, *in resurrectionem vitæ* gloriosæ & æternæ: *Qui verò mala egerunt*, peccata mortalia, *in resurrectionem iudicij*, & condemnationis. Aug. tract. 19. in Ioan. Omnes quidem procedent, sed non omnes viuẽt. Hic verò iudicium pro pœna posuit, & erit diremptio, non qualis modò est. Nam & modò separamur non locis, sed moribus, affectionibus, desiderijs: simul enim cũ iniquis viuimus, sed non vna vita est omniũ. In occulto dirimimur, in occulto separamur, quomodo grana in area nõ quomodo grana in horreo. Et separantur grana in area, & miscentur. Separantur, cũ à palea expoliuntur: miscẽtur, quia nundũ ventilantur. Tunc aperta erit separatio, sicut morũ, sic & vitæ: sicut sapientiæ, ita & corporũ. Euth. in Ioan. Frequẽter autem Christus, Iudæis verba faciens, repetit iudicium, magis eos exterrens: vt paulatim iudicem hunc esse credentes, ad eum accurrant, mansuetum sibi iudicem inde parantes. Effrem lib. de pœnitent. cap. 4. Quomodo ergo sustinebimus, cùm audierimus tubæ vocem de cœlo, nimio cum metu resonantem, omnésque à seculo defunctos, iustos & iniustos, bonos & malos, pios atque impios excitantem? Tunc omnia ex tumulis, humanæ conditionis ossa vbi vox tubæ insonuerit, exilient (1. Thess. 4.) atque discurrent, artus sunt, iuncturásque cum festinatione requirentia. Cùm viderimus omne hominum genus exurgere, quemlibet ex loco suo, congregaríque ad iudicium, cœlestis nempè regis iussu terra suos mortuos reddet, mare itidem suos: quicquid item humanorum corporum vel bestia rapuit, vel vorauit piscis, auisve discerpsit, in priorem statum remeabit, omnésque in ictu oculi resurgẽt, & ante tribunal astabunt, ita vt ne vnus quidem capillus capitis desit. Cùm viderimus igneum fluuium ab ortu solis vsque ad occasum emanantem, ac veluti sæuiens fluctibus mare, montes & valles deuorantem terrámque omnem & quæcunque sunt in illa exurentem: tunc dilectissimi mei, ab illo igne deficient fontes, vanescent flumina, mare siccabitur, agitabitur aër, sidera vt folia de cœlo cadent, deficiet sol, luna vertetur in sanguinem, cœlumque vt liber complicabitur. In illa hora quisque pauidus tractabit, quomodo iturus sit obuiam Christo, quam rationem redditurus. Ac si quidem peccatorum conscientia prematur, stabit tristis, mœrens, afflictus atque anxius, expectans sententiam contra se ferendam. Vnusquisque enim cernet ante faciem suam exposita opera sua, siue bona illa, siue mala præmisit. Et paulò pòst: Veniet tunc Christus, non iam de terra, sed de cœlo, veluti fulgur horrendum, cum ingenti potentia & maiestate. Tunc è cœlis ingens clamor personabit, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Ecce aduenit omnium Deus, vt iudicet orbem terrarum, & reddat vnicuique secundum opera sua. Væ mihi, fratres mei dilectissimi, quo in statu inuenienda est anima in hora illa, cùm throni positi fuerint, (Apocal. 20.) & iudicium sederit, & aperientur libri? Hac igitur meditatione, vt quantumuis dura pectora mollescunt: ita Christus corda Iudæorum emollire cõtendebat, vt saperent, intelligerent, & nouissima prouiderent. Ideò cùm per fidem homines vitam nancisci, & à iudicio liberari dixisset: nunc quid infidelibus illis, qui filium Dei negant, timendum sit, adiicit, nimirùm quòd procedent, qui mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Thomas Aquinas lect. 5. in Ioann. cap. 5. Et cùm superiùs solius fidei meminisse videretur, dicens, Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me: nunc operum mentionem facit, ne existimes solam fidem sine operibus ad salutem sufficere. *Qui bona fecerunt*, inquit: quasi dicat, Non qui credunt tantum, sed qui cum fide operantur iusta & bona, *procedent in resurrectionem vitæ*. Cur autem fidem operibus præmiserit, eadem ratio est, quam & pro eo ordine, quem Paulus sequitur, assignat Augustinus tom. 4. lib. 1. q. 2. ad Simplicianum. Nam & Apostolus, inquit, fidei gratiam præponens operibus, hoc facit, non vt opera extinguat, sed vt ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: vt scilicet non se quis arbitretur ideò percepisse gratiam, quia benè operatus est: sed bene operari non posse, nisi per fidẽ perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa ad-

moni-

monitione motus ad fidem. *Non possum a meipso facere quicquam, sed sicut audio, iudico.* Occurrit obiectioni, quæ ita fieri potest. Cùm filius vitam habeat in semetipso, sicut & pater vitam habet in semetipso, quid ille patre opus habet? Quid est denique, quod ab ipso potestatem iudicium facere, accepisse censeatur? At verò docet se omnia sua à patre habere, seu consideremus ipsum velut filium Dei, aut velut filium hominis. Habet enim omnia à patre vt filius Dei, propria & coëssentialia per æternam generationem: habet & illa à patre, vt filius hominis donata & dispensata, propter vtriusque naturæ cómunicationem. Tertullian. lib. aduers. Praxeam. Secundum hæc enim, inquit, vicarium se patris ostenderat, per quem & pater & videretur in factis, & audiretur in verbis, & cognosceretur in filio, facta & verba patris administrante. Itaque si tu hoc ad dispensationem, quæ in carne facta est, referas cum Augustino, tantum hoc erit, ac si Christus dicat: Ne existimetis mihi ipsi ista vt homini vendicare: *non enim possum a me.* vt homine, *facere quicquam* totum quæ dico, id est, excitare mortuos, & illos iudicare: *sed sicut audio*, id est mandato accipio, cùm me obaudire oportet, *sic iudico*, aut iudicaturus sum. Aut si hîc iudicium sumamus pro illa discretione, quam suis exhortationibus inter fidem & perfidiam, bonum & malum constituebat: idem istud erat, atque quod alibi dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. Audiuit enim, sed interiori auditu, cùm haberet intus manentem diuinitatem: & dicere poterat hoc Psaltis, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquatur pacem in plebem suam. *Et iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. Nonnunquam Christus loquitur, vt ille qui sub lege est, nonnunquam vt ille qui super legem omnem est, potéstque vtrumque sine aliqua reprehensione facere. Nunc autem vt homo legem custodiés, vt ille qui mandata patris trásgredi nequeat, vt ille qui nihil à voluntate sua faciat, quod legi diuinæ non congruat, ad Iudæos loquitur. Idcircò ait, Non possum ego à me facere quicquam: sicut audio, iudico: Nihil facere se posse ostendens, quod lex prohibeat, sed id iudicium sequi quod legi videatur. Ita frenum legis excussisse ipsos occultiùs denotat, cùm dicat, quicquam se non posse facere à seipso. Vos enim, inquit, data vobis mandata transgredimini: vos à vobisipsis omnia facere audetis: vos ita de rebus omnibus iudicatis, vt iudiciis vestris diuina legis mandata negligere studeatis: vos doctrinam & præceptis hominum sequimini, & legem ex voluntate vestra fecistis. Ita iustè seipsum iudicare, illos autem iniustè affirmat. Et quomodo iterum dicamus, Curauit hominem in sabbato, misertus est eius, qui longis vexabatur temporibus, rectè de seipso iudicans? Non enim debebat propter sabbatum misericordiam suam retinere. Nam & pater in sabbato creaturas omnes gubernat, nec per alium id facit, quàm per ipsum filium. Quare ipse quoque filius hominem quoque curauit in sabbato. Non enim ignorabat dominum esse filium hominis etiam sabbati, & non propter sabbatum homines, sed sabbatum propter homines esse factum. Quare saluatoris iudicium rectum fuit. Fons enim bonitatis, natura deitatis est, nec minùs in sabbato quàm in aliis diebus bona inde permanát. Iudæorum autem iudicium, qui commoti hac re, temerè in cædem ruebant, diuinæ legi aduersabatur. Scribitur enim, Innocentem & iustum non occides. Ex crudelitate sua igitur, non ex voluntate legis mouebatur. Quòd si hoc ad diuinam filij naturam referatur, hoc idem erit ac si diceret, inquit Beda in Ioann. A meipso non sum, sed à patre. Pater enim à nullo alio est, filius à patre est. Ideò dixit, Sicut audio, iudico: quia vnum opus est patris & filij & spiritus sancti. Sicut audit, iudicat. Audit videlicet per vnitatem substantiæ, & proprietatem scientiæ. Non iudicat à semetipso, quia non est a semetipso. Theophylact. in Ioann. Nihil, inquit, alienum & peregrinum à patre ego possum facere: neque enim voluntatem aliam habeo præter paternam, neque aliam potestatem. Verùm sicut audio à patre, ita iudico: hoc est, sicut ipse pater iudicat, ita & ego. Hæc autem dicit, vt ostendat, sicut sæpè diximus, in nullo sibi deesse aliquid à patre, siue in sermonibus, siue in operibus, siue in iudiciis. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 146. Quo apertè ostendit, non imbecillitate se non posse, sed quia non aliter agere vult. Nam si propter imbecillitatem non posset, non subiunxisset, Sicut audio, iudico: sed vires agendi à patre accipere affirmasset. Núc autem nó posse quicquam facere à seipso ideò dicit, quia sicut audit, iudicat. Quare manifestum est, non propter imbecillitatem ita dictum esse, sed quia non est possibile, vt aliud pater, aliud ipse velit: Vnius enim deitatis vna eadémque voluntas est. Nec dissentire vnquam filium à patre pius quisque crediderit: sed voluntatem patris filij quoque, atque spiritus voluntatem esse prædicabit. Necessariò igitur ad consentientem, vt ita dixerim, patrem omnia referens, nihil se posse ait, quod præter voluntatem patris sit. Id enim significatur, cùm à seipso dicitur. Et quemadmodum nemo imbecillitatis crimine ipsum accusaret, si non posse peccare affirmaret, sed miraretur magis tantam deitatis perfectionem: per hoc enim significatur immutabilem ipsum esse: sic quando à seipso nihil posse facere fatetur, mirari magis debemus, naturæ immutabilem fructum videntes, quàm imbecillitatis vllam excogitare rationem. Athanasius lib. de communi essentia patris, filij, & spiritus sancti aduersus eos qui hoc dictum ad contumeliam filij accipiunt, Non quæro facere voluntatem meam, sed voluntatem patris qui misit me. Si, inquit, probro est filio adimplere voluntatem patris, probro quoque est Deo & patri adimplere voluntatem iusti, cùm Dauid de eo loquatur, Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet. Quòd si Deus adimplens voluntatem mortalium, non confunditur pudore, filius scilicet ob humanæ carnis negotia, dispensationémque & habitum nobis conuenientem, & conditionem seruilem, quam nostri causa suscepit, in probro erit, cùm dicit, Non veni facere voluntatem meam, hoc est carnis meæ, sed patris, hoc est diuinam voluntatem? Ne igitur in vituperium accipiatur, quamuis istorum sententia maximè isthinc dissoluatur. Accessit ad eum leprosus (Matth. 8.) genua flectens, & dicit Domine, si vis, potes me mundare. Hunc igitur non reiicit saluator, neque loquutus est, Quid blasphemas? Quid ergo? Nónne approbauit perfectionem eius fidei? Nónne eiusdem mutata syllaba illi salutem contulit? dicens, Volo, mundare. Volens purgat lepram, volens viuificat mortuum. Voluit & excitauit Lazarum: eiúsque vox est, Sicut pater vitam habet in semetipso, ita & dedit filio vitam habere in semetipso. Et rursum: Vt pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat. quod ipsum etiam à Dauide dicitur, Quoniam ira in furore eius, & vita in voluntate eius. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me.* Cùm omnia sapientissimus ille Salomon colligeret, quibus meliores quisque suos facere posset mores, atque omnibus ea proponeret, inter alia, Iustus, inquit, suipsius in sermone accusator est. Et rursus: Laudet te proximus tuus, & non os tuum: alienus, & non labia tua. Prouerb. 8. Molestum enim certè auditoribus est, propria, non aliena voce, suarum rerum maximarum velle testimonium perhibere. Nati enim ita naturâ sumus, vt minùs eis credamus, qui præcipuum sibi decus attribuunt. Quoniam igitur Dominus noster Iesus Christus nihil posse à se facere, & iustum se iudicem esse affirmabat voluntatem Dei quasi regulam in omnibus sequens, quamuis hoc verissimè diceret, tamen quod ignorantes Pharisæi naturâ Deum esse, poterant dicere, id ipsum anteuertit. Scio, inquit, dicturos vos, Tu de teipso testimonium perhibes, ac ideò testimonium tuum verum non est. Nec molestè fero hæc verba, quæ per ignorantiam funditis: neque volo propter testimonium meum vos mihi credere, alius est qui de me testimonium perhibet. Significat autem Deum patrem, qui iam multis modis substantiæ

Tertull.

Cyr. Alex. *Christus aliquando loquitur vt homo, aliquando vt Deus. Quomodo hoc ad humanam naturam referatur.*

Quomodo refertur ad diuinam naturam.

Beda.

Theoph.

Cyrill.

Athanas.

Christo pater testimonium perhibet.

iden-

identitatem vnigenito filio suo testificatus est, cuius testimonium scite dicit verum esse atque integrum. Ita cursus testimonium suum addidit, ne quis ex impietate, falsò quicquam ipsam de seipso dixisse arbitretur, & sic multarum hæresum prauis hominibus ansa præbeatur. Sicut igitur aliquid consuetudini hominum concessit, qua minus ea probantur, quæ de seipso à quopiam dicuntur: sic Deus ad conuenientem ei dignitatem recurrit, & patris testimonium ipse scite testatus verissimum esse. Scio igitur, inquit, meipsum, scio quia nihil falsi pater de me dicit. Ea est natura mea, vt mentiri non possim. Primum igitur consuetudini aliquid dedit, deinde magna cum dignitate scientiam sibi attribuit. Hinc etiam illud discimus, alium esse personaliter patrem, alium filium. Alius enim, inquit, est qui de me testimonium perhibet. hæc Cyrillus Alexandrinus lib.2. in Ioann. cap. 147. Chrysostomus homil. 39. in Ioann. Quis verò non statim, inquit, perturbaretur, audiens Christum dicentem: Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum nō est verum? Nam multis in locis testimonium perhibentem videmus. Siquidem Samaritanæ dixit, Ego sum Christus. Et cæco, Qui loquitur tecum, ipse est. Et Iudæis, Quomodo dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? & alibi sæpenumero. Si ergo hæc omnia mendacia sunt, quæ nobis salutis spes futura est? Vnde verum inuenimus, quando ipsa veritas dicit, Testimonium meum non est verum? Hoc autem non modò contrarium videtur, sed & aliud non minus. Nam & alibi: Si, inquit, testimonium perhibeo de me, testimonium meum verum est. Vtrum horum, vt verum recipiam, vtrum vt falsum reiiciam? Si verba mea simpliciter accipiantur, neque personam neque causam perscrutabimur. Si enim testimonium eius non est verum, neque hoc verum: vtrumque ergo falsum. Quid sibi vult hic sermo? Diligenter inuigilandum, vel potiùs diuina gratia opus est, ne multis verbis insistamus. Ita hæretici in errorem incidunt, neque scientiam, neque audientis habitum inquirentes. Nisi enim tempora, locos, auditorem, & alia huiusmodi consideremus, multa sequerentur absurda. Quænam ergo sententia? Dicturi erant Iudæi, Si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum. Idcircò præoccupauit Iesus, quasi dicat: Fortasse dicetis vos mihi non credituros: nemo qui seorsum de seipso testimonium perhibet, habet apud homines authoritatem. Illa autem particula *non verum*, non est temerè legenda, sed ad illorum opinionem referenda: hoc est, vobis non est verum. Non enim ex authoritate sua, sed pro auditorum suspicione loquitur, quam arguit, eorum adducens obiectionem. Eadem habet Theophylactus. Et dicit, inquit, vrgendo illos, Non testimonium ego perhibeo de meipso: alioquin iuxta vestram sententiam non dignus essem cui crederetur. Alius enim est, qui testimonium de me perhibet, Ioannes scilicet. Quòd autem dicit, Et si ego testimonium perhibeo, testimonium meum verum est, secundum confessionem dicit. Accedens enim sermoni Iudæorum, dicit, Esto quòd ego de meipso testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. Nam cùm Deus sim, fide dignus sum. Atque ita primùm dixit illos arguendo, Non ego testimonium perhibeo, sed præcursor. Secundum autem, se illis opponendo, vel etiam concedendo, dicens: Si etiam ego testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. Porrò, inquit, tria habeo testimonia, Ioannem, opera mea, patrem meum. Hæc maximè ex Chrysostomo. Rupertus Commentar. in Ioann. Ait ergo, Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum: ac si dicat, Ecce omnia palàm audistis. Ego apud vos verba faciens, & hæc dicens, vt vos salui sitis, non vestro, vel aliorum more hominum, verbis accurans beneuolentiam vel fauorem vestrum captare studui: sed exhibito veræ virtutis opere cunctorum hominum beneuolentia digno, id est, sanato toto homine à longæua infirmitate, silentium mihi postulaui, & qualescunque vos esse scirem ad audiendum, non propter vos tantum, sed propter eos qui audituri sunt, causam meam dixi: eamque causam diuidens, id solum quod in controuersia est, scilicet quod & mihi æquè vt patri liceat in sabbato operari, tam consueta hominibus firmitate argumentationis, quàm cœlesti veritate defendi. Nunc & deinceps examinate legitimè, id est, sicut lex præcipit, verba huius testimonii. *Si ego testimonium perhibeo de me*, id est, si à me ipso veni, si non veni, & non loquor in nomine Domini, sed solus ego meipsum proprio & solo defendo testimonio, testimonium meum non est verum: id est, verba quæ loquor, non habebunt effectum, & tunc sicut lex dicit, hoc videbitis signum, quòd verbum quod dico, Dominus non locutus est. Sed non est, nec erit ita. Alius est qui testimonium perhibet de me, videlicet Deus pater, ipse de quo vobis nunc dico, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Alius, inquam, id est, alia, & eiusdem cuius & ego sum, substantiæ persona est. Alioquin non rectè diceretur alius. Non enim de diuersis diuersarum substantiarum indiuiduis dicitur vnus & alius, sed vnum & aliud: velut cùm de homine & equo sermo est, non rectè dicitur, Hic vnus & alius, sed hoc vnum & hoc aliud. Dicit autem quia ille est alius, vt in pluribus personis vnitas substantiæ, personarum pluritas intelligatur. Ille, inquam, alius testimonium perhibet de me. Sed quia *scio, quia verum est testimonium eius quod perhibet de me*. Scio, inquam, & testimonium perhibenti de me testimoniū perhibeo, quia testis verax est, & verum testatur de me. Non enim sum sicut cæteri homines, quorum nemo scit, vtrum amore an odio dignus sit, & cui omnia in futurum reseruantur incerta. Quinimò & si spiritum adoptionis filiorum acceperūt, & ipse spiritus testimonium reddidit spiritui illorum quòd sint filij Dei, testimonium illud non tam verum aut iustum, quam gratuitum dicendum est: quia non est debiti, sed gratiæ: non iustitiæ, sed misericordiæ: non est enim testimonium cōparium, sed inclinatæ dignationis monimentum. Ego autē non in iniquitatibus conceptus sum, inquit Dauid. Etenim non in peccatis concepit me mater mea: nec possum à me ipso facere quicquam, nisi quod video patrem facientem. Ergo testimonium quod perhibet de me, verū est, iustum est, debitum est, & vtique testimonium cōparium, atque ideò legitimum. Testimonium igitur de Christo perhibetur, aut à Deo patre in baptismate: aut ab Angelis, qui ipso nato apparuerunt: aut ab hominibus, qui spiritu sancto loquuti sunt, qualis fuit Ioannes Baptista, Simeon, Anna Prophetissa, aut huiusmodi similes: aut ab operibus, quale fuit & istius paralytici curatio. Nunc autem quòd dicit, *Scio quia verum est testimonium eius, quod de me alius perhibet*, referri potest aut ad patrē, aut ad Ioannem. Vtriusque enim testimonium verum esse sciebat: vnius quidem, cùm sit ipsamet veritas: alterius verò, cū sit tantùm vox & organum ipsius veritatis, quæ per ipsū loquitur. Vnde si de Ioanne intelligitur, adiicit, *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati.* Ne enim fortè dicerent Ioannem ad gratiam illius esse locutum, vt qui suæ parti faueret, Priùs, inquit, misistis ad Ioannem: (vt obseruat Chrysostomus hom. 39. in Ioan.) Non misissetis nisi dignum arbitraremini, cui fides esset adhibenda. Et, quod maius est, non miserunt interrogatum de Christo Ioannem, sed de ipso. Cuius igitur in propriis rebus testimonium fide dignum putabant, lōgè magis in alienis. Siquidem non de seipso ita loquutus, vt de altero, quispiam creditur. Ioannes autem tantæ apud Iudæos erat opinionis, vt de se alterius non indigeret testimonio. Non enim qui missi sunt, dixerunt, Quid dicis de Christo? sed, Tu quis es? Quid dicis de teipso? Adeò ipsum admirabantur. Hoc totum significauit Iesus his verbis, Vos misistis ad Ioannem. Propterea Euangelista non missos tantùm dixit, sed missorum personas diligentiùs exponit: non ex infima plebe viros, non abiectos & viles, non qui corrumpi & decipi possent, sed sacerdotes & Pharisæos, qui sane eius verba intelligerent. *Ego autem non ab homine testimonium accipio.* Qua ergo de causa Ioannis adducis testimonium? Non erat hominis Ioannis testimonium. Qui misit me, inquit, baptizare in aqua, ille mihi dixit. Erat itaque Dei, non Ioannis testimonium.

Christus verum de seipso.

Chrysost. *Ioannes de Christo testatus est.*

Nam ab eo id didicerat: sed ne dicerent, vnde à Deo didicit, & reprehenderent maiorem in modum, ad eorum suspicionem respiciens, imponit silentium. Neque enim credibile erat, multos scire id Ioannem à Deo accepisse, sed tanquam ipse ex se diceret, fidem ei adhibebant. Ideò inquit, Ego non ab homine testimonium percipio: sed ne dicerent, Si non accipis ab homine testimonium, cur adducis? vide quo pacto obiectioni occurrit. *Sed hæc dico, vt salui fitis:* hoc est, ego hominis non indigeo testimonio, cùm Deus sim. Verùm cùm Ioannes apud vos tantæ authoritatis sit, cùm tanquam Prophetã admiramini (etenim ciuitas omnis ad Iordanem ipsum auditum effundebatur) mihi autem & miracula facienti non creditis: idcircò eius vobis testimonium in memoriam reduco. *Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.* Ne dicerent, Quid ad nos, si testimonium ille perhibuit? Id nos non recepimus: recepisse ostẽdit. Neque enim contemnendos miserunt nuncios, & voluerunt exultare, adeò illum admirabantur, neque poterant contradicere. Illud autem verbum *ad horam*, facilem eorum mutationem, & fluxum, & infirmum studiũ indicat. *Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.* Nam si velletis rem ipsam, & opera considerare, ipsa vos magis longè adducerent ad credendum. Cùm voletis, ad Ioannem vos relego: non quòd ego indigeam, sed quoniam omnia facio vt vos alliciam, & saluos faciam. Habemus enim operum testimonium Ioanne maius: eo tamen vtor, quod vobis propius est & familiarius, quod vos magis admiramini. Lucernam autem Ioannem appellauit, vt ex se lucem non habere, sed à spiritus gratia demonstraret. quod ad sui differentiam posuit: sed non ita manifestè dixit, quòd esset sol iustitiæ, sed tantùm eos acriùs tetigit, quòd quemadmodum illum contempserunt, se quoque contemnerent. Etenim quem tanti faciebant, ad horam admirati sunt: quod nisi fecissent, quãprimùm Christo illius persuasione credidissent. Augustinus homil. 1. in diem natalis Ioannis. Ille, inquit, erat lucerna ardens, id est, spiritus sancti igne succensus, vt mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, & quasi inter densissimas delictorũ tenebras splẽdidissimum iustitiæ solem, lucis suæ radio demonstraret. Et de seipso dicens, Ego vox clamantis in deserto. Videamus in quo deserto: id est, in Gentilium populo. Vacua enim timore Dei pectora, & spiritu sancto carentia, deserto squalentis eremi comparantur. Cyrillus Alexandrinus libro tertio in Ioann. cap. 1. Sed, inquit, non simpliciter lucernam saluator Ioannem appellat, sed ardentem & lucentem, vt ad subliniora aciem mentis nostræ acueret. Ille, inquit, erat lucerna: vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius. Ita non solùm à fide alienos, verumetiam si quid boni, saltem verbis gustauerint, citò propter inconstãtiam fastidio affici solere Pharisæos ostendit. Hoc enim significat, vt arbitror, quòd ad horam in luce Ioannis exultare voluerint. Mirari nãque ab initio illum, vt virtutis & puritatis exemplar, cùm audissent dicentem, Parati viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri, repentè fastidierunt. Et vulgaris quidem huius textus expositio hæc est. Verùm cùm ad altiora nos erigens saluator, non lucernam simpliciter, sed ardentem & lucentem Baptistam appellet, ad subliniora nobis acies mentis acuenda est. *Ille*, inquit, *erat lucerna.* Sufficiebat hoc, si Propheticè solummodò de Baptista admonere voluisset. Canebat enim Psalmista de illo, dicens: Paraui lucernam Christo meo. Verùm quoniam adiicit, Ardens ac lucens, non in Prophetiam solum auditores remisit, sed etiam in legalem quandam figuram, quæ Ioannis lucem in vmbra denotauit. Ita in Mosaica illos lege nutritos, videri magis scripturæ peritos, quam esse ostendit. Et hic quidem orationis sensus est: sed oportet, loco scripturæ qui ad rem pertinet, huc translato, ardentem atque lucentem lucernam Baptistam fuisse, latiùs ostendere. Sacro igitur diuinitùs tabernaculo constituto, ac Domini feriis statutis, dixit ad Moysen: Præcipe filiis Israël, vt afferant tibi oleum purissimũ ac lucidum, ad concinnandam lucernam iugiter extra velum testimonij in tabernaculo fœderis, [illegible] Aaron & filij eius à vespere vsque ad manè coram Domino, cultu rituque perpetuo in generationibus vestris, Leui. 24. Oleum ab omni face remotum atque mundissimum, spiritus sancti naturam significare mihi videtur. Quæ ineffabiliter, quasi oleum, in animas ingressa nostras, nutrit, conseruat, auget (quasi oleum in lucerna positum) illuminationem nobis concessam. Sic igitur beati quoque Baptistæ lucem exarsisse credimus. Non enim aliundè vim illuminandi habuit, quàm ab intellectuali hoc oleo, quo diuinæ huius illuminationis ignis in nobis accenditur. Quem alibi ænigmaticè saluator significabat, dicens: Ignem veni mittere in terram, quid volo, si accensus est? Lucerna igitur ardens ac semper lucens in tabernaculo testimonij beatus Baptista fuit. Quòd enim in tabernaculo testimonij luceret, non eiici ab Ecclesia illuminationem eius, sed suscipi, ac gratam esse significat: quòd verò extra velum ardebat lucerna, non aliud denotat, vt puto, quàm simpliciorem atque introductoriam eius fore illuminationem, Pœnitentiam agite, dicẽtis, quoniam cœlorum regnum appropinquauit. Nihil enim interius atque occultum mysterium saluatoris demonstrauit. Non enim per participationem sancti spiritus baptizauit, nec intra velum lumen illius aliquem introduxit. Et ponat eam Aaron, inquit, & filij eius à vespere vsque ad manè coram Domino. Aaron & filij eius, Ecclesiarum pastores & doctores significant, qui lucernam intellectualem, id est, Ioannem, semper ardentem conseruare iubentur. Hoc enim est, Et ponet eam in vespere vsque ad manè. Totum enim tempus, quo lucernæ lumine indigemus, nocturna spatia sunt, quibus seculum præsens significatur. Futurum namque seculum, lucem esse intelligimus. Seruatur igitur ardẽs in hoc seculo lucerna, quæ gratiam credentibus lucem præbeat. Prædicatur enim à pastoribus Ecclesiæ, verum de Christo testimonium perhibuisse. Quòd autem saluatoris præcursor per lucernam illam significabatur, quódque sic intelligenda sunt quæ diximus, indè maximè probatur, quòd statim sacerdorum delectum subiecit. Thom. Aquin. lect. 6. in cap. 5. Ioann. Differt quidem lucerna à luce. Nam lux est, quæ per seipsam lucet: lucerna verò, quæ non per seipsam lucet, sed per participationem lucet. Lux autem vera Christus est, vt dicitur suprà 1. Erat lux vera, &c. Ioannes autem lux non erat, vt testimonium perhiberet de lumine ducendo ad Christum. De qua lucerna dicitur in Psa. Paraui lucernam Christo meo. Sed erat in effectu ardens & feruens. Vnde dicitur *ardens*. Nam aliqui sunt lucernæ solùm quãtum ad officium, sed quantum ad effectum sunt extinctæ. Nam sicut lucerna lucere non potest, nisi igne accendatur: ita lucerna spiritualis non lucet, nisi priùs ardeat, & inflammetur igne charitatis. Et ideò ardor præmittitur illustrationi: quia per ardorem charitatis datur cognitio veritatis, Ioann. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c. & ad eum veniemus, &c. Ioann. 15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quę audiui, &c. Eccle. 2. Qui timetis Deum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Nam ignis, duo habet, scilicet quòd ardet, & splẽdet. Ardor autem ignis significat dilectionem propter [illegible]a. Primò, quia ignis inter omnia corpora est magis actiuus: sic & ardor charitatis, in tantum quòd nihil eius impetum ferre potest, secundum illud 2. Corinth. 5. Charitas Christi vrget nos. Secundò, quia sicut ignis per hoc quod est maximè sensitiuus, facit multum æstuare: ita & charitas æstum causat, quousque homo non consequatur intentum. Tertiò, quòd sicut ignis est sursum ductiuus, ita & charitas in tantum quòd coniungit nos Deo. 1. Ioã. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Erat etiam intellectu lucens. Primò quidem, per veritatis cognitionem interiùs. Isai. 58. Implebit splendoribus: id est, splendere faciet. Secundò, per prædicationem exteriùs. Philipp. 2. Inter quos luceris tanquam luminaria in mundum, verbum vitæ continentes. Tertiò, per bonorum operum manifestationem. Matthæ. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra b[illegible] n[illegible] [illegible] omnibus modis Ioannes lucebat per veritatis in-

Cur Ioannes missum, si Christus non ab homine testimonium accipit.

Ioannis commendatio.

Quomodo Ioannes lucerna.

Augustin.

Cyril. Alex.

Ioannes quomodo lucerna.

Lucerna tabernaculi.

T[illegible] D[illegible] cerna.

ternam cognitionem, cùm & ipse nondum natus Christum exiliendo salutauerit, & vt eius præcursor missus sit. 4. Per prædicationem externam, qua apud omnes fuit commendatissimus, non modò quod eos ad meliorem vitam, sed & ad Christi cognitionem perduceret. 5. Illustris & rara vitæ sanctimonia, seu vitæ modum, seu zelum, seu cætera omnia quæ in viro optimo desiderantur, consideremus. *Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.* Primum quidem, in hoc summam laudem nacti apud omnes, quod ex vestra Gente tam sanctus, & innocens, tanti etiam zeli Propheta produisset: ex quo factum est, vt ei Messiæ nomen deferre videremini, cùm ad eum legationem misissetis. Verùm breuis fuit illa exultatio. Statim enim atque eum in vestra vitia seueriùs agere, & vestiam [illegible] prodere vidistis, tum in illum accensi murmurastis, dicentes dæmoniacum esse: nec quieuistis, donec apud Herodem malè audiret, & carceri manciparetur. *Ego autem* non solius Ioannis, sed *testimonium habeo maius Ioanne.* Quintuplex enim testimonium producit, Dei patris, hominis viuentis Ioannis, operum, scripturarum, & Mosis, vt nullum relinquat perfidiæ Iudæorum excusationis locum. Hilarius libro nono de Trinitat. Ex hoc, inquit, vel maximè intelligitur sacramentum vnitatis & natiuitatis doceri, cùm ait: *Ego testimonium habeo maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quia pater misit me.* Sicut enim veritas naturalis scientiæ probatur per discursum rationis ex principiis per se notis: sic supernaturalis veritas fidei demonstratur per opera soli Deo possibilia: qui cùm sit veritas, nunquam facit talia opera ad confirmationem erroris. Itaque cum talia permulta Christus fecerit, manifestum est quòd à Deo missus sit. Nam cùm rerum naturas ex ipsis earum actionibus perpẽdamus, ideò etiam per ipsa opera facilè colligimus Christum esse filium Dei. Ioannes. 15. Si opera non fecissem: quæ nemo alius fecit, peccatum (infidelitatis, quod maximè per signa & miracula eluditur) non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Ioann. 10. Si mihi non creditis, saltem operibus credite. Inuisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt visibilia, cognoscuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas Rom. 1. Ipsum vniuersum docet, quantus sit qui fecit hæc omnia. An non & tot supernaturalia opera, qualis recens paralytici curatio, Christum verum Deum esse conuincebant? Eapropter Nonnus Panopolitanus in Græca trãslatione Ioannis sic habet. Nam cùm de operibus, quæ dedit pater filio, vt perficeret, agit, hæc adiicit:

[illegible]

[illegible] Id est,

Loquuntur per se vocalia loquaci hac silentij.

Hæc me prædicant: & emittunt firmam vocem.

Alludit enim ad id quod Psaltes ait: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Dies diei eructat verbum. Sicut enim illa Deum prædicant suis effectis, etsi sileant: sic & opera testimonium perhibent Christo. Dionysius Carthusianus in Ioannem.

Carth.

Duplex autem est missio filij Dei. Vna inuisibilis, qua pater à principio mundi misit æternam sapientiam ad mentem electorum, per hoc quòd illuminauit eas gratia suæ sapientiæ increatæ ac genitæ. Cùm enim sit in patre authoritas quoad filium, & in filio subauthoritas quantum ad patrem, conuenit patrem mittere filium, etiam secundum diuinam naturam. Simili ratione pater & filius mittunt Spiritum sanctum, quia in ipsis est authoritas quoad Spiritum sanctum, & in Spiritu sancto subauthoritas ad patrem & filium, quasi ad vnum principium, vnúmque spiratorem ac fontem. De hac namque spirituali & inuisibili missione verbi, habetur in libro Sapiẽtiæ: cap. 9. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret. Alia est missio filij temporalis atque visibilis, quæ dicitur incarnatio eius. Nec sanè dubium missum fuisse Christum à patre, ad omnia & loca, & opera, ad quæ accessit. In quò & ipse, inquantum Deus, seipsum vt hominem mittebat, cùm ipsa pars humana voluntati diuinæ in omnibus obediret. In hoc autem differt missio filij, in quantum consideratur vt filius Dei, ab ea qua est à patre, in quantum Christus est filius hominis: quia prior est non inferioris à superiore, qualis est altera, sed coæqualis & consubstantialis à coæssentiali missio. Et ideò sic dicta, quia prima secundum rationem, non autem secundum tempus, voluntatis origo in patre est. Basilius libro secundo contra Eunomium. Et quidem, inquit, filius cum ante secula sit, & semper sit, nunquam esse incepit, sed ex quo pater est. Et illicò cum quis patris cogitationem accipit, filij etiam incurrit. Nam Pater, filij videlicet pater. Patris igitur origo nulla, origo autem filij pater, inter hoc autem nihil. Sicut ergo pater origo filij est, non temporis, sed essentiæ ratione, quia filius est lumen de lumine: sic primum consideramus patrem mittentem, quia rationis ordine, non temporis, priùs apprehendimus volentem patrem, demùm volentem filium. Et ideò quia origo voluntatis in patre est, etiam & ab eo filium & Spiritum sanctum, coæquales tamen & coessentiales, mitti dicimus. *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me:* non modò per doctrinam meam, quæ mea non est, sed illius, quia quæ audiui ab eo per æternam generationem hæc iudico: sed & per opera, quæ sunt opera illius: siquidem nostra opera indiuisa sunt. Seu etiam hæc in ratione dispensationis, quæ in carne facta est, consideretis, docuit ille me, & in me operatur, singulari quodam modo, sed tamen eo quo & olim testimonium hominibus sanctis perhibuit, cùm per eos loqueretur, & magna quæque operaretur, sicut legimus de Mose, Helia, & Helisæo, per quos non modò locutus est Deus, sed & maxima opera perfecit, qualia nec à cæteris fieri visa sunt, qui non essent singulariter à Deo missi. Sed & præter hæc, singulare & superexcellens est testimonium, quod mihi pater perhibuit, quale nec Angelis ipsis, nec vllis est hominibus perhibitum. Cui enim vnquam Angelorum dixit, (Hebræ. 1. & Psalm. 2.) Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et hoc tamen mihi perhibuit, cùm ego baptizarer à Ioanne. Audita enim est ista vox à patre, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Hæc tandem eadẽ vox audita est in Christi transfiguratione, 1. Ioann. vlt. Hoc testimonium Dei maius est, quod testificatus est de filio suo. Nonnus Panopolites in Ioann. hoc testimonium transfert ad ea quæ pater de filio suo per Prophetas olim locutus est, seu etiã per Ioannem, quia multifariè, multísque modis olim locutus est Deus patribus in Prophetis. Hebr. 1. *Neque vocem eius vnquam audistis, nec speciem eius vidistis.* Ita occurrit obiter obiectioni, quam sciebat illos apud se mouere: nouerat enim intima cordis. Obiectio autem erat de patre suo, cuius toties meminerat, & à quo omnia se sua accepisse asserebat. Sicut enim Philippus ait, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis: ita & illi aliquãdo quæsierunt, Vbi est pater tuus? Et id apud se requirebant, Quis & qualis est iste pater, qui tibi tantam contulit potestatem, & testimonium perhibuit? Sic nimirũ per despectum aliquãdo dixerunt, Nónne hic est filius fabri? Nónne fratres & parentes eius apud nos sunt? Ne ergo de Ioseph illud intelligant, sed de summo Deo, adiicit, Neque eos vnquam vocem audiisse, nec speciem vidisse. Nã cùm sit incomprehensibilis, infinitus, & simplicissimus spiritus, quamnam vocem aut speciem illi assignare possent? Cyrillus Hierosolymitanus Catech. nona. Quod enim corporis expers est, corporeis oculis comprehendi non potest. Et testatus est hoc vnigenitus Dei, dicens: Deum nemo vidit vnquam. Quamuis enim ex eo quod scriptum est apud Ezechielem, excipiat quis quod viderit Ezechiel: sed quid dicit scriptura? Vidit similitudinem gloriæ Domini: non ipsum Dominum, sed similitudinem gloriæ. Neque ipsam gloriam, vti reuera est, sed similitudinem tantum gloriæ vidit, & cecidit per terram præ timore. Greg. Nanz. tract. de fide. Certè hoc Deus est, quod cum dicitur, non potest dici: cum æstimatur, non potest æstimari: cum definitur, ipsa definitione crescit: quia cœlum [illegible] cooperuit, pugno omnem mundi ambitum concludit, quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.

Basil.

Principium originum pater.

Pater filio testimonium perhibuit.

Nonnus.

Deus inuisibilis & incomprehensibilis.

Cyril. Hier.

Greg. Naz.

Idem.

Idem Orat. 2. in Pascha. Immensus itaque est Deus, contemplatúque difficilis: idque solum in eo planè comprehendi potest, quòd immensus sit: quamlibet aliquis existimet eum, quia simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, vt vel nullo omninò modo comprehendi possit, vel planè perfectéque comprehendi queat. Epiphanius libro 2. tom. 2. in hæres. 70. quæ est Audianorum, respondet iis qui possunt obiicere, Deum aliquando visum esse, & tamen esse inuisibilem. Scriptura, inquit, dicit, Visus est ipsi Abraham, cùm esset in Mesopotamia. Et ipse Dominus in Euangelio ait: Angeli eorum vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et omninò dixerit aliquis, diuinam scripturam narrasse, quod Prophetæ in mente Deum videbant. Et rursus hoc: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Qui verò hoc dixerit, & in cogitatione sua dictiones ipsas copulauerit, is vtique dicere poterit, quòd vnusquisque in mente Deum videt, & non oculis. Verū huic resistit diuina scriptura, dicens per Esaiam Prophetam: Miser ego, quoniam compunctus sum, quoniam homo immunda labia habens, in medio populi immunda labia habentis habito, & Dominum sabbaoth vidi oculis meis. Et non dixit mente, neque in cogitatione, sed oculis, veritatem fidei corroborans. Quid igitur dicimus ad Euangelium, quod neminem vnquam Deum, neque speciem eius vidisse asserit? Prophetæ verò & Apostoli, atque adeò ipse Dominus id asserunt? Nunquid oppositum est quid in diuina scriptura sibiipsi? Absit. Sed videbant Prophetæ, & Apostoli, & verum est. Videbant autem sicut poterant ipsi, & sicut licebat, & visus est ipsi sicut voluit: omnia enim ipsi possibilia sunt. Et quod quidem inuisibilis est Deus, & incomprehensibilis, hoc manifestum est, & confessum. Et paulò pòst: Est autem tra, velut sæpè huius rei exemplum narraui. Nimirùm sicut si quis per tenuissimum foramen cœlum conspicaretur, & diceret, Video cœlum: sanè non mentitur talis, videt enim cœlum reuera. Dicet autem ad ipsum aliquis, Non vidisti cœlum. Et sanè neque hic mentitur. Neque enim vidit extensionem, neque latitudinem. Viderunt igitur sicut natura ferre potuit, & hoc secundum gratiam potentiæ qua dignatur homines. Interim tamen maior quædam est ratio, qua Deus inuisibilis dicatur, quàm quæ ab Epiphanio per exemplum adducta est. Nam cùm cœlum sit corporeum, est tamen visibile, etsi totum simul & semel secundum omnes extensiones suas, sicut neque ipsum mare visibile, totum ab oculo mortali videri non potest. At verò Deus cùm simplicissimus spiritus sit, natura quidē sua inuisibilis est. Itaque si quis fortè ex Iudæis Dei speciem in monte Sina visam esse contendat, & vocem eius auditam, cùm dicatur Exod. 19. Moses loquebatur, & Dominus respondebat ei voce. Cyrillus Alexandrinus libro 2. in Ioannem capit. 3. satisfacit, dicens: Attende diligentius. Voce namque Deus respondebat. Non tamen addidit, *propria*: sed simpliciter voce dixit, quæ verborum sono, humano more, miraculosè in audientium auribus intonabat. Respondet & alteri obiectioni, quòd vox patris audita est (Ioan. 12.) Et clarificaui, & iterum clarificabo. Non fuisse, inquit, vocem Dei patris saluator ostendit, dicens ad eos qui aderant: Non propter me vox ista facta est, sed propter vos. Vides quòd factam esse vocem ait. Non est enim congruum, vt voce hac sonora, quæ ictu aeris fit, diuinam vti naturam putemus: etiamsi ad vtilitatem nostram, & dispensationem humano more locutus esse dicatur. Hoc eodem modo soluuntur cætera huiusmodi, vt cum legimus dictum Mosi, Deuteronom. 4. Si facta est aliquando res huiusmodi, vt audiret populus vocem Domini Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Et rursus ibidem: Vocem eius audistis, & formam penitus non vidistis. Hæc nimirum sunt hominum dispensata per res sensibiles, etsi Deus sit omninò inuisibilis. Ergo rectè nuncupat *vocem eius & speciem eius*. Vox & species eius, non eius, sed creatura [illegible]: ita tamen formata, vt eum significaret. Sed q[illegible] ain mihi speciem [illegible] Dominus? Si en[illegible] & [illegible] tales rerum [illegible] species non [illegible]deatur, sed mente per [illegible] filii per[illegible]

Epiphan.

Quomodo Deum visum sit antiquis patribus.

Cyril. Alex.

Vox patris [illegible] cum incorporeum.

rum esse putabit? Nec enim externa illa rerum facies vera species est, sed ipsa earum naturæ definitio & proprietas. Speciem quidem hominis videre putes, in quantum species sumitur pro accidente, vt pro vultu, statura, habitu externo: at verò species substantiæ inuisibilis est. Atqui Deus tota est substantia, & nullum habet accidens. Quomodo igitur poterit quis eius speciem videre? *Et verbum eius non habetis in vobis manens.* Non negat ipsum ad eos peruenisse, Deum eorum mentes inuitasse: sed quia illud per fidem non admiserunt, ideò verbum ad seipsum reuersum est, nec mansit in illis: *quia quem misit ille, huic vos non creditis*. Nam nemo veritatem habet, nec verbum Dei, id est, certitudinem credendorum, nisi per filiū, qui est verbum & veritas increata: & nullus nisi per filium semel accipere, aut acceptam veritatem retinere potest. Rupertus libro quinto in Ioannem. Hoc sic interpretatur, ac si dicat: In hoc reatus vester est, in hoc peccatum vestrum manet, quia verbum eius nō habetis in vobis manens. Quod ex eo liquet, quia quem misit ille, huic vos non creditis. Nam etsi vocem eius nunquam audistis, neque speciem vidistis, attamen verbum eius audistis, legem eius accepistis, Prophetas ab illo missos habuistis, & illos quidem legendo, illum de quo loquor, qui eos misit, labiis honoratis, cor autem vestrum longè est ab eo, quia verba eius ore quidem, sed non corde profertis, & horum quidem literam, non autem spiritum sequimini. Quod maximè in ea re, quam in me arguitis, obseruare licet. An scilicet ita sabbatum obseruari præcepit, vt interim tam mirabilem paralytici curationem calumniemini? *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis?* Non simpliciter dixit, Legite scripturas, sed scrutamini. Veritas enim & scripturæ sensus reconditus est: nec in terræ superficie, sed illius venis aurum reperitur. Chrysostomus homil. 40. in Ioannem. Diuina etiam, inquit, summa indigent diligentia: ideircò effodere profundiùs iubet, vt quæ altè delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Qui enim huiusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inueniet. Gregorius Nazanzenus ad Nemesium. Hanc enim, inquit, sermones sacri rationem habent, quòd & corpus ipsis illustre est, & anima præclara atque diuina: aptissimè vt conferri cum duplici veste possint, externè nimirùm purpurea, internè autem eximio candore pellucida. Est etiam in scripturis nostris duplex sensus, alter internus ac spiritualis, alter externus, nec literæ corticem excedens. Ille à paucis perspicitur, hic à plerisque intelligi potest. Itaque sicut non in cortice medulla est, licet ipsa cortice veletur: ita nec in ipsa litera veritas consistit, licet litera veritas quasi velo obducatur. Inde fit, vt non satis sit legere scripturas, sed & eas scrutandas esse Christus ostendat. Et hoc maximè Iudæis erat necessarium, quibus omnia in figuris contingebant, vt scribit Paulus. Sicut ergo veritas à figura, sic & eadem à scriptura veteris Testamenti penitius & subtiliùs requirenda est, Hesychius Præfa. in Leuitic. Qui enim, inquit, carnaliter accipit ea quæ à legislatore descripta sunt, non rectè sentit diuina iudicia, quippè nec intelligit, nec eis vtitur benè. Vnde ea quæ bona sunt, rectè ei non bona fiunt, nec viuit in eis. Nam primū quidem ignorat vitam, quæ in eis abdita est: deinde non semper, sed certo tempore, legislator voluit superficie tenus custodiri, vt astringeret Iudæorum duram ceruicem, grauiorique egentem iugo. Chrysost. ho. 40. in Ioā. Ideò scrutamini, inquit, & veritatem in scripturis reconditam requirite. Et rectè ait, In quibus putatis vitam æternā habere. Non inquit, habetis, sed putatis habere: vt demonstraret eos nihil sola lectione proficere, nisi fides accedat. Dicit igitur, Nunquid scripturas admiramini? nunquid inde vitam consequi arbitramini? Cyrillus Alexan. lib. 2. in Ioan. cap. 4. Nam quoniam videbant a Mosi [illegible] multa eis [illegible] gentes quidem, sed imperitè [illegible] [illegible] inutilem [illegible]

Rup[ertus.]

Scriptura sensus.

Chrys.

Duplex scripturarum sensus.

Greg. N[az.]

Scriptura[illegible]

[Hesychi]us.

Chry[s.]

Cyril. Alex.

Quæ enim vtilitas est, inquit, si scripturas quidem scrutamini, putantes ad vitam æternam per ipsas peruenire: quum autem eas testimonium mihi perhibêtes inueniatis, in quibus vita sum appellatus, non vultis ad me venire, vt vitam habeatis? Quare sequitur inde maxime vos animarum vestrarum detrimenta colligere, vnde salutē consequi putatis. Ad contradicendum enim solùm scripturam legitis: quæ verò ad vitam æternam conducūt, ne in mentem quidem veniunt vestram. Ex his colligimus, vnde fiat vt hæretici scripturas legant, neque tamē in iis vitam habeant. Ratio est, quia veniunt sine fide, & cū spiritu contradictionis. Hoc enim requirunt solū, quod in suam perniciem & perfidiam torqueant: non hoc obseruant, quod expressè facit ad peruersas eorum opiniones confundendas.

Hæretici quomodo scripturas ignorent.

Hilarius lib. ad Constantinum Imperatorem: Memento scilicet, inquit, neminem hæreticorum esse, qui se nunc non secundum scripturas prædicare ea, quibus blasphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus verbum Dei cùm legit, nescit: hinc Photinus hominū Iesum Christum cùm loquitur, ignorat. Hinc & Sabellius, dum quòd ego & pater vnum sumus, non intelligit, sine Deo patre, & sine Deo filio est: hinc & Montanus per insanas fœminas suas Paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mūdi princeps diabolus est. Omnes, scripturas sine sensu loquuntur, sine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo, sed in intelligendo: neque in præuaricatione sunt, sed in charitate. Itaque qui contra charitatis vinculum, quod Ecclesiam continet, qui in præuaricatione seu spiritu contradictionis scripturas legit, ex iis vitam minimè colliget. Oblata enim auersabitur aut ignorabit, ad instar Iudæorum, qui Christum in scripturis & latentem & expressum non agnouerunt. Idcirco adiicit Christus: *Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* quasi dicat: Hæc sanè non ideò profectò, quasi vestro fauore, & fide mihi gloriam cumulate velim, sed quòd condoleam vestræ damnationi, qui cùm scripturas non solùm, sed & illum, qui per eas promittitur, præsentem habeatis, nolitis tamen in eum credere. Non tā igitur quid mea, quàm quid vestra intersit, considero: & me vestræ salutis potiùs quam meæ gloriæ cura percellit. Nec enim ego claritatem accipio ab hominibus, illam habeo à patre ab æterno, Ioann. 17. Et fallax est humana gloria, cùm & ipsi homines, quo summis laudibus extulerint, in momento deprimere consueuerint. Vnde Hier. 17. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Sed maximè afficior perditione vestra, vt qui legentes non intelligatis, hac maximè ratione, *quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* Vbi verò dilectio Dei non est, ibi neque spiritus eius est. Et quomodo sine spiritu Dei, ea quæ Dei sunt, intelligetis? *Ego veni in nomine patris mei & non accepistis me si alius venerit in nomine suo illum accipietis.* Basilius. Ep. 64. hoc ideò dicit, vt principium ac causam sui patrem esse demonstraret. Despicitis paupertatem & humilitatem meam, inquit, & nō attenditis idcircò memet exinanitionem istam selegisse, vt & ipse nomen & gloriam patris mei solam & factis & verbis prædicem. Expectatis diuitem, magnificum & superbum aliquem Messiam: verùm ego meipso tanto abiectiorem reddidi, quanto ostendere volui me nō meam, sed patris gloriam quærere. Poteram vtique in maiore gloria, in ipsa etiam maiestate apparere: sed vt fidei locus sit, & ne videar nomen ipse meum præ patris nomine efferre, humiliaui memetipsum, paupertatē selegi & pauperes discipulos, omnem fastum & mundi apparatū contempsi. Ideò etiam vos pudet tam humilis, tam pauperis, tam mansueti Messiæ, nec aduertitis in illa humilitate vobis exemplum etiam dari, vt vosipsi humiles, & spiritu pauperes, & mansueti glorificetis patrem vestrum, qui in cœlis est. Prænunciat autem non Messiam verum, sed falsum & antichristum venturum esse in fastu illo, & apparatu externo, quem & ipsi sint accepturi. Vera nimirum hæc Christi sententia est in Turcis, Tartaris, Iudæis. Illi enim Christum contempserunt, sibi minimè persuadentes illum esse Dei filium, aut verum Messiam, qui hucusque se humiliasset, vt paupertatem, contumeliationem iniuriarum, & patientiam præciperet, & mortem crucis pateretur.

... sic ... debuit.

Exceperunt autem Turcæ Mahometum superbum Pseudoprophetam, & hominem cruentum & furiosum. Excepturi autem sunt & cæteri infideles Antichristum, tanto arrogantem, quanto Christus humilis factus est.

Qui fit vt Turcæ & Iudæi in Christum impingant.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus libro secūdo in Ioannem cap. 6. Hoc ergo tantum est, ac si dicat: Ego enim in nomine patris mei veni: cūcta enim ad gloriam Dei patris facere vos hortor: vos autem me repellitis. *Accipietis* autem (scio enim, vt Deus, futura) eum qui non Deo patri gloriam referet, sed ad se transferre conabitur, & nomini suo cuncta tribuet. Hinc arbitror beatum quoque Paulum illud de Iudæis, & de iniquitatis filio dixisse, 2. Thessalonicens. 2. quoniam dilectionem veritatis ad salutem non receperunt: idcircò mittet eis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Hæc ratio à Saluatore prophetice dicta, tempore suo reipsa veritatem habebit.

De Antichristo.

Theodoret.

Quid est venire in suo nomine.

Theodoret. in Danielem, capit. 7. Imitabitur enim Diabolus Dei & saluatoris nostri humanitatem, inquit: & sicut Dominus per humanam naturam apparens, nostræ salutis auctor fuit, ita etiam diabolus sumpto suæ improbitatis idoneo instrumento, per ipsum propriam virtutē ostendet, mendacibus signis, & prodigiis, & falsa miraculorum specie ociosos homines seducens. Ac docens cur à hæc fieri permittat auctor omnium rerum Deus, adiecit Paulus, 2. Thessalonic. 2. eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent: ideò mittet illis Deus operationem erroris, &c. Hoc idem Dominus ait Iudęis: Veniet alius in nomine suo, & accipietis eum. Hæc autem docet Angelus Danielem. Sermones, inquit, contra altissimum loquetur, & sanctos altissimi debellabit, & cogitabit mutare tempora, & legem: & dabitur in manu eius vsque ad tempus & tempora, & dimidium temporis.

Effrem.

Effrem serm. de Antichristo, primùm quidem illius hypocrisim & fictam iustitiam depingit, vt ad se blanditiis homines alliciat: sed vbi ad se multos pellexerit, supra modum, inquit, infœlix ille exaltabitur corde, & euomet draco amaritudinem suam, propinquabitque cum dolo mortiferum virus. Perturbabit orbem, commouebit omnia, vexabitque animas multas. Neque iam vt religiosus, non iam pauperum cultor, non hilaris, sed contrà penitus per omnia seuerus, durus, atrox, iracūdus, inquietus, terribilis, asper, odibilis, immitis, nequam, immanis, impudens, atque omne mortalium genus in impietatis barathrum præcipitare festinans, per insaniam suam magnificabit signa, terroresque multiplicabit.

Hyppolyt. Martyr.

Eadem narrat Hippolytus Martyr, sermon. de Antichristo. Huic autem maximè, vt illi scribunt, adhærebunt Iudæi, hunc excipient, & per eum se de Christianis triumphaturos esse sperabunt. *Veniet* sanè *ille in nomine suo*. requiret enim gloriā suam, & seipsum adorari sinet, ac si Deus esset: veniet superbus & arrogans, & talis à superbis excipietur. *Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis?*

Chrysost.

Chrysostom. hom. 40. in Ioan. Hic iterum ostendit, nullam eos diuinorum considerationem habere, sed eorum prætextu proprium affectum obtegere: tantum autem à quærenda humana gloria abesse, vt humanam potiùs quam diuinam optarent. Qua ergo ratione tantum odij pro Dei gloria susciperent, quam adeò contemnebant, vt etiam humanam, id est suam, præponerent?

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioann. cap. 7. Et hac, inquit, inanis gloriæ cupiditate, optimæ rei, fidei videlicet, in eum iacturam illos facere ostendit. Hoc & Paulus apertissimè dicit: (Galat. 1.) Si enim, inquit, hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quasi enim natura necessarioque accedit omnibus qui gloriam hominum venantur, vt gloriam Dei amittant, & à solo Deo decidant. *Solum* autem *Deum* dixit, non quia se, aut spiritum ab huiusmodi solius Dei honore separent, sed quia Dij Gentium ad hoc non ascendunt. Sanctæ namque consubstantialisque Trinitatis plenitudo, vnam gloriam, vnam naturam possidet.

Superbia mater infidelitatis.

Athanas.

Athanasius lib. de virginit. Ingens igitur remedium est ad salutem animi humilitas, quum satanas non ob scortationem, aut furtum deiectus sit è cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum. Superbia in diabolo est, humilitas contrà in Christo est. Superbia tātam vim in diabolo habet, vt veritatem cognitam impugnet. Nouit enim Deum, sed tamen & illi suum honorem inuidet. Vnde & Psaltes ait: Superbia eorum qui te oderūt, ascendit semper. Quid ergo mirum est, si aut Iudæi, aut hæretici, superbia tumentes, à seipsis spiritum Dei, & & verum scripturarum sensum abiecerunt? Christus igitur salutis omnium, maximè verò domus Israël amantissimus, omnibus modis Iudæos concutere, & ad mentem reducere nititur: Nunc tot testimoniis, nunc ipsa suorum scelerum conscientia, nunc Dei vindicta, quæ ipso etiā eos accusante Mose illis facilè incumbat. *Nolite*, inquit, *putare quia accusaturus sim vos apud patrem*: ego inquam solus, cuius accusationem & verba parui pēditis. Alioquin si nec omninò eos Christus accusaturus est, quomodo alibi (Matthæ. 10.) ait, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Et quicunque negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo? Patet enim accusatum iri omnes apud patrem per Christum, qui eum non susceperunt, vt scribit Cyrillus Alexandrinus libro 2. in Ioann. capit. 8.

Cyril.Alex.

Sed hoc ideò dictum est de Muse, quia illius authoritatem præferebant. Vnde & cæco nato dixerant, Tu discipulus illius sis, nos Moysi discipuli sumus. Et (Ioann.9. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit. Albertus Magnus in Ioann. *Nolite putare quòd ego*, qui personam iudicis gero, quam in iudicio exhibebo, *accusaturus sim vos*, quia alia est persona agentis, alia persona iudicis, *apud patrem* in districto examine. Non enim nunc veni vt iudicem, sed vt saluem. In futuro autem veniam vt iudicem: & ideò nunc neminem accusabo, cùm nullius aduersarius sim, sed omnium communis iudex æquè paruum & magnum iudicans. Accusatores autem sunt in iudicio plures. Accusat enim consciētia per peccati testimonium: accusat legislator per legis transgressum, vel omissum præceptum: accusat custodiens Angelus per custodiæ suæ perditum effectum: accusat diligens Prælatus per solicitudinis suæ opus perditum: accusat malè ædificatus proximus per malum sibi datum exemplum: accusant omnes creaturæ per virtutis suę perditum obsequium. De conscientia quidem dicitur Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, & defendentium, in die quo iudicabit Dominus occulta hominū, secundum Euangelium meum. De accusatione legislatoris hic agitur. *Est Moyses qui accusat vos in quo vos speratis*. De Angelo accusante, Es.34. Angeli pacis amarè flebunt. Hierem.51. Curauimus Babylonem, & non est curata, relinquamus eam. Es. 49. Dixi, in vanum laboraui, sine causa fortitudinem meam consumpsi. Cætera etiam sunt huiusmodi. Facit autem hæc Christi sententia de Moyse, ad cōfundendum errorem Hagiomachorum, qui negant nos sanctis, qui ex hac vita emigrarunt, curæ esse. Quæro scilicet, *quomodo Moses apud patrem accusat Iudæos*: Moses, inquam, à tam longo tempore vita functus, nisi & ille de Iudæis & populo suo post mortem cogitet? Non simpliciter hoc de illius scriptis dicitur: nam illa apud patrem, id est, in illa gloria non sunt: sed agitur de Mose, qui *apud patrem* sit, id est, adinstar Abrahæ & Lazari secura suæ gloriæ expectatione perfruatur: cuius nec minùs voces & vota audiat summus ille pater, immò & multò magis, quàm pater Abraham audiebat clamorem diuitis epulonis in tormentis inferni positi, etsi inter vtrumque magnum chaos firmatum esset. Ille quidem in terra positus, accusabat populum, & aliquando pro illo precabatur. Orabat quidem in monte, dicens: Cur, Domine, irascitur furor tuus in populum tuum? Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me potiùs de libro vitæ. Nec quieuit, donec Deus repropitiatus est populo suo. Verùm cùm tandem illos obduruisse, & in dies pessimos euasisse, suas verò exhortationes paululum proficere cerneret, *accusabat eos* apud patrem. Vt enim legimus Numer. 11. murmurantibus illis pro carnium concupiscentia, Mosen ad Deum accessisse, & dixisse, Cur afflixisti seruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te, & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? siquidē hæc Moysi res intoleranda videbatur. Nunc quoque non deserit populum suū, sed & in eum, vt pater in filios, afficitur. Nec dubium quin & pro eis apud patrem deprecetur, cùm & illos, vt dicit Christus, apud patrem accuset. Accusat derisores, & aduersarios legis suæ Iudæos, qui nec resipiscere, nec Christum Dei, quem illis toties commendauerat, admittere voluerunt. Interim verò, quis illum dubitet pro resipiscentibus apud patrem precari? Hieronym. Epist.2. ad Riparium contra Vigilantium. Si Apostoli & martyres adhuc in corpore cōstituti, possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Deo veniā, & Stephanus imitator Domini, primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur: & postquàm cum Christo esse cœperint, minùs valebunt? Hanc de Moyse, vt & de cæteris, conclusionē elicit Hieronymus, quòd cum hic viuens pro populo suo deprecatus sit, multò magis nunc, cùm ad patrem migrauerit. Auget & istam sententiam id quod Christus adiicit, *In quo vos speratis*. Mortuus erat Moyses, & tamen in Moyse sperabant Iudæi. Num ergo agnoscebant & illum curam agere, & pro ipsis apud patrem patrocinari? Nimirùm idem ab eo auxilium expectabant, quod senserant olim. Nam cùm Dominus Gentem istam penitùs deleturum se minaretur, intercedebat Moyses, & Deū placabat. Vt cùm Dominus diceret, Exod.32. Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in Gentem magnam. Et Numer. 14. Vsquequò detrahet mihi populus iste? Quousque non credet mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis? Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam: te autem faciam principem super Gentem magnam, & fortiorem quàm hæc est. Tum nimirùm quàm tutò in Mose spes suas populus coniecisset, apparuit, cùm & ille tam ardenter orabat, vt & Dominum Deum flecteret, & populo gratiam impetraret. Idem (Numer.12.) Maria in suæ lepræ curatione experta est. Spectabant igitur Iudæi in Mose, facturum illum suis apud patrem precibus, vt non relinqueret plebem suam, sed ei propitiaretur. Sic Syngelus Martyr in oratione Dionysiaca, vocat Dionysium Areopagitam martyrem, ἀγιασμὸν & Parthisiorum tutelarem. Sic Prudentius in libro Peri Stephanō, in sanctos Fructuosum, Augurium & Eulogium, ita canit:

Exultare tribus licet patronis,
Quorum præsidio fouentur omnes
Terrarum populi Pyrenæorum.

Chrysostom. tom.4. hom.26. in 2. ad Cor. cap.12. & tomo 5. hom.66. ad popul. Antioch. Audebis igitur quæso horū Dominum nuncupare mortuum, cuius serui, vel mortui, terrarum orbis regum sunt protectores? Nec hoc tantùm quis Romæ fieri viderit, sed & Constantinopoli. Nam & hîc Constantinum magnum ipsius filius honore magno censuit haberi, si pro foribus Piscatoris paternum corpus collocaret. At verò obduratis peccatoribus preces sanctorum minimè prosunt, sicut & rebellium infideliūmque Iudæorum spes in Mosen vana est. Tantū enim abest, vt pro his deprecaturus sit, *quòd accusat eos apud patrem* de cordis duritia & infidelitate. Chrysostomus hom.1. in 1. ad Thessal. capit.1. Quid, inquit, profuit Iudæis Hieremias? Nónne tertiò Deum adiit oraturus, & is tertiò audiuit: (Hierem.7.) Ne ora & ne obsecra pro populo hoc, quia non exaudiam te? Quid commodi contulit Sauli Samuel? Nonne (1.Reg.15.) vsque ad extremum diem super ipso Saule lugebat? Neque enim vtcunque orabat solum. Quid emolumenti ipsis attulit Israëlitis? Nunquid dicebat, (1.Reg.12.) Absit hoc à me, vt cessem orare pro vobis? Nonne omnes denique perierunt? Dicetis: Nihil igitur orationes sanctorum adiuuant? Immò iuuant maxi-

mè:

Sancti orant pro aliis.

Superabant in Mose defuncto.

Syngelus M. Prudentius.

me: sed cùm nonnihil boni operis ipsi conficimus, cooperantur orationes, tum & auxiliares fiunt. Hæc Chrysostomus. Inde fit, vt Christus sperare Iudæos in Mosem dicat, nec frustranea illis spes eis futura esset, si modò ad mentem rectissimè, & Christú, de quo ille prædixit, agnouissent: verùm cùm ex aduerso Mosis doctrinam impugnent, illos à Moyse accusari affirmat. *Si enim*, inquit, *crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi*: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis nó creditis, quomodo verbis meis credetis? Legebant scripta Mosis, & non credebant Moysi: quia non penetrabant hucusque, quousque fides. Quanta enim & quot ille suis non modò verbis, sed & institutionibus inuoluit, quæ Christum ipsum prænunciarunt, aut præfigurarunt? Dicit autem *forsitan*, ad designandam liberi arbitrij voluntatem. Nemo enim inuitus credit, aut diligit: sed semetipsum subiicit in obsequiú fidei. Augustin. lib. 1. Quæst. ad Simplicianum, qu. 1. In libero, inquit, arbitrio habet homo vt credat liberè, & accipiat gratiam: vt iam illo, qui eam donat, liberante, & adiuuante omni peccet. Verùm fortasse quis obiiciet, maiorem Moysi authoritatem tribui quam Christo, cum ipsemet Christus dicat, *Si Moysi scriptis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Sed omnia pensanda, & occasio, quæ Christum in ea verba moueat, attendenda est. Pluris illi faciebant Moysem quam Christú. Itaque si Moysi, cui tanta deferunt, non credunt, quomodo Christo credituri sunt? Moses iam ex longa traditione ab iis admittebatur, Christus videbatur esse nouicius. Et licet Christus miracula faceret, idem tamen a Mose factum agnoscebant, etsi non eadem authoritate & modo, quæ ipsi præ infidelitate discernere non poterant. Mosen clamabant omnes, Christum autem auersabantur. Solent enim præsentia minùs mouere. Inde factum est, vt Moses præsens & visibilis populo, etsi miracula faceret, contemneretur etiam à suæ Gentis hominibus. Absentia verò sui desiderium prouocant. Quod & in Moyse manifestum apparuit. Statim enim atque illó assumpsit Deus, luxerunt eum filij Israël triginta diebus. Ad eum sanè modum Christus vt præsens, & omnibus familiaris contemnebatur: cùm interim alta mente reposta maneret Moysi opinio. Inde fit, vt sicut propter vnumquodque tale, & illud magis, iuxta Philosophorum sententiam, ita si propter Moysi testimonium, Christi ipsius doctrina attendenda est, in ordine quoad nos: consequatur, vt cótempto Moysi testimonio, multò magis contemnatur Christus: Eó autem maximè contemnatur, quòd ipse neminem suo, sed aut patris, aut operum, aut Ioannis, aut scripturarum, aut Mosis ipsius testimonio sistat. *De me enim*, inquit, *hic prædixit*. Apud Deum, & fideles vtique maioris præ Moyse authoritatis est Christus, & tantu maioris, quanto præ seruis filius in domo patrisfamiliàs est dignior. Moses enim vt seruus, ait Paulus in Epistol. ad Heb. Christus autem filius est. Verùm apud Scribas & Pharisæos, qui Christum nihili putabant, non eadem conclusio est. Interim enim dum Moysen inclamarent, Christum explodebant, & calumniabantur. Cyril. Alexandrinus libro 2. in Ioann. cap. 9. Audiant oro Iudæi, & intelligant, quomodo per imperitiam & arrogantiam suam, æternam in seipsos vltionem conuocarunt: quomodo torqueantur æternis suppliciis, omni spe bonorum priuati, quia non crediderunt Moysi: cui si credidissent, & Christo certè, & de quo ille scripsit, credidissent. Nonnus Panopolitanus, sicut & Cyrillus, in eo maximè insistit, quòd scriptura iam diuturnis temporibus admissa, magis vigeat, quàm præsens verbum: Inde consequatur, vt si Iudæi nihil deferant sacræ Mosaicæ scripturæ, quam patres eorum tot annos venerati fuerant, minus deferant Christi verbo, quod à paucis diebus audiunt. Sic enim habet Nonnus in translatione Euangelij Ioannis:

Cyril Alex. *Hoc in confusionem Iudæorum.*

Nonnus.

εἰ δ' ἄρα κείνου
γράμμασιν οὐ πείθεσθε, τάπερ θεὸς ἔπλασε κόσμου,
μᾶλλον ἀπειθήτοισιν ὅλον δίζεσθε μενοιναῖς
ἄγραφον ἡμετέροιο στόματος ἀΐοντες ἰωήν;

Si autem illius
Literis non estis persuasi, quas Deus largitus est mundi,
Magis implacabilibus vnde suspicatis mentibus,
Non scriptam nostri oris audientes vocem?

Hoc nimirùm tantum est, ac si dicat, Si neque scripturis tam antiquis & probatis fidem adhibetis: quod iis credituri estis, quæ ego, propter humilitatem & paupertatem apud vos contemptibilis, dicturus sum? Nec enim me vt Mosen, neque vt minimum omnium Prophetarum suscipitis, sed quasi legis aduersarium insectamini.

Purgantur discipuli à Pharisæorum calumnia, qua illos sabbatum violasse, spicarum confricatione & vellicatione contendebant. sed & sabbatum vrgente necessitate, & pietatis operibus minimè violari concludit.

Matth. 12.	Marc. 2.	Luc. 6.	Ioã.
In illo tẽpore abiit Iesus per sata, sabbato: discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis. At ille dixit eis, Non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erãt? quomodo intrauit in domú Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cũ eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut nõ legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatũ violant, & sine crimine sunt? Dico autẽ vobis, quia tẽplo maior est hic. Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis, etiam sabbati.	Et factum est iterũ cùm sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperũt progredi, & vellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei, Ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet? Et ait illis, Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introiuit in domũ Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quos nõ licebat manducare nisi solis sacerdotibus, & dedit eis, & qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.	Factum est autem in sabbato secũdoprimo, cũ transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant, cõfricantes manibus. Quidam autẽ Pharisæorũ dicebãt illis, Quid facitis quod nõ licet in sabbatis? Et respõdens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cũ esuriret ipse & qui cũ illo erant: quomodo intrauit in domũ Dei, & panes propositionis sumpsit, & mãducauit, & dedit his qui cũ ipso erãt, quos non licet mãducare nisi tantũ sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia Dñs est fili⁹ hominis, etiã sabbati.	

Introductio.

PETRVS Chrysologus, Serm. 171. Sicut fulgura, cùm saxa, montes, arbores, ipsa domorum culmina, terribili collisione dissoluunt, sensus hominum mentésque corripiunt: ita Dominus quoties in Pharisæos intonat, suos timore salutari corrigit & emendat, sicut & consequens Euangelicus sermo producit. Nam Christum Pharisæi calumniabantur, quòd & ipse, & eius discipuli legem sabbati præuaricarentur: discipuli quidem, vt qui in sabbato spicas vellicarent: ipse verò, quòd hominem manum aridam habentem sanitati restituisset. Verum ita agit Christus, vt ipsos & scripturis, & suis ipsorum obseruationibus contundat. De priore quidem, nimirùm de discipulis spicas vellentibus, nunc agendum est. *Factum est iterum in illo tempore*, id est, circa festum Paschatis, quo Christus paralyticum ita sanum reddidit, vt & suum grabbatum ferret, & in templum gratias acturus Deo, pergeret: *Abiit Iesus per sata*, quæ tum pro ratione Paschatis, & eminentioris solis, spicas emiserant, & messem breui aduenturam promittebant: cùm ipsius messis primitiæ in festo Pente-

Summa.

Quo tempore hæc facta sint.

costes consequenti offerrentur. *In sabbato secundoprimo*, *δευτεροπρώτῳ*, id est, in secundo sabbato solenniori ab illo primo, quod maximè solennitati deputabatur. Nam cùm à decimoquarto die mensis Nisan ad vesperam comederentur Azima, vsque ad diem 21. eiusdem mensis ad vesperam, & septem diebus Paschalis festiuitas celebraretur, vt præcipitur Exod. 12, consequitur omnino vnũ saltem ordinarium sabbatum his septem diebus inuolui: Nimirùm vt sic computemus, diem Cœnæ magnum sabbatum præcedere, nullum sanè aliud ordinarium sabbatum consequetur, id est, nulla alia dies septima his octauis includetur, quàm illa dies septima, quam per excellẽtiam Iudæi omni tempore colunt, & sabbatum, id est, requietionem vocant. Pone scilicet manducationem agni in priore vespera parasceues, id est, illius præparationis, qua omnes diem illum magnum præueniebant, ne quo seruili opere à cultu Dei auocarentur. Quid consequitur? Dies magnus ille sabbati, vt nuncupatur à Ioanne. Et cur dies magnus? Cur sabbati dicitur? Nunquid & cæteri dies istius solennitatis à sabbato dicebantur, quia in iis ab operibus seruilibus quiescebant, & totos se Deo consecrare debebant? Nam & ita Euangelistæ scribunt, Prima sabbati, Altera sabbati. Secunda sabbati: id est, altero die a sabbato illo solenniori. Iam si omnes illi dies, propter rationem festiuitatis, à sabbato seu quiete denominabantur: quid hîc significat sabbatum secundoprimum? Atqui secundum statuere non possumus, nisi & agnoscamus primum. Facilè autem quisque intelliget, primum sabbatum nuncupari diem illum solenniorem, qui parasceuem consequebatur, & propter quem parasceue seu præparatio fiebat: sicut & Christus dixisse putabatur Iudæ, Para nobis quæ necessaria sunt ad diem festum. His ita constitutis, vt prima dies Azimorum sit in ipsa vespera priore parasceues, & ipsa parasceue, fac vt septimam constituas. An occurret tibi aliud ordinarium sabbatum, præter illud, quod magnæ festiuitati designatur? Ordinarium enim sabbatum dico, diem illam, quæ ordinaria septem dierum reuolutione recurrit, quod & Deus pro solenni haberi voluit. Septem diebus agebatur Paschalis festiuitas, inchoabatur vno saltem die ante magnum seu ordinarium sabbatum. Relinquitur igitur, quòd vnũ tantum sabbatum ordinarium hac Paschali solennitate includebatur. Quod ergo erat sabbatum *δευτερόπρωτον*, secundoprimum? Sunt qui existimant fuisse secundam diem ab illo insigniori sabbato, sunt qui postremam festiuitatis diem, nimirùm septimam: quę dicatur *sabbatum*, non quòd septima dies sit, si attendas reuolutionem ordinariam dierum secreta festiuitatis ratione: sed quòd sit vna ex his diebus, quibus interim dum festiuitas celebraretur, quiescerent omnes ab operibus suis. Vocatur autem sabbatum non simpliciter (sic enim vocantur & cæteri dies festiuitatis) sed sabbatum *secundoprimum*, aut quòd consequatur illud magnum sabbatum, aut quòd sit postremum istius solennitatis. Solebant enim Iudæi primum & postremum diem pro solennioribus habere.

Quid sabbatum secundo primum.

Quicquid sit, constat id contigisse iis diebus, quibus omnes festiuitati intentiores erant. Inde factum est, vt & ipsi Pharisæi, qui Dominum Iesum ab omnibus magnifieri viderent, tum maximè inuidentes, insidiarentur ei. *Et cum sabbatis ambularet per sata.* Hac illi & suis multis diebus fuerat, vt ex eo loco, ad quem noctu oraturus diuertebat, Hierosolymam conueniret. Verùm nulla sese obtulit calumniæ occasio, nisi illo die *secundoprimo*: tunc enim *discipuli eius esurientes cœperunt progredi, & vellere spicas, & manducare confricantes manibus.* Hieronymus in Matth. In alio quoque Euangelista legimus, quòd propter nimiam importunitatem nec vescendi quidem habebant locum, & ideò sicut homines esuriebant. Quòd autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur: vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Et poterat quidem Christus suos abũdanter pascere, qui etiam modico pane quinque millia hominum pauit: verùm ita malebat suos instituere, vt ferendæ fami assuescerent, sciréntque modicis esse cõtentos. Futurum enim erat, vt post discessum ipsius famem experturi essent. 2. Cor. 11. In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in frigore & nuditate. Regnum enim Dei non est esca & potus: sed

Hierony.

Frugalitas discipulorum Christi & austeritas.

Qui cupit optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudauit & alsit.

Horatius libro de arte Poet.

Chrysost.

Chrysostomus hom. 40. in Matth. Tu igitur abstinentiã discipulorum mecũ admirare, quomodo nullam corporis curam habeant, sed sine præparatione aliqua, cõtinua ferè cogantur inedia premi, neque tamen à Christo abscedant: nam nisi malo inediæ nimiùm vexarentur, nunquam certè illud in sabbato fecissent. Et hæc sanè Christi schola est, in qua pati & esurire discimus, vt tandè abundemus magis. Venter pinguis sensum gignit tenuem, vt in prouerbio dicitur. Ideò

Esuriem frequenter.

Non iacet in molli veneranda scientia lecto,

nec inter fercula aut scyphos aliquis ad Philosophiam gradum fecit. Quid verò hominibus ventri & deliciis deditis cum Theologia est? Scio esurire, scio abundare, dixit Paulus: ita tamen vt interim dum abundaret, esuriret. Tanquam nihil habentes, inquit, & omnia possidentes. Ideòq; quisquis Christo initiatur, discat magis pati, quàm iis abundare, quibus si seipsum addixerit, possit a professione sua diuerti. Præuidebat Christus hac rerum & ciborum abundantia, multos Ecclesiæ suæ ministros in vile otium defluxuros esse: hinc fit, vt suus, & nos in illis, fami & esuriei assuefaciat. Famis igitur istius causa non tam necessitas, quàm Christi, vt suos probaret, dispensatio fuit. Hoc etiam hinc emergebat, si humanas causas consideres, quòd tanta populi frequentia premebantur vt neque victui necessaria parare possent. Mar. 3. Conuenit turba, ita vt nec panem possent manducare, in quo notatur instantia prædicationis Domini. Ioan. 3. Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Præferebat enim omnium salutem & ædificationem proprio cibo. Quid autem mirũ, si discipuli esurientes vellicant spicas? Prouerb. 17. Anima esuriens etiam amarum sumit pro dulci. Iob. 6. Quæ priùs nolebat anima mea tangere, iam præ angustia cibi mei sunt. Quantum ergo aberrant ab iis, de quibus Amos 6. Comedunt agnum de grege, & vitulum de medio armenti, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento sunt delibuti, & nihil compatiuntur super contritione Ioseph, id est, pauperum Christi. At verò cum eis erant computandi, de quibus Heb. 11. egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. 1. Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. 1. Corint. 4. Vsque in hanc horam esurimus, & sitimus, & nudi sumus. *Quidam autem Pharisæorum videntes, dicebant illis Quid facitis, quod non licet in sabbatis? Et dicebant ei, Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere sabbatis.* Hi Pharisæi, velut cæteris iustiores, Christum comitabantur inter reliquam turbam, non vt ab illo discerent, sed vt obseruarent illius dicta & facta, haberéntque quod arguerent, tanquam studiosi diuinæ legis obseruatores, quibus quasi peculiariter hoc muneris demãdatum esset, vt singulorum vitam & religionem obseruarent, & arguerent. Prætexebant igitur sabbati præscriptum, Exod. 20. & Deuteron. 5. quo cauetur ne quis opus aliquod seruile in eo agat, necessitatem proximi nihil interim spectantes. Neque enim reprehendunt discipulos, hac tantũ ratione quòd spicas vellicent, sed quod id faciant in sabbato: quasi legis præscriptũ tale esset, vt & homines mori fame potiùs sinerent, quàm vt ipsi sibi, aut aliis in tali necessitate succurrerent. Non arguunt igitur discipulos, q in sabbato ambulent: nam cùm non omnes possent in ipso templi atrio pernoctare, opus erat vt saltem permitterent à diuersorio suo quemque progredi ad vsque solennitatis locum: verũ præscribebantur certa locorum spatia, quibus progrederentur. Vnde Act. 1. dicitur mons Oliueti distare ab Hierusalem, habens iter sabbati. Id tãtũ sibi sufficere existimant, quòd licet esurientes, spicas in sabbato vellicent. Non disserunt, sint ne aut illorum, aut alienæ spicæ: pro rato enim habent id in necessitate licere, si modò nõ in sabbatu. Legerant enim id Deut. 23. Ingressus in vineam proximi tui, comede vuas quantum

Christus suos assuefacit fami.

Quid d... ab A... qui... tibus ... sia ... pi...

... & ...ia.

Spatium iter in sabbato.

tib placuerit, sotas autem ne efferas tecum. *Et respondens Iesus dixit ad eos.* Volebat enim discipulos simplices, velut pastor oues, aut pater filios, contra lupos & æmulos tueri: vt nobis spem certam ingereret, quòd nostræ causæ patrocinium suscepturus sit. *Nunquam legistis*, 1.Reg. 21. vos qui de lege, & eius cognitione gloriamini: *quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licebat manducare, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?* Obiectam calumniam refutat exemplo Dauidis, quem excusabat necessitas, cùm vrgente fame panes prohibitos manducaret. Atqui vtrumque prohibuerat Deus, non minus dicet, ne laici panes sanctos manducarent, quàm ne quod opus fieret in sabbato. Hoc verò, inquit, si legistis, qui fit vt Dauidis factum excusetis, discipulos autē meos accusetis, cùm non minùs illos, quàm olim Dauidem necessitas impellat? Adde quòd pluris longè sunt panes propositionis, quam spicæ: & vnum tamen excusatur in Dauide: qui fit igitur vt alterum dānetur in discipulis meis? Historia hæc legitur 1.Regum, 21. Venit Dauid in Nobè ad Achi-melech sacerdotem: & obstupuit Archi-melech, eò quòd venisset Dauid. Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum? Et ait Dauid ad Achi-melech sacerdotem: Rex præcipit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim: nam & pueris condixi in illum, & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quicquid inueneris. Et respondens sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantùm panem sanctum: si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus. Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porrò via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificeabitur in vasis. Dedit ergo sacerdos sanctificatum panem: neque enim erat ibi panis, nisi tantùm panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur calidi. Duo autem hic quæruntur, ad conciliationem historiæ cum verbis Christi. Vnum est, quomodo Christus summum sacerdotem Abiathar, scriptura verò Achi-melech nuncupet. Alterum, quomodo Christus dicat porrectos esse panes Dauidi, & his qui cum eo erant, cùm scriptura dicat, Quomodo tu solus, & nullus est tecum? Theophylactus in Marc. Quærunt autem quidam, inquit, quomodo Euangelista Abiathar nunc sacerdotem nominat, liber autem Regum Achi-melech illum nuncupauit. Dicendum igitur, quòd fortassis duo nomina habuerit, idémque sit Abiathar & Achi-melech. Vel etiam aliter. Liber Regum sacerdotem dicit esse Achi-melech, Euangelista autem dicit Abiathar esse Pontificem. Vnde hæc non sunt inter se diuersa. Erat enim sacerdos Achi-melech, Pontifex autem Abiathar. Hieronymus tamen in Matthæ. Achi-melech Pontificem noncupat. Sed & per emphasim sacerdos vocatur in libris Regum, quòd esset sacerdotum princeps. Quòd binomius fuerit, non modò Theophylactus, sed & Chrysostomus scribunt. Verùm melius dici posse censet Albertus Magnus in Marc. id quod legitur in Glossa ordinaria. Non te turbet, inquit Glossa, quòd alij dicunt Achi-melech: ambo enim tunc illic aderant, Achi-melech pater, & Abiathar filius: qui occiso patre à Saule, comes exilij Dauid factus est, & eo regnante, summus Pontifex maioris nominis quàm pater, & ideò dignus, cuius Dominus mentionem faceret, quasi summi sacerdotis, etiam patre viuente. Itaque ex eo loco facilè soluitur quæstio, quæ fieri potest ex aduerso: Nimirùm cùm vnus fuisse debuerit summus sacerdos, quomodo Abiathar filius patre Achi-melech viuente talis fuisse nuncupatur: præsertim cùm satis constet Achi-melech patrem eius, summum sacerdotem fuisse? Respondet Glossa, hoc nomine donari Abiathar à Christo, non quòd talis tunc fuerit, cùm ad illum primùm venit Dauid: sed quòd hunc tandem summum gradum assecutus est, & feliciter administrauit: vnde & eo nomine dignum illū posteritas censuit. Quòd si rursus quis contendat, non sibi constare hæc, quòd Dauid venerit ad Achi-melech, vt dicitur in libris Regum, & quòd ad Abiathar, & ab eo panes petierit, vt dicitur in Marco: Respondemus Dauidem vt familiariorem, & ferè coætaneum, requisiisse hac in re primùm Abiathar filium, vt per eum patrem Achi-melech summū sacerdotem flecteret, & id quod postulabat, assequeretur. Quòd enim Abiathar fuerit Dauidi familiarior, constat ex eo, quòd se comitem itineris dedit. Plures autem tunc temporis, quo Dauid accessit, fuisse præsentes sacerdotes manifestum est, ex eo quòd postea Saul propter hoc factum omnes interfecit, quasi conscios huius largitionis factæ Dauidi. Altera quæstio est, quomodo Marcus scribat datos esse panes Dauidi, & his qui cum eo erant, cùm tamen liber Regum narret, interrogatum illum ab Achi-melech, Quare tu solus, & nullus est tecum? Sunt qui respondeant nullum omninò tunc fuisse cum Dauide. Quod astruunt, ex eo quòd Dauid, statim atque iaculum illud tertiùs à Ionatha proiectum, & signum suæ fugæ accepit, citiùs & nullo cōmunito sibi consuluerit. Verùm cur ergo de pueris agebatur, an essent mūdi à mulieribus? Sunt qui dicant, Dauidem simulasse habere se qui eum expectent, donec è loco sacro redeat. Verùm hæc neque videntur tam commodè ad veritatem historiæ accedere. Ego meliùs censuerim, non fuisse tam miserum, & ab omnibus derelictum, sed neque tam coactum Dauidem, vt non illum pauci, saltem aliqui sequerentur: cum legamus 1.Regum 22. illum tandem in speluncam Odollam fugientem, à plurimis esse susceptum. Verùm hic dicitur, *Quomodo nullus tecum?* Quia si conferas numerum seruorum, & comitatus ordinarij, quem habuit Dauid, post truncatum Goliath, cum paucorum illorum numero, qui tunc eum sequebantur, solus esse reputabitur, & nullus cum eo. Adde quod neque se Dauid quinque panibus & gladio Goliath onerasset, ad fugam, nisi quosdam comites haberet, quibus hos panes distribueret. De panibus autem sanctis agitur Leuit. 24. Per singula sabbata mutabuntur coram Domino, suscepti à filiis Israël fœdere sempiterno: eruntque Aaron & filiorum eius, vt comedant eos in loco sancto, quia sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini iure perpetuo. Hieronymus in Matthæ. Et tamen hoc tantùm sacerdos interrogauit, si essent mundi pueri à mulieribus: & illo respondente ab heri & nudiustertius, non dubitauit panes dare: Melius arbitratus, Propheta dicente Osee 9. *Misericordiam volo, & non sacrificium:* de famis periculo homines liberare, quàm Deo offerre sacrificium. Hostia enim placabilis Deo, hominum salus est. Opponit ergo Dominus, & dicit: Si & Dauid sanctus est, & Achi-melech Pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis vterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est: cur eandem famem non probatis in Apostolis, quam probatis in cæteris: quanquam & in hoc magna distantia sit. Isti spicas in sabbato manus confricant: illi panes comederunt Leuiticos, & ad sabbati solennitatem accedebant Neomeniarum dies, quibus in conuiuio requisitus fugit ex aula regia. Chrysostom. homil. 40. in Matthæ. Sed quid ad propositum, inquies? Non diem sabbati Dauid contempsit. Maius certè quod dicis, quo præcipuè sapientia Christi demonstratur, qui die sabbati prætermisso, aliud quoddam exemplum protulit, ipso sabbato maius. Non est profectò æquale diei solennitatem non obseruare, & sacram illam mensam, ad quam tibi accedere nefas sit, manibus contrectare. Sabbatum quippè solutum fuerat, immò verò & in circuncisione, & in aliis compluribus sæpè soluitur: Et in Hiericho hoc esse factum licet conspicere. (Ios. 5.) Quomodo igitur hac de re Dauidem non criminatus est, præsertim cùm maior hinc culpa cædis sacerdotum, atque interitus exordium sumpserit? Quam rem non ideò posuit, quoniam ea sibi sola sufficiunt, quæ ad propositum spectant. Adde quòd vt ex Hieronym. audiuimus, si diei solennitas attendatur, tum fuerint Neomeniarum dies, dixerim

Abiathar Dauidi familiaris.

Quomodo Dauid solus, & tamē dicitur, & his qui cum eo erant.

Panes sancti mutabantur singula sabbata.

Hierony.

Chrysost. *Quomodo sit hoc exemplu ad propositu.*

Glossa.

rum

tum forsan & sabbatum fuisse, cùm audiamus ex superiore Leuitici sententia panes propositionum sabbatis mutari solitos: & ex Regum historia intelligamus calidos panes mésæ propositionis superpositos fuisse, vt alij tollerentur: tunc cù venit Dauid ad Achi-melech. Hoc in facto, Achi-melech summus sacerdos dispensauit. Licet enim summo Pontifici multa de iure communi relaxare, vbi causa publicæ necessitatis, vel vtilitatis occurrerit.

Licet summo Pontifici in multis dispensare.

Bernard.

Bernardus libro tertio de consideratione, ad Eugenium Papam. Quid, inquis, prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, vt ignorem positos vos dispensatores: sed in ædificationem, non in destructionem. Deinde quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. (1. Cor. 4.) Vbi necessitas vrget, excusabilis dispensatio est. Vbi vtilitas prouocat, dispensatio laudabilis est. Vtilitas, dico, communis, non propria. Nam cù nihil horum est, non planè fidelis dispésatio, sed crudelis dissipatio est. Vtrumque igitur attédebat Achi-melech: necessitatem quidem in Dauide, quem premebat esuties: publicam autem vtilitatem, non modò quod nosset illius personæ conseruationem Reipublicæ esse summè necessariam, sed & audiret ex eo missum se esse à rege: vnde & dabat intelligi præcipua sibi regni negotia concredita esse. Ex hoc etiam facto intelligimus dispensari cum quibusdam de cibis alioquin prohibitis, aut ratione infirmitatis, aut vrgentis necessitatis.

In dispensatione quid attendendum.

Dispensatio de cibis tempore abstinentia.

Narrauimus aliquando in ipso quadragesimæ tempore Spiridoné Episcopum Cyprium parasse carnes suillas peregrino cuidam Christiano, quòd præter illas nihil domi haberet, quo hominem reficeret, vt legitur hist. Tripart. Cassiodori lib. 1. cap. 10. Fuit illa dispensatio in casu summæ necessitatis: sed & si quis infirmus est, olus manducet, inquit Apostolus. Aliquantulum etiam Timotheo indulget: Vino modicè vtere, propter stomachum.

Sozo. lib. 1. cap. 11. hist. eccl. Nicep. lib 8. c. 42.

Bernardus.

Vnde & Bernardus in Cantica Cant. longè aliud censet, si quis abstineat, aut de errore, id est, inductus hæresi Manichæorum, qui cibos immundos, & a malo Deo formatos esse censebant: aut de consilio medicorum. Ad eundem quoque modum, multum interest an quis cibis vtatur, vt olim Aeriani, per contemptum abstinentiæ Ecclesiasticæ, an propter necessitatem, aut infirmitatem. Nec quidé Hieronymus omittit, quod requirebatur ad panum propositionis manducationem. Hos enim, inquit, nec Dauid, nec pueri eius acceperunt, antequam se a mulieribus mundus esse respondissent. Quam vero maior mundities requiritur ab his, qui mésæ Domini participes esse volunt, & ad sacrosancti Christi corporis epulum accedunt? 1. Corinth. 10. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat indignè, iudicium sibi manducat.

Quanta puritas ad Eucharistiam requiritur.

Irenæus.

Sacerdotibus debentur decima.

Irenæus libro 4. in hæres. cap. 2. hoc discipulorum factum excusans, etiam adiicit, debuisse illos, quemadmodum & olim sacerdotes, ex aliorum fructibus sumere, quæ essent ad vitæ necessitatem, vt decimas, oblationes, & similia. Per legis verba, inquit, suos discipulos excusat, & significat licere sacerdotibus liberè agere. Velut sacerdos autem fuerat Dauid apud eum, quamuis Saul persecutionem faceret ei. Sacerdotes auté sunt Domini Apostoli, qui neque agros neque domos hæreditant hîc, sed semper altari & Deo seruiunt. De quibus & Moyses in Deuter. in benedictione Leui ait, Qui dicit patri suo & matri suæ, Non noui te, & fratres suos non agnouit, & filios suos abdicauit, custodiuit præcepta tua, & testamentum tuum seruauit. Qui autem sunt, qui reliquerunt patrem vel matrem, & omnibus proximis renunciauerût propter verbum Dei, & testamentum eius, nisi discipuli Domini? de quibus iterum Moyses: Hæreditas autem, inquit, non erit eis. Dominus enim ipse hæreditas ipsorum. Et iterum: Non erit sacerdotibus Leuitis in tota tribu Leui pars, neque substantia cum Israël. Fructificationes Domini, substantia eorum: & manducabunt eas. Propter hoc & Paulus: Non ignoro, inquit, datum, sed requiro fructum. Discipulis, inquit Dominus, Leuiticam substantiam habentibus, licebat eis esurientibus a seminibus accipere escam. Dignus enim operarius esca sua. Et sacerdotes in templo sabbatum profanabant, & rei non erant: quia cum essent in templo non secularia, sed dominica perficiebant, ministeria legis adimplentes, non autem prætereuntes legem: quemadmodum ille, qui a semetipso arida ligna attulit in castra Dei, iustè lapidatus est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, abscindetur, & in ignem mittetur: & quicunque templú Dei violauerit, violabit illum Deus. *Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt?* Hieronymus in Matthæ. Calumniamini, inquit, discipulos meos, cur per segetes transeuntes spicas vulserint, & hoc fecerint famis necessitate cogente, cum ipsi sabbatum violetis, in templo immolantes victimas, cædentes tauros, holocausta super lignorum struem incendio concremantes: iuxta & alterius Euangelij fidem: circumcidentes paruulos in sabbato, vt dum aliam legem seruare cupitis, sabbatum destruatis. Nunquam autem leges Dei sibi contrariæ sunt, & prudenter vt transgressionis discipuli sui argui poterant, Dauidis & Achi-melech asserit eos exempla sectatos. Veram autem & absque necessitatis obtentu sabbati præuaricationem in ipsos refert, qui calumniam fecerant.

Hieronymus.

Alia ...

Euthymius in Matthæum. Ipsis, inquit, frequenter recensebat, Non legistis? exprobans illis vanum laborem, vt qui non intelligerent quæ legebant. Nam lex erat, quæ præcipiebat nullum opus fieri in sabbato: & rursus altera lex permittens sacerdotibus, vt sacrificarent sabbato, & propter sacrificium ligna scinderent, ignem accenderent, animalia pascerent, & alia quædam similia facerent. Et certè omninò operabantur: & ita sabbatum prophanabant, siue contaminabant, sed tanquam res sacras operantes sine crimine erant. Historiam itaque Dauid posuit, discipulos venia dignos iudicans, vt prædiximus. Præsens autem sumpsit exemplum, abundè ostendens, quòd omnino sine crimine erant. Et vide à quot partibus hoc côfirmauerit. Primùm à persona. Sacerdotes, inquit. Deinde à loco, quia in templo. Tertiò à reipsa, quia profanabant. Non enim dixit, irritum reddunt sabbatum: sed, quod grauius est, profanabant. Deinde induxit, quod rei caput erat, quòd etiam sine crimine sunt. Proposuit itaque leuiorem responsionem, ac postremùm adduxit fortiorem. Dauid siquidem propter casum inopinatum semel legem soluit de panibus propositionis, & per veniam dimissum est ei crimen: Sacerdotes verò quotidie sine huiusmodi casu legem de sabbato soluêres, per legem suæ transgressionis fructum referunt.

Euth.

Confirmat ... a persona, loco, & ...

Albertus Magnus in Matthæum. Sed obiicitur, inquit, quod opera templi ad cultum Dei pertinebant. Ergo non erant seruilia, nec per illa videbatur violari sabbatum. Responsio: quod in veritate per illa violabatur sabbatum, quia non conueniebant causæ institutionis, neque fini: sed quòd carnaliter & literaliter sabbatum accipitur. Causa enim institutionis sabbati fuit, quia in illa die quieuit Deus ab omni opere exteriori. Quiescens in seipso. Ergo si institutio respondet causæ institutionis, sabbatum est in hoc, quòd nullum penitùs fiat opus exterius. Finis autem institutionis exprimitur Exod. 20. Requiescat homo, & seruus, & ancilla eius: & bos, & asinus ipsius. Huic autem fini non concordabat, quòd aliquid operis in eo fiat, quod lassitudinem corporalem inducat. Si ergo talia opera in sabbato fiant, oportet quòd fiant propter aliquid maius sabbato: Ita quòd religio sabbati cedat illi tanquam maiori. Et sic templum & necessitas hominis, & necessitas animalium maior est sabbato. Et hoc intendit in litera, *Et sine crimine sunt.* Ecce impunitas, cùm tamen dicatur Exodi 31. Qui polluerit sabbatum, morte moriatur. Sed attende, quòd alia est sanctificatio sabbati, & alia obseruatio septimæ diei. Sanctificatio enim sabbati, est sanctificatio quietis. Non enim quiescitur, nisi in eo quod diligitur. Quies ergo cordis est in eo, vbi ponitur finis dilectionis. Hęc autem non sanctificatur nisi in sancto sanctorum, vt in eo quiescatur finaliter: vt separati ab operibus nostris, in nullo quietem inuenientes vltimæ dilectionis, permaneamus in ipso. Et hoc est morale in præcepto de sabbato. Sed in determinatione diei duo attenduntur. Vt in ... pr...

Albertus ...

...ta cuiusque commoditas & conseruatio: nec enim cōtinuo labori satisfacere possemus. Alterum, Dei cultus, quem rectè exequi non possumus, seruilibus operibus intenti. Iam cùm opus aliquod & humanæ saluti, & diuino cultui conueniat, quid est quòd per illud sabbatum solui censeamus? Non enim soluitur ex parte Dei, nec respectu hominum. Nunc verò à minoribus ad maiora progreditur, dicens: *Dico autem vobis: quia templo maior est hîc*. Hieronymus in Matthæum, Hîc, inquit, non pronomen, sed aduerbium loci est: quòd maior templo sit locus, qui Dominum templi teneat. Græca sententia est: λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε. Dico vobis, ipso templo maius hîc, id est, hoc in loco esse. Nimirùm seipsum intelligens, qui eo in loco sit, & maior sit templo, cùm sit idem ipse Deus verus, & templi dominus. Cogitabant enim fortasse sacerdotes, ab illis operibus, quæ per omne sabbatum, propter templi reuerentiam & ministerium fiebant, excusari, ne fortè templi legem præuaricasse censerentur. His autem Christus vtitur, velut à minori ad maius procedens: ac si dicat, Si vos templum hoc materiale, quod meipso multò minus est, vos excusat, ne legem præuaricemini, etsi in sabbatis operemini: quātò magis mea præsentia discipulos meos excusare debuit ab eo quod fecerunt? Sunt tamen qui dictionem μεῖζον, maius, in neutro positam, nō modò ad Christum referri putent, sed ad hominum conseruationem, de qua agebatur, cùm de esuriētibus esset quæstio: cuius ratione potior sit apud Deum, quàm sacrificiorum in templo. Hilarius in Matth. hoc ad Christum refert, & ita mysticum sensum colligit. Alterius, inquit, eos admonet Prophetiæ, vt consummari in se omnia, quæ anteriùs sunt dicta, cognoscerēt in lege. Sabbatum in templo sacerdotes violant sine crimine: scilicet seipsum templum indicans, in quo per Apostolicam doctrinam, populo legis infideliter orante, salus Gentibus datur: quia maior ipse sit sabbato, & absque violatæ legis culpa Euāgelica fides operetur in Christo. Atque vt ostēderet omnē rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit, *Si enim sciretis quid est. Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes*. Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est: & lege cessante, in Dei bonitate saluamur. Cuius quidē dominum si intellexissent, nūnquam condemnassent innocentes, id est Apostolos, quos insimulaturi erant trāsgressæ legis inuidia, cùm sacrificiorū vetustate cessante vniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret, neque existimassent sabbati præscripto dominum sabbati contineri. Euthym. in Matth. Rursum, inquit, ergo ignorantiam improperat scripturarū: quasi dicat, Si sciretis quid significet Prophetæ dictum, quo misericordiam præponit Deus sacrificio, miserti vtique fuissetis adeò esurientium, vt immaturum ederent triticum: nec eis indignati fuissetis, cùm culpa vacarent, etsi non ob aliud, at saltem propter famem. Si enim propter sacrificium soluitur sabbatum, vt prędictum est, multò magis propter misericordiam: maior enim est misericordia sacrificio, iuxta dictam sententiam. *Dominus enim est sabbati filius hominis*. Rursum diuinitatem suam ostendit. Interdum siquidem hoc obūbrat propter obtusum aspectum quærentium carpēdi ansam: quandoque verò manifestat ob acutum visum modestiorum. *Dominus est*, inquit, *sabbati*, qui incarnatus est, vtpotè effector ac legislator eius. Itaque me Domine pręsente, ac tolerante, vos frustrà meos condemnastis. In Euangelio autem iuxta Marcum, aliam quoque inuenire est responsionem, vbi ait Christus, *Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum*: hoc est, sabbati otium ad hominis vtilitatem statutum est, & non diuersò: Aut etiam, sabbatum ipsum, cunctique dies illud præcedentes, ad hominis vtilitatem facti sunt. Non autē admirandum est, si quædam vnus Euangelista proponit, alius verò prætermittit. Neque enim simul vt Christus loquebatur, Euangelica scripserunt, vt omnium etiā verborum illius possent meminisse, sed multis postmodum annis: & ita verisimile, quum homines essent, quorundā oblitos fuisse. Hanc ergo ad similia additamenta aut prætermissiones habeto solutionem. Sæpiùs quoque breuitatis causa quædam aliqui reliquerunt: Interdum etiam tanquam non necessaria. Porro spiritualem sensum vellicatarum spicarum ita requirit August. lib. I. Quæst. Euāg. c. 2. Quod, inquit, discipuli cœperunt vellere spicas, & manducare, quid nisi confricantes facere non possent? Hinc est, Mortificare membra vestra, quæ sunt super terram: id est, quia quilibet nō transit in corpus Christi, nisi carnalibus expoliatus. Hinc est, Exuite vos veterem hominem. Hinc est, Et circuncisione non manu facta in expoliationem carnis. Ambros. lib 3. in Luc. cap. 22. Quid sibi sabbatum velit, quid seges, quid spicæ, non mediocre mysterium est. Ager enim est omnis hic mundus: Agri seges, in satione humani generis fœcūditas numerosa sanctorū: Spicæ agri, fructus Ecclesiæ, quos operibus discutientes suis Apostoli pascebantur, nostro se alentes profectu. Stabat igitur seges iam fœcunda virtutum, pullulantibus spicis, quibus nostri fructus meritò comparātur. Æquè enim aut imbre marcescunt, aut sole torrentur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreorum fœlicia receptacula reconduntur. Receperat ergo terra iam Dei verbum, & cœlesti semine satus diuites fœtus ager, & culmos effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tāquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi sabbato non licere. Christus autē nouæ legis, gratiæ munere designabat otium legis, opus gratiæ. Nec sine mysterio hoc ab Euangelista secundum Matthęū & Marcum sabbatum secundum positum puto: quoniam sabbatum perpetuæ feriæ sunt resurrectionis æternæ. Vel igitur in hoc seculo feriatur à tacentibus superstitionibus Iudæorum: vel in futuro ferias ipsi perpetua solennitate celebrantes, quæ bona sunt terræ, manducabimus: iuxta quod scriptum est, Illi manducabunt, vos verò esurietis. Esa. 65. Mirè tamen secundum Lucam, Secundoprimum, non Primosecundum sabbatum dixit. Δευτερόπρωτον enim scriptum est. Præferre enim debuit quod præcellit. Secūdum ideò, quia primum antè ex lege præcessit, in quo etiā pœna scripta est, si quis operaretur. Primum autem ideò, quia sabbatū illud ex lege solutum est, quod erat primū. Et hoc primū factum est, quod secundum est constitutū. Nam & cùm operari sabbato liceat, & operantis nulla sit pœna: sabbati vtique ex lege, cuius vis soluta est, nec nomē hærebat: sed tamē illud fuerat primū ordine, hoc primum munere: nec ideò minus hoc, quia secundum. Nam & Adam primus nec comparandus secundo Adam. Primus enim Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Et primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Prælatus itaque secundus primo. Ille enim causa mortis, hic verò vitæ. Sic vt secundoprimum sabbatum dicitur secundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam. Melius enim est sabbatum, quo impunitas datur, quàm quo pœna præscribitur. Prima lex, secundum Euangelium: inferior tamen formido, quàm aut fortè, aut primum hîc in prædestinatione consilij, & secundum in sanctificationem daretur.

Conciliantur Euangelistæ.

August. Mysticus huius facti sensus.

Ambros.

Argum. Phariseorum ... ignorantia.

Filius hominis est dominus sabbati, Deus.

Christus manum hominis aridam in synagoga restituit, Iudæorum offensionem de sabbati violatione eludit. Pharisæi cum Herodianis Christo insidiantur: Ille vero mirabilibus curationibus eos confundit, & in se completum Esaiæ vaticinium demonstrat.

Matth. 12.

Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes, Si licet sabbatis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouē vnā, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Quāto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera. Exeūtes autem Pharisæi, consilium faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum. Iesus autem sciens, recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes, & præcepit eis, ne manifestū eum facerent: vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo benè complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meū super eum, & iudicium Gentibus nuntiabit. Nō contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans nō extinguet: donec eiiciat ad victoriam iudicium. & in nomine eius Gentes sperabunt.

Mar. 3.

Et introiuit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Et obseruabāt eum, si sabbatis curaret, vt accusarent illū. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis, Licet sabbatis benefacere, an malè? animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorū, dicit homini, Extende manum tuam. Et extēdit, & restituta est manus illi. Exeuntes autē Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem: & qui circa Tyrum, & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eū. Et dixit discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruiret propter turbā, ne comprimerent eum: multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum, vt illū tāgerent quotquot habebant plagas. Et spiritus immundi, cùm illum videbant, procidebāt ei, & clamabant, dicentes, Tu es filius Dei. Et vehemēter comminabatur eis, ne manifestarent illum.

Luc. 6.

Factum est autē & in alio sabbato, vt intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribæ & Pharisæi si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum. Ipse verò sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus, Interrogo vos si licet sabbatis benefacere an malè: animam saluam facere, an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad inuicem quidnam facerent de Iesu.

Ioā.

Introductio. Chrysost.

CHRYSOSTOMVS hom. 44. ad populum Antioch. de liuore & inuidia. Sicut, inquit, furentes sæpenumerò gladios in se conuertunt, itidem & inuidi solam inuisi perniciem intuētes, propriam negligunt salutem. Hi feris quoque peiores. Nam illæ quidem escæ indigentes, vel priusquam à nobis irritentur, aduersus nos armantur: hi verò beneficiis quoque frequenter illecti, benè meritos maleficiis prosecuti sunt. Hi quidem peiores feris, dæmonibus autem pares, fortè verò peiores & istis. Hi namque contra nos bellum exercent imparatum, contoribus autem generis non insidiantur. At verò si Iudæos consideres, quis peiores Christi inimicos obseruauerit? Ex eorum gente Christus natus erat, cum iis quotidie versabatur, languidos eorum curabat, & inuitos licet, ad salutis æternæ cognitionem euocabat. Illi econtra insidiabantur ei, & oderant eum: retribuebant mala pro bonis, & quantumuis diuina opera calumniabantur.

Summa.

Quod rursus ex consequēte historia colligimus. Vt enim paralytici curationem calumniati sunt, quòd sabbato facta esset: ita restitutionem manus aridæ maligno spiritui deputassent, nisi Christus viuis rationibus, & ipsis operibus, eorum calumnias depulisset. *Factum est ergo, & in alio sabbato, vt intraret in synagogam eorum, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera arida.*

Beda.

Beda libro secundo in Lucam. Sabbatis præcipuè Dominus in synagoga docet, operaturque virtutes, non solùm propter insinuandum spiritale sabbatū, sed & propter celebriorem eo die populi conuentum. Cui tunc ex antiqua Patrum institutione moris erat, quia vacare à labore per legem iubebatur, legendis audiendísque scripturis operam dare. Iuxta quod in Actibus Apostolorum Iacobus loquitur. Moyses enim à diebus antiquis habet qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur.

Cur Iesus in synagoga docuit.

Nam sicut illi, quibus venandi ars est, vbi feras, pisces, & volucres plùs abundare didicerint, ibi sua maximè retia tendunt: ita & Dominus semper docuit in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniebant, volens omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

August.

Augustinus libro secundo de consensu Euangelistarum cap. trigesimoquinto. Posset autem, inquit, putari eodem die factum & de spicis, & de isto sanato, quoniam & sabbatum hic commemoratur, nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum fuisse de sanitate aridæ manus.

Conciliatio Euangelistarum.

Proinde quod ait Matthæus: Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum: non quidem venit, nisi cùm inde transisset: sed post quot dies in synagogam eorum venerit, posteaquam à segete illa transiuit, an rectà continuóque illuc ierit, non expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato huius manum sanatam. Sed potest mouere, quomodo Matthæus dixerit, quòd ipsi interrogauerunt Dominum, si licet sabbato curare, volentes inuenire accusandi occasionem: ipse verò illis de oue proposuerit similitudinem, ex qua concluderit, quòd licet sabbatis benefacere: cum Marcus & Lucas illos potiùs à Domino interrogatos perhibeant, licet sabbato benè facere, an malè, animam saluare, an perdere? intelligendum, itaque est, quòd illi priùs interrogauerint Dominum, si licet sabbato curare: deinde quòd intelligens cogitationes eorum, constituerit in medio illum, quem fuerat sanaturus, & interrogauerit, quod Marcus & Lucas eum interrogasse commemorant: Ac tunc illis tacentibus proposuisse similitudinem de oue, ex qua concluserit, quòd liceat sabbato benefacere. Postremò circumspectis iis cum ira, sicut Marcus dicit, contristatum super cæcitate cordis eorum, dixisse homini, Extende manum tuam. Itaque sese offert hominis ægroti miseria, cùm dicitur, *Ecce homo habens manum aridam.*

Hieronym.

Hieronymus in Matthæ. In Euangelio, quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, inquit, quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, & quod vocatur à plerísque Matthæi autenticum, homo iste, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precatus: Cæmentarius eram, manibus victum quæritans, precor te Iesu, vt mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Vnde Luc. 6. dicitur, quòd manus erat dextera, qua maximè vtuntur artifices. Sese autem in ipsa synagoga Christo obtulit, vt ex religione loci & Prophetiarum, quæ ibi de Christo legebantur, faciliùs inclinaret eum ad miserendum. Genes. 28. Dominus est in loco isto, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Magnam autem vim habet, inquit Hieronymus in Matthæ. quòd non in itinere & foris, sed in conciliabulo Iudæorū manus arida fuerit sanata. Ita nimirùm docebat non esse tam abominandum peccatorum consortium, ex quo non requireret, quinam salui esse vellent: & quibus non aliquod suæ salutis, si resipiscerent, argumentum porrigeret.

Deus ... imp... da...

Noremus simul hinc Deum omnia certis prouidentiæ [illegible] disponere. Neque enim hoc temerè manus exa[illegible], neque ad hoc tempus sine peculiari Dei volun[illegible] [illegible] 1. Petrus Chrysol[illegible] sermon. 32. Omnia quoque,

[illegible] Chrysol.

...tis, signorum Christi opera, nõ humanitùs, neque ca... ...ina procuratione credenda sunt euenisse. Christus ergo synagogam ingreditur, sed Iudæus nec recipit intrantem, nec agnoscit præsentem, nec operantem cęcatos intelligit. Cernite quàm nihil prosit præsentia corporalis, vbi fuerit mentis miseranda separatio: sicut contra nihil officit absentia corporalis, vbi corda fuerint sociata per fidem. *Et erat ibi homo habens manum aridam.* In hoc homine omnium hominum imago figuratur, in hoc geritur cura cunctorum, in hoc vniuersorum sanitas diu expectata reparatur. Aruerat enim manus hominis magis stupore fidei, quàm siccitate neruorum: & plus culpa conscientiæ, quàm debilitate carnali. Antiqua nimis ista erat, & quæ à mundi initio contigerat ægritudo: nec arte hominis aut beneficio poterat hæc curari, quæ iusta Dei fuerat indignatione contracta. Tetigerat vetita, inconcessa præsumpserat, cùm se ad arborem sciendi bonũ malumque porrexerat: ambore indigebat, nõ qui malagma imponeret, sed qui posset illatam relaxare sententiam, & ignoscendo resoluere, quod ligauerat indignãdo. In hoc homine nostræ tantùm geritur vmbra sanitatis, perfecta autẽ salus nobis reseruatur in Christo: quia tunc ariditas nostræ manus miseranda dissoluitur, cùm cruore perfunditur dominicæ passionis, cùm in illo vitali ligno crucis extenditur, cùm carpit fructuosam de ploue virtutem, cùm totam arborem salutis amplectitur, cùm clauis Domini corpus affigitur, quò nunquam ad arborẽ concupiscentiæ, & aridæ redeat voluntatis. *Et obseruabant eum scribæ & Pharisæi, si in sabbato curaret:* hac nimirùm occasione oblata, cùm viderent ægrorum istum sanitatem summis votis exposcere: *vt inuenirent vnde accusarent eum* prætextu legis de sabbati obseruatione præscriptæ. *Et,* quia nõ statim illum vident, hominem istum, seu cæteros, qui tum fortè aderant, ægrotos curare, illũ quæstionibus suis præueniũt: *interrogabant eum dicentes, Si licet sabbatis curare?* Nõ vt ab eo aliquam de sabbati obseruatione resolutionem acciperent, & docerentur: sed *vt accusarent eum.* Ita nimirùm agunt, vt si Christus hominem non curauerit, illum de crudelitate & imbecillitate arguant, quasi hoc facere non possit, ait Hieron. in Matth. & inde concludant eum nõ propria virtute miracola facere, sed extranea, quæ sua tempora habeat. Nam quod quisque propriũ habet, hoc ei semper & vbique inesse deprehenditur. Sin verò hominem curauerit, hinc sibi vastam accusationis materiam superesse sperant, qua illum accusent, quasi sabbati præuaricatorem. *Iesus verò sciens cogitationes eorum, & ait homini illi qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medio.* Interrogatio quidẽ palàm facta fuerat: verùm intentionem suam non expresserant. Videbatur enim prima fronte à Christo doceri velle: at verò hinc illum arguendi occasionem captabant, quod & ipsi cogitabant. Has ergo cogitationes nouerat Christus, vnde non tã illos resoluere, quam de malitia confundere voluit. Eapropter nõ se retinuit à bono opere, sed & magis accensus est: vt doceret liuidorũ virulentas linguas & calumnias à bonis nos operibus minimè retardari debere. P. Chrys. ser. 32. Ad infamiam iudicis, & nequitiã cognitoris, quæritur de cura crimen, de pietate accusatio, reatus de virtute, de salute supplicium. Sed mirum non est, semper offendunt bona malos, pia impios, sancta prophanos: aut quando non lascinus disciplinam, virtutem vitiosus, innocẽtiam criminosus accusat? Obseruabant solicitè sacerdotes sabbatis, non si peccaret, sed si curaret: vt accusarent eum. Amatores criminum inuigilant, insidiantur in accusatione virtutum: quasi contra salutẽ, non pro salute sabbatũ sit prouisum. Si sabbatis curaret, obseruãt: talis legis interprete, non dico, laborat nimis, sed funditùs expirat ægrotus. Sabbatum non impiè curam denegauit infirmis, sed tota pietate aliquoties quietem præstitit fessis nimio labore mortalibus. Interim verò Christus tanto promptior ad ...na faciendum efficitur, quanto volebat nos benefactis impietatem confundere. Rom. 12. Noli vinci à malo, inquit Paulus, sed vince in bono malum. Et Petrus, Benefacientes, obmutescere faciatis hominum impudentiam. ...ta neque Michol & ipsa Dauidem remorata est, quin sese magis Deo humiliet, & ei gratias persoluat. Vilior fiam, inquit, magis quam factus sum, & humilis ero in oculis meis. Et Paulus tandem quo maioribus insidiis & calũniis à suæ Gentis hominibus impetebatur, eo magis inualescebat, & confundebat Iudæos. Iubet igitur hominem in medio stare, quasi obiectũ, in quod Christus suæ beneficentiæ radios, Pharisæi verò calumnias effundant. Vult hominem ab omnibus videri, vt & omnibus in momento appareat manus eius restituta, & factum Christi calumniis in oculis omnium satisfaciat. *Et surgens stetit.* Iã sibi sanitatis fiduciam repromittebat, cùm se non aspectu modo, sed & verbis Christus dignaretur. *Ait autem ad illos, Interrogo vos si licet sabbatis benè facere, an male? animam saluam facere, an perdere?* quasi dicat, Non sic interdicitur omne opus in sabbato, vt non aliquid fieri liceat. Da scilicet hominem vigilantem (de dormientibus enim non dissero) qui nihil omninò faciat per integrum diem. Aut sedebit, loquetur, ambulabit, manducabit, domus suæ prospiciet, aut sibi. Nullum est tam magnæ venerationis sabbatum, quo se homo ab omnibus actionibus contineat. Veniet in templum, & in synagogam, audiet verbum, sacrificia attendet, de diuinis disseret, Psalmos cantabit: præter hæc, suo tempore cibum accipiet. An non hoc ipsum est aliquid facere? Si omne omninò opus prohibetur in sabbato, seu bonum, seu malum, seu medium quodque, quod nec boni nec mali secundum se rationem habeat: cur ergo Iudæi in sabbato se calceant, vestiunt, manus lauant, in synagogam veniunt, Psalmos occinunt, accumbunt domi, manducant, egerunt? An non dicentur & his operibus sabbatum præuaricari? nisi fortè aliquid excipiant, & dicant eorum nonnulla licere, quia bona sunt, vt venire in synagogam, audire verbum, Psalmos canere: alia naturæ necessaria, vt accumbere, vestiri, comedere, egerere. Hoc si excipiunt, excipiant igitur etiam quod de ægrotorum curatione differitur: vtraque enim ratione fulcitur. Naturali quidem: quid enim ad hominum naturam accedat magis, quàm vt hominis misereatur, & ægroti curam gerat? Omne enim animal diligit simile sibi. Diuino autem iure præcipitur, vt fratres diligamos, & eorum curã habeamus. In his demũ officiis maximè colitur Deus. Hinc fit vt Christus requirat, quid in sabbato liceat: *an bene vel malè facere.* Si responderint neutrum licere, ipsa sua responsione & officio eludentur: Cur scilicet in ipsa die, vt suprà respondit, sacrificant? cur docent? Si responderint, licere quidem benè facere, sed non malè: Quo ergo in genere constituunt curationum infirmorũ? An qui paralyticos, surdos, cæcos, mutos, sanitati restituit, dicetur malè agere? Hoc cùm bonũ sit, liceat autẽ benè facere in sabbato, cur prohibẽt in ipso etiam die ægrotos curare? Sin verò dixerint, illorum curationem inter mala opera reponendam, an non præscripta charitatis eos eludent? Eapropter adiicit, *animam,* id est, vitam alicuius *saluam facere,* seu in corpore, aut in anima, aut in vtroque: *an perdere?* Loquitur autẽ generaliter de anima, vt omne viuens intelligat, & sese extendat quæstio ad bruta etiam animantia, vt in consequentibus ostedit. Itaque concludere volebat, in sabbatis solum opus seruile, id est malum, prohiberi. Hesychius lib. 7. in Leuit. cap. 26. Siquidem per sabbatum apertè requiem intelligibilem significat, in qua nullum opus huius mundi licet nos agere. Et lib. 6. in cap. 23. Vacationem enim sabbati ad occasioné contemplationis pręcepit: vt cùm Psaltes ait, Vacate & videte quoniam ego sum Dominus. Quæ verò maior occasio contemplandæ dominicæ liberalitatis & maiestatis, quàm in infirmorum curationibus? Faciunt igitur illæ ad potiorem sabbati rationem. Ambros. lib. 5. in Luc. cap. 23. In hoc ergo Iudæos redarguit Christus, qui malis interpretationibus legis præcepta violarent, æstimantes sabbato etiam à bonis operibus feriandum: cùm lex in præsentibus formam præfigurauerit futurorum, in quibus vtique malorum feriæ futuræ sint, nõ bonorum. Nam licet & secularia opera conquiescant, non ociosus tamen boni operis actus est, in Dei laude requiescere. Itaque quæstionem quæstioni adiicit. Interrogauerunt enim, *si licet sabbatis curare?* vt illum calumniarentur, si

...m primo ...nem.

Hieronym.

...Io... ...ry sol.

Non est sabbatum sine aliquo opere.

Contra superstitiosum Iudæorum sabbatum.

Hesychius. *Quid faciendum in sabbato.*

Ambros.

hominem curasset. Ille verò primùm requirit, vt definiãt, quænam opera in sabbato prohibeantur? An fortè & infirmorum curatio? *Illi autem tacebant.* Videbant enim sibi omni ex parte laqueos tendi, si respondeant. Nam si dixerint licere benefacere, necessariò concludendum erit, licere etiam infirmum sanare. Sin negauerint licere benefacere, & animam saluare, crudelitatis & inhumanitatis arguentur. Malunt igitur tacere. Aduerterãt & se fuit aliquando responsionibus fuisse conuictos. *Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere.* Hieronymus in Matth. Sic soluit propositam quæstionem, vt interrogantes auaritiæ condemnaret. Si vos, inquit, in sabbato ouem, & aliud quodlibet animal in foueam decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ auaritiæ consulentes: quanto magis hominem, qui multo melior est oue, debeo liberare? Origenes lib. 4. Periarchon, docet multa scripturis prohiberi, quæ secundum literam minimè interpretari oporteat: quale quod & de sabbato præcipitur, Sedebitis vnusquisque in domibus vestris, nullus mouebitur de loco suo in die sabbatorum. Quod vtique obseruare est secundum literam. Nullus enim hominum potest tota die ita sedere: siquidem qui ex circuncisione sunt, & quicunque in scripturis nihil amplius intelligi volunt præterquam indicatur ex litera, hæc ne requirenda quidem arbitrantur de tragelapho, & gripho, & vulture: fabulas autẽ quasdam inanes & friuolas commentantur, ex nescio quibus traditionibus proferentes de sabbato, dicentes vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum. Alij verò, ex quibus est Dositheus Samaritanus, notant quidem huiusmodi expositiones: ipsi quidem ridiculosius aliquid statuunt: quia vnusquisque quo habitu, quo loco, qua positione in die sabbati fuerit inuẽtus, ita vsque ad vesperam debeat permanere: id est, vel si sedens, vt sedeat tota die: vel si iacens, vt tota die iaceat. Sed quod ait, non leuate onus die sabbati, impossibile mihi videtur. Ex his enim ad fabulas infinitas, sicut sanctus Apostolus dicit, Iudæorum doctores deuoluti sunt, dicentes, non reputari onus, si calceamenta quis habeat sine clauis: onus verò esse, si caligulas quis cum clauis habuerit. Et si quidem supra vnum humerum aliquid portauerit, onus iudicant: si verò supra vtrumque, negabunt esse onus. Idem hom. 23. in lib. Numer. Quæ est autem festiuitas sabbati, nisi illa, de qua Apostolus dicit, Relinquetur ergo sabbatismus, hoc est sabbati obseruatio, populo Dei? Relinquẽtes ergo Iudaicas sabbati obseruationes, qualis debeat esse Christiani sabbati obseruatio videamus. Die sabbato nihil ex omnibus mũdi actibus oportet operari. Si ergo desistas ab omnibus secularibus operibus, & nihil mundanum geras, sed spiritalibus operibus vaces, ad Ecclesiam conuenias, lectionibus diuinis & tractatibus aurem præbeas, & de cœlestibus cogites, de futura spe solicitudinem geras, venturum iudicium præ oculis habeas, non respicias ad præsentia & visibilia, sed ad inuisibilia & futura: Hæc est obseruatio sabbati Christiani. Sed & hæc Iudæi obseruare deberent. Deinde etiam apud ipsos si faber, si structor, & si quis huiusmodi opificum fuerit, otiatur in die sabbati. Lector autem legis diuinæ, vel doctor, non desinit ab opere suo, & tamen sabbatum non contaminat. Sic enim & Dominus meus dicit ad eos: Aut non legistis, quia & sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Qui ergo cessat ab operibus seculi, & spiritalibus vacat, iste est qui sacrificium sabbati, & diem festum agit sabbatorum: neque onera portat in via. Onus enim est omne peccatum, quemadmodum dicit & Propheta, Psal. 38. Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Neque ignem accendit: illum scilicet ignem, de quo dicitur, Ite in lumine ignis vestri, & in flamma quam accendistis. In sabbato vnusquisque sedet in loco suo, & nõ procedit ex eo. Esa. 50. Quis ergo est locus spiritalis animæ? Iustitia est locus eius, & veritas, sapientia, sanctificatio, & omnia quæ Christus, locus animæ est. Ex quo loco eam non oportet exire, vt vera sabbata custodiat, & diem festum in sacrificiis exigat sabbatorum: sicut & Dominus dicebat, Qui in me manet, & ego in illo. Iam cum diuinis obsequiis sabbatum impleatur, quis vetat ne illo die infirmus curetur? Theophylactus in Matth. Vnde hoc loco Christus auaros & crudeles eos esse, & contemptores Dei ostendit. Contemnit enim sabbatum, vt non pereat ouis. Immisericordes autem sunt, quia hominis curam respuunt. Lucas, καὶ περιβλεψάμενος, *Et circumspiciens.* Item habet Marcus: sed & adiicit μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν *circumspiciens eos cum ira, condolescens quod indurasset cor eorum.* Non simpliciter illos aspexisse, sed circunspexisse dicitur, vt & attentiùs illos intuitum esse, & intima sibi cordium nota signo exteriori demonstraret. Sed &, vt scribit Euthymius in Matth. hoc suo seuero aspectu, & ira apparente, illos commonebat, vt sibi à futuris, nimirùm diuino iudicio & vindicta cauerent: vt qui Christum benignum & misericordem contemnentes, seuerum & vindicem essent experturi. Agnus est Christus, sed est & leo. Agnus in miseros & calamitosos, qui opem eius implorant: est verò leo in superbos & induratos peccatores. Ita suo aspectu illos confundere volebat. Interim verò cùm esset suarum affectionũ dominus, nemo existimabit non istum eius affectum a moderatrice prouidentia profectum esse. Ideò adiicit quòd *condolescebat illorum indurationi cordis.* Nihil tam eum mouebat, quàm suo ipsorum perditio, non aliundè profecta, quàm ex cordis duritia. Quid enim facere potuit ad conuertendos & concutiendos eos quod non fecerit? Abusi sunt eius benignitate? respexit in ira. Contempserunt eius doctrinam? Illam tot testibus confirmauit, vt nisi in ipso meridie, errare non possent. Petrus Chrysologus serm. 32. Circunspiciens dixit, non conspiciens: id est, non tantùm faciem vt homo intuens, sed vt Deus corpora, corda, mentes, sensus, præterita, præsentia, futura contemplatus. Circunspiciens eos cum ira, contristatus. Irascitur vt Dominus, contristatur vt parens, dolet vt homo, intuetur vt Deus. *Dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illius.* Extende manum tuam. Iussione soluitur, quæ fuerat iussione deuincta. *Extende manum tuam.* Agnouit pœna iudicem, opus Deum, indulgentia prodidit conditorem. Hieronymus in Marcum. Hic, inquit, qui habebat manum aridam, significat auaros, qui nolentes dare, volunt accipere: prædari, & non largiri. Quibus dicitur, vt extendant manus suas: id est, qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manu sua quod bonum est, vt habeat vnde communicet indigentibus. Tanto autem abest vt sabbatum hoc opere violetur, quòd ipsa sabbati significatio plurimum facit ad mysticam istius facti interpretationem. Theophylact. in Luc. Nunc enim, inquit, hoc dicimus, quòd aridam manum habet, qui nulla virtutum opera facit. Manus enim operãdi organum est. Cum autem illa arescit, is omninò otiosus est. Si quis igitur manum sanari vult, in sabbato illam sanctificet. Neque enim potest quis opera virtutum facere, nisi priùs à malitia cesset. Declina enim (inquit Ps. 36.) primò à malo, & tunc fac bonum. Itaque quando sabbatum agis, hoc est, otiosus es ab operibus malis, tunc extendas manum tuam ad opera virtutum, & restituetur. Et meritò dixit, *Restituta est.* Fuit enim quando humana natura habebat vim operandi bonum: ac manum, hoc est operandi efficaciam sanam: sed posteaquàm perdita fuit gratia Christi, illam iterum recipit, & ad priorem sanitatem restituta est. *Exeuntes, autem statim Pharisæi, cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent.* Tanto abest vt suis rationibus & miraculis aliquid profecerit, quòd & illi huic tanto maiorem liuoris occasionem sumpserunt. Albertus Magnus in Marc. Et ideò Pharisæi hypocritæ conciliant sibi milites Herodis, eò quòd Herodes Ioannem persecutus fuit, & Ioannes Christo testimonium perhibuit, vt ex illo odio etiam Herodiani Christum prosequerentur. Conciliatur ergo hypocrisis, apertæ violentiæ. E[illegible] modo autem loquendi tanguntur quinque. A vero lumine recessus, cum dicit *Exeuntes*, cùm dicit Ioan. 13. Exiuit cõtinuò

Hierony. — Origenes. — *Non omnia secundum literam sunt interpretanda.* — Idem. Origenes. — Theoph. — Euthym. — *Christus agnus & leo.* — Pet. Chrys. — Hierony. *Mystica huius facti interpretatio.* — Theoph. — Alb. Mag.

erat autem nox. Secùdò notatur impetus præceps in malum, cùm dicit *statim*: non enim differebant vsque ad animi mitigationem. Tertiò notatur, quòd conciliabant sibi malos, cùm dicit *cum Herodianis*. Psal. 49. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portioné tuam ponebas. Quartò notatur malignitatis studium, cùm dicit *consilium faciebant*. Esa. 8. Inite consilium, coge cócilium, & dissipabitur. Loquimini verbum, & nòn fiet. Quintò notatur nocumentum, cùm dicit, *aduersus Dominum Iesum*.

Glossa.

Glossa: Magna insania! qui salute indigent, de nece saluatoris conciliantur. Matth. 26. Consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysologus serm. 32. Semper, inquit, Iudæus Herodianis iungitur, vt inuadat Christianos. Ex eo nimiùm colligimus non mirandum esse, si hæreses, quantumuis à se inuicem discrepantes, in hoc maximè conueniant, vt veritatem, & Christum, & eius Ecclesiam oppugnent. Nam si quis penitiùs Pharisæorum & Herodianorum sectas perspexerit, illas non minùs ab inuicé dissidentes reperiet, quàm Pharisæorum & Samaritanorum: concordant interim omnes, & conspirant ad vnius Christi & Ecclesiæ perniciem.

Hæreses quã[illegible] inter se diffidẽ[illegible], in Christo impugnãdo conueniunt.

Tertull.

Tertullianus lib. de præsci. aduers. hæret. inter Herodianorum dogmata recenset, quòd Christum, Herodem esse dixerunt. Interim hoc in libro monet, hanc eandem esse omnium hæreticorum cóclusionem, quam modò diximus. *Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare*.

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Marcum. Hîc ponitur qualiter Dominus subduxit se malis, ne haberent materiam malignandi. Et dicuntur duo, scilicet quò abiit, & quo fructu. Primum notat, cùm dicit, *Iesus autem cum discipulis*. Sicut pastor cum grege (Ioann. 10.) cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illú sequuntur. *Perrexit ad mare*. Subduxit autè se Dominus quatuor de causis: Vt scilicet discipulos se subducere doceret. Matt. 10. Cùm persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã. Et vt tépus passionis nondum impletum esse ostenderet. Ioan 7. Nondú venit hora mea. Et ibidé: Tempus meú nondum aduenit. Et vt non ibi, sed in Hierusalem futurá suam passioné declararet. Luc. 13. Nõ capit perire Prophetá ex Hierusalẽ. Et quia adhuc sacramenta prædicationis cópleta nõ fuerunt. Luc. 13. Ecce ego dæmonia eiicio, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Ezech. 4. Diem pro anno dedi tibi: Hodie ergo, & cras: hoc est, hoc anno & futuro, & tertio anno patiar. Perrexit autem *ad mare*: quia hoc congruit inquietis, qui in ipso requié requirerent. Vocantur Es. 57. Cor impij, quasi mare feruens, quod quiescere non potest. In Christo auté est quies. Matth. 11. Inuenietis requiẽ animabus vestris. *Et turba multa à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna audientes quæ faciebat, venerunt ad eum*.

Theoph.

Christum alieni accipiunt, Iudæi insectantur.

Theophyl. in Marc. Tyriis, inquit, & Sidoniis, tametsi essent allophyli, proderat. Cognati autem eius eum prosequebantur: adeò nulla à genere prouenit vtilitas, nisi simul & boni mores affint. Et alienigenæ quidem à remotis locis ad eum veniunt. Iudæi verò cùm ad ipsum venissent, insectantur. Sic Regina Saba, etsi extranea esset, præ cæteris mirata est sapientiam Salomonis.

Beda.

Beda lib. 1. in Marc. Ecce, inquit, Pharisæi & Herodiani magistri videlicet plebis, & regis ministri, vnanimiq; Dominum consilio perdere quærunt: At turba indocta, ac vulgus vndecunque collectum vnanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum eius, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quàm vt eum persequerẽtur, volebant: Isti opinione tantùm ducti virtutum eius, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opémque salutis flagitandam. Vnde mox suæ voluntatis ac desiderij merentur consequi effectum, plurimis à Deo sanatis, vt in sequentibus legitur. Vbi & exemplum dedit suis, si in vna ciuitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, vbi insidiis appetebatur prauorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos inuenit. *Et dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbam ne comprimerent eum*. In quo ostendit se verè fuisse passibilé, atque ad tempus vitasse incommoda corporis, vt tempore diuinitùs præstituto pateretur. Et quãuis poterat turbæ pressurá sine læsione & pœna sustinere per vim mirabiliter, noluit tamen humanum subsidium deuitare, vt veritatem assumptæ naturæ ostenderet. *Multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent*. Nam virtus exibat de illo, sanabatque omnes. *Quotquot autem habebant plagas*, i. varias infirmitates. *Et spiritus immundi*, i. diaboli in obsessis: vel spiritus immũdi, i. obsessi à dæmonibus: *cum illum videbant procidebant ei*, sponte vel coactè reuerentiam exhibendo: & si aliqui lãguidi talem infirmitatem habebant, quòd ante suam curationem se coram Iesu prosternere non valebant, tamen sanitate recepta hoc facere poterant. *Et clamabant* dæmones per obsessos: *dicentes, Tu es Filius Dei*. Hoc coniecturaliter asserebant, non cum certitudine constanti & absoluta. *Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum* id est, ne vlterà dicerent coram populo Iesum esse Christum filium Dei. Contempsit enim testimonium dæmonum, propter causas introductas.

Euthym.

Euthymius in Matth. Cæterum, inquit, hoc in loco verbum ἐπετίμησεν, interminatus est, tantundem valet, ac si dicat, Præcepit, & variis verbis suasit.

Beda. *Cur Christus silentium imponat dæmonibus.*

Beda lib. 1. in Marc. Quare autem spiritus immundos de se loqui Dominus prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos post te. Prohibetur ergo Dominum prædicare peccator, ne quis, dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris persæpè permiscet, vt specie veritatis testimonium fraudis obtegat. Cæterùm non soli dæmones, qui inuiti confitebantur, iubentur silere de Christo, sed illi qui ab eo sanati sponte confiteri volebant. Imò ipsi Apostoli, qui toto erant eum orbe prædicaturi, ante passionem eius præcipiuntur omninò reticere de illo, ne diuina scilicet maiestate prædicata, passionis dispensatio differretur. & dilata passione, salus mundi, quæ per hanc futura erat, negaretur. Ratio autem redditur, propter quam Iudæos exacerbare noluerit, adducens Esaiæ Prophetæ cap. 42. vaticinium. *Vt impleretur*, inquit, *quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo benè complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super eum, & iudicium Gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium. & in nomine eius Gentes sperabunt.*

Hieronym.

Hieronymus in Matthæum. Per Esaiam Prophetam, inquit, ex persona patris hoc dicitur: Ponam spiritum meum super eum. Spiritus ponitur non super Dei verbum, neque super vnigenitum, qui de sinu processit patris: sed super eum, de quo dictum est, Ecce puer meus.

Idem.

Idem lib. 12. Commét. in Esaiam Prophetam, cap. 42. Iacob & Israël, inquit, in præsenti capitulo non habentur. Quod nec Matthæus Euangelista posuit, secutus Hebraicam veritatem. Hoc dicimus in sugillationem eorum, qui nostra contemnunt: de quo pleniùs in Matthæi Commentariolis, & in libro, quem ad Algasiam nuper scripsimus, disputatum est. Et interim notandum, quòd vbi de Apostolorum scribitur choro & Iacob & Israël, & semen appellantur Abraham: quibus quasi hominibus, ac seruis consequenter dicitur: Noli timere vermis Iacob, & paruulus numero Israël. Vbi autem de Christo est vaticinium, absque Iacob & Israël legitur: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Et in consequentibus: Dedi te in testamentum generis, in lúcem nationum: aperire oculos cæcorum, & educere de vinculis alligatos, & de domo carceris habitantes in tenebris. Nec mirum, si seruus vocetur Gal. 4. factus ex muliere, factúsque sub lege: qui cùm in forma Dei esset, humiliauit se, formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo. In quo complacuit sibi anima Dei, cernens in illo omnes esse virtutes, imò ipsum

esse Dei virtutem atque sapientiam. Dedi, inquit spiritũ meum super eum, qui descendit in specie columbæ. Iudicium Gentibus proferet, quod antea nesciebãt. Non clamabit: erit enim mitis atque mansuetus. Et non accipiet personam in iudicio, siue non leuabit: subauditur, in altum vocem suam. Vel iuxta Symmachum, Non decipietur; omnes insidias diaboli intelligens. Aut secundum Septuaginta, *οὐκ ἀνήσει*, id est, non relinquet: populũ scilicet Iudæorum, vocans eum ad pœnitentiam. Nec audietur foris vox eius. Neque enim extra Galilæam atque Iudæam in aliis Gentibus Euangelium prædicauit. Quòd si legimus eum fuisse in terminis Tyri & Sidonis, siue in confinio Cæsareæ Philippi, quæ nunc vocatur Paneas: tamen sciendum, non esse scriptum, quòd ipsas ingressus sit ciuitates: *Calamum quassatum* siue confractum *non conteret*, Cunctis enim placabilis erit, & veniam dabit peccatoribus dicens ad mulierem: Confide filia, dimittũtur tibi peccata. *Et linum fumigans*, siue, vt cæteri transtulerunt, obscurum atque tenebrosum, *non extinguet*. Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia seruabantur: quæ super Iudæis & nationibus in supradictis opusculis disseruimus: sed cum veritate omnia iudicabit, neque metuens scribas & Pharisæos, quos confidenter hypocritas appellabat. Quod autem sequitur, Splendebit, & nõ conteretur, donec ponat super terram iudicium, Matthæus Euangelista non posuit, siue inter iudicium & iudicium media scriptoris errore sublata sunt. Significat autem, quòd resurgens ex mortuis, cunctos illuminauerit, nec morte contritus sit, donec poneret super terram iudiciũ, qui loquebatur in Euangelio: In iudicium veni ego in mundum istum, vt non videntes videant, & videntes cæci fiant. Cyrill. Alex, lib. 4. in Esa. Prophetam: Iudicatus est igitur, inquit, vt & iudicium proferat Gentibus. Iudicium his verbis iustum vocat iudicium. Iustificauit enim illos, Satanæ resistens, qui occupauerat. Quod ipse nos docuit, inquiens: Nunc iudicium est mundi: nũc princeps huius mundi eiicitur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Damnauit enim capitis eum, vt dixi, qui orbem terrarum occupauit, & deceptos sanctos seruauit iudicio. Sed *nec clamabit*, inquit, *nec rumuttet, neque audietur foris vox eius*. Peregrinatus est enim vniuersorum seruator & dominus in submissione multa, & humilitate, & quasi sine strepitu, & inuria afficiens neminem, sed in silentio & solitudine, vt confractum calamum etiam non contriuerit, & linum fumigans non extinxerit, id est, nec in abiectissimos, & in perpetiendo damno timidissimos pedem immiserit. Chrysosto. homi. 41. in Matthæum. Clementiam igitur, inquit, ipsius mirabilem, inauditam mansuetudinem, incredibilem humanitatem prædicendo, inquit: Non litigabit, neque clamabit. Nam ipse quidem optabat cum eis esse, atque eos curare: renuentibus autem ipsis, atque adeò repellentibus, resistere atque reluctari noluit. Deinde Propheta vt virtutem Christi, & illorum imbecillitatem ostenderet, *Arundinem*, inquit, *contritam non franget*. Sic certè ipse omnes frangere facilè poterat vt arundinem: nec vt arundinem simpliciter, sed vt arundinem iam contritam. *Et linum fumigans non extinguet* Hîc accensam illorum iram atque furorem præ oculis ponit: & virtutem Christi tantam esse confirmat, vt comprimere atque extinguere facilè possit: quod cùm fecerit, immensa humilitate ac mansuetudine fecisse comprehenditur. An igitur semper hæc ita erunt, sempérque feret eos, qui singulari furore concitati, hæc insidiantur? Nequaquam: sed cùm sua omnia optatum exitum fuerint consecuta, tunc etiam illos castigabit: quod inde significatur, *Donec*, inquit, *emittet in victoriam iudicium eius, & in nomine eius gentes sperabunt*. vt Paulus quoque dicit, 2. Corin. 10. Parati sumus, inquit, omnem inobedientiam vlcisci, cùm cũpleta fuerit vestra obedientia. Quid autem est, Cùm eiiciet in victoriam iudicium eius? Cùm sua omnia implebit, videlicet tunc vltionem consummabit: tunc grauia nimis vtrìque aderunt omnia, cùm ipse clarum trophæum statuerit, cùm iustificationes suæ victoriam nactæ fuerint, cùm denique nullam, etiamsi impudentissimi sint, responsionem sibi relictam viderint. Nouit enim iustitiam & iudicium dicere: verùm non in supplicio seductorum dispẽsatio finietur, sed orbem quoque vniuersum ad se attracturus est. Ideò subiunxit: *Et in nomine ipsius gentes sperabunt*. Et vt certior sis hoc etiam voluntate patris factum, ideò statim Propheta cum cæteris hoc quoque confirmauit, dicens: *Dilectus meus in quem complacuit animæ meæ*. Qui enim dilectus est, is cuncta ex sententia diligentis peragit. Hilarius in Matth. mysticum huius facti sensum sic inquit. Subiicitur, inquit, rectè curatio manus aridæ, facto Apostolorum, id est, vellicationi spicarum. Nã post reditum de segete, ex qua iam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit: etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodùm vnà cum Apostolis exierunt. Hi igitur curantur. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant, & manus officium cessabat, & ministerium corporis, quo aliquid agitur, atque impertitur, aruerat. Dominus igitur eum iussit manum extendere, quæ restituta est ei sicut altera: curatio omnis in verbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio Apostolorum in officiũ dandæ salutis efficitur: docétque Pharisæos ægrè ferre non oportere operationem humanæ salutis in Apostolis, cùm ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti Pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebãt: sciénsque eorum consilia, fecisset vt à consiliis malignãtium procul absuturus cognosceretur. Pluréisque turbæ eum secutæ sunt: ab infidelibus videlicet recedenti, fidelium comitatus assistit. His verò quos curat, silentium imperauit. Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non vtique. Nam si salus vnicuique reddita, erat sibi ipsa testis. Sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactantiam declinat, & nihilominus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri: quia obseruantia silentij ex re, quæ sit silenda, proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se voluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur: de cuius Prophetia illud nunc tantùm admonemus, hunc & dilectum à Deo, & paternæ beneplacitum voluntati, & spiritum Dei super eum esse, & ab eo iudicium Gentibus nunciari, & arundinem, quæ quassata sit, non esse confractam, & linum fumigans non extinctum: id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potiùs reseruata: neque exiguitatem ignis tantùm iam in lino fumiganti extinctam ex Sion Israël, & ex reliquiis veteris gratiæ spiritum non ablatum: quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statum præscribitur, Donec eiiciat victoriã, ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat in nomine eius per fidem Gentibus credituris.

Quid linum fumigans.

Cyr. Alex.

Chrysost.

Aperta Prophetia de Christo.

Hilarius.

spiritualis huius historia interpretatio.

Christus in monte, præmissa tamen oratione, duodecim Apostolos recenset.

Matth. 5.	Marc. 3.	Luc 6.	Ioan.
VIDENS autem Iesus turbas ascendit in montem: & cũ sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.	Et ascendens in mõtem, vocauit ad se quos voluit ipse: & venerũt ad eũ. Et fecit vt essent duodecim cũ illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatẽ curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomẽ Petrus: & Iacobũ Zebedæi & Ioannẽ fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filij tonitrui. & Andream & Philippum & Bartholomæum & Matthæum, & Thomam & Iacobum Alphæi, & Thaddæum & Simonem Cananæum, & Iudam Iscariotem, qui & tradidit illum.	Factũ est autẽ in illis diebus, exiit in mõtẽ orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cũ dies factus esset, vocauit discipulos suos & elegit duodecim ex ipsis: quos & Apostolos nominauit: Simonẽ, quẽ cognominauit Petrum, & Andreã fratrẽ eius Iacobũ & Ioãnẽ, Philippũ & Bartholomæũ, Matthæũ & Thomã, Iacobum Alphæi & Simonẽ qui vocat. Zelotes, & Iudã Iacobi, & Iudã Iscariotẽ qui fuit proditor.	

Introductio.

NEMO ædificat, qui non vastam domum columnis suffulciat: Itaque Dominus Iesus Ecclesiam in seipso constructurus, Apostolos illius columnas esse voluit. Sic enim Paulus de iis censet ad Galatas (cap.2.) scribens: Qui videbantur columnæ esse, Iacobus, Cephas & Ioannes, dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Chrysostom. serm. de Pentecoste. Etenim, inquit, vinitores erant, & piscatores, & turres, & columnæ, & medici, & duces & doctores, & portus, & gubernatores, & pastores. & athletæ, & pugnatores, & coronas gestatores. Columnæ quidem, quoniam virtute sua Ecclesiæ robur sunt: fundamentum, quia in confessione ipsorum fundata est Ecclesia, dicentis Domino: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Matth. 16.) Portus autem, quia tempestates impias repressêrunt: Gubernatores, quia omnem orbem terrarum viam rectam docuerunt: Pastores, quoniam lupos abegerunt, & oues conseruarunt: Aratores, quoniam spinas eradicauerunt: Vinitores, quoniam labruscas eradicauerunt, & semina pietatis plantauerunt. Medici, quoniam vulnera nostra curauerunt. Itaque sicut omnes isti ad constituendam & conseruandã Rempublicam, sic & Apostoli ad Ecclesiam sunt necessarij. Vnde & Paulus ad Ephes.4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Eapropter Christo non satis fuit nunc hos, nunc illos sensim in Apostolatum vocauisse, sed simul omnes post signa quędam edita confirmare voluit, quibus & abditiora suæ doctrinæ mysteria communicaret. Diximus enim in superioribus, modò Philippum, Andream, & Simonem, secutos esse Christum, audito Ioannis testimonio: sed ad laborem manuum reuersos esse. Rursus eosdem & duos filios Zebedæi vocatos esse, sed & ipsũ Matthæum è teloneo: verùm neque adhuc omnes recensebantur. Christus verò nunc, adinstar sapientissimi exercitus imperatoris, post hunc & illum sibi pluribus modis & ascitos & deiunctos, omnes quibus res suas crediturus est, simul lustrat, & recenset, & ab iis solenne sacramentũ exigit, vt alter alterius fide animati, & quasi vnius eiusdémque corporis membra effecti, idem nitantur, & quæ illis credita fuerunt, fideliter exequantur. Idem igitur nũc Christus facit. Nam cum in montem ascendisset, vocauit ad se quos voluit & fecit vt essent duodecim: & misit illos prædicare. & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. Cæterùm huius facti definita dies non habetur ex Euangelistis, cùm Christum tantùm scribant propter turbas confluentes & orationem in montem ascendisse: constet autem ex aliorum historia sæpissimè turbas ad Christum conuenisse illum verò sæpenumerò in montem oraturum ascendisse. Nec aliquem mouere debet, quod, vt scribit Augustinus libro 2. de cons. Euang. cap. 30. Antequàm hoc narraret Marcus, priùs post resuscitatam filiam Archisynagogi, scripserit Dominum in patria sua fuisse. & illic miratos omnes, vnde tanta sapientia & virtutes, cùm eius cognationem nossent: quod Matthæus post admonitionem istam discipulorum, & post alia multa commemorat. Itaque incertum, vtrum hoc quod hîc actum est in eius patria, Matthæus omissum reuocarit, an Marcus recordatum anticipauerit, quisnam eorum ordinem rei gestæ tenuerit. Lucas verò continuò post resurrectionem filiæ Iairi, subiungit hunc locum, & de potestate & admonitione discipulorum, tam breuiter sanè, quàm Marcus, neque ipse [illegible]: vt hoc sequi etiam in ipso rerum gestarum ordine [illegible]. Attamen etsi in ordine temporum concilico- [illegible] Lucas suo ordine, Matthæus & Marcus mo- [illegible] [illegible]ipationem, si quasdam historias spectes, nudã per recapitulationem, si alias consideres, rem gestam narrant: nos si penitius expendamus id quod hi scribunt, videbimus tunc maximè Christum duodecim ad se in montem vocasse, cùm nouam legem & Beatitudines esset promulgaturus. Matthæus enim illum in montem ascendisse, & discipulos ad eum ascendisse scribit: sed ea tacet quæ Marcus narrat de nominibus discipulorum, hæc per recapitulationem velut omissa. 10. cap. sui Euangelij explicans. Marcus & Lucas post resolutionem de sabbato, spicas vellicatas, manum aridam restitutam, Christum se subduxisse in montem, & fecisse vt essent duodecim Apostoli, eorum etiam nomina descripsisse referunt, & ita in vnum conueniunt: Lucas demum adiicit descendentem de monte stetisse in loco campestri, & tum suos docuisse de Beatitudinibus, reformatione traditionum Pharisaicarum, & perfectione nouæ legis. Nos igitur tres istos ita conciliabimus, vt à rerum gestarum ordine non recedamus. *Factum est in diebus illis*, non immediatè tamen post manum aridam restitutam, cum hoc omninò non constet, sed saltem quibusdam interpositis *exps.* Nam vt Pharisæorum cum Herodianis conspirationem declinaret, diximus eum ad mare descendisse, & in nauiculam ascendisse, ex qua demum plebem docuerit. Quo facto alibi secedere potuit, vt linum fumigans non extingueret, sed daret locum iræ: & *videns Iesus turbas*, se importunè requirentes & sequentes, ne suis votis frustrarentur, *ascendit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei*: vt illa consummata, tandem & ægrotos illorum curaret, & eos doceret de iis quę ad consequendum regnum Dei sunt necessaria. Chrysostom hom.9. Operis imperf. in Matth. Omnis, inquit, artifex secundum professionem suam opportunitatem operis videns, gaudet. Carpentarius si viderit arborem bonam, concupiscit eam præscindere ad opus artificij sui. Agricola si viderit terram pinguem, desiderat eã arare. Et quid dico de rationalibus hominibus? Ipse irrationalis equus de stabulo exiliens, si viderit campos patentes, rapit frenum, & excitatur ad cursum. Sic & Dominus videns magnam congregationem populi, excitatus est ad docendum. Sic & omnis sacerdos cùm viderit Ecclesiam plenam, gaudet animus eius, & delectatur, vt doceat. Si autem viderit Ecclesiam vacuam, confunditur, & nihil dicere potest. *Ascendit in montem.* Nũquid poterat ibi docere, vbi iam populus erat? Sed propter duas rationes ascendit in montem. Primùm, vt impleret Prophetiam Esaiæ dicentis, (cap.40.) Super mõtem excelsum ascende tu, qui benè annuncias Sion. Deinde vt mysterium pietatis ostenderet. Ascensio enim eius est altitudo virtutum. *Ascendit* ergo *in montem* vt ostendat nobis, quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet, qui docet iustitiam Dei, pariter & qui audit. Qui docet, verborum suorum sit ipse exemplũ, vt magis opere doceat quàm sermone: sicut ait Apostolus ad Timoth. 1. cap.4. Exemplum esto omnium fidelium. Qui autem ambulat per conuallia vitæ terrenæ, obscuras semitas calcat, & loquitur altos sermones: non alterum instruit, sed seipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, & de monte loqui: sed aut vbi stas, inde loquere: aut inde loqueris, vnde sta. Si in terra est animus tuus, vt quid de cœlo loqueris? Si ergo in terra tu stas, de terra loquere: si autem de cœlo loqueris, in cœlo cõsiste, vt dicas cum Apostolo: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Philip.4. Aug. tom.4. lib.1. de sermone Domini in monte cap.1. Sed etiam si quæritur quid significet mons, benè intelligitur significare maiora præcepta iustitiæ, quia minora erant quæ Iudæis data sunt. Vnus tamen Deus per sanctos Prophetas & famulos suos, secũdũ ordinatissimam distributionem temporum, dedit minora præcepta populo quẽ adhuc timore alligari oportebat: & per filium suum maiora populo, quem charitate iam liberari conuenerat. Cùm autem minora minoribus, maiora maioribus dantur, ab eo dantur, qui solus nouit cõgruentem suis temporibus generi humano exhibere medicinam. Nec mirum est, quòd dantur præcepta maiora propter regnum cœlorum, & minora data sunt propter

Chrysost.

Chrysost.

Cur ascendit in montem.

regnum terrenum, ab eodem vno Deo qui fecit cœlum & terrã. De hac ergo iustitia, quæ maior est, per Prophetam dicitur, Iustitia tua sicut montes Dei. Et hoc benè significat, quòd ab vno magistro, solo docendis tãtis rebus idoneo docetur in monte. Gregorius Nyss. lib. de Beatitudinibus. Quis igitur, inquit, in hoc cœtu talis est, qui & sermonis discipulus sit, & cum eo à terrenis concauisque ac humilibus cogitationibus & intellectibus ascendat in spiritualem montem altæ contemplationis? qui mons omnem quidem vmbram ex eminentibus nequitiæ vtrinque tumulis porrectam effugit: ex omnibus autem partibus veræ lucis radio illustratus, in pura veritatis serenitate omnia, quæcunque in concauo coërcitorum & conclusorum oculis subducta sunt, ex specula conspicua præbet. Vnde & in ipso monte suos discipulos confirmat ex ipsa montis specula, spirituale illorum munus designãs, nimirum vt essent speculatores Domini Israel, & Ecclesiæ Dei. Vnde Eusebius Cæsar. lib. 6. de Demonstr. Euang. cap. 24. cùm explicasset hæc verba Esaiæ, cap. 52. Quam pulchri super montes pedes euangelizantis pacem, annunciantis bona, prædicantis salutem, quæ nonnulli antiquorum Patrum ad Christum referunt in ipso monte docentem: statim ea quæ subiiciuntur, de Apostolis intelligit: Vox speculatorum tuorum extulerunt vocem, quoniam oculis ad oculos videbunt, quando misereb itur Dominus Sion. Dici potrò in his speculatores videntur (inquit) sacrosancti saluatoris nostri Apostoli, qui palàm oculis intuiti eum, de quo Prophetæ loquebantur, extulerũt vocem suam in totum terrarum orbem, illum ipsum prædicantes. Ipsam verò Sion ac Hierusalẽ, quæ in his locis euãgelizatur, in cœlo agnouit ipse Apostolus his verbis: Superior autem Hierusalem libera est, quæ est mater nostra, & accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam. Dici verò potest etiam ea, quæ in mõtem terræ locum per Christum constituta est Ecclesia, quemadmodum Hierusalem omne pium ac religiosum ciuile institutum, quod cùm apud solos veteres Iudæos olim existeret, in solitudinẽm propter ipsorum impietates conuersum, deinde rursus renouationem in melius consecutum est per Christi saluatoris nostri aduentum. Beda in Marcum. Mons ille igitur, in quo Apostolos elegit Dominus, altitudinem designat iustitiæ, qua instruendi illi, & quam prædicaturi erant hominibus. Nam quia missurus erat eos ad prædicandum Euangelium regni cœlestis, meritò per sublimitatem loci, in quo electi sunt, admonere voluit eos, non in infimis desideriis animum dissoluere, sed ad superna desideranda & quærenda semper erigere debere. Sic etiam legem daturus priori populo in monte apparuit: de monte, quæ agenda essent, intonuit. Euthymius in Matthæum, rationem literalem huius in montem ascensus explicat. Simul quidem, inquit, tumultus in imo erat declinans, simul etiam absque vlla distractione docere cupiens. Transit enim à cura corporum ad curam animarum. Nam ita semper ab illa transit ad istam: & rursus ab hac ad illam, vt vtramque præstet vtilitatem. Sed & ideò ascendisse dicitur, vt liberius in oratione pernoctaret, secedendo à turbis ad Deum. Est enim oratio, eleuatio mentis in Deum. Ephrem. serm. de virginitate. Quippè, inquit, oratio sancta & pura cum Deo loquitur. Cùm igitur Deo assistis orans, cum metu & timore adsta. Circumcide [illegible] corde tuo cogitationes omnes, ac terrenorum omnium curam. Esto orationis tempore veluti cœlestis angelus, atque ita decerta, vt sancta & munda sit oratio tua, pura atque immaculata, vt dum illam sibi propinquare viderint cœlestes [illegible]næ, gaudentes illi continuò vltrò procedantur: vt ipsam intuentes Angeli atque Archangeli omnes, illi gestientes occurrant, & ante sanctum & sublime [illegible] thronum immaculati Domini, offerant eam. Ita esto semper orationi [illegible], quasi Cherubim & Seraphim Deo fœlicissima beatissimaque sorte coniuncta. Cæterùm Thomas Aquinas in Matthæum, Christi fuisse tria refugia [illegible] obseruat: Montem, Ioann. 8. Matth. 17. Nauem, Luc. [illegible] Desertum, Matth. [illegible]

mus enim, inquit, seorsum in desertum. In tribus enim homo potest habere refugium ad Deum. In prot[illegible]one diuinæ altitudinis, quæ per montem significatur. Psalm. 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. In societate Ecclesiastica, quæ per nauem designatur, Psalm. 121. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. In solitudine religionis, quæ per desertum accipitur. Osee 2. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Psal. 54. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Glossa ordinaria in Matth. Porrò conueniunt Euangelistæ, [illegible] Christus in montem ascenderit. Sed Lucas dicit post descensum de monte, in loco campestri eundem tur[illegible] prædicasse stantem, quem Matthæus idem dicit fecisse in monte sedentem cum discipulis suis. Fieri aut[em] potuit, [vt] in monte duodecim Apostolos eligeret, quod Matthæus tacet. Lucas dicit de electis sermonem illum tũc hab[itum], quem Matthæus dicit, Lucas præterit. Et cùm de[scen]disset, summam eorũ quæ prius dixerat populo publicasse, q[uod] Lucas narrat. Vel potuit Dominus primo esse cum discipulis suis in fastigio montis, quando ex eis duodecim elegit: deinde cum eis descẽdisse in planiciem aliquam, quæ tamen in monte seu latere illius esset, & multas turbas capere posset: & ibi stetisse, donec turbæ congregarẽtur: & pòst cum sedisset, propiùs discipulos venisse, & ita illis & cæteris sermonem habuisse, quem dicit Matth. & Lucas diuerso narrandi ordine, sed eadem rerum veritate. Ambros. lib. 5. in Luc. cap. 6. obseruat Lucæ contextum hunc, *Exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei* oportere nos oraturos ex terrenis curis ad Deum secedere: sed & aliquid magni aggressuros idẽ ipsum orationibus præuenire, & enixè vt Christum patronum & aduocatum nanciscantur. Sic enim habet cap. 24. Non vestigiis corporalibus, sed factis sublimioribus in hũc montẽ si ascẽdas, sequeris Christũ vt ipse esse mõs possis. Mõtes enim in circuitu eius. Sed & in Euangelio: Inuenies solos cum Domino in mõtẽ ascendisse discipulos. Orat ergo Dominus, non vt pro se obsecret, sed vt pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit pater in potestate filij, filius tamen vt formam hominis impleret, obsecrandò patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus est noster. Noli insidiatrices aperire aures, vt putes quasi infirmum rogare. Vt impetret quod implere nõ possit potestatis author, obediẽtiæ magister, ad præcepta virtutis suo nos informat exẽplo. Aduocatum, inquit, habemus apud patrem, Ioan. 2. Si aduocatus est, debet pro meis interuenire peccatis. Non ergo quasi infirmus, sed quasi pius obsecrat. Vis scire igitur omnia, quæ vel possit, vt aduocatus, & iudex est? In altero pietatis officiũ, in altero insigne est potestatis. *Et erat* inquit, *pernoctans in oratione Dei.* Species tibi datur, forma præscribitur, quam debeas imitari. Quid enim te pro salute tua facere oportet, cùm vis aliquod pietatis officium adoriri, quando Christus missurus Apostolos, orauit priùs, & solus orauit? Nec vsquam alibi, si non fallor, orasse cum Apostolis reperitur, vbi solus obsecrat. Dei enim consilium humana vota non capiunt, nec quisquam interiorum Christi particeps esse potest. Ita nimirum Apostoli segregaturi aliquem in locum Iudæ, primo ieiunium & orationem indicunt, demùm sortes mittunt. Sed & cùm aliquos designaturi essent in Gentes, dicitur: Ieiunantibus illis, & orantibus, Spiritum sanctum respond[isse], Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod elegi eos. Nam cùm electio præcedere, illa autem procedere debeat ex instinctu Spiritus sancti [illegible] necesse est Spiritus sancti gratiam requirere orationibus, humi[lia]tionibus, & piis meditationibus. *Et vocauit discipulos suos.* Beda in Marc. Non enim illorum electionis ac studij, se[d] diuinæ erat dignationis & gratiæ, vt in Apostolatum vocarentur. Vnde & alibi Ioannes 15. dicit: Non vos me ele[gi]stis, sed ego elegi vos. Fecitque vt essent duodecim [c]um illo: e[t] [illegible] vtrique gratia mysterij, vt videlicet mun[di] salutem, quam verbo prædicarent, suo quoque numero commendarent. Ter enim quaterni duo[decim] [illegible] faciunt & ter quaterni Apostoli ad præ[dic]andum sort missi, v[t] [illegible] quadrat [illegible] baptizarent Gen[tes] [in no]mine Patris, & Filij, & Spiritus sa[ncti]. Vn[illegible]

Greg. Nyss. — Mons velut specula. — Euseb. Cæs. — Speculatores. — Beda. — Euthy. — Ephrem. — Mons orationis. — Tho. Aqu. — Tria refugia loca. — Glossa. Quomodo sibi stant & sedens in monte. — Ambros. — In monte Christus. — Oratio. — Electio ex Spiritu sancto. — Beda. — Duodenarius Apostolorum numeri figura.

uitate sancta Hierusalem descédente de cœlo à Deo scriptum est, quia erant ei ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu portæ tres. Vbi figuraliter ostenditur, quòd prædicantibus Apostolis, Apostolorúmque successoribus, cunctæ per orbem nationes in fide sanctæ Trinitatis Ecclesiam essent ingressuræ. In quo etiam sacramento ita quondam filij Israël circa tabernaculum castra metabantur, vt ex omni parte per quadrum ternæ tribus manerent. Quia primitiua nimirum Ecclesia: quæ erat in Iudæa, vndique per circuitum sui, credentibus toto orbe nationibus, spiritualia Deo castra erat in fide & confessione sanctæ Trinitatis fixura. Euseb. Cæsar. lib. 3. de Demonstr. Euangel. cap. 7. duodecim Apostolos figuratos esse scribit per duodecim exploratores, quos misit Moses in terram promissionis. Nimirum & Apostoli in vniuersum orbem missi sunt, quem Christo & Ecclesiæ conquirerent, cùm scriptum sit: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Tertul. lib. 4. contra Marcionem: horum figuram præcessisse scribit in duodecim illis fontibus, quos filij Israël in deserto repererunt, ex quibus magnum refrigerium acceperunt: Nimirùm illi sunt fontes, de quibus Esaias dixit, Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Sed & duodecim seligebantur, velut duodecim signa Zodiaci, quæ Christum iustitiæ solem comitarentur. aut duodecim menses anni, aut duodecim horæ diei, ex quibus nimirùm magna perfectio consurgeret. Sic & olim factum est altare ab Elia ex duodecim lapidibus Iordanis: & duodecim iudices erant in Israël, qui defuncto Iosue præfuerút. & duodecim gemmæ erant in pectorali summi Pontificis, & duodecim boues mare æneum sustinebant. Et duodecim vituli, & duodecim adolescentes, & duodecim crateres, de quibus Exod. 24. Et duodecim portæ, & duodecim fúdamenta cœlestis Hierosolymæ, de quibus in Apocalypsi scriptum est. Vnde & duodecimo anno Christus in téplo disseruit. Ita numerus ille multis figuris designabatur. Sed &, vt obseruat Alber. Magn. in Marc. stellę sunt duodecim in corona sponsæ, Apocaly. 12. & sedes duodecim iudicantium, Matth. 19. Iodocus Clithoueus lib. de mystica numerorum significatione, hæc omnia complectitur, cap. 9. Duodenarius, inquit, numerus Apostolico collegio consecratus est: quòd ex ternario quaternarim ducto coalescat. Apostoli autem (vt ait Bea. Gregor. in vltimo lib. Moral.) sanctæ Trinitatis fidem per quatuor mundi plagas præcipuas annunciare missi sunt: quatuor itidé Euãgelijs traditam summæ Triadis agnitionem mundo insinuuerunt: quòd si cui non placet hæc mystica ratio, persuasum habeat, solam Dei eligentis voluntatem & beneplacitó in causa esse, cur tot elegerit suæ nouæ legis pręcones. Sicut enim quos voluit, elegit ipse ad Apostolatus apicem: ita quoque quot voluit, delegit ad illud dignitatis culmen. Et illa vel sola ratio nobis abundè sufficere debet. Attestatur auté, quod modò dictum est, duodenarium scilicet numerum Apostolico cœtui esse particulariter addictum, Cassiodorus, circa duodecimi Psalmi explicationem dicens: Admonet etiam duodenarius numerus Apostolorum nos recolere quãtitatem, qui doctrina perfectissima mandatorum, & Dominum super omnia dilexerunt, & proximos eadem vt se charitate complexi sunt: vt meritò hic Psalmus talia sacramenta nobis concesserit, qui Apostolorum noscitur numero consecratus. In duodecim quoque tribus, Num. 1. Hebræorum populum constat esse diuisum. Matt. 19. duodecim etiam sedes in iudicio venturo Dominus promittit Apostolis. Duodecim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed & alia huiusmodi plura diligens Lector inueniet, vt hunc calculum multis mysterijs refertú esse agnoscas. Hæc ille. Porrò vt de Euangelistis priùs dictum est, ipse etiam sacer Apostolorum numerus multis antiquę legis figuris & oraculis antè signatus est. Imprimis per duodecim Patriarchas filios Iacob. Genes. 46. quoniam & ipsi Apostoli sunt principales & pręcipui partes in nouo Testaméto, Num. 2. Secundò per duodecim principes tribuum Israël: quia constituti sunt principes à Deo super omnem terrá, vt dicit Psalm. 44. Tertiò per duodecim fontes in Helim, Exod. 15. quia ipsi mystici sunt fontes, ex quibus manauit aqua salutaris sapientiæ, ad irrigandum hortum militantis Ecclesiæ. Quartò per duodecim lapides sublatos de Iordane, Ios. 4. quoniam ipsi lapides sunt viui, coniuncti cæméto charitatis ipsi Christo primario lapidi. Quintò designatus est sacratus Apostolorum numerus per duodecim boues sustentantes mare æneum, 3. Reg. 7. quoniam robusti sunt & fortes virtute, ad fulciendam doctrinam sacramentorum, in quibus lauantur animæ fidelium. Sextò per 12. Prophetas minores vno volumine comprehensos. Nam ipsi sunt præcones Altissimi, annunciantes mundi terminum, & iudicij aduentum. Act. 12. Septimò per duodecim stellas in corona sponsæ: quoniam Ecclesiæ Christi afferentes ornatum spiritalem, totú mundum suæ doctrinæ claritate illustrant. Apocaly. 21. Octauò per duodecim fundamenta ciuitatis supernæ: quoniam ipsi sunt fundamenta ipsius spiritualis Hierusalem, de qua dicitur Psal. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Nonò significati sunt vtique Apostoli per 12. portas eiusdem ciuitatis sanctorum, Apoc. 21. quod per ipsos habemus aditum ad patriam, & regionem viuorum æternam. Decimò per duodecim sedes, Matth. 19. in quibus iudicandæ sunt 12. tribus Israel: quoniam futuri sunt assessores supremi iudicis, & cum eo nationes iudicaturi. Vnde etiam constat duodénarium interdum esse vniuersitatis numerum: quòd 12. tribuum Israel appellatione accipiendi sunt omnes homines totius mundi. Non enim soli Iudæi in extremo illo examine iudicandi sunt, sed omnes nos manifestari oportet antę tribunal Christi, vt 2. Corint. 5. scribit Paulus. Et cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, congregabuntur (vt dicitur Matth. 5.) ante eum omnes gentes: quemadmodum per duodecim eorum qui iudicaturi sunt sedes, omnes sancti cum Christo mundum iudicaturi accipiendi sunt. Cæterùm totius istius negotij author est Dei filius Iesus Christus, qui solus, & non alicuius hominis ministerio adiutus, Apostolos elegit. Ex quo manifestum est, non ex hominum, sed ex Dei instituto diuinum ministerium pendere. Sed & suo exemplo monebat eos, qui Ecclesiæ ministerio deseruiunt, vt non sibi satis esse existiment, si ipsi fideliter doceant, sed & nouas plantas suscitent, quorum opera doctrina fidei in Ecclesijs cóseruetur. Quod sanè factum est ante Christum incarnatum à Samuele & Elisæo, quos cum discipulis pluribus conuixisse, & illos priuatim instituisse, sacra testatur historia. Vnde factum est, vt Christianissimi reges & principes olim Academias instituerét, lectores publicos alerent, eximium etiam Theologorum ordinem magnis priuilegijs locupletarent, & hoc vnum conarentur, vt florentibus disciplinis mores quoque humaniores essent. Hoc quantum momenti habeat ad Christianam Rempub. conseruandam, vnus Iulianus Apostata testatus est, qui ad illius euersionem operæpretium se fecisse existimauit, si primùm scholas & bonarum literarum exercitium Christianis prohiberet. Secundo demùm loco cósiderandum est, quo tandem ordine Christus ad suorum electionem processerit. Primùm quidem tota nocte in precationibus perseuerauit. Hac demùm elapsa, summo manè quos voluit, ad se accersiuit, & Apostolico muneri destinauit: monens nos, vt si quando ad electioné ministrorum Ecclesiæ procedédum sit, quasi simol cú Christo in montem ascendentes, mentem nostram à carnalibus effectibus ad Deum subducamus, & solius Dei intuitu, cuius negotiú hic agitur, ad cætera procedamus. Quã grauissimè igitur hac in parte peccát, qui vbi hæc occurrerint, opibus, compensationibus, & nescio qua rerum vilium expectatione, aut parentela, aut amicitijs, aut fauoribus mouentur, vt nonnunquam lupos agnis, aut saltem canes mutos non valentes latrare præficiát, quos cura gregis moueat, non vt illum pascant, sed deglutiant, & mactent? qui quæ sua sunt, quærant, non quæ Iesu Christi. Vbi verò simultas considerationes seposuerint hi qui eligunt, & hoc vnum attenderint, vt Dei nomen sanctificetur in terra, & dilatetur regnum eius: tum tandé continuis orationibus adinstar Christi diuinum nomen im-

Margin notes: 1. *Porta Hierusalem.* 2. *Israel.* *Euse. Cæs.* 3. *Exploratores.* *Tertull.* 4. *Fontes.* 5. *Signa Zodiaci.* 6. *Menses, horæ.* *Lapides.* 8. *Crateres, adolescentes.* 9. *Alb. Mag. Clithou.* *Gregor.* *Cassiod.* 12. *Patriarchæ.* 13. *Principes.* 14. *Boues.* 15. *Propheta minores.* 16. *Stella.* 17. *Sedes.* *De successore cogitando in rebus sacris & literis.* *Grauiter peccant, qui contra spiritum sanctú se ingerút in onera Ecclesia.*

plotent, cuius ductu prospera succedant omnia. Ita scilicet Paulus Timotheum monet, Manus cito nemini imposueris: sed & de Diaconis. Probentur, inquit, & sic ministrent. His ita dispositis res Ecclesiæ meliùs sese haberent, neque tot armis aut sanguine opus esset ad conciliandam vniuersæ Christianæ Reipub. tranquillitatem. Tertiò demum ostendit Christus, in quem finem ministros Ecclesiæ seligat. Primus est, vt cum Christo essent velut testes & factorum & dictorum illius Act. 1. Eritis mihi testes in vniuersa Hierusalem, Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Secundus est, vt prædicarent verbum Dei, ad quod etiam munus eos præparabat ante passionem suam, vt ei assuescerent. Tertius, vt infirmos curarent, & præcederent ante faciem eius. His omnibus ministerium Ecclesiæ definitur. Cum Christo sunt altaris ministri, qui & de altari participant, & carnes agni illius immaculati quotidie manducant. Rapti etiam in illius maiestatem, benignitatem, & sanctitatem, quæ omnia in Ecclesia apud plebem testantur. Sed & illos spectat verbi ministerium, vt pascant qui in iis est, gregem Christi verbo & doctrina. Tertiò demum morbos curare, sed spirituales debent, vt errantes in viam reducant, infirmos confirment, dubios in fide resoluant: sicque præcedant faciem summi illius pastoris, & pastorum principis Iesu Christi, qui redditurus est vnicuique secundum opera sua vt percipiat immarcessibilem gloriæ coronam. Hi tres fines exprimuntur apud Marcum. *Fecit*, inquit, *vt essent duodecim cum illo*: testes vtique omnium quæ faceret & diceret, fidelissimi: *& vt mitteret eos prædicare*. Hoc secundo loco succedit. Priùs enim didicisse cum Christo & ex Christo oportuit, quàm sermonis onus susciperent. Erat illis Christus velut magister, ex quo discerent & intelligerẽt, quæ illos prædicare oporteret. Sed & ad regulã & amussim ipsius necesse primum erat & mores, & doctrinam eorum formari, quàm possent ministerium verbi fideliter exequi. Sic Paulus ersi à Christo mirabiliter edoctus est, prius aliquo tempore cum Apostolis versatus est, quàm in regiones mitteretur. Vbi verò eos asciuit in discipulos & testes, tum iandem Apostolos instituit, cùm *misit eos prædicare*. Apostoli enim idem quod missi. Hoc tanti fecit Paulus, vt liberè dicat: Non misit me Dominus baptizare, sed Euangelizare. Et 1. Cor. 9. Væ mihi, nisi Euangelizauero: necessitas enim incumbit. Matth. 25. Non enim est fidelis serui abscondere talentum sibi creditum, & pecuniam domini sui fodere in terram. Act. 8. Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. 2. Tim. 4. Testificor coram Deo qui iudicaturus est viuos & mortuos, & per aduẽtum ipsius, & regnum ipsius, prædica verbum. Chrysostom. homil. ad popul. Antioch. hom. 16. de seditione. Sicut enim radium vincire possibile non est, nec domi concludere, sic neque prædicationis verbum. Itaque vt liberum, emittitur in diuersas regiones. Eius autem authoritas pendet a mittente Christo, sicut & Paulus ait: Pro Christo legatione fungimur. Vnde nec auditores verbi prædicationi, nec ministri commissæ legationi derrahere debent. Matt. 12. Qui vos spernit, me spernit. Quid verò Ionæ non triste accidit, quòd onus verbi Dei reiiceret? Nota est huius rei historia, quòd acceperit in Niniuem mandatum, vt fugerit in Tharsis, & maris tempestas commota sit propter eum, ipse verò in mare proiectus sit. Tertius autem finis exprimitur. Nã *& dedit illis potestatem curandi infirmitates*, præcipuè illas quæ sunt ex incendio fomitis, & ex inobedientia carnis ad spiritum. Marc. vlt. Signa quoque eos qui crediderint, hæc sequentur. Super ægros manus imponent, & benè habebunt. *Et euciendi dæmonia*. Esai. 11. Non nocebunt & non occident in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini. Quod subobscurè ex Sibylla Cumæa his versibus expressit Virgilius:

Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet.

Chrysostomus hom. 1. ad popul. Antiochenum, vocat idcircò Apostolicam vocem, tubam cœlestem, & lyram spiritualem. Etenim, inquit, tanquam tuba terribile canens & bellicum, hostes quidem consternat, lapsos autem motum sensus excitat, & multa implens fiducia, mentem ad[illegible] diabolo inexpugnabiles reddit. Et tanquã lyra [illegible] ta cum iucunditate delectans, absurdarum morbos [illegible] tationum sopit, & multa cum voluptate nobis affert [illegible] litatem. Itaque sicut Dauid sacra eloquia ad lyram per[illegible] nans, malum spiritum fugauit à Saule: sic & verbi Apostolica prædicatio, Gentilium mentes a prophanis & diabolicis superstitionibus ad verum Dei cultum transferebat. Hoc autem quid mirum est, cum secreta quædam Dei virtus verbis insit, quæ ad intima cordis procedat. Ita Dominus per homines cooperatur, & virtutem suã ostẽdit. 1. Corint. 3. Dei agricultura sumus, Dei operatio estis. *Et imposuit Simoni nomen Petrus*. Hoc suo more facit: vt significet tamen munus esse, ad quod ipsos elegit, et, vt necesse esset prorsus in alios viros demutari. Sic Abrahę, & Saræ, & Israëli (qui vt carnalis Israëlis authores, ita spiritualis typi fuerunt) noua nomina indidit. Potissimũ autem his tribus, Petro, Iacobo, & Ioanni id factum est, quod eorum opera maximè in promouendo veritatis negotio vsurus esset, vnde & eos familiariores habuit. Verum hic quæritur, quomodo imposuerit nomen Simoni, quod hactenus illum imposuisse legimus, cùm ad illum venisset super aquas. Sed huius quæstionis solutionẽ audiuimus, impositum quidẽ fuisse tunc, cùm ad mare Tyberiadis descendisset: sed illius impositionis promulgationem factam esse in monte, simul cum illius & cæterorum ad Apostolatum confirmatione. Nec mirum esse debet, quòd Simoni nomen Petrus dederit, vt diximus in superioribus, tum propter dignitatem & authoritatem, quam in Ecclesia habiturus erat, tum propter confessionem fidei eius. Beda in Marc. Hoc ergo nomen ibi recensetur, inquit, non quòd tunc omninò fuerit impositum, sed quòd volens Euangelista nomina duodecim Apostolorum enumerare, necesse habuerit & illius nomẽ exprimere: quia licet hoc priùs donatus fuisset, non tamen eo vocabatur. Ideò autem voluit Christus eum prius aliud vocari, vt ex ipsa commutatione nominis, sacramenti viuacitas commendaretur. Idem ergo Græcè Petrus, quod Syriacè Cephas: & in vtraque lingua nomen à Petra deriuatum est. Haud dubium quin ab illa, de qua Paulus ait, Petra autem erat Christus. Sicut enim lux vera Christus donauit Apostolis, vt lux mundi dicerentur: sic & Simoni qui credebat in Petrã Christum, Petri largitus est nomen. *Et Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi*, vocauit ad se, cùm in monte esset: *& imposuit eis nomina Boanergis, quod est, filij tonitrui*. Hieronym. in Matth. capit. 10. Sicut nomen Petrus distinguit Simonem Apostolorum principem, à Simone qui appellabatur Cananæus, de vico Cana Galilææ, vbi Dominus aquam conuertit in vinum: sic & Iacobum appellat Zebedæi, quia & alius sequitur Iacobus Alphæi. Scribit & in sequentibus, Simonem dictum esse Petrum, & duos istos fratres nomen accepisse *Boanergis*, ex firmitate & magnitudine fidei. Idem in Marc. cap. 3. Imposuit quidem, inquit, Simoni nomen Petrus. De obedientia ascendit ad agnitionem: qui enim habet, dabitur ei, & abundabit. Et Iacobum (qui supplantator dicitur) qui supplantata habet omnia desideria carnis: & Ioannem (Dei gratiam) qui gratiã accepit, quod alij per laborem tenent: & imposuit eis nomina, Boanerges, quod est filij tonitrui: quorum trium sublime meritum in monte, meretur audire tonitruum patris, per nubem de filio tonantis: Hic est filius meus dilectus: vt per nubem carnis, & ipsi ignem verbi, ac si fulgura in pluuiã spargerent in terris, quoniam Deus fulgura in pluuiam fecit, vt extinguat misericordia, quod iudicium iour[illegible]. Vnde Propheta dicit Psal. 100. Misericordiam & iudicium cãtabo tibi Domine. Est autem Boanerges, corrupta vox ex duobus integris, pro qua Hebraicè dicitur בני רגש *Bene Regus*, vel Chaldaicè *Benerigus*, filij fremitus & tumultus. Siquidem lingua Syriaca vel Chaldæa, qua tunc vt vulgari Dominum vsum esse constat, *Ragus* siue *Rigus*, dicitur fremitus siue tumultus, aut vt tonitru, vt exponit Marcus. Hieronym. in cap. 1. Danielis. Porrò, inquit, Dominus in bonam partem nomina mutauit autor[illegible] & ex rebus imposuit virtutum vocabula: vt [illegible]

Abraham.

In quem finẽ ministri Ecclesiæ præficiantur.

Chrysost.

Virgilius.

Chrysost.

Nomen Petri quando impositum.

Beda.

Hieron.

Hieron.

Abraham, & Sarai Saram. In Euangelio quoque quondam Simon Petri nomen accepit, & filij Zebedæi appellati sunt filij tonitrui: quod non vt plerique putant, Boanerges, sed emendatius legitur, *Beneregem*. *Et Andream.* Hieronym. in Marc. illius nomen à Græco idiomate deducit, vt qui virili forma, inquit, vim faciat perditioni suæ, vt responsum mortis in se semper habeat, & anima eius sit semper in manibus suis. Beda in Marc. Andreas, Græcum nomen est, & interpretatur virilis, ab eo quod Græcè vir appellatur ἀνὴρ: quo apertissimè vocabulo decoratur ille, quòd ad prædicationem Ioannis signum Dei sequi, videre & audire curauit, & postmodum ipsum se vocantem relictis omnibus sequi, ipsi perpetuò adhærere non tardauit. Philippus, os lampadis siue lampadarũ interpretatur. Et rectè, quia vocatus à Domino, lumen gratiæ, quo ipse in corde accensus atque illustratus est, confestim inuento fratri per oris officium propinare studuit, dicẽs: Quem scripsit Moses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Bartholomæus, Syrum est, non Hebræum, & interpretatur filius suspendẽtis aquas: quod euidenter filium Dei sonat, qui prædicatorum suorum mentes ad cœlestia contemplanda suspendit, vt quo cælia liberiùs peruolant, eo terrenorum corda feraciùs dictorum suorum guttis inebriẽt. Matthæus, donatus dicitur, videlicet quia magno Domini munere de Telonario & publicano, in Apostoli est & Euangelistæ delegatus officium. Thomas, abyssus, vel geminus, quod est Græcè δίδυμος: quæ vtraque interpretatio eius statui congruit. Didymus enim rectè vocari potuit, propter dubium cor in credendo effectu dominicæ resurrectionis. Abyssus idem potuit dici iure, cùm altitudinem dominicæ virtutis in resurrectione celebrata certa fide penetrauit. Albertus Mag. in Marcum etsi prolixiùs, tamen meditatione non mediocri, & quæ plurimum faciat, nominum istorum expositionem tractat, cuius fortè nonnullis grata erit enarratio. Ioannes & Iacobus Petro adiuncti sunt, inquit, in quo est plenitudo potestatis. quia perfectio virtutis in opere, & perfectio veritatis in contemplatione, coniungi debent plenitudinem potestatis. Hoc significatum est Exod. 17. vbi manus Moysi sustentabant vt Aaron. Aaron enim montanus significabat perfectionem virtutis: vt autem ignis, significat perfectionẽ ignitæ veritatis. *Et imposuit eis*, duobus illis fratribus Iacobo & Ioanni, *nomina* officiis eorum congruentia, *Boanerges*: & hoc exponit Euangelista, dicens, *quod est, filij tonitrui*: quia adiuncti sunt summæ potestati, vt fulgurent signis & exemplis in virtute, prædicatione tenent doctrinam in veritate. Psal. 76. Vox tonitrui tui in rota: hoc est, in scriptura. Iob. 38. Nũquid emittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, Assumus? Istis ergo duo tanquam in arce primates vocati sunt, vt assistant ei, in quo est plenitudo potestatis: significati per duas columnas, quas Salomon posuit ante ostium templi, quarum vnam vocauit infirmitatem, & alteram fortitudinem. Significantur etiã per duas tubas, de quibus dicitur Num. 10. Fac tibi duas tubas ductiles argenteas, quibus possis conuocare multitudines in die, quando mouenda sunt castra. *Et Andream & Philippum & Bartholomæum.* Prænductis mutauit nomina tribus: Petro dans singulare, eo quòd ipse singularis est dignitatis, ad quam vocatur. Aliis autem duobus communem dedit nominationem: significans quòd dignitas eorum, quamuis sit maior aliis, tamen est pluribus communicabilis. Post hos autem mutat eos, qui ad inferiores gradus Archiepiscoporum & Episcoporum vocãtur, in nouem gradibus distribui: docens nos nouem esse attendenda in electionibus talium Prælatorum. Quorum tres primi sumuntur secundum statum innocentiæ, in quibus peccati cõsideratur immunitas: qui sunt Andreas, Philippus, & Bartholomæus. Hi enim tres vocantur ad Apostolatum, secundum tria quæ exiguntur ad officium prædicationis, sine omni impedimento contrariæ dispositionis. Sunt autem sex sic distributa, quòd duo sunt in Andrea, duo in Philippo, & duo in Bartholomæo. Duo in Andrea sunt secundum duas eius interpretationes. Interpretatur enim virilis & respondens pabulo. Ex hoc enim quòd virilis est, talis est quòd audet resistere aduersario. Tit. 1. Vt potens sit exhortari doctrina sana, & contradicentes reuincere. Ezech. 13. improperat quibusdam dicens: Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis vos murum pro domo Israël. In hoc autem, quòd respondẽs pabulo dicitur, docemur, quòd non gratis debet comedere panem Ecclesiæ. 2. Thess. 3. Neque gratis mãducauimus panem apud vos. Psal. 80. Sumite psalmum, hoc est spiritualia; & date tympanũ, hoc est temporalia. 1. Cor. 9. Dominus ordinauit iis, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Et tales Andreas in Ecclesiis debemus eligere, qui & Ecclesiarum sint defensores, & de facultatibus Ecclesiæ non consumant, nisi ad necessitatem, & Ecclesias in spiritualibus ædificent. *Et Philippum*, qui os lampadis interpretatur; Per lampadem innuens igneum lumen scientiæ diuinæ, quod respondet ab ipso & per os, eloquentiam (aliâs, eloquentiæ) docens, qualiter vnicuique verbis congruentibus & similitudinibus congruẽtibus possit apto sermone respõderi. De primo dicitur Esa. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem nõ quiescam, donec egrediatur vt splẽdor iustus eius, & saluator eius velut lampas accendatur. Cant. 8. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. De secundo dicitur in Psal. 44. Diffusa est gratia in labiis tuis. Cant. 2. Vox tua dulcis, & facies tua decora. Hæc enim est vox dulcis, quæ ex lampadibus omnem fortem vitiorum consumentibus procedit. Aliter enim decepti, dicunt illud Genes. 27. Vox quidem, vox Iacob est: sed manus, manus Esau sunt. *Et Bartholomæum*, qui filius suspendentis aquas interpretatur. Et in hoc duo notantur. Aquæ enim suspensæ differunt ab aquis deorsum fluentibus, in duobus: quorum vnum est, Sunt altæ; secundum autẽ, Non sunt actu humidæ, sed peruiæ & luminosæ, cœli speciem præferẽtes. Aquæ autem sunt delectationes, quæ in Prælato altę esse debẽt, vt cœlestes & diuinæ sint, & in nullo alio terreno delectetur, dicens cum Dauid, Ps. 37. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Et illud Psalm. 72. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et illud Psalm. 15. Delectationes in dextera tua vsque ad finem. Hæ autem delectationes sunt puræ & luminosæ, nihil cum cæca cõcupiscentia commune habentes. Esai. 66. Sugatis & repleamini ab vberibus consolationis eius, vt in omnibus deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Hæc igitur sunt consideranda in officiis electi, vel eligendi. *Et Matthæum & Thomam & Iacobum Alphæi.* Tãgit hic tres alios: in quibus docemur ea, quæ nonnunquam in eligẽdo sunt toleranda, dummodò de præterito sint purgata. Et ideò in quolibet eorum duo notantur: vnum purgans, & alterum purgatum. Duo enim notantur in Matthæo, quorum vnum est purgans, quo donatus est per gratiam; alterum est, quòd illicitis lucris intendebat, & hoc est purgatum. Matth. 9. Vidit Iesus hominem sedẽtem in teloneo, Matthæum nomine. Hic enim ipso facto illicita relinquens, & gratiæ adhærens, dixit, Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrifacerem. Et ideò, salua pace quorundam, non est obiiciendum electo, si aliquando illicita quæsiuit, dummodò nunc gratiæ Dei se commiserit. Quamuis enim dicatur Eccl. 31. Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in thesauris pecuniæ, quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Et hic beatus est, qui quamuis aliquando maculam habuit, quãdo post aurum abiit, tamen vt sine macula esset, aurum reliquit: & vnde abierat, ad gratiam rediuit. Et hic magis est laudandus, quia mirabilia fecit in vita sua, quàm ille qui nunquam abiit. Sic Luc. 19. Zachæus princeps publicanorum & diues rediuit, & illicita non retinuit, sed reddidit, & se gratiæ Dei totum committens, quod supererat, pauperibus erogauit. Hoc ergo est dissimulandum. *Et Thomam*, qui ipso nomine duo importat, quia geminus siue dubius interpretatur, & abyssus. Et significat dubietas, ignorantiam siue dubitationem in intellectu circa veritatem credendorum, vel sciendorum vel faciendorum, vel appetendorum. Abyssus autem, binus ignoran-

tiæ

tiæ vel dubitationis causam, scilicet tenebras abyssi, quia videlicet non procedit dubitatio ex contemptu vel effectu, sed ex eo solum; quia non est illuminatus. Genes. 1. Tenebræ erant super faciem abyssi. Nec abyssus à se lumen habere poterit, nisi desuper sibi immittatur. Signum autem huius abyssi est, quia oblatum lumen facilè recipit, nec contrà obnititur per dispositioné malam quæ in ipsa est. Sicut & Thomas, licet obscurus, per dubitationem detentus aliquamdiu, tamen lumen facilè recipit, & tunc in eadem solida confessione permansit. Hæretici autem lumini reluctantur, sicut dicit Iob. 24. Ipsi fuerunt rebelles lumini, & ignorauerunt vias eius, & nescierūt semitas eius. Et hoc fit per malam infidelitatis dispositionem, quę est in ipsis. 2. Cor. 4. Deus huius sęculi excęcauit mentem infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Christi. Sic autem Thomas nō fuit abyssus & dubius, sed potiùs ex solo illuminationis defectu fuit dubius: & sine omni difficultate paratus erat lumen recipere. Taliter fuit obscurus Paulus, qui 1. Tim. 1. dicit, Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. Si quis igitur aliquando ex ignorantia huiusmodi dubitauerit, & tamen veritatem tandem receperit, non est excludendus à diuina electione, non obstāte quòd aliquando dubitauerit: quia hoc ipsum magis eū cautum in alijs rebus reddit. Sic. 2. Cor. 4. dicitur, quòd Deus, qui dixit de tenebris lucé splendere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientię claritatis Dei in faciem Christi: sicut dicitur Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Hac igitur dispensatione Dominus elegit Thomam, *Et Iacobum Alphæi.* Alphæus autem doctus, vel fugitiuus interpretatur. Iacobus autem interpretatur luctator, & significat duo: quorum primum est, doctum esse in lucta contra vitia, & hoc est purgans: secundum autem fugitiuum esse: quia peccatis perpetratis aufugit ad pœnitentiam: & hoc est purgatum, propter quod non est quod fecerit in præterito, dummodò nunc aufugerit. Heb. 5. Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. 1. Cor. 6. Nolite errare: neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum cócubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Et ideò talia in eligendo, dummodò aliàs nunc bonus sit, sunt aliquando toleranda & dissimulanda. Sic ergo per hos tres significatur, quòd in præteritis negotijs, ignorantijs, & peccatis aliquando sit dissimulandum in viris, qui aliàs vtiles sunt ad regimen animarum. Hic autem attendendum est (sicut dicit Hieronym.) de Matthæi Apostoli humilitate, quæ in duobus est. In vno quidem, quòd cùm Marcus hîc, & Luc. 9. in electione Apostoli gradus Matthæum Thomæ præponunt: ipse autem se Matth. 10. postponit eidem. Eccles. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Secundum autem est, quod ipse se vocat publicanum à peccato quod in negotio habuit. Alij autem simplicem illius exprimunt nominationem, quæ gratiam liberè innuit electionis: quia sicut dicitur Prouerb. 18. Iustus à principio accusator est. Est etiam aduertendum (quod Hieronym. dicit) quòd Iacobus Alphæi, qui & frater Domini dicitur, propter similitudinem corporis & religionis, & vicinitatem sanguinis, quia consobrinus eius fuit: cùm Maria Alphæi, soror matris Domini fuerit, quam Ioan. 19. Mariam Cleophæ dicit: Fortasse quòd idem Alphæus & Cleophas binomius fuit: Vel quia defuncto Alphæo, post natum Iacobum, Cleophæ nupsit. Iacobus idem post resurrectionem Domini, statim Hierosolymorum ordinatur Episcopus: quia secundum legē, si frater sine hærede decessit, alius frater vxorem eiusdem ducere debuit, & suscitare semen defuncto fratri. Tres igitur isti in tertio ordine, dictis de causis sunt vocati. *Vocauit Thaddæum & Simonem Cananæum, & Iudā Scarioth qui & tradidit illum.* Tangit hîc eos, qui in quarto ordine sunt vocati: & in illis instruit, quid in eligendo secundum præsentem iustitiam sit considerandum. Significat autem sex, ita quòd duo sint in quolibet istorū. Lebbeus enim à corde dici videtur: hoc est, cordis custos interpretatur. Innuit autem, quòd in eligendo consideranda est bona conscientia. 2. Cor. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Esai. 35. Gloria Libani data est ei. Libanus, candidatio interpretatur: & gloria Libani est gloria candidatæ conscientiæ. Et hæc prouenit in bona cordis custodia. Prouerb. 4. Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Hic autem qui cognomine dicitur Corculus, vero nomine Iudas vocabatur, quod confitens & glorificans interpretatur. Et significat eligendum debere esse amicum veritatis & diuinæ laudis. Esa. 60. Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. *Et Simonem Cananæum*, qui fuit natus à Cana ciuitate Galilææ. Interpretatur auté Simon, ponens tristitiam: eò quòd is qui eligendus, sua mansuetudine & oratione deponat tristitiā a cordibus subiectorum. Esai. 5. Dedit mihi Dominus linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lapsus est à verbo. Sic tristitiam deposuit Paulus, qui dixit Philip. 4. Gaudete in Domino semper: iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Cananæus autem Zelotes interpretatur: quia in eligendo considerandum est, vt zelum legis habeat, & zelum animarum, vt dicat, Zelus domus tuæ comedit me. 1. Mach. 2. Phinees dum zelat legem, accepit pactum sacerdotij sempiterni. *Et Iudam Scarioth, qui tradidit eum.* In quo notantur duo: quorum vnum fuit publicum, hoc est præsens iustitia, quæ in nomine Iudæ importatur. Et est id quod in eligendo est considerandum. Alterum autem est occultum. *Qui tradidit illum.* Sed quia nos scire occulta cordium non possumus, docuit nos Dominus, ne nos illa curiosè & temerè in electionibus discutiamus: sufficere, scilicet, vt eligamus talem, quem aperta probatum reddit iustitia. Sic electus est Saul, 1. Reg. 9. de quo dicitur, quòd erat electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israël melior illo. Et tamen postea subuersus est: quam subuersionem diu fuit præmeditatus. Psalm. 35. Iniquitatem meditatus est in cubili suo: astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit. Vnde docens nos Dominus, dicit, 1. Reg. 16. Non secundum faciem iudico. Non autem secundum faciem oportet iudicare. Et ibidé: Homines vident ea quæ parēt, Deus autem intuetur cor. Et ideò etiam Apostoli, Act. 1. videntes in Iuda proditore humanum errasse iudicium, in Matthia substituendo per sortes explorabant iudicium diuinum. Hi ergo tres vltimi, sicut dictum est, secundum præsentis iustitiæ considerationem sunt electi. Primi ergo tres non tam ad gradum, quàm ad sublimitatem regiminis diuini, sunt electi, sicut in veteri Testamento Moses & Aaron: & propter tria, quæ sunt in Hierarchia diuina, nimirùm plenitudo potestatis, & plenitudo bonitatis, & plenitudo sapiétiæ. Quæritur autem de Iuda Iscariothe, nunquid talis esset, qualem & eum postea Christus asseruit, dicens: Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Respondent autem antiqui Patres, Christum illum assumpsisse, vt nota fieret eius misericordia, qui indignum tanto munere dignaretur: manifesta verò tandem fieret illius impietas, & cordis durities, quem tāta Domini misericordia non emollierit. Theophyl. in Marc. ideò nomina duodecim Apostolorum recenseri scribit, vt discernerentur à falsis Apostolis. Beda lib. 1. in Marc. Iudas autem Scarioth, inquit, aut à vico in quo ortus est, aut à tribu Isachar præsagium suæ damnationis vocabulum Isachar sumpsit. Sachar quippè, quòd dicitur merces, pretium proditionis insinuat: Scharioth autem, quod memoria mortis interpretatur, arguit eum non repentè persussum, sed meditatum diutiùs Dominicę traditionis patrasse flagitium. Qui non per imprudentiam, sed per prouidentiā inter Apostolos eligitur. Quanta enim est veritas, quam nec aduersarius minister infirmat? Quantus amor Domini, qui periclitari apud nos iudicium suum, quàm affectū maluit? Susceperat enim hominis fragilitatem: & ideò nec has partes recusauit infirmitatis humanæ. Voluit e-

Margin notes: Iacobus Alphæi. — Qui vocati sunt quarto ordine. — Cananæus. — Iudas. — An principio talis fuerit Iudas. — Theoph. — Beda.

sc-

Hieronym.

ferri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi, vt tu à socio desertus, a socio proditus, moderatè feras tuum errasse iudicium, periisse beneficium. Hieronymus in Marcum. Iudas, inquit, Iscariotes hic est qui tradidit illum: qui non delet peccatum suum per pœnitentiam, nec illud deletur per memoriam. Vnde de eo dicitur: Et peccatum matris eius non deleatur. Fiant contra Dominum semper. Iudas à confessione, Iscariotes autem à memoria dicitur. Confessores sunt multi in Ecclesia superbi & gloriosi: quorum primus Simon Magus, & Arius, & cæteri hæretici, quorum memoria immortalis ideo in Ecclesia celebratur, vt deuitentur. Hæ sunt duodecim differentiæ Apostolorum & prædicatorum, qui terni quaterni circa tabernaculum Domini excubant, & sancta Domini verba humeris operum propriis portant, vt tabernaculum vnum mansionibus multis ad terram repromissionis portent: quo a vnius exemplum ad timorem humiliat, vt Angelos Luciferi illius casus conseruat, vt nó glorietur sapiens in sapientia sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur.

A

Christus octo virtutes, in quibus beatitudo sita sit, exprimit, nósque ad patientiam hortatur.

Matth. 5.	Marc.	Luc. 6.	Ioan.
Et aperiens os suum docebat eos, dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniã Filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me. gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos estis sal terræ. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus: vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.		Et descendens cum illis de monte, stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem: & maritima & Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnũ Dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cũ vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cœlo: secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.	

Introductio.

HYPPOMACHVS Aliptes quibusdam laude efferentibus magnũ quempiam, ac prælongis manibus hominem, tanquam ad pugilum certamẽ idoneum (vt scribit Plutarchus lib. de cupiditate diuitiarum) Sanè, inquit, si suspensa in altu corona, foret dettahenda. Idem licebit dicere in hos, qui pulchra prædia, qui amplas ædes, qui pecuniæ vim stupent, qui honores, qui pulchritudinem & corporis robur, atque in rebus fœlicitatem sitam esse ducunt: Sanè, siquidem venalis esset emenda fœlicitas. Ita nimirùm per Esaiam Dominus inclamat: (cap.29.) Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Et capit. 33. Regem in decore suo videbunt oculi eius, cernent terram de longè, cor tuum meditabitur timorem. Vbi est literatus, vbi legis verba ponderans, vbi doctor paruulorum? Sic enim (1.Cor.1.) placuit Deo per stultitiá prædicationis saluos facere credentes. Quis enim omnium Psychicorum hominum beatos dixerit pauperes, afflictos, languentes, miseros, despectos, esurientes & sitientes? Quis nõ ex aduerso illos infœlices existimauerit? Et tamen contra omnium opinionem paradoxa ista Christus constituit. Octo siquidem beatitudinis gradus constituens, pauperes spiritu, mites, lugentes, esurientes & sitientes, misericordes, mũdos corde, pacificos, persecutionibus vẽxatos, odio profligatos, beatos esse declarat. Hac in cœlum via perueniendum esse docet, sua illa concione in mõte habita, vt maximè omnium Matthæus describit. Vbi enim primum Christus duodecim discipulos recensuit, tunc *descendens cum illis, stetit in loco campestri*. Ambros. lib. 5. in Luc. capit. 25. Aduerte omnia diligenter quomodo & cum Apostolis ascendat, & descendat ad turbas. Quomodo enim turba nisi in humili Christum videret? Non sequitur ad celsa, nõ ascendit ad sublimia. Denique vbi descendit, inuenit infirmos. In excelsis enim infirmi esse non possunt. Sic enim Matthæus docet, in inferioribus debiles sanatos esse. Prius enim vnusquisque sanatus est, vt paulatim virtutibus præcedentibus ascendere posset ad montem: & ideò vnũquemque in inferioribus sanat, hoc est, à libidine reuocat. Iniuriam cæcitatis auertit, ad vulnera nostra descendit: vt vsu quodam, & copia suæ naturæ, comparticipea nos faciat esse regni cœlestis. Et sanabat hoaquidem, sed in inferioribus relinquebat. Beda in Luc. l. 2. Electurus Apostolos Dominus in mõtana subiit: turbas verò docturus, ad campestria redit: quia non nisi in humili Christum videre turbæ sufficiunt. Nam hæc est norma, quam secutus Apostolus ait, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Apostoli autem ipsi secundũ Matthæum quasi perfectiores & in monte, & aperto Saluatoris ore docti esse narrantur. *Et multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem. & maritima Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis.* Maritimam multitudinem non à proximo mari Galilææ (neque enim hoc miraculi loco poneret) sed à mari magno reor esse cognominatam, in qua etiam & Tyrus & Sidon comprehendi poterant. Verùm quia Gentium ciuitates sunt Iudęis quidem sorte datæ, sed non ab eis possessæ: nec enim omnes hostes exterminare potuerunt: cõsultè quidem illorum nomina ponuntur, vt demonstret quanta fuerit fama vtriusque saluatoris, quæ ad suam doctrinam capessendam exteras etiam ciuitates conuocaret. Vbi notandum, quia Dominus etsi venientibus ad se Gẽtilibus misertus sit, vnde & puerum Centurionis, & Cananeæ filiam adprobata petentium fide curauit: non tamen ciuitates eorum intrasse reperitur, ne videlicet occasionem querelæ Iudæis calumniantibus suggereret, sed perfectam potiùs salutem Gentium passionis & resurrectionis suæ tempori reseruaret. Quo imminente tempore Gentilibus eum videre quærentibus ait: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum affert. Ita implebatur quod legitur Esa. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons, domus Domini in vertice montium & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Et cap. 60. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Hoc autem præfiguratum fuit in Salomone, de quo legitur 2. Paralyp. 9. quòd omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam eius. Designantur autem causæ, quibus hæ turbæ ad Christum impellerentur, nimirum vt audirent eum quantum ad illustrationem veritatis

Marginalia: B, C, D, E, F — Ambros. — [illegible] — Beda. — *Christus se accommodat plebi.* — *Christus quomodo abstinuit à Gentibus.*

ritatis

Bonauent.

ritatis in mente, inquit Bonauentura in Luc. *Et sanarentur a languoribus suis*, quantum ad valetudinis restitutionem in carne. Et hæc erat recta intentio secundum illud Osee. 6. Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cœpit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos. Et post: Et viuemus in conspectu eius: sciemus, sequemurque vt cognoscamus Dominum. In hoc ostendebant isti quod erant de ouibus Christi, quia ipsum requirebant ad veritatem & salutem percipiendam, Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Amor igitur veritatis intelligendæ, & sanitatis obtinendæ, attrahebant eos vt venirent ad Christum, sicut ad magistrum & sicut ad medicum. Ad primum inuitat Saluator & Psalmista Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Ad secundum, Matt. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos. Quantum ad efficacias subsequentes subinfertur: *Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur.* In quo tangitur efficacia sanitatis respectu spirituum immundorum. Zach. 13. Spiritum immundum auferam de terra. Isti spiritus immundi vexant eos quos possident. Matth. 15 Filia mea à dæmonio malè vexatur. Hæc vexatio compellebat eos fugere ad Christum: quia secundum quod dicitur Esai. 28. tantummodò hæc vexatio intellectum dat auditui. Secundum quod dicit Gregorius: Mala quæ hîc nos premunt, ad Deum ire compellunt. Certè cum ad Deum compellunt, ad bonam dispositionem deducunt: secundum illud Sap. 3. In paucis vexati, in multis benè disponuntur. Nec tantùm efficacia erat in animam, sed in corpus, per ipsius Christi corpus: quod notatur, cùm subditur, *Et omnis turba quærebat eum tangere*. ex fide scilicet, & deuotione, sicut illa mulier, de qua Matth. 9. Si tetigero tantùm vestimentum eius, salua ero. Et meritò deuoti erant: vnde subditur, *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes*: id est, operatio virtutis. Infr. 8. Ego noui virtutem de me exiisse. Tunc virtus exit, quando latens in se, manifestatur in opere: secundum illud Sap. 12. Virtutem ostendis tu, qui non crederis in virtute cõsummatus. Tunc etiam exit, quando aliis communicat: secundum illud Esa. 40. Qui dat lasso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Et magna erat hæc virtus, quæ in omnes poterat, vt dicitur Sap. 14. Potens es ex omnibus sanare. Qui conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem. Et hoc maximè attrahebat omnes ad Christum: sicut dicitur Ioann. 6. Sequebatur enim multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Thophylactus in Luc. non sine causa turbas ad Iesum confluxisse scribit, *vt sanarentur: quia virtus de illo exibat*. Nam prophetæ, inquit, & alij sancti non habebant virtutem à se egredientem: non enim fuerunt ipsi fontes virtutum. At Dominus habuit virtutem à se egredientem: quandoquidem ipse fons virtutum. Et ita Propheta & sancti virtutem suam supernè acceperunt. Chrysostomus homil. 75. ad popul. Antiochen. Cæterùm, inquit, non tantùm corpora Christus curabat, sed corrigebat & animas: pariterque varians vtilitatem, & doctrinæ admiscens sermonem, ex operibus probationem, & impudentia claudens hæreticorum ora, per quod vtrasque curabat substantias: ostendens quòd totius animalis est ipse creator. Et propterea multam vtrique naturæ communicabat prouidentiam, nunc quidem hanc, nunc reparans illam. Quod quidem tunc quoque faciebat. *Et propter eleuatis oculis in discipulos suos, & aperiens os suum* Etsi generaliter omnibus loqueretur, maximè tamen discipulis, quos verborum istorum memores, interpretes, & promulgatores instituerat. Ita oculis defixis, sui eos muneris commonebat. Nec superflua est hæc locutio, quòd *aperiens os suum docebat*. Nam præter id quod phrasis est hebraica, Euthymius & Theophylactus in Matth. id additum obseruant: quia Christus exemplis primùm, deinde verbis docebat. Ne ergo de primo hoc intelligatur, sed de altero, additum est, *aperiens os suum*. Gregorius Papa libr. 4. cap. 4. in Iob

Theoph.

Virtus Christo egrediens.

Chrysost.

Euthym. Theoph. Gregor.

Scriptura enim sacra, inquit, in his quæ reuerenter præmittit, reuerenter expectanda indicat. Sicut enim clausa vascula quid intus habeant, ignoramus: aperto verò ore vasculorum, quid intrinsecus contineatur, agnoscimus. Ita sanctorum corda, quæ clauso ore occulta sunt, aperto ore deteguntur. & cum cogitationes detegunt, os aperire referuntur, vt intenta mente quasi apertis vasculis quid intus contineant, festinemus cognoscere, ac nosmetipsos eorum intimo recreare odore. Vnde & sublimia præcepta Domino in monte dicturo, præmittit, *Aperiens os suum dixit*: quamuis illic & hoc accipi debeat, quia tunc in præceptis os suum aperuit, in quibus dudum aperuerat ora Prophetarum. De Iob quoque dicitur cap. 3. Post hæc Iob aperuit os suum. Prouerb. 31. Iustus os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Eccles. 24. In Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur. Et Dan. 10. Aperiens os meum locutus sum. Psalm. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Psal. 80. Aperi os tuum, & implebo illud. Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 25. Simul enim, inquit, aperiens os suum sapientiæ & scientiæ Dei, reclusis abditis, templi sui thesauros reserauit. Ergo & tu aperi os tuum: sed priùs vt aperiatur, implora. Si enim Paulus in adapertione oris sui implorat auxilium, multò magis implorare te conuenit. Ostendit enim tibi clauem scientiæ, qua os tuum aperire debeas, dicens Propheta. Aperi os tuum verbo Dei. Verbum Dei, clauis tui oris est: clauis scientiæ, oris tui clauis est: quia laxatis silentij catenis, imperitiæ claustra reserantur. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte. Sermoné quem loquutus est Dominus noster Iesus Christus in monte, sicut in Euangelio secundum Matthæum legimus, si quis piè sobriéque considerare voluerit, puto quòd inueniet in eo, quod ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum. Quod polliceri non temerè audemus, sed ex ipsis Domini verbis conijcientes. Nam sic ipse sermo concluditur, vt appareat in eo præcepta esse omnia, quæ ad informandam vitam pertinent. Sic enim dicit: Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabo eum viro sapienti: & reliqua vsque ad eum locum, Et facta est ruina eius magna. Cùm ergo non dixit, Qui audit verba mea, tantùm, sed addidit, dicens, Qui audit verba mea hæc: satis, vt arbitror, significauit, hæc verba quæ in monte locutus est, tam perfectè instruere vitam eorum, qui voluerint secundum ea viuere, vt meritò comparentur ædificanti super petram. Super petram autem dixit, vt appareat & iste sermo omnibus præceptis, quibus Christiana vita informatur, esse perfectior. Ambrosius lib. 5. in Luc. capit. 25. Cæterùm sanctus Lucas quatuor tantùm dominicas beatitudines posuit, Matthæus octo. Sed in illis octo, illæ quatuor sunt: & in quatuor istis, illæ octo. Hic enim quatuor veluti, virtutes amplexus est Cardinales, ille in illis octo mysticum numerũ reserauit. Pro octaua enim multi scribuntur Psalmi, & mandatum accipis, octo illis [illegible] tem dare forrasse benedictionibus. Sicut enim spei nostræ octaua perfectio est, ita octaua summa virtutum est. Gregor. Nyssenus lib. de beatitudinibus: Sumatur autem nobis istius contemplationis initium, vnde doctrinæ dictorum initium cœpit. *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Si quis auarus incid[illegible] in tabulas, thesaurum alicubi absconditum indicante[illegible] autem locus qui thesaurum contineat, multum sudore[illegible] & laborem aspirantibus ad eas ope[illegible] ostendat: nunquid ad labores adlanguescet, & in lucro quærendo segnis e[illegible] nullumque præ studio laborem sumere, atque def[illegible] tionem subire, diuitiis dulcius & iucundius existimab[illegible] Non ita se res habebit, non ita quidem: sed omnes ad h[illegible] aduocabit amicos. e[illegible] omnibus autem partibus ex quibus poterit, auxilia sibi contrahet. vt multis di[illegible] ope[illegible] [illegible] pes illas absconditas suas faciat. H[illegible] est il[illegible] [illegible] fi[illegible] es, quem scriptum indicat: [illegible] autem [illegible] obscurit[illegible] [illegible] sunt. Ig[illegible] quoq[illegible] [illegible]

Ambros.

Augustin.

ex æquo thesaurum diuidamus, & totum cum quisque acquirat. Talis enim diuisio virtutis est, vt & in omnes qui eam amplectuntur & affectant, diuidatur, & cuique adsit vniuersa inter participantes non diminuta. Nam in terrenarum quidem diuitiarum distributione, qui plus iusto ad se traxerit, iniuriam facit iis, qui ex æquis partibus socij sunt: (socij enim partem prorsus minuit is, qui suam plus iusto auxerit:) spirituales autem diuitiæ idem faciunt quod sol, qui & omnibus videntibus se impertit, & totus vnicuique accedit. Quoniam igitur par ab vnoquoque lucrũ ex labore speratur, par ab omnibus afferatur ad id, quod à nobis quæritur, precum adiumentum. Ac primùm quidem arbitror oportere considerare ipsam Beatitudinem, & intelligere quidnam tandem ea sit. Beatitudo, vt mea quidem fert opinio, comprehensio est omnium carũ rerum, quæ nomine intelliguntur à qua nihil abest corũ quæ pertinent ad desiderium atque cupiditatem. Poterit autem nobis ex comparatione contrarij planius fieri, quid per beatitudinem significetur. Contraria autem beatitudini miseria est. Miseria igitur est in acerbis ac tristibus, nostraque voluntate non accidentibus casibus & calamitatibus ærumna. Affectio autem eorum quæ in ipsis fiunt, in vtroque in contrarium diducta atque diuersa est. Nam ei, qui quidem beatus habetur, ob res ad fruendum sibi propositas lætari, sibi placere & exultare licet: ei verò qui miser existimatur, rebus præsentibus angi atque dolere contingit.

Beatitudo quid.

Augustin.

August. lib. 13. de Trinitate, capit. 4. Mirum est autem, inquit, cùm capessendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas vna sit omnium, vnde tanta existat de ipsa beatitudine rursus varietas atque diuersitas voluntatum, non quòd aliquis eam nolit, sed quòd non omnes eã norint. Si enim omnes eam nossent, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, aliis in corporis voluptate, aliis in vtraque, & aliis atque aliis alibi atque alibi. Vt enim eos quæque res maximè delectauit, ita in ea constituerunt vitam beatam. Quomodo igitur feruentissimè amant omnes, quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An fortè sciunt omnes ipsa quæ sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde contentio est? Quasi verò de aliquo mundi huius agatur loco, vbi debeat quisque velle viuere, qui vult beatè viuere, ac non ita quæratur vbi sit beatitudo, sicut quæritur quæ sit? Et post pauca, Ciceronis sententiam profert, qua probet non omnes id facere, quod ad beatè viuendum est necessarium. Ille enim Academicus, inquit, cum vellet in Hortensio dialogo, ab aliqua re certa, de qua nullus ambigeret, sumere suæ disputationis exordium, Beati certè, inquit, omnes esse volumus? Absit vt hoc falsum esse dicamus. Quid igitur? An dicendum est, etiamsi nihil sit beatè viuere, quàm secundum virtutem animi viuere, tamen & qui hoc non vult, beatè vult viuere? Nimis quidem hoc videtur absurdum. Idem cap. 5. eiusd. lib. de Trinit. ostẽdit, Beatè viuere non simpliciter esse viuere secũdum cuiusque libidinem & cupiditatem, sed secundum virtutem. Sed hoc quoque Cicero, inquit, cum sibi ex aduerso proposuisset, ita redarguit, vt qui ita sentiunt, erubescant. Ait enim: Ecce autem non Philosophi quidem, sed prompti tamen ad disputandum homines, aiunt esse beatos, qui viuant vt ipsi velint: hoc est, quod nos diximus, vt quosque delectat. Sed mox ille subiecit: Falsum id quidẽ. Velle enim quod non deceat, idipsum miserrimum est. Nec tam miserũ est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. Præclarissimè omninò atq; verissimè. Quis enim ita sit mẽte cæcus, & ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, vt eum qui nequiter viuit ac turpiter, ac nullo prohibente, nullo vlciscente, & nullo saltem reprehẽdere audente, insuper & laudantibus plurimis: quoniam sicut ait Scriptura diuina (Ps. 9.) Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur: implet suas facinorosissimas & flagitiosissimas voluntates, ideò beatum dicat, quia viuit vt vult? cùm profectò quamuis & sic miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quę perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate, vel sola quisque miser efficitur: sed miserior Potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur. Idẽ cap. 7. eiusdem lib. 13. de Trinitate dicit, Beatum nolle nisi quod licet optare. vbi & illud adfert Terentij in Andria:

Varia opinio de beatitudine.

Aug. Quid beatè viuere.

Idem Aug. Quod nolit beatus.

Quoniam non potest id fieri quod vis, id velis quod possis.

Commodè hoc dictum esse quis negat? Sed consilium est datum misero, ne esset miserior. Beato autem, quales se esse omnes volunt, non rectè nec verè dicitur, Non potest fieri quod vis. Si enim beatus est, quicquid vult, fieri potest, quia non vult quod fieri non potest. Sed non est mortalitatis hæc vita, nec erit, nisi quando & immortalitas erit. Capite seq. docet, hic fide ac spe beatos nos esse. Ex his igitur colligimus, summã & perfectissimam beatitudinem esse in patria: hic autem nos illam per spem apprehendere, & ideò beatos nos dici, non quòd omni ex parte beatum miseris mortalibus contingere possit, sed quòd expectent, & ea faciant, quæ ad illam consequendam requiruntur. Alioquin hîc nulla beatitudo est. Cur ergo Christus pronunciat, beatos pauperes, mites, misericordes? Non quòd hic quietem è laboribus nanciscantur, sed quòd vt faciũt quæ illos ad fœlicitatẽ perducant, ita & in illam omnem suam spem conijciunt. Vnde Cassiodorus histor. Tripartitæ lib. 1. cap. 11. hanc magni Antonij sententiam fuisse scribit, quòd beatitudo vera in legum Dei obseruatione & cultura ipsius posita est. Quod & Psaltes indicat his verbis: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Quòd autem beatitudinem illam in spe consideret, non autem præsentem, qualis hic imaginari potest, manifestum est ex sequentibus. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo & folium eius non defluet. Hæc nimirum securitas, & quasi fructus laboris nostri reposita est, vbi ea fecerimus quæ ad beatitudinem requiruntur. Nam cùm omne agẽs agat propter finem, Deus quidem finis omnium nostrarum cogitationum & actionum esse debet, & inde beatitudo, quæ nimirùm resultat ex Deo, per cuius fruitionem beati esse dicimur. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudinibus. Nam quod verè beatum habendum sit inquit, ipsum diuinum numen est: quicquid enim id tandem esse ponamus, beatitudo illa est immortalis & incorrupta vita, ineffabile pariter & inanimaduersabile atque incogitabile bonum, inenarrabilis, inexplicabilisque pulchritudo à seipsa profecta, à seipsa data, & gratia, & sapientia, & potentia, vera lux, fons omnis bonitatis, rebus vniuersis præsidens, ac superimposita potestas: sola amabilis, semper eodem modo sese habens, perpetua exultatio, sempiterna lætitia: de qua si quis dicat omnia quæ possit, nihil dicit eorum quæ rei dignitas postulat atque requirit. Neque enim intelligentia, mentisque agitatio attingit & assequitur id quod est: atque etiam si quid de illo bono vel sublimiùs & altiùs cogitare & intelligere valeamus, nulla tamen ratione vel oratione, quod cogitatur & intelligitur, enunciatur. Quoniam autem is, qui finxit hominem, secundum imaginem Dei fecit eum, secundo loco beatum iudicandum fuerit id, quod per communicationem & participationem eius, quæ verè beatitas est, hoc nomine appellatur. Quemadmodum enim in præstanti corporis forma, principalis quidem ac primaria pulchritudo in viuenti verèque subsistenti facie est: secundum verò locum ab hoc obtinet, id quod ad imitationem eius in imagine atque simulachro ostenditur. Ita natura quoque humana, quæ est effigies & imago supernæ beatitudinis, etiam ipsa bona pulchritudine designatur, cùm in sese beatorum ostenderit insignium significationes & repræsentationes. Sed quia peccati sordes pulchritudinem imaginis labefactarunt, & inutilem reddiderunt, venit is, qui nos eruere sua aqua viuenti pariter, ac salienti in vitam æternam, vt deposita turpitudine ex peccato contracta, ad beatam formam renouemur. Ac quemadmodum arte pingendi, si quis huius rei non ignarus fuerit, ad imperitos dicere possit, illam pulchram esse faciem, quæ ex talibus corporis partibus constet, cui & capillus talis, & oculorum orbes, & superciliorum descriptiones, & genarũ positiones, & singulatim

Conclusio.

Hic nulla beatitudo.

Cassiodor.

Beatitudo hic in spe quæ esse potest.

Greg. Nyss. Quæ sit beatitudo.

Quid beatit.

omnia, quibus formæ præstantia completur, ad[illegible]int: eodem modo is, qui ad imitationem eius, quod [illegible] lum beatum est, animam nostram quasi pingendo reconcinnat, singula quæ pertineant ad beatitudinem, sermone describit; & ait in primis, *Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum cælorum.* Ambrosius libr. 5. in Lucam capit. 25. Primam benedictionem hanc vterque Euãgelista posuit. Ordine enim prima est, & parens quædam generatióque virtutum: quia qui contempserit sæcularia, ipse merebitur sempiterna: nec potest quispiam meritum regni cœlestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatem. Secunda beatitudo, *Beati*, inquit, *mites*: Tertia, Beati qui lugent: Quarta, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: Quinta, Beati misericordes: Sexta, Beati mundo corde: Septima, Beati pacifici. Et benè septima, quoniam eo die ab omnibus mundi operibus requieuit Deus: dies enim quietis & pacis est. Octaua, Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam. Veni Domine Iesu, doce nos ordinem beatitudinum tuarum. Neque enim sine ordine dixisti, primò beatos pauperes spiritu, secundò beatos mites, tertiò beatos qui lugent. Etiamsi cognosco aliquid, tamen ex parte cognosco. Si enim Paulus ex parte cognouit, quantum ego possum cognoscere, qui Paulo quantum vita, tantum etiam verbo inferior sum? Vita enim verbum exigit & acquirit: sermo autem sine vita, non est sermo Dei. Quanto me sapientior Paulus? Ille gloriatur in periculis, ego glorior in successibus. Ille gloriatur, quia reuelationibus nõ extollitur: ego si quæ reuelationes mihi contigerint, gloriarer. Sed tamen potest Deus homines de lapidibus suscitare, & verbum proferre de clausis, vocem elicere de muris. Si asinæ oculos aperuit, vt videret Angelum: potens est & nobis aperire quoque oculos, vt possimus Dei videre mysteriũ. *Beati*, inquit, *pauperes*. Non omnes beati pauperes. Hieronymus in Mattheum. *Pauperes* dicit, hoc est quod alibi legimus, Et humiles *spiritu* saluabit. Ne quis autem putaret paupertatem, quæ nonnunquam necessitate portatur, à Domino prædicari, adiunxit, Spiritu: vt humilitatem intelligeres, non penuriam. *Beati pauperes spiritu*, qui propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes. Vnde super huiusmodi pauperibus & Saluator per Esaiam (c.61.) loquitur: Dominus vnxit me, propter quod euangelizare pauperibus me misit. Gregorius Nyss. lib. de beatitudinib. Videtur enim mihi sermo paupertatem & inopiam spiritus nominare voluntariam animi humilitatem atque demissionem. Atque exemplum huius Apostolus nobis Dei paupertatem proponit, dum dicit: Qui quum diues sit, propter nos pauper & egenus factus est, vt nos illius egestate ditesceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam circunspiciuntur, superant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atque consueta nobis humi repentibus, & ex terra conflatis, & in terram defluentibus est: si tu in eo, quod à natura tua non est alienum & à te præstari potest, Deum imitatus fueris, beatam formam ipse induisti. Ac nemo putet nullius negotij rem esse, ac facilè effici posse vt quis animo humili atque demisso sit. Imò contra nihil ex omnibus quæcunque per virtutem aguntur & exercentur, æquè laboriosum & operosum, atque huiusmodi res est. Quamobrem? quia dormiente homine, qui bona semina acceperat, caput atque præcipua pars contrarij seminis ab inimico nostræ vitæ, superbiæ zizanium connectum radices egit. Quemadmodum enim illa se in terram præcipitant, eodem modo miserum genus humanum ad communem ruinam secum vnà detraxit: ac nullũ aliud naturæ nostræ malum tale est id, quod per superbiã nobis ingeneratur. Quoniam igitur omnibus propemodum, qui humanæ naturæ participes sunt, vitium elationis quodammodò innatum est; idcircò Dominus hinc initium beatitudinum exponendarum ducit, tanquã primordiale malum quoddam ex habitu nostro superbiam eiiciens, dum consulit vt imitemur eum, qui sponte sua egenus fuit, qui verè beatus est, vt in quo possumus, pro virili nostra parte assimilati, ex eo quod nostra voluntate egeni, pauperem secuti fuerimus, etiã beatitudinis communionem attrahamus & adsciscamus. Hoc enim quisque sentiat, inquit, inter vos, quod & in Christo Iesu, (Phil. 2.) qui cum esset in forma Dei, nõ rapinam arbitratus est, quòd Deo par & æqualis esset, sed forma serui sumpta seipsum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mendicum, quam forma serui? Quid in rege rerum vniuersarum humilius; quam in communem inopis ac mendicæ nostræ naturæ venisse? Rex regnantium, & Dominus dominantium sponte sua formam seruitutis induit: iudex rerum vniuersarum principibus tributarius existit: creaturæ Dominus in spelunca diuersatur: qui mundum vniuersum complexus est, non inuenit locum in diuersorio, sed in præsepio brutorum animalium abiicitur. Purus ille & incorruptus humanæ naturæ sordes non respuit: ac per omnem nostram mendicitatem penetrans, vsque ad mortis progreditur experimentum. Videte voluntariæ mendicitatis modum. Vita mortem gustat, iudex in iudicium ducitur: Dominus vitæ rerum vniuersarum subiicitur iudicis decreto: supramundanarum omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum animi demissionem spectat. Duo igitur primum docet, humilitatem contra superbiam, & diuitiarũ contemptum contra auaritiam, & habendi cupiditatem. Chromatius lib. de octo beatitudinib. concione 1. in cap. Matth. 5. Non enim, inquit, simpliciter, neque confuse, beatos pauperes dixit, sed addidit, pauperes spiritu. Nec enim omnis paupertas fœlix est: quia fit sæpè ex necessitate, fit nonnunquam per pessimos mores, fit etiam ex indignatione diuina. Beata ergo paupertas est spiritalis, eorum scilicet hominum, qui spiritu & voluntate se pauperes faciunt propter Deum, renunciando seculi bonis, substantiam suam vltrò erogando: quos meritò beatos appellat, quia pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorũ. Per voluntariam enim paupertatem cœlestis regni diuitias assequuntur. Hæc autem rerum mundanarum abrenunciatio maximè ab humilitate spiritus pẽdet. Theodoretus in Epistol. ad Rom. cap. 12. tom. 5. Dominus enim, inquit, in sacris Euangeliis eos qui humilitatem possederint, primos esse beatos pronunciauit, dicens: Beati pauperes spiritu. Augustinus lib. 1. de sermon. Domini in monte, capit. 2. Legimus enim, inquit, scriptum de appetitione rerum temporalium, Omnia vanitas & præsumptio spiritus, Ecclesiast. 6. Præsumptio autẽ spiritus audaciam & superbiam significat. Vulgò enim magnos spiritus superbi habere dicuntur & rectè: quandoquidem spiritus etiam ventus vocatur. Vnde scriptum est Psalm. 148. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Quis verò nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Vnde etiam est illud Apostoli, 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas autem ædificat. Quapropter rectè hîc intelliguntur pauperes spiritu, humiles & timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum. Nec aliunde incipere oportuit beatitudinem. Siquidem peruentura est ad summam sapientiam, Eccl. 1. Initium autem sapientiæ timor Domini. Quoniam & econtrariò, initium omnis peccati superbia. Psalm. 110. Superbi autem appetunt & diligunt regna terrarum. Stephanus Eduensis Episcopus, in tractatu de Sacram. altar. c. 19. Ita, inquit, qui à Deo recesseramus per superbiæ vanitatem, ad ipsum reuertentes per humilitatem sanctificati coniungimur, vt ad beatitudinem regni cœlestis pertingere mereamur: de qua Dominus ait, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ambro lib. 5. in Luc. Ergo non omnes beati pauperes. Paupertas enim media est. Possunt & boni & mali esse pauperes: nisi fortè intelligendus ille pauper beatus, quem Propheta describit, dicẽs, Quia melior iustus pauper. Prouer. 19 Beatus pauper qui clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Pauper à crimine, pauper à vitiis: pauper, in quo mundi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde plenè Matthæus aperuit, dicens: *Beati pauperes spiritu*. Pauper enim spiritu non inflatur, non extollitur mẽte. Chrys. hom. [illegible] ad popul. Antioch. Quid est ergo, inquit, pauperes spiritu? humiles & contriti corde. Spiritum autem hic

animam

Marginal notes: Amb. & [illegible] beatitudinum; Ambros.; Quo ordo beatitudinum; Hierony.; Qui pauperes spiritu; Greg. Nyss.; Pauper spiritu [illegible]; Superbia [illegible] malum, & humilitas bonum; Mendicitas voluntaria probatur; Chromat.; Paupertas [illegible]; Theodor.; Aug.; Steph. Ed.; Ambros.; Chrysost.

animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi sunt humiles non spontanei, sed rerum adstricti necessitate, illos omittens (nec enim hoc esset laudabile, ex voluntate semetipsos humiliantes & contrahentes, primos vocat beatos. Et quare non dixit humiles, sed pauperes? Quoniam hoc est illo maius. Expauescentes enim hîc ait, & trementes Dei mandata: quos & per Esaiam Prophetam (cap. 66.) plurimùm opprobrans Deus dicebat Ad quem respiciam, nisi ad humilem & quietum & trementem sermones meos? Multi sunt etenim humilitatis modi. Et hic quidem est mediocriter humilis, hic autem super omnem modum. Hanc & beatus Propheta commendat humilitatem, non simpliciter contractam nobis mentē designans, sed nimis confractam, Psal. 50. vbi dicit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Hanc pueri tres pro sacrificio magno offerunt, dicentes: Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, Daniel. 3. Hanc & Christus beatā nūc appellat. Quoniam enim malorū maxima, totumq; perdentia mundum, ex superbia subrepserūt. Nam & diabolus, cum esset antea talis, ita diabolus effectus est. Quod & Paulus ostendens, dicebat, 1. Tim. 3. Ne in superbiam elatus, incidat in diaboli iudicium. Et his primus homo expectationibus à diabolo inflatus, præcipitatúsque est, factúsque mortalis: sperans enim esse Deus, & quod habebat, amisit. Quod exprobrans illi Deus, & ipsius carpens dementiam, dicebat: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Genes. 3. Et quisque tandem hinc in impietatem delapsus est, quòd Dei affectaret æqualitatē. Quoniam igitur hæc malorum arx erat, & radix, omnisque fons nequitiæ, remedium ægritudini præparans congruū, quasi validum quoddam, tutúmque fundamentum, hanc legem iecit. Hac enim supposita firmitate, ædificator omnia reliqua superponit: hac autem sublata, licet ad cœlos vsque perueniat operarius, omnia facilè subruuntur, & in malum finem cōuertuntur. Verùm obiiciat aliquis, Quid hoc ad discipulos, qui per omnia erant humiles? Nec enim vllam habebant occasionem insolentiæ, cùm piscatores essent, & pauperes, ignobiles, & idiotæ. Etsi non ad discipulos ista dixit, sed ad eos qui tunc erant præsentes, & ad eos qui post hæc eos erāt suscepturi, ne propter hæc eos contemnerent: imò verò & ad discipulos. Nam etsi non tunc, posteriùs tamen talis cautelæ debebant indigere, post signa & miracula, & orbis terrarum honorem, & comparatam apud Deum fiduciam. Non enim diuitiæ, non potentia, nō regnum tam extollere potest, quam omnia quæ fuerant illis collata. Alioquin autem & ante signa fuit verisimile eos & tunc elatos fuisse, cernentes multitudinem, & theatrum illud circa præceptorem constitutum, & humanum aliquid passos. Propterea statim ipsorum reprimit sensum. Idem etiam de diuitiarum contemptu censeri potest. Nam cùm tandem tot miracula facerent, ægrotos sanitati restituerent, mortuos etiam suscitarent: quomodo non oblatis muneribus, & omnibus ad pedes eorum proiectis, facilè direscere potuissent? Nam & omnes, qui possessiones habebant, pretium illarum ad pedes Apostolorum detulerunt. Quin etiam Simon ille Magus magna pecuniæ summa potestatem conferendi spiritus à Petro requisiuit. At verò ille, qui liberè dixerat, Ecce reliquimus omnia, & secuti sumus te, vt turpe illud lucrum & diuitiarum ambitionem abiiceret, proclamauit, Pecunia tua tecum sit in perditionē. Beatos igitur illos censet Christus, qui non coacti sed voluntate ducti, terrena abdicarunt, illos hoc in proposito cōfirmans, ne fortè tandem opibus oblatis ab officio reuocentur. Nec excludit diuites ab hac beatitudine, si modò audiant hoc Dauidis: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: & pauperes quosque vt fratres in Christi visceribus amplectantur. Rupertus lib. 4. in Matth. Abraham, Isaac, & Iacob, pro exemplo vel testimonio sumit, qui pauperes spiritu fuerunt, sicut enarrat sacræ scripturæ textus, & memorat Apostolus. Cōfitentes, inquit, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hęc dicunt, significant se patriam inquirere, etsi quidem illius meminissent, de qua exierant: habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem meliorē appetunt, id est, cœlestem. Nonne hæc est paupertas spiritus, non appetere patriā in terris, & humiliter expectare repositam in cœlis in manu Dei? Ideò, inquit, non confunditur, vocari eorum Deus. Parauit enim illis ciuitatem. Quid aliud est illa ciuitas, nisi regnum cœlorum? Gregorius Nyssenus lib. de Beatitudinibus. Ne igitur, inquit, alteram frater paupertatis rationem reiicias, quæ cœlestium diuitiarum conciliatrix est. Vende, inquit, omnes facultates tuas, & da pauperibus. Luc. 18. Et veni, sequere me, & habebis thesaurum in cœlis. Etenim eiusmodi paupertas non videtur mihi discrepare ab ea egestate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus quæcunque habebamus relictis, secuti sumus te, inquit discipulus ad Dominum. Quid igitur erit nobis? Et quod est responsum? *Beati pauperes spiritu: quoniam eorum est regnum cœlorum.* Vis intelligere quis pauper spiritu sit? Qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat, qui propter spiritum egenus est, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excussit, & abiecit, vt sublimis per aërem sursum rapiatur, vt inquit Apostolus, in nube vnà cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa res quædam est aurum: onerosa res omnis, quæ diuitiarum causa expetitur: leuis verò res quædam & sublimia petens est virtus. Verùm hæc sibi inuicem opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione atque machinatione effici potest, vt leuis sit is, qui sese ponderi materiæ affixit. Si igitur nos ad superna accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt, destituimur iis quæ nos ad superna prouocant. Quis autem sit modus quod id efficiatur, præscribit Psaltes (Psalm. 111.) Dispersit egenis, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, seipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatem. Verùm regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo si cum eo, qui egenus fuit, vnà pauper eris, cum regnante quoque vnà regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: cuius etiam nos digni habeamur per Christum Dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Chromatius conc. 1. in cap. 5. Matth. Mirè post primum gradum secundus ascenditur. Beati, inquit, mites, quia possidebunt terram. Sed sicut impossibile est extra ordinem secūdo sistere gradui, nisi ascenderis primum: sic homo mitis esse non potest, nisi priùs pauper spiritu fuerit factus. Quomodo ergo inter diuitias positus animus, inter curas & solicitudines seculares, ex quibus negotia, lites, prouocationes, iræ, exacerbationes sine intermissione nascuntur: quomodo, inquam, animus inter hæc poterit esse mitis & leuis, nisi prior à se omnes causas iracundiæ, occasionésque rixarū abrenunciando præsciderit? Non fit mare tranquillum, nisi cessauerint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendij, spinarúmque sarmenta detraxeris. Sic nec animus erit humilis & quietus, nisi ex quæ exuscitant & inflammant, fuerint abdicata. Benè ergo gradus iungitur gradui, quia pauperes spiritu ipsi incipiunt iam esse mites. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, capit. 3. Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudin. Quid est, inquit, leuitas? & in qua re leuitatem sermo beatam indicat? Non enim videtur mihi oportere omnia ex æquo virtutē putare, quæcunque cum leuitate fiunt, si quietum pariter & tardum per hanc dictionem duntaxat significetur. Neque enim in cursoribus leuis est melior accelerante: neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate, tardiúsque se mouet, coronam de aduersario tollit. Quinetiam si curramus pro præmio supernæ vocationis, intendi celeritatem author est Paulus, dum dicit: Ita currite vt assequamini: quoniam & ipse per vehementiorem semper motum vlteriùs nitebatur, ea quæ post tergū essēt, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obseruabat enim aduersarij impetum & incursum, circa gressum firmus & cautus erat. & quum manus armatas haberet, nō in va.

Quare non dixit humiles, sed pauperes.

Cur primum à humilitate & paupertate agit apud humiles & pauperes discipulos.

Rupertus. *Pauperum spiritualium exempla.*

Greg. Nyss.

Cur Christus egenus factus est.

Chromat.

August. *Mites qui.* Greg. Nyss.

num & inane quiddam intendebat telum, quod manibus tenebat, sed aduersarij opportunas, atque ad ictus expositas patentésque partes appetebat, aduersum ipsum corpus plagas ferens & intẽtans. Vis cognoscere artẽ pugilis Pauli? Intuere vulnera contrà certãtis, aspice liuores & sugillata aduersarij, vide notas & puncta victi. Omninò autem non ignoras aduersarium, nimirùm qui per carnẽ obluctatur, quem per artem pugnandi, vnguibus continenti elacerans, sugillat: cuius membra mortificat fame, siti, frigore, nuditate: cui notas & puncta Domini imprimit & inurit; quem cursu à tergo relatũ vincit, ne præcurrente aduersario tenebræ oculis suis offundantur. Si igitur Paulus in certaminibus agilis, acer & velox est, & Dauid inimicos inuadens gressus dilatat: & sponsus in Cantico, capreæ, quod ad agilitatẽ & velocitatẽ attinet, assimilatur, montes trãsiliens, & in collibus saltans: multaque huiusmodi proferre licet, in quibus celeritas motus, leuitate præferri reperitur: quis fuit vt hic, quasi rem præclaram & eximiam leuitatem sermo beatam prędicet? *Beati* enim, inquit, *leues*, quoniam ipsi hæreditatem terræ consequentur: illius planæ terræ nimirùm, quæ bonorum fructuum fertilis est, quæ ligno vitæ frondet, quæ fontibus spiritualium donorum irrigua est, in qua vera vitis germinat, cuius cultorem esse patrem Domini audimus. Verùm videtur eiusmodi quippiam sermo innuere atque significare, quòd valde nimirùm facilis in vitium & nequitiam sit lapsus, & res propensa, præcepsque in peius natura: sicuti grauia ac ponderosa corpora sursum quidem versus prorsus immota manent: Sin autem ab aliquo alto cacumine montis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mola cursum incitãte in subiectum ferũtur, vt ea celeritas nulla oratione exprimi possit. Quoniam igitur res noxia atque periculosa in his, velocitas est, beatum omninò habendum fuerit id quod ex aduerso intelligitur. Id autem leuitas est, nimirùm aduersus huiusmodi naturę impetus & appetitus, tardus pariter, motuque difficilis habitus & assuetudo. Theophyl. in Matth. Mites igitur sunt, non qui prorsus non irascuntur (tales enim insipientes sunt, & insensati) sed qui iræ vim habent, continent autem, & quando oportet irascũtur. Sicut enim qui impatiens est, operatur stultitiam, vt dicitur Prouerb. 4. sic doctrina viri per patiẽtiam dignoscitur, Prouerb. 19. Et hæc hominem mansuetum & mitem efficit, vt qui læsus facilè condonet iniuriam, Ps. 24. Diriget mãsuetos in iudicio, docebit mites vias suas. Iacob. 3. Et quis sapiens & disciplinatus inter vos? ostendat ex bona cõuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Eccles. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Prouer. 16. Meliùs est humiliari cũ mitibus, quàm diuidere spolia cum superbis. 2. Tim. 2. Seruum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Et ad Tit. 3. Admone illos neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendens mansuetudinem. 1. Pet. 3. Absconditus homo cordis, quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Domini locuples. Hæc autem mansuetudo magna animi virtus est, planè heroica, vt obseruat Albertus Magnus in Matth. Qui enim hac præditus est, perturbationibus non inclinatur. Prouerb. 16. Qui dominatur animo, fortior expugnatore vrbiũ est. Ille enim propriè dominatur animo, qui sensibus turbatis constantiam retinet. Ambros. libr. 5. in Lucam Quid enim mihi prodest, inquit, carere secularibus, nisi fuero mitis & mãsuetus? Nam qui sequitur viam rectam, sequitur vtique illum qui ait, Matt. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Depone igitur quæ improba sunt, abiectis vitiis secundum bonam paupertatẽ, mitiga affectum tuũ vt non irascaris: aut certè iratus ne peccaueris, iuxta quod scriptum est Psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Præclarum enim est motum temperare consilio; nec minor virtus ducetur cohibere iracundiam, indignationem compescere, quàm omninò non irasci, cùm plerunque illud lentius, hoc fortius æstimetur. *Quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram.* Hieronym. in Matth. Non terram Iuda, nec terram istius mundi: non terram maledictam, spinas

Leuitas superat inimicos.

Prudenter & maturè agẽdum.

Theoph.

Mãsuetudo necessaria.

Alb. Mag.

Ambros.

Hieronym.

& tribulos afferentem, quam crudelissimus quisque & bellator magis possidet, sed terram quam Psalmista desiderat, Psal. 26. dicens; Credo videre bona Domini in terra viuẽtium. Huiusmodi possessor & post victoriam triũphator, etiam in 44. Psalmo describitur; Et intende, prosperè & regna: propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Nemo enim terram istam per mansuetudinem, sed per superbiam possidet. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 3. terram hanc sumit pro soliditate sanctorum in cognitione primæ veritatis. Illam, inquit, credo terram, de qua in Psal. 141. dicitur: Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. Significat enim quandam soliditatem & stabilitatem hæreditatis perpetuę, vbi anima per bonum affectum tanquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra: & deinde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra. Ipsa est requies & vita sanctorum. Hilarius de Christi corpore intelligit, cui vniuntur per mansuetudinis virtutem, cùm ipse quasi agnus coram tondente se obmutuerit, mitis fuerit, & humilis corde. Vnde, inquit, mitibus terræ hæreditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse Dominus assumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mẽtis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoque gloria clarificati eius corporis vestiemur. Maximè autẽ intelligitur de beatitudine cœlesti, quæ propter stabilitatem terra nuncupatur: maximè verò, quia olim per terram promissionis figurata est. Nec hoc mirum esse debet, cùm rebus sensibilibus Christus ipse fœlicitatis similitudinem sumpserit; vt cùm dicit, Sedebitis super mensam meam in regno meo. Et rursus: Pater meus faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. De hac intelligitur id Esa. 58. Sustollam te super hæreditatem terræ, & hæreditate Iacob patris tui cibabo. Neque simpliciter dixit, habebunt, sed possidebunt, vt plenum ius hæreditatis sibi conferri intelligant: quod his accidit, qui in cognatorum, maximè verò filiorum ordine censentur. Vnde & Paulus: Quòd si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Vnde & Matth. 25. Venite benedicti: possidete regnum. Et ad hanc quidem terram peruenit Moses. Erat enim, vt legitur Num. 12. vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Rupertus in Matth. Non quidem Moyses, inquit, possidebit terram, ad quam ingrediebatur Israel possidendam, terram trans Iordanem, terram Chanaan, sed possedit, & possidet terram viuentiũ, quam solam in spiritu Psalmista suspirans (141) Credo, inquit, videre bona Domini in terra viuentium: portio mea in terra viuentium. In hoc ipso, quòd illam terram Chanaan possedit, mitis fuit, id est, semetipsum non defendit, quod est mitis animi. Chrysostom. homil. 75. ad popul. Antiochen. addit, Christum argumento terræ sensibilis quandam etiam quietem hîc æternæ expectationi immiscuisse. Sensibile ponit præmium, inquit: sicut & Paulus Ephes. 6. cùm dixisset, Honora patrem tuum & matrem tuam: subdidit, Et eris longæuus super terram. Nec enim solùm à futuris suadet bonis, verùm & à præsentibus propter auditorum crassiores, & illa quærentes ante futura. Propter quippè progressus dicebat Matt. 5. Sis beneuolus aduersario tuo. Deinde talis disciplinæ præmium ponit, & dicit: Ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tortori. Vides vnde perterruit? Ex sensibilibus, ex his quæ iugiter passim accidunt. Et rursum: Quicunque dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilij. At & Paulus semper in præsentibus exhortari consueuit, & sensibilia proponere præmia, vt cùm de virginitate disserit. Nihil enim illic interim locutus de cœlis, sed ex præsentibus inducit propter instantem, inquiens, necessitatẽ. Ego autem vobis parco, volo autem vos esse sine solicitudine. Sic itaque Christus spiritualibus sensibilia commiscuit. Quoniam enim mitis existimatur omnia perdere præsentia, contrarium pollicetur, inquiens, quòd hîc quidem sua possidet in tuto, qui nec audax, nec superbus est: Qui verò talis est & quidem frequenter excidit, & ipsam amittit animam. Præsertim autẽ, quoniam & in lege veteri Propheta sæpè dictabat. Ps. 36. Mites enim hæreditabunt terram: ex verbis secum adultis sermonẽ cõtexit, ne

Augustin.

Hilarius.

Quid possessio, quod terra.

Rupertus.

Chrysost.

semper externè loquatur. Hæc autem dicit non præsentibus concludens retributiones verum cum his præbens & illa. Siue namque quidpiam spirituale dixerit, quæ sunt in præsenti vita, non aufert: siue quid rursū seculare promiserit, non hactenus promissionem statuit. Ait enim: Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia apponentur vobis. Et iterum Matth. 19. Quicunque reliquerit domum, aut fratres, &c. centuplum accipiet in præsenti seculo, & in futuro vitam æternam possidebit. Tertio nunc loco adiicit: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*

Tho. Aqu.

Thomas Aquin. in Matth. Positæ sunt duæ beatitudines, per quas abstrahimur à malo cupiditatis, & crudelitatis: hic ponitur tertia, per quam abstrahimur à malo noxiæ voluptatis, seu lætitiæ. Et videtur quidem prima sui frōte id opponi promissionibus illis, quæ Iudæis sub lege factæ sunt: Illis enim lætitia & iocūditas pro mercede erat. Hier. 31. Confluent ad bona Domini super frumento, vino, & oleo. Et postea: Lætabitur virgo in choro, iuuenes & senes simul. Nunc verò ecce Christus beatitudinem proponit in luctu. Et hoc vtique fit, quia non habemus hic consolationem nostram: sed futuram expectamus, quam ita prædixit Psaltes: Euntes ibant & flebant mittētes semina sua, venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.

Euthym.

Euthymius in Matt. Quomodo verò Paulus (Phil. 4.) hæc scribit: Gaudete in Domino semper, iterū dico gaudete? quia scilicet Paulus gaudium dicit, quod è luctu oritur. Habet enim luctus repensum sibi gaudium. Quemadmodum enim postquàm vehemens pluuia impetuosè descenderit, serenitas stabilior esse solet: ita quoque deductis lachrymis, tranquillitas & gaudium animi succedit.

Chromat.

Chromatius concione t. capit. 5. Matth. Quis verò nobis, inquit, iste luctus intelligendus est? Salutaris vtique, non ille qui ex rerum detrimentis nascitur, non qui ex amissione charorum, nec qui ex iactura secularium dignitatum: quæ vtique omnia iam pauper factus spiritu non dolebit. Hic est luctus salutaris, qui agitur pro peccatis, pro recordatione diuini iudicij.

Luctus qui ad beatitudinem.

Nam qui prius inter innumeras seculi occupationes & asperitates animo constitutus, de seipso cogitare non poterat: iam securus & mitis effectus incipit seipsum propius intueri, examinare actus suos diurnos atque nocturnos: & sic præteritorum vulnerum crimina incipiunt apparere, & tunc luctus ac lachrymæ subsequūtur salutares, & adeò salubres, vt vox cœlestis consolatrix occurrat.

August.

Augustin. tom. 9. lib. de conflictu vitiorum & virtutum. capit. 21. Vnde enim tibi lætitia? Nunquid iam diabolum vicisti? Nunquid iam inferni pœnas euasisti? Nunquid iam de exilio ad patriam venisti?

Non est hic letandum.

Et lib. scalæ paradisi, capit. 6. In lachrymis agnosce, ô anima, sponsum tuum, amplectere desideratum. Nunc torrente te voluptatis inebria, suge ab vbere consolationis eius lac & mel. Hæc sunt munda munuscula & solatia, quæ dedit tibi sponsus tuus, gemitus scilicet & lachrymæ. Adducet tibi potum his lachrymis in mensura. Hæ lachrymæ sunt tibi panes die ac nocte, panes vtique confirmantes cor hominis, & dulciores super mel & fauum. Ita Christus illorum opinionem eludit, qui infœlices eos existimant, qui nulla voluptate demulcentur, sed propter afflictiones, continuis luctibus obruuntur.

Theodor.

Theodoret. lib. 11. Affect. Græc. de iudicio, huic Domini sententiæ Philosophorum sententias opponit: Epicurus, inquit, iucundissima vita finem meritur: supremum namque bonum supremam esse voluptatem opinatus est. Democritus autem Abderites horum dogmatum pater, pro voluptate concupiscentiam posuit, non sententiæ quidem, sed nominum duntaxat facta mutatione. Heraclitus autem Ephesius nomen inuertit sensum seruauit. Nam pro voluptate beneplacitum dixit. At verò Christus longè aliter nos ad fœlicitatem contendere oportere monuit, commendans & pauperes, & lugentes.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus, lib. de beatitud. Non solum hic luctum à Christo commendari, qui propter propria peccata emergi scribit, sed & aliud quiddam. Multos enim inueniemus, quorum vita inculpata, nullisque criminibus obnoxia, atque ipsius adeò diuinæ vocis testimonio, cuiusque virtutis nomine commendata. Nam quæ auaritia Ioannis? Quis simulacrorum cultus Eliæ? Quod magnum aut paruum in vita illorum historia nouit delictum? Quid ergò? Vtrum beatitudinis expertes eos esse sermo ponet, qui nec ab initio prorsus ægrotauerunt, nec remedio hoc, luctu inquam ex pœnitentia opus habuerunt? An absurdum fuerit tales à diuina beatitudine repellere, & alienos arbitrari, quia neque peccauerunt, neque luctu peccatum sanauerunt? Demùm ille post eorum quæ hîc luguntur enumerationem: Hoc igitur, inquit, latenter & occultè docere videtur, qui luctum beatum esse prædicat, nimirùm vt anima verum bonum intueatur, neve præsentis vitæ fraude immergatur. Fieri enim non potest, vt vel sine lachrymis viuat, si quis diligenter res inspexerit, & considerauerit, vel non in rebus tristibus & acerbis existimet eum versari, qui sese voluptatibus immergat. Quemadmodum in brutis & ratione carentibus animalibus videre licet, quibus miserabilis quidem naturæ cōditio est (quid enim miserabilius priuatione rationis?) sensum verò calamitatis nullum habent, sed per quandam voluptatem etiam ab illis vita transigitur. Superbit & ferocit equus, taurus puluerem spargit, sus erigit setas, catuli ludunt, vituli saltant: atque vnūquodque animal videre licet per certa quædam signa voluptatem indicare: quæ si rationis oblectamentum aliquo modo cognitum haberent, stupidam & ærumnosam suam vitam cum voluptate non transigerent. Ita se res etiam habet in hominibus, qui nullam cognitionem habent illorum bonorum, quibus natura nostra priuata est: ab his per voluptatem præsens vita transigitur. Consequitur autem vt hi, qui præsentibus delectantur & acquiescunt, potiora ferè non desiderent atque requirant. At verò qui per fidem apprehendunt bona illa æterna nobis reposita, lugent adoptionem filiorum expectantes, & quotidie dicentes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Quam rem cùm longè animaduertisset magnus ille Moses (immò verò, qui hæc in illo disponebat, sermo) in mysticis obseruationibus Paschæ, panem quidem fermenti expertem præscripsisse, obsonium verò quo vescerentur, intyba agrestia (seu lactucas agrestes) instituisse videtur: vt per huiusmodi ænigmata atque inuolucra disceremus, quòd illo mystico festo (quod transitum nostrum ex hoc seculo ad æternam beatitudinem significat) aliter frui non liceat, nisi seculi huius intyba amara, simplici (id est luctu, & afflictionibus) & à fermēto (peccati) vacuæ vitæ sponte nostra immisceantur.

Exod. 12.

Propterea Dauid pulchritudinem diuinorum tabernaculorum defixis oculis contuens, præ desiderio deficere se dixit, (Psal. 83.) præstabilius sibi esse dicens, illic in extremis collocatum esse, quàm in rebus præsentibus primas tenere. Præter duas superiores luctus occasiones è peccatis propriis, adiicit & luctum propter aliorum miserias & peccata.

Chrysost.

Luctus ob miserias & peccata aliorū.

Chrysostomus lib. 1. de compunct. cordis. Lugendum enim est, ait, & verè lugendum præsentis vitæ tempus, in quo tantam malorum labem, tantáque quotidie videmus flagitia cumulari: quæ si volueris considerare per singula, nunquam poteris à lachrymis temperare. Sic enim omnia confusa, sic sunt cuncta resoluta, vt ne vestigium quidem virtutis vsquam videas: nequitia verò & luxuria repleta esse cuncta perspicias: &, quod est infœlicius, perurgentium iam nos malorum nec ipsi sensum capimus, nec aliis præbemus, nec alios monemus: sed sumus velut corpus extrinsecus quidem indumentis adornatum, intrinsecus verò labe pessimi languoris absumptum: & contingit nobis, quod illis solet, qui vel phrenesim patiuntur, vel mente capti sunt, à quibus cùm multa turpia & periculosa vel dicantur, vel etiam gerantur, nec pudoris tamen aliquid, nec pœnitudinis capiunt: quinimò & magnifici sibi, ac sapientiores sanis & sapientibus videntur. Ita & nos cùm omnia quæ sanitati contraria sunt, faciamus, ipsi tamen morbos animarum nostrarum minimè sentimus. Atqui beati qui lugent, non propriam modò, sed & communem omnium miseriam.

Th. Aqui.

Thomas Aquinas in Matth. Potest enim iste luctus non modò tribus propriis, sed & alienis peccatis.

Nam si lugemus mortuos carnaliter, multò magis spiritualiter. Hier. 6. Luctum vnigeniti, fac tibi planctum amarum. 1. Reg. 6. Vsquequò tu luges Saul? Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fōtem lachrymarū, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Quem enim non moueant tot hominum scelera, qui sese vltrò æternæ damnationi deuoueant, & nouissima nō attendant? Psal. 118. Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. Euthymius in Matth.

Euthym.

Vult autem hoc sermo, non modò de propriis nos lugere delictis, verum etiam de alienis: & talis erat Mosis animus, Danielis, Pauli, cæterorúmque huiusmodi. Hieronym. in Matthæum.

Hierony.

Luctus hic, non mortuorum ponitur communi lege naturæ, sed peccatis & vitiis mortuorum. Sic fleuit & Samuel Saulem, quia pœnituerat Deū, quòd vnxisset eum regem super Israël. 1. Reg. 15. Sic & Apostolus Paulus flere & lugere se dicit eos, qui post fornicationem & immunditiam non egerunt pœnitentiam. 2. Reg. 12. Hilarius in Matth.

Hilarius.

Lugentibus, non orbitates, aut contumelias, aut damna mœrentibus, sed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus conscientia ærumnosis, hæc sedula in cœlo consolatio preparatur. Rupertus lib. 4. in Matth.

Rupertus. *Luctus in tempore Iosué.*

Quòd lugentes verè beati sint, & quòd ipsi consolabuntur, testantur gesta iudicum, qui post Iosué & Mosen fuerunt vsque ad Samuel, quorum luctum atque clamorem, quo clamauerunt ad Dominum, confitentes quòd propter peccata sua traditi fuissent, & toties traderentur in manus Gentium, gloriosæ consolationes subsequutæ sunt. Primus luctus illorum temporum loco quoque nomen dedit, sicut scriptum est: (Iud. 2.) Ascendit quoque Angelus de Galgala ad locum flentium. Cur, inquit, hoc fecistis? Cúmque loqueretur Angelus Domini ad omnes filios Israël, eleuauerunt vocem suam, & fleuerunt, & vocatum est nomen loci illius, flentium, siue lachrymarum. Luctus vltimus fuit Samuelis lugentis Saulem. Cōsolationes, quibus illi lugentes consolati sunt, tam gloriosæ fuerunt, vt illi, quorum per manus Dominus clamantes ad se consolatus est, vocarentur saluatores, vtporè saluatoris vnici, saluatoris venturi quandam vicem & typum gerentes salute temporali saluando Israël. Vltimus Samuel talem consulationem consecutus est, vt missus à Domino vngeret Dauid regem, & salutis temporalis ducem, & salutis æternæ fontem siue originem, id est, patrem saluatoris Christi, nominatum post Abraham secundū carnē. Ambros. lib. 5. in Luc. 25.

Ambrof. *suppetit omnibus occasio lugendorum peccatorum.*

Ita considerat occasionem luctus propter peccata, vt etiam in nobis sit, quod lugeamus, si non præsentia, saltem commissa hactenus peccata. Siquidem priùs immundi omnes nos. Paulus, inquit, non habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora defleuit, dicens: (Corinth. 15.) Quia non sum dignus vocari Apostolus, vt qui persecutus sum Ecclesiam Dei. Sed & si quis conferat præsentes huius seculi calamitates cum hac quam expectamus gloria, num lugebit? Iob. 3. Antequàm comedam, suspiro, & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus. Psal. 136. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Esa. 22. Nolite incumbere super me, vt consulemini super vastitate filiæ populi mei. *Ipsi consolabuntur*, qui propria peccata lugent. Ambros. libr. 5. in Luc.

Ambrof.

Ablue igitur te lachrymis tuis, laua fletibus: si tu ipse te fleueris, alius te non flebit. Nam si Saul defleßet peccata sua, alius eum non fleuisset. Chrysostomus hom. 5. de pœnitentia.

Chryfoft.

Et ô magnum donum, inquit, quod in pœnam dedit, in salutem vertit! Peccatum tristitiam peperit, tristitia peccatum conterit: & quemadmodum vermis in ligno natus idipsum comminuit, sic tristitia de peccato nata peccatum comminuit per pœnitentiam inducta. Quapropter Paulus dicit, 2. Corinth. 6.

Tristitia pœnitentium.

Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem incommutabilem operatur. Vnde & Psaltes luctui suo lætitiam & consolationem requirebat, dicens, Psalm. 50. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Quòd si quis aliena peccata luget, saltem illum Dominus consolatur, simul atque illum è præsenti miseria in gloriā transtulerit. Hier. 31. Quiescat vox tua à ploratu, oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus. Eripientur enim electi Dei ex omnibus huius seculi angustiis. Apoc. 21. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam ampliùs non erit neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ prima abierunt. Quòd si dilatio gloriæ illis tristis fuit, tanto quoque maiore cum consolatione illam excepturi sunt. Esa. vlt. Gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugebatis super eam, vt sugatis, & repleamini ab vberibus consolationis eius, vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Et ibidē: Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Hierusalem consolabimini: videbitis, & gaudebit cor vestrum. Esa. 51. Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius. Ioann. 14. Tristitia vestra conuertetur in gaudium. Greg. Nyssenus lib. de beatitudinibus.

Greg. Nyff.

Quocirca si beatum iudicandum est in infinitis seculis numquam finienda, sed in perpetuum duratura lætitia frui, ac prorsus etiam contraria degustare humanam naturam oportet: non ampliùs difficile est perspicere & intelligere sententiam orationis, cur beati sint, qui nunc lugent; quoniam nimirum ipsi in infinita secula sulatio fruentur. Solatium autem ex consuetudine, vsu, atque communicatione Paracleti, id est, Aduocati atque consolatoris, existit.

Consolatio quid.

Consolationis enim gratia peculiare spiritus opus est. Thomas Aquin. in Matth.

Tho. Aqu.

Positis beatitudinibus, quæ ad remouenda mala pertinent, beatitudines explicat, quæ spectant operationem boni. Est autē duplex bonum nostrum, iustitiæ scilicet, & misericordiæ. Prioris nunc meminit, dicens, *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*. Gregor. Nyss. lib. de beatitud.

Duplex bonum. *Greg. Nyff.*

Quemadmodum enim circa sensibilem hunc victum affecti sumus, cùm non eadem omnes appetunt, sed sæpè pro generibus esculentorum, sumentium diuiditur appetitus: atque alius quidem dulcibus delectatur, alius verò acria pariter & calefacientia appetit, alius item salsis, alius adstringentibus gaudet: Eodem modo in animæ quoque alimento, non omnium cupiditates ad eandem rem propendent, & inclinant. Nam alij quidem gloriam aut diuitias, aut aliquem mundanum appetunt splendorem: alius circa mensam occupatus est appetitus, alij inuidiam tanquam venenosum aliquem cibum cupidè sumunt. Sunt item nonnulli, qui appetunt id quod naturâ bonum & honestum est. Natura autem bonum semper, & omnibus, hoc est, quod non alterius cuiusquam rei causa sumendum, sed ipsum propter se expectandum est, quod semper eodem modo se habet, & numquam satietate frangitur, & hebetatur. Idcircò sermo beatos ducit non simpliciter esurientes, sed quibus ad iustitiam cupiditas inclinata est. Quæ est autem illa iustitia? Hoc enim priùs opinor oratione detegi oportere, vt eius pulchritudine animaduersa, ita tandem appetitus in nobis ad rei conspectæ decorem moueatur. Neque enim fieri potest, vt quis cupidus sit eius quod non apparet: sed segnis atque ignaua quodammodò natura nostra, aduersus ignotum, & immobilis est, nisi auditione, vel visione aliquam notitiā acceperit eius, quod petendum sit. Aiunt igitur nonnulli eorum, qui eiusmodi res scrutati sunt, iustitiam esse habitum tribuentem vnicuique quod æquum est.

Quid iustitia.

Verbi gratia, si quis pecunias distribuendi potestatem adeptus, ad æqualitatem respiciat, & pro modo indigentium & participantium largitionem temperet, iustus dicitur. Item si quis iudicandi potestate accepta, non ad gratiam alicuius & odiū sententiam ferat, sed naturam causarum sequens, & supplicio dignos afficiat, innocentes sententia sua absoluat & seruet, reliquarúmque controuersiarum verum iudicium faciat, etiam hic iustus dicitur. Item qui subditis tributa indicit, cùm pro modo virium tributum imponit, & paterfamilias, & prætor ciuitatis, & Gentium rex, si quisquam eorum conuenienter & commodè subditis præsit, nullóque impetu atque appetitu ratione carenti, occasione potestatis moueatur, sed rectè subditis ius dicat, & ad voluntates & studia subditorum, ingenium & consilium suum accōmodet & tēperet: huiusmodi

di omnia rationi & definitioni iustitiæ tribuunt & assignant ij, qui habitu tali id quod iustum sit, definiunt. Verum altiùs sermo progreditur ad communem omnibus iustitiam. Nam si illa in eo solo, qui potestate aliqua atque dignitate cæteros præcedit, reperiatur: quomodo iustus erit ille ad diuina vestibulum abiectus Lazarus? Hilarius in Matth. Significat igitur extensam in Dei doctrinam sanctorum auiditatem, bonis perfectè in cœlo satietatis expleri. Hieronym. in Matth. Non enim nobis sufficit velle iustitiam, nisi iustitiæ patiamur famem: vt sub hoc exemplo nunquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitiæ opera intelligamus. Augustin. lib. de serm. Domini in monte, cap. 5. Istos enim amatores dicit veri, atque inconcussi boni. Illo ergo cibo saturabuntur, de quo ipse Dominus dicit, (Ioann. 4.) Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, quod est iustitia: & illa aqua, de qua quisquis biberit, vt idem dicit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Chromatius conc. 1. in capit. 5. Matth. Verè etenim post pœnitentiam, post luctus & lachrymas peccatorum, quæ alia nascitur esuries, & quæ sitis nisi iustitiæ? Sicut enim qui caliginem noctis emensus est, iam gestit proximam lucem: & qui choleram amaram digessit, escam concupiscit & potum, sic & mens hominis Christiani, postquàm per luctus & lachrymas sua peccata digesserit, iam solam Dei iustitiam esurit, atque sitit, & meritò eius quem desiderat, satietate gaudebit. Gregor. Nyss. lib. de beatitudinib. vnius iustitiæ nomine cæteras virtutes intelligi dicit, quibus homo iustificetur, & quæ nobis ex Dei iustitia doceantur. Thomas in Matth. Iustitia etenim tripliciter sumitur secundum Chrysostomum & Philosophum. Quandoque enim pro omni virtute, seu genere ad omnes virtutes, vt iustitiam legalem spectat, quæ hominem perficit. Aliquâdo in specie iustitia sumitur, & vna est ex quatuor virtutibus cardinalibus, quæ opponitur auaritiæ, vel iniustitiæ, de qua dictum est. Vtrumque autem hic interpretari possumus, non modò vt quis primùm caueat ea quæ liberalitati & misericordiæ amica sunt, crudelitati verò & auaritiæ contraria: vt consequatur altera beatitudo de misericordibus, sed & omnem virtutem, quantum in se, complecti nitatur, vt qui iustus est priore iustitia, iustificetur adhuc ampliore iustitia. Gregorius Papa libro 6. Mor. in Iob. cap. 2. illam extendit ad omnem perfectionem, quæ nobis per Dei verbum proponitur, ad explicans Iob. 5. Stulti messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus. Huius enim stulti Iudæi (inquit) messis, sacri erat seges eloquij. Quædam enim spicarum grana sunt verba Prophetarum, sed stultus habuit, sed non comedit: quia Iudaicus populus legem quidem verbo tenus tenuit, sed per fatuitatis fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huius ergo stulti messem famelicus comedit: quia inimicùm Gentilis populus verba legis intelligendo edit, ad quæ plebs Iudaica sine intellectu laborauit. Hos famelicos fidei Dominus præuidit, cùm per Euangelium dixit, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. De his famelicis Anna prophetante dicitur, 1. Reg. 2. Repleti priùs pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt. Amos 8. Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hos autem omnes iustitiæ gradus saturitas consequitur. Non sequitur illa auaros, & rapidos, qui quæ sunt quærunt. Tres enim sunt auaritiæ filiæ sanguisugæ, quæ nunquam dicunt, Sufficit. Auarus non replebitur pecunia. Verùm si quis operatur iustitiam, vt dicit Psaltes, hic habitabit in tabernaculo Dei, & requiescet in monte sancto eius. Sequentur eum opera eius, & cum cæteris electis dicet, Satiabimur cùm apparuerit gloria tua. Non ambierunt terrena, non iniustè rapuerunt aut iudicarunt, sed omnia cum ordine iuris, ad amussim diuinæ legis: non ex auaritia detinuerunt, quod pauperibus elargiri possent: non existimarunt hanc homini fœlicitatem veram esse, si hic ditescerent, & honoribus dignitatibúsque abundarent: sed cum Psalte, semper Deum, semper regnum eius & iustitiam quæsierunt, vt dicere possent, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Ideò *saturabuntur*. Non satiatur hîc oculus visu, nec auris auditu. Hic autem omnibus quæ ad sedandum desiderium faciunt, perfruentur. Psaltes: Replebimur ab vbertate domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Esa. 65. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini: laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ cõtritione spiritus vlulabitis. Saturari enim, seu comedere, in scripturis, vt scribit Dionys. ad Titum, pro spirituali animæ abundantia, & refectione sumitur. Esa. 55. Audite audientes me & comedite bonum: & delectabitur in crassitudine anima vestra. Gregor. Nyss. lib. de beatitudinib. Nihil verò earum rerum, quibus voluptatis gratia studetur in hoc seculo, satietatem affert: sed, vt dicit sapientia, Dolium perforatum est, occupatio circa voluptates. Quis non auaris aliquid sibi deesse videt? Imò auaro tantum deest, quantum habet. Quis honoris insana cupidine captus, ambitionis finem fecit, assecutus ea quæ expetebat? Quis gula saturatus est, vt non semel exoneratus ad mensam præpararet, aut cibos fastidiret? An non omnes voluptates prætereuolant? Hanc ergo sublimem, certam, stabilémque sententiam à Domino discimus, quòd solum virtutis studium in nobis existens, stabilis consisténsque res sit: ex his enim lætitiam constantem & permanentem habet. Sed & detur nobis, inquit Gregor. Nyss. vt ad arbitrium nostrum aliquid exempli gratia esse dicamus, quod in rerum natura non habetur. Sicut enim in sensibili cibo, si nihil eorum quæ nutrimenti causa sumuntur, pro excremento eiiceretur, sed totum ad erectionem corporeæ proceritatis assumeretur, quotidiano nutrimento per sese adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excrescerent & attollerentur: Itidem & illa iustitia, & omnis cum ea virtus, quoniam secundum eum qui mente percipitur, cibi modum comesta non ægeritur, altiores semper per sese participantes efficit, sui semper adiectione magnitudinem augens. Quocirca si à nobis intellecta est illa beata fames, omni vitiositatis redundantia per vomitum reiecta, esuriamus iustitiam Dei, vt etiam ad expletionem, & satietatem eius perueniamus. Verùm hic quæritur, quomodo saturari possit, qui esurit & sitit iustitiam: cùm dicat ipsa Sapientia, (Ecclesi. 24.) Qui comedunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient? Verùm respondemus esse saturitatem, quæ fastidium ducat, qualis de rebus terrenis accidit, quæ vsu suo vilescunt. Sic enim fastidimus panem, domum, regionem, cùm illam pauci facimus, & aliam requirimus. Sic nec auarus satiatur pecunia, quia non modò fastidit, sed pauci partam existimat. Non sic autem intelligi debet de satietate illa cœlesti. Nam quoniam illa sufficit ad cuiusque quietem, imò & incomprehensibilis est: ideò tantò magis prouocat eos, qui illa fruuntur. Ratio enim quæ nos inducit vt huius mundi oblectamenta sensim pauci faciamus, est, quia illorum ad mentem & desiderium nostrum minor est proportio: cùm transitoria sint illa, mens autem nostra sit æterna, nec quiescat, donec ad maius procedat, id est, ad Deum ipsum. Vnde licet exterior hic homo noster, siue animalis appetitus, quamdiu his caret, ad ea moueatur: vbi tamen hæc ipsa possederit, in modico oblectatus, ad alia rapitur, non sua, sed interni hominis, seu spiritualis virtute, vt in his quiescat. Alioquin animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Immortalis igitur anima, allecta caducis à caduca potentia partis animalis, ad sese recurrit, & sibi conformia appetit. Hæc autem qualia sunt, nisi quæ ab æterno illo beatitudinis obiecto Deo resultant? Ex his etiam intelligimus animæ nostræ immortalitatem, quia fluxis nõ satiatur, sed ita demum ad durabilia procedit, donec ad ipsum, qui æternus est, perueniat. Iamcùm immortalia anima æterna appetat, & in his quiescat, rectè dicuntur tunc *saturari* electi Dei, cùm gloria cœlesti perfruuntur. Verùm neque adhuc satisfactum est quæstioni propositæ, quomodo Sapientia

Marginalia (left): Hilarius. — Hierony. — *Quid iustus.* — August. — Chromat. — Greg. Nyss. — Thom. — *Iustitia triplex.* — *Iustitia complectitur omnem virtutē.* — Greg. Papa. — *Quid operari iustitiam.*

Marginalia (right): *Quid saturari.* — Dionys. — Greg. Nyss. — *Nulla hic satietas est.* — Greg. Nyss. — *Quæ beata fames.* — *Quæstio.* — *Cur hic nulla satietas.*

dicat eos, qui illã comederint, adhuc esurituros, cùm hic electis Dei saturitas repromittatur. Dicendum est igitur, quòd electi Dei in illa gloria esurient, & saturabuntur, non tamen eo modo, quo hic modò esurimus, modò satiamur. Si quis enim hic esurit, non dicetur simul & semel & de eadem re saturari: sed satur, ceu fastidiés cibum vnum, alterum appetit. At verò de eadem gloria hoc censetur in electis, quòd saturitatem & esuriem afferet: saturitatem, inquam, non quæ fastidium, sed desiderij cõplementum, vt ita dicamus, significet: esuriem autem, quæ cõtinuum oblectamentum designet. Ratio autem sumitur ab obiecto beatitudinis, quod ibi cibum & potum vocat: non enim illud finitum est, aut aliquo termino cõclusam vim & suauitatem habet, sicut & hi cibi caduci, qui corporis vsui deseruiunt, sed immensæ & infinitæ virtutis & oblectationis est: vnde efficitur, vt nec ei adiũctus appetitus fastidio ducatur. Satiatur igitur, quia alium spiritualem cibum non requirit: esurit interim & sitit, quia nullo tædio præsentis boni afficitur. Sunt qui iustitiam de Christo Iesu interpretantur, quem hic esurimus & sitimus per spem & feruens desiderium: vt cum Paulo dicant, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Vbi verò ad gloriam illã peruenerint, vt eo fruantur, saturabuntur: in illo enim omninò quiescent, qui est pax & gloria nostra. Rupertus lib. 4. in Matth. ad esuriem pietatis, sanctimoniæ, & verbi Dei suam meditationem trãsferens: Quòd, inquit, esurientes & sitientes iustitiam beati sint, quódque ipsi saturabuntur, pro exemplo vel testimonio sunt Prophetæ, & quique timentes Dominum, qui sub regibus Israël, sub Achab Iesabel, & cæteris, qui Prophetas Domini occiderunt, & altaria suffoderunt per loca deserta diffugientes, & latitantes, egestate & fame afflicti sũt, quorum Helias est notissimus, qui propter minas Iesabel fugitans ambulauit in fortitudine vnius cibi 40. diebus, & 40. noctibus. Esuriebant corporali esurie propter iustitiam, esuriebant & spirituali esurie ipsam iustitiam Christum quem expectabant. Talis erat Helias, quem & Deus curru igneo assumpsit, & transtulit in locum, vbi non esuriat neque sitiat. Itaque electi *saturabuntur* respectu bonorum caducorum huius mundi, quæ non appetent amplius: sed interim magno affectu, & spirituali quadam esurie, cibo illo æterno perfruuntur. *Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur.* Misericordiam subiecit iustitiæ, quia iustitia sine misericordia crudelitas est. Ideò vtramque coniungi necesse est. Prou. 3. Misericordia & veritas non te deserant. Psal. 83. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. August. lib. de serm. Dom. in monte, cap. 6. Beatos esse dicit, qui subueniunt miseris, quod eis ita rependitur, vt de miseria liberentur. Hieronym. in Matth. Misericordia non solùm in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. Hilarius in Matth. In tantum enim Deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstaturus. Chromatius conc. 1. in cap. 5. Matth. Nemo alteri præstare poterit, nisi priùs ipse sibi præstiterit. Postquàm ergo sibi misericordiá impetrauit, famemq́ue sitimque iustitiæ, incipit iam dolere de miseris, incipit iam pro aliis peccatoribus exorare, & factus misericors in omnes etiam inimicos, maiorem sibi cumulum misericordiæ huiusmodi pietate in aduentum Domini præparabit. Et concion. 2. Ita ostendit, inquit, neminem Dei misericordiam promereri posse, qui non & ipse misericors fuerit. Fulgentius lib. 2. de remissionib. peccaror. cap. 6. Hoc enim, inquit, iustus iudex per beatum nobis Apostolum Iacobum denunciari præcepit, dicentem, (cap. 2.) Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam. Ordo autem continet, vt misericordiam, quam homo iubetur impendere alteri, priùs exhibeat sibi, dicente Scriptura. (Eccl. 30.) Miserere animæ tuæ placens Deo. Proinde si quis placere Deo non vult, animæ suæ misericordiam denegat. Et qui animæ suæ misericordiam in præsenti seculo noluerit donare, nullatenus apud Deum misericordiam poterit inuenire. Iudicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam. Ac per hoc quod subsequenter dicitur, Superexaltat autem misericordia iudicium, in illo fiet, qui nunc miseretur animæ suæ placens Deo. Ipse namque Dominus dicit, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudinib. hic meditatur nobis Deum media reliquisse, quibus ad ipsum perueniamus: quòd nimirùm is, qui iuxta sui imaginem hominem fecit, omnium bonorum materias atque subsidia in natura sui operis deposuerit, vt nulla res bona atque honesta extrinsecus in nos sese ingerat & insinuet, sed in potestate nostra sit vt habeamus quod velimus, tanquam ex cella penuaria, ex natura bonum promentes. Per singularia enim & particularia de vniuersalibus docemur, quòd non alia ratione potiri quis possit eorum quæ cupit, nisi ipse sibi bonum largiatur. Quamobrem Dominus alicubi dicit ad auditores. (Luc. 17.) Regnum Dei intra vos est. & (Matth. 6.) Quicunque petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur: vt penes nos potestas sit, & à nostro pendeat arbitrio, quum velimus. Ita Gregorius Nyssen. ex his Domini sententiis obseruat relictum homini liberum arbitrium ad bonum, cum in omnibus beatitudinis gradibus voluntas maximè compensetur. Siquidem ad voluntatem spectant, pauperes esse spiritu, lugere, esurire, & sitire iustitiam, misericordes esse: nec de homine coacto hæc vllo modo dici possunt. Vnde cõsequitur aut nullam esse expectandam gloriam, aut relictum esse homini liberum arbitrium. Chrysostom. hom. 75. ad popul. Antiochen. Quòd autem misericordes misericordiam consequantur, videtur quidem esse quædam æqualis retributio: est tamen meritis longè diffusior. Hi namque miserentur vt homines, misericordiam verò capiunt ab omnium Deo. Non est autem æqualis humana diuinaque misericordia: sed quantum est nequitiæ bonitatisque discrimen, tantum hæc distat ab illa. Rupertus lib. 4. in Matthæum. Quòd autem misericordes misericordiam consequantur, Abdias ille exemplo sit, qui misericors fuit in eos qui esuriebant & sitiebant iustitiam, fugientes persecutionem regis Achab. Ait enim ipse ad Heliam (3. Reg. 18.) Num indicatum est tibi Domino meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quòd absconderim de Prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos de speluncis, & pauerim eos pane & aqua? Dicitur hic fuisse tertius ille princeps quinquagenarius, cui pepercit Helias dicenti, (4. Reg. 1.) Homo Dei, noli despicere animam meam seruorum tuorum qui mecum sunt. Ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant. Sed nunc obsecro vt miserearis animæ meæ. Misericordiam consecutus est, quia misericordiam fecerat: nec misericordiam solùm, verumetiã & gratiam Propheticam: completumq́; est in eo illud per Salomonẽ dictum (Prouerb. 22.) Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Postmodum enim relicto regis Ochoziæ ministerio, factus Heliæ discipulus, prophetauit: & hic ille esse perhibetur, qui in ordine duodecim Prophetarum quartus est. Ergo & ab eius exemplo verè constat, quòd & misericordes misericordiam consequentur, & verum apparet, quod tandem à Christo dicitur, (Matth. 10) Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Greg. Nyss. lib. de beatitud. per misericordiam, illam etiam gloriam, quæ nobis in futuro reposita est, intelligi docet. Ita non solùm hoc in seculo misericordiam colligunt, qui misericordiam operantur, sed & in futuro. Sareptana excipiens Heliam, misericordiam consecuta est in suscitato filio: Loth ab excidio ereptus est, quia Angelos excepit hospitio: Sunamitis filium impetrat, quia Prophetam Helisæum domi excepit, & aluit. Magna & præclara sunt huius rei exempla. Sed & potior est illa, quæ nobis in futuro reponitur misericordia. Dicitur autem misericordia, tùm quòd non sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: vnde non ex condigno, sed ex congruo miserationum & promissionum suarum,

Margin notes: *Quomodo esuriant & saturantur sancti.* — Rupertus. — August. — Hierony. *Quid misericordia.* — Hilarius. — Chromat. — Fulgentius. — *Nemo misericordiã habiturus, qui non misericordiam fecerit.* — Greg. Nyss. *Deus non reliquit nos sine medio ad salutem.* — *De libero arbitrio.* — Chrysost. — Rupertus. *Exemplum misericordiæ.* — Greg. Nyss.

Idem Nyss.

Deus electis fœlicitatem rependet. Adiicit autem Gregorius Nyssenus. Nam si Deus misericors à diuina scriptura nominatur, quod autem verè beatum iudicandum sit, id Deitas est: perspicuum fuerit quid ex consequenti intelligatur, videlicet si ex hominibus aliquis existat, qui misericors sit, beatitudine diuina dignus habeatur: quippè cùm id assecutus sit, quo numen diuinum denominatur. Psalm. 114. Misericors Dominus & iustus, & Deus noster miseretur. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Vbi ostendit, quomodo se homo ad diuitias, quomodo ad Dei iustitiam habeat, vt toto spiritu diuitias spernat, iustitiam amplectatur: addidit quomodo ad externa ista, id est, huius mundi illecebras, & conscientiæ nostræ reatum, seu proximorum peccata, timirùm vt ea lugeamus: quarto demum loco humanitatem & mansuetudinem ad proximum, etiam & misericordiam commendauit: iam assignat quæ intimam hominis partem attingunt.

Chromat. *Qui mundo corde.*

Chromatius concil. primo in capit. quinto Matthæum. Planè scilicet mundo corde sunt, qui pauperes spiritu, qui mites, qui lamentati peccata, qui iustitia refecti, qui misericordes, in aduersitatis quoque tam syncerum & lucidum cordis oculum gerunt, vt sine aliqua malitiæ lippitudine, inaccessibilem Dei claritatem sine impedimento conspiciant. Munditia enim cordis, & conscientiæ puritas nullam oubem ad intuendum Dominum patietur. Et concil. secundo.

Idē Chro.

Hos mundo corde esse significat, qui deposita sorde peccati, ab omni se carnis inquinamento purgauerint, & per opera fidei atque iustitiæ Deo placuerint, secundum quod Dauid in Psalmo (decimo quinto) testatur, dicens: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in monte sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam. Vnde & ipse Dauid ita precatur, (Psalmo quinquagesimo.) Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Hierony.

Hieronymus in Matth. Mundo corde sunt, quos non arguit conscientia vlla peccati. Mundus (Deus) mundo corde conspicitur: templum Dei non potest esse pollutum.

Hilarius.

Hilarius in Matth. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum diuinæ claritatis insistit, & ad conspectum Dei obsoletæ mentis acies hebetatur: eos scilicet & visui & auditui Dei esse patentes, quibus per animi nitorem, ac vitæ puritatem potestas eius sit contuendi.

Purganda mens hoc qui Deū in scripturis videre volunt.

Ita Hilarius admonet, hic spiritualiter videri Deum, si quæ eius sunt, libenter videamus & audiamus. Vt enim primùm oculos purgamus, quàm solem intueamur, ita primum conscientia per pœnitentiam mundanda est, vt & Dei verbum, cæteraque eius in nos beneuolentiæ symbola amplectamur.

Basil.

Basilius in Epistola de vita solitaria: Quemadmodum, inquit, in cera quis scribere non potest, nisi characteres impressos antè deleuerit: sic nec anima diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores penitus distraxerit.

August.

Augustinus libro de sermone Domini in monte, capit. septimo. Quam ergo stulti sunt, qui Deum istis exterioribus oculis quærunt, cùm corde videatur, sicut & alibi scriptum est, (Sapient. primo.) In simplicitate cordis quærite illum. Hoc est enim mundum cor, quod simplex est: & quemadmodum lumen hoc videri non potest, nisi oculis mundis, ita nec Deus videtur, nisi purgentur interiores oculi.

Rupertus. *Exempla.*

Rupertus lib. quarto in Matthæo. Daniel & socij eius pro exemplo sunt. Studium eius vt esset mundo corde, ex eo cognoscimus, quod scriptum est, (Daniel. 1.) Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regia, & de vino potus eius: & rogauit Eunuchorum præpositum ne contaminaretur, & dixit: Tenta nos obsecro diebus decē, &c. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni verbo & sapiētia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Inter cætera quæ vidit ille mundo corde, maximum & pulcherrimum est, quòd Deum vidit, quomodo à mortali homine videre potuit. Aspiciebam (inquit capit. 7.) donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Aspiciebam, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum: & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ seruient ipsi. Qui adhuc viuens & mortalis, sic propter cordis mundiciem vidit Deum, quomodo vel quàm fœliciter post hanc vitam videt eum?

August. *Deus non cognoscitur ab impuris.*

Augustinus tomo sexto libro contra Epistola Manichæi, capit. quadragesimo secundo. Non enim eos oculos ad illud bonum cernendum præparari oportet, quibus cernitur lux ista diffusa per locos, & non vbique integra: verùm illum aspectum, sciemque purgemus, quo cernitur, quantum in hac vita licet quid sit iustum, quid pium, quæ sit sapientiæ pulchritudo. Quæ quisque cernit, præponit longè omnium localium spatiorum plenitudini, & sentit, vt ista cernat, non per locorum spatia diffundi mentem suam, sed incorpotea potentia stabiliri. Cui aspectui quoniam multùm inimica sunt phantasmata, quæ carnali sensu tracta imaginariè cogitatio nostra versat & continet, detestamur istam hæresim, quæ suorum phantasmatum fidem secuta, & diuinam substantiam per locorum spatia, quamuis infinita, velut informem molem disiecit, atque diffudit, & eam ex vna parte truncauit, vt inueniret locum malo: quod videre non potuit non esse secundum naturam, sed contra naturam; & ipsum malum tanta specie & formis & pace partium in singulis naturis vigente decorauit, quæ sine his bonis nullam poterat cogitare naturam, vt ea mala, quæ ibi reprehendit, innumerabilium bonorum copia sepeliantur.

Tho. Aqu. *Quomodo Deus videri possit.*

Thomas Aquinas libro Commentar. in Matthæo. Quæritur autem, inquit, quomodo Deus videri possit. Habemus enim, quòd Deus videri non potest. Ioannes primo. Deum nemo vidit vnquam. Et ne aliquis diceret, quòd quamuis nullus videat in præsenti, videbis in futuro: Remouet hoc Apostolus primo ad Timotheū vltimo. Lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.

An Deus videatur per essentiam.

Sed sciendum, quòd secundum hoc sunt diuersæ opiniones. Aliqui enim posuerunt, quòd per essentiam nunquam Deus videatur, sed in aliqua refulgentia suæ claritatis. Sed hoc reprobat Glossa super illud Exodo vigesimo tertio. Non videbit me homo, & viuet, propter duo.

Glossa.

Primò, quia hoc repugnat authoritati sacræ scripturæ, primæ Ioannes tertio. Videbimus eum sicuti est. Item primæ Corinth. decimotertio. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Item rationi: quia beatitudo hominis est vltimum bonum hominis, in quo quietatur desiderium eius. Naturale autem desiderium est, quòd homo videns effectus, inquirat de causa. Vnde etiam admiratio Philosophorum fuit origo Philosophiæ: quia videntes effectus admirabantur, & quærebant causam. Illud ergo desiderium non quietabitur, donec perueniat ad primam causam, quæ Deus est: scilicet ad ipsam diuinam essentiam. Videbitur ergo per essentiam. Alij plùs etiam errauerunt ponentes contrarium: quia dixerunt, quòd non videbimus solùm oculo mentis, sed etiam corporis, essentiam Dei: & quòd Christus videt oculo corporali essentiam diuinam. Sed hoc non conuenit: quod patet primò ex authoritate quæ hic ponitur: quia non diceret, *Beati mundo corde*, sed, beati qui habent mundos & puros oculos. Ergo dat intelligere, quòd non videtur nisi corde, id est, intellectu. Sic enim accipitur hîc cor, sicut & Ephes. primo. Illuminatos oculos cordis vestri. Secundò, quia sensus corporis non potest nisi in suum obiectum. Si autem dicatur quòd tunc habebit maiorem potentiam, dicendum quòd tunc non esset visio corporalis: quia oculus corporalis non videt nisi colores, essentiam autem per accidens, secundum Augustinū libro vltimo capit. decimo nono de ciuitate Dei.

August. *Triplex resolutio quomodo Deum nemo vidit.*

Sicut cum video viuens, possumus dicere quòd video vitam, in quantum video quædam indicia, quibus indicatur mihi vita sua: Ita erit in visione diuina, quia tanta erit fulgen-

tia

tiam in cœlo nouo & terra noua & corporibus glorificatis, quòd per ista dici poterimus videre Deum quasi oculis corporalibus. Ergo *Beati mundo corde*, &c. Soluitur ergo illud, Deum nemo videbit vnquam, tripliciter. Primò, quia non visione comprehensiua: secundò, oculis corporalibus: tertiò, in hac vita: quia si alicui datum fuerit, quòd viderit in hac vita Deum, hoc fuit, quia taliter alienatus est, & eleuatus supra sensus corporales.

Aug. Augustinus tom. 2. Epist. 110. de viuendo Deo. Ita, inquit, euidenter ostendit Christus, non solùm Patris diuinitatem, sed nec Filij quidem, & Spiritus sancti, quæ vna in Trinitate natura est, posse oculos mentis aspicere, cùm ait, *Beati mundo corde.* A

Athanas. Beatissimus quoque Athanasius Alexandr. Episcopus, cùm ageret aduersus Arrianos, qui tantummodò Deum patrem inuisibilem dicunt, Filium verò & Spiritum sanctum visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatem scripturarum sanctarum testimoniis, & diligentia suæ disputationis asserit: simul quoque Deum non esse visum, nisi assumptione creaturæ: Secundum autem Deitatis proprietatem omninò Deum esse inuisibilem, id est, Deum Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, nisi inquantum mente & spiritu nosci potest. B

Greg. Naz. Gregorius Nazianzenus etiam sanctus Episcopus Orientalis, apertissimè dicit, Deum natura inuisibilem, quando patribus visus est, sicut Moysi cum quo facie ad faciem loquebatur, alicuius conspicabilis materiæ dispositione assumpta, salua sua inuisibilitate, videri potuisse.

Qua specie videatur Deus. *Ambros.* Hoc est etiam quod noster dicit Ambrosius super Lucam capit. primo. Patrem & Filium & Spiritum sanctum ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit: vt & illud verum sit Ioannis primo, quòd Deum nemo vidit vnquam: quæ vox Domini ipsius Christi est: Et quem nemo hominum vidit, nec videre potest: quæ vox Apostoli, imò vox per Apostolum Christi est: & illa non repudientur testimonia scripturarum, quibus Deus visus esse narratur, quia & inuisibilis est per propriam Deitatis naturam, & cùm vult, videri potest per assumptam, sicut placuerit, creaturam. C Porrò si natura ipsius est inuisibilis, sicut incorruptibilis, non mutabitur vtique in futuro seculo illa natura, vt de inuisibili visibilis fiat: quia neque poterit de incorruptibili corruptibilis fieri. Simul enim & incommutabilis est.

Deus immutabilis. D Et vtique naturam eius commendauit Apostolus, cùm duo ista simul poneret, dicens, 1. Timothei primo. Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Vnde non audeo ego ista distinguere, vt dicam, incorruptibili quidem in secula seculorum, inuisibili autem non in secula seculorum sed tantùm in hoc seculo. Verùm quia nec ista testimonia falsa esse possunt, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*: & scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: negare non possumus filios Dei visuros Deum, sed sicut videntur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promittebat, qui hominibus apparebat in carne visibilis, quando dicebat, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi, cùm ante oculos hominum conspicuus loqueretur.

Conclusio, quomodo Deus videatur a beatis. E Vnde autem inuisibilia videntur, nisi oculis cordis? De quibus paulò antè dixi quid Hieronymus senserit ad videndum Deum.

Ambros. Hinc est etiam quòd memoratus Mediolanensis Ambrosius Episcopus in ipsa resurrectione dixit non facile esse videre Deum, nisi iis qui mundo corde sunt: & ideò scriptum esse, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quantos beatos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis videndi Deum non promiserat facultatem? F Idem Epistola 112. Non quia Dei plenitudinem quisquam non solùm oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehenderit. Aliud enim est videre, aliud est totum videndo comprehendere. Aliquando quidem id videtur, quod præsens vtcunque sentitur: totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circumspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ. Circumspicere autem potes fines annuli

tui. Sed & Plotinus Philosophus ex Platone partim in Timæo, partim in Parmenide, Deum summum omnium creatorem, quem nos verum Deum dicimus, sic prædicari asserit, vt scribit Augustinus lib. nono capit. decimo sexto de ciuitate Dei: quòd ipse sit solus, qui non possit penuria sermonis humani quauis oratione vel modicè comprehendi.

Deus inuisibilis. *August.* Vix autem sapientibus viris, cum se vigore animi, quantum licuit, à corpore remouerint: Intellectum huius Dei id quoque interdum velut in altissimis tenebris rapidissimo coruscamine lumen candidum intermicare. A

Cypria. Quomodo corde videatur. Cyprianus in Præfat. lib. de Cardin. operib. Christi ad Cornelium Papam: Cordi igitur nostro, inquit, se offert Deus, & aliquid sui luminis infundit inuitans & prouocans. Nisi enim aliquo modo sentiretur, nec appetendi, nec inquirendi spes esset vlla aliqua, vel facultas: sed quia ex parte sentitur, admirationi est odor ille & sapor, nullam cum carnalibus dulcedinibus habens similitudinem, & per omnia suauitate differens: eoque desideratur copiosius, quo cætera delectamenta excedit. Desiderium autem inquirentes purificat, & purificatin exclusis enormitatibus ad formam Dei prouehit ascendens, atque in opere suo imago & similitudo Dei multis laboriosisque progressionibus & incrementis propriam sibi demum indicat dignitatem. B Verùm si tantùm mundi corde Deum visuri sunt, quomodo fit vt Iob capit. primo dicatur Satan coram Deo stetisse?

Greg Papa. Gregorius Papa libro secundo Moral. in Iob capit. tertio. Et hoc, inquit, quòd Satan affuisse coram Domino dicitur, in graui nobis quæstione versatur. Satan enim, qui mundo corde esse non potest, quomodo videndo Domino affuisse potest? C Sed intuendum quòd affuisse coram Domino non autem vidisse Dominum perhibetur. Venit quippe vt videretur, non vt videret. Ipse in conspectu Domini, non autem in conspectu eius Dominus affuit: quia vis diuina, quæ intuendo penetrat omnia, non se videntem immundum spiritum vidit: sicut cæcus cùm in sole consistit, ipse quidem solis radiis perfunditur, sed tamen lumen non videt, quo illustratur. Quia enim & ipsa quæ Deum fugiunt, latere non possunt, dum cuncta nuda sint superno conspectui, Satan affuit absens præsenti. *Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.*

Septima beatitudo. *Tho. Aqu.* D Thomas Aquinas in Matthæum. Ponitur septima beatitudo: & sicut dictum est, virtutes ad optimum disponentes, disponunt ad duo, scilicet ad visionem Dei, & dilectionem. Et sicut munditia cordis disponit ad visionem Dei, ita pax ad dilectionem Dei disponit: quia filij Dei nominamur, & sumus. Et sic disponit ad dilectionem proximi: quia sicut dicitur, 1. Ioannis quarto. Qui odit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?

Hilarius. Hilarius in Matthæũ. Neque enim aliter transire in nuncupationem familiæ Dei licebit, nisi obliuione eorum assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace viuamus. E

Hierony. Hieronymus in Matthæum. Pacifici sunt, qui primùm in corde suo, deinde & inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enim prodest alios per te pacari, cùm in tuo animo sint bella vitiorum?

Augustin. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. octauo. In pace perfectio est, vbi nihil repugnat & ideò filij Dei pacifici, quoniam nihil in his resistit Deo, & vtique filij similitudinem patris habere debent. Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & subiicientes rationi, id est, menti & spiritui, carnalésque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei. F In quo ita ordinata sunt omnia, vt id quod est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisque communia: Atque idipsum quod excellit in homine, id est, mens & ratio, subiiciatur potiori: quod est ipsa veritas, vnigenitus filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori se ipse subiiciat. Et hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: hæc vita consummati perfectique sapientis. De huiusmodi regno pacatissimo &

Qui pacifici.

ordinatissimo nullus est foras princeps huius seculi, qui peruersis inordinatisque dominatur. Chromatius Concil. primo in caput quintum Matthæi. Magna dignitas paci studentium, cùm filiorum Dei appellatione censentur. Bona quidem & hæc pacificatio, quæ fit inter fratres propter substantiam seculi litigantis, aut per vanam gloriam, aut simultates. Sed parua hæc merces, quia dixerat Dominus in exemplum nostri: Quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? Iam enim præmiserat, Ablata tua ne repetas. Leuitic. duodecimo, & alio loco: Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem accipientes? Potior ergo & sublimior pacificatio intelligenda est à nobis: illam dicam, qua homines Gentiles, qui inimici sunt Dei, per instantiam doctrinæ adducuntur ad pacem, qua peccatores emundantur, & Deo per pœnitentiam reconciliantur, qua rebelles hæretici corriguntur, qua Ecclesiæ dis[s]identes ad vnitatem pacemque reformantur. Idem Concil. secundo in quintum caput Matthæi. Pacifici sunt, qui à dissensionis & discordiæ scandalo separati, dilectionem charitatis fraternæ & pacem Ecclesiæ sub Catholicæ fidei vnitate custodiunt. Quam pacem tuendam discipulis suis Dominus in Euangelio particulariter commendat, dicendo Ioannis decimoquarto. Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quam pacem Dominum Ecclesiæ suæ daturum Dauid antè testatus est, dicens Psalm. octuagesimoquarto. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam: & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. De qua pace custodienda Apostolus commonet, Ephes. quarto dicens: In omnibus seruantes veritatem spiritus in vinculo pacis. Et iterum Philipp. quarto. Pax Dei quæ superat omnem intellectum, custodiat corda vestra & corpora à malo. Nihil enim tam necessarium seruis Dei, tam salutare Ecclesiæ, quàm charitatem seruare, quàm pacem diligere, sine qua Deum videri non posse, ad Hebræos Apostolus docet, dicendo: Ante omnia diligite pacem, sine qua nullus nostrum Deum videre poterit. Vnde (Hebr. duodecimo) omni studio & deuotione pacem Ecclesiæ nos seruare conuenit, & eos qui à pace dissentiunt, ad Ecclesiæ charitatem, quantum in nobis est, pacis ac fidei studio reuocare exemplo Prophetæ, qui ait Psalm. 119. Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Merito & in Euangelio, in exultatione Angelorum natiuitatem Domini nunciantium, hæc vox sancta repetitur, Luc. secundo. Gloria in altissimis Deo, & pax in terra, hominibus bonæ voluntatis. De qua pace & Dauid retulit, Psalm. 118. Pax, inquit, multa est diligentibus te, & non est illis scandalum. Et Esaias similiter: Et ponam in multa pace filios tuos, & in æquitate ædificaberis. Si enim ad hoc filius Dei carnem suscipere, & pati dignatus est, vt pacificaret nos Deo per sanguinem crucis suæ, vtique secundum quod Apostolus retulit Coloss. primo per omnia pacifici esse debemus, vt verè ipsum Deum pacis in nobis habere mereamur. Hoc enim scriptum est in Psalmo septuagesimoquinto. Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Et sic verè non solum filij Dei erimus, sed & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Hoc enim Apostolus retulit, Roman. octauo. Si filij, inquit, Dei, & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Gregorius Nyssenus, libro de beatitudin. Quinam sunt hi igitur qui pacifici vocantur? Imitatores humanitatis diuinæ, qui id, quod proprium diuinæ bonitatis est, in sua vita ostendunt. Tollit, & ad nihilum redigit bonorum largitor & dominus, quicquid extra naturam boni, & a bono alienum est. Hoc etiam tibi præscribit opus & officium, eiicere odium, finire bellum, abolere inuidiam, exterminare pugnam, tollere simulationem, extinguere extrinsecus in corde virtutem, introducere quæcunque subductis contrariis ex aduerso consistunt. Vt enim recedentibus tenebris lux succedit, ita etiam in locum horum cuiuslibet spiritus fructus succedit, dilectio, gaudium, pax, benignitas, animi lenitas, vniuersus ab Apostolo bonorum numerus collectus. Quomodo igitur non beatus est diuinorum donorum distributor ac dispensator? Imitatur Dei munerum, qui diuinam munificentiam sua beneficentia exæquat? Forsitan autem non ad alienum duntaxat bonum beatitudo spectat. Sed opinor propriè pacificum appellari, qui eam quæ intra ipsum est, seditionem carnis & spiritus, atque intestinum naturæ bellum ad pacificam concordiam & consensum adducit, vbi corporis lex, quæ legi mentis repugnat, non ampliùs exercebitur, sed subiugata meliori regno, ministra diuinorum præceptorum existet. Rupertus libro quarto in Matthæum. Pacificos interpretatur, sacri Euangelij ministros, de quibus itinitum dicitur apud Esaiam: Quàm pulchri super montes pedes euangelizantis pacem. Nam ipsi sunt, inquit, & fuerunt primi pacifici, & ministri perfectæ pacis, vtique pacis inter se & omnes homines. Quomodo inter se & omnes homines? Videlicet eo modo, sicut cætera omnia reliquerant, sequendo principem pacis, ita vt arma materialia cuncta belli vasa de manibus illis excuteret idem princeps pacis, dicendo ad vnum, vel primum ex eis Petrum: Conuerte gladium tuum in locum suum, Nusquam omninò deinceps arma belli attrectauerunt, nisi gladium illum, gladium spiritualem, qui est sermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Apocalyps. decimo sexto. *Filij Dei vocabuntur*, id est, erunt, agnoscentur, & habebuntur, siue in fiat Deo ipso, siue ab illis, qui spiritu Dei præditi filios Dei verè agnoscunt. Hebraismus est. Genes. vigesimo primo. In Isaac vocabitur tibi semen. Quod Paulus Roman. nono sic exponit: Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui filij sunt carnis, hi filij Dei, &c. Et pro eo quod Matthæus capit. vigesimo primo dicit, Domus orationis vocabitur, Lucas capit. decimo nono habet, Domus orationis est. Albertus Magnus in Matth. Filiatio autem Dei, assimilationem nostram importat ad Deum: & hæc perfectè non manifestabitur nisi in futuro. Et hoc est quod dicitur 1. Ioannis tertio. Nunc filij Dei sumus: sed nondum apparuit quid erimus. Scimus enim quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. quasi dicat: Nunc quidem filij sumus per adoptionis gratiam: sed hoc quod ex ipsa filiatione erimus in gloria filiorum, nondum apparuit. Et hæc cùm apparuerit, ad similitudinem Dei nos prouehet in gloria patris cœlestis: & tunc videbimus eum sine medio sicuti est, & ipsa visio nos lumine diuino implebit, & filios similes patris efficiet. Sicut crystallus cum soli opponitur, statim ex lumine impletur, similis soli quasi filius solis efficitur: ita filij gloriæ similes patri efficientur in lumine patris, quo implebuntur. Vnde Rom. octauo. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat: quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Creaturam vocat hominem, aliquid conuenientiæ habens cum omni creatura. Et hoc præmium paci debetur: quia etiam pax non est, nisi de bono diuino omnia nostra obtinenti, & ad pacem deducenti in concordia & vnitate omnium virium Deo perfruendum. Sic enim in pace factus est locus eius. Et illa quæ sursum est Hierusalem, visio pacis, libera est, quæ est mater nostrę. Galat. quarto. Tunc enim fines nostros, quoad omnes vires ponet pacem: & adipe frumenti æterni dulcedinis per fruitionem nos satiabit. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Hæc octaua beatitudo designat perfectionem omnium præcedentium, inquit Thomas in Matthæum. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. octauo. Nam pace intrinsecus constituta atque firmata, quascunque persecutiones, ille qui foras missus est, forinsecus excitauerit, auget gloriam quæ secundum Deum est, non aliquid in illo ædificio labefactans, sed deficientibus machinis suis innotescere

Chromat. — *Rupertus.* — *Alb. Mag. Quod filiatio.* — *Greg.* — *Octaua beatitudo.* — *Tho. Aqu. August.*

facitens

Greg. Nyss.

faciens, quanta firmitas intus extructa sit. Gregorius Nyssenus libro de beatitudinibus. Ecce, inquit, finis & euentus diuinorum certaminum, & propter Deum susceptorum periculorum, laborum remuneratio, sudorum præmium, quo regnum cœlorum athletæ consequuntur. Hæc est hominis consummata perfectio, si se non sinat tribulationibus abstrahi, sed quantæcunque illæ sint, constans in Deo permaneat. Ecclesiast. vigesimoseptimo. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Hieronymus in Matth. Ideò hîc considera, quòd octaua veræ circuncisionis beatitudo martyrio terminatur. Chromatius Concil. secundo in Matth. Nec immeritò sanè esuriendam ac sitiendam iustitiam Dominus suprà memorauit, cuius desiderio in tantum ferire nos decet, vt propter eam & persecutionem mundi, & pœnas corporis, & ipsam mortem contemnere debeamus. In qua significatione martyres maximè declarantur, qui propter iustitiam, fidem & nomen Christi, persecutiones in seculo sustinent: quibus spes magna promittitur. Eludit igitur Christus hoc suo axiomate, eorum omnium sententiam, qui infœlicitati deputant tribulationes & persecutiones huius seculi. Lactantius libri tertii capit. octauo congerit multas Philosophorum de beatitudine sententias: quòd alij in voluptate, alij etiam in doloris carentia fœlicitatem constituerint. Quòd si, vt Cynici existimarunt, priuatio doloris summum bonum est, quantò cunctis hominibus beatiora erunt animalia? Ideò scribit Paulus, primæ Corinthior. decimo quinto attendens aliam beatitudinem, quàm præsentem: Nisi mortui, inquit, resurgunt, infœliciores sumus omni animante. Quid vetabit, ne & plantas & lapides fœlices dicamus, quæ simul cum sensu carent & dolore? Aristippus Socraticus, vt scribit Cicero lib. secundo. Quæst. Tusculan. non dubitauit dolorem summum malum dicere. Econtra verò Zeno Stoicus omninò malum esse negauit. Aut enim nulla virtus est, aut sepeliendus est dolor. Gloriosum est vtique pro Domino pati. Minos, itemque Lycurgus, Cretensem laboribus erudierunt iuuentutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Philipp. 1. Vobis autem donatum est pro Christo, non solùm vt credatis in eum, sed etiam vt pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc audistis de me. 2. Timoth. tertio. Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Chromatius Concil. 1. in caput quintū Matth. Non enim est dubium, fratres, quia bono facto comes est semper inuidia. Nam salua persecutorum crudelitate, vbi cœperis rigidam tenere iustitiam, insolentiam repercutere, incredulos ad pacem Domini conuocare: vbi cœperis denique à mundanis hominibus & erroneis discrepare, statim persecutiones oriuntur. Necesse est surgant odia, æmulatio laceret. Sic denique ad illum summum gradum, ad ipsum caput & fastigium suos Christus auditores adducit, non tantùm vt sustineant patiendo, sed etiam vt monendo congaudeant. Albertus Magnus in Matth. Sed cùm actio persecutio ab alio sit, & illud quod ab alio est, secundum quod tale est, non sit laudabile vel meritorium: videtur malè collocata beatitudo in eos, qui persecutionem ab aliis illatam tolerant. Et ad hoc dicendum, quòd licet passio sit effectus illariοque actionis, secundum quod est ab agente: tamen ex parte suscipientis requiritur tolerantia voluntaria, & æquanimitas, interiores animæ actiones. Et in his propter difficultatem maximum collocatur meritum, & tantò maius, quantò secundum naturam sumus infirmiores. secundæ Corinthior. duodecimo. Virtus in infirmitate perficitur. Apocal. secundo. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam: & quia non potes sustinere malos, & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum. Ideò beatitudo repromittitur non simpliciter persecutionem patienti, sed ei qui patitur *propter iustitiam*. Euthymius in Matth. iustitiam hîc vniuersaliter omnem virtutem nominauit. Idem habet Theophylactus & Chrysostomus. Hilarius iustitiam pro Christo & eius veritate sumit. Et ille vtique factus est in se credentibus iustitia. Perfecta postremum beatitudine eos muneratur, inquit, quibus omnia pro Christo pati affectus est: quia ipse iustitia est. Theophylact. in Matth. Non soli autem martyres, sed & multi persecutionem patiuntur, quia iuuant iniuria afflictos, & in summa omnem virtutem fouent. Iustitia enim omnis virtus est. Fures autem & homicidæ, tametsi etiam ipsi persecutionem patiantur, non sunt tamen beati. Quia, vt scribit Augustinus pœna non facit martyrem, sed causa. 1. Petr. secundo. Hæc est gloria, si propter conscientiam sustinet quis tristitiam patiens iniustè. Quæ est enim gratia, si peccantes colaphizati sufferetis? sed si benè facientes patienter sufferetis, hæc est gratia apud Deum. Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida. Nobis igitur summa gloria est, si ab hæreticis Turcis, infidelibus, solius religionis Christianæ causa patiamur: etiamsi à ditioribus & potentioribus contra ius, aut pro iuris defensione affligimur. Iob vigesimoseptimo. Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea: & iustificationem quam cœpi, non deseram. Persecutio enim non aufert innocentiam, sed auget coronam. Iacob. 1. Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Huius autem persecutionis exemplum sumere licet ex primis illis martyribus. Non enim ad tormenta requirebantur quasi homicidæ, qui malebant occidi quàm occidere, vt scribit Tertullianus in Apolog. Non vt fures, qui propria contemnebant: non vt contra principes seditiosi, qui pro iis primùm orabant: sed hoc solo nomine, quòd Christiani essent. Vnde ille hæc habet. Si qua, inquit, calamitas incidisset, conclamabatur contra Christianos: Ad bestias, ad bestias: tolle sacrilegos, scelestos non licet viuere. Et, ad Scapulam scribens: Quid aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crudelem tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probitate pro tanta iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate pro Deo viuo crematur: quod nec sacrilegi, nec hostes publici, nec tot maiestatis rei pati solent. Sed maiora certamina maiora sequuntur præmia. *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Albertus Magnus in Matth. Tribus regnum constituentibus destituuntur, qui persecutionem patiuntur. Iniustè enim iudicantur contra leges & iustitiam regni. Et sub potestate iniqua cadunt, propter tyrannides eorum, qui sunt in potestate constituti: sed & propter eorum auaritiam, bonis spoliantur. Hæc autem omnia restituuntur illis simul cum regno cœlorum. De primo dicitur, primi Machabæor. secundo. Testes erunt super nos cœlum & terra, quòd iniustè perditis nos. Act. vigesimotertio. Tu sedens me iudicas secundum legem, & contra legem iubes me percuti. De secundo autem dicitur, Ioannis decimo nono. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Daniel tertio. Tradidisti nos in manus inimicorum & pessimorum præuaricatorum, & regi iniusto & pessimo. Iob nono. Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit. De tertio, Hebræ. decimo. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio sustinetis, arbitrantes vos habere meliorem, & manentem substantiam. Hæc omnia igitur in illo regno compensantur. Nam & recta Dei iudicia: simul etiam eius miserationes hic contemplari licet, & effusam in electos liberalitatem. *Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint aduersum vos omne malum, mentientes propter me: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Thomas Aquinas in Matthæum. In superioribus generaliter ea quæ perfectionis erant proposuit, hic sermonem ad discipulos dirigit. Vbi primum monet eos ad passionum tolerantiam, [quod opus perfectum habet, Iacobi primo. Demùm ad diligentem sui officij executionem, dicens. *Vos estis sal terræ.* Monet autem ad persecu-

Margin notes: Greg. Nyss. — *Consummata perfectio.* — Hierony. — Chromat. — Lactantius. — Cicero. — Chromat. *Inuidia virtutis inimica.* — Alb. Mag. — *Pro iustitia pati, quid.* — Euthym. — Hilarius. — Theoph. — August. — *Martyrum exempla.* — T[illegible] — Alb. Mag. — Tho. [illegible]

dionum tolerantiam. Primum considerando causam propter quam patimur. Secundum præmium quod passiones consequitur. Tertium exemplum Prophetarum, quos & ipsi imitabuntur. Tria quoque patienter tolerãda esse dicit, duo in præsentia nostra, scilicet contumelias in verbis, & iniurias in factis: & vnum in absentia, detractiones nimirùm ex odio cordis. Maledicti fortassè apud homines huius seculi censeamini, si hæc omnia sustineatis, sed *beati* in futuro, etsi nun in præsenti: beati in cœlo, etsi non in terra: beati apud Deum, etsi non apud carnales homines. primę Corinth. quarto. Maledicimur, & benedicimus. Hæc fuit electorum patientia. Roman. duodecimo. Nulli maledictum pro maledicto. Benedicite, & noli maledicere. Hoc enim ab ipso Christo edocti sunt, 1. Petr. 3. Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur. Psalm. 58. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Hieronymus in Matthæum. Illud enim maledictum contemnendum est, quod beatitudinem creat, quod falso maledicentis ore profertur. Vnde & specialiter definiuit, quæ sit beata maledictio, omne dicens maledictum mentientes propter me. Vbi ergo Christus in causa est, ibi & maledictio optanda est. Euthymius in Matthæum. Ne enim suspiceris, quòd simpliciter verbis malis impeti sit beatum, idcircò addidit, quæ planè distinctionem faciunt, videlicet vt quæ dicuntur, mendacia sint, & propter Christum ea dicantur. Quòd si hæc non ita se habent, miser potiùs est, qui malè audit, vtporè plurimos suis malis operibus offendens. primę Petro quarto. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Si exprobramini propter Christum, beati. Chromatius Concilio primo in caput quintum Matthæi. Perfecta igitur virtus est, fratres, post tot iustitiæ ministrationes, propter veritatem opprobria ab hominibus sustinere, affligi cruciatibus, morte denique affici, nec terreri proposito exemplo Prophetarum. Quales sunt autem huiusmodi maledictiones? Sed & quomodo differunt, maledicere, & dicere malum? Augustinus libro primo de sermon. Domini in monte. capit. nono. Sed aliter, inquit, maledictum iactatur cum contumelia coram illo cui maledicitur, sicut & Domino nostro dictum est: Nónne verum dicimus, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Aliter cùm absentis fama læditur, sicut de illo scribitur, Ioannis septimo. Alij dicebant quia Propheta est, alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Ad eundem igitur modum olim si quis Christianum viderat, scelestum, sacrilegum, magum, impostorem, infanticidam vocabat: sed & de nostris mysteriis apud suos insusurrabat, quòd orientem solem, quòd caput etiam asininum adoraremus, quòd infantem acicula interimeremus, & sanguinem calicibus exceptum propinaremus. Etsi verò hæc opprobria multos à Christiana professione subeunda deterrerent, alios qui eam fecerant, à fidei soliditate dimonerent: beati tamen fuerunt, qui propter maledicta illa à Christo diuelli omninò non potuerunt. Persequi autem est, inquit Augustinus libro primo, de sermone Domini in monte, vim inferre, vel insidiis appetere: quod fecit qui eum tradidit, & qui crucifixerunt eum. Sic Heliam persequebatur Iezabel, & impij principes. tertij Regum decimonono. Ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Exodi decimoquinto. Dixit inimicus, Persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Psalm. tertio. Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo eius. Persequentur vos, inquit Christus, de ciuitate in ciuitatem. *Et dicent omne malum aduersum vos mentientes.* Nam quia Diabolus mendacij pater est, ille eos accendet, & imposturis contra vos armabit. Cùm enim nullam iustam causam suæ in vos contentionis habeant, mendacia & falsa crimina confingent. secundæ Corinth. sexto. Vt seductores, & veraces. primæ Corinth. quarto. Blasphemamur, & obsecramus. Psalm. quadragesimonono. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum mihi: Hæc fecisti, & tacui. Esai. 57. Super quem lusistis, & dilatastis os, & eiecistis linguam? Thomas. Ita triplex persecutio erit, cordis in odio, oris in detractione, operis in persecutionibus. *Mentientes* autem hæc confingent contra vos: alioquin si vera dicerent, quæ vobis eapropter expectanda esset beatitudo? Sileat igitur hæc Ouidij sententia:

> *Scilicet ex merito si quid patiare, ferendum est:*
> *Quæ venit indignè pœna, dolenda venit.*

Immò tantò magis lætari & exultare conuenit, vt Christus adiicit, quòd & hîc nostram innocentiam contemplamur, & Christi gloriam expectamus. Sapientię decimo. Mendaces ostendit, qui maculauerunt eum, & dedit illi claritatem æternam. *Propter me* adiicit. Albertus Magnus in Matthæum. Hæc causa esse debet omnium detractionum & persecutionum. Vt enim nemo beatitudinem expectare debet ob maledictiones & persecutionem, siquidem illas iustè patiatur: ita neque illa rependetur, si alias ob causas, quam propter Christum illatæ sint, nisi quòd Dominus patientiam coronaturus est. Nam si falsum dicant, inquit, & temeritate propria sicut homines loquantur, istud tamen non est causa beatitudinis, nisi mendacia illa in Dei ipsius, seu eorum quæ ad eum pertinent, detestationem confingant. Esaiæ quinquagesimosecundo. Iugiter tota die nomen tuum blasphematur inter Gentes. Psalmo octuagesimosecundo. Aduersus te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaëlitæ. Psalmo sexagesimooctauo. Propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Hieremiæ decimoquinto. Noli in patientia tua suscipere me, scito quoniam propter te sustinui opprobrium. *Gaudete & exultate.* Hieronymus in Matthæum. Nescio quis hoc nostrum possit implere, vt laceretur opprobriis fama nostra, & nos exultemus in Domino. Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non potest. Gaudere igitur & exultare debemus, vt merces nobis in cœlestibus præparetur. Eleganter quodam volumine scriptum legimus: Ne quæras gloriam, & non dolebis, cùm inglorius fueris. Ita quoque si humilis fueris in oculis tuis, & in omnibus Dei gloriam quæsieris, facilè tolerabis, & ridebis hæc opprobria propter Deum accepta. Sic ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. quinto. Esai. trigesimoquinto. Gaudium & lætitiam obtinebunt, fugiet dolor & gemitus. Iob. vigesimotertio. Non enim perij propter imminentes tenebras, nec operuit faciem meam caligo. Tertullianus libro ad Martyr. post enumerata Lucretiæ, Mutij Scæuolæ, Heracliti, Empedoclis, Peregrini, Didonis, vxoris Asdrubalis, Reguli, Cleopatræ, & Leænæ exempla, quibus voluntaria quosdam tormenta constanter subiisse ostendit, adiicit: Igitur si tantum gloriæ terrenæ licet de corporis animi vigore, vt gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta contemnant sub præmio laudis humanæ, possum dicere, modicæ sunt istę passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinę mercedis. Tanti vitreum? Quanti verò margaritum? Quis ergo non libentissimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alij pro falso? Omitto nunc glorię causam. Eadem omnia sęuitię & cruciatus certamina iam apud homines affectatio quoque & morbus quidam animi conculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus, & de cicatricibus formosiores sibi videntur. Iam & ad ignes quidam se auctorauerunt, vt certum spatium in tunica ardente conficerent. Alij inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hęc benedicti, non sine causa Dominus in seculum admisit, sed ad nos & nunc exhortandos, & in illo die confundendos, si reformidauerimus pati pro veritate in salutem, quę alij affectauerunt pro vanitate in perditionem. Quot olim Philosophi ita constantes & patientes haberi voluerunt,

Marginalia: Hierony. Male dictum quod. — Euthym. — Chromat. — August. — Qua olim maledicta in Christianos. — August. — Thomas. — Ouidius. — Iniuste pati propter Christum, beati. — Alb. Mag. — Hierony. — Quid faciendum vt non ęgrè feramus contemptum. — Tertull. Exempla patientia. — Quanta pro laudibus patiuntur.

Laërtius.

vt seipsos vltrò calumniantibus offerrent? Ipse etiam Diogenes Cynicus, vt scribit Laërtius libro de vita Philosoph. seipsum assuefecerat mutis statuis nimium, vt duritiem diuturnam ferre posset, qui, cùm ille victum peteret, nihil suppeditarent. Quid verò non patienter propter Christum & gloriam nostram feramus? *Exultate*, inquit, *in illa die*: sic enim Christus proposito sibi præmio contempsit crucem. In paucis probati, in multis benè disponemini. *Quoniam merces vestra copiosa est in cælis*. Mercedem vocat, vt meritum astruat.

Meriti ratio.

Merces enim imputatur secundum meritum, vt scribit Apostolus. Vnde & ait: Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Matthæi vigesimo. Voca operarios, & redde illis mercedem. Psalmo centesimo uigesimosexto. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas filij, filij merces fructus ventris. Quàm verò copiosè rependatur, considerandum est, non nobis ex condigno, sed congruo promissionum diuinarum rependi. Genesis decimoquinto. Ego ero merces tua magna nimis. secundæ Corinth. quarto. Id quod in præsenti momentaneum est, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Psalmo secundo. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. secundæ Corinthio. quarto. Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio vestra.

August.

Augustinus tomo octauo, in Expositio. Psalmi nonagesimitertij. Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est: sed noli timere, misericors est Deus. Si enim haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam quietem. Semper laborans, quandoque perueniturus eras ad illud, quod dignè quidem potest emi sempiterno labore? Quia sempiterna requies est æquale præmium, æterno certè labore digna est æterna requies comparari. Sed si semper laborares, nunquam ad requiem peruenires. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem emi labore perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur. Certè tantus debuit esse, id est, sempiternus labor pro requie sempiterna. Decies centena millia annorum in labore, quid valent? Decies centena millia annorum habent finem: quod tibi dabo, dicit Dominus, non habebit finem. Qualis misericordia Dei! Nec dicit, Decies centena millia annorum labora: non dicit, Mille annos labora: non dicit, Quingentos annos labora: cùm viuis labora, in paucis annis. Inde iam requies erit, & finem non habebit.

Merces & meritum correlatiua sunt. Augustin.

Merces vestra, inquit, *copiosa est*, vtique si laborem tam breuem spectes: sed & nos hic in terra, merces autem *in cælis*. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte. Non hic cœlos dici puto superiores partes huius visibilis mundi. Non enim merces nostra, quæ inconcussa & æterna esse debet, in rebus volubilibus & temporalibus, collocanda est; sed in cœlis dictum puto, in spiritualibus firmamentis, vbi habitat sempiterna iustitia: in quorum comparatione, terra dicitur anima iniqua, cui peccanti dictum est, Genesis tertio. Terra es, & in terram ibis. De his cœlis dicit Apostolus, Philipp. tertio. Quoniam conuersatio nostra in cœlis est. Sentiunt ergo iam istam mercedem, qui gaudent spiritualibus bonis: sed tunc ex omni parte perficietur, cùm etiam hoc mortale induerit incorruptionem.

Thom. Aq.

Thomas Aquinas in Matthæum opponit Glossæ sententiam, quòd in cœlis dictum sit, id est, in superioribus partibus mundi. Sed & Lucas ita habet: Merces vestra multa est in cœlo. Responsio, inquit. Mundus hic dicitur cœlum empyreum, cum tota mundi machina, & non tantùm id quod includitur per primum mobile, vt volebant Philosophi, Vnde superiores partes mundi dicuntur, quatum supra modum istum. Ibi merces, quia & ibi electorum congregatio est. *Sic enim persecuti sunt Prophetas qui fuerunt ante vos*. Vrget eos exemplo ad patientiam. Iacob. quinto. Exemplum accipite, fratres, exitus mali & longanimitatis, laboris & patientiæ Prophetarum, qui locuti sunt in nomine Domini. Sufferentiam audistis Iob, finem Domini vidistis: ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Lucæ sexto. Secundum hæc faciebant Prophetis patres eorum. Acto. septimo. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri, & occiderunt eos, qui pronunciauerunt de aduentu iusti, cuius nunc proditores facti estis, & homicidæ: Hebræ. penultimo. Itaque habentes tantam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. *Vos estis sal terræ*.

Quod sal terra.

Nunc discipulos sui commonet muneris, ne frustrà in Apostolos eos selegerit: sicut & alibi ait: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Cur enim eos selegerit, duabus similitudinibus ostendit: nimirùm, vt sint sicut *sal*, & sicut *lux mundi*.

Hierony.

Hieronymus in Matthæum. Sal appellantur Apostoli, quia per illos vniuersum hominum conditur genus.

Hilarius.

Hilarius in Matthæum. Sal vt arbitror, terræ nullum est. Quomodo ergo Apostolos sal terræ nuncupauit? Sed proprietas est quærenda dictorum: quam & Apostolorum officium, & salis natura monstrabit. Sal est in se vno continens aquæ & ignis elementum, & hoc ex duobos vnum est. Hic igitur in omnem vsum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerat aspersus, impertit: & ad omnem sensum conditi saporis aptissimus est.

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Matthæum. Neque verò prætereundum est, quòd salis materia terra est. Quod probatur in quarto Meteoror. quia omne quod liquatur frigido humido, de genere terræ est, quantum ad materiam: sicut & omne quod liquatur calido sicco de genere est aquæ, sicut plumbum, & omnia genera metallorum.

Qualitas salis.

Terra autem mutatur in salis naturam, quando à feculentia lota est in humido, & comburente calido, sicco potiùs quàm coagulante est exsiccata. Et ideò sal est terrestre siccum, per calidum in humido aqueo combustum. Inde efficitur vicinus sapor amaro, quia amaritudo resultat, agente calido comburente in terrestre siccum. Ex tali igitur materia, ex calido est amarum & siccum, & ex amaro mortificatiuum est vermium: ex sicco, siccatiuum humidi putrescentis: vnde fit, vt & putrefactionem & per consequens fœtorem impediat. Et quia inducit siccitatem & humidi destructionem & incensionem, inde quoque fit, vt impediat generationem, & terræ fœcunditatem: sed & ex calore adurente, & acuto, acuit id cui permiscetur: ex siccitate autem amara, rudem saporem habet, & sitim prouocat: quia tamen acutum est, simul etiam dissoluit, & commixtum saporibus, gustui commodiores, & linguæ gratiores eos efficit. Penes has igitur proprietates & doctrina, & mores Ecclesiasticorum exprimuntur: quia & calore igniti eloquij siccare debent omnem terrenum affectum: & per siccitatem mortificationis corporis, omnem destruere malum humorem concupiscentiæ carnalis: & per condimentum discretionis, delectabilem facere gustum operis, quod est secundum virtutem: & per exsiccationem consolationis mundanæ, omnem exsiccare fœcunditatem vitiorum.

Hilarius.

Hilarius in Matthæum. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes. Atque superiùs Ioannes testis est sacramenti aquæ, ignísque perfecti, dum ait: Ipse vos baptizabit spiritu & igni. Meritò igitur sal terræ nuncupati sunt, per doctrinæ virtutem, saliendi modo, æternitati corpora reseruantes: sed natura salis semper eadem est, & immutari nunquam potest.

Salis significatio.

Rupertus.

Rupertus in Matthæum Sed & inter illius, quæ Iudæis data est, mysticæ legis sacramenta, Dominus diligentissimè salem commendat.

Leuit.

Lenit. secundo. Quicquid, inquit, obtuleris sacrificij, sale condies, nec offeres sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal. Ita tertiò reperitur in vno & eodem scripturæ loco commendationem salis, ne fortè primam aut secundam vicem non intellexeris, aut non magnæ curæ putes esse Deo mysterium salis, immò & sal fœderis Domini nuncupauit. Sacrificium enim laudis est spiritus contribulatus, qui & tunc sese Deo liberiùs offert, cùm carnis concupiscentia, piis meditationibus velut sale maceratur. Roman. duudecimo. Exhibeatis etiam corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & rationabile sit obsequium vestrum. Rationabile autem efficitur, per salis spiritualis condimentum. Ita fiet, vt terra vitiorum conuertatur in salsuginem. Psalmo centesimosexto. Et vrbes, in quibus diabolus non expugnauit, subuersæ à spiritu, sale mortificationis conspergantur. Hieronymus in Matthæum. Certè legimus in scripturis vrbes quasdam ita victorum sale seminatas, vt nullum in ipsis germen oriretur. Atque vtinam ita conspergantur regiones nostræ spirituali sale doctrinæ Christi, vt germen omne vitij rescindatur, & pereat. Albertus Magnus aliud in salis natura obseruat, quod permulti mirantur: nimirùm quòd salsum quid in aliud simile nititur: vt si aquæ recenter salsæ pisces salsos immergas, aut carnes sale aspersas, experieris salsuginem illam piscium, aut carnium ab aqua illa abstrahi, immò potiùs quàm ab aqua dulci & potabili. quarto Regum secundo. Helisæus misit sal in aquas amaras. Et hoc sanè ita considerandum est: quod amaritudo crucis Christi tollit amaritudinem tribulationum, & eas dulces efficit: & discretio & prudentia discipulorum sal Philosophorum Gentilium ita infatuatum reddidit, vt & ipsi se insulsos & stupidos fuisse faterentur. *Quod si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Chromatius sermone secundo in caput quintum Matthæi. Infatuari eos ostendit, qui cùm semel per fidem & sapientiam cœlestem eruditi, fideles ac stabiles debeant permanere, relicta fide & sapientia diuina, aut in hæresim ruunt, aut ad stultitiam Gentilium redeunt. Et idcireò ait: Si autem sal infatuatum fuerit, in quo condietur? quia infatuati fraude diaboli huiusmodi homines, amissa fidei gratia euanescunt. Qui cùm potuissent alios non credentes, adhuc à fide alienos, diuinæ prædicationis verbo condire, etiam sibi inutiles extiterunt. Denique Iudas Iscariothes de huiusmodi salibus fuerat: sed posteaquàm diuinam sapientiam reprobauit, & de Apostolo apostata factus est, non solùm aliis prodesse non potuit, sed & sibi miser & inutilis factus est. Et ideò addidit Dominus, dicens: Ad nihilum valet, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Quia huiusmodi iam non fideles ac domestici, sed proiecti ab Ecclesia, vt extranei & fidei hostes habendi sunt. Vnde & Iudas de domestico fidei, inimicus factus est veritatis. Proiecti itaque huiusmodi extra Ecclesiam, necesse est vt in diuersis vitiis carnis, & variis voluptatibus seculi conculcentur. Et hoc est quod ait: *Ad nihilum valet vltrà, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Quid sit autem conculcari ab hominibus, etiam Salomon in libro suo retulit, cùm de muliere meretrice loqueretur. Mulier, inquit, fornicaria, quasi stercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcatur. Quia igitur conditi iam sale Apostolico sumus, in tali ac tanto condimento gratiæ spiritualis permanere debemus, vt ipsi quoque sal terræ nuncupati à Christo Dominò nostro mereamur, qui est benedictus in secula. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite decimo. Rectissimè itaque sequitur, Vos estis sal terræ: ostendens fatuos esse iudicandos, qui temporalium bonorum vel copiam sectantes, vel inopiam metuentes, amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. Itaque si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, Si vos, per quos condiendi sunt quodammodò populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum, qui erunt homines, per quos à vobis error auferatur, cùm vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? Ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior: sed inferior non est, qui quamuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est. Rupertus libro quarto in Matthæum. Et quidem, inquit, secundo post Apostolos meriti vel gratiæ loco viri Apostolici, Patres Orthodoxi, & Doctores Catholici, sal dicuntur & sunt, atque lux mundi: quia videlicet sapienter atque fideliter tractando sacram legis & Prophetarum scripturam, quicquid in ea quasi carnaliter sonat, ita sermone viuido condiunt, vt spiritualiter sapiat, & quod erat clausum, patescat: quod obscurum & tenebrosum videbatur, clarum & lucidum fiat. Magna igitur dignitas in hoc dicto & gloria, Vos estis sal. Sed audi quid sequitur. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Noli ergo altum sapere, sed time, ô tu omnis, qui te ad ordinem illorum pertingere confidis, quibus dictum est, Vos estis sal, conscius tibi sermonis sapientiæ vel scientiæ, qui fortè tibi super alios abundat. Nonnunquam autem accidit, vt euanesceret sal: nonnunquam accidit, vt scientiam quis habens, abuteretur ea in superbia, & per mentis elationem loqueretur scientiæ, vel conscientiæ suæ contraria, sciens veritatem, dum alteri inuidet, & alteri cedere, qui fortè prior locutus est, damnum suum putat, & quasi tormento grauatur, quia superbus & elatus est. Taliter niti, hoc est veritatem in iniustitia detinere, hoc est veritatem Dei commutare in mendacium, hoc est verbum dicere contra Spiritum sanctum. Matthæi duodecimo. Hoc fuit peccatum Pharisæorum, quando dixerunt. Lucas vndecimo. Hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Ita per inuidiam loquentes, cùm scirent quòd in digito Dei, id est in spiritu Dei, eiiceret dæmones. Hoc peccatum Arrij, peccatum omnium hæresiarcharum fuit, quoscunque remedio pœnitentiæ Spiritus sanctus indignos iudicauit: quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, secuti sub nomine Christiano peccatores antiquos, peccatores paganos, qui commutauerunt (ait Apostolus Roman. primo.) veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui est benedictus in secula, Amen. Vbicunque taliter acciderit, vbi doctor vel magister secundum talium exemplum desipuerit, dicito quia sal euanuit. Vbi autem taliter euanuerit, in quo salietur? Quo doctore alio emendabitur? Verè nullo, & frustrà effundes sermonem, quia non est ibi auditus. Titi tertij. Eum qui huiusmodi est, hæreticum hominem post primam admonitionem (ait Apostolus) deuita, sciens quia subuersus est, & derelinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus. Ad nihilum valet vltrà (ait Dominus) nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Et idcireò talium patres præcessores Pharisæos foras misit, non solùm à regno Dei, verumetiam à regno loci terreni, & templi manu facti: quia non erat vnde saliretur, quòd euanuerat sal infatuatum: quia dicebant, & dicere non desinebant verbum contra Spiritum sanctum: id est, quia non per ignorantiam negabant, sed per inuidiam blasphemabant eum, qui venerat, Iesum Christum. Nunc enim, ait, viderunt & oderunt me, & patrem meum. Neque verò tantùm verbum, condietur, pro ipso salis effectu ad condiendos cibos, intelligimus, vt significetur effectus doctrinæ & boni exempli Prælatorum: sed & vis ipsa innata salis, ap-

Margin notes: Hierony. *Vrbes sale aspersæ.* — Alb. Mag. — Chromati[*]. — *Sal euanidu[m] Iudas.* — *Quid sit conculcari ab hominibus.* — August. — Rupertus. *Qui sal.* — *Qui scientia abutuntur, sunt sal infatuatum.* — *Matthæi, sal euanidum.*

sius etiam salis respectu intelligi potest. Vnde sal infatuatum vocat: Et Marci nono, Christi verba ostendunt. Ad nihil, inquit, valet vltrà: nimirùm quia insulsum est: vt hic sit sensus, ἐν τίνι αὐτὸν ἀρτύσετε, in quo ipsum parabitis, condietis? id est, quomodo ipsum corrigere poteritis? Quod hoc in Matthæi loco dici potest, ἐν τίνι ἁλισθήσεται, in quo salietur: vt vox *salietur* referatur ad sal, et si, velut Marcus, adiiceret αὐτὸ, ipsum: Vt sicut sal vim habet conseruandarum carnium, ita & sale alio sal ipsum iam infatuatum emendari & corrigi possit. Et hunc sensum secutus est Theophylactus, simul ostendens Christum eapropter banc similitudinem protulisse, vt ne quid tribulationes successuræ Apostolos, aut quosuis Ecclesiæ Prælatos ab officio reuocarent: quasi dicat, inquit: Prophetæ ad vnam gentem missi sunt, vos autem totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehensionibus dissolutos, vt non pariant vermes perpetuos. Propterea ne abiicietis mordacitatem reprehensionum, etiamsi persecutionem patiamini, & vobis exprobretur. Ideò dicit, *Quòd si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus*. Si doctor enim infatuatus fuerit: hoc est, si non arguit & constringit, sed mollis est & laxus, *in quo salietur?* hoc est, corrigetur? Tunc igitur *foras proiicitur* è doctorum dignitate: *& conculcatur*, hoc est despicitur. *Vos estis lux mundi*. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite vndecimo. Quomodo dixit superiùs sal terræ, sic nunc dicit lumen mundi. Nam neque superiùs ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus: sed homines qui in terra habitant, vel etiam peccatores, quorum condiendis & extinguendis putoribus, Apostolicum salem Dominus misit. Et hic mundum, non cœlum & terram, sed homines qui sunt in mundo, vel diligunt mundum oportet intelligi, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. Chromatius Concio. secunda in quintum caput Matthæi. Nam quia ipse sol iustitiæ est, non immeritò etiam discipulos suos lumen mundi cognominat: qui per ipsos, quasi quosdam micantes radios, vniuerso orbi cognitionis suæ lumen effudit. Fugauerunt enim à cordibus hominum tenebras erroris, luce veritatis ostensa. Per ipsos namque illuminati etiam nos, ex tenebris lumen sumus effecti, dicente Apostolo, Ephesi. quinto. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, sicut filij lucis ambulate. Et iterum, primæ Thessalon. quinto. Non estis filij noctis neque tenebrarum, sed estis filij luminis & filij diei. Meritò & sanctus Ioannes in Epistola sua testatus est (primæ Ioannis primo.) dicens: Deus lux est: & qui manet in Deo, in lumine est, sicut & ipse est in lumine. Vnde qui e tenebris erroris liberatos nos esse gaudemus, semper quasi filij lucis in lumine ambulare debemus. Gregorius Papa libro decimooctauo Moralium in Iob, capite trigesimosecundo. Omnes enim supernæ patriæ electi, sancti quidem & iusti sunt: sed participatione sapientiæ, non comparatione. Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen autem sapientiæ. Lumen & serui sapientiæ vocari solent: sed illa lumen illuminans, isti lumen illuminatum: sicut scriptum est, Erat lux vera, quæ illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioannis primo. Iustis autem tantummodò dicitur, Vos estis lux mundi, Matthæi quinto. Iustitia quædam sapientia. Iustitia & serui sapientiæ nuncupantur: sed illa iustitia iustificans, isti autem iustitia iustificata. De Deo quippè, qui sapientia est, dicitur vt sit ipse iustus & iustificans. Isti verò dicunt, Vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Aliter ergo venerandum est (primæ Corinth. quinto.) lumen illuminans, aliter lumen illuminatum: aliter iustitia iustificans, aliter iustitia iustificata. Ex eo fit, inquit Albertus Magnus in Matthæum, vt lux dicatur cognitio diuinæ sapientiæ: sed lumen ab illa resultans, cognitio est omnium aliarum scientiarum.

Theoph. — August. — Chromat. *Lux mundi qui sint.* — Greg. — *Deus lux, & fideles lux sunt, & quomodo.* — Alb. Mag.

Luminaria autem hanc lucem fundentia, & vasa lucis, sunt qui à diuina sapientia acceperunt verba vitæ donare nobis: sicut dicitur Acto. septimo. Daniel secundo, Qui docti fuerunt, fulgebunt sicut fulgor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ erunt in perpetuas æternitates. secundæ Corinthio. quarto. Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ Euangelij Christi. Hoc signum est Exod. trigesimoquarto. Vbi resplenduit facies Moysis ex illuminatione Dei. Philippens. secundo. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Thomas Aquinas in Matthæum: Hic ostenditur qui debeant illuminare verbo doctrinæ. In quo possunt notari tria, quæ debet habere prædicator verbi Domini, Primum est habilitas, vt non deuiet à veritate, Secundum est claritas, vt non doceat cum obscuritate. Tertium est vtilitas, vt quærat Dei laudem, & non suam. Primum notatur, cùm dicitur (*Vos*) discretiuè scilicet, qui estis deriuati à me qui sum prima lux. Ioannis octauo. Ego sum lux mundi. (*Estis*) esse debetis. Ecce stabilitas, quæ notatur in verbo substantiuo, in quo excluditur lucis defectio, contra illos qui prædicant falsitatem: & lucis fictio, contra eos qui se transfigurant in Angelum lucis, secundæ Corinth. secundo. & lucis diminutio, contra illos qui timore vel adulatione non reprehendunt vitia. Deinde notatur claritas, cùm dicitur (*Lux.*) Glossa: Per quos omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ. Comparantur autem luci, ratione essentiæ, ratione actus, ratione virtutis siue efficaciæ. Nam eius essentia est cœlestis. Basilius in Hexam. Lux est natura sibi per omnia similis & simplex. Ecclesiastic. vigesimoquarto. Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens. Et ipsi conuersatione debent esse cœlestes. Philippens. tertio. Nostra conuersatio in cœlis est. Item non inquinatur ab immunditiis. Sapientiæ septimo. Nihil inquinatum in illam incurrit. Et ipsi debent esse mundi. Ecclesiast. nono. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Item omnibus est communicabilis. Iob. vigesimoprimo. Super quem non splendet lumen eius? Et prædicatores se debent omnibus exponere. Lucas sexto. Omni petenti te tribue. Secundò, ratione actus, cuius secundum Basilium est tenebras illuminare, vias dirigere, latibula manifestare, differentias rerum ostendere. Et ipsi prædicatores debent illuminare in credendis, dirigere in operandis, vitanda manifestare, & modò comminando, modò exhortando hominibus prædicare. Tertiò, ratione efficaciæ. Lux enim ingerit delectationem. Ecclesiastic. vndecimo. Dulce est lumen, & delectabile est hominibus videre solem. Item terræ fœcunditatem. Ecclesiast. quadragesimoquinto. Radios igneos exufflans, & cætera. Item viuentibus generationem. Philosophus: Homo generat hominem, & sol. Præter hæc secundum Basilium, veniente luce diei ægritudines alleuiantur, homines à somno excitantur, aues garriunt, bestiæ ad cubilia sua fugiunt. Sic lux Apostolorum, mundus est ædificatus exemplis, inflammatus doctrinis, fœcundatus bonis operibus, alleuiatus peccatis, excitatus à negotiis, animatus ad contemplationem cœlestium, ereptus de potestate dæmonum. Deinde notatur communis vtilitas, dum dicit (*mundi.*) Psalmo decimooctauo. In omnem terram exiuit sonus eorum. Quæritur autem hic, quare præmiserit sal luci. Responsio Chrysostom. Quia priùs vita, quàm doctrina, Vita enim ducit ad scientiam veritatis. Proposita igitur similitudine ostendit, quomodo ad instar lucis Apostoli officio perfungi possint: desumpta est autem à ciuitate & luce artificiali, qualem omnes ad suos vsus accipiunt. Vt ostendat, inquit Hieronym. in Matthæum, fiduciam prædicendi, ne Apostoli absterreantur metu, sed tota libertate se prodant, & quod audierunt in cubiculis, prædicent in tectis, *Non potest*, inquit, *ciuitas abscondi supra montem posita*. Methodius conci. secundi in quintum caput Matthæi. Ciuitas hic, inquit,

Thom. Aq. *Quæ debeat habere prædicator.* — Glossa. *Quomodo comparantur prædicatores luci.* — Basilius. — 1. — 2. — 3. — 4. — *Quæstio.* Chrysost. — Hieron. — *Ciuitas supra montem, Ecclesia.* Methodius.

Ecclesiam significat, de qua multis locis scripturæ testantur diuinæ, de qua Dauid maximè loquitur, dicens Psalm. 86. 45. & 47. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et iterum: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Et iterum: Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum. Et vt manifestè se de hac ciuitate loqui Spiritus sanctus ostenderet, etiam montis ipsius fecit mentionem, dicendo: In ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. De qua per Esaiam Dominus loquitur, dicens Esaiæ 54. Ecce ego præparabo tibi carbunculum lapidem, & fundamenta sapphirum, & propugnacula tua iaspidem, & portas tuas lapidem crystallum, & circuitum lapides electos, & omnes filios tuos docibiles Dei. Et multa similia quæ prætermisimus, ne tædium legentibus faceremus, maximè cùm hæc quæ dicta sunt ad probationem ciuitatis huius, satis abundéque sufficiant. Ciuitatem ergo supra montem positam Ecclesiam ostendit supra fidem Domini ac saluatoris nostri in cœli gloria constitutam, quæ actu spirituali omnem hæreditatem terrenæ infirmitatis excedens, vniuerso mundo conspicua facta est, & gloriosa, quæ iam non per annonciationem legis obumbratur, sed per Euangelicam doctrinam aperta prædicatione conspicitur. Rupertus in Matthæum. Et quàm magna, quàm ampla ciuitas, quam is, quem cœlum & cœli cœlorum capere non possunt, Deus inhabitat? Et quo in monte, nisi in altitudine cœli, ciuitas huiusmodi posita est: iuxta illud, Nostra autem conuersatio in cœlis est? *Non potest abscondi*; non patitur ordo, vel ratio iudicij seu consilij diuini, vt abscondatur, & incognita sit: quæ ad hoc ædificata est, & ad hoc mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, vt omnes qui inter aduersarios periclitantur, qui inter Iudæos, paganos atque hæreticos pro fide agonizantur, recurrere sciant ad ciuitatem hanc, vt in ea communiti, de ea sumptis sententiis armati, vt habeant vnde animam, pro qua illis res est, defendere possint. Ex ea etiam similitudine quanti momenti sit doctrina Apostolorum, & Prælatorum Ecclesiæ, ostendit sub typo ciuitatis, cuius situm & euidentiam indicat Albertus Magnus in Matthæum. Habent autem sacri doctores in docendo similitudinem ad ciuitatem in duobus præcipuè. In conformitate vnius doctrinæ: quod accipitur ex nomine ciuitatis, quia ciuitas dicitur quasi ciuium vnitas. Alterum est in munimine ciuitatis, quod accipitur ex ciuitatis munitione. Sicut enim vna est fides, & vna Ecclesia, & vnus spiritus, & vnum caput, & vnica tunica inconsutilis perpetuæ ciuitatis: ita debet esse vna doctrina, non diuisa per hæreses & schismata. primo Corinth. primo. Obsecro fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. primæ Corinth. vndecimo. Si quis videtur esse contentiosus inter vos, non talem consuetudinem nos habemus, sed neque Ecclesia Dei. Ambrosius: Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. secundæ Corinth. duodecimo. Nónne eodem spiritu ambulauimus? nónne eisdem vestigiis? Galat. primo. Si quis prædicauerit vobis aliud præter id quod prædicauimus, anathema sit. Ioannis decimoseptimo. Sint vnum sicut nos vnum sumus. Hoc est ergo ciuium vnitas. Munitio autem ciuitatis est in duobus: in turribus, & muris. Turres autem sunt altæ, & firmæ veritatis authoritates, quibus suas debent munire rationes. Cantic. quarto. Turris Dauid ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Turris enim est fastigium solidæ veritatis doctrinæ sacræ: propugnacula, expositiones: clypei, authoritates habentes signa Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolicarum, in hoc quòd fidem eorum demonstrant. Armatura fortium sunt reuelationes & rationes, quibus armantur ad vincendum. 1. Petr. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, spe. Tit. primo. Amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. Esaias 54. Ponam iaspidem propugnacula tua. Iaspis ex natura viteitis fidei, soliditatem significat veritatem. Munitio ex muris, sicut dicit Chrysostomus, significat munimen Doctorum, qui subditorum & simplicium sunt refugium. Esaias 26. Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator: ponetur in ea murus & antemurale. Murus enim est præsidium Christi, & antemurale præsidium Prælati, recipiens iactus & impulsus arietum & machinarum, sicut dicit Chrysostomus. Et ideò, qui tales non sunt, increpantur à Domino, Ezechiel decimotertio. Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis vos murum pro domo Israel. De situ autem huius ciuitatis dicitur, quòd est *in monte posita*. Mons autem est eminentia sanctitatis in actiua, & sublimitas spiritus intelligentiæ in contemplatiua. De primo dicitur Hieremiæ 31. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ mons sanctus. Et Esaiæ secundo. Erit mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Psalm. 67. Mons in quo beneplacitum est Domino habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. Esai. 40. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas pacem, & cætera. De secundo, Ezechiel. quadragesimo. Dimisit me super montem excelsum valde, super quem erat ædificium ciuitatis vergentis ad austrum: hoc est, ad regionem luminis in cognitione, & calore sancti spiritus in affectione. Apocalyp. vigesimoprimo. Assumpsit me in spiritu in montem magnum & altum. De vtrisque his montibus in Psalm. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Psalm. 71. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. De euidentia dicit, *Non potest, &c.* Omnium enim oculis obiicitur, & omnibus ad refugium est. Esai. 33. Respice Sion ciuitatem solennitatis nostræ. Oculi tui videbunt Hierusalem ciuitatem opulentam: tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. De secundo dicitur Ios. vigesimo. Separate ciuitates fugitiuorum, ad quas confugere possit qui ignorans effuderit sanguinem. Chrysostomus homilia decimaquinta Operis perfecti in Matthæum. Itaque Christus, inquit, rursus Apostolos istâ similitudine ad benè viuendi diligentiam cohortatur, ostendens, vt studeant esse soliciti, quasi ante oculos omnium scilicet constituti, & in medio orbis terrarum certantes theatro. Nolite, inquit, aspicere, quia in isto nunc residemus loco, & in exigua sumus parte certaminis. Sic enim eritis manifesti cunctis, quemadmodum ciuitas in montis vertice collocata, vel sicut lucerna in domo super candelabrum lucens. Vbi nunc sunt Christi virtutes, increduli? Audiant ista, & Prophetæ potentiam post experimenta mirantes, maiestatem Domini adorando venerentur. Perpende enim qualia polliceatur eis, qui in sua quoque regione habebantur incogniti, quòd videlicet omni terra mari que celebrandi sunt, & ad terminos vsque mundi fama ducente venturi, sed manifesto beneficiorum atque admirandæ operationis effectu. Non enim illos fama fecit vbique notissimos, sed ipsa vbique documenta virtutum, sicut adinstar volucrum effecti, ipso etiam sole perniciùs omnem perlustrauere terram, spargentes vbique lumina veritatis. Hic autem videtur mihi illos ad constantiam cohortari. Dicendo enim non posse ciuitatem abscondi super montem positam, suam declarat profectò virtutem. Sicut impossibile, inquit, est super montem positam abscondere ciuitatem: ita etiam prædicationem latere atque reticeri. Omnia enim prædixerat, persecutiones, & maledicta, & insidias, periculáve, ne putarent quòd hæc eos possint in silentium coarctare, confirmans eos, ait: Quia non modò non tacebunt, sed etiam vniuersum prorsus illustrabunt orbem, & ob hoc quoque clari efficientur ac nobiles. Et hic quidem propriè ostendit insigne virtutis: in consequentibus verò ab illis conscientiam flagitat, dicens: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus.* Ego quidem, inquit, lumen accendi

Margin notes: 4 — Chrysost. — 5. Mons quid. — Rupertus. — Albert. Mag. Doctores ciuitati similes. — 1. — Ambros. — 2. — 3. — Chrysost. Apostoli omnium oculis obiecti.

vt verò perluceret ardens, vestri profectò sit studij, non propter me, vosque ipsos modò, verùm propter ipsos, qui eadem luce potientur, vobisque ducentibus viam veritatis inuenient. Non enim poterunt maledictionibus vestrum obumbrare fulgorem: si tamen vos omni cum diligentia vixeritis, atque ita prorsus, quasi qui vniuersum orbem vestri faciatis imitatione conuerti. Dignam igitur tanta gratia exhibete vitam, vt sicut illa cunctis mox regionibus prædicanda est, ita illi etiam conuersio vestra conueniat. *Neque enim accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Thomas Aquinas in Matthæum, per lucernam doctrinam, seu feruorem prædicationis intelligit. Nam in lucerna est ignis & lumen. Sic & in prædicatione debet esse feruor interior spiritus, & lumen boni exempli exterius. Sic dicitur, (Ioannes 5.) Ioannes lucerna ardens & lucens. Atqui nemo sub modio, id est, in abscondito, *sed super candelabrum*, id est, in manifesto lucernam illa constituitur. Beda libro tertio in cap. 8. Luc. Vasis, inquit, & lecti nomine carnem, lucernæ autem vocabulo verbum designat; quia qui ob metum carnalium incommodorum verbum occultat, ipsam carnem vtique præponit manifestationi veritatis, & ea quasi operit verbum, quod prædicare trepidat. *Super candelabrum* autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio Dei subijcit, vt superior sit prædicatio veritatis, & inferior seruitus corporis; per ipsam tamen corporis seruitutem excelsior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, vocem & linguam, & cæteros corporis motus in bonis insinuatur discentibus. Super candelabrum ergo ponit lucernam, cùm dicit Apostolus: Non sic pugno tanquam aerem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Hæc ille ex Augustino de sermo. Domin. in monte, lib. 1. cap. 12. Euthymius in Matthæ. Huc igitur idem est, ac si Christus dicat: Neque enim ego vos confine diuina scientia accendi, vt & illa abscondatur: sed ecce pono vos super candelabrum, id est, super excelsum doctrinæ locum, vt omnes qui in domo sunt, illuminetis. Theophylactus in Matthæ. Nunc ergo vestri officij erit, ne gratia extinguatur, sed & alijs luceat fulgor doctrinæ vestræ. Ita hominum ostendit Dei esse lucernam accendere, & homines in ministerijs constituere: sed eorum est etiam, qui talis officijs præfecti sunt, ita sibi prospicere, vt & alijs prosint.

Scire tuum nihil est nisi te scire hoc sciat alter,

inquit profanus poëta. Quid autem est, quòd quis acceperit gratiam, si quam, si illam communi Ecclesiæ veritati denegeret? Ecclesi. 26. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & facies speciei super ætatem floridam. Exod. 25. præcipit Dominus fieri candelabrum aureum cum septem hastilibus, & septem lucernis; non tamen quod lateat, sed in templo manifestum sit. Apoc. 1. Videt Ioannes Dominum ambulantem in medio candelabrorum septem, quæ septem Ecclesias designant; vt sit aliquid super candelabrum, cum in eminenti Ecclesiæ loco appareat. Lucem autem vsum lucent, vt prosint his qui in domo sunt. Genes. 1. Posuit luminaria in firmamento, vt lucerent diei & nocti. Ecclesi. 43. Mundum illuminans in excelsis Dominus. Baruch. 3. Stellæ luxerunt cum iocunditate qui fecit eas. Talis autem doctrina diuini verbi est. Ecclesi. 24. Doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & narrabo illam vsque in longinquum. Sapien. 17. Totus orbis limpidè illuminabatur lumine solis; aut illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ erat eos comprehensura. Ecclesiast. 33. Videte quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus inquirentibus veritatem. Philipp. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria, in hoc mundo verbum vitæ continentes. Itaque si tanto nos Deus honore dignatus est, vt alijs verbo & exemplo prodesse possimus: hoc autem non faciamus, inquit Chromatius Conc. 2. in capit. 5. Matthæ. videbimus tam necessarij luminis veritatem, ad lucem meritam nostrum, quam ad totum, infidelitate nostra, veluti quodam velamine obtegere & adumbrare.

Tho. Aqu. Lucerna, doctrina. — *Beda.* — *Quid candelabrum.* — *August. Euthym.* — *Theoph.* — *Candelabrum aureum.* — *Chromatius.*

Quapropter & illum, qui talentum ad lucrum cœlestis negotiationis acceptum, abscondere magis voluit, quam ad mensam nummulariis dare, debitam pœnam incurrisse scimus, & legimus. Et ideircò lucerna illa spiritualis, quæ ad vsum salutis nostræ accensa est, semper lucere debet in nobis. Habemus enim lucernam cœlestis mandati, & gratiæ spiritualis: de qua Dauid retulit, (Psalm. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. De qua & Salomon ait, (Prouerb. 6.) Quoniam lucerna est præceptum legis. De qua per Sophoniam quoque Prophetam Dominus testatur, (capit. 3.) Et scrutabor Hierusalem cum lucerna. In hac enim lucerna inextinguibile legis, ac gratiæ suæ lumen ostendit, quod non aliquo cæcæ mentis velamine operiendum est, vel obscurandum, vt Iudæi & hæretici faciunt, qui perspicuam lucem prædicationis diuinæ prauis interpretationibus obtegere & occultare nituntur, pro fide perfidiam prædicando, & lumen veritatis erroris tenebris obuelando. Vnde lucerna hæc legis & fidei non occultanda nobis est, sed ad salutem multorum semper in Ecclesia, velut in candelabro constituenda, vt veritatis ipsius luce & nos fruamur, & omnes credentes illuminentur. Ad cuius luminis contemplationem, etiá per Esaiam nos Spiritus sanctus adhortatur, dicendo: Venite ambulemus in luce Domini, dimisit enim populum suum domus Israël. De qua luce & Beatus Petrus Apostolus testatus est, (1. capit. 2.) dicens: Qui eripuit nos de tenebris, & vocauit nos in admirabilem lucem. Vnde & Zacharias Propheta, (cap. 4.) vt spiritualis huius luminis, & cœlestis candelabri, quo in figura Ecclesiæ ostensum est, manifestaret mysteria, inter cætera quæ ei pro merito Prophetiæ monstrata sunt, etiam candelabrum aureũ cum lampadibus suis se vidisse testatus est. Nam & in tabernaculo testimonij ad futuræ veritatis exemplum, candelabrum cum lucernis indefesso lumine lucebat. Exod. 25. & 40. Scimus enim in candelabro illo, typum veri & æterni luminis ostensum, qui per multiformem gratiam, omne Ecclesiæ corpus semper illuminat. Idem Chromatius. Potest autem & aliter intelligi, quia multiplex intelligentia spiritalis est, vt in lucerna ipsum Dominum significare noscamus, propter assumpti corporis humilitatem. Hic quidem non secundum gloriam diuinitatis sol iustitiæ nuncupatur, sed secundum assumpti corporis sacramentum etiam lucerna ostenditur: quia cùm Deus esset gloriæ & maiestatis æternæ, humilis in hoc mundo tanquam lucerna apparuit: Et non sine causa tanquam lucerna, quia lucerna per noctem lucere cõsueuit. Idcircò itaque in hoc mundo humilis tanquam lucerna apparuit, vt tenebras erroris de cordibus nostris, & ignorantiæ noctem depelleret: qui in hoc mundo velut in nocte positi degebamus. Huiusmodi ergo lucerna, id est, incarnatio Christi ostensa à lege ac Prophetis, iam non obscura prædicatione legis tanquam modio tegitur, nec infidelitate scribarum ac Pharisæorum, velut quodam vase perfidiæ operitur, sed in cruce velut in candelabro constituta omnem Ecclesiæ domum illuminat. Secundum mysterium itaque incarnationis lucerna est, secundum gloriam verò diuinitatis sol iustitiæ est. Denique in ipso crucis candelabro, tanquam sol resplenduit, cùm per Apostolorum prædicationem, quasi per quosdam radios, vniuerso orbi clarissimum suæ cognitionis lumen inuexit Dominus & saluator noster, qui est benedictus in secula. Augustinus tom. 6. Orat. de quinque hæresibus, cap. 7. in eam venit sententiam. Vides, inquit, tenebras mundi, & tu lumen abscondis? *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Matthæ. 5. Ista domus totus mundus est. Lucernæ accensio, verbi est incarnatio: Candelabrum autem crucis est lignum, Lucerna in candelabro lucens, Christus est in cruce pendens. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Vides tu, videamus & nos. Tenebræ sunt, non offendamus in paganis, non erremus cum hæreticis, luceat nobis lucerna, doceat nos verbum in carne. *Sic luceat lux vestra*

Verbum Dei lucerna. — *Chromat.* — *Lucerna Christus.* — *Christus sol.* — *August.*

coram

coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Chrysostom. homil. 15. in cap. 5. Matth. Oper. imperfecti. Non solum, inquit, corrigitis orbem rectè sanctéque viuendo, verum etiã glorificatis Deum: quòd si contraria gesseritis, & homines perderis profectò, & Dei nomen blasphemiis offenderis. Et quemadmodum, inquit, per vos glorificabitur Deus, si vos homines maledictorum fuerint contumeliis consecuti, sed vtique non omnes. Nam illi quoque, qui hoc publicè faciunt inuidentes, apud conscientiam tamen suam admirabuntur vos, atque suscipient: sicut è regione vitiosos quosque palam quidem adulterino sermone demulcent, sed eosdem in secreto mentis accusant. Quid igitur ad ostentationem nos viuere, atque ad gloriæ amorem iubes? Absit, non dico istud omninò. Neque enim dixi, vt rectè facta vestra in medium studeatis afferre, nec vt illa monstretis admoneo: sed dixi, luceat lux vestra, hoc est plurima in vobis sit virtus, ac maximè ingens illius accendatur ignis, & ineffabile omninò lumen effulgeat. Quando autem tam magna virtus fuerit & clara, latere non poterit, etiamsi mille illam contegere velit modis ille qui possidet. Irreprehensibilem igitur etiam hominibus præstate vitam, vt nullũ in vobis verum colorem accusationis inueniant. Sequitur illud, vt etiamsi innumeri accusare cupiant, nullus vnquam infuscare vos possit. Bene autem ait lumen. Nihil est quod sic hominẽ faciat insignem atque perspicuum, etiamsi magno ambitu optet latere, vt splendor ille virtutis. Sicut enim ipso sole circumdatus, vtrinque clarius refulget, nec in terram solummodò radios propriæ virtutis emittit, sed supra ipsum etiam cœlum proprio fulgore radiabit: hinc itaque illos vberiùs consolatur. Etsi, inquit, maledicta in vos audientes, doletis: sed habetis plurimos, quos ad amorem atque admirationem Dei, vestro adducatis exẽplo. Gregorius Papa libro octauo Moral. cap. 38. Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne hæc in huius vitæ itinere incautè portantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus: & tamen veritas dicit, Matth. 5. *Videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Sed aliud est profectò, cùm in ostensione operis, gloria quæritur largitoris: aliud, cùm laus priuata concupiscitur de dono largientis. Vnde rursus in Euangelio hæc eadem veritas dicit: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Opus ergo nostrum cùm hominibus ostenditur, in cordis priùs examine pensandum est, per eiusdem ostensionis studium quid quæratur. Si enim dantis gloriam quærimus, etiam publica nostra operá in conspectu illius occulta seruamus. Si verò per hæc nostram laudem concupiscimus, foras ab eius conspectu iam fusa sunt, etiamsi à multis ignorentur. Sed valdè perfectorum est, sic ostenso opere, authoris gloriam quærere, vt de illata laude priuata nesciant exultatione gaudere. Tunc solùm namque innoxiè hominibus laudabile opus ostenditur, cùm per despectum mentis veraciter laus impensa calcatur. Augustinus libro primo de serm. Domin. in monte, cap. 12. Si tantummodò diceret, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona facta vestra, finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ, & qui ambiunt honores, & captant inanissimam gloriam. Contra hos dicitur ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et per Prophetam, Psal. 52. Qui hominibus placent, confusi sunt, quia Deus nihili fecit illos. Et iterum: Deus confregit ossa eorum qui hominibus placent. Et rursum Apostolus ad Gal. 6. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Et ipse iterum: Probet autem se homo, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Non ergo tantùm dixit, vt videant bona opera vestra: sed addidit, *Et glorificent patrem vestrum qui in cælis est*: vt hoc ipsum, quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat, sed referat hoc ad laudem Dei, & propterea placeat hominibus, vt in illo glorificetur Deus. Hoc enim laudantibus expedit, vt non hominem, sed Deum honorent, sicut in ipso homine quem portabat, Dominus ostendit, vbi admiratæ sunt turbæ paralytico sanato virtutes eius, sicut in Euangelio scriptum est, Matthæ. 9. Timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talẽ hominibus. Cuius imitator Paulus Apostolus dicit Galat. 1. Tantùm autem audientes erant, quoniam qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat: & in me glorificabant Deum.

Chrysost. — August. — Greg.

Christus maledictiones ex aduerso beatitudinum constituit.

Matth.	Marc.	Luc. 6.	Ioan.
		Veruntamen væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ cùm benedixerint vobis omnes homines: secundum hæc enim faciebant Pseudoprophetis patres eorum.	

VERUNTAMEN *væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.* Lucas hæc opponit beatitudinibus, vt quantum virtutibus ad beatitudinẽ designatis emolumenti accedit, tantum detrimenti contraria illis vitia sequantur. Porrò quatuor vitia quatuor virtutibus opponit: diuitiarum cupiditatem paupertati, affluentiam deliciarum esuriei, vanitatem secularium gaudiorum luctui, amicitiam hominum persecutioni: Et sicut his quatuor virtutibus cæteræ, ita quatuor vitiis oppositis reliqua vitia intelliguntur. Præponit autem *Væ*, interiectionem minantis, execrantis, & prædicentis magnum aliquod malum, seu temporalis afflictionis, seu æternæ. Beda libro secundo in Lucam. Quòd sit Væ diuitibus adscriptum, à contrario melius intelligitur, vbi pauperum dicitur esse regnum Dei. A quo se regnó per omnia qui hic consolari quærunt, alienant, audituri à iusto iudice: Filij recordamini, quia recepistis bona in vita vestra. Vbi notandum, quòd non tam [illegible], quàm diuitiarum amor in culpa est. Non enim omnis qui [illegible] diuitias, sed vt Ecclesiastes ait) qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis: quoniam qui temporalia vel animo contemnere, vel pauperi nescit erogare, [illegible] quidem horum delectatione [illegible] sens, sed fructu, quẽ dando poterat acquirere, carebit in posterum. Et alibi legimus: Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Diuites igitur vocat per emphasim eos, qui toti diuitiis congregandis incumbunt, nulla iuris ratione habita, hísque abutuntur, vt meditatur Bonauentura in Lucam. Abacuk 2. Væ ei qui multiplicat non sua, id est, bona terrena, quæ non sunt nostra, quia nec nobiscum veniunt, nec nobiscum recedunt. Terrẽni autem homines reputãt esse sua. Apocalyp. 8. Væ væ, væ habitantibus in terra. Tales sunt cupidi diuitiarum, contra quos dicit Dominus, Matthæ. 6. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Quoniam ad diuitiarum istarum multiplicationem necesse est sequi inopiam, & ad consolationem sequi desolationem. Ideò subdens rationem, dicit, *Qui habetis consolationem vestram*, scilicet de præsenti, sed non de futuro. Vnde Iacob. 5. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis. Ideò consolatio ista vana & falsa est, quia desolationẽ inducit. Zacha. 10. Somniatores loquuti sunt frustrà, & vanè consolabuntur. Verè frustrà, quia dormierunt somnium suum & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis, Psalm. 75. Et prætereà etiam, cum Propheta Dauid: Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. Iob. 6. Hæc mihi sit con-

Beda. — In auaros. — Bonauent.

ſolatio,vt affligens me dolore,non parcat, vt per deſolationem viæ perueniatur ad conſolationem patriç. De qua Eſa.66. Quomodo ſi cui mater blandiatur,ita ego conſolabor vos. Hanc debemus expectare, non præoccupare. Iudith.8. Expectemus humiles conſolationem eius. Proſper Aquitanicus lib.2. de vita contemplatiua, capit. 13.

Proſ. Aqui.

Quam fallax ſit gaudium gloriari in diuitiis.

Quàm ſubtiliter igitur nos ille decipiendi artifex fallit, quanta cæcitate oculos noſtræ mentis obduxit, ne diſcernamus gaudendi auidi, vnde iuſtiùs gaudeamus: aut ne cupientes augeri diuitiis nouerimus, quibus illas incomparabiliter præferamus. Nam gaudere quidem bonum eſt, ſed qui gaudet, ſi non inde gaudeat vnde debet, non poteſt bonum eſſe quod gaudet. ſiquidem gaudet & raptor, cùm deſiderata rapuerit: gaudet & ebrioſus, cùm optatæ occaſionem potationis inuenerit: gaudet & adulter, cùm ad delectationem fruendi corporis concupiti peruenerit. Sed cùm ſit gaudere bonum, de his atque huiuſmodi gaudere grande eſt malum. Hæc & his ſimilia ſunt, vnde gaudere nos vult mundus, cum ſuis amatoribus perteritus. Hæc ſunt quæ repudiare debemus, vt de bona conſcientia, de ſanctitate morum, de acquiſitione virtutum, de dono Dei, & de promiſſione futuri regni ineffabiliter gaudeamus. Ditari quoque diuitiis grande bonum eſt: ſed inde ditari, vnde non habeas, non eſt habenda facultas, ſed deteſtanda calamitas. Nihil enim calamitoſius, nihil miſerius eo, qui iniquis acquiſitionibus creſcit, quem locupletem fraudes faciunt ac rapinæ. Illæ nobis ſunt ambiendæ diuitiæ, quæ nos ornare poſſunt pariter & munire: quas nec acquirere poſſumus inuiti, nec perdere: quæ nos contra hoſtiles impetus armant, à mundo diſterminant, Deo commendant, ditant animas noſtras atque nobilitant, nobiſcum ſunt, contra nos ſunt. Diuitiæ noſtræ credendæ ſunt, pudicitia quæ nos pudicos, iuſtitia quæ iuſtos, pietas quæ pios, humilitas quę humiles, manſuetudo quæ manſuetos, innocentia quæ innocentes, puritas quæ puros, prudentia quæ prudentes, temperantia quæ temperantes, & charitas quæ nos Deo & hominibus facit charos, virtutum potentes, ſeculi contemptores, ac bonorum omnium ſectatores. Hæc ſunt nõ omnium, ſed ſanctorum ſanctæ virtutes: non diuitum ſuperborum, ſed humilium pauperum facultates: patrimonium cordium, diuinæ incorruptibiles morum, quibus nun abundant, niſi illi qui illis carnalibus ex corde renunciant. Quid quod ipſe Cicero veras diuitias non in poſſeſſionibus, ſed in virtutibus conſtituit in Paradoxis? Parad. vlt.) Etenim ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdã magno æſtimant, quòd ei generi poſſeſſionum minimè quaſi noceri poteſt; quanti eſt æſtimãda virtus, quę nec eripi, nec ſurripi poteſt vnquam, neque naufragio nec incendio amittitur, nec tempeſtatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi ſunt, ſoli ſunt diuites: etenim poſſident res & fructuoſas, & ſempiternas: ſolíque quod eſt proprium diuitiarum, contenti ſunt rebus ſuis: ſatis eſſe putant quod eſt, nihil appetunt, nulla re egent, nihil ſibi deeſſe ſentiunt, nihil requirunt. Improbi autem & auari, quoniam incertas, atque in caſu poſitas habent, & plus ſemper appetunt, nec eorum quiſquam adhuc inuentus eſt, cui quod haberet, eſſet ſatis: non modò non copioſi ac diuites, ſed etiam inopes ac pauperes exiſtimandi ſunt. Chryſoſtom. hom. de auaritia: cùm Gainas egreſſus eſſet à ciuitate, multa in auaritiam & diuitum imprudentiam exclamat, quæ fortè hîc obſeruare non abſurdum erit, etiamſi prolixiora videantur. Proinde, inquit, cùm in diuitiis es, expecta paupertatem: cùm in affluentia, expecta famem: cùm in gloria, expecta ignominiam: cùm in ſanitate viuis, expecta morbum. Aſſiduè perpende rerum humanarum naturam, quæ nihilo melius habet quàm amnium effluxus, & fumo in aëre euaneſcente fugacior eſt, & vmbra prætercurrente inanior. In his ſi philoſophatus fueris, nec ſuauia te poterunt inflare, nec moleſta deiicere. Si pręſentibus bonis non admodum hæreas, neque abſentibus diſcruciaberis, confirmes etiam animum ad diuerſorum expectationem. Sæpè quidem fiet, vt diuerſa non accidant: ſed ſi acciderint, non vehementer te commouebunt. Atque vt

Cicero.

Vera diuitia in virtutibus.

Auarus ſemper eget.

Chryſoſt.

Diuitiæ fugaces.

intelligatis me hæc non coniectura loqui, volo vobis narrare veterem quandam hiſtoriam. Fuit vir quidam admirabilis, magnus, & vbique terrarum celebratus, beatus ille Iob, ille pietatis athleta, ille totius mundi victor & coronifer, qui per omnia certaminum genera tranſiuit, qui innumera trophæa erexit deuicto diabolo. Hic erat diues & pauper, glorioſus & contemptibilis, multorum liberorum pater, & orbus. Hic verſatus eſt in aulis regalibus: ſed idem fuit in ſterquilinio. Hic fuit in ſplendida veſte, ſed poſt illam in morſu tinearum. Hic poſſedit innumera miniſteria: ſed idem ſuſtinuit innumeras contumelias à familiaribus in ipſum inſurgentibus, ab amicis conuiciantibus, ab vxore inſultante. Omnia illi priùs velut è fonte affluebant, pecuniarum copia, potentiæ magnitudo, & gloriæ acceſſio, pax & ſecuritas, honores & obſequium, corporis ſanitas, & filiorum opulentia, nec erat in eis quicquam moleſtum. Aderant illi diuitiæ cum ſecuritate, proſperitas ſtabilis: atque optimo quidem iure. Deus enim illum vndique vallauerat. Sed poſt illa omnia receſſerunt, mòxque innumeræ tempeſtates immigrauerunt in domum illius: omnes, inquam, ac ſibi viciſſim ſuccedentes ac perpetuæ, denique ſupra modum, ſupraque fidem omnes. Siquidem vniuerſæ facultates illi ſemel ereptæ ſunt: famuli liberíque præmatura, violentáque morte oppreſſi ſunt, ad menſam & ipſo in conuiuio mactati, non quidem ſecuri aut gladio, ſed à malo ſpiritu, qui domum concuſſit. Tum vxor in illum armabatur, ſuaſque machinas admouit infeſto. Famuli porrò & amici partim expuerunt in faciem eius, Iob. 30. quemadmodum ipſe ait: Non pepercerunt in faciem meam conſpuere: partim irruerunt in eum. Ex tota domo eiectus eſt, ac deinceps in ſterquilinio vitam egit, ac vermium fontes ſcatebant. Vndique ſanguine & ſanie diffluebat ille precinſus Adamas. Et accepta teſta abſterſit ſaniem, ipſe ſibi factus carnifex. Dolor dolorem excipiebat, & cruciatus intolerabiles: & nox die moleſtior, & dies nocte terribilior, ſicut ipſe dicit: Cùm obdormiero, dico quando erit dies? Cùm ſurgo, ruſum dico, quando erit veſpera? Plenus dolorum ſum à veſpera vſque ad diluculum. Omnia præcipitia, omnia ſcopuli, nec eſt vllus qui conſoletur: qui inſultent, innumeri. Attamen in tanta tempeſtate, tantíſque fluctibus adeò intolerandis, conſtitit aduerſus omnia generoſo animo, & illabefactabilis. In cauſa fuit id quod dicebam: Nimirum quòd cùm diues eſſet, expectabat egeſtatem: cùm ſanus eſſet, expectabat ęgrotationem: cùm tot liberorum eſſet pater, expectabat vt ſubitò fieret orbus. At hunc timorem apud ſe ſemper ſuſcepit, & hanc anxietatem ſemper apud ſe aluit, intelligens rerum humanarum naturam, momentaneámque volubilitatem negotiorum conſiderans. Eóque dixit, Iob. 3. Timor quem timebam, euenit mihi, & periculum quod metuebam, occurrit mihi. Semper enim cogitatione ſpectabat ad illum timorem, oppetiens eũ, ſperans, expectanſque: eóque cùm aduenisſet, non perturbauit illum. Neque ſilui, inquit, neque mihi quieui, ſed mihi venit ira. Non dixit, Non ſilebo, neque quieſcam, futuro tempore: ſed non quieui, præterito tempore. Neque enim rerum proſperitas attulit arrogantiam, ſed expectatio triſtium non ſinebat me quieſcere: Quanquam affluentia vehementer hortabatur ad delicias, ſed aſperitas eorum quæ expectabantur, profligabat ſecuritatem. Et licet præſens fœlicitas cogeret frui rebus, tamen futurorum ſolicitudo voluptatem interrupit. Ideóque quoniam præmeditatus in animo ſuo hæc ventura proſpexerat rebus lætis, hæc certamina poſteaquàm acciderunt, fortiter & animoſè pertulit, vtpotè iam olim ad illa exercitatus: & quoniam ea expectatione perceperat, non eſt perturbatus, cũ cerneret illa adeſſe: quoniam ne tum quidem cùm adeſſent læta, vehementer illis adhæſit. Audi quid dicat. Quòd ſi delectatus ſum, cùm mihi moleſtæ affluerent diuitiæ, ſi repoſui copioſam auri vim mihi, ſi fiduciam habui in lapidibus pretioſis, ſi ad innumerabilia poſui manum meã. Quid ais homo? Num delectatus es diuitiis affluentibus tibi? Nequaquam, inquit. Quid ita? Quoniã videbam [illegible] latum inſtabilem fluxamque naturam, videbam poſſe-

Iob exemplũ.

Omnia aceruia.

tionem

sionem haud durabilem. Aut non video quidem, inquit, solem orientem ac deficientem, lunam verò intereuntẽ? Non enim in eodem manet statu. Quod autem dicit, tale est. Si stellæ quæ sunt in cœlis, perpetuóque lucent, recipiunt nonnullam mutationem, sol deficiens, luna intetiens, an non extremæ dementiæ sit terrena pro stabilibus fixísque ducere? Eóque nec præsentibus magnoperè delectabar, nec discedentibus vehementer contristatus sum: quoniam probè noueram earum rerum naturam. Hæc nos audientes, charissimi, neque paupertate deiiciamur, neque diuitiis intumescamus, sed in rerum permutatione animum immutabilem retinentes, Philosophiæ fructum metamus, vt & hic voluptate perfruamur, & futura assequamur bona. *Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis.* Dictio Græca est ἐμπεπλησμένοι, impleti estis: quod ita vertitur ac si scribatur κεχορτασμένοι, saturati. Sic Virgilius pro iis qui vino & epulis replentur, habet: [Virgilius.]

Implentur veteris Bacchi pinguísque ferinæ.

[Beda.] Beda lib. 2. in Luc. cap. 6. Saturatus erat diues ille purpuratus, quando epulabatur quotidie splendidè: sed dirum væ sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem despexerat, digito guttam aquæ quærebat. [Gulosi.] Aliter si beati sunt illi, qui iustitiæ semper esuriunt opera: infœlices econtrariò sunt æstimandi, qui sibi in desideriis placentes, nulla veri & inconcussi boni famem patiuntur, satis se rati beatos, si non ad tempus sua voluptate priuentur. [Bonauent.] Bonauentura in Luc. Ita, inquit, gulosis comminatur, væ perpetuæ famis. Prouerb. 23. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nónne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Es. 5. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Ert ideò subditur: *Quia esurietis.* Saturitas hæc inducet perpetuam famem, [Esuries futura.] secundum illud Iob. 20. Cùm saturatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et Esa. 65. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Vnde de malis dicitur, Psalm. 77. Manducauerunt & saturati sunt nimis. Psal. 33. Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. [Tertull.] Tertullianus libro de ieiunio contra Psychicos. Teneo scilicet, inquit, à primordio homicidam gulam, tormentis ac suppliciis inediæ puniendã, etiamsi Deus nulla ieiunia præcepisset. Ostendens tamen vnde sit occisus Adam, mihi reliquerat intelligendę remedia offensæ, qui offensam demonstrarat. [Abstinentia.] Vltrò cibum, quibus modis, quibúsque temporibus potuissem, pro veneno depuratem, & antidotum famem sumerem, per quam purgatẽ mortis à primordio causam in quoque cum ipso genere trãsductam: Certus hoc Deum velle, cuius contrarium noluit: satísque confidens placituram illi continentiæ curam, à quo damnatam compertissem incontinentiæ culpam. [Basil.] Basilius Oratione de ingluuie & ebrietate: Ne igitur indulgeas carni tuæ, somniis, balneis, mollibúsque stratis, semper illud in ore habens, Quem fructum capiam ex sanguine meo, siquidem descendam in corruptionem? Cur pinguefacis ac carnosum efficis teipsum? An te præterit, quòd quanto te crassiorem tibi facis carnem, tanto grauiorem animæ construis carcerem? Nam nimia vis corporis impedimento est spiritui ad salutem. Ventri quidem necessaria suggerenda sunt, at non iucundissima, nec talia ac illi, qui omnem terram, qui omnia maria perscrutantur, ventri tributa exigentes, veluti tyranno cuidam. Miserrimi ob occupationes suas, & sanè nihil tolerabilius perpetiuntur iis, qui apud inferos pœnas pendunt. Nam apertè in ignem fodiunt, cribro aquam ferunt, pertuso dolio humorem hauriunt, nec vllum finem suorum laborum statuunt. Quemadmodum enim sitis potum dulcem faciat, & fames antegressa iucundam instruit mensam, sic etiam ciborum voluptatem continentia efficit: mediam autem seipsam interponens, & continuitatem deliciarum dirimens, desideratam ac suauem tibi veluti peregrè redeuntem escam efficiet. Proinde si tibi velis iucundam instruere mensam, suscipito ex inedia mutationem: tu verò ex eo quòd vehementer deliciis deditus sis, ignoras te tibi ipsi delicias obscurare, & nimio amore voluptatis voluptatem abolere. *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.* Nunc, inquit, id est, in hoc momento temporis. Iob vigesimo. Gaudium hypocritæ adinstar puncti. Et Prouerb. 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupabit. Melius est certè quòd [Quis risus periculosus.] fletus risum antecedat, quàm econtrariò. Et propterea dicitur Ecclesiast. 3. Tempus flendi, scilicet priùs in hoc tempore, & tempus ridendi pòst in æternitate. Sed fatuus non vult nunc continere à risu. Ecclesiast. 21. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacitè ridebit. Immò Ecclesiast. secundo. Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid frustrà deciperis? Stulti ergo sunt, qui nunc rident, & sapientes qui nunc lugent, secundum illud Eccles. 7. Cor sapientum vbi tristitia est, & cor stultorum vbi lætitia. Propterea dicitur stultis & mundanis, Es. 65. Ecce serui mei laudabunt pre exultatione cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis: scilicet in inferno. Math. 13. Ibi erit fletus & stridor dentium. [August.] August. tom. 9. lib. de conflictu vitior. & virtutum, cap. 21. Vnde scilicet tibi lætitia obrepat? An fortè in obliuionem venit, Ioann. 16. Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium? An fortè memoriam excessit quod idem alibi dicit, Luc. 6. *Væ vobis qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis?* Quod quidem per Salomonem dicitur, Prou. 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et contrà per Euangelium Matthæi quinto. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Rursum per Salomonem, Eccles. 9. Nescit homo an amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruantur incerta. Comprime ergo inanem lætitiam, qui necdum euasisti pœnalem ærumnam. Nónne apud omnes insanus iudicatur is, qui in tenebris exclusus carceris gaudere conatur? [Greg. Nyss. Hic flendum est.] Sed & in corporis morbis, inquit Gregorius Nyssenus libro de beatitudinibus, vbi aliqua pars corporis ex violenta quadam læsione rabida facta fuerit, indolentia argumentum est mortuam esse, tabidam, ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, vitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, quàm curationem administrans, dolente iam parte gaudent, quippè certissimo argumento vtentes ad sanitatem conuertisse se morbum, eò quòd membrum sentire iam cœperit ea quæ faciant dolorem. Ita multi, postquàm amisso sensu doloris (vt inquit Apostolus Ephes. quarto.) tradiderunt se vitæ peccatrici, cùm quod ad vitam cum virtute degendam attinet, reuera mortui quidem tabefactíque sint, nullum eorum, quæ faciunt, sensum habent. Sed si quis sermo medicus veluti quibusdam calidis perurentibúsque medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perstrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione sunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennæ, ignem qui non extinguitur, vermem non morientem, stridorem dentium, perpetuúmque fletum, & tenebras exteriores, & talia vniuersa, velut calida quędam & acria medicamenta voluptatis affectibus torpenti inferendo refouendóque, eousque redegerit eum, vt sentiat in qua vita versetur, beatum eum effecerit, sensu doloris animo eius iniecto. *Væ cùm benedixerint vobis omnes homines.* Hoc in eos qui assentatoribus auscultant, & suas laudes prædicari gestiunt: hoc est, inquit Beda in Lucam, [Beda.] quod Psalmista deplorat: Peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Cui non minima pœnæ pars est sua scelera non modò, non argui, sed insuper quasi benè gesta laudari. Proinde Dominus non ait, Væ quia bene vobis dicunt homines, quasi distante aliquantum tempore culpam tardiùs pœna sequatur: Sed væ, inquit, cùm benè vobis dixerint omnes homines, quia ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita ministrare fomentum maxima est vtique pœna peccantium. Nam quomo-

do pauperes esurientes & flentes, malorum decet improbitate probari: ita diuitiis, epulis, risúique vacantes, per districti iudicis iram, malè obsequentium clientela maiorem fouentur ad pœnam. Quis enim, si sapiat, non fictas adulatorum acclamationes auersetur? Prouerb. 27. Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit: quia sicut dicitur Esa. 9. Erunt qui beatificant populum istum, seducentes, & qui beatificantur, præcipitati. Præcipitantur enim ex vanis laudibus in opprobrium sempiternum, dum ex illis extolluntur: secundum illud Iob. 30. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens, scilicet vanæ laudis, elisisti validè. Et quia difficile est huiusmodi laudes vitare, subiungit exemplum: *Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum*. Prophetis, inquam, non veris, sed falsis. Vnde Glossa: Benedicebant Pseudoprophetis, qui ad captandum fauorem vulgi de corde suo prophetabant. Hierem. 5. Stupor & mirabilia facta sunt in terra: Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. In hoc ergo quod dicit malos homines laudari à Pseudoprophetis, ostendit omninò contemnendum esse fauorem popularem. Psalm. 52. Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hoc autem dictum est non de his, qui bona exempla & laudabilia populis ostendunt ad Deum glorificandum, cùm dicatur Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Sed qui propriam gloriam in placendo hominibus, & in eorum laudibus quærunt, ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Chrysostomus homil. de inanis gloriæ cupiditate. Cum itaque, inquit, ita fluxa sit & labilis humana laus, qua vti excusatione poterimus, si pro incertis certa perdamus, próque tam breui paucorum præconio, tot bonorum patiemur iacturam? Insuper si vel infinita foret nos laudibus efferentium multitudo, eo essemus calamitosi magis & miseri iudicandi, quo maior esset laudantium numerus. Quòd si hæc fortè miraris, audi qualem Christus in eam rem sententiam ferat. Luc. 6. Væ vobis, inquiens, quibus vniuersi homines benedixerint: nec immeritò. Nam si ad singularum artium discrimen internoscendum, opifices ipsos in iudices malis: quo pacto virtutem permiseris multitudini probandam potius, quàm illi qui eius habeat, cæteris longo interuallo posthabitis, notionem, præstare & opem queat, & palmam? Illud ergo & parietibus ipsis & foribus erit, ac menti & animo inscribendum, repetendum etiam frequentiùs quod à Christo Domino vsurpatum est, Væ vobis quibus benedixerint homines: siquidem qui te tunc extulerint, paulò pòst non secus ac honoris & gloriæ, & suarum priuatarum laudum affectatorem calumniabuntur.

Adulatio præcipitat in superbiam.

Glossa

Christus Scribarum & Pharisæorum calumnias de præuaricatione legis refellit, legem nouam à vetere distinguit: nihil in veteri lege superfluum fuisse, sed implenda esse omnia in noua, nec quantumuis leuiter ipsam offendentibus impunè cessurum esse docet.

Matth. 5.	Marc.	Luc.	Ioan.
Nolite putare, quoniam veni soluere legem aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere. Amen quippè dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.			

Introductio

SI quando pictores primos tractus duxerint, & informem rerum effigiem delineauerint, habent tamen apud se speciem ipsarum perfectam, sicut & omnes artifices (vt obseruat Augustinus tractat. 1. in Ioann.) eorum quæ facturi sunt, priùs ideas in mente concipiunt: vt si quis domum ædificaturus sit, priùs apud se ipsam domum effinxit, & fundamenti, parietis, tecti, commoditatúmque omnium rationem habuit. Iam verò, si contingat pictorem, post primas illas lineas, penicillum admouere, veros colores adiicere, rerum facies exprimere, & informem rudémque tabellam ad perfectum deducere: quis illum arbitretur contra suæ artis professionem, concepti operis institutionem, & tabellæ pulchritudinem fecisse? aut quis existimet nouum opus illum effinxisse? Hoc si quis obiiciat, audiet a pictore: Nihil nouum, ô bone, nihil non priùs conceptum effingo. Primas lineas duxeram, nunc illas ad perfectum deduco. Sicut enim fœtus primùm informis est, disponitur tamen ad perfectiorem formam: quam vbi acceperit, non nouum quid, sed idem ipsum perfectum & completum esse incipit: ita quoque primi tractus ad perfectiores species disponuntur: quæ vbi successerint, vnum & idem, sed absolutum opus est. Ad eundem sanè modum Christus ostendit se vnum eundémque legis veteris & nouæ institutorem, nec aliam inter vtramque distantiam esse, quam quòd hæc perfectior, illa verò perfectionem appeteret, ad quam etiam disponebatur. Hebræur septimo. Nihil ad perfectum adduxit lex. Ideò Christus, *Non veni*, inquit, *legem soluere, sed adimplere*. Vtique adinstar pictoris, qui lineas priores non ita delet, vt nouum opus condat: sed quod illis adumbrauerat, veris coloribus illustrat. Chromatius Conc. secundo, in cap. quintum Matthæi. Non enim ad dissoluendam legem, vel Prophetas filius Dei venit, qui author est legis, & Prophetarum: quia ipse Moysen ad tradendam legem populo dedit, & Prophetas ad prædicationem futurorum sancto spiritu mandauit. Ait igitur: *Nolite putare, quia veni soluere legem aut Prophetas. Non veni legem soluere, sed adimplere*. Impleuit autem legem & Prophetas hoc modo, dum ea quæ scripta erant in lege & Prophetis, ipse consummat. Vnde cùm acetum sibi in cruce oblatum bibisset, ait, Adimpletum est: vt euidenter ostenderet omnia quæ de se in lege ac Prophetis prædicta erant, etiam vsque ad aceti potum esse completa. Adimplet legem omni modo, dum mysterium Paschæ vel agni olim in figura monstratum, passionis suæ sacramento compleuit. Vnde ait Apostolus, (primæ Corinth. quinto,) Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Adimplet legem, dum sacrificia legis, omniáque exempla in se præfigurata, accipiendo corpus, veritatis ratione compleuit: Vel certè adimplet legem, dum præcepta legis, quæ dederat, Euangelicæ gratiæ suæ supplemento confirmat. Nomen enim legis, pro doctrina & vitæ institutione ad voluntatem Dei olim Iudæis ordinata sumitur: id est, pro omni scriptura diuinitùs inspirata, quæ vtilis est ad docendum & arguendum, non modò quæ à Mose, sed & cæteris Prophetis tradita est, quam Hebræi *Thorah*, תורה vocant, à verbo *Iara*, quod est docuit, & erudiuit. *Soluere* autem non simpliciter sonat præuaricari, quo modo fieri contingit ab his, qui etsi legem amplectantur, & vereantur, transgrediuntur tamen, propter carnis infirmitatem: sicut & Paulus scribit, se non, quod bonum vult, facere, & legem

August.

Quomodo Christus non soluit, sed impleuit legem.

Chromat.

Quid soluere

quidem

quidem esse spiritualem, se autem carnalem, venditum sub peccato. Rom. 7. Sed soluere, destruere & oppugnare significat. Græca dictio est καταλῦσαι, non soluere simpliciter, sed dissoluere, & eneruare, vt sonat Hebræa vox apud Matthæum. Sic enim habet, *Lobaatho* לבטל *lebatel*, non veni eneruare. *Batal* enim est desinere, cessare, eneruare. Hoc autem dicit Christus, præueniens scribarum & Pharisæorum calumnias. Illi enim etsi minimè legem seruarent, sed & eam suis traditionibus oppugnarent: Christum tamen apud populum velut legis destructorē suspectum reddebant: Primùm, quòd non doceret sicut scribæ, Matth. 7. Præterea, quòd contemneret humanas traditiones, Matth. 15. Postremò, quòd nec sabbata custodiret, nec sacrificia, nec legales illas purificationes magni ducere videretur, Ioan. 9. Stephanus hanc Act. 7. Paulus etiam hanc calumniam passus est, quòd doceret defectionem à lege Mosis. (Act. 21.) His contumeliis populum à Christi doctrina auocare, ipsum etiam pro aduersario ducere contendebant: & licet non omnes distraherentur, multi tamen suspectum Euangelium habere cœperant. Augustinus lib. 17. contra Faustum Manich. cap. 1. hoc olim Manichæos à Catholicis quæsiuisse scribit, Cur legem non acciperent & Prophetas, cùm Christus eos se non venisse soluere dixerit, sed adimplere. Fortè scilicet idem quod & obiicitur à Iudæis, vt scribit Petrus Galatinus libro 11. de arcanis fidei Catholicæ in Thalmud inuentis, cap. 2. Ex verbis enim, inquiunt, ac factis Christi nostri, quem vos Messiam esse dicitis, apertè liquet Mosaicam legem minimè cessare. Et verum quidem dicunt, inquit Petrus Galatinus, Christum legem veterem totam implesse: ex hoc tamen nullatenus inferre possunt eam, in quibus cessatura erat, non cessasse. Quod vt omnibus innotescat, in quinque capita lex partienda est: in moralia, iudicialia, promissiones, comminationes, & sacramentalia. Moralia sunt decem præcepta legis, quæ & ille angustiùs obseruari præcepit. Ceremonialia cesserunt veritati. Promissiones item ad effectum perductæ sunt, si Christi priorem aduentum consideres: relinquantur nobis in futurum repositæ. Nec desunt nobis comminationes: mutata sunt autem, sed in melius, sacramentalia. Augustinus libro 1[illegible]. in Faustum, cap. 5. respondet calumniæ Manichæorum, qui Christum legis præuaricatorem arguebant, ex eo quod ait, Nolite putare quòd veni legem soluere: nec enim, inquit, hoc dixisset, nisi aliquid tale fecisset, vnde in hanc suspicionem venisset. Verùm non negamus Iudæis non intelligentibus, videri potuisse Christum destructorem legis & Prophetarum: attamen quanti apud eum illa momenti fuerint, ostendit adiiciens, Quicunque soluerit vnum ex his mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Glossa: Soluere est, vel non agere quod lex præcipit, & rectè aliquis intelligit: vel non intelligere, quod per prauam opinionem corrupit: vel eius integritatem, qualis Christo est, tollere. Sixtus tertius in epist. de diuitiis: Adimplet, inquit, legem, cùm eam veram esse ostendit, quando per se cessare facit illa, quę iam cessatura prædixerat: & de antiqua lege legem nouam produxit, & nouum testamentum promulgauit ex vetere, vt magis ac magis legis ac Prophetarum prędicta suppleret, in quibus continebatur: De Sion procedit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et alibi: Dabo eis testamentum nouum, non secundum quod disposui patribus eorum. Cyrillus Alexandrinus Dialog. de adoratione & cultu in spiritu & veritate: Nam, inquit, & fabri ærarii statuam solidantes, primum obscuram speciem in cera faciunt, deinde illi igni liquefactæ æs infundunt, & sic opus suum producunt, vt nouam speciem ac pulchritudinem habeat, adiectis ad vmbras variis colorum speciebus. Et apparent quidem, dum æs ceram liquefacit, aboleri prima lineamenta, res autem ipsa non sic habet. Vera enim dicere possunt, & faber ærarius, & pictor: Non destruximus vmbras, nec omninò inutiles figuras fecimus, sed impleuimus potiùs. Nam quod in vmbris & figuris tantùm obscurè deformitérque videbatur, id ad meliorem clarioremque formam productum est. Et siquidem sacram, diuinitúsque inspiratam scripturam quis rectè perscrutari velit, planè sciet verum esse quod dico. Moses enim velamen super faciem suam ponebat, eò quòd non possent filii Israël respicere faciem eius propter claritatem illius, sicut scriptum est. Nam crassiores Iudæorum mentes, quæ externa legis videbantur, quodammodò ferre poterant, id est, ea quæ per literam legis dicebantur: at intolerabilia erāt & inaccessa, quæ intus latebant. Eapropter & diuinus Paulus scribit, vsque in diem hunc velamen in lectione veteris Testamenti manere non reuelatum, quia per Christum aboletur, sed vsque in hunc diem, quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est. Hactenus Iudæorum res promouerunt. Nos autem, inquit, reuelata facie gloriam Domini vt speculo repræsentantes, ad ipsam imaginem transformamur, à gloria in gloriam, tanquam a Domino spiritus. Hilarius in Matthæ. Ita virtus & potestas verborū cęlestium magna in se momenta complexa sunt. Lex enim operum posita est, & omnium in fidem eorum, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit: cuius doctrina & passio grande & profundum est paternæ voluntatis arbitrium. Lex autem sub velamento verborum spiritualium, natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem, & passionem, & resurrectionem locuta est: atque id ita iam ante tempora sæcularia ætatis nostræ tempus esse dispositum, frequens, & Prophetica & Apostolica authoritas est. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse, quàm contineretur in lege: non soluere se legem professus est, sed adimplere. Marcus Exercitator, in Consultatione intellectus cum anima. Non enim, inquit, est lex Mosaica, quæ manifesta iudicare solet: sed spiritualis, quæ etiam occulta corripit. Quanquam etiam suis temporibus congruam tulit idem Deus, impleuit autem eam per gratiam Domini nostri, qui dixit: Non veni soluere legem, sed adimplere. Gregorius Nyssenus in libro de cognitione Dei, & capitibus contra Hebræos: Ipse enim tum antiqui, tum noui Testamenti author Christus. Ideò dicit, Non veni vt soluerem legem, sed implerem. hoc est, vt illam propter Hebræorum imperfectionem imperfectam, maiore quàm & viris congruente Philosophia perficerem, & absoluerem. Illa enim erat pædagogus, qui ad Euangelium suscipiendorum instituebat. Hæc est autem præceptor ipse, qui docet perfectiora. Et illa quidem corpora informabat, hæc autem animos erudit. Vetus ergo est ministra nouæ. Ad nouam enim ducit, & viam ostendit, & parat. Augustinus tomi sexti libro 19. contra Faustum Manich. cap. secundo. Sunt autem legum tria genera. Vnum quidem Hebræorum, quod peccati & mortis Paulus appellat: Aliud verò Gentium, quod naturale vocat. Gentes enim (inquit, Roma. secundo,) quæ naturaliter legis sunt, faciunt, & eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tertium verò genus legis est veritas: quod perinde significans Apostolus dicit: (Roman. 8.) Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Tribus ergo existentibus legibus, & Iesu asseuerante nobis, quia non venit soluere legem, sed adimplere, requirendum est, de qua earum dixerit. Et cap. tertio, probat id de Iudæorum lege intelligi, cùm non simpliciter dixerit, Nolite putare quòd venerim legem soluere: sed adiecerit, & *Prophetas*. In consequentibus etiam verum legis sensum penes moralia explicauerit, dicens, *Audistis quia dictum est antiquis*: per Antiquos, Iudæorum primores, & legis Iudaicæ interpretes intelligens. Adimpletio autem probatur, inquit, cùm adiicit, Ego autem dico vobis. Idem libro primo de sermone Domini in monte. Huius ergo sententiæ duplex est sensus. Nam qui dicit, Non veni legem soluere, sed adimplere: aut addendo dicit, quod minus habet: aut faciendo quod habet. Qui autem addidit quod minus habet, non vtique soluit quod inuenit, sed magis perficiendo confirmat. Et hoc maximè modo Christus legem adimpleuit. Thomas in Matthæum.

August.

Pet. Galat.

Quo lex. & [illegible] donatio.

August.

[illegible] adim.

Quo vmbra & [illegible]

Hilarius.

Marcus Exercitator.

Greg. Nyss.

August. *Legum tria genera.*

Idem Aug.

Quomodo Christus impleuit legem. Thomas.

Impleuit autem moralia, illa quidem charitatis dulcedine condiendo, quia plenitudo legis est dilectio, Roman. 13. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Impleuit & iudicialia, duritiam eorum mitigando, & adiiciendo Gehennæ timorem, metum tremendi illius iudicij: illa interim per misericordiam temperando. Ioan. 8. Nec ego te condemnabo. Ceremonialia autem impleuit, figuratum velamen detegendo. Apoc. 4. Dignus est agnus aperire librum, & soluere signacula eius, id est, obseruationes figurarum in lege. Alber. Magnus in Matthæ. Impleuit & sacramentalia, per veritatem simul & gratiam. Veritas autem respondet signo, & gratia sacraméto. Promissiones impleuit, per veritatem sui dicti. Heb. 6. Vt per duas immobiles res, quibus impossibile est mentiri Deum, firmissimũ habeamus solatium, qui confugimus ad tenendam propositã spem. Sed obiicitur, Quid sit, quòd cùm Christus finis sit omnium quæ scripta erant, & eadem adimpleuerit, scripturam tamen omnem colligat nomine Legis & Prophetarum. Videtur enim hæc scripturarum partitio insufficiens esse: cùm Hieronym. in Prologo galeato libri Regum, dicat quatuor ordines esse sacrorum voluminum veteris Testamenti, scilicet Legis, Prophetarum, Hagiographorum, & Apocryphorum. Sed & Luc. vltimo ait: Quoniam oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, Prophetis, & Psalmis de me. Hîc autem nulla Psalmorum mentio fieri videtur, etsi illi tam expressè Christi mysteria prædixerint. Verùm hæc omnia etiam vnius legis nomine intelliguntur, vt diximus, eo nimirùm sensu, quo per legem vniuersum veteris Testamenti organum intelligitur. Prophetæ etiam lege comprehenduntur. Hos tamen Christus specialiter expressit, vt perfecturum se & consummaturum ostendat, quæ illi prædixerant. Sed & Psalmi nonnulli sunt, qui virtutes commendant, & gratias pro quibusdam referunt, quæ in cæteris libris, qui legis nomine significantur, comprehenduntur. Habent interim & illi sub typo rerum gestarum, eorum quæ futura erant, Prophetiam: delineant enim ea quæ per Christum impleta sunt. Ideò illi aut ad legem, aut ad Prophetas reducuntur. Sed & cùm Christus Prophetarum meminisset, solius tandem legis rationem reddit, cùm adiicit: Non veni legem soluere, sed adimplere. Sed dicendum (inquit Albertus Magnus in Matth.) quòd Prophetiæ non habent nisi promissiones futurorum, aut significationes, quæ non implentur, nisi rei exhibitione. Cum igitur hîc solùm agat maximè de iis quæ legem spectent, illamque moralem, etiam legis nomen repetit: sensim tamen Prophetias suo tempore perficiens. Augustin. lib. Quæst. noui & veteris Testamen. quæst. 69. Ea autem omnia quæ de seipso erant, ipse Dominus fecit: nec dissoluit aliquid, sed confirmauit. Prophetæ enim de ipso locuti sunt: ideò vltra illum, quæ ab his de Christo dicta sunt, tendi non possint: neque post ipsum aliquid huiusmodi Prophetæ reperire potuerunt, quia neque habent de quo dicãt, & de quo dicebatur, iam venit. Omnia etenim suis voluminibus complexi sunt, incarnationem, conuersationem, passionem, resurrectionem, & diuinitatis manifestationem, & futurum eius iudicium reuelauerunt: ac per hoc cessauerunt Prophetæ, impleto tempore dispensationis. Lex autem duplici modo cessauit. Nam neque in eo quidem tota, & id quod cessauit, poterit permanere, si seruetur conditio. Aliud enim cessauit in sentẽtia, aliud in ipsa lege. Prædicante Ioanne baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, cessauit sententia legis, quæ reos tenebat peccatores: cessauerunt etiam onera legis, quæ ad duritiã cordis Iudaici fuerant data in escis, Neomeniis, & cæteris. Misericordia enim adueniente cessauit vindicta, & onera legis in perpetuum cessauerunt. Sentẽtia verò his cessat & aboletur, qui permanent in beneficio consecuto: his autem qui redeunt ad hominem veterem, refricatur legis authoritas: quia immemores beneficiorum redeunt sub sententiam legis. Circuncisio verò & sabbatum vsque ad illud tempus valuit, quo nouæ legis prædicaretur mandatum: sic enim data sunt, vt adueniente lege fidei cessarent. Vnde dicit Apostolus: Finis legis Christus. Nam & Daniel hoc significat, cùm de aduentu Domini & temporibus Hebdomadum prophetat, quòd & chrisma, & iudicium, & sacrificium, & ipsa ciuitas cessatura essent. Spirituali enim adueniente lege, necesse erat cessare carnalia. Tunc enim ex parte corporis seruiebatur Deo, nunc ex parte animæ: Pridé visibiliter, modò inuisibiliter. Non ergo soluta lex est, quia cessauit, sed successum est illi impleto tempore. Nam si moralia spectes, addens istis potiora saluator, non soluit vtique legem, sed adimpleuit. Destruxisset vtique legem, si impunè peccare docuisset. Porrò suspendit sententiam, vt hic qui malè fecit, habeat spatium pœnitendi. Hieronymus in Matthæum. Venit ergo adimplere legem & Prophetas: siue quòd de se per alios prophetata compleuerit: siue quòd ea, quæ antè propter infirmitatem audientium rudia & imperfecta fuerant, sua prædicatione compleuerit, iram tollens, & vicem talionis excludens, & occultam in mente concupiscentiam. Eandem sententiam habet Euthymius in Matthæum: Compleuit enim omnia quæ de ipso apud Prophetas erant, inquit. Nam ob id frequẽter addiderunt Euangelistæ, vt compleretur quod dictũ est per Prophetam. Legem autem compleuit, quia nihil eorum quæ iubet, transgressus est. Dixerat enim prius ad Ioannem, (Matth. 3.) Sic decet nos complere omnem iustitiam. Alio autem modo illam compleuit, addens ipsi quæ prætermissa erant: quod etiam hinc magis congruum est intelligere. Quum enim lex peccatorum fines prohibeat, Christus quoque principia vetuit. Siquidem cædes fructus est peccati, radix autem eius est ira: nisi verò quis radicem abstulerit, quandoque tandem & ipsa fructum producet. Et quidem vt vmbra luci, ita ceremonialia veritati nouæ legis cedere oportuit. Illa ergo cessarunt, attamen soluta non sunt, sed ad veritatem reducta sunt. Hierem. 7. Holocausta vestra consumite cum victimis vestris, & comedite carnem: quoniam non sum locutus patribus vestris, neque præcepi eis in die, quo eduxi illos de terra Ægypti, de negotio holocausti & sacrificij: sed præcepi eis, dicens, Audite vocem meã, & viuetis. Quędam enim ad tempus præcepta sunt, non vt soluerentur aliquando, sed transferrentur ad perfectiorem cultum: vt cùm & Paulus ait, Hebræor. 7. Translato sacerdotio, necesse esse vt legis translatio fiat. Manet ergo lex, manet sacrificium, sacerdotiũ, cultus: sed omnia meliora & perfectiora in noua lege. Hierem. 31. Dabo legem meam in cordibus eorum. Ioannis 7. Hoc dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes. Rom. 10. Perfectio legis Christus ad iustitiam omni credenti. Rom. 8. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Roman. 3. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: imò magis legem stabilimus.

Amen quippè dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant.

Amen, vox Hebræa est, quæ verè, aut veritatem significat. Hac ergo dictione veritatem astruit & confirmat. Potest enim vtrumque interpretari, Dico vobis amen est, verè, seu veritatem. Quod adiicit, non quasi non per veritatem affirmet, cùm ipse sit veritas: sed animos auditorũ in ea quæ dicturus est, eleuet. *Donec transeat cœlum & terra*, phrasis, seu comparatio est, qua perpetuam legis cõstantiam ex collatione rerum firmissimarum designat: simulque alludit ad verba Prophetarum. Hierem. 33. Si irritum fieri potest pactum meum cum die & nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo, & pactum meum irritum esse poterit cum Dauid. Et paulò post, cap. 25. Si pactum meum inter diem & noctẽ, & leges cœli & terræ non posui, equidem & semen Iacob & Dauid serui mei proiiciam. Quod autem ait *Donec*, non ita intelligendum est, quasi lex & Prophetæ dissoluenda sint, statim atque cœlum & terra transierint. Hoc enim quomodo dici potest, cũ audierimus ex lege, quia Christus manet in æternum, & oporteat illum regnare, cùm submiserit inimicos suos scabellum pedum suorum: Finis enim legis Christus

est,

est, vt diximus. Verùm de his agit, quæ hîc compleri debent ante generalem omnium resurrectionem. Quod autem ait, *Transiat cælum*. Hieronym. in Matth. Promittuntur nobis, inquit, cœli noui & terra noua, quæ facturus est Dominus Deus. Si ergo noua creanda sunt, consequenter vetera transitura. 2. Pet. 3. Adueniet dies Domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transient, & elementa calore soluentur. Ergo *donec transiat cælum & terra* dictum est, vt Glossa & D. Thom. obseruant in Matth. id est, donec elementa mutentur de hac mutabili forma ad immutabilitatem. *Vnum Iota aut vnus apex non præteribit*. Erasmus Annot. in Matth. Cùm Iesus Hebræis Hebraicè sit locutus, dubium non est, quin quod hîc *Iota* vocat, ea sit litera, quam Hebræi *Iod* appellant, minutissima omnium, quæ sic nonnunquam adijcitur, vt propemodum superuacanea videri possit. Deinde apicibus nec vetustissimi Græcorum, nec vetustissimi Hebræorum vtebantur: quanquam & Hebræi habent, quod aliquoties superscribunt: vt in אלהים & לא *lo* & *Elohim* punctum suprascriptum Cholem vocant, & facit O. Sed & Hebraicum Euangelium Matthæi sic legit, *lo thacbanor iod ahad*. id est, non transibit Iod vnum. Hieronymus in Matthæum. Ex figura literæ ostenditur, quòd etiam quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sunt, & omnia recapitulentur in Euangelio. Cuius ergo eruditionis est, cuiusque doctrinæ, etiam diuersa sacrificia, & quæ superstitiosa videntur, in victimis quotidie demonstrare, compleri? Non est igitur quòd quis calumniari possit eorum omnium, quæ ad Leuiticum cultum erant, spiritualem in Christo interpretationem: vt quæ etiam facit ad confirmandum sacrosanctum Christi corporis in Eucharistia mysterium, & liturgicum sacrificium: qualem Origenes, Cyrillus Alexandr. Chrysostomus, Augustinus, omnium verò maximè Hesychius requirunt. Apex igitur fastigium literæ, nō punctum vocale est, & designat minimum quid eorum, aut quæ Christum præfigurabant, aut quæ inter prædictiones recensentur, aut, vt scribit Rabanus, vnum vel minimum è decem mandatis. Non præteribit autem aliquid decem mandatorum vel minutulum, cuius rationem vel summus ille censor Deus non exposcat: cùm & de omni verbo otioso quod locuti fuerimus, rationem reddituri simus. Tantò igitur abest, vt Christus legis præuaricationem tolleret, aut ipse legem soluat, quòd huius districtissimam ab omnibus obseruationem requirit, adeò vt eos a vita exclusurus sit, qui illam contempserint. Es. 10. Consummationem & abbreuiationem faciet Dominus; quia consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. Es. 55. Verbum quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*. Minima vocat illa, quæ superiùs nomine Iod, & apicis vnius significauit. Nam cùm nihil in lege superuacuum, aut diminutum sit, aliquid vel imminuere et detrahere, ipsum etiam dissoluere est. Iac. 2. Qui offenderit in vno, factus est omnium reus. Eccles. 19 Qui modica spernit, paulatim decidit. Luc. 16. Qui infidelis est in modico, etiam & in magno infidelis erit. Verùm quis obijciet, Ioann. 10. non posse solui scripturam. Thomas Aquinas in Matth. Non soluitur simpliciter, sed in aliquibus. Vnde Rabanus: Mandata soluit in seipso, & non in ipsis. Soluuntur autem tripliciter, scilicet non agendo, non credendo, alios in errorem trahendo. Minima mandata sunt moralia, vel legalia aliqua: quia minus sunt significatione, vel minima quantùm ad remunerationem, in comparatione ad illa quæ Christus dixit. Vnde Chrysostom. Mandata Moysi in actu facilia sunt, vt non occidas, & ideò in remuneratione modica, & in peccato magna: sed mandata Christi, vt non irascaris, in actu difficilia sunt, & ideò in remuneratione magna, & in peccato minima. Videtur autem pronomen relatiuum *istis*, ea referre præcepta, de quibus in consequentibus agitur. Duo autem dicit, & facienda illa, & eos quorum interest, de his homines docere debere.

Hieronymus in Matth. Sugillat igitur Pharisæos, qui contemptis mandatis Dei, statuebant proprias traditiones, quòd non eis prosit doctrina in populis, si vel paruum, quod in lege præceptum est, destruant. Et in hoc sensu possumus interpretari, *qui docuerit sic homines*, vt intelligatur quidem homines recta doceri, sic nimirùm vt docet lex: sed factis vel aliquid ipsius minimum violare. Et hoc quidem sensu vocabitur minimus in regno cœlorum, quia etsi non excludatur ab eo, parem tamen cum illis mercedem recepturus non est, qui cætera obseruatunt. Ergo dixerit aliquis, Omnes erunt minimi in regno cœlorum: cùm nullus sit, qui ne in minimo aliquo offendat. Verùm hîc fortè de venialibus peccatis & præuaricationibus agitur, quæ plena satisfactione elutæ non sunt: aut ad mentem scribarum refertur, qui quæ potiora legis erant, minima esse censebant. At verò rursus agitur, si & ipsa solutio grauiorum legis intelligitur, quomodo quis post præuaricationem istam ad regnum cœlorum peruenire poterit, cùm nihil inquinatum illud ingressurum sit? Ad ea igitur, quæ verè minima sunt, reuocandus erit intellectus: quorum præuaricatio non excludit à regno cœlorum, si modò per infirmitatem, non autem malitiam contigerit. Vnde ait, *& docuerit sic*. nimirùm vt lex iubet, etsi non condemnetur ratione doctrinæ. detrimentum tamen aliquod accipiat, quia minimus vocabitur in regno cœlorum, à quo quidem non excluderetur. Quis enim existimet eum, qui rectè munus doctrinæ apud populum exoluerit, de ira & dilectione Christo ipsi conformia docuerit, & in aliquo minimo exoluerit, à regno cœlorum arcendum esse? Hieronymus in Matthæum in eam venit sententiam. Adijcit enim, quòd magistri eruditio, etiamsi paruo peccato obnoxius sit, deducat eum de gradu maximo, nec prosit docere iustitiam, quam minima culpa destruit: Et beatitudo perfecta sit, quæ sermone docueris, opere complere. Albert. Mag. in Matt. Illi enim quia peccant ex infirmitate vel negligentia, circa minima præceptorum venialiter peccant, & ædificant ligna, fœnum, stipulam. Et secundum iustitiam regni cœlorum, & leges, & mandata, sunt minimi in regno: manent tamen, & merito fundamenti saluandi sunt per ignem, vt legitur. 1. Corinthior. 3. Quòd si ita interpreteris, *qui sic docuerit homines*, ac si dicat, qui soluerit vnum de mandatis his minimis, & soluenda illa docuerit, moribus ipsis deprauatis conformem doctrinam professos, ille *minimus vocabitur in regno cœlorum*, tunc aut regnum cœlorum pro militante Ecclesia sumitur: aut si pro Ecclesia triumphante vsurpatur, interpretari debet minimus, pro eo qui nullum locum habet, seu nullus est in regno cœlorum, vt Thomas Aquinas obseruat in Matthæum. Augustinus tom. 9. tractat. 6. in epistolam Ioannis. Quid est soluitur? Quid est, docetur? Soluitur factis, & docetur quasi verbis. Roman. secundo Qui prædicas non furandum, furaris. Soluit ergo in facto, qui furatur: & quia sic docet, minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, in Ecclesia huius temporis. De illis dictum est Matthæi 23. Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Euthymius in Matth. Minimus vocabitur, inquit, id est, vilissimus, & omnium postremus. quod tantundem valet ac si diceret, in supplicium proijcietur. Regnum autem cœlorum hoc in loco secundum suum dicit aduentum, in quo rex omnium apparebit. Theophylactus in Matthæum. Vocabitur in regno, hoc est, in resurrectione, vltimus & abiectus in gehennam: non enim in regnum cœlorum ingredietur, sed regnum resurrectionem intellige. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite 16. Qui ergo soluerit & docuerit, id est, secundum id quod soluit, non secundum id quod inuenit & legit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Et ideò fortassè non erit in regno cœlorum, vbi nisi magni esse non possunt. Hilarius in Matthæum, ita futuros minimos, id est, nouissimos, ac penè nullos denuncians minima soluentes. Chromatius sermone secundo in Matthæum capite quinto. Et idcircò, inquit, nihil est de præceptis diui-

Margin notes: Hieron. — Glossa. Thom. — Erasm. — *Iota, pro Iod litera.* — Hieron. — Rabanus. — *[Illegible margin note] lege puncta.* — Aqu. — Rabanus. — Chrysost. — Hierony. — *Venialia peccata non excludunt a regno cælorum.* — Hieron. — Alb. Mag. — *Purgatorij ratio.* — August. — Euthym. — Theoph. — August. — Hilarius. Chromat.

nis soluendum, nihil mutilandum, sed totum fideli ac deuota mente seruandum atque docendum est, ne cœlestis regni gloria amittatur. Quia quæ iudicio infidelium, vel hominum huius seculi minima putantur & parua, hæc apud Deum non sunt parua, sed necessaria. *Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Hoc contra Scribas & Pharisæos dictum est, qui neque legem faciebant, nec ipsam docebant, sed potiùs suas traditiones. Ad ministros autem Euangelij hæc pertinent: nam vtraque parte addidit, & docuerit. Chromatius ita prosequitur. Quapropter non solùm verbis operandum est, sed & factis, nec vt doceas tantùm, sed vt quæ docueris facias. Et audiamus ipsum Dominum huiusmodi doctores, qui dicunt & non faciunt, in Euangelio increpantem. Væ (inquit Matth. 23.) vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia oneratis homines oneribus quæ portari non possunt, ipsi autem non tangitis digito vestro sarcinas ipsas. Vnde & Apostolus ait, Roman. secundo. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Si hoc etiam de auditoribus dicit, quid quid de doctoribus intelligendum est? Inde & Salomon ait, Eccles. quarto. Noli esse citatus in lingua, & segnis ac remissus in

Non docendum, sed & faciendū est.

Chromat.

A

operibus suis. Et ideò oportet eum qui docet, exemplum se præbere puræ fidei, & honestatis conuersationis suæ, vt Apostolus Timotheo scribit: (1. Timothei quarto.) Forma, inquit, esto fidelium. Et iterum: Exemplum teipsum præbens operum bonorum, in iustitia, in castitate, in sobrietate per doctrinam sanam. Vnde & filius Dei, qui magister & dominus legis est, ad exemplum nostrum, cuncta quæ docuit, voluit rebus ipsis implere. Sic Paulus (1. Corinth. 9.) castigabat corpus suum, & in seruitutem redigebat: ne quum aliis prædicasset, ipse reprobus efficeretur. Theophylactus in Matth. Primùm, inquit, ponit, fecerit: postea, docuerit. Quomodo enim alium inducam in viam, quà nunquam transiui? Cæterùm si fecero, & non docuero, non habebo tantam mercedem: sæpè etiam & condemnationem, si quando propter inuidiam vel negligentiam non docuero. Hilarius in Matt. Confitenti ergo minimum omnium, Christi passionem & crucem, magnæ in cœlo vocationis gratiam Dominus esse confitetur. Dan. 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Theoph.

B

Hilarius.

Iustitia præcipitur illa abundantior, quam sibi Pharisæi vendicabant: & primùm in ratione prohibiti homicidij. Non enim illud tantùm, sed & ira. & omnis exprobratio prohibetur: neque aliquid ad altare offerre permittitur, quàm fratri reconciliemur.

Matth. 5.	Marc.	Luc. 12.	Ioan.
Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, nō intrabitis in regnum cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo: ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.		Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas	

Introductio.
Greg. Nyss.

GRAGORIVS Nyssen. lib. de Beatitudinibus: Quod accidere verisimile est iis, qui ex aliquo alto vertice montis in vastum aliquod pelagus despiciunt, id menti meæ accidit, ab excelsa voce Domini: tanquam de aliquo cacumine montis, ad inexplicabilem intellectum despectanti profunditatem. Quemadmodum enim in multis locis maritimis, montem videre licet circa eam partem qua in mare spectet, quasi dimidium abscissum, & à vertice ad profundum vsque directo, abrasum: cuius in superiore parte cacumen quoddam proiectum, profundo imminet. Quod ergo accidere verisimile est ei, qui à tali tantæque altitudinis specula, in profundum mare despiciat, idem mihi nunc animus quasi vertigine laborat in magna hac Domini voce, *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Quanta enim erat illorum iustitia? Quàm in ceremoniis, lotionibus, vestimentis, & aliis similibus abundans? Quàm magnum onus hominum humeris imposuerunt? Ipsis etiam Apostolis visum est ex Spiritu sancto, nihil vltra oneris imponendum esse. Quid enim, inquiunt, tentatis imponere iugum super ceruices nostras, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Et tamen iustitiam à nobis abundantiorem Christus requirit. Respondemus autem ceremonialia & traditiones Scribarum ad veram iustitiam non pertinuisse, vnde neque ad illas Christus nos obligauit: quin potiùs vanam hanc fuisse Scribarum & Pharisæorum iustitiam ostendit. Vnde proprio quodam idiomate dixit, *abundauerit*, pro eo quod eo integrior, præstantiorque fuerit. Matth. 23. Colabant enim culicem, & camelum glutiebant. Mundabant quod de foris

C

D

E

F

Iustitia Pharisæorum hypocritica.

est calicis paropsidis: intus autem pleni erant rapina & auaritia. Decimabant mentham, & anethum, & cyminum: & relinquebant quæ grauiora sunt legis. Tanto igitur abest, vt Christus ad illorum nos inuenta obliget, in quibus suam iustitiam cōstituebant, Dei autem iustitiam contemnebant, vt scribit Apostolus, seu frequenter lauarent, seu phylacteria & fimbrias dilatarent, seu tristes & morosi apparerēt, seu per lōgas orationes domos viduarum comederent: quòd Christus hęc ita contemnere monet, vt interiorem faciem lauemus, Deum non labiis modò, sed & corde laudemus, & ipsi ex spiritu seruiamus. Prou. 15. In abundanti iustitia virtus maxima est. Iustitia Scribarum fucata & vana erat, ex quo fit, vt eam Christus fermento comparet. Cauete, inquit, à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Abundantiorem & perfectiorem Christus à nobis requirit, vt his contemptis, ad genuinum legis sensum conuertamur: nec tantùm arbitremur eum verè iustum dici, qui facto non offenderet in lege, nisi simul & voluntate illam amplectatur. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte. capit. 18. Iustitia Pharisæorum est, vt non occidant: iustitia eorum qui intraturi sunt in regnum cœlorum, vt non irascantur sine causa. Minimum ergo est non occidere: & qui illud soluerit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem illud impleuerit vt non occidat, non continuò magnus erit & idoneus regno cœlorum, sed tamen ascendit aliquem gradum: perficietur autem, si nec irascatur sine causa. Idem lib. 2. contra literas Petiliani, capit. 61. Ita monet abundantiorem futuram iustitiam nostram iustitia Scribarum & Pharisæorum, si illis dicentibus, & non facientibus, cathedram tamen Moysi vereamur: ne cathedræ sanctitas deseratur, & propter pastores malos gregis vnitas diuidatur. Pone scilicet eos, qui verbi & Ecclesiæ ministerium susceperunt, in mori-

Augustin.
Iustitia vera non manum tantum, sed & animum spectat.
Idem. Aug.

bus

bus deprauatos esse: nullus fidelium regnú cœlorum ingressurus est, qui non illorum iustitiam superauerit. Vnusquisque enim onus suum portabit, & pro se rationem reddet. Idem lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 9. Abundet ergo iustitia nostra super iustitiam eorum, qui soluũt quod docent: vt vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis. Chromatius serm. 2. in Matthæum cap. 5. Reprehenditur ergo iustitia Scribarum & Pharisæorum, quia non fidem promissionis diuinæ, sed humanam laudem & seculi gloriam quærebant: sicut habemus exemplum (Luc. 18.) de illo Pharisæo superbo & elato, qui vt sibi videbatur, iustitiæ suæ merita præferens impudenter se, elato animo, ac superbis vocibus in conspectu Dei iactabat. Retinebant ergo speciem iustitiæ Scribæ & Pharisæi, non vt Deo placerent, sed vt famam humanæ gloriæ quærerent, vt lucra terrena, & temporalia commoda mercarentur. Et ideò hortatur Dominus, vt hanc fumosam iustitiam laudis humanæ, operibus iustitiæ cœlestis, ac fidei meritis præcedamus. Inde fit, vt non dicat, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis & Prophetarum, cùm satis sit, si modò illam, & Christum ipsum qui per eam repromittitur, audiamus: sed, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm iustitia Scribarum & Pharisæorum. De priore quidem dicit, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Posterior autem discernitur à vera iustitia. 1. quia Scribæ manum tantùm, Christus & manum & animum cohibet. 2. vt non in hypocrisi, & fuco externarum purgationum & traditionum, sed vt tota mente & spiritu iustitiæ incumbamus. 3. vt non cortici literæ adhæreamus, sed penitiorem spiritus intellectum penetremus: quod in iis demum requiritur, quæ dicuntur de circuncisione, præputio, baptismatibus, ciborum delectu, & cæteris similibus. 4. vt distinguamus ea quæ ad tempus, & necessitate quadam permissa sunt Iudæis, ab his quæ verus Dei cultor grato & forti animo exoluere debet: ne scilicet libellum repudij, ne vsuram, aut vindictam vllo modo probet, sed ea sequatur, quæ princeps iustitiæ Christus præcipit. Euthymius in Matth. Considera igitur quomodo & per præsentia verba, & per ea quæ superiùs dicta sunt, non calumnietur legem veterem, sed ipsam potiùs augeat. Verum si illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit eos qui illam seruant? Verùm maxima proposita sunt præmia pro retributione operum. Neque enim ampliùs possessio terræ promittitur, aut bonorum terrenorum, neque prolis fœcunditas, aut longa vita, seu victoria de inimicis: sed cœli hæreditas, bonorúmque cœlestium & Dei adoptatio, ac fraternitas cum vnigenito eius, victoria quoque contra dæmones, & perpetui regni communicatio. Ideò meritò sane maiora exiguntur certamina ab omnibus qui huiusmodi præmia sorte sunt accepturi, & his certaminibus supposita sunt Christi præcepta, qui prædicta promisit præmia. Magnitudinem enim laborum ad magnitudinem opposuit præmiorum. Chrysostomus homelia octaua de pœnitentia: Quare labores, inquit, addidit? quare maiores desudationes? Dicens labores, dicens certamina, dicens extensionem legis, & præmiorum meminit. Nequaquam, inquit, Palæstinam do, neque terram fluentem lac & mel, sed ipsum vobis cœlum defero. Neque in officiorum mercede plura solùm recipimus, sed etiam in ipsa peccatorum transgressione supplicium maius trahimus. Quemadmodum qui legem præcesserunt, mitiorem pœnam dederunt his, qui peccauerunt in lege. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: id est, legem accusantem nequaquam habebunt. Maiora igitur & augustiora Christus præcepit, & tamen grauia non sunt: cùm neque condignæ sint passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Rupertus libro quarto in Matthæum: Inprimis autem in quatuor virtutes totum hunc sermonem distinguere libet, secundum quatuor virtutes principales, quas Ethnici quidem vocare potuerunt, sed non secundum cœlestem, vel spiritualem ipsarum dignitatem cognoscere meruerunt, scilicet iustitiam, temperantiam, fortitudinem, & prudentiam. Illic enim vbi dicitur, Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est, iustitiam commendat. Vbi verò prohibet, ne ad ostentationem & iactantiam opera nostra fiant, vel à ventris aut corporis solicitudine temperantiam notat. Cùm verò nos admonet, ne mittamus margaritas ante porcos, & intremus per angustam portam, perseuerantiam fortem. In sequentibus verò, vt caueamus à falsis Prophetis, & ne de tribulis ficus colligamus, prudentiam commendat. His autem omnibus virtutibus Scribas & Pharisæos vacuos ostendit, vt veræ iustitiæ quæ in spiritu est, aduersarios: hypocrisi verò & iactantia intemperantes, in sensu & vera legis interpretatione inconstantes, vt qui margaritas illas scripturæ potentis affectionibus metiantur: sed & ipsimet ex ouibus se lupos faciant, & hominum prudentiam eludere conentur, cùm destruant mandata Dei propter traditiones suas. *Audistis* igitur, ô discipuli mei, inquit Christus: hæc enim vobis in Synagogis enunciata sunt: *quia dictum est*, id est, præceptum à Deo per Mosen *antiquis* ex Iudæorum Gente, primo nimirum illi populo qui ex Ægypto egressus est: *Non occides. Qui autem occiderit* hominem prætermisso ordine iuris, *reus erit iudicio* damnationis, id est, mortem temporalem & æternam meretur. *Ego autem*, qui olim Prophetis & ipsi Moysi locutus sum, *ego* inquam, qui sum veritas, & sapientia Patris, tanto maior præ Moyse habendus, quanto differentiùs præ illo nomen hæreditauit: ille scilicet fidelis seruus in domu Dei, ego filius. *Dico vobis*, non solùm occidi prohibeo, sed dico, *quia omnis qui irascitur fratri suo* ira inordinata, & rationem turbante & peruertente, *reus erit iudicio*, accusatione scilicet coram diuina iustitia: quasi dicat, Ego legem non soluo, sed impleo, expono, atque perficio, & ad sufficientem iustitiam perduco. In lege enim apertè prohibetur homicidium, cùm dicitur Leuit. 15. sed lex non exponit perfectè, quomodo intelligendum sit illud præceptum. Ego igitur illius verum intellectum explico, vt in præceptis negatiuis, qualia sunt, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, existimetis sola facta vetari, sicut multi Iudæorum arbitrantur, qui cogitationes & affectiones prauas in peccati seriem non reducunt, nisi & illæ in opus procedant. Atqui non tantùm facta, sed & motus interiores, ipsa etiam verba peruersa, damnatione digna sunt. An non scilicet legistis in scripturis motus illos animi corruptos damnari? vt quod scriptum est, Væ qui cogitatis inutile. Et, Malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. Imò sæpè per Hieremiam ita Dominus admonet: Reuertimini à cogitationibus vestris pessimis. Ita quoque in veteri Testamento prohibetur: vnde in Genesi, Iacob, Maledictus, inquit, furor, quia pertinax, & indignatio, quia dura. Et Ioseph ad fratres suos, Ne irascamini in via. Euthymius in Matthæum. Postquàm igitur corda eorum beatitudinibus præmolliuit, & ad virtutem exacuit, maiora deinceps addit præcepta. Incipit autem ab affectibus, qui naturaliores sunt, puta ab ira & concupiscentia. Et primùm de ira disserit, deinde etiam de concupiscentia tractat. Dignum est autem vt inquiramus, quare non ab eo incœperit, quod in lege positum erat primum præceptum: quia cum illud de diuinitate loqueretur, oportebat etiam illud complere, & aliquid de ipsius dignitate manifestè addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si post doctrinam atque signa, dæmonium dicebant ipsum habere, cùm tamen nihil de ipsa manifestè diceret: quid obsecro non dixissent, & fecissent, si ante hæc omnia tale quippiam loqui tentasset? Sed & prudenter ait, *Audistis quia dictum est*. Theophylactus in Matthæum. Hoc à certo quodam esse dictum non dicit. Si enim ita dixisset, Audistis quia dictum est à patre meo, aut à meipso, qui filius Dei sum, & verbum Patris: videri posset diuersam à patre legem ponere. Iterum autem si dixisset, Ego dixi antiquis, ægrè acceptus fuisset sermo. Indefinitè igitur dixit, *Dictum est antiquis*. Per hoc autem quod dixit,

Idem.

Chromat.

Euthym.

... iustitia requiritur ... hi qui ... tudine ... onandi sũt.

Chrysost.

Rupertus.

Primùm agit de homicidio.

Motus animi compescendi sunt.

Euthy.

Quare primum agit de homicidio.

Theoph.

Dictum est antiquis, ostendit antiquitatem legis. Quoniā autem vetera nūc antiquata sunt, & fermè abolita, oportet omissis illis currere ad noua. Vnde adijcit, *Ego autem dico vobis*. Prophetæ prænunciarunt futura, dicebant, Hæc dicit Dominus: Christus autem, *Ego dico*, ostendens diuinam substantiam. Illi enim serui erāt: ipse autem filius, omnia quæ sunt Patris, in se possidens. Et quidem, vt obseruat Albertus Magnus in Matth. moralia præcepta in medium profert, quæ illos audiisse dicit, tanquam expresse populo è monte promulgata. Quod significatum est Exod. 20. vbi legitur quòd cunctus populus audiebat voces, cùm Dominus Decalogi præcepta, seu legis tabulas Moysi daturus esset. Vnde & Dominus dixit ibidem, De cœlo locutus sum vobis. Psalm. 49. Deus deorum dominus locutus est. Referentes enim patres locuti sunt filiis. Psalm. 77. Quanta mandauit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera? *Qui autem occiderit, reus erit iudicio*. Hoc à Pharisæis adiectum fuisse videtur. Vnde populus se minimè reum existimabat, etsi fratrem in corde odisset: nisi esset quod ad magistratum deferretur. Occulta vero quis intelligit, & quis deferat hominum intima apud iudices? Hinc ergo dicebat Iudæus, Innoxius ego sum, neminem facto occidi, nemo me accusare potest. Ideò Christum infensissimo prosequentes odio, & illius mortem importunis clamoribus efflagitantes, satis se mundos esse putabant, quòd ipsum proprijs manibus non occidissent: & Pilato dicebant, Ioan. 18. Nobis non licet interficere quenquam. Itaque hunc solum, vt reum iudicio hominum Dei quoque iudicio reum esse putabant, non qui occidere voluisset, sed qui cædem patrasset. Exod. 21. Si mors fuerit subsecuta, reddet animam pro anima. Matth. 26. Qui gladium acceperit, gladio peribit. Christus verò iram compescit, demùm & concupiscentiam, vt motus virtutis animalis, quæ inferior est rationali, vt scribit Thomas Aquinas in Matthæum. Sed & primùm de ira agit, quàm de concupiscentia: quia ira est contra conseruationem naturæ, cōcupiscentia verò ad multiplicationem eiusdem. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Chromatius serm. 2. in Matth. cap. 5. Ita consummato & fideli populo Euangelica traduntur præcepta consummatæ iustitiæ. Lex præcipit non occidendum, Euangelium verò nec irascendum, vt omnem radicem peccati auferret de cordibus nostris, quia per iracundiam potest etiam vsque ad homicidium perueniri. Vnde non immeritò beatus Iob in libro suo ita testatus est, dicens, (cap. 5.) Stultum interficit iracundia, seductum autem occidit æmulatio. Dauid quoque ita ait. (Psal. 4.) Irascimini, & nolite peccare: dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Quod testimonium sanctus Apostolus interpretatus est, dicens, (Ephes. 4.) Sol non occidat super iracundiam vestram, neque detis locum diabolo. Cùm ergo irasci non liceat, multò minus homicidij crimen admittere: & cùm iracundia teneatur in futuro iudicio, quam putamus pœnam habiturum ipsius sceleris factorem? Hieronymus in Matth. Quod autem legitur, *qui irascitur fratri suo*, in quibusdam codicibus additur, *sine causa*: cæterùm in veris definita sententia est, & ira penitùs tollitur. Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius legunt hanc dictionem εἰκῆ, quam nos temerè vertimus. Euthym. in Matth. Addens autem temerè, inquit, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantùm abiecit. Quæ enim opportuna est, vtilis est. Dicitur autem opportuna, quæ sumitur aduersus eos qui contra Dei præcepta viuunt: quando non ad vindicandum nos, sed ad eorum vtilitatem, qui malè viuunt, ex dilectione & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. Hieronym. tamen radendum scribit, *sine causa*: vtique ne quis hinc sibi in iræ peccato prætextum faciat, & seipsum excuset, imò & iustificet, ac si iusta de causa iratus fuerit: cùm scriptum sit, quòd ira viri iustitiam Dei non operatur. Thomas in Matth. Est autem ira & ad proximum, & ad aduersarium. Vtramque autem prohibet. Insuper ira ad proximum est vel subita, vel inueterata, quæ est idem quod odium: quam ibi remouet, cùm ait, Si offers munus tuum, &c. Ira subita est duplex, vel intus latens, vel exteriùs apparens. Et rursus illa quæ exteriùs apparet, duplex est. Vel enim apparet per signum confusum, quando quis prorumpit in vocem indignationis, vt si dicerit Racha: vel per signum determinatum, sicut quando prorumpit in sermonem, exprimendo affectionem irascibilem cum certa malitia, quam remouet, his verbis, Qui dixerit fratri suo, Fatue. Per hoc enim exprimitur discreta indignatio procedens à ratione. Quantum verò ad iram latentem, seu motum indignationis & maleuolentiæ, *Ego*, inquit, *dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Chrysostomus lib. primo de compunctione cordis. Dic autem, inquit, mihi, quid graue à nobis exigit Christus, aut quid onerosum? Noli, inquit, irasci fratri tuo sine causa. Nónne hoc lenius est, quàm si tu alium feras irascentem sine causa? Ibi enim iam ab alio congregata est iracundiæ materia: Hîc verò qui vrgeat, nullus est, si non ipse tibi flammas succendas iracundiæ. Nunquid simile est ab alio ingestam facem iracundiæ tolerare, nec succendi, & nullo instigante quiescere, & silere? Illud ferre posse, hoc est, alterius iracundiam, summæ Philosophiæ est. Vt autem tu non inflammeris frustrà ad iracundiam, laus quidem nulla est, quòd non irasceris sine causa: si verò irasceris inaniter, hoc est sine causa, summæ vanitatis ac stultitiæ nota est. Augustinus epistola 148. Melius est vt nec iustè cuiquam irascamur, quàm velut iustè irascendo, in alicuius odium, iræ occulta facilitate delabamur. Gregorius Nanzianzenus in deploratione calamitatum animæ suæ: Ira porrò si vehementiùs inflammetur, hominem de mentis statu deijcit atque exturbat. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudinibus: Quis, inquit, affectus & vitia iræ dignè exposuerit? Quæ oratio turpitudinem huiusmodi morbi describet? Vides eorum qui à dæmone vexantur, affectus in iis, qui ab ira victi sunt, apparere. Reputa adinuicem comparata, tum quæ iratis, tum quæ à dæmone arreptis accidunt, atque contingunt, ecqua sit in his differentia? Sanguine suffusi, ac distorti eorum, qui à dæmonio vexantur, oculi sunt, lingua præceps, aspera loquela, acuta & latratui similis vox. Communia hæc tum iræ, tum dæmoni, quassatio capitis, manuum stolidi motus, concussio, & quasi æstuatio corporis totius, pedes instabiles: vna vtriusque morbi per eiusdem accidentia, descriptio est. Tantum duntaxat alterum ab altero variat, quòd vnum quidem voluntarium malum est, alterum absque voluntate ipsorum accidit, in quibus existit. Plutarchus libro de cohibenda iracundia scribit, quòd quemadmodum Lacedæmonij in seruis suis ostendere solebant, quàm fœda res esset ebrietas: sic aliorum exemplo discendum est, quàm turpis & obscœna res sit iracundia. Quæ quidem grauissimus morbus est, si modò verum est, quod scribit Hippocrates, morbos eos acerbissimos, ac periculosissimos esse, qui ægrotorum faciem quàm maximè immutant. Greg. Nanz. in Iambicis.

Frænetur ira, mente ne tandem cadas.
Iracundia aduersus serpentem solum tibi sit, ob quem corruisti.

Lactantius libro 6. capit. 18. scribit hominem non modò per iracundiam spoliari probi hominis, sed & hominis nomine. Psalm. 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Itaque sicut à radicibus arbore euellenda est, & ab ipsis causis effectus rescindendi sunt: ita & homicidium maximè prohibebitur, si ab iracundia caueatur. Quandoquidem hic non agitur de homicidio inuoluntario, aut eo quod ex iuris præscriptione patratur, sed de eo quod ex odio aut iracundia committatur. Loquitur ergo Saluator de ira, prout est mortale peccatum, videlicet velut est ex consensu, cum affectu nocendi iniustè, inquit Dionys. Carthusian. artic. 10. in Matth. capit. quinto. Verùm, inquit, inquiritur quando, & quomodo, & qualiter ira sit peccatum. Quamuis autem hæc quæstio communis sit, habet tamen dif-

Marginalia: Alb. Mag. — *Quid sit reū esse iudicio.* — Tho. Aqu. — Chromat. — *Consummatæ iustitiæ, vt nec irascamur temere.* — Hierony. — Euthym. — Thom. — *Quadruplex ira.* — Chrysost. — *Iracundia peccatum non remouens.* — August. — Greg. Naz. — Greg. Nyss. — *Iracūdi dæmoniacis similes.* — Plutar. — Hippocr. — Greg. Naz. — Lactantius. — Dion. Car. — *An semper ira sit peccatum.*

ficul-

ficultatem præcipuam, propter sanctorum atque Catholicorum doctorum contrariam, vt videtur, determinationem. Dicit enim præsenti loco Hieronym. quòd definita sententia est, vt ira penitùs tollatur. Attamen Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus, vt diximus, eum reum non esse scribunt, qui ex causa irascitur. Ad huius quæstionis decisionem aduertendum est, quod Stoici & Platonici passiones esse culpabiles, & animæ morbos: quorum loquendi modum multi Theologi secuti sunt: Peripatetici autem dixerunt, passiones esse quosdam motus naturales indifferentes, videlicet nec bonos nec malos moraliter ex sua ratione: sed fieri bonos, si per rationem moderentur: & malos, si metam rationis excedant. Horum ergo sententiam Augustinus & posteriores secuti sunt: iuxta quam, ira propriè sumpta definitur à Damasceno, desiderium vltionis, seu appetitus vindictæ, propter iniuriam illatam, seu culpam alterius. Hæc autem vindicta benè & malè exerceri potest, nimirùm secundum rationis censuram, & ordinem iuris, & item modo opposito. Inde fit, vt ira se habeat ad rationem dupliciter: scilicet antecedenter, sicque impedit actum rationis, & vitium est: aut consequenter, prout mouetur contra peccata, secundum rationis dictamen, & tunc zelus appellatur: estque actus virtutis moralis, quæ appellatur vindicatiua. Denique moderamen seu ordo rationis circa iram pensatur dupliciter. Primo quantum ad id, in quod tendit ira, quod est vindicta: quæ si quæratur propter correptionem peccantis, punitionem culpæ, seu conseruationem iustitiæ, erit laudabilis. Secundò quantum ad modum irascendi, nimirùm ne immoderatè efferuescat ira: sic enim fieret vitiosa, quamuis in finem laudabilem tenderet. Dicendum ergo secundum Thomam, quòd ira immoderata ex parte vindictæ optatæ, seu irrogatæ, ex suo genere est mortalis, quoniam charitati contrariatur, quæ non irritatur, nec cogitat malum: contrariatur quoque iustitiæ, quæ maiorem expetit vltionem quam culpa meretur. Potest tamen esse venialis propter paruitatem nocumenti illati, vel propter imperfectionem actus, rationem præuenientis. Ira verò immoderata intus vel foris signis prodita, ex suo quidem genere mortalis non est, nisi intantum procedat, vt hominem à Dei & proximi charitate dimoueat: quod tum maximè contingit, cùm & rationem turbat, & ab officio reuocat. Amplius, sumitur ira dupliciter, quamuis impropriè. Primò pro sola commotione animi ex imaginatione contrarij, quæ non est graue peccatum: secundo pro motu voluntatis, pœnam iustè infligentis, & ita esse dicitur in Deo & Angelis. Eo autem modo quo ira laudabilis est, defectus illius vitiosus est. Doctores igitur, qui iram omninò vitandam dicunt, iram intelligunt præuenientem rationem: alij verò iram commendant, quæ rationem consequitur, & zelus vocatur, qualis in Phinees, Samsone, in ipso etiam Christo, de quo hæc leguntur: Et circunspiciens Scribas & Pharisæos cum ira, dixit, Cuius vestrum bos aut asinus, &c. Et quidem ex ira, seu immoderata vindictæ cupiditate, nascuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, atque blasphemia, vt scribit Gregorius Papa libro primo Moral. cap. 1. Prouerb. 29. Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuior. Ephes. quarto. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia. Eccles. 8. Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum: quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, & vbi non est adiutorium, eludet te. Basil. hom. de ira: Ira, inquit, certamen excitat, certamen verò conuicium, conuicium verbera, verbera demum vulnera, ex quibus & mortes sæpè sequuntur. Ille maledixit, tu benedicas. Verberauit, tu patere. Expuit, nihilique te existimauit: tu cogita quomodo ex terra es, & in terram reuerteris. His namque modis & rationibus te confirmans, longè leuiora quàm re vera sint, inuenies aduersarij facta & iurgia. Gregorius Papa libro quinto Moral. capit. 32. Sciendum est autem, quòd nonnullos ira citiùs accendit, faciliùs deserit: nonnullos verò tardè commouet, diutiùs tenet. Alij namque accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt: citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt. Alij autem lignis grauioribus, durioribúsque non dispares, accensionem tardè suscipiunt, tamen accensi semel difficiliùs extinguuntur: & quia se tardiùs in asperitatem concitant, furoris sui diutiùs ignem seruant. Alij autem, quod est nequius, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt. Nonnulli verò has & tardè suscipiunt, & citiùs amittunt. In quibus nimirùm quatuor modis liquidò, lector agnoscit, quia & ad tranquillitatis bonum vltimus plus quàm primus appropinquat, & in malo secundum tertius superat. Verùm fortè quis obijciet, scriptum esse Psalmo quarto. Irascimini, & nolite peccare: vt concludat iram non esse peccatum. Augustinus in Psalmo quarto. Hoc, inquit, duobus modis potest intelligi. Aut, etiamsi irascimini, nolite peccare. id est, etiamsi surgit motus animi, qui iam propter pœnam peccati non est in potestate: saltem ei non consentiat ratio & mens, quæ intus regenerata est secundum Deum, vt mente seruiamus legi Dei, si adhuc carne seruimus legi peccati. (Roman. septimo.) Aut agite pœnitentiam, id est, irascimini vobis ipsis de præteritis peccatis, & vlteriùs peccare desinite. Quòd autem is qui irascitur fratri suo, *reus sit iudicio* Dei, manifestum est. Ecclesiastici 28. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam: & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini reseruat iram, & a Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram: & propitiationem petit a Deo? Quis exorabit pro delictis illius? Memento nouissimorum, & desine inimicari. Mich. sextu. Surge, contende iudicio aduersum montes. Iacob. 2. Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. *Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio.* Erasmus in Annotation. Non est βουλῇ, quod & ipsum significat consilium, sed συνεδρίῳ, quod consessum iudicum designat. In huiusmodi consessibus, velut apud Græcos Amphictyonum, grauiores causæ agitari solent. Theophylactus in Matth. Concilium vocat Hebræorum tribunal. *Racha* verò ab alijs in alium sensum detortum est. Chrysostom. homil. 16. Operis perfect. in Matth. Racha, inquit, non grandis alicuius est sermo conuicij, sed magis de contemptu veniens, impatientiaque dicentis, vt ipsi nonnunquam vel seruulis, vel inferioribus quibusque aliquid imperantes, dicimus: *Vade tu.* Id etiam Syrorum lingua dici existimat, quem sequitur Theophylactus & Euthymius. Verùm illos fefellit ך *Ka* finale, quod secundæ personæ tribuitur: vt si dicamus *Apeka* furor tuus: & *Hamateka*, ira tua, vt in Psalmo sexto legitur: & *Hasdeka*, misericordia tua. Quo etiam modo dici posset *Rhaka*, malum tuum, cùm *Rha* malum significet. Verùm neque hæc dictionis istius significatio est. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. decimooctauo. Nonnulli autem, inquit, de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici Racha, quoniam dicitur Græcè pannus, ῥάκος. A quibus tamen cùm quæritur, quid dicatur Græcè pannosus, non respondent Racha: sed deinde non potuisset Latinus interpres, vbi posuit Racha, pannosum ponere, nec vti verbo, quod & Latina lingua nullum sit, & in Græca inusitatum. Probabilius est ergo quod audiui à quodam Hebræo, vocem esse non significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem, hæc Augustinus. Hieronymus tamen libro primo Commentar. in Matthæ. Hoc verbum propriè Hebræorum est, inquit. ריקא *Raka* enim dicitur κενός, id est, inanis aut vacuus: quem nos possumus vulgata iniuria, absque cerebro, nuncupare. Hilarius in Matth. *Raka* vanitatis oppro-

Ira venialis.
zelo.
Papa.
quomodo.
Basil.
[illegible]
Greg. Papa.
August.
Reum esse iudicio Dei quid.
Erasm.
Quid concilium.
Theoph.
Chrysost.
Quid Racha.
Augustin.
Hierony.
Hilarius.

brium est. Et qui Spiritu sancto plenum, conuicio vacuitatis insimulet, fit reus concilio sanctorum, contumeliam Spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus. Sanctes Pagninus in Thesauro linguæ sanctæ, nomen Toar ריק *Rek* inanis, vacuus, à radice ריק in Hifil, quæ euacuare significat. Mercerius Additionibus quas fecit in Pagninum: Hinc, inquit, ריקא forma Syriaca, in Euangelio vbi scribitur Racha, ociosum & leuem significat, vernaculè *Vault-neant*. Sed & pauperem significat, vt notat Sancter, vt 2. Paral. 13. Et congregati sunt ad eum viri *Rekim* vacui, id est, pauperes. 2. Sam. 6. Vnus *Harekim*, vacuorum, id est, pauperum. Hieronymus vertit, vnus de scurris. Minùs igitur graue significat *Raka*, quàm dictio Fatue: ideò non hic sumitur pro eo qui sine cerebro fuerit, sed pro paupere & abiecto. Vt si quia non commiseratione, sed contemptu ducatur in fratrem, & dicat ei, O pauper, ô abiecte. Hoc enim etiam commiserantis esse potest, quod non contingit ei qui fatuum aliquem dixerit, nisi fortè magnum stoliditatis demonstret argumentum. Grauius igitur erit *Racha*, quàm simpliciter irasci, estque medium aliquid inter irasci & conuiciari. Intelligendum hic damnari omnia qualiacunque iracundi & maleuoli animi signa, quouis illa modo prorumpant, siue murmurando, siue frendendo, siue expuendo, siue faciem indignanter auertendo, siue frontem rugando, siue nasum suspendendo. Nam huiusmodi signis irascentis animi commotio plerunque proditur. Hic autem, qui vel leui verbo irati animi sui, in fratrem impetum prodiderit, *reus erit concilio*. Iudicium leuius est, quàm concilium: quoniam de omnibus etiam leuibus iudicia ferri possunt, concilium autem non initur, nisi grauibus de causis. Hoc verò si ad præsentem refertur Ecclesiam, monemur de eo inquirendum esse, qui iracundiam suam prodiderit: ne forte latiùs serpat & prorumpat. Si verò ad futurum triumphantis Ecclesiæ statum referas, docet Christus grauem etiam pœnam infligi ei qui *Raka* dixerit, non ita tamen vt pœna illa inflicta, & tolerata, omninò excludatur à regno cœlorum. *Qui autem dixerit, Fatue reus erit gehennæ ignis*. Hoc igitur mortale peccatum est, quod ab æterna vita excludit, & æternæ damnationi adiudicat. Hieronymus in Matth. Qui enim æquè in Deum credenti dicit, Fatue, impius est in religione. Hilarius in Matth. Piaculi magni periculum est, quem salem Deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati sensus lacessere: & sapientum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Cæterùm Gehennæ ignis, nomen accepit à Gehennon valle, in sorte tribus Beniamin, de qua Iosue 18. sed ab impiis possessa, in qua filios exustos igni deuouebant, & immolabant dæmonio Moloch. Vocabatur & Thophet, de qua 2. Reg. 23. Contaminauit quoque Thophet, qui est in conualle filij Hinnom, vt nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem, Moloch. 2. Paralip. 28. Qui adoleuit incensum in valle Benhinnom, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum Gentium, quas interfecit Dominus. De Achaz, Ieremiæ 7. Et non dicetur ampliùs Thophet, & vallis filij Hinnom: sed vallis interfectionis, & sepelient in Thophet, eò quòd non sit locus. Existimant autem Tophet dictum à *Toph*, quod tympanum significat, quia cùm *Moloch*, quem pro Saturno colebant, sacrificarent, & filios immolarent, seu lustrarent igne, tympana pulsabantur, ne puerorum eiulatus audirentur. Hinc tympana Curetum & Corybantum efficta sunt, qui eiulatum Iouis pueri, ne à Saturno patre illum deuorare volente audiretur, celarent. Virgilius libro tertio Æneid.

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra.

Tertullian. in Apolog. Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus illud antrum Idæum, & æra Corybantia. Porrò Christus nomen loci Thophet, & Gehennom, transtulit ad significationem inferni, seu loci illius, in quo impij post præsentem vitam igni æterno adiudicabuntur. Sicut & Esa. 30. legitur: Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Translatio est igitur à valle Ennon, & eo igne quo paruuli cruciabantur, ad ignem quo animæ impiorum post mortem torquentur. Augustinus libro 1. de sermone Dom. in monte, capit. 18. Quid, inquit, interest inter reum iudicio, & reum concilio, & reum Gehennæ ignis? Nam hoc postremum grauissimum sonat, & admonet quosdam gradus factos à leuioribus ad grauiora, donec ad Gehennam ignis veniretur. Et ideò sicut leuius est reum esse iudicio, quàm reum esse concilio, ita leuius est reum esse concilio, quàm esse reum Gehennæ ignis. Itaque oportet vt leuius esse intelligatur irasci sine causa fratri, quàm dicere Racha, & rursus leuius esse dicere Fatue. Non enim reatus ipse haberet gradus, nisi etiam peccata commemorarentur. Et quibusdam interiectis: Gradus itaque sunt in istis peccatis, vt primo quisque irascatur, & eum motum retineat corde conceptum. Iam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio non significantem aliquid, sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille qui irascitur, plus est vtique quàm si surgens ira silentio premeretur. Sin verò non solum vox indignantis audiatur, sed etiam verbum, quo iam certam eius vituperationem, in quem profertur, designet & notet, quis dubitet ampliùs hoc esse, quàm si solus indignationis sonus audiretur? Itaque in primo vnum est: id est, ira sola: in secundo duo, & ira & vox quæ iram significat: in tertio tria, & ira & vox quæ iram significat, & in voce ipsa certæ vituperationis expressio. Vide etiam nunc tres reatus, iudicij, concilij, & Gehennæ ignis. Nam in iudicio adhuc defensioni datur locus: in concilio autem quanquam & iudicium esse soleat, tamen quia interesse aliquid hoc loco fateri cogit ipsa distinctio, videtur ad concilium pertinere sententiæ prolatio: quando iam non cum ipso reo agitur, vtrum damnandus sit, sed inter se qui iudicant conferunt inter se, quo supplicio damnari oporteat, quem constat esse damnandum. Gehennæ verò ignis nec damnationem habet dubiam sicut iudicium, nec damnati pœnam, sicut concilium. In Gehenna quippè ignis certa est & damnatio, & pœna damnati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatu: sed quibus modis inuisibiliter exhibeantur pœnæ meritis animarum, quis potest dicere? Chrysostomus lib. 1. de compunctione cordis. Cæterùm, inquit, in hoc ostendit Christus, quia sub generalibus nominibus vitiorum multæ species peccatorum concludűtur: & siue fatuum quis dixerit, siue vanum, siue latronem, siue quolibet alio nomine iniuriam vel maledictű fratri ingesserit, ex quolibet horum vocabulo sub maledicti titulo Gehennæ ignis condemnabitur supplicio. Fatue enim & Racha quod ait: hoc est quod ostendit, quia ne leue quidem & minimum in fratrem collatum conuitium relaxabitur; atque ob id de leuioribus sententiam dedit Christus, vt de grauioribus dubitare non debeas. Quòd si quis existimat, sicut ego quidem noui nonnullos putare, terroris causa etiam in paruis exaggerari minas præceptis: superest vt de cæteris omnibus mandatis, quorum præuaricatoribus pœna adscribitur, si sentiant. Quòd si terroris causa, & non pro veritate supplicia promittuntur, consequens erit etiam, vt bonorum pollicitationes adhortandi tantummodò, & non veritatis gratia promittantur. Et si ita de vtraque parte sentiamus, resoluta sunt omnia religionis nostræ dogmata, si nihil aliud in omnibus mandatis ac præceptis diuinitùs datis agi dicitur, nisi vt aut bonorum vana spes homines, aut pœnæ error inanis astringat. Porrò si quis obiiciat, Paulum insensatos Galatas vocare, quos etiam fratres nominat, Christum etiam ira suos increpare, O stulti & tardi corde ad credendum, & tamen culpari non posse: respondet Aug. lib. 1. de ser. Dom. in monte, c. 19. & Chrysostomus homil. 11. Oper. imperf. in Matthæum, subaudiendum in hac sententia, *sine causa*. Sanè, inquit Augustinus, in tribus istis sententiis subauditio verborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, vt nihil subaudiatur. Qui irascitur,

San. Pag. — Mercerus. — *Quem animi motum Racha significet.* — Hierony. — *Quid Gehenna & Thophet.* — Hilarius. — Virgilius. — Tertull. — *Gehenna infernus.* — August. — *Peccata alia aliis grauiora.* — Chrysost. — *Quid sit Fatuum dicere.* — *Non tantum terroris causa hæc à Christo dicuntur.* — *An Paulus male fecerit vocans Galatas insensatos.* August. Chrysost. *Subaudiri igitur in omnibus sine causa.*

ordi-

inquit, fratri suo *sine causa*, reus erit iudicio. In secunda verò cùm ait, Qui autem dixerit fratri suo Racha, subauditur *sine causa*. & ita iungitur, reus erit concilio. Iam in tertia vbi ait, Qui autem dixerit fratri suo Fatue, duo subaudiuntur, & *fratri suo*, & *sine causa*. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te. relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens, offer munus tuum.* Postquàm iram, conuicia, etiam & proximi contemptum, velut homicidij radices cõpescuit: nunc ostendit, quid faciendum sit ei, qui alteri iniuriam fecerit, aut fratrem in aliquo læserit, aut qui iniuria à fratre fuerit affectus, ad reconciliationem vnumquemque admonens, quòd eorum preces & vota omnia apud Deum irrita sint, qui odio feruntur in proximum, & certò timenda sit post hanc vitam diuina vltio: qua etiam ad nouissimum vsque quadrantem persoluere, & pœnas luere conueniat. Cęterùm particulæ, ἐὰν οὖν, *si igitur*, satis ostendunt sententiam istam à prioribus pendere: quasi dicat, Ergo cùm ne in minimo quidem verbo fratrem offendere liceat, aut in eum irasci sine causa, aut dicere Racha, aut Fatue: multo minùs, vt obseruat Chrysostomus & Augustinus, licebit animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Cæterùm multipliciter exponitur *altare*, vt scribit Thomas Aquinas in Matthæum. Aut pro materialis tẽpli ara materiali, sicut apud Psaltem: Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine. Aut pro Christo, vt Thrẽ.2. Repulit Dominus altare suũ: scilicet Christum in passione. Augustin. lib.1. de sermone Domini in monte, capit.20. Altare quoque, inquit, spiritualiter in interiore Dei tẽplo ipsam fidem accipere possumus, cuius signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus Deo, siue Prophetiam, siue doctrinam, siue orationem, siue hymnũ, siue psalmum, & si quid tale aliud spiritualium donorum animo occurrerit, acceptum esse non potest Deo, nisi fidei sinceritate fulciatur, & ei fixæ atque immobili & firmæ imponatur, vt possit integrum atque illibatum esse quod loquimur. Nam sic multi hæretici non habentes altare, id est, veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt, terrenis videlicet opinionibus aggrauati, votum suum tanquam in terram proiiciẽtes. Sed debet esse sana etiam offerentis intentio. Et propterea cùm aliquid tale oblaturi sumus in corde nostro, id est, in interiore Dei templo: (templum enim Dei sanctum est, inquit Apostolus 1. Cor.3. & Ephes.3. quod estis vos: & in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris:) si in mentem venerit quod aliquid aduersum nos frater habet: id est, si nos eum in aliquo læsimus, tunc enim ipse habet aduersum nos. Nam nos aduersus illum habemus, si ille nos læserit, vbi non opus est pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam, sed tantùm dimittes, sicut tibi dimitti à Domino cupis, quod ipse commiseris. Pergendum est ergo ad reconciliationem, cùm in mentem venerit, quòd nos fortè fratrem in aliquo læsimus. Pergendum est ergo non pedibus corporis, sed motibus animi, vt te humili affectu prosternas fratri, ad quẽ chara cogitatione cucurreris in cõspectu eius cui munus oblaturus es. Ita enim etiam si præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire, atque in gratiam reuocare, veniá postulando, si hoc priùs coram Deo feceris, pergens ad eum non motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu: Atque inde veniens, id est, intentionem reuocans ad id quod agere cœperis, offers munus tuum. Chrysostom. hom.16. Altare pro mensa Domini interpretatur. Audiãt, inquit, hi qui sacris mysteriis certè initiari, cum inimicitiis ad communionem altaris accedunt, nimirùm sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria: non modò fidelibus communicantur, sed & Deo summo offerũtur, vt simul sint & cœna, & sacrificiũ: vnde mensa illa altare dicatur. Quorsum enim Christus nouam legem condens, & ea quæ charitatis sunt præcipiens, altaris meminisset, nisi nobis altare relictum esse assereret? Discipulos nimirùm alloquebatur, quos à vetere ad nouã & Euangelicam legem prouehebat: quibus vt augustiorem

Th. Aqui.

Augustin. Quid altare spirituale.

Quomodo ad fratrem veniendum est longè sit.

Chrysost.

Altare mensa Domini est.

morum regulam, ita & augustius altare commeodab[...]
Eapropter Paulus: Qui, inquit, altario deseruit, de alt[...]
rio viuat. Quòd si ad noui Testamenti cultum altare [...]
lictum est, ad quod munera nostra perferamus, & cui m[...]
nistri deseruiamus, consequitur necessariò & relictum [...]
se altare & sacrificium. Sunt enim θυσία καὶ θυσιαστήρ[ιον]
altare & sacrificium, correlatiua: ita vt ab vno ad alteru[m]
necessaria consecutio sit. Hoc autem sacrificium nouę l[e]-
gis, quod aliud esse poterit quàm sacratissimi Christi co[r]-
poris, cuius vmbram præbuerunt omnia legis antiquę [sa]-
crificia? Martialis in Epistola ad Burdegalens. capit.3. I[p]-
sum, inquit, quem Iudæi crucifixerunt, proponimus [...]
ara sanctificata. Dionysius Areopagita capit.3. Hierarc[h.]
cœlest. Sed & illud, inquit, sacratius intuere, quod in[...]
positis sancto altari venerabilibus signis, per quæ Chr[i]-
stus & signatur & sumitur, adest protinus atque incu[n]-
ctanter sanctorum descriptio. Eapropter Optatus Mil[e]-
uitan. libr.2. in Parmenianum Donatistam, conqueritu[r]
quòd Donatistæ altaria demoliti sint, & calices sangu[i]-
nis Christi portatores confregerint in massas. Qua autei[m]
fronte propitiatorium Christi sacrificium pro nobis o[f]-
ferri volumus? qua eiusdem participes esse expectamus, [si]
proximo non condonauerimus in cordibus nostris, [se]d
contra eum iram reseruemus? An non intelligimus Chri-
stum etiam pro inimicis mortuum esse? Tu oblatione il-
la, quam è substantia tua seu bonis tuis ad altare perfers
quasi certo quodam pignore tete miseris participation[i]
sacrorum mysteriorum, nimirùm vt pro te illa offeran-
tur, quemadmodum tu teipsum tuaque altari obtulist[i].
At verò prospice quo animo, num ab omni iracundia &
odio expurgato ad altare accesseris. Meminerunt Apo-
stoli in Canonibus suis, ad altare deferri solitum oleum
pro luminaribus. Det igitur hic oleum, ille panem, aliu[s]
vinum: offerat & alius suæ messis primitias: eo sanè ani-
mo ducitur, vt altaris & sacrificij particeps fiat. Iam quo-
modo sacrificij, id est, Christi, particeps erit, qui contr[a]
Christi institutionem & exemplum odium contra fratr[em]
suum retinet? Chromatius sermone 2. in Matthæum, cap.
5. Quid enim, inquit, tam gratum Deo, tam necessarium
nostræ saluti, quàm quod Dominus præcepit iram non
retinere pacifico animo ac simplici conscientia Deo mu-
nus offerre, sicut obtulit primus Abel? Et ideò munera
eius suscepta sunt à Deo, Cain reprobata: quia Abel pu-
ra ac simplici mente munera Domino offerebat, Cai[n]
verò aduersus fratrem tenebat in corde. Quapropter [si]
volumus munera nostra Deo placere, excludere iracun-
diam de corde debemus, interficere iracundiam contr[a]
fratrem susceptam, tenere verò pacem fraternam, seruare
charitatem, diligere vnanimitatem, custodire concordiã,
vt placare Dominũ mereamur, qui est benedictus in se-
cula. Verùm fortassis obiicies, illum quem offenderis, lõ-
go locorum interuallo à te distare: vnde fiat, vt ad Deum
pergens, institutum munus deseras. Respondet Augusti-
nus libr.1. de sermone Domini in monte, capit.21. saltem
apud te statuere oportere, quòd statim atque illius adeũdi
commoditas sese offeret, cũ illo reconcilieris. Non enim,
inquit, diutiùs differri potest, cùm munus tuum relinque-
re ante altare iubearis. Si ergo de absente, &, quod fieri
potest, etiam trans mare constituto, aliquid tale venerit
in mentem, absurdum est ante altare munus relinquen-
dum, quod post terras & maria peterrata offeras Deo. Et
ideò prorsus intrò ad spiritualia refugere cogimur, vt hoc
quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Chrys.
hom.11. Oper. imperf. in Matthæum. Sed fortè dicis, in-
quit, Ecce ego volo reconciliari: sed dic mihi, quomodo
reconciliabor? Qualis præcessit offensio, talis debet se-
qui reconciliatio. Si cogitatu offendisti, cogitatu recon-
ciliare. Si verbis offendisti, verbis reconciliare. Omne
enim peccatum quo modo committitur eo modo & pœ-
nitetur; vtputà cogitasti malè facere alicui Christiano,
non potes munus tuum offerre ante Deum, quia habes
in corde tuo nocendi propositum. Recogita benè quod
cogitaueras malè, & pœnituisti. Nam cogitationis pecca-
tum cõtraria cogitatione dissoluitur. Et paulò pòst: Quo-
niam autem verborum satisfactione dissoluitur, testis est

Aaron. Cum enim detraxisset Mosi, vadens, verbis rogauit eum, dicens. Rogo, Domine, ne referas in nos peccatum hoc, quia ignorauimus quòd peccauimus in te. Si autem operis aliquid ostendisti, puta alicuius pecuniam fraude, aut rem aliquam per violentiam abstulisti, redde ei quæ abstulisti, & pœnituisti. Quoniam autem abstractæ rei peccatum rerum compensatione dissoluitur, testis est Zachæus, dicens: Domine, quæcunque fraude abstuli, reddo in quadruplum. Si autem rem quidem alicuius non tuleris, sed furiè castigaueris hominem impotentem iniustè, dona ei aliquid pro iniuria dignum. Sic scriptum est in lege, Exod. 21. Si percusseris seruum tuum, & fregeris illi dentem, dimitte illum liberum. Secundum hoc intelligendum est, etsi castigaueris aliquem, iniuriæ peccatum beneficio esse dissoluendum. Alioqui nisi quem factis læsisti, factis placandus est, sine causa oras ad Dominum, sine causa eleemosynas facis de rebus, quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad Deũ, & alter aduersus te interpellet Deum? Et si ad istius orationem vult tibi Deus misericordiam facere, illius interpellatio non permittit. Melius est, vt etsi nemini prodes, nemini noceas, quàm vt alios spolies, alios vestias. Idem libro 1. de compũctione cordis. Iubet ergo Dominus relinqui donum ante altare, & priùs reconciliari fratri: vt ex hoc discamus, quia si nec illo tempore, quo ad ministerium Dei videamur accedere, reconciliationem dissimulari, ac differri non patitur Deus: quanto magis curari hoc in aliis temporibus iubet? Nos verò imaginẽ quidem colimus præcepti, veritatem verò ipsam virtutemque negligimus. Nam osculum pacis porrigere tempore quo munera offerũtur, in vsu est: sed vereor ne fortè plurima ex nobis labiis tantũmodò faciant, cùm Christus pacẽ non ex ore, sed ex corde desideret, & affectu velit proximum salutari, non labiis. Si enim pax non habetur in corde, quasi in scena res agi videtur & ludo: vnde per hęc exacerbari Deus credendus est potiùs, quàm placari. Puritas enim & veritas est, quæ placent in conspectu Dei: respuit autem & odit omne quod simulatur & fingitur. Et hæc agimus homines, quibus neque irasci, nec inimicos habere permittitur: aut si fortè irasci accidat, mandatur vt sub die vel iracundias nostras, vel inimicitias finiamus. Ita non solùm nobis præcipitur vt si quem offenderimus, ipsi primùm satisfaciamus, illum placemus, & ei reconciliemur, antequàm aliquid ad altare offeramus: & ad eum pedibus corporis, si non longè distet, aut saltem pedibus mentis, desiderio atque proposito ei satisfacere statuamus: sed & monemur, vt si quidem ipsi aliquid aduersus fratrem habeamus, id est, ab eo læsi fuerimus, in cordibus nostris dimittamus ei. Quod etiam explicat in reformatione præcepti de diligendo proximo. Præueniendus est enim inimicus, & ad mentem, si fieri potest, reducendus est. *Et tunc veniens*, id est, locabiter rediens, vel intentionem tuam ad id quod cœperas, reuocans: *offeres munus tuum* id est, inchoatum Dei obsequiũ, oblationem corporalem, quam das Deo, vel eius ministris: non quòd ea Deus indigeat, sed in signũ quòd omnia bona tua à Deo receperis: secundum quod Dauid testatur, Tua Domine sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: aut, vt particeps efficiaris incruẽti Christi corporis sacrificii. Vel *offeres munus* spirituale, deuotam orationem, laudes, gratiarum actionem, *ad altare* spirituale animæ tuæ: aut si quidẽ corporalis oblatio fiat, in altare templi materialis. Ita nemini licebit aut in precibus exaudiri, nisi fratri dimittat, & reconcilietur: minùs verò ad sanctum altare accedere, nisi idem fecerit. Hinc scilicet & olim à Diaconis, interim dum sacrosancta Leiturgia seu Missa celebrabatur, acclamatum fuisse scribit Basilius & Chrysostom. in Leiturgiis, Ne quis aduersus aliquem. Ab omni siquidem odio & praua voluntate purum esse oportet eum, qui ad altare accesserit. *Esto consentiens aduersario tuo cito, dũ es in via cum eo: ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Hic primum requirẽdum est, quis ille sit aduersarius, quæ via, quis iudex, quis minister, quis carcer, quis quadrans: nimirùm sine eorum cognitione, sententia ista facilè intelligi non potest. Fuerũt olim qui diabolum per aduersarium intelligi existimarent: vnde factum est, vt & Gnostici huius opinionis existimarent per singulos quosque libidinis gradus, & carni, & diabolo interim dum hic viuimus, satisfaciendum esse. Epiphanius lib. 1. tom. 2. in hæresi 27. hęc de Carpocratiçis scribit. Quid enim aliud, inquit, quàm omnem nefandam ac scelestam actionem, quam neque fas est ore proferre, hi perpetrant? Et omnem speciem virilis coïtus, & libidinosæ ad mulieres consuetudinis, in singulis corporis mẽbris, incantationẽsque ac veneficia, & idololatrias perficientes? Et hoc esse dicunt operationem redditionis debitorum in corpore, ad hoc vt non ampliùs accusentur, neque opus aliquod actionis ab ipsis exigatur: & hac de causa animam non aduersari post discessum hinc, ac rursum in transitum in aliud corpus procedere. Ita enim habent ipsorum libri, vt si quis prudentia præditus legat, admiretur & stupeat, ac credat: qui hæc sic ab hominibus fiant, non solùm qui ciuitatem nobiscum inhabitant, sed etiam his qui cũ bestiis, & similibus bestiis & pecoribus, ferme dixerim, quæ canes ac sues faciunt, facere audent. Aiũt enim: Oportet penitus his omnibus vti, vt ne egressæ animæ aliquo opere relicto, ea de causa reuertantur in corpus rursus, admittebant enim transmigrationem animarum à corporibus in alia corpora, statim atque è corporibus suis emigrantes, iudici oblatæ fuissent, ad faciendum ea quæ non fecerunt. Et hoc est, inquiunt, quod *Iesus* in Euangelio dixit per parabolam: *Sis beneuolus aduersario tuo, dum fueris in via cum ipso, & da operam, vt ab ipso liberteris, ne fortè aduersarius tradat te iudici, & iudex ministro, & minister coniiciat te in carcerem. Amen Amen dico tibi, non exibis illinc, donec extremum persolueris quadrantem.* Fabulã porrò quandam confingunt iidem ad parabolæ huius interpretationem: & aduersarium aiunt esse vnum ex Angelis qui mundum fecerunt, & ad hoc ipsum subornatũ esse, vt adducat animas ad iudicem, quæ hinc de corporibus exeunt: illinc verò redarguuntur, quòd non fecerunt omnem operam atque actionem: dari autem ipsas in principe ministro. Esse autem ministrum Angelũ, ministrãtem iudici mundi opifici, in hoc vt ferat rursus animas, & in diuersa corpora cõcludat. Esse autem hunc aduersarium, quem diximus dixisse Dominum in Euangelio, quem sanè ipsi vnum Angelum de mundi opificibus esse aiunt, nomen Abeli habentem. Carcerem enim dicunt esse corpus: extremum autem quadrantem volunt esse transitũ ad alia corpora, & in singula præsentia perficere extremam opinionem, & nihil ampliùs relinqui ac restare ad nefarium quicquam faciendum. Oportet enim, inquiunt, velut diximus, omnibus prætergressis, ac singulatim perpetratis, liberatam redire ad supremum illum ignotum, trãsgressam mundi opifices & opificem. Dicũt autem rursus, quòd oportet animas vel in vna præsenti transitus ad corpora omnibus peractis, de cætero rursum liberatas abire. Si verò non in vna præsentia peregerunt per singulas præsentias transitum ad alia corpora, paulatim peracta vniuscuiusque nefarii opera operari one, cætero liberari. Quin & rursus dicunt: Dignis hæc censere dignamur, quo faciant ea quę videntur esse mala. Non sunt autem natura mala, vt edocti liberentur. Hæc Epiphanius transcripsit ex Irenæi lib. 1. cap. 24. Cæterùm quis existimet nos huic aduersario diabolo beneuolos esse debere? Nam, vt scribit Hieronymus, Pro eo quod nos habemus in Latinis codicibus Consentiens, in Græco scriptum est εὐνοῶν, quod interpretatur Beneuolus & benignus. Hoc etiam obseruauit Ambrosius in cap. 12. Luc. Quis enim si Satanæ benè velit, eique benignus sit, non etiam eius desideria perficiat? Quæ autẽ conuentio Christi ad Belial? luci ad tenebras? cui nimirùm ab ipso baptismate renunciauimus. Gregorius Nazanzenus Orat. in nonam Dominicam. Ita, inquit, aduersus serpentem sol in vtere, ob quem excidisti. Nam & ille, vt scribit Petrus, aduersarius noster diabolus, tanquam leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret. Non est igitur quod aut Carpocratiani, aut sortilegi, & quicunque dæmonicis

Marginalia: Idem. — Basil. Chrysost. — Epipha. — *Carpocratianorum blasphema huius sententiæ interpretatio.* — *Horrenda somnia.* — [illegible] *ferum.* — Irenæus. — 1. *Non [illegible] [illegible] diabolo.* — Hieron. Ambros. — Greg. Naz.

arribus

attribus vtuntur, hac sententia aburi possint, quasi cum
diabolo pactum aliquod inire valeant. Non sunt igitur
audiendi hi, qui aduersarium diabolum interpretantur:
&, vt scribit Hieronymus in Matthæum, volunt à Salua-
tore præcipi, vt dum in potestate nostra est, simus bene-
uoli erga diabolum, qui est inimicus & vltor: nec facia-
mus eum pœnas sustinere pro nobis. Cùm enim ipse vi-
tiorum incentiua suppeditaret, & nobis etiam voluntate
peccantibus, si consenserimus ei vitia suggerenti, pro no-
bis quoque esse torquendum. Et dicunt, beneuolum es-
se vnumquemque sanctorum aduersario suo, si eum nunc
faciat pro se sustinere tormenta. Augustinus lib. 1. de ser-
mone Domini in monte, cap. 25. Sed neque, inquit, be-
neuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi dum bene-
uolentia ibi amicitia: neque quispiam dixerit amicitiam
cum diabolo esse faciendam. Neque concordare cum illo
expedit, cui semel renunciando bellum indiximus, & quo
victo coronabimur. Neque consentire illi iam oportet,
cui si nunquam cõsensissemus, nunquam in istas incidis-
semus miserias. Fuerunt verò qui per aduersarium, carnẽ
intelligerent: quia caro concupiscit aduersus spiritum, &
spiritus aduersus carnem, cum qua tamen conuenire de-
beamus & consentire: quia nemo vnquam carnem odit,
sed nutrit & fouet eam, quemadmodum Christus Eccle-
siam. Verùm hæc nostra in carnem beneuolentia non eò
tendit, vt carni consentiamus, cùm scriptum sit, Si secũ-
dum carnem vixeritis, moriemini. Et rursus: Desideria
carnis non perficiatis. Sed beneuolentia hæc intelligitur
ita ferri in carnem, quomodo patres in filios, magistri in
discipulos, Christus in Ecclesiam fertur, vt eam emendet
& corrigat. Augustinus quoque hoc obseruat. Magis
enim, inquit, peccatores amant carnem suam, concordãt
cum ea, consentiunt ei: qui verò eam seruituti subiiciunt
non ipsi ei consentiunt, sed hanc sibi consentire cogunt.
Notat & quorundam fuisse sentẽtiam, vt beneuoli simus
Deo, & cum illo consentiamus per pœnitentiam & me-
liorem vitam, quem nobis aduersarium constituimus.
Quibus enim, inquit, resistit, rectè dicitur eorum aduer-
sarius. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat
gratiam, Iac. 4. Et initium peccati superbia: initium autẽ
superbiæ hominis apostatare à Deo. Ecclesiast. 10. Et A-
postol. dicit, Rom. 5. Si enim cùm inimici essemus, recõ-
ciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis re-
conciliati salui erimus in vita ipsius. Ex quo intelligi po-
test, nullam naturam malam inimicam Deo esse: quãdo-
quidem & ipsi reconciliantur qui inimici fuerunt. Quis-
quis ergo in hac via, id est, in hac vita, non fuerit Deo re-
conciliatus per mortem filij eius, tradetur iudici ab illo:
quia pater non iudicat quenquam, Ioan. 5. sed omne iu-
dicium dedit filio. Atque ita cætera quæ in hoc capitulo
scripta sunt, consequuntur, de quibus iam tractauimus.
Vnum enim solum est, quod huic intellectui difficulta-
tem facit, quomodo possit rectè dici in via non esse cum
Deo, si hoc loco ipse accipiendus est aduersarius impio-
rum, cui iubemur citò recõciliari: nisi fortè quia ipse vbi-
que est, nos autem cùm in hac vita simus, cum illo itaque
sumus. Psalm. 138. Si ascendero in cœlum, inquit, tu illic
es. si descendero in infernum, ades. Si recipiam pennas
meas in rectum, & habitabo in nouissimo maris. Etenim
illuc manus tua deducet me, & cõtinebit me dextera tua.
Aut si non placet impios dici esse cum Deo, quanquam
nusquam non præstò sit Deus: quemadmodum dicimus
cæcos esse cum luce, tametsi oculos eorum lux circumfun-
dat: vnum reliquum est, vt hîc aduersarium præceptum
Dei esse intelligamus. Chromat. sermone 2. in Matthæum
cap. 5. eodem argumento, quo Deum aduersarium dicere
possumus, Spiritum sanctum hîc à quibusdam interpreta-
ri scribit: Quia, inquit, aduersatur vitiis & desideriis car-
nis, secundũ quod Apostolus manifestat, dicendo ad Ga-
lat. 5. Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spi-
ritus aduersus carnem. Hæc sibi inuicem aduersantur, vt
non quæcunque vultis, illa faciatis. Spiritus enim cœle-
stis desiderat, caro terrena cõcupiscit. Spiritus donis spi-
ritualibus gaudet, caro vitiis corporalibus oblectatur.
Vnde & Apostolus ait, Ephes. 1. Nolite contristare Spi-
ritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redempti[o]-
nis. Huic, credo, aduersario peccati & erroris huo.a[n]
suadẽti quæ iusta & sancta sunt, in omnibus obedire no
Dominus præcepit, dum cum illo sumus in via, id est,
comitatu vitæ præsentis, vt æternam pacem & perpet[u]
societatem cum eo habere possimus. Verùm si quis vol[ũ]
tari Spiritus sancti dicto non audiens, & contrarius ext[i]-
terit non dubium est huiusmodi hominem post excessu[m]
vitæ, Dei filio, qui iudex viuorum ac mortuorum est, o[f]-
ferendum, à quo tradetur ministro, id est, Angelo tormẽ-
torum, mittendus in carcerem gehennæ. Vnde non d[i]-
mittetur, nisi etiam nouissimum quadrantem reddat, [i]
est, omnem pœnam debiti, etiam vsque ad nouissimu[m]
peccatum exoluat. Fulgentius lib. 2. de peccator. remissi[o]-
nib. capit. 4. verbum Dei nomine aduersarij intelligit. S[i]
quidem, inquit, aduersarium sibi facit bonum Dei verbũ
quãdiu illa facit quæ diuinus sermo prohibet. Cui dicitu[r]
Psalm. 49. Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti serm[o]-
nes meos post te. Huic sermoni diuino si quis in via, ho[c]
est. si quis in hac vita citò consentiens non fuerit, missu[s]
in carcerẽ, ignis æterni vltrà requiem non habebit. Bonu[s]
enim aduersarius iste, qui salubri aduersitate iugiter in-
stat, vt à nobis aduersitatem mortiferæ iniquitatis expel-
lat. Hinc est quòd nos in alio loco scriptura diuina, vt ce-
leriter conuertamur, hortatur, ne tarditas mortifera per-
ditionem differenti pariat, non salutem. Ait igitur: N[e]
tardaueris conuerti ad Deum, & ne differas de die in di[ẽ]
ne subitò veniat ira eius, & in tempore vindictæ disper-
det te. Ostendit vtique sermo Dei diuinus, qui cùm vin-
dictæ tempus aduenerit, non iam conuersio malum puni-
tionis subtrahet, sed ira vindex debita condemnatione di-
sperdet. Illud enim tempus non erit remissionis, sed retri-
butionis, nec indulgentiæ, sed vindictæ. Hanc interpre-
tationẽ sequitur Augustinus, per Aduersarium, Dei mã-
data & præcepta intelligens. Quid enim, inquit, libr. [1]
de serm. Domini in monte, cap. 22. sic aduersatur peccar[e]
volentibus, quàm præceptum Dei id est, lex eius, & scri-
ptura diuina, quæ data est nobis ad hanc vitam, vt sit no-
biscum in via, cui non oportet contradicere, ne nos tra-
dat iudici, sed ei oportet consentire citò? Non enim quis-
quam nouit quando de hac vita exeat. Quis autem con-
sentit scripturæ diuinæ, nisi qui legit & audit, & piè de-
ferens ei culmen authoritatis, vt quod intelligit, nõ pro-
pter hoc oderit, quòd peccatis suis aduersari sentit, sed ma-
gis diligat correptionem suam, & gaudeat quòd moribu[s]
suis, donec sanentur, non parcatur? Quod verò aut obscu-
rum, aut absurdum illi sonat, non inde concitet contra-
dictionum certamina, sed oret vt intelligat: beneuolen-
tiam tamen & reuerentiam tantæ authoritati exhibendã
esse meminerit. Si quis hoc faciat, nisi quisquis ad testa-
mentum patris aperiendum & cognoscendum, non litiũ
murmuratione acerbus, sed pietate miris accesserit. Ide[m]
lib. 2. Quæstion. noui & vet. Testam. quæst. 23. Dominus
ergo, inquit, peccatorem alloquitur, vt consentiat man-
datis, quæ illum inobedientem condemnant, vt subiicia[t]
se voluntati eorum, fiat ex inimico amicus: quia & con-
temptor legis, inimicus est eius: voluntati enim eius re-
sistit. Ideóque hortatur peccatorem, vt benè agendo re-
cõciliet sibi legem, ne in die iudicij accuset eum apud iu-
dicem, & condemnatus pœnas det spretæ legis. Omni[s]
enim, inquit, qui malè vult agere, disciplina dominic[a]
inimica videtur: cui nisi consenserit, mittetur in gehen-
nam, diabolo, qui verè inimicus humani generis est, præ-
paratã. Athanasius lib. Quæstionum ad Antiochum prin-
cipem, quæst. 6. Dicitur etiam, inquit, conscientia aduer-
sarius. Nã occultè nos in corde nostro redarguit, coërcet [à]
malo: & si simus inobedientes, tandem nos ad Dei tri-
bunal sistit, vbi & pœnas dabimus tum enormium pecca-
catorum, tum etiam leuium & minimorum. Orig. ho. 35
in Luc. & post Origenem Ambrosius libr. 7. in Luc. c. 59
per aduersarium, diabolum intelligunt: sed longè ali[o]
sensu, quàm eo quem assignauimus. Nec enim cum ill[o]
conuenire nos oportere scribunt, vt sequamur affectum
illius: sed vt pactionibus stemus. quas in baptismo ini[i]-
mus, cùm illi & angelis eius abrenũciaremus. Et ille qui

Hierony.

August.

2. Non consentire carni.

August.

3. An Deus adversarius sit.

Chromat.

4. An spiritus sanctus adversarius sit.

dem aduersarius noster nobiscum est in via, quoniam & nos non solum Angelus bonus, sed & malus comitatur, quamdiu in hac vita sumus, vt scribit Origenes. Maxima autem ratio, quæ eos impulit vt per aduersarium, diabolum interpretarentur, desumpta est ex Lucæ cōtextu, cap. 12. vbi hæc leguntur; *Cum vadis cum aduersario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo: ne forte trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Siquidem videntur hæc quodammodo opponi sententiæ quam profert Matthæus, cum in vna moneamur consentire cum aduersario, aut ei beneuolos esse: in altera doceamur ita facere, vt ab eo liberemur. quod duobus modis potest intelligi. Primò quidem, ne eius voluntatem sequamur, sed in omnibus nobis ab insidiis eius caueamus, & sic ab eo liberemur, ne fortè rapiat tanquam leo animas nostras, & non sit qui eripiat: vnde & ipse argumētum sumat accusandi nos apud iudicem Deum. Secundo modo, vt liberemur ab eo, id est, ab accusationibus eius: & ita consentiamus ei, non iuxta voluntatem ipsius, sed secundum pacta quæ diximus. Hieronymus lib. 1. Commentar. in Matthæum, hanc interpretationem ita explicat. Quidam, inquit, subtiliùs disserunt, in baptismate singulos pactum inire cum diabolo, & dicere. 1. Ioā. 5. Renuncio tibi diabole, & pompæ tuæ, & vitiis tuis, & mundo tuo, qui in maligno positus est. Si ergo seruauerimus pactum, beneuoli & consentientes sumus aduersario nostro, & nequaquam in carcerē concludēdi. Sin verò quicquam transgressi fuerimus eorū quæ diabolo spoponderamus, trademur iudici ac ministro, & mittemur in carcerem, & non exibimus ex eo, donec reddamus nouissimum quadrātem. Tertullian. lib. de anima, cap. ad Carpocratis opinionem, eādem interpretationem examinat, ita tamen vt & de alia dicat, secūdum quam homines pro aduersariis sumuntur: nimirùm vt illis quantumuis aduersariis simus beneuoli & liberemur ab accusatione illorum, quæ apud Deum fieri posset: quasi non in omnibus via charitatis illorum salutem quæsierimus, & cōtenderimus illos & Deo & nobis reconciliare. Obiicit tamē Chromatius serm. 2. in cap. 5. Matth. Quid si aliquis è fratribus ob causam fidei aduersarius existat? Numquid perfidiæ ipsius consensus accommodandus est, ne cum tali religiosa discordia maneat? Habemus aduersarios & Gētiles, qui fidei nostræ aduersantur, qui nos interdum tempore persecutionis ad nefanda sacrificia cogunt. Nūquid & propter huiusmodi aduersarios hoc agendum est quēadmodum voluntati ipsorum consensum sacrilegum cōmodemus, ne inimici permaneāt? quorum sacrilegæ persuasioni non modò consentiendum non est, verumetiam inuicta fide resistendum. Verumtamen facilis est huic responsio, quòd Ethnicis etiam hominibus beneuoli esse possumus sine Dei & nostræ conscientię dispendio, & ita ab illis liberari, si omnibus modis salua pietate & religione ostendamus nos eis benè velle, nec alio quàm charitatis impulsu constanter nos religionem Christianam affirmare. Sic enim, vt admonet Tertullianus lib. de anima, & Hieronym. in Matth. obseruabimus ea quæ Christus de diligendis inimicis præcepit, dicens: Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus & calumniantibus, orate pro his qui oderunt vos. Tertullian. ad Carpocratis opinionem, lib. de anima. Hoc enim, inquit, temperat totam allegoriam Domini certis interpretationibus relucentem, & primò quidem simpliciter intelligendam. Nam Ethnicus homo aduersarius noster est, incedens in eadem via vitæ communis. Cæterum oportebat nos de mundo exire, si cum illis conuersari non liceret. Huic ergo bonum animū pręstes iubet. Diligite enim inimicos vestros, inquit, Luc. 6. & orate pro maledicentibus vos, ne aliquo commercio negotiorū iniuria prouocatus abstrahat te ad suum iudicem, & in custodiam delegatus, ad exsolutionem totius debiti arcteris. Tunc si in diabolum transfertur aduersarij mentio ex obseruatione comitāte, cum illo quoque moneris eam inire concordiā, quæ deputetur ex fidei conuentione: pactus es enim renunciare ipsi, & pompæ, & angelis eius. Conuenit inter vos de isto. Hęc erit amicitia obseruatione sponsionis, ne quid eius postea resumas, ex his quæ ei ierasti, quæ illi reddidisti, ne te vt fraudatorem, vt pacti transgressorem iudici Deo obiiciat (sicut eum legimus alibi sanctorum criminatorem, & de ipso etiam nomine diaboli delatorē) & iudex te tradat angelo executionis, & ille te in carcerem mandet infernum, vnde non dimittaris, nisi modicum quoque delicto mora resurrectionis expēso. Quid his sensibus aptius? quid his interpretationibus verius? Hieronym. in Matth. Cùm hæc manifesta sit & consequens intelligentia, plerique arbitrantur de carne dictum & anima, vel de anima & spiritu: quod penitus non stat. Quomodo enim aut caro mittēda erit in carcerem, si anima non consenserit, nec quicquam possit caro facere nisi quod animus imperauerit: aut spiritus sanctus habitans in nobis, vel carnem vel animam repugnantes iudici tradere, cum ipse sit iudex? Quòd si penitiùs Christi verba expendamus, videbimus omnem quęstionem resolui, quę de aduersario mouetur, cum priùs dixerit. *Si frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, & reconciliare prius fratri tuo.* His enim verbis designauit aduersarium fratrem esse, nimirùm fidelem & Christianum, sed qui nos læserit, & in aliquibus offenderit, aut quem nos ipsi læserimus & offenderimus, cui satisfaciendum sit in hoc seculo, ne Dei iudicium in hoc seculo incurramus. Chrysostomus hom. 16. Operis perfecti in Matth. Idem etiam hom. 11. Oper. imperf. concludit. Siquidem (ait in Opere imperfecto) festinat Dominus, vt ad amicitiam festinemus inimicorum nostrorum, quamdiu viuimus in hac vita. Vita enim omnium hominum communis est, ista vita carnalis, per quam omnes homines transeunt boni & mali: sciēs quam periculosum est, si vous ex inimicis pace non facta fuerit mortuus. Nam postea, etsi voluerit pacem facere, nō possunt cùm fuerint separati. Si autem quamdiu in via huius vitæ es, non feceris pacem cum aduersario quem læsisti, sed si peruerso in aduersarium animo per mortē ieris ante iudicem Christum, tradet te Christo, conuincens te reū in iudicio eius, & iudex tradet te ministro, id est, angelo pœnarum crudeli, & ille mittet te in carcerem gehennæ. Et qui in hoc seculo, si pacem fecisses, etiā grauissimi operis poteras accipere indulgentiam, sicut scriptum est, Charitas operit multitudinem peccatorum: si semel condemnatus fueris missus in carcerem, iam non solùm de grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso, quod locutus es: id est, si Racha alicui dixisti, pro eo sunt exigenda à te supplicia. Tradet enim te iudici aduersarius tuus, etsi te priùs rogauerit ille. Dicit enim Salomō Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ci[ba] illum: hoc enim faciens congeres carbones ignis super caput ipsius. Congerere autem carbones ignis quid est aliud nisi magis reū facere ante Deum? Si ergo quis benefacit inimico, magis illum reum facit ante Deum: consequenter & qui priùs rogat inimicum suum, reum illum facit ante Deum. Porrò quemcūque aduersariū intelligamus, semper via ista, de qua agitur, præsens vita intelligitur: qua elapsa, iudicium, & eorum quæ in hoc corpore egerimus, examen consequatur. In eam sententiam nos & ipse verborum Christi contextus, & Patrum omnium interpretatio deducit. Iudex autem Dominus Christus est, ad quem trahit nos propria conscientia, proprium peccatum, ipse etiam accusator fratrum nostrorum diabolus, ipsa nostra in fratres insolentia, quia

–sequitur sua pœna nocentem.

Origenes hom. 35. in Luc. Quis, inquit, putas iste iudex est? Ego nescio alium iudicem, nisi Dominum meum Iesum Christum: de quo alibi dicitur, Matth. 25. Et statuet oues à dextris, hœdos autem a sinistris. Et iterum: Q[ui] confessus fuerit me, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo eum coram patre meo qui in cœlis est. Ambrosius lib. 7. in Luc. capit. 59. Hunc magistratum, inquit, tibi & iudicem monstrat, qui monstrauit & accusatorem, & ostendit quando sit reuelandus. Rom. 2. In die, inquit, qua iudicabit Deus occulta hominum secundum E[u]angelium meum per Iesum Christum Dominum nostrum. Hic igitur est iudex Iesus Christus, per quē omnia

occulta

7. Quomodo cōsentire possimus diabolo ex primo pacto.

Diabolus accusator. Hieron.

Tertull.

Chromat.

8. An Christianus infideli aduersario cōsentire debeat aut possit, & quomodo.

Hieron.

Tertull.

Hierony.

9. Aduersarius [quis] est, & [quom]odo.

Chrysost.

Via ista quæ

Origenes. Iudex quis

Ambros.

occulta redarguuntur, & improbi operis pœna mandatur. Vis scire Christum esse iudicem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipsum interroga: immò ipsum lege in Euangelio dicentem, Matth. 22. Tollite, & mittite illum in tenebras exteriores. Exactores suos quoque ipse monstrauit alio loco, vbi dicit Matth. 13. Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminū ignis: ibi erit fletus & stridor dentium.

Exactor quis.

Superest nunc vt intelligamus, quid sibi velit figura quadrantis. Et videtur visualis rei expressum nomine, intellectus spiritalis arcanum. Nam sicut qui pecuniam soluunt, debitum reddunt, nec priùs euacuatur fœnoris nomen, quàm totius sortis ad nummum vsque quocunque solutionis genere quantitas vniuersa soluatur: sic compensatione charitatis actuumque reliquorum vel satisfactione, quæcunque peccati pœna dissoluitur. Non otiosum enim, quia non æra, sicut alibi dixit, non assem, non denarium, sed quadrantem hoc posuit loco. Quadrantaria enim permutatio, velut quædam est compensatio, cùm aliud redditur, & aliud significatur solutum. Ita & hîc aut pretio charitatis redimitur iniuria, aut iniuriæ æstimatione pœna laxatur. Quadrantem autem in balneis dare solere reminiscimur, cuius oblatione vt vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit abluendi: quia vniuscuiusque peccatum supradictæ genere conditionis eluitur, eum tamdiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat. Hæc si quis expendat, intelliget ita eorum omnium, quæ hîc fecerimus, rationem esse reddendam, vt ne minimum quidem peccatum, quod hic per pœnitentiam elutum non fuerit, Deus postmodùm inultum esse sinat. Ita & pro qualitate criminum, erit & plagarum modus.

Quis quadrans.

Augustinus tom. 10. serm. 41. de sanctis. Illi enim, inquit, qui capitalia crimina committunt, si quamdiu viuunt, ea remittere pœnitentiæ medicamentis noluerint, ad illum ignem (de quo dicit Apostol. 1. Cor. 3. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem) sicut iam dictum est venire non poterunt, sed magis illam duram & irreuocabilem sententiam audituri sunt Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et ideò qui ab ista perpetua pœna, & ab illo purgatorio igne desiderant liberari, crimina capitalia non admittāt, aut si iam commiserunt, fructuosam agant pœnitentiam. & illa parua vel quotidiana peccata bonis operibus redimere non desistant.

August. Purgatorij probatio.

Idem libr. 21. de ciuit. Dei, capit. 13. Et temporarias quidem pœnas, inquit, alij in hac vita tātùm, alij post mortem, alij & nunc & tunc, verumtamen ante iudicium illud seuerissimum nouissimúmque patiuntur. Non autem omnes veniūt in sempiternas pœnas, quæ post illud iudiciū his sunt futuræ, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto non remittitur, remitti dicitur in futuro seculo, id est, ne futuri sæculi æterno supplicio puniantur. Ideò Christus nouissimi etiam quadrantis meminit, id est, modici cuiusque delicti: propter quod etsi æternaliter damnari diuina nos iustitia prohibeat, puniri tamē & mulctari præcipit, donec mulcta & pœna illa quadranti respondeat.

Idem Aug.

Tertullian. libr. de anima, cap. vlt. In summa, inquit, carcerem illum, quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur. Nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos, salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque.

Tertull.

Origenes hom. 35. in Luc. Verùm debeo, inquit, aliquod de scripturis adferre testimonium super damno, mulctàque pecuniæ. Alius damnum sustinet quingentorum denariorum, & debet eos, alius quinquaginta denariis condemnatur: quæ summa ambobus à creditore conceditur. Porrò alius, sicut scriptura dicit Matth. 18. Oblatus est ei vnus qui debebat decē milia talentorū, decem millibus talentorū condemnatur. Et quid me necesse est plura persequi? Vnusquisque pro qualitate & quātitate peccati, diuersam mulctæ sententiam expendit. Si paruum est quod peccat, teruncii damno minuti, vt scripsit Lucas: vt verò Matth. quadrantis. Verumtamen etiam necesse est hoc ipsum, quod extitisti debitor, soluere. Nō enim inde exibis, nisi & minima quæque persolueris. Qui verò fidelis est, nullo damno percutitur, sed quotidie ditatur. Totus enim mundus diuitiarum eius est. Infidelis autem nec obolum habet. Alius damnatur denario, alius mna, alius talento. Et quæsitor huius negotij, qui mensuras vniuersorum nouerit peccatorum. Hoc delictum talento condemnatur, illud peccatum mulctam istiusmodi meretur. Scriptum est enim: Cùm autem cœpisset facere rationem. Supputanda est omnibus nobis gratia. Nō est aliud tempus faciendæ rationis, nisi tempus iudicij, quando liquidò cognoscetur quid nobis creditum est, & quid lucri, quidue detrimenti fecerimus, quis nostrū acceperit mnam, quis vnum talentum, quis duo, quis quinque. Matth. 25. Necesse non est plura indicare, cum hoc in commune dixisse sufficiat, reddituros nos esse rationē: & si debitores inuenti fuerimus, trahi ad iudicem, & à iudice exactori tradi.

Origenes. Peccata & eorum pœna nomine talentorum, dragmarum, denariorū, quadrantum.

Et quibusdam interiectis: Quæ lex est, inquit, carceris istius? Non egredior ex eo, neque me exactor patitur exire, nisi debitum omne persoluero. Nō habet exactor potestatem vt mihi saltem quadrātem, vel minimam portionem valeat concedere: vnus est, qui debitoribus non habentibus vnde persoluant, potest cōcedere. Accessit itaque ad eum vnus, qui debebat quingentos denarios, & alius quinquaginta. & cùm non haberēt vnde redderent, ambobus donauit, Luc. 7. Qui donauit, dominus est: iste verò qui exactor est, non est dominus, sed à domino ad exigenda debita præpositus. Non fuisti dignus vt tibi quingenti, siue quinquaginta denarij donarentur, nec audire meruisti, Dimissa sunt tibi delicta tua: sed mitteris in carcerem, & ibi exigeris per laborem & opera, siue per pœnas atque supplicia: & no inde exies, nisi reddideris quadrantem, vel nouissimum minutum, quod Græcè tenue dici potest. Peccata autem nostra pinguia sunt. Scribitur enim: Incrassatum est enim cor populi huius. Aut comparatione peccatum dicitur tenue atque subtile. Beatus est igitur primùm qui non peccat: secundò, vt in collatione aliquis saltem tenue peccatū habeat. Et inter ipsa quoque tenuia atque subtilia est diuersitas peccatorum. Nisi esset pecunia subtilis, nunquam diceretur, Nō exibis inde, donec reddas nouissimum quadrantem: quomodo sine pecunia diceret nouissimum minutum, hoc est denarius, siue nūmus, siue obolus, vel statera. Quòd si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille qui scribitur Matt. 18. decē millia talētorū debuisse, quāto tempore claudamur in carcere, donec reddamus debitum, non possum manifestè pronunciare. Si enim qui parùm debet, non egreditur, nisi exoluat minutum quadrātem: vtique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum debitum secula numerabuntur.

Idem, Orig.

Ex his cōsequitur, quòd non modò pro grauioribus peccatis æternis, sed & pro leuioribus, id est, pro minuto, & quadrante, temporalibus pœnis fideles afficiantur. Pœnas autem temporales illas, quæ vsque ad nouissimum quadrantem, id est, leuissimum peccatum infliguntur, comparat Ambrosius, vt diximus, purgationi illi, quam quisque in balneis certo nummi pretio requirit: vbi & tamdiu manet, donec lotus & mundus prodeat. Illum ergo, qui pro leuioribus peccatis affligitur, pœna purgat, donec ille purgatus exeat. Et hoc est, quod Christus dicit, Donec persoluat ad nouissimum quadrantem. Illum verò, qui pro grauioribus criminibus torquetur, quandoquidem illorū reatum per pœnitētiam, dum hic viueret, non abstersit, pœna grauior, & ipsa æterna torquebit.

Etiam pro leuioribus peccatis pœnas toleraturi sumus.

Ambros.

Albertus Mag. in Luc. 12. Si in inferno carcer est, inquit, tunc *donec* est inclusiuum, & est idem quod, nunquā exibis inde. Si autem in purgatorio, tunc est exclusiuum, ita quod cùm reddideris, tūc exibis. Ioh. 20. Luce quæ fecit omnia. Minutum autem nouissimum est veniale, vel originale peccatum. Quòd si cum peccatis mortalibus decesserit, in inferno erit, & ratione adiuncti punietur in æternum, quia in inferno nulla est redemptio.

Alb. Mag. Donec, quid significat.

Verum

Verus sensus præcepti, Non mœchaberis, quo non modò factum ipsum, sed & cogitatio, & aspectus prohibetur. De tollendis occasionibus peccati, libello repudij: quodque non liceat post repudiatam vxorem, alteri nubere.

Matth. 5.

Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eã in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. expedit enim tibi, vt pereat vnum mẽbrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scãdalizat te, abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum est autem, Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.

Marc. 9.

Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudũ introire in vitã æternam, quàm duos pedes habentẽ mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum nõ moritur & ignis non extinguitur. Quòd si oculus tuus scãdalizat te, eiice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Luc. 16.

Omnis qui dimittit vxorẽ suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit mœchatur.

Ioan.

Introductio.

QVt saluam esse Rempublicam volunt, cauent ne qua rebus publicis, & quæ communem omnium vtilitatem spectant, fiat iniuria: ne qua communi viæ, ne alueo fluminis, ne fonti communi: quoniam & omnes viæ, aluei, fontisque commoditate vtuntur. Christus verò non ea modò quæ alicuius priuata sunt, sed & quæ vniuscuiusque spectant, reformat. Quid autem ad augendam & stabiliendam Rempub. magis spectat, quàm si proles ciuibus generosa nascatur? Hoc autem quomodo fieri poterit, nisi matrimonio suus honor, & coniugatis positæ à Deo leges seruentur? Has igitur assignat Christus, Ne quis non modo mulierem corrumpat, sed ne quidem in corde suo concupiscat: & proinde omnem à se concupiscentiæ occasionem rescindat: postremò, ne quis libellum repudij ita dari posse putet, vt altera vxor ducatur. Hæc enim nõ vxor, sed pellex erit. *Audistis*, inquit, & per traditionem & viuam vocem accepistis, *quia dictum est* à Deo ipso, seu loquente eum Moyse, seu per tabulas suo digito scriptas præcipiente, *antiquis* illis patribus vestris, qui ex Ægypto egressi sunt, *Non mœchaberis*. Leuit. 20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cũ coniuge proximi sui, morte moriantur, & mœchus & adultera. Idem legitur Deuteronom. 22. Et capit. 23. Non erit meretrix de filiab[*] Israël, nec scortator de filiis Israël. Alber. Magn. in Matth. Nam cùm matrimonium sit coniunctio maris & fœminæ legitima, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: actus prohibitus, qui contra legem matrimonij est, dupliciter matrimonio contrariatur. Legitimæ enim coniunctioni repugnat mœchia, & indiuiduæ vitæ consuetudini repugnat repudium: Ideò vtrumque prohibet. *Ego autem.* cui vt vero legis interpreti, imò velut omnium maximo legislatori, credendum est, de quo & Moyses prædixit: Prophetã suscitabit vobis Deus è fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. *Ego*, inquam, *dico* & præcipio *vobis*: quia (Esa. 52.) Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Heb. 2. Si enim qui dictus est sermo, firmus factus est, & si omnis præuaricatio & inobedientia iustam accepit retributionis mercedem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.* Chrysostomus hom. 17. Oper. perfect. in Matth. Hoc est, inquit, dicere: qui dat operam in venusta corpora curiosius intueri, & decoras aucupari facies, talíq; animam spectaculo, & obscœnos pulchris etiam vultibus oculos affigere. Non enim idcircò Dominus aduenire contentus est, vt solummodò corpus à malis actibus, sed vt priùs animã quoque ab huiusmodi cogitationibus auerteret. Quia enim Sancti spiritus gratiam mente suscepimus, meritò ipsam purificat primam. Et quemadmodum, inquis, possumus a concupiscentia liberari? Maximè quidem, si velimus, etiam ipsam mortificare possibile est, atque à tali prorsus æstu otiosum pectus manere. Hîc enim non omninò generaliter concupiscentiam interimit, sed illam quæ ex formæ decore concipitur. Qui enim studet elegantes facies inspicere, ipse præcipuè fornacem si[...] istius passionis accendit, & captiuam faciens animam, ad opus quoque celeriter abducit. Propterea non dixit, Qui concupiuit ad adulterandum, sed, Qui viderit ad concupiscendum. Et cùm quidem de ira loqueretur, certè quandam peccatum ipsum definitione signauit, dicendo, sine causa. Hic verò non ita, sed ex integro eiusmodi concupiscentiam penitus amputauit. Augustin. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 23. Iustitia ergo minor est, non corporum coniunctione: iustitia verò maior est regni Dei, non mœchari in corde. Multò facilius custodit ne mœchetur in corpore, quisquis non mœchatur in corde. Illud ergo confirmauit qui hoc præcepit: non enim venit legẽ soluere, sed adimplere, Matth. 5. Sanè considerandum est, quòd non dixit, Omnis qui concupiuerit mulierem: sed, qui viderit mulierem ad cõcupiscendum eam: id est, hoc fine & hoc animo attenderit, vt eam concupiscat: quod quidẽ non est titillari delectatione carnis, sed plenè consentire libidini, ita vt non refrænetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit, satietur. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & cõsensione. Suggestio vel per memoriam fit, siue per corporis sensus, cum aliquid videmus aut audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus: quo si frui delectauerit, delectatio illicita refrænanda est: velut cùm ieiunamus, & visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione: sed huic tamen non consentimus, si eam dominãtis rationis iure cohibemus. Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum erit: notum autem Deo in corde nostro, etiamsi facto non innotescat hominibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi à serpente suggestio fiat, id est, à lubrico & volubili, hoc est temporali corporum motu: quia etsi quę talia phantasmata intus versantur in anima, de corpore forinsecus tracta sunt: & si quis occultus pręter istos quinque sensus motusque corporis animum tangit, est etiam ipse temporalis & lubricus: & ideò quantò illabitur occultiùs vt cogitationem contingat, tantò cõuenientiùs serpenti comparatur. Tria ergo hæc, vt dicere cœperam similia sunt illi gestæ rei, quæ in Genesi scripta est, vt quasi à serpente fiat suggestio & quædam suasio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio, in ratione verò tanquam in viro consensio: quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc est de beatissima luce iustitiæ, in mortem homo expellitur, iustissimè omninò. Non enim cogit qui suadet. Et omnes naturæ in ordine suo gradibus suis pulchræ sunt: sed de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur: & ideò si fecerit, siue iusta defensione punitur: nõ enim hoc cõmittit inuitus. Verumtamen delectatio ante consensionẽ vel nulla est, vel tam tenuis est, vt propè nulla sit: cui cõsentire magnum peccatum est, cùm illicita est. Cùm autem quisque consenserit, committit peccatum in corde suo. Si autem etiam in factum processerit, videtur satiari & extingui cupiditas. Sed postea cùm suggestio repetitur, maior accenditur delectatio quæ tamen multò adhuc minor est, quàm illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertitur. Hanc enim vincere difficillimum est: & tamen et[...] consuetudinem, si se quisque non deserat, &

Philo Iudæus.
1.
2.
3.
Alb. Magn.
Adulterium [...] *matrimonio*
Chrysost.
Mens quia [...] purganda.
Hic non dicitur sine causa.
August.
Non modò adulterium, sed & concupiscentia et ad eam affectus prohibetur.
Tribus impletur peccatũ suggestio, delectatione, consensu.
Typus tentationum. Serpens.
Eua. Ratio.
Nemo ad [...] cogitur.
Delectationes [...]

Peccatū triplex.

Christianam militiam non reformidet, illo duce atque adiutore superabit: ac sic in pristinam potestatem atque ordinem, vt vir Christo & mulier viro subiicitur. Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum peruenitur, suggestione, delectatione, & consensione: ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam in tres mortes: vna quasi in domo, id est, cùm in corde consentitur libidini: Altera iam prolata quasi extra portam, cùm in factum procedit assensio: Tertia, cùm in consuetudinis malę tanquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulchro iam putēs. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Euangelium legit, agnoscit. Et fortassè considerat quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cùm alibi dicit, Matt. 9. Puella, tibi dico, surge. Et alibi, Luc. 7. Iuuenis, dico surge. Alibi, Ioan. 11. Infremuit in spiritu, & fleuit: & rursus fremuit: & post, Deinde voce magna exclamauit, Lazare, veni foras. Quapropter nomine mœchantiū, qui hoc capitulo commemorantur, omnem carnalem & libidinem & concupiscentiam oportet intelligi. Quòd si quis requirat, cur potiùs visus quàm aut tactus, aut olfactus, aut alterius sensuum meminerit: respondet Albert. Magnus in Matth. Visus enim, inquit, nunciat formam quæ mouet ad concupiscentiam. Auditus enim non nunciat formam, sed nomen. Et hoc de se nō mouet, sed in quantum est, significans formam quæ mouet. Et ideò non dicit, Qui audierit. Nec dicit, Qui olfecerit: quia olfactus circa mulieres nihil nunciat appetibile. Et similiter gustus. Tactus autem habet delectationē in cooperatione corporali, vel in ipso opere coitus. Sed solus visus nunciat formam pulchritudinis mulieris, quæ mouet libidinē. Huiusmodi autem & alia causa est, quia visus plures differentias repræsentat delectabilium, quàm aliquis aliorum sensuum. Per visum enim videmus colorem, figuram, compositionem membrorum, ornatum vestium, modum incessus, gestus, & multa huiusmodi, quæ omnia mouent concupiscentiā: & hoc non fit per alium aliquem sensum. Adhuc autem quia visus etiam vocatur interior imaginatio, & cogitatio fœminarum: quæ non sunt similia auditui, vel alij sensui. His igitur de causis dicit, *Qui viderit*. Sed incidit quæstio quare potiùs loquitur de viro dicens, *Qui viderit*, quā de muliere dicendo, quæ viderit. Et dicit Chrysost. quòd in hoc ad paria iudicantur vir & mulier, sed propter dignitatem cōplexionis omnis legislator pręcepta dat viris, vt per viros ad mulieres transeant, 1. Cor. 14. Si quid volunt discere, domi viros suos interrogent. Posse tamen dici, quòd tentatio maior est in viro quàm in muliere, licet in muliere resistētia sit minor. Et vbi maior est tentatio, ibi posuit Dominus instructionem, Sic etiam per visum prima peccati incœpit tentatio, Genes. 3. Vidit igitur mulier lignum quod esse pulchrum oculis, aspectuq; delectabile, &c. Dauid vidit quod malè concupiuit, 2. Reg. 11. Quia, sicut dicit Gregorius, nō licet intueri quod non licet concupiscere. *Mulierem*. Ecce tertium, quod non est forma, quæ per se mouet ad concupiscentiam. Et hoc patet: quia statim imaginata forma mulieris, diffunditur calor concupiscentiæ, & laxantur membra ad coitum, siue homo dormiat, siue vigilet. Et dicit Mulieris, & non fœminæ, vel virginis: & hîc sumit eam, secundum quod emollit forma eius in cōcupiscentia. Thren. 3. Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Iob. 31. Pepigi fœdus enim oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. 2. Pet. 2. Oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles. *Iam mœchatus est in corde suo*. Hier. in Matthæum. Inter πάθος καὶ προπάθειαν, inquit, id est, inter passionem & propassionem hoc interest, quòd passio reputatur in vitium: propassio, licet vitij culpam habeat, tamen non tenetur in crimine, Ergo qui viderit mulierē, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si verò consenserit, & de cogitatione affectū fecerit, sicut scriptum est in Dauid, Ps. 72. Transierunt in affectū cordis: de propassione trāsiuit ad passionem, & huic voluntas peccandi non deest, sed occasio. *Qui neque viderit mulierem ad concupiscendum* id est, si aspexerit vt concupiscat, vt facere disponat: iste dicitur rectè mœchari in corde suo. Gregorius Papa lib. 5. Moral. in Iob. capit. 22. Ita docet nos adinstar Iob testa saniem radere, cùm culpam a voluntate & actione mūdauerimus. Quid enim inquit, per testam, nisi vigor districtionis: quid per saniē, nisi fluxus illicitæ cogitationis accipitur? Percussi ergo testa saniem radimus, cum per pullutionem cogitationis illicitæ nosmetipsos asperè diiudicando mūdamus. Potest etiam testa, mortalitatis fragilitas intelligi. Testa ergo saniem mūdare, est mortalitatis cursum fragilitatémq; pēsare, & putredinē miserę delectationis abstergere. Nam dū quisque considerat quam citò caro ad puluerē redeat, festinè superat hoc, quod se de carne intus turpiter impugnat. Cùm ergo ex tēratione praua mēti cogitatio influit, quasi ex vulnere sanies decurrit. Sed citiùs sanies tergitur, si in cōsideratione nostra fragilitas quasi in manu testa teneatur. Neq; enim paruì pendenda sunt, quæ quamuis vsque ad effectum non protrahunt, tamen illicitè in mente versantur. Hinc est, quòd quasi à vulneribus redēptor saniem radere venerat, cùm dicebat Matth. 5. Audistis quia dictū est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quòd si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Sanies itaque tergitur, cū culpa nō solùm ab opere, sed etiā à cogitatione resecatur. Hinc est quòd Hierubaal, cùm a paleis frumenta excuteret, Angelum vidit, Iudic. 6. ad cuius imperium protinus hœdum coxit: quem super petram posuit, & ius carnium desuper effudit: quæ Angelus virga tetigit, eaque ignis exiens de petra consumpsit. Quid enim frumentum virga cædere, nisi rectitudine iudicij à paleis vitiorum, grana virtutum separare? Sed hæc agentibus Angelus apparuit: quia tantò magis Dominus interiora denunciat, quātò se studiosius homines ab interioribus purgant. Qui occidi hœdum præcepit: id est, omnem appetitum carnis nostræ immolari, carnésque supra petram poni, & ius carnium desuper fundi. Quem alium signat petra, nisi eum de quo per Paulum dicitur, 1. Corinth. 10. Petra autem erat Christus? Carnes ergo supra petram ponimus, cùm corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Ius etiā carnium desuper fundit, qui in conuersatione Christi ipsas etiā à se carnales delectationes exinanit. Quasi enim ius ex carne liquidum in petram funditur, quando mens à cogitatione carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox Angelus virga tangit: quia intentionem nostram nequaquam potestas diuini adiutoris deserit. De petra autem ignis exit, & ius carnésque consumit: quia afflatus à redemptore spiritus, tanta cor nostrum flamma compunctionis concremat, vt omne quod in illo illicitum est & corporis, & cogitationis, exurat. Quod ergo illic est in petram ius fundere, hoc est hic saniem testa mūdare. Perfecta enim mens solerter inuigilat, vt non solùm peruersa agere renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes turpiter loquatur, tergat. Gregorius Nyssenus lib. 7. Philosophiæ, capit. 2. ex hac Domini sententia confirmat liberum arbitrium. Multa enim hæretici blaterant, inquit, ignorantes quo pacto dicatur liberum arbitrium. Non enim quòd diuites simus, vel pauperes, vel sani semper, aut naturaliter robusti, vel alioqui domini, vel summatim bonorum, quæ instrumentalia siue fortuita cōgnominantur, vel eorum quæ secundum prouidentem finem accipiunt, potestatem habemus: sed actionum secundum virtutem & vitium, & electionum & motuum, & quorum similiter opposita agere possumus. In omni autem actione electio antecedit & non solùm actio, sed & electio condemnabitur: atque hoc ostendit quod in Euangelio Matth. 5. Qui inspexerit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est cum ea in corde suo. Et Iob pro delictis corda filiorum suorum Deo immolauit. Theodoretus libr. affect. Græc. 9. cui titulus est De legib. hinc ostendit Christianam legem omni etiam Platonica Philosophia superiorem esse. Plato enim, inquit, eximios, Philosophorū scelestissimū prędicatum cōmendat, beatissimaque huic flagitio reposita esse præmia ostendit. At verò generis humani seruator nō admissum modò flagitiū, sed procaces lasciuiq; intuitus puniēdos decern[it]

Margin notes (left): Tres mortui. — Corporis visus meminit, quam tactus, &c. Albertus. 2. — 3. — Cur virū potius exprimit in peccando. Chrysost. 5. 2. — Gregorius. — Hieron. — Passio et propassio.

Margin notes (right): Gregor. — Testa. Sanies. — Gedeon paleas excutit. — 1. 2. — 3. Carnes supra petram. 4. — 5. 6. — Greg. Nys. — Liberum arbitrium. — Theodor.

Qui enim, inquit, viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Eapropter Clemens Alexandrio lib.3. Pædagogi, capit. 11. Videtur, inquit, super omnia esse auersandus mulierum aspectus. Non solùm enim si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest: quæ maximè vitare oportet eos qui rectè & sincerè instruuntur. Oculi enim tui recta videant, supercilia autem recta annuant. Etsi enim fieri potest, vt qui viderit, se fortiter gerat: verùm etiam ne cadat, cauendum est: (fieri enim potest, vt qui viderit, labatur: sed fieri non potest vt qui non viderit, concupiscat.) Non solùm enim pudicos ac temperantes satis est esse putos, sed etiam adhibenda est opera, vt quod est in extrinsecis, sit ab omni reprehensione & vituperatione alienum, omni exclusa suspicionis causa, vt in summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solùm fideles, sed etiam videamur fide digni. Quòd si quis obiiciat tot laqueis nos circumuallari, aut ab ipsis sensibus nostris, aut à cogitationibus cordis, aut ab hominum, quibuscum versamur, consuetudine, vt explicari facilè & euolui minimè possimus: docet Christus hyperbolica locutione omnes offendiculi occasiones vitandas esse, aspectum mulierum, & de ipsis cogitationes, & lasciuorum hominum consuetudinem, dicens: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te.* Dionysius Carthusianus articul. 10. in capit. 5. Matth. Oculus dexter intelligi potest tripliciter. Primò iste oculus corporalis. Si ergo is te scandalizat, id est, occasionem peccandi ingerit, & ad concupiscentiam inducit: *erue eum*, non essentialiter, sed quantum ad vsum, id est, reprime eum, ne intueatur illicita, quemadmodum in Ecclesiastic. 9. legitur: Auerte oculos tuos à muliere compta. & Psalm. 118. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. *Et proiice abs te*, quantum ad vsum illicitum, non quantum ad organum. Iuxta hunc sensum dicit Apostolus: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Et ne hoc malè intelligeretur, adiecit, quasi exponens seipsum, fornicationem, immunditiam, & cætera, id est, vitia membrorum, occidite. Secundò, per oculum intelligitur oculus cordis, videlicet intellectus seu consideratio curiosa: quæ abiicienda sunt modo præfato, cùm scandalum pariunt. Tertiò, per oculum dextrum intelligitur quicunque proximus, seu quælibet res adeò chara vt oculus, cuius occasione si ad ruinã peccati inducimur, debemus eam vitare. Cauenda est ergo familiaritas, & contractus eius, cuius occasione scandalum patimur. Augustinus libr. primo de sermone Domini in monte, capit. 24. Quicquid enim est quod significat oculus, sine dubio tale est, quod vehementer diligitur. Solet enim & ab his qui vehemẽter volũt, exprimere dilectionem suam, ita dici, Diligo eum vt oculos meos, aut etiam plus quàm oculos meos. Quod autem additum est *dexter*, fortasse ad augendam vim dilectionis valet. Quãquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter intendantur, ampliùs tamen formidant homines dextrũ amittere: vt iste sit sensus, Quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, *si scandalizat te*, id est, tibi si impedimento est ad veram beatitudinem, *erue illud, & proiice abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum horum*, quæ ita diligis, vt tanquam membra tibi hæreant, *quàm totum corpus eat in gehennam.* Sed quoniam sequitur de manu dextera, & similiter dicitur, *Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam*: cogit quærere diligentiùs, quid dixerit oculum: in qua quæstione nihil mihi occurrit cõgruentius, quàm dilectissimum amicum. Nam hoc est vtique, quod membrum rectè possumus appellare, quod vehementer diligimus: & hunc consiliarium, quia oculus est tanquam demonstrans iter, & in rebus diuinis, quia dexter est: vt sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus: de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextero parcendum sit. In rebus autem diuinis consiliarius scandalizatus est, si in aliquam perniciosam hæresim nomine religionis atque doctrinæ conatur inducere. Ergo & dextera manus accipitur dilectus, adiutor, & minister in diuinis operibus. Nam quemadmodum in oculo contemplatio, sic in manu operatio rectè intelligitur: sit sinistra manus intelligatur in operibus quæ huic vitæ & corpori sunt necessaria. Chrysostomus homil. 1. de incomprehensibili Dei natura, hanc interpretationem sequitur, simulque eorum occurrit obiectioni, qui peccatum ad corporis naturam referebant. Nam si de corporis natura hoc diceretur, crimen & culpa iure in corporis creatorem transferretur. Prætetea non oculum vnũ, sed vtrumque eruere oporteret. Nam si alter, id est sinister relinquetur, non minus scandalizare te poterit. Sed vt intelligas non de oculo dici, adiungit dexteram: quo ostendat præstare, si quem amicum habeas etiam charum perinde ac tuum oculum, eum quoque reiicere, & à tua præcidere familiaritate, si modò te scandalizet, hoc est animæ nóceat. Quid enim iuuat habere oculum, cùm reliquum corpus lædatur, & pereat? Ergo si, vt proposui, detrimento sint amicitiæ, resiliamus & fugiamus: at si nullam noxam, nullam iniuriam nobis ad religionem, pietatísque rationem inferant, inuitemus, ducamus amicos ad meliora. Verùm si neque prodesse amico possis, & detrimentum ex eo haurias, consulere tibi debes, vt tutus, securéque maneas. Fugiendæ sunt enim amicitiæ, si offendant. Huc recurrit & ista resolutio Athanasij libr. Quæstion. ad Antiochum principem, quæst. 69. Non de membris corporis hoc dixit Dominus, absit, sed de amicis & de cognatis: membra namque sumus inuicem. Si igitur, inquit, habes amicum, aut cognatum cuius tanta sit tibi necessitas, quanta sit vel dextri tui oculi, vel manus, iuxta dictum Iob: Oculus eram cæcorum, & pes claudorum: si videris ab ipso damnum inferri animæ tuæ, abscinde eum. Nulla namque luci societas cum tenebris. Idque faciendum, si quid simulent, vel fraudulenter agant. Chromatius serm. 2. in cap. 5. Matth. Ita, inquit, si fortè aliqui de filiis, vel proximis, qui nobis velut oculi capitis chari sunt ac dilecti, de fide ac spe nostra contrarium sentiant, & scandalum generent, abiiciantur à nobis, & vt inimici saluos habeantur, ne cum huiusmodi hominibus perfidis ac blasphemis vnusquisque nostrum sociatus, pari pœna damnetur. Eadem est sententia D. Hilarij in Matth. Gregorius Papa libro sexto Moral. cap. 26. Duæ igitur vitæ, & actiua & contemplatiua: cùm conseruantur in mente, quasi duo oculi habentur in facie. Dexter namque oculus, vita contemplatiua est: sinister, actiua. Sed sunt nonnulli, vt diximus, qui discretè intueri summa & spiritualia nequaquam possunt, & tamen alta contemplationis assumunt: atque idcircò in perfidiæ foueam, intellectus praui errorẽ dilabuntur. Hos itaque contemplatiua vita vltra vires assumpta, cogit à veritate cadere, quos in statu suæ rectitudinis humiliter sola actiua poterat custodire. Quibus rectè hoc quod præfati sumus, veritas dicit, *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Bonum tibi est cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* ac si apertè diceret: Cùm ad contemplatiuam vitam idonea discretione non sufficis, solam securiùs actiuam tene: cumque in hoc quod pro magno eligis, deficis, eo contentus esto quod pro minimo attendis: vt si per contemplatiuam vitam à veritatis agnitione compelleris credere, regnum cœlorum per actiuam solam valeas saltem luscus intrare. *Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum*: id est, vt careas delectationibus visus, quæ per oculum, & tactus, quæ per manum, aut ipsis etiam tuis amicis & proximis, *quàm totum corpus*, id est, tu ipse, *eat in gehennam*, id est, in æternum damneris. Albertus Magnus in Matthæum. Siquidem, inquit, occasio scandali aut fit in nobis, aut in his quę nobis coniunguntur, vt oculus & manus. Si autem est in nobis, tunc in nobis coniuncta est duplex vita: Vna, oculi, quæ est theorica siue contemplatiua: Altera, manus, quæ est practica siue actiua. Et tunc si oculus per tædium contemplationis scãdalizat, eruimus oculum, & transimus ad

[Marginal notes: Cle. Alex. — *Quid faciendum contra suggestiones.* — Dion. Char. — *Oculus triplex.* — *corporalis.* — *Oculus cordis.* — *Proximus.* — August. — *Quid manus.* — *Amicus hæresim seminans scandalizat.* — Chrysost. — *Peccatum nõ referendũ ad corporis naturam.* — Athanas. — Chromat. — Hilarius. Gregor. — *Vita contemplatiua & actiua duo oculi.* — *Quid oculorũ & pedum nomine.* — Alb. Mag.]

actiuæ

actiuæ exercitium. Contemplatio autem æternorum per dextrum significatur oculum. Et si dextera manus per torporem bonæ actionis scandalizat, eo quòd in agendis multas inuenis difficultates, abscindatur actio exterior, & transeamus ad quietem contemplationis. Si autem occasio scandali est in his qui nobis coniunguntur, tunc oculus dexter est amicus, doctor, vel consiliarius, vel procurator, qui nobis prospicit sicut dexter oculus: Manus autem est amicus, minister, subseruiens, œconomus, benefactor, qui nobis operatur sicut manus dextera. Et si in his scandalum inuenitur, abscindendi sunt, quantumcunque coniuncti, & proiiciendi: Quia qui aliquem talium amat plus quàm Christum, non eo dignus, Matth. 10. Et Deuteron. 33. Qui dixerint patri suo vel matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierint filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt: iudicia tua, ô Iacob, & legem tuam, ô Israël. Mich. vltim. Inimici hominis domestici eius. Tales enim dicuntur & oculi & manus: sicut dicitur Iob 29. Oculus fui cæco, & pes claudo. Hoc est ergo quod dicit. Sed secundum superiorem expositionem, quæ literalis est, quæritur: quare suprà de ira loquens, non docuit tantùm excludere concupiscentiam. Et ad hoc dicendum, quòd concupiscentiæ malum non vincitur nisi fugiendo: & ideò in hoc non est nisi exclusio facienda. Sed malum iræ non perfectè vincitur, nisi beneficia inimico impendendo: & ideò ibi exiguntur plura quàm hæc. Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. & si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Vbi verò remouendas monuit Christus omnes fornicationis occasiones, seu illa corporalis, seu etiam spiritualis fuerit, nunc vt in sua integritate inter coniugatos matrimonium permaneat, etiam libellum repudij leuibus de causis dare prohibet, vel si qua tori & bonorum separatio facta sit, sacramentum tamen ita constare monet, vt non liceat alteri coniugum alteri sese toro immiscere. *Audistis*, inquit, *quia dictum est*. Tho. Aq. in Matt. Non dicit à quo, vel quibus: per hoc significans ipsos esse quasi alienos à Deo, quib⁹ hoc dicebatur. Deut. 24. scripsit Moyses, quòd si vxor non placet viro propter fœditatem aliquam. Verùm hoc dixit, non præcipiendo sed permittendo. Matt. 19. Propter duritiem cordis vestri Moyses permisit vobis libellum repudij. Dictum est igitur, *Quicunque dimiserit vxorem suam*, quacúque etiam leui ex causa, non iure & legis præscripto ductus, *det ei libellum repudij*, id est, causam repudiationis scribat, & repræsentet antequàm dimittat. Porrò libellus ille Deut. 24. vocatur Hebraicè ספר כריתות *Sepher Kerithuth* id est, libellus abscissionis: quoniam eo libello ita separabatur mulier à viro, vt iam non vna caro dici possent, nihilque commune haberent. Ioannes Quinquarboreus Scholiis in Ruth: Formulæ autem libelli repudij exemplum, quo Hebræi vtuntur, inquit, & quo vsus videtur Rabbi quidam nomine Ieïel, Iudæus Parisiensis (in contextu enim sacro nusquã illud inuenitur) scriptum reperi apud Rabbinum Mosen de Kotsi, in libro sexcentorum tredecim præceptorum, ex affirmatiuis præcepto 50. quod Latinum factum ita habet. Die tertia hebdomadis, 29. Lunæ Octobris, anno quinquies millesimo decimo octauo à mundi creatione, secundum numerum, quo numeramus nos hic, Parisiis vrbe, quæ sita est ad flumina *Seine*, & *Beuure*: Ego N. cognominatus N. filius sacerdotis, qui hodie dego Parisiis vrbe, quæ sita est ad flumina *Seine & Beuure*. volui ex animi mei consensu, sine coactu, & dimisi, & deserui, & repudiaui te, tua causa: te vxorem meam N. cognominatam N. filiam Rabbi N. sacerdotis, quæ fuisti vxor mea antehac. Ob id enim deserui & dimisi, & repudiaui te, tua causa, vt sis soluta, liberumque tibi sit abeundi, vt nubas viro cuicũque voles, nec vir quisquam impediat negotium tuum ex hoc die & in æternum. Ecce autem permissa es vnicuique viro, & hic est qui erit tibi à me libellus repudij, & scheda dimissionis, & instrumẽtum desertionis, iuxta constitutionem Mosis & Israëlis. Oportet autem duorum testium nomina scribi in medio libelli, & tres mulieris generationes exprimi hoc modo, N. filia N. filij N. filij N. Deinde antequàm in manum mulieris detur libellus ab ipso marito eam repudiante, magna diligentia & superstitione obseruant, vt si omissa fuerit aliqua litera, aut reperita, aut cum alia confusa cernatur, inualidum habeatur instrumentũ, & de nouo præcipiant exarandum: quod tandem subscribunt ipsi testes, tantùm ad spatium lineæ vnius scripturæ ipsius instrumẽti. Cæterùm formula libelli repudij, qua veteres Romani vsi sunt, in hunc modum se habuit: Res tuas tibi agito, res tuas tibi habeto. Caius l. diuortiũ. ff. de diuort. Alex. ab Alex. lib. 4. Gen. dier. capit 8. quatuor dati libelli huius à Romanis causas assignat: Nimirùm si vxor in adulterio, aut veneficio seu clauium adulteratione deprehensa foret aut si vinum biberet. Hieronymus lib. 1. Comment. in Matth. cap. 5. In posteriore parte locum istum pleniùs Saluator exponit, quòd Moses libellum repudij dari iusserit propter duritiam cordis maritorum: non dissidium concedens, sed auferẽs homicidium. Multò enim melius est, licet lugubrem, euenire discordiam, quàm per odium sanguinem fundi. Augustin. lib. 1. de serm. Dom. in monte, cap. 25. Non enim qui præcepit dari libellum repudij, hoc præcepit vt vxor dimittatur, sed vt iracundiam temerariam proiicientis vxorem temperaret. *Ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui solutam à viro duxerit, mœchatur.* Hîc quærenda ista occurrunt. 1. An propter fornicationem liceat viro vxorem dimittere. 2. Et vtrũ diuortio facto relinquatur viro, vt iure possit aliud inire matrimonium. Quòd viro liceat ob fornicationem vxorem dimittere, manifestum est ex Christi verbis. Vnde & Augustinus cap. 25. lib. 1. de serm. Domini in monte. Dominus ergo, inquit, ad illud confirmandum, vt non facilè vxor dimittatur, solam fornicationis causam excepit: cæteras verò vniuersas molestias, si quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali fortiter sustineri: & mœchum etiam dicit virum qui eam duxerit, quæ soluta est à viro. Theodoretus affect. Græcar. libr. 9. de legib. Vnam, inquit, humanæ naturæ opifex, dissoluendæ copulæ occasionẽ proposuit, qua penitus nuptialis distraheretur coniunctio Inquit enim: Omnis qui dimittit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari. Quibus sanè verbis, cætera vxoris vitia æquo animo ferri iubet, seu loquax sit illa, seu temulenta, seu conuitiosa. Ratio verò, cur propter fornicationem vxor dimitti possit, etiam ex naturali & humano iure desumpta est. 1. Nam per nuptiarum fœdus coniuges inter se ita paciscuntur, vt fidem mutuò seruent, alter alteri debitum reddat, simulque conuiuant, & neuter aliis commisceatur. Ex quo fit, vt adultera digna sit, cui debitum non reddatur, & quæ toro & domo pellatur, 2. Fornicatio saltem vxoris filiorum educationi, quæ finis est matrimonij, planè aduersatur: cùm partum incertum reddat, cuius pater ignoretur. 3. Aduersatur etiam fornicatio conuictui, qui etiam matrimonij finis est, ad quẽ mutuus amor requiritur. Qui enim fieri potest, vt vir, pollutum illud vas intelligens, quod ad procreandam prolem selegerat, & fictitium vxoris in se amorem obseruans, non eam odio prosequatur? Dimittit igitur, & à se vxorem ablegat, ad abstergendam infamiam, ne particeps criminis videatur: vel ad turpitudinem vxoris corrigendam, vel ad prolis incertitudinem cauendam. Nec diuortium illud permittitur adulterij causa, eò quòd adulterium sit crimen grauissimum, sed quia directè bonis matrimonij repugnat. Nam præter id quod fidem frangit, & prolem substituit, significationem etiam sacramenti destruit. Tollens enim membra Christi, membra faciam meretricis, inquit Paulus. Absit: sed erunt duo in carne vna: neque iam duo, sed vna caro. Sunt tamen septem casus, quorum si aliquis occurrat, ius marito negabit dimittendæ vxoris, etiamsi illa adulterium commiserit. Primus est, si vir quoque adulterio infamis fuerit. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. 28. Nihil enim iniquius, inquit, quàm fornicationis causa dimittere vxorem, si & ipse vir conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, Roman. 2. In quo alterum iudicas, teipsum

Thomas.

Quid libellus repudij.

Ioan. Quinquarbor.

Forma libelli repudij.

An apud Rom. & cur repudium.

Alexand ab Alexand.

Hierony.

August.

Quid hîc quærendum.

August.

An liceat viro vxorem dimittere, & cur liceat.

Theodor.

Vxor potest dimitti ob fornicationem, et cur.

Qui casus eximunt diuortiũ in fornicationis causa.

Primus casus, si vir adulter sit.

August.

condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Qoapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem, prior debet esse à fornicatione purgatus. Idem de verb. Domini, tract. 48 refertur 32. quæst. 6. cap. Si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris, quales vultis eas inuenire. Et Epist. ad Paxétium Comitem Arianũ: Iniquum est, vt quisque de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et libr. De adulterinis coniug. refertur can. Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas: cùm tanto grauiùs eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Secundus casus, propter quem vir etiam adulteram vxorem dimittere non potest, est, si vir ipse per lenocinium vxorem prostituerit: tunc etiam in ipsum culpa refundi debet, leg. cum mulier. 1. ff. sol. matrim, & l. 2. 6. si publico ff. ad leg. Iul. de adult. quibus marito lenoni prohibetur vxoris accusatio. Immò verò eiusmodi mariti suarum coniugum lenones ita lege posita damnabantur, vt ab ipsis suis vxoribus publicè fictis & ridiculis verberibus vapularét. Tertius casus est, si magnis coniecturis virum longo iam tempore absentem, vxor defunctum esse audiens, alteri nubat. Si enim vir reuertatur, ad illum redire poterit, nec quidem illam velut adulteram dimittere poterit. Quartus est casus, si mulier fraude alicuius, fingentis se virum illius esse, talem & illum esse rata, adulterium commiserit, repudiari non potest, cùm omne crimen scientiam requirat. Huius rei documentum est Iacob cum Lia permixtus, quam Rachelem esse existimabát. Tractatur & hæc decisio ab Augustino, lib. de fide & operib. Quintus casus est, si mulier opprimatur tanta violentia, vt culpam non contrahat. Nam si per metum consentiret, nec à culpa nec à diuortio excusaretur, vt elicitur ex Hieronym. ad Damasum Presb. 32. quæst. 7. cap. Omnes. & quæst. 3. cap. Reuera non potest caro antè corrumpi, nisi mens fuerit antè corrupta. & Ita, ne. ex Augustino lib. 2. de ciuitate Dei. Ita, ne aliquem polluat aliena libido, metuitur. Non polluet, si aliena erit: si autem polluet, non erit aliena, sed cum pudicitia: vt virtus animi si constem habeat fortitudinem, potiùs quælibet mala tolerare decernet, quàm malo consentire. Nullus autem magnanimus & pudicus in potestate habet quid de sua carne fiat, sed tantùm quid annuat mente, vel renuat. Quis tandem sana mente, si mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè apprehensa vel oppressa sua carne exerceatur, expleatur libidu non sua? Sextus casus est, si vir, postquàm intellexerit vxoris adulterium, ipsam tamen in gratiam & torum admiserit. Cùm enim consecuta reconciliátio sit, ob prius crimen repudiari non potest, vt ex Chrysostomo colligitur. 32. qu. 1. can. Si quis. Septimus casus est, si solius spiritualis fornicationis ratione, idem propter disparem cultum & religionem fidelis vir vxorem repudiauerit, illa verò resipiscat, non ampliùs pro repudiata habebitur, sed ad virum reuertetur vir autem eius, cessante iam diuortij causa, illam in torum excipiet. Augustinus libr. primo de sermone Domini in monte capit. 19. Rursum, inquit, quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque à viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem veteris Testamenti inuenitur exemplum: sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illum gradum generatio humana peruenit. Tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidentiæ, quæ humano generi ordinatissimè subuenit. non autem ad viuendi regulas vsurpandas. Sed tamen vtrum quod ait Apostolus, 1. Corinth. 7. Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit in tantum valere, vt permittente vxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit, nec à viro disiuncta, connubere? Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina viro permittente facere posse videatur, quod communis sensus excludit: quanquam nonnullæ causæ possint existere, vbi & vxor mariti consensu pro ipso marito hoc facere debere videatur, sicut Antiochiæ factum esse perhibetur ante quinquaginta fermè annos, Constantij temporibus. Nam Acindynus tunc Præfectus, qui etiam Consul fuit, cùm quondam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio vnde cômotus, quod plerunque in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet licet, aut potiùs putatur licere, comminatus est iurans, & vehementer affirmans, quòd si certo die, quem constituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cùm ille teneretur immani custodia, nec posset debito illo expediri, dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et fortè habebat vxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, quæ posset subuenire viro. Cuius pulchritudine mulieris cũ quidam diues esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro vna nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturũ. Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum, dicens paratam se esse pro viro id facere, si tamen ipse côiugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterium esse concubitum, quòd & libido nulla, & magna mariti charitas, se iubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis: fecit qood voluit impudicus: sed illa corpus nô nisi marito dedit, non connubere vt solet, sed viuere cupienti: accepit aurũ. Sed ille qui dedit, fraude subtrahit quod dederat, & supponit simile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iam domui suę posita inuenit, prosiliuit in publicum, eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est. Interpellat Præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum verò Præfectus primò se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronunciat: & tanquam in alium sententiam diceret, de Acindyni bonis auri libram fisco inferẽdam: illam verò mulierem dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hîc in alteram partem disputo, liceat cuique ęstimare quod velit. Non enim de diuinis authoritatibus deprôpta historia est: sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea cùm sine vllo exẽplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Euangelij capitulo nihil fortiùs considerandum est, quàm tantum malum esse fornicationis, vt cùm tanto vinculo sibi coniugia constringantur, hæc vna causa solutionis excepta sit. Nunc autem quærendũ est, liceát ne viro, aut mulieri post diuortium alteri nubere. De muliere quidem manifestum est ex Christi verbis, *Et qui dimissam duxerit, mœchatur.* De viro autem ídem concludi potest, cùm par vtrique sit & libertas, & obligatio, vt ex Hieronymo Thomas Aquinas in Matth. colligit. Quæritur enim, inquit, hîc vtrum similis causa sit in viris, si dimittantur ab vxoribus suis causa fornicationis, Respondet Hieronymus; Quicquid viris dicitur, redundat in fœminas. Neque enim adultera vxor dimittenda, & vir mœchus retinẽdus. Aliæ sunt leges Cæsaris, alię Christi. Apud illas in viris fræna pudicitiæ laxantur: apud Christum, quod non licet fœminis, æquè non licet viris: quia eadem seruitus pari conditione censetur. Ideò & Canon Apostolorum 50. sic habet: Si quis laicus ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλων, ἑτέραν λάβοι, ἀφοριζέσθω, alteram duxerit, aut ab alio dimissam, eiciatur ab Ecclesia: nimirũ vt publicus adulter. Augustin. tom. 6. lib. 1. de adulter. côiugiis, capit. 9. Cur igitur, inquis, interposuit Dominus causam fornicationis, & non potiùs generaliter ait, Quicũque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur: si & ille mœchatus est, qui dimissa fornicante muliere alteram duxit? Credo quia illud, quod maius est, hîc Dominus cômemorare voluit. Maius enim adulteriũ esse, quis negat, si quis vxore non fornicáte dimissa alterá duxerit? non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est, vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione vsos etiam Apostolus Iacobus ait, 4. capit. Scienti igitur bonum facere, & non facienti peccatum est

illi.

Margin notes:

Idem Aug.

2. Si vir leno sit vxoris.

3. Si putetur defunctus.

4. Si fraus facta.

5. Si vis illata.

Hierony.

Augustin.

6. Si à viro admissa.

Chrysost.

7. Si ad fidem conuersa.

Augustin.

Virum ex consensu liceat fornicari.

Factum memoratum.

Fraude meretricium lusa.

Hieronym. Thomas.

Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi.

Can. Apo.

Augustin.

Nec vir non dimissa aliam ducere.

illi. Nunquid ideò non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideò non facit? Vtique peccatum est, sed hoc grauius, si etiã sciat, & non faciat: nec illud ideò nullum, quia minus. Vt ergo eodem modo vtrumque dicamus, sicut quicunque dimiserit vxorem excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicunque scit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodũ hic rectè dici non potest, Ergo si nescit, non peccat: sunt enim etiam peccata ignorantium, quamuis minora quàm scientium: ita nec illic rectè dici potest, Ergo si causa fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur. Est enim mœchatio etiam eorum qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus: sed vtique minor quàm eorum, qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducunt. Potest quippè, sicut dictum est, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, eo modo & illud dici, Dimittenti vxorem excepta fornicationis causa, & alteram ducenti, mœchatio illi est. Quemadmodum igitur si dixerimus, Quicunque mulierem a marito præter causam fornicationis dimissã duxerit, ab hoc crimine absoluimus: sed vtrosque mœchos esse minimè dubitamus: ita eum, qui præter fornicationis causam vxorem dimiserit, & aliam duxerit, mœchum pronunciamus: nec ideò tamen eum, qui propter fornicationis causam vxorem dimiserit, & alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero grauius, mœchos tamen esse cognoscimus. Neque enim quispiam ita est absurdus, vt mœchum neget esse, qui duxerit eam, quam maritus propter causam fornicationis abiecit: cùm mœchum dicat eum, qui duxerit eam, quæ propter fornicationis causam abiecta est. Si ergo isti ambo sunt mœchi: vnde enim dicimus, quicunque mulierem prÿter causam fornicationis à viro dimissam duxerit, mœchatur: de vno quidem ipsorum dicimus, nec tamen mœchari ideò negamus, qui eam duxerit, quam propter fornicationis causam maritus dimiserit. Ita cũ ambo sint mœchi, & ille scilicet qui dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit: & ille qui propter causam fornicationis vxore dimissa se alteri copulauerit, profectò quãdo de vno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter mœchus negatus sit, quòd alter expressus sit. Sed si hoc Euãgelista Matthæus, qui expressa vna specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, nunquid non alij generaliter idipsum ita complexi sunt, vt de vtroque posset intelligi? Nam secundum Marcum 10. cap. Quicunque dimiserit vxorem suã, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Qui ergo nos sumus vt dicamus, Est qui mœchatur, vxore quidem dimissa alteram ducens. &, Est qui hoc faciens, non mœchatur: cùm Euangelium dicat omnem mœchari qui hoc facit? Proinde si quicunque hoc fecerit, vt vxore sua dimissa alterã ducat, mœchatur: sine dubio ibi sunt ambo, & qui præter, & qui propter causam fornicationis dimittunt vxorem. Huc recurrit Concilium Mileuitanum, cap. 17. Placuit, inquit, vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam neque dimissus à marito, alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiã redigantur. In qua causa legem Imperialem petendam promulgari. Innocentius primus, cuius tempore hoc Concilium celebratum est circa annum 420. Epist. 3. ad Exuperium Tholosanum Episcopum, cap. Et illud, inquit, desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris vxoribus non conueniant, cùm è contra vxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione condemnat. sed viros suos mulieres non facilè de adulterio accusant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberiùs vxores adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt: & ideò mulieribus, prodito earum crimine, cõmunio denegatur. Virorum autem latente commisso non facilè quisquã ex suspicionibus abstinetur: qui vtique submouebitur, si eius flagitiũ detegatur. Cum ergo par causa

Conciliantur Euangelistæ.

Conc. Mil. Vterque sponsorum obligatur æqualiter.

Innocent. 1.

sit interdum, probatione cessante vindictæ ratio conquiescit. Ipse etiam Hieronymus tolerare non potuit repudiatæ mulieris coniugium, vt viuente priore viro, alteri nubat, quin iuxta Domini verbum, ipsum etiam virum mœchiæ condemnet. Si quidẽ in Epistola ad Amandũ de tribus quæstionibus: Reperi, inquit, iunctam Epistolæ & cõmentariolo tuo breuem chartulã, in qua hæc edita ferebantur. Quæ rendum ab eo, id est, à me, Vtrũ mulier relicto viro adultero & sodomita, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare Ecclesiæ, viuente adhuc eo quẽ prius reliquerat. Quod legens, illius versiculi recordatus sum, Ad excusandas excusationes in peccatis. Omnes enim homines vitiis nostris fauemus, & quod propria fecimus voluntate, ad naturę referimus necessitatem. Quomodo si dicat adolescens, Vim patior corporis, me ad libidinem ardor impellit: ipsa organa membrorũ genitaliũ, & cõpositio corporis, fœmineus quęrit amplexus. Et rursum homicida: In egestate, inquit, erã, indigebã cibo, tegmen corporis non habebã: ideò alienum sanguinem fudi, ne ipse fame & frigore morerer. Responde itaque sorori, quæ à nobis super statu suo quærit, non nostram, sed Apostoli sententiã. An ignoratis, fratres (scientibus enim legẽ loquor) quoniã lex dominabitur homini quanto tempore viuit? Mulier enim quæ sub viro est, viuẽte viro astricta est legi. Quòd si mortuus fuerit vir eius, libera est à lege viri. Ergo viuẽte viro adultera erit, si duxerit alterũ virũ. Et in alio loco: Mulier alligata est, quanto tempore viuit vir eius. Si autem dormierit vir eius, libera est: cui vult, nubat, tantũ in Domino. Omnes igitur causationes Apostolus amputãs, apertissimè definiuit, viuente viro adulteram esse mulierẽ, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris authoritatem, propinquorum catervam, seruorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quandiu viuit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria authoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio: Qui dimittit vxorẽ suam excepta fornicationis causa, facit eã mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est. Animaduerte quid dicat. Qui dimissam acceperit, adulter est. Siue ipsa dimiserit virũ, siue à viro dimissa sit, adulter est, qui eã acceperit. Chrys. hom. 17. Oper. perf. in Matt. Ille quidẽ, inquit, qui dimisit vxorem suam, si alterã duxerit, tunc se constituit criminis reũ, qui adulteram fecit ex coniuge: hic verò accipiendo alienã, adulter effectus est. Aug. lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 11. Verba verò, inquit, quæ posuisti, ô Pollenti, vnde tibi visum est non mœchari eũ qui propter causam fornicationis vxorem dimiserit, & aliam duxerit obscurè quidẽ posita sunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorẽ. Sed non sunt difficilia in eo sermone Domini, qui tũc à me tractabantur, quãdo illa conscripsit, quæ cùm legeres, te mouerunt. Alibi quippè idem Matthæus ea Dominum dixisse narrauit, non cum illum prolixũ faceret in monte sermonem, sed cùm interrogatus esset à Pharisæis, Matth. 5. Vtrũ liceret ex quacunque causa dimittere vxorem. Sed quod minùs intelligitur apud Matthæum, apud alios Euangelistas intelligi potest. Quapropter cùm legerimus in Euangelio secundum Matthæum, c. 19. Quicũque dimiserit vxorem nisi ob fornicationem: vel quod magis in Græco legitur, præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: non debemus continuò putare illum non mœchari, qui propter causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euangelium secundum alios Euãgelistas à quibus hoc narratum est, consulamus. Quid si enim secundũ Matthæum, non quidem quod ad hanc rem pertinet, dictũ est totũ, sed ita pars dicta est, vt intelligeretur a parte totum, quod tãquam explanãtes Marcus & Lucas, vt clareret plena sententia, totum dicere maluerunt? Cùm ita primùm non dubitantes verum esse quod apud Matth. legitur, Quicunque dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliã duxerit mœchatur: quærimus, verò

Hieron.

An aliquo casu possit separatio nuptiarum fieri, & aliud cõiugium contrahi.

Nulla est excusatio in peccatis coram Deo.

Chrysost.

August.

Marcus & Lucas plenius Christi sententiam explicant quam Matthæus.

tantùm iste mœchatur ducẽdo alteram vxorem, qui præter causam fornicationis priorem dimiserit: an omnis, qui dimissa vxore alteram duxerit, vt ubi sit etiam ille qui fornicantem dimiserit. Nónne secundum Marcũ respondebitur nobis, Quid quæritis vtrum ille sit mœchus, & ille non sit? Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit. Nónne etiam secundum Lucam dicetur nobis, Quid ambigitis verũ ille, qui propter causam fornicationis vxorem dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur? Luc. 16. Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur. Ac per hoc, quoniam fas non est, vt Euangelistas, quamuis diuersis verbis de vna re loquentes, ab vno sensu eademq; sententia dissentire dicamus: restat vt Matthæum intelligamus à parte totum significare voluisse: eandem tamen tenuisse sententiam, vt dimittens vxorem, & alterã ducens, nõ quidę mœchatur, id est, qui præter fornicationem dimiserit: quidam verò non mœchatur, id est, qui propter fornicationem dimiserit: sed omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchari minimè dubitetur. Tertul. lib. de Monogamia. Adulteratur ergo, inquit, quia viuam carnem sibi immiscet super viuam pristinam, quam Deus aut coniunxit in duos, aut cõiunctam deprehendit. Ideoque abstulit repudium, quod ab initio non fuit, vt quod ab initio non fuit, muniat duorum in vnam carnem perseuerantiam, ne necessitas vel occasio tertię concarnationis irrumpat, soli causę permittẽs repudium, si fortè præuenerit, cui præcauetur. Adeò autem repudium à primordio non fuit, vt apud Romanos post annum 600. vrbis conditæ id genus duritiæ cõmissum notetur. Sed illi etiã non repudiantes, adulteria commiscent: nobis, etsi repudiemus, ne nubere quidem licebit. Gregor. Nanz. ho. in dictum Euangelij Matth. 19. Cùm consummasset Iesus omnes sermones hos: Quid enim, inquit, causæ est, cur mulierem coërceret, marito contrà indulgeret, eúmque liberum relinqueret: & mulier quidem, quæ sceleratum cõsilium aduersus viri sui cubile susceperit, adulterij piaculo constringatur, acerbissimísque pœnis excrucietur: vir autem, qui fidem vxori datam adulterio violauerit, nulli supplicio obnoxius sit? Hanc legem haudquaquam probo, hanc consuetudinem minimè laudo. Viri erant, qui hanc legem sanxerunt: ac propterea aduersus mulieres lata est. Chromatius verò Romanus Episcopus, qui circa annum Domini 400. vixisse colligitur, serm. 2. in c. 5. Matt. hanc sententiam ita concludit. Nam & passiuam Iudæorum licẽtiam, inquit, & stultam & miserabilẽ Manichæorum præsumptionem. qui negant à Deo esse coniugia, huius sententiæ pronunciatione damnauit, dicens: Excepta causa fornicationis vxorem non licere dimitti: apertè demonstrans, eum contra Dei agere voluntatem, qui matrimonium à Deo iniunctum illicita diuortij separatione temerare præsumpserit. Vnde non ignotẽt, quàm graue apud Deum damnationis crimen incurrant, qui per effrænatam libidinis voluptatem absque fornicationis causa, dimissis vxoribus in alia volunt transire coniugia. Quod idcircò se credunt impunè committere, quia humanis & seculi legibus id videtur permissum, nescientes in hoc se grauiùs magis delinquere. quia humanas leges diuinis legibus præferant, vt quod illicitum Deus esse constituit, ideò licitum credant, quia ab homine sit liberè permissum. Augustin. lib. de bono coniugali, cap. 7. quod refertur causa 32. quæst. 9. can. Interueniente diuortio non abolet ur confœderatio nuptialis, ita vt si coniuges sint separati, cum illis etiam committitur adulterium, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati. Idem etiam lib. 2. de adulterin. coniugijs: quod & refertur can. Licitè dimittitur vxor ob causam fornicationis: sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, quicunque duxerit dimissam ob causam fornicationis. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis excommunicatur quisquis reus est criminis: ita quæ separatur à viro, nunquam carebit sacramento coniugij, etiamsi non reconcilietur viro: carebit autẽ, si mortuus fuerit vir eius. Reus verò excommunicationis ideò nũquam carebit regenerationis sacramento, etiamsi non reconciliatus fuerit: quia nunquam moritur Deus, cui est copulatus in baptismo. Chrysostom. homil. 17. Oper. perfecti in Matth. Fructum huius dominicæ prohibitionis ostendit timorẽ, & firmiorem cõiugum inter se amorem, & certiorẽ fidẽ. Per hoc enim certè, inquit, facit mulierem publicam nolentem, ad omnes illi aditum claudens, neque permittens vt aliqua viro impatiẽtiæ occasio ministretur. Cùm enim diceret mulier, quòd omnimodo necesse sit aut eum habere, quem ab initio sortita sit, aut illius semel eiectam domo, nullum se iam aliud inuenturam esse suffugium, etiam nolens coniugem suum amare cogetur. Si verò nihil ipse de hoc propriè loquitur, minimè mireris. Est enim muliebris sexus infirmior: propterea illam relinquens, dum deterret virum, vitium quoque vxoris emendat: vt si quis lasciuum habens filium, illum quippe relinquat: eos verò corripiat, per quos ille talis efficitur, eósque ab illius comitatu discedere, nec ei prorsus appropiare præcipiat. Gregor. Nanzanz. hom. in dictum illud Matth. 19. Cum cõsummasset Iesus hos sermones: Ergo, inquit, impudicam quidem, quia genus corrumpit, & adulteras expellamus: cætera autẽ patienter & moderatè sapienterq; feramus: aut, vt rectiùs loquar, sapiẽter & moderatè ferte, quicunque matrimonij iugum subiistis. Si illitos fuco & cerussa colores & pigmenta perspexeris, eã hoc ornatu spolia: si procacem & petulantem linguam, coërce: si meretricium risum, tristem effice: si sumptum aut potum immodicum, contrahe: si intempestiuos progressus, constringe: si oculum elatum atque suspensum, reprime. At eam si temerè à te diuellas & abstrahas, incertum est vtra pars periclitetur, an ea quæ secat, an ea que secatur. Fons aquæ, ait ille, sit tibi proprius, nec eum cuiquam extero impartias. Pullus gratiarum tuarum, & ceruus amicitiæ tuæ consuetudinem vitæ tecum habeat. Quocirca tibi cauendum est, ne fluuius alienus efficiaris: atque alijs potiùs placere studeas, quàm vxori tuæ. Quòd si aliò fertur cupiditas tua, parti quoque tuæ libidinem præscribis.

Tertull.

Repudium olim non fuit Romanis.

Greg. Naz.

Maritus obligatur fidei præcepto.

Chromat.

August.

Idem.

Chrysost.

Greg. Naz.

De prohibito periurio, & simplici iuramento: quomodo quid affirmare, vel negare possimus.

Matth. 5.	Marc.	Luc.	Ioan.
Iterum audistis, quia dictum est antiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omninò: neque per cœlum; quia thronus Dei est. neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.			

Introductio.

NON suis modò fructibus, sed & folijs proditur arbor: nec actionibus tantùm, sed & verbis, humani cordis penetralia demonstrantur. Inde fit, vt Christus nõ modò ipsas & cogitationes, & actiones, sed & verba prohibuerit, quæ fratri molestiã & iniuriã inferre possent. Nunc etiam

Summa.

nec verbis diuinæ veritati iniuriam fieri monet, sed ita linguam nostram moderari ostendit, vt non modò à periurio, sed & ab omni vano iuramento caueamus.

Greg. Naz.

Greg. Nanz. in Quadragesimi ieiunij silentium, vbi linguæ dãna protulit, ne illius licentia naufragium animæ suæ incurreret.

Lingua dãno.

Ea propter, inquit, quemadmodum si quis obliquam plantam manu paulatim in contrariam partem inflectat, hoc assequitur, vt quamprimùm violentam ab ea manum subduxerit, rigida stet, nec iam pristino obliquitatis vitio laboret: sic ego cùm præcipitis sermonis impetum, mediocritatis regulam excessisse perspicerẽ, nullum melius remedium inueni, quàm vt eum excelso pectore premerem, vt lingua mea, & quæ dicenda, & quæ tacenda sint, addisceret. Et quidem ipse Christus, vt ad perfectionem suos deducat, non modò illorum cogitationes, & actiones, sed & verba reformat, & ipsi frænum inijcit, non modò cùm prohibet ne Racha aut Fatue, aut quid simile proximo dicamus, sed & vetat ne iuremus: è contrà monet, vt & proximis benedicamus, & Deum inuocemus.

Lingua refrenanda.

Et nunc quidem occurrit præceptum istud de modo aut affirmandi, aut negandi quæ voluerimus. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis* per Moysen. *Non peierabis*. Leuit. 19. Non peierabis, nec pollues nomen Dei tui.

Augustin. Periurium quid.

Augustin. tom. 4. lib. contra mendacium, ad Consentium, cap. 19. periurium definit, rei falsæ iuramentum. Quis enim, inquit, per veritatem possit esse periurus? Per mendacium igitur periurus est, & eo maximè, quo iurans falsa nouit esse vel credit quæ asserit. Porrò Scribæ & Pharisæi solùm prohiberi censebant, cum diuini nominis protestatione, rem quam nossent falsam, asserere: interim non aduertentes, prohiberi etiam iuramentum in asserendã re pauci momenti, cùm in lege etiam scriptum sit, Exod. 20. Non assumes nomen Domini tui in vanum: nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustrà. *Reddes autem Domino iuramenta tua*. Hoc quidam a Scribis insertum & additum, quasi ad legis interpretationem esse dicunt: elicitur tamen ex ipsa scriptura, etiam pro vario huius sententiæ sensu. Aut enim sic intelligitur, Reddes iuramenta tua, id est, quod iureiurando promisisti persolues: quod & sonat Græca dictio, *ἀποδώσεις*, aut ad eum referes tua iuramenta, quia per eum iurabis. Prior sensus probatur ex multis locis: vt cùm Dauid dicit, Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et rursus: Vota mea Domino reddam.

Votorum ratio.

Nam quod iuramenta, etiam vota interpretari possumus, si modò promissiones Deo factæ sint. Quòd si interpositum iuramentum sit promissioni factæ ad proximum, etiam & illa perfici debet, ne diuino nomini fiat iniuria. Eccles. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim infidelis & stulta promissio, sed quod voueris, redde. Multo enim melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere. Zach. 5. Loquimini veritatem vnusquisque ad proximum, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim sunt hæc quæ odi, dicit Dominus. Quòd si hæc iuramenta intelliges Deo reddi, quæ per nomen eius iurentur, hoc etiam desumi videbitur Deuteron. 6. vbi legitur, Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, & per nomen eius iurabis.

Quæ fuerit opinio Scribarum.

Vnde factum sit, vt Scribæ & Pharisæi se non obligari existimarent ad ea iuramenta præstanda, quæ per nomina creaturarum promitterentur. Verùm huic opinioni obstat, quòd Christus etiam prohibet iurari per cœlum, terram, & templum, quasi iam hominibus hæc assueta essent. Confirmatunt quidam scripturarum de non tenendo illo iuramento sententiam, ex eo quod legitur Leuit. 19. Non iurabis in nomine meo: quasi per creaturas peierare liceret: & cùm Exod. 20. legitur, non in vanum nomen Dei assumendum esse, possimus creaturas in vanum assumere. Verùm neque id agit Christus, vt ostendat ad vtrumque homines obligari, seu quòd per Dei aut creaturarum nomen iurauerint: sed vt nec per ipsas etiam creaturas iurare liceat.

Duplex iuramentum.

Cæterùm duplex est iuramentum: vnum iudiciale, iudicis authoritate delatum, quod aliquando coactè præstatur: alterum, quod extra iudicium ex partium conuentione præstatur. Rursus est iuramentum assertorium, & promissorium: assertorium est promissionis de præsenti, vel præterito: promissorium est de futuro.

Thom. Modus iurandi.

Sed &, vt scribit D. Thomas, duplex est modus iurandi: vnus per simplicem contestationem, alter per execrationem.

1.

Contestatio autem duobus modis fit: aut simplici verbo, dicendo, Per Deum ita est, absque certa adiectione huius verbi Iuro. Et verbis quidem alijs atque alijs hæc contestatio fit. Sic enim olim iurabant: (1. Reg. 14.) Viuit Dominus, & viuit anima tua. In nouo Testamento, Roman. 1. Testis est mihi Deus. Philipp. 1. Testem voco Deum. 2. Corinth. 1. Veritatem dico, non mentior. Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea.

2.

Secundus modus iurandi per simplicem contestationem est, cùm interuenit aliqua res sacra: vt cùm iuratur inter manus Episcopi, super Euangelia, aut manu altari imposita: quod ad diuinam reuerentiam & terrorem iurantium, vt à periurio reuocentur, institutum est.

Execratio.

Iuratur autem per execrationem, cùm quis aut se, aut eorum quæ sua sunt, quædam diris deuouet, vt id verum esse credatur quod asserit. Et tunc Deum non modò in testem, sed & vindicem assumit. Sic rex Samariæ contra Helisæum execratus est, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si steterit caput Helisæi super ipsum hodie. Ad hunc sacramenti modum accessisse videtur Paulus dicens: Testem inuoco Deum in animam meam.

An iurare per fidem, malum.

Verum quidam quærunt, an hic iuret, qui dixerit, In veritate, vel in fide. Respondetur, quòd illa per quæ iuramus, fides, veritas, & similia, aut simpliciter & absolutè considerantur, & sic dicunt fidem & veritatem diuinam: eo modo nemini dubium est, iuramentum præstari. Verùm si cum adiectione quis dixerit, Per fidem, aut veritatem aulicorum, curiosorum hominum, mercatorum, quandoquidem hæc fides humana est, & definitur incertitudo eius per adiecta huius, cùm sæpiùs fallax sit & aulicorum, & mercatorum fides: ideò fallax iuramentum erit. Interim tamen peccatum incurritur, quia nomen fidei & veritatis rei fallaci adaptatur.

An quis ad omne iuramẽtum obligetur.

Et quoniam pauci ducunt nonnulli iuramentum, & fidem non in omnibus præstandam esse censent: notandum est, quòd omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, ligat iurantem, saltem ad hoc vt veritas seruetur.

Quomodo nõ obligatur.

Obligatio autem duplex est, vna ad proximum, altera erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi tendat in peiorem & deteriorem exitum. quod contingit dupliciter.

1.

Vno modo, quando id quod iuratur, est per se malum: vt si quis alterum se occisurum, aut de iniuria vindicaturum, aut eleemosynam alicui se non esse facturum iurauerit, aut non ingressurum domum eius qui illum offenderit. Cùm materia istius iuramenti omninò sit opposita diuinæ laudi & honori, non modò non peccat qui id non præstiterit, sed & illum iuramenti pœnitere debet, quòd ita diuino nomine abusus sit, & per contraria opera crimen istud reparare.

Ambros.

Ambros. lib. 3. Offic. Turpe, inquit, quòd ab Herode regnum pro saltatione promittitur: crudele, quòd mors Prophetæ pro iurisiurandi religione donatur. (Matth. 14.) Quanto tolerabilius tali fuisset periurium sacramento, si tamen periurium dici potest, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deleratus inter saltantium choros promiserat. Neque vnquam adducar, vt credam, non, incautè promisisse principem Iephte (Iud. 11.) vt immolaret Deo, quicquid sibi reuertenti inter limen domus suæ occurreret: cùm & ipsum votum voti pœnituerit, postquàm filia occurrit ei.

Factum Iephte.

Denique conscidit vestimenta sua, & dixit: Heu me filia, impedisti mihi, impedisti mihi, in stimulum

dolorum facta es mihi. Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit, ac dereliquit. Dira promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit. Non possum accusare virum, qui necesse habuit implere quæ vouerat: sed tamen miserabilis necessitas, quæ soluitur parricidio. Melius est non vouere id quod ei, cui promittitur, noluit exolui. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo Deus arietem statuit immolari. (Genes. 22.) Non semper igitur promissa soluenda omnia sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat, Nam proposuerat percutere morte, & perdere populum: (Num. 14.) sed postea rogatus à Moyse, reconciliatus est populo suo. Et iterum ad Moysen & Aaron ait: (Num. 16.) Diuidite vos de medio synagogæ, & consummabo eos simul. Quibus discedentibus à cœtu, Dathan & Abiron atque Chore, subito impios terra prærupto soluta hiatu absorbuit. Isidorus libro 2. Sentent. de summo bono, capit. 31. Non est conseruandum sacramentum, quod malè & incautè promittitur, veluti si quispiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Concilium Toletan. can. 2. Patres dixisse memorat de ea re in pleno consessu: Dum periuramus, creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodò maculamus. Cùm verò nostra promissa complemus, & Dei superbè iussa contemnimus, & proximis noxia crudelitate nocemus, & nos ipsos crudeliori gladio trucidamus. Concilium Lateranense sub Alexandro 3. cap. 1. tit. De iuramentis: Non est contra iuramentum veniendum, nisi vergat ad interitum salutis. Soluimur etiam ab obligatione iuramenti, si quid de nouo emergat quod non præcaueramus. Vt quod Herodes iurauit daturum se quicquid petisset Herodias: nec expectabat illam petituram caput Ioannis Baptistæ, sed aliquid quod illi sine iuris discrimine dare posset, vt torques aureos, annulos, vestes, fundum aliquem. Quoniam scilicet si præcogitasset illam hoc selecturam, non fuisset iuramento se constricturus: ideò neque hac in re obligatur per factum iuramentum. Christus igitur illam iurandi temeritatem, imò & peierandi occasionem rescindere volens, non modò peierare, sed & iurare prohibuit, dicens: *Ego autem dico vobis, non iurare omninò.* Chromatius sermone 2. in cap. Matt. 5. Per gratiam doctrinæ Euangelicæ, inquit, lex per Moysen data profectum accepit. In lege præceptum est, non esse peierandum: in Euangelio verò, nec iurandum. Quod ipsum olim per Salomonem præcipere Spiritus sanctus præmeditabatur, dicendo: Iurationi non assuescat os tuum. Et iterum: Si autem seruus flagellatus assiduè, à liuore non minuitur, sic omnis iurans & nominans à peccato non purgabitur. Vnde iurare nos prorsus non conuenit. Quid enim vnicuique nostrum iurare necesse est, cùm nobis omninò mentiri non liceat? Quorum verba ita vera semper, ita debent esse fidelissima, vt pro iurando habeantur. Et idcircò Dominus non solùm peierare, sed etiam iurare nos prohibet: ne tunc tantùm videamur verum dicere, cùm iuramus, ne quos veraces in omni sermone esse constituit, putaremus sine iuramento licitum esse mentiri. Iuramenti enim hæc causa est, quia omnis qui iurat, ad hoc iurat, vt quod verum est, loquatur. Et ideo Dominus inter iuramētum & loquelam nostram nullā vult esse distantiā: quia sicut in iuramento nullā cōuenit esse perfidiā, ita quoque in verbis nostris nullū debet esse mendaciū: dum vtrumque iudicij pœna damnatur, dicente scriptura, Sap. 1. Os quod mentitur, occidit animā. Quisquis ergo verum loquitur, iurat: quia scriptum est, Testis fidelis non mentitur. Vnde non immeritò Deum nostrum iurare sæpè scriptura diuina commemorat: quia a Deo, qui verax est, quicquid dicitur, pro iuramento habetur, quia verum est omne quod loquitur. Itaque ita omninò iurare prohibuit, id est, vt Thomas Aquinas Commentariis suis in Matthæum interpretatur, ex qualibet causa, siue non habita legitima iurandi occasione: quia cùm sine causa iuratur, attestatio primæ veritatis contemnitur. Sed & prohibet iurare omninò, id est, assiduè, in omni & quacunque re occurrente, sine vlla discretione. Debent enim in iuramento tria esse: materia debita, scilicet veritas: forma debita, scilicet iustitia: & finis rectus. Vnde secundum Aug. Orig. & Greg. nō penitus iurare prohibuit, sed occasione periurij, quod perfectius est docuit. Augustinus libro 1. de sermone Domini in monte, cap. 30. Sicut enim falsum loqui non potest, qui non loquitur: sic peierare non potest, qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat, qui adhibet testem Deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui hoc modo iurauit, cùm dicit, (Galat. 1.) Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et iterum: (1. Cor. 11.) Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Tale est etiam illud (Roman. 1.) Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Nisi fortè quis dicat, tunc cauendam esse iurationem, cum id per quod iuratur, non per modum iurandi assumitur, quia non dixit, Per Deum, sed, Testis mihi Deus. Ridiculum est hoc putare. Tamen propter contentiosos, & multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo iurasse Apostolum dicentem, (1. Corinth. 15.) Quotidie morior, per vestram gloriam. Quod ne quis existimet ita dictum, tāquam si diceretur, Vestra gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur, Per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est, vt perfectè doceretur: Græca exemplaria diiudicant, in quibus scriptum est, νὴ τὴν καύχησιν ὑμετέραν, quod non nisi a iurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse Dominum ne iuretur, ne quisquam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem delabatur. Hieronym. Christus omninò iurare prohibet, ne quis quasi bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi labatur in periurium. Duo igitur hic refellenda sunt: Vnum est hæresis Anabaptistarum, qui negant etiam graui ex causa, & iudicis imperio iurari posse. Alterum est Sathanica cōsuetudo, qua & in leuibus etiam, diuerim & in profanis & peruersis causis, Deum testem nonnulli adhibent. Possunt autem Anabaptistæ ex scripturis & vsu piissimorum virorum colligere, iuramentum in rebus grauibus licere: cæteri verò ex istis Christi verbis intelligent, quàm contrarium Christianæ professioni fuerit, Deum testem rebus profanis assumere. Et quidem contra Anabaptistas potest quis ita iuramentum confirmare, quòd si causa talis occurrerit apud iudicem, quæ probatione constare debeat, probationes desumentur aut à testibus, aut ab instrumentis, aut à confessione partis. Atqui neque testes, neque ipsa partis confessio nisi ex sacramento constabit. Vnde & Paulus, Heb. 6. Homines, inquit, per maiorem se iurant: & finis omnis eorum controuersiæ ad confirmationem, est iuramentum. Quinetiam Hier. 4. quibus iuramentum fulciri debeat, ostenditur, cùm dicitur: Iurabis, viuit Dominus, in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate, vt id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum: imò sit iuranti euidenter notum: alioquin si opinione tantùm aliquid assequitur, dicere debet: Sic iudico, opinor: si audierit, Sic audiui, dicat. Requiritur secundò iudicium discretionis, vt non pro leui, sed graui causa iuretur. Si enim nemo nostrum nisi graui occurrente casu regis audet adhibere testimonium: quantò minus Dei nomen rei leui adhibendum erit? Tertiò demum necesse est, vt iuramentum in iustitia fundetur: id est, rationem adhibeat, non offendiculi alicuius, aut scandali, aut diffamationis, aut etiam oppressionis iustorum, sed iustitiæ, qua cuique quod suū est, reddatur. Ex his relinquitur, quòd omne iuramentum prohibetur in re leui, dubia, & falsa: sed & discretum esse debet, alioquin damnatur. Dicitur autem indiscretum, si quis non planè aduerterit quid dicat, nec veritati, aut diuino nomini, quod in testimonium vocat, suam reuerentiam adhibeat: aut indiscretum est, propter

defe-

Nota. *Mutat etiam Deus sententiam.* Isidorus. Cōcil. Tol. Conc. Lat. 2. *In quo casu iuramentum soluitur.* Chromat. *Vbi veritas certa, non opus est iuramento.* Tho. Aqu. *Tria in iuramento.* August. *Ad vitandū periurium.* *Iurat Apostolus.* Hiero. *Duo hic refellenda.* *Contra Anabaptistas licitum est aliquando iurare.* *Quid in iuramento requiratur.* *1. Veritas.* *2. Iudicium.* *3. Iustitia.*

defectum causæ sufficientis. Causa sufficiens est necessitas, vt cùm à iudice præcipitur, aut alias in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens vtilitas Reipublicæ, vel propria consequatur, quæ pensetur ad arbitrium boni viri. Ad discretum igitur iuramentum requiritur reuerentia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas.

Discretum.

Ea eo fit, vt pueri ante annos pubertatis, quia minùs discreti sunt, ad iurandum minimè cogantur, vt transcribitur ex Concil. Elibertano, 22. quæst. 5. can. Pueri ante annos quatuordecim non cogantur iurare. Et ea Cornelio Papa, can. Honestum etiam videtur, vt qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat, cum omni honestate & timore Dei.

Concil. Elibert.

Blasphemia.

Nunc verò quanta est blasphemorum hominum licentia, qui ornatus gratia rebus obscœnis Deum testem faciant: imò & ipsum Deum non sine grauissimis blasphemiis proscindant, nunc per caput Dei, per pedes, per corpus ipsum diuulsum, euocent in periuriorum, adulteriorum, ebrietatum, & homicidiorum suorum suffragatorem? Augustinus in sermone de Decollatione sancti Ioannis, refertur 22. quæst. 5. can. Ille qui prouocat hominem ad iurationem, & scit eum falsum iuraturum esse, vincit homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille animam: imò duas animas, & eius animam quem iurare prouocauit, & suam.

Augustin.

Blasphemus peior homicida.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 17. Oper. perf. in Matthæum. Quid igitur, inquit, si aliquis exigat iuramentum, & necessitatem iurationis imponat? Sit tibi timor Dei, omni necessitate violentior. Si enim velis huiusmodi occasiones semper obiicere, nihil de his, quæ sunt imperata, custodies. Nam & de vxore dicturus es, Quid si litigiosa? quid si sumptuosa? Et de oculo dextro: Quid si eum diligo, & amore eius inflammor? Et de impudico aspectu: Quid si aspicere non possum? Et de conuicio in fratrem prohibito: Quid si inconsiderantior fuero, linguamque frænare non potero? Et ita prorsus omnia quæ sunt diuina calcabis. Et certè in legibus humanis nihil ausus es tale proferre, ac dicere, Quid si illud vel istud? sed volens prorsus ac nolens suscipis cuncta quæ dicta sunt. Quòd si legem volueris custodire Christi, necessitatem quidem nullam, quæ te ab obseruatione eius impediat, aliquando patieris.

Idē Chrys.

Idem homil. 15. ad populum Antiochenum, cui titulus est, Quòd luctus risu vtilior est, & de calamitate ciuitatis Antiochenæ: Audistis, inquit, Prophetam (Zachar. quinto) nobis hodie loquentem? Respexi oculis meis, & vidi, inquit, & ecce falx volans longitudine cubitorum viginti, & latitudine cubitorum decem. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Video falcem volantem, &c. Et ingredietur domum iurantis nomine meo, & dissoluet in medio, & suffodiet lapides & ligna. Quid tandem est dictum, & qua de causa in loco falcis, iurantibus sequens pœna videtur? Vt vltionem ineuitabilem esse, & supplicium effugi non posse videas. Ensem quis facilius quàm falcem vitabit? Falx obuia quæque sibi commoda resecat. Ita ad nouissimum quemque eorum qui iurant, imò qui cum iurantibus versantur, ruina peruentura designatur. Domus diruentur, ligna & lapides dissoluentur. Quis enim non iusto Dei iudicio superbos aulicos & inflatos nobiles, aut alterius conditionis insipientes, in momento aut occidi, aut ita dissolui, vt non appareant, consideret, quibus tot in ore sunt blasphemiæ, tot prophana iuramenta, vt horrescat cœlum & terra? Non modò comminatur Dominus illorum, sed & totius domus, id est, familiæ istorum interitum, & talem ruinam, ac si fala messem copiosissimam, aut pratum amœnissimum resecauerit. Hinc fit, vt mortuo, & testem suam portanti qua iuguletur, aut in præcipitium trahatur, iurantem comparet: sed & veret, ne quenquam super altare aut super Euangelia adiuremus, ne fortè hominem spiritualiter occidere quodammodò dicamus.

In blasphemum calamitates.

Super mensam sacram adiurans, inquit, vbi Christus positus est, & immolatus, illic fratrem tuum immolas? Et latrones quidem in viis mactant: tu verò coram matre filium immolas, sceleratius quàm Cain patrans homicidium. Illic nempè fratrem tuum immolas in medio Ecclesiæ, & morte futura immortali. Non enim propterea facta est Ecclesia, vt adiuremus: propterea facta est, vt oremus. Nec ideò mensa posita est, vt adiuremus: ideò posita est, vt peccata soluamus. Tu verò, si nihil aliud, saltem librum istum reuerere, quem in iuramentum porrigis: & Euangelium, quod intra manus capiens iurare iubes, explica: & audiens quid tibi Christus de iuramentis disserat, horresce, & desiste. Quid igitur de iuramentis inquit? *Ego autem dico vobis, non omnino iurare.* Tu verò legem iurare prohibentem contemnendo, iuramentum facis? O contumeliam! ô insaniam! Idem enim facis, tanquam si quis legislatorem prohibentem interficere, eundem sibi in cæde commilitonem faciat.

Non adiurandum quem, nec super Euangelia.

Non ita gemo & deploro quospiam in viis iugulatos audiens, sicut gemo & lachrymis deploro, & horresco, cùm video quempiam prope mensam hanc venientem, & manus imponentem, & Euangeliis attactis iurantem.

Magis deplorandi periuri, quàm gladio occisi.

De pecuniis quæso dubitas, & animam occidis? Quid tantum lucraris, quantùm animam tuam, & proximum lædis? Si enim credis, quòd verax sit homo, ne iuramenti necessitatem adducas: si verò nosti quòd mentitur, ne peierare cogas. Sed vt mihi satisfieret, iurandum erat, inquit. Tunc sufficientem capias satisfactionem, cùm iurare quidem non feceris. Nunc nempè domum regressus, à conscientia continuè rodens, hæc reputans: Nunquid non frustrà adiuraui? Nunquid non peierauit? Nunquid non fui causa peccati? Si verò non adiuraueris, domum regressus multam capies consolationem, agens Deo gratias, & dicens: Benedictus Deus, quoniam meipsum continui, neque adiuraui frustrà, nec temerè: pereat aurum, pereant pecuniæ, vt hoc nobis consolationem afferat, legem non præteriisse, nec alterum coëgisse vt hinc faceret. His quidem exhortationibus hoc agit, vt ne temerè iuremus, aut alterum adiuremus: interim verò non reiicit iudicum sententiam de iuramento exigendo, aut præstando. Ita quoque & ipse Theophylactus intelligendus est, cùm dicit, etsi in veteri lege iurare licuerit, hoc tamen in noua non licere: ita dictum esse, ne in communibus colloquiis, & absque iudicis sententia, hoc attentemus, aut propter res humanas sine vlla arbitri præscriptione.

Theoph.

Nam in Dei & veritatis causa, vbi animarum dispendium imminere videmus, nisi aliquid affirmemus, species aliqua iuramenti admitti potest. Casus scilicet hic ponatur. Quidam hactenus hæreticus, vbi videt se mortali morbo laborare, & breui mortem imminere, apprehendens horrendum illud Christi tribunal, simulque dubius in his quæ ab hæresiarchis didicit, certus se sine fide minimè saluari posse: ad seipsum reuertitur, doceri postulat, & doctorem aliquem, de quo magnam aliquam opinionem conceperit, accersit. Adest ille, audit quæstiones, satisfactione opus esse videt. Interim tamen ab ægroto adiuratur, ne quid dissimulet, ne aliud in ore & in pectore habeat. Testem, inquit, inuoco Deum inter me & te, ne seducas me: ne contra conscientiam aliquid dicas. Tunc vbi doctor ita secum agi & paciscei viderit, non etiam conuentionem admittet, & testem ipsum Deum faciet eorum omnium quæ ægrotum docturus est? Hac in re Paulum imitabimur, qui simili, vt diximus, argumento suam fidem confirmat.

In quo casu adiurare liceat.

Verùm vbi fidei & animæ dispendium non imminet, aut iudicis sententia non præscribitur ei qui non iurauerit, absurdum, imò impium est Deum in testem assumere. Ita igitur & Euthymius ipse, & ex antiquioribus permulti intelligendi sunt hæc Christi verba interpretati esse: quòd simpliciter & absolutè prohibeatur iuramentum in vulgaribus colloquiis, & rebus humanis. Alioqoin si res diuinæ, & iudex id requirat, exhiberi debet. Ergo Christus vulgares hominum sermones reformat, dicens, *Nolite iurare omnino: μήτε ἐν οὐρανῷ*, neque in cœlo: quam tamen præpositionem opinor iuxta proprietatem Hebræi sermonis, Apostoli subinde vsurpant pro *per*, inquit Erasmus in Annotat. vt, In digito Dei, id est, per digitum Dei eiicio dæmonia: &, In nomine tuo, id est, per nomen tuum prophetauimus.

Euthym.

Erasm.

He-

Hebraica dictio est בשמים, in cœlo, seu per cœlum. *Quia thronus Dei est.* Esaia vlt. Cœlum mihi sedes est. Hieronymus in Matthæum. Hanc per elementa iurandi pessimam consuetudinem semper habuere Iudæi, sicut Prophetalis eorum arguit sermo. Albertus Magnus in Matthæum. Duo enim genera hominum iurabant per creaturas, videlicet fideles & infideles. Fideles simplices ideò per creaturas iurabant, quia putabant talibus iuramentis non obligari, eò quòd nulla in creaturis esset diuinitas, & nulla per eas esset testificata veritas: cùm dictũ sit Ecclesiast. 1. quòd omnis creatura vanitati subiecta est. Et hi arguuntur ab Augustino libro 1. de sermone Domini in monte, capit. 31. Itaque, inquit, Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, vt per hoc quisque periurandum arbitretur, quando à summis vsque ad infima diuina prouidentia cuncta regerentur, incipiens à throno Dei vsque ad capillum album aut nigrum. *Neque per cœlum*, inquit, *quia thronus Dei est neque per terram, quia scabellum pedum eius est.* id est, cùm iuras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere Domino iusiurandum tuum, quia per eum iurare conuinceris, cuius cœlum *thronus* est, & cuius *scabellum terra est.* Sic Esaia 66. Terra scabellum pedum meorum est. Videtur autem Orpheus Theodoreto libro secundo aff. Græcarum, cui titulus est De principiis, ab ipsis scripturis hanc descriptionem mutuatus esse, cùm ita Deum in suis carminibus describit.

Hieron. — *Alb. Mag.* *Duo genera iurantiũ per creaturas.* — *August.* — *Theod.*

Αὐτὸς δ' αὖ μέγαν αὖθις ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρικται. &c.
id est,

Orpheus.

Ipse autem magnum super est immixtus Olympum,
Aurato residens solio, pedibúsque sub ipsis
Pressatur tellus, dextram vsque ad litora tendit
Oceani. --

Neque verò hæc aut Dei, aut locorum descriptio quandam Dei, velut corporei, positionem notat: quin potiùs per hanc similitudinem Dei vbique præsentiam, & eius per omnia diffusam prouidentiam indicat: sicut & reliqui versus Orphei demonstrant, vt qui sequuntur.

Deus non est corporalis.

In cœlo residens, omnis tamen omnia terris
Perficit hic caput, hic medium finésque tuetur.

Itaque cùm vbique Deum agnoscamus, quid est quòd per creaturas impunè nos peierare arbitremur? Infideles verò iurabant per creaturas, quia putabant aliquid numinis esse in creaturis, & attribuerunt eis venerationem immobilis veritatis. vt obseruat Chrysostomus homel. 17. Oper. perfecti in Matthæum. Attende ergo, ait Albertus Magnus in Matth. quòd creatura, per quam iurare non debemus, aut est imago, aut est vestigium. Et si est vestigium, aut imitatur Deum in gratia & sanctitate, aut in natura. Et si in natura, aut in repræsentatione, aut in vltima & hac exigua similitudine. Et si in repræsentatione, pulchritudinis & gloriæ. Tunc dicit, *Neque per cœlum, quia* non Deus, sed *thronus Dei est.* Et ideò repræsentat pulchritudinẽ gloriæ suæ, per quam iurans, exemplari illius pulchritudinis (quod est in Deo) obligatur. Sicut autem in naturis lux emittens lumen in purum & clarum aërem, facit ipsum sedem & locum pulchritudinis suæ, quia omnes colorum species depuratæ, & à fæce materiæ remotæ, repræsentantur in ipso, & agunt in oculos videntium: sic etiam luce increata serenantur cœli, per metonymiam dicti (qui sunt Angeli) & locus efficiuntur omnium pulchritudinum veritatis diuinæ. Et ideo dicuntur throni à beato Dionysio esse eleuati à scabelli subiectione, propter depurationem & serenationem naturæ, & thearchici, hoc est diuini principalis aduentus esse immaterialiter susceptiui. Sic etiam anima hominis lucem habet intellectus agentis. Cùm infunditur lux increata, commiscetur, & emissione luminis serenat, & immaterialem facit animam in parte qua recipiat veritatem. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. 31. Sed & illa sedes Dei, inquit, iudicium Dei significat. Et quoniam hoc in vniuerso mundi corpore maximam speciem cœlum habeat, & terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis diuina, minimam verò ordinet in extremis atque infimis, sedere in cœlo dicitur, terramque calcare. Spiritaliter autem sanctas animas cœli nomine significari, & terræ, peccatrices. 1 Corinth. 2. Et quoniam spiritalis omnia iudicat, ipse autem à nemine iudicatur, conuenienter dicitur sedes Dei. Peccator, cui dictum est, Terra es, & in terram ibis: quia per iustitiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur, & qui in lege manere noluit, sub lege punitur, congruenter accipitur scabellum pedum Dei. *Neque per terram.* Itaque locutiones istæ de regia aliqua maiestate sumptæ sunt, vt diuinam nobis vtcunque repræsentarent. Magnus est regij throni splendor, neque scabella pedum regum suo honore carent. Quis temerè delinquet coram subselliis regalibus? Nemo itaque putet terram hanc, in quam viuimus, expertem esse diuinæ gloriæ, maiestatis & potentiæ. Vocatur autem terra, *scabellum pedum* Dei, vt sciamus eum per omnia diffundi. *Neque per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni.* Tametsi Domini sit omnis terra, & plenitudo eius, ideóque diuinæ maiestatis gratia reuerenter inhabitanda: meritò tamen exigitur, vt ea loca, in quibus diuina bonitas luculentiùs exoritur, aliis sint venerabiliora. Talis erat ciuitas ista propter templum, sacerdotium, cultum, & verbum Dei, Psalm. 2.6. Ego constitui regem meum super Sion montem sanctum meum. Daniel. 9.16. Auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate Hierusalem, & à monte sancto tuo. Suprà cap. 4.5. Assumit illum diabolus in sanctam ciuitatem. Et infra 27.53. Venerunt in sanctam ciuitatem. *Ciuitas* igitur *regis magni* dicitur, quòd illic Christus magnus ille rex regum, & dominus dominantium, aut Deus ipse, per quem reges regnant, & sapientes iusta decernunt, pleniùs exerceret virtutem suam & signa suæ præsentiæ: non autem quòd esset illic inclusus. Nunc autem Hierusalem occupat totum mundum, vt dictum est per Prophetas. Vbique enim vult inuocari & manifestari. Non est autem frustrà, quòd Deum vocat magnum Regem: quia cœperat vrbs illa reuerentiæ plus exhibere vel Herodi regi, vel Romanæ potestati, quàm Deo suo. *Neque per caput &c.* Cùm iuramus per caput nostrum, vsurpamus potestatem, quæ Deo est peculiaris. Capita enim nostra adeò non sunt in nostra potestate, vt quod in capite minutissimum est, pilum possimus vel album facere, vel nigrum: Deus dominatur capiti nostro. Ergo per Deum iuramus, cùm per illud iuramus. Admonemur hic, nihil in creaturis Dei tam esse minutum, in quo non sit diuina maiestas, per quam est conditum, ob oculos habenda, etiamsi maximè nostri iuris esse videamur. Vult ergo vt in creaturis Dei versemur cum timore ipsius. Chromatius serm. 2. in Matt. cap. 5. etiam mysticas Hierosolymæ & capitis significationes requirit, quod Hierosolyma typus sit Ecclesiæ, caput autem nostrum Christus, quia (1. Corinth. 11. caput viri est. Ita demum seu literam, seu mysteria spectes, rescindit omnia iuramenta, quæ sine præscriptione iudicis, aut ablegata necessitate fiunt. Verum hic quæritur, liceátne iurare per sanctos Dei, maximè cùm Christus prohibeat iurare per cœlum & terram & altare. Huic quæstioni respondetur à D. Thoma in 3. Sentent. dist. 30. quòd liceat iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout in ea relucet vestigium veritatis: ita tamen vt non creatura, sed creator qui in eis relucet, in testimonium adhibeatur. Vt cùm Moyses dixit, Audite cœli quæ loquor, & terra audiat verba oris mei: non simpliciter cœlum & terram obtestabatur, sed Deum creatorem, & creaturas illas rationales, quæ in cœlo & terra sunt: ac si diceret, Audiant Angeli, audiant homines. Interim tamen nobis prohibetur per illa iurare, excepta iuris necessitate. Sicut enim Christus non vetat absolutè iurare, in causa iuris, ita neque prohibet iurare per cœlum, per terram, per Hierosolymam, aut per altare. Quin potius ideò prohibet iurare per cœlum & terram, quia hinc iuramentum fit in Deum, ad quem illa referuntur: non licet autem in Deum iurare, vt primùm dixit. Itaque ea quæ ad Deum referuntur, ita ex hoc textu veneranda sunt, vt illa prophanare non liceat

Chrysost. — *Albert.* — *Throni Angeli.* — *August.* — *Anima sancta, thronus Dei.* — *Cur Hierosolem ciuitas regis est.* — *Chromat.* — *Thom. Quomodo liceat iurare per creaturã.*

per

Sanctorum veneratio.

per leue iuramentum. Ex quo fit, vt cùm huius generis sint Apostoli, Martyres, & sancti quilibet, non liceat per eos iurare, seposita aliqua legitima occasione. Interim tamen vt in cœlo, terra, Hierosolyma, capite nostro, ita maximè in sanctis & electis ipse Deus agnoscendus est. Ita tanto abest, vt ex hoc textu sanctorum veneratio deprimatur, quòd & magis astruitur. Si enim & in capite, & in capillo Deus agnoscitur: quanto magis in sanctis & electis suis? Ioseph ipse iurauit per salutē Pharaonis, Gen. 42. Verum ita illū considerabat, vt diuinitùs excitatū, & reseruatum, qui se, & tandem fratres suos exciperet. Alioquin qui sanctos Dei à Deo secluderet, ita errare videretur, sicut & ij, qui cœlo aut terrę diuinam maiestatem tribuebant. Cæterùm Clem. Alex. lib. 3. Pædagogi, c. 3. ex eo loco, quo Christus astruit nos *non posse capillum album nigrum facere*, in eos disputat, qui arte & pigmentis naturam emendare cōtendunt, vt iuniores videantur. Quomodo ergo, inquit, opus Deo contrarium fabricantur, vel potiùs ei per vim aduersantur impij, qui pilum transmutant, qui ab eo canus factus est? Fieri enim non potest, non potest, inquam, fieri, vt veram ostendat animam, qui caput habet adulterium. August. tom. 3. lib. 4. de doctrina Christiana, cap. 21. ex Cypriano lib. de habitu virginum, hanc sententiam inserit. Si quis pingendi artifex vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam consummatóque simulachro manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Existimas impunè ferendam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Et paucis interiectis: Dominus, inquit, tuus dicit, *Non potes capillum vnum album facere, aut nigrum:* & tu ad vincendam Domini vocem, vis te esse potiorem, audaci conatu, & sacrilego contemptu? Crines tuos inficis: malo præsagio futurorum, capillos iam flammeos auspicaris. Itaque cùm omnia à Deo pendeant, nihil fucati, nec in verbis, nec in actionibus admittatur, sed omnia vera sint, & ipsum creatorem considerantibus prę se ferant. *Sit autem sermo vester, Est, est, non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Pro Est, est, Græcis est aduerbium affirmandi, ναὶ, ναὶ, næ, næ: quod etiam à Latinis vsurpatur. Quod quidam vertunt, Etiam, etiam, Simili loquendi modo vsus est Paulus, 2. Cor. 1. An quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ, etiam & non? Imò fidelis Deus nouit sermonem meum apud vos non fuisse, ναὶ, καὶ οὔ, etiam & nō. Atqui Paulus hominum etiam aut affirmantium, aut aliquid negantium perfidiam notabat. Christus interim simplicem affirmationem & negationem efferre, eique credendum esse docet. Iac. 5. Sit sermo vester, Est, est, non, non. Psal. 11. In corde & corde locuti sunt. *Quod autem his amplius est, à malo est*, tuo vel alieno: Tuo, si vsum habes iurandi & mentiendi: Alieno autem, si non credit tibi is quocum loqueris, nisi iures, vel confirmes ea quæ dicis. Hoc enim est malum incredulitatis, quæ prouenit ex fallacia sermonis humani. Quidam ex malo, exponunt à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ. vocatur enim diabolus πονηρὸς per emphasim. Matth. 13. Venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius. pro quo Marcus habet, Venit Satanas: Lucas verò, Venit diabolus, Chromatius homil. 2. in Matth. capit. 5. Id enim quod amplius est, mendacium scilicet, ad authorem diabolum reuocatur, qui semper ab initio mendax est, sicut & pater eius. Contendit autem ille nos non modò in peccata, quæ per actiones, sed & quæ verbis committuntur, impellere. Vnde in Apocalypsi legitur, Os dandum Antichristo loquens blasphemias. Sicut enim Spiritus Dei loquitur in electis eius, sic & malus spiritus loquitur in eis quos possederit. 3. Reg. 22. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum; Ex quo colligitur, iuramenta, seu blasphemias istas, quas, proh dolor! ipsis auribus audimus à militibus, nobilibus, dicam & omnis conditionis hominibus, à diabolo proficisci. Nam si quod à Non non, est est, amplius est, à malo est: quantò magis quod cum diuini nominis blasphemia enunciatur?

Clem. Alex. In eos qui pilos pingunt, & fuco vtū-tur.

August. Cyprian.

Idem.

Malus pro diabolo. Chromat.

Prohibetur vindicta, lites & contentiones: monemur potiùs terrenis cedere, quàm litibus charitatem subuertere. Vbi agitur de lege talionis, forensium litium iactura, & quibus ad iudices prouocari liceat.

Matth. 5.	Marc.	Luc 6.	Ioan.
Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te, ne auertaris.		Et qui te percutit in maxillam præbe ei & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue. & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.	

Introductio.

QVt sequitur periculum, peribit in eo, vt dicit Sapiens. Et nostro quidem prouerbio monemus eos qui sibi timent à foliis arborum, ne syluam ingrediantur. Christus igitur satis perspectum habens, quantum malum ex contentionibus, rixis, dissensionibus, & vindictæ appetitu nascatur, non modò vindictam appetere, aut malum pro malo reddere, aut contentiosum esse vetat: sed & iubet potiùs & bonis & fortunis cedere. Norat nimirùm, quanta futura esset in tabulis forensibus iniustitia, quàm acres ad vindictam stimuli, quàm præceps Satan, vt ex leui occasione maximum scelus patrandum persuadeat. Nouerat denique non alio magis prætextu tuituros, non dicam suos, sed & omnem Rempublicam, quàm eorum qui iuris ministerium sibi vendicāt, & illius pallio, quotquot ad eos accesserint, deprædantur, spoliant, suffocant, & in omne miseriarum genus præcipitant. Ideò dixit: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* Thomas Aquinas in Matt. Nunc quæ consiliorum sunt, explicat. vt nos ad Christianæ legis perfectionem deducat. Et primò ponit consilia respectu iudicialium: secundò, respectu moralium. Et prior pars in duas subdiuitur. Primùm enim ponit veteris legis iustitiam: demum nouæ legis perfectionem, quæ consistit in duobus, scilicet in mali illati tolerantia, & in beneficentia. Porrò mali tolerantia consideratur, aut in corpore, & re, aut in operatione. Ad tolerantiam mali illati in corpore, mouet secundum duplicem gradum. Vno modo, vt non appetamus vindictam: alio modo, vt simus parati ad plura sustinenda. *Audistis*, inquit, *quia dictum est.* Non dicit quibus, vt innuat illos esse duros corde. *Oculum pro oculo.* Hæc erat lex talionis, vt obseruat Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, de qua Exod. 21. & Deuteron. 19. Hæc autem non solùm apud Iudæos, sed & apud multas Gentes inualuit. Hanc permiserat Deus iudicibus tantùm, non autem priuatis hominibus: nam & illos iubebat omnem etiam iniuriæ illatæ memoriam rescindere. Leuit. 19. Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ fratrum tuorum. Scribæ verò & Pharisæi ita exposuerant, quòd magistratu interpellato, liceret cuilibet acceptam quamcunque etiam leuem, aut non spontaneam iniuriam per-

Thom.

Quæ consilia spectant.

August. Lex talionis iudicibus permissa, non priuatis personis.

sequi

Chromat. — *Quæ legum sententia.*

sequi, modò lex ista talionis non excederetur. Huic autem expositioni suam doctrinã opponit Christus. Chromatius sermone 2. in capit. 5. Matth. Hoc autem lex attendebat, vt si quis iracundiæ furore commotus, vel oculum, vel dentem alterius eruisset, ipse quoque simili pœnæ, & eidem damno subiaceret. In quo præcepto & iustitia legis ostensa est, & insolentis populi sub hoc terrore temeritas refrænata est, vt quia metum futuri iudicij non habebant, saltem vel præsentis vindictæ pœna eos à scelere prohiberet. Nos verò, qui & terribile Dei iudicium nobis ob oculos ponimus, & cum tremore Domino obsequimur, non tam præsentis, quam futuri supplicij terrore à sceleribus auocamur.

Hieron. — *De lege talionis.*

Hieronymus libro 1. Commentar. in Matth. Qui dicit oculum pro oculo, inquit, non alterum vult auferri, sed vtrumque seruari. Non enim eò spectabat lex, vt vnius hominis cædes alterius morte compensaretur, quasi in hominum interitum tenderet, quin potiùs vt hominum vitam conseruaret, & homines à mutuis cædibus auocaret, hanc talionem permiserat. Hæc etiam fuit lex duodecim Tabularum. Si quis membrum rupit, in eum talio esto. Illi qui alteri os fregit, cùm ea corporis pars sanctior in homine sit, ob id admissum, nimiùm tenuiter pœnam dixit, cùm propter oris dignitatem, seueriori pœna vindicandum foret.

Alex. ab Alex.

Verùm, vt scribit Alexander ab Alex. lib. 6. Gen. dier. cap. 10. Hæc postea secuti legis interpretes, miti & tractabili ratione eandem legis indefesso studio interpretati abrogatis his quæ duriora, quæ verò æquiora videbantur, sequuti, propositas controuersias vberiùs explicarunt.

A. Gellius. — *Lex talionis iniusta.*

Phauorinus Philosophus apud Aul. Gellium lib. 20. Noct. Attic. capit. 1. ita disputat cum Sex. Cæcilio Iurisconsulto contra legem talionis. Nam præter vlciscendi acerbitatem, inquit, ne procedere quoque executio iusta talionis potest. Nam cui membrum ab alio ruptum est, si ipsi itidem rumpere per talionem velit, quæro an efficere possit rumpendi pariter membri æquilibrium? In qua re primùm ea difficultas est inexplicabilis. Quid si membrum alter imprudens ruperit? Quod enim per imprudentiam factum est, retaliari per imprudentiam debet. Ictus quippè fortuitus & consultus, non cadunt sub eiusdem talionis similitudinem. Quonam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exequenda talione, non licentiæ ius habet, sed imprudentiæ? Sed etsi prudens ruperit, nequaquam patietur aut altius se lædi, aut latiùs. Quod cuiusmodi libra atque mensura caueri possit, non reperio. Quinetiam si quid plus erit, aliter. ve commissum, res fiet ridiculæ atrocitatis, vt contraria actio mutuæ talionis oriatur, & adolescat infinita quædam reciprocatio talionum. His obiectionibus Sext. Cæcilius satisfacturus, legẽ naturæ proponit, qua idem fiat in nobis, quod ipsi in aliis fecerimus: præsertim cùm facultatem habeamus paciscendi, & non necesse sit pati talionem, nisi eam elegerimus: cùm hæc ipsa talio ad æstimationem iudicis necessariò redigeretur. Nam si reus, qui depacisci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æstimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat, atque ita si reo & pactio grauis, & acerba talio visa fuerat, seueritas legis ad pecuniæ mulctam redibat.

Pactum.

Verùm neque mulcta pecuniæ homines ab iniuria facienda reuocabuntur, vt doctè disseruit Phauorinus. Vt si lex posita sit, Si iniuriam alteri faxit, 25. æris pœnæ sunto. Quis erit tam inops, quem ab iniuria facienda 25. asses deterreant? Itaque cùm eam legem Q. quoque Labeo non probaret, in libris quos ad xij. Tab. conscripsit, ita habet. L. Neratius fuit egregiè homo improbus, atque immani væcordia. Is pro delectamento habebat os hominis liberi manus suæ palma verberare. Eum seruus sequebatur, crumenam plenam assium portitans, & quemcunque depalmauerat, numerari statim secundum xij. Tab. 5. & 20. asses iubebat. Propterea, inquit, Prætores postea hanc abolescere, & relinqui censuerunt, iniuriisque æstimandis recuperatores se daturos edixerunt. His rationibus à Rom. & lex talionis, & certa pecuniæ mulcta xij. Tabulis designata sublata est. Christus igitur neutrum requirit, sed ab ipsa radice, à corde, vindictam rescindit: ne fortè tandem iniuriæ & cædes inter suos gignerentur. *Ego autem*, inquit *dico vobis non resistere malo*, τῷ πονηρῷ. Malo inquit, quod referri potest vel ad rem vel ad hominem: potest & ablatiuus esse instrumenti. Ne resistamus calumniæ, & impietati in nos commissæ, sed illam patiẽter feramus: quod sequentia explicare videntur: Vel, ne resistamus sycophantæ & aduersario, verum ipsum contemnamus: aut ne vicem & talionem rependamus, malum reddentes pro malo. Rom. 12. Noli vincere in malo, sed vince in bono malum.

Bonum pro malo reddendum. — *Chrysost.*

Chrysost. hom. 18. Operis perf. in Matt. *Malum* refert ad personam aduersam. Non dixit nõ resistere fratri, inquit: sed ait malo, ostendens quòd illo vtique instigante talia perpetrentur. Quid igitur? Nõ oportet nos resistere malo? Oportet quidẽ, sed non hoc modo, verùm eo quo ipse præcepit: vt scilicet nos ad sustinendas iniurias præbeamus: sic enim illum profectò superabimus. Nec enim aliquando ignis igne, sed aqua vtique ignis extinguitur. Atqui Ben Syra inter Hebræos celeberrimus, inter sententias morales hanc nono loco posuit, [illegible] id est Bonum in malum non transire facias. Cuius & ista Hebraica expositio est: quòd omninò reuocemur à beneficentia in hostes, ne simus sicut Iacob, qui bonum fecit impio Esau, & præceptũ habuit à Deo, ne progrederetur cum eo in via. Verùm quo magis sopitur hominis aduersarij iracundia quã per patiẽtiam? Quàm melius Ethnicus etiam Phocylides poëta in Nouthetticis:

Phocylid.

> ἢν γὰρ ἀποκτείνῃς ἐχθρὸν, σὺ χεῖρα μιαίνεις,
>
> *Si enim occideris inimicum, manum tuam polluis.*

Tertull.

Tertul. li. Apolog. c. 36. Malè enim velle, malè facere, malè dicere, malè cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Et cap. 37. ostendit, quanta olim cum patientia Christiani & calumnias, & omne tormentorum genus sustinuerint, cùm, si voluissent, malis resistere potuissent. Cui bello, inquit, non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur? Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodò discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum, in aliquem orbis remoti sinũ abrupissemus à vobis: suffudisset vtique dominationem vestram tot qualiumcunque amissio ciuium, imò etiam & ipsa destitutione puniisset. Proculdubio expauissetis ad solitudinẽ nostram, ad silentium rerum, & stuporem quendam: quasi mortuæ vrbis reliquias quæsissetis, quibus in ea imperaretis. Plures hostes quàm ciues vobis remansissent: nunc enim pauciores hostes habetis, præ multitudine Christianorum penè omnium ciuium, penè omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis vocare generis humani.

An impiis non resistendum est vt [illegible]. — *August.* — *Hieron.*

Verùm si nulli malo resistendum est, an non mali crescent in detrimentum bonorum, & totius Ecclesiæ? An non Paulus restitit Elymæ Mago, Act. 13. An non Alexandro & Hermogeni? Aug. & Hieron. malũ considerant in ratione violentiæ quam inferi electis, nõ in ratione culpæ. Nam in faciem impietati & sceleri resistendum est, licet nec violentia per violentiã cõpensetur. Verùm rursus occurrit obiectio, Si neque vi in impium agendum est, quæ erit authoritas magistratus? Non sine causa gladium portat, inquit Paulus Rom. 13. vindex in iram huic qui malè agit. Et, vt scribit Petrus, Principes missi sunt ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorũ. Eccles. 8. Quia non profertur citò contra malos sentẽtia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Respondetur hîc Christum agere de priuata, non autem de publica vindicta. Nam sicut priuata vindicta charitati repugnat: ita publica diuinæ iustitiæ correspondet, & minister talis est, per quam Deus vindex consideratur.

Augu.

Augustin. lib. 2. contra Epist. Parmeniani: Non enim, inquit, præcepta Euangelica de dilectione inimicorum eatenus intelligenda sunt, vt peccati relaxetur impunitas: sed vt delinquenti correctio, & naturæ ministretur subsidium, donec per sententiam iudicis adempta spe correctionis, malorum tollatur exercitium. Alioquin quam patres in filios, domini in seruos, reges in subditos potestatem haberent, si dilectionis prætextu correctio, iustitiæ authoritas, & belli æquitas tolleretur?

Habet quidē pater vna manu panem, sed & altera virgā. Qui parcit virgæ, odit filium suum, inquit Sapiens. Tanto abest vt virga dilectioni præiudicium faciat. Habent & domini flagellum in seruos. Sic enim olim, vt scribit Iustinus lib. 2. hist. in Trog. Pompeium, cùm Scythæ in longinquam regionem bella facturi profecti essent, vxores longiore mora illos mortuos esse ratæ, seruos suos in viros acceperunt. Redeuntibus dominis serui reditum præcludunt. Confictatum est inter dominos & seruos. Verùm quamdiu æquis & paribus armis domini cum seruis congressi sunt, æquales serui visi sunt, & pares viribus dominis suis. Itaque senior omnium aliud cōsilium suggessit, vt crastino non clypeis, sed flagellis in seruos progrederentur. Ita factum est, & flagella videntes serui dominos agnouerunt, & seruili timore depressi dominis cesserunt. Iam si virga patrem, flagellum dominum, gladius principem illustrat: quis non concludet resistendum esse malis? Quid verò quòd Episcopo datur pedū pastorale? An non vt adinstar pastoris lupis & vrsis, hæreticis nimirùm & impiis occurrat? Act. 20. Sic enim Paulus primores Ephesinæ Ecclesiæ monebat. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quos vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Quid? An non principes Christiani in Turcas & infideles exercitum parare poterunt, quia dictum est à Christo, Noli resistere malo? 1. Mach. 2. Si non pugnauerimus aduersus Gentes pro animabus nostris, & pro iustificationibus nostris, citius disperdent nos à terra. Cui ergo nisi principi dicitur, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime? Num. 25. Hostes vos sentiant Madianitæ, & eos percutite, quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos. Verùm aliud est, si ductus iuris & legum authoritate, ipse etiam à Deo gladiū portans, resistat impiis, seu malis quibuscūque: aliud, si quis sola ductus particulari vindicta id faciat: aliud, si ex odio personæ, aliud si ex odio malitiæ. Prohibet Christus omnibus resistere malo, odiendo personam, non tamē principibus & his qui ius habent in eos, resistere malo, odiendo malitiam. Poterit & ad modum quo resistitur, referri. Ne quis resistat malo modo, sed modo bono & legitimo, nimirùm ordine iuris. *Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Iulianus olim hāc legem deridens, sinebat Christianos colaphizari & spoliari, conquerentibus id obiiciens. Verùm Augustinus hoc ad spiritualem sensum referendum esse scribit, libro de Mendacio, ad Consentium, cap. decimoquinto. Valeant igitur exempla intelligendarum scripturarum, inquit, velut cùm legimus in Euangelio, Accepisti alapā, para alteram maxillam. Exemplum autem patientiæ nullū, quàm ipsius Domini, potentius & excellentius inuenimus. At ipse cùm alapa percussus esset, non ait, Ecce altera maxilla: sed ait, Si malè dixi, exprobra de malo: si autem benè, quid me cædis? Vbi ostendit illam præparationem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Quod & ipse Paulus Apostolus vtique nouerat. Nam cùm ipse alapa ante Pontificem percussus esset, non ait, (Act. 23.) Percute maxillam alteram: sed, Percutiet te Dominus paries dealbate. Et tu sedes iudicare me secundum legē, & contra legem iubes me percuti? Idem tom. 6. libro 22. contra Faustum Manich. cap. 76. Intelligant, inquit, hanc maxillæ præparationem non esse in corpore, sed in corde: ibi est enim sanctū cubile virtutis, quæ in illo quoque antiquis iustis nostris patribus habitauit: sed eam rerum dispēsationem ac distributionem temporum ordo poscebat. Idem lib. 1. de sermone Domini in monte, c. 34. Parum enim adhuc videtur Domino, si pro malo quod acceperis, nihil reddas mali, nisi etiam & amplius sis paratus accipere. Para, inquit, adhuc te percutienti. Quod ad misericordiam pertinere hi maximè sentiunt, qui eis, quos multum diligunt, tanquam filiis, vel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus seruiunt, vel paruulis, vel phreneticis: à quibus multa patiuntur, etsi eorum salus id exigat: præter se etiam vt vltra patiantur, donec vel ætatis, vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus medicus animarum curandis proximis instruebat, quid aliud eos docere posset, nisi vt eorum, quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius est eo, qui in virtute perfectus est. Potest & ista sententia per quandam hyperbolen explicari, qua vt Chrysostomus homilia decimaoctaua Operis perfecti in Matthæum summum quandam patientiam, animique moderationem intelligit: vt iniuria vna accepta, parati sint ad secundam ferendam, & ne defatigentur perseuerando. Dicant, & istud cum Paulo statuant, Ego non solùm ligari, sed & mori pro nomine Domini mei Iesu paratus sum. Chromatius sermone secundo in Matthæ. cap. quinto. Huiusmodi enim meditatio tolerantiæ, inquit, ducit ad passionem martyrij. Facilè enim persecutionis tempore pœnas poterit sustinere, si in pace antè exercitatus, huiusmodi iniurias æquanimiter suscipiat. Hieronymus in Matthæum. Secundum mysticos sensus, percussa dextera nostra, non iubetur sinistram præbere, sed alteram, hoc est alteram dexteram. Iustus enim sinistram non habet. Si nos hæreticus in disputatione percusserit, & dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de scripturis testimonium: & tamdiu verberanti succedentes sibi dextras præbeamus, donec inimici ira lassescat. Requirit etiam Augustinus spiritualem maxillæ interpretationem, libro primo de sermone Domini in monte. Interim tamen simplex istius sententiæ sensus est, quem Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Rabanus, Ambrosius, Chromatius sequuntur: vt tantum absis à vindicta, quòd vna alapa accepta, paratus sis & aliam pati. Glossa. Præbe, inquit, vel totum corpus ad affligendum. Cæterùm alapæ nomine, cætera ignominiæ tormenta intelligit. Solet enim his quos contemnimus impingi, vt mulieribus, pueris, aut alioqui effœminatis, & imbecillibus. At verò Christianus hanc ignominiam summa cum animi mansuetudine, adinstar ouiculæ tolerabit. Talem se exhibuit Michæas Propheta, 3. Reg. 22. Talem Christus, Ioan. 18. Talē & Paulus, Act. 23. De Christi patientia, sic Petrus: (1. cap. 2.) Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè. Thren. 3. Dabit percutienti se maxillam. Iob. 16. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. Es. 50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. 2. Cor. 11. Ideò sustineris si quis in faciem vos cædit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur. *Et ei qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium* Græcè est, θέλοντί σοι κριθῆναι, volenti tibi iudicari, vel tecum iudicari: quod rectè per periphrasim vertit interpres. Estq; aliud genus iniuriarum, cùm non per vim, sed iuris prætextu, damnū infertur innocenti. Tunica autem dicitur χιτὼν, & vestis est interior, ἱμάτιον, exterior, quæ Romanis est toga, Græcis pallium. Tamen τὸ ἱμάτιον interdum pro quouis vestimenti genere ponitur. Lucas istud habet recto ordine, cap. 6. Et qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere. Hunc autem locum videtur Paulus his verbis exponere: (1. Cor. 6.) Iam quidem omninò delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos: quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. Verùm hîc oritur quæstio, num liceat Christianis in iudicio de re aliqua contendere. Agere quidem iure licet, non contendere, id est, ad contentionem prouocare, quod secum vindictam habet. Prohibentur rixæ, & lites, non iuris discussio. Glossa iudicium altercationis vocat. Nouerat Christus quanta sit iudicum corruptio, quāta iniquitas. Quid enim, dic mihi, proferet tibi apud iudices de tunica contendere? Etiam & ipsi pallium, cæterasque vestes auferent. Perpende scilicet quot, quantisque expensis tuam contentionem expendent. Agitur de tunica ablata, ius prouocationis, obtestationis, consignationis requiritur, & modò apparitori, modò clienti, modò aduocato, modò iudicia consignandæ pecuniæ erunt. Poterat vna hora res ista decidi, aut per testes, aut per iuramentum: verùm è musca facient elephantum, & non modò dixerim te pallium cæterisq;

Margin notes: *Bellum dominorum in seruos.* — *Pedum pastorale.* — *Iuliani calumnia.* — August. — *An offerēda altera maxilla, & quomodo.* — Idem Aug. — Idem. — *Hyperbole.* Chrysost. — Chromati°. — Hierony. — August. — Glossa. — *An christianis liceat in iudicio contendere.* — *Corruptela rapinæ forenses.*

vestex consumpturum, vt tibi tunicam vendices, sed & ad extremam fortè paupertatem redigendum, etiam neque tunicam ablatam habiturum. Considera quæso quot sint forenses Harpyæ. Hic si te litis patiaris, etiamsi ius tibi deferatur, non tamen sine puluere, non sine infinitis laboribus, animi tormẽtis, pecuniarum expensis: ita vt nec ipsum rei caput de quo quærebatur, nõ nisi magno emisse videare. Adiudicent tibi licet tunicam, non priùs tamen, quàm & pallium & omnia tua exsuxerint. Hoc est eorum qui in iudicio contendere volunt, certissimum & miserrimũ tamen tormentũ. Quid ergo tibi profuerit aut ad iudices prouocasse, aut apud eos contendere? Hinc sibi è tuis & aliorum contentionibus, ex aliorum miseris spoliis pinguioré fortunam cõparant: ditescunt, epulantur, sumptus amplissimos suæ familiæ suggerunt: & tu, ô bone, illorum iudicio repetis, quæ tibi ex iure debentur? Etsi repetas, non habebis tamen, quam te picem tetigisse, & ad Rhamnum venisse fateare. Rhamnus vestes aliquandiu remoratur: at verò remorabuntur illi & tunicam & pallium tuum, & omnia tua. Pessimus vtique iustitiæ administrandæ prætextus, quo spoliatos se conqueruntur: & aliquando latrones experiuntur iis peiores, quorum vt rapinis liberarentur, ad iudicum sententiam confugerunt. An non & Ascræus vates fratrem Persen ab his contentionibus auocabat, quòd sciret ab illis nihil aliud se referre posse, quam nuditatem, & paupertatem? Etsi enim iure apud illos contenderit, experturus sit tamen quòd

Quid sequatur contentiosos.

Hesiod.

> τῆς δὲ Δίκης ῥόθος ἑλκομένης ᾗ κ' ἄνδρες ἄγωσι
> δωροφάγοι, σκολιῇς δὲ δίκῃς κρίνωσι θέμιστας. id est,
> *Porrò iustitia vim protracta quocunque viri impellunt*
> *Donivori, prauisque sententiis leges diiudicant.*

Chrysost.

Chrysostomus homilia decimasecunda Oper. imperfect. in Matthæum. Primùm, inquit, indigna res est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis. Nam etsi infidelis non est, certè secularis est. Et qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem causæ, & perdes dignitatem Christi, propter negotium mundi. Deinde propter lucrum, necesse est vt te coram eo abiicias. Demum omne iudicium irritatio cordis est, & cogitationum malarum. Si semel in iudicium ingressus fueris, non iam desideras, vt veritas causæ appareat, sed vt quocunque modo victor existas. Si autem videris quòd causa tua, sicut frequenter fieri solet in iudiciis, aut verbis, aut fraudibus, aut pecuniis expugnetur: necesse est similiter, vt & tu verbis, aut fraudibus, aut pecuniis causæ tuæ adesse festines. Etsi ab initio consilium non habuisti, vt sic ageres: postea sic agere, ipsius controuersiæ necessitas te compellit. Nam primùm pro lucro tantummodò festinabas: postea iam & pro pudore contendis: Et magis contentus es etiam peccare tantùm, vt vincas, quàm vinci tantùm, vt ne pecces. Hæc ergo Christus illis mandat, qui magis diligunt Deum quàm mundum. Nam qui lucrum animæ magnum esse existimat, damnum rei modicum putat: & qui damnum rei magnum existimat, lucrum animæ minimum putat. Qui ergo difficilius putat rem dimittere, quàm iudicium ingredi, hoc cogitet, quia difficilius est de iudicio sine peccato exire. Ergo sicut Ioseph dimisit pallium in manu meretricis, (Genes. trigesimonono.) & fugit cum pallio castratus: sic & tu proiice pallium in manus calumniatoris, & fuge cum meliore velamento iustitiæ: ne fortè dum vis vindicare vestem corporis, preciosissimum animæ vestimẽtum perdas. Idem homilia decimanona. Oper. perfect. in Matth. Quòd si necesse esset ob Philosophiam nudum rursus incedere, ne sic quidem esset pudendum: quia Adam nudus erat nudus in Paradiso, (Genes. tertio.) nec erubescebat tamen. Et Esaias (cap. vigesimo.) Nudus & discalciatus, sed omnibus Iudæis longè honestior incedebat & clarior: & Ioseph quando nudatus est, tunc magis nituit. Non enim hoc modo nudari malum est. Tertullian. libro de Patientia: Si detrimento rei familiaris animus concitatur, inquit, omni penè in loco, de contemnendo sæculo scripturis dominicis commonetur: nec maior ad

Idẽ Chrys.

Tertull.

pecuniæ contemptum exhortatio subiacet, quàm quòd ipse Dominus in nullis diuitiis inuenitur. Semper pauperes iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præministrauit: demõstrans per abiectionem diuitiarum, læsuras quoque earum cõputandas non esse. Quod ergo nobis appetere minimè opus est, quia nec Dominus appetiuit: detruncatum, vel etiam ademptum non ægrè sustinere debemus. Thomas libro Comment. in Matthæ. Eapropter colligit, perfectis Christianis satius esse aliquid perdere, quàm in iudicio contra raptorem contendere. Vnde, inquit, solent dici hi versus:

Thomas.

> *Expedit infirmis licet absque dolo, sine lite:*
> *Prælatisque licet, non expedit Anachoretæ,*
> *Nec licet, vt per eum sint res in iure petitæ.*

Triplex autem causa est, qua possunt etiam perfecti ablata repetere, inquit Diuus Thomas. Prima est malorum refrænatio. Iob. 29. Conterebam malas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. Gregorius. Non solùm cura debet esse ne nostra subtrahant, sed vt rapientes non sua, semetipsos non perdant. Secunda est, pacis conseruatio. Esai. 32. Erit opus eius iustitiæ pax. Tertia est, pauperum consolatio, quibus data sunt illa bona temporalia ad sustentationem. Albertus Magnus in Matthæ. Et quidem perfecti Christiani sua repetere possunt sine contentione, & in foro non contentioso, apud iudicem iustum, sine dispendio perfectionis suæ. Nec facio vim, inquit, vtrum habeant proprium nomine capituli in cõmuni, & non in singulari: Vel, nec nomine singulari, nec communi. Videtur enim dolus in iis latere, qui se repetere dicunt alterius nomine, quod substituerunt, quia persona habilis est ad proprium. Hæc enim vmbra est, de qua Iob quadragesimo. Protegunt vmbræ vmbram eius. Sine clamore & contentione omnibus licet, eo modo quo proprium habent. Qui enim suum repetit, nulli iniuriam facit: nisi ex repetitione sciat prouenire maius malum. Alioquin vbi scandalum oriri poterit, caueat ne charitati dispendium faciat. Dico autem scandalum commune passiuum: non singulare, quia aliter aliquid non repeteretur. Dicent enim semper proterui & iniusti calumniatores se conturbari, si ea quæ rapuerunt, repetantur. Dionysius Carthusianus in Matthæum. Sed &, vt ex Diuo Thoma notauimus, Ecclesiasticis Prælatis, etiam & religiosis bona Ecclesiæ committuntur, sicut & bona Reipublicæ creduntur rectoribus. Horum itaque conseruatio imminet his, quibus commissa sunt de necessitate, sicut & depositorum. Ideò propter scandalum vitandum dimittenda non sunt, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Vnde Beatus Thomas Cantuariensis Episcopus repetiit bona Ecclesiæ cum grandi scandalo regis. Alia verò bona temporalia nostra sunt, seu propria: & hæc propter scandalum dimittenda sunt, vel largiendo ea aliis, si apud nos sunt: vel dimittendo ea aliis, si iam apud nos non sunt, quando scandalum ex infirmitate, vel ignorantia oritur, quod est scandalum infirmorum. Dimittenda sunt (inquam) vel scandalum alio modo sedandum est, vt errans instruatur, & scandalizari desistat. Quòd si noluerit, iam scandalum eius erit scandalum Pharisæorum. Dum igitur scandalum ex malitia scandalizati procedit, non sunt bona temporalia, quamuis propria, propter id vitandum dimittenda, quia hoc vergeret in detrimentum boni communis, & rapientibus hoc noceret in anima. Quod ergo ait Saluator, & eius Apostolus, intelligendum est secundum promptitudinem animi, ita, quòd homo paratior sit pati fraudem atque iniuriam, quàm iudicio agere, desiderio pacis internæ, & quietis, ne alij offendantur, dummodò aliundè expediat. Ex his elucescit quomodo intelligendum sit, quod præcipit Christus: Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas: scilicet cum lite, & contentione, vel cum scandalo pusillorum. *Et quicunque te angariauerit*, ἀγγαρεύσει μίλιον ἕν, coëgerit, & impulerit ad milliare vnum. ἀγγαρεύειν enim idem quod adigo & compello. *Vade cum illo & alia duo milliaria.* & animi præparatione, aut operis

3. causæ repeti possunt ablata.

Greg.

Alb. Mag.

Dion. Cart.

executionem nisi te ad illicitam seruitutẽ adegerit. Si enim hucusque tantum procedis, quò te ducit, existimabit id à te necessitate & violentia, non autem animi promptitudine factum esse. Si verò vlteriùs progrediare, tuam tolerantiam & benignitatem experietur. Chromatius sermon. 2. in Matth. cap. 5. Bonum enim nostrum vult, non tam necessitatis, quam voluntatis esse: vt dum amplius ex nobis facimus, quàm ab aliis postulamur, maioris mercedis gloriam cõsequamur. Integræ enim charitatis, ac perfectæ deuotionis officium est, plus sponte præstare quam petieris. Hunc sensum quidem etiam spiritualiter intelligendum crediderunt, vt quicunque infidelis, vel necdum cognitionem veritatis consecutus, de vno Deo patre rerum omnium conditore, velut per iter legis ingressus, fecerit mentionem, Vadas cum illo adhuc alia duo: id est, post Patris professionem, per viam veritatis, hunc eundẽ vsque ad cognitionem Filij & Spiritus sancti perducas: ostendens illi non solùm Patrem, sed & Filium & Spiritum sanctum esse credendum. August. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 37. In his generibus trium exemplorũ (alapæ, rapinæ, & angariæ) nullum genus iniuriæ prætermissum esse video. Namque omnia, in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera diuiduntur: quorum alterum est, quod restitui nõ potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictæ solatium quæri solet. Verùm quid prodest, quòd percussus repercutis? Nunquid propterea aliquid quod in corpore læsum est, restituetur in integrum? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat: sanum autem firmúmque ista nõ iuuant: quin potiùs misericorditer perferẽdam alterius infirmitatem indicat, quàm alieno supplicio suam mitigandam, quæ nulla est. Neque hîc ea vindicta prohibetur, quæ ad correptionem valet: ipsa enim etiam ad misericordiam pertinet. Nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo, quem correctum esse vult, plura perferre. *Qui petit à te da ei, & volenti mutuari abs te, ne auertaris.* Post tolerantiam aduersorum, beneficẽtiam adiicit: vt in omnibus nos charitate ductos esse ipsi etiam infideles experiantur. Benefacimus autem dupliciter, aut sine spe persolutionis, donando gratis indigentibus: aut cum mutui expectatione, sed tamen sine vsuris. Tho. Aquin. in Matthæ. Quantum ad primum, dicit, Qui petit à te rem, vel correctionem: Glossa, quæ possunt dari iustè: nec enim aliena res est in nostra potestate. Des, inquit Aug. vt nec tibi noceas, nec alteri. Tria autẽ maximè dare possumus, 1. Cordis compassionem. Esa. 58. Cùm effuderis esurienti animã tuam. Greg. Nanz. homil. de paupertate fouenda: Saltem, inquit, da lachrymulam. Gregorius Papa. Plus est compati, quàm temporalia largiri: quia qui compatitur, de seipso dat: qui pecunia succurrit, dat alienum à se. Possumus etiam dare oris consolationem. Eccles. 18. Nónne ardorẽ refrigerabit ros? Demum manu liberales in egenos esse debemus. Deut. 15. Præcipio vt aperias manum fratri tuo egeno. Verùm hîc obiicitur, an ad omnes & semper obligemur. Respondet D. Thomas, illud quod postulatur aut esse temporale, aut spirituale. Si temporale, vel est de obsequio in opere, sic tenetur quilibet ad indigentem. Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eũ. Vel est de rebus, quæ aut superfluæ sunt, aut necessariæ. De superfluis tenentur clerici. Vnde Ambrosius. Non maioris est criminis habenti tollere, quàm cùm possis, indigentibus denegare. De superfluis & necessariis omnes tenentur etiam inimicis succurrere in extrema necessitate. Prou. vlt. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperes. Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. 2. Cor. 9. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed & de inimico dicitur Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Quod Hieron. Comment. suis in Epist. ad Rom. ita explicat. Quisquis in quacunque necessitate morituro succurrere potuerit, si non succurrerit,

[Margin: Chromat. — August. — Mutuam. — Thomas. — August. — Greg. Nan. — Greg. Papa. — An ad omnes, & semper obligemur. — Thomas. — Ambrof. — Hierony.]

occidit. Quod si illud quod postulatur, spirituale est, o[bligat] tam pauperes quam diuites, nimirùm vbi facult[as] fuerit. *Et volenti mutuari abs te, ne auertaris.* δάνεισασθαι [...]. Est autem δανείζειν, fœnerari, & tradere ad vsuram, vnde & δάνεισμα, fœnus, mutuum, & vsura est. Hic ver[ò] non pro vsura aut fœnore, sed simpliciter pro mutuo [su]mitur, vt obseruat Chrysost. Prohibentur enim Christia[nis] fœnora & vsuræ, licet mutuũ; quod nos expendemu[s] Deo dante, cùm ad hanc Domini sententiam peruener[i]mus, Mutuum date, nihil inde sperantes. Chrysost. hom. 18. in Matthæ. Hæc superiùs dictis minora sunt: sed oi[...] omninò miseris: hoc enim ferè semper facere consueuit, vt maioribus minora permisceat. Si verò hæc illorũ com[-]paratione videantur exigua, audiant illi qui aliena dir[i]piunt, vel qui propria meretricibus largiuntur: duplicem sibi accẽdentes ignem, & de iniquis fructibus, & de per[-]niciosis sumptibus puniendi. Alber. Mag. in Matthæ. N[e] auertaris igitur volenti mutuari abs te pecuniam, v[el] aliquid aliud: saltem voluntas tua in illum propensa sit, [si]modò commodè possis. Quia in omnibus, inquit, bo[num] Apostoli verbum, 2. Cor. 8. subintelligitur: non vt alijs [sit] remissio, vobis autem tribulatio. Glossa, quod honest[è] dare possum, & alius honestè accipere. Et hoc notat Apostolus, 2. Cor. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Non enim vult Dominus, vt necessarium, cuius lu[-]cro viuo, & prouideo mihi, & commisso regimini, alter[i] mutuo dem, qui fortè me lautior est. vnde fiat, vt subean[t] tribulationem indigentiæ, & familię meæ magnum acce[-]dat detrimentum. 1. Tim. 5. Qui suorum, maximè verò domesticorum curam non habet, infideli deterior est. It[a] vbi & iustè, & ex nostris, & sine vllo nostro dispendi[o] mutuum dare potuerimus, non reiiciendus erit, qui voluerit mutuari à nobis. μὴ ἀποστραφῇς, ne auerseris, aut reiicias, inquit. Quanquam & auertor reperitur, vt sit verbũ depositiuum, inquit Erasmus in Annotat. sed in carmine vsitatiùs: vt apud Boëtium,

Eheu quàm surda miseros auertitur aure!

Deu. 15. Hæc lex promulgata fuerat. Si vnus de fratribus tuis, &c. ad paupertatem deuenerit, non obdurabi[s cor]de tuum, nec contrahes manum: sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. *Omnia igitur quæcunque vultis, vt sit vobis homines: sic & vos facite illis.* Hæc isto loco refert Lucas: summam enim complectitur eorum omnium quæ proximos spectant. S[i] quid est quod proximo inferre velimus, consideremu[s] primùm, idémne nobis fieri patienter feramus: & qu[a] mensura nobis metimur, remetiamur & proximis. Nem[o] est qui non velit suæ infirmitati condolari, iuuari in necessitate, visitari in morbo, pasci in esurie: & cum mansuetudine tractari, si quem offenderit. Idem igitur ipse sibi iudex sit: & ita in proximum se gerat, vt & in se quosque affectos esse velit, si in idem miseriarum genus caderet. Gratianus hoc ad ius naturæ retulit, dist. 1. c. Humani genus duobus regitur, naturali videlicet, & moribus. Ius naturale est, quod in Lege & Euangelio continetur: quo quisque iubetur alij facere quod sibi vult fieri: & prohibetur alij inferre, quod sibi nolit fieri. Cæterùm, vt obseruat Albet. Mag. in Matth. voluntas hîc tantùm de bonis accipitur. Voluntas enim, vt scribit August. nõ est nisi in bonis: cùm in malis, flagitiosisque factis, non volũtas sed cupiditas dicatur. Nimirũ, vt Damasc. docet, voluntas omnis in ratione est. Itaque si quid obiicitur de iis qua[e] quis concupierit, concubitum, adulteriũ, aut aliquid huiusmodi: & idem proximo se exhibere debere existimet longè quidem à Christi sententia fallitur. Non enim ait Quæcunque concupiscitis, sed, Quæcunque vultis, rect[è] nimirùm ratione ducti. Hãc autem sententiam tanto honore Seuerus Alexander Imperator prosecutus est, vt in publicis quibusque locis eam Romæ transcribi iuberet teste Æl. Lampridio, libro de eius vita. Et hoc est diligere proximum suum sicut seipsum.

Prohibetur odium inimici, & in eum omne beneficentiæ genus commendatur, vt quod ad Dei liberalitatem accedat. Vbi agitur de inimicis, & quinam illi sint: & Scripturæ de odiendis quibusdam conciliantur.

Matth. 5.

Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? nónne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.

Marc.

Luc. 6.

Sed vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores, diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccantibus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est.

Ioan.

[Introductio.] PARVM vtique commodi ex sole nanciseeremur, si ille nobis oriretur tantùm, & non etiam suo nos nostráque calore animaret. Hoc enim tellus calefacta, & plantas, & flores, & fructus producit. Ad eum sanè modum parùm esset, si nos proximis gratiam rependeremus, illorúmque in nos gratitudinem quodam velut nutu fateremur, nisi & beneficentia accederet. Et quid dico, gratiam rependamus, cùm alter alterum beneficiis præuenire, inimicis etiam benefacere debeamus? Hanc nobis Christus solis similitudinem ob oculos ponit, vt qui omnibus luceat, nemini se abscondat, quin suis vicibus ad quemque recurrat: Hinc & summi Patris in nos liberalitatem explicans, nósque in idem exemplum adducens, vt omnibus etiam aduersariis benefaciamus. Nam cùm finis præcepti sit charitas, eadémque omnium virtutum maior existat, adeò vt qui in ea manserit, maneat & in Deo: ideò illam mundam, & perfectam, id est, ab omni simultate immunem esse non modò contendit, sed & liberalem in omnes requirit. Roman. decimotertio. Qui diligit proximum, legem impleuit. Ideò ait, *Audistis quia dictum est:* non tamen verumque eodem modo. [Summa.] Præceptum enim de dilectione proximi dictum est antiquis patribus Iudæorum in ipsa solitudine. Leuit. decimonono. *Diliges proximum tuum.* [Dilectio vera in affectu & effectu.] quod præceptum non modò in affectu, sed & in effectu consistit. Sed neque diligitur proximus dilectione carnali, quæ ex concupiscentiis emergit, sicut si quis scortum propter libidinem, aut diuitem propter aurum, aut epulonem propter mensam, aut principem propter dignitates diligere se dicat. Charitas enim non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non cogitat malum, non quærit quæ sua sunt: sed neque solù diligitur dilectione naturali, sicut omne animal diligit simile sibi, sed dilectione charitatiua atque gratuita, quæ fundatur in participatione fœlicitatis æternæ. [Max. Mar.] Maximus martyr capitum Cent. quinto nume. decimoquarto. Habere proximum sicut seipsum, est de sola vita, & vt superesse queat, curare: quod ad legem naturalem pertinet. Diligere verò sicut seipsum, est et consulere, vt per virtutem fœliciter etiam agere possit: quod quidem lex scripta concedit. At verò diligere supra seipsum, maximè proprium est legi gratiæ. *Et odio habebis inimicum tuum.* Hoc verò adiectum, non est dictum ab vno & eodem legislatore: vnde ibi non sicut in cæteris superioribus mandatis, quæ à Deo profecta sunt, simul hæc annexa sunt, ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, Dictum est antiquis: sed simpliciter legitur, Dictum est. Posterior verò sententia à Scribis & Pharisæis profecta est. [Alb. Mag. A quibus probatum est inimicum odium.] Albertus Magnus in Matthæum. In suis, inquit, traditionibus hoc posuerunt esse diuinum præceptum. Dicebant enim Rabbi Iosue, & Rabbi Ioanna, & alij Scribæ, quòd Deus dedit duplicem legem, vnam scriptam in lapidibus, & alteram in cordibus sapientum: Odium autem inimici in cordibus sapientum scriptum esse, quod etiam ex contrariorum opposita ratione facilè intelligatur. Ben Syra, qui à Iudæis nepos Hieremiæ fuisse creditur, in Sententiis moralibus, quas nobis Paulus Fagius in lucem emisit, sentent. decimatertia. sic habet: [Pau. Fagius] Qui honorat inimicum suum, similis est asino. Cuius sententiæ exemplum habet Commentarius sequens, de Achab qui Benedad impium regem occisurus erat, si Prophetæ monitis paruisset: & ei tamen pepercit, eúmque in amicitiam receperit. Proponit & factum Saul, propter quod à Deo abiectus est, quia Agag regi pepercit. Verùm neque ex his exemplis generalis præscriptio de odiendis inimicis assignari potest: sed quærendum est primùm, qui veri sint inimici, quos odisse: qui demum sint, quos diligere debeamus. In hoc enim vt Iudæi, ita & permulti hallucinari possunt. Et primùm quidem non dicit lex odiendum esse inimicum, sed è contrario. [Cle. Alex.] Clemens Alexandrinus lib. secundo. Stromat. Lex apertè dicit, inquit, Non abominaberis Ægyptium, quoniam aduena fuisti in terra Ægypti: vel Gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium. [Lex vetat odisse inimicum.] Et hostes, etiamsi muris immineant, conantes vrbem capere, non priùs vult hostes existimari, quàm missis ad eos legatis, ad pacem prouocauerint. Idem argumentum sequitur Philo Iudæ. libro de Charitate. [Ph. Iudæ.] Et vt videas extremam æquitatis lineam, inquit, vult aboleri memoriam iniuriarum illatarum à veteribus hospitibus: vt magis nomen ad charitatem faciens valeat, quàm respectus malæ tractationis. Non prosequeris, inquit, Ægyptium odio. Atqui nullam iniuriam Ægyptij ab hac Gente abstinuerant, nouas semper crudelitatis species addentes prioribus. Attamen quia ab initio non excluserunt eam à suis ciuitatibus, nec arcuerunt à finibus, ob eam rem, inquit, habeant priuilegium & ius amicitiæ. Et si aliqui fortè voluerint transire ad Iudæorum instituta, nō sunt hostiliter tractandi tanquam inimicorum posteri, sed hac conditione admittendi, vt tertia generatione vocentur in Ecclesiam, audituri diuina eloquia, eodem iure quo aduenæ, & patricij. Ac ne belli quidem ius ab humanitate alienum est. Idem narrat quod audiuimus ex Clemente Alexandr. Vterque enim profert id quod legitur Leuit. decimonono. & Exod. vigesimotertio. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum. Quod & legisse, & transcripsisse videtur Phocylides antiquissimus poëta, in Nouthenticis, sic enim habet, [Phocylides.]

κτῆνος δ' ἢν ἐχθροῖο πέσῃ καθ' ὁδόν, συνέγειρε, &c. id est,
Si inimici tui iumentum ceciderit in via, colleua:
Errantémque hominem marîve volutatum ne deseras:
Præstat pro hoste amicum nancisci beneuolum.

[Philo.] Philo Iud. in consequentibus: Nimirum, inquit, in minimis quoque docet non gaudendum alienis aduersitatibus: sciens molestum affectum esse, insultationem in miseriis. Adde quod exemplis contrarium astrui poterat. Illi quippè, qui Christi figuram gessere,

in suos beneficentissimi inimicos fuere: vt Ioseph in fratres, Genes. 45. Dauid in Absalon, 2. Reg. 18. & 16. in Semei & Saul, 1. Reg. 26. Vnde Christum in se præsagiit, ait Prosper Aquitanicus, lib. de promiss. c. 26.) Eodem modo se habuit Moses in Mariam furorem, illum ridentem, Num. 12. Philosophabantur verò Iudæi, vt & nunc permulti, diligendos amicos, ideò inimicos odiendos. Considerabant & vetitum sibi fœdus cum inimicis Gentibus, Deut. 7. illus exhorrescendus, quia odibilia opera faciebant, Sap. 12. Vnde odio quoque persequendos dicebant, quasi in morem Gentilium vim vi repellere liceat. Sed Scriptura odio prosequi vitium & malitiam hominum docebat, eamque detestari: cauebat quoque, ne Gentium fermento Israel inficeretur, si commercium cum hominibus impiis haberet: non tamen homines Dei creaturas, odisse docebat. Ideò adiecit, *Ego autem*. Vim habent omnes hæ dictiones. Ego, ait ad emphasim, 1. qui se à diametro commentatoribus, immò legis deprauatoribus opponat. 2. qui à semetipso vt Deus loquatur & præcipiat: quẽ Esaias sic loquentem inducit cap. 53. Propter hoc, sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego qui loquebar, ecce adsum. *Dico*. Dico, cuius dicere est imperare: cuius verba veritas sunt: nec enim Deus est, vt filius hominis, vt mentiatur, Num. 23. *Vobis*, vtique, qui melioris perfectionis apicem scandere debetis, cùm & ampliorem ego vobis, quàm Moses, proponam mercedem. Vobis, inquam, qui meam & doctrinam & conuersationem sectari debetis: vt quemadmodum ego feci & docui, ita & vos faciatis. *Diligite inimicos vestros*. Non ait, Diligite inimicos meos, quia quo quis inimicus Dei est, etiam odiẽdus est. Est autem inimicus, non per naturam, sed per cõtrariam voluntatem, vt docet August. lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 3. Nec enim in natura est malum, ait Dionys. libro de diuin. nominib. cap. 4. par. 4. Proindè nec homo, aut diabolus malus est natura, sed voluntate, ait Cyrill. Hierosolym. catech. 2. Sed neque ait, eximite à pœnis. Potest enim inimicus quiuis aut lege politica, aut Ecclesiastica plecti, absque charitatis iniuria. Immò 23. q. 4. can. est iniusta misericordia. Ex Ambros. 1. Offic. dicitur non miserendum latronis, etiamsi lachrymæ deprecantium cogere iudicem videantur, sed proferendam sententiam: cũ alioqui displicuerit Saul misericors in Amalechitas, 1. Reg. 15. Charitas ergo Christiana non vetat iudicem legibus vti in noxios: habet quippè præceptum, Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Non enim præcepta Euãgelica (ait Augustinus lib. 2. contra Epist. Parmeniani) de dilectione inimicorum, & misericordia impẽdenda proximis, eatenus intelligenda sunt, vt peccati relaxetur impunitas, sed vt delinquenti correctio, & naturæ ministretur subsidium: donec per sententiam iudicis, adempta spe correctionis, malorum tollatur exercitium. Idem refertur 23. q. 4. can. Non potest. Neque enim iudex, cùm impium damnat, inimicum agit: sicut nec iustitia charitatem opprimit. Idcircò de inimicitia suspectum iudicem repellere licet, vt patet 3. quæst. 6. cap. Omnes qui aduersus: &, Nulli Episcoporum: &, Quia suspecti: &, Qui inimici. Immò per iudices occisionem licitam, & per milites, docet Augustinus Epist. ad Publicolam, quod refertur 23. quæst. 5. can. De occidendis hominibus. Phinées quippè, Num. 25. Moses quoque cædem, Exod. 2. & 32. commendarunt suis exemplis: sed inimicorum Dei & legum. Nec errat, immò piè facit, pater filium castigans. Errabant enim Scribæ in dictione proximi, & in earum sententiarum sensu, quæ videbantur odium inimicorum admittere. Attendebant quidem dictionem amici, Leuit. 19. לא תשנא את אחיך *lo tisna eth-achika*, id est, Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et rursus: ואהבת לרעך כמוך *Veahabtha* proximum seu socium tuum sicut teipsum. Expendebant dictionem *Ach*, seu fratris, pro eiusdem secum tribus homine: & dictionem *Recha*, pro amico, seu socio. Hos ergo solùm esse diligendos existimabant, qui eiusdẽ essent populi, religionis & cultus. Et quidem, vt docet Clemens Alexand. lib. 2. Strom. frater intelligitur, non solùm qui ex iisdem parentibus natus est, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdem sapientiæ, aut verbi particeps. Hinc fit, vt & omnes Christiani se fratres nuncupent. Quamuis etiam nos ipsa natura consanguinitatis vinculo constrinxit. Leo Martyr, serm. 1. de ieiunio decimi m[ensis]. Proximi autem nomine non ij tantùm diligẽdi su[nt] qui nobis amicitia & propinquitate iunguntur, sed o[m]nes homines, cum quibus nobis natura communis est, [si]ue illi hostes sint, siue socij, siue liberi, siue serui. Ali[o]quin, vt scribit Lactantius libro 6. de vero cultu, cap[ite] decimo. pro belluis immanibus habendi sunt, qui h[o]mines eiusdem secum naturæ oderit. Siquidem, vt ex L[...] eretio protulit.

Cœlesti sumus omnes semine oriundi,
Omnibus ille idem pater est.

Verùm quomodo tot obiectionibus respondebitu[r] quæ odiendos esse inimicos ostendunt? Hilarius in Ps. 138. Religiosum est odium, quo quis oderit inimicos De[i]. Vnde & Psaltes habet: Nunne qui oderunt te Domin[e] oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfec[to] odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Et alibi: In[i]quos odio habui, & legem tuam dilexi. Itaque ratio in[i]mici habenda est: si inimicus tuus est, dilige eum: si inim[i]cus Dei est, ea ratione qua Deo aduersatur, odi illum. Hieronymus in Vigilantium: Iniuriam meam patient[er] fero, iniuriam autem Dei ferre non possum. Hic tu Mo[y]sen, hîc Dauidem, hîc ipsum etiam Christum considera, qui etsi inimicis suis essent mansuetissimi, in causa tame[n] Dei dissimulare non potuerunt. Moses per media castr[a] cultores vitulorum occidi iussit, & ipse Christus vendẽ[n]tes & ementes flagellis abegit. Samuël, qui tot pertule[r]at à populo, docet Saulem, non fuisse parcendum reg[i] Amalechitarum, ipse etiam eum occidit. Dauid verò, q[ui] toties suam mansuetudinem celebrat, quàm aduersu[s] & vehementi animo ferebatur in Philistæos & Ammoni[tas]? Hieronymus libro tertio Comment. in cap. 5. ad Ga[]latas: Non tam, inquit, personarum quàm morum fact[a] est dissensio. Vnde & resoluit, id quod dicitur ad Abra[]ham, Inimicus ero inimicis, & aduersabor aduersanti[]bus tibi: non tam Abraham illis fuisse inimicum, quàn[] illos virtutibus & religioni Abrahæ. Morum etiam po[]tiùs quàm personarum distinctionem considerat, in ha[c] sententia, Numer. 31. Hostes vos sentiant Madianitæ: v[] quomodo Deus voluerit inter serpẽtem & mulierem ini[]micitias posuit, Genes. tertio. ita magno nostræ fidei & salutis stabilimento, quid cum aduersarius contrahet prohibeat. Apocalyp. primo. Sectam Nicolaitarum eg[o] odi. Sed & ipse Deus etsi diligat omnia quæ sunt, & ni[]hil oderit eorum quæ fecit, prænidens tamen impieta[]tem Esau antequàm nasceretur, dixit: Iacob dilexi, Esa[u] autem odio habui. Sed & nemo potest Deo seruire & mammunæ: vnde & nobis continuum bellum est cu[m] Satana. 1. Petr. 2. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistit[e] fortes in fide. Et Iacobus: Resistite diabolo, & fugiet [a] vobis. Et Paulus: Non est nobis colluctatio aduersu[s] carnem & sanguinem, sed aduersus principes tenebra[]rum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Absit enim vt adinstar Carpocratianorum aut venefica[]rum, pactum ineamus cum Satana inimico Dei. Basiliu[s] homil. Quòd Deus non est author malorum, ideò docet Deum nobis contra Satanam inimicitiam indi[]disse, quia & ille nobis inimicus factus est. Reuera enim, inquit, noxiæ sunt amicitiæ, quæ cum malis contrahuntur. Nam per amicitiam, similes illis reddi[]mur, quos amamus. Quamobrem rectè prouerbium di[]cit, Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Vt enim in pestilentibus locis sensim attractus aër, latentem cor[]poribus morbum inicit: sic item ex praua consuetudine maxima nobis mala haurimus. Hinc fit, vt requiren[]dum sit veræ dilectionis fundamentum in Deo, quod vbi non fuerit, sed à maligno, dilectio dissolui debet. Ex his colligimus, quos inimicos odisse possimus, inimicos Dei, pietatis, & bonorum morum: id est, ipsam aduersariam malitiam. Sic enim cùm Marcion Ioannem Euangelistam rogasset, num se nosset, vt scribit Irenæus: respondit, Noui te filium Satanæ. Quæ autem con-

uentio est Christi ad Belial, & templo Dei cum idolis? Si verò ille inimicus tuus est, reconciliare cum eo, & dilige eum. Tanto abest vt vindictam homini permittat, quòd & inimicum diligendum, eique benefaciendum esse præcipit.

Lactantius.

Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 18. agit in Ciceronem, qui in Officialibus libris dixerit, Virum bonum esse, qui prodesset quibus posset, nemini noceret nisi lacessitus iniuria. O quàm, inquit, simplicé, veramque sententiam, duorum verborum adiectione corrupit! Quid opus fuit adiungere, Nisi lacessitus iniuria?

Non referenda est iniuria.

A Non minus enim mali est referre iniuriam, quàm inferre. Nam vnde certamina, pugnæ, contentiones, nisi quòd improbitati opposita impatientia magnas concitat tépestates? Quòd si patientiam improbitati opposueris, extinguetur protinus, tanquam si igni aquam superfuderis. Alioquin si remittatur, erit vt oleum. Et hoc est non hominum more, sed pecudum & brutorum. Sic ab homine & patientiam, & innocentiam tollit. Quid ergo nostris Nobilibus excusationis est reliquum, qui summæ sibi ignominiæ ducerent, si vel leuem iniuriam condonarent, & non statim mortem illius, à quo affecti essent, intentarent? B Condemnabunt eos etiam Niniuitæ, condemnabunt & cæteri Gentiles.

Plato.

Plato dialogo 1. de Republ. seu De iusto, docet iusti opus non esse, sed iniusti hominis, nocere vel amico, vel alteri cuiquam. Sic enim Socratem cum Polemarcho disputantem inducit, quòd Polemarchus, adinstar Nobilium aulicorum, assereret iustum & frugi hominem non esse, qui non iniuriam vindicaret, & inimico modis omnibus nocere contenderet.

Socratica inductio.

Socrates ergo, Dic mihi, inquit, Polemarche, detrimêto affecti equi, melioresne, an deteriores fiunt ad equorum virtuté? *Pole.* Deteriores. *Socr.* Nónne & canes læsi, ad canum virtutem C deteriores? *Pol.* Deteriores. *Socr.* Homines itaque, ô amice, detrimento affectos, nónne peiores ad hominum virtutem iudicabimus? *Pol.* Omninò. *Soc.* Ergo iusti opus nó est nocere. Quod sic probat. Possúntne musici ipsa musica non musicos reddere? *Pol.* Nequaquam. *Soc.* Et equites ab equestri peritia per ipsam doctrinam alienos? *Pol.* Nó licet. *Soc.* An iusti viri iustitia ipsa iniustos? Non enim caloris frigidum, neque siccitatis humidum opus est. *Polem.* Non certè.

Seneca.

Seneca librum scripsit, cui titulum fecit, In sapientem non cadere iniuriam: quo argumentis multis ré istam demonstrat. Et cap. 13. ita sapientem se habere ad D quosuis etiam insolentes, & reluctantes, vt medicus ad phreneticos, ostendit. Nec sanè assessor bruto recalcitrári irascitur, sed emendat: nec medicus ira mouetur contra phreneticum & febricitantem maledicentem sibi.

Dorotheus.

Dorotheus serm. 7. de accusatione & reprehensione, narrat se patrem vidisse, qui côtemneret omnes iniurias: hanc verò rationem redderet. Ego certè me ad eas habeo, sicut homines ad blandos canes.

Basilius.

Basilius hom. 9. Hexaëmeró: Ipsi etiam leoni omnium ferocissimo adblandimur, inquit, qui tamen nostræ speciei non est. Quid non à simili nobis aliquid, quod humanum sit, toleremus? Scio quidé E castrensem inter Barbaros legem fuisse, ne miles à milite iniuriam toleraret: alioquin exautoraretur, vt qui molliora esset animi.

In nobiles furiosos & dementatos.

Hanc sibi legem præfigunt ignobiles isti, qui feruntur in sanguinem, & ita sibi nobilitatis nomen demereri putant, si Christi nobilitatem abiiciant, & diabolo, qui homicida est à mundi initio, vt asserit Christus (Ioan. 8.) nomen dederint. Quæro scilicet, quæ sit illa nobilitas, & animi magnitudo, quæ te in lupum, leonem, & tigridem, diserim & in ipsum Satanam trásformet? Quid enim magis amicum naturæ nostræ, quàm vt quodque animal suam speciem conseruet? Hoc te tui corporis constitutio docet.

Galenus.

F Nam, vt scribit Galenus lib. 1. de vsu part. iuxta animarum conditionem data sunt corpora animantibus, seu timidis, seu audacibus. Non statim tibi natura vngues acutos, non dentes, non cornua dedit, nó operuit corpus tuum squam[illegible]s, nó cauda muniuit: sed nudum & mansuetum animal procreauit.

Nobiles furiosi degenerant à natura, à Christo, à Deo.

Vnde ergo tibi istá nobilitatis notam requiris, qua totus spiras odia, rixas, contentiones, furias, sanguinem & vindictam? Primum enim degeneras à natura tua, degeneras ab ipsa ratione, qua simul cum anima donatus es, à Christo per quem tu cùm inimicus esses, Deo reconciliatus es. Inseris autem te Satanicæ nobilitati, qui & sanguine etiam humano se placari voluerit, & innocentes pueros in altaribus suis mactari.

August.

Et quidem Barbari in Romæ vastatione victis, qui in ædem sacram sanctorum Petri & Pauli confugerant, pepercerunt: sed, vt ex Virgilio obseruat August. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 1. & 2. Ethnici Deos suos humano sanguine placaturos se existimarunt.

Virgilius.

Sic enim apud Virgilium Æneas inquit:

A *Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamúmque per aras*
Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

Et quidem Dij Gentium dæmonia. Ab his suam illá sanguinariam, furiosam, rabiosam, & blasphemam nobilitatem mutuantur, qui etsi se Christianos nuncupent, directè tamé Christi doctrinæ aduersantur.

Basilius.
Non leuiter separemur à fratribus.

Basilius lib. Constitut. exercitoriarum cap. 21. monet nullam esse causam, cur à fratris dilectione separemur. 1. Nam & mulier si insidias struxerit marito, condemnatur. Atqui nos spirituali societate coniuncti sumus. 2. Sed & corporis membra à corpore diuelli non possunt, sine ipsius iactura: quanto minùs fratres? 3. Ad obiectionem autem, quòd malus sit, B quem oderimus, respondit: Et malus erat Iudas, nec tamé exierunt Apostoli.

Idem Basil.

Idem Epist. 79. Multum, ait, solicitum esse oportet, & multas noctes insomnes ducere, & cum lachrymis à Deo veritatem exquirere, eum qui à fratris amicitia resecari velit. Si enim mundi principes, vbi aliquem malefactorem morti adiudicare volunt, attrahunt vela, & expertissimos vocant ad propositorum considerationem: nunc quidem legis austeritatem, nunc naturæ societatem reuerentes, & multum ingemiscentes, ac necessitatem deplangentes, nemini nó manifestum faciunt, quòd non ex propria libidine, sed ex necessario legis mi- C nisterio, condemnationis inferant sententiam: quanto oportet maiore cura, diligentia, consultatione dignum reputari, si quis sese à fratrum amicitia auellere conetur? At verò non modò pro leui iniuria excandescunt, & sese ab amicorum consuetudine separant, sed & cruento feruntur animo, vt ipsos perdant. Dixerim illos nobilitaté suam trahere, non ab electis filijs Adam, non à Seth, sed à Cain, qui fratri insidiatus est, & ipsum occidit.

Tertull.

Porrò charitaté in inimicos sic Christiani illi primi secuti sunt, vt Tertullian. cap. 37. Apol. libro dicat, nec mortuis Gen- D tiles pepercisse Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis distraherent: & eos inimicú vulgus lapidibus & furiis inuaderet. Et tamen licet nox vna pauculis faculis largitatem vltionis potuisset operari, noluisse Christianos malum malo dispungi. Immò ad maiorem charitatis in Christianos cumulum, docet ibidé illis licuisse magis occidi, quàm occidere. Nec verò videbitur hoc difficile illis, qui Christi spiritu potientur. Hic enim est spiritus dilectionis & pacis.

Leo.

Leo sermo. de Martyribus: Potest, inquit, mihi quis dicere, Non possum vigilare, non possum ieiunare, non possum omnia mea pauperibus erogare, & in monasterio viuere: nunquid potest E dicere, Non possum diligere?

August.

August. tom. 6. libro contra Adimantum, cap. 17. Ostendit legem istam de diligendis inimicis, non esse huic contrariam, quæ in veteri Testamento legitur (Exod. 23.) de occidédis Chananæis, Hiebusæis, Gergeizis, Pherezæis, & Amorrhæis. Dominus enim, inquit, de diligendis inimicis præcepit, vtique de hominibus, quos per nostram patientiam & charitatem ad salutem posse conuerti, & quiuis intelligit, & exemplis sæpissimè demonstratum est. Quot enim è summis inimicis summi amici euaserunt, per eorum qui offensi F erant, longanimitatem & patientiam? Ideò scilicet Christus adiicit, *Benefacite his qui oderunt vos.* Iosephum fratré eius oderant: tempore tamen penuriæ frumentariæ benefecit illis, (Genes. 45.) & hac sua liberalitate hostilem eorum animum euicit. Dauid autem quoties hostem Saulé in sua potestate habuit? Pepercit tamen ei, nec permisit quenquam in illum manus extendere. Hinc & ille exclamare coactus est, (1. Reg. 26.) Iustior tu es quàm ego: nam retribuisti mihi bona pro malis.

Seneca.

Seneca libro de quatu[or] virtut. cap. de Magnanimitate: Nihil magnum, inq[ui]t, in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magna-

nimus

nimius fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices, Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cum illum in potestate tua videris, vindictā putabis vindicare potuisse. Scito enim honestum & magnum genus vindictæ esse ignoscere. At verò Christiani non modò ignoscunt, sed & benefacere inimicis norunt. Hieronym. Epist. contra Pelagianorum hæresim, benefieri inimicis scribit in correctionem & resurrectionem, vt odij igne beneficiis superato, & excocto charitatis frigore, inimicus esse desistat. Hoc modo crudelem Iuliani Apostatæ animum Christiani olim superarunt, cùm milites ipsius ægrotos exciperent, & eorum tandiu curam gererent, donec conualescerent: vt legitur apud Euseb. hist. Eccles. lib. 9. c. 8. & hist. Tripar. lib. 6. cap. 29. Hinc nimirū factum est, vt & suis literis præciperet idem ab Ethnicis fieri. Literæ autem eius ad Arsacium sacrorum in Galatia Pontificem hæc habebant: In vrbe quaque frequentia ad benignè excipiendos hospites xenodochia extrue, vt aduenæ non nostræ tātùm religionis, sed alieni etiam, quicūque petierint, aut indiguerint, humanitate nostra perfruantur. Vnde ad eam rem pecunia suppeditet, prouisum mihi est. Triginta enim millia frumenti modiorum, & sexaginta millia sextariorum vini, quotannis in eum vsum per Galatiam conferri iussi. Turpe siquidem esset, quum inter Iudæos mendicus non sit, & impij Galilęi (sic enim Christianos vocabat) non suos tantùm, sed & nostros alant, si opem & auxilium nostrum requirere nostri viderentur. Porrò Græcæ religionis obseruatores, vt ad ministerium huiusmodi aliquid etiam conferant, doce: hominésque Græcos officiis & beneficiis talibus assuefac, antiquitùs nostri moris operísque id fuisse eos admonens. Homerus enim Eumæum hæc ita dicentem inducit:

Hospes, vel si te nostras vertingeret ædes
Aduena deterior, nostes auferret honorem.
Ab Ioue namque venit mendicus & hospes eadem.

Quid quòd etiam Turcarum principes xenodochia quædam erexerunt & fundarunt, quibus etiā Christiani eleemosynam aliquam acciperent, si modò nomen fundatoris, & requiem animæ eius verbis exprimerent? August. lib. 5. de ciui. Dei, cap. 26. hoc ipso Christianum Theodosij animum apparuisse scribit, quòd Tyranno Eugenio deuicto, qui sibi Occidentis Imperium occiso Valentiniano arrogarat: eorum qui illis fauerant, filios Gentiles ad Ecclesias confugientes occidi vetuit, eósque licet inimicorum filios Christiana charitate dilexit, nec priuauit rebus, sed auxit honoribus, in neminem post victoriam priuatas inimicitias valere permittens. Hoc nimirū modo principes sibi deuincire norunt populos, qui illos de tyrannide suspectos habebant. Roboam flagellis & scorpionibus populum à se auertit: illum autem licentia Hieroboam sibi vendicauit. Vicit Helisæus hostilem Syrorum militum animum, cū eos, quos si permittere voluisset, breui mortuos videre poterat, liberali mensa excepit. 4. Reg. 6. Adde quòd charitas non ociosa est. Probatio igitur dilectionis, exhibitio est operis. Diliges corde, sed & idipsum testaberis opere. Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potū da illi: & carbones ignis congeres super caput eius. *Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Sic Dauid Psalm. 118. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Moses orauit pro Maria sorore sua prius eum calumniante, Numer. 12. & sæpissimè pro populo eum persequēte. Et hinc Christi sanguis meliùs clamat quam Abel, Heb. 12. quòd Christus pro inimicis orauit, dicens, Pater, dimitte illis, Matth. 26. Stephanus quoque eum æmulatus est, cùm lapidibus obrueretur: exclamabat enim, Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Vnde Christus Iacobum & Ioānem increpauit, quòd non recipientibus eum Samaritanis, dicebant, Vis iubeamus vt ignis descendat de cœlo, & comburat istos? Ad quos Christus, Nescitis, ait, cuius spiritus estis. Luc. 9. Iustinus recenset Marci Imperatoris Epistolam ad Senatum Romanum, qui vexabat Christianos suppliciis inquit, quòd hi, cùm à nongentis septuaginta quinque millibus barbarorum penè opprimeretur,

Hierony.
Euseb.
Benefaciēdū etiam infidelibus.
Homerus.
August.
Exempla beneficentiæ.
Iust. Mart.

& exercitus illius iam à quinque diebus aqua careret, precibus tamen suis à Deo suo (etsi illius priùs infensissimus fuisset) fecerunt, vt in suos frigidissimus imber descenderet: in hostes grando mixta fulminibus præcipitāter ferretur. Hæc Iustinus Martyr, & Zonaras tom. 2. Annalium. Adeò valuerunt preces Christianorum exträ pro suis persecutoribus fusæ. Quid est verò quòd iubeamur orare pro inimicis, cùm Paulus & Pōtifici, & Fabro Alexandro maledixerit? Soluit Iustinus Martyr. 25. quæst. ad Orthoā. dicens eum nec Alexandrum, nec Pontificem repercussisse, sed tantùm Pontifici quæ essent euētura prædixisse, his verbis, Percutiet te Deus paries dealbate. Alexandro verò, Hoc ei reddet Dominus in die illa, non esse maledictum, neque conuitium, sed prædictiones Apostolo dignas, qui seipsum non vlciscatur, sed det locum iræ. Augustinus quoque serm. 56. de tempore, docet imprecationes quas Prophetæ in inimicos proferunt, vt est hoc Psalmi 66. Fiat mensa coram eis in laqueum: non maledictiones, sed prædictiones esse. Gregorius Nyssenus libro de Oratione, aliter soluit. Nam nonnulli id Psaltis malè interpretantur. Ait enim Psalm. 6. Deficiant peccatores, & iniqui. Et Hieremiam vindictam de aduersariis deprecantem, Hierem. 10. & Oseam, cap. 9. Vuluam sterilem, & vbera sicca addocant. Respondet spectasse eos ad correctionem vitiositaria atque malitiæ, quę tunc in natura vigebat. Vt malum ergo deficiat orant, non vt homo, cùm is malus nō sit natura, omninò annihiletur. Iustinus quæst. 80. ad Orthodoxos, quæstionem dissoluit, quæ sic moueri potest, Cur orādum sit etiam pro inimicis? qui fit quòd Helisæus imprecatus est pueris in Bethel? 4. Reg. 2. Soluit autem dicens, commendabilem esse patientiam: sed tum cùm emendari possunt qui inferunt iniuriam, (scilicet quæ in Deum redūdet, vt quæ ministro Dei infertur) quódque pueri voces illas, quas in Prophetas exclamabant, à parentibus didicissent, Prophetis semper infensis, castigatos parentes in occisione puerorum, vt discerent non afficere contumelia Prophetas, & per eos Deū. Cæterùm (ait August. tom. 10. sermo. 59. de temp.) q' id aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, (2. Tit. 2.) vt det illis pœnitētiam, & resipiscant à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur? Quòd si etiam pro inimicis Ecclesiæ, de quibus hic maximè loquitur, orādum est; quanto magis pro nostris? Inde ser. 51. de verb. Domini, idem habet: Non eis irascamur, sed pro eis oremus, vt det eis Dominus intellectum. Hinc Cyprianus ad Corneliū Papam, orandum monet pro hæreticis, vt malint pro se orationem fieri antistitis, quàm sanguinem fundi sacerdotis. Cælestinus quoque Epist. 1. cap. 1. consuetudinem Ecclesiæ recenset de fundenda pro hæreticis & schismaticis oratione. Et Optatus Mileuitanus lib. 1. in Donatistas, eos fratres vocandos, & Prophetam Esaiam obseruandum censet. Vos qui timetis (inquit cap. 66.) nomen Domini, eis qui vos odio habent, & execrantur, & volūt se dici fratres vestros, dicite, Fratres nostri estis. Charitatis enim præcipua sunt hæc duo (ait Basil. tom. 2. ad quæst. 175.) dolere scilicet, & angi ex his rebus, ex quibus læditur is qui diligitur. Beatus qui mœret propter illum qui peccat, sicut scriptum est: Si patitur vnum membrum, cōpatiuntur &c. Leo Martyr, serm. 1. de ieiunio decimi mēsis: Et meritò, inquit, inimicos diligi, & pro persecutoribus sibi præcepit supplicari, qui ex omnibus quotidie Gentibus, fractis oliuæ suæ ramis, germen inserens oleastri, de inimicis recōciliatus, de alienis adoptiuos, de impiis facit iustos, vt omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus est in gloria Dei Patris. August. lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 43. Sed illud magis, inquit, vrget quæstionem, quod dicit Apost. Ioannes, (1. c. 5.) Si quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, postulabit, & dabit illi Dominus vitam, qui non peccat peccatum ad mortem. Est autem peccatum ad mortem, non dico vt pro illo roget quis. Apertè enim ostendit quosdam esse fratres, pro quibus orare non nobis præcipitur, cùm Deus etiam pro persecutoribus nostris orare nos iubeat. Nec illa quæstio solui

Zonaras.
Iust. Mar.
August.
Greg. Ny.
Iust. Mar.
Augustin.
Cyprin.
Cælestin.
Opt. Mile.
Basil.
Leo Mar.
August.
An pro ... quorum ... nō debeam ...

potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione grauiora sint. Fratres autem Christianos vocari, multis scripturarum documẽtis probari potest. Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cùm post agnitionem Dei, per gratiam Domini nostri Iesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidẽtiæ facibus agitatur. Peccatũ autem non ad mortem, si quisquam amorem à fratre non alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter Dominus in cruce ait, (Luc. 23.) Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Sed vtrum sicut pro quibusdam nõ est orandum, ita etiam contra aliquos orandum sit? Respondet Augustinus cap. 45. lib. 1. de sermone Domini in monte, Generaliter dictum esse, Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere. Et illud, (1. Pet. 3.) Nemini malum pro malo reddentes. Pro quo autem non oras, non etiam cõtra illum oras. Potes enim videre certam eius pœnam, & penè desperatam salutem: & non quia odisti eum, ideò pro illo non oras: sed quia sentis nihil te posse proficere, & orationem tuam nõ vis repelli à iustissimo iudice. Sed quid agimus de his, contra quos oratum à sanctis accipimus: non vt corrigerentur, nam hoc modo pro ipsis potiùs oratum est: sed ad illam vltimam damnationem? Nõ sicut contra traditorem per Prophetam: nam illud, vt dictum est, prædictio futurorum, nõ optatio supplicij fuit: Nec sicut Apostolus contra Alexandrum, nam & inde satis dictum est: sed sicut in Apocalypsi Ioannis legimus Martyres orare vt vindicentur, (Apoc. 6.) cùm ille primus Martyr vt lapidatoribus suis ignosceretur orauerit. Sed hinc non oportet moueri. Quis enim audeat affirmare, cùm illi sancti candidati se vindicari petierint, vtrũ contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipsa est sincera & plena misericordiæ & iustitiæ vindicta Martyrum, vt euertatur regnum peccati. Nõ enim contra ipsos homines, sed contra regnum peccati petierunt, quo regnante tãta perpessi sunt. Ad cuius euersionem hortatur Apostolus, dicens, (Rom. 6.) Non ergo regnet peccatum in mortali corpore vestro. Destruitur autem & euertitur peccati regnum, partim correctione hominum, vt caro spiritui subiiciatur: partim damnatione perseuerantium in peccato, vt ita per iustitiam ordinati, iustis cum Christo regnantibus, molesti esse non possint. *Vt sitis filij Patris vestri qui in cœlis est.* Hunc ex aduerso patrum terrenorum constituit, qui vt peccatores, ita ad vindictam proni sunt. At vestri patris illius cœlestis filius esse non potest, qui nec spiritus eius, qui charitatis est, particeps fuerit. Erimus autem, si filium naturalem patris Christum imitemur. In perfectæ verò charitatis typum contemplamur, cum Christum respicimus. Nam per sanguinem eius reconciliati sumus, cùm essemus inimici: Adeò vt pro inimicis mortuus sit: pro se crucifigentibus orarit: inimicos etiam suos post passionem, ad salutem & fidem per Apostolos inuitarit. Potuítne maius pignus date, quàm pro nobis mala nostra sufferre? Ideò Chrysostomus hom. 1. in Epist. ad Philipp. non adeò diuitum filios agnosci in torque, quem semper in collo circunferunt, ait, quàm Dei filios charitate. Idem Augustinus 15. de Trinit. cap. 18. confirmat. Id autem dicens Christus, quasi ex opposito filiorum diaboli, statuit filios Dei: quòd diaboli filij sanguine & liuore gaudeãt: sicut & inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, Sap. 2. Homicidiis quoque exultetur, cùm diabolus sit homicida ab initio: sicque opera patris perficere velint. His quoque verbis dilectionis rationem confirmat Dominus, quòd fratres simus, ab vno Deo inspirati & animati: & equidem coniunctiores, qui animis, quàm qui corporibus: (ait Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 10.) Vnde pro belluis immanibus sunt habendi, qui hominibus nocent, qui cõtra ius humanitatis, & fas omne, spoliant, cruciant, occidunt, exterminant. Sed & Christianæ religionis regula ad beneficentiam potius nos promouet. Proinde Tertullianus in Apocalypsi. cap. 37. Nullum bonum (ait) sub exceptione

personarum administramus, scilicet quia omnes fratres sumus. Chrysostom. quoque hom. 14. ad popul. excandescit in Antiochenos, quòd rixantes non diriment, inexcusabiles eos esse dicens, cùm iumentum lapsum erigere iubeamur: hi verò homines sint & fratres. Hac ratione Abraham Loth dicebat, Ne sit lis inter me & te. Et cùm Iuda eripere vellet Ioseph, Caro, inquit, & frater noster est, Genes. 37. Et quidem naturæ, simul & religionis conditio, vniuersam omnium dilectionis rationem confirmat. Tertullian. lib. Apocaly. cap. 37. Iidem sumus Imperatoribus, inquit, qui & vicinis nostris. Malè enim velle, malè facere, malè dicere, malè cogitare de quoquam, ex æquo vetamur. Porrò dicat aliquis, Non plus igitur vxor, pater, frater, fideles, diligendi sunt? Hieronym. hom. 3. in Cantica cantic. hanc quæstionẽ dissoluit. Omnis (inquit) rationalis creatura, ex æquo diligenda est. Adiiciendũ tamen est in charitate, vnicuique ad hoc quomodo est, & ad hoc quomodo rationalis est. Si, verbi gratia, aut in moribus, aut in opere, aut in proposito, aut in scientia, aut in studiis cæteros præcellit: pro his singulis, secundũ quodque meritum, sed generalem dilectionem addendũ est etiam specialis aliquid charitatis. Verùm vt maior de his habeatur authoritas, ab ipso Deo capiamus exemplũ. Ipse enim amat omnia quæ sunt æqualiter: vt nihil oderit eorum quæ fecit: neque enim fecit aliquid quod odio haberet: non tamen ob hoc similiter dilexit Ægyptios, Hebræos & Pharaonẽ, vt Moysen & Aaron. Hinc Cyprianus lib. 4. Epist. 7. ad Magnum, probat æqualitatem luminis vitæ æternæ in Ecclesia, & in baptismate: cuius etiam sacramentum in Exodo celebratum fit: cùm Exod. 16. sine discrimine sexus & ætatis manna à singulis ad mensuram gomer æqualiter colligebatur. Itaque considerandus est ille supremus omnium pater, à quo donum omne procedit. Attendenda est propensa in omnes etiam liberalitas. *Qui solem suum*, ὅτι τὸν ἥλιον, quia solem suum, *oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Hoc enim non fortuitò, nec necessitate quadam facit, non naturæ infallibili cursu, præter quem aliter agere non possit: non ex aliqua in nos obligatione, sed summa sua liberalitate: vt qui quoties voluit, impios perdidit: aut inundante totam terram diluuio, temporibus Noah: aut immissis fulguribus, vt Sodomitis contigit: aut ipsa terra aperta, vt contigit Chore, Dathan & Abiron. Interim non omnes peccatores perdit, non priuat eos sole & luna, non imbribus & pluuiis, sed summam in omnes munificentiam ostendit: expectans peccantes, si quando pœnitentiam agant. Cæterùm pluuiæ & solis nomine, omnia ferè bona temporalia concludit. 1. Pluuiis enim irrigantur plantæ. 2. Sole excitantur, & vi sua donantur. 3. Sol omnia lętificat, Tob. 4. 4. Purgat & lustrat omnia. His quoque duobus spiritualia bona intelligi possunt, vt doctè docet Lactantius lib. 5. diuin. Instit. cap. 15. Per solem gratię, lux illuminans omnem hominem: Per pluuiam, donationes Spiritus sancti: vt apud Psaltem, Psa. 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ. Sic Prophetiæ donum, etiam Balaam, Numer. 24. & Caiphæ indulsit, Ioann. 12. Vnde nec hominum malitia prætexenda est, quin in necessitatibus eis subueniamus. Dilectionem hanc mutuam & beneficentiam probat August. Epis. 52. ad Macedoniũ, & lib. de catech. rudibus, cap. 26. adferens id Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile, sic & omnis homo proximũ sibi. Hac sola naturæ habita ratione Aristoteles homini etiam impuro eleemosynam fecit: & cùm factum id argueretur, Misertus sum humanitatem (ait) non iniquitatem, vt docet Diogen. Laërtius lib. 5. de vita Philosoph. Eam quippè in omnes beneficentiam, immò & misericordiam Deus docet, non solùm omnibus pluuiã infundens, & solem suum communicans, sed & quãdoque peccata dissimulans & condonans: vt pulchrè docet Seneca lib. 6. de beneficiis, cap. 21. More optimorum parentum, inquit, qui maledictis suorum infantium arrident non cessant dij beneficia congerere de beneficiorum authore dubitantibus: sed æquali tenore bona sua per gentes populósque distribuunt. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Hac enim merces vestras, com-

pensatio prior dilectionis: vt & eorum qui alios ad cœnam inuitant, merces esse dicitur, quòd & idem à suis cõuiuis expectant. *Nónne & Publicani*, quos tam pauci, immò velut abominabiles ducitis, *hoc faciunt?* Publicanus est, qui vectigalia certo quodam pretio redimit. Vlp. de public. & vectig. lib. 1. Publicani sunt, qui publico fruuntur: nam & inde nomen habent. Et omnes qui aliquid à fisco conducunt, rectè vocantur Publicani. Hi olim Iudæis erant infensissimi, vt qui libertati populi Israëlitici aduersarentur, & tributa, quæ Romanis pẽderentur, exigerent. Illi verò, etsi ab omnibus peccatores iudicarentur, hac tamen in parte minimè defuerunt amicis, quin & eos reciproca dilectione prosequerentur. *Et si salutaueritis fratres vestros tantum, ἀσπάσησθε*, Est etiam osculo & cõplexu salutare, quod olim moris erat non Iudæorum modò, sed & Græcorum & Romanorum. Vnde adiicit: *Quid amplius facitis: περισσὸν*, quid eximium præter cæteros facitis? An illa salutatione Dei præceptum, vos adimpleuisse arbitramini? Ideóne vestram iustitiam Iustitiæ Publicanorum & Ethnicorum præferetis? *Nónne & Ethnici hoc faciunt? ἔθνος*, Gens est, à qua Ethnicus, id est, Gentilis. Pro his sumitur, qui nullam Dei, aut religionis certam cognitionem habuerant. Ita probat infidelium exemplo, perfectionis non esse diligentes diligere: & proinde cũ charitate probentur electi, eos debere magis abundare in opere, vt abundantiores sint in mercede. Quid quòd & ipsi Gentiles inimicis condonandum esse docuerunt, immò & his quos infensissimos habebant, & benefecerunt, & facilè reconciliati sunt? Plutarchus librum scripsit de vtilitate capienda ab inimicis, quo monet, vt olim non satis fuit non lædi à feris, sed deprehensa ratione qua illis vteremur, vtilitatem veteres collegerunt: ita ex inimicis & fauorem, & honorem aucupari debere: Exemplo nimirùm Cæsaris, qui Pompeij caput intuitus, defleuit. Sed & idem ferè Antisthenes ad Periclem scribit, Alexandrum prostratum Darium in belli momento, pallio cooperuisse, quo virtutis nobilitatem, ac fortunæ, cuius incertitudinem metuerat, demonstrabat. Porsena rex Scæuolam in familiarem assumpsit, qui tamen in eius vitam coniurarat. Phocion vir Atheniensis, vt testis est Plutarch. lib. 5. Apophthegm. cùm falsorum testium delatione reus factus, discrimen capitis incurreret, nihil aliud filio demãdans, quàm ne quid, harum rerum memoria, Atheniensibus irasceretur. Diodoros Siculus lib. 16. Biblioth. Dionẽ hoc ipso plurimum charitatis, & commendationis apud suos ciues assecutum esse dicit, quòd Syracusis, & omni patria restituta, eis qui inimico in se animo deliquerant, clementer veniam indulsit. Idem etiam humanitatis argumentum Socrates præbuit, cùm (vt refert Diogenes Laërt. lib. 2. de vita Philosoph.) calcem impingenti nihil comminatus sit: sed hanc eius tolerantiam demirantibus, Quid, inquit, si me asinus calce impetisset, num illi diem indixissem? Simile ferè lib. 3. de ira, recenset de Diogene: cui, de ira dissetẽti, cùm adolescens proteruus inspuisset, Non quidem, inquit, irascor, sed dubito an irasci debeã. Et Cato quidem melius: cui cùm causam agenti in frontẽ mediam, quantum poterat attracta pingui saliua, inspuisset Lentulus, faciem abstersit: &, Affirmabo, inquit, omnibus, Lentule, falli eos qui te negant os habere. Liuius lib. 5. Dec. 3. de Quinto Fabio Maximo narrat, quòd Minutium Magistrum equitũ imperio Dictatura, sibi æquari passus esset, quod hactenus fuerat inauditum: & tamen periclitanti subuenit, cùm iam insidiis Hannibalis circũuentus, de sua & militum salute desperaret. Econtrà verò furentem Aiacem μαστιγοφόρον fecerunt, dum ille frustratus armis Achillis, in primates Græcorum, velut in aduersarios sæuire vellet. Quid quòd & Poëtæ insanũ Herculem eapropter fingunt? Si quis pluribus exẽplis egeat, legat libros Senecæ de ira & clementia. Quid quòd Hesiodus, initio libri sui De opere & die, totus incumbit, vt infensum fratrem suum Persen sibi reconciliet? Alioquin si quis est qui alteri malum, specie vindictæ præparet, timeat ne cadat in foueam quam fodit, & constringatur laqueo quem tetendit. Cõsideret Æsopi facetum apologũ, quo nihil lupo profuisse ostendit, quod accusarit vulpem apud leonem ægrotum. Vulpes enim reuersa, medicum se consuluisse dixit, qui iuberet leonem calidam lupi pellẽ indui. Rursus idem iis euenit quod asino: qui cùm leonẽ galli cantu terrefactum persequeretur, tandem ab eo deuoratus est. Si quidem cùm igni oleum infundere, & furentem inimicum persequi, non autem illi cõdonare volunt, periculum mortis incurrunt. *Estote ergo perfecti vos, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est*. Nam cùm patrem proles sequatur, & ex radicibus pullulent arbores, eáque à quibus prognatæ, sua specie præ se ferant: requiritur vt & nos, qui filij Dei dicimur, ad eius similitudinem, quantum fieri poterit, contendamus. Gregorius Nyssen. libro de profess. Christiana: Hoc autem, inquit, quomodo à terrenis fieri poterit, cùm pater ille cœlestis sit? Respondet, quòd non eum diuina naturam humanam comparari iubeat Euangelium: sed bonas actiones, quoad eius fieri possit, imitari. Hoc autem non assequitur homo absque Dei & Spiritus sancti gratia. Nã vt nisi sale carnes aspergantur, putrescunt, inquit Macarius homil. 24. & nisi fermento immixto quis farinam pinset, inutilis est esu panis: ita nisi cœlesti fermẽto, & Spiritus sancti aspersione imbuatur anima, à se & per se solam perfectam puritatẽ efficere non poterit. Tum autem, vt per gratiam ad Deũ accedit, ita & ei quodammodò similis dicitur. Theodor. affect. Græc. lib. 11. de Oraculis: Neque enim, inquit, fieri potest, vt vsquequaq; Deo similes euadamus. Quo enim pacto visibilis homo inuisibilem imitetur? Quomodo qui breuis est, ac exiguo loco concluditur, illi queat esse persimilis, qui extra omnem terminum constitutus continet omnia? Quæ sit rursus ad æternum, rerúmque omnium cõditorem illius similitudo, qui recens ac nouitius, quíque ne vlnaris quidem quantitatis queat cœlum componere? Nulli est ergo natura illa, nulli potentia, nulli sapientia imitabilis: bonitatis tamen ac mansuetudinis, iustitiæque ac humanitatis diuinæ typos aliquos, quoquomodo effingi posse, non inficias iuerim. Quandoquidem & Christus iis qui perfectionẽ assequi cupiebant, genus hoc imitationis proposuit, dicens: Estote misericordes, sicut & Pater vester cœlestis misericors est: qui solẽ suum oriri facit super bonos & malos. Grego. Nyss. in Enarrat. vitæ Moseos. Atqui, inquit, Deus terminum non habet. Quare necesse est participantis quoque desiderium, cùm ad interminatum, infinitúmque seipsum extendat, nullum habeat exitum, quo cessare possit. Quas ob res, si nullis terminis vitæ perfectio continetur, & virtutis ad ipsum terminus est: ex eo quòd interminata sit, impossibile omninò est ita hanc perfectionem consequi aut re aut verbis, vt ad altiora vllus ascensus relinquatur. Quomodo igitur quæris, ad quem finem quispiam peruenturus sit, cùm finis nullus inueniatur? Non tamen quoniam quod quæritur, exitum non habet, idcircò præceptum Domini negligendum est, quo dicitur: Perfecti sitis, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Nam etsi totum cõsequi nequeas, tamen in rebus omnibus, quæ natura bona sunt, non paruum est lucrum, vel partem earum aliquam consequi: vt tantum possideamus, quantum capere possumus. Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. Sicut, inquit, Moysi ex iusta operatione, & ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo consuetudine, vultui insidebat glorificata quædam coloris species: ita & iustæ animæ diuina quædã vis bonitatis inhærens, spiritualis illuminationis, perinde atque caloris solaris, imprimit apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ vnitam per charitatẽ, quæ Deo afflat, & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui perfectus euasit, quantum licet humanæ naturæ, sicut Pater, inquit, qui est in cœlis. Idem libro 7. Stromat. Quomodo enim perfectum dicimus medicum, & perfectum Philosophum: ita, vt opinor, perfecta cognitione præditum. Et lib. 4. Deũ oportet, inquit, imitari, quoad eius fieri potest, ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autem videntur Poëtæ quoque electos appellare, Deiformes, & θεοὺς, diuos, & ἀντιθέους, hoc est Deo æquales, & consilio Iouis pares, Atlanticos, & Deo similes, corradentes illud (id est, alludentes ad id quod in Moysis Genesi legerant) ad imaginem & similitudinem.

Plutarch.

Idẽ Plutarc.

Diod. Sic.

Diog. Laër.

Liuius.

Seneca.

Greg. Ny[ss.]

Macarius

Theodor.

Greg. Nyss. Quomodo accedamus ad Dei perfectionem.

Cle. Alex.

Idem.

Euri

Euripides. Plato.

Euripides itaque: In meo, inquit, sunt tergo pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, ibóque in immensum sublatus aëra, Iouem conuenturus. Plato ipse Dialogo, qui dicitur Minos, vel De lege, ex Homero, & Hesiodo, Minois exemplo, docet virum bonum Deo similé esse. Itaque perfectio illa, quam assequimur, similitudinem & imitationem, non autem æqualitatem dicit, cum Dei perfectione. Thomas Aquinas lib. Comment. in Matthæ.

Thom. Aq. Quotuplex est perfectio.

Duplex est autem perfectio, vna gloriæ, altera viæ. De priore legimus Ephes. 4. Donec occurramus omnes in virum perfectũ. Porrò perfectio viæ, vel est naturæ, de qua Gen. 1. Perfecti sunt cœli & terra: vel gratiæ. Et hæc duplex est, vel status, vel meriti. Perfectio meriti est multiplex. Prima cordis, Esa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto. Oris, Iac. 3. Si quis in verbo nõ offendit, hic perfectus est vir. 3. Operis: & hæc est multiplex. Prima innocentiæ, Eccl. 31. Beatus vir, qui inuentus est sine macula, qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est. 2. Excellentiæ, Gen. 6. Noë vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis. Ad hanc magis obligantur clerici, quàm laici. 3. Obedientiæ, Gen. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. 4. Patiẽtiæ, Iac. 5. Patientia opus perfectum habet. 5. Perseuerantiæ, 1. Petr. 1. Sobrij & perfecti. Glossa: Constanter perseuerando. 6. Charitatis, 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Ad hanc tenentur omnes. Perfectio status est triplex. Prima ordinis. Deuteron. 33. dicitur Leuitis, Perfectio tua, & doctrina tua. Secunda prælationis, Luc. 6. Perfectus erit omnis, si sit sicut magister eius. 3. Supererogationis, Matthæ. decimonono. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Hîc agitur de perfectione charitatis, cuius primum exemplar in Deo est, quod sibi omnes ad imitandum proponere debent.

De eleemosynæ fructu, & qua intentione fieri debeat.

Matth. 6.	Mar.	Luc.	Ioan.
Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in Synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam: nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.			

Introductio.

EORUM quæ sunt, alia sursum, alia deorsum feruntur, alia medium locum tenent, pro ratione innatæ grauitatis, aut leuitatis. Sic nimirum, vt ex Iudæorum libris transscripsit Ouidius,

Ouidius.

Ignea conuexi vis, & sine pondere cœli
Emicuit, summáque locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi leuitate locóque.
Densior his tellus— Vltima possedit.—

Qui sursum, & qui deorsum ferãtur.

Quæ autem corporum, ea est & ratio animarum. Sũt enim quæ ferantur sursum, sunt quæ deorsum. Vt sursum feramur, monet Apostolus, dicens, Quę sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Sursum ferebatur Psaltes, cùm diceret, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Sursum ferebantur Apostoli, de quibus ita Esaias, Qui sunt isti qui vt nubes volant? Deorsum feruntur hi de quibus Poëta,

O curuæ in terris animæ, & cœlestium inanes.

Qui adinstar serpẽtis, super ventrem suum reptantur, & terram comedunt, id est, nihil præter terrena appetunt. Quales erant & hi, ad quos Christus: Vos de deorsum estis, vos de mundo hoc estis. Porrò affectiones animi id ipsum maximè definiunt, sitne quis cœlestis, aut terrenus. Christus vtique cùm esset secundus ille homo de cœlo cœlestis, omnes nos ad eandem secum similitudinem inuitauit. Inuitat serpens antiquus suos vt terrena sequantur, capiant fumum humanæ gloriæ, ditescant, honorentur:

Serpens.

Christus.

Christus econtrà suos ad humilitatem, paupertatem, abiectionem, & contemptum humanæ gloriæ vocabat. Videbat enim affectibus hisce terrenis, gloria, ambitione, diuitiis, animam cuiusque grauiorem effici, & propter illam remorari, ne in cœlestia contenderet. Itaque vt sursum erigerentur, grauitatem illam abstulit, & semper monuit, ne quid nos moueant hæc omnia quæ in mundo sunt: & si quid boni operis faciamus, seu oremus, seu ieiunemus, seu eleemosynam faciamus, caueamus ne ex his gloriam hominum comparare velimus. Futurum enim erit, vt hæc minimè ferantur in cœlum, propter adiunctam iactantiæ & gloriæ grauitatem.

Summa.

Attendite, inquit, *ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis*. Græcus contextus τὴν ἐλεημοσύνην eleemosynã vocat, quod nos legimus iustitiam. Tamen Hieronymus legisse videtur τὴν δικαιοσύνην, iustitiam. Interim tamen quod præfatur de iustitia, illud etiam de iis omnibus intelligit, quæ Dominus a nobis requirit: qualia sunt, eleemosyna, oratio, & ieiunium. Thomas in Matthæ. Postquàm enim nos de perfectione Euangelica docuit, nunc intentionem nostram reformat, secundum quam perfecti euadere possimus. Et pars ista diuiditur in duas. Primò enim nos ad simplicitatem sanctæ intentionis, secundò ad puritatem conuersationis dirigit. Porrò simplicitas sanctæ intẽtionis debet esse in affectu, & effectu: alioquin dicitur Eccle. 2. Væ peccatori ingredienti terram duabus viis. Et Iac. 1. Vir duplex animo incõstans est in operibus suis.

Hieron. Thomas.

Albert. Mag.

Albertus Magn. in Matth. cap. 6. Virtutis enim opus plus consistit in modo, quàm in facto: secundum quod dicitur Deuter. 16. Iustè quod iustum est exequeris. Omnis autem modus abundantis iustitiæ, consistit in recta operis intentione, secundum quod intentio sumitur pro ea quæ tendit in finem: quia quantum est de natura operis, non tendit in finẽ, nisi substantialiter fini debitis circunstantiis proportionetur. *Attendite*, inquit: vobis prospicite & cauete. Attentione enim opus est, ne perfecta iustitia, cùm de visceribus prodire incipit, mox in ortu suo per inanem gloriam suffocetur.

Iactantia cauenda. Basil.

Gloria enim inanis sese subtiliter animis hominum insinuat, & adinstar colubri obrepit, vnde & maxima cautela nobis opus est. Basilius libro constitutionum Monasticarum, capite vndecimo. Illa, inquit, expugnatu difficilis, & callida nostræ salutis insidiatrix, quæ vel in ipsius cœli cõuexis, insidiatum aduersum nos collocatrix, virtutes ramis in cœlum vsque licet expansis ac porrectis adornatas profligare, ac deturbare pertinacissimè contendit. Simul ac enim illa pietatis mercatorem, quibusque virtutum mercibus onerariam mentis nauem complesse animaduertit, procella sua ocyùs excitata, in eo omni conatu operam dat vt illam euertat, & aquis pessundet. Et post pauca: Age igitur, inquit, quando hæc ita sunt, fugiamus inanem gloriam, dulcem spiritualium opum exspoliatricem, iucundum animarum nostratum hostem, tineam virtutem, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eandemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem, & mortiferi hominum poculi porrectricem.

Quæ inanis gloria exsibilanda.

Hanc ergo attentè nos Christus cauere voluit, ne fortè illis blandimentis alliciamur.

Attendite.

Vox enim *Attendite*, Scripturis vsitatissima est, cùm quid cauére maximè iubemur. Sic in consequentibus. Attendite vobis à falsis Prophetis. Acto. vigesimo. Attendite vobis & vniuerso gregi. Deuteronom. vigesimoseptimo. Attendite & audi Israël: hodie factus es populus Domini Dei tui. Audies vocem eius, & facies mandata, atque iustitias, quas ego præcipio tibi. Iustitiæ autem nomine, omne bonum opus intelligitur, quo Deo & proximo sua redduntur.

Iustitia quod et cur nostra. 1.

Iustitia autem operum nostra esse dicitur. 1. quia ad eam nostra libera voluntas requiritur.

2. ritur. 2. quódque gratia, qua illa perficitur, ideò nostra est, quia nobis donata est. 3. sed & ipsa nobis ex diuino 3. pacto congruè imputatur, quòd Deus eam in nobis compensari velit, & coronari. 2. Timot. 4. Augustinus in Psalm. 49. vbi hæc leguntur, Congregate illi iustos eius. Iusti scilicet, inquit, erant, qui viuebant ex fide, facientes opera misericordiæ. Etenim opera illa iustitiæ sunt. Habes Euangelium. Cauete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. Quam iustitiam? Cùm ergo facis eleemosynam, &c. Ergo eleemosynas, opera esse iustitiæ significauit. Idem libro secundo de sermone Domini in monte, cap. secundo. *Cauete* ergo, inquit, *facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis*: id est, cauete hoc animo iustè viuere, & ibi constituere bonum vestrũ, vt vos videant homines: *alioquin mercedem non habebitis*. Non si ab hominibus videamini, sed si propterea iustè viuatis, vt ab his videamini. Nam vbi erit, quod in principio huius sermonis dictum est, Vos estis lux mundi: non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & reliqua, vsque ad id quod ait, vt videant opera vestra bona, sed non ibi constituit finem. Addidit enim, Et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Hîc autem quia hoc reprehendit, sibi sit finis rectè factorum: id est, si propterea rectè faciamus, vt tantùm videamur ab hominibus, posteaquàm dixit, Cauete, &c. nihil addidit. In quo apparet non hoc eum prohibuisse, vt rectè fiat coram hominibus, sed ne ob id fortè rectè fiat coram hominibus, vt videamur ab eis, & ibi finem nostri propositi collocemus. Nam & Apostolus dicit, (Galat. 1.) Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem: cùm tamen alio loco dicat, (1. Corinth. decimo.) Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt, contrarium putant, cùm ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideò rectè faciebat, vt placeret hominibus: sed vt Deo, ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, eo ipso quo placebat hominibus. Sicut ergo non absurdè loqueretur, qui diceret: In hac opera, qua nauem quæro, non nauem quæro, sed patriam: sic Apostolus conuenienter diceret, In hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo: quia non hoc appeto, sed ad id refero, vt me imitentur, quos saluos fieri volo. Gregorius Papa lib. 19. Moral. cap. 18. Aliquando enim sancti viri & compelluntur coram hominibus bona facere, inquit, aut eadem hominibus sua facta narrare: sed ad eum finem omnia referentes, vt non ipsi eisdem operibus, sed pater eorum qui in cœlis est, debeat glorificari. Dum enim sancta prędicant, ipsa prædicatio eorum fortasse despicitur, quorum vita nescitur. Compelluntur ergo vitam suam dicere, vt auditorum vitam possint mutare. Et venerari appetunt, vt reuerenter audiantur. Scriptum est enim, (Ezech. 1.) Cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur pariter & rotæ: quia videlicet cùm auditorum mentes prædicantium vitam suspiciunt, necessariò vtique etiam vim prædicationis admirantur. Petrus Chrysologus sermo. 9. Interim tamen iustitia hominum facilè celari non potest. Qui potest celare radios solis, inquit, iustitiæ poterit occultare fulgorem. Iustitia lux rerum, consiliis non velatur obscuris, sed omnes illustrat exemplo. Quomodo ergo iustitiam vult celare, cuius opera vult sic elucere? Fratres, hîc præceptio cœlestis vult iactantiam tollere, auferre pompam, vanitatem demere, summouere inanem gloriã. Iustitia quippè, quæ per se sibi abundat ad gloriam, spectaculum populi, vulgi laudes, fauores hominum, mundi gloriam non requirit: à Deo genita cœlum spectat, in oculis agit diuinis, supernis virtutibus mixta, semper à Deo solo vt glorificetur, expectat. Sed hæc est iustitia, quæ ex Deo est: illa verò iustitia, quæ est hypocrisis, iustitia non est: mentitur oculis, fallit aspectum, videntibus illudit, decipit audientes, seducit turbas, trahit populos, famam vendit, emit clamorem, fit sæculo, Deo non fit, mercedem rapit præsentem, præmium non quærit in futuro, cæcat oculos cæca ipsa, non videns vult videri. Ideò Christus prohibet, ne iustitiam nostram faciamus, *vt videamur ab hominibus*, hac nimirùm intentione, vt videamur & appareamus esse iusti: *alioquin*, inquit *merced[e] non habebitis apud patrem vestrum qui in cœlis est*. Merces in[...] putatur secundum meritum, inquit Paulus. Ideò & m[e]ritum à Christo astruitur: ita tamen vt non ex condign[o] sed congruo ipsum metiamur. Roman. 4. Habet gloria[m] quidem, sed non apud Deum. Albertus Magnus in Ma[t]thæum. Et ne aliquis credat, aliqua velut Dei ingratitu[...]dine fieri, vt nec ab eo acceptetur hæc iustitia, dicit *ap[ud] patrem*. Vox enim Patris, propensum in filios affectu[m] dicit, quo quidem ductus libenter iustitiam nostram a[c]ceptaret, & remuneraret, si ad ipsum referretur. Et n[e] ideò hanc illum reiicere existimemus, quasi quod sem[el] probauerit, rursus admittat, quia alterationi subiectu[s] sit: adiicit, *Qui in cœlis est*. Siquidem apud Patrem illu[m] luminum non est mutatio, nec vicissitudinis obumbra[...]tio, (Iaco. primo.) Glossa, sed & humanus fauor, que[m] requiritis, vobis pro mercede deputatur. Agg. 1. Q[ui] mercedes congregauit, misit in sacculũ pertusum. Chry[...]sostomus homilia 19. Operis perfecti in Matthæum. Pr[o]pter quod omninò indiscretè non factum ipsum, sed vo[...]luntatem aut coronat, aut punit. Hieronymus. Non vi[r]tus, sed causa virtutis apud Deum mercedem habet. *Cu[m] ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*. Generalit[er] quidem Christus ab omni iusto opere remouendam hy[...]pocrisin admonuit: nunc maximè istud caueri debere [in] tribus ostendit, nimirùm in eleemosyna, oratione, & ie[iu]nio. Et primùm agit de eleemosyna, vt quæ à charita[...]te omnium virtutum præcipua procedit: oratio scilicet [à] fide, & ieiunium à spe deducitur. Oramus, quia cred[i]mus: ieiunamus, quia speramus Deum propitium n[os] reddituros, & hoc carnem nostram spiritui subiecturo[s]. Chrysostomus homilia 36. ad popul. Antioch. Est enim inquit, eleemosyna cœli nota ianitoribus, sponsal[...] thalami fores obseruantibus, & multa cum libertate su[os] cultores introducet, & contradicet nemo. Prosper Aqu[i]tanicus libro de promiss. & prædic. part. 2. cap. septim[o]. Eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata. Ele[e]mosyna munus bonum est facientibus eam coram sum[...]mo Deo. Hæc est quæ perpetuos ignes extinguit, quę re[...]sistit peccatis, quæ Christum pascit esurientem in paupe[...]re, vestit nudum, visitat infirmum, peregrinum hospit[io] accipit: quæ omnem augustiam carceris tollit, inopia[m] finit. Hæc diuitibus confert remedia, vitam æterna[m] comparat, fœnerat Deum, continet regnum cœloru[m]. Hæc est quæ discernit agnos ab hœdis, quæ ad dextra[m] collocat iudicis, Angelis sociat, ex seruis filios Dei fie[ri] præstat. Leo Martyr, sermone primo de ieiunio decim[i] mensis: Tria enim sunt, inquit, quæ maximè ad religiosa[s] pertinent actiones, oratio scilicet, ieiunium, & eleemo[...]syna. Quibus exercendis omne quidem tempus acceptũ[m] sed illud est studiosiùs obseruandum, quòd Apostolic[is] accepimus traditionibus consecratum, sicut etiam dec[i]mus hic mensis, morem refert veteris instituti. Idem ser[...]mo. 5. de collectis & eleemosyna. Nemo enim, dilectissi[...]mi, de vllis sibi bonæ vitæ meritis blandiatur, si illi de[...]fuerint opera charitatis. Verùm cauendum est, ne dum il[...]la administramus, aliam quàm Dei gloriam quæramus. *Cum*, inquit, *facis eleemosynam*. Non semper, aut non a[b] omnibus eleemosyna corporalis fieri potest, de qua hî[c] loquitur. Sed neque satis est velle, cùm potueris: nisi & facias. Ideò dixit, *Cùm facis*. Iaco. 2. Si frater aut soror nu[...]di sint, & dixeritis eis, Ite in pace, & calefacimini, no[n] dederitis autẽ eis quæ necessaria sunt corpori, quid pro[...]derit vobis? Largitio autem hæc eleemosynæ, id est, mi[...]sericordiæ nomen sortitur: quia procedere debet à com[...]passione interna. Iob 30. Flebam quondam super eo qu[i] afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Roman. duodecimo. Necessitatibus sanctorum commu[...]nicantes. *Noli tuba canere* ante te. Metaphora est duct[a] ab iis quæ promulgantur, & publicè enunciantur, vt omnibus innotescant: sicut edicta principum. Ad illa enim audienda per præcones & tubicines populus cõuocatu[r]. Id autem tantum valet, ac si diceret, Ne gloriemini, & vos iactetis de eleemosyna quam facturi estis: sinite tubicines classicos,

Iustitia opus est eleemosyna.

Idem Aug.

Obiectio.

Placere, & non placere hominibus.

Exemplum.

Greg. Papa.

Chrys.

Aliud iustitia, & hypocrisis.

August.

A B C D E F

Vırgilius.

Acre ciere viros, Martémque accendere cantu.

Laurentius.

Vestrum est in omnibus Dei gloriam quærere. Laurentius Presbyter Nouar. homil. de eleemosyna. Fructifera arbor non loquitur, sed ex fructu cognoscitur. Apes non in publico cellas intexunt, sed sub vili cortice. Hinc tandem

Apes.

grataria dulcoris Quid est, quòd tu ex tua eleemosyna gloriã ab hominibus captes? *Sicut hypocritæ faciunt.* ὑποκριτὴς, histrio dici potest, aut personatus quisque: quo nomine

Hypocrita.

eos intelligit, qui sibi iustorum personã per externa quædam pietatis opera effingunt. Atqui, vt scribit Paulus, ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, charitas nõ ficta. Quid igitur sibi prætextum iustitiæ faciunt, cùm id à mentibus liberis requiratur? Esa. 33. Contriti sunt in Sion peccatores, timor possedit hypocritas. Quid enim est, quòd existiment omnem sibi spem rescindi, si ab hominibus nullum saltem bonorem nanciscantur? Sap. 1. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Fingunt illi se charitate in proximũ ductos, ea ratione largitionem aliquam pauperibus facere: cũ interim sola hominũ opinione moueantur. Id enim *faciunt in Synagogis, & in vicis*, quorum nomine publicos quosq; locos, & plebi frequentes intelligit, vt maiorem gloriæ cupiditatem significet. *Vt honorificentur ab hominibus.* Interno hæc bonum opus, non minùs quàm modicum fermẽtum totã massam, corrumpit. Etsi enim, vt scribit Philo-

Aristotel.

sophus in 1. Ethic. laus præmium virtutis esse censeatur: ita tamen, vt illam studiosi non appetant: cùm virtus, & summum bonum propter semetipsum expetendum sit. Qui autem gloriam propriam quærit, quomodo iis incũbet, quæ ad Deum dirigi necesse est? Ioann. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicẽ accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? 2. Corin. 12. Si gloriari oportet, non expedit quidem. Quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. 1. Tim. 1. Soli Deo honor & gloria. *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Et quidem rectè dicit

Hierony.

mercedem suam, inquit Hierony. in Matth. Suam enim, nõ Dei mercedem receperunt. Verbum præteriti temporis ostendit mercedem de hoc sęculo intelligi. Merces enim, quam à Deo expectamus, in futurum reposita est. Laudati sunt enim ab hominibus, quorum causa exercuere virtu-

Pet. Chrys. *An non vbique danda eleemosyna.*

tes. Pet. Chrysol. ser. 9. Sed dicit, inquit, aliquis: Ergo in conuentu, in plateis, in triuiis, neganda est misericordia? Non præbendus est victus? Planè & in omni loco, & in omni tempore facienda est misericordia, præbendus est victus, nuditas est tegenda: sed sic, quomodo docuit misericordiæ author, vt misericordia non terræ sit nota, sed cœlo: non hominibus sit insinuata, sed Deo. In plateis, in triuiis suum pietas habet secretum: econtrà platea triuiũ est, cùm in secreto facit hypocrita nihil secretum. Fratres, Deus monendo, sic vota culpat, non loca: sensum, non opera: studium, non datorem: arguit largientem ad suã famam, non ad pauperis famã: iudicat non vbi facias, quando facias, sed qualiter facias: quia Deus de cordibus, non de locis operum colligit qualitatem. Misericordiam corã se solo vult fieri, qui solus est misericordiæ & remunerator & testis, & dicit, (Matth. 25.) Esuriui, & dedistis mihi manducare. Vult in paupere sibi dari: & qui vult sibi dari, vult quod datum est, se debere: & qui vult se debere quod datum, vult largientibus nihil perire. Deus parua posuit, maxima redditurus. Vnde homo, si in paupere Deo fœneras, testes homines non requiras: fides arbitrum non requirit. De accipientes fide disputat, qui sine mediatoribus nil dat: qui credita diffamat, vrit verecundia debitorem. Ergo homo daturus Deo, da secreto: vt quod dederis, non sit oneris, sed honoris. Chrysosto. hom. 19. Oper.

Chrysost.

perf. in Matth. Potest igitur, inquit, aliquis etiam coram hominibus eleemosynam facere, nec tamen ideò facere, vt illam oculis hominum ostentet: & aliquis non coram hominibus faciens, eo tamen animo facere, vt se facientẽ optet videri. Propter quod non omninò indiscretè factũ ipsum, sed voluntatem aut coronat, aut punit: nisi enim hæc diligentia fuisset adiuncta, fecisset plurimos ad misericordiam segniores: quia scilicet nõ omnes vbique possent id facere latenter. Propterea ab huius re vinculo necessitatis absoluens, non fini operis, sed voluntati operantis mercedem, damnumve decreuit. Ne enim diceres: Cur ego sustineo detrimentum, si quod etiam facio, alter aspexerit? Non hoc, inquit, requiro, sed tuam profectò mentem, modumque miserendi. Curare enim vult animam, atque omni ęgritudine liberare. Augustin. serm.

Augustin.

60 de tempore. Qui enim, inquit, ideò facit eleemosynam, vt ab hominibus se laudari desideret, etiamsi occultè fecerit, publicè facit, quia laudem ab hominibus quærit. Qui verò eleemosynam pro solo Dei amore facit, vt ad opus illud bonum reliqui imitentur, & non ipse, sed Dominus collaudetur: etiamsi publicè faciat eleemosynam, absconse facit: quia pro eleemosyna illa, non hoc quod videtur, sed hoc quod non videtur, desiderat: nec ab hominibus laudem, sed à Deo mercedem optat accipere. Ben Syra inter sententias hanc decimu loco retulit,

Ben Syra.

Manum tuam ne à bono abstrahas. In quam commentarius ex Hebræo translatus, sic habet: De eo qui eleemosynam egeno in occulto præstat, Scriptura dicit, (Prou. 21.) Munus in secreto datum placat furorem. Neque istiusmodi furorem tantũ, sed & furorem Angeli, qui præest morti. Sic enim legimus de Beniamin iusto, quòd omni tempore dederit eleemosynam, & liberatus fuerit à morbo quo laborabat. Alioquin nisi Deum attendas, quis tibi ad eleemosynam veram stimulus erit? Quid enim hominum laude fugacius est? Damasc. lib. 2. Parallelorum c. 16.

Damasc.

Da operam igitur, vt sis tanquam oliua fructifera in domo Dei. Id autem consequeris, si nunquam spe denuderis: sed salutem, quæ fide comparatur, semper circa te virentem habeas. Sic nempè & perpetuum foliorum oliuæ virorem imitaberis, eiusdémque feracitatem, vberẽ eleemosynam omni tempore præbens. *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito.* Chrysost. hom. 19. Oper. perfec. in

Chrysost. *Quid dextram & sinistram.*

Matth. Cũ ostendisset, inquit, quomodo non fieri debeat eleemosyna, quemadmodum debeat fieri rursus ostendit. Neque verò per dexteram & sinistram manus intelligi voluit, sed affectum. Si, inquit, possibile est teipsum quoque ignorare quod facis, sit hoc tibi prorsus in studio. Nõ

Affectus & hyperbole.

enim, vt opinantur quidam, ab iniustis tãtùm hominibus misericordiæ opus voluit abscondi: cunctos enim voluit omninò celari. Hyperbolicus loquendi modus esse videtur, ac si dicat: Tantum abesse debes ab inanis gloriæ cupiditate, quando eleemosynam facis, vt nec sinistra tua, etsi cõiunctissima & operis coadiutrix, si quid intellectus haberet, ignoret tamen, quid, quando, & quoties fiat. Nesciant ipsi vicini. Aug. lib. 2. de ser. Dom. in monte, cap. 4.

Vicini &c. Augus.

Si intellexeris sinistram infideles dici, videbitur nulla esse culpa placere fidelibus velle: cùm prorsus nihilominus in quorumlibet hominum laude fructum & finem boni operis constituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet, vt te imitentur, quibus rectè facta placuerint: non tantũ fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est, vt laudandis bonis operibus nostris Deum honorent, & ve-

Obiectio.

niant ad salutem. Si autem sinistram inimicum putaueris, vt nesciat inimicus tuus cũ eleemosynam facis: cur ipse Dominus inimicis Iudæis circũstantibus, misericorditer sanauit homines? Cur Apostolus Petrus eo sanato, quem ad Speciosam portam miseratus est, etiam inimicorũ iras pertulit? Deinde, si non oportet inimicum scire cũ eleemosynam facimus, quomodo eũ ipso inimico faciemus, vt illud impleatur præceptum, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum? Tertia solet esse carnalium opinio, tam absur-

3. *Sinistra vxor.*

da & ridenda, vt non eam commemorarem, nisi expertus essem, non paucos eo errore detineri, qui dicunt sinistræ nomine vxorem significari: vt quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse fœminæ, lateat eas, cũ aliquid misericorditer viri earum egenis impẽdunt, propter domesticas lites. Quasi verò soli viri Christiani sint, & non etiam hoc præceptum fœminis datum sit. Cui ergo sinistræ iubetur fœmina occultare opus misericordiæ suæ? An etiam vir sinistra erit fœminæ? Ideo Augustinus

Augus.

cap. 5. sequenti, resoluit per sinistram ipsam delectationẽ laudis significari: per dexteram verò intentionem implẽ-

4.

di præcepta diuina. Nam cùm conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitus laudis humanæ, fit sinistra conscientia operis dextræ. Idem sermon. 6 . de tempore:

Idem.

In dextra enim, inquit, intelligitur amor Dei, in sinistra vanitas, vel cupiditas mundi. Si pro laude humana dederis eleemosynam, totum sinistra facit: dextra omninò nihil facit. Sinistra igitur omnis intentio absit, procul sit omnis vana gloria, *vt sit eleemosyna tua in abscondito*, sit in ipsa bona conscientia, inquit August. quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri. Ambros. lib. 1. Offic. c. 9. Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectent, vt eo se probatos vulgo velint, quòd sibi nihil reliquerint: non recondunt in futurum, & quia hîc receperunt mercedem suam, illic sperare non possunt. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi Ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putarunt: quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secunda habint sacrilegium. Itaque *faciat dextra* eleemosynam tuam. Cõsulas priùs, ne postea retractes. Et ita expende largitionem tuam, siquidem illa magna & extraordinaria futura est, vt datum semel minimè, nec ipso affectu reuoces. Omnia ergo in abscondito, & abstruso mentis iudicio & consilio, quo solum Deum iudicem, inspectorem, & remuneratorem ob oculos habeas. Petrus Chrysolog. ser. 9. Sicut sunt nobis in dextra parte virtutes, ita nobis pars vitiorum in sinistra. Ergo vt opus est dextræ, quod facit tacitus dator: quod facit garrulus dator, opus est sinistræ. Hypocrisis, dolus, simulatio, mendacium, elatio, tumor, iactantia insistunt nobis, & imminent à sinistris. Quoties ergo nobis cum bonitate, pietate, cum misericordia causa est, nesciat hoc sinistra. Sinistra est, quæ nobis animarum prælia semper iudicit: & ne virtutes in

Ambros.

Non reuocanda eleemosyna, sed priùs consulendum est, et quid det.

Pet. Chrys.

effectum veniant, elaborat. Ne sit pietas, impietas agi[t], ne eleemosyna vindicet, cupiditas pugnat: furti aua[ri]tia, ne misericordia conualescat: ne innocentia, pur[i]tas, simplicitas, sanctitas regnet, hypocrisis sola confli[n]git, quam Christus tali prædicatione secludit: *Te facien[te] eleemosynam, ne sciat sinistra tua quid faciat dextra. Et Pa[ter] tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* Ille testis eorum e[st] omnium, quæ cordis interioribus latent. Iob. 31. Nõn[ne] omnes vias meas & gressus meos dinumerat? 3. Reg. 8. S[o]lus nouit corda filiorum hominum. 1. Reg. 16. Homo v[i]det ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. Hier. 17. Eg[o] Dominus scrutans corda: *Videt in abscondito*: non mod[ò] quia illa omnia, quæ in corde latẽt, cognoscit: sed & qu[i] ex his hominum iustitiam diiudicat. Matth. 15. E cor[de] prodeunt homicidia, adulteria. Ita veri adoratores ad[o]rant in spiritu & veritate. Ioan. 4. Psallam spiritu, psallam & mente. *Reddet tibi ἐν τῷ φανερῷ*, in propatulo: siquidẽ [non] modũ coram Angelis suis, sed & coram omnibus ma[i]iore gloria donabit. *Reddet*, id est, compensabit, & retr[i]buet. Ps. 61. Reddet vnicuique secundum opera sua. Esa. Retributio manuum suarum fiet illi. Reddit autem Deu[s] pro eleemosyna multiplicia bona: nimirùm temporal[ia] in præsenti. Prou. 28. Qui dat pauperi, non indigebit. Ite[m] tum ibidem: Qui despicit deprecantem, sustinebit mise[riam]. & Luc. 6. Date, & dabitur vobis. *Reddet* & gratiam. Tob. 4. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte libera[t]. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. *Reddet* & in futuro vitam æternam. Luc. 16. Facite vob[is] amicos de Mammuna iniquitatis, vt cùm defeceritis, r[e]cipiant vos in æterna tabernacula.

De Oratione, & quomodo fieri debeat.

Matth 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus amẽ dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequàm petatis eum.		Et factum est, cùm esset in quodam loco orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eũ, Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos.	

Introductio.

Cicero.

MAGNA vis armorum est, sed maior verborum. Quod enim arma non potuerunt, hoc euicerũt verba. Cic. lib. de vet. Rhetorica, homines huc illúcque more bestiarum dispersos, Oratoris alicuius eloquentia ad cultiorem vitam reductus esse scribit. Eapropter præter cætera, vim elocutionis omnes mirati sunt: quæ tãtum potuerit, vt quietam Rempublicam perturbaret, perturbatam in momento sedaret. Nam populũ in seditionem commotũ, vt scribit Virgilius,

Cùm lapides & saxa volant, furor arma ministrat.
--Si fortè virum quem
Inuenere, silent, arrectísque auribus astant.

Tantum potest sapientis & eloquentis hominis viua vox apud homines. At verò apud Deum quantum momenti habet oratio, si modò suis omnibus partibus constet? Non quòd illæ ex eloquentiæ, sed fidei, spei, & charitatis fontibus depromantur. Non mulcetur Dominus persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed oratione fideli. Gregorius Nyssenus lib. de Orat. Oratio Ionæ cetum domum effecit, (Ion. 3.) Ezechiam ex portis mortis ad vitam reduxit, (4. Reg. 20.) tribus adolescentibus in ventum rorantem flammam conuertit, (Dan. 3.) Israëlitis aduersus Amalechitas trophæum erexit, (Exo. 17.) & centum octoginta quinque millia Assyriorum, vna nocte, gladio inuisibili prostrauit: (4. Reg. 19) Atque sexcenta præter hæc ex iis quæ iam acciderunt, exempla licet inuenire: quibus palàm fit nihil ex iis, quæ per hanc vitam coluntur, & in pretio sunt, orationi præstare. Chrysostomus hom. 2. de fide Annæ. Nulla, inquit, pro-

Virgilius.

Vis orationis.

Greg. Nyss.

Chrysost.

fectò res est, quæ possit æquari deprecationi, nec qui[c]quam est fide potentius. Vtrumque vobis declarauit A[n]na (mater Samuëlis:) cum his enim muneribus acc[e]dens ad Deum, omnia quæ voluit effecit. Siquidem naturam mancam ac sterilem correxit, & vuluam qu[æ] conclusa erat, aperuit, & probrum sustulit, & conuic[ia] æmulæ dissoluit: sèque ipsam ad magnam restituit fid[u]ciam, dum è petra infrugifera spicam messuit comanten[tem]. Et homil. 79. ad populum, de Oratione: Magnum ve[rè] bonum oratio, inquit. Si virtute præditum homine[m] alloquens, non parum ex eo capis vtilitatis: cui Deo a[l]loqui datum est, quot bonis fruetur? Ioann. Damasce[nus] lib. 2. Parallelorum, cap. 15. hæc de orationis fructib[us] congerit ex scripturis, Quòd (Exod. 9.) egressus Mo[ses] à Pharaone ex vrbe tetendit manus ad Dominum, & ce[s]sauerunt tonitrua, & grando. (Iud. 16. Samson inuoc[at] Dominum, vt restituatur fortitudo eius, & vindicet de Philistæis, pro amissione duorum luminum. Et appre[]hendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, a[l]terámque earum dextra, alteram læua tenens ait: Moria[]tur anima mea cum Philistiim: concussisque fortiter co[]lumnis, cecidit domus super omnes principes. (2. Par. 32[.]) Orauit Ezechias, & misit Dominus Angelum contra A[s]syrios. (2. Par. 33.) Manasses vinctus catenis & comped[i]bus in Babylone orauit, & exauditus est. Memoriæ pr[o]ditũ est ab Aphricano, quòd dũ hanc orationem funder[et] Manasses vincula ferrea confracta fuerunt, atque ipse f[u]ga suæ consuluit saluti. (3. Reg. 18.) Clamauit Helias, [&] descẽdit ignis in holocaustũ. (4. Reg. 6.) Orauit, & ape[r]ti sunt oculi pueri sui, vt videret exercitũ Angelorum. ([4.] Reg. 20.) Orat Ezechias, & adduntur vitæ eius quind[e]cim anni. Hinc fit, vt Christus orationẽ commendet, in

& huius formã relinquat. Et ſicut nemo patietur pretio-ſam gemmam in cœno verſari, ſed ea eleuabit & tolliget, locoque nobili recondet: ita Chriſtus non patitur orationem fermento Phariſæorum, id eſt, hypocriſi fœdari. Ideò

Summa.

poſt eleemoſynæ præcepta, addit: *Et cùm oratis, non eritis ſicut hypocritæ.* Thom. Aqu. in Matt. Tria igitur complectitur.

Tho. Aqu. 1. 2. 3.

Excludit humani fauoris & gloriæ appetitum ab oratione: docet & modum orandi: & veræ orationis formam ſubiungit. Verùm hîc oritur quæſtio, cur nó in ſingulari dixit, *Cùm oras*, quemadmodum & in ſingulari enunciauit de eleemoſyna, Tu autem cùm facis eleemoſynam: atque eadem de ieiunio adiicit, Tu autem cùm ieiunas.

Obiectio.

Omnium eſt orare.

Reſpondeo, Pluraliter dicit, Cùm oratis: omnium enim eſt orare, cùm ad hoc res temporalis non exigatur, niſi intentio. Atqui eleemoſynam dare eorum tantùm eſt, qui poſſunt: ſed neque omnibus datur poſſe ieiunare. Ex eo fit, vt non de omnibus dixerit in iis, quaſi ad ea omnes obligentur, ſi facultas abſit: omnes tamen vitulos labiorum, orationes, & gratiarum actiones offerre debent. Cauet autem ne fiant illæ à nobis, ſicut & ab hypocritis. *Qui amant in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus.* Non condemnat orationes quæ publicè fiunt, ſed illas quæ ideò fiunt ab aliquibus, vt deuoti eſſe videantur. Quales ſunt & iſtæ, quas ſuo tempore riſit Perſius:

Perſius.

Mens bona, fama, fides, hæc clarè, & vt audiat hoſpes.

Hypocriſis Gentilium.

Nam & eadem olim hypocriſis erat Gentilium, vt ſi quid boni precarentur, illud palàm, & vt ab omnibus audirentur, enunciarent. Sin verò aliquid in alterius diſpendium orabant, ſubmittebant vocem.

Illa ſibi introrſum, & ſub lingua murmurat: ô ſi
Ebullet patrui præclarum funus, & ô ſi
Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria! dextro
Hercule: Pupillúmue vtinam, quem proximus hæres
Impello, expungam.

Stãtes orare.

Atqui Chriſtus prohibet, velle videri, & gloriam humanam captare: non autem prohibet publicè orare. Iudæi autem ſtantes orabant, quia ſtantes legem acceperunt. Exod. 19. Steterunt ad radicem montis. Luc. 14. Phariſæus ſtans orabat. Quòd enim oratio publica non condemnetur, manifeſtum eſt, cùm hæc ipſa etiam, quam Chriſtus tradidit, in Liturgia Iacobi, Baſilij, Chryſoſtomi, & Germani Theoria, publicè pronunciata legatur, interim dum ſacra myſteria celebrarentur. Idem ipſe etiam Cyrillus Hieroſolymit. Catecheſi myſtagogica oſtẽdit. Quorſum enim, niſi publicæ orationis gratia Salomon templum ædificauit? 3. Reg. 8. Et vt diſputat Baſil. in Pſ. 28. Quid eſt quòd Apoſtoli Petrus & Ioannes in illud aſcenderunt, ad horam orationis nonam, niſi, vt ſcribit Tertull. lib. de ieiun. contra Pſychicos, vt orationem commendarẽt? Domus enim mea, domus orationis vocabitur, inquit Chriſtus. Et Pſaltes: In domo eius omnes dicent gloriam. Sed & idem ipſe Chriſtus, Quoties, inquit, duo aut tres conſenſerint de aliqua re ſuper terram, aut congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum ſum: quanto igitur celebriores & fortiores orationes ſunt, quæ à congregatis in nomine Chriſti fidelibus fiunt? Tertull. lib. Apolog. cap. 30. Illuc in cœlum ſuſpicientes Chriſtiani, manibus expanſis, quia innocuis: capite nudo, quia non erubeſcimus: denique ſine monitore, quia de pectore oramus: precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæſaris vota ſunt. Hæ Chriſtianorum pro Imperatoribus preces fuerunt, quoties coirent in cœtum. Et quomodo antelucani illi cœtus ab iis fiebant, & vt ſcribit Iuſtinus Martyr, in Apol. pro Chriſtianis, Euchariſtici myſterij participes fiebant, niſi precibus & verbo præeunte? Itaque publicam orationem non deſtruit Chriſtus, ſed hypocriticam: quæ ideò fit à nonnullis, vt videantur. *Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam.* Merces autem orationis eſt, non modò vt quis exaudiatur, ſed & vt ampliorem percipiat gratiam. Iacob. 1. Dat enim omnibus Deus affluenter, & non improperat. Poteſt enim fieri, vt Deus homini impio largiatur quod poſtulat, non

Oratio dominica publicè in ſacro myſterio pronũciatur.

Cyr. Hier.

Baſil.

Tertull.

Tertull.

Iuſt. Mart.

Merces orationis.

tamen eum gratia. Legimus ſcilicet & ipſum Deum largitum eſſe Satanæ quæ petebat. Iob 1. Permittitur ei torquere Iob iuſtum, ita tamen vt nihil iuris in animam eius habeat. 3. Reg. 22. Spiritus mendax ſeſe obtulit Deo, dicens, Mitte me: ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Sic fit nonnunquam, vt impij & peccatores non reſipiſcentes à Deo quædam poſtulent, quorum etiam participes fiunt: verùm illa nullam ſecum important ſpiritualem gratiam, nec faciunt ad eorum beatitudinem: imò ſi indurentur, illorum damnationem augent. Itaque rectè dicit, *receperunt mercedem ſuam.* Nam quicquid illis compenſetur aut ab aura populi, aut à Deo illis per eadem plectente, quæ ipſi inſipienter poſtularunt, nulla illis in futurum merces repoſita eſt. Petierunt Iſraelitæ carnes in deſerto, & ecce adhuc eſcæ erant in ore ipſorum, & ira Domini aſcendit ſuper eos. Petierunt regem, & ab illo vexati ſunt. Petunt, & ipſi indurati peccatores, ſanitatem, diuitias, quieta omnia, vt illis abutantur: ſed ſinere peccatoribus ex ſententia agere, magni iudicij eſt argumentum. His ergo compoſitis, ponamus ex vna parte peccatorem minimè reſipiſcentem ponamus & ex altera iuſtum. Vterque petit & deſiderat, vterque orat: hic, vt fruatur delicijs: iſte, vt liberetur à malis. Dixerit igitur aliquis, quod & Dauid: Ecce iſti peccatores in ſæculo obtinuerunt diuitias: quicquid deſiderarunt, habuerunt: Et iuſti toties orant in afflictionibus, nec eruuntur? Quomodo ergo dicis maiorem mercedẽ iuſtis orantibus rependi quàm hypocritis? Verũ, ô bone, aliquantulum ſiſte, & Chriſti verba attende. De præterito & præſenti loquitur, cùm, inquit, receperunt, aut ſperant iuſti futuram mercedem. Merces peccatorum momentanea eſt, ſed merces iuſtorum æterna. Fruuntur impij bonis quæ ſuper terra ſunt, non fruuntur Dei gratia, non contendunt ad gloriam, quæ iuſtis rependetur. Ideò cum Dominus protector ſaluationũ Chriſti ſui ſit, & ſuorum merces magna nimis: adiicit. *Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuũ in abſcondito. Et pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.* εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον, Ingredere conclaue, penuarium, ſeu cellã tuam. ταμιεῖον enim promptuarium, cellam, penu, & cubiculum, quo pecuniæ Domini reponuntur, & intima ſeu penetralia ædium ſignificat. Chryſoſtom. homil. 20. prioris Operis in Matth. Quid ergo, inquis? In Eccleſia non oportet orare? Et valde quidem, ſed hac voluntate, vt illum vnum intuearis, qui habet donandi, quod petieris, poteſtatem. Vbique enim Deus, quo aliquid facias intuitu ſpectat: alioquin etiamſi cubiculum ipſum fueris ingreſſus, idque cum oſtentatione tui occluſeris, vt ſcilicet intelligaris ſecretè oraturus, nihil tibi ad celandam orationem oſtia præſtiterunt. Nam cùm vnique opportunũ ſit ab inani gloria liberum pectus habere, tamen in oratione præcipuè. Aug. lib. 2. de ſer. Dom. in monte, ca. 6. Quid eſt ergo oſtium? Foris omnia temporalia, & viſibilia ſunt, quę per oſtium, id eſt, per carnalem ſẽſum, in cogitationes noſtras penetrant, & turba vanorum phantaſmatum orantibus obſtrepunt. Claudendum eſt igitur oſtiũ, id eſt, carnali ſenſui reſiſtendũ eſt, vt oratio ſpiritualis dirigatur ad patrem, quæ fit intimis cordis, vbi oratur pater noſter in abſcondito. *Et pater*, inquit, *qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Et hoc tali clauſula terminandum fuit. Nó enim hoc monet nunc, vt oremus, ſed quomodo oremus: neque, vt ſuperiùs, vt faciamus eleemoſynã, ſed quomodo faciamus: quoniam de corde mundando præcepit, quod non mundat, niſi vna & ſimplex intentio. Cyprian. ſerm. de orat. dominica. Quod ergo in abditis & ſecretis vel ſemotis locis & cubiculis orare nos docuit, hoc magis conuenit fidei, vt ſciamus Deũ vbique eſſe præſentem, audire omnes & videre, & maieſtatis ſuæ plenitudine, in abdita quoque & occulta penetrare: ſicut ſcriptũ eſt, (Hier. 23.) Ego Deus approximans, & non Deus de longinquo. Si abſconditus fuerit homo in abſconditis, ergo ego nó videbo eum? Nónne cœlũ & terrã ego impleo? Et iterum: In omni loco oculi Dei contemplantur bonos & malos. Et quando in vnum cũ fratribus cõuenimus, & ſacrificia diuina cum Dei ſacerdote celebramus,

Pœna hypocritarum.

Obiectio.

Chryſoſt.

An nõ oportet in Eccleſia orare.

Auguſt.

Cyprian.

vere-

verecundiæ & disciplinæ memores esse debemus: non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendatam modestè, Deo tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt. An non scilicet & eorum qui solo corde orabant, vota de cœlo prosperis? Chrysost. hom. 19. Oper. perf. in Matt. Nam & Moises dolebat, cùmque tacés oraret, audiebatur: & propterea ad illum dixit Deus, Exod. 14. Quid clamas ad me? Anna quoque, cùm vocem nullam prorsus emitteret, omnis tamen quæ voluit, impetrauit: quia scilicet sola, & tota mente clamabat. 1. Reg. 1. Abel non modò tacens, sed & defunctus orabat, & sanguis eius emittebat vocem, omni prorsus buccina clariorem. (Gen. 4. Heb. 11.) Sed & sancti martyres in Apocalypsi orant sub altari Dei, & exaudiũtur. Itaque Deus maximè cor attendit. Celebriores quidem sunt orationes Ecclesiæ, sed & illæ in abscondito fiunt, quia ex toto corde & & anima. De profundis clamaui te Domine, inquit Dauid, (Ps. 129.) Scindite corda vestra, & non vestiméta vestra, (Ioel 2. Vbi sic oramus, *pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Chrys. hom. 19. Oper. perf. in Matt. Nõ ait, donabit tibi, sed reddet, inquit. Debitoré quippè tibi eũ constituit, téque magno pro hoc etiam honore donauit. Reddere ad futurũ refertur, ne fortè, si hîc pro omnibus non exaudiuntur iusti, existimemus reliquam esse suæ orationis mercedem. 2. Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem. Et 2. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi Dominus in illum diem iustus iudex. Etiamsi tardauerit, expecta eum, quia veniens veniet. Et licet non citò exaudierit suos in tribulatione clamantes: non patietur tamen eos tentari vltra quod possunt, sed faciet cum tentatione prouentum. Ita in terra sua duplicia possidebunt, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet. *Orantes autem nolite multum loqui sicut & Ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.* Chrysostom. homil. 2. de fide Annæ: Quomodo igitur dixerit aliquis, inquit, si paucis orandum est, cur parabolam proposuit, (Luc. 18.) admonentem semper esse orandum? Vidua quædam erat, quæ assiduè compellando crudelem & inhumanum iudicem, neque Deum timentem, neque homines reuerentem, tandem importunis clamoribus flexit. Quin & nos Paulus hortatur (Rom. 12.) dicens: Precationi instantes. Ac rursus: (1. Thessal. 5. Indesinenter orate. Vtrumque faciendum est, vt nec in longum verba proferamus, & tamen assiduè deprecemur. Siquidem & Christus & Paulus iussit breues, sed crebras fieri precationis ex paucis interuallis. Cæterùm multiloquium nuncupatur *βαττολογία*, à Batto quodam inepto poëta, qui cùm in verbis copiosus esse contenderet, ad nauseam vsque verbis repetitis poëma conscripsit. Hunc Ouidius poëtica fabella deludit, lib. 2. Metamorph. quasi à Mercurio in silicem mutatum, vt qui sua loquacitate, nihil quam vnius secretum taceret. Alludit autem ad ineptam & molestam eius loquacitatem, sic loquentem inducens:

—sub illis

Montibus, inquit, erant & erant sub montibus illis.

Hebraicus tamen Matth. contextus hanc Ethnicam dictioné omittit: habet enim ברוב הדברים *Berob Haddebarim*, in multiloquio verborum, quod vetus interpres attendit. Greg. Nyssen. lib. de Orat. *Βαττολογία* est, inquit, quasi linguæ volubilitas, & vanus sermo: vt aliquis Græcè explicás meliùs dixerit, *τῦ νῦ φλυαρία*, hoc est quasi dicas, mentis efferuescentia, atque effutitio: *λῆροι καὶ φλύαροι*, hoc est deliramenta, atque nugæ: ac si quod vocabulum eiusmodi significationis est. Quid igitur nobis sermo cõsulit? Ne idem committamus in tempore orationum, qualis in méte furiosorum ac delirorum absurda perturbatio conflatur. Quemadmodum enim méte imperfecta præditi, non cogitant vt aliquid sibi ex sententia obueniat: sed pro arbitrio fœlicitatea quasdam sibi fingũt, thesauros, & nuptias, & regna, magnasque ipsorum appellationibus cognominatas ciuitates sibi proponentes, in eo se versari in mente sua imaginantur, quodcunque cogitationum vanitas eis suggesserit: nonnulli etiam vehementius hac vanitate correpti sunt, ac modum naturæ supergressi, vel volucres existunt, vel stellarum in modum lucent, vel montes in manibus gestans, vel cœlum sibi peruium faciunt: vel ad innumeros vsque annos viuunt iuuenes ex senibus euadentes: ac quæcũque alia talia magis væcordibus, bullarum in modum vana, atque inania figmenta in corde ingenerãtur. Vt igitur in rebus gerendis, is qui non ea cogitat, per quæ sibi deliberanti aliquid boni coniugat, sed vanis cupiditatibus nec quicquam immoratur, stultus quidem & miser est, in hac insomnia occasionem deliberationis aliquid agendi, quod ex vsu sit, insuméns: ita qui in tempore orationis, in ea quæ animæ conducunt, intentus non est, sed vitiosis & perturbatis animi sui motibus Deum obsequi postulat: nugator quidé reuera atque blaterator est, quippè qui oret, vt Deus suarum ineptiarum & vanitatum adiutor & minister fiat. Chrysost. hom. 19. Oper. perf. in Matth. Battologiam igitur, inquit, hîc loquacitatem vocauit, qua tunc vtique vtimur, cùm non vtilia nobis à Deo poscimus, vt potentiam nimirùm adipiscamur & gloriam, & vt superemus inimicos, atque multis opibus affluamus, & omninò ea quæ nihil nobis profutura sunt: nouit enim Deus quid opus sit nobis. Videtur denique prohibere longas orationes: longas verò dico, non tempore, sed multitudine, & prolixitate verborum. Perseuerare quippè oportet, quæ sunt vtilis poscentes. Orationi, inquit, (Col. 4.) instate. Ita occurrit Chrysostomus eorum obiectioni, qui Battologiæ seu loquacitati tribueret orationes sæpiùs iteratas: ostendens non illas reiici, etiamsi iterentur, imò gratiores fieri, & faciliùs exaudiri: si tamen illæ rectè fiãt, id est, nõ in loquacitate, sed rectis petitionibus consistãt. Adducit non modò viduæ importunitatem ad iudicem, sed & vicini, qui vicinum frequentiùs idem postulans, & ad ostium pulsans, tandem quod petebat, assecutus est, (Luc. 11.) Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 7. Multiloquium in Gentibus fuisse dicit, vt qui exercendæ linguæ potiùs, quàm mundando animo darent operam: vt hoc nugatorij studij genus etiam ad precem fundendam transferre conarentur, arbitrantes Deum, sicut hominem iudicem verbis adduci in sententiam. *At verò scit pater noster, quid nobis opus sit.* Requirit igitur nostræ necessitatis & humilitatis protestationem: quæ tum demum etiam reiteratis oratiunculis manifestatur. Vt si quis dixerit sæpiùs, Miserere mei Deus: sicut & reiteramus Kyrie eleeson, Christe eleeson: quod idé sonat, ac si diceretur, Domine miserere, Christe miserere. Ipse etiam Christus præ feruore eandem orationem in mõte Oliuarum reiterauit, dicens: Pater, transfer calicem istum à me. Et fides Cananææ commendatur, quæ orationis suæ opportunitate, fidem protestata est, dicens: Miserere mei, fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur. Adiuua me. Palladius in hist. Lausiaca, scribit Paulum monachum solitudinis quæ appellatur Pherme, in Sceti, præcipuam & ferè omné exercitationem in orationibus habuisse. Hic verò, inquit, trecentas preces expressas, & præstitutas habebat: totidem habens in sinu calculos, & in vnaquaque oratione iaciens vnum calculum. Interim tamen illa orationum repetitio, non ea intentione à Christo facta est, aut ab Ecclesia, aut ab aliquibus electis, vt multis verbis Deum excitaremus, sed nostrum affectum proderemus. Stulta, & impia fuit Gentilium de diis suis opinio, quòd dormirent, aut alia in loca peregrinarẽtur, vnde & eos clamoribus excitari oporteret. Et huic causæ alludit Helias, inquit Thom. in Matth. cùm sacerdotes Baal sic adhortaretur, (3. Reg. 18.) Clamate voce maiore. Deus enim vester est, & forsan loquitur, aut in diuersorio est, aut fortè dormit, vt excitetur. Quo etiam figmento Greg. Nanz. orat. 1. in Iulianum Apostatam, notat Iouem ab Homero describi lib. 1. Iliad. vt qui peregrè profectus, non tam citò vota sacrificantium exaudierit. Idem etiam de Neptuno effingens Odyss. lib. 1. Attamen:

Nuper ad Æthiopas perrexerat ille remotos,
Taurorum celer occurrens, pecudúmque Hecatombis.

Chrysost.

[illegible] sanctorum defunctorum [illegible] audiantur.

Chrysost.

Chrysost.

An semper orandum & quomodo multiloquiũ cauendum.

[illegible] battalogia quid.

Ouidius.

Greg. Nyss.

Chrysost.

August.

An reiteratio precum sit battalogia.

Palladius.

An clamore excitetur Deus.

Thom.

Greg. Nāz.

Homerus.

Atque hic accumbens carpebat gaudia mensis.

At verò Deus vbique est, neque Mercurio illi opus, qui vota nostra expliceet: penetrat enim vsque ad intima cordis. Arnobius lib. 6. aduersus Gentes. Hoc enim est proprium Dei complere omnia vi sua, non partiliter vspiam, sed vbique esse totum: non adesse, non abesse, non cœnaturum ad Æthiopas pergere, & post dies bissenos priuatum ad domicilium redire. At verò Deus omnia in omnibus est: per ipsum viuimus, mouemur, & sumus, vt quidam poëtarum dixerunt, inquit Paulus. Itaque quisquis oraturus est, perpendat Deum omnia scrutari, omnes intentiones nosse, & quo fine quisque aliquid requirat. Quoniam, vt cecinit Orpheus,

Principium, medium, finémque tuetur.

Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. *Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester quid opus sit vobis antequam petatis eum.* Thomas Aqu. in Matt. Quare ergo oportet orare? Respondeo, non vt doceas, sed inflectas, vt familiaris efficiaris, vt humilieris, vt peccatorum tuorum rememoreris. Hieronym. in Matth. cap. 6. Consurgit, inquit, in hoc loco quædã hæresis, Philosophorum quoque peruersum dogma, dicentium; Si nouit Deus quid oremus, & antequam petamus, scit quibus indigeamus, frustrà scienti loquimur. Quibus breuiter respondendum est, nó esse nos narratores, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti, aliud scientem petere. In illo iudicium est, hîc obsequium. Ibi fideliter iudicamus, hîc miserabiliter obsecramus. Quinetiã oratione mens nostra in Deũ excitatur, cùm oratio eleuatio sit mentis in Deum: & nos ipsos omniaque nostra Deo debere protestamur, estque velut sacrificium vespertinum. Ideò sic orat Psaltes: (Ps. 140.) Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificiũ vespertinum. Hilarius in eundem Psalmum. Intelligendum est autem, inquit, quid sibi velit cõparatio proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, vt in se æstũ de humilibus extollat, spirans optimè, & sese in sẽsũ suaueolẽtiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, stacte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in forma orationum fidelium constituta esse, beatus Ioannis Apocalypsis ostendit (capit. 5.) cùm ait: Et illi quidem viginti-quatuor seniores prociderunt ante agnum, habẽtes quisque citharam, & phialas aureas, plenas odoribus, quæ sunt orationes sanctorum. Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum ita scribens: (1. Timot. 2.) Obsecro primùm omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ Dei est orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et fortè quatuor illa genera odorũ ad vnum thymiama ex partibus subtilissimis comparata, singulis quoque generibus poterunt consummandæ orationis aptari. Nouit quidem Deus quibus indigeamus, sed orationis obsequio vult agnosci. Inde factum est vt cùm Eliphaz & Heliu commoneret de peccato in se & in Iob commisso, remedium ab oratione petendum ostenderet, dicens: Ite ad seruum meum Iob: sacrificium enim accipiam de manibus eius. Ps. 9. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Ps. 49. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare meum. Gregor. Nyssen. lib. de Oratione, Orationes etiam ideò fieri dicit, vt fiducia nostra erga Deum stabiliatur, ac confirmetur. Quemadmodum in nostris quoque liberis videmus, inquit, qui initio quidem vberibus maternis adhærent, quantum natura capit, tantum à matre requirentes: Quòd si infans adoleuerit, & aliquam loquendi facultatem adeptus sit, grandiora postulat. Glossa interlinearis in Matth. Verbis cor accenditur, & precibus serenatur. Sed & animus occupatus circa sancta verba, retrahitur à superfluis cogitationibus.

Margin: Arnobius. — Orpheus. — Tho. Aqu. Cur oremus cum quo nouit quibus opus sit. — Hieron. — Hilarius, oratio concinit incenso. — Greg. Nyss. — Gloss.

Qua fide Deum patrem vocemus, & quomodo pater, quomodo noster, & in cœlis esse dicatur: quibus petitionibus Oratio Dominica constet.

Matth. 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Sic ergo vos orabitis: Pater noster qui es in cœlis.		Et ait illis, Cùm oratis, dicite, Pater.	

GREGORIVS Nyss. lib. de Oratione; Quum magnus ille Moyses, ad eam sacrorum disciplinam, quæ in monte instituebatur, populum Israëliticum adduceret, non priùs eos apparitione Dei dignos esse iudicauit, quàm indicta obseruatione castitatis, & aspersione aquæ, populo purificationem, atque peculiare, & lustrale quoddam sacrificium sanxisset. Christus verò nos ad diuinum colloquium conuocaturus, in ipso etiã monte primùm, quibus purgari & perfici debeamus, edocuit: demũ quomodo ad Deũ accedendũ, & qua oratione conueniendus sit, ostendit. Verùm longè quidẽ gratior nobis accessus datus est, quàm Iudæis. Illis enim mons totus fumabat, & caligine obducebatur, adeò vt terrore concussi auocarẽtur: Nobis autẽ statim in ipso orationis exordio maxima spes & fiducia conciliatur, cùm sic orandum doceat, *Pater noster.* Qui enim Deum patrem considerat, an non & eorum quæ petiturus est, maiorem concipit expectationem? Neque verò Iudæi illi ad radicem montis stantes, in ipsius cacumen pertingere potuerunt: nobis autem per fidem statim licet ex terra in cœlum conuolare, vt dicamus, Pater noster qui es in cœlis. Et priscis vtique Iudæis nihil perfectum & solidum promittebatur, non regnum Dei, non panis supersubstantialis, non remissio peccatorum, non perfecta redemptio à maligno: nobis autem hæc magna cum fide postulare præcipitur, vt quæ minimè defutura sint, si modò neque fides, neque spes nostra hæsitauerit. Nouum igitur orationis genus nos Christus docuit, qua necessaria, & potiora Euangelij bona complectitur: ea nimirùm, ad quæ nos omni tempore & [illegible] contendere necesse est. Dicit ergo, *Sic vos orabitis.* Cyprianus sermone de Oratio. Dominica: Iam, inquit, prædixerit horam venire, quando veri adoratores adorarent patrem in spiritu & veritate: & impleuit quod antè promiserat, vt qui spiritum & veritatem de eius sanctificatione percepimus, de traditione quoque eius verè & spiritualiter adoremus. Quæ enim magis spiritualis oratio esse potest, quam quæ nobis à Christo data est, à quo & Spiritus sanctus missus est? Quæ vera magis apud patrem precatio, quàm quæ à filio, qui est veritas, de eius ore prolata est? vt aliter orare quàm docuit, non solùm ignorantia, sed & culpa sit, quando ipse posuerit, & dixerit, Reiicitis mandatum Dei propter traditionem vestram. (Matthæi 15.) Nec solùm commendatior est, quia à Christo instituta est, sed quia breuissima, & nihilominus sua breuitate omnia nobis necessaria complectitur. Breuis est, vt & ille citò iuuare, citò etiam exaudire intelligatur, si modò ad laudem eius & nostram salutem sint, quæ requiruntur. Breuis est, ne doctrinam cœlestem ambagibus obuolutam arbitremur: Et vt quisque memoria retinere illam possit, neque sit adeò mentis obtusæ & stupidæ, qui non orare valeat. Sed & breuitas illius facit, vt maiore deuotione repetatur. Hinc etiam discimus multiloquium auersari, & faciliùs expendimus & attendimus ea quæ petimus, cùm prolixitas tædium adferre soleat. Tertullianus libro de Orat. Dominus, inquit, Iesus Christus nobis discipulis noui Testamenti nouam

Margin: Introductio. — Patris nomẽ pro plenum. — Cypria. Orationis Dominicæ commendatio. — 1. 2. 3. 1. 2. — 3. 4. — Tertull.

ora-

orationis formam determinauit. Oportebat enim in hac quoque specie nouum vinum nouis vtribus recondi, & nouam plagulam nouo assui vestimento. Cæterùm quicquid retrò fuerat, aut demutatum est, vt circoncisio: aut suppletum, vt reliqua lex: aut impletum, vt Prophetia: aut perfectum, vt fides ipsa. Ex his concludit, quòd cùm præscriptus etiam adorationis modus sit, orationis quoque forma noui præscribi debuerit. Commendat autem orationem hanc, vt quæ sua breuitate & compendio quicquid necessarium sit, complectitur. Et tamen, inquit, breuitas ista, magnæ ac beatæ interpretationis sententia fulta est: quantùmque substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantùm orationis officia complexa est, vel venerationem Dei, aut hominis petitionem, sed omnem penè sermonē Domini, omnem commemorationem disciplinæ, vt reuera in hac oratione breuiarium totius Euangelij comprehēdatur. Incipit autem à merito fidei, & testimonio Dei, cū dicimus, *Pater noster qui es in cœlis*. Nam & Deū oramus, & fidem commendamus, cuius meritum est hæc appellatio. Scriptum est enim: Quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quanquam frequentissimè Dominus patrem nobis pronunciauit Deum: imò præcepit, ne quem nobis in terris patrem vocemus, nisi quem habemus in cœlis. Itaque sicut oratores auditorum, pauperes diuitum beneuolentiam priùs captant, quàm ea quæ voluerint, explicent: ita non tam Dei beneuolentiam captare, quàm nostram primùm in eum fiduciam confirmare docuit Christus. Accedentem enim ad Deum oportet credere quia est.

Alb. Mag. Summa huius orationis.

Albertus Magnus libro de Offic. Missæ cap. 20. Hæc igitur oratio duo complectitur: captat enim beneuolentiam, demum ea quæ necessaria sunt postulat. Captatio autem beneuolentiæ duo habet. Captamus enim beneuolentiam, allegando dulcedinem affectus eius à quo petimus: & petendorum honestatem, eo quòd nihil nisi cœlestia petere proponamus, & bona quæ pater optimus à nobis peti desiderat. Dulcescit igitur principium orationis nostræ in nomine patris. Sapien. 16. Substantiam enim tuam & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas: dulcissimum enim nomen est in ore filij nomen patris, si filius in spiritu, qui à patre procedit in filium, nominet, & inuocet patrem.

Patris nomen petatur.

Galat. 4. Quia estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater. Sic in ore filij nomen Patris, mel est sub lingua, melos in aure, & in corde iubilus.

August.

Augustinus libro 2. de sermone Domini in monte, capit. 8. Ita cùm in omni deprecatione beneuolentia concilianda sit eius quem deprecamur, & laude beneuolentia concilietur: Dominus Iesus nihil aliud nos dicere iussit, nisi *Pater noster qui es in cœlis*. Multa enim dicta sunt in laudem Dei, quæ per omnes sacras scripturas, variè latéque diffusa poterit quisque considerare, cùm legit: nusquam tamen inuenitur præceptum populo Israël, vt diceret Pater noster, aut oraret Patrem Deum: sed Dominus eis insinuatus est, tanquam seruientibus, id est, secundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico, cùm mandata legis acciperent, quæ obseruare iubebantur. Nam Prophetæ sæpè ostendunt eundem Dominum Deum, etiam eorumdem patrem esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent, sicut est illud, (Esa. 1.) Filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Et illud, (Psal. 8.) Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: & alia permulta, vbi arguuntur Iudæi, quia filij noluerunt esse peccando: exceptis eis, quæ in Prophetia dicuntur de populo Christiano, quia patrem Deum esset habiturus: sicut & Apostolus dicit, (Galat. 4.) Quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium: & spiritum adoptionis nos accepisse commemorat.

Pet. Laod.

Petrus Laodicens. Episcopus Expositione in Orat. Dominicam: Tum demum, inquit, se Deus patrem nostrum dici vult, cùm Spiritus sanctus adueniens Christi nos adoptione dignatur.

Tertull.

Tertul. lib. de Orat. Appellatio ista & pietatis, & potestatis est.

Greg. Nyss. Fiducia requiritur primum à nobis.

Greg. Nyss. lib. de Orat. Nam quali dicenti, *Pater noster*, opus est animo? Quanta fiducia? Quali conscientia? Vt vbi Deū, quoad eius fieri potest, per eas appellationes quæ in illo animaduertuntur, ad intellectum inenarrabilis gloriæ quasi manu ductus mente conceperit, atque didicerit, quod diuina natura, quodcunque tandē ea sit, ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, semper eodem modo, atque similiter se habens: ac quæcunque talia circa diuinam naturam intelliguntur, quū & per diuinam scripturā, & proprias cogitationes animaduerterit: deinde talem emittere vocem, & eum qui tantus & talis est, suum patrē nominare audeat? Nam si quis expiatione etiam nunc opus habens, seipsum inspiciens, & vitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis iniustis, priusquàm à tot tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat, *Pater*, iusto iniustus, puro impurus: contumelia atque conuicium planè ea verba fuerint, siquidē suæ nequitiæ patrem Deum nominaret. Nam patris vocabulum caussam ex ipso procreati significat.

Quomodo sit inuocandus Deum.

Quanto igitur cum timore vocem hanc emittere audemus, dū nostræ ipsi infirmitatis conscij sumus, nisi Christus animos nostros confirmaret? Quid enim nos ad Deum? Quid puluis & cinis ad æternum, omnipotentem, & creatorem suum, vt eum patris nomine interpellare audeat?

Pet. Chrys.

Petrus Chrysologus sermone 77. Hodie quod audituri estis, stupent Angeli, miratur cœlum, pauet terra, caro non fert, auditus non capit, non attingit mens, tota sustinere non potest creatura, ego dicere non audeo, tacere non possum: Deus det, vt & vos audire possitis, & ego dicere. Quid est magis tremendum, quòd se dedit terris Deus, aut quòd vos dat cœlo? Quòd societatem carnis intrat ipse, aut quòd vos facit consortium diuinitatis intrare? Quòd mortem sumit ipse, aut quòd vos resumit ex morte? Quòd ipse in vestram nascitur seruitutem, aut quòd vos sibi gignit in liberos? Quòd suscipit paupertatem vestram, aut quòd vos sibi facit hæredes, sui vnici cohæredes? Est vtique terribilius, quòd terra transformatur in cœlum, homo Deitate mutatur: seruitutis sors, dominationis iura sortitur. Sed hoc quamuis metuendum sit, tamen quia causa non docentem respicit, sed iubentem: accedamus filioli, quò vocat charitas, trahit amor, inuitat affectio. Deum patrem viscera sentiant, vox personet, lingua loquatur, spiritus clamet, & totū quod est in nobis, respondeat gratiæ, non timori: quia qui iudicem mutauit in patrem, amari voluit, non timeri. Vt enim maiestatis, ita & benignitatis nomen patris est.

Germanus.

Germanus Patriarcha Constantinop. in Expos. orat. Dominicæ. Re vera pater omniū nostrum est, quasi πάντας τηρῶν, hoc est, omnes conseruans. Pater enim dicitur multis de causis.

Cur Deus vocetur pater noster.

1.

Pater est creatione generali omnium, maximè verò hominum. Mal. 1. An nō ipse pater tuus est, qui fecit te & creauit te? Ephes. 3. Flecto genua ad Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas siue in cœlo, siue in terra nominatur. Ille nos ad imaginem & similitudinem suā pre omnibus creaturis effinxit: Ille mēbra nostra compegit. Iob 10. Manus tuæ, Domine, fecerūt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me, & sicut lac me coagulasti. Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & neruis compegisti me. Vitā & misericordiā tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meū. Ex hoc creationis beneficio Iob Deum compellabat, quasi filius patrem, opus artificem, vt sui misereretur. Ideò Deut. 32. ad maiorem nostræ ingratitudinis amplificationem, Moses nomē patris ob oculos ponit, dicens: Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis Domino tuo, popule stulte & insipiens? Nunquid non ipse pater tuus est, qui possedit te, & fecit te, & creauit te? Et quibusdam interiectis: Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es creatoris tui.

2.

Pater est ratione educationis: dat enim escā omni carni. Et, vt dictum est, oriri facit solem suum super bonos & malos. Esa. 1. Filios exaltaui & enutriui: verùm ipsi spreuerunt me. Deut. 32. Incrassatus dilectus, impinguatus dilatatus est, & recalcitrauit. Dereliquit Deum factorem suū, & recessit à Deo salutari suo.

3.

Noster est, etiam liberalitate, & miseratione. Psal. 102. Quomodo miseretur pater

filiorum, miseretur Dominus timentibus se, quoniã ipse cognouit figmentum nostrum. Ideò clamamus cũ Apost. (2.Cor.1.) Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius cõsolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Esa. 49. Si potest obliuisci mater, vt non misereatur filio vteri sui. Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Propter hunc paternum amoré, quo Christus Iudæos diligebat, comparabat se gallinæ, quæ præ cæteris auibus compatitur pullis suis. (Matt.23.) Quoties, inquit, volui, ô Hierusalem, congregare filios tuos, quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Vocamus & Deum patrem, ratione eruditionis: vt qui tribus modis nos doceat: aut per occultas reuelationes, quo quidem modo Prophetis innotuit. 1. Cor.2. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Aut per inspirationes, quo modo sæpiùs docuit Apostolos & Ecclesiam suam. Psal. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Sed & nos ipse in secretis cordium alloquitur, & instruit, cùm auocat à peccatis ad meliorem conuersationem. Aut per prædicatores verbi sui nos instruit, quibus & ipse Christus: (Matth. 10.) Non enim, inquit, vos estis qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in vobis. Deus quoque *Pater noster* est correctione. Prouerb. 3. Quem diligit pater filium corripit, & quasi pater in filio cõplacet sibi. Ideò disciplinam patris tui, fili mi, ne abiicias, nec deficias cùm ab eo corriperis. Hebr. 12. Flagellat Deus omnem filium quẽ recipit. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri estis, & non filij. Glossa in eum locum. Qui excipitur à numero flagellatorum, excipitur à numero filiorum. Et hinc nobis consolatio maxima consurgit, quòd nõ ad interitum, sed castigationem nos pater ille supremus & optimus corripiat. Nimirùm vt illum agnoscamus, & ad illum concurramus, vt filij ad patrem. Psal.43. Humiliasti nos in loco afflictionis. Psalm. 15. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Psal.49. Inuocauit me in die afflictionis, eruam te, & honorificabis me. Castigat nos vt emendemur. Ps.28. Propter iniquitatem corripuisti hominẽ. Sed & hac correptione agit in nobis, vt damnationem æternã euadamus. 1.Cor.10. Hîc enim corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Psal.72. De illis dicitur, qui persecutionem nullam aut afflictionem sustinent. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur, sed cum dæmonibus, vt habet Glossa. At verò de electis ita dicitur. Ps. 88. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint. Castigabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Demũ, Pater ille optimus suis nos castigationibus probat, vt velut fornace & igne probati & decocti, puriores gloriam illam adipisci possimus. Ita paterno animo nos prosequitur, etiã cùm afflictiones nobis immittit. At verò filiorum nomine indigni sunt, qui paternas correptiones impatiẽter ferunt, nec in omnibus paternam illam manũ agnoscunt, quæ nos resipiscentes faciliùs excipere, & maioribus gratiarum donis cumulare paratissima est. Quinetiã Patris illum nomine prouocantes, agnoscimus repositam nobis in cœlis hæreditatem. Thomas Aquinas in Matt. cap.6. Requiruntur duo ad dantem, nimirùm vt velit, & vt possit. Deum nobis benefacere velle confidimus, quia *pater* est: posse, quia *in cœlis*. Si enim est in cœlis, potest quod vult. Quod autem dicit *Pater noster*, valet ad fidei nostræ instructionem. Tertul.lib.de Orat. Ne mater quidẽ Ecclesia prætereitur. Siquidẽ & in filio, & patre mater cognoscitur, de qua constat & patris & filij nomen. Cyrill. Hierosl Catechesi mystag. 5. O maximam Dei benignitatem! His qui defecerant ab illo, & in extrema mala inciderant, tãtam præstitit malorum obliuionem, & gratiæ participationem, vt patrem sese appellari voluerit. Leo Magnus serm.6 de natiu. Dom. Magnum est dilectissimi huius muneris sacramentum, & omnia dona excedit hoc donum, vt Deus hominem vocet filium, & homo

Glossa. Tho. Aqu. Tertull. Cyr. Hier. Leo.

Deum nominet patrem. Cæterùm non est, quòd hic patris nomen à filio secludamus. Sicut enim hic Pater nobis Deũ, ita & tres in vna maiestate personas significat. Vnus quidem pater, quia vnus Deus. Non enim hîc Pater dicitur respectu filij sui naturalis, quo modo distincta in diuinis persona intelligeretur: sed respectu nostri, quo modo sese similiter habẽt tres personæ, vnus Deus, vnus creator, vnus director, vnus remunerator. Alb. Magn. in Matth. Opera enim creationis & renouationis nostræ toti trinitati communia sunt. Fulgentius lib. 2. ad Monimum, q.2. Ipsi enim tres sunt, vnus pater, vnus exauditor, & gratiarum largitor. Sic in sacrificio solum quidem patrem alloquimur, sed toti trinitati sacrificamus. Verùm tamen quisque videat, vt sicut Deum nomine Patris appellat, ita se dignum filij nuncupatione faciat. Chrys. hom. 20. Oper. perf. in Matth. Nam qui communem patrem nominat Deum, videtur se idoneum profiteri, qui congruum meritum conuersationis ostendat, ne scilicet tanta nobilitate indignus appareat, sed qui potiùs par gratiæ præstet & studium. Gregorius Nyss. lib. de Orat. Si enim conscientia vitiosa quis præditus patrem suum Deum dicat, nihil aliud quàm suorum malorum quasi principem & authorem eum insimulabit. At nulla communio luci cum tenebris, inquit Apostolus, (2. Cor 6.) sed cum lumine lumen sociatur, cum iustitia iustitia, cum honestate honestas, cum incorrupto incorruptum. Contraria verò cum iis, quæ eiusdem generis sunt, planè cognationem habent. Quum igitur patrem in oratione vocamus, Dominus nos sublimem & altam vocem instituere docet. Neque enim nos mentiri veritas docet, vt dicamus nos esse, quod non simus, & appellemus nos eo nomine, quod natura nobis attributum non sit: sed vt dum incorruptum, & iustum, & bonum patrem nostrum dicimus, vitæ integritate propinquitatem referamus, eámque veram esse ostendamur. Vides quanto nobis opus sit apparatu? quali vita? quanto, ac quali studio? Vt ad eum modum fiduciæ, erecta tandem conscientia nostra, ad Deum dicere audeamus, *Pater*. Alioquin ego eiusmodi quædam mihi verba à Deo audire videor. Patrem vocas, qui vita corruptus es, eum qui integritatis & incorruptibilitatis pater est? Cur sordida tua voce contaminas nomen incorruptum? Cur falsò tibi verbum hoc vsurpas? Cur naturam impollutam dedecoras? Si filius esses, meis bonis prorsus vitam tuam insignem esse oportebat: non agnosco naturæ meæ imaginem in te. Aduersariorum sunt ista insignia. Petrus Laodicensis in Expos. Orat. Dominicæ: Quisquis enim, inquit, Deum patrem vocat, is purus à peccatis, hærésque regni cœlestis esse debet. Temerarius autem diabolo similis effectus, Deum patrem dicit, quem non glorificat. Germanus Patriarcha Constantinop. in eadem Expos. An patrem igitur eum vocas? Vt filius actiones tuas institue, vt ipsi patri cœlesti acceptus esse possis. Quis enim sub inferioris mundi principe militans, eique per mala opera in filium adoptatus, ausit patrem eum appellare, qui sit boni cuiuscuis dominus & author? Constat vtique ab eo, qui sit huiusmodi, non Dominum Sabbaoth appellari Patrem, sed aduersarium cuius opera facit. Thomas Aquinas in Matthæum capit. sexto. Hoc autem orationis exordio duo remouentur errores. Quidam enim dicebant Deum humana minimè curare, vt habetur Ezech. 9. Dereliquit Dominus terram, & terram Dominus non videt. Quidam autem illum curare humana, & omnibus quidem prouidere confessi sunt: attamen prouidentiam rebus necessitatem imponere existimauerunt, ita vt non opus sit nostra apud eum oratione, quasi dicerent, ita eum rebus omnibus prouidere, vt nostra oratio successus earum aut mutare, aut reuocare non possit. Destruuntur autem profanæ istæ opiniones, si Deum patrem, & si nostrum illum esse attenderimus. Si enim pater est, prouidet filiis, vt legitur Sap.12. Non est autem alius quàm tu, cui est cura de omnibus. Item pater dicitur ad filium, vt Dominus ad seruum. In eo enim quòd ipse pater est, dicimus nos liberos. Non enim dicitur pater aliarum rerũ. Si ergo sumus liberi, libertate igitur arbitrij donati sumus,

Alb. Mag. Fulgentius. *Ne quis temerè Deum Patrem vocet.* Chrysost. Greg. Nyss. Pet. Laod. Germanus. Thom.

&

Noster dicitur, quia nobiscum commune est.

Cyprian.

& sic aliquid est à nobis. Porrò quòd *noster* esse dicitur, communio nostra significatur, qua vt membra vnius corporis, alterutrius iuuamini esse debemus. Vnde nec quisque meum, sed nostrum patrem vocat, nec panem meum, sed nostrum, & omnia in communi posita ostendit. Cyprianus serm. de Orat. Publica est nobis, inquit, & communis oratio: & quando oramus, non pro vno, sed pro populo toto oramus, quia totus populus vnum sumus. Deus pacis & concordiæ magister qui docuit vnitatem, sic orare vnũ pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit. Hanc orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi, consonantes in prece, & spiritus consensione concordes. Quod declarat scripturæ diuinæ fides: & cùm docet quomodo orauerint tales, dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, vt tales esse possimus. Tunc (inquit Dan.3.) illi tres, quasi ex vno ore hymnum canebant, & benedicebant Dominum. Sed & Apostoli post ascensionem Domini, erant perseuerãtes omnes vnanimes in oratione cum mulieribus, & Maria, quæ fuerat mater Iesu, & fratrib⁹ eius. Quia Deus, qui inhabitare facit vnanimes in domo, (Psalm.67.) non admittit in diuinam & æternam domum, nisi apud quos est vnanimis oratio. Nullus igitur sit in nobis, qui generis nobilitate glorietur, quasi non omnes vnum patrem habeamus Deum. Quæ enim maior gloria & nobilitas contingere potest, quàm quòd à Deo sumus, & illum Patrem vocamus? Non hîc despiciendus est pauper, non abiectus homuncio: modò Christianus sit, frater noster est. Pro illo orare debemus, ei subuenire, nec minus adstricti esse debemus, quàm membra vnius corporis pro inuicem solicita sunt. Psalm.146. Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio. Ideò & Christus nobis datus, nobis natus est, Esai. 9. Vt nos non nobis natos esse putemus. Heb.2. Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Adiicimus autẽ *qui es in cœlis*, vt ipsum omnibus creaturis supereminere intelligamus. Petrus Chrysolog. ser. 77. Hoc cùm dicis, non sic habeas, quasi non sit in terris: non sic accipias, quasi sit loco clausus qui claudit omnia: sed intellige esse tibi genus in cœlo, & age vt sanctè viuendo sancto patri respondeas. Dei filium se probat, qui vitiis non obscuratur humanis, qui diuinis virtutibus elucescit. Nemo autem dicit, Pater meus, inquit, Thom. hoc enim soli Christo seruabatur, qui solus est filius per naturam, nos per adoptionem. Patres nostri naturales in terra sunt: hic ille, qui in adoptionem nos recepit, *est in cœlis*. Chrysostom. hom.20. Oper. perfect. in Matth. Ita duplici modo Christus suorum animos accendit, nimirũ ex eius, quem patrem nominat, diuinitate: & de magnitudine beneficiorum, quibus ipso donasse possunt: Nimirùm patrem dicendo, auditoris animum erigit, veniam peccatorum, pœnarum interitum, iustificationem & sanctificationem & liberationem, & filiorum adoptionem, & fraternitatem, & sancti Spiritus largissima dona vnico sermone concludit. Et ne his terrenis affixi simus, & ibi nostram spem reponamus, nos in cœlum erigit, dicens, *qui es in cœlis*. Theophylactus in Matth. Cùm dicit in cœlis, ostendit tibi patriam tuam, & domum paternam. Nã si vis habere patrem Deum, in cœlos specta, & nõ in terram. Non ideò tamen in cœlis eum ita esse, vt aliquid cœleste putemus, quomodo Ennius, quum ita scriberet,

Pet. Chrys.

Quid nobis cœ nomen designet.

Thomas.

Chrysost.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Theoph.

Quomodo Deus in cœlis dicitur, qui vbique est.

Ennius.

Aspice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem,

Deus enim omnium cœlestium & terrenorum, spiritualium & corporalium creator est: nec redigitur in ordinem rerum creatarum: sed in cœlis esse dicitur, ratione effectuum maiorum. Nam è corporibus cœlestibus pendere inferiora videntur, Deo hæc & illa moderante. Psal. 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Et tamen testatus Dauid illum vbique esse. Quò, inquit, ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Sed sicut primum motorem Philosophi agnoscunt, quo sphæræ cæteræ cieantur, & cõsistunt omnia, illumque omnibus cœlis superiorem: ita & Deum in cœlis habitare dicimus. & in cœlis esse, quia eius nutu mouentur illi. Ideò & altissimus dicitur, quia & altissima quæque sua maiestate superat. Dionysius Areopagita lib. de diuinis nominibus, cap.5. Est enim Deus eorum quæ sunt vbilibet causa. Nã profectò non istud quidem est, illud verò non est, neque alicubi est, alicubi non est: sed omnia est, vt omniũ causa, & in se omnia initia, omnes conclusiones & terminos rerum omnium continens & antehabens: & super omnia est, qui ante omnia per substantiæ eminentiã præest. Idcircò & principia, & media, & fines rerum immẽsè & eminenter in se antè comprehendit, omnibusque esse per vnam, & supremè coniunctam causam sine contaminatione insulget, atque infundit. Si enim vnus sol visibilis, sensibilium substantias & qualitates permultas licet atque differentes, ipse tamen vnus cùm sit, & vniformem infundendo lucem, renouat, nutrit, seruat, perficit, discriminat, coniungit, refouet, fœcundat, auget, immutat, firmat, implet, sustollit, viuificatque omnia: & quodlibet ex omnibus modo sibi congruo, vnius eiusdémque solis est particeps, plurimorúmque participantium sol vnius in seipso causas antè vniformiter cepit: multò magis omnium exemplaria rerũ, vna supersubstantiali vnitate, in solis & omniũ causa, ante subsistere est concedẽdum, quia & substãtias producit. Sed neque difficile creditu est Deum ambire & replere omnia, cùm videamus solis virtutem per locorum tot spatia, & tot corpora diffusam esse. Gregorius Nanzanz. Orat. 2. de Theologia. Nusquam ille est, inquit, an alicubi? Si enim nusquam, quæret fortasse aliquis ex iis, qui inquirendi ac disputandi subtilitate impensiùs gaudent, quomodo esse quoque possit? Nam si id quod non est, nusquam est: id quoque quod nusquam est, nec est quidem fortasse. Quòd si alicubi esse dixeris, proculdubiò siquidem est, vel in vniuerso est, vel supra vniuersum. Si in vniuerso: vel in quadã eius parte est, vel vbique. Si in quadam parte, ergo à minori circumscribetur. Si vbique, ergo à maiori, atque alio multo, hoc est id quod continetur, ab eo quod continet: alioqui Deus vniuersi complexu non tenebitur, locusque quispiam erit à circunscriptione liber. In has absurditates incidant necesse est, qui eum in vniuerso esse dixerint. Et vbinam erat, antequàm rerum vniuersa hæc machina extitisset? Nam hoc quoque non leuem nodum affert ad huius quæstionis difficultatem. Quòd si eũ supra vniuersum esse dixerint, atqui nihil erat, quod eum ab vniuerso dirimeret. Ac præterea vbinã illud est, quod supra vniuersum est? Quoquo modo animaduerti, atque intelligi potuit, quod sublimius, & quod inferius est, cùm nullus limes esset, qui hæc discerneret, atque discriminaret? Haud dubiè enim medium quoddam esse necesse est, quo finiatur, & terminetur vniuersum: atque id quod vniuerso excelsius est. Quid autem hoc fuerit aliud, quàm locus, quem fugiebamus? Nondum enim dico circumscriptum omnino numen esse, si animo & cogitatione comprehendi potest. Vnum quippè comprehensionis genus, comprehensio quoque ipsa est. Deus ergo comprehendi minimè potest. Apud Iob dicitur, Excelsior cœlo est: & tamen dicitur esse in cœlis. Excelsior cœlo est, si naturam eius incomprehensibilem spectes: si tamen illius effectus, in terra est, *in cœlis est*: quia omnia quæcunque voluit, fecit, in cœlo, terra, mari & omnibus abyssis. August. lib.2. de serm. Domini in monte, cap.9. In *cœlis* est, inquit, idest, in sanctis & iustis. Non enim spatio locorum continetur Deus. Sunt enim cœli excelsa mundi corpora, sed tamen corpora, quæ non possunt esse nisi in loco. Sed si in cœlis tanquam in superioribus mundi partibus, locus Dei esse creditur: melioris meriti sunt aues, quarum vita est Deo vicinior. Non autem scriptum est, Propè est Dominus excelsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant: sed, propè est Dominus obtritis corde, quod pertinet ad humilitatem. Et quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est, (Genes.3.) Terra es, & in terrã ibis: sic cœlum econtrariò iustus dici potest. Iustis enim dicitur templum Dei sanctum, quod estis vos. Quapropter si in templo suo habitat Deus, & sancti templum eius sunt: rectè dicitur, qui in cœlis es, qui es in sãctis. Et huius quidem rei significandæ gratia, cùm ad orationes stamus, ad Orientem conuertimur, vnde cœlum surgit: non tanquã

Dio. Areop.

Greg. Naz.

Quæstiones perniciosa.

Augustin.

Quid cœlorũ nomine.

ibi sit Deus, & tanquam ceteras mundi partes deserueri vbique præsens est, non locorum spatiis, verùm maiestate potentiæ: sed vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem se conuertere, id est, ad Dominum cùm ipsum corpus eius, quod est terrenum, ad corpus excellentius, id est, ad corpus cœleste conuertitur. Et olim quidé, vt scribit Tertullian. in Apolog. aners. Gentes, capit.16. Ethnici Christianis imponebant, quòd solem adorarent, quia faciem ad Orientem versa precabantur. Ille verò, sicut & tandem Arnobius Afer contra Gentes, respondit ad illam, vt honorabiliorem partem, Christianos conuerti, non quòd illam, aut solem ipsum colant: sed quòd in re meliori, Deum præ cæteris omnibus optimum contemplarentur. Similis quoque ratio à nobis affertur, de eo quòd Deum in cœlis esse agnoscimus: non quasi in illis localiter habitet, aut nullibi quàm in cœlis sit: sed quòd ibi maximè eius prouidentia elucet, & manifesta est. Neque sanè reiiciéda est & hæc spiritualis interpretatio cœlorum, quam Augustinus agnoscit. Siquidem sanctos & iustos cœlis comparari legimus apud Psaltem. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Et alibi: Lætentur cœli, & exultet terra. Esa. 1. Audite cœli, & auribus percipe terra. Per cœlum enim iustæ & spirituales creaturæ intelliguntur. August. tom. 2. Epistol. 57. ad Dardanum: Vnde, inquit, fatendum vbique esse Deum, per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubiò gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es vbique, cùm & hoc verum sit: sed Pater noster qui es in cœlis, vt templum eius potiùs in oratione commemoremus, quòd & nos ipsi debemus. & in quantum sumus, in tãtum ad eius societatem, & adoptionis familiam, pertinemus. Chryso. hom.14. Oper. imperfect. in Matth. Ita igitur, inquit, vult vt sciamus nos habere patrem cœlestem, vt erubescamus nos terrenis rebus substernere. Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris: sic & Christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti. Nam sicut per bonos Christianos Deus glorificatur, sic & per malus blasphematur. Itaque ne attédas quid velit & quid possit pater tuus terrenus, nisi inquantum per illum Deus glorificabitur, contende in cœlestem patrem: immò in supercœlestem, & te ab hoc mundo, & rudi materia exime. Pater cuiusque est, communis omnibus est: quod etiam in cœlestibus, & per cœlestia corpora ostendit. Sol lucem omnibus, pluuiç in communem vsum omnium effunduntur. Petrus Chrysolog. serm.79. Ita te, qui cœlestem patrem vocas, ad cœlestem vult tendere, & repetere in naturam, vt generi tanto vita nostra respondeat, ne terreni mores degenerent, quos cœlestis donauit, & contulit iam natura. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, inquit, Apostolus, non quæ super terram. Ita nimirùm & ipsi cœli efficiamur, in quibus & supremus ille pater habitare dignabitur. Ioann. 14. Si quis diligit me, inquit, Christus, seruabit sermonem meum, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Cyrillus Hierosoly. Catech. Mystagog. 5. Quod enim dicitur, Pater noster qui es in cœlis, inquit, Cœli sunt, qui cœlestis Adam fuerunt imago, in quibus Deus habitat & inambulat.

Tertull. | Arnobius. | August. *Sancti cæli sunt.* | August. | Chrysost. | Pet. Chrys. | Cyril. Hier.

Explicantur octo petitiones Orationis Dominicæ, & concluditur nemini peccata condonari, qui fratri suo non remiserit offensam.

Matth. 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.		Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, si quidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.	

Introductio.

CVM omnes arboris fructus à radice pendeant, quicquid est in ramis pulchritudinis, siue à foliis, seu à fructibus, quicquid vtilitatis, ad radicem referri oportet: Ita cũ omnes à Deo pendeamus, in ipso viuamus, moueamur, & simus. necesse est & nos omnia nostra, vitam, pietatem, industriam, sanctificationem, Deo accepta referre. Non enim tu radicem portas, sed radix te: inquit Apostolus. Et sicut ex arboribus nihil aliud requirimus & desideramus, quàm vt non frustrà è radicibus suis viuant, sed illis respondeant, illa honorent: hoc enim tum maximè continget, cùm nec folia, nec fructus illis defuerint: ita primum omnium contendere debemus, ne frustrà Deus nos creauerit, & vitali aura donauerit: ne frustrà in filios adoptionis lauacrum regenerationis vocauerit. Hoc autem fiet, si nomen eius sanctificauerimus, si nos eius filios esse in omnibus verbis, cogitationibus & factis demóstrauerimus. Hoc igitur vt in se perfectionem omnem nostram complectitur, ita prima ista omnium postulatio occurrit, vt cùm Deum patrem nostrum, nos autem eius filios agnouerimus, dicamus: *Sanctificetur nomen tuum.* Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, capit. 115. Apud Euangelistam Matthæum, septem petitiones continere Dominica videtur oratio; quarum in tribus æterna poscuntur, in reliquis quatuor, temporalia, quæ tamen propter æterna consequenda, sunt necessaria. Idem lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 17. Harum septem petitionum consideranda & commendanda distinctio est. Nam cùm vita nostra temporaliter nunc agatur, atque speretur æterna: & cùm æterna potiora sint dignitate, quamuis temporalibus priùs actis ad illa transeatur trium primarum petitionũ impetrationes in hac vita, quæ in hoc sæculo agitur, exordium capiunt. Reliqua verò quatuor, quæ petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur. Albertus Mag. in Matth. Harum quatuor petitiones primæ sunt, inquit, pro adipiscendis bonis, tres postremę pro amouendis malis. Quæ autem sunt pro adipiscendis bonis diuinis, aut sunt de summo bono, secundum quod pertinet ad vitam diuinam: aut sunt de bono conseruante, sustentante, & confirmante nos in summo bono. Et de bono quidem pertinente ad vitam diuinam, sunt tres primæ. De conseruante autem nos in illo, & cófirmante, est quarta petitio. Tres autem primæ multiplicantur secundum ea quæ requiruntur ad vitam diuinam & perfectam. Hæc enim sunt tria: Esse videlicet diuinũ, in nobis perfectum, posse, & ordinatè agere. Ad esse autem, petitur sanctificatio nominis: ad posse, aduentus regni: ad agere, perfectio voluntatis diuinæ, sicut in cœlo, sic & in terra. Accommodat autem septem Spiritus dona de quibus Es. 11. & septem præcipuas beatitudines, septem istis petitionibus, secutus comparationem Augustini lib. 1. cap. 9. de serm. Dom. in monte, quam ille facit inter septem dona Spiritus, septem virtutes, & septem beatitudines. Et ideo (inquit) sicut dicit Augustin. prima regitur spiritu sapientiæ, qui est sapor diuinus ex esse diuino in nobis: & perficitur pacificatione cordis, quando illi esse diuino nihil in nobis repugnat. Secunda autem regitur spiritu intellectus, qui regnum Dei mentis illustratione declarat: & perficitur munditia cordis, quæ scãdala de regno Christi eliminat. Tertia autem regitur spi-

Augustin. *septem petitionum ratio.* | Idem Aug. | Albertus. | August. | 1. | 2. | 3.

ritu consilij, qui agenda secundum Dei voluntatem persuadet: & perficitur misericordia, quæ incipit à seipsa, misertiá omni inordinati actus propellente. Quarta auté regitur spiritu fortitudinis, qui velut cibo sumpto, cor nostrum confirmat, ad ferenda patienter aduersa: & perficitur esurie, & siti iustitiæ, quæ magis in esse diuino sustétat, quàm panis quem quotidie sumimus. Tres autem vltimæ sunt de amouendis malis: quæ mala aut transierunt actu, & remanent reatu: & de his auertendis est quinta: aut sunt imminentia per causam, & futura per actum, & ad illa auertenda sexta est: aut sunt imminentia per causam & actum, & de his est postrema. Et ideò, vt Augustini sententiam sequamur, quinta regitur spiritu scientiæ, qui docet benè conuersari, & ostendit quæ sunt debita, quibus tenemur: & perficitur luctu, qui lauat delicta cómissa. Sexta autem regitur pietate cultus Dei: auertit autem tentationes quibus induci possemus: & perficitur Christi mansuetudine, qui non permittet nos tentari vltra id quod possumus, & oues suas rapi de manu sua. Septima auté regitur spiritu timoris, qui retrahit à malo, & perficitur paupertate spiritus, quæ in omnibus temporalibus humiliter sapit, & agnoscit sufficientiam suam solá ex Deo esse. Ita efficitur, vt istis septem petitionibus septem dona spiritus impetrentur: quibus etiam virtutes & perfectiones, quæ ad beatitudinem faciunt, acquiruntur.

Primùm petimus Dei nomen sanctificari.

Quid autem omnium priùs in vobis esse debet, quàm vt nomen Dei & gloria per totum mundú diuulgetur: cúq; illud diuulgatum fuerit, illi omnes pareant, & obedientes tum demum in obedientia perseuerent, non suam, sed Dei omnibus facientes voluntatem? Hæc tria tribus prioribus petitionibus concluduntur. Petimus nomen Dei sanctificari, id est, omnibus innotescere: Regnum eius aduenire, nimirùm vt omnes eius imperio pareant: grauissima enim culpa fuerit, quem semel regem nouerimus, nobis imperare non sinere. Quinetiam non nostram, sed in omnibus Dei voluntatem fieri requirimus. Prima ergo petitio ista est, *Sanctificetur nomen tuum.* August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 10. Quod, inquit, non sic petitur, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed vt sanctum habeatur hominibus: id est, ita illis innotescat Deus, vt non existiment aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est, (Psal. 75.) Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius: sic intelligendum est, quasi alibi minor sit Deus, alibi maior: sed ibi magnum est nomen eius, vbi pro suæ maiestatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur sanctum nomé eius, vbi cum veneratione, & offensionis timore nominatur. Et hoc est quod nunc agitur, dum Euangelium adhuc vsquequaque per diuersas Gentes innotescendo, cómendat vnius Dei nomen, per administrationé filij eius. Primùm igitur nomen Dei pro veritatis & Euangelij prædicatione sumitur: vt cùm Paulus scribit, Nomen Dei blasphematur inter vos. Quisquis enim Euangelium oppugnat, diuinum etiam nomen conspurcat. Thomas in Matth. Id ergo sanctificetur, id est, manifestetur in nobis: nó quòd accrescat sibi, sed nobis, hæc nominis eius sanctificatio. Hierony. 14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos. Sunt qui hoc ad Christi nomen referant, à quo Christiani dicimur: quod tum demum sanctificari dicitur, cùm & ipsi nos illo nomine dignos reddimus. Gregor. Nyss. lib. de Orat. Nam & graues minas scriptura intentat his, qui nomen Dei inhonorauerint: dum dicit illis. (Esa. 52.) Væ illis per quos nomen meum malè audit inter Gétes. Ergo in nobis sanctificetur nomen dominationis tuæ, quod à nobis inuocatur: vt videant homines opera nostra bona, & glorificent te patrem qui in cœlis es, (Matt. 5.) Quocirca qui in oratione dicit, *Sanctificetur nomen tuum*, vi verborum hęc orat: vt auxilij diuini præsidio, atque adiumento fiat irreprehésibilis, inculpatus, iustus, pius: abstineat ab omni malo facinore, loquatur quod verum est, quod iustum est faciat, in rectitudine ambulet, temperantia illustris, integritate decorus, sapientia atque prudentia ornatus, ad superna aspirans, terrena despiciens, institutis Angelicę vitæ clarescens. Hæc & eiusmodi breuis hæc petitio cótinet. Non enim aliter per hominem Deus glorificari potest, nisi virtus eius referetur diuinam potétiam, atque virtutem esse causam bonorum. Chrys. ho. 14. Oper. imperf. in Matth. Sicut qui præclara veste indutus est, fugit omnem rem sordidam, ne forté coinquinet eam, & perdat gratiam candoris eius: sic qui suscipit Deum in corde suo, solicitus esse debet ne forté contaminet eum: sciés quia si contaminatus fuerit in nobis, ipse quidem in sua natura contaminabilis manet, tamen contaminationis suæ iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu. Idem hom. 20. Oper. perfect. in Matth. Digna prorsus eo, qui Deú Patrem appellauit, oratio: nihil omninò prius, quàm pro illius gloria supplicare, omnia verò reliqua secundo loco ducere, instaque laudes eius numerare. Ná & Seraphim glorificantia Deum, hac voce resonant, (Esa. 6.) Sanctus, sanctus, sanctus. Sanctificetur igitur, hoc est dicere, glorificetur. Dignare, inquit, vitam munda conuersatione seruare, vt per nos cuncti te omninò glorificent. Quod rursus Philosophiæ perfectæ est, tam irreprehensibilem omnibus exhibere vitam, vt eam singuli quique mirantes, Dominum de seruorum sanctitate collaudent. Cypr. serm. de Orat. dominica. Conuersemur igitur quasi Dei templa, vt Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster à spiritu, vt qui spirituales & cœlestes esse cœpimus, non nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus, quia & ipse Deus dixit, (1. Reg. 2.) Eos qui clarificant me, clarificabo: & qui me spernit, spernetur. Beatus auté Apostolus in Epistola sua posuit, (1. Cor. 6.) Empti estis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Itaque non petimus vt Dei numé sanctificetur orationibus nostris, sed vt sáctificetur in nobis. A quo enim sanctificatur Deus, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, (Leuit. 20.) Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum: ideò rogamus & petimus, vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus. Et hoc quotidie deprecemur, opus enim est nobis quotidiana sanctificatione, vt qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus. Quæ autem sit sanctificatio, quæ nobis de Dei dignatione cófertur, Apostolus prædicat, dicens: (1. Cor. 6.) Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum appetitores, neque fures, neque fraudulenti, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Sanctificatos nos esse dicit in nomine Domini nostri Iesu Christi, in spiritu Dei nostri. Hæc sanctificatio, vt in nobis permaneat, oramus. Et vt, quia Dominus & iudex noster, sanato à se & viuificato comminatur, Iam noli delinquere, ne quid ei deterius fiat: hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus & noctibus postulamus, vt sanctificatio, & viuificatio quę de Dei gratia sumitur, ipsius protectione seruetur. Petrus Laod. in Expositione Orat. Dominicæ: Hoc igitur verbum *Sanctificetur*, inquit, non imperatiuum, sed optatiuum est: vt sit ἁγιασθήτω, οἷον ἁγιασθείη, Sanctificetur, quasi vtinam sanctificetur. Non vt sanctum è prophano fiat, sed vt eius sanctitate nobis reuelata, sanctitaté eo dignam exhibeamus, præsertim quoties Dei nomen exprimimus. Hoc ergo nomen aut pro veritate, aut ipsa Dei núcupatione intelligit: vt quemadmodum prohibemur assumere nomen Domini Dei in vanum, ita in omnibus verbis nostris ei gloriam rependamus. Nec occurrat aliquis sermo de Deo, & veritate, seu promissionibus eius, quo non illum summo honore prosequamur. Germanus Constantinopolit. in Orat. Dominicam, ad nomen Christi in nobis Christianis, & sanctificationem nostram transfert, seu illa in corpore, seu in anima consideretur. Cyrillus Hierosoly. Catechesi mystag. 5. Sanctum, inquit, est nomen Dei, siue id dicamus, siue non dicamus: quia verò in iis qui peccant, aliquando prophanatur, idcircò petimus illud in nobis sanctificari: non vt ex eo, quod non fuisset tale, esse incipiat: sed vt in nobis sanctificanis, & quæ sanctificatione digna sunt, facientibus, sanctum fiat. Vnque, vt

scribit

Margin notes (left): 4. — 5. — 6. — 7. — August. — *An nomen Dei non sanctum est.* — *Dei nomē aut sanctificatur, aut blasphematur in nobis.* — Thomas. — Greg. Nys.

Margin notes (right): Chrysost. — Idē Chrys. — Cyprian. — Pet. Laod. — Germanus. — Cyril. Hier. — *Quomodo Dei nomen in nobis sanctificetur.*

Chromat.

scribit Chromatius serm 2. in cap. 6. Matth. per opera misericordiæ, per fidei meritum, per gratiam Spiritus sancti: quam sanctificationem vt per huiusmodi dona accipere possimus, misericordiæ ipsius auxilium necessarium est. Ita primum agnoscimus non nostris meritis, sed Dei gratia filiorum nomen nobis tribui: nostra autem insolentia, & peccādi libertate fieri, vt & eo indigni iudicemur. A Deo autem pendere, vt & sanctificemur, & in sanctitate perseueremus. Quinetiam nos quotidie peccare, vnde & quotidianis remediis opus sit, fatemur: vt qui sanctus est, in baptismate, sanctificetur adhuc per pœnitentiæ sacramentum. Verum quoniam ea quæ ad pœnitentiam necessaria sunt, qualis est contritio, & bonum propositum, Spiritus sancti instinctu nobis donantur: ideò etiam sæpiùs sanctificari postulamus: Hac quidem petitione nos immondos, miseros, peccatores & infirmos esse confessi, vt à Deo mundiciem internam, fœlicitatem, iustitiam, & constantiam impetremus. Sed neque huic diuinæ largitioni nos cooperari debere intelligimus, vt obseruat Albert. Magnus in Matth. cùm non simpliciter dicamus, Sanctifica nomen tuum, sed impersonaliter, *Sanctificetur*. Quia, inquit, licet Deus sit auctor sanctificationis, tamen non fit sine nobis cooperātibus, nec sine adiutorio Angelorum. Et ideò ad certam personam referri nō potest, ideò impersonaliter hoc pronunciat. Verùm fortè quis dixerit, Quid opus est iusto & sancto alicui etiam viatori hac oratione? Quid opus fuit Apostolis, quos tamen sic orare Christus docuit? Respondendum est, quòd & illis, & aliis hæc petitio profuit. Illis quidem, quia nō est tanta in homine sanctificatio, quæ non augeri possit. Psalm. 76. Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Eccl. 18. Cùm consummauerit homo, tunc incipiet. Sed est & sanctificatio viæ, & sanctificatio patriæ: quinetiam requirebant, vt Deus per illos sanctificaretur, id est, vt tā prosperè Euangelium nunciarent, vt & alij nomen Dei glorificarent. Venantius Fortunatus Pictauiens. Episcopus, hom. de Orat. Dominica. Nam in homine, inquit, fructus bonæ conuersationis, sanctificatio Dei est: vnde hoc quoque ordine nomē eius rectè sanctificari dicimus, ex syncera nostra conuersatione, quam dono diuinitatis assequimur, gratias largitori referat, & in nostris operibus sanctum nomen eius extollat. Item *Sanctificetur nomē tuum*, quia ipsa oratione non continetur expressum *in nobis* ac si in nobis solùm id sanctificari postulemus) videtur non tantùm id pro nobis requirere, sed & pro his, qui necdum ad gratiam baptismi peruenerunt. Nam in Christi plenissima charitate docemur etiam pro inimicis orare: quia & ipse non amicos & fideles tantùm, sed aduersarios suos & culpabiles, de mortis carcere liberauit. Hoc etiam obseruat Tertull. lib. de Oratione. Hoc enim petimus, inquit, vt nomen Dei sanctificetur in nobis, qui in illo sumus: simul & in cæteris, quos adhuc gratia Dei expectat, vt & huic præcepto pareamus, orando pro omnibus, etiam pro inimicis nostris. Ideoque suspensa enūciatione, non dicentes, Sanctificetur in nobis, in omnibus dicimus. Itaque latè sese fundit hæc oratio. Rogamus enim nō modo pro fidelibus omnibus, sed pro Turcis infidelibus, & barbaris, vt omnes ad agnitionem Dei veniant, & in eis nomen Dei glorificetur. Vt enim omnes ad Dei similitudinem & imaginem, ita ad eius sanctificationem & gloriam creati sunt. Quis enim ex his non videat multos ad Dei laudem eligi, & naturali inseri olim ex oleastro assumptos, recisis interim naturalibus ramis? Ideò pro omnibus rogare tenemur, quoniam & omnes possunt glorificare Deum. Hac in spe Stephanus orauit pro se lapidantibus, Christus pro Iudæis. Duo enim in lecto erunt, & vnus assumetur, & alter relinquetur. At verò quæ summa est eorum omnium quæ pro inimicis postulaturi sumus, nisi sanctificatio nominis Domini? Aug. Epist. 121. cap 12. Hæc, inquit, & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atque pro inimicis ipsis, sine fluctu dubitationis oranda sunt, quamuis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habent propinquitates, vel longinquitates necessitudinum, in corde orationis oriatur, aut excellat affectus. Hoc etiam in hominibus quos rogamus, sed etiam in his rebus quas petimus, cogitandum. Exempli causa. Cū aliquos audimus discedere a fide, aut praua consuetudine & conuersatione sua polluere nomen Domini, meritò rogamus Deum, vt sanctificet nomen suum in istis impiis hominibus. Leo serm. 5. de Epiphania, etiam pro hæreticis orandum monet. Speramus enim, inquit, exorandam Dei misericordiam multis lachrymis, & legitima satisfactione lapsorum. quia dum hoc in corpore viuitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium optanda correctio est. Nec sanè est quòd possimus sine diuini nominis dispendio vindictam in aliquem quātumuis reprobū appetere, modò spes aliqua supersit. Habeat quisque quod volet, iniuriam sibi & Ecclesiæ illatam: nihil tamē hîc satis est, quo reuocetur ab oratione pro eo fundenda. An non scilicet fieri potest, vt qui hodie blasphemauerit nomen Domini, cras illud amplectatur? Respice Paulum. Qui prius fui persecutor, blasphemus, & cōtumeliosus, nunc misericordiam Dei consecutus sum. At verò, vt scribit Augustinus, si Stephanus non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. Respice Augustinum priùs Manichæum. Quot tandem lachrymas & orationes pro eo mater sanctissima Monica fudit? Hæc ei securitas data est, quòd non posset ei malè succedere, qui tot lachrymarum filius esset. Orauit igitur Monica, & filium Ecclesiæ restituit. Hoc illa & nos in orationibus attendimus, vt sanctificetur nomen Dei. Cedant odia priuata bono publico, nostra autem iactura Dei sanctificationi. Verum quæritur, cur hîc non dicatur, *sicut in cœlo & in terra*, quēadmodum & in tertia postulatione, ac si talis esset postulatio, Sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo & in terra? An non scilicet contendere debemus, vt Deus in nobis sicut & in beatis sanctificetur? Verùm hoc quamdiu in mortali est corpore, quod aggrauat animam, fieri non potest, perficietur autem in patria. Nec sanè tāta est gloria domus istius terrenæ, quanta est cœlestis. Itaque satis nobis esse ducimus, si quantum in nobis est, donāte Dei gratia, nomen illud maiestatis verbis, factis, cogitationibus glorificemus. *Adueniat regnum tuum*. Hæc secunda petitio est, qua petimus Deum in nobis regnare per gratiā suam, & non peccatū: vt & ipsi regno gloriæ ipsius perfrui possimus. Petrus Chrysolog. serm. 77. Et quando nō regnauit Deus, vt petamus aduenire regnum ipsius? Petimus ergo, vt qui sibi regnauit semper, modò regnet in nobis, vt & nos in illo regnare possimus. Regnauit diabolus, regnauit peccatum, regnauit mors, & fuit diu captiua mortalitas. Petimus ergo vt regnante Deo pereat diabolus, deficiat peccatum, moriatur mors, captiuitas captiuetur, vt nos liberi perpetuam regnemus in vitam. Alioquin, inquit, Greg. Nyssenus lib. de Orat. Nūquid qui sic orat, nunc regem vniuersi Deum fieri vult, qui semper est quod est, qui ad omnem mutationem firmus & immobilis est? qui non potest reperire melius quicquā in quod transeat? Hoc igitur petimus, vt quoniam humana natura à boni iudicio, fraude aberrauit, & ad contrarium nostrum arbitrium inclinauit, & omne malum hominum vitam inuasit, & in potestatem suam redegit, innumeris modis morte naturæ immixta: & quoniam eiusmodi tyrannide circumuenti, atque obnoxij sumus, tanquam per carnifices vel hostes, incursibus affectuum atque perturbationum in seruitutem à morte redacti: rectè precamur regnum Dei super nos venire. Non enim aliter prauam corruptionis potestatem exuere, atque effugere poterimus, nisi viuifica virtus in nobis imperium susceperit. Hoc ergo petimus, ne ampliùs in nobis mors, ne ampliùs aduersum nos efficax suæ malitiæ vitiositatisque tyrannis, ne præualeat aduersum nos hostis, ne per peccatum captiuos nos ducat: sed veniat super nos regnum tuum, vt recedant & remoueantur à nobis, immò verò ad nihilum redigantur, quæ nunc imperiū tenent & regnant vitia, & corrupti affectus. Vt deficit fumus, deficiant, & sicut fluit cera à facie ignis, sic fugiant peccata à facie Dei regnantis in nobis. Neque enim fumus refusus in aërem, signum aliquod sui relinquit naturæ, neque cera, quæ in igne fuit, ampliùs reperitur. Sed neque tenebræ præsentiam lucis sustinent, non morbus sanitate superueniente

consistit,

Marginal notes: 1. 2. 3. Alb. Mag. 4. 5. Venantius Fortunatus. Tertull. *Oratio pro inimicis.* Augustin. Leo. *Orādum etiā pro hæreticis.* Augustin. *Secunda petitio.* Pet. Chrys. Greg. Nyss. *Quid regnū Dei.* 1.

consistit, non vim suam affectus & perturbationes exercent: impatibilitate, & horum malorum vacuitate præsente, vana atque deserta mors est: è medio corruptio excessit, cùm vita in nobis regnat. & incorruptibilitas imperium tenet. Dulcis vox, per quam hanc planè precationem Deo offerimus: Rumpatur acies opposita, deleatur alienigenarum phalanx, dirimatur bellum carnis aduersus spiritum, ne corpus animæ hostis, arx, & receptaculum sit: appareat mihi regni potentatus, Angelica manus, cohortes regentium, legio a dextris assistentium, vt cadant ex opposita parte pugnantium decem milia. An forsitan, vt à Luca nobis idem intellectus planius explicatur, is qui orat, vt *regnum adueniat*, auxilium sancti Spiritus implorat? Nam is in illo Euangelio, pro eo quod est, veniat regnum tuum, Adueniat, inquit, spiritus sanctus tuus super nos, & purificet nos. Hæc Greg. Nyssen. Fortè Græca Lucæ exemplaria sic habebant, vt ille legit: sed tamen nostra omninò correspondent iis verbis quæ leguntur apud Matthæum: apud vtrumque enim legitur, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, adueniat regnum tuum. Aut fortè Greg. Nyssen. glossam aliquam in Lucam, pro ipso Lucæ textu accepit. Germanus Constantinopol. Patriarcha in Orat. Dominicam. Regnum Dei, inquit, Spiritus sanctus est, sicut & ipse dixit: Regnum Dei intra vos est. Quãdoquidem Spiritui sancto vna cum Patre & filio regnare curæ est, vt qui virtutes intellectuales & Angelicas, exercitúsque cœlestes, atque omnem hominem venientem in hunc mundum, credentémque in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti sanctificet, & illuminet. Venit ergo regnum Dei, cùm Deus in nobis regnat per doctrinam suam, & Spiritum sanctum, & homines sese illius imperiis subiiciunt. Aut *adueniat*, id est, manifestetur hominibus. August. lib. 2. de sermon. Domini in monte, cap. 10. Quemadmodum enim etiam lux absens est cæcis, & his qui oculos claudunt: ita regnũ Dei, quamuis nunquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Sumitur & hic *regnum Dei*, pro fœlicitate æterna, ad quã quisque suspirat. Ingemiscimus enim, & parturimus vsque adhuc, reuelationem adoptionis filiorum Dei expectantes. Et cum Psalte dicit vnusquisque nostrûm, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Bonauent. in Luc. cap. 11. Hoc autem regnum, quo Deus regnat in sanctis, facit etiam ipsos regnare, & esse reges, secundum illud Apocalyps. 5. Redemisti nos in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione: & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terrã. Hoc regnum ab omnibus desiderandum est: de quo Ps. 144. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Et Apoc. 11. Factæ sunt voces magnæ in cœlo, dicentes: Factum est regnum huius mundi Domini nostri, & Christi eius, & regnabunt in sæcula sæculorum. Venantius Fortunatus Pictauiens. Episc. ho. de Orat. Dominica. Agnoscitur igitur his verbis increpare personas, quæ præsentis sæculi vitam diutius protrahere volunt: cùm iusti vt regnum illud festinanter veniat, exoptent. Chromatius ho. 2. in capit. 6. Matth. Sed magnæ fiduciæ, & sinceræ conscientiæ est, hoc Domini regnum, vt adueniat, confidenter optare. Et idcircò, quia vt regnum Dei veniat, semper oramus, tales nos in fide Domini, & in mãdatis eius, exhibere debemus, vt futuro regno digni esse possimus. Cyprianus serm. de Orat. Domin. Benè autem regnum Dei petimus, id est, regnum cœleste, quia est & terrestre regnum. Sed renunciauit iam sæculo, maior est & honoribus eius, & regno: & ideò soli se Deo & Christo dicat, & non terrena, sed cœlestia regna desiderat. Continua autem oratione & prece opus est, ne excidamus à regno cœlorum, sicut Iudæi, quibus promissum hoc priùs fuerat, exciderunt, Domino manifestante, & probante. Matth. 8. Multi, inquit, venient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni expellentur in tenebras exteriores: illic erit ploratio, & stridor dentium. Ostendit quod antè Iudæi filij regni erant, cùm filij Dei esse perseuerarent: postquàm autem cessauit circa illos nomen paternum, cessauit & regnum. Hoc igitur quoties nobis aduenire petimus, meminisse debemus, quòd non habemus hîc ciuitatem permanẽtem, sed futuram inquirimus: nos hîc peregrinos & aduenas esse, momentanea & leuia bona huius mundi æternis illis cedere: Et nos ita formare debemus, vt profligatis omnibus huius sæculi cupiditatibus, regnum Dei sperare possimus. Ita præ regno illo contemnenda sunt nobis omnia. Omnia habui, tanquam stercora, inquit, Paulus, vt Christum lucrifacerem. Ex hac ergo valle lachrymarum suspiramus ad Deũ, vt liberet nos a corpore mortis huius, (Rom. 7.) & transferat in regnum filij dilectionis suæ. Col. 1. Heb. 11. Iuxta fidem hanc, defuncti sunt omnes iusti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Vnde 1. Pet. 2. Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis: quia (Iob. 7.) Militia est vita hominis super terram, & sicut mercenarij dies eius. (2. Cor. 5.) Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino: (per fidem enim ambulamus, & nõ per speciem) audemus autem, & bonam voluntatem habemus, magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum. Quia (Sap. 5.) Iusti in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud altissimum. Ideò accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini, quoniam dextera sua reget eos, & in brachio sancto suo defendet illos. (Apoc. 22.) Et videbunt faciem agni, & nomen eius in frontibus eorum. Et nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit eos, & regnabunt in sæcula sæculorum. Precamur igitur vt ex hoc mundo, quasi ex graui peregrinatione & militia vocati, transferamur in regnum gloriæ, & fœlicitatis æternæ, velut in portum post huius sæculi naufragium. Cyprianus serm. in Orat. Dominic. Nostrum igitur regnum petimus aduenire nobis à Christo repromissum, Christi sanguine & passione quæsitum: vt qui sæculo antè seruiuimus, postmodùm Christo dominante regnemus, sicut & ipse pollicetur, & dicit: (Matt. 25.) Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod paratum est vobis à cõstitutione mundi. Potest verò, fratres dilectissimi, & ipse Christus esse regnum Dei, quod venire quotidie cupimus: cuius aduentus, vt citò nobis repræsentetur, optamus. Nam cùm resurrectio ipse sit, quia in ipso resurgimus: sic & regnum Dei potest ipse intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Venantius Fortunatus Pictauiens. Episcop. in Orat. Dominicam. Adueniat ergo regnum Dei, id est, Christus, quem quotidie sanctorum chors veoeranter expectat, in cuius repromissione se confidunt iusti regnaturos esse. De huius aduentu Apostolus ait: Tunc rapiemur simul in nubibus obuiã Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Sed videamus, Qui rapientur cum beato Paulo in nubibus? Numquid homicidæ, luxuriosi, fallaces, ebriosi, adulteri, rapaces, maledici? Tales enim non solùm Christo occurrere non poterunt: immò magis in fissuras petrarum recipi, & à collibus regi desiderabunt. Dicent enim montibus, Cadite super nos, & collibus, Operite nos à facie formidinis Domini. Cassian. collatione 9. Abbatis Isaac, cap. 19. Intentis illud quodammodò obtutibus ac defixis desiderans & expectans, dicis, *Adueniat regnum tuum*, Nouit enim testimonio conscientiæ suæ, cùm apparuerit, mox eius se futurum consortẽ. Hæc enim dicere & optare criminosorum nullus audebit, qui nec videre tribunal iudicis volet, quisquis sub aduentu eius non palmam, nec præmia suis meritis, sed pœnam nouit protinus repẽsandam. Attendat igitur quisque quid oret cùm dicit, Adueniat regnum tuum: ne fortè Christo adueniente, omnia sibi timenda sint, qui ea non fecit & obseruauit, quibus sibi Christum & regnum eius demereri posset. Sunt qui per *regnum Dei*, reductionem vniuersi orbis ad fidem Euangelij intelligant: siquidem Christus monuit, ante secundum suum aduentum prædicandum illud iri per orbẽ vniuersum. Hinc ergo petimus, vt apud Turcas, Idolola-

2. Germanus. 3. August. 4. Bonauent. Venantius Fortunatus. Chromat. Cyprian. Quod hi desiderant. 1. 2. Peregrini sumus. Cyprian. 5. Venantius Fortunatus. Cassianus.

tras, Anthropophagos, quosuis populos, non modò annuncietur, sed & admittatur Euangelium: adeò vt dici possit hoc Apocalypseos: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ipsi populus eius erunt, & ipse Dominus cum eis erit eorum Deus. De hoc regno sic prædixit Psaltes, (Psa. 22.) Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Vnde & orat, (Psal. 79.) Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouē Ioseph. Excita potentiam tuam, & veni, vt saluos facias nos. Sunt etiam qui *regnum Dei* referant ad integram omnium electorum gloriam, & aduersariorum Dei & Christi eius contritionem. Ita scilicet, vt ponat inimicos suos scabellum pedum suorum, & iustos vtraque stola donet, quod post resurrectionem futurum est. Etsi enim quisque nostrûm cupiat sibi aduenire regnum Dei post miseram hanc vitam, progrediuntur tamen vlteriùs alij. Nam zelo ducti, contra pietatis hostes, cupiunt, non sibi tantū, sed & omnibus electis regnum hoc aduenire: & omne contrarium regnum aboleri & subuerti, quale est regnū Satanæ. Desiderant hæreticos, & infideles omnes, qui gloriantur contra electos Dei, breui iudicari: & solum Deum & sanctos eius apparere. Tertull. lib. de Orat. hanc interpretationem sequitur. Quum enim, inquit, regnum Dei, quod vt adueniat oramus, ad consommationem sæculi tendat, optamus maturiùs regnare, & nō diutiùs seruire. Etiamsi præfinitum in oratione nō esset, de postulādo regni aduentu, vltrò eam vocem postulassemus, festinantes ad spei nostræ complexum. Clamans enim zelo ductæ animæ martyrum ad Dominum sub altari: Quonā vsque non vlcisceris Domine sanguinem nostrum de incolis terræ? Nam vtique vltio illorum à sæculi fine dirigitur. Immò quàm celeriter veniat Domine regnum tuū, votum Christianorum, confusio nationū, exultatio Angelorum. Propter quod conflictamur, immò potiùs, propter quod oramus, Augustinus tom. 7, lib. 3. de anima, & eius origine, cap. 11. Sed fortè dicas, omnia quidem pertinere ad Dei regnum, quia regnat in cœlis, regnat in terris, in abyssis, in paradiso, in inferno. Vbi enim non regnat, cuius vbique summa potestas est? Sed aliud est regnum cœlorum, quò fas non est accedere, nisi lauacro regenerationis ablutos, propter dominicam veram, fixámq; sententiam. (Ioan. 4.) Aliud autem esse regnum terrarum, vel aliarum creaturę partium, vbi possunt esse aliquæ mansiones domus Dei, quamuis pertinentes ad regnum Dei, non tamen ad regnum cœlorum, vbi excellentius & beatius est regnum Dei, quomodo intelligitur, cùm dicimus, *Adueniat regnum tuum*, vbi cum illo fidelis familia eius beatè & sempiternè tota regnabit. Nam secundum potestatem, quæ illi super omnia est, etiam nunc vbique regnat. Quid ergo est quod oramus vt veniat, nisi vt cum illo regnare mereamur? Sub eius autem potestate etiam illi erunt, qui pœna æterni ignis ardebunt. Numquidnam ob hoc etiam ipsos in regno Dei futuros dicturi sumus? Aliud est enim regni Dei muneribus honorari, aliud regni Dei legibus coërceri. Rogamus vtiq; vt Deus omnes impios coërceat, & omnes electos suæ gloriæ participes faciat. Et, vt ex Tertulliano audiuimus, rogant & ipsi electi & beati accelerari resurrectionem, vt diaboli regnum rescindant, & Deus & Christus eius solus appareat. Hoc verò quamuis desiderent martyres Domini, attamen dictum est, vt quiescerent modicum, donec impleatur numerus fratrum suorum: aut qui nondum nati, sed nascituri sunt, aut qui nondum stadium suum cucurrerunt. Et nunc quidem quia mali bonis præualent, non potest ab impiis agnosci regnum Dei. Augustinus lib. 2. de sermo. Dom. in monte, capit. 11. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cùm eius vnigenitus non solùm intelligibiliter, sed etiam visibiliter in homine Dominico de cœlo venerit, iudicaturus viuos ac mortuos. Post quod iudicium, id est, cùm discretio, & separatio iustorum ab iniustis facta fuerit: ita inhabitabit iustos Deus, vt nō opus sit cuiquam doceri per hominem, sed sint omnes, vt scriptum est (Esaiæ 5. & Ioan. 6.) dociles Deo. Deinde beata vita omni ex parte perficiatur in sanctis in æternum, sicut nūc cœlestes Angeli sanctissimi, atque beatissimi, solo Deo illustrante sapientes & beati sunt: quia & hoc promisit Deus sanctis suis. (Matth. 22.) In resurrectione erunt, inquit, sicut Angeli in cœlis. Et ideò post illam petitionem, sequitur, *fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.* Cassianus collatione 9. Abbatis Isaac capit. 22. ad Augustini sententiam, quæ statim consequitur, alludit. Non potest, inquit, maior esse oratio quàm optare, vt terrena mereantur cœlestibus coæquari. Nam quid aliud est dicere, Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra: quàm vt sint homines similes Angelis, & sicut voluntas Dei ab illis impletur in cœlo, ita & hi qui in terra sunt, nō suam, sed eius vniuersi faciant voluntatem? Vt sicut est in Angelis, qui sunt in cœlis, volontas tua (loquit August. capit. 12. lib. 2. de serm. Dom. in monte) vt omninò tibi adhæreant, téque fruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla miseria impediente beatitudinem: ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt, & de terra quoad corpus attinet, facti sunt, & quamuis ad cœlestem habitationem, atque immutationem, tamen de terra assumendi sunt. Ad hæc respicit etiam illa Angelorum prædicatio, (Luc. 2.) Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: vt cùm præcesserit bona voluntas nostra, quæ vocantem sequitur, perficiatur in nobis voluntas Dei, sicuti est in cœlestibus Angelis: vt nulla aduersitas resistat nostræ beatitudini. Item, *Fiat voluntas tua,* rectè intelligitur, obediatur præceptis tuis. Tunc enim fieri voluntatem Dei, ipse Dominus ait, cùm dicit: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui me misit. Et sæpè, Non veni facere volūtatem meam, sed eius qui misit me. Ioan. 4. & 6. Alioquin nisi arbitrium nostrum & Dei gratiam cōsideremus, quomodo petere audebimus fieri voluntatem Dei? Id est, nisi hac ratione voluntatem Dei, vt à nobis, qui liberi sumus, adimpletur, expeodamus: quis erit istorum verborum sensus Tertullian. lib. de Orat. Nō quòd inquit, aliquis obsistat, quominus Dei volūtas fiat, & ei successum voluntatis suæ oremus, sed in omnibus petimus fieri voluntatem eius. Venantius Fortunatus in Expos. Orat. Dominicæ: Numquid scilicet aliquis potuit eius resistere voluntati, vt non faceret aliquando quod voluit omnipotens? (An non dixit, Omnis voluntas mea fiet, & omne iudicium meum stabit? Et legitur, Voluntati eius qui resistit? Quia quæcunque voluit fecit, vt cecinit Psaltes.) Petrus Chrysolog. serm. 70. Nunc in terra multa fiunt pro diaboli voluntate, pro sæculi nequitia, pro desiderio carnis: in cœlo fit nil præter Domini volūtatem. Petimus ergo, vt interempto diabolo, vt nouo sæculo, vt muto corpore, vt destructo mortis imperio, vt abolita dominatione peccati, in cœlo & in terra, in Deo & hominibus, vna Dei fit, eadémque voluntas. Cyprianus in Expos. Orat. Dominicæ. Nam quia nobis, inquit, a diabolo obsistitur, quominus per omnia noster animus atque actus Deo obsequatur: oramus & petimus vt fiat in nobis voluntas Dei, quæ vt fiat in nobis, opus est Dei voluntate, id est, ope & protectione: quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia & misericordia tutus est. Denique & Deus infirmitatem hominis, quam portabat, ostendens, ait: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Et exemplum discipulis suis tribuens, vt non voluntatem suam, sed Dei faciant: addidit, dicens: Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu. Et alio loco dicit: Non descendi de cœlo vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Quòd si filius obaudiuit vt faceret patris voluntatem, quanto magis seruus obaudire debet, vt faciat Domini volontatem? Sicut in Epistola sua Ioannes quoque ad faciendam voluntatem Dei hortatur & instruit, dicens, (1. Io. 2.) Nolite diligere mūdum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est charitas patris in illo: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est à patre, sed à concupiscentia mundi: & mundus transibit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum. Voluntas autem Dei est, quam Christus fecit & docuit, humilitas in conuersatione, stabilitas in fide,

Tertull.

August.

Augustin.

Tertia petitio.

Cassianus.

August.

Tertull.

Venantius Fortunatus.

Petr. Chrys.

Cyprianus.

Voluntas nostra decipione facili.

verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse, & factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omninò præponere, quia nec nobis quicquam præposuit: charitati eius inseparabiliter adhęrere, cruci eius fortiter assistere, quãdo de eius nomine & honore certamen est, vt exhibeţet in sermone constantiam, qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, qua coronamur: hoc est, cohæredes Christi velle esse, hoc est præceptum Dei facere, hoc voluntatem patris implere.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus libro de Orat. Sed quare precamur vt à Deo bonum animi nobis propositum contingat? Quia infirma ad bonum est humana natura, posteaquàm semel per vitiositatem eneruata est. Non enim tam facilè à malo rursus ad bonum homo reuertitur, vt à bono ad malum accessit.

Voluntas corrupta ené pleon.

Quemadmodum etiam in corporibus talis ratio animaduerti potest, quòd non simili, neque æquè commoda ac facili ratione, tum sanum corpus morbo obnoxium fit, tum quod morbo laborauerit, sanatur. Nam qui paulò antè in sanitate degebat, vel per vnũ vulnus venit in periculum mortis: atque vnus ambitus aut accessio febris firmitudinem omnem corporis, ac vigorem soluit: & exiguum veneni gustatum vel penitùs interficit, vel quin id faciat, parùm abest: & morsum serpentis, aut aculeum venenati alicuius animalis, aut lapsum, aut ruinã, aut largiùs quàm vires ferre possint, sumptum cibum, aut aliquid aliud eiusmodi statim vel morbus sequitur, vel mors. At morbi profligatio multis solertibus inuẽtis, & rationibus excogitatis, multa cum difficultate, & artibus medicis conficitur, si fortè etiam confici possit. Idcircò cùm ad malum quidem ac vitiũ in nobis ruit appetitus, non opus est adiutore: quippè in volũtate nostra, vitiositate seipsam vltrò perficiente. Quòd si in melius inclinatio fiat, Deo opus est, qui studium & desiderium ad opus perducat: propterea dicimus, Fiat volũtas tua. Hoc autẽ dicentes, agnoscimus infirmitatẽ nostrã, & quòd proni sumus ad malum ab adolescẽtia, nisi Deus erigat, & confirmet voluntatem nostrã.

Venantius Fortunatus.

Venantius Fortunatus in Exp. Orat. Dominicæ. Igitur quare non vnusquisque respicit tenebras suas, ne illuminatus, tanquam lampas quæ aliundè succenditur, per ventositatem suæ superbiæ extinguatur, & subducto splendore maneat in cæcitatis caligine, dum si quis bonum velle habet, sui putet esse arbitrij, & non exinde gratias referat collatori, ne audiat quod dicitur: Qui autem nõ habet, etiam quod habet, auferetur ab eo: hoc est. quod per gratiam præuenientem assequitur, nisi Deo illud ascripserit, per superbiam hoc amittit, quando iuxta scripturam, ipsa voluntas à Domino præparatur.

Greg. Nyss.

Quid cœlum & terra.

Gregorius Nyssenus libro de Oratione: vbi explicauit per cœlum Angelos, per terram homines, vt talis constet petitio, quomodo diximus, Fiat voluntas tua in terra ab hominibus, sicut fit in cœlo ab Angelis, quæstionem hanc mouet: Et qui fieri potest, vt illi, quibus ea sors obtigit, vt vitam per carnem exigant, eam quæ in incorporeis virtutibus est, puritatem assequantur, quum propter corporis necessarios vsus, anima innumeris curis demersa sit?

1. Angelis homini.

Verùm hoc dissoluit, cùm statim panẽ supersubstantialẽ, quo cõfirmemur, petendum esse admonuit. Sunt tamen qui per cœlum spiritum, per terram corpus intelligant: vt rogemus Deum sua gratia carnem spiritui subijcere, vt illi in omnibus pareamus, cùm maxima peccatorũ pars à carnis infirmitate suggeratur.

August. Cyprianus. Tertull.

Hanc interpretationẽ adfert Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, c. 11. & eo antiquior Cypr. in Expos. Orat. Dominicæ, immò & Tertull. lib. de Orat. Ex interpretatione enim figurata carnis & spiritus, inquit Tertul. nos sumus cœlum & terra. Cypria. Est enim, inquit, inter carnem & spiritum colluctatio intercem, & discordantibus aduersus se quotidiana congressio, vt non quæ volumus, ipsa faciamus, dum spiritus cœlestia & diuina quærit, caro terrena & sæcularia concupiscit: & ideò petimus inter duo ista ope & auxilio Dei concordiam fieri, vt dum & spiritu & carne voluntas Dei geritur, quæ

2. Caro & spiritus.

per eum renata est, anima seruetur. Quod apertè atque manifestè Apostolus sua voce declarat: Gal. 5. Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inuicem aduersantur sibi, vt non quæ vultis, hæc faciatis. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulteria, fornicationes, immunditiæ, spurcitiæ, idololatria, veneficia, homicidia, inimicitiæ, cõtentiones, æmulationes, animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus, sunt charitas, gaudium, pax, bonitas, magnanimitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Et idcircò quotidianis, immò cõtinuis orationibus hæc precamur & petimus, & in cœlo, & in terra voluntatem Dei circa nos fieri: quia hæc est voluntas Dei, vt terrena cœlestibus cedant, spiritualia & diuina præualeant.

3. Fideles infideles.

Potest etiam sic intelligi, Fratres dilectissimi, vt quoniam mandat & monet Dominus etiam inimicos diligere, & pro his quoque qui nos persequuntur orare, petamus & pro illis qui adhuc terra sunt, & necdum cœlestes esse cœperunt. vt & circa illos voluntas Dei fiat, quam Christus hominem conseruando, & redintegrando perfecit. Nam eum discipuli ab eo non iam terra appellentur, sed sal terræ: & Apostolus primum hominem vocet de terræ limo, secundum verò de cœlo: meritò & nos, qui esse debemus Patri Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: sic Christo monente oramus, & petimus, vt precem pro omnium salute faciamus, vt quomodo in cœlo, id est, in nobis per fidem nostram, voluntas Dei facta est, vt essemus de cœlo: ita & in terra, id est, in illis non credentibus fiat voluntas Dei: vt qui adhuc sunt prima natiuitate terreni, incipiant esse cœlestes, ex aqua & spiritu nati.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 20. Oper. perfect. in Matth. Nam desiderari quidem conuenit cœlos, & ea quæ habentur in cœlis: tamen & antequàm superna illa præstetur habitatio, cœlum quodammodò fieri iussit è terra, vt scilicet tales sint, etiam dum in ea degunt, ita & omnia faciant, & loquantur, quasi qui prorsus conuersentur in cœlo.

Pet. Laod.

4.

Petrus Laodicens. hoc ad resurrectionem transfert. Ita enim habet in Expos. Orat. Dominicæ: Quemadmodum sunt in cœlis Angeli, ita facito, vt nos etiam per spiritualis purique corporis resurrectionem ibidem simus.

Hieron.

Hieronym. lib. 1. Comment. in Matth. primam omnium expositionem sequitur, ac si dicamus: Vt quomodo Angeli tibi inculpatè seruiunt in cœlis, ita & in terra seruiant homines.

Germanus

Germanus Cõstantinopolitan. Patriarcha in Expos. Orat. Dominicæ: Voluntas enim Dei & patris, œconomia est, seu dispensatio filij eius, vt Angelis in cœlo mutua est concordia, mutuúsque consensus, ita & nos in charitate sine hypocrisi viuere quærimus: vt sit sensus, Domine, quemadmodũ fit in cœlo voluntas tua, & Angeli in pace degunt, nec vllus est inter eos qui pellat, & qui pellatur, neque qui affligatur, neque qui bellum gerat, & qui bello impetatur, sed omnes te profunda in tranquillitate glorificãt: ita etiam in nobis terrestribus hominibus fiat voluntas tua, vt omnes Gentes vno ore & corde te creatorem & patrem omnium nostrùm glorificemus.

Cassianus.

Cassianus coll. 9. Abbatis Isaac capit. 20. Hoc certè nemo ex affectu dicere præualebit, nisi is solus, qui Deum credit omnia quæ videntur, vel aduersa, vel prospera, pro nostris vtilitatibus dispensare, magisque eum pro suorum salute & commodis prouidum atque solicitũ, quàm nos ipsos esse pro nobis. Magnã igitur spem, & in Domino fiduciã habeat necesse est, qui hoc orat: sed & sibi ipsi renũciet, & omnia sua consilia, actiones, cogitationes diuinæ voluntati cõmittat, vt siue prosperetur, siue aduersus concutiatur, semper Dei prouidentiam attendat, nec ad dexteram aut sinistram deflectat. Ita nimirùm Iob tot afflictionibus lacessitus, bonis etiã temporalibus priuatur, Dei voluntati remisit omnia. Sicut, inquit, Domino placuit, ita factum est. Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Seu etiam occurrat aliqua tentatio, seu

carnis ſtimulus, & illius allectamenta, ſeu praua hominum conſilia: ſemper iſtud occurrat, Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Et hoc Pſaltis: Doce me facere voluntaté tuã Deus meus. Imple in me quę tua ſunt, & auerte mentem meam & oculos meos, ne videant vanitatem, & huius ſeculi concupiſcentia alliciãtur. Cæterùm Hieronymus in Matth. ex hoc loco contra quoſdam obſeruat, non fieri in cœlo ruinas frequentiores. poſt Angelorum primum lapſum. Erubeſcant, inquit, ex hac ſententia, qui quotidie in cœlo ruïnas fieri mentiuntur. Nam quid nobis prodeſt cœlorũ ſimilitudo, ſi & in cœlo peccatum eſt? Thomas Aquin. in Matth. præter ſuperiores interpretationes aliam adducit, vt ſit iſtius petitionis hic ſenſus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo Chriſto, ita & in terra Eccleſia; vt comparatio fiat cœli ad Chriſtũ, & terræ ad militantẽ Eccleſiam. Verùm hæc cõparatio longiùs ſumpta eſt. Poſſumus interim Chriſtum & cœlo. & ſoli conferre: nos verò terræ, vt iam in ſuperioribus dictũ eſt. Nam quantũ diſtant cœli à terra, tanto Chriſtus nos omnes ſuperat. Interim tamen cœlũ terrę coniunxit, nõ modò cùm noſtram naturã aſſumpſit, ſed & cùm Eccleſiã ſibi deſponſauit, & homines mẽbra corporis ſui cõſtituit.

Hierony. — *Tho. Aqu. 5.* — *Chriſtus Eccleſia.* — *Quarta petitio.*

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Vænantius Fortunatus in Orationem Dominic. Conſiderandum eſt, quã mirabiliter orationis huius contextus ſit ornatus, vt nominatis æternis temporalia peterentur. Nam etia iſta quę popoſcimus propter æterna conſequenda, hîc neceſſaria ſunt, & hic incipiunt: ſed perfecta in futura vita poſſidenda credenda ſunt, & perpetua permanebunt. Ergo panem noſtrum da nobis, quantus animæ & carni neceſſarius eſt ſpiritualiter, vel corporaliter. Hebræi ſcilicet panis nomine omne neceſſarium ciborum genus intelligunt. Sic 4. Reg. 6. Heliſæus intellexit, cum diceret; Pone panem & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & reuertantur ad dominum ſuum. Subiungitur enim, Et appoſita eſt eis magna ciborum copia. Sic 2. Reg. 9. dixit Dauid ad Miphiboſeth filium Ionathæ: Tu comedes panẽ in menſa mea ſemper. Et Hier. 52. dicitur rex Ioachim comediſſe panem ſemper in menſa regis Euilmerodach. Et Iob 42. Comederunt panẽ in domo Iob: de lauto conuiuio intelligendum eſt. Aliquando tamen tenuiorem victum ſignificat, vt Eſai. 4. Triſti tempore ſeptem mulieres dicunt: Panem noſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur. Hîc igitur omnia vitæ præſentis neceſſaria intelligit, ſicut & Gen. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Porrò quod nos legimus *quotidianum*, Hieronym. vertit ſuperſubſtantialem: ſiquidem, inquit, in Græco habetur ἐπιούσιον, quod verbum Septuaginta interpretes περιούσιον ſrequẽtiſſimè transferunt. Cõſiderauimus ergo in Hebræo, & vbicunque illi περιούσιον expreſſerunt, nos inuenimus סגלה *ſegula*, quod Symmachus ἐξαίρετον, id eſt, præcipuũ, vel egregium tranſtulit: licet in quodã loco, peculiare interpretatus ſit. In Euãgelio quod appellatur ſecundum Hebręos, pro ſuperſubſtantiali pane reperi מחר *mahar*, quod dicitur craſtinum: vt ſit ſenſus, Panem noſtrum craſtinum, id eſt, futurum da nobis hodie. Seuerus Alexãdrinus Patriarcha lib. de ritibus baptiſmi & Synaxeos apud Syros receptis, vocat לחמא דסונקנא, id eſt, panem indigentiæ, nuncupat. Etſi verò de omni re ad victũ neceſſaria intelligatur, maiorem tamen & latiorem habet ſignificationem, vt ad cibum animæ ſpiritualem, quẽ maximè à Deo quærere debemus extendatur. Hieronym. in Matth. Poſſumus enim ſuperſubſtantialem panem intelligere, qui ſuper omnes ſubſtantias, & vniuerſas ſuperet creaturas. Alij tamen ſimpliciter putant, ſecundum Apoſtoli ſermonem, dicẽtis, (1. Tim. 6.) Habentes victũ, & quibus tegamur, his contenti ſimus: de præſenti tantum cibo ſanctos curam agere: cùm tamen in poſterioribus ſit præceptum, Nolite ſolliciti eſſe de craſtino. Petrus Chryſol. ſer. 70. Poſt regnũ cœleſte terrenum panem petere non iubemur, prohibente ipſo cùm dicit, Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, aut quid bibatis: ſed quia ipſe eſt panis qui de cœlo deſcendit, petimus & precamur, vt ipſum panem, quo quotidie id eſt, iugiter ſimus in æternitate victuri, hodie, id eſt, in præſenti vita,

Vænantius. — *Panis omne neceſſarium alimentũ ſignificat.* — *Quid panis quotidianus & quid ſuperſubſtantialis.* — *Seuerus Alexand. Patriarcha.* — *Hieron.* — *Pet. Chryſ.*

de conuiuio altaris ſancti, ad virtutem corporis mentiſq; capiamus. Et ſerm. 68. Ita, inquit quotidianum & in diem vult nos in ſacramento ſui corporis panis viaticum poſtulare; vt per hoc ad perpetuum diem, & ipſam Chriſti perueniamus ad menſam: vt vnde hic guſtum ſumpſimus, inde ibi plenitudinẽ, totaſque ſatietates capiamus. Theophylact. in Matth. Panem diei, qui ſubſtantiæ noſtræ ſufficit. Tollit autem curam de craſtino: Quoniam & corpus Chriſti panis eſt ſuperſubſtantialis, cuius eſſe participes, citra condemnationem, precamur. Et quidem Chriſti digniſſimum corpus panis dicitur, & quia ſub ſpecie panis nobis exhibetur, & quia hoc in nobis, ſed excellẽtiùs, facit, quod panis corpori. Vnde Chriſtus ipſe carnem ſuam panẽ vocauit, dicẽs: Et panis quẽ ego dabo, caro mea eſt, quã ego dabo pro mundi vita. Et ea cõſideratione Hiere. interprete Tertul. lib. aduerſ. Iudęos, corpus Chriſti panis nomine intellexit, cùm impiorum contra Chriſtum cõſilia exprimeret, dicẽtium, Mittamus lignum in panẽ eius: quòd ſic explicatur, Mittamus lignũ crucis in corp⁹ eius, id eſt, crucifigamus eũ. Cypr. ſer. de Orat. Dominica: Nã, panis, inquit, vitæ Chriſtus eſt, & panis omniũ nõ eſt, ſed *noſter* eſt: & quomodo dicimus, Pater noſter, quia intelligentium & credentium pater eſt: ſic & *panem noſtrum* vocamus, quia Chriſtus noſter, qui corpus eius cõtingimus, panis eſt. Hunc autem panem dari nobis quotidie poſtulamus, ne qui in Chriſto ſumus, & Euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipimus, intercedente grauiore aliquo delicto, dum abſtenti & non cõmunicantes à cœleſti pane prohibemur, à Chriſti corpore ſeparemus, ipſo prædicante & monente: Ego ſum panis vitæ qui de cœlo deſcendi: ſi quis ederit de hoc pane, viuet in æternum. Panem autem quem ego dabo, caro mea eſt pro ſæculi vita. Quando ergo dicit in æternũ viuere, ſi quis ederit de eius pane, vt manifeſtum eſt eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Euchariſtiam iure communicationis accipiunt: ita contrà timendum & orandum eſt, ne dum quis abſtẽtus ſeparatur à Chriſti corpore, procul remaneat à ſalute, cõminante ipſo & dicente: Niſi ederitis carnem filij hominis & biberitis ſanguinem eius, nõ habebitis vitam in vobis. Et ideò panem noſtrum, id eſt, Chriſtum, dari nobis quotidie petimus, vt qui in Chriſto manemus & viuimus, à ſanctificatione & corpore eius nõ recedamus. Auguſtin. lib. 2. de ſerm. Dom. in monte, cap. 12. Itaque panis quotidianus, inquit, aut pro iis omnibus dictus eſt, quæ huius vitæ neceſſitatem ſuſtentant, aut pro ſacramento corporis Chriſti, quod quotidie accipimus, aut pro ſpirituali cibo, de quo idem Dominus ait: Operamini nõ cibũ qui perit, ſed qui permanet in vitam ęternam. Quoad panem Euchariſticum, occurrit obiectioni. De ſacramento enim corporis Chriſti, inquit, vt illi non moueant quæſtionem, qui plurimi in Orientalibus partibus nõ quotidie Cœnæ dominicæ cõmunicant, cùm tamẽ iſte panis quotidianus dictus ſit. Vt ergo illi taceãt, neque de hac re ſuã ſententiam defendant, vel ipſa authoritate Eccleſiaſtica ſint contenti, quòd ſine ſcandalo iſta faciũt, neque ab eis qui Eccleſiis præſunt, facere prohibentur, neque non obtemperantes, damnantur. Vnde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem: magni enim peccati arguerentur, qui ex eo non accipiunt quotidie: ſed vt de iſtis, vt dictum eſt, nihil in aliquam partem diſſeramus, illud certè debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi à Domino accepiſſe, quam transgredi nõ oportet, vel addendo aliquid, vel prætereundo. Quod cũ ita ſit, quis eſt qui audeat dicere, ſemel tantùm nos orare debere orationem dominicam, aut etiamſi iterum vel tertiò vſque ad eam tantùm horam, qua corpori Domini cõmunicamus, poſtea verò non ſit orandum per reliquas partes diei? Non enim iam dicere poterimus, Da nobis hodie quod iam accepimus. Aut poterit quiſque cogere, vt etiam vltima diei parte ſacramẽtum illud celebremus? (Similis autem ratio erit. ſi de pane corporali intelligatur: nam qui paſtus eſt, & in ſtratum ſe recipit, orat iſtud: & quomodo iam ſatur, panem hodie requirit, cum appoſitis omnibus lautitiis ne quidẽ ſibi cibũ hac ipſa die ſuppeditaturus ſit?) Reſtat igitur vt quotidianum panem ac-

Idẽ Chryſ. — *Chriſti corpus eſt panis ſuperſubſtantialis.* — *Theoph.* — *Tertull.* — *Cyprian.* — *Chriſtus noſter eſt.* — *Auguſt.*

cipiamus

cipiamus spiritualem, inquit, præcepta scilicet diuina, quæ quotidie oportet operari & meditari. Nam de ipsis Dominus dicit, (Ioh.6.) Operamini escam quæ non corrumpitur. Quotidianus autẽ iste cibus nũc dicitur, quamdiu ista vita temporalis per dies decedẽtes succedentesq; peragitur. Et reuera quamdiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritualia, nunc in carnalia animi affectus alternatur, tanquam ei qui aliquando pascitur cibo, aliquãdo famem patitur, quotidie panis necessarius est, quo reficiatur esuriens, & relabens erigatur. Sicut itaque corpus nostrum in hac vita, ante illam scilicet immutationem, cibo reficitur, quia sentit dispendium: sic & animus, quoniam temporalibus affectibus, quasi dispendium ab intentione Dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. *Da nobis hodie* dictum est, quamdiu dicitur hodie, id est, in hac temporali vita. Sic enim cibo spirituali post hanc vitam saturabimur in æternum, vt non tunc dicatur quotidianus panis: quia ibi temporalis volubilitas, quæ dieb⁹ dies succedere facit, vnde appelletur quotidie, nulla erit. Vt autem dictum est, (Ps.94.) Hodie si vocẽ eius audieritis, quod interpretatur Apostolus in Epistola quę est ad Hebræos, (c.3.) quamdiu dicitur hodie, ita & hîc accipiendum est, da nobis hodie. Si quis autem illa, quæ de victu corporis necessario, vel de sacramẽto corporis dominici dicuntur, in hãc sententiam vult admittere, oportet vt coniunctè accipiantur omnia tria, vt scilicet quotidianum panem simul petamus & necessarium corpori, & sacramentum visibile, & inuisibile verbum Dei. Cyrillus Hierosolymit. Catech. Mystagog.5. Cæterùm, inquit, panis hic communis non est [illegible], id est, supersubstantialis: panis verò iste sanctus, supersubstantialis dicitur, eo quòd animæ substantiã confirmet. Panis hic nõ in ventrem descendit, & in secessum emittitur, sed per te totum, ad corporis & animæ vtilitatem distribuitur. Hodie autẽ dicit, pro quotidie, sicut & Paulus: Donec, inquit, hodie cognominabitur. Itaque ratio quæ Patres impulit, vt panem istum meliorem multò cõmuni, intelligerent, fuit: Primò, quòd Christus meliora nos petere docuit, quàm quæ non dicam Iudæis sub lege, sed & Gẽtibus data sunt. Datus est illis panis communis, sed neque sacramentalis, neque spiritualis sui verbi, nisi solis Iudæis. 2. Denuo prohibet solicitos esse de cibo, potu & vestitu: vt videretur huius petitionis sensu, solicitudinem illam approbare. 3. Determinat etiam panem pro meliori & excellẽtiori, cùm vocat illum *nostrum*, & *substantialem*: & docuit fideles petere non aliis, sed sibi, *Da nobis*. Atqui communis panis non est peculiaris fidelibus, vt vocent illũ panẽ suum, non est supersubstantialis, non illis solis datur: relinquitur ergo quòd de excellentiori pane intelligendum esse monebat. Ioan. Cassianus collat.9. Abbatis Isaac cap. 21. Quòd [illegible] dicitur, nobilitatis ac substantiæ eius significat qualitatem, qua scilicet super omnes substantias sit, atque omnes creaturas sublimitas magnificentiæ eius, ac sanctificationis excedat. Hoc verò quòd dicitur quotidianus, proprietatem vsus ipsius, atque vtilitatis expressit. Nam cùm dicit quotidianum, ostendit quòd sine ipso nullo die spiritualem vitam capere valeamus. Cùm dicit hodie, ostendit eũ quotidie esse sumendũ, & hesternam præbitionẽ eius non sufficere, nisi nobis hodie quoque similiter fuerit attributus: omniq; tempore hanc orationem debere profundere indigentia eius quotidiana commoneat, quia non est dies, quo non opus sit nobis huius esu ac perceptione cor interioris nostri hominis cõfirmare. Petimus igitur vt Deus nos sua gratia pascat, sua iustitia & pietate interiorem nostrum hominem in fide Christi sic reficiat: vt ita confirmati, adinstar Heliæ, in fortitudine cibi illius peruenire possimus vsque ad montem Dei, ad fœlicitatem illam æternam. Ita requirimus quæ ad vitam animæ promouendam faciunt, nimirùm verbum Dei, animæ spirituale pabulum, sacrosanctã Eucharistiam, panem illum cœlestem, cæteraque salutifera Ecclesiæ sacramenta ac Dei dona, quæ ad benè beatéque viuendum pascunt, curant, confirmant hominem interiorem. Iacob.1. Ita si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Deuter.8. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Ecclesi.15. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Hæc de verbo, & gloria Domini dicũtur. De Eucharistia vero, Prou.9. Venite, comedite panẽ meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Ambros. libr.5. de Sacramẽtis, capit.4 occurrit obiectioni eorum qui dicere possent: Si nomine panis Eucharistia intelligitur, quomodo dicis esse corpus Christi? Memini, inquit, sermonis mei, cùm de sacramentis tractarem. Dixi vobis, quòd ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur: vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in Oratione Dominica, quæ postea (in ordine celebrationis Missæ) sequitur, ait, Panem nostrum? Panem quidem dixit, sed [illegible], hoc est supersubstantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideò Græcè [illegible] dicitur. Latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quem Græci dicunt aduenientem: quia Græci dicunt [illegible], aduenientem diem. Ergo quod Latinus dixit, & quod Græcus, vtrũque vtile videtur. Græcus vtrumque vno sermone significauit, Latinus quotidianum dixit. Hæc Ambros. Tertull. libr. de Orat, Christus panis noster est, inquit, quia vita Christus, & vita panis. Ego sum, inquit, panis vitę. Et paulò suprà: Panis est sermo Dei viui, qui descendit de cœlis. Tum quod & corpus eius in pane censetur, hoc est corpus meum. Itaque si quis Augustini obiectioni insistat, quòd nos etiam accepto sacramento Christi corpus, adhuc ipsa die panem illum supersubstantialem postulamus: satisfaciet ipsius Tertulliani responsio, qui fructum Christi corporis nos semper appetere demonstrat. Nec enim quicunque particeps efficitur sacramenti, statim vitę particeps efficitur, nisi dignus accedat. Inde fit, vt & ante, & post sacramentum acceptũ, opus habeamus hac oratione, nimirùm quia nobis opus est vita, quæ nobis per sacramentum cõmunicatur, si modò Deus nos dignatus fuerit. Priùs quidem oramus, vt digni efficiamur: tandem verò rursus deprecamur, vt Deus non attendat infirmitatem & indignitatem nostram, sed suam liberalitatem & munificentiam. Itaque inquit Tertull. petendo panem quotidianũ, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem à corpore eius. Panem enim peti mandat, qui solùm fidelibus necessarius est: cætera enim nationes requirunt. Interim tamẽ ad tertiam Panis acceptionem delabamur. Nimirùm August. Cyprian. Euthy. Chrysost. Greg. Nyssenus id etiam de pane communi intelligi posse scribunt, aut pro necessariis ad victum. Sic enim Gen 28. Vouit Iacob votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quã ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendũ, reuersusq; fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, cunctorúmque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Sic & Salomon, Prouerb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria: ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Augustin. lib.2, de serm. Domini in monte, cap.17. Sed fortè quispiam moueatur, cur oremus pro his adipiscendis, quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus, & tegumentum: cum ipse Dominus dicat, Nolite soliciti esse quid edatis, vel quid induamini. An potest quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse solicitus, cùm tanta intentione animi oratio dirigẽda sit, vt ad hoc totùm illud referatur, quod de claudendis cubiculis dictũ est: & illud quod ait, Quęrite primum regnum Dei? Non ait vtique, Quærite primum regnum Dei, & deinde ista quærite: sed, Hæc omnia, inquit, apponentur vobis, scilicet etiam nõ quærentibus. Indecisa quęstio relinquitur ab Aug. huic verò satisfacit Cyprian. serm. de Orat. Dom. tùm quòd nõ cupidè postulatur abundãtia, sed tantùm panis: neq; de crastino solicitus sit qui sic orat, cùm hodie tãtũ postulet: sed & media obseruet, cũ nõ à deprauatis actionib⁹, fraudib. & dolis sibi victum suppeditet, sed à benedictione Dei.

Margin notes (left): 2. Panis est Dei verbum. — Cyr. Hier. Quomodo corpus Christi supersubstantiale est. — Communis panis non est supersubstantialis. — Cassianus

Margin notes (right): Ambros. — Conciliantur Latinus Græcus. — Tertull. — 3. Panis pro necessariis ad victum. — August.

Cyprianus.

Cypr. Meritò, inquit, Christi discipulus sibi victũ in diẽ postulat, qui & de crastino die cogitare prohibetur; quia & contrariũ nobis est & repugnans, vt quæramus in sæculo diu viuere, qui petimus regnũ Dei velociter aduenire. Sic & Apostolus monet, formans & corroborans spei nostræ ac fidei firmitatẽ. Nihil, inquit, intulimus in hunc mundũ, verũ neque auferre quid possumus. Habẽtes itaq; exhibitionem & tegumentum, his contenti simus. Nã qui volunt diuites fieri, incidunt in tẽtationes diaboli, & desideria multa, & nocentia, quæ mergũt hominem in perditionem & interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Ita docet non tantùm contemnendas, sed & periculosas esse diuitias: illic esse radicem omniũ malorum blandientiũ, cæcitatẽ mentis humanæ occulta deceptione fallentium. Vnde & diuitem stultũ sæculares copias cogitantem, & se exuberãtium fructuum largitate iactantem, redarguit Dominus dicens: Stulte, hac nocte expostulatur anima tua: quæ ergo parasti, cuius erunt? (Luc. 12.) Lætabatur stultus in fructibus, nocte moriturus, & cui iã vita deerat, victus abũdantiam cogitabat. Cõtrà autem Dominus perfectum & consummatum docet fieri, qui omnibus suis venditis, & in vsum pauperum distributis, thesaurum sibi condit in cœlo. Pauca ergo petimus, & parua: non crastino, sed hodie: non delicias, sed panem. Greg. Nyss. lib. de Orat.

Greg. Nyss. Frugalitatis commẽdatio.

Idcircò, inquit, quærere iubemur id, quod satis sit ad naturam corporis conseruandam: *Panem da*, ad Deum dicentes: non luxum, non delicias, neque diuitias, non floridas vestes purpureas, non ornamenta aurea non lapidum fulgores, non vasa argentea, non agri copiam ac latitudinẽ, non imperium exercituum, non bellorum & Gentiũ præfecturas, non equorum greges, non boum armenta, reliquorúmque pecorum magnam multitudinem, non mãcipiorum copiam, non claritudinem, atque fulgorem in foro: non columnas, non statuas, non pannos sericos, nõ musica acroamata, neque quicquam tale, per quæ anima à diuina, ac potiori cura abstrahitur, sed *panem*. Ita apertè per hanc orationem clamat intelligentibus: Desinite ô homines, circa res vanas cupiditatibus diffundi, desinite laborum aduersus vosmetipsos causas & materias accumulare. Exiguum est quod naturæ debes: cibum debes carunculæ tuæ, rem & modicam, & paratu facilem. Si vsum & necessariũ intueris, cur aduersus temetipsum multiplicas tributa? Tandem ita panem postulari à Deo monet, si iustis rationibus, & cum gratiarum actione quis sibi victum suppeditet. Sed & eo quòd dicitur, *Hodie*, aliam Philosophiæ regulã deducit: Nimirùm, inquit, vt discas per ea quæ dicis, quod quotidiana sit vita humana. Id q; præsens est, cuique proprium dumtaxat est: futuri verò spes in incerto manet. Nescimus enim quid paritura sit insequẽs dies. Cur miserè soliciti sumus de incertis? Cur curis futurarum rerum affligimur, atque vexamur? Sufficit, inquit, diei afflictio sua: *κακίαν* (quod sonat malitiam) malorum passionem nominans. Panis hodiernæ necessitatis, & vius est: regnum, beatitudinis quæ speratur. Si hæc petamus, perspicuum est, quòd circa rem quotidianã occupatio sit: sin autem aliquod animæ bonum intelligetur, quòd petitio pertineat ad rem perpetuam & infinitã: quò potissimùm spectare precantes iubet, quasi vnà cum maiori prima quoque necessitas & vsus conficiatur. Thomas Aqu. quartam Panis acceptionem explicat in Matth.

4. Thomas. Panis beatitudo

vt sumatur pro æterna beatitudine, seu clara Dei visione. Luc. 17. Beatus qui manducat panem in regno cœlorum. Psalm. 68. Panem Angelorum manducauit homo. Verùm quomodo hodie illa postularetur, & quotidiana censeretur? Imò quomodo non superiori petitioni includitur, qua petimus nobis aduenire regnum Dei? Quinta petitio est, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Quinta petitio. Euthym.

Euthym. in Matth. Sciens enim quàm lubrica esset natura nostra ad peccatum, agnoscens quoque & post regenerationis lauacrum rursum nos offensores esse, iubet pro peccatis deprecari, quæ etiam debita nominauit. Debitum scilicet & peccatum, quasi eadem res, noxium reddunt hominem, sicut & æs alienum.

Tertull.

Tertull. lib. de Orat. Exomologesis est petitio veniæ, quia qui petit veniam, delictum confitetur. Sic & pœnitentia demonstratur acceptabilis Deo, magis quàm vt velit mortem peccatoris. Debitum autem in scripturis, delicti figura est: quod perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur, nec euadat iustitiam exactionis, sicut illi seruo dominus debitum remisit. Cyrillus Hierosolym. Catech. Mystag. 5.

Cyril. Hier. Omnes sumus peccatores.

Multa enim habemus peccata, & offendimus tum sermone, tum cogitatione, plurimáq; damnationis opera facimus. Et si dicamus, quia peccatum nõn habemus, mẽtimur, vt dicit Ioannes. Cyprianus serm. de Orat. Dominica:

Cyprian.

Ergo post subsidium cibi, petitur & venia delicti, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat: nec tantum præsenti & temporali vitæ consulatur, sed & æternæ: ad quã veniri potest, si peccata cõdonantur, quæ debita Dominus appellat: sicut in Euangelio suo dicit, (Matt. 18.) Remisi tibi debitum, quia me rogasti. Cæterùm quod dicitur, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, non de pecunia intelligitur, inquit Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 15.

Augustin.

sed de omnibus quæ in nos quisque peccat. Quapropter fatendum est, omnia peccata dimittenda esse, quæ in nos committuntur, si volumus nobis à patre dimitti, quæ admittimus. Hoc confirmat Cyprianus hac Christi sententia, Matth. 11.

Cyprian.

Cùm steteritis, inquit, ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquẽ, vt & pater vester qui in cœlis est, remittat peccata vobis: si autem non remiseritis, neque pater vester qui in cœlis est, remittet peccata vestra vobis. Excusatio tua nulla in die iudicij superest, cùm secundum tuam sentẽtiam iudiceris, & quod feceris aliis, & hoc & ipse patiaris. Augustin. in Enchirid. ad Laurentium capit. 64.

August.

Quisquis roganti, & peccati sui pœnitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimitti, quoniam mẽtiri veritas non potest. *Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra*. quæ verba Christus huic orationi statim subiicit, quasi rationẽ redditurus, cur cũ hac adiectione peccatorum remissio requirenda sit. Ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur, inquit Augustin. non dormit, sed mortuus est. Qua fronte igitur hanc ad Deum orationem fundis, qui spiras vindictam in proximum? An tibi ipsi vindictam hæc dicendo accersis? Require scilicet à teipso, quo animo proximum prosequaris,

Quo animo hoc postulemus.

eum dico qui te offenderit. Cogita an remittas ei, an verò aliquid adhuc simultatis & inuidiæ in corde lateat. Hoc si reperetis, nec abiures omne odium, vindictam, simultatem, idipsum autem sic deprecetis, *Dimitte nobis, sicut dimittimus*, num idem idipsum erit, ac si dicas, Vindex esto peccatorum meorum, quia & ego vindictam sumere decreui? Ne parcas quia ei qui me offenderit, parcere minimè statui? Tu igitur, tuipsius iudex esto. Thomas Aqu. in Matth.

Th. Aqu.

Per hoc, inquit, duos errores excludit: errorem scil. Pelagij, qui dicebat, quòd sine peccato poterat homo viuere: Cur scilicet quondie nos orare Christus admonuit, vt dimittantur peccata nostra, nisi quòd & nos peccatores agnoscere debemus. Alius error est, quòd si quis peccauerit, pœnitentiam agere non potest. Atqui Christus hoc petere non doceret, nisi spes esset remissionis.

Quot modis dicantur debitores.

Debitores autẽ dicuntur duobus modis, vel qui peccant cõtra, vel qui pecuniæ nobis debitores sunt, aut huiusmodi aliorum. Nõ ergo docet vt dimittã debita pecuniæ, sed peccati: vel etiam si offensa aliqua est in dilatione solutionis pecuniæ, offensa dimitti poterit, etsi non dimittatur pecunia. Mouet Tho. Aqu. & Albertus aliã quæstionẽ: An debeat ille Orationẽ Dominicam dicere, qui nondum dimisit fratri delinquenti in se, & an prosit dicẽti. Sed respondent, prodesse ad impetrandam gratiam, si tamen nõ pertinaci corde in hostem dicatur: sed sic oret, ac si dicat. Sicut tu dimittis debita nostra, ita confer mihi hanc gratiam, vt & ego dimittam peccanti in me. Aut non nocet, si non in propria, sed totius Ecclesiæ persona dicatur. Cæterùm quicunque hoc postulat, primò considerare debet in quot & quantis Deo debitor sit, vt ab illo omnia acceperit: vt ingratus fuerit, & abusus sit corpore, mente, lingua, sensibus, bonis, creaturis, tempore: siquidem in his omnibus Deo debitor est, si per singula &

omnia Deo non fuerit obsecutus. Hoc vt commodè faciat, iuxta Tertull. sententiam exomologesin, id est, cófessionem integram peccatorum facere debes, dicés adinstar Ezechiæ regis: Domine, sic & sic vixitur, & in talibus est vita mea. Hac facta recapitulatione, vbi temetipsum iudicaueris, tum tandem ad misericordem patrem conuersus dices, *Dimitte nobis debita nostra.* Albertus Mag. in Matth. Quadruplex autem est debitum: de nobis scilicet, de commissis donis, de perpetratis, & de omissis. De nobis, quia serui sumus, & quicquid sumus, Domino debemus. Ad Philemó. Et teipsum mihi debes, inquit Paulus. Luc. 17. Cùm omnia feceritis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Commissa autẽ dona, aut gratuita sunt, aut naturalia, aut fortuita. Grego. Cùm crescunt dona, crescunt etiam rationes donorũ. De his debitoribus habemus Matth. 18. & 25. Luc. 19. Tradidit illis bona sua, & dixit: Negotiamini donec venio. Cótrahũtur debita per facta opposita præceptis diuinis. Luc. 7. Duo debitores erant cuidam fœneratori. Sed & per omissionem multa sunt peccata, si quis fratri non succurrerit, si diligentiam in diuinis omiserit. Horum omnium recapitulatio fieri debet, vt sic melius debitorum remissionem petamus, quoniam ratio à nobis requiritur, nec nisi illa reddita debita donantur. Ne simus sicut & hi, de quibus Esa. 3. Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Hier. 3. Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Sed audiamus quid nos Hieremias suo exéplo doceat. (cap. 31.) Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. Dan. 9. Tibi Domine iustitia, nobis autem cófusio faciei, sicut est hodie. Dan. 3. Non possumus aperire os. Esa. 43. Narra si quid habes, vt iustificeris. Prou. 18. Iustus priùs accusator est sui. Ps. 50. Iniquitatem meam ego cognosco. Iob. 33. Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus, nó accepi. Ita demum abhorrens vitam priorem, spe & remissionis fiducia in Deum pissimum partem conuersa, imprimùm meditare, si quis te offenderit, dimitte omnibus debitoribus tuis: & dic, Quàm pauca mihi debentur, & quá multorum ego Deo debitor sum? Ergóne pauca non relaxabo fratri, qui tanta mihi donari postulo? Eccles. 28. Relinque proximo tuo nocenti tibi, & tũc deprecanti tibi peccata soluentur. Tunc igitur confidenter dicemus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sequitur sexta petitio, inquit Augustinus libr. 2. de ser. Dom. in monte, c. 14. *Et ne nos inferas in tentationem.* Nonnulli codices habent *inducas*, quod tãtundem valere arbitror. Nam ex vno Greco quod dictum est *εἰσενέγκῃς*, vtrumque translatum est. Multi autem peccando ita dicunt, Ne nos patiaris induci in tentationem, exponentes videlicet quomodo dictum sit, *inducas.* Non enim per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, qué suo auxilio deseruerit ordine occultissimo ac meritis: causis etiam sæpè manifestis, dignum iudicat ille, quem deserat, & in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, siue sibi ipsi, sicut scriptum est, (Eccl. 34.) Qui non est tentatus, qualia scit? siue alij, sicut Apostolus ait, (Gal. 4.) Et tentationem vestram in carne mea non spreuistis. Hinc enim eos firmos cognouit, quia eius tribulationibus, quę Apostolo in carne acciderát, nó sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequàm fiant. Quod itaque scriptum est, (Deuter. 13.) Tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligatis eum: illa locutione positum est, vt sciat, pro eo quod est, vt scire vos faciat: sicut diem lætum dicimus, quòd lætos faciat: & frigus pigrũ, quòd pigros faciat: & innumerabilia huiusmodi, quæ siue in cósuetudine loquẽdi, siue in sermone doctorum, siue in scripturis sanctis reperiuntur: quod non intelligẽtes hæretici, veteri Testamento aduersantur, velut ignorantiæ vitio notandum putantes, de eo quod dictum est, Tentat vos Dominus Deus vester, quasi in Euãgelio de Domino scriptum non sit, (Ioan. 6.) Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Si enim nouerat cor eius quem tentabat, quid est quod voluit videri tentando? Sed profectò illud factum est, vt ipse sibi notus fieret, qui tentabatur, suámque desperationem contemneret, saturatis turbis de pane Domini, qui eas nó habere quod ederent, existimauerat. Non ergo hic oratur vt non tentemur, sed vt non inferamur in tentationem: Tanquam si quispiam, cui necesse sit igne examinari, non oret vt igne non contingatur, sed vt non exuratur. Vasa enim figuli probat fornax, & homines iustos tétatio tribulationis. (Eccles. 27.) Ioseph ergo tentatus est illecebra stupri, (Genes. 39.) sed non est illatus in tentationẽ. Susanna tentata est, (Danie. 13.) nec ipsa inducta, vel illata in tétationem. Sed Iob maximè, cuius admirabilem stabilitatem in Domino Deo suo, cùm illi hæretici hostes veteris Testamenti, ore sacrilego irridere voluerint, illud præ cæteris ventilant, quòd Satanas petierit eum tentandum. Et quibusdam interiectis: Fiunt igitur tentationes per Satanã, non potestate eius, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Domini misericordia probandos & exercendos. Et interest plurimum, in qualem quisque tentationem incidat. Non enim in talem incidit Iudas, qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus, cùm territus Dominum negauit. Sunt enim tentationes humanæ, credo, cùm bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulò tamen ampliùs quàm Christiana charitas postulat: de quibus Apostolus dicit, (1. Corinth. 10.) Tentatio vos nó apprehédat, nisi humana: cùm idem dicat, Fidelis Deus, qui vos non sinat tẽtari suprà quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis tolerare. In qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse, vt non tentemur: sed ne in tentationem inducamur. Inducemur autem, si tales acciderint, quales ferre non possumus. Tertullianus lib. de Orat. nimirùm ad plenitudinem tam expeditæ orationis, hoc adiicit, *Ne nos inducas in tentationem,* vt non de remittendis tantùm, sed etiam de auertendis in totum delictis supplicaremus. Ne nos inducas in tentationem: id est, ne nos patiaris induci ab eo qui tentat. Cæterùm absit vt Dominus tentare videatur, quasi aut ignoret, aut fidem cuiusque deiicere consentiat. Diaboli est & infirmitas, & malitia. Nam & Abraham non tentandæ fidei gratia sacrificare filium iusserat, sed probandæ: vt per eum faceret exemplum præcepto suo, quo mox præcepturus erat, neque pignora Deo chariora haberet, ipse à diabolo tentatus, præsidem & artificem tentationis demonstrauit. Gregorius Papa libr. 3. Moral. in Iob, capit. 3. hanc Domini protectionem, vt non sinat nos induci in tentationem, illis verbis confirmat, quæ ad Satan tentaturum Iob habuit. Quid est, inquit, hoc quod ad Satan dicitur: Animam illius serua? Quo enim pacto ille custodit, qui custodita semper irrumpere appetit? Sed seruare Satan dicitur, irrumpere non audens: sicut è cótrario Patrem in oratione postulamus, dicentes: Ne nos inducas in tentationem. Neque enim in tétationem Dominus inducit, qui semper à tentatione subditos misericorditer protegit: sed tamen in tentationem quasi eius inducere est, à tentationis nos illecebra non munire. Et tũc nos in tentationis laqueum non inducit, cùm vltrà nos quàm tentari possumus, non permittit. Cyprianus serm. in Dominic. Orat. Hac igitur in parte ostéditur nihil cótra nos aduersarium posse, nisi Deus antè permiserit, vt omnis timor noster atque deuotio & obseruatio ad Deũ conuertatur, cùm in tentationibus nostris nihil Malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat scriptura diuina, quæ dicit, (4. Reg. 24.) Venit Nabuchodonozor rex Babyloniæ in Hierusalem, & expugnabat eam, & dedit eam Dominus in manu eius. Datur autem potestas aduersus nos Malo secũdum nostra peccata, sicut scriptum est, (Esai. 42.) Quis dedit in direptionem Iacob & Israël eis, qui prædabantur illum? Nonne Deus cui peccauerunt, & nolebant in viis eius ambulare, neque audire legem eius, & superinduxit super eos irá animaduersionis suæ? Et iterum, Salomone peccante, & à præceptis & viis Domini recedente, sic positum est: (3. Reg. 11.) Excitauit Dominus Satan ipsi Salomoni. Potestas verò aduersus nos

Alb. Magn.

Gregor.

August.

Sexta petitio.

An Deus inducat in tentationem.

Idem Aug.

Qua virtu[te] Satan tente[t]

Tertull.

Gregor.

Cyprian.
Permissio diuina.

dupliciter datur, vel ad pœnam, cùm delinquimus: vel ad gloriam, cum probamur sicut de Iob factum videmus, manifestante Deo, & dicente: (Iob. 1.) Ecce omnia quæcunque habet, in manus tuas do, sed ipsum caue ne tangas. Et Dominus in Euangelio (Ioan. 19.) loquitur tempore passionis, Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Cyril. Hierosol. Catech. mystag. 5. in eam venit sententiam. Numquid hic docet nos Dominus orare, vt ne omninò tentemur? Quomodo ergo alibi dictum est: Vir non tentatus, non est probatus. Et iterum: Omne gaudium existimate, fratres, cùm in varias tentationes incideritis. Sed istud fortè est ingredi in tentationem, cùm aliquis tentatione obruitur. Videtur enim esse tentatio, velut torrens aliquis transitu difficilis. Qui ergo in huiuscemodi torrente non submerguntur, optimi natatores facti, traiiciunt, neque deinceps ab illo detrahuntur. Qui verò secus affecti sunt, cùm primùm in tentationem aliquam fuerint ingressi, statim submerguntur. Verbi gratia: Iudas in auaritiæ tentationem ingressus, non eam superauit: verùm submersus est, & corpus & animam. Petrus ingressus in eam, qua Christum negauit, tentationem, non est submersus, sed strenuè tranans, à tentatione superatus est. Audi rursus alibi vniuersum sanctorum chorũ, quòd à tẽtatione liberati sunt, gratias agentem. Probasti nos Deus, igne nos examinasti: sic examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationem supra dorsum nostrũ. Adduxisti homines super caput nostrum. Transiuimus per ignem & aquã, & eduxisti nos in refrigerium. Vides ipsos liberè de transitu tentationis loquentes, atque profitentes sese in illa non hæsisse. Eduxisti nos, inquiunt, in refrigerium. Educi in refrigerium, est liberari à tentatione. Petrus Chrysologus serm. 72. Quamdiu verò sumus in hoc fragili corpore, necessariò precamur ne tentationi pateat aditus, nec diabolo tribuatur accessus. Cyprianus sermone de Orat. Quando autem rogamus, ne in tentationem incidamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbè atque arroganter aliquid assumat, ne quis aut confessionis, aut passionis gloriam suam ducat, cùm Dominus ipse humilitatem docens, dixerit, Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: vt dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Deo, quicquid suppliciter cum timore & honore à Deo petitur, ipsius pietate præstetur. Chrysostomus homil. 20. in Matthæum. Et quidem docet nos non quidem recusare certamine, sed ne in ea audaciùs insiliamus: hoc enim modo & nostra incipiet clarior esse victoria, & diaboli infœlicior pugna videbitur. Nam protractos, siquidem in medium viriliter stare oportet. ac fortiter: non prouocatos verò quiescere, & tempus certaminis expectare, vt nos & vacuos ostẽdamus amore gloriæ, & plenos virtute constantiæ. Theophyl. in Matthæum. Imbecilles sumus homines, ideò non debemus nos ipsos in tentatione inijcere; sed si incideremus, orandum ne absorbeamur à tentatione. Absorptus enim & victus ille in profundum tentationis inductus est: at non item qui incidit, & vincit. Hoc igitur dum precamur, agnoscimus præsentem hanc vitam, perinde atque militiam esse super terram, (Iob. 7.) dum variis tentationibus semper impugnamur, grauitérque cum mundo, carne & Satana cõflictamur. Idcircò diuinã opem imploramus, ne huiusmodi tentationibus succumbamus. Tob. 3. Ait Sara: Hoc enim pro certo habet omnis qui colit te, quòd vita eius si in probatione fuerit, coronabitur: si autẽ in tribulatione fuerit, liberabitur: & si in corruptione fuerit, ad vitã tuã venire licebit. Nõ enim delectaris in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillũ facis: & post lachrymationem & fletum, exultationẽ infundis. Item cap. 12. ait Raphaël ad Tobiã: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt & tẽtatio probaret te. 2. Pet. 2. Nouit autẽ Dominus pios de tentatione eripere. Albert. Mag. in Matth. Secundum hunc intellectum, inquit, potestas tentatoris admonet nos de quatuor. Primùm quidem de patiẽtia in tentatione, propter eum qui dat potestatem. Apoc. 2. Patientiam habes, & sustinuisti multa propter nomen meum, & non defecisti. Iacob. 1. Patientia opus perfectum habet, vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. Heb. 10. Patientia vobis est necessaria, vt voluntatem Dei facientes, reportetis repromissiones. Iac. 5. Patientes igitur estote & vos, quoniam aduentus Domini appropinquabit. 2. Admonemur quàm humiliter de nobis sapere debeamus, cũ tot tẽtationes experiamur, quibus ex nobis ipsis resistere minimè possumus. Mich. 6. Humiliatio tua in medio tui. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ qui me colaphizet. Sic dicitur Esa. 2. Quòd oculi sublimis hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum, & exaltabitur Dominus solus in die illa. Quicunque enim de se aliquid præsumit, inclinatur per tentationes. 1. Cor. 10. Qui se existimat stare, videat ne cadat. 3. Hinc requiritur in nobis constantia, qua fortiter tentatori resistamus. Gal. 2. Nec ad horam cessimus subiectioni. Eccl. 10. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Luc. 22. Vos estis qui permansistis mecũ in tribulationibus meis. Ecclesi. 2. Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem: quia (Matth. 10.) Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. 4. Sed & admonemur interim, ne nobis propter occurrentes tẽtationes, aliquid in posterum decedere existimemus: siquidem Deus non nisi ad prouentum fidelium suorũ, tentationibus illos ventilari permittit. Sap. 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se. Rom. 5. Vnde gloriamur in tribulationibus, sciẽtes quòd tribulatio patientiã operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes verò non confundit. Iac. 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Et in tentatione quidem tria vtiliter notãtur, quibus & Deum resistere petimus. Primum est, secreta Satanæ malitia, si prætextu boni nos adoritur: huic autem resistitur, cùm Deus nobis illius consilia in apertum deducit. 2. Cor. 2. Non enim ignoramus cogitationes eius, quàm sint tumitùm fraudulentæ & subdolæ. Prou. 30. Salomon inter ea quæ sibi sunt incognita, recenset viam colubri super petram: cui nimirùm assimilatur tentatio Satanæ in corde induratorum hominum, quibus & fucum alicuius boni prætexit. Iob. 41. Quis reuelabit faciem indumẽti eius, & in medium oris eius quis intrabit? Portas vultus eius quis aperiet? quasi dicat: Nullus vtique reuelare poterit faciẽ illam Leuiathan Satanæ, qua quemque adoritur, tot fucis adumbratam: nisi qui, sicut ego, periculum illius malitiæ fecerit, & diuina gratia restiterit. Hi enim qui intrant per tentationes in medium fraudis eius, illi sunt, qui aliis detegendo aperiunt portas vultus eius. Requirimus igitur, vt Deus nobis reuelet hanc Satanę versutam malitiam, ne fortè esca aliqua adũbrata extractos, nos in rete suũ pertrahat. Frequenter enim Angelus tenebrarũ transformat se in Angelum lucis. Secundò considerantes quàm infirmæ sint vires nostræ, vt occurrenti malo resistamus: petimus virtutem constantiæ, bonũ propositum, & in eo perseuerantiam. Ecclesi. 6. Si possides amicum, in tentatione posside illũ, & ne facilè credas ei teipsum. Quantò magis contendere debemus, vt Deum possideamus, qui pugnet pro nobis? Et quoniam finis tentatoris est, vt nos in æternam damnationem pertrahat, finis noster sit, vt à damnatione liberati, aliquando beata quiete perfrui possimus. Ecclesi. 33. Timenti Deum nõ occurrit malum, sed in tentatione Deus eam liberabit, & conseruabit à malis. Ecclesi. 43. In tentatione inuentus est fidelis, ideò iureiurando dedit illi gloriam in Gente sua. Psal. 43. Liberasti nos Domine ex affligentibus nos, & eos qui nos oderunt, confudisti. Apocalyp. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Qui vicerit, non lædetur à morte secunda. Vincenti dabo manna absconditum. Qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes. Cyprianus sermon. in Orat. Dominicam. Comprehendentes autem aduersa cuncta, quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus, à qui-

Margin notes: Cyril. Hier. *Non oramus vt non omninò tentemur, sed ne succumbamus.* — Pet. Chrys. *In, corpore humano.* — Cyprian. — Chrysost. — Theophy. — *Quid hic moneamur.* — Alb. Mag. 1. — 2. — 3. — 4. — 1. — 2. — 3. — Cyprian.

bus

Septima petitio.

...ius esse potest fida, & firma tutela, si nos Deus liberet, si deprecantibus opem suam præster; adiicimus, *Sed libera nos à malo.* Nihil enim remanet, quod vltra adhuc debeat postulari, cùm semel protectionem Dei aduersus mala petamus, qua impetrata contra omnia, quæ diabolus & mundus operantur, securi sumus & tuti. Quis enim in sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est? *πονηρὸς* autem diabolus intelligitur, qui totius mali & auctor est, & origo, (inquit Petrus Chrysolog. ser. 70.)

P Chrysol.

Ille enim qui naturâ cœlestis fuit, nunc est nequitia spiritualis, ætate maior sæculo, nocendi vsu tritus, lædendi arte peritissimus. Vnde non iam malus, sed malum dicitur, à quo est omne quod malum est. Gregorius Nyssenus lib. de Orat. Videtur, inquit, Dominus multis ac diuersis vocabulis *malum* illum nominare, iuxta differentias prauarum efficientiarum & improborum exercitiorum. Vocat eum diabolum, Beelzebub, Mammonam, principem mundi, homicidam improbum, patrem mendacij. Talis igitur naturâ non est, sed propria malitia.

Quis malus.
Greg. Nyss.
1.
Malum pro diabolo sumi.
Chrysost.

Chrysostomus hom. 20. Oper. perf. in Matth. Malum hîc diabolum vocat, docens nos cum eo habere prælium, nullo vnquam fœdere dirimendum, & ostendens quia non sit ille talis naturâ. Cùm enim omnis malitia de motu voluntatis oriatur, ostenditur bonæ absque dubio esse naturæ, eum qui malus vocatur: quod certè dicitur meritò, propter redundantiam malignitatis. Et quia cum nihil sit læsus à nobis, inconciliabili aduersum nos certamine præliatur: & idcircò non dixit, *Libera nos* à malis, sed *à malo*: nos erudit, nusquam amariùs aduersus proximos commoueri, propter ea quæ ab illis patimur mala, sed ab istis in illũ transferre inimicitias, quasi in cunctorum caput, & causam malorum.

Theoph.

Theophyl. in Matth. Non dixit, Libera nos à malis hominibus: non enim tam illi nos iniuria afficiunt, quàm malignus dæmon per eos. Sic nimirùm & ille est spiritus mendax in ore Prophetarum, (3. Reg. 22.) & homicida est, quia ad fratricidium Cain impulit, (Genes. 4.) & princeps mundi dicitur, quia omnia per eos qui huic mundo addicti sunt, operatur.

August.
2.
Malum pro peccato.

August. tamen lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 16. Malum pro peccato sumit, in quod inducuntur, quos etiã Deus in tentationem induci permittit. Orandum est, inquit, vt non solùm non inducamur in malum, quo caremus, quod sexto loco ponitur: sed ab illo etiã liberemur, quo iam inducti sumus. Quod cùm factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omninò metuenda erit vlla tentatio. Quod tamen in hac vita, quamdiu illam mortalitatem circunferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, nõ sperandum est posse fieri: sed tamen aliquando futurum sperandum est: & hæc est spes quæ non videtur: de qua cum loqueretur Apostolus, ait, Spes autem quæ videtur, non est spes. Sed tamen sapientia, quæ in hac quoque vita concessa est, fidelibus seruis Dei non est desperãda. Hæc est autem, vt id, quod Domino reuelante, fugiendum esse intellexerimus, cautissima vigilantia fugiamus: & id quod Domino reuelãte appetendum esse intellexerimus, flagrantissima charitate appetamus. Ita etiam relicto mortalitatis huius onere, ipsa morte deposita, ex omni parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata est: & cui capessendæ, atque obtinendæ aliquando, nunc omnis conatus impenditur.

An deprecemur malũ pœnæ.
Albert.

Verùm, si latiùs malum sumitur, quàm pro tentatore: quærit Albertus, an petamus nos liberari à malo pœnæ, an à malo culpæ. Non dubium, quòd à malo culpæ quis liberari contendat, cùm iam orauerimus, ne in tentationem induceremur. Quis autem existimet malum pœnæ omninò deprecandum esse, cũ per varias tribulationes ingredi nos oporteat in regnũ Dei? Respondet intelligi de malo, quod imminet secundum causam & actum. Et hoc est, inquit, malum pœnæ cuiuscunque, secũdum quod est causa imminentis culpæ, quod quidem malum est fomes peccati. Sũt autem aliæ pœnæ, quæ & occasionem præbent peccato, quas amoueri postulamus à nobis. Interim tamen alia pœnarum genera nobis aliis de causis irrogantur, etiam vt reuocent a peccato, castigent, reducant, & ad gloriam præparent: quæ tantò abest vt illas à nobis auertamus, quòd immistas libenter amplectimur. Sic Paulus: Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, in tribulationibus pro Christo vt inhabitet in me virtus Christi. Et quidem homo liberatur a malo tribus modis, pro ratione triplicis auxilij: sicut & contrariis modis succumbere illũ contingit. Primùm quidẽ si fortes nos & constantes reddat, & carnem spiritui subiiciat, vt & recta velimus. Ro. 6. Exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. quasi dicat: Licet insit causa peccati, tamen dominari non potest, quãdiu estis sub gratia. Gen. 4. Subtus te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: id est, non induceris in peccatum, nisi te volente: alioquin peccatum necessarium esset, & non voluntarium. Petimus etiam vt Deus prosternat Satanam, sua ipsius virtute, nihil illi sinendo in nos. Sicut enim ad perfectam curationẽ ægroti, requiruntur non modò purgatiuæ potiones, quæ humorem corruptum educant: sed & confortatiua quędam, quæ vires ægroti confirment: ita quidem requiritur, vt & Satanæ conatus omnes deprimantur, & nos contra tentationes illius fortiores efficiamur. Requiruntur igitur tria.

Quid requiramus.
1.

Primũ est, virtus confortans voluntatẽ. Iosu. 1. Cõfortare, & esto robustus. Iob 4. Manus lassas roborasti & genua debilia, vacillantes cõfirmauerunt sermones tui. Iudith. 13. Confirma me Domine Deus Israël, & respice in hac hora ad opera manuum mearũ. Ps. 77. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.

2.

Secundo loco requirimus bonũ gratiæ perficiens sanitatẽ: iuxta scripturæ sententias sequentes. Hier. 17. Sana me Domine, & sanabor. Hic est enim (Ps. 102.) Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

3.

Tertio loco requirimus integrã sanitatis restitutionẽ, (1. Thess. 5.) vt integer spiritus vester, & anima & corpus seruentur in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Iac. 1. Sitis perfecti, & in nullo deficientes.

P. Chrysol.

Petr. Chrysol. ser. 70. Hinc est, inquit, quòd propriis viribus liberari homo nõ potest, carnalibus vinculis illigatus. Petendum ergo nobis est, vt Deus nos à diabolo liberet, qui Christum terris, vt diabolum vinceret, commodauit. Clamet homo, clamet ad Deum, clamet, Libera nos à malo, vt à tanto malo, solo Christo vincente liberemur.

Chrysost.

Chrys. hom. 20. Oper. perf. in Matthæum hanc demum clausulam legit, *Quia tuum est regnum & potentia & gloria in sæcula. Amen*: quam quidem vetustiores Græci codices obseruant, & Euthymius & Theophylactus interpretantur.

Euthy.
Theoph.
Greg. Nyss.
Cyr. Hier.

Attamen Greg. Nyss. etsi amplissimè Dominicam orationẽ interpretetur, hanc non legit, sicut neque Cyrill. Hieros. Catech. mystag. 5. Ex quibus colligimus nõ eodem modo Græca se habuisse.

Hieron.
Tertull.
Cyprian.

Hieronym. illam nõ obseruat, neque cæteri antiquiores Latini, quemadmodum neque Tertullianus aut Cyprianus. Legitur tamen in Hebraico Euãgelio Matthæi: quæ quoniam facit ad illustrationem illius maiestatis paternæ, quã precamur, à nobis etiam nõ omittetur.

Chrysost.

Chrysost. hom. 20. Oper. perf. in Matth. Postquàm, inquit, inimici nos commemoratione permouit, rursum mentẽ nostram confirmat, ne fortè nos Satanæ potentia commoueat, cùm omnibus potentior ille sit quem inuocamus. *Tuum enim est regnum*, inquit, *& potentia, & gloria.* Quid igitur timẽdum nobis est, cùm nullus sit qui ei repugnare, sibíque vel minimum imperiũ vendicare possit? Quãdo enim dixit, *Tuum est regnum*: ostẽdit illum quoque impugnatorem nostrum, ipsi Deo subiectum esse, etsi repugnare videatur. Nam & ille de numero seruorum est, licet reorum iam atque reproborum. Nec audebit aliquãdo super vnum irruere conseruum, nisi priùs ab omnium Domino habuerit potestatem. Verumtamen hæc Chrysostomi sententia ita expendenda est, vt non cum Origenistis diabolum conseruum vocet, quasi nobiscum eandem fœlicitatem sperare possit: & quasi viatoris instar, nondum ad terminum peruenerit: aut quasi Deo obsequi velit, quandiu nihil sine ipsius permissione potest. Sed ita seruus dicitur, vt qui, velit nolit, Dei imperiis subiiciatur. Nos verò serui Dei dicimur, vt qui ei placere in omnibus & obsequi contendamus. Theophylact. in Matth.

Theoph.

Its animat nos hoc loco. Nam si rex est, & potens pater, & gloriosus: omninò & nos vincemus malignũ,& glorificabimur posthac. Sed & hæc conclusio, velut omnium causæ redditio est. Nam cùm omnia eo fine Deus creauerit, vt in omnibus, maximè verò in hominibus glorificaretur, sanctificaretur, & appareret: etsi hæc omnia nostris meritis petere non audeamus: petimus tamen, quoniam *Dei est gloria, regnum*, id est, propter gloriam Dei, & per nomen ipsius & regnum obsecramus. Sicut & cùm Psaltes sic orat: Adiuua nos Deus, & propter gloriam nominis tui libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Et rursus: Propter temetipsum inclina Deus. Non in meritis, sed in miserationibus tuis multis, effundimus preces nostras, inquit Daniel. Tuæ Domine potentiæ, tuæ gloriæ, & regno, non autem nobis innitimur: respice ergo in testamentum & promissiones tuas, vt & tu solus ab omnibus innocens omnipotens, gloriosus, & omnium moderator in sæcula sæculorum. *Amen.* Hieronym. in Matth. Amen, signaculum Dominicæ orationis est: quod Aquila interpretatus, Fideliter, nos *Verè* possumus dicere. Cyprianus sermone 10 Orat. Dominicam. Quid mirum, fratres, si oratio talis est, quam Dominus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari sermone breuiauit? Hoc iam per Esaiam Prophetam fuerat antè prædictum, cùm plenus Spiritu sancto de Dei maiestate, ac pietate loqueretur. Verbum consummans, inquit, & breuians in iustitia, quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto orbe terræ. Nam cùm Dei sermo, Dominus noster Iesus Christus omnibus venerit, & colligens doctos pariter & indoctos, omni sexui & ætati præcepta salutis ediderit, præceptorum suorum fecit grande compendium, vt in disciplina cœlesti, discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium, velociter disceret. Sic cùm doceret quid sit vita æterna, sacramentum vitæ magna & diuina breuitate complexus est, dicens: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te Deum solum, & quem misisti Iesum Christum. Ioan. 17. Item cùm de lege & Prophetis præcepta prima & maiora decerperet: Audi, inquit, Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Deut. 6. Et diliges Dominum Deum tuũ de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute tua: hoc est primum, & secundum est simile huic, Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Matth. 7. Nec verbis tantùm, sed & factis orare nos Dominus docuit, ipse orans frequenter & deprecans, & quid facere oporteret, exempli sui contestatione demonstrans. Atque sicut præcepta & fidem, ita & in compendium orationis formulam redegit, qua quicquid sincerè postulari potest, comprehenditur. Tertull. lib. de Orat. Compendiis, inquit, paucorum verborum, quot attinguntur edicta Prophetarum, Euangeliorum, Apostolorum, sermones Domini, parabolæ, exempla, præcepta, quot simul expunguntur officia Dei, honor in patre, fides, testimonium in nomine, oblatio obsequij in voluntate, commemoratio spei in regno, petitio vitæ in pane, exomologesis debitorum in deprecatione, solicitudo tentationum, in postulatione tutelæ. Quid mirum? Deus solus docere potuit, vt se voluit orari. Ab ipso igitur ordinata religio orationis, & de spiritu ipsius, iam tunc cùm ex ore diuino ferretur, animata suo priuilegio ascendit in cœlum, commendans patri quæ filius docuit. Quoniam tamen Dominus prospector humanarum necessitatum, seorsum post traditam disciplinam, Petite, inquit, & accipietis: sunt quæ petantur pro circũstantia cuiuscunque, præmissa legitima & ordinaria oratione, quasi fundamento accidentium. Ius enim est desideriorum, ius superstruendi extrinsecus petitiones, cum memoria tamen præceptorum: Ne quantum à præceptis, tantũ ab auribus Dei lõgè simus. Ex his Tertulliani verbis, præter compendiariã huius orationis rationẽ, discimus & ipsam omnibus petitionibus nostris singularibus debere præmitti: siquidẽ cum citùm aliquid petendum expressiùs fuerit, aut pro temporum, aut necessitatũ ratione. Cæterùm & hanc omninò regulam constituit, ne orans patrem aliquid contra fratrem habeat. Ne, inquit, priùs ascendamus ad Dei altare, quàm si quid discordiæ, vel offensæ cũ fratribus contraxerimus, resoluamus. Quid est enim ad pacẽ Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum, cum retentione? Quomodo placabit patrem iratus in fratrem, cùm omnis ira ab initio interdicta sit nobis? Nam & Ioseph dimittens fratres suos ad perducẽdum patrẽ, Et ne, inquit, irascamini in via, nos scilicet monuit. Aliàs enim via cognominatur disciplina nostra. Tum ne in via orationis constituti ad patrem cum ira incedamus. Exinde apertè Dominus ampliãs legem, iram in fratrẽ homicidio superponit, ne verbo quidem malo permittens expungi. Ideò statim atque orationis formam præscripsit, adiunxit: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater ille cœlestis delicta vestra. Si autem nõ dimiseritis hominibus, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.* Absoluta isthæc sententia est, nec vllã patitur exceptionem: vt & tu ipse idem à Deo iudicium expectes, quod proximo feceris. Iac. 2. Iudiciũ enim sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. Greg. Nyss. libr. de Orat. Caueat, inquit, ne à iusto iudice audiat, Medice, cura teipsum. Me ad humanitatem hortaris, quã tu proximis nõ impartiris: remissionem debitorum petis: qui fit ergo vt suffoces obæratum? Deleri chirographũ aduersus te scriptum precaris, qui diligẽter obseruas obnoxiorum pacta atque contractus. Tabulas nouas, & abolitionẽ atque remissionẽ petis, cui per vsuras æs alienum nutris & auges. Tuus debitor est in carcere, & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur, & tu remitti tibi debitum vis. Exaudiri oratio tua non potest: superat enim sonus & strepitus vocis eius qui cruciatur. Si tu corporale debitum dimiseris, soluentur tibi animæ vincula. Si condonaueris, condonabitur tibi. Ipse iudex eris, ipse tua affectione legem feres, qua tu obnoxium prosecutus fueris, super eum sententiam præ te ferens.

Hieron. *Amẽ, quid.* Cypria.

Tertull. *Commendatio huius orationis.*

Nemo bene orat, nisi remissa fratri offensa.

Greg. Nyss.

Prohibetur hypocritarum intentio in ieiunando: & quid ad ieiunium fructuosum requiratur, Christus ostendit.

Marc.	Luc.	Ioan.	Matth. 6.
			Cùm autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes: exterminant enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua: ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

Introductio.

Gabrias.

MVLTVM distant rerum imagines à prototypis, multum homo pictus ab homine viuo, etsi quidem ars naturã imitetur. Et hoc in Apologo facetè Gabrias poëta, ex Æsopo demonstrat: Quòd vulpes statuarij officinam ingressus, inter cætera, humani capitis effigiem obseruauit: Et pulchrum, inquit, caput, sed cerebrum non habet. Nam, vt scribit Psaltes, simulacra illa os habent, & non loquẽtur: oculos habent, & non videbunt. Ad eorum instar videntur esse hypocritæ, & quotquot ore tenus Deũ profitentur, corde autem & factis negãt. Externam enim sanctitatem profitentur & iactant, intus autẽ pleni sunt dolo & rapina. Hos Christus (Matt. 23.) sepulchris dealbatis comparans, quæ extrà quidẽ speciosa videntur, sed intus ossibus & fœtore plena sũt. Etsi verò homines deludere, Deum tamen fallere non possunt, qui scrutatur renes &

corda.

corda. Ex eo factum est, vt Christus, primum omniũ moneret, in iustitiæ & pietatis operibus maximè cauendum esse ab hypocrisi, ne operam ludant qui his obsequiis Deum sibi promereri arbitrantur. Hoc vt in eleemosyna & oratione, ita & nũc in ieiunio cautiùs obseruandum monet. Leo Martyr serm. 1. de ieiunio decimi mẽsis. Oratione enim propitiatio Dei quæritur, ieiunio concupiscẽtia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur: simulque per omnia Dei in nobis imago renouatur, si & in laudem eius semper parati, & ad purificationem nostram sine cessatione soliciti, & ad sustentationem proximi indesinenter simus intenti. Hæc triplex obseruantia, dilectissimi, omnium virtutum comprehendit effectus. Hæc ad imaginem & similitudinem Dei peruenit, & à Spiritu sancto inseparabiles facit: quia in orationibus permanet fides, in ieiunio innocens vita, in eleemosynis mens benigna. Chrysost. hom. 15. Oper. imper. in Matt. Et omniũ quidem malorum prima & fortiora sunt tria: Gula, auaritia, & vana gloria. Aduersus quæ Dominus tentationis suscipiens bellum, pugnauit pro nobis. Cõtra gulam pugnauit in Eremo, contra auaritiam super montem, contra vanam gloriam super templum. Item omnium bonorum fortissima sunt tria: Eleemosyna, oratio, & ieiunium. Et vide quomodo aduersus tria mala inuenta sunt tria bona. Eleemosyna contra auaritiam est, oratio contra vanam gloriam, ieiunium contra gulam. Et quibusdam interiectis. Quia ergo sciebat Dominus vanam gloriam ex omni bono procedere: ideò illam spinam, quæ assiduè nascitur in terra bona, iubet præcidere, ne suffocet ieiunij fructum. Et quemadmodum præcipua medico cura est, vt nobiliores corporis partes conseruet: ita Christus cauet, ne nobiliores humanarum virtutum actiones corruptione Pharisaica imbuantur. Diximus de eleemosyna & oratione: nunc de ieiunio agendum est. Non enim suo tantùm exemplo, sed & doctrina præstituit ieiuniis legem, vt scribit Tertullianus lib. de ieiunio contra Psychicos. *Cum ieiunatis*, inquit, *nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Hæc conditio facti eadem est atque ista quam superiùs dixit, Cùm facis eleemosynam, &, Cùm oratis. Ita nimirùm illa intelligenda sunt, vt pietati & Christiano obsequio necessaria: Quis enim verè Christianus est sine istis? id est, quibus potiùs quàm istis actionibus aliquis se Christianum esse demonstrat? Itaque etiam ieiunium requirit, sed in ipso cauendam esse hypocrisim admonet. Chrysostomus homil. 1. de ieiunio, illius laudes etiam à corporis vtilitate commendat. Quoniam per gulam, inquit, hydropisis, vomitus, grauedo capitis, apostemata, & varij morbi: sanantur autem illa per ieiunium. Quantum verò ipsum animæ conducat, quis exprimere possit? Et quidem ieiunium multiplex est. Aliud scilicet naturale, quod ad corporis valetudinem præscribitur, quale à medicis diæta est. ex qua etiam Basil. ser. 1. de ieiunio colligit, quãta sit ieiunij vtilitas, cùm potius medicinæ pars hinc pendeat. Aliud est ieiunium ciuile, cùm ita homines suis rebus intẽti sunt, vt non meminerint cibi. Sic qui Paulum interfecturi erant Iudæi, vouerunt non prius se comesturos, quàm cædem istam commisissent. Est & ieiunium Christianum, quod religionis ratione obseruatur. Plura sunt ieiunantium genera, sed quæ his comprehendantur. Attamen, ne quis de omnibus hic à nobis agi existimet, breuiter illa edisseramus. Vulgari versu comprehenduntur.

Abstinet æger, egens, cupidus, gula, simia, virtus.

De ægris dictum est. Hoc quod in illis meritum fuerit, si solius hominis medici præscriptionem, non Dei: solius corporis valetudinem, non animæ spectent? Et quidem Barbari, Turcæ, & quicunque sunt infideles, solius corporis melioris spe, strictissima se diæta macerãt: nec eapropter Deo acceptiores fiunt. Quid si præscriptionem hanc diætæ ad corporis sanitatem tolerabiliorem ducũt, quàm ieiunij Christiani ad animæ restitutionem? Quid si alacriter incumbunt difficilibus omnibus, ad præsentis vitæ cõseruationem, quòd sibi nihil in posterum reliquum esse existiment? De egenis autem ieiunantibus sola patientia iudicium faciet. Si enim hoc ita patienter tolerent, vt & benedicant Deum in omnibus, famem, sicut & sitim, & algorem, & cætera omnia illis in salutem cedere non dubitamus. Verùm si egens ieiunaret pro helluone aliquo & parasito, qui assuetus sit ollas & coquinas sectari, ventrem implere: cui nihil grauius ieiunio esse videatur: Contingat interim illum in has angustias redigi, vt neque mensam, neque coquinam inueniat: imò neque assem, quo sibi victum comparet: & tum coactus ieiunet: quod illi quæso merito adscribendum erit, qui se infœlicem eo ipso existimat, & suam in cibo & potu fœlicitatem constituit? An verò ille Deo acceptus erit, qui coactò ieiunat, imò verò abstinens, Deo maledicit, quòd non in promptu mensam paratam habeat? Obsequium voluntarium requirit Deus. Ideò neque hîc de ieiunio coacto agitur. Ieiunant & cupidi seu auari, vt ditentur. Parcunt enim mensæ, vestibus, & rebus omnibus quæ ad commodiorem vsum esse possunt. Sic tantum deest auaro, quantum habet. Talem depingit Persius, qui vt ditiorem familiam relinqueret, ipse ne quidem sibi caules lautiùs parari nisi magna quadam & profusa liberalitate permitteret. Satyra 6.

—Solis natalibus ipsis
Tingat olus siccum muria vafer in calice empta,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper.

Quem, vt lautiùs conuiuaretur, quasi prodigalitate effusiorem, seruo suo exclamantem inducit:

—Nunc, nunc impensius vnge,
Vnge puer caules mihi festa luce coquatur
Vrtica, & fissa fumosum sinciput aure.

Quid auaris tanta frugalitas prodest, & voluntariè suscepta ista ieiunia, cùm non eo animo fiant, vt Deum colant, & violentos carnis impetus deprimant: sed vt dum mensæ, & victui necessario parcunt, tantum cumulati reditus apud eos remaneat? Pessimum hoc ieiunium, quod diuinæ & humanæ charitati aduersatur. Ieiunat etiam gulosus, qui vbi se copiosiùs cibis repleuerit, quàm natura ferre possit, mensam fastidit. Ita nimirùm, vt cecinit Poeta,

Qui satur est pleno laudat ieiunia ventre.

Hoc autem cùm non sponte occurrat, sed ex ingurgitatione & repletione oriatur; quomodo non etiam peccatũ consequatur? Est tamen & aliud gulosorum ieiunium. Vbi enim sibi conuiuium parari cognouerint, paucis diebus, aut saltem vno die antequàm ad mensam accedant, sese inedia pascunt, ventrem demum laxant, vt copiosiorem illi ciborum sarcinam ingerant. Et hos quæso ieiunantes quis non irrideat, aut abominetur? His nimirùm Tertullian. comparat pœnitentes illos Psychicos, qui ieiunium aliud non admittunt quàm conuiuaturorum: non alium saccum, quàm purpuram & sericum: non alium cinerem, quàm vnguenta & liquores, & lectisternia delicatiora. Hos nimirùm si sequamur, dicemus & mandabimus alicui, quoties pœnitentiam actusi fuerimus, (ait Tertull. lib. de pœnit.) Defæcato senectutem vini, conquisito altilium enormẽ saginam, adiicito ad sumptum: cumque quis interrogauerit, cur animę largiaris: Deliqui in Deum dicito, & periclitor in æternum perire, itaque nunc pendeo, & maceror, & crucior, vt Deum in quem deliqui, reconciliem mihi. Irridet etiam Horatius profusionem ipsam ciborum, inquit Hieron. lib. 2. in Iouinianum, quæ tandem fastidium, & quandam velut pœnitentiam pariat.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Vnde in Atheos, qui omnem carni licentiã laxarent, cùm se crassum pinguemque describeret, lusit his verbis:

Me pinguem & nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

At verò regnum Dei non est esca & potus: nõ includitur macello: non in copiosis cibis fœlicitas nostra est, sed in spirituali mensa, in verbo Dei, & gloriæ expectatione. Propter hanc nimirùm Patres antiqui egentes, angustiati, & afflicti erant, quibus dignus non erat mundus. Vnde & superiùs Christum audiuimus dicentem: Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Sed & ieiunant simiæ, hypocritæ nimirùm, ieiunarũt Pharisæi: verùm nihil hoc

illis

Leo Man.

Chrysost. *Tria summa mala.*

Contra hæc tria remedia.
Idẽ Chrys.

Summa.

Tertull.

Ieiuniũ Christiano necessarium.

Chrysost.

Quotuplex sit ieiunium, & quanta sit eius vtilitas.
1.
Basil.
2.
3.

1.

2.

3.
Auarorum ieiunium.

Persius.

4.
Gulosorum ieiunium.

Tertull.

In delicatulos.

Hierony.

Horat.

In Atheos.

6.
Quòd Deo gratum sit ieiunium.

illis ad salutem profuisse docet Christus. Ostendit quòd Deo gratum & acceptum ieiunium esse oporteat. Porrò quomodo non ieiunium commendaret, quòd in omni lege à Domino indictum & commendatum est? Quomodo non ieiunium nouæ legi inscriberet, quo, vt scribit Philo Iudæus lib. de temulentia, afflantur homines, & Spiritu sancto inebriantur? Sic Annæ Samuelis matri, sic Danieli, ieiuniis contigit. Sed & iubetur Prophetæ, ne in Bethel cibum accipiat, verùm redeat ieiunus: qui quoniam legē hanc præuaricatus est, à Pseudopropheta deceptus, & tandem à leone suffocatus est. 3. Reg. 13. Neque verò negauerim internum à peccatis ieiunium requiri: ea propter scilicet corporaliter ieiunamus, vt carnem maceremus, castigemus, refrænemus, & spiritui subiiciamus. Nam qui Deum sibi propitium reddere contendunt, ieiunio contra peccata pugnandum censent, & ita ieiunant in corpore, vt simul ieiunent in mente. Quòd si quis obiiciat, Dominum reiecisse ieiunia Iudæorum, cùm Esa. 58. iactantibus illis suas neomenias & abstinentias, Nónne magis hoc ieiunium est quod elegi, dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, & mitte eos, qui cōfracti sunt, liberos. Tertullian. lib. de ieiunio contra Psychicos huic obiectioni hactenus respondit, quoniam & illa hæretici Psychici se muniebant. Nam Dominus hypocritarum ieiunium reiecit. Nunquid enim ieiunium ieiunastis mihi? An verò quia ieiunium hypocritarum à Christo reiicitur, & prohibetur: ideò ieiunādum omninò non esse intellexit? Cur ergo docuit qua se regula ieiunaturus dirigeret? Cur ipse ieiunasset? Cur Apostolos post ascensionem ieiunaturos prædixisset? Cur oratione & ieiunio eiicienda esse dæmonia quędam docuisset? Cur & Ioannem semper ieiunantem præmisisset? Odit ieiunium hypocritarum, requirit autem religiosum & verè pium ieiunium. Origenes hom. 2. in Iesum Naue. Sed & quid prodest, si ieiunamus à peccatis, & iterum peccata cōmittimus? Quid prodest lauisse, & in cœno denuò volutari? Ieiunasti aliquanto tempore, tale est, quale si interim ex Ægypto discesseris. Transijsti mare rubrum, secutus es Mosen, præcepta legis obseruans: sed iam te à Mose suscipit Christus, qui te circuncidit secundò. Itaque vtrumque internum & externum ieiunium simul cōiungi oportet: quod etiam in consequentibus Metaphorica locutione Christus ipse docet. Eaptopter enim Græca ieiunij dictio benè posita est, vt quòd inedia purget animæ viscera, *νῆστις* enim ieiunus, seu *νῆστις*, ieiunum intestinū q. *νῆστις*. Quemadmodū enim vermes, qui in puerorū intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acribus & amaris excutiuntur: ita peccatum in intimis secessibus habitans, ieiunium extinguit, enecatque, simul atque in animam superuenerit. Hæc Basilius ser. 2. de ieiunij laude. Proinde Eusebius Emissen. hom. 1. de initio quadragesimæ: Si requiras & dicas (inquit) quid commodi hoc ieiunandi exercitium adferet? O homo, quid diceret, si non prius Dominus tuus abstinēdi dedisset exemplū? Primùm enim per gulæ & incontinentiæ vitium mors intrauit in terram: ieiunium quid possit, aduerte. Et extrinsecus virus augetur, corpus affligitur, & diabolus effugatur. Proinde Apostolus. Sic pugno (inquit) non quasi in incertum, nec quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Basilius quoque serm. 2. de laude ieiunij. In omni, inquit, serio negotio, in omni corporis habitu, ieiunij prǽstò est vtilitas, ac pariter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, ciuitates, deserta. Ieiunarunt legislatores: vt bis Moses 40. diebus. Exod. 24. Deut. 9. Prophetæ, Daniel, Helias, Ioannes Baptista. Reges: Dauid, Achab, Ezechias. Et principes, vt Iosue. Mulieres, Iudith, Ester: Populus Israël sæpissimè: Imò & Gentiles, vt Niniuitæ: Sacerdotes, vt in omni afflictione: Omnis generis denique homines, prout & ad sacerdotes & ministros inuitantur à Ioële in Epistola hodie lecta ex cap. 2. Ieiunauit Christus: ieiunarunt Apostoli, vt patet Act. 1. & 13. Ieiunauit postmodum tota Ecclesia. Nam etiam Philo Iudæus Ecclesiam apud Alexandriam à Marco eductam, refert libro de vita supplicum: quod

Philo Iud.
Tertull.
Origenes.
Basilius.
Euse. Emis.
Basilius.
Philo.
Epiphan.
Eusebius.

etiam annotat Epiphanius lib. 1. in hæreses, tom. 2. hæres. 29. contra Nazaræos, & Eusebius lib. 2. hist. Eccles. c. 17. eorum parsimoniam velut fundamentum quoddam in anima collocasse nec cibum aut potum sumpsisse ante solis occasum: Imò quosdam per totum triduum ieiunasse narrat. Augustinus quoque tom. 1. lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 22. & 33. refert Christianos olim, non etiam vt erat omnibus vsitatissimum, semel sub noctem corpus cibo refecisse, sed continuum triduum, vel amplius, viros & fœminas sine potu duxisse. Multa his similia Palladius in historia Lausiaca, & Theodoretus in Theophili de antiquis illis Asceris narrant, quæ hîc enumerare longū esset. Quæ scilicet natio, quod tempus ieiunium non commendauit? Hoc & seruis & dominis, pauperibus & diuitibus, in omni etiam loco fructuosum fieri docet. Basil. serm. de ieiunio. Leo Martyr serm. 4. de ieiunio decimi mensis. Ecce illa quidem, inquit, quæ sub lege rerum futurarum figuras gerebant, impletis quæ significauere, finita sunt: ieiuniorum verò vtilitatem, noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corpori atque animæ semper profuturam, pia obseruatione suscepit. Quoniam sicut permanet apud intelligentiam Christianam: Dominū Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: &, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & proximum tuum sicut teipsum: & cætera talium mandatorum: Ita quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione & curatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur. In omni enim tēpore omnique vita huius sæculi, ieiunia nos contra peccata faciunt fortiores. Ieiunia contra concupiscentias vincunt, tentationes repellunt, superbiam inclinant, iram mitigāt, & omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatem totius virtutis enutriunt, si tamen in operibus misericordiæ se prudenter exerceant. Hinc est quòd Episcopi ab Apostolis edocti ieiunia plebi mandare assolent, inquit Tertullian. lib. de ieiunio. Et olim catechumenis tēpus ieiunij indicebatur, teste Clemente lib. 2. Recognit. ad Iacobum fratrē Domini: qui denique lib. 5. Constitut. Apostolicarum, dies sex ad Parasceuen vsque ieiunare in pane, sale, oleribus & aqua iubet, cap. 19. Ignatius in Epist. ad Philippenses, idem ieiunium quadragesimæ in memoriam conuersationis & legislationis Christi obseruare monet, cap. 13. Clemens etiam Alexandr. lib. 7. Stromat. ieiunium dierum quarti & sexti commendat. Aurelianus in vita S. Martialis, tātam eiusdem austeritatem describit, vt sæpissimè ieiunās, solo pane & aqua vteretur. D. Sophronius Patriarcha Hierosolymitan. hom. in laudem sanctæ Crucis, multiplicem ieiunij quadragesimalis fructum recenset. Et inter cætera, pharmacum nobis (ait) suggerit Dominus ieiunium, omnis doloris lenitiuum, quo carnis appetitum omnem velut fræno quopiam iniecto coërcet ac frangit. Qui sunt igitur qui ieiunij meritum explodunt? Nónne Gentilium vox est ita dicentium, Manducemus & bibamus & num placet vt Christū exuētes pecudē induamus, & expoliātes Christum superuestiamur diaboli amictu? O stultum Helisæū, qui syluestribus ramis & amaris pascebat Prophetas! (4. Reg. 4.) O paulum insipientem, qui tantoperè ieiuniis gloriatur, (2. Cor. 11.) si nihil prosunt ieiunia! Hæc Ambros. Epist. ad Vercellens. Ecclesiā. Itaque Christus ieiunium Christianum à fermento Pharisæorum repurgat, vt nobis in salutem & animæ remedium succedat. *Cum ieiunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes.* quasi dicat, Ieiunium quidem prodest, si modò ad Dei laudem & proximi ædificationem instituatur. Alioquin ieiunium inter ea bona referendum est, quæ indifferentia vocantur. Cassianus collat. 21. Abbatis Theonæ, cap. 14. Ea enim, inquit, quibus qualitates statutas videmus & tempora, & quæ sic obseruata sanctificāt, vt omissa non polluant, media esse manifestū est, vt puta nuptias, agriculturam, diuitias, solitudinis remotionem, vigilias, sacrorum lectionem, meditationemque librorum, ipsaque ieiunia. Quæ omnia diuina præceptio, vel sanctarum authoritas scripturarū, non ita inexcusabiliter custodienda decreuit, vt ea paulisper intermisisse nefarium sit. Sed & quis dubitet apud idololatras olim obseruata esse ieiunia?

Augus.
Palladius.
Theod.
Basilius.
Leo Mart.
Tertull.
Clemens.
Ignatius.
Cle. Alex.
Aurelianus.
Sophron.
Ambros.
Cassianus.
Bona media.

Quis

Maximus.

Quis non admiror à Turcis, & quantumuis barbaris, dicā & incantatoribus & magis, vt dæmones ad respondendū prouocentur? Maximus Martyr Sententiarum cent. 3. numero 70. Dæmones, inquit, non oderunt temperantiā, non execrantur ieiunia, non largitionem pecuniarum nō hospitalitatem, non psalmorum decantationem, non legendi studium, non tranquillitatem, non scientias maximè sublimes, neque si quis humi dormiat, non vigilias, non reliqua omnia, quibus insignita est vita Deo grata. quamdiu inclinat in eos scopus & causa eorū quæ geruntur. Itaque illa omnium suo fine discriminantur: & bona quidem erunt, si in Dei laudem cōspirent, alioquin aliena sunt. Inde fit, vt Christus hypocritarum eleemosynas, orationes & ieiunia auersetur: nósque doceat illa in Dei gloriam instituere, vt ex iis præmium gloriæ colligamus. μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποί. *Ne efficiamini.* Intentionem facti maximè respexit Latinus interpres, dicens: *Nolite fieri:* quoniam non aliqua carnis debilitate, sed arte nascatur hæc tristitia. Thomas Aquinas in Matt. Latinam versionem attendit. Per hoc, inquit, quod dicit *Nolite*, prohibet non solùm facere, sed velle: quia in voluntate radix est merendi, & demerendi. Chrysost. hom. 15. Oper. imperfecti in Math. Sciens autem Dominus quia non potest fieri, vt sit hilaris qui ieiunat, ideò non dixit, Ne sitis tristes, sed, Ne efficiamini tristes. Aliud est enim tristem esse, aliud fieri. Qui enim naturaliter propter assiduum ieiunium tristis est, ille est tristis, non autem fit: qui autem per imposturas aliquas pallentes apparent, illi non sunt tristes, sed fiunt. Basilius Reg. breuiorum quæst. 223. Hoc præceptum, inquit, ad eos pertinet, qui Dei mandatum ob eam caosam exequi student, vt spectentur ab hominibus, quò videlicet à vitio humanæ gloriæ liberētur. Quandoquidem mandatum Domini, si ad gloriam Dei fiat, nequaquam sua sponte, apud Dei cultores abscōdi debeat, ipse Dominus declarauit, cùm dixit, (Matt. 5.) Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Quis enim si olim Heliam aspexisset, qualem illum describit Gregor. Nyssenus lib. de virginitate, non illum squallidum, capillis obumbratum, ieiunio marcescentem vidisset? Non item priscos illos Ascetas, Antonium, Macarios, Paulum, Hilarionem, ipsum etiam Hieronymum? Sed ne id humanæ gloriolæ gratia facere viderentur, in solitudinibus sese cōtinebant. Quid enim magis detestatur Deus, quàm vt tu alteri tribuas, quod illi debetur? Ieiunio colendus est Deus, nō mundus, vt tu ab eo mercedē accipias. Ideò *ne tristes efficiamini*, inquit: ne studeatis apparere ieiunio macerati. Sic nimirùm vidua illa, quæ ad Dauidem pro Absalone reconciliando venerat, luctū simulabat. Dixerat enim ei Ioab, (2. Reg. 14.) Lugere te simula. σκυθρωποὶ tristes dicuntur, & vultuosi, qui vultu præ se ferunt magnam quandam tristitiā. Idē est enim σκυθρωπάζομαι, atque si quis dicat præ tristitia incedo demissis oculis. Ad eum scilicet modum non Pharisæi modò, sed & hæretici permulti sanctitatem mentiti sunt, vt obseruat Orig. hom. 4. in diuers. Tales olim Marcionitæ à Marco Colobarso, cùm se raptos fingerēt: tales Enthusiastæ, Valentiniani, Cataphrygum virgines, vt Philastrius & Epiphan. in lib. de hæresibus narrant: se nimirùm in tertium vsque cœlum euectos mentientes, externum quendam fucum aspicientibus ingerebant, vt incederent,

Greg. Nyss. — Tho. Aqu. — Chrysost. — *Fieri aliud est, quàm esse.* — Basil. — *Quid tristem esse.* — Origenes. *Exempla eorum qui tristitiam simulant.*

Quales & Ogygio decurrit plena Lyæo.

Tales etiam nunc procedunt Anabaptistæ, dū sibi nescio quam Apostolicarum animarum metempsychosin vēdicant: vt alius se vnum, alius alterum ex Apostolis esse iactitet. *Sicut hypocritæ.* Hypocritæ à simulatione dicuntur: ὑποκρίνεσθαι autem Græcis idem, quod nobis est abiudicare. quòd externum iudicium aliud in hypocrita sit, quàm res ipsa. Demosthenes hypocrisim sumit pro pronunciatione, quòd in ea omnes gestus & fictiones cōsistāt. Ea quoque dictione mimi, actores comœdiarum, seu tragœdiarum, & histriones significantur, vt qui alios se esse simulent quàm sint. Falsò enim persuadere nitūtur populo, se reges, aut principes esse ob gestus vocisque tenorē. quos proximè æmulantur. Vnde quisquis se alium astu & iactantia vult facere quàm sit: vt deuotū, cum sit obduratus corde: humilem, cùm ambitiosus: affabilem, cùm crudelis: pium, cùm impius: idque ab arte venatur, quod ipsius sua conscientia negat, hypocrita dicitur. Ambrosius hypocritas dictos esse dicit, (lib. de ieiunio, & Helia cap. 10.) eo quòd simulatione alienam personam induant, sicut in scena qui tragœdias canunt. Augustin. lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, & Budæus lib. Comment. in linguam Græcam, Isidorus quoque lib. Etymologiarum eandem interpretationem sequuntur. Maximus Martyr Cent. 3. num. 67. Hypocrisis, inquit, est amicitiæ fucus, iustitiæ simulatio, deceptio veritatis habens formam, cuius studiosi sunt, qui prauitate morum serpentes imitantur. Petrus Chrysol. ser. 7. Hypocrisis, inquit, subtile malum, secretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea sanctitatis. Hypocrisis secura simulat, fallit prospera, curiosa mētitur, & crudeli arte virtutes truncat mucrone virtutum: ieiunium ieiunio perimit, oratione orationem euacuat, misericordiam misericordia prosternit. Hypocrisis cognata febris frigido populo propinat ardorem. Quod corporibus est hydrops, hoc hypocrisis est animabus: hoc est, hydrops bibendo, hypocrisis autem inebriata sitit. Fulgent. Epist. 3. de virginitate ad Probam, hypocrisim ex superbia nasci ostendit. Hos enim, inquit, in conspectu hominum superbia tanquam suos demonstrat hostes (per fictam humilitatem) & intrinsecus habet nequissimos milites. Ab his iniquitas callidè geritur, vt humanis obtutibus iustitia fallaciter ostendatur. *Exterminant enim facies suas vt videantur hominibus ieiunantes.* Græca vox est ἀφανίζουσι, id est, demoliuntur, occidunt, aut obscurāt: quæ aliud multò significat, quàm quod vulgò dicitur. Diuus Hilarius vertit, Conficiunt & obscurant: Hieronymus, demoliuntur: Chrysostomus, corrumpunt atque dispergunt. Origenes eandem vocem quam Chrysostomus, assumit. Exterminant verò hypocritæ facies suas, quia extra terminos naturæ eas obscurant: vt qui (ait Hieronymus) animo fortè lætante, tristitiam simulent, & luctum ferant in vultu. Huius generis sunt. 1. Mulieres, quæ ac si plasmatore suo sapientiores essent. (ait Chrysost. in hunc locum & Ambros. lib. Hexameron. Origenes quoque hom. 4. in diuers.) arte & fuco natiuum colorem corrigere, imò corrumpere nituntur. 2. Pauperes mendici permulti, quòd segnitie quadam adducti vitam sudore comparare nolint, deformant facies suas herbis quibusdam & sanguine, vt tādem eorum qui verè pauperes sūt, eleemosynas sibi comparent. At verò, inquit D. Paulus, (1. Thess. vlt.) qui non laborat, non manducet. Videtit eos Magistratus, vt habetur in Cod. de valetudin. mendicis. 3. Hypocriticè verò ieiunantes ita depingit D. Greg. 8. Moral. Ora pallescunt, (inquit) corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspiriis vrgetur: nihilque tanto labore aliud nisi æstimatio humana cogitatur. *Vt videantur hominibus ieiunantes.* Non malum est videri bonum ab hominibus. Ait enim Christus, (Matt. 5.) Videāt homines opera vestra bona, & glorificent patrem vestrū. Sed ea lex adhibenda est, vt idem intus sis, qualis foris vis videri. Ideò Chrysostom. hom. 21. Oper. perfecti in c. 6. Matth. reprobat excusationem eorum, qui vt se iustos simulent: Ne scandalizem (aiunt) multos id facio. Tu verò (inquit) hominum metuis offensam, non autem Dei. Et quid hac væcordia possit esse deterius? Hîc verò duo genera hypocritarum posuit Chrysostomus: vnum nimirùm eorum, qui non ieiunant, & tamen ieiunantes videri volunt: alterum eorum qui ieiunant quidem, sed honorem humanum ex ieiunio venantur. Et si autem hi & illi condemnentur à Domino, maximè tamen qui pietatem mentiuntur, quam omninò non obseruant. Sicut & hi, de quibus olim Satyricus poëta cecinit,

Demosth. — Ambrof. — August. — Budæus. — Isidorus. — Maximus. — Pet. Chrys. — Fulgentius. — Chrysost. — Ambrof. — Origenes. — Gregor. — Chrysost. — Iuuenal.

Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Euseb. lib. 13. cap. 5 de præp. Euang. Atqui, inquit, vir iustus laude cuiusquam vix mouebitur, nisi eius qui artificiū nouit. Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem. Quis enim magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem? Nōnne is qui etiam mendaciū addit, geminat impietatem? Beati igitur illi, qui cum Hieremia dicere possunt, (c. 17.) Diem hominis non deside-

Eusebius. — Bernard. — *Mentiens sanctitatem impium est.*

taui, hoc est humanam gloriam. Cæterùm ex eo colligimus, superbiam non tantùm consistere in rebus ambitiosis, & inflatis, quales sunt diuitiæ, pompæ, honores, dignitates: sed etiam in mentita humilitate. Sub vilibus etiá pannis & ieiunio, sub herbarum etiam esu delitescit superbia. Hoc nimirùm Plato in Diogene Cynico notauit, qui cùm, vt scribit Digenes Laërtius lib. de vitis Philosoph. calcans Platonis lectum, diceret, Calcare se fastum Platonis: statim subintulit, Tu calcas quidem, sed alio fastu. Porrò obiiciat aliquis: Si cauendum est, ne videamur hominibus ieiunantes, prohibentur ergo publica ieiunia. Ergo tépore indicti ieiunij lætabor, & eo quo nemo ieiunaturum me suspicabitur, ieiunabo. Epiphan. in hæres. 75. sic Aerium hæreticum conclusisse scribit, licet non ex istis præmissis. August. serm. 60. de tempore. Ergo, inquit, contra Christi præcepta facimus, qui publicè ieiunium indicimus, & vidente toto populo, pariter cum ipso ieiunamus? Et hoc in sensu oportet intelligi, vt nemo pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, vel pro misericordia diuina ieiunet, & vnusquisque suam conscientiam interroget, an pro solo Deo id faciat. Licet enim priuata ieiunia bona sint, qualia Dauidis pro puero, Iudith & Hester pro populo suo: præferuntur tamen publicè indicta. Leo ser. 4. de ieiunio septimi mensis. Ecclesiasticus, inquit, miles, etiamsi specialibus prælijs possit fortiter facere, tutiùs tamen & fœliciùs dimicabit, si contra hostem palàm in acie steterit, vbi non suis tantùm viribus certamen ineat, sed sub inimici regis imperio fraternis consociatus agminibus, bellum vniuersale conficiat. Minore enim discrimine plures confligunt cum hoste, quàm singuli: nec facilè patet vulneri, quem opposito scuto fidei, non sua tantùm, sed & aliorum fortitudo defendit. Sicut enim oratio Ecclesiæ, quæ publica est, non ea ratione reiicitur, quòd hypocritæ suas orationes ostentant: ita neque publicum ieiuniū prohibetur à Christo, etsi prohibeant illud adinstar hypocritarum suscipere, vt ab hominibus videamur. Publicum ieiunium Ecclesiæ habet à Deo mercedem, quia in eius gloriam suscipitur. At verò de hypocritis adiicit Christus. *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Quam verò mercedem? Fumum & auram gloriæ istius. Chrysost. hom. 15. Oper. imperf. in Matt. Delectatio enim illa laudis tamdiu sentitur, quamdiu auditur. Mox verò vt aures transierit, trāsit & delectatio laudis. Mercedem enim omnes recipiunt ab his in quibus sperant. In his autem magis sperare vidētur, quorum obsequiis se deuouent, & quibus magis placere nituntur. Idcircò cùm hypocritæ hominibus magis quàm Deo placere studuerint, ab his quoque temporaneā accipient mercedē. Ita (vt dicitur Iob. 8.) Spes hypocritæ peribit: & sicut tela arancarū fiducia eius. Quid enim lenius humano rumore & fauore, cui se tamen addixerunt? Aptè igitur Chrys. hom. 21. in Matt. hypocritā personatis scenicis confert, qui tamdiu apparent, quādiu assistit spectantiū multitudo. Neque tamē omnes decipiunt, cū norint plurimi qui sint, quosnam esse se simulent. Tandem denique theatro illo subitò dissoluto, quales sint manifestissimè omnibus reuelatur. Sic & hypocritas intus & in cute norunt plurimi: pleniùs autem agnoscētur, cùm dies retributionis aduenerit. *Tu autem cùm ieiunas. Tu,* emphasim habet: secernit enim suos ab hypocritis. Tu discipule mi, qui iam in filium Dei adoptatus es, & illum patrem agnoscis, ieiunium etiam tuū ad eius laudem & gloriā instruere debes. Et rectè quidem ait, *Cùm ieiunas.* Nec enim semper à nobis ieiunatur, etsi semper temperantia & sobrietas à nobis requiratur. Quod in eos dixerim, qui temperantiam cum ieiunio confundunt. Augustin. Epist. 86. ad Casulanum. Aliud est, inquit, grauare corda crapula & ebrietate, aliud modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium. Docet demum inter intemperantiam & ieiunium hanc esse differentiam: quòd non esse temperantem, semper sit malum: at verò non ieiunare, non semper sit malum. Siquidem & Tertullianus lib. de corona militis: Ieiunium, inquit, die Dominico nefas dicimus: A Paschate ad Pentecosten esse gaudemus. Etsi verò non semper ieiunandum sit, semper tamen temperantem esse oportet. Ita nimirùm non ieiunabimus, & tamen temperantes erimus: sed etiam ieiunantes, ita cibus præparare poterimus, vt leges intemperantiæ subeamus. Hieronym. ad Nepotianum Presbyterum, de vita Clericor. Sint, inquit, tibi ieiunia pura, casta, simplicia, moderata, & non superstitiosa. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam, difficultatésque ciborum quærere, caricas, piper, nuces, palmarum fructus, mel, &c. Audio quosdam contra rerum naturam aquam non bibere, non vesci pane: sed sorbitiunculas delicatas, cōtrita olera, betarumque succum, non calice sorbere, sed concha. Atqui fortissimum ieiunium est aqua & panis. Agit & in omnes qui cuquos quærunt, & varijs condimentis cibos præparant. Hoc verò quomodo temperantiam dixerimus? Est ergo abstinentia aliud, aliud & temperantia. *Tu* ergo, inquit, *cùm ieiunas,* siue ex præcepto, seu priuato aliquo consilio: non enim semper te ieiunare continget: *Unge caput tuum.* Errant hic Anabaptistæ, existimantes ad literam obseruandum esse præceptum istud. Nimirùm Euthymius & Anselmus Commentarijs suis in Matth. admonent, falsos esse expositores illos, qui nihil volunt in nouo Testamento allegoricè sumere: siquidem in præceptis non id tantùm attendendū est quod prima facie apparet, sed & sensus quoque ipsorum attendendus est. Aug. lib. 3. de doct. Christiana, cap. 16. Quoties in scriptura res absurdæ præcipi videtur, tunc & illa figuratè intelligenda est. Quis enim credat Deum ieiunātibus præcipere quod est luxuriantium? Sic quidem Iezabel oculos stibio perunxit, & meretrix apud Salomonem: Perfudi, inquit, cubile meum myrrha & cinnamomo. Clemens Alex. lib. 2. Pædagogi, capit. 8. superabundantiam vnguentorum à Christiano reiicit: & ipsos dicit vnguentarios à ciuitatibus, quæ bonis legibus & institutis vtūtur, expelli, quòd homines effœminarent. Oportet autem imprimis apud nos vnguenta non olere, sed vitæ probitatem: spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio. Distinguit autem vnguētorum species: in spiritualem, de qua Ps. 44. Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis: quibus virtutes quæ Christianum decent, designantur. In necessariam & medicam. Vnde Aristippus Philosophus, inquit, cùm vnguento vnctus esset, dicebat malos malè perdendos cynædos, qui vt vnguenti vtilitas malè audiret, effecerant. Honora autem medicum propter necessitatem, inquit scriptura. Duæ illæ vnguenti species Christiano licent: non autem illa effœminata, quæ ad libidinem est. Ideò scilicet Diogenes Cynicus vnguentis delibuto, Vide, inquit, ne fragrantia capitis fœtorem vitæ præstet. Hoc Diogen. Laër. lib. 6. de vitis Philosoph. Hinc & ipse Martialis, alioquin æquo procacior & dicacior. Posthumū vnguēta redolentē his verbis perstringit, lib. 2. Epig.

Hoc mihi suspectum est, quòd oles benè Posthume semper:
Posthume, qui benè olet, non benè semper olet.

Itaque Christus vnguentis delibutos non probat: sed quemadmodum quando suprà (Matth. 5.) dixit, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: aut si manus tua, abscinde eam: non de corporis mutilatione intellexit, inquit Euthymius in Matt. ita neque nunc simpliciter vngi aut lauari iubet: sed quia mos iste apud veteres fuit, vt lætitiæ suæ tempore sæpiùs vngerentur. Quod, vt scribit Chrysostom. hom. 21. Oper. perf. in Matth. & sancti Danielis, & Dauid docetur exemplo. Alioquin, teste Hieronym. & Anselmo in Matth. qui inter Palæstinos in luctu erant, ab vnctione abstinebant, vt legitur 2. Reg. 12. de Dauide qui se vngebat & lauabat, cùm à luctu surrexisset. Itē cap. 14. de muliere Thecuitide, quam vt videretur lugere mortuum, iubet Ioab simulare, atque ideò se non vngere. E contrà vt læta appareat Ruth, dicit ei Noëmi, Ruth. 3. Lauabis te, ac munges. Iudith vngitur, vt patet Iudith 10. & 16. Luc. 7. ait Christus, Vnguento caput meum non vnxisti. Et Matth. 26. vnctio denuò ab eo commendatur. Non repellit ergo Dominus lugentes vel peccata sua, vel mundum, inquit, Maximus Taurinensis, cùm dixerit. Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Non vtique spernit Deus pœnitentis & contriti cordis mœrorem, sed seruientis sibi artificē & dolo simulatam

Marginal notes (left): Dio. Laër. — *An prohibeantur ieiunia publica* — Epiph. — August. — Leo. — Chrysost. — Idem. — August. — *Aliud ieiunare, aliud temperantem esse.* — 1. — Tertull.

Marginal notes (right): 2. — 3. — Hierony. — *Contra Anabaptistas.* — Euthy. — Anselm. — August. — Cle. Alex. — *An liceat vnguentis perfundi.* — Diog. Laër. — Martialis. — Euthym. — Chrysost. — Max. Tau.

mulatam non vult circumferre tristitiam. Hoc ergo loquendi modo, designat prompto animo suscipienda esse ieiunia, & tam alacri, vt si quid leuius & lętius esset subeundum. Ecce nimirum Iudith peractis ieiuniis vncta ad lætitiam pergit ad Holofernem. (Iudith 10. & 12.) Hester eodem apparatu pro Iudæis eripiendis ad Assuerum perrexit, (Hester quarto & quinto.) Et ipse iam Daniel vnctus post ieiunia lætus cum suis apparuit, qui tamen siccis cibis vsus erat, (Daniel primo.) Tu ad illorum instar, etsi non externo vngatis vnguento, lætitiam tamen præ te fer, quantum fieri potest, ac si & ipse ad lætitiam vnctus esses. Metaphorica igitur locutio est, ab his sumpta, qui vt lætiores apparerent, vngebantur.

1.

Basil.

Basilius homilia prima de laudibus ieiunij: Nemo enim deiectæ mentis coronatur, nemo mœrens trophæum statuit.

Tertull.

Tertullianus libro de pœnitentia. Cur enim triste duceres, quod factum est salutare? Vel tu ipse considera lætiores quosque ad diem festum procedere. Magnus autem tibi dies festus est, quo Satanam, & carnem tuam per ieiunium vinces.

2.

Idem.

Tertullian. lib. de coron. militis, refert olim in natalitiis Imperatorum coronas gestatas: tu tibi brauium propone, ad quod contendis, non tamen sine labore, sed tamen cum hilaritate. Vel *vnge caput tuum*, omnia in Dei & Christi gloriam referas. Deus enim caput Christi est, & caput viri Christus.

3.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 5. in Genes. Equites, si coram rege equos dirigunt, aut pugnant, non tam populi, quàm regis fauorem attendũt. Tuus rex Christus est, illi soli dimicandum tibi est, & ieiunandum.

Basilius.

Basilius homil. prima de ieiunio: Ad mysteria te vocat sermo. Qui vngitur, chrismate perfunditur. Qui lauatur, abluitur. Ad interiores partes assume legislationem. Ablue animam tuam à peccatis, vnge caput à chrismate, vt particeps sis Christi, & sic accede ad ieiunium.

Bernard.

Bernardus sermone primo in capite ieiunij, eundem sensum sectatur. Docet enim Christum vngi, si omnem gloriam, quæ proficiscitur è bonis actionibus, ad eum referamus. Quomodo, inquit, vngitur? Num eius baptismo chrisma defuit, super quem spiritus mansit, quem vnxit Deus præ participibus suis? Psalm. 44. Itáne aquam petit à riuulo fons indeficiens? Petit sine dubio, aut sanè repetit magis. Ad fontem enim vnde exeunt, flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Non verò vt minus habeas, quod dederat, Christus repetit, sed ne tibi pereat, quicquid ad eum referre volueris. Siquidem etiam fluminis aqua, si stare cœperit, & ipsa putrescet, & inundatione facta superueniens repelletur: sic planè gratiarum cessat decursus, vbi recursus non fuerit. Sed & vngitur Christus eleemosyna: siquidem & vnctionem, quæ a muliere facta est in Bethania, in istum sensum detorsit, vt cui pauperes succederent. Illis, inquit, poteritis benefacere, me autem non semper habebitis. Denique & hoc sibi fieri Christus imputat, quod illis impenditur.

Chrysost.
Tho. Aqu.

Chrysostomus, & Thomas Aquinas in Matth. Esurientem ciba, inquiunt, & Christum vnxisti. Sic duo hîc simul bona concludit, ieiunium & eleemosynam: ductrice enim eleemosyna gratum erit ieiunium, ait Nectarius in Sanctum Theodorum Martyrem.

Nectarius.
August.

Ad quod alludit Augustinus tomo decimo sermon. 65. & 77. de tempore. Ieiunia, inquit, nostra vt plena sint, & suffarta misericordię pinguedine saginentur, demus esurientibus prandium nostrum.

Chrysost.

Prouide Chrysostomus homil. ad popul. docet non ieiunandum ad parsimoniam, quomodo auari: sed cibos, quos alioqui sumpsisses, pauperibus erogandos.

Ignatius.
Max. Tau.

Idem admonet Ignatius ad Philadelphienses Epist. Proinde Diuus Maximus Episcopus Taurinens. homil. in die cinerum: Vngit, inquit, reuera omnis deuotus caput suum, cuius religiosum ieiuniũ sanctæ eleemosynæ vbertate pinguescit. Et si altius aliquid cogitemus, vnges caput tuum, quod est Christus, si bonis operibus meliora subiungens, simplici cum deuotione lætifices. Hæc ille.

Bernard.

Porrò Bernardus, necnon Ambrosius locis nunc expressis etiam caput pro conscientia, seu interiori homine sumunt, qui vngatur, id est, sanetur ieiunio, eodémque velut gratiarum vbertate pinguescat. Quomodo enim vngitur caput nostrum ieiunio, quod eo marcessit? inquit Bernardus sermo. 1. in cap. Ieiunium. An verò hoc tib nouum videtur? Ego plus dicam, etiam impinguatur Nunquam ne legisti quod scriptum est, Psalm 32. Vt ala eos in fame? Est ergo ieiunium corporis, capitis vnctio & carnis inedia, refectio mentis. *Et faciem tuam laua.* Al ludit ad Iudæorum morem, qui sæpiùs lauabant quod de foris erat calicis & paropsidis. (Matth. 23.) Non quòd & hoc necessarium sentiat, cùm Matth. 15. dicat lotionen illam, si omittatur, non polluere hominem: sed ad spiri tualis faciei mundiciem nos erigit. Quæ autem illa est nisi conscientia? Sicut enim ex facie homines iudicant ita Deus ex corde omnium rationem habet. 1. Reg. 16 Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. Quinetiam à facie pulchri ac deformes designãtur: Deu autem à corde vnumquemque censet. Itaque facies con scientia est, cuius meminit Psaltes, dicens: Tibi dixit co meum, exquisiuit te facies mea. Et Hierem. Thren. 4. De nigrata est facies eorum super carbones, non sunt cogni ti in plateis. Hæc inflatur superbia, pallet inuidia, tube crapula, marcescit auaritia, deturpatur & deletur luxuria sicque omnibus peccati generibus fœdatur. Monet erg Christus ieiunium externum non sine mentis puritat meritorium esse. Pingat quisque animam suam, & prim à vitiis ieiunet, vt quod externum est, Deus acceptum ha beat. Hoc Ioann. Chrysostom. hom. 3. ad popul. agens d detractione, confirmat Niniuitarum exemplo. Quid tan dem, inquit, ineuitabilem illam iram soluit? Num ieiu nium solum & saccus? Non est dicendum, sed totius vit mutatio. Vnde hoc manifestum? Ab ipsis prophetic verbis. De Dei enim ira locutus, & illorum ieiunio, ider conciliationem dicens, & conciliationis causam, si adiecit: Et vidit Deus opera ipsorum. Qualia opera? Quò ieiunauerunt? Quòd saccum induerunt? Verùm intulit Quoniam conuersus est quisque à viis suis malis, pœn tuit mali quod dixerat facere ipsis Dominus. Sic doce optimus ille pater mente & intentione ieiunandum, s mul à peccatis cum ipso corporali ieiunio, sicque spir tualem faciem lauandam esse. Porrò alicuius facies con spurcata & deturpata duabus de causis lauatur. Nimirù vt is à suis cognoscatur, aut diligatur. Quis verò no intelligit maculatam sceleribus conscientiam à Deo no agnosci, vtique vt suam? Abac. 1. Mundi sunt oculi tui, & ad iniquitatem respicere non poteris. Hierem. secundo Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Sed & quo modo pollutam conscientiam diliget Deus? Ergo, inqu Effrem libro primo de compunctione cordis, cap. vnde cimo. Si vis lauare faciem tuam, dilue eam lachrymi & ablue eam cum fletibus, vt in conspectu Dei, & san ctorum Angelorum eius cum claritate refulgeat. Siqu dem lauatur iisdem modis conscientia, quibus facies mu datur. Primò aqua: nimirùm lachrymis contritionis co scientia abluitur. Vnde Dauid Psalm. 50. Lauabo per si gulas noctes lectum meum lachrymis: per lectum & str rum, conscientiam intelligens. Et per Ioëlem nos hodi inuitat his verbis Ecclesia, Ioël. 2. Conuertimini ad Do minum in ieiunio, fletu & planctu: & scindite corda ve stra, & cætera. 2. Puluere humilitatis. Sic quippè Acha ieiunantem commendat Dominus Heliæ, dicens: Nu vidisti Achab humilitatem coram me? tertiæ Regum v gesimosecundo. Sic nimirùm obseruat Philo Iudæus lib suo de somniis, cinere olim sacra lustrata à Pontifice, v ad sui ille memoriam rediret: Vt & Abram, Genes. dec mooctauo, cùm se cinerem vocat. Idem docet libro d Victimas offerentibus. Ibi siquidem præhabito Mos exemplo, qui è sacris ignis reliquiis cinere præparato, & in vas, superfusa aqua, indito, hyssopi ramum, hac tem peratura intingens, tandem populum aspergebat: i colligit. Admonet (inquit) hoc eos qui ad cultum De accedant, vt ante omnia seipsos noscant, & suam essen nam, scilicet se de terra mortales esse. Hæc sanè rati est, cur Ecclesiæ Antistites frontes hodie cineribus intin git: vt nimirùm procul fastum, vanam gloriam abiicia mus, & humilitatem sectemur, Deo obsequium redden tes. Potest & facies literaliter sumi, sicut & caput, verùn aut per metaphoram, aut per hyperbolen. Per metapho

ram quidem, quasi dicat: Sicut ij alacres sunt, qui & caput vngunt, & faciem lauant, ita & tu alacris esto dum ieiunas, ac si ipsum ieiunium esset & lauacrum, & vnctio. Vtrumque enim de eo dici potest, cùm extergat & mundet animam à peccatis, & illam velut vnctam, adinstar pugilum, contra spirituales hostes promptiorem, & fortiorem reddat. Per hyperbolen autem ita interpretabimur, ac si dicat: Etsi oderim vnguentis perfusos, & tam curiosè lotos: malim tamen te caput vngere, & faciem lauare quoties ieiunas, ne ieiunare videare: quàm σκυθρωπὸν & vultuosum seu tetricum apparere, talemque velle videri, vt simul ab hominibus gloriam aucuperis. Summoperè enim cauere debes *ne videaris*, id est, videri contendas, *hominibus ieiunans*: sed refer illud non ad tuam gloriam, sed Dei: nec ad ostentationem, sed humilitatem. Neque enim gloria mundi gloria Christianorum est, sed conscientiæ bonæ interrogatio apud Deum, qui omnia videt, etiam abscondita. Mundus igitur oderit, an faueat, nihil laborandum est. Obstrepant quantum volent voluptuarij hæretici, & obganniant non ieiunandum, nos liberos esse, proinde nec ieiunijs adstringi debere: ieiunabimus certè patri nostro, non illis. Nec enim eorum, sed Dei voluntatem sequi debemus, memores istius Pauli sententiæ: Si hominibus, id est, carnalibus, & qui humano seu potiùs animali sensu viuunt, placerem, Christi seruus non essem. Non quærimus videri hominibus, *sed patri* nostro, *qui videt in abscondito*, qui abdita quæque cordis secreta perscrutatur. Hoc enim & Susanna meditabatur, vt à seniorum scelere declinaret. Si hoc egero, inquit, væ mihi est. Quia scilicet idipsum quod rogabatur, perpetrans, non poterat non peccare in conspectu Domini. Hæc Dei præsentis meditatio reuocat nos à peccatis, & ad pietatem & virtutem promouet, cùm ipse ea omnia obseruet, quæ compensaturus sit. *Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Ne putes ideò, quia secreta est iustitia tua, nullum esse qui respiciat. Qui finxit oculum, non considerat, & qui docet hominem scientiam? Omnia nuda sunt & aperta oculis eius. Heb. quarto. Is vtique reddet tibi. Græci addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est, in aperto, seu in propatulo: quod è diametro eius est, in occulto. Neque enim tenebris obrutæ manebunt iustitiæ tuæ, sed in lucem emittentur. Hinc Psaltes, Psalmo trigesimosexto. Reuela, inquit, Domino viam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum quasi meridiem. Econtrà verò iustitiæ hypocriticæ & fictæ tenebris mancipabuntur, & à Deo non agnoscentur. Iob. vigesimo. Laus impiorum breuis, & gaudium hypocritæ adinstar puncti. Porrò ex mercede meritum colligitur, vt in superioribus diximus. Ex quo efficitur, vt cùm ieiunanti rependat Deus mercedem, ipsum etiam meritorium esse ostendat. Reddere enim, pro, mercedem rependere, sumitur: Vt cùm priùs dixit de hypocritis, ἀπέχουσι μισθὸν, receperunt mercedem. (*Meritum ieiunij*) (Ambros.) Ambrosius Epistol. 82. ad Vercellens. Ecclesiam: Qui sunt qui ieiunij meritum excludunt? Nónne Gentilium vox est, Manducemus, bibamus, cras enim moriemur? Quantum fuit ieiunij meritum in Hester, & Iudith, vt populum suum liberarent? & in Niniuitis, vt Deum placarent? Psaltes etiam dixit: Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur. (Cyprian.) (*Virtus ieiunij.*) Cyprianus sermone de ieiunio & tentatione. Quotquot, inquit, à Deo aliquid obtinere conati sunt, ieiunio incubuere & lachrymis: nec defuit prouentus. (Athanas.) Athanasius libro de virgin. Per ieiunium & obedientiam in paradisum qui volet, redibit. (Doroth.) Sanctus Dorotheus sermone de ieiunio. Etenim, inquit, si, vt homini, contigerit peccare, vel ex fragilitate, incuria, aut negligentia: en sacros hos dies exhibuit Deus, vt cum ieiunio & cordis humilitate animæ salutem curet, expietur, & mundetur. (August.) Augustinus, etsi pluribus locis, maximè tamen tomo decimo, sermone 65. ieiunij meritum extollit. (Pet. Laod.) Petrus Laodicens. Exposit. in Orationem Dominicam. Vbi peccata alia corporalia, alia spiritualia dixit: Euanescunt, inquit, omnia partim dilectione spirituali, partim ieiunio & abstinentia. Mens enim nostra tunc demum & proprium lumen recuperat, & Deum remotis omnibus obstaculis, intuetur.

De abiicienda rerum terrenarum solicitudine, æternis bonis appetendis, & conijcienda in Deum fiducia.

Matth. 6.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo: vbi neque ærugo neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca, & corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autem fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

Marc.

Luc. 12.

Videte & cauete ab omni auaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est, ex his quæ possidet. Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Dixitque ad discipulos suos, Ideò dico, Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis: neque corpori, quid induamini. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum. Considerate coruos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos. Quantò magis vos pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo neque quod minimum est, potestis: quid de cæteris solliciti estis? Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos, pusillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli: Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Luc. 11.

Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

Luc. 16.

Nemo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & Mammonæ.

Ioan.

Introductio.

ET si meus omnium feratur in nonnulla quędam bona, non eodē tamen modo. Sunt enim qui, cùm nihil præter agros, & humilem casam viderint, nihil amplius appetant, quàm quod suis ad fœlicitatem cessisse arbitrātur. Non ambiunt palatia & castra, non laqueatas domos, non phaleratos equos, non purpuram & byssum: quia ne eorum quidem illum verbum audierunt. Summas diuitias existimāt in arboribus, pecudibus, & paucis armentis: vestitum autem rusticum, cæteraque quæ cognouerunt, summa existimant. Alij verò, qui regum mensas, comitatus, palatia, qui honores obseruarunt, hæc appetunt: flocci pendunt humiliora, casas, fructus, pecudes, lac, cæteráq; abiectiora. Porrò qui maiorem in cœlestia progressum fecerunt, & quodammodò degustarunt abundantiam illius glorię, qua perfruuntur electi: hęc sola bona appetenda esse censent, cætera contemnunt. Exclamant cum Psalte: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam præparasti diligéribus te! Namque vt Apostolus ex Esaia trāscripsit, Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparasti tuis. Hinc factum est, vt Apostolus omnia velut stercora duceret, satis sibi esse putans, si Christum lucrifaceret. Sicut igitur iis rusticis, qui nihil præter casas audierunt, non contingit ampliora expetere: ita iis qui non intelligunt, quanta nobis fœlicitas in cœlo reposita sit, euenit vt in eam minimè ferantur, sed solùm terrestria appetant. Christus igitur quæ speranda essent, priùs docuit: nunc verò hac spe nobis iniecta, mentes etiam nostras à terrenis euehit, & illis contemptis omnem nostram in Deum fiduciam, spem quoque coniiciendam demonstrat. Dehortatur igitur nos Christus à rerum cœlestium cupiditate, dicens, *Nolite thesaurizare*, &c. Monet nos Deo totum cor cōsecrare debere, vt oculus interioris hominis, mens, cor, & anima, sit lucerna nostra: id est, accendatur verò gratiæ lumine. Et variis argumentis admonet in Deum omnem nostram fiduciam coniiciendam esse. Laurentius Nouarient. Episcop. hom. de pœnitentia. Eradicat autem auaritiam, vt ex qua præcordiis infixa pullulent omnia mala. Quid est auaritia? Cupiditas omnium malorum. De ista radice exurgunt mendacia, oriuntur periuria. Qui enim est aut distractor, aut emptor, qui lucri gratia habet de cupiditate tractatus: nónne plerumque peierat, sæpè mentitur? Sine hoc vitio negotiator aut rarus, aut nullus est. Et quid dico negotiatorem? Quæ res facit prædones, aut vnde erūpunt proditores? Nōne de auaritia prædo fuit rex Achab, quando per factionem dolosæ mulieris, falsa sub proditione iustum trucidauit, vt vineam eius violentiùs inuaderet? Auarus fuit & Iudas, cùm proderet Christum Iudæis, cùm acciperet ab eis 30. argenteos. Tolle auaritiam, & non est discordia: aufer auaritiam, & solus amor regnat. Desinat auaritia, & cessat ambitio. Tolle cupiditatem, & nemo dicet, Hoc meum, aut hoc tuum. Fraus inde germinat, dolus inde consurgit, factio inde concinnatur: iræ quoque, insidiæque, bella ipsa siue publica, siue intestina, cupiditatis & auaritiæ fructus sunt: vt si quando vel argumentis, vel armis alter alterum vel superauerit, res eius velut victor diripiat, & suam auaritiam compleat. Christus verò mutuam charitatem commendat, & tantum ab alienorum concupiscentia abhorret, vt etiā propria indigentibus largiri iubeat. Admonuit eleemosynā faciendam, condonandum aduersariis, benefaciendum omnibus, cedere etiam volentibus nobiscum contendere. Itaque sicut ab eleemosyna, oratione & ieiunio hypocrisin: ita nunc & ab omnibus istis, & reliquis nostris actionibus & cogitationibus cæcam habendi cupiditatem remouet. Chrysostomus homilia 21. Operis imperfecti in Matthæum. Sed & inanis gloriæ morbum fugarat, facilè iam contemptū habendi, & mundi consequenter inducit. Nihil quippè ita ad amorem diuitiarum, vt gloriæ cupiditas, inflammat. Propter hanc namque homines & seruorum greges, & eunuchorum cateruas, & equos aureis phaleris insignes, & argenteas mensas, & alia magna ridenda cuoquirunt: non vt explcant necessitatem, non vt capiant voluptatē, sed vt sese possint ostentare quamplurimis. Superius igitur tantummodò, quia misericordem fieri oporteat: hic verò & quantum misereri oporteat, ostendit, dicendo, *Nolite thesaurizare*. Quia enim importunum erat, inter ipsa dicendi initia, de contemptu rerum subitò inferre sermonem, propter quandam scilicet auaritiæ tyrannidem: paulatim vitij huius inducit horrorem, ab eóque liberat ægrotantes, ac sensim animum auditoris ingreditur, & vt faciliùs recipi possit, & gratius. Euthymius in Matthæ. Quod vt faciliùs persuadeat, damnum ostendit quod à thesaurorum reconditione prouenit: & commoda quæ ex eorum in cœlis reseruatione sequuntur. Sed quid seclusa eleemosyna, ieiunium, & oratio? Leo sermon. 4. de ieiunio decimi mensi. Ieiunium sine eleemosyna, non tam est purgatio animæ, quàm carnis afflictio: magísque ad auaritiam, quàm ad continentiam referendum est. Auaritiam igitur prohibet, vt ieiunium & oratio maiorem vim habeant. μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυρούς. Est autem θησαυρίζειν, recondere & coaceruare: vnde & thesauri sunt diuitiæ sepositæ, & in longum tempus reconditæ, quos Persæ Gazam vocarunt. Procedit autem hæc coaceruatio, & ex nimio tēporalium amore, & Dei diffidentia: quasi nec in dies omnibus prouidere possit. *In terra* autem dicit, vt instabilem hominum fiduciam ostendat: siquidem breues dies hominis sunt super terram: & (Psalmo quadragesimooctauo.) Diues cùm interierit, non sumet omnia: neque transibit cum eo gloria domus eius. (Ioh. vigesimoseptimo.) Cùm dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Basilius Orat. exhortatoria ad adolescentes. Ego quidem, ait, non video, nisi iuxta draconum fabulam, quod voluntatem aliquam adferat, defossis thesauris inuigilare. Ipse namque vsus ad naturæ necessaria, non ad voluntatem, atque libidinem definitur. Qui verò extra illius fines egrediuntur, similes erunt iis, qui ad præcupta curribus feruntur, nequaquam cursus ad vlteriora sistere valentes. Sed quo magis plura possident, eò maioribus, immò pluribus opus habent, vt concupiscētiæ satisfaciant, iuxta execestiden Solonem, qui sic dicit:

Diuitiis nullum statuunt mortalia finem
Pectora.

Quamobrem Theognide vtendum est præceptore, dicente:

Non amo diuitias, non opto magna sed adsint
Parua, modo vt viuam latus & absque malis.

Ego verò Diogenem magnoperè admirari ac laudare soleo rerum omnium contemptorem, qui se rege Alexandro ditiorem, paruo contentus, ostendit, cùm ille procul-dubiò ad suum sustinendum pluribus indigeret. Nimirū diuitias ille suas, in eo quod satis esse putabat, immò in diuina Philosophiæ meditatione constituerat. Quantò verò nos, qui Christi regnum certa fide comprehendimus, thesauros terrenos contemnere, & nostram in futurum expectationem, cœlo reponere debemus? Basil. hom. in illud, Destruam horrea mea: & hom. de diuitiis & paupertate. Sed dices, Quem, obsecro, iniuria afficio, si mea retineo, & conseruo? Quænam ista tua sint, cedo? Vnde ea accipiens in hanc vitam intulisti? Nónne nudus ex vtero matris excidisti? Nónne rursus nudus in terram reuerteris? Et hom. ad diuites. At dices, necessarias esse opes, liberorum causa. Perbellè tu quidem auaritiam tuam hoc nomine velas ac tegis: liberos enim prætendis, cor verò auaritia plenum geris. Ne, obsecro, culpam transferas in insontem. Habet enim is proprium Dominū, habet proprium œconomum, cui vitam acceptam refert, & à quo vitæ sumptus expectat. Num his qui vxores sibi adiunxerunt, Euangelium scriptum non est? Scriptum enim est, Si vis omni ex parte perfectus esse, vēde omnia quæ habes, & da pauperibus. Quādo petebas à Domino vt te liberis frugi ornaret, num etiam illud addidisti, Da mihi filios, vt mandata tua negligā, ac nihili pēdam: da liberos, ne in regnum cœlorū intrem? Quis verò spōsionem faciet filiū tuum rebus datis ac relictis rectè vsurum? Docet denium

Laurentius Nouarient. — *Auaritia mali, causa mendacij est.* — Chrysost. — Euthym. — Leo. — *Prohibetur auaritia, vt commendetur eleemosyna.* — *Multa in terrenis falsitas.* — Basilius. — Theognis. — Basil. *An necessaria sint opes.* 1. — Idem Basil. 2. 3. 4.

ex diuitiis & habendi cupiditate omnia mala enasci. Interim tamen sic intelligendum est, prohiberi à Christo, non simpliciter aliquid recondere, quomodo reges, principes, Ecclesia, & patres thesaurizare quandoque licitè possunt: sed eo sensu aliquid in futurum nobis recondere non licet, vt cor nostrum totum terrenis impendamus, & cœlestia sapere desinamus. Congesserunt nimirùm permulta patres antiqui, Abraham, Iob, & Reges: immò & sacerdotes in templi gazophylacium & thesauros multos aggregarunt, ita tamen vt his animum non applicarent: sed tantùm illis vt viatores vterentur, vt qui vltrà pergerent, & ea præterirent. Nimia quippè diuitiarũ solicitudo prohibetur, non modica. Nunquid enim Paulus (2.Cor.12.) parentes filiis thesaurizare debere dixit? Nũquid & Sixtus, & beatus Laurentius, vti testatur Ambrosius libro primo Offic. cap. 42. diuitias thesaurósque Ecclesiæ conseruarunt: & ne Decio tyranno darentur prohibuerunt? Siquidem (vt legitur 12. quæst. 2. cap. Aurum.) Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt pauperibus eroget. Neque verò eapropter cæcam quorundam Ecclesiæ Præsulum habendi cupiditatem hîc excusatam esse velim: non enim in communes Ecclesiæ & membrorum Christi, sed proprios suos vsus illa appetunt, ad quæ insatiabili furore feruntur. Non quæ Christi sunt, quærunt, sed quæ sua. Recondere pauperibus & communi Ecclesiæ necessitati, non modò non offendit verbum Christi, sed & laudabile est. Nam prouentus & reditus Ecclesiæ Gelasius ad Iustinianum Diaconum scribens, approbat: ita tamen vt pars cedat Antistiti, secunda clericis, tertia fabricis, quarta pauperibus: vt refertur 12. q. 2. can. Vobis enim. & can. Quatuor. Idem Simplicius Papa Florentino & Equitio Episcopis scribit, à Gaudentio Episcopo faciendum, immò & præcipit: vt habetur can. de reditibus Ecclesiæ. Interim verò hoc non est thesaurizare, eo nimirùm sensu quo Christus intelligit, & quo legitur Eccl. 5. Noli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris, Mihi sufficiens est vita: nihil enim proderit in tempore vindictæ, & obductionis. Tho. Aqui. in Matth. c. 6. Dicendũ igitur, inquit, quòd per thesauros, intelligit nimiam abũdantiam. Duplex est enim abundantia, vna necessaria, altera superflua. Et ideò cùm reges multis indigeant, multa cõgregare possunt, quæ alteri particulari essent superflua. Vnde efficitur vt illorum coaceruatio regibus peccatum non sit, peccatum sit autem his, quibus & ista superflua sunt. Immò sapienter egit Pharao, & spiritu Dei impellebatur Ioseph, vt in Ægypto tempore abundantię frumenta reconderet, ad commune omnium subsidium, tempore angustiæ: quod sanè illis licuit vt principibus, nomine Reipublicæ: non liceret autem particulari alicui, suo nomine. Secundam rationem adfert D. Thomas, quare thesauri prohibeantur, nimirùm ne illis fiduciam nostram, quam Deo debemus, committamus. 1. Tim. vlt. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec sapere in incerto diuitiarum suarum. Baruch 3. Vbi sunt principes Gentium, qui argentum fabricant, siue thesaurizant, & aurum in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum: qui soliciti sunt, & non est inuẽtio operum illorum: exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij in locum eorum surrexerunt? Prohibet quoque thesaurizare, propter instabilitatem, quam exprimit, adiiciens, *Vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur.* Hanc miseriam adiecit Deus hominũ auaritiæ atque diffidentiæ, vt humano thesauro tria aduersentur, ait Rabanus. Metalla nimirùm ærugine, vestes tinea demoliuntur. Sunt autem alia quę neutrum timent, sicut lapides pretiosi, possessiones, fundi: & ideò ponit generale detrimentum, scilicet fures: nam recondita furtis auferri contingit, & ab iniustis hominibus possessiones quasque diripi. Euthym. in Matth. σὴς enim, vermem significat (idem Latina dictio tinea exprimit) βρῶσις autẽ significat putrefactionem, ad rubiginem mutationem, omnemque huiusmodi à seipso corruptionem indicat. Quid ergo? Etiam aurum perdunt vermes? Etsi non vermes, at tamen fures. Omnes igitur spoliantur? Plurimi sanè. Incertum est autem, qui à violentia tuti permaneant.

Quibus liceat recondere. — Ambros. — Gelasius. — Tho. Aqu. — 1. 2. — 1. 2. — 3. — Rabanus. *Quibus Deus auaritiã hominum reprimat.* — Euthym.

Albertus Magnus in Matth. Aut enim corruptio ab ipso thesauro nascitur, aut aliundè. Si de ipso, hoc contingit dupliciter. Aut enim est ex ipsius rei thesaurizatę destitutione simplici: aut de destitutione simul, & generatione consumentis ipsum. Et primò consumitur per æruginẽ, quia ærugo non est materia alicuius generationis propter amaritudinem sulphuris, & frigiditatem argenti viui, ex quorum destitutione fit ærugo. Alia autem molliora sic corrumpuntur, quòd ex alteratione generãtur vermiculi, qui consumunt residuum. Quæcunque alia sunt, maiorum patent auaritiæ. An non etiam quotidie id impleri videmus, quod olim de Ecclesiæ, immò & Christianorum bonis dictum est: Quod non capit Christus, rapit fiscus? Tantũ enim abest, vt diuites fiant, qui suis se parcere bonis existimant, cùm eleemosynam Christi mẽbris denegant: quòd ea ipsa ratione permittit Deus partem illorum à militibus, partem à contentiosis in foro hominibus, partem à principibus auferri. Dicit autem, Vbi fures effodiunt, quod sonat vox Græca διορύσσουσιν: siquidem perfusso pariete fures ad scrinia penetrant. Et quidem altiùs hæc miseria animo reuoluẽda est, quæ scilicet in diuitias agat, easque subuertat, in quibus tamen tantam fiduciam homines collocant: siquidem & ærugo conquisita metalla corrodit: minutaláque animantia eas vestes consumũt, quas tanti æstimant homines. Sic nimirùm quàm abiecta & vilis esset Ægyptiorum potentia, declarauit diuina maiestas, cùm eam non vrsis & leonibus, sed ranis & pediculis profligauit. Atque vt discas, quàm lubrica & fallax sit diuitum fortuna: vide quàm multi regnorum priores vnico bello, vnica etiam hora profligati sunt: quot olim captiui ducti. Id in Manasse, id in Sedechia cõtemplare. Id & in Ethnicis principibus, quos ante currũ vinctos, triumphatores capitolium ascensuri, deduxerunt. Narratur etiam pridem (Iud. 1.) Adonibezech viginti regibus captiuis manuum ac pedum summitates amputasse, quos ad eam necessitatem redegerit, vt sub mensa eius ciborum reliquias colligerent: & easdem ipse tandem captus à tribu Iuda, pœnas luit. Itaque cùm tam incerta, tã breuis & lubrica sit rerum humanarum possessio, *thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo, & tinea demolitur, neque fures effodiunt & furantur.* His verbis ostendit, inquit Greg. Nyssenus lib. ad Harmonium, de professione Christiana, nulla vi beatitudinem illam corrumpi posse. Nullus hîc latro: deiectus est scilicet inde diabolus, accusator fratrum nostrorum. Antiochus Pandectarum scripturæ serm. 15. Nam si vt hospites habitamus hîc, si ciuitas nostra longiore intercapedine disiuncta est: quid in aliena apparamus agros, substructiones, & ædificia? Vtique quisquis in aliena ciuitate studiosiùs apparat hæc, re ipsa innuit, nihil sibi spei superesse, vt aliquando deflectat iter, in eam quæ propria est, ciuitatem Hierusalẽ. Et quis existimauerit, eos qui sibi ad multos annos ingentes thesauros recondunt, aliquid de futuro sæculo meditari: & nõ hîc se, quasi semper victuros habere? Et paulò pòst. Sanè multò præstiterit nobis, vt tales coëmamus agros, tale peculium, quod æternum duret, nósque rectà prouehat ad illam nobis promissam ciuitatẽ, quæ est mater nostra, quando ad illam quotidiana peregrinatione contendimus. Verùm fortè quis obiiciat, quòd Deus bona ista terrena condidit, & hominibus vtenda dedit. Quomodo igitur non amplectenda fuerint? Hanc quæstionem sic resoluit S. Maximus Monachus in dialogo de Christi incarnatione. Manifestum est, inquit, quòd Deus illa condiderit, & hominibus ad vtendum tradiderit, & quòd omnia bona sunt, quæ à Deo sunt facta, vt quum ipsis benè vtamur, Deo etiam placeamus. Verùm cũ simus imbecilles & mente materiales, materialia mandato dilectionis præferimus, ipsique resistentes, cum hominibus pugnamus. Ex eo fit, vt Christus nos his materialibus affixos esse prohibeat, vt spiritualibus magis addicti simus. Paulinus Nolanus Epist. 27. ad Aprum. Sibi igitur habeant literas suas Oratores, sibi sapientiam suam Philosophi, sibi diuitias suas diuites, sibi regna sua reges: nobis gloria, & possessio, & regnũ Christus est, nobis sapiẽtia in stultitia prædicationis, nobis virtus in infirmitate carnis, nobis gloria

Albertus. — *Effodere quid.* — *Quot à diuitibus pauperes.* — Greg. Nyss. — Antiochus. — *Stultum hic thesaurizare.* — Maximus. — Paulinus.

in scandalo crucis, quo mihi mundus occiditur, & ego mundo, vt viuam Deo: non autem iam ego, sed in me Christus, cui consepulti sumus, in quo nunc abscôdimur huius mundi oculis, vt confusioni eiusdem cum ipso reueleimur, quando horum, quæ nunc nobis obiicit, memor Satan dicet, (Sapiê.5.) Hi sunt quorum vitam æstimabamus insaniam, quomodo reputati sunt inter filios Dei? Quàm verò tutò repositus est ille thesaurus noster in cœlo? Quàm secura expectatio? Nihil hic tutum est, sed vanitas vanitatum, & omnia vanitas. At verò spes non confundit.

Vera Philosophia Christiana homines.

Pet. Chrys. *Nulla securitas in diuitiis.*

Petrus Chrysolog. serm. 7. Quàm securus dormit, qui Deum suorum meruit habere custodem? Quàm nescit curas, quàm deponit angores, quàm non est anxius, quàm seruorum caret fastu, qui sua patri seruanda cômittit? Tineam non excludunt claustra, sed claudunt: & generant, non repellunt: rubiginem nutriunt seruata, nô vitant: quia quod de re nascitur, non vitatur. Vbi est necessitas, fures deesse non possunt. Qui ergo inter tineas, fures, rubiginem, sua ponit, exponit quæ sua sunt, nô reponit. Sicut de vestimento tinea, rubigo de metallo, de necessitate fures nascuntur: ita de diuitiis auaritia, cupiditas de quæstu, de habendo habendi ardor acquiritur. Qui ergo vult auaritiam vincere, diuitias protoget, nô reponat. Præmittamus, Fratres, thesauros nostros in cœlum, sine vectores pauperes, qui possunt sinu suo quæ nostra sunt, ad superna portare. Nemo de fraude dubitet baiulorum: tuta est ista transuectio, per quam nostra ad Deum, Deo fideiussore portantur. Ideò Laurentius ad Decium dicebat, quòd thesauros Ecclesiæ in cœlestes domos manus pauperum deportassent.

Cle. Alex. Clemens Alex. lib. 3. Pedagogi, c. 6. Vir, inquit, bonus & iustus recondit in cœlo thesaurum. Sic is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus. Sit diues qui multa possidet, sitque onustus auro, vt sordidû marsupium: at in iusto quidem inest honestum & decorû, id est, ordo qui in administrando, largiendóque definitur. Sunt enim qui seminant, & plura colligunt, de quibus (Ps. 111.) Dispersit, dedit pauperibus. Illud igitur per antithesim dictum est, *in cœlo*, vt ex opposito istius sit, *in terra*: non modò quòd tutiora & ampliora sint bona cœlestia, sed quòd & illis in æternum electi perfruêtur.

Idem. *In Tatianos hæreticos.*

Clemens Alex. lib. 3. Stromat. refellit Tatianos, qui vt matrimonium, & liberorum procreationem tollerent, hac sententia abutebantur, quasi filij in terra quidam thesaurus sint, sed & illis nutriendis terrena congerere oporteat. Atqui seruator non dixit de liberorum procreatione, inquit, sed ad impertiendum & communicandum eos adhortatur, qui solùm opibus abundare, indigentibus verò nolunt opem ferre. Et quidem dixerim præcipuum etiam filiis thesaurum in cœlo parandum esse, numirum Dei timorem, cultum & iustitiam: vt hîc nati, finem vitæ Christianæ, cœlestem beatitudinem adipisci possint. Eousque diligendi sunt, vt & ibi nostra eorum corda defigantur: & eo magis diligamus eos, quo fuerint cœli, id est, Dei ipsius qui in cœlis est, amantiores.

Basil. Sic enim Basil. conc. in Lacizis habita, monet patres charitatem Dei & proximi filiis thesaurizare, quòd reliqua caduca sint, & quandóque ruinæ filiorum occasionem ingerant. Cæterû generali sententia ostendit impossibile esse eum, qui terrenis facultatibus congerendis defixus sit, toto corde, vt decet, Deo obsequi: adiiciens, *Vbi est enim thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.*

Hierony. *Regula generalis.*

Hierony. in Matth. Hoc non solùm de pecunia, sed & de cunctis passionibus dicendum est. Gulosi Deus venter est. Vnde & Paulus, Rom. 16. Obseruate eos qui dissensiones & offendicula faciunt inter vos. Huiusmodi enim homines Christo Domino Iesu non seruiunt, sed suo ventri. Phil. 3. Inimici crucis Christi, quorû Deus venter est. Luxuriosi thesaurus, efforta libido est: & in quâ quisque partem magis inclinat, ibi & thesaurum, & cor constituere dicitur.

Thomas. Thomas hic notat vetus prouerbiû, Vbi amor ibi oculus: oculi stultorû in finibus terræ. Inde fit, vt quocunque in loco sint, omni etiam tempore illa meditentur.

Dion. Cart. Dionys. Carthusian. *Vbi ergo thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*: non per essentiam, sed per effectum, intentionem, atque memoriam. Per cor enim desiderium exprimitur. *[illegible]* *natio* dicitur simpliciter lucerna corporis: quod figuratè dictum est, ac si diceret: Corpus quoties graditur, pro lucerna oculo vtitur: ita omnis vitæ & actionum directrix est intentio.

August. *Oculus intentio est.*

August. lib. 2. de ser. Domini in monte, c. 21. Igitur omnia è corde mundo & simplici procedere debere ostendit. Oculum ergo hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quicquid facimus: quæ si munda fuerit & recta, & illud aspiciens quod accipiêdum est, omnia opera nostra, quæ secundum eam operantur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellauit: quòd & Apostolus membra nostra dicit quædam opera, quæ improbat, & mortificanda præcepit, dicens, (Col. 3.) Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, auaritiam, & cætera talia. Non ergo quod quisque facit, sed quo animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est, bono nos animo facere, quod facimus: omne enim quod manifestatur, lumen est. Nam & ipsa facta, quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum, & ideò tenebras eas vocauit. Non enim noui, cùm pecuniam porrigo indigenti, & petêti, quid inde aut facturus sit, aut passurus: & fieri potest, vt vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali: quod ego cùm darem, non euenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi cùm facerem, notum erat, & ideò lumen vocatur: illuminatur etiam factum meum, qualemcunque exitum habuerit.

Ad intentionem referuntur bona indifferentia.

Itaque ad intentionem cuiusque facti, ex seipso indifferentis, ratio referenda est. Bonum est eleemosynâ dare, precari, ieiunare: sed si intentio tua sit, dum hæc facis, non vt Deum colas, verùm vt hominibus placeas, etiam corpus actionum tuarum tenebrosum erit.

Chrysost. Chrysostom. homil. 21. Oper. perfecti in Matth. maximam cordis sinceri in omnibus rationem habendam docet: quę vt vim suam habeat, ita illud conseruandum monet, vt pupillam oculi. Hoc autem fiet, si neque humanæ gloriæ, neque congerendis thesauris incumbamus: illa enim cordis oculos excæcant. Si enim ignoras, inquit, quanta per hoc inferatur noxa menti, à corporalibus istud addisce. Quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animę. Vt enim nequaquam opes auro ornari, veste serica conspici, sit oculis tibi carendum. Sed proculdubiò sanitatê desiderabiliorem rebus omnibus iudicares, quæ si tibi certè deperdat, nihil te iam tota vita delectari quanto hoc magis præ oculis mentis debes efficere? Sicut enim postquam corporalium oculorum lumen extinctum est, omnia iam membra in miseria versantur, ac tenebris: ita etiâ mente cæcata, innumeris prorsus malis hominum vita cumulatur. Quemadmodum igitur in corpore hoc maximè prouidemus, vt oculos habeamus incolumes: sic etiâ in anima, intellectus conseruemus salutem. Si verò cæcamus istum, quo aliis quoque debemus inferre lumen: vnde iam ipsi poterimus aspicere? Sicut enim qui caput ipsum fontis obstruxit, totum simul exsiccauit & fluuium: sic etiam qui oculum mentis tenebris obduxit, omnes quoque istius vitæ actus vna confusione cæcauit.

Alb. Mag. Albert. in Matth. Hic oculus cordis ex lumine fidei habet illuminationem, ex calore charitatis habet mobilitatê & vsum. Quia sicut organa sensuum destituta calore naturali rigescunt, & immobilia efficiuntur: & ad literam obtenebrâtur oculi, ex contractione tunicarû: ita etiam refrigescente charitate congelatur cor, & efficitur tenebrosum. Eccl. 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Cor autê lumine fidei illustratur, vt intelligat quid concludere debeat. Ps. 12. Illumina oculos meos. Ephes. 1. Illuminati oculi cordis vestri. Priùs enim quam veniat fides, ad instar Pauli sumus, (Act. 9.) qui apertis oculis nihil videbat. Instructo tandem ab Anania, ceciderunt velut squammæ ab oculis. Additur & lumen contemplationis, 2. Cor. 4. Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ Euangelij Christi.

Basilius. Basilius lib. Moral. cap. 14. hanc etiam sententiam Ecclesiæ Prælatis accommodat, qui lucere debent corpori Ecclesiæ suę, & tanquâ oculi præcauere quò gradiri, & à quo pedes auertere debeat. *Si oculus*

Hierony.

tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Hieronym. in Matth.cap.6. Lippientes solent lucernas videre numerosas: simplex oculus & putus simplicia intuetur & pura. *Quòd si oculus tuus nequam*, aut malus *fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quo... do enim corpus, si oculus non fuerit, totū in tenebris est: ita anima, si principalē fulgorem suum perdiderit, vniuersus sensus in caligine cōmorabitur. *Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sint: ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Si sensus qui lumen est, animę vitio caligat: ipsa putas caligo quibus tenebris obuoluetur?

Hilarius.

Hilarius in Matthæ. Si enim lumen cordis simplex & lucidū manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ, corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis, & voluntate nequam fuerit: vitiis mentis natura corporis subiacebit. Quòd si cupiditates in animam grassentur, quantò peccatis addictiora corpora nostra erunt?

Chromat.

Lucerna fides est.

Chromatius sermo.2. in c. Matth. 5. & 6. Lucernam fidem vocat: Quia, inquit, sicut lucerna incedentium in nocte gressus illuminat, ne aut in foueas, aut in offendicula queque ambulantes incurrant: ita & in hac sæculi nocte, splendor fidei omnes vitæ nostræ gressus, præeunte lumine veritatis illuminat, ne aut in foueas peccatorum, aut in offendicula diaboli incidamus. Quòd si hęc fides nostra, quę lucerna corporis, vel oculus significatur, in nobis aut peccatorum tenebris, aut perfidiæ obscuritate cæcetur, sine dubio omne corpus nostrū obscurum tenebrosūmque redditur. Quod ipsum scilicet Ioannes ostendit, dicens: Deus lux est, & qui charum habet fratrem suum, in lumine manet. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit vbi ambulat, quia tenebræ obcæcauerūt oculos eius. Et si hoc de eo qui fratrem suum odit, dictum est: in quibus tenebris hæreticus demorabitur, qui amisso lumine Catholicæ veritatis, perfidus ac blasphemus existit? Alio etiam sensu per oculum corporis, quod est omnibus mēbris pulchrius ac preciosius, Episcopus intelligitur: qui clara fidei suæ ac doctrinæ prædicatione, velut oculus quidam Ecclesiæ corpus illuminat. Qui si per simplicem fidem, ac sanctam conuersationem Catholicus & fidelis doctor extiterit: potest populus cui præest, doctrinæ ac formæ ipsius exemplo, in lumine veritatis semper manere. Verùm si is, qui lumen cæteris præbere videtur, per prauam fidem, aut per turpem conuersationem, nequam & perfidus doctor extiterit: sine dubio, vitæ ac perfidiæ suæ exemplo totum corpus potest tenebrosum efficere. Vnde non immeritò de tali oculo Dominus dicit: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quantæ erunt? Hoc est, si huiusmodi doctor, qui lumen fidei ex se præbere cæteris debet, per hæresim obcæcatus tenebrosus extiterit, quantæ in populo illo possint esse tenebræ peccatorum?

August.

Augustin. lib.2. de serm. Domini in monte, cap.21. ad intentionem refert. Si inquit, ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur: quanto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? Quia etsi benè alicui prouenit, quod tu non recta & munda intentione facis: quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit.

Chrysost.

Aurum cura in omnibus est potior

Chrysostōmus hom.21. Oper. perfe. in Matth. Quid ergo tibi diuitiæ, quid iactantia profuerit, si his vitiis anima obtenebretur? Quid enim prodest auratis armis milites refulgere, cùm ducitur rex ipse captiuus? Quod lucrū est ornatæ depictæque nauis, cùm ipsius mergitur gubernator? Quænam illa est benè cōpositi corporis pulchritudo, cùm facies oculos amisit? Tale quid erit, quale olim post Homerum cecinit Virgil. lib. 3. Æneid. de Cyclopibus, & Polyphemo:

Virgilius.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptū.

Quemadmodum igitur, inquit Chrysostom. si medicum, cuius ad ægritudines aliorum depellendas sanitas est necessaria, ipsum in ægritudinem mittas, & in deaurato cubiculo, lectulóque argen... ... ere præcipias, nihil proficiet omninò languentibus: ita si quod mentis potius est, cor... p... is, illi scilicet, quo ingruentibus vitiis repug... ... ores, & thesauro feceris assidere: non mod... ni-hil omninò profeceris, sed totum prorsus animum læseris. Simplices ergo sint oculi tui necesse est, & puri, admstar sponsæ Ecclesiæ, de qua dicitur Cant. 1. Oculi tui columbarum, & Cant. 4. Vulnerasti cor meū in vno oculorum tuorum. Ita simplex & nuda, non fucata intentio esse debet eius, qui Deo per orationem, eleemosynā, aut ieiunium obsequitur.

Ambros.

Ambros. lib.1. de Officiis, cap. 30. Affectus tuus, inquit, nomen imposuit operi tuo.

Bernardus.

Bernardus Epis.69. Non materia, inquit, neque exitus actuū, sed intentionis propositum culpas discernit & merita.

Thomas.

Thomas 1. quæst.20. art.4. & q.19 art.7. Omnis enim inclinatio vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem, vel attingit terminum: Vnde non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ data opportunitate operetur. Bonum autem ex tota & integra causa: vnde siue voluntas sit eius, quod est secundum se malum, & in ratione boni, siue sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc vt volūtas sit bona, requiritur, quòd sit bona sub ratione boni: hoc est, quòd velit bonum, & propter bonum. Inde fit, vt etsi bonum sit orare, eleemosynā largiri, ieiunare: oporteat tamen hoc propter bonum facere. Alioquin si propter malum, id est, propter iactantiam, aut maiorem honorem, & compensationem in hoc mundo, siue propter diuitias: redduntur hæc tenebrosa propter oculum, id est, intētionem malam.

Contra ardentiorem habēdo cupiditatem.

Porrò quia, vt diximus, omnium vitiorum maximum est auaritia, ex quo cæcitas animæ obducitur: ideò nunc Christus illam, & omnem terrenorum solicitudinem fugiendam docet, nō modò quia à Deo nos distrahit, sed & omninò alienos reddit. Poterant enim discipuli dicere, Quid si simul spiritualibus & terrenis incumbamus? Quid si & in terra & in cœlo thesauros cōgeramus? An non simul & Deo obsequi, & de terrenis soliciti esse possumus? His obiectionibus occurrit Christus generali sententia & prouerbio, dicens: *Nemo potest duobus dominis seruire, Aut enim vnū odio habebit, & alterum diliget, aut vnū sustinebit, & alterum contēnet.*

Obiectio.

Porrò quibusdam fortè videbitur hæc regula in nonnullis pati exceptionem. Siquidem Paulus, 1. Cor. 7. Qui cum vxore est, inquit, solicitus est quæ sunt mundi, & diuisus est. Potest igitur vnus homo duobus obsequi.

Alb Mag.

Respondet Albertus Magnus in Matthæ. cap. 6. Quòd non diuiditur in duo dominia, sed in duos actus vnius domini: quia matrimonij vinculū est de bono dominio Christi. Licet ergo in actu honestiori nō semper sit matrimonio ligatus: id est, quidam actus sint matrimonij, qui ad virtutem non referantur, ita vt is qui ligatus est, nō propriè dicatur hoc in actu obsequi & colere Christum: tamen est in aliquo actu Christi officiorum, quæ dispēsantur inter fideles, vt vnus actus sit in vno, & alius in alio.

Alia obiectio.

At verò rursus alius exurget, & dicet ex hac Christi sententia colligi, nemini quam Deo obsequendum esse: ex quo consequatur, vt contra hanc legem faciant hi, qui hominibus obsequuntur. At verò dicendum, Deū in hominibus agnosci, siquidem illos Deus instituerit. Vnde & Petrus Ananiæ dixit, Act. 5. Non mentitus es hominibus, sed Deo: cùm etiam Petro & cæteris qui illi aderant, mentiretur.

Deus in suis agnoscitur.

Verùm hoc dixit, quia in illis Deus agnoscebatur. Vnde & ipse Dominus ad Samuelem dixit: Non te spreuerunt, sed me. Et Christus suis: Qui vos spernit, me spernit. Honoratur enim Deus in suis, vt diximus, & in illis contemnitur. Proinde homines illi Deo subiecti, non alienantur à Deo. Hic verò agitur de duobus, id est, contrariis dominis, quorum vnus ab altero non pendeat, aut alteri substituatur. Hoc enim si contingat, etsi plures sint quibus paremus, vnus tamen, nimirum qui inter eos summus est, agnoscitur. Hoc in rebus politicis.

Substituti non negant summa.

Multi in vnica Repub. domini sunt, & tamen vnus: multi substituti, & vnus supremus. In hoc casu potest quis pluribus dominis seruire, & tamen vni tantùm seruire: Pluribus substitutis, dependentibus, & ab vno pendentibus, qui ea ratione vnus esse dicantur: non autem pluribus contraria & diuersa imperantibus, nullo modo coniunctis, se... e cum e... ... pugnantibus. In Rep... blica sunt Tribuni, Ce... ... Q... ... res, Patricij, Senatores, Consules, vnus Dict... ... omnes concurrunt in eandem legē,

volun

voluntatem, commune bonum. ita vnum dominium efficiunt: & qui his omnibus paruerit, vni paruisse dicetur: & qui alterum eorum offenderit, Rempub. offendisse dicetur. In exercitu sunt Centuriones, Tribuni militum, decuriones, duces: & hi omnes vnum, quia & vni Imperatori parent. At verò, vt scribit Tertull. lib. de corona militis, Nemo miles ab infœderatis & hostibus domini sui cibaria capiat, nisi profugus & proditor. *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget.* Fingat obsequium suũ quantum volet, non verum obsequium erit, siquidem illud ex corde metiamur, in quo est odium & dilectio. Possunt enim homines multa simulare, vt qui vni paruerit, si in hostis eius manus inciderit, multa confingat obsequia: verùm si cor attendas, longè aliud præ se feret. *Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* Prolatam generaliter sententiam applicat, vt ex his quæ nobis contingunt, facilè colligamus, quàm sit impossibile Deo & diuitiis, seu diabolo obsequi. Diximus dictionem Mammonam Syriacam esse, cùm *Racha* interpretaremur: quod & Hieronym. in Matth. cap. 6. asserit, & Chrysostom. homil. 16. Oper. imperfecti in Matth. Clemens Rom. lib. 5. Recognit. Mammona patria eorum voce, inquit, diuitias vocat. Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 8. Mammonas, inquit, secundum Iudaicã loquelam, qua & Samaritæ vtuntur, cupidus est, & qui plus quam oportet habere vult. Secũdum Hebraicam adiunctiuè, dicitur Mam, vel significat gulosum, id est, qui non possit à gula se continere. Mammona igitur idem quod Græcis πλοῦτος. Abdias lib. 5. histor. certaminis Apostolici, Mammona, dæmonis nomen esse scribit, qui lucris carnalibus præest, & dominatur eorum qui diligũt mundum. Nec hoc mirum, cùm etiam Plutus Deus ab Ethnicis adoratus sit, vt scribit Clemens Alex. lib. Stromatum. Vnde & Theognis antiquissimus Poëta:

οὐ σε μάτην, ὦ πλοῦτε, θεῶν τιμῶσι μάλιστα. id est,

Non frustrà te Plute colunt, ô maxime diuum.

Quid est ergo seruire Mammonæ? Est ita incumbere cõgerendis per fas & nefas thesauris, vt huic studio omnẽ animam, cor, cogitationes & conatus omnes impendas: adeò vt ipsas, aut in ipsis dæmonem, qui te ad hunc cupiditatis ardorem impulit, adores & colas. Hoc autem vinculo irretitus, quomodo Deo seruire & obsequi poteris? Eapropter Paulus 1. ad Timot. 6. Qui cupiunt diuites fieri, inquit, incidũt in tentationes diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Chrysostom. hom. 21. Oper. perfe. in Matthæ. Quid verò, inquit, his quæ dicta sunt, ad vtrumque excitandum mentis affectum cumulatiùs proferatur? Quid terribilius, quàm si etiam propter pecunias Christi seruitio dicamur excidere: vel desiderabilius, quàm si despectu diuitiarum, tota illi mente possimus, & dilectione coniungi? Quod enim semper dicere soleo, id nunc rursus admoneo, quòd scilicet auditorem ad eorum quæ dicit obedientiam, etiã per aduersa compellat: non solùm scilicet per ista quæ prosunt, verumetiam per illa quæ lædunt: sicut optimus quispiam medicus, qui ex intemperantia ostendat ægritudinem esse secuturam, & ex obedientia sospitatem. Tãtum autem valuit hæc sententia apud Tertullianum, vt ex ea, lib. de corona militis, concluderet Christianum nõ posse Deo simul & Imperatori parere, in mandato doctrinæ Christianæ opposito: quo præceperat M. Aurelius Caracalla, vt in die suo natali coronam castrensem omnes milites capiti superponerent, & à Tribuno donatiuũ acciperent, ac si summo quodam honore Cæsares essent adoraturi. Quidam enim ex Christianis militibus coronam manu gestabat: Vnde & murmur secutum est. Adhibetur, inquit Tertullianus, quidam illic magis Dei miles, cæteris constantior fratribus, qui se duobus dominis seruire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu otioso. Cuius factum defendens Tertullianus, tractatum de corona militis suscepit, quo etiam hæc habet. In his ergo, inquit, erit ferri militaris superstitio vbique polluta, & polluens omnia, quæ iam polluantur & causis. Ecce annua votorum nuncupatio quid videtur? Prima in principiis, secunda in capitoliis. Accipe post lo-

Tertull. — Mammona quo. — Hierony. Chrysost. Clemens. Irenæus. — Abdias. — Plutus Deus diuitiarum. Cle. Alex. Theognis. — Chrysost. — Tertull. *Quid ex hac Christi sententia.* — 1.

ca, & verba. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus esse futurum. Cuius sententiæ vox est? Vtique negationis. Hoc igitur erit, Non potestis Deo seruire & Mammonæ: Mammonæ manum tradere, & à Deo absistere. Hinc idem libro de Spectaculis concludit, non esse cum Ethnicis communicandum & conuersandum, (quemadmodum scilicet nec cum hæreticis.) Nemo enim potest, inquit, duobus dominis seruire. Quid luci cum tenebris? Quid vitæ & morti? Odisse debemus istos conuentus, & cœtus Ethnicorũ: vel quòd illic nomen Dei blasphematur, illic quotidiani in nos leones expostulantur, inde persecutiones decernuntur, inde contentiones emittũtur. Quid facies in illo suffragiorum impiorum æstuario deprehensus, non quasi illic aliquid possis ab hominibus? Nemo te cognoscit Christianum: sed recogita quid de te fiat in cœlo. Dubitas enim in illo momento, quo in diaboli Ecclesia fueris, omnes Angelos prospicere, & singulos de cœlo denotare, quis blasphemiam dixerit, quis audierit, quis linguam, quis aures diabolo aduersus Deũ administrauerit? Non ergo fugies sedilia hostium Christi, illam cathedram pestilentiarum, ipsúmque aërem, qui desuper incubat, scelestis vocibus cõstupratum? Sint dulcia licet, & grata licet, & simplicia etiam honesta quædã. Nemo venenum temperat felle & helleboro, sed cõditis pulmentis, & benè saporatis, & plurimùm dulcibus id mali inicit: ita & diabolus, lethale quod conficit, rebus Deo gratissimis imbuit: omnia illic seu fortia, seu honesta, seu sonora, seu canora, seu subtilia. Proinde habe, ac si stillicidia mellis de liuacunculo venenato, nec tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum. Digna prorsus Tertulliani sententia, qua in eos vti possumus, qui prætextum sibi faciunt, ad hæreticorum conuentus, mensas, colloquia: aut quòd parentes, aut vicini, aut compatriotæ suos: aut quòd honesti sint, & ciuiles: Non aduertẽtes interim hanc sententiam omnibus præferendam esse, qua Christus Deo & Mãmonæ seruiri non posse asserit. Gregorius Nanzanzen. Orat. ad eos, qui dicebant eum Cathedram Cũstantinop. affectare: Eos enim, qui aliud quidem sentiunt & profitentur, inquit, quasi pestem & corruptelam Ecclesiæ, veritatísque vitus abiicite: non odio eorum flagrantes, sed eorum casum miserentes. Bernard. serm. 2. de inquirendo Deo. Væ etiam peccatori terrã ingredienti duabus viis. Nemo enim duobus dominis seruire potest. Ne hanc quidem simplicitatem amat integritas illa, perfectio illa, illa plenitudo. Indignum enim est ei, vt inueniendum se præbeat, nisi perfecto corde illam quæsierit. Cæterùm si odibilis est canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti, sed & ipsum quoque quem inuenerit tepidum, ex ore suo euomere incipit Deus: simulator & proditor vbi parebunt? Ex hac igitur sententia colligit Bernar. neminem corde duplici Deum colere posse, nimirùm vt hæreticis & Ecclesiæ faueat, vt peccatum & iustitiam colat, vt auaritiæ & Christo, eiúsque membris obsequatur: aut hominibus, simúlque Deo placeat. Clemens Alexandrinus eandem sententiam sequitur lib. 7. Stromatum. Nam cuius est, inquit, institutũ vt placeat hominibus: quoniam non quæ conferunt, sed quæ delectant, multi eligunt, is Deo placere non potest. Sed & latius illam porrigit ad omnia quæ ex peccato, & quæ pendent ex iustitia: vt doceat non posse nos allectamẽtis vitiorum obsequi, & Deo. Quomodo ergo, inquit, cibus & potus, & venus ei (qui iustus est) amplius fuerit delectabilis: cùm etiam sermonem, qui etiam adferat aliquam voluptatem, motũmque cogitationis, & operationem iucundam habeat suspectã? Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ. Non pecuniam dicens, sicut nudè dicit: sed suppeditationem quæ fit à pecunia in varias voluptates. Reuera fieri non potest, vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur, seruiat voluptatibus. Verùm quoniam hic de diuitiis sermo est, occurret quæstio, quid de iis sentiendum sit, qui cum diuites essent, Deum tamen coluisse leguntur? Verũ breuiter respõdemus: diuites quidem illos fuisse, sed imperasse diuitiis, non ipsis obsecutos esse, at soli Deo. Hãc resolutionem adfert Chrysostom. hom. 22. Oper. perfect.

2. Idem. Tertull. — *Ne cum hæreticis versemur.* — Greg. Nan. — Bernard. 3. — Cle. Alex. 4. — *Mammona pro suppeditate.* — Chrysost.

in Matth. At tu, inquit, noli mihi contra hanc sententiā proferre diuites, sed diuitiis seruientes. Alioquin etiā Iob erat diues, non tamen pecuniæ seruiebat, sed habebat diuitias, eisque vt congruit, imperabat: nec erat famulus earum, sed dominus. Sicut enim alieni patrimonij dispensator, ita illa possidebat: non modò aliena nō rapiens, sed propria quoque indigentibus largiens: quódque his maius est, nec habere se illa gaudebat. (Iob.31.) Si lætatus sum, inquit, quia mihi essent multæ diuitiæ. Vnde etiam consequenter, quia gaudium de possessione non habuit, dolorem ab amissione non pertulit. At non tales nostra sunt ætate locupletes, sed captiuis omnibus deterius effecti, & sicut inuiti, cuidam tyranno tributa pendentes, nō quiescunt à miseria seruitutis. Quasi enim arcem quandā, ita eorum mentem amor auri insedit. Vnde per dies singulos præcepta eis plena iniquitatis imponit, nec est omninò aliquis, qui non obediat imperanti. Noli igitur ecōtrà argumentari: semel siquidem pronunciauit Deus impossibile esse vtriusque seruitium. Ne ergo tu dixeris hoc esse possibile. Quando enim te vnus Dominus propriis exui iubet, alter præcipit aliena diripere: quando ille tibi imperat castitatem, iste luxuriam: quando tibi castigationem ventris indicit, ille ebrietatem atque delicias: quando te alter omnia ista iubet despicere, ille te inhærere atque inhiare præsentibus præcipit: Cùm hic quidem iubet lecta marmora, parietes pictos, & laquearia deaurata mirari: ille inhorrescere huiusmodi omnia, & veræ Philosophiæ pulchritudinem, ac morum ornamenta suscipere mandat. Et quomodo possibile est tam contraria hæc pariter conuenire? Idem hom.16. Poster. ope. in Matth. Itaque nō dixit, Nemo potest habere Deum & diuitias: sed, nemo potest Dei & diuitiarum seruus esse. Aliud enim est habere diuitias, aliud seruire diuitiis. Si habes diuitias, & illæ non te faciunt superbum, aut violentum, sed propter Deum quod potes das impotentibus, dominus es diuitiarum tuarum, non seruus: quia non te diuitiæ tuę tenent, sed tu diuitias. Si autem tuæ te diuitiæ superbum faciunt, aut violentum, & constrictus auaritia nemini aliquid præstas, tunc seruus es diuitiarum tuarum, non dominus: quia diuitiæ tuæ te tenent, non tu diuitias tuas. Itaque ad affectum & vsum hæc omnis sententia referenda est, vt nemo possit diuitiis conquirendis se totum adiicere, his die noctúque inuigilare, hoc studium omnibus præferre, & semper de iis quocunque in loco sit, meditari: nisi simul & diabolum diuitiarum seu mundi istius principem colat, & Dei cultum, cui tamen omnia debet, negligat. Eapropter Paulus πλεονέκτην, εἰδωλολάτρην, id est, auarum, idololatram appellat, 1. Cor. 5. Ephes. 5. Nam vt scribit Poëta,

Imperat, aut seruit collecta pecunia.

Quòd si illa seruiat, tu imperabis ei, & ad salutē & proximi consolationem ea vteris, idque Psaltis sequeris, Pecuniæ si affluant, nolite cor apponere. Sin verò imperet illa, tu quouis modo in proximorum etiam perniciem cā comparare conaberis. Ita namirum cuidam Genti, vt scribit Tertullianus, aureos compedes dare captiuis mos est. Et hoc quid tibi profuerit, seu aureis manicis & compedibus teneare, siue ferreis: cùm semper & in his, & in illis captiuus fias? Quid demum te rebus tuis, quas breui possessurus es, prouidisse proderit, & de æternis solicitum non fuisse? Plutarchus scribit, in vna vrbium Sparta, diuitiarum Deum seruari & cęcum, & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Ex quo etiam Clemens Alexandrinus Plutum cæcum natum ab Ethnicis creditum esse scribit, vtpotè qui statim atque homines possederit, eos excæcare soleat: id est, omnem ab eis rationem & mētem auferre. Hinc fit, vt & ipsæ ab æterno lumine, à Deo nimirùm ipso, hominem auertant. Porrò Augustinus lib. 2. Quæstionum Euangelicarum quæst. 36. occurrit quæstioni, Qui fiat vt Christus repetat eiusdem sensus verba, hæc nimirùm: Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet? Hæc, inquit, non sine consideratione distinguenda sunt. Non enim passim atque temere dicta sunt. Siquidē nemo interrogatus vtrùm diligat diabolum, respondet se diligere, sed potiùs odisse: Deum autem se diligere omnes ferè proclamant. Ergo si vnum dilexerit, alterū odisse debet. Verùm vt cognoscamus quem oderit, & quem diligat: adiicit, *vni adhærebit*, nimirùm quem dilexerit. Etsi enim qui auaritiæ studet, verbis enunciet se diabolo minimè obsequi, neque ei seruire: facto tamen ipso se eum diligere, & ei seruire demonstrat, cùm ei adhæreat. Et qui facto ipsiu Dei præcepta, & per consequens Deum ipsum contemnit, & voluntatem omnem, omne studium, & intentionem suam ab eo auertit: an non se quoque illum odisse demonstrat? Albertus Magnus in Matth. Sed adhuc quæritur, inquit, vtrum Deum aliquis oderit. Probatur idipsum Psalm. 73. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Et tamen istud Augustinus retractauit. Responsio. Cum Deus sit principium dans esse, & continens in esse, & gubernans ad optimum suæ naturæ vnumquodque: & cùm omnia appetant esse, sicut & bonum: constat quòd in ista consideratione omnia aut naturali, aut animali, aut intellectuali motu amant Deum. Verùm cùm ipse etiam sit iudex, per iustitiam reddens vnicuiq; quod suum est, nihil prohibet eos qui oderunt iustitiam, & iudicium, etiam odisse Deum iudicem, & blasphemare: sicut dicitur Psalm. 2. Sap. 1. Dicere etiam possumus, quòd etsi Deum secundum se impij non oderint, oderunt tamē eum in effectis & operibus eius: quæ nec vereri, nec suspicere volunt, sed potiùs abominantur. Sic Psa. 49. Proiecisti sermones meos retrorsum. Esa. 1. Ipsi spreuerūt me. Rursus magna olim quæstio ventilata est à Marcionitis, & Manichæis, etiam & à Lucibellianis & Gnosticis de Deo malo: ita nimirùm considerarunt Mammonam, vt Deum & Dominum: cùm Christus priùs dixerit, Neminē posse duobus dominis seruire: ex quo intulerit, neminem Deo seruire posse, & Mammonæ. Verùm his respondemus, Mammonam Dominum & Deum dici non simpliciter, id est, quasi ipse tantum gradum habeat: sed ex opinione eorum qui diabolum & diuitias colunt. Huic simile est, quod Psaltes dixit, Dij Gentiū dæmonia. Non simpliciter Deos vocat, sed Deos Gentium, id est, in opinione Gentium. Dixerim & Vaccam Deam pro Io, & Bouē Deum Apim apud Ægyptios, & Simiam, & Crocodilū, vt disserit Theodoretus lib. affect. Græc. tractatu de diis. Erit & Phallus Deus, & cætera voluptatis monumentā, vt & Clemens Alexand. contra Gentes, & Arnobius, & Gregorius Nanzanz. Orat. 1. contra Iulianum disputant. Sed &, vt scribitur apud Esaiam, Dolauit artifex lignum, & ipsum formauit in speciem hominis, & dixit incuruans se ante illud: Deus meus es tu. Ergo si qui lapidem, lignū, fulium, vētum pro Deo coluerunt: ex ea ratione Dei vnitas excludetur? Immò neque excludetur apud Gentiles, qui etsi Deos multos coluerint, vnum tamen summum coluerunt, quem patrem vniuersi

—ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, vocauerunt.

Iam, quomodo Deum mali constituent hæretici, qui & verè Deus sit, id est, summā habeat potestatem? Nec quidē ipse Mercurius nisi à Ioue mittitur, nec Iuno aut Pallas aliquid seposito Iouis numine potuisse crediderunt Gentiles. Et quid est quòd Satanicis spiritibus talē nonnulli tribuant potestatem, vt Deorum nomen, id est, coæqualitatem cum Deo summo assequantur? Etsi non negemus multos Satanam pro Deo colere, multos dęmonibus magnum dæmonium tribuere, etsi illos colant, & plus illis deferant quàm Deo: non proinde tamen Dei vnitas & simplicitas eluditur. Deus vnus est, Deus inquam verus, summus: multi Dij per adoptionem & communicationem nominis: multi demum Dij per abusum & falsam opinionem. Et illo quidem modo dicimus Christum intellexisse Mammonam Dominum nuncupari: non quòd talis sit, sed quòd hac illum authoritate & nomine perfidi auari donare soleant: aut suis factis, cogitationibus & intentionibus omnibus illum pro Deo agnoscant. Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 6. ostendit, quòd in scripturis nemo alius Deus nominetur, nec Dominus nuncupatur, nisi solus verus Deus pater omnium, & Verbū eius. cap. 7. explicat, quid sit quod à Paulo dicitur, Excæcauit mentes infidelium. Et cap. 8. sic concludit. Soluta igitur &

Margin notes: Idē Chrys. — Tertull. *Aurei compedes.* — Plutarch. — Cle. Alex. *Plutus cæcus.* — August. — Albert. *An quis Deū oderit.* — *An duo sint Dij, contra Marcionitas.* — Theodo. Cle. Alex. Arnobius. Greg. Naz. — *Quomodo Deus vnus.* — Irenæus.

hac illorum calumnia (qui Deum malum constituunt) manifestè ostensum est, quoniam nũquam Prophetę neque Apostoli alium Deum nominauerunt, nec Dominũ appellauerunt, præter verum & solum Deum. Multò magis ipse Dominus, qui & Cæsari quidem quæ Cæsaris sunt, reddi iubet, & quæ Dei sunt, Deo. Cæsarem quidem Cæsarem nominans, Deum verò Deum confitens. Similiter & illud quod ait, Non potestis duobus dominis seruire, ipse interpretatur dicens: Non potestis Deo seruire & Mammonæ Deum quidem confitens Deum: Mammonam autem nominans, hoc quod & est. Neque enim Mãmonam Dominum vocat, dicens: Non potestis duobus dominis seruire: sed discipulos docet seruientes Deo nõ subiici Mammonæ, neque dominari ab eo. Qui, inquit, facit peccatum, seruus est peccati. Quemadmodum ergo seruientes peccato, seruos peccati vocat, non tamen ipsum peccatum Dominum appellat: sic & eos qui Mammonæ seruiunt, seruos Mammonæ appellat, non Dominum appellans Mammonam.

Nõ est Deus aliquis malus.

Tertull.

Tertullianus lib. 4. contra Marcionem. Ita cùm vnum Deum ponit nominaturus, & creatorem, si alius esset ipse: creatorem nominauit, quem Dominum sine alio Deo non posuit. Ergo non est colligendum, quòd diabolus Deus sit, ex eo quod Christus præintulit, nos non posse duobus dominis seruire: sed quòd ex hac generali sententia consequatur non posse nos Deo seruire & Mammonæ, cùm opposita vtriusque sit voluntas, etsi non sit ęqua potestas, immò diaboli nulla. Interim ex eo quòd quis diabolum adorat, & quasi Deum colit, seu Magus, seu Marcionita sit: non sequitur quòd diabolus sit Deus, aut diuitiæ Deus. Sequeretur enim quòd & omnia, quæ præcipuo & velut summo amore homines prosequuntur, pecuniæ scilicet, mulieres, homines, rura, filij, parentes, Dij essent verè & simpliciter: quod etsi illi opinentur, vt olim traductos in numerũ Deorum Ethnici venerabantur, reipsa tamen vnus est Deus & Dominus omnium. 1. Reg. 5. Cùm arca Dei poneretur in templo Dagon, cecidit Dagon capite & summitatibus amputatis super limen. *Ideò dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini.*

Hilarius.

Hilarius in Matthęum. Contemptum sæculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cùm ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad damnum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem honorum futurorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit, & aut illecebris capit, aut infidelitate corrũpit. Ideò nos à terrenorum solicitudine, ad cœlestia cogitanda & speranda prouocat.

Spes nostra in Deum confirmanda.

Ambros.

Ambrosius libro 7. in Luc. cap. 12. Nihil enim moralius ad faciendum fidem, omnia credentibus à Deo posse conferri, quàm quòd aërius ille spiritus vitale collegium, animæ corporisque contubernio fœderatum, sine nostro labore perpetuat: nec salutaris deficit vsus alimenti, nisi cùm suprema venerit dies moriendi. Per animam autem, non intelligit spiritualem hominis partem: quid enim ei aus cibo, aut indumento opus est? sed pro vita hac temporali & caduca sumit: sicut & alibi, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.

August.

Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 23. Ad vitam temporalem cibus, ad corpus vestimentum pertinet. Occurrit autem obiectioni, qua quis dicere posset: Quid ergo? Ociosi, & ignaui erimus. Ergo ad fucorum instar, mella apum exugemus, & aliorum laboribus viuemus? Vbi igitur illa lex quam Deus ab initio præscripsit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo: & quam Psaltes 10 patrefamilias commendat, dicens: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit? Et quod Paulus se denunciasse scribit, quòd si quis non vult operari, nec manducet. Si enim vnumquemque laborare, sudare, & inuigilare victui conquirendo necesse est: quomodo stabit ista regula, Ne soliciti simus quid manducemus, aut quid bibamus? Num scilicet hæc comparare quis poterit sine solicitudine? Quid quòd & quosdam summo manè excitari, & suo labori prospicere oportet, statim atque

An christus ignauiam & desidiã probet.

Excubitor lucem cantu prædixerit ales?

Verùm has omnes obiectiones vnica Christi clausula eludit. Non dixit, Ne laboretis, ne sudetis, ne vigiletis, ne prospiciatis vobis. Quin potiùs per omnem Euangelij discursum ista leges: dictum agricolis, Quid hic statis tota die ociosi? dictum discipulis, Videte, vigilate, & orate. Et istud, quòd Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Etiam & istud, Messis multa, operarij pauci. Rogate dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam. Non ergo hæc prohibuit, quæ natura, quæ Deus, quæ idem ipse Christus commendat: sed dixit, *Ne soliciti sitis.*

Thom. Aq. Solicitudo triplex.

Thomas Aquinas in Matthæum. Dicendum ergo quòd solicitudo tribus modis consideratur mala. Solicitudo enim dicit prouidentiam cum studio: studium autem est vehemens applicatio animi. In ista autem vehementi applicatione potest esse peccatum, quando scilicet alicui rei, velut fini, totum seipsum impendit: quo quidem modo soliciti esse prohibemur. Et ideò legitur Prouerbior. 11. Expectatio solicitorum peribit. Intendit etiam aliquando mens nostra ad superflua acquirenda: quod item prohibetur Ecclesiast. 2. Dixi ego in corde, Vadam, & affluam diuitiis. Quòd si temporalibus etiam conquirendis mens addicta fuerit, adeò vt spiritualia derelinquat, peccat. Quidã quoque soliciti sunt, cum quodam timore & desperatione, quòd timeant ne quid illis desit: & quoniam hac in re de Dei prouidentia, & de misericordia dubitant: ideò Christus illos his verbis reprimit.

Albertus.

Albertus Magnus in Matthæum. Rursus secũdum Glossam solicitudo duplex est: Vna est suffocans, & hæc interdicitur, quia mentem & rationem perturbat: adeò vt sese quis mente alienatus diuitiarum mancipium faciat. Est solicitudo prouidentiæ, quæ si benè, id est, secundum Dei legem dirigatur, in aliquibus tolerabilis, in aliis laudabilis est. Et militat illa aliquãdo quidem in pigritiam, aliquãdo pro charitate suscipitur, Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Quæ solicitudo laudatur in viduis, vt pauperes pascant, & excipiant. (1.) Galat. 2. Qui videbantur columnæ esse, dextras mihi dederunt & Barnabæ, societatis: vt nos in Gentes, ipsi verò in circuncisionem: tantummodò vt pauperum Christi memores essemus, quod etiam solicitus fui hoc ipsum facere. Sed &, vt diximus, (1. Corinth. 7.) Qui habet vxorem, solicitus est quæ sunt mundi, & quomodo placeat Deo: & idem curat mulier, vt placeat viro. (2.) Denique quis familiæ, Ecclesię, aut populo sine solicitudine præesse potest? Romanorum 12. Qui præest, in solicitudine. 1. Timoth 5. Qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, infidelis, & infideli deterior est. Laudabilis vtique, & necessaria est solicitudo pauperum, (3.) & in Prælatis solicitudo subditorum. Quid quòd ad mutuam beneficentiam, (4.) & opera misericordiæ implenda, seu spiritualia, seu temporalia solicitudo requiritur? Siquidem, vt scribit Paulus, 1. Cor. 12. Pro inuicem solicita sunt membra. Vnde & alibi, Ephes. 4 Soliciti seruare vnitatem in vinculo pacis. (5.) Denique quis sine solicitudine diaboli tentationes cauere possit? Eapropter Christus patremfamiliàs proponit vigilantem, ne sinat perfodi domum suam, vbi nouerit qua hora fur venturus sit. Amplius, sunt qui ita solicitudinem diuidunt, vt alia sit laudabilis, alia tolerabilis, alia miserabilis, alia vituperanda. Laudabilis in præcepto est: & hęc rursus est multiplex. (1.) Est solicitudo regiminis, qua pater filios, dominus seruos, præceptor discipulos, Rex populum, Princeps subditos, Prælatus Ecclesiæ gregi suo prouidet 2. Corinthiorum 12. Instantia mea quotidiana solicitudo Ecclesiarum. (2.) Est solicitudo obedientię, in subditis. Iosue cap. 23. Estote soliciti, vt custodiatis cuncta, quæ scripta sunt in volumine legis Moysi. (3.) Et solicitudo pacifici conuictus inter pares, de qua Ephesior. 4. (4.) Est & solicitudo proficiendi, & hęc in tribus consistit: nimirùm (1.) in memoria præceptorum diuinorum. Deuteronom. 4. Custodi temetipsum solicitè, & animam tuam, ne obliuiscaris verborum quę viderunt oculi tui: & ne excidant de corde tuo, cunctis diebus vitæ tuæ. (2.) Consistit in præcautione mali. Deuteronom. 4. Custodite animas vestras solicitè. Non vidistis aliquam similitudinem, in die qua

locu

locutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Attenditur & illa solicitudo proficiendi in feruore spiritus, ad bonum faciendum incitans. Rom.12. Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes. Porrò solicitudo tolerabilis multiplex est. Aliquando enim est dilectionis naturalis. Sic (Tob. 10.) Cùm moras faceret Tobias, causa nuptiarum, solicitus erat pater eius, dicens: Putas quare moratur filius meus? Aliquando est rei familiaris. 1. Regum 9. De asinis quas nudiustertius perdidisti, ne solicitus sis, quia inuentæ sunt. Aliquando est solicitudo prouidentiæ necessariæ, vt patria de vestiendis filiis: quomodo Paulus dicit patres thesaurizare, id est, reseruare aliqua filiis. Est & solicitudo infirmitatis humanæ: quomodo vir curat vt vxori placeat, & vxor vt viro accepta sit. Alia est solicitudo curæ moderatæ. Tob. 5. Rogo te de qua tribu, vel de qua domo es tu? Cui Raphaël Angelus: Genus quæris mercenarij, vel mercenarium qui cum filio tuo eat. Non autem te solicitum reddam. Ego sum Ananias Azariæ magni filius. Hæ solicitudinum species excusabiles sunt. Est verò & solicitudo miserabilis multiplex. Alia est enim laboris in operando, de qua Eccles. 2. Detestatus sum industriam meam, qua sub sole laboraui, habiturus hæredem post me, quem ignoro, vtrum sapiens vel stultus sit: & dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui, & solicitus fui, nec est quicquam tam vanum. Alia est solicitudo passionis, de qua 1. Machab. 6. Recessit somnus ab oculis meis, & concidi corde præ solicitudine, & dixi in corde meo, In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus miseriæ? Alia est solicitudo præcauendi insidias hominum. Hierem. 38. Solicitus sum propter Iudæos, qui transfugerunt ad Chaldæos, ne fortè tradar in manus eorum, & illudant mihi. Et denique aliud genus solicitudinis vituperabilis, quam hic Christus prohibet. Hæc autem multiplex est. Est enim alia scientiæ eorum quæ vana & superflua sunt. Ecclesiast. 2. Cùm alius laborat in sapientia & doctrina, & homini ocioso quæsita dimittit. Et hæc ergo vanitas & magnum malum. Alia est in studio peccandi, Danielis decimotertio. Volentes concumbere cum ea, obseruabant solicitè quotidie videre eam. Alia est in adinuentione nouarum voluptatum, qualia olim erat tempore Commodi & Heliogabali: impositionum & exactionum, cæterorumque quæ contra Dei legem, & proximi charitatem militant. Sic, (Sapien. 14.) Imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt, vt illum qui aberat, tanquam præsentem colerent, sua solicitudine. Alia est solicitudo acquirendi diuitias cum cupiditate ditescendi. Matthæ. 13. Solicitudo sæculi istius & fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Est & solicitudo auarè conseruandi diuitias. Sic Ecclesiast. 2. Peccatori dedit (permisit) Deus afflictionem & curam superfluam, vt addat & congregat, & tradat ei cui placuit. Antiochus Monachus in Pandectis scripturæ, homil. 13. hac hominem Deo subtrahi, & diabolo mancipari docet. *[Marginal note: Antiochus Monachus.]* Quandoquidem, inquit, iuxta legis præscriptum, si pars vna corporis lepra aspergitur, altera autem sincera est, totum interim censetur immundum. Planè alienæ facultatis appetentior, quantalibet pecuniæ copia exuberet, nunquam exsatiatur. Quum enim permulta adeptus fuerit, ad alia rursus cumulando tota concupiscentia fertur: qui quantam habet materiam istius vitiosæ affectionis secundum proportionem, tanto recedit à Deo, fitque particeps apostasiæ. Prosper Aquitanicus libro secundo, de vita contemplatiua, cap. 15. *[Marginal note: Prosper. Contra auaritiam.]* Ecce enim, inquit, iubet nobis imperiosa cupiditas, vt diuina parui pendentes, possessionum terrestrium damnosa compendia cogitemus: vt in eis totam solicitudiné curámque ponamus, vt inde nos morbida natiuitate iactemus, vt amplitudine patrimonij diffusioris elati, fieri pauperes spiritu negligamus. O facinus inauditum! Nam iugo Christi contempto, ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione suscipimus, & Domini nostri leui onere, quod subiectos non onerat, sed subleuat, posthabito, plumbeum pondus nostris ceruicibus aggeramus, quod cuius potest deponi, quàm ferri: quia & ipsa cupiditas, quæ nobis subiici vltrò volentibus hoc pondus imponit, contemni potest faciliùs, quàm expleri: & ideò qui se illi volentes dediderunt oppugnanti, voluntatem vlteriùs resistendi non habebunt tyrannicè dominanti. Et hoc fit in isto Dei iudicio, vt qui cupiditati resistere noluimus ingressuræ, iam resistere nequeamus ingressæ. O plangendum miserabiliter mentis expugnatæ seruitium! O intolerandum dæmonicæ cupiditatis imperium? Vt ex hostibus suis, quos potest vincere, victores faciat suos, promittit ingentia, & bonorum temporalium pollicitatione deceptos iam impellit miseros, & miserandos in turpia. Tenet nos lucrorum pœnaliter dulcium catenis addictos, & in sua ditione captiuos: nec trahit inuitos, sed quod est deterius, quoscunque voluerit, volentes ducit. Vastat in omnibus quicquid verecundiæ aut pudoris inuenerit: aut quos suis triumphis addixit, adhuc tanquam resipiscendi susceptis omnibus viribus honestatis exarmat, ne quando contra eum, cui bellare noluimus, rebellemus. Rapit nos, ac passim per omnia adquisitionem genera cupidos adquirendos dispergit. Non permittit animum liberum, non stabile corpus, vagante animo mobiliter, aut quietum, & velut quædam cadauera in pastum feris, auibus, bestiísque proiecta, captiuos suos immundis spiritibus tradit, non lacerandos, sed auidissimis morsiferorum criminum faucibus deuorandos: non tamen vt esse iam desinant, sed vt pœnaliter viuant. Denique in viuis corporibus adhuc portant funera sua: sed iidem simul viui & mortui. Hinc est, quòd peccato viuentes, quantum nos congestarum opum oblectet accessio, ipsa fruendi carnalibus delectatione sentimus: & quantum virtutum sustineamus inopiam, velut mortui virtutibus, ignoramus. Ioannes Damascenus lib. 2. Parallelorum, cap. 17. ex Chrysostomo. *[Marginal note: Damasc.]* Quid, inquit, diuitiis cumulandis te fatigas: & alij in bona ingrediuntur, luxúque & deliciis influent? An non Prophetam audisti dicentem, Psalmo 38. Thesaurizat diues, & ignorat cui congregabit ea? Et alio loco rursus ait, Psalm. 48. Insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas. *[Marginal note: Vanitas auarorum.]* Quod & Lyricus Poëta Horatius his verbis cecinit. *[Marginal note: Horatius.]*

Absumet hæres cæcuba dignior,
Seruata centum clauibus & mero,
Tinget pauimentum superbo,
Pontificum potiore cœnis.

Hi sunt diuitiarum successus, vt & possessores suos eludant, & tanta solicitudine, immò tantis nonnunquam peccatis comparatæ, breui & miserè dissipentur. Igitur, quàm melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas! quàm melius nostram curam omnem & solicitudinem in Deum reponere, & sic in cœlo thesaurizare? Damascen. in superiore cap. hæc ex Basilio, homil. in plagam grandinis, ex hac auarorum prophana solicitudine, & deprædatione, calamitates magnas populis, & illis ipsis diuitibus imminere ostendit, has illorum curas ita describens. *[Marginal note: Damasc.]* Vnde hæc tandem, inquit, & quæ nobis causa calamitatem hanc inuexit? Alius nostrûm pauperem oppressit, terræque partem aliquam interuertit, limitémque sceleratè, vel furto, vel aperta vi transgressus est, domumque domui, & agrû agro adiunxit, vt proximo aliquid extorqueat, pertinacíque animo in hoc incubuit, vt vicinum nullum haberet, perinde ac solus habitaturus in terra. Alius vsuris & augmentis terram fœdauit, colligens vbi sementem non fecit, ac metens vbi non sparsit, non ex agrorum cultu, sed ex pauperum egestate ac penuria facultates suas augens. Alius ære torculatísque primitiis Deum, cuius munere omnia habuerat, defraudauit, suíque beneficij immemorem se esse, & stultum ostendit, non modò pro iis, quibus fruebatur, gratias nullas agens, sed ne hoc quidem, si nihil aliud moliens, & gratitudine sua liberalitatem Dei sibi in futurum acquireret. Alius nec viduam nec orphanum miseratus est, nec panem cibúmque pauperi exiguum, vel Christo potius, qui per illos vel parcè nutritos alitur, impertiit: sique etiam fortè, qui multis opibus, & quidem præ-

ter spem struitut (nam hoc longè iniustissimũ est) quisque in multis horreis angustia laborat, eaque partim implet, partim euertit, vt futuris fructibus maiora extruat: illud ignorans fore, vt priusquàm spei suæ compos fiat, morte abripiatur, rationémque reddendam habeat tum vbertatis & copiæ, tum vanæ animi cogitationis, vt qui aliena bona malè dispensarit. Alius viam humilium inflexit, & iustum iniustis rationibus trãsuersum egit, Amos 5. Alius in portis corripientem odio habuit, Abac. 1. piúmque sermonem execratus est. Alius reti suo multa colligenti immolauit, pauperísque prædam domi habuit, aut Dei memoriam ex animo eiecit, aut certè illius malè recordatus est, dicens, Zach. 11. Benedictus Dominus, quoniã diuites facti sumus: opésque ipsius beneficio se cõsecutum iniquè existimauit, à quo pœnis quoque afficietur. Ob eas etenim causas venit ira Dei in filios contumaces. Ob eas causas, vel clauditur cœlum, vel perniciosè aperitur, eóque magis, si nec plagis quidem cæsi, resipiscamus, nec eum qui natura sua ad nos appropinquat, accedamus. Quid ad hæc dicemus, qui frumentum emercamur, sordidúmque postea quæstum ex eiusdẽ venditione captamus, temporúmque difficultates obseruamus, vt opibus affluamus, & alienis calamitatibus insultemus, atque nõ vt Ioseph Ægyptiorum facultates dispensationis maioris causa (vtrumque enim pulchrè notat, nimirùm rem frumentariam & aceruare, & partiri) sed, vt impij & nefarij homines, popularium nostrorum bona comparemus, Amos 8. Qui dicimus, quando transibit mensis, vt rerum pretia augeamus: & sabbatha, vt thesauros aperiamus? qui duplici mẽsura ac statera æquitatem euertimus, ac plumbeã iniquitatis mensuram ad nos ipsos deprimimus, Zach. 5. Quid ad hæc dicemus, qui quærendarum opum nec finẽ, nec modũ vllum nouimus? Qui aurũ & argentum non secus atque illi olim Baal & Astarthem, & execrandum simulacrum Chamos, adoramus? Qui gemmarum luxus & splendores consectamur, vestésque molles & diffluentes, quæ à tineis absumuntur, & latronibus ac tyrannis furibúsque reconduntur? Qui seruorum & quadrupedum gregibus gestimus, qui latifundiis montibusque dilatamur, & alia iam habemus, alia adiungimus, alia quoque primo tempore adepturi sumus, instar illius apud Salomonem sanguisugæ, Prouer. 30. cuius auiditas expleri nequit, quemadmodum nec inferni, nec terræ, nec aquæ: nouúmque orbem, quẽ possideamus, quærimus, ac Dei terminis succensemus, vt minoribus, quàm cupiditas nostra, inexplebilísque auaritia postulet? Chrysostom. hom. 22. Oper. perfect. in Matth. Neque verò, inquit, tantũ ostendit Christus miseriam, distentionémque animi de pecuniæ amore nascentem: sed & ea quæ parta sunt, abiici iubet, & ne super necessario quidem cibo voluit esse solicitos. Clemens Alexand. lib. 2. Paidagogi, cap. 10. expẽdit dictionem (Quid) in his sententiis, Quid manducetis. Quid, inquit, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex scriptura: Ne soliciti sitis, quænam comedatis, aut quænam bibatis. De his enim esse solicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delicias arguit. Sed si comedere per se solùm cogiretur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio, vt diximus. Quod est autẽ amplius, est ex superfluo. Idem etiã de vestitu resoluit. *Nónne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum?* Argumentum est à maiori ad minus. Qui enim dedit maiora, dabit & minora. Deus autem dedit & animam & corpus, multò maiora & esca & vestimento. Vtrumque igitur conseruabit. August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 22. Sic, inquit, Dominus admonet, vt meminerimus multo amplius Deum dedisse, quando nos fecit, & composuit ex anima & corpore, quàm est alimentum atque tegumentum, quorum cura nos duplicare cor non vult. *Nónne*, inquit, *anima plus est quàm esca?* vt to intelligas eũ, qui dedit animam, multò faciliùs escam esse daturum: *& corpus quàm vestimentum*: id est, plus est: vt similiter intelligas, cũ qui corpus dedit, multò faciliùs daturum esse vestimentum. Quo loco quæri solet, vtrum ad animã cibus iste pertineat, cùm anima incorporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco pro vita positam nouerimus, cuius retinaculum est alimentum illud corporeũ. Secundum hanc significationem dictum est etiam illud Ioann. 12. Qui amat animam suam, perdet illam. Quod nisi de hac vita acceperimus, quã oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse Martyres claruit, contrarium hoc præceptum erit illi sententiæ, qua dictum est Matthæ. 16. Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat? *Respicite*, inquit, *volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nónne vos pluris estis illis?* οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, nónne vos magis præcellitis ea? Quia vtique rationale animal, sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationabilia, sicuti aues. Alio igitur argumento sumpto à minori ad maius, probat Deum rationem habiturũ curam omnium quæ nobis sunt necessaria: quod ostendit primùm in cibo, demum in vestitu. Nam qui prouidet minoribus, prouidebit & maioribus. Sed Deus prouidet brutis animantibus, prouidet & plantis: multò magis igitur prouidebit hominibus. Nam & ille pater noster est cœlestis, non illorum: quia non sunt ad imaginẽ eius, neque habent spiritum adoptionis filiorum: & tamen, vt scribit Paulus 1. Corin. 9. Nónne de bobus cura est Deo? An non propter nos hæc quoque scriptura dicit? Albertus Magnus in 6. cap. Matth. Sed quæritur, inquit, quare potiùs sumit similitudinem à volatilibus cœli, quàm natabilibus, vel gressibilibus, vel reptilibus. Ad hoc sunt tres rationes. Vna quidem est, quia cibus alitium magis sparsus & incertus est quàm aliorum animalium: propter quod etiam natura dedit eis & alas ad volandũ, & pedes ad ambulandum, vt veloci motu vitæ cibum adquirant: Et cùm illa sint sine solicitudine: quanto multò magis nos. Alia ratio est, quòd nulla animalia minùs conseruant quàm aues: quoniam & gressibilia faciunt thesauros, sicut & mus montanus, & reptilia, sicut formica, & natabilia, sicut habentia antra: Sed volatilia omninò sunt sine solicitudine. Et ideò de solicitudine tollenda melior & congruẽtior ab eis accipitur similitudo. Tertia ratio est Ambrosij, & est moralis: quia per altitudinem volatus, magis volatilia spiritualibus & contemplatiuis viris assimulantur. Psalm. 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, &c. Videtur autem ista doctrina Domini contrariari sermonibus eius: quia Genes. 3. dicit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Iob. 5. Homo natus ad laborem, sicut auis ad volandum. Apostolus 1. Cor. 4. Laboramus operantes manibus nostris. 2. Thes. 3. Si quis non laborat, non manducet. Iac. 5. Agricola expectat pretiosum fructũ terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum. Ad hoc dicendum, quòd est labor duplex, scilicet spiritualis, & corporalis. Ad alterum istòrum laborum meo iudicio tenetur omnis homo. Est autem vterque istorum laborum duplex: Vniuersalis, & particularis. Vniuersalem voco, qui fit circa populum vniuersalis Ecclesiæ, vel ciuitatis, vel prouinciæ, vel plebis alicuius. Et tunc illi, qui circa tales laborant, possunt accipere ab illis: aut per modum debiti, sicut Prælati: aut per modum eleemosynæ, sicut Prædicatores missi: aut alij aliquid circa tales militiæ Christiani officij exercentes. Particularem autem laborem voco, qui est in vno actu simplici spirituali vel corporali. Spiritualis, sicut est canonicorũ, vel monachorum in cantando, & legendo, & disciplinã religionis portando. Corporalis est autem, sicut arando, vel suendo, vel lanas operando, vel aliquid tale. In omnibus enim talibus labor exercendus est: solicitudo suffocans tollenda, sicut in antè habitis dictum est. *Nónne vos magis pluris estis illis?* Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. cap. 6. Homo enim, inquit, præponitur omnibus: vt habetur Genes. 1. Faciamus hominem, &c. Et sequitur, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli. Et non est intelligendum, quin Apostolici viri non congregent: sed est intelligendum, quod Deus in congregatione liberat iustos à tribulatione: vt Danielem liberauit de lacu leonum, & tres pueros de fornace. Et nõ dico quòd existentes in tribulatione, non debeant facere vt eruantur: quia præcepit Dominus, vt ex vna ciuitate fugerent in aliã: sed

Margin notes (left): Chrysost. — Cle. Alex. — *Prohibetur curiositas in cibus & vestitu.* — Augustin.

Margin notes (right): *Dei proud… tia argumen… tum.* — Albertus. *Cur Dominus similitudinẽ sumit à volatilibus, & …bus.* — 1. — 2. — 3. — *Obiectio.* — *Labor est duplex.* — Tho. Aqu. — *Alia obiectio.*

est intelligendum, quòd si faciant iuste quod est in se, liberabit eos Dominus. Et ista exépla inducuntur ad sciendum, quòd Dominus habeat prouidentiam de omnibus, & dat vnicuique secundum modum suum. Auibus enim dedit, quo modo necessaria acquirerent. Dedit enim eis naturalem instinctum, per quem mouerentur ad inquiréndum vnde viuerent. Ideò non debemus nos esse nimis solliciti. *Quis autem vestrum*, &c. Hic probat experimento, quòd sicut prouidet auibus, ita & nobis. Quædam enim est pars animæ quæ subiacet rationi, vt motiua, sensitiua: quædam quæ non, vt augmentatiua, nutritiua: & his conuenit homo cum brutis: & sicut prouidet brutis in augmento, & nutrimento, sic & hominibus. Vnde augmentú non est nobis ex nobis, sed ex Deo: Vnde de prouidentia Dei non debemus desperare. *Considerate lilia agri*, &c. Instruxit nos de cibo: modò de vestimento: Vnde habentes alimenta, & quibus tegamur, &c. Dicit ergo, *Considerate*, &c. Consideratio creaturarum debet esse ad laudem Dei. Psal. 142. Meditabor in omnibus operibus tuis, &c. *Nec lilia non laborant, neque nent*. Ad vestimentum enim requiritur & opus virorum & mulierum. Ideò ad amouendum opus virorum, dicit, *Non laborant*: ad excludendum opus mulierum, dicit, *Neque nent*. Tangit autem gloriam ornatus eorum, vt scribit Albertus Magnus in Matthæ. hæc verba adiiciens, *Dico autem vobis*, qui non possum mentiri. 1. Pet. 2. Nec inuentus dolus in lingua eius. *Quoniam nec Salomon*: qui vltra modú, vt dicitur, curiosus fuit in vestibus. 3. Reg. 10. Regina Saba mirabatur de vestibus suorum seruorum. *In omni gloria sua*: hoc est, in gloria vestitus sui. *Coopertus est*, tam venusto & tam vernanti colore habitus: *sicut vnum ex istis*. Omnia ergo simul in diuersitate colorum suorum, incompatabilia sunt habitui Salomonis. Attende autem quòd innuit flores operiri coloribus: quia coloris natura de lumine perficitur, & in superficie rei diffunditur. Propter quod & Pythagorici colorem epiphanium, hoc est, superapparenté, vocauerunt. Vnde terra vestita floribus in quandam similitudinem stellati cœli ornatur. Esa. 61. Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundedit me. Talis enim habitus habitum virtutis in sanctis demonstrat: in quo præcedunt sicut dies verni vernantes. Quintò rāgit comparationem curæ patris ad fœnú & ad filios adoptionis. Et ostendit curam patris ad fœnum paruam, ex tribus. Ex natura, cùm dicit, *Si enim fœnum*, quod paruı est momenti. Secundò, ex loco, cùm dicit, *agri*, cui nulla custodia adhibetur, sed decerpendum omnibus exponitur. Tertiò, ex vilitate: quia dicit, *quod hodie est*, breui apparens tempore: *& cras*, hoc est post modicum, *mittitur in ignem*: quia ad minùs sarméta comburuntur, ne agrú occupent, & nullius momenti reputantur. *vel in clibanum*, alia litera: quia homines clibanum inde succendunt, in quo coquant panes, vel aliquid aliud, & incedunt, & tanquam res parui momenti existens quacunque consumptione consumitur, & æternę vitæ non reseruatur. *Deus sic vestit*, hoc est exornat pictura colorum. Et inde transit ad sanctos per comparationem, dicens: *Quanto magis vos*, qui nat[illegible]ra estis ad Dei patris imaginem, & in custodia commissi Angelis, qui custodiunt vos in omnibus viis vestris, & in ordinatione prædestinationis præordinati estis ad æternam vitam. Et subiungit in corruptionem, si talia nó aduertant, cùm dicit, *modicæ fidei*, hoc est modicæ fiduciæ, qui parua de patre cœlesti præsumitis. Matth. 14. Modicæ fidei, quare dubitasti? Roman. 5. Confortatus est fide, plenissimè sciens, quòd quæcunque promisit Deus, potens est facere. Sed non contrarium est quod dicitur 1. Cor. 4. Esurimus, & sitimus, & nudi sumus: & instabiles sumus vsque ad hanc horam. Heb. 11. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Matth. 25. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: nudus fui, & non vestiuisti me. Ergo sancti sæpè habent in his indigentiam necessit[illegible]tis: & sic videtur quòd non cō[illegible]ıl[illegible]d tur ratio Domini. [illegible]d hoc dicendum, quòd in veritate non placet Deo: nec intendit hic astruere, quod aliquis sequatur inertiam & otium, sed exerceat aliquid militiæ Christianæ, sicut dicit August. in lib. de operib. Monachorum. Et si exercet hoc, dignus est cibo & veste, quá procurat illi Deus ex labore suo. Vnde etiam Christus dixit ista illis, qui prima fundamenta fidei ponere debebant: & propter multum discursum instantiæ prædicationis non poterant cogitare nisi de pane quotidiano. Quibus etiam Luc. 10. dicit: Edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Vnde etiam illis de domo nihil dixit: quia instabiles esse oportuit. Quando igitur ea quæ sunt militiæ Christianę exercemus, etsi nunc desunt, necessaria dispositio patris cœlestis est: vel ad probandam nostram patiéntiam, vel ad purganda delicta, vel ad considerationé eorum, qui ista negant pro tempore, cùm bonorum pauperum vendent necessitates. Et quicquid eorum fiat piè, pater cœlestis prouidet sanctis. Psalm. 36. Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum, nec semé eius quærens panem. Absque enim dubio credendum est: quòd si in talibus deest auxilium humanum, nō deerit diuinum, dummodò homo non desit gratiæ Dei. Multi enim sunt, vt dicit Augustinus, qui interiore aure audiunt à Domino, Psal. 40. Beatus qui intelligit super egenú & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus: Et illorum granaria sunt granaria pauperum sanctorum. Cæterú Clem. Alex. lib. 2. Paidag. c. 10. vbi sententiam hác Christi edisseruit de solicitudine vestitus abiicienda, hæc adiicit: Pudet me, vt verecundè dicam, cùm videam tantum opus effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo, qui erat in paradiso, ramis & foliis dimetiebatur tegumentú pudoris: nunc autem cùm nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu verbo instituti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes, Estis pili ouium. Etiamsi se iactet Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum nonnulli insano amore, nobis quidem certè nullum est studium in ea cóferendum. Beatus autem Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delicias redolent, pilos camelorum elegit, & eis se vestiit: simplicem vitam & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat, & locustas, dulcem & spiritualem cibum: à fastu alienas & moderatas vias Domini præparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset; sed cùm in solitudinum quieté, tranquillè cum Deo versaturus, se recepisset, ab omni inani studio, vanáque boni specie, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, & ouiná pellem stringebat zona facta ex pilis. 4. Reg. 1. Esaias verò alius Propheta, nudus erat, & nullis vtebatur calceis, (Esa. 20.) Sæpè auté sacco quoque vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiá, is cingulum solú habuit lineum. (Hier. 13.) At verò dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, in fraudulentas dolosasque unctutas insano amore feruntur: non ampliùs lintea ex Ægypto, sed quædá alia ex terra Hebræorum & Cilicum comparantes. Porrò auté oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere se esse melius eo: vt templo imaginé, & corpore animam, & veste corpus: nunc autem contrà omninò. Si corpus earum venundetur, nunquam mille dragmas Atticas inuenerit: vnam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus inutiliores, & viliores arguunt. Hoc verò quid aliud est, quàm plus corpori deferre quàm animæ, & plus temporali vitæ quàm æternæ? Cæterùm, inquit Hierony. in Matth. sunt quidam, qui dum volunt patrú terminos excedere, & ad alta volitare, in ima merguntur: *Volatilia cœli* dicentes Angelos esse, cæteráque in Dei ministerio fortitudinis: quæ absque cura sui Dei alátur prouidentia. Si hoc ita est, vt intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: Nónne vos magis pluris estis illis? Simpliciter ergo de volatilibus cœli, sicut & de liliis & fœno intelligendum est: vt Dei prouidentiá in omnia diffusam colligamus. Non negauerim tamen mysticá posse sumi liliorum significationem, qualem Ambrosius lib. 7. cap. 12. in Luc. prosequitur: ita tamen vt nullum literæ, seu simplici liliorum intelligentiæ præiudicium faciat. Illud delectat aduertere, inquit, quia non in asperitati-

Margin notes: Albertus. — *Argumentum à minori ad maius.* — August. — *Quare Christus nihil de domo dixit.* — August. — Cle. Alex. — *In pudenda tegēda quanta solicitudo.* — *In curiosas vestes.* — Hierony. — Ambros.

Section letters: A B C D E F

bus montium, incultisque syluarum, lilia, sed in hortorũ amœnitate generantur. Sunt enim horti quidam diuersarum pomiferi virtutum, iuxta quod scriptum est: Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus, fons signatus: eò quòd vbi integritas, vbi castitas, vbi religio, vbi fida silentia secretorum, vbi claritas Angelorũ est, illic Confessorum violæ, lilia Virginum, rosæ Martyrum sunt. Nec incongruũ quisquam putet, quòd Angelis lilia comparentur: cùm lilium ipse se Christus memorauerit, dicens: Ego sum flos campi, & lilium cõuallium. Et benè lilium Christus: quia vbi Martyrum sanguis, ibi Christus, qui est flos sublimis, immaculatus, innoxius: in quo nõ spinarum offendat asperitas, sed gratia circunfusa clarescat: sunt enim spinæ rosarum, quia tormenta sunt Martyrum. Non habet spinas inoffensa diuinitas, quæ tormenta non sensit. Ergo si liliæ, vel Angeli supra hominum gloriam vestiuntur: nec tu nobis misericordiam Dei desperare debemus: quibus per resurrectionis gratiam Dominus speciem Angelis similem pollicetur. Quo loco etiam videtur perstringere quæstionẽ, quam etiam Apostolus non omisit, quia Gentes huius mundi quærunt quomodo resurgant mortui, & quali corpore veniant. Verũ si quis hanc quæstionem mouerit, respondebimus, Deum illorum corpora illustraturum, qui illustrat lilia: imò qui fecit vt Angeli, qui per lilia significantur, in pulchris & subtilibus corporibus apparerẽt. Verùm fortè quis obiecerit, Quid ergo faciunt hominum opera & labores, si solus Deus dicatur & hominem nutrire, eundémque vestire? Ecce agricola sementem terræ inijcit, metit, triturat, ventilat, recondit: accedit molendinarius qui conterat: pistor panem præparat. Et vt de vestimento sumamus exemplum, rusticus ouem tondet, alius lanam lauat, alius carradit, alius net, alius licio admouet, alius pannum calcat, alius tingit: opus est sartore qui vestem componat. Nunquid hi ad vestitum, illi verò ad educationem faciunt? Quid ergo hæc ad Dei prouidentiam referuntur? Sed in his Dei prouidentia collucet, vt disserit Theodoret. in lib. de prouidentia. Neque verò, vt soluit Augustinus lib. de opere Monach. cap. 26. non pascit & vestit eos qui manibus operantur, sed ne Christianam militiã ad hoc detorqueãt, vt ista conquirant, hos seruos Dominus præmonet, vt in eo ministerio, quod sacramento eius debetur, non ista, sed regnum eius & iustitiam cogitemus. Hieronym. in Matth. Labor exercendus est, solicitudo tollenda: Vtique quia labores manuum nostrarũ Dei benedictioni & prouidentiæ committendi sunt. Tertull. lib. 1. ad vxorem, vbi de concupiscentia & insufficientia hominum quædã dixit, infert: Hæc procul a fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ vitæ, nisi si diffidemus de promissis Dei & cura, qui lilia agrestia vestit. Hieronym. in Matth. Et teuera, quæ regum purpura, quæ pictura texentium potest floribus comparari? Quid ita rubet vt rosa? Quid ita candet vt lilium? Violæ verò purpuram nullo superari murice, oculorum magis, quàm sermonis iudicium est. *Nolite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis.* Chrysostom. hom. 23. Oper perfect. in Matth. Sicut paulo antè Gentium exemplo eos ad perfectiorem charitatem inuitauit, dicens: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, nonne & Ethnici hoc faciunt? sic nunc commemoratione Gentilium eos ad id quod perfectius erat, inuitauit. Et quæ inquit, amplior est vestra fiducia in Deum, quàm Gentium? Neque dixit, *Nouit* Deus, sed nouit *pater vester*, vt eos ad spem certiorem vocaret. Chrysostom. hom. 16. poster. interpret. in Matth. *Hæc Gentes quærunt*, quia in rebus humanis fortunam esse credunt: vnde non prouidentia non iudicio Dei vitam suam gubernari existimant, sed incerto euentu. Ideò timent & desperant, quasi qui neminem habeant gubernantem. Qui autem credit se iudicio Dei gubernari, non incerto duci euentu: escam quidem suam in manu Dei committit, sciens quia neminem sine voluntate & iudicio Dei fames, aut nuditas occidit. Cogitat autem de bono & malo: sciens quia nisi solicitus fuerit, nec malum fugiet, nec bonum apprehendet. Isichius lib. 6. in Leuit. cap. 20. ex hac sententia sic colligit: Ergo apertè nos separatos esse à Gentibus voluit sublimiorem sectando cõuersationem. Et quo magis ab infideli, quàm fide discernemur? Illa verò quomodo in nobis esse poterit, nisi in Deum omnem nostram expectationem coniiciamus, & illum nobis prospecturum credamus? Ideò scilicet & patrem vocauit, nõ modò vt eius in nos affectum exprimeret, sed & nostram in eum fiduciam adaugeret. Cyprian. serm. de eleemosyna. Quando enim factum est, vt iusto deessent subsidia, cùm scriptum sit: Nõ occidet fame Dominus animam iustam? Helias in solitudine coruis ministrantibus pascitur: & Danieli in lacu, ad leonum prædam, iussu regia incluso, prandium diuinitùs apparatur: & tu metuis, ne operanti & Deum promerenti desit alimẽtum? Quando ipse in Euangelio ad exprobrationem eorum, quibus mens dubia est, & fides parua, contestetur & dicat, Aspicite volatilia cœli, &c. Tu Christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu Domino suo charo aliquid putas defuturũ? Nisi si putas, quia qui Christum pascit, à Christo ipse non pascitur: aut eis terrena deerunt, quibus cœlestia & diuina tribuuntur. Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 23. Sed & hîc, inquit, manifestissimè ostendit, non hæc esse appetenda, tãquam talia bona nostra, vt propter ea ipsa debeamus benè facere (sicut solent hypocritæ) si quid facimus: sed tamẽ esse necessaria. Sed & Gentiles & hypocritas ideò condemnat, non tantùm quòd si quid boni facerent, id vt ditarentur facerent: aut etiam Gentiles & infideles Christianos notauit, qui Dei prouidentiæ detraherent, & ad fortunam reuocarent hominum successus, ideòque summa cum solicitudine victum sibi conquirerent: sed & illos qui mundo affixi sunt, nihil autem de futura post hanc vitam meditãtur, intellexit, vt scribit Thom. Aquinas in Matth. vt quorum infidelitas accedat ad Gentium atheismum: qui quoniam aut Deum esse, aut si sit, curare res humanas negãt, & quia resurrectionem corporum, & animarum immortalitatem inficiantur, dicunt, Edamus, bibamus, cras moriemur. Prima eorum cura est, quomodo corpus suum lautè tractaturi sint. Nullam enim vitam præter præsentem esse existimant. At verò abscondita est vita nostra cum Christo in Deo: cùm autem apparuerit Christus vita nostra, tũc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Nec quod hîc viuimus, vera vita est, sed melior & æterna expectatur ac creditur. August. lib. 15. de Trinitate, cap. 14. *Scit* autem, seu nouit *pater vester*, ait Verbum eius, quid vobis necessarium sit, priusquàm petatis ab eo. Nec ista ea aliquo tẽpore cognouit, vt nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam nunc, quid & quando illis petituri fueramus, & quos, vel de quibus rebus exauditurus, vel non exauditurus esset sine initio antè præsciuit. Vniuersas autem creaturas suas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideò nouit: sed ideò sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quæ fuerat creaturus: quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit: nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis: sed illis existentibus, sicut oportebat, illa mansit vt erat. *Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Chrysost. hom. 23. in Matth. Oper. perfect. Postquàm enim animos audientium onere curarum leuauit, tũc eos de cœli regione commonuit. Venit enim vetera soluturus, & ad meliorem, veriorémque patriam vocaturus: idcircò contendit nos à terrenis passionibus eximere. Idcircò Gentilium meminerat, quibus videlicet nulla est cura futurorum, nec cogitatio aliqua de cœlo: Nobis autem sunt ista principaliter requirenda. Neque scilicet propterea creati sumus, vt ederemus, biberemus, & veste tegeremur (cùm his primus homo in statu innocentiæ carere potuisset, nec pro victu labori addictus fuerit, nec se foliis ficus operuerit, nisi post peccatum) sed vt placeremus Deo, & bonis futuris poteremur. Sicut ergo in vsu ipso hæc trãsitoriè sunt habenda, ita & in oratione transitoriè postulanda. Greg. lib. 15. Mor. in Iob. cap. 21. Si quidem magis se Dominus, quàm ea quæ condidit, vult amari, æterna potiùs quàm terrena postulari, sicut scriptum est, Quærite primùm re-

Aliud est quod principaliter datur, aliud quod superadditur.

gnum Dei,& iustitiam eius, & hæc omnia adiicietur vobis. Qui enim ait,non dabuntur, sed *adiicientur*: profectò indicat aliud esse quod principaliter datur, aliud quod su peradditur. Quia enim nobis in intentione æternitas, in vsu verò temporalitas esse debet: & illud datur, & hoc nimirùm ex superabundanti superadditur. Et tamen sæpè homines, dum bona temporalia postulant, æterna præmia non requirunt: petunt quod adiicitur.& illud nō desiderant,vbi adiiciatur. Nec lucrum suæ esse petitionis deputant,si hic sint temporaliter pauperes, & illic beatitudine diuites in æternum viuant:sed solis, vt dictum est, visibilibus intenti,labore postulationis renuunt inuisibilia mercari. Qui si superna quærerent,iam cum fructu laborem exhiberent: quia cùm mens in precibus authoris sui speciem anhelat,diuinis desideriis inflāmata,supernis cōiungitur,ab inferioribus separatur, amore feruoris sui se aperit,vt capiat,& capiens inflāmat:& superiora amare,iam sursum ire est. dumque magno desiderio ad cœlestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quærit, degustat. Ambrosius lib.7.in Luc.cap.12.Ita Christus nec ad præsens, nec in reliquum ostendit fidelibus gratiā de futuram:si modò qui diuina desiderant, terrena non quærant. Indecorum quippè est homines curare de cibo, qui militant regno. Nouit rex, quemadmodum familiam suā pascat,alat. vestiat: & ideò dixit. Iacta in Domino iactatum tuum,& ipse te enutriet. August.lib.2.de serm. Dom. in monte, cap.24. Quid intersit inter bonum quod appetendum est, & necessarium quod sumendum est, hæc sententia declarauit, cùm ait, Quærite primùm regnum Dei. Regnum ergo & iustitia Dei bonum nostrum est: & hoc appetendum, & ibi finis cōstituendus, propter quod omnia facimus,quæcunque facimus. Sed quia in hac vita militamus,vt ad regnum peruenire possimus,quæ vita sine his necessariis agi non potest: Apponentur vobis hæc, inquit, sed vos regnum Dei primùm quærite. Cùm enim dixit illud primùm, significauit quòd hoc posteriùs quærendum est. non tempore, sed dignitate. Illud tanquam bonum nostrum,hæc tanquam necessarium nostrum:necessarium autem propter illud bonū. Neque enim, verbi gratia,ideò debemus Euangelizare vt manducemus: sed ideò manducare, vt Euangelizemus. Nam si propterea Euangelizamus vt manducemus. vilius habemus Euangelium quàm cibum: & erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in Euangelizando. Quod autem Apostolus prohibet, cùm dicit: licere sibi quidem,& permissum esse à Domino,vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant: id est, de Euangelio habeant,quæ huic vitæ sunt necessaria: sed tamen non se hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi & vendendi Euangelium, quibus eam volens amputare Apostolus manibus suis victum suum tolerauit. De his enim alio loco dicit: Vt amputem occasionem his qui quærunt occasionem. Quanquam si, vt cæteri boni Apostoli, permissu Domini de Euangelio viueret, non in eo victu constitueret finem Euangelizandi, sed magis sui victus finem Euangelizaret. vt pertineret ad cibum, & si quæ sunt alia sumeret: sed ideò ista sumeret, vt illud impleret, ne non volens, sed necessitate Euangelizaret. Hoc enim improbat, cùm dicit, Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt: & qui altario deseruiunt,cum altario compartiuntur? Sic Dominus determinauit his qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere: ego autem nullius horum vsus sum. Ostendit permissum esse, non iussum: alioquin contra præceptum Domini fecisse tenebitur. Et quibusdam interiectis concludit. Quærentibus ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, id est. hæc proponentibus cæteris rebus, vt præter hæc cætera quæramus, non debet subesse sollicitudo. ne illa desint, quæ huic vitæ propter regnum Dei sunt necessaria: ideò non dixit, *Quærite ista*,sed *adiicientur*, si illa quæratis,sine vllo vestro impedimento, ne cùm ista quæritis, illinc auertamini, aut ne duos fines constituatis,vt & regnum Dei propter se appetatis, & ista necessaria,

Ambros.

August.

Quomodo primùm regnum Dei

sed hæc potiùs propter illud. Ita vobis non deerunt,quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus autem dominis seruire conatur, qui & regnum Dei pro bono magno appetit, & hæc omnia temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum, & vni Domino seruire, nisi quæcunque sunt cætera, si sint necessaria,propter hoc vnum assumat, id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam & stipendium, sic omnes Euangelizantes accipiunt victum & tegumentum. Sed non omnes propter salutem Reipublicæ militant, sed propter illa quæ accipiunt: sic & non omnes propter salutem Ecclesiæ ministrant Deo, sed propter hæc temporalia. Euthym.in cap.6. Matth. Quærite ergo primùm, hoc est, ante ea quæ corpori sunt necessaria, vel præcipuè, siue maximè. Regnum autem Dei vocat bonorum æternorum fruitionem: Iustitiam autem, iustificationem: quæ à Deo est, vt nos ipse iustificet. Nam superiùs quoque, vbi docuit quomodo nos orare oportet: primùm quidem dicere præcepit, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum,adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Deinde verò, Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.Neq;enim ad hoc facti sumus,vt edamus & bibamus, ac vestiamur:sed vt illi complacéres,æternis fruamur bonis: & ad hoc maximè conuenit viuere, idque magis postulare. Nisi enim hoc petierimus, nequaquam dabit: ea verò quæ corpori necessaria sunt, & petentes & non petentes accepimus propter corporis sustentationē,quemadmodum & Gentes incredulæ. Nam idcircò dixit, adiicientur. Non ergo de hoc solicitum esse oportet, quod etsi absq; solicitudine simus accepturi, sed de altero priori & potiori. Verùm si ea,quæ corpori sūt necessaria, nobis etiam non petentibus præbet:quare ergo iussit, vt panē petamus supersubstantialem? Non aliā ob causā, quàm vt tali petitione fateamur ipsum esse qui nos alat: vtque hoc confitentes, tali animi gratitudine familiares efficiamur. Theod. in Danielē Prophet. Iustitia autē sempiterna propriè ipse Dominus Christus est.De quo beatus Paulus ait, Qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Et de Euangelio Romanis (ad Rom.1.) scribens,dixit: Quia iustitia Dei in eo reuelatur:siquidem liberalitate vsus, æternæ vitæ conciliatricem iustitiam iis qui in se crediderūt, gratificatus est, quā etiam vt peterent orantes, hortatus fuerat, Quærite, inquiens Matt.6.regnū Dei,& iustitiam eius. Chrys.ho.23. Op.perf.in Matt. Considerasti ergo, inquit,quemadmodum etiam per ista suaserit,quod præstitia quoq, ab ipso absque dubitatione percipiant.Qui enim maiora præstat, multò magis tribuit & minora.Non enim propterea (inquit) nolite ista deposcere,vt vel fame deficiatis, vel nudiate deformes sitis, sed vt abundè vobis etiam necessaria ista suppeterent: quod certè omnium maximè idoneū erat,vt illos posset attrahere. Nā sicut in eleemosyna debortans eos sese hominibus ostentare, hac illis præcipuè ratione suadebat, qua docebat multo eis maiorem gloriam esse tribuendam, si ipsi vltrà non quærerent: Pater enim, inquit, tuus qui videt in occulto, in conspectu reddet tibi: Ita hic quoque abstrahens eos ab inquisitione præsentium, hoc eis maximè suades modo, quo non requirentibus multò abundantiùs dandum esse promittit. Propterea, inquit, iubeo ista quæri, non ne accipias, sed vt abundanter accipias. Cùmque ea quæ tibi competit vtilitate, etiam præsentia consequaris, ne solicitudinibus afflictus, & curarum motibus sæpè discerptus, non modò istis, verumetiam spiritualibus bonis te facias indignum, ne & superfluam patiaris ærumnam, & quod est amplius, propositam tibi amittas coronam. Cyrillus Alexandr. lib.4. in Ioann. cap.28. Non sumus ergo, inquit, soliciti quid manducemus, sed considerantes præstantiorem esse animam, quàm alimentum, & corpus quàm indumentum, præstantioribus magis studeamus. Nulla enim ex deliciis corporis ad miseram animam vtilitas: imò contrà detrimentum intolerabile transit. Siquidem in ignem æternum, qui benè non vixerunt, procurruri sunt. Qui autem recta

Euthym.

Non venimus, vt edamus.

Theod.

Chrysost.

Cyr.Alex.

ratione

Anima corpore præstat.

tatione appetitum domarunt, & Spiritus sancti præceptis subiacuerunt, ij tam corpus quam animam in salutem ducent. Stultissimum ergo est, carnem & carni iocunda sic amplecti, vt nullam aut vix æqualem de anima, quæ multo corpori præstat, curam habere videamur. Cui tantò studere quisque magis iubetur, quantò cæteris præstantior est. Sic enim sapienter & iudicabimus, & operabimur. Operemur igitur, vt Saluator ait, non eum cibum, qui lapsus in ventrem, & breui nos voluptate afficiens, per aluum tandem emissus perit: sed cibum spiritualem, qui corda confirmat, & in vitam æternam perducit, quem largiturum se pollicetur, dicens, Hunc cibum vobis filius hominis dabit. *Nolite ergo soliciti esse in crastinum.* Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 25. die crastino temporalia & fluxa bona intelligenda esse mones, quæ satiare minimè possint: sed & sæpiùs repetenda esse videmus. Hilarius in Matthæum. Commune, inquit, iudicium est diem esse labentium temporum cursum, luce solis illuminatum, quem nox & interuentu suo diem die subrogat. Ergo de futuro solicitos nos esse vetuit. Incuria enim solicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, sed fidei est. Hieronymus in Matth. De præsentibus ergo concessit debere esse solicitos, qui futura prohibet cogitare. Vnde & Apostolus 1. Thessal. 2. Nocte & die, inquit, manibus nostris operantes, ne quem vestrum grauaremus. Cras in scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob, Genes. 30. Et exaudiet me cras iustitia mea. Et in Samuëlis phantasmate, Pythonissa loquitur ad Samuëlem: Cras eris mecum. Gregorius Papa libr. primo. Moral. cap. 51. Neque enim, inquit, adhuc mortali in carne viuentibus funditùs cura carnis abscinditur: sed vt discretè animo seruiat, temperatur. Nam quia nos solicitus veritas in crastinum prohibet, haberi vtcunque curam in præsentibus non negat. quam tendi ad tempus quod sequitur vetat. Et nimirùm Paulus, cùm carnis curam fieri in concupiscentia non sinit, proculdubiò in necessitate concedit. Discretione ergo magni moderaminis carnis cura frænanda est, vt seruiat, & minimè principetur, ne quasi domina animum vincat. sed subacta mentis dominio, quasi ancilla famuletur: vt iussa adsit, atque ad nutum cordis repulsa dissiliat: vt vix à tergo sanctæ cogitationis appareat, & nunquam contra faciem rectæ cogitationis obsistat. Quod nobis benè historia sacræ lectionis innuitur, cùm Abraham tribus Angelis occurrisse memoratur. Ipse quippè venientibus extra ostium occurrit, Sara verò post ostium stetit: quia videlicet vir ac dominus domus spiritualis, noster scilicet intellectus, debet in cogitatione trinitatis, claustra carnis excedere, & quasi habitationis infirmæ ianuam exire. Cura autem carnis, vt fœmina, foris non appareat, & videri iactanter erubescat: vt quasi post tergum viri, sub discretione spiritus solis necessariis intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecundè moderari. Cui tamen sæpè cùm dicitur vt de se minimè præsumat, sed totam se in diuinæ spei fiduciam transferat, despicit, & cessante studio, adesse sibi vitæ subsidia posse diffidit. Vnde & hæc eadem Sara promissiones Dei audiens ridet, sed ridens corripitur: correpta autem protinus fœcundatur, & quæ iuuentute vigens fœcundari non potuit, annis fracta senilibus, vtero marcescente concepit: quia cùm cura carnis sui confidentiam habere desierit, contra spem ex diuina promissione accipit, quod habituram se ex humana ratione dubitauit. Vnde & benè Isaac, id est, risus dicitur, qui generatur: quia cùm supernæ fidei fiduciam concipit, quid mens nostra aliud quàm gaudium parit? Curandum itaque est, ne aut necessitatis metas cura carnis transeat: aut in eo quod moderatè sequitur, de se præsumat. Sæpè verò animus fallitur, vt quod voluptuosè appetit, necessarium suspicetur: quatenus omne quodlibet, vitæ debitam vtilitatem putet. Et sæpè quia effectus prouidentiam sequitur, in sui fiduciam mens leuatur. Cùmque sibi adesse quod deest cæteris viderit, cogitatione tacita de magnitudine suę prouisionis hilarescit: tantóque à vera prouisione longè

Aug. / Hilarius. / Hieron. / Gregor. / Non omninò solicitudo prohibetur.

fit, quanto ipsam quoque eleuationem quam paritur nescit. Vnde solerti semper custodiæ intentione pensandum est, vel quid opere agimus, vel quid corde versamus: ne autem mentem præpediens, foris se terrena cura multiplicet, aut saltem de eius moderamine intus se cogitatio exaltet: vt cùm diuina iudicia temporali circunspectione metuimus, sempiterni supplicia horroris euadamus. Christus igitur nos à curiosa & superflua hac futura diei solicitudine reuocat, duas tandem rationes proferens. Prior est, quòd *crastinus dies solicitus erit sibi ipsi.* Posterior, quòd *sufficit diei malitia sua.* Ignoramus scilicet quid futura pariat dies, vt dicitur Luc. 12. Sed &, vt scribit Horatius,

Linquenda tellus & domus, & placens
Vxor: neque harum quas colis arborum
Præter inuisam cupressum,
Vlla breuem dominum sequetur.

Hilarius in Matth. Solicitudinem diei tribui admonet, non quasi dies aliquod animal sit, quod solicitudinem rei alicuius amplecti possit, sed quòd nos in illum cùm cura & anxietate respiciamus. Hieronymus in Matth. notat, quod ἡ κακία posita est pro κάκωσις, id est, malitia posita est pro afflictione. Nec enim, malitiæ seu vitij dies capax esse dicitur, cùm neque rationis sit particeps. Hieronymus. Hîc, inquit, malitiam non contrariam virtuti posuit, sed laborem & afflictionem, & angustias sæculi: quomodo & Sara afflixit Agar (Genes. 16.) ancillam suam, quod significanter Græcè dicitur, ἐκάκωσεν αὐτήν. Sufficit ergo nobis præsentis temporis cogitatio: futurorum curam, quæ incerta est, relinquamus. Chrysost. hom. 23. Oper. perf. in Matth. Sufficit ergo diei malitia sua: id est, miseria, inquit. An fortè non sufficit tibi illa sententia, (Genes. 3.) In sudore vultus tui manducabis panem tuum: quòd alium quoque addis curarum laborem, qui certè à prioribus es sudoribus liberandus? Malitiam verò hîc non malignitatem vocat: absit hoc enim: sed miseriam vel laborem. Sicut enim cùm alibi dicit. Amos 3. Si est malitia in ciuitate quam Dominus non fecit: non auaritiam significat, ac rapinas, nec eorum quicquam aliud omninò: sed eas profectò plagas, quæ diuinitùs inferuntur, de quibus rursus loquitur per Prophetam, Esa. 45. Qui facio pacem, & creo mala. Neque enim malitiam hîc voluit intelligi, sed pestilentias profectò & famem, cæteráque huiusmodi. quæ mala esse putantur à plurimis. Est quippè iste mos, vt multi hæc mala esse pronontient. 1. Paralip. 13. Sic enim & quinque aliarum prouinciarum sacerdotes, atque diuini quando arcæ subiunxerunt boues, illatas à Deo plagas, & mœrorem illum ac dolorem, quem de illarum afflictionibus sentiebant, malitiam nominabãt. Ita hîc quoque malitiam pro afflictione posuit, dicens: *Sufficit diei malitia sua.* Nihil enim perinde animam, vt solicitudo & cura eius, excruciat. Sic enim Paulus, 1. Corinth. 7. ad amorem virginitatis accendens, consilium subministrat, dicens: Volo autem vos sine solicitudine esse. Quod verò ait, Crastinus dies solicitus erit sibiipsi: non ipsum prorsus diem aliquid curare dixit, sed quia etiam ad imperfectum vulgus ei sermo est, volens expressius esse quod protulit, personam quandam ascripsit tempori, iuxta multorum profectò ad alios morem locutus. Et paulò pòst. Cõsidera verò, inquit, eius admirabilé erga suos prouidentiam, & quemadmodũ omnes prorsus patres pietate dilectionis exuperet. Hoc enim, inquit, iubeo, ob nihil aliud omninò, nisi vt vos liberem ab inanium afflictione curarum. Si enim & hodie cures de crastino, & rursus crastino ipso cures die, nónne superfluo ac nimio temeripsum deprimes onere curarum? Cur ergo cogis diem plusquàm ipse sortitus est afflictionis accipere, & supra proprios eius labore etiam sequentis ei diei pondus imponis: & hoc cùm nihil istius adiectione facis, alterius leuiora sis onera facturus laborum? Cùm igitur eos acriùs increparet, ipsum penè tempus animauit, & velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione clamaret. Et reuera accepisti diem, vt ea quibus in ipso opus est, cogitares: quam igitur ob causam curas ei etiam alterius

Horat. / Hilarius. / Malitia pro labore. / Hierony. / Chrysost. / Anima solicitudine obruitur.

August.

adiungis? Nunquid enim non habet sufficiens onus solicitudinem sui? Cur igitur maiore illum opprimis fasce curatum? August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 26. Hoc autem loco vehementer cauendum est, ne fortè cùm viderimus aliquem seruum Dei prouidere, ne ista necessaria desint vel sibi, vel iis quorum sibi cura commissa est, iudicemus eum contra præceptum Domini facere, & de crastino esse solicitum. Nam & ipse Dominus, cui ministrabant Angeli, Matth. 4. tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cùm aliquem seruorum eius animaduertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est, cum pecunia, vnde vsibus necessariis quicquid opus fuisset præberetur: quorum loculorum custos & fur, sicut scriptum est Ioan. 12. Iudas fuit, qui eum tradidit: sicut & Apostolus Paulus potest videri de crastino cogitasse, cùm dicit: De collectis autem in sanctos, sicut ordinaui Galatiæ, ita & vos facite. 1. Cor. 16. Sic vnusquisque vestrûm apud se seponat thesaurizans, quod sibi placuerit: vt non cùm venero, tunc collectæ fiant. Cùm autem aduenero, quoscunque approbaueritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quòd si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cùm Macedoniam transiero: nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan remanebo, vel etiam hyemabo, vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo autem vos modò in transitu videre: spero enim me aliquantulum manere apud vos, si permiserit Dominus. Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten. Item in Actib. Apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria procurata esse in futurum propter imminentem famem. Sic enim legimus: In illis diebus descenderunt ab Hierosolymis Prophetæ Antiochiam, eratque magna exultatio. Act. 11. Cóngregatis autem nobis, surgens vnus ex eis nomine Agabus, significauit per spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe, quæ & facta est sub Claudio Cæs. Descendentium autē vt quisque abundabat, statuerunt vnusquisque eorum & ministerium mittere presbyteris habitantibus in Iudæa fratribus: qui & miserunt per manus Barnabæ & Sauli. Et quia nauigāti eidem Apostolo Paulo imposita sunt vtensilia quæ offerebantur, non ad vnū tantùm diem victus videretur esse procuratus. Et quod idem scripsit Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est quod bonum est: malè intelligentibus non videtur seruare præceptum Domini, quo ait: Respicite volatilia cœli, quoniam nō serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent: cùm ista præcepit vt laborent, operantes manibus suis, ita vt habeant quod etiam aliis possint tribuere. 1. Cor. 4. Et quod sæpè de seipso dicit, quòd manibus operatus est, ne quem grauaret, 2. Thess. 3. Et de illo scriptum est, quòd coniunxerit se Aquilæ propter artis similitudinem, vt simul operarentur, vnde victum transigerent: non videtur imitatus aues cœli, & lilia agri. His & huiusmodi scripturarum locis satis apparet Dominum nostrum nō hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista Deo militet, vt in operibus suis non regnum Dei, sed istorum inquisitionem intueatur.

Loculorum custos & fur.

De fugiendo temerario iudicio, non temerè porrigendis sanctis mysteriis, & discretione in omnibus seruanda: de fide & perseuerantia in oratione necessaria, de lege naturæ, & arcta via quæ ducit ad vitam.

Matt. 7.	Marc. 4.	Luc. 6.	Ioan.
Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quid autē vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nō vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucā de oculo fratris tui. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpāt vos. Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscē petierit, nunquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quantò magis pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ. Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.	In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.	Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite cōdemnare, & non condemnabimini. Dimitte, & dimittemini. Date, & dabitur vobis: mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem. Nū quid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foueā cadunt? Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui.	
	Marc. 11. Omnia quæcunque orātes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis	Luc. 11. Et ego dico vobis, Petite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nūquid lapidem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpētem dabit illi? Aut si petierit ouū, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quantò magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?	

Introductio.

FONTES nemo probauerit, qui non lympidam aquam emittant, semper scaturiāt, & purissimo latice decurrant. Nec enim aquas æstimamus, quæ modò lympidæ, modò citrinæ sunt: modò puræ, modò cœnosæ: modò scaturiunt, modò deficiunt. Eundem cursum, colorem, laticem semper habeat oportet, quæ fuerit probabilior. Neque sanè nos æstimamus homines, quibus lingua, cor, verba & actiones, quibus denique omnia duplicia sint. Væ duplici corde, væ duplici lingua. Cor purum & idem, id est, constans sit necesse est, vt Deo sit acceptum. Atqui fontes omnibus sunt peruij: faciles esse quoque nos omnibus oportet. Fontes non hos & illos, sed & omnes præfigurant, & quasi in speculo repræsentant. Idem Christus a nobis requirit: Vt priùs nos quasi in fonte iudicemus, demùm alios expendamus: ne leui rumore, quasi terrarum stillicidio, pro tempore decurramus, sed semper eundem laticem, eandem in nos & omnes conscientiam habeamus: ne nos denegemus rogantibus, cùm & vnicuique fontes pateant, & tantò puriores sint, quantò magis hauriuntur: Denique vt sicut eodem modo se habent fontes viui, ita & eodem modo nos habeamus, vt quod nobis fieri nolimus, aliis ne faciamus. Hæc Christus in sequentibus demonstrat. Et primùm in ratione iudicij, in communicatione bonorum, & constanti statu conuersationis quam professi fuerimus. Et primùm quidem ait: *Nolite iudicare, vt non iudicemini:* vel, vt habet Lucas, *& non iudicabimini.* Dionysius Carthus. in Matth. cap. 7. artic. 15. Et nónne nos omnes astare vtique oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque prout gessit? Habet autem hic locus difficultatem præcipuam, propter diuersas authoritates scripturæ, quæ quantum ad verba videntur contrariæ. Vbertim quippè ad iudicandum inuitamur, imò iudicare præ-

Summa.

Dion. Car.

cipimur. Vt enim Apostolus dicit, Spiritualis homo omnia iudicat. Et rursus: Si nos ipsos, inquit, iudicaremus, non vtique iudicaremur. Et tamen ait, Neque meipsum iudico. Itemque, Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Et penè innumerabilia sunt loca scripturæ quorum quædam prohibent, quædam iubent vel admonent iudicare. Aduertendum ergo secundum Thomam. quòd iudicium propriè sumptum est actus iudicis, inquantum huiusmodi: Iudex verò dicitur, quasi ius dicens. Ideircò iudicium est determinatio iuris, seu prolatio sententiæ. Iudicium ergo est actus iustitiæ, tanquam habitus ad iudicandum idoneè inclinantis: rationis verò seu prudentiæ, tanquam iudicium proferentis. Iudicium itaque in tantum est licitum, in quãtum ex iustitia & ratione procedit. Tria verò requiruntur ad hoc, quòd iudicium de alio per modum sententiantis sit licitum. Primò, vt procedat ex habitu iustitiæ & ratione, non ex impetu passionis. Qui enim in magnis peccatis sunt, iudicare nõ debent eos, qui in eisdem, vel maioribus sunt peccatis secundum Chrysostomum. Secundò, vt procedat ex authoritate præsidẽtis: quia iudicare homo non debet, nisi subiectum. Tertiò, vt proferatur secundum rectam rationem prudentiæ. Si primum horum defuerit, vocatur iudicium iniustum & peruersum: si secundum, erit vsurpatum: si tertium, erit suspiciosum & temerarium. Nihilominus de manifestis, & quæ bono animo fieri queunt, iudicare permittimur, vel iubemur: iuxta illud, Attendite vobis à falsis Prophetis: à fructibus eorum cognoscetis eos. Prædicta ergo tria inordinata iudicia prohibentur. Alb. Mag. in c.7. Matth. Attendendum hîc est, inquit, quòd aliud est iudicium rationis, & aliud iudicium iudicis. Iudicium rationis licet fit de omnibus de quibus inquirimus an sint, vel non sint: tamen iudicium quod hic quæritur, est iudicium quod fit de actibus humanis, & de hominibus, vtrum bona sint vel mala. Et si est de actibus humanis: aut de actibus propriis in propriæ conscientiæ discussione, aut de alienis in alienarum conscientiarum inuestigatione curiosa. Et si est de propriis in suæ conscientiæ inuestigatione, nonquam est temerarium: quia propriam conscientiam habet testem, qui non fallitur in factis propriis: quia sibi cõstat & factum & causa facti, & intentio facientis. Et de hoc dicitur 1. Cor. 11. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. Iob. 13. Vias meas in conspectu eius arguã: & ipse erit saluator meus. Si autem est de alienis: aut est de actibus humanis, aut de ipsis agentibus. Si est de actibus: considerandum est, vtrum siue de his quæ iam iudicata sunt à spiritu sancto in scriptura. Et hæc sunt, de quibus dicit Apostolus, quòd mox nominata sunt mala. & iudicium condemnationis in illa non est temerarium. Sed potiùs si hæc non condemnabilia iudicantur, est error. Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Rom. 1. Non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solùm qui faciunt ea, sed etiã qui consentiunt facientibus. Aut est de his quæ iudicata non sunt, nec mox nominata sunt mala. Et ideò non omnia possunt bono animo & malo fieri, & bono fine & malo, & benè & malè, quo ad alias circunstantias: & ideò iudicare illa, & condemnare illa, temerarium est iudicium. Sicut in exemplo quod dicit Glossa: quia licet expediat temporalia abiicere, & sine solicitudine esse, tamen si hoc aliquis non faciat, non est iudicandus. In tali ergo iudicio duo sunt cõsideranda. Vnum est indagatio causæ, quæ ex ipsa re est probabilis, & via ad veram causam inueniendam. Et hæc est solertia, non temeritas. Aliud est adhibere causam, quam res ipsa non demonstrat, & in peiorem partẽ interpretari. Et hæc est interpretatio facti potiùs, quàm verum de re iudicium. Et si hoc fiat in sinistram partem, temeritas est: si autẽ in meliorem partem fiat, hoc boni animi signum est: quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur cõtrarium. De hoc dicitur Ioan. 6. Id quod iustum est, iudicate: & non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit. Si autem est de ipsis, qui agũt talia qualia inducta sunt, hoc fit duobus modis: Aut enim iudicio de agente secundum præsẽtem actum, aut secundum perseuerantiam siue permanẽtiam in illo. Si iudico secundum actum, à quo determinatur agens bonus vel malus: Tria sunt, sicut dicit Tullius, quæ infirmant iudicium accusandæ personæ vel excusandæ, par, pactum, & iudicatum. Par autem est, quod æquitati & iuri est congruum. Hoc autem totum in paritate & æqualitate consistit, sicut superiùs diximus. Pactũ autem est, quod licet æquum non sit vel æquale, tamen ex libera voluntate conuenit inter pangentes (alias paciscentes) & non cõtrariatur ciuilitati vel honestati. Iudicatũ autẽ est, quod authoritate legis est sancitum. Si ergo video aliquẽ, cuius factum aut æquo, aut pacto, aut legi contrariatur: si iudico eum iniũstum, non est iudicium temerarium. Si autem nihil talium video in ipso, & iudico iniustum: non est iudicium ex ipsa re iudicatum, sed temerariũ, ex temeritate formatum: & tunc est temerarium. Si autem iudico de permanentia in malo quod agit, non potest esse nisi temerarium: quia qui hodie est bonus, cras melior erit & qui hodie malus, cras potest esse vel fieri bonus: & in vltimo instanti suæ vitæ potest esse bonus, sicut latro pẽdens in cruce. De nemine desperandum est, dum viuit. Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruũ? Suo Domino stat, aut cadit. Attẽde autem quòd in vtroque istorum iudiciorũ, in quibus iudicat ratio, si occurrit rei necessitas, iudicium est verum, & oppositũ iudicium est erroneum: sicut in his quæ mox nominata sunt mala. Et si sequatur rei probabilitatem, solertia est: quæ attẽdit rhetor, qui ex signis probabilibus acclamationes format ex accusationis vel defensionis iudicio. Sicut si video loquentem cum muliere hominem, & est homo honestus, & est locus honestus, matrona honesta, sumitur exclamatio defensionis. Si autem iuuenis, velut è tonstrina comptus, politus, composito gradu incedens, mulier autẽ scapulas gestãs, & gestiẽs placere, simul, & leuis & locus suspectus, & mulier suspecta est: sumuntur ex talibus acclamationes accusantes, & præsumptionem contra eum facientes. Hoc igitur est iudicium rationis, quod præponitur iudicio iurisdictionis: quia non debet constitui iudex, in quo iudicium rationis non est iustum, sed potiùs amoueri debet à solio iudicij, etiamsi solùm iudicis acceperat. Iudicium autem iurisdictionis consideratur dupliciter quoad præsentem partem lectionis. Et tertia consideratio erit in parte sequenti, & in vltima parte lectionis. Vnus autem duorum modorum est in adeptione iudicij. In adeptione iurisdictionis duæ sunt cõsiderationes. Vna est, si præsumatur iudicium sine iurisdictione: & tunc potestas iudicandi & iudicium præsumptum est. Genes. 19. Ingressus es vt aduena: nunquid vt iudices? Exod. 2. Quis te constituit iudicem & principem super nos? Adhuc si ingerat se aliquis in cathedram & solium iudicis propria voluntate, imprudenter, vel simoniacè: præsumit talis temerè iudicium. 2. Reg. 15. Quis me constituat vt iudicẽ super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iustè iudicem? Ita dixit iniquus temerarius fratricida, & patris expolsor Absalon. Heb. 5. Nec quisquã sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Iac. 3. Nolite plures magistri fieri fratres mei, sciẽtes quia maius iudicium sumitis. Et intelligit de magisterio authoritatis iudicandi, quod habent Prælati. Hi ergo quoties iudicant, temerè se iudicio intromittunt, quia non à summo iudice potestatem iudiciariam acceperunt. Vnde sicut in iudicio hominum inferior iudex inuasor est, qui à Papa, vel Imperatore, vel à Rege in suo regno nõ est institutus: ita inuasor est talis, qui à Deo non vocatur ad iudiciariam potestatem. Daniel. 13. Constituti sunt duo senes iudices in illo anno: de quibus locutus est Dominus, quia ingressa est iniquitas in Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Hoc enim sonat nomen Iudicis: quia iudex debet esse constitutus, quia seipsum nõ debet ingerere. Alius autem modus, qui est in iudicij excusatione, vnam solam habet considerationem. Si enim in tali excusatione voluntas præit, & ratio informata rationibus iuris sequitur: tunc est sicut dicitur in Prouerbiis: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Et tunc semper voluntas impia præualet contra iuris rationem, & semper egreditur iudicium peruersum & temera-

Thom. — *Iudicium quid.* — *Tria ad rectum iudicium.* 1. 2. 3. — *Alb. Mag.* — *Quotuplex est iudicium.* — *Exemplum.* — *Iudicium in meliorẽ partem.* — *Iudicium temerariũ quale sit.* — *Iudicium rationis, & iurisdictionis.* — *Nemo iudex nisi constitutus.*

Voluntas impia causa peruersi iudicij.

Abacuc. 1. Præualente impio aduersus iustum, egreditur iudicium peruersum. Nulla enim voluntas nititur præcedere rationem, nisi impia. Bona enim voluntas non est bona, nisi ordinetur à ratione. Et illa sequitur Deut. 6. Iudices & Magistros cōstitues in omnibus portis tuis, quos Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Ita etsi temerarium & præceps iudicium, non simpliciter tamen omne iudicium prohibetur.

Hieron,

Hieronymus in Matth. Si iudicare prohibet, qua consequentia Paulus in Corintho iudicat fornicantem, (1. Cor. 5.) & Petrus Ananiam & Sapphiram mendacij coarguit? Sed ex consequentibus, quid prohibuerit, ostendit, dicens: *Quomodo enim iudicaueritis, sic iudicabitur de vobis.* Hic non prohibuit iudicare, sed docuit.

Nō prohibet simpliciter Christus iudicare,

Hilar. in Matth. Nunquid ergo boni iudicij arbitrium suscipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos: & vniuersis genere quo mensi sunt, metiendum. Ergo nunquam benè iudicabitur, si omninò non erit iudicandum? Sed iudicari despōsionibus suis vetuit: quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc iudicium aduersum Deum ex sentiendi atque opinandi ambiguitate suscipitur: quod penitùs repellit à nobis, vt constans potiùs fides retineatur: quia non sicut in rebus cæteris peccatum sit perperàm iudicasse, sed in his rebus tantummodò de Deo iudicio initum esse, sit criminis.

August,

August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 27. De rebus enim, quæ possunt bono animo, & simplici fieri, quamuis etiam possint non bono, & dubium tamen est quo animo fiant, iudicare temerè in malam partem prohibemur: quin potiùs præcipi existimo, vt ea in meliorem partem interpretemur. De manifestis ergo iudicemus, de occultis verò Deo iudicium relinquamus: quia & ipsa abscondi nō possunt, siue bona, siue mala, cùm tempus aduenerit, quo manifestentur.

Chrysost,

Chrysostom. hom. 24. Oper. perfecti in Matth. Quid igitur? Non debemus arguere peccantes? Nam & Paulus hoc dicit, imò ipse Christus per Paulum, (Rom. 14.) Tu quid iudicas fratrem tuum? Et tu qui es, qui iudicas alienum seruum? Et iterum, Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, (1. Cor. 4.) Quomodo ergo alibi dicit, 2. Tim. 4.) Argue, obsecra, increpa? Et alibi, (1. Tim. 5. Peccantes coram omnibus argue? Et Christus quidē in Euāgelio, (Matth. 18.) præcipit, Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum: & si te audierit, lucratus es fratrem tuum: si verò te non audierit, adhibe tecum adhuc vnū vel duos, vt in ore duorum vel trium testium, stet omne verbum. Quòd si non audierit, dic Ecclesiæ. Et certè multos constituit increpantes: & non increpātes modò, verumetiam punientes: cùm eum, qui nullum horum vellet audire, quasi Ethnicum & Publicanum esse præcipit. Quòd si iudicaturi omninò non erunt priuabuntur omnium potestate: & frustrà illam acceperunt (Prælati Ecclesiæ, aut Apostoli quos Christus alloquebatur) ad ligandum & soluendum.

Quomodo iudicandum,

Nam & aliter, si hæc peccandi impunitas obtineret, cuncta pariter disperirent, & quæ in Ecclesiis sūt, & quæ in vrbibus, & quæ in domibus singulorum. Nam & dominus seruum, & domina ancillam, & filium pater, & amicum amicus nisi iudicauerint, ad maximum omninò incrementum sui vitia cuncta peruenient. Et quid dico amicus amicum, vbi de ipsis quoque iudicemus inimicis? Nunquam poterimus omninò inimicitias dissoluere, & absque vllo prorsus ordine ac distinctione meritorum permixta erunt omnia atque confusa.

Quod iudicium prohibetur.

Ergo præceps & temerarium iudicium, quod in sola opinione versatur, prohibet, quòd sine charitate est, aut saltem etsi zelum habere videatur, non tamen scientiam. Prohibet, inquam, iudicium de occultis, quod suspicionem meliùs dixerimus, & aliquando calumniam, de qua id legitur: Noli quærere impietatem in domo iusti. Hoc enim obiter taxare videtur Christus in Pharisæis, qui & Christum & Apostolos eius temerè iudicarent: quia videbantur illis summa hæc esse delicta, illotis manibus manducare, vellere spicas in sabbato, Publicanorum interesse conuiuiis, & si quæ essent similia. Sed neque iudicandum est de melioribus, vt de senioribus & Presbyteris Ecclesiæ, aut Prælatis, aut regibus, aut principibus, temerè nun est à quoquam subditorum iudicandum. Interim non prohibetur iudicium de manifestis, id est, zelo & scientia directum, non ad cōdemnationem interim, sed ad salutem. Quòd si quis iudicandi & condemnandi authoritatem habet ex officio, hoc agat secundum allegata & probata.

Alb. Mag.

Albertus Magn. in Matth. c. 7. Cæterùm non intelligimus allegata ab homine, sed à iure. Et ideò non debet esse iudex, nisi sciens & potens discernere inter allegata, ne fraudem faciāt aduocati. Eccles. 7. Noli quærere fieri iudex, nisi virtute valeas dirrumpere iniquitates. Virtute enim iniquitates dirrumpit, qui habitu scientiæ & virtutis iniquitatem videt, & condemnat. *In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini & in qua mensura mensi fueritis, remetietur & vobis.* Nō enim proximum condemnas, sed temetipsum, inquit, & facis tibi terribilius iudicium, cogísque aduersum te diligentissimam fieri, etiam de minimis, vltionem.

Chrysost.

Sicut enim in venia peccatorum promerenda à nobis principia sumuntur, (inquit Chrysost. hom. 24. in Matt.) sic etiam in ipso iudicio a nobis condemnationis mensura procedit. Neque enim oportet exprobrare delictum, neque illum qui peccato aliquo sit præuentus, insolenter obruere, sed clementer monere: nec persequi iurgio, sed iuuare consilio: nec cum iactantia in eum erigi, sed cum dilectione corrigere. Non enim illum, sed te profectò extremo addicis supplicio, non ei vtique parcēdo, cùm te petit de peccatis suis exercere iudicium.

August.
An Deus temerè iudicet.

August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 29. Potest autem mouere, quod ait: In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Nunquid enim si nos in iudicio temerario iudicauerimus, temerè etiam de nobis Deus iudicabit? Aut nunquid si mensura iniqua mensi fuerimus, apud Deum iniqua mēsura est, vnde nobis remetiatur? Nam & mensuræ nomine ipsum iudicium significatum arbitror. Nullo modo Deus vel temerè iudicat, vel iniqua mensura cuiquam rependit. Sed hoc dictum est, quoniam temeritas illa qua punis alium, eadem ipsa tandem te puniat necesse est. Nisi fortè arbitrādum est, quòd iniquitas ei nocet aliquid in quem procedit, ei autem nihil à quo procedit: imò sæpè nihil nocet ei qui patitur iniuriam, ei autem qui facit, necesse est vt noceat. Quid enim nocuit martyribus iniquitas persequentium? Ipsis autem persecutoribus plurimùm. quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequebantur, excæcauit illos malitia eorum. Sic & temerarium iudicium plerunque nihil nocet ei, de quo temerè iudicatur: ei autem qui temerè iudicat, ipsa temeritas necesse est vt noceat. Potest & ista sententia sic intelligi, quòd iudicandi simus ab hominibus eodem iudicio, quo alios iudicauerimus. Ita enim à Deo comparatum est, vt qualem se quisque erga alios præstat, tales vicissim experiatur, & alios erga se. Etsi enim Deus temerè nonnunquam de iustis iudicari sinat, educit tamen eorum iustitiam in lucem, & mendacia calumniatorum reuelat. Vnde fit, vt quisque Deum omnibus prouidere, nec sine causa sinere existimet, vt calumniā quam intuleris, ipse recipias.

August.

Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 28. Duo sunt autem, in quibus temerarium iudicium cauere debemus: cùm incertum est, quo animo quidque factum fuerit: vel qualis futurus sit qui nunc vel bonus, vel malus est. Verùm oritur quæstio, Ergóne qui neminem iudicauerint, non iudicabuntur?

An non iudicabuntur qui non iudicauerint.

Concedimus sanè non esse illos iudicandos, de eo quod iudicauerint, cùm neminem iudicauisse dicantur, sed de cæteris quæ fecerint. Iudicium enim temerarium non vnicum est omnium peccatorum: ita vt qui neminem temerè iudicauerit, non alterius vitij reus esse possit. Iudicabitur ergo non de temerario iudicio, quod non habuerit, sed de aliis peccatis. Rursus, videtur falsum esse quod hîc dicitur, Qua mensura mēsi fueritis, remetietur & vobis. Nam cum hoc de pœna illata intelligatur, videntur maiores superesse pœnas in futuro, quàm illæ esse possint, quas proximis inferamus.

Alb. Mag.

Respondet Alb. Mag. in Matt. quòd maiori quidem pœna damni & sensus punit Deus. Et hoc ideò est, quia dignitas eius, contra quem pecca-

tur,

tur, aggrauat peccatum. Peccatur autem in Deum, cuius dignitas, & honor infinitus est. Et ideò etiam in nihilum conterendus esset peccator, si non misericordia relaxans remitteret iudicium. Pœna autem æterna est ideò, sicut dicit Glossa, quia voluntas peccādi est æterna. Cùm enim aliquis cum finali impœnitētia in peccato moritur, voluntas eius in malo obstinatur, & in æternum propter hoc gratiæ insusceptibilis efficitur. Et ideò nūquam peccatum aliquod ab eo soluitur. Et cùm pœna peccatum sequatur, in æternum consequens est vt puniatur. Hoc est ergo quod dicitur, 3. Reg 21. In quo loco linxerunt canes sanguinem Naboth, & tuum lingent. Hester. 7. Aman suspensus est in ligno quod parauerat Mardochæo Iudæo. Es. 27. In mensura contra mensurā cùm adiecta fuerit, iudicabit eam. Deut. 25. Secundum mensuram peccati erit plagarum modus. Et hoc sanè sic complectitur Thomas Aquin. in Matth. cap. 7. Dico scilicet, quòd in peccato duo sunt consideranda, duratio, & offensa: Et in offensa duo, scilicet auersio & conuersio. Ex parte cōuersionis, culpa finita est: ex parte auersionis, infinita: quia auertitur à Deo, qui est infinitus. Cùm ergo auertat se ab infinito, infinitè puniri debet. Item ex parte durationis duo sunt consideranda, scilicet actus, & macula. Actus momentaneus est, macula infinita, id est, æterna: ideò infinitè, id est, æternaliter puniri debet. Vnde si à dæmonibus posset deleri macula, possēt liberari à culpa & pœna. Similiter ex parte pœnæ est acerbitas, & hæc est finita: item duratio, & hæc est infinita. Vniusquisque ergo peccatum in authorem redundabit: vt quia in proximo Deus agnoscitur, & in membris suis Christus, & sic contemnendo, seu iudicando proximum, iniuriam Deo & Christo eius detulit, propter temeritatem suam, & pœnas inferendo, seu se vindicando de proximo, Deum contra se prouocauit: eapropter longè diuturniores pœnas luiturus sit. Ideò in Prouerbiis dicitur: Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constringetur. Et Ecclesiastes: Qui fodit foueam, incidet in eam. Et, Qui dissipat sæpem, mordebit eum coluber. Et in alio loco: Facienti nequissimum cōsilium, super ipsum euoluetur. Qualē ergo vis Deū esse tibi, tale te exhibe alteri. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui*: Hoc est, cur obseruas & pensas paruum peccatum, in conuersatione vel corde proximi tui, iudicando eum, & arguēdo de minori excessu: *Et trabem*, id est, grande peccatum, *in oculo tuo*, in animo tuo seu vita, *non vides?* Hoc recto iuris ordine minimè fit. Nam cuiusque charitas à seipso incipiat, tu qui charitatem in omnibus iudiciis & exhortationibus præ te ferre debes, quomodo non primùm teipsum iudicas, discutis & emendas? Qui alium doces, teipsum non doces, inquit Apostolus: & qui gloriaris in lege, per præuaricationem legis, Deum inhonoras. Propter quod dicit Ambros. lib. 7. in Luc. Iudicet de errore & culpa alterius, qui in seipso non habet quod iudicet: ne cùm de alio iudicat, in semetipsum ferat sentētiam. Scriptū est enim, Ex ore tuo te iudico serue nequā. Omni vitio debet carere, qui in alterum paratus est dicere. Plutarchus libr. de discrimine adulatoris & amici. Caueodum, inquit, quis corripiat, ne & id audiamus:

Mederis aliis, ipsius vulneribus scatens:

Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte. capit. 30. trabis & festucæ exempla proponit: Vt si fortè, inquit, verbi gratia, ira ille peccauit quem arguis, tu odio reprehendas. Quantum enim inter festucam & trabem, tantum inter iram distat, & odium. Odium enim est ira inueterata, quasi quæ vetustate ipsa tātum robur acceperit, vt meritò appelletur trabes. Fieri autem potest, vt si irascaris homini, velis eum corrigi. Si autem oderis hominem, non potes eum velle corrigere. *Quomodo ergo dicis fratri tuo: Frater, sine, eiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs in oculo tuo est?* Attende ergo, ait Albertus, quòd in iudice maius crimen duobus modis dicitur. Ex genere scilicet & ex nocumento. Ex genere: vt si quis iudicat ex odio eum, qui offenderit ira. Nam, vt scribit Augustin. in regula, Melior est, qui quamuis ira sæpè tentetur, tamen impetrare festinat, vt peccatum hoc ei remittatur ab eo, cui se fecisse nouit iniuriam: quàm qui tardius irascitur, & ad veniam petendam, difficiliùs inclinatur. Similiter & in alio genere, fortè aliquis accusatur de fornicatione, & iudex interim subiacet incestui, vel adulterio: & sic de aliis. Alio modo quantitate nocumēti, dicitur maius crimen iudicis, quia in plures redundat, & audaciam dat delinquendi: sicut dicit Gregorius in Pastorali. Hunc enim peccantem nemo arguere præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cùm pro reuerentia gradus peccator honoratur. Et hoc olim cecinit poëta his verbis:

--- Tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto, qui peccat maior habetur.

Psalm. 72. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Peccata igitur superiorum trabes sunt, peccata subditorū quādoque sunt festucæ: non si speciem eorum, sed gradum peccantis consideremus. Rupertus lib. 6. in Matth. eorum quæ diximus, exemplum proponit. Et sanè fuit festuca in oculo Dauid, inquit, quando iratus propter maledicta Nabal, semetipsum vlcisci voluit: & quando vxorem Vriæ lauantem se, de solario prospiciens, vidit & concupiuit. Tu cùm sis quasi Semei, quomodo de eiusmodi festucis iudicare, vel consilium dare poteris, aut istud conueniet tibi tantam habenti in oculo tuo trabem, vt maledicens, & lapides mittens, terrāmque spargens, dicas tale quid, vt est hoc: Egredere vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinē quem effudisti. Quàm meliùs Abigail, vxor Nabal insipientis & stulti, irato Dauid occurrit, vt festucam iracundiæ ex eius oculo erueret. In me sit, inquit domine mi, hæc iniquitas: &, (quibusdam interiectis) Cùm ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia quæ locutus est bona de te, non erit hoc in singultum & scrupulum cordis tibi domino meo, quòd effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te vltus fueris. Ita effectum est, vt cùm illa sine vlla trabe & odio, sed cum aptissima gratia, ad Dauidem accessisset, illum placauerit, festucam ex eius oculo eduxerit, & in gratiarum actionem illum impulerit. Dixit enim ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israël qui misit te hodie in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irē ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Eamdem fe[illegible] gratia, nulla trabe excæcatus Nathan ad Dauid accessit: [illegible] enim cum illo egit, & alterius personæ prætextu [illegible] induxit, vt idem ipse sibi festucam eiiceret, [illegible]: Peccaui Domino. Plutarchus libr. de discrimine adulatoris & amici. Medicus enim cùm carnem secauerit, non saltare, sed concinnè & aptè se gerere debet, quanto magis cauere eum oportet, qui alterum arguit, ne in animi moribus indecorè se habeat? Plato quidem senes monet, vt qui verecundiam studeant adolescentibus incutere, ipsi primùm reuereantur adolescentes: Sicut bonus medicus mauult somno aut cibo morbū ægroti depellere, quàm castorio aut scammonio. Chrysostomus lib. 1. de compunct. cordis. At verò quàm longè aliter nos habemus? Quippè qui in aliorum delictis seueri & amarissimi iudices residemus, nostras autē trabes oculis infixas protiis non videmus: qui aliena etiam minima solicitè perscrutamur, & ad condemnandum cæteros, omne vitæ nostræ tempus absumimus: à quo vitio neque sæculi hominem, neque Monachorum vllum facilè inuenies liberum. Et quidem cùm tanta sit in hoc posita cōminatio: (diuina enim sententia dicit, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini:) Et cū libido & voluptas, vt in cæteris solet peccatis, ex hoc nulla sumatur, omnes tamen festini ac præcipites huic se vitio subiugarunt, tanquam si studium nobis & certamen esset propositum, quis ad hoc malum prior perueniret. Verùm fortè obiicies, Si nemo iudicare alterum debet de eo crimine, cuius se nouit esse conscium: qui omnium nostrum erit, qui licet ad animarum regimen & curam vocatus sit, alterum arguere præsumet? Nam ipsi etiam qui altare ascendunt, inquit Chrysostom, norunt & fatentur se esse peccatores. Quòd si peccator confessionem delictorum suorum audiri, & à nobis remedium aliquod dari postu-

An nō maior pœna superest delicto hic cōmisso.
Glossa.
Thomas.
Quomodo pœna proportionetur peccato.
Charitas à seipsa incipit.
Ambros.
Plutarch.
August.
Quid trabs & festuca.
Albertus.
August.
2.
Gregor.
Rupertus.
3.
Exempla.
Gratia decet eum qui alterum arguit.
Plutarch.
Medicus.
Chrysost.
In temerarios verū alienarū inquisitores & iudices.

Confessiones audiens quomodo agat in aliorũ peccatis.

let: quis non primùm sibi timeat, & dicat, Iustior fursitan tu es quàm ego? Et hoc sanè locum habere posset, si modò iudicium nostrum non esset ministeriale, sed à nobis, id est, humano modo penderet. Proinde licet animarum pastor, & pœnitentiæ minister, se primum omnium peccatorem agnoscat, & ideò discat ex his quæ patitur, & cæterorum misereri, & neminem iudicare in ratione sui, id est, qua persona priuata est, seu qua suâ conscientiâ respicit: Attamen in ratione sui ministerij, quod hominibus altius est, & humanis peccatis & defectibus non deletur: à Deo enim est: non modò peccatorũ confessiones audit, sed & diiudicat peccata, & secundum vniuscuiusque culpam, indicit & mulctam, vt legitur historiæ tripartitæ lib. 9. cap. 36. Neminem ergo iudicat vt homo, vt peccator, vt conscius sibi sed iudicat vt minister Dei, & absoluit aut ligat. Alioquin si quis temerè, & nullo iuris ordine, de altero in re leui, ipsemet conscius, iudicium ferret, ei diceretur: *Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui.* Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 30. Et benè ait, Hypocrita. Accusare enim vitia, officium est bonorum virorum & beneuolorũ, quòd cùm malefici agũt, alienas partes agunt: sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, vt ostendant in persona quod non sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est verè multùm cauendum & molestum simulatorũ genus, qui cùm omnium vitiorum accusationes odio & liuore suscipiant: etiam consultores videri se volunt. Et ideò piè cautéque vigilandum est, vt cùm aliquem deprehendere vel obiurgare non necessitas coëgit, primum cogitemus, vtrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus, vel quo iam caruimus. Et si nunquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si verò habuimus, & non habemus, tangat memoriam communis fragilitas, vt illam reprehensionem aut obiurgationem non odium, sed misericordia præcedat: vt siue ad correctionem eius, propter quem id facimus, siue ad peruersionẽ valuerit (nam incertus est exitus) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes, nosmetipsos inuenerimus in eo esse vitio, in quo est ille, quẽ reprehendere parabamus, nõ reprehendamus, neque obiurgemus, sed tamen congemiscemus: & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter canendum inuitemus. Nam illud quod dicit Apostolus 1. Corinth. 9. Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem: his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cùm non sim ipse sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem: his qui sine lege sunt, quasi sine lege, cùm sine lege Dei nõ essem, sed sim in lege Christi, vt lucrifacerem eos qui sine lege sunt: Factus sum infirmus, vt infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: non vtique simulatione faciebat, quemadmodum alij intelligi volunt, vt eorum detestanda simulatio tanti exempli authoritate muniatur: sed hoc faciebat charitate, qua eius infirmitatem, cui volebat subuenire, tanquam cogitabat. Hoc enim perstrinxit dicẽdo: Cùm enim liber sim ex omnibus, me omnium seruum feci, vt plures lucrifacerem. Quod vt intelligamus non simulatione, sed charitate fieri, quæ infirmis hominibus tanquam nobis compatimur: ita monet alio loco, dicens ad Gal. 5. Vos in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam, vt eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Hæc sententia videtur concisa, quódque non omnia ita ab Euangelistis scripta sunt, vt à Christo ordine sunt dicta: sed quæ meminisse potuerunt, ea tradiderunt. Potest tamen superioribus coniungi. Primò, respectu Pharisæorum, quos in Hypocrisi & temerario iudicio notabat. Secundò, respectu eorum, qui proximos iudicaturi sunt & delinquentes correpturi. Si enim Pharisæos consideres Christus hac sententia rationem reddit, cur cùm tot præcepta tradiderit in monte, & veterem legem reformauerit, nihil tamen locutus sit de præcipuis nostræ fidei mysteriis & sacramentis: nimirùm quia in turba illa, quæ eũ audiebat, multi erant canibus & porcis similes, quibus non conueniebat committere tam pretiosas margaritas. Quòd si sententiam hanc referas ad eos, qui de proximis iudicare possunt, eósque corripere: cùm illud maximè ex scripturarum præscriptionibus facturi sint: monet ne tam facilè verba tanti momenti effundant, sed primùm prospiciant, supersit ne aliqua spes in delinquẽtibus, vt scripturarum sacra oracula venerentur & suspiciãt. Contingit nimirùm aliquando, vt corripiendus sit is, qui nouã, & ab Ecclesiastica traditione alienam doctrinam sequitur, vbi & prudenter se habere necesse est. Rupertus lib. 7. in Matth. In doctrina sua, inquit, seruus Domini sciẽtiam habens scripturarum (vnde & dicitur scriba doctus in regno cœlorum) magnam debet habere temperantiã, maximéque illi congruit attendere locum, tempus, personam. Nam si absque consideratione horum sermonem effundat intemperans doctor, immoderatus prædicator, sæpè illi contingit sanctum dare canibus, & mittere margaritas suas ante porcos. Nónne etiam plerosque illorũ, qui margaritas, de quibus agitur, diligenter pro tempore & loco absconderunt, canes, & porci, id est, homines immundi & proterui, incuriosè discusserunt ac perscrutati sunt. & conculcans margaritis diripuerunt? Multos enim occiderunt, quamplures persecuti sunt, non vt ipsi margaritas haberent, sed vt margaritæ ipsæ nusquam cõparerent. Magnum cautelæ huius exemplum primus ipse, qui hæc loquitur, in facto suo præbuit: quia videlicet scripturam suam ita condidit, vt non ab omnibus, vel à quibuscunque posset intelligi. Non ei sufficere visum est, quòd labium, quod omnibus vnũ erat. & sermones quos eosdem habebat omnis terra, confudit in constructione Babylonicæ turris, atque ita remouit omnes gentes à lectione scripturarum, quas erat traditurus vni, scilicet Hebrææ genti. Nam & in illa Dei gente vnica, quæ legem accipiebat, cui credebantur eloquia Dei, non defuerunt, nec defuturi erant porci vel canes huiusmodi, margaritis cœlestium sacramentorum indigni. & quibus omne sanctum non deberet dari, quod fieret, vel factum esset, si nudo sermone absque figuris & ænigmatibus lex & Prophetæ fuissent elocuti. Proinde igitur talem scripturam condidit, quæ non facilè posset intelligi quò tenderet, vel quale contineret mysterium regni Dei. Et sicut ipse tunc fecit, ita docet cùm dicit: *Nolite sanctum dare canibus neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Quare? *Ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant vos.* Duplex causa est, videlicet ne margaritis fiat iniuria, & vobis vitæ periculum siue mortis occasio fiat. Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, capit. 31. Diligenter ergo quærendum est, quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctum est, quod violare atque corrumpere nefas est: cuius vtique sceleris conatus & volũtas teneretur rea, quamuis illud sanctum natura inuiolabile atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem quæcunque spiritualia magni æstimanda sunt, & quia in abdito latent, tanquam de profundo eruuntur, & allegoriarum integumentis quasi apertis conchis inueniuntur. Licet itaque intelligi, quòd vna eadémque res, & sanctum, Margarita dici possit: Sed sanctum ex eo quòd non debet corrumpi, Margarita ex eo quòd non debet contemni. Albertus Magnus in Matth. capit. 7. In primo notatur, quòd ministri Ecclesiæ voluntatem habeant nõ communicandi sanctificationes canibus, quamuis aliquando rapiant eas de manibus eorum: quia publicè accedentem, de quo nesciunt caninum peccatum, nisi occultè, arcere non debent à communione sanctorum, quia per hoc proderent: sed occultè dissuadere & inhibere, vt in aperto non voluntariè, sed quasi coacti sustinere: Sicut ipse Dominus inter alios secum in catino cõtingentem non prohibuit, vt dicitur Matth. 26. Marc. 14. Secundum est *sanctum*, quod non est communicãdum. Et distinguit Chrysostomus inter sanctificatum & sanctificationem, ea distinctione, quam ponit Augustinus inter sanctum sacrum alias sacras & sanctum sacrum. Et vt hoc benè intelligatur

Hist. trip.

Augustin.

In Hypocritas.

Quid agendum, si nos eiusdem criminis reos viderimus.

Quomodo hac sententia superioribus quadret.

Rupertus. Non omnibus neque semper, neque vbique effundẽdum est verbum.

Augustin.

Albertus.

Qui canes.

Quod sanctum.

Chrysost.

gatur, dicendum quòd sanctificatio propriè est forma illa qua facit sanctitatem in omnibus quibus imponitur: sicut est benedictio, & inuocatio Trinitatis in sanctis Ecclesiæ. Sanctificans autem & sacrum, est sacramentū Ecclesiæ, inuocatione diuini nominis sanctificatum, & gratiam conferens ei qui accipit.

Corpus Christi sanctum.

Sanctificatum autem, non sanctificans, est id quo benedictione aliquid sanctificatur, sed gratiam non confert. Et hoc non propriè sacramentum vocatur, quia sanctum est quod formam habet sanctitatis, sicut facientem sanctitatem in alio cui cōfertur. Et hoc modo aqua benedicta, & prandium benedictum, & cætera huiusmodi sunt sanctificata. 1. ad Tim. 4. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Itaque, quod hîc vocatur sanctum, est sanctum sanctificans, quod sanctum sacramentum Ecclesiasticum: sicut baptismus, confirmatio, Eucharistia, & alia huiusmodi. Vnde figura Eucharistiæ dicitur. 1. Reg. 21. Si mundi sunt pueri maximè à mulieribus, manducent. 1. Cor. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim mäducat & bibit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Hoc igitur est sanctum. Hoc dicit non esse dandū canibus. Canis enim, vt dicit Chrysostomus homil. 17. Oper. imperfecti in Matthæum, duas habet immunditias, quia nec vngulam diuidit in duo, nec ruminat. Et ego addo. Tres habet secundum proprietates morum.

Chrysost. Canis conditiones.

Duæ autem immunditiæ (vt dicit Chrysostomus) significant immūditiam ex infidelitate, & ex moribus: quales erant in paganis, hæreticis, & perfidis Iudæis. Tres autem immunditiæ secundum mores sunt: vna in latratu, & duæ in cibo. In latratu autē duas habet proprietates singulares, quæ sibi soli inter animalia conueniunt. Inter omnia animalia habet, quòd vix emittit voces, nisi ad abigendos superuenientes, cùm alia animalia ad hoc non vociferentur. Secunda est, quòd cùm clauso ostio deintus latrat, statim ad quemlibet impellentem ostium, antequàm consideret verum blandiendum sit, an minantibus latronibus adlatrandum. In cibo autem duas habet: quia & vorax est animal vltra saturitatem se superimplens: propter quod etiam in hominibus talis appetitus vocatur caninus. Secunda est, quòd redit ad vomitum, & iteratò deuorat eum. Infideles igitur & incorrupti moribus significantur ex duabus immunditiis legalibus. Cōtentiosi autem & semper contra veritatem garrientes significantur ex hoc, quòd non nisi abigendo latrat. 103. epistol. Ioann. Propter hoc cùm venero, commoneam eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos, & quasi ei ista non sufficiant. Neque enim ipse recipit fratres, & eos qui recipiunt, de Ecclesia eiicit.

Latratus indiscretus.

Per hoc autem quòd latrat, non discernendo prius, verum amicus sit, vel non; significat iram quæ oppugnat, non discernendo quid oppugnet.

Voracitas.

Per voracitatem autem significat carnis & auaritiæ insatiabilitatem: quæ sunt duæ filiæ sanguisugæ, Prouerbiorum 30. Canes impudentissimi nescientes saturitatem.

Vomitus.

Per reuersionem ad vomitum significat inconstantiam pœnitentiæ & virtutis: quia si etiam aliquid boni aliquando inceperint, statim ad pristina mala relabuntur. 2. Petr. 2. Canis reuersus ad suum vomitum: & sus lota in volutabro luti. His ergo sacra nō sunt danda. *Neque mittatis margaritas ante porcos.*

Theodor. Margarita quid.

Theodoretus in Cantica cantic. Margaritis enim, inquit, & lapidib⁹ pretiosis diuina sunt eloquia similia. Iudicia Domini, inquit Propheta, vera, iustificata in idipsum: desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multū. Psal. 18. Et rursum, Ecce concupiui mandata tua super aurum & topazium. Psalm. 118. regnum cælorum, vt Dominus ait, simile est homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Matth. 14. Et alibi, Matth. 7. Ne proiiciatis margaritas vestras ante porcos.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus libro 5. in Ioan. cap. 21. Hoc igitur Christi verbo admonemur altissima diuinæ veritatis sacramenta & sublimia mysteria non esse proponenda impugnatoribus veritatis, aut contemptoribus, ne irrideant ea, aut acriùs improbent.

Cle. Alex.

Clemens Alexandrin. lib. 2. Stromat. Nam quoniam non sola traditio est publica ei qui sentit sermonis significantiam, occultanda est sapientia, quæ dicta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgat, vt possit dicere visionem: & nec linguam solum, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes. Hæc mihi erāt impedimento, quò minùs scriberem: & nunc adhuc vereor, vt ait Matth. 7. ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcent pedibus, & cōuersi nos frangant.

Auditores stulti.

Est enim difficile de vero lumine puros & perspicuos ostēdere sermones stultis & indoctis auditoribus. His enim vix possunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula: rursus autem apud ingeniosos magis admirabilia, & Deum magis inspirantia. Animalis autem homo nō suscipit ea quæ sunt spiritus Dei: sunt enim ei stultitia, 1. Cor. 2. Sapientes autem ore non proferunt quę in consessu cogitāt. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate super tecta: arcanas veræ cogitationis traditiones, quæ excelsè & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audiuimus, ita etiam tradere quibus oportet, non autem omnibus passim tradere, quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed reuera commentariorum & & monimentorum descriptio, sunt quæcunque sparsim habent seminatam hîc & illic veritatem, vt eos lateant, qui more graculorum passim ac temerè verba serūt. Postquam autem agricolam bonum nacta fuerint, producet vnumquodque ex eis, & edet frumentum. Cùm vna sit itaque veritas (habet enim innumerabilia falsum diuerticula, quemadmodum Bacchæ, quæ Penthei membra diuulserunt) Philosophiæ tam barbaræ quàm Græcæ hæreses, vnaquæque id quod sortita est, tanquam totam iactāt veritatem.

Dionys. Hæretici & prophani à mysteriis abigendi.

Dionysius 1. Mysticæ Theologiæ c. ea propter sic monet Timotheum: Vide ne quis hæc indoctorum videat, qui in sensibus detinentur. Isti omninò indigni & incapaces sunt prædictorum bonorum: quoniam teste Apostolo, Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi. Hoc est quod in Esaia habetur: Quem docebit Dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum: Ablactatos à lacte, auulsos ab vbere.

Albert. Margaritæ proprietates.

Albertus Magnus in Matth. latiùs sententias istas examinat. Margarita enim est, inquit, id quod inuenitur in ostrearum conchis cōclusum. Et hoc significat sanctarum scripturarum sacrum & pretiosum intellectum in litera sicut in concha clausum. Vnde Psalm. 118. Dilexi ea super aurum & topazium, & super lapidem pretiosum multum. Matth. 13. Inuenta vna pretiosa margarita abiit. & vendidit omnia quæ habuit, & comparauit eam. Tertiò notandum est, quòd dicit *vestras*, cùm hoc de sanctis suprà non dixerit: quia licet spiritu reuelante percipiamus veritatem scripturæ, tamē quia studium adhibemus, nostrum est quod reuelatur. Rom. 2. In die quo iudicabit Dominus occulta hominum secundum Euangeliū meū. Quædam tamen Glossa ad idē refert, & sanctum, & margaritam. Et dicit veritatem Euangelij per vtrumque significari. Per sanctum quidem, quia sanctificatum est & inuiolabile: per margaritam autem proprietate quæ inducta est: quia propria corruptione nō corrumpitur. Sed prima expositio est magis propria. Quartū quod hîc notatur, est quod dicit *ante porcos*: quia veritas scripturæ exposita proponitur ante audientes potiùs, quàm detur eis: & magister vnus, qui in cælis docet omnē illum qui docetur. Sed attendendum est, quòd porcus quatuor pessimas habet proprietates, præter immunditiam legalem, quam tangit Chrysostomus.

Chrysost. Porci proprietates.

Vna est, quia & animal inter omnia naturalia animalia monstrosum. Secunda est, quia nunquam est sui capitis erectiuum, sed semper depressiuum. Tertia est, quia cibi est sordidissimi. Quarta autem, quia in luto semper quærit voluntari.

Monstrositas quæ.

Monstrositas autem est, quia coniunguntur in eo oppositorū animalium proprietates, quasi quædam membra monstruosa. Cùm enim nullum animal in duo diuidens vngulam sit, quod non tamen ruminet, porcus in duo diuidit vngulam, & non ruminat. Adhuc animal fissi pedis in multos digitos, habet multos filios, & diuidens vngulam in duo; tamen parit vnum, & rarò duos gemellos. Porcus autem conuenit cum vtroque: quia non habens in multa fissum pedem, sed in duo diuidens vngulam, habet in vno

loco-

loco corporis mámillas: & animal in multa diuidens, habet multas per totam longitudinem ventris mamillas. Porcus autem diuidit in duo pedem, & per lógitudinem ventris totam habet mammas. Adhuc animal diuidens vngulam habet serum. Porcus diuidit, & non habet, sed saginam. Adhuc in pilis medium est inter ericium & pilosum, quasi compositum ex vtroque. Adhuc culmos habet in mandibula inferiori ad corrixandum, & similiter in mandibula superiori, licet breuiores sint quá elephas, cùm culmos habeat, non habet nisi in inferiori mandibula. Et sic multa monstrosa deprehéduntur in porco. Propter quod etiam porcus dicitur quasi sporcus, aliàs spurius, ex talibus compositionibus: quia cùm conueniat diuersis animalibus, sẽper retinet ex quolibet magis spurcam proprietatem: Et quoad hæc significat monstrosos homines ex diuersis vitiis compositos. Num. 13. Monstra quædam hominum vidimus ibi. Hoc autem, quod est capitis depressiuum, significat totos inhiãntes terrenis. Ps. 16. Statuerunt oculos suos declinare in terram. Daniel. 13. Euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos: vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Cibi etiam est vilissimi: significat eos, qui pascuntur immúditiis. Iob. 30. Ecce sub sentibus delicias computabant. Esa. 36. dicit Rabsaces qui diabolum significat, se esse missum audire eos qui comedũt stercora sua, & bibunt vrinam pedum suorum. Thren. 4. Qui nutriebátur in croceis, amplexati sunt stercora. Aut in luto volutatur, vt dicit Petrus, significat transitum de peccato in peccatum: & non quiescit nisi in fœtore. Hierem. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia, requieuit in fæcibus suis. Immunditia autem legali est immundum, eo quòd non in toto est immundum, vt dicit Chrysostomus, quia diuidit vngulam: sed in parte est immundum, quia non ruminat. Et per hoc significat non errantes in fide, sed in moribus. De quibus dicit Apostolus ad Titum, 1. Confitentur nosse se Deum, factis autem negant. His ergo margaritæ non sunt proponendæ. Eccles. 21. Verbum sapiens quodcunque audiet sciens, laudabit, & adiiciet: audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proiiciet istud post dorsum suum. Prouerb. 23. In auribus insipientium ne loquaris: quia despicient doctrinam eloquii tui. Verò fortè aliquis obiiciet contrarium à Christo præcipi Matth. 10. Quæ in aure auditis, prædicate in tectis. Marc. vltimo: Prædicate Euangelium omni creaturæ. Et à Paulo 2. ad Timoth. 4. Insta opportunè & importunè. Chrysostomus homil. 24. in capite 7. Matth. Oper. perfect. Sed ne hoc quidem mandatum, inquit, aduersatur priori: nec indifferenter omnibus prædicari iussit, sed his quos doceri oporteret, præcepit cum fiducia prædicari. Aut talibus sancta communicanda non sunt, quandiu tales sunt, id est, tales esse publicè cognoscuntur. Si quis enim obiiciat de peccatore, non tamen publico, an arcendus sit ab altari & communione sacramentorum: Respondendum est, admitti posse, sicut & Iudas à Christo admissus est ad cœnam, hac maximè ratione, quòd fuerit ab omnibus notus, & publicè peccator declaratus. Interim monitione pastoribus opus est, & magna prudentia, ne fortè rebus sanctis iniuria fiat, & diuisiones in Ecclesia excitentur. Sunt enim (inquit Chrysostomus, quibusdam interiectis) qui inter Catholicos modestiam simulant, vt secreta condiscant: cùm verò didicerint, repentè alij ex aliis effecti irrident, insultant, atque illudunt, quasi quadam à se arte deceptis. Propterea & Paulus 2. ad Tim. 4. dicebat: Quem & tu deuita, valde enim restitit verbis nostris. Et rursus alibi, ad Tit. 3. cap. Increpa huiusmodi. Et iterum: Hæreticum hominem post vnam aut secundam correptioné deuita. Non enim ex his quæ didicerint, armantur, sed eorum accusatione superbiùs efferuntur, atque insolentia fœdiori complentur. Et idcircò non exiguum lucrum est in sua illos ignorantia permanere. Non enim tam recta temeritate despiciunt. Si verò despiciunt, geminum est omninò damnum, cùm certè ipsi & nihil omninò fructificent, immò magis magisque lædantur, & tibi negotia ac pericula mille commoueant. Audiant hoc loco illi qui imprudenter omnibus ac temerè copulantur, despicabilia ea quæ sunt reuerenda, facientes. Nã & mysteria clausis ianuis ideò celebramus, & eos qui nondum initiati sunt, adesse prohibemus: non quia infirmitatem mysteriorum aliquam deprehendimus, sed quia ad participationem eorum illi adhuc quos arcemus, infirmi sunt. Propter etiam ipsa multa ad Iudæos in parabolis differebat, quoniam non videbant videntes. Propterea iussit & Paulus ad Col. 4. scire nos quemadmodum debeat vnicuique respondere. Augustin. lib. 2. de sermone Domini in monte, capit. 31. Cùm igitur præceptum esset, ne sanctum daretur canibus, & margaritæ ante porcos mittãtur, potuit auditor occurrere, & dicere, conscius ignorantiæ atque infirmitatis suæ, & audiens præcipi sibi ne hæc daret, quę seipsum nondum accepisse sentiebat. Potuit ergo occurrere, ac dicere, Quod sanctum me dare canibus, & quas margaritas me mittere ante porcos vetas, cùm adhuc me habere ea non videam? Opportunissimè subiecit dicens: *Petite*, inquit, *& dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis, &c.* Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem, firmitatémque animi, vt ea quæ præcipiuntur, implere possimus: Inquisitio verò ad inueniendam veritatem. Cùm enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio manifestationem rerum desiderat. Horum ergo primum petendum, secundum quærendum: vt illud detur, hoc inueniatur. Sed cognitio in hac vita viæ priusquam ipsius possessio est: sed cum quisque veram viam inuenerit, perueniet ad ipsam possessionem, quæ tamen pulsanti aperietur. Vt ergo tria ista, id est, petitio, inquisitio, pulsatio manifesta fiant, sub aliquo exemplo ponamus. Videmus aliquẽ infirmis pedibus ambulare nõ posse: Priùs ergo sanandus est, & firmandus ad ambulandum. Et ad hoc pertinet quod dicit, *Petite*. Quid autẽ prodest, quòd ambulare iam, vel etiam currere potest, si per deuia itinera errauerit? Secundum est ergo, vt inueniat viam quæ ducat eum quò vult peruenire: quam cùm tenuerit, & peruenerit ad eum ipsum locũ vbi habitare vult, si clausum inuenerit, neque ambulare potuisse, neque perrexisse profuerit, nisi aperiatur. Ad hoc pertinet quod dictum est, *Pulsate*. Magnam autem spem dedit & ille, qui promittendo non decipit. Ait enim: *Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.* Ergo perseuerantia opus est, vt accipiamus quod petimus, & inueniamus quod quærimus, & quod pulsamus aperiatur. Chrysostomus hom. 24. Oper. perfect. in Matth. Non solùm, inquit, vos oportet studere virtutibus, sed ad tantum opus diuinum quoque aduocare præsidium. Veniet enim prorsus, atque aderit, & vobiscum certamina ipsa tractabit, ac facilia vobis cuncta perficiet. Propterea & petere præcepit, eisque daturum spopondit: nec tamen obiter postulare iussit, sed cum sedulitate multa, & magna patientia, crebroque pulsatu. Hoc est enim quod ait, *Quærite*. siquidem ille qui quærit aliud, cuncta profectò alia mente proiiciens, attendit illud quod solùm requirit, ac præsentium rerum nihil omninò considerat. Norunt certè illud, quoquot vel auro vel seruis, vt plerumque contingit, amissis, experti sunt hanc quam dico diligentiam requirendi. Ex eo quidem, quod ait, *Quærite*, istud ostẽdit: Ab eo verò quod dixit *Pulsate*, vehementer accendi, & ardere prorsus mente præcepit. Noli ergo homo spõte concidere, néve inferius studium impende virtuti, quá cùm aurum requiris amissum. Illud enim frequenter requirens, nequaquàm forsitan reperis: verumtamen cùm omninò nescires inueniendum esse quod fuerat amissum, omnes nihilominus perscrutãdi excogitares modos. Hîc verò iam sponsionem Christi etiam tenens, quod absque dubio si quæsieris, accipias, ne minimam quidem partem illius studij conaris ostendere: quòd si non continuò acceperis, ne sic quidem desperare te conuenit. Propter hoc quippè ait, *Pulsate*: vt ostenderet, quia etsi non continuò aperuerit, te nihilominus oporteat ad ianuam permanere. Didymus Alexandrinus enarratione in Epistol. beati Iacobi, cap. 4. Cùm autem vera sit, inquit, expositio Saluatoris dicentis: *Petite, & dabitur vobis*: quam etiam fecit esse credibilem, cùm dicit: *Omnis qui petit, accipit:*

quærere

Margin notes: 3. — 3. — 4. — 5. — 6. — Chrysost. — *An peccatori non publico deneganda sint sacramenta.* — *Non omnibus communicandum.* — August. — *Deus dat margaritas.* — Chrysost. — *Orationi et instantia[illegible]* — Didymus.

Section letters: A, B, C, D, E, F

Quo fiat, vt quidam orãtes non exaudiantur.

quærere libet quomodo aliqui orantes non audiantur, vt accipiant quæ habere postulauerũt per suam petitionem. Ad hæc dicendum est, quoniam qui via congrua ad postulandum venit, nihil relinquens eorum quæ pertinent ad impetranda quæ cupit omnia, percipit quod sibi dari rogauit. Si quis autem extra intentionem traditæ petitionis poscere videatur, iste neque petere modo debito creditur: & ideò non percipit quod petit. Nónne falsum quod dictum est Luc. 11. Omnis qui petit accipit? Nam cum doctor dicat, Omnis qui ad me accedit causa doctrinarum, habebit disciplinas earum: accedere ad doctorem de rebus ipsis accipiẽdum est, hoc est, vt etiam desiderũ habeat doctrinarũ, vt exerceat & meditetur eas, & summa intentione respiciat ea quæ à magistro dicuntur, & naturam habeat bonam. Indubitanter enim huiusmodi homo percipit disciplinam, quam magister dare promisit. Si quis alius accesserit ad doctorem, nõ faciens quæ prædicta sunt, sed tantummodò vt videatur ab eo, & videat eum, volens falsam facere promissionem doctoris: dicendum est ei, Non accessisti ad eum sicut inuitauit, sed aliter, & tantummodo ad videndum eum. Apertiorem enim faciens superior epistolam, & qui petere videantur, nec accipiant, indubitanter malè petentes illos dicit, qui vanis cupiditatibus inhæserunt: quia verò instant aliqui dicentes, Quare illi qui pro scientia & perceptione virtutis petunt, & non accipiunt? dicendum est illis: Quomodo & ipsi non propter ipsa bona percipienda petunt, sed vt per ea laudentur? Est enim amor concupiscentiæ velle laudes acquirere: vnde etiam his non datur, quoniam ad concupiscentias insumẽdas volunt possidere quæ poscunt. Quod si quis ea quæ ad salutem suam, & Dei honorem faciunt, in fide, nihil hæsitans, postulauerit: liberalis Deus est, vt largiatur. Prope est enim omnibus inuocantibus eum, inuocantibus eum in veritate. Fulgẽtius Epistol. 7. ad Venantium de pœnitentia, capit. 4. Ex hac Domini sententia, certam nobis relinqui remissionis spem concludit. Qualecunque enim sit peccatum, inquit, à Deo quidem potest remitti conuerso: sed ille sibi remitti non sinit, qui desperando, contra se indulgentiæ ostiũ clauserit. Cæterùm veritas non mentitur, quæ dixit: *Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit, & pulsanti aperietur.* Vnde & Propheta sanctissimus Esaias, ad remissionem peccatorum nullatenus desperandam, impios & iniquos hortatur, dicens, (cap. 55.) Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationem suam, quia multus est ad ignoscendum. Rupertus libr. 7. in Matth. Hic interim fortitudine opus est. Qua fortitudine? Illa nimirùm, vel simili, qua pater fortium Iacob, cũ Angelo luctatus est, (Genes. 32.) & victor existens, dicenti sibi, Dimitte me: Non dimittam te inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Qualis ergo fuit illa fortitudo? Quid sensetat ipse qui dixit, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Nimirùm fortitudo illa gemitus fuit inenarrabilis, fletus fuit spiritus contribulati: quo & Moyses eundem Deum dicentem, (Exod. 32.) Dimitte me, tenere potuit. Denique & hoc testatur Osee, immò ipse Deus loquẽs in Osee, (cap. 12.) qui cùm dixisset de illo: In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, confortatus est: addidit, dicens, Fleuit & rogauit eum. Igitur humili fortitudine, forti humilitate hic opus est, vbi sanctum absconditum, & in litera obfirmata clausæ tenentur margaritæ sensuum cœlestium. Et sicut ille Iob luctatus est cum illo Angelo, in quo sine dubio Deus erat, qui & victum se fatebatur: ita luctari debet verbi Dei amator, cum sermone vel scriptura quæ est ex Deo, nec dimittere antequàm vincat vinci volentem, sensumque comprehendat vtilem in litera latentem. Lucta enim pulcherrima est, tamdiu perseuerare petendo, donec accipiat. Quantum sibi placeat huiusmodi lucta, quam veraciter vinci cupiat ipse, qui reluctari videtur, dum non citiùs aperit: nos animaduertere vult, cum protinus subiungit: *Quis ex vobis homo, quem si petierit filius eius panem, nunquid lapidem dabit ei? Aut si petierit ouum nunquid porriget illi scorpionem?* Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 33. Quemadmodum egit de volatilibus cœli, & de liliis agri, ne victum nobis, vestitumque desperaremus adfuturum, vt spes à minoribus ad maiora consurgeret: ita & hoc loco Chrysostomus homil. 24. Operis perfecti in Matthæum. Id igitur est, ac si dicat: Si modò meæ non vis credere sponsioni, crede vel huic, quod a me profertur, exemplo. Ab hominibus quidem cum aliquid exposcis, & molestus omninò, & onerosus videris. Deum verò, quando id nimis facis, tunc ampliùs, vt tibi indignetur, accendis. Hieronymus in Matthæum. Si petenti datur, & quærens inuenit, & pulsanti aperitur: ergo cui non datur, & qui non inuenit, & cui non aperitur, apparet quòd non benè petierit, quæsierit, pulsauerit. Pulsemus itaque ianuã Christi, de qua scriptum est, (Psalm. 117.) Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam: vt cùm intrauerimus, aperiantur nobis thesauri absconditi & tenebrosi in Christo Iesu, in quo est omnis scientia. Quanta verò cum fiducia id expectare debemus? Psaltes etiam id habet: Sicut pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Quàm suauis & amica istha c similitudo est? Poterat Christus spem nostram aliis & rationibus & exemplis confirmare. Rationes istæ esse potuerunt: quod creator est, nos opus manuum eius: Quòd oues sumus pascuæ eius: Quòd miseretur omnium quia potest, & nihil oderit eorum quæ fecit: Quòd dominus in seruos, artifex in opus suum propensus est. Potuit & exempla proponere sanctorum virorum, qui olim quamuis magna quædam & ardua postulauerint, tamen exauditi sunt. Verum suauius multò, & delectabilius & familiarius omnibus exemplum proposuit: se velut optimum patrem proponens nos autem filiorum nomine dignatus. An ne, inquit possibile est patrem sic filium auersari, vt cùm ab eo necessaria postulauerit ad vitam, præbeat ei quæ mortem inferre possint? Quòd si vos rationẽ naturæ tanti momenti esse videtis in patribus, vt omnia curent, quæ ad eorum educationem faciunt: an non existimatis vim illam creatoris ad creaturam longè fortiorem esse? Nec enim hîc de monstris antiquorum deorum disserimus, inter quæ & hæc leguntur de Saturno, quòd Iouem filium occisurus, requisierit, & pro filio lapidem deuorarit. Deus lapides non porrigit pro panibus filiis suis, quin potiùs è lapidibus panes efficeret. Quod si quis obiiciat, cœlum clausum fuisse annis tribus & mensibus sex: & minitari Dominum in lege, se daturum cœlũ ferreum. respondemus hæc non contigisse filiis à patre, sed ingratis & perfidis seruis à Domino. Sed & adiicimus, remedium contra sterilitatem constitutum esse in oratione. Orauit enim Helias, & cœlum pluit. Rursus obiicienti Deum nonnunquam indulgere perniciosa hominibus, prouocatum scilicet importunis eorum postulationibus quæ tandem adinstar scorpionum illis fuerunt. Sic enim Israëlitis petentibus carnes, coturnices immisit. Et legitur apud Psaltem: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Domini ascendit super eos. Dedit & eis regem in furore suo. Respondemus hæc illis data esse non quasi filiis, sed rebellibus & degeneribus, sicut escæ datæ esse leguntur: Aut in correptionẽ insipientiæ suæ, sicut & rex datus est. Filiis autẽ bona semper largitur. *Nam si vos*, inquit *cum sitis mali*: id est, etsi innata quadã malitia vestra voluntas corrupta sit, & affectio distracta, adeò vt nec tã benè velitis vestris, vt ferebat natura hominis in statu innocentiæ, ante peccatum. Genes. 8. Proni sunt enim sensus hominis ad malum: nam & in originali peccato concepti estis, Psalm. 50. Ephes. 2. Vnde & Paulus, Romanorum 7. Scio quia non habitat in me, id est, in carne mea bonum: &, Velle mihi adiacet, facere bonum... video quòd adiacet mihi malum. *Si*, inquam, *vos mali*, si cum Deo comparemini, *nostis bona data* à Deo, non autem accepta à vobis, *dare filiis vestris* carnalibus *quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se?* Ille habet à se omnia: vos ab eo accipitis si quid habetis. 1. Corinth. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Ille in cœlis &

Quomodo rogandus sit Deus. — *Fulgentius.* — *Rupertus.* — *Augustin.* — *Exemplo nostra in Deum fiducia cõfirmatur.* — *Chrysost.* — *Hierony.* — *Dei in homines liberalitas.* — *Argumentum à minori ad maius.*

electis

cit in latere Christi, per quod tamen ferè intrauit totus mundus? Psal. 117. Hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam. Ad vitam autem gratiæ non intratur, nisi per portam virtutis: de qua dicitur in Psal. 117. Aperite mihi portas iustitiæ. Genes. 28. Nũ est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Es. 28. Erit Dominus fortitudo reuertentibus de bello ad portam. Introitus autem iste in vitã gratiæ specialiter est per charitatem. Et ideò charitas dicitur porta. Hæc enim est porta Orientalis, per quam oriens ex alto princeps Iesus ad nos ingressus est: Et per quam etiam regressus est in cœlum: & clausa omnibus nõ pertinentibus ad membra corporis eius: nec vnquam alicui nisi sibi integritate membrorum suorum aperietur. Ezec. 46. Porta Orientalis clausa est, & non aperietur: quia Dominus Deus Israël ingressus est per eam: eritque clausa principi. Hæc dicitur arcta. Angustum enim est inimicos diligere, nullum iudicare, ad votum contendere: nihil nisi Christum amare: & huiusmodi. Introitus autem ad gloriam est per portam perseuerantiæ, quæ datur in fine omnium bonorum ad vitam pertinentium: & inchoatur à principio eorum, in proposito permanendi cũ Christo. Et hæc est porta, de qua dicitur in Psalm. 126. Beatus vir qui impleuit desideriũ suum ex ipsis non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta. Omnes istæ portæ angustæ sunt valde: ita quòd foramini acus comparantur. Sed litera specialiter videtur intelligi de porta virtutis, & antonomasticè de porta charitatis, & per effectum intrandi de porta perseuerantiæ. Vnde fortè meliùs dicitur, quòd porta est, virtus aperta, charitas introductio, perseuerantia. Prou. vlt. Nobilis in portis vir eius, quãdo sederit cum senatoribus terræ. Hæc porta dicitur augusta tribus de causis, secundum Chrysostomum. Vna est, propter præcisionem eorum quę adhærent intranti, cum quibus intrare non potest. Altera est propter paucitatem eorum euntium, qui cohærent intranti. Tertia, propter difficultatem transeundi per eam. Ea enim quæ cohærent homini, sunt, in quibus & natus & enutritus est contemporanea naturæ existentia: quæ sunt gaudere in præsentia delectabilium corporis, & tristari in absentia eorundem: tristari in præsentia tristabilium corporis, & gaudere in eorundem absentia. Delectabilia autem corporis sunt, ad luxum pertinentia, concupiscentiæ in gustu, & veneris: & ad concupiscentiam oculorum in his quæ auarè congregantur, & auariùs retinentur: Et in his quæ pertinent ad pompam sæculi, superbiam vitæ, dignitatũ ambitionem, honorem primatũ: & vani applausus & laudes, in quibus gaudet humanæ vitæ concupiscẽtia, & tristatur in absentia eorũdem. Tristatur etiam in præsentia ieiuniorũ, orationum, humilitatis in veste, dimissione sociorum, asperitate vestitus, & huiusmodi: Et in eorũdem præsentia gaudet & exultat: quia, sicut dicitur Sapient. 2. Nihil aliud quærit talis populus, nisi vino pretioso & vnguentis implere se, in omnibus locis signa luxuriæ relinquere: Et hanc esse sortẽ suam, quòd in bonis præsentibus gaudeat, & omnibus delicijs fruatur. Virtus autẽ hoc habet, quòd in pręsentia taliũ delectabilium tristatur, in absentia gaudet. In præsentia parsimoniæ gaudet, & in absentia tristatur. Et ideò est arcta: Et angusta dicitur esse. Ex vna enim & sola & tota causa constituitur, sicut suprà docuimus. Vitium autem fit omnifariam. Sic ergo oportet præcidi ab homine latitudinem & luxum vitiorum. Hierem. 4. Circuncidimini viri Iuda, & auferte præputiũ cordium vestrorũ. Genes. 17. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri: vt sit signum fœderis inter me & vos. Rom. 2. Circuncisio cordis non in litera, sed spiritu, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Paucitas etiam comitantium (alias cõmeantium) in via & per portã, ostendit quòd angusta est: quia in via concupiscentiæ homo vadit cum vxoribus, filijs, cognatis, affinibus & amicis: sicut dicitur Iob. 21. Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi: & infantes eorum exultant in lusibus, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferni nouissima descendunt. Sed in via descendunt virtutis. Si quãdoque sunt in domo, duo in tres, & tres in duos diuidentur.

Cur porta angusta.
1.
2.
3.

Si duo sunt in lecto, aut in agro, aut in mola, vnus proficiscitur, & alter remanet. Deuter. 33. Qui dixerunt patri suo & matri, Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos, hi custodierunt pactum tuum, & eloquium tuum seruauerunt. Et Matt. 10. & 19. præcipitur, vt patrem & matrem & cæteros amicos relinquamus, si volumus esse digni vt sequamur Christũ per portam augustam. Matt. 19. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Secunda causa est, quia pauci eorum insipientes proficiunt, & multi qui profecerunt, deficiunt, & reuertuntur. Hoc optimè significat Psalmista, (Psal. 72.) vbi dicit: Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Quis enim considerans tantum commodum peccatorum, non zelet vitam eorum? videns quòd in omnibus pacem habent, & plantati proficiunt, & sancti impugnantur. Vix est cuius pedes non moueantur, & offendatur gressus: nisi quòd vnũ est adiutoriũ, quod dicit Psalmista (Ps. eod.) Tenuisti manum dexteram meã, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Ioã. 6. Multi discipulorũ abierũt retrorsum, & iam nõ ambulauerunt cum eo. 2. ad Tim. 1. Scis quòd à me auersi sunt omnes qui sunt in Asia. 2. ad Tim. vlt. Demas me dereliquit, diligens hoc sæculum. His ergo de causis dicitur angusta: Et sic habitum est de porta & de angustijs eius. Introitus autem est per inceptionem, profectũ, & perfectionem. Inceptio per conuersionem, profectus per virtutum & meritorum accumulationem, & perfectio per cursus & status consummationem. Inceptio est per angustissima, progressus latior, latissima & iocundissima perfectio. Ps. 17. Eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me. Eduxit me de angusto conuersionis in latitudinem profectus virtutis, & in profectione saluũ fecit. Prouerb. 4. Semita iusti quasi lux splendens & crescens vsque ad perfectum diem. At verò multum diuersa est via peccatorũ. *Quia lata porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam.* Hilarius in Matth. Arduum homini iter in cœlũ est. Cæterùm via perditionis lata est. Hanc plures obtinent: illam porrò pauci inueniunt. Paucis enim damna præsentium rerum chara sunt: quibus cupiditates & animi vincere, & corporis frangere, & exposita totis sæculi vitibus illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœlestis spei lucrum est. Illis autem, quibus solum bonum est scortari, comessari, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimus est frequentantium iter tale comitatus. Clemẽs Alex. lib. 4. Stromat. in eam sententiam adfert celeberrimã Hesiodi carmina, lib. De opere & die.

> Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
> Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
> Καὶ τρηχὺς τοπρῶτον, &c. id est,
> *Virtuti sudorem dij præposuerunt*
> *Immortales: longa vero atque ardua via est ad ipsam,*
> *Et primùm aspera. Vbi verò ad summum ventum fuerit,*
> *Facilis deinceps est, quantumuis fuerit difficilis.*

Hæc illa est literæ Pythagoricę significatio, quam & his verbis Virgilius describit:

> *Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni,*
> *Humanæ vitæ speciem præferre videtur.*
> *Nam via virtutis dextrum petit ardua callem:*
> *Difficilémque aditum primùm spectantibus offert,*
> *Sed requiem præbet fessis in vertice summo.*
> *Molle ostentat iter via lata, sed vltima meta*
> *Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.*

Hanc Philosophicam similitudinẽ Socrates etiam assumpsit, disserens cum Aristippo, vt scribit Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis: Etiam & id ex Epicharmo adducens, quòd laboribus nobis omnia dij vendunt. Et in eam rem adducit lætam Prodici Sophistæ de Hercule fictionẽ, quę quoniã animos excitat, ad discretionẽ vtriusque vitæ, & plena sententijs est, & accedit plurimum ad mores, non omninò hîc videtur esse contemnenda. Ait namque Herculem, cùm à puerili ætate ad adolescentiam perueniret, quæ adolescẽtes iam sui arbitrij effecta

Hilarius.

Cle. Alex. Via virtutis ardua est.

Hesiod.

Virgilius.

Xenophon.

Fictio Prodici de Hercule.

ostendunt, siue per viam virtutis, seu vitiorũ gradiantur, gressum à ciuitate in solitudinem, consedisse cogitationibus agitatum, vtram viarum prædictarũ præponeret: Ibi duas apud eum apparuisse accedere mulieres magnas: alteram honestam & liberalem visu, ex ipsa quidem natura corpus munditia ornatam, oculos verò verecundia: effigiem autem totam castitate, alba veste vestitam: Alterã verò ex carnositate atque mollitie esse nutritam, ornatam verò colorem quidem, vt albior atque rubicundior: effigiem verò, vt rectior quàm à natura esset, appareat: oculos autem vagantes atque apertos habentẽ, tali veste vestitam, ex qua pulchritudo quàm maxima coruscet, sæpéque seipsam respicere & attendere: si quis etiam alius eã videret, nunquam ad propriam vmbram aspicere. Cùm autem propiùs Herculem accessissent, illã quæ vitij personam gerebat, multa Herculi pollicitam esse, delicias scilicet, epulas, & eius generis allectamenta: Alterã contrà magnos docuisse labores, iisque ad fœlicitatem esse perueniendum: Herculi verò maximè cauendum, ne vitij illecebris demulceatur, cùm & id tandem illũ ad summam infœlicitatem perducturum sit. Ad quod etiã referendum videtur trium Dearum iudicium ad Paridẽ Priami filium, ex Poëtarum fictione delatum: cùm harum trium vnica Pallas virtutem profiteretur, cæteræ verò potiùs vitij tramitem designarent: Iuno quidem in diuitiis, Venus verò in deliciis & voluptatibus. Sic duę stabant contra vnam, quòd arctior sit via, quæ ducit ad fœlicitatem. Vnde & Christus adiicit, *Quàm angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam & pauci sunt qui inueniunt eam!* Occurrit autem quæstio, cur arctam viam vocet, quæ tot vocationibus diuisa est, vt quemadmodum in domo patris cœlestis mãsiones multæ sunt, ita alius in statu virginitatis, alius in statu coniugij, alius in viduitatis, alius in cœlibatus statu, salutem sibi comparare possit. Verùm dicitur arcta via, si conferatur cum via peccatorum: & si rationem habeamus earum præscriptionum, quæ omnibus & singulis sunt in ratione, qua omnes conueniunt vt Christiani sint. Hoc cõfirmat Gregor. Nanz. Orat. 1. de Theologia. Nam cùm diuersas illas in domo patris mansiones protulisset, sic disputat. Est né aliquid quod has mãsiones comparet, vt mea est sentẽtia, an omninò nihil? Est sanè, inquis. Quidnam hoc? Hoc nimirùm, quòd diuersa sint viuendi genera atque instituta, quodq; pro fidei proportione alia via aliò ducat, quas vias nominamus. Quid ergo? His ne omnibus incedere necesse est, an quibusdam solum? Omnibus siquidem atque idem hoc possit: sin minus, compluribus, aut certè aliquot. Aut si ne hoc quidẽ concedetur, satis, vt quidem ipse existimo, præclarũ fuerit vel vnam egregiè assequi. Rectè hoc existimas. Quid igitur cùm audis vnam viam esse, eamque perangustam, quid his verbis significari putas? Vnam sanè esse, si virtutem spectes (hæc enim vnica est, licet in multas partes secetur) verùm angustam propter sudores. & quia non in multis teritur, siquidem multitudinem eorũ cogites, qui contrario itinere per vitium incedunt. Fulgentius lib. 2. de remissionib. peccator. cap. 4. Porrò salus, inquit, non dabitur iniquis, sed iustis: ante finem scilicet huius vitæ correctis atque conuersis. Salus illa bonis dabitur, qui ad amicitiam Dei cucurrerunt per cõuersionem, non malis, qui permanentes amici mundi, Apostolica increpatione inimici Dei meretemur congruè nuncupari. Tales enim beatus Iacobus obiurgat. Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Si quis ergo voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituetur: qui declinans à malo, & faciens bonum, pro suis iniquitatibus in pręsenti vita pœnitentiam gesserit, & cõuersus ad Deũ toto corde, malis operibus renunciauerit, spes ipsius vana nõ erit. Cæterum frustrà seipsum seducit, quisquis per latam & spaciosam viam se peruẽturum arbitratur ad vitam: cùm Dominus per arctam viam non iubeat ambulare: atque angustæ portæ nobis demonstrat introitum, per quem venitur ad regnum. Dicit enim: *Intrate per angustam portam. Quàm lata porta, & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem: & multi sunt qui intrãt per ipsam! Quàm angusta porta & arcta via, quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui intrant per eam!* Verùm rursus & alia quæstio oritur, quomodo Christus viam salutis arctam & angustam esse dicat, cùm alibi asserat iugum suum suaue esse, & onus leue: & ita scribat Ioannes, Quia mandata eius grauia non sunt. August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, capit. 35. Non ideò, inquit, hæc dicit, quia iugum Christi asperum est, & sarcina grauis: sed quia labores finire pauci volunt, minùs credentes clamanti, Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & reliqua. Hinc ergo sermo sumpsit exordium de humilibus & mitibus corde, quoniam iugum leue, & sarcinam leuẽ multi respuunt, pauci subeunt: eo quòd arcta sit via quæ ducit ad vitam, & angusta porta qua intratur in eam. Diligentibus quidem Deum omnia cooperantur iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Proinde lata & spatiosa illis via virtutis esse videtur. Secum enim conscientiã tutam & quietam habẽt. At verò carnalibus hominibus difficilis est. Hilar. Enarrat. in Psal. 118. hęc verba explicans, Latum mandatum tuum nimis: Latum, inquit, planè est, siue quòd infinitum cognitionẽ humanæ ignorantiæ excedit, siue quòd multa sunt in quibus Dei pręceptis obtẽperetur, atque placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Non enim ab omnibus omnia expectantur neq; vniuersi vniuersa ad summã placẽdi implere possint. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius vitia eleemosynis redimit, alius securitate cõsummat: sicut alij curationũ cõcessa virtus est, alij Prophetiæ scientia contributa est, alij fidei firmitas data est, alij sapientia & cognitio donata est. Latum igitur mãdatum Dei est, & in omnia spei nostrę genera diffunditur: vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Dei obtemperare, cùm latũ & diffusum sit ad placendũ officiosa religionis varietate. Neque solùm latum, sed vehemẽter latum: latitudinis infinitate hac ipsa superlatiui adiectione monstrata. Sicut autem latum Domini mandatum, ita & lata via dici potest. Nec mirùm esse debet, quòd illa & eadem lata sit & stricta, si modò ad diuersa referatur. Ita enim via etiam peccati lata & stricta est. Quis enim non experiatur, difficilius esse vitium sequi, quàm virtutem? Quid non plenum suspicionibus in libidinibus, furtis? quid non vigiliarum: quid non timoris? Adeò non abs re dicunt, qui in inferno positi sunt, se vias difficiles sectatos esse. Sed quoniam promptis animis ad eas ferebãtur, nihil tunc illis difficile videbatur. Inde fit, vt bono & fideli animo via salutis arcta esse minimè videatur. Augustin. tom. 10. serm. 9. de verb. Domini, horum & illorũ rationem cõplectitur, his verbis, cùm de iugo Domini leui disputat. Sub iugo illo leui & sarcina leui audiamus, inquit, Apostolum dicere, (2. Cor. 6.) In omnibus commendantes nosmetipsos tanquam Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, &c. Et alio loco in secũda Epistola, (2. Cor. 11.) A Iudæis quinquies quadragenas vna minùs accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, & cætera quæ numerari quidem pericula possunt, sed tolerari nisi Spiritu sancto iuuante non possunt. Omnia ergo illa, quæ commemorauit aspera & grauia, frequentiùs & abundantiùs sustinebat: sed profectò aderat illi Spiritus sãctus, qui in exterioris hominis corruptionem interiorem renouaret de die in diem, & gustata requie spirituali in affluẽtia deliciarum Dei, in spe beatitudinis futuræ omnia præsentia deliniret aspera, & omnia grauia releuaret. 2. Corinth. 4. Ecce quàm suaue iugum Christi portabat, & quàm leuem sarcinam, & omnia illa quæ superiùs enumerata dura & immania omnis auditor horrescit, leuem tribulationẽ diceret, intuens interioribus & fidelibus oculis, quanto pretio temporalium emenda sit futura vita, non pati æternos labores impiorum, & sine vlla solicitudine perfrui æterna fœlicitate iustorum. Secari & vri se homines patiuntur, vt dolores non æterni, sed aliquantò diuturnioris vlceris acriorum dolorum pretio redimantur, in languida & incerta vocatione breuissimæ atque vltimæ vitæ. Immanissimis bellis miles atteritur, pluribus fortassè annis in laboribus inquietus, quàm in otio quieturus.

Obiectio. — *Greg. Naz.* — *Fulgentius.* — *August.* — *Hilarius.* — *Difficilius est etiam vitium sequi, quam virtutem.* — *August.* — *Ad tolerantiam.*

Quibus

Quibus tempestatibus & procellis, quam horribili & tremenda sæuitia cœli & maris impleti sunt mercatores, vt diuitias ventosas acquirant, maioribus, quàm quibus acquisitæ sunt, periculis & tempestatibus plenas? Quos æstus, quæ frigora, quæ pericula, ab equis, à fossis, à præcipitiis, à fluminibus, à feris perferunt venatores: quantum laborem esuriendi & sitiendi, quantas vilissimi & sordidissimi cibi & potus angustias, vt bestias capiant, & interdum nec ipsius bestiæ carnes, propter quam hæc tanta sustinent, epulis necessarias? quanquam etsi aper ceruusve capiatur, magis suaue sit venantis animo, quia captus est, quàm comedentis palato, quia coctus est. Quantis cruciatibus propè quotidianarum plagarum tenera puerorũ ætas subditur? Quantis etiam in scholis vigiliarũ & abstinentiæ molestiis exercentur, non propter discendã sapientiam, sed propter opes, honorésque vanitatis, vt numeros & literas, & disertas fallacias eloqui discant? Sed in his omnibus qui hæc nõ amant, eadem grauia patiuntur: qui verò amant, eadem quidem, sed non grauia, pati videntur. Omnia enim sæua & immania, prorsus facilia, & propè nulla efficit amor. Quantò ergo certiùs ac faciliùs ad veram beatitudinem charitas facit, quod ad miseriam quantum potuit, cupiditas fecit? Quàm facilè toleratur qualibet aduersitas temporalis, vt æterna pœna vitetur, æterna requies comparetur? Non immeritò ille vas electionis cum ingenti lætitia dicit, Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Ecce vnde illud iugum suaue est, & sarcina leuis: & si angusta est paucis eligentibus, facilis tamen omnibus diligentibus.

De Pseudoprophetis vitandis, & dignoscendis: de fructu bonorum operum: de tuto fidei & pietatis ædificio.

Matth. 7.
Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos vestimentis ouium, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. A fructibus eorũ cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autẽ arbor malos fructus facit. Nõ potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quæ nõ facit fructũ bonũ, excidetur, & in ignẽ mittetur. Igitur ex fructibus eorũ cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorũ: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorũ. Multi dicẽt mihi in illa die, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia nunquam noui vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea: assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domũ suam super petrã, & descẽdit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petrã. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Et factum est, cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & Pharisæi.

Marc.

Luc. 6.
Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos: neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat super petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamẽto: in quam illisus est fluuius: & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

Ioan.

Introductio. SI QVANDO hostium aduentus populo innotuerit, ne minùs cautus intercipiatur, omnia prospicit, castrorum & vrbium munitiones, arma bellica, hostium etiam insidias & consilia explorat, & ita prudenter se gerit, vt aduersariorum conatus eludat: *Summa.* Ita quidem Christus monet faciendum, ne hæreticorum, Iudæorum, omniúmque infidelium consiliis obruamur. *Albertus.* Albertus Magnus in Matth. *Attendite à falsis Prophetis.* Est autem continuatio ad præcedens, quia docet neminem iudicandum esse, & iustitiam nostram coram hominibus non faciendam, sed per angustam portam intrandum esse. Sed in omnibus his quia species pietatis & exhibenda, & attendenda est, & hæc est causa deceptionis etiam hæreticis: Ideò ne decipiantur, dicit, *Attendite vobis à falsis Prophetis.* *Chrysost.* Chrysostomus homil. 24. Oper. perfect. in Matth. Ecce, inquit, cum canibus ac porcis aliud quoque insidiarum genus, multò illis profectò efficacius ad nocendum. Illi quippè professi sunt, & omninò manifesti, isti verò fraudulenter obtecti: & idcircò ab illis quidem imperat abstinere, istos verò etiam diligenter examinari, atque discerni, quasi omninò difficile sit ad primum illos intelligere congressum: Propter quod dixit *Attendite*, vt nos ad eos excutiendos redderet acriores. Deinde, ne cùm audissent arctam atque angustam viam, & quia illos multis aduersitatibus per eam oporteret incedere, porcos quoque & canes esse cauendos. Cumque istis aliud quoque malitiosius genus luporum: ne (inquam) tot tristium rerum aggestione conciderent, ac satis durum putarent tam multis insidiantibus iter tale conficere, & de omnibus mandatis præterea esse solicitos, malorum quoque illos, quæ sub patribus eorum sunt facta, commonuit, vt huiusmodi homines falsos Prophetas vocando. Nam & antè talia contigerunt, Luc. 21. Nolite, inquit, omninò terreri: nihil prorsus vobis nouum accidet, nihílque peregrinum, sempérque diabolus ad oppugnationem veritatis subornat errores per Pseudoprophetas. *Albertus.* Albertus Magnus in Matth. Sed videtur, inquit, quòd cùm Matth. 11. dicantur lex & Prophetæ vsque ad Ioannem peruenisse, nõ oportuit post tempora Ioannis à talibus attendere. Et hæc est obiectio Chrysostomi: & soluit, quòd Prophetia omnis fuit de Christo, & sacramentis eius: *An supersint Prophetæ.* Quia Prophetia propriè diuina est inspiratio sub immobili veritate, tales rerum euentus denuncians, quę sunt de redemptore & sacramentis eius. Et hoc modo Prophetia fuit ad Ioannem, qui digito Saluatorem demonstrauit: & inceperunt Apostoli in labores Prophetarum tunc intrare, & regnum cœlorũ vim pati, & violenti rapuerunt præsens regnum, quod annunciabatur per Christum. Sed si Prophetia dicitur quæcunque enunciatio futurorum, tunc fuerunt, & sunt Prophetæ post Ioannem: sicut Agabus & filiæ Philippi Euangelistæ, qui futuram famem & vincula Pauli prænunciabant. Sed hic, vt dicit Chrysostom. Prophetæ dicuntur doctores Ecclesiæ, qui diuina docere non possunt, nisi spiritu diuino intelligantur, quem habuerũt Prophetæ. 1. Cor. 14. Prophetæ duo aut tres dicant, vt cæteri diiudicent. Potestis enim omnes per singulos prophetare, vt omnes discãt, & omnes exhortẽtur. Et ibidẽ ante: Æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Et ibidẽ: Qui prophetat, Ecclesiã Dei ædificat. Veri igitur doctores, veri sunt Prophetę: Falsi autẽ doctores sub specie pietatis latẽtes, falsi sunt Prophetæ. Hier. 6. A Propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Soph. 3. Prophetæ eius væsani, viri infideles. Est autem attendendum quod dicit, Attendite ab his qui videntur falsi Prophetæ: vel

à fallacibus hominibus, qui Prophetæ videntur, & non ſunt: quia benè poſſunt verè prophetare, & etiam veri Prophetæ eſſe, & tamen falſi ſunt per alium modum. Dupliciter enim dicitur falſus Propheta: à falſitate doctrinæ ſcilicet, & ab intentione fallendi, vel ſeducendi, quamuis vera doceat. A falſitate doctrinæ. 3. Reg. vlt. Fuit Propheta falſus Sedechias, qui ſibi fecit cornua, & enunciauit quòd Achab iret in Ramoth Galaad, & vẽtilaturus eſſet Syros. Et ſicut ibidem dicitur, ſpiritus mẽdax erat in ore eius, & aliorum Prophetarum complicum ſuorum: & decipit Achab, vt iret vbi occidendus fuit. Ab intentione autem fallendi, quamuis vera dicerent, falſi fuerunt Balaam & Caiphas. Balaam, Num. 23. & 24. qui & vera & bona dixit: ſed pergens ad populum ſuum, dedit conſilium quid facturus eſſet Balac populo, vt deciperetur per idolum Phegor, hoc eſt, idolum tentiginis. Et Caiphas, Ioann. 11. vera dixit, ſed tamen malitiam intendit, delere ſcilicet nomen Chriſti. Et ſic eſt in multis aliis. Vtroque autem modo ſimul & diuiſim dicũtur hi falſi Prophetæ. Hierem. 23. In Prophetis Hieruſalem vidi ſimilitudinem adulterij, & iter mendacij. Adulterij ſimilitudo, quando veritatem quam docent, adulterantur per ſeductionis intentionem. Iter autem mendacij, quando mendacia vel falſa proponunt. Hierem. 14. Falſò prophetauerunt vaticinantes in nomine meo: non miſi eos, & non præcepi eis, neque locutus ſum. Deuter. 13. Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium ſe vidiſſe dicat, & prædixerit ſignum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur Deos alienos quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius & ſomniatoris: quia tẽtare vult te Deus, vt palàm ſciat vtrum diligas eum, aut non. Et ibidem infrà. Propheta autem ille ſomniator occidatur: quia locutus eſt, vt auerteret te à Domino Deo tuo. Iſti verò ſunt falſi Prophetæ, *qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrò autem lupi ſunt rapaces.* Et ideò cauendum monet, Facilius eſt enim decipi, quàm ſanis conſiliis obedire. Tam enim præcipites ad impoſturam ferimur, vt niſi aliundè ſeductor exurgat, ipſi carnali noſtro iudicio falſas opiniones adſeramus. Porrò, vt ſcribit Hilarius in Matt. blandimenta verborum, & manſuetudinis ſimulationem admonet fructu operationis expendi oportere: vt non qualem quis verbis referat, ſed qualem ſe rebus efficiat, ſpectemus. Quia,

Falſus Propheta dupliciter dicitur.

Hilarius.

Mente ſub agnina latitat mens ſæpè lupina.

Hoc autem quidam ad doctrinam, alij ad mores referunt, vt aut oues ſimulent, aut lupi ſint. Tertullianus lib. de præſcript. aduerſus hæreticos. Quænam, inquit, ſunt iſtæ pelles ouium, niſi nominis Chriſtiani extrinſecus ſuperficies? Qui lupi rapaces, niſi ſenſus & ſpiritus ſubdoli, ad infeſtandum gregem Chriſti intrinſecus delitescentes? Qui Pſeudoprophetæ ſunt, niſi falſi prædicatores? Qui Pſeudoapoſtoli, niſi adulteri Euangelizatores? Qui Antichriſti interim & ſemper, niſi Chriſto rebelles? Hoc erunt hæreſes, non minùs doctrinarum peruerſitate Eccleſiam laceſſentes, quam tunc Antichriſtus perſecutionum atrocitate perſequetur, niſi quod perſecutio & Martyres facit, hæreſis Apoſtatas tantùm. Et ideò hæreſes quoque oportebat eſſe, vt probabiles quique manifeſtarentur, tam qui in perſecutionibus ſteterint, quàm qui ad hæreſes non exorbitauerint. Cyprianus ad Nouatianum hæreticum. Prædixerat ergo Dominus multos eſſe venturos ſub pellibus ouium rapaces lupos. Qui autem illi, niſi ſenſu ſubdolo conſpirantes, ad infeſtandum gregem Chriſti? Sicut legimus ad Zachariam poſitum: (capit. 11.) Ecce ego ſuſcito paſtorem in terra, qui quod auerſum eſt, non viſitabit, & carnes electorum manducabit, & talos illorum torquebit. Similiter & per Ezechielem (capit. 34.) increpat huiuſmodi paſtores, ſcilicet prædones & laniones dicam. Itaque de falſis paſtoribus & falſis miniſtris id intelligitur, qui ſenſu ſubdolo verba ſacrarum ſcripturarum corrumpunt. Chryſoſtom. homil. 19. Oper. imperfect. in Matth. Oues enim propriè Chriſtiani dicuntur. Veſtimentum autem ouile, eſt ſpecies Chriſtianitatis. Vincentius Lirinenſis lib.

Duobus modis accipiuntur oues & lupus. Tertull.

Cyprian.

Chryſoſt. Oues qui ſint. Vinc. Lirin.

contra nouationes hæreticor. capit. 36. manifeſtiùs exprimit veſtimenta ouium, vt corruptionem hæreticæ doctrinæ explicet. Quid eſt, inquit, veſtitus ouium, niſi Prophetarum & Apoſtolorum proloquia, quæ iidem ouili quadam ſinceritate, agno illi immaculato, qui tollit peccatum mundi, tanquam vellera quædam texuerunt? Qui ſunt lupi rapaces, niſi ſenſus hæreticorum feri & rabidi, qui caulas Eccleſiæ ſemper infeſtant, & gregem Chriſti, quaqua poſſunt, dilacerant? Sed vt fallacius incautis ouibus obrepant, manente luporum ferocia, deponunt lupinam ſpeciem, & ſeſe diuinæ legis ſententiis, velut quibuſdam velleribus obnoluunt: vt cùm quiſque lanarum mollitiem præſenſerit, nequaquam aculeos dẽtium pertimeſcat. Gregor. Nazianz. Orat. in Maximũ, contra lupos illos vigilandum à paſtoribus monet, quibus nimirùm dictum ſit, *Attendite.* Etenim, inquit, ſi vel bubulcus ob vitulum vnum ab armento aberrantem, vel paſtor ob pecudem è decadis grege deſideratam, vel auis ob nidulum, quem ad breue tempus reliquit, vſque adeò diſcruciari ſolent, vt & illi arreptis fiſtulis in ſpeculam quandam euecti, calamos omnes mœrore impleãt, atque pallantia animalia quaſi ratione prædita euocent, ac ſi paruerint, maiorem ex illis quàm ex reliquis ſimul omnibus delectationem percipiant: hæc autem ſtridens ad nidum conuolet, pulliſque ſtridentibus aduoluatur, eóſque pennis foueat: quo tandem chariores eſſe par eſt apud bonum egregiúmque paſtorem oues rationis participes, & pro quorum ſalute nonnihil periculi adiit: quandoquidem hoc quoque acriores animi flammas excitat. Equidem ipſe graues & truculentos lupos timeo, ne caligine noſtra obſeruata, rapaci ac violenta doctrina gregem dilacerent. Temporum enim incommoditates explorant, quòd palàm apertéque nihil efficere poſſint. Ita doctrinam illorum violentam & rapacem vocat, vt quæ veritati ſuas partes præripiat, ſed & animas alienas ſibi vendicet: ſimúlque quia facilè hæreſes ad ſeditiones & ad ſanguinem feruntur. Hoc licuit olim in Arianis experiri, quorum principes Epiſcopi contra Monachos & Eremitas exercitus ductabant: hoc in Circuncellionibus, qui, vt ſcribit Auguſtinus, Catholicorum oculos calce implebant, aut eruebant: hoc in Manichæis, qui vi & cum baculis ora noſtrorum aperiebant, vt ex ipſorum manibus communionem acciperent: Et ne prolixior eſſe videar, hoc in Neochriſtianis, qui ferro & igne per omnia graſſati ſunt, templa diſturbarunt, vrbes diruerunt, & ſacra & prophana diripuerunt, & effuderunt ſanguinem electorum fidelium in circuitu Hieruſalem, adeò vt non eſſet qui ſepeliret. In puteos deiecerunt viuos; alios verubus confixos igne vſtularunt, aliis pudenda amputarunt? Preſbyteris ſummas manus, & capitis verticem præſciderunt, vteros aperuerunt, inteſtina eduxerunt, cor manibus moribundorum impoſuerunt, nares abſciderunt. Infinita ſunt tormenta, quibus lupi iſti, Satanico ſpiritu perciti, Catholicos noſtros perſecuti ſunt. Verùm cùm primùm Euangelij ſui publicationem appeterent, ne fortè ſi ſe lupos ſtatim proderent, abiicerentur, *venerunt in veſtimentis ouium,* Nihil aliud in ore habere videbantur, quàm purum Dei cultum, puram & meram Euangelij reſtitutionem, ipſum Chriſtum, ipſam ſalutem. Profitebantur ſe non ſua, ſed quæ Dei eſſent quærere, omnia pro Chriſto expendere, humilimos principum ſubiectos eſſe, nihil aliud ſpirare, quàm vt cultus diuini, ita Reipublic. candorem, pacem, vnionem. Cumque hac ouium pelle, ſimplicium, dixerim minùs etiam cautorum, principium oculos faſcinaſſent, & aures deliniiſſent, cùm non omnes lupos latentes aduerterent, quodam tempore tolerati ſunt. Illi verò ſibi in caulam Chriſti pedem oblatum viderunt, ſtatim perſonam quam ſimularant, exuerunt: laruam ouinam reiecerunt, neque iam amplius oues, ſed lupos agere voluerunt. Tunc vlulatibus ſuis cæteros lupos euocare, exercitum conflare, ouibus inſidiari, diſperſas deuorare, ſeque ſanguine paſcere cœperunt. Atque vtinam hic ille fucus, hæc larua prauiſa fuiſſet ab his, qui Reipublicæ clauum tenebant.

Greg. Naz.

Vigilandum contra lupos.

Qui ſint lupi & cur.

Crudelitas hæreticorum.

Veſtimenta ouium quæ.

bât. In summa monet Christus eos, qui sapere voluerint, ne hæreticorum blanditijs, promissis, aut simulatis amicitijs confidant: hoc enim genus hominum aliud in ore, aliud in pectore habere solet: de quibus & id Psaltis dici potest: Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Itaque cautè considerandi sunt. Si enim doctrinam attendas, nihil aliud crepant quàm scripturas, nullam aliam pellem præferunt quàm literam. Et pellem quidem dico: nec enim rei ipsius substantiam habent. Oues fuerunt Prophetæ & Apostoli, oues omnes Ecclesiæ doctores: illorum sententias, sed pelle & litera tenus accipiunt, aut truncant, aut immutant. Quòd si quis eum illis sapienter egerit, pellem tollet, & lupos latentes agnoscet. Quòd si illorum mores perpendas, etsi primùm honesti, ciuiles, pacifici videantur, attamen vbi se prodiderint, nihil ingratum magis est, nihil illiberalius, aut turbulentius est. Hieronym. in Matth. cap. 7. De ouibus quidem, inquit, hæc Domini sententia de omnibus simulatis intelligi potest, qui aliud habitu aut sermone promittunt, aliud opere demonstrant. Sed specialiter de hæreticis intelligendum est, qui videntur continentia, castitate, ieiunio, quasi quadam pietatis se veste circundare: intrinsecus verò habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Ex fructibus ergo animæ, quibus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparantur. Theophylact. in Matth. Nam vafri & impostores hæretici blandiloquentiam prætexût, & vitam simulant sanctam, sed intrinsecus latet aculeus. Indumentum autem ouis est, & mansuetudo quam vsurpant, dum adulantur & decipiunt. 2. Timoth. 3. Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Assimilantur autem scorpionibus, (Apoc. 9.) quorum facies quidem blandiebatur, sed potestas nocendi in cauda latebat. Et ficti quidem arietes facilè gregem aberrare faciunt. Dan. 8. Vidi arietem cornibus ventilantem ad Orientem & Occidentem, & Aquilonem & Meridiem, & omnes bestiæ non poterãt liberari de manibus eius. Quis autem facilè resistat hæresiarchæ, si quò gregem abduxerit? Nũ illorũ, quos sibi asciuerit, viribus nitetur, vt quatuor orbis partes ventilet & excutiat? Vnde scilicet tot tumultus à Turcis, nisi per arietem Mahumetum, statim atque ad se Arabas & Scythas pellexit? Vnde tot in Africa, nisi ab his, qui in Mahumetismo hæresim fabricarunt? Nusquam est perociciosus monstrum, quàm lupus dissimulatus. *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Occurrit obiectioni, quæ sic fieri posset: Cùm tam cautè & prudenter à dissimulatis illis ouibus, Pseudoprophetis nimirùm, nobis prospiciendũ sit, quomodo illos discernere poterimus? Nã ex manifestis & externis eos diiudicare necesse est, cùm in cordis secreta penetrare minimè possimus. Atqui videmus vestimenta ouiũ: nihil aliud ab iis audimus, quàm velle se Deo, velle Christo suum cultum, scripturis suã fidẽ exhiberi. Nihil sonãt in ore quàm scripturas, scripturas. In operibus demũ iis, quibus nos adoriũtur, vidẽtur polliceri sanctitatẽ. An non hæc sunt vestimẽta ouiũ? 3. Reg. 13. Ipse etiam Domini Propheta à falso Propheta deceptus est in Bethel, quia verbum Domini prætexebat. Michæas verò num à Pseudopropheta Sedechia audiit, Numquid tibi soli Dominus locutus est, & non mihi? Origenes hom. 29. in Matth. Dicet, inquit, qui seducere voluerit, & defendere contraria veritati: Ecce hîc Christus, adferẽs exempli gratia alterum textum, qui defendere videtur illius mendacij verbum, quod proposuit vindicare. Dicet & alius, Ecce hîc Christus, demonstrans verbi gratia alium Euangelij locum. Et sic ex lege, Prophetis, & Apostolis profert vnusquisque, quæ mẽdacium suum defendere videntur. Et quibusdam interpositis: Quoties Canonicas proferunt scripturas, quibus omnis Christianus consentit, & credit, dicere videntur, Ecce in domibus est verbum veritatis: sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima, & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesiæ Dei tradiderunt nobis. Augustinus quoque Donatistas contra Christum Christi signum portasse, & contra Euangelium de Euangelio non intellecto gloriatos esse scribit. Epistol. 61. Num illa sunt ouium, id est, Catholicorum fidelium, aut ipsius Christi vellera? Quomodo ergo non facilè seducamur, si in vestimentis illis ouium ad nos accesserint? Et vnde illos quæso cognoscere poterimus? Respondet Christus. *A fructibus eorum.* Vincentius Lirinens. libr. contra nouationes hæreticor. capit. 36. Id est, inquit, cùm cœperint diuinas illas voces non tam proferre tantùm, sed etiam exponere: nec adhuc iactare solùm, sed etiam interpretari: tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligitur, tunc nouitium virus exhalatur, tunc prophanæ nouitates aperiuntur, tunc primùm scindi sæpem videas, tunc transferri patrum terminos, tunc Catholicam fidem cædi, tunc Ecclesiasticum dogma lacerari. Tales erant ij, quos percutit Apostolus Paulus in 2. ad Corinth. dicens: (capit. 11.) Nam eiusmodi, inquit, Pseudoapostoli operarij subdoli transfigurant sese in Apostolos Christi. Itaque si quis obiecerit, vestimenta esse externa illa ouium symbola, scripturarum voces, in ratione fidei, & fucatam sanctitatem in ratione morum: requirat autem quomodo lupina rabies argui possit. Thom. Aquin. in Matth. monet in causa fidei, & tot productarum scripturarum specie. fructum confessionis attendendum esse. Vnde, inquit, si quis omnia quæ fidei sunt, confitetur, hæreticus non est. Ephes. 5. Fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. At verò si quam eliciant conclusionem contra communem Ecclesiæ fidem, tunc aures obturandæ sunt, tunc ex sibilandus est serpens, tunc prodendus est lupus, & abiiciendus. Hac nimirùm esca te attrahere, hoc fuco tibi imponere volebat. Non agnoscebas lupum, quandiu proferebat Matthæum, Marcum, Lucam, Ioannem, Paulum: at verò vbi eôtra proprium sensum & communem interpretationem interpretari cœpit, & conclusiones Ecclesiæ aduersarias educere, tûc ibi facile fuit animaduertere lupum rapacem. Quòd si hæc Christi sententia non modò de hæreticis, sed & de hypocritis intelligatur, Eusebius Emesenus hom. in hunc scripturæ contextum, opera potiùs considerãda monet, si fideles, si mites, si patientes, misericordes, humiles, pacifici, casti, beneuoli, si auaritiam odecint, si pecuniã non abscondunt, & similia, quæ enumerare longũ est. Gal. 5. Fructus enim spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia. Sed & adhuc maior eum cognoscendorum difficultas oritur. Num scilicet & omnia in illis hæc fucata sunt? Respondet D. Thomas Aquin. in Matth. quòd potest vix aliquis hypocrita esse ita compositus, quin appareat aliquid malitiæ ipsius, vel verbo, vel facto. Prouerb. 27. Quomodo in aquis resplendens vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Et Seneca: Nemo potest diu fictam ferre personam. In tribus autem maximè manifestantur: nimirùm in his quæ subitò agenda occurrunt, quia in his quæ cum deliberatione facit, cauet sibi. Item in tribulationibus. Ecclesiast. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Item manifestantur, quando possunt consequi quod volunt, vel cùm iam illud consequuti sunt. Magistratus enim virum qualis sit, manifestum reddit. Albertus Magnus in Matth. Si, inquit, illi qui sanctitatem externam simulant, humanis honoribus, acclamationibus, & similibus delectantur, hypocritæ sunt. Quòd si illi, qui scripturas proferunt, schisma faciunt, & censuræ Prælatorum Ecclesiæ subijci nolunt: hæresim suspicari potes. Sapient. 4. Fructus eorum inutiles & acerbi ad manducandum: ad nihilum enim apti sunt. Sicut enim zizania non dignoscuntur à tritico, quandiu similem cum tritico viriorem habent: at verò statim atque folliculos ad fructum formare cœperint, facilè cognoscuntur: Ita & hæretici, & Pseudoprophetæ, quandiu viriorem virtutis, & scripturarum prætendunt, cognosci non possunt: vbi verò folliculos inanis suæ doctrinæ emiserint, facilè discernuntur ab aristis Ecclesiæ, à sanctis scilicet Catholicæ Ecclesiæ doctoribus. Ecclesiast. 11. In filiis suis agnoscitur vir. Sap. 4. Ex iniquis omnes filij qui nascentur, testes erunt nequitiæ aduersus

Hieron.

Theoph.

Occurrit obiectioni.

Fures verborum in hæreticis.

Origenes.

Augustin.

Vinc. Lirin.

Quomodo discernantur hæretici.

Tho. Aqu.

Aures obturandæ sunt hæreticis.

Eus. Emes.

Omnia in his rebus fucata sunt.

Th. Aqu.

1. 2. 3.

Alb. Magn.

Qui fructus.

patentes eorum in interrogatione sua. *Numquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?* Huic simile est id Iacobi capit. 3. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Numquid potest ficus vuas facere, aut vitis ficus? His similitudinibus sententiam suam confirmat, quasi per inductionem. Et quoniam generaliter de omnibus arboribus dicturus est, quòd omnis arbor bona fructus bonos facit, &c. hoc primùm ostendit duarum arbuscularum exemplo. Vnum sumptum est à spinis, alterum à tribulis: & similiter duos fructus A his denegatos assignat. Albertus Magnus in Matth. Videtur hîc per spinas intelligi, quarum succus niger est, cortex nigra, spina crescens de centro ligni longa est, nigra, & acuti anguli, fructus acris est. Vnde & propter asperitatem ἄκανθος vocatur. Ad quod alludit Chrysostomus scribens sub vmbra spinæ, serpentes delitescere. Et significat hæreticos nigros squalore, inquit Albertus, & præcipuè in cortice coram hominibus, quorum spina ex intimo corde procedit, fortis & longa, acutam & obstinatam suorum dogmatum defensionem prætendens: succus doctrinæ amarus, fructus acerbus, quibus B facilè dentes fidelium obstupescant. 2. Reg. 23. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tolluntur manu. Et si quis eas tangere voluerit, armari ligno lanceato & ferro illum oportet: quia hæretici manu molli Ecclesiæ tangi non possunt, sed ferro domantur acutæ argumentationis, & seueræ coërcionis. Prouerb. 24. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. Nam quia socordes & pigri pastores sunt, lupi illi audaciùs in caulam Domini grassantur. Interim tamen non desinit, quantumuis afflicta, sese prodere Ecclesia. Cantic. 2. Sicut lilium C inter spinas; sic amica mea inter filias. Porrò *tribuli* idem hîc sunt & spina alba. Et hæc extrinsecus in superficie corticis spinam habet albam, triangulam, breuem, valde angustam, aduncam versus terram, & fructus eius extrinsecus rubeus, & intus lapidosus. Quo designantur credentes, & adhærentes hæreticis, qui forinsecus spinam, id est, virtutem quandam breuem habent, vt quæ non nisi in falsa opinione fundata sit, in solo cortice, non in veritate scripturæ. Hi sunt spina alba, ob similitudinem cum Catholicis Christianis. Triangula, quia D in abusu sæcularis potestatis qua pungunt, abutuntur potentia, diuitiis, & amicis. Fructus rubeus est in sanguine, & lapidosus in obstinatione. Genes. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Hebr. 6. Terra proferens spinas & tribulos reproba est, maledictio proxima. Vua autem est succus generantia vitis bonæ spei, vt dicit Aristoteles & gaudij, Psalm. 103. Vinum lætificat cor hominis. Societate coniuncta racemo qui palmiti adhæret. Et hæc adhæret veræ viti, vncis repens semper super ligna aliena vt sustentetur. Et in his proprietatibus significat veterum Prophetarum doctrinam, spem æternorum gau- E dium spirituale generantem, primatum non desiderantem, sed in congregatione sanctorum palmiti Ecclesiastici ordinis adhærentem, & per hunc viti Christo contiguã: non nouella & singularia serens, sed potestate rationum iuatum & persuasionum repens super ligna paradiso distantia, hoc est, super authoritatem patrũ. Iudic. 9. dixerunt ligna ad vitem: Veni, impera nobis. Quæ respondit: Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna promoueri? Quæ dixit, Non. Non enim desiderat primatum verus doctor: sed F racemus sine spina lignis quæsiuit imperare, & non combussit omnia. Talis ergo vua de spinis non colligitur. Hæc vua crescit in vite: De qua dicitur Ioan. 15. Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Et ibidem: Sicut palmes non potest facere fructum, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis. Genes. 49. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suũ. Hier. 2. Ego plantaui te vineam meam, omne semen verũ. Hęc vua & hoc vinũ nõ crescit nisi in vinea Domini Sabaoth, quæ domus Israël est, Esai. 5. hoc est, Ecclesia. De spinis autem hæreticorum non intelligitur. Esai. 16. In vineis

Alb. Mag.

Chrysost.

Hæretici spinæ sunt.

Tribuli quid.

2.

Vitis quid, & Vua.

non exultabit, neque iubilabit: vinum in torculari calcabit, qui calcare nõ consueuerat: vocem calcantium abstuli. Vinum enim spiritum dirigit sursum, lætificat mentem, bonam spem ingerit, calorem accendit, & spiritus facit feruorem. Et hoc facit doctrina, quæ est succus de vite Christo in vinea Ecclesiæ: Et ideò spiritu sursũ bulliens Ecclesia læta mẽte celeuma iubilat, & calore charitatis accensa, firmam spem concipiens æternorum, bibit, & inebriatur, oblita posteriorum, & ad anteriora se ex- A tendit. Sed licet hæresis vinum habere videatur, in colore quidem vini similitudo est, re autem vera est quod dicitur, Deut. 32. Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. *Aut de tribulis ficus.* Ficus quatuor habet, quando bona est: Multitudinem granorum in vnũ collectorum, dulcedinẽ humoris quæ granis infunditur, molliciem pellis, & non flores inter arbores. Et granorum quidem sanctorum multitudo in Ecclesia significat communionem: dulcedo humoris, significat dulcedinẽ charitatis in consolatione spiritus omnia grana infundentis. B Mollicies autem pellis mititatem significat conuictus & societatis. Carentia autem floris inter ligna, significat nihil ei inesse mundanæ ostentationis: vt cùm dicitur Esa. 18. Ante messem totus effloruit, & immatura perfectio germinauit. De primo dicitur in Psal. 110. In consilio iustorum & congregatione. Psal. 132. Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnũ. Psal. 54. Vnanimes habitare in domo. De secundo, Eccles. 24. Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. De tertio, Matth. 5. Beati mites, &c. Num. 12. Erat Moyses mitissimus omnium virorum qui erant super ter- C ram. Matt. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. De quarto, Es. 28. Væ coronæ superbię, ebriis Effraim, & flori decidenti, gloriæ exultationis eorum. Hier. 24. Ficus: ficus bonas, bonas valde. Quatuor dicit, propter quatuor inducta. Ficulnea autem Christus est, & hortus Ecclesia. Et sufficit talibus dulcedo Spiritus sancti, non quærens promoueri sicut hypocrita, nec quærens syluam hominum sibi subdere, sicut hæretici sibi cõciliabula facientes. Iudic. 9. dicit ficus: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructúsque suauissimos, & ire vt inter cætera ligna promouear? De hominum vite & huius- D modi ficu dicitur, 3. Reg. 4. Habitabat Iuda & Israël absque timore vnusquisque sub vite sua & sub ficu sua. Huiusmodi enim ficus non colligitur de tribulis superinductis: sed potius ea quę suprà dicta sunt, etsi similitudinẽ aliquãdo vsurpent ficuũ, sunt idola ficus: reuera autẽ sunt pestiferi & lapidosi & acres fructus, de quibus dicitur Hier. 24. Ficus: ficus malas, malas valde, quæ comedi non possunt, eò quòd malæ sunt. Chrys. hom. 19. Oper. imperf. in Matth. cap. 7. superiora confirmat his verbis. Vua mysterium habet in se Christi. Sicut enim botrus multa in se grana ligno mediãte suspendit, sic & Christus multos E sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Similiter & sicut ficus multa grana vno tegmine tenet inclusa, sic & multos fideles quodam dulcis charitatis amplexu vna tenet Ecclesia. Et sunt in ficu signa hæc: charitatis quidem in dulcedine, vnitatis autem in coniunctione granorum, sicut scriptum est Psal. 67. Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo. In vua quidem est patientiæ signum, quia in torcular mittitur: gaudij autem in spe, quia vinum lætificat cor hominis, Ps. 103. Sinceritatis, quia non est aqua permixtum, & delectatio suauitatis. De his scriptum est ad Galat. 5. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, F pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas: aduersus huiusmodi non est lex. Spinæ autem sunt hæretici, sicut sermo ipse demonstrat superiùs dicens: Attendite à falsis Prophetis. Ergo non possunt spinæ & tribuli Ecclesiasticos fructus proferre. Sed quid proferunt? Vulnera, tribulationes, & cætera mala. Quemadmodum spina vel tribulus, ex quacunque parte illam conspexeris, habet aculeos: sic & serui diaboli ex quacunque parte considerentur, iniquitatibus pleni sunt. Si loquitur, in dolo loquitur: si tacet, malè cogitat: si irascitur, insanit: si

Quid ficus, & quomodo quatuor habet.

1.

2.

3.

4.

Conducunt ficus ex Hieronymo.

Chrysost.

Spina.

patienter

patienter agit, tempus expectat nocendi, & opportunitatem considerat quando noceat. Si malè agit, non erubescit: si benè facit, ad vanam gloriam propter homines facit. Quomodo proferat bonum fructum, cuius radix diabolus est? Sub arbore bona & bestiæ, & animalia requiescunt, nisi tantummodò serpentes. Sic iuxta fideles homines & boni & mali homines pacem habere, ac accipere possunt: iuxta autē infideles homines nemo potest pacem habere, neque requiescere in eis, nisi tantummodò serpentes, id est, dæmones, qui habent cubilia in pectoribus eorum. Fructus eorum nulli procedunt ad vsum: vmbra refrigerij non est in eis. Et verum est quidem, quia spinas & tribulos omnes iniquos hæreticos appellauit: tamen forsitan sciens Dominus hanc hæresim esse præualituram præ omnibus, tribulos eos appellauit, quasi trinitatis professores, & trigulam impietatem in sua perfidia baiulantes. Verùm quis fortassis obiiciet, sæpissimè effici, vt à peccatoribus & hypocritis veritas doceatur: vnde nec locum habeat illa generalis præscriptio. Respondet August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 37. Quòd si aliquando sit vtilis, (inquit,) non hoc ipse facit, sed fit de illo diuina prouidentia procurante, sicut de Pharisæis dicit, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc ipsum quòd bona dicebant, & ea quæ dicebant, vtiliter audiebantur & fiebant, non erat ipsorum. Matth. 23. In cathedra enim Moysi, inquit, sedent. Per diuinam, inquit, prouidentiam legem Dei prædicantes, possunt esse auditoribus vtiles, cùm ipsi sibi non essent. De talibus alio loco per Prophetam dictum est, Hierem. 12. Seminastis triticum, & spinas metitis: quia bona præcipiunt, & mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant, & faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant vuas, sed per spinas de vite legebant vuas: tanquam si manum aliquis per sæpem mittat, aut certè de vite, quæ sæpe fuerit inuoluta, vuam legat, non spinarum est fructus iste, sed vitis. *Sic omnis arbor bonos fructus facit.* Similitudinem in particulari sumptam ad genus arborum transfert, quarum tria proponit: proprietatem in fructu secundum actum: earundem etiam proprietatem secundum insitam virtutem seu potentiam: arboris autem omninò inutilis & perniciosæ consumptionem. Chrysostomus hom. 19. Oper. imperf. in Matth. Porrò non dixit, Arbor mala non potest fieri bona, neque arbor bona, mala. Alioquin qui malus est, à Deo esset quòd malus est: & qui bonus est, à Deo esset, quòd bonus est. Nunc autem sic dicit: Malus non potest facere fructus bonos: id est, quandiu malus est. Si verò factus fuerit bonus, potest: vt vnusquisque quòd malus est, aut bonus, voluntatis eius sit, non naturæ. Nam si nolebat, & non poterat fructus bonos proferre, naturæ erat: si autem potest, & non vult, arbitrij est, non naturæ. Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 46. Hoc autem loco, inquit, Manichæorum error maximè cauendus est, qui de ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarum vna sit Dei, neque ex Deo. De quo errore & aliis libris disputatum est vberiùs, & si adhuc parum est, disputabitur. Nunc verò non eos adiuuare duas istas arbores dicendum est. Primùm, quia de hominibus eum dicere tam clarum est, vt quisquis præcedentia & sequentia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde attendunt quod dictum est: *Non potest bona arbor fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Et ideò putant neque animam malam fieri posse, vt in melius commutetur, neque in deterius bonam: quasi dictū sit, Non potest arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri: sed dictum est, *Nō potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Arbor est quippè ipsa anima, id est, ipse homo: fructus verò, opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo si vult bona operari, priùs bonus fiat. Sic alio loco dicit euidentiùs ipse Dominus, Matt. 12. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut arborem malam, & fructus eius malos. Quòd si duas naturas istorum his duabus arboribus figuraret, non diceret, Facite. quis enim hominum facere potest naturam? Deinde etiam ibi, cùm ipsarum duarum arborum fecisset mentionem, subiecit: Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Quandiu ergo quisquis malus est, non potest facere fructus bonos. Si enim bonos fructus fecerit, iam malus non erit. Sic verissimè dici potuit, Non potest esse nix calida: cùm enim calida esse nix cœperit, non iam niuem, sed aquam vocamus. Potest ergo fieri, vt quæ nix fuit, non sit: non autem potest fieri, vt nix calida sit. Sic potest fieri vt qui malus sit, non sit malus: non tamen fieri potest vt malus benè faciat. Hieronym. in Matth. cap. 7. Quæramus ergo ab hæreticis, inquit, qui duas inter se dicunt esse naturas: si iuxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere nūquam potest, quomodo Moses arbor bona peccauerit ad aquam contradictionis, Deuter. 32. Et Dauid Vria interfecto, cum Bethsabee concubuerit, 2. Reg. 11. Petrus quoque in passione Domini negauerit, dicens, Nescio hominem. Matth. 26. Aut qua conscientia Iethro socer Moysi, arbor mala qui vtique ad Deum Israël non credebat, dederit consilium Moysi bonum, Exod. 18. Et Achior ad Holofernem aliquid vtile sit loquutus, Iudith. 5. Et Comicus dixerit, quod benè dictum Apostolus cōprobauit, 1. Cor. 5. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Et cùm inuenerint quid respondeant, non inferemus & Iudam arborem quondam bonam fecisse fructus malos, postquàm tradiderit saluatorem. Ioan. 13. Et Saulum arborem malam eo tempore quo persequebatur Ecclesiam Christi, fecisse postea fructus bonos, quando in vas electionis de persecutore translatus est? Tamdiu ergo bona arbor fructus non facit malos, quamdiu in bonitatis studio perseuerat: & bona arbor tamdiu manet in fructibus peccatorum, quamdiu ad pœnitentiam non conuertitur. Nemo enim permanens in eo quod fuit, incipit ad id esse, quod necdum cœperit. Alb. Mag. in Matth. conditiones bonæ arboris, bonæ animæ applicat. Dicitur enim, inquit, arbor bona delectabilis, salutaris & vtilis. De vtilitate, Ezech. 47. Erit fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam. Esa. 37. Hoc anno pomis vescere. Genes. 2. Ex omni ligno paradisi comede. De delectabilitate, Cant. 2. Sub vmbra illius quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. De salubritate, Apoc. 22. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim. de quibus dicitur ad Gal. 5. Fructus autem spiritus, charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Hæc arbor dicitur bona. Melior enim est ex plantatione super aquas, ex quibus non exsiccatur. Ps. 1. Erit sicut lignum quod plantatum est secus aquarum decursus, quod fructum suum dabit in tempore suo. Hier. 17. Erit quasi lignum viride, quod plantatum est secus decursus aquarum. Optima autem, si multotiens fert fructum. Ezech. 47. Per singulos menses affert primitiua. Apoc. 22. Per singulos menses reddens fructum suum. Hier. 17. In tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Hæc est igitur arbor bona, quæ facit bonum fructum. Fructus autem eius sunt dulcedines sanctorum donorum & operum, & menses sunt illuminationes cœlestes, quibus sibi rediuiui fructus lumē continuè ministratur. Clemens Alexandr. lib. 3. Stromat. Vitæ enim institutio apertè eos arguit qui mandata nouere: qualis enim sermo, talis est vita. Arbor enim cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & foliis ac ramis. Cognitio est ex fructu & vitæ institutione, nō ex verbo & flore. Nō enim dicimus solum verbum esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in anima ex præceptorum obedientia, quæ facit omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominem instituit vt seipsum cognoscat, & docet hominem, vt ad Deū suas cogitationes dirigat. Quod enim oculus est in corpore, hoc est in mente cognitio. Neque dicant libertatem, eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut illi qui bilem ducunt dulcem. Nos enim didicimus libertatem, qua Dominus noster nos liberat, soluere à voluptatibus & à cupiditatibus, & aliis vitiis, animique perturbationibus. 1. Ioan. 1. Qui dicit, Noui Dominum, & mandata eius non

Sub spinis serpentes.

Obiectio, quòd ab hypocritis veritas aliquando doceatur. August.

Chrysost.

August. *Cauendū hoc Manichæorum dogma.*

Quo fructus arboris.

Hieron.

Potest arbor bona malos aliquando fructus facere, & quomodo.

Alb. Mag. *Conditiones arborum bon.*

Cle. Alex.

seruat, mendax est, & veritas in eo nõ est. *Mala autem arbor fructus malos facit.* Est autem arbor alia mala, alia inutilis. Arbor inutilis est, quæ nullos facit fructus: arbor mala, quæ malos. Dicitur autẽ fructus arboris malus, qui aut indelectabilis, aut perniciosus, aut inutilis est. Alb. Magn. in Matt. De primo, inquit, Ezech. 18. Patres nostri comederunt vuam acerbam, & dentes corũ obstupescunt. De secundò, Dan. 4. Excutite fructus eius. Quos autem dicit, quia non est salubris. De inutilitate dicitur, Iob 9. Transierunt sicut naues poma portantes: quasi dicat inutiliter: nihil relinquentia nisi vanum odorem. Inutiles autem arbores sunt steriles. Abac. 3. Mentietur opus oliuæ, & arua nõ afferent cibum. Iudæ: Arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ. Hæc omnia de facili aptantur viris bonis, quorum vita labor est. Bonitas arboris, bonitas gratiæ, & bonitas fructus, & bonitas operum, & refectio bonitatis Spiritus sancti, informantur opera. Mala autem arbor, mala vita. Malorum fructus, mala opera, & refectio concupiscentiæ quæ est in eis. *Neque arbor bona malos fructus facere.* Hîc loquitur de fructu bonarum arborum secundum potestatem, & cõuertit sermonem, cõparans fructus bonos ad arborem malã, & è cõuerso fructus malos ad arborem bonam. Videtur autẽ quòd cõtrarium eius quod dicit eueniat: quia sæpè videmus quòd arbor mala fit bona per incisionem & cultum: & homo bonus malus fit, & è conuerso malus fit bonus. Ad hoc autẽ dicendum, quòd arbor bona hîc vocatur liberum arbitriũ sub forma bonitatis gratiæ gratum facientis. Et hoc modo secundum potestatem formæ efficientis, nõ potest arbor bona fructum malum facere. Similiter arbor mala dicitur, secũdum quod est informata vitiis. Et hoc modo ea forma non habet potestatem fructus faciẽdi bonos. Similiter ea Physicis, quando per incisionem vel insitionẽ arbor emendatur, tunc forma efficitur alia: quia in loco incisionis vel insitionis efficitur nodus & tortuositas viarũ, siue pororum inflexio. Et ideò diutius ibi stat succus, propter quod calore arboris & solis meliùs digeritur. In strictis etiam & multis poris subtiliùs diuiditur, & meliùs obedit digestioni. Et aliter quòd hîc dicitur, fieri non potest. De bona dicitur, Ezech. 17. In terra bona super aquas plantata est, vbi faciet fructum. De mala, Daniel 4. Succidite arborẽ & præcidite ramunculos eius, & excutite folia, & dispergite fructus. Sunt autem isti ramunculi, mali fructus. Rom. 7. Passiones corporis quæ per legem erant, operantur in membris meis, vt fructificarent morti. Verùm quæritur, cum arbor bona fructus malos facere non possit quomodo Deus, qui summè bonus est, mala peccatoribus rependit? Respondetur quòd rependit peccatoribus mala pœnæ quæ sunt iustitiæ, quæ verè mala non sũt. Non autem immittit mala culpæ. August. lib. contra Adimantum Manichæi discipulum, c. 26. Ita ergo Deus malũ facit, quod non ipsi Deo malum est, sed eis in quos vindicat. Itaque ipse quantum ad se pertinet, bonũ facit: quia omne iustum bonum est, & iusta est illa vindicta. Et ideò non est contrarium quod Adimantus obiicit, dixisse Dominum, Matt. 7. *Arbor bona fructus facit bonos, mala autem arbor fructus malos facit.* Quamuis enim malum sit gehẽna damnato, iustitia tamẽ Dei bona est, & ipse fructus est ex arbore bona. Ille autem malis peccatorum suorum thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secũdum opera sua. Quanquã istæ duæ arbores manifestissimè in similitudine duorum hominum positæ sint, id est, iusti & iniusti: quia nisi quisque voluntatem mutauit, bonũ operari non potest. Quòd autem in nostra potestate sit positum, alio loco docet, vbi ait: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonũ: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Et quibusdam interiectis: Hæc sunt, inquit, mala, quæ Deus facit, id est, peccatoribus pœnas: quòd in ignem mittet arbores, quæ in malitiæ perseuerantia fieri bonæ noluerũt, cùm hoc ipsius arboris malum sit. Deus autem, vt sæpè dixi, non dat fructus malos: quia iustitiæ fructus est vindicta peccati. Potest & alia quæstio oriri, quomodo cũ cuiusque nostrum natura bona sit, à nobis tamen mala nascantur. Aug. tom. 3. in Enchirid. ad Laurent. cap. 13. & 14. sic resoluit, quòd omnis natura, etiamsi vitiosa est, in quãtum natura est, bona est: inquantum vitiosa est, mala est. Quapropter, inquit, in his contrariis quæ bona & mala vocantur, illa Dialecticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo simul inesse cõtraria. Nullus enim aër simul est & tenebrosus, & lucidus: nullus cibus aut potus simul dulcis est & amarus: nullum corpus simul vbi album est, ibi & nigrum: nullum simul vbi deforme, ibi & formosũ. Et hoc in multis, ac penè in omnibus contrariis reperitur, vt in vna re simul esse non possint. Cùm autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solùm simul esse possunt, sed etiam mala omninò sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt. quamuis bona sine malis esse possint. Potest enim homo vel angelus non esse iniustus: Iniustus autem non potest esse nisi homo vel angelus: & bonum, quod homo bonum, quod angelus: malum quod iniustus. Et hæc duo contraria ita simul sunt, vt si bonum non esset, in quo malum esset, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modò vbi consisterent, sed vnde oriretur, corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur. Quòd si bonum esset, nec corrumperetur: quoniam nihil est aliud corruptio, quàm boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta sunt, & nisi in aliquibus non sunt: nec erat aliàs vnde oriretur vlla mali natura. Nam si esset in quantum natura esset, profectò bona esset: & aut incorruptibilis natura magnum esset bonum, aut etiam natura corruptibilis nullo modo esset, nisi aliquod bonum, quòd bonum corrumpendo posset ei nocere corruptio. Et cap. 15. Sed cùm mala in bonis orta esse dicimus, non putetur hoc dominicæ sententiæ refragari, qua dicit, *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Non potest enim, sicut veritas dicit, colligi vua de spinis: quia non potest vua nasci de spinis: sed ex bona terra vt vites nasci posse videmus, & spinas. Et eo modo tanquam arbor mala fructus bonos, id est, opera bona, non potest facere voluntas mala: sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona potest, & mala. Nec fuit prorsus, vnde primitùs oriretur voluntas mala, nisi ex angeli & hominis natura. Quod & ipse Dominus eodem loco, vbi de arbore & fructibus loquebatur, apertissimè ostendit. Ait enim, (Matth. 12.) Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos fructus nasci non posse: ex ipsa tamen terra, cui loquebatur, vtramque arborem oriri posse. Ita sicut in vna, eadémque terra, non tamen vnica radix sed vna & altera bonos aut malos fructus facit: sic in vna eadémque hominis natura, alia atque alia voluntas est, adeò vt non ex eadem bonum & malum pendeat. Augustinus tom. 7. lib. 1. de gratia Christi, contra Pelagium & Celestium. Nam & Dominus, inquit, nec arborem bonam dicit posse facere fructus malos, nec malam bonos. Et Apostolus 1. ad Tim. 6. cùm dicit radicem omnium malorum esse cupiditatem, admonet vtique intelligi radicem omnium bonorum charitatem. Vnde si duæ arbores bona & mala, duo sunt homines, bonus & malus: quid est bonus homo, nisi voluntatis bonæ, hoc est, arbor radicis bonæ? & quid est homo malus, nisi voluntatis malæ? Fructus autem harum radicum atque arborum, facta sunt, dicta sunt, cogitata sũt, quæ bona de bona voluntate procedunt, & mala de mala. Et cap. 19. Facit autem homo arborem bonam, quando Dei accepit gratiam. Non enim se ex malo bonum per seipsum facit, sed ex illo, & per illum, & in illo qui semper est bonus: nec tantùm vt arbor sit bona, sed etiam vt faciat fructus bonos, eadem gratia necessarium est vt adiuuentur, sine qua boni aliquid facere non potest. Ipse quippè in bonis arboribus cooperatur fructum, qui & forinsecus rigat atque excolit per quemlibet ministrum, & per se dat intrinsecus incrementum. Malam verò arborem homo facit, quando seipsum malum facit, quando à bono incommutabili deficit: ab eo quippè defectus est origo voluntatis malæ: qui defectus non aliam naturam malam, sed eam quæ bona est condita, vitiat. Sanato autẽ vitio, nullum malum remanet: quia vitium naturæ qui-

Cur fructus malus Alb. Mag.

Quomodo Deus sũ bonus, mala rependit peccatoribus. August.

Quomodo cùm natura nostra bona sit, à nobis mala nascãtur. August. *In bono malum.*

August.

Quomodo homo facit malam arborem.

dem

dem inerat, sed vitium natura no erat. In eum igitur sensum sese habet hæc Christi sententia, quòd ab hæreticis tota voluntate corruptis & deprauatis adinstar perniciosæ arboris boni fructus expectandi minimè sunt. Chrysost.hom.19. Oper.imperf.in Matth.c.7. Malus enim, inquit non potest facere bonum, (inquantum talis est:) etsi videtur tibi facere bonum, cōsidera cautè ipsum bonum, & inuenies intus esse malum illud. Nam quod ex proposito malo fit, etiam bonum malum est. Nam bonum opus malum propositum non excusat: malum autem propositum bonum opus condemnat. Si videris infidelem hominem aut mansuetum, scito quia subdolus est in corde. De talibus enim dicit Propheta, Psal.54. Molliti sūt sermones illius super oleum, & ipsi sunt iacula. Si videris eum bona opera facientem, intellige quia propter homines facit. De his enim dicit Dominus: Omnia faciunt vt ab hominibus videantur. Sic bonorum hominum omnia opera etiam mala, bona sunt. Si ergo videris aliquem Deum in veritate non colētem, quasi bonum ne credas oculis tuis, vt dicas bonum illum, sed crede magis Deo quàm tibi, qui dixit: *Non potest arbor mala facere fructum bonum.* Si autem dicis illum bonum, mendacem fecisti Christū. Tu enim vides quæ sunt in facie, Deus autem quæ sūt in corde. Sicut enim in horto sunt multæ arbores fructum inutilem facientes, in syluis autem non inuenitur bonum faciens: si autem faciunt, aut insipidum faciūt, aut acerbum: Sic in Ecclesia, quæ hortus est Christi, Salomone dicente, Cant.4. Hortus conclusus, fons signatus, soror mea, paradisus, cum fructu pomorum multi sunt mali. In ecclesiis autem hæresum, quæ sunt syluæ desertæ, nemo est bonus: quia etsi est aliquis bonus, propter homines est bonus, & non propter Deum. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonū, excidetur, & in ignem mittetur.* Vt quid enim terram occupat & ad quid vtilis erit, nisi vt cōburatur? Hac similitudine Dominus in hypocritas, & maximè in hæreticos & infideles, sententiam ignis profert: non modò cùm nunc, id est, in hoc sæculo à magistratibus pœnis dignis sua infidelitate mulctātur, sed & tunc cùm emigrāt. Supplicium enim ignis, cui adiudicantur hæretici, iudicium præbet futuri, & multò terribilioris ignis Gehēnæ, cui mancipati sunt, quotquot hinc cum hæresi discesserint. 2. Reg.23. Spinæ igni succensæ, quia comburentur vsque ad nihilum. Heb.6. Horum consummatio erit in combustione Esa.9. Erit in combustionem & cibum ignis. Ezech.15. Ecce igni datum est in escam: vtramque partem eius consumpsit ignis, & medietas eius redacta est in fauillam. Hic erit exitus idolorum istorum quæ manu & opinione humana conflata sunt. Rursus eandem sententiam confirmat Christus, Ioan.15. Palmes qui in me non manserit, mittetur foras, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent. Apoc.19. Apprehensa est bestia, & cum ea Pseudopropheta, & viui missi sunt in stagnū ardentis ignis sulphure. An non Helias excidit gladio Prophetas Baal, (3.Reg.18.) & eorū corpora in torrentem Cison deiecit? An nō Iehu cum Ionadab filio Rechab & octoginta viris, percussit omnes cultores Baal in ore gladij? (4. Reg.10.) An non Iosias Rex occidit sacerdotes idolorum super altaria, in quibus Baali sacrificabant, & crematorū cadauerum cineres dispersit? (4. Reg. 23.) An non Mathathias eū occidit, qui idolum illi porrigebat? (1. Mach. 2.) Quid quòd nec ipse Petrus Ananiam & Sapphiram tolerare potuit, quòd de pretio agri sui Ecclesiam fraudarent? (Act. 4.) quanto minus tolerandos docuit eos, qui nouis dogmatibus Ecclesiam turbarent? Nam si arbor nō ferens fructum exciditur, & in ignem mittitur: quid arbori venenosæ, quid hæretico, non modò nō ferenti fructum, sed aërem ipsum sua peste inficienti faciendum est? *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Cōclusio est ex præinductis collecta. Ratio autem redditur Luc.6. Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. & malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum. *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine intrabit in regnum cælorum.* Occurrit obiectioni quæ de hypocritis, etiam & quibusdam hæreticis fieri posset. Quis enim illorum non Dominum appellat, & maximis acclamationibus ostentat se Dei cultorem esse? Quis hæreticorum non habuit sua cantica, suos Psalmos, suas precationes? Ariani etiam noctu tædis accensis per Cōstantinopolim, tempore Eudoxiæ Imperatricis, cantica quædam contra Consubstātialium Catholicorum fidem personabant, vt scribit Nicephorus lib.13.hist.Eccles.cap.8. Sozomenus lib. 5. hist. Eccles.cap.28. & idem quidem factum à Samosatæo. Ille enim in media Ecclesia magno die Paschatis, mulierculas subornauit, quæ de ipso psallerent, reiectis illis Psalmis qui in honorem Christi cātabantur: vt scribit Euseb. lib.7.hist. Eccles. cap.30. Habuerunt omnes suos cœtus, & inuocationes. Quid quòd nonnulli ipsa ratione Euchitæ, id est, precatores dicti sunt? Et nostris etiam temporibus habent Sacramentarij, Zuuingliani, Caluiniani, habent & Lutherani, & Buceriani suos Psalmos, ad quos conciuendos promiscuam hominum multitudinem inuitant. Ergóne quia norunt clamare, ô Christe, ô Domine, ideo etiam audiendi, & fructus doctrinæ, id est, impietatis illorū, colligēdi sunt? Atqui si quis idiota hîc hæreat, & quod aliquando insusurrarunt, ita obstrepat: quomodo non isti Anabaptistæ veritatem habeant, cùm tam intento animo precentur? quomodo non Sacramentarij, cùm tam ardenti clamore suos Psalmos intonēt? Adiiciat quoque, quomodo non Turcæ bonos fructus emittant, cùm non sine magna reuerentia in sua se templa recipiāt, & suum *Halla* sæpius intonent? Ita si veritas in iis esse existimanda est, qui dicunt, *Domine, Domine,* qui Psalmos Marotinos & Bezanos, aut huiusmodi similes magna voce canunt: nulla erit fidelis ab infideli discretio. Ipsos etiam Athenienses ante doctrinam Euangelicā acceptam, Paulus testatus est Dominum inuocasse. Hunc enim, inquit, quem ignorantes colitis, annuncio vobis. Rectè ergo dicit, non omnem dicētem, Domine, Domine, ingressurum regnum cœlorum. Hoc nec omnibus fidelibus cōtinget, nisi simul charitatis & pietatis opera coniunxerint, vt statim confirmat. Porrò, inquit Theophylactus in Matth. Hoc loco ostendit seipsum Dominum, quādoquidem ait (*dicit mihi Domine, Domine:*) nam ita se & Deū dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil eam nobis esse profuturam. Clemens Alex. lib.7. Stromat. idem asserit, adiiciēs: Is autem, qui cognitione præditus est, operarius fuerit, qui nūdanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Ita nimirùm responderi potest obiectioni, quæ fit hoc modo. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt scribit Apostolus, (Rom.10. & Ioël, (cap.2.) Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Videtur igitur satis esse ad salutem, si quis dixerit, Domine, Domine. Albertus Mag. in Matth respondet ex Glossa, quòd perfecta inuocatio conficitur ex tribus: ex deuotione seu fide cordis, ex confessione oris, & operis attestatione, vt perfecta censeatur: alioquin mendax est. Psal. 77. Dilexerunt eum in ore suo, & in lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius. Esa.29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Hier. 12. Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. Ideò adiicit: *Sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Rom.2. Non enim legis auditores iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. 2. Cor.8. Facto perficite, vt quemadmodū promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi. Tria autem tangit: voluntatem, quæ est regula omnis rectitudinis, quia iniusta esse non potest. Abac. 1. Mundi sunt oculi tui, & ad iniquitatem respicere non poteris. Affectum acceptantis, cùm dicit, *Patris mei.* Et attende, quòd paulatim suos erigebat ad notitiam suæ diuinitatis, nimirùm vt credatur quòd iustitia ab eo prædicata, accepta sit Deo patri suo. Ioann. 3. Pater amat filium, & omnia dedit ei in manus. Voluntas enim patris est, id quod docet filius. Ioan.6. Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit. Per hoc autem quod di-

cit,

Chrysost.

A

B

C

Hæretici ignibus adiudicandi.

D

E

F

Psalmos ab hæreticis decantatos

Niceph.

Sozomen.

Eusebius.

Theod.

Cle. Alex.

Alb. Mag.

Perfecta inuocatio quibus constet.

1.

2.

3.

cit, *Qui est in cælis*, altitudinem diuinæ iustitiæ designat. quæ terrenis inquinamentis seu huius sæculi peccatis nō polluatur. Ps.88. In iustitia tua exaltabuntur. Ps.3. Nostra conuersatio in cœlis est. *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine.* Quæ illa dies, nisi de qua Soph. 1. Dies iræ, dies timoris & miseriæ? Rom.2. In die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Nec mirùm si Christum alloquantur, cùm & Matt. 25. asserat idem ipse eos, qui à sinistris erūt, dicturos. Domine, quando te vidimus esurientem? Verùm hæc mentaliter dicturi esse intelliguntur. Thom. in Matt.c.7. Dies terminum nominat, sed non secundum tēporis qualitatem. Quia dies iudicij aliquādo nox dicitur, & aliquando vtrunque nomen, diei scilicet & noctis, sortitur. Matt.25. Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. 1.Cor.4. Dies vocatur. Et in Ps. 36. Educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. *Domine, Domine*, Multiplicat ad significandum maiorem timorem, & confusionē. *Et hi multi* quia (Eccl.1.) stultorum infinitus est numerus. *Nōnne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Chrys.ho.19. Oper. imperf. in Matth. Considera, quia in nomine dicunt, non in spiritu: quia in nomine Christi multi ambulant. qui nō habent spiritum Christi, seducendi causa. Ideò nō ex nomine Christi cognoscendi sunt Christiani, sed ex spiritu Christi. Ergo prophetant in nomine Christi, in spiritu autem diaboli, quales sunt diuinatores. Sed sic discernuntur, quoniam diabolus interdum verum dicit, sanctus spiritus nunquam mentitur. Concessum est autem diabolo & interdum veritatem dicere, vt mendacium suum rara veritate commendet. Si autem nunquam diceret verum, neque sanè ad tentationem posset sufficere seductio eius. Hieron. in Matth.c.7. Prophetare, & virtutes facere, & dæmonia eiicere, interdum non eius meriti est, qui operatur: sed vel inuocatione nominis Christi hoc agit, vel ob condamnationem eorum qui inuocant, & vtilitatem eorum qui vident & audiunt, conceditur: vt licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cuius inuocationem fiunt tanta miracula. Nam & Saul (1. Reg.10.) & Balaam (Num.23.) & Caiphas (Ioan.11.) prophetauerunt nescientes quid dicerent: & Pharao, & Nabuchodonosor (Genes.41. Dan.2.) somniis futura cognoscūt. Sed & Iudas Apostolus cum animo proditoris multa signa inter cæteros Apostolos fecisse narratur. Greg.lib. 20. Moral.c.8. Nōnunquam etiam hæretici signa quoque ac miracula faciunt, sed vt hic præmia afflictionis suæ abstinentiæque recipiant, videlicet laudes quas quærunt. Vnde redemptoris voce dicitur: Multi dicent in illa die, nōnne in nomine tuo prophetauimus? Qua nimirùm sētentia quid datur intelligi, nisi vt in hominibus charitatis humilitas, non autem debeant virtutum signa venerari? Vnde nunc sancta Ecclesia, etiamsi qua fiant hæreticorū miracula, despicit: quia hæc sanctitatis specimen non esse cognoscit. Probatio namque sanctitatis, non est signa facere, sed vnumquemque vt se, diligere: de Deo autem vera cognoscere, & de proximo meliora, quam de seipso sētire. Nam quia vera virtus in amore est, non autem in ostensione miraculi, veritas demonstrat, quæ ait, (Ioan.13.) In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem. August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap.7. Sed meritò potest mouere quomodo huic sententiæ conueniat illud Apostoli, Nemo in Spiritu Dei loquens dicit Anathema Iesu, & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. At verò dicere non possumus eos qui Spiritum sanctum habeant, nō introituros regnum cœlorum, si modò perseuerarint. Efficitur igitur, vt & qui dicunt, Domine, Domine, & qui in nomine Domini Iesu prophetant, & dæmonia eiciūt, non excludantur à regno cœlorum. At verò aliud est voce tenus dicere Dominum Iesum, aut etiam corde. Ergo, inquit August. illi voce tantùm sonant. non autem intellectu certum, & voluntate agunt. Verè autem ac propriè illi dicunt à quorum voluntate ac mente non abhorret prolatio sermonis sui: secundum quam significationem dixit Apostolus, Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et illud ad rem maximè pertinet, ne decipiamur, tendentes ad contemplationem veritatis, non solum nomine Christi, per eos qui nomē habent, & facta non agunt. sed etiam quibusdam factis ac miraculis: qualia cùm propter infideles fecerit Dominus monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi esse inuisibilem sapientiam, vbi miraculum visibile viderimus. Theophylactus in Matth. Multi enim quum prædicare incipiebant, eiiciebant dæmonia, & quamuis indigni essent, per nomen tamen Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiam per indignos efficax est, sicut per indignos sacerdotes sanctificamur. Nam quia cōsecratio mysteriorum & veritas sacramentorum non pendet ab humana, sed diuina institutione & virtute, & non in merito sacerdotis, sed Christi, perficiuntur: ideò sacerdos peccator, & suo etiam ministerio, si vitam spectes, indignus, vbi verba protulerit, æquè consecrat: quia non in suo, sed Christi nomine consecrat. Fulgentius lib. 1. de peccator. remission. cap.26. Non ea propter saluandos omnes probat, quod Dominum inuocauerint, nisi & innocētia vitæ accedat. Nam & libro Psalmorum scriptum est, Ps. 144. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Propter quod & in Prouerb. (cap.3.) Vnusquisque nostrum timere Dominum iubetur, & à malo discedere. Ibi quippè dicitur: Time Dominum, & declina ab omni malo, & erit pax corpori tuo, & diligentia ossibus tuis. Nam & in libro Ecclesiast. (cap. 7.) ne mala faciat vnusquisque fidelium, sic admonetur: Noli facere mala, & non apprehendent te. Discede ab iniquo, & discedent mala abs te. Ne semines mala in sulcis iniuriæ, & non metes illa in septuplum.

Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Verùm quomodo istud verum est, quòd nunquam Dominus nouerit aut hypocritas, aut hæreticos qui nomen suum inuocauerunt, & se Christianos nuncupauerunt? An non multi eorum aliquando fuerunt in gratia? Tunc igitur illos Christus nouerat. At verò, inquit, Alb. Mag. in Matth.c.7. dicendum quòd duplex est notitia: vna simplicis visionis, qua nouit omnia: altera est beneplaciti, Dei prædestinantis, quæ nō est gratiæ tantùm, sed gratiæ ordinantis ad gloriam: & illa notitia, eos nunquam se cognouisse asseret. Etsi enim gratiam illis aliquo tempore infuderit & communicarit, non tamen ad hoc, vt per illam gratiam (potentia quidē) sed non actu saluarentur: quia ipse prænouerat quid esset in homine, & quid in illis, & per consequens præuiderat eos gratiarum donis abusuros esse. Non noui vos, inquit, per absolutam approbationem, æternámque approbationem. Hieronym. in Matth.c.7. signanter dixit, *Confitebor tunc illis*, quia multò antè tempore dicere dissimulauerat, *non noui vos*. Non nouit Dominus eos qui pereunt. Gregorius lib.33. Mor.c.18. Mollia quidem deprecantes dicēt ea, quæ eius nomine fecerunt: sed duro corde, illa cùm facerent, in suam laudem rapuerunt. Vnde mox audiunt, Non noui vos. Augustinus in Psalm.100. Cùm declinaret à me malignus, non cognoscebam, inquit Psaltes. Quid est, non cognoscebam? Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim inuenimus in scripturis aliquando dici, pro eo quod est placere nobis. Quid enim Deum latet, fratres? Nunquid nouit iustos, & non nouit iniustos? Quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid facis, sed quid cogitas quod ille nesciat: imò quid cogitaturus es, quod ille antè non viderit? Omnia ergo nouit Deus, & tamen in fine, id est, in iudicio, post misericordiam, de quibusdam dicit: In illa die venturi sunt, & dicent, Domine, Domine, in nomine tuo manducauimus, & bibimus, & virtutes multas fecimus. Et dicam illis, Non noui vos. Ille non nouit aliquem? Sed quid est, Non noui vos? In regula mea vos non cognosco: noui enim regulam iustitiæ meæ. Et in Ps.54. sic interpretatur, Non noui vos: id est, non coaptamini corpori meo, non hæretis regulis meis, vitiis hæsistis. Et in Ps.1. Nouit Dominus viam iustorum, quemadmodum dicitur Nouit salutem medicina, morbos autem non nouit: & ta-

Marginalia: Thom. — Chrysost. — Hieron. — Gregor. — *Humilitas in hominibus cō[m]mendanda.* — August. — Theoph. — *Veritas sacramentorū non pendet ab humana virtute.* — Fulgentius. — Alb. Mag. — *Duplex est notitia.* — Hierony. — Gregor. — August.

& tamen etiam morbi arte medicinæ agnoſcũtur. Sic dici poteſt noſſe Dominũ viã iuſtorum, viam autem peccatorum non noſſe: non quia aliquid Dominus neſcit, & tamẽ dicit peccatoribus, *Non noui vos*. Sed planiùs dictum eſt, vt hoc ſit neſciri à Domino, quod eſt perire: & hoc ſit ſciri à Domino, quod eſt manere: vt ad ſcientiam Dei pertineat eſſe, ad ignorantiam verò non eſſe: quia Dominus dicit, Ego ſũ, qui ſum. Et, Qui eſt, miſit me. Exo. 3.

Chryſoſt.

Chryſ. ho. 19. Oper. imperf. in Matt. Sicut enim omnes homines naturaliter cognoſcunt Deum, non autẽ videtur verè cognoſcere, quia non dignè colunt, ſicut ſeruus dominum, ſicut factura factorem: Et hæc eſt ſecundum naturam quidẽ cognitio, non autem ſecundum voluntatem: Sic & Deus naturaliter omnes cognoſcit: ſed nõ eos viderut verè cognoſcere, quia non eos diligit quaſi factor facturã, quaſi dominus proprios ſeruos. Et hoc eſt ſecundũ naturã cognoſcere, non autem ex voluntate, quia omne malum extraneũ eſt à Deo. Ideò dicit illis, *Diſcedite à me*.

Alb. Mag. *Quomodo à Deo, qui vbique eſt, diſceditur.*

Alb. Mag. in Matt. Sed contrà: Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Reſponſio. Deus vbique eſt: ſed diſceditur ab eo, quando proiicitur aliquis à viſione contemplationis eius, ſecundum quam obiicitur ſanctis, in ratione ſummi boni. Eſ. 26 Tollatur impius ne videat gloriã Dei. Matth. 25. Proiicite eum in tenebras exteriores. *Qui operamini.*

Hierony.

Hieron. in Matth. Non dixit, qui operati eſtis iniquitatẽ, ne videretur tollere pœnitẽtiam: ſed, qui operamini, hoc eſt qui vſque in præſentem horam, cùm iudicij tẽpus aduenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamẽ adhuc habetis affectum.

Baſil.

Baſil. q. 282. Quomodo autem non fuerunt operatores iniquitatis, qui donis Dei ad propriarum voluptatum negotia abuſi ſunt? Quales erant illi, de quibus dicit Apoſtolus: Nõ enim ſumus vt plerique cauponantes verbum Dei. Et rurſus, Qui putant quæſtũ eſſe pietatem & multa eiuſmodi.

Chryſoſt.

Chryſ. hom. 19. Oper. imp. in Matt. Sed & poſt mortem etiam Chriſto mentientur, dicẽtes, Domine, in nomine tuo hoc & hoc fecimus. Nũquid neſciebant ipſi apud ſe, quia nunquam nec dilexerãt Chriſtum, nec fecerant voluntatem eius? Sed putant ſe, ſicut in hoc ſæculo homines deceperunt, ſic & ibi etiam Deum fallere poſſe. Ideò etiam non dicit illis, Diſcedite à me qui operati eſtis iniquitatem: ſed, qui operamini. Quia iniqui nec poſt mortem deſinunt eſſe iniqui: quia etſi peccare non poſſunt, tamen peccandi propoſitum tenent.

Alb. Mag.

Alb. Mag. in Matth. Quia, inquit, ſicut dicit Damaſcenus, quod eſt in Angelis caſus, hoc eſt in hominibus mors. Et ideò ſicut Angeli remanſerunt in obſtinata voluntate eius, quod concupierunt: ita etiam homines efficiuntur obſtinati in voluntate peccati, in qua moriuntur. Ezech. 32. Deſcenderunt in infernum cum armis ſuis, & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis, & fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorum. Atqui arma eorum, cum quibus in infernum deſcenderunt, ſunt iniquæ voluntates: & gladij, quibus Deum impugnauerunt & ſanctos, ſunt conatus eorum ad malum: Et iniquitates in oſſibus eorum, ſunt notæ peccatorum in viribus animæ. Et hæc eſt cauſa, cur ignis ſemper eos incendit: quia voluntates illæ perpetuæ erunt in eis, eò quòd non ſunt ſuſceptibiles gratiæ. Cùm enim ceciderint à ſtatu merit, impoſſibile illis eſt redire ad gratiam: & per conſequens neceſſe eſt in pœnis eos permanere.

Dionyſ.

Anima enim rationalis, quæ, ſicut dicit Dionyſius, diſcuſſam habet diſciplinam per ſigna veſtigij & imaginis acceptam, ſine ſenſu perfici non poteſt. Vnde fit, vt ex caſu ab vſu ſenſuum, impoſſibile quoque ſit reſurgere. Sed opponi poſſet, quod in Sapientia, de impiis legitur, Videntes turbabuntur timore horribili, intra ſe pœnitentiam agentes, & dicentes: Hi ſunt quos habuimus in contemptum & deriſum & contumeliam, & nunc computati ſunt inter filios Dei! Nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam. Dicendum, quòd pœnitentiam agent de peccato, non inquantum eſt malum, ſed inquantum eſt æternæ pœnæ meritorium. Lugebunt pœnas, non autem peccata ſua. *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.* Alia rurſus ſimilitudine oſtendit, & fidem & opera illis neceſſaria eſſe, qui ſalutem conſequi, & non mod[o] à præſentibus, ſed & futuris malis erui voluerint. Aud[i]tus enim per verbum Dei, & fides ex auditu eſt. (Ro. 10 Auditus igitur non ſufficit, niſi credat ille qui audier[it] cùm auditus ad fidem diſponatur. Sed neque fides ſo[la] ſufficit ad ſalutem, verumetiam requiruntur opera pie[ta]tatis & charitatis. Proponit igitur eius qui audit & faci[t] & eius qui audit & non facit, quanta in poſterum diff[e]rentia ſit, nimirùm coram iuſto iudice Deo: idque ſim[i]litudine ſumpta à duobus, domum ſibi cuique ſuam æd[i]ficantibus. Deſcribit autem ædificationem, impugna[tionem], & conſtantiam ſeu firmitatem domus benè co[n]ſtructæ: contrà verò ruinam eius, quæ firmis fundame[n]tis innixa non erat. Thomas Aquinas lib. Commenta[r.] in Matt. c. 7. Dicit ergo auditum verbi non ſufficere, cù[m] interim ille ſit neceſſarius. Ioann. 8. Quia qui ex Deo e[ſt] verba Dei audit. Sed non ſufficit. 1. Ioann. 1, Non eni[m] auditores verbi, ſed factores gloriabuntur. Item be[ne] dixit *verba mea hæc*: quia quicquid ad ſalutem pertine[t] ibi continetur. Vnde qui audit verba hæc, & facit, *aſſim[i]labitur viro ſapienti*. Et non dicit quòd ſit ſapiens, ſed aſſ[i]milabitur. Et poteſt hæc ſimilitudo intelligi de corpora[]li ædificatore, & ſic plana eſt litera: Vel poteſt intelli[gi] ſpiritualiter, & ſic vir iſte eſt Chriſtus. Eccleſ. 6. Viru[m] vnum de mille reperi. Domus Chriſti eſt Eccleſia. Sc[it] enim qualiter oportet ædificare. Vnde de ipſo, Prou. Sapientia ædificauit ſibi domum. Et Prouerb. 14. Muli[er] ſapiens ędificauit domum ſuam (ſupra petram.) 1. Cor. 1[0] Petra autem erat Chriſtus. Vnde Chriſtus ſuper ſe ædi[fi]cat: ipſe enim eſt fundamentum. Vnde 1. ad Cor. 13. Fu[n]damentum aliud nemo ponere poteſt, præter id quod p[o]ſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus: hoc enim eſt fund[a]mentum veritatis æternæ. Hoc autem eſt omninò imm[o]bile Pſal. 124. Qui confidunt in Domino, ſicut mo[ns] Sion. Sequitur impugnatio huius domus. *Et deſcen[dit] pluuia.* Pluuia doctrina intelligitur. Et eſt bona & ma[la] pluuia. Ergo quæ irruit, eſt mala doctrina. Gen. 19. D[o]minus pluit ſuper Sodomã ſulfur & ignem. Item, flumi[na] ſunt bona & non bona. Eſa. 18. Diripuerunt flumina te[r]rã eius: & per hoc ſignificantur ſapientes eſſe. Iſta flum[i]na ex pluuia generantur per ventos, dæmones. Vnde Canonica Iudæ: Nubes ſine aqua, quæ à ventis circumf[eruntur], &c. *Et irruerunt in domum*: id eſt, in Eccleſiam. *[Et] non cecidit.* Non enim dirumpentur funiculi eius in æte[r]num. Eſa. 32. Et quare fundata erat ſuper petram, id e[ſt] Chriſtum? Athanaſius lib. Quæſtionum ad Antioch. pri[n]cipem, q. 43. Quis eſt enim ille homo, qui ædificauit do[]mum ſuam ſuper petram? Sanctus Petrus. Petra, Chriſtu[s]: domus, fides: ventus, diabolus eſt. Qui verò ſuper arena[m] ædificauit, Iudas eſt. Arena ſiquidem eſt ſterilis. Theo[]philus Antioch. lib. Allegoriarum 1. in quatuor Euãgeli[a] quædam paulò immutat. Petra, inquit, Chriſtus eſt inte[l]ligendus: domus, vita hæc præſens innixa Deo: flumina [&] venti, impetus perſecutionis: arena, hæreſis, in qua qui[c]quid ædificatum fuerit, cadit. Hieron. in Matt. Deſcend[it] pluuia iſta, quæ domum ſubuertere nititur, diabolus e[ſt]. Flumina verò, omnes Antichriſti, qui contra Chriſtu[m] ſapiunt: Venti, ſpirituales nequitiæ in cœleſtibus. *Fund[a]ta enim erat ſupra petram, &c.* Super hanc petrã Dominu[s] fundauit Eccleſiam. Ab hac petra Apoſtolus Petrus ſor[ti]tus eſt nomen. Super huiuſmodi petram non inueniũtu[r] ſerpentis veſtigia. De hac & Propheta loquitur confidẽ[n]ter, Pſ. 39. Statuit ſupra petram pedes meos. Et in alio lo[]co: ſiquidem Pſal. 103. Petra refugium leporibus ſiue [he]rinaceis. Timidum enim animal in petræ cauernas ſe re[]cipit, & cutis aſpera & tota armata iaculis tali ſe prote[]ctione tutatur, Vnde & Moyſi dicitur eo tempore, qu[o] de Ægypto fugerat, & lepuſculus Domini erat: Sta i[n] foramine petræ, & poſteriora mea videbis: Exod. 33. Eu[]thymius paulò aliter, ita tamen vt ex parte concurrat. Domum quidem, inquit, Chriſtus appellat, intelligen[]tis animæ operationem, quæ variis ædificatur virtutibu[s]. Petram autem, præceptorum eius firmitatem, quæ fun[]dant & firmant ea quæ ſuper ædificata ſunt, & omnes tẽ[n]tationum inſultus, ne euertantur cuſtodiunt; ſuadend[o]

omnes contumelias, multiplicesque illecebras, etiã mortem ipsam despicere, nec ob vllum despiciendum mollescere, aut terga dare. *Et descendit imber, & venerunt flumina, flauerùntque venti, & irruerunt in domum illam & non cecidit: fundata enim erat super petram.* Ad intellectũ quidẽ communem, per imbrem, fluuios & ventos, varias innuit tentationes: Anagogicè verò per imbrem intelligimus commoti animi cogitationes, quas immittunt dæmones animis: fluuios autem, affectiones ad perditionem detrahentes: ventos verò, dæmones, qui nequitiæ spiritus dicuntur. Siue sensibiles, siue intelligibiles dixerimus tentationes, omnes hæ in prædictam domum irruentes, siue insilientes, aut illi ruinam minitantes, non potuerunt deücere aut dissoluere eam, quia fundata erat firmiter supra petram, siue super soliditatem, vt dictum est. Statim itaque Apostolos mihi intuere, in quos plurimæ defluxerunt insidiæ, ac innumeræ calamitatum hyemes deciderunt, nec valuerunt animarum eorum turrim euertere, sed perditis certè corporibus animo permanserunt inexpugnabiles ac insuperabiles. *Et omnis qui audit hæc verba mea, & non facit ea, assimilabitur viro fatuo.* Quia multi auditorum laudaturi erant quæ dixerat, nec tamen ea facturi, per parabolam hos anticipando deterret. Positis autem prudentis atque fatui operibus, illius autem rationi consonis & honestis, huius autem vanis: vtrinque discipulorum confirmauit salutem, & per zelum prudentiæ, & per odium vani laboris. Hoc autem frequenter facit, ad virtutem adhortans, & ab imitatione bonorum, & ab odio malorum. *Qui ædificauit domum suam supra arenam: & descendit imber, & venerunt flumina flauerùntque venti ac irruerunt in domum illam, & cecidit.* Meritò stultum illum nominauit. Quid enim insipientius eo, qui domum suam super arenam ædificat, & cum laborem sustineat, priuatur tamen fructu, quem inde colligere oportuit? Hoc ergo est, ac si diceret: Omnis qui postquàm præcepta mea didicit, super ea quasi super solidum fundamentum, suas actiones non ædificat, hoc est, non conuersatur iuxta id quod illa admonent, sed alia incedit via, stultus est, & vanè laborat, hoc est, variis tentationibus afflictionis tempore, facilè superabitur. Quum autem talis ob aliud nihil prætermittat salutis præcepta, quàm propter viam arctam & angustam, erit sanè arena voluptatum amor, super quam ædificat suam conuersationem: Ideóque ingruente tentatione, in negationem cadit, non ferens acerbitatem, eo quòd laboribus, durísque asperitatibus non sit assuetus. *Et fuit ruina eius magna.* Magna vtique. Neque enim ab honore excidit, aut diuitiis, seu alia huiusmodi humana prosperitate, sed à fide in Christũ. Nam qui infidelis est, non cadit, sed iacet penitus in fouea erroris: qui verò ab hac extractus, & ad fidei altitudinem subleuatus, postea reuocatur, hic cadit, & à via excidit æterna. Hilarius in Matth. Sensus igitur iste superioribus iunctus est. Obiurgans enim Pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta, per comparationis exemplum, perfectæ in se fidei hominem exponit: Quòd is, qui verba sua & audit, & facit, super petram sit ædificatus, & fundamento stabili firmóque incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra Dominus seipsum significat, validum excelsi ædificij fundamentum: eum autem, qui ex se in sublime opus excreuerit, moueri non posse vel pluuiis, vel fluminibus, vel vento. In pluuiis, blandarum & sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides ruinis patentibus immadescit. Postquam torrentium procursus, id est, grauiorum cupiditatũ motus incurrit, atque exinde tota ventorũ vis circunflantiũ deseuit, vniuersus scilicet diabolicæ potestatis spiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus insistet, nec moueri loco suo poterit. Stultus verò hæc audita dissimulans, tanquam arenæ opus ædificationis impenderit, infideliter stat, citò pluuiis illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & vẽtis differendus, secundum naturam arenæ super quã ædificatus est, cum graui ruinæ suæ strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo Dominus non v[...] efficere quæ iussit, & credere quę spopondit. Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, c. 40. Conclusio ergo huius totius sermonis quam terribiliter infertur, valde attendendũ est. Omnis ergo, inquit, qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti qui ædificauit domum suam super petram. Nõ enim quisquam firmat quæ audit vel percipit, nisi faciendo. 1. Cor. 19. Et si petra Christus est, sicut multa scripturarum testimonia prædicant ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit. Licebit verò in maius discendi & meditãdi argumentum profusiorem huius similitudinis explicationem Chrys. transcribere. Ille igitur homil. 20. Oper. imperf. in Matth. Diabolus, inquit, insipiens vir ædificauit domum suam super arenã. Domus enim eius ante Christũ fuerũt omnes Gentes. Sicut enim sancti domus facti sunt Christi, ita & impij domus sunt inimici. Ædificati autẽ fuerunt super arenam, id est, super inconstantiã infidelitatis. Si enim constantia fidei dicitur petra, rectè & inconstantia infidelitatis vocatur arena: id est, idololatria, quæ per varias idolorũ culturas semper dispersa est. Aut certè super arenã, id est, super carnales homines ac infideles. Ideò tales homines arena dicuntur, non terra: quoniam quidem terra fructum facit, arena autẽ sterilis manet. Deinde quia terra quidem vnita est, & in seipsam constricta: arenæ autem grana non conueniunt sibi, nec adhærent ad inuicem: sic sunt & omnes infideles, quia sub diabolo sunt: non sunt vniti, nec vnum sapiunt, sed sunt per diuersas opiniones dispersi. Et alius quidem sic dicit, alius autem sic. Sic & dogmata Philosophorum nos docent, quæ sunt contraria sibi semper. Eomodo perfidia hæreticorum, qui nunquam sapiunt vnum, sed quot sunt, tot sententias habent: propter quod arenæ assimilatur omnis diaboli populus. Populus autem Dei non solũ vnitus est quasi terra, quæ quãuis compacta sit, tamen solubilis est: sed est sicut lapis cõstrictus & indissolubilis. Tertiò, quia diaboli populus nõ numerabilis est, sicut arena: Dei autem ex multis pauci sunt electi. Pluuia autem est doctrina: quia sicut pluuia irrigat terram, vt proferat fructum, sic doctrina hominem irrigat, vt iustitiam operetur: sicut dicit Deus per Esaiam (cap. 5.) de tollenda Iudæis doctrina. Et mandabo, inquit, nubibus, ne pluant super eam pluuiam. Nubes autem dicuntur Prophetæ & Apostoli: quia sicut nubes baiulant pluuiam, & effundunt eam super terram, sic & Prophetæ & Apostoli accipiunt verba à Deo, & effundunt super rationabilem terram. Sunt autem nubes, quæ à spiritu sancto excitantur: & sunt nubes, quæ à spiritu potestatis aëris, sicut dicit Propheta Psal. 17. Tenebrosa aqua in nubibus aëris. Nubes autem quæ à spiritu sancto excitantur, candidam baiulant aquam, id est, veram & sanctam doctrinam. Quæ autem à spiritu aëriæ potestatis, tenebrosam baiulant aquam, id est, falsam & impiã doctrinã, quæ non illuminat, sed tenebrescere facit mentes eorum, qui suscipiunt eam. Venti autem ex parte quidem mala, sunt immundi spiritus, qui intra hominum præcordia flant: ex parte autem bona, spiritus diuersarum virtutum, vel angeli, qui inuisibiliter in sensibus hominum operantur, & adducunt ad bona. Et vide proprietatẽ rerũ. Pluuiæ propriũ est mollire, & soluere: ventorũ autem, cum virtute vrgere. Sic ergo impiorum nubes falsa sua doctrina & promissionibus molliunt homines, & blandimentis & persuasionibus soluunt: diaboli enim intrant in corda eorum quasi ventus, & inuisibiliter vrget consentire mendaciis eorũ, vel in cætera peccata cõpellit. Sic & in parte bona sanctæ nubes doctrinam iustitiæ persuadent hominibus, & rationabiliter placant. Spiritus autem sanctus vel Angeli, quasi prosperi venti, prosperãtes in cordibus, faciũt homines acquiescere veritati. Sicut enim non est possibile, vt ex sola pluuia fructificet terra, nisi flauerit super eã vẽtus: sic nõ est possibile, vt sola doctrina corrigat hominẽ, nisi cooperatus fuerit spiritus sanctus in corde ipsius. Flumina autem sunt ex parte quidẽ mala, homines immundo spiritu pleni, & in verbositate structi: quales sunt Philosophi diuersorum dogmatum, Oratores, Grammatici, cæterique non secundum Deum sapientes, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Ex parte autem bona Euangelistæ, doctores po-

Augustin.

Hilarius.
Conclusio.

Chrysost.
Diaboli structura vana est.
Domus

Arena.

Pluuia.

Nubes.

Venti.

mor-

pult, cæterique sapientes secundum Deum, de quorum ventre exeunt flumina aquæ viuæ. Ecclesiam ergo, quam Christus vir sapiens ædificauit super petram, neque pluuia mendacis doctrinæ corrumpit, neque diabolicus ventus impellit, neque violentorum fluminum impetus mouet. Nam etsi humiliatur Ecclesia propter tentationem, tamen perire non potest propter fidem Christi. Nec est contrarium, quòd quidam de Ecclesia cadunt: illi enim nunquam Christiani fuerunt. Sicut enim non omnes qui sunt ex Israël, hi sunt Israëlitæ: sic non omnes, qui Christiani dicuntur, sunt & Christi. Christianorum enim opera sunt aspicienda, non nomina. Dicit enim Apostolus 2. ad Timot. 2. Cognouit Dominus qui sunt ipsius, &, Discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. Ergo qui discedit ab iniquitate, ille est Christi, non qui vacuè nominat nomen Christi. Illi enim tales nec super petram fidei erant ædificati, sicut inferiùs ostendemus. Aduersus domum autem, quam ædificauerat stultus sibi super arenam, id est, aduersus Gentiles & omnes impios, qui sunt diaboli domus, descendit pluuia, id est, veritatis doctrina per Prophetas & Apostolicas nubes: descenderunt venti, id est, gratiæ spirituales, aut Angeli, qui inuisibiliter operantes, homines ad fidem veritatis inclinant: Venerunt flumina, id est quatuor Euangelistæ, aut cæteri sapientes, & impegerunt in domum illam, & sic cecidit domus diaboli, & spiritualibus instrumentis erecta est domus Christi. Et ne mireris, quia Gentes venientes ad fidem, cecidisse dicuntur. Ceciderũt enim diabolo, vt resurgerent Christo. Ecce enim omnis homo, quamdiu ambulat in peccatis, diabolo stat, Christo autem iacet: cùm autem conuersus fuerit ad iustitiam, diabolo quidem cadit, Christo autem surgit. Dicit enim Propheta de hominibus liberatis à Christo: Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. Psal. 67. Item Dominus, Luc. vndecimo. Quamdiu fortis armatus custodit domum suam, in tuto sunt omnia eius: cùm autem venerit fortior, diripiet vasa eius, videlicet homines impios, ex quibus ædificata fuerat diabolo domus. Sic ergo secundum Prophetiam captiui dicuntur, si spectes diabolum: si autem spectes Christum, ad libertatem fidei sunt conuersi. Sic decepti dicuntur secundum Christum: consequenter & cecidisse dicuntur quantum ad statum suum priorem, qui surrexerunt in fide. *Et facta est ruina eius magna.* videlicet idolis in toto mundo destructis, incodacus in tota terra conuictis, erroribus solutis, iam totus mundus diabolo cecidit, Christo autem surrexit. Sic ergo domum, quam stultus ædificauerat super arenã, sapiens rex spiritualibus armis sanctorum suorũ destruxit: domum autem, quam sapiens Christus ædificauit super petram, stultus diabolus fallacibus argumentis ministrorum suorum nunquam poterit dissipare. Huic ergo viro sapienti Christo similis est Christianus omnis, qui ædificat se super petram, id est Christum. Qui enim audit verba Christi, & facit ea, ipse est qui ædificat se super petram Christum. Christus enim charitas est, & qui ędificat in charitate, super petram Christum se ædificat. Qui ædificat se in mansuetudine, ædificat se super petram, id est Christum: Christus est enim mansuetudo. Qui ædificat se in castitate, ædificat se super petram Christum: Christus est enim castitas. Qui ædificat se in misericordia, ædificat se supra firmam petram Christum: Christus enim misericordia est. Et in quacunque specie boni ædificauerit se homo, super petram Christum se ædificasse videtur: quia omne bonum est Christus. Similis autem est Christo, quoniam sicut Christi Ecclesiam ædificatam super petram nulla aduersitas diruere potest: sic talem Christianum qui se ædificauerit super Christum, nulla aduersitas diruere potest, vt dicat cum Paulo, Romanorum 8. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, & cætera. Stulto autem diabolo similis est omnis Christianus, qui se ædificat super arenam. Super arenam autẽ ędificat se, qui audit verba Christi, & nõ facit ea. Verba enim quæ non conuertuntur ad opus, arena sunt spargibilis. Sicut enim grana arenæ non coniunguntur in vnum, neque adhærent ad inuicem, sed semper sunt

Ruina domus Satanica.

separata: sic verba quæ audiuntur, & non conuertuntur in vna militiæ maliam per opes, separata sunt & dispersa. Et ideò assimilantur arenæ, quæ nunquam in semetipsa coniungitur. Ergo super arenam se ædificat omnis Christianus, qui ex auditu solo verborum credit in Christũ, & non per opera bona se confirmat in Christo. Sed & qui facit opera mala, super arenam ædificat. Arena enim est omnis malitia, sicut diximus suprà: & qui in bonis mundialibus instituit, se super arenam ædificat. Similis autem stulto diabolo est: quia sicut diaboli domus, id est, idololatria à Christo destructa est per opera ministrorum eius, & gratiarum: sic & ille hodie aut cras destruendus est à diabolo per opera ministrorum eius, vel dæmonum, vel hominum impiorum. Et tales sunt hi, quos cadere de Ecclesia significauimus suprà: eo quòd non se ædificauerint super petram, sed magis super arenam. *Et erit ruina eius magna.* Quomodo magna? Sicut enim domus, quæ habet validum fundamentum, si pars aliqua parietis vel tecti ceciderit, ruina eius magna non erit, quia potest fieri vt iterum reparetur: si autem fundamentum eius casum fuerit passum, tunc est ruina eius magna, quia tota venit deorsum: Sic & Christianus, si aut fornicatus fuerit, aut adulteratus, aut homicidium fecerit, cecidit quidem: tamen ruina eius magna non est, quia iterum pœnitentia surgere potest sicut Dauid. Si autem de fundamento fidei aliquid fuerit passus, id est, si præuaricatus fuerit, & ad Gentiles aut hæreticos transierit, tũc est ruina eius magna, quia totus funditùs ruit. Cæterùm ex his omnibus discimus nos nostra culpa ruere, cùm nostrum sit in Christo ędificare. Vnde confirmatur liberum arbitrium in bono, & nostra cooperatio cum Deo. Hoc probat Chrysostomus homil. Quod nemo lęditur nisi à seipso. Hoc est, inquit, quod nobis inducat & illa parabola, quę de illis scripta est, quorum alius ędificauit super petram domum suam, alius supra arenam: Non vt arenam vel petram intelligamus, neque vt ędificium ex lapidibus & lignis consideremus extructum, neque vt flumina & imbres & ventos, qui impingunt in domos illas materiales putemus: sed vt hęc esse intelligamus vel virtutem animi, vel ignauiam: & vt ex his aduertamus, quòd nisi quis seipse lęserit, ab alio non potest lędi. Non ergo neque pluuia, neque flumina cum impetu descendentia, neque venti validissimi commouere potuerunt domum suam supra petram fundatam: vt ex hoc intelligamus, quia qui seipsum non prodiderit, nec à seipso fuerit motus, nulla superueniens tentatio deiicere eum poterit, aut mouere. Illud verò aliud ędificium facilè subuertitur, non pro tentationum violentia, alioquin & illud aliud ędificium deiecisset: sed propter fundamenti, id est, propositi infirmitatem. Arena enim est res mobilis & fluens, quę sine dubio instabilitatem atque inconstantiam designat animorum. Non ergo, vt diximus, lapsus & ruinę causa tentatio est, sed instabilitas animi & ignauia, quę etiam sine tentatione interdum sponte deiicitur: sicut & ipsa fabrica, quę super arenam fundata est, etiãsi flumina ventique non vrgeant, ipsa tamen paulatim effluens instabilis arenę ędificij crepidinem subruit & euertit. Nam & arenæ sponte rumpuntur: Adamas verò nec malleis cæsus infringitur. Ita ergo qui à semetipso non læditur, etiamsi tundatur, ab aliis non potest lædi: qui verò animi sui ignauia proditur, etiam nullo perurgente sponte defluit, & resoluitur: sicut & Iudas ille non solũ nullo extrinsecus impellente delapsus est, sed è contrariò pluribus adiutus remediis stare non potuit. *Et factum est, cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius.* Euthymius in Matthęum. Tu autem, inquit, admirare turbarum attentationem ac tolerantiam in audiendo, quæ donec complecterentur omnia doctrinæ verba, libenter perseuerabant: obstupuerunt verò tanquam ab inuidia ac malitia alieni. Deinde quoque causam ponit stuporis. *Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ & Pharisæi, ὡς ἐξουσίαν ἔχων*, vt habẽs authoritatem. Maiorem enim vim habet, quam si diceret *δύναμιν*, id est potestatem. Relucebat enim in ipso quædam maiestas, quæ omnium animos in se raperet. Vnde

Chrysost.

Aliud petra, aliud arena.

dixit, ἐξεπλήσσοντο, stupuerunt & attoniti facti sunt. Sunt qui istud referant ad modum seu stylum Christi, quo nemini adulatus, quicquid erat veritatis, palàm fecerat. Vnde & prosequitur Euthym. Docebat cum increpandi fiducia, & non cum metu, quemadmodum Scribæ: Vel quia Scribæ à lege & Prophetis proferebant ea quę docebant, vtpotè dicentes: Hæc iubet lex, Ista dicunt Prophetæ. Christus verò accepta à seipso authoritate, docebat, ac legem ferebat, & continuè addebat, Ego autem dico vobis: & tanquam futurus iudex sæculi, bonis quidem promittebat salutem, malis verò comminabatur supplicium. Rupertus lib. 7. in Matth. Ergo potestatem non habere in docendo, est bona loqui, & esse malos Scribas & Pharisæos, volendo placere hominibus, & adulando diuitibus, vt ex eis aliquid commodi adipiscantur. Cōtra tales apud Ezechielem sermo propheticus hoc modo grandissimè inuehitur. Ezech. 13. Hæc dicit Dominus Deus: Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad capiendas animas. Et cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs. Quid enim est viuificare animas, quæ non viuunt, & interficere animas quæ non moriuntur, nisi iustificare impium, & condemnare pium pro muneribus? Hoc namque tale est, quale esset consuere puluillos sub omni cubito manus, & facere ceruical sub capite vniuersæ ætatis, & hoc propter pugillum hordei, & fragmen panis, id est propter emolumentum vel commodum temporale, vile nimis vel exile comparatione detrimenti iustitiæ, quod sibi talis adulator peccati alieni scienter acquirit. Num ergo hi tales in docendo potestatem habent? Immò serui seruorum, impotes & vænales clientuli sunt. Hieronym. hoc refert ad maiestatem docentis. Scribæ enim, inquit, ea docebant populos, quæ scripta sunt in Moyse & Prophetis, Iesus verò quasi Deus & Dominus ipsius Moysi, pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ minùs videbantur, addebat in lege: vel commutans prædicabat in populos, vt suprà quoque legimus: Dictum est antiquis: Ego autem dico vobis. Quinetiam, vt scribit Chrysostomus hom. 26. Operis perfect. in Matth. Terribilis illius iudicij faciens mentionem, se mōstrabat esse iudicem de pœnis atque supplicijs. Vnde consequens erat illos per ista turbari.

Idem. — Rupertus. — Hierony. — Chrysost.

Christi attactu & imperio leprosus in montis decliuio sanatur: & quæ sacerdotum fuerit authoritas in lepra discernenda.

Matth. 8.	Mar. 1.	Luc. 5.	Ioan.
CVM autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ: & ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens, Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses, in testimonium illis.	Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit ei, Si vis, potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi, Volo, mundare. Et cùm dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et cōminatus est ei, statimque eiecit illū. & dicit ei, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quę præcepit Moyses, in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem ita vt iam nō posset manifestè introire in ciuitatē, sed foris in desertis locis esset, & conueniebant ad eum vndique.	Et factum est, cùm esset in vna ciuitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Iesum, & procidens in faciem, rogauit eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens, Volo, mundare. Et confestim lepra discessit ab illo: & ipse præcepit illi, vt nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo: & conueniebant turbæ multę, vt audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.	

Introductio.

NON satis est arboribus, si folia habuerint, nisi simul & fructus producant: nec enim folijs, sed fructibus pascimur. Ita neque satis Christus fecisse arbitratus est, si populū in monte doceret, nisi quod de arboribus fructiferis dixerat, ipsemet in seipso spectandum daret, fructus miraculorum & curationum proferens, quibus omnes intelligerent ipsum esse verè saluatorem mundi. Eapropter & in monte, & in ipsius descensu oblatos curat. Sic enim, vt dixit Petrus, (Act. 10.) pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes languores. Hoc narrat Matthæus in curatione leprosi, qui sese Christo descendenti obtulit. Hieronymus in cap. Matth. 8. Primus, inquit, ei se obtulit leprosus. Necdum poterat enim cum lepra tam multiplicem in monte saluatoris audire sermonem. Et notādum quòd hic primus specialiter curatus sit, secūdò puer centurionis, tertiò socrus Petri febriens in Capharnaum: quarto loco qui oblati sunt ei à dæmonio vexati, quorū spiritus verbo eiiciebat, quando omnes malè habentes curauit. *Et ecce leprosus veniens, adorabat eum dicens.* Rectè post prædicationem atque doctrinam, signi affertur occasio, vt per virtutum miracula præteritus apud audientes sermo firmetur. *Igitur cum descendisset Iesus de monte, secuti sunt eum turba multa.* Chrysostomus homil. 26. Oper. perfect. in Matth. Non secuti sunt aliqui Scribarum videlicet ac principum, sed qui erant à malitia liberi, incorruptæ sententiæ. Et per totum prorsus Euangelium hos ei cernis affixos; si quidem cùm diceret, audiebant silentes, nihil vtique perstrependo, nec alicuius quæstionis obiectu consequentiam interrumpēdo doctrinæ, neque Pharisæorum more tentantes, nec reprehensionem aliquā in illo reperire cupientes. Itaque iam sermone finito permanebant, sequentes illum, atque mirantes. Nec tantùm illæ turbæ, qui in monte erant, descenderunt; sed, vt scribit Hieronymus, occurrerunt etiā turbæ, quę ad altiora ascēdere non valuerunt. Orig. ho. 5. in diuersos, hoc ad mysterium transfert. In montem scilicet (inquit) ascendere nequaquam poterant: quia quos delictorum sarcina deprimit, ad mysteriorum sublimia nisi abiecto onere scādere minimè valent. Idcircò & filij Israël primitùs in montem ascendere non poterant ad obuiandum Deo, quia Ægyptiaca grauati conuersatione præpediebantur, sed solus Moyses ascenderat, & pauci cum eo seniorum Israël. Exod. 18. Veluti denique tunc cum Domino discipuli in montem ascenderunt, & sic modò fideles animæ Deū amantes, & Dominum diligentes, regna cœlestia desiderantes, Dominum semper sequentes, post Dominum in illum cœlestem montem ascenderunt, audientes Apostolum dicentem, Col. 3. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextra Dei patris sedens. Descendente nunc Domino, hoc est inclinante se ad infirmitatem, & impotentiam cæterorum, misertus imperfectioni eorum, vel infirmitati, secutæ sunt eū turbæ multæ, quidam propter charitatem, plerique propter doctrinam, nonnulli propter administrationem & curationem. *Et ecce leprosus veniens adorabat eum.* Lucas sic habet. *Et factum est cum esset in vna ciuitatum, ecce vir plenus lepra.* Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 5. certum locum non exprimi censet. Thom. Aquin. in Matth. scribit, Matthæum historiam, prout gesta est, enarrasse: Lucā obiter tetigisse. Dixit autē Lucas, Christum in vna ciuitatū fuisse, vtiq; quia descendens de monte venit in vrbem Capharnaum,

Hierony. — summa. — Chrysost. Qui Christū sequantur. — Hierony. Origenes. Mysterium. — 1. — 2. — 3. — Ambros. Thomas.

Vnde leprosus fiduciam & audaciam conceperit.

1.

à qua non longè distabat, cùm occurrisset ille leprosus. Occasionem autem, quæ leproso audaciam suggesserit, vt se Christo offerret, explicat Ambrosius. Ille, inquit, qui excludebatur à lege, purgari se Domini potestate præsumens, non ex lege, sed supra legem esse gratiam iudicauerat, quæ leprosi maculam posset abluere. Ideóque vt in Domino potestatis authoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Potuerat pedem reuocasse, si legis seueritatem attendisset, Leuit. 13. & 14. quæ vetat ne leprosus cœtibus hominum se admiscere audeat. Verùm Christi benignitas, & in omnes quantumuis ægrotos propensissima voluntas faciunt, vt nihil non audeat. Beda in Lucã.

Beda. 2.

Videtur notare, quòd Christum audierit non venisse legem soluere, sed adimplere: Itaque illã in se humaniorem & faciliorem reddendam sperat, cùm à Christo non modò non erectus, sed curatus fuerit. Verùm quis præter eas rationes, non agnoscat secreta vi quadam spiritus impulsum illum fuisse, vt animum minimè desponderet?

3.

Benignus est, dicebat apud se, neminem repellit qui ad ipsum confugerit, non abhorruit dæmoniacos aspectu horribiles, sed accedens eos curauit: quid non de eo sperare debeam? Nec enim leprosum dici existimemus, vt qui aliqua vel minima, & non apparente macula laboraret: vnde fieret, vt à promiscua multitudine non agnosceretur. Lucas enim scribit, quòd *vir erat plenus lepra*: Marcus autem, quòd *Iesus misertus est eius*: vt qui miserum lepræ statum præ se ferret. Eius autem fidem & ardorem notat Matthæus, dicens: *Veniens.* Fuerunt qui expectarent in via, donec Iesus transiret, vt illi qui curati sunt in via vrbis Hiericho: Iste occurrit Christo, & in turbas irrumpit. Hebræ. 11. Accedentem enim ad Deum oportet credere, quia est.

Eus. Emiss.

Eusebius Emissenus in hom. Meritò quidẽ Domino de monte descendẽti leprosus occurrit, quia ad hoc venerat, ad hoc de cœlis descenderat, vt mundum sanaret, & à vitiorum lepra mundaret.

Thom. Aq.

Thomas Aquinas in Matthæ. cap. 8. Quædam enim infirmitates intra latentes sunt, vt febres: quædam tamen etsi internæ sint, earum tamen effectus extrinsecus se prodit, qualis est lepra.

Qui leprosus.

Ille ergo leprosus est, cuius mala voluntas manifestatur per malum actum.

Alber.

Albertus Magn. in Matth. cap. 8. Itaque cũ Christus sit virtus & sapientia Patris, in quantum sapiẽtia est, docuerat in monte: in quantum autem virtus, adhibuit miracula. Quæ quidem magna esse oportuit, vt & perfectam virtutem demonstrarent. Tribus igitur modis magna fuisse deprehenduntur, aut penes virtutem quæ conseruat substantiam secundum materiam, aut penes ea, quæ per sensum motiuam virtutem ministrant, aut penes ea quæ vitam communicant.

1. 2. 3.

Aristotel.

Quod vt meliùs intelligatur, sciendum quòd alimentum conseruat substantiam corporis. Animatum enim ab inanimato, vt dicit Aristoteles, duobus maximè differt, motu & sensu. Vita autem est actus animæ secundum ipsam suam essentiam. Inde fit, vt actus isti principales sint. Aut enim vita esse dicitur secundum id quod omnibus etiam indoctis apparet in animantibus & plantis: aut principium est perfectioris motus. Porrò per nutritionem vita primùm apparet in omnibus corporaliter viuẽtibus.

Dionys.

Et ideò Dionysius Philosophus dixit, Vitam esse principium speciei nutrimẽto idoneæ naturam assequens. His ergo suppositis, facilè colligemus Christi summum fuisse miraculum in curatione leprosi. Nam cùm summæ virtutis sit naturam lapsam & deiectam restituere, hoc etiam in lepra curata cõspicitur.

Quid lepra.

Omnis enim lepra corruptio est nutrimenti, ex corruptione venarum, ad fontes membrorum deriuata. Et ideò etiam membra cadunt leprosis. Perfectissima autem vita, secundum sensum & motum dissolutio est per paralysim. Ideò Christus à lepræ curatione orditur, vt ad hominis integram restitutionem se venisse ostenderet. *Et adorabat eum.* προσεκύνει αὐτῷ. Marc. γονυπετῶν αὐτὸν, genua incuruans illi. Lucas πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, procidens in faciem. Sic quidem olim externa quadam corporis humiliatione, potentiores viros venerari fas erat. Genes. 23. Sic Abraham adorauit populum terræ. Verumtamen pluris hîc habendum est adorandi verbum, cùm ex sequentibus facilè colligamus, quantam Christo maiestatem leprosus detulerit. Esa. 45. Te adorabunt, teque deprecabuntur. Psalm. 44. Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, adorabunt eum. Et alibi: Et adorent eum omnes Angeli eius.

Orig.

Origenes homil. quinta in diuersos. Deorsum currens rogas, ô homo, & in monte nihil dicis? Quare sic? Quia tempus & tempora omni rei sub cœlo, tempus doctrinę, & tempus curationis. In monte docuit, illuminauit, monuit, animas curauit, corda sanauit. Propterea ergo ego illa maiora tentare nolui, illa summa tardare passus sum. Ipsis ergo completis, nunc illi descendẽti me offero.

Adoratio.

Cęterùm antequàm peteret adorare cœpit: antequàm rogaret, culturam ostendit. Adorabat eum, hoc ipso illũ Deũ, & Dominum inuocans. Sic & illi beati Magi priùs procidentes adorauerunt eum, & ita demum ei munera obtulerunt.

Ambros.

Ambrosius libro 5. cap. 5. in Luc. Ille in faciem procidit, quod humilitatis est, & pudoris: vt vnusquisque de suæ vitæ maculis erubescat. Sed confessionem verecundia non repressit. Ostendit vulnus, remediũ postulauit, & ipsa religionis & fidei plena confessio est. Nimirùm quis est, quem suorum scelerum pudere nõ debeat?

Erubescendũ in peccatis.

Erubescimus coram hominibus prodire, si facies maculis consputata fuerit, neque erubescimus Deum & Angelos eius, qui deformatam iniquitatibus conscientiam nostram intuentur? Facies meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et quid Dominus de Maria sorore Moysi? Nònne, inquit, si pater spuisset in vultum eius, saltem septem diebus debuerat erubescere? Nam quia scelus suum, quod contra fratrem murmurando commiserat, in pudore non agnoscebat: ideò & lepra aspersa est: vt ex contagione corporis disceret, quàm magis cõtagionem animæ verecundaretur. Aspice mihi publicanũ, vt demisso vultu inclamat, Deus propitius esto mihi peccatori. Interim tamen non debet tantus esse pudor & verecundia, vt confessionẽ peccati prohibeat.

Ne pudor obsit.

Tertull.

Ne pudor prohibeat exhomologesin peccati, vt monet Tertullianus lib. de pœnitent. cùm nec verecundia prohibeat confessionem morbi. Ne quem pudeat ægram animam Christi ministris exhibere, cùm neminem suæ sanitatis cupidum pudeat, vlcus putridum, aut lepram etiã insigni medico reuelare. Hoc igitur in leproso obseruatur. Præcedit pudor, sequitur confessio. *Domine*, inquit, *si vis, potes me mundare.*

Origen.

Origen. homil. 5. in diuers. Hoc igitur idem est, ac si dicat: Domine, tu qui dignè adoraris, qui meritò coleris, te quidem ego vt Dominum adoro, ideóque te Dominum dico. Per te enim omnia facta sunt. Voluntas tua opus tuum est. Voluisti vt hæc immundissima lepra in me veniret, siue propter peccata mea, vt correptus pœnitentiam agerem: siue propter tuam prudentiam, vt mirabiliter me mundans, magnificeris.

Christi omnipotentia.

Omnia enim prouidenter facis, & salutem petentibus tribuis. Siue ergo hanc lepram propter peccata mea pertuli, dimittens culpas meas, munda me: siue propter prouidentiam tuam, mirabiliter munda me, vt ab omnibus magnificeris. Tu priùs Naaman principem Syriæ per Heliseum à lepra mundasti, nihil tibi difficile est: potes, si modò velis. Statuere sibi videtur, quod dicitur per Psaltem: Quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, terra, mari, & omnibus abyssis. Sapient. 12. Subest tibi cùm volueris posse. Hest. decimotertio. In ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ. Si decreueris saluare nos, continuò liberabimur.

Albertus.

Sed quia multa potest Deus, quæ non efficit, inquit Albertus in Matthæum, ideò coniungit cum potestate effectum, dicens, *me mundare.* Iob. 23. Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationes eius: & anima eius quodcunque voluit, hoc fecit, Roman. nono. Voluntati eius qui resistet? Hæc autem confessio an non maximæ fidei est? An non satis ostendit illum Christi diuinam maiestatem agnouisse?

Fidei confessio expenditur, & Christi virtus diuina.

1.

Plutarch. in Apoph.

Cedo scilicet, cui regum aut principum, cui etiam sanctorum hic nobiscum viuentium à leproso dici potest, Si vis, potes me mundare? Artaxerxes Persarum rex, mirantibus quomodo non succederent facta verbis eius, dixit: Ego dominus verborum tantùm sum, non rerum. In prouerbio quidem antiquo dictum est,

Quis nescit longas regibus esse manus?

Verùm hoc dictum est, quòd multos, & longè dissitos habeant suorum mandatorum executores. Verùm qui illi sunt? Homines. Atqui vana salus hominis, vt scribit Psaltes. Et Hieremias, (cap.17.) Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Quis ergo sic dixerit homini, nisi cũ summa diuini nominis iniuria, *Si vis, potes*: maximè in te quæ naturam omnem superet? Velle quidem adiacet mihi, perficere autem non inuenio, inquit Apostolus. Et quicunque misericordia ducuntur in proximum, quàmuis incurabili morbo laboret, volunt quidem, sed prodesse non possunt. Quòd si ægrotis aliquibus prosint, non id tamen pendet ex necessaria voluntatis consecutione, vt quia volunt, possint: sed quia applicauerunt actiua passiuis, adiunxerunt remedia. Deus enim de terra procreauit medicinam. Quod autem de iustis & electis dici potest, quòd eiecerunt dæmonia, & varios languores curarunt: Signa enim eos qui crediderint, hæc sequentur, inquit Christus, In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, &c. Respondendum est, quòd virtus illa qua sanabant, non pendebat à voluntate eorum, sed à nomine Christi. Demum quod de virtute orationum, quæ ab electis fiunt, obiici potest, quibus Deus quæ petierint largiatur, etsi à voluntate & ardenti effectu proficiscantur, non omninò tamen earum effectus pendent a voluntate ipsorum, sed à virtute & liberalitate Dei. Ex his omnibus manifestum est, nec sanctis, nec principibus, nec cuiuis hominum, immò neque creaturæ dici posse, *Si vis, potes*: vt possit, quia vult: soli autem Deo hoc ipsum deferendum est. Possunt multa Angeli, nõ omninò quia volũt, sed quia & hoc illis Deus dedit: & aliis indulsit. Siquidem Roman.13. Omnis potestas à Deo est: itaque non pendet à voluntate creaturæ.

2.

3.

Chrysost. Chrysostom. hom.21. Oper. imperfecti in Matth. Non illum ergo petebat quasi hominẽ, sed adorabat, quasi Deũ, & spirituali medico spiritualem afferebat mercedem. Nã omnes medici pecuniis, ista sola oratione placatur. Verè enim nihil est dignius quod offeramus Deo, quàm oratio fidelis. *Domine*, inquit, *si vis, potes*. Non de voluntate Christi ad omne bonum parata dubitat, sed de iudicio voluntatis. Christus enim cùm sit bonus, nociua nõ vult præstare, etiamsi rogetur. Nec enim expedit omnibus corporalis integritas. Quoniam ergo nesciebat, vtrum expediret ei curatio illa, nec ideò ambigebat de voluntate ipsius, quòd ad omne bonum parata esset, ignorans iudicia misericordiæ eius, dixit, *Si vis*. ac si dicat, Credo quia omne quod bonum est, vis: ignoro autem si bonum est mihi quod desidero. Hoc autem planè non dubito, sed potiùs credo: quoniam si bonum est id mihi, hoc vis. Hic ergo sermo nõ ostendit eum dubitare de misericordia eius, sed ignorare iudicia misericordiæ eius, & confiteri eius omnipotentiam.

Idẽ Chrys. Idem hom.26. Oper. perfect. in Matth. Non enim dixit, Si oraueris, potes me mundare: neque ait, Domine munda me: sed ipsi cuncta commisit, eúmque conferendæ sanitatis Dominum esse confessus est, atque in ipso constituit omnium potestatem.

Fulgentius Fulgentius lib.2. ad Thrasimundum regem. Deus enim, inquit, sola operatus est voluntate. Subest enim tibi cùm voles, posse. Cuius voluntatis omnipotentiam Euangelicus ille leprosus diuina illuminatione cognoscens, hanc ad suæ emundationis testatur sufficere effectum dicens: *Domine si vis, potes me mundare*. Cùm dicit, *Si vis, potes*, ostendit diuinam voluntatem ipsam esse plenissimam potestatem.

Greg. Nan. Greg. Nanz. Orat. de dogmate & statu Episcoporum. Aut enim hominem quoque sermone aliquid efficientẽ ostende, aut mihi concede Deum non humano more procreare. Quòd si secùs existimas, agè animo, & voluntate ciuitatem describe, & statim ciuitas repræsentetur: expete tibi filium nasci, & protinus tibi puer sistatur: expete aliud quippiam eorum, quæ actione comparantur, & cõfestim in opus voluntas prodeat. Quòd si nihil horum voluntatem nostram sequitur, Dei autem voluntas cum actione coniuncta est: perspicuum vtique est alio modo hominẽ a gere, alio autem rerum omnium creatorem creare. Hæc ille. *Et extendens Iesus manum, tetigit eum*.

Origenes. Cur Christus tetigit leprosum. Origenes hom. 5. in diuersos. Et quid est quòd tetigit eum, cum lex prohibeat leprosum tangere? Propter hoc tetigit, vt ostenderet quia omnia munda mundis, quia aliorum aliis non adhærent inquinamenta, neque extranea immunditia immaculatos coinquinat. Sed ad hæc, propter quid tetigit? Vt humilitatem demonstraret, & doceret nullum spernere, aut horrere, vel contemptibilem ducere, propter corporis læsionem, aut maculam, quæ à Deo immittitur, pro qua ipse sit redditurus rationem.

1.

2.

Ambros. Ambros. lib. 5. cap. 5. in Luc. Tangit, inquit, propter Manichæum. Nimirum ita bonus Deus mala pœnæ contrectat, quæ immisit, ne duo dij esse cum Manichæo credantur: Deus præmiorum, & Deus suppliciorum. Tangit etiam ad veritatem suæ carnis demonstrandam. Vbi enim verus tactus est, verum sit corpus necesse est. Siquidem, vt ipse scribit Lucretius,

3.

4.

Lucretius.

Tangere, nec tangi nisi corpus nulla potest res.

Chrysost. Chrysostomus homil.21. Operis imperfect. in Matthæũ. aliam adfert rationem. Quia, inquit, in lege dictum erat, vt qui tangeret lepram, immundus esset vsque ad vesperam: tetigit lepram, non quasi seruus legis, sed quasi Dominus. Nam lex legislatori subiecta est, non legislator legi. Quid ergo? Soluit legem? Literam quidem legis soluit, propositum autem huius non soluit, sed maiorem illi addidit dignitatem. Si enim lex facere potuisset, vt lepra non sordidaret tangentem, nunquam iussisset homines vt non tangerent lepram. Ideò ergo lepram tangere prohibuit, quia facere non potuit, vt lepra non sordidaret tangentem. Ille ergo qui lepram tangens ab ea inquinatus non est, non egit contra legem, sed amplius fecit quàm lex iubebat: quia non solùm sordidatus non est a lepra, sed & lepram ipsam mundauit.

5.

6.

Cle. Alex. Rursus Christus leprosum tetigit, corporatus, vt scribit Cyrillus Alexandrinus libro ad Reginas de recta fide, vt viuificam eius carnem, eíque vnitam diuinitatẽ colligeremus. Admirabere in istis, inquit, Christum operantem vt Deum, simul & corpore. Vt quidem Deum, dum vult: vt hominem, dum extendit manum. Vnus igitur ex vtrisque filius. Nam quamuis verbum caro factum sit, operatur tamen vt Deus, cum sua carne, quæ habet per illud virtutẽ.

Alb. Mag. Quæstio. Albertus Magnus in Matthæum. Quæritur autem, cur Helisæus curauerit Naaman non visum, neque tactum, sed verbo, (4. Regum 5.) Quare Christus maioris virtutis existens, non etiam verbo, vel etiam voluntate curauerit leprosum hunc, sed & ipsum tetigerit? Dicendum quòd Helisæus suæ infirmitatis conscius, attactu curare noluerit: quin potiùs ad figuram sacramenti misit, in quo curatio perficitur: quod talem habere effectum ex tunc Deus præsignare voluit. Christus autem, sanitatem quã dant sacramenta, sacramentis non alligauit, quum nec propria virtute sacramenta salutem conferant. Et ideò Christus hîc manu extensa, extensam quoque suã in nostræ salutis effectus virtutem ostendit. *Et dixit, Volo mundare*: id est, purgator, seu sis mundus. Siquidem breuibus his verbis, primùm quod requirebatur, nũ vellet, asseruit. Ideò dixit, *Volo*, ad effectum autem voluntatis suæ, adiicit per modum imperantis, καθαρίσθητι, mundare.

Hierony. Hieronym. Non ergo vt plerique Latinorum putant, iungendum est, & legendum, Volo mundare: sed separatim, vt primùm dicat, Volo: deinde imperet, Mundare.

Fulgent. Fulgẽtius lib.2. ad Thrasimundum. Sic Dominus hoc misericordi effectu curationis, ostendit, quòd crediderat fideliter, qui poposcit.

Origenes. Origen. hom. 5. in diuersos. Hoc ipsum est, ac si dicat: Confidens profiteris me si voluero posse, magnificè credis, magnificè etiam mundaris. Non dubitasti credere, non tardo sanare. Non distulisti cõfessionẽ, non differam tuam purgationem. Atque vt magnam tibi gratiam ostendam, ad te manum porrigo. Medicus sum cœlestis, corpora cum animabus curare possum. Propterea omnes tango, non vt infirmitas mihi adhæreat, sed vt ab iis qui eam habent, expellam. Sol enim, ait, incomparabilis sum, & luna iustitiæ. Ideò omnes salutis radiis perfundo, ipse verò sicut fui permaneo, in singularis meæ sanctitatis pulchritudine. Non sperno legem [illegible] vulnus: nec destruo mandatũ, sed figu[illegible] pram. Ambr. lib.5. in Luc. c.5. Simul autẽ & [illegible]

quod eo sanauit genere, quo fuerat obsecratus. Si vis, potes me mundare. Volo, inquit, mundare. Habes voluntatem, habes pietatis effectum. Hilarius in Matth. Contactu corporis visitatur, verbi virtute curatur. Chrysostom. homil. 21. posterior. Oper. in Matth. Non ex quo tacta est lepra recessit, sed ex quo iussa est: Vt ostendatur, quia non propter effugationem lepræ tetigit eum, sed vt solueret legem. Alioqui quantum ad lepram, sufficiebat sermo tantummodò. Sed neque sermo necessarius erat, sed sola voluntas. Ergo voluntas facta est, propter leprosum: verbũ autem, propter spectantes. Nam si tacitè ipsum curasset, tot astantibus circa Christum, quis scire potuisset, cuius virtute sanatus esset? Quinetiam hoc ipso imperátis verbo se coæqualem patri ostendit. Cyrillus lib. 6. de Trinitate Nam si filius non est virtus Patris, sed adoptiuam tantùm virtutem habet, similem creaturis: quomodo non arguatur, qui leprosum non increpauit, dicentem: Domine, si vis, potes me mundare? sed potiùs illius fidem confirmat, ab effectu, adiiciens, Volo, mundare. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 5. Sciuit etiam sanctus Apostolus Petrus Iesum in potestate habere, quæ vellet, & ideò cùm videret eum ambulare supra mare, ait: Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquam. Idem libro 5. in Luc. cap. 5. Hoc enim est indicium potestatis, quia quasi habens potestatem sanandi, & iubendi authoritatem, & operandi testimonium non refugit. Volo ergo dicit, propter Photinum: imperat propter Arium. Idacius Clarus aduersus Varimandum Arianum: Idcircò si quis obiiciat filium patre minorem esse, quia Patrem rogasse legitur: audiat & ipsum iubere. Nam cùm ei leprosus dixisset, Si vis, potes me mundare: non expectauit filius rogare patrem, vt sanaretur infirmus, sed suam voluntatiè impartiens medicinam, solo tactu curauit eum, in quo tantùm vt curaretur, fidem inuenit, dicens ei: Volo, mundare. Damascenus libro 3. de fide Orthod. cap. 17. Caro enim Domini diuinis actionibus ditata est, propter purissimam ad verbum vnionem, nequaquam proprietatum naturalium excidentiam sustinens. Non enim secundum propriam actionem, sed propter vnitum sibi verbũ diuina operatur, verbo per eam, propriam manifestante actionem. Nam & vrit ignitum ferrum, non naturali ratione vstiuam possidens actionem: sed ex vnione ignis ad ferrum illud obtinet. Ipsa igitur mortalis erat propter seipsam, & viuificans propter vnionem ad verbum. Simili quoque pacto & voluntatis Deificationem, non vt transmutata naturali motione, dicimus: sed vt vnita ipsius diuinæ, & omnipotenti voluntati, & facta Dei humanati voluntas. Vnde cùm voluit latere, non potuit, Deo verbo complacente, per seipsum demonstrare in ipso veraciter esse humanæ voluntatis infirmitatem. Volens autem leprosi operatur est emundationem, propter vnionem ad voluntatem diuinam. Sciendum autẽ, quòd Deificatio naturæ & voluntatis, quàm apertissimè manifestatiua & demõstratiua est duarum naturarum & duarum voluntatum. Quod ergo tangit, hominis est: quod dicit *Volo*, Dei & hominis interpretari potest: Dei quidẽ, cuius voluntas causa omnium effectuum est: hominis autem, cuius voluntas diuinæ coniuncta vim diuinam propter coniunctionem assequitur. *Et confestim mundata est lepra eius.* Albertus Magnus in Matthæ. Transcendit vtique hæc curatio omnis creatæ naturæ modum: quia non simplicis alicuius morbi, sed lepræ curatio est: & quia nõ successu temporis, sed confestim mundata est. Genes. 18. Nunquid Deo est quicquam difficile? Nam cùm lepra, vt dictum est, corruptis vasis, simul & alimentum hominis corrumpat, & ipsum in choleram nigram ex omni humore corrumpat: mundata lepra, mundata quoque sunt & restituta cætera, quæ & cibum accipiunt, & ipsum digerunt & transmittunt: adeò vt in instanti integræ cõstitutioni restitutus fuerit. Ita tactus exterior, verbum etiam ipsum, non aures modò pepulit, aut in carnis superficiem peruenit, sed & intima quæque penetrauit. Hebr. quarto. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem corporis & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Et quid dico, in corporis intima verbum penetrasse? Penetrauit & animæ profundissimos recessus, vt hominem integræ sanitati restitueret. *Et dicit illi Iesus, Vide ne cui dixeris sed abi, ostende te sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses in testimonium illis.* Chrysostom. hom. 21. Oper. imperf. in Matthæ. Non dixit, Vade & ostende te sacerdoti, & nemini dixeris: sed primò, Nemini dixeris, & vade, ostende te. Non enim semper iubet illum tacere, sed quandiu ostendat se sacerdotibus, ne fortè si antè alicui nunciaret, de verbo in verbum audirent sacerdotes, & occasionem habentes lepræ, propter inimicitiam & odium Christi expellerent eum de populo quasi leprosum, non recipiẽtes mandatum. Ideò iubet eum offerre munus, vt si postmodum vellent eum expellere diceret: Muneta quasi à mundato suscepistis, & quomodo me quasi leprosum expellitis? Si enim adhuc leprosus eram, munera non debuistis à me quasi à mundato accipere. Si autem mundus factus sum, repellere non debetis quasi leprosum. Eadem aliter: Omnia opera curationum Christi habent in se mysteria dispositionum Dei reconditarum. Ideò corporalia quidẽ rationum eius commoda, & illorum fuerunt tunc, & modò sunt nostra: spiritualia autem forsitan nostra sunt tantummodò. Igitur hic leprosus, qui post verba doctrinæ, confestim iam quasi præparatus accessit ad curam, in figura fuit populi Iudaici, deorsum quidem consistentis, quia populus erat: qui audiens verbum quod dictum fuerat sursum, & credens & adorans salutem experitur. Tangitur autem illa à verbo, & ita à lepra infidelitatis curatur, secundum quod scriptum est: Et mundi estis propter sermonem meum. Idem Chrysostom. homil. 26. Operis perfect. in Matthæ. Et quomodo, inquies, alibi prædicari permisit sua miracula? Respondet, tum permisisse, cũ patris gloriam pleniùs sanctificandam agnosceret: Vetuisse verò, cùm necdum agnosceretur, ne fortè sumptiùs humanam gloriam quærere videretur. 2. Corinth. 12. Si gloriari oportet, non expedit quidem. Ezechias enim iactãs & ostendens thesaurum suum, illum simul cum regno perdidit. Es. 39. Ita Matth. 13. Qui thesaurum inuenit, homo, abscondit. Albertus Magnus in Matth. Sed quid hoc videtur esse quod dicitur Marci 1. Iste leprosus cœpit diffamare & prædicare sermonem, ita vt iam non posset intrare ciuitatem manifestè, sed foris in desertis locis esset: & conueniebant ad eum vndique. Et videtur benè fecisse iste, quia dicitur Tob. 12. Opera Dei reuelare & confiteri honorificum est. Iste autem confessus fuit opera Dei, non ad laudem suam, sed ad gloriam Dei. Esa 12. Annunciate hoc in vniuersa terra. Responsio. Dicendum, quod iste gloriam propriam non quæreret de hoc, quod dignus habitus esset à Domino præ multis aliis leprosis vt curaretur: quia hoc esset iactantiæ. Sed opus diuinæ potentiæ ad hoc factum fuit, vt potentia innotesceret & prædicaretur: & hoc fecit iste Primum autẽ cauit, & ideò inobediens non fuit. Cautelæ etiam fuit præceptum istud, secundùm Chrysostomum: & hoc notatur in ordine istorum præceptorum. Primum est, Et ideò non cauebat, nisi donec se ostenderet sacerdotibus. Origenes homilia 5. in diuers. Et quare, inquit, hoc Domine, dicet nemini? Propter meam humilitatem, propter meam dulcedinem: vt vos doceamini quando aliquid boni facitis, non gloriari aut extolli, vel inaniter placere velle, vel in conspectu, sicut consuetudo est quibusdam, qui cum quid boni fecerint, seu ieiunauerint, seu in pauperum eleemosynis, largitatibus, necnon & in altaris honore, cultuque sanctorum. Etenim ipsi ante homines volunt gloriari, & sibi placere, ante Dominum mercedem perdentes. *Vide nemini dixeris.* Te enim tacente, hoc mirabiliter clamabit. Te enim os non aperiente, omnis virtus corporis tui iubilabit. Hesterno immundus, hodie mundus, ante pusillum horribilis, & nunc decorus. Vide ergo nemini dixeris, sed vade, ostende te sacerdoti. Ambulante te ad templum, videntes mirabuntur, & sacerdos videns expauescet, quoniam secundum legem semel & bis ab eo inclusus, & ostendens teipsum, mundari non potuisti. Vade ergo, ostende te sacerdo-

ti, vt videns cognoscat, quia non per legis consuetudinē mundatus es, sed per gratiæ operationem: non propter terrenorum sacerdotum imaginem, sed per cœlestē summi sacerdotis splendorem. Vade, ostende sacerdoti teipsum. Sacerdoti te ostende à summo sacerdote missus, à summo sacerdote Dei Patris mundatus. Sed non videaris in conspectu Domini inanis, non videaris ad sacerdotem manu vacua venire. Non venias in conspectu sancti templi infructuosus, sed offer munus tuum. Ad illum enim hoc tunc dictum nos admonet omnes loquens, vt & nos dona & munera nostra non teneamus apud nos, sed reddamus gratias Deo, maximè cùm de aliqua liberamur tribulatione. Offer, inquit, munus tuum, Ioã. 5. Quare? Vt omnes qui vident portare, & offerre, credant his mirabilibus, & magnificent Deum, qui misertus est tui: & infidelis per hoc increpatio, & testimonium duritiæ cordis ipsorum fiet. Sic & illum 38. annis iacentem in infirmitate erigens à langoore, iussit portare grabatum suum, & ire in domum suum, vt hunc ipsum lectus portatus ab eo per mediam ciuitatem clamaret, saluantem se inuocando & laudando. Sic & illum cæcum in natatoria Siloë misit, vt videntes ambulare illuc eundem cæcum, & iterum remeantem mirati & obstupescentes crederent huic talia mirabilia facienti. Hieronymus in Matth. Varias ob causas mittit eum ad sacerdotem. Primùm propter humilitatem, vt sacerdotibus deferret honorem. Sed & erat lege præceptum, Leuitic. 14. vt qui mundati fuerant à lepra, offerrent munera sacerdotibus. Deinde vt mundatum videntes leprosum, aut crederent saluatori, aut non crederent. Si crederent, saluarentur: si non crederent, inexcusabiles forent. Et simul ne, quod in eo sæpissimè criminabantur, legem videretur infringere. Chrysostomus hom. 26. Oper. perfecti in Matth. Quia enim homines, quandiu aliqua ægritudine detinentur, Dei sæpè meminerunt: morbo autem liberati, grauiùs obsidentur languore desidiæ: Idcircò præcipiens, vt ægroti videlicet & sani Deum iugiter recordemur, ei quem curauerat, ait, *Da gloriam Deo.* Qua verò de causa iussit, vt seipsum ostenderet sacerdoti, & munus offerret? Vt legem vtique rursus impleret. Non enim vtique illam resoluit, sed tunc quidem illud, & nunc istud effecit, tum futuræ viam Philosophiæ præstruendo, tum impudentissima Iudæorum ora refrænando, & infirmitati eorum necessaria condescensione meditando. Et quid omninò miraris, si hoc in prędicationis suæ fecit exordio, quando & Apostolis, quos certè ad Gentes ire præcepit, per quos & doctrinæ ianuas toti prorsus orbi iussit aperiri, & excludi legem, & instituta præceptorum notari, omniáque ferè vetera cessare, inueniuntur quidem aliquando custodire legem, aliquando verò transcurrere? Et quid hoc, inquis, ad legis videtur spectare custodiam, si dixit, *Ostende te sacerdoti?* Immò vel maximè. Erat quippè lex vetus Leuitic. 14. ne leprosus de emundatione sua ipse decerneret, sed vt conspectui sacerdotis se offerret, & probationem suam oculis eius exponeret, atque ex illius sententia in numerum mundorū rediret. Nisi enim dixisset sacerdos leprosum esse mundū, adhuc cum immundis erat extra castra mansurus. Propter quod ait: *Ostende teipsum sacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moses.* Non dixit, quod ipse præcipis: sed eum interim ad legem remisit, vndique ora obloquentium construendo. Ne enim eum dicerent rapuisse gloriam sacerdotum, opus quidem impleuit ipse, probationem verò permisit illis, quibus etiam de signis suis tribuit iudicandi potestatem, ac si diceret, Tam procul sum, vt vel Moysi videar, vel sacerdotibus repugnare, vt eos quos ipse curaui, ad iudicium illorum remittam. Quid verò est quod ait, *In testimonium illis, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς*, non modò exponi potest, communi cæterorum leprosorum modo: id est, ac si dicat: Vt illi ipsi testificentur lepram verè esse mundatam: sed & in redargutionem, in accusationem atque documentum, si peruersæ voluerint esse sententiæ. Quia enim dicebant, Vt seductorem ac deceptorem iure persequimur: Tu, inquit, mihi in illo tempore in testimoniū eris, quòd à præuaricatione sim legis alienus: quippè cū te curauerim, ad legem remitto, atque ad sententiam sacerdotum: quod certè erat honorantis legem, & Moysi præcepta venerantis, nec antiquis dogmatibus resistentis. Si verò nihil iam illis obseruatio ista præstabat, hinc quoque maximè possumus, quantus penes illum sit honor legis, agnoscere: quia & præuidens nullum iam eos fructum de obseruatione eius habituros, tamen quæ pertinebant ad illam, cuncta prorsus implebat. Nam & hoc totum vtique præsciebat, & illud nihilominus imperauit, non ad instructionem illorum, neque correctionem, profectò, sed in testimonium illis, hoc est in accusationē atque in redargutionem eorum, qui me legis esse aduersarium mentiuntur. Quæ à me, inquit, etiam facienda erant, facta sunt omnia. Eusebius Emissenus in hom. Porrò præcepit Moyses, vt leprosus, quando mundatur, offerat pro se duos passeres viuos, quibus vesci licitum sit, & lignum cedrinum, & coccum, & hyssopum. Et vnum è passeribus immolet in vase fictili super aquas viuentes, alterum verò in agrum auolare dimittat. Hoc enim vanum & inutile videtur, nisi fieri ille præcepisset, cui nihil vanum & inutile placet. Ille igitur qui mūdatur, duos passeres offerat, & corpus & animam Domino reddat, vt iam non mundi voluptatibus, sed Deo seruiant. Qui benè viui offerri dicuntur, quoniam de morte ad vitā transferuntur. Quibus quia vesci cibum licitum est, mundos eos esse, & a peccato liberos manifestat. Nihil enim nisi mundum lex comedi iubet. Offert autem simul cum his & lignum cedrinum: vt qui corpus & animam Deo reddit, incorruptam fidem & synceram conuersationem se agere promittat. Cedrus enim incorruptibilis est, redolentisque naturæ. His autem superaddat & coccum, vt charitatis igne succensus, Deū diligat & proximū. Coccus enim ignei coloris est. Offerat præterea hyssopum, vt in petra radicatus & fundatus, nunquam à Christo separari valeat. Hyssopus enim naturaliter in petra nascitur. Petra autem erat Christus. Postquàm sic se totum Deo reddiderit, immolet vnum de passeribus in vase fictili super aquas viuentes. Hic enim passer corpus est: ideóque in vase fictili immolatur, quia vasa terrea & fictilia sunt corpora nostra. Immolatur autem super aquas viuentes, sicut sanctæ scripturæ immolari præcipiunt. Vnde Apostolus Rom. 12. Obsecro vos, inquit, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Hæc est viua aqua, quæ te benè passerem tuum immolare docet. Iudæi enim non benè immolant, quia ad hanc aquam non veniunt. Alterum verò passerem, id est, animā, in agrum auolare dimittat, quatenus iam libera, nec terrena corruptione, mole grauata, virtutum alis ad cœlestia volare discat. Quia enim alter passer iam immolatus est, ideò iste liberè volat, & à nullo detinetur: corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Sap. 9. Sic est igitur rectus pœnitentiæ ordo, vt quicunque mundandus ad Deum venit, priùs seipsum totum offerat, fidem & charitatem, & in bonis operibus perseuerantiam promittat: carnem quæ peccauerat, in seruitutem redigat & affligat, & animam iam libertate donatam ad cœlestia contemplanda volare dimittat.

1. 2. Hierony. 3. Chrysost. 4.

Christus se legi subiecit.

Eus. Emiss. *Sacrificium pro leproso quale, & quid significaret.*

Christus commendatione Presbyterorum, Centurionis quoque humilitate, pietate & fide permotus, puerum eius iam animam agentem sanitati restituit, fidem miratur: vocationem Gentium, & reprobationem Iudæorum prædicit.

Matt. 8.	Marc.	Luc. 7.	Ioan.
Cùm autem introisset Caphaenaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum & dicens, Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Iesus, Ego veniam, & curabo eũ. Et respondens Centurio, ait, Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit. & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Audiens autem Iesus, miratus est: & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abrahã & Isaac & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni, Vade: & sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora.		Cvm autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. Et cùm audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius. At illi cũ venissent ad Iesum, rogabant eum sollicitè, dicentes ei, Quia dignus est, vt hoc illi præstes: diligit enim gentẽ nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cũ iam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine noli vexari. Non enim sum dignus, vt sub tectum meum intres: propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus vt venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito Iesus miratus est: & conuersus, sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidẽ inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruũ, qui languerat, sanum.	

Introductio.

NEMO ex ruptis & dissipatis cisternis aquã exhaurit, aut è littore maris quod quotidie alluitur, messem copiosam expectat. Nemo à Pseudopropheris gratiam curationum expectat, sed neque in illis fidem suam collocat. Præmonuerat Christus cauendum ab hypocritis & falsis Prophetis, vt infructiferis arboribus: nunc præter doctrinam & signa quæ in monte exhibuerat, se arborem illam esse restatur, de qua & Psaltes (Psalm. 1.) & Ezech. cap. 47. prænunciarunt. Fructus eius in cibum sunt, & folia in medicinam. Nam quicquid ab eo est, ad restitutionem, & nostræ naturę confirmationem pertinet. Hoc statim manifestum apparuit in iis curationibus, quas è mõte descendens compleuit. Expedita quippè celebri concione in monte, & in ipsius procliuio curato leproso Iudæo, occasionem captauit Dominus sanandi Gentilis, nimirùm Centurionis serui. Idcircò Capernaum ingressus, audiuit pro eo supplicantes sacerdotes, necnõ ipsum Centurionem: demum iuxta fidem domini, seruum solo verbo, etiam absentem, sanitati restituit. Cęterùm mysterium agebatur in istius curatione post expeditam leprosi Iudæi purgationem. Siquidem curatis iis, qui ex Iudæis electi fuerant, statim Gentilis Centurionis seruus curandus offertur, inquit Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 7. In quo populus nationum, qui mundanæ seruitutis vinculis tenebatur, æger lethalibus passionibus beneficio Domini sanandus exprimitur. Itaque curato leproso, *Cum intrasset in Capharnaum, Centurionis cuiusdam seruus male habens, erat moriturus.* Capharnaum oppidum est Galilææ Gentium in finibus Zabulon & Nephtalim iuxta mare Galilææ, nobile emporium, de quo etiam Christus Matthæi. 11. Et tu Capharnaum vsque in cœlum exaltare. Hanc vrbem vt metropolim totius Galilææ, Christus & ipse Galilæus habitus, frequentiùs habitauit, vt & profluens multitudo eius doctrinã & miracula obseruans, maiores in fide progressus faceret. Venit igitur in illam vrbem, non modò quia monti vicinior erat, sed & quasi ad ostium pulsaturus, quia ibi Gentilem sciebat ægrotum. Et in maiorem Iudæorum condemnationem, cùm Gentilis palàm professus sit suam in Christum fidem, Iudæis interim in infidelitate permanentibus. Ecce igitur ipsi ingredienti opportuna sese obtulit propagandi sui nominis, & nostræ in eum fidei occasio. *Centurionis enim cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus.* ἑκατόνταρχος, seu Centurio dicitur, qui centum præfectus est. Sunt qui pedites fuisse arbitrentur. Nam cùm Romani Rempublicam Iudæorum sibi subiecissent, nossent autem quam difficiles, & ad defectionem proni essent Iudæi, præcipuis vrbibus præsidiarios milites collocarant: quorum erat, non modò nouos motus, si qui [illegible] proficiscerentur, reprimere: sed & Persatum, & Ægyptiorum incursionibus obsistere. E sacris enim historiis, & Iosepho Iudæo colligimus, quà frequentibus illorum infestis armis & deprædationibu Iudæi hactenus oppressi fuerint. Cæterùm Centurion illius, qui Capernaũ agebat, seruus erat moriturus. Apu Lucam vocatur δοῦλος, apud Matthæ. παῖς. Eadem tame vtriusque significatio est: seruos enim pueros vocare so lemus. [illegible]. Malè habens, inqu Luc. fini imminebat. Exaggeratur itaque miseria à perso na, quia seruus: à morbo, quia paralyticus: immo à grau tate morbi, quia moriturus erat. Commendatur etiã Cẽ turio ob pietatem in proximum, & in Deum. In proxim quidem, vt qui ægrotantem seruum, domi retinuerit, cu rarit, & pro eo Dominum deprecatus sit. In Deum verò tum ratione ministrorum eius, quibus Synagogam ædifi cauit, & intercessoribus vsus est: tum Christi ipsius respe ctu, quem veritus sit accedere, cuius omnipotens verbu agnouerit. Sequitur demum propitiatio Christi, vt qu solo verbo absentem seruum sanitati restituerit, & om nibus Gentibus salutem repromiserit. Primùm autem oc currit propensus Domini in seruum affectus. Lucas eni habet, quod ἦν αὐτῷ ἔντιμος δοῦλος, erat illi pretiosus seruu Hinc factum est, vt ægrotum non expulerit domo, au contempserit, sed magna solicitudine curarit pristinæ sa nitati restitui. Et hoc vtique mirum est, quod a Centurio ne seruo impenditur, si & ipsum Ethnicum, & olim ser uos pro mancipiis habitos consideremus. Imperator Iu stinianus Institutionum capit. de iure personarum, doce natura quidem omnes esse liberos, seruitutẽ autem è iur Gentium esse profectam. Seruitus enim est, inquit, con stitutio iuris Gentium, qua quis domino alieno cõtra na turam subiicitur. Ex eo autem serui appellati sunt, quò Imperatores captiuos vendere iubent, ac per hoc serua re, nec occidere solent: qui etiã mancipia dicti sunt, quò ab hostibus manu capiantur. Quis autem quantumuis su perborum principum, non & ab hoste potentiori deuin ci, & Deo ita permittente, captiuus teneri, & pro manci pio haberi possit? Hinc fit, vt eam, cui subiectus est, cala mitatem in seruis deplorare, & ita illorum misereri de beat. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 11. Tibi autem vnd in seruos tãtum, & tam immane fastidium? quasi non ii dem tecum & alantur & constent elementis, eundémqu spiritum ab eodem principio carpãt. Vis tu cogitare eos quos ius tuum vocas, iisdem seminibus ortos, eodem fru cœlo, æquè viuere, æquè mori? Serui sunt, immò homi nes. Serui sunt, immò conserui. Si cogitaueris tantunden in vtrisque licere fortunæ, tam tu illum videre liberũ po tes, quam te ille seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruir cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Diogenes, qu Plato ipse? Multa igitur ostendunt, nos beneuolo in ser uos animo esse debere. 1. Eadem naturæ conditio in do minis & seruis. Ex quo fiat, vt sicut caput pro membris

Ambros.

Philo.

ita domini pro seruis soliciti esse debeant. Philo Iudæus lib. de specialibus legibus: Etsi enim fortuna & conditio vilior dominos à seruis distinxerit, cōmunis tamen vtrisque natura & lex diuina est. Vnde & Gregorius Nanz. in Tetrastichis,

Greg. Nan.

Τί δεσπότης, ὦ δοῦλος, ἡ φαύλη τομή.
Εἷς πᾶσι πλάστης, εἷς νόμος, κρίσις μία.
Quid dominus, aut seruus? stulta vtraque diuisio:
Vnus omnibus creator, vna lex, vnum iudicium.

Vnde & Paulus Col. 4. Ipsi domini seruis, tanquam conseruis vtantur, considerantes sibi Dominum esse in cœlis. 2. Adde quòd & domini ope seruorum opus habent, vnde & coadiutores illos agnoscunt. Cyrus Theod. lib. Affection. Græc. serm. de prouidētia, inæqualitatem quidem statuum probans, mutuam tamen omnium sympathiam confirmat. Alij pistores, alij lanifices, alij nautæ, & alij aliis artibus addicti sunt: ita sanè vt alia est membrorum horum & illorum functio, quæ in vnici corporis necessarium statum & perfectionem contendit. 3. Sed & ob peccatum seruitutem inuectam esse scribit Aug. libro 19. de ciuit. Dei, cap 15. Quis autem nostrum sine peccatu est, vt primus in seruos lapides mittat, primus eos contēnat? Immo quanto purior & iustior erit, tanto magis in seruos benè afficietur. Sic Iob iam suis se charum quasi affectu reciproco asserit. Dixerunt, inquit, viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt saturemur? Macrobius vt suprà. Seruus est quidem, sed necessitate, sed fortassè liber animo seruus est. An non in seruum vænundatus est Ioseph, & ipse tum prophetabat? Quantus qualísque Daniel in Babylone, & tamen vnus è captiuis? Ne dicam & Plautum, & ex omni doctissimorum virorum serie permultos pro mancipiis vænundatos esse. 4. Habet & hæc, quam legimus in historiis, magna rerum mutatio, quæ ex seruis dominos, è dominis seruos efficit, magnam vim in omnibus animis, vt iuxta consilium Apostoli, qui stat, videat ne cadat. 5. Christianos etiam monet tremendum, quod nobis in exitu huius sęculi reddetur, iudiciū: quo tragica magis rerum mutatio subsequetur, quo deponet Deus potentes de sede, & exaltabit humiles: è stercore erigit pauperem, vt collocet eum cum principibus, & solium gloriæ teneat. Diues enim cùm interierit, non sumet omnia, neque transibit cum eo gloria domus eius, non dignitates, non gradus, non honores, non dominationes: sed quo fortè pluribus imperabat, eo magis ab omnibus deseretur: & quos despexerat, gloria donatos conspiciet. Sic (Hebr. vndecimo.) sancti egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, & tamen in pauois probati, in multis benè dispnoentur. 6. Quinetiam Christi humilitas quid de seruis existimare debeamus, efficit. Siquidem, vt scribit Gregorius Nanzanz. in Tetrastich.

Cyrus Th.

August.

Macrobius.

Greg. Naz.

Καὶ χριστὸς ὤφθη δοῦλος, & ipse Christus seruus visus est.

Philip. 2. Exinaniuit semetipsum, serui formā accipiens. His meditationibus impellimur ad beneuolētiam in seruos, vt illos pro confratribus habeamus. Quid enim hic abiectum censeant domini? Non dico vt adinstar D. Martini ipse semper seruo ministres (quod Seuerus Sulpitius scribit) sed vt illum languentem non deseras. Ita enim fiet, vt & tu dignus habearis qui seruos habeas. Quem enim equo dignum putabimus, qui nullam equi nutriendi & fouendi curam habuerit? Plato lib. 6. de legib. neminem seligendum in dominum docet, qui non educatione mansuetudinem didicerit. Xenoph. lib. 8. de pædia Cyri, hac potissimum virtute scribit Cyrum magnas sibi hominum copias demeruisse. Nam cùm cogitasset, inquit Xenophon permultos homines, siquidem bona valetudine vtantur, parare necessaria, & reponere quæ vsui sunt, benè valentibus: vt autem, si ægrotarint, afforent vtilia, non admodum eos curare. Itaque existimauit circa hæc sibi quoque esse laborandum. Medicos optimos ad se accersiuit, vt cum his loqueretur: & quæcunque vel instrumenta vtilia esse dixisset aliquis eorum, vel venena, vel esculenta, vel poculenta, hæc omnia parata seruabat apud sese. Considerabat enim quando quis eorum ægrotaret, quod [illegible] tempus: præbebat que omnia quibus opus esset. Habebat etiam medicis gratiam, cùm quem suorū sanassent. Hac beneficentia sibi multos obsequentes comparabat: cùm ex aduerso illi indigni sint dominari in seruos, qui nec seruos regere, nec ægrotos curare dignantur. Paulus enim hoc habet. Si quis suorum, maximè domesticorum curam non habet, hic est infideli deterior. Legem tulit Claudius Imperator, quæ refertur libro 40. Digest. titu. 8. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt, à Modestino lib. 6. Regularum: qua seruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatem habuit, competit libertas. Instit. lib. 1. tit. de his, qui sui vel alieni iur. sunt, adducitur Antonini Imperatoris rescriptum ad Ælium Martianum, sub hac forma. Dominorum quidem in seruos suos potestatem illibatā esse oportet, nec quicquam hominum iurium detrahi, sed dominorum quidē interest, ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam, denegent his qui iustè deprecātur. Ideóque cognoscere de querelis eorum qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt: & si vel duriùs habitos, quàm æquum, vel infami iniuria affectos esse cognouerit, vænundari iubet, ita vt in potestatem dominorum non reuertantur. Gregorius Nyssenus libro de Orat. Quid enim est, quod tu quia dominus es, adeò seruum tuum contemnas? Quantum ad naturæ dignitatem attinet, eiusdem tecum conditionis est, qui lege ac consuetudine tibi subditus est. Neque per te factus est, neque per te viuit, neque corporis & animi efficacias abs te habet acceptas. Quid ergo eum sic despicit? Hæc omnia perpendebat hic Gentilis: ideo pretiosum habet seruum, ægrotum domi retinet, curat, & omnia requirit, quæ ad prosperam valetudinem restituendā facere existimat. Qui vbi medicos nihil hic proficere videt, ad summum omnium, etiam animarum, medicum Iesum contendit. *Cùm audiuisset de Iesu*: id est, de miraculis eius, cùm & omnium ore celebraretur: & per vniuersam Iudæam, Galilæam, & circumuicinam regionem verba hæc disseminarentur: seu cùm audisset Iesum, quē priùs aut aspectu, aut auditu nouerat, in Capernaum aduenisse: *misit ad eum seniores*, vt scribit Lucas. Nemo interim miretur, quòd Matthæus dicat Centurionem ipsum ad Iesum accessisse. Nam quod ab vno omittitur, ab altero suppletur. Augustinus libro 2. de consens. Euangelist. cap. 20. accessisse illum soluit, per amicos, & seruores. Quod etiam, inquit, tenuit consuetudo, vt iam etiam vulgò peruentores appellentur, qui potentium quorumlibet tāquam inaccessibiles animos, per conuenientium personarum interpositionem, ambitionis arte pertinguut. Sed & ideò venisse, quia venire voluerit, scribit. Habet enim Lucas, quòd primùm ibat cum senioribus, sed dignum se minimè arbitratus est, vt veniret ad Iesum. Chrysostom. hom. 27. in Matth. Non enim absurdum est, inquit, missos esse primùm aliquos, per quos diceret Domino: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: verumetiam ipsum accessisse, ac per se demum eadem Domino dixisse: quod non repugnantium se inuicem supplentium Euangelistarum est. Sedulius, cui Hierony. lib. de viris illustribus testimonium reddit, sic supplicantem exprimit libro 1 Euang. hist.

Greg. Nyss.

August.

Chrysost.

Sedulius.

Inde recedenti supplex se protinus offert
Centurio, & precibus prouectus talibus orat:
Impubis pueri cruciatur spiritus æger,
Sed iussu miserere precor.

Sed & Nicodemus in Euangelio suo de Passione & Resurrectione Christi, inducit istum Centurionem Pilato dicentem, se in Capharnaum vidisse Iesum, cùmque pro puero rogasse. Præmisit interim duos hominum ordines, vt scribit Lucas, nimirum *πρεσβυτέρους τῶν ἰουδαίων, καὶ φίλους*, id est, *seniores Iudæorum*, & amicos. Seniorum autem seu Presbyterorū ordo Synagogæ ratione dicebatur. Sic eos vult esse medios inter se & Christū, quasi iam didicisset, sacerdotes inter nos & Deum quodammodò mediatores esse. Ad eundem scilicet modum, non quo Christus mediator est Dei & hominum, homo & Deus, vt scribit Paulus, sed quo Moses (Numu. 5.) ait: Ego medius & sequester fui inter vos & Deum. Theodoretus dialog. 2. qui

Plato.

Xenophon.

Theodo.

dica

dicitur incomparabilis: Ipsum, inquit, nomen mediatoris hîc (apud Paulum) & diuinitatem, & humanitatem significat. Mediator enim dictus est, vnione naturarum, ex quæ sunt disiuncta, & distantia, coniungens. Epiphanius in Ancor. vt probet nullam in Christo esse naturarum confusionem, sed veritatem: Mediator (ait) quoniam in medio vtrorumque est, Deus existens, & homo factus, non mutans naturam, sed secūdum vtraque ad ambo medius existens. Cyrillus Alexandr. lib. 2. Thesauri, cap. 10. Mediator non solùm reconciliatione, sed natura & substantia in vna hypostasi, Deus & homo existens. Nam aliter quomodo vnicum mediatorem Christum Paulus dixisset? Multi enim sanctorum meditationis officio vsi sunt, Paulus, Ieremias, & Prophetæ. Porrò quòd olim seniores, & nunc etiam sacerdotes mediatores dicantur, testātur Patres. Ambrosius Oratione priore præparatoria ad Missam: Quoniam, inquit, me mediatorem inter te & populum esse voluisti, licet in me boni operis testimonium non agnoscas, officium dispensationis creditæ non recoles. Chrysostom. lib. 6. de sacerdotio: Qui Spiritum sanctum inuocauerit, sacrificiúmque illud honore & reuerentia plenissimum perfecerit, quarto ex te, quoto illū ordine collocabimus. Angeli astant, &c. Hîc sacerdotem pro vniuerso orbe legatum & deprecatorem vocat. August. lib. 2. de visitat. infirmor. cap. 4. ostendens non sufficere ad salutem, si soli Deo fiat confessio peccatorum: Prius, inquit, eges sacerdotis, qui mediator sit apud Deū tuum salubri iudicio. Hinc Paulus pro Christo legatione se fungi asserit. Hoc ac si cognouisset, Centurio præmittit seniores, & eos pro se intercedere compellit. Nimirū Leuit. 5. & 17. per ipsos offerre, & Iac. 5. ad infirmos euocari iubentur. Quinetiam primores illos populi, immò maiores omni potentatu fateri videtur, vt qui apud Deū omnipotentem plurimum possint. Hi scilicet arma spiritualia habent, & in dæmones omnium peruersissimos hostes bellum gerunt, vt meditatur Chrysostom. hom. 4. de verb. Esaiæ, Vidi Dominum. *Illi autem cum venissent ad Iesum, rogauerunt eum sollicite. σπουδαίως*, studiosè. Magno quippè affectu ducebantur, quòd vt tandem cōfessi sunt, Centurioni plurima deberent. Sed neque tepidam, aut frigidam orationem approbat Dominus, verùm quę magno fit studio & confidentia. Vnde & Sapiens: Fili mi, ante orationem præpara animam tuam. Bonauentura in Luc. Hoc, inquit, seniores isti faciebant ex amore, & confidentia. Rom. 12. Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorū cōmunicantes. Et quia potissima ratio impetrandi est meritum eius, pro quo petitur: Ideò additur, *Dicentes ei, Quia dignus est, vt hoc ei præstes*. Et sic iam inuenisti quem quæris, secundum illud Sapien. 6. vbi de sapientia dicitur: Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in viis se ostendet illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Et ad huius dignitatis comprobationem adiungūt: *Diligit enim gentem nostram*, cùm tamen sit alienigena. Et ideò tu qui es de gente nostra, debes eum tediligere, secundum quod dicis Prouerb. 8. Ego diligentes me diligo. Nec tantū diligit ore vel lingua, sed opere & veritate. Vnde addunt, *Et synagogam ipse ædificauit nobis*: quod quidem magnū beneficium fuit, & signum magni amoris. Vnde Gregorius de charitate dicit, quòd amor operatur magna, si est: si autem operari renuit, amor non est. Et quoniam magnam præstet eleemosynam, dignus est vt magnam ei facias gratiam, vt cognoscat illud Eccl. 11. esse verum. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: etsi non ab ipso, certè à Domino, quasi dicant, Ostende te Dominum populi nostri, vt facias huic sicus obstetricibus, Exod. 1. quæ fecerunt misericordiam cum Hebræis, de quibus dicitur Exod. 1. Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. Centurio Gentilis erat, honorat tamen Iudæos, quasi iam Spiritu sancto ad vnius Dei cultum instructus: vt & Naaman militiæ princeps regis Syriæ, 4. Reg. 5. At Achior Iudith 14. Ex Gentibus enim tres maximè Centuriones commendantur: Iste, necnon is qui visu terræmotu, cùm spiritum Christus edidisset, ait, Verè filius Dei erat ille. & Cornelius à Petro baptizatus, Act. 10. Porrò dilectio Iudaicæ Gentis maximè definitur, rectus cultus vnius Dei, & doctrinæ, omnísque ministerij, quod per sacerdotes fiebat: cuius maximum argumentū erat, quod Centurio sacerdotes reuereretur, quos tamē hæretici tanto cum horrore detestantur. Hos igitur & ipsi Gentiles condemnaturi sunt: condemnabit Cyrus Persarum rex, qui sacerdotes templi pristinę dignitati restituit: condemnabit Alexander ille Magnus, sed barbarus, qui (vt scribit Iosephus lib. 11. Antiquitatum Iudaicarum, cap. 8.) cùm iratus Ioiadæ Iudæorum Pontifici, Hierosolymam exercitu stipatus accederet, Pontificem sacra stola indutum cum agmine sacerdotum vidit, ex equo exiliens adorauit, non hominem se adorare, sed Deum, cuius Pontifex esset minister, asserens. Idem Attilæ contigit regi Hunnorum, cùm Romam euersurus properaret. Occurrentem enim Leonem Papa primùm excipit, & exaudiuit, vt testatur Paulus Diaconus lib. 5. rer. humanarum. Contrà verò hæretici facies sacerdotum non erubuerūt, (Ecclesi. 7.) quin potius omni crudelitatis genere in eos sæuierunt. Sic, vt scribit Theodoretus lib. 4. hist. Ecclesi. cap. 24. Valens hæreticus Arianus 80. viros Ecclesiasticos vnà cum nauigio in medio mari igni cōbussit. Nicephorus Calixtus lib. 11. hist. Ecclesi. cap. 16. Cùm namque, inquit, delecti ex Ecclesiastico ordine octoginta viri, quibus præsuit Vrbasus, Theodorus & Menedemus, Nicomediam venissent, preces Imperatori obtulissent, & de vi tanta quiritati essent, indignatus ille, in præsentia quidē iram pressit: deinde autem clàm Modesto præfecto præcepit, vt comprehensos eos necaret. Supplicij eius modus, quia nouus & insolens prorsus fuit, posteritatis memoriæ est mandatus. Præfectus, si viros religiosos, qui nihil commisissent, propalàm perimeret, ne seditio in vulgo oriretur, veritus est: quapropter eos se in exilium missurum esse assimulauit. In qua illi sententia magnis animis acquieuere. Ille nauem eos, veluti solum exilij causa versuros, conscendere iussit, & nautis præcepit, vt in medio mari nauem incenderent, vt quum eo modo illi interijssent, sepulchri cura carerent. Ventum est in sinum medium, qui Astacenus vocatur. Ibi nautæ imperata fecerūt. Nam ipsi scapha, quæ nauem sequebatur, conscensa, nauigium in quo viri illi vehebantur, incenderunt. Vehementiùs tum Subsolanus ventus flabat, & proinde nauis eo citiùs flammam concepit. Durauit ea vsque ad locum Bithyniæ, qui Dacides nuncupatur, ibíque vnà cum pijs illis hominibus in littore est absumpta. Sed enim factum tam truculentum vindicta est prosequuta. Fames siquidē repentè tanta est in Phrygia orta, vt necessariò incolæ patriam relinquerent, & Constantinopolim se atque ad alias diuersas prouincias conferrent. Mitto posterorum temporum clades, & sacerdotum persecutiones. Quid quod & istis temporibus etiam ab his impetuntur, qui tamen se Catholicos esse profitentur? *Diligit* inquiunt, *gentem nostram. Nam & Synagogam ædificauit nobis*. Hoc mirum in milite, magis autem in Gentili. Quis enim, si nostros milites perpendat, non videat inter eos contemptum Dei, templorum, religionis, & ministrorum eius esse? Nolim omnes hîc complecti, sed eorum multos. Nulla est nunc castrensis disciplina, & minor religio. Vbi tempus illud, quo tanta militibus locorum sacrorum cura erat, & ministrorum eius, vt nihil his inauspicati facerent? Quo, vt scribit Sozomenus lib. 1. cap. 8. Constantinus in bellicis expugnationibus tabernaculum ad templi formam paratum circumegit, & in eo conuentus fecit? Quo, vt Gregorius Turonens. lib. 2. cap. 24. hist. Franc. Clodouæus Frācorum rex, etiam nondum fidelis & renatus, cùm audisset militem, vrceolum Ecclesiæ surripuisse & fregisse, eiusdem militis caput in duas partes ense proprio discecuit? Quo, vt Orosius lib. 7. histor. Alaricus Gothorum rex vi inuasa Roma, prohibuit, ne quis sese in sanctorum Petri & Pauli Ecclesiam immitteret? Quo nūc sacrilegia ab ipsis militibus perpetrantur, &c. Sic infideles illi, immò & iste Centurio eos condemnabit. Sed & mirum illud, quòd Synagogam & collegium audiēdo diuino verbo illis condiderat. Minùs enim sibi conuenire videntur

ʾarma & togæ. Verum tamen olim Minerua bellis & studiis præerat: sed & iuxta Platonis decretum Philosophi imperabant,& Imperatores philosophabantur. Hinc illis contubernales scholæ. Nunc econtrà omnia. Apud magnates & bellorum duces pauci fiunt bonarum literarum monumenta. Ambrosius sermone 90. in dedicatione Basilicæ. Porrò,inquit,si commendatur qui ædificauit Synagogam Domino,quanto est commendatior qui ędificauit Ecclesiam? Et si is meretur gratiam, qui impietatis receptaculum præstitit,quanto maiorem meretur gratiam,qui religioni domicilium præparauit? Et si ille cœlesti misericordia visitatur,qui construxit locũ vbi Christus semper negatur: quanto magis visitandus est,qui fabricare fecit tabernaculum, vbi Christus prædicatur? In Centurione autem Dominus, non quid operis fecit, sed qua mente operatus sit, comprobauit. Nam qui tempore, quo nondum Christiani erant, solicitè Synagogam fecit: si fuissent vtique Christiani, intelligitur quod multò solicitiùs fecisset Ecclesiam. Sed tamen licet Synagogam ædificasset, Christum prædicat: ipso enim opere commonet Pharisæos debere illus suscipere Saluatorem: & demunstrat propterea se tabernaculum amplius ædificasse, vt multiplicaret Domini gloriam loquerentur. Si enim credit in Christum conditor Synagogę, multò magis credere debet habitator ipsius Synagogæ.

Ambros.

Et accessit ad eum Centurio rogans eum. Non satis fuit misisse,venit ipse. Quòd enim primùm non accesserat, humilitatis fuit, vt qui se indignum hac supplicatione iudicaret. 1. cùm Gentilis esset, Christus Iudæus. 2. cum sanguine & bello gauderet, Christus verò rex esset pacificus. Venit tamen ad extrema sæuiente morbo. *Domine.* Captat beneuolentiam, Dominum eum vocans, rémque illi perfacilem quam postulaturus est, declarat, vt qui sit dominus mortis & vitæ. Eccles. 8. Sap. 16. Ioan. 5. Exod. 15. Dominus nomen illi. Fidelem quoque ei suam fatetur seruitutem, vt scribit Petrus Chrysolog. sermon. 15. *Puer meus.* Personam pro qua intercedit explicat, puerum suum dicens. Habent autem emphasim, Puer, & Meus; vt & sibi dilectum, simúlque fidelem insinuet: quasi diceret, Mihi iste seruus est, & ego creatori. Iste me super terrã, & ego magnum in cœlis habeo dominum. Si ergo eius non misereor, quomodo mei ille miserebitur? Hæc Origen. ho. 5. in diuers. *Iacet in domo,* βέβληται, prostratus est, vt ne minima quidem corporis pars sui compos sit. Hinc illi laus, quòd non repulit eũ à domo sua, non dereliquit, vt Amalechites Ægyptium seruum, quem tamen inuentum Dauid pane & aqua refecit. 1. Reg. 30. sed vt sano eo vsus est in domo, ita ægri curam gerit. *Paralyticus.* Species hæc morbi perniciosissima est, vt docet Galenus lib. 3. de patientibus locis, cap. 10. éstque cùm alterum latus sensum & motum amittit: aut cùm omnia corporis membra suo vsu destituuntur. *Et male torquetur.* A sui commiseratione Iesum excitat, quasi dicat, Non possum, Domine, nõ molesto ferre animo quæ ille patitur: adeò considero côquerentem & eiulantem illum, vt mihi ipsi hæc accidere videantur. *Et ait illi Iesus, Ego veniam & curabo eum.* 1. Plus promittit quàm rogatus sit. Liberalis enim Deus in donis suis, Iac. 1. qui tribuit abundanter, neque improperat. 2. Ire pollicetur, vt fidem Centurionis palam promulgari sinat, qui absentem solo verbo curare potuisse crediderit. 3. Vt se facilem succurrendis pauperibus doceret: ecce enim, ad seruum ire pollicetur. *Et respondens Centurio, ait.* Dedit debitum de humilitate & fide responsum. Humilitatis sunt hæc, Domine, non sum dignus, &c. Dominum enim cum pauore vocat, quasi ad contemplandam Christi celsitudinẽ peruenerit. Exemplo sit Centurio iste, omnibus nobis humiliter ad Deũ accessuris. Igne quippè cœlesti concremantur quinquagenarij illi, qui quondam ad Heliam (4. Reg. 1.) superbè locuti sunt. Discant igitur Deum, ministrósque eius vereri. Eu scilicet miles iste ob pietatem laudatur. Multi illo tempore pro diuersis rogabant infirmitatibus (ait Origen. hom. 5. in diuers.) nullus tamen pro seruo nisi iste solus. Et hoc illi ad augmentum beatitudinis & coronam gloriæ erat. *Non sum dignus vt intres sub tectum meum.* 1. Vt Christi maiestatem, ita suã indignitatem expendit. quasi diceret, Alienigena sum, Gẽtilis miles, gladio accinctus, sanguinem fundens, & ad prælium exiens: & ob hoc non sum dignus. Origenes. Ita Petrus, vbi Christum rerum cognouit authorem, exclamauit, Luc. 5. Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Petrus Chrysolog. hom. 15. 2. Dicendo se indignum, præstitit dignum, nõ in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intraret (ait Augustin. serm. 6. de verb. Domini) Humilitate enim, Christi ad nos aduentus procuratur, vt fugatur superbia. Luc. 16. Sic humilis Publicanus iustificatur, Pharisæus superbus minimè. Quando igitur (ait Origen hom. 7. in diuersos) diuinum hoc atque incorruptum accipis epulum: quando vita, pane, & pocolo frueris, manducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tũc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Ita ergo humiliãs temetipsum, imitare hunc Cẽturionem, & dicito, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum: vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditor accipiẽti.

Galenus.

Origenes.

Pet. Chrys.

Origenes.

Idem Orig.

Pet. Chrys.

Augustin.

Origenes.

Sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Vt superiora Centurionis verba humilitatis fuerunt, ita sequẽtia fidei. Nam quod homini est impossibile, Dei verbo facilimum esse creditor. Luc. 1. quamuis cum eo omnia formata sint & stent. Sanentur quoque vniuersa. Sap. 16. Heb. 1. Portat enim omnia verbo virtutis suæ: & vt salus animę à verbo suo prodire intelligatur, verba in formã omnium sacramentorum instituit. Quod Centurio, Dic, inquit, tantùm verbo, Beszanam Diabolodori Confessionis puncto 4. num. 44. confundit impudentiam, quæ Magiæ adscribit verba Christi in confessione Eucharistiæ: ac certam verborum legem in sacramẽtorum peractione, Magicas imposturas vocat. Quid ergo, Besza? Magicarum impostor nugarum Christus? qui baptismatis leges præscripsit his verbis, Baptizo te in nomine Patris & Filij, &c. Tu ipse Magus, qui iisdem in baptizando vteris. Prętetea, an nõ Euangelistæ veraces, qui Christum in cœna eadem quæ nos verba protulisse testantur? Audi Hesichium libro 6. in Leuit. cap. 22. Sermo, inquit, qui prolatus est ab ipso Christo supra Dominicum mysterium, liberat nos ab ignorãtia, remouétque nos additus, carnale quippiam & terrenum de sanctis arbitrari. Ambr. quoque lib. 4. de sacramentis, cap. 4. & 5. Quomodo, inquit, potest qui panis est, esse corpus Christi? Consecratione. Cõsecratio igitur quibus fit verbis, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempè is quo facta sunt omnia. Legant quæso Beszani sophistæ librum, quem Marcus Archiepiscopus Ephesinus edidit, cui titulum fecit, Quòd non solũ à voce dominicorum verborum sanctificantur diuina dona, verùm & consequente oratione & benedictione sacerdotis, virtute Spiritus sancti: & audiant Iacobum fratrẽ Domini, Basilium & Chrysostomum in sua Liturgia hæc ipsa verba Christi exprimere, quibus consecratio perficiatur. Orig. hom. 13. in Numer. Primò omnium fatendum est, in quibusdam plus posse verba quàm opera. Quod ferro & armis non fit, hoc verbis efficitur: & non dico sanctis, vel Dei verbis, sed quibusdam quæ inter homines habentur, incantibus & veneficiis, sicut de Balaam Balach putauit, vt & fecerunt Magi de virgis, &c. Petrus Chrysolog. sermon. 15. De verbo, & sine verbo quid dicitur: sed iste postulat verbum, non de loquendi vsu, sed de virtute faciẽdi. Ps. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos. Hanc autẽ fidem suam argumento à minori ad maius confirmat, dicens, *Nam & ego homo sum sub potestate constitutus.* Homo sum, inquam: ac si diceret, non Deus & homo, qualem teipsum agnosco. Et ego quidem superiori potestati subiectus sum, tu autem omnium dominus es. Licet tamen & Imperatori & Senatori Romano, & Syriæ Præsidibus subiciar, tantũ valet mandatum meum, vt statim atque aliquem ex subiectis impulero, quęcunque præcepta fuerint, exequatur. *Habeo enim sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alteri veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit.* Theophy. in Matth. Itaque si ego, inquit, qui regis seruus sum, militibus meis subditis impero, multò magis imperare potes morti & morbis, ita vt ab hoc recedant, ad aliũ autem veniant. Corporales enim morbi, milites sunt &

Hesichius.

Origenes.

Pet. Chrys.

Theoph.

vltio

ultores Dei. Proinde admiratur Christus, & dicit, quòd neque in Israëlitis tantam inuenerit fidem, quantã in hoc Gentili. Quin etiam tibi omnes virtutes cœlestes militãt, omnis creatura visibilis & inuisibilis: quantò igitur magis, si morbo imperaueris, cedet? Si vt olim Raphaëlem ad cæcitatem Tobiæ curandam, aut Esaiam ad Ezechiæ morbum purgandum, ita mandato destines aliquem ad puerum meum sanitati restituendum, conualescet. Satis est te dixisse & imperasse, cùm sis omniũ dominus. Ioannes Cassianus collat. 6. cap. 5. perfectionem animæ ad similitudinem Euangelici Centurionis assumit, ita vt anima sit, vel Centurio. Nos enim (ait) dignitatis eius apice sublimati sumus, si non quibus volumus cogitationibus abducamur, sed his quibus spiritualiter delectamur, immorari & inhærere, malis quidem suggestionibus, imperantes, Abire, & ibunt: bonis verò dicẽtes, Venire, & venient. Seruo quoque nostro corpori, ea quæ castitatis, vel continentiæ sunt, iniungemus, & sine vlla contradictione deseruiet: non iam suscitans nobis aduersus spiritum concupiscentiæ stimulos, sed omnem exhibens spiritui famulatum. *Audiens autem Iesus*, qui & ipse cordis intima penetrabat, & fidem Centurionis præcognouerat: sed ad suorum instructionem, quod ipse corde crediderat ad iustitiam, ore confiteri voluerat ad salutem. *Miratus est*, non velut ignoram fidem, sed mirabilem suis adeò verbis ostendens, vt & ipse mirari videretur. Augustin. lib. 1. de Genesi contra Manichæos, cap. 7. Quòd enim miratur, non perturbari animi signum est, sed docentis magisterium: nec velut rei priùs incognitæ est admiratio, cùm & in eo illam fidem fecisset, sed fidem hanc mirandã esse nobis significat. *Miratus est*. Nec enim ex ignorantia causæ cadit in Deum admiratio (ait Thomas Aq. in Matth.) sed apprehensio magnitudinis effectus alicuius in Christum cadere potest. Vnde admirari in Christo, est magnũ reputare. Obseruat Origenes hom. 5. in diuers. Deo nihil esse mirabile, nec aurũ, nec diuitias, nec regna, nec principatus: cùm ista omnia sint in conspectu eius tanquam vmbra, & sicut nihil, vel flos decidens. Idcircò eorum nihil esse Deo pretiosum, sed solam tantùm fidem ostendit. Nihil igitur caduca hæc æstimemus, sed integram fidem, vitæque puritatem assequi enitamur. *Et sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel*: pensata nimirùm hominis qualitate: nec enim Iudæus, sed Gentilis erat. Sed neque per Israël, quemlibet ex Hebræo populo intelligit, quin potiùs eos, qui pro suorum curatione ad Dominum accesserant. Interim tamen quæri potest, quomodo tantam in Israël fidem, quantam hic habuit Centurio, Christus inuenire non potuit? Num fidelior ille Abraham, cæterísque & Patriarchis & Prophetis? Sed de præsentibus hic loquitur, inquit Hieronymus, non de antiquis illis patribus. Rursus verò num fidelior diua Virgine, cui Elizabeth, Beata, inquit, quæ credidisti? Luc. 1. Sed id de communi plebe Iudaica, non de electis eius intelligit: seu comparatione facta & gentis, & status, & modi, quo ad fidem allectus, eum quodammodò fideliorem dicit cæteris. Credidit enim Andreas, ait Chryso. hom. 22. in Matthæ. sed Ioanne dicente, Ecce agnus Dei. Credidit Petrus, sed euangelizante sibi Andrea. Credidit Philippus, sed legendo scripturas. Nathanael priùs signum diuinitatis accepit, & sic fidei confessionem obtulit. Et vt verbis vtar Origen. hom. 5. in diu. Iairus Israëlis princeps pro filia sua petens, non dixit, Dic verbo, sed, Veni velociter. Nicodemus de fidei sacramento audiens, ait: Quomodo potest hoc fieri? Maria & Martha dicunt, Domine, si fuisses hîc, frater meus non fuisset mortuus, quasi dubitantes quòd vbique posset. Fidelior ergo omnibus Centurio, vt qui plura credat, nec ad eam fidem à mortali aliquo allectus. Vnde licet minus quidem crederet quàm cæteri, quòd tamen Gentilis miles est, miram fidem habet: vt & maius est rusticum aliquid sapiẽter dicere, quàm Philosophum. Proinde Optatus lib. 5. in Parmenianum, fidem huius Centurionis perfectam vocat. Cæterùm obserua Christum fidem Centurionis charitate in puerum munitam cõmendasse. Hinc ne dixeris (inquit S. Maximus lib. 1. de charitate) quòd nuda fides in Dominum nostrum Iesum Christum te seruare possit, nisi charitatem quoque in illa per opera possederis. Si quidẽ nudè credere, nouerunt etiã dæmones, & contremiscunt. Et sicut ignis recordatio corpus non calefacit, sic fides sine charitate non operatur in anima cognitionis illuminationem. Porrò D. Hilarius in Matth. ex hac Centurionis historia, Gentium vocationem mysticè colligit. Iacẽtes enim, inquit, in sæculo, & peccatorum morbis dissolutæ (ad instar istius serui) spiritualiter Gentes æstimandæ sunt, omnibus vndique membris fluidis, & ad consistẽdi officium, gradiendique corruptis: quarum salutis sacramentum in puero Centurionis expletur, quem satis dictũ sit principem esse Gentium crediturarum. Quis autem sit hic princeps, Canticum Moysi in Deuteronomio docet, vbi dicitur, Constituit terminos Gentium iuxta numerũ Angelorum. His scilicet verbis Hilarius similitudinem ducit à Centurione, ad angelos principes Gentium: vt sicut ille pro puero, sic illi pro Gentibus apud Dominum deprecati sunt. Ita enim habes principem regni Persarum restitisse viro vestito lineis, & Michaëlem in adiutorium illius venientem, Daniel. 10. quod per orationes & vota intelligitur. Inde fit, vt Christus non modò Centurionis istius, sed & Gentiũ crediturarũ fidem commẽdet. Aducit enim, *Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidente venient*. Ita sumpto argumento ab hoc Gentili, Gentiũ vocationem prædicit. Habet autem Emphasim, quòd sua authoritate sententiam istam confirmat, his verbis: *Dico vobis*, quasi & hæc vsurparet. Prædixerũt vtique Prophetæ Gentes saluandas. Ego quoque, in quem cõspirant Lex & Prophetæ, idem confirmo vobis Iudæis, in vestræ incredulitatis & duritiei maiorem condemnationem. *Multi* (ait) non omnes: quia 4. Esd. 8. multi quidem creati sunt, pauci autem saluabuntur: multi tamen respectu Iudæorũ, pauci respectu vniuersorum infidelium & reproborum. Basilius homil. in Psalm. 48. Ideò, inquit, Ecclesia ex omnis generis studiis collecta est, vt nemo extra vtilitatem relinquatur. August. lib. 3. cap. 66. contra Cresconiũ Grãmaticum. Solue, ait, quæstionem, quomodo Dominus dicat Matth. 7. quàm arcta est via ad vitam, & pauci inueniunt: nunc, multi ab Oriente: Et Apoc. 7. multitudo quæ numerari non poterat. Et hoc, quia ipsi boni, virique Christiani, qui per seipsos multi sunt, in comparatione malorum falsorúmque itidem pauci sunt. Pauca grana respectu paleæ. Et tamen Abrahæ dicitur, Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli. Porrò venire intelligit, non tam gressu corporis, quàm affectu mentis: quasi sumpta translatione & metaphora à regina Austri, quæ venit à terræ finibus, vt Salomonis sapientiam audiret, 3. Reg. 8. Oriẽtis & Occidentis nomine vniuersum mundum implicat, quod est scripturis familiare. Sic Malach. 1. Ab ortu ad occasum: quasi dicat, vbique terrarum, quas sol ab ortu ad occasum vsque perlustrat. Sic Psal. 112. A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini. Esa. 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicã Aquiloni, Da, & Austro, Noli prohibere. Ierem. 31. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ. Albertus Magnus in Matth. Sed quæritur, inquit, quare non nominat nisi duas plagas cœli: cùm alibi dicat, à quatuor ventis cœli esse congregandos. Ad hoc dicendũ, quòd in cœlo est duplex Oriẽs, & duplex Occidens, secundum motum rectum vnius circuli æquinoctialis, & secundum motum obliquum circuli signorum. Secundum motum rectum circuli æquinoctialis, oritur sol & quælibet stella super circulum horizontis, quando in manè emergit: & occidit in sero sub eundem, quando declinat ad occasum. Et secundum hanc distantiam punctorum tota terræ longitudo distinguitur. Secundum autem motum obliquum oritur sol & cæteræ stellæ, quando ascendere incipiunt à puncto Capricorni, & continuè ascendunt à Meridie in Aquilonem super polos orbis signorum rotati, donec perueniunt ad punctum Cancri in Aquilonem. Occidunt autem, quãdo descendunt à puncto Cancri in Aquilonem continuè rotati vsque ad punctum Capricorni in meridie. Et secundum hæc duo puncta distinguitur cœli & terræ longitu-

Margin notes: Cassianus. — August. — Thomas. — Origenes. — Hierony. — Chrysost. — Origenes. — Optatus. — Maximus. — Hierony. — Basilius. — August. — Alb. Mag

do & latitudo. Et secundum hoc in communi sumendo Oriens & Occidens, intelligitur totius terræ longitudo. Aliter potest dici, sed non ita conuenienter, quod tota terræ longitudo, quæ est inter Oriens & Occidens, habitatur; sed non tota longitudo, quæ est inter Meridiem & Aquilonem, habitabilis est: & ideò tangit puncta longitudinis. Mal. primo. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda. Ex vniuerso igitur orbe congregandos esse fideles denunciat. *Et recumbent cum Abraham Isaac, & Iacob in regno cælorum.* 1. Id est, eadem fruentur gloria, qua Abraham, Isaac & Iacob. Certum enim est, Christum futuram illam gloriam, sumpta metaphora ab his qui mensæ recumbunt, & lautioribus epulis excipiuntur, declarasse. Lucas vigesimosecundo. sic, Edetis & bibetis super mensam meam in regno meo. Et Ioannes decimonono. Pater faciet electos discumbere. Hoc nimirùm quòd planè fruitio illa animam satiabit: vnde meritò Angelicus cibus nuncupetur. Est ergo allusio ad ea bona, quæ Deus Israeli sub lege promisit, Leuitic. vigesimoquarto, copiam frumenti, vini & olei: Ad benedictionem quam patres filiis precabantur, in pinguedine terræ: sed & ad id quod viuentes nitimur, vt non esuriamus neque sitiamus. Esa. 65. Serui me comedent, & cætera. 2. Abraham, Isaac & Iacob potiùs meminit quàm cæterorum: quod hi & celeberrimi & antiquissimi primæ Iudæorum nobilitatis parentes extiterint, & Dominus ipse se Deum eorum dixerit. Exod. tertio. Vt & per eos, vniuersos fideles intelligat. *In regnum cælorum.* Nec enim amplius locum habet ille sinus in opaco aut sublimiori terræ loco, quem explicat Tertullian. libro quarto contra Marcionem: siquidem eduxit Christus in cœlum captiuitatem captiuam, & patres illi iam agnum quocunque progreditur est, secuti sunt, Ephes. 4. Cæterùm propter viuę fidei meritum Christus Gentibus accessum ad Deum promittit, Ephes. primo. Proinde ait Chrysostomus, homil. octaua in Episto. ad Roman. Considera igitur, quantum sit credere, certòque persuasum sit, posse Deum non solum à supplicio liberare eum, qui in impietate iam per omnem vitam suam ambulauit, sed & confestim iustum facere, immortalibúsque simul illis spiritibus dignum reddere: vt & nobis olim reprobatis Gentilibus idem consulit. Proinde festinemus ingredi in illam requiem. Carnales Mahumetistæ, authore Sergio monacho, quod coniuntorum desiderio tenentur, futuram constituerunt in deliciis ciborum & ferculorum beatitudinem: quòd hanc doctrinam ex malè intellectis scripturæ locis, monachus ille Mahumeti pædagogus exhauserit. Quippe etiam à Cherinto Chiliastæ olim dimanarunt, qui vt voluptatibus addicti erant, Christum mille annis post resurrectionem in carne cum sanctis regnaturum, eósque frequentibus epulis excepturum docuerunt. De his habes apud Gratianum 24. quæstion. 3. cap. Quidam autem hæretici. & Philastrium in Catalogo hæretic. Sed non animaduertetunt illi, & verbum Dei, & gloriam, & gratiam, & spiritum sanctum dici cibum & potum in scripturis. Sic Diuus Dionysius Areopagita 1 pistol. 9. ad Titum, quónam cibos sapientia præparare dicatur, refert sui fidum cibum: vocans intellectualem perfectionem, secundum quam qui intelligentiæ dono prædiri sunt, modò dignam, diuinamque secum consortes effecti perficiuntur: vt etiam Georgius Pachymerius in hanc Epistol. commentatur, & cætera. *Filij autem regni eicientur in tenebras exteriores.* Filij regni Iudæi sunt, non prædestinatione, sed vocatione. 1. Vel quia Deus in eis antè regnauit, inquit Hieronymus in Matthæum.) 2. Vel quòd regnum Dei esset illis præparatum: quod magis illos mordebat, ait Chrysostomus homilia 27. in Matthæum. 3. Vel quòd Ecclesiæ Dei filij essent, quæ regnum dicitur. 4. Tum quòd & hi hos sibi titulos præferrent, cæteris nationibus despectis. *Eiicientur*, vim habet, quod conflis accidittnt enim attibus. Turpius eiicitur, quã non admittitur hęres. Diuus Remigius in Matthæum, tenebras exteriores, fletum quoque & stridorem dentium, historicè interpretatur, sic vt prædicat Dominus his verbis, Iudæos per nationes & regiones varias, propter infidelitatem dispergendos, adeo vt ob eãdem intemperiem, modò igne torridi, modò frigore stridentes passim appareant. Fletus enim ab igne solet fieri, stridor dentium à frigore. Illis ergo ascribitur fletus, qui in calidioribus locis habitant, sicut in India & Æthiopia: stridor verò dentium, his qui in frigidioribus locis, sicut est Hircania & Scythia. Vel tenebræ exteriores dicuntur, quoniam qui à Domino expellitur foras, relinquit lumen, vt scribit Hieronymus in Matthæ. Nam quia via illorum tenebræ & lubricum, & excæcati in sua malitia, interiores tenebras elegerunt: ideò exterioribus plectentur, nimirùm inferni pœnis addicti, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Tertullianus libro de anima: Nobis, inquit, inferi, nõ nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus abstrusa profunditas. Origenes homilia nona in Hieremiam. Tenebræ hic exteriores, inquit, & ignis æternus & gehenna. *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Per metaphoram membrorum, pœnas describit tormentorum. Augustinus ad Iulianum, Epistol. 111. Væ his quibus præparatur dolor vermium, ardor flammæ, fitis inextincta, fletus & stridor dentium, oculorum lachrymę, tenebræ exteriores sine luce. Hieronymus in Matthæ. & Druthmarus in cap. 16. eiusdem, ex eo quod fletus & stridoris dentium Christus meminit, futuram resurrectionem colligunt, quia in excitatis dentibus & ossibus plectentur impij, pœna vera, non autem imaginaria. Haymo in homil, Euangelic. metaphoram explicat. Solent enim, inquit, oculi præ fumo lachrymas emittere, dentes verò pię nimio frigore stridere. Hinc Iob vigesimoquarto, Transibunt ab aquis niuium ad nimium calorem ignium: quibus supplicia damnatorum intelliguntur, similitudine desumpta à febricitantibus, qui vbi magno calore exudarunt, extremo frigore palpitare incipiunt. Augustinus libro de triplici habitaculo, cap. 1. Cruciabit, inquit, eos & visio dæmonum. Eorundem meminit Prosper lib. 1. de vita contemplat. cap. 12. Prudentius in Hamartigenia, horrendam hanc dæmonum visionem deprecatur his verbis:

At mihi tartarei satis est si nulla ministri
Occurrat facies, auida nec flamma gehennæ
Deuoret hanc animam, mersam fornacibus imis.

Chrysostomus libro de reparatione lapsi, pulchrè contemplatur pœnas illas futuras, vt peccatorem ad sui certus agnitionem euocet. E pluribus verò hic quædam referre non erit superfluum. Ibi (inquit) quid ... Nihil erit ibi nisi stridor dentium, non vlulatus & fletus, & sera pœnitentia, cessantibus vndique auxi..., & vndique inualescentibus pœnis. Nec solarium quidem est vnquam vllum. Nihil occurret oculis nostris, nisi soli pœnarum ministri, & facies dira tormentorum & quod est omnium terrius, nec aëris quidem ipsius vllum erit solatium, aut lucis. Circundabunt enim pœnarum loca tenebræ exteriores, & ignis ille flammeus, qu... naturam non habet consolandi, ita nec illuminandi & ignis obscurus & flamma tenebrosa est. Si qu... dicere volet, legat subsequentia hoc eodem loco *autem Iesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi* ... hic, non rigorem indicat, vt Matthæi quarto, sed signum est exauditæ petitionis. *Fiat*, vox Deo familiaris, vt qui quæcunque vult faciat. *Sicut credidisti:* Fides enim maximum patrocinium est. Luc. decimoseptimo. Si haberitis fidem sicut granum sinapi, diceritis huic arbori Eradicare, & transplantare, & iactare in mare, & obediet vobis. Albertus Magnus in Matthæum. Sed quæritur quare effectus miraculorum ooo attribuitur ita charitati vel spei, sicut fidei. Ad hoc dicendum, quòd sola fides est ex auditu: & ideò ex parte illa quæris persuationem: Cum autem auditus sit de supernaturalibus, oportet quòd inductiuum & persuasiuum eius sit per supernaturalia. Spes autem & charitas non sunt ex auditu, sed sunt affectiones simplices: & ideò persuasionem habere non possunt. *Fiat tibi.* Matthæ. decimoquinto. O mulier, magna

magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Luc. 1. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur in te quæ dicta sunt tibi à Domino. *Et sanatus est puer ex illa hora.* Nescit enim tarda rerum molimina Spiritus sancti gratia. Gregorius. Hierem. 30. Obducam cicatricem tibi, & à vulneribus tuis sanabo te. Hierem. 33. Ecce ego obducam cicatrices eorum, & sanabo & curabo eos. *Sanatus est*, inquit, *in illa hora*: quoniam in ictu oculi, puncto temporis & statim operatur Deus. D. Basilius Epist. 181. ad Chilonem: Non Christi præsentia, inquit, sed fides Centurionis, ægrotantem seruum liberauit. Sic etiam nunc te orante, in quocunque fueris loco, ægroto quouis credente quòd preces tuæ ipsi auxilium ferent, omnia ipsi ex animi sententia succedent. Beda lib. 2. in Luc. Lucas autem habet, inquit, Et reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum, qui languerat, sanum. Probatur fides domini, & serui sanitas roboratur. Potest ergo meritum domini etiam serui suffragari, non solùm fidei merito, sed etiam studio disciplinæ. Pleniùs sanè hæc explicat Matthæus, quòd dicente Domino Centurioni, Vade, & sicut credidisti, fiat tibi, sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris est, quę plenè viderit ab aliis Euangelistis exposita, breuitate vel etiam de industria præterire: quæ verò ab eis omissa, vel breuiter cognouerit attacta, dilucidare solertiùs. Mysticè, vt dixi, Cẽturio, cuius fides Israëli præfertur, electos nimirùm ex Gentibus ostẽdit, qui quasi centenario milite stipati, virtutum spiritualium sunt perfectione sublimes, nihilque à Domino terrenum, sed sola æternæ salutis gaudia sibi suísque requirunt. Numerus enim centenarius, qui de læua transfertur ad dexterã, in cœlestis vitæ significatione poni consueuit. Vnde est quòd arca Noë centum annis fabricatur, Abraham centenarius filium promissionis accepit, seruit Isaac & inuenit in ipso anno centuplum, atrium tabernaculi centum cubitos longum est, in centesimo Psalmo, Misericordia & iudicium Domino cantatur, & cætera huiusmodi. Talis ergo meriti viri pro his necesse est Domino supplicẽt, qui adhuc spiritu seruitutis in timore premuntur, quatenus eis paulatim ad sublimiora prouectis, perfecta dilectio foras mittat timorem.

Gregor. | Basilius. | Beda.

Adolescens filius vnicus viduæ, Christi iussu suscitatur: vnde omnes illum pro summo Propheta habuerunt.

Matth. | Marc. | Luc. 7. | Ioan.

Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naym, & ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius vnicus matris suæ, & hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait, Adolescens, tibi dico surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor; & magnificabant Deum, dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitauit plebem suam.

Introductio.

NON est generosi militis domi in otio stertere. Ideò olim Hercules, Theseus, multíque alij celebrantur, vt qui se in exteras prouincias contulerint, suæ virtutis periculum facturi. Hinc duodecim labores Herculis, hinc & Argonautica nauigatio. Atqui superest nunc Ecclesiæ,

— vehit altera quæ vehat Argo
Delectos heroas. erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Supersunt expugnandæ hæreses, expugnanda Gentium & Barbarorum dogmata. Eapropter nos Christus suo inducit exemplo, vt qui verbi ministerium susceperint, nunc hanc, nunc illam prouinciam in fide confirment, & errantes ad viam reducere nitantur. Hoc enim ipse Christus facit. Non huic satis est in montis decliuio mundasse leprosum, & in Capharnaum curasse Centurionis seruum, sed & in Naym proficiscitur, vt & illic mortuum adolescentem suscitet. *Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naym.* Theophylactus. Postquam, inquit, Centurionis seruum etiam absens sanauit, aliud rursus fecit miraculum, vt ne quis diceret: Et quid noui in hoc seruo contigit? Fortassis alioqui non fuisset mortuus. Propterea mortuum illum qui efferebatur, suscitare voluit. Intendebat enim Dominus se mortis & vitæ dominum ostendere, nec Heliæ aut Helisæo, qui mortuos suscitarunt, aut cuiuis ex antiquis, qui morbos mirabiliter curarunt, cedere: imò eum se esse, qui mortis destruat imperium. Heb. 2. Os. 13. Tres igitur hîc nobis personæ depinguntur, Vidua mœsta de filij obitu, filius vnicus defunctus, Christus solo verbo & attactu loculi defunctum excitans. Hîc autem primùm Christi beneuolentiam mirari contingit, vt qui vltrò medicus ad ægrotos, vita ad mortuos accedat. Etsi enim eum Regulus, etsi Centurio rogarint, non rogauit tamen hæc vidua, vt in Naym veniret. Vltrò se offert, etiam non quærentibus: docens vtique tantam Dei in nos bonitatem esse, vt vltrò se peccatoribus obcæcatis, & omninò suæ salutis curam reiicientibus offerat. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Vnde & Psaltes: Misericordia eius præueniet me. Sic præuenit Paulum nihil minus cogitantem, quàm Christi doctrinam amplecti: imò & ipsi hostem infensissimum, cùm in Christianos literas a Pontificibus accepisset, Act. 9. Sic præuenit Zachæum, Luc. 9. dicens, Festina, descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Præuenit & Onesiphorum olim sicarium, tandem verò diui Pauli discipulum. Quam Dei bonitatem fusissimè declarat. Chrysostom. lib. de reparat. lapsi. Porrò Naym, vt ait Beda in Lucam, insignis est Galilææ ciuitas, secundo milliario à monte Thabor, in sorte Zabulon, satis populosa. Ibi igitur beneficium aliquod conferre voluit: nullibi quippè Christus sine fructu fuit. Quæ nimirum vrbs virtutem eius non sensit, si eam Christus appulerit? In Cana Galilææ oppido, aquam in vinum mutauit. Ioan. 2. In terra Gennesara obsessos præter modum à spiritibus immundis eripuit, Luc. 8. In finibus Tyri à muliere Chananæa dæmonium abiecit, Matth. 15. Quas verò in Capharnaum & Hierusalem curationes nõ operatus est? Adeò vbicunque est Christus, ibi est & beneficus. Proinde in Neochristianos obseruabis ipsum in Eucharistia non sumi absque fructu, nimirùm vi viuificatiua & cõfortatiua: nec in nostra Liturgia offerri sine fructu oblationis illius, quam pro redẽptione nostra in cruce librauit. huius enim hæc memoria est. Chrysostomus hom. 61. ad popul. Antiochenum: Hic mysticus sanguis, inquit, dęmones expellit, & procul esse facit, Angelos autẽ ad nos vocat, atque Angelorum dominum. Vbi namque sanguinem dominicum viderint, dæmones quidem fugiunt, concurrunt autem Angeli. Hic sanguis effusus omnem terrarum orbem abluit. Et paucis interiectis: Nam si figura ipsius tantam habuit virtutem, & in Hebræorum templo, & in media Ægypto superliminaribus inunctis, quomodo veritatem quidem ipsam diabolus non timuerit? Hæc est salus animarum nostrarum, hoc abluitur anima, hoc adornatur, hoc inflammatur. Hic sanguis effectus est, & cœlum fecit accessibile: & sicut auro liquescente, siue quis manum, siue linguam immittat, eam statim auream reddit: ita & hæc proposita pretiosam reddũt animam. Quomodo scilicet non omnia nobis cum Christo bona communicauit? Eapropter venit in mundum, venit & ad viduam, & mortuum adolescentem. *Et ibant cum eo discipuli eius*, quos iam selegerat. Esa. 8. Ecce ego

Theoph. | Chrysost. | Chrysost.

& pueri mei, quos dedit mihi Dominus: vt tandem huius miracula apud omnes testimonium perhiberent. Act. 1. Eritis mihi testes. Sed & Christum suo exemplo ostendunt non modò pedibus corporis, sed & gressibus animæ sequendum esse. Qui enim dicit se in Christo manere debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. 1. Ioann. 2. Nimirùm milites ducem, proles patrem, oues pastorem, & stellæ Lunam suo lumine sequuntur. Ne quis igitur ex nobis se Christi discipulū dicat, & interim illius doctrinæ aut moribus aduersetur. Ne quis se Christianum nuncupet, & interim factis Christum oppugnet. *Et turba copiosa.* Eius verborum dulcedine allecta: Qui dicerent, Domine, ad quem ibimus? verba æternæ vitæ habes. Ioann. 6. Nimirùm fama eius quotidie increscebat. *Cum ergo appropinquaret portæ, efferebatur defunctus.* Rem ipsam aggreditur, eámque tristem & lugubrem ex omni circunstantia reddit: vt non curiosè, sed causa sufficienti ipsum excitatum esse audiamus. 1. Defunctus enim filius erat. 2. Nec vnus è multis, sed vnicus. 3. Nec nuptæ matris, sed viduæ. 4. Nec vrbis ignotæ, sed notissimæ, vnde & turba ciuitatis multa cum illa. 5. Nec pridem hæc mors contigerat, vt eius dolor compesci posset, sed recens erat: cùm adhuc efferretur corpus. Albertus Magnus in Luc. Ecce igitur mouentia ex parte matris in duplici ordine considerantur. Quædam enim sunt in habitudine filij ad matrem, quædam autem in habitudine matris ad filium. De his quæ sunt in habitudine filij ad matrem, dicit, *Filius vnicus matris suæ.* Pignus autem naturæ mortaliter fuit, inquantum filius: dilectus vteri, inquantum filius. Totus autem in eo fuit matris affectus, inquantum vnicus: omnium votorum suorum dilectus, inquantum vnicus: senectutis baculus, inquantum vnicus. *Matris* autem *suæ*, quæ feruentiorem in eo habuit amorem, quæ necessariorem iam habuit prolem robustam. Quòd enim pignus naturæ mortalis fuerit filius, patet per hoc quod dicit Augustinus, quòd nuptiæ bonum sunt mortalium, non propter aliud, nisi quia mortalis & fugientis naturæ in successiue pignus remanet, & extinguentis iam luminis lucerna ex parte accensa. 2. Reg. 14. Quærunt extinguere scintillam meam quæ relicta est. Scintilla enim reseruata, est pignus ignis. Et sic est filius pignus parentum. Dilectus est etiam vteri matris, Prou. 31. Quid dilecte vteri mei? q. d. quem ego foui in vtero meo. Vnde & Tob. 4. Memor enim esse debes, quanta sustinuerit in vtero suo propter te. Aliter enim fuit pro patre, quia non habuit: & ideò deficiente virtute in parentibus, crescit in filiis. Et ideò Exod. 20. dicitur, Honora parentes. In quantū autem vnicus, totus in eo fuit matris affectus, sicut dicit Basilius 2. Reg. 1. Sicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam. Et ideò Hierem. 6 dicitur: Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Totus fuit votorum suorum dilectus, inquantum vnicus: in eum omnia vota sua referebat, Prouerb. 31. Quid dilecte votorum meorum? Inquantum autem vnicus, fuit senectutis baculus. Tob. 5. Baculū senectutis nostræ, lumen oculorum nostrorum. Ruth. 4. Natus est qui te diligat, & enutriat senectutem tuam. Et hæc omnia spiritualiter sūt in natis Ecclesiæ, quos in corde suo parturiuit & portauit. Mater etiam feruentiorem in prole habebat amorem. Omnis enim mater diligit, sicut dicit Tullius in Topicis & Rhetoricis. Esa. 49. Nunquid potest obliuisci mater infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? quasi dicat, non potest. Hæc etiam necessariorem habuit iam robustam prolem, quæ iam anus se iuuare non potuit, solo filij solatio sustentanda. Rom. 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. Miseriam igitur auget defuncti conditio. Nec enim capularis erat senex, sed adolescens, baculus senectutis futurus matris suæ. Hinc discimus, quòd, vt scribit Horatius lib. 1. Odar.

Mixta senum ac iuuenum densantur funera: nullum
Sæua caput Proserpina fugit.

Sic homo quasi flos egreditur & conteritur, velut vmbra, Iob. 4. Quot enim quæso dilectissimos à parentum finibus vna hora abripuit? 4. Reg. 4. Habes Sunamitidē vnico filio etiam puero orbatam, quem illis precibus à Deo Helisæus Propheta impetrarat. 3. Reg. 17. Habes Sareptanæ viduæ filium hoc ipso etiam tempore mortuum, quo apud eam morabatur Helias. Et sanè variis de causis Dominus filios etiam teneros aut adolescentes morti mancipat. 1. Aliquando ob parentum peccata, quòd filiis debitam instructionis curam non impenderint: vnde cùm hi aliquam impietatis maculam incurrerint, defectum castigationis paternæ Deus in his vindicat: vt docet Iustinus Martyr quæst. 80. ad Orthodox. exemplo puerorum 40. qui quòd Helisæum riderent, ab vrsis duobus deuorati sunt. 4. Reg. 2. Eodem quippè modo vna die duo filij Heli, imò & ipse Heli, mortui sunt: quòd paterna indulgentia abusi filij in multa scelera delapsi essent, 1. Reg. 4. Sic & ob duritiem Pharaonis primogenita Ægypti occisa sunt, Exo. 13. Ob Dauidis adulterium filius, quem ex Betsabea habuerat, defunctus est. 2. In parentum verò probationem, quandoque filij ex hac vita demigrant. Sic & filij & filiæ Iob (cap. 1.) è viuis absumpti sunt. 3. Nonnunquam verò rapiuntur, ne malitia eorum animam immutet. 4. Sæpè autem vt doceantur mutationes rerum omnium. 5. Mors verò istius contigerat, vt dum suscitaretur, Christi virtus agnosceretur, quemadmodum & Lazaro obuenit. Cæterum discant omnes huius vnius exemplo, seu parentes, non oblectari nimis in filiis, nec eos plus æquo diligere, sed & Deo totos commendare: seu qui in flore ætatis viuunt, etiam nouissima attendere debent, nec volucri confidere vitæ, quoniam mors non tardat, & nescimus quando tempus sit. Hora enim nostra semper est parata. Habet igitur miseriam & luctum. 1. Quòd adolescens fuerit. 2. Quòd filius, non nepos, aut agnatus. 3. Quòd vnicus, adeò vt in eo deperеat nomen familiæ. *Et hæc* mater) *vidua erat.* Paucis Euangelista molem ærumnæ explicat. Vidua erat: proinde omnis expectatio habendæ in istius locum prolis amissa erat. Poterat iste illi esse in vicem mariti defuncti: nunc & pater & filius defuncti sunt. Hinc quoque sufficiens est ei impendendæ misericordiæ ratio. Nam semper viduarum misertus est Dominus & eas. 1. consolandas, & secundò benedicandas pollicetur. 3. & impugnari eas in iudicio vetat. 4. imò adiuuari iubet & honorari. 1. Iob 29. Cor viduæ consolatus sum. 2. Psal. 101. Viduam eius benedicens benedicam. & Psal. alio. Viduam eius suscipiet. Sic benedicta Anna vidua, Luc. 2. 3. Deut. 24. Non peruertes iudiciū viduæ. Esa. 10. Væ illis dicitur, qui condunt leges iniquas, vt sint viduæ præda eorum. Idem Hierem. 7. Zach. 7. 4. Esa. 1. Subuenit oppresso, viduæ & pupillo. Iac. 1. Religio vera & immaculata apud Deum & homines hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Sic Raab benefecerunt legati Israël, Iudic. 6. Item Helias missus est ad Sareptanam, cuius etiam filium defunctum suscitauit, vt hodie legitur in Epistola. *Et turba ciuitatis multa cum illa.* Hinc duo discimus. 1. Viduam hanc nobilissimam fuisse, cùm omni ciuitati nota fuerit. 2. Quis mos Iudæorum fuerit in sepeliendis, & prosequendis ad tumulum defunctorum corporibus. Vbi & duo dicenda occurrūt: Vnū est, de sepulturis alterum de funeribus. Obseruant Christiani ex antiquis Patribus, quæ probāda sit sepultura, & quæ improbāda. 1. Cynica vtique indigna est Christiano: de quo Laërtius lib. 6. de vitis Philos. Nec enim belluis Christianorum corpora exponēda sunt, aut contemnenda, quibus tanquam organis vsus est Spiritus sanctus, vt docet Aug. lib. 1. de ciu. Dei. c. 13. 2. Sed neque Christiani se in ignem præcipitant, vt Empedocles: aut in æquora, vt Cleombrotus: quasi subtractis ab hominū oculis ossibus beatiores esse queant, & non omnes mortales simus. 3. Nec illis vt Anthropophagis in vsu fuit, licet defunctorum corpora in cibum sumere: hoc enim inhumanum est. 4. Nec barbarus mos apud nos locum habet: imò Christiana doctrina extinctus est, vt Theod. li. Græc. affect. ser. 9. docet his verbis: Massagetæ, inquit, miserrimos homines arbitrati, qui alio mortis genere, quam violenta nece decumberēt, quique ideircò legem de mactandis senibus comedendisque tulerunt, postquàm piscatorū Apostolorū leges (sanctorúmque vt Pauli) acceperūt, abominabiles illas dapes ac hostias pertæ[illegible]sunt. 2.

Tiba-

Marginal notes: Alb. Mag. — August. — Basil. — Horat. — Iust. Mar. — Laërtius. — August. — Theod.

Tibareni quoque solim olim seniores ab aliud in rupibus dare præcipites, legem iniquissimam conferre [illegible]. 3. Neque amplius Hyrcani, neque ipsi etiam Caspij canes alunt hominum cadaueribus deuorandis. 4. Neque Scythæ vnà cum mortuis hominibus infodiunt, quos olim viuentes illi dilexerant. 5. Quique priùs mortuorum corpora canibus discerpenda, volucribusque porrigere didicerunt nunc ex quo credere in Christũ cœperũt, ab huiusmodi inhumanitate abhorrent, ac terræ mortuos suos infodiunt. Perungebant quidam corpora, & sepulchris ad hoc extructis reseruabãt, qui mos fuit Ægyptiis antiquissimis nostro respõdens: cuius meminit Diodorus Siculus lib. 2. Bibliothecæ, & Herodotus li. 2. qui Euterpe inscribitur. Alij exsiccabant cadauera, & domi reseruabant. Alij, vt Romani, ea perurebant. Terent. in Andria:

Diodorus. Herodotus. Terent.

Imus, ad sepulchrum venimus,
In ignem posita est, fletur.

Homerus.

Sic Homerus in Iliade, recenset corpus Achillis exustum, & cum eo permultos viuos ex domesticis cremaros. Nos meliùs terræ demandamus, iuxta Dei verbum, Genes. 3. donec reuertaris in terram. Sap. 12. Vt spiritus redeat ad Deum, & corpus in terram, vnde sumptum est. Hinc est quòd Patriarchæ, imò omnis Israël & Christianos populus hunc morem secutus est. Porrò mos Iudæis erat defunctos extra vrbes & oppida sepelire & inhumare. Sic enim & Christus in horto sepultus est. Et id vtique secreto quodam mysterio, quòd statim post mortem in beatitudinem illam æternam euolare non possent. Vnde vt ab vrbibus corpora, ita à gloria illa animæ excludebãtur, donec Christus captiuam duxit captiuitatem. Ex eo fit, vt iste defunctus *efferretur*. Porrò quod adiicitur. Et turba ciuitatis multa, funus seu conductum notat. Fuit enim vsus funerum antiquissimus, & sanctis Patribus cõmendatissimus. Nolim hic Ioseph & Abrahæ meminisse: nolim & piorum virorum, qui corpus S. Stephani mortuum curarunt vt legitur Act. 7. Ex solùm, paucaque proferam, quæ Patres postmodùm testati sunt. Nicephorus suæ histor. Ecclesiastic. lib. 2. cap. 22. quàm celebris fuerit sanctissimæ matris virginis Mariæ conductus cum luminibus & floribus & palmis sufficienter narrat. Gregorius Nyssenus Epist. ad Olympium de morte sororis suæ Macrinæ, curationem illius funeris sic describit, vt seorsim viri, seorsim mulieres, & seorsim sacerdotes cum Psalmis & canticis ad sepulchrum procederent. Item Nicephorus libro 9. capit. 5[illegible]. & Gregorius Nanzanzenus. Orat. 2. in Iulianum Apostatam, exhibitum narrat Theodosio defuncto pietatis officium, omnibus corpus cum planctu prosequentibus: cum interim in detestationem Iuliani Apostatæ, Iuliani corpus demortuum à mimis & scenicis in communem cloacã delatum sit. Hinc est quod Petrus Alexandrinus Episcopus in Epistola, quam scripsit de Arianorum & Lucij in Alexandria impietatibus, inter cætera ait: Cúmque Iudex ille multos quoque infantium cruciasset, quidam eorum morientes, neque parentum, neque fratrum exequiis solẽnibus sunt potiti. Quod vtique defler, in consuetudinem Ecclesiæ respiciens, quæ funeris & exequiarum solennitatem semper commendauit. Gregorius Nanzanzenus. Orat. 7. idem officium exhibitum Cæsario defuncto recenset. Cum pompa, inquit, elatus est, sacris parentum manibus honoratus: cùm mater luminaris prælatione calamitati pietatem opponeret. Ioannes Chrysostom. hom. 4. in cap. 2. ad Heb. Epistol. Dic mihi, inquit, quid sibi volunt in funere lampades istæ fulgentes? Quid etiam hymni? Nónne vt Deum glorificemus? Pro qua re, dic, Presbyteros vocas, & psallentes? Nónne vt consolationem recipias? Nónne vt honores decedentem? Vides vt apertissimis verbis eum, qui Ecclesiæ frequentissimus est, funeris producendi morem descripserit? Brentius etiam, quamuis Luthero faueat, tomo 1. hom. 69. in Luc. hodierni Euangelij Lectionem examinans, rationem huius consuetudinis prætetire noluit. Tres nimirum causas assignat, quibus docet nos non abs re funeris officium adimplere. 1. Vt dilectio nostra in defunctos significetur, & lugeamus cum lugentibus. 2. Vt quasi ob oculos nudo, fœtenti, & putrescenti proposito cadauere mors in memoriam reuocetur, & resipiscamus. Ec[illegible] 7. Melius enim est ire in domum luctus, quàm gaudij. Quasi ipsum nos alloquentem defunctum nobis proponamus, & dicentem id Eccles. 38. Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie. 3. Vt nostra de resurrectione fidem contestemur, vt qui non corpus hominis, quasi bruti abiiciamus. Quare corpora nostra, inquit Brentius, tãquam sacræ reliquiæ, terræ mãdanda sunt: & sepulturæ locus non aliter habendus est, quàm sacrum quod dicitur Cœmeterium, id est, dormitorium. Ergo Brẽti, Cœmeteria à locis communibus discernenda sunt. Itaque non modò humanitatis, sed & religionis ratione corpus istud adolescentis Iudæi sepulturæ mandaturi erant, & idipsum prosequebantur funere solenni, cùm non modò illud mater vidua sequeretur, sed & turba ciuitatis multa cum illa. *Quàm cum vidisset Dominus* oculo corporali, qui tamẽ oculo spirituali omnia cõsiderat: & ideò cùm viduæ afflictionem præuidisset, in hũc locũ accesserat: *Misericordia motus est super illam* quod secundũ hominem, aut externũ cõmotionis argumentũ intelligendũ est. Vidit oculis & corporis & cordis, & diuinitate: nouit quando destituta esset solatio, etiã nullo referente: statimq; qui ait, misericordiã se velle & nõ sacrificiũ, misericordia motus est. Hoc suo facto nos edocens, vt alter alterius onera portemus. Proinde Paul. Hebr. 13. Mementote laborantium & vinctorũ, inquit, tanquã simul vincti. 2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Et Rom. 9. Optate pro fratribus anathema fieri. Et alibi, Gaudere cum gaudentibus, inquit, flere cum flentibus. Interim obseruabis fletus huius viduæ viuentis, apud Christum mortuo patrocinari filio: adeò vt Christus tandem eum excitet: sicque viuos mortuis suffragari. *Et dixit ei, Mulier, noli flere.* quasi dicat, Quid est quòd velut omnibus desperatis adeò te torques? Quin eum attendis qui filium à morte excitare queat? Nihilne tibi de me relatum est? Nihil tuas aures pepulit? Non audisti me nõn ægros tantùm sanitati restituisse, sed & mortuos vitæ? Siste igitur lachrymas: mox enim quem ploras, excitatum videbis. Christus igitur non omninò prohibet plorare mortuos: sed sic, vt tamen resurrecturos eos speremus. Duplex enim est pro mortuis planctus: vnus moderatus & humanus, qui spe resurrectionis & beatitudinis compescitur. Sic Ioseph fleuit patrem. Genes. 54. Dauid Ionatham & Saul, 2. Reg. 1. Filij Israël Mosen, Deut. vlt. Christus Lazarum, Ioann. 11. Sed modicum super mortuum plora, quoniam requieuit. 1. Thessal. 4. Nolo vos enim inquit Paulus ignorare de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent, nimirùm Gentiles: Qui, vt ait Hesychius, lib. 6. in Leuitic. cap. 19. & barbam radere, & incisuras sibi in corpore facere, & viuorum corpora simul cũ mortuo igni tradere cõsueuerant, cùm mortuos deflerent. Tanquam enim illis corruptis, semetipsos dissipabant atque corrumpebant, quòd spem morti superesse non putarent. Nos verò, qui non habemus hîc ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus, Hebr. 13. ingemiscimus quidem humano affectu, spe tamen futuræ gloriæ consolamur. Sic Christus spe resurrectionis proximæ, Noli flere, inquit. *Et accessit, & tetigit loculum.* Iustinus Martyr ad Orthodoxos, quæstio. 28. Si Pharisæorum fictam religionem arguens Dominus, dixit eos esse sepulchra dealbata, ossibus mortuorum plena, & communi immunditie: & in lege, qui mortuum tangebat, impurus iudicabatur, quasi aliquid illicitum faciens: & nos, mortuos & eorum sepulchra abhorremus, cùm mortuus in veteri & in nouo Testamento impurus appellatur: Nónne Christus contra vtrumque fecit, qui viduæ filium resuscitans, tetigit feretrum, & Iairi filiam manu prehenderit? Nam etiamsi ambo tandem reuixerunt, tamen mortua erant corpora, cùm tecta sunt. Responsio. Corporum cadauera, & eorum sepulchra abhorrentur propter fœtorem quem exhalant, non propter mortem. Si enim tantum propter mortem abhorrerentur, non liceret mortuorum corporum animalium partibus vti ad vsum viuentium, vt coriis & cornibus, & pilis, & bile, & adipibus & carnibus,

Niceph. Greg. Nyss. Niceph. Greg. Nãz. Pet. Alex. Gre. Nanz. Chrysost. Brentius. Hesychius. Iust. Mart.

quæ quum mortua sůt, nulla ratione negari potest. Quòd si mortua sunt, & tamen propter vtilitatem, quæ inde percipitur, non abhorrentur, absurdissimum est ea pura existimari propter vtilitatem quam afferunt: sanctorum verò Martyrum corpora & sepulchra à Gentibus abhorreri, cùm ea tueâtur homines ab insidiis dæmonum, morbósque curent, arte medica incurabiles. Comparauit autem Dominus fictam Pharisæorum religionem cum dealbatis sepulchris, quoniam quemadmodum viuentium iudicio piorum, quippè quæ quodammodò sit animæ eorum mors, & fœtor, & impuritas. Vt enim anima à corpore separata, mortuum fœtidúmque & impurum corpus est: ita separato Dei metu ab anima, & fœtida & impura. Neque verò quicquam fecit Dominus, quod vel veteri, vel nouo Testamento esset contrarium: nec enim sub lege erat, cùm mortuos illos, de quibus in quæstione dictum est, suscitauit. Nam à baptismate exorsus est Dominus regimen Euangelicum, quod erat extra legis obseruationem, ideóque non est contaminatus tangendo mortuo. Secundum nouum Testamentum verò ea sola polluunt hominem, quæ mala ex corde prodeunt: at mortuum tangere, non polluit hominem. Cyrillus Alexandrinus lib. 10. in Iulianum Apostatam: Quòd autem sepulchra, hoc est mortuos hominum animabus nullam inquinationem afferre posse cognouerit, manifestè ostendit ipse, mortuos accedere dignatus, & ad ipsa monumenta, quum præciperet Lazarum etiam fœtentem rediuiuum resurgere. Ita nutè resuscitauit Archisynagogi puellam. Tetigit enim manum eius, dicens, Puella, surge. Insuper & in Naym, quæ Iudææ ciuitas est, viduæ suscitauit filium, tacto loculo acclamans, Adolescens, tibi dico, surge. Quomodo igitur reliquiæ mortui viri mentes nostras coinquinarent? Nunquid polluit mentem quæ in nobis est, vel num cogit ad ea quæ non licent, sensibilis fœtor? Et quomodo sermo ille non est refertus stultitia? Cæterùm defunctorum reliquias viderit quis non nudas, & negligenter in terram proiectas, sed benè compositas. *Accessit* igitur *Christus, & tetigit loculum.* An non verò solo verbo adolescentem istum excitare poterat, quo & Centurionis puerum, & Chananitidis filiam curauit? Poterat sanè: sed docet hoc facto viuificam esse carnis suæ virtutem, ob inhabitantem diuinitatis plenitudinem. Cyrillus ad Reginas, de recta fide: Iam, inquit, quo pacto non vita secundum naturam est, qui non solum sermone repellere mortem potuit, sed etiam tactu manus? Erat enim consequens ac necessarium, viuificum esse corpus, quod erat proprium vitæ. Sed & in sacramentis attactum requiri docebat, ac illorum significationem inculcanda. Neque nos prius excitari à peccato, quàm sua ille gratia, velut manu nos pulsauerit. Apocalyps. primo. Viuifica est igitur caro Christi. Nam si contactu ossium Helisæi mortuus excitatus est, (4. Reg. 13.) quanto magis contactu manus Christi viuentis? Imo verò ipsius carnem manducantes viuificantur, vt ille ait, Ioannes 6. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Satyrus Ambrosij frater etiam corpore Christi sub Eucharistia, tantùm in stola eius collo appensa, cùm se fluctibus ebullientis & intumescentis maris deuouisset, ad portum deuenit, vbi & Christi corpus, quo velut à morte ereptus fuerat, adorauit. Hoc Ambrosius testatur serm. de excessu fratris Satyri. Cæterùm nobis feretri, quo portatur puer, nomen obseruandum est. Loculus enim dicitur, quasi paruus locus: quòd post mortem nihil, nisi quantum hoc putre cadauer capiet, nobis supersit. Hinc detestare ambitionem eorum, qui tot regnis, terris, possessionibus, palatiis, castris, aut eorum, qui tot Præbendis, Episcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Parochiis nondum contenti insatiabili velut rabie, cætera etiam concupiscunt.

(*Mors sola fatetur* inquit Iuuenalis Satyra 10.
Quantula sint hominum corpuscula.)

H[illegible] Alex[illegible] ipsius exemplo expertus est. Nam
[illegible] non sufficit orbis:
[illegible] angusto limite mundi.
[illegible] a figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit.

Loculus igitur vicem loci peramplì supplebit. *Illi autem qui portabant, steterunt.* Nimirùm ex fama, quæ vniuersam regionem peragrabat, Christi virtutem intellexerant: quod, Luc. 4. virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Moueri & illos, quòd numerosa multitudine stipatus sit: vnde nonnihil diuinum de illo rati sunt, proinde steterunt. *Et ait. Adolescens tibi dico, surge:* vt impleatur, aut saltem argumentum habeat hoc quod futurum esse prædixit, Ioann. 5. Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Psalm. 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Ideirco ait, Tibi dico, ego scilicet qui sum Christus, cuius verbum potestate plenum est. Non sic Prophetæ, sed in nomine Domini, vt Helias & Helisæus, mortuos excitarunt: Christus verò Patri iure ait, Ioann. 17. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Alij enim operationum miracula precati sunt à Deo, vt Act. 9. Sanet te Dominus Iesus Ænea. At verò Dominus Iesus in maiestate est Dei patris. Ego igitur (ait) ego nimirùm qui claues habeo vitæ & mortis: Dico tibi, mortuo, cuius est etiam imperium meum audire, *tibi dico, surge.* Interim obserua vocem Christi ad mortuos vsque peruenire, & eis proficere & vtilem esse: quanto magis incruentum corporis Christi pro eis oblatum sacrificium? *Et resedit qui erat mortuus.* Sic Act. 9. Thabita priùs mortua, ad vocem Petri aperuit oculos suos, & resedit: In testimonium quòd peccator in delictis mortuus, si à Domino excitetur, surgat necesse est ab illis, & sedeat in tranquillitate conscientiæ. *Et cœpit loqui,* in matris suæ resurrectionis indicium: loqui nimirùm gratiarum actiones. *Et dedit illum matri suæ,* in consolationem. Sic Helias cùm filium Sareptanæ suscitasset, reddidit eum matri, 3. Reg. 17. Idem Helisæus fecit Sunamitidi, cuius filium suscitarat, 4. Reg. 4. Moraliter autem peccator quasi 1. in adolescentia defunctus est, cùm in calore concupiscentiæ, gratiæ vitam spiritualem perdidit. 2. Tangit Christus loculum conscientiæ per gratiam præuenientem. 3. Flet Ecclesia velut vidua eius mortem spiritualẽ. 4. Christus mouetur precibus viduæ Ecclesiæ. 5. Verbo suo mortuam animam in vitam reuocat per ministros suos, seu auditu verbi, seu sacramento pœnitentiæ. 6. Matri tandem, id est, Ecclesiæ redditur. 7. Exultant autem omnes, & mirantur quòd Deus sic visitet plebem suam. *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes, Quia Propheta magnus,* cuius meminit Moyses, Deuteron. 18. *surrexit in nobis, & quia Deus visitauit plebem suam.* Luc. 1. Dionysius Carthusianus artic. 17. Enarrat. in Luc. Cæterùm, inquit, quod hîc legimus, *Accepit omnes timor,* qualis fuerit iste timor, & de causis eius, patet ex dictis. Non enim fuit directè & propriè timor afflictiuus, & desolationem inducens: sed fuit timor admirationis ac reuerentialis, consolationem & grandem iucunditatem habens admixtam. *Et magnificabant,* id est, magnum gloriosum, potentem Deum esse profitebantur: quia ex affectu tam miraculoso, supernaturali & inclyto omnipotentiam Dei pensabant, laudabant, & honorabant: vnde & gratia miraculorum, sicut & cæteræ gratiæ gratis datæ ordinantur ad aliorum vtilitatem, videlicet ad ædificationem eorum in fide atque reuerentia Dei, sicut ait Apostolus. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. *Dicentes, quia,* id est quòd, *Propheta magnus,* hoc est magnæ sanctitatis & potestatis, *surrexit in nobis,* id est, inter nos apparuit ac perfulsit. Quamuis enim nondum putarent Iesum esse Deum, non tamen dubitabant, quin diuina virtute fecisset hoc signum. Ideò Deum principaliter collaudabant, Iesum verò tanquam Dei ministrum, per quem & cuius sanctitate ac meritis Deus fecisset tantum prodigium. Deinde in isto miraculo modus agendi mirabilior fuit, quàm opus, quòd scilicet Iesus tam imperialiter ac repentè fecit hoc signum. Non enim Helias aut Helisæus taliter mortuos suscitauerunt, sed instanter orando, & [illegible] per defunctos procumbendo. Porrò per Prophetam magnum aliqui putant eos intellexisse Prophetam,

Cyr. Alex. — Cyrill. — Ambros. — Iuuenal. — Dion. Car.

de quo per Moysen Dominus dixit, Prophetam suscitabo eis de fratribus eorum tanquam te. Sed hoc literaliter de Christo prædictum est, vt ipsemet docet. Aut ergo illi Iudæi scripturam illam intellexerunt de Christo prænunciatam, quo dato confessi sunt Iesum esse Messiam quemadmodum Samaritani apud Ioannem dicentes, Quia verè hic est Propheta, qui venturus est in mundum. Aut de aliquo perpetuo vate, & sic non intendebant asserere quòd Christus esset Messias. Potiùs tamen reor, quòd nomen Prophetæ sumpserunt communiter, intendentes quòd Christus esset magnus Propheta, quemadmodum Helias & Helisæus, ac alij quidam fuerunt. Vnde & alio loco cùm quæreret Christus a discipulis, Quem dicūt homines esse filium hominis? Respondetur, alij Ioannem, alij Heliam, alij Hieremiam, &c. *Et quia Deus visitauit plebem suam.* hoc est, misericorditer fecit cum populo Iudæorum, mittendo eis tam magnum Prophetam, tanta quoque beneficia impendendo plebi suæ per illum. Cur autem populus Iudæorum specialiter dictus sit populus Dei, dictum est pleniùs. Postremò Christus suscitauit tres mortuos corporaliter, per quorum suscitationē designatur triplex hominum genus spiritualiter mortuorum in anima, quos suscitauit spiritualiter. Suscitauit enim filiam Archisynagogi iacentem in lecto, atque in thalamo: per quam figurantur, qui solo cōsensu peccati in anima mortui sunt, vel sola praua affectione, seu cogitatione, occultisve vitiis. Suscitauit & iuuenem istum extra portam elatum: quo designantur peccatores, qui processerunt in opus, & publicè peccant. Suscitauit & Lazarum iam sepultum: quo exprimuntur qui consuetudine vitiosi oppressi sunt, super quos puteus clausit os suum, hoc est, qui in profundum vitiorum prolapsi, sunt indurati in vitiis, de quibus Hieremiæ habetur: Indurauerunt facies suas supra terram, & noluerunt reuerti.

Ioannes vinculis traditus, ad Christum discipulos mittit: & illi quidem ab ipso docentur ex operibus, quam de se opinionem concipere debeant. Ioannes ab austeritate & constantia, testimonio etiam Christi, & Malachiæ commendatur.

Matth. 11.

Et factum est: cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorū. Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus es, an aliū expectamus? Et respondens Iesus ait illis, Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis, cæci vidēt, claudi ambulant, leprosi mūdantur, surdi audiunt, mortui resurgūt, pauperes euangelizātur: & beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioāne, Quid existis in desertū videre? arundinē vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetā? Etiā dico vobis, & plusquàm Prophetam. Hic est enim de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meū ante faciē tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Marc.

Luc. 7.

Et exiit hic sermo in vniuersam Iudæā de eo, & in omnē circa regionē. Et nunciauerunt Ioāni discipuli eius de omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesū, dicens, Tu es qui venturus es, an aliū expectamus? Cùm autem venissent ad eū viri, dixerunt, Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis, Euntes renunciate Ioāni quæ audistis & vidistis, Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiūt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me. Et cū discessissent nūtii Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas, Quid existis in desertū videre? arundinē vento agitatā? Sed quid existis videre? hominē mollibus vestimentis indutum? Ecce, qui in veste preciosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plusquàm Prophetā: hic est de quo scriptum est, Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Ioan.

Introductio. FLVCTVS quidem in paleas & leues conchas præualent, at verò si ad scopulos accesserint, alliduntur, & nihil proficiunt. Ita quidem tribulationes infirmos ventilant, sed iustos commouere non possunt. Magna vis est adamantis: ferrum enim attrahit, nec ferro quamtumuis duro rumpitur: Ita magna vis est iustitiæ, vt quæ malitiam confundat, nec ab ea suppeditari possit. *Chrysost.* Chrysost. homil. 3 in Matth. Granum in spica si flagello tunditur, exilit: sed id quod extra spicam est, non item: Ita ventilatur quisquis carnalis affectus cortice inuoluitur, quo si ereptus fuerit, tribulatione excuti non potest. Talis fuit Ioannes Baptista, quem nihil à professione veritatis reuocauit, non minæ, non insidiæ, non carcer, non vincula, non ipsa mors imminens. Vnde & illum Christus ex aduerso arundinis venti agitatæ constituit. *Summa.* Cuius in Deo zelus non modò in redarguendo Herode, sed & in docendis Apostolis manifestus apparuit. Hæc nimirùm dicturi sumus. De incarcerati Ioannis quæstione, Christi resolutione, eiusdèmque testimonio Ioanni perhibito. In superioribus audiuimus, quæ causa mouerit Herodem, vt Ioannem, quem reuerebatur, carceri manciparet, eiusque vitæ insidiaretur. *Niceph.* Nicephorus libr. 1. histor. Ecclesiast. capit. 19. Ioannes enim Herodem manifestè in faciem reprehendit, qui propria relicta coniuge (filia hæc erat Arabum regis Arethæ) amoribúsque eius nuncio remisso, vanam & effœtam erga Herodiadē affectionem rebus omnibus anteponebat. Hāc ille, cùm vxorem esse sciret fratris Philippi, contra legis constitutionem (semen enim habebat ex fratre, & quidem eo superstite, *Iosephus.* vt Iosepho videtur) duxerat. De illis enim hoc solùm facere permittitur, qui non procreatis liberis excedūt è vita, idque prouidentia consilioque eo factum, vt fratribus semen suscitaretur. Itaque Ioannes delictum id arguere non cessabat, quem libenter Herodes audisset, sed vehementioribus amoribus delinitus hominē misit in custodiā. *Cur Ioannes in vinculis.* Ideò igitur *Ioannes in vinculis*, quia non modò diuinū, sed & humanum ius à principe violari indignum duxit: maximè vbi princeps.

--tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.

Aggrauabatur igitur scelus hoc, si personas spectes. Non enim ignotus aliquis, sed rex, qui cæteris prælucere debebat, hoc attentauerat: neque in vxorem alicuius ex suis mancipiis, seu seruis, sed in coniugem fratris. Quòd si nec inter fratres vxores securæ sunt, quid ab aliis expectandum erit? Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, inquit Sapiens. Nunc autem & frater in fratrem armabatur, rex in regem, vicinus in vicinum, coniugatus in coniugatum, etiam repudiata coniuge sua, coniugem fratris appetebat. Hoc quoniam arguebat Ioannes, in carcerem coniectus est. *Chrysost.* Chrysostomus homil. 27. Oper. imperfect. in Matth. Ioannes specie homo, gratia Angelus, quia nihil carnis erat in eo, nisi quod videbatur. Corpore tenebatur in carcere, anima autem in cœlo. Et quod Herodes illi faciebat pro pœna, ille suscipiebat pro beneficio: sicque Dei misericordia fruebatur, quia verum gaudium sanctorum est exire de mundo, quemadmodum festinantem hominem ad rem aliquam quam desiderat, si quis nesciat consilium eius, pro malo compellat ire volentem. Sic puto esse, cùm impius hominem iustum vult occidere mori cupientem. Sicut seruus, postquàm commissi operis pensum impleuerit, gaudet ante faciem domini sui apparere: sic & Ioannes commisso prædicationis ministerio consummato, lætabatur ad Deum transire. *August.* Augustinus serm. 4. de natiuit. Ioannis, Ioannem sanctum & perfectum vocat, qui per omnia Dei voluntatem fecerit, atque hoc meruerit, vt corpus, quod Deo donante susceperat, Deo donando deponeret. Nec hoc illi vitio, sed summæ laudi ducitur, quòd in vinculis est

Quem enim Prophetarum non sunt persecuti patres Iudæorum, qui prænunciabant de aduentu iusti? vt liberè Stephanus illis exprobrauit. An nō & in Ioanne & Christo mensuram patrum suorum impleuerunt? Gregorius Papa lib. 3. Moralium, cap. 5. Ecce, inquit, dum beati Iob vulnera cruciatúsque considero, repentè mentis oculos ad Ioannem reduco, & non sine grauissima admiratione perpendo, quòd ille Prophetico spiritu intra matris vterum repletus, atque vt ita dixerim, priusquàm renasceretur, renatus: ille amicus sponsi, ille quo inter natos mulierum nemo maior surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, & pro puellæ saltu capite truncatur, & vir tantæ seueritatis, pro risu turpium moritur. Nunquid-nam credimus aliquid fuisse, quod in eius vita, illa sic despecta, mors tergeret? Sed quomodo ille vel in cibo peccauit, qui locustas solummodò & mel syluestre edit? Quid Deo, vel de qualitate sui tegminis deliquit, qui de camelorum pilis corpus operuit? Quid de conuersatione sua offendere potuit, qui de Eremo non recessit? Quid loquacitas, qui disiunctus longè ab hominibus fuit? Quid est quòd Iob Dei testimonio præfertur, & tamen plagis vsque ad sterquilinium sternitur? Quid quòd Ioannes Dei voce laudatur, & tamen carceri mancipatur? Quid in Ioanne princeps Herodes arguere poterat? An vetuerat Publicanos ad se venientes tributa colligere? An milites mandata principum facessere prohibuerat? An populū à Romanis deficere? An scribas & Pharisæos sibi Reipub. clauum arrogare? Nihil horum in Ioanne. Omnes ad pœnitentiam conuocauerat, Publicanos, milites, populū, omnes denique ita in officio continuerat, vt nihil in magistratus concludi posset. Sola inuidia, crudelitas, tyrannis, sola denique mulieris vnius malitia huius afflictionis occasionem & furorem præstitit. Interim verò dum *Ioannes esset in vinculis*, suscitato adolescente filio viduæ, *exiit hic sermo in vniuersam Iudæam, & omnem circum regionem*. Psal. 147. Velociter currit sermo eius. Cant. 4. Odor tuorum vestimentorum (seu actionum) super omnia aromata. *Et nunciauerunt Ioanni* Baptistæ *discipuli eius, de omnibus his*. Non enim ita constrictus & clausus tenebatur, vt non liceret discipulis ad eum accedere, & cum eo sermocinari. Marc. 6. Herodes enim metuebat Ioannem, & libenter eum audiebat, & audito eo multa faciebat. Cæterum nō eodem omnes affectu hæc Ioanni referebant. Erant enim qui Christo & eius discipulis inuiderent, quia plures sectatores haberet, baptizaret, nec tamen ieiunaret. Erant & qui in eius fidem inclinarent, de qua etiam certam aliquam à magistro conclusionem expectabant. Hinc factum est, vt *conuocauerit Ioannes duos de discipulis suis, quos mitteret ad Iesum*. Qui fuerint isti, non liquet: satis est quòd duos selegerit è suis, quibus & hanc legationem crederet. Videntur illi typum habuisse in duobus illis exploratoribus Iosue & Caleb, quos ex omnibus scriptura commendat, vt fidelissimos testes terræ illius quam Dominus promiserat. Explorarunt illi terram promissionis, isti Christum hominem à Deo promissum. Et illi quidem ex fructibus terræ illius vbertatem, isti verò ex doctrina & operibus Christi gratiam commendarunt. Duos mittit, vt in ore duorum stet omne verbum. (Deuter. 17. Chrysostomus hom. 27. Operis perf. in Matth. Ita sicut pater, si viderit filios bonis moribus ornatos, & omni sapientia perfectos, quasi securus moritur, nihil de cætero timens de illis: sic & Ioannes volebat discipulos suos perfectos videre in Christo, vt iucundiùs moreretur. Magis autem non sicut Pater filios suos commendabat Christo sed quasi pædagogus alienos filios, quos ad tempus accepit, Christo vt patri proprio restituit. Rependebat igitur illis fidele obsequium, quos dubios & incertos de Messia relinquere nolebat. Ita Phædo, Cebes, Simmias, Crito, permultíque discipuli Socratem suum visitarunt, & ipsa etiam die, qua capitis supplicio damnatus est, ab eo de animæ immortalitate instructi sunt, vt legitur in dialogo Platonis, cui titulus est Phædo, vel De anima. Mittit eos ad Christum, quoniam limes constitutus erat inter noua & vetera, in quo desineret Iudaismus, & a quo Christiana professio sumeret initium, vt scribit Tertullianus lib. 4. in Marcionem. Id enim facit, quasi dicat, Ego vos admoneo, vt desistatis ab vmbris, & transeatis ad solem Christum, in quem & vos introduco. Thomas Aquinas lib. Commentar. in Matth. Verùm quæri potest, cur hucusque Ioannes hanc legationem distulit, & non priùs discipulos suos ad Christum misit. Respondetur, quòd semper erat cum eis, & ideò nouis semper testimoniis illis fidem Messiæ inculcabat, nunc ipsum digito ostendens, nunc ex signo designans: nunc autem cùm se ab illis discessurum cerneret, solenni ista legatione illos certiores reddit. *Et interrogauit* Christum per discipulos suus: *Tu es qui venturus es an alium expectamus?* Hilarius in Matth. Ioannes detentus in carcere Dominum ignorat? & Propheta tantus Deum suum nescit? Atqui venturum, vt præitor, nunciauit, consistentem vt Propheta agnouit? adeuntem vt confessor veneratus est. Vnde tam variæ, & tam abundanti scientiæ error obrepsit. Sed consequens de eo Domini testimonium sentiri hoc ita non sinit. Neque sanè credi potest Spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse, cùm Apostolis virtutis suæ lumen esset in carcere positis ministraturus: sed præbetur in his quæ in Ioanne gesta sunt, intelligentia amplior, & cum facti efficientia gratia in eo expressa sentitur, vt Propheta ipse, ipso quoque conditionis genere prophetaret quia in eo forma legis elata est. Christum etiam lex annunciauit, & remissionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorum spopondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege, quæ peccatis plebis inclusa, & populi vincta vitiis ne Christus posset intelligi, vinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: Et quod intra eum peccatorum fraude sit vinctum, per intelligentiam libertatis Euangelicæ absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo, non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit. Ipse enim *venturum* in remissionem peccatorum prædicauit: sed vt scirent nō alium à se prædicatum, ad opera eius contuenda discipulos suos misit, vt authoritatem dictis suis illius opera conferrent, neque Christus alius expectaretur, quàm cui testimonium opera præstitissent. Hieronym. lib. 2. Comment. in Matth. cap. 11. Ergo non quasi ignorans interrogat: ipse enim cæteris ignorantibus demonstrauerat, dicens: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: & Patris vocem audierat intonantis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui: sed quomodo saluator interrogat, vbi sit positus Lazarus, vt qui locum sepulchri indicabāt, saltem sic pararentur ad fidem, & viderent mortuū resurgentem: sic & Ioannes interficiendus ab Herode, discipulos suos mittit ad Christum, vt per hanc occasionem videntes signa atque virtutes, crederēt in eum, & magistro interrogante sibi discerent. Chrysostom homil. vigesima septima. In prima quidem facie, extraneum aliquid Ioannes facere videretur. Cui enim ad baptismum suum venienti dixerat, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me: quem inter innumerabiles populos venientem, digito loquens monstrauerat, & quod amplius est, quem in vtero constitutus, priusquàm nasceretur, non solùm cognouit, sed etiam exultatione spirituali, matrem suam fecit esse Prophetam: ipse nunc quasi nesciens interrogat. Sed Ioannes in carcere, sciens iam se in exitu constitutum, volebat discipulos suos Christo adiungere: tanquam si prouidus pater moriens, filios suos consignet fideli tutori. Ambrosius lib. 5. in Luc. capit. 7. Nonnulli tamen, inquit, de ipso Ioanne sic intelligunt, magnum quidem illum esse Prophetam, ita vt Christum agnosceret, & annunciaret remissionem peccatorum futuram. Itaque non vt dubium, sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Quódque non fide, sed pietate dubitauit. Dubitauit & Petrus dicens, Propitius tibi esto Domine, non erit tibi hoc. Ille fidei princeps, cui se Christus nondum filium Dei dixerat, & tamen crediderat: de morte Christi nec Christo credidit, pietatis affectus, non indeuotionis est lapsus. Denique alibi lauari sibi pedes recusat, vbi mysterium non agnoscit, dum Dominus grauatur obse-

quio.

Greg. Papa. — Chrysost. — Tertull. — Tho. Aqu. — Hilarius. — Hieron. — Chrysost. — Ambros.

quio. Ergo moriturum Christum, nec sancti crediderunt. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hoc præparauit Deus diligentibus eũ. Hæc Ambrosius: quæ Thomas Aquinas in Matth. non omninò probat: quòd huic sententiæ aduersetur Chrysostomus, qui non modò Christi aduentum, sed & passionem à Ioanne præuisam esse, ipso Ioannis testimonio docet, cùm dixit: Ecce agnus Dei. Constat enim, inquit Thomas, quòd præsciuit illum immolandum, vt veram hostiam, quæ tolleret peccata mundi. Sed & hic à Domino commendatur, quòd sit plus quàm Propheta. Atqui Prophetæ non modò prænunciauerunt de aduentu, sed & de passione & morte iusti. Manifestum est igitur, quòd nec idipsum Ioannes ignorauerit. Alia verò ratio huius interrogationis assignatur, nimirùm quòd Ioãnes Christum quidem nouerit etiam passurum & moriturum, sed interrogauerit, num ille ipse in propria persona ad inferos descensurus esset. Hieronymus Epistol. ad Algasiam, quæst. 1. Hunc enim, inquit, sensum habere potest. Scio quòd ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi: sed quia ad inferos descensurus sum, etiam hoc interrogo, vtrum & illuc ipse descẽdas: an impium sit hoc de filio Dei credere, aliúmque missurus sis. Hoc autem scire desidero, vt qui te iam in terris hominibus nunciaui, etiã inferis nũciem, si fortè venturus es. Eandem etiam habet sententiam lib. 2. Comment. in Matth. Gregor. lib. 40. Homil. 6. Missum enim in carcerem, an ipse veniat requirit, inquis: non quia ipsum esse mundi redemptorem dubitat, sed quærit vt sciat si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferni claustra descendat. Quem enim præcurrens mundo nunciauerat, hunc moriendo & ad inferos descendendo præcurrebat. Probat autem Gregorius Papa, ho. 1. in Ezechielem, fieri potuisse vt Ioãnes vnum cognouerit, alterum ignorauerit. Aliquãdo enim, inquit, spiritus Prophetiæ ex præsenti tangit animum Prophetantis, non autem ex futuro: Aliquando ex futuro tangit quidem, non autem ex præsenti: Aliquando verò ex præsenti & ex futuro: aliquando ex præterito, ex præsenti, atque ex futuro pariter tangitur animus Prophetantis. Aliquando tangit ex præterito Prophetię spiritus, nec tangit ex futuro: aliquando tangit ex futuro, nec tangit ex præterito: aliquandó verò in præsenti, & ex parte tangit, & ex parte non tangit. Aliquando in futuro ex parte tangit, & ex parte non tangit. Sed hęc ipsa si possumus eo ordine quo præmissa sunt, sacræ scripturæ testimoniis ostendamus. Ex præsenti enim Prophetiæ spiritus Prophetantis animum tangit, atque ex futuro non tangit: sicut Ioãnes Baptista venientem Dominum videns, ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Sed cùm iam moriturus esset, missis discipulis, requirebat dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In quibus verbis ostẽditur, quia in terris quidem venisse redemptorem nouerat: seu an per semetipsum ad aperienda inferni claustra descenderet, dubitabat. Erat enim fides omnium certissima de inferis, sed & de illis, quos per Messiam eripi conueniebat. Neque enim Christus euacuaturus erat inferos, & infideles quoque æternis suppliciis addictos erepturus: sed patres illos qui cum fide Messiæ decesserãt. Quinetiam, vt scribit Irenæus circa finem lib. 5. in hæreses, à maximis Prophetis prædictus fuerat Christi ad inferos descensus, sicut & Zach. 9. Tu autem in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et à Psalte: Eduxisti animam meam ex inferno inferiori. Et, Eccles. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & visitabo dormientes in Domino. Hoc ipsum etiam secreto & distincto symbolo fidei designatur, quo Christum ad inferna descendisse credimus. Hoc igitur quomodo Ioãnes ignorare potuerit, vix ostenditur, nisi forsan quis ipsum requirere diceret, num in anima, an verò simul & in corpore inferna illum penetraturum, sicut & in cœlos cũ corpore ascensurum nunciaturus sit. Verùm coactior hęc quæstio fuerit. Nõ ignoro defunctos rescire quæ hìc fiãt, non modò ab Angelis, sed & ab his, qui recenter à nobis emigrauerint, vt docet Augustinus libr. de cura pro mortuis agenda. Et proinde patres illos vita functos à Ioanne hinc abeunte intelligere potuisse quæ à Christo fierent, vt & illorum de sua libertate expectatio confirmaretur. Verumtamen non videtur hæc huius legationis & interrogationis potior occasio fuisse. Theophylact. in Matth. Hoc autem, ait, friuolum fuerit existimare. Sciebat enim Ioannes, quòd & ad infernum venturus esset Dominus cum anima, vt & illic saluaret, sicut dicit Gregor. Theologus, omnes qui credituri erant, quòd pro nobis incarnatus esset. Omnes verò conueniunt, ceu ipse etiam Hieronymus, & Gregorius, quòd ad suorum discipulorum instructionem hanc quæstionem Ioannes commouerat. Euthymius in Matth. Sciens enim, inquit, discipulos suos inuidia moueri aduersus Christum: vehementer enim præceptorem suum amantes, & pariter gloria illius frui cupientes, indignabantur, videntes Christum celebrem fieri. Verùm quia sæpiùs eos admonendo, persuadere nequiuerat, nunc autem breui moriturus erat: delectis duobus, qui prudentiores essent, hos mittit ad Christũ, prætextu quidem interrogandi, an ipse esset, qui vẽturus erat. Vera tamen causa, vt conspectis miraculis quæ faciebat, crederent. Iustinus quæst. 38. ad Orthodox. dicit, hanc fieri quæstionem, ne fortè in opinione vulgi discipuli hallucinarentur, & Iesum aliquem ex antiquis Prophetis rediuiuum, non autem Messiam esse existimarent. Siquidem visis operibus, quidam illum Hieremiam, alij Heliam, aut alterum ex Prophetis dicebant, (Matth. 16.) Itaque ne in re tam periculosa nutarent & dubitarent, Ioannes discipulos suos ad Christum dirigit. Vim habet, quod ait, Tu es qui venturus es, ὁ ἐρχόμενος, ille venturus, quem prædixerunt Prophetæ, & venturum omnes expectant, vt & hostem humanæ naturæ prosternas, & tollas peccata mũdi, nósque Deo patri reconcilies? Albertus Magnus in Matth. Erat enim venturus Christus post Ioannem, non modò in persona, sed in efficacia sacramentorum, & in constitutione Ecclesiæ, & officio redẽptionis. *An alium expectamus?* Innuit Ioannes alium expectari, a quo voluit discipulos auerti, ne cum Iudæis excæcati, Antichristum pro Christo præstolarentur, & susciperent. Sic enim Christus (Ioann. 5.) Ego, inquit, veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me. Alius veniet in nomine suo, & illum suscipietis. Tertullianus lib. 4. contra Marcionẽ, agit in eos qui contendebant Ioannem dubitasse, an alius esset expectandus, quasi alius in lege Christus, alius sit in gratia. Sed hoc ait, Tu es qui venturus es: id est, Si tu non es quem venturum expectamus: id est, vnus tantùm est, aut tu, aut alius. Docet & Ioannẽ creatori & redẽptori competisse. *In ipsa autem hora*, qua discipuli Ioannis ad Christum accesserunt, vt scribit Lucas, *multos curauit Iesus à languoribus suis, & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum.* Chrysostomus hom. 27. in Matth. Intellexit cogitationem Ioannis Christus, animaduertit cõsilium principis sui rex, sentit sermonem serui sui dominus. Quod enim spiritus in Ioanne dictauerat, Deus intellexit, dicente Apostolo: Qui scrutatur corda, scit quid desideret spiritus. Propterea spiritualem hominem spiritualis facilè intelligit: carnalis autem non intelligit spiritualem, ipse tamen intelligitur ab eo: Quia spiritualis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur, quia carnalis homo secundum carnem loquitur, & semper secundum carnem intelligit: spiritualis autem secundũ cor loquitur, & cogitationes intelligit. Ita primùm cœpit Iesus facere & docere, & primùm factis, demum & verbis eorum interrogationi respondet. *Et dixit illis: Ite, & renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis.* Præsentis temporis verba sunt, ἀκούετε καὶ βλέπετε, auditis & videtis. Nam tametsi nouitios illos & auditores doctrinæ, & miraculorum spectatores habuisset, suppeditauerat tamen in præsenti, seu docendo, seu operando, sufficientem suæ quæstioni resolutionẽ. Etsi verbis non creditis, inquit Christus Iudæis, saltem operibus credite. Clemens Alexandr. lib. 1. Pædagogi, cap. 10. Consilij autem dandi tres partes sunt, inquit: Vna quidem, quæ sumit exempla ex tempore præterito, vt verbi gratia, quid Hebræis euenerit, qui aurum per idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & qui passi sunt, cum fornicati essent, & quæ sunt similia. Alie-

Tho. Aqu. — Hierony. — Augustin. — Theoph. — Euthym. — Iustin. Mar. — Alb. Magn. — Tertull. — Chrysost. — Cyr. Alex.

verò, quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendantur: vt quod dictum est iis qui Dominum rogauerunt, an ipse esset Christus, aliúmne expectarét. Abite enim, inquit, & dicite Ioanni quæ audistis & vidistis. Hoc ergo fuit, quod prædicens dicebat Dauid (Psal. 47.) Sicut audiuimus, ita & vidimus. Ex futuris autē constat tertia pars dādi consilij, qua quæ sunt euentura, iubet caueri, quemadmodum illud quoque dictum est: Qui autem in peccata inciderint, eiicientur in tenebras exteriores. Theophylactus in Matt. Non dixit, Annunciate Ioāni, Ego sum qui venturus sum: sed sciens quòd Ioannes hac de causa discipulos misisset, vt videant miracula, inquit, Quæ videtis, annunciate Ioanni. A duobus igitur potioribus sensibus testimoniū accipit, cùm auditus per verbum, visus per miracula cōfirmetur. *Cæci vident.* Ioan. 9. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Vident & spirituales cæci, per oculum seu lumen fidei. Ioan. 9. In iudicium veni in mundum, vt qui nō vident, videant, & videntes cæci fiant. *Claudi ambulant.* Soph. 3. Sanabo claudicātem, & eam quæ abiecta fuerat, reuocabo. Hæc autem duo, vt scribit Albertus Magnus, nunquam acciderant, nisi à Christo. *Leprosi mundantur.* Hoc quidem signum aliquando ab aliis, sed rarò factum est, idque non ea potestate, id est, non imperio, quemadmodum & Christus, Matth. 8. & Luc. 17. *Surdi audiunt.* Marc. 7. Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. *Mortui resurgunt*, quod Christi imperio contigit. Luc. 7. Adolescens, tibi dico, surge. Marc. 5. Puella, tibi dico, surge. Ioann. 11. Lazare, veni foras. *Pauperes euangelizantur.* πτωχοὶ εὐαγγελίζονται: id est, pauperes lætum nuncium accipiunt. Hoc enim significat Euangelizari. Cyrillus ad Reginas, de recta fide: Operibus ipsis igitur Christus demonstrat se perfectiorem diuinarum operationum esse, inquit: in memoriam reducens ea quę per Prophetā prædicta fuerant. Dicit enim beatus Esaias, cap. 40.) Confortamini manus remissæ, & genua soluta. Deinde quasi protensa manu, ostendit Emmanuelem dicens: Ecce Deus noster, ecce Dominus cum fortitudine veniet, & brachium cum authoritate. Demum adiicit miracula quæ tum à Christo fient. Tunc aperientur oculi cęcorum, & aures surdorum apertæ erunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & expedita erit lingua mutorum. Et propositam resurrectionis spem ingerit, dicens: Resurgent mortui, & excitabuntur qui in sepulcris sunt. Lactant. lib. 4. de Vera sapientia, capit. 15. Sed &, inquit, Sibylla hoc expressis prædixit verbis:

-νεκρῶν ἢ ἀνάστασις ἔσαι,
Καὶ χωλῶν δρόμος ὠκὺς, καὶ κωφὸς ἀκούσει,
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι. λαλήσουσ' οἱ λαλέοντες. id est,
-mortuorum autem resurrectio erit,
Et claudorum cursus erit velox, & surdus audiet,
Cæci videbunt, & mutus loquentur.

Has Christi virtutes Apollo Milesius cōsultus, Vtrúmne Deus an homo Christus fuerit, portentificas appellauit, sic respondens, vt scribit Lactant. lib. eodem, cap. 13.

Θνητὸς ἔλυ κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις. id est,
Mortalis erat secundū carnem, sapiens portentificis operibus.

Lactantius rationem reddit cap. 15. quod quacunque iter faciebat, ægros ac debiles & omni morborum genere laborantes, vno verbo, vnóque momento reddebat incolumes: adeò vt membris omnibus capti, receptis repentè viribus roborati, lectulos ipsi suos reportarent, in quibus fuerant paulo antè delati. Claudis verò, ac pedum vitio afflictis, non modò gradiendi, sed etiam currendi dabat facultatem. Tunc quorum cæca lumina in altissimis tenebris erant, eorum oculos in pristinum restituebat aspectum. Mutorum quoque linguas in eloquium sermonemq́ soluebat. His signis & euidentibus miraculis Messias agnosci debuit. Vnde & diuina prouidentiá factum est, vt nullum miraculū Ioannes exhiberet, ne fortè Messias esse putaretur, immò neque à Malachia vsque ad Ioānem Propheta aliquis intercederet, vt scribit Theodoretus in 12. Prophetas minores, vt Sol ipse exoriens inter eclipses illustrior appareret. Sed & Moyses prædixerat, non modò à doctrina, sed & ab operibus discernendum esse Messiam, dum illum ad sui instar requirendum esse prædixit. Eusebius Cæsariensis lib. 3. Demonstr. Euang. capit. 2. Primus, inquit, Prophetarum Moses alium Prophetarum sibi similem suscitandum esse denunciat. Num igitur ex iis qui post Mosen extiterunt Prophetæ, Esaias, exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut Daniel, aut alius quispiam de cæteris duodecim Mosi conferēdus fuit? Nequaquam. Sed ex illis tandem, quis vnquā Moysi similia effecit? Nusquam poteris dicere. Itaque Christū Mosi conferendum ostendit, & in doctrina & operibus, ita tamen vt Christus potior Mose sit. Ego verò ad compēdium reuocabo vtriusque comparationem ab Eusebio allatam. 1. Vterque simulacrorum euersor, 2. vterque saluator, 3. vterque quadraginta diebus ieiunauit, 4. vterque populo alimenta præbuit in deserto, 5. vterque promisit terram, sed Christus meliorem (Matth. 5.) 6. Moses per mare, Iesus super mare ambulauit. 7. Moses extenta manu aquas sustulit, Christus sedauit. 8. Moses & Christus in monte transfigurati sunt. 9. Moses leprosam Mariam oratione sanat, Christus imperio leprosos purgat. 10. Moses in digito Dei coram Magis Pharaonis mirabilia operatur, Christus coram Iudæis in digito Dei dæmonia eiicit. 11. Moses nominat Naue, præfectum populi: Christus nominat Petrum pastorem Ecclesiæ. 12. Moses duodecim Apostolos, & septuaginta discipulos. 13. Lex à Mose data est, eadem per Christum ad perfectū deducta est. Et omnia quidem in Christo meliora & excellentiora. 14. Noluit Deus sciri sepulchrum Mosis, & tamen reddidit sepulchrum Christi gloriosum, vt à Mose transuolemus ad Christum. Nouerat Ioannes à mirabilibus his operibus Messiam esse dignoscendum: ideò factum est, vt & ille mitteret discipulos, qui ex operibus quid creditu opus esset, colligerent: & Christus ipse in eorum conspectu miracula faceret, & cum eorum & suæ doctrinæ testimonio missos illos faceret. Adiecit, *Pauperes euangelizantur*, vt impletum ostendat Esaiæ vaticinium (cap. 61.) ne fortè aliquid eius prædictionibus deesse videatur. Iisdem enim fermè verbis vtitur, quibus & Propheta, quæ idem ipse in synagoga Nazareth suo aduentu & in seipso impleta esse ostendit (Luc. 4.) Sic autē habet Esaias: Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad euangelizandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionē. Eædem enim dictiones leguntur 70. Interpretum versione, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, pro quo Euangelista legit. πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Pauperum autem nomine, qui πτωχοὶ dicuntur, simplices etiam quique ex populo intelliguntur, de quibus Christus loquebatur, sua ad patrem oratione, dicens: Gratias tibi pater, quia abscondisti hæc sapientibus, & reuelasti paruulis. Euseb. Cæsariensis libr. 3. Demonst. Euangel. cap. 1. Illos enim, inquit, in commendatione beatorum, qui apud se futuri sunt, anteposuit, dicens: Matth. 5. Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Pauperes Apostoli, Iac. 2. An non pauperes elegit Dominus in hoc mundo, diuites in fide? Pauperes discipuli, quicunque relictis omnibus Christū secuti sunt. Pauper turba, quam contemptui habebant scribæ & Pharisæi, dicentes: Turba hæc quæ non nouit legem, maledicta est. Pauper est omnis Christianus, qui nec sententiæ Psaltis obaudit, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Pauperes denique omnes erant, qui Euangelium acceperunt. Mutuata est dictio ista ab Hebraica ענוים *Hanauim*, quæ mansuetos, pauperes & humiles significat. Obseruat & Eusebius dictionem Euangelij, cum legitur לבשר, *lebasser*, à *Basar*, vt in superioribus annotauimus. Vt enim Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam, ita Euangelium suum communicauit, non ambitiosis & inflatis Pharisæis, sed mansuetis discipulis. Iac. 1. In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potens est saluare animas, Eccl. 5. Esto mansuetus ad audiendum verbum, vt intelligas. Hieronym. in Matth. Vel pauperes spiritu, inquit, vel certè operibus pauperes intelliguntur, vt nulla inter nobiles & ignobiles, inter diuites & egenus in prędicatione distantia sit. Hæc magistri rigorem hæc præceptoris comprobant ve-

Margin notes: Theoph. — Alb. Mag. — Cyrillus. — Lactantius. — Idem. — Theodor. — Euse. Cæs. — *Moysis cū Christo cōparatio.* — Euseb. Cæs. — Hieronym.

ritatem,

nitaté, quando omnis apud eum qui saluari potest, æqualis est. *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Theophyl. in Matth. Sic ostendit discipulis Ioannis, quòd nó laterent eum quæ cogitabant: nam ipsi multum de eo dubitabant. Scandalizabantur enim, vt diximus (Ioann.3.) quia baptizaret, nec ieiunaret. Hilar. in Matth. Sed nunquid aliquid iam in Christo gestum erat, quod Ioannem scandalizaret? Non vtique. Nam in ipso suæ doctrinæ cursu & operis morabatur: sed superioris sententiæ vis & proprietas contuenda est: quid illud sit, quòd pauperes benè nunciantur, id est, qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequentur, qui humiles spiritu fient, quorum regnum præparatur in cœlo. Ergo quia in Domino hæc passionum vniuersitas conueniret, futuráque esset crux sua plurimis scandalum, beatos eos professus est, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura. Ambros. lib.5. in Luc. cap.7. Crux enim, etiam electis scandalum posset afferre. Etiam & ipsi discipuli scandalizati sunt, Christo patiente: eaptopter hęc prædixerat. Omnes vos scádalum patiemini in me in ista nocte. Scandalizati sunt & Pharisæi in doctrina & operibus eius. In doctrina quidem, vt cùm Dominus dixit, Omne quod intrat in os, in vétrem vadit, & in secessum emittitur. Ideò quod intrat in eos, non inquinat hominem. Sic enim discipuli ad eum: Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt. Sed & hi scandalizati sunt, qui cùm illum in Capharnaũ audissent de sua carne & sanguine verba facientem, abierunt retrorsum, & dixerunt: Quomodo potest hic nobis dare suam carnẽ ad manducandum? Scandalizati sunt & qui audierũt illum dicentem paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ad eorum instar scádalizantur hæretici, quoties de Christi carnis & ságuinis in sacra Eucharistia veritate, & de potestate hominibus credita ad remissionem peccatorum differitur. Insultant Ecclesiasticæ doctrinæ, & abeunt retrò, immò Pharisaico liuore in illam excandescunt. Fuerunt qui scandalizarentur, quòd hominem totum sanum faceret in Sabbato, quòd cum publicanis manducaret, quòd peccatores reciperet, quòd sineret se à peccatrice tãgi, quòd ad Samaritanus diuerteret, quòd in parabola hominis vulnerati Samaritanum sacerdoti & & leuitæ præferret, quòd pauperes discipulos haberet, illos illotis manibus accumbere sineret, & pueris acclamantibus Osanna filio Dauid, silentium non imponeret: quòd abdicandas omnes possessiones doceret. Ita dicemus illum petram fuisse scandali, & lapidem offensionis, non tamen quòd occasionem scandali perfidis ingesserit, sed quòd illi sua malitia, quòd ad ædificationem erat, in scandalum & offensionem traduxerint. Quid enim est adeò pium & sanctum, quod non homines prophani rideant, & velut scandalum aliquod detestentur? An non hæc de Christiana doctrina verè dicta sunt, quòd signum est cui contradicitur, quòd & huic sectę omnes aduersantur? Animalis enim homo non percipit quæ Dei sunt. Scandalum hoc acceptum est, non datum. At verò *beatus est qui non fuerit scandalizatus* in Christo. Fidelis enim ille est, credit, veretur, honorat, & suspicit omnia dicta & facta Christi. Beatus, inquam, ille, inquantum quis hîc beatus censeri potest, qui ita se dirigit & format, vt rectà ad beatitudinem peruenturus sit. Euseb. Emissenus hom. in Euangelium. Beatus, inquit, qui fideliter firmitérque crediderit, quæcũque scripta prophetata sunt de me. Qui non horrui virginis vterum, non vtique horreo ad inferna descendere. Cloaca mundi est infernus: lux tamẽ stercore non inquinatur. Mundus transeo per immundum, mundus totum compleo mundum. Descende igitur securè, præcursor mihi es. Vade, & præcurre, nuncia gaudiũ fidelibus meis: citò sequar, & liberabo eos. Considera modò, quanta lætitia locus ille tenebrarũ, locus ille mœroris & doloris: considera, inquam, quanta lætitia, quãdóque gaudio exultauerit quando ibi beatus Ioannes hæc verba narrata cœpit. *Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne, Quid existis in desertum videre?* Beda lib.2. in Luc. Quia turba circunstans interrogationis mysterium nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, quem ipse monstrauerat, vt intelligerent Ioannem non sibi interrogasse, sed discipulis suis, dignis eum laudibus accumulat. Euthym. in Matth. Illi quidem meliores redditi abcesserunt. Quare autem non ipsis præsentibus loquutus est de Ioanne? Ne ei videretur adulari. Cyrillus Alexandrinus libr.2. Thesauri, capit.4. Nam quoniam, inquit, discipulos Ioannis turba vidit, interrogantésque audiuit, non quod illi, sed quod Ioannes dicere velle videretur, ne de Ioanne turbarentur, putaréntque leuiorem hominẽ, quòd primò, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi, de Christo dixisset: deinde, an ipse vénturus esset, dubitaret. Ne igitur vel hoc, vel alioqui leuiorem hominem arbitrarẽtur, & propter hanc turbationem minùs proficerent, dixit ad eos, *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* Fuistis mirati Baptistam, & ideò longa itinera in desertum ad ipsum fecistis. Cur ergo modò leuioris mentis hominem, & quasi arundinem putatis, & ex inconstantia huc & illuc leui de causa impelli? Theophylact. in Matth. Hanc igitur suspicionem è medio tollens Christus, inquit: Non est Ioannes arundo, hoc est inconstans & varius. Nam si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Proinde talis manet, qualem vos eum iudicastis. Epiphan. libr.1. tom.2. in hæresim 26. Gnosticorum, ait eos vetus Testamentum reiecisse, etiam & Deum illius. Et hoc est, inquiunt, quod dixit Dominus de Ioanne, Quid existis in desertum videre? an arundo? Quoniam non erat, inquiunt, perfectus Ioánes. Agitabatur enim à multis spiritibus ad similitudinẽ arundinis, quæ ab vnoquoque vento commouetur. Et cùm quidem veniebat spiritus principis, Iudaismũ prædicabat: cùm verò spiritus sáctus, de Christo loquebatur. At verò hæc non per affirmationem dicta sunt, sed ita per interrogationem enunciata, vt negatiuo modo sese habeant, quemadmodum & sequentia, cùm ait, *hominem mollibus vestitum?* Non quòd talem esse Ioannem asserat, quin potiùs contrarium ostendat. Hilarius in Matth. Ergo cùm dicit, Quid existis in desertum videre arundinem vento moueri? hoc loquitur: Nunquid existis videre hominem cognitione Dei vacuum, & ad immundorũ spirituum flatum vagantem? Nam increpantis potiùs affectu quàm confirmantis hæc loquitur: ostendens scilicet non eum in Ioannẽ conspici, qui & inanis, & mobilis sit. Porrò in arundine, homo talis & mobilis ostenditur de gloria seculi vitæ suæ inanitate speciosus, ipse autem fructu veritatis cauus, exterior placens, & nullus interior, ad omnem ventorum motum, id est, immundorum spirituũ flatum mouendus, neque ad consistendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Gregorius Papa homil.6. Et hoc videlicet, inquit, non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippè mox vt aura contigerit, in partem inflectit alteram. Et quid per arundinem nisi carnalis animus designatur? qui mox vt fauore vel detractione tangitur, in partem quamlibet inclinatur. Si non ab humano ore aura fauoris flauerit, hilarescit & extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis erupent, vnde aura laudis veniebat, mox hunc quasi in partem alteram ad vim fauoris inclinat. Sed arundo vento agitata Ioannes non erat: quia hunc nec blandum gratia, nec cuiuslibet detractionis ira asperum faciebat? Nec prospera hunc erigere, nec aduersa nouerant inclinare. Arundo ergo vento agitata non erat, quẽ à status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. Sed & hæc ipsa sui carceris occasio magnam eius constãtiam satis ostendit, vt qui in manifesto scelere tacere, dissimulare, aut adulari principi Herodi minimè potuerit, sed vt vir constans & impauidus in faciem arguerit. Hoc nimirùm est fidelis concionatoris munus, vt arguat, obsecret, increpet importunè & opportunè. Philo Iudæus, lib. de Ioseph. Indignum enim esset, inquit, si cùm meæ fidei commissa sit administratio Reipublicæ, in prætudẽdis commoditatibus cæderem cuius medicinæ professori. Nam ille in ægroto nullam splendidioris fortunæ rationem habens, nec quòd claro genere natus, aut opulentus, denique rex aut tyrannus sit, vnum hoc spectat, quomodo queat seruare hominem: & si forrè sectione, vstio

Margin notes: Theoph. — Hilarius. — *Qui in Christo scandalizantur.* — Ambros. — *Homines impii quantumuis sancta rident.* — Eus. Emis. — Beda. — Euthym. — Cyril. Alex. — Theoph. — Epipha. — *Hæresis Gnosticorum de Ioanne.* — Hilarius. — Gre. Papa — *Ioannes non erat arundo.* — Philo. *Constantia requiritur personæ publicæ.*

néve opus videt, secat, vtrisque principem suum ac dominum seruus ipse atque subditos. Ego qui non vnum virũ curandum suscepi, sed integram ciuitatem laborantem morbis grauioribus contractis ex innatis cócupiscentiis, quid agere debeo? Num prodita vtilitate publica illius, aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne quidem seruo decora? Emori præstat, quàm loqui ad gratiã, dissimulata veritate, & vtilitate neglecta. Idem lib. Quòd omnis probus liber sit. Extant, inquit, de hac bonorum virorum libertate multa Poëtarum & Historicorum testimonia: quorum sententiis Græci simul & Barbari pene ab ipsis incunabulis innutriti proficiunt in bonis moribus, quicquid vitiosum ex mala educatione aut deprauata victus ratione contraxit anima recudendo in melius. Vide quid apud Euripidem loquatur Hercules:

Combure carnem hanc, concrema, reple vs te
Meo cruore. Nam prius vel sidera
Terram subibunt, terra vel scandet polum,
Quàm mollis a me extorquebitur vox tibi.

Reuera enim seruilis est adulatio simulatióque, quoties à mente verba dissideot. Cæterùm ingenuè sine fuco è sincera conscientia liberam sententiam depromere decet generosos animos. Hæc fuit Ioannis constantia, & in dicendo libertas, vt nec promissis alliceretur, nec minis & supplicijs à veritate abduceretur. Gregorius Papa in homelia. Discamus ergo, fratres charissimi, arundo vento agitata non esse: solidemus animum inter auras linguarũ positum: stet inflexibilis status mentis. Nulla nos detractio ad iram prouocet, atque ad remissionem inutilis gratiæ nullus fauor inclinet: non nos prospera eleuent, non aduersa perturbent: & qui in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moueamur. Adhuc autem de eius expressione subiungitur, *Sed quid exijstis videre in desertum? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Camelorum enim pilis, vt scitis, vestitus Ioannes fuisse describitur. Cæterùm Neochristiani hæretici quidã locum hunc omninò impugnant, cùm ita interpretantur, Ioannem vestitum fuisse pilis camelorum, sicut legitur Matth. 3. Non vt asperum indumentum habuerit, sed vndulatam vestem, quam Gallicè dicimus *du camelot vndé*. Atqui vndulatæ vestes molles sunt, fuerúntque olim in magnis delicijs, vt scribit Plinius lib. 8. nat. hist. cap. 46. Et inde varijs coloribus vestis distincta defluxit. Varro lib. 1. de vita pop. Roman. in eandem scribit sententiam, reges olim vndulatas, non minùs quam prætextas & togas, habere solitos. At verò Epicurei & delicatuli hæretici nõ sibi persuadent hominem nobilem pilis camelorum indutũ fuisse, ac si nec vnquam legerint Dauidem & Achab reges in cinere & cilicio, regem Niniue in sacco, Iudith fœminam illustrem in eodem habitu, & tot olim, qui è summo nobilitatis culmine vitam solitariam professi sunt. Chrysost. hom. 1. in Marc. scribit Ioannem non lana vestitum fuisse, sed pilis camelorum & setis, vt ipso habitu abductionem à seculo testaretur. Clemens Alexandrin. lib. 2. Pædagogi, cap. 10. Beatus autem Ioannes, inquit, despectis quoque ouium pilis, qui delicias redolent, pilos camelorum elegit, & eis sese vestiit, simplicem vitam, & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat, & locustas, dulcem & spiritalem cibum: a fastu alienas & moderatas vias Domini præparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cùm in solitudinem quietis, tranquillè cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vanaque huius specie, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, & ouillam pellem stringebat zona facta ex pilis, Esaias verò (ac alius Propheta nudus erat, & nullis vtebatur calceis. Sæpè quoque sacco vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiam, (13. cap. is cingulum solum habuit lineum. Quemadmodum autem benè nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorem apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum, si ineptis nugis non inuoluatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. Augustinus tractatu 4. in Ioan.

Greg. Papa.

Quod vestitus Ioannis asper fuerit, cõtra hæreticos, Vestu vndulata in delicijs.

Plinius. Varro.

Chrysost.

Cle. Alex.

Augustin.

A B C D E F

Vestiebatur (inquit) Ioannes asperis, id est, tunica facta de pilis cameli. Ioannes Hierosolymitanus lib. de instit. Monastica ad Caphasium monachum, hanc scribit meloten dici, quemadmodum à Paulo, Heb. 11. Circuierunt melotis & pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Gregorius Nicenus lib. exhortatorio ad virginitatem, cap. 6 Eapropter simul cõfert Heliam & Ioannem Baptistam, quòd ambo ab adolescentia sese statim ab humanæ vitæ societate remouerint, quòd vterque magnus, hic qui cœlum tenuit, ille quo maior non surrexit. Et à quibuslibet, inquit, qui sibi occurrerent, res necessarias petebant: sic nec quotidiani quidem ac necessarij victus curam habuerunt. Vnus pellibus caprinis, alter pilis camelorum amictus. Asperum autem vestitum fuisse manifestum est ex antithesi adiuncta, *qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt:* seu, vt habet Lucas, Ecce qui in veste pretiosa sunt & delicijs, in domibus regum sunt. Rupertus libr. 9. in Matth. hoc argumento adulationem & inconstantiam longè à Ioanne repelli ostendit. Ioannes, inquit, non in domo, sed in carcere regis est. Homines mollibus vestiti, id est, adulatores, qui regum suorum adulantur peccatis, tractabiles atque suaues dominatoribus tanquam beneficis, cùm sint iniqui, sicut Herodes patrator adulterij, ecce in domibus conuiuij circa latera regalia comedunt & bibunt. Ioannes autem spinosis & aspero vestitu armatus, ita vt palpari non possit, iuxta illud Ecclesi. 12. Verba sapientum quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi: Hic talis extra conuiuium in carcere clausus est: nec aliter admittitur in illas domos regum, nisi ita afferatur caput eius in disco, saltatricis præmium, saluatoris pretium. Hierony. libr. 2 Commentar. in Matth. hinc omnem mali suspicionem à Ioanne reijci ostendit. Cur enim, inquit, diuitias cupiat, vt affluat dapibus? Locustis vescatur & melle syluestri. An vt mollibus vestiatur? Pili camelorum tegmen eius sunt. Istiusmodi cibus & vestis, carceris hospitio recipiuntur, & prædicatio veritatis tale habet habitaculum. Qui autem adulatores sunt, & sectantur lucra, & quærũt diuitias, & diuitijs affluunt, & mollibus vestiuntur, isti in domibus regum sunt. Ex quo ostenditur, rigidam vitã & austeram prædicationem vitare debere aulas regum, & mollium hominum palatia declinare. Beda libr. 2. in Luc. Non ergo cœlesti, sed terreno regno militant hi, qui pro Deo perpeti aspera fugiunt: sed solis exterioribus deditis, præsentis vitæ mollitiem & delectationem quærunt. Nemo ergo existimet in luxu atque studio vestium peccatum deesse: quia si hoc culpa nõ esset, nullo modo Dominus Ioannem de vestimẽti asperitate laudasset: quamuis hoc, quòd Ioannes non esset vestitus mollibus dicitur, per significationem intelligi aliter potest. Mollibus enim vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blãdimentis fouit, sed vigore asperæ inuectionis increpauit, dicens: Genimina viperarum, quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira? *Sed quid exijstis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plusquam Prophetam.* Prophetæ quippè ministerium est, ventura dicere, non etiam demõstrare. Ioannes ergo plus quàm Propheta est, quia eum quem præcurrendo prophetauerat, etiam ostendendo denuntiabat. Hanc resolutionem cur Ioannes plus quàm Propheta dicatur, habent Hieronymus, libr. 1. Commentariorum in Matth. & lib. 2. in Epistol. ad Ephesios, Chrysostomus, Cyrillus lib. 2. in Ioan. capit. 1. Theophylactus, Euthymius, & Gregorius, etiam & Augustinus, tract. 4. in Ioan. Hieronym. in cap. 3. Epistol. ad Ephes. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud cernere ea opere completa. Vnde & Ioannes propterea maior omnibus Prophetis dicitur: quia quem cæteri prophetauerunt, ipse conspexerit, & digito demonstrauerit, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Iuxta quẽ sensum & illud exponi potest: Multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Hæc vtique videre & audire cupiebant, quæ futura cognouerant. Quòd si nesciebant ventura, quomodo desiderare poterant quæ penitus ignorabant? Legimus in Regum lib. [illegible] Reg. 2.)

Greg. Nis.

Antithesis contra vestitum asperũ.

Rupertus

Hieron.

Vita Ioannis rigida & austera.

Beda.

Quomodo Ioannes plus quàm Propheta

Hierony. Chrysost. Cyrill. Theoph. Euthym. Gregor. August.

Deum num Salomoni in somnio pollicentem, atque dicentem: Pro eo quod petisti a me verbum istud, & non petisti tibi dies multos, nec postulasti diuitias nec animas inimicorum tuorũ, sed petisti vt intelligeres & audires iudicium: ecce feci verbum tuum, & dedi tibi cor prudens: & sapiens sicut tu, non fuit ante te: & post te nó surget tibi similis. Et quomodo quidam putant Apostolis Christi reuelatum esse mysterium, quod ignotum fuerit Salomoni: cùm Apostolis omnibus sapientiorem fuisse Salomonem, & retrò Patriarchis vox diuina pollicita sit, qui de seipso loquitur quoque confidenter: Deus docuit me sapientiam, & intellectum sanctorum cognoui. Necnon Dauid Psalm. 5. de scientia occulti mysterij gloriatur, dicens: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et ad eum, qui sibi de sapientia supplaudebat, Deus loquitur per Prophetam: Nunquid tu sapientior es Daniele? A ratione igitur, de quo suprà disseruimus, Ezech. 28. tenendus est sensus: ita Patriarchas & Prophetas, vt nunc Apostolis reuelatum est, Christi ignorasse mysterium: quia aliud sit quid tenere manibus, aliud futurum in spiritu præuidere. Vtrumque verò in Ioanne considератur, vt qui & in spiritu Christum præuiderit, & præsentem monstrauerit: ex quo fit, vt plus quàm Propheta censeatur. Hic est enim de quo scriptum est (Malach. 3.) Ecce ego mitto angelum meum, qui præparabit viã tuam ante te. Paulò aliter sese verba habent apud Malachiam. Idem tamen eorum sensus est, cùm facies Christi, facies etiam Dei dicatur.

Beda.

Beda libr. 2. in Luc. Quod Græcè Angelus dicitur, hoc Latinè Nuncius dicitur. Rectè ergo qui nunciare supernum iudicem mittitur, Angelus vocatur, vt dignitatem seruet in nomine, quam explet operatione. Altum quid nouum est, sed vita inferior nomine non est. Sed & omnes qui sacerdotij nomine censentur, Angeli vocantur, Propheta attestante qui ait: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Necnon etiam vnusquisque fidelium, inquantum sufficit, inquantum gratiã supernè accipit, si à prauitate proximum reuocat, si exhortari ad benè operandum curat, si æternum regnum vel supplicium erranti denuntiat, cum verba sanctæ adnunciationes impendit, profectò Angelus existit.

Rupertus.

Rupertus libr. 9. in Matth. Nimirum, inquit, hoc tale, vel tantum est, ac si diceret. Ioannes ante faciem meam officium agit Angeli: quod videlicet officium Angeli, quantum differt ab officio Prophetæ debet scriba doctus quærere & proferre de scripturis sanctis. Quibus requisitis, audire & dicere poterit: Angelorum officium est, non solum res venturas, siue iam instantes pronunciare, verũ etiam ad certas inter personas, per quas oporteat demóstrari res ipsas, & earum coram colloquio suo præparari, qui digni sunt operatione diuinitatis. In hoc officio primi, post verbum promissionis, fuerũt illi tres Angeli, qui apparentes Abrahæ in figura sanctæ Trinitatis, hospitio eius fuerunt recepti. loquente in ipsis Domino, ac dicente: Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Nouissimus Angelorũ, qui eiusdem promissionis administratorij fuerunt, Gabriel ad Mariam missus est virginem, vt præparabilem eius mentem præpararet annunciatione ista: Ecce concipies & paries filium. Porrò Prophetarum officium fuit, promissionem eandem siue aduentum eius absque certis pronũciate personis. Exempli gratia. Esaias (cap. 7.) ait: Audite ergo domus Dauid. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Neque iste, neque quisquam alius Prophetarum, ad certam aliquam personam missus est, vt tale quid Euangelizaret, nisi iste plusquam Propheta Ioannes, qui ad hoc missus est, vt præsentem Christum hominibus digito demonstrans, viam ante faciem eius ipsa demonstratione præpararet. Pro hac excellentia, Ioannes plus quàm Propheta & Angelus est.

Hierony.

Hieronymus lib. Commentariorum in Malachiam. cap. 3. Hoc ergo, inquit, quod dicitur, Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, ex persona Christi dicit, quòd Ioannem miserit in deserto Iudææ prædicare baptismum pœnitentiæ in remissioné peccatorum. Quod autem sequitur: Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis: ita de se, quasi de altero loquitur, iuxta consuetudinem scripturarum. Nullíque dubiũ, quin dominator iste saluator sit, qui creator est omnium: & Angelus testamenti & magni consilij Angelus appellatur. Alij verò hoc quod dicitur, Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: ex persona patris dictum putant: & quod sequitur: Statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis, de Domino saluatore ab eo dictum intelligunt. Præparat autem viam Ioannes, & rectas facit semitas Dei nostri in cordibus credentium: in quibus propter prauitatem & incredulitatem priùs Deus ambulare non poterat. Templum autẽ vel Ecclesiam interpretatur, vel vnumquemque credentium in Ecclesia. 1. Pet. 2. Ædificamini, domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales victimas & acceptabiles Deo per Christum Iesum: Eos verò qui crediderint sic explicat, 1. Cor. 3. Nescitis quòd templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Iudæi hoc quod dicitur Ecce ego mitto Angelum, de Helia Propheta dictum intelligunt. & quod sequitur: sed & Angelum testamenti referunt ad ἠλειμμένον, hoc est ad Christum suũ, quem dicunt vltimo tempore esse venturum. Miror autem quomodo eos rerum exitus non doceat veritatem. Quod enim templum suum inueniet dominator, quod vsque ad fundamentum destructum est? At si ab alio extruendum est antequam Christus adueniat, quid Christus eorum ampliùs facturus est, cùm ab alio restituta sint omnia? *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista.*

Thomas.

Thom. in Matth. Vbi Ioannem ab Angelico officio commendauit, nunc etiam ipsum commendat quãtum ad differentiam omnis ordinis & status: nunc illum cœlestibus & terrenis conferens, nunc differentiam legis & Euangelij constituens, demum & præsens futurumque seculum considerans. Hoc autem quod dicturus est, iuramento confirmat, ne fortè quis Ioannem propter humilitatem, & vestitus cibique austeritaté contemnendum putet.

Ioannes non fuit maior sanctiss. virgine.

Hieronym.

Hieronym. in Matth. Inter natos, inquit, mulierũ. His ergo præfertur hominibus, qui de mulieribus nati sunt, & de concubitu viri: & non ei qui natus est ex virgine & spiritu sancto.

Pet. Galat.

Petrus Galatinus libr. 7. de arcanis fidei in Talmud inuentis cap. 5. docet nec ex eo contextu sequi, quòd Ioannes maior fuerit, seu sanctior sacratissima virgine Maria. Nam cùm, inquit, sanctus Ioannes Baptista, ipso Christo qui de muliere natus est, maior non fuerit: dicatque textus, *surrexit*, quod dici nó potest nisi de eo qui priùs cecidit, & postea surgit: Ita hoc saluatoris dictum interpretari necessariò cogimur, *Inter natos mulierum*, id est, inter eos qui in originali peccato concepti sunt, non surrexit maior Ioanne Baptista. Probat autem diuam virginem in peccato originali minimè conceptam fuisse, idque ostendit ex Gregorio Nanzanzeno, Gregorio Nysseno, Basilio, Ioanne Chrysostomo, Damasceno, ipso etiam Mahmede: vnde concludit Ioánem non intelligi maiorem virgine matre.

Maria concepta sine peccato.

Bonauent.

Bonauentura in Luc. Non enim dicitur maior respectu vtriusque sexus, sed tantùm virilis: vnde non includitur virgo Maria, quæ exaltata est super choros Angelorum, nullã purain creaturam habens superiorem, nec etiam æqualem: secundum illud Cantici 6. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genetrici suæ. De qua & Sedulius,

Sedulius.

Nec primam similem visa es, nec habere sequentem.

Sed & superiora & sequentia Christi verba satis ostendunt, cum non omnibus, sed Prophetis conferri, cùm & plusquàm Prophetam eum dixerit, & adiciat, quòd lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.

Hierony.

Hieronymus in Matth. Nec cæteris Prophetis & Patriarchis, cunctísque hominibus eum prætulit, sed Ioannem illis exæquauit. Non enim statim sequitur, vt si alij maiores eo non sunt, ille maior aliorum sit. verùm vt æqualitaté cum cæteris sanctis habeat. Fuit enim & ipse Hieremias in vtero sanctificatus, vt in illius Prophetiæ cap. 1. legimus.

Bonauent.

Bonauen. in

Luc. Ita de illo dici potuit, id quod de Iosue scriptum est, Eccl. 46. Fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Quia enim magnam habuit gratiam, ideò Ioannes vocatus est. Thomas Aquinas in Matth. cap. 11. ostendit Hieronymi expositionem facilè inter homines colligi, nimirùm vt non statim quis maior omnibus censeatur, quo nemo maior asseritur. Argumétum enim illud, inquit, in Angelis, vbi est ordo, valorem haberet: sed inter homines concludi non potest, cùm inter eos non sit ordo secundum naturam, sed solùm secundum gratiam. Neque tamen inconueniens est Ioannem dici maiorem omnibus patribus veteris Testamenti. Ille enim maior & excellentior est, qui ad maius officium est assumptus. Et Abraham quidem maior est inter Patres, quoad probationem fidei: Moyses maior, quoad officiũ Prophetiæ, vt habetur Deuter. vltimo: Et non surrexit Propheta vltrà in Israël sicut Moyses. Albertus in Matth. Ioannes igitur maior dicetur officio præcursionis, qui & medius fuit inter legem & gratiam. Tertullian. libr. 4. in Marcion. Limes inter vtrumque constitutus, in quo desinerent vetera, & noua inciperent. Itaque non tam sanctitate, quàm officio cæteris præfertur. *Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo.* Thom. Aquinas in Ioannem Occasione verborum istorum quidam locum calumniãdi inuenerunt. Volunt enim omnes veteris Testamenti patres damnare. Si enim maior est aliis, sequitur quòd alij non sint de numero saluandorum, quia per regnum cœlorum præsens Ecclesia designatur. Quòd si ille de præsenti Ecclesia nõ fuit, consequitur quòd neque in numerum saluandorum censendus sit. Hanc autem conclusionem peruersè & falsò elici manifestum est, cùm Dominus Iesus hæc verba in laudem & commendationem Ioannis protulerit. Quæ verò laus esset, si illud ad Ecclesiam minimè pertinere assereret? Itaque alia requirenda interpretatio est. Alia verò atque alia designatur à Patribus pro ratione regni cœlorum. Illud enim modò pro beatorum cõgregatione, modò pro præsenti Ecclesia sumitur. Quòd si pro beatorum cœtu vsurpetur, ita intelligendum est. quòd qui minor est inter beatos, maior est Ioanne Baptista, sed & maior est & omni viatore. Inde fit vt Paulus præsentem statum pueritiam, futurum autem virilem ætatem vocet. 1. Corinth. 13. Cùm essem paruulus, loquebar vt paruulus: cùm autẽ factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem videbimus eum sicuti est. Augustin. libr. 2. contra aduersarium Legis & Prophet. capit. 5. scribit minorem omnibus electis Angelis potuisse tũc dici maiorem Ioãne, quia omnes beati erant, & Deo fruebantur: ad quem adhuc Ioannes contenderet. Quòd si per regnum cœlorum præsentem interpretemur Ecclesiam, Ioannes cum Christo cõfertur, ita tamen vt Christus minor sit in regno, sed maior Ioanne. Dicitur autem minor dupliciter, inquit Thomas Aquinas in Matth. aut tempore, aut humilitate. Tempore quidem, quia semestri post Ioannem natus est. Ioã. 1. Qui post me venit vir, ante me factus est. Vel humilitate minor: quanto enim maior est maiestate apud Deum, tanto se humiliauit apud homines. Vnde & discipulis suis dicebat: Qui maior est inter vos, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator. Non enim venit filius hominis ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis. Eusebius Emesen. hom. 10 Euãg. Domin. 3. Aduentus. Quis est enim iste, qui Ioanne maior est & in regno cœlorum minor est, nisi saluator noster, de quo scriptum est, (Ps. 8.) Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuũ tuarum? Hoc autẽ Apostolus exponens ait: (Heb. 8.) Eum autem, qui modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Minor est enim Angelis Iesus secundum hoc, quòd mortalis & passibilis factus est, qui tamen omnibus maior est, secũdum quod Deus est, & creator omnium est. Hilarius in Matt. Ioannes igitur minor est eo qui interrogatur, cui nõ creditur, cui testimonium opera sua præstant: hic in regno cœlorum maior est. Hieronym. in Matth. Existimat melius de sanctis qui beatitudine perfruuntur, intelligendũ, quòd eorum minimi Ioãne maiores sint. Multi enim, inquit, de saluatore hoc intelligi volũt, quòd qui minor est tempore, maior sit dignitate. Nos autem simpliciter intelligamus, quòd omnis sanctus, qui iam cum Deo est, maior sit illo, qui adhuc cõsistit in prælio. Aliud est enim coronam victoriæ possidere, aliud in acie pugnare. Quidam nouissimum Angelum in cœlis Domino ministrantem, meliorem volũt accipere quolibet homine qui versetur in terris. Et quidem nemini dubium est Christum maiorem esse Ioanne Baptista, vt scribit Augustin. tract. 13. in Ioannem. Maior potestate, maior diuinitate, maiestate, claritate, tanquam in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum: sed minor fuit natiuitate. Hoc verò quomodo intelligit Augustinus? An scilicet ille qui natus est ex virgine, & conceptus de Spiritu sancto, natiuitate minor est eo, qui naturali ordine, quemadmodũ & cæteri, natus est? An non eius natiuitas illustrior est, qui venit vt tolleret peccata, quàm eius qui natus est sine peccato? Verum hoc ad hominum opinionem referẽdum est, non qualis illa est, quæ fide & Angelorum testimoniis augetur & confirmatur: sed qualis illa, quæ à rebus externis argumentum ducit. Ioannes domi natus est, Christus in specu: Ioannem natum exceperunt amici & vicini summo gaudio, Christum nullus præter pastores. Notus omnibus Ioannes erat, ignotus Christus, nisi solis fidelibus. Ita eius natiuitas humilior fuit natiuitate Ioannis. Sed & ad hominum opinionem collato Christo, nõdum plenè sententia ista concludetur. Etsi enim in oculis hominum ipso Ioanne minor esse censeatur, non tamen cæteris omnibus qui ad regnum cœlorum pertinuẽt. Quot enim inter eos fuerunt aut ignoti, aut despecti? Et tamen non vnius Ioannis, sed & omnium qui in regno sunt, respectu, minorem in regno cœlorum vocat. Hoc autem quomodo etiam de Christo homine dici poterit? Fuit ne omnium illorum minor? Hoc sanè si personæ qualitatẽ pensemus, & ipsam cõferamus cum humilitate assumpta. Persona diuina erat, ipse Deus erat de Deo, lumen de lumine: & tamen in similitudinem hominum factus est, habitu inuentus vt homo. Quis non pluris humilitatẽ principis quàm serui faciat, etsi ipsum humilitatis opus idem in vtroque sit? Sit opus aliquod abiectum quod seruus faciat, non tantæ ducitur humilitati, quantæ si princeps illud aggrediatur. Hac ergo ratione Christus & minor & humilior cæteris omnibus censendus est, quia quum in forma Dei esset, non rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, humiliauit semetipsum, factus patri obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Augustin. tom. 6. lib. 2. contra aduersar. Legis & Prophetarum, capit. 5. in eam venit sententiam, & punctorum hac rationẽ ita variari posse monet, vt legatur, Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo. Vel sic, Qui minor est, in regno cœlorum maior est illo. Quòd si in regno cœlorum ad minorem referatur, de humilitate assumpta, collatione facta cum persona diuina intelligendum erit: sin verò dicatur esse minor simpliciter, ad ætatem & tempus referendum erit, quo Christus Ioanne fuit inferior. Cyrillus Alexandrin. lib. 2. Thesauri, cap. 4. hoc sic interpretatus, non vt fiat collatio Ioannis cum Christo, aut cum beatis, aut cum renatis ex aqua & spiritu sancto quamlibet paruulis: quod etiam ex sequentibus Christi verbis elicit ostendit. Nam cùm Eunomij peruersam ex hoc contextu conclusionem refutasset, hoc etiam adiecit. Quum itaque Christus multa magnáque de Ioanne dixisset, & summũ inter natos mulierum esse ipsum affirmasset, quòd ad extremum humanæ virtutis peruenisset, maius bonum postea ponit: melioremque atque maiorem eum, qui iam ad regnum cœlorum peruenerit, & filius Dei factus sit, per Spiritum sanctum renatus, vt ostenderet mirabilem esse Ioannem, propter virtutes suas præcipuas, sed mirabiliores ipso, regni cœlorum participes, hortaretúrque hac ratione, vt magno animo id sapere conarentur, quod Ioanne quoque maiores faciet. Regnum enim cœlorum donum spiritus esse modò dicimus, secũdum illud Christi dictum, Luc. 17. Regnum cœlorum intra vos est. Ma-

Margin notes: Tho. Aqu. — Albertus. — Tertull. — Tho. Aqu. — Augustin. — Tho. Aqu. *Minor dupliciter dicitur.* — Eus. Emes. — *Christus minor in regno cœlorum.* — Hilarius. — Hierony. — *Beatorũ gloria.* — August. — *Confertur Ioannes Christo.* — August. — Cyr. Alex. — *Ioãnes Christo, beatis & infantibus baptizatis confertur.*

sor igitur omnibus natis mulierum inuenitur, qui per spiritum renatus est. Illi enim filij carnis adhuc appellantur: isti filij Dei sunt, quem orantes appellant, Abba pater. Quare etsi inter natos mulierum secundum humanam virtutem mirabilis Ioannes sit, qui tamen ipso minores videntur, in regno cœlorum, hoc est renati per spiritum sanctum, maiores sunt: quia non mulierum nati, sed Dei participes, filij Dei ideò appellantur, etiamsi minimi perfectioribus virtute, quasi infantes videantur, quia modò renati. Quòd autem Ioannem & omnes natos mulierum regeneratio, quæ per Spiritum sanctum fit, magno interuallo excedit, non longè nobis quærendus est testis, quum ipse Ioannes ad Iesum dixit, opus esse sibi ab eo baptizari. Nam etsi perfectus esset virtute, renascendi tamen propter spiritum gratia patebat, vt in maiorem ascenderet gradum: nec ex muliere deinde natus esset, sed ad diuinam nobilitatem reformatus: quod saluator maximè affirmauit. Non enim dixit, perfectum ipsum esse, quamuis sanctificationem spiritualis baptismus non haberet: sed necessarium baptismum, per dispensationem in aliud tempus differendum asseruit. Nihil enim aliud, mea quidem sententia, illa verba saluatoris significant, Dimitte modò. Quòd verò cœlorum regnum, donum spiritus, & regenerationem fidelium appellat, ex ipsis saluatoris verbis sciamus. *A diebus enim Ioannis vsque modò regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Ioann. 1. Nam cùm Ioannes prædicaret, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius: multi magna vi, magnóque studio à vitiis ad virtutem vertebantur: sed & filij Dei per spiritus sancti gratiam fiebant per baptismum regenerati. Cæterùm varia est huius loci interpretatio. Quidam enim sic interpretantur, quòd regnum cœlorum vim patiatur, id est, ab his acquiratur, qui sibi ipsis violentiam inferunt, id est, qui abnegant semetipsos, & tollunt crucem suam, & mortificant membra sua supra terram. Ita nimirùm Chrysostomus interpretatur homilia 38. Operis prioris in Matth. Secundo hoc intelligi potest de Scribis & Pharisæis, iisque omnibus, qui regnum cœlorum sibi deberi contendebant: cùm tamen Christum abiicerent, cæteros verò, vt publicanos & peccatores, tanquam regno indignos excluderent: cùm tamen illud peccatores, immo & Gentiles præripuerint Iudæis. quem sensum sequitur Hilarius. Vnde & alibi inquit, Meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorum. Succedit & tertia interpretatio, quam habet Hieronymus in Matth. Grandis enim, inquit, violentia nos in terra esse renatos, & cœlorum sedem quærere: possidere per virtutem quod non tenuimus per naturam. Albertus Magnus in Matth. Vis, inquit, est impetus fortioris, continens id quod vim patitur infra terminos alienos, sicut dicit Tullius. Violentum autem est, cuius principium est in alio conferente aliquid quo vim patiatur, sicut dicit Augustinus & Damascenus. Et hoc modo violentia spiritus se tenentes intra terminos cœlestis iustitiæ sibi per naturam non debitos, dicuntur hic vim pati. Et quo ad primam gratiam nihil omninò conferunt, nisi quòd obicem non ponunt. sed totum facit spiritus. Et sic *violenti* virtute spiritus *rapiunt illud*: quod non fuit legi concessum, vel Ioanni, qui talem spiritum non conferebat. Vnde Luc. 16. sic habetur de Ioanne Baptista: Regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Raptus enim & violentus est motus & subitus: quia vi superioris naturæ agit & subitæ: quia nescit tarda rerum molimina spiritus sancti gratia. Genes. 49. Ad prædam ascendisti fili mi. Esaiæ 8. Voca nomen eius, accelera velociter, spolia detrahe, festina prædari. Esa. 59. Cùm venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Domini cogit. Ambrosius serm. 15. Regnum cœlorum non nisi Christus & Dominus, qui regnat in cœlis. Cogi autem verbum tunc solet dici, cùm res aliqua tarior assidua operatione densatur. Ex quo ergo Ioannes Baptista saluatoris annuntiauit aduentum, ex eo regnum cœlorum, quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat, credentium populorum coepit adstipulare densari, & omnis illa regni raritas prædicationum frequentatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum, vt transiret ad Gentes, tam fluxum, vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, vt fixum & solidum maneat sine fine: sicut scriptura dicit, Et regni eius non erit finis. Cogimus ergo regnum cœlorum, & vim quodammodò facimus, sicut ait Euangelica lectio: Et vim facientes diripiunt illud. Vim, inquam, facimus Domino, non compellendo, sed flendo: non prouocando iniuriis, sed lachrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed humilitatem merendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur. Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de iniuria nemo causatur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere Dominum: siquidem ipsa est via: & more latronum suis eum spoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnum, thesauros & vitam: sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat: & cùm omnia dederit, nihilominus ipse omnia possideat. Aggredimur, inquam, illum, non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Vt autem his armis vti in vi inferenda possimus, antè corporibus nostris vim quodammodo faciamus. Expugnemus membrorum vitia, vt virtutum præmia consequamur. Priùs enim ipsi regnare debemus in nobis, vt regnum possimus diripere saluatoris. Ait ergo Euangelium, vt vim facientes diripiunt illud. Raptores igitur simus. Raptores autem non nisi diripiunt aliena. Agnosco veram esse sententiam. Christum enim Ecclesia rapuit synagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo possedit. Nam saluator missus sub lege, natus in lege, nutritus iuxta legem, dum à Iudæis negligitur, à Gentibus occupatur: & dum à sacerdotibus perditur, à peccatoribus inuenitur, sicut ipse ait: Publicani & peccatores præcedunt vos in regno cœlorum. Raptores igitur sumus. Mirandum non est. quippè qui à tali authore descendimus. Scriptum est enim de Patriarcha nostro Beniamin Lupus rapax, rapit enim quod suum non est. Ita & nos velut filij rapacis illius lupi & alienorum pastorum vocem audimus. Propter nos autem verus pastor venit, qui & dicit: Non sum missus nisi ad ad oues perditas domus Israël. Rapitur itaque Christus, cùm a Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur. Rapitur Christus, cùm occiditur à Iudæis, sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilantibus discipulis, à dormientibus perditur Pharisæis: sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepulturæ post resurrectionem Domini, dicentes, Matth. 28. quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Sunt etiam qui ita interpretentur, *quòd regnum cœlorum vim patitur* id est, multi ad illud contendant, & qui priùs, antequàm veniret Ioannes, nullam aut modicam salutis curam habebant, eius prædicatione accensi acrioribus animis ad illam ferantur. Dionysius Carthusianus artic. 22. in Matth. Quis enim, inquit, vim inferat regno cœlorum? etsi illud vim patitur, cur potiùs à diebus Ioannis quàm antè? vel quomodo à diebus Ioannis vsque nunc, in hora qua Christus hæc dixit, quasi nec postea passum sit vim? Est igitur sensus. *A diebus autem* id est, ab exordio prædicationis Ioannis Baptistæ, *regnum cœlorum*, id est, vita æterna, seu gloria patriæ, *vim patitur*, id est, per violentiam quandam acquiri prædicatur. Ioannes enim primò sic legitur prædicasse, Pœnitentiam agite, quia appropinquabit regnum cœlorum. Sed pœnitentiam agere, est sibi ipsi bonam violentiam facere, affligendo & reprimendo seipsum. Non ergo sic intelligendum est, quasi ante Ioannis prædicationem potuerit aliquis regnum cœlorum mereri sine vi tali, seu pœnitentia: sed quia antè non docebatur apertè quod regnum cœlorum taliter acquireretur, per hoc quoque

Quæ violentia rapitur regnum cœlorũ.

Chrysost.

Hieron.

Albertus.

Ambros.

Violentia laudabilis.

Cur regnum cœloru post à diebus Io. au vim pa[tia]tur.

Diony.Ca[rth.]

quod dicitur, *vsque nunc*, non datur intelligi, quòd post verba hæc Christi non patiatur vim. Subditur, *Et violenti*, id est, superantes seipsos, qui contra seipsos, & concupiscentias cunctasque vitia efficaciter pugnant · *rapiunt*, id est, cum labore & bona violentia capiunt, *illud* pro præmio sui certaminis. Violenti ergo sunt, qui desiderio patriæ, seipsos quotidie mortificant, carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigentes: qui dicere possunt cum Propheta, Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Et cum Apostolo: Nullam requiē habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Dicitur itaque regnum cœlorum vim pati, quoniam propter ipsum adipiscendum infert homo sibi ipsi vim bonam, & patitur, affligendo seipsum: & ita est prædicatio causalis, cū dicitur, *Regnum cœlorum vim patitur*. Vnde Lucas sic habet, Luc. 16. Omnis in illud vim facit. Vel dicitur vim pati, quia per modum patientis se habet, dum homo cum grādi labore illud apprehendit. Secundum quem sensum ait Dominus, Laboraui sustinens. Et alio in loco: Si affiget homo Deū, quia vos configitis me. &, Inualuerunt super me verba vestra.

Violenti qui sunt.

Lactantius.

Hoc opus, hic labor est.

Lactantius lib. 6. de vero cultu, capit. 4. Nam sicut in hoc seculo, cùm est propositum cum hoste certamen, priùs laborandum est, vt sis postmodum in otio, esuriendum, sitiendum, æstus, frigora perferenda, humi quiescendum, vigilandum, periclitandum est, vt saluis pignoribus, & domo, & re familiari, & omnibus quæ pacis, ac victoriæ sunt, perfrui possis: sin autem præsens otium malueris quàm laborem, malum tibi proximum facias necesse est. Præoccupabit enim aduersarius non resistentem, vastabuntur agri, diripietur domus, in prædam vxor ac liberi venient, & tu ipse interficiere aut capiere: quæ omnia ne accidant, præsens commodum differendum est, vt maius longiusque patiatur. Sic in omni hac vita, quia nobis aduersarium Deus reseruauit, vt possemus capere virtutem, omittenda est præsens voluptas, ne hostis opprimat: vigilandum, stationes agendæ, militares expeditiones obeundæ, fundendus ad vltimum cruor: omnia denique onera & grauia patienter ferenda, eo quidem promptiùs, quo nobis imperator noster Deus præmia pro laboribus æterna constituit. Et cùm in hac terrena militia, tantum homines laboris exhauriant, vt ea sibi pariant, quæ possint eodem modo perire, quo parta sunt: certè nobis nullus labor est recusandus, quo id acquiratur, quod nullo modo possit amitti.

Euthym. [illegible] quid.

Omnes enim Prophetæ & Lex Moysi vsque ad Ioannem prophetauerunt. Euthy. 10 Matth. Legem vocant veterē legislation[illegible]. Siquidem in hac multa de Christo prædicta sunt, & maximè in legibus de sacrificiis, figuram aut præsagiū habentibus eius, qui pro mundo erat offerendus. Dicit ergo, *Omnes Prophetæ*, qui videlicet de venturo Christo prophetauerunt, & lex quæ in ortum & agni immolatione prophetabat de Christo immolando, huiusmodi Prophetiæ ad Ioannem vsque protenderunt. Hę siquidē Prophetiæ erant vsque ad Ioannem. Deinceps verò cū illo iā non Prophetiæ manserunt, sed operum exhibitiones factæ sunt. Nam horū ipse vidit euentum: ideóque agnito Christo, agnum illū appellauit, dicens: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Christus autem hunc locutus est sermonem, simul Ioannem [illegible] laudans, tanquam primum qui harum Prophetiarum cognouit euentum, quasi & ipsum Prophetam: simul quoque docens quòd aduenerit iam qui prophetabatur, nec deinceps alterū oporteat expectare. Est autem & alia quædam expositio, quòd omnes simpliciter Prophetæ, & lex prophetandi, vsque ad Ioannem Iudæis prophetauerant, & hic vltimus est Prophetarum. deinceps verò nullus alius eis prophetauit. Huic ergo quasi postremo, omninò credere oportet qui multa de me testatus est, & venit in omnium animas tanquam sponsas ad me adducat. Namque & hūc Malachias Propheta missum dixit, vt pararet viam meam ante me. Verum quæri potest, Num [illegible] etiam Testamento Prophetæ [illegible] fuerint? Ioann. 4. dixit Christo mulier Samaritana, Video quia Propheta es tu. Matth. 23. Ecce ego, inquit Christus, mitto ad vos Prophetas, &

An non post [illegible] nem Prophetæ fuerint

sapientes & Scribas. Act. [illegible]. Petrus prodidit dolum Ananiæ & Sapphiræ. Act. 11. & 21, Agabus propheta prædicit famem fu[tu]ram, & Pauli vincula. Sed & quatuor virgines filiæ Philippi prophetabant. Paulus ad Ephes. 4. Dedit quidem Deus alios Apostolos, alios Prophetas. 1. ad Cor. 14. Qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, & exhortationem & consolationem. Respondet Th. Aq. lib. Cōment. in M[at]t. quòd Propheta ad duo mittitur: ad confirmandam fidem, & corrigendos mores. Prouer. 29. [C]ùm Prophetia defecerit, dissipabitur populus. Ad confirmandam fidem, vt habetur [1]. Pet. 1. de qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, vnde Prophetia de istis duobus seruiebat. sed iam fides fundata est, quia iam promissa per Christum sunt completa. S[ed] ad corrigendos mores nunquam deficit, nec deficiet Prophetia. Habet ergo excellentiam Ioannes, qui in veteris & nouæ legis missus est ante faciem Christi quasi simul cum Christo. Sed & responderi potest, nomen Prophetarum pro eorum scriptis qui præcesserant sumi debere: quem sensum sequitur Hieronymus in Matth. Omnes enim Prophetæ, inquit, & lex vsque ad Ioannē prophetauerunt. Non quòd post Ioannem excludat Prophetas. Legimus enim in Actib. Apost. capit. [illegible] & [A]gabum prophetasse, & quatuor virgines filias Ph[ilippi]: sed quod Lex & Prophetæ, quos scriptos legimus, quicquid prophetauerunt, de Domino vaticinati sunt. [Qu]ādo ergo dicitur, Omnes Prophetæ & lex vsque ad [Ioan]nem prophetauerunt, Christi tempus ostenditur. *Et si vultis recipere, ipse est Helias, qui venturus est.* Chrysostomus ho. 38. Oper. prior. in Matth. Mittam enim, ait Malach. 4. vobis Heliam Thesbiten, qui conuertat corda patrum ad filios. Hic est, ait, Helias, si attendere diligen[ter v]olueritis. Mittam enim, ait. Angelum meū ante faciem [t]uam. (Malach. 3.) Rectè autem ait, si vultis recipere. Non veni cogere aliquem, vt gratam ab omnibus petere mētem videretur. Significauit autem Ioannem [He]liam esse, & Heliam Ioannem: vterque enim vnam administrationē susceperunt, & præcursores ambo constituti sunt. Quapropter non dixit, Hic est profectò Helias: sed, si vultis suscipere, hic est: si mente videlicet attenta vtriusque gesta, & animo facili, non contentioso considerare volueritis. Hieronymus in Matth. Helias ergo Ioannes dicitur, non secundum stultos Philosophos & quosdam Hæreticos, qui μετεμψύχωσιν introducunt, sed quòd iuxta aliud testimonium Euangelij venerit in spiritu & virtute Heliæ, & eandem spiritus sancti vel gratiam habuerit, vel mensuram. Sed & vitæ austeritas vigorque mentis Heliæ & Ioannis pares sunt. Ille enim in e[rem]o, iste in eremo: ille zona pellicea cingebatur, & iste simile habuit cingulum. Ille quoniam regem Achab & Iezabel impietatis arguit, fugere compulsus est: iste quoniam Herodis & Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. Sunt qui propterea Ioánem vocari putant Heliam, q[uia] quomodo in secundo saluatoris aduentu iuxta Ma[lachiam] præcessurus est Helias, & vēturum iudicem nunciaturus: sic Ioannis in primo aduentu fecerit: & sit nūcius vel [pri]mi aduentus Domini, vel secundi. Iustinus Martyr [dia]log. cum Tryphone Iudæo, dicenti parum cred[ibile spi]ritum Dei Propheticum, qui in Helia fuerat, & in Io[ann]e fuisse: Nónne, inquit, idē tibi videtur accidisse Iesu Naue filio, quādo iussus est Moses ei manus imponere, Deo dicente: Et ego transferam in eum de spiritu qui in te e[st]. Sic potuit efficere, vt ab Helia in Ioánem migraret. Adda & spiritum Heliæ in Elisæo duplicem fuisse factū. Q[uod] de gratiarum donis intelligi debet, quæ etsi ab vno & eodem spiritu sancto proficiscantur, alia tamen atque alia sunt, sed in Helia & Ioanne eadem. Hieron. in Matth. Hoc ergo quod dictum est, Si vultis recipere, ipse est Helias, mysticum esse, & egere intelligentia [s]equens sermo Domini demonstrat, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Si enim planus est [i]ste sensus, & in [apert]a testa sententia: quid necesse fuit [illegible] ad illius [illegible] [in]genium præparari? Eadem est sententia Chr[ysost]. hom. 38.

Tho. Aqu.

Hierony.

[illegible] Helias [illegible]

Hieron.

Iustin. Mar.

Spiritus Heliæ quid.

Hieronym.

Chrysost.

Oper.

Oper. prioris in Matth. Multa vero huiusmodi & ad interrogandum eos ænigmata proferebat. Qui si non excitabantur, sed quasi dormitantes negligebant, multo grauiores certè fuissent, si apertè, planeque omnia dixisset. Nemo enim obiicere audebit, ita difficilem Iesum fuisse, vt interrogandi fiduciam difficultate illius amitterent. Nam qui de prauis rebus per tentationem interrogabant, quíve subdolè quærere, quamuis sæpiùs refutati fuerint, nunquã cessauerunt: quomodo non quæsissent de necessariis, si discẽdi cupiditate incensi fuissent? Et qui de legalibus quærebant, & quodnam esset mãdatum primum, nulla opportunitate inducti, sciscitabantur ab eis: quomodo dictorum suorum, de quibus rationẽ reddere, si dubia erant, tenebatur, sensum non inuestigarẽt, præsertim cùm ad hoc ipse inuitare videretur? Nã cùm dixerit, Violenti rapiunt illud: &, Qui habet aures ad audiẽdum, audiat: ad interrogandum eos impellebat. *Et omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Ioannis.* Duos hominũ ordines inter Iudæos facit Lucas. In alterũ ordinẽ reponit populum & publicanos, hoc est rudem, simplicem, & indoctam plebẽ, ac peccatores, qui palam turpem vitam ducebant. In alterũ ponit Pharisæos & legis peritos, hoc est, sanctissimos & sapientissimos, ac doctissimos inter Iudæos. Si pro humana coniectura diuinandũ esset, nullos iudicaremus potiùs Christum agnouisse & recepisse, quàm Pharisæos & legis peritos, genus hominum in diuinis scripturis, in quibus Christus promissus erat, eruditissimum. Sed ecce quàm vanæ sunt hominum coniecturæ. Nam indoctum vulgus & infames publicani, audientes Euangelium Christi, & percipientes testimonia miraculorum ac Ioannis Baptistæ, iustificauerunt Deum, id est, tribuerunt Deo gloriã iustitiæ & veritatis, receperunt Euangelium Dei, agnouerunt peccata sua, crediderunt in Christum, vt ipso iustificarẽtur, & baptizati sunt baptismo Ioannis, vt haberent cœleste signaculũ, quo & in cõmunicationẽ bonorũ reciperentur, & in fide sua confirmarentur. Pharisæi autẽ & legis periti, tantũ abest vt agnouerint Christũ, & consilium Dei, hoc est Euãgelium, per quod saluti hominum consulturus, decreuit saluare credentes, receperint, vt etiã maximis odiis persecuti sint. Consilium enim Dei erat quòd vellet homines saluare per Christum, & hoc consilium per Euangelij prædicationẽ innotescebat. Porrò iustificatur Deus quatuor modis. Primo, cùm cõtemur illum omnem iniustitiã & culpã odisse. Sap. 14. Odio sunt impius & impietas eius. Secũdo, cùm ei ascribimus omnem iustitiam & virtutem, vt Psalm. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. Tertio, cùm agnoscimus omnem nostram iustitiam ab eo procedere. Quarto, cùm gloriam ab eo expectamus, vt iustitiæ mercedem, & impios iustè damnari profitemur. Ambrosius libr. 6. in Luc. cap. 1. Iustificatur igitur (inquit) Deus ipse per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo iustificant: sicut scriptum est Esai. 43. Dic tu iniquitates tuas vt iustificeris. Et iustificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam Dei munus agnoscitur. Iustus enim Dominus, & iustitias dilexit. In eo ergo iustificatio est, si non ad indignos & ad noxios, sed ad innocentes per ablutionem factos videatur & iustos sua munera transtulisse. Iustificemus igitur Dominum, vt iustificemur à Domino. Quid sit iustificari Deum, impensius requiramus. Apostolus dicit (Rom 3.) Sit autem Deus verax: omnis autem homo mendax, sicut ipse Dauid Psalm. 50. dicit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur Deus, in quo est confessio & venia peccatorum. Non contemnamus igitur sicut Pharisæi, consilium Dei. Consilium Dei est in baptismate Ioannis. Quis igitur dubitet Dei esse consilium in Christi lauacro? *Cui autem similem æstimabo generationem istam?* Per generationem scribas & Pharisæos seniorésque intelligit, qui nulla ratione poterant ad resipiscentiam flecti. Generationis autem voce vtitur, sicut & Marc. 9. Generatio mala, quamdiu patiar vos? quamdiu ero vobiscum? Deuteronom. 32. Generatio enim peruersa & infidelis. Albertus in Matth. Dicitur autem generatio, vt notet quòd contractam per imitationem peccati, hæreditauerunt consuetudinem, quam etiam nouis studiis peccando cumulauerant. Sap. 12. Semen erat maledictum ab initio, & immutari non poterat naturalis malitia eorum. Contra quos dicitur Psalm. 77. Ne fiãt sicut patres eorum, generatio praua & exasperãs. *Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis.* Quod clamantes legimus, Græca dictio habet προσφωνοῦντες, acclamantes seu alloquentes: sed & pro coæqualibus legimus ἑταίροις, sociis. Nec est simpliciter cecinimus, sed ηὐλήσαμεν, cecinimus tibiis: nec simpliciter lamentauimus, sed ἐθρηνήσαμεν, lugubria cecinimus. Siquidem veteres variis harmoniarum modis, quos appellabant Phrygium, Doriũ, Lydium, varios mouebant affectus, tibiis alacritatem incitabant: & legimus Ἀθρηνητον μέλος, pro lugubri cantione. Sensus igitur est: Diuersis rationibus tentauimus vos excitare, nec vllo pacto potuistis commoueri. Porrò *planxistis*, Græcis est ἐκόψασθε: quod inde dictum est, quòd olim in luctu seipsos cæderent manibus, qui propriè plãctus dicitur. Hieronymus autẽ annotauit hic Græcè esse ἐν ἀγορᾷ, id est, in mercatibus. Nam Latinis etiam forum est, in quo agũtur causæ. Cæterùm ἀγορά, Græcis propriè forum est rerum venalium. Vtitur igitur similitudine à vulgari puerorum cantione sumpta, qua nullo modo pueri commouentur, sed velut assuetam & frequentiorem contemnunt. Nimirùm ita fiebat à Iudæis, vt clamantes Prophetas, quasi vulgarem cantilenam reperientes (quorum enim omnium finis erat Christus) contemnebant & deridebãt. Theophyl. in Luc. Cantio autem hæc, quoddã ludi genus apud Iudæos erat. In partes enim duas pueri multi diuidebantur, & quasi vitam deridebant. alij ex vna parte lamentabantur, alij ex altera tibiis canebant: & neque lugentes curabãt hi qui ex altera parte, neque tibicines ipsos curabãt hi qui lugebant. Taxat igitur Dominus Pharisæos, qui neque lugebant cum Ioanne lugubrem vitam agente, & pœnitentiam introducente, neque cum imitabantur: neque obtemperabant Iesu vitam præ se ferenti ciuiliorem: sed ambos repellebant, nec lugentes cũ Ioãne lugente, neque concinentes cum Iesu tibiis canente, hoc est, remissiore. Hilarius in Matt. Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descendit, quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta nõ fuerit. In pueris scilicet Prophetas significans, qui in medio synagogæ tanquam in publico fori conuentu populum coarguant, quòd dictis suis non paruerint. Ad cantuum enim modum saltatorium modus aptatur. Hieronym. in Matth. Pueri ergo hi sunt, de quibus Esaias loquitur: (cap. 8.) Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Et in 18. Psal. Testimonium Domini fidele, sapientium præstans paruulis. Et alibi: (Ps. 8.) Ex ore infantium ac lactantium perfecisti laudem. Hilar. in Matth. In simplicitate autem sensus, vt pueri, prædicauerunt, & ad confessionem psallendi Deo prouocauerunt: vt cantico Moysis concinetur, vt Esaiæ, vt Dauid, vt cæterorum Prophetarum. Rursumque eos in pœnitentiam peccatorum, & ad dolorem ac luctum veterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit. Quibus & lex grauis visa sit, potus cibique præceptis & difficilis, & molesta: peccatum in se, quod dæmonium nuncupat, habens: quia per obseruantiæ difficultatem necesse sibi esset in legem peccare. Rursumque in Christo prædicatio Euangelij vitæ libertate non placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sint, & ad eum Publicani peccatorésque crediderint. Atque ita tot & tantis admonitionum generibus frustrà habitis, neque per gratiam iustificentur, & à lege sint abdicati. Bonauentura in Luc. Apta vtique ista comparatio est, qua prædicator tibicini confertur, iuxta illud Esai. 58. Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domus Iacob peccata eorum.

Popul⁹ & publicani, Pharisæos & Scribas condemnant.

Ambros.

Albertus.

Erasm.

Theoph.

Iudæi nec lugere, nec exultare voluerunt.

Hilarius.

Hierony.

Hilarius.

Prædicator tibicini comparatur.

Hierony. 4. Loquimini, & canite turba in terra, clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, leuate signũ in Sion. Nec immeritò, quia Eccles. 40. Tibiæ & psalterium suauem faciunt melodiã, & super vtraque lingua suauis. Adhæc duri corde non mouentur, nec saltant per profectum bonorum operum: de qua saltatione Mal. 4. Egrediemini, & salietis sicut vituli de armento: & calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. Et de hac Ambrosius libr. 6. in Luc. Cantauit, inquit, Dauid, vt in salicibus suspenderemus organa nostra. Cantauit & ipse, & ante arcam Domini non pro lasciuia, sed pro religione saltauit. Ergo nõ histrionicis motibus sinuati corporis saltus, sed impigræ mentis, & religiosa corporis agilitas designatur. Benè ergo dicit, *Cantauimus vobis, & non saltastis.* Cantauit Moyses, quando in mari rubro, ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnda circumstetit, eadémque equos Ægyptiorum ascensorésque refusa demersit. Cantauit Elaias dilectæ vineæ suæ canticum: significans plebem suis flagitiis asperam futuram, quæ fœcundis priùs erat virtutibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi, cùm vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extráque ardentibus omnibus, solos tamen ignis innoxios lamberet, nec adureret. Abakuk quoque cantico publicam doctus mulcere mœstitiam, prophetauit dulcem Domini futuram fidelibus passionem. Cantauerunt ergo Prophetæ, spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Fleuerunt Prophetæ threnis flebilibus, dura Iudæorum corda mulcere volentes. Docuerat scriptura cantare & saltare spiritualiter, dicente Domino ad Ezechielem, (capit. 21.) Plaude manu, & percute pede. Bonauentura in Luc. Dicere potuerunt Prophetæ, *Lamentauimus*, scilicet per comminationem pœnæ. Ezech. 2. Scriptæ erant in lamentationes, & carmen, & væ. Et Hier. 9. Contemplamini, & vocate lamentatrices, vt veniant, & ad eas quæ sapientes sunt, mittite, & properent; festinent, & assumant super nos lamentum. Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu & in planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Licet autem sic eos Prophetæ impellerent, nihilo tamen magis cõmoti sunt. vnde addit, *Et non plorastis*, per compunctionem pœnitentiæ. Esai. 22. Vocauit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, & ad caluitium & ad cingulum facci: & ecce gaudium & lætitias, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, bibere vinũ. Ita facta est Prophetarum & ipsius Ioãnis & Christi prędicatio erga Scribas & Pharisæos, velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Eapropter olim Michæas sic conquerebatur: Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Non est botrus. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Ita duri corde, & incircuncisis auribus fuerũt, Loquor vobis, & non creditis, inquit Christus. *Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens. & dicunt, Dæmonium habet.* Assumptam similitudinem adaptat, quasi dicat, Ioannem lamentasse, & omnes ad lachrymas pœnitentię prouocare voluisse, eapropter asperam vitam selegisse: Christum verò faciliorem viuendi modum tenuisse, & omnium curationem & salutem, læta nimirum omnia promisisse. Ioannẽ quidem comminatum esse, quòd iam securis ad radicem posita, & in proximo ventura esset ira: Christum verò gratiam & misericordiam pollicitum esse. Interim etsi læta hic, ille tristia, in eundem tamen finem enunciauerit, nihil tamen apud Pharisæos effecisse. Dupliciter enim homines ad meliorem vitam inducuntur, quidam per speciem sanctitatis, quidam per viam familiaritatis. Has duas vias sibi Christus & Ioannes diuiserunt. Immò verò Christus ita sibi lenitatis viam vendicauit, vt Ioannem altera asperiore. Quid verò ab illis ad emollienda Pharisæorum pectora profectum est? Quid potuit facere, quod non fecerit? Cæterùm non ita intelligendum est, quòd Ioannes omninò non manducauerit & biberit, cùm in superioribus dictum sit, quòd cibus eius erant locustæ: sed

Ambros.

Quando Prophetæ canta-uerunt.

Bonauent.

quia nihil delectabile, eorũ quæ quisque in cibum & potum appetit, in vsum habuerit. Lucas (7. capit.) ita soluit, dicens: *Non manducans panem, neque bibens vinum.* Luc. 1. Vinum & siceram non bibet. Ita nimirum sibi Dei spiritum promerebatur & conseruabat, ita etiam pœnitendum docebat, Ioël. 2. In ieiunio, fletu & planctu. Ita adinstar Danielis, pro suo populo lugebat: (Dan. 1[illegible].) Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Iulius Africanus lib. 2. Contrapositorum, interrogat. 17. Ideò enim dictum est non manducans & non bibens, quia illo victu quo Iudæi vtebantur, non vtebatur. Bonauent. in Luc. Et tamen per eum non est emollita Iudæorum duritia ad plorandum, sed aucta malitia ad detrahendum. Vnde subditur: *Et dicitis, Dæmonium habet:* aut quia solitariam vitam ducebat, aut quia ab ordinariis cibis abstinebat. Amant enim solitudines etiam hi qui dæmonico spiritu afflantur: quod in Ægeriæ nymphæ fictione, per quam Numa hydromantiam intelligebat, facilè colligimus. Sunt etiam quædam dæmonum genera, quæ corpus ab esurie vindicent, vt [illegible]ribit Psellus. Verum quæritur, quando hoc Ioanni exprobratum sit. Exprobratum esse, non dubium est, cùm nec Iesus mentiatur, & id illis liberè exprobret. Nec mouere quenquam debet, quod istud tacuerint Euangel[illegible]æ, quãdo dictum sit, cùm nec omnia quæ Christi sunt expresserint. *Venit filius hominis manducans & bibens*: id est, indifferenter oblatos cibos accipiens, & apud eos qui ipsum inuitauerint, liberè recumbens: quod quidem f[illegible]it non cibi temporalis gratia, sed vt sua familiaritate eos ad fidem inducat, gratiam hospitalitatis compenset, & diuini verbi spiritualem illis cibum communicet: neque tamen hac sua consuetudine aliquid magis proficit. *Dicunt* enim: *Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus.* Ita nimirùm appropinquantibus ad eum publicanis exprobrant: Ecce hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Sed ille ad eos, Matth. 9. Euntes discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Thom. Aquinas in Matth. ex eo loco obseruat flocci pendendo vanos hominum rumores: alioquin si quis eos expenderit, futurum est vt nec aliquid boni aggrediatur: aut quod cœperit, perficiat. Eccles. 11. Q[illegible]i considerat ventos, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet. Greg. Nanz. in Apologet. 1. Neque enim, inquit, mortalibus quicquam tam suaue ac iucundum est quàm de rebus alienis garrire, idque præsertim, si vel beneuolentia quadam, vel odio trahantur: quibus affectibus veritas vt plurimum labefactari solet. Et Orat. [illegible] de pace. Atqui, inquit, quod ego sum, hoc maneo, siue maledictis impetat, siue laudibus euehat. Mortalis autem temerè verbis narat, vt inquit Iob, nec me improbæ linguę magia circumfluunt, quàm ęquorea spuma scopulum circumluit, vel pinum aut aliam quamuis arborem densam & sublimem tenues auræ. Ac simul huiusmodi quiddam mecum disputo. Si me falso crimine accusator incessit non me magis, quàm eum qui loquitur, hæc oratio perstringit, etiamsi me nominatim conuitiis petat: sin autem verum crimen mihi impingit, quid est cur eum potiùs quàm meipsum accusem? Hoc argumento P[illegible] Nolanus epistol. 6. Seuerum admonet, ne obtrectatione secularium & improbrum hominum institutum Monasticum deserat. Tu, inquit, fragilis substantiæ pretio cœlum Christúmque mercatus es, verè intelligens super egenum & pauperem, quem in Christo esse, & in quo Christum, vt ipse docuit (Matth. 25.) tegi, pasci fœnerat credidisti. Sit hic odor mortis in mortem iis qui pereunt, quibus caro, & crux Dei vini stultitia & scandalum est, quia ipsis caro & sanguis, cui seruiunt, Christum Iesum esse Dei filium non reuelat: nobis autem carnis & mortis diuinæ fides, odor vitæ efficiatur ad vitam. Nec moueantur, frater dilectissime, pedes nostri à viis Domini & [illegible] itineris angusti, si nos interdum profan[illegible] Ita quorundam sæcularium verba circ[illegible]mlatrent. In[illegible]ucti enim sana per sacras literas & de ipsis & de nobis sumus. De his enim Apostolus nobis ait, 1. Tim. 4. Q[illegible] in

Iuul. Afric.

Bonauent.

Psellus.

Prælati sæpius maledicentia impetuntur.

Tho. Aq.

Greg. Naz.

Paul Nolã.

hoc laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum viuum, qui est salus omnium maximè fidelium. Neque sanè aut Ioannem, aut ipsum Christum ab instituto virulentæ hominum linguæ reuocarunt. Sed & illi probanis & virulentis calumniis impetiti sunt, & beatos Christus pronuntiauit, quibus maledixerint homines propter filium hominis: Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Verum quæri potest, quid sit quòd dominus leuiorem vitam elegerit, qui per Ioannem asperiorem monstrauit. Respondet Thomas Aquinas in Matth. id factum esse, quia Dominus confirmabat doctrinam suam miraculis, quæ Ioannes non fecerat. Ideò si Ioannes non saltem excellentiore vitæ instituto donaretur, minùs admitteretur eius testimonium: sicut videmus in sanctis, quorum vnus habet excellentiam in vno, alius in alio. Sic nimirùm Augustinus doctrina, Martinus miraculis. Item alia ratio assignari potest. Ioannes scilicet, quia homo purus erat, ideò abstinebat à carnalibus omnibus, quæ animam pellicere potuissent. Sic enim Paulus, 1. Corinth. 9. Castigo, inquit, corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. At verò quia Christus verè Deus & homo erat, sui corporis, & omnium affectuum Dominus erat, ideò neque cibo neque potu in tentationem allici potuit. Vnde factum est, vt nec austerum illud viuendi genus elegerit. Chrysostom. homil. 38. Oper. prioris in Matth. Immò verò hanc quoque viam ipse confecit, cum 40. diebus ieiunarit, & circumierit ita docens, vt non haberet vbi caput declinaret. Sed tamen etiam ad ipsum præparauit, vt faciliùs omnes lucrifaceret. Sed & debuit ipsis factis assumptæ naturæ veritatem ostendere: quæ sicut in aspectu, tactu, ita & in esurie, siti, potu & cibo manifesta fuit. Eapropter coram multis bibit, & comedit, immò frequenter apud inuitantes recubuit. Paulinus Nolanus Panegyrico de obitu Celsi pueri:

Imbecilla quidem, sed naturalia carnis
Gessit, & affectus corporis exhibuit.
Sensibus humanis comedit, bibit, & sua somno
Lumina declinat, lassat eundo viam.

Addit D. Thomas hoc liberiore victu docuisse Mosaicæ legis onera grauia, & quasi insupportabilia sublata esse. vnde per viam mansuetudinis, initium nouæ legis ducat. Sed & adiicere possumus hanc rationem, quam idem ipse reddidit. Nimirum quòd non poterant filij sponsi ieiunare, quamdiu cum illis erat sponsus: tandem autem ablato sponso ieiunaturi essent, nimirùm quòd ruin quidem cum mansuetudine & facilitate homines ad salutis doctrinam allicerer, eos ieiuniis & asperitatibus deterrere noluit. *Et iustificata est sapientia a filiis suis.* Hieronym. in Matth. hanc sententiam ita explicat, ac si Christus dicat. Ergo quia vos noluistis verainque, meam scilicet & Ioannis recipere disciplinam (nec lamentantibus, aut præ gaudio gestientibus Prophetis auscultastis) ideò Dei sapientia, dispensatio atque doctrina iuste & recta comprobata est à filiis sapientiæ Apostolis & discipulis meis. Et ego qui sum Dei virtus & sapientia, iustè fecisse ab Apostolis meis filiis comprobatus sum, quibus reuelauit pater, quæ à sapientibus absconderat, & prudentibus apud semetipsos. In quibusdam Euangeliis legitur, Iustificata est sapientia ab operibus suis: sapientia quippè non quærit vocis testimonium, sed operum. Thom. in Matth. Itaque pro varietate lectionis, alia atque alia erit interpretatio. Vno modo, retorquendo ad vtrunque, quod dictum est de Ioanne & Christo, ac si dicat: Si quando eueniat, vt facienti doctori quod in se est, nullus obaudiat, saluat ille sanè animam suam, & immunis omninò a peccato est: (Ezech. 33. & 18.) Iustificatur quoque in verbis & operibus suis. Fecit quod debuit, annuntiauit impio vt seipsum a via sua mala conuerteret. Et sic sapientia, id est, filius Dei, iustificatus est & in Ioanne & in seipsò, omnibus modis homines inuitans (Prouerb. 1.) & per asperam vitam Ioannis, & suam in omnes beneuolentiā & miracula. Sic iustificata est sapientia in operibus suis. Vel si legatur, *iustificata est in filiis suis*, hunc sensum habebit, ac si dicat. Tametsi filij diaboli dicant, quòd Ioannes dæmonium habeat, ego verò sim homo vorax, &c. attamen filij sapientiæ intelligunt, quòd vita vera non in cibo & potu consistat: sed in æqualitate animi, vtendo cibo loco & tempore: abstinendo similiter quando decet, ita quidem vt nec excessus nec defectus sit. Sic quidem Paulus (Philip. 4.) Vbique, inquit, & in omnibus institutus sum & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Ideò quia plenam iustitiam non videretur ostendere, si totaliter abstineret: crederetur enim omnis iustitia in abstinentia esse posita, cùm tamen in animi æqualitate consistat. Hilarius in Matth. Sed & iustificata est sapientia a filiis suis, ab his scilicet, qui vim facientes regno cœlorum, illud fidei iustificatione diripiunt, confitentes iustum sapientiæ opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequentes (Gentiles, aut plebem) à contumacibus perfidisque (Iudæis aut Pharisæis) transtulere. Est autem non otiosum hoc in loco virtutem dicti contueri. Est enim ipse sapientia, non ex efficientiis, sed ex natura. Cæterum negotium omne potestatis effectus est: vt non idem est opus virtutis & virtus, vt efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum, quod ait (1. Cor. 1.) Christum sapientiam & Dei virtutem, his modis solent: quòd in eo ex virgine creando efficax Dei sapientia & virtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prouidentiæ & potestatis opus intelligatur: sitque in eo efficientia potiùs quàm natura sapientiæ. Quorum ne quid tale intelligi posset, ipsum se sapientiam nuncupauit: eam in se, non quæ eius sunt, ostendens. Est enim sapientiæ opus, fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas: sed hæc naturæ opera sunt, non ipsa natura: & non in bis quæ fiunt, consistit res ipsa quæ facias, cùm Apostolus Dei virtutem, & Dei sapientiam dixerit: quia ex ea sapientia (diuina & increata) quæ erat creata sapientia est.

Cur Dominum vitā Ioāne leuiorem elegerit.
Tho. Aqu.
1.
2.
Chrysost.
3.
Paul. Nolā.
4.
5.
Hierony.
Thomas.
Varietas huius lectionis.
Hilarius.
Filiis sapientia iustificant matrem

Christus comminationibus Iudæos terrere, & promißionibus allicere nititur: præmonet illos de timendo iudicio, & speranda requie.

Matth. 11.	Marc.	Luc. 10.	Ioan.
Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissent. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij, quàm vobis. Et tu Capharnaū, nunquid vsque in cœlū exaltaberis? vsque in infernum descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsque in hanc diem. Verūtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi. In illo tēpore respondens Iesus dixit, Confitebor tibi Pater Domine cœli & terrę, quia abscondisti hęc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit filiū, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugū meū super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiē animabus vestris. Iugū enim meū suaue est, & onus meū leue.		Dico vobis quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati. Vę tibi Corozaim, vę tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factę fuissēt virtutes, quę factę sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœnitērent. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata, vsque ad infernum demergeris.	

Introductio.

Greg. Naz.

MEDICORVM quidem & Pastorum Ecclesiæ similis conditio est, vt scribit Gregorius Nanzanzen. in Apolo. 1. Vt enim illi corporum, ita isti animarum curam habent. Et sicut in curandis corporibus habenda ratio est temperamenti, sexus, ætatis, temporis, medicamentorum: sic in curandis animabus ratio eorum quos curare instituimus, habenda est. Illis enim acriora, illis grauiora pharmaca prodesse possunt. Christus sanè modò amicis & suauibus verbis allicit, modò comminationibus concutit: nunc lamentationibus, nunc cantu, id est, nunc terrore: nunc etiam spe incitat. Præmissi fuerant Prophetæ qui tristia minarentur, quiq; læta nuntiarent: nec tamen Iudæos his illorum exhortationibus commotos esse dixit: nunc etiã terret, *Væ* inclamans in *Corozaim, Capharnaum, & Betsaida*, id est, in obduratos quosque peccatores: nũc consolationem adfert, sed piis discipulis & velut filiis suis: adiiciẽs, Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Iugum enim meũ suaue est. His enim paruulis seipsum reuelarat, absconderat autem sapientibus, vt qui omne medici cõsilium reiicerent. Ita hos ab illis distinguit. Basilius libr. Comment. in cap. 1. Esaiæ Prophetę. Hinc scilicet, inquit, factum est, vt verum sit in Deuteronomio arare in boue & asino in vnum: hoc est, eum qui sit prompto animo & laborum tolerans, connectere ei qui sit voluptatum amantior, & captiuus teneatur affectibus. Non enim de bobus cura est, sed id causa nostri scriptum prorsus est. Contrà autem alio loco copulantur. Beatus enim qui seminat super omnem aquam, vbi bos & asinus calcant: hoc est, qui sermone ad docendum apposito exsuscitat vim animæ generosam, & laborum patientem, nec eius obsequitur voluptatibus. Et eo prorsus modo Christus & plebem & Pharisæos suis exhortationibus flectere volebat. Verùm id ei contigit, quod illi qui furiosum canem in foueam delapsum extrahere contenderit. Vbi enim ille manum extenderit, tum canis in eum armatur, & dentibus sæuit, liberatorem minimè cognoscens. Ideò Dominus per Esaiam dicit: (cap. 1.) Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël autem me non cognouit: obduratiores, & brutis illis animantibus minùs rationabiles designans, vt qui toties monentem contemnant. Hoc nos ex sequentibus audiemus. Christus enim cùm illos nec asperitate, nec lenitate vitæ, nec minis, nec promissionibus allectos similitudine prolata docuisset, quam terribilis eos maneat diuini iudicij expectatio, ostendit. *Tunc enim cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam.* Albertus in Matth. Exprobratio est probri in faciem obiectio. Exprobrat ciuitatibus, non pagis aut villis, id est, rusticis & simplicibus hominibus, sed his qui de politica vita, & maiore prudentia gloriantur: apud quos erant & leg. interpretes, & doctores, & verbi concionatores, quibus non deerat institutio in bonis moribus, & doctrina. Et licet hæc illis omnia præ rusticis supperterent & abundarent, vnde & in fide solidiores, & in moribus meliores & cultiores esse debuissent, Christum tamen, vt & cæteros olim Prophetas, qui ad eos venerant, contempserunt. 1 Esd. 4. Manus magistratuum fuit in transgressione hac prima. Naum 3. Væ ciuitas sanguinum vniuersa, mendacij dilaceratione plena. Es. 1. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? Caussam autem exprobrationis in genere designat, dicens, *In quibus factæ sunt plurimæ virtutes.* Act. 2. Iesum Nazarenum virũ approbatum à Deo in vobis virtutibus & prodigiis & signis, quæ fecit per eum Deus in medio vestri, sicut & vos scitis. Et ideò id eis meritò exprobrari potest: Mich. 6. Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui? Non autem exprobrauit eis quòd iniquè vixissent, & multa magnaque peccata perpetrassent: sed *quòd pœnitentiam non egissent.* Vnicuique enim eorum conueniebat illud quod dicitur Iob. 24. Dedit ei locum pœnitentiæ, & ipse abutitur eo in superbiam. Et dixit Iesus: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida.* Corozaim Galilææ oppidum

Christus opportunè & importunè vrget Iudæos. Summa.

Vbi populus, ibi & nume rosior iniquitas.

Albertus.

est secundo lapide à Capharnaum: Bethsaida item sita est ad lacum Genezara, de qua in superioribus diximus. Cur autem potius istarum ciuitatum meminit quàm cæterarum? Meminit enim & Capharnaum. Respondet Theophylactus, ideò factum, quia ex Bethsaida erant Petrus & Andreas. Vt intelligas, inquit, eos qui non crediderunt, non à natura, sed à voluntate malos esse, meminit Bethsaidæ, ex qua Andreas & Petrus, & Philippus, & filij Zebedæi fuerunt: atque ita non naturæ, sed voluntatis malitia fuit. Nam si naturæ, fuissent & illi mali. Aut dicendum ideò illorum oppidorum Galilææ meminisse, quia tum illa in Galilæa præcipua erant: & in Galilæa, & per consequens in illis primum manifestari cœpit a[illegible] signa & virtutes. Verùm rursus quæritur, qui fiat vt Dominus, qui docuerat benedicere persequentibus nos, Corozaim & Bethsaida maledicat. Maledictionis enim species est, Væ illud quod in oppida illa inclamat. Respõdet Thomas Aquinas in Matt. aliud esse maledicere formaliter, aliud materialiter: quòd formaliter nullus maledicere debeat, materialiter autem possit. Quædam enim, inquit, coniuncta sunt secundum actum, quæ tamen possunt separari secundum intellectum. Vt in pomo est odor & sapor, quæ quidem secundum actum separari non possunt, esse secundum intellectum possint. Eodẽ sanè modo velle aliquem non puniri, & interim ordinem iustitiæ comprobare, simul & semel secundum idem esse reipsa non possunt, nisi secundum intellectum. Ex eo fit, vt si quis alteri maledicat, quia in eius afflictione delectatur, malè agat: si autem non aut vindictæ, aut mali illius appetitu, sed victus ordine iustitiæ, illi maledicere videatur, idipsum laudabile est: non enim propriè maledicit, sed maledictionem successuram doceat, nisi illum pœniteat. Ad eundem modum sese habebat hoc, *Væ* Domini: non enim propriè maledictio, sed diuinæ iustitiæ denunciatio erat. *Quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Tyrus metropolis est Phœniciæ maritima, in tribu Nephtalim, vt dicit Hieronymus, licet filij Israël non potuerunt eam obtinere à Chananæis. Sidon secunda est à Tyro, Phœniciam terminans, olim insignis & magna. Hæ à Chananæis Gentium populis habitabantur. Dominus igitur vulgariter locutus est. Cumque enim vellet oppidis Galilææ insignem impœnitentiam exprobrare, dicit eos iis obstinatiores esse, quos omnium habebant deploratissimos, quales vtique Tyrij & Sidonij illis erant, qui præterquàm quòd Gentes sine Deo, etiam ob maris commoditates, & commerciorum multorum contagionem, moribus erant supra cæteros corruptis. Et tamen illis deteriores Galilæos pronuntiat, vt qui & audita eius doctrina, & visis miraculis, insanabiles sint. *Saccum & cinerem* dicit, quibus nimirum pœnitentes sensum suorum scelerum testabantur: *sacco* suam nuditatem, *cinere* corporis sui humilitatem designantes. Nudus ingressus, sed & nudus reuertar, inquit Iob (cap. 2.) Ideò sicut olim suffecerunt primis parentibus perizomata è ficus foliis, & tandem mortuorum animalium pelle: sic & *sacco*, nudos se, pauperes & abiectos protestantur. Immò iam exprimunt suæ sepulturæ typum, quo erit pro torpenti crine caluitium, pro zona funiculus, pro [illegible] pectorali cilicium, & pro veste preciosa saccus, seu [illegible] sacci modum linteamen ipsum corpus inuoluens. In cinere verò demonstrant se è cinere in cinerem reuersuros esse: vnde discunt humiliari sub potenti manu Dei. Siquidem & Abraham, Loquar, inquit, ad Dominum, cùm sim puluis & cinis. Et alibi dicitur: Quid superbis terra & cinis? Philo Iudæus libr. de victimas offerentibus, hanc rationem colligit, Ibi siquidem præmisso Mosis exemplo, qui è sacri ignis reliquiis cinere præparato, & in vas superinfusa aqua indito hyssopi ramum hac temperatura intingens, tandem populum aspergebat, ita colligit. Admonet, inquit, hoc eos qui ad cultum [illegible] accedunt, vt ante omnia [illegible] nolcant, & suam essentiam, nimirùm se de cinere [illegible] esse. Cyrillus Hierosol[illegible] in. catech. 3. Sic [illegible] Dauid non abstinens [illegible] pœnitentia, loco [illegible] sacco vtebatur, & loco [illegible] in terra ci-

Cur Christus Væ Corozaim & Bethsaida potius, quàm cæterorum dicat.

Theoph.

Tho. Aqu.

Sacco & cinere [illegible] pœnitentiam.

Philo.

Cyr. Hier.

nere

nere que rex sedebat, postq[uam] venit ad eum Nathã: neque tantùm in cinere sedebat sed & cinere vescebatur, sicut & ipse dicit Quoniam cinerem tanquam panem mãducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Hieron. lib. a. Cõment. in Lamét. Hierem. In cilicio quippè asperitas & compunctio peccatorum: in cinere autem puluis ostenditur mortuorum. Et idcircò vtrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet: vt in cõpunctione cilicij cognoscamus quid per culpam fecimus, & in fauilla cineris perpendamus quid per peccatum facti sumus. Tertull. lib. de Pœnitentia, sic contra delicatulos, qui pœnitentiæ asperitatem vt molestiorem reiiciunt. Quid si præter pudorem, quem potiorem putant, inquit, etiam incommoda corporis reformident, quòd in lotos, quòd sordulentus, quòd extra lætitiam oportet diuersari, in asperitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio vanitate? Num ergo in coccino & tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Superiùs enim ita pœnitentiam depinxerat. De ipso quoque habitu atque victu mandat sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare animum mœroribus deiicere, illa quæ peccauit tristi retractatione mutare. S. Eligius Nouiomensis Episcopus hom. cc. in cœna Domini, ad pœnitentes, ita suos describit. Ad vos, inquit, præterea noster sermo transfertur, quos sub pœnitudinis habitu constitutos, facie squalida & crine demisso peccamina vestra planxisse, & vitia carnis in vobis mortificasse, quantum homini possibile est videre, consideramus. Concilij Agathens. cap. 9. saccus & cinis publicè pœnitentibus deputatur. Hæc enim habet. In capite quadragesimæ omnes publicè pœnitentes ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes. Publica fuit Niniuitarum pœnitentia in sacco & cinere. Fuit & humiliatio publica, seu generalis omnium Israëlitarum in sacco & cinere, tempore Hester reginæ, vt Deus eis propitiaretur contra impium Aman consilium. Sed & priuata fuit pœnitentia Achab in cinere, cùm Dominus ad Heliam diceret: Num vidisti Achab humiliatum coram me? Iob vlt. Ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Ad eorum igitur instar Tyrios & Sidonios pœnitẽtiam acturos fuisse pronunciat Christus, si quidem apud eos tot tantasque virtutes fecisset, quantas in Bethsaida & Corozaim operatus fuerat. Albertus Magnus in Matth. Sed hic, inquit, incidit quæstio. Cùm præsciret Dominus Iudæos & Galilæos malè accepturos doctrinam & miracula sua: Tyrios verò & Sidonios his visis pœnitentiam acturos præuideret: cur quæso nõ potius seipsum Tyriis & Sidoniis communicauit, quàm Galilæis, cum minus iudicium Galilæos mansurum, & Tyriorum salus consecuta fuisset? Nam per subtractionem suæ prædicationis & miraculorũ Tyriis salutis via ablata, & per illorum communicationem Iudæis maior condemnatio & reprobatio sancita est. Verùm hic temporum ratio fuit habenda: vt quia suos Apostolos ex oppidis Galilææ collecturus erat, ideò primùm in illis prædicaret, & miracula ageret. 2. Sed & eo tempore omnia sacramenta per legem probanda erant, cùmque prohiberet lex, ne cum exteris nationibus Iudęi commercium haberent, Christus statim ad Gentes profectus non est: donec Euangelij veritas illuxisset. 3. Alioquin quam non Iudæi excusationem habuissent, si Christum apud Tyrios & Sidonios primò diuersatũ perspexissent? Si enim & in contemptum illum Samaritanum vocarunt, quomodo non etiam Tyrium & Sidonium nuncupassent, & velut desertorem eiecissent? 4. Quinetiam promissus Iudæis erat, & factus sub lege, legi ad tempus patere debuit: sicque seipsum intra Iudææ septa continere: donec per discipulos suos iam in cœlum assumptus, toti mundo annunciaretur. Porrò ad id quod obiicitur, Gentes fuisse neglectas: respondetur, quòd & illæ recto legis naturalis dictamine nouerant quæ illis pro eo tempore facerent ad salutem. Esa. 46. Redite præuaricatores ad cor. Rom. 2. Eiusmodi legem non habentes, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: qui ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus eorum. Cæterùm quòd

Hierony.

Tertull.

Eligius Episc.

Conc. Agath.

Alb. Mag.

Cur Christus non se Tyriis & Sidoniis potius quàm Galilæis communicauit.

An Gentes fuerint à Deo neglectæ.

& illa audito Euangelio credituræ fuissent, manifestu[m] est ex Act. Apostolorũ cap. 12. vbi fides & deuotio Ty[r]iorũ describitur, qui Apostolis, maximè verò Paulo cre[di]derunt. Huic testimonio Christi omninò simile est quod ad Ezechielem Dominus ait (cap. 3.) Fili hominis non ad populum profundi sermonis & ignotæ linguæ t[u] mitteris. Et si ad illos mittereris, ipsi audirent te. Domu[s] autem Israel, ad quam mitto te, nolunt audire te, qui[a] nolunt audire me. Redduntur & aliæ causæ, propter qua[s] Tyriis & Sidoniis minimè tunc prædicatum sit, sed ist[æ] aut potiores sunt, aut illis reliquæ includuntur. Remigiu[s] in Matth. soluit, plures quidẽ ex Sidoniis & Tyriis maio[]ri multitudine credituros, sed quia multi apud eos hære[]tici essent, qui fidei obstare possent, ideò dilatam esse E[]uangelij prædicationem: donec scilicet & ipsa auctior & miraculis esset illustrior. Thomas Aquinas in Matth. alias rationes ex Patribus colligit. Ex Gregorio quidem quòd scire secreta Dei non est hominis, tamen secundum quod videtur, quia promissum erat patribus: ideò a[d] confirmandas promissiones patrum primò prædicaui[t] Iudæis. Ex Augustino verò, quòd præsciuit Dominu[s] quia si credidissent, non perseuerassent in tempore pas[]sionis, & ideò ad eos non misit. Hieronymus in Matth. Quærat prudens lector, inquit, si Tyrus & Sidon & So[]doma potuerunt agere pœnitentiam ad prædicationem saluatoris: vitium silentij in eo est, qui acturis pœniten[]tiam noluit prædicare. Ad quod facilis & aperta respon[]sio est, ignorare nos iudicia Dei, & singularum dispensa[]tionum eius sacramenta nescire. Propositum fuerat Do[]mino Iudææ fines non excedere, ne iustam Pharisæis & sacerdotibus occasionem persecutionis daret. Vnde & discipulis ante passionem præcepit Matth. 10. In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum n[e] intraueritis. Corozaim igitur & Bethsaida damnantur quòd præsenti Domino credere noluerunt: Tyrus & Si[]don iustificantur, quòd Apostolis illius crediderunt. Nos quæras tempora, cum credentium intuearis salutem. Hæ[c] Dei iudicia miramur, quamdiu sumus in corpore, sed v[]bi ad beatitudinem peruenerimus, iustitiam Dei eiusq[ue] bonitatem confitebimur. August. tom. 3. lib. Enchiridi[i] ad Laurentium, cap. 95. Tunc non latebit quod nunc la[]tet, cùm de duobus paruulis vnus esset assumendus pe[r] Dei misericordiam, alius per iudicium relinquendus: I[n] quo is qui assumeretur, agnosceret quid sibi per iudiciu[m] deberetur, nisi misericordia subueniret: cur ille potiu[s] quam iste fuerit assumptus, cùm vna causa esset ambo[]bus, cur apud quosdam non factæ sint virtutes, quæ si fa[]ctæ fuissent, egissent homines isti pœnitentiam, & factæ sint apud eos, qui non fuerant credituri. Apertissimè nam[]que Dominus dicit, *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sun[t] in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Nec qui[]dem iniustè Deus noluit saluos fieri, cùm possent salu[i] esse, si vellent. Tunc in clarissima luce sapientiæ vide[]bitur, quod nunc piorum fides habet, antequàm man[i]festa cognitione videatur, quàm certa, & immutabilis & efficacissima sit voluntas Dei, quàm multa possit, & n[on] velit: nihil autem velit, quod non possit: quamque [] verum quod in Psalmo canitur (Psal. 113.) Deus autem noster in cœlo sursum, in cœlo & in terra, omnia quæ[]cunque voluit, fecit. *Verumtamen dico vobis, Tyro & Sido[ni] remissius erit in die iudicij quàm vobis.* Pœnam pœnæ com[]parat, & culpam culpæ. Albertus Magnus in Matth. Ne[]que tamen comparatio est peccati in substantia, vt idol[o]latriæ Tyriorum ad malos Dei cultores: sed solùm secun[]dum contemptum, qui sequitur auditum. Tyro, inqui[t] & Sidoni remissius erit in pœna, quia non contempse[]runt nisi interius vocantem: vos autem & interiùs pe[r] spiritum suum, & scripturæ veritatem, & exteriùs pe[r] prædicationem & miracula vos ad fidem cogentem spre[]uistis & illusistis. Dies autem iudicij aut pro extremo [] generali aut particulari, quod quisque post mortem e[x]peritur, intelligendus est. Luc. 12. Seruus sciens volunt[a]tem domini sui, & non faciens, vapulabit multis. Iac. Scienti & non facienti peccatum est illi. Ioann. 15. Si no[n]

venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderūt me, & patrem meum. Thom. Aquin. in Matt. Notandum autem quòd ex his verbis tres errores excludit. Quidam dicebant omnia peccata paria, & similiter supplicia. Hoc excludit, cùm dicit istis deterius futurū quàm Tyro & Sidoni. Quidam etiam dixerunt eos tantùm saluandos, quos præsciuit conuertendos & credituros, si quidem eis prædicaretur: hoc enim excludit, cùm dicit, quòd Tyro & Sidoni malè erit: sed tamen deterius his quibus nunciatum est regnum Dei. Vnde Augustinus lib. de bono perseuerantiæ: Non remunerat Dominus pro bis quæ fecisset, sed pro his quæ facit. Item remouet tertium errorem, qui dicebant quidam quòd Dominus misit Prophetas & prædicatores Iudæis, & non aliis, quia sciebat quòd alij non reciperent: oppositum enim demōstrat Christus, asserens Tyrios & Sidonios credituros, si quidem audissent eum, & vidissent eius miracula. Andis verò non absoluendos esse Tyrios à pœnis, sed remissiorem pœnam toleraturos. Nam sicut stella differt à stella in claritate: 1. Cor. 15.) Et different mortui in resurrectionis gloria, & in domo patris māsiones multæ sunt, vnus tamen Deus: sic in inferno licet vnus ignis sit, varij tamen sunt gradus tormentorum. *Et tu Capharnaum nunquid vsque in cœlum exaltaberis? vsque in infernum descendes.* Prænunciat Christus omnium tandem ore celebrandam esse Capharnaum, propter miracula quæ in ea operatus est. Simul enim cum accepro Euangelio, nos harum & illarum vrbium, in quibus Christus versatus est, meminimus: nec meminimus modò, sed, vt scribit Hieronymus in Epitaphio Paulæ, illas videre desideramus, etiam quantumuis dirutas & desertas, & ad ea loca, in quibus Christus nostræ salutis dispensationem cōpleuit, peregrinamur. Veruntamen si populi illius, qui primùm & ipsis Christi temporibus Christum audiit, & miracula vidit, infidelitatem & cordis duritiem considerem us: si Dei iusta iudicia extremæ illius ingratitudini conferamus, quomodo non despuamus, atque illos exhorrescamus? Exaltabatur Capharnaum, quia præcipua totius Galilææ erat, & tum nobile emporium: exaltabatur à Prophetis, qui circa illius terminos, vt in superioribus diximus Christum versaturum nunciauerant. Exaltata est à Christo, qui eam suis & concionibus & frequentioribus miraculis selegit. Vnde & Luc. 4. Dixerunt ad eum Nazaræi, Quanta audiuimus a te facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Exaltanda autem erat à peregrinis Christianis per diffusum de ea rumorem apud omnes. Exaltabantur & Capernaitæ, propter diuitias. Sed vsque in infernum descendes, inquit. Abdiæ: Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sidera posueris nidū tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Amos 9. Si ascenderint vsque in cœlum, inde detraham eos. Iob. 20. Si ascēderit vsque in cœlum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit quasi sterquilinium in fine perdetur. Et hæc fané exprobatio magnas & populosas vrbes manet, si quidem Domini obliuiscantur: & supperi illis, non modò Bethsaida & Corozaim, sed & ipsam Hierosolymam ob oculos ponere, quæ tanto abiectior facta est, quanto se in Christum Domini extulit. An non etiam væ & væ dicetur Babyloni illi magnæ, vt per illius typum quantumuis magna & superba, simulque Deo & sanctis eius aduersantia imperia intelligantur? Sic enim Apocal. 18. Væ, Væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius. Et post pauca: Qui diuites facti sunt ab ea, longè stabunt propter timorem tormentorum eius flentes, & lugentes, & dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura, & cocco, & deaurata est auro, & lapide pretioso & margaritis, quoniam vna hora destituta sunt tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, & omnes qui in lacu nauigant, & qui in mari operantur, longè steterunt, & clamauerunt, videntes locum incendii eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt flentes, lugentes, & dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretiis eius, quoniā vna hora desolata est. Hæc ruina Babylonis, omnium vrbium, ciuitatum, rerum publicarum, imperiorum & regnorum Christo aduersantium desolationem implicat, quæ tum maximè successura est, cùm ille posuerit inimicos suos scabellum pedū suorum. De Babylone quidem ibi dicitur. Quantum glorificauit se in deliciis, tantum date illi tormentum & luctū: hic autem de Capharnaum dicitur, quòd quanto exaltat se in cœlum, tanto in infernum demittenda sit. *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te forte mansissent vsque in hanc diem.* Nota est historia sceleris Sodomitarum & Gomorrhæorum, & circumiacentium vrbium, (Genes. 19.) quòdque Deus illud vindicans, pluerit sulphur & ignem, & subuerterit ciuitates has cum habitatoribus suis, & vniuersam circum regionem, & cuncta terræ virentia. Nunc Sodomitas ita confert Capharnaitis, vt Capharnaitas peiores esse concludat: Non quòd attendat speciem peccati Sodomitarum, quod contra naturam erat, & peccatum peccato conferat: sed promptitudinem aut grauitatem animi ad suscipiendum Dei verbū in his aut in illis, vt scribit Albertus in Matthæum. Eze. 16. Iustificata est Sodoma soror tua ex te. Sodomitæ enim contempserunt Angelos in hominum specie apparentes, nulla interim signa facientes. Sed neque Loth miraculis illustrabatur, vt Sodomitæ nullam excusationem haberent, si pœnitentiam prædicanti fidem non adhiberent. Isti autem maiestatis Dominum plurima apud eos signa facientem, non modò contempserunt, sed & turpissima morte condemnarunt. Ioann. 10. Multa bona opera ostendi vobis in nomine patris mei. Ioan. 5. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, ipsa sunt, quæ testimonium perhibent de me. *Forte mansissent.* Fortè dicit, notans liberratem arbitrij in Sodomitis, non defectum præscientiæ Christi. *Mansissent,* metu pœnitentiæ, nec subuersa fuissent, *vsque in hanc diem,* sicut & cæteræ vrbes, quibus Deus propitiatus est. Quòd si quis obiiciat decretum Dei fuisse ciuitatum illarum subuersionem vt legitur dictum esse ad Abraham, Genes. 17. Respondemus, comminationem, non sententiā irreuocabilem fuisse. Ideò nimirum Rex Niniue simili, imò magis absoluta comminatione accepta, Quis scit, inquit, si conuertatur Deus, & relinquat post se benedictionem? Nec frustrà ita sperauit, cùm Dominus ciuitati tandem huic pœnitenti propitiatus sit. Ion. 3. Quid verò non graue per Heliam Dominus comminans fuerat Regi Achab? 3. Reg. 21. Verùm nec ille animum despondit, sed sacco vestitus, & cinere aspersus, tristis obambulauit, si quo modo Dominum flecteret. Ideò Dominus ad Heliam: Quia, inquit, Achab humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Et idem sanè Sodomis pollicebatur Dominus: sic enim Abrahæ dixerat: Si inuenero Sodomis decem viros in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Interim tamen obduratiores esse Capernaitas pronunciat, vnde & illis maius indicatur supplicium. Ait enim: *Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi.* Ita ostendit maximum omnium peccatorum esse, contemptum verbi Dei, hominum infidelitatem: quod etiam nos in consequentibus dicturi sumus. Heb. 12. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multò magis nos, qui de cœlo loquentem nobis auertimus. Vtrorumque & Sodomitarum & Capernaitarū peccatum magnum est, & ideò hi & illi grauiter puniendi: interim tamen remissius erit Sodomis, quia peccatum Capernaum grauius est, vtpote directè in Deū. Dion. Carth. art. 22. in Matth. c. 11. Probabile est enim, inquit, quòd absolutè loquendo minor erit damnatio Sodomorum, quàm istorū, & quòd minus grauiter peccauerint, quàm isti. De his autem merito dicit Psaltes, Ps. 33.) Venite, & videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominū. Et Ps. 35.) Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa. Quis enim inuestiget vel explicet cur iustitis & omnipotens Deus, coram his miracula fecit, & non coram illis, mi-

Tho. Aqu. Tres hoc errores excluduntur.

August.

Hierony.

Quæ fuit gloria Capharnaum

Babylonis meretricis excidium.

Sodomorum scelus minus fuisse Iudæorum.

Alb. Mag

Prædictiones, comminationes sunt.

Quomodo Sodomorum peccatum minus fit.

Dion. Car.

nium. ſi, atque verbi miſit, quos nouerat non credituros: & horũ nullum fecit his quos nouerat credituros, ſi eadẽ quæ & iſti vidiſſent & audiſſent? Exclamare igitur oportet cũ Apoſtolo, (Rom. 11.) O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ Dei, &c. *In illo tempore*, cùm hæc loqueretur turbis *reſpondens Ieſus dixit. Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ*. Tho. Aqu. 10 Matt. Vbi redarguit Dominus infidelitatem turbarum, nunc gratias agit de fide diſcipulorũ & aliorũ credentium. Et primò reddit gratias patri, tãquam autori: ſecundò oſtendit eandem poteſtatem ſe habere.

Tho. Aqu.

Reſpondit. Sed cui? Conuenit ei quod dicitur Iob. 15. Nũquid ſapiens reſpondit, quaſi in vẽtum loquens? Nõ. Vnde reſpõdet tacitæ obiectioni. Poſſet enim dicere aliquis: iſti non credũt, quibus prædicaſti. Alij autẽ credidiſſent, ſi prædicatũ fuiſſet illis. Redarguit ergo quoſdã, qui cauſas electionis curioſiùs inquiſierunt, & demerſi ſunt in profundum: vt Origenes, qui electionẽ ex meritis pẽdere cenſebat. Atqui diuinæ hoc voluntati tribuendum eſſe oſtendit, eapropter Patri gratias agens, quòd voluntatem ſuam paruulis reuelauerit. Hilar. in Matt. Sic, inquit, idem ſenſus & ſuperiora & conſequentia continet. Nã tametſi optabilis fuerit ſalus Iſraël, tamen non extra gaudiũ Domino erat prædicata olim fides Gentium. Hiero. in Matt.

Hilarius.

Hieron.

Porrò confeſſio non ſemper pœnitentiam, ſed & gratiarum actionem ſignificat, vt in Pſalmis ſæpiſſimè legimus. Triplex enim eſt confeſſio: alia nimirùm fidei, alia peccatorum, alia gratiarum actionis. De confeſſione fidei, Ro. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Et Pſaltes: Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. De confeſſione peccati, Iac. 5 Confitemini alterutrum peccata veſtra. Ioſ. 7. ad Achaz dictum: Fili, da gloriã Deo, & confitere peccatum tuũ, & indica mihi quid feceris. De confeſſione gratiarum actionis, Pſal. 105. Confitemini Domino quoniam bonus, &c. Pſ. 108. Confitebor Domino nimis in ore meo. Eſa. 12. Confitebor tibi Domine quoniã iratus es mihi: cõuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Hier. in Matt. Audiant verò qui ſaluatorem non natum, ſed creatum calumniantur, quod patrẽ ſuum vocet cœli & terræ Dominum. Si enim creatura eſt, & creatura conditorem patrem appellare poteſt, ſtultum fuit non ſui, & cœli & terræ Dominum vel patrẽ ſimiliter appellare. Sed neque vniuerſaliter, verùm ſpecialiter patrem illum ſuum nuncupauit, quia eiuſdem cum eo naturæ eſt, Deus de Deo, lumen de lumine. *Dominum cœli & terræ* dicit, vt omnem tollat quærendi occaſionem, de quo patre intelligat. Etſi enim pauci Deum cognouerint, omnes tamen Dominum cœli & terræ confeſſi ſunt. Rom. 1. Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt viſibilia cognoſcuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Vnde apud Eſaiam: Quis, inquit, creauit & fecit hæc? Sed & quomodo niſi aliquo moderante ſummo numine vniuerſa moles iſta regeretur? Pſal. 99. Scitote quoniam Dominus ipſe eſt Deus, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Cœli autem nomine cœleſtes & Angelicas creaturas intelligit: per terram autem hominem, cui confertur ſuæ cognitionis beneficium. Dominum autem ipſius non modò ſubditos aliquos deſignat, ſed, vt ſcribit Dionyſ. lib. de diuinis Nominibus omnium bonorum & pulchrorum veram & omnimodam poſſeſſionem, veram & nullo modo nutantem fortitudinem, ſummámque maieſtatem. Act. 17. Hic cœli & terræ cùm ſit Dominus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant. Rom. 10. Idem Dominus omnium diues in omnes qui inuocant eum. Iudith. 9. Deus cœlorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ. Vocat autem Chriſtus eum patrem, non quia ab illo creatus, ſed genitus ſit. Pſal. 88. Ipſe inuocauit me, pater meus es tu. Pſal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Cyrillus Alexandr. lib. 5. Theſauri, cap. 5. Filius enim, inquit, ſecundum naturam eſt: ſed propter formam ſerui quam accepit, homo propter nos factus, Dominum patrem appellat: Dominum verò cœli, & omnium quæ in cœlo ſunt, & ſimiliter terræ. Sed ſi ipſe quoque vt cœlum & terra, ex nihilo productus eſſet, non vt præcipuum ſibi nomen, filij appellationem ſeruaſſet: ita vt omnia creata iugo ſeruitutis ſubiecerit. Nihil enim creatum, cùm cœlum & terram nominauit, à ſeruitute excepit: ſeipſum autem excepit: non eſt igitur creatura ſed filius. Cur autem gratias agat, exprimit dicens: *quia abſcondiſti hæc* nouæ legis ſacramenta & myſteria, etiam & meipſum, in quo pœnitentiam annunciare voluiſti in remiſſionem peccatorum, *à ſapientibus & prudentibus*, id eſt, ab his qui prudentes & ſapientes ſunt in oculis ſuis: de quibus Eſaias, 5. c. 3. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris & coram vobiſmetipſis prudentes. Eſa. 45. Sapientia & ſcientia tua decepit te. Qui tamen verè ſtulti & inſipientes ſunt. Hieron. 10. Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua: quia (Sap. 1.) in maleuolam animam non ingredietur ſapientia, neque habitabit in corpore ſubdito peccatis. Horum autem nomine licet omnes huius ſeculi ſapientes & prudentes intelligi poſſint, maximè tamen Scribæ & Phariſæi. Impletur enim quod per Eſaiam prædictum fuerat. Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudẽtum reprobabo. Vnde & Paulus, 1. Cor. 1. Videte vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem ſunt inter vos. Et rurſus: Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Sapientes diuinarum, prudentes verò humanarum rerum reſpectu dicuntur. *Et reuelaſti ea* per internam inſpirationem, *paruulis*, id eſt humilibus. Sicut & Iacob. 4. & 1. Pet. 5. ſcriptum eſt, Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Prou. 11. Vbi humilitas, ibi ſapientia. Ideò Prou. 9 Sapientia clamat, Si quis eſt paruulus, veniat ad me. Ad hos enim quaſi ad valles profundas, deſcendunt à patre luminum, & fonte rivi bonitatis ac radij ſapientiæ, quos mentes ſuperbæ continere nequeunt, iuxta illud Pſ. 118. Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertranſibunt aquæ. Albertus in Matth. Abſconſio autem hæc non fit aliquid agente Deo, ſed vno modo offerendo ſe Iudæis & Gentibus. Excæcatis verò Iudæis hanc lucem videre non contingit, propter velamen literæ & carnalis ſenſus, quod poſitum eſt ſuper corda eorum. 2. Cor. 3. Vſque in hodiernum diem idipſum velamen manet nõ reuelatum. Sicut enim lux æqualiter ſe offert cæco & videnti, & tamen cæcus manet in tenebris: ita & claritas notitiæ Dei. Vt enim a luce illuſtremur, obex remouendus eſt: obicem autem intelligimus, obſtinatam hominis voluntatem: Ita (Iob 36.) In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei vt rurſus aduenıat: annunciat de ea amico ſuo quòd poſſeſſio eius ſit. Itaque quid prodeſt homini ſcientia rerum naturalium, quæ maximè ad Philoſophiam refertur, & de nomine ſapientiæ intumeſcere: ſi Deũ & Chriſtum eius, id eſt, ſalutis ſuæ viam ignorauerit? Quid in rebus & actionibus humanis prudentem, prouidum, ſagacem & circumſpectum eſſe: ſi nec nouiſſima attendat, & ſibi quid ſucceſſurum ſit poſt mortem, circumſpiciat? Quot videmus in humanis rebus cautos & ſubtiles, ne quidem minimum ſuarum cogitationum meditandæ morti, iudicio Dei, pœnis inferni, electorum gloria reſeruare? Non fruſtrà a ſapiente dictum eſt, O mors, quàm amara eſt memoria tua, homini pacem habẽti. Rebus domeſticis, curis & ſolicitudinibus huius ſeculi obruuntur, ibi ſapiunt & prudentes ſunt: verùm de anima, & de ſalute ſua omnem ſolicitudinem abiecerunt. Iob 5. Atqui Deus apprehendit ſapientes in aſtutia ſua, & conſilium prauorum diſſipat. Eſa. 29. Peribit ſapientia à ſapientibus, & intellectus prudentium abſcõdetur. Hier. 7. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua. Eccl. 7. Dixi, ſapiens efficiar, & ipſa ſapientia longiùs receſſit à me multo magis quàm erat. Rom. 10. Ignorantes enim Dei iuſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Rom. 1. Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Item dicit ſapientes ſecundum carnem viuentes, quæ carnis ſunt quærentes, non quæ Dei. Item ſapientes ſunt vt faciant mala, & benefacere neſcierunt. Et his abſcondit Deus ſua myſteria. Ro. 1. Tradidit eos in reprobũ ſenſum. Ephe. 4. Vt non ambuletis ſicut & Gentes ambulãt in vanitate ſenſus ſui. Verùm dixerit aliquis, Militant ne humanæ ſcientiæ in diuinorum cognitionẽ, cùm inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt viſibilia cognoſcantur? (Rom. 1.)

Hieron. Creator cœli & terræ pater eſt Chriſti.

Dionyſ.

Cyr. Alex.

Qui paruuli.

Albert.

Sapientia humana Deum neſcit.

Reſ-

Ambas non damnandas scientias naturales.

Respondendum est, non hic condemnari scientias humanas, seu rerũ naturalium cognitionem: cum & illam diuina sapientia indulserit Salomoni. sed reiici tumorem & superbiam quam sibi arrogant hi, qui non modò res illas naturales, sed & diuinas norunt. Sic intelligenda est Tertull. sententia lib. de Præscript. contra hæret. quòd Philosophi patriarchæ hæreticorum, nõ quòd vera Philosophia opponatur fidei, sed quòd Sophistæ, dum sibi nomẽ Philosophiæ iniustè vendicant, suis ineptis rationibus Deum subiicere contendunt. Et quidem non modò in eum qui Philosophiæ, sed & qui Theologiæ titulo gloriatur, cadit rerum diuinarum ignorantia. Vnde scilicet & Scribæ & Pharisæi, qui clauem scientiæ habere putabantur, excæcati sunt, nisi à superbia? Vnde tot hæretici nobis è doctoribus prodierunt, nisi ex præsumptione? Eapropter Gregor. Nanz. Orat. de moderatione in disputat. seruanda, monet ne quis, quantumuis gratiarum donis clarus, infletur. Ascendat enim ille quisquis est, inquit, vel ad tertium vsque cœlum, si ita libeat, quemadmodum Paulo contigit: cæterùm cum ratione & scientia, ne propter animi elationem cadat, pennisque propter volatus sublimitatem liquefactis miserè corruat. Aug. ser. 8. de ver. Dom. in Euang. secundũ Matt. Abscondit igitur Dominus mysteria sua à sapientibus. Qui sunt sapientes? A contrario accipe. *Reuelasti*, inquit, *paruulis*. Non dixit, Reuelasti stultis, & imprudentibus, sed paruulis. Qui sunt paruuli? Humiles. Nomine ergo sapientum & prudentum superbi intelliguntur. Debemus igitur esse paruuli. Nam si voluerimus esse magni, quasi sapientes & prudentes. nõ nobis hæc reuelantur. 1. Cor. 1. Quæ stulta sunt huius mundi, elegit Deus vt confundat fortia. Psalm. 118. Intellectum dat paruulis. Daniel. 2. & 3. pueris tribus se reuelauit. Tho. Aquinas in Matth. Sed quid est quòd gratias agit de excæcatione superborum? Dico verò hoc ab eo non ideò fieri, quasi de illorum excæcatione gaudeat: sed quòd iusta Dei iudicia commendet. Huius enim non est quærenda causa, cùm ad Dei voluntatem deueniendum sit, vtique in ratione vindictæ peccati. Ideò adiicit: *Ita pater, quia sic placitum est ante te.* id est, ita quidem contingit, vt hi, quia superbi, te vindice excæcentur: illi, quia humiles, te propitio illustrẽtur, quia tu iustus iudex ita acceptum habes. Dionysius Carthus. art. 22. in Matth. Ac si dicat. Prima causa istius, quòd quidam præ aliis illuminati sunt, non est nisi ipsum beneplacitum voluntatis diuinæ. Quòd enim aliquis humilitatem & cæteras virtutes habet, quæ ad diuinam illuminationem disponunt, originaliter procedit ex prædestinatione diuina, quam nulla præcedunt merita. Præterea quamuis in communi quædam ratio assignetur, cur quidam electi, quidam præsciti sint, vtpotè quatenus misericordia Dei refulgeat in electis qui sunt vasa pietatis in honorem & gloriam: & iustitia Dei manifestetur in reprobis, qui sunt vasa iræ in interitum: in speciali tamen, causa dari non potest, cur potius ille, quàm ille electus sit, nisi voluntas diuina. Propter quod ait Augustinus: Quem trahat, & quem non trahat, cur istum trahat, & illum non trahat, noli diiudicare. si non vis errare. Voluntas enim Dei cùm sit prima omnium entium causa, causam non habet: nec tamen irrationalis vel iniusta esse potest, cum essentialiter sit ipsa sapientia, atque iustitia infinita. Quod igitur comprehendere non valemus, cum omni reuerentia veneremur: quoniam scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Prædictis Christi verbis consonat illud Psalmistæ: (Psalm. 43.) Brachium eorum non saluauit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. Et quod in Exodo ait Deus sublimis & benedictus, capit. 33. (Miserebor cui voluero, & clemens [illegible] in quem mihi placuerit. Ideò dicit Apostolus, (Rom. 11. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Thomas Aquin. in Matth. Artifex potest quidem assignare causam, quare lapides quosdam in fundamento, quosdam [illegible] parte domus parte posuerit: sed cur inter similes [illegible] alter in illa statuat, nulla [illegible] causa est, [illegible]. Ita quoque quòd Dominus quosdam [illegible], ad misericordiam, alios verò reprobet, ad eundem [illegible]. V[illegible]

Tertull.

Greg. Naz.

August.

Tho. Aqu.

Dion. Cart. Prima causa illuminationis.

August.

Th. Aquin. Cur Dominus quosdã saluat, alios non.

[illegible] quæritur cur potius huius quàm illius misereatur: hoc ad solam eius voluntatem reduceretur. Albert. Magnus in Matth. Verùm fortassè dicis, quòd præscit excæcationem, & sic ipsa immobiliter futura est. Respondendum autem, quòd præscientia non est causa excæcationis, etsi tamen quodammodò causa sit illuminationis: & ideò non imponit ei necessitatem. Sicut enim si solis lumen haberet præscientiam: præsciret quidem excum [illegible] obiecti in non fore illuminandum: neque tamen in eo cæcitatem causaret. etsi cæteros videntes illuminaret: ita Deus quidem lux est, & omnia nuda & aperta sunt oculis eius, in eo tenebræ non sunt vllæ. Ex eo fit, vt præsciat omnia, nec aliquid eum lateat: & illuminet omnia quæ illuminantur. Causa quidem illuminationis est, non tamen tenebrarum, etsi tenebras præuideat: causa gratiæ, fidei & salutis, non tamen causa peccati est, licet idipsum prænouerit. Augustinus lib. 1. de Trinitate: Si quis alteri digito solem ostenderit, & ille solem ostensum non aspiciat aut videat: culpet potius oculi sui lippitudinẽ, quam digiti indicem. Porrò voluntas Dei diuiditur à Damasceno in antecedentem & consequentem: non quòd in Deo sit aliquis ordo, vel successio voluntatum, sed secundum nostrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus scilicet in actionibus naturalibus aliquid considerari ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis. Ex eo fit, vt Deum in se considerarunt, Theo[illegible] dicant omnes voluntate antecedente saluos fieri velle: relatione autem facta ad creaturæ dispositionem [illegible] cet se præparauerit, aut obicem oblatæ gratiæ posuerit, asserant voluntate consequente hos per [illegible] iustitiam excæcare, illos verò sua gratia illuminare. Ad voluntatem hãc consequentem Hilarius sententiam istam Christi retulit. ita enim habet in Matth. Cœlestium verba arcana atque virtutes sapientibus absconduntur, & paruulis [illegible] factisque huius æquitatem Dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat: vt qui dedignãtur paruoli in Deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Verum [illegible] ad superiori diui Thomæ & Dionysij sententiæ repugnare videbitur, nimirùm quòd ratio quidem reddi possit, cur hic illumineret, & ille excæcetur vt vnum ad iustitiam, alterum ad misericordiam referatur: quod [illegible] est voluntatis consequentis: verùm nullam aliam causam præter Dei voluntatem, assignari posse, cur huius potius quàm alterius misereatur: quasi ad voluntatem antecedentem referenda sit vnius prædestinatio, & alterius reprobatio. Verùm tam ex Alberto respondimus voluntatem quidem Dei prędestinationis causam esse, & ita antecedentem causam cur vnius potius quam [illegible] rius feligatur, ad Dei voluntatem solam referendam esse: sua enim ipsius causa & propter se creaturæ [illegible] præparat gratiam. Verùm non ita dicendum [illegible] de reprobatione, quasi ipsius sola Dei voluntas causa sit, non autem ipsa creaturæ præuisa malitia. Ex eo fit, vt si placitum seu voluntatem Dei antecedentem hac in Christi sententia consideremus, eam quidem ad solius gratiæ seu illuminationis effectum referamus, vt sensus sit: *Ita pater,* contingit humiles doceri non superbos, sic placitum est [illegible] te te: præparasti scilicet illis gratiam & lumen [illegible] æterno. Cur enim Deus præparauerit lumen [illegible] potius quàm alteri, ratio alia præter Dei voluntatem assignari non poterit. Quòd si Dei voluntatem consequentem intelligas, ad vtrumque effectum, illuminationem scilicet & excæcationem se porriget, & causam habebit ex parte Dei, & ex parte creaturæ, sicut & ipse hac in sententia docet Christus. Nam si de illuminatione agitur, ex parte Dei assignabitur misericordia, ex parte creaturæ humilitas: si de excæcatione, ex parte Dei iustitia, ex parte creaturæ superbia designabitur. Et videtur quidem hic intelligi [illegible] voluntatis ratio, cum hominum conditio exprimatur, vt eorum [illegible] sint [illegible] paruuli, alii [illegible] sapientes: quasi dicat, hos præ illis [illegible] esse [illegible] quia paruuli erant. alios excæcatos, quia sapientes. [illegible] *Omnia mihi tradita sunt a patre meo* [illegible] [illegible] reuelent [illegible] q[illegible] sapientibus

Alb. Mag.

August.

Hilarius.

Cur hi [illegible] [illegible] excæcantur.

huius

Hilarius. huius seculi abscondita sunt. Hilarius in Matth. Tradita autem non alia sunt, quàm quæ in filio soli nata sunt patri. *Hieron.* Hieronymus in Matth. Tradentem igitur patrem, & accipientem filium mysticè intellige. Alioquin si iuxta fragilitatem nostram sentire volumus, cùm cœperit habere qui accipit, incipiet non habere, qui dederit. Tradita autem sibi omnia, non cœlum & terra intelligenda sunt, & cætera quæ ipse fecit & condidit: sed hi qui per filium accessum habent ad patrem, & antè rebelles, postea Deum sentire cœperunt. *Chrysost.* Chrysostomus hom. 39. Operis prioris in Matth. Dæmones Christi potestati traditos dicit. vnde fiat vt in nomine eius à corporibus eijciantur. *Cyrill.* Cyrillus lib. 10. Thesauri, c. 1. Itaque nihil deitati filij derogatur, quoniam ab eo dicitur, Omnia mihi tradita sunt à patre meo: sed potius hic sermo demonstrat naturaliter ipsum Dei filium esse. Nam si omnia sibi tradita sunt, nec est quicquam, præter numerum omnium, non erit ipse vnus omnium quæ sibi tradita sunt, sed ex patre propriè nascitur: *Christus patri coæqualis.* & vt secundum naturá filius habet omnia, quæ patris propriè sunt. Proprium autem patris est, vt omnia possideat: possidet ergo etiam filius omnia, & sic solus est naturaliter hæres patris, in quem omnia quæ patris sunt, naturaliter, vt ita dicam, defluunt. Non est ergo vnus omnium, neque creatura: sed solus propriè atque verè Patris filius. *Tho. Aqu.* Thomas Aquinas in Matth. Attende igitur æqualitatem, sed tamen à Patre originem, quod est contra Sabellium. Sed & quod dicit *omnia*, tripliciter exponi potest. *Tripliciter hoc exponitur.* Aut enim omnem creaturam intelligit, sicut Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: aut electos & prædestinatos, Ioann. 17. Tui erant, & mihi eos dedisti. Illi enim Christo specialiter dati sunt. aut per omnia, intrinseca, seu omnem diuinitatis perfectionem notat. Ioann. 5. Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Dedit autem hæc per æternam generationem. *Et nemo nouit filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Nam quia omnia Patris sunt, eadémque tradita sunt filio, efficitur vt sicut omnipotens & omnisciens est Pater, ita omnipotens & omnisciens sit filius: & sicut Pater origo luminis & omnis scientiæ est, ita & à filio doceri nos conueniat. *Cyr. Alex.* Cyrillus Alexandrinus lib. de recta in Deum fide, ad Reginas: Quòd si, inquit, nemo nouit filium nisi Pater, quomodo (Ariani) reiiciunt Patris testimonium? Monstrauit enim suum filium in Iordane, dicens: Hic est filius meus, in quo complacitum est mihi. Neque nudum ostendit nobis suum verbum, sed vnitum carni: & non dixit, quòd in ho[c] [e]st filius meus, sed hic est, qui cum carne: Vnus igitur & Dominus & filius. Ita proposito [s]ententiam istam adiungit, ne fortè quis in patris reuelatione hallucinetur: reuelat enim hic nobis sua per filium suum mysteria. *Tho. Aqu.* Thomas Aquinas in Matth. Sed quid istud, quòd nemo nouerit filium nisi pater? *Quomodo Christus, & quomodo sancti norunt Patrem.* Nónne sancti nouerunt? Dicendum quòd norunt quidem attingendo fide, sed non comprehendendo. Verùm rursus obijcitur, Nonne Spiritus sanctus cognoscit? Vtique: sed notandum quòd dictiones exclusiuæ aliquando adduntur nominibus diuinis essentialibus, aliquando personalibus. Et cùm adiunguntur personalibus, non excludunt illud quod idem est in natura: vt si addantur patri, non excludunt filium. Sicut cùm dicitur 1. Tim. 1. Regi immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria: non excluditur pater, excluditur tamen alius in natura, vt homo: quasi soli Deo, non ergo homini. Sed & nemo nouit, intelligitur comparatione facta ad homines, quorú nullus nouit patrem, nisi solus filius Deus & homo: Vel si generaliter sumitur ad creatorem & creaturas, nihil eorum est præter solum ipsum Deum, quòd patrem & filium & spiritum, id est, seipsum Deum cognoscat. Cæterùm sicut filius, verbum & sapientia patris est: ita & per eum nos doceri necesse est. Vnde adiecit, *Neque Patrem quis nouit nisi filius & cui voluerit filius reuelare.* *Alb. Mag.* Albertus Magnus in Matth. Et ideò per ipsum, & non per alium fit reuelatio. Huius autem duo pulchra sunt similia: vnum in natura nobilium corporum, imperfectum: & alterum in natura intellectualis animæ, perfectius, sed tamen non omninò completum. *Similitudines duæ.* In corporibus est attendere solem, qui eorum quæ in terra nascantur, pater est & causa, vt dicunt Philosophi: eaque per lumen & calorem suum efficit. Est autem lumen perfecta similitudo lucis ipsius, ab ipso prodiens per conformitatem suæ formæ & virtutis. Et ideò lumen simul habet formam solis, & omnem virtutem eius, secundum omnem diuersitatem generatorum & corruptorum in terra, & aquis & aere. Et ideò si lumen cognitione præditum esset, & seipsum interpretari posset, diceret sibi quidem omnia à sole tradita esse, quódque nihil nisi per ipsum alicui infunderetur, eorum quæ originaliter solis sunt. Et quòd in ista vniuersali virtute nemo nosset solem, nisi lumen: & lumen in vniuersali virtute acceptum nemo nosset nisi sol, & cui lumen vellet reuelare. Et hoc sanè, quia nihil in terra omnium capax est, ideò reuelatio fit secundum partem, pro capacitate & præparatione eorum, quibus sese lumen infundit. Videmus enim quòd aliter recipit carbunculus & aliter sapphyrus, & aliter smaragdus, & sic de alijs, quæ in sui profu[n]do illustrantur. Et similiter diuersimodè ea, quæ non nisi exterius in superficie illuminantur, aliter hanc vel illam luminis impressionem accipiunt, vt aut album, aut nigrum, aut viridem colorem præ se ferant. Aliud exemplum est in natur[a] intellectualis animæ, in qua est intellectus omn[i]s cognitionis pater & verbum quod est splendor eius, loquen[s] & manifestans omnia quæ sunt in ipso. Hac enim consideratione verbum [so]lum scit intellectum, & econuerso [so]lus int[e]llectus scit in vniuersali virtute verbum natum ex ips[o], & non fit reuelatio nisi ab intellectu: neque ij qui verbum audiunt, illud plenum tota illa sua virtute, qua ab intellectu procedit, percipiunt. At verò vnusquisque secundum capacitatem suam illud percipit. quod maximè de verbo intelligitur, quo intellectus practicus cum tota simul virtutis suæ operatione manifestatur. Ad eundem sanè modum, quo architectus quicquid mente conceperit ad ædific[i]j structuram, verbo explicauerit: vna quidem reuelatio erit, nisi quid mens seipsam verbo reuelat modo spirituali, verbum autem mentis conceptum hominibus explicat. Ita quidem & Pater filium nouit, & filius Patrem: éstque illa cognitio interna, im[o] & essentialis: Reuelatio autem fit per verbum, vt & paternam sapientiam. *Cle. Al. Filius reuelator est mysteriorum.* Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum. Filius enim est, qui reuera ostendit. quomodo nos ipsos cognoscere oporteat: qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & facit vt intelligat, quoad fieri pot[e]st, vt humana natura comprehendit. Meritò ergo Apostolus dicit Ephes. 2.) per reuelationem se nosse mysterium. *Hilarius.* Hilarius lib. 6. de Trinitate. Non enim nisi per mutuam testificationem cognosci, vel per Patrem filius, vel per filium Pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est filius, quàm & Pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Sic potestas exæquata est, sic secretum cognitionis æquale est, si natura in nominibus est: quæro, quomodo quod vocantur, non sunt, quorum & vis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? *Cyr. Alex.* Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 137. Pater itaque filio demonstrat, quæ ipse facit, nó quasi depicta in tabellis, nec quasi ignorantem, doctrina iuuans (omnia enim filius veluti Deus nouit) sed totum seipsum in natura filij sui sic pingens, vt quæcunque in se habeat, in filio demonstret. Ita vt quibus, quænam sit natura Patris cognóscitur, ex illis etiam natura filij demonstretur. Idcirco dictum est, quòd nullus cognoscit filium nisi Pater, nec Patrem nouit aliquis nisi filius: est autem in vtroque, non per doctrinam, sed naturaliter vtriusque cognitio, & pater quidem in seipso filium videt, filius autem Patrem in seipso rursus videt: propterea dicit, (Ioann. 14.) Ego in patre, & pater in me est. *Hieron.* Hieron. in Matth. Erubescat interim Eunomius, tantam sibi notitiam Patris & filij, quantam alterutrum inter se habeant, iactitans. Quòd si inde contendit, & suam insaniam consolatur, quia sequitur: *& cui voluerit filius reuelare.* Aliud est naturæ æqualitate nosse, quod noueris, aliud reuelantis dignatione. *Chrysost.* Chrysost. hom. 5.

de

de incomprehensibili Dei natura. Reuelat vtique filius, non quantum cognoscit, sed quantum nos recipere possumus. Hoc enim si Paulus fecit, quanto magis Christus? Ille quippè ad suos discipulos scribens, sic ait: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquã paruulis in Christo lac vobis potum dedi, nõ escam. non enim poteratis. Greg. Nanz. Orat. 2. de Theolog. Hoc enim ego potius dicendum censeo, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse, sed neque animo atque intellectu comprehendi, non modò ignauis ac languidis, deorsumque vergentibus, sed magnis etiam & excelsis viris, Deique amore flagrantibus, ac mortalibus peræquè omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc & carnis crassities tenebras offundit. Reuelat ergo filius, sed quantum capere possumus: illustrat sol, sed quantum patiuntur oculi nostri. *Hoc filij est, ab eo pendet summi boni cognitio, seu illa nobis lumine naturali, seu gratia communicetur. Verbum enim & naturam illustrat, & ipsam etiam sua gratia perfectiorem reddit. Ioannes 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Eccles. 1. Fons sapientiæ verbum patris in excelsis. Et attendēda est superior similitudo: quia solem nihil manifestat, nisi lumen: & intellectum nihil declarat, nisi verbum. Ioann. 17. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. Sap. 7. Est enim candor lucis æternæ & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis eius, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera. Et ne fortè quis difficilem ad verbum accessum arbitretur, vnde minimè mirum sit, quòd permulti in ignorantiæ tenebris versentur: ipse Christus omnes ad seipsum inuitat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Et hoc idem sapientiæ verbum est, (Prou. 1.) Conuertimini ad correptionem meam, en proferam vobis spiritum meum, & ostendã vobis verba mea. Et Eccl. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Venite autem est fide, & deuotione mentem in diuinum verbum eleuare. Esa. 2. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri. Hier. 51. Qui fugistis gladium, venite, & nolite stare. Recordamini procul Domini, & Hierusalem ascendat super cor vestrum. Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Et alibi, de Deo loquens: Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. *Ad me*, inquit. Lumen enim est ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis Israël. Ioan. 14. Ego sum via, veritas & vita. Ioan. 6. Vnde cùm plerique à Christo secederent, optione etiam Apostolis data, num & illi abire vellent, respondit Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. *Omnes*: nullum enim excipit. Eapropter Petrus, (Act. 10.) In veritate, inquit, comperi quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni Gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. 1. ad Tim. 1. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere: &, non vult aliquem perire sed omnes ad agnitionem veritatis venire. *Qui laboratis*: non enim iustos solùm, sed & peccatores vocat. Albertus in Matth. Labor ex tribus causatur. Aut enim est ex contrarietate naturæ, quomodo ægrotum laborare dicimus: aut ex contrarietate potentiæ ad opus, vt si quid supra virtutem, aut si resistere & opponi videatur, quemadmodum caro spiritui, & lex membrorum legi spiritus. Inde fit enim, vt non facilè quis bonum operetur, resistente animali parte. Sed & animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Hinc nimirùm hæreses, hinc infidelitas: hinc etiam carnis opera, quæ Paulus enumerat, Galat. 5. Esa. 45. Labor Ægypti, negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te venient, & tui erunt. Labor enim Ægypti idololatriæ typum gessit, intellectum affligens: negotiatio Æthiopum nigrorum, exagitatio passionum est. Emergit & labor ex tentationibus externis: domesticas enim intelligimus carnis nomine. Externæ autem tentationes, seu impedimenta virtutis spiritualis, nobis a mundo suggeruntur: quia quicquid in mundo est, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Hinc segniùs emergimus ad opus bonum, tot contrariis nobis laborem facessentibus. At verò per Christum erigimur & subleuamur. Vicit enim ille mundum, carnem & peccatum. Sed & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Fides autem erit, si ad Christum accesserimus. Thomas in Matth. Specialiter autem hoc conuenire potest Iudæis, quia laborabant oneribus legum & mandatorum. Vnde & Petrus ait, Act. 15. Vt quid tentatis imponere iugum super ceruices nostras, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus? Ideò addit, *& qui onerati estis.* Hoc etiam de oneribus peccati intelligitur. Hieronym. in Matth. Grauia enim onera esse peccati, & Zacharias Propheta restatur Zach. [illegible] dicens, iniquitatem sedere super talentum plumbi. Et Psalmista complorat, Psal. 3[illegible]. Iniquitates meæ sicut onus graue grauatæ sunt super me. Esa. [illegible] Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Est & onus exactionum de quo ibid. Esaias: Dimitte eos qui confracti sunt, liberos & omne opus dirumpe. Esa. 10. In die illa auferetur onus eius de collo tuo. Et quidem olim, (1. Reg. 22.) Venerunt ad Dauid omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps. At vero quàm meliori modo princeps noster Christus est? *Ego*, inquit, *reficiam vos*, ἀναπαύσω, id est, refocillabo siue r[illegible]abo. Neque enim ad cibum est referendum, sed ad remedium lassitudinis, cùm ab hoc verbo deductum sit nomen, quod mox vertit requiem, ἀναπαύσιν, quod in Psalmis legimus refectionem, super aquas refectionis. Theophylactus in Matth. Iudæos enim facientes traditiones legis, & [illegible]peratione mandatorum legis fatigatos. Gentiles quoque onere peccatorum oppressos, quiescere facit Christus. Duorum nimirùm, laborantium & oneratorum nomine, Iudæi & Gentiles intelliguntur. Quis enim ob erratoribus mandatorum, quis peccatoribus pœnitentibus requiem donauerit nisi Christus? Quis dubia præter eum resoluerit? *Tollite iugum meum super vos.* V[illegible] igitur Iudæi, qui legis & Mosaicarum figurarum, imò & Pharisaicarum traditionum: vos Gentiles, qui fabularum Poeticarum & Sathanicarum de multitudine Deorum, impostorum iugo colla subiecistis, & quicunque vos etiam carnis desiderijs deuouistis, nunc caput erigite, & [illegible]te iugum istud meum: subijcite vos mihi, & mei discipuli estote, & permittite vt ego vos doceam. Cyrillus Alexand. lib. de Recta in Deum fide, ad Reginas, cap. Quod Deus sit Christus. Nisi, inquit, Emanuel esset verè Deus, quomodo suum iugum nobis imposuit? [illegible] seruiunt omnia. Dictum est autem iugum, & lex. Sed nobis imponit suum iugum Christus, sibique [illegible] subijcit, quamuis omnia in patrẽ suggerat. Deus igitur est, vnde omnia illi subiecta esse decet. Greg. Nyss. tractatu in dictum Euangel. Quatenus fecistis vni ex minimis, &c. Iugum di[illegible] cultum & obseruationem præceptorum, vt dicto audientes simus iubenti. Iumentum Christi efficiamur [illegible] ctionis loris nos illigantes: iugum eiusmodi commod[illegible] est, non atterit collum subeuntis, se polit ac leue reddit. Albertus in Matth. Notatur autem hîc libertas v[illegible] tis, per hoc quod non imponitur, sed ab ipsis tollitur [illegible] tantibus. Eccl. 6. Iniice pedem tuum in compedes [illegible] & in torques illius collum tuum. Subijce humerum [illegible] um, & porta illam, & ne acedieris vinculis illius. [illegible] cutite iugum peccati, & diaboli Genes. 27. E[illegible] cùm excuties iugum de collo tuo. Christus [illegible] scribitur. Esa. 9. Iugum oneris eius, & virgam exactoris eius spoliauit, sicut in die Madian. Verùm fortè quis [illegible] ciet: Quid istud? Christus pollicitus est [illegible] nobis re[illegible] daturum, & tamen ecce nos ad iugum vocat. Resp[illegible] Thomas Aquinas in Matth. Quòd non proinde [illegible] mus a Christo vocati, omne iugum excussimus [illegible] liberi effecti sumus, vt nulla lege & religione te[illegible] Excussimus vtique iugum peccati, iugum Sat[illegible] at verò nosmetipsos Christo subijcimus. Rom. [illegible] Liberati à peccatis, serui Deo efficimur. Et de hoc [illegible] dicitur. Bonum est viro cùm iugũ portauerit ab ad[illegible]lescentia sua.

Et di-

Et discite à me quia mitis sum & humilis corde. Christus non verbis modò, sed & exemplis suorum vitã & mores format. Ioan. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Porrò tota lex in duobus cõsistit, scilicet in mansuetudine, & humilitate. Per mansuetudinem homo ordinatur ad proximum: per humilitatem ordinatur ad Deum. facit enim illa hominem capacem Dei. Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super quietum & humilem? Adiicit autem, *corde*: quia vt dicitur Eccles. 19. Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Quid autem est Christo humilius, qui exinaniuit semetipsum, serui formam accipiens? Quid mansuetius eo, qui quasi ouis ad occisionem ductus est, cum pateretur, non comminabatur, sed tradebat iudicanti se iniustè? Athanasius serm. 4. contra Arianos. Mansuetudinem igitur de se docuit, dicens: Discite à me quia mitis sum & humilis corde: non quidem vt coæquemur illi, cùm hoc sit impossibile: sed vt in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore: sicut cùm nos firmo & indissolubili inuicem affectu conciliaret, ex se mutuatus est exemplum, & dixit, Vt sint vnum, quemadmodum & nos. *Et inuenietis requiem animabus vestris*, etsi non corporibus. Quoniam Iob. 5. sicut auis ad volatum, sic homo nascitur ad laborem: & per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum Dei. Nullibi verò animę requies est, nisi in Deo. Aug. lib. 10. Cõfessionum: In omnibus quæ mente percurro, non inuenio tutum locũ animæ meæ præter te. Hierem. 6. State igitur super vias vestras, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris. Eccles. vltimo, Videte quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Nam tametsi Christi iugum sit leue, & exemplò gratiosum, magnam tamen adfert consolationem. Esai. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Albertus in Matthæ. De primo horum, nimirùm de pulchritudine pacis, typũ habes, 2. Reg. 19. cùm rex Dauid dixit ad Barzellai: Veni mecum, vt securus requiescas in Hierusalem. Siquidem Hierusalem visio pacis interpretatur. De secundo, Deut. 33. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidẽter in eo, quasi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requiescet. De tertio, Apocal. 14. A modò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. 1. Pet. 4. Quod est honoris & gloriæ, & virtutis Dei super vos requiescet. Requies animarum in remissione peccatorum est, in secura spe salutis: & illa perfectissima est, in fruitione Dei. *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Quod suaue legimus, Græca dictio habet χρηστόν, quod facilè, commodum, & blandum sonat. Hieron. lib. 1 aduers. Pelag. istius sententiæ contra Pelagium verum & genuinum sensum docet. Prohibebatur. Pelagius in hoc Domini verbo, facilia Dei esse mandata. Soluit Hierony. non quidem impossibilia, sed tamen difficilia. Hunc autẽ locum ita explicat. Quòd si, inquit, illud Ioannis opposueris, Mandata eius grauia non sunt, (1. Io. c. 5.) & de Euangelio, Iugum meum suaue est, & onus meum leue: facilè reuinceris. Leuia enim certum est dixisse Euangelij mandata, ad comparationem superstitionis Iudaicæ, in qua varia ceremoniarum genera quærebantur, quæ iuxta literam, & Apostoli Petri sententiam (Act. 15.) nullus explere potuit. Hilarius in Matthæ. Quid enim iugo ipso suauius? quid onere leuius? Probationem fieri, scelere abstinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod sibi perpeti sit molestum. Hieronym. in Matth. At verò quomodo Euangelium est lege leuius, cũ in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? Qua ratione Euangelij gratia facilior, cũ in lege adulterium, in Euangelio concupiscentia puniatur? In lege multa præcepta sunt, quæ Apostolus non posse compleri plenissimè docet. In lege opera requiruntur, quæ qui fecerit, viuet in eis. In Euangelio voluntas requiritur, quæ etiamsi effectum habuerit, tamen præmium non amittit. Euangelium ea præcipit, quæ possumus, ne scilicet concupiscamus, hoc in arbitrio nostro est. Lex cùm voluntatem non puniat, punit effectum, ne adulteriũ facias. Finge in persecutione aliquam virginem prostitutam. Hæc apud Euãgelium, quia voluntate non peccat, virgo suscipitur: in lege quasi corrupta repudiatur. Augu. ser. 9. de verb. Domini secundum Matth. Sed & mirum quibusdã videtur, cùm audiunt Dominum dicentem, Iugum meum suaue est, & onus meum leue: & considerant eos qui iugum ipsum intrepida ceruice subierunt, & illam sarcinam mansuetissimis humeris acceperunt, tantis agitari & exerceri difficultatibus huius seculi, vt non à laboribus ad quietem, sed à quiete ad laborem vocari videantur, cùm & Apostolus dicat. 2. Timo. 3. Omnes qui volunt in Christo piè viuere, persecutionem patiuntur. Quid enim aliud est Christi iugum sufferre, quàm in ipso piè viuere? Verùm gustata requie spirituali in affluentia deliciarum Dei, in spe beatitudinis futuræ omnia præsentia etiam grauia releuantur, & non modò commoda, sed & lęta ducuntur. 2. Cor. 6. In omnibus commendemus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis. Rom. 8. Non enim sunt condignæ passiones ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Psal. 16. Ideò Dauid, Propterea verba labiorum tuorum, inquit, ego custodiui vias duras. Theophylact. in Matthæ. Dicuntur igitur & omnia mandata Christi iugum leue, quoniam propter futuram retributionem leuia, tametsi ad breue tempus grauia videantur.

Humilitatis commendatio. — Athanas. — August. — Albertus. — Hierony. — *Quomodo Christi iugum sit leue.* — Hilarius. — Hierony. — *An non lex Euangelica strictior sit.* — August. — Theoph.

Christum Pharisæus mensa excipit, Peccatrix saluatorem agnoscit: & hæc quidem vera pœnitentia. ille verò crudelitatis Pharisaicæ magnum argumentum porrigit. Vbi etiam de peccatorum grauitate, remittentis Dei liberalitate, & hominis iustificatione.

Matth.	Mar.	Luc. 7.	Ioan.
		Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier quę erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quòd Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retrò secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister, dic. Duo debitores erãt cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit, Æstimo, quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicasti. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis nõ dedisti, hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autẽ vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperũt qui simul accumbebant, dicere intra se. Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierẽ, Fides tua te saluam fecit: vade in pace.	

Introductio,

MAGNA quidem est pictorum industria, vt qui tabulam rasam viuo velut corpore animare possint. Quanto verò maior & melior est Dominus qui ex peccatore iustum, ex persecutore vas electionis, ex hoste amicum, ex blasphemo, prædicatorem fidelissimum efficiat? Ita nimirum Paulus, ita Matthæus, ita peccatrix Euangelica reformata est. Vt non abs re de illa sic cecinerit Ecclesia: Fit ex lebete phiala, in vas translata gloriæ de vase contumeliæ. *Ecclesia,* Ægra currit ad medicum, vas ferens aromaticum: & à morbo multiplici, verbo curatur medici. Hoc autem rectè consecutum est ea, quæ de iustis repellendis, & peccatoribus recipiendis Dominus dixerat, vt res ipsa poneret ab oculos, quod verbis docuerat. *Summa.* Inuitarat enim omnes ad suaue iugum, nunc peccatrix facilem sibi sperat accessum, & veræ pœnitentiæ testimonia prodens, remissionem accipit peccatorum. Tres autem hic nobis maximè proponuntur, Christus, peccatrix, Pharisæus. Peccatricis quidem pœnitentia, Pharisæi murmur, Christi gratia exprimuntur. Ad intelligendum autem gratiæ beneficiũ, parabola profertur, qua Christus murmurantem Pharisæum conuincit, & peccatricem vindicat, *Rogabat Iesum quidam Pharisæus.* Euthymius in Luc. *Euthym.* *Vbi hoc contigerit.* Hic legitur ἠρώτα, quod nun significat, Interrogabat, vt alibi, sed, Vocabat: nam tanquam Prophetam Christum ad conuiuium inuitabat. Sunt qui in Nazareth, sunt qui in Hierusalem hoc cõtigisse existiment, alij in Bethania. Sunt etiam qui Pharisæum istum Simonem illum esse leprosum, cuius Matthæus meminit, fuisse contendant, qui fuerit patruelis Marthæ, & Mariæ Magdalenæ. Verùm omissis his curiosis quæstionibus ad factum deueniendum est. Quid quæso mirabilius, an quòd Pharisæus Christum inuitauit, an quòd Christus ingressus domum Pharisæi discubuit? Pharisæi enim præ cæteris cognitione legis, & sanctitatis opinione turgebant: eratque genus hoc hominum Christo infensissimum. *Mirum ex parte vtraque & inuitantis & inuitati.* Interim tamen reseruauit sibi ex illis Deus, qui nun flecterent genua ante Baal, & peruersæ synagogæ consiliis acquiescerent. Quidam enim ex his Christo fauerunt, vt Nicodemus & Gamaliel: quidam verò, quasi inter duas aquas enatantes, perspicaciùs eum nosse cupiebant: proinde eius colloquium prætextu cœnæ venabantur, inter quos iste censendus est. *Bonauent.* Bonauentura in Luc. Et quidem Christũ prudenter inuitauit, secundum consilium & propositum sapiens, (Sapien. 8.) quasi & istud apud seinetipsum statuisset. Proposui hanc sapientiam (Christum scilicet) adducere mihi ad conuiuandum: sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei. *Vocanda est sapientia.* Iob. vigesimosecundo. Si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. *Alb. Mag.* Albertus Magnus in Luc. Neque sanè prætereundus est iste inuitationis modus. *Rogabat,* inquit. Sunt enim peregrini, maximè verbum Dei annunciantes, vocandi, adducendi, rogandi, attrahendi, & cogendi. *Qui maximè vocandi ad prandium.* Vocandi, Luc. 14. Vocauit multos, & misit hora cœnæ seruum suum dicere inuitatis vt venirent. Adducendi: Genes. quadragesimotertio. Introduc viros domum, quia mecum comesturi sunt in meridie. Tob. secundo. Vade, & adduc aliquos de tribu nostra, timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Attrahendi etiam sunt, violentis precibus, quasi quibusdam adiutatoribus. Genes. decimonono. Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri: ponamque buccellam panis, & cõfortetur cor vestrũ, & quiescite sub arbore, & transibitis. Cogendi autem quandoque sunt, adinstar Christi, Luc. 24. Sic enim duo discipuli coëgerunt illum dicentes: Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Neque verò tantùm Christum rogat, vt in suam domum diuerteret, sed *vt manducaret cum illo.* Sunt qui pro foribus pauperes admittant, illisque eleemosynam largiantur, aut eis mittant quod velint, & hi quidem benè faciunt: sunt qui in domos recipiant, & foueri iubeant, & hi melius faciunt: sunt qui ad mensam velut socios & contubernales admittant, & hi optimè faciunt. De primo ordine, Nehemiæ 8. legitur. Mittite partes his qui non præparauerunt sibi. De secundo. Iob. 31. Foris non mansit peregrinus, & ostium viatori patuit. De tertio, Gen. 43. Iosephi factum recensetur. Habet autem ista Pharisæi gratia suam mercedem: illum enim Christus dignatur, & apud illum diuertit. *Hospitalitatis sua est merces.* Genes. decimonono. Ita nimirùm Angeli hospitalitatem Abrahæ sua præsentia commendarunt. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Tanto abest vt reiiciat inuitantes se, quòd & ipse prior ad nos accedit, & vltrò seipsum nobis offert: vt doceat neminem de ipsius gratia diffidere debere. *Et ingressus domum Pharisæi discubuit.* Hic autem quæritur, cur Christus sic liberè inuitantibus adfuerit, cùm nec sic Prophetæ seipsos communicauerint: immò verò in solitudinibus errabant, in montibus, cauernis, & obscuris terræ. Hebræ. vndecimo. At verò alia Christi, alia Prophetarum ratio est. Diuerterunt interim Helisæus apud Sunamitidem, & centeni simul, & centeni Prophetæ in speluncis ab Abdia sub Achab rege, pane & aqua refocillati sunt. Quinetiam Christus. Qui recipit, inquit, Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. *An liceat Prophetis diuertere ad mensam alienam.* Licuit ergo nonnunquam Prophetis ad quosdam diuertere: quanto magis Christo licebat? Venerat scilicet, & vt saluaret, & doceret. Inde factum est, vt modis omnibus, & priuatis colloquiis, & publicis concionibus hoc efficeret: & ita se in hominum familiaritatem & consuetudinem insinuaret vt quandoque cum illis cibum sumpsisse legatur. Quòd si quis obiiciat, prohibitum cum impiis cibum sumere, nec impunè licuisse Prophetæ ad Pseudoprophetam diuertere: eapropter enim a leone occisum illum esse: (tertiæ Regum decimotertio.) *Cur voluit Deus Prophetam manducare in Bethel.* Respondemus distinctionem personarum habendam esse, & rationem attendendam, ob quam istud cæteris prohibitum sit. Nimirùm poterant cæteri impiorum consuetudine à virtutis tramite deflectere: at verò quis existimet illam aliquid Christo detrimenti allaturam fuisse? Iunilius Africanus lib. primo. *Iunilius Africanus.* Contrapositorum, interrog. 89. hanc quæstionem ita dissoluit. Cùm Psalmista dicat, inquit, Superbo oculo, & insatiabili corde huic non conuescebar, (Psa. 100.) quomodo è contrario legitur cum superbis (Pharisæis) manducasse? Quid est, non conuescebar? Nõ cum illo manducabam. Vesci enim manducare est. Atqui Pharisæus iste superbus erat, cui nimirùm displicuit illa mulier peccatrix, & tamen conuescebatur cum illo Deus. *An non abstinendo a mensa impiorum.* Sed & abstinemus à fratrum consuetudine, si viderimus eos malè viuere, vt erubescant, & corrigantur. Soluit tandem Psaltis sententiam attendẽdam esse, de cibo quo pascitur superbus oculus, & cor insatiabile. Omnis, inquit, superbus inuidus est, & malis alienis pascitur. Vnde & Apostolus, Gal. 5. Si mordetis & comeditis inuicem, videte ne ab inuicem consumamini. Itaque licet Christus corporaliter cum superbo Pharisæo manducarit, non tamen spiritualibus eius affectibus seipsum pauit, quin potius eos auersatus est. *Pet. Chrys.* Petrus Chrysologus sermo. 93. Ita Christus ad Pharisæi mensam venit, non vt carnalibus escis repleretur, sed vt carne negotium cœleste monstraret: neque vt probaret posita humanitùs ante se, sed post se gesta diuinitùs approbaret. Christum enim semper agnoscimus per humanos actus diuinas exercuisse virtutes, dum noua, & præter vsum mortalium, cuncta esse quæ ab eo corporaliter gesta sunt, comprobantur. Cæterùm eius bonitatem demirare. Qui enim domum Pharisæi non nisi rogatus ingressus est, vltrò sese in domum Leui (Luc. quinto.) & Zachæi Publicani (Luc. decimonono.) ingessit: vt intelligas illum humilibus & abiectis peccatoribus sanandis venisse, non turgentibus hypocritica sanctitate Pharisæis. Manducauit ergo Dominus cum cognatis, vt inopiæ illorum succurreret, sicut & Ioannis secundo. in Cana Galilææ. Cum Pharisæis, vt & miraculis & doctrina superbiã eorum retunderet, & hypocri-

3. 4. 5.

sim reuelaret. Cum peccatoribus & Publicanis, vt eos cibo spirituali pasceret, & ad pœnitentiam induceret. Cũ amicis, vt eorum charitatem foueret. Ioannes duodecimo. Cum Apostolis maximè, vt eos de diuinis mysteriis doceret, & sacramentum Eucharistiæ institueret. Ingressus est igitur domum Pharisæi, *& discubuit.* Albertus Magnus in Luc. Discubitus est sessio à femore inferiùs cum appodiatione spinæ dorsi ad mollia reclinatoria. Fatigabatur enim Dominus & discipuli ex itinere, ideóque talia illum emolumenta recreabant. Sic Christus totius humanitatis seu bonitatis exemplar, neminem dedignatur, hîc accumbens & peccatricem excepturus propter eorum manifestam crudelitatem, qui peccatores adhuc in spe positos despiciunt, quasi soli ipsi sint iusti. Sic promptus adest iis etiam vlceribus curandis, quæ in Pharisæo latebant, humanam scilicet amans naturam, qui nolit aliquem perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire: simúlque instruens nos ne altum sapiamus, sed timeamus: cùm videamus quàm dira hypocrisis sit in Pharisæo, & qui aspernetur aut vitet peccatorum colloquia, quos ad mentem redituros sua exhortatione sperauerit. *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix.* Rem omninò mirabilem descripturus Euangelista, pro suo more addit particulam *Ecce.* Res enim insueta, & omnibus in exemplum futura proponitur. Mira mulier pœnitentia, contritio, deuotio & satisfactio: mira Pharisæi durities & excandescentia: mira Christi Iesu bonitas & pietas apparuit.

Alb. Mag. Quid discũbere.

Porrò magna quæstio est inter varios authores, quæ sit hæc mulier peccatrix, hinc scilicet orta, quòd nec eius nomen, nec familiam Lucas exprimat: cùm interim non aduertant hoc isto capite septimo, inter mulieres quæ Christum sequebantur, Mariam Magdalenam recenseri, de qua septem dæmonia exierant. Marcum quoque cap. 16. eodem illam titulo donare, nec legi aut colligi eam curatam à dæmoniis, corporaliter illam aut spiritualiter torquētibus, quàm ex hoc capite. Fateor vtique permagnos viros dubitasse, num eadem sit, quæ vnxit Dominum in domo Pharisæi istius, & quæ legitur idem fecisse in Bethania. Variant enim Græci quidam: neoterici quoque nonnulli, vt Faber Stapulensis, sed & hæretici, velut Caluiniani, inficiantur istam fuisse sororem Marthæ & Lazari. Quibus priùs respondendum est, quàm quid tenendum sit, demonstretur.

Num hæc peccatrix sit Maria Magdalena soror Lazari.

Primùm quidem obiiciunt, quòd Magdalena nobilis fuerit: proinde minus esse credibile, quòd peccatrix publica diceretur. quasi verò nobiles a peccatis eximantur. Fateor sanè, quòd vera nobilitas sola est atque vnica virtus. Si enim nobilitas vocem haberet, eósque qui de illa gloriantur, alloqueretur, exprobraret vtique eis, quòd quæ ipsa odit, illi prosequuntur: vt docet Philo Iudæus libro de nobilitate. 2. Addicunt quòd Magdalena diues fuerit, proinde nec se prostituerit: cùm id stipis habēdæ gratia fiat. Etsi verò non asseramus eam scortū fuisse, tamen quia vno hoc vitio cætera forsan intelliguntur: quæso num pauperes tantùm se prostituunt? Quasi verò nec Claudia Augusti filia, nec Semiramis, nec suo se modo Heliogabalus prostituerit. Immò verò, vt scribit Gētilis Iuuenalis,

Rationes eorum qui negant peccatricem fuisse sororem Lazari.

1. Quia nobilis.

Ph. Iudæus.

2. Quia diues.

Iuuenalis.

> *Credo pudicitiam Saturno rege moratam*
> *In terris, visámque diu cùm frigida paruas*
> *Præberet spelunca domos, &c.*

At verò vbi diuitiarum vbertas succreuit, multiplicatum est, & omne vitij genus. Parum vtique in rebus versati sunt, qui dicunt nullam mulierem nisi stipis habēdæ gratia se prostituere. 3. Impurus monio Petrus Viretus, libro 8. de vera & falsa religione, cap. 27. duas factas vnctiones adducit: vt Luc. 7. f. & Ioann. 12. a. refertur: proinde nec vnquam eandémque esse mulierem. 1. quòd vna facta fuerit anno primo prædicationis Christi, altera anno tertio: 2. vna in Galilæa, altera in Bethania: 3. prior in domo Simonis, posterior in domo Marthæ: 4. priorem vnctionem fecisse dicatur peccatrix, posteriorem soror Marthæ & Lazari. Quasi verò cùm diuersum fuerit tempus, non potuerit eadem Magdalena priùs peccatrix, vnde nominari indigna, demum iustificata, Christum vngere: priùs quidem, vt peccatorum remissionem assequeretur, posteriùs verò in gratiarum actionem, seu inspirata vt corpus Christi vngeret in sepulturam. Fatetur enim eodem capite Viretus, non tres vnctiones esse, quas Luc. 7. f. Matth. 26. a. Marc. 14. a. & cuius meminit Ioann. cap. 12. Atqui Viretus fatetur Mariam Magdalenam illam esse, è qua eiecta fuisse septem dæmonia narratur: non eam tamen fuisse Marthæ sororem: rationem autem adfert, quòd soror Marthæ Maria dicatur. Perbella sanè conclusio: quasi Magdalena non etiam Maria vocetur, Mar. 16. Luc. 7. Adducit demum sororem Marthæ Christo dilectissimā, & piam fuisse mulierem, proinde nec agnosci peccatricem. Et hoc quidem concedimus, distinctione facta. Tū enim cùm à Christo diligeretur, & Christum ipsa diligeret, eísque obsequeretur, peccatrix esse desierat. Quid autem vetat, quin antequàm diligeret, priùs sese variis peccatis inuoluisset? Hoc enim sonat præsens historia: Et quòd peccatrix in ciuitate fuerat, & quòd dilexit multum, ideóque Christi sese deuouit obsequiis. Sic nimirùm de seipso Paulus scribit: Priùs fui persecutor, blasphemus, contumeliosus, nunc autem misericordiam consecutus sum. An non de eodem, sed diuersorum temporum respectu dici potuit, & quòd peccator fuerat, & quòd Christo dilectus fuerit Apostolus? Proferunt alij peccatricem istam fuisse Galilæam, Marthæ verò sororem fuisse Iudæam, vbi & suam stoliditatem magis produnt. Vnde scilicet colligunt istam fuisse Galilæam? Nec enim Lucas hoc exprimit: immò neque regionem notat, in qua facta fuerit ista vnctio. Verùm fortè diuinant factam fuisse in Galilæa, vt eam discernant ab ea quæ in Bethania facta est, Matthæi vigesimosexto. Sed esto, hoc eis donemus. Quid concludent? Vnxit Dominum in Galilæa, ergo Galilæa erat. Vnxit in Bethania, ergo Bethaniensis erat. Absurda prorsus argumentatio. Peccatrix vnxit in Galilæa, ergo Galilæa erat. Idem enim consequetur, si de Christo dicamus. Prædicauit in Galilæa, curauit dæmonicam Chananææ filiam in Syrophœnicia, ergo Galilæus, & Chananæus erat. Magi adorarunt Christum in Bethlehem, ergo non ab Oriente, sed tantùm a Bethlehem venerunt. Sed absurdissimis istis nugis confutatis, probemus istam peccatricem, & Magdalenam, & sororem esse Lazari. Et primò quidem Ioannes capite vndecimo. eam Mariam determinans, quæ Lazari soror erat, hanc simul rationem adfert, quòd vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis. Hoc verò certum est factum fuisse antequàm Lazarus suscitaretur. Cedo, vbinam? quando? Siquidem vnctio in Bethania facta contigit post suscitatum Lazarum, cùm Ioannes ipse hæc præmittat: Venit Iesus in Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat: Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus. Doceant ergo ex scripturis, quænā & quando ante Lazarum suscitatum Christi pedes vnguento perfuderit, & capillis suis extersetit, nisi ista peccatrix: quam necesse est concludant fuisse Mariam sororem Lazari. Sed & ostendant, quænam sit alia Maria Magdalena, quam à septem dæmoniis, id est peccatorum spiritibus malignis curatam legimus, Luc. septimo. Siquidem Marcus etiam id notat, capite decimosexto, & hanc pedes Domini perfudisse scribit ipse Chrysostomus homil. de proditione Iudæ. Ambrosius libro sexto in Lucas, cap. trigesimoprimo. Hieronymus Prooemio in Hoseá, Gregorius Papa, Beda in Luc. idem censent. Ambrosius quidem ea quæ de duabus adferuntur vnctionibus argumenta, & quomodo nunc peccatrix, tandem verò Maria soror Lazari vocetur, diluit. Potest enim quæstio meriti, temporis diuersitate dissolui, inquit, vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. Etsi enim personam non mutat Ecclesia, vel anima, tamen mutat propositum. Beda libro tertio in Luc. Ita qui diligentiùs inuestigant, inquit, inueniunt tandem mulierem, Mariam videlicet Magdalenam, sororem Lazari, vt Ioannes narrat, bis eodem functam esse obsequio. Semel quidem hoc loco, quando primò accedens cum humilitate & lachrymis, remissionē

3. Quia duæ vnctiones narrantur.

P. Viretus.

4. Quod ista non nuncupetur Maria.

5. Quòd peccatrix Galilæa fuerit.

Rationes quibus intelligimus peccatricem Magdalenam fuisse sororem Lazari.

Chrysost.

Ambros.

Hierony.

Greg. Papa.

Beda.

Beda.

meruit peccatorum: Secundò autem in Bethania, nó iam peccatrix, sed casta, sancta, deuotaque Christo mulier, nó solùm pedes, sed & caput eius vnxisse reperitur. Quod & regulis allegoriæ pulcherrimè congruit: quia & vnaquæque fidelis anima priùs ad Domini pedes humiliata, peccatisque absoluenda, curuatur: dehinc augescentibus per tempora meritis, lætæ fidei flagrantia, Domini quasi caput aromatum odore perfundit. Et ipsa vniuersalis Ecclesia Christi, in præsenti quidem incarnationis eius, quæ pedum nomine designantur, mysteria celebrando, deuota redemptori suo reddit obsequia. In futuro autem, & humanitatis eius gloriam, & diuinitatis eius æternitaté, quia caput Christi Deus, simul intuendo, perpetuis confessionum laudibus, quasi pistica nardo glorificat. Sed & noster Mantuanus in diuam Magdalenam:

Regula Allegoriæ.

Lib. 1. de sacris diebus.

Magdalena ferens loculos spirantis amomi,
Panditur effusis per eburnea colla capillis.

Porrò videtur Lucas nomen illius supprimere, cùm peccatricem nuncupat, ne notam illi inurat, maximè quidé, cùm vitio velut carbone obscuraretur. Exprimit ergo sexum eius, vt etiam in sexu infirmo pœnitentiam integrá, obdurescentibus interim Pharisæis demitteret: & hoc ipso quòd mulier est, sexus nimirùm debilis, deliciosa eius vita magis excusetur. Nam mulieres stimulis carnis magis agitantur, & faciliùs illius illecebris succumbunt. Sic allecta est Eua pulchritudine fructus, Genes. 3. Dyna curiosè egressa est, vt videret mulieres Sichimitas, Gen. 34. Proinde dicitur, (Prouerb. 11.) Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Obiter autem indicat illius peccatum, dicens, *quæ erat in ciuitate peccatrix.* ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλός. Hactenus enim seipsam ob vitam obscœnam diffamauerat. Et quidem scriptura peccatorú nomine, eos qui omne vitij genus amplectuntur, intelligit. Inde fit, vt Marcus septem dæmonia núcupet. Gregorius homil. 33. Ecquid enim per septem dæmonia, nisi septem vitia, designantur? Grauitas peccatorum exprimitur, cùm velut publica dicitur *in ciuitate peccatrix*, quòd omnium velut digito ostenderetur. Videtur etiam familiam eius insignem innuere, cùm magnatum vitia faciliùs in vulgus prodeant: &, vt habet Iuuenalis, Satyra 8.

Cur Lucas nomen peccatricis tacet.

Sexus.

Peccator in scriptura quis.

Greg.

Iuuenalis.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto qui peccat, maior habetur.

Sedulius lib. 4. Carminum, velut publicam peccatricem depingit.

Sedulius.

Tunc mulier quam fama nocens, & plurima vita
Mordebant delicta sua, clementia supplex
Corruit amplectens vestigia.

Mantuanus verò istud ob oculos ita describit lib. 1. de festis diebus.

Mãtuanus.

Illustri te stirpe satam, sub purpura & auro
Transegisse ferunt teneros regaliter annos.
Et quoniam tempus iuuenile, licentia forma,
Otia, deliciæ, mortalia pectora soluunt,
In venerémque trahunt male custodisse pudorem
Diceris & cæcos sensisse Cupidinis arma.

Verùm tandem ad se reuersa, Christum medicum quæsiuit, qui sordes illas ablueret, & profunda libidinis vlcera expurgaret & curaret. *Cognouit quòd Iesus accubuit in domo Pharisæi.* Priùs vtique illam de Christo audiisse facilè colligimus. Vnde scilicet hæc perferrentur, aut locum ipsa requisiisse diceretur? Primum enim omnium est, Christum nosse, Ioann. 19. Hunc iustificatorem, Acti. 16. Per quem pœnitentia prædicetur in remissionem peccatorú, illum esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi, Ioann. 1. & non esse in alio aliquam salutem. Sic Hebræ. vndecimo. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. Ideò scilicet Lucas statim ante huius facti historiam scribit, quòd Publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioánnis: Pharisæi autem & legis periti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Beda libro tertio. in Luc. Pergit igitur idem Euangelista, quæ verbis proposuerat, etiam factis astruere, iustificatam videlicet sapientiam ab omnibus filijs suis, id est iustis, & post iniustitiam pœnitentibus, decentissimo comprobans exéplo.

Audierat peccatrix de Iesu.

1.

Tria requiruntur. 1. cognitio iustificantis Christi.

Beda.

Nec enim tantùm ista Christum hominem, sed & Dei sapientiam & virtutem agnouisse videtur: quem ipsa suo facto solùm esse iustum, bonum, misericordem, & gratiæ largitorem testaretur. Petrus Chrysolog. serm. 93. Hæc cognouit, quòd nisi ab illo solo ciuitatis peccatum non posset auferri, qui solus mundi venerat abolere peccatú. Cęterùm post Domini Iesu cognitionem, sequitur & cognitio sui. Nouerat Dei miserationes super omnia opera eius, quòd nec misericordiarum eius vllus est numerus. Nouerat & seipsam miseram, fragilem, carnalem, venum datam sub peccato, Deo & hominibus despectam. Nimirum, vt noster habet Mantuanus,

Pet. Chrys.

2. Cognitio sui.

Mãtuanus

Sic pater omnipotens, vt se cognosceret ipsam,
Fecit: & illudentem oculis dispescuit vmbram.
Tum pertæsa graues maculas. Heu pœnitet inquit,
Pœnitet atque pudet vitæ infœliciter actæ.
Iratos pater superos, me numina toruum
Prospiciunt, in sorde cubo terrisque sepulta.
Manibus in prædam data sum me possidet orcus,
Déque meis spolia exuuiis posuere trophæum.

Gregorius Papa in hom. Sic quia turpitudinis suæ maculas aspexit, lauanda ad fontem misericordiæ cucurrit. Maculas autem suas non aspiceret, nisi iá lumine cognitionis illustrata esset. Vnde Dionys. in Epist. ad Titum: Primum, inquit, donum quod datur homini ex respectu ad lumen, cognitio sui est. Hier. 31. Postquàm ostendisti mihi, egi pœnitentiam. Ambrosius lib. 2. Hexam. cap. 7. Hoc scilicet est noscere seipsum, nó quales quis lacertos aut possessiones habeat, sed qualem sortiatur animam. Bernardus libro de conscientia, cap. 1. Ex eo nimirùm iustus incipit, si accusator est sui. Sic Ezechias: Recogitabo, inquit, omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Domine, sic & sic viuitur, & in talibus est vita mea. Post Christi & sui ipsius cognitionem, requiritur & vbi Christus inueniatur. Matthæ. vigesimoquarto. Si enim dixerint, Hîc aut illic est Christus, nolite credere. Non apud Marcionem, aut Cherintum, nec apud Lutherú aut Caluinum: sed in domo Simonis, qui obedientem sonat. Christus in domo obedientiæ est, in vna Catholica & Apostolica est Ecclesia. Tertullianus libro de præscriptionibus, vbique apud hæreticos audiri scribit, Quære & inuenies. Quæri frustrà apud Apellem, aut Ebionem, aut cætera hæreticorum monstra: quærendum igitur esse in vna Ecclesia. Hîc Christus recumbit. Matthæ. 28. Ego vobiscum sum, inquit, vsque ad consummationem sæculi. Hîc remissionem peccatorum donat. Inde fit, vt frustrà aliquem extra Ecclesiam pœniteat, vt scribit Augustinus sermone vndecimo de verb. Domini: cùm nec extra Ecclesiam Christum inuenturus sit. Ita illud apud se requirebat, quod & sponsa Christi in Canticis, Cant. 1. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam. Cognitio enim domus, in qua Christus accombebat, præsupponere videtur diligentem inquisitionem: vt qua facta, tandem contigerit ipsum qui diligebatur & quærebatur, inueniri. Hoc autem illi innotuisse potuit, aut à domesticis, quibus & vicinior & familiarior erat. Nam si hoc in Nazareth factum est, vt quidam coniiciunt, milliario tantùm secundo distabat castrum eius Magdalom ad oram lacus Genezareth inter Bethsaida & Tiberiadem situm. Ex Martha quoque sorore Pharisæi notissima hoc cognitum fuisse nonnulli coniiciunt. Itaque vbi Christum apud Pharisæum esse intellexit, venit illuc, etiam non inuitata, vt scribit Gregorius Papa, & super conuiuantes ingressa est. Petrus Rauennas Chrysologus homilia 93. Claustra domus, inquit, non prorumpit extraneus, conuiuij secretum non præsumit non inuitatus intrare: & quid est quòd hæc mulier ignota, immò malè nota, onusta luctibus, plena lachrymis, clamosa planctu, nescio ianitore, nullo conscio, ipso ignorante pastore, domus aditus percurrit omnes, transit omnes ministeriorum cateruas, ipsum conuiuij peruolat ad secretum & facit domum lætitiæ, domum lamentationis & planctus? Fratres, non rogata venit illa, sed iussa: intrauit

Greg. Papa.

Ambros.

Bernard.

3. Cognitio Ecclesiæ in qua Christus.

Tertull.

August.

Greg.
Pet. Chrys.

Quæ requiruntur ad pœnitentiam.

exbi

exhibita, non præsumens: ipse sic fecit eam sisti sibi, qui illam cœlesti sententia iussit absolui. Facilem ad miserandum supernam didicit maiestatem: & ideò credidit quòd esset ad veniam promptus, qui Pharisæi venerat tam promptus ad mensam. Gregor. in hom. Et quia seipsam intus erubescebat, non sui quòd foris erubesceret: id est, humanum timorem abiecit, eum nimirùm qui à vera, eáque fructuosa pœnitentia retrahit. Quid enim est quòd homines nostræ pœnitentiæ testes esse nolimus, quòd habemus & testes & accusatores malè actæ vitæ? quibus & factis & dictis scandalum iniecimus? Tertullianus lib. de pœnitentia, satis ostendit pœnitentem à proposito minimè reuocari, etiamsi humanum rumorem & sinistram opinionem sibi præfixerit, nec ita sibi parcere debere, vt à pœnitentiæ operibus, cófessione scilicet & satisfactione, retrahatur. Miserum est, inquit, secari, & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxiari: tamen quæ per insuauitatem medentur, & emolumento curationis offensam sui excusant, & præsentem iniuriam superuenturæ vtilitatis gratia commendant. Quid si præter pudorem, quem potiorem putant, etiam incommoda corporis reformident, quòd illotos, quòd sordulentos, quòd extra lætitiam oportet diuersari, in aspetitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio vanitate? Num ergo in coccino & tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis, & bisulcum aliquid ferri vel æris vnguibus repastinandis, si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas vrgeat: præterea exquirito balneas lautiores hortulani, maritimi ve secessus: adiicito ad sumptum, conquirito altilium enormem saginam, defæcato senectutem vini: cúmque quis interrogarit, cur animæ largiaris, Deliqui in Deum, dicito, & periclitor in æternum perire. Itaque nunc pendeo, & maceror, & excrucior, vt Deum reconciliem mihi, quem delinquendo læsi. Hæc optimus Pater in eos intonabat, qui pœnitentiam abducto ieiunio, sacco, & cæteris agendam censebant: quibus vtique libertini nostri hæretici similes sunt, qui dum pietatis & pœnitentiæ opera abdicant, cur non & pœnitentem istam peccatricem condemnant, quæ sparsis lachrymis inculta accessit, lachrymas & vnguentum in Christi pedes effudit?

Gregor. — *Confidentia in Deum.* — *Tertull.* — *Confessio & satisfactio.*

Porrò quòd palàm suæ pœnitentiæ testimonium edidit, typum gessit antiquissimæ in Ecclesia consuetudinis: qua, vt refertur histor. tripart. Cassiodori lib. 9. c. 35. visum est antiquissimis Pontificibus, vt velut in theatro sub testimonio Ecclesiastici populi delicta páderentur. Ritum sanè pœnitentiæ publicæ etiam nunc multi obseruant in Italia, Gallia, India, & permultis locis. Eius meminit Gratianus distinct. 50. In capite quadragesimæ, inquit, omnes publicè pœnitentes, qui publicam suscipiunt, & susceperunt pœnitentiam, ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes. Ibi adesse debent decani, id est, archipresbyteri, presbyteri parœciatum, & presbyteri pœnitentium: qui eorum conuersationem diligenter inspicere debent: & secundum modum culpæ, pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc Episcopus in Ecclesiam eos introducat, & cum omni cleru septem pœnitentiæ Psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, iuxta quod Canones iubent, manus eis imponat, aquam super eos benedictam spargat, cinerem prius mittat: deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris suspiriis eis denunciet, quòd sicut Adam eiectus est de paradiso, ita & ipsi ab Ecclesia pro peccatis suis abiiciútur. Post hæc iubeat ministris, vt eos extra ianuas Ecclesię expellant. Clerus verò prosequatur eos cum Responsorio: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, &c. Vt videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, & commotam, non paruipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna, rursus ab eorum decanis, & presbyteris Ecclesiæ liminibus repræsentétur. Hæc sanè desumpta sunt ex cap 9. Concilij Agathensis: quæ fusius describimus, vt intelligant hæretici quàm districta etiam olim fuerit pœnitentia. Cæterùm vt pro ratione delicti est & plagarum modus, ita quædam priuatam, quædam publicam requirunt pœnitentiam. Alia enim aliis morbis sunt remedia. Ambrosius ad virginem lapsam, cap. 8. Grandi plagæ, inquit, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Sic Eusebius histor. Eccles. libro 5. cap. 28. Natalem ambitione deceptum ab hæreticis, & ad pedes Zepherini Pontificis Romani prouolutum depingit. Sic Theodosium Imperatorem ab Ambrosio ex templi aditu eiectum, & longo tempore in squallore palatio conclusum, demùm & publicè pœnitentem ob septem millia hominum Thessalonicæ occisa, describit Nicephorus Callistus historię Ecclesiast. libro duodecimo capite 41. Synesius Ptolomaidis Episcopus, Epistol. ad Ioannem, hunc pœnitentiæ morem ita commendat, vt ei cauendum sit, qui eum non obseruauerit. Et quisnam fieres, inquit, è corpore egressus, siue violenta pœna, siue alio modo abripiaris, cú tibi non fuerit lingua ad negandum, sed insculptam habeas actionis notam? Nónne vertigine laborabis? Nónne perplexus eris? Traheris tacens, sperabísque vltionem tu & ego, & omnis quem non publica prius expurgauerit pœnitentia.

Pœnitentia publica. — *Cassiodor.* — *Gratianus.* — *Quibus indicitur pœnitentia publica.* — *Ambros.* — *Euseb.* — *Niceph.* — *Synesius.*

Pœnitentiæ huius publicæ speciem habes apud Ambros. lib. 1. de pœnitent. c. 6. Sed vix solet imponi, nisi pro crimine totam vrbem commouente, vt habetur 26. q. 6. can. vlt. Presbyter inconsulto Episcopo, &c.

Ambros.

Ex eo igitur, quòd coram omnibus suæ pœnitentię testimonium protulit, non modò consequendę sanitatis ardentissimum affectum prodidit, quem nec hominum pudor remoraretur: sed & satisfactionis cuiusdam argumétum dedit, vt quos prauis exemplis ad peccandum allexerat, nunc pia conuersione ad pœnitentiam inducat. Augustinus libro 50. Homiliar. sermone 23. Videtis igitur mulierem in ciuitate famosam, malæ vtique famæ, quæ erat peccatrix, non inuitatam irruisse conuiuio, vbi summus medicus recumbebat, & quæsisse pia impudentia sanitatem. Irruebat quasi importuna conuiuio, sed opportuna beneficio: importuna peccatoribus, sed opportuna iustificanti nos Christo. Impudens videbatur hominibus, quasi quæ sese vltrò ingereret: sed tamen illam Christus trahebat & suscipiebat. Ecclesiast. 1. Omnia flumina ingrediuntur mare, & illud non redundat. Per terræ meatus fontes, & irrigui quique fluuij à mari procedunt, & in illud reuertuntur. A Christo profluebat gratia contritionis, deuotionis, spei in hanc mulierem: illa rursus hæc illius donauit, in suum authorem refudit. Venit spiritus, inquit Ezechiel capite secundo. & statuit me supra pedes meos. Nimirùm priùs istam spiritus ingressus est, quàm à peccato surgeret, & ad Christum properaret. Gregorius libro 8. in Iob, cap. 16. Talis quippè amaritudo pœnitentiæ verecundanti cordi importunè ingerit illicita quæ commisit. Districtum contra hæc iudicem ostendit, suppliciorum minas incutit, pauore animam ferit, pudore confundit, motus illicitos increpat, quietem noxiæ securitatis turbat. Quæ ei conditor bona contulit, quæ ipse bonis illius mala rependit innumera: quòd mirè ab eo conditus, quòd gratuitò nutritus, quòd ad rationis substantiam códitione ditatus est, quòd vocatus & sequi noluit. *Attulit alabastrum vnguenti*, delicias pristinæ suæ vitæ monumenta: omnia quibus antè malè placuerat sibi ac mundo, in Christum, cuius amore flagrabat, effusura. Attulit autem delicatum vasculum vnguentarium, quod ob leuorem, qui obstat quominus apprehendi queat, alabastrum appellant. Erat autem vnguentum eximium, magnóque emptum. Beda & Albertus, alabastrum pro certo marmore accipiunt. Albertus in Luc. Est autem, inquit, firmum & perspicuum. Et quia pretiosa vnguenta spirando euanescunt, ideò frigiditate illius marmoris restringuntur & conseruantur: sicut ab authoribus medicinæ camphora præcipitur in Psyllio, vel semine lini conseruari, propter eandem causam. Beda lib. 3. in Luc. Alabastrum, inquit, genus est marmoris candidi, variis coloribus intertincti, quod ad vasa vnguentaria

Satisfactionis argumentum. — *August.* — *Gregor.* — *Erasmus.* — *Alabastrum quid.* — *Albertus.* — *Bed.*

canare solent, eo quòd optimè seruare incorrupta dicatur. Nascitur circa Thebas Ægyptias & Damascum Syriæ, cæteris candidius: probatissimum verò in India. Proinde cùm vasa huiusmodi adeò pretiosa extiterint, non dubium est pretiosissimum fuisse vnguentum. Videtur verò hoc attulisse, 1. vt fessum Christum releuaret. Potuit enim eum aut concionantem, aut ægros curantem audisse, quibus faciundis cùm multum laboris sustinuisse videretur, pro more tanquam fesso, hoc illi refrigeriũ affert. Mos enim erat Palæstinis, vt aliquando diximus, fessos hoc solatio recreare. Sed & munus hoc attulit, vt placaret eum, quem in se ob sua scelera iratum credebat. Prouerb. 18. Donum enim hominis dilatat viam eius, & ante Principes spacium ei facit. & Prouerb. 2. Munus absconditum extinguit iras. Cogitauit enim secum illud Micheæ, (cap. 6.) Quid dignum offeram Domino? Psalm. 28. Afferte Domino filij Dei. Psalm. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Petrus Chrysologus homilia 93. Portauit oleum, quia medicinam lethali vulneri à cœlesti medico requirebat. Albertus Magn. in Luc. Vnguenti autem vsus est, lenitio, impinguatio, & odoris diffusio. Significat autem compunctionem, quæ lenit dolorem peccatorum. Ecclesi. 38. Vnctiones conficiet sanitatis, & pigmenta suauitatis. Impinguat deuotione. Psalm. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Ecclesi. 38. Impingua oblationem, & da locũ medico. Odorem autem virtutum diffundit. Iob. 41. Feruescere facit quasi ollam, profundum maris, sicut cùm vnguenta bulliunt. Profundum maris est profunditas cordis amari, hoc feruet in calore doloris & deuotionis & charitatis, & spirat odorem virtutum, sicut quando bulliunt vnguenta spirantia diuersa virtutum odoramenta. Cant. 4. Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Dicunt autem nonnulli hoc vnguenti genus à muliere paratum sibi fuisse ad vultus fucum, & decorem. Quod quidem minus probabile videtur: cùm lasciuarum mulierum vnguenta sint maximè aut ad restrictionem fœtoris, in pudendis & mammillis, aut ad incitandam libidinem, quæ duo Christo minimè competebant. Ergo potiùs ad releuandam lassitudinem, & pro more hoc factum fuisse conijcitur. Hæc Albertus. Interim verò minimè negandum est, hanc Christo oblationem velut restitutionem fieri rei, priùs malè vsurpatæ in vsus indignos, vt quod illicitis actibus priùs intenta, sibi pro odore carnis priùs adhibuit, inquit Beda in Luc. hoc iam Deo laudabiliter offerat. Etsi enim Hester, Iudith, & Susanna sine calumnia vnguentis vsæ fuerint, his tamẽ & meretrix in Prouerbiis, & ipsa Iezabel abusa est. Clemens Alexandrinus libro 2. Paidagogi, cap. 8. Coronarum autem, inquit, & vnguentorum vsus non est nobis necessarius. Ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cùm nox propè est. Scio quòd cùm vnguenti alabastrum ad sanctam cœnam mulier attulisset, vnxit pedes Domini, & eum delectauit. Scio etiam veteres Hebræorum reges auro & lapide pretioso ornata gestasse diademata. Sed mulier quidem verbi nõdum fuerat particeps, erat enim adhuc peccatrix. Eo autem, quod apud se putabat esse pulcherrimum, nempè vnguento, honorauit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempè capillis suis, abstersit vnguentum quod redundabat, libans Domino lachrymas pœnitentiæ. Tertullian. lib. de habitu muliebri. Habitus enim fœminæ, inquit, duplicem circumfert speciem, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant: ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro & argento & gemmis & vestibus deputatur: iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis: vt iam hinc prospicias, Dei ancilla, quid ex his disciplinæ tuæ conueniat. Peccatrix igitur nunc ad mentem rediens, ornatum illum immundum sibi & superfluum emendat, & Christo deponit. Et licet nihil aut parum vereretur discumbentes, erubescebat tamen Christo sese indigna ingerere. Quomodo enim non vereatur peccator Deum? Adam post peccatum patratum, abscondit se, Genes. 4. Non audet Publicanus oculos in cœlum leuare, Luc. 16. Sed & Manasses, Non sum dignus, inquit, respicere altitudinem cœli, præ multitudine iniquitatum mearum, Hierem. 6. Erubescite à viis vestris malis. Eccle. 26. Gratia super gratiam mulieris, mulier sancta & pudorata. Quæ nihil vetita erat, vt conuiuiis indulgeret, & carnem satietate ad libidinem prouocaret: nunc quasi satisfaciens his quibus scandalo fuerat, accedit, & *Stat retrò*, &c. adeò sibi Christum opponit in aduersarios suos, qui eam tueatur. 2. additur *secus pedes*. Secus vtique, quòd iam magna cum fiducia Christo Iesu appropinquaret. Psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Roman. 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum. Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, & resurrexit: qui etiam interpellat pro nobis. Accedamus ad eum in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda. 3. Timor verò mulieris exprimitur, vt quæ sacrum Domini verticem tangere aut vngere non ausa est: sicut & tandem fecit in Bethania, suscitato Lazaro: sed pedibus se aduoluit. Sic Ruth, cap. tertio, ad pedes Booz aduoluta gratiam inuenit. Non audet ista se vultui Christi offerre, immò & eius aspectu se indignam iudicat. Dauid Absaloni pœnam inflixit. 2. Regum 14. d. Reuertatur, sed faciem meam non videat. Hiere. 31. Confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. Retrò igitur stat, & ad pedes se humiliat. Deut. 33. Qui appropinquant pedibus eius, recipient doctrinam eius. Abacuc 3. Egredietur diabolus ante pedes eius: immò septem dæmonia de ea ante pedes Domini egressa sunt. 4. Dolorem verò eius exprimit Euangelista, dicens quòd *lachrymis cœpit rigare pedes eius*. Oculis terrena concupierat, inquit Gregorius, sed hos iam per pœnitentiam conterens, flebat. Proinde cogitanti mihi de Mariæ Magdalenæ pœnitentia, flere magis libet, quã aliquid dicere. Cuius enim, vel saxeum pectus illæ huius peccatricis lachrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Quæ oculis suis huc & illuc vagantibus animas deprædata fuerat, quæ impudico aspectu iuuenes inspexerat, & interdicta concupierat, quæ elato supercilio ambulauerat, nunc satisfactionis speciem præferens, & oculos & lachrymas Christo dedicat. Nunc igitur, inquit, oculi mei illi soli addicti sint, quem cæteris omnibus contemptis solùm diligo. Attenuati sunt nunc oculi mei suspicientes in eum. Fuerunt olim fictæ meæ lachrymæ, dum terrenis & vanis rebus cura animúsque incubuit: nunc eius obsequiis veræ & ex imo pectoris deductæ profluant. Id ergo dicere poterat, Psal. 37. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Sic, (1. Regum 1.) Cùm esset Anna amaro animo flens largiter, orauit. Sic Sunamitis, dum Helisæi pedes pro mortui filij sui suscitatione complecteretur, Ideò scilicet Helisæus ad Giezi, (4. Regum 4.) Dimitte eam, inquit: anima enim eius in amaritudine est. Id sibi vendicare poterat, quod Noëmi, Ruth. 1. Non vocetis me Noëmi, hoc est pulchram, sed amaram: quia amaritudine me valde repleuit Omnipotens. Vnde & id de ea, quod Hieremias (Thre. 3.) de filia Sion asserere possumus. Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? Verùm ecce tibi præsto medicus est, qui quantum distat ortus ab occidente, longè facit à nobis iniquitates nostras. Petrus Rauennas Chrysologus serm. 93. Verumtamen iura naturæ nunc mutantur. Cœlum enim terram irrigat, non terra cœlum. Nunc verò terrena mulier, eius qui è cœlis descendit, pedes abluit. Tam copiosæ huius lachrymæ fuerunt, vt pedibus Christi lauandis suffecerint: & tamen adeò induruerunt peccatores, vt ne guttulam quidem ex oculis emittant. Audimus & legimus quid ista fecit, & tamen quasi surda aure contemnimus. Nihil nos ista mouent? Nihil in quam incidimus necessitas? Nihil futuri iudicij timor? Nihil Dei opt. max. & Christi Iesu maiestas, quem toties offendimur, & ad iracundiam prouocamus? Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, inquit Dauid. Idem Psalm. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo.

Cur vnguentum attulit, 1. 2. — Pet. Chrys. — Albertus. — *Mysticũ vnguentum.* — *Restitutio rei malè partæ.* — Beda. — Cle. Alex. — *Vsus vnguentorum.* — Tertull. — *Contra mulieres fucatas & vnguentis perfusas.* — *Erubescentia peccatoris.* — *Fiducia.* — *Timor.* — *Dolor seu contritio.* — Greg. — Pet. Chrys. — *Quanta lachrymæ.*

Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur Matth. 6. Væ tamen vobis quia flebitis. Nondum peccatis nostris renunciauimus, inquit Ambrosius, libro 6. in Luc. cap. 11. Vbi sunt nostræ lachrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? Psal. 94. Venite adoremus & procidamus ante eum: ploremus ante Deum qui fecit nos, vt saltem ad pedes Iesu venire possimus. Cæterùm quòd mulier ista pedibus Christi aduoluitur, antiquissimum Eccles. morem docet: quem explicat Tertullian. libro de Pœnitentia, inter cætera pœnitentis munia. Plerunque, inquit, pœnitentia mandat ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari & mugire, & dies noctésque ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suę iniungere. Et paulò pòst. Ergo cùm te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. Sed enim eos qui ambitu obeunt capessendi magistratus, quæ non atria nocturnis & diurnis salutationibus occupant? Ad omnem occursum maioris cuiusque personæ decrescentes, exules sunt à libertatis & lætitiæ fœlicitate: idque totum propter vnius anni volaticum gradum: quanto magis pro æterna animæ fœlicitate, & peccatorum remissione? *Et capillis capitis sui tergebat* pedes Christi, quos tam lachrymis abluerat. Adeò non vestes, non armillas, aut cætera huiusmodi tantùm contemnit, sed & capillos capitis, in quibus mulieres gloriari solent. Ideò scilicet muliebrem illum fastum per Esaiam (cap. 3.) Dominus deprimit, dicens filiabus Sion. Pro eo quòd eleuauerunt se filiæ Siõ, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & composito gradu incedebant: decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & crinem earum nudabit, & auferetur omne ornamentum calceamentorum, &c. Et erit pro crispanti crine caluitium. Hieronym. Epistol. ad Furiã. Hæc crine, quo multos antè deceperat, pedes Domini tergens, saluata est. Non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos. Quanto enim fœdior, tanto pulchrior fuit. Nunquid scilicet deerat isti mulieri vel sudarium, vel linteolum aliquod, quo Christi pedes tergeret? Num quæ tam pretiosum vnguentum, non etiam vel aliquod mantile adferre potuit? Potuit sanè. Verùm nihil dignius capillis habuit, nihil proprium magis, quo suis se membris Christo præstare obsequium testaretur. Vnde nec Lucas ipse sibi satis fecisse putauit, si narraret illam capillis suis Christi pedes tersisse, nisi adiiceret, *capitis sui*, ad emphasim maiorem. Non acceperat illa vænales puelli, aut puellæ alicuius formosissimæ crines, quibus aut caput suum, aut ipsum etiam Christum deturparet. Gregorius Nanz. orat. in mulieres sese ambitiosiùs ornantes, hac arte dicit alterum hers corpus Dei, alterum manus. Verendum, inquit, ne Deus iratus sic deformatas mulieres alloquatur. Dic age aliena mulier, ecquis tandem & vndé nam est fictor tuus? Non te depinxi canis, sed imaginem mei finxi. Qui fit ergo, vt pro chara imagine idolum habeam? Venustas hæc Adonidis hortus est citò marcescens, Pulypi color citò transiens, literæ in arena conscriptæ. An tu graculi Æsopici formam imitata, non times ne detractis alienis pennis risum tandem moueas? Tertullian. libro de cultu fœminarum. Quod nascitur, opus Dei est: ergo quod fingitur, diaboli negotium est. Diuino operi Satanæ ingenia superducere, quàm scelestum est! Serui nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur: milites ab hoste Imperatoris sui nihil concupiscunt. De aduersario enim eius, in cuius manu sit, aliquid vsui postulare transgressio est. Christianus à malo illo adiuuabitur? Nescio an hoc ei nomen perseueret. Erit enim eius, de cuius doctrinis institui concupiscit. Quàm indignum nomine Christiano, faciem fictã gestare, quibus simplicitas animi indicitur: effigiem mẽtiri, quibus lingua non licet: appetere quod datum nõ sit, quibus alienum abstinendum: speciem exercere, quibus studium pudicitiæ est? Video quasdam & capillum croco vertere. Malè ac pessimè sibi auspicantur flammeo capite: decorum putant quod inquinant. Atqui & detrimentũ crinibus medicaminum vis inurit, & cerebro perniciem etiam cuiuslibet synceri humoris assiduitas reseruat: tum solis animando capillo & siccando exoptabilis ardor. Se[d] enim Dominus ait, Quis vestrum potest capilli nigrum ex albo facere, aut album ex atro? Hę quę reuincunt Deũ. Ecce, inquiunt, pro albo vel atro, flauum facimus gratia[m] faciliorem: quamuis & atrum ex albo conantur facere quas pœnitunt ad senectam vsque vixisse. Proh temerita[tem]! Erubescit ætas exoptata votis, &c. Quid crinibu[s] vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò rela[-] xatis: modò suscitatis, modò elisis? Aliæ gestiunt in cin[-] cinnis coërcere: aliæ vt vagi & volucres elabantur no[n] bona simplicitate. Affigitis præterea nescio quas enormi[-] tates sutilium atque textilium capillamentorum. Mitun[t] quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad mensur[am] neminem sibi adiicere posse pronunciatum est. Vos pla[-] nè adiicitis ad pondus collyridas quasdam sputorum vin[-] bilicos ceruicibus astruendo. Si non pudet enormitatis pudeat inquinamenti: ne exuuias alieni capitis forsita[n] immundi, forsan nocentis & gehennæ destinati, sanct[o] & Christiano capiti suppares. Deus vos velari iubet, cre[-] do ne quarundam capita videantur. Atque vtinam m[i-] serrimus ego in illo die exultationis, vel inter calcane[a] vestra caput eleuem, videte an cum cerussa & purpuriss[o] & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis; an taliter ex[-] pictam Angeli in nubila subleuent obuiam Christo, &c. Si quæ sunt igitur, quæ his pigmentis caput ementit[a] sint, iam capillos, immò & omnia sua, vt & ista peccatrix Dei obsequio deputent. Cæterùm ex huius peccatric[is] facto colligimus, nihil mirum esse, si virgines Christ[o] consecratæ capillos deponant. Quæ enim mundo renun[-] ciauit, non tantùm caput velare debet, ne nundinatitiu[s] sit, vt docet Tertull. lib. de velandis virginibus, sed & ca[-] pillum aut affectu tantùm, aut etiam reipsa tondere. Im[-] mò, 1. Corin. 11. b. si non velatur mulier, tondeatur, inqu[it] Paulus. Hinc est quòd virgines cùm Deo sacrantur, ton[-] dentur, & imitatrices factæ huius peccatricis se Christ[o] dicantis, capillos pedibus Christi aduoluunt, ne ampliù[s] in illis gloriari videantur. Sic olim quoties vir aut mulie[r] se Deo consecrabant, vt essent Nazaræi, oblato pro e[is] sacrificio tondebantur. Hæc enim sunt verba Domini a[d] Moysen, Numer. 6. d. Tunc radetur Nazaræus ad ostiu[m] tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ: tolletq[ue] capillos eius, & ponet super ignem qui est suppositus [sa-] crificio pacificorum. Sic cõsecrabatur Deo cæsaries. Pro[-] inde qui luctum actu, aut pœnitentiam fructuosam olim aut votum edituri erant, capillum tondebant, Ieremiæ 7. f. Tonde capillum tuum, & proiice & sume in directum planctum, &c. Micheæ 1. d. Decaluare & tondere supe[r] filios deliciarum tuarum: dilata caluitium tuum sicu[t] aquila: quoniam captiui ducti sunt ex te Iob. 1. d. Audit[o] de morte filiorum nuncio, scidit vestimenta sua, & tons[o] capite corruit in terrã, & adorauit, & dixit: Nudus egres[-] sus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Ac[t.] 18. cap. Paulus in Cenchris sibi totondit caput, quia ha[-] bebat votum. Porrò qui Deo consecratur, luctum ag[it] perpetuum, donec in gaudium æternum veniat, & vot[um] edit. Idcircò olim monastico instituto addicti priùs to[n-] debantur, vt docet Diuus Dionys. Areopagita, lib. Eccle[s.] Hierarch. cap. 6. par. 2, Parte verò 3. Tonsura, inquit, cri[-] nium, vitam mundissimam indicat, & nulla figura fuca[-] tam: & quæ nullis fictis coloribus animi inductis defor[-] mitatem exornet: sed ipsa in seipsa non humanis venusta[-] tibus, sed singularibus & vnicis ad Dei exactissimam si[-] militudinem properet. Crines igitur velut sui capitis su[-] perflua quædam, aut iuuenum in lasciuiam allectament[a] quibus abusa fuisse videbatur, Christo consecrat. Petru[s] Chrysolog. hom. 93. In peccatricis caput, purgandis cri[-] minibus refluebat vnda, vt suo fonte mulier, in nouu[m] baptisma, suorum dilueret illuuiem peccatorum. *Et ca[-] pillis capitis sui tergebat*, vt iuxta Psalmistam (Psal. 67.) ver[-] ticem capilli, ex quo ambulauerat in delictis suis, in san[-] ctitatem tali verteret seruitute. *Et osculabatur pedes eius.* Præcesserant interuenientes lachrymæ, vt oscula deuot[a] sequerentur: quia lachrymę satisfactionis sunt documen[-] tum, oscula sunt reconciliationis indicia. Dion. Carthu[s.] in Luc. Oscula sunt ex dilectionis ardore sereno ac spir[i-]

Ambros.

Tertull.

Hierony.

Cur peccatrix potius capillis quàm aliquo linteo pedes Christi tersit.

Mulierum capillitium aliunde acceptum.

Greg. Naz.

Tertull.

tuali, ac si gratias ageret pedibus sanctis qui corpus illud deferebant, per quorum os conuersa fuerat. Præterea quia pedes sunt inferiores partes corporis, ad eos audaciùs accessit. Alber. in Luc. Spiritus a corde in dilectum per os ipsum transiuerabat, & indissolubili vinculo adhærebat. Sic sponsa inuitabatur, Can. 1. Osculetur me osculo oris sui. Rom. vlti. Salutate inuicem in osculo sancto. Sed & dilectum suum sponsa fidelis sic requirebat, Cant. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deosculer te, vt nemo iam me despiciat? *Et vnguento vngebat* in satisfactionem prioris abusus vnguentorum in libidinem. Sic meretrix, Prouerb. 7. Perfudi lectulum meum myrrha, aspersi cubile meum aloe & cinnamomo. Produnt hæc nõnunquam lasciuam mulierum conditionem. Amos 6. Væ vnguento delibutis. Petrus Chrysolog. sermon. 93. Non tamen est, quod facit hæc mulier, mollis & carnalis obsequij, sed plenæ humanitatis est sacramentum: quia in capite Christi Deus est, in pedibus Euãgelizantium pacem, per quos prædicatus venit ad fines terræ. Demum occurrit eorum obiectioni, qui ad liberum vnguẽtorum vsum forsan hoc mulieris factum prætexere possint. Quid si, inquit, suauis odoris fuisset, Pontificem magnum, nempè Dominum dicant Deo offerre: ne id esse sacrificium, & suauis odoris sufitum intelligant, sed gratam & acceptam charitatem, spiritualem scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre occipiant. Adiecerim non tam pro vnguẽto, quàm pro affectu in Christum propensissimo mulierẽ istam commendare. Gregor. hom. 33. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot habuit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum, numerum criminum, vt totum seruiret Deo in pœnitentia, quicquid ex se Deum contempserat in culpa. Melius carendum tot allectamentis existimauit, quam vt si illa suppeterent, sese in peccatorũ, quæ secta ia fuerat, colluuie contineret. Abiecit à se vnguenta, capillorum ornatum, mundum muliebrem, attactus impudicos. Philo Iudæus, lib. Quòd deterior potiori insidiatur: Propterea, inquit, videntur mihi, qui non omninò rudes sunt, malle cæcitatem, quàm videre quæ non decet: malle surditatem, quam audire sermones perniciosos: linguam quoque libenter amissuri, ne proloquantur quæ celanda sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cùm in rota cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse linguam suam, & ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus, dum eos voti fecerunt impotes. Tantus amor iustitiæ, tantus horror scelerum & vitiorum inesse debet, vt non modo vnguentis, osculis, capillis, ornatu, velut illecebris, sed & ipsis etiam membris libenter careamus. Paulinus Nolanus, Epist. 4. ad Seuerum, de Samsonis & peccatricis capillitio: Habeant sanè capillos, inquit, quibus iuxta illam Euangelicam peccatricem, vestigia Christi tergeant, & sapientiæ pedibus implicentur, vt aliud nisi sapientiam amare, nisi virtutem amplecti, nisi pudicitiam osculari nesciant: & vt extremo saltem rore verbi cœlestis aspersæ, dicant: Ros enim qui abs te est, sanitas est nobis. Sint mulieribus nostris comæ, spiritualium acta virtutum, ieiunia, misericordiæ, orationes. Tales enim & virum decẽt crines: ornet eas Christi gratia, non capilli: castitatis gemma, non lapides: & operum in his, nõ odorum flagret vnguentum. Meminerint esse se filias illius filiæ regis, cuius gloria omnis abintus est. (Psal. 44.) Intelligant cur illas Apostolus prolixiori capitis velamento tegi iusserit. Propter Angelos, inquit (1. Cor. 11.) illos scilicet ad seductionem paratos, de quibus sancti iudicabũt. (1. Corint 6.) Hi enim petulantius infirmiora vasa pertẽtant, sicut non Adam, sed Euam coluber aggressus est. Alioquin (Amos 6.) Væ vnguento delibutis, & his qui in crinibus gloriantur. D. Augustinus hom. 23. lib. 50. Hom. mysticè quomodo peccatricem istam imitari possimus, aperit. Secura, inquit, qualibet anima à multa nequitia per Domini gratiam se liberandam, tanquam immunda prostitutione mundanda in Ecclesiam redeat: accedat ad pedes Domini, &c. Pedes Domini, prædicatores Euangelij. Capilli mulieris, superflua possessiones. Ter... capillis, tergat prorsus, operetur misericordiam: & cæ... ter-

Albertus. — *In vnguento delibutos.* — Pet. Chrys. — Greg. — Ph. Iudæus. — Pau. Nolan. — Augustin. *Mystica peccatricis significatio.*

serit, osculetur: accipiat pacem, vt habeat charitatem. Beda lib. 2. in Lucam paulo aliter interpretatur. 1. Per Pharisæum, Iudaicum populum: 2. domum Pharisæi, ipsam legis, Prophetarũmque custodiam: 3. Discubitum Christi, formæ seruilis assumptionem: 4. Vnguentum, bonam de nobis opinionem, emergentem è bonis operibus: 5. Secus pedes Domini stare, eius vestigia sequi. 6. Rigare pedes eius, sanctis in tribulatione compati: 7. Capillis tergere, sanctis de bonis nostris subuenire: 8. Osculari, eos diligere quibus subuenerimus. Eadem habes apud D. Gregoriũ Papam, hom. 33. in Euangelia. *Videns autem Pharisæus, qui vocauerat eum.* Magna nunc Pharisæi istius inhumanitas & crudelitas exprimitur. Crudelitas, vt qui peccatores omni remedio velut desperatos relinquat, nec semetipsum consideret, quàm fragilis & infimus sit: Nimirùm ex iis, qui, vt Christus asserit, Matthæ. 23. similes sunt sepulchris dealbatis, quæ licet foris speciosa appareant, intus tamẽ fœtore & ossibus plena sunt. Hieronym. in Matt. Religio Pharisæorum non compassionem, sed indignationem habet. Nec enim Dei iustitiam, sed suam statuere quærentes, Dei iustitiæ subiectos se esse arbitrantur. *Ait intra se.* Albertus in Luc. Toties enim alios cõfutatos audierat, vt ne hiscere quidem auderent. Erit quasi Pythonis vox tua, inquit Propheta, & quasi de humo audietur eloquium tuum. Eccl. 13. Memento quoniam malus est oculus nequam. Eccle. 11. Bona in malum conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Prou. 23. Ideò ne comedas cũ homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. *Ait* ergo *intra se*, sicut hypocrita, de quo Iob 15. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos. Murmurat in peccatricem, & gratiæ largitorẽ. Et temerè quidem de peccatrice iudicat, sua ipsius vitia non introspiciens. Intuebatur mulierem, non seipsum. Sicut enim oculus circum se fertur in obiectum, seipsum interim non aspiciens: sic & multi in alios aciem oculorum dirigunt, ipsimet in sua causa cæcutientes. Persius Satyr. 4.

Vt nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Talem olim Nouatum exprimit Gregorius Nanzanzenus in sancta lumina, vt qui Christianos quosdam sæuiẽte persecutione, tormentorum magnitudine, in abnegationem fidei prolapsos, pœnitentiam demum agentes, à communione submoueret. Tu verò quid ais? Quam legem affers, ô noue Pharisæe, & nomine duntaxat, nó animo & voluntate pure, ac Nouati dogmata cum eadẽ infirmitate tumido ore nobis crepans? Pœnitentiam nó admittis? Luctibus locum negas? Lachrymas nó profundis? Vtinam talem tibi iudicem experiri non contingat. Clementia & facilitate Iesu non moueris, qui infirmitates nostras accepit, & morbos portauit: qui non venit vt iustos vocaret, sed peccatores ad pœnitentiam: qui misericordiam mauult, quàm sacrificium: qui septuagies septies peccata condonat. Quàm beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, ac non fastus & arrogantia, leges supra hominis captum instituens, vitæque emendationem salutis desperatione tollens. Verùm rationes murmuris Pharisaici sunt. *Hic*, inquit, *si esset Propheta.* Christum non Domini, non iusti, non Prophetæ nomine dignatur. Sic contemnit, quem tamen omnis populus suscipiebat. Verùm hæc erat Pharisaica de Christo loquendi formula. Luc. 23. Hunc inuenimus subuertentem Gentem nostram. Et rursum, (Ioan. 19.) Non hunc, sed Barrabam. *Hic*, ait. Et quis *hic*? O Pharisæe, num ad instar stupidorũ patrum tuorũ de vero pane dicturus es, *Man hu*, (Quid hoc?) *Si esset Propheta*, quo illum nomine turba Iudæorum excipit, & audit, qualem eum omnes existimant cùm Prophetarum sit ex reuelatione diuina intueri secreta: *sciret vtique quæ, & qualis est mulier quæ tangit eum.* Infidelitatem & crudelitatem suam prodit. Infidelitas est, quia nec quidẽ Prophetæ nomine Christum dignatur: quanto minus igitur illũ pro Messia agnosceret? Euthymius in Luc. Ignorabat quòd cùm Deus esset, propter peccatores homo factus erat. Sed & longè hallucinatur a Prophetarum conditione: quasi nul-

Beda. — *Crudelitas Pharisæica.* — Hieronym. — Albertus. — *Temeraria iudicatio.* — Persius. — Greg. Naz. — *Nouatianorum error.* — *Ignorantia & malitia Pharisæi.* — Euthym.

lus Prophetarum aut ad peccatores ad pœnitentiam conuocandos venerit: aut illos ad se proruentes, vt viam salutis audirent, admiserit. Sic enim ratiocinabatur. Nullus Propheta permittit se ab ea tangi, quam peccatricem esse cognoscit: hic autem id sibi fieri permittit, non est igitur Propheta. At verò quis Prophetarum non pœnitentiá prædicauit? Quis non ad peccatores à sceleribus deterrédos, & ad viam reducendos venit? Quis, si redirent ad mentem, eos auersatus est? Etsi nemo sanæ mentis, & optimæ conscientiæ congratulatur peccatoribus cùm malefecerint, eis tamen compatitur. An non Ionas etiam ad barbaram nationem venire iussus & coactus est? An non per cucurbitæ similitudinem edoctus est, quantum peccatoribus ad meliora conuersis condolere debuisset? Ion. 3. Tu doles, inquit Dominus, super cucurbita exsiccata, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte periit: & ego nō parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plusquàm cētum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dextram & sinistram, & iumenta multa? An nō Nathan Prophetæ ex officio incubuit ad Dauid peccatorem venire, illum reducere, & spem pœnitenti ingerere? Verumtamē, inquit, Ecce Dominus transtulit peccatum tuum. Quid aliud vir Dei apud Hieroboam, 3. Reg. 13. contendebat, nisi vt illum ab idolorum impietate ad vnius Dei cultum auocaret, qui tanto abest vt vindictam deprecaretur, q ad securam diuinæ miserationis fiduciam pro manus illius, quæ exaruerat, restitutione Deum precatus fuerit. Gregorius Nazanzenus orat. in sancta lumina. Quid? Ne Dauidem quidem resipiscentem admittis, qui Propheticam quoque gratiam pœnitentia conseruauit? Petr. Chrysolog. sermo. 94. Pharisæe, quod conspicis, non est ignorantia, sed potestas: est diuini iudicij, non erroris humani. Pharisæe, erras, nescire magis potuit si fuisset Propheta: quia Prophetia non est humani arbitrij, sed muneris diuini. Vnde Propheta scit non quantum vult, sed quantum dederit ille, qui tribuit Prophetiam. Basil. hom. de pœnitentia, in vnum multa Prophetarum exempla congerit, quorum tota in dicendo & scribendo intentio fuerit, vt ad mentem peccatores reducerent. Hoc Hieremias nitebatur, cùm venturam Hierosolymæ desolationem prędiceret: hoc Esaias, cùm filiam Sion à puluere excitaret: hoc Ezechiel, cùm clamaret, Conuertimini & viuite. Pharisaica igitur doctrina longè à scripturis, longissimè verò ab Euangelica doctrina discrepat. Quis infirmatur, inquit Paulus, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? An igitur zelus tuus nequam est, quia Iesus meus bonus est? Quis non fucum Pharisaicum videat? Quis enim Prophetarum non pœnitentiam prædicauit, facilemque se peccatoribus, vt eos lucraretur, reddidit? Eccles. 7. Ne desis plorantibus in consolatione. Iob. 30. Flebam, inquit, quondam super eo qui afflictus erat. Inmò Moyses, Dele me, inquit, de libro vitæ, aut remitte eis hanc noxam. Tanto in peccatores ferebatur amore. Galat. 6. Considera teipsum, ne & tu tenteris. Ecce verò Pharisæus veraciter apud se superbus, & fallaciter iustus, ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subuentione, inquit Gregorius Papa: qui ipse quoque elationis vulnere ægrotabat & laborabat: alter verò in febre carnis, & sensum perdiderat mentis. Sed inter hæc nos gemitus cogit quosdam nostri ordinis viros intueri, qui sacerdotali officio præditi; si quid fortassè iustè exterius vel tenuiter egerint, protinus subiectos despiciunt, & peccatores quosque in plebe positos dedignantur, eisque compati culpam suam confitentibus nolunt: ac Pharisæi more à peccatore tangi despiciūt. Porrò semper necesse est, vt cùm peccatores quosque cōspicimus nosmetipsos priùs in illorum calamitate defleamus, quia fortassè in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus. 1. Cor. 10. Qui stat, videat ne cadat. Pet. Chrysologus, sermo. 94. Errat igitur longè mea quidem sententia Pharisæus. Mulieris malæ tactus virū malè conscium, suspectum notat, hominem malæ voluntatis infamat. Ceterùm peccatrix fit bona, sancta, innocens, cùm tetigerit veniæ largitorem. Stercora contingunt, sed non inquināt solem: medicum, cùm tangit vulnera, putredo non polluit: iudicem quamuis tangat reus, non potest maculare cùm supplicat. Sic peccator cùm Dominum tangit, non Dominum sordidat, sed ipse & peccato caret omni, & rapit subitò sanctitatem. Probat hoc mulier in profluuio sanguinis constituta, quæ vt tangit fimbriam Domini non fimbriam polluit: sed ipsa mox inquinamento vetustæ caruit passionis. Impius igitur Pharisæus iste, vt qui peccatricem à medico arcendam putet, sitientem à fonte, moribundam à vita, & hinc sibi prætextum quærat, quòd à peccatoribus Prophetę & viri optimi abstinere debeāt. Vnde non tantùm Christum Prophetam esse negat, sed & impuritatis notam inurit, & se iustum sic arbitratur, vt se supra Christum efferat, vt qui nunquam permissurus sit se à peccatrice tangi. Pientissimus verò Dominus huius causam suscipit: vt doceat peccatorem animum non despondere, etiamsi à quibusdam aut ieiunans, aut cilicium gerens, aut peccata sua cōfitens, aut alios producens pœnitentiæ fructus, à carnalibus hominibus, etiam à libertinis hæreticis rideatur. Addit igitur Euangelista, *Et respondens Iesus dixit ad illum. Simon habeo tibi aliquid dicere.* Ancipitem quid velit retinens, etiam ad aures dictis arrigendas paratiorem reddit. Vocat ex nomine Simonem, ad conciliandam beneuolentiá. Potuisset enim vocare Pharisæum hypocritam & murmuratorem: sed nouit vt peritus chirurgus, quando lenibus & quando acribus remediis vtendum sit: Suo hoc nos docens exemplo vt opportunè & importunè increpemus & obsecremus errantes, vt ad viam veritatis redeant. Nec enim semper & vbique commoda est asperitas. *Habeo tibi aliquid dicere.* Parat attentationem ab vtilitate & fructu quæstionis, seu narrationis: quasi dicat. Quædam ego ad tuam vtilitatem allaturus sum. Proinde, *Ille ait, Magister dic.* Magistrum vocat, quem Prophetam esse denegarat. Mos enim hypocritarū est lenibus verbis aliquem prodere. Dixit ergo Iesus. *Duo debitores erant cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque.* Rem ipsam attingit Christus, & quod Simon illi derogabat, sibi tamen inesse testatur. Docet enim se cordis secreta agnoscere, cùm murmur Pharisæi palàm faciat: proinde illum impiè gessisse, dicendo: Hic si esset Propheta, sciret vtique, &c. Cæterùm pro more parabola vtitur, vt suo ipsius ore Simonē condemnet. Sic Nathan excitata de oue parabola, Dauidem ad reatus sui agnitionem deduxit. Sic Dauid Psalmos 77. Aperiam, inquit, in parabolis os meum. Id verò Christū fuit vsitatissimum, maximè cùm turbis loqueretur, Matthæ. 13. Porrò quatuor hac parabola insinuat: 1. Contractū in fœnerando: 2. Debitorum differentiam: 3. Impotentiam in soluendo: 4. & saluatoris quæstionem, quis creditorū plus diligat. Primū igitur fœnerator Deus est: 1. qui pro culpa momentanea pœnam æternam exigit, & pro donis gratiarum vitam æternam. Matth. 19. Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris exegissem illam? 2. Aut fœnerator dicitur, quòd nos velit accepta gratia multiplices fructus fidei, pœnitentiæ, & bonorum operum illi reddere. Proinde nisi pietatis fructus illi persoluerimus, peccatum incurrimus: per quod & illi debitores sumus. 2. Debita igitur sunt peccata, inquit Tertullianus libro de oratione, quòd perinde iudicio debeatur, nec euadat iustitiam exactionis, nisi donetur exactio. Petrus Chrysolog. serm. 49. Vis scire homo quid Deo debeas? Quòd factus es, Dei creditum est: quòd es rationis capax, Dei fœnus est: quòd discretionem mali malignè possides, accepisti: & quòd viuendi normam acceperis, per chirographum legis, stipulanti Deo spopondisse te non potes diffiteri. Sed dum per vitia carnis, in lutum instar suis demergeris, & diuinæ legis substantiam dissipas, factus es gloriosi fœnoris debitor luctuosus, cui deficientibus virtutum lucris criminū multiplicatur vsura. 3. *Duo debitores sunt* Maria & Pharisæus. Is qui denarios quingentos debebat, Maria est, quæ multum peccauerat. Is qui quinquaginta, Simonem significat: non quasi parum peccasset, sed quòd se parum peccasse arbitraretur. Pharisæorum enim omnium est se iustos esse arbitrari. 4.

Prophetarum fuit ad pœnitentiam inducere.

Greg. Naz.

P. Chrysol.

Basilius.

Greg. Papa.

Pet. Chrys.

Christus causam peccatricis suscipit.

Vsus parabolæ in Christo frequens.

1. Fœnerator Deus.

2. Debita peccata. Tertull. Pet. Chrys.

Neuter

Nemo ex se potest satisfacere.

Quod Deus donet peccatori.

Neuter habet vnde reddat, quia nemo ex se potest vel pro minimo peccato satisfacere. 1. Corin. 4. Quid enim habes homo quod non accepisti? Esa. 26. Omnia opera operatus es in nobis Domine. 5. *Donat vtrisque.* 1. Tempus ad pœnitentiam. Rom. 2. An ignoras, ô homo, quòd Dei benignitas te ad pœnitentiam adducit? 2. Pretium ad redemptionem. Gratis enim venundati estis, & gratis redimemini. 3. Gratiam ad exercendos pœnitentiæ fructus. Nemo enim venire potest ad me, ait Christus, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. 4. Charitatem ad merendum vitam æternã. Roman. 6. Charitas diffusa est in cordibus nostris. Bernardus sermo. 1. de annunciatione beatæ Mariæ. Testimonium enim conscientiæ verum est, inquit, cùm Spiritus sanctus testimonium perhibet spiritui nostro. Porrò hoc testimonium in tribus consistere credo. Necesse est enim primò omnium credere, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc ipse dederit. Postremò, quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri, nisi gratis tibi detur & illa. Quis enim potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nónne qui solus est mundus? De operibus quoque bonis certum omninò est, quòd nemo illa habeat à seipso. Nam si stare non potuit humana natura adhuc integra, quanto minus poterit per seipsam reparari? Vnde ergo satisfactionis nomen, dixerit aliquis? Et hanc tamen ad perfectam pœnitentiam requiri audimus ab Ecclesia. An verò potest quis satisfacere pro peccato? Audiendus sanè Dominus est, qui dixit, *debitores non habere vnde reddant*. nec interim contemnendus est Ioannes, qui ait, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Est ergo satisfactio alia redemptoris propria, cùm sit agnus Dei qui tollit peccata mundi, per quem habemus accessum ad patrem, Ephes. 2. & Deo reconciliamur, Roman. 5. Est enim propitiatio pro peccatis nostris, 1. Ioan. 2. Est & alia fidelium pœnitentium communis satisfactio, quam Christus his verbis notabat, Matth. 11. Si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Idcircò ait Iob, (cap. 42.) Me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Hoc iudicium est, quod de nobis ipsis facere debemus. 1. Corint. 11. Si enim nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Dum autem iudicamur, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Hierony. in Epitaphio Paulæ ad Eustochium, Epist. 27. Affligendum est corpus, quod multis vacauit delicijs, longus risus perpeti compensandus est fletu, mollia linteamina & serica pretiosissima, asperitate cilicij commutãda. Defluant oculi lachrymas, qui masculum simpliciter non aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam viruit impudicè. Denique totum corpus inedia maceretur, cinere aspersum & opertũ cilicio perhorrescat, quia malè sibi de pulchritudine placuit. Cor verò sit liquescens cera ieiunijs, inquietans seipsum, & cogitationibus ventilans, quare sit ab inimico subuersum. Sensus etiam crucietur, quia in mẽbra corporis cùm haberet dominationem, malo accessit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans, audebit sperare, & si non gloriam, certè pœnæ vacuationem. Dicit enim Deus, Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos. Ioël. 2. Conuertimini ex toto corde vestro, in ieiunio, fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, quoniam pius & misericors sum. Sic conuersus magnus ille Dauid iustificatus est: sic Niniue peccatrix illa ciuitas, incumbentem sibi euasit interitũ. Quid ergo sibi volunt in omne peccati genus effrænes hæretici, cùm satisfactionem à pœnitentia excludunt? An non Audianorum hæresim renouant, non modò illa contempta, sed & minutorum tantùm peccatorum remedia quærentes in suis conciliabulis, flagitiorum autem suorum sentinam operientes? Theodoretus lib. 4. Hæreticarum fabularum: Audiani, inquit, postquàm sacros libros, vnà cum adulterinis bipartitò diuiserint (eos enim mirum in modum arcanos & mysticos existimant) & hinc & illinc per versus posuerint, iubent vnumquemque inter eos transire, & quæ à se peccata sunt, confiteri: deinde confessis donant remissionem, non tempus ad pœnitentiam, vt iubent leges Ecclesiæ, præscribentes, sed sua potestate condonantes. Scientes autem, qui transeunt, id quod agitur ludum esse, vera quidem peccata celant: quædam autem parua & ridicula dicunt, quæ etiam dicere vereretur aliquis, nisi eadem, qua ipsi, amentia laboraret. Et vtrumque sanè Gnostici nostri temporis faciunt. Friuola enim effutiunt, & in genere se peccatores ore tenus clamant, verum nullum suorum facinorum explicant. nec tempus ad pœnitentiam ab Ecclesia præscriptum, quo satisfactio fiat, agnoscunt. Tam leuis momenti apud eos pœnitentia est, vt solo motu capitis, sola oris apertione ad remissionem suorũ scelerum opus esse arbitrentur. Etsi enim pro pœna æterna solus Christus satisfecit: non tamen nos à temporali cruciatu exemit, & ita constituit, quasi nec cooperatores esse, aut simul cum ipso pati deceamus. Chrysostomus homil. 80. ad popul. Antiochen. Totam, inquit, vitam in peccatis absumpsi: & si pœnitentiam egero, saluabor? Maximè quidem. Vnde constat? Ex Domini clementia. Ne tuæ confidas pœnitentiæ. Tua namque pœnitentia tanta nequit peccata delere. Si sola foret pœnitentia, iure timeres: sed postquàm cum pœnitentia commiscetur Dei misericordia, confide, quoniam tuam vincit nequitiam. Multũ enim est misericors Deus, & tantum clemens, vt neque filio pepercerit, vt ingratos seruos redimeret. Itaque nõ habent debitores vnde Deo reddant, non habent vtique à seipsis, sed à Deo, quod rependant pro æterno debito. *Donat* autem Deus *fœnerator*, & Christum, & gratiam: quinetiam donat & pœnitentiæ tempus, & lachrymas, cæteráque omnia ad pœnitentiam veram necessaria. Num interim vt tempore, oblata gratia, conuersionis occasione, modísque oblatis quibus reconciliemur, abutemur? Absit. Gregorius lib. 4. Comment. in 1. Reg. cap. 4. in hæc Samuelis verba ad Saulem, Ecce quod remansit, pone ante te. Remansit quidem, inquit, quia non omnia nostra Christus expleuit. Per crucem quidem suam omnes redemit: sed remansit vt qui redimi, & regnare cum Deo nititur, crucifigatur. Præcessit Christi crux, nostra consequitur. Præcessit prima illa per Christum satisfactio, consequitur & nostra. Satisfactionis enim nostræ nulla prorsus vtilitas emergeret, nisi à Christi satisfactione penderet. Vnde & ille nos ad crucẽ, & comitatum suum inuitabat, dicens, (Matth. 16.) Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Ideò & Petrus, (1. cap. 2.) Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Etsi verò hæc nostra satisfactio fiat de bonis Dei & Christi eius (quid enim habes homo, quod non accepisti? (1. Corin. 4.) habet tamen seruus hæc bona, quæ Dominus ei gratis ex amore concessit: quorum per accidens seruus Dominus est ex indulto Domini, perpendentis bonam nostram voluntatem. Ideò & idem ipse Dominus nos ad pœnitentiã vocat, ad fructus dignos, ad crucem, ad saccum, cinerem, ieiunium, eleemosynas, pietatis opera, cæteraque omnia pœnitentiæ exercitia. Basili. hom. 1. de laudibus ieiunij. Per ieiunium, inquit, satisfacito Deo. Sed & Tertullianus lib. de pœnitentia, Offendisti, inquit, sed reconciliari adhuc potes. *Habes cui satisfacias, & quidem volentem.* Id si dubitas, euolue quæ spiritus Ecclesijs dicat. Desertam dilectionẽ Ephesijs imputat (Apoc. 1. & 2.) stuprum & idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat, Sardios non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes peruersa reprehẽdit, Laodicenos fidentes diuitijs obiurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam commonet sub comminationibus quidem. Et ibidem. Satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Cyrillus Hierosolymitanus catech. secunda. Satisfactionem nuncupat carnis afflictionem. Est & restitutio rei alienæ, satisfactio quædam, qualis & hæc quam Zachæus pollicebatur, dicens: Dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum. Luc. decimonono. Ambrosius sermone 15. Nullum enim tam graue delictum est, quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. Ait enim san-

Bernardus. In quibus consistit testimonium bonæ conscientiæ.

Vnde satisfactio.

Quotuplex sit satisfactio.

Hierony.

Satisfactio pars pœnitentiæ.

Audianorũ hæresis.

Theodor.

Chrysost.

Dei misericordia concurrit ad pœnitentiam.

Greg.

Nostra satisfactio pendet à Christi merito.

Basilius.

Tertull.

Cyril.

Ambros.

A B C D E F

ctus

ctus Propheta, Ecclef. 3. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemofyna delet peccatum. Interim hæc omnia Dei dona funt. Gregorius Nanzanzenus oratio. 16. de paupertate fouenda: Da, inquit, omnia, da parum: nunquam Dei magnificentiam fuperabis, etiamfi cuncta quæ poffides, relinquas, etiamfi teipfum adiicias. Deo enim dare, accipere eft: & nihil dabis proprium, quoniam omnia funt à Deo. Sic *donauit vtrifque*, non modò debitum ipfum, fed & debiti perfolutionem: quoniam ipfi adeò paupetes & egentes fumus, vt à nobis nihil quafi à nobis habeamus vnde reddamus. Ita cafu demū a Chrifto propofito, quæftionem format, vt ex iis quæ nobis vfu veniunt, id quod vult, colligat, dicens: *Quis ergo* duorum illorum debitorum *eum* fœneratorem, qui vtrique debitori donauerit, *magis diligit*, id eft, tenetur diligere? *Refpondens Simon dixit, Æftimo*. Ita fobriè loquitur, timens ne propriis verbis à Chrifto conuincatur: *quia is*, ad maiorem dilectionem & obfequium obligatur, *cui plus donauit* gratis fœnerator, cùm poffet exigere modis omnibus pecuniam fuam. Iftud nimirùm in rebus humanis maximè verum eft, vbi amor ex acceptis beneficiis emergit fæpiùs: vnde fit, vt quo maiora dona funt, eo maior obligatio confequatur. *At ille dixit ei, Rectè iudicafti*. Iam fuo ore conftringit Simonem, qui mos Chrifto familiariffimus erat. Sic Matthæ. vigefimotertio. Herodianos: Cuius eft imago hæc & fuperfcriptio? Et Pharifæos: Baptifma Ioannis vnde erat? Et rurfus: Chriftus cuius filius eft? Suo autem nos exemplo Chriftus docet, vt veritatem, à quocunque dicatur, amplectamur. Sic de Pharifæis monuit, vt quodcunque dixerint nobis, faciamus. *Et conuerfus ad mulierem*. Dionyfius Carthufianus in Luc. Hoc de duplici conuerfione poteft intelligi. Nam & fpirituali ad eam per maiorem gratiæ infufioné conuertit. Vnde & Gregorius in homilia. Quid miremur, fratres, inquit, Mariam venientem, an Dominum fufcipientem? Sufcipientem dicam, an trahentem? Sed vt verius fatear, & trahentem dicam, & fufcipientem. Ipfe enim ad pœnitentiam traxit intus, qui per manfuetudinem fufcepit foris. Fuit & externa conuerfio Chrifti ad mulierem, cùm oculos in eam direxit, non modò vt non defpiciendam, fed & attendendam effe moneret. *Dixit Simoni*, vt quod generaliter affumpferat, iam ad rem accommodaret. *Vides hanc mulierem*. Vide fcilicet, quam afpicere dedignatis. Vide fexum mollem & fragilem, qui tumorem mentis tuæ deprimat. Mulier eft, fed virilem, immo Angelicum tandem animum fortita: vt quo magis abundauit delictum, eo fuperabundet & gratia. *Intraui in domum tuam*, non vltrò, fed inuitatus à te, ex quo fit, vt & hofpitali liberalitate donari debuerim. Et tamen *aquam pedibus meis non dedifti*. Poteram alioquin tibi meam præfentiam & colloquium denegare: tu verò ne hofpitalitatis quidem minimum exhibuifti. Cum enim mos Palæftinis fit aquam pedibus lauandis præbere, tu ne quidem id præftitifti defeffo, & ei quem nudis pedibus fatis longum iter confeciffe profpicis. Et quidem hoc obfequio Abraham & Loth Angelos exceperunt, Genef. 18. & 19. Quin & Genef. vigefimoquarto. Laban aquam porrexit, lauandis pedibus camelorum & virorum, qui cum Abrahæ feruo aduenerant. Tu verò non tantùm huic officio defuifti, fed & in mulierem murmuras, quæ lachrymis, quas habet pretiofiffimas & vberrimas, *rigauit pedes meos*: cùm tamen lachrymæ ab interiori trahantur, nec tam in promptu habeantur. *Et capillis fuis terfit*. Quo manifeftum eft, quantum nunc omnem ornatum, faftum, omnes denique delicias contemnat, in quibus priùs fibi complacebat. *Ofculum mihi non dedifti*, quod & amicis & parentibus & hofpitibus aduenientibus exhibetur: quo etiam modo Chriftus difcipulos fuos excipiebat. *Hæc autem ex quo intraui*, & ad me procubuit, *non ceffauit ofculari pedes meos*, abiectiffimam alioquin humani corporis partem. Ita & fuam in me dilectionem, & humilitatem prodidit. *Oleo caput meum non vnxifti*, cùm tamen & huic vfui oleum proferatur, fed & pretiofiffimus ifte liquor à muliere prolatus capiti magis quàm pedibus congruere videtur. Ita Chriftus vrget pietatis, & veræ fatisfactionis opera ad perfectam & confummatam iftius peccatricis pœnitentiam. Ex quo fiat, vt & remiffionem peccatorum confequatur. Adiicit enim: *Propter quod* pietatis & fatisfactionis officium, etiam iuxta fententiam tuam, *dico tibi Remittuntur ei peccata multa* à fœneratore Deo, *quia dilexit multum*, & fe benefactori gratiffimam oftendit. Prodidit enim ipfis externis operibus, intimæ fuæ dilectionis feruorem. primæ Petr. quarto. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. primæ Ioannes tertio. Sic nos tranflati fumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Col. tertio. Super omnia igitur charitatem habere, quod eft vinculum perfectionis.

Verùm hic occurrit quæftio. Suprà enim Chriftus afferuit ideò quemquam plus diligere, quia plus condonatum eft ei: hic autem oppofitum inferri videtur, cùm dixit, ideò dimiffa effe peccata multa, quia dilexit multum. In parabola fcilicet innuit, quòd remiffio peccati fit caufa magnæ dilectionis: nunc verò è conuerfo inferre videtur, quòd magnitudo dilectionis, remiffionis peccatorum caufa fit. Denique fi remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, dilectio igitur remiffionem præcedit, ficque in eodem erunt peccatum mortale & charitatis. Dionyfius Carthuf. in Luc. Ad ifta ergo dicendum, quòd dupliciter dicitur peccatum remitti. Aut enim remittitur quantum ad culpam, aut quantum ad pœnam. Itaque cùm dicitur remiffio præcedere dilectionem, intelligi debet remiffio peccati quantum ad culpam: cùm autem dicitur & ipfa remiffio confequi dilectionem, intelligendum eft quantum ad pœnam. Hanc enim remiffionem præcedit & efficit magna dilectio, non obftante, quòd ex remiffione maioris culpæ maior oriatur dilectio, quantum ad actum amandi: loquendo de via, atque frequenti caufa maioris dilectionis, & cæteris partibus. Frequenter enim contingit, vt qui grauiùs fe peccaffe recordantur, feruentiores fiant, atque Deo obfequentiores: dicente Apoftolo, Roman. 5. Vbi abundauit delictum, fuperabundat & gratia. Non tamen eft confequens, nec Chriftus vult dicere, quod femper plus diligant, aut gratiam poffideant ampliorem, quibus plura condonata funt peccata. Non enim latro crucifixus cum Chrifto, & veniam confecutus, feruentior factus eft Petro, aut Ioanne, aut Iacobo: nec aliquis horum Virgine gloriofa, cui nullum actuale peccatum vnquam remiffum eft: quia non fola peccati receptio, aut doni acceptio auget amorem, præfertim de diuino amore, qui interdum è fola Dei bonitate quibufdam perfectior intenfiórque præftatur. Vnde Chriftus nunc loquitur de caufa amoris & eius effectu, prout ad fuum congruebat propofitum, ad reprimendum Pharifæi errorem: nimirùm in collatione duorum, Peccatricis fcilicet, & Pharifæi.

Quidam verò ad ifta aliter refponderunt, dicentes, quòd quædam eft dilectio, remiffionem culpæ præcedēs, & quædam hanc fequens: quia in iuftificatione impii tria funt, fcilicet primariæ gratiæ infufio, vtpotè fidei, fpei, & charitatis: cordis quoque contritio, & culpæ remiffio. Et quamuis hæc tria fimul fint tempore, non tamen caufalitate. Nam infufio gratiæ eft caufa contritionis, & contritio eft caufa remiffionis culpæ. Itaque patet, quòd primaria dilectio præcedit remiffionem peccati, cùm neque contritio fine dilectione fit, fed & fides, fpes & charitas contritionem peperiffe videantur. Eft autem & alia dilectio, quæ fequitur remiffionem. Cùm enim anima fentit fe fancto Spiritu afpiratam, creditque probabiliter culpam fibi à Deo dimiffam, amplius diligit, & magis mouetur ad benè agendum: & fortè fecunda ifta dilectio eft præcedentis augmentatio, caufata ex confideratione remiffionis præcedentium peccatorum. Ergo de primaria intelligitur, quod dicitur, *remittuntur ei peccata multa*: de fecundaria autem locutus eft Pharifæus, *Æftimo, quia is* plus diligit, *cui plus donauit*. Conftat ergo quòd Maria, ceu quilibet pœnitens, dilectionem Dei primariam & gratiam prius habuit, quàm remiffionem peccati non prioritate temporis, fed caufalitatis, præfer-

Greg. Naz.

Dio. Carth.

Greg.

Ingratitudo Pharifæi, & antithefis il-lius cum peccatrice.

Quæftio quomodo ideò plus diligit, quia plus ei donatum eft: & ideo remittuntur peccata, quia multum diligit.

Dio. Carth
Dupliciter dicitur peccatū remitti.

Tria in impii iuftificatione.

tum in genere causæ formalis, cùm naturaliter prius sit esse gratiæ, sicut & cuiuslibet rei, quàm suum agere. Et ita prius est esse gratiæ, quàm suum officium oppositum, puta peccatum expellere. In eam venit sententiam Gorranus in Luc. & idem in prima secundæ D. Thom. Aquinas asserit: Nimirùm quòd iustificatio passiua impij, est motus eius ad iustitiam, quemadmodum passiua calefactio est motus ad calorem. Deinde ostendit, quòd ad iustificationem hanc requiratur infusio gratiæ, & motus liberi arbitrij ad consensum, acceptationémque gratiæ infusæ, & motus fidei, motus etiam charitatis, sine qua nihil meritorum extat, simúlque motus liberi arbitrij cōtra peccatum, renitendo ei, & fugiendo ipsum. Postremò exigitur remissio culpæ: quia per hoc motus iustificationis completur, quod culpa remittitur. Asserit quoque Thomas, quòd licet iustificatio impij fiat in instanti, nihilominus inter ea iam dicta, quæ ad eam requiruntur, talis est ordo, vt naturali ordine prior sit infusio gratię, deinde motus liberi arbitrij in Deum, ceu in gratiæ acceptionem, tertio loco sequitur motus liberi arbitrij contra peccatum: remissio autem culpæ est vltimum, quod ad ipsam ordinatur. Verumtamen ex parte hominis, prior est remissio culpæ, quàm infusio gratiæ, secundum viam generationis. Oportet enim impedimentum auferri ante introductionem oppositi. Hæc omnia Sanctus Thomas circa finem prædlegatæ Summæ pulchrè declarat, quæ breuitatis gratia omittimus. Eadem etiam habet Albertus Magnus in Luc. Thomas de Vio Caietanus in Luc. Inuersa, inquit, conclusio infertur. Nam ex dictis inferendum erat: Quoniam remittuntur peccata eius multa, ideò diligit multum: & tamen infertur, quòd quia dilexit multum, ideo dimittuntur peccata eius multa. Solutio est, quòd hæc duo conuertibiliter sese consequuntur: & propterea licet vtrumque inferre, & vtrúque Iesus intulit. Multa remissio & multa dilectio mutuò sese inferunt: & similiter parua remissio, & parua dilectio. Sed & vltra hoc docuit Iesus in his verbis rationem causalitatis, quòd scilicet dilectio est causa remissionis velut perficiens, remissio autem est causa dilectionis velut disponens. Disponimur enim ad amandum benefactorem ex accepta remissione debiti: sed non perficitur in nobis peccatorum remissio (vtique in ratione pœnæ) nisi diuina charitate infusa. Ne itaque intelligeremus similitudinem debitarum pecuniarum, per omnia currere cum remissione peccatorum, mutauit Iesus causalitatem. siquidem per remissionem creditæ pecuniæ, sic disponimur ad amandum, vt amor non perficiat remissionem, sed sequatur ad eam ex nostra voluntate: at vero peccatorum remissio non perficitur nisi in dilectione, quæ etiam ex Deo est magis quàm ex nobis. Et propterea Dominus intulit, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Vbi etiam nota non esse dictum, quòd dilexit multoties, sed multum: vt hinc discas ad centum peccata eluenda non exigi centum actus dilectionis, aut contritionis: quoniam semel diligere multum, delet innumerabilia peccata. Petrus Chrysologus sermone 94. Quid autem, inquit, est quod dixit, *Cui minus dimittitur, minus diligit?* Ergo peccandum fuit est, vt maior charitas comparetur? Absit. Charitas de præteritis subuenit, non liberat de futuris: charitas nescit peccare, cùm diligit: charitas non est charitas, si delinquit: charitas Dei custos est sanctitatis. Hoc enim annunciat Apostolus. Charitas, inquit, non agit perperàm, non ęmulatur, & cętera. Beda libro tertio in Luc. Quid enim esse credimus dilectionem, nisi ignem? & quid culpas, nisi rubiginem? Incendit ergo peccati rubiginem, quia ardet validè per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne cōcrematur. Chrysostomus Paręnetica priore ad Theodorum lapsum, seu libro de reparatione lapsi. Quoniam autem, inquit, conf[illegible] m esse peccatum magni in aferi to[illegible] quantum[illegible] llatum per [illegible] peta d[illegible] lasse. Nisi [illegible] & a cœlo sursu semel [illegible] p[illegible] rec[illegible] rursum q[illegible]sque ex tot h[illegible] non mil[illegible] in cœl[illegible] in re-

Gorranus.
Tho. Aqu.

Quomodo fiat iustificatio.

Albert.
Caietanus.

Dilectio quomodo sese habet ad remissionem.

Pet. Chrys.

Beda.

Chrysost.

duisse videbitur? Atqui maximè refulgentes inueniemus post lapsus enormes, qui magnum impetum in malitia prę se tulerunt, eundem rursus adhibuerunt sępenumero rebus optimis, perpensis apud se debitis, quibus erant velut obęrati per sua ipsorum malefacta. Quod & Christus ipse illustre reddidit, vbi Simoni de muliere respondet, *Vides hanc mulierem?* & cętera. Non temerè dico tibi, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Cęterū *cui parum dimittitur, is parum diligit. eique dixit, remittuntur tibi peccata tua.* Quarę aduersarius, cùm his rebus cognitis planè intelligit eos, qui malefacta quantumlibet immania perpetrarunt, vt primum cœperint pœnitere, quòd maiore studio id faciunt, tanquam conscij delictorum suorum, vehementer timet ac formidat, nequando rem exordiantur. Gradu enim facto, ampliùs retineri nequeunt: conflagrant per pœnitentiam, tanquam vehemens ignis, & auro puro animas suas puriores efficiunt, tanquam vento rapido conscientię, ac memoria pręcedentium peccatorum, in virtutis portum conuehuntur. Et hoc est, quod peccatores plus possident, quàm qui nunquam deciderunt: quoniam maiore alacritate reditum tentant, modò tanti in rem, vt sic dixerim, auspicentur. Nam arduum est & difficile factu, posse ingredi cliuum primum, & vestibula contingere pœnitentię, & inimicum illic exsufflantem ignem, & [illegible]minentem abigere, atque prosternere: ille autem tanto futurus deinceps non digrassabitur, semel superatus vnde & ea re fortis est, qui cecidit. Itaque non absolute intelligenda est hęc sententia, quia ex omnibus hominibus nemo magis diligat, quàm qui multum peccauerit sed comparatione inter peccatores ad Deum conuersos facta, illius maior & obligatio, & nonnunquam obligationis agnitio consequitur. Nimirùm habemus Paulum eapropter seipsum deiicientem, vt inhabitet, inquit, in me virtus Christi. Ita cæteris patribus componenda est hæc conclusio. Chrysostomus libr. secundo de compunctione cordis, ex eo [illegible] o obseruat, plurimum nobis etiam post remissionem peccatorum conducere, si anteacta peccata cum horrore in memoriam reuocemus, & tanquam nuper admissa lugeamus. Ita enim, inquit, animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis, & de vitiis commonentes: & cautela nobis, ne vltrà in eadem delicta incidamus, acrior enascetur. Sic enim & Paulus commemorat, quę per ignorantiam commissa gratia baptismi & confessio fidei aboleuerat. Sed & si illa adducantur ante oculos, & animæ verecundiam incutiunt, & eam ad amorem eius qui tam multa & tam magna concessit, prouocant. Sic enim Simonem rectè respondisse testatus est, quòd is plus diligat, cui plura donata sunt. Augustinus lib. 5. Homil. serm. 23. ita docet intelligendum, *cui parum dimittitur*, id est, is qui non ita seipsum diiudicat, quasi Dei debitor non sit, quātumuis iustus, quomodo de se Pharisæi præsumebant sed à seipso acceperit, vt resisteret tentationi, aut non sequeretur peccatum aliquod: ille *minus diligit* Deum remuneratorem. Transfert enim in seipsum dilectionem quę Deo debetur. Hoc, ait Augustin. tibi dicit Deus [illegible] Regebam te mihi, seruabam te, locus & tempus defuit vt hæc deessent, ego feci. Agnosce ergo gratiam [illegible] debes & quod non admisisti. Sic quo magis illum diligimus, illo magis & nos eius debitores esse cognoscimus. *Dixit autem ad illam*, iam conuicto Simone proprio iudicio: *Remittuntur tibi peccata tua*, quoad culpam & pœnam, vt ea superioribus audiuimus. Quæ quidem Christus tunc sine sacramentis operabatur, nunc autem illorum ministerio, & clauium vsu perficit, vt scribit Albert. Magnus. Idem concludit Bonauentura in Luc. Pœnam enim [illegible] mulieri donari scribit, secundum quod petebat Manasses 2. Par. vlt. Peto rogans te Domine, remitte mihi, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi. Hanc remissionem Christus sua virtute donauit. Matth. 9. V[illegible] sciatis quia [illegible] ius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, dixit Paralytico. Remittuntur [illegible] peccata tua. Act. 10. Huic omn[illegible] testimonium pe[illegible]

Cur [illegible] [illegible] [illegible]lis.

Chrys.

Memoria peccatorum [post] remissionem.

Augustin.

Absoluta potentia

Albertus
Bonauent.

Iussit & extendi campos, subsidere valles.

Hoc autem illa intersunt, quòd in rerum creatione, nullus quàm Dei voluntas, in peccatoris autem reparatione, ipsius peccatoris affectus, humilitas, & consensus requiritur. Vbi nec minus est peccatorem iustificare, quàm hominem ab initio creauisse. Vtrobique diuina potestate opus fuit. *Remittuntur*, ait. Tua sunt peccata, sed mea est remissio. Peccatum abiecisti, & remissionem excepisti: ideò scilicet huc ad me venisti. Quis autem ad Deum accessit, & confusus abiit? Eum qui venit ad me, non eiciam foras. Ideò fruere votis tuis. Remittuntur tibi peccata tua. Poterat dicere. Ego remitto: sed maioris maiestatis est istud verbum, *remittuntur*. *Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra se*, λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ancipitem sensum habet. Accipi enim potest, *intra sese*, vt cogitarint duntaxat, aut *inter sese*, vt collocuti sint. Vtrumque iu mirùm verum esse potuit. quòd & cogitarint, & inter sese de Christo dixerint: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Hoc & alij dixerunt, quando Paralyticum curauit. Sunt qui hæc per admirationem dicta esse putent, alij per contumeliam, quasi Christo blasphemiam irrogantes: & vtrumque sanè fieri potuit, sed à diuersis: nimirùm vt qui Christum honorabant, inducti peccatricis pœnitentia, stupendam gratiam & benignitatem eius attenderent, qua peccatricem consolaretur, & liberam solutámque remitteret. Qui verò illum calumniabantur, hoc obtendebant, quòd Dominus Deus apud Esaiam (cap.44.) dicit: Ego sum, Ego sum, qui deleo iniquitates propter me. Quasi verò non Christus vt homo, ita & verè Deus esset, & æqualem cum patre potestatem non haberet. Erroris occasio est, quòd Christi diuinitatem ignorant: eisque conuenire duobus modis peccata remittere, ministerialiter quidem vt homini, authoritatiuè verò, vt Deo. Maximus Centuria 1. cap.62. Formam enim fiduciam sperandi Deificationem (sed & cætera quæ nobis in Christo bona promittuntur, quale est & peccatorum remissio) dat humanæ naturæ ipsa per Deum humanitatis assumptio. Parum est testam agnoscere, nisi in testa sit oleum & lux: parum Christum hominem credere, nisi simul & diuinitas credatur, qua illuminantur abscondita tenebrarum nostrarum. *Dixit autem ad mulierem*. Non enim respondit ad cogitationem illorum peruersam: quia, vt scribit Gregorius, cœlestis medicus ægros respuit, quos de medicamine deteriores fieri videt. Veruntamen non sequitur quòd Christus non responderit illis, quamuis Euangelista non scribat. Multa enim fecit & dixit Saluator, quæ nullus Euangelistarum conscripsit: imò eorum quæ & operatus & locutus est, pauca scripserunt, vt Euangelica legenti volumina elucescit. *Fides tua*. non quidem mortua, sed viua, nimirùm quæ per charitatem operata est, qua mihi prædicanti credidisti, spem veniæ concepisti, & placere Deo. Nam fides est fundamentum principiúmque virtutum, & per ipsam mens primò coniungitur Deo. Nec obstat quod paulo antè Christus asseruit, huic mulieri multa peccata dimissa esse, quia dilexit multum: siquidem ad eundem actum virtuosum multæ virtutes concurrere possunt. *Vade* nunc libera, & à peccatis soluta, nihil solicita quid isti dicant, cùm assequaris quod totis votis optabas. Seu *vade in pace*. hoc est, in iustitia, vt interpretatur Theophylactus. Pax enim iustitia est, sicut & peccarum inimicitiæ cum Deo. Ita non contentus est remisisse peccata, nisi adiiciat & operationem boni. Vade in pace. hoc est, fac ea quæ te Deo concilient. In pace pectoris, & conscientiæ, quam tandem nullum ad damnationem remordeat peccatum: & hanc quidem pacem sectare, vt ne rursus in anteacta te crimina præcipites. Rom.5 Iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deû. Hæc est pax vera, fructus spiritus, vt scribit Paulus, Galat. 5. quæ pacat conscientiam. Philipp. 3. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras. Beda lib. 3. in Luc. In pace autem ire præcipitur, vt à veritatis itinere in viam scandali vlteriùs non deriuetur. Duo hic discimus: Vnum est, quàm necessaria nobis sit fides ad peccatorum remissionem: Alterum, quanta diligentia cauendum tandem sit, ne in priora peccata labamur. Chrysostomus Epist. parænetica ad Theodorum lapsum, seu de reparatione lapsi. Nam finge, inquit, si lubet, aliquem vniuersa malitia redundantem, qui patrant omnia quæ à regno excludunt: is, vt demus, non sit extra fidem, sed fidelis aliquando fuerit, acceperítque Deo: postea verò factus scortator, adulter, mollis, pædico, fur ebrius, calumniator, aliáque id genus flagitia sedulò committat, equidē illi non ero desperandi author, neque si perseuerauerit ad extremam vsque senectā, cum infandis illis, maximísque vitiis. Quòd si morbus esset ira Dei, non iniuria quis à spe decideret, perinde atque concitata tantis facinoribus flamma deinceps restingui nequeat. Quòd autem accepta peccatorum remissione cauendum sit, ne rursus, vt canes ad vomitum, redeamus, confirmat idem Chrysostomus lib. 1. de compunctione cordis, apta similitudine. Vt sæpè, inquit, homines ægri, cùm multis febribus aguntur, si in aquas frigidas semetipsos immerserint, id præsens quidem aliquid videntur sibi quæsisse solatii, multiplicatas verò febrium flammas suo corpori reparant: ita & nos agimus, cùm stimulamur conscientia peccatorum, & in Euripum nos, vel lacus contritos prauæ intelligentiæ præcipitamus. Si enim peccatorem contingat non abiecto febrium humore, id est, peccatis eiectis, pœnitentiæ speciem sectari, refrigerari quidem ad tempus videbitur. At tamen quia tota voluntate illa à se non abiecit, illa rursum in eo furiosiùs accenduntur.

Quomodo fides saluat, & tamen Deus saluat.

Theoph. *Pax quid hic sonat.*

Beda.

Chrysost. *Fide credimus omnia nobis peccata esse remissibilia.*

Chrysost. *Cauendū à recidiua peccatis.*

Eiecto dæmonio cæco & muto, Pharisæos id in Beelzebub factum blasphemantes Christus rationibus confundit: vbi de regnorum, domorúmque diuisione & ruina, de simplicissima in Deum fide, & religione, de peccato in Spiritum sanctum, & quomodo irremissibile est, de corruptione Iudæorum, ocioso verbo: quatenus signa necessaria sunt, quod signum Ionæ, quod Niniuitæ & Regina Austri iudicaturi sint, quàm vtilis sit lucerna fides, & pia in omnibus intentio: quantum sit dæmonum studium in opprimendo homine: quàm mira mulieris confessio fuerit, qua non Christi modò, sed ipsius sacratissimæ eius matris laudes palàm enunciauerit. Vbi etiam de cognatione spirituali in Christo.

Matt. 12.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes, dixerunt, Hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est, quomodo ergo stabit regnum eius? Et si ego in Beelzebub eiicio dæmones, filij vestri in quo eiiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmones, igitur peruenit in vos regnum Dei: aut quomodo potest quisquã intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi priùs alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet? Qui non est mecũ, contra me est: qui non congregat mecum, spargit. Ideò dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia nõ remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autẽ dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Aut facite arborem malam, & fructum eius malũ: siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo, de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis, quoniã omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Tunc responderunt ei quidã de Scribis & Pharisæis, dicentes, Magister, volumus à te signum videre. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plus quàm Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & cõdẽnabit eã: quia venit à finibus terræ audire sapientiã Salomonis, & ecce plus quã Salomon hic. Cùm autẽ immũdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærẽs requiẽ, & nõ inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domũ meã vnde exiui. Et veniẽs, inuenit eã vacãtem, scopis mundatam, & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ. Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stãt, quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manũ in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est.

Marc. 3.

Et veniunt ad domum, & conuenit iterũ turba, ita vt non possent, neque panem manducare. Et cum audissent sui, exierunt tenere eũ: dicebant enim, Quoniam in furorem versus est. Et Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat eis, Quomodo potest satanas satanam eiicere? Et si regnum in se diuidatur, nõ potest regnum illud stare. Et si domus super semetipsam dispartiatur, non potest domus illa stare. Et si satanas consurrexit in semetipsum, dispertitus est, & non poterit stare, sed finem habet. Nemo potest vasa fortis, ingressus in domũ, diripere, nisi priùs fortem alliget, & tunc domum eius diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominũ peccata, & blasphemiæ quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eũ vocantes eum. Et sedebat circa eum turba: & dicunt ei, Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait, Quæ est mater mea & fratres mei? Et circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait, Ecce mater mea & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.

Luc. 11.

Et erat eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. Ipse autem vt vidit cogitationes eorũ, dixit eis, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Si autem & satanas in seipsum diuisus est: quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia: filij vestri in quo eiiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Porrò si in digito Dei eiicio dæmonia: profectò peruenit in vos regnum Dei. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eũ: vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et non inueniens dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cùm venerit, inuenit eã scopis mundatam & ornatam. Tunc vadit, & assumit septẽ alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Factum est autem, cùm hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi, Beatus vẽter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. At ille dixit, Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiũt illud. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signũ Ionæ Prophetæ. Nã sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & cõdemnabit illos, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quàm Salomõ hic. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac, & condemnabunt illã, quia pœnitentiam egerũt ad prædicationem Ionæ: & ecce plus quàm Ionas hic. Nemo lucernam accendit, & in abscõdito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidũ erit: si autem nequã fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

Ioann.

Introductio.

SI QVANDO Tyrannus vi & armis regnum aliquod occuparit, tandiu pacificè regnabit, quamdiu illo nemo superior erit: At verò, vt statim monet Christus, si fortior eo superuenerit, vniuersa eius spolia distribuet, & captiuum aut

A

vinctum in triumphum reseruabit. Ita nimirùm Maximo tyranno contigit, qui Iustina & Valentiniano iuniore fugatis in Thessalonicam, Romã occuparat, & Theodosio victus est à militibus redditus, vt scribit Nicephorus libro duodecimo historiæ Ecclesiasticæ. capit. 21. Et quidem ante Christi aduentum tyrannidem suam dæ-

mo-

Mantuan. pacifice Sathan regnare videbatur, cum, vt noster scribit Poëta, lib. 2. de calamitatibus temporum,

Aera Deos homines, & ligna carentia vita
Esse rati, lectas pecudes, & debita cælo
Orgya ponebant surdis al aribus.

Prudẽtius. Et vt Prudentius, Ode de Natali Iesu,

Cùm cæca vis mortalium
Venerans manes numina,
Vel ligna, vel saxa algida,
Vel surda putabat Deum.

Sathanæ tyrannis ante Christi aduentum. Tum quidem in omnes liberè grassabatur Sathan, tum oracula proferebat, tum suas tripodes & lauros celebres videbat. Christus autem nostri misertus, tantam tyrannidem non tulit: sed, vt scribit Paulus, In hoc apparuit, vt dissolueret opera diaboli. *Athanas.* Athanasius lib. de incarnatione Verbi: Olim, inquit, dæmonia inani specie, ludibriisque rerum intricabant homines, obsessis alibi fontibus, alibi fluuiis, lapidibus aut lignis, atque ita præstigiis fatuos in stuporem agebant. Nunc verò, cum apparuit Dei Verbum, spectra huiusmodi, & ludibria imaginum cessauerunt. Solo enim crucis signo vtens homo, dolos eorum à se propellit. Huius Christi virtutis argumentum nobis exhibetur in curato dæmoniaco cæco, surdo, & muto: & eiusdem Christi sententia, quòd in digito Dei eiiciat dæmonia, & ad nos peruenerit regnum Dei. Obsidebat enim omnium & animas & corpora, mutos in laude Dei, surdos ad verbi auditum, cæcos ad miraculorum exhibitionem reddebat: sed Christus hominem totum eripuit, & vasa sua ab iniusto possessore vindicauit. *Quo tempore contigerit Euangelica hæc historia.* Porrò curatio dæmoniaci licet à Luca non statim post peccatricis historiam describatur, sed remittatur ad capit. 11. colligitur tamen ex Marco & Matthæo, hoc quem sequimur ordine, reponenda esse. Nam quæ Lucas cap. 8. narrat de parabola seminantis, Marcus & Matth. ea post curationem dæmoniaci narrant. Marcus verò capit. 3. post discipulorum electionem in monte factam, subiicit eum iterum in domum venisse cum suis, & Pharisæorum calumniam, quòd in virtute Beelzebub dæmonia eiiceret, depulisse: demum ordine persequitur quæ Matthæus narrat, vsque ad id quod legimus illum misisse discipulos suos binos & binos: nisi quòd dæmoniaci apud Gerazenos, & Hæmorrhoissæ curationem, simul cum suscitatione filiæ Iairi, interserit. *Summa.* Adde quòd Lucas neque tempus, neque locum exprimit, sed simpliciter dicit, Et erat Iesus eiiciens dæmonium. Proponuntur autem, miraculosa dæmoniaci curatio, 2. Iudæorum in Christum blasphemia, 3. huius confutatio, 4. futuri per Christum trophæi & Iudæorum ruinæ prædictio, 5. mulieris in Christi laudes feruens deuotio. Marcus autem hæc præmittit, *Et veniunt ad domum, & conuenit iterum turba, ita vt non possent neque manducare panem*: neque tamen ciuitatem exprimit. Sunt qui hoc in Nazareth factum esse existiment. *Tatianus. Ammon. Victor Capuanus.* Tatianus Harm. cap. 61. Ammonius cap. 5. Victor Capuanus in serie Euangelica, ordinem quidem historiæ, non item locum facti describunt. *Remigius.* Remigius in Matthæum. Quod autem Matth. dicit, *Tunc*, ad superiora refertur, quando sanato hoc qui habebat manum aridam, exiuit de synagoga: aut potest referri ad latius atque prolixius tempus: vt sit sensus, *Tunc* quando vel illa dicebantur aut gerebantur. *Hilarius.* Hilarius in Matth. Non autem sine ratione, cùm turbas omnes in communi curatas esse dixisset, nunc seorsum dæmonium habens cæcus & mutus offertur. Oportebat enim, curato homine in synagoga, cuius erat manus arida, in vnius hominis huiusmodi curationem Gentium exprimi, vt qui erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret. Ex opposito igitur statuuntur, 1. *Ie-*

sect. Græcarum sermo. 10. de Oraculis. Hinc exorcismis in Ecclesia, quæ vim à Christo habent, fugantur dæmones, & salus acquiritur: vt & flatu antifabri ignem excitantes, cùm aurum conflant, id quod quærunt inueniunt, ait Cyrillus Hierosolymitanus catech. 1. *Cyril Hier. Dio. Areop. Chrysost. August.* Exorcismorum quoque meminit Dionysius Areopag. Eccles. Hierarchiæ capit. 1. Chrysostomus homil. de Adam & Eua, August. de gratia & peccato originali, cap. 60. 2. *Dæmonium* quoque velut è diametro Iesu perpenditur, cuius tanta est in hominem inuidia, vt è paradiso Adamum eiecerit, Genes. 3. mortem induxerit, Sap. 5. verum Dei cultum in idololatriam cõmutauit. Imò si præualeret, omnem hominẽ & omnem spiritum qui sub cælo est, subitò in ictu oculi perderet, vt docet Origenes lib. 1. in Iob. *Origen.* Cur dæmones adeò sunt hominibus infensi? 1. Propter odium in creatorem (ait Albinus lib. Quæst. in Genesim.) 2. & inuidiã in hominem, 3. & desperationem suæ salutis. *Albinus. Basilius.* Basilius quoque conc. Quòd Deus non est author malorum: Bellum ipsi, inquit, aduersum nos est, quia receptaculũ est omnis malitiæ, suscepit etiam inuidiæ morbum, & inuidit nobis honorem. Dæmones sanè hominum tortores sunt, quorum malitia simul cum ætatibus hominum extenditur, vt Gregorius Nyssenus orat. in Basilium fratrem: *Greg. Nyss.* adeò vt etiam nunc visibiliter aliquando homines torqueant, vt liquet historia illa de iuuene ex equestri ordine oriundo, eodem morbo laborante Lutetiæ, quem Fernellius medicus lib. 2. De abditis rerum causis cap. 16. fusè deduxit. *Fernelius.* Verumtamen vt aliquid dæmon in quemquam possit, duo requiruntur, vt docet Clemens Romanus, lib. 4. Recognit. *Cle. Rom.* Dei nimirùm permissio, & nostra in Sathanam propensa voluntas. Sunt qui astris tribuunt tyrannidem illam Sathanæ, qua grassatur in nos, non modò dum corpora obsidet, sed & dum bellorum furias, cædes, discordias, dum cætera belli flagella infligit: *Vnde tanta vis Sathanæ.* at verò nihil nisi Dei iusto iudicio accidit. Iusta sunt iudicia eius. Nam quod in vnius corpore, hoc in ciuitate, hoc in Republica considerari potest. Quicquid furiosus ille prædo nobis immittit, hoc nostra peccata meruere. *Et illud* dæmonium *erat mutum*, effectu. Illum enim quem obsidebat, mutum efficiebat. Neque verò tantum dictio κωφὸς, mutum, sed & surdum significat. Solet enim vtrumque contingere, vt maximè si quis ab ineunte ætate surdus fuerit, mutus quoque euadat. *Theoph.* Theophylactus pro eo sumit (in Luc.) qui nec audit, neque loquitur. Sic Luc. primo mutum, & Marc. 7. surdum significat. Matthæus verò scribit, non modò quòd κωφὸς mutus scilicet & surdus, sed & τυφλὸς cæcus fuerit. Hæc fuit Sathanæ malitia, vt alieno, velut proprio corpore abuteretur. Hoc autem dæmonium Christus eiecit, sed suffragantibus aliis. *Mutuum auxilium quomodo prosit.* Scribit enim Matth. quòd oblatus est Christo dæmonium habens. Mutuum nimirùm auxilium requirit & probat. Vexetur non modò priuatus aliquis, sed & tota Respublica, paratus est Christus eiicere dæmones, & furiosos Sathanæ impetus compescere, si nos non modò ad illum proruamus, sed & obsessos à dæmonibus hæreticos, seditiosos, & flagitiosos quosque illi offerre possimus: si curemus vt illi in viam iustitiæ redeant. Alter alterius onera portemus. Non poterat dæmoniacus à seipso loqui & orare, habuit opus aliena fide. Ita diuinæ quidem virtutis est eiicere dæmonia, sed & nostræ diligentiæ. Nostrum est nosse ægrotos, & illos Christo offerre, Christi autem eos curare. Magnum scilicet dæmonium est hæresis, & morum corruptio, quæque non nisi Dei speciali gratia curetur. *Et cum eiecisset dæmonium locutus est mutus.* Ab effectu ipso perfecta curatio innotuit, vt cùm paralyticus grabatum tulit, Ioann. 5. Cæcus vidit, Ioann. 9. & mortuus resedit, Luc. 7. Tria igitur simul in vno homine perpetrata sunt, ait Beda in Luc. *Effectus curationem ostendit. Beda.* Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur. Facto rei veritas proditur. Ita si quis omninò à peccatis curatus est, statim ipsis operibus ostendit: sunt

enim peccata, velut pessima dæmonia. Quidam surdi sunt in diuino verbo audiendo, sed ad sermones prophanos, & sordidos attentissimi: alij muti sunt, in confessione peccati, & gratiarum actione, loquaciores in rebus dissolutis: alij cæci sunt, si quando trabs in oculo proprio videnda, aut pauperi attendendum sit: in rebus autem huius seculi lynceos oculos habent. Doceant igitur ipso facto se esse curatos. Sed neque nos aliquid in eius laudem proloqui possumus, nisi ipse, qui fons est omnis boni, dederit. Iesum enim in Spiritu sancto eremus, & in eo clamamus Abba Pater. Eo donante est fides, Ephes. 1. Imò ne cogitare aliquid sanè sine ipso valemus. Domine igitur, labia nostra aperi. Domine adauge nobis fidem. Aperi Domine & oculos, & os, & aures eorum qui ab Ecclesia tua desciuerunt, vt cognoscant, videant, & fateantur, quòd non est alia quàm tua hæc Ecclesia, Domine. Porrò varia antiqui Patres hinc exerunt mysteria. D. Isidorus lib. Allegoriar. sacræ scripturæ, per dæmoniacum hunc elicit populum Gentilem, qui ex idololatria ad fidem conuersus est: primùm quidem pulso à corde dæmonium cultu: postmodum ad Dei laudem lingua resoluta, vbi lucem fidei aspicere potuit. Theophylactus in Luc. per dæmoniacum, naturam humanam interpretatur, quæ à dæmonibus detenta, non audire potest verbum Dei, & minus eloqui, quæ tamen adueniente Christo & fugato dæmone restituuntur. Beda in Matth. dæmoniacum peccatoris typum gessisse dicit, quòd & is ad laudes Dei taceat, & per deuia peccatorum ambulet: verbo quoque auditum obturet. Istud porrò miraculum quotidie mysticè impletur, cùm fideles conuersi per pœnitentiam expulso dæmone fidei lumen aspiciunt, & eorum deinde ad laudes Dei tacentia priùs ora laxantur. Augustinus libr. 1. quæstion. Euang. capit. 4. ad infidelium curationem id traducit. Sic Druthmarus in Matth. historiam expendit. Adeò sanè copiosus est scripturæ sensus, vt nec ineptè etiam dicamus tum dæmoniacum curari, cùm hæreticus ad Ecclesiam redit: nimirùm vt olim ad idola Gentiles, sic nunc ad hæreses rapit diabolus fideles, vt doctè Cyprianus edisserit libro de simplicitate Prælatorum. *Et miratæ sunt turbæ*, virtutem & potentiam Christi, quia in instanti, & tam perfectè operabatur. Adeò vt canit Psaltes, mirabilia opera tua Domine, & stupor exigit considerantes beneficia Dei. Mirati sunt Ægyptij Israelitarum libertatem, dicentes, Exod. 14. Fugiamus ab Israële, Dominus enim pugnat pro eis. Miratæ sunt mulieres Dauidis de Goliath victoriam, cantantes, 1. Reg. 18. Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Mirati Iudæi donum linguarum collatum Apostolis, Act. 2. Nónne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Act. 9. In Pauli conuersione. An non hic est, qui captiuos, &c. Velint nolint Tyranni omnes, Iudæi, Gentiles, infideles, & hæretici, Christianam fidem & religionem demirantur, quæ etsi tot assultus pertulerit, adhuc sana perseueret: & veritatem præ se ferre luce clariùs agnoscatur. Et ob hoc sanè rumpebatur inuidia Iulianus, cùm ad Arsacium Idolorum Pontificem scriberet, vt Pharisæi in Iesum, Ioannes 11. & in Apostolos, Act. 4. & 5. Sic Marcus Imperator in Epistol. ad senatum Roman. Christianam cogitur fateri pietatem. Iustinus in Apolog. 2 pro Christianis Idem sanè non apud se celebrare non possunt Ecclesiæ aduersarij. Cæterùm discernit Euangelista turbas à cæteris qui Christum calumniabantur: quòd & illæ in eum essent propensiores: de quibus tamen principes dicebant, Turba hæc quæ non nouit legem, maledicta est. Veruntamen Christus ita Patri gratias agit: Gratias ago tibi Pater, quia ea reuelasti paruulis. Augustinus lib. 8. Confessionum capit. 8. Surgunt indocti, & rapiunt cœlos: & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine. *Quidam ex ipsis*, scilicet cognati ipsius, *οἱ παρ' αὐτοῦ* qui ex illius erant cognatione & familia, propter familiaritatem, nihil magnum de ipso sentiebant: siquidem & infantiam ipsius meminerant & dispensationem infirmitatis, nihil à cæteris differentem. Aut hoc de scribis dici putandum est, qui consuetudine Christi magis vtebantur. *Dixerunt. In Beel Zebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* Baal Dominum significat. Zebub, muscam. Ita igitur dictum à muscis, quæ sanguinem immolatitium sequerentur, scribit Beda: alioquin non putamus esse dæmonem qui muscis imperet, quasi alius in alia animantia potestatem habeat. Nec enim dæmon muscarum superior esset dæmone leonum aut tigrium, aut cæterorum brutorum: sed hic sanguine sacrificiorum gaudebat, sicut & cæteri dæmones. Verùm dicat aliquis, Vnde tam vile nomen huic Idolo quod adorabatur, datum est? Illud enim Idolum Accharon fuisse legimus, ad quod misit Ochozias, 4. Reg. 1. Sed & Beel-phegor idolum est Moabitarum, qui & Priapus à Hieronymo in Osee capit. 9. nuncupatur. Respondetur quòd nomen Baal venerationis fuit, sed Zebub, seu Phegor, ab iis additum est, qui ipsum auersabantur. Baal enim dominari significat. Inde fit, vt sicut apud Tartaros summus Princeps & Dominus *Cham*, apud Turcas & Hebræos *Sultan*, apud Moscouitas *Basilius*, id est rex, apud Seruios *Despota*. sic apud Babylonios Baalis nomen in vsu fuit, & hinc princeps dæmonum denominatus est. Beel-zebub interpretationem ad Hebraicorum nominum rationem, Origenes in libr. Hebr. originum, quem nunc iniuria temporum non habemus, remittit. Et ille quidem homil. 20. in Num. 2 cap. Beel-phegor Deum Moabitarum, idolum turpitudinis vocat, quòd in eius sacrificiis Israëlitæ infanda se cum Moabitis puellis libidine commiscuerunt. Iustinus Martyr quæst. 82. ad Orthodoxos, hoc nomen, cum cæteris dæmonum appellationibus, dæmonibus ipsis docentibus, nobis innotuisse scribit. Athenagoras in Legatione pro Christianis, de nominibus dæmonum id scribit: Herodotus, & Alexander Philippi filius, in Epistola ad matrem (qui vterque in diuersis ciuitatibus Ægypti, Heliopoli, Memphi, & Thebis, in colloquium cum sacerdotibus venisse dicuntur) homines illos fuisse, ex his cognouisse se aiunt. Sic enim scribit Herodotus: Eos itaque, quorum imagines erant (Pontificum, in grandi quodam cœnaculo) demonstrabant: tales omnes extitisse in vultu & forma corporis, habitúque in vita, sed multum à diis distantes. Quorum priores Deos fuisse in Ægypto principes, &c. Remigius in Matth. Beel-zebub autem ipse est Beel, & Baal, & Beel-phegor. Beel fuit pater Nini regis Assyriorum. Zebub autem dictus est seruus Abimelech filij Gedeonis. Hunc enim ille occisis 70. fratribus, ædificato templo Baal, constituit ibi sacerdotem ad abigendas muscas, quas cruor immolatitius congregabat. Videtur igitur Baalis cultus à Belo Ioue filio Nembrot, vt docet Berosus, originem trahere. Nembroto enim à iustis procetibus suis propter tyrannidem discerpto (quod & idem de Romulo narratur) in vulgus sparsum est, ipsum à diis assumptum, vt in varias antiquitates Ioannes Annius commentatus est. Hac opinione Iupiter Belus delinitus, patri Nembrot statuam erexit, ad quam confugientes etiam malefici, velut ad asylum in tuto essent. Successu demum temporis, & statuæ illius cultus auctus est, & hæc Belo Ioui adscripta est, quòd is eam condidisset: adeò vt Gentium alij Belum, Baal, Beel-phegor, Beelzebub, Baalim: alij Iouem & Saturnum coluerint, hac radice Idololatriæ post diluuium sumpta. Belo enim vita functo templum erexerunt Babylonij: vt Eusebius Cæsariens. in Chronicis, Adonis Viennensis in Breuiario temporum, Saturnum etiam dictum fuisse censent. Imò Suidas in Historicis, Beel-phegor locum esse dicit, in quo Saturni colebatur idolum. Nec me terrebit, quo adduci potest, Bel solem significare: vnde & soli potius quàm Belo Ioui litatum esse ab Israële: cùm (vt aliquando mecum Gulielmus Postellus contendit) inuocatum fuisse nomen Baal à mane vsque ad meridiem, quarto Regum 20. testetur. Nihil enim impedit Belum se à sole denominasse, vt & Nembrot & Saturnus dictus est: ita tamen vt à Belo solis cultus oriretur, imò & ab ipsa Beli statua. Certum enim est plurimos deos Gentilium nominibus tantùm variare, quod ab vno fonte cadant. Iustinus in Adhortatio. ad Gen-

Theoph.

tes: Iupiter & Pluto, Phœbus Dionysius vnum est. Habes etiam de Chrono & Belo apud Theophilum libr. 3. ad Autolycum. Cæterùm eo nomine donatus est princeps dæmonum, quia in primo illo idolo colebatur. Est autem etiam inter dæmones aliquis ordo, vt alij iubeant, alij mandatis parere videantur.

Cassianus.

Cassianus collatione 8. Abbatis Sereni, capit. 18. dicit Serenum didicisse de differentiis & natura dæmonum, per illos duos Philosophos, qui quondam magicis artibus imbuti, fuerant quæcunque eorum sunt experti, & tandem tamen per D. Antonium magnum ad pietatem conuersi sunt. Et cap. 14. Non enim, inquit, dominationes, principatus & potestates ab Apostolo dici possent, nisi habeant in quos hæc exerceant. Idem confirmat visione quadam dæmonum perspecta, capit. 16.

Origen.

Origenes lib. 1. Periarchon, capit. 8. Principatus inter dæmones esse censet, non substantialiter, sed malitiæ gradu. Cæterùm vide Iudæorum blasphemiam. Dæmonum principi tribuunt quod solius Dei est. Et hoc vtique peccatum est in Spiritum sanctum, in virtutibus opera Dei videre, tamen calumniari dæmonis opus esse, vt scribit Hieronymus ad Marcellam, de peccato in Spiritum sanctum.

Hieron.
Chrysost.

Chrysostomus homil. 41. in 12. capit. Matth. inuidiam Pharisæorum ex hoc loco elicit. Quod alij quidem homines, si animantes rationis expertes viderint dilaniari, aliquantulum commiserentur: hi verò cernentes beneficium salutis homini conferri, expallescant, & in ferociam cædendi benefactoris conspirent. Idem sanè in omnibus Dei, Christi & Ecclesiæ aduersariis colliges, vt qui, iuxta Esaiæ vaticinium faciant tenebras diem & diem tenebras.

Quando sit hæreticorum peccatum.

Impietati enim tribuunt, quæ diuina & sacrata sunt: sua autem somnia pro meris oraculis haberi volunt. Sic Appion Ægyptius apud Caium Imperatorem, Deum Israelis saluatorem risit, populum Hebræum ex Ægypto eiectum esse mentitus, quòd scabiosus esset: tum demum in solitudinem admissum, sibi tandem templum extruxisse, & in eo Græcos pueros mactare solitum esse. Gentiles vero primùm Christianis Magiam & infanticidium inculcabant, imò & adulteria, & incestus, vt scribit Tertullianus in Apologetico capit. 9. Iustinus in Apologia 2. pro Christianis, & Clemens Alexandrinus Orat. exhortatoria ad Græcos.

Tertull.
Iust. Mar.
Cle. Alex.

Irrisus est & Christus à Iuliano, vt qui per ironiam illum fabri filium nuncuparet: sed mortis eius omen secutum est, vt narrat Nicephorus lib. 10. Histor. Eccles. cap. 35.

Niceph.
Hæretici diabolo tribuūt, quæ Dei sūt.
Hieron.
Abdias.
Vict. Vtic.

Vigilantius hæreticus reliquiarum sacrarum venerationem idololatriæ tribuebat, quem Hieronymus Epistola ad Riparium refellit. Abdias in lib. de certamine Apostolico, scribit Apostolos ab infidelibus Magos esse vocatos. Victor Vticensis libr. 2. de Vandal. persecut. narrat, quo tempore Vandali Carthaginem vastarunt, & Gensericus & Hunnerichus Ariani regnarunt, Eugenium Carthaginensem Episcopum fuisse. Tum verò euenit, vt cæcus quidam Fœlix nomine, nocte ter moneretur, veniret ad eum dum baptizaret, vt lumen reciperet. Excusat se Eugenius quia homo peccator est. Tandem curatur Fœlix. Atqui tunc Ariani Iudæorum Christum calumniantium imitatores, dixerunt: Hæc Eugenius per maleficia fecit.

Ambros.

Ambrosius serm. in sanctum Geruasium & Prothasium Martyres, hoc furore Arianos scribit collusioni dæmonicæ tribuisse, quòd dæmones ad martyrum sepulchra se torqueri faterentur. Sed & nostri temporis Gnostici, quæ non Ecclesiæ dogmata, traditiones, sacramenta diabolo ascribunt? *Ipse autem vt vidit cogitationes eorum.*

Chrysost.

Chrysostomus homil. 29. Oper. imperfect. in Matth. hinc colligit Pharisæos non dixisse, sed cogitasse Christo improperandum, quòd in Beel-zebub dæmonia eiiceret. Respondet ergo, vt intelligat, diuinam se scientiam & naturam habere, nec opem Beel-zebub sibi necessariam esse. Solius enim Dei esse in cordis secreta penetrare, veneri, proferant: non neglexit tamen Christus, sed propter vtilitatem ipsorum clementer atque viuliter respondet, vt nos doceat ita mites esse erga inimicos, vt etiam si aduersum nos ea dicant quæ nulla ratione nituntur, quorúmque ipsi nequaquam conscij sumus, non conturbemur tamen, neque commoueamur, sed æquo animo ipsis rerum omnium rationem referamus.

Christus sua mansuetudine Iudæorum calumnias depellit.

Quòd ideò maximè tunc peregit, vt vel hoc signo, mentitos esse aduersus ipsum confirmaret, quoniam non sit dæmoniaci tanta clementia, mansuetudine & humanitate, nec est hominum arcana nosse. Nam quia impudentissima erat talis cogitatio, ideò eam timore multorum perterriti, non ausi fuerant in publicum efferre, sed mente secum assiduè versabant. Etquanquam, si voluisset, rationibus eos quasi nequam homines conuincere, ac pœnas ab eis petere facilè potuisset: hac re tamen prætermissa, ad illud solummodò respiciebat, vt moderatiores eos redderet, aut saltem à praua cogitatione subduceret, ac aptiores ad emendandum redderet. Quoniam igitur respondet, non à scriptura certè, cui ipsi minimè probè vacabant, falsis eam expositionibus subuertens: verùm ab his quæ communiter fieri solent, arguit, dicens: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet.*

Sententia generalis, totius ratiocinationis fundamentum.

Hoc axioma, vt suæ ratiocinationis fundamentum præmittit, ex quo velut certissimo, concludit id quod in quæstione versabatur, fieri non posse vt in Beel-zebub eiiciat dæmonia: & obiter notat ex emergentibus inter Iudæos dissidiis colligendam eorum esse ruinam. Tam latè verò porrigit hanc sententiam, vt illam & ad publica, & ad priuata extendat. Publica regni, priuata domus nomine intelliguntur. Nihil enim tam publicum aut priuatum est, quod non diuisione corruat. De priuatis primùm agamus.

1.
Priuata cõsiderantur in ædificio.
Chrysost.

Domus nobis significet, aut ædificiū, aut corpus, aut œconomiam: an non illa diuisione caduntt? Nisi cæmento lapides in construenda domo vniantur, inquit Chrysost. hom. 7. in Matth. nisi tectum parieti hæreat, num ruinam minabuntur? Atqui sicut cæmento mediante lapis ad lapidem, ita charitate Christiani, & reciproca etiam voluntate dæmones colligātur.

Aristot.
2.
Corpore.

Sed &, vt docet Arist. lib. de interitu animalium, vnde corpus ruit, nisi ab humorum redundantia, & contrarietate? Sed & quid perniciosius in corpore reperiretur illa secessione membrorum à stomacho, quam senator quidam apud pop. Roman. descripsit nisi ad suam ipsorum interitum, vt scribit Titus Liuius 1. decad. lib. 1.

Tit Liuius
3.
Œconomica seu re domestica & familia.

Quòd si domus pro œconomia sumatur, quid aliud ipsam magis diuellit, quàm discordia? Si vxor à viro, filij à parentibus, serui à dominis, & ipsi ab inuicem seiungantur?

R. Hillel.

Rabbi Hillel in Peruchim Auoth, id est, capitibus patrum, hanc sententiam profert: *Marbeh nassim, marbeh keshaphim*, id est, qui multiplicat vxores, multiplicat veneficas. Vnitatem inter vxorem & virum commendare oportet, vt domus salua sit & integra. Quid perniciosius, quàm si fratres à fratribus discedant? Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, inquit Sapiens: At verò (Prouerb. 6.) sex odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias.

Plutar.

Plutarchus lib. Apophthegmatum Regum & Imperatorum, hoc Apologia Sciluri regis senioris ad filios 80. confirmari ostendit, cùm colligata iacula minimè confringi, dissoluta & scorsim sumpta facilè disrumpi facto ipso demonstraret. An non videmus quàm magnas domos lites & discordiæ fraternæ absumpserint? Si inuicem morderis, inquit Apostolus, videte ne ab inuicem consumamini.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Origenes.
Publica.

Hoc axiomate Origenes Marcionitas conuincit, docens impossibile esse, vt simul tres dij existant. Nimirùm

modo alter in alterum potestatem habebit, & quomodo hic & ille vbique erit? Si quid enim in alterum dominatur, eo superius est. Quòd si non dominatur, secretam igitur dominationem esse oportet. Quòd si secreta est, vt, quemadmodum de Ioue, Neptuno & Plutone, olim efficta, alium ergo cœlis, alium terria, alium mari dominari conueniet. Hoc si fuerit, nullus eorum omnipotens erit, & per consequens Deus esse non poterit. Summa ergo vnio & simplicitas in Deo est. Qui sicut omnia colligat, ita diuisione dissolui ostendit. Hoc in rebus publicis expendamus, quæ *regni* nomine intelliguntur. Lactantius lib. 1. Institut. diuinarum cap. 3. Quid si in vno exercitu tot fuerint imperatores, quot legiones, quot cohortes, quot cunei? Quis enim parebit, cùm omnes iubere voluerint? Quid, si Homero credimus, ante Patrocli necem Hectoris in Græcos victorias extulit, nisi Græcorum principum Achillis & Agamemnonis discordia? Quid aliud Troiæ excidium attulit?

Lactantius. *In regnu.*

Græcorum.

Fabula quæ Paridis narratur propter amorem,
Stultorum regum & populorum continet æstus.

Romanorũ.

Et licet in vnica Roma, velut mundi capite, rem ipsam perspicere. Tamdiu floruit illa, quamdiu suis legibus viuens, in suis principibus velut vnico duce imperabat: cùm ad Senatum omnia referrétur, & ex illius decretis & sanctionibus penderent. Nutare cœpit Catilinæ, Gracchorum, Syllanorum & Marianorum temporibus, cùm factiones iam emergerent. Processit autem in magnam mutationem magnis illis principibus Pompeio & Iulio Cæsare inter se diuisis:

Impulit vt ciues hæc tanta licentia ferri
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem:
Cùmque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausoniis, vmbráque erraret Crassus multa,
Bella geri placuit, nullos habitura triumphos. vt canit

Lucanus.

Lucanus lib. 1. Pharsal. Quid Gothos, Vandalos, & Septentrionales nationes in Romanum excidium impulit, quam Stiliconis principis ab Honorio defectio? Nec tantam ruinam exterorum furor, quantam ciuium & domesticorum rabies intulit. Fridericus Imperator in summum Pontificem Innocentium inflammatus, horum dissidiorum semenrem inspersit, anno Domini 1238. Tum fortè apud Pistorienses duo fratres, *Guelph* Ecclesiæ, *Gibel* Imperio fauebat: ab his sectæ sunt dominatæ eorum qui pro Imperatore, & eorum qui pro Ecclesiæ libertate & amplitudine decertarent: vt scribit Iacobus Bergomensis lib. 13. Supplementi Chronicor. & Ant. Sabellicus lib. 6. Decadis 9. Quot autem ruinas à Gibellinis passa est illustrissima hæc ciuitas? Quanta primæ nobilitatis & maiestatis monumenta ab illis deiecta sunt? Quibus barbarorum quarumuis indignatorum furor propter admirationem pepercerat, illis subuertendis factiosi ciues incubuerunt. Plutarch. in Apophthegm. Agesilaus, ait, Spartianorum Rex, cùm Sparta muris nudata esset, digito ciues commonstrabat. Et hi sunt Spartæ muri, inquit, quorum tanta est concordia, vt muro qui eos tueatur, nihil egeant. Quomodo ruit Imperium Orientale, nisi secessione facta ab Occidentali? Initium huius in Valente, vt ad eum Valentinianus frater scripsit. Nicephor. lib. 11. hist. Eccles. Quid quòd Orientales, cùm Latinos ad recuperandam terram sanctam confluere viderent, tanto abest vt iuuarent, quòd nec hyemare sinebãt, sed & farinæ calcem commiscebant. & Turcis Græci potius militabant, vt testis est Laonicus Calchõdylas lib. 1. de reb. Turcicis? Et quid vnquam profuit Christiano principi contrarias de fide opiniones & sectas tolerare, nisi vt dissensiones in sinu suo foueret, quibus & statum suum, & regnum subuerteret? An nõ in ... le, admissis Pseudoprophetis, & ab inuicem Israële diuiso, captiuitas illum mansit, sub Teglatphalassar, 4. Reg. 16. & Nabuchodonosor, 4. Reg. vlt. Quòd Iulianus contrarias Christo sectas admittit, vt Niceph. narrat lib. 10. hist. Eccl. c. 27. Quòd Valens Arianis Ecclesias tradit, Deo vindice in casa cõburitur, imò prædæ barbarorum suum imperium subiicitur. Niceph. li. 10. cap. 50. Quòd Valentinianus & Iustina Ecclesiam impugnabant, ab Imperio fugantur. Euseb. hist. Eccles. lib 11. cap. 16. Seditio Constantinopoli per Arianos sub Eudoxia excitatur, Histor. tripart. lib. 10. cap. 8. A Donatistis sub Iuliano, Optatus Mileuitanus lib. 2. in Parmenianum. A Lucio sub Valente, Ruffinus histor. Eccles. lib. 2. cap. 3. Ab Anabaptistis rebellio apud Monasterium, suffecto sibi rege Rullio & Ioanne Leidano, Sleidanus de statu Religionis lib. 10. A Zuuinglianis inter Heluetios, Fontanus lib. 3. Histor. Cathol. nostri temporis. Ab Albigensibus arma gestata in regem Francorum Philippum Augustum, vt in Annalibus Franciæ legimus. Igitur tam latè se porrigit hæc conclusio, vt in omnibus rebus perspici queat, quòd *omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet.* Ex hac demum propositione sic ratiocinatur. *Si autem sathanas in seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beel-zebub me eiicere dæmonia.* quasi dicat, Sathanas sibi ipsi nõ repugnat, nec suis satellitibus, sed potius statuit regnum suum: si autem in Beel-zebub eiicerem dæmonia, sathanas suis aduersaretur, & proinde regnum suum destrueret. Theophyl. in Matth. Quomodo enim dæmones seipsos eiiciunt, cùm inter se conueniant? Verùm fortè obiiciet aliquis, Apollinarium Magum magica virtute dæmones eiecisse: Factum igitur esse, vt in Beel-zebub dæmonia eiiceret. Thomas Aqu. lib. Commentar. in Matth. respondet voluntariè dæmones dæmonibus superioribus cedere, non tamen eiici violenter. Eiectio autem, inquit, importat actionem violentam, quæ cum contradictione accidit. Quòd autem inuoluntariè exeant, manifestum est ex his quæ in superioribus diximus, quòd inceperunt gemere & clamare, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Albertus Magnus in Matth. aducit, quòd propriè dæmõ dæmoni non cedit, vt hominem omninò relinquat, sed à quadam, inquit, operatione, vel læsione cessant, vt alias fortiùs possideant. Christus autem loquitur hîc de eiectione secundum omnem operationem, & omne dominium. Idem verò in Luc. obseruat regnum diaboli minus propriè dici, quia regnum est in ordine boni regiminis, ad vtilitatem populi, qui regitur, ordinatum. At verò dæmonum congregatio in perniciem hominum erecta est. Eapropter igitur regnum non dicitur, sed tyrannis: sed tamen propter obediendi similitudinem ad vnum & sub vno, regnum vocatur. Esa. 19. Tradam Ægypsum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum. Hieron. in Matth. Si sathanas, inquit, pugnat contra se, & dæmon inimicus est dæmoni, deberet iam mundi venire consummatio: nec habent in eo locum aduersariæ potestates, quarum inter se bellum pax est hominum. Hilar. in Matth. Quòd si ad diuisionem suam coactus est dæmon vt dæmones perturbet, hinc quoque existimandum est plus in eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sunt, inesse virtutis; Ergo regnum diaboli diuisione facta, à Christo est dissolutum. Euthymius in Matth. Sed neque dæmon homini contra dæmonem auxiliabitur, nec hominem amare poterit, qui ab initio homicida est, Ioan. 8. Quomodo ergo fiet, vt homo in virtute Beel-zebub eiiciat dæmonia? Cassianus Collat. 8. Abbatis Sereni, c. 19. Sciendũ est, inquit, duobus modis spiritus immundos hominibus obedire. Aut enim sãctitati fidelium diuina gratia ac virtute subduntur: aut sacrificiis impiorum, ceu quibusdam carminibus deliniri, velut familiaribus suis obtemperãt. Qua opinione Pharisæi quoque decepti, arbitrati sunt etiam Dominum saluatorem hac arte dæmoniis imperasse. Verùm vi illos eiiciebat, non autem velut familiares inducebat. Fieri autem non potest, vt violentia cedãt dæmones, nisi à virtute contraria, nimirùm diuina. Atqui potest & Ecclesia idem expostulare ab hæreticis, quod Christus à Iudæis. Collusioni enim dæmonum tribuunt, quod legunt de miraculis factis, seu ad Eucharistiæ præsentiam, aut sacrificii liturgici celebrationem, aut Sanctorum memoriam. Væsanus Beza audet Magiæ tribuere nostram Eucharistiam. Atqui cùm illa munitus esset Satyrus, securus inter naufragia natauit, vt scribit Ambros. serm. de obitu fratris sui Satyri. Illa etiam accepta, puella quadam Araba à dæmone obsessa liberata est. Testis est Prosper Aquitanicus lib. de dimidio temporis,

Germanorũ.

Vnde Gibellini & Guelphi.

Iac. Berg.

Sabellicus.

Plutarch.

Orientales.

Niceph.

Laonicus Chalcondylas.

Israelitici.

Niceph.

Idem.

Eusebius.

Hist. tripar.

Opt. Mile. Ruffinus.

Dissensionibus. Sleidanus. Fontanus.

Annales Franciæ.

Theophyl. *An dæmones dæmonibus cedant.*

Th. Aquin.

Alb. Mag.

Idem.

Hieron.

Hilarius.

Euthym.

Cassianus. *Quot modis spiritus immundi obediunt dæmonibus.*

Impietas hæreticorum.

prius sumptis, vt narrat Cyprianus serm. de lapsis. Missam alij diaboli commentum vocant. Ea verò celebrata sub Augustino in territorio Fussalensi dicto Cubedi, maligni spiritus abscesserunt. Narrat hoc idem Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. Reliquiarum sacrarum venerationem à diabolo institutam prædicant: & tamen terra Sepulchri D. Thomæ filium Mesdei regis, appensa illius collo, à dæmone liberat. Testis est Abdias lib. 9. Certam. Apostolici. Quinetiam Chrysost. hom. in Babylam martyrem: Sanctorum, inquit, ossa dæmonas sistunt & torquent. Quomodo ergo hæc dæmonum commenta sunt, quæ dæmones eiiciunt? *Si autem in Beel-zebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt?* Alia argumentatione, immò velut exemplo ipsos constringit. Hieronym. in Matth. Filios Iudæorum vel exorcistas legis Gentis illius ex more signat, vel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas, quia ad inuocationem Dei eiiciebant dæmones, coarctat Pharisæos interrogatione prudenti, vt confiteantur Spiritus sancti opus esse. Si expulsio, inquit, dæmonum in filiis vestris Deo, non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat & causam? Zonaras to. 1. Annal. narrat à Salomone profectos exorcismos, excantationes dæmonum & adiurationes. Quam curationem ad suam vsque ætatem durasse Iosephus scribit, inquit, & in eius rei fidem, eiusmodi experimentum narrat: Eleazarum quendam popularem suum habuisse annulum, sub cuius pala radix esset, secundum doctrinam Salomonis, quæ si naso dæmoniaci admoueretur, solo olfactu per nares extraheretur dæmonium. Deinde Salomonis facta mentione excantasse, & adiurasse dæmonium, ne in hominem reuerteretur. Hoc in Vespasiani & filiorum eius conspectu fecisse Eleazarum, & vt vim contra dæmones insitam probaret, posuisse poculum aqua plenum, & iussisse dæmonio, vt egressum ex homine id euerteret. Itaque id factum esse, nemine cernente à quo euerteretur. Idem Beda in Act. 19. ex Iosepho scribit. Legitur autem apud Iosephum lib. 8. Antiquitatum, cap. 2. Euthymius, filios Iudæorum pro Apostolis sumit. Nam quia discipuli quoque eius iam dæmones eiiciebant, inquit, sumpta ab ipso potestate: ab his magis Pharisæos arguit, qui sola moti inuidia, illum accusabant. Filios autem Pharisæorum Apostolos nominauit, eò quòd Pharisæi parum ordinem reticerent inter Iudæos, à quibus descendebant Apostoli, vel quia illis iuniores erant. Chrysost. hom. 42. Operis prioris in Matth. Exemplo igitur illos retundit, sicut cùm de die Sabbati dissereret, cùm & Dauid regem in medium produxit, & sacerdotum factum non tacuit. Perspice autem quàm mitis sit hic sermo. Non dixit, discipuli mei, aut Apostoli, sed *filij vestri*, vt si quidem ad eandem cum illis animi nobilitatem venire velint, magnam hinc opportunitatem atque occasionem nanciscantur: si autem ingratitudine & supore mentis in nequitia permaneant, nulla illis ratio ad excusationem relinquatur. Tertullianus libr. 4. contra Marcionem: Hac autem, inquit, voce quid magis portendit, quàm in eo eiicere se dæmonia, in quo & filij eorum? Io virtute scilicet creatoris. *Ideo ipsi iudices vestri erunt*: scilicet exorcistæ iudices vestri erunt, non potestate, sed causa: quia Iudæi cùm de filio Dei dubitat fateri, quod de exiguis hominibus profitentur, sententiam incurrunt. Apostoli iudices erũt, illi enim testes meæ virtutis, & vestræ nequitiæ, sedebũt super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Luc. 22. Et nos quidem aduersus impios nostri temporis hæreticos idem exquirimus. Nam cum Ecclesiam nostrã auersentur, dicant à quibus baptizare didicerint nisi à patribus nostris. Et tamen illos velut filios sua ferulæ subducunt. An non illi fidem vnam Ecclesiæ professi sunt, quam nunc isti censores excludunt? Sint illi iudices eorũ. *Si autem in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei.* Vbi docuit se nõ in Beel-zebub, non e subiicit se in spiritu & virtute Dei operari. Quod enim Lucas digitum nuncupat, alij Euangelistæ spiritum vocant. Verum quomodo digitus Dei dicitur, cùm Deus incorporeus sit? D. Dionysius Areopagita cap. 15. cœlestis Hie-

Cyprian.

Augustin.

Abdias.

Chrysost.

Hieronym. Pro, aut Apostolis, aut exorcistis.

Zonaras. Exorcismi Salomonis. Iosephus.

Beda. Euthym.

Chrysost.

Tertull.

rarchiæ ... humana forma describuntur. Ita digitus non corporaliter, sed per similitudinem, in Anthropomorphitas, sumi debet. Tertullian. lib. 4. in Marcionem, per digitum Dei modicam creatoris virtutem intelligit, summam tamen. Sic enim apud Pharaonem venefici virtutem Dei significarunt. Eucherius lib. Formularum spiritualium, rationẽ reddit, quòd Spiritu sancto lex in duabus tabulis lapideis scripta sit. Et sicut digitus cum manu, brachio & corpore vnum sunt natura: ita Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres quidẽ personæ sunt, vna autem diuinitatis substantia. D. Augustin. lib. 2. quæst. Euangel. cap. 17. Dicitur, inquit, Spiritussanctus digitus propter partitionem donorum, quæ in eo dantur vnicuique propria, siue hominum, siue Angelorum. In nullis enim membris magis apparet partitio quàm in digitis. Hic per transennam quædam de significatione Imaginum astari potes. Ambros. in Lucam, ex hoc loco obseruat imperialem quandam & diuinam Spiritus sancti potestatem. Athanasius Orat. 2. cõtra Arianos, interpretatur hũc locum, sic vt Ario non faueat, qui Christum Deum esse negabat, Patri consubstãtialem, quòd eius impotentia aliquando in scripturis legatur. Nec verò distinguebat quæ hominis erant & carnis, ab his quæ diuinæ naturæ. Quòd ait se in spiritu eiicere dæmonia (inquit Athanasius) hoc ratione carnis dictum est, quæ idonea nõ erat, vt per se sine præsidio Spiritus sancti dæmonia eiiceret. Euthymius in Matth. Itaque spiritum Dei nunc potentiam vocat. Nam & Lucas per digitum Dei dixit, hoc est, per manum. Manum verò Dei potentiam Dei dicimus non enim Christus, q. nudus homo, sed quasi Dei filius operabatur. Apostoli quidem non propria potentia, sed per diuinam gratiam illos eiiciebant. Christus solo iussu dæmones fugabat, illi verò per nomen eius ipsos expellebant. Si verò peruenit ad vos regnum Dei, quare illud repellitis? Quare cõtra vestra bona pugnatis? Hoc nanque tempus est vestræ salutis, quod olim prædixerunt Prophetæ. Thomas in Matt. Hoc est, q. dicat: Stultus est qui repellit à se, quæ in bonum suum cedunt. Expulsio autem dæmonum in bonum vestrum cedit. Admonet igitur vt potius exultent, & ad ipsum se præparent, per quem aditum ad patrem habemus, quàm vt blasphemias & calumnias illi impingant. Regnum enim Dei, aduentus Christi est, qui fecit nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Vel Regnum Dei, dominium eius est in hominibus, ita scilicet vt ille colatur, & timeatur. 1. Cor. 15. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus eius. Sed quare dicitur electio dæmonum fieri in Spiritu sancto? Respondet D. Thomas in Matth. Quia et amor & bonitas appropriatur. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet.* Maiori robore confirmatur quod dictum est. Adeò, inquit, procul absum, vt socio, vt coadiutore diabolo vtar: quod mihi bellum perpetuum cum eo est, & vinctum teneo, atque spolio: cuius rei certum vestigium est, quòd vasa eius direpta videns. Animaduertite igitur qualiter in oppositũ arguat, vt meditatur Chrysostom. hom. 42. Oper. prioris in Matth. Illi enim inferre volebant, non propria ipsum potestate dæmones eiicere: ipse autem id se non modò facere ostendit, sed & principem quoque dæmonum vinculis complicatum detinere. Beda in Luc. *Fortem* diabolum intelligit, qui & alibi princeps huius mundi nuncupatur. Hic in homines perpetuò pugnat, & sæpiùs præualet. *Atrium* illius, mundus qui in maligno positus est, infelous, & conscientiæ impiorum, in quibus fine vlla contradictione ante Christi aduentum quiescebat. *Fortior superueniens* Christus est, virtus Patris, & splendor substantiæ eius: qui superueoit per natiuitatem in hunc mũdum, qui tamen secundum diuinitatẽ priùs replebat omnia. *Vasa* sunt electi, quos olim diabolus sibi subiecerat: qualis erat Paulus, Peccatrix, & permulti peccatores, quos Christus à vinculis satanæ soluebat. *Direpta* hæc, quomam à diaboli seruitute subducta. *Arma* autem *ablata sunt*, cum Christus chirographum decreti nobis cõtrarium deleuit in cruce. Coloss. 2. *Spolia distributa*, electi

Dio. Areop.

Tertull.

Eucherius.

August.

Ambros.

Athanas.

Euthym.

Thomas.

Chrysost.

Beda.

nimirùm ad varia Ecclesiæ munia delecti sunt, in ædificationem corporis Christi (Ephes.4.) aut variis cœli ministrationibus deputati sunt. Ideò de Christo sic vaticinatur Esaias cap.8. Voca nomen eius velociter, spolia detrahe, festina prædari. Et alligauit fortem. Apoc.20. Vide Angelum fortem de cœlo descendentem, & habentem clauem abyssi, & catenam in manu sua, & apprehendit serpentem antiquum draconem, & alligauit eum per annos mille. Cyrillus Hierosolymitanus Catech.8. Hinc Dei omnipotentiam conuincis extendi ad omnia, contra eos qui illam cœlo circumscribebant, quia dicitur, Veritas tua vsque ad nubes: cùm tamen fortior ille sit satana, & eum vinciat. Non enim tanquam impotens, aut victus illum sustinet, sed vt magis confundatur, homines verò coronentur. Esa. 49. Captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto, saluabitur. *Qui non est mecum, contra me est.* Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. Hic ponitur quarta ratio, quæ superiora confirmet. Posset enim aliquis dicere: Si per victoriam auferres, procederet quidem ratio. Hoc autem facis non per violentiam, sed per passionem: igitur non consequitur te fortem alligasse. Ratione ergo tali vtitur. Quæ conueniunt in vno aliquo, opus simile habent. Vnde quia similia opera faciunt, sibi inuicem minimè aduersantur. Sed ego dæmonibus contraria facio. Violentia igitur in ipsos vtor. Aut ita formari potest ratiocinatio, vt Chrysostomus meditatur. Contraria à contrariis iuuari minimè possunt: Ego autem sum contrarius satanæ: hic quippè dissoluit, dissipat & dispergit: ego compono, reædifico, & colligo vniuersos ad Deum. Satan abducit, ego autem vera illius virtutum trado documēta. Ita verba Christi simpliciter docent, omnia dispergi, quæ incentore dæmone fiunt. Cum Nembroth Deo præualere contendit, linguæ confundūtur, Genes.11. Pseudoprophetæ, qui coram Achab cū Sedechia vaticinati fuerant, de mendacio conuincuntur. 3. Reg. 22. Baalini sacerdotes, qui stare se putabant, dissipantur, conditione accepta ab Helia, 4. Reg. Ecquid Herodes, Pharisæi & Iudæi in Christum præualuerunt? Dispersi sunt, nec potuerunt stare. Immò omnes hæretici ab inuicem & a nobis seiuncti sunt velut nubes turbinibus exagitatæ, 2. Pet. 2. Est autem generalis hæc Christi sententia, nullamque patitur exceptionem. Quam certè in nescio quod Atheorum hominum genus obseruate licet, qui Christum cum Antichristo, fidem cum infidelitate ita se temperaturos putant, vt simul hæreticus cum catholico tutò & securè habitare possint. Proferunt nescio quod Interim, & de iure suo nihil cedentes, ius Dei explodunt. Plutarchus in lib. de Repub. Solonis factum velut insigne notauit, qui ciuitate in factiones diuisa, mulctaret eos qui neutri se parti adiungerent: quasi qui de communi omnium interitu latarentur. Quid enim in colendo Deo fideles simul & infideles erimus? Cùm primùm Sicambri in Franciam aduenissent, non mirùm si mutaret religio, quibus Rana pro insignibus erant:

[illegible]

Amphibiam enim seu vitam duplicem, in aquis nimirùm & terra, Deus ranis dederat, vt & terrestribus & palustribus vti possent. At nunc Ranas Liliis commutauimus, quæ neque nent, neque muliebri inconstantiæ addicta sunt, sed legi Salicæ & martiali. Cur nos rursum coaxantes istas Ranas in cœno voluptatum audimus, vt in amphibiam vitam traducamur? Contrarium à contrario non ædificatur, sed ruit, inquit Tertullianus lib. de Præscript. Qui sunt ergo qui saluam Rempublicam esse existimant, positis de Deo contrariis opinionibus? Hieronym. in Epist. ad Damasum Papam. Ego, inquit, nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hāc domum agnum comederit, prophanus est. Non noui Vitalem, Meletium nescio, &c. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. Docemur etiam ex hac sente[illegible] in lumen da esse à Deo [illegible] & co[illegible]ilia, si[illegible] bella gerenda, seu pax conciliāda, seu leges promulgantur, seu priuata aut publica quæuis negotia aggrediēda fuerint. Adiicit enim, *Qui non colligit mecum, dispergit.* In Deo colligimus, ab ipso desciscentes dispergimus. Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Sunt qui ad principum aures susurrent, nullam numinis habendam esse rationem in negotiis status, vt vocant nimirum quæ & regium & publicum statum cōcernunt, quasi quid seposito fundamento superstruant, & seposito vinculo colligare possint. Hos nonnulli Politicos ego verò Atheos vocauerim. Quæ verò vnquam vel ab Ethnicis lex posita est, quæ non quasi à numine proficisceretur? Inde fit, vt dum principes horum impiorum consiliis nituntur, nihil colligant, sed omnia dispergant, & in peius proficiāt. Sed & quid hæreticis omnibus aliud contingere potest, quàm vt dum contra Deum, Christum & Ecclesiam moliuntur, & se suósque dispergant? Dispersionem hanc Satanicam Vincentius Lirinensis, libro quem aduersus hæreticorū nouationes edidit, maris procellis comparat, quod variis Aquilonibus æstuat. Heu miseranda conditio, inquit, quantum curarum turbinibus exagitantur? Nunc etenim quà ventus impulerit, incitato errore rapiuntur: nunc in semetipsos reuersi tanquam contrarii fluctus elliduntur: nunc temeraria præsumptione ea quæ videntur, approbant: nunc irrationabili metu etiam quæ certa sunt expauescunt: incerti quà eāt, quà redeant: quid appetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. At fideles, & qui Christi sunt, nō penduli aut dispersi vagantur, sed fide & vna ecclesia congregantur. Nixus vtique fuerat Theodosius Imperator Constātinopoli varias hæreticorum turmas sibi cum catholicis recōciliare: sed disputando nihil profecit. Vnde vi, exiliis, & coërcionibus agere coactus est. Nicephorus refert hist. Eccles. lib.12. cap. 15. *Ideò amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ, quibus blasphemauerint: spiritus autem blasphemia non remittetur.* Hilarius in Matth. Pharisæorum namque sententiam, & eorū qui ita cum his sentiunt, peruersitatem, seuerissima definitione condemnat: peccatorum omnium veniam promittens, & blasphemiæ in spiritum indulgentiam abnegans. Augustin. serm.11. de verb. Domini. Cæterùm magna quæstio occurrit, & fortè in omnibus sanctis scripturis nulla maior quæstio, nulla difficilior inuenitur. Vnde, vt vobis aliquid de meipso fatear, semper in meis sermonibus, quos ad populum habui, huius quæstionis difficultatem vitaui. Non quia nihil haberem quod inde vtcunque cogitarem: neque enim in re tanta petere, quærere, pulsare negligerem: sed quia ipsi intelligentiæ, quæ mihi aliquantum aperiebatur, verbis ad horam occurrentibus me posse sufficere non putarem. Apud Marcum ita scriptum est: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.* Lucas ita habet: *Omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur ei: ei autem qui in spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur.* Matthæus adiicit superioribus. *Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Hieronymus in Matth. Ita locus iste intelligendus est: Qui verbum dixerit contra filium hominis, scandalizatus carne mea, & me hominem tantum existimans, talis opinio atque blasphemia, quanquam culpa erroris non careat, tamen habet veniam, propter corporis vilitatem: Qui autem manifesta intelligēs opera Dei, cùm virtutem Dei negare non possit, eadem calumniatur, stimulatus inuidia, & Christum Dei verbum, & opera spiritus sanct. dicit esse in Beel-zebub: huic non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Augustin. ser. 11. de verb. Domini in Matth. Quid ergo fiet de his quos lucrari cupit Ecclesia? Nunquidnam collectis, & ad eam ex quocunque errore venientibus spes falsa promittitur, in remissione omnium peccatorum? Quis enim non cōuincitur dixisse verbum cōtra spiritum sanctū, antequàm Christianus, vel Catholicus fieret? Primò ipsi qui Pagani

appellan

Margin notes: Cyr. Hier. — Tho. Aqu. — Chrysost. *Christus satanæ aduersatur.* — *Sententia hæc generalis nō patitur exceptionem.* — Plutarch. *Interim istæ Athei contēdunt tolerādas omnes hæreses.* — *Rana notare non debent.* — Tertull. *Contrariis opinionibus ruit Respublica.* — Hierony. — *A Deo sumē dum omne consilium.* — *In Politicos Atheos, qui publica consilia a Deo & religione seiungunt.* — Vinc. Lirin. — Niceph. — Hilarius. — August. — Hieronym. — *Quid verbū in spiritum sanctum.* — August.

appellantur, multorum Deorum falsorumque cultores, & idolorum adoratores, cùm dicunt Dominum Christũ magicis artibus fecisse miracula, nónne istis sunt similes, qui cum dixerunt in principe dæmoniorum eiecisse dæmonia? Deinde, cùm quotidie nostram sanctificationem blasphemant, quid aliud blasphemant, quàm spiritum sanctum? Quid Iudæis qui dixerunt de Domino, Vnde iste exortus est sermo? Nónne adhuc vsque verbum contra spiritum sanctum loquuntur, sic negantes eum esse in Christianis, sicut illi in Christo esse negauerunt? Neque enim & illi spiritui sancto non maledixerunt, aut non eũ dicentes esse: aut esse quidem, sed Deum non esse, verùm creaturam: aut ad dæmones eiiciendos nihil valere: non ista indigna, nunaliquid de spiritu sanctu locuti sunt? Sadducæi enim spiritum sanctum negabant: Pharisæi verò eum esse, contra Sadducæorum hæresim defendebant, sed esse in Domino Iesu Christo negabant, quem dæmones eiicere in principe dæmoniorum putabant, cùm eiiceret ille in spiritu sancto. Ac per hoc & Iudæi, & quicunque hæretici spiritum sanctum confitentur, sed eum negant esse in Christi corpore, quod est vnica eius Ecclesia, non vtique nisi vna Catholica: proculdubió similes sunt Pharisæis, qui tunc etiam si esse Spiritum sanctum fatebantur, negabant tamen eum esse in Christo, cuius opera in dæmonibus eiiciẽdis dæmoniorum principi tribuebant. Omitto quòd quidam hæretici ipsum omninò spiritum sanctum vel non creatorem, sed creaturam esse contendunt, sicut Ariani, & Eunomiani, & Macedoniani: Vel eum ita negant, vt ipsum Deum negent esse Trinitatem, sed tantummodò esse Patrem asseuerant, & ipsum aliquando vocari filium, aliquando vocari Spiritum sanctum, sicut Sabelliani, quos quidam Patripassianos vocant: ideò quia Patrem perhiberent passum, cuius negant aliquem esse filium, sine dubio negant esse Spiritum sanctum. Fotiniani quoque Patrem solum esse Deum, Filium verò non nisi hominem dicunt, negantes omninò tertiam personam Spiritum sanctum. Manifestum est igitur & à Paganis, & ab hæreticis, & à Iudæis blasphemari spiritum sanctum. Nunquidnam ergo deserendi sunt, & sine vlla spe deputandi, quoniam fixa sententia est, Qui verbum dixerit contra spiritũ sanctum, nó remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro? Et illi soli æstimãdi sunt ab huius grauissimi peccati reatu liberi, qui ex infantia sunt Catholici? Nã quicunque Verbo crediderunt, vt Catholici fierent, vtique aut ex Paganis, aut ex Iudæis, aut ex hæreticis, in gratiam Christi pacémque venerunt. Quibus si non est dimissum, quod dixerunt contra spiritum sanctum, inaniter promittitur & prædicatur hominibus vt conuertantur ad Deum, & siue in baptismo, siue in Ecclesia pacem remissionémque accipiãt peccatorum. Neque enim dictum est, Non remittetur ei nisi in baptismo: sed non remittetur, inquit, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Nonnullis videtur eos tantummodò peccare in spiritum sanctum, qui lauacro regenerationis abluti in Ecclesia, & accepto spiritu sancto, velut tanto postea dono saluatoris ingrati, mortifero aliquo peccato se immerserunt, qualia sunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipsa discessio, siue omnimodo à nomine Christiano, siue à Catholica Ecclesia. Sed iste sensus vnde probari possit ignoro, cùm & pœnitentiæ quorumcunque criminum locus in Ecclesia non negetur: & ipsos hæreticos ad hoc vtique corripiendos dicat Apostolus (2. Tim. 2.) Ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenẽtur, secundum ipsius voluntatem. Quis enim est fructus correctionis, sine vlla spe remissionis? Postremò non ait, Qui fidelis Catholicus dixerit verbum cõtra spiritum sanctũ, sed *qui dixerit*. hoc est, quicunque dixerit, non remittetur ter, nihil omninò remaneret, vnde disputare possemus: quoniam si omnis blasphemia, & omne verbũ quod dicitur contra spiritum sanctum, non remitteretur hominibus, ex nullo genere impietatis, eorũ in qui dono Christi, & sanctificationi Ecclesiæ contradicunt, vel Paganorum, vel Iudæorum, vel quorumlibet hæreticorum, nonnullorum etiam in ipsa Catholica imperitorum quemquã in Ecclesia lucraretur. Sed absit vt hoc Dominus diceret. Absit, inquam, vt veritas diceret omnem blasphemiam, & omne verbum quod contra spiritum sanctum diceretur, non habere remissionem neque in hoc sæculo, neque in futuro. Exercere quippè nos voluit difficultate quæstionis, non decipere sententiæ falsitate. Quapropter nó est necesse, vt omnem blasphemiam, & omne verbum quod dicitur cõtra spiritum sanctum, remissionem quisque existimet non habere: sed necesse est planè, vt si aliqua blasphemia, & aliquod verbum, quod si dicatur contra spiritum sanctum, nullam vnquam veniam remissionémque mereatur: quia si omne acceperimus, quisnam poterit saluari? Si autem rursus nullum putauerimus, cõtradicimus saluatori. Quia ergo nec vniuersaliter omnis blasphemia, nec particulariter quædam blasphemia. sed indefinitè & verbum & blasphemia enunciata est necesse est planè vt quandam blasphemiam, & quoddam verbum intellexerit. Hoc vt manifestiùs videatis, illud attendite, quod ait idem ipse Iudæis, (Ioan. 15.) Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Neque enim ita dictũ est, vt sine vllo omninò peccato vellet intelligi futuros fuisse Iudæos, si non venisset, & locutus eis fuisset. Plenos vtique inuenit, oneratósque peccatis: propter quod dixit, (Matth. 11.) Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis. Vnde nisi sarcinis peccatorum & transgressionibus legis? Quoniã lex subintrauit, vt abundaret delictum. (Rom. 5.) Cùm ergo ipse etiam alibi (Matth. 9.) dicat, Non veni vocare iustos, sed peccatores: quomodo si non venisset, peccatum non haberent: nisi quia sententia ista nec vniuersaliter, nec particulariter, sed indefinitè pronunciata, non omne peccatum cogit intelligi? Sed planè nisi peccatum aliquod intellexerimus, quod non haberent, nisi Christus venisset, & locutus eis fuisset, falsam, quod absit, sententiam diceremus. Sicut ergo ibi, cum audimus, Peccatum non haberent, non omne, sed aliquod peccatum intelligimus: ita in hodierna lectione non omnis blasphemia, aut omne verbum, sed aliqua blasphemia & aliquod verbũ contra spiritum sanctum intelligitur. Quid verò ad rem interest, vtrum dicatur, *blasphemia spiritus non remittetur*, an dicatur, *Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non ei remittetur*: nisi fortè quòd eadem apertiùs isto modo, quàm illo dicitur, & alium Euangelistam non destruit alius, sed exponit? Concludit demum dicens. Ipsa ergo impœnitentia est spiritus blasphemia. Contra spiritum enim sanctum, quo baptizantur, quorum peccata omnia dimittũtur, & quem accepit Ecclesia, vt cui dimiserit peccata, dimittantur ei: Verbum valde malum & nimis impium, siue cogitatione, siue etiam lingua sua dicit, quem patientia Dei cùm ad pœnitentiam adducat, ipse secundum duritiam cordis sui, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique iuxta opera eius. Hæc omninò impœnitentia non habet remissionem, neque in hoc sęculo neque in futuro, quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sęculo, quę valeat in futuro. De nullo enim desperandum est, quandiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Proinde monet Apostolus, (1. Cor. 4.) Nolite ante tempus iudicare. Idem vtique Augustin. in expositione sermonis Domini in monte, libr. 1. capit. 43. aliter interpretatur peccatum in spiritum sanctum. Nimirùm, si quis cognitæ veritati ex

Quomodo hæretici Spiritum sanctũ blasphement.

Obseruan ad rejectio nem verb rum.

Impœnitẽ finalis Pecca tum est in sp ritum sanct

August.

bentes. Alter scripturæ locus est, Heb. 10. Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia. Et quibusdam interiectis: Quanto magis deteriora putatis mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Verùm prior locus, Heb. 6. per *ἀνακαινίζειν*, renouari, non simpliciter pœnitentiam agere, sed baptizari significat. Chrysostomus hom. 9. in cap. 6. Heb. Quid ergo, inquit? Exclusa est pœnitentia? Non pœnitentia exclusa est, absit: sed renouatio per lauacrum regenerationis. Baptisma crux est, & simul crucifixus est vetus homo noster. Conformes enim facti sumus similitudini mortis eius. Et iterum: Consepulti estis ei per baptismum in mortem. Sic enim impossibile est secundò crucifigi Christum: hoc enim est ostentui eum habere. Si enim mors ei iam non dominabitur, si resurrexit, resurrectione victor mortis factus est: si morte mortem expugnauit, deinde iterum crucifigeretur, fabulæ essent cuncta illa & ludibrium. Proinde qui secundò seipsum baptizat, secundò crucifigit. Facit igitur hæc Pauli sententia contra secundum baptisma, non contra secundam tabulam, scilicet pœnitentiam, qua nulla supersit venia peccantibus post susceptum baptisma. Altera autem Pauli sententia, Heb. 10. satis dilucida est, quod voluntariè peccantibus iam non relinquitur pro peccatis hostia. Necessarium est enim peccatoribus sua peccata abiurare, ab illis secedere, & voluntatem suam secernere: siquidem doni cœlestis, & hostiæ pro peccatis oblatæ participes esse voluerint. Inde fit, vt neutra sententia dicat, peccatum illud omninò & in spiritum sanctum, & irremissibile esse, quod hic post agnitionem Dei, seu contra fraternitatem, seu aduersus gratiam, qua Deo reconciliatus est, committit, vt scripsit Augustinus: Ideóque illud velut simplicius quàm par esset, dictum retractauit, lib. 1. Retractat. cap. 9. Peccatum, inquit, fratris ad mortem, de quo dicit Apostolus Ioannes, (1. cap. 5.) Non pro illo dico vt roget quis, ita definiui, vt dicerem: Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cùm post agnitionem Dei, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidentiæ facibus agitatur. Quandoquidem non confirmaui, quoniam hoc putare me dixi: sed tamen addendum fuit, si in hac tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam: quoniam de quocúque pessimo in hac vita constituto non est vtique desperandum: nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur. Assignant autem Theologi sex peccatorum species in spiritum sanctum. 1. Si diuina misericordia quis abutatur, 2. si de gratia Dei, vel salute sua prorsus desperet, 3. si veritatem religionis aduersus suam ipsius conscientiam hostilem in modum oppugnet, 4. si pertinaci inuidia grauiter concitetur ob alienæ salutis, & virtutum fraternarum progressum, 5. si obfirmato animo in crimine scienter persistat, 6. si absque pœnitentiæ proposito peruersæ vitæ finem nullum faciat. Verumtamen hæc omnia ad finalem impœnitentiam reduci possunt. Thomas Aquinas in secunda secundæ, quæst. 14 art. 3. Porrò, inquit, secundum diuersas acceptiones peccati, peccatum in spiritum sanctum diuersimodè irremissibile dicitur. Si enim dicatur peccatum in spiritum sanctum finalis impœnitentia: sic dicitur irremissibile, quia nullo modo remittitur. Peccatum enim mortale, in quo homo perseuerat vsque ad mortem, quia in hac vita non remittitur per pœnitentiam, nec etiam in futuro dimittetur. Secundum autem alias duas acceptiones dicitur irremissibile: non quòd nullo modo remittatur, sed quia quantum est de se, habet meritum vt non remittatur. Et hoc dupliciter. Vno modo quantum ad pœnam. Qui enim ex ignorantia, vel infirmitate peccat, minorem pœnam meretur. Qui autem ex certa malitia peccat, non habet aliquam excusationem, vnde eius pœna minuatur. Similiter etiam qui blasphemabat in filiú hominis, diuinitate nondum reuelata, poterat habere aliquam excusationem, propter infirmitatem carnis quam in eo aspiciebat & sic minorem pœnam merebatur. Sed qui ipsam diuinitatē blasphemabat, opera spiritus sancti diabolo attribuens, nullam excusationem habebat, vnde eius pœna minueretur. Et ideò dicitur secundum expositionem Chrysost. ho. 43. Operis prioris in Matth. Hoc peccatum Iudæis *non remitti, neque in hoc seculo, neque in futuro*: quia pro eo passi sunt pœnam, & in præsenti vita per Romanos, & in futura vita, in pœna inferni. Sicut etiam Athanasius in Tractatu de hoc dicto Euangelij, *Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum*, inducit exemplum de illorum parentibus, qui primò quidem contra Moysen contenderunt propter defectum aquæ & panis: & hoc Dominus sustinuit patienter. (Exod. 16. & 17.) Habebant enim excusationem ab infirmitate carnis. Sed postmodùm grauius peccauerunt, quasi in spiritum sanctum, beneficia Dei, qui eos de Ægypto eduxerat, idolo attribuentes: cùm dixerunt, Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerūt de terra Ægypti. (Exod. 32.) Et ideò Dominus & temporaliter fecit eos puniri cú ceciderunt in die illa quasi 33. milia hominum. & in futuro eis pœnam comminatur, dicens: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Alio modo potest intelligi quoad culpam, sicut aliquis morbus dicitur incurabilis, secundum naturam morbi, quo & omnia ad curationem remedia tolluntur: vt si morbus virtutem naturæ abstulerit, fastidium autem cibi & medicinæ induxerit, incurabilis quidem erit hic morbus secundum se, Deo tamen qui omnia superat, non erit incurabilis. Sic peccatum in spiritum sanctum dicitur irremissibile secúdum suam naturam, in quantum excludit ea, per quæ fit remissio peccatorum. Per hoc tamen non præcluditur via remittendi & sanandi omnipotentiæ Dei & misericordiæ, per quam aliquando tales, quasi miraculosè, spiritualiter sanantur. Fulgentius de fide, ad Petrum Diaconum, peccatum obdurationis, in spiritum sanctum nuncupat. Cui beatus quoque Apostolus, inquit, concordat his verbis: (Heb 3.) Videte fratres, ne fortè sit in aliquo vestrū cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Proinde diligentes misericordiam Dei, metuentésque iustitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis: scientes quia illa omnium hominum debita exactura sit æquitas iustissimi iudicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi redemptoris. Sicut enim misericordia suscipit, absoluítque conuersos: ita iustitia repellet, puniétque obduratos. Ii sunt, qui peccantes in spiritum sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro remissionem accipiét peccatorum. Idem lib. 1. de peccatorum remiss. cap. 24. Ligatus est, inquit, omnis homo, quem Ecclesia non soluerit, nec consequetur aliquod solutionis beneficium, qui non conuersus ad pœnitentiam in Ecclesia sibi dādam sperauerit indulgentiam peccatorum. Ille igitur *dicit* irremissibile *verbum aduersus spiritum sanctum*, qui diuitias bonitatis Dei, & patientiæ, & longanimitatis contemnens (Rom. 2.) secundum duritiam suam, & impœnitens cor, thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Chrysost. hom. 42 Operis prioris in Matth. Iudæi ergo ignorabant Christū quis esset: spiritus autem sancti sufficiens acceperant experimentum: etenim Prophetæ per eū locuti sunt. Quod ergo dicit, tale est, ac si verbis his vtatur. Esto quòd me offenditis propter carnem assumptam: an igitur de spiritu potestis dicere, quoniam ipsum quoque ignoretis? Minimè. Ideò cùm veniale vobis non sit hoc peccatum, tam in præsenti, quàm in futura vita pœnas luetis ingentes. Nam etsi me ignoretis, ignorare tamen non potestis expulsiones dæmonum, curationésque hominum mirificas spiritus sancti operationes esse. Non ergo mihi, sed spiritui sancto cōtumelia ingerere conamini. Quapropter nisi pœnitentiam agatis, nec in præsenti vita, nec in futura pœnas effugietis. Cæterùm Patres non ab re dictum obseruant, quod peccatum aliquod non remittatur in futuro, colligentes aliquod in futuro peccatum remitti: quod vtique non in culpæ, sed pœnæ ratione [illegible] est. Augustinus lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 24. [illegible] resurre-

ction

Renouatio baptismi non reiteratur.

Chrysost.

Augustin. Peccatum ad mortē, quid.

Sex peccatorum species in spiritum sanctum.

Tho. Aqu. *Quomodo peccatum in spiritum sanctum irremissibile est.*

Chrysost. *Quomodo Iudæis non remittitur.*

Athanas.

Fulgentius

Idem.

Chrysost.

De Purgatorio

sericordia, vt in ignem non mittantur æternum: neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quòd non eis remittatur, *neque in hoc seculo, neque in futuro*, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro. Ex eodem argumento D. Gregorius colligit purgatorias pœnas post hanc mortem: siquidem, vt scribit Augustinus eodem libr. de ciuitat. Dei, cap. 13. temporarias pœnas alij post mortem, alij nunc & tunc, verumtamen ante iudicium illud nouissimum, seuerissimúmque patiuntur. Non autem omnes veniunt in sempiternas pœnas, quæ post illud iudicium his sint futuræ, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto sæculo non remittitur, remitti in futuro sæculo, id est, ne futuri sæculi æterno supplicio puniantur, iam suprà diximus. Certissimum enim est, quòd non semper Deus remissa culpa remittat & pœnam: sed illam aliquando etiam in posteris post mortem puniat. Chrysost. hom. 42. Oper. prioris in Matth. Vniuersorum enim hominum, inquit, alii & hîc & ibi supplicia dabunt: alij in præsenti solummodò vita, alij in futura tãtùm, alij nec in præsenti nec in futura. Hîc autem & ibi passuri erant illi, de quibus nunc agitur. Nã & hîc ipsos vltus est per Romanos: ibi autem acerbissima eos expectant tormenta, vt Gomorrhæ & Sodomorum ciues. Ibi verò solùm, sicut diues, qui ne quidem vnius guttæ aquæ Dominus est: Hîc autem tantùm, vt qui apud Corinthios fornicabatur: neque hîc verò neque ibi, sicut Apostoli & Prophetæ. Sic ille beatus Iob, cæteríque huiusmodi. Non enim ad punitionem aliquas hîc passiones susceperunt, sed vt clariùs in luctamine vicisse cognoscerentur. *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: siquidem ex fructu arbor cognoscitur.* quasi dicat: Attamen mirùm videri non debet, si vos peruersi Iudæi has impietates in me profundatis, vt quod spiritui sancto debetis, illud dæmoniorum principi tribuatis. Alterum enim horum de vobis, sicut & vnoquoque homine fiat necesse est: vel vt curetis esse bonæ arbores, & bonos proferre fructus, hoc est, bona esse voluntate, atque inde verba operáque bona producere: vel vt malam habeatis voluntatẽ, atque inde verba operaque mala proferatis. Fructus eorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilũ apti. Chrysost. hom. 43. Oper. prioris in Matth. Aut hoc tale est, ac si dicat: Nullus vestrum dixit malum esse quosdam à dæmone liberare: interim tamen opus hoc diabolo tribuunt omnes. Atqui cum ex se opus istud bonum sit, quomodo à dæmone malo proficisceretur? Hieronym. in Matth. Constringit igitur eos syllogismo, quem Græci vocant ἄφυκτον, nos ineuitabilem possumus appellare, quo interrogatos hinc inde concludit, dicens: Si diabolus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt, quæ facta cernitis, diabolum illa non fecisse consequitur. neque enim fieri potest vt ex malo bonum, aut ex bono malum oriatur. Hilar. in Matth. Hic sermo se & in præsens exerit, & affert in futurum. Nam in præsens Iudæos refellit, qui cùm intelligerent Christi opera vltra humanam esse virtutem, nollent tamen quæ Dei sunt, confiteri. Futuram autem omnem fidei peruersitatem coarguit, eorum scilicet qui diuinitatem & communionem paternæ substantiæ Domino detrahentes, in aduersa hæreseos studia efferbuerunt, nec vltrà facientes, nec inter Gentes sub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positum significat, quia per interiorem virtutis suę fœcũditatem exeat vbertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda cum fructibus bonis est aut mala constituenda cum malis fructibus, quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quòd secundũ arborũ naturã arbor mala possit constitui quæ bona sit: aut eadẽ ipsa cũ ramis suis bona esse, si mala sit: sed vt per hanc significantiam intelligeremus Christum, aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuũ vtilitate retinendũ: quia aduersum filium hominis dicta sub venia sint, blasphemia autem spiritus careat venia. Cæterùm medium se [...]

[...]te, hæc blasphemia spiritus est: vt cùm per admirationẽ tantorum operum, Dei nomini detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis, & sensus, generositatem eius, quem confiteri coactus es in nomine, abnegata substantiæ communione decerpas. Atque ideò etiam in eo Dominus bonitatis suæ manus extendit: quia in malæ arboris opinione sub secreto indulgentiæ Dei reposita sit venia, qua omne peccatum sit remittendum. vt bonæ confessionis fructus æternus sit: ne incidentes mediam inter vtrumque sententiam, cùm constituere malum non audemus, confiteri bonum nolimus: indissolubili corruptæ de se opinionis iudicio relinquamur. Cæterùm hoc loco abutebantur Manichæi & Marcionitæ, ad probationem mali Dei: quasi bona arbor à bono Deo sit, aut à bono Deo non nisi bona creata sint: relinqui igitur quòd & malæ arbores, & cætera quæque homini perniciosa ab alio Deo formata sint. Verùm, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, & Dionysius lib. de diuin. nominibus, nihil secundum naturam malum est: sed malum esse censetur comparatione ad melius, aut in ratione vsus: eũ interim, vt docet Plutarchus lib. de Vtilitate capienda ab inimicis, nouerimus ex ipsi etiam rebus quæ videntur nobis aduersariæ, magnam decerpere vtilitatem. Hoc nimirum profitentur Pharmacopolæ, in potionibus medicis componendis ex plantis alioquin venenatis, & nociuis, magnum colligi remedium & antidotum. *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Chrysostom. hom. 43. in Matthæ. Hoc autem dixit, & eos incusans, & eorum quæ dicta sunt, demonstrationem ab ipsis præbens: quasi dicat, Ecce vos cũ sitis arbores malæ, non potestis portare fructũ bonum: non ergo mirum si hæc loquamini. Etenim malè nutriti estis à malis progenitoribus, & mentem malam habetis. Et vide, quòd non dixit, Qualiter potestis bona loqui, cũ sitis progenies viperarum? Nihil enim hoc ad illud pertinet: sed, qualiter potestis bona loqui, cũ sitis mali? Progenies autem viperarum eos dixit, quia in progenitoribus suis gloriabantur. Vt ergo illorum superbiã excluderet, separauit eos à cognitione Abraham, attribuens eis progenitores similium morum. Alber. in Matt. Hoc est quòd sint venenati venenatorum filij, lingua virus effundentes mali cordis. Iob. 22. Occidit eum lingua viperæ. Psal. 139. Acuerunt linguas suas, sicut serpentes. Matth. 23. Testimonio vobis estis, quòd estis filij eorum, qui Prophetas occiderunt: & vos implete mensuram patrum vestrorum. Idem illis exprobrarat Ioannes, Luc. 3. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Itaque cùm sint generatio serpentina, dolosa, ac inuidiosa, non mirùm quòd sinistra in Christũ intentione ducti, mala etiam de eo proloquantur. Verùm fortè quis obiiciet fieri posse, vt qui mali sunt, aliquando bona proferant. Respondet Dionysius Carthusianus art. 24. in Matth. cap. 12. quòd quamdiu homo in malitia permanet, non potest bona, aut certè cum recta intentione loqui. Sed & per hoc quod dicit, Quomodo potestis, potius designatur difficultas, quàm impossibilitas: iuxta quem sensum scriptum est, Si mutare potest Æthiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benè facere, cùm didiceritis malum. Etsi enim contigerit, vt & Saul & Caiphas prophetarent, non tamen id illorũ merito, aut secundum eorum intentionem euenit: neque si quis impius bonũ opus fecerit, illud cum intentione bona operatus est, aut omninò certè deprauatus non fuit. *Siquidem ex abundantia cordis os loquitur*, Matth 15. Cor velut radix externorum omnium constituitur. Nõ enim quę ex ore, sed quæ ex corde prodeunt, hæc coinquinant hominem. Cordis autem nomine cogitatio & affectio intelligitur, quæ magis abundat in mente: vel signum est intellectus. Inde fit, inquit Chrysost. hom. 43. in Matth. vt cùm aliquis mala loquitur, signum sit maioris malitiæ latentis in corde. Nec tantùm in honorum, sed & malorũ ratione vera est hæc sententia. Hier. 20. Factus est sermo Domini in me, quasi ignis. Iob. 4. Conceptum sermonem

Marcionitæ & Manichæi hoc loco abutuntur.

Cyr. Hier. Dio. Areop.

Plutarch.

Chrysost.

Albertus.

Diony. Car.

Chrysost.

tenere

Euthym.

tenere quis poterit? Propter quòd Heliu ait, Iob. 32. Plenos sum sermonibus, coarctat me spiritus vteri mei. Euthym. in Matth. Si quidem quum in corde vitium scaturiat, necessariò ab eo quod abundat, effunditur prauitas, quæ est sermo malus. Et quemadmodum medici, circa principia quidem existentes humores intus remanere cogunt: quum autem illi subicaturiunt, iam vincuntur, & sic illi abundantes prosiliunt: ita sanè & qui praua nutriũt consilia. Docet igitur ex malitia, non autẽ ex crassa ignorãtia, & simplici opinione procedere, quòd illi eius operã criminentur, & Satanæ tribuant. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui*, nimirùm è sapientia, charitate, humilitate & pura conscientia, *profert bona*, verba & opera. *Et malus homo de malo thesauro*, seu interiori prauitate & sinistra intentione, *profert mala*. Vnde secũdum Philosophũ, ea quæ sunt in voce, animæ passionum notæ sunt: & verba oris, signa sunt interioris conceptus. Prou. 18. Aqua profunda ex ore viri, & torrens redundans sapientiæ. Sic & (Prouerb. 15.) os fatuorum ebullit stultitiam. Esa. 59. Locuti sumus de corde nostro verba mendacij. Ita maleficos malos esse ostendit: peruersamque hanc Pharisæorum calumniam ab impietate dimanare probat. Est autẽ argumentum ab effectu sumptum, ad causas alioqui occultas cognoscendas: vt, Ridet, ergo lætus est. Plorat, ergo luget ac dolet. Malè imprecatur, ergo irascitur. Sic, malè loquitur & blasphemat: ergo malus est. Si ergo malus est, non potest benè loqui: id est, quamdiu talis erit, secundum propriam intentionem malè loquitur. Nec enim è sacco aliud egreditur, quam quod in ipso est. Hîc igitur discamus nosipsos ex verbis agnoscere quales simus. Prou. 18. In manibus linguæ, vita & mors. Plutarchus in conuiuio septem sapientum, narrat Amasim Ægypti regem petijsse a Biante, vt ex victima quam ad illum mittebat, tolleret carnem optimam & pessimam: sustulisse illum linguam. vnde & magnam gloriam promeruit. Siquidem, vt facetè Æsopus comparata ad meliores & peiores cibos lingua,

Lingua bona & mala.

Plutarch.

Quid melius lingua, lingua quid peius eadem?

Iac. 3. Si quis ergo putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Hieronym. in Psalm. 119. Lingua nihil medium habet: aut grande malum est, aut grande bonum. Ergo ne putet, & dicat aliquis: Opere non peccaui: si peccaui, peccaui lingua. Quod est, quæso, maius peccatum, quàm blasphemia in Deum? Et tamen lingua peccat. Grande scelus est, cùm detraho fratri meo, lingua mea fratrẽ interficio. Basil. in id Psalm. 33. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum: Primum, ait, hoc mandatum est, si vis dies videre bonos. Peccatum linguæ omnium est propensissimum. Iratus es? Mox lingua occurrit. Concupiscentia teneris? Habes & hîc linguam, quæ cooperetur peccato. Ex ea turbiloquium, scurrilitas, detractio, otiosus sermo, periurium, falsa testimonia: & qui iniquitatẽ in excelso locuti sunt. Et ne fortè quis existimet calumnias, aut etiam detractiones non esse grauissima peccata, hoc in minoribus arguit Christus, dicens: *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum*. quod iusta necessitate, & pia vtilitate caret, vt scribit Gregor. lib. 7. Moral. capit. 25. *quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij*. nisi interim pœnitentiam agant. Sapient. 1. Qui loquitur iniqua, non poterit latere. Hieronym. in Matth. Si autem otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo eius qui loquitur, & in die iudicij reddet vnusquisque rationem sermonum suorum: quãto magis vos, qui opera spiritus sancti calumniamini, & dicitis in Beel-zebub me eijcere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ? Chrysostom. hom. 43. in Matth. Otiosum autẽ verbum mendax est, & calumniam habet. Quidam tamẽ dicunt, quoniam & vanum, quale est quod risum mouet inordinatum, vel turpe, vel inuerecũdum. Hieronymus: Otiosum verbum est, quod sine vtilitate loquentis dicitur & audientis: si omissis seriis, de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Cæterùm qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid turpitudinis profert. hic non otiosi verbi: & criminosi tenebitur reus. Basilius Moral. summæ 25. cap. 2. idem de otioso sermone iudicat, nimirùm ex quo nulla vtilitas ædificatio contingat. Aliud ergo scurrilitas, calumnia, maledicentia, mendacium: & aliud verbum otiosum. Hoc scilicet inter omnia illa peccata minimum est: & tamen quantulumcunque sit, reddẽt homines de eo rationem in die iudicij. Petrus Damianus serm. 2. de vitio linguæ. Audiat ergo vaniloqua, audiat otiosa lingua: audiat & pauescat, intelligat, & circa terribilem sententiam perhorrescat. Audiat terrorem iudicij, de ore ipsius iudicaturi. An non habet aures, vt possit audire: quæ manum habet, vt possit occidere? Audiat ergo quod de ore veritatis dicitur, & subtili meditatione discutiat quod minatur. Omne verbum, inquit, quod loquuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Ponamus itaque, vt otiosum verbum, si contra scripturæ sententias fas est dicere, leue sit, & exiguum omninò peccatum. Sed quid milio breuius, quid penna leuius inuenitur? Veruntamen si pennarum vel miliorum innumerabilis multitudo cogeritur, necesse est vt portantis ceruix, velut sub graui lapide, immoderanter pressa, frangantur. Ex humentibus quoque saxis tenuis quidem & rara gutta distillat: sed si vas subesse spacio longiore permittitur, ita plenum, ac si profluens vnda discurreret, inuenitur. Paruæ quidem, sed innumeræ Cynifes superbi Pharaonis & totius Ægypti superauere virtutem. Breue tẽpus est hora: sed dum horæ hora continua successione congeritur, totius vitæ nostræ cursus impletur. Nemo itaque semetipsum despiciat, fratres mei: sed peccatum, quia leue arbitratur dum pensat, graue videatur in eius æstimatione, cùm numerat. Quid enim durius saxo? Quid aqua liquidius? Et tamen a quodam sapiente dicitur.

Hieron.

Basilius.

Gregor.

Hieronym.

Otiosum verbum in iudicium adducetur.

Chrysost.

Hieron.

Basil.

Pet. Dam.

Vana lingua quantum.

Gutta cauat lapidem, consumitur annulus vsu.

Nimirũ & omnis animæ nostræ fortitudo ac soliditas destruitur, si assiduis velut inundantium verborum fluctibus atteratur: quamuis & leuiter se peccasse quis asserat: cùm Apostolus dicat, Qui legem præterit, Deum inhonorat. Porrò otiosis verbis assuetus, duplici proculdubiò culpę videtur obnoxius: qui & diuinas laudes ad quas humana conditio assiduè prouocatur, abijcit: & superfluę loquacitati, à qua prohibetur, insistit. Sicut de quibusdã Hieremias dicit, (cap. 2.) Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere nõ valent aquas. Quæ nimirùm Prophetæ verba etiam de otiosa loquentibus possunt non inconuenientèr intelligi: qui derelicto fonte aquæ viuæ, hoc est, postposito verbo vitæ, ora sua cisternas faciunt, ex quibus non noui, sed veteris hominis verba proferunt, quemadmodum non recentem de fõte, sed senetinosam potius aquam de cisterna proferunt. Et quia labia sua moderata discretione reprimere nesciũt, cisternæ dissipatæ aquas nequeunt continere. Atqui de his omnibus reddenda ratio est in die iudicij: quanto magis de grauioribus? Concutere igitur illos voluit terrore iudicij, quo non inulta sinatur sua in eum blasphemia. Eccles. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Dominus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum. Verùm fortè aliquis obiecerit, Quomodo, cùm mortalia solùm peccata in iudicio illo generali proferenda sint, verbum otiosum, quod leuius censetur, in rationem referetur? Dupliciter responderi potest. Aut quòd de verbo otioso reddenda tunc ratio sit, quia in electis minuet gradum fœlicitatis, compensatione bonorum cum malis facta. In hoc scilicet, quòd per verbum otiosum inutilis fuit, minus etiam compensabitur. Sed & in electis grauiorem quasi ex circunstantia pœnam reddet: etsi non ex causa propria. Aut iudicij nomine, non illud generale, sed particulare cuiusque post mortem intelligendum est, quo verba quæque otiosa, etsi non ad damnationem, saltem ad purgationem requirentur, nimirùm vt temporarijs pœnis eluantur. Expendamus hîc quanta sit vitæ nostræ leuitas, quàm cautè agenda, meditanda, & pronuncianda omnia, cùm de leuibus quibusque verbis rationem reddituri sumus. Quid hîc latum & iocundum, quod censor ille summus exigit?

Duplex otiosi verbi pœna.

Quo iudicio.

Et ea

rum subleuent. Quanta autem est hæc vanitas, quam non ratio solùm, sed & pœna iudicis consequatur? Et quis non hic sibi timeat, ô bone Deus, cùm nihil tam leue ab illo districto examine vindicetur? Plurimùm itaque errant, qui sibi hac in parte blandiuntur, nihil se mali aut dicere iactitant, seque nihil in proximi perniciem proferre: studere tantùm, vt mœstitia abeat, succedat autem lætitia: Non esse terrendas conscientias per ea, quæ in seipsis mala non sunt. At verò, non modò arguentur quòd læserint, & offenderint, sed & quòd nullam proximis vtilitatem intulerint. Eapropter otiosum verbum damnatur, quòd fine vllo fructu proferatur. Sed etsi verbum otiosum malum non esset, quare de illo reddenda ratio esset? Ideò monet Apostolus, Ephes. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed qui vtilis est ad ædificationem. *Ex verbis enim tuis iustificaberis*, si bona sint. Prouerb. 13. Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam. Eccles. 4. Beatus vir qui non est lapsus verbo. Psalm. 38. Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. *Et ex verbis tuis condemnaberis*, si mala sint. Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. 2. Reg. 1. Os tuum locutum est contra te. Eccles. 28. Multi ceciderunt in ore, sed non sicut qui interierunt per linguam. Chrysostomus homilia ad baptizandos. Media namque vtriusque partis lingua est: & si vtrusque fers, tu dominus es. Nam & gladius in medio positus, siquidem fuerit aduersus hostes arreptus, salutaris accipienti reperitur: si verò tenentis visceribus infertur, mortem præparat inferenti: non quia talis ferri natura, sed quia vtentis tale consilium est. Ita & lingua æstimetur gladius in medio positus. Armetur aduersus peccata tua, non ad fratris plagam præparetur. Et ideo eam Deus velut muro duplici circundari voluit. Nam dentium regmine, & labiorum custodia continetur, ne verba improuida garrulitate proferantur. Refrænà igitur linguam, & si non patitur reticere, dentium morsu quiescat, & tanquam carnifici tradatur dentibus. Nam hoc est conducibilius sustinere, quàm postea (ad instar diuitis epulonis in inferno positi, Luc. 16.) aquæ stillationem nullatenus promereri. Et alia quidem multa peccata admittere consueuit, vt cùm blasphemat, cum turpia verba componit, cùm calumniatur, cum iurat, cùm peierat. Sic non tantùm quis ex operibus, sed ex verbis etiam suis iustificabitur, aut condemnabitur. Theophylactus in Matth. Ponit, inquit, testimonium ex scriptura, ne propria, dicere videatur. Respexit enim Theophylactus ad illud Prouerb. 12. Propter peccata labiorum, ruina proximat malo, effugiet autem iustus de angustia. De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta opera manuum suarum retribuetur ei. Prouerb. 15. Qui inconsideratus est ad loquendum, sentiet malè: aut illud Iob. 15. Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua respondebunt tibi. cùm hæc de verbo otioso præmisisset: Arguis verbis eum, qui non æqualis est tibi, & loqueris quod tibi non expedit. Monet itaque Christus facilè Pharisæorum mores & conscientiam, cõsecuturum etiam eos diuinum iudicium, deprehēdi ex illorum blasphemis verbis. Damascenus Parallelorum capit. 79. hæc ex Eusebio colligit, quæ ad exaggerandam proteruæ linguæ perniciem faciunt, & conuincendam aduersariorum Christi impietatem: nimirùm quòd legimus Psalm. 139. Acuerunt linguas suas sicut serpētes, venenum aspidum sub labiis eorum. Serpentem, inquit, aiunt, atrocem in lingua aculeum habere, sed peiorem lingua. Lacerta non tam decolor est, quàm homo loquax. Scorpij morsus remedium admitti, non item sermo malus. Ignem ardentem extinguit aqua, nihil mitigat linguam. Equum duriori ceruice frænum domat, truculenta fera cicuratur. Maritum cum vxore, domum cum domo, filios cum parentibus, fratres cum fratribus committit: denique nihil non mali per linguam oritur. Omnes sibi timent à lingua, sed maximè

In futurum.

Non leue lingua malum est.

Chrysost.

Quàm diligenter lingua refrænanda sit.

Theoph.

Damasc.

Lingua non facilè retinetur.

A B C D E F

tuis in vltimam partem ponit, quod Psaltes deprecatur. Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Dicit hoc de omnibus hæresibus Ecclesia: dicit de Iudæis, dicit de Arianis, de Manichæis: dicit & Christus de Pharisæis. Quem scilicet illa non impetat? Ioannem Baptistam vt dæmoniacum, Christum vt potatorem vini, & peccatorem, quisque magicis artibus vteretur, calumniata est: calumniatur Catholicam Ecclesiam, calumniatur fideles. Nos interim Christi exemplo, contra hoc stupidum virus, has vipereas linguas, discamus patientiam, & in pietate, & cordis operumque synceritate constantiam. Siquidem nos cùm illis bona pro malis reddiderimus, iustificabimur ex ore nostro: ex verbis etiam suis illi condemnabuntur, nisi ad mentem redierint. Improperabant mihi, inquit Psaltes, ego autem orabam: oratio autem mea in sinu meo conuertetur. *Tunc responderunt ei quidam de scribis & Pharisæis, dicentes: Magister, volumus à te signum videre.* Hos non eosdem esse cum his, qui Christū in virtute Beel-zebub dæmonia eiicere calumniabantur, docet Lucas, cùm & malo animo signū hoc illos petiisse scribit. *Et alij*, inquit, *tentantes signum de cælo quærebant.* Theophylactus in Matth. Admirans Euangelista apposuit, *Tunc*. Quum enim obedire eos oporteret propter signa præcedentia, tunc signum petunt. De cœlo autem volunt signum videre, sicuti alius Euangelista dicit. Putabant enim quòd signa super terram potestate diaboli faceret, vt qui mundi rector censeretur. Implerur Iacob vaticinium de Pharisæis & sacerdotibus in Christum conspirantibus, Genes. 49. Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantia, &c. *Magister*, inquiunt, cùm interim eum vt legis transgressorem auersarentur: sed hoc aut per assentationem dicebant. Sic Esa. 25. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Aut per derisionem: sic duo quinquagenarij Heliam hominem Dei vocabant. 4. Reg. 1. & milites Christum colaphis cædentes, dicebant, Aue rex Iudæorum: &, Prophetiza nobis Christe. Aut per fictionem, vt illum faciliùs in sua retia pertraherent. Sic Ioab, vt Amasam nihil suspicantem occideret, 2. Reg. 20. Salue, inquit, mi frater. Sic Iudas, Aue Rabbi, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. cuius se discipulum factis ipsis abnegabat. Adeò infidum est hominum genus, vt aliud in ore, aliud in pectore habeat. Clemens Alex. libr. 6. Stromat. narrat Alexandrum aliquando vnum ex Indiæ Gymnosophistis interrogasse, quodnam animaliū adhuc ignorum esset. Respondisse, hominem. Quàm variæ & vanæ nimirùm quorundam sunt hominum conditiones? Quot nihil differunt à Gnathone Terentiano, qui de assentatione sibi triumphum facit?

Quicquid dicūt, laudo: id rursum si negāt, laudo id quoque:
si negat, nego: ait, aio.

Basilius Concione ad adolescentes: Quid autem ab Ægyptio Sophista (Protheo) ipsos abesse dicemus, qui plāta fiebat, & bestia quum vellet, & ignis & aqua, & in omnes mutabatur? Siquidem modò Christum, sed verbis tantùm laudant, modò illi calumnias ingerunt. Et quemadmodum aiunt Polypodem ad subiectam terram, sic ipsi mentem ac sententiam suam ad familiarium & eorum, cum quibus conuersantur, sententiam transmutabunt. *Volumus*. Ita ambitionem & temeritatem suam celare non possunt, quasi semper & omnibus ad illorum obsequia tenerentur. Verbum istud Tyrannicum à Poëta etiam Ethnico censetur,

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Hoc aspero loquendi modo satis produnt quo spiritu ducantur. Qui enim aliquem vt dominum aut pædagogum conueniunt, non imperiosis istis verbis vtuntur: sed rogāt illos vt patres. *Volumus*, aiunt, *à te signum videre*. 1. Cor. 1. Sic Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam. Incredulitate autem suam aperiunt, qui cū nuper hominem surdum, cæcum & mutū sanitati restitutum viderint, & nuper pro Centurionis seruo rogauerint, Matt. 8. rursus aliud signū requirant. Quærunt scilicet signum de cœlo, vel vt ad instar Mosis fulgura immittat & tonitrua, Exod. 10. vel ad-

Lingua proterua liberetur.

Theoph.

Cur Iudæi Christum Magistrum vocat.

Cle. Alex.

In assentatores.

Basilius.

Quod signū Iudæi postulabant.

instar Heliæ, ignem educat è cœlo, 3. Reg. 18. Habebat Moses testimonium ex tonitruis, igne fumo, vocibus, & sonitu protracto buccinæ: idem fortè à Christo requirunt. Hieronym. in Matth. Verùm, qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, vtilitate sentis: quid facturus es his, quæ de cœlo venerunt? Vtique respondebis & Magos multa signa fecisse de cœlo. Alioquin nisi illos malè signa hæc accepturos nouisset Christus, potuissent audiisse Angelos in sua natiuitate cœlum canticis replentes, & è cœlo patrem in ipso baptismo intonantem: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. At verò, inquit Chrysostomus homil. 30. Oper. imperfect. in Matth. Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ, quæ quamuis pluuiam susceperit, tamen quia in se nullos tenet humores, semper adhuc arescit. Talis est & conditio febrium. Quantumuis biberint febricitantes, calore totum consummante, semper adhuc sitiunt. Sic & maligni homines, quicquid boni viderint, aut audierint, infidelitate totum consummante quod vident & audiunt, semper vacui sunt, tanquam qui nihil viderint, aut audierint. Iulianum illum Apostatam olim in specum descendentem, terruerant dæmonum spectra: ille crucis signo se muniit: hoc verò sacrificus quidam impius côtorsit ad abominationem: quasi abominandum idolum non venerando signo concuriatur. Hoc scribit Gregor. Nanzanz. Orat. 1. in Iulian. & hist. tripartita Cassiodori lib. 6. cap. 1. Quid verò profuerunt miracula apud Arianos ab Homousianis facta? Clemens Rom. lib. 8. Constit. Apost. cap. 1. Nam nec impij miraculis ducuntur, inquit: cuius rei testis est ipse Deus, cùm dicit, Esa. 28. Si in aliis linguis loquar populo huic, & in aliis labiis, non credent. Sic nec Ægyptij crediderunt Deo, aut Moysi. Obsistit Ioannes & Mambres: quibus isti similes sunt, qui resistunt veritati. Ideò Christus *Respondens, ait illis, Generatio praua & adultera signum quærit*, γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλίς. Dicitur enim praua singulari quadam malitia: sic enim Satan πονηρὸς malus & peruersus nuncupatur. μοιχαλὶς, ad adulterium inclinata, scilicet ex longa consuetudine, cuius exinde grauius peccatum sit. Generatio autem dicitur, quæ scilicet quasi per successionem, patrum iniquitatem sequuta sit: de quibus & id dici potest, Fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. Generatio quæ non dixerit cor suum. De qua & istud, Prou. 30. Generatio quæ Patri (Deo) maledicit, & matri suæ (Synagogæ) non benedicit. Generatio quæ sibi munda videtur, & non est lota à sordibus suis. Generatio quæ sublimes habet oculos, & palpebræ suæ in altum erectæ. Generatio quæ pro dentibus habet gladios. Sicut ergo illos viperarum genimina, ita nunc generationem prauam vocat: quia a minimo vsque ad maximum omnes impietati studebant. *Praua* vtique, sequax Satanicæ malitiæ, & longè ab illis virtutibus recedens, quas scriptura in Patriarchis & Prophetis commendauit. Ita non adulatur Christus, sed venenum aspidum detegit, assectatores prodit, decipulam indicat: vt qui prauo & peruerso animo ad ipsum accedant, *Adultera*, vt quæ à Deo suo desciuerit, seque variis Gentium cultibus, & contrariis in legem opinionibus adiecerit. Poterat vtique adulterinos illos nuncupare, vt quorum maxima pars ex incestu Thamar & Iuda ortunda sit. Verùm spiritualem fornicationem attendit, quæ & latiùs serpit, & in animas grassatur. Hesychius lib. 6. in Leuit. cap. 20. Quantum, inquit, sensibile adulterium malum est, tantum est intelligibile deterius. Nam hi carni, illi autem spiritui côtumeliam faciunt: & hi homini, illi autem ipsi Deo. De quibus Osee 7. dixit: Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente corde suo. Quoties verò Iudæi desciuerunt à Deo, & non crediderunt in mirabilibus eius, vt dicitur Psa. 77. Et Ps. 105. Tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum. Hanc rationem Theophylactus & Euthymius in Matth. sequûtur, qui illos adulteros dici explicant, quòd Deo relicto adhærerent dæmonibus: sicque se multis amatoribus expoluerint, vt & generationi huic exprobratur Ezech. 16. Ædificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ: vt omnes secum abduceret. Ædificarat lucos & altaria Diis Moloch, Baalim, Astaroth, Dagon: relicto tam bono sponso Deo, à quo tâtis honoribus cumulata, & gratiarum donis illustrata fuerat. Hieronym. lib. 5. Comment. in Ezech. cap. 16. Est fornicatio spiritualis, inquit, quâdo deserentes Ecclesiâ, hæreticis iungimur, & ædificamus lupanar nostrum in capite omnis viæ, de quibus Hierem. 6. State in viis, & quærite semitas Domini sempiternas, quærite quæ sit via bona, &c. via Mosi, Iudicum, & omnium Bibliorum sacrorum, in quibus docet ædificari lupanar, cùm abutuntur testimoniis scripturarum. Tertullian. libr. de Præscript. Hæreticos adulteros veritatis vocat. Optatus libr. 4. contra Parmenianum: Vna, inquit, est dilecta sponsa & columba Ecclesia (Cant. 6.) cæteræ adulteræ, vt quæ doctrinas peregrinas sequantur. Dicam & hæreticorum templa lupanaria esse, non modò quòd in his carnis licentia prædicetur, sed & omnis sacræ scripturæ sensus corrûpatur. Corrumpebant & Iudæi verum scripturæ sensum de Messia, Sabbato, lotione interna, honorandis parentibus: vt sparsim in Euangeliis legimus. *Signum non dabitur ei.* Marc. 8. Si dabitur generationi isti signum? Non: quia signa nihil prosint ad quorumdam ædificationem, sed quia dolo malo signum exposcerent, quod deriderent. August. lib. 12. Confess. cap. 21. Ignoratio mater admirationis signorum, introitus est ad fidem filiis Adam, qui tui fuerant obliti. VVitclef interim miracula velut inutilia explosit, vt scribit noster Thomas VValdel. tit. 4. Sacram. c. 124. Nec proinde dixerim illa semper esse necessaria. August. lib. 22. de Ciuit. Dei. cap. 8. Possem quidem, inquit, dicere necessaria fuisse, priusquàm crederet mundus, ad hoc vt crederet mundus. Attamen, vt idem tom. 2. lib. 1. Retract. capit. 13. scribit, nec ista in nostra tempora durare permissa sunt, ne anima semper visibilia quæreret, & eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Idem refertur lib. de vera relig. capit. 24. Adde quòd, vt scribit libr. 6. contra Manichæos cap. 16. non mouerent, nisi mira essent: at si solita essent, mira non essent. Quod probat diei & noctis, annique quadrifariæ conuersionis argumento, quæ etsi mira sint, ea tamen sentiendi assiduitate contemnimus. Habet tamen nunc etiam Ecclesia sua miracula, vt & Gregorius Nanzanzenus Orat. 8. in laudem Basilij, miraculo adscribit, quòd Basilius prædicatione sua extorquere potuerit à ditioribus, vt eorum horrea aperirentur, & pauperes reficerentur. Externa enim miracula in signum esse infidelibus, non autem fidelibus concludit. Verùm fortè obiecerit aliquis, scribas istos infideles fuisse, & fortè miraculis ad fidem prouehi potuisse. Auditos etiam fuisse permultos qui signa quærerent: sic Gedeonem in vellere, Heliam in igne. Sed & Esaias iratus est in Achaz, quòd signum liberationis suæ à Rasin rege Syriæ non peteret à Domino, cap. 7. Pete, inquit, tibi signum à Domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum suprà. Augustin. libr. 4. de consensu Euang. & in Genes. quæst. 63. docet non esse bonum petere signum ex intentione mala, & tentatione Dei, nô autem vt meliores euadamus. Scio quòd Augustinus asserit, Teneri se in Ecclesia ab authoritate miraculis incboata, spe nutrita, charitate aucta. Verùm quid illa profuissent Pharisæis? Nouit Christus quando signa, & quæ signa daturus sit. Dederat signum paupertatis in præsepi, Luc. 2. Hoc vobis signum, inuenietis infantem pânis inuolutum, & positum in præsepio. Signum puritatis, Esai. 7. Hoc vobis signum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Signum patientiæ, Luc. 2. Positus est in signum cui contradicetur. Verùm fortasse prætexere poterant id quod legitur Ioël. 2. Dabo signa in cœlo sursum, & prodigia in terra deorsum. Respondemus & illa data esse. Auditi sunt Angeli in natiuitate Christi, in morte autem eius sol & luna obscurati sunt, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram: & in die Pentecostes, factus est repentè de cœlo sonus. Verû ad iudicium & condemnationem infidelium Pharisæorum cesserunt. Ideò *signum*, inquit, *non dabitur ei, nisi signû Ionæ Prophetæ*. Ita quoque nullû aliud impius hæreticis

Margin notes: Hierony. — Chrysost. Infideles ob ... — Greg. Naz. Cassiodor. — Romans — Adulterium spirituale — Hesychius. — Hierony. Hæretici adulteri. — Tertull. — Optatus. — Augustin. — Quædam signa necessaria fuerunt. — Tho. VVal. — August. — Greg. Naz. Miracula etiam hodie fiunt. — August. — Quod signum datur impiis.

Deus signum daturus est, quàm quòd illos impietatis conuincat, & condemnet. Iulianus auunculus Apostatæ, cùm Alexandriæ sacra vasa diriperet, comitantibus Fœlice & Elpidio quæstoribus Imperialibus, contra sacram mensam minxit, vasis sacris terræ illisis insedit: signum demum accepit, sed iusti iudicij: nam putrefactis visceribus interiit. Et Fœlix vna ex interioribus venis disrupta, vnà cum sanguine iam deficiête simul animam euomuit. Elpidius quoque eodem mortis genere, quo Iulianus, decessit. Testantur hoc hist. tripart. lib. 6. cap. 32. & Niceph. hist. Eccles. lib. 10. cap. 29. Sic Optatus Mileuit. lib. 2. in Parmen. Donatistis Eucharistiam proiicientibus signum datum scribit. Canes enim, quibus illa deiiciebatur, quasi rabie accensi, in lattones grassati sunt. Cæterùm cùm signum omne ad rei alicuius veritatê dirigatur, requirimus quodnam signum Ionæ à Christo datum sit, & quid significauerit. Si rem ipsam spectes quæ data est, non ampliùs Ionas, sed Christus est, filius hominis est. Nec ea parte signũ esse dicitur, cùm signa nobilioris rei non sit, quemadmodũ Ionas typus Christi fuerat. Signũ tamen nuncupatur ex euentu iis successuro, qui aut credent verbis Christi, aut in infidelitate & duritia cordis permanebũt. Signum scilicet diuinæ misericordiæ est his qui Christũ amplectentur: diuini verò iudicij & vindictæ his qui ipsum reiicient. Qui enim non credit, iam iudicatus est. Nunc excusationê non habent de peccato suo. Impletur scilicet & hoc Simeonis vaticinium: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui côtradicetur. Quomodo autê signũ misericordiæ & iudicij in Iona præfiguratum fuerit, satis ex ipsa historia manifestum est. Ad hoc enim mittebatur in Niniuem, vt induratis interitum minaretur, dicês: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: aut Dei misericordiam erga conuersos contemplaretur, quod & euenit, vbi pœnitentiam egerunt. Et hoc tandem Iudæis applicat Christus dicens: Viri Niniuitæ surgent in iudicio. Veruntamen primùm de ipso Iona: deinum de prædicationis eius euentu dicamus. Vtrumque enim Christus tangit. De primo ait: *Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus.* Petrus Chrysologus Rauênnas serm. 37. In Iona Christi typum ita requirit. 1. quòd vt Ionas fugit à facie Dei, ita Christus, in ea ratione qua hominem assumpserat, adeò se exinaniuit, vt à facie Deitatis aufugisse videretur. Phil. 2. 2. Quòd, vt Ionas descendit in Ioppen, ita Christus de cœlo descendit in terram. 3. Vt Ionas in nauem se contulit, ita Christus nauem Ecclesiæ nauigaturus ascendit. 4. Vt statim venti & tempestates Ionæ, ita inimici Christo, Iudas, Pharisæi, & principes aduersati sũt. 5. Vt sorte Ionas missus in mare, ita iuxta Prophetica oracula Christus morti expositus est. 6. Vtque Ionas, non nisi suo consensu demersus est, ita Christus suam ipse animam posuit, (Ioan. 12.) & oblatus est, quia ipse voluit. (Es. 53.) Hieronym. serm. in die festo Paschæ, figuram hanc sic explicat: 1. Quòd Christus velut in magnam ciuitatem Niniuen, ita in hunc mundum veniês, diem salutis, & præfinitum iudicij tempus annunciauerit. 2. Quòd nisi vt Ionas, Christus morti expositus fuisset, Ecclesiæ nauis non saluaretur. 3. Quòd vt nautæ dimissuri Ionam, mortem eius sibi non imputari postularunt, ita Pilatus Christi. 4. Quòd vt Ionas orauit, Tolle Domine animam meam: ita Christus, In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Anastasius Synaita Commentar. in Hexameron, libr. 3. Te enim, ô Christe, inquit, præfigurans Ionas Propheta, quãdo proiectus fuit in mare, tranquillitatê effecit vndæ, quæ mortem attulerat: quomodo tu Idololatriæ totius marini interitus. Tuam enim mortem effingens & resurrectionem, dormiuit in naui, sicut tu in ligno crucis, & post somnum proiectus fuit in profundum, tanquam in lacum profundissimi inferni & sepulchri Balenæ. Et salutem præfigurans his qui simul nauigabant in naui Ecclesiæ, donauit naui vt cessarent fluctus. Cæterùm maximè mirum est, quòd Ionam Cetus deglutiuerit, in ipso etiam ventre per tres dies & noctes retinuerit, nec tamen digesserit. Albertus Magnus in Matth. Venter Ceti locus est digestionis, inquit. Alterat enim cibum & corrumpit, attrahit subtile ex eo ad membra, & sic massam diuidit: deponit in imum grossiora, sicque transit & egerit. Et ideò nõ nisi diuina virtute Ionas tamdiu in ventre Ceti conseruatus est: maximè cùm aquatica citius quàm alia digerant animalia. Erat autem venter ille Ceti typus sepulchri, quod & cor terræ dicitur. Cor enim terra non habet, sed secundum operationes animalis ibi dicitur cor terræ. Sicut enim in locis post terræ superficiem, calor terræ conceptus ex solis radiis congregatur, & ideò ibi maximè radices plantarum pullulant: ita ibi maximè putrefacit corpora sepulta. Verùm vtrobique miraculum, & in Ceto, & in sepulchro. Antiquiores tamen Patres per cor terræ inferna intelligunt: cor enim non in superficie, sed intimis secessibus animalis est: ideò quoque intima & profunda terræ cauositas, vt cum Tertulliano loquar, intelligi debuit. Hieronym. libr. Comment. in Ionam, cap. 2. Præcipitur ergo, inquit, hunc magno Ceto, & abyssis & inferno, vt terris restituant saluatorem: & qui mortuus fuerat, vt liberaret eos, qui mortis vinculis tenebantur, secum plurimos educat ad vitam. Ex hac nimirùm figura Irenæus lib. 5. in hæres. circa finem, Christi ad inferos descensum colligit, quem & his scripturæ locis confirmat. Nunc inquit, tribus diebus conuersatus est, vbi erãt mortui, quemadmodum Propheta de eo ait, Psal. 87. & Zach. 9. Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorum qui antè dormierunt in terra stipulationis, & descendit ad eos extrahere eos, & saluare eos. Et ipse Dominus ait, *Sicut Ionas*, &c. Sed & Apostolus ait: (Eph. 4. Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Hoc & Dauid in eũ prophetans dixit, (Psal. 19. & 48.) Eripuisti animã meam ex inferno inferiori. Porrò Gregorius Nyssenus Orat. 1. de resurrectione Christi, per *cor terræ*, subterranea loca, quibus secundum animam Christus in triduo adfuerit, interpretatur. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Ionas quidem, inquit, proiectus est in ventrem Ceti: hic autem descendit sponte, vt eximeret eos qui submersi fuerant, sicut scriptum est, De manu inferni liberabo eos, & de morte redimam illos. Sed & consideremus, Quid est durius hominem sepultum de terra resurgere, aut hominem in ventre Ceti, in tantam animalis caliditatem deuenientem non marcescere? Quis nescit ventres tantum habere intus calorem, vt ossa etiam deuorata digerant? Quomodo ergo Ionas in ventre Ceti tribus diebus existens, non emarcuit? Quomodo, cùm ea sit hominum natura omnium, vt sine hac aëris respiratione non possint viuere: ille per tres dies, hunc aërem non spirans, vixit? Sed respondent Iudæi, & dicunt: Subuenit Ionæ virtus Dei. Quid ergo? Seruo quidem suo submittens virtutem, vt viueret effecit Dominus: ipse autem hoc sibi ipsi exhibere non poterit? Si credibile illud, & hoc credibile: & si hoc incredibile, & illud incredibile. Mihi quidem vtraque sunt simul fide digna. Credo enim quòd Ionas, sicut & Lazarus, custoditus est. Omnia enim sunt possibilia apud Deum. Credo quòd à mortuis excitatus est. Solus hîc quidem descendit ad inferos, cum multis autem inde ascendit. Descendit in mortem solus, & multa corpora quiescentium sanctorum excitauit. Iustinus Martyr in responsionibus ad Orthodox. Sicut autem Ionas habuit exitum è Ceto post triduum, vt hoc signo fides fieret eum missum à Deo præconem euersionis Niniue: sic & Seruator habuit resurrectionem post triduum, vt crederemus eum missum à Deo præconem regni cœlorum. Verùm fortè requiret aliquis, quomodo *filius hominis fuerit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus?* Hoc enim posito, quòd corpus eius in sepulchro, anima ad triduum erat in inferno, quomodo ita disparatis partibus, Christus hîc & illic aderat? Respõdet Greg. Nyssenus Orat. 1 de resurrect. Christi: Quomodo, inquit, eodem tempore, tribus sese Dominus dedit, & cordi terræ, & paradiso cum latrone, & manibus patris? Nam ad Pharisæos quidem ait, Sicut Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ: Ad latronem autem, Hodie mecum eris

Marginal notes: Hist. tripart. Niceph. Optatus. — *Quod signũ Ionæ, & quomodo.* — P. Chrysol. — *Ionas, typus Christi.* — Hieronym. — Anastas. Synaita. — Albertus. — *Ionas nõ nisi virtute diuina seruatus in ventre Ceti.* — *Quid cor terra.* — Hieron. — *Christi descensus ad inferos.* — Irenæus. — Greg. Nys. — Cyr. Hier. — *infernus.* — Iustin. Mar. — Greg. Nys. *Quomodo Christus fuit in inferis tribus diebus & tribus noctibus.*

in paradiso: Ad Patrem verò, In manus tuas commendo spiritum meum. Neque enim aliquis dixerit in subterraneis locis esse paradisum, neque in paradiso loca subterranea, vt in eodem tempore vtrobique esset: aut hæc manus Patris dici. At hoc quidem inter eos, qui piè rem expendunt, fortassè ne quæstione quidem digna fuerit. Nã qui per diuinam potentiam vbique est, cùm vbique adest, tum nusquam abest. Ego autem etiam aliam didici rationem, quam si vultis, paucis vobis exponam. Demonstrat primùm diuinam naturam sic humanitati fuisse coniunctam, vt & in anima per imperium, preces, doctrinam: & in corpore per attactum & miracula virtus eius appareret. Hoc igitur supposito, quod anima simul erat cum diuina natura, & simul cum corpore, sic concludit. Quoniam igitur duplex quidem temperamentum humanum, simplex verò & vniformis natura diuinitatis est: quo tẽpore à corpore anima disiungebatur, non vnà cum eo, quod compositum erat, diducebatur id quod expers est diuisionis, sed contrarium fiebat. Vnitate enim diuinæ naturæ, quæ in vtrisque erat ex æquo, rursus ea quæ diducta fuerant, inter se coaluerunt. Rursus etiam quæri potest, quomodo figura Ionæ in Christo completa sit, vt & ille tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ permanserit. Videtur enim hoc esse falsum, inquit Thomas Aquinas in Matth. quia hora nona expirauit, & sepultus est vespere, resurrexit autem manè tertiæ diei. In quibus tantùm duæ noctes computantur. Duplex hîc resolutio est, secundum Augustinum. Vna per Synecdochen, qua pars pro toto vsurpatur: ita scilicet vt dies qua crucifixus est, pro sua nocte computetur: Sequatur demum nox, & posterior dies: Tertia nox, & manè diei. Et hanc resolutionem amplectuntur antiqui Patres, cùm non necesse sit rerum veritatem in omnibus correspondere suis typis. Eandem etiam resolutionem sequitur Hieronymus in Matth. Altera verò resolutio non contemnenda videtur, vt intelligamus tres noctes, vnam supernaturalem & miraculosam, duas naturales. Supernaturalis & miraculosa fuit illa, quæ contigit Christo expirante: tunc enim tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Quod & Deo sic disponente contigit, non modò vt hominum impietas argueretur & creaturarũ lumẽ creatori cederet: sed & ex hoc colligeremus tres noctes à Christi morte ad eius vsque resurrectionẽ. De diebus sanè nulla quæstio est: cùm dispulsis & cedentibus illis tenebris, post horam nonam dies apparuerit, ad cuius vesperam Christi Iesu sacratissimum corpus tumulatum sit: consequatur & dies magnus sabbati, demùm & prima sabbati, ad cuius crepusculum Christus resurrexit. Cæterùm totum argumentum missionis Ionæ in prædicatione pœnitentiæ consistebat. Tertullianus libr. de Pudicitia: In hoc, inquit, Ionas exemplum passus est dominicæ passionis, Ethnicos quoque redempturæ. Sic Ioannes non minùs militantibus & Publicanis, quàm filiis Abraham, pœnitentiæ erat præco: sed & ipse Dominus Sidoniis & Tyriis præsumpsit pœnitentiam, si virtutum documenta vidissent. 2. Vtque statim Ionas vrbis excidium prædixit, nisique pœnitentiam agerent: sic Christus statim clamauit, (Mar. 1.) Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Et, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis, sicut & hi, super quos cecidit turris Siloë. Athanas. verò libr. in Euangel. de passione & cruce Domini, docet non mentitum esse Deum in his verbis: Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Neque enim, inquit, sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed quòd ad triduum eos sustinere vellet: vt in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodùm eius sæuitiam exciperent. *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista.* Ab exemplo illorum condemnationem elicit vt illius terrore ad mentem redeant. Poterat alia multa proferre exempla Gentilium, qui ad vnius Dei cultum, Prophetarũ dictis aut signis allecti sunt: sicut de Naaman, 4. Reg. 5. & Achior, Iudith 5. legimus. Verùm hæc duo satis esse putat, quorum vnũ totã Rempublicam Niniuitarum, alterum personam publicam, scilicet Reginam, commendat: vt ex ratione multitudinis,

Tho. Aqu. Duplex de tribus diebus & noctibus resolutio.

Hieron.

Tertull.

Athanas.

Ab exemplo condemnantur Iudæi.

aut officiorum publicorum, quibus Regina detineri poterat, maior zelus, pietas & attentio colligatur. Ita personas personis, & facta factis comparare videtur. Porrò in verbis istis excluditur vnus error Iudæorum, inquit, Diuus Thomas libr. Comment. in Matth. dicentium resurrectionem multo ante iudicium futuram, quódque interim dum post resurrectionem iudicium fiat, reædificabitur Hierusalem. Adducunt autem id Esa. 25. Faciet Dominus in monte hoc conuiuium pinguium. Alij dixerunt quòd iusti & martyres resurgẽt ante alios per mille annos: & adducunt quòd dicitur Apoc. 2. Vidi Angelum, &c. Et apprehendit draconem serpentem antiquũ, qui vocatur diabolus: & ligauit eum vt non ampliùs Gẽtes decipiat, donec consumentur mille anni. At verò vtrumque excluditur, his verbis: *Surgent cum generatione ista.* surgent enim simul boni & mali, iusti & iniusti. Verùm requiritur, quomodo & Niniuitæ & Regina Saba iudicatura est Iudæos, cùm Ioan. 5. dicatur Pater omne iudicium filio dedisse? Respondemus multiplex esse iudicium, & in diuerso gradu considerandum 1. Supremæ authoritatis Dei solius est: etiam & Christi, vt Deus est. 2. Supremi meriti, & præeminentiæ: hoc solius est Christi, vt homo est. 3. Approbationis & assessionis, quo omnes Angeli & sancti iudicabunt, Matth. 19. Luc. 22. Apoc. 2. 4. Testimonii, quo iusti stabunt in eos qui se angustiauerunt: cùm dixerint, Sol iustitiæ non illuxit nobis, Sap. 5. Sic & sermo meus, quem locutus sum, iudicabit, ait Christus, Ioan. 12. Sic enim lex reum, & prædicatio verbi peccatorem condemnat. 5. Comparationis: Sic homines dæmones iudicabunt, 1. Cor. 6. Et viri Niniuitæ & Regina Saba Iudæos. De his iudicandi modis, August. Epist. 49. libr. de catechizandis rudibus capit. 21. & Magister Sentent. libr. 4. distinct. 47. Nimirùm collatione Niniuitarum & Reginæ Saba Iudæi condemnabuntur. 1. Ratione generis, quia ibi Gentiles, Iudæi verò gens electa. 2. Ex parte prædicantis, quia vnus Ionas incognitus & extraneus, per tres tantùm dies prædicauit: apud Iudæos verò infiniti Prophetæ ex sua natione fuerant. 3. Ex parte prædicationis, quæ breui tempore habita est apud Niniuitas, & ipsa asperior & rudior esse videbatur, quàm quæ barbarorum aures & corda alliceret: Iudæis autem non terrorem modò incusserunt, sed & magna bona promiserunt, idque continua velut serie, Patriarchæ, Prophetæ, Iudices, Sacerdotes. Id quoque apud eos faciebant scripturæ, quæ cæteris nationibus minimè communicatæ sunt. Non enim fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. 4. Ionas in Niniue nullum miraculum edidit: Prophetæ apud Iudæos multa. 5. Effectus quoque eos condemnabit. Nimirùm Niniuitæ crediderunt, & pœnitentiam egerunt ad vnius Ionæ vocem: & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis. Iudæi autem nec Prophetis, nec etiam Christo crediderunt: immò omnes Prophetas persecuti sunt. Idem nos Christus affatur, quod & Iudæos. Etsi enim tot concionatores, Apostolos, Martyres & doctores, post Prophetas & Christum etiam ipsum habuemus, ne quidem adhuc vocem Domini audimus. Ideò S. Effrem lib. 1. de compunct. cordis, cap. 1. Legentes, inquit, non agnoscimus, & audientes nequaquam in aures nostras percipimus. Si aliquis conficiens iter, homicidium perpetratum repentè conspexerit, vultus eius illicò immutatur, & cor eius pauore concutitur. Prophetas & Apostolos legimus interfectos, & risum proferimus. Et quid dico Prophetas & Apostolos? Ipsum Dominum verbum Patris, propter peccata nostra pependisse in ligno audiuimus & legimus: & elata ceruice contemnimus & ridemus! Toties admoniti sumus verbo Dei vt pœnitentiam agamus, & negligimus! Ipsum immò Christum & verbum eius contemnimus. Ideò tot mala nos obruunt. Non sum Propheta (ait Chrysostom. hom. 5 ad populum) nec filius Prophetæ: futurum tamen manifestè scio, & magna voce proclamo: quòd si mutemur, & aliquam animæ nostræ curam geramus, & ab improbitate absistamus nihil molestum ingruet & triste. Quòd firmissimè probat Niniuitarum exemplo. *Et ecce plus-*

Thomas.

Quomodo solus Christus, & tamen Regina Saba iudicabit.

August. Lõbardus.

Effrem.

Chrysost.

quàm Ionas hic. πλεῖον ἰωνᾶ ὧδε. Dictio ὧδε locum significat: vt sit sensus, Ecce plus quàm Ionas in hoc loco. Facta nimirùm emphasi ad personam, quæ multo sit ipso Iona nobilior & excellentior & ad præsentiam, quæ nô longè requirenda sit. Siquidem Ionas tantùm iter vnius diei in Niniue peregerat, nondum autem in omnia eius loca deuenerat, cùm statim audita fama illius quisque vitam in melius commutauit. Atqui Christus & cernebabatur, & audiebatur. Sed & omnia illorum infidelitatem arguunt. 1. Ionas enim seruus erat, Christus dominus. 2. Ille è Ceto egressus est, iste ab inferno. 3. Ille inuitus prędicauit, iste sponte. 4. Ille peregrinus erat, iste cognatus secundum carnem. 5. Ille subuersionem prædicauit, iste regnum cœlorum. 6 Ille nullum fecit signum, iste innumera. 7. De illo nemo prædixit, de isto omnes Prophetę. 8. Præterea Niniuitæ barbari erant, Iudæi diuinis enutriti scripturis. 9. Et illi quidem à Iona nihil audierunt, præter id tantùm, Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, & statim crediderunt: Isti verò variam à Christo ac profundissimam audierunt doctrinam, nec tamen crediderunt, immò persecuti sunt. Euthymius: Ex eo verò quòd Christus malè acceptus fuit à Iudæis, argumentum fuit eorum ruinæ. Proinde si quando videris pios rideri & abiici in ciuitate, argumentum eruere potes eius perditionis. Eccles. 10. Regnum à gente transfertur propter iniustitiam & calumnias. Sic Sodomorum excidij signû, fuit Loth iusti oppressio. Genes. 18 1. Pet. 1. Item ad summum, vexatis Israëlitis perditio Ægypti præparata fuit.

Euthym.

Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam. Id est, non tantùm à Gentili populo, & numerosa Niniuitarum multitudine condemnabimini, sed & ab vnica muliere Regina, quæ de Sabæa metropoli regionis Persicæ venit Hierosolymam, auditura sapientiam Salomonis. 3. Reg. 10. & 2. Paral. 9. Dicitur autem Regina Austri, quia ab Hierusalem Austrum versus situm erat illius regnum: ita tamen vt & in Orientem etiã porrigeretur. Eucherius lib. 3. Comment. cap. 32. per Austrum Indiam interpretatur. Theodoretus lib. 3. Quæst. in lib. Reg. qu. 32. Saba, inquit, Æthiopiæ regio est, in mari Indico. Duplex enim fuit Saba, vna in Arabia, altera in Æthiopia. Iosephus Reginam istam Ægypto & Æthiopiæ imperasse scribit libr. 2. Antiquit. Æthiopia scilicet maximè insignem habet insulam Medianinem, quam Nilus ambitu suo complectitur. Huius vrbs præcipua Saba dicta est: sed Cambyses Rex Meroën eam nuncupauit, à nomine sororis suæ. Strabo libr. 17. de situ orbis, Meroën eandem & insulam, & metropolim totius Æthiopiæ esse scribit. Et hoc vtique adstipulatur quibusdam referentibus genus Pretosaius, seu Presbyteri Ioannis, Indorum & Æthiopiæ Regis ad Salomonem, quasi ex ipso & Regina illa Saba descendentis. Plinius libr. 2. cap. 73. huius reginnis meminit. Igitur Regina illa *surget in iudicio*, 1. corpore. 2. causa, quomodo impij non dicuntur resurgere, (Psalm. 1.) & condemnabit generationem istam, per comparationem. *Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis.* Omnes illos circunstantiæ condemnant: 1. quia illa mulier, hi viri, immò sacerdotes & scribæ. 2. Illa Gentilis, isti de domesticis. 3. Illa regina multis huius sæculi negotiis implicita: isti priuatis tantùm tenenentur officiis. 4. Illa venit à finibus terræ, à regione nimirùm, quæ mare Persicum terminat, vbi se iungit Oceano: isti in vicino sunt, immò in sua ciuitate & templo velut domi habent quod audiant. 5. Illa venit, vt audiret sapientiam Salomonis, quæ maximè rebus physicis innitebatur: isti ne quidem sapientiam diuinam Messiæ audire volunt. 6. Et illa quidem cum vitæ per multa itinera discrimine, & expensis multis: isti cû securitate & vtilitate. 7. Illa sola fama nominis Salomonis excitata, isti tot Prophetiis & promissionibus ad excipiendum Messiam inducti. καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶνος ὧδε. *Et ecce plusquàm Salomon hic.* Id est, hoc in loco vobis præsens, & non longè. 1. Salomon homo, iste Deus. 2. Salomon rex mortalis, iste cuius regni non erit finis. 3. Salomon successione humana, istę æternitate diuina. 4. Salomon sapientiam à Deo accepit, iste Dei sapientia. 5. Salomon peccator, qui & lasciuiæ sese illecebris inuoluit: iste est in cuius ore non inuentus est dolus. 6. Salomon tantùm in Hierusalem, non in plateis regni Sabeæ, parabolas suas edisserebat: hic in plateis vestris & templis dat vocem suam. Prouerb. 1. 1. En vt Christus inexcusabiles etiam nos doceat, si concionatores audire, & verbum illius, quod in propatulo nobis est, attendere contemnamus. 2. Vt nec quidem reges, reginas, aut magnates, & cuiusuis conditionis viros ab audiendo verbo excuset, istius exemplo, quæ patria relicta tot itinera confecit, vt vnicum Salomonem audiret. Theodoretus mysticè Reginæ istius factum ita requirit, quòd doctrina Apostolica eos imitata est, qui sine lege iustificati sunt. Rom. 2. Quando enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, ij legem non habentes, sibi sunt lex. Ipsa enim cùm esset alienigena, neque diuinam legem accepisset, contenta lege naturæ, admirata est iustitiam, & iustum accepit iudicium: & per eum qui ipsam excepit, laudauit datorem sapientiæ. Eucherius: Venit, inquit, Ecclesia post multa sæcula ad redemptorem. Hæc est, de qua Psaltes: Astitit regina à dextris tuis. Hæc post synagogã vocata, sed antè promissa, venit ex Gentibus à finibus terræ, imponens finem cupiditatibus, ad pacificum Christum. Porrò Lucas superioribus quæ contra blasphemos Pharisæos Christus intonauit, adiungit parabolas de lucerna: quæ quia à Matthæo referuntur ad sermonem Domini in monte habitum: quem explicauimus, paucis hic etiam immorabimur. *Nemo, inquit, lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio sed super candelabrum: vt qui ingrediuntur, lumen videant.* Theophylact. in Luc. Quoniam, inquit, inuidi Iudæi miracula videntes, ea calumniabantur ob mentis malitiam, eius gratia Dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est beneficium noscendi Deum, quo videmus, veluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudicium, & præ inuidia obtenebrati, miracula & beneficia non vident: quamuis mentem acceperimus, vt illam super candelabrum constituerimus. Videtur autem mihi hoc dicere: O Pharisæe, habes scientiam, hoc est lucernam: oportet te scientia illa vti, vt per eam agnoscas miracula, & aliis quoque ostendere & monstrare possis, quòd sint opera filij Dei, & non Beel-zebub: vt hi qui ingrediuntur, hoc est nouitij & qui instruuntur, lumen videant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est: qui autem discit, adhuc ingreditur. Hoc autem vos Pharisæi facere nôn vultis, sed oculum mentis vestræ, qui simplex erat, fecistis obliquum & obscurum. Beda lib. 4. in Luc. cap. 50. Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucernã superposuit, quia in nostris frontibus fidem suæ incarnationis affixit: vt qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palàm queant intueri. Qua sententia Iudæorum quoque proceres condemnat, qui signa quærentes extenùs, apertam lucis ianuam noluerunt intrare credendo. Hieronym. ad id recurrit, quòd Christus lucernam suæ doctrinæ, non Iudæis modò, sed & Gentibus exhiberit: vt illi qui ingredi ad fidem debebant ex Gentibus, lumen veritatis intuerentur. Esa. 49. Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea, vsque ad extremum terræ. Bonauentu. in Lucam: Sicut materialis, ita nec spiritualis lucerna prodest, si abscondatur. Eccl. 20. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Melior est, qui celat insipientiam suam, quàm qui abscondit sapientiam suam. Quanto autem lucernæ altiùs ponuntur, tanto clariùs resplendent: vnde non deprimi, sed eleuari debent. Zach. 4. Vidi & ecce candelabrum aureum, lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud. Posuit ergo Deus lucernam hãc super candelabrum, super electæ synagogæ, & primitiuę Ecclesiæ arcem: immò & tot Ecclesiæ Christum præfecit, sicut Psal. 2. dicitur: Ego autem constitutus sum ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Porro quòd Christo secundum suam humanitatem competit esse lucernam, constat ex eo quod in Apocalypsi habetur: Dominus Deus omnipotens illuminabit

Eucherius. Theodor. Iosephus. Strabo. Plinius.

Theodor. *Mysterium regina Saba.* Eucherius. Theoph. *Scientia fidei lucerna est, non abscondenda.* Beda. *Quid candelabrum.* Hierony. Bonauent.

eam, scilicet, ciuitatem sanctam Hierusalem, & lucerna eius est agnus. De qua & illud Prou.31. Non extinguetur in nocte lucerna mulieris fortis, per quam ibi figuratur Ecclesia, quam Ioannes sponsam agni appellat. Sed & Dauid, Paraui, inquit, lucernam Christo meo. Itaque seu per lucernam doctrina Christi, seu scientia Pharisæorum è scripturis collecta, seu Christus ipse intelligatur: illa nec abscondi, nec celari, sed in omnium ædificationẽ proponi debent. Cui si incubuissent Pharisæi, non vtique à veritate desciuissent, & in Christum impegissent. Ambros. libr.7. in Luc.cap. 52. Ergo quia in superioribus Ecclesiam synagogæ prætulit (in typo Niniuitarum & Reginæ Austri, ex Gentibus) hortatur nos vt (reiecta Scribarum & Pharisæorum cordis duritia & incredulitate) fidẽ potiùs nostram ad Ecclesiam trãsferamus. Lucerna enim (etiam) fides dici potest, iuxta quod scriptum est, (Ps.118.) Lucerna pedibus meis verbum tuum. Verbum enim Dei (quod & Christi doctrina, & vera scientia è scripturis, & q. Christus ipse) fides nostra est: Verbum Dei lux est: lucerna est fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: (Ioan. 1.) Hæc est (quoque) lucerna, quæ accenditur, virtus scilicet nostræ mentis sensus: vt dragma illa possit, quę perierat, reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat. Lex enim *intra mensuram* est, vltra mensurã gratia. Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideò nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat, in qua septiformis spiritus relucet gratia: quam princeps ille sacerdotum fulgore supernæ diuinitatis illuminat, ne eam legis vmbra restinguat. Denique lucerna illa quam matutinis vespertinisque temporibus ritu veteri Iudæorum, princeps sacerdotum solebat accendere, velut sub modio legis sita, euanuit: & ciuitas illa Hierusalem, quæ in terris est, quæ occidit Prophetas, quasi in conualle fletus posita, delitescit: Illa autem Hierusalem, quæ in cœlo est, in qua militat fides nostra, in illo altissimo omnium locata monte, hoc est in Christo Ecclesia, non potest tenebris & ruinis huius mũdi abscondi: sed fulgẽs candore solis æterni, luce nos gratiæ spiritualis illuminat. Alterã adiicit parabolã de lucerna, dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Hoc in corporali oculò nouissimũ est. Quẽadmodũ enim in lucerna lux cõtinetur, qua tota perfunditur: ita in corporali organo oculi, lux visiua cõtinetur, qua totũ corpus dirigitur. Cæterùm quod corporalis oculus est corpori, hoc intellectus seu intentio est animæ. Ergo si *oculus tuus*, intellectus sc. aut intẽtio fuerit absque errore & obliquitate, seu simulatione & hypocrisi, qualis erat in scribis & Pharisęis: *totum corpus tuum lucidum fuerit.* Dirigetur enim anima tua ab intellectu, & luce sapientiæ eius clarescet. Gorranus in hunc locum. Intentio enim dupliciter consideratur: vno modo, vt motus mentis ordinantis opus in finem: alio modo, vt ipse finis intentus ad quem mens ordinat opera sua. Et quidem secundum primum modum, ex ipsa intentione iudicantur opera, siue bona sint, siue mala: nam ille motus mentis ordinantis nũquam est bonus, nisi ordo sit rectus: nec ordo est rectus, nisi conuenienter ordinetur extremis: sed secundo modo, non omnia opera ex intentione iudicantur. sed illa quæ de se bona sunt, vel indifferentia. Quædam verò sunt de se vitiosa & mala, quę hoc modo ex intentione bona, seu fine bono bonitatem non sortiuntur. Vt si quis adulteretur, quatenus à concupiscentiæ molestia releuatus, quietiùs spiritualibus vacet. Hinc alij dicunt, quòd duplex est finis, seu intentio: vtporè intendentis, & rei seu operis. Finis autem intendentis est, quem agens sibi præfigit, quamuis media non sint proportionata ad huiusmodi finem: idcircò bonitas talis finis non semper sufficit ad bonitatem moralẽ operationis. Alter verò finis est rei, seu operis, qui mediis ad finem ordinatus proportionatur ac cõgruit: & idcircò illius operatio dicitur bona aut mala. Beda in Lucã. Sic corpus dicit opera, quæ palàm cũctis apparẽt, oculum verò ipsam mẽtis intentionẽ qua operatur, & de cuius merito, eadem opera lucis an tenebrarũ sint, discernũtur. Ergo si pura rectaque intentione quę potes agere bona studueris, lucis proculdubiò sunt opera, quæ facis: etiamsi corã hominibus imperfectionis aliquid habere videãtur. Quoniam diligentibus Deũ omnia cooperãtur in bonũ, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. *Si autem oculus tuus nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.* Si peruersa est intentio quæ præcedit, prauum est omne opus, quod sequitur, quamuis rectum esse videatur. Eccl. 31. Memento quia malus est oculus. Nequius oculo quid creatum est? Simplicitas igitur in omnibus optima est, vt colligit Bonauen. in Luc. 1. Para. 29. Scio Deus meus quòd probas corda, & simplicitatem diligis. Iob.1. Vir ille simplex & rectus. Can.1. Recti diligunt te. Can.4. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui, id est, in vnitate & simplicitate intentionis rectæ, quæ sola Deo placet. Oculus autem nequam deprauat volũtatem. Eccl. 14. Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem suam (a Deo) & despiciens animam suam. Hinc tenebrę peccatorum. Rom.13. Abiiciamus ergo opera tenebrarum. Et bona semper intentione duramur. Prou. 11. Iustitia simplicis diriget viam eius, & in impietate sua corruet impius. Sap.18. Sãctis tuis erat lux maxima, qua dirigebantur opera eorum. Prou.4. Semita iusti quasi lux splendẽs. *Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint.* Caue ne intentio tua aut intellectus, ambitione, hypocrisi, aut inuidia ducatur: hinc nimirùm fiet, vt quantumuis doctus fueris, aut opus bonum aggrediaris, corrumpantur hæc omnia. Sic quippè Scribæ & Pharisæi, modico velut fermento, sua hypocrisi actiones suas alioquin bonas, vt ieiunia, orationes & eleemosynas, obscurarunt. Sic & illi sua ambitione & inuidia in Christũ excæcati, quãtumuis in lege exercitati essent, & Prophetarum libros legerent, in tenebris obscuratum intellectum habuerunt. Videant omnes igitur, quo spiritu & intentione diuina tractent, aut opera sua exequantur. *Si ergo totum corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum*, si & intentio & actiones tuæ ab ipsa rectitudine & simplicitate procedunt: *erit lucidum totum*, ita vt nullo peccato inuoluantur. Eccles. 27. In sapientia permanet sapiens sicut sol, stultus vt luna mutatur. *Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te*, hic & in futuro. Psal. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Esa. 58. Implebit splendoribus animam tuam, & ossa tua liberabit. Hæc intentio recta & simplex, quia defuit scribis, non mirùm si excæcati sunt, nec verùm iustitiæ lumen agnouerunt: quoniam in lumine videbimus lumen, vt scribit Psaltes: in lumine scilicet recti intellectus & intentionis, lumen vitæ & veritatis cognoscimus. Hæc, inquit Beda, contra hypocrisim Pharisæorum subdolè signa quærentium spiritualiter dicta, nos iuxta sensum moralem generaliter instituunt. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit.* Hanc de spiritu immundo parabolam seu exemplum proponit Christus, ad demonstrandam Scribarum & Pharisæorum miseriã, vt qui pridem eruti à tyrannide dæmonũ per fidem Israëlis, dum illam nunc sua in Christum inuidia exsufflant, à peioribus dæmonibus possideatur, quorum rabies in ipsis eorum calumniis & blasphemiis dignoscatur. Aut certe quid homini cęco, surdo & muto, nunc autem sanitati restituto cauendum sit, docet: ne scilicet semel eiecto dæmonio, pigrescat magis, sed vigilet, sibique in posterum caueat: vt non rursus fiant eius posteriora peiora prioribus. Aut sanè quid Iudæis omnibus cauendum sit, ostendit. Nimirùm ne, qui se Dei filios esse gloriantur, propter ingratitudinem excludantur, & qui tam patris sui diaboli opera perficiunt, ab eo etiam possideantur. Isidorus lib.2. Allegor. Hominis nomine populum Iudaicum, & omnem pœnitentem intelligit. Exiuit dæmon à Iudæis, cùm adoptati fuerunt in filios in typo Abrahæ, Genes.12. & cùm erepti sunt ex Ægypto, Exod.14. A pœnitẽte autem exit per contritionem, confessionem & absolutionẽ. Exit primùm à nobis per exorcismum & baptisma. Vnde apud Dion. Areopagitam lib. Hierarch. Eccl. exsufflare ter Satanam iubetur is qui baptizatur.2. Vbi verò spiritus ille malignus ex homine exierit, sunt qui relegari illum in solitudinem dicunt, quæ per *loca arida & inaquosa* signi-

fican

Margin notes: Ambros. — *Quid mensura.* — *Vt lucerna sic oculus corporis & intentio mentis.* — Gorranus. — Beda. — *Intentio probat omnia.* — Bonauent. — Beda. — Isidorus. — Dio. Areop.

ficantur: vbi *nullam habet requiem*, cùm tota eius intentio feratur in hominum perniciem, quos solitudinibus deesse videt. Alij per loca arida & inaquosa, animas humore gratiæ destitutas intelligunt. Esa. 19. Terram sine aqua confundam. Aruit tanquam testa virtus mea: & ossa mea tanquam cremium aruerunt, inquit Psaltes. Ambulare autem dicitur Sathan, Iob. 1. Circuiui terram, & perambulaui eam. 1. Pet. 5. Circuit quærens quem deuoret. *Requies* autem dæmonia est aliquem iustum seduxisse, aut hominem totũ possidere: ideò scilicet qui priùs perambulauerat, in Iob torquendo diutiùs immoratus est, q. in eodem torquendo totus conquiesceret. *Non inuenit* autem toties quoties desiderat: nã & hi, in quos molitur, sæpius ei aduersãtur. Vnde Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Eph. 4. Nolite locũ dare diabolo. *Tunc dicit*, apud se statuit & deliberat. *Reuertar in domum meam vnde exiui.* Domus vnde exiuit, anima est, quam dæmon ab initio possederit. Nobis enim duo sunt, duo ab initio cohærent Angeli, inquit Cassianus collat. 8. Abbatis Sereni, c. 17. Bonus scilicet & malus. De bonis quidem Saluator ait, (Matt. 18.) Ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quòd Angeli eorũ semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est. Necnõ in Actibus Apost. (c. 12.) de Petro dicitur, Quia Angelus eius est. De vtrisque verò liber Pastoris plenissimè docet. De Iuda quoque dicitur (Ps. 108.) Et diabolus stet à dextris eius. Inde fit, vt immundus spiritus domum suam nuncupet, animam quam primò possederit, aut sibi subiecerit. Ab hac autem eiicitur per sacrum baptisma, & per pœnitentiam, succedente spiritu Dei. Verũ non desinit ille tandem eniti, vt rursus animam illam possideat, velut suam, aut sibi præreptam. Quid tandem? Nõnunquam euenit, vt is qui curatus est ab immũdo spiritu, & ad pietatem & veram iustitiam vocatus est, iam non ipsam puro & simplici mentis oculo, id est, recta & simplici intentione sequatur: sed aut sibi gloriam apud homines requirat, & non Deo, sed sibi acceptam ferat. Erit hæc hypocrisis & peruersa intentio. *scoparum munditiei*, qualis in Scribis & Pharisæis, qui faciebant omnia opera sua, vt viderentur ab hominibus. Albert. in Matth. Ecce, inquit, dispositio eius, quam ingreditur. Et tãgit quatuor. *Inuenit* eam, inquit, hoc est locum habitationis suæ in ea. Atqui si resisteret, non inueniret eam. Sic serpens inuenit Euam, Gen. 3. Ezech. 16. Diuisisti pedes omni transeunti. & Hier. 2. Omnes qui quærunt eam, ingrediuntur ad eam, in menstruis suis inueniunt eam. 2. Tãgit otii torporem, cùm dicit *vacantem*. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, abundantia otij. Matt. 20. Quid hic statis tota die otiosi? Eccl. 35. Multa mala docuit otiositas. Ideò Hieron. Semper, inquit, aliquid boni operis facito, vt diabolus inueniat te occupatum. Thren. 1. Viderũt eam hostes, & deriserũt sabbata (otia) eius. Tertiò, *inuenit eam scopis mundatam*, exteriorem sc. munditiem curiosiùs præ se ferentem, qualis in Iudæis. Matt. 23. Mundatis quod à foris est calicis, & catini. Quod autem mundatur scopis, inquit Tho. in Matth. non perfectè mundatur: solum enim illud tollitur, quod leuiter adhæret. *Ornata* autem anima dicitur, etiam imitatione externa: internam enim munditiem Dominus requirit. Mundatio autem perfecta debet eũ igne fieri, sicut & in lege vasa per ignem mundabantur. Item quod ornatur, aliam habet ex se pulchritudinem, aliam ex ornatu tantùm. Sic Ps. 143. Filiæ eorum compositæ, circũornatæ vt similitudo templi. Sed qui volunt esse securi, debent habere pulchritudinem interiorem. Psal. 44. Omnis gloria filiæ regis ab intus in fimbriis aureis, circumamicta varietate. Sed quando exteriora tantùm ornantur, anima à dæmonum tyrannide non liberatur. Quid enim prodest hominibus per fucatam iustitiam, & externũ simplicitatis habitum imponere, cùm Deus interna & occulta iudicet? Ezech. 16. Ornasti te regio vnguento. Prou. 7. Præparata ad capiendas animas. Euthy. in Matt. De liberatis inquit, à dæmone hîc dixit, qui ob segnitiem ac negligentiam facilè rursus ab eo inuaduntur, & capiuntur. Inuenit, inquit, priorem domum suam *vacantem*, id est, vacuam spiritu sanctõ, seu virtute: præterea scopis mundatã & purgatam, ad ipsius susceptionem, insuper & ornatam, ũsue delectabilem sibi. Itaque sicut hospites ad domũ purgatam & ornatam inuitantur, sic & dæmones ad consciẽtiam fucatam & exteriori tantùm iustitia cultã prouocantur. Ita Christus de dæmone ad hominis instar loquitur, id est, sumpta similitudine ab iis quæ nobis contingunt. Nam cùm nemini domum mutare contingat, nisi melior ducatur expectatione, aut sanè egredi cogatur: euenit vt si quis domo sua abactus fuerit, habitationem requirat. Quę vbi non dabitur munda, sed deserta tantùm & squallida, tunc domum priorem in mentem reuocat: ad eam cõtendit. Quam si ornatam & mundatam inuenerit, tum magis illam & ingredi & inhabitare contendet. Ita contingit Sathanæ, vbi semel animam alicuius fuerit egressus. Si sensum comparationis huius attendamus, sequenda erit Chrysost. Theophyl. & Euthymii interpretatio, de domo arida & inaquosa: vt per ea sanctorum animæ nullum affectionis humorem habentes, quæ etiam desertæ sunt, nec vllius vitij fœcundæ, significentur. *Et domus vacans* erit, quæ a se gratiam & virtutes allegauerit: quasi alium hospitem exceptura. Non enim est conuentio Christi ad Belial, 2. Cor. 6. Et tum illa purgata & ornata erit, cùm se omninò ad illecebras carnis, & mũndi voluptates composuerit. Sin priùs assumptam interpretationẽ sequamur, omnia sibi constabunt ad detestandam Iudæorum hypocrisim. *Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi.* Septem spiritus nequiores omnia vitiorum genera sunt, vt Anselm. in Matth. scribit. Chrysostom. in Matth. Opere priore, exponit ad literam, deterius accidere recidiuis morbis. Ioann. 5. Ecce sanus factus es, iam amplius noli peccare. Secutus fuerat ambitionem, adiunget se spiritus superbiæ, iræ, vindictæ, luxuriæ. Peccatum enim suo pondere ad aliud trahit. Chrysost. libr. vno contra Gentiles. Ac quemadmodum vsu venit, vt scintilla ignis, si fortè immensam materiam corripuerit, statim obuiam quamque exurat, nec antè tamen absistat, quam quod reliquum est, id omne depascatur: quantòque plura comprehenderit flamma, tanto maius robur ad alia consumenda suscipiat: sitque tum vt comprehensorum à flamma lignorum congeries, lignis iis, quæ mox flamma comprehensura est, q. insidias struat, flamma eadem sese semper lignorum comprehensorum auxilio, cõtra ea quæ intacta adhuc manent, armante: Sic & peccati natura, vbi animi cogitationem aliquam adorta est, nec quisquam est qui malum restinguat, procedens vlteriùs, grauior certè ac magis indomita efficitur, vt quæ posteriora sunt peccata, prioribus grauiora sint. Augustinus hunc sensum sequitur lib. 1. Quæst. Euang. capit. 8. quòd fideles, qui per pœnitentiam abluti, adinstar canum ad vomitum, & q. sus lota ad volutabrum redeunt, pro septenario spiritu, septem immundis spiritibus detineantur. Beda in Luc. Potest, inquit, hoc accipi de hæretico quolibet, schismatico, vel malo Catholico, à quo tempore baptismatis malignus spiritus exierat. Hunc enim spiritus vbi superbum, sui ipsius amantem, præsumptuosum inuenerit, ita subiicit, & totum sibi vendicat, vt nihil aliud quàm dæmoniacum spiritum spirare videatur. Hinc contingit Hæreticos quantumuis barbaris & infidelibus nationibus peiores esse, & crudeliores. *Fiunt enim posteriora peiora prioribus.* Thomas in Matth. Hæc aggrauatio est, quantum ad effectum. 2. Pet 2. Melius erat eis non nosse viam veritatis, quàm post agnitionem retrorsum reuerti. Euthymius in Matth. Prius enim ab vno dæmone torquebatur, postmodum à multis. *Sic erit & generationi huic pessimæ.* Hier. 7. Peius enim operati sunt, quàm patres eorum. Ita quæ generaliùs dixerat, his de quibus maximè intelligit, accommodat. Hilarius in Matth. Israëlitas primùm in Ægypto à dæmone possessos scribit, cùm pecudibus & saxis supplicarent. Eiectum autem illum esse per legem. Qui illinc, inquit, exiens circum Gentes desertas atque aridas oberrauit, domum veterem derelinquens: vt in iis vsque In diem iudicij, non inquietata habitatione requiesceret. Sed rursum Dei gratia impertita Gentibus, postquàm in aquæ lauacro fons viuus effluxit, habitandi cum iis locus nullus est. Regreditur ergo in domum priorem. Hæc *emundata* per legem, & Prophetarum *ornata* præconiis,

3. 4. 5. Cassianus. *Duo Angeli cuique assistunt.* 6. *Scoparũ mũdities qua.* Albertus. Hierony. Thom. Euthym. 7. *Qui septem spiritus nequiores.* Anselm. Chrysost. Idem. August. Beda. *Hæreticus peior quoq; vam ethnico & barbaro.* Thom. Euthy. Hilarius.

& Christi aduentu præparata, *vacua* inuenitur. A qua cum & custodia legis abscesserit, quia omnis lex vsque ad Ioannem est, & ad habitandum non receptus sit Christus, &c. Ideò septem spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo: atque ita nouissima hominis illius peiora fiunt prioribus, quia ea Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos, cum vltione repudiatæ gratiæ reuertetur.

Rupertus.

Rupertus libro 7. in Apocal. cap. 12. Postquam enim Christo passo, princeps huius mundi foras missus est, maiore nequitia Iudæus possidet, quàm possederit olim in terra Ægypti, à quibus tunc exiuit, cùm susciperent cultum vnius Dei viui. *Factum est autem*, peropportunè ad confusionem Pharisæorum, tot Christo blasphemias impingentium: cùm dicere potuisset Christus, Eccles. 51. Circumdederunt me vndique, & non erat qui adiuuaret. Psalm. 117. Circumdederunt me sicut apes & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos. Vlciscitur autem per mulierem, sexum infirmum, vbi videt exhortationes grauiores nihil proficere. Sic Psalm. 8. Ex ore infantium & lactantium perfecit laudem propter inimicos suos, vt destruat inimicum & vltorem. & 1. Corinth. 6. Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia.

Mira mulieris confessio.

Factum est igitur. Deus enim, qui suscitauit spiritum Danielis pro Susanna contra seniores (Dan. 13.) suscitauit & spiritum mulieris huius contra Pharisæos ad defensionem Christi, *cum hæc diceret* vt & ad rem illius confessio magis faceret: cùm verbis testaretur se ad diabolici regni subuersionem venisse, & a Niniuitis & Regina Saba, Iudæos iudicandos esse prædiceret: vt & ab ista muliere conuincantur. *Ecce*, mira res ex omni circunstantia.

1. *Tempus.* 2. *Locus.* 3. *Sexus.*

1. à tempore, tum scilicet, cùm excandescerent in Christum aduersarii, 2. à loco, quia publicè, imò in conspectu Scribarum & Pharisæorum: 3 persona, quia *mulier*, sexus vtique timidus & ignarus, quæ tamen eos qui se legis doctores profitebantur, de ignorantia & infidelitate arguit. Hanc quidam ferunt ancillam fuisse beatæ Marthæ, quæ post ascensionem Domini cum beata Maria Magdalena, Marthа, Lazaro & Maximino in Massiliam venit, vt scribit Albertus Magnus in Luc.

Albert. Ambros.

Et, sicut dicit Ambrosius, quanto infirmius est vasculum quod reportat ex hoste triumphum, tanto maiori opprobrio diabolus traditur, tanto sua militia nostræ Christus iocundiùs in pugnantibus suis delectatur. Iudith. 14. Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonozor. Hæc est fortis mulier, cuius ex vltimis finibus pretium est, Prouerb. vlt. quæ ausa est contra Scribas & Pharisæos *vocem* laudis *extollere*. Ioann. 7. Iam enim conspirauerant, vt si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. De hac dici potest id 2. Machab. 8. Fœmineæ cogitationi masculinum animum ingessit. Ruth. 3. Scit omnis Israël mulierem forte m te esse virtutis. *Mulierq; eadem* vt non vulgo notissimo, nobilem & potentem eam fuisse arbitremur: vnde maior illi loquendi ratio esset apud populum.

4. *Humilitas.* 5. *Conditio.*

Sed *quædam*, id est, simplex & ignota. Et verè quædam, quia raræ sunt mulieres, quæ cum tanta animi libertate, & fidei feruore Christi laudes celebrauerint. *De turba* addidit, vt magis inculcet illius humilem conditionem. *Extollens vocem suam* cæteris aut tacentibus, aut contra Christũ murmurantibus. Esa. 40. Exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere. Eccles. 43. Magnificantes Dominum exaltate quantum potestis. Psalm. 29. Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me.

6. *Libertas.*

Nihil metuit magnates Christi inimicos: adeò liberè loquitur, vt ora illorum impudentia obtundat. Obstrictum est os loquentium iniqua. Sic & olim etiam in tormentis contra tyrannos pro fidei confessione & sua conscientis exclamabãt Martyres, vt Sebastianus, Laurentius, imò & septem Machabæi. 2. Mach. 7. *Dixit illi*, tumidos proceres, dedignatis, & suæ mentis ardore percita, vt illos rubore suffunderet. Psal. 34. Induantur confusione & reuerentia, qui maligna loquuntur super me. Mich. 7. Aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dixit ad me: Vbi est Deus tuus. *Beatus venter qui te portauit.* q. d. Calumniantur isti tibi, ô bone, téque in Beelzebub dæmonia eiicere prædicant: sed ego te tanta benedictione donatum, & tam beatum esse duco, vt & beatam censeam matrem tuam. Ex fermento Pharisaico, ex deprauato mentis oculo prodiit hæc malignorum impostura. Ego verò, quantumuis ipsi de numero & potestate glorientur, pauci eos facio, imò nec ipsa, quamuis mulier, aduersari illis vereor, vt quæ facilè intelligam, quantum in te blasphement. Tam apertissima sunt tuæ sanctitatis & authoritatis argumenta, vt impudentes iudicem, qui tibi tam temerè obstrepent. Beata sanè mater tua. *Beatus venter qui te portauit.* An non scilicet ea fœcunditate terra, & ex fructibus arbor commendatur?

Laudes sacratissimæ virginis à plebe.

Esaias prædixit quòd exurget virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, (cap. 11.)

Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius,
Et super hunc florem requiescit spiritus almus.

Beatus venter vtique, beata mater, quæ tantum nobis saluatorem profuderit.

Beda.

Beda in Luc. lib. 4. cap. 49. Magnæ deuotionis & fidei hæc mulier ostenditur, quæ scribis & Pharisæis Dominum tentantibus, simul & blasphemantibus, tanta eius incarnationem præ omnibus synceritate cognoscit, tanta fiducia confitetur, vt & præsentium procerum calumniam, & futurorum confundat hæreticorum perfidiam. Nam sicut tunc Iudæi opera sancti spiritus blasphemando verum consubstantialémque patri Dei filium negabant: sic hæretici (Heluidiani) postea negãdo Mariam semper virginem, sancti spiritus obumbrante virtute, nascituro ex humanis membris vnigenito Dei, carnis materiam ministrasse, verum consubstantialémque matri filium hominis fateri non debere, dixerunt.

Contra Iudæos & hæreticos.

Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, à carne virginis matris pronunciatur extranea, sine causa qui eam portasset, & vbera quæ lactassent, beatificantur.

Bernard.

Qua enim consequentia eius lacte credatur esse nutritus, cuius semine negatur esse conceptus: cùm ex vnius eiusdémque fontis origine, secundum Physicos vterque liquor emanare probetur? Nisi fortè putanda est virgo sementinam suæ carnis materiam, nutriẽdo in carne Dei filio suggerere potuisse, incarnando autem, quasi maiori & inusitato miraculo minimè potuisse. Sed huic opinioni obstat Apostolus dicens, Galat. 4. Quia misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.

Nec tantùm Valentinianos, Apollinares & cæteros confundit hæc mulier, qui Christum è virgine carnem non assumpsisse, sed illatam è cœlo per eam transegisse dicebant: sed & eos subuertit, qui laudibus eius, & beatitudini obtrectant. An non scilicet accedit ad Cãticum Virginis, dicentis, Beatam me dicent omnes generationes: cùm beatum illum ventrem prædicat?

Epiph.

Epiphanius de laudibus Mariæ: Beata, inquit, ouis quæ peperit agnum Christum. Iuuenca nunquam iugum experta, quæ vitulum genuit. Fidei mensa intellectualis, quæ panem vitæ mundo suppeditauit, Clibanus intellectualis, qui ignem & panem vitæ calidum mundo in esum attulit.

Idem.

Epiphanius in hæresim Manichæorum scribit, Manichæos panem tanquam à Deo malo creatum auersari cum his execrationibus. Maledictus qui te seminauit, qui collegit, qui pinsit, qui coxit. Sed nos cùm de pane vitæ disserimus, quid aliud dicamus, quàm benedictam terram è qua collectus est? Beatus igitur venter virginis, qui eum portauit: vbera quoque beata quæ suxit.

Chrysipp.

Chrysippus Hierosolymit. de Deipara. Virgam Iesse semper virentem, quæ humano generi vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit.

August.

Augustinus tom. 7. lib. de natura & gratia, capit. 36. Siquidem de sancta virgine propter honorem Domini, nullam prorsus cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quoniam ei plus gratiæ collatum fuerit, ad vincẽdum omni ex parte peccatum, quia concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.

Maria sine peccato.

Bonauent.

Bonau. in Luc. Nec verò mirum est, si matris Dei ventrem beatum dicat, in quo & ille ex quo formam humanam accepit. Sap. 7. In ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore.

Vn-

Vnde in laude Virginis dicitur, Cant. 7. Venter eius sicut aceruus tritici. Quia Christus erat granum frumenti, secundum quod dicit Ioann.12.& hoc tritico fuit venter eius impletus. Et ideò beatus propter tria priuilegia: quia, vt dicit Bernardus. fuit sine corruptione fœcunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Isa.66. Quis audiuit vnquam tale? Et quis vidit huic simile? siue propter tria miracula. Primum est coniunctio infinitè distantium. Deus enim ibi factus est homo, creator creatura, immensus paruus, verbum infans, æternus temporalis. Secundum miraculum est, quia qui fecit ventrem, factus est in ventre. Vnde Psalm.86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et pòst: Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. De hoc potest exponi illud Ecclesi. 43. Vas admirabile opus excelsi. Tertium miraculum, quia qui continet omnia, continetur in ventre, & ille ibi capitur, quem totus non capit orbis. Vnde cantat Ecclesia: Quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Es.45. Verè tu es Deus absconditus. Beata vtique, vt canit Sedulius,

Bernard.

Sedulius.

-sancta parens enixa puerpera regem,
Qui cœlum terrámque regit per sæcula, cuius
Numen, & æterno complectens omnia gyro
Imperium sine fine manet: quæ ventre beata
Gaudia matris habens, cum virginitatis honore
Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

Albert.

Albertus Mag. in Luc. Beatus venter, propter fœcunditatem, non ex ordine naturæ, sed obumbratione spiritus resultantem. Vt incorrupta produceres prolem, sicut pater filium, sicut sidus radium, sicut gemma splendorem, & sicut virga florem. Cant.2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. In hoc ventre sapientia ædificauit sibi domum (Prouerb.9.) & totum studium suæ artis adhibuit, vnde & columnas septem excidit. Hæ septem columnæ fuerunt. Fides dictorum ab Angelo, spes promissorum, charitas exhibitorum, fortitudo in aduersis deterrentibus, castitas in carnis illecebris, iustitia in operibus, & prudentia in eligendis. *Beatus* vtique *venter*, locus scilicet quo Verbum concipitur, pagina qua inscribitur, mensura cui verbum breuiandum commensuratur: forma, ad quam summi patris imago figuratur: vrna, in quam manna cœleste colligitur: theca, in quam thesaurus desiderabilis reconditur: thalamus, in quo Dei & hominis connubium dignissimè celebratur: aula regia, in qua regi summo discubitus præparatur: vestibulum, in quo cœli dominus nostris induuiis induitur: hortus conclusus, ex quo aromata diuinum odorem spirantia caoriuntur: terra, quæ ad germinandum saluatorem aperitur: coccus, quo purpura summi regis tota contingitur & rubricatur. Iste enim est rubus igne Dei plenus, & per libidinem incombustus, Exod.3. Propter quod omnis fidelis dicit cum Moyse, (Exod.3.) Vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare rubus ardeat, & non comburatur. Vadam, inquam, passibus deuotionis appropinquando. Videbo fidei & admirationis oculis, quare rubus virens virginitatis virore, ardeat diuino conceptionis igne, & non comburatur aliqua castitatis consumptione. Gen. 28. Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Exod. 3. Solue igitur calciamenta de pedibus tuis (affectus carnales abiice:) locus enim in quo stas, terra sancta est. 1.Cor.2. Animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt, sed spiritualis homo iudicat omnia. Genes. 28. Locus iste à Deo factus est inæstimabile sacramentum, irreprehensibilis est. Psal. 67. Deus in loco sancto suo. Anastasius Synaita lib.4. de die creationis. Christus enim processit ex secunda Eua, tanquam ex quapiam plena luna Maria, quæ nunquam minuta fuit aut defecit, aut priuata fuit essentiali lumine, nempè sua virginitate. Bernardus homil. in Natiu. Mariæ. Siquidem ô sacratissima virgo, spiritus sanctus pretiosum illud balsamum (Christum) tanta tibi copia, tantáque plenitudine influsit, vt copiosissimè effluat circumquaque. Iam exhilarantur facies nostræ in oleo, iam clamamus: Oleum effusum nomen tuum, memoriale tuum in generatione & generationem. Verum id quidem, & non in vanum. Oleum effunditur, sed non perit. Intuere ô homo, consiliû Dei. Cœlesti rore aream rigaturus, totum velleri prius infundit: redempturus humanum genus, pretium vniuersum contulit in Mariam. Vt quid hoc? Fortè vt excusaretur Eua per filiam, & querela viri aduersus fœminam deinceps sopiretur. Ne dixeris vltra, ô Adam, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit de ligno vetito: dic potius. Mulier quam dedisti mihi, cibauit me fructu benedicto. Martinus Pœnitentiarius serm. 214. qui est de Annunciatione angelica: Moris est nobilibus in hortis segregare areolam, in qua plantentur herbæ aromaticæ, ad quã maximè delectantur accedere. Sic conditor noster in horto generalis Ecclesiæ, segregauit sibi areolam aromatum, beatam Virginem, ad quam per incarnationem specialissimè descendit. Vnde & in Canticis dicit: Descendit in hortum suum, ad areolam aromatum. Fuit enim D. Virgo tanquam areola, in natiuitate separata, & non solùm a peccato, sed etiam à fomite, tanquam à superflua herba per spiritum sanctum purgata. *Venter* igitur *beatus*, & *beata matris vbera.* Bonauentura in Luc. Ex hoc sanè, inquit, datur intelligi, quòd à solis vberibus Virginis beatissimæ lactatus fuerit Christus. Quod designatum fuit in Moyse, qui lactari noluit à muliere Ægyptiaca, & ideò quæsita fuit mulier Hebræa, scilicet mater propria, (Exod. 2.) Hæc autem designat Virginem, cuius vbera suxit Christus, secundum illud Cant. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ? Cant. 8. Soror nostra paruula est, & vbera non habet fracta libidine, sed de cœlo plena. Et quis crederet vbertatem esse in virginis vberibus, nisi de cœlo ministratam? Cant. 7. Statura tua assimilata est palmæ, vbera tua botris. Palma enim dulcedinem habet in summo, de cœlo concipiens eam, & botrus ex solis aspectu concipit & fundit gaudij vbertatem. Cant. 1. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Nihil enim, inquit Albert. in Luc. hîc austeritate pungens, nihil per libidinē inebrians: sed vnguentum fragrans, ex humore nutriens vnctum Christum, & omnes sanans nostras infirmitates. Hæc enim tria secundum naturam sunt in vberibus, scilicet cõuersio sanguinis in nutrimentum candens, nutrimenti abundantia, & medicamentum infirmitatis. Ad primum referre possumus promissionem (Exod. 3.) de terra lacte & melle manante: quæ diuæ Virgini tribui potest, quæ sua fœcunditate Christum nutriuerit. De secundo dicitur Iud. 5. In phiala principum propinauit butyrum. Phiala enim ista, mamma Virginis dici potest, propinans lactis pinguedinem principi nostro Christo ad nutrimentum, & Sisaræ ad soporem & necem. De tertio autem est medicorum scientia, quòd papula vberis, in os infantis immissa, contra omnem valet infirmitatem. Verùm fortè quis obiiciet, quid inde aut Virgini, aut Christo laudis accedit, ex eo quòd Christus vbera illius suxisse prædicatur? Respondemus accedere ad laudem Virginis, duplici ratione. Primùm quidem, quia ipsa filium suum lactauit: secundò, quia cùm filij ex lacte indolem aliquam nanciscantur, fuerit autem perfectissimus Christus, consequitur & perfectio Virginis. Et primùm sanè militat in delicatulas matres, quæ filios ex se genitos aliis nutriendos committunt, hoc facto omnem amorem, imò & ipsam naturam exuentes. Plutarchus lib. de educandis pueris: Mea quidem, inquit, sententia matres ipsæ nutrire infantes atque lactare debent: maiore enim cum affectu, maioréque studio, vtpote intimè & à teneris, quod aiunt, vnguiculis diligentes. Nutricum enim amor subditiuus, atque ascititius est, vt potè propter mercedē. Sed & ipsa natura docet ipsis matribus lactandam atque alendam suam prolem. Ideò enim omni animali parienti alimentum lactis suppeditauit. Ac planè sapiens est prouidentia, quæ bina mulieribus vbera dedit, vt etiam si gemellos edidisset, vterque haberet alimēti sui fontem. Quid enim indignius, inquit Fauorinus Philosophus apud Aulum Gellium lib.12. Noct. Attic. capit.1. quàm infantem statim à matre relinqui, quem in vtero nutriuit? Quis hoc in feris quantumuis immansuetis obseruare potuit? Quanta cura Leænæ, Tigrides, Lupæ suos fœtus nutriunt?

Quomodo venter beatus.

Epitheta ventris & typi Virginis.

Anastas. Synaita.

Bernard.

Martinus Pœnitent.

Bonauent.

Alb. Mag.

Quid laudis ex eo quòd Christus suxit vbera matris.

Plutarch.

In matrem lactantes filios suos.

A. Gellius.

ciunt? Quanta Apti? Quanto furore ad illorum defensionem percelluntur? Itaque sanctissima Virgo cæteris matribus exemplum præbet, vt & ipsæ suos partus nutriāt. Altera laudis species est, quòd pueri cū lacte, moribus quoque & affectibus nutricis imbuuntur: qui ibi in paruulis laudabilea sunt, etiam & nutricibus argumētū laudis suppeditant: sicut è contrario, si paruulus feritatem, luxuriam, aut alia vitia imbiberit, illa velut cum lacte à matre accepisse censetur, vnde & nutrix his vitiis corrupta colligitur. Ælius Lampridius scribit Titum Vespasianum filiū morbis addictum propter nutricem. Tiberius etiā vino se ingurgitare didicerat ab ebria nutrice, quæ vino intincto pane, eū à mammilla abigebat. Dion Cassius in vitis Cæsarum. Caligulam narrat cruore gauisum, hucusque vt ensem cruentum lamberet: idque non à parētibus, sed à barbara nutrice habuisse, quæ extremum mammæ puero porrigens, sanguine tingeret. Hæc vitia simul cū lacte infantes imbibunt, ex quo etiam accepta in nutrices retorquere possumus. Iam cùm idem quoque de virtutibus accidat vt siquidē nutrix pia, deuota, humilis, casta, sobria, diligēs, fidelis fuerit, hæc omnia quasi infusa puer accipiat: relinquitur & illorum laudem quodammodo ad nutricem pertinere: vt & rectè dicantur beata vbera quæ ille suxerit. Iam cùm omnis in Christo gratia, omne bonū, & virtus suum locum obtineant, potuit & ista etiam ad lac, ad vbera quæ suxerit, benedictionem retulisse. Sed nūc audita huius mulieris acclamatione, audiamus quid Christus responderit. *At ille dixit, Quinimò*, id est, Etsi mater mea laudanda sit, quòd me genuerit, potior tamen laudis ratio referenda est ad id, quòd me gignere meruit, & digna prorsus inuenta sit, quæ suo me virgineo vtero gestaret. Priùs enim eam verbum audire, & ei credere oportuit quàm me cōciperet. Vnde & ad eam dixit Elizabeth: Beata quæ credidisti: quoniam perficientur in te, quæ dicta sunt tibi à Domino. Sed & ipsa annuens, Fiat, inquit, mihi secundum verbum tuum. Proinde quia priùs corde quā corpore, priùs mente quàm in vētre, priùs fide quàm ipsa re Christum concipere debuit, meritum autē & causa cōceptionis Christi ex parte Virginis, est illius assensus & fides: *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* E quorū numero illa, sed omnibus celebrior est. Audiuit enim, credidit, conseruauit omnia verba Domini conferens in corde suo. In cæteris matribus nō necessariò requiritur fides vt pariant: fiunt enim ipsa natura & fœcunditate seminis fœcundæ, non meritò & fide. Quid enim tam dignum pariunt, quod cum Christo conferendum sit? Pariunt miseros, peccatores, reos, filios iræ. At virgo peperit iustum, saluatorem filium Dei. Quàm dignam igitur reddi oportuit quæ tanti filij mater esset? Non hic naturæ, sed spiritus sancti virtus requirebatur, qui non habitat in corpore subdito peccatis, nec maleuolam animam ingreditur. Itaque dignitatem maternæ animæ præcedere oportuit, vt & conceptio verbi consequeretur. Beda lib. 4. in Luc. Pulchrè Saluator attestationi mulieris annuit, non eam tantummodò, quæ verbū Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes, qui idem verbum spiritualiter auditu fidei concipere, & boni operis custodia, vel in suo, vel in proximorum corde parere, & quasi alere studuerint, asseuerans esse beatos. Quia & eadem Dei genitrix, & inde quidem beata, verbi incarnandi ministra facta est temporalis: sed inde beatior multò quia & eiusdē semper amandi custos manebat æterna. Qua sententia sapientes Iudæorum clàm percutit, qui verbum Dei non audire & custodire, sed negare & blasphemare quærebant. *Adhuc illo loquente ad turbas, Ecce veniunt ad illum, mater eius & fratres, & stabant foris quærentes loqui ei, & non poterant adire eum præ turba.* Lucas huius historiæ ordinem non retinuit, vt refert Augustinus, sed illam præoccupauit. c. 8. cùm in istum locum reponi oportuisset, vt scilicet à Matthæo recensetur & Marco. Albert. Mag. in Luc. Hic autem, inquit, pars illa incipit, quæ per exemplum cautos reddit doctores, ne sub lecto vel vase carnalis affectus ponant lucernam. Dicuntur autem hic tria. Primum est carnalium amicorum ad Christum aduentus. 2. Tentatio facta ab [illegible], qui illorū aduentum nunciauit. Christi vero sapiens [illegible] respon-

Lāpridius.

Dion. Cassius.

Quæ mala sequantur ex plus datis nutricibus.

Laus Virginis maxima à fide & obedientia.

Beda.

August.

Albertus.

sio. *Illo loquente*, & Pharisæorum calumnias depellente, simúlque plebem circumstantem instruente, *Venerunt ad illum mater eius.* Qua ratione venerint, non necessariū scribere duxerunt Euangelistæ: tantùm narrant quis ex eorū aduentu fructus consecutus sit. Matris omniū prima mētio fit non naturæ tantùm, sed & honoris & gratiæ habita ratione. Tob. 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. De matre nulla dubitatio est, inquit, Th. Comment. in Matth. quin sit illa quæ Christum genuit. De fratribus autem quæstio esse potest. Hinc scilicet hæretici quidam concluserunt, Mariam ex Ioseph suscepisse liberos. Nos autē inquit, credimus quòd sicut beata Maria virgo fuit, sic & Ioseph: quia virgini virginem cōmendauit, & sicut in fine, sic & in principio. Qui sunt ergo isti fratres? Hier. in Matt. & contra Heluidium, scribit fratres dici multis modis. 1. Natura, sicut legimus Iacob genuisse Iudam & fratres eius. 2. Gente, qui eiusdem nationis sunt. Deut. 17. Non poteris constituere regem, qui nō sit frater tuus, id est, è Gēte tua. 3. Religione, Matt. 23. Fratres enim estis, & pater vnus vobis est in cœlo. 4. Parentela, seu cognatione, vt Iosue 2. dixit Raab, Detísque mihi signum, quo saluaturi sitis patrem meum & matrem & fratres. 5. Aliquando omnes homines, qui ab vno patre Deo pendeant. Mal. 2. Numquid non est pater vnus omniū? Numquid nō Deus vnus creauit nos? Quare ergo vnusquisque despicit fratrem suum? Nullo istorum modorum dicuntur hic fratres Domini: non modo dicuntur fratres, quia consanguinei. Sic Genes. 13. Dixit Abraham ad Loth, Fratres enim sumus: quamuis Loth nepos esset Abraham. Sic isti fratres erant, quia consobrini. Hieron. in Heluidium: Interrogo scilicet, iuxta quem modum fratres Domini appellantur? Iuxta naturam? Sed scriptura non dicit, nec Mariæ eos vocans filios, nec Ioseph. Iuxta Gentem? Sed absurdum est vt pauci ex Iudæis vocentur fratres, cū omnes qui tum aderant fratres Christi potuerint appellari. Iuxta affectum humani iuris & spiritus verum sit: qui magis erant fratres quàm Apostoli, quos Dominus docebat intrinsecus? Aut si omnes, quia homines sunt fratres, stultum fuit nunciare, quasi proprium: Ecce fratres tui quærunt te. Restat igitur vt fratres eos appellatos intelligas cognatione, non affectu, non Gentis priuilegio, non natura. Idem Hieron. in Matth. Quidam verò fratres Domini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequētes deliramenta apocryphorum, & quandam Mæcham, vel Echam, mulierculam confingentes. Nos autem fratres Domini, non filios Ioseph, sed consobrinos saluatoris, sororis autem beatissimæ Mariæ & matertera Domini filios intelligimus, quæ esse dicitur Maria Iacobi minoris mater, & Ioseph & Iudæ. Porrò Chrysost. in Matth. Ope. priore, elationi Virginis tribuere videtur, quòd se ingereret, quasi laudem & Christi doctrina & miraculis captaret. Verùm pace tanti viri dixerim, nulla fuit in Virgine ambitio laudis, quæ propter summam humilitatem Domino placuit. Verùm ad matrum affectus se spexit, quæ à filiorum amplitudine sibi magnam gloriam cōparare solent. Similitudinariè igitur dicta sior hæc cùm virgo omnem gloriam in Deum remitteret, nec autem popularem venaretur, nimirùm quæ solum Deum consolatorem & testem sibi præfixisset. Quòd autem eundem laudis affectum in parentibus seu consanguineis Christi fuisse scribit Chrysostomus, probationem habet: cùm & alibi, ex eius operibus gloriam quærerent, dicentes, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt discipuli tui videant opera quæ facis. Nemo quippè in occulto aliquid agit, & quærit ipse in palàm esse. *Quærunt loqui ei*, aut fortè vt sibi caueat à comminationibus Pharisæorum & secretis consiliis quæ illos obmurmurare audiebant, aut sanè vt illum ab eorum peruersitate tuerentur, aut, vt ex eius laude aliquid solatii sibi compararent, quod de solis consanguineis intelligendum est. *Non poterant autem eum adire præ turba.* Tanta enim virtus inerat verbis Christi, vt omnium aures ad se prouocarent. Aggæi 2. Veniet desideratus cunctis Gentibus. Esa. 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur ad te cor tuum, quando cōuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Typum

Thom.

Qui fratres Christi vocantur.

Hierony.

Hieron. In Heluidianos.

Idem

Chrysost.

enim

Hieron. Tentatio surrepit spiritualibus à cognatione carnali.

enim hæc habebant conuocandarũ ex multis nationibus turbarum, quæ totum dumum, id est, Ecclesiam replerẽt. *Et dixit illi quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te.* Hiero. in Matt. Mihi quidem, inquit, videtur qui nunciat, non fortuitò & simpliciter nunciare, sed insidias tendere, vtrum spirituali operi carnem & sanguinem præferat. 2. Cor. 6. Nos ex hoc neminẽ nouimus secũdum carnem, & si cognouimus per carnem Christum, sed iam non nouimus. Neque hac intentione quosdam Christum de fratrum præsentia commonuisse dubito: verumtamen fieri etiam potuit, vt & aliquis ex eorum parte illum euocaret. Sic enim habet Marcus: Et foris stantes miserunt ad illũ, qui euocarent eum. Interim tamen quauis intentione Christum iste adeat, minus prudẽter egit, vt qui tempus opportunum non expectauerit. Si quidem, vt dicitur Eccl. 3. Omnia tempus habẽt. *Qui respondens dixit ad eos: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* quasi dicat: Quid tu carnalium amicorum præsentiam mihi denuncians, Euãgelicum niteris perturbare sermonẽ? Quid mihi matrem & fratres terrenos cõmemoras, vbi Patris mei cœlestis incumbo negotiis? Hilar. in Matt. Non autẽ fastidiosè de matre sua sensisse existimãdus est, cui in passione positus, maximæ sollicitudinis tribuit affectũ. Hier. in Matth. Sed neque iuxta Marcionem & Manichæum, matrẽ negauit, vt natus de phantasmate putaretur: sed Apostolos cognationi prætulit, vt & nos in comparatione dilectionis, carni spiritum præferamus. Thom. in Matth. Non eam suam esse matrem negat, sed prohibet inordinatum erga eum affectum, vt Matt. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus. Ideò interrogat, *Quæ est mater mea?* Nunc cùm omnia spiritualiter consideranda sint, & vestra mecum cognatio non secundum carnem, sed iuxta spiritum metienda sit, quæ putaris mater mea sit, in cuius corde formor? Galat. 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Esa. 26. Quasi parturiuimus & peperimus spiritum salutis. Hæc est, ait Albertus in Luc. mater honoris & honestatis. Eccl. 24. Quæ Apoc. 12. clamat in doloribus zeli & charitatis, & parit filium masculum, qui raptus est ad Deum, & ad thronum eius. *Qui fratres mei?* ex eodem patre per gratiam, & ex visceribus castitatis eiusdẽ matris, per charitatis affectum. Ioann. 20. Dic fratribus meis, Ascẽdo ad patrem meum & patrem vestrum, Deũ meum & Deum vestrum. *Et extendens manum in discipulos* qui tota intentione verbis eius vacabant & audiendis & intelligendis, *dixit: Ecce mater mea & fratres mei.* Huiusmodi, inquit, verbi diuini attentos auditores, & sedulos obseruatores ego secundum spiritum mihi coniunctissimos reputo, vt matrem vel fratres. *Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, hic meus frater & soror & mater est.* Hunc ego mihi verè cognatum & coniunctissimum reputo, æstimans illum, quasi mihi sit frater & soror & mater: Hancque spiritualem cognationem pluris ego facio, quàm omnem carnalem, etiam proximã, cuiusmodi est inter fratres & sorores, matrem & filium. Ac proinde à negotio patris mei cœlestis, propter carnalium cognatorum præsentiam, nequaquam debeo (vt tua videbatur requirere oratio) desistere. Thom. in Matt. Habebant enim generationem cœlestem & temporalem: præponderat autem cœlestis temporali: vnde fit, vt qui faciunt patris voluntatem, ad cœlestem generationem pertineant. *Frater* autem dicitur quantum ad firmiores, *soror* quãtum ad debiliores: *mater*, qui non solùm credit & facit quæ Dominus præcepit, sed alios quoque ad id flectit & conuertit: generat enim quodammodò Christum in aliis: sicut è contra accidit in aliis Christum, quos à fide & obedientia Christi reuocat. Beda in Luc. Quia qui Iesu frater & soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater eius efficitur, si per eius vocem, amor Domini in proximi mente generatur.

Hilarius. Hieron. Thom. Cognatio spiritualis in Christo. Albert. Tho. Beda.

De parabola seminantis, vbi de similitudinum vsu, fructu verbi, ablatione eius quod non habetur, obduratione peccatorũ, visione Christi, dæmonum in hominem inuidia, tentatione, & cupiditatis malo.

Matt. 13

In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens, Ecce, exiit qui seminat seminare semen suum. Et dum seminat, quædã ceciderunt secus viam, & venerũt volucres cœli, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam, & cõtinuò exorta sunt, quia non habebãt altitudinem terræ: sole autem orto æstuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, & creuerũt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. Qui habet aures audiẽdi, audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideò in parabolis loquor eis, quia videntes nõ vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt: vt adimpleatur in eis Prophetia Isaiæ dicentis, Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt: nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sa-

Marc. 4.

Et iterum cœpit docere ad mare: & congregata est ad eum turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat. & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua, Audite: ecce, exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt illud. Aliud verò cecidit super petrosa, vbi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus est sol exæstuauit, & eo quòd nõ habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat, vnum triceſimum, & vnum sexagesimum, & vnum centesimum. Et dicebat, Qui habet aures audiendi audiat. Et cùm esset singularis, interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: vt videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt qui circa viam: vbi seminatur verbum, & cùm audierint, confestim venit Satanas, & aufert verbũ quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur:

Luc. 8.

Cùm autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem, Exiit qui seminat, seminare semen suum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam, & cõculcatum est, & volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia nõ habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei. Qui autem secus viã: hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petrã: qui cùm audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui au-

Ioann.

uem eos. Vestri autem beati oculi, quia vident, & aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud, non habet autem in se radicem, sed est temporalis. facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Qui verò in terram bonam seminatus est: hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructū affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimum.

qui cùm audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. Et alii sunt qui in spinis seminantur. hi sunt, qui verbum audiunt, & ærumnæ seculi & deceptio diuitiarum, & et cæteriqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt: qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant, vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat illis, Nunquid venit lucerna vt sub modio ponatur? aut sub lecto? nónne vt super candelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, quod non veniat in palàm. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis, Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adiicietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

dierunt, & à sollicitudinibus, & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes, suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Non est enim occultum quod non manifestetur: nec absconditum, quod non cognoscatur, & in palàm veniat. Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

Introductio.

SI quis fons irriguus omnibus pateat, quicunque ex illo haurire voluerint, nemo fontem semper fluentem incusabit, quòd ex eo mors præ defectu potus alicui obuenerit. Nisi fortè talis est, qualis

Tantalus a labris sitiens fugentia captat
Flumina,

id est, nisi fortè eo tempore fontem requirat, quo occlusus est, aut hora iam hauriendi expleta est. Iam cùm Christus sit fons vitæ, & omnes inuitet, quicunque sitiunt, vt hauriant: nemo illum arguet, quòd gratiarum irriguum occluserit. Verùm eo tempore hauriendum est quo licet. Esa. 53. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Ioannis non. Venit nox quando nemo potest operari. Nunc hauriendum, nunc Christus exquirendus & audiendus est, ne fortè si post huius vitæ tempus ipsum requiramus, non inueniamus. Iam verò quòd neminem à se, nec à doctrina sua prohibeat, facto ostendit & verbo. Facto quidem, cùm domum easpropter egreditur, vt liberiùs & commodiùs ad eum audiendum turbæ confluant: verbo verò, cùm semen verbi omnibus communicari, idem omnibus dari prædicat, sed pro varietate auditorum alium atque alium fructum facere concludit. Idem fons omnibus, sed hi plus, hi minus hauriunt. Ex eo alij sitim releuant, alij vt hydropici adaugere videntur. Idem quoque Christus, idem eius verbum, sed pro varietate animorum, alij aliis fructum maiorem colligunt. Hinc fit, vt non omnes salui fiant, quia nec omnes eodem animo salutem requirant. Hæc conclusio parabolæ seminis, quæ à Matthæo, Marco & Luca describitur. Præfatur autem Matthæus, quòd *in illo tempore exiens Iesus de domo sedebat secus mare, & iterum cœpit docere ad mare.* Exiuit de domo, inquit Albertus, vt blasphemos derelinquendos esse ostenderet. Numer. 16. Recedite de tabernaculis hominum impiorum. Matth. 23. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Exiuit quoque, vt omnes commodiùs & videre & audire possent, & si quis æger fuisset, ad eū liberiùs accederet. *Sedebat secus mare.* Hic illi mos erat frequentior in docendo, Matth. 5. Ioann. 7. Sessio enim exterior quietum doctoris animum à perturbationibus significat. Sed & Aristoteles animam sedendo & quiescendo prudentiorem fieri scribit. Chrysostomus homil. 45. Oper. prior. in Matthæo. Prope mare sedens, eos qui in terra erant piscabatur. Sedisse autem in littore secus mare, non simpliciter positum est ab Euangelista, sed vt intelligamus neminem à tergo Christi fuisse, sed omnes contra faciem eius aspexisse. Sed & secus mare sedit, vt stabilitatem æternam verbi quod docuit, demonstraret, quod licet fluctibus tunderetur, minimè tamen demouendum esset. Thomas

Summa.

Albertus.

Chrysost.

Tho. Aqu.

Aquinas. Sed & ratio quædam mystica est, quia per nauem Ecclesia ex Gentibus collecta significatur. Vbi sedit per fidem, & docet eos qui stant in littore catechumenos, qui parati sunt ad fidem. Itaque commoditatem requirit auditorum, ostendens id etiam concionatoribus esse faciendum. Nam & locus & modus docendi commodior. Locus capax erat maximè multitudinis: modus tangitur, quia loquebatur in parabolis. Tot autem turbæ aderant, *ita vt in nauiculam ascendens, sederet in mari, & omnis turba stabat in littore.* Sic consueuerat doctores ab auditoribus secernere, adinstar Mosis, imò & Dei, qui in monte Synai apparens & docens, turbas in imo esse iubebat. Id sanè, ne fortè quis gradus Ecclesiæ confundat. Nunquid scilicet omnes Prophetæ? Num omnes Doctores? Num omnes Euangelistæ? *Et docebat eos in parabolis multa.* Ad eos sese habuit, vt materfamiliâs ad filios, quos secundum rationem ætatis nutrit, & instruit. 1. Cor. 3. Sic Paulus: Lac, inquit, potum dedi vobis, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Intellectus enim hominis coniunctus continuo & tempori, vix intelligat ea, quæ similitudinibus corporum non sunt obumbrata, vt scribit Dionysius Areopag. Purè enim spiritualia non capit, nisi perfectorum intellectus: qui, sicut habetur Hebr. 5. pro consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni & mali. Igitur *cum turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent.* Nam sicut oleum effusum erat nomen Domini. Hieronymus in Matth. Quoties autem turbæ vocabulum Euangelio inseritur, sicut diuersitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem voluntate, sed diuersis ex causis Christum sequebantur. Omnibus tamen beneficia præstabat, docendo, alendo, sanando. *Dixit per similitudinem.* Erat enim hoc orationis genus Prophetis familiare. Moysi, vnde ait: Aperiam in parabolis os meum: Salomoni, qui multa millia parabolarum proposuit, & conscripsit: Nathan, qui similitudinem ouis: Esaiæ, qui vineæ, cap. 5. aliorúmque, quorum scripta nobis præ manibus sunt. Sed & hoc genus accommodum est ad docendum etiam simpliciores: quia

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Vnde Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt visibilia cognoscuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Sed & hoc genus dicendi secretius est & mysticum, quod & diuinis rebus quadrat, vt Hieroglyphica Ægyptiis. Nimirùm vt arcana hæc celentur indignis, & cæteri attentiùs sensus eorum explorent. Hieronym. in Matth. Notandum autem, quòd non omnia locutus sit eis in parabolis, sed multa. Si enim omnia in parabolis dixisset, populus absque emolumento recessisset. Vnde perspicua miscet obscuris, vt per ea quæ intelligunt, prouocentur ad eorum quæ non intelligunt, cognitionem.

Dio. Areop.

Hieron. Turba quid.

Hieron.

Sed

Sed & turba non vnius senteutiæ est, sed diuersarum in singulis voluntarum. Vnde loquitur ad eam in multis parabolis, vt iuxta varias voluntates, diuersas recipetent disciplinas. Prou.1. Animaduertite parabolam & interpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. Sic, vt legitur 4. Reg. 6. Allata vel apposita est eis magna ciborum præparatio. Prima autem omnium parabola, ex re facili & communi attentiorem reddit auditorem, cùm dixit: *Exiit qui seminat seminare semen suum.* Anselmus in Matth. Quamuis Dominus in sequentibus hanc parabolam exponat, singula tamen euidentiùs explicanda sunt. Hieronym. in Matthæ. Significatur autem sator iste qui seminat, esse filius Dei, & patris in populis seminare sermonem. Chrysost. hom. 45. Oper. prior, in Matthæ. Vnde exiit, qui vbique præsens est, qui omnia replet? aut qualiter exiit? Certè non loco, sed habitudine, atque incarnationis dispensatione propinquior nobis factus est. Nam quia venire ad ipsum non poteramus, peccatorum maceria ingressum atque aditum prohibẽte, ipse ad nos egressus est. Tho. in Matth. Exiuit autem tripliciter: nimirùm ab occulto patris, non mutans locum: à Iudæa ad Gentes: à profundo sapientiæ ad publicum doctrinæ. Ioã. 16. Exiui à patre, & veni in mundum. Esa. 27. Qui egrediuntur à Iacob, florebit & germinabit Israël, & replebunt faciem orbis semine: quod de Apostolis dici potest, cùm, vt dicit Psaltes, In omnem terram exiuit sonus eorum. In domo seminata perduntur, inquit Albert. in Matth. & videbatur Christus in vanum Synagogæ infideli se communicare: ideò transtulit verbum suum ad Gentes. Cant. 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis. Esa. 52. Recedite, recedite, exite inde: pollutum nolite tangere. Exiit vtique Dei filius per æternam generationem, & exiuit à Patre per carnis dispensationem, cùm humiliauit semetipsum, & exinaniuit, Philipp. 2. Adeò vt diuina illa sapientia,

Aethera iam posset seseque oblita tueri.

Dicitur & Deus exire, cùm in actum profert aliquid, sicut dicitur & inter homines ambulare & habitare. Deut. 23. Dominus Deus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos. Et per Habacuk (cap. 3.) Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Hinc S. Dionys. ait, quod Deus ad omnia regrediens, & procedens per bonitatis suæ communicationem, manet in seipso ingressibilis, atque immobilis. Arguuntur interim de ignauia pigri agricolæ, qui domi stertunt, cũ in agrum egredi eos oporteret, aut ad seminandum, aut prospiciẽdum terræ suæ. Sed & omnes, qui segniter in officio se habent, maximè diuino, cũ Christus nihil nõ nostra causa, & summa cũ affectione perfecerit. *Qui seminat* igitur, Christus est. Non quomodo Philosophi deridentes Paulum dicebant, Act. 17. Quid vult seminiuerbius iste? Quasi verbo tantùm, non autem certam aliquam doctrinam & sapientiam profunderet. At verò nónne Christo dictum est, Ioan. 6. Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Ioã. 3. A Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cũ eo. Chrysost. hom. 45. in Matth. Ad quid exiit? An vt terram vepribus plenam perderet, & ignauos agricolas puniret? Minimè: verùm vt optimo cultu terram arandi fertilem faceret, religionis ac pietatis seminibus diligẽtiùs tactis. *Exiit seminare.* Anastasius Synaita lib. 3. Hexaemeron: Siquidem, inquit, propter terram exiit is qui seminat ad seminandum, & irrigandum, & oroandum aridam. Semen enim paratum est, nempè Euangelium. Promptus & alacris seminator, nempè Christus: Operarij parati, Apostoli: Messores, doctores: Boues impigri, qui crucem ferunt: Iugum aptum, non enim terit collare. Irenæus lib. 4. contra hæres. Nõ enim aliter nos dicere poteramus quæ sunt Dei, nisi magister noster (& seminator) verbum existens, homo factus fuisset (& sic ad nos exiisset.) Neque enim alius enarrare poterat quæ sunt patris, nisi proprium ipsius verbum. Quis enim alius cognouit sensum Domini? Aut quis alius consiliarius eius factus est? Neque rursus nos aliter discere poteramus, nisi magistrum videntes, & per auditum nostrum vocem eius percipientes, vt imitatores quidem operum, factores autem sermonum eius facti, communionem habemus cum ipso, à perfecto, & eo qui est ante omnium conditionem, augmentum accipiẽtes, qui nunc nuper facti sumus à solo optimo & bono, & ab eo qui habet donationem incorruptibilitatis, in eã, quæ est ad eum, similitudinem facti. Thom. in Matth. Nã & Christus seminat, sicut & baptizat, vt habetur Ioan. 4. Semen enim est principium fructus. Inde fit, vt omnis bona operatio à Deo sit. Phil. 1. Qui cœpit in nobis opus bonum, perficiet. Et hac ratione remouetur error Pelagianorum, existimãtium initium boni operis à nobis esse. Atqui, vt scribit Gregorius, in vanum laborat prædicator, nisi adsit gratia saluatoris. Aug. lib. de Eccle. dogmat. c. 44. Si quis, inquit, per naturæ vigorem, bonũ aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, vt expedit, aut eligere, siue saluari, id est Euangelicæ prædicationi consentire posse affirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem in consentiendo, & in credendo veritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Euangelio dicentis, Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Semen igitur omnis fidei & bonæ actionis à Deo est. Iaco. 1. A quo omne bonum perfectum. Christus igitur vt hanc nobis gratiam infunderet, vt sementem hanc nobis communicaret. *Exiit* ergo *seminare semen suum.* Semen ab eo est, non à nobis, qui alioquin ad instar terræ sumus: Hęc si inculta, & semente minimè conspersa fuerit, vepres tantum & spinas germinabit. Nos quoque, nisi diligens cœlestis illius agricolæ manus purgauerit & sulcauerit, nisi semẽte donauerit, prorsus non dicam inutiles, sed & molesti erimus. Cæterùm non abs re dixit *exiuit* illum *seminare*; exiturus est enim metere. Nimirùm duplex est aduentus Christi: prior, quo seminauit semen suum: posterior, quo falcem iudicii in terram mittet, & metet frumẽtum, horreóque cœlesti illud recondet. Prouer. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis. Eccl. 11. Manè semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, quia nescis vtrum hoc aut illud citiùs oriatur. Quidam exeunt seminare iniquitatẽ. Iob. 4. Vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metent eos. Ps. 125. Qui seminãt in lachrymis, in exultatione metent. Christus quidẽ multo cum labore seminauit, vnde gloria & honore coronatus est. Et rectè dicit, *semen suum*, non alienum & adulterinum. Sapien. 4. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Leuit. 19. Non seres agrum duplici semine. Ita neque aliud quã verbum Dei in Ecclesia prædicandum est. Alber. Mag. in Luc. Est & considerandum secundum Constantinum & Isaac, quòd in granis bonitas cõsideratur in tribus, si colore rubeum est, si quantitate magnum, si pondere graue in genere suo. Quæ competunt diuino semini, quod est Dei verbum. Hoc magnum, quia de magnis. Prou. 8. De rebus magnis locuturus sum. Hoc rubeũ charitatis igne, & intus puritate substantiæ mirabiliter candidum. Cãt. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Hoc etiam pondere intelligendi grauissimum, & omnem excedens intellectum. Eccles. 1. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inuestigabit? Rom. 11. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Chrys. hom. 45. in Matth. Semen igitur hîc doctrinam suam, arua verò & campos, animas hominum, seminatorem autem seipsum appellat. Quid igitur de isto semine fit? Tribus perditis partibus, vna tãtummodò saluatur. Thomas in Matthæ. Tripliciter enim impeditur, quia tria requiruntur. Primum quidẽ, vt memoriæ verbum commendetur. Prou. 6. Liga ea in tabulis cordis tui. 2. Vt per amorem radicetur. Ps. 118. Ignitũ eloquium tuum vehemẽter, & seruus tuus dilexit illud. 3. Vt sollicitè conseruetur. 1. Tim. 6. Sectare iustitiam, pietatẽ, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Tolluntur autem hæc tria tribus oppositis: memoria per vanitatem, amor seu charitas per duritiam, sollicitudo per germinationem vitiorum. Sic ex parte fundi suscipientis diuersitas est, non ex parte seminantis: idem enim semẽ est. Quod pleniùs explicat, dicens: *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est*, id est, magna pars prędicatio-

Ansel. — Hierony. — Chrysost. *Quomodo Chri. ex esse dicatur.* — Thomas. — Albert. — Chrysost. — Anastas. Synaita. — Irenæus. — Tho. Aqu. *Vnde fructus verbi in prop.* — Greg. August. — Alb. Mag. *Granorum bonitas in tribus.* — Chrysost. — Thomas.

nis Christi incidit in corda mundanorum hominum, qui latis itineribus huius sæculi, & vitiosis operibus adhærerent, nec à lata via perditionis elongarentur. Cótra quos per Hieremiam dicitur:(c.10.) Iuxta vias Gentium nolite discere. Est auté & alia bona, de qua loquitur Esaias, Secus vias pascentur. Cæterùm sicut via omni prætereunti aperta est, ita cor peccatoris ad omnes prauas cogitationes facile & liberum est. Ezech. 16. Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum. Esa. 51. Dixerunt animæ tuæ, Incuruare vt transeamus, & posuisti corpus tuum, quasi viam transeuntibus. 1. Reg. 21. Via hæc via polluta est. Ideò granum cadens in animam ad omnes prauas cogitationes facilem, leuem & inconstantem, *conculcatum est* à prætereuntibus, strepitu nimirùm occurrentium prauarum cogitationum & consiliorum. Sic Psalm. 79. Vindemiant vineam omnes qui prætergrediuntur viam. *Et volucres cœli comederunt illud.*

Cle. Alex.

Clemens Alexandrinus dæmones volucres cœli interpretatus, qui & ab Apostolo nuncupantur principatus & potestatus huius aëris.

Theoph. Euthym. *Volucres cœli dæmones.*

Theophylactus, & Euthymius in Matth. eundem sensum sequuntur, quòd spiritus huius aëris, dæmones, scilicet, rapiant verbum. Comedere autem dicuntur, non quòd verbum Domini auidè, & cum delectatione suscipiant: sed quòd præripiant fructum, seu occasionem fructus eius à cordibus eorum qui illud audierunt. Quis non summum hoc malum deploret? Tam bonum & preciosum semen in terram iactum est, & euenit, vt quia in viam incidit, aut cóculcetur, aut deuoretur, & sic nullum homini fructum ferat. Sic Osee 8. Culmus stans, non est in eo germen: nó faciet farinam: quod si fecerit, alieni comedent eam. Ezech. 39. Feris & auibus, omníque volatili cœli dedi te ad deuorandum.

Mar. Pœnit.

Martinus Pœnitentiarius sermone 48. Sic, inquit, à volucribus cœli verbum comeditur, quia ipsorum suggestione verbum Dei amittitur. Sed hæ volucres abigendæ sunt, exemplo Abrahæ, Genes. 15. Nam cùm Deo sacrificaret, descenderunt volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Porrò ad illas abigendas valet timor Domini, valet & memoria dominicæ passionis. Alioqui spiritualiter ad eos, qui aues illas sinunt, pertinere videtur quod legitur Osee 7. Comederút alieni robur eius, & ipse nesciuit. *Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem.*

Anselm.

Anselm. in Matthæum. Petra significat duritiam proteruæ mentis, terra lenitatem obedientis animæ, sol feruorem persecutionis. Cecidit ergo verbum Dei super petrosa, quando in duris mentibus receptum est. Hierem. 5. Indurauerunt faciem suam supra petram, & noluerunt reuerti. Iob. 41. Ecce cor eius indurabitur, & stringetur quasi malleatoris incus. Quid autem granum in petra proficiet? Statim enim irruente sole exsiccabitur. Requirendum igitur vt Dominus (Ezech. 36.) auferat à nobis cor lapideú, & det cor carneum. Iaco. primo. Exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit. Ioël. 1. Aruit messis agri. Summæ maledictioni tribuitur, vt bonum semen, vbi oriri cœperit, sole inualescente suffocetur. Esa. decimoquinto. Aruit herba, defecit germen, vitor omnis interiit. Ideò ad Hebræos monet Apostolus (cap. tertio.) Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Alioquin verbum Dei statim atque nasci cœperit, leui tentatione extinguetur. *Quia non habebat humorem,* non sapientiæ salutaris fluenta, quibus Psal. primo. iustus assidet, tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Non gratiæ rore corda illorum irrigantur, vt fructum ferant. Optimum enim est gratia stabilire cor. Hierem. 17. Maledictus homo, cuius cor recedit à Deo. Erit enim quasi myricæ in deserto, & habitabit in siccitate. Iob. 8. Nunquid scilicet viuere potest scirpus absque humore? Ita Prouerb. vigesimooctauo. Qui mentis est duræ incidet in mala. Quid enim proderit corporeis auribus verbum Dei accepisse, si cor durum, si siccum, & infructuosum sit? si desit ei humor diuinæ gratiæ? Hodie si vocem eius audieritis inquit Psaltes, nolite obdurare corda vestra. *Et aliud cecidit inter spinas, & simul exorta spinæ suffocauerunt illud.*

Albertus.

Albertus in Matthæ. Spina propter acutum calidum in terrestri sicco, quod in circuitu est, de centro ad superficiem ebullit, totum locum per circuitum spissa contegit vmbra, & calorem luminis, & humorem roris auertens, fundo malitiam importat. Ad eundem sanè modum cor humanum solicitudinibus huius sæculi obruitur. Hierem. 4. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Circuncidimini, & auferte præputia cordium vestrorum, ne egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui exstinguat. *Spinæ creuerunt.* Nam & id prouerbij verum apparuit, quòd herbæ inutiles & perniciosæ citò emergant. Genes. 3. Hæc terræ maledictio. Terra tribulos & spinas germinabit tibi. Hæc quoque cordis maledictio est, si fortè sese totum rebus huius sæculi addixerit. Prouerbio vigesimoquarto. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. *Et suffocauerunt illud.* Vim verbi solicitudines istæ abstulerunt, adeò vt fructum afferre non posset.

Thomas.

Thomas in Matthæum. Sed posset aliquis dicere: Peccatum esse in seminante, nisi caueas vt non inter spinas semen iaceat. Et quidem dici potest, id concludi posse de terra sensibili, nó de spirituali. Tentare enim oportet, num omnibus prodesse valeamus. Sapientibus, inquit Apostolus, & insipientibus debitor sum. Et alibi: Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 45. in Matthæum. In agris certè & in seminibus, quæ terræ traduntur, stultè factum videretur: in anima autem atque doctrina, probè, atque laudabiliter. Non enim absque crimine agricola illud faceret, cùm nó sit possibile lapidem aut viam, vt fertilem terram, producere: in animis autem hominum non ita. Possibile est enim vt lapis in terram fertilem conuertatur: vt via non conculcetur, nec prætereuntibus cúctis proposita iaceat, sed in vberes agros traducta, nec vepres emittat, & semina foueat. Fortassis iustè aliquis vt insanienti agricolæ acclamaret,

Quid facis, ô bone vir quid arena semina mandas?
Non proficiens littora bobus aras.

At verò potest cor lapideum in cor carneum transmutari, potest & obduratus quisque, Dei gratia & vrgentibus illius vindictæ stimulis emolliri, & ad mentem redire. An nó scilicet nutauit & ipse Pharao, & aliquádo Moysen rogauit, vt pro se ad Dominum oraret, & dimitteretur ei hoc peccatum? An non, licet coactò, dimisit populum? Non nego posteriorem cordis eius duritiam peiorem fuisse priore. Sed tamen hoc dico, posse fieri, vt is quem obduratum omnes existimauerint, adigentibus eum veritatis argumentis, & superbiam eius reprimentibus infirmitatibus, è lapideo terrenus euadat, & verbum Dei audiat & conseruet. Quòd si nec Paulus vult fidelem vxorem ab infideli viro discedere, sed ad spem, ait, (1. Corinth. 7.) Quid scis ô mulier, an virum saluum facies? quis consuluerit omninò relinquere peccatores, immò hæreticos: quasi non possint ad meliorem frugem peruenire? *Et aliud cecidit in terram bonam*, id est, in cor docile & deuotum, seu ad pietatem dispositum, quod & attendit, & acquiescit, inhærétque sermonibus Dei: & *ortum* ex auditu scilicet in actum procedens, *fecit fructum* & copiosum, & perfectum. Psalm. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Sic vinea plantata dicitur in loco pingui, Esa. 5. Hebræ. quarto. Terra super se venientem sæpè bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo.

Fructuum differentia.

Tripartitam autem fructificationis differentiam statuit, vt aliud semen *ferat fructum centesimum*, id est, adeò perfectum opus sit, quod & verbo audito & corde concepto emergit, vt verè Heroicum dici possit, quale est martyrium, castitas, summa charitas. *Aliud* semen protulit fructum *sexagesimum*, opus nimirùm proficiens, & ita tandem procedens, vt ad perfectionem enitatur. Quale etiam contingit permultis, qui è bonis ad meliora quotidie progrediuntur. *Aliud trigesimum* opus fecit, quod semini comparatur non summo quodam

modo fructum afferenti, non mediocriter, sed tamen ita suo agricolæ conducenti, vt non frustrà terram coluisse dicatur. *Dio. Carth.* Dionys. Carthus. opus bonum vocat, sed imperfectum, inchoatiuum & animale, quale ab iis qui proficere incipiunt, emergit. *Alb. Mag.* Albertus Magnus in Luc. Ita similitudinem seminis actionibus, seu bonis operibus applicat. Semen ortum, virescit per fidem, calamum erigit per iustitiæ rectitudinem, paleam abiicit per superfluorum expulsionem, aristam bonorum operum format, florem bonæ conuersationis & famæ emittit, fructum maturum reddit, per prudentiam, & habitum longum. Terra igitur hæc bona est, quæ fructus copiosos profert. Genes. 26. Seminauit Isaac in terra, & inuenit in ipso anno centuplum. Psalm. 36. Inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Nume. 13. Terra, quam lustrauimus, optima est, sicut ex his fructibus cognosci potest. Genes. 47. In optimo terræ solo pone eos. Cæterùm varia est huius loci interpretatio. Cùm enim quæritur qui sint Euangelij fructus, quos hîc Christus comparat centesimo, sexagesimo, & trigesimo: *Hierony.* Hieronym. in Matthæ. ex iis tres status colligit, & tribuit virginibus centesimum, viduis sexagesimum, coniugatis trigesimum: quòd omnium perfectior sit virginitas. *August.* Augustinus lib. 15. de ciui. Dei, cap. 26. idem obseruat, cùm ex arca Noë tricamerata tres in Ecclesia status collegisset. Possunt etiam, inquit, tres illæ vbertates Euangelicæ (huc referri) tricena, sexagena, centena: vt in infimo habitet pudicitia coniugalis, suprà vidualis, atque hac superiore virginalis. *Theophy.* Theophylactus in Matthæ. Non æqualem, inquit, fructum ferunt omnes, qui semen suscipiunt, sed alius quidem centuplum, fortè paupertatem perfectam habens, & summam exercitationem: alius sexagecuplum, vt cœnobita fortè Monachus, & adhuc operans: alius verò trigecuplum, vt qui honestas nuptias deligit, & virtutem pro virili amplexatur. *Euthym.* Euthymius in Matthæum. Quemadmodum enim inter se differunt hi qui pereunt, ita rursus differunt illi qui saluantur. Tres siquidem eorum qui pereunt, enumerauit ordines: puta segnes, pusillanimes, & sæculi curis occupatos, simul & diuitiarum fallaciæ seruientes. Et rursum tres constituit ordines eorum qui saluantur: *Tres ordines saluandorū* Nimirum in domo Patris mansiones multæ sunt: vt pro gradibus meritorum sit & mercedis gradus. Vnusquisque enim mercedem accipiet secundum suum laborem. Si quis non possit ad summum gradum, contendat ad secundum, aut tertium: modò vt ne ab illa fœlicitatis spe, & certissimo itinere excidat. *August.* Augustinus in Quæst. Euang. cap. 9. Martyribus centenum, virginibus sexagenum, coniugatis trigenum. Nimirùm omnes attendunt gradus esse virtutum alios aliis perfectiores, pro quarum ratione aliæ centeno, aliæ sexageno, aliæ trigeno comparentur. Nec hîc audiendi sunt, *Thomas.* vt Diuus Thomas in Matth. scribit, qui comparant tres istos ordines, vt 30. sit in fide trinitatis, 60. in fructu boni operis, 100. in contemplatione cœlestiū. Hoc enim, inquit, ita aptari minimè potest, quia auditor est, qui facit fructum. Item præmium recipitur. Hoc igitur oportet retorqueri ad perfectionem iustitiæ. *August.* Augustin. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. vlti. opinionis cuiusdam errorem ex eo loco malè intellecto enatam eludit. Quidam, inquit, putant sic intelligendum esse quod scriptum est, afferre terram bonam vberem fructum, aliam tricenum, aliam sexagenum, aliam centenum: vt sancti pro suorum diuersitate meritorum, alij tricenos homines liberent, alij sexagenos, alij centenos. Hoc in die iudicij futurum suspicari solent, non post iudicium. Qua opinione quidam cùm videret homines impunitatem sibi peruersissimè pollicētes, eò quòd omnes isto modo ad liberationem pertinere posse videantur: respondisse elegantissimè perhibetur, benè potiùs esse viuendum, vt inter eos quisque reperiatur, qui pro aliis intercessuri sunt, liberandis: ne tam pauci sint, vt citò ad numerum suum, vel trigenum, vel sexagenum, vel centenum, vnoquoque eorum perueniēte, multi remaneant, qui eruì iam de pœnis illorum intercessione non possint, & in eis inueniatur, quisquis sibi spem fructus alieni temeritate vanissima pollicetur. *Irenæus.* Irenæus libro primo in hæreses, hinc scribit & Gnosticos seu Valentinianos olim, velut ex hac seminis parabola malè intellecta, tria hominum genera constituisse, Spiritualem, inquit, Psychicum, Choicum, quemadmodū fuit Cain, Abel, Seth, vt ostendant & ex his tres naturas, *Tres natur.* iam non secundum vnumquemque, sed secundum genus. Et Choicum quidem in corruptelam abire: animalem verò, si meliora elegerit, in loco medietatis refrigeraturum: si verò peiora, transire & ipsum ad similia. Spiritualia verò inseminat Achamoth ex illo tempore vsque nunc, propter quod & animæ erudientur quidem hîc: & semina enutrita, quia pusilla emittantur, post deinde perfectionem dignè habita, sponsas reddi saluatoris. Verùm his somniis & nugis omissis, ad verba Christi transeamus. *Hæc dicens, clamabat, Qui habet aures audiendi audiat.* Intensione vocis ad attentionem animum auditoris excitabat. Ioan. 7. Stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me. Psal. 68. Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Cant. 5. Dilectus meus clamat ad me. Hoc enim est prædicatoris officium. Esa. 58. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. *Qui habet aures audiendi, audiat.* Hierony. in Matth. Prouocamur autem ad dictorum intelligentiam, quoties his sermonibus commonemur. Quoties enim hæc admonitio vel in Euangelio, vel in Apocalypsi Ioannis interponitur, inquit Beda in Luc. *Beda.* mysticum esse quod dicitur, & attentiùs esse quærendum ostenditur. Prouerb. 1. Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Apocal. 2. Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Requirit autem interiorem auditum, quo & fides formatur, & homo bonum semen velut in bonam terram cordis sui admittit. Alioquin quid prodest auditus exterior, si interior absit? Num adinstar idolorum erimus, quæ (Psal. 113.) aures habent, & non audient? Aut adinstar aspidis (Psa. 57.) surdæ & obturantis aures suas, quæ non audiuit vocem incantantium? Eccl. 3. Est enim auris bona, quæ cum omni concupiscentia audiet sapientiam. *Bonauent.* Bonauētura in Luc. Tres enim sunt gradus in auditu completo & perfecto: primus in audiendo exteriùs, secundus in credendo, tertius in intelligendo. *Tres gradus in auditu.* Vt cùm Matth. 24. abominationem desolationis a Daniele prædictam explicat, addit: Qui legit, intelligat. *Interrogabant autem eum discipuli eius, quæ esset hæc parabola.* *Hierony.* Hieronym. ad Paulinum. Quot enim putant se nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid, (Apoc. 5.) qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit? *August.* Augustin. Epist. 3. ad Volusianum: Tanta est Christianorum profunditas scripturarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: in quibus latet altitudo sapientiæ, vt animosissimis, acutissimis, flagrātissimisque cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet: *Sine Christo non intelligūtur Scriptura.* Quum consummauerit homo, tunc incipit. Eapropter discipuli ad Christum vt magistrum accedunt: est enim Verbum, pædagogus noster, vt doctissimè disserit Clemens Alexan. *Cle. Alex.* in libris de Pædagogo. Pædagogus enim iure verbum dicitur, inquit lib. 1. capite 7. qui pueros nos ducit ad salutem. Euidentissimè enim de seipso Verbum dicit per Oseam. Ego autem sum præceptor vester. Hinc factum est, vt ille post resurrectionem aperuerit suis sensum ad intelligēdas scripturas, (Ioann. 20.) & illi ad eum reclamauerint, Domine, adauge nobis fidem. Fides enim Dei donū est, vt ne quis glorietur, Ephes. 2. & veritas scripturarum ab illo solo, quo & scripturæ traditæ sunt, edocetur, Eccles. 1. Fons sapientiæ verbum Dei. Vnde & per verbum Dei incarnatum nos omnem veritatem accipere oportuit, quòd etiā per suos loquatur: sicut & Apostolus dicebat, An experimentum quæritis illius qui in me loquitur Christus? *Qui respondens dicit illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum.* Nimirùm Matthæus scribit illos interrogasse, *Quare in parabolis loqueretur eis.* *Chrysost.* Chrysostomus homil. 46. Operis prior. in Matthæ. Non dixerūt, Cur in parabolis nobis loqueris: sed se in proximos benè affectos esse ostendunt, vt cum dicunt, Dimitte

turbas, quia ecce iam triduo sustinent nos: & (Matth. 15. Scis quia Pharisæi scandalizati sunt. 2. Sperant etiam se instruendos simul cum ipsis turbis, siquidem illis Christus hanc parabolam explicauerit. *Vobis*, inquit, *datum est nosse* mysterium regni, Mysterium hoc intelligentia est scripturarum, qua Deus possidetur, & via nobis in regnū recta panditur. Hoc non omnibus datum est, sed vobis. Duo dicit: Scientiam scripturarum non à bonis esse, sed dari: & ipsam non omnibus, sed dignis communicari. secundæ Corinth. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Non potest homo à se accipere quicquam, nisi datum ei fuerit de cœlo. Quòd autem non omnibus, sed dignis detur, probat Chrysostomus hom. 46. in Matthæ. Hoc, inquit, dixit, non necessitatem quampiam ostendens, nec certam ad aliquos doctrinę attributionem à casu, sed vt in ipsis omnium causam esse significaret, simúlque donum quoddam hoc esse, & gratiam infusam nullo pacto libertatem humanæ naturæ tollere ostenderet. Quod à sequentibus liquidius efficitur. Vtrumque enim dictum est, & ne aut illi desperent, aut isti torpore tabescant, datum & non datum esse audientes, in nobis harum rerum principium esse asseruit, dicens: *Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit. & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.* Is locus non parua caligine obductus est, & ineffabilem diuinæ maiestatis iustitiam aperit. Tale scilicet est quod dicitur. Cū quispiam desiderat, inquit, & magno studio atque cura virtutem inquirit, tunc ei à Deo cuncta præstabuntur. Cū autem nullo studio atque voluntate ad rectè faciendum pronus est, tunc ei diuinum auxilium non conceditur, & quod etiam habet, aufertur ab ipso. Non aufert certè Deus, sed non præbet indignis fauorem, & patrocinium suum. Hoc ipsi quoque nos factitamus. Cū enim negligentem quenquam ad audiendum perspexerimus, adhortamur & admonemus vt diligentiùs attendat: & si crebrò id facientes, non persuademus, silentio vtimur, præsertim cum videamus ex maiori cura in maiorem illum deuolui desidiam. Attentiores autem, discendíque cupidos attrahimus libenter, & cōplura docemus. Rectè autem dixit, *quod habere videtur.* Neque enim habet, quod æstimatur habere. Theophylactus in Matthæ. Tolletur, inquit, quod habere videtur: hoc est, etiamsi paruam quandam boni scintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera, illa prorsus extinguitur. Num scilicet bona etiam ingenia otio hebetiora fiunt? Num ferax ager, si incultus iaceat, suam fertilitatem amittit? Num enses relicti & sepositi ab vsu hominum rubigine depereunt? Num vestes etiam diu in [illegible] re positæ, a tinea consumuntur? Videmus animum plerumque vsu meliora euadere, deperire situ, otio, squalore. Sicut ergo terra si colatur, & habeant ex se fertilitatem adiicias industriam, multam sementem faciet: si autem relinquatur, etiam innata fœcunditas auferetur ab ea: sicut ingenia exercitio diuiora euadunt, otio torpēntia innatam etiam bonitatem amittunt: sic & illi, qui diuino verbo audiendo pigriores sunt, & fructum quem ferre deberent, amittunt, & inutiles fiunt. Aufertur ab eis etiam quod non habent: aufertur, id est, minimè succedit id quod habere poterant nec adhuc habent: Id ad quod aptitudinem, non tamen habitum, habebant. Aufertur virtus, gratia, cæteraque bona quæ proferre poterant. Et quomodo aufertur, cum non haberent? Habebant vtique, si tu initia & seminaria virtutum cernas: non habebant, si spectes illorum maturitatem. Atqui habuerūt quædam seminaria, quæ si adolescere siuissent, recta poterant ad fœlicitatem peruenisse vt ipse fatetur Cicero. Vnde semen in omnia deiectum dixit, in viam, spinas, petras, & terram bonam. Hæc illos inuitabant ad meliorem frugem. Sed quia sibi attendere noluerunt, etiam illi fructus, qui ex seminariis iactis emergere poterant, ablati sunt. Atqui dixerit aliquis, Nondum illi fructus formati erant, & quomodo ablati sunt? Inerant aptitudine & virtute quadam, verum & illa aptitudo & expectatio omnis ablata est. Remigius in Matthæ. Qui habet studium discendi, dabitur ei & facultas intelligendi: & qui non habet legendi studium, hoc quoque pœna-

Idem.

Quomodo fiat vt alicui auferatur, etiam quod nō habet.

Theoph.

Habere, aptitudine, & actu dupliciter.

Remigius.

turæ bonum videtur habere, auferetur ab eo. Vel qui habet charitatem, dabuntur ei cæteræ virtutes: & qui non habet, auferetur ab eo, quia absque charitate nullum bonum esse potest. Hilarius in Matthæ. Fidem etiam Iudæi non habentes, legem quoque quam habuerunt, perdiderunt: & ideo fides Euangelica perfectum donum habet, quia suscepta nouis fructibus ditat, repudiata vero etiam veteris substantiæ opes detrahit. Hieronym. in Matth. Ita Apostolis in Christum credentibus conceditur. Iudæis vero, qui non crediderunt in filium Dei, etiamsi quid per naturæ bonum possident, tollitur: neque enim possunt aliquid sapienter intelligere, quia sapientiæ caput non habent. Thomas Aquin. in Matth. Si vis habere scientiam desiderium præmittere oportet. Sapien. 6. Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Ergo qui habet desiderium, dabitur ei, & abundabit: quia ipse est qui dat omnibus abundanter, & non improperat, Iacob. 1. Qui autem non habet, etsi aliquam videatur habere aptitudinem ad sapientiam, iustitiam, vel cætera similia, etiam & id quod habere videtur, & interim vere non habet, auferetur. Et quomodo igitur auferetur, si non habet. Auferetur ratione expectationis, quæ omninò deperit his, qui nullum rebus diuinis conquirendis conatum adhibent. Dionys. Carthus. in Matthæ. *Qui habet* fidem sinceram, bonam intentionem, vel humilitatem, *dabitur ei* gratia maior, sapientia plenior, vita perfectior: *& abundabit* spiritualibus bonis, iuxta illud Psal. 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. Ideò vobis discipulis meis fidelibus datur cognitio mysteriorum cœlestium. *Ei autem qui non habet* id est, qui modicum habet, quod comparatione magnorum donorum pro nihilo reputatur. Vel *qui non habet*, id est, Deo datori ingratus est, non attendens vnde acceperit, vel qui non habet fidem, humilitatem, *& quod habet auferetur*: id est, cætera dona sibi diuinitùs præstita merentur amittere. Ideò increduli & peruersi Iudæi nō meruerunt incrementum, sed detrimentum spiritualis intelligentiæ, cœlestiumque donorum. Albertus in Matth. *Qui enim habet* spiritum discretūm spiritualia, *dabitur* ei nuda veritas, & illuminabitur, *& abundabit* profunditate mysteriorum Dei. *Qui autem non habet* donum fidei & spiritus, quo se præparare possit ad maiores Dei largitiones: *& id quod videtur habere, auferetur* donum rationis & naturalis cognitionis: hus enim non verè habet, sed videtur habere. Nec enim verè est donum rationis habere, si illud sensu carnali adumbretur. Psal. 48. Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Vnde Dan. 4. Cor Nabuchodonozor ab humano mutatum est, & cor feræ datum est ei. Sic ratione præditus quidem esse videbatur, sed tamen si vsum spectes, ratione carebat. Ita rationem habebat, & non habebat. Habebat, si bonum naturæ consideres: non habebat, si vsum. Ergo & ipse rationis vsus, quo donatus esse videbatur, ablatus est ab eo. *Auferetur*, ait, aut sua ipsorum malitia cadet, aut Deo permittente tolletur Sic Rom. 1. Obscuratum est insipiens cor Philosophorum: dicētes enim se esse sapientes, stulti facti Euthymius in Matthæ. Vniuersi enim donum a Deo habent, hic quidem hoc, iste verò illud. Qui autem sese Deo præparant, non solùm accipiunt [illegible] notitiam, verumetiam abundè accipiunt: cæteri [illegible] qui ita se non habent, non solùm hanc non accipiunt sed ab illis quoque auferuntur gratiæ quas perius [illegible]rant. *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident audientes non audiunt, neque intelligunt.* Quia videntes puris oculis quæ a me fiunt miracula, claudunt animi oculos, & corporalibus auribus audiētes sermones, non audiunt eas quæ sunt animæ: ideò omninò incredulitate remanent. Contra veritatem enim quā viderunt & audierunt iudicant: ideò etiam ipsam audiendi facultatem ab eis [illegible]o, cum nihil hinc vtilitatis, sed magis sibi peccatum & iudicium conquirant. Hęc Chrysostom. hom. 46. in Matthæ. Et ne quis eorum putet odio atque calumnia hęc dicta esse, Prophetam in medium produxit. *Adimpletur in eis Prophetia Esaiæ dicens.* [illegible] p. 6. *Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis.* Quid

Hilarius.

Hierony.

Tho. Aqu.

Dio. Carth.

Albertus.

Habere rationem & non habere.

Euthym.

Cur Deus velaret facta [illegible] lera.

Chrysost.

autem proderit cæcis colores obiicere, aut stolidos asinos docere? Quid mysteria profanis exhibere? An non olim Orpheus hæc initio carminis canit, dicens:

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι.

His faber quos sancta decent procul este prophani?

Dio. Areop. Nec enim leuiter secreta diuina propalāda sunt, vt doctè disserit Dionysius Epist. ad Demophilum. Matth. 7. Non decet sanctum dare canibus, aut proiicere margaritas ante porcos. Nec enim sanctum canes sanctificat, nec margaritæ nutriunt porcos: sed è conuerso canes sanctum coinquinant, & porci margaritas sordidant, vel confringunt. Psalm. 35. Noluit enim impius intelligere vt benè ageret. Osee 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. *Videntes videbitis* oculis corporalibus, *non videbitis* oculis animæ, quibus & Christus, & spiritualia quæque consideranda sunt. *Videbitis* opera oculo exteriori, qualia sunt eiectio dæmonum, curatio ægrotorum, cæteráque similia: videbitis & humanitatem meam: *non videbitis* autem operum qualitatem, aut diuinitatem in humanitate latentem. *Incrassatum est enim*, obtusum, & carnale redditum *cor populi huius*, terrenis & sensibilibus inhærendo. Vnde Deuter. 32. Incrassatus dilectus, impinguatus, & recalcitrauit. Incrassatum denique propria socordia & malitia: excæcauit enim eos malitia sua. *Et auribus grauiter audierunt*, inde scilicet à sua & socordia & malitia, velut graui quodam onere depressi, tardi fuerunt ad audiendum aure mentali verbum Dei, *& oculos suos* interiores, intellectum scilicet, *clauserunt* influentiæ seu irradiationi diuinæ. Tho. in Matthæ. Nam sicut ad visionem corporalem puritas oculi requiritur, sic ad spiritualē. Eapropter intellectus dicitur vis superior, quoniam maximè spiritualis. Rabanus in Matth. Incrassatum est cor Iudæorum crassitudine malitiæ, & abundantia peccatorum. Peccata enim distrahunt mentem à Deo. Hierem. 17. Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis. De talibus scriptum est. Dicunt Deo, Scientiam viarum tuarum nolumus. Psalm. 72. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Iob. 15. Cucurrit contra Deum extento collo, & pingui ceruice armatus est. Deut. 31. Cúmque comederint, & saturati crassique fuerint, conuertentur ad Deos alienos, & seruient eis, detrahentque mihi, & irritum facient pactum meum. Hieronym. in Matthæ. Ac ne fortè arbitremur crassitudinem cordis, & grauitatem aurium naturæ esse, non voluntatis: subiungit culpam arbitrij, & dicit, *Et oculos suos clauserunt*. Act. 7. Continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in Stephanum. Zach. 7. Aures suas aggrauauerunt ne audirent, & cor suum posuerunt adamantem, ne audirent legem & verba quæ misit Dominus in spiritu sancto. Psal. 57. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. Furor illius secundum similitudinem serpentis. Hæc summa malitia est, auertere aures à verbo, oculos à miraculis, & omnem aditum fidei, & sanæ doctrinæ obstruere. Hîc verò respondeant, qui Deum causam mali constituunt: vnde cæcitas in Israël? An quia Deus oculos non dedit? Dedit vtique. An quia aures negauit? Atqui contulit auditum. Sed quid si quis nec audire, nec videre velit? Si aures obstruat, & oculos claudat? Num in eum reiicietur causa quòd verbum oblatum non audierit, neque viderit quæ videnda porrigebantur? Atqui, vt diximus, non corporali modò auditu & visu, sed & spirituali donati sumus. Fecit nos Deus ad imaginem & similitudinem suam, ratione & intellectu donauit. Constituit Deus hominem in manu consilij sui. Non desunt quæ ad salutem audiat & videat. Tantùm requiritur vt auribus & oculis attendat quæ proponuntur. At verò suum ipsorum iudicium est, quòd *oculos clauserunt* luci, *aures aggrauarunt* verbo. Hæc magna obstinatio in peccatis. In hoc intensam eorum nequitiam ostendit, inquit Chrysostom. Esa. 44. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt. Sic homo cùm in profundum peccatorum venerit, contemnet. *Nequando videant oculis*, hoc velut damnum cauent, quod illis in beatitudinem succederet: *& auribus audiant*. Hierem. 7. Locutus sum ad vos manè consurgens, & loquens, & non audistis. Et rursus: Non audierunt me, nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem, & peiùs operati sunt quam patres eorum. *Et corde intelligant*, quid credendum & agendum sit. Quibus & ij similes sunt, qui nihil de iudicio, de pœnis inferni, de ratione reddenda, de morte, cęterísque terribilibus audiri volunt, sed dicunt. Loquimini placentia, audiemus vos. Iob. 20. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Hier. 5. Audi popule stulte qui non habes cor, qui habentes oculos nō videtis. Deut. 29. Non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possunt audire, vsque in præsentē diem. Sic, Noluit populus iste intelligere vt benè ageret, *& conuertantur ad me, & sanem eos*. Hoc vnum requirebam ab eis, inquit Dominus, vt aperirent oculos, aures porrigerent, audirent, intuerentur & conuerterentur ad me. Et tum quidem ego non modò non vindicaturus fuissem eorum peccata, sed pepercissem & dimisissem, & sic sanassem illos. Sic enim habet & Marcus, (c. 4.) nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Hoc ego fecissem pro mea liberalitate & misericordia, si modò sese ad tantam gratiam præparassent. At verò, vestra culpa fit, vt priuemini salute. Chrysostom. hom. 46. in Matth. Ac si quidem diceret. Noluisti me videre, & gratiam habeo. Nam si dignum me putasses, statim flexus tibi affuissem. Nisi enim eos conuerti & saluos fieri voluisset, tacuisset profectò, neque in parabolis quicquam locutus fuisset. Matth. 23. Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ezech. 33. Si annunciaueris impio, & cōuersus fuerit, vita viuet. Hierem. 3. Conuertimini ad me recedentes, & sanabo auersiones vestras. Verùm quia cōuersi non sunt, ideò dicitur Amus. 2. Super tribus sceleribus Iuda, & super quarto non conuertam eum, eo quòd abiecerit legem Domini, & mandata eius non custodierit. Hierem. 30. Insanabilis est fractura tua, non est qui iudicet iudicium tuum, ad alligandum curationem tuam, vtilitas non est tibi. Et rursus: Insanabilis est dolor tuus, propter multitudinem iniquitatis tuæ. Thomas Aquin. in Matthæ. Notandum igitur, quòd istius obdurationis causa per se est homo: Deus verò non indurat, nisi non impertiendo gratiam. Deus indurare dicitur, quia gratiam non largitur: homo verò, quia in propria malitia permanet, sicque Deo obicem ponit. Excæcationis causa à peccatoribus est: vnde fit, vt nec audiant, nec intelligāt, nec sanentur. Augustin. tract. 53. in Ioan. Obiicis, inquit, Non poterant credere, quia hoc Isaias prædixit: hoc autem Propheta prædixit, quòd Deus futurum esse præsciuit. Quare autem non poterant, si à me quæratur, citò respondeo, quia nolebant: Malam quippe voluntatem eorum præuidit Deus, & per Prophetam prænunciauit ille, cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis eorum. Quam causam dicit Propheta? Quia dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt nō videant, & aures vt nō audiant & excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum. Etiā hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, non adiuuādo: quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Chrysostomus hom. 46. in Matth. Nam quòd nec à natura, nec à necessitate atque vi delicta oriantur, audi quid Apostolis dicat: *Vestri autem beati sunt oculi, qui vident, & aures quæ audiunt*. Non dicit quippè hoc de visu neque de auditu corporis, sed de visu atque auditu mentis. Non enim beatificarentur, si coacti vi quicquam fecissent. Hieronymus in Matthæum. Nisi autem suprà legissemus auditores ad intelligentiam prouocatos, saluatore dicente, Qui habet aures audiendi audiat, putaremus nunc oculos & aures quæ beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi videntur oculi illi beati, qui Christi possunt agnoscere sacramenta, & illę beatæ aures, de quibus Esaias loquitur, (cap. 50.) Dominus apposuit mihi aurem. Ephes. primo. Det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis. Beatitudinem ergo tribuit in videndo, inquit Tho. in Matth. quæ quidē in via non consistit, nisi participatione beatitudi-

Margin notes: Thomas. — Rabanus. — Hierony. — Chrysost. — *Obduratio obstinationis.* — Chrysost. — Tho. Aqu. — August. — *Præscientia non est causa præscitorum.* — *Quomodo Deus excæcat.* — Chrysost. — Hierony. — Thomas.

nis æternæ, quæ consistit in visione. Hie. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua : sed glorietur scire & nosse me. Videtur tamen & huic interpretationi opponi quod sequitur: *Amen quippè dico vobis, quia multi Prophetæ, & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Nam si Apostolis datum est, quod negatum fuit Prophetis, requirendum erit, quomodo Prophetæ non viderunt, nec audierunt, quæ tamen oculi Apostolorum viderunt, & aures audierunt. Quòd si diximus Apostolos vidisse spirituali auditu, nemo quoque negauerit eodem & auditu & visu Christum & visum & auditum fuisse à Prophetis. Vnde scilicet videntes dicebantur, nisi ab illo spiritu Prophetiæ, quo illustratæ mentes eorum futura quasi præsentia prænouerant, & intellectu assequebantur, seu videbant? Intelligentia enim opus est in visione, vt Daniel ait (cap. 10.) Vnde cùm Esaias Babylonis vastitatem prædiceret, Corrui (inquit) cùm viderem. Quòd si & ipse vastitatem illam se vidisse asserit, quanto magis ipsum Christum, de quo & hæc prædixit cap. 9. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cap. 53. Vidimus eum, & non erat aspectus, & existimauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo & humiliatum. An non Zacharias vidit Iesum sacerdotem magnum & Satanam à dextris eius? Et quomodo, nisi quem intueretur, & in quem omnium oculos verteret nisi velut præsentem Esaias: (cap. 63.) Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus ex Bosor. Quomodo inducit respondentem, nisi quem videret: Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecum. An non & Hieremias (cap. 14.) imaginatia visione Christum videbat, cùm diceret: Quare quasi colonus venturus es in terra? Quinetiam Saluator ipse (Ioannes 8.) se ab Abraham visum esse testatur, dicens: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Quòd si imaginaria & spirituali visione Christus visus est à Prophetis & iustis, quomodo de illa intelligitur dictum esse Apostolis, *Vestri autem beati oculi qui vident?* Si verò non de spirituali, sed corporali visu hæc dicta esse coniiciuntur: quomodo non etiam beati fuerunt omnes Iudæi, non ipse Iudas, qui Christum corporeis oculis viderunt, & auribus audierunt? Hilarius in Matthæ. Apostolici, inquit, temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei salutare videre & audire, Prophetis atque iustis idipsum desiderantibus. Chrysostomus homil. 46. in Matthæum. soluit quæstionem hanc, conciliato simul vtroque visu & auditu, spirituali scilicet, & corporali. Iudæi quippè tantùm corporalibus oculis viderunt, & excæcati sunt: Prophetæ tantùm spiritualibus, & necdum votorum compotes euaserunt, quibus ipsum præsentem in carne videre concupiscebant: Apostoli verò & spiritualibus per fidem, & corporalibus oculis ipsum intuiti sunt, adeo vt omnium beatiores euaserint. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, hoc annunciamus vobis. Act. 4. Non possumus quod vidimus & audiuimus, non loqui. Quot autem Prophetæ illum in carne intueri desiderarunt? Psa. 143. Domine, inclina cœlos tuos, & descende. Exod. 3. Mitte quem missurus es. Esai. 64. Vtinam disrumperes cœlos & descenderes, à facie tua montes defluerent. Iob. 14. Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Hierusalem. Sed, vt scribit Paulus Heb 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus: sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quoniam peregrini & hospites erant super terram. Attamen opponi & illud potest, ex quo colliganit idem ipse ab eis visus & auditus esse, quod legitur Genes. 32. de Iacob, Vidi Dominum facie ad faciem: & Tertullianus libro de Trinit. de filio Dei intelligit. Respondemus typum quidem carnis assumendæ visum esse, non tamen ipsam veram carnem, ipsum Dei filium incarnatum. Albertus Magnus in Matthæ. Illa quoque omnia, quæ legimus Exod. 20. Ios. vlti. Genes. 32. per ministeria Angelorum, & per inspirationem facta sunt, & non per corporalem præsentiam, in qua deitas agnoscitur. Hebræ. 1. Multifariè multisque modis olim Deus

Quomodo Prophetæ nō viderunt, & tamen dicebantur videntes.

An beati qui corporaliter ipsum Christum viderunt.

Hilarius.

Chrysost.

Quomodo Apostoli beati quia videbant.

Quomodo visus olim Christus.

Alb. Mag.

locutus est Patribus in Prophetis, nouissimè autem diebus istis locutus est nobis in filio. *Vos autem*, ô discipuli mei, quibus datum est, quod nec cæteris antea iustis, *audite* spirituali auditu, & fide, *parabolam*, id est, parabolę sensum *seminantis*, quam modò proposui, & necdum à primoribus Iudæorũ intellectam noui. *Omnis qui audit* corporali auditu *verbum regni*, seu de regno & fœlicitate cœlesti, *& non intelligit* virtutem & sensum illius, nec sagaciter explorat, vt intellectum cordi fecundat: *Venit malus*, πονηρὸς, diabolus scilicet in malitia consummatus & obstinatus, venit, inquam, ductus inuidia in hominem: qui (1. Petr. 5.) tanquam Leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Venit autem per tentationis congressum, sicut & Matth. 4. accessisse Tentatorem ad Christum legimus: *& rapit quod seminatum est in corde eorum.* Tanto scilicet furore fertur, quanto rapaces quæque feræ, cùm quid violenter subtrahere contendunt. Seu eum infructuosum, seu vt obliuioni verbum acceptum tradant, facere nitatur: nihil absque furore & rabie. Etsi amicè blandiatur, inimicus est: etsi alliciat, vrget tamen & cogit, si animũ eius spectes. Rabiem autem illam suam blanditiis operit, in vulpis morem, imò & lupi, qui vbi ouibus lusserat, disgregatas rapit & deuorat. Vnde & per Amalechitas, dæmones significantur. Iud. 6. Cùm seuisset Israël, venit Madian & Amalech & cæteri Orientalium nationum, & sicut erat in herba, cuncta vastabant. Psal. 7. Ne quando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui rapiat, neque qui saluum faciat. *Hic* homo tam negligens, qui audit, & intelligere minimè curat, *est qui secus viam seminatus est*: quem per eum figuram, in quem cecidit semen verbi cœlestis, secus viam huius sæculi. Albertus in Matthæ. Sed cùm dixerit de semine, quid est quòd ad hominem seminatum transfert? Dicendum istud quidem semen seminari in homine, & attrahere sibi totum hominem: vnde fit, vt homo seminatus dicatur. Glossa. Vtrúmque enim dicitur, & semen seminatum, & ager seminatus. Remigius in Matthæ. His autem verbis exponit Dominus quid sit semen, *Verbum* scilicet *regni*, id est, Euangelicæ doctrinæ. Sunt enim nonnulli, qui verbum Dei nulla cordis deuotione suscipiunt, & ideò semen verbi, quod in eorum cordibus seminatur, dæmones quasi semẽ viæ tritæ auferunt. Hoc etiam Lucas à Christo sic expressum scribit: *Semen est verbum Dei.* Thomas in Matth. Hoc procedit essentialiter à Patre. Sed quid facit? Simile ei à quo procedit, quia facit filios Dei. Psalm. 81. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Si illos dixit Deos, & cætera. & Ioann. 1. dedit eis potestatem filios Dei fieri. Est ergo verbum increatum creator ipse Deus: & est verbum creatum, seu declaratio paternæ voluntatis, quam nobis diuinum illud verbum communicauit. Vnde ille seminator est, & semen eius verbum seu veritas est, quam nobis per inspirationes, Prophetas, scripturas, & traditiones inculcat. Vnde & Petrus renatos nos ex semine incorruptibili verbi Dei pronunciat. Seminatur igitur per inspirationes, Ioannes 3. 2. Petr. 1. per scripturarum lectionem, qua spem habemus: per prædicationem Euangelij. Discernitur autem priùs à cæteris seminibus Gentium doctrinarum, hæreseon & mendacij cuiuscunque: irrigatur gratia, precibus, præfixis sanctorum exemplis. Hebræ. 13. Mementote præpositorum vestrorum. Accipitur per consensum, radices agit per perseuerantiam, fructificat per bona exempla, colligitur in vitam æternam. *Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant.* Origines homil. 8. in lib. Iudic. Sic ergo & isti tunc veniunt ad semen Dei, & volunt illud tollere de corde eorum, in quibus seminatum est: quia inueniunt eos in vallibus positos, & ima quæque sectantes. De illis sunt enim, qui humiliter & indignè, &, vt ita dicam, Iudaico intellectu suscipiunt verbum Dei, & ideò possunt illud rapere dæmones de corde eorum. Qui autem ab humilitate literæ ad spiritus excelsa conscendit, & intelligentiam refugiens carnalem, sectatur in altioribus quæ sunt spiritus Dei: & de isto nihil possunt rapere Madianitæ, neque Amalechitæ: sed ne ipsi quidẽ Orientis filij deprædari

Albertus.

Glossa.

Remigius.

Thomas. *Semen verbum.*

Origenes.

dari eum poterunt in excelso scientiæ spiritualis vertice constitutum. Non insidiabantur Amalecbitæ nisi locis fertilibus, quæ granis abundarent: nec sanè diabolus viis illis solitariis incumbit, ex quibus nullum granum auferar, sicut volucres sequuntur vias desertas, sed illas quæ & tritæ sunt, & granis conspersæ. Hieronymus libro de virginitate & vita perfecta. Tanto namque solicitiùs cauendus est inimicus, quanto apud eum eruditior esse cœpisti. Vacuus viator & nudus non timet latronis insidias: securus à nocturnis furibus dormit pauper, etiamsi claustra non muniat. Diuiti verò opes suæ latronis semper imaginantur occursum, & iugi solicitudine, noctium somnum adimunt. Vnde tuæ quoque diuitiæ (verbum illud diuinum quod accepisti) cœlestis thesaurus, ista cautione indigent atque custodia. Quanto ditior es, iàm debes esse vigilantior. Qui enim plus possidet, plus debet timere ne perdat. Inuidere non cessat actor inuidiæ: & qui semel à Deo ipse proiectus est, tanto maiori liuore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit clariorem.

Hierony.

Thomas in Matth. Itaque quisquis Dei verbum audierit, magna cura illud conseruet, & cordi tenaciùs inculcet. Psalm. 1. Beatus qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Sed & audis Christum per *volucres* dæmones significare, vt qui ex isto caliginoso aëre nos perspectent, & actionibus nostris insidientur. Ephe. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Et hoc sanè magnus Antonius, quibus miseri nos qui hoc in mundo agimus, irretiremur. Dicuntur autem volucres cœli. 1. propter naturæ subtilitatem, qua ex vno loco statim in alterum maximè distantem trāsmigrent. 2. propter habitationem aëris caliginosi, vnde quæ hic concreantur, grandines, tonitrua, à Psalte dicuntur immissiones per Angelos malos. 3. propter inordinatum ad alia progressum, quo illi tumore superbiæ inflati, semper diuinos honores appetunt, & dicunt quod de Lucifero legitur, Esai. 14. Ascendam super astra cœli, exaltabo solium meum, & similis ero altissimo. Superbia enim eorū qui te oderunt, Domine, ascendit semper. Quòd si quis obiiciat aliquando Christum auis nomine significari, vt istud Esai. 46. Hieronym. interpretatur, Vocans ab Oriente auem, id est Christum. Et hoc quod in Iob legimus, Semitā ignorauit auis, de Christo explicat Gregorius. Respondemus nihil obesse, quin res eadem, sed cōsiderationibus diuersis diuersa significet. Leo enim modò in malam, modò in bonam partem sumitur: Et modò Christum in fortitudine, modò diabolum in rabie designat. Apocal. 5. Christus leo dicitur. Vicit leo de tribu Iuda. Gene. 49 Catulus leonis Iuda. 1. Petr. 5. Diabolus leoni rugienti confertur. Itaque dæmones volucres sunt, iis rationibus quas diximus. Sicut autem volucres ex alto prospiciunt sicunde sibi cibos comparent: ita & dæmones ex isto aëre perpēdunt, quos tentare & vincere possint. Cauendum igitur ne sicut via prætereuntibus, ita cor nostrum dæmonibus pateat. Hoc enim nititur, *ne credentes salui fiant*. Nec enim satis est credere (dæmones scilicet credunt & contremiscunt) operari oportet: nituntur igitur fructum operum auocare. Sic præripiunt verbum in ratione fructus, vbi vident se fidem tollere non posse. *Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud verbum: & non habent radicem in se, sed temporales sunt, quia ad tempus credunt: & orta tribulatione vel persecutione propter verbum, confestim scandalizantur, & in tempore tentationis recedunt.* Iam secundam auditorum conditionem assignat. Hi per petram significantur: bor[illegible] enim cor durum est, nec facilè cedit. Sic de Iudæis Stephanus dixit, Act. 7. Dura ceruice & indomabili corde, vos semper restitistis Spiritui sancto. Hier. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Contingit autem, vt & superficies petræ terra quadam leui obducta sit qua, vt Glossa meditatur, species quædam pietatis designatur, quam obiiciunt, qui audiendo diuino verbo sese offerunt: Speciem habētes pietatis (vt dicit Apostolus) virtutem autem eius abnegantes. Sub apparente terræ specie latet lapis, & sub vestimentis ouium mens sępè lupina contegitur. Interim Ecclesiastes diuinus in omnes Dei verbum dissēminat: vnde euenit, vt & in corda illa petrosa semen verbi cadat. *Hi cùm audierint*, auditu externo, *statim cum gaudio* ficto, dissimulato, aut leui quadam deuotione, *accipiunt illud verbum*, ac si ex illius auditu iusti æstimandi sint, aut intellecturi qua via salutem nanciscantur. Atqui primum suscipiendum erat cum tremore, quo modo etiam & prædicari debet: sicut & Apostolus de seipso asserit, quòd in timore & tremore multo fuerit apud Corinthios, confisus non persuasibilibus humanæ sapientię verbis, sed spiritu Dei. Esa. 26. A timore tuo Domine, concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Ioan. 16. Vos quidem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. *Et non habent radicem in se*, habitualem gratiæ fœcunditatem, ac stabile fidei fundamentum, seu firmum propositum. Psalm. 51. Euellet te & emigrabit de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuētium. Esa. 40. Et quidem neque plantato, neque sato, neque radicato in terra tritico eius, repentè flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos: *sed est temporalis*. Sicut enim quod in lapide seminatum est, pauco tempore proficit, statim scilicet atque radices agere voluerit, non potest, quia breui perseuerat humor ille superficialis iniectę terræ: sic & cor illius, quia superficie tenus pietate superuestitum est, breuem leuémque humorem verbo suppeditabit, ita vt tandem ad tempus credat, & in tempore tētationis recedat. Inconstans est, & modico tempore perseuerat in doctrina accepta. Psalm. 128. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquàm euellatur, exaruit. *Facta autem* vel imminente *tribulatione* ab inuisibilibus hostibus, *& persecutione* à visibilibus inimicis, *propter verbum* Dei, quod prædicatum & acceptum est. Eapropter autem suscitatis illis, vt discedant à fide, qui credere cœperunt, *continuò scandalizatur*, impingit & cadit, seu dubitare incipit, *& in tempore tentationis recedunt*, cùm tamen virtus in infirmitate cognoscatur. Atqui beatiores illi quos vidit, sed in spiritu, Beatus Ioannes, Apocaly. 6. Vidi sub altare Dei animas interfectorum, propter verbum Dei quod habebant. Verùm & hoc contingit, quod legitur Iob. 4. Venit super te plaga, & defecisti, tetigit te & conturbatus es. Leuit. 26. Terrebit eos sonitus folij volantis. Matthę. 24. Scandalizabuntur multi, & inuicem tradent. Tertullianus lib. de præscript. Vanè autem & inconsideratè plerique hoc ipso scandalizantur, quòd tantum hæreses valeant, quantum non valerent, si non fuissent. Febrem verò inter cæteros mortiferos & cruciatiuos exitus, erogando homini deputatam, neque quia est miramur, est enim: neque quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde hæreses ad languorem & interitum fidei productas, si expauescimus hoc eas posse, prius est vt expauescamus hoc eas esse, quæ dum sunt, habent posse, & dum possunt, habent esse. Sed enim febrem vt malum, & de causa & de potētia sua, vt notum est, abominamur potiùs quàm miramur, & quantum in nobis est, præcauemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses verò mortem æternam, & maioris ignis ardorem inferentes, quidam mirari malunt quòd hoc possint, quàm deuitare ne possint, cùm habeant deuitādi potestatem. Atqui meditari necesse est, nos quandiu hic agimus, tentationibus ventilari, & probari, si fortè timeamus Dominum, an nō. Iob. 7. Est enim vita nostra militia super terrā. Leo Martyr, ser. de Machabæis. Nec enim quia cessauit persecutor & tortor, quia iam omnes Deo militant potestates, desunt Christianis quas superent passiones. Fili, inquit, (Ecclesi. 2.) accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationē. Et Apostolus dicit, 2. Timot. 3. Quicunque in Christo piè volunt viuere, persecutionem patiuntur propter iustitiam. Qui ergo putas quieuisse persecutionem, & nullum tibi cum hostibus esse conflictum, intimum cordis tui scrutare secretum, & omnes recursus animæ tuæ diligens explorator ingredere, & vide si nulla te impugnat aduersitas, si nullus tyrannus velit in mentis tuæ arce dominari. Etsi nō

Thomas.

Cur dæmones dicantur volucres cœli.

Nihil vetat res diuersas iisdem nominibus, sed diuersis sensibus dici.

Secunda auditorum conditio.

Glossa.

Cur Deus permittit hæreses & tentationes.

Tertull.

Leo Mar.

Quid in tentatione faciendum.

ingruat externa persecutio, surrepit forsan spiritualis inimicus, vt tentatione te à Dei verbo dimoueat. Quis autẽ es, aut qui propriis viribus confidas, aut de diuina gratia diffidas? Quid scandalizaris de verbo Dei, quia contrariũ aliquid suggessit tentatio? Chryso. hom. de Iob & Abraham. Hoc verò nos præceptum diuinum sancta scriptura docet, quæ solui nequit, & cœlo ipso præferenda est. Cœlum, inquit, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Ne timeas hominum minas, sed Dei. Tuta armatura est Dei timor, inexpugnabile scutum pia fides est. Ne simus timidi, ne simus inconstantes. Minæ indoctum facilè transferunt (sicut & sol exsiccat granũ quod in lapidem ceciderit, quia non habet humorem:) firmatũ autem scientia (quisque humore gratiæ abundauerit) non ignis, non gladius, non præsentia, non futura, non periculum, non diabolus dimouerit, modò diuina adsit gratia. In rem nostram sunt tentationes. Probati fuimus in fœlicitate, probati sumus & in aduersitate. Alacres simus, eritque vt non affligamur. Deus enim alacritatem mentis videns, contentus erit sola voluntate. Ne simus adeò incõstantes, vt comparemur lapidi paululum humoris habenti, & statim exsiccato: comparemur & nubibus vẽto agitatis, glumæ quam proiicit ventus à facie terræ, cæterisque rebus leuis & malè solidi momenti. Acceptum scilicet verbum corde facili recondere, idémque perpendere, & vigili meditatione quasi parturiendo conseruare debemus, vt & timorem, & amorem, & salutem ex eo colligamus. *Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbũ Dei audit, & solicitudo sæculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur.* His tribus modis verbum acceptum suffocatur, solicitudine, diuitiis, & voluptatibus. Sic enim habet & Lucas: *Et à voluptatibus vitæ euntes suffocantur.* Hæ sunt spinæ & vepres. 1. Cor. 7. Quæ in mundo est, solicita est quæ sunt mundi, & quomodo placeat viro. 1. Timot. 6. Præcipe diuitibus nõ sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Eccl. 34. Vana spes & mendacium homini insensato, quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, qui attendit ad visa mendacia. Quis autem non videat & honores & diuitias & voluptates adeò totos sibi vendicare homines, vt spiritualibus intendere non possint? Hæc tria sunt, quæ in alia parabola, auocant inuitatos à nuptiis. Alius enim dixit, Villam emi: alius, Iuga boum emi quinque: alius, Vxorẽ duxi, non possum venire. Prosper Aquitanic. lib. 2. de vita contemplatiua, cap. 15. Iubet ecce nobis imperiosa cupiditas, vt diuina paruipendentes, possessionum terrestriũ damnosa compendia cogitemus. Et paulò pòst, omne semen bonum cupiditate suffocari ostendit. Vastat, inquit, in nobis, quicquid verecundiæ aut pudoris inuenerit, & quos suis triumphis addixit, adhuc tanquam resipiscendi subiectos, omnibus viribus honestatis exarmat, nequando contra eam, qui bellare noluimus, rebellemus. Non permittit animum liberum, non stabile corpus, vagante animo mobiliter, aut quietum, & velut quædam cadauera in pastum feris, auibus, bestiisque proiecta, captiuos suos immundis spiritibus tradit, non lacerandos, sed auidissimis mortiferorum criminum faucibus deuorandos: nec vt esse iam desinant, sed vt pœnaliter viuant. Sic quicunque se voluptatibus curísque sæculi dederint, panem cœlestem & cibum verum inter spinas comedunt. Hierony. in Matth. Et eleganter quidem adiunxit, *Fallacia diuitiarũ suffocat verbum.* Blandæ enim sunt diuitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illucque circunferuntur, & instabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt. Vnde & Dominus diuites asserit difficulter intrare in regnũ cœlorũ. Chrys. hom. 45. prioris Oper. in Matth. Suffocantur spinis quæ audiuimus, non quidem ipsarum spinarum culpa, sed eius

Chrysost.

Prosp. Aquit. Cupiditas malum.

Hierony.

Chrysost. Diuitiarum fraudes.

qui illas crescere permittit. Potes enim, dummodò velis, perniciosa hæc germina sentium incidere, ac diuitiis laudabiliter vti. Ideò nec sæculum dixit solicitudinem sæculi, nec diuitias, sed diuitiarum fraudem. Non ergo rebus causam, sed menti corruptæ, atque animo attribuamus. Possumus enim ita ditari, vt non decipiamur, & in sæculo sic conuersari, vt harum rerum curis non submergamur. Duo quippè vitia inter se opposita in diuitiis sunt: vnum, quod incendit solicitudinem, & obfuscat curis: alterum, quod molliores deliciis reddit. Quid autem aliud in diuitiis est quàm fraus & deceptio, cùm nomina sola sint in illis de rebus posita? Nam cùm voluptas & gloria, cùm ornatus & pompa, horúmque similia, phantasmata quædam sint, nullam quoque rerum virtutem continent. Sed & quemadmodum ii, qui à vepribus capiuntur, cruẽtantur & punguntur: eodem modo deliciæ pedibus, capiti, oculis, omnibus similiter membris officiunt. Deliciis senectus citiùs surrepit, sensus obtundũtur, cogitatio retardatur, mens tenebris obducitur, corpus dissoluitur, maioris stercoris copia reconditur, atque reponitur: ita ex ingenti voluptatum aceruo, nauigio nimium oneribus oppresso, crebra contingunt naufragia. Non mirum igitur, si & voluptates ad modum canum adblanditæ, mordeant: & ad modum spinarum bonam sementem suffocent. Conqueritur etiam Lyricus & ipse poëta adolescẽtem luxuria deperdi, & illam, quam ex eius animi promptitudine conceperat expectationem paulatim obrui. Sic enim Lydiam aggreditur:

> *–Sybarim cur properas amando*
> *Perdere: cur apricum*
> *Oderit campum patiens pulueris atque solis.*

Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes. Huius rei nobis ipsemet sapiens Salomon exemplo esse potest, qui quidem bonum semen, sapientiam scilicet sediũ cœlestium assistricem acceperat: sed & illud lasciuarum mulierum contubernio suffocatum est. Itaque cùm solicitudines huius sæculi, cùm diuitiarũ fraudes, cùm voluptates has spinas emittant, quibus omne bonum & naturæ & gratiæ obrui possit: ab his nos mentes nostras auertere necesse est, sed & calceatos pedes habere contra illarum aciem, vt tutò per hanc huius mundi viam ambulemus, vt monet Grego. Nyss. lib. de vita Moseos. *Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum auditu corporali & spirituali, & intelligit, & fructum affert.* Psalm. 118. Declaratio enim sermonum tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. Hi sunt, inquit Luc. *qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent.* Bonum cor efficitur per disciplinæ & virtutis exercitium, optimum autem per internæ contemplationis & consolationis solatium: *hi audientes,* interiori auditu, *verbum Dei retinent,* memoria, affectu, & operis consummatione: *& fructum* bonarum actionũ *afferunt in patientia,* vt agricolæ suo gratus esse possit. Ps. 136. Adhęreat lingua faucibus meis, si non meminero tui. Hier. 20. Factus est sermo in corde meo, quasi ignis exæstuans, & laboraui, ferre non sustinens. Tum vbi corde conceptum fuerit, parit pietatem & iustitiam, & fructum bonorum operũ emittit. Matth. 7. Omnis qui audit verba mea, & facit ea, similis est homini ędificanti domũ suam supra petram. Apoc. 1. Beatus qui audit verba Prophetię huius, & seruat ea quæ in ipsa scripta sunt. Tum sanè Pater ille cœlestis & verus agricola, tum Christus qui inseminauit bonum semen, approbabit nostri cordis fœcunditatem: tum prædicatores verbi lętabuntur coram Deo, sicut exultant agricolę in messe: Venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos. Iaco. 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrę, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum.

Greg. Nyss.

Parabolæ grani sinapis, & fermenti ad tria sata farinæ, quibus Christus incrementum verbi sui prædixit: parabola zizaniorum seminis crescentis. Vbi de vno creatore, de inceptore mali, insidiis dæmonum, vt hæresum, tolerandis aliquando malis, & eorum punitione.

Matth. 13.

Aliam parabolam proposuit illis, dicens. Simile factum est regnum cœlorum homini, qui seminat bonum semen in agro suo: cùm autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cùm autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis, imus & colligimus ea? Et ait, Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque in messem: & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus. cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius. Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis, vt impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis turbis venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis, Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Messis verò, consummatio seculi est. Messores autem, angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

Marc. 4.

Et dicebat. Sic est regnũ Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cùm ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et dicebat, Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis: quod cùm seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & cum natum fuerit, ascendit in arborem, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt possint sub vmbra eius aues cœli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: sine parabola autem non loquebatur eis: seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia.

Luc.

Ioan.

Introductio.

CONTRARIORVM diuersa ratio est, vt asserunt Philosophi: Bonum & malum contraria esse nemo negauerit: illa igitur sic contrariam rationem habent, vt ab vna radice minimè pendeant. Deus summè bonus est, & idem Pater luminum, à quo omne bonum perfectũ emanat. Ab inimico autem mala procedere sequenti parabola zizaniorum docemur. Cui interserit Dominus & duas alias parabolas: vnam de grano sinapis, quod in herbam excrescens, tantum euadit, vt volucres cœli in eius ramis habitent: quo Ecclesiæ initia, progressum seu incrementum, & credentium confluentem multitudinem: alteram de fermento, quod absconsum mulier abscondit in farinæ satis tribus. quo Euangelicæ legis profectum præsagiebat. Hæc quidem omnia quæ de bono semine, Ecclesiæ incremento, Euangelii profectu dicuntur, à Dei gratia pendent. Verùm inimicus homo superseminat zizania, diabolus nimirùm semper insidiatur, & omnem pietatem interturbare conatur. Veruntamen cum Deus vt summè bonus, ita omnipotens sit, futurum est vt diaboli opera dissoluantur, aut pœnis vindicentur: quod & Christus per zizania in fasciculos collecta, & igni ad cõburendum tradita, significat. Intendit igitur docere variis modis illudendos esse fideles à Pseudoprophetis, interim dum adueniente die vltima, & prædicatores Ecclesiæ verbum Dei disseminant, & permulti ex Prælatis altum somnum dormiunt: dum ad suum etementum progreditur Ecclesia, & contendit illa totam sibi massam fermentare. Diabolus enim videns quòd modicum tempus habeat, venturus est cum ira magna, (Apocalyp. 12. & 20.) vt superseminet zizania, seducens quatuor angulos terræ. At verò vbi aduenerit consummatio sæculi, clausi signatique erunt sermones: tunc Angeli scandalorum hæc zizania collecturi sunt, & in ignem missuri. Porrò rectè subiungitur hæc parabola priori, cùm vtraque & de semine & seminante sit. *Aliam ergo parabolã proposuit eis.* Hieronymus in Matthæ. Quasi diues paterfamilias inuitatos diuersis reficiens cibis, vt vnusquisque secundum sui stomachi naturam alimenti suscipiat. Non

Summa.

Intentio Christi.

Hierony.

autem dixit alteram, sed aliam. Si enim proposuisset alteram, expectare tertiã non poteramus: præmisit aliam, vt plures sequantur. *Simile factum est regnum cœlorum,* id est, status militantis Ecclesiæ, quia tale quid huic contingit, quale de bono & malo semine narratur. De triumphante enim Ecclesia intelligi istud non potest, cùm diabolus praua illam semente inficere non possit. Interim Ecclesia militans regnum cœlorum dicitur, quia in ea regnat cœlorum rex Christus. 2. & omnis nostra expectatio & conuersatio in cœlis sit, vnde saluatorem expectamus Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum luci claritatis suæ. 3. Sed & habet illa admillar regni iurisdictionem suam, legem, consuetudines, Prælatos, assessores, iudices. 4. Differt autem a terreno, quia vis, leges, vincula, & diuitiæ huius regni, non istius seculi, sed cœlorum sunt. Tale igitur quiddam in Ecclesia accidit, quale si homo bonum semen seminet in agro suo, & inimicus superseminet zizania. Fuerit scilicet *ager* hic mundus, vt tandem Christus explicat, & Christus, vt dictum est, seminator: quid aliud *seminauit nisi bonum semen in agro suo?* Ager illius erat, Mundus per ipsum factus erat, (Ioann. primo.) Ideò opus suum reparare & renouare voluit. Coluit agrum, & semine bono conspersit. Sic enim diuina Sapientia: Eccles. 24. Dixi, inquit, rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Quod reliquum est parabolæ, melius conferemus ad Christi interpretationem, vt suo simul sensu & ordine procedant omnia. Tertiam interim parabolam aggrediamur: illa enim simul cum altera inserta est. *Aliam parabolam proposuit eis, dicens. Simile est regnum cœlorum grano sinapis.* Hieronym. in Matth. Regnum cœlorum prædicatio Euangelii est, & notitia scripturarum, quæ ducit ad vitam, de qua dicitur ad Iudæos: Auferetur a vobis regnum. Augustin. lib. Quæst. Euangel. Grano autem sinapis comparatur: hoc enim ad feruorem fidei pertinet: vel eo quòd dicatur venena expellere. Albericus in Matth. Sinapi proprietates sunt, quod valde subtilis substantiæ est, ideò multũ dilatatur quando conteritur. Acutum est & penetratiuum, dissoluit quoque & mundificat. Quod & verbo fidei cõuenit: dilatatur enim ad æterna & temporalia, ad pœnas & gaudia: sed & vinus est sermo

Ecclesia militans regnum est.

Hierony.

August.

Hilarius.

Proprietates grani sinapis.

Dei

Dei & efficax, acutior omni gladio ancipiti, pertingens vſque ad medullas animæ & ſpiritus. Hebr. 4. Diſſoluit & concupiſcentias, & charitate ſpiritus vaporoſum eſt. Vnde Marc. 11. Chriſtus fidem grano ſinapis comparat, dicens, Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, Tollere, & mitte te in mare. *Hoc acceptum homo ſeminauit in agro ſuo.* Hoc Chriſtus, hanc Euangelij prædicationem, hanc fidem in Eccleſia ſua ſeminauit. Epheſ. 2. Fides enim Dei donum eſt, vt ne quis glorietur. Hanc ſeminat in cordibus fidelium. Hierem. etiam adducit & alium ſenſum, quòd quiſque credentium ſeminet & hoc ſemen in anima ſua. Senſus enim noſter, inquit, & animus ſuſcipiens granum prædicationis, & fouens ſementem humore fidei, hanc facit in agro pectoris ſui pullulare. Acceptio autem hæc ſonat conſenſum: quia etſi cætera poſſit inuitus, credere tamen aut diligere non poteſt, niſi volens. Intrare in Eccleſiam poteſt nolens, ieiunare poteſt nolens, non item credere. *Hoc ſinapis granum minimum quidem eſt omnibus ſeminibus: cū autem creuerit, maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor.* Chryſoſtom. homil. 47. in Matthæ. Hac quippè imagine prædicit prædicationem per vniuerſum orbem omninò coruſcaturam. Sed & imbecilliores cæteris omnibus atque minores erant Apoſtoli. Verùm quia ipſis magna virtus inerat, fama eorum vbique terrarum claruit. Ad eundem modum, vt ex viſione Danielis Hieronymus ſuis in eundem Prophetam Comment. colligit, paruus lapis excreſcit in montem, & tandem vniuerſum mundum replet. Cùm enim Chriſtus paruus videretur in præſepi Bethlehē, ſic euaſit, vt orbi dominetur, & ſua virtute cūcta replet. Theod. ſermo. de legibus, legem quidem Euangelicam ab omnium humilioribus Apoſtolis, ab humilimo Chriſto diſſeminatam docet: ſed quæ cæteras omnes leges ſuperauerit, & barbaros, inhumanóſque quarundam nationum mores exploſerit. Sic Euangelium omnia dogmata ſuperauit, vt Auguſt. in quæſt. Euangel. explicat. Maius eſt granum ſinapis omnibus oleribus, cùm creuerit: quæ autem Philoſophorum doctrina Euangelicam ſuperat, & non potiùs ab ea vincitur? 1. Corint. 1. Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi. Sic infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Hoc ſeminauit granum ſinapis, quod ex minimo maius fieret omnibus oleribus. Luc. 18. Qui ſe humiliat, exaltabitur. Philipp. 2. Exinaniuit ipſe ſemetipſum, factus Patri obediens vſque ad mortem: ſed cùm creuit, maior omnibus factus eſt. Propterea Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Sic doctrina Chriſtiana humilior eſt, quæ crucem, ignominiam, tormenta, patientiam, beneficentiam in inimicos commendat, & omnem faſtum, vindictam, honores, diuitias, voluptates reijcit. 1. Corinth. 1. Prædicamus Ieſum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ignominiam. Et tamen placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes: vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Hieronym. in Matthæ. Phariſæorum quidem dogmata cùm creuerint, nihil mordax, nihil vitale demonſtrant: totum marcidum flaccidúmque ebullit in olera & in herbas quæ citò areſcunt & corruunt. Prædicatio autem Euangelica, quæ parua videbatur in principio, cum vel in animam credentis, vel in totum mundum ſata fuerit, non exurgit in olera, ſed creſcit in arborem. Eſt enim arbor & firmior contra ventorum impetus, & diuturnior: ſiquidem prædicationis Euangelicæ ſtabilitatem exprimit. Hilarius in Matthæ. & Gregor. 19. Moral. Chriſtus quidem granum fuit ſinapis, quod in agro ſeminatum fuit, cùm ille à populo cōprehenſus, & morti traditus, tanquam in agro fuit ſatione quadam corporis conſepultus: Tandem verò vltra menſuram omnium olerum excreuit, & vniuerſam Prophetarum gloriam exceſſit. Granum fuit cùm moreretur: vnde & dicebat de ſeipſo, Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: arbor fuit cum reſurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maieſtatis. Sicut arbor, quam in medio terræ poſitam vidit Nabuchodonozor, (capite quarto Daniel. Extendit enim palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines ſuas. Lignum vtique vitæ in mediū Paradiſi, Geneſ. 2. *Ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.* Non eo hic ſenſus volucres cæli ſumuntur, quo in ſuperiori parabola: ſed contemplatione deditos ſignificant. Apud Danielem Nabuchodonozor arbori confertur, in cuius ramis volucres quieſcerent: quòd & ipſe pluribus dominaretur, & multi populi ad eum, vt iudicem & protectorem confugerent: ſed quàm melius Chriſtus, ipſi etiam Apoſtoli huic arbori comparantur? Hilarius in Matthæ. Oleris enim vitæ, tanquam ægroto Iſraël data eſt prædicatio Prophetarum: ſed iam in ramis arboris cæli volucres inhabitant: Apoſtolos ſcilicet ex Chriſti virtute protenſos, & mundum inumbrantes in ramis intelligimus. In quos Gentes in ſpem vitæ aduolabunt, & aurarum turbine, id eſt, diaboli ſpiritu flatuque vexatæ, tanquam in ramis arboris, conquieſcent. Hieronymus in Matthæ. Ramos Euangelicæ arboris, puto dogmatum eſſe diuerſitates, in quibus ſupradictarum volucrum vnaquæque requieſcit. Aſſumamus & nos pennas columbæ, vt ad altiora volitantes poſſimus habitare in ramis huius arboris, & nidos facere doctrinarum, terrenáque fugientes, ad cæleſtia feſtinare. Cæleſtis enim ille Abraham pater multarum Gentium nos cum Angelis inuitat, Geneſ. 18. Requieſcite ſub arbore. Ad eadem contendit fidelis anima, Cant. 7. Dixi, aſcendam ad palmam, & apprehendā fructus eius. *Aliam parabolam locutus eſt eis,* ex qua idem, quod ſuperiore, concluderet, Euangelij ſcilicet dilatationem & virtutem. *Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcōdit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum.* Chryſoſtomus homil. 47. in Matthæ. Hoc ita intelligendum ſcribit, ac ſi dicat: Sicut fermentum, quamuis modicum ſit, magnam farinæ copiam tranſmutat, ſic vos vniuerſum terrarum orbem veſtra prędicatione conuertetis. Fermētum igitur modò in bonam, modò in malam partem ſumitur: contingit enim non modò bonæ, ſed & deprauatæ doctrinæ latè ſe porrigere, & vicina tranſmutare. 1. Cor. 5. & Gal. 5. Paulus ad falſam doctrinam transfert, dicens, Modicum fermenti totam maſſam corrumpit. Triplex igitur fermentum in ſcripturis legimus, Phariſaicum, Matth. 16. Luc. 12. & Marc. 8. Malitiæ & verſutiæ, 1. Cor. 5. Gal. 5. Apoſtolicum, cuius hic mentio fit. Prudentiſſimè autem, & ex natura rerū imagines condixit, inquit Chryſoſtom. vt oſtendit, ſicut illa natura duce impoſſibile eſt non fieri: pariter hęc quoque naturæ domino conducente neceſſariò ſucceſſura. Occurrit igitur hac ſimilitudine, his quæ contra obijci poſſent. Et quid nos duodecim homines poterimus ad tantam totius orbis multitudinē? Atqui, inquit, idipſum maximæ virtutis veſtræ ſplendorem oſtendet, quòd multitudinis orbis immixti non cōfundemini. Nam & fermentum cùm farinæ appropinquauerit, totam maſſam fermentat. Non tranſmutatur fermentum, ſed alia, ad quæ acceſſerit, tranſmutat. Ita neque vos in mores Gentium tranſibitis, ſed illos ad veſtram doctrinam & pietatem traducetis. Etiamſi ambuletis inter medias ollas, inquit Pſaltes, pennæ conuerſationis veſtræ, vt pennæ columbæ deargentatę, & poſteriora dorſi eius, ceu famæ quam relicturi eſtis, in pallore auri, quo charitas exprimitur. Ex ipſa ſcilicet veſtra conuerſatione omnes tandem ad mutuam charitatem incitabuntur. Petrus Chryſologus ſermone 99. Res de vſu geritur. Vir in agro ſinapis arborem ſerit, domi mulier fermentum procurat, & panes pręparat alimonię: quia virum foris expectat labor, intus, mulierem domeſtica cura conſtringit. Hinc eſt quòd (Geneſ. 18. Sara ſterilis & anus ex iſta pręparatione fermenti, & ex tribus menſuris, tres ſubcinericios panes Dominicę hoſpitalitati offert, & myſtico proponit obſequio, vt ſteriditas mundi tota ſenectute concluſa, in menſuris tribus, hoc eſt in ęqualitate Patris & Filij & Spiritus ſancti, fermentum fidei collocaret: & domino ſuo tres panes poneret confeſſione Trinitatis, atque pro munere hoc, totam Chriſtiani germinis fecundaretur ad prolem. Auguſtinus libro 1. Quæſt. Euangel. q. 12. Mulierem ſapientiam dicit, fermētum dilectionē, quia feruere facit & excitat. In farinę au-

Accipere, ſonat conſenſum.

Chryſoſt.

Euangelica prædicationis virtus.

Hierony.

Theodor.

Auguſtin.

Hilarius.

Greg.

Chriſtus granum ſinapis.

Hilarius.

Hierony.

Chryſoſt.

Similitudine docet quomodo omnium Apoſtolis ſermonibus ſit totum orbem ſubacturus.

Pet. Chryſ.

Auguſt.

Mulier ſapientia.

rem

rem ſatis tribus, vel tria illa in homine, & ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: vel tria illa fructifera, centeſimum, ſexageſimum, trigeſimum: vel tria genera hominum, Noë, Daniel, Iob intelligit. Alibi etiam Trinitatis fidem ſignificari notat. Clemens Alexandr. libro 5. Stromat. profunda myſteria intelligit, quibus in vnitatē fidei coaleſcamus. Propoſita enim hac parabola, adiicit: Aut enim tripartitò per obedientiam ſalua fit anima, per ſpiritualem poteſtatem in ea abſconſam, per fidem: aut quòd vis verbi, quæ data eſt nobis, cùm ſit & valida & compendioſa, quemlibet qui eam exceperit, & intra ſe poſſederit, occultè & latenter ad ſe trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit in vnitatem. Petr. Chryſologus ſermone 99. proſequitur poſtremam Auguſtini de tribus ſatis interpretationem. Mulier, inquit, accepit à Deo fermentum fidei, quæ acceperat à diabolo perfidiæ fermentum: abſcondit in menſuris tribus, hoc eſt in tribus hominum temporibus, quod eſt ab Adam vſque ad Noë, à Noë vſque ad Moyſen, à Moyſe vſque ad Chriſtum: vt mulier, quæ corruperat fermento mortis in Adā totam maſſam generis humani, fermento reſurrectionis totam carnis noſtræ maſſam redintegraret in Chriſto: Vt mulier quæ confecerat panem gemitus & ſudoris, panem vitæ coqueret & ſalutis: & eſſet omnium viuentium mater vera per Chriſtum, quæ erat in Adam mater omnium mortuorum. Ob hoc enim Chriſtus naſci voluit, vt ſicut per Euam venit ad omnes mors, ita per Mariam rediret omnibus vita. Quæ Maria huius fermenti typum implet, ſimilitudinem præfert, conſignat figuram, dum de ſupernis ſuſcipit fermentum verbi, & humanam carnem in aluo virginis, immò in alueo virginis, cœleſtem totam conſperſit in maſſam. Sed quid allegorici ſenſus in hac ſimilitudine maneat, iam prodamus. Mulier quæ accepit fermentum, Eccleſia eſt: fermentum quod accepit, cœleſtis doctrinæ ſacramentum eſt: menſuræ tres, in quibus perhibetur abſcondiſſe fermentum, Lex, Prophetæ, Euangelia, vbi diuinus ſenſus myſtico abſconditur, & celatur in verbo, vt fidelem non lateat, lateat infidelem. Quod autem dixit, *donec fermentatum eſt totum*, illud eſt quod Apoſtolus dicit: (1. Corinth. 13.) Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus: cùm autē venerit quod perfectum eſt, ceſſabit quod ex parte eſt. In conſperſione ſcientia nunc diuina eſt, aſpergit ſenſus, leuat corda, incrementat ingenia, & doctrinarum more, ad ſapientiæ cœleſtis dilatat, ſuſcitat, diffundit augmentum. Fermentabitur autem totum, quando Chriſto adueniente, videbimus eum ſicuti eſt. Rabanus in Matthæum. Charitas enim in noſtra mente recondita eò vſque creſcere debet, vt totam mentem in ſui perfectionem commutet: quod hîc quidem inchoatur, in futuro verò perficitur. Hieronym. in Matth. exponit de doctrina Euangelica, qua ſapientia tribus ſatis abſconderit. Tria autem ſata, tres animæ potentias intelligit, rationalem, iraſcibilem, & concupiſcibilem. Et nos ergo, inquit, ſi acceperimus fermentum hoc Euangelicum ſacrarum ſcripturarum, in ratione poſſideamus prudentiam: in ira, odium cōtra vitia: in deſiderio, cupiditatem virtutum: & hoc totum fiet per Euangelicam doctrinam quam nobis mater Eccleſia præſtitit. Proſequitur & ſuperiorem ſenſum ſatorum in fide Trinitatis. Hilarius verò in Matthæ. fermentum hoc de Chriſto exponit. Fermentum enim, inquit, de farina eſt, quod virtutem acceptam aceruo ſui generis reddit. Hoc autem fermentum acceptum mulier Synagoga per iudicium mortis abſcondit in his tribus farinæ menſuris, Legis ſcilicet, Prophetarum, Euangeliorum æqualitate coopertum. Vnum omnia fecit, vt quod lex conſtituit, Prophetæ nunciauerunt, idipſum Euangeliorum profectibus expleatur. Quanquam ad trium Gentium vocationē ex ſemine Cham, Sem, & Iaphet, tres menſuras farinæ referendas eſſe, ſenſiſſe multos memini. Sed neſcio an hoc ita opinari ratio permittat: cùm, etſi omnium Gentium vocatio ſit, in his tamen Chriſtus non abſconſus ſit, ſed oſtenſus: & in tanta infidelium multitudine non fermentatum eſt totū. Interim tamen nihil impedit, quin & totum fermentetur, cùm dicat Paulus, quòd poſtquàm plenitudo Gentium ſubintroierit, reliquię Iſraëlis ſaluæ fient: & Chriſtus (Ioann. 10.) fiet vnum ouile & vnus paſtor. Et Daniel, Probabuntur, & dealbabuntur. Ita fiet ſcilicet, vt omnes ad fidem vnius Dei reducantur: oportet interim fermentum verbi Euangelici abſcondi & celari in cordibus quorundam, donec totum appareat fermentatum, id eſt, donec omnes Euangelium accipiant. Hoc videmus in parte fieri. Quantumuis enim barbaros exiſtimemus in Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, immixti tamen ſunt nonnulli, qui Chriſtianam ſaltem degustarunt pietatem: Et in horum animis latet fermentum hoc, donec Dominus omnes ad Euangelij ſui confeſſionem deducat. *Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas, & talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: ſine parabola autem non loquebatur eis.* Parabula ſimilitudo eſt. Hæc magis vrget ſimplices & idiotas ad cognoſcenda maiora: ſic enim quaſi manu ducuntur, ex rerum communium & notiſſimarum argumentis ad ſpiritualem cognitionem. Quid eſt verò quòd ſine parabolis nihil dixiſſe perhibetur? Ergo quicquid in Euangelio aſſeritur, parabolicum eſt? Auguſt. de Queſt. Euang. Hoc dicitur, non quia nihil propriè locutus ſit, ſed quia nullum ferè ſermonem explicauit, vbi non per parabolam aliquid ſignificaret. Hierony. in Matth. Nun autem diſcipulis, ſed turbis parabolas loquebatur, & vſque hodie turbæ in parabolis audiunt. Verùm hîc nihil prodeſt ipſius literæ cognitio, niſi ſenſum parabolæ penetraueris. Clem. lib. 1. Stromat. Quòd ſi non eſt, inquit, omnium cognitio, aſinus ad lyram, vt in prouerbiis dicitur. Sues certè magis delectantur luto, quàm aqua mūda: & quidam magis requirunt literam, quàm ſpiritum. Aug. lib. 1. de Doct. Chriſt. c. 6. Multis enim & multiplicibus difficultatibus & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt ſcripturas, ita obſcurè quædam dicta denſiſſimam caliginem obducunt. Quod totum prouiſum diuinitùs eſſe non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata plerumque vileſcunt. Petrus Chryſologus ſermone 96. in hanc parabolam. Si, inquit, dicta vel facta Chriſti paſſim carnalibus ſenſibus ſubiicerētur, torpeſceret animus, mens vacaret, dormiret ingenium, cor tabeſceret, extingueretur quicquid humani vigoris eſt & caloris. *Propoſuit*, inquit, *illis parabolā*. Sicut in lapide friget ignis, latet ignis in ferro: ipſe tamen ignis ferri ac lapidis colliſione flammatur: ſic obſcurum verbum verbi ac ſenſus collatione reſplendet. Certè ſi myſtica non eſſent inter infidelem fidelémque, inter impium ac pium, diſcretio non maneret: nunc verò cùm petit anima, mens pulſat, quærit ſenſus, ſperat pietas, fides exigit, meretur intētio, apparet & ſudātis fructus, & pœna deſidis, & iuſtitia largitoris ſimul, quia plus accepta ſapiunt, quàm poſſeſſa: inuenta magis, quàm ſubiecta delectant. Thom. in Matthæ. Cur ergo in parabolis loqueretur, ratio duplex eſt. Inter turbas fideles infidelibus permixti erant. Malignis & infidelibus ita loquebatur, vt non intelligerent, & videntes non viderent. Fideles verò hoc dicendi modo magis inſtruebat, eorúmque mentibus quod volebat, inculcabat. Sic Paulus, 1. Corinth. 4. Non potui, inquit, vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Spiritualis enim Prouerb. 1. animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum & ænigmata eorum. Adiicit Matth. & aliam rationem. *Vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam*, Pſalm. 77. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* Hierony. in Matthæ. Hoc teſtimonium de 77. Pſalmo ſumptum eſt. Legi in nonnullis codicibus, eo loco vbi nos poſuimus, & vulgata editio habet, Vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem, ibi ſcriptum eſſe, per Eſaiam Prophetam dicentem. Hinc factū eſt, vt Porphyrius Euangeliſtæ ignorantiā exprobraret, vt qui Eſaiæ deputauerit, id quod in Pſalmis legebatur. Quia ergo minimè inueniebatur in Eſaia, arbitror poſtea à prudētibus viris eſſe ſublatū. Sed mihi videtur in principio ita editū: *Quod ſcriptū eſt per Aſaph Prophetam dicentem*. Septuageſimus enim ſeptimus Pſalmus, de quo ſumptū eſt hoc teſtimonium,

Cle. Alex.
Pet. Chryſ. *Quæ tria ſata.*
Rabanus.
Hierony.
Hilarius.
Mulier Synagoga.
Vocatio Gentium & Iudæorum.
Auguſt.
Hierony.
Cle. Alex.
Auguſt.
Cur Chriſtus in parabolis loquebatur.
P. Chryſol.
Thomas.
Hierony.
Conciliatur lectio huius loci.

Asaph Prophetæ inscribitur. Et primum scriptorem non intellexisse Asaph, & putasse scriptoris vitium, atque emendasse nomen Esaiæ, cuius vocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque, quòd non solùm Dauid, sed & cæteri, quorum in Psalmis & hymnis & canticis Dei præscripta sunt nomina, Prophetæ sunt appellandi, Asaph videlicet, & Idithun, Eman Esraites, & reliqui quos Scriptura commemorat, quódque in persona Domini dicitur, *Aperiam in parabolis os meum.* Considerandum attentiùs, & inueniendum describi egressum Israëlis ex Ægypto, & omnia signa narrari, quæ in Exodi continentur historia. Ex quo intelligimus, vniuersa illa, quæ ibi scripta sunt, parabolicè sentienda, & manifestate abscondita sacramenta. Hoc enim Saluator edicturum se promittit, dicens: Aperiam in parabolis os meum. August. in Psal 77. hinc colligit parabolicè dici hic omnia, cùm vniuersa populo Hebræo in figuris contingerent, (1.Cor.10.) Vnde & nobis potiùs hæc cantata sunt, sicut inter cætera in hoc Psalmo dictum est, Vt cognoscat generatio altera. Sacramentum enim regni cœlorum velabatur in veteri Testamento, quod plenitudine temporis reuelaretur in nouo. Hunc ergo sensum habent hæc verba, iuxta Glossam, ac si dicat Christus: Ego qui priùs locutus sum per Prophetas, modò in propria persona aperiam os meum in parabolis, & eructabo, seu de thesauro cordis mei emittã mysteria, quæ abscondita erant à constitutione mundi. Psalm. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Psal. 18. Dies diei eructat verbum. Sic quod Septuag. vertunt φθέγξομαι, id est, loquar, Matth. interpres vertit ἐρεύξομαι, eructabo: quódque illi προβλήματα, problemata seu propositiones, hic legitur κεκρυμμένα, id est abscondita. Hebræa enim sic habent: אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם: *Ephtechàb bemaschál phi abigha chidóth minni kédem*, quæ idẽ sonant quod verba Matthæi, nisi quòd habet *ab initio*, pro eo quod legimus *à constitutione mundi*. Mysteria scilicet noui Testamenti abscondita erant. 1. In mente paterna. Vnde &, In capite libri scriptum est de me, inquit Christus. Et electi sumus ante mundi constitutionem (Ephes. 1.) 2. In figuris & typis prioribus, quæ etiam hac mundi cõstitutione prænotabantur, in cœlo, terra, aëre. 3. In promissionibus primùm factis Adamo. 4. In reuelationibus & visionibus, quæ & Adamum & patres in meliorem spẽ eleuarent. *Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli dicentes: Edissere nobis parabolam Zizaniorum agri.* Consultò Dominus in domum se subtrahit, vt ibi interrogetur, & ad interrogata respondeat de his quæ populus nec merebatur audire, nec poterat, vt obseruat Hieronym. in Matth. Nec enim omnibus, sed dignis tantùm reuelanda sunt tanta mysteria. Rogant autem discipuli, vt familiariores, nobis exemplum præbentes, vt si qua in scripturis difficultas oritur, quam non intelligamus, oremus Deum potiùs, quàm verbis contendamus. Oratione nimirùm resolutionem nanciscemur ab eo, qui aperuit Apostolis sensum, vt intelligerent scripturas. Ioã. 20. Cæterùm quod aiunt, *Edissere*, dictio Græca est, φράσον ἡμῖν. Est autem φράσον omninò plus quiddã quàm loquere. Rabanus in Matth. Mysticè autem dimissa turba tumultuantium Iudæorum ingreditur Ecclesiam Gentium, & ibi fidelibus exponit sacramenta cœlestia. *Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis.* Remigius in Matth. Ideò autem Dominus se filium hominis appellauit, vt hoc indicio nobis exemplum humilitatis relinqueret: siue quia futurum erat, vt hæretici negarent eum hominem esse: siue vt per humanitatis fidem possimus conscendere ad diuinitatis cognitionem. Seminauit verbum Dei, seu filius, ab initio in mentibus Patrum & Prophetarum, vt docet Clemens Alexandrinus lib. 1. Paidag. nunc autem seminat per Doctores, Apostolorum successores, Ecclesiæ Prælatos, concionatores. Seminauit & ipse in forma serui, ne qua infidelibus esset excusatio. Ita seminauit modo externo, cùm in propria persona doceret, & audiretur: seminauit & inuisibili modo olim, & nunc in Ecclesia. Matth. 18. Quoties duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, in medio illorũ sum. Et rursus. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Nam cùm sit paterna sapientia, illius fuit seminare semen bonum verbi. Hierem. 31. Seminabo domum Israël, & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorũ. Nouit enim quid spiritualibus, & quid carnalibus qui per iumenta significantur, opus esset. Ideò his parabolas, illis nuda mysteria proposuit. *Ager autem est mundus.* Ioan. 1. Mundus per ipsum factus est. Psalm. 23. Domini est terra, & plenitudo eius. Venit ergo in mundum, vt agricola in agrum, vt tolleret vepres, tribulos & infructuosas herbas: simúlque terram cultam semine conspersam fœcundaret. Sic Hieremias velut agricola constituebatur. Posui te, inquit Dominus (Hierem. 1.) vt euellas & plantes, destruas & reædifices. Ægrè ferebat mundum hunc spinis prophanorum cultuum, superstitionum, impietatum horrescere. Descendit igitur in agrum: & qui cœlo terræque dominatur, adinstar humilimi hortulani visus est Mariæ Magdalenæ. Ioann. 20. Hæc & per se, & per Apostolos, & adhuc nunc per ministros suos auferre contendit: vt quę Patris sunt, nostris animis inserat. *Bonum autem semen hi sunt filij regni.* hoc est, vt interpretatur Albertus in Matthæum, ad regnum formati per semen, è quo etiam seminis nomen acceperunt. Psalm. 21. Anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi. Regni filij dicuntur, quia Rom. 8. si filij, & hæredes. Atqui, Ioan. 1. dedit potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Renascũtur autẽ ex semine incorruptibili verbi Dei. *Zizania sunt filij nequam*, propter causam oppositam. Zizania etiam ea dicuntur, quæ animos hominum ita peruertunt, vt filij nequam dici possint: qualia sunt hæreses, schismata, lites, dissensiones, & cætera quæ militant aut in fidem, aut in charitatem. Esa. 1. Væ populo graui, semini nequam, filiis sceleratis. *Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus.* Hoc loco Manichæi abusi sunt, in fauorem Dei mali quem somniarunt, quasi creator etiam quomodam sit, quia dicitur quòd & filios nequam seminarit. Verùm non ita intelligendum est, quasi creator illorum fuerit, sed quia per imposturas & tentationes suas illos nequam & peruersos reddiderit. Boni erant, si creationem priorem spectes, sed corrupti & fascinati sunt ab homine inimico. Vnde & Sapiens: Fecit Deus hominem rectum, sed ille infinitis se miscuit quæstionibus. Hinc factum est, vt & Christus Iudæis exprobraret, Ioã. 8. quòd ex patre diabolo essent, rationémque redderet, non à creatione, sed ab affectibus. Adiecit enim: Et desideria patris vestri vultis perficere. Sic Danielis exprobratio ad senes (cap. 13.) intelligenda est. Semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. Ideò Psaltes orat, Ps. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiã in morte, nequando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eũ. Sap. 2. Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Petrus Chrysologus ser. 96. Audistis igitur, quemadmodum sator mundi bona rerum principia seuit, nec vllum malum ab originis processit auctore. Ab inimico superseminatum est malum, nõ à rerum parente procreatum. Et vidit Deus, inquit, Genes. 1. omnia quæcunque fecit, & erant valde bona. Bona & valde bona. Nã quem Deus faciens vocauit mundum, inficiens reddidit inimicus immundum: & hominem, quem Deus in Paradiso deliciarum collocauit ad vitam, inimicus in hac laboris vita detraxit ad mortem: & affectum quem castũ Deus inseruit per naturam, inimicus in parricidium per inuidiam commutauit. Cain probat hoc, qui primus germano sanguine terram tinxit, Genes. 4. & in exitium fraternum mortis dignus extitit dedicator. Sic ex discordia nata mors, semper humanam scindit & separat charitatem. Et quia longum est ire per singula, vel paucis aperire cõpellimur, qualiter inimicus bonis mala, virtutibus vitia, vitalibus mortalia, nostram semper superseuerit ad ruinam. Nonne ex vno homine Deus omnem repleuit terram, & ex vno semine pius sator totum genus hominum tantam multiplicauit ad messem? Sed inimicus homines omnes mox in vnum redegit, & superseminando mala, quod benè satum fuerat, deleuit diluuio, non rigauit. Sic legem diuinis & veracibus satam præceptis, humanis & mendacibus fucauit inuentis: vt de sacerdote fieret perse-

Augustin.

Conciliantur verba Ps. 77. cum verbis Matthæi.

Hierony.

Rabanus.

Remigius.

Cle. Alex.

Ager, mundus.

Albertus. Semen bonũ, electi.

In Manichæos.

Pet. Chrys.

An diabolus creauerit aliquid.

curor, de Doctore deprauator existeret, de defensore legis redderetur inimicus. [illegible] creatura ad [illegible] conditã creatoris, vt nesciretur Deus, Deos esse mentitus est. Hinc sapientes sæculi fecit stultos, speculatores mundi docuit nihil videre, professores sententiæ fecit sententiam non habere, inquisitores rerum omnium dimisit ignaros.

Basil.

Basilius hom. 5. Hexaëmeron. Porrò, inquit, zizania non ex frumenti transmutatione fiunt, sed ex proprio principio subsistunt, propriumque genus habent.

Zizania non de frum.

Atque hæc sanè imaginem habent eorum, qui doctrinas Domini illegitimè adulterant, & non genuino more sermonem edocti sunt, sed ex praui spiritus doctrina corrupti: permiscent autem seipsos san[cto] Ec[c]l[e]siæ corpori, quo ex obscuro malum ipsis simplicioribus affricent.

Macarius Ægyptius.

Macarius Ægyptius hom. 26. Istud ergo spiritualiter accipe. Nam post transgressionem terra cordis producit spinas & tribulos: operatur homo, elaborat, adhuc tamen spinæ improborum spirituum renascuntur: deinde sanctus ille spiritus succurrit infirmitati humanæ, Dominusque mittit in terram cordis semen cœleste, ac excolit eam. Iacto semine renascuntur adhuc spinæ & tribuli: iterum Dominus ipse, necnon homo, exercent terram animæ, septémque spiritus nequam ac spinæ oriuntur illic, & repullulant, donec æstas accedat, & excellat gratia, ac desiccẽtur spinæ ab ardore solis. Etsi enim vitium inest naturæ, non tamen vsque adeò dominatur in eam, aut imperium in eam obtinet, vt ei resisti non possit. Nam zizania tenellas herbas frumenti suffocare possunt: vbi per æstatis accessum fructus desiccati fuerint, zizania frumento nihil nocent. Cæterùm rectè dicitur a Christo, *quod cùm dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania.*

Insidia dæmonum.

Nobis enim dormientibus, non autem vigilantibus, imponit diabolus. Per somnum scilicet, socordiam, negligentiam salutis, & lasciuiam intelligo. Sic fur noctu perfodit domum, vnde & monetur paterfamilias vt vigilet. Ideò toties Christus inculcat suis Videte, vigilate & orate. Et in horto, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Et Petrus: Fratres, inquit, sobrii estote, & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Quis verò dormiendum existimet, si [a] vicino furiosus inimicus sit? Q[uod] autem in quoque homine contingit, vt propter [su]am negligentiam à Sathana vincatur, [id] etiam euenit E[cc]l[e]siæ, dormientibus Prælatis: id regi, principibus sua, & non quæ populi sunt, curantibus: id denique omnibus qui præsunt, si delicijs, cupiditatibus, proprijs etiam commodis magis inseruiant, quàm Deo & subditis.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 47. Oper. [im]per[fect]i in Matt[h]. Illud profectò diaboli artibus astute fieri scire debemus, vt veritati semper errores connexi atque inserti, per similitudines facile decipiant leuiores. Propterea non [ali]a semina, [s]ed zizania immixta dicit, quæ tritico similima sunt. Modum quoque insidiarum proposuit. *Dum enim dormirent homines*, ait: non paruum periculum præcipiti Præsulibus hinc imminere docens, quibus agrorum cura [co]mmissa est: nec Præ[su]libus modò, verumetiam omnibus. Liquidò autem hunc appare[t], post veritatis semina iam collecta, erroris fraudem p[u]llulasse: quod euentus quoque rerum confirma[t]. Falsi enim Prophetæ post Prophetas apparuerunt, & [fa]llaces Apostoli post Apostolos, & post Christum Antichristus. Nam diabolus nisi priùs videat quid sibi sequendum sit, aut quibus insidiandum, cùm quid faciendum sit, nesciat, nec conatur quidem. Si ergo etiam nunc posteaquam intellexit ab alio centum, ab alio sexaginta, ab alio triginta fuisse producta, fraudem excogitauit. Nam q[u]oniam euellere non potuit quod actis radicibus iam propagatum fuit, nec suffocare, nec vrere fraudulenter nisus est sua disseminare.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssen. lib. de Orat. etiam ad delicias & voluptates zizaniorum significationem transfert. Quæcunque enim, inquit, delicijs ac luxui excogitata sunt, a[b] zizaniorum iuxtà [fa]torum semine sunt. Semen patrisfamilias frumentum est, ex frumento panis conficitur: at luxus & deliciæ zizanium est, quod ab [ini]mic[o] [in]t[er] frumentum [sa]tum [est]. Bonum eig[itur] [...] [est], [...] zizania frumento superseminata [...] & [...] vnumquodque est [...] bonum [à Deo] [...] malum à diabolo, vt & Dionysius lib. de diuinis nominib. [ca]p. 4. disserit.

Dio. Areop.

Quod si quis contendat diabolum a Deo factum esse, itaque malum etiam a Deo esse: respondet Tert[u]llian. lib. 2. contra Marcionem, ipsum quidem a Deo esse, si naturam spectemus: corruptionem autem naturæ ab ipso diabolo profectam esse.

Tertull.

Vnde malũ, & quia sit.

Sed etsi, inquit, ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, vt instinctorem delicti vt sic quoque in creatorem dirigas culpam, vt in authorem diaboli, qui fecit Angelos spiritus: ergo quòd factus, à Deo est, id est Angelus, id erit eius qui fecit. Q[uo]d autem factus a Deo non est, id est, diabolus, id est, delator [su]i erit vt ipse se fecerit, deferendo de Deo, & quidem falsum. Angelum enim ex forma operum bonorum instituit bonum. Denique sapientissimus omnium editur, antequàm diabolus, nisi malum est sapientia. Et si euoluas Ezechielis Prophetiam, facilè animaduertes, tam institutione bonum Angelum illum, quam sponte corruptum. In personam enim principis Sor, ad diabolum pronunciatur: Et factus est sermo ad me dicens: Fili hominis, sume planctum super principem Sor, & dices: Hæc dicit Dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritaté imaginis & similitudin[is] resignaueris, corona decoris [:] hoc vt eminentissimo Angelorum, vt Archangelo, vt sapientissimo omnium in delicijs paradisi Dei natus es. Illic enim, vbi in secunda animalium figuræ formatione Angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, [T]opazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspin, Ligurium, Achatem, Amethystum, Chrysolithum, Berillum, Onychinum, & auro replesti horrea tua & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubim posui te in monte sancto Dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti irreprehensibilis in diebus tuis, ex qua die conditus es, donec inuenta sunt læsuræ tuę de multitudine negotiationis tuæ. Promptas tuas replesti, & deliquisti: & cætera, quæ ad suggillationẽ Angeli, nõ ad illius principis, propriè pertinere manifestũ est: eo quòd nemo hominum in paradiso Dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potiùs illuc. Nec cum Cherubim positus in monte sancto Dei, id est, in sublimitate cœlesti, de qua Sathanam Dominus quoque decidisse testatur, nec inter lapides igneos demoratus, inter gemmantes sydetum ardentium radios, vnde etiam quasi fulgur deiectus est Sathanas.

Greg. Nyss.

Gregor. Nyssenus lib. [7]. Philosophiæ, de libero arbitr. cap. 3. Demonstratum est enim rationales creaturas omnes à principio optimas fuisse conditas: quòd si deinde ita permansissent, vt à principio creatæ sunt, extra omnem vtique malitiam essent. Soli tamen Angeli incorporales versi sunt, & neque ipsi omnes, sed quidam ex ipsis, quicunque videlicet se ad inferiora, aut ad terrestriũ concupiscentiam sponte conuertentes, ab habitudine quæ est ad superiora & diuina, se separarunt, indiésque magis ac magis separant. Hi sunt inimici nostri, qui & insidiantur nobis, & in eandem secum perditionem attrahere nituntur.

Pet. Chrys.

Quomodo dormiãt homines.

Petrus Chrysolog. serm. 97. *Cum autem dormirent homines*, insidiator in noctibus latitat, in diebus vigilantes fugit, appetit dormientes, foris conflictũ petit, prouocat palàm spectantibus omnibus, & coram populis vult habere victoriam. Idem serm. 96. somnum hominum refert ad sanctorum Patrum piam in Christo dormitionem, quibus hinc excedẽtibus, sæpissimè obuenit vt gregibus multo magis dæmones insi[di]arentur. Quod & nouit Apostolus dicens, Act. 20. Scio quod post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces. Hinc & Martinus orabat, vt ne permitteret Deus in gregem suum lupos illos post mortem suã grassari. Ergo cùm dormirent homines, id est, sancti Patres, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, in sopore mortis temporaliter dormientes, inquit Petr. Chrysolog. quia sanctorum mors somnus est: peccatorum verò mors est, quia in inferno pœnæ viuunt, vitæ pereunt peccatores.

Idẽ Chrys.

Chrysost.

Hunc somnum Chrysost. homil. 47. in Matt. ad quemque nostrum, [sed] maximè [a]d Præs[u]les Ecclesiæ transfert. [F]ugi ergo,

Quanta mala obueniant iussu recto aut defunctis.

inquit, atque perpetua nobis opus est custodia. Ideò alibi dicebat: Qui ad finem vsque perseuerauerit, hic saluus erit. Principium autem mali fuit, quia multi ex Præsulibus dormitantes, prauos & hæresim occultantes viros ad gubernacula Ecclesiarum promouerunt: Sic Eudoxius Arianus Mediolani, Lucius Alexandriæ: & hoc vnum sanè contendebat Valens Arianus Imperator, vt consubstantiales Episcopi explodentur, admitterentur autem ij, qui in Arij dogma iurassent, vt facilè colligitur. Qua ex re tanta facultas diabolo data est, vt multo minùs laboraret. Gregor. Nazanzen. Oratione in S. Athanas. Hinc, inquit, quidam iniustè à thronis sunt exclusi, alij verò eorum loco introducti, & impietatis chirographa tanquam aliud quid necessarium exacta, ac atramentum in promptu, & sycophantes iuxta. Ob quæ sæpiùs sum collachrymatus, quum confusionem cernerem tuum vigentem, & recti verbi persecutionem à verbi præsidibus nunc exurgentem. Præsenti enim tempore Pastores facti sunt insipientes: omnes se tempori adaptarunt, tantum inter se contendentes, vt quidam antea, quidam verò postea paterentur: Et vt nonnulli propugnatores ac præsides fierent impietatis, alij autem in secundo constituerentur ordine, vel timore perculsi, aut propriis commodis seruientes, seu adulatione inescati, siue ignorantia decepti, quod erat modestissimum, si saltem hoc ad excusationem satis est illis, quibus populi concredita est cura. Et quomodo, inquies, dormire poterimus? Corporis certè somno penitus impossibile, voluntatis autem omninò possibile. Ideò Paulus dicebat: Vigilate, state in fide. Hieronym. in Nahum, cap. 3. Scit enim rex Assyrius diabolus non posse se oues dispergere, nisi pastores antè consopierit. Vnde & Thebanus Epaminondas (teste Plutarcho in Apophthegmatibus) cæteris ebriis sibi vigilandum & sobrium esse licere dicebat. Nam si speculatores hostibus imminentibus dormiant, facilè ciues, quibus præficiuntur, oppugnari poterunt. Sed & olim Sirenes (vt ab Homero fingitur) priùs suis cantibus nautas consopiebant, quàm submergerent. Et venefica Circe cibo obliuionis socios Vlyssis in porcos dementabat. Inimicus ergo dormientibus nobis superseminat zizania, idque noctu, vt celet fraudem suam, & nobis faciliùs imponat. Augustin. rectè per agrum mundum, non autem Ecclesiam significari notat. Siquidem cùm per zizania profunda dogmata designetur, manifestum est Ecclesiam solum triticum doctrinæ retinere, omnia autem illi contraria ab eius officina explodi. Et tamen dicuntur zizania seminata in medio tritici: quoniam etsi non in Ecclesia, in mundo tamen infideles fidelibus, hæretici Catholicis permixti sunt. Chrysost. Nunc enim, inquit, diabolus per hæreticos seminat, qui non alia de re, quàm inani gloria commoti, perniciosum venenum effuderunt. Non autem his verbis solùm, sed per sequentia etiam diligenter eorum figmenta descripsit. Nam *& abiit*, inquit: se authorem enim zizaniorum falsæ doctrinæ diabolus disseminauit: volunt scilicet ex alio fuco pietatis, religionis cultus Dei sibi prætextum facere, non ex fuco inuidiæ, superbiæ & malitiæ. Vnde factum est, vt qui hæc zizania appeterent, suarum dissensionum venenum religionis pallio operirent. Sed & *cum creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.* Id certè moris est apud hæreticos, vt obumbrent seipsos, atque occultent in principiis, quousque maiorem fiduciam capiãt, & quodam fauore multitudinis iuuentur. Tunc enim contagiosa venena intrepidè effundunt. Et primùm quidem se pusillum esse gregem prædicant, demum de multitudine gloriantur. Et ita procedunt, vt ignis in stipite diu latens, qui tandem non domum tantùm, sed & totam ciuitatem incendit. Latent aliquandiu inter fideles, donec confirmati, suis artificiis Ecclesiam opprimere se posse præsumant. Basilius Epist. 64. ad primores Neocæsareæ. Reuera scilicet praua dogmata perniciosis medicamentis, vt sunt cicuta & aconitum, & si quod est aliud pharmacum hominem occidens. Somnia autem pugnam & seditionem & dilectionis dissipationem denarrant, ne dent occasionem diabolo inuadẽdi animas ipsorum per [illegible] minum, ne

Gre. Naz.

Hierony.

Plutarch.

Quæ non diabolo commoda.

August.

Chrysost.

Basil.

quo potiores faciant ab ipso inductas [illegible] doctrinis salutaribus. Sicut autem cicuta & aconitum, somnum mortiferum inferunt, sic & hæreses, operantur enim in animis, quod illa in corporibus. Sed & [illegible] udere contendunt Magistratus omnes, ac si nihil aliud quã pietatem spirent, cum interim totius religionis ruinam per eos diabolus moliatur. Ita se occultat hæresis, *donec crescat & fructum faciat, tunc enim apparent & zizania.* Fit [illegible] his quod quis lusit de Simio, qui quamdiu humi iacuit, accedere ad humanos gestus videbatur: verùm vbi in superiora contendere cœpit, simul atque arborem conscendit,

Visus & est culo Simius esse glabro.

Apparuerunt hæreses seu zizania, statim atque caput extulerunt, & fructum fecerunt. Tum scilicet seditiones rebelliones, sacrilegia, parricidia, incestus, rapinæ, & omne execrationis genus prodiit. Ex vnguibus leo [illegible] gnitus est. Augustinus etiam contra Manichæos obseruat, hæreticos sua zizania in medio tritici seminare, quòd blasphemias suas sacris scripturis immisceant, & illustrare conentur. Hinc fit vt omnes nunc nouum, nunc vetus Testamentum sibi fauere iactitent, & iis, sed malè intellectis, sibi fucum faciant ad tempus, donec creuerint & fructum fecerint. Tum scilicet ex fructu & conclusione doctrinæ, facilè deprehenduntur zizania & imposturæ, scripturis sanctis & antiquorum Patrum commentariis oppositæ. Vnde & ille lib. 32. contra Faustum, c. 19. sic Manichæos alloquitur. Videtis id vos agere, vt omnis scripturarum de medio auferatur authoritas, & suus cuique animus author sit, quid in quaque scriptura probet, quid improbet: id est, vt non authoritati scripturarum subiiciatur ad fidem, sed sibi scripturas ipse subiiciat: non vt ideò illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi authoritate scriptum legitur, sed ideo rectè scriptum videatur, quia hoc illi placuit. Ita videntur primum in medio tritici crescere. Verùm deprehenduntur tandem multum differre à tritico, imò & ipsi tritico sacræ scripturæ aduersari. *Messis autem consummatio seculi.* Chrysostomus hom. 48. Operis pr. in Matth. Cum autem alibi messem iam adesse dixerit, vt cùm de Samaritanis, (Ioan. 4.) Leuate, inquit, capita vestra, quoniam regiones iam albæ sunt ad messem: & rursus, Messis quidem multa, operarij autem pauci: quare hic futuram esse prædicat? Aliam certè ibi, aliam hîc verbi huius potestatem esse [illegible] demus. Nam quando credulitatem atque obedientiam audientium designat, vt rei consummationem ostendat, messis nomine vtitur. Quando autem fructum prædicationis ab authoribus quærit, tam semen, quam messem ipsam consummationem appellat. Remigius in Matthæ. Per messem igitur designatur dies iudicij, in quo separandi sunt boni à malis: quod fiet ministerio Angelorum: vnde & hîc dicuntur *Messores Angeli* sicut & nunc in Ecclesia ministri boni me[illegible] sunt. Verùm agamus primùm de his quæ fiunt à ministris Ecclesiæ antequam procedamus ad ea quæ in mundi consum[illegible]tione contingent. *Accedentes serui patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?* Hoc norunt Angeli. Mag[illegible]tur oportet intelligi homines ipsos fideles seruorum [illegible]mine hoc loco significatos, vt scribit Augustinus [illegible] mirum, si & bonum semen ipsi dicuntur. Ex diuersis significationibus vna res diuersas similitudines [illegible] sicut & de se ait, quòd ipse sit ianua, & quòd idem [illegible]stos. Accedunt autem piis votis ad Deum, aut cum eum conqueruntur de seminis & agri sui iactura. S[illegible] & Habacuk, cap. 1. Quare taces deuorante imp[illegible] iustiorem se? Et Psaltes, Psalm. 2. Quare fremuerunt [illegible]tes, & populi meditati sunt inania? Et alibi Ipsi peccatores obtinuerunt diuitias. Nostrum enim est effundere coram Deo corda nostra, & communes Ecclesiæ persecutiones velut patri pientissimo proponere. Nostrum est & Ecclesiæ Pontifices, velut terræ istius satores, de occultis hæresum zizaniis commonefacere, vt [illegible] [illegible]isque prospiciant. Leo Martyr serm. 4. de [illegible]. Vt enim in omnibus dilectio vestra placeat Domino, [illegible] ad hanc vos hortamur industriam, inquit: vt M[illegible]

August.

Idem Aug.

Chrys.

seculi consummatio[illegible]

Re[illegible]

[illegible] apud [illegible]

Leo Mar.

nichæos

nichæos vbicunque latentes, vestris Presbyteris publicetis. Maxima est enim pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis cui seruiunt, diabolum debellare. Basilius Epistol. 141. ad Cæsarienses. Vos igitur, ô diuina & charissima mihi omnium capita, cauete Philistæorum pastores, ne quis clam vobis obturet puteos, & scientiæ circa fidem puritatem conturbet. Hoc enim ipsis semper studio est, non ex diuinis scripturis docere animas simpliciores, sed externa sapientia refutare veritatem. Hos Paulus præcauendos & fugiendos monet. Videte, inquit, canes, videte concisionem, flens dico inimicos crucis Christi. quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Itaque ad modum interrogantium conquerimur apud Deum, Nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Nónne omnia iusta & rectæ sunt? Vnde ergo dogmatum zizania? Petrus Chrysologus serm. 97. Et benè dixerunt, Seminasti, non seminauimus: siquidem quod per te facimus, nos semper nostro assignamus authori, & tu in iis quæ nobis facienda præcipis, ipse operator assistis. Ergo si nos operis tui factis esse pro tua dignatione consurret, non nobis solis quòd zizania nascuntur, ascribas Domine, aut tecum nos munit innocentia, aut nobiscum te reatus attingit. Nos præter tuam gratiam nihil habemus, per quam stamus, viuimus, mouemur & sumus, & hoc quia tacemus, deficimus & perimus. Ergo nos hæc nobis sic laborauimus, vt perirent? Cuius autem est magis agros suus quàm patrisfamilias, cuius creaturis potius consulere quam creatoris? Tu igitur nobiscum illius agri curam geris. Nostrum est conqueri, lugere, precari: tuum consolari, & in omnibus mederi. Et quidem omnia bona abs te sunt. Sap. 1. Deus mortem non fecit, sed impij manibus & verbis accersierunt eam. Hæc sunt illa zizania, quæ ad suffocanda bona semina immittuntur. De quibus etiam respondit, *Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit.* Verùm cum hoc tribuatur diabolo, cur modò homo inimicus dicitur? An non magna inter Angelum & hominem differentia est? At vero homo eo modo intelligitur, quo & Iudas diabolus appellatur, Ioannes 6. Nónne, inquit Christus, ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Non quòd in dæmonium naturam, sed affectus transierit. Ita diabolus homo dicitur, quia se hominibus accommodat, vt fallat. Nostra se curare, diligere pro[?] fingit, vt & nos ipsos subuertat. Idem in persona peccatoris vitis adumbratur, inquit Tertullianus lib. 2. contra Marcionem. 2. Sed & sese velut domesticum hominis efficit, vt sint inimici hominis domestici eius, Mic. 7. Sic primum se insinuauit in familiare colloquium Euæ, sic phantasiis. somniis, cæterisque tentationibus in secreto calami positus ste draco nobis illudit. 3. Hieron. in Matth. Sed & diabolus propterea inimicus homo appellatur, qui Deus esse desiit, de quo & in 9. Psalmo scriptum est: Exurge Domine, non confortetur homo. Inimicus autem verè censendus est qui vitæ nostræ insidiatur, qui si posset, omnes homines perderet, vt scribit Origenes lib. 3. in Iob. Verum a Deo prohibetur. Interim tamen nobis dormientibus, quantum potest obrepit. Euthym. in Matth. diabolum hominem dicit, vt qui affectionibus & voluptatibus subiectus sit, & ad instar hominis res amet corporeas. Hominem etiam dixerim, quia per homines loquitur, & horum ministerio zizania disseminat. Inimicum illum censendum Dominus ab initio docuerat, dicens mulieri: Inimicitias ponam inter te & serpentem, inter semen tuum & semen illius. Petrus Chrysologus serm. 97. Et quare tu Domine, cùm hoc videres, permisisti? Quare? Quia timere fraudes non potest, cui nihil potest deperire: & quia plus est mystica discernere, quàm prohibere mysterium: maius est reparare perdita, quàm illæsa reseruare: simul quia oportet zizania esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant. His rationibus permittit Dominus hæreses nō quia bonæ sunt, aut in illis sibi placeat, aut rescindere cum velit, non possit, sed quia ex illarum argumento fideles magis discriminantur. Tertullianus lib. de præscript. contra hæretic. .. Et ideò hæreses quoque oportere esse, vt probabiles quique manifestarentur, tam in quàm persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbitauerint. Neque enim eos probatos intelligi iubet, qui in hæresim fidem demutant. *Serui autem dixerunt ei, Vis imus & colligamus ea?* Euthymius in Matth. Serui illi orthodoxi sunt, qui feruentiorem erga cultum suum gerunt affectum & zelum, & frequenter admirantur cum indignatione, quòd Deus zizania nasci permittat. Hi igitur violenter euellere, & gladiis demetere zizania statuunt, si modò id patrifamiliâs visum fuerit. Ad eundem sanè modum Petrus, Vis, inquit, imus & percutimus in gladio? Quot enim sunt, qui zelo ducti, statim profana quæque vindici gladio eradicanda contendunt? Duo autem in iis laudanda sunt, vt obseruat Thomas in Matthæ. Vnum, quòd mouentur ad destruendum malum, iuxta illud 1. Cor. 4. Auferte malum ex vobis ipsis. Alterum verò, quòd nihil proprio motu, sed iussu Domini aggrediuntur. Tob. 4. Omni tempore benedic Deum, & omnia consilia tua in ipso permaneant. *Et ait illis, Non. Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* 2. Pet. vlt. Non tardat Dominus promissionem suam, sed patienter expectat. Porrò, vt obseruat Thomas Aquinas libr. Comment. in Matth. Quatuor de causis mali propter bonos eradicandi non sunt. 1. Quia per malos excitantur boni, 1. Cor. 11. Vnde & oportet hæreses esse, & Prou. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. Si non fuissent hæretici, inquit, non claruisset scientia sanctorum Augustini, Athanasii, & aliorum. 2. Quia nonnunquam contingit, vt qui modo malus est, postea bonus fiat. Hieronymus in Matth. Datur ergo locus pœnitentiæ, inquit, & monemur ne citò amputemus fratrem, quia fieri potest, vt ille qui hodie noxio dogmate deprauatus est, cras resipiscat, & defendere incipiat veritatem. Hinc est, inquit Pet. Chrysolog. serm. 97. quòd author vtraque referebat ad messem, id est, vsque ad iudicium diuinæ patientiæ suæ, & nostræ pœnitentiæ tempus vt qui se de malo commutarit ad bonum, dominicum deputetur in triticum. Si enim zizaniis non Dei patientia subueniret, nec Matthæum de Publicano Euangelistam, nec Paulum de persecutore Apostolum Ecclesia possideret. Denique Ananias eradicare triticum tunc quærebat, quando ad Saulum missus, de Paulo talia quærebatur: (Act. 9.) Domine, quanta mala fecit sanctis tuis: hoc est, eradica zizania. Quid ad lupum ouis? Quid ad contumacem deuotus? Quid ad persecutorem talis prædicator missus? Sed cùm Ananias videret Saulum, Paulum Dominus tunc videbat: cùm Ananias persecutorem diceret, tunc Dominus prædicatorem sciebat. Augustin. lib. 1. Quæst. Euang. cap. 12. Ideò fortè simul eradicatur triticum, cùm auferuntur zizania, quia multi primò zizania sunt, & postea triticum fiunt, qui nisi patienter, cùm mali sunt, tolerentur, ad laudabilem mutationem non perueniant. Itaque si euulsi fuerint, simul eradicabitur & triticum, quod futuri essent, si eis parceretur. Tertia ratio, propter quam nonnunquam mali tolerantur, est falsa suspicio, vt cùm quidam videntur esse mali, qui tamen non tales sunt: aut falsò mali deferuntur, qui pietatem & vitæ sanctimoniam in occulto sequuntur. Hos igitur si pro leuiori coniectura morti destinaremus, futurum esset vt & iusti multi occiderentur. Quarta ratio desumitur ex conditione personæ, in quam sententia proferenda est. Si enim tanta sit, vt simul cum ea iusti etiam eradicentur, expectandum potius donec vlcus maturum resecetur, & occasione sumpta & opportunitate, non nisi nocentes exterminentur. Sic Apoc. 12. Draco traxit ad se tertiam partem stellarum. At verò Genes. 18. sic iustus Deus agnoscitur, vt non facilè perdat iustum cum impio. Hieronymus in Matth. Videtur autem, inquit, hoc esse contrarium illi præcepto, Auferte malum de medio vestrum. Si enim prohibetur eradicatio, & vsque ad messem tenenda est patientia, quomodo eiiciendi sunt quidam de medio nostrum? Sed inter triticum & zizania, quod nos appellamus lolium, quamdiu herba est, & needum calamus

Marginal notes: Basilius. — Pet. Chrys. — *Cur diabolus homo vocatur.* — Tertull. — Hieron. — Origen. — Euthym. — Pet. Chrys. — Tertull. — Euthy. — *Cur Deus non statim vindicat impietates.* — Thom. — Idem. — Hieron. — *Non esse cito amandum peccatorem.* — Pet. Chrys. — August. — *In quibus casibus liceat tolerare peccatores.* — Hieron.

venit ad ſpicam grandis, ſimilitudo eſt, & in diſcernendo aut nulla, aut difficilis apparentia eſt. Primò ergo monet Dominus, ne verbi, quod ambiguum eſt, ſententiam proferamus, ſed Deo iudici reſeruemus, vt, cùm dies iudicii venerit, ille nō ſuſpicionem criminis, ſed manifeſtū reatum de ſanctorum cœtu eiiciat. Itaque moltum hic hallucinantur, qui exiſtimant Chriſtū hac parabola docere tolerandos eſſe malos quoſcunque, etiam hæreticos: de illis enim intelligit tantùm, qui nondum innotuerant. Alioquin ſi quis hoc de hæreticis exiſtimat, cur non & de cæteris, quos humanæ & diuinæ leges condemnant? Quis enim negauerit vitia omnia eſſe velut zizania in agro Domini, quæ triticum bonæ conuerſationis corrumpant? Verum eſt enim id Poëtæ prouerbium,

Corrumpunt rectos mores conſortia praua.

An hæretici tolerandi ſint.

An non idem ipſe Chriſtus hæc iubet, Matt.3. Arbor quę non fert fructum, excidetur, & in ignē mittetur. Et Io.12. Palmes ſi non manſerit in vite, areſcet, & in ignem mittetur? Sed & ad præſentes pœnas referebat ea quæ de ſcandalo dicebat, Matth.18. Si quis ſcandalizauerit vnum ex his puſillis, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. At verò ſcandala non ſolùm per hæreſes, ſed & per ſchiſmata, & mores improbos committuntur: maximè verò per cōtrarias doctrinas. Num igitur illis pœnas temporales infligi ſatius eſt, quàm vt ſcandala ſinantur inulta? Non negauerim primùm Auguſtini fuiſſe ſententiā de tolerandis hæreticis, non autem interimendis. Verùm experientia edoctus, illam recantauit, vt legitur lib. 2. Retractationum, cap.5. Vnde tom.2. Epiſt.48. ad Vincentium: Mea, inquit, primitùs erat ſentētia, neminem ad vnitatem Chriſti eſſe cogendum, verbo eſſe agendum, diſputatione pugnandum, ratione oppugnandum, ne fictos Catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, ſed demonſtrantium ſuperabatur exemplis. Nam primò mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cùm tota eſſet in parte Donati, ad vnitatem Catholicam timore legum Imperialium cōuerſa eſt, quam nunc videmus ita veſtræ animoſitatis perniciē deteſtari vt in ea nūquam fuiſſe credatur. Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim commemorabuntur, vt ipſis rebus agnoſcerem, etiam in hac cauſa rectè intelligi poſſe quod ſcriptum eſt, (Prou.9.) Da ſapienti occaſionem, & ſapiētior erit. Quam multi enim, quod certò ſcimus, iam volebant eſſe Catholici, manifeſtiſſima veritate commoti, & offenſionem ſuorum reuerendo quotidie differebant? Quàm multos non veritas, ſed obduratæ conſuetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis compleretur diuina illa ſententia. (Pro. 29.) Verbis non emendabitur ſeruus durus: ſi enim & intellexerit, non obediet? Hinc factum eſt, vt Epiſt. 50. ad Bonifacium, Imperatores, Reges & Magiſtratus, ad exterminationem hæreticorum, ſcripturarum teſtimoniis commoueret. Multi ergo abuſi ſunt hoc teſtimonio, dicentes malos non eſſe puniendos: quibus reſpondendum, hic doceri non quale ſit officium noſtrum aut Magiſtratus, aut Paſtorum: ſed tantùm quæ futura ſit Eccleſiæ conditio, vſque in finem ſæculi, nunquā poſſe ita repurgari mundum, quin mali ſemper permixti ſint bonis. Ita non ſemper debemus ſingulis parabolæ particulis inſiſtere, ſed ſummam illius colligere. Interim tamen & Paſtores & Magiſtratus conari debent, vt repurgetur Eccleſia. Alioquin ſi nullum malum eradicandum eſſet, fruſtrà gladii vſus Magiſtratui datus eſſet, Ro, 13. Non enim ſine cauſa gladium portat, vindex in iram huic qui malè egit: Et Paulus, 1. Cor. 5. malè iuberet expurgandum eſſe vetus fermentum: Et ad Tit.1. Obturanda ora contradicentium veritati. Sic duo nobis caſus per hanc parabolam inuolui videntur, quibus accedentibus non ita ſæuiendum ſit in malos: ceſſantibus verò, obiter iubentur eradicari. Prior eſt, ſi periculum ſit, ne *euellendo illa zizania, ſimul euellatur & triticum*, id eſt, ne & multi & Catholici paucorum improbotum ſupplicio occidantur: aut vbi ſpes aliqua eſt, quòd illi triticum fieri poſſint. Auguſtinus lib. 1. Quæſt. Euang. cap. 12. Ne cum quis malos conatur interficere, bonos interficiat, quod fortè futuri ſint. Sed tunc opportune fieri, cum iam in fine non reſtat vel tempus commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem, ex occaſione vel comparatione aheni erroris. Itaque caſu occurrente, quòd ex vnius impii morte magnum ſchiſma & in populo diuiſio oriatur, ita vt iuſtis magnum vitæ diſpendium immineat, ſatius eſt ad conſeruationem tritici patienter cum impio agere: donec ademp to hoc periculo quaſi cauſa patientiæ ablata, iuſtitiæ gladio feriri poſſit. Hoc nimirùm ita intelligitur, quòd ſecreto illo caſu, id eſt, vbi non timetur eradicatio tritici, quin potius conſeruatio tritici ſeu iuſtorum hoc requirit, neceſſarium & æquum eſt zizania conuellere. Secundus caſus eſt, quòd patienter agi poteſt cum impio, donec innotuerit. Vnde ad meſſem hoc retulit, cuius etiam in Eccleſia argumentum habemus. Etſi enim ſaltem puniendi ſint in conſummatione mundi, & tum illa ſit meſſis generalis: nihil tamen impedit quin & hic plectantur, ſi modò ſufficientes de iis probationes habeantur. Itaque ſi caſus occurrat, quòd aliquis ſit impius, neque tamen ſit violenta ſuſpicio, & manifeſta probatio erroris & iniquitatis eius, remittendum erit iudicium ad Deum in die illa, qua vnuſquiſque accipiet ſecundum ſuum laborem, ſiue bonum ſit, ſiue malum. Et de eo intelligitur hæc parabula. Quòd ſi quis violentis argumentis impius & deprauatus eſſe cognoſcatur, nec diſpēdium tritici hoc prohibet, ſed potius eius eradicationem exigit: tunc gladio, & igne licebit vti. Ergo tum meſſis aderit, cùm maturum, & tam manifeſtum crimen erit, vt negari non poſſit. Ita non ſtatim medicus membrum putridum reſecat, niſi vbi & nullam ſalutis ſpem, ſed totius corporis iacturam ſopereſſe videt. Vnde ait: *Et in tempore meſſis dicam meſſoribus, Colligite primùm zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.* Thomas Aquinas in Matth. Tempus meſſis eſt tempus collectionis fructus, qui expectatur ex ſeminibus. Duplex eſt autem collectio, vna in Eccleſia præſenti, alia in cœleſti. Et ideò duplex eſt meſſis, vna congregationis fructuum in præſenti, de qua Ioann. 4. altera in futuro. Igitur meſſores primæ meſſis fuerunt Apoſtoli: ſunt & Eccleſiæ Prælati, & Principes: qui ſi, cùm matura fuerint omnia, viderint aliquem iuſtos interturbantem, ſecernere illum debent, & ferire, iuxta ſibi creditam poteſtatem. In ſecunda autem meſſe, Angeli meſſores erunt. Apoc.14. Angelo dictum eſt, Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ. Quæ enim mediante Deo fiunt, credendum eſt quòd fiant miniſterio Angelorum. Pſalm. 102. Miniſtri eius qui facitis voluntatem eius. Grego. Nyſſ. lib. de anima & reſurrect. hanc parabolam vſurpat, vt doceat non ſtatim poſt peccatum animæ, appetitus & impetus ab homine omninò ſublatos eſſe, ne fortè ſimul & boni appetitus, & ipſa anima eradicaretur: ſed tamen illos eſſe tollendos in cōſummatione mūdi. *Sicut ergo colliguntur zizania, & comburuntur igni, ſic erit in conſummatione ſæculi. Mittet filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis.* Primum igitur mali à bonis ſeparabuntur, qui nunc quidem commixti ſunt. Cant.2. Vnde ſicut lilium inter ſpinas, ita Eccleſia fideles. Et nunc quidem & iuſtis & iniuſtis mala [illegible] dunt. Eccleſ. 9. Et hoc ſanè peſſimum eſt [illegible] quæ ſub ſole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Tunc verò bona reddentur bonis, & mala malis. Auguſt. lib. 1. Quæſt. Euang. c.12. Quæri autem poteſt, quod ait, *Alligate faſciculos ad comburendum*, cur non vnum faſcem, aut vnum aceruum zizaniorum fieri dixit: Niſi fortè propter varietatem hæreticorum, & non ſolùm à tritico, verumetiam à ſeipſis diſcrepantium, ipſa vniuſcuiuſque hæreſeos propria conuenticola, in quibus ſigillatim ſua communione deuincti ſunt, nomine faſciculorum deſignauit. Vt iam tunc incipiant alligari ad comburendum, cùm à Catholica communione ſegregati, ſuas [illegible] prias Eccleſias habere cœperint, vt combuſtio earum ſit in fine ſæculi, [illegible] alligatio faſciculorum. In [illegible] anne [illegible] deſignauit, è qu[illegible] nimium [illegible]

ſe-

Augustinus primum ſenſit hæreticos eſſe tolerandos, ſed retractauit.

Hoc etiam à Nostris notari.

Duo caſus tolerandi malos.

August.

Tho. Aqu. Tempus meſſis duplex.

Greg.

August.

seipsos exoluere non possint. Ps. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus, Matt. 22. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores. Chrys. ho. 48. in Mat. Ita duplicem punitionem videre licet: vnam, cùm igni æterno ardebunt: alterã, cùm ab ineffabili gloria excident. Mali igitur cum suis inquinamẽtis colligati in infernũ mittentur, boni verò adinstar tritici excussi & purgati in horreum æternæ beatitudinis reponentur. Es. 35. Via sancta vocabitur, nõ transibit per eã pollutus. Exaggeratur autem impiorum damnatio, cùm ne leuẽ quidem offensionem Angeli prætermissuri sint, quam nõ igni tradant. His autem verbis Christus se Deum & hominem esse testabatur: Hominem quidem, cùm se filium hominis nuncupet: Deum, cùm Angelos suos esse asserit. *Mittet*, inquit, *filius hominis Angelos suos*. Cuius enim sunt Angeli, nisi vnius Dei? *Colligent de regno eius*: id est, de Ecclesia militante, in qua sicut humores in corpore, ita boni cum malis, sed tamen fidelibus permixti sunt: *omnia scandala*, peccata quæ fiunt in proximum. Non enim hæc de hæresibus intelliguntur, quæ omninò hominem excindunt à regno, seu Ecclesia Christi. Quod autem sequitur, *Et eos qui faciunt iniquitatem*, refert ad alia peccata, inquit Thomas. *Et mittent eos in caminum ignis*. Ita non solùm pœna damni punientur, priuati diuina visione, & secreti à diuino horreo: sed & pœna sensus torquebuntur. De hoc camino legimus in Apocalypsi, quòd in illũ missi sint Pseudoprophetæ. Matt. 25. ignis æternus vocatur. Mal. 4. Ecce dies Domini veniet succensa quasi caminus, & erunt superbi & facientes iniquitatem stipula. Tanguntur autem tria pœnarum genera. *Ibi erit fletus*. Esa. 65. Præ contritione spiritus vlulabitis. Hinc probatur resurrectio corporũ, & illorum tormenta æterna. Fletus enim *& stridor dentiũ* ad corpus pertinent. Iob. 24. Transibũt ab aquis niuium, ad nimium ardorem ignium. Apoc. 16. Commanducauerunt linguas suas præ doloribus & vulneribus suis. Porrò quomodo triticum in horreum cõgregetur, id est, electi & iusti in gloriam transferantur æternam, explicat similitudine sumpta à sole. *Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum*. Patrem suũ dicere poterat, vt in aliis sermonibus: sed nunc vt certam iustorum in Deum confidẽtiam, diuinum etiam in eos fauorem indicet, patrẽ eorum nuncupat, quem nimirum velut patrem honorauerint, & coluerint, qui etiã ab illo vt optimo patre gratia & gloria ditentur. Alludit ad Danielis sententiam cap. 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates. Prou. 4. Semita iusti quasi lux splẽdens & crescens vsque in perfectum diem. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Remig. in Matt. Fulgent nunc in exemplum aliorum: tũc autem fulgebunt in laudem Dei. *Et dicebat, Sic est regnum Dei*, id est status Ecclesiæ, *quemadmodum si iactet homo sementem in terram*, per prædicationem verbi, *& dormiat*, ab opere illo quiescat, remittens Deo incrementum illius, vt nimirùm quod auribus auditores acceperint, id illi pectoris imo reconditum fructificare faciunt. Quod sanè non nisi Deo cooperante contingit. Vnde & Psaltes in eum spem suam reponit. In pace in idipsum, inquit, dormiam & requiescam. Hoc somno dormiunt fideles ministri verbi Dei, expectantes messem è labore suo. Hanc au-

Chrysost. Duplex punitio.

Tria pœnarum genera.

Remigius.

tem nox [illegible] iciens: *Et exurgat nocte & die, & semen germinet, & [illegible] dum nescit ille*. Magna quidem cura est ministrorum verbi, exurgunt, student, legunt, scribunt, memoriæ commendant, obseruãt si quem fructum fecerint, si emendentur vitia, & lenius agendum sit cum auditoribus: an fortè indurescant, & asperitate illorum animi vrgendi sint. Interim occultè in cordibus auditorum operabitur Dominus, semen germinabit & increscet in voluntate. nec adhuc hoc dignoscere potest, qui secundum auditum aurium, aut visionem oculorum iudicat: *Vltro enim terra fructificat, primum herbam deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica*. Neque statim perfecti euadunt, qui ad pietatis & iustitiæ viam reducuntur: verùm paulatim a vitiis deterrentur, & paulatim ad virtutem reflectũtur, & formantur: Primùm conteruntur de malis, demum ad bona conuertuntur, & proficiunt de virtute in virtutem. *Et cùm ex se produxerit fructus* maturos, *statim mittit falcem, quoniam adest messis*. Hoc verò quomodo ministro verbi conuenit? Nam falx mitti dicitur, aut pro secretione iusti ab iniusto, quod sanè & ministri verbi ex fructibus enatis & piis operibus discernere possunt. Et ita quidem commendat Christus discretionem in Ecclesiæ messe habendam, vt ii qui apti sunt ad ministerium seligantur, & quasi si falx mittatur, segregentur à populo. Aut falx mittitur, cùm quis è viuentibus rescinditur, vt appareat vultu Dei. Optimus enim ille Pater expectat hominis resipiscentiã, qui vbi pietatem & vitæ sanctimoniam sectatus fuerit, & iam ex se fructus produxerit, quasi falce missa ex hoc sæculo reuocatur. Eadem scilicet ferè similitudine vtitur Ezechias, dicens: Præcisa est velut à texẽte vita mea: dum adhuc ordirer, succidit me. Ergo velut falce rescissus quis, ab hoc sæculo reuocatur in meliori conuersationis statu, ne malitia mutet animum eius: & *quoniam adest messis*, particularis cuiusque iudicii post mortẽ, & ei merces in proximo rependenda est. Verùm dicerit aliquis quomodo & hic pater optimus, boni sator, per ministrum verbi intelligitur? Vtique quia per eum loquitur, & ei suggerit quæcũque dicturus est. Vnde & idem ipse, qui seminabat per Apostolos & Apostolicos viros, idẽ metet, & in horreum electos suos repositurus est. Dion. Carthus. in Marc. Aut per saluatorem Christus, qui semen verbi cordibus nostris inserit. per terram mens hominis. Quamuis autem Christus non dormiat modò, tamen in modum dormientis se habet, dum homines propriæ libertati relinquens, quasi absentẽ se exhibet. Ideò enim ait Psalmista, Ps. 43. Exurge, quare obdormis Domine? Quemadmodum ergo homo agricola mittit semen in terram, sic Christus per se & suos ministros transfundit verbum in mentes humanas: & sicut agricola modò dormit, & debitis horis surgit, ita Christus ad tempus per modum dormientis se habet: nihilominus die ac nocte visitat occultè suam Ecclesiã. *Vltro enim*, id est, sponte & promptè, *terra fructificat*, seu cor hominis bona opera producit, *primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica*. Per herbam intelligi potest opus incipientium, seu timor seruilis: per spicam, opus proficientium, vel spes vitæ futuræ, aut timor initialis: per plenum frumentum, opus perfectorum, seu feruor & actio charitatis. Ita cætera cum superiore interpretatione conueniunt.

Quæ falx messoria.

Mess. [illegible] par [illegible]

Dion. Car.

Parabolæ thesauri absconditi, & inuenti, margaritæ diuenditis omnibus comparatæ: sagenæ ex omni genere piscium congregantis: Quibus Euangelicæ doctrinæ excellentia, Ecclesiæ militantis congregatio, & futura discussio exprimitur.

Marc.	Luc.	Ioan.	Matth. 13.
			Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam, cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam Domine. Ait illis, Ideò omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.

Introductio.

IN rerum commutationibus quæ plerumque inter mercatores occurrũt, si quid magnum comparatur, id maxima quoque commutatione fit.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Alia nimirum & maior compensatio est lapidum pretiosorum, auri, cæterorúmque magni pretij, quàm vulgarium metallorum. Quid verò non expendamus tam pretiosum fœlicitatis æternæ comparaturi? Quanto labore sibi nonnulli suæ senectuti quietem conquirunt? Nam per totam adolescẽtiam & virilem ætatem tot se laboribus conficiunt vt vitæ potius dispendium, quàm senectutis leuamen aliquod requirere videantur. Sed & quot periculis summi etiam Imperatores aliena regna conquisierunt, quæ breui tempore, nec sine timore & solicitudine retinerent? Atqui illos non spes quietis aliqua stimulabat, sed gloria. Siquidem omnis potentatus breuis vita, & quo quis maior est, eo magis à quiete secedit, & maioribus curis obruitur. Rex est hodie, & cras morietur. Verùm fumus vanæ cuiusdam gloriæ eos demulcebat, vt nihil sibi, suisque parcerent, rei statim effluuturæ conquirendæ. Quid verò non debeamus magis ad tantam fœlicitatem conquirendam, quam Deus repromisit diligentibus se? Quam nec ignis, nec gladius, nec hominum, imò neque Sathanæ furor minuere potest? Quid hîc quæso parcamus, bonis, tempori, laboribus, corpori, animæ, ipsi etiam vitæ? Hoc

Summa.

Christus docet in parabola Thesauri absconditi in agro: discretionem autem futuram bonorum à malis, altera similitudine à sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti exprimit. Vnde fit, vt cohortetur nos ad tenẽdum fœlicitatis iter, & pœnarum futurarum horrore, reuocet ab impiorum contubernijs & consilijs. *Simile est*, inquit, *regnum cælorum thesauro abscondito in agro.*

Quis thesaurus absconditus.

Thesaurum hunc Chrys. pro Euangelica doctrina: Gregor. pro cœlesti desiderio: Hieronym. & Hilarius, pro verbo Dei, seu Christo: Euthym. pro fide: Theophylactus, pro prædicatione & scientia Christi: August. lib. 1. Qu. Euang. c. 13. pro duobus Testamentis sumit. Recurrunt autem, & ad inuicem conciliantur, cùm omnia hæc in Christum, & spem vitæ, quæ in Christo est, referantur, seu Euangelica doctrina, seu cœleste desiderium, seu prædicatio, siue etiam duo Testamenta.

Chrysost.

Chrysost. hom. 48. Operis pr. in Matth. Parabolæ quas suprà Dominus de fermento & grano sinapis proposuit, ad virtutem Euangelicæ prædicationis referuntur, quæ superatura sit orbem terrarum: nunc autem vt eiusdem magnificentiam ostenderet, proponit parabolam de thesauro & margarita.

Theoph.

Theophylactus. Ager, mundus est, inquit: thesaurus, prædicatio & scientia Christi. Occultus est autem in mundo: sapientiam enim, inquit Paulus (1. Cor. 2.) prædicamus absconditam.

August.

Augustin. Thesaurum etiam absconditum dixit duo Testamenta Legis in Ecclesia, quæ quis cùm ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere. Quid enim Christo Dei filio maius esse potest, qui Legis litera absconditur & velatur? Imò, vt scribit Hieronymus in Matt.

Hieron.

Ille ipse est, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi, Dei verbum, Deus ipse, sed in carne absconditus. Ille in quem cor & caro nostra exultant.

Hilarius.

Hilar. in Matth. Sic per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit, quia Deus in homine repertus est.

Gregor.

Gregor. in Homil. Est etiam & thesaurus in agro absconditus, cœleste desiderium, (quod nimirùm è Christo, & scripturis de eo positis cõciliatur: Ager verò, in quo thesaurus absconditur, est disciplina studij cœlestis, *quem* scilicet thesaurum, *cùm inuenit homo, abscondit*, nimirum vt seruet: quia studium cœlestis desiderij à malignis spiritibus custodiri non sufficit, ei qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari autem desiderant, qui thesaurum publicè in via portant.

Mac. Ægy.

Macarius Ægyptius hom. 17. de Thesauro Christianorum, Christum quidem thesaurum vocat, sed quem magno desiderio cõquiramus. Hoc scilicet est cœleste desiderium, quod per spem in Christum repositam concipimus. Quid enim nõ cum Christo speremus? Dicebat Salomon sibi omnia bona obuenisse pariter cum sapientia: an non omnis nobis gloria & fœlicitas cum Christo contingit? Si quis, inquit, Macarius, in sæculo valde locuples secretum thesaurum possideat, ea eo quæcunque libuerit, nanciscitur: sic qui postulant à Deo, inueniũt thesaurum spiritus cœlestem, nempe ipsum Dominum Iesum, ex quo omnem iustitiam virtutum, ac possessionem vniuersam probitatis præceptorum Domini perficiunt, ac per eum ampliores opes cœlestes coaceruant. Hic enim (1. Cor. 1.) factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Inde fit, vt quia gratiam & gloriam dabit Dominus, vt scribit Psaltes: & per Christum nobis aditus in fœlicitatem promittitur, gloria quoque cœlestis seu beatitudo thesauri nomine significetur. Matth. 6. Thesaurizate vobis thesauros, id est, fœlicitatem, in cœlo. Emergunt autem illi ex Christo, vt potiore thesauro.

Basilius.

Basil. lib. Quæst. breuiorum, q. 239. ad interrogationem, Quis est bonus thesaurus, & quis malus? Respondet: Intelligentia quidem omnis in Christo virtutis ad gloriã Dei, thesaurus bonus est: Intelligentia verò malitiæ eorum quæ interdicta sunt à Domino, thesaurus malus est. Sic, vt legitur Esa. 2. Non est finis thesaurorum eius. Sap. 7. Infinitus enim thesaurus est hominibus. Prou. 21. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Itaque requirendum est, quid fiat de hoc thesauro, id est, de Euangelio, seu Christo, seu vita æterna, quam per eum assequi possumus. Adijcit. *Hunc qui inuenit homo, abscondit.* Et cur abscondit? Quid prodest thesaurus absconditus?

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

A quo, & quomodo thesaurus inueniatur.

Num igitur adinstar auari cuiusdam, aut saltem pigri serui, qui fodit talentum suum in terram hic abscõdisse thesaurum intelligitur? Et quidem primùm requiritur, quis hic homo sit: quomodo inuenerit, & abscõderit. Per hominem quisque fidelis intelligitur, cui dictum est, Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Hic autem inuenit per studium inquisitionis, exercitium virtutis, & meditationem sapientiæ. Eccles. 14. Beatus homo qui in sapientia morabitur, & in iustitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei. Prouerb. 3. Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione auri, & argenti: primi & purissimi fructus eius. Inuenit, quia *absconditus erat in agro.* Non enim aut Euangelium, aut Christus ipse, aut gloria percipitur ex cortice, sed ex medulla scripturarum.

August.

Augustinus lib. de spiritu & lit. cap. 4. Doctrina enim illa, qua mandatum accepimus continenter recteque viuendi, litera est occidens, nisi adsit spiritus viuificans.

Verum ab scondita.

Neque enim solo illo modo intelligendũ est quod legimus, (2. Cor. 3.) Litera occidit, spiritus autem viuificat: vt aliquid figuratè scriptum, cuius est absurda proprietas, non accipiamus, sicut litera sonat: sed aliud quod significat intuentes, interiorem hominem spirituali intelligentia nutriamus. Quoniam (Rom. 8.) sapere secundum carnem, mors est: sapere autem secundum spiritum, vita & pax. Velut si quisquam multa quæ scripta sunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosæ cupiditatis affectum. Itaque non solùm Verbum Dei Deus est in carne assumpta absconditus, & spiritus Dei, seu timor, seu fides in cordibus nostris, thesauro abscondito comparatur, quia reposuit Deus thesaurum istum in vasis fictilibus: sed primùm Dei verbum in Patre, demum in scripturis fuit absconditum. Hoc autem, simulque cum eo omnia bona inuenit is, qui ex verbi auditu aut lectione, Christi notitiam nactus est. *Hunc* autẽ rursus *abscondit*, vtique in abscondito cordis sui, adinstar sacratissimæ virginis, quæ conseruabat omnia verba, conferens in corde suo, Luc. 2.

Druthmar. Verum ... f... ...

Druthmarus in Matth. Ager, inquit, est latitudo diuinarum scripturarum, in quo agro inuenitur thesaurus, id est, Dominus noster Iesus Christus, qui per scripturas nobis annũciatus est à Prophetis & Apostolis:

quem

quem qui inuenit abscondit in pectoris sui secreto, non in auaritiæ studio. vt amor seruare volentis exprimatur. Tho. Aqu. in Matt. Quare autem abscondi debeat, multiplex est ratio. Vna, quia magis fructificat & proficit, & admstat ignis inclusi maiorem calorem fouet, & ardorem conseruat. Hier. 20. Factum est verbum Domini quasi ignis æstuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. Psalm. 38. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. 2. Absconditur & ad fugandam inanem gloriam. Matth. 5. Ora patrem in abscondito. 3. Tutiùs etiam custodiuntur abscondita quàm quæ omnium oculis spectanda proponuntur. Quod & in Ezechiæ facto consideratur, Esa. 39. Thesauros enim suos nunciis regis Babylonis ostendit, & dictum est ei: Ecce venient dies, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt. Verùm fortè obiiciat aliquis, Si thesaurus spiritualis abscondendus est, quomodo ergo Christus, Matth. 5. Luceant, inquit, opera vestra bona? Soluitur hoc distinctione temporum facta. Quando enim thesaurus hic primùm inuenitur, abscondi illum bonum est. Quòd si homo in gratia confirmatus est, tunc & illum manifestari optimum est. Eccles. 41. Thesaurus inuisus, & sapientia abscondita, quæ vtilitas in eis? Gregor. in hom. apertum thesaurum in effectum esse debere, absconditum autem in corde docet. Opus sit in publico, quanquam intentio maneat in occulto. De effectu autem, seu pleniori possessione thesauri, adiicit: *Et præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Omnes in vnum conueniunt Patres, postponenda omnia ista temporalia, opes, agros, domos, honores, parentes, vxorem, filios, possessioni gratiæ illius & gloriæ seu ipsius Christi. Cyrill. Hierosolymitanus Catech. 18. Cupientibus enim nobis possidere vitam æternã, sacræ scripturæ modos possidendi proponunt. Aliquando enim dicunt per fidem, vt scriptum est, Credens in filium Dei habet vitam æternã. Aliquando per martyrium, & Christi confessionem, & per Euangelicam prædicationem. Dicit enim, (Io. 5.) Et metens fructum accipiet, & congregabit in vitam æternam. Et, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Tum verò qui propter Christum opes & propinquos relinquit. Vnde ait: Omnis qui reliquerit fratres & sorores & cætera, vitam æternam possidebit. *Vadit* ergo, & progreditur de virtute in virtutẽ, Psalm. 83. Sic enim procedere illum oportet, qui salutis thesaurum inuenerit. Hier. 51. Venite, & nolite stare: recordamini procul Domini, & Hierusalem ascendat super cor vestrum. Hoc autem *præ gaudio* spirituali, & mentis feruore fieri debet. Gaudium autem diffusio animi in conceptione & adeptione boni. Phil. 4. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Esa. 61. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo salutari meo. Iob. 3. Quasi effodientes thesaurum, gaudéntque vehementer cùm inuenerint sepulchrum. Exultante igitur, & prompto animo, adinstar Andreæ, cùm Christum nactus inuitauit & Simonem fratrem, (Ioan. 1.) *Vadit*, per desiderium conquirendi summi illius boni, *& vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Vænalis nimirùm est fœlicitas, non tamen ea mercede qua temporalia. Emitur fletibus, ieiuniis, eleemosynis, mundi contemptu, charitate, fide & spe: quæ pauci carnales homines facere consueuerunt. Abiecit omnia transitoria, vt vitam in Christo sibi compararet. Phil. 3. Sic Paulus: Omnia, inquit, habui tanquam stercora, vt Christum lucrifacerem. Hinc factum est, vt multi mundo, diuitiis, & deliciis omnibus renunciarent, Christum secuturi. Sic nimirùm Matth. 19. monet, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Sic Apostoli, Ecce nos, inquiunt, reliquimus omnia, & secuti sumus te. *Omnia*, inquit, non partem retinens, sicut Ananias & Sapphira, qui fraudauerunt de pretio agri, Act. 5. & ideò morti addicti sunt. Sed omnia *quæ habet*, non aliena quidem, quorum dispensatio minimè ad eum spectat: *& emit agrum illum*, sibi Christum, sibi gratiam, & diuitias æterni regni comparat. Adinstar vtique fortis mulieris, quæ (Prou. vlt.) considerauit agrum & emit illum, de fructu manuum suarũ plantauit vineam. Gustauit, & vidit quia bona est negotiatio eius. Cant. 8. Si dederit homo omnem substantiam suam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Chrysost. lib. 1. de prouidentia Dei. Impossibile est mentiri Deum: promisit autem ille vitam æternam, ista relinquentibus. Reliquisti tu omnia ista, & abiecisti. Quid igitur prohibet de huiusmodi confidere promissione, & esse securum? Hinc factum est, vt multi rebus huius sæculi omnibus renunciarent, vt spiritualibus omninò dediti, agrum sacræ sationis adipiscerentur. Veruntamen temporalium quæ in hoc sæculo habentur bonorum abiectio, non decursus stadij, sed ingressus: nec vt meta, sed vt ianua est, inquit Paulinus Nolanus, Epist. 2. ad Seuerum. (Hoc enim modo in agri possessionem inducimur, quem tandem fructus & prouentus consequatur.) Non enim, inquit, tum vincit, cùm exuitur athleta, qui ideò nudatur, vt dimicare incipiat, cùm legitimè certauerit, coronandus. Et natator amnem interpositum superaturus exuitur, nec tamen hoc tanto apparatu, quòd se dispoliauerit, transnatabit, nisi tonus corporis nisu, & omnium scita mobilitate membrorum & propulsu pedum, & remigio brachiorum, & lateris illapsu torrentis impetum scindat, & laborem natationis exhauriat. Video tamen nobis & in beato Patriarcha Iacob huius expeditionis ordinẽ prolusisse, cùm illum lego, postquàm torrente transmisso, præmissis etiam suarum oneribus, id est, facultatum corporalium & necessitudinum impedimentis, solus in tabernaculi loco remanserat: Deo colluctatum, eùm extorquẽda benedictione præualuit, & illud cœlo terrísque sacratum, Israël, nomen accepit. Itaque ad corripiendam vitæ viã, capiendumque Dei verbum, & præualendum in regno cœlorum, quòd à diebus Ioannis vim patitur: & à diripientibus idonei esse non possumus, nisi omnia, quæ vel amore, vel cura, si in itinere istius sæculi nobis adhæreãt, impediunt & retardant ante obitus nostri vesperam præmittamus: & inde per totam huius sæculi noctem apprehendere & tenere Christum, solicita spiritualium operũ ac studiorum contentione, luctemur: nec diuellamur à charitate Christi, sicut nec Iacob ab eius amplexu, nisi extorqueamus benedictionem. Ita nobis agrum comparabimus, vt diuinum tandem illum thesaurum possidere valeamus. Idem etiam confirmat alia similitudine, *Iterum simile est regnum cœlorũ homini negotiatori quærenti bonas margaritas.* Ista parabola multipliciter exponitur, vt obseruat D. Thomas Aquin. in Matth. Chrysostomus & Hieron. exponunt de Euangelica doctrina: vt eius comparatio sit cum falsis doctrinis, sicut bonæ & pretiosæ cum mendacibus & falsis. Vna sc. est margarita pretiosa, vna fides & sana doctrina: cæteræ corruptæ sunt & mendaces. Eccl. 1. Fons sapientiæ verbum Dei. Greg. in homil. Margaritæ bonæ nomine gloriam cœlestem, Augustin. Christum intelligit. Cæterùm omnia hæc in vnum coincidunt, cùm omnium doctrinæ finis Christus sit, & Christus ad gloriam nostram comparetur. Porrò præsens sæculum velut emporium est, in quo negotiamur. Luc. 19. Negotiamini dum venio. Prou. vlt. Facta est quasi nauis institoris, de longè portans panem suum. Hic alij decipiunt, alij decipiuntur: alij leuia & ficta pro veris emunt, alij non nisi veras merces, easque bonas, conuenienti pretio comparant. Mercatores igitur sumus, è quibus requiret Dominus rationem villicationis, & negotiatorum talentorum. Verùm non omnia, aut leuia quæque, sed tantùm bonas margaritas quærere debemus. Albertus Magnus in Matt. Bonæ margaritæ colore, natura & effectu dignoscuntur. Colore meliores sunt, quæ splendorem aluminis plumosi exhibent, qui splendor est argenti, cui supernatat tenuissimus fumus hyacinthinus. Splendor autem argenti est, sicut si clarè lucens penetret aquam lympidam. Et sic color bonæ margaritę accedit ad perspicuitatem aquæ lympidæ. Hæc si spiritualiter expendamus, lux sapientiam significat, (Sap. 8.) aqua munditiem, Ezech. 36. Sed & notandum est, quòd ostrea & cóchylia quæ margaritas portant, hoc inter cætera animalia proprium habent, quòd nunquam coëunt, seu per commixtionem generant, sed potiùs ex lumine lunæ, quod conceptũ in humido viscoso

Thomas. — Gregorius. — Cyr. Hier. — *Quomodo vaenalia sint spiritualia bona.* — Chrysost. *Abdicatio temporalium.* — Paul. Nolã. — Thomas. — *Bona & falsa margarita.* — Gregor. Augustin. — *Sæculum hoc emporium est.* — Alb. Mag. — *Vade, & quæ bona margarita.*

succo, format & colorat margaritam. Fumus autem hyacinthinus desuper natus, sapor cœlestis est in mente. Col. 3. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite. Natura autem margaritæ causam habet in cœlo efficientem vt diximus, lumen sc. lunæ. In humore roscido, qui manè ex ripa maris colligitur, habet materiam seminalem: In conchylis autem locum habet, quasi matricem, & ita in animali mondissi no & castissimo naturalem suæ substantiæ virtutem. Splendor cœlestis in sanctorum mentibus, illorum nimirùm qui doctrinam nobis sanam & veram profuderunt, illuminatio est, qua spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Humor roscidus, gratia est. Es. 45. Ros lucis ros tuus. Esa. 26. Rorate cœli desuper. Durantur margaritæ in conchis marinis per patientiam: Perseuerat autem doctrina veritatis inter tot tempestates huius sæculi, & aduersas sectas. Deutero. 33. Inundationes maris quasi lac sugent thesauros occultissimos arenarum. Sunt autem thesauri arenarum margaritæ, qui inter arenas latent. In conchis autem formantur, & nutriuntur: siquidem veritatis doctrina de figuris & ænigmatibus elicit veritatem. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate. Rotunda figura perfectionē notat. Mitto cæteras Alberti comparationes. Quis verò non contendat tam perfectam totius veritatis margaritā, quouis etiam pretio comparare? Habeat margarita secretam aliquam virtutem, habeat candorem, pulchritudinem denique miram: nihil illa sunt, si cum Christiana doctrina conferantur. Psalm. 118. Desiderabilis est super aurum & topazium, & lapidem pretiosum multum. Margarita oculos corporis, doctrina oculos animæ delectat & recreat. Et quidem fures margaritas, non autem doctrinam veram è fideli pij viri pectore rapere poterunt. Margaritas vltrò etiam morituri relinquemos, non doctrinam veritatis: nihil tum margaritæ, nihil lapides pretiosi proderunt: at verò quantam è doctrina Euangelica comparabimus gloriam? Tum nobis illius diuinæ margaritæ splendor magis ac magis irradiabit, tunc facie ad faciem videbimus. (1. Cor. 13.) Nondum apparuit quid erimus: scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus. Rom. 8. Expectatio enim creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Tum gratior erit illius doctrinæ splendor, gratior illa veritas, tum Euangelicæ margaritæ pretium magis ac magis innotescet. Hic scilicet contemnitur, & parui penditur ab ignaris. Quid nimirùm margaritæ ante porcos? Quid ante pullos gallorum: num sattus existimabunt granum aliquod? Sic contemptæ sunt in electis, per eos qui dicturi sunt, Isti sunt, quos habuimus aliquando in contemptum & derisum & opprobrium, & nunc computati sunt inter filios Dei. Verum innotescet pretium, cum negotiatores bonæ & veræ margaritæ, puri scilicet & synceri Dei verbi, fulgebunt velut sol in perpetuas æternitates. Itaque *inuenta vna pretiosa margarita abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.* Inuenitur à quærentibus, non enim in promptu est: quin potius omnis homo mendax, & animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Quæritur, sed in vna Ecclesia, non apud Marcionem, aut Cherinthum, vt scribit Tertullian. lib. de Præscript. Quærebant olim Philosophi margaritam hanc, cū diuersas regiones & populos obseruarent, ad Ægyptios sacerdotes, ad Indorum Gymnosophistas, ad Hebræos transierunt, vt ex illis audirent, quid magis ad veritatem accederet. Non illos patriæ, non possessiones, non vxores, non filij, non amici ab hisce negotiationibus auocabāt. At verò quid non Christianus facere debeat, vt margaritam per Christum nobis traditam sibi vindicet? *Abiit*, ait, secreuit se à peccatorum, etiam à mundi huius contubernio. Abrenunciat enim Christianus mundo, diabolo, & Angelis eius, vt notat Dionys. libr. Eccles. Hierarch. Es. 52. Recedite, recedite, pollutum nolite tangere, qui fertis vasa Domini. Cant. 5. Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum? *Vendidit omnia quæ habuit*, voluntatem, affectum, & cogitationem suam à bonis temporalibus ad spiritualia transtulit. Vendere enim dicitur Metaphoricè, quòd illa à se interdicit, nec illorum amplius curam suscipit. Sic Matth. 4. filij Zebedæi relictā naui & patre secuti sunt Dominum. Emere autem dicitur, cùm toto affectu & solicitudine alicui rei incūbit, seque totum illi consecrat & dedicat. Apocal. 3. Suadeo tibi emere aurum ignitum & probatum à me, vt locuples fias. *Emit eam igitur*, id est, totum ei dedicans affectum, sibi illam vendicat. Nimirum Euangelica doctrina, Christus, & Deus ipse, totum hominem requirunt. Sic Apostolus: Omnia, inquit, arbitror detrimentum, propter eminentem scientiam Domini nostri Iesu Christi. Fœlix hæc negotiatio, qua pro temporalibus æterna, pro caducis firma & stabilia bona comparamus. Fuerunt mali negotiatores, qui cœlestibus terrena præposuerunt, qui spem suam vendiderunt, animas etiam suas, vt Satanæ adhærerent. Sic enim venundatus fuerat Achab, vt faceret malum. Hi sunt negotiatores Babylonis, Apoc. 18. qui amarè flebunt: at verò fœlices, qui cum Christo negotiantur. Esa. 55. Venite, emite absque argento & absque commutatione vinum & lac. Immo quam bonum est, cōmutatione facta Christum lucrifacere, & rebus omnibus posthabitis ad illum procurrere, illum retinere & possidere! Ille vtique vera & optima margarita est. Hugo Cardinal. in Matthæum Margarita in cōchis reperitur: sic Christus eis, qui clauso ostio orant Patrem. Idem natus est in diuersorio, & antiquis in caligine apparuit. Fertur quoque quòd margarita nascitur ex rore cœli in concham maris se aperientem: sic Christus de spiritu sancto in beatam virginē, verbis Angeli consentientem. Esa. 45. Aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Dicitur & margarita valere contra morbum caducum: Christi quoque gratia præualet contra mortale peccatum. Clemēs Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 12. Illa igitur ita comparāda est, vt omnibus relictis, nos, ei soli intendamus, in eam solum, id est, Christum, omnem curam, amorem, & spem nostrā recondamus, Druth. in Matth. Talis negotiator fuit ille Eunuchus, inquit, qui venit adorare in Hierusalem, & reuertebatur, sedens super currum suum, & quærens in libro Esaiæ margaritas. Venit Philippus, & ostendit ei ipsam margaritam, & misit eam in pectore, & super omnia quæ habebat, dilexit. Talis Nicodemus & Ioseph, qui petiit capsulam à Pilato, vbi ipsa margarita fuerat, quia ipse iam eandem habebat, & omnes Apostoli huius negotiatores fuerunt. Nam si tanto labore, studio, periculis mercatores eas regiones adeunt, in quibus margaritas venales inueniant, tanto sumptu emant, tot curis distrahant: væ nostræ socordiæ, qui tam pauci Christum & vitam æternam ducamus, vt ne minimum quid temporis, officij, bonorum, affectionum, illi conquirendæ impendamus. Adiecit & parabolam, qua Ecclesiam militantem à triumphante secernit, quòd militans congregetur etiam ex peccatoribus, triumphans autem ex solis iustis constet. *Iterum*, inquit *simile est regnum cælorum*, seu militans Ecclesia, in qua Deus per fidem & gratiam regnat, quæ & ipsa regnat in nomine Christi, sæculare ac spirituale dominium atque iudicium habens & faciens: (inquit Dionys. Carthus. in Matth.) de quo Petrus Apostolus, (1. cap. 2.) Vos, inquit, genus electum, regale sacerdotium: quod & seniores in Apoc. (cap. 5.) fatentur loquentes ad Christum, Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus su[per terram.] De hoc regno dixit Archangelus ad virginem. (Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnum igitur illud, seu militans Ecclesia, *simile est sagenæ* seu reti, *missæ* à piscatoribus *in mare*, vt capiat pisces, *& ex omni genere piscium congreganti*, hoc est bonos & malos capienti, vel quosdam de omni specie piscium. Pulchrè & studiosè ad captum discipulorum accōmodata est hæc parabola, quibus ea quæ in piscatione fieri solent, probè nota erant. Quemadmodū enim cùm eos primùm ad munus Apostolatus vocaret, per collationem & similitudinem piscationis admonuit, fore, vt quomodo ad iussionem suam magnam piscium copiam conclusissent, ita per prædicationem regni Dei piscatores sint, & capturi magnam hominum multitudinem. Vnde & dicebat: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominū. Hoc igitur loco eadem nota & familiari similitudine, docet non omnes fore iustos atque electos, quos prædica-

Quibus contemptibiles sunt margarita.

Tertull. *Philosophi quæsierunt olim bonam margaritam.*

Dio. Areop.

Quid emere Christum doctrinam euangelicam.

Hugo

Proprietates Margaritæ Christo conferuntur.

Cle. Alex.

Druthmar. *Qui negotiatores.*

Ecclesia militans comparato regno est.

Diony. Car.

Christus piscatoribus familiares similitudines proponit.

tione

tione Euangelij quasi quodam reti conclusuri erant in Ecclesiam vnam, sed semper malos in medio iustorũ futuros vsque ad consummationem sæculi. Docet & hac similitudine. prædicationem Euangelij non in vno orbis angulo, sed per omnem terram habitabilem dispergendam esse, cùm & illa ex omni genere hominum, velut piscium ex mari magno huius sæculi, congregatura sit. Sed & ostendit quid omninò cõtineat in vna Ecclesia & bonos & malos, qui per verbi prædicationem collecti fuerint. Vt enim pisces in reti capti seruãtur vsque ad piscationis finem: ita & homines per Euangelij prædicationẽ collecti, per Euangelium quoque sunt in Ecclesia detinendi vsque ad tempus separationis. Verùm hoc rete Euangelicum primarium piscationis instrumentum, iamdiu neglectum à multis, qui cùm se pastores in lanis colligẽdis iactitent, pro lupis, aut saltem mutis canibus se habẽt ad gregem Christi: ab alijs autem, vt hæreticis & schismaticis, fortiter corruptum ac laceratum est. Pugnat autem hæc parabola contra Iouinianos & Pelagianos hæreticos, qui Ecclesiam militantem solis electis constare contendebant. Augustin. libr. de hæresib. ad Quod vult Deum. In id etiam progrediuntur Pelagiani (inquit) vt dicant vitam iustorum in hoc sæculo nullum omninò habere peccatum, & ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, vt sit omninò sine ruga & macula quasi non sit Christi Ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat, dimitte nobis debita nostra. Verùm fortassè quis obijciet scriptum esse, quòd omnis qui peccat, non cognouit Deũ: & omnis qui natus est ex Deo, peccatũ non facit. D. Bernardus serm. de Septuagesima, hunc locum de prædestinatis interpretatur, qui quidem non peccent, id est, non permaneant in peccato. August. lib. 2. contra Parmenianum, cap. 7. exponit eos non peccare in eo quod filij Dei sunt: eos verò qui peccant, non cognoscere Deum, qua ratione peccant. Peccatum enim non à fide & scientia, sed ab ignoratione proficiscitur. Fides contrà & charitas, quibus filij Dei sumus, non agunt perperàm, sed reijciunt omne peccatum. Granum interim habet & admixtam paleam, donec ventilabrum sator ipse & messior Christus accipiat. Quod & sagenæ similitudine ita concludit. *Quam cum impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.* Vasa pro mansionibus cœlestibus sumuntur, quæ multæ sunt, nimirùm pro meritorum varietate. Ita tamen vt ad eas soli electi admittantur. Educentur in littus pisces, cùm omnes resurgemus, & stabimus ante tribunal Christi. Hic piscationis finis erit. hæc item Ecclesiæ militantis transmigratio in triumphãtem. Tunc absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam amplius nullus erit luctus, sed nec vllus dolor, quoniam priora transierunt. Tunc *educentur* omnes, quoniam omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malũ. Et piscatores *secus littus sedentes*, secura quiete perfruẽtur. Beati enim mortui qui in Domino moriuntur: modò iã dicit Spiritus, vt requiescat è laboribus suis. Tempus erit vt laborum præmium & mercedem accipiant. Erant Apostoli piscatores, videtur & innuere Angelos piscatores fuisse, quorum scilicet munus futurum sit separare malos de medio iustorum. Sed nihil vetat & ipsos Apostolos simul piscatores & Angelos nuncupari: Piscatores, à prædicationis officio: Angelos, ab authoritate delegata. Sunt enim & nuncij Dei, & missi, id est, Angeli, & Apostoli. Demum si quis est qui requirat, an illi bonos à malis secreturi sint: respondemus etiam mundum ipsum illos esse iudicaturos, quibus scilicet à Christo dictum est, Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. *Eligent* ergo bonos *in vasa*, id est, habitacula *sua*: de quibus Luc. 16. Recipiant vos in tabernacula sua. *Malos autem foras mittent* exclusos scilicet à gloria significabunt, qui gratiam & Euangelicam perfectionem admittere noluerunt. Apoc. vltimo, foris canes, & venefici, & impudici, & idolis seruientes. Sic princeps piscatorum Christus, Ite, inquiet, maledicti in ignem æternũ qui paratus est diabolo & Angelis eius. *Sic erit in consummatione sæculi* quantum ad hominum separationem adinuicem, quando & agni ponentur à dextris, & hœdi à sinistris, *exibunt Angeli*, à summo cœlo, & missi a Christo *separabunt malos de medio iustorum* id est, de vniuersa congregatione electorum, *& mittent eos in caminum ignis*. Psal. 20. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. In ira vultus tui conturbabis eos, deuorabit eos ignis. Esa. vlt. Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum nõ morietur. *Ibi erit fletus* ex acerbitate caloris pro concupiscentia, *& stridor dentium* pro frigore refrigescente charitatem. Eccles. 43. Gelauit crystallus ab aqua. Iob. 38. In similitudinem lapidis aquæ durati sunt. Nunc ergo, vt meditatur Dionys. Carthus. Ecclesia adinstar sagenæ natat & fluctuat in hoc mari magno ac spatioso: & sæpè fluctibus tentationum, & aquis tribulationũ ita afficitur atque torquetur, vt clamet cum sancto Dauid: Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Nunc quoque nescitur qui pisces sint electi, & qui reprobi. Porrò in fine sæculi Christo ad iudicium descendente, sagena ista quasi ad littus trahetur, cùm omnes ante Christũ in vallẽ Iosaphat ducentur, túncque boni à malis manifestè secernentur. Druthmarus in Matth. Dominus, quando ista dicebat, sagenã mittebat in mare, & duodecim piscatores, quomodo piscarentur, docebat. Cepit sagena Domini & discipulorum eius multos. Et adhuc hodie mittitur, & capit bonos & malos. Et cùm veniunt. id est, ad terminum vniuscuiusque veniunt Angeli, bonos pisces mittunt in vitam æternam, malos autem in ignem æternum: vt non amplius deuorent bonos pisces, neque faciant filios similes sibi. Talis piscis fuit Iulianus, qui rupta sagena exiit foras, & quia multos Domini pisces comederat, & persequutus fuerat, separatus a bonis adhuc coquitur, iudiciam iustam exoluens. *Intellexistis hæc omnia?* Hieronym. in Matth. Ad Apostolos propriè sermo est, quos non vt populum audire vult tantùm, sed & intelligere, vt magistros futuros. Euthym. in Matth. *Hæc omnia* scilicet, quæ in parabolis necessaria sunt. Atqui sciebat tanquã Deus, quòd ea intellexerant. Reliquum est ergo vt hoc humano more interrogauit. Psalm. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Hier. 31. Erunt omnes docibiles Dei. Esa. 54. Vniuersos filios tuos ponam doctos a Domino. *Dicunt ei, Etiam.* Albertus in Matth. Atqui leuius quàm par esset, respondere videntur cùm non adhuc spiritum sanctum accepissent, qui illos omnia doceret. Sed dicendum, quòd hic respondent, nõ de omnibus simpliciter, sed de his quæ nunc Dominus docuerat. Igitur quia intellexerunt, tutius eos laudat, cũ ait, hic *Ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum*, quilibet Verbi minister, Prælatus, maximè verò Episcopus in Ecclesia militante, sua vocatione dignus, *doctus* quid dicẽdum, quid verò tacẽdum sit: *similis est homini patrifamilias*, nimirùm ad populum sibi creditum se habet, vt pater ad filios, vt illos rectè instituat, foueat, & dignos efficiat: *qui profert de thesauro suo noua & vetera*, quoties opus fuerit ad familiæ suæ necessitates, profert vestimenta, vtensilia, alimenta, pecunias. Patres enim thesaurizant filiis, vt scribit Apostolus. Quemadmodum ergo paterfamiliâs, secundum cuiusque temporis, loci, personæ conditionem, noua & vetera depromit ad suæ familiæ educationem: *sic omnis scriba doctus*, sic prædicator & Ecclesiæ Prælatus, qui nouit se ad verbi diuini ministerium vocati, è vetere & nouo Testamẽto, è traditionibus & scriptoribus desumere debet, quæ ad colligendos in Ecclesiam populos, ad fideles etiam conseruandos faciant. Hilarius in Matth. Discipulos enim scribas propter scientiã nuncupat, eo quòd intellexerint ea noua & vetera, quæ ex lege & Euangelio protulerat. Vnus autem est & idem eiusdem etiam patrisfamiliâs thesaurus, qui vetere & nouo Testamento constat, vna veritas, vnus Christus, vnus Deus: ne fortè Manichæi alium Deum veteris, alium noui constituant. Hieronymus in Matth. vel Apostoli scribæ, quasi notarij Saluatoris dicuntur, qui verba illius & præcepta signabant in tabulis cordis carnalibus, qui quicquid in Euangelio prædicabant, Legis & prophetarum

vocibus

[Marginal notes: 2. — 3. — *Ecclesia militans permixtos habet peccatores.* — August. — Bernard. — Augustin. — *Iudicium.* — *Angeli piscatores.* — Dion. Car — Druthmar. — Hieron. — Euthym. — Albertus. — *Quomodo se gerat verbi diuini minister.* — Hilarius. — Hieron.]

vocibus è thesauro patrisfamiliâs depromptis, comprobabant. Gregor. in hom. Seu ille in sancta Ecclesia doctus est prædicator, qui & noua scit proferre de suauitate regni, & vetusta dicere de terrore supplicij, vt vel pœnæ terreant, quos præmia non inuitant. Facit ergo hæc similitudo ad formandos diuini verbi concionatores, ne sua somnia, sed quæ ab antiquis & primis Ecclesiæ Patribus, quæ à nouo & vetere Testamento didicerint, populis inculcent. Ideò sidenter in Canticis ait Ecclesia: Omnia poma noua ac vetera, dilecte mi, seruaui tibi. Debent ergo omnes Episcopi & Prælati Ecclesiæ in vtraque lege esse periti, adeò vt quicquid à subditis in quæstionem vertetur, vtriusque sententias resoluere possint.

Gregor.

Christus in Nazareth synagoga legit & interpretatur occurrentem Esaiæ Prophetiam de suo aduentu: rationem reddit, cur non tam ibi frequentia miracula operetur, & suorum incredulitatem condemnat.

Matt. 13.

Et factum est: cùm consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent, Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria & fratres eius, Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas: & sorores eius, nónne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Marc. 6.

Et egressus inde, abiit in patriam suam, & sequebantur eum discipuli sui, & facto sabbato cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes, Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? nónne & sorores eius hîc nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Iesus, Quia non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem eorum.

Luc. 4.

Et venit Nazareth vbi erat nutritus & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et [illegible] reuoluit librum, inuenit locum vbi scrip[tum er]at, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis [re]missionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptû, & diem retributionis. Et cùm plicuisset [libr]ú, reddidit ministro, & sedit. Et omni[um] in synagoga [ocul]i erant intendentes in eum. Cœpit autē dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Et omnes testimoniû illi dabant: & mirabantur in verbis gratiæ quę procedebāt de [ore] ipsius, & dicebant, Nōne hic est filius Ioseph? Et ait illis, Vtique [di]cetis mihi hāc similitudinē, Medice, cura teipsum: quāta a[udiui]mus facta in Capharnaū, fac & hic in patria tua. Ait autem, [A]men dico vobis, quia nemo Propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multę viduę erāt in diebus Eliæ [in Is]raë[l], quando clausû est cœlû annis tribus & mēsibus sex, cū facta esset fames magna in omni terra: & ad nullā illarū missus est Elias [nisi i]n Sarepta Sidonię, ad mulierē viduā. Et multi leprosi era[nt in] Israël sub Elisæo Propheta: & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagog[a i]ra, hæc audi[en]tes. Et surrexerūt, & eiecerūt illū extra ciuitatē: & duxerunt [ill]ū v[sq]ue ad supercilium mōtis, super quē ciuitas illorū [ædific]ata, [v]t præcipitarent eū. Ipse autem transiens per medi[um i]llorum, ibat.

Ioann.

Introductio.

QVIBVSDAM sanè plantis & arboribus contingit, vt transplantatæ meliores sint: sic enim Persica

Translata facta est melior, quæ noxia quondam

In patria, hîc nobis dulcia poma gerit.

Ita sæpè cōtingit, vt ij qui domi suæ dociti sunt, cùm in exteras processerint nationes, pluris habeantur. Quid quòd infantia nonnullis contemptum peperit, quem nec consequens virtus facilè auferat? Ioseph à suis inuidiam patitur, & apud Ægyptios summo in honore habitus est. Dauidem fratres vt temerariú ducunt, cuius tamen virtutem cæteri ex populo demirati sunt. Hinc fit, vt Christus doceat, Euangelij sui ministrû, non tam suæ patriæ, quàm toti orbi debitorem esse, nec moueri domesticis compatriotarum liuoribus & calumniis, sed obtrectationes saluti publicæ postponere debere. Hoc Christus & suo ipsius & Prophetarum exemplis confirmat. *Et factum est*, Deo nimirùm omnia moderante, *cum consummasset Iesus parabolas istas*, vt scribit Matthæus: (quæ enim Marcus interserit, in aliud tempus referenda sunt, vt in superioribus ostendimus:) *transiit inde*, non ex ipso solùm littore, in quo docebat turbas, sed ex domo in quam postea cum Apostolis diuerterat, *& venit in patriam suam*. Hæc quidem est Beth-lehem, si natiuitatem, Nazareth, si eius educationem spectes. Nomen tamen patriæ latiùs quandoque porrigitur, quam ad vrbem: regionem enim designat. Hæc erat Christo propter educationem, Galilæa: vnde & Galilæus à Iuliano, sed per contemptû, vocabatur. Vnde nec simpliciter patria dicitur, sed & adiicitur, *vbi erat nutritus*. Statim enim atque virgo è templo reuersa est, vbi Christum obtulerat, & fecerat quæ erant ad purificationem matrum, venit in Nazareth: quin & Nazaræus Christus nuncupabatur. Nouerat quidem parum se fructus ex compatriotis collecturum, vt quos priorum duros & veluti aduersarios probauisset. Verumtamen suo nos exemplo docet, quantum patriæ, parentibus, & amicis debeamus. Etsi enim patri[a] [illegible] est,

Summa.

Quæ sit Christi patria.

Quantum patriæ debeamus.

probare tamen debemus, num qui[a] n[o]str[a] d[ilig]entia & gratitudine illam sanare valeamus. Nisi forte desperata eius plaga fuerit: tum enim etiam adinstar Christi, excutere poterimus puluerem è pedibus nostris in testimoniû eius. *Et intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam.* Sic Act. 17. Paulus secundum consuetudinem apud Thessalonicam intrabat in synagogam, & per tria sabbata disserebat eis de scripturis. Albertus in Luc. ex eo loco colligit, consuetudines bonas retinendas esse. Hebr. 10. Non deserentes collectionem vestram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed adhortantes: & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Debent & hi, quibus concredita est Ecclesia, qui & ex illius prouentibus viuunt, in eam frequenter intrare, ibi docere & exhortari, Deo quoque laudes & gratiarum actiones persoluere. Aliter ipsi agri Ecclesiæ, quibus nutriuntur, [con]tra eos clamabunt. Iob. 31. Si aduersum me terra m[ea clamat] & cum ea sulci eius deflent. Si comedi fructus eius a[bsque] pecunia, & animam agricolarum afflixi, pro frumento [o]riatur mihi tribulus, & pro hordeo spina. Anima [il]larum afflicta est, quando oblationes fidelium [comeduntur], & pro illorum peccatis non oratur. Osee. 4. [Peccata] populi mei comedent, hoc est oblata pro pe[ccatis]. [Ve]rùm quòd die Sabbati mos erat ingredi syn[agogam] [et] ibi scripturas audire, docemur & nos festis d[iebus] [maxi]mè Dominicis, ad Ecclesias precum funden[darum] & audiendi verbi gratia conuenire. Ecclesi. 51. App[ropiate] ad me indocti, & congregate vos in domum di[sciplinæ]. Ambros. serm. 77. non hoc tantùm commendat [illegible] & arguit Mediolanenses, quòd tardè ad Ecclesiam conuenirent. August. lib. ad quod vult Deum, Manichæos [no]tat, qui sabbati & diei Dominicæ quietem abrog[a]nt docens his quidem diebus operari nos debere ope[ra] Dei adesse sacris, reconciliari, audire verbum, infirmos visitare. Cæterùm Christus toties synagogam ingrediens, & ibi docens, nunc in Nazareth, nunc in Capharnaum, aut alijs vrbibus: certissimè demonstrabat se neque legi, neque Moysi, neque Prophetis aduersari: quin potius illa omnia probabat, & ad perfectum deducta ostendebat.

Ambros.

August.

Suo

Suo interim exemplo docebat, eos qui verbi ministeriú suscipiunt, de sua doctrina cum doctoribus & Ecclesiæ præfectis conferre debere: ibi probandos esse, vt omnis malè sana suspicio tollatur. *Et facto sabbato cœpit in synagogis eorum docere eos*, qui & in templo frequenter docuit. Neque enim loca illa detestabatur, quin potiùs honorabat, quæ ad legis & Prophetarum lectionem & explicationem erecta erant. Locus scilicet ex te, cui destinatus, est, aut honore, aut contemptu dignus est. Nec eundem gradum sortiuntur, ganeum seu locus virginum consecratarum: non eodem hæreticorum conciliabula, & Ecclesiæ synodi. *Docere cœpit.* Ita non vt doceretur, sed vt doceret, huc conueniebat. Hoc scilicet eius est munus potissimum. A quo nimirum nisi verbo doctrinam veritatis accipiamus? *Et surrexit legere.* Neemiæ. 9. Surrexerunt super gradum Leuitarum, & legerunt in volumine legis Domini Dei sui, quater in die, & quater in nocte. Aliquem enim fuisse ordinem oportuit, vt omnia decenter fierent, vt ait Paulus, 1. Cor. 14. Si enim cuique legere permissum fuisset, confusionem sequi oportebat. In eo quòd surrexit, mos quidam inoleuisse videtur. 1. ad designandam alacritatem & attentionem: 2. aut vt cæteris fortè sedentibus, altior appareret qui legebat. 3. aut sanè in maius reuerētiæ signum. *Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ.* nempè à præfecto, seu ministro synagogæ: siquidem paulò pòst additur, Et complicato libro reddidit ministro. Ita non se ingessit Christus, nec ex eo loco conuincitur fuisse generis Leuitici, vt quidam impiè contenderunt. Nec enim hoc ex ordine legali habuit, sed fortè tentaturus illum minister synagogæ, librum ei porrexit. Tentationem fuisse consequentia demonstrant. Et quidem liber traditur Diaconis & Episcopis cùm ordinantur, sed vt Esaias (cap. 29.) exclamat. Ohstupescite cœli desuper. Dabitur liber nescienti literas, dicetur ei, Lege: & respondebit, Non possum, quia nescio literas. Quot currunt ad cathedram, qui non norunt quæ ad cathedrá pertinent? Zozimus Pontifex, vt refertur dist. 36. can. Qui Ecclesiasticis. Sacrarum, inquit, literarum oportet Episcopum habere peritiam. Hinc est quod in veteri Testaméto Pontifex rationale ferebat in pectore, in quo scribebatur, Manifestatio & veritas: quia in pectore Pontificis manifesta debet esse cognitio veritatis. Hinc etiam Dauid priùs ex gratia Spiritus sancti donum sciētiæ percepit, & postea administrationem regni consecutus est. Dominus quoque priùs posuit verba sua in ore Prophetæ, & postea constituit eum super Gentes & regna, (Hier. 1.) Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, inquit Malachias, (cap. 2.) & legem exquirent de ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Christus igitur librum accipit, interpretatur & docet, vt & illum Pontificatu dignum existimeot, sed qui longè Aaronicum superet. Neque enim debuit secundum Aaron, sed secundum Melchisedech dici, iuxta id quod scriptum est, Psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. *Traditus est illi liber.* Poterat suo iure accepisse, sed noluit, vt ostenderet neminem nisi vocatum huic sese oneri ingerere debere. Non enim omnium est accipere librum. vt docet Hieronym. Epistol. ad Paulinum.

Tractent fabrilia fabri.

Quid enim magis temerarium est, quàm huius libri sibi ex sese cognitionem vendicare, cùm nemo dignus inuētus sit nec in cœlo, nec in terra, qui solueret signacula eius, præter agnum, qui & idem est leo de tribu Iuda? Et quid non confusionis esset, si cuique in cœtu liceret præripere verbum, & explicare? Disciplina requirebat, vt qui legere vellet, primùm in loco lectorum accumberet, demum licentiam legendi acciperet. Paulus & Barnabas ingressi synagogam Pisidię sederunt (velut in loco deputato) donec lectione facta Principes miserunt, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Porrò traditus est Christo *liber Isaiæ Prophetæ.* Hic enim omnium Prophetarum celeberrimus fuit & tam apertè Christi mysteria explicat, vt teste D. Hieronym. ad Paulinum, Euangelium potiùs quàm Prophetiam texere videatur. Inde factum est, vt idem ad Paulam & Eustochium scribit, vt Septuag. interpretes noluerint ad verbum transferre illius Prophetiam, ne simul ad liquidum sacra mysteria texerent. Descripsit conceptioné Christi, natiuitatem, miracula, sacramenta, passionem, resurrectionem & ascensionem: Euangelij quoque per vniuersum orbem propagationem. & secundum Christi aduentum. Ambros. lib. 4. in Luc. capit. 15. Accepit ergo librum, vt ostenderet seipsum esse, qui locutus est in Prophetis, & remoueret sacrilegia perfidorum, qui alium dicunt Deum veteris Testamenti, alium noui, vel qui initium Christi dicunt esse ex virgine. Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur? *Et reuoluit librum.* Hoc non superfluè dictum est. Potuissent enim nonnulli suspicari designatum à ministro fuisse aliquem Isaiæ contextum explicandum: cùm tamen id è Christi electione penderet. Diuina itaque prouidentia factum est, vt statim atque librum reuoluit, id occurreret quod ad præsens negotium faciebat. *Inuenit enim locum, vbi scriptum erat,* (c. 61.) *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit.* Exacto scilicet Lectoris munere, concionatoris seu doctoris munus aggreditur. Sed & doctoribus exemplum præbet, vt si quem scripturæ textum interpretaturi sint, priùs illius literam enarrent, aut rei historiam, demum ad illius mysteria progrediantur. Alioquin nihil certum sequi, sed per deuia vagari videbūtur. Beda lib. 2. in Luc. Quòd autem primùm legit, deinde ministro librum reddidit, indicabat se quidem primùm in persona sua docturum, traditurum autem Euangelizandi officium, his qui ab initio ipsi viderant & ministri fuerant sermonis, statim atque regressurus esset in cœlum. Et benè stans legit: sed libro reddito resedit. Stare enim operantis, sedere autem quiescentis, vel iudicantis est. Quia Dominus Iesus Christus, vt viam nobis scientiæ, quæ de se scripta erat, patefaceret, ad tempus in carne dignatus est operari. Peracto autem piæ dispensationis officio, discipulos suæ doctrinæ sequaces elegit, seque supernæ quietis solio restituit, vnde & nunc occulto iudicio cuncta dispenset, & in fine totius sæculi iudex manifestus appareat. Simul exemplum mysticè proponens, vt verbi quisque prędicator, eiusdem sit etiam factor. Surgat & legat, & resideat: hoc est, operetur, prædicet, & sic præmia quietis expectet. Et notandum, quòd librum ipse reuolutum legit ministro autem plicatum reddidit: quia & Ecclesiam suá misso a Patre spiritu veritatis docuit in omnem veritaté: & tamen non omnibus omnia dicenda, sed pro captu audientium verbum doctori dispensandum, suo præmonebat exemplo, cùm ait: Multa habeo vobis dicere, sed nó potestis portare modò. Matth. 7. Nolite sanctum date canibus. Aliter atque aliter prædicandum aliis atque aliis, vt docet Gregor. in Pastorali. Dan. 12. Claude sermones, & signa librum vsque in tépus statutum. Ideò Dominus (Matth. 25. Luc. 12.) commendat seruum prudentem, qui nouerit quid cui debeat ministrare pro tempore. Bonauentura in Luc. Priùs stans legerat, accipiendo librū cum humilitate: nunc reddit, & sedit cum authoritate. Sedere enim est Doctorum & Regum. Vnde Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Et Iob. 29. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus: cùmque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. Plicat librum, quia (2. Cor. 3.) vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. *Et omnium oculi in synagoga, erant intendentes in eum:* expectabant omnes quid dicturus esset, alij vt docerentur, alij vt arguerent. Inuitabat autem eos ad attentionem magna Christi gratia. Atqui vtinam & corda eorum ad eum attendissent, vt & ex illo haurirent, quòd ad suæ salutis cognitionem faciebant. Verùm idem illis euenit, quod & his qui intendebant in Stephanum, cùm esset plenus Spiritu S. & diuina planè verba intonaret: (Act. 7.) Ita sanè hostiliter in eum affecti, vt frenderent dentibus in eum. *Cœpit autem dicere ad illos. Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* In auribus, inquit, non in oculis. Etsi enim ipsemet visibilis appareret non tamen ab eo quod videbatur, credebant in eum, sed

ab

Prælatorum est docere.

...nibus liber ... Ordinatio...

Zoz. Papa.

Clericorum quorundam inscitia.

...cion

...quis scrip... ad doce... ingerat.

Hieron.

Esaia Propheta excellentia.

Ambros.

Ordo quem Christus in legendo & interpretando seruat.

Beda.

Gregorius.

Bonauent.

Manifesta Prophetia de Christo.

ab eo quod audiebant. Rom. 10. Fides enim ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Videbatur enim oculis corporis infirmitas, sed auditu illius maiestas audiebatur: cùm illi Prophetæ testimonium perhiberent. Quid enim manifestius de eo dici potuit, quàm quod ex Esaia legerat? Nimirũ & ille in Prophetæ persona loquebatur, vt Hieronym. lib. 17. Comment. in Esaiam docet. Christus igitur de seipso dicit, *Spiritus Domini super me*, immò plenitudo spiritus: non enim ei ad mensuram spiritus sanctus datus est. Spiritus super Mosen, Beseleel, Salomonem, Samsonem, Danielem, sed ad mensuram. Spiritus scientiæ in Beseleel, consilij in Mose, sapientiæ in Salomone, intellectus in Daniele, fortitudinis in Samsone: sed omnia hæc in Christo quieuerunt, vt legitur Esai. 11. Quod vt certiùs crederemus, datum est signum hoc Ioanni Baptistæ: Super quem videris Spiritum sanctum descendentem sicut columbam, hic est qui baptizat in spiritu. *Propter quod vnxit me.* Hinc scilicet Christus, & Messias ab vnctione dictus est. Cyprian. Expos. in Symbolum. Hinc Christus, inquit, vel Pontificale, vel Regium nomen est. Nam priùs & Pontifices vnguento chrismatis consecrabantur, & reges: sed illi velut mortales & corruptibiles, vnguento materiæ corruptibilis vngebantur, hic verò spiritu sancto perũctus, Christus efficitur. Porrò hæc vnctio non modo Christi officium, sed & humanitatem declarat. Tertullian. lib. contra Praxeam, Dicendo, inquit, Christus mortuus est, id quod est vnctum, mortuum esse ostendit, id est, carnem. Ad quem Psalmista inquit. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Quãdo enim consortes nominantur, inquit Beda in Luc. naturam carnis intelligi, qua Deus consortes substantiæ suæ nos habet. Et quia erat vnctio spiritualis, & nequaquam humani corporis, vt fuit in sacerdotibus Iudæorũ: idcircò præ consortibus, id est cæteris sanctis, vnctus esse memoratur. *Euangelizare pauperibus misit me.* Etsi enim diuitibus fastuosis & superbis Euangelicam doctrinam communicauerit, ad eos tamen non venit propriè, sed ad pauperes. Est enim agentis in patiens quidam reciprocus respectus, vt & magistri ad discipulos, patris ad filios, talis vt vno negato, alterum quoque negari oporteat. Iam cùm diuites, superbi & fastuosi Christi Euangelium reiicerent, Euangelium quoque nõ in eorum gratiam datum esse dicetur, sed tantùm in fauorem pauperum, qui nimirũ hoc obuiis vlnis acceperunt. Nonne pauperes elegit Deus in hoc mundo, diuites in fide? De iis enim pauperibus intelligit, qui beati prædicantur, quoniam pauperes sunt spiritu. Ambrosius lib. 4. cap. 35. in Luc. Vngitur ergo oleo spirituali, & virtute cœlesti, vt paupertatem conditionis humanæ, thesauro resurrectionis rigaret æternæ. *Sanare contritos corde.* An non & hoc fuit officium Christi, hæc illius gratia? An non ad eum recu[...]entibus, & corde cõtritis peccatoribus spem veniæ non modo promisit, sed & peccata condonauit? Num id peccatrix experta est, cui ille dixit, Remittuntur tibi pe[...] tua, &, Vade in pa[...] Num adultera cui intulit, Nec ego te codemnabo, Vade, & amplius noli peccare? Psal. 146. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Ad quem Hieremias clamare poterat cap. 17. Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & [s]aluus e[ro]. Ps[al.] [...]. Cor enim contritum & humiliatum Deus nõ despicies. Immò Luc. 14.) prætulit humilem & contritum Publicanum, iustificans se Pharisæo. *Prædicare captiuis remissi[o]nem* [...]s nimirum, qui peccatorum suorum vinculis constricti, a diabolo retinentur. Non enim hic Christus de ciuilibus mancipiis loquitur, aut externa manumissione, sed spirituali, qua liberamur a seruitute Satanæ. Nos enim omnes sumus ab ipsa conceptione captiui Satanæ [...]ncipia, vnde & ille in nos pro iure dominorum, vitæ necisque potestatem arrogarat. A quo enim quis superatus est, eius & seruus est. R[o]m. [...]. Vænundati sub peccato. Venit autem C[hristus] [...] vt nos prist[i]no do[...] [...] [...]

Hierony. — *Cypria.* — *Tertull.* — *Beda.* — *Ambros.*

illi acceperunt, liberi sunt: qua libertate nos Christus liberauit, libertate nimirum iustitiæ, qua seruitutem peccati excutimus. Prouerb. 5. Funibus peccatorum suorum quisque constringitur. De quibus admonetur filiam Sion, Esai. 52. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Atque (Psalm. 145.) Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Qui & Hier. 29. Reducam, inquit, vos in terram vestram de cunctis locis, in quibus captiui fuistis. Sic Psalm. 125. In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in Austro. Atque vtinã, [...] Paulus 2. Tim. 2. resipiscant omnes a laqueis diaboli, à quo captiui tenentur, ad ipsius voluntatẽ. Ecce [...] nobis remissio per Christum promittitur Act. 19. Sic enim [o]portuit in vno homine prædicari pœnitentiam [...] [pe]ccatorum. *Cæcis visum*, non corporalem modo, sed & spiritualem. Esa. 49. Vt diceres his qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris sunt, reuelamini. Mich. [7]. Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Cæc[itas] enim ex parte contigit in Israël, sed & quodammodo cæci erant, qui lumine gloriæ carebant: donec hoc Christus eis restituit, adducẽs secum captiuitatem captiuam, & ascendens in cœlum. *Dimittere confractos in remissionem*, eos nimirum qui legis pondere graui & importabili fuerant depressi, reuelare, atque in remissionẽ gratiæ spiritualis admittere. Act. 15. Onus quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus, inquit Petrus. *Prædicare annum* Domini acceptum seu placabilẽ Domino, [&] *diem retributionis* seu vltionis Deo nostro. Ita paulùm variant Hebræa, & Græca Lucæ, ita tamen vt in eũdem sensum concurrant. Alludit autem Propheta ad annum redẽptionis Iubilæum, de quo Leuit. 25. In quo duo potissimum obseruata fuerunt: vnum, quòd eo anno omnes serui fiebant liberi: alterum, quòd possessiones agrorum diuenditæ, pristino suo domino, aut eius hæredibus restituebantur. Hæc lex tum politiæ, tum religioni Iudæorum fuit commodissima. In eo anno semel finiebantur omnes lites, iurgia, debita, acta, pacta, iura, sigilla & literæ: vt is annus omnium fuerit etiam ciuilium controuersiarum compositio & pacificatio. Cæterùm cum in figuris omnia contingerent illis, per hunc annum, tempus Euangelicæ prædicationis, & redemptionis per Christum factæ præsagiebatur. Beda in Luc. Tunc enim verus Iubilæi, id est, libertatis annus, seu tempus aderat [Eccl]esiæ quæ in corpore versata peregrinatur a Domino: de qu[o] Psalmista canit, Benedices coronam anni benignitatis tuæ. Neque enim ille quo Dominus prædicabat, solus fuit acceptabilis, sed etiam iste, quo prædicat Apostolus, dicens: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. (2. Cor. 7. & Es. 49.) Tempore accepto exaudiui te, in die salutis adiuui te. Post *annum* Domini *acceptabilem* etiam *diem retributionis* extremæ prædicat dicens: Filius enim hominis vẽturus est in gloria sua cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opus eius. Et quidem verè nunc *annus Iubilæus*, quo Christus pretium exoluit, quo redimeremur, & in pristinam possessionem paradisi, e qua eiecti eramus, restitueremur. Atque vtinã nos omnes rixas, iniurias, lites, offensas proximis remittamus vt & Iubilæi gratiam consequamur. Hæc quidem Christus explicauit: verùm Euangelistæ quid dixerit, minimẽ scripserunt, vt qui omninò breuitati studerent. *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius, & dicebant: Nõnne hic est filius Ioseph?* Hic est effectus doctrinæ Christi, potenter operantis in auditorum suorum conscientiis. Commendator igitur doctrina Christi a sua potentia & efficacia. Audita enim explicatione Prophetiæ, sequuta est admiratio, quæ sensus animi est: testimonium vero est externa professio. Admiratio impulit eos ad confessionem. Ostendit autem [...] per similitudinem eos [...]utos esse, sed ex animi sententia, quod [...] *[in v]erbis gratiæ.* Hebraismus autem hic est pro de [...]monibus plenis gratia. Verumtamen vide ill[...] [...]. Quem enim [...] [...], [...]ntem[n]unt. Doctrina illos in [...] Christi [...],

Quæ nobis libertas in Christo. — *Quod Iubilæum.* — *Beda.*

illis contemptum suppeditabat. Ita, vt in superiori parabola dictum est, spinæ huius seculi, & rerum carnalium cogitationes suffocant acceptum verbum. *Dicebant, Nónne hic est filius Ioseph, & fabri filius? Nónne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi & Ioseph, & Iudæ & Simonis? Nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas, & sorores eius apud nos sunt?* Beda in Luc. Quanta Nazareorum cæcitas, qui eum, quẽ in verbis factisque Christum esse cognoscunt, ob generis tãtùm notitiam contemnunt? Huic simile est quod dicebatur de Saul, inquit Bonau. Quænam res accidit filio Cis? Num & Saul inter Prophetas? 1. Reg. 16. & 2. Reg. 20. Non est nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Isai. Hæc enim inuidorum est consuetudo, vt si quem laudari audiant, statim se opponant, & vbi nihil ex parte doctrinæ & morum obmurmurare possunt, saltem parentum conditionem obiiciant. Ecc. 11. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponet maculam. Ita simul cum æmulis Christi, qui priùs eum laudabant, nũc despicimur. Ps. 105. Citò fecerunt, obliti sunt operum eius. Beda. Horũ tamẽ error salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. Intantùm enim cernebant hominẽ Iesum Christum, vt hũc filium Ioseph, & iuxta alios Euangelistas, fabrum, vel fabri filium vocarent. Inter quæ intuendum quare Christus in carne apparẽs, fabri filius, immò faber voluerit appellari: sanóque intellectu sentiendum quòd etiam eius ante secula filium se esse docuerit, qui fabricator omnium in principio creauit Deus cœlum & terram. Nam etsi humana non sunt comparanda diuinis, typus tamen integer est, quia pater Christi igni operatur & spiritu. Vnde & de ipso tanquam de fabri filio præcursor eius ait. Ipse vos baptizabit in spiritu s. & igne. Qui in domo magna huius mundi diuersi generis vasa fabricat. Immò vasa iræ, spiritus iræ, molliendo in misericordiæ vasa commutat. De quo & Malachias, Sedebit inquit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum & quasi argentum. Augustinus in serm. de natali Christi. Est enim pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noë disposuit, Moysi tabernaculum ordinauit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerit, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. Hilarius in Matt. Fabri etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, seculi virtutem iudicio decoquentis, massámque formantis in omne opus vtilitatis humanæ: formam sc. corporum nostrorum in diuersa membrorum mysteria, & ad omnia æterna vitæ opera fingentis. Chrysostom. homil. 49 Oper. prioris in Matth. Per omnia ergo insensati, vilipendunt eum ab eo, qui eius pater esse putabatur, quãuis multa exempla præ manibus haberent, qui ex humilibus parentibus magni euaserunt. Hieronymus contra Heluid. fratres intelligit, Hebræorum more, cognatos eius, filios matertetarum. Augustin. libr. 2. de consens. Euangel. cap. 42. Ita ciues eius & potentiam in eo virtutis stupebant, & ignobilitatem generis contemnebant. *Et scandalizabantur in eo, dicentes. Vnde ergo huic omnia ista?* Quasi sic concludentes, quòd cùm tantæ doctrinæ nullũ humanum argumentum haberent, consequeretur hanc illum ex peruersorum dæmonum familiaritate concepisse. Hilar. in Matth. Sic inhonoratur Dominus à seruis, & quanquam docendi prudentia, & operandi virtus admirationem commoueret, non tamen credunt hæc illum in nomine Domini agere, sed paternæ artis quodam opprobrio lacessunt. Hieronym. in Matth. Propemodum namque naturale est, ciues semper ciuibus inuidere: vt qui non considerent præsentia viri opera, sed fragilis recordentur infantiæ, quasi nõ & ipsi per eosdem ætatum gradus, ad maturam ætatem venerint. *Iesus autem dixit eis. Vtique dicetis*, seu dicere intenditis *mihi hanc similitudinem: Medice, cura teipsum.* Vetus est prouerbiũ, quod & Ethnicus poeta vsurpat:

Medicus aliis ipsius vulneribus scatens.

Quasi dicat. Si tu ille es qui sanat contritos corde, qui omnes ab infœlicitate sua liberat, cur non maximè omnium idem præstas ciuibus & cognatis tuis? Alludunt enim ad prælecta Esaiæ verba, quæ Christum missum & vnctum asserebant, vt mederetur. Quod dicitur, *teipsum*, non ita intelligitur, quasi Christus ipse se malè habeat, sed quòd conciues & cognatos quasi seipsum habere debebat: potissimùm cùm lex iubeat, diligere proximum sicut teipsum. Exprobrare autem hæc Christo erat ex offendiculo personæ vilis, contemnere & doctrinam & officia Christi. *Quanta audiuimus à te facta in Capharnaum, fac & hîc in patria tua.* Calliditatem ingenij Pharisaici explicat, quæ id quod sanctum & plane diuinum erat in derisum & fucum transferre voluerit. Porro suadere nituntur, ab horum rumore quæ audierant quasi addubitent, sintne ea vera quæ nõ vidissent, sed ab aliis referentibus audissent. Fatentur autem in Capharnaũ multa facta esse: siquidem ibi Christus in Synagoga docens omnes sibi oblatos curauit. Videtur autem Orige. homil. 33. in Luc. Christus paucis moratus apud Capharnaitas. *Fac*, inquiunt. Imperant, non rogant, adeò supercilium extollunt. (Matth. 23. & Luc. 16.) Sed odibilis coram Deo est superbia, Eccles. 10. Sed & ipsum sibi subiiciunt, in ratione loci, dicentes, *fac & hîc*, quasi non propter gentem locum elegerit. Nimirùm iudices & operum eius censores esse volebant, vt se illorum examini subiiciat. Adiiciunt, *in patria tua.* Hic prætextus & fucus illorũ erat, quasi dicerent: Patria tibi propinquior est cæteris regionibus, & cognati cæteris hominibus. Itaque si vis nos tibi, vt peritissimo medico credere, fac ergo nobis testibus aliqua signa: sicque poteris te vniuersorum medicum profiteri, qui & exteros, & domesticos sanitati restituas. At verò miracula non fiunt, vt qui illa vident, solos oculos pascant: non ad ostentationem, & iactantiam. Augustin. libr. 22. de Ciuitate Dei, cap. 8. 9. & 10. multa differit de miraculis: & hæc quidem colligit fieri ad hoc, vt credat mundus, non ex curiositate, aut laude propria, quod probat in Martyribus. Vnde & id discipulis concreditum est, Luc. 9. Apostolis, Marc. vltim. Fidelibus, Ioan. 11. Fecerunt autem Stephanus, Act. 7. & Apostoli, Act. 5. Immò tanto abest, vt qui viderit verbum suum malè accipi, mira facere debeat, quòd excutere debet puluerem de pedibus suis. Inde fit, vt idem Augustin. libr. 83. Quæst. quæst. 79 distinguat miracula Dei, ab his quæ dæmoniorũ sunt: quia etsi visibiliter similia quidem esse appareant, diuerso tamen fine & diuerso iure fiant. Nam sancti faciunt quærentes gloriam Dei: impij quærentes gloriam suam. Et sancti quidem publica administratione iussu eius, cui cuncta creatura subiecta est: impij autem quibusdam concessis in ordine suo, velut priuatis commerciis & veneficiis. Igitur Dominus cùm videat istos nec gloriam Dei, si miracula faciant, quærere, nec salutem propriam, quæ pars est administrationis publicæ, signa facere denegat, vt coram Herode idem postulante fecit, Luc. 23. Quæramus igitur in omnibus Dei laudem & nostram salutẽ, vt in nobis mirabilia sua operetur. Ambrosius etiam in Luc. libr. 4. capit. 16. Videntur verò nonnulli etiam è nostris, talem velle facere Christum & verbum eius, qualem eum censebant Pharisæi. Nam eum velut præstigiatorem, & oculos tantùm pascentem proponunt quidam histriones: cum passiones & acta Christi ludunt, quæ seriò à verbi diuini præconibus audire deberent. Atqui hæc condemnantur, De consecr. dist. 2. C. Qui de solenni. & 25. q. C. Si quis ariolos. *Dixit eis Iesus. Amen dico vobis, nemo Propheta acceptus est in patria sua.* Videtur sanè non tãtùm Nazareth notasse nomine patriæ, sed omnem Iudæorum nationem (ait Orig. in Luc.) Quem enim Prophetarum non sunt persecuti patres eorum? (ait Stephanus Act. 7.) Ioseph à fratribus vẽditus regnat inter extraneos, Genes. 37. 41. Moses expositus à suis, Exod. 2. excipitur à filia Pharaonis. Num. 12. Ridetur ille à sorore. Lapidandus à populo quæritur. Num. 14. Dauid à fratribus despicitur, 1. Reg. 17. Daniel ignotus inter Iudæos, apud Nabuchodonozor maximi æstimatur, capit. 2. 3. & Micheas à rege suo despicitur, ab Iosaphat probatur, 3. Reg. 22. Helias ab Achab fugatur: ab exteris nationibus excipitur. Immò omnes Apostoli apud suos despecti

Margin notes: Beda. — Carnale de Christo iudicium. — Bonauent. — Beda. — August. — Hilarius. — Chrysost. — Hierony. — August. — Hilarius. — Hierony. — Occurrit Christus obtrectationi Nazaraeorum. — Origenes. — Augustin. — Idem Aug. — Ambros. — Origen

Pseudopropheta benè accepti patria.

Dicebant enim omnes die Pentecostes: Nonne isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Qui tamen plurimi facti sunt apud Gentes. Ex opposito Pseudoprophetæ benè in patria excepti sunt. Theodas enim & Iudas apud suos Galilæos floruerunt, & ex his sectarios fecerunt. An non verò Arrius vna scintilla fuit in Alexādria (vt docet Hieronymus in cap. 5. ad Galatas) qui primum Alexandriam in Ecclesiam Catholicam armauit? An non etiam primùm Manes honoratus est à Persis, licet Persa seruili genere oriundus: adeò vt inter suos medici summi & viri pij nomine donaretur? Cyrill. Hierosl. Catech. 6. Et vt ad nostros veniam, vt Germani hæretici Germaniā, & Boëmi Boëmiam: ita VValdo Lugdunensis Lugdunenses, VVuicleph Anglus Anglos. Et nunc Sacramentarij Galli Gallos corrumpunt. Adeò Pseudopropheta acceptus est in patria sua. Caterùm quòd permittit Deus Prophetas vilipendi in patria propria, altiore mysterio factum est. 1. Nimirùm vt dulcedinem hanc, qua nos ad se natale solum allicit, fortitudine temperemus. Ne nos igitur patria remoretur, quin fideles nos Domino milites exhibeamus. Ecce enim nos cum Apostolis, reliquimus omnia, vt sequamur te. Nec enim hic ciuitatem habemus permanentem: vnde nec exules fieri à patria pro Christo timemus: vt doctè Basilius apud Præfectum Cæsareæ sub Valente respondit. Niceph. lib. 11. cap. 18. (sed & ait Gregorius Nazianzenus Orat. 26. cùm reuerteretur ex agro: Nisi tu peregrinus es & aduena, timendum ne vera excidas patria, ad quam nostræ ciuitatis spem reponimus. 2. Optimè igitur à Monachis relicta est patria, & parentes, iuxta Christi consilium. Vnde cùm miserint manum ad aratrum, ne retrò respiciant. Non enim proficient in patria, vt docet Hieronymus 5. parte Epistol. tract. 8. epistol. 28. Nec sanctus Pior inter cognatos manere voluit. Nicephor. lib. 11. cap. 37. immò nec apud sororem. *In veritate dico vobis.* Confirmaturus exemplo sententiam iam dictam, priùs sibi credi expostulat: etsi de re certissima, & Iudæis notissima sit locuturus. Erat nempè vtraque & de Helia & de Helisæo historia in sacris Biblijs. Cur ergo hac assertione quod dicturus est muniat, nisi vt, eleuatis per hæc exempla Iudæorum animis, confirmet (quod nunquam futurum existimabant) Gentes se, & Euangelium (Iudæis repudiantibus illud) suscepturas? Cur non etiam in vtilitate loquatur ipsemet veritas? *Multa viduæ erant in diebus Heliæ.* Ambros. libr. 4. in Luc. capit. 16. Non quia Heliæ dies fuerunt (creatione) sed in quibus operatus est, aut quia dies faciebat illis, qui in eius operibus lucem videbant gratiæ spiritualis, & conuertebantur ad Dominum. Et ideò aperiebatur cœlum vidētibus æterna & diuina mysteria: claudebatur quando fames erat quia nulla erat cognoscendæ diuinitatis vbertas. Porrò omnes facti circumstantias adducit, quibus probet & multas in Israël viduas, & illas in necessitate fuisse constitutas. Si quis enim dies Heliæ expenderit, obseruabit secessione religionis antiquæ facta, & populo Hebræo in duas factiones diuiso, consecuta bella, & furores ciuiles, Israëliticum sanguinem exhausisse. Nam cùm Israël contra domum Iuda frequentiùs armaretur, & vterque sibi regem præfecisset, Israël quidem è Hieroboam, Iuda ex Dauid: efficiebatur vt modò ille Syrium, alter Assyrium aut Ægyptium principem in auxilium euocaret, communi sua ipsorum strage, id est, ita occurrente bellorum euentu, vt Hebræus popul. ab his & illis opprimeretur, & *multæ viduæ essent*, occisis passim earum viris. Hier. 15. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Porrò quanta in necessitate constitutæ essent, ostendit fames illa quæ contigit in diebus Heliæ, *quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex.* Causa huius famis fuit defectio ab auita religione, & idololatria populo inuecta per Hieroboam successores, & Achab ipse, incendente illum impia Iesabele, vt pleniùs habetur, 3. Reg. 17. & 18. Tunc enim Helias orauit ne cœlum plueret, Iac. 5.) & non pluit annis tribus & mensibus sex. Siccitates enim Dei flagella sunt. Leuit. 26. Si non obedieritis, dabo vobis cœlum ferreum. Deu. 28. Sit cœlum quod supra te est, æneum, & terra quam calcas, ferrea. Hier. 3. Polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, & serotinus imber non fuit. Basilius hom. de fame & siccitate. Discamus enim, inquit, quòd propter auersionem à Deo negligentiam, has plagas nobis Deus immittit, non extirpare volens, sed corrigere studens, ad similitudinem bonorum patrum, & negligentiam filiorum, qui irascuntur adolescentibus, in ipsósque insurgunt, non malum quid ipsis inferre volentes, sed ex puerili negligentia, & delictis iuuentutis ad curam diligētiamque ipsos ducentes. Adijcit, *Cùm facta esset fames magna in omni terra.* Tanta scilicet, vt ne herba quidem minima iumentis quibusdam alendis inueniretur. Ita famem patiebantur vt canes, (Ps. 58.) & circuibat rex, & dispensator eius Abdias, ad inuenienda pascua, 3. Reg. 18. Nam sterilitatem & viduitatem vt summa mala Dominus minatur, Prou. 39. Leuit. 21. Famē patitur Israël tribus annis, ob violatam Gabaonitis fidē, 2. Reg. 21. Quanto magis igitur si fidem primam, Deo redditam, irritam faciamus? si religionis cultum abiecerimus? Atque vtinam quod Israëlitis ob peccata contigit, nobis timorem incutiat, vt ne in eandem infidelitatis notam cadamus: perdurasset enim fames diutiùs, nisi Rex simul cum populo ad vnius Dei cultum per tanti conflagrationem redijssent. 3. Reg. 18. Hac igitur communi necessitate omnes premebantur, & maximè viduæ, quæ virorum auxilio, laboribus, & industria destituebantur. Psalm. 106. Esurientes & sitientes, anima earum in ipsis defecit. *Et ad nullam illarum missus est Helias*, non quòd viduas reijceret, quibus succurrēdum esse nouerat: sed quia se illius præsentia & beneficijs indignas reddiderant. Es. 9. Pupillorum eius & viduarum non miserebitur, quia omnis hypocrita est nequam. *Nisi in Sareptam Sidoniæ* prope Tyrum ciuitatem Gentilium. Siquidem torrente Carith, quo priùs potabatur Helias, per diuturnam, ardentémque sterilitatem exsiccato, dictum est ei, 3. Reg. 17. Surge, & vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te. Venit ergo *ad mulierem viduam*, & ipsam Gentilem, non autem Israëliticam: quæ tamen & pietate, & fide longè mulieres Hebræas superauit. Nam cùm illæ Prophetas aut riderent, aut non admitterent: ista tamen ex multis circunstantijs commendatur. Etsi enim lignis colligendis intenta, & mœrore famis & sterilitatis confecta esset, statim tamen atque Prophetam audiit paululum aquæ postulantem, aquam fortè longè positam, haurire non distulit. Sed & licet parum farinæ haberet, non irascitur tamen Heliæ panem petenti. Ambrosius libr. de Viduis. Salubre igitur est hospitalitatis præceptum. Quàm verò sancta illa vidua, quæ cùm fame vrgeretur extrema, venerationem Deo debitam reseruabat? Nec solùm sibi vsurpabat alimenta, sed cum filio diuidebat (cùm tamen mulieres quædam pactæ sint potiùs seipsas suis infantibus, quàm suos infantes pascere, vt legitur in 4. Regum) ne charo pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita Propheta Dei, & filio debuit præferri, & saluti. Cui non exiguum victum, sed omne vitæ suæ subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi, tam hospitalis vt totum datet, tam fidelis vt citò crederet. Fides illius commendatur, quæ tanta necessitate constricta, statim tamen Heliæ verbis crediderit. Ideò fecit sibi & puero, sed primùm Heliæ, subcinericium panem: nec quoque, in hospitalitatis mercedem, defecit illi hydria farinæ, aut lecythus olei. Docet autem Dominus hoc exemplo commendabilem esse viduitatem, vt Ambrosius vno libro, Hieronym. pluribus Epistolis, Tertullianus libs. de Monogamia, & ad Vxorem, Augustinus libr. de statu viduali, & alij Patres docuerunt. Vnde Paulus eas honorandas docuit, quæ verè viduæ sunt. 1. Tim. 5. quibus bonum est, si sic permanserint. 1. Corinth. 7. Illas sic honorarunt Apostoli, vt viduarum ministerio Diaconos instituerint, Act. 6. Nec tantùm vidualem statum hic laudat Christus, sed in maximis etiam necessitatibus illis primùm succurri

à Deo:

Margin notes: Hierony. — Cyr. Hier. — Basil. Niceph. Greg. Naz. — Hieron. — Niceph. — Ambros. — *Vnde viduarum multitudo.* — *Vnde sterilitas & fames.* — Basil. — *Fides Sareptanæ.* — Ambros. — Ambros. Hierony. Tertul. August.

Phila.

à Deo: ideò nec nos illis deesse debere contestatur. Philo Iudæus de victimas offerentibus: Pupillorum (inquit) viduarumque tutelam profitetur Dominus: quia hæ maritis, illi parentibus orbati sunt: quibus humana ope destitutis, nullum præterea relinquitur auxilium. Tertull. lib. in Marcion. & Ambros. libr. de Viduitate, ex Psalm. 145. & 131. necnon exemplo viduæ Sareptanæ. 3. Reg. 17. de qua hic Dominus, idem confirmant. Id quoque Raab vidua erepta à ruina Iericho, Iosu. 6. Iudith nimirùm Holofernem obtruncans, Iudith 14. Maria vidua soror Moysi tympanum pulsans, testari possunt. Adeò quoque primis illis patribus laus & subsidium placuit viduarum, vt illis annonam Constantinus donarit, vt patet in Apolog. 2. sanctæ Synodi Alex. pro Athanasio. Et apud Nicephorum libr. 10. cap. 5. quarum tamen reditus Iulianus & Arriani auferre conati sunt. Porrò quemadmodum illæ Deo sunt commendabiles, ita piis se deuoueant obsequiis. 1. orationibus & ieiuniis: vt Anna Prophetissa, Luc. 2. perseuerent die ac nocte, 1. Tim. 5. vt ab omni cõtagione peccati in puritate cordis degant per sanctam exercitationem (ait Basilius in cap. 1. Esaiæ) & vt orationibus suis Ecclesiam adiuuent (can. 103. conc. 4. Carthaginens.) 2. Hospitalitatem sectentur, & infirmis opem omnem impendant, vt obseruent dictum Apostoli, 1. Tim. 5. Eligendam esse viduam quæ sanctorum pedes lauerit. Sunt enim mulieres huiusmodi obsequiis imprimis idoneæ: lectulum sternere, ac fouere ministerio. Hinc nimirùm Raab à Deo laudem promeretur, & hæc vidua Sareptana. Cæterùm ex eo quod legimus, Viduæ Sareptanæ nihil ex oleo aut farina deperiisse, quin potiùs dũ ex his Prophetæ victum administrat, vtraque increuisse: verum esse apparet, quod Sapiens Prouerb. 28. scribit: Qui dat pauperi, non indigebit. Cyprianus serm. de Eleemosyna, de hac vidua agit. Et putas, ait, quòd Christus non pascit illum à quo pascitur? Putas aliquid ei defuturum? Qualis Christianus es, qui Christo non credis? Helias typum Christi gerens, & quòd illa pro misericordia vicem singulis reddat ostendens, respondit, & dixit: Hæc dixit Dominus, Hydria farinæ non deficiet, &c. Cæterùm vt à Cypriano, ita ab omnibus ferè primis Patribus sic factum istud examinatur, vt ex Sareptana Gentium vocationem colligant, reprobatis interim Iudæis. Ambrosius lib. de Viduis sequitur Origen. homil. 33. in Lucam. Sic autem habet Origenes. Figuram id futuræ rei explicabat: quia occupante fame, non panis, neque siti aquæ, sed fame audiendi sermonem Dei, venit ad viduam Christus per suos, de qua & Propheta testatur, dicens (Esai. 54.) Multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Et cùm venisset, panem eius & alimenta multiplicat. Demum Sareptanam torquet ad Gentilem nationem, maximè cùm è finibus Tyri mulier illa Chananitis egressa sit, cuius filiam Dominus à dæmonio liberauit. Hinc colligere est per Heliam Christum, per famem auditatem diuini verbi audiendi, per viduam Sareptanam Ecclesiam ex Gentibus collectam, ad quam, sed terrenis intentam, Christus per Apostolos suos venit: & panem verbi diuini, & oleum diuinæ misericordiæ multiplicauit. Tres enim annos famis, vitam præsentem interpretatur: sicut tribus annis (id est, tempore vitæ huius) Dominus fructum è ficulnea quæsiuit, & non inuenit, Luc. 13. Viduam verò Ecclesiam significare, Esai. 54. Heliam, Christum, qui cœlum potest aperire: nec panem nec oleum deficientem, perpetuitatem sacramentorum & exultationis spiritualis gratiam præsagisse docet. Adeò vt sicut Helias panem, & oleum viduæ multiplicauit: ita Christus suæ Ecclesiæ sacramenta, & exultationis gratiam in perpetuum stabiliuit. Eandem interpretationem sequitur August. serm. 2. in Dominicam 3. post festum S. Trinitatis. Adducit autem & aliud exemplum, sed in eundem finem: vt quod in muliere, idemque in viro proposuit, ad omnium etiam Gentium vocationem, & Iudæorum reprobationem concludat. *Et multi*, inquit, *erant leprosi in Israel, sub Helisæo Propheta.* Nec sanè mirum, si expendamus huius nationis sordes, quibus se conficiunt, & diuina iracundia flagella, quæ in se prouocant. Lepra enim contigit Mariæ sorori Mosis Num. 12. Oziæ regi propter peccata. Sed & 4. Reg. 7. ipso Helisæi tempore quatuor viri leprosi steterunt iuxta introitum portæ Samariæ. Cæterùm Helisæum subdit Heliæ, vt magistro discipulum, patri filium, diuinum sanè par, cùm nec Helisæus minoris virtutis quàm Helias fuerit, vt qui simul cum pallio, duplicem Heliæ spiritum acceperit. 4. Reg. 2. Mira enim miraculorum & Prophetiæ gratia donatus est. Chrysostom. hom. 46. in Matth. Vnde mirabilis factus est Helias? Nónne à libera ad regem prolatione? Nónne à zelo, qui erat in eo ad Deum? Nónne è repudiatione possessionum? Nónne à melota, spelunca, & montibus? Et hæc omnia quidem Helisæum commendant. Helisæus enim reges vnxit, & exhortans, idémque cum Helia vitæ institutum secutus est, vt docet Ioannes Hierosol. lib. de instit. Monach. Isidorus lib. 2. de origine officiorum, capit. 15. Vnde ad Monachos studium paupertatis defluxerit, conuersatio, habitus, ab Helia & Helisæo. Ioannes Cassianus de institut. Cœnobiorum, lib. 1. cap. 2. Itaque Monachum, inquit, vt militem Christi in procinctu belli semper positum, accinctis lumbis iugiter oportet incedere. Hoc enim habitu illos ambulasse, etiam qui in veteri Testamento professionis huius fundauere primordia, Heliam scilicet & Helisæum, diuinarum scripturarum authoritate demonstratur. Vterque montis Carmeli fuit accola, vterque hîc filios Prophetarum habuit, & ab eo tandem monte, Eremitæ Helisæi successores Carmelitæ nuncupati sunt. Sed & Helisæus non minus quàm Helias, Christi figuram prætulit, vt docet Augustin. serm. 2. Dominicæ 3. post Trinitatem. Multi sanè inter nos sunt leprosi corde, multi peccatores: adsunt & ministri Ecclesiæ permulti, qui non minus quàm Helisæus lepram hanc expurgare valeant: Nimirùm quibus remittendorum peccatorum potestas tradita est. Sed sicut nec agricolano per se sufficit ad conuehendos fructus, nisi cœlum & is qui cœlum gubernat, opituletur, (ait Origenes in Matth. cap. 13.) sic neque virtutum operationes absque fide illorum qui sanantur, perfectum opus præstat ad sanitatem conferendam, nec potestas sacerdorum sufficit, nisi & Presbyteris (vt cum Tertulliano loquar libr. de pœnitent.) aduoluamur. *Et nemo eorum mundatus est, nisi solus Naaman Syrus.* Cur istud? An non poterat non minus Israëlitas Helisæus sanare, quàm Syrum hunc? Cur non hos quatuor saltem curabat, qui in castra Syrorum irruperunt? At verò non dormientibus diuina beneficia, sed obseruantibus deferuntur. Et (inquit Ambros. in Luc.) voluntatis est medicina, non Gentis: diuinúmque munus votis eligitur, non naturæ iure defertur. Quis autem fuerit hic Naaman Syrus, copiosè refertur 4. Reg. 5. Venit ille cum literis regis Syriæ ad regem Israël, stetit ad ostium Helisæi, rogauit virum Dei, morem gessit sermoni eius, lauit septies in Iordane, & caro eius rediit ad munditiem pueriliis carnis. Quo miraculo stupefactus, Deum Israël confessus est, & Prophetæ gratias egit. Eucherius Lugdunens. lib. 4. Comment. in Reg. cap. 20. Naaman interpretatur pro quoque baptizato, cuius caro redeat ad instar cuiusque pueri, id est, emundetur conscientia, & ad primum primi hominis candorem restituatur. Tertull. lib. 4. in Marc. docet Naaman curatum à lepra, postquàm lauit septies in Iordane, præsignasse nationes Gentium emundandas in lauacro Christi à septẽ maculis capitalium delictorũ, Idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Gregor. Nyssenus lib. de sancto baptismate, hanc lotionem & curationem apertè præmonstrasse quod futurũ erat, dicit. Ex omnibus enim (inquit) solus Iordanis, cùm in se recepisset sanctificationis & benedictionis primitias, tanquam ex quodã fonte suæ figuræ in totũ mundum donũ baptismatis, quasi per riuũ & aquæ ductũ transfudit. Optatus verò Mileuitanus libr. 5. in Donatistas, ex eo quòd non priùs in aquis Syriæ Naamã lauit, nec denuò iussu Helisæi curatus ad Iordanem rediit, colligit in Parmenianum, vnum tantùm esse baptisma, nec licere baptizatos denuò baptizare.

Margin notes: Tertull. Ambros. — Niceph. — Basilius. — Eleemosyna amor pauperum. — Cyprian. — Vocatio Gentium. — Origen. — August. — Chrysost. — Ioan. Hier. Isidor. — Io. Cassian. — Helias pater Monachorum, maximè Carmelitarum. — Augustin. — Origenes. — Tertull. — Ambros. — Eucherius Lugdunens. — Tertull. — Greg. Nyss. — Opt. Mile.

omnes in summa conueniunt, quotquot locum hunc interpretati sunt, asserúntque Christum vocationem Gentium ad baptismum etiam hoc exẽplo prætexuisse: quòd Naaman Syrus leprosus, populum Gentilem suis infectum vitiis: Helisæus, Christum: aqua Iordanis, aquam fontis baptismalis: caro pueri, candorẽ innocentiæ puerilis, de quo 1. Cor. 14. Malitia paruuli estote, significet. Vnde sicut Naaman ad Helisæum, ita populus Gentilis ad Christum venturus esset: & sicut hic ad ostium Helisæi, priusquàm lauaretur, sic ille ad introitum staret Ecclesiæ, priusquàm baptizaretur. Et sicut credens sermone, lauit septies: sic credens baptizaretur in virtute septenarij spiritus, vt septem peccata capitalia abluerentur. Adeò vt sicut huius caro facta est, vt pueri, sic illius fieret anima, vt innocentes. Hæc ex Ambrosio lib. 4. in Luc. cap. 16. *Et repleti sunt omnes in synagoga, ira, hæc audientes.*

Ambros.

Intellexerunt quò hæc Christi verba tenderent, & quò hæc duo exempla: nimirùm vt eos priuandos gratia, beneficiis & curationibus Messiæ ostenderent, eáque omnia extraneis impendenda doceret. Sed qui his verbis ad viuum tangi, conteri & pœnitere debebãt, inuidia rumpuntur, & ira Christum adoriuntur. Cæterùm habet vim Synagogæ locus, vt qui factus sit locus & sedes impietatis, qui debuerat esse asylũ iudicij & veritatis. Idẽ accidit impiis quod hic Iudæis. Non enim tantùm cõminationes & verba Dei ministrorúmque Ecclesiæ rident, sed & in eos cum ditissima rabie se eleuant. Verificatum est ergo illud Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta. Ideò Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te. Beda in Luc. Hæc sunt sacrilegia Iudæorum, quæ multò antè Dominus præuunciauerat, per Prophetam dicens: Retribuebant mihi mala pro bonis. Nec mirùm si perdiderunt salutem, qui eiecerunt de suis finibus Saluatorem. *Surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem*, tanquam blasphemism, nec enim morte dignum aliquem in vrbe mactãdum esse didicerant. Leuit. 24. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus. Sic filiumfamiliâs extra vineã suam eiecerunt, Matth. 21. Nam quod corpore gerunt, hoc & se mente facturos esse docent, eiecturos scilicet Euangelium Christi, & ipsos Apostolos. *Et duxerunt illum vsque ad supercilium montis, supra quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum.* Beda in Luc. O peior magistro discipulorum hæreditas: Diabolus verbo Dominum tentat, Iudæi facto. Ille dicit, Mitte te: isti adoriũtur, vt mittant. Poterat vtique dici de populo illo insano, inquit Bonauentura in Luc. illud sapientis mulieris, 2. Reg. 20. Quare præcipitas hæreditatem Domini? *At ipse transiens per medium illorum ibat.* Ambros. in Luc. Quod capitur à paucis & tenetur, voluntatis est: quod à populo modò non tenetur maiestatis est. Nihil enim poterat virtutem eius remorari. Cant. 2. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Fuit autem iste transitus à virtute propria, sed Petri à virtute aliena, Act. 12. cùm transeuntes primam & secundam custodiam venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltrò aperta est eis. Beda in Luc. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethlehemitas ab Herode perimi, non alia vel alia quàm crucis voluit morte consummari. Quod enim tali mortis regiæ potestatis iudicium, quo fidelium frons armaretur, eminere? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cuius figura & celerrimo dextræ motu contra hostis tentamenta depingi, & ipsa nihilominus figura Monarchiæ singularis potuisset typus haberi. Tertull. lib. 4. contra Marcionem. Hic, inquit, primùm manus ei iniectas animaduertens, necesse habeo de eius substantia præfinire, quòd non possit phantasma credi, qui contactum, & quidem violentia plenum detentus, & captus, & ad præcipitium vsque protractus admisit. Siquidem, vt Lucretius dixerit,

Beda. Beda. Bonauent. Ambros. Beda.

Cur Christus mori voluit in cruce.

Tertull.

Corpus Christi non fuit phantasticum.

Lucretius.

Tangere nec tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Ipse etiam statim tetigit ægrotos, & eos à variis infirmitatibus curauit. Porrò quod è Nazaræorum manibus elabitur, aut iis sic excæcatis euenit, vt eum non aduerterẽt: sicut & Sodomitis, & exercitui Syriæ sub Helisæo contigit, 4. Reg. 6. Dotes enim habuit corporis gloriosi quãdo voluit: quarum vna est, corporis subtilitas. Aut sic eorum virtute sopita, vt ne hiscere quidem possent. Sic in horto prostrati sunt hi qui eum quærebant. Certissima hinc nobis expectatio est, eum inimicos habiturum scabellum pedum suorum. Nec interim putandũ cum Montano eum phantasticũ corpus habuisse: nec enim immutatus est, sed mutata est quodammodò vis aspectus eorũ & corporis, qui eum cõprehendere nitebantur. Tertull. ibid. Hoc, inquit, euenit soluto, vti assolet, tumultu: vel etiam irrupto, non tamen per caliginem eluso, quæ nulla omninò tactu successisset, si fuisset. Hieronym. Epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Hierosolymitani: Nunquid, inquit, iuxta Marcionem dicere possumus, quòd ideò natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturam, qui tenebatur elapsus est? Quod Magis licet, hoc Domino non licet? Apollonius Thyanæus scribitur, cùm ante Domitianum staret in consistorio, repentè non comparuisse. Hoc scilicet ille priùs futurum hoc versu affirmarat (inquit Cedrenus in Compẽdio histor.)

Tertull.

Hierony.

Cedrenus.

Me non interimes, non hoc tibi fata dederunt.

& confestim è Principis conspectu raptus est, & eadem hora Puteolis repertus est, è Roma trium dierum itinere. *Transit* ergo *per medium illorum*, quasi diceret: Cernis quòd non possit ab aliquo superari. Poterat enim dicere illud Psal. 26. Si consistant aduersum me castra, nõ timebit cor meum. *Ibat*, non minore quidem virtute quàm animalia, Ezech. 1. quę ibant in similitudinem fulguris coruscantis. In quo suam & potentiam & patientiam ostendit: Potentiam, in eo quòd illorum manus & oculos retinuit: patientiam, in eo quòd neminem læsit, sed potiùs illorum furori cessit. *Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi quòd paucos infirmos curauit.* Hoc Marcus habet, non quòd Christi imbecillitatẽ, sed Iudæorum infidelitatẽ arguat: adiicit enim, *Propter incredulitatem eorum.* Siquidem fides exigitur ad salutem, quæ nobis ab optimo animarum & corporum medico confertur. Nam cùm totum hominem sanum faceret in sabbato, & nemo incredulus curari posset, inde fit, vt & ibi pauca signa faceret.

Christus

Christus misertus ouium desertarum, eis præficit pastores Apostolos: quæ illorum nomina, quod munus: vbi de necessarijs quæ debentur ijs qui verbum annunciant de zona, pecunia, pera, duabus tunicis, calceamentis, virga, & hospitio seligendo, & non mutando. quæ vindicta consequatur eos qui non admittunt verbi Dei ministros: quanta tolerantia, prudentia, & simplicitate verbi ministris opus sit, quanta in Deum confidentia. quæ illis in aduersis meditanda. de pœna futura, Dei prouidentia, resurrectione, præmio martyrum. Qui gladius à Christo immissus. quæ crux nostra, quæ merces hospitalitatis in verbi ministrum: vbi etiam de sacra vnctione.

Matt. 9. & 10.

Et circuibat Iesus omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate autem dominum messis, vt emittat operarios in messem suam.

Et conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatẽ. Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi & Thaddæus, Simon Cananæus, & Iudas Scariotis, qui & tradidit eum. Hos duodecim misit Iesus: præcipiens eis, dicens, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquauit regnum cœlorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite. gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. dignus enim est operarius cibo suo. In quamcunque autem ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos: & ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominũ suum. Sufficit discipulo vt sit sicut magister eius, & seruo, sicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non reuelabitur: & occultum, quod non scietur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eũ qui potest & animam & corpus perdere in gehennã. Nonne duo passeres asse veneũt: & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum corã patre meo qui in cœlis est. Qui autem negauerit me corã hominibus, negabo & ego eũ corã patre meo qui in cœlis est. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacẽ mittere, sed gladium. Veni enim separare hominẽ aduersus patrẽ suum, & filiã aduersus matrẽ suam, & nurũ aduersus socrũ suam: & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrẽ plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filiũ aut filiã super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illã: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet: & qui recipit iustũ in nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet. Et quicũque potũ dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantũ in nomine discipuli: amẽ dico vobis, nõ perdet mercedẽ suã. Et factum est, cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transijt inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.

Marc. 6.

Et circuibat castella in circuitu, docens. Et vocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum: non peram, non panem, neque in zona æs, sed calceatos sandalijs, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde: & quicunque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Et exeuntes prædicabant vt pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo multos ægrotos, & sanabantur.

Luc. 8. & 9.

Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella, prædicans & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant: & Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

Convocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniã: neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete & inde ne exeatis. Et quicunque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuibant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

Ioan.

Introductio. NEMO vineam colendã ei relinquit, qui nullã agriculturę scientiã habuerit. Peritos & doctos eius artis omnes esse necesse est, quam professuri sint. Atqui, vt scribit Chrys. ho. 1. de Pentecoste, Apostoli vinitores erãt, & piscatores, & turres, & columnæ, & medici, & duces, & doctores, & portus, & gubernatores, & pastores, & athletę, & pugnatores, & coronas gestantes. *Chrysost.* A Columnæ quidem, quoniam virtute sua Ecclesiæ robur sunt: fundamentum, quia in confessione ipsorum fundata est Ecclesia, Matth. 16. *Varij tituli Apostolorũ.* B Portus autem, quia tempestates impias represserunt: Gubernatores, quoniam orbem terrarum viam rectam docuerunt: Pastores, quoniam lupos abegerunt, & oues conseruauerunt: Aratores, quoniam spinas eradicauerunt: Vinitores, quoniam labruscas exciderunt, & semina pietatis plantauerunt: Medici, quoniã vulnera nostra curauerunt. C Quòd si nemo ne minimum quidem eorũ, aut aratorem, aut pastorem, aut piscatorem, aut athletam sibi euocat, quem imperitum & suæ artis ignarum cognouerit: quomodo non eos, qui longè superãt, Apostolos scilicet, spirituales pastores, piscatores, duces, medicos longè excellentiores existimabimus? Verũ hoc non acquisita, sed A infusa & à Christo donata gratia effecit. Hic elegit eos ex omni carne, mundauit, perfecit, & suæ præfecit Ecclesiæ. *Summa.* De illorum missione nunc dicendum est. Marcus & Lucas descripta Herodis admiratione de fama Iesu, narrant B Dominum cum Apostolis in desertum locũ secessisse, occasione accepta à cæde Ioannis. *Conciliat. Euangelistarum.* Præmittunt autẽ Christũ duodecim Apostolos delegisse, & misisse: eosdem autẽ in ipso tempore rediisse. Marcus verò maximè subiungit missionem Apostolorum, contemptumque Nazaræi cõtra C Dñm conceperant. Ex quo fit, vt hoc loco inserẽda videatur hęc historia, quæ per anticipationẽ à Matthæo describitur. Præmittit autẽ Matthæus & Marcus Christum circuisse castella & omnes ciuitates: 9. & c. 8. Luc. enarrat. *Et factũ est deinceps* cõtẽptis Nazaræis propter incredulitatẽ

& ipse Iesus in his quæ patris erant incumbens, *circuibat omnes ciuitates & castella in circuitu*, adinstar pastoris erraticas oues ex Israël requirentis, & fidelis medici, sese infirmis vltrò exhibentis: ceu solis, sui cursus circuitum proficientis: *docens in synagogis eorum*, vbi & omnes conueniebant, & à primoribus doctioribusque in Lege diiudicari poterat doctrina eius, num a Deo esset: & ipse ex Prophetis, quæ ibi legebantur, cognosci quòd esset Messias: *& prædicans* indifferenter omnibus *Euangelium*, id est, bonum nuncium, *regni Dei* quod ad eos perueniebat, si modò resipiscerent, & eius verbis obaudientes essent: *Et curans omnem languorem, & omnem infirmitatem*, ne deessent argumenta, quibus ad fidem impellerentur. Primùm enim cœpit facere, & docere. Signa autem illa quæ faciebat, non erant aut vulgaria, aut inutilia: Naturæ communem ordinem superabant, & ad omnium ægrotorum & languidorum curationem erant. Poterit quippè & circulator aliquis & mimus circuire oppida & castella: verùm præter leuem delectationem nihil vtilitatis ab illis expectandum est. At verò Dominus Iesus Act. 10. pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes languores. *Et duodecim cum illo*: ita horæ diem, signa zodiacum, solem suæ stellæ sequebantur. Non modò vt inter eos appareret, sed & illos suo exemplo erudiret, quid tandem facturi essent. Aderat igitur & ipse Iudas, testis vtique & doctrinæ & miraculorum eius, si modò sapere voluisset. At verò de eo dixit. Ioann. 6. Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? *Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem exierant dæmonia*, quá in superioribus diximus fuisse sororé Marthæ & Lazari, prius verò peccatricem: quã Dominus eapropter à septem dæmoniis curasse dicitur, quia illam à colluuie & tyránide peccatorú eripuit, vt ex Gregorio docuimus. Grande enim dæmonium peccatum est. *Et Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis*, quem etiam Lucas cap. vlt. sui Euágelij recenset inter eas, quæ Dominicum corpus peruncturæ ad sepulchrum venerát: vt huius mulieris opes & pietas exprimeretur. Nec dubito ipsum illius virum Chusam non abfuisse ab illa in Christú propensione, cùm ab Euangelista singulari quodam priuilegio nominetur, nec permissurus esset vxorem suam Christo se comitem præbere, nisi & ipse Euangelicá eius doctrinam approbaret. *Et Susanna.* Hanc quoque celebrem fuisse nemo negauerit, cùm Euangelista tres istas præ cæteris velut insigniores, & omnibus propter generis nobilitatem & amplitudinem notissimas expresserit, Nec enim illas solas fuisse ostendit, cùm adiiciat: *Et aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis*, & secutæ illum fuerant à Galilæa, ait Luc. 24. cap. non quòd omnes Galilææ essent, sed quo ipsum in Galilæa requisierint, ad ipsum se contulerint, & inde è Galilæa in alias Palæstinæ regiones transierint. Vbi vide & Christi paupertaté, & illarum charitatem. Christi paupertas tanta est, vt etiam ipse & sui aliorum eleemosynis viuant. Ne fortè sit qui calumnietur eos, qui, quoniam omnem rerum proprietatem abiecerunt, vt spiritualibus meliùs vacent, ex eorum largitionibus victum suppeditant, in quorum gratiam aut orationibus, aut sacrarum literarum studiis aut etiam verbi ministerio incumbunt. Hoc nimirum in semetipso probabat, quod toties suis dixerat, dignum esse operarium mercede sua, & cibo suo. 1. Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Charitatis itaque, immò debiti obsequij fuit in mulieribus, Christo & suis de suis facultatibus succurrere. Sic Sunamitis Heliséo, (4. Reg. 4.) [illegible] & ille dixit: Ecce sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Sic socrus Petri, (Matth. 8.) sic Martha Christo ministrabat. Beda libr. 2. in Luc. Porrò consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam, more Gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abiecisse memorat, dicens: Numquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut & cæteri Apostoli faciunt? Ex eo autem quòd Christus in suum comitatum etiam mulieres admittit, Hieronymus ad Principiam virginem, in Expositione Psalm. 44. respondet obtrectatoribus suis, qui illum calumniabátur, quòd apud mulieres de scripturis dissereret. Enumerat autem illustres veteris & noui Testamenti mulieres, inter quas & hæ recensentur. Elisabeth, inquit, vtero prophetat & voce, Anna filia Phanuelis in templo templum Dei efficitur, sequuntur mulieres Saluatorem, & ministrant ei de sua substantia. *Videns autem turbas misertus est eis quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem.* Emphasim habet Græca vox ἐσπλαγχνίσθη, id est, affectu actus est, a visceribus quæ σπλάγχνα dicuntur, sumpta similitudine. siquidem Hebræi vehementer ac pium affectum viscera vocant. Ac mox *quoniam erant vexati.* Legitur à Diuo Hieronymo & Hilario. Chrysostomus quoque legit ἐσκυλμένοι, diuulsos & diuexatos: quandoquidem Grammatici vexare dictum volunt à veho. Nonnulli codices habebant ἐκλελυμένοι, id est, defecti siue defessi. Alterum venit à λύω, alterum σκύλλω. Item quod protinus sequitur ἐρριμμένοι, quod hic vertit iacentes, rectiùs vertisset disiectos siue sparsos à verbo ῥίπτω: quo participio vsus est & Lucianus, [illegible] de stellis, toto cœlo passim, temerè, nulloque ordine sparsis. Quanquam potest ἐσκυλμένοι pertinere ad ouium vellera sentibus dilacerata: & hoc posterius ἐρριμμένοι ad oues huc & illuc dispersas: id quod accidere solet, cú abest pastor. Nec enim aliud animal est magis pendens de præsidio pastoris, quá oues: id quod etiam prouerbio testatú est, [illegible], ouium mores, seu consuetudo. *Videt* igitur, & *misertus est.* Istum aspectum desiderabat Dauid, dicens, Ps. 24. Respice in me, & miserere mei. Sic enim Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum & Deus totius consolationis, qui cósolatur nos in omni tribulatione nostra. (2. Cor. 1.) Hic quoque Samaritanus est qui Luc. 10. videns semimortuum iacentem, misericordia motus est, & appropinquans alligauit vulnera eius. Albertus Magnus in Matth. Duplicem autem istius populi miseriam ponit, nimirùm quòd essent vexati, & iacentes. Est autem triplex vexatio. Vna, per errores diuersos iactatio est, ex defectu doctrinæ pastorum proueniens. Ps. 93. Populum tuum humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt. Thren. [illegible]. Ceruicibus minabamur, lassis non dabatur requies. Dionysius enim dicit, quod caput est mens, corpus inferiores animę vires, & ceruix opinio est, quæ subiicitur errori. Et ideò ceruice minatur qui opinionum errore distrahitur. Secunda vexatio, est inquieta de peccato in peccatum præcipitatio. Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis. Osee. 4. Mendacium & adulteriú & furtum inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Hæc autem ex Prælatorum defectibus proueniunt. Tertia est ex iniqua oppressione & spoliatione. Esa. 3. Populum meum exactores sui spoliauerunt. *Iacentes* autem erunt, quasi nullius animi, aut huc illucq; dispersi. Thren. 2. Iacuerunt in terra foris puer & senex. *Sicut oues non habentes pastorem.* Inde factum est, vt eos in vnum ouile reducturus, pastores quoque Apostolos proficere voluerit. Quid enim peiorem conditionem nactum est populo sine principe, Ecclesia sine Prælato, grege sine pastore? Prouerb. 11. Vbi non est gubernator, populus corruet. Ezech. 34. Dispersæ sunt oues meæ, eo quòd non esset pastor. Zach. 11. O pastor & idolú, derelinquens gregem. 3. Reg. vlt. Vidi cunctum Israël dispersum in montibus, sicut oues non habentes pastorem. Et rursus Ezech. 34. Factæ sunt oues meæ in deuorationem bestiarum agri, eo quòd non esset pastor. Porrò defectus pastoris duobus modis intelligitur. Aut enim omninò nullus est qui gregem pascat, & pastoris nomen sortiatur: aut si quis est, nomen tantùm habet, officium autem pastoris omninò negligit. Et quidem multos nomine tenus habuerunt Iudæi Pontifices & sacerdotes, multos item [illegible] Ecclesia: verùm pauci eorum, quibus animarum credita est, pastorum officio funguntur. Hic [illegible] perditus factus est populus meus, pastores [illegible] erunt eos. Ezec. 34. Lac comedebatis, & [illegible]

Hierony.

Eras. in An.

Duplex [illegible]

Albertus.

Dionysius.

Quid sit de[illegible]

Mulierum pietas in Christi ministros.

Beda.

mini, & quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Hæc erat, quæ & nostrorum temporum, etiam Iudæorum miseria. Tot Pontifices illis suppetebant, vt alter alterum è cathedra nummis, & fauoribus apud Rom. procuratores, exturbaret: omnes ad lucra temporalia, prouentus, decimas inhiabant, pauci autem quis verus esset Prophetarum de Messia sensus, quæ expectatio, proponebant: & ita fortè isti erant, sicut oues non habentes pastorem. Itaque Christus, qui in parabola vineæ ex ipsorum etiam synagogæ principum exemplo conclusit, vineam aliis agricolis locandam, & transferendum esse spirituale regnum Ecclesiæ, dandumque Genti facienti fructus eius (Matt.21.) nunc id exequitur. Præficit enim Apostolos, illósque cũ authoritate mittit. Et ne fortè vana illorũ præfectura, aut labor existimetur, *Tunc dixit discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci.* Albertus in Matth. Quos primùm dixit oues propter simplicitatem & mansuetudinem, nunc messem vocat, propter operum bonorum prouentum. Messis, inquit, non semina, quia longè antea promissionibus in Patriarchis figuris in patribus, præceptis in Lege, doctrinis in Prophetis, Euangelicum semen satum fuerat. Tempus autem messis seu collectionis in horreum Ecclesiæ non nisi succedente gratia contigit. Hinc factum est, vt quod priores sancti in lachrymis seminauerant, Apostoli cum exultatione collegerint. Psal.125. Venerunt cum exultatione, portantes manipulos suos. Thomas in Matt. Messis enim non dicitur, quando frumentum florescit vel cùm in spica formatur, sed ita maturuit, vt colligi possit. Itaque messem copiosam per allegoriam dixit multam turbam, ad audiendum verbum Dei pronam, multósque veritatis Euangelicæ sitientes. De his enim ait Ioannes Baptista, loquens de Christo, Luc.3. Triticum, inquit, colliget in horreum suum, seu Ecclesiam. *Operarii autem pauci.* Defectum Pastorum notat. Veri enim tum operarii duo tantùm erant, Christus & Ioannes: cæteri etsi operariorũ locum obtinebant, nihil tamen minus quam quod suum erat, exequebantur. Vnde nec dixit, Sacerdotes aut scribas paucos esse, sed operarios. Quia etsi magna est multitudo sacerdotum, doctorum, prædicatorum, pauci tamen sunt operarii, aut in ratione verbi, vt illud cum debitis circunstantiis administrent, aut exempli, quo etiam suorum saluti consulant. Dicunt enim, & non faciunt. Matth. 23. Operantur quidem in messi temporali, in prouentibus Ecclesiæ, non in spirituali messe animarum. Atqui, vt doctè disserit Anastasius Synaita lib. 9. Comment. in Hexaemeron, etsi positus est primus homo in paradisu terrestri, typo militantis Ecclesiæ, non tamen vt deliciis vacaret, aut socors inérsque remaneret, sed vt operaretur & custodiret illum. In ipso etiam innocentiæ statu, antequàm præcepisset Dominus in sudore vultus esse viuendum: operarius homo, ad operandum constitutus erat. Quam turpe nimirum est eos, qui Christi se successores vendicant omninò aduersari Christo, nihil minus quàm de illius verbo, cultu, & creditarum sibi animarum salute sollicitos esse? Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ Christi, inquit Apostolus, Phil. 2. Omnes videri Doctores appetunt inquit Gregorius Papa in libro suo Pastorali, transcendere cæteros concupiscunt, atque primos in cœnis recubitus, primas in conuentibus cathedras quærunt, qui susceptum curæ magistralis officium ministrare tanto magis nequeunt, quanto ad hunc gradum ex sola elatione peruenerunt. D. Bernardus lib. 4. de consideratione, cap.5. sui temporis Prælatos notat, qui in suis prouentibus & expensis oculatissimi, in spiritualibus officiis admodum cæci essent. Quotidianas inquit, expensas quotidiano reciprocamus scrutinio: & continua Dominici gregis detrimenta nescimus. De pretio escarum & numero panum cum ministris quotidiana discussio est: rara admodum cum Presbyteris celebratur collatio de peccatis. Cadit asina, & est qui subleuet eam: perit anima, & nemo est qui reputet. Neque tamen Christus dixit, operarios nullos esse, sed paucos. Excitat enim certis temporibus, quantumuis deprauatis aliquos, qui Ecclesiæ suæ curam gerant, & in ea luceant, velut excellentia quædam luminaria: vt loquitur Gregorius Nyssenus. Orat. in Basilium. Sic in sæculis depravatis excitauit Noëm, Abraham, Ioseph, Mosem, Iosue, Gedeon, Heliam: sic demum ostendit, sibi multos reseruari, qui non flectant genua ante Baal, & lucra temporalia prouentibus spiritualibus anteponant. *Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam.* Theophylactus in Matth. Dominus messis ipse est Christus dominus Prophetarum & Apostolorum. Chrysostomus hom.32. Operis prioris in Matth. Nam si ad messem suam operarios misit, metebant autem operarii segetem, quæ Prophetarum seminibus pullulauit, certè sicut messores, ita ipsi quoque qui seminauerunt, operarii eius fuerunt. His autem verbis satis indicat supra humanam virtutem esse, huiusmodi messores in hanc messem ablegare. Ideò enim orandus est Dominus messis. Vnde Paulus 2. Cor.3. Fiduciam autem huiusmodi habemus, inquit, per Christum erga Deum, non quòd ex nobis ipsis sufficientes simus cogitare aliquid, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti. Non dixit, Requirite suffragia humana, ambite principes, fauorem eligentium perquirite, auro & pecuniis sacerdotia, aut Episcopatus vobis procurate: hæc enim omnia Sathanica sunt. Sic intrant lupi in gregem, vt deuorent & mactent: non autem pastores, vt pascant. Sed orate, inquit, dominum messis. Ab inuocatione Domini progredi debet electio: vt veniant operarii in messem. Prophetia, sicut docet Chrysost. in 1. ad Timoth. Sic Act. 1. cum de sufficiendo in locum Iuda ageretur, Apostoli orantes dixerunt: Tu Domine, qui nosti corda omnium, ostende quem elegeris vnum ex istis. Porrò agnoscimus neminem sibi in Ecclesia ministerium vsurpare posse, sed vocari & mitti debere. Rom.10. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Mittuntur autem ab his, qui & ipsi missi sunt, & ad alios mittendos potestatem nacti sunt. 1. Pet. 4. Vnusquisque vt gratiam accepit, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei, 1. Corinth. 12. Operatur enim Deus omnia in nobis suo spiritu. Mittat operarios fructuosos, & idoneos Doctores & Prælatos *in messem suam,* id est, ad plebem Ecclesiæ instruendam & gubernandam. Maximum etenim Dei beneficium est, habere bonum Pastorem: vera etenim scriptura est, qualis est rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Hoc Moyses orauit Num.7. dicens: Prouideat Dominus Deus spirituum vniuersæ carnis, qui sit super multitudinem hanc, ne sit populus Domini sicut oues sine pastore. Tales operarios se missurum Dominus pollicebatur (Hier. 3.) dicens: Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Sed neque simpliciter textus sonat, *mittat,* verum *extrudat* operarios. ὅπως ἐκβάλῃ, vt extrudat: vt intelligamus vel celeriter mittendos, ac vel inuitos & cunctantes extrudendos in opus Dei. Nemo enim sibi assumit honorem, sed qui vocatur tanquam Aaron. Nemo quoque sese sua authoritate ingerit in prædicationis munus, nisi fortè, non habita Domini licentia, in messem alienam falcem mittat. Et olim sanè inuiti extrudebantur ad onera, nunc verò sponte currunt ad cathedras: Non vt onus subeant, sed vt lautiùs de his quæ debentur veris pastoribus, viuant. Fucis vtique nocentiores, quos legimus & videmus apum mella exugere, cellas disturbare, cùm nec ipsi omninò ceræ, aut mellis conficiundo inuigilent. Hoc ergo requirimus à Deo, vt iisdem Ecclesia rectoribus gubernetur cum Apostolis, qui ipsam & promouerunt & confirmarunt. Synesius etiam ad sacerdotium se coactum asserit: impulsi sunt & multi, quos & Ecclesia miratа est. Cæterùm postquam Christus se rogãdum esse docuit, vt operarios in messem mittat: ne vrgẽti periculo & præsenti necessitati desit, Apostolos delegat. Vt enim Dionys. Areopag. scribit lib. Eccles. Hierarch. nemo aptus est alios ad Deum reducere, purgando, illuminando, perficiendo, qui non & ipse excellenter purgatus, illuminatus, perfectusque fuerit, quatenus de plenitudine eius alii accipiant. *Et conuocatis duodecim di-*

Marginalia: Miseria nostrorum temporum cum miseria Iudæorum. — Albertus. Quæ messis spiritualis. — Thom. — Anastas. Synaita. — Absurdum quod, qui nomen habent prælati, & non verum Prælatorum. — Greg. Pap. — Bernard. — Greg. Nyss. Deus suo tempore aliquos operarios. — Theoph. — Chrysost. — Chrysost. — Ambitio quorundam in clero. — Dio. Areo.

ſcipulis ſuis, qui & Apoſtoli tandem dicti ſunt, quia miſſi. Hi autem diſcipuli cenſentur, quia docebantur à Chriſto, quæ fidei, & miniſterii ſui eſſent. Erant ſanè & alii 72. diſcipuli, non tamen parem cum iſtis duodecim authoritatem habentes. Sicut & permulti Chriſti diſcipuli dicuntur, Ioann. 6. qui tamen non eandem cum 72. poteſtatem habuerunt. Quòd autem duodecim elegerit, non dubium quin reſpexerit ad numerum duodecim tribuum Iſraël, quaſi politiam benè antè inſtitutam ſignificare in animo haberet. Olim enim è quaque tribu primores deligebantur: vnde & duodecim exploratores deprompti ſunt, qui terram promiſſionis inuiſerent. Quinetiam ad duodecim illas tribus ſe reſpexiſſe Chriſtus docuit, adiiciens ad numerum Apoſtolorum, quòd ſedebunt ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. *Dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos ab hominibus obſeſſis, & vt curarent omnem languorem & omnem infirmitatem.* Ἐξουσία vox Græca ſignificat poteſtatem & ius aliquid faciendi, quæ nonnunquam inter homines, cùm virtute & facultate exequendi iuris careat, effectu ſuo deſtituitur: in diuinis verò non item. Apud Deum enim coniuncta ſunt, poteſtas, & facultas. Proinde quia diſcipuli à Chriſto vero Dei filio poteſtatem hic accipiunt, accipiunt ſimul & virtutem effectricem. Et quidem tempus illud, quo primùm etiam Gentiles ad fidem inducendi erant, poſtulabat, vt verbis atteſtarentur facta mirabilia. Sic nimirùm & Moſes rudem & ferè degenerem Iſraëliticum pop. ad Dei cultum reduxit, & animum Pharaonis emollire tentauit. Cumque legem promulgaret, multis ſignis & prodigiis ipſi authoritatem paſauit Dominus: idem ergo confert Chriſtus ſui Euangelii præconibus Apoſtolis. Nam ad Moſem quoque olim dixerat Dominus (Exod. 19.) Ego veniam ad te in denſa nube, vt audiat me populus tecum loquentem, & credat tibi in perpetuum. Thomas in Matth. Sed ſi quæras, quare modò prædicatoribus non datur iſta poteſtas: Reſpondet Auguſtinus, quia in promptu eſt maximum miraculum, nimirùm quòd totus mundus ad fidem per piſcatores conuerſus ſit. Porrò hæc curatio, quam in ægrotorum corporibus operabantur Apoſtoli, ſpiritualis animarum curationis typus erat. Hieronymus in Matt. Ita benignus & clemens Dominus ac magiſter non inuidet ſeruis atque diſcipulis virtutes ſuas: ſed ſicut ipſe curauerat omnem languorem & infirmitatem, Apoſtolis quoque ſuis tribuit poteſtatem, vt idem faciant. Sed multa differentia eſt inter habere, & tribuere: donare, & accipere. Iſte quodcumque agit, poteſtate Domini agit: illi ſi quid faciunt, imbecillitatem ſuam, & virtutem Domini confitentur, dicentes: In nomine Ieſu ſurge & ambula. *Duodecim autem Apoſtolorum nomina ſunt hæc.* Ponit Matthæus nomina Apoſtolorum, ne alii pſeudoapoſtoli pro veris Apoſtolis admitterentur. Vt enim in Epiſtolis Pauli frequenter occurrit, ipſo etiam Apoſtolorum tempore multi ſurrexerunt, dicentes ſe veros Chriſti eſſe Apoſtolos. Nec mirum, cùm noſtris etiam temporibus Anabaptiſtæ metempſychoſin, aut anabioſin, id eſt, animarum in alia corpora tranſmigrationem, aut regreſſum animarum aſſerentes, auſi ſint Petri, Ioannis, Iacobi, cæterorumque Apoſtolorum nõ ſolùm nomen, ſed & perſonam ſibi effingere. Fuiſſe autem Gnoſticos, qui ſe Apoſtolis perfectiores iactitarent, ſcribit Irenæus lib. 1. contra hæreſes. Alios item ſe Apoſtolicos nuncupaſſe, teſtis eſt Epiphan. 10 hæreſim Apoſtolicorum. Sed & duodecim Apoſtolorum nomina referuntur, vt ſcripta in libro vitæ. Heb. 12. ad Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis. *Primus* dignitate, non vocatione eſt Simon, qui & Cephas ſeu Petrus dictus eſt. Huic enim Eccleſiæ regimen creditum eſt, vt legitur Matth. 16. Iuan. 20. & Luc. 22. Vnde & Coryphæus, vertéxque Apoſtolorũ vocatur à Dionyſio Areopagita, lib. de diu. nominibus. *Et Andreas frater eius*, de vico Bethſaida, qui etſi tandem cum fratre Simone ſimul à Chriſto vocatus eſt, primus tamen Chriſtum ſequi cœperat, vt legitur Iuan. 1. Indicat autem D. Hieronymus non eodem ordine recenſeri Apoſtolos ab aliis Euangeliſtis, quo à Matthæo. Cæterùm ordo qui extat in noſtris voluminibus, nonnihil diſſidet à Græcis: at Græci conſentiunt cum Hieronymo, qui per iuga digerit Apoſtolorum numerum, ſic vt primo loco iungat Petrum & Andream: proximo, Iacobum Zebedęi, & Ioannem fratres: tertio, Philippum ac Bartholomæum: quarto, Thomam & Matthæum: quinto, Iacobum Alphæi, & Lebbæum cognomento Thaddæum: ſexto, Simonem Chananæum, & Iudam Iſcarioten. Simonem Petri cognomine diſtinguit à Simone Chananæo: Iacobum Zebedæi filium à Iacobo Alphæi filio. Cæterùm cùm vnus fuerit Matthæus, vt non opus fuerit nota qua diſcerneretur & ſi opus fuiſſet, haberet & alterum nomen, nempè Leui: tamen addidit ὁ τελώνης, ſiue vt ſe deiiceret, ſiue vt oſtenderet omnibus aditum patere ad Chriſtum: Etiamſi Græcus articulus patitur, vt vertatur, qui fuerat publicanus, aut ille quondam publicanus. Cæterùm Iudæ proditori cognomẽ addidit, ſiue vt diſcerneret ab Iuda Iacobi filio, qui idem Thaddæus & Lebbæus dictus eſt, vt ſit trinomius, ſiue vt ex cognomine ſignificaret eũ ei facinori natũ, quod יששכר *Iſachar* Hebræis ſonat mercedem atque à tribu, vnde ſuit oriundus, nomen ſortitus eſſe videtur. Quanquam non deſint, qui à viculo cognomen deductum malint. Nec eſt Scharıotes, quemadmodum habetur in noſtris codicibus, ſed Iſcariotes. Nam idem facimus Latini cognomento Iudæ, quod Gręci faciunt Hiſpaniæ, σπανίαν pronunciantes, cùm teſte Plinio, terra ſit inſigni fertilitate. Opinor & idem à Præneſtinis natum, quibus, vt ait Plautus, Conia eſt Ciconia. De nominibus Apoſtolorum, eorúmque interpretationibus, & numeri myſterio, dictum eſt in ſuperioribus. Auguſtinus lib. 18. de ciuit. Dei. Elegit ergo Chriſtus hos in diſcipulos, quos & Apoſtolos nominauit, humiliter natos, inhonoratos, vt quicquid magnum eſſent facerent, ipſe in eis eſſet & faceret. Ita repoſuit theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis eius, non autem ex nobis. Rabanus in Matth. Sed neque per imprudentiam proditor ille Iudas electus eſt. Magna eſt enim veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat. Voluit etiam à diſcipulo prodi, vt tu à ſocio proditus, modeſtè feras tuum erraſſe iudicium, periiſſe beneficium. Thomas in Matth. Eſt & alia ratio. Ad notandum ſcilicet, quòd vix contingit, quin malus aliquis congregationi magnæ immixtus ſit. Cant. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. *Hos duodecim miſit Ieſus*, cùm & 72. diſcipulos alios deſignauerit, ſed tamen qui tantùm præcederent ante faciem ſuam, iſti autẽ qui etiam docerent: & miſit eos binos & binos, vt habet Marcus, ad maius veritatis teſtimonium, & commendandam fraternam charitatem, *præcipiens illis, & dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis:* εἰς πόλιν habet Græcus contextus, non in plurali, ſed in ſingulari, in ciuitatem Samaritanorum, vt intelligas in nullam eorum ciuitatem eundem eſſe. Gentes enim ſine Deo erant, certo & determinato, ſpem promiſſionis non habentes vt ſcribit Paulus, Epheſ. 2. Ideò illas ſæpiſſimè cauendas Dominus monuerat, ne fortè aut illarum impietates probare viderentur, aut inquinarentur illorum conuerſatione. Act. 10. Petrus, Vos ſcitis, ait, quomodo abominatum ſit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam. Clemens Alexandr. lib. 3. Stromat. Hæc enim à contraria vitæ inſtitutione nos dehortans, dicebat Dominus: quoniam iniquorum virorum mala eſt cõuerſatio. Samaritani verò etſi quinque libros Moſaicos admiſiſſent, Prophetas tamen reiiciebant, & Gentiliſmum, ipſi etiam ex Gentibus aſſumpti, ſectabantur. Hoc ergo præcepto vetat omninò ad infideles, nomine Gentium etiam ad hæreticos accedere. Verùm quæri poteſt, cur iſtud Dominus prohibuerit, cùm idem ipſe cum illis ad Samaritanos, & in fines Gentium peruenerit. Reſpondetur à Theodoreto lib. 2. cap. 51 in lib. Reg. id prohibitum, ne adhærerent Iudæi impietatibus Gentiũ: ideò & idem Apoſtolis vetitum fuiſſe, eo tempore quo nondum confirmati erant. Licuit tamen venire cum Domino, qui eos ab illa corruptione vindicaret: Licuit & ipſis tandem, ſtatim atque diuina confirmati ſunt gratia.

Cur duodecim Apoſtoli electi.

Thom. Cur non dãtur nunc miracula per verbi miniſtros.

Hieron.

Cur nomina Apoſtolorũ recenſentur.

Irenæus.

Epiph.

Dio. Areop.

Hieron.

Auguſt.

Rabanus. Cur Iudam elegit, quem malum præuiderat.

Tho.

Cle. Alex.

Cur prohibet Gentium conſortium.

Theod.

Aliuquin præceperat illis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris. Hieronymus in Matth. aliam reddit rationem. Oportebat enim primùm, inquit, Iudæis aduentum Christi nunciare, ne iustam haberent excusationem, dicentes, se ideò Christum abiecisse, quia ad Gentes & Samaritanos Apostolos miserit, vt Theophylactus obseruat. Ad vtrosque igitur, inquit Thomas in Matth. Iudæos scilicet & Gentes, Apostolos mitti oportuit: ordo tamen debebat obseruari, vt primò Iudæis, demum Gentibus Euangelium nunciaretur. Et vna ratio est, quia primùm ea quæ iustitiæ, demum quæ misericordiæ sunt, fieri debent. Porrò iustitia requirebat, vt Iudæis primùm Christus nunciaretur: hoc enim illis promissum erat. Rom. 15. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, propter veritatem ad complendas promissiones Patrum. Gentibus autem tenebatur ex misericordia, vt habetur Rom. 11. Gentes super misericordia honorare Dominum. Oleastri enim sunt in oliuam admissi, nimirùm ad fidem antiquorum patrum. Vnde ibi dicitur: Tu autem cùm oleaster esses, insertus es in oliuæ ramis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Itaque primùm oliua nutrienda erat, vt & oleaster illi insertus ex illius pinguedine reuiresceret. Tertia etiam ratio est, quia Dominus infundit omnibus id ad quod sunt dispositi: atqui permulti Iudæorum iam ad fidem præparati erant. Et sicut ignis primùm in vicina sibi operatur, sic Dominus suæ charitatis feruorem primùm his qui propè stabant, Iudæis communicauit. Vnde dicitur Esa. 57. Veniant & annuncient pacem his qui propè, & pacem his qui longè sunt. Quarta ratio desumitur ex fructus dispendio, quod ex sua prædicatione intulissent. Sicut enim Iudæis conquerendi occasionem dedissent, si primùm ad Gentes transiissent, ita quoque Gentiles, qui Iudaicam religionem auersabantur, Apostolos explosissent, nisi miraculis, & celeberrima primùm fama Christi nomen apud eos iam clarescere cœpisset. Collegit demum Diuus Thomas, neque nobis licere in viam hæreticorum progredi. Hier. 2. Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Nec Aue dixeritis, inquit Ioannes. *Sed ite potius ad oues quæ perierunt, domus Israel.* Oues perditas domus Israël vocat electos ex Iudæis, Dei cognitione adhuc destitutos. Quòd adoptati erant in populum peculiarem, oues vocauit: oues autem perditas, quòd dissipati erant, & abducti à pura doctrina. Thomas in Matth. Et quare oues? Quia magis ex Pharisæorum quàm sua ipsorum culpa perierunt. Psal. 94. Dicere enim poterant, Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ. 1. Petr. 2. Eratis sicut oues errantes, nunc autem conuersi estis ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum. Potest autem per Israël intelligi Iacob Patriarcha, de cuius familia Iudæi exorti sunt. Fuit enim ille, post luctam cum Angelo Israël, dictus, idest, Vir videns Deum. Quod & ipse asserit, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ita debuit primùm Iudæo, demum Gentili Euangelium prædicari. Hoc incubuit Apostolis apud Iudæos solos ante Domini passionem: at verò post ipsius in cœlos ascensionem, ad omnes Gentes. Propter quod & Paulus & Barnabas dixerunt Iudæis, (Act. 13.) Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes: *Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquauit regnum cælorum.* Prædicatio hæc similitudinem habet vocis præconis, cuius est aduentum regis nunciare: vt ad excipiendum cum gaudio regem, regniq́ue primordia, animi populi excitentur, & quasi præparentur. Euangelium regnum cœlorum vocatur, quòd per illud pateat nobis ingressus in cœlos. Lucas cap 9. habet: Misit illos prædicare regnum Dei. Et sicut Christus à pœnitentia orsus fuerat, dicens, Pœnitemini & credite Euangelio: idem quoque faciunt Apostoli. Siquidem (Psalm. 118.) longè à peccatoribus salus. Sed & regnum Dei, Christi iustitia & redemptio est, Esa. 14. Propè est vt veniat, & dies eius non elongabuntur. Heb. 10. Adhuc autem modicum aliquantulum, & qui venturus est veniet, & non tardabit. Albertus Mag. dicit Euangelium regnum cœlorum dici, vt distinctio sit inter legem Mosaicam & nouam: quia Mosaica terrena tantum, lex autem Euangelica cœlestia bona repromittit. Sap. 10. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Appropinquat & illa gloria, quam repromisit Deus diligentibus se; in qua nobis Christus viam parauit, ascendens in cœlum, & sedens à dextris Dei. Chrysostomus homilia trigesima prima in Matth. Vides ergo diuini mysterij magnitudinem, vides sublimem Apostolorum dignitatem, nihil quod ad corpus, nihil quod ad hos sensus pertineat, nec similia Moysi & Prophetarum doctrinæ: sed noua quædam atque inaudita, qualia priores non docuerunt, quia terrena hæc bona promittebant: sed cœlorum regnum, & totam hanc beatitudinem prædicare iubentur: Nec hac ratione solùm maiores isti, atque præstantiores sunt, verumetiam quia confestim obtemperarunt. Itaque quoniam magna & inaudita promittebant, ideò Dominus donat Apostolis congrua argumenta, quibus hanc doctrinam suasque promissiones confirmarent: dicens: *Infirmos curate*, miraculosè & instrumentaliter, diuinam clementiam & virtutem inuocando. *Mortuos suscitate.* Hoc non leguntur Apostoli ante Christi passionem fecisse, verùm postea. *Leprosos mundate, dæmones eiicite.* Hieronymus in Matth. Igitur ne hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate indoctis & illiteratis nemo crederet, pollicentibus regna cœlorum, dat potestatem prædicta faciendi, vt magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum. Et priùs quidem potestatem hanc illis contulerat, instruxerat antea virtute: nunc verò nutrit, vt edant miracula. Hilar. in Matth. Ita tota virtutis Dominicæ potestas in Apostolis referebatur, & qui in Adam imagine figurati erant, nunc perfectam Christi imaginem sortiuntur, & quicquid malorum Adæ corpori, Sathanæ instinctus intulerat, hoc ipsi rursum de communione Dominicæ potestatis emendent. His eos tum miraculis muniri conueniebat, vt fides credentium nutriretur: nunc autem cùm iam incrementum acceperit, verbo tantùm, & diligenti Ecclesiæ ministerio opus est. D. Thomas in Matth. Et ideò, sicut qui faceret vnam demonstrationem ad probandam aliquam conclusionem, non esset alia probatio necessaria: sic ibi. Sed & vt scribit Gregorius in Homilia, sancta Dei Ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter fiebat: quæ nimirum tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. Infirmi enim sunt, qui peccato agitantur, & ad illud proni sunt. Rom. 14. Infirmum in fide assumite. Hi quidem in Ecclesia curantur. Qui autem peccato consentiunt, mortui sunt, quia separantur à Deo, ab ipsa vita: & hi à mortuis excitantur. Ephes. 5. Leprosi quoque sunt, qui cæteris detrimentum adferunt ex deprauata, & scandalis plena conuersatione: & hi quidem purgantur, si modò ad ostium domus nostræ Helisæi, ad instar Naaman, id est, ad fores Ecclesiæ steterint, & iis se submiserint, quorum est discernere inter lepram & non lepram. Dæmones sunt, quorum peccatum iam transiit ad effectum, de quibus dicitur, Prou. 2. Lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis: & isti non nisi in Ecclesia liberari possunt. *Gratis accepistis, gratis date.* Nimirùm sine pretio vestro ac merito, accepistis à me dona spiritus sancti, eáque *gratis*, purè, propter meipsum. Ideò *gratis*, non turpis lucri gratia, sed propter Deum *date*, seu aliis communicate, non modò beneficia sanitatum, sed & spiritualia vobis concessa sacramenta, sapientiam, scientiam, & cæteros actus spirituales, pro quibus nihil sumendum est per modum pretij, ne spiritualia temporalibus comparentur: quamuis accipi possit aliquid tanquam stipendium vitæ, vt scribit Dionys. Carthus. in Matth. Hoc Petrus in prima sua Canonica hortatur, dicens: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum administrantes. Thomas in Matth. Pretium enim res, vel maius est vel æquale: nihil autem est dono Dei, vel æquale, vel maius. Sap. 7. Non comparaui illi lapidem pretiosum quoniam omne aurū in comparatione illius, arena est exigua. At verò quid apud quos-

Marginalia: Hieron. — Theoph. Thom. — Thomas. — Idem. — *Quod regnū cælorum annunciatur.* — Alb. Mag. — Chrysost. — Hieron. — Hilarius. — Thomas. — Gregor. — Dion. Cart. — Thomas.

Hugo.
Simonia modum.

dam vænalius Ecclesiastica authoritate? Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacrament. part. 1. Simoniæ hæresis contagium, iam olim in Balam pullulauit, qui diuinationis pretio proposito, ad maledicendum populum Dei pertexit: dehinc huius duo leguntur authores emersisse, alter sub Prophetica, alter sub Apostolica doctrina. Primus Giezi magister est vendentium, deinde Simon videtur emptor. Horum autem sectatores, sicut non sunt in errore diuersi, ita nec in damnatione diuisi. P. Damianus Epist. 5. ad Dominicum & cæteros fratres Eremitas, capit. 7. Interea illud etiam quod Hildebrando Romanæ Ecclesiæ Archidiacono referente didicimus, hic inserere operæpretium iudicamus. Nam cùm adhuc Subdiaconatus fungeretur officio, à Victore Papa Apocrisiarius ad Gallias destinatus, Synodum congregauit, in qua sex Episcopos, diuersis criminibus inuolutos, ex Apostolicæ sedis authoritate deposuit. Inter quos quidam erat Episcopus, qui quoniam per Simoniacam hæresim ad Episcopatus culmen irrepserat, Spiritum sanctum verbis exprimere, quibuscunque tentaret nisibus, non valebat. Et quidem Patrem & filium expeditè satis ac facilè proferebat: ad Spiritum verò sanctum cùm peruenisset, mox lingua balbutiens, tanquam rigida manebat. Merito siquidem Spiritum sanctum dum emit, amisit: vt qui exclusus erat ab anima, procul etiam consequenter esset à lingua. Isidorus lib. 2. de summo bono, cap. 41. Quàm multi verò causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem abnegauerunt? Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisque tantum in rebus alienis est desiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereantur, sicut Achab, qui appetitu cupiditatis suæ sanguinis effusionem expleuit. Cupiditati nihil sacrum est. Inde fit, vt qui terrenis incumbunt, propter terrenos prouentus spiritualia requirant. Apud eos nihil priuatis colloquiis est familiarius, vbi occurrerit sermo de oneribus Ecclesiasticis, quàm vt requirant, quot, & quot sunt huius vel illius sacerdotii aut Episcopatus prouentus. Quibus modis ad ea peruenitur, ô bone Deus! Verùm

Auaritia quorundam Prælatorum.

-motos præstat componere fluctus.

Atque vtinam impiam Simoniam nõ minùs in factis suis erubescerent, quàm nos illam in verbis supprimere conaremur, ne paruulis offendiculum ingeramus. Non negat Christus subsidium vitæ Prælatis Ecclesiæ, sed turpe lucrum & sacra vænalia proponi vetat. Et quoniam nescire possent Apostoli, vnde victuri essent, ideò de sumptibus illos instruit. Et primùm prohibet, ne sumptus secum deferant, demum docet à quibus illos accipiant. *Nolite*, inquit *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* μὴ κτήσησθε, quod magis significat parare quã possidere, vt hæc tria simul referantur ad id quod sequitur, *in zonis*. Siquidem ex his tribus rebus solet cudi moneta, quæ primùm ærea fuit ac ferrea: nam vtrumque significat χαλκὸς, deinde argentea, postremò aurea: vt contra accideret pecuniæ, ac moribus hominum, qui ex aureis degenerarunt in plusquàm ferreos. Porrò quod dixit, εἰς τὰς ζώνας id est, in cingulos, iuxta veterum morem locutus est: iuxta quem milites, si quid erat æris, in zonis gestabant. Vnde Prouerbium illud apud Flaccum, Zonam perdidit, de eo cui nihil erat pecuniæ. Chrysostomus hom. 33. in Matth. Ita Dominus, qui spiritualium mercationem supra prohibuerat, consequenter radicem omnium malorum auaritiam euellit. Hoc autem præcepto discipulos non suspectos reddit: quid enim non suspectum est, vbi quis pecuniarum gratia spiritualia dispẽsat? Num venalem linguam ille habiturus, qui mercedem in pecuniis constituit: vt gratificetur auditoribus, qui forsan dicturi sunt, id quod ab Esaia scribitur, Loquimini placentia, & audiemus vos. Ideò scilicet Augustinus hæreticum definit, qui turpis lucri gratia, aut ambitione ductus, noua & prophana dogmata seminat. Quod nimirùm hoc lucro inescati, a vera Scripturarum interpretatione ad hæreses defecerunt, & se pro hæresiarchis haberi voluerunt: faciebat & Christus, dum ab acquirendi solicitudine Apostolos dimoueret, ad maiorem animorum libertatem. Nec enim oportet seruum Dei litigare, aut sese immiscere negotiis sæcularibus: an non etiam de conquirendis pecuniis solicitos esse? Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, inquit Apostolus. Addit Chrysostomus tertiam rationem, nimirum eapropter solicitudinem rerum temporaliũ Apostolis prohiberi vt tandem Christi virtutem agnoscant. Hoc nempè illis postea dixit. Quando vos misi sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Adde quòd docebat prædicationis & ministerij Ecclesiastici munus non permittere, vt quis suis ipsius hic stipendiis militet, & expendat quæ aliùde nancisci posset. Accedat scilicet Prælatus, accedat & verbi diuini minister. Si æquum, aut tolerabile esset illos suis expensis & sumptibus viuere, interim dum huic oneri spirituali vacant: permisisset vtique Christus Apostolos aliquid ad viaticum recondere. Verum ostendit & ipsius viatici, & victus quotidiani expensas ab iis accipiendas esse, quibus spiritualia seminauerint. *Non peram in via*, id est, cellarium, seu repositorium victualium habeatis *in via*, interim dum progredimini ad verbi ministerium. Hieronym. in Matth. arguit Philosophos qui cùm sæculum contemnere, & omnia pro nihilo ducere viderentur, cellarium tamen secum veherent. At verò contrarium quid præcipere tandem videtur Christus, cùm suis dixit: Nũc qui habet sacculum tollat, similiter & peram. Dionys. Carthus. Art. 19. in ca. 16. Matth. Et quidem, inquit, ipse Saluator aliquid tulit in via, videlicet sacculum, peram, pecuniam, quorum Iudas custos fuit. Nam cùm in cœna Christus ei dixisset, Quod facis, fac citiùs: putabant Apostoli quod dixisset ei, Eme nobis quæ ad diem festum necessaria sunt. Discipuli quoque intrauerunt ciuitatem Samaritanorum, vt cibos emerent. Respondendum igitur ad primum, quòd Christus secundum congruentiam loci & temporis, conuenienta dedit præcepta. Siquidem in legatione Apostolorum, quæ facta est ante passionem, præcepit ne quid tollerent in via, quia tunc mittebantur ad notos, nec prædicabant mirabilia aut supernaturalia de Christo, sicut post passionem, vnde & tunc persecutionem perpessi nõ sunt, vt postea: sed satis prouisum est eis ab his quibus prædicauerunt: ideò iussi sunt, hoc tempore nihil secum portare. Post passionem verò cœperunt mirabilia prædicare de Christo, & hominum vitia ac idola publicè reprobare, ideo tunc permissi sunt ferre necessaria vitæ. Istis igitur verbis nihil aliud prohibet, nisi diffidentiam, & præposteram rerum necessariarum solicitudinem. Quòd autem ista præcepta temporaria fuerint, facilè colligitur, non modò ex his quæ diximus, sed & ex penula Pauli ad iter sumpta, de qua 2. Tim. 4. Petri gladio, Ioann. 18. Collectis etiam quæ fiebant in vsum sanctorum. *Neque duas tunicas habeatis.* Hieronymus in Matt. In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimentum, non quòd in locis Scythiæ, & glaciali niue rigentibus, vna quis tunica debeat esse contentus: sed quòd in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum reseruemus. Hoc ergo intelligendum est secũdum qualitatem locorum & temporum: quia in vno loco & tempore pauciora vestimenta sufficiunt, quàm in alio. Neque verò negauerimus Christum habuisse vestem & tunicam inconsutilem, idque ex more Iudæorum: & Christianos præter interulam, olim pallio indutos fuisse, vt testis est Tertullianus, lib. quem de Pallio conscripsit. *Neque calceamenta.* Marcus tamen habet, sed calceati sandaliis. Quibus verbis videtur innuere calceamenta fuisse concessa. Quinetiam Christum calceamentum seu sandalia saltem habuisse, testatur Ioannis Baptistæ testimonium, dicentis: Cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti. Verùm hîc Matthæus loquitur de non sumendis nouis calceamentis, cum iis quibus tum calceati erant, Apud Marcum verò Christus prohibet, ne alia calceamenta, præter ea quæ iam tum more suo in pedibus habebant, secum ad iter portarent. At verò Luc. cap. 22. sic habet: Quando misi vos sine calceamentis: Augustinus lib. 2. de consens. Euang. cap. 30. Calceos tectos non habuisse scribit, sed sandaliis vsos,

Margin notes: Chrysost. *Lucri cupiditas radix omnium malorum in Ecclesia.* — August. — *Prælatis & concionatoribus merces iure debetur.* — Hieron. — Dion. Cart. — *Quando liceat ministro habere pecunias.* — Hieron. *Quid duæ tunicæ.* — Tertull. *Quid calceamenta.* — August.

quibus neque pes tectus esset, neque nudus. Hier. in Esa. 20. calceamenta sumit pro caligis, quæ in totũ tibias operirent. Et tamen Petro dicitur, Act. 12. Præcingere, & calcea te caligas tuas. Cle. Alex. lib. 2. Paidag. c. 11. Si inquit, nudis pedibus incedere non possumus, soleis vtendũ est. Eas autem Attici vocabant *κονίποδας*, quòd pedes, quantum ego coniicio, terræ appropinquarét. Tales fuisse Domini calceos asserit Tertull. lib. de Pallio, reiicit curiosiores, qui & pedem constringant, & ad venerem ornare videantur. Magnum, inquit, incessui munimentum sutrinæ venereæ prospexere, perones effœminatos. Aut pedes nudi magis (in sandaliis) certè viriles magis, quàm in calceis. Ita vt in summa, nihil voluerit eos ad iter accipere, præter quotidiana & consueta. Thom. Aqu. in Matt. ideò sine calceaméntis nouis missos scribit, vt apud omnes pauperes reputarentur. Vnde Apost. 1. Cor. 1. Non multũ potentes elegit Deus. Hieron. in Matth. Sed & Plato præcipit duas corporis summitates non esse velandas, nec hominem molliciei capitis & pedum assuefieri debere: cùm enim hæ habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. Hinc factum est, vt & Christus assuescens discipulos laboribus, prohibuerit & noua calceamenta deferri. *Neque virgam.* Hoc literaliter accipiédum non esse docet Dion. Carth. Iudæorum enim consuetudo erat, vt doctores & prædicatores eorum, in signũ authoritatis delegatæ virgam ferrent. At verò spiritualiter sumitur, pro innitentia animi, super quacunque re temporali, cui nimirùm confidendum non sit. Vel Matthæus & Lucas de eo baculo intelligunt, qui à viatoribus ad defensionem gestari solet. Marcus enim dicit, *Nisi tantum virgam*, intelligens de ea quæ ad sustentandum corpus à viatore sumitur, ad pugnandum inepta. Tantùm autem dicit, q. alteram quæ ad defensionem est, prohibens. Atque hic mos plerisque Patriarchis & Prophetis fuisse legitur, vt tales virgas gestarent. Sic Iacob, Mosi. Exod. 4. Helisæo 4. Reg. 4. Est autẽ huiusmodi virga, signum pauperum & nudorum. Vnde & Iacob, Genes. 32. iam diues factus, dicebat: Cum baculo meo transiui Iordanem istum, & nũc cum duabus turmis regredior. In his omnibus præceptis spectat Dominus, vt verbi eius ministri solum Deum attẽdant. Neque de temporali hospitio, nutrimento, veste, calceamentis, defensione, ad eum modum soliciti sint, vt quæ sui sunt muneris, intermittat. Inde fit, vt & similitudinem hîc nònulli requirant non præceptum: sicut & cùm Matth. 6 dixit, Tu autem cùm ieiunas vnge caput tuum: id est, malim te vnctum esse, quàm hypocritam: ita mauult Dominus discipulos sordidos, puluerulentos, discissos, famelicos, pauperes, ita tamẽ vt & ipsi veri discipuli sint & Apostoli, quàm diuites, sericis indutos, conuiuatores, & delictis indulgentes Episcopos, qui omnem sui gregis curã reiecerint. Et ne fortè quid illis defuturum existimetur, adiicit: *Dignus est enim operarius cibo suo.* Idem ferè ad 72. discipulos, Dignus est operarius mercede sua. Verùm fortè quis obiiciet, quomodo ista cum superioribus conueniãt, vbi Christus, Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Si gratis spiritualia communicanda sunt, quomodo merces & cibus ab iis, qui hæc à nobis acceperint, expectabitur? Verùm data resolutio est, expectari posse quæ sunt ad victũ, non autem quæ ad pretium rerum spiritualium. August. lib. 2. de cons. Euang. c. 30. Vnde satis ostẽditur cur Christus Apostolos aurum aut argentum possidere noluerit, ac ferre. Non quòd necessaria non sint sustentationi huius vitæ sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc deberi demõstraret ab illis, quibus Euangelium credentibus annunciarent, tanquam stipendia militantibus, tanquam fructũ vineæ plantatoribus, tanquam lac gregis pastoribus. Vnde Paulus dicit: Quis militat suis stipẽdiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Hic enim loquebatur de his, quæ necessaria sunt prædicatoribus Euãgelii. Vnde paulo post dicit: Si nos vobis spiritualia seminauimus, parùm est si temporalia vestra metiamus. Si alii potestati nostræ participant, multò magis nos. Sed non sumus vsi hac potestate. Vnde apparet hæc non ita præcepisse Dominum, tãquam Euangelistæ viuere aliunde non debeant, quàm eis præbentibus, quibus annunciant Euangelium: alioquin contra hoc præceptum fecit idem Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam grauis esset: sed potestatem dedisse, in qua sciten sibi ista deberi. Cum autem à Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: cum autem potestas datur, licet cuique non vti, & tanquam de suo iure cedere. Hic ergo Dominus loquens discipulis, id agebat quod ipse Apostolus paulò pòst apertiùs ita explicat. Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt, edunt? Qui altari deseruiunt, altari compartiuntur? Sic & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullis horum vsus sum. Cùm itaque dicit ita Dominum ordinasse, se autem vsum non esse, vtrique ostendit vtendi potestatem datam, non impositam seruiendi necessitatem. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus, illa Apostolis loquebatur, vt securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Cæterùm si quis est verbi minister, qui data sibi potestate non vtatur, id est, non accipiat victum ab iis quibus euangelizat: opus supererogationis facit, vt ex August. colligit D. Thom. in Matth. Vnde Paulus, inquit, quamuis posset ab aliis accipere, nihil tamẽ accipiebat, & istud erat supererogatio: quia permissis nõ vti, supererogationis est. Vnde Paulus 1. Cor. 9. Melius est mihi mori, quàm euacuare gloriam meam. Quare? Quia non vtebatur isto permisso. Cæterùm pensanda sunt hæc verba, *Dignus est operarius cibo suo.* Metaphora enim esse videtur ab operariis sumpta, quos si quis locauerit, saltem pascere debet. Non alligabis os boui trituranti, quanto minus homini operanti? Quòd si qui manuum operibus exercentur, pascuntur: quanto magis diuini verbi minister, cui tot corporis & animi labores subeundi sunt, cibo suo dignus erit? Operarium igitur dicit, omnem rescindens quæstionem. Potest enim fieri, vt nomine operarii iners aliquis, fur & latro, in ouile ingressus sibi cibum, imò prouentus Ecclesiæ deberi obiiciat: quia scriptum est, Dignus est operarius cibo suo: Et qui altario deseruit, de altari viuere debet. At verò Christus hæc operario deberi censet, qui verè operarius est. Nam cùm lex ab initio constituta sit, vt homo in sudore vultus sui vescatur pane suo: vbi labor defuerit, quid est quòd panem & cibum sibi deberi obganniant? Itaque hîc operarios quærimus, verè Episcopos, verè Pastores, verè diuini verbi ministros: his debentur quæ necessaria sunt. Hi operarii digni sunt cibo suo. Theophylactus in Matth. Dixit autem *cibo*, non luxu: neque enim deliciari oportet doctorem. Bernardus de colloquio Simonis & Iesu. Viuat, inquit, de altario. Non superbiat, non luxurietur, non ditetur. Non in clericatu diues ex paupere fiat, ex ignobili gloriosus. Non sibi de bonis Ecclesiæ ampla palatia fabricet, nec loculos inde congreget, nec in vanitate, aut superfluitate dispergat. Non extollat de facultatibus Ecclesiæ consanguineos suos, aut nepotes, ne filias dixerim, nuptui tradat. Rursus, Nec enim ordinauit Deus his qui Euangelio seruiunt, de Euangelio quærere diuitias vel ornatum, sed viuere ex eo: vt videlicet sint contenti alimento corporis, non gulæ irritamenta, aut incentiua libidinis, & quibus regantur, non quibus onerentur, accipere. Nunc etiam nec illis hospitium defuturum docet. *In quamcunque autem ciuitatem, vel castellum intraueritis*, gratia prædicandi, vescendi, vel hospitandi: *interrogate*, id est, ab hominibus locorum illorum diligenter inquirite, *quis* ciuis, vel incola, *in ea* ciuitate aut castello, *dignus sit* vestro hospitio. Non enim ad quemlibet indifferenter intrabitis ad vescendum, vel quiescendum, sed ad aliquem bonæ famæ, ac vitæ laudabilis: ne ex diffamia & peccatis hospitis vos recipientis, malam suspicionem incurratis, & alii scandalizentur: vnde & vestræ prædicationis contemptus consequatur. Hinc multis conciliis prohibentur Clericis tabernę cauponariæ, ne fortè illarum assuetudine & illi contemnantur. Verùm aliquis obiiciet, Christum etiam ad Publicanos & peccatores diuertisse. Respondendum, quòd

[Marginalia: Cle. Alex. — Tertull. — Tho. Aqu. — Hieron. — Dion. Cart. — An liceat ministro Ecclesiæ accipere pecuniam. — August. — Tempo ralia debentur spiritualiũ ministris. — Thomas. — Metaphor. — Quis in Ecclesia operarius cibo dignus. — Theoph. — Bernard. — Cibus, non superflua debentur. — Apud quos diuersandũ est.]

hi ad

hi ad quos Christus diuertit, iam peccatis renunciauerant, pœnituerat enim eos anteactæ vitæ: & iis similes visitandi sunt à Prælatis & Eccles. concionatoribus, non modò vt consolationem accipiant, sed & confirmentur de virtute in virtutem. Ita nimirùm medici illos ægrotos visitant, de quibus spē salutis concipiunt: cæteros verò dedignantur. Induratos quoque peccatores ablegat fidelis concionator, nec apud illos diuertit: vt qui indigni sunt, quibuscum tanti verbi minister conuersetur. 1. Tim. 3. Oportet enim illum testimonium habere bonum ab his quæ foris sunt. Cæterùm quod ait, *dignus est* ostendit magnum hospitalitatis esse meritum: quod & in Abrahamo Paulus commendat, Hebr. 13. Hieronymus in Matth. Dignus est, qui plus se putat accipere cùm dat, quàm dare, cùm accipit. Albertus in Matth. Posset etiam dici, quod in ratione digni hospitis tria includuntur: honestas vitæ, cuius pars est, hospitalis liberalitas, & facultas copiæ, vnde suscipere possit, & benignitas, qua non amaro, sed iocundo animo suos hospites accipiat. *Et ibi manete donec exeatis.* Ne muteris hospitium, quasi lautiùs excipiendi, sed ibi manete, quousque occurrat vobis iusta egrediendi occasio, aut prædicationis, aut alterius boni gratia. Ex illa nimirùm frequentiori transmutatione hospitij duplex scandalum oriri poterit: vnum, quòd fortè displiceat hospes ministro, vt alicui vitio ipse, aut familia ipsius notari: alterum, quòd & ipse minister difficilis sit, quísque delicias & lautitiem amet, aut leuis sit, adinstar gyrouagi & vani cuiusdam hominis. Vnde & Salomon: Sicut auis transuolans de nido suo, sic homo qui relinquit locum suum. Psalm. 34. In populo graui laudabo te. Theophylactus in Matth. Iubet ergo manere, ne tanquam gulosi malè audiant, & videantur primos, qui susceperant iniuria afficere. Eccl. 29. Vita nequam hospitandi de domo in domum, & vbi hospitabitur, non fiducialiter aget. Albertus tamen in Matth. excipit ab hac condemnatione eum qui de domo in domum transierit, non voluptatis, vel leuitatis, sed spiritualis profectus gratia: nimirùm vt Christo plures lucrifaciat. Nam & filij Iob dies conuiuij quasi in orbem duxerunt, & tamen Iob illos sanctificauit, ferens holocaustum hospitalitatis pro singulis. *Intrantes autem domum salutate eam dicentes: Pax huic domui.* Hæc salutatio, illa est quam Christus discipulis præcipit, Luc. 10. In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite: Pax huic domui. Hic Iudæis & Syris salutandi mos est לך שלום, *Salom lecha*, Pax tibi, quod & Græci dicunt χαῖρε, vt obseruat Hieronymus. Porrò in Græcis exemplaribus Matthæi, non legimus salutationem expressam, sed ex alio Euangelista colligitur. Quod autem præcipit, tale est. Introeuntes autem, pacem imprecamini hospiti, & quantum in vobis est, discordiæ bella sedate. Hilarius in Matth. Salutant ergo Apostoli domum cum pacis affectu sed ita, vt potius pax dicta quàm data sit. Porrò autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire, nisi sit digna: quæ si digna reperta non fuerit, sacramentorum pacis cœlestis intra propriam Apostolorum conscientiam est commodum. Hac autem salutandi beneuolentia voluit Christus, vt discipuli eorum animos præoccuparent, quos deberent per Euangelium regno suo lucrari, vt eo libentiùs audirentur, & admitterentur. Ideò, *Primum*, inquit, *dicite* præoccupate hospites vestros beneuolētiæ & dilectionis salutatione, & optima illis precamini. Sic enim (Matth. 5.) iubet, vt nō solùm amicos, more Gentiū, sed & inimicos salutemus. Sunt etiam qui per pacem iucundissimā Euāgelij prædicationem intelligant. Sicut enim iis, qui bellorum angustiis premuntur, lætis animis accipitur ia qui victoriam, securitatē, & pacem significauerit ita quidem, metu diuini iudicij, & peccatorum horrore perculsis, nihil Euangelica consolatione iucundius est. Hæc est pax, quæ, vt scribit Apostolus Phil. 4. superat omnem sensum, quam toties Christus inculcat Apostolis. *Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos.* Nomine domus, patersfamilias intelligitur. Luc. 10. Et si ibi fuerit filius pacis.

Hieron.
Albert.

Cur non mutandum hospitium.

Theoph.

Albert.

Hilarius.

A

B

C

D

E

F

Pax enim primùm patrifamilias offerenda est, vt simul offerat omnibus domesticis. Sic Luc. 19. Salus huic domui facta est, eo quòd & iste sit filius Abrahæ. Esa. vlt. Ecce ego declinabo in vos sicut fluuium, pacem. Quid autem Christus pax nostra (Ephes. 2.) aptius quàm pacem commendaret? Obseruat autem Euthymius in Matth. quòd Christus non dederit Apostolis præcognitionem digni aut indigni hospitis: vt re maximè necessaria destituti, sese deprimant, tanquam imperfecti. Admirandum est autem, quomodo postquàm eos omnibus nudauit, rursum illis omnia submiserit. Quis enim læta fronte non suscipiat hospitio, quibuslibet obuiis cōtentos, ac solicitudine carentes, fulgentes non verbo tantùm & miraculis, verumetiam quod magis est, bona vita? *Pax vestra reuertetur ad vos.* Thom. in Matth. Et hinc fit, vt si quis oret, & laboret pro salute alterius, & tamen effectum non consequatur: minimè tamen frustrà laborauerit, fructus enim laboris ad ipsum redit: sicut & Psaltes ait, Oratio mea in sinu meo conuertetur. Nihil ergo vanum est, quod Dei nomine, in ingratos, etiam obduratos peccatores impenditur. Ideò non despondit animum Dauid. Psalm. 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Ideò Esa. 48. Vtinam attendisses mandata mea, multiplicata fuisset quasi flumen, pax tua. *Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris.* Theop. in Mat. Excutere vult puluerē, mōstrātes quòd nihil ab illis acceperint, qui propter duritiā persuaderi non poterāt. Euthym. in Matt. Manifestabāt enim per talem excussionem, quòd non solùm nihil acceperant, sed etiam puluerem qui inde adhæsisset, a pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium. Theophylactus tertiam addit rationem, nimirùm vt sic testentur se illorum nomine magnum iter confecisse. Druthmarus in Matth. Puluis excutitur, in testimonium laboris sui, quòd Apostolica prædicatio ad eos peruenerit, & tamen nec ad victum necessaria acceperint, quin potius & ipsi & Euangelium etiam ipsum contemptui habuerint. Marc. addit, in testimoniū illis: Luc. in testimonium aduersus illos. Quasi dicant: Etiam puluis iste, quem nos legati in ciuitate vestra contraximus, testis erit in die illo, si negare volueritis, nos vobis adfuisse, regnúmque Dei nunciasse. Huius facti exemplum habemus (Act. 13.) in Paulo & Barnaba, qui cōtra se persecutione excitata, excusso pedum puluere, venerunt Iconium. Et c. 18. Contradicētibus & blasphemātibus, excutiens vestimenta sua, dixit Paulus: Sanguis vester super caput vestrum, ex hoc ad Gentes vadam. Ezech. 33. Si annunciaueris impio, ipse in peccato suo morietur: tu autem animam tuam liberasti. Act. 20. Non enim effugi, quominus annunciarem vobis omne cōsilium Dei. Excussio etiam illa pulueris significabit illos in infernum excutiendos. Ps. 1. Sicut puluis quam proiicit ventus à facie terræ. D. Thomas in Matth. Et quare hoc præcepit eis? Ad ostendendum quòd prædicator se periculo committit. Ezech. 33. Si enim non annunciaueris, dicit Dominus, sanguinem de manu tua requiram. Itaque si se ille obruerit, si verbum Dei proposuerit, & nuntiauerit, nec creditum sit ei, excutit puluerem, & se absolutum esse docet: fecit enim quod potuit. Damnatio verò in incredulos deuoluenda est. *Amen dico vobis, tolerabilius erit* supplicium & pœna futura post hoc sæculum, *terræ Sodomorum & Gomorrhæorum*, & aliarum trium vrbium, Seboim, Adama, & Segor (Gen. 13.) quæ cum illis, propter nefandū masculæ & præposteræ veneris peccatū, igne, sulphure, & tempestate de cœlo cōsumptæ sunt *in die iudicij*, quo omnium & singulorum merita expendatur, & vnicuique reddetur secundum opera sua: *quàm illi ciuitati* seu populo, qui vos hospitio dedignatus est. Dion. Carthus. in Matth. An hoc intelligendum sit absolutè & simpliciter, quòd omnibus consideratis maior illorum quàm Sodomitarum futura damnatio sit, difficile est determinare. Hieronym. in Matth. Illorum peccatum aggrauat, quia Sodomitis & Gomorrhæis non fuit prædicatum: huic autem ciuitati cùm prædicatum sit, nō recepit Euangelium.

Euthym.

Thom.

Quanta vindicta consequatur eos, qui non admittunt verbi ministros.

Theophy.

Euthy.

Druthmar.

Thomas.

Dion. Cart.

Hieron.

Hanc

Hanc rationem multi ex Patribus sequuntur. Magis enim peccant, inquit D. Thomas in Matth. qui audiunt, & non implent, quàm qui nunquam audierunt. Ioan. 16. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Remigius aliam rationem addit: nimirùm quia Sodomitæ & Gomorrhæi inter vitia carnis, hospitales etiã fuisse leguntur, quamuis non tales hospites exceperint, quales erant Apostoli. Verùm fortè obiicitur, Genes. 13. quòd peccatum Sodomorũ erat grauissimum: Quódque Sodomitæ pessimi erant, & peccatores nimis coram Domino. Thomas in Matth. Dicendum, quòd in genere peccatorum carnalium, illud est grauissimum: istud autem quod immediatè est contra Deum, sicut idololatria, illo grauius est. Dionysius Carthus. in Matth. Item qui non receperunt Apostolos, non videntur minus peccasse, quã Iudæi tempore Ezechielis: Et tamen de illis ait Ezechiel, quòd Sodoma non peccauit dimidium peccatorum illorum. Rursus, Sodomitæ transgressi sunt legem naturalem duntaxat, isti verò legem naturalem, atque diuinam seu scriptam. Thren. 4. Maior fuit iniquitas mea, peccato Sodomorum, quos subuertit Dominus in momento. Cõcludit interim Dionysius Carthusian. peccata eorum, qui Christum occiderunt, & eorum fortè qui eius discipulos interemerunt, grauiora esse sceleribus Sodomorũ. Theophylactus in Matth. non peccati, sed pœnæ grauitatem attendit. Tolerabilius, inquit, erit Sodomis, quàm incredulis, eò quòd Sodomitæ hic puniti, alibi mitiùs punientur. Cæterùm Euthymius hinc colligit quædam peccata & hîc & ibi esse punienda. Etsi enim Sodomitæ magnis hîc pœnis affecti sunt, puniendi tamen esse dicuntur, sed tolerabiliùs. Hieronymus in Matthæ. concludit, inter peccatores esse diuersa supplicia, nimirùm ex conditione peccatorum, quorum alia aliis grauiora sunt. Aggrauatur autem peccatum eorum, qui Apostolos non acceperunt, non tam ex peccati conditione quàm circunstantiis, vt Albertus Magnus obseruat: siquidem plures pœnitentiæ occasiones habuerunt quàm Sodomitæ, sicut & Iudæi plures quàm Tyrij & Sidonij, quibus si eadem quæ contigissent, iàdiu in cinere & cilicio & Iudæis pœnitentiam egissent. Secundò, quia Euangelicam doctrinam vltrò eis oblatam reiecerunt. Postremò, quia diuina patientia abusi sunt, qui tamdiu illos expectauit ad pœnitentiam: cùm tamen Sodomitæ repentinam Dei vltionem experti sint. *Ecce ego mitto vos sicut oues inter lupos.* Vbi Dominus suos de officio suo, & necessariis ad victũ admonuit, modò pericula imminentia proponit. Primò quidem, vt meditatur Chrysostom. hom. 34. in Matthæ. vt summam eius virtutem atque potẽtiam, qua etiam adhuc futura nouerat, non ignorarent: & vt nemo arbitraretur, ex imbecillitate ipsius factum esse, vt Apostoli tot afflictiones subierint: postremò, ne si repentè atrocitate malorum premerentur (quia præter spem, & contra opinionem aliquid accidisset) turbarentur. Deinde, vt videant nouum, & inauditum bellandi modum imminere, ac mirabilem hanc aciem militum futuram, qui nudi, vna induti tunica, sine calceis atque virga, sine cingulo, absque proprio cibo in prælia descendebant. Mittebant vt oues, non simpliciter inter lupos, sed *in medio luporum*. Omnem tamen mansuetudinem eos habere iubet, nec id solùm, sed columbæ quoque simplicitatem: vt tanto virtus eius mirabilior appareat, cùm lupi ab ouibus superabuntur. Qui cùm in medio luporum essent, & hinc atque illinc morsibus luporum lacerarentur, non modò tamen non defecerunt: sed & lupos in naturam ouium transmutarunt. Maius certè atque admirabilius est, mentem atque animum aduersariorum commutare, quàm ipsos gladio superare, præsertim cùm duodecim numero ibi essent, aduersus cæteros homines, qui lupos atrocitate vincebãt. Erubescant igitur qui contrà facientes, quasi lupi aduersarios suos persequuntur, cùm videant innumeros lupos ab ouibus vinci paucissimis. Et certè quousque sumus oues, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur. Tunc enim nullum nobis à pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oues pascit. Roman. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, & carbones ignis congeres super caput eius. Ita vincamus in bono malum: quia pastor noster optimus vincit & operatur in ouibus suis. Ille enim est, qui lupum cum agno, & leonem cum vitulo accubare facit, vt leo carniuorus quasi bos comedat paleas: sicut apud Isaiam legimus. Neque enim, vt scribit Gregor. in homil. æquum est, vt veritatis prædicator mala inferat, sed toleret: vt ex ipsa sua mansuetudine iram mitiget, & peccatorum vulnera, ipse in aliis afflictionibus vulneratus sanet. Quoniam etsi quando zelus rectitudinis exigit, vt erga subditos sæuiat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate: quatenus & iura disciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietate diligat, quos foris castigat. Euthymius in Matthæum. Oportet enim eum, qui medetur insanis, patienter illorum ferre iniurias, solam præ oculis habendo liberationem ab insania. Hieronymus in Matth. Scribas & Pharisæos vocat lupos: Hilarius latiùs porrigit ad omnes hos, qui va sano furore in Apostolos desæuituri erant. Quid lupis furiosius? Quid mansuetius ouibus? Tãtum igitur distare debebant Apostoli ab aduersariis suis, tantum Christiani ab infidelibus & hæreticis. Rupertus libro octauo in Matthæ. Multis in locis Euangeliorum Christus se pastorem, non regem: ita & suos agnos & oues, non milites vocat. Ita se gerere monet Apostolos, vt nihil ex illis offendiculi, omnia autem commoda emergant. Et quoniam multa illis à lupis imminebant pericula, monet eos quomodo se gerere debeant. *Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Chrysostom. homil. 34. Operis prioris in Matth. Sed videamus quando prudentiam serpentum quærit. Nã quemadmodum serpens totum seipsum tradit, nec minimum curat, si corpus inciditur, donec caput suum integrũ seruet: eodem tu quoque modo, præter fidem, cætera perdere non cures, profundas vniuersam pecuniam tuã, tradas corpus, vitæ tuæ, si opus est, minimè parcas, dummodò fidem serues, quæ caput est & radix, qua seruata, etiamsi omnia perdas, omnia tamen rursus maiore cum magnificentia recuperabis. Et quidem in Catonis versibus legimus,

Omnia si perdas famam seruare memento.

Sed etiam dixerim, si tua Christum, serua fidem in eum: vt dicere possis, quod & Paulus: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quia siue moriamur, siue viuimus, Domini sumus. Christus caput nostrũ est: omnia igitur pro eo exponenda sunt. Hoc modo mori lucrum existimabat Paulus. Nam si militibus pro Principe occumbere summæ virtuti ducitur, quanto magis pro Christo? Epiphanius libro primo tomo 3. hæres. 37. Ophitarum, præter hanc prudentiam, aliam etiam adducit. Quando enim, inquit, siti pressus, à latibulo procedit ad aquam vt bibat, non simul secum accipit venenũ, sed in latibulo relinquit, & sic progressus potum aquarũ sumit. Proinde & ipsi hoc imitemur, vt quando ad sanctam Dei Ecclesiam, aut ad preces, aut ad mysteria venerimus, malitiam, aut voluptatem, aut inimicitiam, aut aliud quid in cogitationibus nostris, nobiscum ne feramus. Remigius in Matthæum. Pulchrè etiam Dominus prædicatorum prudentiam serpentibus comparat, quasi per antithesim, quasi dicat: Quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos quoque prudentes estote ad detegendas & repellendas illius insidias. Ille laudauit lignum prohibitum, vos laudate crucis virtutem. Ille ambigua propositione primam mulierem decepit: vos autem prudenti & subtili resolutione, pensate omnia, probate spiritus si ex Deo sint, quod bonum est, tenete: ab omni specie mala abstinete vos. Et hanc astutiam commẽdat Paulus, Ephes. 5. Videte, fratres, quomodo cautè ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Nam & serpens omnium animantium φρονιμώτατος, id est, sapientissimus, aut callidissimus nuncupatur (Genes. 3.) Itaque & vos contra vafrum & astutum prudentes esse necesse est, ne quid præter voluntatem & gloriã Dei admittatis. Et sicut serpens magna cautione sibi cõsulit, vt ne pereat:

Ee

ita & vos vobis prospicite, ne quod vestræ saluti dispendium fiat. Rabanus in Matthæ. aliam in serpente prudentiam requirit: vt qui veterem pellem per strictam aliquã rimam transiens deponat. Aristot. libro 8. de natura animal. cap. 17. Deponunt, inquit, senectutem ea, quibus cutis, nec mollis est, nec prædura est, qualis stellioni, lacerto, & præcipuè serpentibus est. Exuunt autem hæc omnia, tum vere cùm egrediuntur, tum etiam in autumno. Vipera etiam exuit, tam vere, quàm autumno. Cùm serpens exuere incipit, ab oculis primùm detrahi aiunt, ita vt obcæcati videantur ab his qui rem non intelligũt, tum caput exuitur. Glabrum enim hoc omnium antequã reliquum corpus apparet, atque vna ferè nocte & die senectus tota exuitur: sic ista senectute detracta renouantur. Non meminit Aristoteles rimæ, aut arcti alicuius transitus. Tertullian. tamen lib. de Pallio, hæc habet. Serpens vt senium præsensit, in angustias stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exuuiis ibidem relictis nouus explicat. In quo sanè nonnulli sensum spiritualem requirunt, nimirùm quod nos adinstar serpentum oporteat veterem hominem deponere & exuere cum actibus suis: quod fiet, si per angustiam portam, id est pœnitentiæ limen, in arctam piæ conuersationis viam progrediamur. Col. 3. Expoliantes veterem hominem cum actibus suis. Euthymius in Matthæum, hanc similitudinem prosequitur. Vt nos, ait, qui vetustate affectuum senuimus, inuciamus nos ipsos in angustum strictumque viuendi modum, & per hunc exuta veteri animæ veste, robusti efficiamur. Idem ferè habet Theophylactus. Idem Hieronym. idem Augustinus, libro 3. Quæst. Euangel. cap. 4. Basilius lib. Quæst. breuior. q. 245. Prudens, inquit, vt serpens est, qui cum consideratione, ac cognitione potentiæ ac boni odoris, ad audientium obedientiam administrat doctrinam. Vt quemadmodum illic serpens nouit & facie blandiore accedere, & probabiliter loqui, ad abducendum à Deo, & subiugandum peccato: sic & nos personæ faciem, & locũ & tempus deligamus, & omnibus modis doctrinas cum iudicio administremus, ad abducendum à Deo, & perducendum ad Deum. Sunt qui meditantur aspidis serpentis prudentiam, vt quæ obturet aures suas, vt non audiat vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Ad cuius instar nos ad Petram Christum aures defigentes, & obturantes, cauere debemus, ne Satanę tentationibus, & carnis illecebris abducamur. Imò ne melliris hęreticorum verbis, velut quibusdam carminibus, decipiamur. Prouer. 14. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. Sunt etiam qui prudentiam serpentis cõmendant, in eo quod venenum gutture continet, quod statim in oppressorem suum eiaculetur: vt comparatio sit verborum, quæ in ore Apostolorum futura sunt, cum hoc velut medico veneno, ita tamen vt verba illa felle & viru careant, sed quæ sufficiant ad Apostolorum defensionem. Nec solùm prudentiam illis inculcat, sed & simplicitatem. *Estote*, inquit, *simplices*, sine felle amaritudinis, sine dissimulatione ac duplicitate, *sicut columbæ*. Basilius lib. Quæst. breuiorum, quæst. 245. Simplex autem velut columba est, qui ne cogitat quidem de vlciscendo eum qui insidias struxit, sed in beneficentia perseuerat, iuxta Apostoli præceptum: Vos autem ne defatigemini benefaciẽdo. Albertus in Matthæum. Columbæ proprietates ita applicat Apostolicæ doctrinæ ministro. Osculum, inquit, habet oris in verborum dulcedine: felle caret amaritudinis, in hepate appetitionis. Gemitum deuotionis edit, pro cantu vanitatis: venustatem conuersationis, pro pompa fastus sæcularis: simplicitatem conuersationis, contra hypocriseos vanitatem: cautelam suæ preseruationis, contra raptores & prædatores spirituales. Apostoli igitur sunt illæ columbæ, de quibus apud Esaiam dicitur: Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Et nos, si piè meditamur, columbarum gemitum imitabimur Esaiæ 38. Meditabor vt Columba. Esa. 59. Quasi columbæ meditantes gemimus. Aspectus etiam columbinus & simplex requiritur, ne oculus deprędetur animam. Cant. quinto. Oculi tui sicut columbæ, quæ resident super riuos aquarum. Porrò duo hæc simul connexa sunt, prudentia serpentis, & simplicitas columbæ, vt Remigius obseruat: quia simplicitas, absque prudentia facilè decipi potest, & prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur. Gregorius Papa, Pastoralis cap. 35. & libro primo Moral. Elaborare siquidem debent simplices, vt simplicitatis bono prudentiam adiungant, quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, vt circumspectionem prudentiæ non amittant. Vtrumque scilicet, serpentem & columbam coniunxit, quia videlicet in electorum cordibus, simplicitatem columbæ debet astutia serpentis acuere & accendere, & serpentis astutiam columbæ simplicitas temperare: quatenus nec seducti per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant. Hinc Paulus ait, (primæ Corinth. 14.) Nolite pueri effici sensibus. Ecce prudentiam serpentis audiuimus: nunc de simplicitate columbæ muniamur: sed malitia paruuli estote. Prouerbio. vndecimo. Simplicitas iustorum diriget eos, & iustitia simplicis diriget viam eius. Prouerb. septimo. Cum simplicibus sermocinatio Dei. Theophylactus in columbis patientiam commendat, nimirùm quæ simplicitatem, & procul à vindicta conditionem exprimat. Illæ enim, cùm auferuntur eis fœtus, & persecutionem patiuntur, rursus ad dominos suos reuertũtur. Ita neque nos inimico ferri animo oportet, vt à domo Domini, ab Ecclesia quauis ratione recedamus. Epiphanius libro primo tom. 3. in hæresim 35. Ophitarum. Quanquam enim columbæ genus in multis rebus non laudetur, petulans est enim, & à multiplici commixtione non alienum, lasciuúmque, & per omne tempus voluptati deditum: ad hæc verò debile & infirmum. At verò propter innocentiam, & longanimitatem, malorum in hoc animali obliuionem, insuper propterea quòd in columbæ specie apparuit Spiritus sanctus: imitari nos vult diuinus sermo spiritus sancti voluntatem, & innocentis columbæ innocentiam: vt simus quidem prudentes ad bonum, simplices verò ad malum. Tertullianus libro de baptismo. Estote, inquit, simplices sicut columbæ, ne hoc quidem sine argumento præcedentis figuræ. Quemadmodum enim post aquas diluuij, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum (vt ita dixerim) mundi pacem cœlestis iræ præco columba terris adnunciauit dimissa ex arca, & cum olea reuersa: quod signum etiam apud nationes, paci prætenditur. Eadem dispositione spiritalis effectus terræ, id est, carni nostrę emergendi de lauacro, post vetera delicta, columba sancti spiritus aduolat, pacem Dei adferens, emissa de cœlis, vbi Ecclesia est arca figurata. *Cauete autem ab hominibus.* Nunc serpentis prudentiam explicat, vt ne omnibus fidant, sed prospiciant sibi. Multa enim pericula sunt, vt docet Apostolus: pericula fluminum, pericula latronum: neque tamen peiora sunt periculis cum falsis fratribus. Videte ne detrimentum salutis & gratię inferant vobis, terrendo, aut blandiendo. Hierem. 9. Vnusquisque à proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Etsi enim multis Chamęleon coloribus opertus sit, vt Plutarchus lib. de variis corporis & animi morbis notat: non superat tamen illa sua varietate, hominum varietatem. Tam fallax est istud animalium genus, & nec sine causa teste Clemente Alexand. in Stromat. ab Indico sapiente Alexandro dictum sit, hoc solum adhuc esse incognitum. Prouerb. 12. Dolus in corde cogitantium mala. Theophy. in Matth. Vides hoc esse prudentis, cauere, & non dare occasionem volentibus persequi, sed prudenter agere res nostras. Si pecuniam voluerit, qui persequitur, da, si honorem, permitte, vt ne occasionem habeat: si autẽ fidem auferr, custodi caput tuũ. *Tradent enim vos.* Druthmarus in Matth. id est, ad occidendum prodent, quia in me creditis. Proditione igitur Apostolos affligendos pręnunciat, ab his nimirum, à quibus fauorem & auxilium sperare videbantur. *In conciliis οἰς συνέδρια*, hoc est consessus, quales erant etiam apud Iudæos. Nam & concilium Synhedrion vocabant, quod primoribus iudicibus constabat, ad quod referebant pręcipua totius Reipublicę & religionis capita. *Et in synagogis suis flagellabunt vos.*

Hoc

Marginal notes: 3. Rabanus. — Aristot. — Tertull. 4. — Euthym. — Basilius. 5. — 6. — Basil. 1. Columbæ proprietates. — Albertus. — 2. — 3. — 4. — Greg. Papa. — 5. — Epiph. — Tertull. — Applicatio similitudinis. — Plutarch. — Cle. Alex. — Homo incognitus. — Theoph. — Druthmar.

Act. 1.

Hoc etiam de Iudæis maximè intelligitur, q[uod] Apostolos in suis conciliis damnatos, aliquando publicè, aliquando in suis synagogis flagellarunt. Hoc & Actus Apostolorum testantur, quibus scriptum est, quod cæsis illis denunciauerunt, ne vltrà loquerentur in nomine Iesu. Examinabantur, & condemnabantur in conciliis, ad quæ non nisi populi primoribus accessus erat. Flagellabantur autem in synagogis, in quas se omnes recipiebant. Dei verbum audituri. Paulus. 2. Corinth. 11. Ter, inquit, virgis cæsus sum: à Iudæis quinquies quadragenas, vna minus accepi. *Et*, quoniam non licet Iudæis quauis morte occidere, vt legimus, ablata autem fuerat à Rom. hæc authoritas, & in Præsides suos translata: nec tamen satis erit Iudæis Apostolos, & Christi fideles flagellasse, sed & ipsorum mortem prosequebantur: ideò *ad præsides*, seu iudices substitutos, quales fuerunt Festus & Fœlix, ante quos cõstitutus est Paulus, (Act. 25.) *Et ad reges*, qualis fuit Herodes qui Iacobum occidit, & Petrum carcere detinuit, donec produceret eum populo (Act. 12.) *ducemini*, ad sententiam mortis accipiendam: *propter me*, non scilicet aliam ob causam, quàm ob constantem fidei meæ prædicationem, & nominis mei cultum & amorem. Etsi enim multa olim in Christianos ab Ethnicis conficta sunt, quòd hominem Græcum mactarent, vt Appion excogitauerat: quòd asini caput adorarent: quòd infantes occiderent, vt scribit Tertullianus lib. Apolog. contra Gentes: quòd humana carne vescerentur, & in Imperatores conspirarent: vt cum Tertullian. Iustinus Martyr in Apolog. pro Christianis disserit: vbi tamen inquisitiones factæ sunt, de illorum cultu, doctrina, sacris, ceremoniis, cæterisque omnibus; tum nullam aliam ob rem eos accusari visum est, quàm quòd essent Christiani. Tertullianus Apologetici contra Gentes cap. 2. Atqui, inquit, inuenimus inquisitionem in nos prohibitam. Plinius enim Secundus cùm Prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Traianum Imperatorem, allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo & Deo, & ad confœderandam disciplinam: homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam prohibentes. Idem ad Scapulam: Quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? Quam incestam, quam crudelem tantoperè nemo probauit. Patiantur hæretici pro sacrilegiis, quia templa dispoliarunt: pro incestibus, quia sacrarum virginum pudorem eripuerunt: pro seditionibus, quia Rempublicam perturbarunt: pro criminibus læsæ maiestatis, quia contra Deum, fidem, Ecclesiam, Prælatos, Reges, bella gesserunt: pro infinitis denique sceleribus, quæ committere non erubescunt. Non est interim, si quid patiantur, aut ad præsides & reges ducantur, quòd propter Christũ hæc se pati præsumant. Adiicit, *In testimonium illis & Gentibus*: hoc est martyrium, quod qualicunque dispendio, corã omnibus, maximè verò populi primoribus reddituri erant. Martyrium enim testimonium est. *Illis*, ait scilicet Iudæis, *& Gentibus*. Primùm enim Iudæi asseruerunt, venisse iam Messiam, impletas promissiones Patrũ, Legem gratiæ cedere, eàque omnia perfecta, quæ à Christo expectabantur: quod vbi non successerit, apud tam duram & obstinatam nationem, idem etiam apud Gentiles protestati sunt. Hac ergo ratione non permisit Deus statim suffocari doctrinam Euangelicam, Apostolis clàm, & noctu nullo teste illorum constantiæ occisis: sed voluit illos multa pati, è regione vna in alteram transire, accusari, & trahi ad iudicia, vt omnibus testimonium perhiberent, variæque prouinciæ ab eis docerentur. Eapropter scilicet Paulus ad Cæsarem appellauit, ne si a Iudæis occideretur, rescinderetur hæc fructus expectatio, quem in Gentes facturum se sperabat. Act. 1. Eritis mihi testes in vniuersa Iudæa & Hierusalem, & vsque ad extremum terræ. Sunt qui interpretentur, in testimonium illis, id est contra illos. Theophy. in Matth. hoc est, in notam & in reprehensionem eorum qui non credunt. Euthymius in Matthæum. Ad redargutionem Iudæorum & Gentium, ne postmodùm dicant, quod diuini verbi predicationem non audierint. In testimonium damnationis Regum, Iudicum, Præsidum, eorum qui vos morti adiudicarunt, aut adiudicando accusarunt: præsertim cũ in vos nihil habeant quod condemnent: & hac sola ratione vos oderint, quia doctrinam Euangelicam protulistis. Chrysostom. hom. 34. in Matth. O admirabilem dicentis virtutem! O sublimem audientium Philosophiã! Valde namque mirandum, quomodo non statim hæc audientes, fugam cœperunt formidolosi homines & imperiti, qui nihil vltra stagnum illud in quo piscabantur, nouerant. Quomodo autem non cogitarunt, neque hæc secum dixerunt? Quò igitur fugiemus? Si omnia iudicia hominum in nos præparantur, si Reges aduersus nos futuri sunt, si Iudæorum synagogæ, si Duces si populi Gentium, si principes denique & subditi? Non enim in Iudæa solùm hæc futura prædixit, sed in toto terrarum orbe. Verùm eos consolatur, quod adiicit *propter me*: tanto scilicet illum amore, tanta fide illum prosequebantur, vt omne supplicij genus in eius gratiam oblatum, paruipenderẽt. Sed & vindicem Deum ostendit, cùm adiicit, in testimonium illis: sicut & cùm priùs dixit, tolerabilius futurum Sodomis in die illa. Addit etiam aliam precipuam, meo iudicio afflictionis mitigationem. Poterant enim dicere, si neque vis vi repellenda est, & sese discriminibus obiicere oportet, quid ergo faciemus? Quibus armis muniemur? Verba illis pro armis futura pollicetur. Et ne rursum obiiciant, Vnde verò nobis hæc verba, qui sumus idiotæ, indocti, piscatores, & elingues? Respondet: *Quum autem tradent vos* ante conspectum regum, *nolite cogitare*, anxiè præmeditari, & cum solicitudine quadam inquirere, *quomodo aut quid loquamini*, ac si istud ex humano ingenio & subtilitate pendeat, quod vobis à Deo inspirabitur. *Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini*. Hoc loco quidam ex Anabaptistis, & olim Psychici, vt Mõtanistæ, abutebantur, quasi nihil concionatori aut doctori præmeditandum sit, aut reuelationibus particularibus, seu opinionibus & somniis aliquid tribuendum sit. At verò Christus non prohibet omnem cogitationẽ, sed anxiam & solicitam. Similis enim hæc locutio est huic, quã in superioribus notauimus, de solicitudine cibi, potus, & vestimenti: quam Christus non ita prohibuit, vt nec patres filiis aliquid reseruent, & pro his soliciti esse possint: sed ne nimia sit, & hucusque progrediatur, vt interim diuina media relinquantur. Ita non debuerunt Apostoli soliciti esse, quid essent dicturi & responsuri, quasi in hoc omne illorum studium consisteret, & de hoc desperantes, nihil sibi spei reliquum existimare possint: sed cum fiducia in Deum progredi quod & ipse daturus sit verbũ Euangelizantibus virtute multa, & facientibus quod in se est, non sit denegaturus gratiam. Euthymius in Matthæum. Nam quum inter fideles loquendum est, æquum est vt præmeditemur, & parati simus ad defensionem, quemadmodum Petrus admonet, (1. cap. 3. Parati semper ad satisfactionem, omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide & spe.) Inter turbas autem & reges insanientes suum promittit robur, ne timeamus. Tũc enim potissimum impletur, quod Dominus loquitur, Aperi seu dilata os tuum, & implebo illud. Hieronymus in Matthæ. Cùm ergo propter Christum ducamur ad iudices, voluntatem tantùm nostram pro Christo debemus offerre. Cæterùm ipse Christus, qui in nobis habitat, loquetur pro se, & spiritus sancti gratia in respondendo administrabitur. Hilarius in Matth. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinæ voluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur: In exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac, non defuit aries ad victimam. Theophylactus in Mathæum. Nostrum enim est confiteri: sapientes autem respondere, Dei est. Anselmus in Matthæ. Nolite ergo curiosè & superfluè cogitare, quibus coloribus Rhetoricis, & quo ornatu verborum loquamini, Et sanè curiosa illa locutionis cogitatio prohibetur, non modò ei qui ad reges & principes ducitur: sed & omni prædicatori apud populum fidelem acturo. Sic enim Paulus. Nõ veni ad vos Corinthios in sublimibus huma-

Mendacia conficta contra fideles.

Tertull.

Tertull.

Idem Tert.

Cur olim Christiani patiebantur.

Theoph.

Euthym.

Chrysost.

De particulari inspiratione contra Montanistas, & Anabaptistas.

An non debuerint Apostoli cogitare, quid essent dicturi.

Euthym.

Hierony.

Hilarius.

Theophy.

Anselm.

Ne curiosa sit in verborum ordine.

næ sapientiæ verbis, sed in virtute spiritus. Thomas Aq. Matthæ. Apostoli cùm in tribulatione versarentur, præ temporis angustiis præmeditari non poterant ea quæ dicturi essent: alioqui non dubium, quin se minimè imparatos præcipitassent in laboriosum concionandi munus. Quisquis enim præparare se potest, debet: sed certè si temporis angustiis premitur, committat cætera Dei filio. Alioqui si imparatus & temerè accesserit, Deum tentare dicetur. Itaque non simpliciter dicit Dominus, *Nolite cogitare*, sed, *cum tradent vos*: id est, inter persecutionem & temporis tantas angustias constituti eritis, vt vobis opus sit Deo committere quod dicturi estis. *Non enim vos estis qui loquimini*, vt ex proprio ingenio, *sed spiritus patris qui loquitur in vobis. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.* Sapien. 7. In manu Dei sunt omnes sermones nostri. Exod. 4. Ego ero in ore tuo, & docebo quid loquaris. Esa. 38. Domine, vim patior, responde pro me. Psalm. 54. Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet. primæ Petr. quinto. Omnem solicitudinem vestram proiicite in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. 2. ad Timot. 2. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. *Dabitur* ergo *in illa hora*, in magnis illis angustiis, verba & vires ministrabit. Iacob. 1. Si quis vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. Cyprianus libro 2. Epist. 6. ad Martyres & Confessores, ex hoc loco non defuturam Martyribus Dei præsentiam concludit. Idem etiam lib. de exhort. Martyrij, cap. 10. Neque verò horæ nomine, tempus liberæ prædicationis intelligit, quasi nulla concionatori præmeditatione opus sit: sed tempus summi periculi, & rationis fidei reddendæ ad interrogata Præsidum & Regum. Præparatos enim esse oportet ad liberam prædicationem. Apoc. 8. Septem Angeli, qui habebant septem tubas, parauerunt se, vt tuba canerent. 1. Tim. 4. Attēde tibi & doctrinæ, insta in illis. Chrysost. hom. 34. in Matthæ. Sed & ad dignitatem Prophetarum, qui spiritu loquebantur, eos adducit, dicens: *Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris.* At verò, num ipsi etiam loquebantur? Num in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum: Igitur sonus eorum, & verba eorum erant. Num Paulus agnoscit prædicationem suam, Euangeliū suum? 1. Cor. 2. Non fuit, inquit, sermo meus, & prædicatio mea, in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. Et alibi, Euāgelium suum vocat, in quo laborat vsque ad vincula. Et tamen 2. Corinth. 13. ita scribit: An experimentum quæritis illius, qui in me loquitur Christus? Paulus ergo loquebatur, & Christus in eo loquebatur. Non enim ita promittitur spiritus sanctus locuturus per Apostolos, vt nec omninò loquantur Apostoli: sed ita locuturi erant, non vt authores verbi, sed vt spiritui sancto obsequētes, cui se deuouerent. Sic & Stephanus loquebatur, & tamē nemo poterat resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Spiritus loquebatur in Stephano, vt principalis author sermonis: Stephanus loquebatur, vt minister verbi. Nec enim existimandum est Apostolos arreptitio quodam modo locutos fuisse, adeò vt nescirent neque quæ loquerentur, neque quæ affirmarent. Thomas Aquinas in Matthæ. Notandum igitur, quod omnis actio, quæ ex duobus causatur, quorum vnum est principale agens, secundum verò est instrumentale, debet denominari à principaliori. Itaque cum Apostoli agerent instrumentaliter, spiritus sanctus principaliter: ideo tota actio debuit denominari à spiritu sancto. Videndum interim, quòd aliquando spiritus ita mouet aliquem, vt perturbet rationem: aliquando vt confortet. Et hæc sanè differentia est inter motum diaboli, & spiritus sancti. Homo enim non est Dominus, nisi per rationem, qua liber efficitur. Inde fit, vt quando secundum rationem non mouetur, motus ille dicatur arreptitius. Quando autem hic cum ratione contingit, tunc à spiritu sancto procedere dicitur. Motus enim dæmonicus rationē perturbat. Igitur, etsi Apostoli à spiritu sancto loquerentur, remanebat tamen in eis ratio, nec vt arreptitij incognita verba fundebant. *Tradet autem frater* infidelis *fratrem* fidelem, *in mortem*: *& pater* infidelis, *filium* fidelem: *& insurgent filij* infideles *in parentes* fideles, *& morte eos afficient*, propter constantem fidei confessionem. Hæc omnia nos ex Martyrum historiis colligere possumus. Tam dura fidelium conditio futura est, vt etiam ea, quæ aliis solent esse præsidio, futura sint illis damno. Euthymius in Matth. Per hos autē amicissimos alios cognatos & familiares intelligit, qui omnē fauorem, amicitiam, immò & humanitatem depositur sint, vt eos solius fidei ratione persequantur. Tanta est enim virtus fidei, inquit Thomas in Matthæ. vt non nisi inter consortes amicitiam firmam formatur. Hierony. in Matth. Hoc in persecutionibus crebro fieri videmus, nec vllus est inter eos fidus affectus, quorum diuersa est fides. Ita nulla cōuentio futura est inter Catholicos & hæreticos, qualemcunque sibi pacem & conciliationē principes persuadeant. Quis enim agnos lupis conciliauerit? Nisi fortè, vt est in Æsopi Apologo, vt pacis prætextu, incautas oues deglubant & deuorent? Gregorius in homil. Cæterùm minorem dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis: maiorem, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus: quia cum damno corporis, mala nos cruciant amissæ charitatis. Ita naturæ leges peruerterent, succedent & omnia contra Deum, proximos, & consanguineos, Hier. 9. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabitur. Mich. 7. Omnes sanguinem insidiantur: vir fratrem suum venatur ad mortem. Scribunt & Hebræi Abelem à fratre occisum esse, quod assereret contra Cain, iudicium post mortem & infernum: ita propter causam fidei frater fratris vitæ insidiatus est. Genes. quarto. Mich. 7. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce: ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui: quia filius contumeliam facit patri, & filia consurgit aduersus matrem, & nurus aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Psalmo quadragesimo. Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit aduersum me supplantationem. *Et eritis odio omnibus propter nomen meum*: ab omnibus, inquam, malis, quorum omnia plena sunt: nam pauci sunt electi. Et illi quidem non modò non oderunt, sed maximè diligunt fratres, vt doctè obseruat Fulgentius libro de incarnatio. & gratia Christi, cap. 31. Hoc vtique *propter nomen tuum*, id est, propter doctrinam meā. Quid enim oderint magis improbi, quàm inimicis parcere, illis benefacere, pati, orare, corpus mortificare, mundo & diuitiis abrenunciare, vxores relinquere, cæteráque omnia quæ à me audistis? Quid illorum magis affectionibus aduersatur, quàm hæc, quæ meo nomine præcipiuntur? Illatio igitur hęc pendet à partibus sufficienter enumeratis. Nam cùm à fratribus, parentibus, cognatis & amicis persecutionem passuri sitis, nónne etiam à cæteris hominibus? Ioann. 5. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Iac. 4. Causa assignatur, quia qui vult effici amicus huius mundi, inimicus Dei constituitur. Ioan. 16. Venit igitur hora, in qua omnis qui occiderit vos, reputabit se obsequium pręstare Deo. Accedit autem ad consolationem, *nomen Dei*, propter quod passuri essent. 1. Petr. 4. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Vnde & (Act. 5.) Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu pati. Nam si quis obiiciat: Quid mortuis reliquum futurum sit, quę merces? Non posse huius vitę iacturam resarciri. Respondet, longè maiora bona expectanda esse, dicens: *Qui autem perseuerauerit* in fide & charitate, & opere, *vsque in finem* vitę pręsentis inclusiuè, *saluus erit* beatitudine patrię. In qua enim affectione anima separatur à corpore, in ea ęternaliter manet. Vnde & Salomon dicit: Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. E contrà, In quacunque hora iustus recesserit à iustitia, omnes iustitię eius obliuioni tradētur, vt scribit Ezech. Atqui, vt scribit Hierony. contra Iouinian. incipere multorum est, perseuerare autem paucorū. Hæc sententia repetitur Matth. 24. & Luc. 21. Apocal. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Ea propter Leuit. 3. præcipitur cauda hostiæ offerri, vt &

Thomas.

Cyprian.

Chrysost.

Quomodo ministros verbi loquatur & tamen non loquuntur.

Thomas.

Euthym. Nulla fiducia inter viros diuersa religionis.

Thomas.

Hierony.

Fulgentius.

Perseuerantia virtus.

Hierony.

aliud

teipsum totum,& omni tempore vitæ tuæ, Deo obsequijs deuoueas. Cæterùm salutis meminit, in spem meliorem eorum animos eleuans. Consideratio enim præmij minuit vim flagelli, vt scribit Gregorius. Porrò Chrysosto. nostri sæculi socordiam vrget, vt qui meliora nacti tempora, ne modicum quidem Deo obsequium reddamus. Quænam ergo (inquit hom.34.in Matthæ.) libera nobis respondendi potestas erit, quæ venia concedetur? Quos non exagitant flagella, non vrgent carceres: quibus non principes, non synagogæ minantur: ne aliquid huiusmodi malorum impendant. Immò omnia se in contrarium habent: dominamur enim, & regna possidemus, quippè qui fideles reges habemus, vnde Christiani honoribus affluant: præfecturas regionum adipiscuntur: honore, securitate, ac pace potiuntur: neque sic tamen vincimus. Et illi quidem cùm ad cruciatum quotidie ducerentur, & tam magistri quàm discipuli mille tormentis atque flagellis cæderentur: bonorum tamen paradisi animo & cogitatione fruebantur. Nos verò, qui nec somnijs quidem cruciatum aliquem sustinemus, multò molliores, quàm ceta, sumus. Sed illi, dices, miraculis atque signis fulgebant. An forsitan idcircò non cædebantur, an ideò vndique nõ pellebantur? immò verò etiam id præter spem, & contra opinionem ipsis accidebat, vt vel ab his, de quibus benè meriti fuerant, vexarentur? Nulla tamen molestia mouebantur, maleficia pro beneficiis recipientes. Tu verò, si cui non magnum beneficium contuleris, ac deinde ab eo pro gratia malum receperis: pœnitet illicò te beneficij, ac omni furore plenus, pati non potes. Tanto abest vt perseueremus, vt ne quidem iusta Christianam regula viuere incepimus. Er quis igitur saluus esse poterit, cùm non modò incepisse, sed perseuerasse requiratur? Non enim cœpisse, sed perseuerasse, virtutis est, inquit Hieronym. in Matth. *Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista*, in qua nũc estis, *fugite in aliam*. Verùm huic sententiæ opponi videtur, quod Ioan. 10 legitur: Mercenarius videt lupum venientem, & fugit. Tertullianus etiam librum scripsit, de fuga in persecutione, ad Fabium Presbyterũ, interrogatus ab eo, num fugere liceret, & vitam pretio redimere. Hoc verò non licere Tertullianus concludit, cuius quidem sententia non probatur ab Hieronymo in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum. Nam quod contrà obijcitur, Christum sese vltrò obtulisse bis qui eum comprehenderunt, respondet Athanasius in Apologia de fuga sua: Christum se aliquando subduxisse, cùm nondum hora sua aduenisset: fugit enim in Ægyptum, Matth. 2. per medios Nazaræos transijt, Luc. 4. abscondit se, & exiuit de manibus Iudæorum, cùm illum lapidare vellent. Tum verò, cùm videret horam adesse, se obtulit. Verùm non par est nostra cum Christo conditio. Sancti enim, inquit, pro formula accepta, vtpotè à Domino eruditi, & priscis olim, & sequentibus temporibus in certamine, quod illis erat cum persecutoribus, & fuga instantes eripiebant, & quærentibus sese, per latebras subducebant: quippè qui, vt homines, ignari erant temporis sibi à diuina prouidentia constituti. Profert exempla Mosis, qui fugit in Madian: Iacob, qui ad Laban propter Esau, Gene. 27. Dauid, qui ad Achis regem Geth, 1. Reg. 21. propter Saulem: Pauli, qui è Damasci muro à fratribus per sportam submissus est, 2. Corinth. 11. Clemens Alexandrinus libro 4. Stromat. Suadet igitur fugere, non tanquam malum sit pati persecutionem, nec vt mortem expauescamus. Vult autem nos nulli esse auctores, neque adiutores mali, nec nobis ipsis, nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodò vt caueat. Qui autem non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè se in manifesta pericula conijciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat: is quoque eius cædis reus tenetur, qui non vitat persecutionem, sed seipsum capiendum præbet per audaciam. Quantum enim in se est, adiuuat improbitatem eius qui persequitur. Albertus Magnus in Matthæum. In hac autem fuga duo attenduntur. Aut enim quæritur persona, aut fides, siue iustitia. Si sola quæritur persona, tunc semper fugere potest. Si autem quæritur fides siue iustitia, aut hęc per mortem confirmari non potest, & tunc fugere licet: aut per mortem confirmari potest, & tunc fugiendum non est. Dionysius Carthus. in Matthæum. Si enim ex alicuius fuga alij grauiter scandalizarentur, fides irrideretur, iustitia opprimeretur, subditi periclitarentur, nequaquam est fugiendum, præsertim Prælato superiori, vel doctori, nisi omnes simul fugere possint. Porrò cùm ex fuga alicuius non imminet tale periculum, sed potiùs aliquod commodum, scilicet, quia non expediret Ecclesiæ tali pastore seu membro priuari, propter futurum profectum, & quia qui fugit, alibi fructum facere, & suo loco vicarium idoneum substituere potest, tunc fuga licita erit. Fugere autẽ ex timore ruinæ propter propriam infirmitatẽ, non semper est illicitum, quamuis sit imperfectum. Sed & multi sanctorum ex feruore fidei, etiam non requisiti, obtulerunt se ipsos ad Martyrium. Tertullian. lib. ad Scapulam: Vide, inquit, nos hæc non timere, sed vltrò vocare. Arrius Antoninus in Asia cùm persequeretur instanter, omnes ciuitatis illius Christiani, ante tribunalia eius se manufacta obtulerunt: cùm ille paucis duci iussis, reliquis ait, *ὦ δειλοί, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε*. Præfica enim rantam carnificinam auet latus, O miseri, inquit, si libet perire, num vobis rupes restésue desunt? Sed & de fustaadue Scapulam vrget Tertullianus. Hoc si placuerit & hîc fieri, inquit, quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac fœminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Tantus erat ardor fidei in primis Christianis, tantus amor Martyrij, vt non modo non fugerent, sed seipsos vltrò mactandos præberent. At verò, quoniam Apostoli quærere poterant, quãdiu ista illorum fuga duratura esset, adiicit: *Amen dico vobis, non consummabitis* ob ministerium verbi, neque ambulando & peregrinando perficietis *ciuitates Israel*, seu populi Iudæorum: *donec filius hominis veniat*, id est, ad vos post resurrectionem reuertatur. Ioann. 14. Vado, & venio ad vos. Ait, non consummabitis, id est, conuerteris ciuitates Israël: quod sanè non continget ante secundum aduentum filij Dei, nimirum nisi paulò antequàm ille adueniat. Cùm enim plenitudo Gentium subintrauerit, tũc & reliquiæ Israëlis saluæ fient. Aut ita intelligẽda est hęc sententia, quòd Apostoli fugientes de ciuitate in ciuitatem, percepturi essent tandem diuinum auxilium. Quasi dicat, *Non consummabitis ciuitates Israël*: id est, fugientes de loco in locum, nondum ad postremam vsque Israëlis ciuitatem peruenientis: *donec filius hominis veniat*, mcàmque præsentiam mirabili quodam auxilio experiamini. Multis autem profuit hęc Apostolorum fuga: huius enim occasione, disseminauerunt verbum Dei in multas ciuitates. Sic Act. 8. Ex illa dispersione, quam mors Stephani suscitauit, tota circumadiacens regio verbo Dei repleta est. Tob. 13. Ideò dispergit vos inter Gentes quæ ignorant Deum, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens, nisi ipse. Hinc factum est, vt Apostoli è finibus Iudæorum expulsi, Gentibus euangelizarint. Fuga illorum è Iudæa, nostræ salutis initium fuit. Hieronymus in Matthęum. Spiritualiter autem possumus dicere: Cùm persecuti nos fuerint (hæretici, vel Iudęi) in vna ciuitate, in vno scripturarum libro, vel testimonio: fugiamus ad alias ciuitates, id est, ad alia volumina. Quamuis contentiosus fuerit persecutor, ante præsidium saluatoris aduenier, quàm aduersarius victoria concedatur. *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum suum*. Euthym. in Matth. Communem profert sententiam, quęque omnibus nota est: & huic adaptat quę circa se accidunt, vt nullus possit cõtradicere. Se igitur magistrum & Dominum vocat, Apostolos autem seruos & discipulos Matthę. 23. Vnus est magister vester Christus. Ioann. 11. Magister adest, & vocat te. Ioann. decimotertio. Vos vocatis me Magister & Domine, & benè dicitis, sum etenim. *Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius*: id est, ei assimilatur, si tamen ille perfectus sit. Alioquin æmulari oportet charismata meliora, & magis proficere: præsertim cùm dicat Propheta, Super omnes docentes me intellexi. At verò Christus perfectus est: ideò cùm nullus ei æquari possit, saltem

Gregor. Chrysost.

Hierony.

An liceat fugere in persecutione, & cur, & quando.

Tertull.

Hierony.

Athanas.

Cle. Alex.

Alber. Mag.

Dio. Carth.

Tertull.

Christiani se vltrò mactãdos obtulerunt.

Hierony.

Euthym.

assimilari debet. Similitudinem autem importat dictio *Sicut*. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. *Et sufficit seruo vt sit sicut Dominus eius*: id est, non molestè ferre debet discipulus, si ea patiatur quæ magister: aut seruus, si ea quæ Dominus. Nam cùm iniuria grauior censeatur ex conditione personæ, cui illa infertur: manifestum est, non æquè grauem iniuriam esse quæ seruo infertur, quàm quę Domino. *Si patremfamiliâs Beel-Zebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius?* Albertus Magnus in Matthæ. tria hæc Christi nomina confert: quòd sit Magister, Dominus, & Paterfamiliâs: quódque nos simus discipuli, serui, domestici. Secundum illuminationem mentis, magister est: secundum obedientiam operis, Dominus est: secundum præeminentiam generis, pater est, secundum quod & ipsius genus sumus. Nos autem secundum doctrinam veritatis, eius sumus discipuli: secundum coërcionem potestatis, sumus serui: secundum bonitatem assimilationis & originis, sumus domestici. Porrò familia illius Ecclesia est, cuius & ille pater est: non quòd, vt volebat Praxeas, teste Tertulliano contra eundem, idem sit pater qui & filius. Siquidem Christus non in ratione diuinæ relationis seu personæ dicitur pater, sed in comparatione ad nos facta, seu eius beneficentia. Filius est Patris æterni, sed pater noster est, quia nos creauit, reformauit in semetipso, pascit, & paterno amore diligit. Regnabit in domo Iacob, inquit Angelus, Luc. 2. Domus enim Iacob Ecclesia est, quam ille regit, & moderatur, vt Paterfamiliâs. Porrò Baal-zebub magistrum seu Dominum muscæ significat. Erat autem idolum Accaron vrbis Philistinorum, (4. Reg. 1.) quod idololatræ colebant. De eo in superioribus diximus. Hunc autem dæmonum principem Christo tribuerunt, in cuius virtute eiiceret dæmonia. Latiùs autem porrigitur hæc sententia, ad ea omnia conuicia, opprobria, tormenta, quæ Christi nomine passuri sumus: vt æquanimiter omnia toleremus, cùm ille nostri causa tanta a peccatoribus sustinuerit. Dicitur autem aliquis dæmon dupliciter, inquit Dionys. Carthu. videlicet per naturam, & per participationem diabolicæ prauitatis: & hoc secundo modo vocauerunt Iudæi Christum Beel-zebub, quo etiam modo Christus ait de Iuda, (Ioann. 6.) Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Concludit autem ab assumpta comparatione serui ad Dominum, domesticorum ad patremfamiliâs, discipuli ad magistrum: & à spe salutis, quæ perseuerantibus obueniet: & à successuro auxilio: *Ne ergo timueritis eos*, propter calumnias, opprobria, etiam tormẽta, quæ vobis meo nomine inferentur: sed propositis superioribus rationibus exultate: quoniam merces vestra multa est in cœlis. Esa. 8. Timorem ne timueritis, Dominũ autem sanctificate in cordibus vestris. 1. Mach. 2. A verbis viri peccatoris ne timueritis, cuius gloria stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras morietur. Esa. 51. Quis tu vt timeas ab homine mortali, qui quasi fœnum ita arescet? Quid enim timeamus, cùm habeamus Christum adiutorem, propugnatorem, & remuneratorem? Vbi non potiùs exultandum est, cùm videamus huius terrenæ domus dissolutione facta, nobis non manufactam parari in cœlis? *Nihil enim est opertum quod non reueletur: & occultum, quod non sciatur.* Hilarius in Matth. hoc ad minas, conuitia, & tormenta, seu consilia omnia transfert, quæ hostes fidei contra Apostolos intentaturi essent: remittens nimirùm eorum omnium iudicium & vindictam ad diẽ Domini, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. (1. Corint. 4.) Quasi dicat: Non curetis quid nunc patiamini propter me, quoniam venit hora, in qua vestra patientia, & illorum peruersitas dignam ac iustam mercedem sortietur. Ipse enim Christus ait, Apocalyp. 22. Ecce venio citò, & merces mea mecum est, dare vnicuique secundum opera sua. Tunc manifesta erit Euangelij gloria, & illorum confusio. Sap. 5. Dicent enim: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem sine honore. Ecce quomodo computati sont inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. 2. Corinth. 4. Nunc opertum est Euangelium his qui pereunt, in quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei inuisibilis. Verumtamen tunc illud manifestabitur omnibus, sed in confusionem impiorum. Tertullianus in Apologetico contra Gẽtes, hoc prouerbium velut antiquis decãtatissimum vsurpat. Chrysostom homil. 35. Oper. prior. in Matthæ. Et hic quidem sermo vniuersalem de omnibus enunciationem continere videtur: non tamen ad omnia, sed ad proposita solùm pertinet. Quasi dicat: Si igitur adhuc dolore vexamini, quoniam malè audituri estis propter me, illud dolorem vestrum sedet, quòd non multò post ab omni suspicione liberabimini. Cuius enim rei gratia grauiter contumelias fertis? An quia grauis iniuria est? Magos & seductores vocant: certè non multò post saluatores vos benefactoréſque totius terrarum orbis prædicabunt. Tẽpus enim, quod omnia obumbrata declarat ac detegit, & illorum ementita verba redarguet, & virtutis vestræ splendorem accendet. Hinc magna nobis consolatio succurrit, etsi iniustè accusemur, & calumniis impetamur: cùm cogitauerimus Deum tandem nostram iustitiam, & aduersariorum imposturas reuelaturum. Vnde & Psaltes: Iacta in Dominum curam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tãquam meridiem. Sic Dominus reuelauit innocentiam Suzannæ, & seniorum imposturas: sic concussit & Saulem, vt agnosceret quàm iniustè falsis dilatoribus contra Dauidem crederet, illum persequeretur. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* An non verò Christus docuit in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniebant? An non ex nauicula turbas? Hilarius, nec in noctibus sermocinari solitum esse obseruat, & doctrinam in tenebris tradidisse: sed hoc intellexisse, quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & verbum eius infidelibus nox est. Remigius tamẽ ad literam interpretatur, Christum multa secretò docuisse Apostolos, quæ tandem Ecclesiæ cõgregatæ palàm anuuncianda erant. *Super tecta* autem, inquit: quoniam tecta domorum apud Iudæos plana erãt, pro more regionis: vnde facilè quis è summo tecto poterat ad populum inferiùs positum proloqui. Ideò Deuteronom. 22. ita legitur: Quum ædificaueris domum nouam, facies murũ tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & fias reus labente eo, & in præceps ruente. Iud. 16. Ludente coram principibus Philistinorũ Samsone, tria millia virorum ac mulierum in tecto ac solario domus erant. Gregor. Papa, libr. 11. Mor. & in Ezechiel serm. 6. paulo aliter. Cùm, inquit, aliqua mystica de occultis Prophetarum verbis à credentibus agnoscũtur, quid aliud quàm profunda de tenebris reuelantur? Vnde ipse quoque veritas, discipulis in parabolis loquens, ait: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: id est, apertè exponite, quæ in allegoriarum obscuritatibus audistis. Cum enim mysticos allegoriarũ nodos per explanationem soluimus, in lumine dicimus, quod in tenebris audiuimus. Tantam denique libertatem Euãgelicis ministris proponit, vt qui primùm secretò, propter infidelium metum: tandem in locis eminentissimis concionentur. Legimus enim in Actis Apostolorũ, Paulum noctu prædicasse, & eundem tamen palàm Dei verbum annunciasse. Plenæ sunt & historiæ Ecclesiasticæ timoris, quo sæpius Christiani reuocati sunt à publico Dei cultu, ob persecutiones, quales passi sunt sub Nerone, Decio, Domitiano. Verumtamen his mortuis, cùm Deus principes Christianos excitasset, Christiani, qui per sepulchra Martyrum & subterranea loca delitescebant, prodierunt, & Dei verbum annunciare cœperunt. Hoc quoque contigerat Heliæ temporibus, vt hi Prophetæ, qui ab Abdia pane & aqua refocillabantur, è speluncis in quibus latebant, occisis Pseudoprophetis, & religione restituta prodirent. *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest & animã & corpus perdere in gehennam.* Chrysostomus homil. 35. in Matthæ. Vt quid pertimescitis, inquit? Mortẽm ne? At verò hac de causa potius vobis prędicandum est: nihil enim

Alb. Mag.

Quomodo Christus & Filius simul & pater est: sed diuerso respectu.

Tertull.

Dio. Carth.

Hilarius.

Tertull.

Chrysost.

Consolatio contra calũniatores.

Hilarius.

Remigius.

Greg. Papa.

Chrysost.

aliud

Consolatio contra tormenta.

aliud à vera morte vos eripiet, quàm salutaris Euangelij prædicatio. Etsi enim vos interemptur sunt, meliorem tamen vestram partem, animam scilicet, nullo modo attingere poterunt. Quare si vltima supplicia timetis, illa perhorrescite, quæ multò grauiora sunt.

Idē Chrys.

Idem homil. 5. ad populum Antiochen. Quòd mors non timenda sit, sed peccatum: Si Christianus es, inquit, Christo crede: si Christo credis, per opera mihi fidem demonstra. Quomodo verò per opera mihi fidem demonstrabis? Si mortem contemnas. Et in hoc sanè ab infidelibus differimus: etenim illi quidem meritò timent mortem, resurrectionis enim spem non habent: Tu verò ad meliorem vadens vitam, & de illius spe philosophari habens, qua dignus es venia, de resurrectione quidem confidens, ita verò sicut non credentes resurrectioné, mortem timens. Sed mortem, inquis, non timeo, neque mori, sed malè mori, & obtruncari. Igitur Ioannes malè mortuus est? Fuit enim obtruncatus. Igitur Stephanus malè mortuus est? Fuit enim lapidatus, & martyres Christi miserè secundum vos, obiere: quoniam hi quidem igne aut ferro vitam finierunt: & hi quidem in mare, hi verò in præcipitium, hi etiam in dentes bestiarum incidentes, sic mortui sunt. Non est hoc malè mori, homo, violenta morte finire, sed in peccatis decedere, quoniam mors peccatorum pessima est.

Basil.

Basil. hom. 17. in Psal. 115. vbi hæc leguntur, Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Ne formidetis mortem, inquit. Non enim corruptio est, sed vitæ causa: non est interitus penitus, sed transitus ad honorem. Nã ingressus in hunc mundum per ignominiã sordis ac graueolentiæ, quorum ne conspectum quidem ferat aliquis eorum qui nos in vita præcessit: verùm exitus & hinc decessus pretiosus est & illustris, non omnium hominum, sed eorum qui sanctè & iustè vitam hanc transegerunt. Vnde & idem Basilius, cùm ei à Præfecto Valentis Imperatoris minæ intentarentur, constanter ita respondisse legitur apud Gregorium Nanzan. Orat. in eius laudem:

Greg. Nan.

Neque verò exilium, inquit, vllum cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum, ac neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo: & eam omnem, in quam profectus fuero, pro mea duco: immò, vt rectiùs loquar, vniuersam terram Dei esse scio, cuius aduena ego sum & peregrinus. Iam quid accipere queant tormenta, cùm corpore caream? Nisi fortè primam plagam dixeris: huius enim solius inferendæ potestaté habes. Mors porrò beneficij mihi loco erit: citiùs enim me ad Deũ transmittet, cui viuo, & muñere meo fungor, maximáque ex parte obij, & ad quem iampridem propero. Quid ergo faciat tyrannus? Occidet corpus? dilacerabit? Attendat etiam id quod vnus ex priscis Philosophis responderit.

Cicero.

Cicero libro 1. Quæst. Tusc. Tyrenæo Theodoro, quum Lysimachus rex crucem minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest, humíne an sublimè quiescat. Magnum verò effeceris, si cantharidis vim consecutus es. Verùm nihil hæc in animam potestatis habent.

Hierony.

Hieronym. in Matthæ. Si corpora occidunt, animam non possunt occidere: ergo anima inuisibilis, & incorporalis est: secundum crassiorem dico nostri corporis substantiam. Vel eo certè tempore punietur, & supplicia sentiet, quando pristinum corpus receperit, vt cum quo peccauit, cum ipso puniatur. Cæterũ quod dicit, *Deum posse corpus, & animam mittere in gehennã.*

Fulgentius. *Futura mors timenda.*

Fulgent. lib. 1. ad Monimum, cap. 6. colligit Deum quidé iustè rependere mortem secundam damnationis æternæ, non tamen esse causam mortis primæ, quæ peccati est. Quòd ergo, inquit, ante gehennam mali pereunt, non est diuini operis, sed humani. Quòd autem in gehenna perituri sunt, hoc facit Dei æquitas, cui nulla placet peccantis iniquitas. Qui enim diligit iniquitatem, odit animã suã: Psal. 10. Et omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. 1. Ioann. 3.

Hierony. *Gehenna quid.*

Hierony. in Matthæ. Porrò nomen Gehennæ in veteribus libris non inuenitur, sed primùm à Saluatore ponitur. Quæramus ergo quę sit sermonis huius occasio. Idolum Baal fuisse iuxta Hierusalem, ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non semel legimus. (3. Reg. 11.) Hæc vallis, & parua campi planicies irrigua erat, & nemorosa, plenaque deliciis, lucusque in ea idolo consecratus erat. In tantã autem dementiam populus Israël venerat, vt deserta templi vicinia, ibi hostias immolaret, & rigorem religionis deliciæ vincerent, filiósque suos dæmonibus incenderent, vel initiarent. Et appellabatur locus ille, Gehénon, id est vallis filiorum Hennon. Hoc Regum volumé (4. cap. 23.) & Paralipomenon (2. cap. 28.) & Hieremias (cap. 7. & 19. & 32.) scribunt plenissimè. Et comminatur Deus se locũ illum impleturum cadaueribus mortuorum, vt nequaquam vocetur Topheth & Baal, sed vocetur Polyandriũ, id est tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia, & pœnæ perpetuæ, quibus peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo denotantur. Duplicem autem esse Gehennã, nimij ignis, & frigoris, in Iob plenissimè legimus c. 24.

An anim torqueri p... ...ne in... ferni.

Et si verò Christus Deum animam cum corpore in Gehennam mittere posse affirmet, non ita tamen intelligédum est, quasi ante resurrectionem, seu corpora reassumpta, impiorum animæ minimè torqueantur. Si quidem, vt scribit Prudentius in Hamartigenia,

Prudentiu

Quæ peccare valet, valet & succumbere pœnæ:

Quo etiam argumento Tertull. vtitur, lib. de anima circa finem, vt quia nouit in corpore sine corpore gaudere aut dolere, nouit & peccare sine corpore in corpore: multo magis è corpore liberata gaudere aut dolere possit. Verũ in resurrectione grauior erit damnatio, propter corporis consortium.

Thomas.

D. Thomas in Matthæ. ex hoc loco colligit resurrectionem. Si enim anima simul cum corpore damnabitur, necesse est igitur animam corpori rursus vniri. In summa concludendum id Hieremiæ cap. 10. Quis non timebit te, ô Rex Gentium? Psalm. 33. Timete Dominum omnes sancti eius. Psalm. 2. Seruite Domino in timore, nequando irascatur, & pereatis de via iusta. *Nónne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit super terram, sine patre vestro?* Ad Dei prouidentiam eos reuocat, vt considerent illum omnia moderari: quod etiam in rebus minimis arguit.

Erasmus.

δύο στρουθία, duo passerculi. Diminutio enim facit ad emphasim. As verò diminutiuum est à dictione ἀσσαρίου, quasi dicas, Teruntiolo. Quanquam Romanam vocem effinxit, siue interpres, siue Euangelista.

Cur hic duo... rum passer... meminit.

As enim siue assis, qui & libella dicitur, nummulus erat cuius vtilitas etiam prouerbiis testata est. A doctioribus autem æstimatur quatuor denariolis Gallicis. Ex hoc loco deprehenditur Dei prouidentia, non modò circa vniuersa, sed circa singula. Nec enim vnus passer cadit in laqueũ sine patre.

Chrysost.

Chrysost. hom. 35. in Matth. Hoc autem dicebat, non quia Deus humano more numerat sed quia perfectam cognitionem rerum omnium, & summam de omnibus prouidentiam ostendere voluit. 1. Cor. 9. Numquid de bobus cura est Deo?

Hierony.

Hieronym. in Matth. Si ergo parua animalia absque Deo auctore non decidunt, & in omnibus est Dei prouidentia, & quæ in his peritura sunt, sine voluntate Dei non pereunt: Vos qui æterni estis, non debitis timere quòd absque Dei prouidétia viuatis.

Thomas.

Thomas in Matth. Et quare hoc de duobus passeribus? Quia cùm aliquis curabatur à lepra, offerebat duos passeres, quorum vnus immolabatur, alter verò cum ligno cedrino & hyssopo intingebatur in sanguine occisi, & aspergebatur mundandus, & sic viuus dimittebatur. Igitur quòd duo illi passeres accipiebantur, & vnus tantùm occidebatur, non sine Dei prouidentia fiebat. Sap. 12. Non est alius quàm tu, cui cura est de omnibus. Sed sciendum quòd prouidet omnibus, secundum modum suæ naturæ. Hæc autem est diuersitas in rebus creatis, quòd quædam sunt naturaliter liberæ, aliæ verò non. Illa dicitur creatura libera, in cuius potestate situm est, vt quod vult, faciat: Non libera, quæ hoc non habet. Vnde adinstar patrisfamiliâs prouidet rationalibus, tanquam liberis: sed prouidet aliis, tanquam seruis. Vnde liberis omnia vel sunt præmia vel pœnæ meritorum. Quæ autem irrationalibus fiunt, vel ad saluté hominum contingunt, vel ad perfectionem vniuersi. *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.*

August.

Concludit Augustin. serm. de martyr. Quid timebo ergo damna membrorum, quando securitatem accipio capillorum? Neque capillus quidem trium pue-

totum in fornace Babylonica positorũ perit: quomodo non igitur Deus corpus ipsum & conseruare, & restituere poterit? Tertullianus lib. de Fuga in persecutione. Nec quidem in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset: tantum abest, vt in oues Dei habeat. Possum dicere, porcorum quoque setas tunc apud Deum numeratas fuisse, nedum capillos sanctorum. Hieronymus in Matth. Quidam autem derident Ecclesiasticam intelligentiam in hoc loco, qui carnis resurrectionem negant: quasi nos & capillos, qui numerati sunt, & à tonsore decisi, omnes dicamus resurgere: cùm Saluator non dixerit, Vestri autem & capilli capitis omnes saluandi sunt, sed, numerati sunt. Vbi numerus est, scientia numeri demonstratur, non eiusdem numeri conseruatio. Augustinus lib. 22. De ciuit. Dei, cap. 19. Quid iã, inquit, respondeam de capillis atque vnguibus? Semel quippè intellecto, ita nihil periturum esse de corpore, vt deforme nihil sit in corpore: simul intelligitur ea, quæ formæ factura fuerant enormitatem, massæ ipsi accessura esse, non locis in quibus membrorum forma deturpatur. Velut si de limo vas fieret, quod rursus in eundem limũ redactum, totum de toto iterum fieret, non esset necesse, vt illa pars limi, quæ in ansa fuerat, ad ansam rediret: aut quæ fundum fecerat, ipsa rursus faceret fundum: dum tamen totum reuerteretur in totum, id est totus ille limus in totum vas, nulla sui perdita parte, remearet. Quapropter si capilli toties tonsi, vnguésve desecti, ad loca sua deformiter redeunt, non redibunt: nec tamen cuiquã resurgenti peribunt: quia in eandem carnem, vt quemcũque ibi locum corporis teneant, seruata partiũ congruentia, materiæ mutabilitate vertentur. Diuus Thomas in Matth. Ideò intelligendum est, quòd fuit hîc triplex opinio. Quidam dixerunt quòd non resurget, nisi quod est de veritate humanæ naturæ. Alij verò, quòd non resurget, nisi quod decisum est ab Adam, quod sic multiplicatum est in tantam magnitudinem. Alij verò id non solùm quod ad Adam, sed etiam quod decisum est à proximo parente. Vnde fiat, vt quicquid additur ad veritatem humanæ naturæ, resurgat, non autem ad quãtitatem partium. Sed contra hoc, videtur quòd calor agens in humidum nutrimentale, agit etiam in radicale: & ita qui consumit vnum, consumit & alterum, cùm permisceantur ad inuicem. Ideò aliter dicendum videtur, quòd quicquid est de veritate, remanebit solùm, quantum ad complementum pertinet. Eorum autem, quæ humanam naturam constituunt, alia carnem constituunt, secundum speciem: alia carnem secundum materiam. Caro autem secundum speciem resurget, non secundum materiam. Sed quid est dicere carnem secundum speciem? Dicendum quòd partes hominis possunt considerari, aut quantum ad formã, aut quantum ad materiam. Quantum ad formam, super manent. Si autem consideremus materiam subtractam, aliquid fluit, & refluit, vt patet in igne. Quod si igni addantur ligna, idem quidem ignis secundum speciem manet, fluet tamen materia secundum subtractionem lignorum. Resurget ergo quod magis perfectum est: & resurgent capilli non in pondere, sed in forma. Glossa in Matthæ. Numeratum esse hic dicitur, propter id quod consequitur numeratũ. Numeratur enim aliquid ad hoc, quod integrè conseruetur. Albertus in Matth. Non ergo Deus capillorum quantitatem hîc numerare dicitur, sed propter illorum conseruationem. 2. Mach. 7. Sic vnus è Machabæis omnia sibi conseruando, & restituenda credens, postulatus linguam, citò protulit, & manus constanter extendit, & cum fiducia ait: E cœlo ista possideo, & propter Dei leges hæc ita despicio, quoniam me ea recepturum spero. *Nolite ergo timere* persecutores & occisores vestros, quasi vestri curam nullam gerat Deus. Hoc enim Clemens Alexandrinus libro quarto Stromatum, olim obiectum fuisse Christianis, cùm affligerentur, scribit: Hoc etiam Dauidi, cùm in angustiis constitueretur. Fuerunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dũ dicitur mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus. Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Hoc Christo improperatum est: Si filius Dei est, descẽdat de cruce. Saluum faciat eum Deus, quia dixit, Filius Dei sum. Summa itaque cõsolatio contra maximam hanc tentationem, est quod nihil nobis perit, ne capillus quidem: quòd numerata sunt omnia, quòd Deus ita nos vexari sinit ad maiorem nostrã gloriam. *Nolite ergo timere*, inquit, aut bonorum, aut corporis, aut vitæ dispendium: omnia enim illa in manu Dei sunt: *Nam multis passeribus meliores estis vos*, cùm sitis rationales creaturæ, passerculi verò irrationales. Si ergo Dei prouidentia circa illos extenditur, vt ne quis eorum minimus pereat, quem non nouerit, & præuiderit: quanto magis curam vestri habebit, vt in morte consoletur, & pro martyrio copiosam mercedem rependat? Hinc colligitur Dei prouidentia aliter ad ea quæ ratione donata sunt, aliter ad irrationabilia extendi: non quod non omnia Deus prospiciat, non tamen eodem fauore & modo. Et sic intelligenda est Diui Hieronymi sententia libro 1. Comment. in Habakuk Prophetæ cap. 1. vbi eludit eorum opinionem, qui Deum abiecisse putabãt à se in Angelos quosdam, rerum ratione carentium curam & directionem. Fatetur vtique Deum aliter ad illas quàm ad ratione præditas creaturas se habere, omnium tamen curã gerere. Sicut enim in hominibus, inquit, etiam per singulos currit Dei prouidentia: sic in cæteris animalibus generalem quidem dispositionem & ordinem, cursumque rerum intelligere possumus. Verbi gratia, quomodo nascatur piscium multitudo, & viuat in aquis: quando reptilia & quadrupedia oriantur in terra, & quibus alantur cibis. Cæterùm absurdum est ad hoc Dei maiestatem deducere, vt sciat per momenta singula quot nascantur culices, quót ve moriantur: quę cimicum & pulicum & muscarum sit in terra multitudo: quanti pisces in aqua natent, & qui de minoribus maiorum prędæ cedere debeãt. Non simus tam fatui adulatores Dei, vt dum potentiam eius etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos iniuriosi simus: eandem rationabilium, quàm irrationabilium prouidentiam esse dicentes. Ex quo liber ille apocryphus stultitiæ plenus condemnandus est, in quo scriptum est, quendam Angelum, nomine Tyri, præesse reptibilibus. Thomas de vio in Matthæũ. Itaque cùm contra diuinam hanc curam passerum obiicitur illud Apostoli, 1. Corint. 9. Nunquid cura est de bobus? Distingue aliud esse curare de irrationalibus legem scriptam dando, aliud illis prouidendo. Asseritur enim hîc diuinæ prouidentiæ curam comprehendere etiam passeres: negatur autem ab Apostolo Deum habere irrationalium curam, sic vt solicitus sit superaddere legem circa salutem eorum. Hîc enim modus diuinæ curæ reseruatur rationali creaturæ, quam quia Deus ordinauit ad æternam fœlicitatem, erudit, atque monet. Argumentum igitur à comparatione sumptũ à Christo, procedit à minori ad maius: Si passerum mors Deo curæ est, quanto magis preciosa erit in conspectu eius mors sanctorum eius? Cyprianus lib. 1. Ep. 3. ad Cornelium. Si nec passer cadat, nec minima fieri sine Dei voluntate Christus asserat: existimat aliquis summa & magna, aut non sciente, aut non permittente Deo in Ecclesia fieri, & sacerdotes, id est dispensatores eius, non de eius sententia ordinari? Ostendit autem quanta merces è martyrio expectanda sit, dicens: *Omnis qui confitebitur me* verbo & opere, seu confessione fidei formatæ, ac laudis diuinæ *coram hominibus* maximè infidelibus, impiis & tyrannis: quod se fecisse gloriatur Psaltes dicens, Psal. 118. Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar: *Confitebor*, approbabo, & ad me pertinere affirmabo *eum coram patre meo qui est in cœlis*. Cùm enim meo tribunali fuerit oblatus, cõmemorabo & ego testimonium illud quod mihi reddidit, & cõpensabo. Sic Ro. 10. Corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutẽ. Sic Psa. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Porrò Græca lectio habet, [Greek], qui confitebitur in me. Euthymius hanc à Chryso. obseruatam notat, vt sit sensus, in me, siue per me, aut à me adiutus. Vnde consequenter etiam intelligimus, cùm dicitur, *Confitebor & ego* [Greek] *in illo* [Greek], perinde esse ac si dicat, à gratitudine ipsius motus: vt causam nostræ confessionis ad

Tertull.

Magnum resurrectionis argumentũ.

Hierony.

August.

Thomas.

An omnes portio, & materia partium corporis resurgent.

Glossa.

Albertus.

An capilli resurgent.

Cle. Alex.

Dei prouidẽtia etiam in minimis.

Hieron.

Thomas de vio.

Cyprian.

Merces martyrum.

Euthym.

Dei

Dei gratiam, noſtræ verò ſalutis ad noſtrum obſequium referamus. Chryſoſtomus homil.35. in Matthæum. Non enim dixit, qui *confitebitur me* & *(?) in me*: vt tibi oſtenderet, non propria virtute, ſed gratia ſuperiore adiutum confiteri eum. Qua etiam de cauſa, non ſimiliter dixit de negante. *Qui autem me negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis eſt.* Non enim ait: Qui in me negauerit, ſed, qui, me negauerit. Nam qui negat, ſuperioris gratiæ patrocinio priuatus, negat. Liberam certè petit confeſſionem, ad maioremque charitatem nos adducit, & ſublimes atque inuictos eſſe voluit. Quapropter hæc omnibus præcipit: non enim ad perſonam ſolummodò ſpectant diſcipulorum, ſed diſcipulorum quoque diſcipulis adueniunt. Clemens Alexandrinus libro quarto Stromat. Pulchrè enim in his qui confitentur, *In me*, dixit: in iis autem qui negant, adiecit illud, *me*. Ii enim ſoli in ipſo confitentur, qui in ea quæ eſt in ipſum confeſſione & actione viuunt, vt potè quòd & ipſe iis implicetur, quæ confitetur, & ab his teneatur. Quocirca nunquam poteſt ſeipſum negare. Eum autem negant, qui non ſunt in ipſo. Tertullianus in Scorpiaco contra Gnoſticos, idem habet, docens multum differre, ſi legatur, *Qui confitebitur me*, & *in me*. Nam etſi diem lucis dixeris, inquit, rem oſtendiſti quæ diem præſtat, & ſi non dixeris lucem: ita & ſi non directo pronunciauit, Qui me confeſſus fuerit, non tamen eſt diuerſus actus quotidianæ confeſſionis, à ſenſu dominicæ pronunciationis. Siquidem Chriſtum confitetur, qui eſt in Chriſto. Eſt autem ab æquitate deſumptum argumentum. Quid enim æquius quàm eum ſeruum à Domino tempore gloriæ ſuæ negari, qui herum ſuum tempore belli negauerit? Tripliciter autem Chriſtus negatur, inquit Dionyſius Carthuſianus in Matthæ. Verbo tantùm, vt ab his, qui timore pœnarum Chriſtum negauerunt: Verbo & opere, ſed non corde, vt cùm malus Chriſtianus dicit, & agit contra fidē, cùm tamen non dubitet fidem eſſe veram: Opere, ſed nò verbo, iuxta illud Apoſtoli, Tit.1. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant, cùm ſint abominandi & reprobi. Poteſt etiam addi quartus modus, videlicet, cū quia corde non credit, & tamen ſe credere aſſerit, vel oſtendit. Quælibet harum negationū eſt peccatum mortale, ſaltem in caſu aliquo. Cyprianus libro de exhortatione Martyrij, cap. quinto in eam rem profert hæc ſcripturæ teſtimonia. Deuteronom.13. Quod nec amico, fratri, filio, filiæ, nec vxori parcendum erat, ſi quidem ad Deos alienos diuertendum eſſe dixiſſet: quòd nec ciuitatibus ad id conſentientibus parcendum ſit, ſed omnes in ore gladij feriri, & ciuitas ſuccendi debebat. Quòd ea propter 1. Mach. 2. Mathatias interfecit eum, qui ad aram ſacrificaturus acceſſerat. Quòd & idem Chriſtus moneat, dicens: Qui me confeſſus fuerit, &c. & qui me negauerit, negabo eum. Item Apoſtolus Paulus, 2. Tim. 2. Si enim commorimur, inquit, & conuiuemus: ſi toleramus, & conregnabimus. Si negamus, & ipſe negabit nos. Item Ioannes, 1. cap. 2. Qui negat filium, nec patrem habet. Qui confitetur filium, & filium & patrem habet. Luc.9. Qui me erubuerit & ſermones meos, hunc filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum Angelorum. Cyprianus ſermon. 5. de lapſis. Non poteſt, inquit, Euangelium in parte conſiſtere, & in parte nutare. Atque vtrumque oportet vt valeat, aut vtrumque vim veritatis amittat. Si negantes, rei criminis non erunt, nec confitentes præmium virtutis accipient. Porrò ſi fides, quæ vicerit, coronatur, neceſſe eſt vt victa perfidia puniatur. Tertullianus in Scorpiaco aduerſus Gnoſticos: Manifeſta, vt opinor, eſt & definitio, & ratio, tam confeſſionis, quàm negationis, etſi diſpoſitio diuerſa eſt. Qui ſe Chriſtianum confitetur, Chriſti eſſe teſtatur: qui Chriſti eſt, in Chriſto ſit, neceſſe eſt. Si in Chriſto eſt, in Chriſto vtique confitetur. Hoc enim non poteſt eſſe, niſi ſit in Chriſto. Proinde negatione negationem rependi à Domino dixit, quemadmodum confeſſione confeſſionem. Itaque fruſtrà erit dicere, Etſi me negauero Chriſtianum, non negabor à Chriſto: non enim ipſum negaui. Ex illa enim negatione tantundem tenebitur, qua ſe Chriſtianum negando, Chriſtum in ſe negans, etiam ipſum negauit. Gregorius Nazanzenus Orat. de moderatione in diſputationibus ſeruanda. O mirificas diuinæ gratiæ opes! Nihil tibi, inquit, Roma.10. neceſſe eſt in cœlum aſcendere, vt Chriſtum illinc trahas: nec in abyſſum deſcendere, vt hinc eum à mortuis excites: nimirùm vel primam ipſius naturam curioſiùs inueſtigans, nec poſtremam carnis aſſumptæ diſpenſationem. Prope te, inquit, verbum eſt. Mens & lingua theſaurum hunc habent, illa videlicet credendo, hæc cōfitendo. Quid his diuitiis contractius? Quid hoc beneficio facilius, magiſque expromptum? Confitere Ieſum Chriſtum, eumque à morte ad vitam reuocatum crede, & ſalute donaberis. Origen. lib. 8. in Epiſt. ad Roman. cap. 10. Videbitur verò quibuſdam per hæc, quòd etiamſi deſint alicui boni operis priuilegia, etiamſi virtutibus operam non dederit: hoc ipſo tamen quòd credidit (& confeſſus eſt) non pereat, ſed habeat ſalutem. Sed vide ne magis illud intelligi debeat, quòd qui verò, & non falſò cōfitetur ore Dominum Ieſum, & corde credit: pariter confiteatur ſe dominatui ſapientiæ ſubiectum eſſe, & iuſtitię & veritatis, & omnibus quæ Chriſtus eſt: nec ſibi vltrà eſſe dominum Mammonam, id eſt, nec auaritiam ſibi vltrà, neque iniuſtitiam, neque mendacium dominari. Qui ſic Chriſtum confitetur, agnoſcet & illum Chriſtus. Qui negat, adhærendo nimirùm Satanæ, negabit & eū Chriſtus. Quid autem optabilius, quàm coram patre cæleſti agnoſci, & commendari à filio? Quid magis timendum eſt, quàm ab eo negari? *Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Non veni, inquit, abblandiri & applaudere hominibus, vt ne vos in eorum vitiis & impietate aliquid diſſimuletis. Hoc multi quidem prætextu pacis faciunt, & dicunt, ſe timere, ne ſi eorum vitia, & incredulitatem arguant, lites, rixas, immò & ſeditiones contra ſe exciteni: aut ſaltē apud eos quos exhortantur, malè habeant. Nolim hanc vobis excuſationem eſſe in peccatis. Non parcit, aut blanditur chirurgus aut medicus, cùm ſecari & vri partem corporis oportet. Quæ ſui ſunt muneris, attendit, ne ſi blandiatur, hominem perdat. Vtitur ergo ferro & igne ad hominis ſalutem. Idem & vos facite. Gladium habetis verbi, ignē zeli, ſeu ſpiritus diuini: hæc expromite contra ſpirituales hominum ægritudines. Non dico vt occidatis, concutiatis, perdatis: ſed viuificetis, ſedetis, conſeruetis. In earum rem vobis iſte gladius datus. Veni hunc mittere in terram, non autem pacem, id eſt, blanditias, quibus fauere videamini infidelium peccatis. Ne quis igitur hoc loco abutatur, in ſeditionum fauorem, quaſi Chriſtus illas probauerit. Ne exiſtimet religionis prætextu licere in Eccleſiam Catholicam, in Prælatos, in Principes, in ipſam etiam Rempublicam manu armata procedere, quaſi Chriſtus hoc ſuadeat, qui docuit reddenda eſſe quæ Cæſaris ſunt, Cæſari: immò qui nec quidem Apoſtolos ferre niſi virgam permiſerat: Si enim de materiali gladio hoc intellexiſſet, non prohibuiſſet aut baculum tantùm ferre in via: non illos armaſſet patientia, non verbis ſolùm reſpondendum, nō ad mortem paratos eſſe monuiſſet. Verùm interim dum hæc præcipit, de gladio loquitur, qui contra pacem huius mundi miſſus ſit: Alium ergo gladiū quàm materialem intelligit. Cedo ſcilicet, quem gladium Chriſtus circumtulit? Quas turbas excitauit? Quod bellum immiſit? Hæc omnia ſpiritualia ſunt. Niſi fortè dicatur *miſiſſe gladium* per occaſionem, quā infideles ab Apoſtolorum prædicatione, & fide credentium aſſumpturi eſſent. Videtur autem præoccupatio eſſe. Erat enim Iudæorum opinio vulgaris, de pace copioſiſſima ſub Meſſia rege, quam ex dictis Prophetarum conceperant, vt ex illo Eſa.9. Pacis eius non erit finis. Et 11. Habitabit lupus cū agno, & cætera. Non affligent neque perdent in vniuerſo monte meo. Hæc opinio Apoſtolorum mentibus inhæſerat: vnde illos de iis quæ futura ſunt, admonet, dicēs: *Nolite arbitrari*, quaſi dicat: forſan exiſtimatis vobis in poſterum quieta futura eſſe omnia, quia pax & quies Meſſiæ temporibus expectatur. Veruntamen videte quæ pax prædicetur, & promittatur: non vtique pax mundi,

in

Marginal notes: Chryſoſt. — Cle. Alex. — Tertull. — Tripliciter negatur Chriſtus. — Dio. Carth. — Cyprian. — Cyprian. — Tertull. — Greg. Naz. — Origenes. — Non ſatis eſt credere. — Quis gladius à Chriſto immiſſus. 1. — 2.

Section letters: A B C D E F

in peccatis & deliciis: quin potiùs contra hæc veni mittere gladium. Oportet enim vos, velut milites, ad spirituale bellum contra Satanam, mundum, & carnem parari. Pacem quidem relinquo, sed vobis, gladium contra hostes: Pacem spiritualem, & spiritualem gladium. Vtrumque enim ab altero est, quoniam nec pax nobis cum Deo est, nisi & gladium contra Satanam exeramus.

Tertull.

Tertullianus libro ad Martyr. Pax, inquit, vestra, bellum est illi.

Chrysost.

Chrysostu. Orat. 2. aduersus Iudæos, gladium per euentum interpretatur. Non veni mittere pacem, inquit, sed gladium: non declarans quid ipse cuperet, sed rerum euentum prædicens.

Hierony. 3.

Hieronymus in Matthæ. Ad fidem Christi totus orbis contra se diuisus est: vnaquæque domus & infideles & credentes habuit, & propterea bellū missum est bonum, vt rumperetur pax mala. Tale quid & in Genesi aduersus rebelles homines, Genes. 11. qui moti fuerant de Oriente, & turrem extruere festinabant, per quam cœli alta penetrarent, fecisse creditur Deus, vt diuideret linguas eorum. Vnde & in Psalmo 67. Dauid precatur: Dissipa Domine Gentes, quæ bella volunt. Venit ergo mittere gladium verbi, inter fideles: gladium dissensionis, inter infideles: gladium per occasionem acceptum ab infidelibus contra electos, vt & ipsi se ad persecutiones præparent.

Thomas.

Thomas in Matthæum. De ratione gladij est diuidere: iste gladius est verbum Dei. Hebræ. 4. Viuus est sermo Dei, & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti. Ephes. vltim. Gladius spiritus nuncupatur. Iste gladius in terram missus. Hoc separantur fideles ab infidelibus. *Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius.*

Hierony.

Hieronymus in Matthæ. Hic locus ferè eisdem verbis in Michæa Propheta scribitur. Et notandum, vbicunque de veteri Testamento testimonium ponitur, vtrum sermo tantùm, an sensus consentiat.

Dio. Carth. *Deus parentibus præferendus.*

Dionys. Carthus. in Matthæ. Venit igitur Christus homines quantumcunque propinquos separare ab inuicem dupliciter. Primò, auferendo ab eis vnionem carnalis affectionis, & consensum in malo: & hæc est separatio spiritualis, necessaria ad salutē, sine qua nemo potest esse seruus vel discipulus Christi. Secundò, auferendo ab eis vnionem conuictus & cohabitationis, trahendo quosdam ad religionis ingressum: & hęc est separatio localis, pertinens ad supererogationem.

Hierony.

Hieronymus ad Heliodorum, de laude vitæ solitariæ. Recordare tyrocinij tui diem, quo Christo in baptismate consepultus, in sacramenti verba iurasti: pro nomine eius nō patri parciturum, non matri. Ecce aduersarius in pectore tuo Christum conatur occidere. Ecce donatiuum, quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirat. Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine, & scissis vestibus, vbera quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat: per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. Facilè rumpit hæc vincula amor Dei, & timor gehennæ.

August.

Augustinus libro tertio, Quæst. Euangel. cap. 4. spiritualem huius loci sensum expendit. Venit, inquit, Dominus separare hominem *aduersus patrem suum*, quia renunciat quis diabolo, qui fuit pater eius. *Et filiam aduersus matrem suam*, plebem Dei aduersus mundanam ciuitatem: hoc est, aduersus perniciosam ciuitatem generis humani: quam nunc Babylonia, nunc Ægypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura significat. *Nurum aduersus socrum*, Ecclesiam aduersus Synagogam, quæ secundum carnem Christum peperit, sponsum Ecclesiæ. Diuiduntur autem gladio spiritus, quod est verbum Dei: *& inimici hominis domestici eius*, cum quibus antea consuetudine implicatus erat.

Hilarius.

Hilarius in Matthæum. Pater corporis peccatum est, mater animæ infidelitas, ex qua cętera omnia. Itaque gladio Dei, in sacramento Baptismatis ab his rescindimur.

Thomas. *Duplex coniunctio.*

Diuus Thomas in Matthæum. Duplex est maxima coniunctio: vna naturalis, altera domestica, vel œconomica. Contra vtramque Christus mittit gladium, (vt succedat coniunctio spiritualis.) Amicitia naturalis fundatur super actum naturalem, in coniunctione maris & fœminæ, seu generatione. Domestica fundatur super affinitatem. Vtramque autem Christi gladius dissoluit. Quòd si obijciunt Christum venisse, non vt legem solueret: respondēdum, omnia præcepta secundæ tabulæ à præceptis primæ pendere. Ideo tamdiu stare illa, quandiu non dissoluuntur priora præcepta. Itaque si paterna obedientia & obsequium à Deo retrahat, satius est Deo quàm hominibus parere: & in hoc casu gladius verbis separat fidelem à patre & matre, & amicis. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.*

An liceat parentes relinquere.

Amandus est pater & mater, amandi filij: sed Christo præferendi non sunt. Non enim bona caduca & finita æternis & incommutabilibus præferenda sunt. Ordo enim charitatis requirit, vt primùm diligamus Deum ex toto corde, & tota anima, & tota virtute nostra: deinde animam nostram, deinde proximos, postremo loco ipsum corpus nostrum. Inter proximos autem pater & mater primum locum obtinent.

Hierony.

Hieronym. ad Heliodorum: At contra Scriptura præcipit parentibus obsequendum (vtique sub conditione diuini obsequij, non in illius præiudicium) sed (& quicunque eos supra Christum amat, perdit animam suam. Gladium tenet hostis, vt me perimat. & ego de matris lachrymis cogitabo? Propter patrem militiam Christi deseram, cui sepulturā, Christi causa, pręstare non debeo, quam etiam omnibus eius causa debeo? Domino passuro, timidè Petrus consulens, scandalum fuit: Paulus retinentibus se fratribus ne Hierosolymam pergeret, (Act. 21.) respondit. Quid facitis plorantes, & conturbantes cor meum? Ego enim nō solùm ligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum, pro nomine Domini Iesu Christi. Lege quid Lex ipsa vetus sanciat, num doceat omnem sanguinis & affinitatis colligationem dissoluendam, vbi iactura diuini nominis successerit. Quid enim Moses, ob inuectam idololatriā, tauris fusilibus disiectis instituit? Exod. 32. Si quis, inquit, est Domini, coniungatur mihi. Congregatíque sunt ad eum omnes filij Leui: quibus ait, Ponat vir gladium super femur suum, & cætera. & occidat vnusquisque fratrem suum & amicum. Hoc autem reputatum est ad laudem Leuitarum. Quis verò non è Gentilium scriptis colligit, magnam olim laudem principibus illis delatam esse, qui nullo parentum, filiorum, vxorum, amicorum respectu, ius cuique administrarunt? Seleucus ne filio quidem pepercit, quin lege de adulterio lata, illi oculū erueret. Dicam nec Saulem Ionathæ, quia contra legem fauum mellis degustarat. Quid verò si iustitiæ ratione nec patres filiis parcunt, aut filij parentibus: vt summæ iustitiæ, & omnis boni parenti obsequamur, num & omnia postponenda erunt? Nec quidem Agamemnon Iphigenię, sicut nec Iephte, proprię filię pepercerunt propter Deum. Quid ergo illa te à Dei cultu & obsequio reuocare debeant?

Greg. Papa.

Gregorius Papa libro 3. Moral. Antiquus enim aduersarius non solùm per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adhęrent, statum satagit nostrę mentis inclinare. Cùm enim cor nostrum sua persuasione non subruit, ad hoc nimirùm per linguas adhęrentium repit. Hinc per Prophetam dicitur, Eccles. 9. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Hinc rursum scriptum est, Eccles. 32. A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Callidus enim aduersarius, cùm à bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirit, & per eorum verba blandiens loquitur, qui plus cęteris amantur: vt dum vis amoris cor perforat, facilè persuasionis eius gladius ad intimę rectitudinis munimina irrumpat. Ideò Dominus irascitur in Heli, 1. Reg. 2. Magis, inquit, honorasti filios tuos, quàm me. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. E contra commendatur Abraham, quòd Dei obsequium filio protulerit. Genes. 22. Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito tuo propter me, benedicens benedicam te. Deuteronom. 33. Qui dixerunt patri suo, & matri suę, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. *Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* Crux nostra est

Quæ crux nostra.

pœnit

pœnitentiæ afflictio, vitiorum & concupiscentia restrictio. Hoc enim quoddam mortis genus est, quo Christo confixi sumus cruci. Galat. quinto. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum cōcupiscentiis. Gal. 2. Christo confixus sum cruci. primæ Corinth. 15. Vt sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus & imaginem cælestis. Roman. 6. Si complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Crux etiam est promptissima voluntas ad suscipiendam mortem pro Christo. Euthymius & Hilarius in Matthæum. superiorem interpretationem sequitur: posteriorem autē Theophylactus. Quisquis enim, inquit, non renunciauerit præsenti vitæ, & tradiderit se in mortem contemptibilem (hoc enim prisci crucem vocabant) non est me dignus. Et quoniam multi vt fures & latrones crucifiguntur, apposuit, *& sequitur me*, hoc est, iuxta leges meas viuit. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, nec crux latrones glorificauit, quia tum propter sua demerita patiebantur. Hoc & illi agnoscebant, dicentes: Nam & nos digna factis recepimus, hic autem quid mali fecit? Itaque Christus non modò in passione, sed & vitæ puritate sequendus est. Hieronymus in Matthæum. In alio Euangelio legitur, Qui non accipit crucem suam quotidie: ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, vt semper Christum nos amare doceamus. Quòd si sēper mortificationē Iesu Christi in corpore nostro portare, alioquin si nō aliundè afflictiones occurrāt, ipsas vltrò requirere debemus, & ita corpus domare ieiuniis, vigiliis, & laboribus pro Christo: si denique tantus ardor fidei in nobis semper esse debet, vt etiā pro Christo occūbere desideremus, & hoc est crucē nostrā ferre, & Christum sequi, vt illo digni efficiamur: quid Apostolis molestum esse debuit, pati à confratribus Iudæis, & Gētibus etiam, & omnis generis hominibus, ad quos prædicatio illorum perueniret? *Qui inuenit animam suam, perdet eam. Et qui perdiderit animam suam, propter me, inueniet eam.* Augustinus homil. de marty. Magna & mira sententia. Qui, inquit, inuenit animam suam, perdet eam. Quod duobus modis potest intelligi. Qui amat, perdet: id est, si amas, perdes. Si cupis vitam tenere cum Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo, qui amat animam suam, perdet eam. Noli amare, ne perdas. Noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Si malè amaueris, tunc odisti: si benè oderis, tunc amasti. Fœlices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Theophylact. in Matth. Inuenire videtur animam suam, qui vitam quæ in carne est, custodit: sed perdit eam, quia mittit in æternum supplicium. Qui autem perdit animam suam, & moritur, non vt latro, vel seipsum strangulans, sed propter Christum, ille seruat eam. Diuus Thomas in Matthæum. animam pro vita sumit, quam perdere pro Christo debemus, vt & illam inueniamus. Perdemus temporalem, inueniemus æternam. Albertus Magnus sumit pro affectionibus sensualibus animæ, quæ perdi debent propter Christum, & ita extingui, vt concupiscentiis renunciemus. Ecclesi. 18. Post concupiscentias tuas nō eas, & à voluntate tua auertere. Clemens Alexandrinus libro secundo Stromat. Qui perdiderit animam suam, inquit Dominus, seruabit ipsam, aut eam tradens, lubenter adeundo pro Domino pericula: aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare (id enim crux significat) animam volueris, ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione: habebis eam, in illa quæ expectatur spe inuentam, & conquiescentem. Sic Machabæi & omnes Martyres nihil se perdere existimarunt, cùm tamen propter Christum vitam hanc perdere viderentur: sperabant enim se meliorem inuenturos. Sic Paulus: Scimus quòd si terrestris domus nostra dissoluatur, domum habebimus non manufactam in cœlis. Tantum abest igitur, vt & Apostoli aut Martyres hac iactura molestiam acceperint, quod fœlice transmutatione vitæ istius cum vita futura summoperè desiderarunt. Sic Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Sic Psaltes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Prouerbio octauo. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Et ne fortè sic totus orbis in Apostolos & electos eius conspirasse existimetur, vt non sit aliquis qui eos excipiat: Christus à ratione mercedis, ad hospitalitatem inducit, dicens: *Qui recipit vos*, prædicatores, & pauperes meos ad suam mensam, vel domum, necessaria illis ministrando, *me recipit*, id est, rem mihi tam gratam & meritoriam facit, ac si meam personam reciperet. Recipit enim membra mea, in quibus ego & honoror, & sustentor, & contemnor. Ideò scilicet Paulo dictum est, Act. 9. Saule, cur me persequeris, quia Christi membra persequebatur. Et Samueli: Non te abiecerunt, sed me. Ita excitat nos, vt suscipiamus eos qui à Christo mittuntur, inquit Theophylactus. Nam qui discipulos suscipit, ipsum veneratur: & propter illum, etiam patrem. Tantus est amor Dei ad nos, vt dicat per Zachariam Prophetam, (capite secundo.) Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. *Et qui me recipit*, in propria persona, dum adhuc in mundo mortalis inter homines conuersor, vel in membris meis, vel spiritualiter in corde suo, per fidem & charitatem: *recipit eum qui me misit*, Deum patrem & Spiritum sanctum vnum Deum. Siquidem à tota Trinitate missus est Christus. Esa. 48. Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Nam qui ipsum corporaliter receperunt, rem gratam Deo fecerunt, & ideo per gratiæ infusionem spiritualiter eum susceperunt: Qui verò susceperunt Christum spiritualiter, credendo in ipsum, receperunt & Patrem, & Spiritum sanctum. Alioquin, vt scribitur, primæ Ioannis secundo. Qui negat filium, nec patrem habet: & qui non credit in filium, mendacem facit patrem: quia non credit in testimonium, quo testificatus est Pater de filio. Hæc ex Dionysio Chartusiano in Matthæum. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.* Hieronymus in Matthæum. Ad susceptionem magistrorum discipulos prouocauerat. Poterat esse occulta credentium responsio. Ergo & Pseudoprophetas, & Iudam proditorem debemus recipere, & illis alimoniam ministrare? Hoc Dominus antè procurans, dicit non personas suscipiendas esse, sed nomina: & mercedem non perdere suscipientes, licet indignus fuerit, qui susceptus sit. In eam recurrit sententiam id quod sequitur, *Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* Hic locus directè militat in Donatistas, & eos qui ex merito personas metiri volunt, & non ex authoritate ministerij. Nec enim ministro, seu Prælatis dyscolis honorem, subiectionem aut subuentionem deberi, sed neque sacramenta ab illis administrata, vera esse opinantur. Atqui, inquit Hieronymus, non personæ, sed nomina suscipienda sunt. Sat tibi fuerit, quòd ille sit Apostolus, ille pro iusto habeatur: te altiùs penetrare non licet. Hunc ergo in Prophetæ nomine, illum in nomine iusti suscipe, & mercedem vtriusque accipies. Suscipe verba quæ ab illis sunt, suscipe mysteria, vt à Prophetis & iustis, quia hos in Ecclesia gradus, hæc habent nomina. Augustinus libro secundo contra Epistolam Parmeniani, capite vndecimo. Euangelium, inquit, fuit quoque Iudas sine detrimento Euangelij prædicantis: at quicunque non recepit illum, Christum ipsum non recepit: qui æquè Iudæ dixerat, atque Petro, Qui vos reiicit, me reiicit. Non igitur hic personarum meritum, sed veritas & authoritas pensanda sunt: & ita se quisque in Dei concionatores habere debet, vt consideret contemptum illorum, contemptum esse Christi, honorem & subsidium illorum, honorem esse & subsidium Christi. Eusebius Alexandrinus homil. de sanctis colendis, ex hac sententia cultum & honorem Sanctorum colligit. Iubet enim, inquit, recipere Prophetam & iustum, non solùm vt illis benefaciamus, sed etiā vt ab illis adiuuemur, præmium à Deo ferentes. Similiter ergo qui celebrat & laudat Martyres & Sanctos, in nomine sanctorū, id est, quia sancti Dei sunt, mercedem cum eis accipiet. Ob hanc causam præcepit nobis ἐπιτελεῖν τὰς τῶν ἁγίων μνήμας, celebrare sanctorum memorias, vt acceptis hymnis, & auditis laudibus, δυσωπῆσαι τὸν φιλάνθρωπον θεὸν δικαίως χαρίζεσθαι εὐχὰς ὑπὲρ amatorem hominum Deum exorent, vt

tem

Margin notes: Hierony. — August. — *Perdere animam quid.* — Theoph. — Thomas. — Alber. Mag. — Cle. Alex. — *Quæ merces & honor recipientis Dei ministrum.* — Theophy. — Dio. Carth. — Hieron. — *An ministro peccatori vidum debeatur.* — Hierony. — August. — Eus. Alex.

temporaneas preces nostras admittat. Oportet ergo, vt qui memorias sanctorum celebramus, multa religione ac reuerentia eas celebremus. Ad intentionem ergo & nomen omnia referri necesse est. Nec vana quidem erit nostra beneficentia & liberalitas in Prophetas & iustos, reuerentia in sanctos, obedientia in Prælatos: cùm mercedis nomen consequatur. Mercedem, inquit, Prophetæ accipiet. Mercedem iusti accipiet. Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.

Hospitalitas.

Heb. 13. Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Heb. 6. Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri & charitatis, quam ostendistis in nomine eius, quia ministrastis sanctis. Merces autem Prophetæ dupliciter dici potest, aut quæ debetur ipsi Prophetæ pro doctrina: aut etiam liberalitate Prophetæ contingit. Sic enim (3. Reg. 18.) Abdias, quia pauit Prophetas, donum Prophetiæ meruit. Et (3. Reg. 17.) Vidua recipiendo Prophetam, accepit farinæ & olei multiplicationē. Et 4. Reg. Sunamitis in munus hospitij a Deo accipit filium. 2. Cor. 9. Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ. *Mercedem iusti accipiet.* Eccles. 12. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam. Vnde Iosue 2. Rahab adiuncta est genealogię Domini, quia recepit exploratores. Merces autem iusti vita ęterna est. Talis namque receptio iusti, inquit Dionys. Carthus. in Matthæ. cùm ex charitate procedat & actus misericordiæ sit, meritoria est vitæ æternæ. Si autem recipiens non esset in charitate, nihil de condigno mereretur. Posset tamen Deus ei charitatē infundere, occasione illius receptionis. Sed & merces iusti, est id quod ipse donare, aut precibus à Deo impetrare potest. Atqui multum valet apud Deum deprecatio iusti assidua. Aut eiusdem merces est, quia particeps efficieris iustitiæ illius. Clemens Alexand. libro 4. Stromat. Sunt enim, inquit, apud Dominū complures mercedes & mansiones ex vitæ eorum proportione. Qui enim, inquit, Prophetam in nomine Prophetæ susceperit, mercedem, &c. Et rursus: Virtutis pro meritis differentias, & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales. Hæc ille. *Et quicunque potum dederit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Da parum, da minimum, da quod manus tua proferre poterit, nihil sine fructu erit. Saltem da lacrymulam, inquit Gregorius Nanzianzenus Orat. de paupertate fouenda. Habet autem & calix aquæ frigidæ aliquod solatium his qui in Palæstina versantur, maxime per æstatem. Loca enim sterilia, & arida plerumque occurrunt, & maximè solis ardor: Vnde fit, vt magni muneris loco habeatur calix aquæ frigidæ. Habent & Turcæ suos Eremitas, qui hoc offerant viatoribus. Nec quidem Xerxes, cùm a piscatore aquæ paululum accepisset, aliquid vnquam se delicatius ebibisse testatus est. Necessitas loci & cœli, affectio denique offerentis, muneris æstimationem facit. Summi muneris primùm loco habuit Dauid, concupiscere aquam è cisterna Bethlehem: sed quoniam illi cum periculo vitæ prolata fuerat, bibere noluit, sed libauit eam Domino. Hilarius in Matthæ. Itaque non inane esse bonæ conscientiæ opus ostendit, neque sperem fidei, alienæ incredulitatis crimine laborare. Prauidens enim plures futuros, tantùm Apostolatus nomine gloriosos, omni verò vitæ suæ opere improbabiles, eosdémque diu fallere, diúque mentiri: tamen obsequium, quod eis sub religionis opinione delatū sit, mercede operis sui, spéque non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, & peccatorum omnium vltimi (minimum autem est, quo minus nihil aliud est) non inania tamen in eos etiam leuia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atque ita ad probitatem obsequentis, fallentis de se probra non lædunt: cùm mercedem suam dantis fide, non assumentis mendacio consequatur. Hieronymus in Matthæum. Legimus in Propheta Dauid, Psalm. 140. (Ad excusandas excusationes in peccatis:) quòd multi peccatorum suorum quasi iustas prætendant excusationes, vt quod voluntate

Dio. Carth.
Cle. Alex.
Greg. Naz.
Hilarius.
Hierony.

delinquunt, videātur necessitate peccare. Dominus scrutator cordis & renum, futuras cogitationes in singulis conuincit. Dixerat: Qui recipit vos, me recipit. Sed hoc præceptum multi Pseudoprophetæ, & falsi prædicatores poterant impedire: Medicatus est huic quoque scandalo, dicens: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Rursus poterat alius causari, & dicere: Paupertate prohibeor, tenuitas me retinet, vt hospitalis esse non possim. Et hanc excusationem leuissimo præcepto diluit, vt calicem aquæ frigidæ toto animo porrigamos. Frigidæ, inquit, non calidæ, & ne in calida paupertatis ex penuria lignorum occasio quæreretur. Tale quid Apostolus ad Galatas (cap. 6.) præcepit. Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Et discipulos ad magistrorum refrigeria cohortatur. Quia poterat quilibet obtendere paupertatem, & præceptum eludere, imminentem soluit quæstionem, dicens (ibidem Paulus:) Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Et est sensus. Frustrà causaris inopiam, cùm aliud habeat conscientia tua. Ne putes fallere cohortantem, sed scito quòd quantumcunque seminaueris, tantum & messurus sis. *Et factum est, cum consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transijt inde, vt doceret, & prædicaret in ciuitatibus eorum.* Nimirùm in ciuitatibus discipulorum, è quibus illi orti erant, aut quæ Iudæorum erant, vt Euthym. notat. Ita facto demonstrat, quod verbis docuerat. Emissis autem discipulis Christum transisse colligere possumus, cùm & Marcus egressos illos esse, & Euangelizasse per castella scribat. *Consummauit præcipiens*, id est, pręcepta sua erga discipulos, & transijt inde. Vno omnes ore, vno robore & conatu magister & discipuli ministerium Euangelicū adimplent, vt & idem nos facere, & Deo cooperatores esse debere doceamur. *Egressi autem* Apostoli, ex pręscripto Domini Iesu, *circuibant per castella, Euangelizantes, & curantes vbique, & prædicabant vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos infirmos, & sanabantur.* Hęc Marcus statim post enarrationem pręceptorum illorum, quæ Apostolis data sunt, recenset. *Egressi sunt*, suggerente illis spiritu Dei audaciam, & verbum. Cantic. 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis: *circuibant per castella Euangelizantes*, vt si quis verbum audiret, ipsum requirerent, & in suum consortium admitterent. Typus autem hic erat eorum dispersionis & prędicationis per vniuersum orbem. Prouerb. 5. In plateis aquas tuas diuide. Vbi enim meliùs Dei verbum annuncietur, quàm in magna plebis multitudine? *Prædicabant vt pœnitentiam agerent.* Hoc enim & Ioannis & Christi pręedicationis initium fuit. Matth. 4. Luc. 4. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Hęc in adultis requiritur ante baptismum. Act. 3. Pœnitemini, vt deleantur peccata vestra. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. *Et dæmonia multa eiiciebant*, nō modò à corporibus, sed & ab animabus infidelium, cùm eis vtrumque corporis & animę remedium suppeditarēt. Luc. 10. Domine, etiam in nomine tuo dęmonia subiiciuntur nobis. *Et vngebant oleo multos infirmos.* Theophylactus in Marc. Quòd, inquit, vnxerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat: quod & frater Domini Iacobus in Catholica epistola dicit. Infirmatur quis inter vos? Aduocet seniores Ecclesię, & orent super illum, vngentes eum oleo. Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significátque misericordiam Dei, & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium, hilaritatémque spiritualem accipimus. Eadem habet Euthymius. Ita oleum istud sacrę rei signum esse scribunt, & huic extremę vnctionis sacramentum initium habuit. Thomas Caietanus in Marc. Credendum est pręcepto Iesu hoc fecisse. Non enim fas est credere ex proprio sensu illos vnctione vsos fuisse. Verùm hęc vnctio non sacramentalis intelligitur (qualis est vnctio extrema, qua vtitur Ecclesia) sed mysterium quoddam. Vtebantur enim oleo ad sanandum, non ad sacramentum administrandum. Alber. in Marc. Hinc tamen intelligitur institutum sacramentum vnctionis.

Noluit Christus quod ministro suo deesse ad victum.
Theophy.
Tho. Caiet.
Alb. Mag.

Dionys.

Dion. Cart. — Beda. — *De energumenis, & oleo consecrato.* — Chrysost. — Hieron.

Dionys. Carthus. artic. 6. in Marc. cap. 6. Ex hoc elicitur, quòd extrema vnctio infirmorum, fuit ante passionem instituta à Christo. Beda in Marc. cap. 6. Hinc patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse traditum, vt energumeni, vel alij quilibet ægroti vngantur oleo, pontificali benedictione consecrato. Sacerdotes autem huius sacramenti ministros esse scribit Ioann. Chrysostom. lib. 3. de Sacerdotio. Sacerdotes enim, inquit, non solùm cùm nos regenerant, sed postea etiam nobis condonandorum peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? Accersat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo, &c. Valuit ergo vnguentum ab Apostolis benedictum, ad corporis salutem: Valuit & ad animæ consignationem. Fuisse autem oleum medicum à sanctis consecratum plenæ sunt historiæ Ecclesiasticæ. Hieronymus in vitam S. Hilarionis, scribit in deserti penetralia multos peruenisse ad Hilarionem, qui ab ipso panem, & oleum benedictum contra morbos peterent: ex quibus eorum infirmi benè habebant. Ioannes Damasceo. lib. 4. de fide Orthod. cap. 16. Vnguentum suauè olens & medicum è sanctorum reliquiis emanasse confirmat. Verùm istud, quod ad extremam vnctionem requiritur, non modò ad corporis, sed potissimum ad animæ salutem est, vt is qui fortè ex hac vita egressurus est, vnctione velut fortis athleta contra Sathanam cõfirmatus, cursum suum fœliciùs pergat, & ei venialia peccata remittantur. Innocentius primus Epist. 1. ad Decentium Eugubinum Episcopum, cap. 8. hoc sacramentum etiam ab Episcopis administrari posse ostendit, licet de solis Presbyteris Iacobus dixerit, Inducat Presbyteros Ecclesiæ. Verùm Episcoporum mẽtionem non esse factam, quia occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possent. Itaque virtute magna Apostoli testimonium perhibebant Domino Iesu, & eius Euangelio, sequentibus eos signis.

Damasc. — *De extrema vnctione.* — Innoc. 1.

Quæ fuerit apud Herodem de Christo opinio: quis Ioannis Baptistæ zelus, quæ tolerantia, & martyrium: quanta mulieris malitia & crudelitas.

Matt. 14.	Marc. 6.	Luc. 9.	Ioan.
In illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu: & ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista. ipse surrexit à mortuis, & ideò virtutes operãtur in eo. Herodes enim tenuit Ioãnẽ, & alligauit eũ: & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam. Et volẽs illũ occidere timuit populum: quia sicut Prophetã eũ habebãt. Die autẽ natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio & placuit Herodi. Vnde cũ iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo. At illa præmonita à matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex: propter iusiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puellæ, & attulit matri suæ. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud. Et venientes nunciauerunt Iesu.	Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factũ est nomen eius) & dicebat, Quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis, & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia Elias est. Alij verò dicebant, Quia Propheta est, quasi vnus ex Prophetis. Quo audito Herodes ait, Quem ego decollaui Ioãnem, hic à mortuis resurrexit. Et cùm dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnã fecit Principibus, & Tribunis, & primis Galilææ: cùmque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simúlque recũbẽtibus, rex ait puellæ. Pete à me quod vis, & dabo tibi: & iurauit illi, Quia quicquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptistæ. Cùmque introisset statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens, Volo vt protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex. Propter iusiurandum & propter simul discumbentes noluit eã contristare, sed misso speculatore præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit eũ in carcere, & attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli eius venerunt, & tulerũt corp' eius, & posuerũt illud in monumẽto.	Audiuit autẽ Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæsitabat eo quòd diceretur à quibusdam, Quia Ioannes surrexit à mortuis: à quibusdam verò, Quia Elias apparuit: ab aliis autem, Quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.	

Introductio.

HESPERVM noctis nuncium, Luciferum diei obseruant Astrologi. Sed vnus idémque Ioannes & Lucifer fuit, mundum hunc ingressus: & cùm egrederetur, ad Hesperi instar se habuit. Lucifer quidem solis ortum prænunciat: Ioannes verò eapropter natus est, & in eremum secessit, vt veri iustitiæ solis Christi Iesu aduentum nunciaret. At verò & idem Hesperus fuit. Vt enim ille solis occasum, sic Ioannes Christi mortem præcessit, & infidelibus sua morte tenebras horribiles imminere præsignauit. Hoc & ille agnoscebat. Illum, inquit, oportet crescere, me autem minui: cùm de Christi gloriæ, & prædicationis incremento, & sua morte imminente prædiceret. Sed & præuenturum se post mortem Christum prænunciabat, cùm diceret: Tu es qui venturus es, per mortem ad inferos, an alium expectamus? Porrò in superioribus Ioannis conceptionem, ortum, eremum, prædicationem, baptisma, testimonium narrauimus: nunc de eius transitu dicendum est. *In illo tempore, audiuit rex Herodes Tetrarcha famam Iesu, & omnia quæ fiebant ab eo (manifestum enim factum est nomẽ eius) & hæsitabat eo quòd diceretur à quibusdam. Quia Ioannes Baptista surrexit a mortuis.*

Summa.

Herodes iste filius fuit Herodis magni, non tamen tantæ authoritatis, quantæ pater. Regnum enim patris in filios diuisum fuerat, vt superiùs diximus. Hic fuit Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, cuius tempore natus est Christus, qui & infantes occidit. *Tetrarcha* autẽ vocatur, id est, princeps quartæ partis regni. Patre siquidẽ mortuo, ita regnum Iudææ diuisũ est, vt duæ partes datæ sint Archelao, tertia pars Philippo, quarta Herodi. Porrò non dubiũ est famã miraculorũ Christi ad ipsũ peruenisse, etiã ante Ioannis necẽ: cùm primò totã Galilæã, cui ille præficiebatur, perãbularit, & sua prædicatione, simúlq; miraculis illustrarit. Verũ maior tandẽ eorum fama peruagata est, cũ à Ioãne omnes ad Christum confluxissent, minimùm post Ioannis necem. Verùm quæritur, quomodo Matthæus & Marcus scripserint, quòd affirmabat Herodes Christum esse Ioannẽ. Lucas verò dicentibus hoc quibusdam, Herodem potius asseruisse non illũ esse Ioãnẽ scribat. Euth. in Mar. Quid dicemus, inquit: Quòd suspicatus hunc à mortuis surrexisse, ac miraculorũ gratiam ob iniustã sui cædẽ accepisse: eis tamen qui hoc dicebant, asserebat non esse Ioannẽ, ne ad eũ concurrerent, & contra se seditionẽ concitarent, suis autem famulis confidentius detegebat secretũ. Nam *παῖδας* hoc in loco pro ministris posuit Euangelista. Id autem eis confidit, quòd hunc maximè timeret, tanquam fortiorem iam effectũ, & quasi futurum esset, vt deinceps eũ vehemẽtiùs argueret. Aug. lib. 2. de consens. Euang. c. 43. Sed & in suis verbis, Lucas Marco attestatur: ad hoc duntaxat, quòd alij dixerunt, nó autem quòd Herodes dixerit, Ioannem à mortuis surrexisse: sed quia hæsitantem commemorauit Herodem: verba enim eius ita postea posuit dicentis: *Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo talia audio?* Intelligendum est autem post hanc hæsitationem, cõfirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur, cùm sicut Matthæus scribit, *ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista, & ipse surrexit à mortuis: & ideò virtutes operantur in eo.* ac ita pronuncianda sunt

Conciliatio Euangelistarum. — Euthy. — August.

hæc verba, vt hæsitantem adhuc iudicent. Si enim diceret, Nunquidnam hic est, aut nunquid fortè hic est Ioannes Baptista: non opus esset admonere aliquid de pronunciatione, qua dubitans, atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, vtroque modo pronunciari potest, vt aut confirmatum eum, aut aliorum verbis credentem dixisse accipiamus: aut adhuc, sicut Lucas commemorat, hæsitantem. Præsertim quia & Marcus, qui superiùs dixerat, ab aliis fuisse dictum: ait enim, *Hæsitabat eo quod diceretur à quibusdam, quia Ioannes surrexit à mortuis.* In extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet, quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis surrexit. Quæ item verba duobus modis pronunciari possunt, vt aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cùm autem Lucas, posteaquam hoc commemorauit, in aliud transeat: duo isti Matthæus & Marcus ex hac occasione narrant quemadmodum sit ab Herode Ioannes occisus. Hiero. in Matt. reiicit eos qui metempsychoseos seu transmigrationis animarũ è corporibus in alia corpora ex his verbis occasionem habuisse dixerunt: cùm vtique eo tempore, quo Ioannes decollatus est, Dominus triginta esset annorum: μετεμψύχωσις autẽ post multos annorũ circulos in diuersa corpora dicat animas insinuari. Plato enim in Phædru, non nisi post mille annos à priore vita exacta, transmigrationem hanc contingere arbitratur: quod, teste August. lib. 10. de ciu. Dei, c. 30. & Platonicè dixisse videtur Virgilius, inducens Anchisen hæc de animabus defunctorum narrantem:

Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

Attamen habuit & hæc opinio locum apud Iudæos, imò & ipsos Pharisæos: siquidem, vt scribit Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. 7. animam omnem incorruptam esse dicunt, transire autem in alia corpora solas bonorum, improborum autem interminabili supplicio cruciari. Mouet igitur Herodem hæc opinio, licet necdum multis annis ab interitu Ioannis completis. Fortè scilicet hærebat & Platonis sententia de iustorum animabus maiore priuilegio donatis. Accessit & Christi prædicantis, & miracula facientis conditio, quasi ita compensata sit Ioannis anima, vt in alio corpore non modò concionaretur, sed & miracula faceret. Plato enim in Phædro his gradibus animam deducit, vt quæ plurima viderit, Philosophum induat: huic proxima, legitimum Regem, aut Imperatorem, ac strenuum virum: ex tertio ordine fiant Magistratus, in Republ. & patresfamilias: ex quarto, Alipte & Medici: ex quinto Vates & mystæ: è sexto Poëtæ, è septimo opifices, ex octauo sophistæ & aurarii. ex nono Tyranni. Sic proficisci animas in vitam, quam quæ rectè transegerit ea ad meliorem conditionem remigrabit. Tertullianus lib. de Anima, ad Carpocratis opinionem. & Gregor. Nyssen. lib. de anima & resurrectione, has opiniones refutant. simul & Lactantius lib. 7. de diuino præmio, cap. 12. qui & ca. 22. superiores Virgilij versus in opinionem quandam resurrectionis apud Gentiles adducit. Miratur igitur Herodes quis iste sit, de quo talia audit. Timet ne fortè Ioannes ipse, quem gladio percusserat, ad vindicandam acceptam iniuriam, à Deo rursus in hunc mundum destinatus sit. Et primùm quidem in illa opinione hæsitat: deinde multorum sententiis cõfirmatus, illum ipsum Ioannem esse existimat: *& ideo*, inquit, quasi in cõpensationem benè actæ vitæ, *virtutes operantur in eo*, seu miracula facit: quod tamen antea Ioanni minimè datum fuerat. *A quibusdam verò* dicebatur, *quia Helias apparuit*, quem & Malachias præcessurum Messiæ aduentum prædixerat. Sed Ioannes Heliæ nomine significabatur propter zelum, & vitæ conuersationem, vt diximus, si priorem Christi aduentum spectes: aut fallunter, cùm nondum Christus secundò in iudicium, quin primò in carnem & omnium salutem aduenturus sit. *Ab aliis autem* dicebant de Ioanne *quia Propheta vnus de antiquis surrexit.* Hærebant scilicet in illis temporum angustiis, quæ inter Ioannis mortem & Christi communem famam occurrebant: cùm tamen reuolutio quædam temporum ad transmigrationem animarum requireretur. Chrysost. hom. 49. Oper. prioris in Matt. ea eo quod Herodes non statim de Iesu prædicatione & miraculis cõmonitus est, postquàm ea primùm audita & visa sunt: colligit aulicorum in rebus diuinis socordiam & negligentiam. Nunc autem, inquit, otiosè tempus Euangelista denotauit: verùm vt ceruicem tyranni, quibus cæteros despiceret, omnes intelligere possemus. Non enim ab ipsis statim miraculorum exordiis famam Iesu, sed post multum tempus percepit. Huiusmodi certè sunt, qui in principatibus viuunt: nã quoniam fastu rerum plurima sibi arrogant, paruifacientes cætera, tarò ea perdiscunt. Tanto tumore aulici inflati sunt, vt sui ipsorum amantes, cætera omnia nugas, somnia esse arbitrentur. Non eos religio, non cultus, non quæ fidem Deúmque spectant, mouere solent, nisi vbi tanta in angustia coniecti fuerint, vt quæ priùs probauerunt, mera esse somnia videant. Sic Sapiens impios proponit despicientes filios Dei, seque de diuitiis suis iactantes: qui tandem vitam illorum, quam insipientiæ loco ducebant, magna mercede cumulatam esse visuri sunt. Apud Herodis aulicos risus erat Ioannes, deludebatur zelus eius: nunc sibi ipsemet timet Herodes, cùm Christum miracula facientem audit. Nec sanè hæc ad eum, nisi Ioanne aut in vincula coniecto, & breui morituro, aut sanè mortuo perferuntur. Si quid nouum dignum risu, ostentatione, adulatione, voluptate accidisset, quod aures principis titillare potuisset, præcipites omnes domestici, statim illud atque factum esset, suo principi nunciassent: horum enim plena sunt omnia. Verùm quia de religione, cultu Dei, pœnitentia & fide agebatur: omnes contemnere, aures obstruere, os etiam occludere maluerunt, quàm principem monere. Hoc sanè vtinam neque nostris temporibus contingat: vt plures sint qui de pietate, Dei cultu, subditorum regimine & releuamine sermocinentur, quàm qui de leuibus, adinstar adulatorum Syracusani tyranni, verba faciant. Obseruat & Chrysostomus ibidem, plus territum Herodem post mortem Iusti, quàm dum ille viueret. Vexabat enim & flagellabat rea conscientia, ne fortè Deus vindices de tanto scelere pœnas expostularet. Tales sunt, vt scribit etiam Ethnicus poëta,

—quos diri conscia facti
Mens facit attonitos, & cæco verbere cædit.

Ita nimirùm Cayo effuso fratris sanguine eousque cõcutiebatur, vt omnibus membris tremeret, & omnia illi loca suspecta essent: (Genes. 4.) adeò vt diceret, Ero vagus & profugus in terra; omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Rabanus in Matth. Sed quanta est inuidia Iudæorum, ex isto loco docemur. Ioannem enim à mortuis potuisse resurgere, nullo attestante, Herodes alienigena pronunciauit: Iudæi verò Christum, quem Prophetæ prædixerant, non resurrexisse, sed furtim ablatum esse, credere maluerunt: in quo insinuatur, quòd promptior est animus Gentium ad credulitatem, quàm Iudæorum. Cæterùm *Herodes Ioannem tenuit, & alligauit eum propter Herodiadem.* Huius rei historiam explicauimus, adeò vt opus nullum esse videatur rursus de vinculis, & carcere, & causis quibus Herodes sic in Ioannem animaduerterit, describere. Attamen licebit & hîc colligere, quæ Hieron. in cap. 14. Matthæi annotauit. Verus, inquit, narrat historia, Philippum Herodis maioris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse vxorem Herodiadem, filiam regis Aretæ: postea verò socerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam: & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptiis copulasse. (Attamen, vt narrauimus, sunt qui scribant inuito id patre Herodiadis contigisse.) Ergo Ioannes Baptista, qui venerat in spiritu & virtute Heliæ, eadem authoritate, qua ille Achab & Iezabel corripuerat, (3. Reg. 21.) arguit Herodem & Herodiadem quòd illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuente germano, vxorem illius ducere: malens periclitari apud regem, quàm propter adulationem esse immemor

Marginal notes: Hieron. — *Quæ fuerit opinio de animarum in alia corpora transitu.* — Plato. — August. Virgilius. — Iosephus. — *Platonis opinio.* — Tertull. Greg. Nyss. Lactantius. — Chrysost. — *Aulicorum fastus & tumor.* — *Aulici assentatores & scurræ.* — Rabanus. — Hieron. — *Quod de Herodiade.*

præce

præceptorum Dei. Nunc autem ordo præsentis historiæ requirit, vt de Ioannis cæde dicamus. Itaque *cum dies opportunus*. Herodiadi omni ex parte prospicienti in cædem viri, *accidisset, die natalis Herodis: Herodes natalis sui cœnam fecit Principibus, & Tribunis & primis Galilææ.* Mos hic celebrandi natalis ab ethnicis seu idololatris defluxerat: vt qui nullum post hanc vitam bonum expectarent, summam in hoc sæculo fœlicitatem ducerent, cùm tamen hîc plena sint miseriarum omnia. Hinc fit, vt & infantes, statim atque nascuntur, fletu præsentiant se in mala multa natos esse. Sic & Salomon de seipso testatus: Vocem similem omnibus emisi plorans. Eapropter meliùs sapere visi sunt ii, qui filios nuper natos lugebant: defunctos autem lætis animis in sepulchrum efferebant, qualis & is Comicus, cuius verba Theodoretus libr. Affect. Græcarum recenset.

Natalium celebratio apud ethnicos.

Theod.

Oportuit nos funeris luctu graui
Deflere natum maxima ad discrimina:
At mortuum qui cassus est laboribus,
Efferre læto corde lætis vocibus. (mendat.

Interim tamen Satyricus Persius natalē Macrini ita com

Persius.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Et hic mos ad Romanos etiam fluxerat, adeò vt tempore Tertulliani perdurasse colligatur ex illius libro de Corona militis. Hieronymus in Matth. Nullum tamen inuenimus alium (in scripturis sacris) obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem, & Pharaonem: vt quorum erat par impietas, esset vna solennitas. Econtrà verò iusti natalem suum exhorruisse videntur, non modò propter miseriarum, sed & peccatorum blasphemiarúmque ingentem multitudinem. Sic Iob. (cap. 3.) Pereat, inquit, dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo. Sic Hieremias, (c. 20.) Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir qui annunciauit patri meo, Natus est tibi puer masculus. Hanc etiam Philosophiam meditabatur Solon, cuius & hi versus referuntur:

Hieron.

Ne natalis dies cū gaudio.

Optima non nasci res est mortalibus ægris,
Aut vbi natus erit, statim vt descendat ad orcum.

Quanquam & hic timere Deum oporteat, & in patientia nostra possidere animas nostras. Itaque *Herodes natalis sui cœnam fecit principibus*, &c. Reuoluto enim per anniuersarium die, natalem suum celebrabat, non fusis apud Deum precibus, vt illi sequentem annum prosperaret, non gratiarum actione, quod huculque eum conseruasset Chrysostom. hom. 69. in Matth. Ita enim decet nos & quamque diem claudere, sequentémque inchoare: non choreis & conuiuiis vt & ethnicus, qui festum diem significans, ait:

Chrysost.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus.

Illis enim similis erat, qui Gen. 11. dicebant: Celebremus nomen nostrum, antequàm diuidamur in terra. Psal. 48. Vocauerunt nomina sua in terris suis. Oseæ. 7. Dies regis nostri, cœperunt reges furere à vino. Extendit manum suam cum illusoribus. *Cúmque introisset filia ipsius Herodiadis* ex alio viro, *saltauit in medio, & placuit Herodi*. Sic post ebrietatem choreæ, vt & Israelitis, qui cleuatis aureis vitulis, accubuerunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Et hoc sanè summo dedecori vertitur, & isti filiæ, & Herodi. Filiæ quidem, quòd ad instar scorti, aut ignobilis fœminæ se habeat, dum saltatricem agit. Etsi enim forsan aliquis choreæ inferi non omninò condemnauerit, hæc tamen ὠρχήσατο ἐν τῷ μέσῳ, saltauit in medio, ad mimarum instar & impudentium mulierum. Herodi verò, quia non modò hoc fieri sinit in medio regni, sed & summoperè sibi gratum esse promissione facta ostendit. Eccl. 9. Cum saltatrice ne sis assiduus, nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius. *Placuit Herodi*, cui filia libidinem prouocabat quæ matrē exsatiaret, *simul & discumbentibus*, vt quos vinum & epulæ in libidinem impulerāt, aspectus impudicus saltatricis in furorem excitaret. Ecclesi. 9. Ne des fornicariis animam tuam in vllo tempore, ne perdas te, & animam tuam, & hæreditatem tuam.

Unde cum iuramento pollicitus est ei dare, quodcunque postulasset ab eo dicens: Pete a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quicquid petieris, dabo tibi, etiamsi dimidium regni mei. Ab ebrietate libido, à libidine stultæ promissiones emergunt. Alb. in Matt. Hinc scilicet manifestum est, quantum Herodes a libidine possideretur: cuius artis talia thura obtulerit, vt & dimidiam regni sui partem polliceatur. Turpis autem fuit in causa iurandi, stultus in iurando, & impius in reddendo. Istius enim iurisiurādi sola libido causa fuit. Eccl. 23. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illo. Chrysostom. hom. 69. Oper. prioris in Matth. Tanti scilicet principatum suum faciebat, adeò voluptate captus erat, vt tripudiis regna concederet. Miraris forsan, si tum hæc fiebat, cùm etiam nunc post tantā nostræ religionis Philosophiam, multi iuuenum adeò molles eneruesque sint, vt nulla iurisiurandi necessitate vrgente, vel animas suas tripudii gratia largiantur. Nam à voluptate semel victi, quasi pecudes, quò lupus trahit, concurrunt: quod etiam vesanus ille tunc patiebatur, qui duo maxima mente captus commisit. Nam & illam furore & temulentia concitatam, adeò vt nihil mali præter-mittendum duceret, dominam fecit, & iurisiurandi necessitate rem confirmauit. Hieronym. in Matth. Collusionem hanc esse existimat, vt Herodes cum Herodiade primùm conuenerit de occidendo Ioanne in die natalis sui: & quia timebat populum, qui Ioānem vt Prophetam habebat, aliam quàm iuris occasionem quæreret, scilicet iusiurandum, cui præstando saltatrix puella argumentum daret, & sibi principibus placitura: vnde fieret, vt optione dimidii regni concessa, & capite Ioannis petito, ipse se inuitum, & tamen sacramenti religione compulsum acquiescere fingeret: sicque in disco Ioannis Baptistæ caput afferretur. Quis enim existimet tyrannum hunc, qui tanta auiditate regnum Iudaicum detinebat, saltatrici cessurum dimidio illius? Hieronymus in Matth. Ego, inquit, non excuso Herodem, quòd inuitus & nolens homicidium fecerit: qui ad hoc fortè iurauit, vt futuræ occasioni machinas præpararet. Alioquin si ob iusiurandum fecisse se dicit: si patris, si matris postulasset interitum, facturus erat, an non? Quod in se ergo repudiatutus fuit, hoc contemnere debuit & in Propheta. Probat hoc Dionys. Carthus. in Matth. primò, quia, vt scribit Matthæus c. 14. Herodes ante puellæ saltationem, voluit Ioannem occidere. 2. quia nisi optasset mortem Ioannis, non occidisset eum propter iuramentum, quia huiusmodi promissione nō includitur aliquod illicitum. 3. Nec probabile est, illum tantum donum optioni puellæ donaturū ob saltationem. Verùtamen Augustinus sentire videtur, quòd Herodes metuebat, & libenter audiebat Ioānem: quodque ingrato & tristi animo tulerit optionem oblatā, & petitionem hanc: ad quod & Marcus, & sequētia Matthæi verba accedunt. Quòd igitur dicitur Herodes voluisse occidere Ioannem intelligi potest de voluntario permixto inuoluntario: quomodo Pilatus voluit crucifigere Christum, alioquin peccatum nullum hîc habuisset, nisi & ad Christi condemnationem voluntas eius accessisset. Verùm & istud inuoluntario mixtum erat, cùm maluisset & ipsum eripere è manibus Iudæorum. Sic & iuxta Salomonem vult, & non vult piger, & mercator inuitus, verùm vt seipsum saluet, merces suas in mare proiicit. Ita quoque Herodes Ioannem quidem verebatur, & libenter audiebat: verùm Herodiadis importunitas euicit, vt & morti eius acquiesceret, tempúsque fortè illa opportunū requireret: quæ sanè inuitus, & mulieris improbæ blanditiis illectus faciebat. Itaque filia de ipsa re velut instructa, ad matrē redit. *Quæ cùm exisset, dixit matri suæ: Quid petam?* Adeò non leuiter mulieribus aliquid promittitur: vt quæ appetentiores sint, nec omninò exsatientur. *At illa mater dixit, Caput Ioannis Baptistæ. At illa præmonita à matre sua, cum introisset statim cum festinatione* (se & cruore humano lætari, licet puella sit, ostendens) *ad regem, petiuit dicens: Volo vt protinus des mihi hic in disco caput Ioannis Baptistæ.* Chrys. ho. 2. de S. Ioann. Baptista. Hæc est mulieris antiqua malitia quæ Adam eiecit de paradisi deliciis. Hæc cælestes homines facit terrenos, hæc

Alb. Mag.

Iusiurandū vbi nō licet.

Chrysost.

Hieron.

Collusio Herodis cū Herodiade.

Hieron.

Dion. Cart.

August.

Quomodo Herodes timebat Ioānem, & tamē volebat occidere.

Chrysost.

Mulierū malitia.

humanum genus mersit in infernum, hæc vitam abstulit mūdo, propter vnius arboris pomum. Hoc malum, quod homines ducit ad mortem. Hoc malum fugit Helias Propheta, & cuius lingua clauis facta est cœli, 3. Reg. 19.) tāquam reus fugit à facie mulieris.

Fulgētius.

Fulgentius ser. de S. Ioanne Baptista. Quod iamdudum dicere perhorresco, placuit & saltatrix. Sed quid mirum, si inter dapes largas, & poculorum frequentes procellas puella lasciuiens mulceat sensus, inclinet affectus? Vinum & saltatio, duplex incendium voluptatis. Insuper offertur luxuria quodcunque poposcerit præmium statim esse donandum: Salomone attestante, quia non est caput super caput serpentis, & non est malitia super malitiam mulieris. Culmine igitur regni contempto, caput Ioannis petiuit in disco: plus odiens eum, qui interdixit incestum, quàm diligens eum, qui promiserat regnum. O nequitia fœminæ! Elegit contemnere honorem, vt lucrum faceret sanguinem.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysologus serm. 173. Illa ergo criminis filia, nō naturæ tam ad matrem, quàm ad ipsam sentinam sui sceleris, mox currit: vt quæ fluida tota, tota erat resoluta, sæua & truculenta reuolaret: & vt de ipsis artibus loquar, vt tragœdiam nefandam caneret, quæ impleuerat turpissimè comœdiam.

Idē Chrys.

Idem serm. 174. Sed & ipsa respondit suo turpis generi, dum patri complacet turpiori. De adulterio namque non nisi turpis debuit procreari: quæ fractis gressibus, corpore dissoluto, disiuncta compage membrorum, fluentibus ex arte visceribus, tota patri fieret deformitate formosior. Et reuera suam credidit tunc Herodes, cùm talem vidit: nam putasset alienam, si pudicam vel aliquantulum peruidisset. Serpens tunc latebat in fœmina, quæ reptans gressibus flexuosis, lethale toto corpore virus effudit: vt discumbentium mentes furor, venenum corpora sauciaret: homines verterentur in bestias, nec vino iam tales, sed sanguine portarētur: nec pane tabidi, sed carnibus vescerentur humanis. Tales vtique, tales reddidit, quibus adhuc fumante sanguine, caput tunc Ioannis intulit: vt illud Psalmistæ canticum probaretur, (Ps. 78.) Dederunt carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam. Ecce quid pariunt totis noctibus protracta conuiuia: ecce quid generat, quod cum mensura emitur, & sine mensura bibitur vinum: ecce quò præcipitatur caro, cùm ad luxuriæ facinus, voluptatis inflammatur incendiis. Rogo quid tantis cuneis arctatur? Sufficit infœlix caro sibi suis casibus ad ruinam, attestante Propheta, cùm dicit, (Psalm. 61.) vt quid irruitis in hominem, interficitis vniuersi vos, tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ? Iacebat in Herode caro oppressa crapulis, ebrietate captiua, quæ titillante luxuria, & non tam ludente, quàm illudente lasciuia, promitteret se daturam quicquid turpitudo peteret. *Pete quod vis*, ait. Nihil excipierat, quin accipias.

Beda.

Beda in Marc. Itaque Herodias timens, ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio soluerentur, monet filiam, vt in ipso statim conuiuio caput Ioannis postulet.

Euthym.

Euthymius in Matth. Metuens, ne si tempus illud præterlaberetur, Herodem omninò pœniteret, vbi decocto vino ad sobrietatem redisset: vel etiam ne amicorum quidam deprecati, Ioannem liberarent. In ipso igitur crapulæ & libidinis feruore, vrget Herodem: *cum festinatione accedens, & dicens, Volo, vt protinus des mihi hic in disco caput Ioannis.* Vrgent enim hæc, quòd cum festinatione redit, quòd dixit, *des protinus, des hîc, des in disco*. quæ omnia præcipitantis cædem Ioannis argumenta sunt.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysologus serm. 173. Serpentis germen caput hominis petit, cui suum caput sententia principali sciebat addictum, dicente Deo: Ipse seruabit caput tuum, & tu illius obseruabis calcaneum. Eccl. 25. Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super ira mulieris.

Mulieris mala furor.

Et ibidem dicitur: Breuis omnis malitia super malitiam mulieris. Quid Iezabele furiosius? Quæ audita Pseudoprophetarum nece, 3. Reg. 19. iurauit se in crastino occisuram Heliam Prophetam.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 1. in decollatione Ioann. Baptistæ. Imò, inquit, nulla in hoc mundo bestia similis est mulieri malæ. Quid inter quadrupedia animalia leone sæuius? Sed nihil ad hanc. Quid in serpentibus dracone atrocius? Sed ne hoc quidem iuxta mulierem malam & linguosam conferri potest. Nam & leo & draco in malo inferiores sunt. Testificatur huic sermoni meo sapientissimus Salomon, dicens, (Eccl. 25.) Cohabitare leoni & draconi melius est, quàm cū muliere mala & linguosa. Et ne putes Prophetam in ironia hoc dixisse, ex ipsis rebus disce manifestius. Danielem leones in lacu reueriti sunt, (cap. 14.) Iustum verò illum Nabuthem Iezabel interfecit. (3. Reg. 21.) Cetus Ionam in ventre custodiuit, (Ion. 2.) Dalida autem Samson circumuentum illecebris, raso etiam capite deformatum, alienigenis tradidit, (Iud. 16.) Dracones & aspides cornutæ Ioannem Baptistam in deserto viuentem subdita feritate tremuerunt: Herodias verò eidem caput abscidit, & tanti viri mortem in pretium saltationis accepit. O malum summum, & acutissimū diaboli telum mulier? Per mulierem Adam in paradiso prostrauit, & de paradiso exterminauit: per mulierem, sapientissimum Salomonem in præuaricationis sacrilegium præcipitauit, (3. Reg. 11.) per mulierem, castissimū Ioseph vinculis alligatum detrusit in carcerem: (Genes. 39.) per mulierem, illum totius mundi lucernam Ioannē capite truncauit. Apoc. 17. Ideò sub mulieris typo prophana impiorum synagoga exprimitur. Vidi, inquit, Ioannes, mulierem ebriam sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu, Eccl. 26. Fornicatio enim mulieris est in extollentia oculorum eius, & omnis mulier meretrix etiam crudelis est. Hoc & prophanæ demonstrant Ecclesiæ. Thomyris selectum Cyri caput amputauit, & in vtrē sanguine plenum deiecit, cum hac exprobatione crudelitatis: Satia te sanguine, Cyre, quem sitisti & cuius insatiabilis semper fuisti.

Iustinus.

Hoc narrat ex Trogo Pompeio Iustinus hist. lib. 1. Quid Tanaquil ferocius, quæ virum suum in patris necem impulit, & in corpus illius demortui insultauit, equósque & carpentum adegit?

Tit. Liuius.

Hoc Titus Liuius lib. 1. primæ Decadis. Et quæ non ad nos perferuntur, de mulieribus suos fœtus suffocantibus, viros strangulantibus, filios veneno perdentibus? Quid non œstro percitæ contra quoslibet aggrediantur, si modò rabidæ voluntati vires appetant? *Da mihi*, inquit, *in disco caput Ioannis*.

Pet. Chrys.

Petr. Chrysolog. serm. 174. Cur in disco? Cur pretiosè gestas, quem vtiliter occidis? nisi quia pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius? Hoc ipsum quod vis, non agis quomodo ipsa vis: in illo quidem tunc ferali antro, non aula regis, rabies tunc fera pastum suum credidit, cùm caput martyris vidit: totum suum sensit, cùm liquorem sacri sanguinis sitiens aspexit: ferculum crudelitatis suæ toto ore, totis faucibus contendit & conatur absorbere. *Et contristatus est Rex propter iusiurandum, & propter simul discumbentes.*

Hieron.

Hieronym. in Matth. Consuetudo scripturarum est, vt opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sicut & Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu: ita & nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant.

Scelus Herodis.

Dissimulator enim mentis suæ malitiam artifex homicida, cùm tristitiam in facie, lætitiam haberet in mente. Scelus quoque excusat iuramento, vt sub occasione pietatis, impius fieret. Quod autem subiecit, *Et propter simul discumbentes*, vult omnes sceleris sui esse consortes, vt in luxurioso impuróque conuiuio cruentæ epulæ deferrentur.

Albertus.

Albertus in Matth. Ionata erat ex parte fictio, qui etiam se velle adorare Christum simulabat, (Matth. 2.) vnde & à Christo vulpes nuncupatus est. Esa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse etiam cogitationes concinnabit, ad perdendos mites in sermone mendacii, dum loqueretur pauperum iudicium. Verùm quæ hæc illius excusatio est, quòd iuramento constringatur: quasi possit & illud fieri in iacturam pietatis & iustitiæ? Quod enim stultè vouerat, meliori consilio retractandum erat. In turpi voto mutandum est voluntatis decretum.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 9. in Act.: Iurare est sponsorem Deum facere. Quid ergo? Deum impietatis, calumniæ, homicidii, imò & parricidii sponsorem facies?

Conc. Later.

Conciliū Lateranense sub Alexan-

dro.3 cap.1.tit.de iuramentis. Non est, inquit, contra iuramentum veniendum, nisi vergat ad interitum salutis. Et sanè Dauid reuocauit præcepi iusiurandum quod fecerat contra domum Nabal (1. Reg.25.) audita Abigail. Vnde gratias egit Deo, quòd & ipsam ei obtulisset, ne humanum sanguinem funderet. Cur non eadem Herodes facere debuit? Ambrosius lib. 3. Offic. cap. 12. Turpe quòd regnũ pro saltatione promittitur, crudele quòd mors Prophetæ pro iurisiurãdi religione donatur. Quanto tolerabilius tali sacramento periurium fuisset: si tamen periurium dici possit, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deieratus inter saltantium choros promiserat. Infertur disco Prophetæ caput, & hoc æstimatum est fidei esse, quod amentiæ fuit. Quid si tu sacramento te Sathanæ obstrinxeris? si hominis contra Deum? Sic enim Leo Isaurus, teste Suida in historicis, Iudæis promiserat, se omnes Christianorum imagines destructurum. Atqui potius iuramenta ista blasphemiæ dicenda sunt, quàm sacramenta aut iusiuranda, cùm directè contra Deum militent. Econtrà Herodes, *missit dari caput, misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ, & puella dedit matri suæ.* Hic exclamare libet cum nostro Poëta, lib. 8. De festis diebus:

Ambros.

Suydas.

Mantuan.

O scelus! ô immane nefas! ô cognita nunquam
Antehac impietas! hominum sanctissimus isto
Traditur mœsta, pellex olidissima calcat
Fas & iura decus mundi ludibrio habetur
A meretrice, iocus de maiestate triumphat,
De virtute scelus, de iure iniuria: sicque
Natura simul ac morum subuersitor ordo.
Quo Deus hoc vultu vidit? Cur sydera non sunt
Hoc opus indignata? Solum cur protulit huius
Criminis authorem? Cur non absorbuit orcus
Illico? & ad Stygias subitò non corruit vmbras?

Chrysost.

Chrysostomus hom. 2. in Decollat. S. Ioannis Baptistæ. Audistis, fratres charissimi quanta nata sit de voluptate crudelitas, de libidine impietas: *Allatum est caput Ioannis in disco* qui salutaria monita dabat incestui, mensa migrat in caueam, in arenam vertitur domus, fiunt de pransoribus spectatores. Mutatur in furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem, finis apponitur in natali, in ortu exhibetur occasus, conuiuium mutatur in homicidium, organa vertuntur in funus, tragœdiæ personant sæculorum. Intrat bestia non puella, quærit caput amputare, nõ saltare, discurrit fera, non fœmina aspergit iubas per ceruices, nõ capillos, anfractibus dilatat membra, sæuitia crescit augmentis. Fit grandis crudelitate nõ corpore, & singularis fera vsque dum capiat prædam fremit ore, dentibus frendit, ferrum non suscipit, sed producit. Noua bellua, quæ contempta corporis præda, caput ipsa truncatur, ac peruasit. Hanc ferociam Sibylla Erythræa præ(c)inuerat, lib.1. Oraculor. his verbis. Nam cùm de voce, quæ per deserta audita esset, vt omnes præparent vias suas, adiicit:

Sibylla vaticinium de Ioannis nece.

Τὴν δ᾽ ἂν βαρβαρόφρων [illegible]
[illegible] hoc est,
Barbarus & tandem saltatibus illaqueatus.
Mercedis vocem hanc cæsam concedet vtrique.

Quis enim nisi barbarus ex Idumæa gente Herodes? Quæ vox, nisi clamantis in deserto, de qua adinstar Isaiæ, Sibylla præmonuerat? Quæ saltatio? Quæ merces iniqua? Nónne ea omnia Euangelio demonstrantur? Quid verò eo spectaculo crudelius esse potest? Augent enim facti circonstantiæ, quòd rex id iussit, quòd caput proferetur à puella in disco, conuiuiis apponitur. Et quis oculus tam horrendum facinus intueri potuit. Non sunt hæc cõuiuia humaniora inhumanissimis Astyagis & Anthropophagis epulis. Astyages enim filium Harpago patri manducandum apposuit, & ad coronam tanti facinoris, extremas corporis partes, caput scilicet & pedes, in discis potas proferri iussit, vt narrat Herodotus. Hieronymus in Matth. Legimus, inquit, in Romana historia, Flaminium ducem Romanum, quòd accumbenti iuxta meretriculæ latus, quæ nunquam se vidisse diceret hominem

Crudele spectaculum.

Herodotus.
Hieron.

decollatum, adiecisse fit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, à Censoribus pulsum curia, quod epulas sanguini miscuerit, & mortem quamuis noxii hominis, in alterius delicias præstiterit, vt libido & homicidium pariter miscerentur. Quãto sceleratior Herodes ac Herodias, ac puella quæ saltauit in pretium sanguinis, caput postulat Prophetæ, vt habeat in potestate linguam, quæ illicitas nuptias arguebat? Beda in Marc. Nil Pharao talis vesaniæ commisisse legitur, sed tantùm peccantem sibi Eunuchum vita priuari iubens, quò longius à vera cultu religionis aberat, eò leuiùs in violatione suæ festiuitatis deliquit. Pet.Chrysolog.ser.174. Gratis quidem cucurristis, Herodes, Herodias, nomina non affectione sociata, sed crimine: quæ vocem intercipi posse stultissimè credidistis. Vox occidi non potest, sed magis clamat angustiis corporis absoluta. Sic vox Abel in suo iam effusa sanguine, magis sonat, magis penetrat, magis pertendit ad cœlum. Sic nunc Ioannes toto orbe clamat totis sæculis facinus vestrum refert, ostentat in Gentibus. Ecce Ioannes Christi capite gloriatur, qui capite putabatur addictus. Ecce eo die quo tu finisti tuum, ille sibi natalem cœlitùs conquisiuit: quia quando tuus ortus mersit in finem, tunc illius finis ortus est in natalem. Iustus enim incipit viuere, cùm pro Christo meretur occidi: transfertur ista morte vita martyris, non aufertur: morte magis claruit, qui ob hoc mortuus est, vt viueret in æternum. Ecce tu taces in morte, Ioannes viuit occisus. Tu fucatam murice purpuram perdidisti, Ioannes cruore suo fulgenti purpura semper gloriam indutus. Tui conuiuæ nunc participes efficiuntur in pœnis: Ioannes cœlesti mensa cum choris vescitur Angelorum. Ille audit iugiter cœlestem symphoniã: tu audis inferni semper gemitum & stridorem. Ille meretricis tuæ, saltatricis tuæ addictus in pretium, nunc regno, nunc præmiis cœlestibus honoratur: tu mercedem sententiæ tuæ cum tua filia in tartaro percepisti. Vestimentum Ioseph, cùm adulteram fugeret, dereliquit: (Gen.39.) Ioannes ne videret adulteram, ipsum proiecit & corpus. Ioseph, ne adulterium faceret, libens carcerem suscepit: Ioannes vt Dei filium reuelaret, suscepit & mortem. Ioseph dum panem temporalem præparat, ex auro torquẽ meruit, & honorem: Ioannes vt ostenderet cœlestem credentibus panem, martyrii torquẽ meruit ex cruore. *Et accedentes discipuli eius, sustulerunt corpus eius, & sepelierunt illud.* Hieron. & Beda colligunt ex Iosepho, Ioannem vinctum in castellum Macheruntа, Arabiæ oppidum, abductum, ibíque truncatum fuisse. *Hoc ergo audito venerunt discipuli.* Fama crudelis huius necis ad illos perlata est: neque verò illi tanta immanitate ab officio reuocantur. Inde fit, vt adstar Tobiæ, cum vitæ periculo defuncti corpus requirant, & sepeliant, non quidẽ in eodẽ loco, sed in Sebaste vrbe Palæstina quæ quondã Samaria dicta est. Huius sepulchri meminit Hieronymus Epist.ad Eustoch. Cyprianus serm.de reuelatione capitis B.Ioannis, Beda in Marc. Eusebius libr.1.hist. Eccles.c.11. ex Iosepho lib.18. Antiquit.cap.7. narrat Herodem (Deo tantum scelus vindicante) propter ipsam Herodiadem regno excidisse: qua cum etiam eundem in exilium eiectum, hócque mulctatum supplicio, Viennam ciuitatem Galliæ deinceps incoluisse. Sed & nonnullis ex Iudæis opinionem fuisse, Herodis exercitum tam perditè profligatum, peremptúmque esse diuina vltione, propter pœnam Ioannis, qui appellabatur Baptista, inflictam, meritissimo de illo supplicium sumente. De inuentione capitis illius, & translatione eius Constantinopolim, scribit Sozomenus histor. Eccles. libr.7. capit. 21. De eius tumulo, qui apud Sebasten erat, sub apostata Iuliano aperto, & ossibus igni traditis, & cinere disperso, scribit Theodoretus histor. Ecclesiast. libr.3.capit.6. Noster verò Poëta situm illius sepulturæ, & tempus ita cecinit, lib. 8. De festis diebus:

Beda.

Pet.Chrys.

Ioannes morte gloriosior.

Hieron.
Beda.

Hieron.
Cyprian.
Beda.
Eusebius
Iosephus.

Reliquiæ Sãctorum.
Sozomen.

Theod.
Mantuan.

Tunc caput ablatum tunc adœnere nepotes
Heiu rauentis adhuc raptúmque cadauer
Adduxere suis patribus, cum lõque dedere:

Atque duos inter vates posuisse feruntur,
Scilicet Abdiam, Carmelicolamque Helisæum.
Tunc sol verum erat, sed in hunc translata fuere
Festa diem, qua Sextilis vigesima nona est.
Quod tunc dum Roma regnabat apostata Cæsar,
Dicitur exustum seruato vertice corpus.

Et venientes discipuli nunciauerunt Iesu, quæ de cæde Ioannis contigerant: norant enim Ioannem sponsi amicum fuisse, & Christum hoc nuncij obsequium pergratum habiturum esse: sed & fortè etiam Christi discipuli erant, & ideò illum monebant, vt sibi caueret ab Herode. Sic enim A Luc.13. legitur, Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Nec enim existimabant eum, qui in purum & innocentem virum sæuire cœpisset, in illo solo conquieturum esse, sed & eiusdem contemporaneo Iesu insidiaturum esse.

Christum ad tempus cedentem Herodi, in locum desertum pedestres turbæ quinque millium hominum absque mulieribus & paruulis sequuntur: hos ille quinque panibus & duobus piscibus ita pauit, vt singulis saturatis, adhuc sustulerint Apostoli duodecim cophinos plenos fragmentorum.

Matth. 14.
Quod cùm audisset Iesus, secessit inde in nauicula, in locũ desertum seorsum. & cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exiens vidit turbam multam. & misertus est eis, & curauit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt ei, Nõ habemus hic nisi quinque panes & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cum iussisset turbã discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciẽs in cœlum benedixit & fregit, & dedit discipulis suis panes, discipuli autem dederunt turbis. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.

Marc. 6.
Et ait discipulis, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibãt multi, & nec spatium manducandi habebant. Et ascendentes in nauim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenerunt eos. Et exiẽs vidit turbam multam Iesus: & misertus est super eos, quia erãt sicut oues nõ habẽtes pastorem. & cœpit illos docere multa. Et cũ iã hora multa fieret, accesserũt discipuli eius dicẽtes, Desertus est locus hic, & iã hora præteriit: dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos, emãt sibi cibos quos mãducent. Et respondens ait illis, Date illis vos manducare. Et dixerunt ei, Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare? Et dicit eis, Quot panes habetis? ite & videte. Et cùm cognouissent, dicũt, Quinque, & duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes secundum contubernia, super viride fœnum. Et discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus intuens in cœlum, benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis vt ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt reliquias, fragmentorũ duodecim cophinos plenos: & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt, quinque millia virorum.

Luc. 9.
Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertũ, qui est Bethsaidæ. Quòd cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum & excepit eos. & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autẽ cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas vt euntes in castella villásque quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas: quia hîc in loco deserto sumus. Ait autem ad illos, Vos date illis manducare. At illi dixerunt, Non sunt nobis plus quàm quinque panes & duo pisces: nisi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia: Ait autem ad discipulos suos, Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos. Et ita fecerunt. Et discubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

Ioann. 6.
Posthæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbãt signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha, dies festus Iudæorum. Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas, frater Simonis Petri: Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes: & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis & duobus piscibus, quæ superfuerunt his qui manducauerant. Illi ergo homines cùm vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.

Ioan.

Introductio. IMAGINES quidem & picturæ nos tanquam historiæ ad rerum gestarũ cognitionem perducũt. Sed & chartæ regionum, vniuscuiusque loci situm, & Arcus triumphales, victorias insignes memorant. Eapropter Eus. *Euseb. Cæs.* Cæsar. lib. 14. de præp. Euang. c. vlt. inducit Arist. lib. 8. de Philosophia, eos perstringentem, qui sensum tollebant, quasi inutilis esset ad cognitionẽ: qualis erat Xenophon Colophonius, Parmenides Eleata, Zeno Milesius. Nimirum si tu puerũ domi erudieris, num primùm ab elementis, ab indiuiduis & particularibus eum ad vniuersaliora deduces? Hoc scãnũ, hanc nauẽ hanc proram, hunc malum, hos remos, hæc transtra, cæteráque omnia quasi digito commõstrabis? Sed neque nautica sine charta marina. Habent & plãtarij herbarũ, radicũ, foliorum, colores, proportiones. Habẽt chirurgi in exemplari mortuo mucilagines, neruos, ossa, venas, cartilagines, arterias: Architecti, figuras Doricas, Atticas. Et quid multa? Nihil nisi ex imaginibus didicimus.

B Adeò vera est Philosophi sententia: nihil esse in intellectu, quod non priùs fuerit in sensu. Cedo quid parabolæ & similitudines à Christo prolatæ, nisi imagines? Quin etiã miracula illa, quæ fiebant in corporibus, spiritualiũ operationũ testes erant. *Signa corporalia spiritualium nota.* Hoc etiam ad sacramenta extenditur. Caro tingitur, vt & anima emaculetur, inquit Tertul. lib. de resur. carnis: *Tertull.* Caro signatur, vt & anima de Deo sanctificetur. Require quis miraculorum sensus sit. Vẽtis imperat, quia sectis & falsis doctrinis imperaturus erat. Mittit in Siloë, quia illuminat in baptismate. Et nunc miraculũ in panibus facit: vt ne quid de meliori Eucharistico pane subdubitemus. Hoc fit, inquit August. tract. 24. in C Ioan. vt se Deũ, qui segetes multiplicat esse cõmonstret: *August.* nam & vsu illa viluerunt, quæ tamen verè sunt miracula; cùm maius sit totũ regere mundũ, quàm quinque millia hominum pascere. Sed & ex eo miraculo erigebat nos ad Eucharisticũ mysteriũ, quod paulo pòst promissurus erat. *Cur miraculũ in panibus factum.* Nã cum prætenderet statim atque de suæ carnis esu, & sanguinis sui potu, in Capernaũ verba facturus esset: quosdã rei difficultate permotos, retrò abituros, & in quæstionẽ

Christi

Christi potētiam traductutos esse: ideò illis occurrit. Dicturi scilicet erant: Quomodo potest hic nobis dare suam carnem ad manducandum? Verùm statim factum istud illorum ora obstruit. Requirât scilicet quomodo potuerit quinque panes ita multiplicare, vt quinque millibus hominum suffecerint, & tamen duodecim cophini fragmētorum sublati sint. Eadem scilicet hic in panum miraculo, & ibi in Eucharistico mysterio virtus operatur. Cæterum præter hanc quinque panum multiplicationem, quā Matthæus cap. 14. narrat: recenset postmodum, cap. 15. Christum septem panibus & paucis pisciculis quatuor hominum millia pauisse, è quibus septem sportæ plenæ superfuerant. Quæ duo insignia miracula diuersis temporibus contigerunt: vnum ante Pascha, alterum eodem quidem anno, sed paulò post Pentecosten, vt Ammonius obseruat cap. 8. Harmoniæ. Hæc igitur dicentur, Populi Christum in desertum locum sequentis, deuotio: 2. Christi eorum miserescentis, & discipulorum incredulitatem facto corripientis, interrogatio: 3. Panum & piscium mirabilis multiplicatio, & quibus duodecim cophini reliquiarum collecti sint: 4. Turbarum ex isto miraculo commotarum, confessio.

Euangelistarum Concilia-tio. — *Ammonius. Summa.*

Ioanne igitur decollatio, & fama tanti facinoris ad Christum perlata, *Hoc cum audisset Iesus* à discipulis Ioannis, quod tamen & ipse cui nihil occultum est, nouerat: *& reuersi Apostoli* ab officio prædicationis, quod illis delegatum fuisse audiuimus, cùm Ioannes in vinculis retineretur: *conuenientes ad Iesum*, vt discipuli ad magistrum, ministri ad principem, *renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant*. Facto scilicet ipso docebant nos ita nostro muneri incumbere debere, vt summo illi censori rationem reddituri de omnibus. Quòd si etiam de omni verbo otioso, quanto magis de verbi ministerio? Ita scilicet rex talentorum, ita mnarum creditarum rationem exposcit. Hoc & ipse cauebat Paulus, cùm diceret: Sic curro non quasi in incertum, nec quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruiturem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Conueniunt igitur Apostoli ad Iesum, & nos sanè ad ipsum omnia nostra reducere debemus. Psalm. 101. In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant Domino. Eccles. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Iob. 38. Numquid emittes fulgura, & ibunt, & reuertentia, dicent tibi, Adsumus? Baruch. 3. Qui emittit lumen & vadit, & vocauit, & obedituit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt vocatæ sunt, dixerunt, Adsumus. Et luxerunt ei iocunditate, qui fecit illas. Si redeunt Apostoli ad Christum, vt ad autorem legationis suæ. *Renunciant ei omnia.* Alber. in Marc. Vt de singulis gratias exhiberent. 1. Thess. 5. In omnibus gratias agite. Genes. 36. Sic Ioseph dictum est à Iacob, Renuncia mihi quid agatur. Hoc est holocaustum gratiarum actionis, quod in igne deuotionis totum Deo incenditur: quod & beatus Iob offerebat per singulos filiorum suorum. Sed & omnia *quæ docuerant*, renunciant, vt ea quæ docuissent à Domino probarentur. Gal. 2. Sic Paulus: Contuli, inquit, cum Apostolis Euangelium, quod prædico in Gentibus, ne fortè in vacuum curterem, aut cucurrissem. Et hinc Episcopi, simulque doctores probare solent eos, qui verbi ministerio præficiendi sunt. *Et ait illis* Christus, *Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum.* Ita illos subducebat post laborem, vt ostenderet ministerium verbi relaxandum esse, vt in meditatione pusillum quiescamus. Loci enim solitudo meditationem significat. Ita sanè Prophetæ ex antris & speluncis & montibus suis prodibant ad populum. (Heb. 11.) & exacto prædicationis officio ad solitudinem reuertebantur. Esa. 52. Recedite, recedite, pollutum nolite tangere. Zach. 2. O ô fugite de terra Aquilonis. Ita nimirùm seiungi nos oportet ab huius sæculi affectionibus. Nec enim post verbi ministerium requietem illis aliam, quam quæ in Deo sit, indulget: vt ostendat nos nec ea propter genio indulgere, sed seorsum ita ad nos remeare, vt orationibus & studiis inuigilantes, à tumultuosa saltē illa populi concursione, quiescamus. Ita igitur Moses

Ratio operū nostrorū Deo reddenda. 1. — *Albertus.* 2. — 3. — *Solitudo meditationis commoda.*

nutricem minat gregem suum in interiora deserti: (Exod. 3.) Ita Abraham paulum moratu seruos suos voluit ad radicem montis & paululum requiescere, (Gen. 22.) *Erant autem qui veniebant* ad Christum, vt audirent eum: & satisfactione accepta, *redibant multi*: in signum congregandæ ad eum Ecclesiæ. Matth. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, & Aquilone & meridie, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Es. 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, da: & Austro, Noli prohibere. Albertus in Marc. Et hi quidem veniebant ad Christum ad veritatis contemplationem. Vnde Esa 2. Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de viis suis. Illi verò redibant ad veritatis actionem. Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. *Et nec spatium habebant* Christus & discipuli, *manducandi*. Nam qui veniebant, doceri volebant abeuntes autem, cum gratia dimitti. Fœlix studium discentium, inquit Glossa, & fœlix labor docentium. Et Dauid quidem præ apprehensione diuini iudicij, Psalm. 101. Oblitus sum, inquit, comedere panem meum. Christus verò præ affectu salutis nostræ, cibos corporales contempsit. Ioan. 4. Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. *Et post hæc Iesus assumptis illis secessit in naui illam, & abiit trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.* Ita Christus, qui se ab Herode requiri nouerat, se subducit, ne humanam ab illo gloriam vanam videretur: aut se in discrimen capitis nulla necessitate, aut iusta occasione id requirente sese coniiceret. Non tamen (inquit Hierony. in Matth.) timore mortis, vt quidam arbitrantur: sed parcens inimicis, ne homicidium homicidio adiungerent. Vel in diem Paschæ suum interitum differens, in quo propter sacramentum, immolandus erat agnus, (Exod. 12.) & postes credentium sanguine respergendi. Siue ideò recessit, vt nobis præberet exemplum vitandæ vltrò tradentium se temeritatis, quia non omnes eadem constantia perseuerant in tormentis, qua se torquendos offerunt. Ob hanc causam & in alio loco præcipit, (Matth. 10.) Cùm vos persecuti fuerint in ista ciuitate, fugite in aliam. Abiit quoque, vt scribit Chrysostom. hom. 50. in Matth. cap. 14. ne suam diuinitatem manifestè reuelaret: cùm nondum eius reuelationis tempus adesset. Assignauit & Marcus aliam, quam diximus, causam: nimirùm vt Apostoli pusillum requiescerent, id est, non statim exacto prædicationis officio, tantæ tribulationi obiicerentur, quanta illos manebat, si siuisset se ab Herode comprehendi. Cæterùm phrasis Hebraica est, omnes aquarum congregationes mare nūcupare: cùm & hic lacus Galilææ salsas aquas non habuerit. Hoc autem Hebræi à Domino didicerunt, qui aquas omnes, maris nomine insinuauit, Gen. 1. Porrò hoc stagnum à Galilæa nomen sumpsit, quòd à Iordane intumescens per eam laberetur: A Tiberiade autem, quòd eius oppidi littori assideret. Tiberias verò olim dicta Genesareth, à Tiberio Cæsare nomen accepit: quo titulo donata est ab Herode Galilææ Tetrarcha: postquàm & nutantes illius vrbis ruinas erexit, eámque ampliore murorū ductu auxit. Præterlapsus ergo lacum, venit in locū desertum secus Iordanis ripam, à Salim vsque prope Iericho, versus vallem fortem, vel prope montem Thabor, ab Aulone nuncupatum. In figuram vtique Ecclesiæ fugit, persecutionibus vrgētibus, quòd ea vltimis tēporibus, vt Chrysostomus hom. 49. in Matth. cap. 24. & Hippolytus Martyr sermone de Antichristo, se in solitudines recipere debeat: adeò vt non sit qui in locis publicis aut Ecclesiam intret, aut oblationem offerat Deo. Quod & obseruare licet in Iudæis, qui sub Antiocho, Antichristi figura, tēpore Machabæorum in solitudines fugerunt: cui consonat illud Apocalypseos cap. 12. Mulier fugit in solitudinem à facie draconis, vbi habebat locum paratum à Deo: vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Sic tēpore Iuliani, pij viri frequentibus exiliis mulctabantur. Et sub Decio & Domitiano, cæterísque tyrannis in desertas insulas, locaque longinqua mittebātur: sic sub Valente duo Macarij, Nicephor. Eccles. hist. lib. 11. cap. 22.

Albertus. — *Glossa.* — *Cur Christus se subducit ab Herode.* — *Hieron.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. — *Chrysost.* 7. — *Chrysost. Hippolyt.* — *Nicephor.*

Hist. tripar.

Protogenes quoque & Eulogius hist. Tripart. lib. 7. cap. 33. ex Edessa Antinoëm Thebaïdorum deportati sunt. Immò ferocientibus Arrianis, Christiani ex omni loco pulsi fuerunt, è ripa ex vrbe, ex suburbiis Antiochiæ, &c. vt docet Theodoretus lib. 4. hist. Eccles. cap. 25. Hieronymus in Matth. Eleganter quoque Euangelista non ait, *fugit in locum desertum*, sed *secessit*, vt persecutores vitauerit magis, quàm timuerit. Aliter (ad mysticum sensum) postquàm à Iudæis & rege Iudæorum, Prophetæ truncatum est caput, & linguam ac vocem apud eos perdidit Prophetia: Iesus trãsiit ad desertum Ecclesiæ locum, quæ virum antè non habuerat. Cyrillus Alexandrin. libr. 3. in Ioan. cap. 11. Sed & propterea non ad finitima castella diuertit, sed trans mare Tiberiadis abiit: vt reipsa Iudæis intimaretur, iam longè se, propter impietatem eorũ ab eis migraturum, vt inaccessibilis ad eum via futura sit. Sic impiæ animæ viam vallo ac fossa prohibiturum se Deus apud quendam Prophetam minatur: (Oseæ. 4.) Ideò, inquit, sepiam viam eius vallo, & non inueniet semitam eius. Quod igitur ibi vallum facit, idipsum hîc mare peragit, sanctum à sceleratis disseparans. Ita Hebræorum populus, qui ab Ægyptia seruitute liberatus, repromissionis loca petebat, quem Ægyptiorum rex iterum in seruitutem redacturus persequebatur: qui per mare medium tutus transiuit, & hostem vidit eodem mari submersum, eum à quo saluatus fuit, maria medò transire coëgit. Surgat igitur Moses, atque ista non æquo animo ferens, repetat quæ prædixit, Deuteron. 32. Generatio praua & adultera, hæc Domino retribuins? Non erubescitis illum trans mare pellere, qui per medios fluctus à seruitute vos reduxit? *Et viderunt eos, & cognouerunt multi. Quod cùm cognouissent, & cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.* Adeò suam signis doctrinam confirmabat, vt præter gratiam, quæ diffusa erat in labiis eius, operibus se Messiam esse contestaretur. Et sicut Magnes sua virtute ferrum, ita Christus secreta grana verbis & operibus allectos pertraxit. Interim vero obseruandus est populi feruentissimus in Christum affectus: neque enim Ioannis audita morte terrentur, inquit Chrysostom. homil. 50. in Matth. quin Christum promptis animis sequantur. Ita nos edocebant, ne quo hominum furore à Christo reuocemur. Rom. 8. Quis enim nos separabit à charitate Dei, quæ in Christo Iesu? Et si qui Christum, aut Ecclesiam eius sequi prohibent, respondeamus quod & olim Apostoli: Si licet Deo parere magis quàm hominibus? Neque verò itineris difficultate reuocantur, immò Christũ pedestres secutæ sunt, vt notat Matthæus & Marcus: non in iumentis, non in vehiculis, vt labore multo Christus à viris fidelibus sequendus significaretur. Sed neque illos rei domesticæ cura, nec ciborum penuria, cæteraque similia remorantur, quin vt olim Regina Saba ad Salomonem, ita ad Christum procurrant. Proinde ne quis aliquod suæ incuriæ, aut infidelitatis specimen à re domestica nanciscatur: nec enim excusati sunt in parabola, qui ob villam emptam, aut quinque iuga boum probãda, aut vxorem ductam, ad cœnam conuenire neglexerunt. Grãdis vero cœna & magnum pabulũ ex verbo Domini est. Porrò quantus hic fuerit stupor & incogitantia, inquit Chrysostom. hom. de non contemnẽda Christi Ecclesia, si dum citharœdus, vel saltator, vel alius quispiã eiusmodi hominum nos vocet studiosè omnes nos currimus, interim & gratiã ipsi, quòd nos vocarit, habemus: totumque diem, vel certè dimidium consumimus, illi soli animum aduertentes: Deo verò per Prophetas & Apostolos nobiscum loquente, oscitamus, torpemus, & æstuamus? Sed & considera, ne loci quidem solitudine plebem istam retineri, vt nulla temporis, loci, rerũmque omniũ circunstantia nos ab audiendo diuino verbo diuellat. Disce igitur nihil prætexere, immò neque metu feruorem tuum remorari. Namque vt

palma viget persistentibus Furiis.

Vt incus contusa incalescit, & aurum fornace probatum nitidius liquefit: sic Christo secedente, & Herode minas intentante, tanto feruentior deuoto populo inter densa ferarum lustra domosque trahit. Sic olim quãto pluribus Tyrannorum decretis Christianismus prohibebatur, tanto liberiore animo, & ad conciones, & martyria Christiani conuolabant. Hoc vnico Edessenæ mulieris exemplo & dicto confirmare licet, quæ cùm sub Valente Ariano, Christianis Ecclesiã diui Thomæ Apostoli prohiberi, immo ad ipsam confluxuros occidi mandatum esse audiisset, discincta tunica, præcipiti gradu puellũ suũ ad dictum locum currens, raptabat: Ne, inquiens, cæteris pro Christo occisis ego & puer iste meus huius summi beneficij expertes simus. Hæc Nicephorus lib. 11. hist. Eccles. cap. 21. Cæterùm confluẽs hæc ad Christum multitudo, congregandæ ad ipsum ex omni regione Ecclesiæ typum habuit: ad quam Saba regina, & reges Christum adoraturi, immò & omnes per orbem habitabilem pertinent, vt Cyrillus in vltima Catechesi demonstrat. Atqui non sic hæreticorum conuenticula se habent, cùm suis prouinciis circumscribantur, vt docet Augustin. serm. 131. de tempore. Ad concursum autem tantæ multitudinis faciebant *& signa*, sic nimirùm & ipsi Gentiles per signa inducti sunt in timorem Israëlis, vt Procopius Gazeus in Exodum obseruat. Et ad hoc illa valuerunt, vt crederet mundus ait Augustin. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. Quod & hodie in America, Peru, Cappone, cæterísque nuper inuentis regionibus videre est. Illic enim Christiani nostri, non verbis modò, sed & signis & miraculis Gentilẽ hanc & Barbaram nationem ad pietatem inducunt. Ita *signa* Christi non absterrebãt, qualia in monte Syna, aut ab ipso Mose facta sunt: terroris enim plena hæc erant, mors pecudum, vesicæ, ranæ, pediculi, sanguis, grando: sed omnia in Christo amabilia, vt obseruat Greg. Nyss. lib. de beatitud. ad infirmorum curationem, & afflictorũ consolationem. Inde scilicet & nostra hæc Christiana doctrina est, Noli vinci à malo, sed vince in bono malũ. ex quo factum, vt & Christum & Christianos olim multi sequerẽtur. *Et pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos.* Hoc autem quomodo fieri potuit, cùm nauigio prætereà adari locũ Christo & Apostolis cõuenerit? Beda in Marc. Dum pedestres eos præuenisse dicuntur, ostenditur quòd non in aliam maris, siue Iordanis ripam nauigio peruenerunt discipuli cum Domino: sed cum transito nauis aliquo freto aut stagno proximos eiusdem regionis locos adierunt, quò etiam indigenæ pedestres peruenire potuerũt. Nam cum è Capernaum transuadasset, turbæ transmarinæ regionis illum secutæ sunt, aut ipsius etiam Bethsaidæ. Siquidem ex Luca coniicere licet, miraculum istud factum esse, nõ longè à Bethsaida, quæ ciuitas citra stagnum est. *Subiit ergo in montem Iesus* ad instar Mosis, sed meliorem monte Synai. Subiit idem in crucem, & in cælum. Cyrillus lib. 3. in Ioan. cap. 12. Typum scilicet esse scribit ascensus eius in cœlum, & eiusdem passionis, de qua dixerat, Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego ipse sum. Lucas addit, quòd *loquebatur eis de regno Dei.* Mos verò Christo fuit satis frequens in monte docere. 1. Quò apicem Euãgelicæ doctrinę longè legis vmbras excedere doceat, immò tanto magis, quanto filius liberæ dignior est filio ancillæ. Vtriusque enim prætextu, vtrumque Testamentum præfigurabatur, vt Paulus Galat. cap. 4. & in Epistola hodierna docuit. 2. Ceu excelsum scandit, vt humilia nimirùm & terrena despicere doceat: non iuxta viam Balaam ambulare, Num. 27. Aut concupiscentia instar Salomonis in mulieres exardescere. 3. Reg. 11. Cùm vinum & mulieres apostatare faciant sapientem. Sed eum, qui veritatem asserere contendit, idem quod Ioseph facere insinuet qui amplexus vxoris Putipharis fugit, Genes. 39. idem quod Moses, qui dignitatem regiam sub Pharaone cõtempsit, Heb. 11. idem quod Helisæus, qui præmium à Naamã accipere renuit, 4. Reg. 5. 2. Porrò quòd Christus *sedet cum discipulis*, indicat & se postmodùm in medio eorum, ceu totius Ecclesiæ, per gratiam sessurum, Matth. 18. Mitto cur sedens doceret, possumus enim alibi rationem reddere. 4. Corporali verò refectioni spiritualem præmitti, quòd anima plus sit quàm esca. 5. *Loquitur de regno Dei*, peregrinantibus hisce populis: quò nos doceat hac in via

semper

Marginal notes: Theodor. — Hierony. 1. — Cyr. Alex. 2. — *Figura secessus istius.* — *Affectus populi in Christum.* — Chrysost. — Chrysost. — *Christiani in persecutionibus alacriores.* — Niceph. — Cyrillus. — August. — *Signa quantum profecerint.* — Procopius. — August. — Greg. Nyss. — Beda. — Cyrill.

semper futura illa bona meditari, & cum Psalte dicere, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Hæc enim consideratio nobis consolatio est. 6. Nec prætereundus ordo quem Christus obseruat. Relicta quippè in valle multitudine, discipulos suos in montem ducit: quò sicut loco, ita & authoritate eos eminentiores cæteris ostendat. *Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum.* Hic vide typum Mosaicum. Siquidem Paschatis tempore Moses eduxit populum in locum desertum, & illis tandem Manna dedit de cœlo: Christus populum in desertum admittit, & eundem pascit. *Dies*, inquit, *festus Iudæorum.* Nam & suum aliud Pascha concupiscebat, cùm diceret: Apud te facio Pascha meum cum discipulis meis, vt Tertull. lib. 4. contra Marcionem obseruat. Facit autē hæc temporis circunstantia, vt non miremur, si tam copiosa populi multitudo Christum secuta sit: cùm è diuersis regionibus in Iudæam tum aduenirent, & otiarentur. Sed & ratio miraculi redditur in panibus, cùm sanctificatum comesturi essent, & nos in Paschate Eucharistiam communicaturi, in qua diuina virtus eadem operatur, quę in panibus. Facit & hæc temporis ratio, vt facilè credamus, tum prata tanta viriditate risisse, vt & multitudini isti accubitum prębere posset. *Dies autem cœperat declinare.* Hinc maior necessitas, cùm sibi nihil isti prouidissent. *Accedunt discipuli dicentes: Ecce desertus est locus, dimitte turbas*, &c. Sibi timent à famelico populo. Quid enim eo ferocius? Meminerunt periculi, in quo Moses constitutus fuit statim atque consumpta est farina, quam populus ex Ægypto asportarat. Quoties illum lapidibus obruere tentarunt? Quoties contra illum iurgati sunt? Euseb. lib. 3. hist. Ecclesiast. cap. 6. Famis malum omnes passiones superare docet, ex Hierosolymorum obsidione, cùm & matres filios manducarent, & sicarij etiam ex ore cibos eruerent, & omnes domos perfringerent. Venter aures non habet, vt in prouerbio dicitur, nec populus famelicus exhortationem accipit. Potest miles ducem sequi: verùm simul atque victus defuerit, aut ab ipso deficiet, aut sanè in ipsum armabitur. Sic in Iulianum à Ctesiphonte regressum inuecti sunt milites, quòd annonæ penuria laborarent, vt scribit Greg. Nazianz. in eundē. Sic Maximinus à suis occiditur in obsidione Aquileiæ, vt scribit Herodianus libr. 8. Itaque Christus discipulorum solicitudini, & populi necessitati succurrere voluit. *Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo magna venit ad eum.* Theophylact. Quare dicit, Cùm subleuasset oculos? Vt discamus, quòd non solitus sit hinc & inde vagari oculis, sed compositus & attentus sedere: facto ipso docens non auertendam faciem suam ab vllo paupere, Tob. 4. Proinde multitudinem hanc magnam vidit, oculis nimirùm misericordiæ suæ. Prouerb. 15. Oculi enim Domini in omni loco contemplantur bonos & malos. Maximè tamen eos respicere dicitur, quorum vult misereri. Sic Thren. 5. Respice Domine afflictionē nostram. Ideò Marcus sic habet, *Vidit turbam multam, & misertus est super eos, quia erant sicut oues non habentes pastorem.* Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. cap. 13. Spiritualiter verò discimus, quasi ex alto monte præscientiæ suæ, adeò omnes qui feruenti fide illum exquirunt, præuidere: sicut apud Paulum dicitur, (Rom. 8.) Quos præsciuit, hos & prædestinauit, conformes imaginis filij eius, hos & vocauit. Subleuatis igitur oculis Christus eos videt, qui visitari ab eo (quando ipsum quærant & diligant) digni sunt: velut etiam benedictionis modo ad Israel dictū est: Conuertat Dominus faciem tuā ad te, & det tibi pacem. Verum non in visitatione, sola gratia terminatur: sed & alimenta quoque & dapes præparantur, vt verum illud, quod in parabolis dicitur, esse cognoscas, (Prou. 10) Non occidet Dominus fame animam iustā. Seipsum enim vt panem, de cœlo apponet, & fidelium animas nutriet, omnia vitæ necessaria ipsis præparans, vt in Psalmis dicitur, (Psalm. 64.) Parasti cibum illorum: &, Quia sic est præparatio tua. Et ipse Christus in Euangelio ait, (Ioan. 6.) Amen dico vobis, qui venit ad me, nunquam famescet. Psaltes etiam, Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Quod & Hesiodus ita vsurpat.

οὐδέποτ' ἰθυδίκῃσι μετ' ἀνδράσι λιμὸς ὀπηδεῖ. id est,
Nec vnquam iustos inter homines fames versatur.

Quod maximè Clemens Alexandrin. lib. 1. Pædagogi de fame spirituali intelligit: iustis enim semper suppetit panis verbi. Eludit ergo errorem Epicureorum, qui Deum otiosum fingebant: siquidem (Psal. 103.) Oculi omnium in te sperāt Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. (Psal. 146.) Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam: qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Augustin. libr. 5. de Genes. ad literam, cap. 21. Contra hos enim loquitur Psalmus (148) qui cùm explicasset laudem cœlestium, se etiam ad inferiora conuertit, dicens: Laudate Dominum dracones, & omnes abyssi, Ignis, grando, &c. quæ faciunt verbum eius. Ne fortè sint qui diuinam prouidentiam cœlo concludant, & non ad homines extendi arbitrentur. Hominū scilicet miseretur, illos intuetur, illis prospicit, ideóque *Dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi?* Matthæus, Marcus & Lucas scribunt discipulos Domino suggessisse vt turbas dimitteret: verùm Christus alio modo turbæ prospicit, vt & appetentiùs illum audiret, & amplioribus argumentis ipsum Messiam esse coniiceret. Sed & Marcus narrat Apostolos dixisse, *Euntes emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare*: nec tamē Ioanni aduersatur, qui scribit, hoc à Philippo dictum esse: potuerunt scilicet & istud post, aut ante Philippum respondere discipuli: maximè cum Dominus illis dixisset, *Date & vos illis manducare.* Hæc Augustin. libr. 2. de cons. Euang. cap. 46. Verùm cur omniū maximè Philippum interrogat? Cur potiùs Iudam, qui loculos portabat: Albertus Magn. in Ioann. Ad hoc dicendum, quòd quamuis Dominus propter præsentem iustitiam elegerit Iudam, tamen ab initio sciebat, quòd ipse eum traditurus erat. Hinc factum, vt nec quæstionibus ipsum impulerit, velut indignum quocum sermonem faceret. Et ita suo exemplo docebat, vt ad hominum probationem, pręsentem tantùm iustitiam requiramus, quæ futura sunt, Deo remittentes. Denique sunt, qui dicant Philippum de hac re sciscitatum esse, vt qui esset è vico Bethsaida (vt obseruat Abdias lib. 10. hist. Apost.) huic solitudini satis vicino: adeò vt prę cæteris condiscipulis nosse potuerit, & venalium rerum pretium, & comparandorum panum commoditatem. Vel, Chrysost. hom. 4. in Ioan. annotat, hunc interrogat, quòd præ cæteris doctrina indigere videretur. Cyrillus libr. 3. in Ioan. cap. 53. Libenter enim Philippus quærebat, discebâtque sæpiùs: sed non erat adeò acutus vt altiora posset intelligere. Quod inde patet, quia magno tempore Saluatorem secutus, & varia Deitatis eius signa in dies aspiciens, & tam rebus quàm verbis ad cognitionem attractus, quasi nihil adhuc didicerit, in vltimo ferè dispensationis tempore dicit ad Iesum, (Ioan. 14.) Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Vt ergo rudiorem ad sublimiora ingenio consequenda, & ad fidem vocans & roborans, de panibus rogat. *Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.* Iunilius Africanus, libr. 1. Contrariorum, quæst. 37. Quomodo, inquit, Deus tentare dicitur, cùm econtrà Apostolus Iacobus, cap. 1. prædicet, Deus neminem tentat? Sed duas esse tentationes in scripturis sanctis solet intelligi. Vna est, quæ decipit: altera, quæ probat. Secundum eam quæ probat, dictum est, Deuter. 13. Tentat vos Dominus Deus vester. Secundum eam verò quæ decipit, Iacobus Apostolus prædicat, Deus neminē tentat. Cassianus collat. 6. Abbatis Theodori, capit. 11. rursus eam, qua Deus tentat iustos, duplicem facit. Primò quæ ad probationem est, sicut Abraham & Iob tentauit Dominus, & permultos sanctorum. Immò & Israëlem, Deuteron. 8. Adducit te, Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te atque tentaret, verum custodires mandata illius, an non. Psal. 80. Probaui te apud aquam contradictionis. Secundò, ob emendationem tentat Deus etiā iustos pro leuibus culpis. Sic scribitur, Es. 1. Excoquam ad purum scoriam tuam. Psal. 33. Multæ tribulationes iustorum. Heb. 12. Quem diligit Deus, flagellat.

Tertull. — Euseb. — Greg. Naz. — Herodian. — Theoph. — Cyr. Alex. — *Ipsi non de relinquuntur.* — Hesiodus. — Cle. Alex. — August. — August. — *Cur Philippus interrogatur.* — Alb. Mag. 1. — 2. — Abdias. — Chrysost. — 3. Cyrill. — Iunil. Afric. *Tentatio alia atque alia.* — Cassianus.

Apoc. 3.

Apoc. 3. Ego, quos amo, castigo. Ier. 10. Castigo te in iudicio, vt non videaris innoxius: pro qua salutari emendatione orat Dauid. Psal. 52. Proba me Domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum. Sine hac tentatione nemo probaretur, vt scribit Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte. Chrysostom. hom. 41. in Ioan. Quid ergo, inquit significat, *tentans eum?* Num quid esset responsurus ignorabat? Id ex veteri Testamento licet intelligi. Tentauit Deus Abraham: Qui respondit, Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac. Nó dixit hoc, vt ab patere experiretur, cùm omnia Deus videat antequàm fiant: sed hominis more vtrumque dictum est. Hoc enim non ignorationis, sed certissimæ cognitionis est. Et sic tentauit, nihil aliud quàm certã sciētiam significat, vel quod probatiorem ipsum fecit. Sic Magister discipulum tentare dicitur, cùm eius animi vires experitur. Docere quoque volebat sapientiam carnis inimicam esse Deo. 1. Cor. 1. Nimirùm cùm Philippus & cæteri sapere se putant, dum humana ratione de comparandis panibus disputant, in Dei magnitudine confessione hebescunt. Cæterùm quòd à rudi & crasso discipulo Christus Dei sapientia consilium quærit, sciens etiã quid esset facturus, suo Prælatos instruit exemplo, ne consilia subditorum paruifaciant, quasi ipsi soli sibi sapere videãtur. Nam quandoque olitor est opportuns locutus. Sic Moses non spreuit consilium Iethro soceri sui sacerdotis Madian, Exod. 18. Nec Naaman verba captiuæ puellæ ex Israël, aut subditorum illi consulentium, vt Elisæo morem gereret. 4. Reg. 5. Immò Cyrus etiam obuium sibi factum seruum nuper è vinculis ereptum, sui consilij participem effecit, eiusque de bello in Astyagen gerendo sententiam exquisiuit, vt refert Iustinus historicus lib. 1. Epitomes suæ in Trog. Pompeium. *Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat.* Denarius vsualis Iudæis duobus carolinis & duplo, id est, 22. denariis turonensibus respondebat, vt Budæus lib. de Asse docet: adeò vt ducenti denarij 35. libras vsitatæ apud Francos pecuniæ fecerint. Sic cuilibet è quinque millibus centenarin 14. asses deputabantur: & viginti viris 35. denarij Turonenses: quòd si quinque millibus viri millenarium addas, quo paruulos & mulieres intelligas: sic duobus tres denarij Turonenses adscribentur. Sed nec illa pecuniæ summa, famelicæ sufficiebat multitudini, si humanum modum cum Philippo specter. Adcò virtutis omnipotentiæque Christi non meminit Philippus, sed trepidus ad solam pecuniarum viam refugit, (ait Cyrillus Alexandrin. lib. 3. in Ioan. cap. 14.) nullo alio modo hanc rem peragi posse existimans. Tales quidem sunt, qui res diuinas non pluris faciunt quã humanas: immò neque alio modo fieri eas arbitrantur, quàm naturæ familiari: aut si quid naturæ ordinem excedere vident, protinus ad infidelitatem labuntur. *Dixit ei vnus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos?* Carnalis Andreas, vt & Philippus, non aduertit Christi potētiam cùm mari & ventis imperasse, incurabiles morbos sanasse, etiam & mortuos suscitasse: immò neque meminit mirabilium, quæ fecit per Moysen seruum suum, qui Manna & coturnices eduxit è cælo, Exod. 16. aquam è rupe. Num. 20. Immò neque eorum, quæ per magnum illum Helisæum, qui fecit vt lecythus olei, & hydria farinæ viduæ Sareptanæ non deficeret. Si saltem aduertisset, Deum nunquam seruos suos famelicos deseruisse: immò Abakuk capitis capillo ab Angelo in lacum leonum Babyloniæ, cum eo quod messoribus ferebat prandio deportatum, adeò vt nec Daniel a leonibus deuoratus, nec ipse fame deperierit. Dicam etiam magis, 3. Reg. 17. coruos Heliæ, carnes & panes. 3. Reg. 19. eidem Angelum panem & vas aquæ detulisse: non secus ac & Paulo Heremitæ demittebat Dominus panem in solitudine, vt refert D. Hieronym. in eius vita. Quid ergo? Iacta in Domino curam tuam, inquit Psaltes, & ipse te enutriet. Nec carnalem Philippum aut Andreã sequaris. Videtur tamen Andreas quid amplius Philippo credere. Hæret siquidem, possitne Christus tot turbas

Augustin.
Chrysost.
Iustinus.
Budæus.
Cyr. Alex.
Hieron.

A B C D E F

paucis panibus & pisciculis pascere. Legerat forsan Helisæum in Samaria centum viros viginti panibus pauisse: sed quid centum cum quinque millibus? quinque panes cum viginti? Porrò ne hæsitationem istam in Apostolis demirere: cùm & idem in Mose reperias, vt Cyrill. Alexandrinus in Ioan. obseruat. Flente enim & murmurante populo, quòd carnium desiderio teneretur, Num. 11. Moses Dominum accessit clamans: Sexcenta millia hic sunt, & tu dixisti. Dabo eis mense vno carnes ad saturitatem. Idem quoque, Num. 20. cùm pro aquis iurgaretur populus, hæsitauit. Vnde neque introduxit populum in terram promissionis. Caue igitur ne tu de diuina illa potentia diffidas, sed semper & in ore & in corde tuo sit illud Domini verbum, Luc. 18. Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum. Obserua verò in panibus hordeaceis & duobus piscibus, quos, vt nonnulli volunt, Domino & sibi prouiderant discipuli, frugalitatem Christi & suorum, & gulam nostri sæculi detestare. Sic piscibus frequenter vsus esse legitur, hîc & ante ascēsionem. Iam his exemplis ventrem cohibebat, ait Tertullianus lib. de ieiunio: pisces: etiam sine condimento exhibens, vt ipse fatetur hic Caluinus. Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 1. Frugalitatem, inquit, ac tenuitatem mihi quoque Dominus videtur significare, cùm panes benedixit, & assos pisces: cibi non minùs exquisiti pulchrum exemplar adducens. Est scilicet valde à ratione alienum, pecudum more pinguefactum morti nutriri. Et in fine Platonem adducit, qui testetur Italicas & Syracusanas mensas sibi nullo modo placuisse, quòd ex his nullus homo sit. Neque verò Plato, inquit, de Dauide nó audierat, qui in sua ciuitate (1. Par. 16.) in medio tabernaculo sanctam arcam collocans, facta omnibus lætitia, coram Domino distribuit à viro vsque ad mulierem, vnicuique tortam panis & subcinericium panem, & laganū ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum Israëliticū. Qui autem Gentili alimento vtitur, nunquam vt sapiens sit, laborauerit, vt qui mentem in ventre infoderit: admodum similis pisci, qui Græcè ὄνος, asinus, quem dicit Aristoteles solum ex aliis animalibus habere cor in ventre. Sed & his quibus domestica est esuries, in pane hordeaceo, summa voluptas est. Sic enim, vt Satyricus cecinit.

O pueri, Marsus dicebat, & Hernicus olim,
panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis: laudant hoc numina ruris.

Plutarchus in Apophteg. Sic Artaxerxes Cyri frater, fugiens è bello, direptis impedimentis, pane hordeaceo, & siccis ficubus victitans, ait: οἵας ἡδονῆς ἄπειρος ἦμην, quantam hactenus voluptatem minimè expertus sum? *Dicit Iesus: facite homines discumbere.* Non multis moratur verbis, sed statim ad opus accingitur, vt detestandos loquaces doceret, de quibus Horatius,

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Cæterùm iubet homines ministerio discipulorum discūbere: non tam vt faciliùs illis cibi corporales administrētur, quàm vt ostenderet Apostolorum & successorū eorundem, sacerdotum scilicet & concionatorum ministerio, persuaderi homines oportere, qui mensa Domini excipi volunt, vt discumbant per quietem conscientiæ, & fidem firmissimam: ea nimirùm oportet præparare, vt Chrysostom. hom. in Psal. 52. obseruat. Sed & ostendebatur, quosnam Episcopi ad mensam admittere deberēt. Sic in Concilio VVormaciensi, capit. 17. hæc habentur. Adsint mensæ Episcopi debiles, infirmi, & peregrini: absint iocatores & ludicra spectacula stultorum, & scurrarum ludibria: reciteturs sacra & diuina scriptura. Episcoporum enim olim cura fuit nó doctos modò, aut quosuis altaris ministros admittere, sed & mēsas pauperibus, vbi fames ingruisset, parare. Quod & Basilium fecisse scribit Gregor. Nanzianz. Oratione fun. in eundem. Interim verò, vt idem scribit, Orat. 21. de moderatione in disputationibus seruanda, alij sunt Pastores & oues, alij Apostoli, & alij sunt hi, qui horum iussu & monitis discumbunt. *Erat autem fœnum multum in loco*, propter veris temperiem, cùm mensis Aprilis immineret. Hoc igitur acces-

Cyr. Alex.
Christi frugalitas.
Tertull.
Cle. Alex.
Aristoteles.
Iuuenal.
Plutarch.
Horat.
Episcoporum mensa.
Chrysost.
Conc. VVormaciense.
Greg. Naz.

sit ad

sit ad rei commoditatem, vt melius discumberent: & ad mysterium significandum, scilicet vt ad mensam Domini accessurus, discumbat in fœno mortalitatis suæ. In hac humilitate fœni discumbebat Centurio, cùm diceret: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meū. Siquidem, omnis caro fœnum, & omnis gloria eius sicut flos fœni, Esa. 40. Ita nimirùm & nostra indignitas, & Domini liberalitas perpendenda est. Namque, vt cecinit D. Thomas Aquin. O res mirabilis, manducat Dominum pauper seruus & humilis. *Discubuerunt ergo viri quasi quinque millia*, absque mulieribus & paruulis: ita vt cuique millenario vnus tantùm panis adesset. Hîc interim obseruanda est magnæ istius & confusæ forsan multitudinis promptissima obedientia. Nec enim morantur, causam discubitus sciscitando: vt doceamur in rebus etiā incognitis, quæ tamen ex Christi & Ecclesiæ, seu Prælatorum mandato profluant, statim morem gerere. *Accepit ergo Iesus panes*: vt authorem se miraculi comprobaret, & contactu sui corporis omnia sanctificari doceret: & ostendat se illum esse, qui primùm dixit Germinet terra herbam, Gen. 1. Augustin. tract. 24. in Ioan. Potestas enim erat in manibus Christi. Panes autem illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo, qui terram fecit, multiplicata. Hinc nimirùm Athanasius libr. de incarnatione verbi, Christum verum Deū esse colligit. *Et cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus.* Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. cap. 17. Gratias agit, partim vt exemplo se nobis præbeat, partim vt naturæ deitatis virtutem miraculi sicut homo attribuat. Et fuit iste modus illi frequentissimus ratione dispensationis ante passionis tempora, dignitatem suæ deitatis occultanti, & simul sæculi principem omnia ista celanti. Non debemus autem ignorare, quia Matthæus, non egisse gratias Iesum, sed *benedixisse* scripsit. Nulla tamen propter varietatem verborum, rerum varietas inuenitur. Vnum enim verbis denotari vtrisque Paulus ostendit, dicens, (1. ad Tim. 4) bonum esse omnem cibum, & nihil reiiciendum: sanctificatur enim verbo & appellatione Dei. Non autem ignoramus benedici omne quod sanctificatur, ea oratione quam in mensa facere solemus. Atqui multiplicem ex scripturis panem colligimus. Nimirùm communem quidem, qualis à Paganis & Infidelibus māducatur: benedictum, quales Iudæis erant panes propositionis, & hi quos Christus accipiens, post gratiarum actionem meliori virtute imbuit: sacramentalem, qualis est Eucharistia, corpus scilicet Christi. Est & verbum Dei, spiritualis animæ panis, Deuteronom. 8. Matth. 6. Est & gloria cœlestis, quam Raphaël apud Tobiam cibum & panem inuisibilem vocat. Panem igitur benedictum ex hoc Christi facto colligimus. Quis enim, ex superioribus Cyrilli verbis, non fateatur eum benedictione sanctificatum? Quis non maiori donatum virtute, cum quinque hominum millia pauerit? Ponor vtique virtus eius fuit, quàm panis communis: nec tamen Eucharistico pani comparanda. Porrò benedicti panis vsum probant antiqui Patres. Abdias quidem lib. 2. hist. Apost. refert Petrum panem benedictum canibus Sathanicis, quos Simon Magus excitauerat, porrexisse: & sic eos disparuisse. D. Hieronymus in vita S. Hylarionis, hoc se mirari dicit, quòd cuiusque status personæ, Iudices & magnates ab Hylarione benedictum panem & oleum in tutelam acciperent. Testantur & antiqui Patres hunc panem porrectum Catechumenis, quòd digniorem panem Eucharisticū sumere non possent. Concilij quidem Africani 3. cap. 5. id dicitur: Placuit vt per solemnissimos Paschales dies, sacramentum Catechumenis non detur, nisi solum sal & panis benedictus. Augustinus libr. de catechizandis rudibus, idem confirmat: & lib. 2. de baptismo paruul. cap. 26. hunc panem à communi & Eucharistico distinguit. Quod enim, inquit, accipiunt Catechumeni, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius quam cibi quibus alimur. Sicut ergo Catechumenis panis benedictus olim distribuebatur, in significationem vnionis Christianæ, ad quam suspirabant, & quòd indispositi & indigni essent pane Eucharistico: eadem quoque ratione Dominicis saltem diebus, quòd populus noster non communicet, vt semper & Eucharistici panis, & nostræ cum Christo vnionis meminerit, panem benedictum accipit. Itaque Christus ampliore gratia panes istos donaturus, gratias egisse, & benedixisse legitur. Ita etiam docebat non laborem humanum, sed Domini gratiam omnia multiplicare. Cæterùm *distribuit discumbentibus*, non quidem manu propria, sed Apostolorum. Quod enim quis per alium facit, ipse id facere dicitur. Chrysostom. homil. 85. in Matth. Nos ministrorum ordinem tenemus: qui autem consecrat & conficit, ipse est. Distribuit per Apostolos sacrosancta mysteria, sicut & hîc panes turbis distribuisse legitur. *Similiter & ex piscibus quantum volebant.* Hoc per Apostolos, vt hinc Ecclesiæ præfecti argumentum sui muneris ex discipulorum facto acciperent. Sic enim Apostolus, Nos existimet homo, inquit, vt ministros Dei, & dispensatores mysteriorum eius. Docet quoque Apostolos, & eorum successores in pauperes & famelicos paratissimos esse debere. Sic enim etiam Paulus Episcopum hospitalem esse debere commonet. Hoc (vt vno concludamus exemplo) intueantur in Paulino Nolanæ vrbis Episcopo, qui post effusum in pauperes patrimonium, cùm nihil haberet, quo filium viduæ captiuum à regis VVandalorum in Africa genero redimeret, semet etiam vendidit: quo tandem rei reuelatione deprehenso, omnes qui in Africana regione captiui erant, cum onustis frumento nauibus, illi gratis dati sunt, & in sua remissi: vt fusiùs refert D. Gregorius Papa, lib. 3. Dialog. cap. 1. Hinc Ambrosius 12. q. 1. cap. Gloria est, inquit, Episcopi, pauperibus prouidere. Porrò Albertus Magn. in Ioan. colligit vim quandā secretam piscibus & panibus inditam fuisse, vt meliorem gustum & saporem cæteris haberent: quod colligit ex eo quod dicitur, *quantum volebant*, cùm tamen ad quantitatem magis quam ad qualitatem referatur. Interim nec reiicienda hæc diuinæ omnipotentiæ contemplatio, quā in Man scripturæ commendant. Quærunt autem quidā, inquit, quare non, sicut in miraculo vini, optimum vinū fecit ex aqua: ita & in miraculo panum, panes hordeaceos non in triticeos conuerterit. At verò alia atque alia ratio fuit. Prius enim miraculum faciebat ad eorum lætitiam qui nuptiis aderant, & ideò aqua in iocundiorem liquorem mutata est, in vinum scilicet quod lætificat cor hominis. Istud autem deseruiuit necessitati communis turbæ, cui satis erant hordeacei panes & pisces, maximè, vt dicit Chrysostom. ne gulæ deseruire videretur. Rursus etiam quæritur, cur cùm illud miraculum Eucharistici mysterij argumentum proferat, & præcedat: cur non potiùs triticeum panem dedit, cùm sub eius specie Eucharistia conficiatur? Dicendum autem istud Eucharistiæ signum remotum fuisse, & ideò expressam similitudinem in materia non habuisse. Quòd si proprium conuertibile signum esse, inquit Albertus, hæc obiectio locum haberet. An non scilicet, multa nobis sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria præsignarunt, quæ tamen Eucharisticæ materiæ minimè respōdebāt? Huc in Manna, hoc in carnibus agni, & aliis multis, quæ sub figura Iudæis præcipiebantur. *Vt autem impleti & saturati sunt*, multiplicatis eadem virtute panibus, qua costa Adæ ad formationem Euæ, Genes. 2. & ex vno grano segetes immensæ, vt meditatur Augustinus tract. 24. in Ioan. Et ita docebat nihil eos perdere, qui in pauperes sua dispergunt, quemadmodum Cyprianus lib. de eleemosyna fusè docet. Interim ex eo, quòd quinque millia hominum pascuntur quinque panibus, nec panis ille diminuitur, retundi Neochristianorum argumentum in augustissimum panem Eucharisticum: hoc scilicet quod aiunt, impossibile esse quin Christi corpus diminueretur, si omnes illud manducarent. Dic porrò impie & blasphemè Sacramentarie, num verè isti pasti & nutriti sunt? An fantasticè, & spiritualiter, non autem reipsa? Reipsa sanè. Et tamen quid? Panis ne decreuit? minimè vtique, cùm duodecim cophini è reliquiis superfuerint. Pari quoque modo verè & reipsa alimur corpore Christi, & id manducamus, nec tamen minuitur. Hoc enim consulto in hisce panibus

Tho. Aqu. — Augast. — Athanas. — Cyr. Alex. — 1. 2. 3. 4. — *Panis benedicti vsus & virtus.* — Abdias. — Hierony. — Cōcil. Afri. — August. — Chrysost. — *Munus Prælatorum est pauperibus prouidere.* — Gregorius. Ambros. — Albertus. — Chrysost. — *Eleemosyna multiplicantur bona.* — Augustin. — Cypria. — *Christi corpori nihil accrescit, aut minuitur in Eucharistia.*

miracu

Magorum illusiones. Agrippa. Côc. Ancyr.

miraculum Christus præmisit: & statim de pane Eucharistico disseruit, vt quod in vno, etiam & in altero faceret. Sed & habes, 3. Reg. 17. hydriam farinæ & lecythum olei non defecisse viduæ, etsi illa & filius eius his quotidie aleretur. Ita *manducauerunt omnes, & saturati sunt*, inquit Luc. Non fuit hæc fantastica cœna, qualis eorum, quos, vt scribit Agrippa in Retractatione de Magia, Pasetes præstigiator olim conuiuio excipiebat. Aduenientibus enim hospitibus mensam opiparè instructam demonstrare solitus erat: quæ cùm libuisset, rursus euanescebat, discumbentibus omnibus fame elusis. Idem illis cum somniantibus contingebat, de quibus Psaltes: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis. Cæterum Concilium Ancyranum anno 308. celebratum, negat fieri posse à Magis, vt natura in melius commutetur. Sic enim habet. Si quis credit aliquam fieri creaturam, aut in melius, aut in deterius commutari, aut in aliam speciem transformari, nisi ab ipso creatore, qui omnia fecit, proculdubiò infidelis est, & pagano deterior. Itaque, postquàm impleti & saturati sunt, *dixit Iesus discipulis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant.* Reliquias superesse voluit, ne fantasticè pasti esse putarentur: & ostenderet nihil in eleemosynæ distributione amitti: doceret & de reliquiis mensarum pauperes alere: & ne minima, ne micas quidem aspernandas esse. Tertullianus lib. de cor. milit. Panis, inquit, nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur. Nehemiæ 8. Comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes eis qui non parauerunt sibi. Luc. 11. Quod superest, date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Ideò præcepit colligi, quasi quæ pauperibus distribuerentur. Hæc autem collectio facta ab Apostolis, vt dicit Glossa, significat illa subtilia sacramenta, quæ quia non possunt capi à simplicibus, ideò Apostolis colligenda committuntur. *Et collegerunt & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum*: sic panes excreuerunt, non modò ad saturitatem turbarum, sed & superabundantiam eorum quæ superfuerunt. Chrysost. hom. 42. in Ioan. Ego autem non panis modò copiam & multiplicationem admiror: sed quod tantùm, quæ duodecim sportulæ caperent, fragmenta superfuerunt. Quòd præuiderit quantum essent consumpturi: tantum enim superesse voluit, quod profectò ineffabilis potentiæ est. Confirmarunt igitur fragmenta miraculum, & docent neque imaginem esse, & ex illis quæ comederant, superesse. Sic Apostolorum vnicuique suus est cophinus, quia vniuscuiusque erat & scripturæ fragmentis, & doctrinæ Domini reliquiis, pauperem eiusdem gregem reficere. Sed & æqua omnibus portio superest, quia & æqualem omnes in consecrando Christi corpore, & prędicandi verbi munere potestatem essent assecuturi. Hoc autem olim futurum Sibylla prædixerat, vt testis est Lactantius lib. 4. de vera sapientia. cap. 15. Cuius & hæc verba sunt:

Cur voluit reliquias superesse. Tertull. Glossa. Chrysost. 1. 2. *In quibus æqua sacerdotum potestas.* *Sibylla de hoc panum miraculo.*

> *Ἐν ἄρτοις ἅμα πέντε καὶ ἰχθύεσσι δοιοῖσιν*
> *Ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσσει.* id est,
> *In panibus simul quinque & piscibus duobus*
> *Quinque hominum millia in deserto satiabit.*

Adiicit & hæc de fragmentis:

> *Καὶ τὰ περισσεύσαντα λαβὼν μετὰ κλάσματα πάντα,*
> *Δώδεκα πληρώσει κοφίνους, εἰς ἐλπίδα πολλῶν.* id est,
> *Et reliquias tollens post fragmenta omnia,*
> *Duodecim cophinos implebit, in spem multorum.*

Quod & Erythræa Sibylla lib. 1. Oracul. exprimit:

> *Ἐξ ἄρτων πέντε καὶ ἰχθύος εἰναλίοιο*
> *Χιλιάδας κορέσει πέντε.* id est,
> *Ex panibus quinque & pisce marino*
> *Quinque millia satiabit.*

Lactantius. Mystica ratio miraculi. Cyrill. Augustin. Alcuinus. Hieron. August. Cyrill. Beda. Thomas. Anselmus. Remigius.

Lactantius libr. 4. cap. 5. Institut. diuinar. Frangebat igitur, inquit, ipse panem minutatim carnémque piscium comminuebat, & vtraque in manibus eius augebantur. Quid autem dici, aut fieri potest mirabilius? Quæro igitur, quid hîc poterit ars Magica moliri, cuius peritia nihil aliud, quam ad circumscribendos oculos valet? *Illi ergo homines, cum vidissent signum quod fecerat Iesus, dicebant: Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Ita meliores sunt Scribis & Pharisæis, qui signa videntes, nō modò non glorificauerunt, sed potiùs blasphemarunt Deum, & Christum calumniis prosciderunt, lapidibus etiam obruere tentarunt. Porrò de Propheta illo intelligere videntur, quem Moses promiserat, dicens: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. Hoc enim de Messia intelligitur. Hagg. 2. Veniet desideratus cunctis gentibus, & replebitur gloria domus Domini. Porrò antiqui Patres huius historiæ allegoriam sic explicant. 1. Quinque panes quinque Mosaicos libros significant, quia quinque sensibus velut distributi fuerint. 2. Duo pisces, libros piscatorū, id est, Apostolorum, seu noui Testamenti. Duo quidem, ob charitatem Dei & proximi, quæ in his maximè commendatur, & ob duplicem in Christo naturam, & vnitum vtrinque parietem & populum, Ephes. 2. vt interpretatur Cyrillus. Vel duas potestates, regiam & sacerdotalem, quæ pani, id est, legi saporem afferebant, insinuabat, vt obseruat Augustinus. 3. Puer hæc deferens, populus Iudaicus, cui vtrumque Testamentum creditum, lex quidem & gratia exhibita, ferebant promissiones, etiam & promptum habebant Christum & gratiam: Sed comedere noluerunt, quia & indurati sunt, & euanuerunt in cogitationibus suis, quasi pueri & sine sensu. 4. Christus de manu pueri accipit, hoc, vtique quod idem abstulit à Iudæis, regnum & legem, & verbum & gratiam. 5. Quòd iubet populum discumbere, hoc scilicet in mysterium, vt diximus, quòd superbis resistit, humilibus verò dat gratiam. Vnde orabat: Gratias tibi ago pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Cæci enim illi fuerunt, dum se sapere putarunt. Stultam sic fecit huius mundi sapientiam: at humilibus discipulis & fidelibus Patris aperuit voluntatem. 6. Panem fregit, quia quod durum & clausum erat in lege, aperuit. Ioan. 20. Hinc discipulis sensum aperuit, vt intelligerent scripturas. 7. Quòd nouos panes noluit facere, sed allatos cumulauit, (ait Alcuinus) significat quòd veterem scripturam non reprobarit, sed auxit, & sua gratia cumulatiorem reddidit. 8. Singulis Apostolis singuli deputantur cophini, quòd singulis & omnibus prædicationis munus crederetur. 9. Tandem laudauit populus Deum, quia disperso per nationes Dei verbo, tandem omnes Dei nomen sanctificaturi essent. Hæc Hieronym. Augustin. lib. 83. Quæstionum, Cyrillus libr. 2. in Ioan. cap. 17. Beda in Ioan. Thomas Aquin. & Anselmus in Matthæum, Alcuinus & Remigius.

Christus refugit regium honorem à turbis: orat, præmissis discipulis in vlteriorem ripam: tota nocte, vento contrario, & mari intumescente periclitantur. Christus ambulat super mare, quod & facit Petrus. Hinc factum, vt in ipsa vlteriore regione curentur omnes malè habentes. Vbi de persecutionibus Ecclesiæ, officio Prælatorum, Principum, & omnium fidelium, quidque sperandum sit, differitur.

Matth. 14

Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi: nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus dixit, Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquã, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamauit, dicẽs, Domine, saluum me fac. Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cùm ascendissent in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum, dicentes, Verè filius Dei es. Et cùm transfretassent, venerunt in terrã Genesar. Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes. & rogabant eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

Marc. 6.

Et cùm dimisisset eos, abiit in montem orare. Et cùm serò esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, & volebat præterire eos. At illi vt viderunt eũ ambulantẽ super mare, putauerunt phãtasma esse, & exclamauerunt. Omnes enim viderunt eũ, & conturbati sunt. Et statim locutus est cũ eis, & dixit eis, Cõfidite, ego sum: nolite timere. Et ascẽdit ad illos in nauim, & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebãt, nõ enim intellexerũt de panibus: erat enim cor eorũ obcæcatum. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesareth, & applicuerũt. Cùmque egressi essent de naui, continuò cognouerunt eum: & percurrentes vniuersam regionem illam, cœperũt in grabatis eos qui se malè habebant, circũferre vbi audiebant eũ esse. Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in plateis ponebãt infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebãt eum, salui fiebant.

Luc.

Ioan. 6.

Iesus ergo cùm cognouisset quia venturi essent, vt raperent eũ, & facerent eũ regẽ, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autẽ serò factum est, descenderũt discipuli eius ad mare. Et cùm ascẽdissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ iã factæ erant, & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flãte, exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vidẽt Iesum ambulãtem super mare, & proximũ naui fieri, & timuerũt. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant.

Introductio.

SI NOBIS exercitum ceruorũ effingeremus, cuius leo dux fuerit: fortiorem sanè illum censeremus leonum exercitu, duce ceruo: vt olim Chabrias Græcorũ Imperator proposuit, apud Plutar. in Apophth. *(Plutarch.)* Facit enim ducis & principis fortitudo ad augẽdos subditorum animos. Ideò apud Homerũ *Διοτρεφέες* reges vocantur, vt qui speciali quadã gratia præ cæteris effulgeãt. Hinc & maledictus populus cẽsetur, cuius rex puer est: quod non tã ad ętatẽ, quã sensum refertur: vt & Isa. 3. minatur Dñs, Dabo pueros principes eorũ, & effœminati dominabũtur eis: cùm prius dixisset, In illa die auferet Dominator Dñs exercituum ab Hierusalẽ & Iuda validum & fortẽ, virum bellatorẽ, iudicem, Prophetã, senem, honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientẽ. Ideò cap. 65. cùm Hierusalẽ reparandã promitteret, adiecit: Non audietur in ea vltrà vox fletus, & vox clamoris: quoniã puer centum annorũ morietur, & peccator centum annorũ maledictus erit. Virtus enim Principis, Prælati, patrisfamilias, & magistri, recreat subditos, inferiores, filios, discipulos. Tantũ Christi præsentia recreatæ sunt turbæ in deserto, tãtum & ipsa valuit ad eruendos ex periculis discipulos, vt nunc dicturi sumus. Quid mirũ? Etsi enim nos adinstar ceruorũ timidi & infirmi sumus: ille tamen dux noster est leo de tribu Iuda, Gen. 49. & Apoc. 5. Vicit leo de tribu Iuda radix Dauid. Ceruos nos persequantur venatores: interim id Psaltis vsurpabimus, Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sic ferebantur Apostoli in Christũ, cùm periclitarẽtur: ipse autẽ eos eripuit.

Narratio.

Facta panũ multiplicatione, & satiatis quinque hominũ millibus, absque mulieribus & paruulis, his quinque panibus, quos Christus acceperat, & benedixerat: sublatis demũ duodecim cophinis fragmentorũ, turbæ in eius cõfessionẽ & laudes proruperunt: adeò vt illũ sibi in regem constituere voluerint. Habet enim Ioãnes, *Iesus ergo cùm cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regẽ, fugit iterũ in montem ipse solus.* Cyril. Alex. lib. 3. in Ioã. cap. 20. *(Cyr. Alex.)* Laudabilis sanè fuit illorũ sententia: qui quod apud homines summi honoris est, id Christo dignè cõferri posse arbitrati sunt. Nihil enim aliud hæc regni oblatio, quam hanc animi sui de Christo sententiã significat. Rupertus lib. 6. in Ioã. *(Rupertus. Christus verus rex.)* Videlicet diligẽtes hoc seculũ, & sapientes ea quæ carnis, hoc in illo amauerunt, quod prædicto miraculo experti sunt: posse scilicet illũ omni rerum vbertate pascere populũ suum, locupletare regnũ Iudæorum, totumq; diuitiis vincere, vel acquirere mundũ: hũc illum esse, quem & Dauid exprimit, (Ps. 71.) dominaturũ à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Et audebãt id tamen quinque millia hominum, inconsultis Principibus, si tamen consulendi essent, & secundum Deum consulere scirent. At verò Christus non venerat reges occidere, sed regibus iustam regnandi scientiã ostendere: non regna tributis & vectigalibus premere: sed quod deerat regibus & populis, de thesauro regni cœlorum, vitæ æternæ donaria præbere. Longè alium debellaturus erat hostẽ, quàm Tiberium Cęsarem, aliamq; capturus bestiam quàm Romam, tunc tẽporis Iudæorum dominam. Et quidẽ Christus rex prænunciabatur, sed longè alterius regni, quàm quod nostris obuersatur oculis. Hie. 23. Regnabit rex, & sapiens erit. Vnde & inducitur à Dauide, Ps. 2. Ego autem constitutus sum rex super Sion montẽ sanctum eius, prædicãs præceptũ eius. Porrò *fugit*, quia illius regni conditionem & maiestatem ignorabant, cum non sit ex hoc mũdo. Rupertus in Ioan. *(Christus fugit regnum. Rupertus.)* Quot autẽ sunt, qui adinstar istorum Iudæorum, propter solum temporalem cibum qui perit, currunt, & rapiunt Christum, & inclamant eum regem suum, turgantes fortiter, & eius domui, quæ est Ecclesia, vim inferẽtes? Quãtas enim turbas huiusmodi homines regi Christo, & regno eius præsenti Ecclesiæ fecerunt? Videas plerosque sacerdotes, cæterorumq; ordinum sacri altaris ministros, tanto tumulto & strepitu, officia regni Dei pręripere, quãto vix solent Chiliarchi, Centuriones, siue Pentarchi, pro temporalibus regni honoribus strepere, inuicẽmque aduersari, & inuidere. De qualibus vtiq; tã acerrimè, quã verissimè potest dici, (Phil. 2.) quia omnes quæ sua sunt, quærũt, nõ quæ Iesu Christi. Nã & Christus suo illos docuit exẽplo, honores, diuitias, & mũdi pompã istã declinare, quũ prænoscẽs turbæ voluntatẽ, *fugit iterum in mõtẽ.* Ita illos confundit, qui ambitionem regni illi iãdem impegerunt. Matthæus & Marcus habent, *quod abiit in montem orare.* Ita nimirùm oportet eos, qui ambitione, luxuria, auaritia, cæterisq; peccatis tentantur, altum contemplationis rerum futurarum verticem scandere, & oratio-

nibus diuinam gratiam deprecari. Vnde tandem & Christus suis, Vigilate, inquit, & orate, vt non intretis in tentationem. Interim verò, *dum dimitteret populum, coegit discipulos suos ascendere nauim, vt præcederent eum trans fretum, ad Bethsaidam. Coegit eos*, inquit Marcus, quia inuiti etiam ad tempus à Christo separabantur. Sic nec Helisæus ab Helia disiungi poterat. 4. Reg. 4. Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non dimittam te. Psalm. 76. Non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. Num. 14. sic populo dicebat: Si non tu ipse præcedas nos, ne educas nos de loco isto. Cæterùm, inquit Albertus in Marc. videtur Marcus aduersari Ioanni, cùm hîc legantur Apostoli præcessisse trans fretum ad Bethsaidam: ibi verò venisse in Capharnaum dicantur. Verum dicendum est, quòd nauigantes primò venerunt Bethsaidam, & tandem Capharnaum: Quòd vtraque vltra ripam laci illius sita sit, & Bethsaida nauigantibus à Tyberiade priùs occurrat. Matthæus simpliciter habet, *in vlteriorem ripam*. Sed quid, si iussi rectà traiicere, nempè Bethsaidam vnde venerant, & acti tempestate, appulerint tamen Capernaum? Quanquam quum habitare ferè Capernaum tunc solerent, non est dissimile Dominum quoque voluisse, vt Capernaum abirent: sed quia cupiebat quamprimùm illos discedere, quò & turbas citra moram dimitteret, iusserit in viciniorem ripam traiicere, vt à se maturiùs abirent. Oritur & altera quæstio: Quomodo Ioannes Christum fugisse à turbis, Marcus & Matthæus secessisse in montem dicant, vt oraret. Augustinus libro secundo de consensu Euangelist. cap. 47. Neque verò, inquit, causæ orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem Dominus & hinc transfigurans in se corpus humilitatis nostræ, vt conforme faceret corpori gloriæ suæ, per id quoque docebat, hanc nobis esse causam magnam orandi, quando est causa fugiendi. Neque sanè intelligendum est quòd cursu pedum præcipiti fugerit, sed quòd adinstar fugientis, à turbis declinauerit. Christus igitur orat, interim dum discipuli nauiculam ascendunt, & illum præcedere contendunt. Narrant demum Euangelistæ, quo periculo circumuenti fuerint Apostoli: quid tum egerint: & quomodo Christus eos ad portum deduxerit, vbi & ægrotos multos curarit. Hoc autem facto sub typo *nauis*, Ecclesiæ tribulationes, & illius liberatio designatur: quæ tum sanè fiet, cùm infirmi ad Christum adducentur, & arrepta doctrinæ illius fimbria, in fine sæculi omnes à Pseudoprophetarum fallaciis eripientur. Sic mutato nomine de nobis historia narratur: cùm adinstar nauis Christiana respublica sese habeat, quæ & imperitur, & diligentia remigum in securum portum deducitur; tum maximè, cùm adfuerit Dominus. Et sicut nauis alia piratica, alia autem institoria est: sic & alia est malignantium, alia electorum Ecclesia. Quòd autem naui Ecclesia conferri possit, testis erit Arcæ Noë interpretatio, quâ Origenes homil. 2. in Genes. Augustin. libr. 15. de ciuit. Dei cap. 26. Prosper part. 1. libro de promiss. & prædict. Dei. & Adonis Viennensis Episcop. in Breuiario Chronicorum, permultique antiquissimi Patres examinant. Omnes enim eam Ecclesiæ figuram gessisse, in qua per aquæ baptismum animæ saluantur, asserunt. Sic Hieronym. Confutat. in Luciferianos, Basilius quoque libr. de Spiritu sancto, capit. 30. Ecclesiam naui, eius autem tribulationes nauali bello comparat. Epiphanius verò libr. 2. in hæreses, tom. 1. in hæresin 61. quæ est Apostolicorum, seu Apostaticorum: Similis est, inquit, sancta Dei Ecclesia, naui. Nauis enim non ex vno ligno constat, sed ex diuersis. Vnaquæque verò hæresis velut ex vno coalescit, scilicet, quia aut virginitatem solam habet, aut solum coniugium, aut abstinentiam solam à cibis aut nullam: neque enim contemperantur. Sancta autem Dei Ecclesia nuptias quidem habet reuerendas, & admiratur continentiam. Habet virginitatem: habet qui renunciauerunt mundo, & non inflammantur contra eos qui adhuc in mundo sunt: sed & gaudentes talibus, velut etiam Apostoli, qui & ipsi nihil possidebant. Vt autem varietas lignorum, ita forma nauis aptè Ecclesiam repræsentat. Lata enim hæc est medio, vtroque extremo angustior est. Nam & Ecclesia initio in vnum quasi orbis angulum coniecta, tempore succedente, in vniuersum orbem diffusa est. Ita quisquis illius progressum inspexerit, illam nunc angustam, nunc verò dilatatam obseruabit. Angusta quidem illa in Abele & Sethoitis: angusta in vnica domo Noë, quam Deus è diluuio saluauit: angusta in paucis Patriarchis. sed mutuo Iacob in Ægypto dilatata est. Angusta sub Helia, cùm ille altaria subuersa, & Prophetas Domini occisos, conquereretur: sed latior Achab & Iezabele sublatis. Angusta etiam primùm Ecclesia in Apostolis & electis paucis, paulatim dilatari cœpit, cùm die Pentecostes addita sunt credentium tria millia. Angusta sub Nerone, Domitiano, Decio cùm vix Christianus apparere quis auderet: sed amplior & liberior euasit sub Constantino. Requiritur autem, vt Ecclesiæ rector sit ad formam præfecti nautici, ad quam etiam Plato lib. 6. de Republic. principem populi comparari debere ostendit. Nec enim præfectus nauis cæcus esse debet, qui rupes, scopulos, promontoria præcauere non possit: non surdus, qui monita remigum non audiat: nec stolidus, qui prospicere nequeat tanti in periculis versantibus nautis. Neque remiges sine manibus quæruntur, sed qui vtrasque manus operi adhibeant. Præfectum autem prudentem & sapientem esse necesse est, qui norit rationem anni, cœli, solis, syderum, ventorum. Quanto magis curare oportet, vt qui Ecclesiã directurus est, & sapiat, & prudẽter se gerat? Quid enim? Si prudentia maxima ad œconomiam, quanto maior ad tantam animarum curam requiritur? Christus vtique caput est super omnem Ecclesiam: sed & Petrum sibi subiecit, cui & nauis istius regimen credidit, dicens. Duc in altum. Et alibi, Ioan. 20. Pasce oues meas, pasce agnos meos. Et sicut in naui varia sunt officia, quidã enim sentinã exhauriunt, (ait Cic. lib. de Senectute) alij malos scãdũt, alij per foros cursitãt: gubernator autẽ clauũ tenens, stat cella in puppe quietus: Ita & in Ecclesia alios quidẽ Christus (Ephes. 4.) dedit Apostolos, alios Pastores, alios Euangelistas: præcipuũ tamen Petrum illius moderatorẽ delegit. Clemẽs Rom. lib. 2. Cõst. Apostolic. cap. 61. nauis huius nautas Diaconos vocat, qui fratribus loca disponant, sed & in medio sedes sit Episcopi velut patroni.

Porrò significat & aliquando nauis Ecclesiam malignantium: verùm, in hoc ab ista distat, quòd ex peregrinis omnibus materiis & mercibus componitur: Ecclesia autem nihil peregrinum & nouum habet. 2. quódque nauis malignantium tum humilistur, cùm extollitur: tum absorbetur, cum eleuatur & magnificatur: Ecclesia verò Christi nauis tum eripitur, cùm perire creditur: tum exaltatur, cùm fluctibus absorberi putatur. Et quidem de malignantium naui primùm dicamus. Ezech. 27. confertur Tyrus vrbs maritima naui: describit autem eius tabulata de abietibus Sanir, remos è quercubus Basan, transtra ex ebore Indico, velum ex bysso Ægypti, operimentum ex hyacintho & purpura ex insulis Elysæ. Sicque omne decus eius ex peregrinis nationibus, variæ item merces & negotiationes, & tamen ruina eius & absorptio talis in medio mari contigit, vt non appareret in æternum. Hieronym. libr. 8. Comment. in Ezech. cap. 27. per Tyrum, seu nauem hanc, hæreticorum Ecclesiam significari docet, quæ doctrinis nouis & peregrinis composita sit: ita vt hæc secta velum, illa transtra, ista remos ministret: & habet eandem omninò cum Ecclesia similitudinem, nisi quòd peregrinis constituitur. At verò doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, inquit Apostolus. Quanta verò nauis illius, & hæreticorum arrogantia exprimitur? Num se omni mari, omni mundo dominari præsumunt? Qui de naui hoc legit apud Ezechielem, hoc etiam de hæreticis interpretetur. In medio sæculi præsumunt, gloriantur, minantur: verùm cùm dixerint, Pax & securitas (Phil. 3.) tunc repentinus illis superueniet interitus. Et stupebunt super eam omnes circùm insulæ, & reges, & nautæ, & remiges, & sibilabunt, dicentes. Ezech. 27. [illegible] nihilũ deducta es & non eris vltra in sæculum. Sic Apocaly. 18. [illegible]

Conciliatio Euangelistarum.

Albertus.

August.

Summa historiæ de nauis agitata.

Nauis typum habet Ecclesia bona & mala.

Origen. August. Prosper. Adonis.

Hieron. Basilius.

Epiphan.

Plato.

Cicero.

Cle. Rom.

Hieron.

Babylonis describitur, luctus mercatorum, regum & principum. Dicebat illa, Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Illi autem videntes eius ruinam & fumum, è longè dicent: Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudicium tuum. Sic Psalm. 36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum supra cedros Libani: transiui, & ecce non erat, & non est amplius locus eius. At verò nauis Ecclesiæ in humilitate & timore versatur, lacessitur ab omnibus, sed nunquam mergetur: quin potius suo tempore ad portum perueniet. Hoc ex naui Apostolorum colligamus ad mores nostros. Hæc nimirum intellecturi sumus, 1. quantis periculis obnoxij simus: 2. quid tum à nobis requiritur: 3. quid nobis quod nostrum est facientibus præstet Deus. Periculum exaggeratur, quia nox, mare mediũ, venti contrarij, absens Iesus. *Cum sero esset.* Hæc prima periculi circunstantia à tempore sumpta est, quo nemo potest operari, (Ioan. 9.) Tum minus lucis, minus auxilij est. Tum aër difficilior, & venti: nec facilè discernuntur scopuli, rupes, cæteraque imminentia. Quid si *in medio mari* consistat nauis? Si venti contrarij? An non magnum aliquod imminebit periculum? His vtrique circunstantiis Virgilius cladem imminentem describit libr. 1. Æneidon.

Qualis nauis Ecclesiæ Christi. — *1.* — *Virgilius.*

> *Vnà Eurúsque Notúsque ruunt, creberque procellis*
> *Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.*
> *Insequitur clamórque virum, stridórque rudentum:*
> *Eripiunt subito nubes cœlúmque diémque*
> *Nautarum ex oculis ponto nox incubat atra,*
> *Præsentémque viris intentant omnia mortem.*

Basil. Basilius Epist. 89. ad Eudoxium Rhetorem, ita sui temporis calamitatem exaggerat. Ecclesiæ sine Pastoribus, inquit, nauigatio in nocte, fax nusquã, Christus dormit: quid non igitur timendum est? Serotina igitur hora, tẽpus peccati indicat, quo inualescente, grauius quoque Deus permittit suam Ecclesiam affligi. Sic Daniel (cap. 9.) captiuitatis Israëliticæ causam fuisse à principum vitiis. Hæ fuere illæ tenebræ, de quibus Psalm. Via illorum tenebræ & lubricum. Hæ mari incumbunt, replent ciuitates & respublicas. Non defecit, inquit de plateis eius vsura & dolus. Et vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Et alibi. Vidi in loco iudicij, & ecce iniquitas. Vbique tenebræ, & deprauati hominum animi & mores. Euseb. Cæsariens. lib. 8. histor. Eccles. cap. 1. iusto Dei iudicio persecutionem Christianis sub Diocletiano exortam dicit: quòd tum ex multa libertate & indulgentia viriati mores essent, & doctrina corrupta. Sero denique, vt est apud Virgilium, Æglog. 1.

Serotinum peccatorum. Vitia Prælatorum, causa persecutionis. — *Euseb. Cæs.* — *Virgilius.*

> *-summa procul villarum culmina fumant,*
> *Maiorésque cadunt altis de montibus vmbræ.*

Hieron. Ita serotinum tempus nobis summorum populi capitum obtenebratas mentes indicat. Hiero. libr. 2. Comment. in Prou. c. 10. Nimirùm, inquit, sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ita sacerdos prauus in Ecclesia, per acritudinẽ peccati, fideliũ sensus obtundit, & ignorantium oculos, velut fumus excæcat. Hinc orta est Audianorum secta (teste Epiphanio lib. 3. in Hæres. tom. 1. hæres. 70.) q. Audius, dum vitia Prælatorum & sacerdotum argueret, exclusus & verberatus, ab Ecclesia defecerit, quasi quæ tam indignis hominibus constare non posset. Ita nox peccati nauẽ Ecclesiæ pulsabat, vt illius occasione permulti scandalizarentur, alij verò secederent. *Erat nauis in medio mari.* Hæc secunda periculi circunstantia desumitur à loco. Neque enim prope portum, sed in medio mari, loco ventis & procellis libero, cuíque non facilè manus auxiliatrix porrigatur. Habent hæc emphasin, & quòd nauis esset in mari, & quòd in medio. Hieronymi libr. 9. Comment. in Ezechielem, aquas turbidas, cœnosas & commotas, pro hæresibus sumit: vt cum Ezech. c. 29. inducit Pharaonem dicentem: Mea sunt flumina, & ego feci illa, in quibus draco habitat. At verò hæc dicit Dominus: Ecce ego ad te Pharao, rex Ægypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius. Horum autem hunc sensum requirit. 1. Quòd rex Ægypti sit princeps tenebrarum: 2. Idem etiam draco magnus Sathan, cæteris superior, quíque in serpente locutus est. Psalm. 73. Confregisti capita draconis in aquis. 3. Cubat in aquis, nimirùm in animis leuibus, illis commotis sibi complacet, & turbidis varietate opinionum delectatur. 4. Has aquas vbi nauis fidelium nacta est, impellitur huc & illuc. Matth. 7. Venerunt flumina, & flauerunt venti. Hoc periculum deprecabatur Dauid, dicens: Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteus os suum. Basilius libr. de spiritu sancto, cap. 30. tempestatem Ecclesiarum maris procellis comparat, in qua & omnes patrum termini commoti sunt, & omne fundamentum: & si quod est dogmatum munimentum, idipsum concussum est. Nimirùm schismatici & hæretici spumæ earum sunt procellarum, quas cauda sua Behemoth, (Iob. 41.) Sathan scilicet princeps super filios superbiæ concitat. Sunt enim illi cupidi, elati, superbi, voluptatum amatores, quorum pedes currunt in sanguinem. Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Procellas etiam dixerim tempestates illas à Tyrãnis Nerone, Decio, Domitiano, cæterísque barbaris excitatas: vt & de Persis scribit Theodoretus affect. Græcar. serm. 9. de Legibus. Quod enim illi, inquit, crudelitatis genus in Christianos commenti non sunt? An non tergora detripuerunt? Non manus pedésque absciderunt? Non aures narésque obtruncarunt? Non ad excessum doloris vincula arctissima inuenerunt? Non foueas, non loculos excauarunt, eósque priùs melle perunctos, muscarum copia, maximísque & aculeatis crabronibus impleuerant, qui colligatos figerent, morsibusque absumerent? Etsi verò sic in Christianos despumarent, nunquam tamen Ecclesiam obruerunt. Sed neque hæretici quantumuis crudeles in Ecclesiam præualuerunt, immò omnes hi vt fluctus euanuerunt. Idcircò Augustinus tom. 8. Enarratione in Psalm. 57. Non vos, ait, terreant fluuij, qui dicuntur torrentes: hyemalibus enim aquis impleti, ad tempus perstrepunt, mox autem decurrentes, cessabunt. Multæ enim hæreses decurrunt: tum earum exsiccati sunt, adeò vt vix earum memoria reperiatur. Inter se enim hæ conflictantur (ait Nicephorus libr. 4. histor. Eccles. capit. 5.) non aliter quàm fluctuum commotiones insurgentes, subinde atque decidentes, in varias abeunt formas: & postremò, vt nihil earum appareat, euanescunt. In medio autem horum fluctuum versatur Ecclesia, quòd vndique inimicis obsideatur domesticis hæreticis, qui velut genimina viperarum, pectus matris, vt nascantur, rodere nituntur: & extraneis ethnicis, tyrannis & barbaris infidelibus. Sic Ecclesia venit in altitudinem maris: adeò vt sicut vas fluctibus excussum, sic illa modò exaltetur, probetur & laudetur, modò deprimatur, vituperetur, & quasi ignobilis habeatur. Ita licebit & iis omnibus, qui in Ecclesiæ nati sunt, id Virgilianum vsurpare:

2. Periculi. — *Hieron.* — *Quid aquæ significet.* — *Basil.* — *Procellæ sunt tempestates Ecclesiarum.* — *Theodor.* — *Augustin.* — *Niceph.* — *Virgil.*

> *Tollimur in cœlum curuato gurgite, & idem*
> *Subducta ad manes imos descendimus vnda.*

Et id Psaltis: Exaltamur vsque ad cœlos, & deprimimur vsque ad abyssos. Sic mirabiles sunt elationes huius maris: verùm mirabilior in altis Dominus. Verùm *& Iesus solus in terra.* Hæc tertia fuit periculi ratio: aberat enim dux nauis Christus. Absente nimirùm pastore grex, duce milite, Episcopo Ecclesia periclitatur. Absente Mose Israëlitæ idololatrarunt, (Exod. 32.) Dormientibus hominibus inimicus homo superseminauit zizania Matthæi 13.) Ideò Dominus Petrum his verbis increpabat: Simon dormis? quòd illi inuigilandum esse doceret. Et hoc sanè infœlici sæculo hæreses latius serpserunt, quia pauci Prælatorum aut ouibus aderant, aut saltem Episcoporum, id est, superintendentium officio perfuncti sunt. Satis vtique in propriis commodis vigiles: sed qui in causa Dei, & animarum salute vtramque in aurem dormirent. Siquidem, vt scribit Hieronymus libr. Commentar. in Nahum, capit. 3. scit rex Assyrius

3. Periculi ratio. — *Hieron.*

diabolus non posse se oues decipere, nisi pastores antè consopient. *Erat autem ventus eis contrarius.* Hæc quarta est tanti periculi causa, cùm tamen (vt scribit Origen. in Matth.) iussu Domini ventus iste excitatus sit in suorum probationem. Ventus contrarius Ecclesiæ, peruersa opinio seu doctrina est, qualis est hæc quam inferunt hæretici. Ideò scilicet Petrus nubes illos turbinibus agitatas vocat. Quid autem aura leuius? Quid eamobilius & inconstantius est? Matth. 15. Omnis plantatio quam non plantauerit pater meus, eradicabitur. Vnde & Gamaliel de Apostolis sermonem faciens, (Act. 5.) Si est, inquit, ex hominibus consilium hoc, dissoluetur. Quid solidum in vento, qui in momento tempora sedatur? Quam igitur in illo, nisi breuem spem constituere poterimus? Dicitur & *ventus contrarius.* hoc enim vento proprium est, vt modò faueat, modò aduersetur. Quod & hominum opinioni, vsque omnibus quæ ab ea pendent, contingit. Clemens Alexandr. lib. 5. Stromat. probat fidem non in incertis consistere. Ad quod Numa Pythagoræus alluserit, cùm primus ex omnibus hominibus posuit templum Fidei & Pacis. Nam fides pacem conciliat: sed vt ventos tempestatem in mari, sic hæresis in Republica bellum & seditionem concitat. In eam rem adducit hos versus ex Timone Phliasio:

Pernicies hominum resonans lis venit inane,
Cui furor & socia est faciens contentio, cædes.

Periculi ratio. — *1. Ventus contrarius falsa opinio est.* — *2.* — Cle. Alex. — *Templum Fidei & Pacis.* — *3.*

Sicut enim vbi ventus contrarius mari incubuerit, ipsum a fondo excitat, & conturbat: ita si quando hæresis & falsa doctrina in Rempub. admittatur, ciues omnes in seditiones commouebit, & status omnes perturbabit. Ideò Plato in Gorgia, vel de Rhetorica: Nullum, inquit, tantum esse malum hominibus arbitror, quantum est opinio falsa. Idem in dialogo, qui inscribitur Sophista, vel de Ente, inducit Theodorum, & hospitem Eleatem, disputantes de Sophistarum conditione, concludens Sophisticen esse artem contradicendi, quæ omnia in controuersiam deducere potest. Quemadmodum videlicet, inquit, hospes, vnquam possent iuuenibus persuadere se omnium esse sapientissimos, nisi præsumptuosè & cum fastu contradicerent? Hos è benè constituta Repub. abigendos concludit. Atqui & his similes sunt hæretici, sed multò peiores. Horum quidem partes sunt in omnibus, vt quasi venti contrarij, Ecclesiæ Patribus, interpretationibus, commentariis, traditionibus aduersentur, seque omnibus præferant. Verùm & hoc ipso pestilentiores sunt, quòd in animas ipsas grassantur, & Deum, Christumque eius impugnant. Sed scilicet, ab iis qui hæreticos in benè constituta Republica tolerari posse opinantur, mihi respondeatur. Si in mari positi, tutam sibi nauigationem exoptarent, & in eorum potestate situ esset, aut ventos contrarios, aut propitios admitterent & inducerent: vtrum censerent aduersos ventos euocandos, aut sinendos esse? Atqui obstant isti, ne principes hæreticorum ora obturent, ne prophanas doctrinas ablegét. Quam prudentiùs verò Iouinianus Imperator Macedonianos hæreticos pro suæ religionis exercitio supplicantes repulit, hæc verba adiiciens: Contentionis studium odi: concordiæ autem affectatores semper amaui. Hinc narrat Nicephorus lib. 10. hist. Eccles. capit. 40. Quid autem hæc illius breuis sententia aliud sonabat, quàm hæreticos Rerumpublicarum perturbatores esse: amicos autem pacis, & quietis & principis obsequétes esse Catholicos? His ventis turbatur mare, agitantur hominum mentes, in spumas & furorem commouentur, vt sese ad fluctuum instar collidant, & seditionibus consumant. Hi venti naui fidelium contrarij sunt. *Et vidit Iesus discipulos laborantes in remigando.* Et diuinitatis oculo quo omnia considerat, ipsos prospexit: aut corporali lumine intuitus est, cùm fortè non longè ab illis esset. Audiuimus autem hic quid nobis faciendũ sit, cùm videtimus Ecclesiam tantis tempestatibus agitatam. Quid enim? Omnia etiam videantur aduersari, locus, tempus, ventus: etiamsi & Athéistæ, & Deistæ, & Skoenkfeldiani, & Vbiquetarij, Martinistæ, Caluinistæ, Georgiani, Zuinigliani, Anabaptistæ, Trinitarij, Mennonitæ, Osiandriani, Fantastici, Seruetiani, Lodouicitiani, cæteraq; hominũ portenta, velut venti perniciosissimi totum mare, totum scilicet orbem concitiant. Alij Angliam, alij Germaniam, alij Heluetios, alij Belgium, alij Galliam, alij Poloniam, alij Hispaniam, alij Italiam: conturbent & ipsi Turcæ Græciam, Asiam & Africam: an ideò animos despódere, & manus remittere debemus? Etiamsi Ecclesia ab hominibus velut fluctibus, concitatis ab his & illis vétis contrariis, vndique impetatur & pulsetur: an ideò

Plato. — *Sophista & hæretici similes.* — *Nõ sunt hæretici tolerandi.* — Nicephor. — *Quid faciendum in persecutione Ecclesiæ.*

Vna salus victis nullam sperare salutem?

Etsi nec post tot labores nondum ad portum peruenerimus, neque ventorum & fluctuum impetus conticescant: ideóne deserenda nauis est, aut piratis & sicariis, seu saltem fluctibus committenda erit? Audiamus quid Apostoli fecerint. Illorum enim officium nos erigit & format. Aberat Christus, medium mare ingressi erant, nox erat, ventus aduersabatur: quid illi tunc? *Laborant in remigando.* Hanc etiam vnanimem diligentiam & solicitudinem ab omnibus, maximè Prælatis Ecclesiæ, Principibus etiam, Regibus & Imperatoribus requirit Dominus, quam in maris periculo requireremus a nautis. Nã si oborta tempestate remiges semel manus remittant, etiam hi qui portui proximi esse videbantur, statim in altum mare vi ventorum reiicientur. Ita quoque etiamsi sua diligentia Prælati & Principes omnia ferè superarint aduersa, adeo vt in ipso portu quies expectetur: si tamen officio defuerint, & tum languere cœperint, facilè rursus in medias turbas impellentur. Darius quidem Xerxis pater dicere solebat, se in præliis euadere prudentiorem, vt scribit Plutarchus in Apophtheg. Cur non etiam omnes tot periculis cautiores euadant? Miserum vtique Horatius suæ Reipub. statum, sub typo nauis remigio destitutæ describit, his versibus:

Quanta in Prælatis & Principibus solicitudo requiratur. — Plutarch. — Horat.

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus? ô quid agis? fortiter occupa
Portum, nónne vides vt
Nudum remigio latus?

Quòd si ad remos concurritur obortis contrariis ventis: cur non & omnes incumbere debeant, vt ad portũ Christiana Respublica perducatur? Scio permultos esse, qui saluos se futuros arbitrantur, si nihil & ipsi tempestate oborta faciant, si domi desides maneant, si nec Catholicos iuuent, nec hæreticis aduersentur. Vident Rempub. perturbatam, commotos fluctus, aduersarios ventos, nec tamen aliquid sibi faciendum esse existimant. Considera nimirùm hic mihi nostros remiges permultos Episcopos, Abbates Commendatarios, perinde & hic multos nobiles Duces, Comites, Tribunos, Centuriones. Horum quidem est, suis quemque viribus nauem iuuare & dirigere. Quot autem eorum in curiis Regum velut spongiæ sunt, suis tantùm intenti, non iis quæ Reipublicæ pacem & quietem concernunt? Multi Prælati canes muti sunt, non valentes latrare. Multi Nobiles, sed quorum manus in Ecclesiæ causa obrigescant. Omnes ditari volunt bonis publicis, & cum aliorum detrimento: & apud semetipsos hæc loquuntur, Consumat, perdat, pereat. Accidat quod volet, præualeãt hæretici, dogmata sua intrudant, seditiosi grassentur, status regni perturbetur: ego rem meam curabo. Omnes timent sibi, non Reipublicæ. Ego verò à te, ô pauper insensate, hoc vnum expostulo: Casu posito quòd vt in naui, ita simus in Republica. Habeant hi & illi multas merces, thesauros, literas, diuitias. Exurgat tempestas, & requirat patronus omnium manus & diligentiam. Num ille malè compos animi fuerit, qui responderit, sibi curæ nauem non esse, in qua positus est? Dicat verò, Mihi tantùm curæ sunt merces meæ. Laboret in naui qui volet. Verùm, ô stolide, naui in periculum adducta, num etiam peribunt merces tuæ? & illa salua, num etiam in tuto tuæ res erunt? Hoc idem Prælatis, hoc Nobilibus etiam dixerim, qui propriis tantùm commodis inuigilant, res verò publicas despiciunt. Quid si Ecclesia, aut Respublica in discrimen adducatur, vbi quæ congessisti? vbi reditus? honores? diuitiæ? fundi? vbi & vita tua secura erit? Orta tempestate primùm ad exonerandam

Omnes Ecclesiæ liberandæ incumbere debent. — *Aulici spongiæ.* — *Contra eos qui tuti se putant, si Ecclesiam non iuuentur.*

dam

dam nauem merces quantumuis pretiosas in mare deiici videmus: ita pænè periclitantur diuitiæ & honores, facta religionis, aut Reipublicæ mutatione. Quam melius igitur, vt quisque cooperetur & contendat alij precibus, alij eleemosynis, alij exhortationibus, alij seueritate iustitiæ, vt Christiana Respublica ad portum deducatur. Nemo est qui aliquid hac in re non possit. Si gladiú vindicem non habes, fortè habes gladium duplicem verbi Dei. Quòd si è minimis es, & in fundo nauis istius constitutus: saltem id ego requiram à te, quod olim nautæ à Iona: Surge, & inuoca Deum tuum. Porrò eorum maximè est nauim dirigere, qui Ecclesiæ & Reipublicæ præficiuntur. Illi nautæ sunt, & remiges, & qui primum inter eos locum occupat, gubernator & patronus est, ex cuius ore & notu cætera pendere necesse est. Habent Ecclesiarum præfecti remos spirituales, habent Principes remos corporales. His enim gladius verbi, censuræ, exhortationes, & preces creditæ sunt: illis gladius iustitiæ, quo sæuitur in corpora. Hi autem à dextris, & illi à sinistris remos pariter, & vnanimiter impellere: nimirùm & Prælati & Principes simul contendere, simul conari, idẽ sapere & velle, velut cor vnum & anima vna, Reipublicę saluti incombere debent. Nec enim in naui nunc hi, nũc illi remos agitant, sed simul omnes: his quidem remos attollentibus, attollunt & isti: his deprimentibus, deprimunt & isti. Nec illi contra proram, hi pro puppi dimicant: sed in vnum omnes conspirant, alioquin nauim sua diuisione in periculum adducerent. Ita quoque præfectos spiritualium & temporalium rerum simul eniti oportet, & in vnum omnes conspirare, vt Reip. nauis fluctus superet, & ad portum perueniat. Remex Paulus, Barieuh Magum, velut procellam repulit, (Act. 13.) Apostoli remiges Pharisæorum fluctus retuderunt, (Act. 5.) hoc scripturæ remo, Si licet Deo magis parere quàm hominibus. Remex Athanasius & Hilarius in Arium, Basilius in Eunomium, Clemens in Gnosticos, Tertullianus in Hermogenem, Origenes in Celsum, Augustinus in Faustum & Pelagium, Cyprianus in Nouatum, Vigilius in Eutychen & Nestorium, Optatus in Parmenianum Donatistam, Epiphanius & Theodoretus in veteres & recentes sui sæculi hæreticos, Leo contra Priscillianum, velut contrarios, seu etiam aduersarios ventis impulsos fluctus decertarunt. Et ad eorum instar,

Scripturæ remis Doctores æquora verrunt.

Egerunt & in eos Episcopi censuris, anathemate, excommunicatione, iisque illos abs se reiecerunt. Sic Paulus Hymenæum & Alexandrum scribit se tradidisse Sathanæ, vt discerent non blasphemare. Ita Petrus Simonem Magum, Ioannes Nicolaitarum sectam à se interdixit. Quid enim non officij Prælatorum orta isthæc aduersus Ecclesiam tempestas requirat? Nimirùm (ait Chrysostomus homil. 51. in cap. 4. Matth.) sicut tubicen commisso prælio pugnantem exercitum circuit, & bellicos cantus in tuba decantans, milites animat ad virtutem: sic & sacerdos persecutione imminente, exponens populo fortissima martyrum & gloriosa certamina, illum ad virtutem patientiæ vehementer accendit. Idem igitur conentur Episcopi, Doctores, verbi ministri: nullum schisma, vnus omnium hîc sit animus. Hac ratione Basilius Magnus cùm videret Arianos corrumpendæ & occupandæ Cæsareæ occasionem à dissidio, quod ille cum Eusebio huius loci Episcopo habebat, assumere: Pontica monasteria reliquit, seq; vltrò Eusebio recõciliauit, vnóque imperu & disputationibus Arianos confudit. Hæc Nicephorus hist. Eccles. lib. 11. cap. 18. Et sicut Pontifices, Pastores, Doctores cæterique Ecclesiæ ministri idem cõtendere: ita & Principes, Duces, Comites, omnes denique Nobiles, Senatores, Iudices, Præsides, cæteriq; quibus gladius velut remus creditus est, idem conari debent. Non enim sine causa Princeps gladium portat, vindex in iram huic qui malè egit. Rom. 13. Principes missi sunt ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Ad eos enim Psaltes, (Ps. 2.) Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terrá, seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Vnus sit omnium Ecclesiasticorum & Nobilium contensus, simul omnes remos suos attollant, simul deprimant. Ita fiet, vt omnibus pariter contendentibus ad nauis salutem, non frustra laborasse videantur. Alioquin, vt scribit Gregor. Nazia. Orat. 25. de se, ad eos qui cathedram Constantinopolitanam illum concupisse diuulgarant, subuersores & proditores portus quàm præfecti dicentur.

Nunc igitur vbi de periculis, quibus obnoxij sumus, & de nostro officio diximus, sequitur vt ex ipsa Euangelica historia audiamus, quid nobis, quod nostrum est, facientibus, præstet Deus. Requirendum est scilicet, quid Apostolis tota nocte laborantibus successerit. Primò quidem, *Vidit eos Iesus laborantes in remigando.* Quoniam tu laborem & dolorem consideras: Vidisti Domine, ne sileas, & ne discedas à me. Videt quidem omnia, sed eos maximè qui in officio sunt. Considerauit & Israëlitici populi clamorem (Exod. 3.) quia etsi ad horam auxilium differre videatur, inquit Beda in Ioannem, non patitur tamen suos tentari vltra id quod possunt, sed præstò est illorum necessitatibus. Sap. 4. Respectus eius in electos eius. Ps. 31. In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. 2. *Et circa quartam noctis vigiliam venit ad eos ambulans supra mare.* Ioannes. *Cùm remigassent ergo fermè stadia viginti quinque, aut triginta.* περὶ τετάρτην φυλακήν. Est autem φυλακὴ, custodia, excubatio, & præsidium. Vigilia ergo dicitur, qualis præsidiariis militibus in vsu est: Vnde & Psaltes: A custodia matutina vsque ad noctem speret Israël in Domino. Nimirùm nox in quatuor vigilias distribui potest, 1. in serotinum tempus, 2. intempestiuum, media scilicet nocte, 3. gallicinium, circa tertiam horam, post mediam noctem, 4. antelucanum, mane summo. Has enim noctis & vigiliarum partes Dominus assignat, Marc. 13. his verbis: Vigilate, quia nescitis quando dominus domus veniat: serò, an media nocte, an galli cãtu, an manè. Hinc patet penè tota nocte discipulos in remigando nauigasse. Porrò Theophyl. Non statim (inquit) illis assistit, sed tota nocte sinit in tempestate versari, vt doceat fortes esse, & non in principio tentationum sperandam requiem. D. August. tom. 8. in Ps. 92. Turbabatur (inquit) mare, fluctuabat nauicula. Nauicula, Ecclesia est: mare, sæculum est. Venit Dominus, ambulauit supra mare, & pressit fluctus spumantes & magnos. Potestates scilicet & Reges crediderunt Christo, & subiugati sunt. An non etiam depressi sunt Tyrannorum in Ecclesiam assultus? Planè illis (ait Theodoret. serm. 9. affect. Græc. de Legibus) persimiles inuenti sunt, qui flammam quidem restinguere concupiscunt: oleum verò fatui instillantes, ardentiorem illam efficiunt: ac velut quondam rubus ille, quem vidit Moses, ardore ignis nõ est absumptus: ita nec Christianos impiorum bellis petitos, tela hostilia consumpserunt. Porrò distribuunt nonnulli mysticè quatuor istas noctis vigilias, in quatuor Ecclesiæ ætates, quibus nobis continuæ sunt vt in bellis excubiæ, cùm vndique vrgeant & assultant inimici. Prima quidem ætas tempus Apostolorum est, quo velut in iuuenta, tenera sensim increscebat Ecclesia. Verumtamen eius successibus, & velut fœlici nauigationi, turbulentissimi fluctus, obstiterunt Scribæ, Pharisæi, Herodiani, Essæi, Samaritæ Sadducæi, Simoniani, Menandriani, Cherintiani, Ebionitæ, Gnostici, Apelliani, Cerdoniani, Marcionitæ, Psychici, Nicolaitæ, Saturniani, Basilidiani, Cainęi, Ophitæ, Valentiniani, Lucaniani, Sethuitæ, & Pseudoapostoli. Tũ etiã contra illã Barbari, Gentiles, Philosophi, Athei, Tyranni. Contra tot fluctus, Apostolorum solicitudo & cunstãtia necessaria fuit. Secunda vigilia, seu ætas Ecclesiæ, adinstar feruentis adolescentiæ se habuit: hoc fuit sæculum Martyrum, quo Decij, Domitiani, Diocletiani, Iuliani, Valentis, & Barbararum nationum: hæreticorum quoque, Montani, Praxeæ, Hermogenis, Tatiani, Arij, Macedonij Eustathij Eunomij, Manetis, Fausti, Priscilliani, Nouati, Donati, Pelagij, cæterorúmque fluctus excitati sunt: quos & scripturis, & constanti confessione retundere oportuit. Ideò (Heb. 11.) sancti ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, lapidati

Quid quisque facias

Cor vnum in naui.

Exempla remigum.

Officiũ Prælatorum.

Chrysost.

Niceph.

Quod Principum munus.

Greg. Naz.

3. Quid nobis quod nostrum est facientibus præstet Deus.

Beda.

Theoph.

August.

Ecclesia agitari, non autem mergi potest.

Theod.

Quæ vigiliæ noctis huius.

sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Hæc tempestas media nocte, id est, tenebris ignorantiæ & peccatorum ingrauescentibus contigit. Tertia vigilia, seu virilis ætas Ecclesiæ, tempus Confessorum seu illustrium Ecclesiæ Doctorum fuit. Hoc enim tempore florescere, & à barbaris Ecclesia saltem aliquandiu quiescere cœpit. Tum verò & hæretici quos diximus, & alij permulti nauem istam obruere conati sunt, vt Sabelliani, Luciferiani, Apollinarea, Nestoriani, Eutychiani, Iconoclastæ. Et vt maiore impetu nauis ista concuteretur, Sathan seu Behemoth concitauit & in hæresim aliquam, aut Arij, aut Donati, cæterorúmve allectos Scythas, Gothos, VVandalos. Nec defuerunt Athei, Apostatæ, Iudæi: nostris etiam temporibus VValdenses, Hussitæ, VViclephitæ, Taboritæ, Berengariani, Picardiani, Adamiani, Iudabeszani, cæterísque huius generis, qui ventis diuersarum opinionum impulsi, hinc & inde nauem Ecclesiæ impeterent. Atque vtinam, vt olim Augustinus, Athanasius, Ambrosius, Greg. Nanzianzenus, Greg. Nyssenus, Basilius, Arnobius, Fulgentius, Cyrill. Alexandrinus, Cyrill. Hierosolymitanus, Cyprianus, Hieronymus, Leo Maximus, Hilarius, cæterísque Patres inuigilarunt, sic & nostro tempore sint, qui verbo & scriptis tot monstra imperaut. Sic enim Basilius Epist. 61. ad Episcopos & fratres, qui in Occidente erant, scribés ea quæ ab Arianis patiebantur, adaptat hanc nauis historiam. Etenim, inquit, laborat hîc, fratres, & defatigata est frequenti aduersariorum insultu Ecclesia, quemadmodum nauigium in medio maris, aliis post alios vndarum fluctibus agitatur, nisi citò Dominus pro sua bonitate nos respexerit. Exaggerat autem noctem illam, seu perturbatum rerum statum, his verbis. Tribulationes nostræ, vel nobis tacentibus, vobis sunt cognitę. Mundi sapientia primas tenet, crucis gloriam abominans. Patrum dogmata contemnuntur, Apostolicæ traditiones annihilantur, recentiorum hominum inuenta Ecclesiis inferuntur, pastores abiguntur, lupi introducũtur, qui Christi gregem discerpant: domus oratoriæ deseruntur à cœtu. His fluctibus olim & nunc etiam Ecclesia opprimitur. Contra tot fluctus, ventósque contrarios, Basilius omnium maximè Episcoporũ manus requirit: vt si quædam commotio spiritus, & viscerum miseratio in illis est, commoueantur ad auxilium. Arripite, inquit, pietatis zelum, eripite nos ex hac tẽpestate. Hoc vel in ipsa quarta noctis vigilia, in decrepita ætate, in maxima Ecclesiæ persecutione cõtra Antichristi membra requiritur. Hoc enim, vt ex Daniel. 12. Christus Matth. 24. docet, erit tempus, quale non fuit ex eo, ex quo Gentes esse cœperunt. Tum Sathan seducturus est quatuor orbis partes, tum diabolus venturus est, habens iram magnam, videns quòd modicum tempus habeat. Cæterùm quòd Christus à solitudine & monte, in quem secesserat oraturus, suis periclitantibus præstò est: docet etiam eos, qui solitariam vitam professi sunt, posse ex Eremi penetralibus in ciuitates se conferre, vbi fideles instruant, & confirment. Id Nicephorus hist. Eccles. lib. 11. cap 25. duobus probat exẽplis, Aphraatis scilicet, & Iuliani, qui etsi solitudine primùm concluderentur, idem tamen fecerunt, grassantibus Arianis. Quieto enim vitæ instituto, gregis Christi salutem vterque prætulit. Aphraates enim Antiochiæ docebat, Valente Ariano Imperatore hic etiam commorante. Et cùm relictam solitudinem Imperator illi exprobraret; Age, inquit, Imperator, si puella essem in conclaui abdita, & fusos manibus tractans, & lanificium meum curans, atque aliunde subitò conspicerem flammam exortam, & omni ex parte paterna domui circumfusam, quid me tum facere oporteret? Dic, te per Deum oro, nunquidne me sic sedere, & penates patrios conflagrantes conspicere, ignémque proserpentem expectare: an conclaui statim relicto sursum & deorsum currere, aquam in manibus habere, & omnibus modis flammam extinguere conari? Itidem cum tu in paternam domũ Ecclesiam, quasi fulmen quoddam incideris, & interiorem pietatem omni igne vastes: vndique concursamus, flammam gliscentem extinguere satagentes. Quibus vtique verbis prudentissimè docuit, Monachos, necessitate postulante, solitudine relicta, ad populum ministrandi verbi gratia se conferre posse. Ibidem refert & Nicephorus, ea tempestate ab Episcopis Catholicis, Iulianum ex Eremo euocatum, sic populo concionatum fuisse, & concionando miracula edidisse, vt Antiochena ciuitas prius hæresi Ariana infecta, ad fidem orthodoxam reduceretur. Ita omnibus in eandem nauis salutem contendentibus, domari & superari contrarios fluctus contingit. Hanc nobis confidentiam Christus relinquit, cùm circa quartam noctis vigiliam venit ad suos, *ambulans supra mare*. Hoc quidem facto, vt sensibiles, ita spirituales doctrinarum peruersarum fluctus domare se posse docuit. Mirabile autem hoc, sed Christo facile vt qui corpus suis qualitatibus carere potuerit, cum voluit. Nec proinde audiendi erunt, qui corpus illud fantasticum fuisse, aut corporale pondus nunquam habuisse, vt Theodorus quondam Phalaritanus Episcopus, dixerunt: Nimirùm, non & verum & ponderosum naturâ corpus habuit Petrus, qui etiam super aquas ambulauit? Matth. 14. Psalm. 76. In mari Domine via tua. Iob. 9. Graditur enim super fluctus maris. Eccles. 24. Qui dicere potest, In fluctibus maris ambulaui. Cæterùm D. Dionysius Areopag. lib. de diuin. nominib. cap. 2. par. 1. vt ignoramus quomodo de virgine natus sit, (ait) ita quomodo super mare ambulauerit. Hoc enim fuit virtutis diuinæ. Porrò non mutato in corpore in spiritum ambulauit Dominus supra mare, vt D. Iustin. Martyr, q. 117. ad Orthodox. sed diuina sua potestate fecit, vt ambulari posset mare, quod ambulari alioquin non potest: idque non solùm suo, sed & Petri corpori donauit. Exemit ergo quando voluit corpus suum, alioquin graue, naturaliter & ponderosum, suis qualitatibus: adeò vt sicut olim sub Helisæo ferrum è profundo Iordanis super aquas illius natauit, ita ipse & Petrus super mare ambulauerint. Pari quoque ratione obseruat in Sacramentarios hæreticos, Christum in cœna nobis corpus suum exhibere, suis qualitatibus exemptum: non q. aut corpus illud fantasticum sit, aut non corpus, sed spiritus tantùm Christi præsens sit. Nam sicut ambulans supra mare, docet sui corporis qualitatibus innatis, etiam ablatis, veritatem superesse: idem quoque & in Eucharistia. Cæterùm qui fluctus contriuit, qui confregit capita draconum in aquis, num etiam conculcabit & hæreticorum quantumuis turbulentos fluctus? Gregor. Nanzianz. Orat. 22. ad Heronem: Fuit, inquit, tempus, cùm ab hæresibus tranquilli essemus: cùm cessassent Simones, Marciones, Valentini, Basilides, Cherintique & Carpocrates, & omnes illorum nugæ & monstra, quæ pro bono contra creatorem pugnabant: deinde in proprio submersi fuere profundo, omniáque, vt dignum erat, sunt silentio obruta. Montani verò spiritus malignus, Manis caligo, Nouati quoque audacia, seu puerilitas, Sabellíque malum euanuit, nec in te vlla Ecclesiam læsit. Ita Christi virtus, sanctorúmque Pontificum & Ecclesiæ doctorum vigiliæ, hæreticorum furorem superarunt. Sic *venit* in auxilium suorum Christus, *& volebat*, id est, simulabat se velle, *præterire eos*. Sic (Luc. 24.) finxit se longiùs ire, & emota tempestate dormisse dicitur in naui. (Matth. 8.) qui tamen pro suis vigilabat. Et sicut dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam, (Sap. 11.) ita videtur aliquando denegare auxilium, ad nostræ fidei probationem. Probatio enim fidei nostræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet. Si quando igitur nos præterire videtur Dominus, confidamus, nec statim animum deponamus. Clamemus cum Psalte, (Ps. 9.) Vt quid Domine recessisti longè, despicis in opportunitatibus, in tribulatione. Attendamus quibus Moses precibus populum muniret, ad Dei opem implorandam, cùm arcam per solitudinem circũduceret. Num. 10. Cùm enim ipsa eleuaretur, dicebat, Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tua. Cùm autem deponeretur, aiebat: Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israël. *At illi, vt viderunt eum ambulantem supra mare, putauerũt phantasma esse, & ex-*

clama

Summorum Ecclesiæ [illegible] Basilius.

Quando liceat Monachis solitudine egredi & pop. [illegible]

Nicephor.

Dio. Areop.

Iustin. Mar.

Greg. Naz.

clamauerunt omnes enim viderunt, & conturbati sunt. Phantasma, inquit Suidas in historicis, spectrum est aut figura & species alicuius rei, cuiusmodi in somnis existit. Illusionem ergo esse putant, qualis noctu, & ex maris exhalationibus nauigantibus solet obijci. Exclamant ergo præ terrore, quòd ea species Domini sui sit, quo maximè in tanto discrimine opus habebant. Mysticè verò turbati fideles non omni spiritui credunt, non omni vento aut fauori: & si videant inimicos suos domari, nondum tamen plenè se iactant ereptos: ne tuba canant ante triumphum. Adeò se suáque ampliorem tribulationem exquirere fatétur, & rerum mutationes apud se ruminant: omnémque liberationem diuinæ bonitati adscribunt. Vnde si quid illis boni obuenerit, ad Dominum exclamant, vt non phantastico, sed vero auxilio releuentur. D. August. lib.1. Quæst. Euang. cap.15. Quod dixerunt discipuli phátasma esse, (inquit) significat id quod dictum est, Cùm venerit filius hominis, putas inueniet fidem super terram? Quia quidem qui cesserint diabolo, de Christi aduentu dubitabunt. Quòd autem Petrus à Domino implorat auxilium ne mergatur, significat quibusdá tribulationibus etiam post vltimam persecutionem, purgandam esse Ecclesiam. Quod & Paulus significat, dicens: Saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Quod sequitur vt adorantes omnes qui in naui erant dicerent, Verè filius Dei es, significat claritatem eius tum manifestam futuram per speciem iam videntibus, qui per fidem nunc ambulant. *Et statim locutus est eis, dicens: Confidite, ego sum, nolite timere.* Loquitur, vt infirmos cóforter, cuius verbum animabus nostris panis est, qui cor hominis confirmat. Solo quippè Dei verbo & creata sunt omnia, eadémque recreantur & stabiliuntur. Proinde quoties Christus ferè prostratam, & medijs fluctibus immersam releuare decreuit Ecclesiam, eam quidem per fideles verbi ministros alloquitur, qualis olim erat & Paulus, qui Dominum in seipso præsentem testabatur, dicens, (2. Cor.13.) An experimentum quæritis illius, qui in me loquitur, Christus? *Confidite*, inquit: quoniam primum omnium fide opus est, & his qui mare nauigant, & his qui semen humi iactant, ait Ruffinus in Symbolo: quanto magis his qui contendunt, vt deuictis hæresibus ad securitatis portum perueniant? Ita monebat non nisi sua prouidentia afflictioné hanc permitti ad suorum probationem. Vincentius Lirinensis libro suo in hæreticorum nouationes, monet vt quoties hæreticorú memoria occurrerit, eorum etiam qui Prophetæ, Episcopi, aut Martyres fuerint, quales fuerunt Origenes & Tertullianus: meminerimus id accidere ad nostram probationé. Deut.13. Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium se vidisse dicat, &c. non audies verba Prophetæ illius, quia tentat vos Dominus Deus, vt palàm fiat, vtrum diligatis eum, an non. *Ego sum.* Hieron. in Matt. Nec subiungit quis sit: vt vel ex voce sibi nota possent eum intelligere, qui per obscuræ noctis tenebras loquebatur: vel ipsum esse reputarent, quem locutum ad Moysen nouerant: (Exod. 3.) Hæc dices filiis Israël, Qui est, misit me ad vos. Maiestatem ergo suam significat, vt & firmiùs in eum nostra confidentia hæreat. *Ego sum*, ait. Quasi dicat: Flent venti, debacchent Aquilones, ebulliant fluctus, excitentur hæretici, schismatici & Tyranni: an nescitis quòd omnia hæc sicut vestimentum veterascent, ego autem idē permaneo? An ignoratis quòd data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra? Matth.28. Et portæ inferi non præualebunt aduersus Ecclesiam? Matth.16 *Nolite timere*, quasi non sit adiutor in tribulationibus. Si Deus pro vobis, quis contra vos? Ecquis vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Ioann. 14. Non turbetur cor vestrú, neque formidet: creditis in Deum, & in me credite. Ita nulla tribulatio nostram in Deum confidentiam concutere debet. Hac concepta, *Respondens Petrus*, qui & cæteris præficiendus erat & pro omnibus loqui debebat: *dixit*, accedens nimirùm ad illam fiduciam quam Christus ingesserat: *Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas.* quasi dicat: Si tu ipse es, quem & voce dignoscimus, Dominus es vtique, & iubere potes. Hester. 13. Domine, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati. [illegible] cum scilicet iubere, nostrum parere & obsequi. Non dicit, Ora vt veniam ad te, sed iube. Percussit vtique Helias & Helisæus pallio suo aquas Iordanis, & diuisæ sunt vt via facilis vtrique fieret: verùm nec sine Domini inuocatione, cuius & ipsi serui erant. Ideò Helisæus, cùm iam bis aquas percussisset, nec adhuc diuisæ essent, exclamauit: Vbi est Deus Heliæ etiam nunc? At verò (Eccles.8.) sermo tuus potestate plenus est. Hieron. in Matt. In omnibus locis ardentissimæ fidei inuenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quem homines Iesum esse dicerent, Dei filium confitetur. Volétem ad passionem pergere, prohibet: & licet erret in sensu, tamen non errat in affectu: nolens eum mori, quem filium Dei fuerat paulò antè confessus. In montem cum Saluatore, inter primos primus ascendit, & in passione solus sequitur. Peccatum negationis, quod ex repétino timore descenderat, amaris statim abluit lacrymis. Post passionem cùm essent in lacu Genezareth, & piscarentur, & Dominus staret in littore, alijs paulatim nauigantibus, ille non patitur moras, sed accinctus ependyte suo, statim præcipitatur in fluctus. Eodem igitur fidei ardore, quo semper, nunc quoque cæteris tacentibus, credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Tu præcipe, inquit, & illicò solidabuntur vndæ, leue fiet corpus, quod per se est graue. *Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum.* Qui putant Domini corpus ideò nō esse verum, quia super molles aquas molle & aëreum incesserit: respondeant, quomodo ambulauerit Petrus, quem vtique verum hominem non negabunt. Hæc Hieronymus. Factum hoc fidei omnia possibilia esse ostendit: nam pòst exprobrat ei diffidentiam, propter quam submergebatur. *Videns vero ventum validum, timuit. & cum cœpisset mergi, clamauit, dicens. Domine saluum me fac.* Vt fide superamus omnia discrimina, sic quum diffidimus, minimum periculum potest nos obruere: minima tentatio & minima hæresis nobis præualere potest. Ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profundum trahebat: paulum ergo relinquitur tentationi, vt augeatur fides: & intelligat se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conseruatum. Thomas in Matt. Ita voluit Petri infirmitatem dignosci ab eo, qui propria virtute super aquas ambulabat. Sic Paulus de seipso scribit, 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Hoc etiam fecit ad compescendam æmulationem discipulorum, quæ viso Petri miraculo statim sedata est. Cæterùm Albertus Mag. in Matth. meditatur paucos esse adeò in fide constantes, qui nō aliquando periculorum præsentium timore concutiantur. Helias enim primò audacter Achab occurrit, illú arguit, populum conuocauit, Prophetas Baal occidit, (3 Reg.18.) & idem tamen postea fugiens Iesabelem timuit, (3. Reg. 19.) Moyses etiam Pharaonem veritus fugit, Exod.2 Dauid Absalonem 2. Reg.15. *Cœperat Petrus mergi*, & dicere poterat id Psaltis, (Psal. 68.) Veni in altitudinem maris, & tēpestas demersit me. *Et clamauit* adinstar Ionæ, (c.2.) Clamaui ad Dominum de ventre inferi, & exaudiuit me. *Domine saluum me fac.* 2. Par. 20. Cú enim ignoramus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus, vt oculos nostros dirigamus ad te. *Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum.* Non expectauit suffocationem Petri, sed in tempore ei succurrit. 2. Pet. 2. Nouit Dominus pios de tentatione eripere. Esa. 45. Protegat te dextera iusti mei. Sic (Matth.8.) extendens manum tetigit leprosum, dicēs: Volo, mundare. Et apprehendit manu socrum Petri. Hac autem manus porrectione, auxilium significatur. Ps. 143. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis. Iob. 14. Operi manuum tuarum porriges dexteram. *Et ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti?* Non enim eius fides adinstar grani synapis fuit, quod quàto plus teritur, magis redolet. (Matth. 17.) Sic Matth. 8. Quid timidi estis, modicæ fidei? Quid si Petro, qui tanta fide priùs rogauerat, vt veniret super aquas dicitur, Modicæ fidei? quid nobis dicendum est, qui huius fidei ne minimam quidem habemus portiunculam? Hæc sola dubitatio

Margin notes: Suidas. — August. — *Primùm in aduersis opus est fide.* Ruffinus. — Vinc. Lir. — Hieron. — *Petri promptitudo & fides.* — Hieron. — *Cur Petrus cœpit mergi.* — Thom. — Albert. — *Fidei commendatio.*

& hæsitantia concutit Catholicos statim atque Ecclesia hæresibus, aut schismatibus impetita fuerit. *Et ascendit ad illos in nauim, & cessauit ventus.* Vbi Christus, ibi securitas: vbi Sathan, ibi periculum. Nauis ob Ionam turbatur: ob Achan (Iosu.7.) totus Israël periclitatur. At ob decem iustos paratus erat Dominus parcere quinque vrbibus, Genes.18. Ita Christus se maris, ventorumque Dominũ ostẽdit: de quo Psaltes, Tempestates maris tu mitigas. & Psal. 106. Dixit, & stetit spiritus procellæ. Eccl.43. In sermone eius siluit ventus. Et hic est scilicet, qui post tot persecutiones Ecclesiæ suæ pacem redditurus est. Tob.3. Post tẽpestatem tranquillum facis: & post fletum & lacrymationem, exultationem & gaudium infundis. *Et plus magis intra se stupebant.* ἐξίσταντο, vt qui præ admonitione non essent apud se. Quis enim non modò seipsum, sed & vniuersum rerum apparentium ordinem transgrediatur, si semel ad contemplanda Dei opera animum conuerterit? *Erat cor eorum obcæcatum*, πεπωρωμένη, cor obduratũ quasi callo aliquo, πῶρος enim callus est. Hic autem spiritualiter sumitur pro difficultate credendi discipulorum, & ratione carnis, quæ minus in diuinis intelligendis proficit. *Non enim intellexerant de panibus*, neque aduertebant ex tam insigni panum multiplicatione, quantam spem & maiestatem de Christo suo concipere deberent: non enim de auxilio diffidissent. Nam qui famelicis prouidit, nõ potuit afflictis discipulis succurrere. Et nunc quidem, quia sacramentarij panem Euangelicum & Eucharisticum nõ norunt, plus magis & stupent, & intra se dubitant. *Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth, & applicuerunt. Cumque egressi essent de naui, continuo cognouerunt eum.* Hieronym. in Matt. Si sciremus quid in nostra lingua resonaret Genezareth intelligeremus quomodo Iesus per typum Apostolorum & nauis, Ecclesiam de persecutione & naufragio liberatam traducat ad littus, & in tranquillissimo portu faciat requiescere. Erat autem Genezara ex altera extremitate lacus, quasi ex opposito Capharnaum, non tamen in vlteriori ripa. Videtur autem maximè de accolis huius loci dictum, quòd cognouerint eum: cùm de his subsequentia intelligantur. Cæterùm sicut ad ipsum portum cùm deuenisset nauis, Christus agnitus est: ita cùm Ecclesia à tempestatibus ad asylum & securitatem deuenerit, omni falsa doctrina sopita, agnoscetur rex regum, & Dominus dominantium. *Et percurrentes vniuersam regionem illam, &c. Et quocunque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates in plateis ponebant infirmos &c.* Ex eo patet, quam plebs ista de Christo opinionem habuerit: scilicet eum & saluatorem, & medicum omnium esse. Mysticè verò cùm ad portũ Ecclesiæ, Christi beneficio peruenerit, prostratis Pseudoprophetis, tum qui constãtiores fuerint, regiones suas percurrent, & eos qui ob simplicitatẽ ab impietatis magistris seducti fuerãt, ad Christum per sanam doctrinam & conuersationem deferent, vbicunque eum in fideli congregatione esse intellexerint: & pro his frequẽtes orationes fundent, vt vel fimbriam vestimenti Christi tangant, id est, misericordiæ illius guttulam assequantur. Nam quod hic fimbria, mysticè à muliere Chananæa mica, & à diuite guttula dicitur, Matth.15. & Luc.16. Certi quippè erunt omnes, quòd quæuis à Deo eis collata fuerit gratia, profutura sit ad salutem. *Et quotquot tangebant eum, salui fiebant.* En quanta Christi virtus, vt quæ in corpus, imò & in veste redundaret. Hinc probatio virtutis sanctissimarũ reliquiarum, de qua aliquando fusius. Et vt sanandis corporibus virtutem vestibus suis communicabat, ita vim sanandi animas communicat sacramentis. Adeò virtutem suam semper signis visibilibus exhibuit. Cæterùm cum prostratus fuerit Antichristus: eorum qui exciderant alij partim terrore signorum, partim ruina Pseudoprophetarum, partim consolatione bonorum conuertentur: & quasi tetigissent fimbriam Christi, extremum scilicet militantis Ecclesiæ, salui fient. Beatus enim (ait Daniel capit.12.) qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Hoc etiam fusiùs pandit diuus Hippolytus Martyr serm. de Antichristo, & D. Effrem, serm. de eodem. Chrysost. hom.52. Oper. prioris in Matth. Tangamus ergo etiam nos fimbriam vestimenti eius, imò verò totum Christum. Ipsum enim, si volumus, non vestia solùm, sed corpus ipsius nobis propositũ est, non vt tangamus solummodò, sed vt comedamus & saturemur. Adeamus ergo Christum singuli ægrotantes, magna cum fide. Nam si qui fimbriam vestimenti eius tũc tetigerunt, rectè omnes conualuerunt: quanto magis corroborabimur, si totum in nobis habeamus? Cum fide autem accedere, non est vt tantummodò corpus propositum accipias: verumetiam multò magis, vt mundo corde tangas, & sic ad illud, vt & ad Christum ipsum accedas.

Panum miracul. in memoriam re uoc. ad fidem esse mationem.

Hieron.

Mystica ratio huius facti.

Virtus Christi etiam in vestimentis.

Hippolyt. Effrem. Chrysost. *Quid tangere Christi fimbriam.*

Præparatis per magnum illud in panibus miraculum turbarum animis, Christus statim in Capernaum, quò turbæ tam conuenerant, de maximo suæ carnis in cibum, & sanguinis in potum loquitur. Vbi & Christus suam authoritatem à Patre, necessarium autem nostrum ad eum accessum & fidem docet, & de manducatione spirituali loquitur.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan 6.
			Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ verò superuenerunt naues a Tyberiade iuxta locum vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cùm ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam quem filius hominis dabit vobis: hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cœlo, vt non faciam voluntatem meam, sed voluntatẽ eius qui misit me. Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris: vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitẽ illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cœlo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare inuicem nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in Prophetis, Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum.

Introductio

PATERFAMILIAS, à quo domesticis prouidet filiis, seruis, brutis etiam animantibus, & pro cuiusque ratione, cibum illis commodum largitur. Nec enim omnibus animantibus omnia, sed his fœnum illis panis vtilior est. Nec bonum est sumere panem de manu filiorum, & mittere canibus, vt monet Christus. Alia seruis, alia filiis dantur. Ad eum sanè modum Deus optimus nobis, imò & vniuersis animantibus victum suppeditat. Dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Sed & homines velut in familia sua primos cibo suo donauit. Gregor. Nyssen. serm. catech. de diuinis sacr. cap. 37. Porrò quia duplex est, quippè qui & anima & corpore constet: ideircò in vtriusque gratiam cibum largitus est. Nam corpus cum brutis suos cibos habet. Illud enim maxima ex parte brutum est: nutritur pane, carnibus cæterisque esculentis. Anima diuinior, & ad Angelicam accedens naturam, cibo inuisibili vtitur: nutritur enim diuino hic verbo, seu summi boni meditatione, & spirituali gratia: & tandem vbi è corpore emigrauerit, satiabitur cùm apparuerit gloria Dei. Porrò corporalis cibus cõmunis est etiã omnibus infidelibus, Turcis, barbaris, hæreticis, & impiis: spiritualis verò solis fidelibus communicatur. Vterque sanè patribus illis qui sub lege naturæ, & iis qui sub Mosaica fuerunt, datus est: habuerunt panem communem, quo corpora sua fouerent: habuerunt spiritualem, verbum scilicet Dei, quo per fidem animæ illorum pascerentur. Neque verò satis esse Deus ille opt. existimauit, si seorsim corpus, seorsim anima suum cibum haberet, nisi & vtrique simul conuenientem panem largiretur. Sicut enim vnione suppositi caro & anima coniunguntur, vnúmque hominem efficiunt: ita vtrique carni & animæ conuenientem cibum largitus est, qui vtrunque connecteret, & ad immortalitatem nutriret. Hunc nobis per Christum suum donauit: imò hic nobis ipse Christus est, ipsa eius caro, ipse sanguis, quo & animæ & corpora nostra in vitam æternam aluntur. De his omnibus cibis hoc in capite disseritur, de communi, de spirituali, & de esu carnis, & sanguinis Christi. Ad communem cibum referuntur quinque panes illi & duo pisces, quibus quinque millia hominum satiati sunt. Incidit etiam mentio Man e cœlo, sed ex quo melioris cibi argumentum ducat. Loquitur tandem de spirituali cibo qui duobus modis nobis per fidem in Christo communicatur. Aut enim participes efficimur diuinitatis eius, aut spiritualiter communicamus illius humanitatis merito, & passioni. Hoc spirituali pane mens nostra reficitur. Verùm superest & alius panis, quo simul & animus & caro nostra nutriantur, quẽ quarto loco se daturum esse pollicetur: datum autem in Cœna esse reliqui narrant Euangelistæ. Cæterùm expresso consilio Ioannes hanc Christi promissionem, à cæteris tamen Euangelistis omissam, describit: vt hæreticos, qui tum ipso sene, Christi carnis veritatem, & sacrosancta Christianorum mysteria reiiciebant, confunderet. Ideò scilicet priori sui Euangelij capite, (scilicet 5.) Baptismi virtutem ex piscina Probaticæ miraculo arguit, vt nemo dubitet hominem ab omni spirituali immunditia baptismo curari, cum & illi, qui in piscinam mergerentur post motionem aquæ, sanarentur à quacunque detinerentur infirmitate. Adiecit & subsequenti capite, statim primo, miraculum de quinque panibus, vt ex eo velut manifesto argumento non reiiciendum Eucharistiæ mysterium ostenderet. Nam si tantilli panes, quinque millia hominum, quanto magis caro Christi illam sumentes reficiet? Si benedictione tanta virtus illis panibus data est, quid mirandum in Eucharistia, in qua & benedictio, & gratiarum actio, & expressa donatio est? Si nihil decreuit quinque panibus, sed duodecim fragmentorum cophini remanserunt: quid decrescet Christi corpori? Si æqualem habuerunt portionem Apostoli in quinque panibus, quid mirum, si æqualem habuerunt potestatem in eo accipiendo Christi corpore? Si vere isti nutriti sunt, absque panis diminutione: quis dubitat verè nostras animas & corpora Christi corpore & sãguine vesci, quæ tamen integra perseuerent? Ergo quoniam de hoc mysterio statim dicturus erat, ideò quam hoc facile factu fuerit, Christus in ipsius cibi ratione ostendit. Espropter Ioannes & Christi carnis, & ipsius mystici panis, virtutem, contra Gnosticos Ebionæos, & Cherinthianos, ab expresso Christi miraculo, eiúsque promissione in Capernaum facta demonstrat. Irenæus lib. 1. in hære. c. 18. Quidam enim (hæretici) hæc omnia (sensibilia, quæ ad sacramentorum confectionem requiruntur) recusantes, dicunt, Non oportere inenarrabilis & inuisibilis virtutis mysterium, per visibiles & corruptibiles perfici creaturas, & ea quæ mente concipi non possunt, & incorporalia & insensibilia per sensibilia & corporalia. Esse autem perfectam redemptionẽ, ipsam agnitionem inenarrabilis magnitudinis. At verò promisit & Christus se panem carnem suam daturum: & idem ipse hoc perficiens, acceptum panem corpus suum fecit, & ita sub visibilibus signis corpus inuisibili modo porrexit. Ita Christus hanc hæresim suis & verbis & miraculis eũfudit. Statim enim atque turbas illas pauit, sese ad iter Capernaum accinxit: vt hoc miraculo, quasi excitatis omnium animis, & de sua potentia instructis, maiora mysteria promulgaret. Cæterùm, quoniam non tantùm præuidebat Christus schisma magnum crastino oriturum cùm de sua carne & sãguine dissereret: sed & multos discipulos scandalizatos iri, & retrò abituros: prænouerat quoque multas sectas contra hoc mysterium excitandas: ideò ne turbarentur discipuli, sed certò cõfiderent, quòd & ipse tandem victor hos omnes suis pedibus submitteret: certa prouidentia permisit, vt mari contrario, & ventis aduersis, nauis eorum periclitari videretur: vt dum venti præualerent, ipsos solo imperio obstrueret, mare feruens prosterneret, fluctúsque conculcaret. Ideò scilicet dicebat: Confidite, ego sum, nolite timere. Conturbati quidem discipuli existimabant phantasma esse, ***non enim intellexerant de panibus***, inquit Euangelista. Ex his enim in deserto multiplicatis, eius potentiam discere debuerant, & inde ad Eucharisticum panem, de quo statim dicturus erat, præparari. Hæc enim, quibus illos affatus est, talia erant, ac si dixisset: Quid etiam tandem vos, cæterísque fideles timeatis? Licet statim exurgant Capernaitæ, & scandalizati retrò abeant, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Licet & circa quartam noctis vigiliam, instante huius sæculi fine, Sacramentarij me mendacij nomine arguant, negéntque fieri posse, vt carnem meam in cibum porrigam: mementote quòd ego fluctus aduersos omnes contriui, ventis silentium imposui, nauem ad portum perduxi, infirmos curaui. Augustinus in Psalm. 92. Turbabatur mare, fluctuabat nauicula. Nauicula Ecclesia est, mare sæculum est. Venit Dominus, & ambulauit. Potestates scilicet & reges crediderunt Christo, & subiugati sunt. Itaque sic præparatis omnium animis venit in Capernaum. ***Altera autem die*** (post miraculum quinque panum: siquidem nocte intereiecta, Apostoli ad portum perducti sunt) ***turba quæ stabat trans mare Tyberiadis***, ex opposito vrbis Capernaum, circa locum, quo die præcedenti à Christo pasta fuerat: non inueniens Iesum, ad portum redit, quo nauicula Iesu & discipulorum eius consederat: ***& vidit***, seu perpendere secum cœpit, ***quia*** pridie ***nauicula alia non erat ibi***, in ipso portu, ad quem confluebant, ***nisi vna***, quam vespera hesternæ diei conscenderant discipuli. Sed & certò sciebant, ***quia*** tum ***non introisset Iesus nauim cum discipulis suis, sed quòd soli discipuli eius abiissent***. Expropter existimabant eum adhuc in monte, quem ascenderat, agere, nihil suspicati de sedato mari, tranquillitate facta, & ipso pedibus super fluctus ambulante. Interim verò dum hic morarentur, fortasse Christi descensum expectantes, ***aliæ superuenerunt naues à Tyberiade***, vrbe non longè posita, ***iuxta locum vbi manducauerant panem***, & tot tam paucis panibus hominum millia saturati fuerant: ***gratias agentes Deo*** de tam insigni miraculo.

Greg. Nyss. — *Christus multiplicem dedit panem.* — 1. *Panis corporis.* — 2. *Panis animæ solius.* — 3. *Panis vtriusque.* — *Quis panis animæ simul & corporis.* — *Omnes circumstantiæ miraculorũ probant veritatem mysteriorum.* — 1. 2. 3. 4. — *Irenæus.* — *Christus Sacramentarios verbis & factis eludit.* — *August.* — *Narratio.*

Theoph. Euthy.

Cùm ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius. (illum enim forsan in ipso monte, ad quẽ secesserat, requisierunt) suspicati sunt, vt Theophylactus obseruat, quòd mare pedes transierit: aut (vt Euthymius in Ioan.) quòd pedestri itinere circa mare abiisset in Capernaum, quò plurimùm diuersari solebat. Et *ascenderunt in nauiculas illas*, quæ superuenerant, *& venerunt Capernaum, quærentes Iesum.* Laudata tam propensa in Christum eorum sollicitudo, vt nec tempore, nec itinere ab eo secuocentur. Isa.55. Quærite Dominum, dum inueniri potest. Psaltes: Quærite Dominum, & viuet anima vestra. Psal.79. Non discedimus à te, viuificabis nos. Thomas in Ioann. c.6. Lect.3. Per hanc autem vnam nauem, quæ discipulorum & Domini fuit, Ecclesia designatur, vnica quidem vnitate fidei & sacramentorum. Ephes. 4 Vna fides, vnum baptisma. Aliæ siquidem, quæ a Tyberiade, vrbe Romani Imperatoris cognomine notata, superuenerunt mercenariæ & quæstuosæ fuerunt, ideoque ad Christum non pertinuerunt: nisi quòd turbam illam carnalem lucri gratia, ad vlteriorem ripam, vt Christum quæreret, transposuerunt. Et hæ quidem typum gesserunt exterarum à Christo Ecclesiarum, quæ lucri & alicuius commodi gratia secesserunt a fide: & tamen accedere videntur ad similitudinem nauis, id est, Ecclesiæ Christi, 2. Tim. 4. Habentes quidem speciem sanctitatis, virtutem autem eius abnegantes. 2. Cor. 11. Transfigurat enim se Angelus tenebrarum in Angelum lucis.

Thomas.

Vna Christi nauis.

Per hoc autem quòd Dominus Iesus non erat cum discipulis, significabatur visibilis quædam corporis separatio successura, statim atque ascendisset in cœlum, Matth.vltimo. In hac nauicula Christus obsequentes habet discipulos, ei succurrit, hanc è littore & tutissimo cœlorum habitaculo prospicit, hanc ad portum deducit: in hac adoratur & colitur. Eundem autem lacum, idem sæculum nauigant hæ & illa Christi nauicula. verùm illa non sine magna tempestate, cæteræ verò placido cursu transeunt. Nulla hic aduersarij venti, nulla fluctuum contrariorum mentio est. In quo videmus imaginem carnalium, dixerim & hæreticarum Ecclesiarum, quibus princeps huius mundi nullum negotium facessit: Catholicos interim & veros Christi fideles cribrans sicut triticum, & quasi leo rugiens circumiens, si quem deuorare possit.

Et cùm inuenissent eum, Iesum, *trans mare*, & nullo nauigio vectum illum esse cognoscerent, valde obstupuerunt, & mirati sunt, quònam modo etiam tam breui in Capernaum aduenisset, quem in monte pernoctasse existimauerant. Et *dixerunt ei*, præ admiratione: *Rabbi*, magister, *quando huc venisti?* Theophylactus in Ioann. Non supplicant & rogant quomodo transierit, neque quærunt de hoc signo: sed remissè dicunt, Quando huc venisti? Chrysostomus hom.42. in Ioann. Nisi quando pro quomodo, quis velit intelligi. Confert autem Chrysostom. Mosem Christo, vt maius etiam in Christo miraculum colligat. Transierunt, inquit, Mose duce, mare rubrum Iudæi: sed magna differentia. Ille tanquam seruus, supplicando: Iesus propria & absoluta potestate transiuit. Illi austro tunc spirante, paruit aqua, & aridam præbuit transeuntibus. Iesum nihil à sua natura motum mare, vt Dominum, admirabiliùs prætulit, illud testatum: *Ambulans super mare*, tanquam super pauimentum. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioann. cap. 26. Itaque licèt affectum amoris ostio hæc significet: tamen stoltè penitùs, ac pueriliter habetur. Non enim oportebat vanum quicquam aut inutile petere, cuius diuinas virtutes videbant. Quod enim ab hac interrogatione poterant emolumentum assequi? Sapienter igitur sapientes interrogandi sunt, & imperito sermone taciturnitas præstantior est: vnde & sermo noster sale condiendus est, vt monet Apostolus, (Coloss. 4.) Et Sapiens dicit (Eccles. 5.) Si sermo cum intelligentia tibi est, ô fili, responde: sin verò non est, sit manus tua in ore tuo. *Respondit Iesus*, non ad quæstionem eorum, sed intentionem, *& dixit: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis.* Chrysost.hom.44. in Ioan. Non semper clementia & lenitate vtendum est, sed ignauus discipulus, & ingenio crassior, acrioribus magistri stimulis, ab ignauia excitandus est: quem morem & hic & alibi, sæpenumerò Dei filius seruauit. Accedentibus enim turbis, & applaudentibus, vt humanam se gloriam contemnere, & eorum tantùm salutis curam habere ostendat, asperiùs respondet, neque tam hac, quàm eorum animi detegendi gratia. Duo igitur facit. Illorum enim carnales mentes arguit, qui temporalis commodi facilitate ducti Christum sequuntur. Ac si diceret: Ob hanc sanè causam requiritis me, non vt ex signis, procedatis ad eorum quæ credenda sunt contemplationem, & animas vestras pascatis: verùm, quia saturati estis, ideò rursus aduenistis, vt corporali & quotidiano vestro victui prouideam. Adiicit demum quid potius requirendum sit. Augustinus tract. 25. in Ioann. Propter carnem me quæritis, inquit, non propter spiritum. Quòd multi non quærunt Iesum, nisi vt illis benè faciat. Iocundum tempus. Alius negotium habet, quærit intercessionem clericorum. Alius premitur à potentiore, fugit ad Ecclesiam. Alius apud se vult interueniri, apud eum, apud quem parum valet. Ille sic, ille sic. Impletur quotidie talibus Ecclesia. Vix quæritur Iesus propter Iesum. Gregor. lib.23. Moral. Sic per eum qui tunc Christum quærebant, Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt. Nec cogitant, quid videndo imitari debeant, sed quæ compendia percipiendo, satientur. Satiatos quippè de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse. Et non pro signis est Dominum, sed pro panibus quærere: ad religionis officium, non pro virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare. Rupertus lib.6. in Ioann. Panes regia nostri Christi, sunt illi, qui pro mercede constituti, iusta & antiqua lege debentur his, qui altario deseruiunt. (Deuter.25. 1. Cor. 9.) Qui soli huic mercedi inhiant, & ob hanc solam sacri altaria ministerio se ingerunt, raptatores regis, & peruasores regni sunt: importunum ornantes solium, intempestiuum portantes subsellium. Hoc ergo quod illis rex noster dicit tale est, ac si hæc verba haberet. Vos vtique non me, sed mea diligitis: non quod sum ego, sed quod est sub me, quæritis: non mei, sed mensæ meæ amici estis. Manducastis ex panibus meis, & sufficit vobis, quia saturati estis. Non enim iustitiam esuritis & sititis: sed solam carnis curam facitis in concupiscentiis. Et hæc est beatitudo vestra, totaque saturitas, ingredi pompaticè domum Domini, comedere agnum de grege, & vitulos de medio armenti. (Amos 6. Cum nihil aliud quærentes, canitis ad vocem Psalterij, sicut Dauid: putatis vos habere vasa cantici, & nihil patimini super contritione Ioseph. Verè enim non compatimini, neque compassione charitatis pascimini, in contemplatione signorum quæ videtis, id est, mysteriorum quæ in altari commemoratis. Thomas Aquin. Lect. 3. in Ioann. c.6. Qui ergo non veniunt ad Christum propter virtutem, quam in eo vident, sed quia saturati sunt panibus eius, huiusmodi, vt scribit Apostolus Philipp.3. non Christo, sed suo ventri seruiunt. Cyril.lib.3. in Ioan.cap.27. Religionem ergo Christi, atque charitatem amplectamur, non vt aliquid corporaliũ rerum assequamur, sed vt æternam inueniamus salutem. Nam qui hac re sic abutetur, eius occultam malitiã acerbe Dominus arguet. Sed quoniam graui ægritudine laborabant quasi optimus medicus, duplex illis remedium, signi ac reprehensionis imponit. Non enim paruum signum est, quòd se nequaquam cogitationes illorũ ignorare ostenderit. Albertus in Ioann. ex eo loco ostendit, quàm parum sit tuta in hominibus confidentia, qui gulæ & ventri obsequuntur. Eccles.6. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in tempore necessitatis. Prou. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. Et hi statim atque inopia contigerit, non derelinquunt modò, sed & abominantur.

Ibat ad amissas nullus amicus opes.

Chrysostom. hom. 44. in Ioann. Modestiùs tamen illos Christus coarguit, non gulæ & ventris seruos appellauit

Theoph. Chrysost. Cyr. Alex. Chrysost. August. *Vix quæritur Iesus propter Iesum.* Gregor. Rupertus. *Prælati mercenarij* Thomas. Cyrill Albertus. Chrysost.

non tot miracula, quæ neque secuti fuerant, neque admirati. exprobrauit: neque etiam reprehensioni tantùm immoratur, sed & doctrinæ incumbit. *Operamini*, inquit, *non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Ita scilicet à cibo communi, & corporali, ad panem spiritualem mentes eorum eleuat.

Collatio cibi corporalis & spiritualis.

Cibus ille communis perit. digerent enim, & alteratur, neque ita nutrit, vt non post aliquod temporis interuallum alio cibo indigeamus: abiisse enim videtur, & euanuisse prioris cibi virtus. At verò cibus ille, ad quem contendimus, *quem filius hominis dabit vobis*, manducantem confortat, & in ipso permanet, quousque perducatur ad patriam.

August.

Cæterùm hoc loco abusi sunt quidam, quos refellit August. lib. de Opere Monach. qui ex eo quod Dominus dixit: *Operamini non cibum qui perit*, existimarunt corporalem omnem laborem prohiberi, maximè spiritualibus hominibus. Est autem hæc interpretatio peruersa, cùm Paulus propriis manibus laborauerit, & Thessal. 3. ita scribat: Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret manibus suis. Et alibi: Qui non laborat, nec manducet.

An non liceat spiritualibus viro corporaliter laborare.

Albert.

Albert. in Ioan. Ad intentionem ergo reuocandus erit sensus. Ille enim cibum qui nõ perit, operatur: qui intentionem spiritualium ad lucrum temporale non refert. Sed & qui laborem temporalem per intentionem refert ad spiritualia, hic operatur cibum, qui non perit.

Thomas.

Thomas in Ioann. Opus igitur nostrum, id est, principale studium & intentionem nostram dirigamus ad quærẽdum cibum, qui ducit ad vitam æternam. Ad temporalia siquidem non debemus principaliter attendere, sed accessoriè: id est, solùm ea procurare ratione corporis corruptibilis, quod sustentari oportet quamdiu in hac vita viuimus.

Dion. Cart.

Dionys. Carthusian. in Ioann. Primò enim quærendum est regnum Dei, & iustitia eius: & deinde licitum est, cum moderata sollicitudine, ac labore honesto quærere sustentacula vitæ, escam, potum, vestitum, & domum. Psal. 27. Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & benè tibi erit. Huic verò, quod nunc loquitur, Operamini non cibum qui perit, concordat quod ait apud Matthæum, (cap. 6.) Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Quibus verbis nihil aliud intendit, nisi vt tanto sollicitiores simus pro interna refectione, quanto præstantior est immortalis anima corruptibili corpore.

Chrysost.

Hæc colliguntur ex Chrysostom. homil. 44. in Ioann. aut per compositionem hæc verba intelliguntur, ac si diceret, Operamini non tam cibum qui perit, quàm qui permanet in vitam æternam.

Euthym.

Euthymius in Ioann. Ita admonuit cibum corporalem obiter curare, animæ verò toto studio.

Rupertus.

Rupertus in Ioann. Cibus ille quo saturati estis, propter quem vos ad me venitis, vt iterum saturemini, quia iterum esurietis. quotidie perit, & quoties intrat in os, toties in ventrem vadit, & per secessum emittitur, & sic perit. Talem cibum non dico vt operemini, nõ commoneo vt pro illo solliciti sitis: non inuito vt propter illum ad me veniatis. Non enim ad hoc in hunc mundum veni, vt impleam horrea vestra saturitate huiusmodi, & torcularia vino redundent: vnde amplius grauentur corpora vestra crapula & ebrietate, & curis huius sæculi. Iam quippè sufficit diei vestro malitia sua hæc: ita vt diem illum præuidere non possitis, qui tanquam laqueus superueniet vniuerso orbi. Sed illum potius cibum dico vt operemini, qui in hac vita mortali manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, vt mundo det vitam æternam.

Chrysost.

Chrysost. tract. 25. in Ioann. Itaque, ô Iudææ, expectabas credo iterum panes manducare, iterum discumbere, iterum saginari: sed dixerat, Cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam. Quomodo dictum fuerat mulieri illi Samaritanæ: Si scires qui petit à te bibere, tu forsitan postulasses ab eo, & daret tibi aquam viuam. Cùm illa diceret: Vnde tibi, quandoquidem non habes haustorium, & puteus altus est? Samaritanæ respondit, Si scires qui à te petit bibere, tu forsitan postulasses ab eo aquam viuam, vnde qui biberit, amplius non sitit. Nam de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Et gauisa est illa, & voluit accipere, quasi non passura sitim corporis, quæ labore hauriendi fatigabatur, & sic inter huiusmodi ser-

Solutio dicti August. Vt quid paras dentem, &c.

mocinationes peruenit ad potum spiritualem. Omninò isto modo & hic. Porrò Sacramentarij hæretici hac Augustini sententia abutuntur, quasi neget Christi sacratissimum corpus in Eucharistia, ore corporeo sumi: cùm hic de cibo communi loquatur, ad quem os solum & venter parantur: ad sacratiss. autem Christi corpus & illa simul cum interiori homine, ceu anima disponantur, non ad leuem & breui transituram saturitatem, sed ad consequendam vitam æternam.

Metaphora.

Quod autem dicit, *Operamini*, metaphora est à cibo corporali sumpta, qui non nisi operando acquiritur: vt significet & laborem & curam nostram requiri, vt è cibo permanente, vitam æternam nanciscamur. Et si cibus iste viuificus sit, in nobis tamen vitam non efficit, nisi & ipsi nosmet probauerimus, & ita de pane illo edamus. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, vt scribit Apostolus. Itaque si ad vitam hanc transitoriam comparandam tantus labor requiritur, vt & vita hominis militiæ comparetur (Iob. 7.) quanto maiore studio incumbendum est, vt cibo illo viuifico perfruamur? Et vt noscent, à quo expetendus esset hic cibus, adiecit: *Quem filius hominis dabit vobis.*

Rupertus.

Rupertus lib. 6. in Ioan. Dabit, inquit, (quod Græca dictione significatur δώσει) non dedit: ne forté talem cibum, vel tales cogitetis panes, quales manducastis, & saturati estis. Illum vobis cibum benedictione sua multiplicatum dedit, non dabit: nec assuescetis hoc rege in otio, ciborum abundantia crapulari, remota iam à vobis pœna, qua homo iustè terram operatur in sudore vultus sui: cibum autem viuificum non dedit, sed dabit: cum vos opus eo dignum operati fueritis.

Quem cibum in futuro daturus erat filius hominis.

Hic ergo cibus permanens, quem se daturum pollicetur, non est cibus communis: non verbum Dei, quo per fidem alimur: non diuinitas aut humanitas ipsius, in quantum ei sola voluntate coniungimur: siquidem cibos hos iam exhibuerat, aut in præsenti etiam exhibebat. Manducauerat turba de panibus, crediderant fideles in Christum, agnoscebant multi hunc & verum hominem, & verum Deum: & ita ab eo pascebantur. Verùm hic promittitur alius panis, quem in futuro se daturum asserit.

Theop.

Theophylactus in Ioann. Cibum ergo manẽtem, mysticam dicit sumptionem carnis Domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus.

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. c. 28. Hunc ergo largiturum se pollicetur, dicens, Quem filius hominis dabit vobis. Ita coniunxit humana diuinis, & totum incarnationis mysterium tetigit. Occultiùs enim spiritualem cibum ostendit: quo animam simul & corpus, sanctificati in Christo viuimus.

August.

Augustinus tract. 25. Quæritis me propter aliud, inquit, quærite me, propter me. Seipsum, charissimi, Dominus insinuat istum cibum, quod in sequentibus elucescit.

Cyrillus.

Cyrillus lib. 3. in Ioann. c. 29. Cæterũ quia præuidebat, vt Deus, quæ crimina Iudaica imperitia essent allaturi: qui hominem considerantes, nec verbum Dei in eo homine esse intelligentes, dicturi erãt: Quis est iste, qui diuinam sibi potestatem assumit? Quis enim permanentem ad vitam æternam cibum præbere potest? Nemo profectò mortalis, sed solus Deus, qui omnia & creauit, & gubernat. Anteuenit ergo Saluator, & huiusmodi loquacitatem compescuit, adiiciens: *Hunc enim* filium hominis, qui vobis cibum permanentem daturus est, *pater signauit.* ἐσφράγισεν, sigillauit.

Christus à patre signatus.

Quam sententiã quadrupliciter intelligere possumus. Vel quòd ipsum pater signo aliquo ab aliis separauit.

1. Chrysost.

Chrysost. hom. 45. in Ioann. Propterea enim illum Pater misit, qui hunc vobis cibum ferret. Sed & ostendit Pater, & suo reuelaui testimonio. Ita nimirum voce de cœlo lapsa testificatus est ipsum suum esse filium: idémque miraculis, velut aliquo sigillo confirmauit.

Euthy.

Euthymius in Ioann. Nam & ostendere quoque dicitur signare, ac si videlicet suo testimonio signauerit verum esse Deum.

2.

Vel signatus à Patre dicitur, quia peculiari, immò summa gratia a cæteris hominibus segregatus est. Talis enim nobis decebat vt esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, (Heb. 7.) Vnxit enim illum Deus oleo lætitiæ præ participibus suis.

(Psal.

August.

(Ps.44.) Aug. tract. 25. in Ioann. Iste enim filius hominis sequestratus quadam gratia spiritus, & secundum carnem filius hominis exceptus à numero hominũ est. Ideò enim hunc Pater signauit. Signari quid est, nisi proprium aliquid ponere? Proprium ergo quiddam dedit, ne cæteris compararetur hominibus. Itaque nolite, inquit, me contemnere quia filius hominis sum: sic enim filius hominis sum, vt non sim vnus ex vobis. Sic proprium aliquid mihi dedit Pater, quo non confunderer cum genere humano: sed per me liberaretur genus humanum.

Albert.

Albertus in Ioan. *Hunc* filium hominis, Deus *pater signauit*, & plenitudine suæ diuinitatis, ad hoc, vt pascat, ab aliis distinxit. Ipse enim habet vnde pascat: alij autem non habent, nisi ab ipso accipiant. Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus.

3.

Meditatur Cyrillus expressiorẽ in Christo cum Patre identitatem: quia non simpliciter dictum est, *signauit*, sed sigillauit. Nam quoniam diuina scriptura testatur, characterem hypostaseos Dei patris filium esse, quia in ipsa & ex ipsa naturaliter: quo alio charactere Pater filium suum signauit? Aut ipse Pater quo charactere signatus est, vt filium signare possit? Nullus enim dicet Patrem non esse in forma Deitatis: Filius autem forma genitoris est, quem si quis intellectualiter viderit, ipsum Patrem omninò videtit. Quapropter etiam in ipso se esse naturaliter ait: quamuis ex eo etiam sit, quoniam subsistit: sicut forsan splendor in re, & ex re quæ splendet. Alius enim esse ratione intelligitur, & alia res ipsa quæ splendet, sed non aliud, si ad naturam vtriusque aspexeris: quoniam ex re splendente splendor est, & in ipsa rursus inest: Nec quoniam idem natura sunt, à seipso etiam esse quicquam credetur: Prodeunt enim quæ sic ex alio sunt, ita vt intelligantur propriè subsistere, quamuis non separata, neque decisa.

Theoph.

Theophylactus in Ioan. Est enim imago patris filius, & signaculum, & character: Vnde & intellige ab illo hunc signatum, sicut & imago sigillum est: & ita se habet, quod dicit. Hunc enim, qui videbatur filius hominis, signauit pater, hoc est signaculum suum & imaginem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse habebat, & naturalem cum ipso identitatem.

Nicetas.

Nicetas Choniates lib. 2. Thesauri, cap. 27. Nec enim simpliciter splendor gloriæ duntaxat, sed hypostaseos quoque suę character. Quia enim vna eadémque imagine res diuinas apertè exprimere impossibile erat, pluribus eas hoc pacto imaginibus discimus: & splendor quidem gloriæ, coæternum: hypostaseos autem character similitudinis perfectionem arguit, hypostaseónque seu personarũ differentiam docet.

Th. Aquin.

Thomas Aquin. in Ioann. Lect. 3. cap. 6. Hunc ergo permanentem cibum non habet filius hominis, nisi inquantum singularitate & eminentia plenitudinis gratiæ præcellit omnes filios hominum. Sed & secundum Hilarium hunc pater sigillauit.

4.

Quando autem sigillum in cera imprimitur, cera retinet totam figuram sigilli, sicut filius hominis totam naturam patris accepit. Est autem duplex receptio, qua filius recipit à patre: vna æterna, & de hac non intelligitur, quod hic dicitur signauit, seu sigillauit: quia in sigillatione est aliud natura recipiens, & aliud imprimens. Sed hoc intelligitur de mysterio incarnationis, quia in natura humana Deus pater impressit Verbum, quod est splendor & figura substantiæ eius, (Hebr. 1.) Ideò ergo homo factus est, & carnem assumpsit, vt ipsam sua diuinitate viuificaret, & ita nos illam manducantes, viuificaremur à cibo permanente in vitam æternam. *Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, vt operemur opera Dei?*

Thom.

Thom. Iudæi enim instructi ex lege, credebant nihil æternum esse, præter Deum. Hinc factum est, vt cibum illum permanentem, aliquid diuinũ esse censerent: & ideò non de cibo, sed opere Dei requirunt.

Euthym.

Euthymius in Ioann. Aut opera Dei vocant, quæ Deo accepta sunt. Interrogant autem, non vt ea operentur, sed vt etiam ipsi videantur discipuli, & ita ad cibi suppeditationem attrahant. Existimant enim potiora Christum discipulis suis collaturum esse beneficia: ideò & eorum se participes fieri nituntur.

Chrysost.
Gula malũ.

Chrysostomus homil. 44. in Ioann. Nihil gula perniciosius, nihil ignominiosius est. Hæc obtusum & crassum ingenium, hæc carnalem animam reddit, hæc cæcat intellectum, nec sinit vt quicquam perspiciat: quod vt Iudæis vsuuenerit, intuere quæso. Cùm enim gulæ inhiarent, cum sæcularibus affixi, nihil spirituale contemplarentur, multis eos verbis & aculeis impellit, multum suadet: neque tamen excitantur, sed adhuc humi iacent. Tanquam enim nihil audissent, Quid faciemus, inquiunt, vt operemur opera Dei. Quod dicebant, non vt discerent, & facerent, sed vt iterum saturarentur. Possumus & illud velut per arrogantiam dictum interpretari.

Cyrill.

Cyrillus lib. 3. in Ioann. capit. 30. Satis nobis, inquiunt, præcepta Mosis sunt: non minus scimus, quàm oporteat illos scire, qui opus Dei facere volunt. Quid igitur nouum ipse, aut inauditum docere nos potest, quod scriptura dictum non sit? Tale quid etiam apud Matthæum habes. Adolescens enim quispiam magno diuitiarum cumulo circumfusus (Matt. 19.) quærebat quomodo vitam æternam posset adipisci. Ad quem Dominus, Benè, inquit, nosti mandata, Non occides, Non furaberis, Non mœchaberis, & quæ istis coniuncta sunt. Sed hæc ille inferiora sua cognitione putans Omnia, inquit, hæc à iuuentute custodiui: quid adhuc mihi deest? Quod igitur ille ex imperitia superbiáque intulit (quid adhuc mihi deest) id etiam isti ex arrogantia faciunt, dicentes: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? *Respondit Iesus, & dixit eis. Hoc est opus Dei*, actio Deo grata, qua panem istum permanentem, seu panis istius fructum comparetis: *vt credatis in eum, quem misit ille.*

August.

Augustinus tractat. 25. in Ioannem. Hoc est ergo manducare cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Vt quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti.

Quomodo ad Christum accedendum.

Ad intentionem Iudæorũ scribit hæc Augustinus, non vt neget corporalem Christi carnis sub sacramento manducationem: sed quòd ad illum cibum permanentem non ita sit accedendum, vt olim ad Christum accesserant isti, saturitatem tantùm corporalem requirentes, & solum ventrem & dentes præparantes. Atqui requiri hîc monet animæ per fidem præparationem: & expectandam esse non transitoriam corporis ingluuiem, sed vtriusque hominis refectionem, quæ ipsum promoueat ad vitam æternam. Verùm qui fieri potest, vt fide opus sit, cùm Paulus Roman. 4. distinguat fidem ab operibus, dicens: quòd Abraham non est iustificatus ex operibus, sed ex fide.

Tho.

Thomas in Ioann. Ad hoc duplex est responsio. Vna, quòd Apostolus non distinguit fidem ab operibus simpliciter, sed ab exterioribus. Sunt enim quædam opera exteriora, quæ exercentur corporalibus membris, & hæc notiora sunt omnibus: alia verò interiora, quæ exercentur in ipsa anima, quæ non sunt nota nisi sapientibus, & qui conuertuntur ad cor. Alio modo potest dici, quòd ipsum credere computatur inter opera exteriora, nõ quòd fides sit ipsa opera, sed eorum principium.

August.

Augustinus tract. 25. in Ioann. Ideò noluit discernere fidem ab opere Dei, sed ipsam fidem dixit esse opus Dei. Ipsa enim est, quæ per dilectionem operatur.

Theoph.

Theophylact. in Ioann. Nam fides erga illum, opus profectò est sanctum & perfectum, & sanctificans eos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides, ad omnem bonam operationem, & bona operatio conseruat fidem. Nam & opera sine fide mortua sunt, & fides sine operibus.

Albert.

Albertus Magnus in Ioann. *Hoc est*, inquit, *opus Dei*, quod acceptat Deus, *vt credatis in eum*, hoc est, credendo tendatis in eum. Ad hoc autem quinque exiguntur: vt scilicet veritati assentiantur, vt fides per dilectionem operetur, vt forma virtutis opus fidei informetur, vt de credito cum discretione cogitetur, vt consilium diuinum qui credit, admiretur. De primo dicitur, Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: hoc autem fit per assensum veritatis. De secundo, Gal. 5. Fides quæ per charitatem operatur. De tertio, Iacobi 2. Ego ostendam tibi ex operibus fidem meã. & ibidem, Fides sine operibus mortua est. Hoc enim intelligitur de operibus studiosis. De quarto, Sap. 15. Nosse te, consummata iustitia est, & scire iustitiam, & virtutem tuam, radix est immortalitatis. Hæc enim notitia consistit in cogitatione & scientia credita in articulis fidei. De quinto & vltimo, Esaiæ 60.

Videbis

Videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuû. Hoc enim est in contemplatione diuini consilij, quod hanc viam salutis per fidem inuenit. Sed & adhuc obijcitur, si haec sine operibus nociua est: quomodo fidei opus ad salutem necessarium tribuit? Propter hoc, ait Albertus, dixerunt antiqui, quòd opus est operans, & opus operatum. Opus operans est, quod est in operante virtutis opus, vel a virtute elicitum, vel essentialis actus virtutis: & sine illo nihil valet virtus ad salutem. Opus autê operatum est extrinsecum facturo, quod apotelesma vocant sancti, sicut operatum legis, est sacrificium factû, vel circumcisio facta, vel tale aliquid. Et sine illo, iustificat quidem fides, cum operibus virtutum interioribus. Thom. in Ioan. Sed si fides est opus Dei, quomodo homines faciût opera Dei? At verò hoc soluitur per Isaiam. (c. 26.) Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Nam hoc idem quod credimus, & quicquid operamur boni, est in nobis à Deo. Philip. 1. Ipse est qui operatur in nobis velle & perficere. Ita fides opus Dei, quia (Ephes. 2.) donum Dei est, vt ne quis glorietur. Concludit & Thomas, Christum filium Dei, verum Deum, ex eo quòd non dicit, *credatis ei*, sed *in eum quem misit ille* Pater. Cùm enim dico: Credere Deum, designo obiectum: cùm credere Deo, designo testem: cùm credere in Deum, designo finem: vt sic Deus possit haberi, vel vt obiectum fidei, vel vt testis, vel vt finis: sed aliter atque aliter. Quia obiectum fidei potest esse creatura, credo enim cœlum esse creatum: similiter & creatura potest esse testis fidei, credo enim Paulo, & alteri sanctorû: sed fidei finis non potest esse nisi Deus. Nam mens nostra solum in Deum fertur, sicut in finem. Finis autem cùm habeat rationem boni, est obiectû amoris: & ideò credere in Deum, vt in finem, est proprium charitati formatæ per charitatem: quæ quidem fides sic formata, est principium omnium bonorum operum: & ita ipsum credere, opus Dei dicitur. Cyrillus lib. 4. cap. 31. in Ioan. Fidem in eum quem Pater misit, confert his omnibus operibus legis, quibus Iudæi se Deo acceptos esse iudicabant: cùm interim eorum omnium nec hirci, nec agni, nec vitulæ aut boues mactatæ sanctificare nullum possent; remitteretur autem omnis iustificatio & purgatio in ipsum Christum. Vnde fit, vt obterat Christus legalium operum vanitatem, cum nostræ in ipsum fidei soliditate comparet: ex qua consequatur & fructus illius cibi permanentis in vitam æternam. *Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi?* Hæc quæstio aliter ab Augustino exponitur, aliter à Chrysostomo. Chrysostomus homil. 44. in Ioann. Insuitatos eos ad fidem dicit. Et quoniam argumenta ad fidem inducentia sunt miracula, (1. Corinth. 14. Signa enim data sunt infidelibus: ideò, vt credant, signum petunt. 1. Cor. 1. Quoniam Iudæi signa quærunt, & Græci sapientiam. Verum & hæc sua petitione infidelitatem produnt, cùm super signum in panum multiplicatione, & ægrotorum curatione ostenderit. Nihil enim his stultius, nihil insipientius, inquit Chrysostomus, cùm signum in manibus haberent, & tamen tanquam nullum signum fecerit, rogant: neque in eius potestate signum relinquunt: sed necessariò et præscribunt, vt nullum aliud faciat, quàm quod maiorum suorum temporibus factum est: nimirum vt sic eos pascat, quemadmodum à Mose in deserto 40. annis populus cibum è cœlo accepit. Augustinus tract. 25. conuiuios illos scribit ex promissione panis permanentis in vitam æternam: vnde fiat, vt admirationis occasionem sumat a comparatione illius cum Moyse. Attendebant, inquit, promissa per Moysen: attendebant promissa per Christû. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibo qui perit: iste promittebat cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Attendebant eum plus promittentem, & quasi non videbant eum maiora facientem. Attendebant itaque qualia fecisset Moyses. & adhuc aliqua maiora volebant fieri ab eo, qui tam magna promittebat. *Quid*, inquiunt, *facis vt credamus tibi?* Et vt nouèritis quia miracula illa huic miraculo comparabant: & ideò illa minora iudicabant, quæ faciebat Iesus: *Patres nostri*, inquiunt, *manducauerunt manna in deserto. sicut scriptum est*, Exod. 16. *Panem de cœlo dedit eis manducare*. Psal. 77. Panem Angelorum manducauit homo. & ibidem, Portas cœli aperuit illis, & pluit illis manna vt ederent. Sapien. 16. Paratum panem de cœlo præstitisti eis sine labore habentem in se omne delectamentum, & omnem saporem suauitatis. Exod. 16. Iste est cibus, quem dedit vobis Dominus ad vescendum. Hoc ergo tale est, ac si dicant: Nihil est quod operaris. Hordeaceis enim panibus pascere semel, valde parum est. Da igitur cibum perpetuum. Moses 40. annis populum pauit, tu nos ita pasce, vt nullo tãdem labore nobis opus sit. Sed quidnam (ait Chrysost. homil. 44. in Ioann.) nullum aliud ex prioribus signis, quæ Mosis tempore facta sunt in memoriam reuocant, cùm plurima tunc temporis in Ægypto, in mari, in deserto facta essent: sed hoc duntaxat de manna proferunt? Nimirum quia ventris impulsu cibum desiderabant. Quid autem? Qui Prophetam ipsum appellastis, & regem facere voluistis, post visum signû, ac si nihil fecerit, ingrati & perfidi facti estis, & signum quæritis, parasitorum & famelicorum more loquentes? Aduerte scilicet irrisionem. Non dixerunt: Moyses signum fecit: Tu quid facis? ne fortè eû perturbarent. Sed adhuc honorificè loquuntur cibi expectatione: neque dixerunt, Deus hoc fecit: ne hunc æqualem, illo humiliorem facere viderentur: sed mediû quoddam tenuerunt. *Patres nostri manducauerunt manna in deserto*. Et profectò ad hæc Christus dicere potuisset se maius fecisse miraculum: non virga, non precibus egisse, sed propria omnia fecisse virtute: quòd si manna meministis, ecce panem vobis præbui. Verùm non erat nunc his verbis locus, sed vnum curabat, vt ad spiritualem cibum eos adduceret: ideò considera immensam Christi prudentiam, quomodo respondeat. *Amen amen dico vobis non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum.* Ita pro Moyse, Deum: pro manna, seipsum posuit. At verò num Moyses panem illis in deserto dedit? Dionysius Carthus. artic. 17. in Ioan. cap. 6. ita ex Patribus colligit. Tripliciter, inquit, hoc intelligitur. Primò, quoniam Moyses non dedit eis hunc panê: sed Deus omnipotens ministerio Angelorum dedit & pluit manna. Secundò, quoniam panis ille non descendit de cœlo propriè dicto, videlicet de cœlo empyreo, sidereo, seu aliquo orbe cœlesti, altioris naturæ præ elementis: sed de cœlo aëreo. Tertiò, quoniam manna non fuit panis verus, sed signalis ac typicus. Vbi etiam sciendum est, quòd verum quandoque distinguitur contra fictum seu falsum: & sic manna fuit verus panis. Quandoque autem contra figuratiuum: sic non erat verus panis, sed typicus, præfigurans panem cœlestem & spiritualem, qui datur nobis in sacramento. Hæc excerpuntur ex D. Thomæ annotationibus in Ioann. cap. 6. lect. 4. & ex Chrysostomi homil. 44. in Ioann. Non de cœlo, inquit Chrysost. erat Manna, vt Christus asserit: quomodo ergo in scripturis de cœlo esse dicitur? Quemadmodû volucres cœli, & tonuit de cœlo Dominus. Panem autem simpliciter, & non verum illum appellat: non quòd falsum esset in manna miraculum, sed quòd figura esset, non veritas. Et cùm Moysi meminisset, se illi non contulit, neque se adhuc illi præponit: cum maiorem adhuc de illo haberent opinionem. Cyrillus Alexand. lib. 3. in Ioan. cap. 33. Ita solum Mose authore inflati, nonnunquam maiorem quã oportere, honorem ei deferebant, diuina opera illi accommodantes. Hinc ergo discimus, quo animo sancti Patres colendi sunt. Reddere namque debemus, vt scribitur (Roman. 13.) timorem cui timor, honorem cui honor debetur. Tunc enim iure omnia faciemus, cum vnicuique suum recta proportione reddemus. Nam & Prophetarû spiritus Prophetis subiiciuntur, (1. Corinth. 14.) sed cum de Saluatore nostro sermo habetur, tunc clamare necesse est, Psal 88. Quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei? Ita Christus panem in præsenti dari, & in futuro dandum tandem docet. Nam in præsenti dabat Christum suum pater, vnde habet, *Pater meus dat* in præsenti, non dedit, aut dabit, vt ad præterita, aut futura promissio quædã sit doni nondum exhibiti. Addit, *Vobis*, ne fortè aut patribus, aut successoribus, &

Quod opus fidei.

Thomas.

Cyril.

Chrysost.

Miracula inducunt ad fidem.

August.

Chrysost.

Dio. Carth.

Triplex huius loci sensus.

Thomas.

Chrysost.

Cyril.

Quo animo Sancti colendi.

Cyril. *Quibus rationibus Manna Christi typum gessit.*

non sibi illum porrectum obganniant. *Panem verum*, vt qui sit veritas, cuius & manna typum gessit: *De cœlo*, ne forte ad elementa corruptibilia, aut communes cibos animum aduertant, cùm illum & ab his, & à manna etiam ipso, vt longè digniorem secernat. Itaque in præsenti Christus panis verus erat, qui ante Cœnæ institutionem manducatur per fidem: nondum tamen verè & realiter per sacramentum. Cyrillus libro 3. in Ioan. cap. 34. multis rationibus manna Christi typum gessisse ostendit. Non enim, inquit, illud verum manna, & verus panis cœlestis fuit: sed ipse vnigenitus Dei filius, verus panis est: qui cùm sit substantiâ patris, naturaliter vita est cuncta viuificans. Vt enim panis iste terrestris imbecillitatem carnis nostræ sustinet atque conseruat: ita & ipse per Spiritum sanctũ spiritum nostrum viuificat, & corpus ipsum à corruptione liberat. Ideò ait: *Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* Sensibile illud manna intelligibile hoc, Christum scilicet, figurabat. Ad dies autem singulos colligebant, (Exod. 16.) & in crastinum reseruare vetabantur: quia Saluatoris aduentu figuræ legis cessarunt, & colligere inde alimenta non possumus: ipsa veritate nobis & pane cœlesti ad fruitionem proposito. Sed & die septima sensibile manna colligi noluit, verùm pridie collecto vti iussit: septima enim dies Saluatoris tempora significat, in quibus sanctificati, sabbatismum peccatorum agere debemus, alimenta fidei, ab antecollecta legis cognitione, accipientes. Dixerúnque Moses & Aaron ad omnes filios Israël (Exod. 16.) Vesperè scietis quòd Dominus eduxit vos de terra Ægypti, & manè videbitis gloriam Domini. Dabit enim Dominus vesperè vobis carnes edere, & manè panes in saturitate. Nam Coturnix legem quodammodò notabat, quæ nunquam effertur volatu, vt & disciplina legis terrestris obumbraretur. Vesperè autem traditur, quia magna obscuritate figuræ legis inuoluuntur, vel quia mundus tenebrarum effusione tenebatur: luce vera carens, quæ est Christus. At verò Oriente iam sole, seu Euangelica doctrina, cum etiam ros & pruinosa legis obseruatio iaceret, & desineret: tunc verum manna, tunc Christus datus est. Hunc cùm vidissent Iudæi filij Israël, dixerunt adinuicem: Quid est hoc? nouitate rei perculsi, vnde nomen rei factum est. Manna enim, Syrorum lingua, Quid est hoc, significat. Nec enim Christum Iudæi cognouerunt, sed eum potiùs mirati sunt, dicentes: Quis est hic? Theophylactus in Ioann. Iudæi enim viso manna, quod cumulatim depluitum esset ante cuiusque tabernaculum, obstupefacti insolito & peregrino spectaculo, interrogabant: Quid hoc? Dominus autem factus homo filius Dei, stupefacit omnes, ita vt dicant, Quid hoc? Quomodo filius Dei, & filius hominis? Quomodo ex duobus diuersis, vna persona? Quod hoc mysterium? Euthymius in Ioann. Siquidem ille panis figuratiuus, me qui sum veritas, præfigurabat, inquit Christus. Quemadmodum enim ille desuper descendens, eos qui participabant, pascebat ac roborabat, ita & ego: Ille quidem corpora ad vitam transitoriam, ego vero animas & corpora ad vitam æternam. Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant. Thomas Aquin. lectio. 4. in Ioan. cap. 6. Sic ergo Christus vitam dat mundo, ratione suæ diuinitatis, & descendit de cœlo ratione humanæ naturæ: descendisse enim de cœlo dicitur, assumendo naturam humanam. Philipp. 2. Exinaniuit semetipsum, serui formam accipiens. Albertus in Ioann. Hic *panis verus dat vitam mundo*. In hoc differentia est materialis panis ad panem spiritualem: quia panis materialis mutatus in carnẽ nostram & sanguinem, a nobis accipit vitam: panis autẽ spiritualis nos in se mutans, dat nobis vitam suam. Vnde dictum est ab Augustino: Crede, & manducasti. Nec tu me mutabis in te sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Chrysostomus homil. 44. in Ioann. Dat autem vitam mundo, non Iudæis tantùm, sed vniuerso orbi. Augustin. tom. 25. in Ioan. Dat ergo Deus panem. Sed quem panem? Fortè manna. Non, sed panem quem significabat manna, ipsum scilicet Dominum Iesum. *Dixerunt ergo ad eum, Domine, da nobis semper panem hunc*. Dominum confitentur, audientes quòd de thesauro patris panem cœlestem exhibiturus esset: & putantes hunc carnalem esse, quo dum reficerentur, otiosam vitam agerent, *Semper*, inquiunt, *da nobis*, ne fortè esuries rursus occurrat, aut sollicitudine ac labore ad victum comparandum opus sit. Huic similis erat petitio Samaritanæ, (Ioann. 4.) Domine, da mihi aquam hanc, vt non sitiam iterum, neque veniam huc haurire. At verò Deus ordinauit vnicuique de suo labore viuere, ne inertia dissoluatur. Iob. 5. Sicut auis nascitur ad volatum, ita homo ad laborem. Gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Chrysostom. hom. 44. in Ioan. Sed neque dixerunt, Roga vt det: sed da nobis panem hunc. Atqui non dixerat, Ego do, sed, *Pater meus dat*. Ea enim erat cupiditas cibi, vt inde se saturari posse arbitrarentur. Thomas in Ioann. Et licet ista carnaliter petant, tandem tamen eorum petitio spiritualiter intellecta nobis competit: qui sic orare docemur, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: quia non possumus sine hoc pane viuere. Iesus autem volens eis temporalis cibi somnium excutere, atque ad spiritualem intellectum eos transferre, *dixit eis*, apertè explicans, quæ priùs dixerat obscuriùs, *Ego sum panis vitæ*: Panis scilicet ille verus, quem dixi missum à Patre, quíque vitam veram præstat mundo. Panis vitæ dicitur, phrasi Hebraica, q. diceretur, *lehem hahaiim* panis vitarum, sicut & lignum *hahaiim*, Genes. 3. arbor vitæ nuncupatur: vtique ad differentiam panis communis, qui panis mortis nuncupari potest, vt qui solum in hac vita mortali necessarius sit. At verò panis sapientiæ diuinæ per seipsum viuificat. Eccle. 15. Cibauit iustum Deus pane vitæ & intellectus. Thomas. Item panis corporalis non dat vitam, sed tantùm præexistentem sustentat ad tempus: panis autem spiritualis ita viuificat, vt dat vitam. Siquidem anima incipit viuere, statim atque verbo Dei adhæserit. Psaltes. Quoniam apud te est fons vitæ. Albertus in Ioann. Panis vitæ ex corpore viuifico habet refectionem, ex anima redemptionem, ex deitate habet vitæ beatæ saporem. Sic panis iste manibus æternæ sapientiæ tanquam ex tribus satis confectus est. Genes. 18. Accelera, tria sata farinæ commisce, & fac subcinericios panes azimos. Cinis autem, quo coctus est panis iste, est cinis mortalitatis & humilitatis huius. Cyrillus Alexandrinus libro 3. in Ioann. cap. 36. His quoque verbis Christus subostendit sanctissimi sui corporis vitam & gratiam, qua in nos vnigeniti vita & ingreditur, & permanet. Theophylactus in Ioan. Non dixit autem panis alimoniæ, sed vitæ. Nam quum omnia mortificata essent, viuificauit nos per semetipsum Christus, qui est panis: eò quòd fermentum humanæ conspersionis credimus coctum esse igne deitatis. Panis autem vitæ, non huius solitæ, sed immutatæ, & morte non deficientis. Euthymius in Ioann. Nam ea propriè dicitur vita, quæ æterna est: quæ enim ad tempus durat, non vita est, sed vitæ imago. Rupertus in Ioann. In vestro ergo arbitrio est, inquit, accipere & semper habere panẽ hunc. (Psalm. 94.) Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri. *Qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam.* Quomodo enim esuriet, qui omnium bonorum in se habet abundantiam, & nullius rei defectum? Sed contra hoc videtur, quod dicitur Eccles. 24. Qui edunt me, adhuc esurient. Albertus in Ioann. Dicendum autem, quòd duplici de causa surgit esuries spiritualis. Est enim esuries, desiderium cibi spiritualis nondum habiti: & sic non esurit, qui ad panem vitæ peruenit. Est iterum esuries, ad hoc vt cibus habitus continuetur: & sic sententia Ecclesiastici intelligitur. Thomas in Ioannem. Causa enim quare temporalia neque esuriem, neque sitim auferunt: Vna quidem est, quia non simul sumuntur, sed paulatim, & quasi cum motu, vnde semper aliquid superest quod sumi possit: & propter hoc sicut consurgit satietas & delectatio ex iam sumpto, ita superest desiderium illius quod nondum acceptum est. Alia ratio est, quia temporalia corrumpuntur & pereunt, corruptorum autem memoria remanet, vnde fit vt rursus illorum desiderium generetur. Spiritualia verò & simul sumuntur, & non corrumpun-

Margin notes (left): 1. — 2. — 3. — Theophy. — Euthym. — Tho Aqui. — Albertus. — Chrysost. — August.

Margin notes (right): Chrysost. — Thomas. — Idem. — Albert. — Cle. Alex. — Theophy. — Euthym. — Rupertus. — Albertus. *Esuries spiritualis & sitis vnde.* — Thomas.

Section letters: A — B — C — D — E — F

rut nec deficiunt, ex quo fit vt satietas eorum in æternum maneat. Apocaly. 7. Non esurient neque sitient amplius. Psaltes. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes tuæ vsque in finem. Cæterùm venire ad Christum, & credere in eum, non differunt. August. tract. 25. in Ioann. Qui venit ad me, hoc est quod ait, & qui credit in me: & quod dixit, non esuriet, hoc est quod dicit, non sitiet vnquam. Vtroque illa significantur, æterna satietas, vbi nulla est egestas. Hîc igitur agit de manducatione spirituali, quæ per fidem est, tandem acturus de sacramentali. Porrò Christus ipse nobis in cibum est spiritualem, & ratione diuinitatis, & humanitatis, vt diximus: quoties & ipsum verum Deum, patri coæqualem, eundémque verum hominem & saluatorem credimus. Chrysostom. hom. 44. in Ioan. Iam, inquit, in mysteriorum traditionem deuenturus est, & primùm de diuinitate sua sic disputat, Ego sum panis vitæ. Neque enim de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit, Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Eadem ferè habet Euthymius in Ioan. Cyrillus Alexan. lib. 3. in Ioan. c. 37. etiam ex hac sententia colligit sacrosanctæ Eucharistiæ virtutem, nimirùm ab ipsa inhabitante diuinitate, quæ vita fit omnium fidelium. Quid igitur, inquit, Christus pollicetur? Quid credentibus affert? Corruptibile certè nullum, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur: vnde ad eam incorruptionem integrè reducimur, vt cibo & potu corporali non indigeamus. Viuificat enim corpus Christi, & ad incorruptionem sua participatione reducit. Non enim alterius cuiusdam, sed ipsius vitæ corpus est, virtutem incarnati verbi retinens, & plenum potestate illius, quo vniuersa & viuunt, & sunt. Quæ cùm ita se habeant, sciant baptizati homines, & diuinæ gratiæ participes facti, si rarius in Ecclesiam proficiscantur, & longo temporum spatio propter simulatam religionem, mysticè communicare Christo recusent, ab æterna se vita procul depellere. Quippè recusatio huiusmodi quamuis ex religione proficisci videatur, & scandalum facit, & laqueos instruit: quare oportet omnibus viribus à peccato mundari, & rectè iactis fundamentis cum fiducia ad sumendam vitam concurrere. *Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis.* Dixi, inquam, vobis, me illũ esse panem vitæ, ne quam prætexatis ignorantiæ excusationem: neque enim refugio, quominus me persuamini. Verùm non ea mente & animo acceditis ad me, quo conuenire necesse est eos, qui vitam ex me accepturi sunt. Vidistis enim me, miracula facientem: etsi verò dixeritis me Prophetam esse, aut regem vobis perficere velitis, non tamẽ credidistis me vestrum Messiam, patris verbum, verum Deum esse. Idem istud est, ac si clamanti se præ esurie torqueri, dicatur: quid tandem esuris? Ecce panis coram te est. Indem & Iudæis panem petentibus, dixisse se Iesus asserit, quòd sit panis vitæ. Desideratis, inquit, panem permanentem in vitam æternam, & ille coram vobis est, & tamen eum non sumitis, quia in eum non creditis. Accipitur igitur fide Christus, sed manducatione spirituali: cùm non modò fides, sed & os ipsum ad sacramentalem manducationem accedat. Theophylactus in Ioann. Nam qui credit in eum, non esuriet, neque famem feret audiendo sermonem Dei. Ita nimirùm contingit, vt qui viua fide Christum amplectuntur, solum Christum spirent, in eo solo cóquiescant: & id dicant cum Paulo, Omnia habui tanquam stercora, vt Christum lucrifaciam. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet.* Cyrillus libro 3. in Ioann. cap. 39. Causam cæcitatis Iesus aperit, vt discant se diuinam iram incurrisse. Hanc illis causam optimus medicus expressit, non vt in morbo semper morerentur: sed vt citius atque faciliùs ab eo resiliant, omni modo eam placantes, quem peccatis suis irritarunt. Venire autem ad se Saluator ait, etiam quod Pater dederit: non quia ipse non possit, quoscunque velit, adducere. Quomodo enim, cui omnia subiecta sunt (vt Paulus scribit, (1. Cor. 1.) sed quia nemini hoc nisi soli diuinæ naturæ conceditur, vt ignorantiæ tenebris inuolutos illuminet: sicut huno patri hanc rem attribuit, quod esse solitum facere sæpiùs diximus. Cùm autem ad se venturum omne, quod Pater dederit, dicat: iamiam venturas Gentes significat. Ita commodissimè mutari videtur iacturam gratiæ, quam facturi erant, allatis à Deo Patre ad viuificantem & natura filium, vniuersis misericorditer Gentibus: vt benedictionis & diuinæ naturæ participes, ad vitam & incorruptibilitatem reducantur, in priscum naturæ habitum reformatæ. Quemadmodum igitur quispiam ægrotum medico adfert, vt ei medeatur: sic à Patre illos, qui digni salute sunt, filio adduci dicimus. Perniciosa enim res omninò est cordis durities, Ideò Prophetico sermone Iudæis imperatur, vt duritiam cordis circuncidérent: (Hiere. 4.) Quod illi quidem recusarunt, nos autem quos Pater filio dedit, suscepimus, & spiritu sancto circuncisi sumus. Thom. Aquin. Lect. 4. in Ioann. cap. 6. Sciendum autem quòd ipsum credere nostrum in nobis est ex dono Dei. Ephes. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis. Philip. 1. Datum est vt non solũ in illum credatis. Dicitur autem quandoque Deus Pater dare filio homines credentes: vt & hic, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: quandoque filius dat Patri, sicut cùm legimus, (1. Corinth. 15.) Cùm tradiderit regnum Deo & Patri. Ex quo intelligimus, quod sicut Pater cùm dat, non tamen adimit sibi regnum: ita nec filius. Pater autem dat filio, inquantum facit hominem verbo suo adhærere. 1. Corinth. 1. Per quem scilicet Patrem, vocati estis in societatem filij eius. Filius verò tradit Patri, inquantum verbum manifestatiuum est ipsius patris, Ioann. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus. Sic ergo dicit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet*: id est, Patris quidem liberalitate & propensa in homines misericordia dantur mihi qui ad me veniant, seu in me credant. Verùm fortè quæstio ista occurret, Si quicquid Pater filio dederit, ad ipsum venit: illi ergo soli ad eum veniunt, quos ei Pater dederit, Cur ergo imputatur in peccatum illis qui non credunt, quia ad Christum non veniunt: cùm nec ei à Patre dati sint? Ad quod dicendum, inquit Thomas, quòd non imputatur eis, si absque auxilio Dei ad fidem venire non possunt: imputatur autem eis, quòd impedimentum præstant ne veniant, auertentes se à salute, cuius via, quantum in se est, omnibus est aperta. Euthym. in Ioann. Pater enim illos dat (in præsenti iustitia, non tamen in æterna prædestinatione) in quibus præcedit bona voluntas. Neque enim hæc per se facere potest, absente Dei adminiculo: neque illud auxilium, nisi præsens sit & voluntas. Sed & ab æterno Deus præsciuit bonam hominis voluntatem, & ita præparauit ei secundam, nimirum iustificationis gratiam. Augustinus tomo 6. libro de correptio. & gratia, cap. 13. Cæterùm quis ex multitudine fidelium, quandiu in hac mortalitate viuitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat? Quia id occultari opus est in hoc loco, vt sit cauenda elatio, vt etiam per Sathanæ Angelum, ne extolleretur, tantus colaphizaretur Apostolus, (2. Corinth. 12.) Hinc & Apostolis dicebatur, (Ioann. 15.) Si manseritis in me: cùm tamen illos sciret esse mansuros. Et per Prophetam, (Isai. 1.) Si volueritis, & audieritis me: cùm sciret ipse, in quibus operatur & velle, (Philip. 2.) Et similia multa dicuntur propter huius vtilitatem secreti, ne fortè quis extollatur: sed omnes etiam qui benè currunt, timeant: dum occultum est, quò perueniant. Et alibi monet, ne quis de misericordia Dei diffidat, ac si ab illo minimè datus sit Christo. Sed si tu non es prædestinatus (in opinione tua) inquit, fac (per confidentiam certam apud Deum) vt prædestineris. Enitere scilicet in pietatem, charitatem, eáque omnia, quibus prædestinati ab hominibus cognosci possunt. Et idem sanè dixerim in eos, qui fortè hac Christi sententia abutentur, & dicent se ad Christum venire non posse, quia nec ei à Patre dati sint. Immò verò contendant ad eum, credant, sperent, confidant: ita enim cognoscent se à Patre datos esse. Augustinus libro 22. de ciuitate Dei, cap. 26. Illud enim quod ait Apostolus, (Roman. 8.) prædestinatos fieri conformes imaginis filij Dei, potest & secundum hominem interiorem intelligi. Ita nimirùm ad Christum accessen-

mus, cùm & illi conformabimur. *Et eum qui venit ad me, non eiiciam foras.* Occurrit obiectioni, quam sic intentare potuisset aliquis. Veniemus vtique ad te, sed tu non recipies nos. At verò neminem repello, quin potiùs omnes inuito. Venite omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quis sperauit in eo, & confusus est? Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. *Non eiiciam foras*, non repellam à me, à iustitia, à salute: quod enim extra Christum, iustitiam & salutem est, foras eiectum esse dicitur. Thomas in Ioann. Attendamus ergo quid sit intrinsecum, è quo illi eiiciantur. Et quidem visibilia omnia cùm exteriora sint, respectu spiritualium: quanto aliquid est magis spirituale, tanto magis est intrinsecum. Et hoc quidem duplex est. Vnum quidem, profundissimum est gaudium vitæ æternæ, quod, secundum Augustinum tract. 25. in Ioann. dulce secretum est, sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum & dolorum. De quo dicitur Matthæ. 25. Intra in gaudium domini tui. & Psalm. 30. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, id est, plena visione tuæ essentiæ. Et ab hoc intrinseco nullus eiicietur. Apocalyp. 3. Qui vicerit, faciam illum columnam, & foras non egredietur. Quia (vt dicitur Matthæ. 25.) Ibunt iusti in vitam æternam. Aliud intrinsecum est rectitudo conscientiæ, spirituale gaudium, de quo dicitur Sapient. 8. Intrans in domum meam, conquiescam. Et Cant. 1. Introduxit me rex in cellam vinariam. Potest autem quis ex illa interiori quiete egredi. Vnde fit vt & istud quod Christus ait, duobus modis intelligatur. Vno quidem modo, vt illi ad ipsum venire dicantur, qui dati sunt ei à Patre, per æternam prædestinationem: & hi quidem non eiicientur foras. Roman. 11. Non enim repulit Dominus plebem suam. Augustin. tom. 7. Ad articulos sibi falsò impositos, art. 12. Prædestinatio enim Dei, etsi apud nos, qui dum in præsentis vitæ periculis versamur, incerta est: apud illum tamen, qui fecit quæ futura sunt, incommutabilis permanet. Et lib. 20. de ciui. Dei, cap. 7. Nec moueat, quòd sæpè diabolus seducit etiam illos, qui iam regenerati in Christo, vias Dei ingrediuntur. Nouit enim Dominus qui sunt eius (2. Timor. 2.) ex his in æternam damnationem neminem ille seducit. Sic enim nouit Dominus vt Deus, quem nihil latet etiam futurorum: non vt homo, qui hominem ad præsens videt, sed tamen videt, cuius cor non videt: qualis autem postea futurus sit, nec seipsum videt. Alio modo potest & ista sententia intelligi: quòd quicunque egrediuntur, non tanquam à Christo eiecti, egrediantur, sed propria malitia & voluntate impulsi. Ita non eiicit illos Christus, sed ipsi semetipsos expellunt ab electorum cœtu. Osee. 13. Perditio tua ex te Israël, ex me autem auxilium tuum. Cyrillus libro tertio cap. 40. in Ioann. Cùm autem dicitur, Non eiiciam foras venientem, illud profectò dicitur, Non tradam iudicio fidelem, qui diuina gratia munitus est. Foras enim hoc tale quid significare comperies, vt in illa apud Matthæ. (cap. 13.) parabola: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Nam quòd collecta sint bona, & in vasis reposita, id probus atque pios in cœlestibus atriis semper victuros significat: quòd autem inutilia foras eiecta dicũtur, id omnium bonorum iacturam facturos, & in iudiciũ casuros impios denotat. Sic vituperatus est Iechonias sicut vas, cuius nullus est vsus: & proiectus in terram quam ignorauit, (Hierem. 22.) Theophylact. in Ioann. Non eiiciam foras, hoc est, non perdam, sed saluabo, & magna cura illum refocillabo. Euthym. Non eiiciam foras, neque hîc à mea familiaritate, neque ibi a regno cœlorum. Nemo igitur Christum accuset, sed seipsum, quia ad illũ non venerit, nec in eum crediderit. *Quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Descendi de cœlo, ait Glossa, visibilis factus in terra, vt humilem Deum sequatur ille, quem pudebat sequi hominem humilem. Descendi per humanæ naturæ assumptionem. Philipp. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Idem igitur istud est, ac si diceret; Ego qui verbum æterni patris sum, humanam naturam assumpsi, vt me mittentis patris voluntatem adimplerem. Verùm occurrit quæstio: Fueritne alia filij, alia patris voluntas, cùm dicat Christus se non facturum voluntatem suam, sed patris. Nam si vna patris & filij essentia est, consequitur vt & vna sit volũtas. Respondet Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 1. Christum de voluntate sua humana locutum esse, quam paternæ, immò sui ipsius, inquantum Deus est, voluntati subiecerit. Vtitur verò generaliori quodam loquendi modo, quo quisque in superioris manus suam voluntatẽ resignat. Athanas. sermone 4. contra Arianos. Nam & filius voluntate qua vult illum pater, ea & ipse diligit, & vult, & honorat Patrem: estque vna eademque voluntas illa, quæ patris est in filio, vt etiam inde spectetur filius in patre, & pater in filio. Ne quis igitur, secundum Valentinum, antecedentem voluntatem introducat, néve quis medium seipsum intrudat inter vnicum patrem, patrísque vnicum verbum, sub titulo volendi, atque consultandi. Dionysius Carthus. Quæritur etiam, cùm Deus sit sua voluntas, quomodo potest quis facere voluntatem Dei, cùm nullus possit facere Deum? Respondendum, quòd voluntatem Dei facere dicimur, dum eius præceptis paremus, vel consilijs acquiescimus. Frequenter enim sumitur voluntas, pro signo voluntatis, videlicet pro præcepto, vel consilio, vel pro re volita. Denique verbis istis incomparabilis nobis commendatur humilitas Christi, qui cùm sit verus Deus, patri coæqualis, tam humiliter tamen asserit se venisse, non vt propriam impleat voluntatem, sed patris. Confunditur ergo & condemnatur superbia nostra, rebellio nostra, duritia nostra, qui ad murmurandum, repugnandum & tumescendum tam proni sumus. At verò quàm melius fuerit, vt propriam voluntatem penitùs abnegantes, nos, nostráque omnia in eius manus resignemus? Luc. 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Quo enim sincerè propter Deum voluntatem propriam relinquimus, eo amplius Deum possidere incipimus. Vnde Esaias, (cap. 58.) Si glorificaueris Dominum, dum non inuenitur voluntas tua, tunc delectaberis in Domino, & sustollam te super altitudinem, ait Dominus. Hanc abnegationem efficit vera charitas Dei, quoniam amor, secundum Dionysium Areopag. non sinit amantem esse sui ipsius, sed amati. Sed nónne, etiam inquantùm homo, Christus volebat genus humanum saluare? Vtique. Non tamen eo medio quod pater instituerat, id est, per ignominiosam crucis mortem. Aut saltem mouebatur suppliciorum horrore, & sceleribus Iudæorum, vt si fieri aliter posset, etiam aliter vellet. Quod & ipsius ad Patrem oratio docuit, quam sic conclusit: Verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat. *Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Theophyl. in Ioann. Subinde ponit, Dedit mihi Pater: vt perstringat corda illorum, & agnoscant se Dei munere indignos. Nam si Pater dat, vt magnum quiddam, dignam in Christum fidem, ipsi autem illam non habent: manifestum est quòd dono Dei exciderint. Atqui neminem eorum, quos pater dedit, perdit filios. Si quis enim perit, propria culpa perit. Sed neque contingit, vt ij quos Dominus elegit & prędestinauit per Christum saluãdos, finaliter pereant. Verùm opponitur huic sententiæ id quod Christus dixit, Ioan. 17. Nemo ex iis quos dedisti mihi, periit, nisi filius perditionis. Dicendum autem, quòd dupliciter dati esse nonnulli intelliguntur, nimirùm aut secundum præsentem iustitiam: quomodo fieri potest, vt qui dati sunt, pereant, sicut & filius perditionis Iudas: aut secundum æternum Dei propositum, & sic vera est hæc Christi sententia. Nam cùm Deo nota fuerint omnia antequã fiant, nouit & quid suis euenturum esset, neque frustrà illos prædestinauit. Cæterùm resurrectionis nomine, claritatem illam intelligit, qua in nouissimo die electi donabũtur. 1. Corinth. 15. Sicut enim stella differt à stella in cla-

Marginal notes: Thomas. — *Quid intrinsecũ in Deo.* — August. — Idem Aug. — *Nemo eiicitur, qui se nõ eiiciat.* — Cyril. — Theophy. — Euthym. — *Quo Christi voluntas submittatur voluntati Patris.* — Cyril. — Athanas. — Dio. Carth. — *Humilitas Christi.* — Dio. Areop. — Theoph. — *Pater dicitur dare dupliciter.*

ritate,

Theoph.

titate, sic & electi in gloria resurrectionis. Theophylact. Duplex enim est resurrectio, vna quidem communis & generalis, qua omnes etiam peccatores resurgent: altera, qua soli iusti assumentur in occursum Domini in aëra. Hanc autem resurrectionem Paulus ἐξανάστασιν, hoc est, exurrectionem nominat, propter eleuationem à terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulchris in terram, de terra autem nō resurgent in aëra. Infrà enim manebunt, sicut condemnati. August. lib. 22. de ciuitat. Dei, cap. 16. colligit resurrectionis gloriam in prædestinatis, ex eo quod dicit Paulus, prædestinatos fieri conformes imaginis filij Dei: quod etsi de interiori homine explicari possit, Potest tamē, inquit, & sic accipi, vt quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes: quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Sicut enim hec maximè vita est, non quæ in miseriis & luctibus est, sed quæ in summa quiete ducitur, etsi tamen & ipsi impij secundum animā viuere dicantur: ita quoque resurrectio propriè dicetur illa, qua electi gloriam adipiscentur, & corpori claritatis Christi configurabuntur. Hieronymus ad Pammachium, aduers. errores Ioan. Hierosolymitani, totius hominis, id est corporis & animæ salutem ex his Domini verbis colligit. Eo, inquit, tempore sententia Domini perfecta monstrabitur: Omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, sed resuscitabo illud in nouissimo die. Totum videlicet hominem, quem totum nascendo susceperat. Ita dictionem generalem. Omne, non modò ad vniuersos electos, sed & ad electorum omnia, id est, corpus & animam porrigit. Vtrumque scilicet Christo à Patre datum est, vt & vtrumque saluet. Ideò tandem ostendet se non soli animæ cibum, qui per fidem manducetur: sed & corpori suam ipsius carnem sacramentaliter manducandam daturum, vt totum hominem viuificet, *Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Explicat qood modò dixit. Si enim quæritur, qua tandem ratione nihil eorum pereat qui Christo dati sunt à patre: respondet Patris voluntatem esse, vt & omnes electi viuificentur, quia ipse est fons vitæ: & quia æternus est, ideò & æterna illos vita perfrui desiderat. Cęterùm cùm ait, *qui videt filium*, non intelligit de visione per essentiam, qualis electorum erit in patria, qui nunc vident per speculum in ænigmate: hanc enim visionē nec hîc adipiscimur, sed & sola fide ambulamus: sed de visione corporali Christi, quæ inducit ad fidem. *Videre* scilicet Christum, est penitiùs ipsius gesta, & verba perpendere, eóque modo fidem de ipso concipere. Eapropter enim in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, & cœpit primum facere & docere: vt inuisibilia Dei per ea quæ fiebant visibilia cognoscerentur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ideò adiecit, *Et credit in eum.* Multi enim viderunt, & contempserunt: beati autem oculi, qui ita viderunt, vt & Apostoli, vt quod in sensu versabatur, tandem ad intellectum perueniret. *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* 1. Thess. 4. Si enim credimus quòd Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. Resurgent electi, vt nó solùm in anima, sed & in corpore vitæ æternæ participes fiant. Dan. 12. De his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Chrysostom. hom. 45. in Ioann. frequenter resurrectionis meminit, ne præsentibus tantùm rebus diuinam præscribant prouidentiam: vt si his non fruantur, nó propterea pigriores fiant: néve quòd in hac vita non puniuntur, ideò contemnant, sed futura timeant. Nam si ditescere, si rapere, si absurdum aliquid facere voluerimus, e vestigiò dies illa & iudicium animo inscribatur, & omni fræno vehementiùs absurdos affectus cogitatio hæc cohibebit. Atque inuicem & nobiscum semper dicamus: resurrectio est, illud nos iudicium manet: & si quem gestientem viderimus, & præsentibus bonis inflatum, idem dicamus, & in memoriam reuocemus omnia hic remansura: & si alius dolore & calamitatibus affectus occurrerit, ad eum quoque iisdem verbis vtamur, doceamusq; e

Duplex resurrectio.

August.

Hierony.

Duplex visio filij.

Chrysost.

tas miserias finem aliquando habituras. Sufficiens hoc verbum, quod omni medicina nostram animam vehemētiùs curet. Est enim resurrectio non longè, sed in portis. Adhuc modicum, iam non veniet, & non tardabit. Et omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, & malos & bonos: illos quidem, vt meritò ignominia afficiantur: hos, vt in gloria effulgeant. Augustinus tract. 25. in Ioann. Videte quemadmodum & hic geminam illam resurrectionem definiet. Qui venit ad me, modò resurgit humilis, factus in membris meis: sed & resuscitabo eum in nouissimo die secundum carnem. Ita Christus aduersarios resurrectionis memoria concutit, & simul electos in meliorem spem eleuat. *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Græcus contextus simpliciter habet, ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς, panis ille descendens de cœlo: verùm Articulus ὁ, bis repetitus satis demonstrat intelligi de eo pane, quem Pater dat de cœlo, ἄρτον τὸν ἀληθινὸν, panem verum, vt superiùs dixit. Cyrillus lib. 4. in Ioann. cap. 3. Solet enim quodammodò animus imperitorum in istis certiùs cognosci: qui cùm rem non intelligat, qua possit ad melius conuerti, ex impotentia in molestiam deducitur. Quod & istis accidisse videmus. Qua enim alia ratione ad murmurationes depulsi sunt? Oportebat certè magis, si quicquam intellexisset, ab ipsis rebus & signis ab eo patratis rimari verum mentiretur Christus, cùm se panem appellet, qui de cœlo descendit: an id verè diceret. Sic enim recto iudicio ad inuentionem veritatis deduci potuissent. Nunc verò nihil quærentes, frustrà solummodò murmurant. Chrysostom. homil. 45. in Ioann. Quorum Deus venter est, & gloria in ignominia ipsorum, inquit Paulus de Iudæis. Quod ex prędictis constat, & ex sermone quem ad Christum accedentes habuerunt. Nam cùm pane saturati sunt, Prophetam appellabant, & Regem facere cogitabant: Cùm verò spiritualem cibum & vitam æternam edocti, & à sensu abducti, resurrectionem & altiora acceperunt, cùmque maximè eos admirari oportuerat, tunc murmurabant & resiliebant. Et quia adhuc illum verebantur, propter nouum panis signum, ideò manifestè non cōtradixerunt, sed murmurando, indignationem præ se tulerunt, quòd cibum non accepissent, quem cupiebant. Ita numerum & mensuram patrum suorum adimplent, qui sæpenumerò murmurarunt contra Moysen. 1. Corint. 10. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum. Exod. 15. 17. & 19. *Et dicebant: Nónne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cœlo descēdi?* Tho. Lect. 5. in Ioan. cap. 6. Quia enim carnales erant, carnalem Christi generationem solam considerabant, ex qua impediebantur, ne cognoscerent spiritualem & ęternam. Sic (Ioan. 3.) Qui de terra est, de terra loquitur. Vocant autem eum filium Ioseph, cōmunem vulgi opinionem secuti, qua, teste Luca (c. 3.) putabatur filius Ioseph: cùm tamen è virgine nasciturum Messiam Propheticus sermo prædixerit, (Isa. 7.) Et quia matrem eius nouerant in terris, concludunt illum è cœlo minimè descendisse. Cyrillus libro 3. in Ioann. c. 4. Quod etsi corpore factum non est, erat tamen in corpore, vt in templo, verbum Dei, quod ex Patre propter salutem omnium in terram descendit, & semen Abraham apprehendit: vt in omnibus fratribus similis factus, & Deus verè simul ac homo inuentus, ad filiorum Dei adoptionem humanum genus aduceheret. Fulgentius libro 2. ad Trasimundum regem, cap. 10. Ita verò illum descendisse scribit, non vt quidam existimarunt, quasi de loco in locum transierit, qui replet omnia: sed quòd summam illam maiestatem sic humiliauerit, vt acciperet serui formam. Interim verò cœli nomine, non locum aliquem in cœlo præfixum, sed paternam substantiam intelligit, è qua per æternam generationem processit, descendit autem, cùm & ipsam exinanisse videbatur. Chrysostomus sermo. contra Iudæos, Gentiles, & Hæreticos: Descendi, inquit, de cœlo, non vt faciam voluntatem meam. Quibus dicebat? Omninò Iudæis, qui dicebant ipsum esse fabri filium, & quasi inimico Dei contrarij erant, & propter hoc dixit: *Descendi.* Et quia Deum contrarium dicebant, respondebat: Non

August.

Cyril.

Obduratio Iudæorum.

Chrysost.

Thomas.

Cyril.

Quomodo Christus de cœlo descendit.

Fulgent.

Chrysost.

veni vt faciam voluntatem meam, [illegible] eius qui misit me, Patris. Verùm (1. Corint. 2.) animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Prouerb. 18. Sic non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo. *Dixit ergo eis Iesus: Nolite murmurare inuicem.* Theophylactus. Sic ipse saluator non respondit [illegible] is, Non sum ego filius Ioseph: non enim poterant intelligere partum ineffabilem, qui erat ex virgine: & quia meus illorum minimè capax fuit natiuitatis secundum carnem, multò minus eius quæ ante sæcula ex Patre. Quid autem respondit eis? *Nolite murmurare.* His sanè verbis colligere poterant, huic nuda esse & aperta omnia, etiam cordis abscondita: & inde progredi ad maiestatis illius contemplationem. Poterat istud illorum murmur compescere, siquidem ex eius factis & verbis sapere potuissent. Sap. 1. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest. Hæc enim, vt scribit Ambros. est occulta detractio, quæ vbi contra sacra & diuina sermones [illegible] ab infidelitate pendet. Rupertus libro [illegible]. in Ioann. Hoc est peccatum illorum, de quo excusationem non habent. Non enim hoc erat notitiam eius quærere, sed inuidiæ flammam aduersus illum, superbiæ & indignationis spiritu conflare. Sic & Patres eorum non ex eo Deum prouocauerunt, quòd escas petierunt: sed ex eo quòd tentando & murmurando petierunt, sicut ait Psalmista, Psalm. 77. Et tentauerunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis: & malè locuti sunt de Deo, & dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Eccles. 9. Vir prudens & disciplinatus non murmurabit. Sed (Eccles. 33.) præcordia fatui quasi rota currus. Glossa: quæ fœnum portat & murmurat. Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 5. Ita animos illorum patefecit Christus, vt ipsi se intelligerent procul a veritate excedere. Deinde gratia Dei cognitionem sui haberi ostendit, cum dicit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Ita monebat pœnitentia & lacrymis, veniam de his quæ fecerant & dixerant, à Deo patre postulare, vt per filium in seipsum, consilio patris atque auxilio, meliores tandem facti, quod ipsi peccando exasperauerant, ad salutem reuocent. Thomas in Ioann. Sed hic triplex est quæstio. Nam cum ad Christum credendo veniamus, credere autem nullus possit, nisi volens, quomodo à Patre trahi dicitur? Trahere enim violentiam aliquam dicit. Respondemus autem trahi aliquem non semper violentia, sed persuasione & expressis argumentis. Et hoc modo fideles trahuntur à Patre, cùm necessariis argumentis demonstrat [illegible] esse sibi coæqualem, coomnipotentē, conn[illegible]turalem filium. Et hoc quidem dupliciter. Vel per internam reuelationem: vt Petro, Matthæi 16. Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis. Vel per miraculorum operationem, quam habet a Patre, Ioann. 5. Opera quæ dedit mihi pater, ipsa testimonium perhibent de me. Trahitur etiam aliquis blanditiis, promissionibus, & allectamentis, dixerim etiam beneficiis. Prouerb. 7. Blanditiis labiorum suorum protraxit eum. Errant igitur, qui ex hac Christi sententia liberum arbitrium tollere volūt, quasi ad fidem & salutem non inducamur, sed cogamur. Chrysostomus homil. 45. in Ioann. Hîc insurgunt, inquit, Manichæi, nihil in [illegible] ex nobis ipsis posse, huiusmodi particulæ testimonio contendentes. Verùm hoc nostrum non tollit arbitrium, sed diuino egere auxilio ostendit: & non inuitum, sed omni conatu contendentem venire. Theophylact. in Ioann. Et aliter eos trahit Pater, qui habent voluntatis aptitudinem: eos autem qui seipsos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam sicut Magnes non omnia ad quæ prop[illegible] applicatur, sed solum ferrum attrahit: ita Deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei, & familiaritatem erga ipsum præ se ferunt, trahit. Et quidem primùm ad nos accedit per gratiam præuenientem: sed non iustificat nos, aut fideles efficit, nisi & ipsi nostra voluntate obsequamur. [illegible] autem, cùm sua gratia nos inducit in obsequium [illegible]. Dionysius Carthusi. Deus namque mouet vnum quod[illegible] secundum suam propriam naturam. Rationalem ergo creaturam mouet ad Christum in [illegible] & ibidem. [illegible] tractus iste, inter charitatem trahentis, & [illegible] tracti, cum ipso est melius, sine quo tractu nihil possumus: quia cum Christus sit finis noster, seu terminus [illegible], non possumus ad ipsum pertingere, nisi [illegible] trahamur, à Patre, immò tota Trinitate, cuius indiuisa sunt opera: sicuti quod graue & terrestre est, in superiora conscendere non potest, nisi aliena virtute [illegible]. Itaque cum homo grauitatem affectionum [illegible], quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Sapien. 9. & potestas eius infirma sit: quippe qui non sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: 2. Corinth. 3. Via quoque longa sit, periculosa, & difficilis: [illegible] arcta est via, angustaque porta quæ ducit ad vitam (Matt. 7.). Ex his efficitur, vt diuino auxilio, qu[illegible] maximè, Cant. 1. vt & semper [illegible] dicamus: Trahe me post te. De hac diuina attractione [illegible] per [illegible], ita loquitur Hieremias 31. In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans tui [illegible] Deus [illegible] flagellis, quæ tamen ex dilectione [illegible], Domino contestante & dicēte, Apocalyp. 3. Ego quos amo, arguo & castigo. Propter quod ait Oseas, cap. 11., In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Isti funiculi pœnæ sunt consequentes [illegible] peccatum, quibus affligimur & ad Deum conuerti monemur. Quosdam etiam Deus trahit beneficiis, vt eum qui dixit, Psalm. 12. Cantabo Domino qui tribuit mihi bona. Et Psal. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Ideò Isaias (c. 63.) Miserationum Domini recordabor. Laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis, & quæ largitus est nobis, secundum indulgentiam suam. Trahit & quosdam promissionibus, vt qui contemplatione præmiorum cœlestium conuertuntur, sicut & de Mose dicit Apostolus ad Hebræos, (c. 11.) quod aspexit in remunerationem. Et Psalmista, (Psal. 118.) Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem. Sunt etiam quos solus amor inducit, per aliquam occultam Spiritus sancti virtutem. Neque verò illi quotquot fuerint attrahendi modi, violentiam voluntati inferunt, aut hominem nolentem adigunt, vt ad Christum veniat, id est, in Christum credat: sed inducunt. Augustin. tract. 26. in Ioann. Magna igitur gratiæ commendatio: nemo venit, nisi tractus. Quē trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat: noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe & intellige: non traheris, ora vt traharis. Quid dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inuiti credimus? Ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur? Intrare Ecclesiam quisquam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramētum nolens, credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: sed non corpore creditur ad iustitiam. Audi Apostolum dicentem, (Rom. 10.) Corde creditur ad iustitiam. Et quid sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista confessio. Et paulò pòst: Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluntate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis ille cœlestis dulcis est. Porrò si Poetæ dicere licuit,

-Trahit sua quemque voluptas:

non obligatio, sed delectatio: quantò fortiùs nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est? An verò habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur à voluptatibus suis? Si animus non habet voluptates suas: vnde dicitur, Ps. 35. Filij autē hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuę, & torrente voluptatis potabis eos: quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. [illegible] quibusdam interpositis: Ramum viridem ostendis oui, & trahis illam. Nuces puero demonstrantur, & trahitur. [illegible], & vol[illegible] terrenas re-

uelan

Theoph.

Christus omnia eorum nouit

Ambros.

Rupertus.

Cyril.

Thomas

Quomodo à Patre trahamur

Chrysost.

Manichæi rationes contendebant contra liberum arbitrium.

Theoph.

Dio. Carth.

Attractio per charitatem.

1. 2. 3. 4.

August.

Non omnis quod trahitur coactè trahitur

Idem Aug.

Idem Aug.

uelantur amantibus, trahi non dicuntur reuelatus Christus à Patre? Argumentum est à notiori Non quòd solus veritatis obiectum trahat: alioquin & ipsi Iudæi omnes qui Christum viderunt, attracti fuissent: sed quòd hi, quibus veritas reuelata est, & qui ex veritate cognita voluptatem acceperunt, ad Christum protracti sunt. Consurgit & secunda quæstio: Quomodo Pater trahat ad filium, cùm alibi filius dicatur adducere fideles ad Patrem. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit filius reuelare. Ioann. 17. Pater, manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Huic quæstioni dupliciter responderi potest. Christum enim consideramus, aut inquantum Deus est, aut inquantum homo. Inquantum Deus, via est, & ducit ad Patrem: Pater autem trahit ad hominem Christum, inquantum dat nobis suam gratiam, vt credamus in eum. Ephes. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis. Item, inquantum Christus Verbum Dei est, manifestat Patrem, & ad ipsum nos trahit: Pater autem trahit ad filium, inquantum ipsum miraculis & doctrina manifestum reddidit. Fulgentius libro 2. ad Trasimundum, cap. 10. Vnum enim est indiuiduæ Trinitatis diuinæ reuelationis munus. Nam sicut Pater filium reuelare monstratur, Matth. 16. ita filius Patrem reuelare, suo sermone dicitur. Tertia quæstio est. Cur non omnes trahat? Respondemus, incomprehensibilia esse & iusta iudicia eius. Item non omnes trahit, quia nec omnes inuitanti & vocanti acquiescunt. Hic cauendũ, vt ex Augus. audiuimus, ne erremus. Tho. in Ioan. Assignari quidem potest, cur architectus hos vel illos lapides suprà aut infra constituat: nimirum quia domus dispositio hunc ordinem requirit. Talis enim lapidum ratio erit, vt illi fundamentis, hi parieti conducant magis: & hi terra recondi, illi verò omnium oculis obiici debeant. Sunt tamen & alij lapides promiscui, ad massam parietis constandam, quos aut hic aut ibi sola voluntas artificis inserit. Sed & prima ratio dispositionis refertur ad voluntatem artificis. Sic ergo Deus ad complementũ vniuersi, quosdam quidem trahit, vt in eis appareat sua misericordia: quosdam verò non trahit, vt ostendatur in eis sua iustitia: idque secundum suæ beneplacitum voluntatis. Ita nimirùm respondebitur quærenti, quare in Ecclesia alios fecit Apostolos, alios Confessores, alios Martyres: Id fieri ad decorum & complementum Ecclesiæ. Sed quare Petrum fecit Apostolum, Stephanum Martyrem, Nicolaum Confessorem: non est alia ratio, nisi voluntas eius. Augustinus libro de bono perseu. cap. 17. Inuenitur tamen, sicut ille quem castum futurum esse præscitur, quamuis id incertum habeat, agit vt castus sit: ita ille, quem castum futurum prædestinauit, quamuis ad incertum habeat, non ideò non agit, vt castus sit, quoniam Dei dono se audit futurum esse, quod erit: immò etiam gaudet eius charitas, nec inflatur, tanquam id non acceperit. Non solùm ergo prædicatione prædestinationis in hoc opere non impeditur, verum hoc adiuuat, vt cùm gloriatur, in Domino glorietur. Hierem. 9. Quod autem dixi de castitate, hoc de fide, hoc de pietate, de charitate, de perseuerantia: & ne pergam per singula, hoc de omni obedientia, qua obeditur Deo, verissimè dici potest. Itaque nec prædestinatio, nec prima hominis iustificatio, liberum hominis arbitrium tollunt: licet primùm a Deo miserente, non autem a currente & volente homine proficiscantur. Siquidem antequàm homo quicquam vellet, huic Deus gratiam & gloriam præparauit. Verùm nec ille gratiæ cooperantis fructus proferre poterit, nisi & eius voluntas accesserit. Illius autem diuinæ vocationis, & auxilij fructus & finis in gloriam contendit, quam & resurrectionis nomine complectitur, dicens: *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Theophylactus in Ioann. Hic vide filij authoritatem. Ego, inquit, suscitabo. Non enim dixit, Pater meus suscitabit, sed ego. Non enim per omnia, humilia loquitur: sed nonnunquam sublimia suæ deitatis detegit. Euthymius. Hac enim repetitione, & propriam demõstrat dignitatem, & carpit illorum insensibilitatem. Suscitat autem Christus etiam inquantum homo: nam per ea quæ in sua carne gessit, fructum nostræ

Fulgent.

Thomas.

Cur Deus nõ omnes trahat.

August.

Theophy.

Euthym.

resurrectionis consecutus est, 1. Corin. 15. Sicut per vnum hominem mors, ita & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Hoc autem contingit *in nouissimo die*. Tunc enim status mundi innouabitur. Apocalyp. 21. Vidi cœlum nouum & terram nouam. Cessabit motus cœli, inquit Thomas in Ioann. & per consequens tempus. Apoc. 10. Et Angelus dixit, quia tempus non erit amplius. Cessabunt ergo dies & noctes. Zachar. 14. Erit dies vna quæ nota est Domino, non dies, neque nox. Hinc fit, vt illum diem nouissimum dicat. Nam quia oportet in resurrectione corruptibile hoc induere incorruptionem, (1. Corinth. 15.) ideò cessabit corruptio in rebus, & per consequens motus cœli, qui est causa generationis & corruptionis rerum corporalium. Roman. 8. Ipsa enim creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem filiorũ Dei, *Scriptum est in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei.* Ita docet, quonam modo fideles ad Christum trahantur. Non vtique violentia, sed ipsius veritatis manifestatione, vt scribit Chrysostomus homil. 45. in Ioann. Beda in Ioann. dicit hoc scriptum esse in Ioële, etsi non expressis verbis, veruntamen ad sensum concurrentibus. Sic enim habet, (Ioel. 2.) Filij Sion exultate in Domino Deo nostro, quia dabit vobis doctorem iustitiæ. Videtur autem ista sententia ex multis colligi, & ideò in plurali numero dictum esse, *Scriptum in Prophetis*. Hierem. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascent vos scientia & doctrina. Hierem. 31. Non docebit vltra vnusquisque proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Deũ. Quia omnes scient me, a maiore eorum vsque ad minimum. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Apud Esaiam autem (cap. 54.) expressiùs legitur: Ponã vniuersos filios tuos doctos à Domino: quod 70. verterunt, & omnes filios tuos *διδακτοὺς τοῦ θεοῦ*, discipulos Dei, vt Hieronymus lib. 15. Comment. in Esaiam interpretatur, hanc Christi sententiam illi conferens. Ad quod allusit Paulus, (1. Thess. 5.) dicens: *αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε*: id est, Ipsi enim vos à Deo docti estis. Verũ si omnes à Domino docentur, & ita trahentur ad Christum, consequitur & omnes fideles esse, & viam salutis tenere: quod tamen absurdum esse videmus, cùm tot sint Ethnici, Turcæ Mahometani, hæretici, & impij. Quomodo igitur dictio illa generalis, *Omnes*, intelligenda est? Thomas Caietanus in Ioann. *Omnes*, inquit, non distribuit pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: hoc est, non significantur omnes homines, sed omnes hominum conditiones, masculi, fœminæ, senes & pueri, diuites & pauperes, & reliquæ hominum differentiæ. Cyrillus autem lib. 4. in Ioann. cap. 6. de dignis id tantùm intelligi putat, nimirũ quòd dignis hominibus diuina reuelatione, manifestãda essent salutis & fidei mysteria, vt ille solus nouit, qui dignos cognouit. Chrysostom. hom. 45. in Ioann. duplicem quæstioni solutionem adhibet. De pluribus, inquit, dictum est: & præterea omnes volentes significat. Theophylactus & illam Cyrilli, & hanc postremã Chrysostomi coniungit: Sic enim 1. Tim. 2. Vult omnes homines saluos fieri, quantum in se est: sed & omnes qui saluãtur. Et ad hunc sensum accedit Augustinus tract. 26. in Ioan. Quia omnes quotquot ab hominibus etiam docentur quæ Dei sunt, intus tamen à Deo docentur. Etsi, inquit, ab hominibus audiunt: tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscat, intus reuelatur. Quid enim faciunt homines forinsecus annunciantes? Quid facio modò ego cùm loquor? Strepitum verborum ingero auribus vestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico aut quid loquor? Exterior cultor arboris, interior est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinsecus operatur, (1. Corin. 3.) Hoc facimus nos. Sed neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Idem libro de prædestin. Sanctorum, ita intelligit, vt quod superius dictum est à Ioanne de Christo, qui illuminat omnẽ hominem, vt sit sensus: Omnem hominem qui illuminatur, illuminari à Christo. Ita sensus est, quòd omnes qui docentur, a Deo docentur. Consimilémque loquẽdi modum etiam ex vulgari sermone adducit. Veluti de aliquo

Thomas.

Chrysost.
Beda.

Tho. Caiet.
An omnes saluandi sint.

Cyril.

Chrysost.

Theophy.

August.

Idem Aug.

literarum magistro, qui in ciuitate solus est, dicimus: Iste omnes hic literas docet: non quia omnes discunt, sed quia nemo hic literas discit, nisi qui ab eo discit.

Thomas.

Thom. Lect. 5. in Ioan. cap. 6. In quo quidem ostenditur sublimitas fidei Christianæ, quæ non innititur humanæ, sed diuinæ doctrinæ. Sed & doctrina veteris Testamenti data fuit per Prophetas: doctrina noui, per ipsum filium Dei. Hebr. 1. Multifariè enim, multisque modis olim Deus locutus est patribus in Prophetis, nouissimè autẽ diebus istis locutus est nobis in filio. Et c. 2. Quæ cùm initiō accepisset enarrari per Dominum. Sunt etiam qui de beatis hoc interpretantur, quòd omnes futuri sint docti à Domino, quia eius essentiam immediatè videbunt. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Explicat & idipsum, vt concludat vnumquemque trahi per spiritum intus loquentẽ, & verbi doctrinam, statim atque ille qui audit, obsequutus fuerit. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Nō simpliciter dixit, Audiuit, sed, Didicit.

Albert.

Albertus in Ioan. Omnis qui audiuit auditu interiori causam ab exteriori. Si enim audiuissent auditu interiori ea, quę exteriori à Christo aut Prophetarum libris audierant: tunc sanè didicissent, & ad Christum venissent. *Discimus* autem, cùm assensum rei auditæ præbemus, & in ea oblectamur.

Cõsensus noster requiritur.

Esa. 28. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum: ablactatus est à lacte, auulsus ab vberibus. Iob. 33. Aperit aures virorum, & erudiens instruit disciplinam, vt auertat hominem ab his quę fecit, & liberet eum à superbia.

Cyril.

Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Ioan. c. 7. Vbi enim auditus disciplina doctrinàque adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur. Patrocinio igitur Dei patris, quod ex charitate dignis pręstatur, non vi, Christum fideles agnoscunt. Non enim possumus, secundum Ecclesiæ, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis (quod liberum arbitrium appellamus) vllo modo negare. Qui autem & audiuit, & didicit, ceu obsequutus veritati, illam thesauro cordis sui recondidit. *Venit ad me.*

Thomas.

Tripliciter, inquit Thomas in Ioann. id contingit. Venit enim per cognitionem veritatis, per amoris affectum, & per operis imitationem. Et pro cuiusque gradu, auditum etiam præsto esse necesse est. Nam qui per cognitionem veritatis ad Christum accedit, inspirationibus & verbi prædicationi auditum præbuit, illud vtique cum Psalte (Psalm. 84.) dicens: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Sed & qui amat, toto affectu ad eum quem diligit, procurrit: sed & priùs amatum cognouit, si non visu, saltem auditu. Ex eo scilicet & nos cognouimus maximè quem diligere debeamus. Neque verò opere illum imitari possumus, cuius nec præcepta, nec voluntatem audierimus. Ideò dicit Propheta, (Psalm. 93.) Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Non ergo ad conuersionem hominis sufficit vox prædicatoris, nisi simul illum Deus interiùs instruxerit.

Thomas.

Denique Thomas in Summa contra Gentiles, arguit Origenem dicentem, quòd Deus dicitur causa bonorum nostrorum solùm, quia est causa habituũ infusorum, per quos meritoriè operamur, videlicet gratiæ habitualis, fidei, spei, & charitatis. Dicit igitur Thomas, quòd etiā quandoque Deus est proxima causa actionum nostrarum interiorum, Isaia restante, qui ait, (c. 26.) Domine, dabis pacem nobis. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Et item Apostolus, (Philip. 2.) Deus est qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Dicit & Thomas nos semper acquiescere actuali inspirationi, quæ nobis à Deo infunditur. Et fundatur hæc Thomæ sententia in authoritate Diui Augustini, dicentis: quòd gratia, quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur, quoniā ideò datur, vt duritia cordis penitùs auferatur. Hac autẽ stante sententia, *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit*, hoc est, actualem illustrationem accepit; *Venit* per consensum ad Christum: neque tamen quicunque talis fuerit, saluabitur: sed qui prædestinatus ad finem vsque perseuerauerit.

Beda.

Beda in Ioann. Filius docebat, Pater docebat, homo qui videbatur, loquebatur: sed vt Deus, in corde audientis interiùs docebat. Ideò subiunxit: *Non quia patrem vidit quisquam nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.* Opinari enim poterant, quòd de visibili patre loqueretur: at verò de inuisibili loquitur, quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest. Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet. Ne fortè ergo dicant, se nondum illius Patrem vidisse, ex quo audire possint ea quæ fidei necessaria sunt: occurrit, ac si diceret, A meipso audite. Ego noui Patrem, ab illo sum.

August.

Quid est enim audire à Patre, nisi audire me Verbum Patris? Hæc Augustinus tract. 26. in Ioann. Cur autem nemo nouerit Patrem nisi filius, ratio est, quia cū omnis visio, siue cognitio fiat per aliquam similitudinē, secundum modum similitudinis, vt inquit Thomas in Ioann. quam habent creaturæ ad Deum, ipsum etiam cognoscunt.

Thomas.

Vnde & Philosophi dicunt, quòd intelligentiæ cognoscunt primam causam, secundum hanc quam habent eius similitudinem. Etsi verò omnis creatura particeps efficitur alicuius similitudinis Dei, in infinitum tamen distat a similitudine naturæ ipsius. Vnde fit, vt nulla creatura perfectè ipsum cognoscere possit, prout est in sua natura. Filius autem, quia perfectè totam naturam patris accepit per æternam generationem, ideò perfectè Patrem videt & nouit. Eapropter dicit quòd *is qui est à Deo* per generationē consubstantialem, & coæternam, *hic* filius Dei naturalis, *videt* perfectè *Patrem*. Sed & obserua Christum, cùm loqueretur de aliorum cognitione, vsum esse verbo auditus: hic verò cùm loquitur de cognitione filij, vtitur verbo visionis. Cognitio enim per visum immediata & aperta est: quæ autem per auditum est, fit mediante eo qui vidit: vt sic nullus Patrem cognoscat, nisi per Christum Patris verbum: & nullus ad filium veniat nisi à Patre audierit. Porrò Christus *vidit Patrem*, visione perfectæ comprehensionis, inquantum est Deus: & visione beatificæ fruitionis, inquantum est homo etiam ab ipso incarnationis initio.

Cyril.

Cyrillus libro 4. in Ioan. c. 8. Videtur autem occultè sibi Mosen subiicere, quo tamen Iudæi gloriabantur. Licet enim nubem ingressus ipsum Deum vidisse dicatur, non tamen propriè, sed per similitudinem. Sed & quomodo, si cùm nullus Patrem vidit, & nihil id penitus posse præter filium intelligimus, non erit vltra omnem creaturam filius? *Amen, Amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Hoc ex superioribus infert. Nam cùm Pater in filio videatur & audiatur, & audire filium sit & ipsum audire Patrem: Illud, inquit, velut caput negotij vobis cum veritatis protestatione confirmo, quòd quisquis fide vera & integra mihi se adiunxerit, tanquam membrum effectus corporis mei: is ex me veram & æternam assequetur animæ corporisque vitam, quæ modò initium sumit per gratiam, post consummanda per gloriam.

Idē Cyril.

Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 9. Mirari autem decet dispensationem, qua in his verbis vtitur. Nā quoniam insensatos omninò esse videt, & Prophetarum verbis parum ex imperitia credentes: imbecillitatem eorum ad fidem quasi iureiurando erigit, præmia credentibus præcipua, quibus ad se pertrahat, proponens.

Nolentes etiā Christus spe præmij inducit.

Ita nolentes firma præmij spe ad fidē impellit. Quid enim melius & suauius mortem & corruptionem timentibus, quàm vita æterna? Cùm autem ipse sit vita, & vita æterna: seipsum credentibus daturum pollicetur, quod est, vt in cordibus nostris per fidem inhabitet.

August.

Augustin. tract. 26. in Ioann. Vita æterna verbum in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & vita erat lux hominum. Ipse vita æterna dedit & carni suscipere vitam æternam. Hinc sanè colligemus, Christum seipsum animis nostris communicare per fidem, & per carnem suam. Hic quidem de fidei virtute agitur: tandem verò de suæ carnis affectibus loquetur Vita verbum Dei, fide habitat in cordibus nostris: & Verbum caro factum per carnem suam à nobis acceptam, in nobis manet, & vtrumque nostrum hominem viuificat. Aut si vitam æternam pro gloria interpreteris, aut beatitudine: sic quidem is qui credit, illam habet: non quòd statim per fidem beatus efficiatur, sed,

Thomas.

vt Diuus Thomas scribit, habet illam in causa, in spe, quandoque habiturus in re. Roman. 4. Credenti in eum qui viuificat mortuos, reputabitur fides ad iustitiam. Potest & de vita gratiæ intelligi, qua perfruuntur electi in

præ

præsenti. Et quoniam hæc nobis bona omnia per Christum obueniunt, non modò quia Deus est, & ita author est omnis boni perfecti, Iac.1. sed & quia homo est, qui suo summo merito recōciliauit omnia, siue quæ in cælis, siue quę in terris sunt: ideò adiicit, *Ego sum panis vitæ.* Hoc sepiùs inculcat, vt è cōmuni pane ad spiritualem, demum ad sacramentalé ipsos deduceret. Christus vtique duplici ratione panis est vitæ. Si enim illum verū Deum, in quo consistunt omnia, attendamus, quadam similitudine panis vitæ dicitur. Sicut enim panis cor hominis confirmat, ita & ille hominem corroborat & reficit, si modò ille os animæ, obsequium & voluntaté illi porrexerit. Ita Christus per fidem manducatur. Sed dicemus & ipsum esse panem vitæ, seu diuinitatis, quia caro illius velut panis facta est, habens in se vitam, seu ipsam diuinitaté. Et hęc quidem manducatur spiritualiter per fidem, si credimus illum qui incarnatus, passus & sepultus est, nostrum esse redemptorem & saluatorem: & rursus manducatur verè & realiter, vt & ipsum nostrum corpus illius particeps fiat. Nunc quæ ab eo dicuntur, ad Christi diuinitatem, & humanitatis meritum, simúlque ad spiritualem manducationem referri possunt: cùm tamen generaliùs intelligenda sint, vt etiam de ipsius carne dicantur. Ex eo enim quòd ipse, inquantum Deus, secundum naturam vita est, denominatur & panis vitæ, & carni suæ confert, vt & ipsa viuifica sit. Panis est vitæ substantialiter atque causaliter, panis omnia pascens, non qui in quēquam conuertatur aut mutetur, sed qui fideliter manducanté in se conuertat. August. tract. 26. in Ioann. Siquidem inter verbum suscipiens & carnem resurgentem, mors media consumpta est. Porrò inanem Iudæorum gloriationem de Manna præsumentium Christus euacuat, dicens: *Patres vestri manducauerunt Manna in deserto, & mortui sunt.* Quasi dicat, fateor sanè patres vestros, iuxta ea quæ per vos paulò antè adducta sunt, manna illud corporale olim in deserto perpetuos 40. annos manducasse, quos vos permagni facitis. Verùm per hūc cibum corporeū non potuerunt neque à corporis neque ab animæ morte cōseruari. Omnes enim secundum corpus defuncti sunt, plerique etiam secūdum animam, ob murmorationes & tentationes impiæ suæ incredulitatis. Theophylact. in Ioann. Non absque causa autem addit *in deserto.* Vult enim monstrare, quòd non valde diu fuit datum manna patribus, sed tantum in solitudine, & non contigerit eis in terra promissionis. Verū hic panis non est talis, sed perpetuò durans: & ita Iudæi multò plura bona accepturi erant, quàm patres eorum, si voluissent. Hîc autem quæritur, de qua morte sententia ista intelligatur. Nam si de morte corporali, nulla differétia erit inter panem illum qui fuit in deserto, & panem nostrum qui de cœlo descendit: cùm vt illi, ita & nos qui panis cœlestis participes efficimur, morti corporali succumbimus. Quòd si de morte spirituali intelligitur, non ea tamen ratione panis iste à manna discernitur: cùm & olim qui manna, & nunc qui panem istum manducant, quidam spiritualiter moriantur. Thomas in Ioan. Dicendum igitur quòd cibus ille cum cibo nostro spirituali cōuenit, in rerum significatione. Vterque enim Christum designat, vnde & idem cibus ab Apostolo nuncupatur, 1. Cor. 11. Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, inquit. Differunt autem in rerum ipsarum, quas exhibebant, veritate: quia ille figurabat tantùm, sed panis iste continet Christum ipsum, quem figurat. Ex eo fit, vt vterque ciborum istorum dupliciter sumatur, vel pro signo tantū, non intellecto significato: & ita per neutrum illorum mors aut corporalis, aut spiritualis tollitur. Vel pro significato, & vterque eo modo spiritualiter manducantes satiat, & à spirituali morte liberat. Ab vtroque autem differt sacrosancta Eucharistia, inquit D. Tho. lect. 6. in cap. Ioan. 6. quoniam qui spiritualiter & sine peccato illam manducat, spiritualiter viuit nunc quidem, & corporaliter viuet in æternum. August. tract. 26. in Ioan. Sic sunt mortui illi, quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet, vt dixi, ad mortem huius corporis visibilem, atque carnalem. Quantum autem pertinet ad illā mortem, de qua terret Dominus, quia mortui sunt patres istorum: Manducauit manna & Moyses, manducauit māna & Aaron, manducauit manna & Phinees, māducauerunt ibi multi qui Domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie visibilem accipimus cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Cyrillus lib. 4. Comment. in Ioan. c. 10. Conspicuum igitur est, quoniam Christi, qui vniuersa continet, atque nutrit, figura quædam erat manna sensibile. Mortui ergo sunt, inquit, qui manna māducauerunt, quia nulla inde (ex ratione signi) vitæ perpetuæ virtutem acceperunt. Non enim viuificabat, sed famem solummodò corporalem remouebat, & figura erat veritatis. Qui verò panem vitæ suscipiunt, immortalitatem consequentur, & omnia interitus mala effugient, cum Christo æternaliter viuentes. Nihil autem verbis nostris officit, nec idcircò mentiri videbimur, quia fideles, qui Christo participarunt, corpore moriuntur. Nam etsi hac communi omniū morte cadere videantur, viuunt tamen Deo, vt Paulus ait, (Rom. 6.) Ideò adiicit: *Hic* panis viuus, *est panis de cælo descendens*, aut quia Verbum ipsum descendit per incarnationem, & noui effectus productionem: aut quia corpus eius descendit, non quidem è cœlo allatum, sed virtute Spiritus sancti formatum, vt interpretatur Dionys. Carthus. in Ioan. *Vt si quis manducauerit ex ipso*, manducatione sacramentali & spirituali simul, vel spiritualiter duntaxat, *non moriatur* morte culpæ in præsenti, vel morte damnationis æternæ in futuro, quæ est mors secunda. Dicit autem *Hic, hic*, secundum Glossam, demonstrans seipsum, seu etiam sui ipsius corpus. Et ab affectu se è cœlo descédisse demonstrat. Thomas in Ioan. Nimirùm ac si ita ratiocinaretur. Solius est panis è cœlo descendentis dare vitam ętetnam: sed & id meum est: ego igitur sum ille panis descendens è cœlo. Ideò autem panis de cœlo descendens dat vitam indeficientem, quia omnis cibus nutrit, secundum suæ naturæ proprietatem. Cœlestia autem incorruptibiliora sunt, & ideò quia cibus ille cœlestis est, non corrumpitur, immò viuificat. Euthym. in Ioann. Explanat demum, quis sit ille panis, quem dicit. *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi.* Ita iteratione eos excitat, vt interrogarent quomodo esset panis viuus, seu viuificans: & quonam modo de cœlo descendisset. Verùm illi solam ventris curam spectantes, cætera omnia superflua ducebant. Cyril. lib. 4. in Ioan. c. 11. Eadem ad vos dicere, Paulus ait, (Phil. 3.) & vobis tutum, & mihi non molestum: ab ipsis, vt puto, Christi verbis ita perdoctus. Nam quemadmodum cruditati vulnerum, non vnum, sed varia vicissim remedia conferuntur, neque semel, sed frequenter appositis remediis molliuntur: sic duro animo varia quædam & frequens accommodanda doctrina est, vt si prima parū profecerit, secunda saltem vel tertia, vel iisdem verbis allata permulcere, atque attrahere possit. Quapropter Saluator varia oratione, modò ænigmaticè atque obscurè, modò dilucidè atque apertè, eandem rem Iudæis proposuit, vt excusari nequeant, si resilierint. *Si quis manducauerit ex hoc pane*, meipso scilicet, aut spiritualiter per fidem, aut sacramentaliter & spiritualiter simul: *viuet* non tantùm in præsenti per fidem & iustitiam, sed *in æternum.* Ioā. 11. Qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Alber. in Ioan. Hoc quidem quantum ad effectum panis manducati, quia ille viuificat in æternum vita gloriæ. Id enim quod nunc in specie sacramenti gerimus in gratia, aliquando rerum veritate capiemus. Quia sicut Christum sumimus hîc inuisibiliter sub specie sacramenti: ita influet se aliquando in veritate dulcedinis suæ deitatis, vt scribit B. Dionys. Areop. Esa. 66. Ecce ego declinabo in vos sicut flumen pacis, & tanquam torrentem inundanté gloriam Gentium, quam sugetis.

Christus dupliciter est panis.

August.

Theophy.

Thomas.

Quomodo idem cibus.

Thomas.

August.

Qua morte non moriuntur manducantes Christum.

Cyril.

Dio. Carth.

Thomas.

Euthym.

Cyril.

Albertus.

Dio. Areop.

Christus pastor bonus, pascua optima, suum scilicet corpus & sanguinem, fidelibus sub panis & vini speciebus, pro illorum vita largitur: ideòque his dedit carnem suam, nimirum in cibum, & in pretium.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.

Introductio.

GREGES vtique à pastoribus pascuntur. Ex quo fit, vt cùm Christus pastor noster sit, pascat etiam nos, non tantùm verbo, non sua tantùm diuinitate, & summo merito, quæ per fidem apprehenduntur, sed & propria carne & sanguine. Futurum illum pastorem Prophetæ prædixerant. Zach. 11. Suscitabo tibi pastorem magnum. Percutiam pastorem. Esa. 40. Sicut pastor gregem suum pascet in brachio suo. Ezech. 34. Nónne greges à pastoribus pascuntur? Distinxit enim ille se (Ioann. 10.) à furibus, latronibus & mercenariis: qui quidem ouile ingrediuntur, non vt pascant, sed mactent, perdant, & deglubant. Contra quos Ezechiel clamat, Væ pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos. Lac comedebatis, lanis operiebamini, quod crassum erat mactabatis, gregem autem meum non pascebatis. Non consolidastis infirmum, sanastis ægrum, alligastis confractum, reduxistis abiectum, quæsistis quod perierat. Demùm comminatione facta in peruersos & degeneres pastores, pollicetur Dominus se reducturum populum suum, & præpositurum illis verũ pastorem Christum. Ecce ego, inquit, requiram oues meas, & suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Hieronymus lib. 11. Comment. in Ezech. cap. 34. Suscitauit pastorem vnum, qui dicet in Euangelio, Ego sum pastor bonus (Ioan. 10.) seruum suum Dauid, secundum id quod serui formam dignatus est assumere, qui Dauid interpretatur Manu fortis. Ipse pascet eos, & Dominus erit eis in Deum, vel filius, & pater, vel certè pastor iuxta assumptam carnem: Dominus autem & Deus iuxta verbum, quod erat in principio apud Deum.

1. Christus pastor bonus. — *Hieron.* — A

Porrò ipsius pastoris pascua tanto excellentiora esse debuerunt, quantò & ipse Mose cæterisque Prophetis excellentior est. Non satis igitur fuisset dedisse panem communem: hunc enim terra proferre, hunc quilibet etiam ex ditioribus pauperi potest erogare. Dedit Helisæus populo panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, & frumentorum nouum: sed & idem farina in ollam immersa Prophetarum olus reparauit, vt legitur 4. Reg. 4. Nec satis fuerat dedisse aliquid simpliciter benedictũ: nam & olim sacerdotes Dauidi dederunt panes sanctificatos. Nec satis quoque panem diuini verbi porrexisse: hoc enim etiam Prophetæ dederunt: qui (1. Pet. 1.) spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Hęc omnia cùm Prophetæ dare potuerint, sit autẽ Christus multò Prophetis excellentior: consequitur & illum excellentiora pascua contulisse. Detur igitur aliquid & pane cõmuni, & pane sanctificato, & pane verbi dignius: hoc enim ipsum nobis Christus contulit, & donauit. Quid istud? Seipso sane Christus nihil habuit dignius: ergo dedit nobis seipsum.

2. Pascua Christi excellentissima probantur ratione communi in Eucharistia. — *1.* — *2.* — *3.* — B, C, D

Nam quòd pascua eius cætera omnia superent, testatur Esaias cap. 49. In tempore placito exaudiui te, &c. Vt diceres his, qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris, reuelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. Et addit hæc pascua in vitam æternam nutrire, dicens: Non esurient, neque sitient amplius, &c. Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas. Ioan. 10. Qui sequitur me, pascua inueniet. Psalm. 22. In loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, & cætera. Vbi, teste Cyrillo Hierosolymitano Catech. myst. 4. tria maxima sacramenta celebrat, baptismum, vnctionem, & sacrosanctam Eucharistiam. Nam aqua refectionis, eadem est & aqua regenerationis: qua veteri quidem peccati spolia exuimus, & pro sentibus nunc res

4. Pascua Christi qualia. — *Cyril.* — E, F

efficimur, inquit Theodoretus. Hic animam nostram pastor noster Christus conuertit ad Deum, ad gratiam, vitam & salutem. Deduxit nos propter semitas iustitię, tum enim benè facere incipimus, protegit etiam nos, adeò vt licet ambulemus in medio vmbræ mortis, non timeamus, quoniam ipse nobiscum est. Et ne inter tot miserias mortis incedamus, aut succumbamus, data est vnctio sacra, qua velut pugiles confirmemur. Vnde ait, Impinguasti in oleo caput meum. Vides quomodo mysticum chrisma in ænigmate denotat, ait Cyrillus Hierosolym. Catech. myst. 4. Cæterùm quia panis cor hominis confirmat, idẽque vinum lętificat, adiicit: Parasti in conspectu meo mẽsam, aduersus eos qui tribulant me. Quod ita Cyrillus interpretatur: Ante tuum aduentum, Domine, dæmones, hominibus pollutã mensam parabant: sed postquã tu aduenisti parasti in conspectu meo mensam. τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν. id est, Quid aliud significat quàm mysticam & spiritualem mensam, quam Deus in conspectu parauit, aduersariam ei, quæ parabatur à dęmonibus: cùm hæc communionem cum illis, ista cum Deo habeat? Sed & cùm ait, Calix tuus inebrians, quàm præclarus est, hic ille calix est, inquit: ὃ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χεῖρας, καὶ εὐχαριστήσας εἶπε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα. id est, quem Iesus accipiens in manus, gratias agens, dixit: Hic est sanguis meus.

Theodor. — *Cyril. Hier.* — *Mensa Christi quæ, & qualis.*

Hæc sunt igitur illa fœcundissima & excellentissima Pastoris nostri pascua: vt qui non tantùm verbo, non spe tantùm, sed & sua carne & sanguine nos reficit. Magno quidem omnium miraculo, quinque hominum millia quinque panibus & duobus piscibus pauerat: sed & Patrẽ suum dare panem verum credentibus, eundem etiam ipsum filium, ideò è cœlo descendisse asseruerat, vt fideles suos nutriret, & æterna vita viuificaret. Et quoniam hæc ad fidem solam, qua credentes ipsum mãducaturi essent, referri poterant: ne quid in seipso non totum illis etiam per sacramentum porrigi & dari testaretur: asserit se carnem suam & sanguinem suum, non modò in pretium, sed & in cibum, illis esse daturum.

Argumentum huius admiranda mensa prius exhibitum.

Hic verò quoniam non modò hæretici & schismatici quidam, sed & nonnulli alioquin nostræ ætatis pij & docti viri hallucinantur: quasi Christus ea quæ sequuntur, non dixerit de reali & sacramentali, sed tantùm de spirituali sui corporis manducatione, nos vnamquamque sententiam iuxta Patrum definitiones & meditationes expendemus: ne quid forsan ex nostro sensu, in re adeò seria, attulisse videamur.

Quid Christus Io. 6. agat de Sacramentali mãducatione carnis sua.

Dionysius Carthus. art. 18. in Ioan. cap. 6. Sacramẽtum Eucharistiæ instituit Christus dupliciter: Primò verbo, seu assertione: Secundò, facto, seu consecratione. De prima institutione nunc agitur. Et quoniam sacramentum istud incomprehensibile, & vtilissimum est: idcircò ad excludendam omnem dubitationem, Christus apertissimè tractat de sacramento hoc ipso. Thomas Lect. 6. in Ioann. cap. 6. Dixerat enim seipsum esse panem viuum: & ne hoc de eo dici intelligerent, in quantum est verbum, vel ex ratione solius animæ: ideò ostẽdit suam etiam carnem viuificam esse, adiiciens: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Sic ergo quod dixit suprà, Ego sum panis viuus, pertinet ad virtutem verbi: quod autẽ subiicit, Et panis quem ego dabo, caro mea est, pertinet ad cõmunionem sui corporis, scilicet ad Eucharistiæ sacramẽtum. Alber. Mag. in Ioan. Declarat enim hunc panem per significationem suppositi, quę est res, dicens: *Et panis*, hoc est id quod signatur per panẽ, *quem ego*, vt summus sacerdos, de quo Ps. 109. Tu es sacerdos in ęternũ secundũ ordinẽ Melchisedech, *dabo* manducandũ spiritualiter & sacramentaliter: *Caro mea est* latens sub specie panis. Ruper.

Dio. Carth. Christus hic commẽdanat Eucharistia sacramentũ. — *Thomas.* — *Alb. Mag.* — *Rupertus.*

in Ioã.c.6. In futuro, ait *dabo*. Dabitur enim hic idẽ panis in ea specie, qua viuentibus congrua est: id est, in vero sacrificio panis & vini secundum ordinem Melchisedech. Euthym. in Ioã. Duobus enim modis Christus dicitur esse panis, secundum diuinitatem videlicet, & humanitatẽ. Postquàm ergo docuit de modo, qui secundum diuinitatem est, nunc etiam docet de modo qui est secundum humanitatem. Non autem dixit, *quem do*, sed *quem dabo*: Daturus enim erat in vltima cœna, quando sumptum panẽ, actis gratiis fregit, deditque discipulis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. Sicuti ergo in cœna Christus, sic & ibi sacramentalem & realem manducationem requirit. Theoph. in Ioan. Manifestè enim nobis hoc loco de mystica cõmunione corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quem dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mũdi vita. Docet tandem de ea se communione intelligere, quæ nobis per sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria, sub speciebus panis & vini confertur. Chrysost. hom. 45. in Ioan. Cũ enim diceret, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: Panem seu doctrinam hoc in loco, seu salutem & fidem in se, seu corpus suum dixit. Et paulo pòst: Quare necessariò dicendum quàm admirãda mysteria, & cur data sint, & quænam eorum vtilitas. Hierony. ad Hedibiam quęst. 2. Nos enim audiamus panẽ quem fregit Dominus, deditque discipulis suis, esse corpus Domini Saluatoris, ipso dicente ad eos: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et paulo pòst. Si ergo panis, qui de cœlo descendit, corpus est Domini, Iudaicas fabulas repellamus, & ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum atque mundatum, & accipiamus ab eo calicem noui Testamenti. Et quibusdã infertur. Nec Moyses, inquit, dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens & qui comeditur. Et, quotidie in sacrificiis de genimine vitis veræ, rubentia musta calcamus. Ita confert Hieronymus Christi verba in Capernaum habita, cũ iis quę asseruit in cœna, vt panis sit ipsum corpus. Confert & iuxta Christi verba, Mosis panem, cum hoc pane vero, quę sanè in Capernaum dicta sunt. Et ostendit illa de sacramento intelligenda esse, cùm monet nos ascendere in cœnaculum cũ eo: definit & ea per sacrificium, quod quotidie fit in Ecclesia. Chroma. in c. 6. Matth. De hoc pane, inquit, Dominus in Euangelio dixit: Panis cœlestis caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Et hunc ergo panem quotidie postulare iubemur, id est, vt pręstante Domini misericordia, quotidie panẽ corporis Domini accipere mereamur. Ait enim Apostolus, Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat. Atqui locus hic Pauli de sacramentali manducatione intelligitur. ad quam spiritualis cõcurrere debet, vt & sic homo probatus sit: proinde ista Domini verba de Eucharistiæ sacramento interpretabatur. Arator Subdiaconus, lib. 2. Historiæ Apostolicæ, ad hæc Christi verba sic alludit, vt Christum, ipsius etiam corpus quod accipitur asserat: quo velut vberrimis pascuis ille verus pastor suas oues recreet: quod etiam tum maximè contingat, cũ decima quarta die lunæ Pascha fit a fidelibus. Quod sanè nemo negauerit de sacramento Christi corporis intelligi, quod tunc à fidelibus sumitur. Ait autem,

Agnus Christus inest, panis quoque Christus habetur
De cœlo, quod & ipse docet (vtique Io. 6.) *qui corpore Iesum*
Sume ferus, hoste carens, nec iam sua iura Pharao,
Aegyptiusque tenet. Et quibusdam insertis:
Exemplòque gregi largitur pascua Christus.

Cyril. etiam Alexan. lib. 4. c. 12. Nam cùm viuificans Dei filius in carne habitauerit, ad suum bonum eam, id est, ad vitam reformauit: & totus, vt ita dicã, toti ineffabili modo vnione coniunctus, viuificantem ipsam effecit, quia natura viuificans est. Propterea participãtes hæc caro viuificat. Porrò ex eius in consequentes sententias commẽtariis, immò & aliorum Patrum interpretationibus, facile colligemus verba hæc Christi de sui corporis sacramẽto intelligi. Nec mouere quẽquam debet, quòd post Augustinum Beda ad mysticum Christi corpus refert: illud enim à naturali Christi corpore abundat, vt ex sequentibus audiemus. Sed neque præiudicium faciet literali scripturæ interpretationi, si quis illam mysticè, anagogicè, & spiritualiter interpretatus fuerit: manet enim vnicuique suus sensus integer. Sæpè contingit vt Augustinus, & ante eum Origenes, dicerim vt ipse Apostolus Paulus, per allegoriam multa interpretentur. Sicut quod legimus de duobus filiis Abrahæ, aut de monte Syna, & Hierusalem: neque tamen propter illa mystica, sensum literalem eludunt. Ita neque Patres illi, qui spiritualiter meditãtur hæc Christi verba, negant illa literaliter intelligi de ipsa eius reali carne, quæ realiter, & verè manducatur. Vnde fit, vt demirer quid in mentem venerit piis quibusdam viris, vt dũ spiritualiter, & mysticè, omnia hîc requirunt, de suo adiiciant, non esse ista de vera & naturali Christi carne in Eucharistię sacramento intelligẽda. Fateor explicari posse de spirituali Christi carnis manducatione: ipsa tamen litera expressè sonat & realem carnem, & realem mãducationem. Quod neque Iudæi ignorauerunt, cùm capropter dixerint: Quomodo potest hic nobis carnem suã dare ad manducandum? Et licet in quæstionem verteretur, non diffiderunt Apostoli: quos neque Christus aliter sentire docuit, cùm & illi cum illo se mansuros assererent, dicentes: Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sed & optimus ille martyr Roffensis in Oecolampadiũ, ista Domini verba discutiens, obseruat his dictum à Domino, *dabo*, in hac promissione: *Et panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita* vt Dominus daturum seipsum ostenderet, & in escam, & in pretium. In nutrimentum quidem Eucharistiæ, vt scribit Clem. Alexand. lib. 2. Stromat. In pretium autem redemptionis nostræ. Etsi enim vulgata traductio non repetat dictionem *dabo*, illa tamen in Græcis exemplaribus duplicatur. καὶ ὁ ἄρτος γὰρ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω, &c. Quomodo legit & Theophylactus. Nonnus etiam Panopolitanus in conuersione Euangelij Ioan. sic habet:

Ἡμετέρη πέλεται σὰρξ ἄρτος, ὃν ὑμμιν ὀπάσσω,
Ἥν περ ἀλιτροβίου ζωῆς κόσμοιο φερίζω. id est,
Nostra est caro, panis quem vobis dabo:
Quam pro iniquè viuentis vita mundi præbebo.

Dicit igitur quod panem daturus sit, & quòd iste panis sit eius caro, quam daturus est pro mundi vita. Vbi videtur his eandem rem se daturum promittere, & ad ea tandem verba accedere, quæ in cœna discipulis asseruit: dicens: *Accipite*. ita scilicet dabat sub panis specie carnem suam. Comedite, hoc est corpus meum. *quod pro vobis traditur*. Ita in pręsenti dabat se discipulis in cœna, & asserebat seipsum etiam tradendum pro illis. Vtrobique vnum ad sacramentum, alterum ad Christi spontaneam passionem refertur. Vtrobique asserit idem esse quod datur: hîc eandem carnem quæ panis sit, eandem quæ pro mundi vita: illic, idem corpus sub specie panis, & idem quod pro illis in mortem traderetur. Ita conuenit donatio rei cũ ipsius promissione, vt nec quibus verbis ipsis variare videantur. Asserebat se dare, asserebat & se daturũ. Dabat tum seipsum per fidem spiritualiter sumendum: asserebat se daturum carnem suam, idque in futuro, scilicet in cœna. Et quidem rectè dixit, *dabo*, non dabitur. Ille etenim, vt ex Hieronymo nunc audiuimus, conuiua est & conuiuiũ. Cyrus Theodorus Prodromus tetrastichis in Matth.

Ἄμφω γὰρ εἶ σύ, καὶ θυτὴρ, καὶ θυσία. id est,
Vtrumque enim es tu, & sacerdos, & sacrificium.

Iuuencus lib. 4. Euangel. histor.

Discipulos docuit proprium se tradere corpus.

Chrysost. lib. 3. de sacerdotio. Ipse se tradit volentibus ipsum accipere, & complecti. Idem hom. 83. in Matth. Nõ sunt humanæ virtutis hæc opera: qui tunc ista in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit. Thom. in Ioan. Auctor huius sacramenti Christus est. Nam licet sacerdos consecret, tamen ipse Christus dat virtutem sacramento. Quia sacerdos in consecratione tenet personã Christi. In aliis autem sacramentis vtitur sacerdos verbis suis, vel Ecclesiæ. Hîc vtitur verbis Christi. Quia sicut Christus corpus suum propria voluntate dedit in mortẽ, ita sua virtute dat se in cibum. Porrò veritas huius sacramenti significatur, cùm dixit, *Caro mea est*. Vtrobique verbum substantiuum & in dono, & in promissione. Caro

Margin notes: Euthy. — *Christus daturum panem carnẽ suam.* — Theoph. — Chrysost. — Hierony. — *Christus conuiua, & conuiuium.* — Chroma. — Arator Subdiac. — *Christus dedit carnem manducãdam in cœna.* — Cyril. Alex. — Beda. — *Non præiudicat sensui literali sensus mysticus.* — Roffensis. *Christus duobus modis dedit carnem suam.* — Cle. Alex. Dabo, *bis legitur.* — Nonnus. — Cyrus The. *Christus sacerdos & sacrificium.* — Iuuencus. — Chrysost. — Thomas. *Christus est author huius Sacramenti.* — *Verbum substantiuum Est proponitur.*

Theophy.

mea eſt: &, Hoc eſt corpus meũ. Theophy. in Ioan. Attende autẽ, inquit, quòd panis, qui à nobis in myſteriis manducatur, non eſt tantùm figuratio quædam carnis Domini, ſed ipſa caro Domini. Nõ enim dixit, Panis quem ego dabo, figura eſt carnis: ſed, *Caro mea eſt*. Transformatur enim arcanis verbis panis ille, per myſticam benedictionem, & acceſſionem ſancti ſpiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet, quòd credẽdus ſit panis caro: etenim & in carne ambulante Domino, & ex pane alimonia admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & ſimilis fiebat ſanctæ eius carni, & augmentum & ſuſtentationem conferebat, iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem Domini mutatur. Greg. Nyſſ. ſer. catech. de diuinis ſacramentis, c. 37. Sicut enim qui panem videt, quodãmodò corpus videt humanum, quoniam panis in corpore exiſtens corpus euadit: ita diuinum illud corpus, panis nutrimentum accipiens, idem quoddammodò erat cum illo cibo, vt diximus, in eius corporis naturam immutato. Quod enim carnis cuiuſque proprium eſt, id etiam illi conueniſſe confitemur. Nam & corpus illud pane ſuſtentabatur. Corpus autem, propterea quòd Deus verbum in illo habitauit, diuinam obtinuit dignitatem. Quamobrem rectè nunc etiam Dei verbo ſanctificatum panem in Dei corpus credimus immutari. Samonas Gazæus diſceptatione cum Achmed. Eodem etiam pacto intelligas fieri noſtrum myſterium. Sacerdos enim panem ſuper menſam ſanctam deponit, pariter & vinum: & comprecando, inuocatione fideli, ſpiritus ſanctus deſcendit, & ſuperuenit in ea quæ ſunt propoſita: & igne ſuæ diuinitatis in corpus & ſanguinem Chriſti, panem & vinum commutat, non minus quàm iecur alimentum in corpus cuiuſdam hominis. An non, amabo, concedis poſſe ſacroſanctum Dei ſpiritum idem præſtare quod tuũ iecur? Euſeb. hom. 5. de Paſcha. Inuiſibilis ſacerdos inuiſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis ſui & ſanguinis, verbo ſuo, ſecreta poteſtate conuertit, ita dicens: Accipite & edite, hoc eſt corpus meum. Sic Tertull. lib. 4. contra Marcionem, confectionem myſteriorum Chriſti verbis tribuit. Panẽ, inquit, corpus ſuum fecit, dicendo: Hoc eſt corpus meum. Iſichius lib. 6. in Leuit. c. 22. Sanctificationem enim myſtici ſacrificij, & à ſenſibilibus ad intelligibilia trãſlationem, ſiue commutationem, ei qui verus eſt ſacerdos, videlicet Chriſto, oportet dari, id eſt, ipſi de eis miraculum cedere & imputare: quia per eius virtutem, & prolatũ ab eo verbum, quæ videntur, tam ſanctificata ſunt, quã cunctum carnis excedunt ſenſum. Theophy. in Ioan. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, ſed panis? Vt non abhorreamus ab eius eſu. Nam ſi quidem caro appatuiſſet, inſuauiter affecti eſſemus erga communionem. Nunc autem condeſcendente Domino noſtræ infirmitati, talis nobis apparet myſticus cibus, qualibus etiam aſſueti ſumus. Tho. Aqui. in Ioan. Sed cum in iſto ſacramento contineatur totus Chriſtus, quare dixit tantùm, *Caro mea eſt?* Ad cuius reſponſionem, ſciendum eſt, quòd in illo myſtico ſacramento totus Chriſtus continetur ſecundum veritatem: ſed corpus eſt ibi, ex vi conuerſionis: diuinitas verò & anima, per naturalem concomitantiam. Dato enim per impoſſibile, quòd diuinitas ſeparetur à corpore Chriſti: iam illa non eſſet in ſacramento. Similiter etiamſi in triduo mortis Chriſti aliquis conſecraſſet, non fuiſſet ibi anima Chriſti, ſed tale corpus, quale erat in cruce, ſeu ſepulcro. Sed & ideò potius *carnem* eſſe dicit, quia cùm hoc ſacramentum ſit dominicę paſſionis rememoratiuũ (iuxta illud 1. Cor. 10. Mortem Domini annũciabitis, donec veniat) paſſus autem & mortuus ſit Chriſtus ex infirmitate: ad infirmitatem deſignandam, carnis nomen aptius eſt. Cyril. Alex. lib. 4. in Iuan. c. 12. Verùm quoniam ſæpiùs ſe Chriſtus panem appellauit, conſideremus ſi hoc vocabulo vſpiam a ſcriptura nominetur. Scriptũ eſt ergo in Numeris (c. 15.) Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens: Loquere filiis Iſraël, & dices ad eos. Cũ veneritis in terram, quam ego dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, ſeparabitis primitias Domino: de priſtendis panibus veſtris, ita & de pulmẽtis, dabitis primitias Domino. Ænigmaticè, atque obſcurè nimiũ per figurã iſta ſiebant: ita de cœlis panis, id eſt, Chriſtus obũbrabatur. Recordari enim oportet quòd homo propter nos factus, & ad ſimilitudinem noſtram, quaſi primitiæ quædam, ac ſeparatio noſtræ maſſæ, vt ſcribitur, Deo Patri oblatus eſt, primogenitus ex mortuis factus, & primitiæ reſurrectionis hominum, ad cœlum vſque aſcendentes. Quid quòd panes propoſitionis, azyma, lagana ex ſimila, & ſi qua ſunt in lege ſimilia, Chriſti corporis figuram iis prætulerunt: quibus, vt ſcribit Paulus (1. Cor. 10.) omnia in figuris contingebant? Sed & Melchiſedech panem obtulit, Chriſtus verò illius veritatem, corpus ſcilicet ſuum, & cibum dedit, & in ſacrificiũ. Et quidem de ſacrificio, adiicit: *nam ego dabo pro mundi vita.* Illius enim participes efficiuntur, qui accedunt ad altare, & ipſam Chriſti carnẽ mente purgata, accipiunt. Theophy. in Ioan. Pro mundi autem vita carnem ſuam ad mortem dedit: mortem enim mortem ſoluit. Intellige autem per vitam mundi, etiã reſurrectionem. Mors enim Domini generalẽ reſurrectionem hominum generi operata eſt. Fortaſſis autem & in ſanctificatione & in beatitudine vitam, mundi vitam nominauit. Nam quamuis non omnes acceperint ſanctificationem & vitam in ſpiritu: Dominus tamen ſeipſum pro mundo dedit: & quantum in ipſo erat, mundus ſeruatus, naturaque vniuerſa ſanctificata eſt: eò quòd accepit virtutem vincendi peccatum per vnum hominem Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum: ſicut & per vnũ hominẽ Adã, in peccatum ceciderat. Diony. Carthuſ. in Ioan. Nõ enim ſic eſt intelligendum *pro mundi vita*, quaſi per receptionẽ huius ſacramenti vita gratiæ in homine incohoëtur: immò qui ſine vita gratiæ ad hoc ſacramentum accederet, ampliùs moreretur in anima, reuſque fieret corporis Domini. Tho. in Ioan. Magna quidem eſt huius ſacramenti vtilitas, cùm in illud redundet effectus & meritum dominicæ paſſionis. Nihil enim eſt aliud hoc ſacramentum, quã applicatio dominicæ paſſionis ad nos. Non enim decebat Chriſtum, ſecundum præſentiam ſuam viſibilem, ſemper eſſe nobiſcum: & ideò voluit hoc ſupplere per ſacramentum. Vnde manifeſtum eſt, quòd deſtructio mortis, quam Chriſtus moriendo deſtruxit, & reparatio vitæ, quam reſurgendo effecit, effectus eſt huius ſacramenti. Notãdum etiam quòd aliter euenit huic ſacramento, aliter cæteris. Nam alia ſacramenta habent ſingulares effectus, ſicut in Baptiſmo ſolus baptizatus ſuſcipit gratiam: at verò immolationis huius ſacramenti effectus vniuerſalis eſt. Non enim ſolus ſacerdos, ſed & ij pro quibus illud offert, viui etiam & defuncti, illius effectum conſequuntur. Alexander Pontifex & Martyr, Epiſt. 1. ad omnes Orthodox. vt ex Concilio Triburienſi. c. 19. colligitur, in eam rem ſic habet. In ſacramentorum oblationibus, quæ inter Miſſarum ſolennia Domino offeruntur, paſſio Domini miſcẽda eſt: vt eius, cuius corpus & ſanguis cõficitur, paſſio celebretur. Et paulò pòſt. Idcircò & paſſio eius in his commemoranda eſt, qua redempti ſumus, & ſæpiùs recitãda, atque hæc Domino offerenda. Talibus hoſtiis delectabitur, & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingentia. Nihil enim in ſacrificiis maius eſſe poteſt, quàm corpus & ſanguis Chriſti, nec vlla oblatio hac potior eſt, ſed hęc omnes præcellit. Ideò etiam dum hoc ſacramentum conficitur, & ſacrificium offertur, memoria fit electorum illorum qui deceſſerunt, & eorum qui adhuc viuunt: vt agnoſcamus in omnibus vitam hanc: & reipſa cõteſtemur corpus & ſanguinem Chriſti vitam eorum eſſe, qui ex mundo ſegregati. Ita omnitùm carnem ipſius *pro mundi vita* datam eſſe interpretamur. Sic corpus Chriſti myſticum corpori naturali adiungimus, agnoſcentes membra Chriſti, eóſque omnes, qui de vno pane, & de vno calice participarunt, ex iſta carne vitam accepiſſe. Dionſ. Areopag. lib. Hierarch. Eccleſiaſt. cap. 3. Enimuerò ſanctorum, poſt pacem illam, nominum prædicatio, eos prçconio, attollit, qui piè ſanctéque vixerunt: & ad finem vſque, virtutis viam conſtanter, nuſquam ab ea deflectendo, tenuerunt. Et paulò pòſt. Impoſitis ſancto altari venerabilibus ſignis, per quæ Chriſtus & ſignatur & ſumitur, adeſt protinus atque incunctè inter ſanctorum deſcriptio, coniun-

Margin notes (left column): 1. — *Argumenta quibus panis in corpus cõuerſio probatur.* — Greg. Nyſſ. — 2. — Samonas Gazæus. — *Argumentum à minori ad maius.* — Euſeb. — 3. — Tertull. — Iſichius. — Theoph. — *Cur panis ſpecies remanet.* — Thomas. — *Cur cũ Chriſtus ſit totus in hoc ſacramento, attamen, Caro mea eſt.* — Cyril. Alex.

Margin notes (right column): Theophy. — *Quid vita mundi.* — Dio. Carth. — Thomas. — Alex. Papa. — *Sacrificium Chriſti corporis omnia ſuperat.* — Dio. Areop. *In ſacrificio corporis Chriſti memoria fit eorum omniũ que pertinent ad vitam.*

ctionem eorum indiuiduam, vnionémque cum illo altissimam & sacratissimam indicans. Nec tantùm fit eorum memoria, qui iam cœlo perfruuntur, vt indicetur vnio & vita, quam à Christi carne participarunt: sed & orat sacerdos pro fidelibus defunctis, quibus propter quædam peccata, & pœnas exoluendas, nondum datur illa certissima requies, ad quam spirant. Hoc argumentum sequitur Augustinus lib. de ciuit. Dei primo. Nec enim piorum animæ defunctorum separantur ab Ecclesia: alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria. Chrysostomus homil. 41. in 1. ad Corinth. Nec temerè qui altari assistit, inter horrenda mysteria clamat: Pro omnibus in Christo dormientibus, & pro omnibus qui memoriam illorum celebrant. Et paulò pòst. Ne defatigemur, mortuis auxilium ferendo, preces pro ipsis offerendo: communis totius orbis victima preces sunt. Hinc pleni fiducia, pro toto etiam orbe supplicamus (q. pro totius *mundi vita* & salute:) inter Martyres, inter Cōfessores, inter Sacerdotes, mortuos recensemus. Vnum enim corpus omnes sumus, sint membra licet alia aliis illustriora. Vndique veniam ipsis impetrare licet, precibus pro ipsis effusis, muneribus datis, consortio eorum, inter quos velut communione corpus, referuntur. Quid ergo doles? Quid lacrymaris? cum impetrandæ mortuo veniæ tot exstent rationes? Sed & eorum omnium, fidelium, memoriam agimus, qui peccauerunt, vt ij qui mortui sunt, viuificentur, per eum qui carnem suam obtulit *pro mundi vita*. Idem Chrysostom. hom. 21. in Acta Apostol. Annunciatur enim, inquit, tunc sacramentum horrendum, quod *pro mundo dedit seipsum* Deus, vnde cum illo miraculo tempestiuè memor est eorum qui peccauerunt. Sicut enim quando regum trophæa statuuntur, tunc dimittuntur qui sunt in vinculis per illud tempus, & celebrantur quidem & quicunque victoriæ socij fuerint: Vbi autem transierit hoc tempus, qui nihil assecutus est, nihil obtinet: Ita sanè & hic trophæorum & celebrandæ victoriæ tempus est. Quoties enim, inquit, manducabitis panem hunc mortem Domini annunciabitis.

August. — *Chrysost.* — *Idem.*

Fide diuina mysteria intelliguntur, quæ reiecta infideles omnia in quæstionem vertunt, quod & Capernaitis contigit, statim atque Christi verba de carne sua manducanda audierunt: Vbi de omnipotentia Dei, proprietate Christi verborum, necessaria manducatione Christi carnis agitur. Respondetur & illis, qui hæc Christi verba de sola manducatione spirituali intelligi existimant.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan 6.
			Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes, Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Dixit illis Iesus. Amen, amen dico vobis. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

Introductio. — *Cicero.*

INTER virtutes nulla est, quæ hominem in difficilibus, & perplexis rebus constitutum magis resoluat, quàm fortitudo. Huic omnia videntur esse peruia & leuia, vt doctè disserit Cicero in Quæstion. Tusculanis: illa stante nec miles hoste, nec nauta mari ab officio reuocantur. At verò quàm maioris virtutis est fides? Hebræo. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Omnia possibilia sūt credenti. Ideóque Christus cùm breui suscitandum Lazarum Mariæ repromitteret, hanc fide confirmauit. Nónne, inquit, dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Innititur fortitudo animis, viribus, & humanæ quandoque gloriæ: fides Deo, & eius omnipotentiæ. Atqui quantò Deus homine potentior est? Considera quantumuis debilem & fortem hostem: sed tamen attende Deum, nec obijce clypeum. Disseris de sacrosanctis mysterijs, & ea tibi subobscura, & creditu difficilia videntur? Confide omnipotentiæ & verbo eius: & apud temetipsum id Angelicum statue, Non est impossibile apud Deum omne verbum. Esa. 51. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quæ peperit vos, quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. Consolabitur ergo Dominus Syon, & consolabitur omnes ruinas eius. Hoc Dominus ad Iudæos, vt operibus eius admirandis fidem adhibeamus quamuis ea sensui reluctari videantur. Consideremus fidem illam Abrahæ, qui fuit pater credentium. Genes. 12. Abrahæ semini terra repromittitur, peregrinatur: nullum tamen ei semen erat ex Sara. Vnde fiebat, vt ille diuinas promissiones in spiritualem sensum pertraheret. Quod enim Deus de semine legitimo pollicebatur, ille ad semen adoptiuum transferebat: Deo toties promissum suum repetenti obijciens: (Genes. 15.) Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam sine liberis, mihi non dedisti semen: & ecce vernaculus meus hæres meus erit. Claud. Sanctius Episcopus Ebroicensis in Præfat. Repetitionis 3. de veritate Eucharistiæ: quasi obijceret, de adoptiuo filio necessariò intelligendum esse, cùm per naturam nulla ei relinqueretur spes de alio semine. At verò, Deus tunc ipsum increpauit, qui sic diuina effata, à proprietate literæ, ad spiritualem intelligētiam, propter naturæ impotentiam transferret. Et addit ea quæ spiritualem, & figuratum sensum excluderent, primúmque verbum Dei ad literam accipiendum, & semen naturale intelligendum ostenderent. Scribitur enim: Factus est sermo Domini ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredem. Suspice cœlum, & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Tunc quidem Abraham credidit, & reputatum est ei ad iustitiam. Non tamen destitit humana ratio etiam diuino huic oraculo obstrepere, & in malum sensum, propter naturæ difficultates, traducere. Nam & ei Sara contradixit, quòd sibi naturæ ac rationis perplexitas videretur solui. Ecce, inquit, conclusit me Dominus, ne parerem. Ingredere ad ancillam meam, si fortè ex illa suscipiam filios. Misericors Dominus & fidelis, in omnibus verbis suis patienter tulit initio istam mulieris subtilitatem: sed qui comprehendit astutos in astutia sua, tandem docuit malum aduersus Dei verbum consilium fieri consultori pessimum. Etenim grauidam ancillam permisit statim insolescere in heram, vt primo experimento disceret semen domui Abrahæ fortunatissimum, non ex serua, sed libera & legitima vxore expectandum esse. Sed & expressè tandem Dominus scrupulum istum resoluit, dicens: (Genes. 17.) Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram: & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, vocabísque nomen eius Isaac. Nec contentus fidem Abrahæ dedisse (capit. 18.) quærit ex eo: Vbi est Sara vxor tua? Respondit ille: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Reuertēs veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Etsi verò & hic, & illa ætates suas prouectas opponerent, didicerunt tamen diuinis verbis acquiescere: vt & fides Abrahæ magis confirmaretur, qui contra spem in spē crederet, vt fieret pater multarum Gentium. Corripitur diffidēs Sarai: corripiantur & vtinam illi, qui diuina verba in quæstionem vertunt, quasi nec id quod pollicitus est, efficere possit. Forment & vtinam sese omnes adinstar Abrahæ, vt non ad spiritualem & figuratum sensum ea deflectant, quæ propriè & realiter sumi debēt, quantumuis à na-

Fidei omnia sunt facilia. — *Cl. Sanctius.* — *Abrahæ fides vincit naturam.* — *Promissio facta Abrahæ non debuit intelligi spiritualiter.*

rum dissita esse videantur. Hæc Saræ infidelitas adhuc in eorum cordibus versabatur, qui Christi verbis sese, immò rei difficultatem obruserunt. Nam sicut cùm ille filium Saræ, idem etiam ipse suam se carnem daturum repromitteret, *Litigabant Iudæi ad inuicem dicentes. Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad mãducandum?* emachonto pugnabant, siue decertabant. Tanto enim quæstionum, & contentionum feruore ducebantur, vt & pugnare dicerentur: cùm alij pro Christo starent, eique quantumuis obscura & difficilia loquenti, acquiescerent: alij ad mystica quædam hæc referent: alij verò rem illis cruentam & horrore plenam obtrudi existimarent. Vnde factum est, vt qui contentiosiores erant, dicerent *ad inuicem Quomodo potest*, &c. Ita murmuratio occulta, qua primùm contra Christum ferebantur, iam in apertum proruperat. 2. ad Timoth. 3. Sic mali homines & seductores proficiunt in peius, errantes, & in errorem mittentes.

Murmuratio iocundissima.

Chrysost.

Chrys. hom. 45. in Ioan. Nam si hoc inquiris, cur nõ idem in quinque panum miraculo dixisti? Quomodo eos in tantum auxit? Quia tunc tantùm saturari curabant, non considerare miraculum. Sed res ipsa tunc docuit, inquies. Ergo ex eo & hæc credere oportuit ei factu facilia esse. Propterea id prius fecit miraculum: vt per illud non essent amplius increduli his, quæ postmodùm diceret.

Theoph.

Theophylactus in Ioann. At verò Iudæi, quum audissent de esu carnis illius, discredentes, verbum incredulitatis dicunt: *Quomodo?* Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animam, ingreditur simul quomodo.

Quæstio incredulitatis.

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandr. lib. 4. in Ioann. cap. 13. Venatrices canes huc atque illuc percurrunt, feras quærentes: sic affectum esse sapientem Propheticus quoque sermo denotat, dicens (Esa. 20.) Conuertens quære, & apud me habita. Quærendum enim ita semper est, vt apud eum habitemus, & ad alienas sententias non deferamur. Sed non ita facit animus malignus. Nam quæcunque non intelligit, statim tanquam friuola, fallaque, per arrogantiam eiicit, nulli cedens, nec aliquid supra ipsum esse existimans. Quales Iudæos fuisse comperiemus. Nam quum oporteret eos, qui diuinam virtutem Saluatoris, ac potestatem signorum miraculo perceperunt, sermonem eius libenter suscipere, & si qua difficilia videbantur, eorum solutionem quærere: contrà omninò faciunt, & *quomodo potest hic nobis carnem suam dare*, de Deo non sine magna impietate conclamant. Ita cum animales essent (vt ait Paulus 1. Cor. 3.) spiritualia intelligere non poterant. Iudaicum enim hoc verbum est, *Quomodo*, & extremi supplicij causa. Ideò Nicodemus, cùm diceret, Quomodo possunt hæc fieri, (Ioann. 3.) meritò audiuit: Tu es magister in Israël, & hæc ignoras? Sed & cum Moses Iudæos educeret, & viderent Ægyptios, diffidentes ita clamabant, (Exod. 14.) Quomodo educes nos? Forsitan non erant sepulcra in Ægypto, ideò tulisti nos, vt moreremur in solitudine. Quasi nec posset Dominus mare populo suo diuidere, & illius fluctus in Ægyptios conuertere. Magnum hinc in Mose & Aarone peccatum fuit, vt qui petram percussuri dubitant, & aiũt, (Num. 20.) Num de petra hac aquam poterimus vobis eiicere? Atqui hoc in quæstionem vertere non debuerant, cùm haberent verbum & omnipotentiam Dei: cui inniti illos & populum oportebat. Hinc factum est, vt Dominus vtrique dixerit: Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram Israël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Quam horrendum, & tamen iustum Dei iudiciũ incidit in principem, qui sermonem viri Dei, factu impossibilem asseruit? 4. Reg. 6. & 7. Tamdiu obsessa fuerat a Syris Samaria, donec inualescente fame, vænundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum, quinque argenteis: immò donec mulieres de comedendis filiis consilium inirent. Territo rege & ipsis principibus, quòd nihil sibi spei nec de area, neque de torculari reliquum esse viderent: dixit Helisæus, Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras, modius similæ vno statere erit, & duo modij hordei statere vno, in porta Samariæ. Porrò respondens vnus de ducibus, super cuius manum rex incumbebat, homini Dei ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo, nunquid poterit esse quod loqueris?

Neuquam rem dum quomodo, in rebus diuinis.

Hanc principis temeritatem, qui Dei verbum oppugnare auderet, etsi quidem ei a rebus communibus argumenta suppeterent, Propheta definita mortis sententia castigauit, dicens: Videbis oculis tuis & inde non comedes. Quod & crastino euenit. Diuino siquidem pauore concussis & fugatis Syris, cùm omnis populus è Samaria sese in eorum castra proripuisset: rex ducem illum, in cuius manu incumbebat, constituerat ad portam: cum autem compressum conculcauit populus iuxta sermonem viri Dei.

Omnipotentia diuina argumenti.

Cyrill.

Cyrillus lib. 4. in Ioann. cap. 13. Aliorum igitur culpa perdocti, cùm Deus operatur, non quæramus quomodo: sed operis sui viam atque scientiam illi concedamus. Nam quemadmodum quamuis nullus nouit quidnam secundum naturam Deus sit, iustificatur tamen per fidem, cùm credit præmia illum redditurum quærentibus eum: sic etsi operum eius rationem ignorat: cùm tamen fide illum omnia posse non dubitet, nec contemnenda probitatis huius præmia consequetur. Ita profectò nos affici, per Prophetam Isaiam (cap. 55.) Dominus ipse hortatur. Non enim sunt consilia mea, inquit, vt consilia vestra, nec sicut viæ vestræ, ita viæ meæ sunt: sed sicut exaltatur cœlum à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Qui autem sapientia, virtute, & Deo excellit, quomodo non operabitur ita miraculosè, vt operum suorum ratio mentem nostram effugiat? Nónne vides quid sæpenumerò Mechanici faciunt? Incredibilia nonnunquam videntur nobis enarrare: sed tamen quia ipsos similia fecisse videmus, posse peragi ab ipsis facilè credimus. Quomodo igitur summis cruciatibus digni non erunt, qui rerum omnium opificem Deum ita contemnunt, vt dum opera eius occurrant, dicere & quærere audeant, *Quomodo* illa fiant? quem totius sapientiæ largitorem esse non ignorant, quem omnia posse scriptura nos docuit. Si verò tu, ô Iudæe, *quomodo*, etiam nunc clamas: hanc tuam imperitiam ego quoque secutus, libenter *quomodo* ex Ægypto exiuisti, rogabo. Quomodo in serpentem fuit virga conuersa? Quomodo lepra manus affecta, in momento temporis in pristinum statum iterum restituta fuit? Quomodo in naturam sanguinis aquæ transierunt? Quomodo patres tui per media maria, vt per aridam, effugerunt? Quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? Quomodo è lapide fontes aquarum fluebant? Quomodo stetit Iordanis? Quomodo solo clamore inexpugnabilis Hiericho cecidit? Innumerabilia sunt, in quibus si quomodo quæris, vniuersam scripturam euertere necesse fueris, & ipsius Mosi scripta contemnentur. Quot enim legimus, quæ communi rerum ordini refragantur? Quomodo vxor Loth in statuam salis conuersa est? Quomodo Asina Balaam locuta est, & corripuit Prophetæ insipientiam? Quomodo sol stetit sub Iosue: & idem retrogrado recucurrit ordine decem lineis sub Ezechia? Ita non modò in nouo, sed & in veteri Testamento, dixerim & in hominum industria, poterit ignarus quis quærere, quomodo. Verùm nec illa rei veritatem labefactare poterunt. Interim tamen summum hoc in rebus diuinis flagitium est, cùm Dei potentia in quæstionem vertitur. Paulus vocat hoc peccatum tentationem, cùm (1. Cor. 10.) scribit, Nolite tentare Deum, sicut quidam ex ipsis, quorum corpora prostrata sunt in deserto. Nimirùm & illi eandem quæstionem mouerunt, de Dei verbo & omnipotentia diffidentes, cùm illis carnium abundantia repromitteretur. Dixerunt enim, Poteritne Deus parare mensam in deserto? Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Domini ascendit super eos. Contemnebant illi Manna, cùm tamen ex eo non prouidentiæ modò, sed & diuinæ omnipotentiæ argumentum ducere possent. Idcircò enim ait, (Deuter. 8.) Afflixi te penuria, & dedi tibi Manna, vt intelligeres quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Sed, vt scribit Sedulius poëta hymno 1.

Non diffidendum de Dei omnipotentia.

Sedulius

Murmurat impietas manna è nemine refecta:

Panis adest Christus, murmurat impietas.

Difficile omnino est nostris ex sensibus Dei potentiam metiri. — Basil.

Quod autem maius est blasphemiæ genus, quàm si ex imbecillitatis nostræ captu, Dei potentiam metiri voluerimus? Quid non eludetur? Basilius lib. 2. in Eunomium, id confirmat, in quæstione generationis diuinæ. Non mihi dicas, inquit, quænam est hæc generatio, qualis, & quomodo facta? Non enim quia omninò ineffabilis modus, & incomprehensibilis est, idcircò etiam firmiter credere recusabimus. Nam si cuncta intelligentia nostra mensurare voluerimus, & quod mente non capimus, id nihil omninò esse putauerimus: amittetur profectò fidei, amittetur spei remuneratio. Quomodo autem erimus amplius beatitudine digni, quæ in rerum inuisibilium fide deposita est, si solis his assentimur, quæ intellectui dilucida esse putamus? Vnde errauerunt gentes, & obscuratum est insipiens cor eorum? Nónne quoniam, dum ea sequuntur, quæ cogitando verisimilia putant, prædicationem spiritus incredibilem dicunt? Isaias autem quos vt perditos deplorat? Væ sapientibus in seipsis, & coram seipsis scientibus. Nónne hos? Georg. Alexandr. in vitam D. Ioan. Chrysostomi, Anthemium quendam refert, in quæstionem vertisse, id quod in Ecclesia audierat: Non in solo pane hominem viuere, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei: & huius temeritatis pœnas illum ab obsessore dæmone accepisse. Statim enim dæmonio correptus in terram corruit, & horrendum omnibus de seipso, dum se collideret, & spumam ex ore emitteret, spectaculum præbuit. Bernardus in vitam S. Malachiæ, Clericum quendam narrat à Malachia admonitum, vt ab opinione quam sequebatur, animum auocaret: & fateretur in Eucharistia non solam sanctificationē, sed & ipsius corporis Christi veritatem. Induratum à conuentu fratrum eiectum esse: abeuntem tanta infirmitate correptum, vt ne pedem quidem mouere posset. Reuersum domum errorem abiurasse, absolutum fuisse, & viaticum accepisse: & vno penè momento perfidiam ore abdicasse, & morte diluisse. Nicetas libr. 5. de rebus Manuelis Comneni, quosdam scribit coram Imperatore de sacris hisce mysteriis, & Christi sacerdotio secundum ordinem Melchisedech disputasse: tum verò insolito illos fulgure, tonitru, & terræmotu, etiam à præsentibus Astrologis id Dei vindictæ tribuentibus, territos, & euocatos à tanta temeritate fuisse. Nam & ista mysteria fidei dicuntur. Quid tu modum requiris in Christi corpore, cùm præter omnem humanum modum natus sit ex virgine? Petrus Venerabilis contra Petrobrusianos, recurrit ad Christi diuinitatem, quam negare necesse sit eum, qui quæsierit *quomodo possit nobis carnem dare ad manducandum*. Nam si omnia quæcunque voluit fecit: vtique, inquit, & hoc, quia voluit fecit. Voluit ergo & potuit, proinde & fecit. Si enim Deus omnipotens est, & Christus Deus est: sequitur eum, quando vult, corpus suum nobis verè præsens in Eucharistia exhibere. Nec sanè mirum est in Capernaitis, si de tanta re disputent, quum fidei fundamentum minimè habeant. Accedentem enim ad Deum oportet credere, quia est. Hoc primum constitui oportet, Christum Deum esse, & omnia posse. At verò Deum illum esse nesciunt, & insignum illis est, si Christum alicui Prophetarum conferant. Mirum autem est Christianos, qui hoc primum se corde credere confitentur, in quæstionem vertere Christi potentiam: ac si non possit dare carnem suam ad manducandum. Hinc ex suis nugis & somniis modos requirunt, quemadmodum & Caluiniani, dum fusuras canalium, traiectiones atomorum, distillationes succorum, defluxiones aquarum, irradiationes solis, his sacrosanctis mysteriis applicant: ne Christi verba asserant, sed potius euertant. At verò Christus simpliciter intelligenda esse sua verba de reali & vera suæ carnis manducatione, etiam ad sensum etsi non ad modum Capernaitarum confirmauit sua responsione. Nec enim illos arguit, quòd opinarentur illum asserere se suam carnem ad manducandum daturum esse: quin potius addito ad maius veritatis & fidei argumentum, iureiurando, dicens. *Amen, Amen dico vobis*, in veritate, vtique, inquit. in veritate dico. Ne existimetis me verbis illudere, aut aliter quàm ipsa sonant quæ dico, intelligere. Ne recurratis ad communem rerum ordinem, & vestræ imbecillitatis iudicium. In veritate dico. Non loquor figuratiuè aut per aliquam similitudinem, sed verè. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Euthym. in Ioann. Illi quidem hoc impossibile iudicabant: ipse verò omninò possibile ostendit, neque id tantùm, sed etiam necessarium. Theoph. in Ioan. Propterea volens ostendere quòd non sit impossibile, sed valde necessarium, ait: Non potest aliter haberi vita, nisi carnem meam comedatis. Eadem ferè ex Chrysostom. hom. 46. in Ioan. quibus & regulam istam præmittit. Cùm de rebus spiritualibus disputamus, nihil sæculare sit in animis nostris, nihil terrenum: sed omnia huiusmodi habeant, omnia relegentur. Diuinos duntaxat sermones audiamus. Nam si adueniente rege omnis sedatur tumultus, multò magis spiritu nos alloquente, multò nobis silentio, multa admiratione opus est. Beda in Ioann. Quomodo quidem detur, inquit, & quinam modi sint manducandi istum panem, ignoratis. Verumtamen nisi manducaueritis, non habebitis vitam in vobis. Hæc non vnque cadaueribus, sed viuentibus loquebatur: vnde colligerent illum de vita meliore & excellentiore, & de secreto quodam suæ carnis exhibendæ modo intelligere. Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 14. Misericors certè, ac mitis Christus est: non enim asperè ad crudelitatem eorum respondit, nec vllo modo contendit: sed viuificantem huius mysterij cognitionem, iterum atque iterum in mentibus eorum imprimere studet. Et quomodo quidem carnem suam dabit ad manducandum, non docet: nec enim huius doctrinæ capaces erant. Sed & hæc fide potissimùm intelliguntur, vt scribit Esaias, (capit. 7.) Nisi credideritis, nec intelligetis. Oportebat igitur fidei primum radices in animo iacere: deinde illa quærere, quæ homini quærenda sunt. Illi verò antequam crederent, importunè quærebant. Hac igitur de causa Dominus quomodo id fieri posset, non enodauit, sed fide id quærendum hortatur (dicens Amen, Amen, vt rei certissimæ sine vlla controuersia per obsequium fidei assentiatur.)

Pœna eorum qui de Dei virtute diffiderunt. — Bernard. — Nicetas. — Pet. Vener. — *Christus fecit quæcunque voluit.* — *Insignia Calumniatorum.* — *Christus asserit se verè & non figurate loqui.* — Euthym. — Theoph. — Chrysost. — Beda. — Cyrillus.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

Deo nullus modus præscribitur. — Pet. Vener.

Deo autem nullus modus & finis præscribitur, qui pertingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Petrus Vener. lib. in Petrobrusianos. Nimirum eis, qui sic curiosè modum requirunt, id Esaiæ (cap. 40.) dicendum est, Quæ est via sapientiæ, aut quis locus intelligentiæ eius? Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Et alius, (Bar. 3.) Quis transfretauit mare, & adduxit eam, & attulit super aurum electum? Aliter vtique mysteria nostra, & doctrina Philosophorum. Nam Philosophia præuiam habet demonstrationem: doctrina autem nostra præuiam habet fidem, quia diuino verbo, cui nihil impossibile est, innititur. Inde fit, vt Christus omissis demonstrationibus, statim definiat quid credendum sit. *Amen, Amen*, inquit, *dico*. Quid ad maiorem affirmationem adijcere potuisset? Verùm quoniam nonnulli hanc Christi sententiam à proprio sensu detorquent, ostendamus ex Patrum sententiis eam non modò de spirituali, sed maximè de reali, & sacramentali Christi carnis manducatione intelligi. Ita nimirùm spiritualem manducationem intelligo, vt quæ concomitari debeat realem & sacramentalem ad effectum vitæ. Et primùm illorũ obiectionibus respondeamus. Primum quidem, quòd ex superioribus Christi verbis concluditur hîc agi de manducatione per fidem, cùm iam dixerit: Qui credit in me, non esuriet. Et rursus: Omnis qui credit in filium, habet vitam æternam. Secundò proferunt hanc sententiam vniuersaliter verificari non posse in mãducatione reali & sacramentali, quòd non omnes, qui sacramentaliter Christi carnem accipiunt, vitam ex eo consequuntur. Ideò igitur intelligi debere de manducatione spirituali sola: alioquin adijciendum fuisset, Nisi manducaueritis dignè. Et qui manducat dignè. Tertio loco nobis obijciunt quòd si sententia ista vniuersalis

Respondetur his qui volunt de sola spirituali manducatione agi.

intelligeretur de manducatione sacramentali, omnes igitur, etiam laici, sub vtraque specie Eucharistiam sumere deberent. Quartò, quòd consequeretur infantes & pueros necdum adultos communicandos esse: alioquin vitam non habituros esse. Respondemus verò ad primam obiectionem, non consequi ex eo, quòd Christus promisit se vitam daturum in se credenti, & illum non esuriturum: quòd & hic tantum agat de manducatione spirituali. Hoc enim manifestum est, ex ratione cibi, cuius in superioribus sermonibus, & cuius hic meminit. Non locutus est priùs expressis verbis de carne sua, sed tantùm de seipso, in quantum descendit de cœlo, & in quantum datur à Patre. Priùs dicebat, *Pater dat*, in præsenti: & in futuro, promittebat se daturum. Itaque cùm differentia cibi constituatur, erit & differentia manducationis. Cibus quem priùs aut à Patre dari, aut à se, locutus est, purè spiritualis erat, Verbum Dei scilicet, & ipsa filij diuinitas, humanitatis meritum, & quæ fide apprehenduntur, illa, inquantum fidei subiecta sunt, spiritualia sunt: ideò spiritualem manducationem intelligi oportuit. At cibus, quem pollicebatur se daturum, & ad cuius manducationem nos astringit, corporalis est: quid enim magis corporale est, quàm caro & sanguis? quàm corpus ipsum? Ideò nunc de alia manducatione intelligi necesse est. Itaque negari consequentia ista potest: Christus in superioribus agebat de manducatione spirituali per fidem, ergo & hic. Vt qui diceret: Christus in superioribus non meminit expressè carnis & sanguinis sui, ergo neque hic. Absurda vtrobique conclusio est. Vt & si quis rursus ita concluderet, Sola manducatio spiritualis per fidem sufficit ad Christi diuinitatem percipiendam: ergo & sola sufficit ad carnem illius verè & realiter sumendam. Concatenatæ sunt enim hæ conclusiones & videntur è Sacramentariorum scholia, id est, eorum qui Christi corporis in Eucharistia præsentiam negant, proficisci. Illi enim eandem conclusionem inferunt ex Augustino potissimùm. Ille, inquiunt, manducationem spiritualem commendat, vt necessariam ad effectum huius sacramenti, & sine qua nec vita, nec vnio, nec alia nobis cum Christo gratia est: igitur solam illam spiritualem, non sacramentalem agnoscit. Imò verò vtramque commẽdat, ita tamen vt spiritualis sacramentalem concomitetur ad effectum. Alioquin idem ego concluderem in cæteris sacramentis, maximè verò in baptismo. Necesse est vt qui adultus baptizandus est, credat, vt illum anteactæ vitæ pœniteat, vt intentionem habeat baptismi. Sine his non prodest illi baptismus ad salutem. Ergo non opus est baptismate. Hæc baptisma præcurrere & concomitari debent: ergo frustrà baptisma est. Ita scilicet illi ratiocinantur in Eucharistia: Præparari oportet eum & probari, qui ad sacram hanc mensam accedit. Sed &, vt scribit Augustinus in Psal. 31. Nemo manducat, qui non priùs adorauerit. Facit autem hæc adoratio spiritualem manducationem. Ergo quia spiritualis manducatio præcedit & concomitatur sacramentalem, frustrà sacramẽtalis agnoscitur. Omnium istorum sophismatum negari conclusio potest. Ex ista conclusione, secunda dependet, cùm sic inferunt: Hæc propositio, *Qui manducat meam carnem, habet vitam*, non est vniuersaliter vera, si de manducatione sacramentali intelligitur. Contingit enim vt aliquis manducet Christi carnem sacramentaliter, & tamen non habeat vitam æternam, sed iudicium sibi manducet & bibat. Ergo non intelligitur de sacramentali, sed de spirituali manducatione. Ad quod respondemus, in omnibus finibus consequendis ea supponi debere quæ contingunt ad finem: proinde nec mirum esse, si supponatur fides ad manducationem sacramentalem. Nimirùm considerandus est ordo doctrinæ Christi: vt ex eo discamus, quem & ipsi ordinem in horum mysteriorum participatione seruemus. Priùs locutus est de fide, nunc loquitur de manducatione carnis. Supponit ergo non impium & infidelem, sed fidelem manducare: vt sit sensus, *Qui* fidelis *manducat meam carnem*. *Qui*, attractus à patre meo, *qui* veniens ad me, *qui* credens in me. Modificauit enim in superioribus suis verbis vniuersalem hanc notam, & ad solos fideles restrinxit: vt qui per fidem ipsum manducant manducatione spirituali ad vitam animæ, iam ad vitam vtriusque, corporis scilicet & animæ, ipsius carnem manducatione sacramentali accipiant. Demum idem absurdum in reliquis omnibus consequeretur, quæ vniuersaliter se habere videntur. Vt cùm legimus, Qui credit in me, non morietur. Aut Ioannis tertio: Omnis qui credit in filium, habet vitam æternam. Quis enim vetat ne ego similiter dicam has propositiones non esse veras vniuersaliter, quia contingit vt aliquis credat, & tamen non habeat vitam æternam? Proinde istud non intelligi de fide, nisi adijciamus, aut supponamus, Qui credit fide formata per charitatem. Atqui Theologus, quoties propositiones occurrunt vniuersales, ad quas exceptio proferri possit: sic vim dictionum omnium expendit, vt nihil earum eludat: sed aut ex consequentibus, aut ex præcedentibus suppeditet, quæ ad sensum illius perfectum faciunt. Vt ad hanc propositionem vniuersalem verificandam, Omnis qui credit in filium, non perit, seu, Nullus qui credit in filium, non perit: antecedentia & consequentia expendit. Nimirum vnde fides sit: num & ipsa charitate formata sit. Num priùs Christus de charitate diuina, num de spiritu viuificante locutus sit. Supposuit ergo eum qui credit, duci à spiritu interiùs loquente, apprehendere diuinam in nos charitatem, qua per filium illuxit. Docent & consequentia illum de fide formata disserere, id est, cui non desit pietas & charitas: cùm adiecit, Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Idcircò sumi debet Verbum *credere*, non pro simplici fide, sed & pro iis omnibus quæ ad eius perfectionem, & fructum ex ea consequendum concurrunt. Iidem dicendum est in hac propositione, *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*: nam dictio *manducat*, etsi propriè sonet manducationem sacramentalem, vt dictio *credit* propriè sonat fidem, tamen sicut per *credere*, etiam diligere, etiam obsequi & parere: ita per *manducare*, etiam probari, humiliari, & ea omnia intelligimus, quæ ad decorem & fructum manducationis sacramentalis consequendum necessaria sunt: maximè cùm, vt diximus, illa etiam omnia ex præcedentibus Christi verbis innotescant. Vnde fit, vt propositio ista sic à Christo modificata, sit de sacramentali manducatione vniuersaliter vera, *Qui* tractus à patre, veniens ad me, credens in me, datus mihi à patre, videns me, docibilis Dei, *manducat meam carnem* manducatione sacramentali, *habet vitam æternam*. Si quis enim Christi sacratissimum corpus manducat, & sanguinem bibit indignè, ille non eludit superiorem sententiam, quoniam ab illa omninò excludebatur: cùm secundum præsentem iustitiam, in eo quod indignè accessit, nec sit tractus à patre, nec ad Christum venerit, nec in eum crediderit, nec datus sit ei à patre, nec filium viderit, nec sit docibilis Dei. Horum enim verborum vim & sensum in superioribus expendimus.

Ad primam obiectionem.

Ad verba Augustini de manducatione spirituali.

August.

2\. *Ad secundã obiectionem*

Hæc propositio, qui manducat, est vniuersalis.

Dictio vniuersalis Omnis, modificatur à Christo.

Tertia obiectio à D. Thoma, Alberto, Dionys. Carthusiano, olim decisa fuit. Thomas Lect. 7. in cap. Ioan. 6. Si, inquiunt, hoc refertur ad sacramentalem mãducationem, consequetur, quòd vtraque species sit necessaria. Quarta obiectio, quòd similis est ista propositio huic, Ioann. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum. Adde quod Dion. Eccle. Hierarch. cap. 3. dicit, quòd perceptio cuiuslibet sacramenti debet consummari, in communione Eucharistiæ. *ἡ τελείωσις ἐκ τῶν πάντων ἱεραρχικῶν δωρεῶν ἐστὶ*, vt quæ sit sacramentorum consummatio. Vnde efficiatur, vt & infantes Christi carnem & sanguinem manducare debeant statim atque baptizati sunt, alioquin à vita excludantur.

3\. *Ad tertiam obiectionem.* Thom.

4\. *Ad quartã.*

Dio. Areop.

Ad prius argumentum, si hæc propositio, *Nisi manducaueritis carnem*, &c. de sacramentali manducatione intelligitur: consequitur, adigendos omnes ad communionem sub vtraque specie, alioquin vitam non habituros: cùm non simpliciter dicat Christus, *Nisi manducaueritis* sed adiiciat, *Nisi biberitis*: præsertim cùm perfecta refectio ibi non sit sine potu. Respondet Thomas ad ver-

3\. *Cõtra tertiã.*

Non sequitur quòd vtraque species sit necessaria.

ba Christi, quòd qui manducat, quodammodò bibit: cùm maneat Christus totus sub vtraque specie. Sed sub specie panis, inquit, continetur corpus Christi ex vi conuersionis: sanguis verò ex naturali concomitantia. Sub specie verò vini continetur sanguis Christi ex vi conuersionis: corpus vero ex concomitantia naturali. Quis enim existimauerit Christi corpus exangue nobis porrigi? Tertullian. lib. 4. contra Marc. In calicis enim mentione, inquit, testamentum constituens sanguine suo obsignatum, substantiam corporis cõfirmauit. Nullius enim corporis sanguis potest esse, nisi carnis. Nam etsi qua corporis qualitas opponetur nobis, certè sanguinem nisi carnea nõ habebit. Sanguis igitur corpus, & corpus sanguinem verificat: immò neutrum ab altero diuellitur. Augustinus de consecrat. distinct. 2. cap. Qui manducat. Et quia in sacramento sic fit, inquit, & norunt fideles quomodo mãducẽt carnem Christi: vnusquisque accipit partem suam, vnde ipsæ gratia partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer: totus in corde tuo: totus erat apud patrem, quando venit in virginem. Impleuit illam nec recessit ab illo. Quod videtur, panis est & calix, quod etiam oculi renunciant: quod autem fides postulat instruẽda, panis est corpus Christi, calix sanguis. Ita, inquit, per partes manducatur totus, & manet integer: nimirùm sub vtraque specie totus & integer. Hoc etiam R. Cahana vi spiritus diuini, agnouit: cùm hæc Genes. verba interpretatur, Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. Quod sanè de Christi carne & sanguine dictum esse Tertullianus libro in Iudæos, & Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Iudæo, & permulti ex antiquis Doctoribus testati sunt. Petrus Galatinus libro 10. de arcanis fidei in Talmud inuentis, capite sexto, verba R. Cahana in vulgarem linguam ita transfert. Lauabis in sanguine vuæ pallium suum, idest, diuinitatem suam: quia sicut pallium totum hominem circundat, ita Deus totum replet mundum. Rubriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores: hoc est, in sacrificio quod fiet ex pane, non obstante quòd album sit veluti lac, conuertetur substantia in substantiam corporis Messiæ, eritque in ipso sacrificio substantia sanguinis rubra vt vinum. Erunt item in sacrificio vini sanguis & caro Messiæ, & eadem erunt in pane. Quoniam corpus Messiæ non potest diuidi, idque ratio postulat. Nam si caro & sanguis diuisa essent, distinguerentur ab inuicem. Corpus autem Messiæ non potest diuidi, sicut scriptum est Exod. 12. Et substantiam non confringetis in eo. Præterea caro sine sanguine, & è conuerso, sunt res mortuæ: corpus verò Messiæ post resurrectionem, quia glorificatum erit, semper viuet. Et hinc est dictum illud. Dauid rex Israël in sæculum viuit. Oculi autem & dentes ideò dixit, vt venustior fiat oratio, & sensus occultetur. Hæc ait verbum ille Rabbi Cahana, qui longè ante Christi natiuitatem fuit. Sic dentes expandebat, pro eo quod dentibus atteritur: & oculos, pro eo quod videtur. Vt sub pane quidem manducari carnem & sanguinem: videri autem dicat panis speciem albam velut lac. Et licet albedo illa, & externa panis species videatur oculis externis, in ipso Messiæ sacrificio: agnosci tamen & credi debeat, imò verè & realiter adsit corpus Christi, quòd per asinum viti alligatum, & sanguis eius, qui per sanguinem vuæ, quo pallium intinctum est, significetur. Ita fatebatur integrum Messiam, corpus scilicet & sanguinem Messiæ sub panis specie in eiusdem sacrificio: quia corpus Messiæ non possit diuidi. Iam cùm Christus integer sit sub vtraque specie, cùm non corpus modò & sanguis eius, sed totus Christus, verus Deus & homo nobis sub vtraque porrigantur, rectè respondent Patres eum qui carnem Christi manducauerit, quodammodò, id est, per concomitantiam, & tamen realiter & verè Christi sanguinem bibisse. Ita scilicet resoluetur quæstio, de necessaria vtriusque sumptione. Nam si manducare & bibere oportet vt vitam habeamus, vtraque species concedatur necesse est. Respondemus id quidem consequi, nisi totus Christus esset sub vtraque specie: aut si corpus exangue daretur. Verùm quia qui manducat carnem, sanguinem quoque sumit: ideo vtriusque mentio à Christo facta est, cum conditione necessariæ illorum realis & veræ sumptionis, quam sanè sub earum altera specie consequimur. Sufficit quòd verè & realiter sumamus vtrumque. Sed vtrumque verè & realiter sumitur sub altera specie: Ergo sufficit ad necessitatem, quòd sumatur sub altera specie.

Tertull. — *August.* — *Christus totus sub vtraque specie.* — *R. Cahana.* — *Tertull. Iust. Mart.* — *Pet. Galat.* — *Transsubstantiatio.* — *Qui carnem Christi manducat, quodammodo etiam sanguinem bibit.*

Verùm obiiciunt rursus, bibitionis mentionem fieri, vt manducationis. Vtique. Realis erit bibitio, si ipsum sanguinem attendas corpus realiter concomitantẽ, quod exangue esse non potest. Cibus enim & potus etiam sub altera specie sumuntur realiter. Et ad hoc requirit Christus simpliciter, vt vtrumque accipiamus realiter existẽs aut ex vi sacramenti, aut per concomitantiam. Adde quòd Ecclesia Christi spiritum & mentem secuta, satis alteram speciem esse, sub qua totus Christus sumeretur, existimauit, vt promiscua pop. multitudo ex ipsa Christi carne vitam assequeretur: & ita vitandum effusionis periculum. quod & Rodulphus Abbas S. Trudonis, circa annum 1140. temporibus Imperatoris Henrici quarti, his versibus complexus est:

Bibitio quadam ex parte repetabilis, si vere sumatur. — *Rodolph. Abbas.*

Hic & ibi cautela fiat, ne Presbyter agris
Aut sanis tribuat laicis de sanguine Christi.
Nam fundi posset leuiter simplexque putaret,
Quòd non sub specie sit totus Iesus vtraque.

Ad quartam obiectionem

Quarta obiectio contra sacramentalem manducationem, ista est. Quòd si sententia ista de sacramentali manducatione intelligeretur, ad illam pueri, infantes, fatui etiam adigerentur. Cui conclusioni confirmandæ, adiecta est Dionysij sententia, de Eucharistia, vt de consummatione sacramentorum. Respondetur ad D. Dionys. verba, quòd consummatio sacramentorũ verè per Eucharistiam fieri debet, siue in matrimonio, ordinibus, pœnitẽtia, vnctione, seu cæteris: sed in adultis tantùm, non autem in pueris: Cùm in sumente Eucharistiam exigatur actualis reuerentia, & deuotio, quam illi, qui non habent vsum liberi arbitrij (sicut sunt pueri & amentes) habere nõ possunt: & ideò de his sacramentalis manducatio nõ intelligitur. Sic enim habet Apost. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, 1. Cor. 11. Quomodo verò infans, quomodo amens & impos mentis probare se poterit? Scio vtique Græcos admisisse pueros ad particulas Eucharistiæ sumendas, aut hac sententia Christi inductos, nimirùm ne & illi excluderentur à vita. Verùm non aduertebant, id quod & Augustino dictum est, Cibus sum grandium, crede & manducabis me. Multa requirit his qui ad istam mensam dignè accessuri sunt, iudicium, pœnitentiam, humilitatem, fidem: quæ omnia non nisi in adultos cadunt. Quid autem mirũ, si hic aliquid pro paruulis superstitiosè opinati sunt, cùm etiam Æthiopes non minore superstitione laborent, vt Episcopus quidam Æthiopię nomine Zaga Zabo in Lusitania, iuxta suorũ fidem professus est? Nimirùm quòd infantes Christianarum mulierum sunt electi & consecrati ex corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi communicatione. Nam fœminæ grauidæ, cùm assumunt venerabile corpus Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiens inde nutrimẽtum, sacratus fiat. Inde mos fit apud eos, vt mulieres grauidæ, ante partus tempus semper confiteantur, & cõfessæ, tandem corpus Domini accipiant: & eas, quæ hoc non faciunt, & puerorum patres, si eas ad id non impulerint, habeantur impij & mali Christiani. Quid si reliquiæ fragmentorum dabantur pueris, ne & ipsæ, non autem ipsi perirent? Etsi tamen non negauerim, Græcos hac sententia cõcussos, etiam hodie paruulis Eucharistiam comminutam & permixtam impertiri. At verò etiam Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, capit. 20. & Epist. 106. & 107. hoc præceptum ad solos tãtùm adultos se extendi probat, ea conditione eorum, ad quos tum Christus loquebatur, & dicebat, Nisi manducaueritis: illi enim non paruuli, sed adulti erant. An verò, inquit, quisquam etiam hoc dicere audebit, quod ad paruulos hæc sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis huius & sanguinis in se habere vitam: quia non ait. Qui non manducauerit, &c. sicut de Ba-

An paruuli communicare debeant. — *Quis mos Aethiopum.* — *August.*

…riſtus fo… adultos … metia cõ… tes alo… …sebatur …homas.

ptiſmo Qui non renatus fuerit,ſed ait, *Si non manducaueritis*: velut eos alloquens qui audire & intelligere poterant: quod vtique non valent paruuli? Thomas in Ioan. Ad alterum ergo, quòd baptiſma omnibus eſt neceſſariũ, ergo & Euchariſtia: admittitur hoc penes adultos. Sed tamen attendendum, quòd ſi quis intendat illud ſumere, neque eius copiam habeat, quia eſt inter Barbaros aut Gnoſticos, non proinde priuabitur fructu. Hoc ſcilicet idem in Baptiſmo. Illud enim reipſa ab omnibus ſumi debet, vel voto ſaltem, à præoccupatis. Si quis enim per contemptum Baptiſmum aquæ excluderet, nec baptiſmus flaminis, nec ſanguinis ei prodeſſet. Sic oportet omnes manducare Chriſti carnem, aut re & voto ſimul, aut voto ſaltem vbi defuerit ſacramentum, aut vires ſumendi, ſicut frequenter languentibus contingit. Quòd ſi quis contemneret ſacramentum, & ſolo voto ſibi Chriſtum ſatis eſſe putaret: excluderetur à vita. Ex his concludimus, pauci ducendas eſſe rationes, quæ proferuntur in huius ſenſum ſententiæ: quaſi non intelligenda ſit de ſacramentali manducatione. Nam ſi quis dicat, in extrema neceſſitate, vbi votum non defuerit, defuerit autem ſacroſancti Chriſti corporis ſacramentum, ſatis eſſe ſpiritualem manducationem ad ſalutem: ideò ſacramentalem non eſſe neceſſariam: Idem in baptiſmo concludat oportet, neceſſarium illud non eſſe, quia vbi neceſſitas occurrerit extrema, baptiſma ſpiritus ſufficiat. Atqui, non obſtante quòd in extrema neceſſitate, in præoccupatis, vt diximus, ſufficiat votum baptiſmi: non perdunt tamen vim ſuam illa verba. *Niſi quis renatus fuerit*,&c. vt de neceſſitate ſacramenti baptiſmatis intelligantur: Ita nõ obſtãte quòd in defectu ſacerdotis, & ſacramenti, ſeu viriũ languentis ægroti, ſatis ſit ægroto, ſeu alteri in voto, & ſpiritualiter Chriſtum manducare: non tollitur tamen vis illorum verborum, *Niſi manducaueritis*, &c. vt non intelligantur de neceſſaria ſumptione huius Euchariſtici ſacramenti. Sed & ſententiam iſtam ab antiquis Patribus de ſacramentali manducatione explicari breuiter oſtendamus. Origenes hom. 38. in Luc. Si non comedimus panem vitæ, ſi non carnibus Chriſti veſcimur, & cruore potamur, ſi contemnimus dapes Saluatoris noſtri: ſcire debemus, quòd habeat Deus benignitatem & ſeueritatem. Atqui lib. 8. aduerſus Celſum, dapes illas explicat, dicens: Oblatis panibus veſcimur, qui vtique per precem efficiuntur corpus ſanctum, & ſanctificans eos, qui ſano propoſito, & mente ipſa vtantur. An non panis factus corpus Chriſti, ſacramentum Dominici corporis eſt? Baſilius ad Cæſariam Patritiam: Et communicare per ſingulos dies, & participare de ſacro corpore & ſanguine Domini pulchrum eſt, & valde vtile, ipſo manifeſtè dicente: Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meũ, habet vitam æternam. An non hæc verba de ſacramentali communione, quæ per ſingulos dies fiebat, intelligit? Auguſtinus in Enchirid. ad Laurent. c. 83. & tract. 26. in Ioann. Illud etiam quod ait, Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum in me manet, & ego in illo: quomodo intellecturi ſumus? Nunquid etiam illos hîc poterimus accipere, de quibus dicit Apoſtolus, quòd iudicium ſibi manducant, & bibunt, cùm ipſam carnem manducent, & ipſum ſanguinem bibant? De ſacramentali igitur manducatione hæc dicuntur, cùm ad illã etiam indigni accedere valeant. Leo Martyr ſerm. 6. de ieiunio ſeptimi menſis. Nam dicente Domino, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: ſic ſacræ, inquit, menſæ communicare debens: vt nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur. An non & ibi de manducatione reali veri corporis, quæ etiam ore fit, vt & corde creditur, hanc ſententiam interpretatur? Concilium Cabilonenſe c. 46. In perceptione corporis & ſanguinis Domini magna diſcretio adhibenda eſt. Cauendum eſt enim, ne ſi nimiùm in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat: dicente Domino, Niſi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius ſanguinẽ, non habebitis vitam in vobis. Si verò indiſcretè accedat, timẽdum eſt illud quod ait Apoſtolus: Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. An non hæc omnia manducationem ſacramentalem ſonant, quæ indignè & ad iudicium nonnullis contingere poteſt? Sed & olim contra hæreticos hanc Chriſti ſententiam peruertentes definitum eſt, per eam præſcribi Chriſti ſacroſancti corporis diuinitæ plenam manducationem. Epiphanius lib. 1. Tom. 2. in hæreſ. 26. quæ eſt Gnoſticorum: refert Gnoſticos, cùm cœnam peragunt, carnaliter commiſtos ſemen excipere, hoc manus contingere, pueri contuſi carnes manducare: & ita ſe Chriſti carnem ſumere: Idque Chriſtum arcana traditione commendaſſe, & his verbis intellexiſſe, Niſi comederitis carnem meam, & biberitis ſanguinem meũ. Atqui hæc quidem verba Patres de Chriſti cœna intellexerunt, ſed execrabilem Gnoſticorum turpitudinem ablegarunt. Ioannes Maxentius lib. 2. Dialogorum contra Neſtorium, ſcribit & à Neſtoriania ſententiam iſtam corruptam, in eum ſenſum, vt carnem filij hominis, non tamen carnem aſſumpti hominis aſſerere viderentur: ex eo quod dicitur, Niſi manducaueritis carnem filij hominis: Ideòque in cœna Chriſti corpus ſeorſim à diuinitate ſumi. Hoc verò ſic emendatum eſt, non vt hæc ſententia non intelligeretur de manducatione ſacramentali Chriſti carnis: ſed quòd ex ea non conſequeretur, carnem ſeparatam eſſe à diuinitate. Sic enim à Catholico reſpondetur. Quamuis caro ſit filij hominis, ipſa tamen caro filij hominis, caro Dei eſt. Nam ſi caro Dei non eſt, quomodo poteſt vitam æternam dare credentibus? Ideòque Concilium Oecumenicum Epheſinum, quo Neſtorius condemnatus eſt, ſic habet. Ad myſticas benedictiones accedimus, & ſanctificamur, participes ſancti corporis, & precioſi ſanguinis Chriſti omnium noſtrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes (quod abſit) nec vt viri ſanctificati, & verbo coniuncti ſecundum deitatis vnionem, aut ſicut diuinam poſſidentes habitationem, ſed verè viuificatricem, & ipſius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter, vt Deus, exiſtens, quia propriæ carni vnitus eſt, viuificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideò quamuis dicat ad nos: Amen, Amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem: non tamen eam, vt hominis vnius ex nobis, exiſtimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam ſuam hominis caro viuificatrix eſſe poterit? Sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis eſt factus & vocatus. Hæc vnum ex quatuor generalibus Conciliis, cui Romani Pontificis nomine præfuit magnus ille Cyrillus Alexandrinus. Præter hæc omnia Patrum teſtimonia, vnica ſupererit eluendæ, ſi qua ſupereſt, contentioni concluſio, contra eos, qui verba iſta de ſacramentali manducatione non intelligi profitentur, qua norint ſe Sacramentariis adſtipulari: ſi in hunc modum rectè ratiocinantur, dicentes: Non æquum eſt omnes laicos vtriuſque ſpeciei participes fieri: nec neceſſarium eſt infantes ad hoc ſacramentum admitti: Ergo propoſitio iſta non intelligitur de ſacramento Euchariſtiæ, quia manducationis & bibitionis meminit, & quia vniuerſaliter ſe habet, *Niſi manducaueritis*. Ego eadem ratione agi poſſe cõtendam, in ſacramenti iſtius donationem: Cùm & vniuerſaliter Chriſtus loqueretur, dicens, Bibite ex eo omnes: & vtriuſque ſimul manducationis & bibitionis mentionem faceret. Sic enim ex eorum rationibus concludam. Hæc donatio omnibus fit. Ait enim, Bibite omnes: Sed paruuli excluduntur à ſacramento: Ergo hæc donatio non intelligitur de ſacramento. Rurſus, hæc donatio expreſſè notat manducationem carnis, & bibitionem ſanguinis: Sed laici excluduntur à bibitione ſanguinis ſub ſpecie vini: Ergo hæc donatio non intelligitur de ſacramento Chriſti corporis & ſanguinis. Vtrobique par ratio. Quòd ſi illæ exceptiones non eludunt veritatem donationis ſacramẽti, in his verbis, Comedite, Bibite omnes: cur potius eludent veritatem promiſſionis ſacramẽti in his verbis, *Niſi manducaueritis*,&c. Diiudicent Catholici, quò euadant hæc nonnullorum effugia, niſi vt, quod forſan & ipſi cauent, occaſionem Sacramentariis confirmandæ opi-

Margin notes (left): *…n ſicut baptiſma, ita … Euchariſtia ſit omnibus neceſſaria.* — *Concluſio.* — *Vis verborũ Niſi mãducaueritis.* — Origen. — *Patres hæc verba de ſacramentali manducatione intelligũt.* — Baſil. — Auguſt. — Leo Mart. — *Conc. Cabilon. an. 806*

Margin notes (right): *Epiphanius hanc ſententiam contra Gnoſticos interpretatur.* — Maxentius contra Neſtorianos. — Concilium Epheſ. — *Qui negant hæc de manducatione ſacramentali intelligi, fauere videntur quodammodo hæreticis.*

nionis suppeditent. Nam si exceptiones illæ quas proferunt, vim habent, statim explodetur & promissio & donatio sacramenti ipsius sacrosancti Iesu corporis & A sanguinis: & abiectis omnibus signis, ad solam mentis apprehensionem conuolabimus, penitúsque Christum mendacij, quod absit, arguemus.

Qualitas promittentis doni magnitudinem arguit. De manducatione Cyclopica crudæ carnis. manducatione spirituali, etiam patrum veteris Testamenti, & manducatione sacramentali: cui verbo olim spiritualis, nunc autem sacramentalis innititur. De manducatione phantastica, qualis Sacramentariorum. Quibus assimilentur Sacramentarij, quòd eorum mensa sit mensa dæmoniorum: quòd vita vera per veram carnis manducationem communicetur: & quomodo vita illa æterna detur à carne non æterna, & resurrectionis effectus à vera Christi carnis manducatione pendeat.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Introductio.

MVLTVM interest, Dauúsne loquatur an heros: an dominus an seruus: an Moyses an Christus. Ita multum interest quid quisque largiatur. Nostra enim dona facultatem nostram non superant. Facultas verò aliquo termino constricta est, vt ille plus, ille minus possit. Vnde dicit Sapiés: Si multum fuerit, multum tribue. Cuiusque igitur donatio facultate pensanda est. Laudari non desinit vidua, quæ duo æris minuta in Gazophylacium misit.

Det ramosa Mycon viuacis cornua cerui.

Argumento à qualitate dantis, doni qualitas concluditur.

Dent alij flores, alij dent lilia plenis in calathis: det quisque quod manus seu facultas obtulerit: quid non maximum maximus dedisse potuit, maximè cùm summam suam in nos liberalitatem & amorem testatus est? Dent reges lapides preciosos, annulos, gemmas, vestes, aureã supellectilem: Christus suam carnem, qua nihil erat excellentius, nobis dedit: non vt tangeremus illam modò, sed vt ipsam manducaremus, & per eam viueremus. Ideò adijcit, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Chrysostom. hom. 45. in Ioann. Vt enim non solùm per dilectionem, sed reipsa in illam carnem connectamur, per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cum enim suum in nos amorẽ indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnũ nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur. Hoc enim amantium maximè est. Hoc Iob significabat de seruis, à quibus maximè amabatur, qui suum amorem præ se ferẽtes, dicebant, Quis det nobis vt eius carnibus impleamur? Quod Christus fecit, vt maiori nos charitate constringeret. & vt suum in nos ostenderet desiderium, non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed tangi & manducari, & dentes suæ carni infigi, & desiderio sui omnes impleri. Etsi verò manducationum alia Cyclopica, alia spiritualis, alia fantastica sit: hæc tamen, de qua hîc loquitur, tam propriè dicitur, quàm propriè intelligitur nomen carnis, & nomen vitæ, in hac propositione: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam.* Cedo scilicet quę sit vera & propria manducatio rei corporalis: an non realis & corporalis est? De ea igitur intelligit: sed quæ in sacramento fiat, ne quis, vt ex Theophylacto diximus, horror cõtingat, si caro sensibilis videretur. Alioquin si quis ab illa propria significatione verbum *manducat* ad spiritualem & apprehensiuum, seu imaginarium & figuratiuum modum detorserit: quid vetat, vt idem de omnibus dictionibus faciat, & nomen carnis pro figura, nomen vitæ pro illius vmbra & idea sibi confingat? Ita ridicula videbuntur omnia quę Christus pollicetur. Cùm enim magnum quid dari ipsæ res sonent, nugas nobis & somnia porrigi concludemus. Huc tendunt illæ cõmentationes, de excludẽda reali & vera Christi corporis mãducatione ab hac sententia. Verùm ne hic hallucinemur, modo dictos manducandi modos explicemus. Quatuor illorum prophani sunt: duo ad fideles maximè pertinent. Cyclopicam manducationem crudæ carnis, ipsiúsque visibilis & discerptæ intelligimus, qualis Anthropophagis, his nimirùm Gentibus quæ humana carne vescuntur, in vsu est: qualis & Polyphemi antiqui Cyclopis a Poëta describitur:

Chrysost.

Charitas causa tanti doni.

Vera manducatio veræ carnis.

Quid hæc Christi verba de vera & reali mãducatione intelligantur.

Multi modi manducationis.

Cyclopic. manducatio.

—cum membra fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent sub dentibus artus.

Atqui cœnas istiusmodi ipsi etiam Gẽtiles solem exhorruisse scripserunt, cùm absconso

Sole Thyestæa noctem duxere Mycenæ.

B Eapropter, vt scribit Theophyl. io Gentiles, crudelitas Saturni, qui filium Iouem deuoraturus erat, à Socrate notata est. Porrò Capernaitæ existimarunt Christũ non alio quàm isto modo suam carnem ad manducandum dare posse. Hæc etiam fuit olim Gentilium opinio, vt qui carnem non nisi sub carnis specie dari posse contenderẽt. Hinc factum est, vt Christianis infanticidium imponerent, quódque in suis mysterijs cruda pueri carne vescerentur, & sanguine eius vino permixto potarentur. C Audierant Christianos mysteria Christi carnis & sanguinis accipere, illos ad carnem & sanguinem infantis accedere mentiebantur: vt Tertullian. lib. Apolog. Iustinus Martyr, & Clem. Alexandrinus lib. exhortatorio ad Gentes, testantur. Ex eo etiam Attali Martyris exprobratio processit, cuius meminit Euseb. Cæsariens. lib. 5. hist. Ecclesiast. cap. 4. Reijciebat enim in Gentiles hanc Anthropophagiam, cùm sellæ ferreæ & ardenti impositus vreretur: vt qui nidore carnis assatæ delectarentur: cùm tamen D Christiani ne mortuorum quidem animalium carnibus vescerentur. Hanc Cyclopicam cœnam secuti sunt Gnostici, vt ex Epiphanio diximus, & eodem teste tom. 1. lib. 2. in hæres. 48. Tascodrugitæ, vt qui sub puerilis sanguinis specie Christi sanguinem se sumere assererent, quòd nihil magis sanguini respondeat quàm sanguis, & oporteat quasi modò genitos infantes lac concupiscere. Infantem igitur toto corpore pungebãt, & ita eius sanguinem excipiebant. E Hanc lanienam nobis imponunt Sacramentarij, quasi Christi corpus discindamus, & non integrum & totum in toto, etiam in quaque particula sacramenti profiteamur. Hanc Cyclopicam manducationem Christus explosit, & verbis in Capernaum habitis, & facto in ipsa sua cœna, cùm panem corpus suum fecit, & vinum sanguinem. Est manducatio spiritualis, qualis fidelibus olim sub Mose & nobis contingit. Spiritualis autem per fidem definitur, vt cùm quis in Christum verum Deum & verum hominem cum feruore fidei trãsuehitur: tum enim animam suam pascit eo, in quem omnis F suæ salutis expectatio conIecta est. Hæc non discernit nos à patribus veteris Testamenti, vt scribit Augustin. tract. 26 in Ioan. Manducabant enim illi, sed in spiritu & fide, credentes in eum qui venturus erat, & inde fructum vitæ haurientes. Et de ea quidem mãducatione intelligitur hæc Pauli sententia, Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: quam hæretici detorquent. Omnes, inquiunt: ergo illi & nos: nec nos amplius. Respondemus autem, quòd Paulus hic non loquitur, nisi de patribus illis, qui in deserto de Petra biberunt: nec conferri

Theoph.

Gentiles crudam norunt.

Infanticidiũ impositum Christianis.

Tertull. Iustinus Martyr. Cle Alex. Euseb. Cæs.

Epiph.

Tascodrugitarum scelus.

Manducatio spiritualis sub lege.

Augustin.

Quomodo omnes eandem escam manducauerunt. 1. Cor. 10.

sacramenta sacramentis, sed peccata peccatis, & vindictam vindictæ. Quasi dicat: Stulti, qui simplicem tantùm figuram nostrorum sacramentorum affecuti sunt, qui baptizati sunt in nube & mari, qui Man è cœlo comederunt, & aquam è rupe biberunt, prostrati sunt in deserto, quia in Deum murmurauerunt, aut ipsum prouocarũt: quid nobis non contingat aduersi, qui tam sancta & diuina mysteria indignè tractamus? Hæc enim, ibidem ait Paulus, in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum: In figura vtique nostri, vt & in figura contingebant omnia mysteria. Omnes mare transierũt, baptizati sunt, biberunt. Qui omnes? Israëlitæ. Et quomodo? In figuram nostri. Augustin. tract. 45. in Ioan. Bibebant eundem potum spiritualem, quia non eundẽ corporalem. Petra eos consequebatur. Quæ illa? Christus. Nam petra montis Oreb erat præsens, nec sequi poterat, vtpotè immobilis. Ergo hæc in typum, vt Man figura esset corporis, & aqua illius potus typus esset, quem Christus instituit. Corporaliter manducabatur Man, sed spiritualiter per fidei apprehensionem manducabatur Christus. Adde quòd ipsa etiam Christi verba sonant non mãducasse illos & nos eandem escam, si res ipsas cõtemplemur: cùm in superioribus dixerit, Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat, &c. Et rursus: Patres vestri manducauerunt Manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, viuet, &c. Et in sequentibus: Non sicut manducauerunt patres vestri Manna, &c.

Aug. tract.

Hæc spiritualis manducatio, nõ tam est à dante, quàm ab accipiente. Nam cùm manducatio actionem dicat terminatam in id quod manducatur: quærendũ num id quod manducatur spiritualiter, aut tale detur, aut tale accipiatur. Datur quidem Christus, vt sit in cibum spiritualem animarum fidelium, & in cibum sacramentalem corporis & animæ simul. Interim tamen quia fides, præter id quod donum Dei est, etiam volũtatem & obsequium dicit: quo maius est illud obsequium, eo maior ex Christo fructus nobis accrescit. Eapropter manducationem spiritualem magis ex parte accipientis esse dico, quàm ex parte dantis. Sed ipsum sacramentum vltrò nobis porrigitur, & quamuis ad illud minus officiosi simus, semper tamen est corpus Christi. Nam & Iudas cum aliis sumpsit, sumpserunt adhuc carnales discipuli: quoniam non ex opere operante, sed operato: non ex virtute ministri & sumentium fide, verùm ex Christi omnipotẽtia sacramentum perficitur, & corpus eius nobis exhibetur.

Manducatio spiritualis magis est ab accipiente.

Quòd si quis dicat, Patres manducasse spiritualiter, & id satis esse: Respondemus, hallucinari eos, ac si quis diceret: Patres sub lege viderunt Christum, viderunt & Apostoli. An non amplius Apostoli? Viderunt illi, sed spiritualiter. Esa. 53. Vidimus eum, & non erat aspectus. 63. Quis est iste qui ascendit de Edom, tinctis vestibus ex Bosra? Ioan. 10. Abraham vidit diem meum. Numquid igitur nihil amplius illis videbat Symeon, cùm diceret, Luc. 2. Viderũt oculi mei salutare tuum? Num Apostoli, quibus Dominus dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Atqui eo modo non viderũt patres sub lege. Ait enim Christus: Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Videbant igitur, & volebant videre. Videbant spiritualiter Christum, volebant videre realiter. Quod de visu, idem de esu concludimus. Comedebant, & volebant comedere. Comedebant spiritualiter, volebant comedere realiter. Ergo quia comederunt spiritualiter, non comederunt Apostoli realiter? Ergo quia biberunt spiritualiter, non biberunt Apostoli realiter? Aliud est Christum reipsa, aliud in figura seu fide manducare. Et licet primùm spiritualiter carnem Christi, antequàm sacramentaliter manducemus, non tamen proinde sequitur quòd sacramentalis manducatio superflua sit. Hoc enim à simili facilè intelligemus. D. Virgo priùs in mente & corde per fidem Christũ concipere debuit, quàm in corpore. Ideò sic dicitur ad eam Elisabeth: Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. An ideò satis erat ad Christi conceptionem & natiuitatem, imò & ad nostram redemptionem, quòd Christum spiritualiter conciperet? ...

Non satis est manducare spiritualiter.

Manducamus spiritualiter & realiter.

non opus fuit, vt & reipsa & corporaliter Christum conciperet, & Christum incarnatum in vtero gestaret & pareret? Sicut ergo corporalis & realis Christi conceptio spiritualem consecuta est, ad complementum beatitudinis matris suæ, nostram verò redemptionem: ita sacramentalis manducatio spiritualem consequitur, ad nostræ salutis incrementum & perfectionem. Ideò dicit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Est autem sacramentalis mãducatio, realis Christi corporis acceptio sub signo familiari & noto, nimirũ sub panis specie. Vnde & sacramentalis à sacræ rei signo, & specie visibili denominatur. At verò Sacramentariorũ manducatio nec spiritualis est per fidem, nec sacramentalis. Nam vtraque verbo Dei, hæc enunciatiuo, altera effectiuo innititur. Cedo, scilicet, quæ fides, & non potius eos illusio abripit, vt è cœna in cœlum ipsum eleuetur, & ibi manducetur corpus Christi, tantum, vt aiunt, ab ipsis dissitum, quantum summum cœlum à terra? Demum cui verbo fides hæc innititur? Nec enim sine verbo stare potest. Requiro verbum. Habuerunt patres veteris Testamenti verbum promissionis, non doni: nondum enim erat Christus. Hoc erat verbum. Esa. 25. Faciet Dominus Sabbaoth conuiuium cunctis Gentibus in monte hoc, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ defæcatæ. Audiebant Sapientiam promittentem panẽ suum, & vinum miscuisse, Prouerb. 9. & dicentem: Venite, comedite panem meum, & bibite vinũ quod miscui vobis. Legebant & Christum expectandum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, qui eorum veritatem daret, quorum typos Melchisedech protulit, panem scilicet & vinum. Audiebant sibi figuras porrigi, veritatem autem earum temporibus Messiæ successuram. Ex his Dei verbis confirmabatur fides eorum, vt expectarent Messiam sacerdotem, & ipsum sacrificium conuiuam, & conuiuiũ. Hac igitur fide Christo spiritualiter pascebantur. Dent autem prophani heretici verbum, cui innitatur eorum fides, ad excludendam sacramentalem manducationem. Verbum vtique tempori conuenire necesse est. Nam cùm nihil ad perfectum lex adduxerit, (Heb. 7.) verbum sonabat simplicem promissionem. At verò, cùm nouum Testamentum agnoscat Christum aduenisse ad complẽdas promissiones patrum, consequitur vt & verbum illius non sonet simplicem promissionem, sed & donum. Sicut ergo differt promissio à donatione, differt vetus Testamentum à nouo. Proferant igitur verbum noui Testamenti, quod donum designet, vt & huic eorum fides innitatur. Dent illud, *Caro mea verè est cibus*: aut istud, *Hoc est corpus meum.* Si verbis istis eorum fides innititur, quomodo non statim fateorur præsentem carnem? At verò hanc Christi corporis præsentiam negant, & ita eius verbum subuertunt: inde fit, vt Dei verbo minimè fulciantur. Quid est autem mentis apprehẽsio sine verbo? Quomodo fides esse poterit?

Quid manducatio sacramentalis.

Manducatio Sacramentariorũ qualis.

1.

2.

Verbũ aliud annũciatiuũ, aliud effectiuum.

Ostendimus igitur mãducationem illorum, merè fantasticam esse. Exempli gratia. Esurire se aliquis dicat: ei proponatur cibus verus, cùm & alibi cibus factus sit. Surgat ille à cibo vero, vt cibum fictum appetat: & ad mensam illam accumbẽs, qua ficta & adumbrata omnia proponuntur, lautè se epulari, & refici iactet: an non fantasticus censebitur? An non ei dicetur: Hem fatue, quid tu vero cibo relicto, ad fictum recurris? Quid priorem mẽsam reliquisti, vt obumbratis pascaris? Herodianus in Heliogabalo scribit, lasciuum hunc Imperatorem cibis fictis mensas extruxisse, ad eas conuiuas euocasse, iussisse etiam vt ad instar manducantium, maxillas mouerent, & fictum potum se haurire simularent. Interrogabãtur etiã à mensarum ministris, num lautè reficerentur: placere Imperatori, eos copiosè refici. Hic, quæso, si Sacramentariorum aliquis adfuisset, num miseros existimasset eos, qui fictæ huic mensæ accumberent? Quem existimassent adeò mentis impotem, vt relicta vera mensa, ad illã adũbratam confugeret? Quid enim ad esuriem sedandam phasianus, lepus, perdix, coturnix, quid item panis: si hæc omnia non vera edentur, sed ficta, & figurata? Fantasticus esset, qui se figuris, & nõ rerum veritate pasceret.

Manducatio fantastica vrgetur exemplo.

Herodian.

Atqui

Atqui idem contingit Gnosticis. Reliquerunt verã mensam Christi, quæ in Ecclesia Catholica est: reliquerunt ipsum verum Christi corpus, verum eius sanguinem: & transfugarunt ad Synagogas, in quibus omnia sibi figurata, & adumbrata dari fatentur: non corpus, sed figurã corporis: non sanguinem, sed figuram sanguinis. Etiam te te Christi carnem dicunt, & hortantur eos vt nobiscũ præsentem accipiant: illi malunt ad panem illum recurrere, quem tanto interuallo à Christi corpore distare fatentur, quantum summum cœlum distat à terra. Quis nõ phantasticos existimet eos, qui vmbram corporis pro vero corpore amplectantur? Sic iucunda est de Narcisso fabula, qui liquidis formam speculatus in vndis, illius quasi verum corpus adesset, amore correptus est, adeò vt in fontem se demiserit, & submerserit:

Sacramentarij phantastici.

-dum visæ correptus imagine formæ

Spẽ sine corpore amat, corpus putat esse quod vmbra est

Ouid. lib. 1. Metamor.

Vnde ad illum, velut mentis malè sanæ, illa verba reducuntur:

Credule, quid frustrà simulacra fugacia captas?

Atqui neochristiani Gnostici, vmbram solam & figuram simplicem Christi corporis agnoscunt, & tamen se ab ea vitam exhaurire existimant, non minus ac si Christi corpus præsens esset. Hic mihi in mentẽ venit altera de Pygmalione fabula, qui statuæ, quam finxerat, amore captus, in eam veluti in viuum aliquod corpus insaniebat. Siquidem, vt describit Poëta,

Lib. 10. Metamorph.

-& haurit

Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.

Sæpe manus operi tentantes admouet, an sit

Corpus, an illud ebur, nec adhuc ebur esse fatetur.

Ad illius enim instar phantastici Gnostici tanto sui panis amore ducuntur, vt hæreant, sine panis, an Christi corpus: & modò dicant, verè & realiter Christi carnẽ adesse, modò tantùm carnis figuram, modò solum panem admittant. Epiphan. libr. 1. tom. 3. in hæresi. 41. quæ Cerdonianorum est: Misera est, inquit, hominum natura, cùm relicta Dei via errat, vbi seipsam à Dei vocatione separauit. Contingit enim his Canis prouerbium, qui vmbræ intentus, non continuit quod habebat in ea: & in aquam intuens, & maiorem vmbram aquæ esse reputans, quàm cibum quem in ore ferebat, aperto ore, etiam eum quem habebat, amisit. Sic & hi quum viam repererint, & vmbram assequi velint in suspicione ipsorum obortam: non solùm cibum, qui in ore ipsorum, vt ita dicã, erat ex Deo donatus, amiserunt, sed etiam perniciem sibimetipsis attraxerunt. Quod Epiphanius de Cerdonianis, hoc de Gnosticis Sacramentariis dixerim. Vmbra nimirum & figura corporis pellecti, quid maius se apud Caluinum & Zuinglium accepturos sperarunt, eo cibo quem priùs in Ecclesia Christi tenebant. Verùm simul atque hac expectatione decepti, hiscere cœperunt, simul quoque & ipsum verum cibum, ipsum verum Christi corpus, & eius figuram amiserunt. Absit enim vt existimem id quod in sua cœna porrigunt, esse figuram corporis Christi: absit vt mensam dæmoniorum cum mensa Domini confundam. Idolothytum est quod porrigunt, execrabilis panis est, incantatus est, ipso etiam facto, quo contra Christum ipsum, ex diaboli instituto proponitur. Hinc ego illos non simpliciter phantasticos, sed phreneticos existimauerim, cùm tanta rabie pro dæmonica sua mensa decertent, vt rationem & animam penitùs in cacodæmonum furorem demutasse videantur. Possem illos, si simpliciores essent, pueris conferre, qui consodalibus suis conuiuia instruũt, & amicam contendunt, quod ab aliis videntur fieri. Cùm enim præter panem & nuces nihil habeant, pane in frusta disfecto. Ho., inquiunt, Perdix est, hoc Gallina, hoc Columba: accipe, mi vicine. Nisi hoc placet, proferetur Anas & Lepus. Hæc illi inter se. Sed & aquam fundentes, Bibe, inquiunt, hoc album est, hoc clarum, hoc magis coloratum: hoc cæcubum, hoc Falernum. Ita sua conuiuia instituunt, vt si illorum verba spectes, omnem abundantiam suppetere putes: si rem ipsam consideres, nihil præter panem, nuces, & aquam contempleris. Ad cum sanè modum Sacramentarios cæteros simplicem panem

Epiphan.

Sacramẽtarij Cani Aesopico similes.

Cœna Sacramentariorũ, mensa dæmoniorum est.

Puerorũ conuiuia, nugæ.

& simplex vinum suis iactare, quasi præsens sit Christus: & licet ipsum longè abesse fateantur, supponant tamen panem pro corpore, vinum pro sanguine. Verùm absit, vt tam leuiter & simpliciter eos peccare existimem, cùm, vt scribit Cyprianus de Nouatianis ad Magnum, constituerint mensam contra mensam, cathedram cõtra cathedrã: nimirùm mensam suam contra Christi mensam. Quid enim magis contrariũ est affirmatione & negatione? Quid magis oppositum, quàm vt ibi in Christi mensa affirmetur, quod in mensa Gnosticorum negatur? Inde fit, vt manducationem illorum & phantasticam & dæmonicam existimauerim.

Cyprianus.

Nunc itaque attendendum est, de qua loquatur Dominus, cùm ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* De reali manducatione intelligi, realis manducationis effectus ostendit. Nam cùm per manducationem vita realiter habeatur, manducationem realem, cibum realem manducantem etiam realem & verum esse necesse est. Atqui realis Christi caro nobis sub signo manducanda porrigitur, sicut & Christi facto in cœna demonstratur. Hinc fit, vt & hæc ad sacramentalem manducationem pertineat. Verùm fortè quis obijciet, etiam in superioribus vitam æternam repromitti, cùm tamen ageretur de manducatione spirituali per fidem. Ad quod respondemus, vitam æternam spectare solas animas, aut animas simul & corpora. Itaque cùm repromittitur vita æterna credenti, vitam hanc intelligimus, inquantum animam viuificat. At verò hic vita æterna repromittitur toti homini, non animæ solùm, sed & corpori, per manducationem carnis. Cyrillus Alexand. libr. 4. in Ioan. cap. 14. Oportuit enim certè, inquit, vt non solùm anima per Spiritum sanctum in beatam vitam ascẽderet: verumetiam vt rude atque terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, cibo, ac tactu, ad immortalitatem reduceretur. Nec putet ex tarditate mẽtis suæ Iudæus, inauditã nobis excogitatã esse mysteria. Videbit enim, si attentiùs quærit, hoc ipsum à Mosi temporibus, per figuram semper factitatum fuisse. Quid enim maiores eorum ab ira Ægyptiorum liberauit, quando mors in Ægypti primogenita fæuiebat? nõnne omnibus palàm est, quia diuina institutione perdocti, agni carnes manducarunt, & postes ac superliminaria sanguine perunxerunt, propterea mortem ab illis diuertisse? Perniciès, namque, id est, carnis huius mors aduersus genus humanum, propter primi hominis transgressionem furebat. Terra enim es, & in terram reuerteris, propter peccatum audiuimus. (Genes. 3.) Verùm quoniam per carnem suam Christus atrocem hunc euersurus erat Tyrannum, propterea id mysterium apud priscos obumbrabatur, & nimis carnibus atque sanguine sanctificati, Deo ita volente, perniciem effugiebant. Cur igitur tu, ô Iudæe, turbaris, præfiguratam veritatem iam videns? Cur, inquam, turbatis, si Christus dicit, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, biberitis sanguinem eius, non habebitis vitã in vobis? cùm oporteret Mosaicis te legibus institutum, & priscis vmbris ad credendum perdoctum, ad intelligendã hæc mysteria paratissimum esse. Ita docet Cyrillus hãc Christi sententiã de sacramento Christi sacrosanctæ corporis intelligi: cùm iam dixerit, & vitam carni per carnẽ conferri: & carnem ipsam à corpore sumi cognato sibi gustu, tactu, & cibo. An non gustus, cibus, tactus cognatus, speciem visibilem denotant? Quæ enim sola fide apprehenduntur, non gustantur, aut tanguntur. Corporis est vita æterna, corporis est cibus, corpus tangit. An non hæc sacramentalem manducationem & eius fructum definiunt? Adde quòd sacramentum typicum agni adiecit, qui non fide, sed ore manducabatur: vt inferat ideò veri agni carnem verè & realiter manducari, vindicemque à tyranni seruitute in libertatem Domini. Gregorius Nyssenus sermone Catechetico de diuin. Sacrament. cap. 37. Inde fit, inquit, vt anima quidem cum illo per fidem coniuncta, salutis inde occasionem nanciscatur. Coniunctio enim quæ cum vita fit, vitæ participes est. Corpus autem aliud modo cohæret corpori. Et paulò pòst. Vt enim si quid exitiale cum salubri commisceatur, vniuersa illa cõ-

Vita realis realem cibũ, & realem manducationem declarat.

Obiectio.

Quomodo vita per fid. & eadem per carnem.

Cyr. Alex.

Exod. 12.

Greg. Nyss.

Cormedio ex medico ad cibum.

mixtio

mixtio perniciosa fit: ita & immortale corpus simul atque ab homine sumptum est, & eum totum ad suam ipsius naturam transmutat. Ita dilucidè testatur vitam nobis communicari per mãducationem realem Christi carnis, quod & apertiùs explicat, adiiciens. At verò fieri nõ potest, vt quicquam in corpus penetret, nisi per cibum vel potum visceribus ingeratur. Quocirca necesse est, vt pro naturæ nostræ facultate, viuificam vim illam corpore suscipiamus. Hæc conclusio satis manifesta, ad confirmandam sacramentalem manducationem, cùm ad hoc quòd vita corpori per carnem Christi communicetur, oporteat Christi carnem in corpus nostrum per cibum, & sanguinem per potum penetrare. Quis autem cibus, quis potus, per quæ sacratissima Christi caro & sanguis à corpore nostro accipiuntur? Num hisce verbis sacramentum Eucharistiæ satis definitur? Basilius ad Cæsariam Patritiam, ex hac Domini sentẽtia colligit valde vtile esse per singulos dies participare de sacrosancto corpore & sanguine Christi: num igitur sacramentalem manducationem concludit? Damascen. lib. 4. de fide Orthodox. cap. 14. Non est figura panis & vinum corporis & sanguinis Christi, inquit. Absit. Sed ipsum Domini corpus diuinitate affectum, cùm ipse Dominus dicat: Hoc est corpus meum, non autem figura corporis mei: & meus sanguis, non autem figura mei sanguinis. Et antea dixerat Iudæis, *Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et rursum: *Qui edit me, ipse viuet.* Hæc igitur expressè sonant, Christi corporis manducationẽ sub speciebus panis & vini. Verùm fortè quis obiiciet, æternum non nisi ab æterno dari posse: quomodo igitur Christi caro, quæ æterna non est, sed temporaliter sumpta ex virgine, vitam æternam corpori conferet? Respondet Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 14. vita enim secundum naturam, ille est, qui ex viuo patre genitus est. Sed non minus corpus quoque suum viuificat. Coniunctum est enim ineffabiliter filio Dei, à quo vniuersa viuificantur: idcircò corpus suum dicitur, & vnus cum eo. Nempè post incarnationem vnus est, & vnus manet absque diuisione vlla: præterquàm quòd Dei patris Verbũ, & templum à virgine sumptum, idem naturâ non sunt. Non enim est eiusdem substantiæ Verbo Dei homo assumptus: vnus tamen cum illo est, coniunctione ineffabili. Quoniam igitur Saluatoris caro, Verbo Dei quod naturaliter vita est, coniuncta, viuifica effecta est: quando eam comedimus, tunc vitam habemus in nobis: illi coniuncti, quæ vita effecta est. Hac de causa in suscitandis mortuis non solùm verbo & imperio, vt Deus, vtebatur: verumetiam carnem suam quasi cooperatricem nonnunquam adhibebat: vt reipsa ostenderet, carnem quoque suam, quoniam sibi coniuncta est, viuificam esse: atque fideles doceret suum, non alterius corpus esse. Nam quando Synagogæ principis filiolã suscitabat, (Matth. 9.) manum eius apprehẽdit, vt scribitur, & erexit, dicens: Puella, surge. Ita vt Deus, & verbo, & carnis suæ tactu eam excitauit, vnam ab vno se Christo, Deo videlicet atque homine, operationem producens. Quando etiam in ciuitatem Naym vocatam ingrediebatur, & efferebatur vnigenitus matris suæ iam mortuus: tetigit corpus eius, dicens, Adolescens, tibi dico, surge. (Luc. 7.) Non ergo solùm verbo semper, vt diximus, verumetiam tactu mortuos excitabat, vt ostenderet corpus quoque suum viuificare posse. Quòd si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus, qui carnem illam gustamus & manducamus? Reformabit enim omninò ad immortalitatem suam participes sui. Chrysost. hom. 3. ad Ephesios. Recolite igitur quia illius corpus est, & sanguis, qui supra cœlos residet, qui ab Angelis suppliciter adoratur. Illius, inquam, qui proximè assistit immortali Dei potentiæ, huius delibamus sanguinem, & propriũ corpus nobis sumendum tradidit. Et hom. 21. ad popul. Antiochen. Dicat aliquis, Quodnam illud poculum, quod huiusmodi virtutem habeat? Preciosus Christi sanguis, si cum fiducia sumatur: hic enim omnem poterit extinguere ægritudinem. Inde fit, vt iis occurramus, qui obiiciunt: fieri vt qui sacramentum Christi corporis manducauerit, non semper accipiat vitam: vt in Iuda manifestum fuit, & in iis qui indignè manducant: de quibus Apostolus locutus est. Respondemus Christum supponere, quòd hic qui manducat, sit tractus à patre, venerit ad Christum, credat in Christum, & sit docibilis Deo. Vnde terminus ille Indefinitus, Qui, sese ad eos tantùm, de quibus locutus est, extendat: vt sicut per spiritualem fidei manducationem, accedentes ad Christum, & in eum credentes, vitã animæ acceperunt: ita tandem præparati, accedentes ad sacrosanctum Christi corpus & sanguinem, in vtroque homine, corpore scilicet & anima viuificentur. Hinc factum est, vt quidam hoc de spirituali per fidem manducatione intelligendum putauerint. Verùm ipsa satis verba testantur, ea de reali Christi carnis sumptione dici, vt diximus. Non quod sentiam solam sacramentalem manducationem viuificare, nisi spiritualis præcedat, & comitetur: sed quod superiora de manducatione spirituali, vt per quam ad sacramentalem præparemur: hæc autem de sacramentali, ad quam parati accedere debeamus, intelligantur. Et quomodo *habet vitam æternam* in carne sua, quæ corruptibilis & mortalis est? Primò quia in carne sua habet ipsum Christum, qui vita est. 2. Quia, etsi corrumpatur ad tẽpus corpus eius, pro ratione materiæ qua constant, vita tamen illa quæ occulta manet etiam in resolutis cineribus, excitabit & viuificabit rursus & illud. Sic nimirùm Paulus: Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo: cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Fideles omnes igitur ex digna Christi corporis manducatione, etiam morientes habent vitam suam absconditam in Christo: sed & manet illa vita in eorum corporibus abscondita, sicut & facultas viuificatiua abscondita est in grano, vt aliquando viuificari possit, tunc scilicet cùm occurremus Christo: Tunc enim & ipsa vita manifestior erit. Ideò ad illius vitæ manifestationem, resurrectionẽ promittit, dicens: *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Cyrillus libr. 4. in Ioan. cap. 15. Non enim potest natura nostra vitæ coniuncta non viuificari. Et quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno aut palea occultauerit, totum inde ignitum necessariò fiet: sic verbum Dei tanquã scintilla, in naturam nostram immissum, totam inde inflammauit, atque ad vitam, interitu penitùs destructo reduxit. Et eo scilicet argumento Tertullianus carnis resurrectionẽ confirmat. Sic enim habet lib. De resurrect. carnis. Nam caro dum ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres inuenitur: si temporalium, cur non æternorum? Caro abluitur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima consecretur. Caro signatur, vt & anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur, vt & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Irenæus etiam ex hoc loco insistit contra Valentinianos, & eos qui carnis nostræ resurrectionem negabant: ipsam ex eo conuincens, quòd & caro nostra Christi carne & sanguine alitur. Sic enim habet lib. 4. aduersus hæreses. Quomodo autem cõstabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, & calicem sanguinis eius: si non ipsum fabricatoris mundi filium dicant, id est, verbum eius, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primùm quidem fœnum, pòst spicam, deinde plenum triticum in spica? Quomodo autem rursus carnem dicunt in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini, & sanguine alitur? Aut ergo sententiam mutent, aut abstineãt offerendo, quæ prædicta sunt. Quid his apertius dici potuit? Si, inquit, corpus ipsum Domini manducatur à nobis, & alit carnem nostram: cur non admittetur & ipsius carnis nostræ vita? Alioquin caro nostra non vesceretur carne Christi. Ita efficitur, vt cùm nostræ resurrectio carnis pendeat ab vnione, quam habet cum carne Christi, oporteat Christi carnem per realem manducationem nostræ carni vniri. Verùm fortè obiicitur, resurrectionem tribui spiritui Dei. Vt cùm legimus, Rom. 8. Qui suscitauit Iesum à mortuis, suscitabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantẽ spiritum

Basil.

Damasc.

Quomodo caro qua non est æterna, det vitam æternam. Cyrill.

Quomodo caro Christi sit viuã, &c.

Chrysost.

Idem. Vnde fit vt quidam accipiant Christi carnem, & non vitam.

Terminus qui supponit pro digno & fideli.

Vita æterna etiam in carne nostra.

Cyrill. Vita æterna nobis ex carne Christi.

Tertull.

Irenæus.

in

D. Cl. Sanctius. Triplex causa nostræ resurrectionis.

in nobis. Sed & in superioribus repromitti resurrectione in his qui in Christum crediderint. Respondet D. Cl. Sāctius Episcopus Ebroicensis, quintæ Repetit. de veritate Eucharistiæ cap. 1. Triplicem esse causam nostræ resurrectionis. Primum locum obtinet Dei potentia, & vox filij Dei, quæ impios æquè atque pios exuscitabit, & segregabit. Secunda causa nobis inmanet, sed est alterius generis, quàm caro excitanda. Ipsa est Spiritus sancti virtus, qui nobis donatur. Spiritus enim ille inhabitans totus alit ac fouet membra nostra ad immortalitaté resurrectionis, etiā sine reali perceptione corporis Christi, modò eam excluserit non contemptus, sed necessitas. Inserit etiam nos carni & corpori Christi, sed spiritnali participatione duntaxat. Tertia resurrectionis nostræ & immutationis causa traditur, quæ à Græcis dicitor Homogenea, id est, eiusdem generis & naturæ cum carne nostra. Ipsa est caro Christi suscepta, & carni nostræ per Eucharistiam infusa, quæ ipsamet propter diuinitatem, cum qua in persona filij Dei subsistit, vita & resurrectio corporis est, & corporea vitæ causa. Quòd si quis obiciat, resuscitandos non modò qui Christi corpus acceperint, sed & pueros, immò omnes infideles: ex iam dicta respōsione satisfactum est. Dicitur enim resurrectio latè pro reformatione corporis, & reünione illius cū anima. Et hoc modo resurgēt omnes, fideles & infideles. Sumitur & illa strictiùs pro immutatione corporis, & hac sola corpore electorū donabuntur. Sicut enim vita per excellentiā intelligitur de vita æterna, etsi etiam de vita temporali dici possit: ita resurrectio per excellentiam de immutatione intelligitur, etiamsi latiùs se porrigat ad omnium corporū reformationem. Hanc autem immutationis & resurrectionis distinctionem assignauit Paulus, dicens: Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur. Vnde fit, vt hæc Domini sententia ita concilietur, quòd qui manducat carnem eius, *resuscitabitur*: id est, immutabitur: siquidem ita præparatus manducauerit, vt Christus præmisit, nimirum attractus a patre, credens in filium, & docibilis Dei. Quod item contingèt & ei, qui in voto carnem illam manducarit, si modò illum non contemptus, sed necessitas excluserit a sacramento. Necessitas autem alia est ex parte manducantis. aut quia nondum est ætatis maturæ & discretæ, sicut pueri: aut quia impos mentis est, sicut amentes, & frenetici: aut quia vires ei desunt, sicut ægri: Aut ex parte ministri, quia ille deest. Sicut cùm Chrysostom. homil. in Matth. scribit, in vltima Antichristi persecutione futurum, vt non sit qui Ecclesiam intret, aut oblationem faciat Deo. Sed & Hippolytus Martyr Orat. de Antichristo: Ecclesiarum ædes tugurij instar erunt, pretiosúmque corpus & sanguis Christi non extabit in diebus illis. Liturgia extinguetur. Psalmorum cantatio cessabit. Aut ex parte sacramenti, quoniam deest illud, quod ministrari possit, sicut contingit his qui captiui tenentur ab hæreticis, aut à Turca, aut aliis periculis premuntur, cùm interim non suppetat illis minister, nec sacramētum. Hi omnes necessitatibus illis excusantur à cōmunione, nec desinunt fructum illius percipere, id est, participes effici immutationis: si modò in votis semper habuerint, Christi sacratissimum corpus sacramentaliter sumere. Ita sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, vt scribit Paulus, 1. Cor. 15. Villagagno Eques lib. 2. aduersus Caluini doctrinam, cap. 63. Sicut enim sine corporeo ministerio, mors è carne tua in filios tuos non potest erumpere: sic sine sacramento & actione corporea, vita Iesu Christi in nos reipsa diffundi non potest. Vt si carnis materiam ad mortificationem esse necessariā dixerit, carnis quoque Christi substantiam (vt reipsa viuificet, sicut Adami mors occidit) non minus esse ad viuificationem necessariam profiteat. Iam si Christi caro ad viuificationem necessaria est, & illa (sicut materia carnis ad mortificationem officio corporeo) sic externo ministerio nobis communicari debet: consequitur sacramentalem Christi carnis manducationem, ad vitam corporis, quæ post resurrectionem apparebit necessariam esse.

Chrysost.

Hippolytus Martyr.

Villagagno

Qui excusentur à manducatione sacramentali.

Manducatio vera, realis, corporalis & sacramentalis Christi carnis probatur: alioquin non esset verè cibus: Et an fides faciat absentia præsentia.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.

Introductio.

Greg. Nyss.

QVEMADMODVM ij, quibus venenum ex insidiis propinatum est, alio pharmaco vim illam mortiferam extinguere solent: inquit Gregor. Nyssenus Catechetico maiore cap. 37. Oportet autem, vt ad perniciosi poculi similitudinē antidotum in humana viscera penetret, vt illorum adminiculo vis remedij per vniuersum corpus diffundatur. Ita nobis faciendum est, vt cum venenū, quo natura nostra dissoluitur, gustauerimus, medicamentum, quo illa contrahitur, suscipiamus: vt virus illud, à quo anticipatum corpus erat, contraria huiusmodi remedij nobis inditi, propriaque vi repellatur. Quodnā verò remedium illud est? Nullum certè aliud, quam corpus illud quod mortem domuit, vitæque nobis primitias attulit. Adamo cibus præuaricationis velut veneuū fuit. Ad illius vim extinguendam Christi corpus nobis datum. Venenum attulit mortem, antidotum intulit vitam. Et sicut venenum, seu cibus ille vetitus, non sola mentis præuaricatione & voluntate, sed reuera acceptus & manducatus est, reuera in os immissus est: ita oportuit reuera, & non sola voluntate, sed facto ipso Christi corpus ore corporeo accipi: vt mors, quæ in carnem grassabatur, fugaretur, eíque per hunc diuinum cibum vita succederet. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 15. Ideò scilicet dixit, *Ergo*, id est, corpus meum quod comedetur, *resuscitabo eum* qui carnem meam manducauerit. Non enim alius ipse est, quàm caro sua. Non id dico, quia naturā non sit alius, sed quia post incarnationem in duos se diuidi filios minimè patitur. Porrò sicut negauerit nemo Adamum accepisse verum cibum, & verè manducasse cibum prohibitum: sic nec potest quis sanæ mentis inficiari, verum vitæ cibum, veram Christi carnem nobis in Eucharistia dari, & illam verè à nobis & realiter manducari. Sicut enim homo vetabatur & arcebatur à reali & corporali manducatione cibi mortis: sic & fideles inuitantur ad realem & corporalem manducationem Christi carnis, quæ est panis vitæ. Ideò scilicet in donatione dicebat. Accipite & comedite: hoc est corpus meum: in promissione verò, *Caro*, inquit, *mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus.* Num etiam in Mosaico Paschate vera caro manducabatur? Cùm igitur pro carnibus agni caro Christi ad Paschatis nostri perfectionem data sit, debet & illa in nostro Paschate manducari. Præcedebat figura: num in Christo veritas, lux, & ipsum corpus succedere debuit? Hoc vt in aliis rebus, ita in hoc mysterio considera. Luctabatur Angelus cum Iacob vsque ad manè, cùm transisset vadum Iacob. (Gen. 32.) Hic non Angelum se, sed Deum esse dixit. Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Interroganti verò Iacob, quo nomine appellaretur: Cur quæris nomen meum, inquit, quod est mirabile? Apropter vocauit Iacob nomen loci illius Phanuël, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua

Antidotum contra primū cibum est Christi corpus.

Cyrill.

Manducatio realis vocatur.

Verus cibus in Adamo, Mose, Christo.

facta est anima mea. Hunc Dei filium, in corpore autem assumptu, apparuisse scribit Tertullianus & Iustinus Martyr in libro de Trinitate. Iam si quis requisierit an assumptum illud corpus, quod à Iacob videbatur, fuerit naturale, & verè assumptum in vnione hypostatica: nónne negabitur? Hoc enim typus erat veritatis, non veritas. Quando autem veritas? Num quando Verbum caro factum est, & verè factus homo est? Rursus agni & victimæ, quarum sanguis fundebatur, typum gerebant Christi patientis. Veni ad veritatem. Num dices in vero corpore verè passum esse Christum? Ad eundem modum concludi oportet de cibo seu esu carnis Domini. Erant olim panes azymi, panes propositionis, caro agni, typi carnis Christi. Non verè caro Christi, sed eius figuræ. Nunc cùm veritas successerit, *verè caro Christi cibus est.* Tertullianus contra Marcion. hanc conclusionem sequitur, dicens: Ergo pepopro nobis, aut panis crucifixus est? Nam si quis non carnem verè esse fatetur, quia panis & cibus vocatur, & inde phantasticâ carnem somniat cum Marcione: num & panem pro nobis crucifixum concludet, cùm, vt superiùs dixit, panis caro sit eius, quæ pro vita mundi data est? Itaque ne quis superiora per figuram aut metonymiam dicta esse arbitretur, adiicit: *Caro mea ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, verè est cibus.* Hoc quidem Christus adiecit, ne quis ad ænigmata, & parabolas confugeret, quasi hæc impropriè dicta essent, vt obseruat Diuus Thom. Aquinas, Lection. septima in Ioan. caput sextum. Consueuerat quidem Iesus frequenter loqui in parabolis, ita tamen vt ea quæ loqueretur, per similitudinem dicta esse ostenderet. Aut enim hoc præmittebat, Simile est regnum cœlorum, Assimilabitur, &c. Vt simile homini regi, simile decem virginibus, thesauro abscondito in agro, grano synapis, simile sagenæ missæ in mare, simile homini patrifamiliâs qui conduxit operarios, qui locauit vineam, simile mulieri quæ tria sata farinæ commiscuit. Secundò demonstrabat se in parabolis loqui, cùm adiiceret significationem dictorũ: ne quis rem gestam narrari, sed significari intelligeret: vt in parabola seminis, Semen, inquit, est verbum Dei. Et cùm de ouibus & dragma inuenta locutus fuisset, adiicit: Amen dico vobis, gaudium erit Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Tertiò, nisi hæc occurrerint, saltem Euangelistæ monere solent parabolam esse, quam à Christo prolatam describunt: cum præmittunt, Dixit ad illos parabolam hanc: aut, Dixit per similitudinem, Exiit qui seminat, seminare semen suũ. At verò secus longè est in hac Christi promissione & expressis verbis, de donatione suæ carnis in esum, & sui sanguinis in potum. Nec enim Christus præmittit aliquid quod parabolam sonet. Non ait, Similis est panis carni, aut caro similis est pani. Non interpretatur, quæ dixit, adiiciens: Manducare est credere. Caro est fides, aut quid simile: quale sibi fingunt Sacramentarij. Sed nec Ioannes hæc per parabolam dicta esse vllo modo designauit. Quin potius Christus ipse, vt omnem parabolam, & similitudinem excluderet, dixit: *Caro mea ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, verè est cibus.* Nec enim verè est, quod per similitudinem, figuram, aut metonymiam esse dicitur. Quis autem dubitat in re tam seria & difficili, si quid esset figuræ, non illum expressurum fuisse, aut in Capernaum, aut in ipsa cœna: præsertim cùm certò nosset, ex horum mysteriorum difficultate, oriundum scandalum Capernaitis & hæreticis? Sed econtrà & quærentibus *quomodo*, & dicentibus, *Durus est hic sermo*, semper affirmauit carnem suam daturum, carnem viuificam esse, *carnem suam verè esse cibum*: & ita se in veritate, non autem in similitudine loqui. Confert autem cibum & potum corporalem cum carne sua & sanguine: ita tamen vt collatio hæc constet partim dissimilitudine, partim similitudine. Dissimilitudo est, quòd etsi cibus & potus corporalis alunt hominem, non tamen illum conseruant in vitam æternam: aut esuriem aut sitim penitùs auferunt: cùm tamen nobis hæc bona à sacrosanctis Eucharistiæ mysteriis communicentur. Similitudo autem est, quòd sicut succus cibi ac potus corporalis transmittitur in omnia hominis membra, & vertit habitum totius corporis in sui naturam: vt si quis vtatur cibo nimis humido, efficiatur corpus eius humidum: si frigido, efficiatur corpus frigidum: ita & caro & sanguis Christi augent substantiam carnis nostræ, & in se conuertunt. Hinc scilicet Irenæus lib. 5. in hæres. carnis viuificationem probat, quia ex carne caro nostra augetur & crescit. Sic enim habet. Quando ergo & mixtus calix, & panis fractus percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit nostræ carnis substantia. Quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius, quemadmodum & Apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios Epistola: Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Iustinus etiam Martyr in Apol. 2. pro Christianis, cùm cibum Eucharisticum definiret esse Christi corpus, eo etiam corpora nostra nutriri subintulit. Ait enim: *οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον ταῦτα λαμβάνομεν.* Nõ enim hæc accipimus vt communem panem, sed *ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι*: id est, Eucharistiã ex qua sanguis & caro nostra per immutationẽ aluntur, illius qui incarnatus est Iesu, corpus & sanguinem didicimus esse. Ita fit, vt sicut cibus & potus communis nutriunt corpus, & in suam naturam quodammodò transformant: sic Christi sacratissima caro nos sibi vniat, adaugeat, & nobis vitam præstet æternam. Ideò Cyril. Hierosol. Catech. mystag. quarta: quasi hinc sumpta similitudine, vbi extulit Christi corporis veritatem nos ad illius manducationem vocari scribit, vt fiat vnusquisque nostrûm *σύσσωμος καὶ σύναιμος αὐτοῦ*, concorporalis & consanguineus illi. Sic enim, inquit, *χριστοφόροι γινόμεθα*, Christum ferentes efimus, corpus ipsius & sanguinem suscipientes *εἰς τὰ ἡμέτερα μέλη*, in nostra membra. Cæterùm cùm *caro* Christi *verè cibus sit*, & verè carnem nostram in se, & ad immortalitatem conuertat: necessariò consequitur, quòd & ipsa caro nobis præsens sit. Nam quòd caro Christi præsens esse debeat, vt alat & augeat carnem nostram, manifestum est, cùm nemo cibo absente & longè posito nutriatur. Statuamus enim cibum longè ab esuriente: an quamdiu tam longè dissitus est, esurientem pascere poterit? Reficiebantur quidem antiqui Patres, sed in spiritu, non autem in carne: neque carne Christi, sed fide in successuram carnem Christi: donec Christus ad nos descendens, suppleuit sua præsentia quod illis defuerat, & nos propriæ carnis, simul & vitæ participes effecit. Sunt qui narrent in insulis Balearibus, olim longè positum fuisse panem à pueris, vt & illi funda ipsum ex alto dimouerent, & ad se pertraherent. Quod exercitij gratia eos instituisse legimus. Interim verò nemo dixerit eos pane illo nutritos, quandiu ab ipsis suppositus erat, donec illum funda pertractum ore manducauerunt. Nisi forte quid ei simile fingatur, qui panem suum ad nidorem carnis assæ comedebat, sibi ex ipso solo carnis nidore, carnis esum persuadens. Verùm pari summa cibus ille coquo persolutus est. Nam cùm non vera caro, sed carnis tantùm nidor esset: non vera pecunia, sed sono pecuniæ compensari debuit. Adeò ridiculam persolutionem describit Clemens Alexandrin. lib. 4. Stromatum, à Iusto Bocchoride sancitam, et qui vmbram corporis acceperat, non ipsum corpus. Nam crumenam, in qua erat merces, in sole extendi iussit, & vmbram illius pro mercede accepit ab illa, cuius corporis vmbra delectatus alter fuisset. Iam quis dixerit vmbram diuitiarum diuites efficere? Quis figuram panis, & non verum panem aliquem nutrire putauerit? Atqui Sacramentarij non aliud sibi quàm panem dari contendunt, Christum verò à pane toto cœlo ablegant, se in terra positos agnoscunt: quomodo ergo tam longè à Christi corpore dissiti, illud sibi cibum esse probabunt? Dicunt se tantum habere figuram & vmbram corporis, non ipsum corpus. Consequitur igitur illos nõ Christi corpore, sed sola vmbra & figura pasci. Ita mihi per prodigum filium adumbrari videtur, qui relicta domo paterna, cùm se ad ciuem regionis peccati subdu-

xisset,

Marginalia: Tertull. Iustinus Martyr. — Tertull. — *Non loquebatur hic Christus figuratè & quomodo ad ...* Thomas. — *Aliud verè, aliud figuratè.* — *Similitudo & dissimilitudo inter cibum & potum communem & carnem Christi.* — Irenæus. — *Corpora nostra quomodo alantur Christi carne.* — Iustinus Martyr. — Cyr. Hier. — *Nemo cibo absente alitur: ergo oportet Christi carnem nobis esse præsentem.* — Cle. Alex. — *Sacramentarij adumbrantur prodigo filio.*

xisset, & pascendis porcis locasset, Luc. 15. quærebat implere ventrem de siliquis, quas porci manducabant. Siliquæ vanæ sunt, & sine fructu delitiæ: inflant, nec nutriunt, vt obseruat Ambrosius in Luc. Illis hæc symbola significantur, quæ fallunt & illudunt, quæ nullam rerum quas promittunt, veritatem habent, nullum fructum. Significantur scilicet hæc Neochristianorum cœnæ sacramenta, quæ præter tumorem & vanitatem nihil habent. Veri vtique porcorum & libertinorum cibi, ad quos etiam ij, qui domum paternam, Ecclesiam reliquerunt, & dona Dei velut paternam substantiam prodegerunt, se subtrahunt. Verum quanta huius cum mensa paterna differentia est? Exclamat & ipse prodigus in se reuersus: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, & ego fame pereo! Verè etenim fame perit, qui præter panem communem nihil accipit: qui magni patrisfamilias Christi mensam abiecit. Quis non huius prodigi conditionem deploret? Quis non lamentetur eorum qui à nobis secedunt stoliditatem, immò sinceritatem, qui reliquias sacrosanctæ Christi carni præferunt, vt omninò vita destituantur? Verùm respondebunt se quidem reipsa & corporaliter nihil aliud comedere quàm panem: sed fidem suam efficere, vt tam verè nutriantur absente Christi corpore, ac si præsens esset: Quòd fides faciat absentia præsentia. Nos autem requirimus, quomodo fides faciat absentia præsentia. Fides enim non efficit contradictorias veras, si verè contradictoriæ sint: nec idem de eodem simul & semel contradictoriè asseritur: vt istud. Hoc est corpus, Hoc nõ est corpus. Ideò autem dicimus simul, quia de pane ante consecrationem dici potest, Hoc non est corpus: post consecrationem dicitur, Hoc est corpus, vt docet Ambros. libr. 4. de Sacra. cap. 4. Sed etsi corporis nomen variè dicitur, tum poterit verificari vtraque contradictoriarum, si tamen contradictoriæ dici possunt. Vt quia corpus dicitur pro visibili mortali, & pro inuisibili glorioso dicamus: Hoc est corpus Christi inuisibile gloriosum: &, Hoc non est corpus Christi visibile mortale. In eundem scilicet modum Augustinus sic habet, in Epist. ad Irenæum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, neque bibituri illum sanguinem quem sunt effusuri. Ipsum quidem, & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, non ipsum visibiliter. Quòd si necesse est visibiliter celebrari, necesse est inuisibiliter intelligi. Prima quidem fronte contradictoria dicit. Ipsum, & nõ ipsum. Vtraque autem contradictoria nõ esse docet, ex eo quòd vnum propositorum in vno, alterum in altero sensu dicitur. Vnum agit de visibili, alterum de inuisibili corpore. His modis dicimus posse effici, vt quod non est in vno sensu, verum sit in altero: Aut quod non est in vno tempore, verum sit in altero. At verò non intelligi, quomodo fides efficiat, vt corpus Christi quod absens est, simul & semel præsens sit, cùm id de vno & eodem, & eodem tempore intelligant. Si quando enim rogentur, an Christi corpus realiter præsens sit pani, negabunt. Si rogentur, an aliquo tempore præsens sit, negabunt. Ita omni tempore à suo pane Christi corpus ablegant. Quomodo ergo dicent reipsa Christi corpus absens, effici præsens? Nam si dixerint absens esse a pane, & præsens in mente per fidem: dixerim hanc mentalem & fidei præsentiam non esse realem. Nam cùm corpus Christi sit quid reale, immo corporeũ, realiter quoque habere se debet. Quòd si realiter & verè est in eorum cœna: quomodo ab eorũ cœna absens erit? Si realiter absens est, quomodo realiter præsens erit? Nam, vt diximus, cõtradictoriæ sunt, si eodẽ modo & eodem tempore sumantur. Realiter modus est finiens hanc propositionem, Corpus Christi præsens est realiter. Si hæc vera est, Corpus Christi præsens est realiter, quando cœna fit: hæc falsa est, Corpus Christi non est præsens realiter, quando cœna fit. Et sic non efficietur simul absens præsens, adeò vt corpus Christi, quod dicunt realiter non esse in cœna, realiter tamen in ea sit. Hic ego præter nugas nihil esse video reliquum: nugas, inquam, quas voce Christi corpore insigniunt. Siquidem cùm Christi corpus realiter in cœna esse negent, per fidem tamen præsens efficiunt. Præsentiam autẽ illam non realem & veram esse fateantur oportet, sed per fidem: id est, mentis apprehensionem: Vt si quis amici absentis memoria ducatur, illumque velut præsentem mentis oculis intueatur: siquidem hæc præsentia non erit realis, sed in phantasia. At verò si quis ita somniet se mensæ alicui benè instructæ accumbere, sibi omne ciborum genus à coquis exquisitissimè præparatorum apponi, se hoc delicatius, hoc lautius, hoc temperatum magis, & ad gustum accedens experiri: sibi vina vndique conquisita & optima fundi: & ita lautè tractari existimet, vt præter has lautitias nihil sibi reliquum esse videatur: cedo, phantasticæ illæ epulæ prosuerintne releuanda esuriei & siti huius hominis. Statim atque excitabitur è somno, num hoc conuiuio contentus erit? Quòd si cui suum somnium indicaret, & ille ei obijceret: Benè est tibi, non opus est tibi vt mensa paretur, lautè refectus es: An non ille clamaret lautitias illas, quæ per mentis apprehensionem sunt, non esse veros neque verè cibos? At verò Christus hic dicit, *Caro mea verè est cibus*. Non ergo per phantasiam, per imaginationem, & mentis apprehensionem cibus est. Aliud etiam cedo. Casu posito quòd Sacramentariorum aliquis ad cauponem diuertat, mensam sibi parari, & delicias quasdam apponi postulet, vinum etiam optimum porrigi: accumbenti verò nihil præter panem & aquam detur: An non hospitis fidem damnabit, qui meliora sit pollicitus? Num si quem domesticorum viderit, dicet: Hæccine sunt illa quæ pepigit hospes? Vbi Gallina? vbi Lepus? vbi vinum optimũ? Sic igitur deridet me? sic illudit, vt pro lautitijs mihi simplicem panem & aquam proponat? Hic verò si hospes adueniens dicat: Mi Sacramentarie, patienter age mecum. Audiui siquidem te per fidẽ efficere absentia præsentia: ita vt præter panem & vinum in cœna vestra nihil habentes, faciatis tamen vestra fide, vt absens corpus præsens sit. Ego vos in minore re nõ minora posse existimaui. Eapropter hic tibi panẽ apposui & aquam, sperans te tua fide reliqua suppeditaturum. Pascere igitur his cibis quos mente apprehendis, ac si præsentes essent. Tum sanè fidelis ille, quisquis sit è Sacramentariorum schola, Midæ pœnitentia ducetur: & agnoscet sola phantasia conceptos cibos, aut in figura porrectos, non esse verè cibos: quódque *verè cibus* non sola mentis apprehensione, phantasia, aut figura determinatur. Nec quidem iniucunda erit illa Midæ fabula, vt & cuique illorum id prouerbij tribuamus: Auriculas asini Midas habet. Hic quia Silenum Bacchi nutritorem domo exceperat, à Baccho impetrasse fingit, vt quicquid

Corpore contigerit, fuluum vertatur in aurum.

Lætus quidem ille accumbebat, omnibus in aurum conuersis. Quinetiam

Lamina fulua dapes, cerealia dona rigebant.

Fusile per rictus aurum fluitare videres.

Quid verò illum iuuabat illa ciborum & poculentorum aurea figura?

Attonitus nouitate mali, diuésque, miserque,

Effugere optat opes, & quæ modo vouerat, odit.

Quid enim miserrimo & esurienti homini, ad sedandam esuriem hi figurati cibi proderant? An non potius illam prouocabant, & augebant?

Copia nulla famem releuat. sitis arida guttur

Vrit, & inuiso meritò torquetur ab auro.

Quid tum ille iis respondisset, qui simplicem figuram tam verè eos dicunt pascere, quàm res ipsa præsens? An non illum repulisset, qui his illum verbis affatus esset, Mi rex, pascere manduca bibe, ecce tibi figura ciborum? At vero, figura sunt, dicet, sed non verè cibus. Forsan Sacramentarius obtrusisset & hoc consilium: Crede, mi rex, & absentes cibi fient præsentes. Verũ & in imaginatione præsentes sunt, respondebit, illorum memini, hos desidero, & omnibus votis concupisco: interim tamen magis esurio. Inde fit, vt eorum stoliditatem demirer, qui cùm in cibis corporalibus solo desiderio, concupiscentia, & imaginatione nõ pascãtur, nobis tamen persuadere velint, id in Christi corporis mãducatione fieri. Ego sanè & illos his Sophistis cõparauerim, quos Aristophanes

Ambros.

Fides non potest efficere contradictorias veras.

Ambros.

Verè contradictoria quæ.

Augustin.

Ipsum, & nõ ipsum, quo modo verificatur.

Aliud in mente, aliud in re se habere.

Nugæ Sacramentariorum.

Phantasticæ epulæ nõ prosunt.

Exemplum.

Deluditur effugium ex fide quæ facit absentia præsentia.

Ouid. Met. lib. 11.

Figura ciborum nil iuuant esurientes.

Imaginatione non pascimur.

Sacramentariorum sophistica.

Imaginatione nõ persoluuntur creditores.

ridet in Comœdia, cui Νεφέλαι nomen eſt. Inducit enim Strepſiadem ſenem multis creditoribus obuinctum, Socratem conueniſſe, vt quia audiſſet Sophiſtam vtramque partem cuiuſque propoſitionis probabilem reddere, ſuis rationibus efficiat, vt creditoribus tandem perſuadeat quòd omnia receperint, & ille verè ab omni ære alieno liber euaſerit. Sic enim habet:

> Ἀλλά με δίδαξον τὸν ἕτερον τοῖν δυοῖν λόγοιν,
> Τὸν μηδὲν ἀποδιδόντα. id eſt,
> *Sed doce me vtramque partem tuarum ratiocinationum,*
> *ita vt nihil reddam creditoribus meis.*

Subtilis vtique ſcientia, ſi modò efficere poſſit ab ſentia præſentia. Quòd ſi idipſum Sacramentarij præſtare poſſunt, non ipſe modò Strepſiades filium Philippidem ad eos deduceret, ſed & quotquot pro repetundis pecunia vrgentur, & ære grauantur alieno, iam vt ſe facilè ab omni moleſtia liberarent, ad eos profugerent. Verùm timendum eſſet, ne ſicut ex Alchimiſtarum furnis & caminis, prodeunt non diuites & opulenti, quales Alchimiſtæ ſuos ſe facturos eſſe iactitant, ſed diſcalciati, nudi, mucoſi, lippi, macri, deformes, ſqualidi, fumoſi, palantes, famelici. Nimirùm cum aureis Alchimiſtarum montibus illa omnia, quæ ſibi ſpondent Sacramentarij, comparauerim. Aureos montes Alchimiſtæ ex ſuis furnis, temperamentis, & commixtionibus pollicentur, & fumum vendunt; iſti verò è ſua fide deſtituis carnis fabricant, vt vitam Chriſti, id eſt, nihil Chriſti ad ſuos deducant: cùm reipſa Chriſtum cœlo alligent, interim dum ipſi in terris verſantur.

Redditur phãtaſtici Sacramentary.

Atqui ſicut verè diuitiæ non in verbis aut imaginatione, ſed rebus ſunt: ita & verè cibi in ipſa illorum reali præſentia conſiderãtur. Quid profuerit, ſi quis in ſomnis ſibi diuitias, honores, & quæcunque deſiderari poſſunt, abundare putet: cùm ſtatim atque experrectus eſt, nihil inueniat diuitiarum in manibus ſuis? Itaque *verè* idem quod realiter eſt. *Caro mea*, inquit, *verè eſt cibus*. Euthy. in Ioan. Hoc dixit confirmans, quòd non ænigmaticè neque parabolicè loqueretur. Et verus cibus eſt, & verè cibus. Cibus in re, cibus in effectu. Verè cibus, & verus cibus, idem & panis viuus eſt, & caro viuificãs. Sicut enim vera vita, non hæc tranſitoria, ſed æterna eſt: & verum eſſe, non tranſitorium, ſed æternum eſt: ita verus cibus ille eſt, qui non perit & corrũpitur: & verè cibus eſt, qui & ipſe viuificus, viuificat in æternum illos, à quibus ſumitur. Chryſoſt. ho. 46. in Ioan. Verè cibus eſt, inquit, vt eos in prædictis confirmet, ne obſcurè locutum in parabolis arbitrarentur. Theophyl. in Ioan. Iſta caro etiam verè cibus eſt, eo quòd non ad paruum tempus duret, neque corrumpatur, ſicut corruptibilis cibus: ſed æternæ vitæ ſit ſubſidium. Similiter & potus ſanguinis Domini verè eſt potus: quia non ad tempus ſufficit ſiti, ſed ſemper abſque ſiti conſeruat, nec indigere permittit bibentem: ſicut & ad Samaritanam dicebat, Ioann. 4.

Euthym. Verè cibus. Hic verè vrget aduer, arios.

Chryſoſt.

Theoph.

Qui biberit ex hac aqua quam ego dabo ei, non ſitiet iterum. Nam quiſquis gratia ſancti ſpiritus per ſumptionẽ diuinorum myſteriorum ſuſceperit, neque famem ſpiritualem neque ſitim patietur, qualem increduli. Sicut autem ad hoc, quòd cibus communis nutriat in vitam temporalem, oportet illum realiter ſumi ab eo, quem nutriri & per eum viuere voluerimus: ita cùm reſurrectionis promiſſio propriè carni noſtræ fiat, & ſicut vita illi repromittatur, ad hoc quòd Chriſti caro reſurgendo immutetur & viuificetur, oportet & ipſam nutriri à reali Chriſti carne, & illam realiter ſumi. Ita nimirùm vita, quæ Spiritus ſancti donum, nobis per carnis Chriſti mãducationem communicabitur: eritq; illa *verè cibus*, quia noſtra corpora ad immutationẽ glorioſam nutriet. Atqui ſi tantùm panis eſſet, & non ipſum Chriſti corpus, quomodo *verè cibus* eſſet? quomodo ad immortalitatem, & immutationem corpora nutriret? Vnde ſcilicet communi pani & virtus eſſet, quæ viuificaret in vitam æternam? Itaque Chriſtus veritatem ſuam in carne ſua, non in ſymbolis conſtituit. Ait enim, *Caro mea*, non panis, non ſymbolum, non fides, non memoria, non imaginatio, non mors, non paſſio, non laus, non gratiarum actio, non figura carnis, non energia carnis, non ſolennitas, ſed *caro*, non cuiuſcunque, ſed *mea*, qui vita ſum, & lux hominum, qui veritas, qui Verbum caro factum: *verè*, non typicè, parabolicè, imaginariè, ſimilitudinariè, ſed *verè*: *eſt*, nõ ſimpliciter exiſtimatur, aſſimilatur, ſignificatur, comparatur, ſed *eſt*: *cibus*, vtique res corporalis. Nam cibi ad manducantem proportio eſt, & reſpectiua conditio. Vt ſi fuerit cibus ſpiritualis, manducetur à re ſpirituali: ſi fuerit cibus corporalis, mãducetur à re corporali. Diuinitas Chriſti ſumitur ab anima per fidei apprehenſionem, idque per ſimilitudinem. Sed *caro* eſt verè cibus, vtique corporis. Nam cùm manducationis meminerit, ſi res quæ manducatur, corporea eſt, & illa *verè* cibus eſt, verè quoque mãducatio corporalis erit. Sic igitur manducatio erit actio in cibum. Res corporea eſt verè cibus: ergo corporea eſt verè illius manducatio. Sicut enim verum viſibile eſt, quod verè à viſu corporeo videri poteſt: ita res corporea verè cibus eſt, quæ eſu corporeo manducatur. Verùm quia horror fuiſſet, ſi exterioribus oculis apparuiſſet caro & ſanguis, ideò illa nobis verè & realiter ſub familiari ſpecie porriguntur. Sicut enim (ait Gregorius Nyſſenus Catech. mai. cap. 37.) venena non nuda, ſed ſub vſitatorum & familiarium ciborum ſpecie porriguntur, ne fortè deprehendantur ab eis qui illa bibituri ſunt: ſic Chriſtus antidotum conſtituit, ſumptu difficile, ſi nudum & non opertum externa ſpecie porrectum fuiſſet. Ideò, ſicut & pueris pharmaca aſpera melle aut ſaccaro dulcorantur, vt ſub illo dulcore verè ab eis illa ſumantur: ſic Chriſtus externam huic ſacramento ſpeciem obduxit, ſub qua verè & realiter ſuum ipſius corpus acciperemus.

Expendũtur omnes hæ voces, Caro, mea, verè, eſt, cibus.

Cur caro ſub altera ſpecie datur.

Greg. Nyſſ.

Corporalis Chriſti carnis manducatio demonſtratur, comparatione cibi, malagmatis, vitis membrorum, matrimonij, alits, corporis meretricis, vnionis Patris cum Filio: vbi & de huius ſacramenti virtute.

Math.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo.

Introductio.

VT ERRANT facilè, qui in tenebris ambulant, ad lucem autem cæteri diriguntur: ita qui à Deo recedit, facilè in mortem ſe deiicit, qui autem Deo, etiam vitæ appropinquat. Hinc Pſaltes (Pſalm. 72.) Qui elongant ſe à te, peribunt. Longè à peccatoribus ſalus. Et hinc tuta ſibi omnia Dauid exiſtimat, quia Deum ſecum eſſe confidit. Huius autẽ ſuæ confidentiæ argumentum ducebat ab illa menſa, quã parandam à Chriſto præuidebat in ſpiritu, quam ſcilicet ex Chriſti promiſſione & donatione cognouimus, Pſal. 22. Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, inquit, nõ timebo mala, quoniam tu mecum es Domine. Virga tua & baculus tuus ipſa me cõſolata ſunt: paraſti menſã, &c. Vnde ſcilicet nobis maior ſecuritas, quàm quòd Chriſtus nobiſcum ſit, idem ipſe Deus & homo? Quàm quòd donauerit nobis corpus ſuum? Non eſt natio tã grandis, quæ habeat Deos appropinquãtes, ſicut nobis adeſt Deus noſter: Cùm, vt meditatur Auguſtin. non modò Chriſtus ſua nos diuinitate illuſtret, ſed & nobis ſuum ipſius corpus dederit in cibum, & ſanguinem in potum? Sic, vt canit Eccleſia, nobis datus, nobis natus ex intacta Virgine, & in mundo cõuerſatus ſparſo verbi ſemine, ſe tan-

Securitas tuta Chriſto nobis præſente.

dem nobis dedit in edulium. Sed & quid magis reſtatur Deum nobiſcum eſſe, quàm quòd Chriſti carnem manducantes, cum ipſo manemus? Et olim quidem arca fuit Hebræis diuinæ præſentiæ & propitiationis argumentum. Ea propter cum fiducia, demittentes arcam dicebát, Conuertere Domine: (Num. 10.) & illam eleuantes, clamabant: Reuertere Domine, ad multitudinem exercitus Iſraël. Sed & Paulus à propitiatione quæ expectabatur, arcam propitiatorium nuncupat. Quanto maius nobis & diuinæ præſentiæ & propitiationis argumentum in ſacroſancta Euchariſtia obtigit? Ideò aſſeruit carnem ſuá eſſe viuificam, illam verè cibum eſſe: & nunc adiicit, per illius eſum nos in eo manere, & ipſum manentem in nobis habere. *Qui manducat*, inquit, *carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Terminus indefinitus *qui*, ſe hîc eodem modo habet, vt in ſuperiore ſententia. Definitur enim per ea quæ dixit, vt intelligatur de eo qui credit in filium, trahitur à patre, venit, & eſt docibilis Dei. *Qui* talis eſt, inquit, *& manducat carnem meam* realiter, *& bibit* realiter *meum ſanguinem*, quod euenit etiam ei qui ſub altera etiam ſpecie Chriſtum ipſum acceperit. Sicut enim non carnem modò ſub panis ſpecie, ſed ipſum Chriſtum totum & integrum, verum Deum & verum ſanguinem accipit, ſic & corpus manducare, & ipſius ſanguinem bibere dicitur. Effectus autem, ſeu fructus ille conſequetur, quòd *in me manet, & ego in eo.* Nimirùm ipſe in ſumma monet non aliter nobis vitam côtingere, quàm per vnionem cum illo. Nam quomodo extrema niſi per medium aliquod colligantur: tectum & fundamentum per parietem, hyems & æſtas per temporis continuationem, præteritum & futurum per præſens, caput & pedes per corporis maſſam: Tolle media, & ſeparabis extrema. Ita tolle Chriſtum, & Deum ab homine ſeparabis. Statue Chriſtum, & hominem ei adiunge: ſic illum Deo coniungis. Extrema enim ſunt Deus & homo, æternum & mortale, creator & creatura. Epiphanius in Anchorato. Sic Chriſtus in medio vtrorumque Deus & homo exiſtens, non mutat naturam, ſed ſecundum vtraque ad ambo medius eſt. Nam quia homo ſe à Deo abduxerat, Chriſtus illum Deo adiungere voluit. Epheſ. 2. Sic per ipſum habemus acceſſum ad Patrem. Ideò & humanam naturam ſibi côiunxit, vt nos ſua carne reficiens, ſuæ, id eſt, etiam paternæ diuinitati propinquiores redderet. Gregor. Nyſſen. in Catech. maiore capit. 37. Nam cùm omnis caro etiam per humidum nutriatur (neque enim ſine humidi coniunctione, quod in nobis humidum eſt, in vita poteſt permanere) quemadmodum per ſolidum firmúmque cibum corporis ſoliditatem confirmamus: ſic etiam humidum ex natura ſimili adaugemus. Quæ cùm in nobis eſt, à poteſtate alteratiua ſanguis efficitur, præſertim ſi per vinum eá accipiat vim, vt in calidum conuertatur. Quare cùm diuina illa caro partem etiam hanc ad ſuſtentandum acceperit, Deus autem qui nobis ſe patefecit, idcircò naturæ mortali ſeipſum coniunxerit, vt eam coniúctione ſua diuinam redderet: ideò cunctis gratiæ diſpenſatione ſeipſum impertit per carnem, quæ ex vino & pane conſtituitur, fidelíumque corporibus coniungitur: vt ea coniunctione immortali, homo etiam immortalitatis particeps fiat. Errant autem Sacramentarij, dum putant noſtram cum Chriſto vnionem tantùm eſſe per charitatem, & voluntatem: Vnde fit, vt ſolam ſpiritualem manducationem admittant, per quam ei ſpiritualiter vniamur: at verò nô modò ſecundum voluntatem per dilectionem, ſed illi ſecundum naturam per manducationem carnis eius coniungimur. Ideò Cyprianus ad corporum noſtrorum reformationem, Chriſti carnem in cœna nobis porrigi meditatur, his verbis: Et nos cùm caro eſſemus & ſanguis, corrupta infirma corporis animæque natura, reformari non poteramus, neque ad ſimilitudinem Dei reuerti, niſi morbo inueterato imponeretur malagma conueniens, & deſperatæ infirmitatis curatione contraria remouerentur contrariis, & ſimilia ſimilibus. Ita docet reformationem naturæ noſtræ, ſeu ipſius etiam corporis, per Chriſti carnē noſtrę impoſitam fieri: nimirùm vt tandem ad Dei ſimilitudinem reuerteremur, & Deo magis appropinquaremus. Ita neceſſaria fuit noſtra cum Chriſto corporalis coniunctio, vt & corrupta noſtri corporis natura reformaretur. An non ſcilicet malagma vlceri admouetur vt illud ſanet? Si autem diſſitum fuerit ab vlcere, quomodo illud curabit? Sicut ergo malagma vlceri applicatur, & ægris membris coniungitur: ita docet Cyprianus oportuiſſe Chriſtum noſtro corpori coniungi, vt & illud in priſtinam innocentiam, immò & ad immortalitaté reformaretur. Hac igitur corporali Chriſti carnis coniunctione fit, vt & anima & corpus noſtrum ab æterna corruptione vindicentur. Cyrillus Alexandr. lib. 10. in Ioann. cap. 13. Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem & vitam traduci, niſi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti? Chriſto fidem præbe. Amen, Amen, inquit, dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ita non ſatis eſt nos Chriſto per ſpiritum coniungi, ſed & eius carnem noſtræ carni coniungi per manducationem oportet, vt ad æternam vitam traducamur. Quid autem eſt, naturalis vitæ corpus naturæ noſtri corruptibilis corporis per manducationem coniungi, vt ſcribit Cyrillus: niſi & vnionem noſtram cú Chriſto naturalem eſſe, etiam in ratione corporis, ídque nobis per huius myſterij manducationem præſtari? Non negamus nos per charitatem vniri Chriſto voluntate: verùm hîc de perfectiſſima vnione loquitur, quæ nobis per ſuæ carnis manducationem confertur. In eam rem ſatis expreſſa ſunt Cyrilli Alexandrini verba, lib. 10. in Ioan. cap. 13. Non negamus, inquit, recta nos fide & charitate ſincera Chriſto ſupernaturaliter coniungi: ſed nullam nobis coniúctionis rationem ſecundum carnem cum illo eſſe, id profectò pernegamus, ídque à diuinis ſcripturis omninò alienum dicimus. Quis enim dubitauit Chriſtum etiam ſic (per coniunctionem carnis) vitam eſſe, nos verò palmites, qui inde vitam acquirimus? (A ſimili argumentum deſumitur, vt cùm Chriſtus ſecundum carnem aſſumptam vitis ſit, nos autem eius palmites, conſequatur & nos ei vniti debere, ſicut & palmes vnitur viti, vt fructum ferat. Eſt autem illa palmitum & vitis vnio naturalis & corporalis: ſequitur ergo noſtram quoque cum Chriſto vnionem & naturalem & corporalem eſſe debere.) Audi Paulum dicentem, inquit Cyrillus, quia omnes vnum corpus ſumus in Chriſto. (1. Corinth. 10.) Quia etſi multi ſumus, vnum tamen in eo ſumus: omnes enim vno pane participamus. An fortaſſis putat (Arianus) ignotam nobis myſticæ benedictionis virtutem eſſe: quæ cùm in nobis fiat, nónne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Chriſti, Chriſtum in nobis inhabitare? (Nam cùm vnus ſit panis, vna caro Chriſti, quam omnes ſumunt, vnum quoque nos cum illo ſumus. Vnitas panis ſeu carnis eſt ſecundum naturam, ita & noſtra cum Chriſto vnitas erit. Adducit & Cyrillus aliud argumentum ſumptum ex Pauli ſentétia, 1. Cor. 6.) Cur enim, inquit, membra fidelium membra Chriſti ſunt? Neſcitis, inquit, quia membra veſtra, membra ſunt Chriſti? Irenæus ab vnitate membrorum argumentum ducit, lib. 5. in hæreſ. Caro, inquit, ſanguine & corpore Chriſti nutritur, & membrum eius (efficitur) quemadmodum & Apoſtolus ait in ea quæ eſt ad Epheſ. Epiſtola: Quoniam membra ſumus corporis eius de carne eius & de oſſibus eius: non de ſpirituali aliquo & inuiſibili homine dicens hæc, Spiritus enim neque oſſa, neque carnes habet: ſed de ea diſpoſitione quæ eſt ſecundum hominem, quæ ex carnibus, & neruis & oſſibus côſiſtit, quæ de calice, qui eſt ſanguis eius, nutritur, & de pane qui eſt corpus eius, augetur. Iam ſi hæc hominis diſpoſitio, quæ oſſibus & neruis conſtituitur, nutritur corpore & ſanguine Domini: nónne corpus noſtrum corpore Chriſti alitur? Et, ſi in ratione huius conſtitutionis ſeu corporis, efficimur os ex oſſibus eius, & caro de carne eius: nónne noſtra cú Chriſto vnio corporalis erit, ídque nobis per illius carnis manducationem continget? Chryſoſtom. hom. 45. in Ioan. Neceſſariò, inquit, dicen-

Arca typus.

Vita per vnionem.

Epiph.

Greg. Nyſſ.

Probatio noſtra corporalis cũ Chriſto vnionis.

1. à comparatione cibi ad id quod nutritur.

Cyr. ſer. de cœna.

2. à comparatione malagmatis & vulneris.

Cyr. Alex.

Cyr. Alex.

3. à vite & palmitibus.

4. ab vnitate panis, v. noſtra cum Chriſto.

Irenæus.

5. ab vnitate membrorum.

Chryſoſt.

dum quàm admiranda mysteria, & cur data sint, & quænam eorum vtilitas. Vnum corpus sumus, & membra ex carne & ossibus eius. Vt autem non solum per dilectionem, sed reipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cùm enim suum amorem indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnum nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur. Probant & antiqui Patres vnionem hanc nostram cum Christo naturalem & corporalem ex mysterio matrimonij, quod quidem magnum est in Christo, & in Ecclesia, vt scribit Paulus. Siquidem per sacramenti benedictionem, copula interueniente ad prolem, iam non duo, sed vna caro, vt Christus testatus est (Marc. 10.) Quod quidem & ille colligit ex adhæsione viri ad vxorem, cùm scriptum sit, (Genes. 3.) Dixit Adam, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrē suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Christus infert: Itaque iam non duo, sed vna caro. Hæc illatio pendet, non ab eo quòd mulier de viro sumpta est, cuius Christus non meminit: sed ab eo quòd vir adhæserit vxori. Sicut ergo per adhęsionem coniugalem iam non duo, sed vna caro fiunt, ita per manducationem corporalem & realem sacrosancti Christi corporis efficimur iam non duo, sed vna caro. August. lib. 2. cap. 9. in aduersarium legis & Prophetarum, hanc comparationem cōfirmat, sciens quod obijci posset, de pudenda adhæsione viri ad vxorem. An & contra Apostolum propositurus est (aduersarius legis & Prophetarum) cathedram pestilentiæ, inquit, & disputaturus de qualitate figurarum, atque dicturus, non eum debuisse figuras rerum honestarum de rebus turpibus ducere? Vt quod scriptum est de masculo & fœmina, Erunt duo in carne vna: quibus additur, Sacramētum hoc magnum est, dico in Christo & in Ecclesia. Itane verò vbi essent cognoscenda tantæ rei sacramenta, id est, sacra signa, & in re pudenda, atque in iis verbis, quibus verecundia debetur, cognosci non debuisse, nec dici, homo iste sciebat? Et beatus Apostolus nesciebat? Est planè iste retrò cum suis similibus, qui dixerunt: Durus est hic sermo, quis eum potest audire? Nos autem audiamus, & intelligamus duos in carne vna, Christum & Ecclesiam: & sicut mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum carnem suam nobis manducandam, bibendúmque sanguinem dantem fideli corde atque ore suscipiamus. His verbis Augustin. agnoscit nos vnam cū Christo carnem effici, si fideli corde & ore (quod corporis est) Christi carnem mãducemus. Ea propter etiam Paulus huius vnionis nostræ argumentum sumit à cibo quem ipse dicit, inferens: Nemo carnē suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiam. Vbi primò fatemur ex comparatione coniugij, nos carnem Christi esse, & ideò illum nos nutrire: immò & ideò nutriri, vt & caro eius efficiamur. Irenæus libr. 5. in hæres. huius etiam vnionis argumentum sumit, ex Pauli contextu, 1. Cor. 6. Tollens ergo membra Christi, membra faciam meretricis. Non de alio, inquit, quodam homine spirituali dicit hæc: non enim ille complectitur meretricem: sed corpus nostrum, id est, caro, quæ cum sanctimonia perseuerat & munditia, membra dixit esse Christi: quando autem complectitur meretricem, membra efficit meretricis. Quid manifestius est hac membrorum corporalium ratione, vt non possint ad spiritualem aliquam intelligentiam diuelli? Hilarius ex ista nostra corporali & naturali cum Christo vnione, quam per carnis eius manducationem consequimur, velut sententia iam iudicata, & ne ab Arianis quidem aut cæteris hæreticis in quæstionem versa, cōcludit Filij in Patre vnionem naturalem. Vnde fit vt è conuerso concludat Sacramentarios Arianizare: cùm ducta similitudine, nō minus negaturi sint Patris & Filij naturalem vnionē, quam negant per Eucharistiæ Sacramentum nos vnum cum Christo naturaliter esse. Et sanè Caluinus in Arij dogma descendit, cum hanc Christi sententiam, Ego & Pater vnū sumus, de sola voluntatis vnione interpretatur. Verùm optimum doctorem Hilarium audiamus. Hic lib. 8. contra Arianos ita habet. Eos nunc, qui inter Patrē & Filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo, Vtrúmne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis, an per concordiam voluntatis. Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnē cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ, iam inseparabilem sibi, homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ, ad naturam æternitatis, sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus, quia in Christo Pater est, & Christus in nobis. Quisquis ergo naturaliter Patrem in Christo negabit, neget priùs non naturaliter vel se in Christo, vel Christū sibi inesse: quia in Christo Pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis Christus assumpsit, & verè homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nósque verè sub mysterio carnem corporis eius sumimus, & per hoc vnum erimus, quia Pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cùm naturalis per Sacramentum proprietas, perfectæ Sacramentum sit vnitatis? Non est humano & sæculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt, legamus: quæ legerimus, intelligamus: & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus. Ipse enim ait, Caro mea verè est esca, & sãguis meus verè est potus. *Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* De veritate carnis non est relictus ambigēdi locus: nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra, verè caro est, & verè sanguis est. Et hæc accepta atq; hausta id efficiūt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc veritas nō est? Contingat planè his verū non esse, qui Christum Iesum verè Deum esse negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc quòd nos sumus, in Deo est. Quòd autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur, dicens: Et hic mundus me iam non videt, & vos videbitis me, quoniam ego viuo, & vos viuetis: quoniam ego in Patre, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantùm vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit, nisi vt cùm ille in Patre per naturam diuinitatis esset, nos contrà in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur, ac si perfecta per mediatorē vnitas doceretur: cùm nobis in se manentibus, ipse maneret in Patre, & in Patre manens ipse *maneret in nobis*, & ita ad vnitatem Patris proficeremus, cùm qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente? Quòd autem in nobis sit naturalis hæc vnitas, ipse ita testatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Hæc Hilarius. Quid autem apertius & dici & probari potest, ad demonstrandam naturalem nostram cum Christo vnionem, quàm per veram carnis eius veræ manducationem consequimur? Quid dilucidius ad ipsius carnis veritatem, com asserat, nullum hîc relictum esse dubitandi locum? Cyril. Alex. libr. 11. in Ioan. cap. 26. Vt igitur inter nos & Deum Christus singulos vniret, quãuis corpore simul & anima distentus, modum tamen adinuenit, consilio Patris & sapientiæ suæ congruentem. Suo enim corpore credentes, per communionem mysticam benedicens, & secum & inter nos, vnū corpus efficit. Quis enim eos, qui vnius sancti corporis vnione in vno Christo vniti sunt, ab hac naturali vnione alienos putabit? Nam si omnes vnum panem manducamus, vnum omnes corpus efficimur. Diuidi enim atque seiūgi Christus nō patitur. Idcircò etiam Ecclesia corpus Christi facta est, & nos singuli mēbra Christi, secundum Paulū (Eph. 5.) Vni enim Christo per corpus eius cōiuncti, quoniam in nobis illū, qui est inuisibilis, accepimus,

6. à mysterio matrimonij.

August.

7. A ratione nostræ carnis quâ alimus.

Irenæus.

8. Ex ratione membrorum quæ à meretrice corrumpuntur.

Hilarius.

9. Ab vnione naturali Patris & Filij in diuinis

Hilarius.

Sacramentū perfectæ vnitatis.

Cyr. Alexandrinus ſapiēter reperimus, quo Deo vnimur.

ipsi potiùs quam nobis, membra nostra accommodantur. Quòd Ecclesia corpus a singulis hominibus tanquam membris compositum, saluatur verò caput sit, (Ephes. 4.) Paulus ostendit, dicens: Vt iã non simus paruuli fluctuantes, nec circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris: Veritatem autem sequentes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Quòd autẽ corporalis hæc vnio ad Christum participatione carnis eius acquiritur, ipse rursus Paulus de mysterio pietatis disserens, testatur. (Ephes. 3.) Quod aliis, inquit, generationibus est agnitũ filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius, & Prophetis in spiritu, esse Gentes cohæredes & concorporales & comparticipes promissionis in Christo. Si autem omnes inter nos in Christo vnum sumus corpus, nec inter nos solùm, verùm etiam cum eo, qui per carnem suam ad nos transiuit, quomodo vniuersi & inter nos & in Christo vnum non erimus! Christus enim est huius vnionis vinculum, qui Deus simul & homo est. His verbis Cyrillus non simpliciter naturalem, sed & corporalem nostram cum Christo vnionem concludit. Hanc operatur & efficit in nobis Christi carnis manducatio. Quòd si quis requirat, quæ sit huius vnitatis virtus & efficacia: Respondemus per illa, reliqua etiam bona quæ in Christo sunt, nobis communicari. Tertullian. Apolog. c. 39. Qui, inquit, anima miscentur, nihil de rei communicatione dubitant. Sicut ergo in matrimonio mutua est corporum donatio, & communicatio omnium bonorum inter virum & vxorem: ita & in hoc Sacramento Christus nobis dat corpus suum, vt & nos vnum in eo simus, & de plenitudine bonorum eius abundemus. Ideò & olim primitiua Ecclesia huius communicationis typum prætulit, cùm in ea essent fidelibus omnia communia, & nemo aliquid suum esse diceret. Ita nos inuicem hęc vnio tanquam membra membris connectit. An non scilicet rami in arbore per radicem & truncum connectuntur? Hæc communio nostra adinuicem, ea ea pendet quam cum Christo habemus: de qua Paulus 1. Corinth. 10. scribit. Calix benedictionis cui benedicimus, ὑχὶ κοινωνία τῦ αἵματος τῦ χριςῦ ἐςί, nónne cõmunicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis Christi est? Ex ea enim naturali & corporali nostra cum Christo cõmunicatione, quam per carnem eius consequimur, redundat & illa nobiscum communicatio, quã statim concludit: Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus. Hinc nobis gratiarum dona suppetunt, vt iusti & puri simus. Damasc. lib. 4. c. 16. de fide Orthod. Si enim quę igne mediante aurum attingunt, ipsam auri naturam imbibisse videntur, etsi priùs ex sua natura ferrum fuerint: quãto magis si Christi corpus manducauerimus, ipsi vniemus (& terrestrem peccati naturam exuemus?) Rom. 8. Nihil condemnationis est his qui sunt in Christo Iesu. 1. Cor. 1. Qui habet filium, habet vitam: qui nõ habet filium, non habet vitam. 1. Cor. 3. Omnia vestra sunt, vos Christi, Christus Dei. 2. Cor. vlt. An nõ cognoscitis vosmetipsos, ꝙ Iesus Christus in vobis est? Et Ioãnes: In hoc scimus quòd manet in nobis, in spiritu suo, quem dedit nobis. (1. Ioan. 3.) Quanta verò nostra dignitas hæc, quòd per Christi corporis mãducationem vnum cum illo efficiamur? Abraham se puluerem dicit, nec audet loqui: nos autem non Angelis modò, sed ipsi Verbo Deo coniungimur, per carnẽ eius. Magna igitur vtilitas, magnus huius sacramenti effectus. Hoc est manducare (ad effectũ & salutem, sicut dici consueuit, hoc estè ad sanationem verè medicum poculum bibere, id consequi propter quod & idem sumitur) hoc, inquam, est Christum manducare (inquit Aug. tract. 26. in Ioan.) manere in Christo, & ipsum manentem in se habere. Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus Sacramẽtum corporis eius. Effectus enim iste consequitur eos, qui cum debita pietate & reuerentia Christi corpus sub Sacramento Euchatistię sumpserint. Idem paulò antè. Aliud est enim Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quàm multi de altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Vnde dicit Apostolus, 1. Cor. 11. Iudicium sibi manducat & bibit. Nõ enim buccella Dominica venenum fuit Iudæ, & tamen accepit, & cùm accepit, in eum inimicus intrauit. Non quia malũ accepit, sed quia bonũ malè malus accepit. Videte ergo, Fratres, panem cœlestem spiritualiter manducare, innocentiã ad altare apportate. Arnobius in Psa. 74. Sicut ignis iustis proficit ad splendorem, ad vsturam infertur iniustis: fæx tamen calicis non est exinanita, vt bibant non pauci, sed omnes peccatores terræ: quòd vno eodẽmque poculo aliis salus, aliis interitus veniat etiam hodie, qui indignè gustauerint. Ambros. in c. 10. ad Hebr. Quomodo quisquam conculcat filium Dei? Quando eo indignè participatur per Sacramentum, nónne grande peccatum committit? Nónne illum conculcat? Nónne illum contemnit? Hîc ergo ad effectum sacrosanctæ Christi carnis & sanguinis, superiora quæ Christus notauit, obseruanda sunt: nimirùm vt is, qui ad hoc Sacramentum accedit, trahatus à Patre, veniat & credat in Filiũ, sit docibilis Dei, & ipsumoto cordis affectu esuriat.

Marginalia: *Corporalis vnio cu Christo per carnis manducationem.* — *Qua sit huius vnitatis virtus.* — Tertull. 1. 2. 3. — 4. Damasc. — *Quanta dignitas.* — August. — *Aliud Sacramentum aliud eius virtus.* — Arnobius — Ambros.

Rursus probatur vera, realis, ipsius verè carnis manducatio, argumento sumpto à vera vita, & vera eius causa, à vera incarnatione Christi, vero & corporali eius aduentu, quódque absens cibus viuificare non possit.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem. Et qui manducat me, ipse viuet propter me.

Introductio.

Ex abvndantia cordis os loquitur, vt in prouerbio est: sed ego dixerim ad ipsum cor actiones vitæ corporeæ, dixerim voluntatis fructus pertinere, vt asserit Christus, Matthæ. 15. Nunc verò cùm de æterna vita, eáque corporibus communicanda, ad fontem vitæ immortalis recurrimus, ad Christum ipsum. Ille enim se fontem testabatur, cum diceret: Si quis sitit, veniat ad me. Et ad Samaritidem: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Potest quidem anima nostra corpus nostrum viuificare, sed ad vitam transitoriam, & citò pereuntem. Potuit autem solus Christus idem vita æterna donare. Ipse etiam Adam in statu innocentiæ positus, vitam habebat ex anima viuente, non tamen ex spiritu viuificante, vt scribit Paulus, primæ Corinth. 15. Ideò secundus homo Christus factus est in spiritum viuificantem, id est, idem ipse Deus verus fuit, idem carnem plenitudine diuinitatis impleuit, idem ipsam suo spiritu formauit in virgine, & viuificauit: vt eandem carnem manducantes, viuificaremur. Ideò, vt scribit Cyrillus libro quarto in Ioann. capite 17. Sicut si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceri ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniungatur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur. Simile quodammodò apud Matthęũ

Marginalia: *Quæ vita detur corpori nostro per animã, & qua per ipsam Christi carnem.* — Cyril.

(cap.13.) comperies, vbi regnum cœlorum fermento cõparatur, quod acceptum abscondit mulier in farinæ satis tribus. Sicut enim paruum fermenti totam massam fermẽtat, (1. Corint. 5.) sic paruula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, & sua gratia replet, & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in ipso. Gregorius Nyssen. lib. Catech. maior. Ita totam massam sibi assimilat: nam si corpus illud, quod immortalitate Deus donauit, in nostrum subeat, totum id à se transformat & transmutat. Hinc vitam nanciscimur, per vnionem quam cum illo habemus. Alioquin nisi carnem diuinitate plenam manducassemus, vnde nobis vnio? vnde vita æterna? Quid Mosen in monte per dies quadraginta pauit, nisi visio diuina? Quid Heliam, vt quadraginta diebus & noctibus vsque ad montem Dei ambularet, nisi diuina virtus, pani ab Angelo porrecto ministrata? Scriptum est enim: Et ambulauit in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei. Quanto maior virtus Eucharistiæ inerit, per quam nobis totus Christus communicatur? Alioquin vnde vita æterna, quæ per Christi carnis manducationem repromittitur? An à mortuo? Num verò figura mortua est? Num panis? Quid inter pictum & verum magis est, quàm inter mortuum & verum? Hoc igitur vt Christus confirmet, vt vitæ nobis æternæ communicationem ostendat, tria confert, missionem, manducationem, & vitam, dicens: *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Quasi dicat, Verè & in propria persona missus sum à Patre. Verè ergo & vita Patri connaturali & consubstantiali viuo. Cùm autem id manifestum sit, consequitur etiam vt mecum vita naturali viuat, is qui manducat me. Vbi summum Eucharistiæ fructum tangit. Quid enim non propter vitam hanc comparandam facimus? Quanto magis propter æternam? Quomodo verò missus est? Legimus Spiritum sanctum mitti à Patre & à Filio, Luc. 22. Mittam vobis Spiritum. Ioann. 14. Spiritus quem mittet Pater. Legitus & mitti Filius. Ioann 3. Filium dedit. Galat. 4. Misit Deus Filium. Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 18. Cùm igitur missum se esse Filius dicit, tunc incarnatum se esse, & nihil præter hoc aliud denotat. Incarnatum autem Verbum Dei cum dicimus, totum illum hominem assumpsisse intelligimus. Quemadmodum igitur, inquit, homo factus sum voluntate Patris, qui è naturali vita emanaui, & homo factus viuo, corpúsque meum vita repleui: non aliter, *qui carnem meam manducat, propter me viuet.* Mortalẽ enim carnem assumpsi. Sed quia naturaliter vita existens habito in ipsa, ideò totam ad vitam meam reformaui. Non enim sum victus interitu carnis, sed vt Deus omnem interitum & mortem ipse superaui. Venerat olim in typis & figuris, cùm præmitteret quædam suæ successuræ missionis argumenta. Præsagiebatur olim aduentus eius, sed in figura: per illum, quem tres videns, Abraham adorauit. Præfigurabatur in aduentu Mosis ad eripiendum populum: In Ioseph. qui & apud Ægyptios Saluator dictus est. Typum eius gessit Iosué, & Iesus sacerdos magnus filius Iosedech. Mittebatur tum quidem, id est, mittendus præfigurabatur. Vidit Helias è monte Carmeli in nube quasi vestigium filij hominis: neque tamen interim propriè mittebatur filius. Cognouit ex ipso vestigio Helias illum venturum, vt obseruat Ioannes Hierosolymit. de instit. Monach. ad Caprasium Monachum: ideò & se suosque illi deuouit. Cognouit & successuram gratiam: sed tamen nec illa, nec ipsa Christi incarnatio, nisi suo tempore successit. Sicut ergo vera & realis Filij missio, id est, incarnatio non extitit, nisi tempore suo: ita non semper, sed suo tempore nobis caro illius manducãda, aut vita æterna donata est. Lex enim viuificare non poterat, sed neque aliquis eorũ, qui erant sub lege, dempto vtique Christo, qui ea propter vitam æternam nobis communicauit, quia *viuit propter Patrem.* De Ioanne Baptista dicitur, (Ioann. 1.) Non erat ille lux: & de eodem etiam intelligitur, quòd non erat ille hæc vita: Quia vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. Et tamen inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Neque verò ita *propter Patrem* dici putes, quasi Pater, sicut & anima corpus, informet, aut q. vita aliundè sumatur: sed quia per æternam generationem à Patre hoc habet Filius, vt vita sit. Aliud quidem animal, aliud vita quæ in ipso est: sed neque Filius Dei animal est, vt ipse Pater illum animet. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. (Ioann. 14. & 1. Ioann. 1.) Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ. Sicut enim lumen de lumine est, Deus de Deo, ita vita de vita est. Hilarius libro octauo de Trinitate. Viuit ergo, inquit, per Patrem, & quomodo per Patrem viuit eodem modo nos per carnem eius viuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc verò vitæ nostræ causa est, quòd in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cum viuat ipse per Patrem? Cyrillus libro quatro in Ioann. cap. 18. docet & eandem vitam esse in Filio, immò esse Filium, qualis est & Pater & in Patre. Ego enim, inquit, in Patre, & Pater in me est. Nam si Pater secũdum naturam Pater est, vita etiam secundum naturam Filius est. Quomodo seipsum vitam appellat? An tibi quoque licebit dicere, Ego sum vita? Quòd si non licebit, sicuti certè creaturæ non licet: Filius certè, qui hoc de se verè dicit, nouit se vitam naturaliter esse: aliter quomodo erit character hypostaseos genitoris? Quomodo imago, figura, & similitudo exquisita? Quomodo non rectè dicebat Philippus, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis? Poterit enim, vt dicunt Ariani, aliquis vidisse Filiũ, qui Patrem non viderit. Quomodo igitur ipse dicit, *Viuo propter Patrem,* nolite cogitare ideò ipsum viuere, quia à Patre vitam recipiat: sed quoniam naturaliter ex viuo Patre natus est: Vt si quidam diceret rationalem se hominem esse, quia ex rationali natus est. Sic & vnigenitus Dei filius, Viuo, inquit, propter Patrem. Nam quoniam vita secundum naturam genitor meus est, & quia naturaliter eius filius sum: hanc naturæ suæ proprietatem, id est, vitam, naturaliter mecum habeo. Chrysostom. homil. 46. in Ioann. Si quis manducat carnem meam, in me manet, & ego viuo: consequitur quòd & is qui me sumit, victurus sit. Inde, inquit, sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem. Hæc comparatio est & similitudo: hoc est, Viuo ego & Pater. Et ne ingenitum arbitrareris, addidit, *propter Patrem,* non quòd operationis alicuius ad vitam necessitatem habeat. Theophylactus in Ioã. Igitur quemadmodum, inquit, viuo propter Patrem, hoc est, sicut natus sum ex Patre, qui est vita: ita & *qui manducat me, viuet propter me,* dum quodammodò miscetur, & transelementatur in me, qui viuificare possum. Eadem verba habet Euthymius in Ioann. Adijcit autem Theophylactus: Quando autem audis, *Ego viuo,* ne existimes eum iuxta participationem vitæ viuere: alioqui animal diceretur Deus, quod non est. Neque enim Deus animal nominatur, neque creatura quædam vita vocabitur. Albertus in Ioan. *Sicut* enim *misit me* ad mundum viuificandum & saluandum (incarnatus sum Patris voluntate, qui est) *viuens Pater,* vt in me omnis vitæ causa per ipsum sit (1. Timoth. vlt.) qui solus habet immortalitatem. Apocalyp. 4. Cui dabant animalia gloriam & honorem, sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum. Sic *& ego viuo propter Patrem,* quia ab ipso (per æternam generationem) habeo diuinitatem, quę est vitæ principium: quia Præpositio *Propter* notat hic principium, quale est in habitudine causæ efficientis, vel quasi efficientis, & nõ in habitudine causæ finalis. Apocal. 1. Ego sum primus & nouissimus, viuens & fui mortuus. Et ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. *Et qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Omnia hic realia sint necesse est, cùm simul comparentur. *Sicut* & *Sicut.* Sicut vera est missio per incarnationem, & sicut Pater viuus est, qui me incarnari voluit, ita viuo propter eũ: hęc m

Greg. Nyss.

Caro Christi diuinitate plena.

Missio Filij vera, & Filij cum Patre vita vera, probat & verã etiam carnem, & ipsam verè manducari.

Cyril. Alex.

Quid & quale missio filij.

Alter venit Christus sub lege, alter tẽpore gratiæ.

Ioan. Hier.

Quid significet hic ante Propter.

Hilarius.

Cyril.

Vita nostra vera vita causa.

Chrysost.

Theophy.

Euthym.

Albertus.

Realia sunt hic omnia.

nia

ria verè & realiter ita se habent, vt vno subuerso cætera quoque subuerti necesse sit. Si filius non verè viuit propter Patrem, ita neque verè incarnatus est. Similiter se habet coniuncta illi hæc, *Et qui manducat me, ipse viuet propter me.* Realis est & vera incarnatio, realis & vera vita, quam Filius habet à Patre: Igitur & realis est ipsius manducatio, & realis vita quam per ipsum habemus. Si quis enim negauerit nos verè & realiter ipsius carnem sumere, negabit quoque nos verè in ipso, & verè illum propter Patrem viuere. Cùm autem verè propter Patrem viuat, necessariò consequitur, vt & nos verè & realiter eius carnem manducemus, & vita eius perfruamur. Videte igitur in quæ absurda suos deducant ij, qui realem Christi carnis manducationem negant. Nam ex ipsis expressis Christi verbis colligitur, quòd in Arianorum hæresim delabantur, immò in Ebionitarum, & Marcionitarum. Cùm enim illa coniuncta sint, *vt à Filij* à Patre, *incarnatio* Filij, carnis eius *manducatio*, & *vita æterna* quam ab illo participamus: consequitur vt qui Christi carnis realem manducationem negant, negent Filium Patri consubstantialem & coæternum, negent illum verè incarnatum, negent & vitam æternam. Hinc scilicet, ex reali manducatione Christi carnis olim Patres, vt in superioribus ostendimus, quasi ex re indubia & connexa, concludebant Filium Patri consubstantialem, eundem verè incarnatum, nobísque vitam æternam in eo & per illum esse repositam. Tertullianus contra Marcioné, probat Christum verè incarnatum & passum, quia dixit in cœna, non, Hoc panis est, sed, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Iræneus libro 5. contra Valentinianos, probat vitam æternam & resurrectionem corporibus competere, ex eo quòd viuunt & augentur Christi carne in sacra Eucharistia. Hilarius demonstrat Filium Patri connaturalem, ex eo quòd Filio connaturales per carnis eius mãducationem efficimur. Ita, vt audiuimus, Ecclesiæ præstantissimi & antiquissimi doctores ex hac Christi carnis reali reali & vera manducatione, vt certissima & indubia, confirmabant præcipuos nostræ fidei articulos. Num igitur illos subuertent, qui contra verissimam Christi carnis in cœna præsentiam nitentur? Erunt Ariani, Marcionitæ, Gnostici, Valentiniani: dixerim liberiùs, erunt Athei. Ignatius Episto. ad Ephesios. Festinate igitur frequenter accedere ad Eucharistiam, & gloriam Dei. Frangite panem, qui est medicamentum immortalitatis, antidotum non moriendi, sed viuendi per Iesum Christum in Deo. Et quem quæso locum habebit hæc Christi carnis in cœlo alligatio, quã sibi Sacramentarij fingunt, adinstar Sinij cuneo cuidam obuincti: nisi ad omnem spem nostram tollendam? Nam cùm nobis per realem eius carnis manducationem vitam contingere necesse sit, cùm illum à nobis tam longè ablegent, quomodo hoc cibo viuere poterimus? Quomodo Christi corpus toto cœlo distans à corpore nostro, illud viuificare poterit? Respondebunt id fieri virtute illius. Verùm licebit & illos vnica ratiocinatione in angustias deducere. Non negabunt maiorem virtutem fuisse animæ Christi, vt corpus suum viuificaret: quàm sit corporis eius, vt nos viuificet, & sibi vniat. Naturaliter enim anima suum corpus vt forma viuificat: quòd autem corpus Christi nos viuificat, id ex liberalitate & gratuita donatione ipsius est. At verò anima Christi quamdiu absens fuit à suo corpore per triduum à morte eius, non viuificauit suum corpus, et scilicet ratione qua erat absens: Ergo si corpus Christi absens sit à corpore nostro, illud minimè viuificabit. Verùm video quid illi fortè responsuri sunt. Corpora quidem nostra in terra esse, & Christi corpus in cœlo: sed fidem efficere, vt illo pascamur & viuamus. Ego verò rursum requiram, Num maior fuerit in Christo corporis & eius animæ colligatio per diuinam hypostasin, quã corporum nostrorum sit cum Christi corpore per fidem nostram? Nemo tam hebes, & ignarus, immò stupidus, negauerit ea quæ hypostaticè vniuntur, magis vniri, quàm quæ per fidem, aut voluntatem. Quid enim vnitate personali maius est? Quid magis vnum? Erant autem & anima & corpus Christi vnita per hypostasin diuinam in Christo. Adde quòd hypostasis diuina infinitam vim habet. Itaque cùm maioris fuerit virtutis hypostasis Christi ad vniendam animam corpori, quàm sit fidei ad vniendum nos Christo: requiro rursus, an non & ipsa duo à se inuicem disiuncta in triduo post mortem, semper manerent in hypostasi diuina? Hoc sanè nemo negauerit. Siquidem quod Christus assumpsit, nunquam dimisit. Assumpsit humanam naturam in hypostasi diuina: ergo núquam eam dimisit. Ita efficitur, vt quamuis anima per mortem à corpore seiuncta esset, non seiungeretur tamen à diuinitate, non ab illa diuina hypostasi. Ita & anima & ipsum Christi corpus in illo triduo erant in diuino supposito. Et tamen licet corpus colligari videretur animæ mediante diuina hypostasi, non potuit tamen ab anima viuificari, quandiu illa distabat loco: quomodo ergo nobis persuadere poterunt, quòd Christi corpus illos viuificet, quamdiu toto cœlo à nobis & nostris corporibus distabit, etiamsi Christo mediante fide quodammodo connectamur? Hîc velim mihi Sacramentarij aliquid respondeant, aut sanè plura sibi suæque apprehensioni tribuant quàm diuinæ hypostasi Christi. Sicut ergo corpus Christi non viuificabatur ab anima, quamdiu vtrumque loco distabat, etsi vtrumque mediante diuina hypostasi colligaretur, sed animam corpori vniri oportuit per resurrectionem, vt ipsum viuificaret: ita neque corpus nostrum, neque nos viuificabimur à Christi carne, siquidem illa distet à nobis toto cœlo, etsi ille & nos mediante fide coniungamur: sed carnem carni nostræ per manducationem coniungi necesse est, vt ipsam viuificet. In summa, qui credit *vitam æternam*, non modò fatetur illam animabus, sed & corporibus communicari. Communicatur autem corporibus, vt in superioribus dictum est, per manducationem sacrosancti Christi Iesu corporis. Nec quem moueat, quòd interim corpora nostra moriuntur morte transitoria, quoniam illis tandem immanet vis illius vitæ, quæ appparitura est tempore suo. Irenęus libro 5. in hæreses. Nam quemadmodum, inquit, lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum multiplex surgit, per spiritum Dei qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in vsum hominibus veniunt: sic & corpora ex carne & sanguine Christi nutrita, & reposita in terram, & resoluta in eam, resurgent in suo tempore, Verbo Dei resurrectionem eis donante in gloriam Patris.

Realis & vera incarnatio probat realē & verā vera carnis manducationem.

Absurda in quæ delabūtur Sacramentarij.

Tertull.

Iręnæus.

Hilarius.

Ex certissima vera carnis manducatione, olim Patres in hæreses differebāt.

Ignatius.

Argumētum à minori ad maius, quòd Christi caro absens non viuificet.

Maior est vnio per sonalis, quā ea quæ fit per gratiam.

A simili ab impossibili.

Vita æterna etiam corporibus communicatur.

Irenæus.

Quàm appetenda sit vita æterna, qui panis è cœlo descenderit: collatio figuræ Man cum veritate Christi carnis.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6
			Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri Manna: & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

Introductio.

VT OMNIA suũ esse appetunt, ita & homo viuere. Porrò vita alia transitoria est, nobis cum brutis animãtibus communis, alia æterna. Neque veram vitam existimamus hanc caducam, quæ tot curis & calamitatibus obnoxia est. Vnde factum vt permulti illam luxerint, alij tædio affecti sibi manus consciuerint. Æternam autem vitam nullus quidem eorum auersatus est, qui animam immortalem esse crediderunt. Quin potiùs quasi hinc è naufragio ad securum portum emigraturi, fœlicissimum mori duxerunt, vt vitam miseram cum æterna & fœlicissima commutarent. Interim tamen quanti sit huius mundi vita? Iob. 1. Pellem pro pelle, & omne quod habet homo, dabit pro anima sua. Quot & quanta? Et sit cinis? Quot reditus, domos, possessiones, vestes, lectulos, quantam supellectilem, ciborum, vestimentorum, poculentorum, pharmacorum copiam? Quot vigilias, milites, machinas, lictores, vt aduersaria huius vitæ propellantur? Quot arma, quanta mœnia, munimenta, arces, exercitus? Et tamen nec ipsi diuites, nobiles, principes, aut etiam reges à morte liberantur. Quanti compararent cibum, qui eos immortales redderet? Quanti vitæ immortalis poculum? At verò non opus est te Cherubin cum versatili gladio timere, non vim inferre terrestri illi Paradiso, in quo homo positus est, vt fructum vitæ accipias. En tibi Christus & fons, & cibus & potus vitæ. Augustin. libro 19. contra Faustum, cap. 31. docet æternam quidem vitam repromitti veteri Testamento, sed non nisi nouo communicari, quo simul impletæ sunt & promissiones patribus factæ. Lex enim vetus typos, noua verò typorum nobis veritatem exhibet. Vt autem nemo, quanta sit Dei maiestas & virtus, animo complectitur, ita nemo donationes eius quæ nouum Testamentum commendant, explicare potest: nemo ad huius vitæ, quam nobiscum pepigit, magnitudinem pertingere. Hanc vitam attulit ille in carne sua quasi lumen in testa, ad illius instar, quæ (Luc. 15.) lucernam accendit, vt perditam dragmam inueniret: quam neque modio supposuit, cùm testam humanæ naturæ flamma suæ diuinitatis impleuit. Vrebatur flamma testæ, sed multò magis diuinitas humanæ naturæ, vt & nos Christum per manducationem carnis eius communicati, eãdem vitam hauriamus. Ideò scilicet ait: *Hic est panis qui de cœlo descendit.* Thomas Aquinas Lectio. 7. in Ioann. capite sexto, ponit duas conclusiones, de quibus litigabant Iudæi. Primò, de origine spiritualis cibi: secundò, de eius virtute. De origine quidem, quia Iudæi turbati erant, cùm dixisset: Ego sum panis viuus. Hoc autem concludit, dicens, Viuo ego propter patrem. *Hic est panis qui de cœlo descendit.* Nam descendere de cœlo, est de cœlo originem habere. Hoc autem de Christo intelligitur, vel inquantum Dei filius est, & viuit propter Patrem: descendit enim de cœlo, id est, de vita paterna. Vel de Christo dicitur, in quantum homo: non quia corpus illud, quod assumpsit, è cœlo sit allatum, vt dixit Apollinaris: aut per virginem tanquam per canalem transierit, nihil autem ab ea acceperit, vt Valentiniani commentabantur: sed quia virtus formatiua corporis Christi, de cœlo fuit. Vnde & hoc de incarnatione Christi intelligitur, quam Spiritus sanctus operatus est. Lucæ secundo: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Augustinus libro de Essentia diuina: *Descendit*, quando nouum in creatura humana, quod non antè fuerat, operatus est. De quo Psalm. 17. Inclinauit cœlos, & descendit. Albertus in Ioann. *Hic ergo panis* viuificus, *de cœlo descendit* per carnis assumptionem visibilis apparens: factus est panis hominum, qui priùs fuit panis Angelorum. Et hunc quidem sensum Chrysostomus & Cyrillus Alexandrinus sequuntur. Nam cùm superiùs dixerit, panem esse suam carnem, & nunc dicat, hunc panem descendisse de cœlo: manifestum est intelligi quòd & caro eius descenderit de cœlo. Quòd si quis obiiciat, illam assumptam esse ex virgine, cùm dixerit Angelus, *Nascetur ex te*: Et rursus, *Concipies in vtero*: Respondemus, carnem Christi verè vtique assumptã esse ex virgine, sed virtutem formatiuam diuinam fuisse: vnde & descendisse de cœlo dicitur, quia corpus illud non est formatũ à terrestri virtute, scilicet à viro. Rursus si quis obiiciat, modũ hunc descensionis esse improprium: Respõdemus, & impropriè etiam dici de Dei filio, in quantum Deus, quòd descenderit de cœlo, cùm impleret omnia, nec cœlum reliquerit, carnem assumens in virgine, nec in terram venisse propriè dicatur, quam non priùs sua repleret maiestate. Descendere igitur & de diuinitate, & de humanitate Christi, impropriè dicitur, si vtriusque originẽ requiras: cùm & Deus localis non sit, & humanũ corpus è Maria Virgine sumptum sit. Vnde quoties hic loquendi modus occurrit, ad subiectã materiam referendus est, vt inter hæc proposita, quæ omninò de Christi carne intelliguntur, vnum altero explicetur. Quære ergo quis hic panis sit, de quo Christus disserit, & inuenies quomodo descendisse dicatur. Panem carnem suam esse dixit: ergo & de illa descensionis modus ad eiusdem formationem intelligitur. Hoc enim tabernaculum Christi carnis fixit Deus, & non homo, vt scribit Paulus ad Hebræos. Cæterùm hic vides, quàm impiè abutantur Sacramentarij nomine panis. Panis vocatus hoc sacramentũ, aiunt: ergo non est corpus Christi. Lanfrancus in Berengariũ: Atqui res vocantur, aut ex quibus fiunt: sic homo vocatur terra, quia ex terra factus est: Aut quæ esse putantur, vt tres Angeli qui Abrahæ visi sunt, viri dicuntur: & maret Gedeonis, Vir, inquit, Dei venit ad me: cùm esset Angelus Domini, sed in viri specie apparens. Aut nomen sortiuntur ab iis rebus, quibus similes existunt: vt Christus maledictum vocatus, dicitur & leprosus, & percussus, & humiliatus à Deo. Quinetiam ob quasdam similitudines, agnus, lignum, petra, ostium nuncupatur. Nec proinde sequitur vt brutum animal sit, aut merus lapis, aut insensibilis arbos. Aut negandus est esse verus Deus & homo, quia his rebus confertur. Nec qui in specie virorum apparent, quia viri nuncupantur, Angeli esse negantur. Ita non negatur veritas carnis Christi, ex eo quòd ipsa carnis nomine intelligitur. Hier. 18. Aiunt aduersarij Christi, Mittamus lignum in panem eius: id est, crucem in carnem eius, seu crucifigamus corpus eius. Hoc enim significant hæc verba, vt contra Iudæos docet Tertullia. Sic panis nomine suam carnem intelligebat. Ad hunc loquendi modum accedit Sedulius lib. 5. cùm de Iudę communicata Eucharistia loquitur:

-Panem cui tradidit ipse
Quo panis tradendus erat.-

Sic & Augustinus explicat id Psaltis: Dederunt in escã meam fel, pro eo quod dici poterat, Dederunt in corpus meum fel, quia corpus eius esca erat: sicut & dixit, Caro mea verè est cibus. Ambrosius libro 4. de Sacramen. Panem nuncupat, quia talis esse videtur in specie panis, seu propter virtutem nutritiuam, vt similitudo sit panis cõmunis cum carne Christi. Et idem, vt refertur de consecrat. distinct. 2. cap. Omnia prætermittens. Panem istum illum, inquit, intelligo, qui manu Spiritus sancti formatus est in virgine, igne passionis decoctus in ara crucis. Panis Angelorum, panis caro eius est. Damascen. lib. 4. de fide Orthod. cap. 14. Etsi quidam exemplaria corporis & sanguinis Domini panem & vinum vocauerunt, vt Deifer vocauit Basilius, non tamen post sanctificationem dixit, sed priusquàm sanctificaretur ipsa oblatio, ita vocabant. Quomodo enim panis communis *è cœlo descendit?* An sicut Man? Sed è contra Christus panem istum Mannæ digniorem asserit. Quomodo panis communis viuus esse dicitur? Siquidem in superioribus dixit Christus, *Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi.* Panis communis mortuus est, nec viuit. Quomodo vitam æternam conferre poterit? Augustin. libro 3. de Trinita. cap. 10. Caro est, inquit, quam forma panis opertam, & sanguis, quem sub vini specie ac sapore potamus. Hæc caro non modò descendisse dicitur è cœlo, quia diuina virtute formata est in vtero virginis, sed & quia eadem virtute nobis sub specie panis adest, & datur. Damascen. lib. 4. de fide Orthod. cap. 14. Si enim interrogaueris, quomodo panis fit

Marginalia: *Quàm faciamus vitam hanc transitoriam.* — *Quàti cibũ, qui nos à morte præseruaret.* — Augu. — *Conclusio.* — *Quid è cœlo descendere.* — August. — Albert. — *Quomodo caro è cœlo descendit, & tamẽ de Virgine sumpta est.* — *Regula.* — August. in Psal. 98. — *Panis est, & tamen caro est.* — Lãfrancus. — *Eluditur argumentũ Sacramentariorum.* — Tertull. — Sedulius. — August. — Ambros. — Damasc. — *Panis cõmunis nec viuus est, nec è cœlo descendit.* — August. — Damasc.

Section letters in margin: A, B, C, D, E, F.

Quomodo panis fit corpus Christi. *Chrysost.*

corpus Christi, & vinum & aqua sanguis Christi: Respondeo tibi & ego (sicut respondit Gabriel Angelus Virgini) Spiritus sanctus obumbrat, & hæc operatur super sermonem & intelligentiam panis autem & vinum transsumuntur. Hinc fit vt Chrysostom. hom. 16. in cap. 9. ad Heb. sanguinem Eucharistiæ spiritualem vocet, non modò quia modo spirituali, idest, inuisibiliter datur, sed & quia à spiritusancto operatione est. Non enim, inquit, corporalis erat mundatio, sed spiritualis, & sanguis spiritualis. Quomodo hoc? Non ex corpore manauit? Ea corpore quidem, sed à spiritusancto. Quod de sanguine, idem de corpore concluditur. Vtrumque à spiritusancto est in Eucharistia, & sic de cœlo descendisse dicitur. *Non sicut manducauerunt patres vestri Manna in deserto, & mortui sunt.* Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Ioann. cap. 16.

Cyr. Alex. Distinguuntur figura à veritate.

Distinguit rursus inter mysticam benedictionem & Mannæ & aquarum fluenta ex lapide, & calicis sancti communicationem: ne magis miraculum Mannæ admirentur, sed ipsum potiùs suscipiant, qui cœlestis panis est, & æternæ vitæ largitor. Ita ostendit multum distare ea quæ dabit, ab his quæ patres in deserto manducauerant & biberant: ne fortè quis abutatur Pauli sententia, de eadem esca & eodem potu. Eadem quidem illis erat esca per quadraginta annos, idem potus ex rupe, quandiu in loco rupi vicino consederunt: sed nobis non eadem. *Quia non sicut manducauerunt patres* Iudæorum, *& mortui sunt.* Comparat ergo Man corpori suo, vt figuram veritati, ita scilicet vt & figura veritati cedat. Ambros. libro de iis qui mysteriis initiantur, capit. 9. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quàm figura, corpus authoris quam Manna.

Ambros.

Man quomodo figura fuit Christi corporis. *Greg. Nys.*

Cæterùm Man typum fuisse carnis Christi nemo ignorabit, qui vtrumque simul contulerit. Gregorius Nyssenus libro de vita Moseos. Illud enim, inquit, prætermittendum non est, quòd postea quàm mare transiebant, posteaquàm amaritudo aquarum sitienti, virtute ligni in dulcedinem conuersa est, posteaquàm deliciosè apud fontes & palmas fuerunt, posteaquàm denique de lapide biberunt: tunc quæ ab Ægypto viatica sibi & cibos assumpserant, penitùs defecerunt: tunc omni nutrimento, quod ab Ægypto ferebant, absumpto, desuper illis fluit cibus varius & multiplex. In quo & hoc Patres obseruant, quòd supernaturali virtute & Man illis, & Christi caro nobis in Eucharistia porrigitur. Elouantur virgam Moses, & Man de cœlo datum est. Quid ergo naturalem ordinem quæris in Christi corpore, cùm supernaturali ordine & virtute Man Israëli datum sit a Mose? Gregor. Nyssen. ibidem, comparationem hanc ita prosequitur. Cœlestis, inquit, cibus suscipiendus est, quem nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit. Sed *panis* est absque semine, absque aratione, absque alio humano opere nobis paratus. Is desuper defluens in terris inuenitur. *Panis* enim *qui de cœlo descendit*, qui verus cibus est, qui ænigmaticè hac historia significatur, non incorporea quædam res est. Quo enim pacto res incorporea corporis cibus fiet? Res verò, quæ incorporea non est, corpus omninò est. Huius corporis panem non aratio, non satio, non agricolarum opus effecit: sed terra intacta permansit (virgo) & tamen pane plena fuit, quo famescentes mysterium virginis perdocti facilè saturantur. Chrysost. hom. 46. in Ioan. Et si possibile fuit vt quadraginta annos sine messibus & frumento, & aliis ad victum necessariis viuerent: longè magis nunc cùm ad maiora venerint.

1. Supernaturalis vterque panis. *Greg. Nyss.*

Chrysost. 2. Virtus.

Obseruat & Greg. Nyss. in vita Moseos, quòd Man in cuiusque gustum vertebatur: sicut legitur, Panem de cœlo præstitisti eis omne delectamentum in se habentem, & omnem saporem suauitatis. Simplex, inquit, visu atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorum cupiditates se vertens. Et quibusdam infertis, hoc Christi sacrosancto corpori applicat. Is igitur, inquit, mirabilis fine agricultura panis varietate qualitatis ad suscipientium habitudinem, virtutem suam commutat. Nam cùm sit panis, ignorat labefieri, sic in carnem verti, vnout olus mutari: quicquid denique assumenti conueniens & expeditum sit, vt Apostolus vult, qui hanc nobis mensam præparauit, in id commutatur. Sic enim diuinus ille vir per-

Gregor. 3. Suauitas.

fectioribus solidum, & in carnis speciem hunc cibum fieri docet, infirmioribus olus, infantibus lac. Sed & omnibus Israelitis eadem mensura Man colligebatur, & nos idem Christi corpus accipimus, si rem ipsam spectemus, licet non eadem omnes virtute & cum eodem effectu.

4. *Hieron.*

Hieronym. lib. 2. in Iouinia. Apponis mihi Gomer Mannæ, vnamque mensuram, & vestitum, & capillos, & calceamenta ex æqun fuisse Israelitarum, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est mysteriis sanctificatio domini & serui, nobilis & ignobilis: quanquam pro accipientium meritis diuersum fiat, quod vnum. Qui enim indignè manducauerit & biberit, reus erit violati corporis & sanguinis Christi. Numquid quia & Iudas de eodem poculo bibit, de quo & cæteri Apostoli: vnius erit cum reliquis meriti? Cæterum Christus panem, id est, carnem à Man discernit in ratione effectus: cùm tamen maximam differentiam constituerit, eo quòd panis hic viuus est, quòd descendit de cœlo, quòd viuit propter Patrem. Cyrillus lib. 4. in Ioan. c. 19. Hic enim effectus profectò demonstrabit, de cœlo, id est, ex Deo esse hunc panem. Decet enim a terna esse, quæ ab æterno donantur. Non enim panis erat ex Deo, quem maiores Iudæorum comederunt, & mortui sunt. Nam si de cœlo & ex Deo fuisset, liberasset à morte participantes: contrà verò corpus Christi panis de cœlo est, quia æternam comedentibus vitam largitur. Magnum certè signum Deitatis in hoc corpore naturam habuit: quoniam illa hinc donantur, quæ certam omnem naturam excedunt, atque ideò à rudioribus minus creduntur. Sed ditissima illa natura summas largitur diuinas, quas Paulus quoque admiratus, clamat, (1. Corinth. 2.) Non vidit oculus, non audiuit auris, non ascenderunt in cor hominis, quæ Deus diligentibus se præparauit. Sed lex ista vt magna in paruis figurabat: (vmbram enim atque imaginem futurorum bonorum, non ipsam rerum veritatem habebat:) Ita in alimento Mannæ benedictio hæc Christi figurabatur, & futura denotabatur.

Aeque mensura.

Cyrill.

5.

Vita, sed melior in altero.

Th. Aquin. August.

Augustinus tract. 26. in Ioan. De cœlo descendit & Manna: sed Manna vmbra erat, panis iste veritas est. Thomas Aquinas Lect. 6. in Ioan. c. 6. ex August. tract. 26. in Ioan. hæc habet. Quæritur, de qua morte hîc Christus loquitur, dicens, *Manducauerunt, & mortui sunt.* Nam si loquitur de morte corporali, nulla differentia erit inter panem illum qui fuit in deserto, & panem nostrum qui descendit de cœlo. Hi nimirùm & illi morti corporali subiiciuntur. Ad quod dicendum, quòd cibus ille cù cibo nostro spirituali conuenit, ad hoc quòd vtrumque idem, scilicet Christum, significat: in cuius significationis ratione idem quodammodò cibus nuncupatur. Sed differunt, quia ille figurabat tantummodò, iste continet quod figurat, scilicet ipsum Christû. Dicit ergo Aug. quòd vterque ciborû istorû potest dupliciter sumi: vel quàtum ad signû tantùm, eo scilicet modo, vt qui panem manducat in Eucharistia, non intelligat quid sub panis specie lateat, nimitùm quid per panem significetur: Et sic qui Eucharistiam vt communem panem accipit, nec à spirituali, nec à corporali morte eripitur. Vel ita sumi potest, vt qui signum huius sacramenti, id est, visibilem speciem acceperit, gustet & spiritualem spiritualiter cibum, vt spiritualiter satietur. Et hoc modo, illi qui spiritualiter manducauerunt Manna, mortui non sunt spiritualiter. Hoc autem habet amplius, qui sacrosanctam Christi carnem sumpserit, spirituali & sacramentali manducatione: Viuit enim nunc spiritualiter, & corporaliter viuet in æternum. Ideò adiicit, *Qui manducat hunc panem* qui de cœlo descendit, nimirùm carnem meam, quæ Spiritus sancti virtute formata est, *viuet in æternum.* Ita beati, qui ad cœnam nuptiarû agni vocati sunt, vt legitur Apoc. 19. At vero necesse est, vt qui ad istam mēsam accedit, semetipsum probet. Nec enim, vt Gregor. Nyss. lib. de vita Moseos obseruat, licuit Israëlitis nisi lotis, purgatis, & præparatis, Manna vesci. Ex eo scilicet quod prius mare transierant, amaritudine aquarum sedata potati fuerant, & consumpse: āt omnes cibos quos ex Ægypto asportarāt. Quid igitur, quam, hinc discimus? Quod oporteat videlicet fide,

Greg Nyss.

6. Mysteria.

baptismate, labore, omni virtute, omni Euangelica doctrina mūdos purósque animos nostros facere, ita vt omninò alienigeni mores & Ægyptiaca vita, vitiorum scilicet omnium turba nos deficiat, & demum depurato defæcatóque animo cœlestem cibum esse accipiēdum. Quanta verò clades eos secuta est, qui Man contempto, carnes appetierunt, & dixerunt: Oculi nostri non vident nisi Man: anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo? Man sumentes, iuxta illorum gustum saporem carnis habebat: verùm non contēti erant illo gustu, nisi & carnem viderent. Ideò murmurarunt: & ira Domini ascendit super eos. In deserto à serpentibus perierunt: vnde & locus ille in cladis memoriam dictus est, Sepulchra concupiscentiæ. Quid igitur non timendum iis est, qui gustu carnis spirituali minimè contenti, ipsam visibilem habere volunt: & ideò quia illam in Eucharistia oculo corporali non vident, nullam ei carnis virtutem, nec ipsam carnem inesse arbitrantur: Ideò contra Christum murmurant, & Eucharistiam manibus confringunt, & pedibus conculcant? Nam si qui contra legem dixerat, duobus vel tribus testibus moriebatur: quanto putamus deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum dixerit? Conculcat autem, inquit Ambros. in c.10. ad Hebr. quando eo indignè participarit per sacramentum. Chrysostom. hom. 24. in 1. ad Corinth. Quòd si hominis vestem nemo temerè attingeret, quo pacto omnium Domini corpus purum & immaculatum, quod diuinæ illius naturæ particeps est, propter quod & sumus & viuimus, propter quod inferi portæ fractæ sunt, & cœlorum apertæ, tāta ignominia accipiemus? Tantus Man honor delatus est, vt vase aureo reconderetur, & in arca propitiatorij reponeretur, vt refert Apostol. Hebr. 9. An non & nos aurei, puri, digni & electi esse debemus, qui panem illum cœlestem & viuum accipiemus? Chrysostom. hom. 61. ad pop. Nónne vides ministrum spongia mensam circumlinientem, & expurgantem domum, & tabellas ponentem? Ad mensam veniente Domino, seruos qui offenderunt, adesse non oportet, sed procul arcentur: ita profectò & hîc dum profertur sacrificium, & Christus immolatus, & ouis dominica. Reseruabatur autem Man in multas generationes, vt memor esset populus liberalitatis diuinæ, quæ patribus eorum communicata est, cùm ab omni labore quieti, hoc cibo vescerentur. Nunc autem, memoriam fecit Dominus mirabilium suorum escam dedit timentibus se: vt & eius liberalitatem agnoscāt, qui nos in vitam pauit æternam. Etsi verò Man externa species esset contemptibilis, magna tamen virtute præditum erat, & magna mysteria præsignabat: Ita licet externa species huius sacramenti pauci fiat ab infidelibus, magnum tamen conuiuium est, magnum mysterium, & infinitam in nobis virtutem operabitur. Quid enim nostra cum Christo vnione, quid vita æterna maius esse potest? Si quis ergo de carnis Christi præsentia aut eius virtute disputat, primùm respondeat, qua virtute Man datum, qua deoique illud in cuiusque gustum vertebatur. Hoc ad miraculum & diuinam potentiam referant necesse est: ita quoque & iis faciendum est, quoties de istis mysteriis quæstio occurrerit.

Quod fuerit scandalum Capernaitarum: Christi ascensio probat omnipotentiam eius, vim diuinam carnis, veritatem promissionum: Vnde caro Christi eximatur ab infirmitatibus aliorum corporum, vnde ei vita insit, quid spiritus viuificans: quódque hæc mysteria à reprobis reiiciantur, quæ Petrus cum suis suscipit, & amplectitur.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Respondit eis Iesus: Nónne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Scariotis, hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex duodecim.

APTE quidem Christus, Nolite, inquit, mittere margaritas ante porcos. Nam neque margaritas norunt, nec ipsis vtuntur, sed & conterunt, & maculant. Nec enim sacrosancta mysteria impiis credenda sunt, cùm nec ea nouerint, neque venerentur, quin potius rideant. Chrysost. lib. 3. de Sacer. cap. 4. Fuerunt autem, inquit, terribilia & horribilia etiam quæ in veteri Testamento ante gratiam gerebantur in lege, vtpute tintinnabula, malogranata, lapides in pectore ordinati, superhumerale, mitra, cydaris, vestimentum talare, lamina aurea, sancta sanctorum, intúsque silentium, & solitudo reuerenda. Verùm si quis ea quæ sunt in gratiæ ordinatione consideret, parua esse illa quæ præcesserunt, iudicabit. Ideò olim ianuis clausis, & abactis catechumenis hæc mysteria celebrabantur, vt idem scribit hom. 24. in Matth. cap. 7. Quàm perniciosum verò si quis attentè in solem inspiciat? Nam sol aciem eius obtundit. Si verò quis curiosus in hoc mysterium intueatur, sensus eius obtenebrabitur. Ideò ad fidem conuolare oportet. Quid aliud Iudæos scandalizauit in his mysteriis, nisi crassa ignorantia, qua plus suæ menti, quam Dei omnipotentiæ tribuebant? Ideò primùm commoti sunt, cùm Christum audirent dicentem: Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Demum diffidentes de iis quæ pollicebatur, dixerunt: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Nunc cùm audiunt illum tam necessariam suæ carnis manducationem asserere, illúmque rursus repetere, quòd panem è cœlo descendentem communicaturus sit, cui nec Manna conferri possit: *Multi audientes ex discipulis eius, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Thomas Aquinas lect. 8. in Ioann. cap. 6. Sciendum autem, quòd multi ex populo Iudæorum Christo adhærebant, credentes ei, & sequebantur eum, qui & discipuli dicebantur: non eo tamen gradu quo duodecim, qui relictis omnibus eum secuti fuerant. Matth. 20. Multi vocati, pauci autem electi. Eccles. 1. Stultorum infinitus est numerus. Matth. 13. Hi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *Durus*, inquiūt, *est hic sermo* de manducanda humana carne, cùm ne suillam quidem attingamus. Hoc nimirùm argumento Blandilla depellebat à Christianis infanticidij & humanę carnis esum, cùm ne mortuorum quidem animalium carnibus vescerentur, vt scribit Eusebius Cæsariensis. Sed neque Iudæis immundum manducare licet, (Act. 10.) aut morticinium tangere, vt disserit Hier. ad Riparium. *Et quis poterit audire*, cùm nec Matathias illum tulerit, qui suillam & idololatriam persuadebat, sed calce abactum

Margin notes: 7. Species externa contempta. — 8. Honor. — Chrysost. — 9. Reseruatio. — 10. Symbola. — 11. Diuina in vtroque potentia. — Ambros. — Chrysost. — Introductio. — Chrysost. — Quāta olim signa venerationis. — Idē Chrys. — Thom. — Christiani horrent carnis esum. — Euseb. Cæs. — Hierony.

Epiph.

occiderit? Sic, vt scribit Epiphan. hæres. 76. Anomæorum miseræ ratiocinationes hominum, & corruptibiles cogitationes ipsum à veritate abducunt. Ex quo fit, vt satius sit audire verbum, & nihil inquirere. Cyrillus Hieros. Catech. 1. Catechumeno interroganti quid intus Patres differerent, non respondebatur. Hic nimirùm tactus fallit, fallit visus, fallunt reliqui sensus, non fallit auditus. Hoc in figura prætulit Isaac, qui ad discernendum Iacob ab Esau, in reliquis sensibus præter auditum deceptus est. Vox (inquit Genes. 27.) vox Iacob est, manus autem manus sunt Esau. In tactu & odoratu decipitur ille. in visu Syrij, in gustu Ionathas: pauci in auditu. Quanto verò pauciores in verbo Dei? Cyrillus lib. 4. in Ioann. c. 31. Murmurant, & adinstar fatuorum, sublimiori doctrinæ quam ipsi non intelligunt, detrahunt. Non aliter igitur faciunt quàm edentuli soleant, qui molliora eligunt alimenta, etiamsi peiora sint: solidiora verò & meliora magnoperè vituperant. *Sciens autem Iesus apud semetipsum*, ex seipso scilicet, & illa sua omni scientia, cui nihil absconditur: cùm verè Deus sit, & omnia nuda & aperta sint oculis eius. Apud semetipsum enim speculum habet, quo nō modò creata omnia, sed & omnium cogitationes cognoscit. Quod & Psaltes his verbis agnoscit, Psal. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnes cogitationes eorum. Et alibi: Qui finxit oculum, non considerat, qui docet hominem scientiam? Heb. 4. Discretor cogitationum & intentionum cordis. *Apud semetipsum*, quia (Ioan. 2.) non erat ei necesse vt quis testimonium ferret de homine, ipse enim nouerat quid esset in homine: *quòd murmurarent de hoc* manducandæ carnis præcepto, *discipuli eius*, qui è promiscua multitudine sequebantur eum. Neque enim apertis verbis & contentionibus illi contradicere audebant. *Dixit eis: Hoc vos scandalizat?* Ergóne tam leuiter à mea doctrina transfertimini, quia de manducanda mea carne loquor, ac si lanienam & carnificinam vobis commendem? Hoc scandalum à vobis acceptum est, non à me datum. Albertus in Ioann. Quæri enim posset, cùm Dominus docuerit, (Matth. 18.) multum cauendum esse à scandalo infirmorum, quare modò occasionem præstitit scandalo? Dicendum quòd aliquando causa datur scandalo directè, quando aliquis dicto vel facto minus recto, quantum in se est, dat causam ruïnæ. Esa. 3. Et corruit popul. vir ad virum, vnusquisque ad proximum suum. Et hoc scandalum in omnibus condemnandum est. Aliquando autem proximus accipit occasionem scandali & ruïnæ, non à dicto vel facto quod videt, sed potius à dispositione sua mala, quæ auditis & visis aduersatur: Sicut & Pharisæi propter carnalem intellectum legis & naturæ, & amorem suarum traditionum scandalizabantur in verbis Christi. (Matth. 16.) Et hoc quidem redundat in eos qui scandalizantur, quum ab eorum deprauato intellectu & voluntate procedat. Esa. 8. Sic de Christo prædictum fuerat: Erit in lapidem offensionis, & in petram scādali duabus domibus Israël. Hoc etiam scandalum adferunt hi qui Christi carnis mā-ducationem, nec audire, nec ferre possunt: quos simul cum Capernaitis Christus hac responsione confundit. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Euthymius in Ioannem. Deficit, *Quid dicetis?* Loquitur autem de futura sui in cœlum assumptione. *Ascendentem*, quoad humanitatem: *vbi prius erat*, quoad diuinitatem. Qui enim potest hanc carnem reddere cœlestem, potest vtique & ipsam cibum hominum efficere. Theophylactus in Ioann. Hoc autem dixit, vt abducat eos ab opinione, qua putabant eum filium esse Ioseph. Nam qui credit quòd in cœlo erat priùs, omninò credet eum neque Ioseph esse filium, sed Dei: & fidem habebit his quę ab eo dicuntur. Quum autem audieris quòd Filius hominis erat in cœlo priùs, ne putes quòd ex cœlo descenderit corpus, vt Marcellus & Apollinaris hæresiarchæ delirarunt: sed quia vnus & idem erat Filius hominis, & Deus verbum: dicitur ascendere vt homo, vbi priùs erat vt Deus. Respondet igitur scandalo illorum. Nam quia illum simpliciter esse hominem, & non Deum putabant, & priùs Ioseph illum filium esse obtenderant: scandalizabantur quòd per carnis suæ manducationem vitā æternam polliceretur. Sed neque illum aliter suum corpus dare posse existimabant quàm dissectum: vnde omnia ista quæ dixerat, dura & inhumana esse concludebant. Ille verò eos ad suam omnipotentiam reuocans, eius argumentum in sua ascensione proponit, quo nimirùm agnoscere possint, & ipsum Dei Filium esse, & suipsius corporis Domini, quod præter innatam ei grauitatem in cœlorum altissima eleuaturus sit. Cyrill. lib. 4. in Ioann. cap. 22. Nam si credere non vultis vitam vobis à meo corpore dari, inquit: quid facietis quando in cœlum me volare conspicietis? Non enim ascensurum me solummodò in cœlum profiteor, ne rursus quomodo id fieri possit, quæratis: sed oculis etiam vestris ita fieri cernetis. Quid igitur hoc videntes dicetis? An non erit hoc magnum vestræ dementiæ argumentum? Si enim putatis carnem meam vitam vobis afferre non posse, quomodo ergo in cœlum ascensura est? Quomodo per aëra volabit? Hoc enim similiter humano generi impossibile est. Quòd si præter naturam caro mea in cœlum conscendet, quid prohibet ne similiter præter naturam viuificet? Nam qui terrestre hoc corpus cœleste confecit, is etiam viuificum reddidit, quamuis natura sui corruptibile fuerit. Valent & hæ rationes ad confirmandam Christi corporis in Eucharistia præsentiam. Si quis enim dubitet de Christi potestate, videat & ipsum suum corpus præter naturam in cœlum extulisse: cur non præter naturam potuerit & ipsam sub panis specie nobis exhibere? Si quid hîc difficultatis ingerunt quantitas & qualitas accidentaria corporis, vt concludant illis ablatis, corpus in Eucharistia saluum esse non posse: intueantur in argumentum Christi. Quid enim cùm videritis filium hominis ascendētem, & ipsum suum corpus eleuantem? Vbi grauitas corporis illius, cùm sursum ascenderet? Vbi quantitas corporis, cùm cœlos penetraret? Aut saltem vbi quantus erat aditus, quò illud corpus pertransiret? Clausum erat cœlum, sed ille pertransiuit, & penetrauit cœlos cum suo corpore. Solis radij vitrum penetrant, & illud integrum manet. Quomodo autem id Christi corpori ascendenti, contigit vt non reserato adytu cœlos penetraret, nisi quòd hîc nullā qualitatis & quantitatis rationem necessariam docebat, ad veri sui corporis veram præsentiam? Ita fit, vt qui Christi corporis ascensionem in cœlum crediderit, nihil diffidat de veritate corporis illius in Eucharistia. Probat & hac ascensionis demonstratione, se integrum, & non in frusta dissectum suum corpus daturum, quod tamen & illi necessarium arbitrabantur. Augustinus tract. 27. in Ioannem. Certè, inquit, vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis, erogat corpus suum. Thom. in Ioann. *Si ergo videritis filium hominis ascendentem*, integro corpore, nūquid dicetis quòd sic daturus eram vobis carnē meam ad manducandum, vt carnes animalium? An tum negare poteritis mei me corporis dominum esse, vt & illud quo velim modo glorificem & exhibeam? Quid enim est *ascendere*, nisi corpus eleuare? Quædam enim conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, quæ non conueniunt ei ratione diuinæ naturæ. Ratione diuinæ naturæ, in principio *erat* apud Deum: sed ratione humanæ naturæ in cœlum ascendebat, cùm & ipsum suum corpus eleuaret, & summa gloria illustraret. Hoc eius omnipotentiæ argumentum fuit. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo. Eleuatus est Enoch, (Genes. 5.) sed non in cœlum: eleuatus est Helias, (4. Reg. 2.) sed per aërem in terrestrem locum. Rapiemur & nos obuiam Christo in aëra, non tamen ascendemus. Ascendere enim volentis, & se sua virtute dirigentis est. Quæ autē virtus corpus excitat immortale reddit, eleuat & glorificat, nisi virtus diuina? Hæc igitur in me agnoscetur, cùm ascendero. Cyrillus Hierosolym. Catech. 14. Illi quidem ferebantur: ille autem cùm ferat omnia, vt verbum virtutis Patris, quomodo non propria virtute ascendebat? Maximæ virtutis fuit hoc argumentum, vt facilè credamus, nos per eum in cœlum eleuandos. Ioann. 3. Cùm exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum. Cæterùm eodem suæ omnipotentiæ argumen-

Cyr. Hier. *Auditus hic, non visus.*

Cyrillus.

Cyrillus. *Omnes scienta Christi.*

Albert.

Scandalum duplex.

Ascensio Christi confundit Capernaitas.

Euthym. *1. Argumentū ab omnipotentia in carne ostensa in eius ascensione.*

Theoph.

Quomodo Christus prius in cœlo.

Cyrillus.

2. Si caro ascensura est, quomodo nō vitam dabit?

3. Si præter naturam ascēdit in cœlū: quid mirū, si præter naturā est in Eucharistia.

August.

Thomas.

Ascendere quid.

Cyr. Hier. *Ascensio maxima virtutis argumentum.*

rò ad Nathanaëlem verbatur. Cùm enim Christus Nathanaeli dixisset, Cùm esses sub ficu vidi te: ille subintulit, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israël. (Ioan. 1. At autem illi Iesus: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.) Hoc viderunt in passione, quando Angelus astitit confortans eum: (Luc. 22.) Hoc in resurrectione, cùm plures Angeli sepulcro eius præberent excubias: (Marc. 16.) Hoc etiam in ascensione, cum ipso in cœlum eleuato. (Act. 1.) Ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui ascendenti, & descensuro testimonium perhibuerunt. Tanto igitur abest vt ascensionis Christi articulus infirmet præsentiam corporis eius in Eucharistia, quod tamen obtendunt Sacramentarij, quin potius illam confirmat. Ex ea enim eius omnipotentia comprobatur, & rata fiunt omnia quæ promisit. Atqui promisit Ecclesiæ suæ, quòd nobiscum esset vsque ad consummationem sæculi. (Matt. vlt. Et iussit, vt donec veniat in memoriam suam manducetur caro eius. Quid ergo his promissionibus dubitationis est reliquum? Nisi in ipso diuinitatis plenitudo corporaliter habitaret, dubitari posset: sed ipsa ascensio satis docuit ipsum Deum esse, cùm etiam sedeat à dextris Dei. Quod non de corporis positione dicitur, sed de naturæ humanæ in diuina hypostasi glorificatione. Numquid enim, ait Augustin. lib. 1. de Symbolo, capit. 4. hic semper sedetur? Num stantem Stephanus vidit? Nonne etiam in locis, quæ sedes dicuntur, sedetur, surgitur, ambulatur? Hoc ergo luce diuinitatis inaccessibili sumitur, quam Christus sua glorificatione ingressus est: sic enim glorificauit carnem suam, vt & ipsa tutè adoretur. Cùm ergo talis eius caro sit, quomodo non viuifica erit? Sed & quis eam sic certis locorum limitibus circumscribet, vt in Eucharistia esse non possit? At verò obiectant Sacramentarij in cœlo esse: ergo non in Eucharistia. Immò quia in cœlo est, in Eucharistia est. Quid est enim corpus Christi, seu ipsum Christum in cœlo esse, nisi quod scribit Paulus, Philipp. 2. in gloria esse Dei Patris? Quid autem esse in gloria Dei Patris, nisi omnipotentem esse, corpus habere, quod ab accidentibus eripere possit, & illud quoties voluerit, & qualitate & quantitate eximere? quod nec loco obnunciatur, sed ad beneplacitum voluntatis eius, a corruptibilium corporum regulis eximatur. Ita enim cùm nostra corpora grauia sint, illud leue & subtile: cùm nostra opaca, illud clarum: cùm nostra in partes dissecta vt manducentur, illud integrum: cùm nostra pereant, illud permanens: cùm nostra in cibum parata moriantur, illud viuum: cùm nostra in loco certo posita, illud nec loco alligatur, nec certis dimensionibus vt realiter absit, de necessitate definitur. Quid verò præiudicij ab ascẽsione proficiscebatur Christo cœnam facienti cum discipulis suis, ne corpus suum illis daret? An tunc obijci illi poterat, quòd in cœlum ascendisset, & ideò corpus discipulis, qui in cœnaculo erãt, dare non posset? Nondum scilicet resurrexerat, & quomodo ascensionis ratio illi obijci posset? Verùm agendum erat in eum hoc modo. Tu, ò Christe, tuo in loco accumbis, & quomodo quisque discipulorum suo quisque loco corpus tuum integrum accipiet, te tuo interim loco manente? Hoc si potuit, immò fecit Christus in cœna, cur non & in cœlo residens, absque loci permutatione, idem nobis corpus suum dabit? Non mutabat locum, & dabat seipsum, & manducabatur verè & realiter à discipulis. Nam & ferebatur manibus suis, vt meditatur Augustin. in Ps. 33. Alienis, inquit, manibus potest aliquis ferri, sed non propriis. Potest ferre figuram corporis sui, non suum ipsius corpus. Quod ergo minimè de Dauide, hoc de Christo intelligendum. Quomodo verò ferebatur manibus suis? Tunc vtique, cum cœnam vltimam faciẽs cum discipulis, dixit. Accipite & manducate: Hoc est corpus meum. Ferebatur enim manibus suis. Dabat corpus suum manibus suis, & manducabatur ab Apostolis, sine loci cui accumbebat permutatione: cur nõ & det seipsum, & eundem manducemus verè & realiter, illo interim minimè cœlum deserente? Hugo de S. Victore lib. 2. de Sa-

cram. Quomodo, inquit, corpus vnum eodem tempore in diuersis locis esse potest? Noli mirari. Qui locum fecit, corpus fecit: & qui locum in corpore fecit, fecit & corpus in loco. Et fecit sicut voluit, & si aliter voluisset, aliter facere potuisset. Et tu quod factum est, vidisti, & aliud nescis. Inde miraris, quia aliud vides. Sed cogita facientem, & mirari desines. Si omnipotens est, quid illi difficile existimas? Inde sit vt Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio, c. 4. ita exclamet: ὢ τοῦ θαύματος, ὢ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἄνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἁπάντων κατέχεται χερσί. id est: O miraculum! ô Dei in homines dilectionem! sursum sedens eadem hac hora omnium manibus habetur. Idque confirmat fieri non minori virtute, quam Helias fecit ignem descẽdere in holocaustũ: Quoniam agnis spiritus, precibus sacerdotis descendit in panem, & eum perficit. Ait enim: ὑπόγραψόν μοι τὸν Ἠλίαν τοῖς ὀφθαλμοῖς, describe mihi Heliam in oculis, &c. Augustin. serm. de verbis Apostoli concludit, Christum hac sententia respondere illis qui quærerent, Qui fieri posset vt edatur, & non cõsumatur: comedatur, & in cœlum ascendetit. Quid ergo, inquit, si videritis hominem ascendentem, vbi erat prius? Certè qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo & de corpore & de sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem, & tam magnam breuiter soluit, de sua integritate, quæstionem. *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.* Hîc sibi triumphũ pollicentur Sacramentarij, quasi Christus neget carnem suam esse manducandam. Ecce, inquiunt, caro non prodest quicquam: ergo neque Christi caro manducata. Ecce spiritus est qui viuificat: ergo spiritus Christi sumi debet, non eius caro. Et quidem hæc sibi opponi directè videntur, Caro Christi manducata non prodest: &, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: & ego resuscitabo eum. Si caro manducata nos Christo coniungit, & nos viuificat, an non prodest? Si caro Christi non prodest, cur incarnatus & in carne passus est? Cur dixit, Caro mea verè est cibus? Concilianda igitur sunt hæc, nec contra se inuicem obijcienda. Rursus requiram, cum *spiritus viuificat*, quem spiritum intelligunt? Si spiritum Filij, & Patris, tertiam in diuinis personam: quid amplius hic habemus per Eucharistiam? Cur dixit, Manducate, hoc est corpus meum: & non satis fuit dixisse, Accipite spiritum sanctum? Quòd si de spiritu creato & anima Christi intelligunt, quomodo illam non nisi cum suo corpore accipient? Siquidem à resurrectione anima Christi ab ipsius corpore minimè diuellitur. Manifestum est autem hic de spiritu dici, prout opponitur carni. Origenes lib. 1. de Principijs. Quoties, inquit, caro opponitur spiritui, intellige carnis sensus & infirmitatem. Caro concupiscit aduersus spiritum. Sic Christus reprehendit humanum ingenium, quod in rebus diuinis cæcutit, atque auditorum imbecillitatem, sicut & Petri, cùm diceret: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Duplex enim verborum istorum sensus à Patribus colligitur. Nimirùm vt hæc aut ad modum cognoscendi, aut ad subiectam materiam referuntur. Ad modum quidem cognoscendi ea quæ dicta sunt, vt is non carnalis, sed spiritualis sit. Ad subiectam materiam, scilicet ad carnem & sanguinem Christi, vt hæc non nuda, mortua, & dissecta putentur: quomodo considerata non viuificant: sed spiritui diuino, id est, ipsi diuinitati Christi coniuncta. Et primùm quidem de subiecta materia dicamus, demum de modo cognoscendi. Cyrill. Alex. lib. 4. in Ioan. cap. 24. Huiusmodi ergo est, ac si diceret. Putatis me dixisse viuificum natura sui terrestre esse hoc corpus. Ego verò de spiritu, & de vita æterna locutus sum: non enim natura carnis viuificum reddit spiritum, sed spiritus virtus viuificam carnem efficit. Naturâ carnis ipsa per se viuificare non potest. Quid enim maius natura Deitatis haberet? Nec sola in Christo esse intelligitur, sed habet Filium Dei sibi coniunctum, qui consubstantialiter vita est. Quando igitur viuificam Christus ipsam appellat: non ita illi, vt sibi, seu proprio spiritui vim viuificandi attribuit. Nam propter seipsum spiritus viuificat, ad cuius vires caro per coniunctionem caro conscendit. Idem c. 23.

Non

Margin notes: August. — Si Christi caro est in cœlo, &c. — Nihil præiudicabat ascensio cœnæ. — August. — Hugo. — Chrysost. — August. — Quomodo caro nõ prodest. — Quis hic spiritus viuificans caro dicitur. — Origen. 1. — 2. — 1. Cyr. Alex. — Spiritus Christi, id est diuinitas.

Idem Cyr.

Non imperitè ergo, inquit, omninò viuificam carnem esse negatis ô Iudæi. Nam si sola intelligitur nihil prorsus viuificare potest, quippè quæ viuificante indigeat. Cùm verò incarnationis mysterium laudabili cura scrutati fueritis, & habitantem in carne cognoueritis: quamuis nihil penitus caro per seipsam possit, viuificam tamen esse factam credetis, nisi etiam spiritum sanctum non posse viuificare contendatis. Nam quoniam cum viuificante verbo caro coniuncta est, tota effecta est viuifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam iunctum Dei verbum detraxit, sed ipsa ad virtutem melioris eleuata est. Quamuis ergo natura carnis, vt caro est, viuificare nequeat: facit tamen hoc, quia totam verbi operationem suscepit. Corpus enim est non cuiusuis hominis, cuius caro prodesse quicquam potest? sed ipsius vitæ & saluatoris nostri Iesu corpus, in quo Deitatis plenitudo corporaliter habitat, (Coloss. 2.) facere hoc potest. Nam si mel, cùm naturaliter dulce sit, ea dulcia facit quibus immiscetur: nónne stultum erit viuificam Verbi naturam putare non dedisse homini, in quo habitat, viuificandi virtutem? Quas ob res caro quidem cæterorum omnium quicquam verè non prodest. Caro autem Christi, quia in ipsa vnigenitus Dei filius habitat, sola viuificare potest. Spiritum verò seipsum appellat, quoniam Deus spiritus est, (Ioan. 4.) &, vt ait Paulus (1. Corinth. 3.) Dominus spiritus est. Hæc Cyrillus. In eam venit sententiam Tertullianus lib. de Resurrect. occurrens illis, qui ex isto loco negabant resurrectionem carnis. Caro, inquiebant, non prodest quicquam, ergo non resurget. Hoc erat etiam Valentinianorum argumentum, vt ex Irenæo colligimus. Obtendebant ista ad euacuandam carnis vitam & gloriam. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Non resurgit corpus animale, sed spirituale. Ad quorum hæresim accedunt Sacramentarij in istorum verborum deprauatione. Irenæus ferè toto libr. 5. distinguit varios significatus carnis & spiritus, ita tamen, vt posito spiritu, non negetur caro, sed ornetur. Vt quod ait Paulus, Vos non estis in carne, sed in spiritu, si modò spiritus habitat in vobis. Non negat eos habere carnem, sed hanc dirigi à spiritu sanctu. Ita & hic non negat Christus carnem suam, sed viuificari asserit a spiritu, id est, diuinitate sua. Tertullianus ita habet. Igitur conuersus ad cogitatus Iudæorum, quia senserat dispergendos, Caro, inquit, nihil prodest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi non liceat esse aliquid, quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit? Spiritus prodest, viuificat enim. Caro nihil prodest, sine spiritu: mortificatur enim. Itaque secundum nos magis collocauit vtriusque propositionem. Ostendens enim quid prosit, & quid non prosit, pariter illuminauit, quid cui prosit, spiritum scilicet carnis viuificatorem. Ergo quoniam caro sola & separata a spiritu non prodest: caro Christi, quæ diuinitati coniuncta est, non proderit? Caro non prodest quicquam ad mentem illorum qui audiebant, & putabant illam dilectam, mortuam, & simplicis alicuius hominis: Spiritus autem, id est, diuinitas in carne Christi corporaliter inhabitans, viuificat per manducationem carnis. Quæ verò consecutio est, vt etiam posito quòd caro Christi sola non prosit, non eadem esse in Eucharistia concludatur? Quid nimirum dico? Lapis nihil prodest, ergo non est? Christus in cruce nihil profuit Iudæis & aliis obstinatis peccatoribus: ergo non est crucifixus? Deus non prodest impiis in ratione gloriæ, ergo non est? Non proderit iudicium postremum in fidelibus, ergo iudicium non erit? Lumen solis non prodest talpis, ergo non est? Hæ sunt aduersariorum nugæ. Demum quæ isthæc consecutio est? Homo non à carne sua, sed ab anima viuificatur: ergo homo carne constitutus non est. Ita enim in Christi carne concludunt. Caro Christi non à se, sed à spiritu viuificatur, quia spiritus viuificat: ergo caro eius non adest. Has nugas sophisticas satis ipsamet Christi verba depellunt. Augustin. tract. 27. in Ioann. O Domine, inquit, magister bone, quomodo caro non prodest quicquam, cùm tu dixeris, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis? An vita non prodest quicquam? Quid est ergo, non prodest quicquam? Quomodo illi intellexerunt. Et quomodo intellexerunt? Carnem quippè sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Proinde sic dictum est, Caro non prodest quicquam, quomodo dictum est, Scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est, Scientia inflat? Sola sine charitate. Ideò adiunxit, Charitas autem ædificat. Adde ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia, non per se, sed per charitatem. Sic etiam nunc caro non prodest quicquam sed sola caro. Accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimùm. Nam si caro non prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Si per carnem nobis multum profuit Christus, quomodo caro nihil prodest? Hæc ille. Inde fit, vt permulti statuerint hic non de carne Christi, sed de modo intelligendi disseri. Hic enim aut caro, aut spiritus nomine nuncupatur. Caro est, si carnalis: spiritus, si spiritualis sit. Sic Matth. 16. Caro & sanguis non reuelauit. Caro enim aliquando pro ipsa carnis essentia sumitur, vt Ioan. 1. Verbum caro factum est. Ioan. 3. Quod de carne est, caro est. Aliquando pro infirmitate carnis passibilis, vt quod ait Paulus: Et si nouimus Christum secundum carnem, tamen nunc non nouimus. Aliquando pro affectibus carnis: vt ibi, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Caro concupiscit aduersus spiritum. Non permanebit spiritus meus cum homine, quia caro est. Ita spiritus pro Deo, pro angelis, pro anima hominis, pro Euangelica lege, pro nouo homine, pro vento, pro viribus spiritualibus, qualis est & intellectus spiritualis, quoties ei caro opponitur. Chrysost. hom. 46. in Ioann. Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Hoc est, secundum spiritum verba mea audienda sunt. Qui secundum carnem audit, nihil lucratur, nihil vtilitatis accipit. Carnale est dubitare quomodo de cœlo descendit, & Ioseph filium arbitrari, & quomodo possit nobis dare carnem suam ad manducandum. Hæc, inquã, omnia carnalia, quæ mysticè & spiritualiter intelligenda sunt. Et quomodo potuerunt intelligere, quid esset carnem manducare? Expectare igitur oportuit eos, non discedere: interrogare, non desperare. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Spiritus, hoc est spiritualia, nihil carnale, nullam naturalem consequentiã habentia: sed omni hac terrena necessitate, & huius vitæ legibus libera. Est & alius sensus. Sicut in hoc loco spiritus pro spiritualibus posuit, ita cùm carnem dixit, non pro carnalibus, sed carnaliter audiẽtibus sumit, nimirùm pro iis, qui semper carnalia desiderabant, cùm spiritualia desiderari oporteat. Nam si carnaliter ea quis acciperet, nihil sanè lucraretur. Quid igitur, Caro non prodest quicquam? Non de ipsa carne dixit, absit: sed de his qui carnaliter accipiunt quæ dicuntur. Quid autem est carnaliter intelligere? Simpliciter, vt res dicuntur, neque aliud quippiam excogitare. Non ita iudicanda sunt quę videntur, sed mystetia omnia oculis interioribus consideranda sunt, hoc est spiritualiter. Theophyl. in Ioan. Quoniam, vt sæpè diximus, carnaliter exponentes ea quæ dicebantur à Christo, offendebantur: dicit quòd spiritualiter intelligẽda sunt, et prosunt. Caro autem, hoc est carnaliter illa exponere, nihil prodest: sed offendiculi occasio fit. Euthym. in Ioann. Igitur spiritum nunc vocat intellectum spiritualem eorum quæ dicta sunt: similiter & carnem, intelligere ea carnaliter. Non enim de carne ipsius quæ viuificat, nunc sermo est. Ait ergo, Hæc spiritualiter intelligere vitam præbet, quam suprà dixi: carnaliter verò ea intelligere, non prodest quicquam. Cyprianus serm. de Cœna Domini: Orta enim, inquit, fuerat aliquando, sicut in Euangelio Ioannis legimus, de nouitate verbi huius quæstio, & ad doctrinam mysterij huius obstupuerãt auditores: quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retrò: quia horrendum eis & nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixã, vel assam, sectamque

Tertull.

Irenæus.

Tertullian.

Augustin.

Chrysost.

Theophyl.

Euthym.

Cyprian.

membratim edere docerentur: cùm illius personæ caro, si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere. Sed in cogitationibus huiusmodi, *caro & sanguis non prodest quicquam*: quia sicut ipse magister exposuit, *verba hæc spiritus & vita sunt*: nec carnalis sensus ad intellectum tantæ profunditatis penetrat, nisi fides accedat. Ergo adiecit, *Verba quæ ego locutus sum vobis* de carne & sanguine meo, *spiritus & vita sunt*: non tamen ita vt ibi spiritus sumatur pro spiritu diuino, & vita pro illa æterna, quia idem sunt, verba eius, & spiritus seu vita: siquidem aliud verba, aliud spiritus & vita. Verba transitoria sunt, vita permanet. Verba sensibilia sunt, spiritus non item. Verba successiua sunt, spiritus simplicissimus, sed pro intelligendi modo. Sic spiritus & vita sunt, id est, spiritualem intellectum requirunt quantum ad modum intelligendi, sicque viuificant mentem per gratiam & sapientiæ lucem. Corpus enim Christi est in sacramento per modum incorporalem & indiuisibilem, quoniam non est ibi sicut in loco, vel per propriam dimensionem, sed per dimensionem panis, ait Dionys. Carthusianus in Ioan. Cyrill. Alexandrin. lib. 4. in Ioan. cap. 24. *Verba ergo quæ locutus sum vobis, spiritus*, id est, spiritualia, & de spiritu, *& vita*, id est, de viuifica & naturali vita sunt. Eandem Theophylact. ex Chrysostomo sequitur interpretationem Cyrill. Hierosolymit. Catech. 14. Ita de bona doctrina ipse Dominus dixit, Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Spiritus sanctus qui loquitur linguis, & viuens est, eloquentiam præbens, & ipse disserit. *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Nimirum quia caro & sanguis sunt. Animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt. Ita quod dixit, *Caro non prodest quicquam*, nunc illis applicat, quasi dicat: Spiritus vtique viuificat, & verba mea spiritus & vita sunt: *sed sunt quidam qui non credunt*, vtique qui non spiritu, sed carne ducuntur. Ita docet ea quæ dicta sunt, de carne & spiritu, ad intelligendi modum esse referenda. *Quidam*, inquit, ne etiam omnes Apostolos notare videretur. Ideò adiecit Euangelista: *Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Hoc ergo dixit, non quasi recenter nosset illos minimè credituros: cùm etiam ab initio fideles suos & traditorem nosset. Psal. 146. Numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat: quanto magis (2. Tim. 2.) nouit Dominus qui sunt eius? Psal. 36. Nouit Dominus dies immaculatorum. Ioan. 10. Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Hæc illius est omnis scientia, cui sunt nuda omnia & aperta oculis eius. Sap. 1. Qui loquitur iniqua, non potest latere, nec prætereat eum corripiens iudicium. Augustin. lib. 3. de liber. arbitr. Sicut autem memoria tua non cogis facta esse quæ præterierūt: sic Deus præscientia sua non cogit facienda quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti, meministi: ita Deus omnia, quorum author est, præscit: nec tamen omnium quæ præscit, author est. Quorum autem nō est malus author, iustus est vltor. Ita Christus præsciebat omnia cum tamen omnium causa non esset, sed tantum bonorum. Ideò fidei causam Deo patri adscribit, incredulitatis causam ab eo ablegans. *Et dicebat: Propterea dixi vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū a Patre meo.* Hoc ego ideò dixi, vt intelligeretis me nosse quosdam meis verbis non esse credituros. Ad hoc enim quòd credant, *caro*, id est, carnalis opinio & sensus, *non prodest*. sed *spiritus*, id est, spiritualis ab ipso Dei spiritu intellectus viuificat: & hoc ego significaui, cùm dicerem neminē venire, id est, credere, nisi detur ei à Patre. Quia oportet spiritum Dei testimonium dare spiritui nostro, & eum a carnalibus cogitationibus auocare. (Luc. 11.) Sic Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se. Ephes. 2. Gratia enim Dei saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis. Phil. 1. Vobis datum est vt in ipsum credatis. Et sic *spiritus viuificat*, quia spiritu Dei illuminata mens nostra tenet carnales omnes affectus, & sese ad diuini verbi, & omnipotentiæ regulam dirigit. Theophylactus in Ioan. Sæpè diximus, quando audieris quòd Pater dat fidem in Filium, ne existimes quòd alijs benefaciat Pater quos segreget, alijs autem non: hoc enim iniustè agentis esset: sed illis benefacere puta Patrem, & dare donum fidei, quibus cooperatur electio & volūtas. Nam qui a voluntate non adiuuatur, etiamsi a Deo assumitur, non percipit vtilitatem: vt exempli gratia quid dicam: Omnibus dat Deus, sed hoc quidam & sumunt benè, & vtuntur eo quod datur, & custodientes illud, ostendunt Dei donum. Quidam autem recipiunt, sed ea quæ dantur, disperdunt: ita vt nihil accepisse videantur. *Ex hoc tempore multi discipulorum* eius è promiscua populi multitudine, *abierunt retrò*, diuiserunt se a magistro, & progressi sunt non proficiētes, sed retrorsum, hoc est in incredulitatem. Nam reuera qui seipsum à Christo diuidit, retrorsum vadit: qui autem, secundum Paulum, adhæret Domino, semper se extendit ad exteriora. Chrys. hom. 46. in Ioan. Hoc est, non proficiebant in virtute, & quam iam habebant fidem perdiderunt, cùm se scinderent. Abierunt retrò a fide, quam secundum virtutem habebant, & præcisi a corpore Christi, vitam perdiderunt, quia fortè non in corpore fuerunt, vt dicit August. tract. 27. in Ioan. Sunt enim quidam qui simpliciter vadunt retrò, illi scilicet qui sequuntur diabolum, cui dictum est (Matth. 4.) Vade retrò Satana: sicut & hæ mulieres, de quibus (1. ad Tim. 5.) Quædam conuersæ sunt retrò post Satanam. Non sic Petrus, cui dictum est, Vade post me Satana. Ita (Luc. 9.) nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Sic (Genes. 19.) Vxor Loth respiciens retrò versa est in statuam salis. *Et iam cum illo non ambulabant.* Esa. 1. Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Tum ergo Christus dicere poterat id Hier. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. *Dixit ergo Iesus ad duodecim* Apostolos, quos præ omnibus elegerat, & fideliores esse nouerat, *Numquid & vos vultis abire?* Nimirūm illorū vt fides manifestaretur, & nobis imitanda proponeretur: & ostendat se coacta obsequia minimè recipere. Cyrill. lib. 4. in Ioan. cap. 27. Non hortatur vt abeant, sed non absque detrimento id fore ostendit, & minatur potius, nisi se meliores illis ostendant, retrò casuros, nec secum ambulaturos esse. Non enim quicunque adorant, Deo accepti sunt: sed qui recta fide id faciunt. Theophyl. in Ioan. Hoc autem verbo liberum illis faciebat, sequerentur, néene. Ita liberum arbitrium demōstratur, cùm nemo inuitus credat, & Christum sequatur. Vnde ad voluntatem retulit, dicens: *Numquid vultis?* Thomas in Ioann. Et hoc propter duo dixit. Primò, ne hoc quòd isti alijs recedentibus remanserant, propriæ iustitiæ adscribentes superbirent, existimantes se gratiam fecisse Christo, eum non relinquendo. Ostendens igitur se illorum comitatu non egere, conditionem abeundi proponit. Secundò, quia contingit, quòd quidam abire volentes, verecundia retineantur. Ne quid ergo non spontaneum hic occurrat, aufert verecundiam & necessitatem remanendi, ad illorum arbitrium remittens, an remanere, an verò abire velint. Sic hilarem datorem diligit Deus, vt dicitur 2. Cor. 9. Euthym. in Ioan. Ita ostendit sibi opus non esse ministerio illorum, neque circumducere illos ad ostentationem, quódque nullum velit inuitum retinere. *Respondit ei Simon Petrus*, vt antiquior & vocatione, & ætate, qui fuit obediens, & ad instar petræ firmus. Euthym. Fratrum amator pro fratribus respondet. *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Tho. Aq. Primò extollit Christi excellentiam. 2. cōmendat eius doctrinam. 3. profitetur fidem. Excellentiam, quià Dominus est, quasi dicat: Da nobis meliorem te, ad quem eamus. Atqui nullus est similis tui in fortibus Domine. (Exod. 15.) Doctrinam commendat, cùm dicit, *Verba vitæ æternæ habes.* Etsi enim Moyses habuerit verba Dei, similiter & Prophetæ: rarò tamen verba vitæ æternæ. Fidem autem confitetur adducens, *Et nos cognouimus, & credimus quia tu es Christus Filius Dei.* Chrysostomus homil. 46. in Ioan. Porrò quanti amoris verbum illud, *Ad quem ibimus?* Quo & patribus & matribus & omnibus rebus Christus pretiosior ostenditur, quódque qui ab eo discedunt, non habent amplius

Dio. Carth.
Cyr. Alex.
Theophyl.
Cyr. Hier.
Præscientia non imponit necessitatem.
Theophyl.
Chrys.
August.
Tentatio probat nos.
Cyrill.
Theophyl.
Thomas.
Euthym.
Thomas.
Chrysost.

quò

quò confugiant. Sed ne propterea, *ad quem ibimus*, dixisse videretur, quòd non haberent qui illos acciperent: subdit, *Verba vitæ æternæ habes*. Quare illi carnaliter & secundum humanam rationem, hi secundum spiritum & fidem intellexerunt. Ideircò dicebat, Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Psal. 79. Non discedimus à te, viuificabis nos. *Et nos credimus*, quia fides cognitionis argumentum est, *& cognouimus* per virtutem signorum tuorum, & vocem Patris quam audiuimus, *quia tu es Christus*, vnctus vnctione diuinitatis, *Filius Dei* Patris per naturam. Thom. Aquin. in Ioann. Porrò fide nostra duo principaliter credenda sunt, scilicet mysteriũ Trinitatis,& incarnationis:quę duo hîc Petrus cõfitetur. Mysterium Trinitatis, cùm ait, *Tu es Filius Dei*: meminit enim personæ Patris & Filij, simul etiam & Spiritus sancti, qui amor est Patris & Filij nexus vtriusque: Mysterium verò incarnationis, cùm dixit, *Tu es Christus* Vnctus enim est oleo inuisibili Spiritus sanct. secũdum humanam naturam. *Respondit ei Iesus* ne fortè Petrus existimaret id omnes Apostolos credere & cognoscere: *Nónne ego vos duodecim elegi*, vt eatis & fructum feratis,& fructus vester maneat: *& vnus ex vobis diabolus est*, non per naturam, sed per imitationem & deprauatam voluntatem? An non existimas quòd ego nouerim qui verè hoc credant,quod modò confessus es? Noui & ipsum meum proditorem. *Dicebat enim de Iuda Simonis Scariothis. Hic enim erat eum traditurus, cùm esset vnus ex duodecim.* Sed si Christus elegit Iudam, & ipse factus est malus, videtur quòd errauerit in electione. Ad quod respondetur secundum Chrysost. homil. 46. in Ioan electionem hic non significare prædestinationem,quę ab æterno est,sed segregationem ad præsentem iustitiam, ad quam nonnulli vocantur, ex ratione præsentis temporis, cùm tamen præsciat Deus recessuros illos ab ea. Demum elegit vt bonum, sed ille seipsum à rectitudine auertit. Chrysostom. Vt enim, inquit, intelligas non cogi vocationem, multos vocatos perire contingit. Dionys. Carthus. in Ioan. Circa hunc locum aliqua dicunt Augustin. & Beda, quæ sicut non audeo reprobare, ita nec approbare, quamuis nonnulli reprobent ea. Dicunt ergo, quòd Christus elegit Iudam, vt per eius proditionem compleret nostram salutem: ita tamen vt non excusetur Iudas à culpa, vt qui non ideò tradidit, quia electus est: sed electus fuerit, quia traditurus erat. Quemadmodum enim iniqui malè vtuntur beneficiis, sic Deus benè vtitur maleficiis hominum, & sic Christus bene vsus est malitia Iudæ. Ego puto quòd Christus elegit Iudam ad Apostolatum, vt videns tantam pietatem Christi, pœniteret, & Apostolicum officium dignè prosequeretur. Sed quoniam Christus nouit aliter esse futurum, sustinuit Iudam, vt per eum impleretur Prophetia de sua proditione. Tanta quippè sapientia & bonitas Dei seu Christi est, quòd non sustineret neque permitteret malum, nisi posset & vellet inde elicere bonum. Prædicta autem assertio Augustini & Bedæ fundatur in hoc, quòd dicunt Iudam à principio suæ vocationis malum fuisse, & in malitia perstitisse: cuius oppositum tenet & probat Lyra, quia distributio bonorum pertinet ad iustitiam commutatiuam, secundũ Philosophum, vtpotè vt melioribus maior honor impendatur. Non ergo Iudas nisi tunc dignus ad Apostolatum vocatus fuisset. Interim tamen ratio illa Philosophi excluditur, si consideremus gratis donari nonnulla, non autem ex hominum merito. Sic nimirũm vt Apostolatus, ita & Prophetia data Balaam, (Num. 24.) miraculorum virtus (Matth. 10.) his quos Dominus non nouit suos esse. Sed etsi quis diligenter Bedæ verba inspexerit, colliget vtique vndecim vocatos esse, vt in Apostolatus officio permanerent: non tamen negat Iudam in Apostolum electum fuisse. Sed & illum Apostolum fuisse Petrus agnouit, dicens, Act. 1. Connumeratus est in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius. Sed neque dubium est Iudam tunc malum fuisse, cùm Christus hæc ad Petrum verba faceret.

Tho. Aqu.

Chrysost.

Cur Iudam Christus elegit, quem malum nouerat

Chrysost.

Dio. Carth.

Finis Tomi secundi, quo tractantur acta Christi, secundo eius prædicationis anno, à secundo Paschate ad vsque tertium.

INDEX RERVM ET VERBORVM, IN DVOS DE EVANGELICA HARMONIA FRATRIS THO. BEAVX-AMIS TOMOS, LOCVPLETISSIMVS.

Typographus Lectori S.

Cum in duobus, Christiane lector, de Euangelica Harmonia tomis, singula folia, singulos numeros habeant, columnas verò quaternas, admonendum te putauimus, duorum numerorum in hoc indice, priorem esse folij, alterum columnæ: tum literas sequentes, literis illis, quæ per intercolumnia folij parallelæ descendunt, respondere, ac vtrinque regionem eius, quod ex indice requiris, indigitare.

A.

Index.

Index.

C.

è Cælo

Chri

Index.

Christi

Index.

Index.

D.

Index.

Diuin

Index.

Filium,

G.

H.

I.

Ieiu

Index.

M.

Minor

Nauis

Index.

O.

Orant

Index.

Index.

tamen

senten

Index.

X.

Y.

Z.

Finis Indicis.

LVGDVNI,
EX TYPOGRAPHIA
THEOBALDI ANCELIN.

M. D. XCIII.